

IO. MARIANAE

Hiſpani.

E SOCIE. IESV,

HISTORIAE

DE REBVS HISPANIAE

LIBRI XX[illegible].

Toleti,

Typis Petri Roderici.

1592.

Cum facultate & Priuilegio.

AD PHILIPPVM II. HISPANIAE Regem Catholicum.

Auctoris Præfatio.

VOD nostri homines expetebant, externi conuitio efflagitabant, Philippe Rex Maxime, sub tuo felicissimo imperio præstitum est. Annales de rebus Hispaniæ Latina lingua confectos in publicum damus, exemplo nationum aliarum vno volumine comprehensos. sic orbem terrarum vnius tabulæ angustijs includimus aliquanto detrimento magnitudinis, nulla veritatis iniuria. sed in ea tamen breuitate res maximè nobiles, bellaque sæpe pleniori narratione explicantur: non secus ac ex angustis ripis egressus amnis in patentes campos latè diffunditur restagnatque. multarum vigiliarum magnique laboris opus: vtinam tam felix gratumque, quàm pium debitumque patriæ officium. Herculea planè audacia, quis neget? quis non videat? Sed scriptorum tamen in hoc genere penuria, argumenti nobilitas, otium, quod confecta Italica Gallicaque peregrinatione nonnullum Toleti suppetebat, ad scribendum impulit. & erat spes sublata perficiendi, quæ de Theologia superioribus annis institueram, huic tempori quamuis, nostræque vitæ rationibus magis accommodata commentaria. Dicendi arte & elegantia potiores multi sint: rerum nostrarum cognitione qui excellant, occurrant in Hispania passim. qui ad vtriusque rei nonnullam facultatem, adiunxerit voluntatem studiumque ingentes labores tolerandi, quales historico subeundi sunt, nulla præmiorum spe, exiguis in præsenti opibus, fortasse nullus existat. Nostræ ætatis Hispanis scriptoribus quibusdam certè, comparari non volumus, non optamus. adiutos ab ijs esse his annalibus conficiendis, quasi parata materia, congestisque ruderibus structura faciliori, non negamus tamen: cùm sit sordidi & humilis animi vsuram accepti fœnoris non soluere, vnde census augeatur, nihil detrahatur certè de capite. & alioqui sumpsisse fatendum est, ne silentio surripuisse videamur. fortasse etiam ijs ducibus aliquando erratum est, non sine spe veniæ, cùm alienis vestigijs insistamus. Veteres Hispaniæ historias euoluimus: excussimus veteres schedas monimenta antiquitatis, acceptas publicè ex vetustis templorum tabularijs, ab amicisque priuatim præstanti humanitate eruditioneque viris. Quæ prima lex est historiæ, veritatis in primis cura est habita: quæ lux maxima, temporibus designandis superstitiosè sæpe sudatum est. Arabum annos cum nostris annis exacta ratione comparauimus primi, atque exæquauimus. Locis, oppidis, fluuijs, montibus,

vetera

... nomina reddidimus : neque reipublicæ caſus, ſed vti erat neceſſe, eccleſiæ etiam viciſſitudines explicuimus. cum prouentu ſingula, an vano conatu, noſtrum diiudicare non eſt: ne lector quidem facilè ſtatuat. tempus aperiet iudex, teſtisque ſyncerus, obtrectatione & inuidia ſublata. A primis temporibus ad auorum ætatem narratio progreditur, cùm Maurorum imperium euerſum eſt in Hiſpania. recentiora contrectare auſi non ſumus, multorum offenſione vitanda: præſertim leui gratia operæpretioq́, cùm multa in vtraq́ lingua monimenta de rebus poſtea geſtis extarent. Felicioribus ingenijs via patefacta eſt & campus, vbi eruditionem iactent, Hiſpaniæ res maiori copia elegantiaq́ ſermonis illuſtrent. Nobis cœpiſſe ſit ſatis: aliosque prouocaſſe fructus erit, multo maximus, ſiue ad ſcribendum denuo, ſiue ad caſtigandum noſtra. Synceris tantùm animis fiat, & ſine contentionis ſtudio, vti viros decet memores humanitatis. Nam in tanta rerum ſylua nunquam offendere miraculi inſtar eſſet. Locorum propria ac familiarum conſiderabunt alij accuratius: ſi monuerint quod in rem ſit, non ſine gratia emendabitur. ſi quid temerè præteriiſſe, aut non ſatis explicaſſe videbimur, docti facilè & libēter ſententiam commutabimus. Tenuitatem ingenij noſtri, imbecillitatemque agnoſcimus. Hiſtoriæ conſcribendæ quanta ſit difficultas, ſi initio eſſet ignoratum, vſus docuit. infirmam valetudinem, quid attinet excuſare, niſi ad confeſſionem culpæ ipſo ſupra vires conatu ſuſceptæ? Tuo quidem, Rex, auguſto nomini hos labores conſecramus, nulla neque ſpe, neque ambitione mala inducti. ſed humanitas ſingularis inuitauit: & rerum quæ in vniuerſa Hiſpania contigerunt explicatio, cui æquius adſcriberetur, quàm adiecta nuper Luſitania Regum Hiſpaniæ feliciſſimo, latèque fuſum imperium ad vtrunque cæli axem iiſdem quibus Solis curſus regionibus terminanti? Quod vt proprium fauſtumque ſit, atque nouis incrementis maius, dies noctesque pro tua ſalute & incolumitate vota facimus.

INDEX.

Prior numerus paginam : posterior indicat lineam.

A

† *Ariminense*

D

E

H

I

Maurorum

N

O

Punicum

Q

R

S

Saxonum

T

V

Valentinum

Z

Indicis Finis.

IOANNIS MARIANAE HISTORIAE DE REBVS HISPANIAE, LIBER PRIMVS:

De Tubale, & Hispaniæ fertilitate. *Cap. I.*

APHETI filius Tubal, mortalium primus in Hispaniam venit. sic magnorum virorum consentiens opinio est, eam orbis terrarum partem alijs aliô deductis colonijs, multis per late patẽtem prouinciam oppidis constitutis imperio, iusto moderatoq; tenuisse Anno enim post diluuium terrarum generale iuxta veriorem cõputandi rationẽ centesimo trigesimo primo in omnes prouincias Adæ posteri dissipati sunt. Tẽtatæ Nembroto duce turris Babylonicæ ædificationis, spretique numinis ea scilicet merces fuit. sublato diuinitus sermonis cõmercio cum inter se non intelligerent homines, necessariò terrarum orbis trifariam diuisus in trium filiorum Noe ius ditionemque concessit. Semo Asia omnis ab Euphrate versus orientem Solem Syriaque data est. Chami posteritas Babylonem, Arabias, AEgyptum, totamque Africam obtinuit. Iapheti familiæ Asiæ pars ad Septentriones obuersa à Tauro & Amano montibus, Europaque vniuersa obuenit. Alij Iapheti filij in alias regiones abierunt. Tubal autem quinta eius proles ad Occasum ablegatus, Hispanorum gẽtem & regnum primis illis temporibus, rudique adhuc seculo, auspicatô numine annuente atque auctore in æternum ea in orbis parte constituit. Vnde excellentes bello paceque viri ab omni memoria prodierant, bonorum omnium copia extitit. ampla ad scribendum materia ob rerum amplitudinem & varietatem. scriptorum tamen inopia, qui res Hispaniæ per se præclaras, litteris ipsi illustrarent. Prouocauit hæc ipsa penuria quosdam quidem, vt poeticis fabulis quàm incorruptæ historiæ propiora memoriæ propagarent: nos autem vt hoc ingenio, & hac eruditionis tenuitate grauissimum scribendæ historiæ onus subiremus, magis vindicandæ ab iniuria veritatis studio, quàm laudis spe præmijque: quod neque cupimus ab hominibus, neque reddi poterit laboribus par quocunque tandem successu. Ergo de regionis natura, situ, linguis, moribus quædam initio dicenda sunt. Hispania terrarum plaga cõparanda optimis, nulli cedit, neque salubritate cæli, neque frugum

omne genus vbertate, neque metallorum gemmarumque copia, quibus tota ferme scatet. Non vt Africa violento Sole torretur, neque vt Gallia ventis, cæli rigore, humiditate terræ aerisque fatigatur, sed media inter vtranque, verni caloris temperie, & tempestiuis sæpe imbribus geluque hyemis tempore fœcundatur: adeo vt ex Hispania non indigenis tantùm, verùm externis etiam remotisque nationibus, ipsique Italiæ multarum rerum copia suppeditet. Omni enim materia affluit, cuicunque pretium aut vitæ necessitas fecit, aut humani ingenij vitium & ambitio conciliauit. Suaues imprimis arborum fructus sunt, vinearum viniq; nobilitas præcipua: frumenti, mellis, oleique copia: pecoris, saccari, bombycis, lanarumque vis maxima: argenti & auri fecturas habet: ferrariæ vbique occurrunt: sunt & speculares lapides, sunt & marmorum lapicidinæ, mira ludentis naturæ colorum varietate. Minij nulla regio feracior. Soli multiplex & varia natura: alibi multa arbor, alibi arboribus nudi montes agrique. rari sæpe fontes, pingue solum, cum vigesimo trigesimoque sæpe efficit, nonnunquam octogesimum excedit, sed rara ea felicitas agrorum est. Quæ mitiora sunt frugibus frumentoque seruiunt: cætera pabulo pecorum. Magnam Hispaniæ partem squalida siccitate loca, rupes horridæ & saxa tenent (nonnulla ea iniuria est) qua certe parte ad Septentrionem vergitur: Australia benigniora sunt, eximiaque felicitate conspicua Maritimi piscatu abundant, cuius in Mediterraneis penuria est, propter maris longinquitatem, raris fluminibus, paucis stagnis: nihil tamen otiosum, nihil sterile: quacunque parte frugum messis denegatur, sparti copia funditur ad nauticos funes cõficiendos, variosque vitæ vsus. Equorum velocitas tanta est, vt ex ea re commento probabili vento gigni, apud exteras nationes veteresque scriptores vulgatum sit. Plinij etiam testimonio in extrema historia naturali, quacunq; ambitur mari, omniũ terrarum optima & vberrima Hispania est secundũ Italiam: cui ipsi læta cæli facie, atq; aeris nulla paludum graui nebula infecti æquabili salubritate præstat: ac nisi per æstatem aliquando terræ ariditate, pluuiarumq; inopia laboraret, rebus omnibus ad victum cultumq; vitæ necessarijs, cæteras omnes prouincias Europæ atque Africæ absque controuersia vinceret. Hoc quidem tẽpore propter Indicum cõmercium, quo ad orientis occidẽtisq; Solis oras, Hispanorum arma nostra & auorum ætate inuicta virtute penetrarunt, copijs omnibus, omneque genus mercibus beata facilè regionum omnium obtinet principatum. Inde auri, argenti, gemmarumque vis immensa ac vix fidem factura, si ad numerum referatur, publice & priuatim nauigationibus anniuersarijs aduecta propitio cælo, magno nostræ gentis splendore famaque, aliarum nationum haud leui prouentu: ad quas ex nostris opibus fructus redit multo maximus.

Hispaniæ situs & ambitus. Cap. II.

EXTREMA terrarum ad Solis occasum Hispania iacet, à Gallia Pyrenæys montibus, ab Africa angusto freto dirempta: corio bubulo similis figura (sic regionum descriptores aiunt) circunfuso vndique mari: nisi quo latere Pyrenęos mõtes finem habet

habet perpetuis iugis ab Oceano tendentes ad Mediterraneum mare, duobus promontorijs altero in Oceanum proiecto, cui Olarſoni nomen, altero in mare noſtrum, cui olim à Veneris templo, nunc religione mutata à Cruce facta eſt appellatio. Ab hoc promontorio, vbi Gallia Narbonenſis terminatur, ad extremas vſque Gaditani freti fauces, Hiſpaniæ latus vnum è quatuor præter Auſtrum Occaſumque longiſsimo littorum tractu porrigitur ad Mediterraneum mare, leucas colligens ducentas & ſeptuaginta (continent autem leucæ ſingulæ millia paſſuum quatuor) ſi quidem extima legentes littora totum ſpatium metiamur: alioqui breuius aliquando iter eſt mari terraque, ſi à promontorijs, vbi ſe mare flexu locorum inſinuat, introrſus extrorſusve recedatur. Ad hoc Hiſpaniæ latus Illiberis in ora antiquæ Galliæ ſita eſt, vetuſtate & portus commoditate aliquanto, quàm elegantia & ciuium frequentia hac tempeſtate nobilior. Poſt Veneris promõtorium, quod Illiberi vicinum eſt, ſuccedunt Lunarium, Ferraria ſiue Tenebrium promontoria, pari propemodum interuallo ab Iberi oſtijs. Eo ſpacio Rubricati oſtium eſt (quod hodie Lobregat dicitur) Barcino, Tarraco, Dertuſa, atque Saguntum, fidei conſtantia ſuaque ruina nobilis, Valentia, Sucronis (nimirum Xucaris) oſtium, Dianium. Sequitur promõtorium Scombraria, propeque noua Carthago, & longiori interuallo, quod ab achatis hodie, quarum ijs locis magna copia eſt, nomen habet promõtorium: & à Græcis olim quoniam ij lapides ad conciliandam gratiam valere crediti ſunt, Charidemum vocabatur. Succedit Almeria, quæ ex Abderæ ruinis creuiſſe creditur: alijs Vrci eſt in Baſtetanis: deinde Malaca: ac tandem ad freti auguſtias Heraclea ſiue Calpe à Calpe monte, cui impoſita eſt. Mox Tarteſſus, noſtris Tariffa, vnde totum fretum Tarteſsiacum dictum eſt: & fortaſsis vtrumque nomen â Tharſis hoc eſt Carthagine vel Tuneto manauit, ob frequens quondam Pœnorum ijs in locis commercium nouis, vt ſit, appellationibus factis. Herculeum fretum vocitatum eſt, quòd Hercules ſuſcepta expeditione in Hiſpaniam, Calpemque & Abylam montes vtrinque freto impoſitos (Herculis columnæ eæ ſunt) magnis in mare iactis molibus exaggerans eas maris anguſtias arctaſſe obturareque voluiſſe dicatur: quarum longitudo quindecim millia paſſuum efficit, latitudo, qua breuiſsimus traiectus eſt, vix ſeptem. Idem Gaditanum fretum à Gadibus vocatũ eſt, quæ inſula fauces freti egreſſis ad dexteram in Oceano occurrit, à Pęnis deducta voce, quod vt Hiſpanię ſepes (id enim Hebræis etiam Gheder eſt) obiecta marinis fluctibus eſſet: olim ſeptingentis paſsibus à continenti diuulſa, ambituque ducẽta paſſuum millia numerans, nunc ſumma longitudine vix duodecim, ponteque cum continente commiſſa. Ab extremis freti faucibus vſque ad promontorium Nerium in Calæcia, quod hodie finis terræ dicitur, leucas ducentas viginti ſex numerant prænauigantes. Nam Sancti Vincentij promontorium Sacrum è regione Pyrenæi montis poſitum, longiſsimoque ab illo Hiſpaniæ tractu diſsitum, excurrensque in Oceanum littorum anfractus efficit lõgiores aliquanto quàm eſſent rectâ progredientibus. In his Oceani littoribus Hiſpalis ad Bætim eſt, atque qua parte ſe Tagus in mare exonerat, vrbs Oli-

ſpo amplitudine,frequentia,commercioque cùm primis Europæ comparandæ:propeque Artabrum promontorium:vnde ad læuam Oceano Atlantico terminato,incipit ad dextram Oceanus Gallicus,quemadmodum in mari infero (ſic arbitror) Iberici & Balearici appellationes Iberus amnis ſecreuit. Latus Hiſpaniæ tertium Septentriones inter & Caurum protenſum leucas centum triginta quatuor patet,haud quaquâm directis exæquatisque littoribus,vt Pomponius Mela exiſtimauit,ſed maris receſsibus,littorumque inæqualitate non minus quàm reliqua caſtigatum ſinuoſumque. Portus inſignes maxime Brigantinus,Lauretanus ,Sanctique Emeterij (hi hodie portus Corugna,Laredius,Santāderiusque ſunt) & fortaſsis Hiſpaniæ littorum ſicut reliquarum prouinciarum vetus forma immutata eſt, alibi exeſis vetuſtate,alibi noua materia exaggeratis congeſtisque montibus,ad veterum deſcriptionum terræ iniuriam,neque minorem denuo ſcribentium difficultatem naturæ inconſtantia comparatum. Pyrenæi montis (quod quartum Hiſpaniæ latus eſt) longitudo Hiſpaniam verſus incuruata aliquantum eſt : atque præter Ortum Septentrionemque porrecta ab Oceano ad Mediterraneum mare octoginta leucas continet : Iuſtino ſexcenta millia paſſuum, numeris proculdubio iniuria temporis vitiatis. & ex altiſsimo Cantabriæ mōte,cui à D. Adriano nomen,deſpectum in vtrumque mare eſſe memorant, quibus ea parte iter eſt:niſi oculorum ludibria pro vera ſpecie venditantur.

Præcipui Hiſpaniæ montes & flumina. *Cap. III.*

ANTABROS inter & Vaſcones ad Rocidam vallem,Gallorum procerum nobilem clade,quo tempore Carolus Imperator cognomento Magnus irrumpere in Hiſpaniam conatus eſt, montes ex Pyrenæi iugis præciſi rectaque in Occaſum delati, Cantabris Aſturibusque ad dexteram Septentrionem verſus relictis,Callæcosque medios ſecantes Nerium promontorium , quod longiſsime procurrit in mare,in extrema Hiſpania conſtituunt. Citramontanorũq; appellationem ab Vltramontanis vulgò in Hiſpania ſecernunt. Ex his montibus Idubeda mons verſus Auſtrum ad Iberi fontes in Pelendonibus deriuatur:(ſaltum Aucenſem hodie vocãt ab Auca vrbe veteri , cuius ad Villãfrancam vigeſimo ſupra Burgos milliari veſtigia monſtrantur) & per Vrueſtam Areuacæque, vbi Orbionis cacumina ſurgunt , neque procul Cauno,qui hodie Moncaius eſt,Bilbilim,Darocamque prætervectus mare Mediterraneum attingit non procul Dertuſa vrbe,vnde extremæ eius montis partes hodie etiam nomen habẽt. Iberum amnem cõtra quàm reliqui inſigniores Hiſpaniæ faciunt ad Occaſum ire Idubeda mons prohibet,duobus oſtijs ſeſe confundentem mari Mediterraneo. Paulò infra Caunum ex Idubeda emiſſus Oroſpeda mollibus initio iugis vix aſſurgere videatur:ſenſim tamẽ ſeſe efferens vlteriusque progreſſus Molinæ primum montes erigit,Conchæ deinde: vbi Sucronem ad læuam,ad dextram Tagum emittit. Inde Conſaburonis ſeu Conſuegræ montibus cõſtitutis & in campis Laminitanis Anæ

fontes

fontes enixus,ad Alcarassum,Segurāq; procedens in diuersas partes mariaq; diuersa Taderem (hic hodie Segura fluuius est) Bætimque in saltu Tigensi non longe à Casorla oppido fundit,ab Anæ fontibus remotum amplius cētum millibus passuum. vnde in duo brachia scissus parte vna é regione Murciæ factus ad Murgim hoc est Muxacram mareq; terminatur, relictis ad occasum Basteranis à Basta vrbe,quæ hodie Baza est,ad ortum verò Contestanis veteris Hispaniæ populis. parte altera versus Malacam porrectus,& Eliberritanis iugis sese annectens,vltra Calpem vltraque Tartessum tanta procurrit auiditate,vt penetrato mari fretique angustijs tantùm non obturatis, Africæ complexum non semel appetere videatur. Ex Orospeda prope Alcarassum Mariani montes (nostris Serramorena) surgunt. quorum radices perpetuò ferme vsque ad Oceanum Bætis ad læuam alluit, ab Illiturgi Bæticam mediam secans Cordubam,Italicam,atque Hispalim præterlabens demum in Oceanum euoluitur ad oppidum, quod antiquis Luciferi templum erat,vno nunc ostio,olim duobus, quando Nebrissa & Asta ab antiquis in Bætis æstuarijs ponebantur,à quo modo octonis passuum millibus remotæ sunt. Non procul ab origine Orospedæ propeque Caunum é media camporum vastitate atque planicie montes alij oriri quidem videntur,cæterum in Pyrenæi brachijs quibus vniuersa innectitur Hispania numerandos esse nemini dubium est. tametsi initio vix assurgere viderentur,nisi aquarum diuortia facerent,Durijque cursum in Pelendonibus exorti nō obscure Meridiem vsque ad Numantiam appetentem,rectà ad occasum auerterent. Horum mōtium apud veteres scriptores neque nomen ac ne mentionem quidem inuenio:nunc numerosis nominibus atque nouis identidem & ferme à vicinis ciuitatibus insignes per Numantiam,Segobiam,Abulamque, Castellam (vt mox dicemus) latissimam inter Hispaniæ prouincias in veterem nouamq; secernunt. præterque Caurium & Placentiam Tagi ductum, quo ad læuam alluuntur,sequentes,Portugaliam in duas ferme æquas partes secant. ad oppidum Sintram demum Tagro monti viginti octo millibus passuum ad Septentrionem ab Olisipone vrbe impositum,occiduum Oceanum attingunt, desinuntque promontorio in mari constituto, cui Artabro apud Solinum quidem certè nomen est.

Hispaniæ tum vetus tum recentior diuisio. Cap. IIII.

VETVS Hispania in tres partes diuisa est,Lusitaniam, Bæticam,atque Tarraconensem. Lusitani extremam Hispaniam ad Oceanum occiduum obtinebant, Durio ad Septentrionem, ad Austrum Ana fluminibus comprehensi:atque à Durij parte ea, quæ é regione Septimancarum est,linea ducta ad Tagi pōtem, cui ab Archiepiscopo appellatio est indita,vsque ad Oretanos Anæque ripam ab Hispania Tarraconensi secreti sunt. Abulam,Caurium, Placentiæ agrum,Castra Iulia,Salmanticam,aliasque Castellæ nostra ætate contributas vrbes & oppida suo ambitu continebant. Bætici sequebantur Ana flumine

atque vtroque mari tribus ex lateribus cincti vsque ad Murgim: quod oppidum prope Charidemum promontorium situm erat,& hoc tempore Muxacra esse creditur. vnde ad finem Castulonis supra Emeritam vsque ad Oretanos,vbi Almagrum est lautum municipium,ducta linea extremus Bæticæ limes ad Solis ortum constituebatur. Quidquid verò terrarum in Hispania relictum est,a Tarracone Scipionum colonia nobilissima, vbi Imperij Romani sedes diu fuit,vnde iura dari populis,belli pacisque cõsilia prodire moris erat,Tarraconensis Hispaniæ nomen tulit. Hanc Isidorus Hispaniæ partem Hadriani seu Constantini Magni apud Sex. Rufum diuisionẽ secutus,in Tarraconensem,Carthaginensem,Calæciamque nulla finium certa designatione partitus est.neque erat facultas,finibus sæpe harum prouinciarum pro voluntate imperantium proque rerum euentu alternantibus. Tarraconensem alij Citerioris Hispaniæ nomine vniuersam,quẽadmodum Lusitaniam & Bæticam vna Vlterioris Hispaniæ appellatione cõprehendunt. nam qui Ibero amne Citeriorem Hispaniam ab Vlteriore secernunt,quod aliquando certe factum est,ijs antiquior Plinius & maiori viri eruditione resistunt.

Vtraque hodie Hispania in varia & numerosa nomina abijt; quæ quinque tamen regnorum nominibus comprehendi omnia nihil vetat,postquã gens Maurica Hispania pulsa est. Portugaliæ gentem,nomen,regnum,& linguam primi condiderunt Galli Henrico Lotaringo duce:cui Portus vrbs ad Durij ostium,& vicina oppida ab Alfonso Castellæ Rege eo nomine Sexto, dotis nomine data sunt. vnde à Portu & Gallia duplicata voce (quæ opinio magnos auctores habet) seu potiùs,quod maiori viri eruditione sequuntur, de Cale oppidi,quod nũc Caia est portui imminens,nomine Portugaliæ appellatio facta est,veteri Lusitania aliquanto longioris: vltra Durium enim præcipua regionis nobilitate solique fertilitate ad Minium vsque fluuium extensa centum decem & septem leucas ad Oceani littora efficit vniuersa, angustior regionibus,ac ferme locorum latitudine ad Solis ortum çquabili, paulo supra Brigantiam per Durium Tagumq; ad Pacis Iuliæ finem in Anæ ripa (quã ad Austrum clauditur) pertinens. Portugaliæ ad Septẽtrionem & Ortum Legionis regnum adhæret (sic dictum ab eius prouinciæ vrbe regia Legione). Continet Calæcos omnes & Astures Ouetenses,à Mearo flumine & Ribadeo oppido ad Llanis portum secundum littus extensos: ac præterea è Castella veteri quidquid Pernia saltu,& (qui inde ortũ habet) Carrione fluuio & Pisorica,quousque cum Durio coniungitur, inclusum est. Durioque trãsmisso Heua &,qui in Heuam influit,Regamon eius prouinciæ limitem constituunt,Salmanticam inter & Abulam vsque ad montium culmina & Portugaliam extensum. Accessit deinde,vno excepto Placẽtiæ agro ditioneque sacra,totus ille tractus,cui Extremaduræ nomen fecit, quòd post Hispaniæ vastitatem rebus Christianorum resurgentibus,bellique alternãte fortuna,vtriusque nationis longo tempore ea prouinciæ pars,limes esset extremus. alij diuersam vocis notationem asserunt, quam nec refellimus hoc loco,nec probamus. Prolati etiam aliquando eius regni fines sunt vsque ad Emeritam veteris Lusitaniæ & Pacem Augustam Bæticæ ciuitates, vti locis

cis

cis competentibus historia declarabit. Nauarri in Vasconibus censebantur. Pyrenæis iugis à tergo parteque eius montis, quem in Nerium promontorium excurrere demonstratum est:reliquis ex partibus Aragone flumine ad Austrum,ad occasum fluuio ignobili, qui infra Calagurrim influit in Durium,Durijque parte cincti sunt. vltra Iberum hæc:citra autem Tudela Nauarræ aliaque vicina oppida ijs Regibus postmodum dotis nomine accesserunt. Quam prouinciam quamuis angustis regionibus circumscriptam, neque incolarum numero frequentissimam (nam hoc tempore quadraginta millia familiarum tota ditione numerantur) in præcipuis Hispaniæ partibus poni placuit:quòd Vascones veteres eius prouinciæ cultores à reliquis prouincialibus seiuncti loca,quæ à Mauris armis inter primos vindicarunt, regio occupato nomine ad patrum memoriam constanter retinuerunt: bellorum sæpe alternante fortuna vltra præscriptos fines imperium proferentes. nam in vrbe Anagaro Regum Nauarræ sepulcra, alijsque vicinis locis, eius gentis extant illustria ditionis maioris monimenta. Nauarra quasi naua erria dicta est,vt quidam arbitrantur,ex Cātabrica & Hispanica linguis voce duplicata,conflato nomine.nauas Hispani vulgò planicies,terramCantabri vocant erriam. commentum haud insulsum.nos his commentarijs,Vasconum voce eam Hispaniæ partem nominamus. Aragoniæ regnum in Catalaunos,Valentinos,& qui peculiari nomine Aragonij dicuntur, tributum est Mediterraneo mari, Pyrenæi saltus parte extrema, vbi Ceretani erant, Vasconumque finibus,tribus ex lateribus ad Austrum,Ortum,atque Septentrionem cinctum,ad Occasum Ibero definitur,qua parte Vasconum fines attingit:lineaque magno sæpe locorum flexu per Turiasonem,Darocam, Harisam,Turulim,Setabimque & Horihuelam ad Staberi ostium Illicim inter & Carthaginis portū ad mare terminata.Legibus & institutis ab alijs, Aragonij,Hispaniæ populis discrepant plurimùm,retinēdæ libertatis aduersus Regum potestatem studio acres & incitati:quam antiquis maiorum sanctionibus,scitisque,ne sese nimia efferat, luxurietque in subditorum perniciem, degeneretque in tyrannidem,circumscriptam hactenus tenuerunt,non ignari à paruis initijs ius sæpe minui libertatis. nomē verò vel à Tarracone,vel vt alij malunt,ab Aragone flumine,vnde eius regni fines initio extendi cœperunt,mutuatum habent. In Castella,quam ab arcium frequētia dictam putant,vnaque regionum amplitudine,cæli clementia,soli bonitate,ingeniorū præstantia,diuiti cultu,ac quodam fertili & peculiari nitore reliquas Hispaniæ prouincias facile superat,exterarum nulli concedit,Asturum partem cōprehendimus,totamque Cantabriam olim angustam regionibus neque Pyrenæos montes attingentem,deinde latiorem,indicioCantabrigæ,quæ vrbs præter Lugrunium & Vianam ad Iberi ripam sita fuisse creditur in edito colle,cui Cantabriæ hoc tempore nomen est: & D.Eulogio martyri fluuius est Cantaber,cui Arago amnis confunditur Ega aut Iberus scilicet.argumēto maioris olim latitudinis Cantabriæ,quàm quibus hodie finibus circumscribitur,in Viscaiam,Guiposcoam,Alauam, & montanos diuisa. Continet præterea Castellæ regnum è Castella veteri vrbes non paucas:atque in his

Burgos,Segobiam,Abulam,Soriam, Vxamam, agrum Toletanum(nouam Castellam hodie vocant,antiquis Carpetani) quam Tagus amnis interfluit, ab arenis voluentibus aurum,aquarum suauitate,agrorum per quos decurrit nitore prouentuque vnus maxime celebratus.Fluit versus Occasum aliquanto ad meridiem flexu riparum:quod cum Durio,Ana,Bætique commune habet. Is Toletum in Hispaniæ vmbilico vrbem amplam,totius Hispaniæ lucem,arcemq;, natura loci munitam,incolarũ tum forma tum ingenio,& religionis cultu sapientiæque studijs excellentem,totam ferme circulo, vastis præruptisque montibus magno naturæ miraculo penetratis ambit, angusto arduoque aditu ad Septentrionem relicto,cæli salubritate, & in sterili solo propter agrorum vicinorum bonitatem,rerum omnium ad vitæ cultum victumque copia beatam ciuitatem. Inde Liboram præteruehitur frequẽs municipium,agri amœnitate bonitateq; præcipua, quod hodie oppidum vocatur Talauera,atque per mediam vicinamque Lusitaniam, multis auctus fluminibus in Oceanum effunditur. In eadem Hispaniæ parte prouincia Carthaginensis est,vbi Carthago Spartaria,Murcia,Conchaque numerantur: & Celtiberia,cuius caput fuit Numantia:præterea Aragoniæ marca in cõtestanis,quam vulgò Manchiam dicimus:Bæticaque, quæ ferme Vandalosia est, vbi Hispalis & Corduba sunt,atque Granata olim Eliberris,certe prope illã sita,portæ vrbis atque vicini montis, quæ Eluiræ nomen retinent, indicio certissimo.

De Hispanorum linguis. Cap.V.

ISPANIS omnibus hoc quidem tempore lingua ea communis est,quam vulgò homines Castellanam vocant, ex multarum linguarum colluuione,ac præsertim ex Latinæ degenerantis corruptione conflatam. nominis argumento, nam Romana etiam vulgò appellatur,tãtæque cum Latina affinitatis,vt quod ne Italorum quidem linguæ conceditur,perpetua oratione tum soluta, tum adstricta numeris loqui liceat simul Latine & Hispanice. Extremis Lusitanis peculiaris lingua est ex Gallico sermone & Hispanico temperata atque confusa,eòque elegans audituque grata. Valentini & Catalauni,vnde originem habuerunt,Narbonensi idiomati,affini lingua vtuntur:& fere locorum vicinitate & commercio vocabula magna ex parte moresque mutantur.Soli Cantabri linguam hactenus retinuerunt rudem & barbaram, cultum abhorrentem,multumque a reliquis omnibus discrepantem,& totius olim Hispaniæ communem (sic fertur) & antiquissimam,priusquam in eam prouinciam Romanorum arma sermoque penetrassent. Gens enim agresti rudique ingenio,quæ plantarum instar translata tamen,terræ bonitate mitigatur,& mõtanis inaccessa locis,externi imperij iugum vel admisit penitus nunquã, vel excussit quam primùm:atque cum antiqua libertate veterem gentis,atq; communem prouinciæ sermonem conseruatum fuisse fide non caret.Alij cõtra differunt veterum auctorum testimonio, voces Cantabricas oppidorum præ cæteris Hispaniæ duriores esse confirmantium, atque Latinæ linguæ

cultum

cultum reſpuentes maxime:ac Strabo non vnum genus litterarum,neq; linguam vnam Hiſpanis omnibus eſſe ait. Vocum Briga,Cetra,Falarica, Gurdus,Cuſculia,Lancea,Buteus,Vepio,Necy pro Marte, multarumq; id genus aliarum argumentum accedit:quas Hiſpanorum linguæ fuiſſe proprias,magnorum auctorum teſtimonio confirmatur , & nonnullas inde in Latinam linguam manaſſe minime dubitare licet:neque eæ tamen hodie lingua Cantabrica vſurpantur. quam vnam è multis tamen priſcis Hiſpaniæ linguis eſſe minime negant. quorum opinionem pluribus neque refellere operæpretium eſt,neque confirmare animus.

Hiſpanorum mores. Cap.VI.

ETERES Hiſpani moribus fuere rudes ſane & ſine more, feris propiora quam hominibus ingenia,ſecreti etiam inter tormenta tenaces,inquieto animo,corporum celeritate maxima,dediti religionibus,a ſapientiæ ſtudijs abhorrentes : tametſi ingenio maximo,quod tranſlati in alias prouincias declararunt,neq; mẽtis perſpicuitate,neque memoriæ laude,ac ne orationis quidem copia ab vlla gente ſuperari. Armis aliquantò aduerſus hoſtes,quàm cõſilio meliores fuerunt:cultu vitæ agreſti,victu copioſo magis quàm exquiſito, vino parciſſimo,aquæ ſæpe potu contenti vitam propagabant:aduerſus ſontes ſeueri,in aduenas humani & hoſpitales.Hoc tempore vitijs & laudibus multum eſt additum:nam ſapientiæ ſtudia,vt ſi qua alia in orbis parte,coluntur vigẽtq; maxime:nullibiq, maiora virtuti certioraq; pręmia propoſita ſunt,curſusq; ad laudem apertus magis, quàm in vlla alia gente. humaniorum litterarum cultus deſideratur,ſine iniuria tamen cæterarum diſciplinarum. Iuſtitiæ cultores maximi ſunt,ſummos cum medijs,atque cum his infimos,æquabili iure deuinctos tenent legibus armati,& auctoritate muniti magiſtratus.quorũ induſtria latrocinia ſublata,à cædibus,ab iniuria manus abſtinẽt.nulli enim impune eſt,quicumque vel ſacroſanctas leges,vel quemuis de populo violare auſus fuerit.Retinendæ veteris religionis conſtantia , quo tempore ſacra omnia apud nationes alias rerum nouarum cupiditate mutantur & conuelluntur paſsim,clari atque præſtantes. Domi conſilium viget,foris arma pulſis inteſtinis hoſtibus,atque profligata Saracenorum impietate,magnam orbis terrarum partem inuicta virtute peruagata ſunt. Laborum atque inediæ, quibus virtutibus omnes difficultates mari terraque ſuperarunt, patientiſsima natura corpora. noſtra tamen ætate affluẽti copia voluptatum, illecebris omnis amœnitatis maritimæ terreſtriſque,atque commercio gentium exterarum ad copiarum Hiſpaniæ famam accurrentium , easque importantium merces,quibus vigor animorum extinguitur, emolliuntur labefactanturque vires,eneruati,& peregrinis moribus deprauati,tum obſequio principum, & licentia laſciuientis plebis corrupti,nec libidini,nec ſumptibus,nec veſtium pretio modum faciunt. vnde quaſi ex ſummo voluente ſe fortuna graues calamitates prudentibus videntur imminere : cum præſertim ab ingeniorum

austeritate, morumque seueritate atque arrogãtia odium nationum omnium sustineant, grauissimum atque indiuiduum magnorũ imperiorum assleclam.

De fabulosis Hispaniæ Regibus. Cap. VII.

TAQVE venisse Tubalem in Hispaniam in confesso est. quibus verò in locis insederit, quamque latissimæ prouinciæ regionem primùm colendam habitandamque susceperit, dicere non habemus, diuinare non iuuat. Tametsi Setubalis oppidi indicio quidam in Lusitania putãt, alij in ea Vasconum parte malunt, cui Nauarræ nomen esse demõstratum est, ex Tafala atque Tudela, quas Tubalis colonias esse magis ob affinitatem vocum suspicantur, quàm certo aliquo argumento cõfirmant, sumpta pronũciandi occasione. Nam toti prouinciæ de primi conditoris appellatione Setubaliæ nomen factum, quod nõnulli ne probabili quidem & ad scænæ ostentationem apto mendacio affirmarunt, eruditæ aures auersantur. quid enim nisi hoc desipere sit, tãtam vetustatem ad linguæ Latinæ etymon velle præpostere reuocare, & venerandam antiquitatis formam nouis commentis fœdare? quod ij faciunt, cum Setubaliam Tubalis cœtum significare persuadent. Tarraconem & Saguntum alij in Tubalis colonijs numerant, quod neque affirmare hoc loco, neque refellere in animo est. Nimirum quod ignotas remotasque à nostro cõmercio regiones describentibus sæpe accidit, vt inaccessos montes, paludes perpetuas, horrida gelu, aut ardoribus vasta loca esse dicant: varias piscium, ferarũ, auiumque formas, prodigiosos hominum mores, insolentes vultus ijs in regionibus ad intuentium legentiumve voluptatem esse confingant, nullo qui redarguat absque existimationis periculo prorsus impune: idem plerisq; tum nostris tum externis historicis video contigisse. qui vbi lumen historiæ deficiebat, rerumque ignoratio antiquitatis velum oculis opponebat, ipsi illustrandi eam gentem studio, cuius res gestas in historiam cõferre erat propositum, & ad maiorem scriptionis gratiam, si nullis lacunis præcisa & impedita, cõtra magnarum rerum luminibus illustris narratio esset, de suo multa commenti sunt. Sed antiquitati fas esse ais, cõsecrare gentis origines, initiaque multo quàm sint, splendidiora facere miscendo falsa veris. Sit sane. modo ne male. fictæ vrbium origines, inauditæ Regum progenies, & nomina, & bella, sexcentaque alia id genus portenta ex anicularum fabulis & populari rumore collecta posteritati prodantur: simplexque veritatis facies apertis mendacijs deformetur. quod imitari profecto non debemus, quamuis cum spe veniæ aliena vestigia sectaremur. Ac multo minus Beroso adscripti, qui non ita pridem in lucem prodijt, & cæteros in errorem misit, libri opiniones venditare, somniaq; ex fabulis & mendacio compositi eius, qui suas cogitationes alieno nomine, speciosoque titulo, quia diffidebat ingenio, more malorum mercatorũ voluit illustrare, haud satis dissimulata fraude: neque enim cohęrentia loquitur, neque alia ex alijs apta & colligata ita respondent secunda primis, posteriora medijs, vt non commẽti vestigia expressa

pressa vbique cernantur, extentque: si præsertim veterum scriptorum, quæ nobis relicta lux est, tenuis certe & maligna, sed lux tamen nõnulla propius admoueatur. Itaque quod ex noui Berosi officina prodijt, Noemum in Hispaniam, ex longo nimirum errore, tandem appulsum, Noelam in Calæcia, in Asturibus Noegam primum fundasse, specioso mẽdacio, quoniam de his oppidis Plinius, Strabo Ptolemæus meminerunt, repudiamus. Neque recipimus ab Ibero Tubalis filio, Ibero fluuio, toti deinde prouinciæ Iberiæ nomina fuisse facta, cùm sit potius verisimile, Iberos ad Pontum Euxinum intra Colchida & Armenias Caucasijs montibus inclusos, inde in Hispaniam magno numero delatos, atque vrbe Iberia supra Dertusam constituta, vicino fluuio primùm, vniuersæ deinde prouinciæ, nouas Iberi & Iberiæ appellationes fecisse: quemadmodum Aragonis fluminis, ab alio eiusdẽ appellationis in Iberia, nomen quidam fluxisse putant. Nam Celtiberiæ nomen ab Iberis & Celtis duplicata voce venit: qui & ipsi superatis Pyrenæi iugis, ex Gallia finitima in Hispaniam delati (& Celtas Appianus in Citeriori Hispania collocat) mixto cum Iberis sanguine Celtiberiæ appellationem effecerunt. Neque maiorem meretur fidem, Idubedam Ibero patre defuncto Hispaniæ Regem monti Idubedæ, cuius montis initia, media, atque progressus demonstrata paulò superius sunt, suam appellationem communicasse. Adijciũt huius filium Brigum, cum aucta gente numero, opibus, auctoritate in varias orbis partes colonias dimisisset, Brigiam, quæ postea sit Phrygia dicta, vbi Ilium erat, in Asia cõdidisse de suo nomine, in Alpium iugis Varobrigam è ducibus Brigi vnum, alium in Gallia Latobrigam, quò sua nomina consecrarent, & à suo Rege gratiam inirent nouis colonijs deductis. Mẽdacio probabili accommodata fides est: cùm Plinius referat transijsse ex Europa Brigas, à quibus appellantur Phryges, & plures in Hispania ciuitates Brigas nominari cernerent, vt Mirobriga, Segobriga, Flauiobriga: arbitrati sunt Regẽ aliquem extitisse in Hispania, Phrygiæ gentis auctorem, cõditorem Ilij, multarũq; vrbium eo nomine in Hispania constructorem. Cum Brigas ex Hispania profectos in Asiam credere, non esset necesse (Midamq; Brigibus ad Brimium montem imperasse Conon ait, quibus in Asiam trãsuectis, Phrygibus nomen fuit) & in promptu esset existimare, vel prisca Hispanorum lingua vrbem, Brigam communi voce nuncupatam: aut quod verius esse puto, Germanorum nationem prole fœcundissimam, aliquando se in Hispaniam primis illis temporibus infudisse, atq; à Burgis, quæ vox oppidum ipsorum lingua significat, obtinuisse vt vrbes in Hispania facili litterarum permutatione dicerentur Brigæ. aut si qua alia commodior sit ratio, quæ ignoretur: tãtùm ne fabulis in historia sit locus. Tagum post Brigum regnasse, quod ijdem affirmant, eò pertinet, vt nihil sit paulo maioris rei in Hispania, cui non continuò Rex cognominis affingatur: quo omnium rerum certa designari origo & appellationum singularum exacta reddi scilicet notatio videatur. quasi nõ liceat in rebus ipsis resistere, nefasque sit sacra Regum nomina vlterius perscrutando inquirẽdoq; contrectare. ac non is fluuius in Carthaginensi prouincia exortus, à Carthagine potius nomẽ traxisse videatur. auctor Isidorus.

Eiusdem

Eiusdem formæ est, Bætum Tagi successorem Bæticæ nomen dedisse, in Turcetanos, Turdulos, Bastulosque olim tributæ, atque ab insigni rerum omniũ copia poetarum ingenijs concelebratæ cùm primis: adeo vt Elysios campos sedesque beatorum non alibi collocarent teste Strabone. qui legibus, ait, carmine modulatis vti suo tempore cõsueuisse, vt ipsimet iactabant, ante sex amplius annorum millia promulgatis. & fortassis annus eorum Romano multo breuior erat, & quatuor tantùm mensibus voluebatur. Est autẽ vero propius quod numero & auctoritate potiores historici tradiderũt: Bæticam prouinciam à fluuio ipsam interfluente dictam, quem incolæ Ciritum, externi Bætim vocarunt, fortassis Hebraica voce à crebris domibus, villis, oppidis, quibus dextrà leuàque ob agri subiecti bonitatem, cultum collucentemq; videbant. Atque de commentitijs Hispaniæ Regibus hactenus hoc loco. quorũ statuo audeoque affirmare, neque regnum, neq; nomen in ea prouincia, ac ne obscuram quidem mentionem vsquam in probatis scriptoribus extare. Sed vt aniles fabulas colligere, & figmẽtis oblectare lectores velle, procul grauitate suscepti operis esse arbitror: ita quæ magni auctores vulgarunt tradideruntque, repudiare non ausim.

De Geryonibus. Cap. VIII.

RIMVM Geryonem Græcis & Latinis litteris celebratum licet, Regem Hispaniæ numerare. Is cùm aliunde applicuisset in Hispaniam, quod Geryonis nomen Chaldaica lingua declarat, peregrinum fuisse, opimæ prouinciæ cõpijs oblectatus, auri cumulis congestis, cuius quia vsus ignorabatur, glebæ passim neglectæ iacebant in agris, nullis fornacibus victæ, sed vt natæ erant, vnde apud Græcos Chrysei illi nomen factum est: pecorumque armentis propter læta pascua copiosus, in prouinciales eatenus rudes ingenio, & per agros ferarum ritu pagosque dissipatos, nullius que vnius, cuius imperium respicerent, cuius virtute allatam vim propulsarent, sub iure ditioneque deuinctos tyrãnidem occupasse primus & exercuisse putatur: arcemq; operibus è regione Gadium muniuisse Gerondam, cuius præsidio arreptum semel imperium staret: vrbemque alteram (nisi ex nomine ducta coniectura fallit) eadem appellatione ad Pyrenæi radices atque in Auletanis exædificasse oram maritimam cõplexus, vnde rebus suis tranquillitatem pollicebatur. Osiris, quem AEgyptij etiam in suis Regibus primum ponunt Diodoro teste, quique alio nomine Bacchus & Dionysius vocitatus est, non ille Semele natus atq; in vrbe Myro educatus (vnde fabulę occasio, quia myron fœmur significat) sed AEgyptius Geryonis rationes aduentu inopinato turbauit. cùm enim longissima peregrinatione suscepta atq; obita orbem ferme terrarũ vniuersum, ab AEthiopia ad Indos, Asiam, & Europam victorijs illustrasset, vitesque & frumenti serendi scientiam vsumque vbique primus monstrasset, tandem in Hispaniã perlatus, quod in alijs orbis partibus nullo suo priuato compendio ductus, sed odio tantùm ardens improbitatis extirpandæ præstiterat, vt exactis ty-

tyrannis

rannis pristinam reuocaret libertatem, idem in Hispania faciendum sibi iudicauit. quam in seruitutem redactam, omnes indignitates contumeliasque perferre fuerat ante denunciatum. & quia voluntate tyrannum copijs opibusque præualidum, facturum quicquam pro sano non sperabat, ad arma ventum est. Instructis vtrinque copijs collatisque vexillis in Tartessiacis campis ad fretum Gaditanum dimicatum ferunt, magno quidem animorum ardore ancipitique marte: cæterum victoria cæsis & fugatis Hispanis penes AEgyptios stetit. Geryon ipse in prælio cecidit, occisique corpus victoris iussu (sic aiunt) sepulturæ mãdatum, in extremis freti faucibus ad locum, vbi nunc Barbate oppidum situm tumulo composito. Diuinitati consecratum, constitutum in ora Siciliæ ab Hercule templum, atque Geryonis oraculum Patauij famosissimum, quod à principibus etiã viris religionis ergo frequẽtabatur, satis declarant. Pace igitur per hunc modum restituta Osiris beneficio, depulsaque tyrannide, cùm acerbum, remque non optimi exempli ad posteritatem victor iudicaret, parentum peccata filijs puniendis emẽdare, graueque videretur tres Geryonis filios ætate pueros, forma præstanti, atque in spem paterni regni educatos in turbam conijcere, aut perpetuæ seruituti exilioque mancipare: & fere magnis animis post victoriam aduersus prostratos succedit humanitas: quorum mentes non magis paternis vitijs & exemplis ad crudelitatem erudiri, quàm funesto exitu castigari posse non desperabat, viris prudentiæ opinione excellẽti, qui infirmam puerorum ætatem, regniq; tantisper molem regerent, commendatos, optimisque præceptis instructos in paterno Hispaniæ regno collocauit. Ipse vt longinquæ expeditionis tantorumque laborum fructus aliquis per otium esset in patria, in AEgyptum reuersus est. Geryones fratres ætate confirmata opibus aucti, atque paterni Regni administratione suscepta, beneficij immemores, memores iniuriæ paternas inimicitias persequi, cædem vlcisci, atque quod gratissimum venire solet, parentis occisi manibus hostili sanguine parẽtare decreuerunt. quod cùm præ se ferrent, alia ex arcano cura non minus solicitabat tyrannidis exẽplo patris in Hispaniam reuocandæ: quod Osiri superstite impune fore non sperabant. Hæc cogitantibus, neque rationem tantæ rei conficiendæ satis explicantibus, optimum visum est Typhonem Osiris fratrem ad eam rem solicitare. quem fama ferebat regnãdi ambitione vltro corruptum esse: & alioqui dira dominandi cupiditas omnia naturæ iura subuertit. Missi legati muneribus haud difficulter se in Typhonis gratiam insinuant: sensimque opem omnem polliciti, data vltro citroque fide eosdem amicos inimicosque futuros persuadent, vt fratre germano sublato, armis ipse AEgypti regnum inuaderet occuparetque. Quod cùm occultissime factum esset, occisi quidem corpus diligenter conquisitum, Isis Regina in Abato tumulauit eius paludis insula, quæ Memphi proxima est: quam idcirco Stygem, hoc est mœrorem, vulgò homines nominarunt. Tanta perfidia latere non poterat, neque occulti quicquam esse in intestina discordia. Orus qui eo tẽpore res gerebat in Scythia, celeriter in AEgyptum rediẽs, paternam cædem morte Typhonis vltus est. & cùm cognouisset impiæ conspirationis conscios impulsoresq; præcipuos,

Geryones fratres extitisse, paternæ gloriæ æmulatione & vindictæ cupiditate inflammatus, suscepta non minori quàm pater expeditione, varias toto orbe gentes in fide cõfirmauit, nouasque ad amicitiam adiunxit: & quam à matre acceperat, medendi arte diuinitatis honorem obtinuit, opinionem excitauit. Vnde à quibusdam Apollo est dictus, ab alijs propter militarem scientiã, & pugnandi dexteritatem Martis nomen tulit: ab omnibus Hercules vocitatus est, non ille Amphitrionis filius, sed Libyus: quem monstra domuisse fama tenuit, claua & leonis exuuijs armatum, armorum è calybe vsu nõdum per ea tempora ad humani generis exitium excogitato. Ergo numeroso conflato exercitu, & collectis vndique auxilijs, formidabilis in Hispaniam tandem contra Geryones penetrauit, Gadeisque peruenit: quò se illi iam dudum receperant collatis in vnum regni copijs, comparato in multos dies, si forte ducendum esset bellum, commeatu, finitimorumque auxilijs vndique conuocatis. Nam conscientia patrati sceleris animos debilitabat, & scissis prouincialium studijs pro ipsis & aduersus ipsos, erectisque multorum animis ad spem recuperandæ libertatis, in ambiguo erat, suis an externis magis diffiderent. Desperata salus si AEgyptij vicissent, ad rabiem magis quàm audaciã accendebat. Itaque locis munitis se tenere constituunt. Hercules contrà instructis copijs progressus, in hostium conspectum peruenit & quoniam neq; bellum duci volebat, & tantos vtrinque exercitus cõtemplatus, ad honestam vllam pacis conditionem venturos hostes non sperabat: neque si venirent nisi patre, Geryonum sanguine vindicato, satis foret è dignitate ab armis discedere: animo reputans tamen quanta vtrinque hominum strages futura esset, si totis vtrinque copijs esset dimicatum: Geryonibus misso Feciali iubet denunciari: vt si quidem corporis robore fiderent, quo erant firmissimo, vel æquitate causæ, qua niti videri volebant, prædicantes se ab Osiri fuisse iniuria prouocatos, violatosque priores: eam vltro se conditionem componẽdæ totius contentionis, proponere, quam ne desiderare quidem ipsis venisset in animum Vnde culpa orta esset, ibi periculum cõsisteret: parceretur innoxio sanguini, à ciuium & cognatorum laniena temperarent. Neque vereri se pro communi vtriusque exercitus salute contra tres ipsos vnus ex prouocatione dimicare, suoque periculo multorum redimere incolumitatem, singulari quidem certamine & aduersus singulos separatim, numinis auxilio fretum, cuius arbitrio res humanæ vniuersæ, sed & maxime bellorum euentus gubernãtur. Eam conditionem Geryones libenti animo susceperũt, minime de victoria dubitantes Die dicta vbi ad manus deuentum est contra accidit. tres Geryones ab vno Hercule superati iugulatique. Tumulus in eadem insula eorũ corporibus compositus. quo ex tempore nomen Erythrææ inde tulisse putatur, non ipsa sola, sed & vicina Gadibus insula, obiectaque continentis Hispaniæ pars: quoniam gentes ex Erythræo mari Orum secutæ, eius consensu pace facta loca ea domicilio delegerũt. Demum in freti Gaditani faucibus, magnis vtrinque molibus iactis in mare, Calpe & Abyla montibus constitutis (quæ Herculis columnæ dictæ sunt) rebusque cæteris in Hispania ordinatis, Hispalum è sociorum numero ad prouinciæ gubernacula reliquit: cuius fidei, constantiæ,

stantiæ,

ſtantiæ, atque induſtriæ domi militiæque præclara monimẽta extabant. ipſe in Italiam nauigauit.

De Hiſpalo Rege & Herculis morte. Cap. IX.

ISPALVM in Hiſpania poſt Geryonẽs regnaſſe, conſtanti omnium fama & prędicatione traditum eſt. Iuſtinus aſſirmat ab Hiſpalo dictam Hiſpaniam vnius permutatione litteræ. adijciunt alij conditam huius induſtria atque nomine Hiſpalim, vrbem amplitudine, opibus, commercio propter Bætis ſubuectiones, inclytæ fertilitatis glebam, nulli in Hiſpania ſecundam: ab ea procedẽte tempore ad totam prouinciam Hiſpaniæ appellationem deriuatam. Iſidorus eius vrbis conditionem Iulio Cæſari adſcribit, quo tẽpore res in Hiſpania geſsit ſcilicet, Iuliamque Romulam ſuo illam & Vrbis Romæ iunctis nominibus nuncupaſſe ait. dictam verò Hiſpalim, quòd in paluſtri loco ſuffixi profunde pali fundamenta contineant. & fortaſsis tunc primùm amplificata locis, ædificijs illuſtrata, & iure coloniæ donata eſt: nam à Plinio Romulẽſis colonia vocatur. verùm vt eo primùm tempore fuerit ædificata, fide caret, idonea argumenta auctoreſque deficiunt. Plutarchus ſcripſit, altero Dionyſio, Semele nimirum nato, in Hiſpaniam appulſo, totaque prouincia victricibus armis parere imperio compulſa, è ſocijs vnum ad res gerendas relictũ Pana nomine effeciſſe, vt prouincia primùm Pania, deinde vnius litteræ adiectione Spania diceretur. Verùm de his liberum opinaturis iudicium eſto. Illud non recipimus: Hiſpalum reliquiſſe filium nomine Hiſpanum, qui patre defuncto regnaret. tantũ eundem hominem gemina voce ſignificari a diuerſis ſcriptoribus credimus: cum Hiſpaniæ nomen vtrique acceptum feratur: & qui alterum ponunt, nullam de altero mentionem faciant, vno excepto Beroſo, cuius male cõſarcinatas fabulas paulò ante repudiauimus. Huius Regis res geſtæ cùm ignorentur ob longinquitatem, noſtri hiſtorici vt gracilem, tenuique riuo hiſtoriam corriuatis aliunde aquis amœniorem facerent, & ne quis eſſet Regum, cui non continuò Hiſpaniẽſium rerum aliquod ſiue nomen, ſiue ædificium ad maiorem celebritatem, quod male cohæreret, aſſuerent: Hiſpalum ſcripſerunt vrbem Segobiam, aquæductumque in ea, mirabili tum forma tum altitudine excitaſſe. quod de aquæductu conſtat Traiani Imperatoris eſſe opus, certe per ea tempora factum. In portu verò Brigantino (Corugnia hodie vocatur) turrim ſpeculo impoſito, vnde erat deſpectus in mare, naueſque procul venientes ſpeculari atque proſpicere ex imagine obiecta conſueuerant. atque eo præſidio vitare pericula, exædificaſſe Hiſpalum vt exiſtimarent: ex Latinæ tum linguæ tum hiſtoriæ pudenda ignoratione factum eſt, ſpecul e voce, quæ eas turres ſignificat, in ſpeculi ſignificatione vſurpata. & conſtat turrim illam in honorem Auguſti Cæſaris fuiſſe à Brigantinis ciuibus conſtitutam C. Seuio Lupo Luſitano architecto, cuius nomen hoc ipſo tempore vicinis rupibus inciſum legitur. nimirum in publico id opere facere lege vetitum erat: quæ lex inter Romanas in Pandectis extat.

extat. fuitque Phidiæ Athenis capitale, violata ea lege ſuam & Periclis imagines in ſcuto Palladis effomaſſe, quamuis in diſsimulato habitu: in quo religio etiam læſa eſſe poterat iudicari. Defuncto Hiſpalo, quo tempore auctores variant, ſed defuncto tamen Hercules ex Italia, vbi eatenus moram traxerat, rerum nouarum metu continuò Atlante, cuius magnitudinem animi perſpectam habebat, rebus in Italia præfecto, accurrit in Hiſpaniam. Vbi rep. recte & ſapienter adminiſtrata, nouiſque in ea vrbibus conſtitutis, in quibus Iulia Libyca & Vrgelia in Pyrenæi montis complexu, Barcino & Turiaſo in Citeriori Hiſpania à quibuſdam commemorantur Herculis coloniæ fuiſſe, in ſenili affectaque ætate defunctus, propenſa vniuerſæ prouinciæ voluntate diuinitati eſt conſecratus. diuini honores decreti tēplo dicato. Quo loco corpus Herculis ſolennibus ſacris, non tantùm à prouincialibus, ſed etiam ab exteris nationibus religionis ergo eò confluentibus coli cœptum magno ſacrificulorum quæſtu & loci nobilitate. Templum illud Herculis ſepulcro clarū qua in Hiſpaniæ parte extiterit, auctores in diuerſum trahunt; & in rebus tam antiquis diuinare ex coniecturis faciliùs fuerit, quàm certa ratione in alteram partem pronunciare: alijs Barcinone dicentibus, vbi ad templum maximum vetuſti operis reliquiæ & magnifici ſepulcri veſtigia extant: alijs in Gadibus: alijs, quorum auctoritas potior erat eruditio maior, Tarteſsi exiſtimantibus ad fretum Herculeum: quo loco conſtat, eam religionem diu fuiſſe conſeruatam Herculis magnifico templo excitato.

Heſperus & Atlas Hiſpaniæ Reges. Cap. X.

ISPALO & Hercule in Hiſpania ſine vlla prole defunctis, Heſperus Atlantis frater, in Africa, vt perhibent, natus atq; vnus è ſocijs Herculis, quod is teſtamento ſanxerat, Hiſpaniam regēdam ſuſcepit tanto gentis conſenſu, quanto haud quiſquā alius. Rerum geſtarum fama & virtutis exactæ opinio maxime ad populum commendabant: vſque eò vt vniuerſam Hiſpaniam de Heſperi nomine Heſperiam cœpiſſe dici, Græcis & Latinis auctoribus perſuaſum ſit. Macrobius & Iſidorus ab Heſpero ſtella occidua malunt, quæ in Hiſpania occidit, & ad quam ferme reſpiciunt in eam regionem nauigātes. Læta certe huius regni initia breui luxuriarunt vanaque euaſerunt. Atlas Heſperi frater ex Italia, vbi relictus ab Hercule fuerat, Hiſpaniæ copijs & amplitudini inhians, iniuriam ſibi factam expoſtulabat fratre prælato Nec mora: in Hiſpaniam delatus, incenſis pro eo militum ſtudijs, quem militari gloria florere conſiderabant, regnum cepit. Heſperus à ſuis deſertus fuga in Italiam euadere coactus eſt. Hetruſci eiecti hominis atque profugi calamitatem nulla ipſius culpa, fraterna tantùm ex ambitione contractam miſerati benigne primùm hoſpitio acceperunt: deinde probitatis & modeſtiæ experimento, famaque rerum geſtarum permoti Heſperum, qui Corythi Regis (hūc Ianum etiam quidam & Iouem nominant) teneram ætatem præſidio indigentem atque rectore, veris virtutibus informaret: regnique tantiſper molem, dum ille

ille adolesceret,humeris sustineret,omnibus suffragijs delegerunt communi prouincialium lætitia. Spem de eius probitate conceptam animis irritam non fuisse declarat Italiæ nomen,ab eo tempore Hesperiæ etiam appellatione mutatum Hispaniæ exemplo,atque Hesperi probitatis argumento efficaci. Qua re in Hispania nunciata Atlas sibi metuẽs,ne prima negligendo serperet malum,resurgenteque à secundo hominum fauore,fratris potentia, de Italiæ primùm imperio cadere , deinde etiam de Hispaniæ possesione periclitari cogeretur:suorum concilium aduocare, nouos delectus habere,omnibusque posthabitis in Italiam festinare constituit. Sequebatur valida Hispanorum manus, in qua plerique Hispani proceres in expeditionem deducti per speciem honoris,& vt se ijs auxilijs confirmaret, re vt obsidum loco essent,ne se absente,externo repudiato nouis imperijs studerent. Suscepta nauigatio secunda non fuit. vi tempestatis in Siciliam abreptus, eius insulæ copijs oblectatus Hispanorum in ea partem non exiguam reliquisse memoratur:quorum virtute insulæ occupatum imperium retineri posse sperabat.Cũ reliquis copijs ex longo interuallo atque post longas moras in Italiam tandem delatus,Hespero interea rebus humanis exẽpto, Corythum Hetruscum Regem facile in potestatem redegit:rerumque in Italia nullo resistente arbiter,é duabus filiabus alteram Electram nomine Corytho vxorem dedit : vnde Iasius & Dardanus nati sunt,de quibus mox sermo redibit.Altera cui nupserit incertum est, ferunt tamen Romen vocatam,ditioneque tenuisse loca, per quæ Tiberis fluit,qui tunc fluuius Albula dicebatur. addũt ijs locis prius Hispanorum copias ab Atlante fuisse collocatas præterea memorant Romen deinde in Palatino monte eius vrbis prima fundamenta posuisse,quæ à paruis initijs profecta orbis imperium lõgo interuallo nacta est. An fabulæ hæ sunt Fabij quamuis Pictoris auctoritate affirmatæ : nostrorum mulcẽdis auribus datum,ab Hispanis conditam vrbem Romam?nam alij Romen eius vrbis conditricem Æneæ neptim faciunt,Ascanij filiam. Alijs post Ilij excidium cum Ænea in Latium delata nobilissima captiuarum fuit , incensis nauibus ad Tiberis ripam oppidi ijs locis condendi auctor,quod eius nomine Roma sit dicta.Omnino Vrbem Romam ante Romulum conditam fuisse,magnorum virorum testimonia confirmant:neque obscurum est , nomen alterum fuisse Romæ,quod foras enunciari cæremoniarum arcana vetabant. eius violati silentij reum Valerium Soranum capite pœnas dedisse. Cæterum quale illud nomen fuerit clam est:neque satis fixum à nostra gente eam vrbem fundatam,quod nostri historici affirmarunt. Quid me scribere par sit,leges historiæ, quam quid nostrâtes laudaturi sint,considerabo:neque intempestiuis commentorum floribus , quibus Hispaniæ rerum splendor non eget,simplicem veritatis faciem exornabo. Itaque Romam Hispanorum coloniam fuisse,inter incertæ fidei res (ne quid grauius dicam) ablegamus. Quemadmodum Sicorum,Sicanum,Siceleum,Lusum,quos recentes historiæ in Hispaniæ Regibus ponunt,eorum veteres nihil meminerunt, penitus repudiamus Ac ne illud quidem recipimus: Atlantis filium nomine Morgetem à patris obitu in Italia regnasse:vnde Hispani Atlantem in Italiam secuti,

cuti, Morgetes fuerint dicti: quod nihilo meliori fide stat: & credam potius eam gentem ab vrbibus, in quibus habitabant, appellationem tulisse: cùm duplex Murgis in Bætica extiterit, altera ad maris littus, quæ modò Muxacræ nomen habet: in interiori prouincia altera, quæ hodie Murga nuncupatur: atque his locis finitima Murcia, quam Morgetum sedem quidam faciunt. Vnde in Sicilia Murgantium vrbs atque Murgentini populi fortasis hoc ipso tempore aut alio quouis manarunt. & est omnis coniectura fallax, quæ nominum tantùm similitudine nixa est.

De Siculo Hispaniæ Rege. *Cap. XI.*

ILLVD Philistij Syracusani auctoritate munitum pro vero recipiatur: Siculum Atlantis filium, post patris ex Hispania discessum, pro absente vicarium eam prouinciam gubernasse, successisse defuncto. Regno is suscepto, rebusque in Hispania ordinatis, cupiditate incensus regni Italici hæreditatem cernendi, cum lectissimis copijs eò profectus est. Paterni exercitus reliquiæ ab indigenarum iniuria tuendæ erant: Iasij & Dardani cõtrouersiæ pacandæ post Corythi patris obitũ de Hetruriæ possesione certãtium. Iasij, cuius melior erat caussa, vires infirmiores, vt maturaret litterę solicitabãt, Multum temporis in ea nauigatione cõsumptum. ex itinere vltro, siue tempestatis vi in Siciliam appulsus veterum sociorum vires confirmasse fertur, Cyclopibus & Lestrigonibus feris & immanibus gentibus bello illato Parta victoria ei insulæ, quæ Trinacria erat, noua nomina facta (sic quidam suspicantur) Siciliæ à Rege Siculo, Sicaniæ ab Hispanis, quos ad retinendum eius insulæ imperium reliquit, ex ea Hispaniæ parte auectos, quam Sicoris amnis interfluit. nam ijs in locis olim Sicanam gentem habitasse in confesso est. Sunt qui Sicoriæ etiam nomen ei insulæ adhæsisse tradant à Sicoris gente Sicanis vicina, siue alio nomine eâdem Siculum etiam secuta. Deinde Romen Atlantis filiam cõtra Aborigenes bello identidem lacessentes opportunis auxilijs à fratre Siculo firmatam addunt, nullo cõmodiori argumẽto, quàm quòd Siculorum Sicanorumq; in Latio etiam mentio facta ab idoneis scriptoribus reperiatur: quod quãti põderis sit, alij iudicabũt. In Hetruria demum Dardanum validis Aboriginum copijs stipatum ferociẽtemq; aduersus fratrem, eo redegit: vt positis armis ex animo seu simulata fraude in auunculi se fore potestate promiserit, & sua innocẽtia confisum, & Siculi æquitate, nõ passurum eripi iniuria, quod paterna ex hæreditate debitum, armis etiam vindicarat. Fœdus inter fratres Siculi auctoritate factum. quam breui Dardanus ludibrio habens, Iasium fratrem per fidem conuentionis securum, nihilque minus cogitantem, ferro crudeliter peremit. Eam iniuriam Siculus ad se pertinere ratus, parricidam insigni prælio victum expulit in Samothraciam: vnde Hellesponto is superato in Asia primus Ilium condidit. Iasij filio Corybanto pro patre regnum Italiæ de manu est traditum. Rebus ad hunc modum compositis repetita Hispania, quid Siculus egerit clam est: ac ne referre quidem proptum aliquid

aliquid per hæc tempora memorabile. niſi inania quorūdam ſomnia prō hiſtoria venditare placet, vnde noua rurſus Hiſpanorum Regum nomina poſt Siculum prodierunt. Teſta vrbis Teſtæ, & Conteſtanæ gentis conditor, ex Africa ad Hiſpaniæ imperium tranſlatus. Romus Valentiæ fundator in Edetanis, cuius antiquum Romæ nomen in Valentiam fuerit trāſformatum retenta ſentētia, voce modò mutata. quemadmodū Romam, cùm prius diceretur Valentia, ab Euandro vulgatum Romæ nomen accepiſſe Solinus eſt auctor. Palatuus, à quo Palatui populi, & magno terrarum interuallo Palentia. Cacus abactarum boum indicio Herculis Thebani manibus peremptus in Auētino mōte, vbi Roma eſt, ipſeq; morabatur ex Hiſpaniæ poſſeſsione pulſus. Erythrus è mari Rubro profectus, à quo Gadeis inſula Erythræa dicta ſit. Mellicola alio nomine Gargoris, de quo Iuſtinus meminit. Quæ omnia neq; tanquam foueam intacta prǽterire debuimus, cùm in eam nō vulgus modò, ſed expoliti doctrina homines præcipitarint: neque verum ea probare, quæ ad anicularum fabulas ableganda potius eſſe, præiudicatum habebamus. Siculum ſane à Iuſtino arbitror Sicorum nominari.

Variæ gentium migrationes in Hiſpaniam, Cap. XII.

SVPERIORVM Regum tempora tum imperij tum ætatis certa ratione deſignare promptum non eſt: ac ne ab orbis quidem conſtitutione annos numerare facile. neque deeſſet ſtudiū, ſi qua ſe via conantibus panderet inquirenda veritate, nunc cōiecturis ſtandum Quibus Geryones Hiſpaniæ Reges ſuſpicabar quarta aut quinta poſt diluuium ætate vixiſſe. Siculum ducentis amplius annis ante bellum Troianum. Huius ætate aut non multo poſt, numeroſa claſſis ſoluens ex Zacyntho (quæ inſula Peloponneſo ad Occaſum in Ionio mari adiacet) in eam Hiſpaniæ partem perlata, vbi nunc Valentia cernitur, Zacynthum condidit (quod deinde nomen Sagunti appellatione mutauit) tribus à littore paſſuum millibus, ſe muniendi cura contra prouincialiū vim, & vt eſſet quò fortunas aurum & argētum conferrent, ſeruris viliſsimisq; rebus mutatum. ſimplici homines ingenio ſua bona & natiuas opes ignorabāt. Eius arcis præſidio liberius in prouinciam penetrare auſi ſunt, atq; vicina littora explorare: adeò vt ſexaginta ad Occaſum paſſuum millibus idoneo loco, templum Hiſpaniæ celeberrimum Dianæ exædificare aggreſsi ſint (vnde Dianium promōtorium dictū) moreq; è Græcia aducto ſimulacris exornare, multoq; victimarū ſanguine nobilitare. Cæremoniarum inſolētiam & totius ſtructuræ maieſtatē admirati incolæ, quaſi è cælo lapſos homines, maiores cōditione mortali heroes credere. & eſt innatus humano ingenio ſenſus & reuerētia diuinitatis. ſic nulla re magis capitur quā religionis ſtudio, vero aut ſimulato. Tēpli huius cōtignationem ex iunipero materia imprimis odorata, Plinius ad ſuam ætatem incorruptam manſiſſe eſt auctor. Secūdum Zacynthos Dionyſius alter centum quinquaginta circiter annis ante bellūTroianum, in extremam Hiſpaniam penetraſſe fertur: atque in Bætis æſtua-

rijs inter duo eius fluminis oſtia, quibus tunc decurrebat in mare, Nebriſſam ædificaſſe, à nebridibus, ideſt, ceruinis pellibus, quibus Dionyſius & ſocij in communi vita & cum ſacris operabantur, vti ſoliti erant, Nebriſſæ appellatione facta. cui deinde oppido Veneriæ cognomen acceſsit. Tres fuiſſe Dionyſios ſeu Bacchos Diodorus ſcribit. Primum Deucalionis, vt ego interpretor, Noe filium, Oſirim nempe AEgyptium, de quo ſuperius eſt demonſtratum. Alterum Proſerpinæ ſeu Cereris filium, cuius ad ſimulacra cornua adhibere moris fuit, boues primùm ad aratrum iunxiſſe monimentum. Tertius Semele ex adulterio natus fuit, & in vrbe Myro (quæ vox fœmur ſignificat) educatus: vnde materia fabulandi in patris Iouis fœmore creuiſſe. Hunc ferunt primi Dionyſij æmulatione, ſuſcepta expeditione, multis obitis prouincijs, defunctum victorijs Hiſpaniam maleficijs omnibus atque immanitate repurgaſſe eorum, qui in tenuiorum fortunas graſſabantur. Quo tempore Milicus Myricæ filius, fortaſsis & ipſe è Siculi poſteritate, gratia, opibus, auctoritate plurimùm poterat inter Hiſpanos. Milici nepotes non procul Biatia Caſtulonem condiderunt in Bæticæ agro, vrbem quondam inter primas Hiſpaniæ nobilem. Dionyſij duo ſocij ab eo reditum ad ſuos adornante in Hiſpania relicti cum poteſtate. Luſus à quo Luſitanorum nomen & gens, & Pan, quem deluſi vana ſuperſtitione homines diuinitati conſecrarunt, & ab eo vniuerſa prouincia Pania primùm, deinde Spania dicta eſt. auctores Varro atque Plutarchus Non longo annorum interuallo Iaſon Theſſalus gloriæ cupiditate incenſus, pyraticæ deditus (quod ingentes opes parabat, littoribus nondum munitis, hominibus per agros paſtorum in morem in tugurijs habitantibus) Argi induſtria excellenti forma nauim ædificandam curauit: multiſque ſocijs ſibi adiunctis, Hercule Thebano, Orphæo, Lino, Caſtore & Polluce ex Theſſalia ſoluens ad Sigeum Troiæ promontorium Heſionem Laomedontis filiam eripuit ab interitu: inde in Colchidem perlatus, velluſq; aureum furatus, hoc eſt, auri gazam quod per riuos é monte Cauca ſo dilapſum villoſis pellibus piſcari quaſi retibus ſoliti erant, cum ijs copijs raptaque Medea in Mæotidem Cimmerio boſphoro ſuperato penetrauit. Tanai mox aduerſo, quo fluuio ab Europa ſecernitur Aſia, nauim aliquanto ſpatio, quà pertractam remulco, qua ſolutam in partes humeriſque deportatam in Sarmatico littore rurſus compegiſſe fama eſt Germaniæ, Galliæ, atque Hiſpaniæ circumductis littoribus, tandem ad freti Gaditani fauces conſtitiſſe. in ijs extremis, quà in Mediterraneum mare ſe pandunt, monti Calpi impoſuiſſe arcem: quæ de Herculis nomine Heraclea dicta eſt. Prædæ cupiditate ex ea cum Hiſpanis varia fortuna pugnatum. Ingens præda fuit. qua in naues impoſita, iuſtoque præſidio in arce relicto, Saguntum abijt. ibi benigne accepti propter communem originem linguæque commercium, ad Baleares excenſione facta, Bocorique earum Rege in poteſtatem redacto, quia nullum ijs in locis aurum inueniebatur, comparato commeatu, bobuſque lectiſsimis in naues impoſitis in Italiam transmiſere. Quo loco in montis Auentini antro interfecto Hercules Caco, morem etiam ſuſtulit,

Saturnum

Saturnum quotannis placandi homine de ponte Miluio iactato, quod crudele erat & inhumanum, ritu tamen permanente, vt effigies hominum scirpeæ verorum vicariæ mitterentur in aquas. Longissima nauigatio fuit, miraculo comparanda. præsertim cùm soluta rursus naui per Liguriam, qua parte breuissimus in Padum traiectus est, in Hadriam delati absoluta nauigatione læti & incolumes, tantis rebus perfectis clarissimi in patriam peruenisse credantur. Verùm externa mittamus, satis oneris sustinentes Hispaniensium rerum commemoratione. Auctorem habeo Hecatæum, qui Herculem Amphitrionis, alio nomine Alcæum, venisse neget in Hispaniam. Diodori & aliorum omnium opinio resistit. Vestigia præterea in Hispania, Pyrenæis iugis, & Gallia Narbonensi huius expeditionis multis seculis impressa, ipso in Italiæ aditu Alpes Lepontiæ & Euganeæ ab Herculis comitibus sic dictæ declarant, venisse quidem in Hispaniam Herculem, & copiarum quidem partem terrà in Italiam peruenisse, inde locis Græca nomina facta. Nam quòd Geryonum cædes eidem à Virgilio tribuitur, errare potuit vt humanus, ex nominum similitudine temporibus commutandis. Post Herculis expeditionem & Milici ætatem, Gargoris in Hispania regnauit, mellis colligendi inuenta arte vsuque nobilis, vnde Mellicolæ cognomen affingendi occasio. Huius ætate bello Troiano confecto, atque vtriusque exercitus reliquijs in varias orbis partes dispersis, non pauci neque contemnendi Græcorum Duces in Hispaniam nauigarunt. & nostrorum scriptorum cōsentiens opinio confirmat, multas gentes eò antiquitùs traductas propter locorum commoditatem in varijs eius prouinciæ partibus consedisse. In quo numero Teucer amissò Aiace fratre, eòque à patre Telamone aditu patriæ prohibitus, in Cypro Salaminā vrbem patriæ cognominem cōstituit. In Hispania deinde, quibus locis Carthago est, vrbem alteram de suo nomine Teucriam posuisse memoratur. quod pro vero relinquerem, si Isidori testimonio, qui Teucrum quidem in Hispaniam venisse ait, confirmaretur: aut eius vrbis aliqua vestigia vel obscura possent demonstrari. Illud constanti auctorū fide traditur, Teucrum freti faucibus enauigatis, flexisq; ad dextram proris, ac promōtorio Sacro superato, in Calleciæ littore vrbem Hellenem construxisse, quo nunc loco Ponteuedra sita est, de socij nomine Amphilochiam, quam Romani Aquas calidas dixerunt, Sueui (quo tempore ijs locis imperiū tenuere) Auriam. Diomedem rursus memorant Tydei filium Hispaniæ littoribus præternauigatis, repulsum vndique prouincialium virtute supra Lusitaniā Tudem siue Tydem vrbem paterni nominis monimētum exædificasse, eo terrarū tractu, qui Minij & Limiæ ostijs ad mare est inclusus. Omnino Mnestheus Atheniensis auctore Strabone libro tertio, sua & ipse classe in Gadeis delatus, è regione eius insulæ qua parte Belō, qui Guadalethes est, in mare influit, vrbem sibi cognominem ab imo totā cōstruxit portu munitam. Templum etiā in eodē littore inter duo Bætis brachia, cui olim tēplo Mnesthei oraculo nomē fuit: quod ad Græcam superstitionem inter Hispanos suscipiēdam, magnum attulit momētum. Vlyssem tādem venisse in Hispaniā, atq; in Lusitaniæ littore vrbē Vlysiponem cōdidisse Strabo Solinusq;, ipsoq; ex no

mine ducta coniectura confirmant. Refellunt quidam tum nominis argumẽto, nam Olisipo ex antiquis monimentis,& lapidum inscriptionibus nominari scribique debet. & quoniam Vlyssis aræ supra mare Armoricum in Belgis non vno loco extabant. nempe ex Græca vanitate, quem in Deorum numero habebant,ei templa atque oppida consecrabant. quod Hispanis contigisse etiam,non inepte prorsus arbitrantur.

Habidis res gestæ,& generalis Hispaniæ siccitas. Cap. XIII.

NTEREA Gargoris Rex in Tartessiorum saltu, vbi Titanas aduersus deos bella gessisse antiquitas finxit,Curetum regnũ tenens auctore Iustino,cæteras virtutes omnes,quæ magnæ in illo fuerunt,vna crudelitate suggillabat. Habidem nepotem ex filia furto conceptum ad depellẽdam generis ignominiam, dolorem ex eo casu procurandum,feris laniandum in mõte obijci mandauit Illæ naturæ conditione mutata eam infanti exhibuerunt humanitatem,quem efferatus aui animus denegarat, vberibus distentis lacte etiam in os instillato. Repertum incolumem,in angusto primùm tramite pecoribus conculcandũ, aui iussu proiectum ad maiora fata numinaq; seruarunt. Multorum dierum inedia maceratæ canes, quibus & suibus denuo fuerat obiectus, quodam misericordiæ sensu vltro lactarunt. In mare demum præcipitatum fluctus sustẽtarunt,cerua in littore diligenter aluit.Pro alimenti cõditione animi mores corporaq; mutantur. eo lacte educatus, mirabile dictu est, quantam pedibus grandior celeritatem excitarit. ferarum cursum adæquabat,vndique prædas agebat importunus & audax. neque resisti poterat,cùm ad velocitatem vires & industriam adderet. Insidijs tamen exceptus,laqueoq; implicitus ad auum perductus est Ille ad iuuenis conspectum sensu naturæ tacito, quo sæpe ignorantes tangimur, (& nescio quid ea fortuna maius micabat in facie) vultu nepotis & notis,quæ infantulo inustæ erant, attente consideratis, intellexit nepotem suum non absque deorum consilio è tot periculis fuisse seruatum. Odium humanitate mutatum.Habidem nominatum regio cultu,dum vixit, apud se habuit:moriens successorem regni,hęredem fortunarum reliquit.Suscepto imperio cæteros ante se Reges industria & virtute superauit ingenio præstanti,corpore tãtis laboribus durato: quæ res magnas difficultates nõ solùm mitigare,sed exhaurire etiam consueuit.Feros homines per agros dissipatos in vrbes & oppida coire persuasit,quantum præsidij esset in mutua societate,atq; communis iuris commercio demonstrans.ad vitæ cultioris commoda,disciplinæ studium adiectum.sic feri gẽtis mores humanitate mutati. Vini vsum,agriq; colendi rationem longo ex interuallo restituit:nam herbis antea,& sponte natis frugibus pomisque tolerabant vitam. Leges sanxit,fora constituit,iudicia & magistratus ordinauit Quo virtutum tenore incredibilem à suis gratiam,apud exteras nationes nominis celebritatem consecutus, ætate omni ad vltimam senectutem peracta,vitam morte mutauit. Eius posteri per multa secula regnum tenuisse traduntur, nulla neq; nominum neq;

temporum

temporum designatione. nisi quod Habidis res gestæ in Dauidis Iudaici Regis ætatem incidisse creduntur. Iustinus videtur Geryonibus æqualem facere, & in diuersa parte tenuisse imperium. Consequenti tempore nihil in Hispania accidit memorabile, quod quidem in litteras sit relatum, præter insignem & diuturnam, quæ non multo post consecuta est in Hispania, terrę aerisque viginti sex annorum siccitatem, vt nostrates historiæ affirmant, tantam vt fontibus fluuijsque omnibus, præter Iberum & Bætim, præ ariditate consumptis, humoreque penitus exsiccato, quo partes terræ puluisq; coagmẽtantur, agri in vastos hiatus abirent, facultate sublata aliò commigrare cupientibus vitæ sustentandæ necessitate. Sic Hispania locis præsertim mediterraneis arborum & herbarum honore nudata (paucas quasdam arbores ad Bætis ripas conseruatas aiunt) bestijs & hominibus consumptis fame, in solitudinem redacta est miserabilem vastitatem. Regum nobiliumque progenies à stirpe defecit, tenuioribus, quibus res angusta domi erat neque in multos dies paratus commeatus, in vicinas prouincias locaque maritima tempestiue dilapsis. Vnde terræ tandem post vim ventorum maximam, qui subsecuti sunt, & arbores omnes radicitus conuulserunt, copiosis pluuijs depulso malo, ad pristinas sedes alijs permixti gentibus reuersi Hispanorum gẽtem & nomen ferme ad interitum perductum instaurasse creduntur. Sic nostræ historiæ sentiunt. Alij præstanti homines ingenio eruditione magna, huius narrationis fidem conantur eleuare his fere argumentis. Quod nullus neque Latinorum neque Græcorum scriptorum, ac ne nostræ quidem omnes historiæ tantæ rei mentionem faciant, cùm sæpe leuia & minutissima quæque persequantur. Nulla neque profectionis Hispanorum neque reditus vestigia extent, nulla monimenta, minori sæpe de causa excitari solita. Negant deinde tanta & tam diuturna siccitate, qualem fuisse perhibent, humoris partem aliquam in Bæti, Ibero aut omnino vlla in parte conseruari potuisse, quantum humoris vnius æstatis spatio ob pluuiarum raritatem Solis æstu consumatur ad coniecturam de re tota reuocantes. quo tempore sæpe copiosa flumina exsiccantur consumptis penitus aquis: præsertim si maligni sideris vis terris incubuerit, eòque maiori aliqua ariditate laboratum fuerit. Adijciunt tam longi temporis siccitate, non fatiscere terram, sed in puluerem comminui necesse fuisse: cùm humore cõcrescant corpora, soluãtur ariditate: Africæ Libyæque exemplo, vbi præ Solis æstu terræ humore consumpto, pulueris fluctus montesque vi ventorum concitantur. Hæc illi. Nos ductam per manus famam, & historiarum nostrarum consentiens testimonium temere repudianda non putamus. & licet antiquitatem excusare, quæ summas rerum nunciat tantùm, ordinem & vestigia cõfundit: aut quæ alijs contigerunt, in alios permutat. fama omnia in maius auget, vti in magnorum fluminum lapsu, non temporum interuallo modò, sed & locorum longinquitate non maxima sæpe memoria vitiata. Quod in re præsenti euenisse arbitror ariditate eius temporis, minus diuturna, certe minus graui. pluuijs malignis nonnullis tamen terram irrigatam subactamque, ne solueretur in puluerem: neque fluuiorum aquas omnium penitus defecisse, fructus modò arborum terræque

ſruges ad maturitatem perduci, hiatuſque & voragines ſemel patefactos, coagmentari nimiam ſiccitatem vetaſſe. Et fortaſsis quod Phaetonis ætate in alijs prouincijs accidit: terras exuſtas Solis ardoribus, aeris inſolenti ſiccitate (fabulæ commento rem geſtam antiquitas adumbrauit) eandem calamitatem Hiſpania pertulit, huic alioqui malo inter primas obnoxia.

Celtæ, Rhodij, Aſsyrij in Hiſpaniam veniunt, Cap. XIIII.

HISPANIAE vaſtitatis fama finitimarum gentium animos miſericordia compleuit, rerum humanarum vices conſiderantium: deinde depulſo malo magnam earũ multitudinem in prouinciam attraxit. Agros, cultum, & copias Hiſpanorum, aut ſuis ipſi oculis viderant rebus integris, aut ex aliorum prædicatione adamare cœperant. Cum vxoribus, liberis, atque impedimentis omnibus populariter commigrarunt: vaſtæque & latiſsimæ prouinciæ eam pro ſe quiſq; partem domicilio delegit, quam rebus ſuis maxime idoneam fore iudicabat: ſiue pecore diues eſſet, ſiue agrorum cultui commerciove deditus. Horum induſtria, multitudine, fœcunditate haud longiſsimo tempore priſtina elegantia, cultus, frequentia reſtituta locis eſt, nouaq; rebus facies reddita malorum colluuione ſublata. Ex finitima Gallia Celtæ Pyrenæi iugis ſuperatis, Hiſpaniæ tractum incolendum ſuſcepere ad Iberi ripam protenſum, Idubedæ mõti ad Solis ortum adiacentem, lætiſsima cæli ſolique facie, vbi Turiaſo, Nertobriga, & Arcobriga erant. Ab his & Iberis mixto inter ſe ſanguine Celtiberiæ gentis appellatio conflata etiam eſt, initio anguſtioris: deinde ſobole aucti fines gentis nomenque ad Auſtrum prolatum, argumẽto Segobrigam, Belſinum, Valeriam, Vrceſiam, aliaque oppida locis remota ab idoneis ſcriptoribus in Celtiberis poni. quod pleriſque gentibus accidit, vt procedente tempore earum gentium fines alternarent, nunc anguſti nunc lati pro rerum euentu vario. His finitimi ad Septentrionem Areuaces, vbi Vxama & Agreda ſunt, Duraci, Pelendones, Neritæ, Præſamarci, Cileni Celtiberis contributi, ijſque ſanguine coniuncti, locis finitimi vno ſe tẽpore ex Gallia in Hiſpaniam infudiſſe creduntur, coniectura probabili, argumento euincente nullo. Illud maiori fide nititur: Rhodios propter magnum in re nautica vſum, maris imperium tenuiſſe annis viginti tribus, & quod in alijs prouincijs præſtitum erat, vt ſe muniendi cauſſa, claſſeſque continendi maris tempeſtatibus clauſo mari, præterea vnde commercij cum prouincialibus facultas eſſet, arces multis locis conſtruerent: idem ſibi in extrema Hiſpaniæ ora faciẽdum iudicaſſe, ad Pyrenæi montis radices Rhodope conſtituta ad idoneam maris ſtationem. quæ vrbs à noſtris Roſes vocatur, in eam amplitudinem quondam aucta, vt Gotthorum imperio Epiſcopi ſede eſſet inſignis: nunc ad caſas redacta præter ruinas & antiquæ nobilitatis veſtigia nihil retinet. Nauticos ex ſparto funes plectere, atque ad varios vitæ vſus ſtoreas Rhodij primi docuerunt Hiſpanos. molas truſatiles verſare manu molendo frumento, & ad facilitatem conficiendi panis: quod multo ante labore rudibus ingenijs

nijs & induſtriæ omnis ignaris conſtabat. Numos ex ære percuſſos primi mortalium in Hiſpaniam inuexerunt, magno miraculo riſuque initio prouincialium, cùm paruo ære, vnde nullus vſus ſperabatur, viderent cibos, tegumenta, variaque inſtrumenta mutari. Acceſsit religionis cura Dianæ tẽplo Saguntinorum imitatione ædificato: quod exquiſitis cæremonijs hoſtijsque colebatur. Fortaſsis etiam (nam ritus non explicatur) more è Tauris tranſlato, apud quos hoſpites Dianæ immolare vſitatum erat. Herculi oraculum præterea conſtitutum ſacraque: quæ non fauſtis acclamationibus, neque ſacerdotum placida prece, ſed maledictis & execratione peragebantur: nullaq; re magis contaminari habebant perſuaſum, quàm ſi inter ſolennes ritus vel imprudenti bonum verbum excidiſſet. Cuius rei hæc ratio reddebatur. Hercules Lyndum, quod eſt oppidum Rhodi, delatus forte, ab aratore bouem alterum pretio ſibi vendi poſtulauit: & cum non impetraret, vtrunque vi abſtulit. Iniuriam ille, quoniam nihil aliud ſupererat, maledictis vltus eſt. quæ Hercules tum quidẽ inter epulas cum riſu & cachinnis audiuit. Poſtmodum eo ad diuinitatem conſecrato Lyndi ciuibus placuit rei geſtæ monimentum perpetuis ſacris celebrare ara poſita, quam Bouzygon, ideſt, bouis iugum dixerunt: atque eo ipſo ruſtico ſacerdote creato, binis mactatis bobus, conuiuia in Herculem certis temporibus inſtaurari ſanxerunt. Is mos ritusque à poſteris conſeruatus hoc tempore ex Græca vanitate, Rhodiorum commercio, cum multis venit in Hiſpaniam. Rhodope ex aduerſum Emporiarum ſita eſt duodecim millium traiectu interualloque inter vtranque ciuitatem. Pyrenæi montes, quibus hæ vrbes vicinæ ſunt, per hoc tempus omni ex parte conflagraſſe memorantur, de cælo tacti, an à paſtoribus incendio per imprudentiam excitato. forte etiam de induſtria arboribus dumisque combuſtis cãpos pandere, idonea culturæ & habitationi reddere rura propoſitum erat. Ex ea re Pyrenæi vocari ij montes cœperunt à Græcis hominibus, quorum lingua, Pyr, ignem ſignificat. Alij malunt ab igne cæleſti eam appellationem conflatam, quo ſæpe tanguntur ob ſublimitatem Nam quod de Pyrene quidam fingunt ab Hercule adamata, atque ijs in locis defuncta, aut à Pyrrho Rege quõdam Hiſpano affirmant Pyrenæorum vocem fluxiſſe: à ſanioribus tanquam fabuloſum repudiatur. Omnino eius incendij vi, auri & argenti venæ, quibus tum ij montes tum vniuerſa Hiſpania ſcatebat, eòq; Plutonem in eius terræ viſceribus deliteſcere fingebatur, conflatæ ardore atque ſolutæ riuos liquati metalli in omnes partes emiſerunt. Ij riui ſedato incendio cõcreti fulgore ſuo admirationem prouincialibus commouerunt: contempti tamen ab ignorantibus quanti ea metalla eſſent. Alijs tamen nationibus re vulgata in Hiſpaniam veniendi incredibilem animis cupiditatem immiſerunt, minime dubitantibus, ab ignaris ſuorum bonorum Hiſpanis, facile aurum & argentum impetraturos ſe, aut vilißimis mercibus ſcrutisque commutaturos.

Phœnicum in Hiſpaniam aduentus. Cap. XV.

HOENICES primi mortalium mare classibus tentasse ferũtur: atque ad regendum nauium cursum Elicem, Cynosuram, ipsumque imprimis cæli cardinem obseruasse. Ij maris imperio Rhodijs, Phrygibusque erepto, Tyroque nobilissimo Orientis emporio profecti ad Hispaniæ copias inter primos nauigarunt. Hispaniæ partem quam primùm tenuerint, auctores non consentiunt. Aristoteles Phœnices ait, ad Gaditanum fretum appulsos tantam argenti vim à Tartessiacis oleo aduectitio mutasse, vt cùm neque nauibus ferri neque capi posset, omne instrumentum nauticum ipsasque anchoras ex argento conflarent. Fortassis Pyrenæi incendium per alias etiam Hispaniæ partes montesque vagatum similes vbiq; copias produxit in lucem. aut quod vero est propius, argentum ipsi effoderant, cuius secturis Bætica abundabat imprimis. Alioqui Phœnices extimas Hispaniæ partes primùm tentasse credibile est: atque argenti vim illam maximam ex Pyrenæi incendio sublatam concedentibus prouincialibus, mercium quas afferebant permutatione. Sichæum autem vel huic classi Ducem (quod nostri scriptores affirmant) vel non multo post repetitis subinde nauigationibus venisse in Hispaniam, credi par est: atq; ex eo commercio eas copias parasse, quæ regiæ quidem sororis nuptias conciliarunt primùm, exitio deinde fuerunt, Pygmalione leuiro auri Hispanici cupiditate corrupto: Didonem occiso marito ijs copijs raptim in naues impositis ereptisq; tyrãno, fugam Tharsis, idest Tunetum, cum qua vrbe Tyrijs frequens erat commercium, adornasse: multis adiunctis socijs Sichæi misericordia, odio tyranni, viduam Didonem secutis. Ijs ad sobolem propagadam in Cypro excẽsione facta virgines raptæ, abductæque Charchedonem: quod oppidum olim Charchedon Tyrius a Tuneto vrbe duodecim passuum millibus condiderat. In eo agro à prouincialibus auro redemptum terræ quantum bouino corio complecterentur: quo in tenuissimas partes dissecto iustæ arcis idoneum locum occuparunt, fraudem incolis dissimulantibus. Vnde & arci nomẽ Byrsæ factum est, id enim bouinum corium significat, vt Iustinus scribit libro octauo decimo. Alioqui vero propius est Byrsam Phœnicum lingua, quæ Hebraicæ affinis est, dictam quasi Bosrá, quæ vox arcem munitionemque significat Hebræis. Eam arcem perpetuo muro cum Charchedone iunctam, locisque amplificatam, atque nouis exornatam ædificijs Carthaginem nominauit, conditam vrbem annis duobus & septuaginta priusquam Romanæ Vrbis fundamenta constarent. Verùm externa mittamus, ne incerto exitu infinita feratur oratio nostra. in Hispaniam redeamus. Ad quam Sichæo sublato Pygmalion nauigatione Hispanica, quæ aliquot annis intermissa fuerat, instaurata, venisse in Hispaniam fertur: atque ad Turdulorum littoris partem eam, vbi Almunecar oppidum cernitur, vrbem Axim seu Exim nomine condidisse. Inde commercio cum prouincialibus inito, atque Hispanicis copijs onusta classe reuersum in patriam. Repetita iterum & tertiò ea nauigatione Gadeis tenuisse nostri historici cõfirmant: quam insulam ab Ori socijs Erythrææ nomen accepisse supra est demonstratum, Gadiram ab his Phœnicibus, quod vt Hispaniæ sepes marinis Oceani fluctibus ob-

iecta

iecta esset. quidam diuersam caussam eius appellationis designant, nimirum oppidum quod primum in ea insula constituerunt Phœnices, sepe valloque mœnium vice muniuisse. Herculi in eo oppido templum cõstructum aiunt, ex aduersum continentis, qua parte extenuata in cuspidem insula desinebat in promontorium Herculeum ab eo templo dictum. sic perspicaci homines ingenio odorantur. Bini profectò in ea insula putei erant admirandæ naturæ, alendæ superstitioni idonei. alter aqua dulci, cùm se æstus ex alto incitabat, quod bis accidit quotidie duodecim horarum spatio, incrementa similia & decrementa suscipiens. salsa alter, easdem vicissitudines sed ex contrariò ferens, imminuta aqua cùm se æstus extulisset, aucta remittente æstu. Erat & Geryonis arbor, sic dicta, quòd præciso aliquo ramo, humore quasi sanguine sudaret, eò rubicundiore, quò propius radices cædebatur, cortice pineo, ramis ad terram inflexis, folijs cubiti longitudine, latitudine digitorum quatuor, neque plures vna & altera, quàm prioris radices protulerunt. Ad Phœnices redeamus. qui alijs constitutis oppidis, in quo numero Malaca & Abdera sunt, & Bæticæ parte sub iugum missa, ad vniuersæ Hispaniæ imperiũ niti cœperunt non obscure, eius prouinciæ opibus & commercio formidabiles. Plato in Timæo est auctor, Atlantides (iacent Gadeis in Atlantico mari) ex Erythræa insula profectos, & in Achaiam delatos Athenas quidem initio expugnasse, deinde autem belli conuersa fortuna ad vnum omnes perijsse. Eam expeditionem de Phœnicibus quidam interpretantur, Orientis, Occidentisque imperio validis, Gadeis obtinentibus Vno tempore Romanæ Vrbis fundamenta ponebantur, et Iudæorum remp. Ezechias Rex gubernabat Israelis regno, quod decem eius gentis tribus complectebatur, sublato ductu Salmanasaris Assyrij Regis potẽtissimi. Huius filius Senacheribus numeroso exercitu comparato, orbisq; imperium animo complexus, Iudæam prouinciam igne, ferro, & direptionibus vastauit, Hierosolymam obsedit Cursu tãdem victoriarum elatus, maioraque versans animo, quàm quæ gerere videbatur, relicto cum copiarum parte Rabsace subigenda Hierosolyma anno quartodecimo regni Ezechiæ, ipse cum robore exercitus Pelusium progressus, quæ Heliopolis fuit, ab ea obsidione cũ ignominia est repulsus, Tarachone, qui ad AEthiopiæ regnum, AEgyptum armis adiecerat, obuiam facto. Herodotus à muribus dixit omni bellico instrumento corrupto. vitiata memoria arbitror, quam Hierosolymæ accepit in ipso reditu cladem, centum octoginta quinque hominum millibus diuinitus vna nocte prostratis, ad AEgyptios transtulisse. nisi forte diuina vrgens vltio vtroque loco susceptæ impietatis pœnas sumpsit. Tarachonem hunc scribunt Assyriorum tempestate ab AEgypti finibus pulsa victricibus armis tum alias prouincias lustrasse, subegisse gentes, tum in Hispaniam directo cursu (Strabo in Europam progressum ait) in ea ora cis Iberum in edito tumulo Tarraconem vrbem sibi cognominem condidisse. quam tamen Scipiones multo post tempore instaurantes primæ conditionis laudem tulerunt, Plinij etiam Solinique testimonio, neq; apud vulgus tantùm, sed etiam ab expolitis ingenio & doctrina hominibus attributam.

Cartha-

Carthaginenses Ebusum capiunt, Baleares tentant. Cap. XVI.

ECVNDVM hæc Carthaginẽses cùm validis instructi classibus terra marique essent potentissimi, & ad imperij amplifica tionem multũ referre haberent persuasum, si vicinis Mediterranei maris insulis potirentur: vnde ad Europæ imperium gradũ facere cogitabant: primûm Siciliam armis tẽtarunt, deinde Sardiniam atque Corsicam euentu vario, successu haud satis prospero, cùm vndique insulanorum virtute repellerentur. Optimum visum est minores primũ insulas aggredi. Itaque Liguriæ & Galliæ ora relicta, atque ad Hispaniæ littus directo cursu Ebusum ceperunt insulam scopulis quidem circumcircà impeditam, adituque difficilem, nisi quà ad Austrum Idoneus portus se pandit: Dianio promontorio obiectam disiunctamque à continenti centum nõ amplius millibus passuum: cœterum locis angustam ac vix ambitu colligentem viginti millia passuum: plurima ex parte syluis obsitam, vnde a Græcis Pityusæ à pinorum copia nomen tulit: salinis diuitem, atque totius terræ nobilitate præcipua: quando venenata animantia ipsa non procreat, aduecta perimit naturæ vi quadam admirabili: eo amplius cùm non sine ludentis naturæ miraculo Ophiusa prope sita esset, noxijs scatens atque vastata animantibus, vt prisci Cosmographi testati sunt. Quæ quo hoc tempore nomine vocetur, diuinare facilius est, quâm certa ratione designare: alijs Formenteram facientibus bis mille passibus remotam ab Ebuso: alijs Draconeram putantibus maiori Baleari propemodum coniunctam. Doctioribus placet montem Colubrarium continenti vicinum, atq; Peninsulæ oppido obiectum Ophiusam credere, in quem signa vetera consentiunt: serpentibus impediri atque vastari, vnde Græci Ophiusam dixere, Latini Colubrariam. Neque moueat quòd antiqui descriptores terræ Ophiusam Ebuso propinquam fecerũt, falli promptum fuit propter regionum longinquitatem. Ergo Carthaginenses in insula Ebuso vrbe eiusdem nominis ædificata, duas alias ad Ortum insulas adiuerunt, ab Hispaniæ littore sexaginta passuum millibus seiunctas, inter se triginta. has Græci quoniam â nudis hominibus incolebantur dixere gynesias, à fundis quibus certissime collimabãt, Baleares: & alioqui minorem Nuram, maiorem Clumbam Florianus dictas ex Antonino ait. Harum insularũ littora & aditus omnes Pœni quidem circumducta classe explorarunt. interiora penetrare ausi non sunt, incolarum feritate deterriti: quos qui lacessissent ardentiori spiritu iuuenes, cæsi atque reiecti in naues reliquis documento fuerunt, feros montanosque homines temere irritandos non esse. Hispaniæ deinde littora tentata, si possent aut commercio prouinciales aut armis subiugare, Hispanorumque copias Carthaginem auertere, euentu nullo duas ob caussas. Saguntini ijs insulis vicini, vt erant à multo vsu cauti magnoque ingenio, non ignari Pœnos libertati Hispanorum insidiari, a suis eos littoribus prohibuerunt, ingeniorum dexteritate prouincialibus persuasis ab eius gentis commercio abstinere: in specie amicitiæ latere insidias. Accidit commode vt res aduersæ Carthagine classes in patriam reuocarent. quæ intestinis dissi-

nis diſsidijs fluctuabat,& Africanorum armis impar erat. præterea ſæuiſsima peſtis lue per ignobilia capita vagata in vrbe ad paucos erant redacti. Ijs malis procurandis cruenta ſacrorum religione & ſcelere pro remedio vſi ſunt. Ritu ex Syria trãslato, vbi Melchon, ideſt, Saturnus à Moabitis & Phœnicibus humano ſanguine placabatur, ſancitum ex oraculorum reſpõſo, quotannis lectiſsimos iuuenes eius dei numine placãdo vt mactarent. Erat ſimulacrum ingens manibus cauis & cõplicatis, quibus impoſiti infantes, pueri, adoleſcentes in ſubiectam foueam igne ardẽtem arte quadã præcipitabat. Magnus circũſtantium clamor erat, tympanorũ & ſiſtrorum crepitu partes omnes perſonabãt, ne iuuenum ſcilicet eiulatus auditi ad miſericordiam reuocarent animos. Ea ſe religione cùm ciuitas implicaſſet, calamitatis ſæpe cauſſę depulſæ ſunt, diuino numine abiectum veritatis lumen nouo & maiori errore vindicante. Impius & crudelis ritus nõ magno interuallo in Siciliam primùm ex Africa, deinde ad Hiſpanos manauit. tanta immanitate vt rebus in ſupremum & maximum periculum adductis, niſi Regis maiori filio mactato non ſatis propitiari numen, haberẽt perſuaſum. Quod Moabitarum Regem vſurpaſſe, cúm à Iudæis obſidione premeretur, diuinæ perhibent litteræ. & fortaſsis memoria retinebant, Abrahamum Iudaicæ gentis auctorem à Deo iuſſum, filium vnicum aræ impoſitum iugulare. Mala ſæpe exempla ex bonis initijs ſunt nata. Philo ſane in Phœnicum hiſtoria morem, inquit, ſupremis periculis fuiſſe, ciuitatis Principem, filium dilectiſsimum dæmonio vltori pretium liberationis offerre. quod Saturnum, quem Phœnices Iſraelem vocant, feciſſe ait, filio ex Anobret Nympha vnico, cum bello ciuitas premeretur, ſuper aram regijs ornamentis impoſitis immolato. corrupta memoria Iſraelem poſuit, quippe homo externus, pro Abrahamo.

Argantonij ætas. Cap. XVII.

IN HOC ipſum tempus, quantùm in rebus tam antiquis conijcere licet, annum ſexcenteſimum vigeſimum ante Chriſti Dei ortum ſalutarem, cùm ſe hominibus in carne monſtrauit: qui annus ab Vrbe condita centeſimus trigeſimus ſecundus erat, Argã 1 3 2
tonij Tarteſsiorum Regis nobiliſsimi ætas incidit. Hunc Silius totos tercẽtos annos vixiſſe ait: Plinius ex Anacreontis ſentẽtia eam annorũ illi ſummã dimidiatam dat. Erat illi magnus in re militari vſus, & ex multarum rerum varietate prudentia ſingularis: vſque eò vt rerum ſummam & imperium permitterent prouinciales, eius virtute atque induſtria vanos fore Phœnicum conatus ſperantes, iam ex latebris atque inſidijs erumpẽtium in apertam tyrannidem. Quam vt conſtituerent in continentem traijcere, rixas cõtentioneſque ſerere inter Hiſpanos, alias ex alijs diſcordiarum cauſſas nectere, ſenſimque multa oppida ſuæ ipſorum ditioni ſubiugare. Cognito prouinciales periculo cõdonatis mutuis iniurijs patriæ caritati, ſub vnius imperio deuincti Phœnicum audaciam reprimunt, ſuſceptam à maioribus libertatem tuentur. Auctorem habeo, qui Argantonium affirmat curſu victo

riarum

riarum secundo Bæticæ oram maritimam vniuersam, ipsasque adeò Gadeis sub imperium misisse. quod haud difficillimum fuit plerisque Phœnicibus ex ea insula profectis Tyrum, auxilium aduersus Nabuchdonosorem Babylonium: qui numeroso exercitu formidabilis in Iudæam impetu facto, Hierosolymam vrbem copijs, frequentia, ipsaque imprimis loci sanctitate inter Orientis ciuitates facile principem ceperat, Sedechia Rege capto, atque cum vniuersa Iudæorum multitudine in seruitutem abacto. Tyrios deinde impugnandos sumpserat mari terraque nobilissimum Orientis emporium. Illi quanto in periculo res essent, Carthaginem in Africa, in Hispania Gaditanos extrusis legatis monuerunt. Ni mature opem communi patriæ tulissent, vnde orti erant, & cuius industria atque commercio tãtas diuitias parassent, instare exitium Debere eos siue communi naturæ sensu tam opulentæ paulo ante ciuitatis misericordia tangi: siue cõmunis patriæ periculo moueri: siue etiam suorum commodorum respectu, quæ cadente Tyro euertebantur. Celeritate opus esse propter locorum longinquitatem, rerum angustiam. Rei bene gerendæ occasionem, cùm in celeri momento versetur, frustra amissam quæri. Non debere eos sumptibus deterreri, quos victoria parta facilè compensare posset. Laborem, periculum, sanguinem, si opus esset, communi parenti, vnde omnia accepissent, patriæq; caritati denegare, nefas esse. Hac denunciatione quid Carthaginenses fecerint clam est: Gaditani certe ea permoti, delectu suorum habito & Hispanorum auxilijs aduocatis, instructa numerosa classe, secundisque à pupi ventis, paucis diebus in Tyri conspectum delati, per mediam hostium classem ad obsessos penetrarunt. Eorum aduentu ciuibus cum spe defensionis studium etiam propugnandi accessit, tantum vt integris ferme quatuor annis obsidionem tolerarint, enixe tum Tyrijs tum Hispanis pro extrema spe dimicantibus. sic patientia atque virtute obsessorum fractis Babylonij animis ab obsidione discesserunt. Commodùm etiã ex Africa nunciabatur, magnas in AEgypto copias aduersus Nabuchdonosorem cõscribi: quos is conatus priusquam mora conualescerent, reprimẽdos iudicabat. Pugnatum inter vtrosq; initio varia belli fortuna: AEgyptus tandem & Africa victori, armis domitæ cesserunt. Inde in Hispaniam transmisit, spe ditissimæ prouinciæ copias occupandi: simul studio ardens vindicandi missa Tyrum auxilia. In extrema Hispania ad Pyrenæi radices exposito milite, reliquam Hispaniam Gadeis vsque peruagatus victorijs est. (Iosephus in Antiquitatibus à Nabuchdonosore affirmat, huius Nabuchdonosoris filio, Hispaniam subiugatam, Tyrum obsessam) Verùm cùm se prouinciales ad resistendum compararent, neque Babylonius vellet superiores victorias aduerso aliquo casu corrumpere: satis diuitiarum congestum esse, satis ad nominis gloriam profecisse, orbis finibus imperio terminato consideranti optimum visum est numerosa comparata classe soluere ex Hispania. vti fecit
171 ab Vrbe condita anno. 171. Huius aduentu in Hispaniam nonnulli, cùm multos Iudæos in expeditionem traheret, arbitrati sunt, multa Hebraica nomina cùm in Bætica tum in Carpetania locis adhæsisse. atque ex ea gente Toletum, Scalonam, Nouem, Maquedam, Iepem, aliaq; minora oppida fuisse

constituta,

constituta, ab Ascalone, Nobe, Mageddone, & Ioppe Palestinæ vrbibus, appellationibus mutuatis. Toleti vocem à Tholedóth deriuatam, quod nomen Hebræis progenies familiasque significat, quæ magno numero eius vrbis fundamenta posuerint. Quam opinionem neque refellere operæpretium est, neque probare animus, cum leui coniectura nixa sit, neque veterum scriptorum fide auctoritateque fulciatur. Sic compressa Phœnicum audacia & Babylonijs ex Hispania reuersis Phocæenses Phocęa Ioniæ ciuitate profecti, cum classe longarum nauium, quarum primi Phocæenses inuctores exti terant, in Italiam, Galliam, atq; Hispaniam nauigarunt Harpali sæuitiam veriti copiarum pro Cyro in Asia Ducis sic suspicari iuuat. Ij in extrema Lucania ex aduersum Siciliæ Velia vrbe constituta, cæli eius grauitatem & loci sterilitatem exosi, atque ab incolis male accepti, pars Corsica tentata, atque ad Galliæ littus prouecti idoneum portum nacti, tumulo tribus ex partibus mari cincto, difficili è terra aditu propter loci naturam vallemq; altissimam Massiliam vrbem condiderunt. Pars in Hispaniam Tartessumque nauigantes, Argantonio Rege in vrbem admissi oppositas Tartesso insulas (nunc omnes præter vnam Iunoniam nomine perierunt) quæ Aphrodisiæ vocabantur, Græco instituto atq; ædificiorum elegantia excoluisse memorantur: effecisseque industria, vt quæ paulò ante neglectæ iacebant, ciuibus in delicijs essent. Subsecutum Argantonij funus anno circiter ducentesimo decimo 210
ab Vrbe condita tot circum tumulum obeliscis lapideis constitutis scilicet, quot in bello hostes sua ipse manu peremerat. quem morem ritumque tumulandi mortuos Hispanis solennem atq; vsitatum fuisse, Aristoteles est auctor.

Phœnices imperium meditantur Hispaniæ. *Cap. XVIII.*

ARGANTONII mortem magni motus sunt consecuti. Hispania non secus ac destituta gubernatore nauis magnis tempestatibus iactata deinceps est: belli fortuna alternante atque ab Hispanis tandem auersa, quibus libertas erepta est Carthaginensibus in prouinciam attractis. Phœnices per hæc tempora numero, viribus, & copijs aucti, atq; iugo Hispanorum excusso, Gadeis insulam receperunt, fortunarum domicilium, commercij sedem, arcem imperij. vnde in continentem transmittere cogitabant, si qua se occasio dedisset. Hæc cogitantibus, neque rationem tantæ rei perficiendæ satis explicantibus optimum visum est, religionis prætextu aggredi, quo nihil est in speciem fallacius. Quasi per quietem iussi essent Herculis sacra in Hispaniam transferre, templum Herculi in continenti ædificandi facultatem sibi, locumq; esse prouinciales postularunt: & cùm datum esset, iustæ arcis forma, addita munitione, magnis molibus ad culmen breui perduxerunt. Multi loci religione, & insolenti cæremoniarum apparatu allecti locum illum domicilio delegerunt. Sic in vrbis æmulam magnitudinem nō magno interuallo excreuit, eo loco sita vt creditur, vbi nunc Medina Asidonia cernitur. Nam & Sidonis nomen consentit, & locus, cùm sit obiecta Gadibus, â maris littore, sedecim passuum millibus.

millibus. Obtinebāt præterea alias vrbes minoraque oppida, vel ex ipsorum numero constitutas, vel per vim ablata finitimis. Vnde ac ex templo præsertim prædas agere pecorum hominumque. Turdetum vrbem, quæ olim posita fuit, præter Cæsarianum & Arcobrigam (hæ hodie Xerez & Arcos sunt) suæ ditionis fecerūt nullo meliori iure quàm quod in vi & armis erat. A Turdeto sunt dicti Turdetani amplissima olim Bæticæ natio secundum Oceani littora Ana flumine terminati. Bastuli & ipsi in Bæticæ parte à Tartesso Veram vsque fusi ad Mediterranei maris oram erant. Turduli à Menesthæi portu (is hodie portus à Sancta Maria nomen habet) præter Ortum & Septentrionem extensi paulò infra Cordubam Bæti superato, & Marianos montes attingentes, vsque ad extremum Bæticæ limitem mediterranea obtinebant. Turdulos & Turdetanos Liuius, Polybiusque vnam nationem faciunt. plerique eorum fines confundunt. quominus ijs describendis, alijsque populorum nominibus eorum ambitu comprehensis, sigillatim recensendis laborādum puto, Massienis, Selbisijs, Curensibus, Lignijs, alijsque haud exiguo numero nominatis à veteribus regionum descriptoribus. Quod rei præsentis est tamen: tantis iniurijs læsa prouincialium patientia, & nouæ vrbis incrementa suspecta habentes finitimi, bello Gaditanos lacessere constituunt concilio gentis ad diem certam indicto In eo conuentu Phœnicum iniurias cōquesti sunt. Vt semel Asidoniæ templum ædificare cœpissent, iugum prouinciæ ceruicibus impositum grauissimum. Homines esse auaritia insatiabili, crudelitate maxima, ex fraude & arrogantia compositos. in religionis simulatione inexpiabiles fraudes, immania scelera contegere. Non posse diutius eorum iniurias sustineri nisi quid auxilij in mutuo gentis consensu sit, vniuersis domo emigrandum. aliud domicilium, alias à Phœnicibus disiunctas sedes petendas. Quiduis perperi fore satius quâm tantas & tam frequentes iniurias contumeliasque tolerare. Hæc verba multorum excussere gemitus, expressere lacrymas. Sed silentio tamen facto, Baucius Capetus Turdetanorum Princeps. Mollis, inquit, & eneruati animi est calamitatem deplorare, leue maiorum in muliebri eiulatu solamen, turpe nullam rebus asperis opem afferre præter lacrymas. Quin viros nos esse potius recordamur, correptisque continuo armis illatas iniurias vindicamus maiori hostium molestia? Neque erit difficile paucos perduelliones de vniuersæ prouinciæ finibus exturbare: si qui numero, viribus, & caussa potiores sumus, animorum concordiam adiungamus, mutuis iniurijs communi patriæ condonatis caritati: ne quod hactenus euenit, conceptæ animis simultates cursum veræ laudis impediant. Violari numen nostris iniurijs vindicandis nemo sibi persuadeat: nam fauere sceleri non solet, & iniuria potius oppressis opitulari æquius est. Diuturnam hostium felicitatem metuere non debetis: sed illud potius cogitare consuesse deos, quorum scelera vlcisci volunt, ijs interdum res secundas & diuturnam impunitatem dare. Ituri in arma modò maiores vestros & posteros cogitate: ne obliti sanguinis vestri, nepotum contumelias & commoda neglexisse videamini. Hac oratione cuncti, qui aderant, animis inflammati, vno consensu bellum contra Phœnices decernunt. Duces delecti, ijsq; imperatum

quàm

quàm maximos delectus militum, & quàm occultissime habere: quò hostes imparati facilius opprimerentur. Totius belli summa Baucio demandatur: quem exactæ prudentiæ opinio, virtus bellica, multarum rerum vsus ad populum commẽdabat. Collecto per eum modũ numeroso exercitu Phœnices inopinantes locis omnibus oppressi. diuitię multo congestæ tẽpore direptæ. vrbes & oppida expugnata momento temporis tum ea quæ per vim occupata tenebant, tum alia, quæ ex sua gente fundarant. Assidoniam, quo se Phœnicum reliquiæ quasi ex communi naufragio receperant templi munitione confisæ, nihil impediente loci sanctitate eodem animorum ardore vi expugnatam solo æquant, ciuibus ad vnũ cæsis, tanta erat vindictæ cupiditas: ne templo quidem ipsi parcitur. Exasperati iusta iracundia animi neque misericordiam recipiebant, neque religione mouebantur. Multis annis magnaque diligentia quæsitas opes, fundatam vrbem & templum hostilis iracundiæ flamma vastauit. tanta ex eo Phœnicum consternatione, vt paucis in continenti oppidis ijsque ignobilibus retentis, magis quia non impugnabantur, quàm quòd satis animi ad resistendum esset, in insulam Gadeis compacti de Hispania, vbi tanta inuidia flagrabant, deserenda, consilia inter se communicarent. Omnino concordiæ spe omni sublata, externa auxilia aduocare, ijsque se aduersus prouincialium vim munire constituunt. E Tyro expectare longum erat in ea rerum angustia. vnde minime debuerunt, Carthagine propter communem originem, regionum haud magnum interuallum euocant. Dato senatu, legati Phœnicum supremum in periculum res Gaditanorum venisse, Patribus explicant. nisi in ipsorum præsidio, spem nullam esse reliquam. Non iam de opibus laborare, quibus puncto temporis iniuria exuti essent: sed de libertate & salute periclitari. Venisse quam toties expetijssent, occasionem in Hispaniam transeundi, honestam iuxta ac piam, pro necessarijs & cognatis tuendis, pro deorum immortalium religione vindicanda: quæ Herculis templo euerso sanctitatis opinione celeberrimo, sacrisque contaminatis violata erat. Se quidem libertate modò & antiquis finibus habituros satis: cætera victoriæ præmia, quæ futura erant opinione ipsorum, suaque prædicatione maiora libenter ipsis relicturos, imperium copiasque Hispaniæ. Carthaginenses audita Gaditanorum legatione bono eos animo esse iubent, eorum salutem fore senatui populoque curæ pollicentur. Magnam se habere spem fore breui, vt Hispani suis malis castigati breui iniurijs finem faciant. tantisper modò sustentarent, dum classis valida rebus omnibus instructa mitteretur in Hispaniam. Obtinebant ea tempestate Carthaginenses maris imperium numerosis classibus, siue commercio seruientes, quo nomine per hæc tempora, vti ex diuinis libris intelligitur, naues Tharsis celebres erant, siue proferendi imperij cupiditate: nam oram Africæ vniuersam & inferi maris insulas non paucas sub ditionem miserant felici conatu. Hispaniæ aditu hactenus fuerant prohibiti eas ob caussas, quæ sunt superius indicatæ. Eò maiori auiditate festinationeque instructa classis Duce Maharbale cum soluisset Carthagine, Baleares & Ebusum præteruecta, idoneis tempestatibus Gadeis tenuit anno ab Vrbe

236 condita, ducentesimo trigesimo sexto. Alij non multò ante primum bellum Punicum putant. quocumque certe tempore, ad imperium Hispaniæ aditu patefacto continuo littora vicina explorare, Hispanorum naues intercipere, atque ex ipsorum agris quàm maximas & quam latissime prædas agere, locis idoneis munitiones ædificare, vnde incursiones in agros finitimos facerent. Quibus malis excitati Hispani Turdetum frequētes conuenientes, Baucium denuò noui belli Ducem iubent. Is delectu suorum habito, hostium munitionem, quæ ex multis Turdeto proxima erat, intempesta nocte expugnauit, præsidio cæso præter paucos ipsumque ducem Maharbalem, qui equo per auersam portam euadens fuga seruatus est. Eodem victorię cursu maiora hostibus damna intulit. His rebus gestis Baucius grauem præda militē lætus in vrbem reduxit. Carthaginenses, Hispanos vi opprimi posse desperantes ad Punicas artes conuersi velle se pacisci simulant, non eò se venisse affirmantes, vt Hispanos bello fatigarent: sed vt cognatorum iniurias vindicarent, & à sacrosancti tēpli violatoribus piacula exigerent. Turdetanos ciues habere cōpertum, neque aduersos deos quidquam impie, neque in Gaditanos crudeliter commisisse. Gentis virtutem admiratos, amicitiam appetere potius, quæ vtrique nationi non inutilis futura erat. ponerent arma, dextras iungerent, atque in amore responderent, à quibus essent prouocati. Et vt intelligerent, nihil ficto animo geri, cuncta se præsidia deducturos, atque omnem militarem iniuriam ab eorum finibus prohibituros. Adhęc Turdetani, eam legationem gratam tum sibi fore responderunt, si cum verbis consentirent facta: bellum neque timere neque prouocare: amicitiam Carthaginensium neque magnopere desiderare, neque repudiare oblatam. Eos esse Turdetanos, qui beneficijs maleficia vlcisci, & officio cum offensa certare consuessent. quæ gesissent non sua voluntate sed defendendi belli necessitate facta esse. Ad hunc modum quodam induciarum genere facto, se propius littora Pœni continuerunt: vnde per oppida & arces dispositis præsidijs finitimos carptim fatigabāt. Quod si qua paulo validior manus Hispanorum, vindictæ studio coiuisset, militum licentiam excusantes, atque noua fœderis simulatione, simplices homines & tranquillitatis amantes illudebant: simili que fraude ad alios opprimendos conuertebantur. Quæ res Gaditanis gratissima erat, Hispanis non videbatur intolerabilis, publica damna, vt fit, contemnentibus singulis, cum à priuatis rationibus sunt seiuncta. Sic Carthaginensium vires augebantur nostrorum cessatione, ipsorum artibus. quod facile fuit Baucio tanto Duce per idem tempus defuncto die suo, nullo relicto successore hæredeve, quod sciatur.

Carthaginenses in Gaditanos insurgunt, Cap. XIX.

NSATIABILIS est humanus animus eo quod fortuna suppeditat seu vis altior. fœtent prima, cum maiora versamus in animo: & quæ non minor est nostræ felicitatis labes, consortis impatientissima est natura potestatis. Extincto Baucio Carthaginenses

nenses de vniuersæ Hispaniæ imperio cogitantes, à quibus euocati erant, propinquos & necessarios Gadium possessione Phœnices deturbare aggressi sunt. Fœcunda gignendis inimicitijs ambitio. Arte quadā semina discordiæ serere, misericordiæ simulatione erga veteres insulanos. Superbe Phœnices imperare prædicantes, neque communicare honores aut magistratus cum veteribus incolis, publicas & priuatas fortunas compilare, ad vitæ conditionem seruituti proximam miseros insulanos perductos esse. Sic Phœnicibus accusandis studia sibi multitudinis adiungere, malis artibus ambitiosi, ingenio prauo callidoque. Illi re cognita Pœnorū perfidiam accusare. neq; cognationis respectu, neque beneficiorum memoria à concepto scelere retardari corruptis semel animis praua cupiditate. Arma corripiunt inter se. Primi Phœnices impetum in Pœnos faciunt, quem illi impetum non tulerunt, venturi securi scilicet, neque digna formidantes. Non pauci in cōflictu perierunt, contento alij cursu in arcem, quam ad similes casus in extrema insula ex aduersum Cronij promontorij paratam munitamque habebant, se receperunt. In tecta & agros Pœnorum conuersa rabies, ignes passim iniecti, direptæ opes. Conturbati Pœni improuiso malo gaudebant tamen, vt in malis, tumultu Phœnices facto honestam sibi occasionem belli defendēdi præbuisse, vrbemque eorum occupandi. quod breui factum est. Deductis præsidijs omni ex parte, & fœderatorum auxilijs aduocatis, à quibus paulo ante cæsi fugatique erant, vltro prouocare ausi sunt. successuque elati, quoniam hostis nullo loco pugnæ copiam faciebat, ipsam vrbem Gadeis expugnare aggrediuntur. Menses aliquot obsidio tenuit: ferroque tandem in vrbem penetratum. In ea obsidione Pephasmeni Tyrij industria litteris quorūdam celebratur, arietis machina inuenta muris quatiendis: quam ex transuersa trabe suspensam, atque libratam maiori motus facilitate, maiorique impetu quatere monstrauit. Phœnicum calamitas magnam Carthaginēsibus inuidiam à finitimis conciliauit gentis perfidiam & inhumanitatem accusantibus: à quibus in partem imperij vocati essent, & quos paulo ante conseruassent, ijsdem libertatem & fortunas eripuisse: impios æque & ingratos nulla satis idonea caussa hospitij iura, consanguinitatis, amicitiæ, humanitatis priores violasse. Menesthæi portus ciues, quibus magna ac diuturna cum Phœnicibus amicitia erat, imprimis dira omnia Pœnis imprecari, minitari vindictā. à iurgijs & conuitijs ad bellum & arma ventum est. Validæ ab vtraq; parte copiæ in aciem productæ. prius tamen quàm ventum esset ad manus prudentioribus placuit concordiæ viam aliquam tentare. Carthaginenses in vnius pugnæ euentu considerantes rerum suarum & imperij summā verti, priores de pace agi cœperunt. Datis cōsensu arbitris fœdus haud difficulter his conditionibus est factum. Commercia instaurarētur. Neutri alteros portubus excluderent, aut mari libere vagari vetarent. Captiui redderentur ab vtraque parte. Damna inter se compensarent, quantū delecti iudices pronunciassent. Quò maior esset conuentionis constantia, Atheniensium instituto obliuionem iniuriarum sancire visum est. Vnde fluuio ad Menesthæi portum in mare influenti Lethis, idest, obliuionis Græca voce nomen factum aiunt.

Plura transcribo quàm credo:nam neq; refellere promptum erat, quæ dicun
tur ab alijs,neque argumentis confirmare animus. Sed ijs tamen rebus (sic
aiunt) ex Meherbalis litteris cognitis Carthagine , immortales dijs gratiæ
actæ:eòque maior lætitia fuit, quòd difficultate rerum suarum impedieban-
tur classem expedire in Hispaniam auxilium suis , retinendo imperio Gadi-
tano subsidium,Bello Siculo primùm,deinde Sardico male mulctati:quę Ma
chæo copiarum Duce gesta erant. Excepit belli Africani nouus metus: qui
Carthaginensis senatus cogitationes auertit penitus ab Hispania. Sic Pœni
qui Gadibus erant,spe auxilij sublata ad conciliandas Hispanorum volunta-
tes animos retulerunt assimulatis ad tempus officijs.Phœnicum reliquæ,qui
potissimùm læsi erant,quoniam aliud nihil supererat,retenta maritimi com
mercij libertate,vnde ingentes diuitię parabãtur,à cogitatione abstinuerunt
deinceps repetendi Gadeis. Quo tempore anno ab Vrbe condita ducentesi
252 mo quinquagesimo secundo,Hispania terræ siccitate,pluuiarum inopia , an-
nonæ angustia , terræmotibus frequentibus afflicta est.terra desidente vastĩ
hiatus extiterunt, magnaque auri & argenti vis ex antiquo Pyrenæi montis
incendio cineribus terraque sepulta,per eum modum in lucem producta no
uas gentes attraxit in prouinciam, quas enumerare non est necesse. Prorsus
Carthagine classis in Hispaniam nouo decreto senatus destinata missaque
Asdrubale & Amilcare Ducibus (Magonis ij filij erant viri Principis Car-
thagine)Sardiniam,cum deuia non esset,primò tenuit.In ea insula Asdrubal
ab insulanis in pugna interfectus perijt.cui filij fuerũt Annibal,Asdrubal,&
Sappho.Amilcarem à cogitatione Hispanię bellum Siculũ reuocauit.Cogni
to enim Asdrubalis casu Siculi,atque Leonida Spartano cum classe delato in
Siciliam,bellũ contra Pœnos maiori impetu instaurarunt.In eo bello Amil
car occubuit,tribus filijs relictis Himilcone Hannone & Gisgone.Præterea
Darius Histaspis per idem tempus magnam Carthaginẽsibus solicitudinem
iniecit, missis legatis,qui viuendi leges præscriberẽt,& auxilia in id bellum,
quod contra Græciam parabat,mitti postularent. quem in se irritare Cartha
ginẽses nolebant asperiori aliquo responso,in eo discrimine rerum suarum:
tametsi auxilia mitti non placebat.Darij filius fuit Xerxes,is qui imperij sui
271 anno tertio,qui annus ab Vrbe condita ducentesimus septuagesimus primus
erat,cum patris æmulatione bellum & ipse atrox in Græciam pararet,Græ-
cis illis ex Sicilia in patriam reuocatis , qui Leonida Duce auxilio venerant
contra Pœnos, senatus Carthaginẽsis quasi ex diuturna iactatione respirans,
rerum Hispaniensium cura, nongentos milites ex Siculis pręsidijs deductos
& quatuor nauibus impositos supplementi loco in Hispaniam mitti decre-
uit,maioris auxilij spe facta. Baleares tentati ex itinere.montanos homines
lacessere malo fuit.Correptis illi fundis,quo tunc solo telo vtebantur, hostes
male acceptos,atque lapidum grandine continenter afflictos , ad mare redi-
re,& auertere in altum naues compulerũt.Inde valida abreptæ ventorum vi,
diuersæ Gadeis tandem appulerunt. Earum aduentu , & acceptæ in Sicilia
cladis cæso Amilcare fama imminuta est, & male sentientibus se commo-
uendi potestas sublata. Quo tempore Tartesso aiunt coloniam missam Duce
Capione

Capione ad eam inſulam quam ambobus oſtijs Bætis complectebatur. Omnino vbi Mneſthæi oraculum erat, noua ciuitas à Tarteſsiacis fundata eſt Garteſiorum Ebora dicta diſtinctionis gratia, cum plures eo nomine ciuitates in Hiſpania fuiſſe conſtet. Et Tarteſſus Carteia etiam nuncupabatur. præterea in oſtio fluminis altero turris eſt conſtituta Capionis Ducis nomine, quo tempore non conſtat. Sed eius tamen oræ accolæ Garteſsij ſeu Tarteſsij dicti ſunt: vnde coniectandi occaſio Tarteſſo in eam partem coloniam fuiſſe amandatam ingenijs nimiùm perſpicacibus.

Sappho venit in Hiſpaniam. Cap. XX.

FRICAM omnem contra Carthaginem coniurare per id tẽpus fama erat, copias conferre, quantum cuiq; ciuitati virium eſſet, obſides inter ſe dare. Nimia eius vrbis potentia cæteris ſuſpecta eſſe cœperat, & annuũ vectigal denegarant, quod Didonis voluntate pactum pendere conſueuerant. præterea rei male geſtæ in Sardinia atque Sicilia fama ad audendum inuitabat. Mauritaniæ gentes nulla quamuis iniuria violatas ſeſe cum cæteris coniunxiſſe: tantumque omnium furorem eſſe, vt Hiſpanos anguſto freto diremptos, in belli ſocietatem trahere cogitarent, & à Carthaginenſium amicitia abducere. His rebus Carthaginenſis ſenatus permotus tum ſe ad reſiſtendum comparare, tum Sapphonem Aſdrubalis filium Præfectum in Hiſpaniam amandare: vt ſuorum vires atque animos præſentia & auctoritate confirmaret: & nutantes Hiſpanorum voluntates induſtria atque accommodatis officijs conciliaret. Quod ille in prouinciam delatus diligenter effecit. Hiſpanorum enim proceribus aduocatis, quid Africani molirentur expoſuit, quo eſſent animo Mauritaniæ populi, pro iure veteris amicitiæ poſtulans neu ſe, neu ſuorum quemquam in fraudem impelli ſinerent, ſe potius, atque Carthaginenſem populum conſilio reque iuuarent. Eorum voluntate tria Hiſpanorum millia conſcribere datum eſt: non vt bello laceſſeret Mauritanos amicos Hiſpanorum & neceſſarios, ſed vt rem Punicam ab iniuria defenderet, ſicunde vis pararetur. Copias ille omnes ad Gaditanum fretum continuit tum ciuium, tum ſociorum: ſi quo modo Mauritanos ſanare, & a cæteris Africanis belli timore poſſet abducere. Verùm cum non ceſſarent, tranſmiſſo freto agros vaſtare, ædificia oppidaque incendere, in ſeruitutem abducere, quicunque marte arbitro veniſſent in poteſtatem. His malis permoti Mauritani Tingim Tarteſſo obiectam in Africæ littore conueniunt, in commune deliberaturi, quid facto opus eſſet. Legatos in Hiſpaniam mitti placuit, conqueſtum iniurias eorum Hiſpanorum qui Sapphoni militabant. in quibus præſidium eſſe debuit, inde perniciem exiſtere amicis & neceſſarijs. vnde diſcederent, & quibus ſe adiungerent conſiderare iubent. Omnium gentium, ad quas Pœni acceſsiſſent, inſidiari libertati. Communibus proinde armis vindicandos videri. Ne conſilium priuatim ipſi captarent, cuius è veſtigiò eos pœnitere neceſſe eſſet, ſiue victis Carthaginenſibus, totius Africæ odium

incurrere necesse foret, siue victoribus seruiendi necessitate. Iam dudum Carthaginenses præ animorum fastu atque arrogantia orbis meditari imperium. Adhæc Hispani, facti imprudentiam excusare, Sapphoni non ad inferendum bellum sed ad defendendum, Hispanorum auxilia concessa. missuros se in Africam legatos, quibus auctoribus si pax facta non esset, suorum copias reuocarent in Hispaniam. ita præstitum. Legatorum aduentu ab armis discessum ea lege est, vt Dux Carthaginensis copias ex Mauritania deduceret, Mauritani suos ab oppugnatione Carthaginis, à qua nulla fuerant iniuria violati, reuocarent. Verùm Sapphone in Hispaniam reuerso cum Mauritani ab Africanorum castris non recederent, repetito bello maiores illatæ sunt Mauris clades: ægreque tandem Hispanis interpellantibus impetratum, vt nouis Sappho Hispanorum auxilijs auctus, quæ vltro offerebantur, Mauritania relicta in Africam interiorem discederet versus Carthaginem. Sic hostium copiæ oppressæ sunt, à tergo & à fronte circumuentæ ijs copijs, quæ Carthagine & ex Hispania missæ erant. Sarucus Barchinus, a Barce vrbe ad ortum Carthaginis sita (tametsi Silius à Didonis socio Barce malit) ob diligentem operam Carthaginensi reipublicæ in hoc bello nauatam, in eam vrbem translatus Barchinorum factionis princeps extitit. Finis bello impositus est anno ab Vrbe condita ducentesimo octogesi-
283 mo tertio. Sappho in Hispaniam reuersus, rebus in prouincia compositis, Carthaginem septimo post anno reuocatus est, per speciem quidem reipublicæ in patria procurandæ, summo magistratu dato, cui Suffetes nomen erat auctore Festo, re quoniam molestum erat, ditissimæ prouinciæ copijs amplius ciuem vnum augeri quàm libera ciuitas pati posset. Quo maior esset honor Himilco Hanno & Gisgo patrueles successores dati sunt. Sapphoni in patriam reduci magni honores habiti, tantos spiritus ex eo sumenti: vt non tyrannidem inuadere sed diuinitatem meditaretur. plures enim auiculas vocales docuit proferre atque ingeminare, tria verba. Magnus deus Psaphon. quæ libere abire permissæ, cum ijs vocibus pronunciatis Psaphonis famam per agros dissipassent: facile à prouincialibus, rei miraculo attonitis ante obitum diuinitati consecratus est, nomenque templis datum. quod ante id tempus acciderat nemini. Plinius hoc factum ad Hannonem ablegat, Psaphonem fama tenuit, veteri prouerbio consecrata munitaque.

Himilco & Hanno nouas nauigationes aperiunt, Cap. XXI.

HIMILCO & Hanno Hispaniæ prouincia destinata, quæ prima dies cursum dedit, classis vela é portu egressi explicarunt. Tentati ex itinere Baleares munusculis arteque. Rudes homines & earum artium ignari munitioni ædificandæ locum concesserunt in maiori Baleari, qui gradus erat ad opprimendam gentis libertatem. In minore Hanno Iamam condidisse fertur præter Septentriones & Occasum situm oppidum, Magonem ad Eurum. Sunt qui Labonem tertium eius insulæ oppidum numerent: & caussam harum appellationum;

tionum extitisse putent tres deinceps Carthagine missos eius insulæ procu-
ratores. Hannonem satis constat Gadeis appulsum gloriæ cupiditate incen-
sum, & vt res nouas exploraret, Oceani littora vsque ad promontorium Sa-
crum (D. Vicentij hodie) classe legisse, visaque senatui sigillatim per litte-
ras explicasse. Magnam se habere spem, inaccessa eatenus Atlantici, Galli-
cique maris littora longissimo excurrentia locorum tractu, posse magno
reipublicæ commodo gloriaque aperiri. Binas classes ædificare daretur, re-
busque omnibus instruere ad diuturnam nauigationem tolerandam. Quod
cupiebat consequenti anno senatus permissu est factum. Himilco Europæ
littora mariaque, quàm longissime posset, iussus est explorare: Hanno Afri-
cæ adeundæ curam sibi desumpsit: Gisgo ad rerum procurationem in pro-
uincia cōsensu fratrum relictus est. Ergo sub initium eius anni, qui ab Vrbe
condita trecentesimus septimus numerabatur, Hanno & Himilco relicta 3 0 7
Hispania diuersi classibus abiere. Himilco Heraclea soluens Meseniosque
& Selbisios (hi in Bastulis ad fretum erāt) præteruectus Hermam siue Iuno
nis promontorium, quod in extremis freti faucibus est, flexis ad dexteram
proris transmisit, Cytibique ostium, fluuij Melariam (hodie Beielium) atque
Barbatem inter in mare mittentis, quemadmodum Besilum tenui riuo pro-
ximum, Gadibus obiectum in idem euoluitur mare: Geryonis sepulcro in-
ter vtrunque flumen comprehenso, vbi lingula est procurrens in mare. Mox
occurrit Erythræa insula, siue ea Gadeis sit, siue vt alij disputant, à Gadibus
secreta, quinto olim à continenti stadio dirempta: nunc hausta mari, vt ne ve
stigium extet. Deinde syluis densum impeditumque montem contemplati
sciscitatione inuenerunt Tartessium, ex illius oræ maritimæ communi no-
mine dici porrò ex eo monte deriuari fluuium Lethum, de quo paulo ante
est demonstratum. Sequebantur Cibiceni Turdetanorum natio ad propin-
quius Bætis ostium secundum littora fusi, atque in medio interuallo Geron-
da turris, Geryonis opus. Supra hos Yleates, Cempsij, & Manij aduerso Bæti
interiora terræ obtinebant Eum fluuium Tartessium etiam vocari, atque è
Ligostico fonte in paludis formam restagnante ad Argentarij montis latus,
qui hodie mons Seguræ est, deriuari cognouerunt, in quatuor brachia didu-
ctum. Mendacio videlicet accommodata fides est verisimili propter tria flu-
mina alia, quæ influunt in Bætim: aut fortassis per ea tempora irrigandis
Bæticæ campis in plures partes riuosque diducebatur. quod vix in tam rudi
bus ingenijs credi potest. Rufus Festus qui has nauigationes explicuit, qua-
tuor ostijs Bætim in mare mittere testatum reliquit. antiqui descriptores ter-
ræ duo tantùm inueniebant, nos vnum, rebus tempore mutatis alternante
scilicet memoria. Inde progressi, Bætisque ostia præteruecti, Cassij montis
fastigia viderunt venis stanni copiosi, vti nomen ipsum indicio est, vsque
eo vt ab eo monte id genus metalli Cassiteron Græce dici quibusdam sit per
suasum Monti subiectam planiciem Albiceni Tartessij obtinebant. Succe-
debat Iberus fluuius olim Tartessiorum limes extremus, nunc Palos inter
& Hucimam in mare defertur, tantæ olim nobilitatis, vt ab eo quidam ma-
linnt Iberiæ nomē, quàm ab altero Citerioris Hispaniæ fluxisse. hoc tempore

Tinctus fluuius,siue Atramenti vocatur,ab eius terræ copia inficiendis atro colore lanis aptissimæ. Ad Occasum secundum littus progressis Iberia vrbs occurrit,alteri cognominis ad Iberi ripam olim sitæ non procul Dertusa, de qua Liuius meminit Prope maris æsturia succedunt:qua parte promontoriũ excurrebat in mare ab imposito tẽplo Proserpinæ appellatione.quo circunducto Mariani montis extrema iuga visa sunt in mare desinentis: supraque Zephyrus mons culmine cælum attingere,nubibus nebulaq; contectus tranquillo quamuis mari,raris ea parte ventis.Littora excipiebant,lapidibus impedita,dumetis aspera vsque ad Saturni montem pertinentia. Mox Cenitæ interfluente Ana,duabus obiectis insulis: quarum quæ maior erat,Agonida nuncupabant. Inde promontorio Sancti Vicentij Sacro transmisso, magno littorum flexu aliquot confectis millibus ad portum Cenim ventum est,non procul à Petanio insula(nunc Perseguero.) Quibus locis proximi erãt Dragani Lusitaniæ populi,montium Sephis & Cempis latere sinuque Septẽtrionali inclusi, ex aduersum Strimniç insulæ procul iacentis in mari.Dagranis vicina erat insula altera Acale nomine,aquis præter morem cæruleo colore, odore tetro(sic ea tempestate res erant)nunc retracto mari omnia sunt a veteri forma & obseruatione immutata. Supra Acalem Cepritianus mons in continẽti assurgebat.& longo littorũ tractu emẽso, prçter Ortum & Septentrionem Pelagiam insulã nacti viriditate prçcipuam Syluisq ,attingere ausi non sunt,cum in Saturni prçsidio esse,& eo appulsis mare turbari ex multorũ prædicatione haberent persuasum,homines inani superstitioni seruientes. Sequebantur ad continẽtis littora Sarij gens inhumana & inhospitalis: Promontoriumq; quod ijs locis vulgò Spichelis dicitur, antiqui Barbarium ab eius gentis feritate nominarunt.Duorum mox dierũ nauigatione ad Strimniam insulam est peruentum,habitatoribus vacuam vastamque,ob serpentes & noxia animalcula, incolis nouas quærere sedes compulsis: vnde à Græcis Ophiusæ nomẽ tulit.Occurrit deinde Tagi ostium,Sariæ gentis finis,Græca colonia imposita, quæ non incommode Olisipo fuisse creditur,vrbs consequenti tẽpore in paucis nobilissima. Quo ex loco soluentes,atque Albiani & Lanciam insulas(hæ hodie Baionæ in Calęcis obiectæ sunt)legẽtes ad Neriorum littora peruenerũt,vsq; ad Nerium promontoriũ pertinentium,quod nostris Finis terræ est.Ei promontorio plures insulæ adiacent Strenides quidem ex eo dictæ,quod Strimniæ insulę incolæ Serpentũ inde copia depulsi, eas insulas domicilio delegere: Cassiterides à plumbi stanniq; prouentu Nerium promontoriũ prætereuecti Himilco & socij, conuersisq; ad Ortum proris,quatuor iam decursis mensibus,ex quo nauigare cœperãt,ventis remittentibus,vadosisque littoribus & vlua plurimùm impediti magnas difficultates obierunt:vt Ligorum,Asturum,Silororum,quæ deinceps nationes ea littora obtinebant,sinus,portus,promontoria,vrbesq; explorarent. Quarum rerum, ac ne earam quidem,quas in Armonico & Baltico mari, Galliæ atque Germanię littoribus inuenerunt,quidquam est in litteras relatum,posteritatique proditum (quod sciatur) ac ne iter quidem, quo in Hispaniam redierunt, toto biennio in ea nauigatione transacto.

Hannonis

Hannonis nauigatio. *Cap. XXII.*

ANNONIS nauigatio longior fuit, priscis temporibus omnium nobilissima, & huius ætatis nauigationibus comparanda: quibus ad orientis occidentisque Solis oras Hispanorum arma inuicta virtute penetrarũt: præferenda etiam, cum magnetis illi & quadrantis vsum ignorarent, neque se libero mari permitterent Itaque comparata classe, in qua sexaginta quinqueremes erant, hominum vtriusq; sexus millia triginta, colonijs Libophœnicum per littora, vbi esset commodum, constituendis, Gadibus soluens atque Herculis columnis superatis, duorum deinde dierum nauigatione in latam planiciem delatus vrbem imposuit, quam Thymiaterion dixit (hodie Azamor quidã esse suspicantur). Conuersis mox ad Occasum proris Ampelusium promontorium occurrit: quod nos quidẽ Despartel vulgò dicimus, Arriano autem Soloen esse puto, opacum arboribus, præcipua locorum amœnitate. Sequebatur Zilia fluuius, Anatis Polybio (sic arbitror) qui fluuius hoc tempore Arzillam oppidum præterlabitur. Septingẽtis triginta quinque passuum millibus a Petuno promontorio Lixij ad ripas fusi erant Lixij fluminis, quod ex Libya decurrit in Oceanum: vbi Antæi & Herculis luctam fuisse, atque hortos Hesperidum dracone custode quondam fabulati sunt. Succedebãt paribus interuallis centum millium spatio duo fluuij Subur, vbi Bonosa oppidum: & Sala coniuncto eiusdem nominis oppido, quod hoc tempore Saé esse credimus, situ commodo agri fertilitate atque amœnitate præcipua: Africæ tamen desertis vicinum, eòque ferarum incursibus obnoxium, quę haud leuis iniuria est. Ijs ex locis profecta classis ad montem Atlantem peruenit desinentem in promontoriũ in primis nobile, cui olim promontorio extremæ Chaunariæ nomen fuit: consequenti tempore a nautis vulgò rudi vocabulo & barbaro Caput Non vocari solitum erat, existimantibus si quis id promontorium superare conatu temerario ausus esset, eum ad suos nunquã amplius rediturum: nostra ætate Boiadoris promontorium est Palmam insulã rectà ad Occasum obiectam habens, vnam è Fortunatis a media cæli regione vigesimo octauo positam gradu. Eo promontorio superato littus vastum excepit vsq; ad insulam paruam quinque stadiorum ambitu: quam tum quidem colonia relicta Cernem dixerunt, nostra ætate Arginam vocari puto vltra promontorium Album citra AEquatorem vigesima prima orbis cælique parte. Totus sinus ab ea insula Argini nomen habet vsque ad promontorium Viride extensus, & illi obiectas decem insulas Hesperides: in quo numero, cui à D. Iacobo nomen est, principatum obtinet Hoc promontorium Arriano esse puto Cornu Hesperium: præterea fluuius, qui latissimo alueo multisque superbus aquis citra illud decurrit in mare, a Festo Rufo Asamam vocari. nam & huius temporis nomen Asanagæ consentit non multùm ab antiquo discrepans. Crocodilos nutrit atque hyppopotamos Nyli modo. Similia incrementa & decrementa suscipit in æstate, vnde & originem eandem habere creditur. a veteribus Niger est dictus, duobusque ostijs mittit in mare, hoc

de quo dictum est,&altero Viride promontorium circumuectis occurrente, cui a latitudine fluuio Magno vulgò nomen est Sequebātur insulæ Gorgonides. Sic eas Hanno nominauit, à portentosis fœminis, quas Gorgonas dixit antiquitas. quemadmodum Currum Deorum vocarunt montem continentis,ijs insulis vicinum,quòd ignibus micaret, tonitruisque perstreperet, nostris Serra Liona est octauo citra æquatorem gradu. Ptolemæus quinto posuit,numeris ipsius errore, aut incuria librariorum corruptis Eum montem constat ob sublimitatem fulguribus identidem coruscare: æstus qui ingens ijs locis est, vitandi necessitate incolas dies in specubus subterraneis transigere,noctu ad opus annonamque procurandam egredi accensis faculis: quibus subiecti ei monti campi collucētes ardere omni ex parte cumvideantur,Hannoni & socijs ea occasio extitit siue seriò existimandi siue fingendi de industria, vt libenter de longinquis regionibus maiora vero prædicamus,exijs locis fluuios igneos decurrere in mare: vicinasque late regiones flammis perpetuis incendioque vastari. Vltra eum montem insulam nacti sunt a villosis hominibus habitatam(si illi crediderunt)Rei insolentis quò maior fides esset,duabus fœminis,quas ceperunt(nam virorum cursum adæquare non potuerunt)quia feritatem non deponebant,pelles detractæ atque tomento suffultæ Carthaginem missæ longo tempore,miraculo iuxta & monimento fuere.Hæc insula non inepta ratione creditur passim a doctis ea fuisse, quam æquatori subiectam & Lupi Consalui promontorio oppositam Lusitani sub imperium miserunt parentum ætate,D.Thomæ nomine,nobilem saccari prouentu,cæterùm cæli grauitate infamem nostræ certe gentis corporibus,cū sit AEthiopibus vicinis saluberrima.Pilosos homines simias maiores fuisse putamus, quarum in Africa magna copia est absoluta hominum forma.Ex ijs locis Hannonem in Hispaniam redijsse Arrianus confirmat,commeatus inopia longius progredi prohibitum. Plinius Hannonem ait,ad Arabicum sinum peruenisse,superato nimirum Bonæ spei promontorio,quod littoribus ab vtraque parte,maris fluctibus castigatis,in pyramidis formam extenuata interior Africa facit: indeque Carthaginem affirmat legatos de rebus gestis pedestri itinere missos.Illud conuenit quinto postquam
312 soluerat anno,qui annus ab Vrbe condita erat trecentesimus duodecimus,in Hispaniam redijsse tandem.Socij nauales suspensis audientis populi animis pro se quisque narrare miracula,vim tempestatum,inauditas volucrum formas,marinarum belluarum prodigiosa corpora, hominum ferarumque ambiguas species,visa,an ex metu credita,an studio conficta.

Libri Primi Finis.

HISTO-

HISTORIAE DE REBVS HISPANIAE.

LIBER SECVNDVS.

Hannonis reditus in patriam. Cap. I,

ANNO & Himilco ex longo errore in Hispaniam reduces, continuò otij sumendi, patriamque inuisendi cupidi Carthaginem venia impetrata profecti, inter suorum salutationes & totius populi plausus triumpho persimili pompa in vrbem inuecti sunt, cunctis animorum vigorem, nobiles ausus, lætissimum laborum exitum cum voluptate prædicantibus, heroes immortali laude dignos. Gisgoni fratri, qui fuerat in Hispaniæ procuratione relictus, vt magistratu abiret & in patriam rediret tanti gaudij futurus particeps, facilè est impetratum. Quod ad confirmandam potentiam auctoritatemque pertinebat, successores designati missique in Hispaniam sunt ex eorum voluntate, Annibal patruelis Sapphonis scilicet frater, & Mago necessarius. Magonem ferunt in Balearibus, cum aliquot annis hæsisset, in minori insula vrbem sibi cognominem posuisse. Quod quoniam veterum scriptorum fide caret, & sola ex nomine coniectura nititur (quoniam Magonem vrbem in ea insula fuisse constat) non videtur pro certo ponendum. ne à Hannone quidem fuisse fundatam. In rebus tam obscuris quid mirum si caligat narratio? Conuenit Annibale Gadeis appulso Gisgonem ijs copijs onusta classe, quas ipse & fratres tot annis, tanto labore, tantaq; industria parauerant, Carthaginem profectum cursum tenere non potuisse nauibus ad vnam mari haustis earum tempestatum vi, quæ per eos dies validæ frequentesque incubuerunt mari, anno nempe ab Vrbe condita tercentesimo quin- 315] todecimo. Sic sœpe spes concepta animis fallit in ipsa laborum meta euersa atque mutata in contrarium. Annibalem autem ad Oceani maris littus citra promontorium Sacrum idoneo portui vrbem imposuisse affirmant viri eruditionis opinione magna, dictam olim Annibalis portum, deinde Lacobrigam, nunc Lagos lingua vulgari. Tartesij econtrariò ad vlterius Bætis ostium arcem ædificarunt cum templo Veneri sacro, quæ stella quoniam Luciferi nomen habet, Luciferi templum dictum, hodie corrupta voce Sancti Lucari nuncupatur, oppidum hac tempestate quidem propter Indici maris commercium cum primis Hispaniæ celebre. Sic gentis historiæ tradunt. Bellum etiam per idem tēpus omnium opinione atrocius

exarsisse

exarsisse confirmant inter Hispanos,eos qui Anæ ripas vtrinque obtinebant
Bæticos & Lusitanos, à iurgijs pastorum natum. Horum partes Carthagi-
nenses fouisse,illis vrbem in eo tractu primariam opitulatos,quam nonnulli
Iberiam fuisse arbitrantur, dequa paulo ante est demostratum : ac ne fœmi-
nas quidem ab armis abstinuisse, tanta erat vincendi rabies. Pugnatum
die integro neutrò victoria inclinante. cessatum noctis superuentu octo-
ginta hominum millibus ferro trucidatis nihilominus, & Carthaginen-
sium Duce primario, quem ipsum Annibalem fuisse (si hæc vera sunt)
non abs re licet existimare. coniecturis ducimur, cùm rerum veritas latet.
Addunt Magonem ad eius prælij famam continuò è Balearibus excitum
suorum res sustentasse in præcipiti constitutas: hostes non minori clade
afflictos vrbem incendere, & alias sedes quærere, metu maioris mali
compulsos. Incidit ea clades in annum ab Vrbe condita trecentesi-
321 mum vigesimum primum. Quo anno Carthagine magna rerum immuta-
tio facta est, duobus Annibalis fratribus Asdrubale & Sapphone in
vrbe coniunctis ferme funeribus elatis. Hannonis gratia & auctoritas,
quæ consenescere cœperat,nouo ex Hispania incommodo renunciato,aper-
te præcipitauit, multorum, vt sit, erumpentibus odijs, vnum ad nutum
rempublicam gubernare, plusque priuatim posse quam reliquos magistra-
tus moleste ferentium. Ergo centum virorum magistratu creato, reuersis à
bello Ducibus ad rationem reuocandis rerum gestarum,Hannonem caus-
sam dicere coegerunt: & damnatum iudicio patriam exilio mutare, inuidi
æque & ingrati nulla iustiore de caussa,quàm quòd ingenio & industria
plus valeret, quàm vt liberæ ciuitati tutum putarent. qui primus hominum
leonem manu tractare, atque cicurare ausus esset: & male credi videre-
tur libertas, ei qui ferarum immanitatem domuisset. Nimirum liberæ ci-
uitates aduersum clarissimum quemque ciuem opinionem habent, atque
reipublicæ Principes inuidia lacerare solent. quibus malo sœpe fuit, excel-
lentibus virtute atque industria fuisse.

Res ab Hispanis in Sicilia gesta. Cap. II.

LIQVOT deinceps anni extitere nulla re in Hispania me
memorabili:nisi quod anno ab Vrbe condita trecentesimo vi-
327 gesimo septimo, quo tẽpore bellum Peloponnesiacũ Græcia in
duas factiones scissa gerebatur, sæua pestis lues orbem ferme
totum peruagata, ab AEthiopia corruptis ventorum flatibus
profecta Hispaniam etiam vexauit,hominibus & pecoribus magno numero
consumptis ea tabe.Huius mali Thucidides,Liuius,Dionysiusque in suis hi-
storijs meminerunt.Historię nostrates diræ contagionis caussam ad insolen
tem aeris siccitatem referunt, pluuiarum inopiam.Hippocrates qui tum vi-
xit in Thessalia,incensis syluis eam pestem auertisse a finibus ait. Contra
Syracusanos in Sicilia,nondum ea peste sedata grauissimum bellum exarsit:
Leontinis finitimis & Caranensibus contra eos Atheniensium auxilia ad-

uocantibus Ducibus Nicia & Alcibiade tum iuuene missa sunt, cum classe centum triremium ad spem non dubiam ex contentione incolarum totius insulæ imperio subdendæ. Expectationi ne responderet euentus importuno discessu Alcibiadis factum est à populo postulati quasi Cereris mysteria nulla re magis quàm silentio solennia enunciasset. Is enim ex conscientia digna metuens, an aduersariorum potentiæ vt par esset, ad Lacedæmones abijt iudicij, ad quod vocabatur, metu. In ea vrbe benigne acceptus propter indolem ingenij & rerum gestarum famam, vt Gilippum excellentem ea ætate Ducem, contra Atheniensium conatus auxilio Syracusanis mitterent, auctor extitit. Sic breui belli Fortuna in Sicilia conuersa est. Atheniensibus terra marique oppressis Nicias ipse cum multis alijs in hostium potestatem venit. Obtinebant ea tempestate aliquot in Sicilia oppida Carthaginenses ad promontorium Lilybæum, quod Carthagine distat centum octoginta millibus passuum non amplius. Agrigentini finitimi moleste ferebant Pœnorum potentiam in veterascere in prouincia: præterea priuatæ iniuriæ extabant. Ergo consilio inter se communicato, vindictæque studio, sacrificij caussa egresses in syluam Pœnos non procul Minoa vrbe inermes imparatosque opprimunt, quos non montes, fuga, saltusque texerunt. Ea res Carthagine nunciata magnam populo & Patribus indignationem commouit. Duo millia Punici nominis, & par Hispanorum militum numerus ad reposcendam vindictam nauibus in Siciliam vecti sunt, adiunctis quingentis Balearibus. nouum atque insolens militiæ genus, præsertim cum nudis corporibus pugnam inuaderent, hostibus contemptui fuit initio: deinde terrori. commisso prælio victoriam pepererunt, sinistro Agrigentinorum cornu perpetuo lapidum imbre penitus afflicto. Multi ex hostium numero ceciderunt in pugna fugaque. pars inter noctis tenebras in vrbem euadentes biennij obsidione tolerata in hostium tandem potestatem venerunt, ab Vrbe condita anno trecentesimo 346
quadragesimo sexto. Finem huius belli alterius initium excepit. Dionysius senior Syracusis occupata tyrannide pollens opibus famaque, ab Agrigentinis occulte per legatos & litteras solicitatur, vti eos in fidem accipiat, Pœnorum imperio liberatos, quod grauissimum erat impositum. Pollicetur ille maturam opem, Carthaginensibus stantibus regnum, quod meditabatur, in ea insula statui posse diffisus. interim consilium dat, vt Agrigento cuncti quàm ocultissime dilapsi Camarinam & Gelam finitimam oppida improuisò occupent. inde populationibus late, hostilem agrum infestum reddant. reliqua ipsius curæ permittant. Damnis vltro citroque per eum modum datis acceptisque disceptator Dionysius accessit missis ad Pœnos legatis postulabat, ablata reponi, compensari damna. quod caput erat, Agrigentinis suam ciuitatem reddi, certe in parem iuris libertatisque conditionem, atque ipsi erant, profugos & egenos admitti. Propinquos & necessarios iusto propemodũ seruitio premi, suas preces ludibrio haberi sese passurum non esse. Ad hæc Pœni. Ius esse belli, vt victis victores pro voluntate imperarent. non se Agrigentinis sed eos sibi bellum intulisse priores,

priores, iniuriamque fecisse, & superùm numen violasse. Neque rectè neque pro bono facturum, si impios atque consceleratos subleuaret. Quod diceret, se Agrigentinorum iniurias non neglecturum, cùm vellet congrederetur: intellecturum quid inuictæ Carthaginis vires, duratusque in armis miles virtute posset. Ab hoc initio res ad bellum deducta est. Dionysius insulæ copijs contractis Græcas ciuitates, ipsumque Darium Nothum Persarum Regem contra Pœnos solicitare. Illi contrà quindecim millia Punici Afrique nominis & quinque equitum millia conscribere, adiunctis decem Hispanorum millibus: quorum animis promerendis Gadibus placuit pristinam reddere libertatem, iura legesque restituere, sublata tantùm potestate longas naues ædificandi. Herculis modò templum & paucæ in littore speculæ sub Punica retentæ potestate. Copijs omnibus Himilco Cipus (Iustini codices Amilco habent) præfectus, quò omnes copiæ conuenerant, Carthagine soluit. Mollibus initio tempestatibus, deinde concitatis atque vehementibus ad varios Siciliæ portus diuersæ naues delatæ sunt. Classis Hispanica commodior ad tempestates maris perferendas, & rei nauticæ maior erat peritia, in alto se tenuit: & remittente vento Camarinæ portum inuecta quatridui oppugnatione vrbe capta incensaque oppidanos ad vnum trucidarunt. Crudele exemplum: sed eo metu tamen Gelæ habitatores oppidum deseruere. Ijs in locis, cum reliquæ naues confluxissent aliquot dierum mora exercitu recreato, contra Dionysium, qui numerosas copias mari terraque trahere nunciabatur, terrestri prælio decerni placuit, classibus magna ex parte Carthaginem Gadeisque reuersis. Hæc Pœno cogitante Dionysius se in conspectum dat. Castris castra collata. Prior Dionysius copias omnes producit in aciem, paribusque interuallis diuersa ciuitatum auxilia constituit. equitatum, quem numerosum habebat ab vtroque latere. Syracusanos nouissimum agmen claudere iubet. Himilco contrà triplici suorum instructa acie hosti procedit obuiam. In medio agmine erant Hispani. vtrunque cornu Pœni tenebant, adiunctique ab vtraque parte septingenti funditores. ea equites latera muniebant. duo peditum millia ex omni copia lectissima in subsidijs collocata. Concurritur dato pugnæ signo ardore animorum maximo. diu prælium fit anceps neutrò victoria inclinante. pugnatur vnà in omnibus partibus. consistit agmen. multi abutraque parte cadunt. Dionysij tantum equitatus meliora ferre, Pœnosque equites premere cœpit. debellatumque esset Pœnis cedentibus, ni Himilco cohortes subsidiarias contra equitatum promouisset. quarum ij impetum non tulerunt, cum vno tempore Siculi equites a fronte & à tergo premerentur, magna equorum strage edita in fugam compulsi omnes sunt. Funditores ab apertis lateribus lapidum grandine hostes continenter vexare. Hostium equitibus fusis Himilco cum suo equitatu ad legiones reuersus, vbi pugna integra erat, Siculorum agmina turbauit. Dionysius tametsi non periti tantùm Ducis sed strenui etiam militis officium impleuerat, & fugato equitatu in pedes desiliens, arreptoque militari scuto rem inclinatam diu sustentarat, omnibus

partibus

partibus præsto, & quo loco suos grauius laborare videbat, eò signa inferri & aciem conuerti iubens: ad extremum re desperata suos in castra sensim reduxit, propter diei tempus retenta. Nocte concilio conuocato consolatus hortatusque suos, ne se ad modum animo demitterent, non virtute vicisse Pœnos, sed artificio quodam & astu: modò tantisper sustētarent, equitatum, qui esset integer, & magnas ex vniuersa gente copias auxilio venturas, militibus corpora curare iubet, saucijsque magna diligentia atque humanitate, vt res erant, recreatis, castra defendere parat. Inanis conatus fuit. proxima luce hostium concursu fossa obducta, vallo superato circùm carros & impedimenta pugnatur. Re demum desperata amissis castris Dionysius non vno vulnere accepto fuga euasit. Magnus Siculorum numerus in eo prælio cecidit, neque Pœnis incruenta victoria fuit. Tria ex eorum numero genteque millia, duo Hispanorum millia perierunt. Secundum eam victoriam plurimæ Siciliæ vrbes se victoribus adiunxerunt: cùm tota ferme insula in potestatem redacta, ad inconstantiæ rerum humanarum exemplum repente exorta grauissima pestis lues rem publicam penitus afflixit, Hispanorum Afrorumque copijs sæua contagione consumptis. tanto ex eo Carthaginis dolore, vt non secus acsi vrbs ipsa capta esset, iustitio indicto insolitus mœror mentes omnium occuparet. Dux Himilco cum paucis reuersus sordida seruilique tunica discinctus, inter populi prosequentis gemitus domum ingressus, remotis omnibus ac ne filijs quidem admissis mortem sibi consciuit. Secundum hæc Dionysium tentasse ferunt per legatos, Hispaniam à Carthaginensium amicitia abducere: Pœnos contrà omnibus blandimentis prouinciales in fide retinuisse. Illud constat Dionis Syracusani industria inter Siculos & Pœnos pacem triginta annorum factam nonagesimæ quintæ Olympiadis anno tertio. qui annus ab Vrbe condita, fuit trecentesimus quinquagesimus sextus. 356
Et auctorem habeo qui post Leutricam cladem Thebanorum Duce Epaminonda Laconibus à Dionysio missa auxilia scribat, in quibus Celtæ & Hispani numerantur. (nimirum ex Himilconis exercitus reliquijs, aut ab ipsa vsque Hispania in Siciliam vecti) ijs auxilijs confirmatum Archidamum Agesilai filium ad Mantineam vrbem cæso Epaminonda Spartam exitio proximam à casu sustentasse. Quo tempore ex Carthaginensium numero quidam classe soluentes ex Hispania, vi ventorum abrepti, an Hannonis æmulatione præter Occasum & Austrum directis proris, multorum dierum nauigatione Oceani fluctibus victis insulam conspicati sunt: in quam excensione facta inuenerunt, latam regionibus esse, lætissimis pascuis, densam arboribus, ex arduis montibus flumina nauium capaci alueo deriuari. Quibus bonis permoti & quoniam habitatoribus vasta erat, pars eam domicilio delegeret: reliqui incolumi classe Carthaginem redeuntes senatui populoque visa atque explorata renunciarunt. Aristoteles re in senatu deliberata ait, decreuisse Patres occisis qui redierant, rei tantæ famam comprimere. Nouarum rerum cupida plebs, & tot annorum militia fatigata, prouidebatur scilicet, ne vacua habitatoribus vrbe relicta eo populariter commigraret. præstare

ijs copijs carere, quàm tam longe propagato imperio vires debilitare. Hanc insulam quidam vnam è Fortunatis fuisse crediderunt. Sed neque magnitudo consentit neque amœnitas. Itaque eruditioribus magis probatur fuisse eam, cui hodie à D. Dominico nomen est: aut proximi continentis partem, quæ cùm tota circulo lustrata non esset, insulam crediderunt.

Bellum Siculum instauratur. *Cap. III.*

RDEBAT Garthago pertinaci cupiditate belli Siculi instaurandi. noui in Africa atque Hispania delectus habiti. Hispani sumere arma detrectabant, militiam adeo longinquam auersantes. male ominatam dicere, nouas ex loco religiones fingere. geminam cladem ob oculos habentes nefas prædicare Siculis inferre arma, vnde nulla iniuria extaret. Pœni adhæc tantisper dissimulare, dum malorum memoria tempore consenesceret. gentem in arma promptam breui arrepturam atque auide eam militiam, quam tantopere detrectaret. Commodo ipsorum accidit, Hispaniam aeris siccitate, fame, & quæ famem excipit, peste laborare: & ex Sicilia nunciabatur Dionysium ea insula magna exparte subdita, arma transtulisse in Italiam: captoque Rhegio in ipsis freti faucibus, Crotonem obsidere Græcam vrbem & maritimam. plurimum accessurum opibus considerabat vrbe valida mœnibus portuque, occupata in extrema Italiæ ora. Eæ duæ res senatum Garthagine inuitauit, vt bellum Siculum instaurarent: Hispanos vt militiam capesserent impulit rerum suarum difficultas. viginti millia peditum equites mille nauibus impositi. & ex Balearibus, cum deuij non essent, funditores trecenti Carthaginem auecti. Hanno eius belli Dux adiunctis decem Afrorum millibus, qui in procinctu erant, celeriter in Siciliam nauigauit. Ea cura Dionysium in Siciliam reuocauit Italia relicta. ad quam subigendam Galli Senones prouocabant Romanæ potentiæ odio. Classem eius, qua Rhegio copiæ traiici curabat, Punica classis superauit, multasque naues cepit. in quibus domestica tyranni suppellex erat & Suniati Garthaginensis litteræ, quibus Græce scriptis Dionysio totius belli rationem & apparatum significabat, inuidia Ducis, sibi ad id bellum prælati, patriæ proditor. Quod re cognita illi capitale fuit: decretumque factum, ne quis postea Garthaginensium Græco sermoni & litteris studeret, loquendi cum hoste aut scribendi sine interprete sublata ciuibus facultate. Secundum victoriam naualem multa se oppida & vrbes Siculæ Hannoni dediderunt: & bellum alternante sæpe for-
386 tuna ducebatur. Anno demum exquo id bellum cœptum erat sexto decimo. qui annus ab Vrbe condita fuit trecentesimus octogesimus sextus iuxta Eusebij cōputationem, alij Olympiadis nonagesimæ nonæ anno secūdo, aiunt Dionysius suorum coniuratione perijt filio eiusdem nominis successore: cuius vt teneram ætatem omni disciplina liberali imbueret, & naturæ insita vitia institutione vinceret Dion Sororius, penes quem regni procuratio

mansit,

mansit, Platonem Athenis in Siciliam euocauit, cum Carthaginensibus fœdus cõstituit, fecitq; inducias. Inter Dionysium ætatis accessu & Dionem sub ortæ suspiciones simultatesq; remp. turbarunt. Ijs vigentibus Dion solum vertere coactus, rebus alternantibus Dionysium hostem regno patriaque deturbauit, compulitque tandem egenum atque inopem sine lare familiari aliquandiu vagari. Hæc in Sicilia sunt gesta, ad Hispaniam sese conuertat oratio.

Hannonis res gestæ. Cap. IIII.

INITIO belli Siculi Gaditanis magna ex parte restitutã fuisse libertatem dictum est Eo bello confecto duo missi gubernatores in Hispaniam, Bostar vt Balearibus præesset, & Sagũtinos tẽtaret omnibus officijs conciliare: quæ illi suspecta habentes præ libertatis studio constanter repudiarunt, neq, suæ vrbis adeundi copiã fecerũt, alias ex alijs caussas excusantes. Hanno iura dicere Gaditanis iussus, cum in Bætica premeret prouinciales, & in diuitias tum publicas tum priuatas auidissime inuolaret, quæ illi malo fuerunt, Hispanos compulit re communicata inter se, à Carthaginensium auctoritate rebellare. capta repente arma, cædes factæ hostium, bonaque eorum locis omnibus prædæ fuerũt. Hanno magna suarum diuitiarum parte spoliatus, atque ab ijs Hispanis desertus, qui eius castra & auctoritatem sequebantur, Mauros ex Africa attraxit in Hispaniam. Ab ijs Bæticæ agri omni sunt iniuria vexati, prædæ direptionesque locis omnibus factæ, edita vbique barbaræ crudelitatis exempla. Quibus rebus Carthagine nunciatis, Hannoni successor est datus anno ab Vrbe condita trecentesimo nonagesimo octauo. Successoris neq; nomẽ proditur, neq; res gestæ in Hispania. Fortassis assimulatis ad tẽpus officijs prouincialium voluntates sanasse, & imperij inuidiam leuasse, satis habens à belli cogitatione abstinuit. Et in Sicilia Dione occiso, atque Dionysio Syracusas restituto, pace turbata, cùm Corinthus Syracusanis aduersus tyrannum auxilia misisset Duce Timoleonte, Pœni de Sicilia soliciti, cò conuersis animis, Hispanorum res tranquillæ vt essent, fecerunt. Lætitia ea syncera non fuit. præ pluuiarum copia inflati fluuij ripisque superfusi, magna agris, pecoribus, ædificijs intulerunt damna. Anno altero ingentes terræmotus, ac frequentes extiterunt. Multæ ad Mediterranei maris oram vrbes afflictæ: in quibus Saguntum maiorem calamitatim pertulit: ex quanto alias Hispaniæ vrbes amplitudine, frequentia, elegantia, atque maiestate superabat. Anno tertio sæuis procellis iactato mari, nõ vno loco naufragia sunt facta. Is annus ab Vrbe cõdita fuit quadringentesimus quintus. Quo 4 0 5
tẽpore Hanno tyrãnidem in patria occupare aggressus est, fretus ijs opibus, quas in Sicilia atq; Hispania ingẽtes pararat, doloreq, ex abrogato imperio irritatus. Id vt cõsequeretur, in filiæ nuptijs epulum generale plebi & proceribus parare cõstituit: atq; in eo noxio veneno senatum perimere. Audax facinus atq; immane. Indicio facto modo tantùm cõuiuiorũ sumptibus adhibito

periculum declinatū. Ille impunitate ferocior seruitia armare, quorum erat magnus numerus,& cæsis proceribus remp. nouo conatu opprimere tentat. Verùm re denuo prodita concursu ciuium, in arce quò se receperat, captus effosis oculis, manibus pedibusque effractis, lacerato virgis corpore, cruci est affixus. Filij & cognati omnes etiam innoxij, supplicio traduntur: ne ad imitandum facinus, aut ad vindicandam mortem, quisquam ex ea familia euaderet. Crudele exemplum magnitudo concepti sceleris, & patriæ caritas videbantur excusare.

Ad Alexandrum Macedonem missa legatio. Cap. V.

N O tempore Boodes Carthagine missus est in Hispaniam, eo præfecto Gadibus defuncto, quem in Hannonis locum fuisse subrogatum diximus: & ex Sicilia nunciabatur Dionysium suorum coniuratione & Timoleontis virtute compulsum patriam exilio mutare, & priuato instrumento recepto Corinthum abijsse: vbi humillima quæque tutissima iudicans fore, in popinis & lupanaribus ad extremum ludi magister factus, sordidam vitam ad exitum tolerauit. Timoleon cùm Dionysio pulso, magnos sibi in re militari spiritus sumeret, Carthaginēses tentauit ex Sicilia pellere. prælio ad Crinisium fluuium facto Pœni superati. cæsi ad decem millia sunt, & præsidium castrorum captum. neque victoria Timoleonti incruenta fuit: debilitatis viribus victor quamuis neque hostes ex insula pellere, neq; aliquam illis vrbem potuit post victoriam adimere. Interea Boode siue defuncto siue Carthaginem reuocato, Meherbal in Hispaniam venit. qui quid rerum in prouincia gesserit non liquet. ac ne illud quidem proditum est, quibus deinceps præfectis ex ea gente Hispania sit gubernata. Illud pro constanti traditur, Massilienses aucto suorum numero
4 1 9 & commercij extendendi gratia, anno ab V.C. 419. multis nauibus coloniam misisse in Hispaniam. classis partem ad Pyrenæi radices consedisse, vbi Indigetæ habitabant: vrbisque, quæ ex aduersum Rhodopes sita erat, & ex hoc tempore à multo commercio Emporiæ nuncupari cœpit, angustiorem quidem partem versus mare, perpetuo tamen muro à reliqua vrbe secretam tenuisse. vnde tota ciuitas & Palæopolis, id est, vetus vrbs, & Dyopolis, id est, gemina ciuitas dicta sit. partem alteram ad Dianium promōtorium, oppidum Dianæ templo coniunctum constituisse. Huius classis aduentu tria in Hispania cognita ferunt: magna Romanos potentia, eximiaque fide susceptas amicitias colere. Syracusanos post receptam libertatem Timoleōtisq; obitū de pellendis tota insula Carthaginensibus cogitare. Tum Alexandrum Macedonem, cui Magni cognomen res gestæ pepererunt, initio regni cùm nōdum vigesimum ætatis annum implesset, Illyrijs, Triballis, Thracijsque superatis, & liberis paulò ante Græciæ ciuitatibus oppressis, Asia deinde, Syria, totaq; Aegypto domitis, Dario fugato cæsoq;, Persarum imperiū occupasse. ad Indos tādem ferro penetrātem inauditas gentes & regna citius domuisse, quàm alius passibus peragrasset. quo nūcio permoti Hispani ea parte, quę Mediterra

neo alluitur mari legatione Babylonem vsq; missa,cum cõciliare placuit,vt haberent quem Carthaginensibus opponerent,non obscure prouinciæ libertati insidiantibus. eius legationis princeps Maurinus(nisi Orosij lectio vitiata est) adiunctis ex itinere Gallorum legatis Babylonem tandem peruenit. vbi Siciliæ,Sardiniæ,Italiæ,totius Africæ ciuitatũ, ipsiusq; adeò Carthaginis legati victoris aduentum iussi erant expectare. Ergo post reditum facta se adeundi potestate Hispanorum legati mandata exposuerunt, eius virtutis famam toto orbe ad extremam terrarum Hispaniam vagatam,suam gentem permouisse vt missa legatione interpellandum iudicarent, amicitiamq; expeterent,non inutilem futuram post subactum ipsi Oriẽtem,signa ad Occasum conuertere,vt par erat,cogitanti,ditissimæq; prouinciæ copijs vsuro pro voluntate:sibi nõ minus domesticis dissidijs quàm externis bellis laborantibus, & periculo proximis haud minori præsidio opus esse.nõ cõmissuros se se vt fidelis animi officium atq; industriam vllo tẽpore desideraret. Hispanorum moris esse,neq; amicitias leuiter suscipere,& cùm suscepissent cõstanter colere. Grata imprimis hæc legatorum oratio Alexandro extitit, atq; ita vt tum demum rerum dominus factus sibi videretur auctore Arriano, postquam ex vltima terrarum plaga de cõtrouersijs suis ipsi arbitrium deferebatur. multa de reip.statu,prouinciæ copijs,agrorũ fertilitate,institutis atq; moribus prouincialium,cõmercioq; gentium exterarum percontatus, atq; quàmprimũ res Asiæ cõpositæ essent,quoniam de Africa atq; Occidente cogitaret,Hispanorum res sibi curæ fore pollicitus, donatos in patriam remisit. Romanorum gloriæ æmulatio Alexandrum incitabat,& Carthaginẽsibus erat iratus, quos satis constabat suarum rerum metu Tyro euersa atq; Alexãdria in ipso Africæ aditu constituta, Amilcarem cognomẽto Rhodanum ad Alexãdrum misisse,vt fugæ simulatione cõsilia eius ad ciues occulte perscriberet. Verùm eos conatus mors inopina impediuit. Babylone quarto kal. Quintilis extinctus est,Olympiadis. 114. anno primo, qui annus ab V. C. 430. erat. 430
Quidam huic annorum numero biennium detrahunt, & in ratione horum temporum sæpe hallucinetur historia necesse est. Hanc Hispanorum legationem Carthaginensibus fuisse ingratam,cõtra quos potissimùm erat cõparata verisimile est.& constat eos à cogitatione repetendæ armis Hispaniæ reuocatos motibus Siculis atque Agathoclis metu. Is patre figulo in Sicilia natus,& adolescentia turpissime exacta,quòd esset manu promptus,bonus consilio,Syracusanorum Dux creatus,bello quod cõtra AEnneos gerebatur:eo bello profligato,cùm in suspicionem venisset affectatæ tyrãnidis,in exilium pulsus,& à Murgantinis odio Syracusanorum prætor primùm,deinde Dux cõstitutus, eorum ope Leontinis captis Syracusas etiã redegit in potestatem,vrbem prodente Amilcare Pęno,quem illi cõtra Agathoclis potẽtiam auxiliarem aduocarant.perfidiæ pęnas Amilcar capite dedisset omnibus suffragijs in senatu damnatus, ni fati beneficio euasisset morte in Sicilia præuentus, altero Amilcare Gisgonis filio successore. Qui firmis ex Hispania auxilijs, nouisq; ex Africa copijs in Siciliam traductis, tyrannum inito prælio victum intra Syracusas obsedit.ex metu audacia nata, suorum is animis confirmatis

D 2 ad ob-

ad obſidionem tolerandam,cum claſſe in Africam traiecit: & qui vnī bello impar erat,conſilio vires adiuuante,duobus victor extitit,Hannone Pœnorū Duce in Africa acie ſuperato,cæſoq;,dein agro vaſtato villis caſtellisq; incēſis,atq; ingenti hominum & pecorum præda abacta,magna Carthaginis trepidatione,in cuius oculis agri,villæ,oppidaque fumabant,deliciæ ciuium co pi eq;.& ex Sicilia afferebatur tyranni fratrem Artandrum, qui erat in obſidione relictus,eruptione ex vrbe facta, hoſtes ſecuros Duce cæſo ſuperaſſe. Quo nuncio lætus Agathocles cōtinuò Syracuſas reuerſus,Pœnis locis omnibus ſuperatis,cæſis reiectisque in Africam, totius inſulæ imperium abſtulit. Tranquillitas diuturna rebus non fuit.Pyrrhus Epirota à Tarentinis aduocatus venit in Italiam,& Romanorum potentia duabus coniunctis ferme cladi
4 7 6 bus afflicta,anno ab V.C. 4 7 6.traiecit in Siciliam.Agathocle enim Syracuſis defuncto,vxoreq; & liberis eius iuſſu cum theſauris & priuato inſtrumēto in AEgyptum dilapſis,Carthaginēſes inſulæ occupandæ ſtudio in Siciliam traijcientes nō paucas vrbes occuparant.Cōtra horum potentiam Pyrrhus à Syracuſanis aduocatus,Epiri ſe & Siciliæ Regē dixit,hoſtesq; terreſtri pręlio ſuperauit: tametſi eos in ora Hiſpani maritima delectu habito quinque Hiſpanorum peditum millia,centum quinquaginta equites,funditores ſeptingētos,præſidiariosq; Hiſpaniæ milites,arcibus Hiſpanorum fidei cuſtodiæq; cōcreditis,nauibus in Siciliam aduexiſſe noſtri ſcriptores aiunt: quorum virtute addunt Pyrrho in Italiam redire maturanti nauali pręlio cōmiſſo,victoriam de manibus extortam.victum cōſtat:in Italiamq;, ac deinde in patriā reiectū, Siciliç imperio tam citò amiſſo quàm facilè quęſierat.ſic Iuſtinus ait.Pyrrhi diſceſſu Syracuſani Hieroni remp.cōmendarunt,deinde Ducem cōtra Pęnos, ac demum Regem iuſſerunt.patre is Hieroclyto natus erat, genus ducenti à Gelóne antiquo Siciliæ tyranno,matre impari atq; adeò ancilla.Carthaginēſes multas Siciliæ vrbes ſub imperium denuo adiunctas validis præſidijs muniebant.

Primum bellum Punicum. Cap. VI.

EBVS ad hunc modum ſtantibus,nouum repente bellum exarſit:quod Carthaginis fortunas afflixit,penitusq; ſubuertit Romanis qui hactenus Italiæ finibus imperium terminarant,in Siciliam admiſſis hac occaſione. Mamertini à Marte dicti,cùm bellicā gloriam ſibi præ cæteris arrogarent,ex ea Italiç parte quam Cāpaniam dicimus, Meſſanæ (quæ vrbs freto Siculo impoſita & portu tutiſsimo nobilis eſt) Agathoclis ætate à ciuibus auxilio aduocati, oppreſſa libertate & ditione armis propagata, adeò opibus aucti ſunt, vt Pyrrhum Epirotam bello laceſſere auderent,& Syracuſanos iniurijs prouocare minime dubitarent. Verùm Hierone Duce ad Longanum fluuium prælio commiſſo, cæſis atque fugatis plurimis, Mamertini cæteri intra vrbem compulſi, cùm ægre mœnibus ſe tuerentur, neque ſuis viribus fiderent, aliunde auxilium petierunt. pars Carthaginenſes aſciuit, venientesque quoniam prope erant, vrbe atque oppidis recepit. pars Romam legatos miſit, cuius felicitatis, virtutis,

virtutis atq; equitatis ingẽs fama ferebatur. Ij dato senatu suorũ ciuium man
data explicarũt. Plerisq; Patribus iniquũ fore videbatur Carthaginẽses vnde
nulla extaret iniuria bello prouocare.alij expectãdum negabant dum Siciliæ
accessione aucti traijcerẽt in Italiam.Re iactata optimum visum est Mamer
tinis opitulari,præsertim cùm in antiquo fœdere iam inde à Publicolæ cõsu-
latu icto rursusq; & tertiùm instaurato cautũ esset ne se rebus Siculis alteru-
tri admiscerẽt,quod à Carthaginensibus violatum fuisse accusabãt.Missus est
auxilio Appius Claudius Cõsul cum cohortibus aliquot,Olympiadis.129.an
no primo,qui annus ab V.C fuit. 490. Ea re Messanæ nunciata Charthagĩ- 490
nẽse præsidium vrbe pulsum à ciuium parte est.Atroci iniuria Pœni irritati
fœdere cum Hierone facto Messanam terra mariq; obsident, tum vrbis expu
nandæ studio,tum vt Romanos freti transitu prohiberẽt.Verùm ij noctis ca
ligine tecti in vrbem admissi freto trãsmisso,eruptioneq; facta Hieronem prę
lio superant,& Pœnorum castra capiunt,Siculos qui cladi superfuerunt intra
Syracusas cõpulsos aliquandiu obsessos tenent,Carthaginẽsibus vrbes & op-
pida nõ pauca adimunt,& fortuna penitus aduersa Hieron ab eorũ amicitia
diuulsus Romanis se adiũxit. At illi noua cõparata instructaq; classe nouisq;
delectibus in Hispania,Galliæ ora maritima,atq; Liguria habitis,vt Polybius
est auctor,bellum instaurarũt cõtra Romanos diuturnum atq; difficile. cuius
successus omnes à nobis vt referantur visum nõ est, satis oneris sustinentibus
Hispaniæ rerum cõmemoratione,bello intestino atq; atroci hac ipsa tẽpesta
te vexatæ,cædibus,incẽdijs,rapinis vastatæ,vti nostrates historiæ docent,nul
la neq; locorum neq; nominum designatione.Nam bellum inter Romanos &
Carthaginenses alternante sępe fortuna gerebatur:et prælio nauali quod cõ
missum est anno V,C. 502. Romana respublica afflicta est nonaginta,si Eu 502
sebio creditur,amissis nauibus,Cęcilioq; Metello Imperatore victo fugatoq;.
Baleares verò à Carthaginensium magistratuum auctoritate rebellarunt,cæ-
sisq; Punicis præsidijs classem,quæ in portu erat,lapidum procella coegerũt
è portu subductam stare in anchoris:& cùm furor agrestium hominũ non re
mitteret,in patriam migrare. Ad eam tẽpestatem sedandã virtute & auctori
tate opus erat,Amilcar Barchinus exacta prudẽtia vir,atq; militari laude cla
rus Dux à senatu eò missus,cùm summæ diligẽtiæ & auctoritati summam mo
rum facilitatem addidisset,& à vi abstineret,totam insulam ad pristinam trã-
quillitatem reuocauit. Quo tempore in Tiquadra insula Balearibus proxima,
Amilcari natus est Annibal,is qui magnitudine rerum gestarum totũ orbem
terrarũ sui nominis fama cõpleuit.Plinius certe,nisi lectio sit vitiata, Tiqua-
dram Annibalis patriam esse ait.Scriptores nostri matre Hispana natum ad-
dunt, atq; Amilcarem belli cõtra Romanos Ducem creatum anno ab V.C.
507: duo Hispanorum millia,& funditores trecentos nauibus abduxisse,Si- 507
ciliæ imperio, quod amissum erat recuperando. Eæ copiæ Italię littoribus
tentatis,ad eam Siciliæ partem appulerunt,vbi Panormum vrbs sita est, na-
uium statione non incommoda coniuncta,monteque in quem ascensus est
difficilis omni ex parte.subiecta duodecim millium quoquo versus planicies
præcipua amœnitate prouentuque panditur.Eum montem Amilcar munire

atque in eo copias continere, ne vniuersæ dimicationis aleam subire cum victore necesse foret: minutis tãtùm prælijs fatigare, finitima oppida & vrbes ad defectionem solicitare, & maris imperium retinere constituit. Aduersus eas molitiones C. Luctatius Consul Roma cum valida classe dimissus Lilybæum venit. A Carthaginẽsi senatu Amilcaris hortatu noua clasis cõparata, atque Hannone Duce, Romanorum clasi obuiam missa, cùm ad manus ad Lilybæum ventum esset, victa à Romanis atque profligata est, sexaginta nauibus captis, quinquaginta submersis. Cæsorum & captiuorum numerus pro numero nauium magnus, tanta ex eo Carthaginis trepidatione, vt continuò de pace agendum iudicarint. paciscendi cura Amilcari demandata, non minori prudentia Duci ad fortunæ impetus sustinẽdos, quàm ad gerendum bellum virtute diligentiaque. Ducum mutuo colloquio de cõditionibus actum, ac tandem pax facta est his legibus. Pœni copias omnes ex Sicilia vicinisque insulis deducunto. Hieroni aut Romanorum cõfœderatis negocium ne faciunto, neve molestiam exhibento. Duo millia & ducenta Euboica talenta aliquot pẽsionibus pendũto mulctę nomine, & ob eos sumptus quos tolerare necesse fuerat. Gratis captiuos reddunto. Has conditiones populus Romanus non probauit. missi Decemuiri cum auctoritate mille talenta addiderunt summæ pactæ neque Sicilia solùm, sed etiam alijs insulis quæ Siciliam inter & Italiam sunt, Pœnos abire iusserunt. Inchoati belli anno. 22.
5 1 2 qui annus ab Vrbe condita fuit quingentesimus duodecimus, Hispaniæ infaustus ob aeris siccitatem & terræmotus freqẽntes, quibus Gadium pars hiatu facto desedit mari hausta, ab armis discessum est, pace facta. atque ita discessum vt maius quàm quod gesserant agitare in animis bellum omnibus esset persuasum. Graues conditiones fœderis, eòque non amplius cogitabant, quàm ne cesse foret, Pœnos toleraturos.

Amilcar denuo venit in Hispaniam. Cap. VII.

OVAE excepere calamitates: vt nunquam in vno gradu fortuna resistit. vno tepore in Africa atque Sardinia Punicæ copiæ tumultuatæ sunt. In Africa quidẽ deducti ex Sicilia milites Coto Afro & Sependio Italo Ducibus, cùm exhausto superioris belli malis ærario stipendia longæ atq; infaustæ militiæ negarentur, ad sexaginta hominum millia oppidis incensis, atq; vicinis vrbi agris vastatis, Carthaginẽsium animis magnam solicitudinem iniecerũt. Sardiniæ exercitus eadem de causa rebellãs, id facinus nouo scelere cumulauit. Hannonem ad eos motus sedandos missum, acerbe exercentem imperium conspiratione facta milites in crucem egerunt: & vtrisq; copijs coniunctis eam insulam cõmuni nomine aliquandiu tenuerunt. Dein Sardorum armis pulsi, atque ad Romanos confugientes, ita in fidem recepti sunt, vt neque eas copias in Sardiniam remitterent, & comparata tamen classe Pœnos ab eius insulæ possessione remouerent. Grauis is dolor genti fuit, tantum virium amissa nuper Sicilia & modò erepta Sardinia decessisse. Romani contrà

tra excusabant, in superiori fœdere cautum esse vt vtraque insula Pœni abstinerent. Additum blandimentum mitigando dolore vltro Carthaginem nauibus missis frumento onustis ad famem leuandam, quam neglectus agrorum cultus in tãtis motibus pepererat grauissimam. Tametsi Amilcar Barchinus ei bello creatus Dux, tumultuantes in Africa milites, primùm triennij patientia fregerat, deinde etiam prælio ingenti superarat. Hac victoria Pœnorum rep. recreata, atq; ablatæ Sardiniæ dolore cõpresso, de Hispania cogitare cœperunt, longissime à Romanorum ditione imperium proferri posse credẽtes, & maioribus cõmodis reip. vulnera sanari. Amilcar ei prouinciæ cum summi potestate præfectus Carthagine soluit, votis prius nũcupatis, & sacrificio peracto: ad quod Annibalem nouem natum annos, atq; in Hispaniam secuturum, à patre Amilcare adhibitum memorant tactis aris cùm per ætatem liceret, conceptis verbis iurasse, hostilem animum in Romanos. Erant præterea Amilcari filij tres Annibale minores, Asdrubal, Mago, atq; Hanno. Appulso Gadeis, Turdetani qui vno tenore multis annis ex quo in amicitiam Carthaginẽsium venerant, fidem coluerãt, missa legatione occurrerunt aduentũ gratulantes, copiasque si ex vsu esset, offerentes Eo præsidio Amilcar non modò veterem ditionem in cõtinenti recepit, verumetiã vniuersam Bæticam, quà vi, quà voluntate sub imperium misit, anno ab Vrbe cõdita quingẽtesimo de- 516
cimo sexto. Gentem vsq; adeo opulẽtam ea ætate, vt argenteis præsepibus & dolijs vterentur, auctore Strabone. Adijciunt classe Mediterranei maris littoribus tentatis, aduerso Ibero flumine coloniam instar arcis reliquisse, quam olim Carthaginem veterem dixerunt: hodie Cantauechia esse creditur, ignobile oppidum, & Rhodiensibus militibus cõtributum, à Dertusa vrbe præter Occasum & Septẽtrionem quadraginta millibus passuũ in Ilercaonibus sitũ, vbi eam coloniam Ptolemæus certe collocauit: haud obscuro argumẽto falli eos, qui Carthaginem veterem aut Dertusam ipsam esse putarunt, aut duodecimo ab ea vrbe lapide ad oriẽtem Solem Perellum pagum, vbi parietinæ extant veteris structuræ clara vestigia. Sequẽti anno ora maritima vniuersa sub iugum missa est, vbi Bastetani atq; Contestani secundùm maris littus extẽdebantur Sagũto vicino ad Amilcarem missi legati, de victoria gratulãtes, muneraq; afferẽtes, seruiendi conditionem quantumuis honestam detrectarunt. Ijs benigne dimissis, nobilem vrbem opprimẽdi studio ardẽs, iure vt videretur facere, idq; facinus specie honestatis velaret, Turdetanos paulò post subornauit, vt in eorum agro atq; ditione vrbem ponerent, quam Turdetum olim nominatam fuisse cõstat Turulim quidam octoginta passuum millibus remotam esse arbitrantur, sola ex nominis leui similitudine ducta cõiectura. Ea ex re inter vtranque gentem orta controuersia, Amilcar confidebat opprimẽdæ Saguntinorum libertatis nõ defuturam occasionem Quam illi fraudem odorati, nihil se commouere, atq; ab armis abstinere constituunt ad Iberi ostium rei bene gestæ lætitia celebrata est Amilcaris filiæ Himilces & Asdrubalis propinqui nuptijs, anno ab Vrbe condita. 521. Legati dimissi ad Gal- 521
lorum Principum voluntates tẽtandas, quorum Amilcar amicitiã imprimis vsui fore confidebat, domita Hispania aduersus Romanos signa conuertere

cogitanti,plerique donis & auro,cuius est gens illa auidissima in partes attracti. Arma mox anno sequenti propius Pyrenæum promota, atque à Dertusæ finibus ad Rubricati ostiũ littoribus subditis,Barcino vrbs de Barchinæ gẽtis nomine paulò vltra id flumen cõstituta creditur, alij adHerculem Libyũ, alij ad Barcilonem Cariæ ciuitatem huius vrbis cõditionem ablegãt: auctores numero & antiquitate potiores redarguunt,Barcinonem in colonijs Punicis numerantes. His rebus intentum Amilcarem,Rhodopemq; & Emporias finitimas vrbes,quoniam eius conatibus potissimum repugnabãt, subiugere parantem,mors oppressit. Cùm noui motus in Bæticam reuocassent, in Ederanis magna prouincialium multitudine in armis obuiam facta, in acie occubuit,nono circiter anno ex quo in Hispaniam venit.ex hominum millibus amplius quadraginta,quem numerum sub signis habuisse memorãt, plus duabus tertijs cęsis,reliqui amisso duce fugæ & noctis beneficio in proximas ciuitates euaserunt.Ad Castrum Altum pugnatum fuisse Liuius ait.

Asdrubalis res gestæ. *Cap. VIII.*

OENORVM arma in Bæticam cõuersa sunt,Phocæensiumq; ijs locis coloniam,cuius nomen non proditur, quoniam eos motus prima concitarat captam solo æquarunt. Ita qui funesto bello occasionem præbuerunt,ij principes pœnas persoluere. Carthagine Hamilcaris morte nunciata de successore subrogando deliberatione suscepta,magna contentio excitata est, & Senatus sententiæ variabant. Tota enim ciuitate inEdos atq; Barchinos scissa,quę duæ factiones opibus,gratia, & auctoritate facile principes erant,Barchini Asdrubalem præferebant. His Edi non obscure inuidentes ex sua gente nouum in Hispaniam præfectum mitti omni ope cõtendebant.vnde ingentes diuitiæ parabãtur. Dum altercationibus tempus extrahitur,missus opportune ex Hispania Annibal amicæ factionis animos confirmauit,aduersariorum conatus fregit: atque gratia & auctoritate effecit,vt imperium Hispaniæ Asdrubali deferretur: cùm in senatum ingressus longa atque accurata oratione explicuisset patris labores, res gloriose gestas,Hispaniam eius virtute domitam, funestum exitum nulla ipsius culpa sed fortunæ iniquitate cõtractum. Nouas in Hispania conditas vrbes,veteres magnis præsidijs teneri. Magnam spem esse totius prouinciæ potiundæ,si eodem consiliorum tenore pergerent remp.administrare. Errare si qui putent,feroces Hispanorum animos viribus superari posse. Asdrubalem ætate esse integra,virtutis opinione maxima, non modò bellicis artibus, sed etiam eloquentia validũ,tractãdi Hispanorum animos artificem singularem. In vnum maxime exercitus & sociorum studia conspirare. Fasciculum litterarum ostentabat, voluntatis indicem Hispanorum ,Ducumque proficiscenti datum ad senatum. Etiam atque etiam viderent ne mutandis præfectis nobilissimæ prouinciæ animos alienarent,in eo rerum momento , cuius opibus aucti nullam deinde potentiam ipsi formidarent. Ea oratione,atque ijs litteris victo senatu Hispaniæ imperium Asdrubali decretum est anno ab Vrbe condita

condita.524. Quo is circumacto,rebus in prouincia cōpositis,multis Hispa 524
norū proceribus stipatus Carthaginem nauigauit. vbi omnia ad nutū guber-
nare sperabat:plusq; vnum auctoritatis &potentiæ habiturum quàm reliqui
magistratus. Verùm cùm nihil procederet eorū quæ cogitarat,populo atq Se
natu ab Edorum factione concitato,quasi re cum Annibale communicata re
gnū meditaretur in libera ciuitate, in prouinciam reuersus per otium ea par
te,qua Contestani ad mare fusi erant,vrbem ædificauit, quam Carthaginem
nouam dixerunt(alterius comparatione ab Amilcare prope Iberum amnem
constitutæ,vti ante dictum est) ab sparti copia, quam ea regio fundit ma-
ximam, Spartariam etiam Carthaginem: portu coniuncto ab omni ven-
torum procella tutissimo,propter editos colles, quibus quasi circino circun-
datus angustum aditum habet insula obiecta ad maiorem securitatem: quam
prisci Herculeam nuncuparunt,Latini à piscium genere ijs in locis frequen
tissimo Scombrariam. olim murorum amplitudine, ædificiorum elegantia,ci
uium cultu atque frequentia cum quauis magnarum vrbium comparanda.
nunc ad paucos incolas redacta,non obscura veteris amplitudinis vestigia re
tinet. Romani ijs rebus cognitis,quæ in Hispania gerebantur, tametsi cupi-
ditate ardebant,eundi obuiam Pœnorum conatibus,ignauiamque suam accu
sabant: ne initi tamen nuper fœderis sanctitatem primi violasse viderentur,
& quoniam ex vlteriori Gallia rumores erant allati, eam gentem vnà cum
citerioribus Gallis in Romani nominis perniciem conspirare: tantisper sustē
tare placuit,ac Massiliam tantùm legationem mitti per speciem occurrendi
Gallorū consilijs,re vt eorū opera vrbes in ora Hispaniæ Massiliensibus ami
cas in fędus attraherēt:quod Pœnorum odio facilè perfectū est. Emporiæ pri
mùm in Indigetibus,qui Laletanis & Ceretanis contermini à Sameroca flu
uio vsque ad Pyrenæi extremas partes extendebātur,cum Romanis fœdus fe
cerunt:& per eos Saguntum atque Dianium in partes attractæ: vnde noui at
que grauissimi belli inter Carthaginenses & Romanos nō longo interuallo
materia extitit. Tantæ machinationes Asdrubalem latere non poterant,neq;
quorsum Romanorum conatus & consilia spectarent. dissimulare tamen pla
cuit donec omnia essent ad bellum comparata, socijs vrbibus in fide confir-
matis,& Annibale per litteras in Hispaniam reuocato(nam eatenus Cartha-
gine hæserat,retētus â patribus,quasi Asdrubalis fidei pignus). ægre ac mul-
tum Hannone Edorum factionis Principe repugnante,qui æquo cum cæte-
ris iure viuere assuefaciendum disputabat, impetratum à Senatu est, vt
remitteretur in Hispaniam. eò delatum, incredibili exercitus atque socio-
rum lætitia exceptum continuò Asdrubal suum legatum constituit, anno ab
Vrbe condita quingentesimo vigesimo octauo. Quo tempore Romani Se- 528
natus legati venerunt in Hispaniam, & facta Asdrubali conueniendi
potestate,data ipsis mandata explicarunt. Iam dudum Pœnos amicos atque
confœderatos esse cœpisse Populi Romani. Nuper in Citeriori Hispania
quibusdam ciuitatibus pacem datam. Ne fędus cum alterutris initum alteris
fraudi esset. Quod erat æquissimum, Pœni vt in Hispania Ibero flumine di-
tionem terminarent,postulare:neque Saguntinorum fines contingerent,quā-

uis vltra id flumẽ positos.neutri alterutrius populi socios iniuria violarẽt. qui secus fecissent,ab ijs fœderis leges motas fuisse visum iri.Ea legatio cùm tantùm sibi Romani sumerent,vt in aliena prouincia victoribus præscriberent,magnum pro eo ac debuit dolorem inussit Carthaginensium animis. tempore tamen cædere rati optimum,dum se penitus ad resistendum compararent.omnia legatis concesserunt,quæcunque senatus nomine postularant. & erat ex Italia nunciatum Gallos vlteriores Cisalpinæ Galliæ copijs permixtos atque formidabiles à Romanis fuisse ingenti prælio superatos, cæsis ex hostium copijs quadraginta millibus,atque eius numeri quarta parte capta. Dimissis legatis Asdrubal totum triennium consumpsit ijs rebus comparãdis quę ex vsu belli,quod meditabatur,futura prouidebat animo. Verùm conatus eius mors inopinata intercepit,Olympiadis. 139. anno tertio, qui
532 annus ab Vrbe condita fuit quingentesimus trigesimus secundus, trucidatus est à seruo quodam necem domini ferro vindicante,quem Tagum nomine Asdrubal occiderat summo inter Hispanos loco natum,tanta in seruo vindictæ voluptate,vt cùm eum ad aras sacris operantem obtruncasset, continuò comprehensus inter exquisita tormenta, membris omnibus excarnificatus, gestientis habitu nullam paulò tristiorem vocem emiserit.

Saguntinum bellum. Cap. IX.

ORTVO Asdrubale summa Hispanici imperij Annibali cõmissa est, vigenti ætati iuueni magnorumque spirituum,viginti sex annos circiter nato, prærogatiuam militarem, fauor plebis & senatus approbatio confirmauit. Multæ inerant virtutes, neque minora in natura vitia.corpus duratum labore,ingens animus:gloriæ appetens,magis quàm voluptatum: plurimum audaciæ, consilij plurimum.Has virtutes crudelitas,perfidia,religionis omnis contemptus fœdabat multitudini iuxtà tamen erat ac Principibus carus. Inito magistratu, & sua sponte & Amilcaris casu castigatus, ne eius conatus mors impediret, continuò de bello Romanis inferendo agitare animo cœpit. honesta caussà quærenda erat.optima visa est sociorum iniurias,quę à Saguntinis illatæ essẽ ferebantur,armis vindicare. Id priusquam aperte moliretur, Himilcem sibi Carthagine noua iunxit connubio nuptijsque celeberrimo apparatu factis, ex Milici Regis posteritate virginem,Castulone natam ad fines Bæticæ,non procul Biatia,vbi Cazlonæ villæ veteris amplitudinis obscura tantùm vestigia conseruant. præterea Cyrræus Phocæensis, vnde etiam sanguinem deriuabat, Castulonæ matris nomine eam vrbem primus condidisse ferebatur. Dos ingens fuit,diuitiæ pares nobilitati: vnde Annibalis potentia multum in Hispania creuit,creuere prouincialium studia. multis præterea locis auri atque argenti secturæ perscrutando effossæ eo res gerente: atque ex eo communi omnes voce Annibalis putei dicti sunt.Prouentum vnius putei,cui Bebelo nomen fuit,argumento licet conijcere liquati desecatiq; argenti in dies singulos reddentis trecenta pondo,hoc est,quantum duo millia ducenti quadraginta

draginta aurei nummi nostrates valoris habent. Initio arma in Carpetanos versa, gentem ferocia & multitudine cæteros eius prouinciæ populos superantem. De caussa non liquet. Primi Olcades, vbi nūc Ocania sita est (Stephanus Olcades ad Iberum ponit) & caput gentis Carteia oppressi. mox alij ad Tagum insigni prælio victi. Quo tempore Saguntinorum intestina dissidia vigebant graue malum. quo procurando eorum rogatu missi Roma legati vtranque factionem hortando terrendoque, & de sontibus aliquot sumpto supplicio motus composuerunt, veriti si diutius aleretur controuersia, vbi vētum esset ad arma, ne victa pars Annibali aditum in vrbem patefaceret, vniuersosque is suæ ditionis faceret. Qui ferox successu omnibus citra Iberum populis subiugatis ad bellum Saguntinum conuerso animo, Turdetanis persuadet, vti de finibus Saguntinos lacessant, non defore sperans ea controuersia orta occasionem opportunam perficiendi, quod cupiebat: belliq; cum Romanis id futurum initium, quo iam dudum totus ferebatur. Cōtra Saguntini, quòd neque se armis pares fore, & amicitia populi Romani magis quam sua innocentia fidebant, Romam continuò extrudunt legatos. Ij dato senatu mādata Patribus explicarunt. hostilia moliri Annibalem, propediemq; sociam fidelemque ciuitatem obsessurum. nisi quid opis in ipsis sit, de sua suorumq; salute actum. Se quidem extrema prius pati paratos esse, quàm fidem fallerēt: viderent ipsi, ne cunctando socios hosti prodidisse, & vrbi amicæ cultam eximiè fidem exitio fuisse videretur. Varijs sentētijs agitata in senatu res. Multis bellum continuo decernentibus vicit sententia lenior, legatosque ad Annibalem mitti placuit. qui adulta iam æstate Carthaginem nouam delati Annibali, senatus Romani verbis denunciant, ne Saguntinis socijs atque confœderatis molestus esse pergat. neve Iberum, vt erat in superiori fędere cautum, transcendat. si secus faxit, curæ senatui populoque Romano socios amicosq; fore. Ad hæc Annibal neque rectè, ait, neque pro bono facere Romanos nuper Sagunti de viris primarijs sibique amicis supplicio sumpto, & nunc dissimulandis iniurijs, quibus Turdetani à Saguntinis violati essent. Tum demum æquum fore Romanis socios tueri, si sibi pari conditione iureque potestas relicta esset, amicos ab iniuria damnoque vindicandi. Hoc respōso dimissis legatis continuò mense Septembri Annibal Romanorum conatus præoccupādi studio copias omnes ad centum quinquaginta hominum millia Sagūtum deducit Olympiadis centesimæ quadragesimæ primæ anno primo, vti Polybius ait. Ijs copijs vastato agro, & multis circùm oppidis direptis, vno modò Dianio conseruato propter loci sanctitatem homo minime religiosus vrbem cępit impugnare. Erat Saguntum in Edetanis, tribus a mari millibus passuum, agri fertili gleba, commercij maritimi terrestrisq; copijs beata, loci natura arteque munita. Positis castris, ædificatisque operibus, ariete murus tentatur, qua parte in vallem desinebat, minoriq; adeo firmitate. Fefellit opinio. munitior locus erat quam putarāt: ciuesq; supremo conatu propugnabant. Annibali ipsi, cùm auidiùs muro succederet, hasta fœmur traiectum, tāta suorum trepidatione, vt opera propemodum omnia & vineæ desererētur. Dum vulnus curatur dies aliquot ab oppugnatione cessatum. Nocos interea

Saguntini

Saguntini legatos Romã mittunt, obtestatum, ne vrbem amicam in cruciatũ hostibus dedant. Si paululum cunctati fuerint haud dubiũ interituram demõstrant. Ratione inita paucorum mensium frumentum esse: paulò etiam longius parcendo tolerare posse. Simul locis omnibus maiori cura munitis se ad resistendum comparant. Annibal cùm primùm ex vulnere conualuit, tribus turribus arietum ictibus & quidquid inter eas muri erat ad terram prostratis, per lapidum stragem & rudera in vrbem conatur euadere. Oppidani contrà instructa pro ruinis acie, hostium primũ impetum sustinent, deinde quoniam præter spem non vincebantur, loco mouent ex vrbeque reijciunt, tandem in fugam vertunt: atque ita vt Saguntinorum impetum vix castrorum munitione sustinerent. Audacia exitialis fuit. Ferocior factus Annibal, certus nisi vrbe capta non quiescere. Legati denuò Roma missi (nam omnia tentare visum est, prius quam veniretur ad arma) negata Annibalem conueniendi potestate, vt erant iussi, Carthaginem nauigantes de iniurijs in senatu cõquesti sunt, dedi Annibalem certe ad supplicium postulantes. eam vnam pacis cõditionem esse. Hanno æqua Romanos petere disseruit. Annibalem si nullus posceret, in vltimas terras deportandum videri: ne quietum reip. statum perturbaret. Restitit Barchina factio Annibalis litteris & studio præoccupata. Sic repudiato saniori consilio in hanc sententiam responsum datur. Nulla Annibalis culpa res in eum statum deductas esse. à Saguntinis ortam iniuriã. Inique facere Romanos nouis amicitijs prælatis. Interea Annibal fesso militi pugnis atque operibus paucorum dierum quietem dat. Ex Himilce per eosdem dies natus Aspar patrem Annibalem & exercitum lætitia cumulauit. pro eius ortu ludi in castris magno apparatu celebrati, & spectacula varij generis commissa. Saguntini contrà de salute soliciti omnia ad defensionem comparare. Vani ij conatus fuere. repetita oppugnatione, turrique lignea promota, telorum ex ea multitudine murum propugnatoribus nudatũ, quingenti Afri vectibus diruunt nulla calce duratum sed luto, eòque cedentem ictibus. Milites aditu patefacto, prædæque spe per præconem denunciate in vrbem penetrant. Cedunt Saguntini viribus impares, penitioremq; vrbis partem cum arce subitarij operis muro coniungunt. Res in extremum adductas vna Romani auxilij spes sustentabat. Datum tantisper respirandi spatium Annibalis discessũ in Carpetanos & Oretanos, delectus acerbitate ad arma consternatos. Relictus obsidione vrgenda Maharbal Himilconis filius Sagũtinorum eruptionibus compressis, & noua vrbis parte capta fecerat operæpretium, cum Annibalis reditu postquam eos motus composuit, miseris spes omnis præcisa est, arcis parte in potestatem redacta. Vna obstinatio, quæ in summo periculo consilium non recipit, vana sine viribus sustẽtabat animos. Saguntinus Halcon clam ex vrbe euadens, suorum misericordia ciuium quos de mentis potestate malorum pondere deductos considerabat, de pace priuatim agere cœpit: & cùm nihil aliud impetraret, quàm vt ciues cum vestibus tantùm, vrbe relicta, vbi victor cõstituisset, in ea agri parte nouum oppidum ædificarent, in castris hæsit, desperatione ea lege flexuros ciues ad deditionem animos. Miseram conditionem. pars maxima morbi est medicinam respuere.

reſpuere. Alorcus Hiſpanus, tametſi Annibali militabat, Saguntinis quadam naturæ propenſione & veteris hoſpitij memoria fauens, in vrbem per ruinas admiſſus, eas deditionis conditiones pro concione proceribus ſummota multitudine expoſuit, iniquas quidem, & graues, ſed fortunæ iniquitate neceſſarias. Debere eos non quid amitterent cõſiderare: ſed quidquid relinqueretur id in lucro ponere. vitam, libertatem, opes in victoris eſſe poteſtate. Alorci oratio magna indignatione plebis & fremitu, quæ certatim confluxerat cognoſcendi auida, audita eſt. Plerique aurum atque argẽtum veſtemq; in forum raptim congeſtam ſubdito igne cremarunt: ſeq; cum liberis & coniugibus in eundem rogum iniecerunt, mori obſtinantes. Turris diu quaſſata eodem momento concidens, liberum militi aditum in vrbem dedit, flagrantem incendio: quod excitarent ſui reſtinguerent hoſtes, pari vtrunque infelicitate. Sic naturæ iura bellum in contrarium mutat. Sæuitum eſt in ciues, nullo neque ætatis neq; ſexus diſcrimine: plerique ſeruitutis odio hoſtium ferro vltro obijciebant capita, aut tectis admoto igne eodem peribant incendio. Pauci in poteſtatem venerunt. ea militum præda fuit. Præterea multa veſtis Carthaginem miſſa, multa occupata à militibus. neque enim omnia corrupta erant à ciuibus. Octo menſes obſidio tenuit. menſe Maio capta vrbs eſt atque exciſa, anno ab Vrbe condita quingenteſimo trigeſimo ſexto, cui alij nu 536 mero annum, quidam biennium detrahunt, certe P. Cornelij & T. Sempronij conſulatu.

Initia ſecundi belli Punici. *Cap. X.*

SAGVNTI exciſæ fama vno tẽpore Romæ audita eſt, & qui ad Annibalem fuerant legati, Carthagine redierunt, quanto Patrum & plebis dolore dicere non eſt neceſſe. Sera pœnitentia ſuam ipſorum cunctationem accuſabant. proditos deſertosque ſocios. Inanis luctus erat, nobiliſsima vrbe euerſa. quod proximum erat, vindicare conſtituunt. Tametſi iram adæquabat metus à præualido hoſte multorum annorum militia duratas copias trahente. Iam ſuperatis Alpibus bello petere Italiam Annibal, & pro mœnibus adeſſe, tãtumque vim non admouere videbatur. Bellum tamen continuò in Carthaginenſes decretum. Coss. Cornelius Hiſpaniam, Sẽpronius Africam cũ Sicilia ſortiti ſunt. Romæ atque tota Italia delectus habiti. Iuuenes ad ſigna vocati. inutilis bello turba, in quibus nihil præterea opis erat, in preces & ſupplicationes verſi per omnia vrbis templa votis & victimis fatigare deos. His rebus comparatis, inſtructaque claſſe, quinque legatos præmitti Carthaginem placuit, rogatum publica ne an priuata auctoritate Sagũtum eſſet exciſa. Legationis princeps Q. Fabius, dato Carthagine ſenatu, mandata ſuæ vrbis expoſuit. Illi non de auctoritate quærendum dicere, ſed de belli conditione, iure an iniuria illatum eſſet. In antiquo cum Luctatio fœdere nullam de Saguntinis eſſe mentionem. Ab Aſdrubale conditiones datas non magis reliquos aſtringere, quàm Luctatij fœdus Romanum ſenatum: cuius leges pro volũtate mutarat, peioresq;

peioresque ea excusatione fecerant. Tempus altercationibus ducebatur, nullo competenti responso. Romanus veste in sinum cōtracta pacem, inquit, & bellum portamus. vtrum mauultis eligite. Respondentibus daret quod vellet, explicato sinu bellum dare dixit. Inde vt erant iussi Romani legati in Hispaniam nauigantes Bargusios in extrema Hispania atq; in Ceretanis facilè cōtra Pœnos impulerunt. à Volcianis verò, quos vicina loca tenuisse arbitror (alij in Celtiberis ponunt, quo loco Villadolce sita est, non procul ab ortu Guerbæ fluminis, oppidum veteribus monimentis Volcem dictum) repulsam tulerunt addita verborum contumelia, quasi proditis Saguntinis nouos socios aucuparētur: nomen magis ad præsidium sociorum quàm vires afferre soliti. Eo responso vulgato pari libertate ab omnibus ciuitatibus repulsi, in Galliam Narbonensem profecti in gentis concilio ne Annibali, quem arma expedire in Italiam constabat, per suos fines transitum darent, Romani senatus verbis postularunt. magno Gallorum risu, stultum iudicantium alieno cōmodo arbitrioque grauissimum bellum in suos fines attrahere. Pœnorum donis præoccupati erant: à Romanis neque acceperant quidquam, neque expectabant. Sic nullo operæpretio facto per Massiliam Romam redierunt. Interea Annibal in nouum bellum intentus, copijs in hyberna dimissis, factaque qui cuperent suos inuisendi potestate, modò ad prima veris signa Carthagine noua præsto essent: ipse Gadeis, quasi in Herculis templo nuncupaturus vota procuraturus sacra, profectus est. Sacrificio peracto, atque vxore & filio abs se dimissis, aut in Africam, aut vt alij suspicantur, Castulonem, tredecim millià & octingentos cetratos ex Hispania pedites Carthaginem misit, Baleares octingentos, mille & quingētos equites, vt obsidum loco essent, & procul à patria maiore virtute fideque operam reip. nauaturos cōfidebat. Eadem classe vndecim Afrorum millia in Hispaniam abducta. quo præsidio octingentis insuper additis Liguribus Asdrubalem fratrem iussit Hispaniam tueri. Addita classis idonea ad maris imperium retinendum. Obsides præterea quos ciuitatibus imperauit iuuentutis principes, in Sagunti arce Bostari custodiendos reliquit. Ipse cum robore exercitus, in quo nonaginta peditum millia ex varijs gentibus erant, duodecim millia equites (Polybius multo minorem numerum ponit) iter ingressus, vbi ad Iberi ripam castra posuisset, noctu de belli euentu solicitus, videre sibi visus est per quietem, iuuenem augusta specie, qui se ab dijs ducem in Italiam missum diceret. sequeretur proinde, neque oculos retro referret. eum nihilominus cōuersa facie serpentem vidisse obuia cuncta subuertentem, & nimbi procellam subsecutam. Roganti ecquid ea portenderent, desineret respondisse fatorum arcana perscrutari, sequereturq; quà viam pandebant numina. Ibero trāsmisso Annibal Andubale gratia, copijs & auctoritate ijs in locis inter Hispanos Principe sibi conciliato, atque Hannone cum iusto præsidio totiusque exercitus impedimētis, quo expeditius esset iter, in eo tractu relicto, in Pyrenæi saltus iugis tria Carpetanorum millia tam longinquæ militiæ pœnitentia signa deserentes, ne ijs cogēdis supplicio cæteri irritarētur, eos septemq; alia Hispanorū millia, qui inuiti sequi videbantur, sponte dimisit. Quo facto nominis auctoritatem

sanciuit

sanciuit,quasi dimissis sponte omnibus, & reliqui exercitus metus mitigatus,eo exemplo confidentium militiam,quam sponte suscepissent, cùm vellent posituros.Mox transcenso Pyrenæo,atque Gallis,qui arma corripuerãt, fœdere deuinctis,opera Ciuismari & Mænicati, qui inter Gallos summum gratiæ & auctoritatis locum obtinebant,Rhodano traiecto, Volcisq, victis, eius fluminis ripas vtrinq; incolentibus,adAlpium radices castra promouit. Fuit hic annus Hispaniæ vt frugum copia lætus, sic morbis & pestis contagione grauis. magni terræmotus extitere.mare identidem tempestatibus sæuijt. in cælo concurrentium acierum species visæ cum nubium fragore, ad indicium calamitatum,quibus hoc bellum orbem terrarum implicuit.

Annibalis transitus in Italiam. Cap. XI.

MVLTA ex ijs quæ sequuntur,externa sunt:sed nisi ijs explicatis,quæ in Hispania contigerunt,cognosci vix possent.Dabit lector veniam accommodatam priorum vestigia obseruantibus, maiori breuitati.Ergo P Cornelius Consul, cui sorte obuenisse Hispaniam dictum est,mari profectus ad impediẽdum hostium iter,positis ad Rhodani ostium castris, ad rei bene gerendæ occasionem excubabat:cùm trecenti equites Romani quingentos Numidas (nam erant ab vtraque parte speculatum missi) forte obuios factos, tumultuaria in pugna vicerunt.Lætus Consul omine,quoniam prima bene successerant,ex ijs coniectans de summa,cupidusque vniuerso prælio decernendi, motis castris ad Rhodani & Araris confluentes, triduò postquam hostis inde discesserat, in vacua Pœnorum castra peruenit. Iter hostium consequi non sperabat:vnde discesserat rediens Cn.Scipione fratre cum robore exercitus & longarum nauium classe,ad tẽtandam Hispaniam,tuendosque in ea socios ablegato, cum paucis ipse Genuam mari repetijt, nouum in Italia exercitum haud defore ratus aduersus Annibalem. Qui per Allobroges Taurinas Alpes ægre quamuis superauit quindecim dierum spatio: ac in Italiam copias induxit viginti peditum millia, sex equitum, vt quidam aiunt. Alij centum millia pedites, equites viginti millia duxisse cõfirmant. Punicis certe copijs par Romanus non erat,tyrone plurimùm milite,vti ex subitario delectu. Ita ad Ticinum amnem facta pugna Consul pro victo in castra compulsus proxima nocte fugæ persimili profectione Placentiam abijt, maiori mœnium quàm virium fiducia,in pugna grauiter sauciatus. Collega Sempronius meliori partium fortuna in Sicilia res gerebat,vna & altera Punicis classibus victis.Eo inde aduersus Annibalem reuocato ad Trebiam amnem maior quidẽ clades illata Romanis est.Ijs in locis Annibal hyeme transacta Sempronio Cos.ad comitia in Vrbem profecto,vix dum aperiente sese vere anni ab Vrbe condita quingentesimi trigesimi septimi,in Hetruriæ aditu coorta atq; in Apennini 537
trãsitu sæua procella,& frigorum inclemẽtia multos suorum amisit. Ad Placẽtiam,cum re necessaria retro redijsset,Sẽpronioq, in castra reuerso creatis Coss.Cn.Seruilio &C.Flaminio, denuo collata signa sunt. Acre & anceps

prælium

prælium fuit. pugnantes nox diremit: exæquataque clade Pœnus in Lygures abijt, amissa magna exercitus parte.

Gesta per idem tempus in Hispania. Cap. XII.

NTEREA Gn. Scipio Emporias classe delatus, à Lacetanis exorsus omnem eam Hispaniæ oram à Veneris promōtorio ad Iberi ostia secundum mare Romano nomini adiunxit, Pœnorū odio libenter fœdus imperiumque mutantem. Classis Romana ad Tarraconem nempe in Salú portu (Solorium Rufus Festus vocat) quarto ab ea vrbe ad Occasum lapide hyemauit. deinde cum Hannone ei oræ ab Annibale præfecto signa collata in Ilergetibus ad Cyssum: quod hodie quidam Sissum, alij Saidi ijs in locis nota oppida esse suspicantur. victoria penes Romanos stetit, sex Pœnorum millibus cæsis, duobus captis. Hanno ipse venit in potestatem, & Andubal Hispanus, quem rebus Carthaginensium fauere dictum est, tot vulneribus debilitatus vt intra paucos dies expirarit. Asdrubal, qui auxilio fuerat Carthagine noua ab Hannone aduocatus, cùm traiecto Ibero aduersi prælij nuncium accepisset, flexo ad mare itinere multos nauales socios Romanorum, promiscuamq; hominum turbam inopinato aduentu oppressit. parique celeritate rursus Ibero transmisso Ducis Romani metu, qui ad eius rei famam accurrere nunciabatur, incolumes copias octo millia pedites, equites mille, in tuta loca reduxit. Gneius continuò Emporijs, quo fugato Asdrubale discesserat, in Ilergetes redire compulsus est, quoniam ab eius discessu ad Pœnos defecisse contempto Romano fœdere, imperioq;, erat nunciatum. Modica vindicta fuit. Athanagia vrbe, quæ princeps rebellionem fecerat, deditionem faciente pecunia mulctatos, & maiori obsidum numero imperato, vniuersos conseruauit. Inde in Accetanios promota castra. ij prope Iberum incolētes in Pœnorum fide manebant (alij Ausetanos scribunt, qui ad Pyrenæi radices, vbi nunc Gerunda est, habitabant) sane Acete gentis eius vrbe primaria obsessa Lacetani auxilio superuenientes, noctuque in vrbem irrumpere conantes, excepti insidijs, ad duodecim millia trucidati sunt, cæteri fuga dilapsi. Obsessi omni auxiliorum spe deposita, atq; vrbis Principe Amusito ad Asdrubalem occulte profecto, trigesimo obsidionis die deditionem necessariò fecerunt. argenti talenta viginti mulctæ nomine imperata victis. copiæ Tarraconem in hyberna reductæ. Hispanorum auxilia domos dimissa. Multa per eos dies in Hispania, Italia, atque Africa ostenta visa. quibus procurandis maiores hostiæ mactatæ à Carthaginensibus præsertim, feruntur: prorsus vt more è Phenicia translato, qui lōgo tempore fuerat intermissus, Principum filijs iugulatis Saturni numen placandum censerent, in eius belli euentu, fortunarum atq; cōmunis salutis discrimen verti considerantes. atq; in cæteris Asparem Annibalis filium senatus iudicio neci destinatū aiunt, quasi emineret inter alios. ea paternis meritis gratia habita. An hæ fabulæ potius sunt, ad lectorē oblectandum varietate, à nostris historicis confictæ? Addunt patre intercedente

puerum

puerum euasisse, sui capitis periculo bellum administrare malle dictitante, quàm filij profundendo sanguine patrijs religionibus obsecundare.

Pugna ad Trasimenum. Cap. XIII.

HYeme exacta, atq; in Liguribus exercitu recreato auctoq;, Apēnini iuga Annibal superauit, meliori aliquātò quam antea conatu. In eo itinere restagnātis Arni paludibus transmittendis alterum oculum amisit, deformata facie maiori terrori futurus. multi homines, & iumenta, Elephantiq; ferme omnes perierunt. Ad Trasimenum peruētum, lacum in ea Hetruriæ parte nobilem, vbi Cortona vrbs sita est, nō procul vrbe Perusio, vnde lacui nomē nostra ætate. Ijs in locis lacessenda C. Flaminij temeritate in exitium præcipitantis agrum omnem Cortonam inter & lacum vastat, atque in aperto castra ponit. retro vicinum montem Baleates & leuem armaturam in insidijs, ad angustias equitatum, quas montes & lacus efficiunt. Ea arte à tergo atq; à latere circumuenti Romani, qui Ducis furore cæci in hostem ferebantur, quasi indagine inclusi nulla difficultate victi sunt. quindecim millia ex Romano exercitu cecidere, pari captiuorum numero: cecidit & Consul ipse hastili traiectus. Cæsi mox in Vmbria ab Annibale quatuor millia equites, qui vicisse Pœnos ignorātes, securiq; in castra Romana ibant, missi à Cn. Seruilio collegæ auxiliū. Sub hæc Spoletum Romanorum colonia tentata, cùm expugnari non posset, signa in Picenos conuersa, atque eorum agris omni iniuria vexatis, Annibal per Marsos, Marrucinos, Pelignosque in Apuliam irrumpens circa Arpos & Luceriam substitit. Tantis acceptis Romæ exiguo tempore cladibus, maiori metu vrgēte, ad illud extremum decurritur. Dictator creatur cum summa & maxima decernēdi potestate extraordinaria, Q. Fabius Maximus, M. Rufo Minutio magistro equitum. Libri Sibyllini cōsulti, atq; ex ijs ver sacrum Romæ votum. Propter ærarij inopiam ex singulis assibus, qui ante librales erant, sex facti valore retento, qui sextantarij sunt dicti. Naues missæ per idem tempus in Hispaniam ad Cneium commeatu onustæ, ad Cossanum portum à classe Carthaginensi interceptæ erant. noua ergo classe ad tutandam Italiæ oram cōparata, nouisq; contra Annibalem copijs conscriptis, Dictator in Apuliam profectus cunctando, neq; totius dimicationis vsquam facta copia, hostis ferociam debilitare cœpit, & reip. vulnera aliqua ex parte sanare. Tametsi nō illi magis contra hostem pugnandum erat, quàm contra Minutij temeritatem, militum audaciam, nominisq; infamiam: quæ res fortissimos sæpe viros in præceps egit, Dictatoris cunctationem cunctis accusantibus ignauiæ affictto nomine. In Hispania Asdrubal Himilcone cum classe valida præmisso ad eam Hispaniæ oram tentandam, quæ in Romanorum fide erat, terra ipse copias duxit viginti militum millia. Cneius terrestribus copijs inferior retinendi maris imperij studio cum triginta nauium classe Tarracone profectus in ostio Iberi classem Punicam nactus militibus vacuam (securi ij in terra erant) oppressit. Viginti quinque naues in ipsius oculis Ducis

captæ. reliquæ quà submersæ, quà ad littus eiectæ. parique celeritate naues onerariæ quatuordecim interceptæ sunt in mari: quæ remittente vento cursum aliarum adæquare non potuerant. Eodem victoriæ cursu Honosca vrbs vi expugnata direptaque est. Carthaginis vicinus ager vastatus, & suburbana ædificia incendio deformata. Asdrubal Gadeis vsque Romanæ classis vestigia subsecutus incendiorum Hispaniæ atque vastitatis deformis vbique testis visebatur nullo præsidio. Secundùm eam victoriam Ebusus insula tentata à Romana classe: atq; populi amplius centum viginti in fidem accepti: in his Celtiberi gens valida cùm primis & lata. nam in horum finibus Segobriga, Bilbilis, & Medina Celina erant: ad hæc Vrcesia, Concha, Opta, Agreda, Numantia, vrbes & oppida regionibus vsque adeo disiuncta, ipsaq; adeo Cauni montis fastigia. Harum Cneius gentium accessione formidabilis, terrestribus copijs ad saltum vsq; Castulonēsem armis penetrauit. eundē nullo magno operępretio facto, citra Iberum ij motus reuocarūt, quos Mandonio auctore, summo in Ilergetibus loco, inter suos ante Principe, concitari nunciabatur. vnde maiori mole bellū coortum est, Asdrubale à factiosis aduocato. Tametsi missa Romanorum manu multi è seditiosorum numero sublati erāt: & Celtiberi Cneij litteris solicitati, cum facta suorum manu in Punica ditione tres vrbes occupassent, retro redire Asdrubalem compulerunt, noui periculi propulsandi necessitate. Ventum vtrinq; ad manus. quindecim millia è Punico exercitu à Celtiberis trucidata sunt duobus prelijs, autumno in hyemem præcipiti, quem præcipua fertilitas & bonorum omnium copia celebrem reddidit in Hispania.

P. Scipio venit in Hispaniam.. Cap. XIIII.

IC status rerum erat cùm Cn. Scipio datis ad senatum litteris, militem in supplemētum & commeatum quātum maxime possent mitti postulauit. AEqua Patribus petere visus est. Cornelius Scipio prorogato post consulatum imperio ad fratrem destina-
538 tur initio sequentis anni, qui fuit ab Vrbe condita quingentesimus trigesimus octauus. cum triginta longis nauibus, octo millibus militum, magnoque commeatu, Tarraconis portum tenuit, exæquato cum fratre imperio bellum administraturus. Ij consilio inter se communicato, exulum Saguntinorum rogatu, cùm in patriam redire, & iniurias vindicare cuperent, Saguntum copias promouent. In ea vrbe Hispanorum obsides modico præsidio à Bostare præfecto tenebantur. Ea res Hispanorum plerasque ciuitates morabatur: ne defectionis ad Romanos culpam suorum capitibus luerent. Acedux nobili loco Sagunti natus, ad Romanos propēsus & insigni aliquo officio satagens eorum promereri gratiam, præfecto clam conuento persuadet, vti obsides redderet Hispanis. nulla re magis quàm fide hominum studia excitari. Id cùm Bostari homini minime malo esset persuasum, obsides reducendi cura desumpta, Acedux monitis prius Romanis de media nocte profectus, in eorum induxit castra. sic per eos cognatis redditi, magnam Romanis

manis ab ijs populis beneuolentiam adiunxere. Orta ex his rebus lætitia ne Romanis syncera esset Cannensis cladis fama effecit. peracto enim Cn. Seruilij consulatu, noui Coss. creati, L. AEmilius ex nobilitate, è plebe nouo exemplo Terentius Varro, cuius importunitate tanta clades accepta est. Diuiso inter collegas imperio, ita vt alternis diebus imperarent, AEmilio detractante certamen, Varro quo die imperij summa penes ipsum erat, confligere non dubitauit, collega prosequente, magis ne defuisse reipublicæ videretur, quàm quod cõsilium probaret Ad Cannas Apuliæ vrbem ad oram Superi maris, vbi vtraque castra erant, pugnatum. prælium atrox sæuumq; fuit. quadraginta duo millia peditum è Romano exercitu strata sunt, equites tria millia. cecidit & Consul AEmilius, repudiato qui ad fugam offerebatur equo. capta duodecim millia capitum. Annulorum modios tres cum dimidio Mago Annibalis frater Carthaginem legatus de victoria detulit, ostentauitque in senatu, ad indicium, quam multi ex nobilitate, quæ sola annulis aureis vtebatur, in ea pugna perijssent. Post eam cladem tanta Romæ trepidatio fuit, vt iuuenes primarij de Italia deserenda deliberarent. Ne Romanum imperium penitus concideret, modica temporis mora factum est. omnino Italiæ vrbes non paucæ eius cladis fama ab amicitia populi Romani abductæ. multæ retentæ in Hispania ne fœdus cum Romanis maturarent. nam noui motus ne existerent Scipionum prudentia factum est. Quo tempore eorum diligentia atque auctoritate Tarraco quidem in Hispania ædificijs atque mœnibus amplificata, coloniæ Romanæ iure donata est. Carthagine autem quamuis Hannone multum repugnante atque in eo rerum momẽto nouo fœdere vinciendos Romanos in senatu disputante, placuit Annibalem atque Asdrubalem pecunia, classe, & supplemento, prout ipsi expetierãt iuuare. magnis delectibus Afrorum atque Numidarum millia quadraginta conscripta, atque ex eo numero continuò ad Asdrubalem, qua parte resp. magis laborabat, quatuor millia pedites missi, equites quingenti. Horum Duci Magoni cura data, nouas & maiores copias conscribendi in Hispania peditum, equitumq;, ad retinendum extendendumq; in ea prouincia imperium.

Asdrubal Italia aditu prohibetur. Cap. XV.

OVEBANTVR in extrema Hispania Tartesij, ferox hominum genus Duce Galbo Asenaq; vrbe capta, vbi Pœnorum commeatus & frumentum erat. Ijs Asdrubal motibus compressis, litteris Carthagine missis, continuò in Italiam maturare iussus est Annibali fratri supplementum allaturus. Graue id mandatum fuit, multorumque animos in Hispania ad Romanos auertit. sed re necessaria compulsus, accepto successore Bomilcaris filio Himilcone, eoq; prouinciæ arcana edocto, & rationem belli in posterum administrandi, magnis denuo delectibus tota prouincia habitis, & pecunia maxima in stipendium imperata, signa versus Iberum mouit, anno ab Vrbe condita quingẽtesimo 539
trigesimo nono. Scipiones de patriæ periculo soliciti, si Asdrubal in Italiam

peruenisset,ne à duobus exercitibus opprimeretur,ab Annibale toties victa, Punicæ ditionis oppidis impugnandis ab Italiæ cogitatione aut auertere penitus aut morari constituit. Vrbem à propinquo fluuio Iberiam dictam tentare visum est. Asdrubal contrà ea prius vrbe munita,alteram vrbem Romanis addictam ijs in locis circumsedit. Accurrunt Romani Duces,Iberiæ obsidione soluta. Castra castris collata primum,deinde leuibus vtrinque prælijs dimicatum,postremo totius dimicationis signo proposito totis viribus & copijs cócursum est. Non de Hispaniæ modo possessione,sed de Italiæ orbisq; imperio certamen erat. Romani non secus ac si pro mœnibus ipsisq; vrbis Romæ portis acriter pugnantes vicere hostes. Fugæ initium ab ijs Hispanis factũ,qui intimis sensibus à Pœnis auersi,inuiti eorum signa sequebantur,longinquæ expeditionis odio,& ad Romanos propensi. Pœni Afriq; tanto præsidio nudati,cæsi profligatiq; sunt. equitatũ elephantosq; fuga seruauit. Ipse Asdrubal cum paucis Carthaginem nouam euasit. Ea res ex Scipionum litteris Romæ nunciata,nõ tàm victoria læta fuit,quàm Asdrubalis in Italiam impedito trãsitu. Grauis is annus Hispaniæ extitit,tum annonæ difficultate, tum pestis lue,quę multos mortales extinxit,Himilcemq; vxorẽ Annibalis & filium Castulone.sic affirmãt. Ea causa Romani Patres ad Hispaniẽsem exercitum commeatum misere,mutuò à mercatoribus pecunia sumpta, propter inopiam ærarij,& quia aduersus Philippum Macedonem, qui icto cum Annibale fœdere,Italiam appetere nunciabatur,noua classis erat comparanda. Mago ea classe,quam in Italiã instructã habebat,Asdrubalis periculo nunciato,iussu senatus Carthagine soluens,atq; in Hispaniam perlatus,sexaginta lõgas naues & duodecim millia milites intulit in portum Carthaginis nouæ, vbi Himilco naues eas etiam cõtinebat, cum quibus paulo ante ipse venerat in Hispaniam. Magonis aduentu magna animorum cõmutatio facta est. Quibus victis,vix erat relictum vbi consisterent in Hispania, ij de reparãdo bello cogitare cęperunt. Illiturgim eorũ antea ditionis,& nunc ciuium defectione alienatam ducunt,& trinis castris obsessam impugnant. Sexaginta hominum millia sub signis erant. Eò Scipiones cum sedecim millibus auxilio profecti,carris atq; iumentis frumento onustis in vrbem inuectis,Pœnos nequicquam prohibere conatos, ingenti prælio superarunt:non Asdrubalem modò,sed Magonem,Himilconemq; ex proprijs castris ad certamen accurrẽtes. Cædes maior quàm pro victorum numero fuit.tria millia equitũ capta,mille equi in castris reperti, Elephanti quinque trucidati. Incibilim oppidum viginti septem passuum millibus à Dertusa ad Occasum Pœni Duces reparatis viribus expugnare parabant. Eo loco nouo prælio facto,tria millia e Punico exercitu cæsa sunt,pari captiuorum numero:cecidit Himilco Dux pręstanti virtute, famaq;. Incibilim hoc tempore quidam esse arbitrãtur Chelnam oppidum in Valentini regni agro. Illiturgim Andugarum in Bætica, aut Lietor non procul Alcaratio vrbe. Sed regionum historiam conquirere non minus quàm factorum difficile est,cæca vsq; adeo Hispanię antiquitate. Hæc autumno contigerunt, quo ex Italia nuncius Romanorum lætitiam vehementer auxit:Annibalem Capuæ delitijs per hyemem exercitu eneruato,

dum

dum Nolam finitimam obſidione premit, acie à M Marcello victum atq; in Apuliam reiectum. Duo Hiſpanorum millia deſertis Punicis caſtris ad Romanos tranſijſſe, magnis pollicitationibus ſolicitatos. In Sardinia Aſdrubalem Caluum, qui cum valida claſſe ex Africa mittebatur in Italiam, & Arſicoræ viri inter inſulanos principis promiſsis in ſpem venerat eius inſulæ occupandæ, à T. Manlio Torquato ad Calarim prælio victum captumq; cæſis multis tum Pœnis tum Sardis, qui Pœnis militabant. Simul ex Sicilia cognitum Hieroni Regi defuncto Hieronymum eius nepotem diuerſiſsimis moribus, Syracuſis in regno ſucceſsiſſe. Scipiones bona ex ijs rebus ſpe pleni, certiq; arma repetere cum primùm per anni tẽpus licuiſſet, copijs in hyberna dimiſsis, ipſi Tarracone hyemare cõſtituunt. Quo tempore eius vrbis murum fuiſſe perfectum in veteri lapide inciſæ litteræ declarabãt, qui lapis Alfonſi Regis Caſtellæ eo nomine XI. ætate extabat, vt eius hiſtoria teſtatur. Tarraco in planicie modica ſita eſt, quæ in mollis atq; rotundi collis faſtigio ſe pandit, mari ſubiecto ad lapidis iactum, aſcenſu ad Ortum arduo, propter continentes rupes. Ad Occaſum planicies præcipua amœnitate & prouentu cõſternitur quadraginta amplius millibus paſſuum, olea, vite, malis medicis conſita, pecore abundans & frumenti ferax, quantum ciuibus alẽdis ſit ſatis: modico interfluẽte flumine vno ab vrbe milliari (Francolinum vulgò vocant, veteres Thulcim). Eius aquæ ad macerandum linum & canapim, quarum rerum magnus prouentus eſt, magis quàm ad potum aptæ ſunt. vna enim aquæ dulcis penuria olim ea vrbs cum laboraret, poſt Scipiones, Romani opere Romano aquæductu magna altitudine exædificato, Gaiæ fluminis partem decem & ſex paſſuum millibus in vrbem deriuarant. Eo porrò bellorum iniuria ſalutis anno ducẽteſimo ſexageſimo ſexto, corrupto, puteus auorum memoria effoſſus altiſsimè, aquæ dulcis copiam ſuppeditat, ciuibus, qui noſtra ætate ſeptingentas circiter familias efficiunt, murorum vniuerſo ambitu duarum millium non amplius capaci.

Pœni paſsim in Hiſpania caduntur. *Cap. XVI.*

IX hyeme circumacta anni ab Vrbe condita quingenteſimi 540
quadrageſimi, Mago & Aſdrubal fratres magnum Hiſpanorum exercitum comparant, educuntq; tempeſtiue Carthagine, ſpe Vlterioris Hiſpaniæ, quæ magna ex parte Romanorum facta erat, armis recuperandæ. His conatibus P. Scipio obuiam eundum iudicans, Ibero tranſmiſſo in Vectones penetrat: & ad Caſtrum Altum nobile oppidum, Amilcaris cæde Pœnis infauſtum, caſtra ponit. vnde amiſsis duobus Romanorum millibus, qui a circumfuſis vndiq; hoſtibus intercepti trucidatiq; erãt, maioris cladis metu, copijs in pacata loca reductis, in Victoriæ mõte (hic hodie Mócia eſſe creditur, vltra Iberum aliquot millibus paſſuum ad mare) caſtra poſuit muniuitq;. Eò diuerſis itineribus atq; animis tum Cneius auxilio cum omnibus copijs, tum Aſdrubal Giſgonis filius ad impugnandum venerunt. Erat is paulò ante ex Africa miſſus cum quinque millibus mi

litum supplemēti caussa, summo Carthagine loco natus, magnis opibus, Barchinos fratres cognatione attingens: eoq; cum copiarum parte, tertius bellū administrare per vicina Ibero loca cœperat. Erant vtraque castra vltra Iberum, modico interuallo distātia. P. Scipio speculatum progressus circumfusa hostium multitudine periculo proximus fratris superuentu seruatur, haud vllo maiore operæpretio. Vtrosq; Castulonis defectio in vlteriorem Hispaniā auertit. Ea vrbs Carthaginis odio, grauiq; eius gētis imperio fessa, pulso Carthaginensi præsidio rebellarat aperte plures voto. Pœni ne mora cresceret malum, Illiturgim obsident, Castulonensis defectionis auctorem præcipuam vindicaturi supplicio Cneius ad ferendam opem cum expedita legione profectus inter bina hostium castra magna cæde facta, in vrbem penetrat. sequē ti mox & tertia luce eruptione facta, duo hostium millia cædit, capta tria millia, cum militaribus signis tredecim. Maiorem alij numerum ponūt, vitiatis, vt creditur, numeris. Omnino Pœni obsidione soluta, rursus à Bigerra in Bastetanis, quam circumsidere parabant, hostium superuētu repulsi, ad Aurigim (hæc hodie Giennium est, aut Ariona) totius dimicationis aleam subeuntes denuò victi sunt, cum quatuor horis certamen sustinuissent. cæsa quinq; Pœnorum millia: capta tria: elephanti triginta confossi: relata signa militaria quinquaginta. Cneius suorum aliquāto numero amisso, & ipse fœmore hasta traiecto, lectica hostem persecutus, ad Mundam non alio quàm antea euentu pugnauit. minor dimidio cædes fuit. hostem syluæ mōtesq; vicini texerūt. Liuius pugnā ad Aurigim postremo loco ponit, & ad Mundam Gneio vulnus inflictum ait. Nobis locorum situs & aliorum scriptorum auctoritas potior fuit. Tot incōmodis re Punica afflicta in Hispania quidem, nihil vt esse in calamitate residui videretur, Mago in Galliam mittitur Mœnicato & Ciuismaro, quos Regulos cum Anibale amicitiā iunxisse supra mōstratum est, ad iungendas vires, ferendamq; opem solicitandis. Parent illi: nouem Gallorum millia nauibus Carthaginem nouam deduxere. In ea vrbe Asdrubal bello reparando intentus erat. Cneius successu lætus, haud minori cura hyemem in Betica consumpserat. Anni eius initio, qui fuit ab V.C. quingentesi

541 mus quadragesimus primus, productis vtrinq; copijs in Betica pugnatū est, eisdem quibus ante animis, maiori aliquāto cæde. octo millia è Punico exercitu occisa, ac ferme è Gallorum numero omnes. Duces etiam Mœnicatus & Ciuismarus, cùm ostentandæ virtutis cupidi auidissime, & vt est gentis ingenium, magna alacritate pugnarent, fortiter occubuerunt. Secundū eam victoriam Sagūtum vi expugnatum est à Romanis, sexto omnino anno ex quo in Pœnorum potestatem venerat. Exules Saguntini, qui cladi patriæ superfuerant, tandem restituti in auitos lares sunt. Turdetum excisa susceptæ calamitatis princeps caussa: eorum etiā agri Sagunto contributi: vt esset malorum aliqua cōpensatio. Ipsi Turdetani sub corona venditi doloris iniuriæq; vindicta leuamen. Quo tēpore ex Italia nunciabatur, Arpis Apuliæ vrbe, quæ post Cannensem cladem à Romanis defecerat, Q. Fabij virtute expugnata, Hispanos mille eius vrbis præsidiarios milites magnis promissis inuitatos transijsse ad Romanos. Ex ea re Patres Romæ de summa belli sperantes hostes

stes euerti posse, Scipionibus per litteras mādant, vti proceres aliquot Hispanorum primoquoq; tēpore mittant in Italiam: per quos reliquos Hispanos ab Annibalis castris, hoc est, robur hostilis exercitus subducere cogitabant.

Nouum bellum excitatur in Africa. Cap. XVII.

ER idem tēpus in Africa bellum hac occasione exarsit. Asdrubal Gisgonis filius, viro maturam filiam Sophonisbam reliquerat Carthagine. Huius quoniā eximiæ animi & corporis dotes erāt, nuptias Syphax Numidarum Rex ambiens, cùm Patres Asdrubalis parentis absentiam excusassent, quod res erat repulsam interpretatus bello iniuriam persequi cogitabat. Sedes regni Siga fuit exaduersum Malacæ posita in ora Africæ, imperium Tingi atq; Oceano ad Occasum, ad Ortum Carthaginensium ditione terminabat, Galæ tantùm regno interiecto cum quo sæpe de finibus belli fortuna alternante certabat. Galæ Masinissa filius erat, pręstanti indole iuuenis, & ad res maximas obeundas corporis & animi virtute pari. In hunc Syphax primùm arma vertere parabat, Pœnorum amicitia magis quàm suis viribus propter ditionis angustias fretum, iniuriæ opportunum Pœnis gemino bello impeditis Italico atq; Hispanico. Hæc cogitantem tres à Scipionibus legati ex Hispania amplius inflammarunt, ostendētes rem eum in primis gratam facturum Romano senatui: si fœdere facto iunctisq; viribus nouo Carthaginem bello in Africa implicaret, futuram imparem, copijs in plures partes distractis. Eius beneficij memoriam perpetuā Patribus fore. Cum his Syphax legatis multis sermonibus cōsumptis ad Romanam amicitiam animum appulit: & cùm didicisset, quàm ipsi præ Romanis omnis disciplinæ militaris essent ignari, petiuit pro initæ amicitiæ iure vt duobus ipsorum cum responso, vnde venerant, redeuntibus, tertius maneret in Africa, peditatu instituēdo, qua parte militiæ disciplina per manus tradita Numidæ carebant. Datum expetenti Regi vt Q. Sertorium apud se ea lege retineret si factum Scipionibus ipsi probassent. Carthaginenses cognito Scipionum cōsilio, Galæ Regis confœderati opera aduersus Syphacis conatus vti decernunt. Belli Dux Masinissa creatus, tunc pręstanti indole iuuenis, deinde Romana amicitia clarior, contractis cōtinuò suis & Carthaginēsium copijs, hosti obuiam procedens, primo prælio triginta hostiū millia cæcidit. Mox fuga ad Maurusios regni extremam vrbem elapsum Syphacem, & viribus reparatis transitū in Hispaniam parantem, prælio altero victum fregit. Sunt qui Syphacem venisse, scribant, in Hispaniam, nimirum vt de ratione belli gerēdi coram cōsilia cum Scipionibus cōmunicaret, à Liuio atq; Plutarcho prætermissum, quod mirum non est. Hæ res in Hispania nunciatæ, dolorem Romanis vt par erat, lætitiam Asdrubali pepererūt singularem: rem Romanam, quæ resurgere visa erat, denuò præcipitantem vrgere maiori studio visum est. Appetēte iam hyeme, Celtiberi, quorum erat maxima opinio virtutis inter Hispanos, in sequētem annum magno stipendio a Pęnis inuitatur. Cognito Scipiones periculo, maioribus præmijs gentem pretio venalem in

fide retinent. Additus honos ne diſtincto in agmine & ſeparata caſtrorum parte, vt ante conſueuerant, tenderent, ſed ſub iiſdem ſignis atq; Centurionibus confuſi Romanis. Ex eo numero per ſpeciem honoris re vt obſidum loco eſſent, & à caſtris Annibalis reliquos Hiſpanos abducerent, treceenti Romam miſsi eò initio anni ſequētis mari peruenerunt, qui annus ab V.C. fuit
542 quingenteſimus quadrageſimus ſecundus. Quo tēpore quatuor naues ex vrbe cum cómeatu & pecunia miſſæ, copias præſenti inopia leuarunt. & quod nō minus iucundum accidit, Hannonem nunciarunt Carthagine miſſum, dum contractis Ligurum Gallorumq, copijs cōtendit ad Annibalem, vt vires cōferret, qui per eos dies Tarentum in deditionem acceperat, in Piceno agro cum copijs omnibus oppreſſum fuiſſe. In Sicilia autem Syracuſas, quæ poſt Hieronis obitum cædemq, Hieronymi ſucceſſoris in factiones ſciſſæ, in Pœnorum ditionem conceſſerāt, à M. Marcello triennij obſidione fatigatas Merici Hiſpani, quingentorum militū præſidio vrbem obtinentis tutatiq; diu, proditione expugnatas tandem atq, direptas, imperij Romani iugum ſuſcepiſſe.

Scipiones in Hiſpania occiduntur. Cap. XVIII.

ICTI Syphacis præmium Sophonisba fuit æmulo atq, riuali Maſiniſſæ pacta coniux. Sic nouo neceſsitudinis vinculo & ſerēdæ ſocero opis neceſsitate impulſus, cum ſeptem Aſiorum millibus & Numidis equitibus ſeptingentis eadem æſtate in Carthaginis portum ſeſe Maſiniſſa intulit. Indibilis Mādonij frater in Sueſſetanis quinq; hominum millia in armis habebat, mouere paratus cum primùm admoneretur. Sueſſetanos quidam in Vaſconibus ponunt, ea parte vbi Sāgueſſa ad flumen Aragonem eſt, quam olim Sueſſam fuiſſe dictam veterum Regum diplomata indicio ſunt. & à ſuûm bonitate nuncupatam quidam conijciunt: quòd in Lacetanis finitimis ſuillæ pernæ à præcipua nobilitate noſtra etiam ætate celebrantur. Ergo tantis Pœni auxilijs confirmati copias Carthagine priores educunt Bæticam verſus, bipartito exercitu: parti Aſdrubal Barchinus præerat, reliquis Mago Maſiniſſaque cum ſocero. Scipiones nouis ex Italia auxilijs aucti, & triginta Celtiberorum millibus cō fidentes, ex ſtatiuis & ipſi mouent, certi cum hoſte toties fracto manus conſerere. Cneius cum Celtiberis & legionū Romanarum parte tertia Aſdrubalem ſibi depoſcit, caſtraque caſtris confert ad vrbem Anatorgim, fluuio inter fluēte. Publius cōtra reliquos Pœnorū Duces mouet, ne Aſdrubale victo fuga ipſi in ſaltus euaderent, ſed quaſi indagine cincti omnes vna perirent. Tātum fiduciæ ingerit ſæpe continuata felicitas. Quod contrà prorſus accidit. Aſdrubalis arte, facili linguæ commercio Celtiberi inducti Cneium deſerere, conuulſis repente ſignis rediere in patriam. & erat nunciatum, à parte Pœnis fauente armis correptis fortunas eorum diripi, qui in Romanis caſtris erant. Ea virium Cneius parte ſpoliatus, quia inferior hoſti erat, cedere ſtatuit. Quid enim temeritate in exitium certum rueret? Neq, eſt minoris ſæpe animi certamen vitare, quàm accipere. Sapienter deſtinata, vis altior euertit.

Publius

Publius Masinissæ equitatu pro castris adequitãte fatigatus,veritusq; si Indibilis accessisset,qui aduentare nunciabatur, vt par tantis copijs esset , anceps consilium cœpit.Indibili prodire obuiam statuit,Dux alioqui cautus iuxta ac fortis.Sed nimirùm excæcantur animi cum instat exitium,vti tũc accidit. Relicto in castris modico præsidio de nocte cõtra Indibilem copias educit. Consilium hostes non latuit.Ventum iam erat in Suessetanorum conspectũ, & sub vesperam pugnari cœptum. Romanum meliora ferentem Masinissã aduẽtu suo turbauit primùm,deinde vicit.Multis passim ab equitatu stratis, Publioq; Imperatore confosso,reliqui vertuntur in fugam.Magna cædes fuit in pugna fugaq;.Noctis beneficio pauci pars ad vicina Romanorum præsidia,vrbemq; Illiturgim,pars vnde exierant in castra redierũt.Pœni successũ læti magnis itineribus festinantes cum Asdrubale Barchino copias iungũt. Horum aduentu permotus Gneius suspicari cœpit Publium fratrem fuisse cæsum.neq; eo superstite & incolumi venturos in vna castra Pœnos,sibi pro certo persuadens.& inerat animo insolita mœstitia , tacitum infelicis,vt fit, euentus præsagium. Eo amplius in cedendi consilio confirmatus , de nocte silentio castra mouet. Lucente die Pœni Romanos profectos esse cognoscũt. præmissi Numidæ equites carpendo nouissimos necessariò morantur iter, dum Pœnorum duces cum robore exercitus superueniunt.Cneius vbi præoccupatis metu animis neq; cohortationes,neq; preces,neq; auctoritatem valere cernit,proximum collem capere vniuersos,atq; eò signa inferre iubet,molli ascensu,nullaq; materia erigendo vallo,ne fossam quidem ducere sinebat, soli natura in modum petræ durati. Clitellæ & sarcinæ pro vallo obiectæ, manimentum leue,aliquandiu hostes detinuit,virtutem atq; industriam Romanorum rebus etiam perditis admirãtes.Verùm à Ducibus castigati increpitiq; in castra ferro irrumpunt.Pauci à multi circumuenti facilè cæduntur. Cneius ipse occumbit,summi Ducis & strenui militis functus officio:qui tot annis Hispaniæ Præfectus fuerat,primusq; inter Romanos Hispanorum fauorem,morum facilitate occuparat. pauci mõtibus syluisq; tecti quà quenq; metus aut spes agebat ad P. Scipionis castra perfugerunt (incolumem forte credebant)sed ea á T.Fonteio Legato modico tenebantur præsidio. Ad Staberum fluuium prope Illicim pugnatum est,quod hodie oppidũ quibusdam Lorquinum esse creditur ,nõ procul noua Carthagine.vulgò persuasum turrim Tarraconi prope obiectam Scipionum sepulcrum esse,omnino in ea duo signa é marmore male dolata atq; informia visuntur,Scipionibus, sic prædicant,cõstituta,eo tantorum Ducum translatis cineribus:aut eximia prouinciales voluntate milites,q; Scipionum memoriæ id cenotaphium estituẽndum ad vrbem primariam,vbi sedes imperij erat,iudicarunt.

L.Martij virtute Pœnorum audacia repressa. Cap.XIX.

CIPIONVM casus magnam rerum & animorũ commutationẽ attulit:cõcidissetq; resRomana,ac penitus afflicta fuisset,ni eam L. Martij primùm audacia, deinde P.Cor. Scipionis virtus susten

tassent in præcipiti constitutam, & nouis iactatam ærumnis. Destituunt studia hominum, quibus fortuna aduersa est. Castulonenses primi, Romanis ad se confugientibus portas vrbis clauserunt. Illiturgitani etiam in vrbem admissos crudeliter peremerunt. Earum vrbium exemplo alia oppida defecisse dubium non est. tot vnà malis consternatos Romanos, qui cum T. Fonteio legato in præsidio castrorum relicti erant, & qui se eòdem ex fuga recipere potuerunt, magnisque itineribus trans Iberum festinabant L. Martius Septimij filius eques Romanus, magno animo iuuenis, qui sub Gn. Scipione primipili Centurio, & Tribunus fuerat recreauit, validam manum, partim ex præsidijs, partim ex his quos à fuga retinuit, factam, ad reliquas copias adiungens. Incredibilis eius aduentu totius exercitus lætitia fuit: de Duce deligendo deliberatione suscepta, omnibus suffragijs prælatus Martius est, ipso T. Fonteio legato prætermisso, siue etiam concedente, ambitionem comprimentibus rebus aduersis. Verùm ea militum alacritas breui formidine mutata est. Asdrubalem Ibero transmisso ad delendum Romani exercitus reliquias festinare, iamque adesse nunciabatur: proximè Magonem subsequi. Fortunæ iniquitatem nondum Romano sanguine exatiatæ. pars suos inter se commendare, testamentaque in procinctu nuncupare, si quibus ex eo discrimine euadere contigisset: pars vicem suam deplorare: Martij cohortationes non audire: attonitis similes hærere, fixis in terram oculis, aut abditi per tentoria. Cùm ad vallum appropinquante hoste signa Punica visa sunt. tum ex metu audacia orta, accensis milites animis, ad periculum omni ex parte correptis armis concurrunt, è castrisque erumpunt hosti obuiam. Pœnorum securitas incuriaque ex re, vt fit, prospere gesta Romanis saluti fuit. Inopinata hostium audacia metu perculsi terga continuò verterunt. paucis in fuga cæsis Martius satis habens suorum animos confirmasse, an suspicatus insidias, signo receptui dato, milites reduxit in castra, multum quamuis indignantes, palàmque edicentes, quoniam talis occasio vlciscendi hostis relinqueretur, sese etiam cùm vellet Martius non esse pugnaturos. Pœni contra Ducis consilium metum interpretati, nihilo maiori cura munire castra. Ea res Martium prouocauit, vt rursus fortunam tentare cuperet, noctu cogitans hostem securum opprimi posse: & necessitudo merat, quæ ex ignauis sæpe facit audaces. Mago cum robore exercitus subsecutus, si se cum Asdrubale coniunxisset, spem salutis omnem sublatum iri prouidebat animo. Celeritate opus erat. militibus de ratione suscepti consilij pauca locutus, iussisque curare corpora, de quarta vigilia silentio copias eduxit, prodigio lætas, quòd ex Martij concionantis capite flamma eluxerat. Erant Magonis copiæ sex tantùm millibus passuum ab Asdrubalis castris interiecta nemorosa valle, in qua cohors Romana & equites aliquot ad omnes casus excubare iussi sunt. reliqui milites in Asdrubalis castra penetrant nullæ enim vigiliæ erant, nulli pro portis milites excubabant. Hostium contemptus exitium attulit. In inermes somnoque sepultos magna cædes facta est: pauci fuga seruati. multò plures

cùm

cùm in vicina castra effugere conarentur, in insidias præcipitarunt. Captis Asdrubalis castris,eodem animorum vigore ad Magonem opprimendum festinatum est,ignarum cladis acceptæ. Exorto iam Sole in ea castra impetus factus,& pari felicitate momento temporis capta sunt, priusquàm se hostes ad resistẽdum comparassent. Intra munitiones pugnatum acriter, donec recentis cædis signa in Romanorum scutis & gladijs visa fregerunt animos. Salute desperata se in fugam concitant,cæsi in vtraque pugna hostes ad triginta septem millia.capti ferme duo millia.præda ingẽs fuit.Pœnorum Duces fuga euaserunt:id vnum ad exæquandam superiorem cladem Martio defuisse visum est.Tantæ victoriæ nuncij Romam peruenerunt eius anni initio,qui fuit ab Vrbe condita quingẽtesimus quadragesimus tertius,cum Mar 5 4 3
tij litteris:quibus quòd iniussu senatus se Proprætorem scripsisset, Patribus offensionem commouit.Responsum tamen est,quod de frumento & vestibus postularet senatui curæ fore,ascribi Proprætorem nõ placuit.Qua re, & Cl. Nerone post peractum bellum Capuanum destinato in Hispaniam cum supplemẽto peditum duodecim millium,equitum mille centumq;,militum Martijq; factum dissimulanter accusabãt.naturæ vitio in timore benigni sumus, post victoriam ingrati.Omnino ea re motus Annibal, de rerum summa desperare cœpit,cùm tantùm animorũ habere Romanos cerneret,vt hoste pro portis excubãte(nam venerat Tarento Annibal ad liberẽdam obsidione Capuam,& inde repulsus ad tertium ab Vrbe lapidem castra posuerat) supplementum decernerent,mitterentque in Hispaniam Itaque ex senatus decreto,Nero Puteolis Tarraconem classe delatus,Martij & Fonteij copijs adiunctis,continuò in Bæticam mouit,contra Asdrubalem, qui in Ausetanis Illiturgim inter & Mentisam(Montegium esse creditur,aut Casorla)statiua habebat,ad Lapides atros(saltus nomen id erat). Eius loci faucibus à Nerone occupatis,Asdrubal fœderis simulatione,sanciendo retractandoq; pacis conditiones,tantum temporis extraxit,dum noctu copiæ per ardua mõtium euaderent:Romano Imperatore serò se Punicis artibus circũuentum esse sentiẽte,pugnamq; expetẽte,cuius discrimen Pœni cautiores omni cura deuitabãt.

Carthago noua à P.Cor. Scipione expugnata. Cap. XX.

NTEREA Romæ de augendo Hispaniensi exercitu, Imperatoreq; deligendo deliberatione suscepta,populi comitijs habitis quoniam ancipites atq; suspẽsi erant Patrum animi, cùm nulli eum honorem ambirẽt ob magnitudinem periculi:P.Cor.Scipio L.Scipionis filius quatuor & viginti ferme natus annos prodijt candidatus, atque omnibus suffragijs Proconsul in Hispaniam missus est, nam Nero Proprætoris officio vicario fungebatur atque extemporali.Inerat animi magnitudo supra ætatem,eamque iuuenibus de Italia deserenda deliberãtibus post Cannensem cladem, gladio in conuentu districto, intentataque morte,nisi desisterent penitusq; mutarẽt,satis declarauit.integritatis opinionem religionis siue studio siue simulatione,ex quo togam sumpsit,diligenter

aluit,

aluit, Iouis Capitolini templum frequentando, sacrisq; procurandis, quoties aliquid siue publicæ rei siue priuatæ aggressurus esset. Decem millia peditum equites mille in supplementum dati, Syllanus Proprætor in Neronis locum. legatos sibi ipse legit L. Scipionem fratrem & C. Lęlium, eum cuius ex cõsilijs ea omnia prodijsse creditum est, quæcũq; à Scipione per omnem ætatem perfecta gloriose sunt. & vulgò iactabatur, Lælium comœdiam scribere, Scipionem agere. His præsidijs atq; his copijs ad ostia Tiberina classe instructa, in Hispaniam sub finem anni appulsus, milite omni verborũ honore collaudato, Martium in præcipuo honore apud se habuit. Quo anno M. Marcellus Ouans ob Syracusas captas, in vrbem ingressus est, Merico Hispano, qui vrbem præsidiũq; prodiderat, præeunte in corona aurea. Eius militibus Murgantij agri attributi merces operę, olim Hispanorum coloniæ, vt nostri scri
544 ptores affirmant. Proximo anno, qui annus ab V. C. erat quingentesimus quadragesimus quartus, Scipio ad prima veris signa, suis & sociorum copijs contractis, Iberum traijcere, atq; Carthaginem nouam impugnare decreuit. qua vrbe capta cogitabat, quoniam omnium munitissima erat, exaduersum Africæ portui cõmodissimo imposita, in eamq; Pœni Hispaniæ obsides, subsidia belli, & militum impedimenta cõtulerant, sperabatq; Carthaginenses de totius Hispaniæ possessione depellere. Temerarius conatus nõ erat: nam modico præsidio tenebatur, & Pœnorũ Duces procul habebant castra: Mago prope Gaditanos, Asdrubal Gisgonis ad Anæ ostium, alter Asdrubal in Carpetanis curabat. Classis Romanæ Lælius cura suscepta, modicis itineribus subsequi iussus est. Scipio cum omni exercitu, in quo vtriusq; gẽtis viginti quinq; millia peditum erant, equites duo millia & quingẽti, pedestri itinere Carthaginem die septimo peruenit. Sequẽti die vno tẽpore a mari & à terra vrbem impugnare cõstituit Mago cõtra præsidij præfectus armare ciues, loca omnia militibus firmare, bellicas machinas expedire, nulla re prætermissa, quæ ab strenuo Duce posset desiderari. Erat ea vrbs in cliuo posita, portui imminens, insula ad portus fauces obiecta (vti alio loco est dictũ) quæ stationem tutissimam efficit, tribus ex partibus circumfuso mari, aditu a terra versus Septentrionem arduo, muroq; ex ea parte altissimo. Romanos ea inuadẽtes parte repellunt Hispani castris hostium oppositi. cedẽtibus facta eruptione instant acerrime primùm: deinde subsidijs è castris Romanorum submissis, terga vertunt ipsi, tanta ciuium trepidatione, verentium ne hostes permisti suis ingrederentur in vrbem, vt mœnia defensoribus nudarẽtur. Rei bene gerendæ occasione animaduersa milites scalis muro succedere tentant, mari terraque. sed cùm male mulctarẽtur, telis & lapidibus è superiori loco coniectis, eòq; maiore vi ictu certiori, receptui signum est datum. Erat ad Occasum vrbi coniunctum æstuarium, quod remittente maris æstu cognitum ex piscatoribus est, peruium pediti esse. Eà milites bifariam iussi murum inuadunt, oppidanisque alteri agmini resistentibus, reliqui in muros scandunt. Aderat Dux Romanus testis spectatorque singulorum virtutis & ignauiæ, magnum in pugna incitamentum Superato muro & proxima porta occupata intra diem vnum vrbs venit in potestatem: arcem etiam dedente Magone Præfecto.

Præfecto. Præda ingens fuit, tormenta bellica multa, signa militaria septuaginta quatuor, naues onerariæ in portu sexaginta tres, commeatu & instrumento nautico onustæ. Capti ad decem millia homines. ex his oppidani dimissi, suaque eis omnia concessa. Ea libertati gratia addita promerēdis prouincialium voluntatibus. quin obsides ipsi pars ciuitatum legatis concessi, pars honestissime habiti. in his filiæ Indibilis, & fratris Mandonij vxor, puellaq; insigni forma, quam à militibus oblatam, ne videre quidē voluerat, cùm suæ ætati intelligeret, non aliunde maius esse periculum, quàm ab inhonestis voluptatibus. Cui despōsa erat Celtiberorum Principi Luceio, Scipionis iussu conseruata & restituta est, addito etiam auro ad dotem augendam, quod à puellæ parētibus fuerat oblatum, libertatis pretium. Qua ille benignitate victus, intra paucos dies cum mille & quadringentis equitibus veniens ad Scipionem, fortem & fidelem operam nauauit Romanis. Præmia militibus ad veram meritorum rationem exæquata, & duobus de corona murali contendentibus totius exercitus studijs diuisis in partes, vtrunque eo honore dignum videri pronunciauit, coronaque donauit. Lælio corona aurea & in sacrificium triginta boues dati: missusq; continuò Romam cum quinqueremi, in qua Mago Præfectus & quindecim Pœnorum senatores vehebantur, nuncius de capta Carthagine. Vrbis deinde aliquanto tempore muris refectis, quibus partibus labefactati erāt, presidium impositum. His ita gestis Scipio quidem ad generales sociorum conuentus habendos Tarraconem rediJt, sub eiusdem anni exitum: Lelius autem dato Romæ senatu, quantum virium capta Carthagine accessisset, longa oratione disseruit Ex captiuis quæstione habita, cognitum quod M. Valerij Messālæ ex Sicilia litteris nūciatum erat, Masinissam quinque in Africa Numidarum millia sub signis habere, & Afrorum copias scribere, atq, de repetēda Hispania cogitare. Asdrubalem Barchinum cum ijs copijs & noua Hispanorum manu senatus iussu in Italiam destinatum, subsidium Annibali. Magnum ea res populo metum atq; senatui vniuerso curam ingessit: & per eos dies ad Herdoneam vrbē in Samnitibus non exigua clades erat accepta Gn. Fuluio Prætore cum duodecim Tribunis numerosoque exercitu cæso. quidam tredecim millia cecidisse affirmant, septē alij.

Asdrubal Barchinus a Scipione victus. Cap. XXI.

IN HISPANIA magna conuersione rerum facta pleriq; ad Romanos inclinare cœperunt. Edescus summo loco inter Hispanos, vxore & liberis receptis, quoniam inter obsides erant, Romanorum partes secutus est. Mandonius & Indibilis Celtiberorum Principes, nouæ proditionis venia impetrata in gratiam recepti Erant Asdrubalis Barchini castra ad Betulonem, quæ vrbs in Bætica fuisse creditur, quibus nūc locis Vbeda & Biatia sunt. Eò Scipio cum primùm per anni tēpus licuit, eius qui ab V.C. fuit quingētesimus quadragesimus quintus, adiū- 545
cto Lelio, qui Roma redierat, Tarracone mouit. Asdrubal Scipionis aduentu cognito, atq, suorū viribus & Hispanorū voluntate diffisus, noctu in tumulū

copias

copias traducit: cuius radices fluuius (Bætis vt creditur) circulo magnaque ex parte subluebat. Fastigium distinguebat gemina planicies. in inferiore subiectaque Numidæ, Afri, Baleares constituti. in superiore cum robore exercitus Dux ipse constitit. Scipionem neque loci iniquitas neque periculum deterruit, quin cum perterrito hoste, locoque magis quàm viribus confidente, manus conferret. Subeundi difficultas magna fuit, nullo hostium frustra cadente telo. In planiciem magno nisu vbi ventum est, cominus pugna conserta continuò hostes conuersi in superiorem tumuli partem sese receperunt. In eam diuisis copijs Scipio, quoniam difficiliori ascensu erat, flexo atque adeo molliori cliuo, læua ipse, Lælius dextra euadentes, atque ab vtroq; ingruentes latere, hostes momento temporis fuderunt, neque pugnam in cornua vertere valentes, nec ad collocandos in fronte elephantos satis spatij nacti. Ad octo hostium millia ceciderunt, capti decem millia pedites, equites duo millia. In his Masiua puer Masinissæ, qui nuper ex Africa venerat, nec prælio interfuit, ex sorore natus, vestibus equoq; donatus ad auunculum dimissus prælio peracto est. Asdrubal pecunia elephantisq, præmissis, cum copiarum parte non prius substitit, quàm ad Pyrenæum ventum esset: eodem Asdrubal Gisgonis & Mago cùm venissent, communi consilio decretum: Asdrubalem quidem Gisgonis in Lusitaniam concedere, Masinissam cum tribus equitum millibus per Citeriorem Hispaniam vagari: pugnæ vtrunq; necessitatem discrimenque omni ratione vitare. Mago ad colligenda funditorum auxilia in Baleares dimissus. Barchino autem Asdrubali videri necessariò in Italiam commigrandum, vt senatui morem gereret, & Hispanos milites, qui ad Scipionem respiciebant, longinquitate sanaret. Atque hæc Pœni. Scipio autem adulta æstate per Castulonensem saltum Tarraconem
546 reuertit. vbi in sequẽti toto anno, qui fuit ab Vrbe condita quingentesimus quadragesimus sextus, Pœnorum viribus fractis, atq, republica moderãda occupatus substitisse videtur: neq, quidquam accidit ad memoriam illustrius, quam quod est ab Italia allatum. Ad Tarẽtum in tumultuaria pugna Marcellum Consulem cæsum ab Annibale, Collegam Crispinum sauciatum, atque eo vulnere obijsse. In locum Barchini Asdrubalis Hanno Carthagine mis-
547 sus in Hispaniam venit, anno ab Vrbe condita quingentesimo quadragesimo septimo, Magone ex itinere adiuncto, qui eatenus in Balearibus hæserat. In Celtiberis delectus habentem Hannonem missus à Scipione Syllanus cepit viuum, Magonem etiam superauit acie, cùm ex alijs castris socio auxilio superuenisset. Scipio ea victoria nunciata Asdrubalem Gisgonis prope Gadeis castra habentem, sibi impugnandum sumpsit. Ille tot cladibus castigatus, ante Scipionis aduentum milites per vicinas vrbes & præsidia distribuit, quoniam dextris virtuteque diffideret. Huius consilij Scipio certior effectus, ipse quidem retro conuertit iter: Lucius autem frater ad expunandam Oringim vrbem missus in Melessium finibus (Plinius Oningim in Bætica, quibus locis Giennium nunc est, collocat) breui operæpretium fecit, capta atque direpta vrbe. Pœni omnes & trecenti ciues, qui portas venienti clauserant, in seruitutem abducti. cæteris libertas suaque omnia

omnia restituta. & quia hyemis tempus appetebat, exercitu in hyberna dimisso, Lucius ipse Romam à fratre missus cum Hannone cæterisque nobilibus captiuis Patribus gesta nunciauit. Quo tempore ex Italia nunciatum est Asdrubalem Barchinum, qui in Gallia Alpiumque transitu omnia faciliora opinione erat expertus, in Piceno à L. Claudio Nerone & M. Liuio Salinatore Coss. in Metauri fluminis transitu ingenti prælio victũ ac cæsum fuisse, exequata Cannensi clade, siue Ducis cæde, siue occisorum numero. Nam quinquaginta sex millia ceciderunt, magna populi Romani lætitia, in eius pugnæ euentu rerum belliq; summam verti considerantium.

Pœni ex Hispania pelluntur. *Cap. XXII.*

548

EQVENTI anno ab Vrbe condita quingentesimo quadragesimo octauo, Asdrubal alter, supremo adhibito conatu numerosum exercitum conflarat, nouo prouincialium delectu & veteribus copijs in vnum corpus collatis. castra in Bætica ad Silpiam vrbem posuit, in quibus quinquaginta millia pedites, equites quatuor millia & quingenti erant, tantæ multitudini Scipionem haudquaquam parem fore arbitratus. Ille re cognita à Colca Bæticæ Regulo, qui partibus studebat, peditum tria millia, equites quingentos accepit. plures ex Hispanis adiungere verebatur, patris & patrui exemplum pro documẽto habens, ita fidendum externis, vt proprijs viribus amplius crederet. Cum his auxilijs & Romanis legionibus hosti obuiam profectus est. Leuia aliquot dies prælia fuere, deinde copiæ vtrinque in aciem productæ, nullo operępretio, cùm neutri pugnam inciperent. Erat vallis inter duas acies haud magno & difficili ascensu. hanc vtrique si alteri transire tentarent expectabãt, quo æquiore loco pugnam committerent. Et cùm neutri auderent, sub vesperam copiæ reducebantur in castra, Pœnorum prius, deinde Romanæ. Hoc consiliorum tenore dies aliquot extracti: donec Scipio suorum curatis corporibus summo mane in hostium castra impetum dat. Asdrubal re inopina commotus, equitatu præmisso aduersus Scipionis equites, qui primi castra tentarant, copias in pugnam eduxit. diu ab equitibus ancipiti pugna dimicatum: Scipioq; suos in mediam aciem cùm recepisset, vtroq; cornu explicato atque promoto, quæ ex Romanis legionibus constabant, priusquam mediæ acies iungerentur, hostium cornua, in quibus Baleares tyronesque Hispani erant loco mouit atque in fugam compulit. Nam virtute impares erant, & ieiuni ad pugnam processerant: cuius initium de industria ad multam diem fuerat à Romanis extractum. Castra in quæ prius seruatis ordinibus, deinde etiã effusa fuga sese receperant, ne continuò caperentur, effusus repente imber effecit. Asdrubal sociorum inconstantiam veritus, ne quod nonnulli continuò fecerunt, cuncti ad Romanos transirent, sequẽti nocte silentio motis castris, quantum extendere iter potuit, retro redire constituit. Scipio sequẽti luce hostium fuga perspecta, equitatu pręmisso, qui nouissimum agmen carperet, distineretq;, legionum aduentu hostem penitus conturbauit. Magna

cædes

cædes fuit, vixq; ſeptem millia ex tantis copijs cum Duce in tumulum præruptum naturaq; loci munitiſsimum euaſerunt. vbi Aſdrubale Gadeis elapſo, Scipioneq; cum copiarum parte Tarraconem profecto, cum reliquis copijs à Syllano obſeſsi Pœni ſunt. Erat inter Pœnos Maſiniſſa relictus, qui Punicis rebus inclinatis penitus atq; collapſis, ad fortunæ motum ſe mouere conſtituens, clam de tranſitione ad Romanos, primùm cum Syllano eſt collocutus. Hoc bellum veris initio geſtum eſt: eoque confecto Hiſpania omnis Pœnis adēpta in Romanorum ius ditionemq; conceſsit, quartodecimo anno ex quo Annibal Saguntinos violarat, quinto verò ex quo Scipio Hiſpaniæ Proconſul erat factus.

Alia Scipionis geſta in Hiſpania. *Cap. XXIII.*

ELLO in Hiſpania magna ex parte profligato, Scipio de Africæ ipſiusq; adeò Carthaginis expugnatione cogitans, Maſiniſſa primùm in amicitiam accepto, deinde in Africam miſſo ad ſolicitādos populares deducēdosq; ab amicitia Carthaginis, Syphacem ipſe Regē Romanæ reip. cōciliare parat. Miſſus in eam rem eſt C. Lælius in Africam. Barbarus facturū ſe fœdus negare niſi Duce Rom. præſente. Scipio profectus in Africam Sigam peruenit: hodie Areſgol eſſe putatur Malacæ obiecta, vti Plinius ait. Eodem Aſdrubal erat ſtudio Regem occupandi appulſus: magna Barbari gloria, cùm duæ potētiſsimæ gentes, duoq; clariſsimi Duces eius amicitiam magnò licerent. In eadē Romanus Pœnusq; menſa cęnarunt, quod mirere amplius, eodem in lecto cubuerunt. Regis id gratiæ voluntatiq; datum. vt de pace ageretur à Scipione impetratum non eſt, abſq; conſcientia Romani ſenatus excuſante, nihil ſtatui poſſe. Ergo pro quo venerat, Rege in partes tracto, in Hiſpaniam redijt. Eius reditu Illiturgis & Caſtulo, quæ vrbes conſcientia facinoris dudum in Romanos cōcepti, magis quam ſpe defenſionis in fide Pœnorum perſtabāt, breui in Romanorum poteſtatem venerunt. Illiturgi exciſa, Caſtulo eſt cōſeruata. nam minor culpa erat, & voluntaria deditio victorum animos flexerat. Deinde Martio alijs vrbibus ſubigendis occupato, Carthagine P. Cor. Scipio patri patruoq; iuſta funeris faciēda curauit. Plinius Scipionum rogum Illorci extitiſſe ait: quem Tader ſeu Bætis, vti alia exemplaria habent, Tugienſi exortus ſaltu refugit, non procul Carthagine, (Lorquinum quidam putant, alij Lorcam.) In eo funere volūtariorum gladiatorum ludi editi. In quibus Corbis & Orſua patrueles de Ibæ vrbis principatu ex prouocatione dimicarunt. Valerius Maximus fratres fuiſſe ait. Conuenit Orſuæ ætate minoris peruicaciam morte mulctatam, minori miſeratione quòd viribus confiſus adduci non potuit, vt verbis potius quàm armis diſceptaret. Multæ interea vrbes ſeſe dedebāt Martio. vni Aſtapæ incolæ venia deſperata, quòd incurſionibus ſæpe Romanorū ſocios fatigarāt, obſtinatis animis obſidionem diu tolerarūt: demū reliquis in acie pugnaq; trucidatis, qui in vrbe remāſerant, fœminis & pueris, vt cōuenerat, antea iugulatis, atq; igne rebus in foro ſuppoſito, ſuis ſe gladijs peremerunt.

haud

haud minorem quam Saguntinorum siue obstinationem siue inconstantiam loci ignobilitas obscurauit. Huius vrbis ruinæ ad Singilim fluuium extant, non procul Astigi atque Antequera: vnde constitutum creditur, quod octo ab eo loco millibus hodie oppidum Estepæ nomen habet. His rebus peractis Lælius & Martius Gadeis dimissi ad spem eius insulæ in fide Pœnorum perstantis, occupandę quorũdam perfugarum proditione. fefellit eos spes, cum Magoni id periculum esset indicatum, Scipionem importuni morbi vis occupasset. Cuius fama, vt fit, varijs hominum sermonibus aucta, Mandonius & Indibilis apertè à Romanis defecerunt. Delusos se ea spe dolebant, qua pulsis Pœnis Hispaniæ regnum sibi pollicebantur, vitio mortalitatis facilè sperantes quod cupiebant factum. Octo præterea Romanorum millia, qui ad Sucronem erant, postulatis importunè stipendijs seditionem concitarunt. magna rerum erat turbatio. in spem Mago erectus rei Punicæ restituendæ in Hispania, datis ad senatum litteris valida auxilia mitti postulabat. Verùm eæ molitiones inanes extiterunt. Scipione è morbo recreato, seditionis ardor breui restinctus est: & magnorum motuum occasio sublata. Romani milites spe veniæ, & stipendij pollicitatione Carthaginem nouam deducti, à Scipione castigati grauissima increpatione vniuersi sunt: supplicium penes auctores seditiones stetit. mox in Ilergetibus, vnius & alterius diei pugna hoste superato exutoque castris, Mandonius & Indibilis Duces & auctores defectionis facta deditione ad victoris voluntatem recepti sunt, gratia delicti facta, pecunia tantum in stipendium mulctati. Venerat Gadeis Masinissa cum Numidarum auxilijs ex Africa, nondum deficiendi ad Romanos animo patefacto. Eò Scipio Martio cum copiarum parte præmisso proficisci parat. Cuius aduentu cognito Masinissa, per speciem finitimos agros populandi in continentem transmittens, conueniendi occulte Scipionem nactus facultatem, eam amicitiam sanciuit, quæ ad vitæ exitum stetit, & magno adiumento fuit Romanis ad euertendas opes Carthaginis, magnam ipsi gloriã paresque opes attulit. Mago senatus iussu rebus in Hispania desperatis, auro atque argento omni tum publico tum priuato in naues imposito Carthaginem abijt, tentatis Balearibus, nam ad Romanos defecerant: atque ex minori quam sine difficultate occupauit, duobus funditorum millibus præmissis in Africam. In ea insula præcipiti iam autumno cùm hyemasset, vrbem sibi cognominem fundasse quidam suspicantur. antiquiorem disputant alij, vti superius est demonstratum. Liceat nonnunquam in rebus tam vetustis hallucinari. Scipio Gadibus in fidem receptis, atque Italica prope Hispalim Romanorum municipio fundato, trium Augustorum patria Traiani, Hadriani, Theodosij, nondum Hispania in prouinciam redacta, quinto postquam venerat anno, decem nauibus Romã delatus est. senatu idem in æde Bellonę foris ciuitatem dato, quãtæ res in Hispania gestę essent, cum explicasset, magnam Patribus & vniuerso populo lætitiam commouit, ex quanto periculo euasissent Hispania subdita, quantum esset profectum verissime reputantibus. Triumphus datus non est, quoniam ad eam diem ex proconsulatu neminem triumphasse constabat.

Carthago á Scipione victa. Cap. XXIIII.

ROXIMIS comitijs Coss.creati Cornelius ipse Scipio & P.Licinius Crassus Pont.Max Sicilia Scipioni designata collega concedente.datum tamen expetenti à senatu,vt si è republica futurũ iudicaret in Africam inde traijceret,tametsi eam expeditionem Q.Fabius Maximus,longa oratione temerariã & plenã periculi fore disputa
549 rat.Fuit is annus ab V C quingẽtesimusquadragesimus nonus.quo anno Mago quidẽ è Balearibus soluens in Liguria Genuam euertit:à Lęlio autẽ quem Scipio ex Sicilia præmisit in Africã,Pœnorũ agri igne ferroq; & abacta prę da vastati.in Hispania Mandonius & Indibilis libertatis recuperãdæ studio siue regnãdi ambitione,rebellandi consiliũ ceperunt. Belli initium non in Ilergetibus modò,vbi ipsi principatũ obtinebant,sed etiam in Auletanis,vbi Vique vrbs nunc sita est,& alijs finitimis locis factũ, breuiq; in Sedetanis vt Liuius ait(Ceretanos mallẽ qui post Ilergetes & Auletanos ad Pyrenęi radices fusi sunt)triginta millia pedites, equites quatuor millia sub signis inuẽti sunt.L.Cor.Lentulus & L.Manlius Acidinus Procõsules,quibus Scipio prouinciam tradiderat, obuiam Hispanis profecti eos collatis signis superarũt. Cæsi sunt ad tredecim millia hostium.reliqua multitudo in proximas syluas euasit.Indibilis in acie occubuit.Mandonius Romanis deditus est ab Hispanis,eius morte rebellionis culpam expiare cupientibus. & Romani Proconsules denunciarant pacis nullam conditionẽ fore,nisi auctoribus seditionis in eorum potestatem redactis.Proximus annus,qui fuit ab V.C.quingentesi-
550 mus quinquagesimus, Hispanis quidem quietus fuit tot annorum bellis exhaustis, Carthagini autem funestus, cum Scipio numerosa classe validoque exercitu traiecisset in Africã,Quæstore M Catone qui Censorinus est dictus. Masinissa continuò cum Numidarum manu ad Romanorum castra desertis Pœnis palam venit. Nam Syphax Sophonisbæ amore corruptus,cuius nuptias tandiu affectarat,eas assecutus totus se ad Pœnos contulerat Belli initio Hanno Amilcaris filius superatus acie cæsusq; est.Asdrubal & Syphax,Vticę obsidionem vt soluerct,Scipionem compulerunt. nihil præterea magnæ rei in Africa gestũ eo anno est.Principio anni sequẽtis,Gn.Seruilio Cæpione & C Seruilio Gemino Coss nouis ex Italia Scipio auxilijs cõfirmatus in aciem contra Asdrubalem & Syphacem progessus Pœnos aliquot prælijs victos binis etiam castris exuit In his prælijs quadraginta hominũ millia è Pœnorum exercitu cæsa sunt.In eo numero Celtiberi quatuor millia Syphacis stipendia facientes. Massæsulorũ prouincia, quæ à Syphace fuerat intercepta, Masinissę restituta est.Syphax ipse cùm in paterno auitoq; regno bellũ repararet,Lælij Masinissæq; ductu acie victus & captus est.Regia Syphacis Cyrtha in potestatẽ redacta.Sophonisbã ibidem repertã Masinissa cõtinuò nuptijs in procinctu factis cũ vxorẽ adoptasset, vt sunt in libidinẽ effusi Mauri, castigatus eam ob caussam à Scipione verbis,eam veneno sustulit.Rebus desperatis Annibal decreto senatus in Africã reuocatur.Mago qui cum classe veniebat,ex veteri vulnere,quod in Insubribus acceperat,& maris iactatione in

Sardinia

Sardinia obijt. Annibalis aduētu de pace agi cœptū. Res videlicet Pœnorū
in præceps ibant. Ab vtroq; Duce coram de fœderis cōditionibus disputatū.
quoniam non conueniebant ad arma denuo estventū. Pœni supremo prælio
superati. Annibal tota Africa cedere cōpulsus longinqua fuga se texit. Victis
pax his tandem conditionibus data est. Vt Carthago suis legibus viueret. Di
tionem ijs, quibus ante bellum finibus terminaret. Perfugas, fugitiuos, capti-
uos redderēt. Naues rostratas ne haberent præter triremes, neq; domitos ele
phantos. Decem millia argenti talenta quinquaginta pensionibus repræsen
tarent. Hæc vt rata essent, quinquaginta Scipioni obsides eius arbitratu dele
ctos darent principes ciuitatis. Graues conditiones erant, sed necessariæ tan
tis vno tēpore cladibus rep. oppressā. & à Saguntinis capti Carthaginēses qui
dam Romam delati venerant, cum auro & argento, quod ad solicitandū His-
paniæ quietem ex Africa attulerant. Laudata Saguntinorū in senatu constan
tia captiuis retētis pecunia remissa est cultæ fidei pretiū Hæc anno ab V.C.
quingētesimo quinquagesimo secundo, perfecta sunt. Quo anno in proximū 552
euoluto Cornelius Scipio omnium Imperatorū clarissimus Coss. Gn. Corne
lio Lētulo. & P. AElio Pæto Romę de victa Carthagine triūphauit. Decessit
prope Romā Syphax: quæ vna res ad triumphi splendorem augendū defuit,
si tantus paulò ante Rex captiuus in pompa duceretur. Ipsi Scipioni Africa
ni cognomen est factum, meritis debita gratia. Sic secundū bellum Punicum
finem habuit septimodecimo anno ex quo erat inchoatum, omnium grauis
simum & maxime anceps, eòque lætissimo omnium exitu terminatum.

M. Portius Cato Consul venit in Hispaniam. Cap. XXV.

DVOS in Scipionis locū in Hispaniam missos fuisse Proconsules
monstratum est. Ex ijs L. Cor. Lētulus ad spem triumphi, domi-
tis Hispanis Romam redijt, sexto postquam venerat anno. Post-
modum C. Cor. Cetegus venit in Hispaniam, L. Manlio Acidi-
no collega, exæquataque potestate duorum, anno ab Vrbe condita quingen-
tesimo quinquagesimo quarto. Quo tempore Hispani suæ gentis conditionē 554
miserati, feroque intelligentes bella, quæ gessissent Romani, non pro ipso-
rum libertate suscepta esse, sed studio imperij amplificandi: coniuratione
inter se inita rebellantes in Ceretanis, Cetegi celeritate eorum conatibus
præoccupatis ad quindecim millia cæsi sunt in acie. Sequenti anno Cete-
go & Acidino imperio abrogato successores dati Cor. Lentulus, L. Stertì-
nius quo & tertio anno nihil accidit illustrius in Hispania, quàm duas in ea
ex vna præfecturas factas iussu senatus: Vlterioris Lusitaniæ & Bæticæ fini-
bus terminatæ, atque Citerioris, cuius ambitu reliqua Hispania contine-
batur. ij fines non semel commutati in vtraque præfectura, cognoscenda
antiquitate nonnullam pariunt difficultatem. In Græcia bellum eadem
tempestate cum Philippo Macedone gerebatur: & M. Portius Cato Sardi-
niam cum imperio gubernabat. Itaque anno ab Vrbe condita quingente-
simo quinquagesimo septimo, Gn. Sempronio Tuditano Hispania Cite- 557

rior sorte destinata, M. Heluio Vlterior. Cōtra hos quia militi veterano mis-
sione cōcessa infirmiores & iniuriæ opportuni fore visi sunt, Hispani varijs
in locis rebellarunt, Ducibus præcipuis Colca, atq; Luscinone. Cum rebelliū
parte in Citeriori Hispania ausus Tuditanus dimicare insignē cladem acce-
pit, exercitu cæso, atq; ipsomet sauciato & paucis post diebus extincto, ex ani
mi dolore vulneris acerbitate aucta. Ea res Romæ nunciata non maiorem
molestiam quàm curam attulit, formidantibus bellum quod maiori mole re-
nascebatur in Hispania, non scisis studijs vt antea pro Romanis & aduersus
Romanos, neque ad pellendū finibus Pœnum, sed pro veteri belli gloria, pro
recuperāda libertate ab vniuersa gente susceptum. Misi in Hispaniam anno
558 ab Vrbe condita quingētesimo quinquagesimo octauo, in Vlteriorē quidem
Q. Fab. Buteo, in Citeriorē autē Q. Minucius Thermus circumagēte se anno
ex prouincia discesserunt haud magno operępretio, nisi quòd à Thermo scri
bunt duodecim Hispanorum millia ad Turbam vrbem acie fuisse trucidata.
Crescente itaque cura Patribus Coss. L. Valerius Flaccus & M. Portius Cato,
Hispaniam Citeriorē sortiri iussi sunt anno ab Vrbe condita quingētesimo
559 quinquagesimo nono. quod ad eam diem non erat factum, vt Cōsul in Hispa
niam iret, magnitudo periculi suasit. Sortitione facta, Cato missus est, cū dua-
bus legionibus & viginti quinque longis nauibus. & nihilominus P. Manlius
Citeriorem Hispaniam ex prætura obtinere iussus est, Vlteriorem App. Cl.
Nero. Hoc apparatu Cato velis è portu Lunæ explicatis emensus sinum Gal
licum, oram Hispanię tenuit: & ad Rhodopē circumacta classe, ex eius vrbis
arce pulso Hispanorum præsidio, Emporias delatus, ab eius ciuitatis parte
benigne acceptus est, quā Græci è Phocæa profecti obtinebāt, & Massilien
sium exemplo in fide Romanorum perstabāt. Erat enim ea vrbs in duas par
tes diuisa muro interiecto. mari vicinam angustiorem spacijs, ac vix ambitu
quadrigentos colligentem passus Græcorum natio obtinebat è Phocæa pro
fecta, vti est antea demonstratum. latiorem habitabant Hispani tria millia
circulo colligentem. Qua parte muro dirempti inter se erant vnica porta pa
tebat ad alteros. custode per diem adhibito, noctu non minus tertia Græcorū
ciuium parte in muris excubabat: ijsque tantum eo die ad maritima commer
cia prodire datum erat. Qua disciplinæ diligentia in tanta paucitate liberta
tem ad Catonis aduētum illibatā conseruarant. Hispani Romanū imperium
respuebant, confisi numero atque finitimis auxilijs. Cato positis ad eam vrbē
castris redemptores Romam dimisit, naues Massiliam: illos quoniam maturę
segetes erant alendo ex præda milite, classem vt spes reditus adempta nisi
parta victoria milites acueret. Eodem tempore Heluius ex Vlteriori Hispa-
nia venit in castra, Celtiberis magno numero, qui obuiam prodierant, truci-
datis ex itinere, atque Illiturgi, quoniā nouo conatu defecerat, denuo expug-
nata ijs copijs, quas præsidij causa à successore acceperat. Venerunt pręterea
à Belistage Ilergetum Regulo legati auxilia postulatum aduersus iniurias,
quæ ab Hispanis rebellibus inferebantur. vastatis agris ægrè à mœnibus
vim hostium arceri. fore nisi maturé opem ipse tulisset pereundum omni-
bus, nulla grauiori culpa quam fidei erga Romanos susceptæ cultęque con-
stanter.

ſtanter. Quinq; militum millia depellendo periculo fore ſatis. Adhæc Cato cupere ſe quidem ait ſocijs opitulari. quæ ad amicitiam populi Romani attuliſſent, ea ab hoſte eripi moleſtum eſſe. cæterùm copiarum paucitate prohiberi ne continuo ſubſidio eſſet, ne diſtractis viribus, hoſtibus eſſet impar: qui ad obſidionem Emporitanorum ſoluendam magno numero feſtinare, iamque adfore nunciabantur. fidei præmia debere eos euentu belli expectare. tantiſper modo ſuſtentarent hoſtiumq; iniurias aut arcerent, aut tolerarent, maioribus commodis ſanaturi parta victoria. Legati eo reſponſo accepto vehementius rem vrgere. ad genua Conſulis prouolui. infimis precibus poſtulare, ne in tanto diſcrimine rerum ſuarum à ſocijs deſerantur. Tum Cato ancipiti cura diſtractus, cum intelligeret plerunque bellorum euentus magis opinione hominum niti quam vera virtute conſtare, ad artes conuerſus die poſtero auxilia pollicetur legatis. tertia copiarum parte in naues continuò impoſita auxilij mittẽdi ſimulatione, eos in patriam præcurrere iubet, & ſuorum animos auxiliorum ſpe confirmare. Copiæ tamen poſt legatorum profectionem reuocatæ. nam Hiſpanorum exercitus in conſpectum venerat, & quam primùm prælio decernere Conſul habebat in animo. De tertia vigilia copijs omnibus è caſtris eductis, atque in alteram caſtrorum hoſtilium partem traductis, tres dubia luce cohortes, hoſtium vallo ſuccedere iuſſæ. Barbari repentina re commoti, miratique primum à tergo apparare Romanos, qui pridie à fronte erant: deinde quoniam pro portis valloque ad pugnam hoſtis prouocabat irritati, nullo ordine nec certo imperio portis omnibus erumpunt, cedentesque Romanos, nam vt ita facerent moniti erant, diſpalati inſequuntur. Eum impetum Romani certe equites non ferentes in fugam verſi legiones etiam conturbarunt primùm, deinde acie reſtituta promotaque, hoſtium audacia compreſſa eſt, & æquo vtrinque diſcrimine pugnatum aliquandiu. Erat legio in ſubſidijs à Catone ad omnes caſus parata. ex hac cohortes aliquot in pugnam recentes inductæ hoſtem in fronte atque in ſiniſtro cornu laborantem loco pepulerunt. in fugam verſum atque in caſtra compulſum caſtris exuerunt. In pugna fugaque ſupra quadraginta Hiſpanorum millia cecidiſſe ſcribunt. Sequenti nocte modica quiete ſumpta milites ad vaſtandos Emporitanorum agros educti ſunt. conſternati eo incommodo ciues extemplò defenſione deſperata portas Victori aperuerunt, parati imperata facere, rebusque omnibus iuuare. in fidem acceptis Cato omnem humanitatem exibuit, pręſidio militari impune dimiſſo, quod ex finitimis conſtabat. Secundũ eam victoriam vniuerſa citra Iberũ prouincia pacata Tarraconem itum eſt Bergiſtani Cos. profectionem ad occaſionem tumultuandi vertentes pari celeritate ad officium retracti ſunt. Venia tunc data denuo rebellantibus negata eſt. vniuerſi ſub corona in ſeruitutem venditi. crudele exẽplum: ſed cęteri eo ſupplicio caſtigati retenti à defectione ſunt. Bergua nunc oppidum eſt non procul Oſca, quidam malunt Bergiſtanos tenuiſſe loca, vbi nunc Turulis ſeu Tiruela eſt. Turdetani in extrema Hiſpania & ipſi rebellantes à Manlio Citerioris Hiſpaniæ Prætore ſuis & Neronis copijs ſuperati erant. in hos quoniam aduocatis Cel-

tiberis bellum reparare dicebantur, priusquam Consul moueret, oppida omnia citra Iberum armis exuere constituit. Continenda in officio gente remedium vniuersos conturbauit. quidam etiam manus sibi attulerunt, quibus arma vita potiora erant. Sic mutato decreto ad certam diem dimissis in omnes partes legatis cunctæ eo tractu vrbes mœnibus nudatæ sunt. Consilio patrato, atque Turdetanorum motibus interea à Manlio compressis, pari celeritate Seguntiam contendit, vbi Celtiberorum impedimenta erant, ingens præda. Verum eius vrbis capiendæ spe, contrà quàm cogitarat, deiectus Numantiam abijt auctore Gellio. Cis Iberum demum Ceretanis, Ausetanis, & Suessetanis in fidem ex deditione acceptis, Lacetanos regionis lõginquitate & locorũ asperitate confisos armaq; mouentes domuit. Pacata per hunc modum Hispania vniuersa, auctoq; vectigali publico, ex argẽti ferrique secturis, nouis creatis misisq; in eas prouincias Prætoribus, Cos. Romam reuocatus, splendido triumpho in vrbem inuectus est in quo argenti infecti signatique centum quadraginta octo millia pondo, Oscensis auri, quingẽta quadraginta illata. Militi septuageni æris in capita donati, equiti triplicatũ. Domitæ Hispaniæ Cato per totam vitam patrocinium suscepit: eamq; ab iniuria tutatus est. Et est magnis viris innatũ, qualis Cato fuit, post contentionem in supplices & prostratos humanitatem suscipere, iram misericordia mutare. Ex voto ad Emporias nuncupato ædiculam Romæ post bienniũ extruxit, vt in Liuij codicibus est, et Victor affirmat, de regionibus Vrbis Romæ, Victoriæ Virgini. monetæ expressa Catonis facie magno essosæ numero, Victoriæ victrici habent.

Varij Pratores veniunt in Hispaniam, Cap. XXVI.

PLVRES deinceps Prætores missi sunt in Hispaniam. quorũ nomina adscribere visum est, temporibus neq; accurate designatis, neque penitus prætermissis. Primi in hoc numero sunt Sex. Digitius murali corona clarus in expugnatione nouæ Carthaginis, P. Cornelius Scipio Nasica, Cn. Scipionis filius decreto senatus Romanorum sanctissimus. Post hos vno tẽpore vtranque Hispaniam rexerunt. M. Fuluius Nobilior, cuius virtute Toletum in ditionem Romanorum venit & C. Flaminius. Huic prorogato imperio, Fuluio successor est datus L. Aemilius Paulus, is cui ob deuictum Regem Perseum, Macedonico cognomen postea fuit. Deinde L. Plautius Hypsæus in Citeriorem Hispaniam Prætor venit. in Vlteriorem L. Bebio Diuite in Liguribus cæso, cui ea prouincia designata fuerat, P. Iunius Brutus. Horum decurso præturæ tempore L. Manlius Acidinus Citeriorem Hispaniam, Vlteriorem C. Catinius toto biennio tenuerunt. Acidino atque Catino successores dati sunt C. Calphurnius Piso, & L. Quinctius Crispinus anno ab Vrbe condita quingentesimo se-
568 xagesimo octauo. quo anno Catinius nondum successore in prouinciam delato, in Lusitania occubuit prælio ad Astam facto. Piso & Calphurnius biennio prouincia gesta, de victis Lusitanis Celtiberisque Romæ triumpharunt. Successores dati A. Terentius Varro Citerioris, Vlterioris

Sempronius

Sempronius Longus. Secundum hos P. Manlius Vlterioris Hispaniæ, qui
Consul M. Catone eandem prouinciam ex prætura gubernarat. Citerioris
Q. Fuluius Flaccus. Abhoc Celtiberi in Carpetanis insigni prælio victi
sunt ad Eburam oppidum, quod Ptolemæo oppidum Libora est. Biennium
hi Hispaniam rexerunt. quo tempore exacto, noui Prætores Roma, mis-
si Vlterioris Hispaniæ L. Posthumius Albinus, Citerioris Ti. Sempro-
nius Gracchus Gracchorum pater ex Cornelia filia Scipionis maioris, alte-
riusque Corneliæ matri cognominis: quæ nupsit Scipioni minori, cui etiam
Africani nomen fuit. Sempronij Prætoris virtute multæ in Hispania vi-
ctoriæ partæ, Numantiaque primùm in Romanum fœdus venit. Præterea
quibus nunc locis Agreda supra Soriam cernitur, Gracchurris, quæ antea
Illurcis vocabatur, de Gracchi nomine sic dicta est. instaurauit nimirum
illam, aut ædificijs & regionum amplitudine illustrauit. Monetæ Gracchur-
ris percuso nomine in Hispania visuntur: Albini multo maiori numero.
Anno ab Vrbe condita quingentesimo septuagesimo septimo M. Titinius 577
Curuus Citerioris Hispaniæ Prætor fuit, Vlterioris Q. Fonteius. Hi tribus
annis res in prouincia gesserunt: quarto qui Prætores venerint non satis
constat: tametsi Ap. Claudium Centhonem scribunt victis Celtiberis ouatio
nem Romæ meruisse anno quingentesimo octogesimo. annum quidam ex
hoc numero demunt. Omnino per idem tempus Hispaniæ Prætores fue-
runt Vlterioris quidem Seruilius Cæpio, Citerioris autem Furius Philo. Suc
cessere M. Macienus & Gn. Fabius Buteo. Verum Buteone in itinere ex iacta
tione maris Massiliæ defuncto, iussu senatus inter Prætores priores sortitio-
ne facta Furius in prouincia permansit Citerioris Hispaniæ pro defuncto
Buteone vicarius. Annus quingentesimus octogesimus secundus Prætores
Hispaniæ dedit Citeriori M. Iunium, Vlteriori Sp. Lucretium. Eo anno cir-
cumacto vtriusque Hispaniæ præfectura in vnum collata, atque L. Canuleio
demandata est. Hoc priusquam in prouinciam iret, iudice ab Hispanorum
legatis quidam é prioribus Prætoribus repetundarum postulati, absoluti iu-
dicio sunt more suscepto, vt in cæteros seueri Romani Patres sibi mutuo
parcerent, qua inuidia passim flagrabant. Id modò leniendis prouincialium
animis datum, ne frumentum venderetur à magistratu Romano pretij æsti-
matione facta: neu vicesimam vectigalis genus redimere cogerentur Hispa-
ni ex Prætoris voluntate Additum ne publicani vectigalia licerent: redigen
dæ è vectigalibus pecuniæ oppidis cura potestasque esset. Noua legatione
impetratum etiam est, vt ex militibus Romanis & matribus Hispanis stupro
geniti, quos Hybridas vulgus vocabat, & seruorum conditione erant, agris
donarentur. Si quos ex ea multitudine hominum amplius quatuor millium,
Canuleius Prætor manumittendos iudicaret, eos Carteiam deduceret colo-
niæ iure & nomine addito. Sic ea ciuitas prima Romanorum colonia in His
pania fuit, Carteiaque ex eo Libertinorum colonia dicta est. Canuleio succes
sor M. Marcellus anno ab Vrbe condita quingentesimo octogesimo quinto 585
Cordubam fundauit vrbem in Bætica nobilem, magnorum ingeniorum ma
trem. Strabo à M. Marcello Cordubam fundatam ait. quod dictum de hoc

tempore interpretari commodius arbitror, quàm cum post aliquot annos Cos. Hispaniam repetijt. Silius Annibalis ætate Cordubæ mentionem facit. quod si verum est, ex eo M. Marcellus eam laudem tulit, quod e. in vrbem ædificiorum elegantia & maiestate exornatam municipij iure donauit. coniecturæ neque certæ neque prorsus inanes. Succeßit Fonteius Balbus. Et rursus Hispania in duas præturas tributa, Gn. Fuluius & C. Licinius Nerua. Quo tempore Iudas Machabæus Iudæorm Dux clarißimus in amicitiam venit populi Romani, armis in Asiam prolatis ingenti gloria parta, sed & auctis immensùm vectigalibus potẽtißimi secturis in Hispania auri & argẽti, vt fama ferebat, occupatis. Atque hoc loco Prætorum Hispaniæ enumeratio resistat, si vlterius procedatur molesta magis quàm ex vsu futura. Neque verò licet corruptis antiquis monimentis historiam continuare locis omnibus perpetuam: ne conuenit quidem rerum Romanarum adipe amplius annales Hispaniæ infercire quasi per se graciles, rimas explere rudere.

Libri Secundi Finis.

HISTO:

HISTORIAE
DE REBVS HISPANIAE.
LIBER TERTIVS.

Belli Numantini initium, *Cap.I.*

BELLVM diuturnum atque atrox anno ab Vrbe con
dita sexcentesimo primo in Hispania natum est,prælio 601
rum euentu varium, successu Hispanis tandem exitiale.
Horum motuum principes auctores Numantini exti-
terunt,imperij videlicet grauitate fessi & Romanorum
iniurijs exacerbati. Numantia formido ac terror popu
li Rom.gloria decusque Hispaniæ in extremo Celtibe-
riæ ad Septentrionẽ angulo sita fuit,atque in Areuacis. quatuor amplius mil
libus supra Soriam ad Garai pontem, nõ procul ab ortu Durij fluminis eius
vrbis vestigia mostrantur.Natura loci quàm arte munitior fuit in cliuo posi
ta molli quidem ascensu, aditu tamen difficili,quòd tribus ex partibus mon-
tibus ambiatur,vno tantum latere in planiciem desinente,prouentu fertilem
& secundum Teram amnem duodecim millia, quousque in Durium influit
protensam Lacedæmonum instituto nec mœnibus munita erat,nec turribus
circumuallata, & ad gregum pascendorum commoditatem regionibus ali-
quanto latior,quàm vt perpetuo muro includi posset.arce tantũ munita erat,
vnde lacessenti hosti repugnare soliti erant: in eamque fortunas omnes in
belli discrimine conferre:ciuium numero modico,vnde quatuor pugnatorũ
millia prodibant in aciem(alij hunc numerum duplicatum ponunt)genere
vitæ & omnium rerum patientia durati. multum audaciæ ad bella suscipien
da inerat, multum prudentiæ bellis administrandis. Iungerat Sempronius
Gracchus,quo tempore res gessit in Citeriore Hispania,cum Numãtinis fœ-
dus,his legibus.Oppida & arces ne ædificantor,neu muniuntor absque con-
scientia Romani senatus. Vectigal penditor quibus oppidis & quantum esset
imperatum.Castra Romana sequuntor, quoties essent ad signa vocati. Erat
præterea in Areuacis(Appianus in extremaCeltiberia inter Belos collocat,
fortassis quibus nunc locis Vxama sita est) Segeda vrbs quadraginta stadio-
rum ambitu.Hæc vrbs atque eius exẽplo Tithij finitimi nouorum motuum
cupiditate cum finitimis populis fœdus inire, mœniaq; instaurare, nihilque
eorum prætermittere, quæ ad propulsandum bellum fore ex vsu iudicarent.
Veritum à Romano senatu in opere progredi cum esset,& tributa ex fœde-
re imperata,iussumque Romana castra sequi, quorum ætas idonea erat ad in
duenda arma: aliam ex alia nectentes moræ caussam facere recusarũt. Hunc

belli eius prima occasio extitit, quo Numantia implicata est Segedæ vicina, & cum illa armis fœdereque contra Romanos sociata. Nam Romani ne prima negligendo malum serperet, continuò arma expedienda fore iudicarunt. Erat eodem tempore in Lusitania natum Romanis bellum cum Cessarone, qui restituendæ pristinæ libertatis curam susceperat vniuersæ prouinciæ voluntate, Africani cuiusdam vicarius atque successor: qui non ita pridem contra Romanos rebellarat, & in expugnatione cuiusdam vrbis ictu lapidis fuerat occisus. Hi motus Romæ nunciati magnam curam iniecerunt Patribus, atque ita vt L. Mummio Vlterioris Hispaniæ Prætore destinato, in Citeriorem Hispaniam propter indomitos Celtiberorum animos, cum exercitu Consulari Consulem alterum amandandum iudicarent: atque insolita festinatione Consules, qui sub finem Decembris creari, atque dimidiato Martio magistratum inire consuessent, nouo exemplo iusserunt, quod in morem ab hoc initio deinceps abijt, ipsis Ianuarij Kalendis Consulatum auspicari. Itaque Q. Fuluius Nobilior Consul in Hispaniam destinatur adiuncto valido supplemento militari. Segedani contrà minime ignari tantum belli apparatum ad eorum perniciem cōparari, vrbis munitioni, cum nondum perfecta esset, diffisi, filios & vxores apud Areuaces deposuerunt. ipsi se ad bellum compararunt Caro copiarum Duce creato, qui magnum in re militari vsum habebat. Is operæpretij faciendi & sanciendæ auctoritatis à præclaro initio cupiditate ex Consulis Copijs, quæ triginta millium numerum efficiebant, insidijs in transitu positis sex millia cecidit, cæteros in fugam compulit, quos dum auidius insequitur à Romanorum equitatu, qui in postremo veniebat agmine, non minori suorum numero trucidato occisus est. Accidit hoc prælium tertio Kalendis Septembris, quo die Romani Vulcanalia celebrabant, tanta vtriusque exercitus siue formidine, siue calamitate, vt vtrique à pugna nisi necessario temperarent deinceps. Eadem Areuaces nocte Numantiæ, quo frequentes conuenerunt, nam vicinis locis prælium erat commissum, in Cari locum Haracum & Leuconem substituerunt. Numantinis priuatim Copijs Lintheuo cum potestate præfectus. Consulis castra tertio post conflictum die ad quartum ab vrbe Numantia lapide posita sunt. in his decem Elephanti erant & quingēti Numidæ equites à Masinissa recèns ex Africa auxilio missi. Ex Consulis prouocatione prelio comisso Celtiberi primùm, cum in ipso ardore pugnæ laxatis Romanorū ordinibus Elephanti essent inducti, noua re cōmotis atque perterritis, tum hominibus, tum equis, in fugam versi atq; in vrbem cōpulsi sunt. Romanos insequentes atque Consulis hortatu conantes in vrbis munitionem euadere Elephantus perturbauit magno lapide comminuto capite, vique dolores, vt fit, in furorem actus. Nam tum ipse, tum reliqui eius exemplo Elephanti in suos conuersi, vt est anceps hoc genus animalium, ordines dissiparunt, obuiosque prostrauerunt. Ea res Numantinos prouocauit, vt denuo eruptione facta vrgerent Romanos, qui quatuor millibus suorum occisis in castra compulsi sunt. ex Celtiberis duo hominum millia in vtroque conflictu ceciderunt. Ad Axeniam eius tractus Emporium, quam vrbem Consul secundum id prælium tentauit, non

minore

minore nec ignominia nec clade repulsus est his rebus renunciatis atque perspectis Ocilis vrbs, in quam Romani, pecuniam, impedimenta & bellica instrumenta contulerant, Celtiberis se adiunxit. Nam plerunque fides ex fortuna pendet, & blanda ac sæpe fallax libertatis spes multorum animos capit. Ea re Consul territus veritusq; vt hoc exemplum ad alias vrbes pertineret, munitis prope Numantiam castris copias in Hybernis continuit. Annonæ angustia atque frigoris vi maxima, multos fames & cæli inclementia consumpsit. Atque hæc in Citeriori Hispania. in Viteriori verò à Mummio Prætore per idem tempus pugnatum vario euentu, exitu tandem optimo. Nam in prima pugna, cum Lusitanos victos & terga vertentes auidius nulloque ordine sequerentur Romani, Cessaron confirmatis suorum animis in hostes conuersus victoriam extorsit è manibus Decem Romanorum millia trucidata, castraque vtraque expugnata, tum sua quibus exuti fuerant, tum hostium quos extrema pugna superarunt. capta spolia Romanorum virtutis ostentandæ caussà à Lusitanis per vniuersam fermè Hispaniam circunlata. Hos Mummius aliquanto tempore suorum animis confirmatis, quos ad quinque millia locis munitis continuerat, pompam circunducentes de hoste superato, & futuri securos repètè impetu facto cæcidit in ea pugna complura signa eorum quæ erant amissa recepta sunt. In Cessaronis locum (nam forte in eo conflictu perijt) Canthenus suffectus, ad Cuneos qui siti erant in ea Bæticę parte, vbi Niebla cernitur, cum Cunistorgim vrbem, quæ in fide Romanorum erat suæ ditionis fecisset, ad fretum Gaditanum progressus est. vnde exercitus parte in Africam abeunte, cui præ animorũ fastu Hispaniæ fines angusti erant, reliqui Lusitani a Mummio Prætore, qui aucto suorũ numero nouem millia militum sub signa contraxerat, aliquot prælijs fatigati cæsique, ac tandem noua eius gentis manu cæsa, ne vno quidem superstite, qui tristem nuncium princeps deferret in patriam, ad officium demum reuocarunt animos. Pro his rebus Mummio sequenti anno qui annus ab Vrbe condita fuit sexcentesimus secundus, Romæ triumphus decretus est In Fuluij locum eius ca- 602
lamitate nunciata M. Claudius Marcellus Consul missus est cum valido supplemento peditum octo millium, equitum quingẽtorum. Vlterior Hispania M. Atilio Prætori commendata. Marcellus cum omnibus copijs in Hispaniam appulsus primo quoque tempore Ocilim vrbem impugnandam sibi sumpsit, vt cuius noxa præcipua extiterat, princeps pænas daret. conseruata tamen est deditione mature facta, tametsi admisisse videbatur, vt extrema inferretur pateretuque mala. obsides tantum imperati, & triginta talentorum auri mulcta indicta. Prope erat vrbs Nertobriga, atque quantum ex Ptolemæi descriptionibus suspicari licet non procul Turiasone atq; Bilbili. Indè legati ad Consulem de deditione missi sunt. centum tãtum equites imperati primùm: deinde quoniam ex ea vrbe quidam postremum Romanorũ agmen atque impedimenta latronũ more inuaserant, haudquaquam a Consule excusatione recepta quasi priuata fecissent auctoritate, centum obsidibus sub corona venditis, vrbs ipsa obsidione cincta atque impugnata est. Missi denuo de pace legati Lupi exuuias in hasta gentis instituto præferentes. Debere cum

siue superior noxa communis fuisset siue priuata, illato damno esse contentum. Satis iam penarum datum, agris vastatis, ædificijs incensis, ciuium suorum vendita libertate. Miserorum animos salutis desperatione, amplius irritandos non esse: quæ vires aduersus victores sæpe suppeditare consueuit: neque minima animalcula perire inulta. Consul vllam Nertobrigis priuatim pacis conditionē fore negat, nisi Areuacibus, Belis, Tithijs, vnde initiū extiterat rebellandi, eodem fœdere cōprehensis. Non recusabant gentes illæ pacisci, modo Gracchi id contingeret fœdere reuocato Consulem ad ea, quę petebantur propēsum, socij atque confœderati dehortati sunt, iniquum fore prædicantes, qui toties defecissent, & magnas clades intulissent tum Romanis tum præcipue finitimis Hispanis, qui in populi Romani fide essent, cum ijs antiquum fœdus instaurari. Consulis animo cura in vtranq; partem suspenso atque distracto, quodam induciarum genere facto, vtrique eo concedente legatos Romam miserunt, vt quasi in re pręsenti Patres statuerent atq; decernerent, vtrum ex vsu fore iudicarent populi Romani. Peruenerat interea Fuluius Nobilior Romam: quo eius gentis perfidiam atque iniurias commemorāte in senatu, re infecta legati iussi sunt, in Hispaniam redire, atque à Marcello Consule respōsum expectare. Ea denūciatione facta, qua haud obscure belli denunciatio continebatur, de supplemento Hispaniensis exercitus actum totius Hispaniæ perdomandæ destinata voluntate. Ex omnibus ergo legionibus euocati quoniam respondere sponte recusabant eam militiam formidantes, nouo exemplo sortibus deligi ex omni copia placuit, qui necessario irent in Hispaniam.

P. Cor. Scipio legatus venit in Hispaniam Cap. II.

INTEREA M. Atilius in diuersa Hispaniæ parte Lusitanis male mulctatis in ditionem plerasque redegerat ex deditione ciuitates, anno sequenti appetente: quo Consul L. Licinius Lucullus Citeriorem Hispaniam sortito suscepit administrādam, Vlteriorē ex prætura Serg. Galba. P. Cor. Scipio Minor cui excisæ Carthaginis laus seruabatur, legatus venit in Hispaniam viginti quatuor natus annos, cupidus nauandi operam reip. in eo bello, à quo cæteri milites abhorrebant maxime. Sunt qui scribant Lucullo in Hispaniam appulso Scipionem traiecisse in Africam, ab eo ad Masinissam missum, vt pro iure veteris amicitiæ Elephantos submitti impetraret. Nobis M. Ciceronis auctoritas potior sit, Manlio Consule id demum factum fuisse affirmantis. Gracchorum is sororē connubio iunctam habuit, neptim Scipionis Africani ex Cornelia eius filia, fueratque à Scipionis filio in filium adoptatus. Paulum AEmīlium natura patrem habuit Scipionis Africani leuirum nulla præterea cum Scipionum familia communione sanguinis. AEmiliani cognomen à patre tulit. Cæterùm dum Luculli aduētus expectatur, Marcellus confecti eius belli laudem affectans copias ex Hybernis quam primùm reuocat. Nertobriga quinq; Areuacum millibus intra vrbem admissis Consulis conatus occupat.

Numantia

Numantia arma corripit. In hanc vrbem Marcellus, quoniam belli caput habebatur, arma expedienda primùm fore arbitratus ad quintum lapidē castra ponit. Verùm cum à Lintheuone agi de pace cæptum esset Numantinorum Duce, ea tandem lege à Marcello fœdus est factum si Numantini Belos, Tithios, & Areuaces desererent. Eo destitutos præsidio sperabat breui in potestatem esse venturos. Inanem eam spem non fuisse rerum euentus probauit. continuò ij populi deditione facta, in fidem accepti sunt obsidibus datis, atq; talentis sexcentis, vt Strabo auctor est. Lucullus in prouinciam appulsus Celtiberorum bello pacato, nocēdi, cupidus certusque, in Carpetanos profectus, indè traiecto Tago in Vaccęis Cauciam vrbem impugnare constituit, ijs locis sitam vbi nunc Coca oppidum situm est, vindex vt videri voluit Carpetanorum quos à Caucensibus violatos esse accusabat. fames auri agebat præcipitem tenui inter Romanos censu, dirum in Præfectis & Ducibus malum. Ij inito cum Consule certamine, cum in vrbem repulsi essent, deditione facta in fidem accepti sunt. obsides imperati, atque equites auxiliares, præterea centum argenti talenta. Huius fœderis simulatione expetente Consule præsidium Romanorum in vrbem admissum. à quibus, vt conuenerat, ad tubæ signum ciues calamitosi nullo discrimine neque sexus neque ætatis oppressi incogitantes cęsique sunt, perfidia plusquam Punica, barbara inhumanitas. Finitimi populi hoc immanitatis exemplo cautiores, neque mœnibus confisi, neque Romanorum fidei credentes in syluas rupibus horridas & inaccessos montes se, suos, suaque contulerunt, igne corruptis quæ comportari non poterant. Lucullus quem inopia auarum, auaritia crudelē efficiebat, eius prædæ spe depulsus, ad Intercatiam penetrauit. Erat ea vrbs medio circiter itenere sita quo Vallisoleto Asturicam itur. Positis iuxta castris ciues ad deditionem inuitati, an ea fide responderunt recipere dedititios & supplices vellet, qua Caucienses paulò ante? Hoc responso Consul irritatus acie pro castris explicata obsessos ad pugnam inuitabat, quam illi omni ratione deuitare præiudicatum habebant mœnibus & munitione atque commeatu, quem in multos dies parauerant (tametsi præter vrbanam multitudinem ex vicinis locis in eam vrbem cōfugerant pedites equitesq; magno numero) certi libertatem tueri. Leuia modo prælia fuere euentu haud memorabili. Illud est ad memoriam insigne: Hispanum quendam Regulum vasto corpore & viribus magnis singulari à Scipione certamine superatum fuisse: cum quo identidem pro castris ad pugnam prouocante nullus Romanorum ausus fuerat manus conserere. Annonæ angustia maxime laborabatur in castris, famemque vulgo milites frumento hordeoque cocto, & nonnulla venatione tolerabant. salis inopia grauius premebantur. His rebus & ex aquarum subtilitate, vt in regione montana, plerosque milites disenteria cœperat fatigare. Vna expugnandæ vrbis spes animos sustentabat. Itaque comportata materia bellicæ machinæ perfectæ erant, quibus quassati muri parte magna prostrata, milites in vrbem conantur euadere. Primus Scipio per stragem lapidum & rudera fastigium occupauit: eoque merito pro concione postea laudatus & murali corona donatus est. tametsi egregia oppidanorum virtute

repulsi

repulſi Romani atq; vrbis aditu prohibiti ſunt, non paucis præ feſtinatione invicina palude ſuffocatis. Muri pars collapſa ſequenti nocte obſeſſorum diligentia inſtaurata eſt, coactusque eſſet Conſul re infecta ab obſidione diſcedere, ni fames obſeſſorum animos ad deditionem impuliſſet. Actum ergo de fœdere interprete atque amittente Scipione, cui maior quam Conſuli fides eſt habita. Pacis conditiones moderatæ fuerunt. Decem millia ſagorum, certus iumentorũ numerus & obſides imperati, pecunię videlicet nec copia, nec cupiditate: cum Montani homines agrorum cultu & paſcendo pecore vitam ſuſtentarent. Motis ex ea vrbe caſtris Palentiaque fruſtra tentata Conſulem ad fretum vſque Gaditanum perueniſſe ex Plinij teſtimonio nonnulli ſuſpicantur, portentoſæ magnitudinis Polypi caput oblatum Lucullo ijs in locis fuiſſe affirmantis, inde in Luſitaniam populabundum irrupiſſe. Atque hæc Lucullus. Sergius vero Galba, cui ex prætura Vlteriorem Hiſpaniam obueniſſe eſt demonſtratum, in Bætica res gerebat aduerſus Luſitanos, qui populi Romani ſocios direptionibus fatigabant. Ijs cùm militem longo itinere fatigatum obijcere non dubitaſſet, magna clade accepta, & ſeptem ſuorum millibus amiſsis, fuga ipſe cum reliquis copijs Carmenam euaſit, vt Appianus eſt auctor. nos Carmonam eſſe arbitramur vrbem ea ætate totius prouincię longe firmiſsimam, quæ prope Cuneos ſita erat. vbi Prætor reparatis collectisq; vndique viribus hyemaſſe continuò fertur, indeque ignominiæ delendæ cupiditate in Luſitaniam irrupiſſe, eiuſque prouinciæ agros atq; oppida omni iniuria vexaſſe. Ad quem cum Luſitanorum legati de pace veniſſent humaniſsimis verbis & oratione, cuius erat egregius artifex, & in præcipuis ſuæ ætatis oratoribus à Cicerone numeratur, gentis defectione excuſata: fatalem neceſsitatem, regionis ſterilitatem ſępe tumultuandi occaſionem afferre: proinde ſuis denunciarent, ſe in animo habere agros ad habitandum colendumque genti tribuere multò commodiores, vnde vitam ſine maleficio & finitimorum iniuria perpetuò deinceps propagarent. Dies dicta, quo die tripartitò ad eum venirent. illi haudquaquam in beneuolẽtiæ ſimulatione fraude ſubeſſe rati homines minime mali, imperata cum feciſſent, armis exuti atque ad vnum cæſi ſunt. Prædæ pars militi conceſſa, pars à Prætore retenta, vnde Romanorum ditiſsimus euaſiſſe creditur.

Viriati bellum, Cap. III.

OMNINO hac Galbæ immanitate irritatis prouincialium animis magis quam territis Viriati bellum natum eſt: vt ſunt alia ex alijs mala nexa aptaq;, & calamitatis finem alterius initium excipit illo plerunque grauius. ſane Viriati bellum totis quatuordecim annis vario euentu Romanorũ potentiam fatigauit. Natione quidem Luſitanus fuit loco humili, nam paſcendis initio gregibus operam dedit, militia bonus, cuius rudimenta poſuerat publicis itineribus obſidendis cum peculiari latronum manu. Vnde cum multi ad eum confluerent, quà cũ in ære alieno eſſent aut alioqui flagitijs infames: quà belli malis

fatigati

fatigati, more militum armauit, in signa turmasq; distribuit. iusto propemodum exercitu conflato finitimos ac Romanorum presertim socios, qua parte Anas influit in mare, fatigare cœperat. Hunc M. Vettilius, qui anno ab Vrbe condita sexcentesimo quarto, Galbæ successor est datus, sibi exterminandum 604 sumpsit. Viriatus contra pugnæ discrimen vitare & ad fretum Gaditanū locis natura munitis se tenere, vbi cùm obsessus à Prætore famis malo cœpisset laborare, missis ad Vettilium legatis tentata concordia spes, si modo agri concederentur ad habitandum Viriati militibus, pollicentibus in populi Romani futuros potestate. Eam voluntatem, cùm Prætor se æquum eorum postulatis præberet, Viriati oratione retractarunt disputantis quanto cum periculo credituri essent Romanis salutem libertatemque, in quibus hominum nihil esset præter speciem & humanæ linguæ sonum. Quod si nulla exempla extarent Galbæ immanitatem documento esse debere, ne blandis Prætoris Romani verbis inducerentur in fraudem. se potius Ducem sequerentur, suisque auspicijs bellum administrarent. Consilio cunctis probato atque Romanis pugnæ simulatione deceptis, obiecto in prima acie equitatu primùm in vicinas syluas pedites euasere: deinde cuncti Tribolam vrbem peruenerunt, quò Viriatus bellum transferre cogitabat. Prope eam vrbem Romani in insidias præcipitantes ad quatuor millia cum Vettilio ipso cæsi sunt, reliqui cùm ex fuga Tartessum tenuissent, & Celtiberorum auxilijs confirmati denuo certaminis aleam subijssent vniuersi in pugna ceciderunt. In Vettilij locum Plaucius Prætor in Hispaniam Vlteriorem venit anno ab Vrbe condita sexcentesimo quinto. Qui Viriati cum in conspectum venisset Turdetaniæ Carpetaniæque agros populantis, eo fugam simulante 60 quatuor Romanorum millia insequendi studio longius prouecta, circumuenta cæsaque sunt. Prætor abolendæ magis infamiæ cupidine quàm victoriæ spe hostis vestigia secutus ad Veneris montem, quo ille transmisso Tago se receperat, non minori accepta clade, nec minori suorū numero amisso in fuga præsidium ponere compulsus est. atque ita vt media æstate virtuti diffisus vrbibus munitis non secus atque in Hibernis copias contineret, maiore mœnium quàm virtutis fiducia. Hæc pugna in Lusitania propeque Eboram commissa putatur, argumento sepulcri, quod in ea hodie vrbe extat hac inscriptione.

L. SILO SABINVS. BELLO. CONTRA. VI-
RIATVM. IN. E. BOR. PROV. LVSIT. AGRO.
MVLTITVDINE. TELOR. CONFOSSVS.
AD. C. PLAVT. PRAET. DELATVS. HV-
MERIS. MIL. H. SEP. E. PEC. MEA. M. F. I.
IN. QVO. NEMIN. VELIM. MECVM. NEC.
SERV. NEC. LIB. INSERI. SI. SECVS. FIET.
VELIM. OSSVA. QVORVMCVNQ. SEPVLCR.
MEO. ERVI. SI. PATRIA. LIBERA. ERIT.

Hæc

Hæc inſcriptio omnium antiquiſsima eſt earum, quæ hoc tempore Romanorum in Hiſpania extant. Dum hæc in prouincia geruntur, Galba Romæ reus poſtulatus violatæ Luſitanis fidei, vnde in ea mala conſtabat fuiſſe præcipitatum, accuſationem euaſit, quamuis L. Scribonio Libone tribuno plebis & M. Catone vrgentibus, pecuniæ præſidio tutus, quod ſibi certiſsimum in Hiſpania parauerat aduerſus eam tempeſtatem. Claudius Vnimanus ab Vrbe
606 condita anno ſexcenteſimo ſexto, Prætor contra Viriatum miſſus in Hiſpaniam ab eo victus cæſuſque eſt, exercitu magna ex parte capto. faſces & magiſtratus inſignia in Luſitaniæ montibus conſtituta trophæi inſtar, tanta deinceps Romanorum conſternatione, Hiſpanorum audacia, vt trecenti Luſitani non dubitarent cum mille Romanis dimicare, & plures quàm pro numero trucidarent. Accidit præterea vt à pedite vno plures Romani equites fugarẽtur attoniti & pauidi, quòd ex ipſorũ numero vnius equo traiecto ipſius equitis caput momento amputaſſet. ſequenti anno ab Vrbe cõdita ſex-
607 centeſimo ſeptimo C. Nigidius in demortui locum miſſus nihilo meliori euentu cum Viriato ad Viſeum vrbem pugnauit, vbi ſepulcrum L. AEmilij in ea pugna occiſsi ſcribunt extare. Fuit is annus non tam rebus Hiſpaniæ inſignis quàm P. Cornelij Scipionis conſulatu, & Carthagine penitus exciſa, vnde illi Africani nomen, quod ab auo poterat hæreditarium habere. Per hæc tempora C. Lælium, eum qui Romæ ſapiens eſt cognominatus Ciceronis teſtimonio, veniſſe in Hiſpaniam conſtat, primumque Romanorum Viriati ferociam comprimere cœpiſſe. nimirum bellicam virtutem ex multarum rerum vſu collecta prudentia ſubleuando illuſtriorem effecit. Om-
609 nino ab Vrbe condita anno ſexcenteſimo nono Q. Fabius Maximus AEmilianus Scipionis frater germanus adepto conſulatu miſſus eſt contra Viriatum. Ex ſenatusconſulto alterum Conſulem proficiſci in Hiſpaniam neceſſe erat, de eius belli euentu ſuſpenſis Patrum populique animis. Et quoniam veterani militis copia non erat, tyronum atque ſociorum latini nominis delectu habito, quindecim millia pedites, equites duo millia in prouinciam vecti Orſonam, vti Appianus ait, peruenerunt, eam quæ in Bætica hodie Oſſuna vulgari lingua dicitur. vbi exercendo milite aliquantum temporis datum. Gadibus, quæ inſula non procul ea vrbe iacet, Herculi à Conſule ſacrificia inſtaurata, votaque pro victoria nuncupata. Viriatus contrà belli apparatu, quod in eius perniciem meditabantur Romani, perſpecto, neque eodem proficiſci dubitauit: & primo aduentu Romani exercitus lignatores cæcidit, trucidatis etiam militibus qui ad eorum præſidium vnà miſsi erant. Deinde Conſuli Gadibus reuerſo in caſtra, tametſi Viriatus ad prælium prouocabat laceſſebatque, tumultuario tantum certamine experiri placuit quantum virtutis in ſuis eſſet quantum in hoſte: vniuerſæ pugnæ neceſsitatem omni ratione vitare, dum mora ſuorum animos à terrore confirmaret, hoſtemque vinci poſſe monſtraret. Demum vniuerſæ pugnæ copia facta Viriatus ſuperatus acie atque in fugam compulſus eſt. Romanorum copiæ autumno iam in hyemem præcipitante Cordubam in hiberna deductæ. Viriatus autem locis natura munitis ſe tenere, &

quoniam

quoniam militum corpora durata habebat, omnem cæli & aeris iniuriam perferre. Areuaces, Belos, & Tithios ad bellum solicitare pro communi salute, pro patriæ libertate, quæ pridem sua virtute renascens, ni maturè ipsi vires sociarent, in periculum rursus vocabatur. Ab hoc initio his populis ad rebellandum inductis, Numantinum bellum denuò exarsit, vt suo loco commemorabimus, Viriati rebus prius explicatis. Vnà cum Fabio AEmiliano, cuius auspicijs hæc in Hispania gesta sunt, L. Hostilius Mancinus tenuit consulatum. Hunc Consulem venisse etiam in Hispaniam atque Calæcos prælio superasse Anconitani inscriptiones declarant. cui auctori quanta fides habenda sit aliorum iudicium esto: à nonnullis sané eruditis viris fabularum artifex egregius, & insignis mendaciorum consarcinator fuisse putatur.

Q. Cæcilij Metelli gesta in Hispania Cap. IIII.

SEQVENTI anno, qui ab Vrbe condita fuit sexcentesimus 610
decimus, duobus Consulibus Ser. Sulpitio Galba, & L. Aurelio Cotta de Hispaniæ prouincia, quam diuisis Patrum studijs sibi vterque deposcebat contendentibus: Scipio in senatu rogatus sententiam, neutrum è republica videri respondit, alter inquiens nihil habet, alteri nihil est satis. æque malam in imperio iudicabat scilicet inopiam atque auaritiam. illa iniuriæ necessitatem propemodum affert: hæc certam nocendi voluntatem. Itaque Popilius Prætor missus est, cui Plinius scribit Viriatum (nempe prælio aliquo insigni victum) vrbes tradidisse, quæ in eius erant potestate. Post Popilium Q. Cæcilius Metellus, cui à deuicta Macedonia Macedonici cognomen fuit, Consul creatus anno ab Vrbe condita sexcentesimo vndecimo venit in Citeriorem 611
Hispaniam ad comprimendos Celtiberorum motus, qui Viriati diligentia & hortatu cœperant excitari. Quintius quidam cum Viriato ipso bellum gessit an à Consule Legatus, an Romæ Prætor destinatus incertum. Sanè à Viriato, quem ad Veneris montem prope Eboram in Lusitania acie superarat, maiori accepta clade, cùm hostis vires reparasset repulsus est, atque autumni tempore quasi in hibernis copias intra Cordubam continere coactus: hostis iniuriæ opportunis tum socijs tum Romanis, qui in vrbium vicinarum præsidijs reiecti erant. Metellus verò Celtiberis ad officium pertractis, nam Areuaces vicisse Plinius est auctor, in sequentem annū, qui fuit ab V.C. sexcentesimus duodecimus, imperio prorogato in Citeriori 612
Hispania res gessit. Q. Fabius Seruilianus Fabij AEmiliani ex adoptione frater, in Hispaniā vlteriorem Consul venit cōtra Viriatum valido supplemēto adiuncto, in quo decem & octo millia pedites erant, equites mille quingēti: à Micipsa Masinissæ filio elephanti decem ex Africa auxilio missi, equites trecēti. Has copias Viriatus in Bætica ex syluarū latebris inopinatò progressus in castra compulsas, neq; noctu neq; per diem incursionibus fatigare atq; lacessere

cessere destitit, donec Vticam peruentum est Bæticæ vrbem. Eo loco annonæ angustia compulsus suorum manum in Lusitaniam reduxit. Consul ea molestia liber, in Cuneis Curionem & Apuleium prædonum Duces deuicit, & nonnullas ijs in locis vrbes, quæ validis à Viriato præsidijs tenebantur, vi cepit. Captiui quingenti interfecti, quorum erat noxa maior: cæteri sub corona venditi, ad decem capitum millia. Dum ea æstate in Vlteriori Hispania hæc gesta sunt, haud leue decus Metellus quæsiuit Celtiberis domitis, captisque in eo tractu Contrebia, Versobriga, atque Centobriga vrbibus. quo tempore ad Contrebiam fallendi studio per diuersa loca nullo vt videbatur ordine neq; militari disciplina cùm exercitum versaret, identidem mutatis castris, caussam à Centurione rogatus vocem illam emisit, magno & prudenti Duce dignam: Tunicam, inquit, comburerem si meorum consiliorum esse consciam putarem. Hæc rectè. illud perperam. ante Q. Pompeij aduentum in prouinciam, quem successorem datum nunciatum erat, militibus ante legitimum tempus vacatione concessa, publicis horreis neglectis, atque elephantis detracto pabulo, aut mortuis prorsus, aut præ macie inutilibus, vires Romanas debilitauit. tantum plerunque in magnis ingenijs obtrectatio valet, inuidiaque. Sed harum rerum merito tamen, redeunti triumphus Romæ denegatus est: alioqui debitus ob rerum gestarum amplitudinem. Ergo Q. Pompeius Cos. in Citeriorem Hispaniam venit,
613 anno ab Vrbe condita sexcentesimo tertiodecimo. quo tempore Seruilius in Vlteriori Hispania, nimirum imperio prorogato, Canobam prædonum Ducem se dedentem in fidem accepit. Viriatum Baciæ vrbis obsidionem soluere, & in fuga salutem ponere coegit. Hostis fuga, multa eo tractu oppida, abiecta defensionis spe, deditionem fecere. Summæ diligentiæ disciplinæ seueritas adiuncta, omnibus Canobæ socijs, & quingentis præterea captiuis quoniam Romanorum castra fidemque deseruerant, amputatæ manus. magnitudine supplicij terrere alios sperabat. Sed ex ea re tamen prouincialium animis magis irritatis, quàm territis, magna rerum commutatio facta est. Erat Erisana vrbs in fide Viriati. in eam à Romanis obsessam noctu is deceptis vigilijs sese intulit, & sequenti luce in hostes inopinantes impetu facto, cæsos in fugam compulit. Ijdem cùm ex fuga locum non satis munitum tenuissent, essetq; omnibus pereundum, venisse tempus ratus honestis conditionibus pasciscendi cunctos conseruauit fœdere facto: ex quo Viriatus quidem amicus populi Romani vocatus est: eius autem militibus & confœderatis, quæ occupauerant obtinebantque, omnia concessa. Hoc fœdere, quo Romani imperij maiestas sugillata est, Q. Seruilius Cæpio, qui Romam a fratre Seruiliano nuncius missus erat, accusando identidem atque vi-
614 tuperando, in sequentem annum, qui fuit ab Vrbe condita sexcẽtesimus quartusdecimus, adeptus consulatum in Vlteriorem Hispaniam venit, iussus à senatu fœdus cum Viriato quamprimùm violare abrumpereque, quasi imperij maiestate indignum, neque publico consensu factum. Quo minus arbitror Romæ fuisse probatum, quamuis Appiano contra affirmante.

Viriatus

Viriatus occisus. *Cap. V.*

VINTVS Pompeius ijs incõmodis impeditus, quæ à Metello inuidia erant allata, neq; præterito anno, neq; præsentis magna parte (nam biennium Citeriorem Hispania tenuit) aliquid memorabile gessit: & prouincia pacata bellorũ erat materia sublata. Seruilius autẽ in Bætica ad Arsam vrbem Viriatum fugatum in Carpetaniam vsque secutus est: vbi is tanquam ad pugnam explicata acie, atque equitatu in primo agmine collocato, hoste distento pugnæ expectatione in proximas syluas montesque peditatu dilapso, eodem equitatum qua consueuerat celeritate subductum incolumem seruauit. Cos. & dimicandi & consequendi hostem spe depulsus in Vectones & Calæcos penetrare constituit, vbi scelerum licentia erat, & cædibus atque latrocinijs cuncta miscebantur. Ad eum Viriatus & belli diuturnitate fessus, & sociorum fidei diffisus magis quàm Romanorum metu, tres de pace legatos misit. Hos Consul benigne acceptos, & officiosis in præsens delinitos muneribus, atque magnis in posterum promissis oneratos, hortatur suadetque vti Viriatum incautum opprimant: seque militia tam exercita, patriam tot malis eripiant. Illi vt sunt infidæ prauorum hominum societates, facilè inducunt in animum sui Ducis capite incolumitatem redimere. sic datis palam à Consule de pace mãdatis discedunt, Viriatumq; spe fœderis delusum, incautumque noctu in strato dormientem opprimunt, virum meliori fortuna dignum Qui ex obscuro tenuique loco animi magnitudine tot annis Romanos bello fatigauit, neque aduersis rebus fractus neque secundis incautus. cùm armis petitus varia fortuna pugnasset, dolo suorum cecidit, liberator propemodum Hispaniæ: & qui non primordia populi Romani lacessierit, sicut alij Duces, sed florentissimi imperij maiestatem. Funus sequenti luce deprehenso facinore magis caritate suorum quàm apparatu celebre fuit. hastis concursum inter milites est, & multæ pecudes mactatæ. parricidæ Romam elapsi, cùm à Patribus facinoris præmium postulassent, responsum: nunquam senatui Populoque Romano placuisse Ducem à militibus trucidari. Sunt enim proditores inuisi, etiam ijs quos anteponunt; & pœnas sæpe dant, vnde præmium sperabant. Successit Viriato Tantalus, impar industria, virtute, auctoritateque. breui deditione facta cum suis omnibus in Consulis fidem receptus est. His & cæteris Lusitanis arma detracta, & agri dati sunt, vt terræ cultu distenti, & rei familiaris tenuitate oppressi, rebellandi penitus abijcerent siue cogitationem siue facultatem.

Numantinum bellum renascitur. *Cap. VI.*

NNO eodem ab Vrbe condita sexcentesimo quartodecimo, nimirum Olympiadis centesimæ sexagesimæ anno primo, 614
graue malum Hispaniæ, Numãtiæ denuo arma mota bellumq; hac occasione maiore mole est renatum. Erãt Celtiberi sub Ro

manum iugum missi Metelli virtute, soli Numantini & Termestini (triginta sex passuum millibus ab vrbe Numantia ad Occasum siti erant, quo nunc loco sacrarium Virginis matris cernitur Tiermes nomine) superioris fœderis beneficio libertate incolumi socij & amici populi Romani vocati erant. Q. Pompeius ne otio penitus marcescere nihilque agere videretur, harum vrbium libertatem opprimere cogitabat. Honesta caussa quærenda erat, optima visa est Segedanos (hi in Belis erant Numantinis finitimi, hodieque Seges oppidum est Soriam inter & Vxamam) ad Viriatum auxilijs missis, Romani imperij maiestatem violasse: & cùm suæ munitioni diffiderent siue supplicij metu, siue aliqua alia de caussa, à Numantinis mœnibus fuisse receptos. benignitas crimini data. Missi Numantia qui Pompeio factum excusarent, cum ignominia repulsi. Errore cognito, Segedanorum patrocinio & amicitiæ, ne Romanos offenderent renunciantes, cum nouis Legatis Pompeium de fœdere instaurando, quod cum Graccho factum erat, appellassent, Numantinis cum Romanis vllam fœderis conditionem fore nisi positis armis, Pompeius negauit. Ergo bellum necessariò susceptum est, vt armis tuerentur arma, quæ hostis per iniuriam vnà cum libertate extorta de manibus cupiebat. Delectu habito, octo millia pedites, equites duo millia inuenti. exiguus numerus, verùm viuida virtus, hostiumque multitudini non omnino impar. His copijs Megara magno vsu Dux cum potestate præfectus. Pompeij castra breui prope Numantiam posita, in quibus pedites triginta millia erant, equites duo millia. Hos Numantini è vicinis collibus identidem irruptionibus fatigare. Dispalatos locis omnibus carpere, vniuersæ pugnæ discrimen vitare, cùm signa Romanorum inferebantur locorum notitia periculum deuitantes, totiusque certaminis aleam subire detrectantes. Pompeius irrito in Numantinos conatu Termentiam tentare constituit, vnde non minore cum ignominia & maiori aliquantò clade repulsus est. Intra diem vnum triplici Termestinorum eruptione in prærupros montes copias subducere coactus. vnde se præcipites multi dederunt, ingenti formidine animis præoccupatis: atque ita vt noctem in armis excubarent. Die postero collatis signis dimicatum: neutrò victoria inclinante pugnantes nox diremit. Pugnatum rursus fuisset, ni Pompeius sequenti nocte Manliam vrbem petiuisset. id signum perculsi fuit, viresque & animos suorum mora interiecta reparare cupientis. Manlia Romanis dedita, quæ Numantino præsidio tenebatur (hodie Mallen esse creditur) Termestini etiam repetita eius vrbis expugnatione ad ditionem accessere. Reliqui erant Numantini. in quos priusquam moueret, in Sedetanis, vbi nunc Cæsaraugusta sita est, Tanginum prædonum Ducem cum suorum manu oppressit. Inde copiæ retractæ Numantiam, & quoniam obsidio ducebatur, Durij cursum, quo cõmeatus in vrbem vehebatur corriuare conati Romani, Numãtinorum eruptione mulctati & ab opere desistere coacti sunt. His incommodis atq; Tribuno militum cum suis omnibus trucidato, qui frumentatoribus præsidio veniebat, Pompeius territus,

iniquissmo

iniquissimo anni tempore insuetum ei cælo militem in castris continuit.
Sic magna exercitus parte aut ex morbo consumpta, aut Numantinorum
irruptionibus cæsa, consilium mutare quidem coactus, adulta hyeme reli-
quas copias in vicinas sociorum ciuitates in hiberna deduxit: ad prima
autem veris signa, anni ab V. C. sexcentesimi quintidecimi, dum M. Popilij 6 1 5
Lenatis Consulis expectatur aduentus, cui ea prouincia erat designata, cùm
Numātinis pax facta Pompeio interpellāte, iudicij metu ob res male gestas,
an successoris obtrectatione, ne suo periculo alienæ gloriæ seruisse videre-
tur. Numātini belli diuturnitate fessi & ex agrorum intermisso cultu anno-
næ sæuitiá laborantes rem confectam cupiebant. De pacis conditionibus ar-
canò agi placuit, quoniā ignominiosæ erant Romanis. Omnino ne ijs sub-
scriberet Pompeius morbum simulauit. In vulgus Numantinis mulctæ no-
mine triginta talenta imperata iactatum, ad tuendam Romanij imperij &
nominis maiestatem confictum prudentiores existimabant. Satis constat Po
pilij Cos. aduētu de eo fœdere disceptatum fuisse. Pompeio negante vllam à
se cum Numantinis pacem factam, illis testimonio primorū è Romano exer
citu contrà confirmantibus, vtrique ad Romanum senatum à Cos. reiecti.
libido amplius quàm æquitas Romæ valuit. inter varias Patrum sententias
illa obtinuit, quæ Numantinis denuo bellum denunciabat.

Mancini fœdus cum Romanis. Cap. VII.

INTEREA Popilius Cos, Lusonibus, qui Numantinis erant
finitimi, nullo operæpretio tentatis, in alterum annum ab Vrbe
condita sexcentesimum sextumdecimum, imperio prorogato à
Numantinis ipse quidem victus & fugatus est. D. autem Bru-
to, cui Consuli eodem anno Vlterior Hispania erat destinata,
Viriati veterani milites concessā veniā atque agris ad habitandum Valen-
tiam condiderunt. Edetanorum Valentiam quidam putant; viris valentem
atque armis: resistunt alij cùm in Citeriori Hispania sita sit, & Valentiam
Alcantaræ potius credunt propter locorum vicinitatem, aut quæ supra ve-
terem Lusitaniam à Minio flumine nomen habet, Tude obiecta. cui nos
opinioni accedebamus. Proximo anno ab Vrbe condita sexcentesimo septi- 6 1 7
modecimo Bruto imperium prorogatum est. C. Hostilius Mancinus Con-
sul in Citeriorem Hispaniam destinatus, castris ad Numanciam positis sæ-
pe acie victus, atque animo fractus, tandem Vacceorum & Cantabrorum
aduentu nunciato, qui auxilio Numantinis veniebant, veritus vt par esset
vtrisque, noctu per occultam tesseram profectione denunciata in pacata
discessit, atque in loca munita, qua parte non traditur, certe vbi Fuluius
Nobilior ante aliquot annos statiua habuerat. in vrbe non ante biduum ho-
stium discessus cognitus est, cùm festos dies ciues agerent nulla armorum cu
ra. Accidit vt vnius virginis coniugium duo iuuenes ambirent. Orta ex
amoris contentione audacia conuenit, vti in hostium castra egressis, qui

prior hostis occisi dextram retulisset, ei præmium optatæ nuptiæ essent. Nullo ij hoste inuento, castra esse vacua renunciarunt, curriculo in vrbem regressi. Reliqui nuncio læti Romanos eisdem vestigijs consecuti, priusquàm munitio castrorum esset perfecta, commutata belli ratione à quibus obsessi fuerant eosdem obsidere cœperunt Cos. salute desperata ad sanciendum fœdus animum adiecit. quo ex fœdere quoniam Numantinis libertas manebat incolumis, socijq; atque amici vocabãtur, post tot iniurias, Romani imperij gloria obscurari videbatur, cum vnius vrbis virtuti cõcederet imperium orbis terrarũ Fœdere necessario magis quâm honesto sanciendo Tiberij Gracchi gratia atq; auctoritas ob memoriam videlicet Sempronij patris multum contulisse creditur, Romana castra secuti, flectẽdis ad misericordiam Numãtinorum animis, periculo procurando. Verùm Romæ ijs rebus nunciatis, cõtinuò Mancino in Vrbem reuocato, AEmilius Lepidus in collegæ locum substitutus est belli Dux, vindex iniuriæ. Aduersus eas molitiones missi etiã Numantia Legati cum fœderis tabulis, si minus senatui probassent, iussi exercitum postulare vt dederent, nimirum fœderis pacisq; specie ab exitio conseruatum. Re in senatu agitata, cùm neq; fœderis ignominiam pati vellent, & ... Numantinos petere iudicarent, Mancinum dedi mandarunt, violati ... religione satis se exolui eius calamitate existimãtes. TiberioGraccho venia data, fœderis auctori atque interpreti, quoniam alieno imperio noxaq; peccasse iudicabant. sorori j Scipionis id gratiæ & auctoritati datum vulgo interpretabantur procliui ad credendum peiora persuasione homines. Atque hæc Romæ.

C. Mancinus Numantinis deditur. Cap. VIII.

N HISPANIA autem M. Lepidus nondum perspecta sententia senatus Vaccæos, quasi superiore bello Numantinis operam tulissent, annonaq; iuuassent, bello aggressus, atq; eorũ agris igne ferroq; deformatis, Palentiam etiam obsidione tentauit. tametsi Roma monitus erat, ne Hispanos bello lacesseret, fero agrestiq; ingenio homines, haud impune sępe fuisse irritatos. Mãcini ignominia Patribus curam incusserat, animos Hispanis fecerat, quò minus dubitarẽt bellum vltro illatũ strenue defendere. Ergo ciuium virtute Romanę copię mulctatę, atq; annonę angustia in castris vigẽte noctu silẽtio profectione denũciata, neq; more militari cõclamatis vasis, reductæ eæ copiæ tãta trepidatione & Palentinorum audacia, qui postero die discessũ hostium nũciato, vestigijs abeũtium tergisq; instabant, vt non minus sex millibus Romani ceciderint, magna ex ea re Romani populi indignatione. Omnino Lepidus in Vrbem reuocatus, continuò priuati habitu reus postulatus, & iudicum sentẽtijs rei male gestæ damnatus est Hæc incõmoda D. Bruti virtus per idem tempus in Vlteriori Hispania compensabat Calæcorum atque Lusitanorum motibus pacatis, atq; Labricanis, qui in eo tractu sæpe rebellarant, ad deditionem compulsis, ea lege, vt perfugis redditis, armis ipsi positis cuncti ad eum ex vrbe prodirent. Id

cùm

cùm esset factum, circumuentos ab exercitu perfidia verbis modò castigata,
vltimi supplicij metu perfusos conseruauit. mulctæ tantùm nomine pecunia
imperata, armaq; & belli subsidia, quibus ad perniciem abutebantur, sublata.
D. Bruto ex his rebus Calaici nomen est factum. Atq; hæc Mancini & Lepi-
di consulatu. Nam sequẽti anno, qui fuit ab Vrbe cõdita sexcentesimus octa- 618
uusdecimus, Bruto imperium quidem prorogatum est: P. autem Furio Phi-
loni Cos. dedendi Mancini Numantinis atque Citerioris Hispaniæ admini-
strandæ cura demãdata est. Eam Consulis expeditionẽ, vnde non maior glo
ria quàm commodum sperabatur, Q. Metellum & Q. Pompeium opibus &
auctoritate principes impedire conatos, Furius audacia confidẽtiaq; memo-
rabili Legatos declaratos, se in Hispaniã sequi iussit. Eò vbi ventũ est, castris
ad Numantiam positis Mancinum nudato corpore, reuinctisq; post tergum
manibus, quod solenne erat Duce Romano hostibus dedendo, summo mane
ad Numantiæ portas constituunt. Verùm inter hostes & amicos destitutus
diem totum, nocte iubentibus auspicijs in castra relatus est qua, in re tali cæ-
remonia cõsueuerant. Numantini violatæ fidei religionem satis expiari ne-
gabant Ducis deditione, & exercitu seruato, qui fœderis simulatione euase-
rat. Constat in ea re Romanos magis vtilitatem secutos, quàm honestatis &
æquitatis leges. Quid præterea rerum in Hispania Furius gesserit clam est,
nisi quod sequenti anno, ab Vrbe condita sexcentesimo nonodecimo, Bru- 619
to in tertium annum imperio prorogato, Q. Calpurnius Piso Consul, His-
paniæ Citerioris prouincia designata, male cum Numãtinis pugnauit, exer-
citus parte amissa, reliquis in magnas angustias redactis: cùm Romani Hispa
norum conspectum non ferrent, & vi quadam abdita continuò fugam præ-
cipitarent, non secus ac visis canibus cerui. Plerique ex eo metu violatæ fidei
religiones captabant. Re Hispani neque vsu armorum eo tempore, neque
virtute, neq; audacia cõcedebant Romanis. Non enim, vti antea, rari disper-
siq; vagis incursibus pugnare, sed longæ militiæ vsu edocti erant Romano-
rum instituto signa sequi, aciem subsidijs firmare, Ducum imperia audire:
disciplina militari qua rudi vti cõsueuerant, in artis perpetuæ præcepta cõ-
formata.

Scipio Cos. creatus venit in Hispaniam Cap. IX.

E S aduersæ ex Hispania nunciatæ magnam pro eo, ac par erat,
solicitudinem iniecere Romano senatui populoq;. Ad extremum
illud decurritur, P. Cornelius Scipio, cui ab excisa Carthagine
Africani cognomen erat, legis venia concessa vetantis Cõsulatum
ante decennium repetere ex quo quis Consul fuisset, in Hispaniã Consul mit-
titur, anno ab Vrbe condita sexcentesimo vigesimo. D. Bruto (sic credimus) 620
in Vlteriorem Hispaniam rursus prorogatum imperium est. Scipionem ex
nobilitate Romana, & ijs qui à Regibus missi erant, quatuor millia iuuenes
sunt secuti, ac nisi senatusconsulto vetitum fuisset, idem reliqui Patritij fecis-
sent, cunctis auidissimè nomina dantibus, tanta erat cupiditas eo Duce ar-
ma suscipiendi. Ex his iuuenibus cohortem Scipio instituit, quam Philonida

dixit, mutuæ coniunctionis nomen validissimum rebus gerendis inter milites a mutua amicitia præsidium scilicet sanxit. Copiæ Hispanienses soluta disciplina militari, otio luxuque torpentes, atque temporum licentia eneruatæ salutari seueritate erant sanãdæ. Ergo Scipio M. Buteone legato in Italia relicto supplementi vehendi caussa, ipse primo quoque tempore profectus in prouinciam, breui, castigato exercitu operæpretium fecit. duo millia scortorum abiere. calonum, lixarum, institorum non minor numerus, neque minus in libidinem & turpitudinem corruptus. Sic turpi atque tetri odoris sentina exhausta, militum erecta atq; recreata virtus, contempta ante, cœpit esse formidabilis. Vegetãdis corporibus additum, vt singuli milites triginta dierum frumentum, septenos vallos muniendis castris, suis ipsi humeris portarent. Ea seueritate disciplinæ mutandisque sæpe castris vigor breui redijt in corpora & animos. nulla re magis licentia coercita, quàm Imperatoris exemplo. Parendi necessitatem omnes auersamur, facilè exemplo iubetur. Itaque primus Scipio in opere versari, postremus abscedere. Multum contulit ad disciplinam instaurandam C. Marij diligentia eius, qui postea ab his initijs in summum Ducem euasit. Inter hæc anni tempore in æstatem extracto, castra in Numantinos mota sunt, eorum agri longè lateque vastati. Militem ex superiorum rerum memoria nondum terrore discusso, vniuersæ pugnæ obijci nollebat. Inde excursiones in Vaccæos populabundus fecit, Palẽtinorum finibus præsertim infensus propter acceptæ nuper cladis Lepido Cos. memoriam. Quo loco Rutilij Rufi temeritate præcipiti, in vniuersæ pugnæ necessitatem ferme deductus est, longius studio prouecti Palentinorum conatus comprimendi, qui locis omnibus se ostentantes molesti erant. Ijs enim de industria cedentibus, in insidias inducebatur: cùm ex tumulo Scipio periculo animaduerso, signa repente inferri iubet, equitatumq; bipartito insidiarum latebris circumuentis, atq; leui cum hoste prælio commisso, socios periculo, in quod se inducebant, eripere. Ea in expeditione Scipio euersæ Luculli perfidia Caucię spectaculo commotus, voce præconis denunciauit vectigalium immunitatem, si qui vellent vrbem eam instaurare, in eaque fortunarum & vitæ domicilium constituere. Atque hæc per æstatem gesta sunt, qua præcipitante atque adeo in hyemem inclinata, copiæ incolumes Numantiam reductæ, positaque ad eam vrbem castra. vnde tota hyeme variæ manus prædę caussã dimissæ vicinos agros depopulatæ sunt. In his manus vna prædãtium periculo proxima Scipionis diligentia euasit. Erat pagus magna ex parte palude circumfusa, qui pagus hodie Henar vicinæ paludis coniectura esse putatur. prope eum pagum loca prærupta erant, & insidijs tendẽdis apta. in his Numantini occultati Romanos milites vagos & prædæ maiori ex parte intentos ferme oppresserant, ni Scipio (nam non procul erant castra) suorum periculo cognito, continuòque signo receptui dato, milites à præda ad signa reuocasset, milleque equitibus præmissis, ipse cum copiarum robore secutus esset. Numantini dum pari certamine res gesta est, magnum hostium numerum sustinuere: verùm legionum signis appropinquãtibus terga dederunt, magno miraculo Romanorum, qui à multo tempore Numantinos auersos

non viderant. Atq; hæc Scipionis consulatu gesta sunt. quo tempore Iugur-
tha venit in castra Romanorum, Masinissæ nepos ex filio Manastabale, mis-
sus à Micipsa patruo cum decem elephantis & valida equitum ac peditum
manu, cupiente non modò Romanos auxilijs iuuare, sed etiam Iugurthæ ca-
put periculis obiectare, vnde filijs suis periculum imminere sagax & prudẽs
considerabat. consilio euentus defuit.

Numantia excisa. Cap. X.

PVBLIO Mutio Scæuola & L. Calpurnio Pisone Coss. nimi-
rùm anno ab Vrbe condita sexcentesimo vigesimo primo, Nu- 621
mantia funditus excisa est, Scipioni imperio prorogato. Is enim
hyeme transacta atque leuibus prælijs suorum animis à metu
quem conceperant confirmatis, Numantiæ obsidionem premere cõstituens,
ex vnis bina castra fecit. Alteris Q. Fabius maximus eius frater præfectus est,
in alteris ipse curabat. tametsi alij quadripartitum castrorum numerum fa-
ciunt: ac ne de copiarum numero satis conueniunt, alijs sexaginta millia,
alijs quadraginta affirmantibus. Numantini tot antea victorijs elati quam-
uis numero vincebantur (qui plurimos octo millia fuisse pugnatorum di-
cunt, qui paucissimos quatuor) suis in aciem productis, nõ dubitabant vni-
uersi certaminis aleam subire, pereundi aut perdendi proposito, vt obsidio-
nis diuturnæ scilicet incommoda vitarent. Scipioni in consilio detrectandi
certaminis perstare animus erat, cùm consideraret Ducis partes esse non ma
gis audacia quàm consilio, & arte, & patientia bellum profligare. neq; com-
mittendum putabat, desperato hominum generi ciues & milites obiectare.
Itaque vrbem circumuallare cõstituit, ad coercendam obsessorum audaciam
& impetum reprimendum: noua autem auxilia bellique subsidia fœderatis
ciuitatibus imperare. Circũducta fossa noui generis agger erectus est decem
pedes altitudinis, latitudinis quinque, ex trabibus terraque compactus, atque
turribus ex interuallo perpetui muri similitudine. Durio tantùm flumine in
vrbem patebat aditus: sed dispositæ in vtraque ripa cohortes intercludẽtes,
commeandi facultate prohibebant. Quam diligentiam nonnunquam ob-
sessi eludebant procul hostium conspectu subeuntes aquam, occultoque na-
tatu in partem alteram euadentes vrinandi peritia: alij nauiculas vel remis
incitantes, vel secundis à puppi ventis celeritate tela coniecta vitabant. atq;
per hunc modum nonnihil commeatus in vrbem inferebatur. Verùm hoc
qualecunque solamen noua diligentia impeditum est, binis vtrinq; castellis
exstructis, atque trabibus iuncto flumine, vnde claui prælongi atque acumi-
nati extabant. Nec Numantini desistebant in vigilias excubiasque Roma-
norum impetum facere, vnde aliorum superuentu facilè in vrbem reijciebã-
tur. Nam a cæde de industria temperabant, vt citius consumpto à multitudi-
ne commeatu ad annonæ supremam difficultatem redigerentur, atque dedi-
tionis necessitatem. Vnus Rhetogenes Carauinus ab animi virtute opem in
his difficultatibus petẽdam iudicans, cum quatuor alijs noctu, qua parte Ro-

manorum munitiones infirmiores erant, & minor custodia adhibebatur, scalis admotis, atque vigilijs occisis in Areuaces euasit. vbi concilio Principum gentisque conuocato, pro veteri amicitia & propinquitatis iure obtestatus petijt ne Numantiam, quæ catenus gentis commune propugnaculum fuerat, & iniquitate fortunæ arteque obsidentium magis quàm vera virtute proxima exitio erat, negligendo, hosti vindictæ studio inflammato iniuriarum memori diripiendam, euertendam, excindendam relinquerent. Quin, inquit, dum vires integræ sunt, & Romanus tot cladibus castigatus certamẽ horret, & ad artes cõuersus nobilissimam ciuitatem opprimere cogitat, iunctis viribus iugum seruitutis depellitis, & communem patriç pestem de finibus exturbatis? An expectatis dum contagionis vis vestram ciuitatem opprimat? Accensa flamma proxima quæq; vastante cunctis pereundum cogitate. An Romanorum ambitionem & rapacitatem ignoratis? quos nulla sæpe de causa vidistis audistisque ex alijs proferendi imperij cupiditate totius Hispaniæ fortunis libertatique insidiari. At fœderis fiducia retinet. quòd nisi multa exempla recenti memoria & ante oculos extarent Romanorum perfidiæ, auaritiæ, crudelitatis: Cauciæ nuper exitium, & nunc Numantinorum cum Mancino fœdus violatum, satis docere potuit, nihil ei genti sanctũ esse præ libidine dominandi. Videte ne priuatæ tranquillitati communem salutem posthabentes modò, quàm Numantiæ præsidio stare ne ipsi quidem ignoratis, vtraque prodidisse aliquando, vtinam vanum vaticinium sit, frustra queramini. Agite dum opportunum est, dum res saluæ ad patriæ salutem procurandam animos & cogitationem referte. arma viresque sociate: hostemq; securum, vtrisque copijs à tergo & à frõte circumuentum aut opprimite aut fugate. in nostro periculo vniuersæ gentis fortunas, libertatem, salutem verti putate. Huic orationi etiam vim addidisset lacrymarum, & ad terram prouolutus singulorum genua prensaret, multorum flexerat animos. Vicit tamen sententia non esse Romanos irritandos. additumque Numantinos quamprimùm suis finibus pellendos videri, ne fraudi esset aliquando in eorum conuentu eam legationem auditam. Quid Rhetogenes deinceps fecerit clam est. constat tamen Luciæ vrbis iuuentutem, quæ ad quartum ab vrbe Numantia lapidem sita erat, ad ferendam opem excitam, Scipionis diligentia compressam: & quadringentis iuuenibus eius iussu dextras amputatas, vt cæteris documento essent Romanæ seueritatis. Numantini ergo auxilijs desperatis, & ex diuturna obsidione fame fracti, necessariò ad deditionis consilium flexerunt animos. Missa ea de caussa ad Scipionem legatio. Eius legationis princeps Alurus facta cum conueniendi potestate in hunc modum allocutus fertur. Qui sint Numantini ciues, qua fide, qua constantia, explicare longa oratione non attinet. Nam & ipse longo vsu expertus es, & miseros non decet suarum laudum commemoratio. Illud dicam, tibi gloriosum fore Numantinorum animos fregisse: neque nobis ignominiosum prorsus, quãdo ita in fatis erat, à tanto Imperatore superari. Quod præsentis fortunæ est, & obsidionis mala cogunt, victos nos esse fatemur: modò pœnitententiam quàm exitium malis. Neq; veniam petimus, tametsi nullibi melius benefi-

beneficium collocaris, ſed ſupplicium moderatum. Quòd ſi ſalutem negas, neque pugnæ copiam facis: omnia prius experiri, ac occumbere, ſi res ferat, noſtris potiùs quam alienis dextris, quod virorum fortium ſupremum officium eſt, certum habemus. Tu quid fama ſit in præſens & ad poſteros locutura etiam atque etiam conſidera. Ex hac oratione Scipio infractos gentis animos miratus, in tam afflicta fortuna ac penitus deſperata dignitatis memores atque conſtantiæ: Legatis tamen nullam fore ſpem ſalutis, nullam pacis conditionem reſpondit, niſi in deditione ad victoris arbitrium. Eo reſponſo Numantini acti in furorem Legatis violatis, in quibus quid culpæ erat? ſed furente multitudine, vera dixiſſe ſæpe exitium attulit, ſpe ſalutis & pugnæ abiecta, quod reliquum erat, multa celia (potus genus erat ex frumento) hauſta ebrij in Romanorum munitiones irruunt, & vallo ſuperato obuios tãdiu proſternunt, donec ſummiſsis vndique Romanorum auxilijs in vrbem reiecti ſunt. Secundum hunc conflictum, ſuorum qui ceciderunt corporibus famem dies aliquot toleraſſe tradunt: deinde fugæ ſpem tentatam haud meliori ſucceſſu. Ad extremum rebus omnibus deſperatis memorabili facinore ſe ſuosq; omnes aut epoto veneno noxio, aut adacto in viſcera ferro peremerunt. Fuere qui ex prouocatione certarent, nihilo meliori conditione victoris, quàm victi pyra accenſa, in quam qui cadebant continuò iactabantur, ſequebantur qui occiderant. ad hunc modum anno & tribus menſibus exactis ex quo Scipio venit in Hiſpaniam, exciſa Numãtia eſt ciuibus ad vnum nullo diſcrimine ſexus vel ætatis pertinaci obſtinatione deletis. Appianus vrbe capta viuos aliquot in victoris poteſtatem veniſſe ſcribit: ſed aliorum auctorum opinio reſiſtit. Conſtat Numantiam ciuium concordia ſtetiſſe, labefactatam diſcordia: & victam victoriæ palmam victori eripuiſſe ædificia, quæ incẽdij à ciuibus iniecti furorem euaſerant, Scipionis iuſſu euerſa ſunt. Numantinorum agri finitimis populis diſtributi. His rebus perfectis Scipio, & Hiſpaniæ pace fundata, Romam ad triumphum redijt Numãtini cognomento auctus. cùm D. Iunius Brutus paulò ante de Calæcis deuictis ac domitis triumphum in vrbem egiſſet, Calaici cognomine parto, vti paulò ante dictum eſt.

Geſta in Hiſpania poſt bellum Numantinum. Cap. XII.

XCEPERE tempora bello vacua, præcipua tranquillitate inſignia: miſsique duodecim legati varias Hiſpaniæ partes pro attributa cuique portione gubernarunt diu. Nam Baleares, qui piraticam exercentes vicina maria & littora infeſtabãt, Q. Cæcilij Metelli Conſulis virtute domiti, & ad tranquillitatem reuocati ſunt anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo trigeſimo primo. vnde ei Ba- 631
learici nomen factum. Quo tempore Marius, cùm Vlteriorem Hiſpaniam ex Prætura gubernaret, ſublatis latrocinijs, quorum licentia ex ſuperiori tẽporum perturbatione orta erat, itinera aperuit, leges, iudicia, atque pacem in prouinciam reuocauit: & poſt duodecim annos rebus denuo in ea prouincia turbatis,

turbatis Calpurnius Piso primùm, deinde Sulpicius Galba eius Galbæ filius, qui res in Lusitania gesserat, prouincialium motus pacarunt. Pisonis nomine multæ monetæ & passim percussæ hoc tempore reperiũtur in Hispania. Pace Pisonis & Galbæ virtute reuocata, rursus decem Legatis prouincia cõmendata est. quo tempore Cimbrorum ex ora Septentrionali sese in Romani imperij prouincias rapidi, torrentis instar numerosa multitudo effundẽs, & cursu victoriarum maximo, in Hispaniam delata: in Galliam atq; Italiam Romanorum & prouincialium virtute redire compulsa est, anno ab Vrbe
645 condita sexcentesimo quadragesimo quinto. Quo anno Q. Seruilius Cæpio Lusitanos, quo ex magistratu incertum, sed Lusitanos tamen prælio superauit: & tribus post annis eiusdem Cæpionis consulatu Lusitani maiori reddita quàm acceperant clade Romanos vlti sunt. Fuit is annus ab Vrbe condita
648 sexcentesimus quadragesimus octauus, Marci Tullij Ciceronis ortu, quam vlla alia re gesta insignior. Arpini natus est, matre Heluia, patre equestris ordinis, & ex regio Volscorum sanguine. qui rem Romanam non minus in toga quàm reliqui Principes reipublicæ, ferro illustrarunt. Post alterum biẽ-
650 nium, anno ab Vrbe condita sexcentesimo quinquagesimo, denuo Cimbri Teutonibus confusi Celtiberorum virtute ex Hispania, in quam prouinciam irruperant, rursus in Galliam reiecti sunt: & Lusitanorum motus L. Cornelij Dolabellæ virtute & diligentia compressi, cùm eam prouinciam
655 ex proconsulatu gubernaret, anno ab Vrbe condita sexcentesimo quinquagesimo quinto, Lusitanorum motus Celtiberorum bellum sequenti anno excepit. cuius comprimendi studio quoniam maiori mole coortum est, T. Didius Consul venit in Hispaniam. Collata vtrinque castra, directæ acies & pari vtrinque spe pugnatum nec diuerso successu, nam exæquata vtrinq; clade pugnantes nox diremit. Verùm Consulis arte continuò Romanorum, qui ceciderant, corporibus tumulatis, postera luce Hispani perterriti, quasi multo plures ex ipsorũ numero essent trucidati quàm ex Romanis, victoria desperata deditionem fecerunt, ijs conditionibus, quas victores Romani præscripsissent. ex Areuacis eo prælio & totius belli progressu viginti millia ceciderunt. Termestini veteri vrbe excisa, cuius fiducia quoniam locorum natura munitissima erat, sæpe rebellarant, in planiciem translati per vicosque distracti sunt, prohibiti in vrbis formam coalescere, oppida mœnibus aut aliqua munitione firmare. Prædonum manus latrocinijs assueta per fidem fœderis ad Cõsulem vocata cum filijs & vxoribus ad vnum trucidata: cùm spes non esset ingenium mutaturam gentem alienis laboribus raptoque viuere assuetam. Quod factum ita senatui Romano non probauit, vt triumphus nihilominus prò rebus gestis concessus fuerit. In eo bello Q. Sertorius Tribunus militum fuit, magnamque laudem peperit seruato ad Castulonem Romano præsidio, quod Castulonenses ad omnem recuperandæ libertatis occasionem intenti communicato cum Gyrisenis (Giennenses fuisse quidam putant) consilio, noctu parabant trucidare, cùm se Romani milites indulgẽtius poculis inuitassent hibernorum tempore, atque ex ea re opportuni iniuriæ fore viderentur. Nam Sertorius Castulonensium tumultu excitatus,

tatus forasque ciuitatem ſe proripiens, aucto ſuorum numero, quos fuga ſer-
uarat, ſuorumq; cædem vltus, curriculo ad Gyriſenos aduolans, veſtium aſpe-
ctu deluſos, quas milites cum Caſtulonenſibus occiſis mutarant, gratulatum
prodeuntes magno numero cæcidit. reliqui deditione facta ſub corona ven-
diti. Atque hæc tum hoc anno, tum quatuor ſequentibus in Hiſpania Cite-
riori geſta ſunt: ex quanto tẽpore Didius eam prouinciam gubernauit. Nam
in vlteriorem Hiſpaniam P. Licinius Craſſus conſulatum adeptus venit, ab
Vrbe condita anno ſexcenteſimo quinquageſimo ſeptimo: atque re in pro- 656
uincia bene geſta, ſexto demum anno triumphauit. omnino ex Hiſpaniæ
præfectura eas copias parauit, quæ M. Craſſum filium inter Romanos maxi-
me nobilitarunt, Romanorum aliquando ditiſsimum. & Antonius Nebriſ-
ſenſis affirmat viam totius Hiſpaniæ nobiliſsimam Salmantica Emeritam
vſq; (vulgò Argentea via nuncupatur) à Craſſo fuiſſe conſtratam, columna-
rũ quas toto eo itinere, Craſsi inciſo nomine ſe vidiſſe teſtatur, indicio haud
probabili, cùm eæ columnæ modò non inueniantur. Vidiſſe ſe fortaſſe puta-
uit, quod nuſquam erat, quod antiquarijs ſæpe accidit. Quo tempore Craſſus
in Hiſpania fuit noui Celtiberorum motus Fuluij Flacci opera ductuq; com
poſiti ſunt, anno ab Vrbe cõdita ſexcenteſimo ſexageſimo, & Italia bellis ciui 660
libus cœperat æſtuare, C. Mario, atque Cinna republica occupata nobili-
tatem Romanam, quæ Syllæ partes ſequebatur proſcribentibus. In his M.
Craſſus patre & fratre cæſis in vltimam Hiſpaniam aufugit, vbi multæ
clientelæ erant, & magna prouincialium ſtudia tum paternis, tum ſuis
meritis, qui patrem in Hiſpaniam fuerat ſecutus quæſita: conſpectu tamen
hominum vitato (nam fides plerunque ex fortuna pendet, & pleræque ci-
uitates Hiſpaniæ in Marij poteſtate erant) in ſpecum ſe abdidit mari vici-
num, in prædio viri principis, cui nomen erat Vibio Paciceo, arctiſsima
beneuolentia coniuncti. Miſſus ſeruus vnus é paucis, qui eius fugam erant
proſecuti, Paciceo denunciauit quo loco res Craſsi eſſent: atque pro iure
amicitiæ, eius nomine poſtulauit, ne herum in eo diſcrimine deſereret. Is
tempus veniſſe gaudens amicitiæ qualicunque officio declarandæ, quo res
occultior eſſet ipſe Craſsi congreſſu abſtinens, quod tempori dandum erat,
ſeruo mandat quotidie in vicina ſpeluncæ rupe commeatum deponere,
quem ex vrbe accepiſſet, vetito perſcrutari quorſum id fieret, mortis de-
nunciatione ſi mandata violaret, ſi exequeretur fideliter promiſſa liberta-
tate. Ea diligentia atque cura Craſſus ſeruatus, Marij Cinnæque morte de-
nunciata, ex latebris prodiens facilè multas in Hiſpania vrbes, quæ propen-
ſa in Syllam voluntate erant, in partes attraxit. Malaca etiam à milite di-
repta, Craſſo inuito, vt videri voluit & per totam vitam præ ſe tulit: an
annuente, vt militum voluntates redimeret aliena calamitate, ex Hiſpa-
nia in Africam traiecit, vbi Syllæ partes præcipuè vigebant. Porro ſpecus
Craſsi latebris illuſtris, præter Heracleam & Arundam hodie monſtratur,
Ximenæ oppido vicinus, ſignis omnibus conuenientibus, quæ ex Plutar-
chi lectione colliguntur. & Paciecorum familiam non minus nobilem
quàm amplam fuiſſe ea tempeſtate in Hiſpania veterum auctorum monu-
menta

menta satis declarant. Ad quam qui familiam nostra ætate opibus, gratia, & auctoritate in Carpetanis facile principem referunt, sola ex nomine ducta coniectura nituntur, nec repudianda semper, nec satis constanti. Recentiora procerum genera in vetera eiusdem nominis insundere receptum: quæ magna est historiæ labes, veritatis iniuria.

Bellum Sertorij inchoatur. Cap. XIII.

EX BELLIS ciuilibus nouum in Hispania bellum natum est, quod à paruis initijs potentiam Romanam nouem annis exercuit, varia sæpe fortuna, exitu tandem Romanis prospero. Q. Sertorius eius belli incitator extitit, natione quidem Italus, obscuro loco Narsij oppido prope Romam natus: cæterum virtutis specimen in Hispania dederat, vt est superius demonstratum, & Marij deinde ac Cinnæ partes secutus in Italia, alterum in eo bello oculum amisit. à Sylla tandem, cùm rerum esset potitus Cinna & Mario deuictis, proscriptus cum multis alijs, mortis discrimine adactus, & quoniam in ea rerum perturbatione id habiturum iudicabat, quod primus occupasset: vbi militum atque prouinciæ studia erant, in Hispaniam venit. Iulio Salinatori Pyrenæi angustias obsidendi cum legionis præsidio cura demandata, aduersus Syllæ conatus. Ipse in interiori prouincia magnos delectus habere, & subsidia vndique comparare ad retinendam Hispaniæ possessionem. Verùm Sertorij conatus G. Annij aduentu & celeritate præoccupati sunt, Pyrenæi præsidio disiecto Salinatoris morte, quem a Gaio subornatus Calpurnius Lanarius per fidem amicitiæ proditorie sustulit. Sertorius suorum numero & virtute diffisus, veritusque acie contra Gaij copias dimicare, Carthagine traiecit in Africam: vbi varia & aduersa sæpe fortuna iactatus, Hispaniæ vicinam Ebusum cepit cum sua peculiari classe, & Piratarum ex Asia lembis adiutus, qui forte mari vagabantur. Inde depulsus, & de Fortunatis cogitans (sunt qui eò traiecisse scribant, declinādæ videlicet hostilis sæuitiæ necessitate) à Lusitanis aduocatus est. Nam Romanorum imperio fessi erant, & recuperandæ libertatis cupiditate flagrabāt. Oblatam Sertorius occasionem hostes de totius Hispaniæ possessione pellendi arbitratus, continuò in Lusitaniam venit, non magis disciplina militari instructus, quàm pacis artibus. ingenij facilitate, comitate morum, atque vectigalibus moderandis prouinciæ vniuersæ studia excitauit. Ad formam præterea Romanæ reipublicæ senatu lecto ex Hispaniæ proceribus, ijsdem magistratuum nominibus quibus Roma vtebatur, Romanæ maiestatis imaginem quandam repræsentabat. his ad consilium adhibitis imperij summa penes Sertorium erat. militare præsidium ex ijs legit, qui Romani nominis essent, quorum volūtatibus magis fidebat, propter communem originem. & quia fallere non poterant difficili ad hostium gratiam aditu maximè fidos fore iudicabat. Harum rerum fama non Vlterioris modò Hispaniæ imperium, sed etiam Citerioris

ris volũtatem adiunxit, vnum esse Sertorium cunctis iudicantibus, per quem Hispanorum potentia Romanorum gloriam obscuraret, fastum tyrannidemque deprimeret. quæ ille studia vt diuturna essent, arte prouidebat, sapientiæ professoribus ex Italia aduocatis, atque litterario gymnasio Oscæ constituto, ad quod filij procerum mitti curabat, cunctas nationes non magis armis quàm sapientiæ studijs illustrari, dictitans, neque fas esse ea laude concedere Romanis, quos rebus cæteris exæquarent. Atque hæc palàm iactabantur: ex arcano datæ fidei obsides comparabat nulla offensione prouincialium. Ad has artes accedebat religionis simulatio, qua vna re vulgi animi maxime capiuntur, cerua candida Dianæ dono, vti iactabat, ad aurem adhibita, vnde assueta erat cibum capere, quoties aut litteræ essent allatæ, aut de rebus magnis in senatu consultabatur, quasi nutu numinis arcanos euentus & consilij summam insusurraret. Itaque Sertorij monetæ reperiuntur in Hispania cerua expressa altera ex parte. Eboræ in Lusitania duo lapides indicio hodieque sunt, multum in ea vrbe Sertorium fuisse, eiusque Eboracenses præcipuis & frequentibus beneficijs ornasse. Geminam Oscam in Hispania fuisse, alteram in Ilergetibus, in Bæticæ parte alteram, ex Plinio & Ptolemæo constat. In vtra erudiendam iuuentutem Hispanicam Sertorius curauerit, dubitatur: multis tamen eam laudem ad Citeriorem Oscam ablegantibus, nobis locorum vicinitas persuadet in Bastetanis esse: ab vtraque certe vetus appellatio conseruatur leui mutatione facta. Duxerat ex Africa cum primùm in Lusitaniam venit Romani nominis duo millia & sexcentos, atque huic numero septingentos Afros adiunxerat: in Hispania verò pedites quatuor millia, septingenti equites accessere. cum his copijs Cota primùm nauali prælio non procul Melaria, quæ ad freti fauces sita est superato, deinde ad Bætim Didio Prætore profligato, atque duobus hostium millibus cæsis ex eius exercitu, imperij auctoritatem vehementer sanxit: hostibus timorem incussit reputantibus Hispaniæ potentiam ductoris consilio, quo eatenus caruisset, adiutam magnas allaturam difficultates Romano nomini, cladesque priusquam ad officium penitus reuocari posset.

Metellus & Pompeius veniunt in Hispaniam. Cap. XIIII.

ARES Syllam mouit vt anno ab Vrbe condita sexcentesimo septuagesimo quarto, altero suo consulatu Q. Metellum collegam cognomento Pium ob patrem lacrymis ab exilio liberatum, mitteret contra Sertorium in Hispaniam. Huic adiunctus L. Domitius Prætor, quem Plutarchus Toranium vocat cognomento videlicet Domitijs familiari, in ipso Prouinciæ aditu ad Pyrenæi montis radices ab Hirtuleio Sertorij Duce victis fusisque copijs cæsus est. Quæ res Manilium Galliæ Narbonensis Proconsulem in Hispaniam attraxit haud meliori quàm Domitius euentu: nisi quod acie ab Hirtuleio superatus Ilerdæ munitione, in quam se contulit, seruatus est. Sane Metellus in 6 7 4

Bætica

Bætica, in quam cum exercitu penetrare ausus fuerat à Sertorio sæpe victus & virtute suorum diffidens, locis munitis se tenere coactus est, neque totius dimicationis copiam ferocienti hosti facere. Lacobrigam tantùm, quæ vrbs in extrema Lusitania ad promontorium Sacrum sita est, Sertorij copijs aliò atque aliò dilapsis, repentina obsidione opprimere cogitauit. irritus conatus fuit. Afri & Hispani proposito à Sertorio præmio deceptis Romanorum vigilijs, duo millia vtres aquæ ad obsessos intulerunt, cuius inopia maximè laborabant: aquæductibus corruptis, atque vno tantùm puteo maligne aquam suppeditante. Itaque Romani cùm quinque dierum frumentum allatum esset, inopia commeatus coacti sunt obsidionem soluere, Sertorio cum subitaria manu locis omnibus fatigante. Nec impar Hispanus Romano militi erat, quem Sertorius ordines seruare, atque imperia agnoscere, signaque sequi docuerat: solitum alioqui rarum dispersumque pugnare, magno primùm impetu facto, si premeretur pedem referre assuetum. Multum in eam rem contulere, Romanorum arma mortuis detracta, quibus Hispani armati erant. Harum rerum fama, cùm non modò tota Hispania vagata esset, sed etiam in Asiam peruenisset: Mithridates altero bello, quod gessit cum Romanis, Sertorium missis Legatis ad fœdus inuitauit, classis & pecuniæ pollicitatione, vt vires populi Romani distraheret. Ijs Legatis senatu dato, quo maior esset auctoritas concessum postulantibus, vt M. Marium cum aliquanto comitatu secum deferrent, cuius operam suis rebus Rex potentissimus imprimis vtilem fore iudicabat, si suas copias per eum Romana disciplina militare docuisset. In eo Asiæ bello Aulus Mæuius Lacetanus Luculli signa secutus, egregiam operam Romanæ reipublicæ nauauit, vt lapis indicat altero ab vrbe Ausetana stadio in loco publico constitutus, eius iussu cùm redux esset in patriam. Verùm ad Sertorium redeamus. qui hostibus L. Lollij res gerentis in Gallia aduentu confirmatis, prælij discrimen, quod antea vltro appetebat, detrectare cœpit, satis habens leuibus prælijs atque incursionibus tumultuarijs hostem fatigare. quo belli & consiliorum tenore biennio extracto Gn. Pompeius exæquata cum Metello potestate atq; ipso per litteras expetente, nam aliter Pompeius venturum negarat, in Hispaniam missus est, Magni cognomento aut iam parto, aut vt alij scribunt ex Sertorio superato quæsiuit. Tertullianus indicat, & Cassiodorus ait, id cognomen conciliasse theatrum, quod è lapide Romæ primus Pompeius extruxit: nam antea scæna ex materia facta, & subitarijs gradibus vtebantur. Quæstor adiunctus L. Cassius Longinus de quo sermo est rediturus. Magnis ergo in Gallia difficultatibus superatis, cùm Pompeius in Hispaniam penetrasset, ad Metellum se contulit, non prius cum hoste dimicare certus, quàm vires essent collatæ. Sertorius eodem tẽpore Lauronam obsidione premebat nouis & ipse auctus copijs, quas Marcus Perpenna ex Sardinia deduxerat. Nam AEmilius Lepidus Consul, cùm à senatus auctoritate defecisset, Italia pulsus atq; Sardinia occupata, breui ex morbo migrauit è vita. Robur exercitus à M. Perpenna in Hispaniam deductum, Sertorio se adiunxit, siue eius sponte siue defectione militum, nam vtrunque ab auctoribus

ctoribus

ctoribus proditur,cùm in diuersa Hispaniæ parte bellum gerere atq; imperium constituere in animo haberet. Ad Sertorium necessitate se contulit. Lauronem periti antiquitatis Lyriam esse arbitrantur ad Sucronem sitam in agro Valentino, sedecim ab ea vrbe millibus passuum. Eò Metellus & Pompeius iunctis viribus ac paribus auspicijs profecti obsidionis soluendæ studio cùm castra prope posuissent,nullum aliud operæpretium fecerunt,nisi quòd in tumultuario certamine dum pabulatoribus opem ferunt, decem Romanorum millia Sertorij insidijs circumuenta ceciderunt,atque in his Pompeij legatus D. Lælius. Obsessi defensione desperata ad deditionem compulsi cum incolumi salute res etiã educere iussi essent, vrbs incendio est absumpta in vtriusque Ducis Romani oculis,ad ostẽtationem videlicet virtutis magis, quàm sæuiendi voluntate. Orosius discessisse Pompeium ait priusquam Lauro in Sertorij potestatem venisset: & ciues partim trucidatos,partim direpta vrbe in seruitutem abactos. addit præterea, in Romanorum castris triginta millia pedites,equites mille fuisse: in Sertorij pedites duplicato numero,equites octo millia.Proximo anno,qui fuit ab Vrbe condita sexcentesimus septuagesimus septimus,veris principio bellum vtrinque 677
instauratum.Metellus ac Pompeius ex Citeriori Hispania atque Pyrenæis montibus, ad quæ loca in hiberna secesserant, Sertorius ex Lusitania digressi. à Pompeio Segeda expugnata est. Metellus prope Italicam signis cum Hirtuleio collatis,viginti hostium millia cæcidit: Dux ipse fuga seruatus est, tanta ex ea victoria Metelli lætitia,fastuque,vt picta veste in conuiuijs vteretur: venientique passim in vrbibus thure quasi Deo supplicaretur, populis in assentationem effusis. addebantur ludi, atque triumpho persimilis pompa. Sunt qui huius victoriæ monimẽtum esse credant è duobus Guisandi tauris lapideis,alterum hac inscriptione: Q. Cæcilio Metello Consuli. II. victori. numero non ad consulatum sed ad victoriam duplicem relato.Pompeius Segeda capta,hostem ad Sucronem nactus, prælioq; dimicare ausus,periculo proximus fuit. verùm prælium inclinatum penitus Metelli aduentu restitutum est,sine quo ne aliquid de victoriæ laude decederet pugna fuerat inchoata.discessum dubia victoria pariq, vtrinq; iactura facta.

Sertorius victus & occisus. Cap. XV.

SECVNDVM hoc prælium Sertorius in luctu esse, & publico abstinere, ceruam qua plurimùm vtebatur ab hostibus interceptam cogitans, tristi videlicet omine rerum futurarum. & cùm deinde repente apparuisset, lætitia animi reuocata, luctuque abiecto, bellum instaurauit. Ad Turiam fluuium denuò dimicatum(decurrit per agrum Valentinum,& hodie Guadalauiar nuncupatur) totis vtrinque viribus summa animorum contentione & corporum conatu. victoria cæso dissipatoq, Sertorij exercitu penes Pompeium stetit.Hirtuleius cum fratre eiusdem nominis, & Herennius, qui Sertorij partes sequebãtur trucidati sunt.In ipso ardore pugnæ à Pom-

peiano milite frater obtruncatus eſt, vt ſunt ancipites & calamitoſi etiam in ipſa victoria bellorum ciuilium caſus. Detracta caſside agnitum cùm inſtructæ pyræ impoſuiſſet, voce flebili precatus manes placatos parricidij veniam per errorem facti: quoniam mutare non licebat, eadem vindicare dextra certus, gladio quo fratrem occiderat in viſcera adacto ſuper defuncti corpus occubuit. re vulgata indignatio vtriuſque partis ſubſecuta eſt & ſæuiſsimi belli execratio. Amiſſo Sertorius exercitu intra Calagurrim ſe continuit, dum nouis delectibus vires colligeret. Intra eam vrbem à Pompeio obſeſſus, cum eruptionem feciſſet, tria ſuorum millia amiſit. inde ad copias fuga elapſus eſt, quæ ſuorum diligentia magno numero erant collectæ: quarum virtute confiſus Romanos aggredi atque dimicationis copiam facere auſus in hiberna copias deducere coegit. Metellus ſuperatis Pyrenæi iugis ad eius montis radices, Pompeius in Vaccæis hyemarunt. Erat Sertorio mite ac tractabile ingenium niſi naturam ſuſpicio corrumperet: qua ſtimulatus Romanorum animos penitus alienauit, Celtiberorum præſidio vſus: & vt timorem ſæuitia conſequitur, nonnullis è ſuorum numero trucidatis. Ab eo gradu pueros Hiſpanorum, quos ſtudij cauſſa Oſcam miſſos fuiſſe docuimus, partem occidit, partem in ſeruitutem vendidit: atque ex ea re, quod vnum præſidium reliquum erat, prouinciæ ſtudia atque voluntates penitus conturbauit. excæcat nimirum animos fortuna ſiue Deus vbi vim ſuam exerere vult. Omnino Sertorius, qui ſuorum beneuolentia nitebatur, ab hoc initio in præceps ruere cœpit. Et Metellus multas vrbes veris principio expugnauit. Pompeius à Palentiæ obſidione Sertorij aduentu diſcedere compulſus eſt: deinde viribus reparatis Sertorioque in extremam Hiſpaniam cedere coacto, ad promontorium Hemeroſcopeum, quod prope Dianium promontorium iacet & hodie à S. Martino nomen habet, tumultuario certamine pugnatum eſt haud memorando in alterutram partem euentu, cum vniuerſi certaminis aciem imminutis vtrinque copijs ſubire vtraque pars detrectaret. Res Sertorij magis ſuorum odio quàm Romanorum virtute inclinatas, vt nunquam calamitas in vno gradu reſiſtit, eius mors penitus cõturbauit. Perpennæ coniuratione Antonijque, qui proximus aſsidebat, pugione in conuiuio Oſcæ trucidatus eſt. Coniuratione paulo ante ex parte detecta, quidam ex coniuratis ſupplicio affecti ſunt, alios fuga ſeruauit, alios ſociorum ſilentium texit, qui ne proderentur facinus accelerarunt. Sic perijt Sertorius, quem Hiſpani Romanum Annibalem vocare ſoliti erant. nullam prolem reliquit: tametſi iuuenis quidam deinde ſe Sertorij filium eſſe ſimulauit propter oris ſimilitudinem facili ad fallendum fide. anno quantum conie-
681 ctura conijcere licet ab Vrbe condita ſexcenteſimo octogeſimo primo, cæſus eſt magnis Imperatoribus veris virtutibus, militari ſcientia, ciuilique prudentia meritò coæquandus, ſi primis vltima contexuiſſet, nec egregiam indolem ſæuitiæ ignominia fœdaſſet. Sertorij illa vox fuit: Malle ſe ceruorum exercitum duce leone, quam leonum duce ceruo. tum illa: Periculis obeundis periti Ducis partes eſſe priuſquam ingre-

deretur discrimen , considerare de exitu. Concordiæ militaris symbolum equi caudam proposuisse fertur, crinibus singulis facilè conuulsis, omnibus inuictis. Belli necessitatem salutis discrimen imposuit. tranquillitatis tamen cupidior fuit: cùm Romæ postremum locum occupare mallet, vt ipse præ se ferebat, quàm in exilio principem. Corpus eius Eboræ sepultum esse traditur lapidis indicio, quem eruendis templi D. Ludouici fundamentis inuentum esse affirmatur haud satis idoneo auctore. Sed confractum tamen lapidem, & in eo incisa subiecta verba aiunt.

SERTOR. LVSIT. DVX. IN EXTREM.
ORB. PLAGA. D. IMMORT. VOVET.
ANIM. BVSTO. CORPVS. QVI TIBI
SALO. TETHI. SERVATVS. QVO
LOCO. CIRCA. EBOR. RO. COS.
COP. Q. IPS. CAECIDERAT. OLIM
H. EREX. S. CIRCVMVENTAM.
DOLO. VMB. ELYSIVM. DIRIGE.
DIVA. D.

S. T. T. L.

AVLICVS. P.

Quæ inscriptio cum paucis alijs sumpta est ex commentarijs Ambrosij Moralis viri in historia nostræ gentis, sed eruenda Hispaniæ antiquitate imprimis diligentis & accurati. ad auctorem gratia redeat fidesque: nobis his rebus amplius examinandis otium non erat.

Pompeius pacat Hispaniam, Cap. XVI.

ERTORII cæde vulgata magnus suorum gemitus consecutus est: magnaque inuidia atque indignatio in Perpennam excitata. resignatis testamenti tabulis, quibus eum inter alios hæredem scripserat, & priuatim imperij successorem designabat, vehementius aucta est: cùm amicitiam perfidia, beneficium maleficio compensasse cum dolore & gemitu reputarent. Quos ille multis in præsenti blandimentis & donis, maioribusque in posterum pollicitis mitigauit. timor præsertim Romanorum, qui concordiæ vinculum maximum est, compescuit animos: nam ad Pompeij impetus sustinendos, qui Metello Romam profecto factionis reliquias dissipare parabat, Duce aliquo opus habebant: neque melior Perpenna occurrebat Sertorij etiam iudicio atque suffragio. Itaque Perpenna belli administrādi cura suscepta Pompeioq; continuò obuiam facto, cum non minus suorum virtute

quàm fide diffideret, in consilio certaminis detrectandi initio perstitit: deinde in insidias hostium arte præcipitatus facilé victus est: copijsque partim cæsis, partim dissipatis ex latebris ipse, cùm se intra dumeta condidisset, extractus atque eius rogatu clementiæ Romanæ spe quamuis ad Pompeium deductus, eius iussu continuò interfectus est. præcipiti ira an ne proditis defectionis conscijs maiori sæuitia grassari necesse esset: nam eo consilio litteras Romanorum ad Sertorium, quibus in Italiam reuocabatur, igne cremarat. Omnino Sertorio & Perpenna sublatis breui vniuersa Hispania ad officium reuocata est. Oscenses, Valentini, & Termestini deditionem secundùm hanc victoriam fecerunt. Vxamam imperata facere recusantem Pompeius ipse expugnatam solo æquauit. Calagurris ab Afranio post diuturnam obsidionem, qua ciues consumpto commeatu filiorum & vxorum carnibus famem tolerarunt, vnde prouerbio facto fames Calagurritana nobilitata est, cúm venisset tandem in potestatem ipsa quidem euersa est, ciues autem qui supererant ad vnum trucidati. Ijs exemplis reliquæ vrbes & oppida castigata iugum imperij Romanorum breui omnes accepere: multaque bello peracto trophæa à Pompeio in Pyrenæi montis iugis excitata, commemoratione vrbium atque oppidorum, quæ eius belli progressu in ditionem venerant amplius octingentorum in sola Vlteriori Hispania, atque ea Galliæ parte vnde in Hispaniam transmiserat. Horum trophæorum vestigia circuli ferrei esse creduntur plumbo liquato affixi rupibus decem amplius pedum ambitu, in Andorre & Altauaca Pyrenæi montis vallibus ad hunc vsque diem extantes. fornicum triumphalium coniectura huic opinioni fauet: vbi eius formæ circulos nonnunquam trophæis sustentandis erectos fuisse Emeritæ præsertim consideramus. In Vasconibus condendæ vrbis nouæ & cognomento suo appellandæ gloriam aucupatus Pompelonem fundauit (ex eo quidam Pompeiopolim vocant, Strabo certe Pompelonem quasi Pompeiopolim dictam ait) Nauarræ hodie metropolim. Romam tandem profectus vnà cum Metello de domita Hispania triumphauit, anno ab Vrbe
683 condita sexcentesimo octogesimo tertio, quo tempore nonnulli poetæ Cordubenses Romæ vixerunt crassum, vt Cicero scribit, sonantes non magis nationis culpa quàm temporum vitio. Sane ijs Metellus multúm & familiariter vtebatur, eosque fortassis ex Hispania decedens secum in vrbem deduxerat.

C. Julius Cæsar venit in Hispaniam. Cap. XVII.

ANNVM circiter ab Vrbe condita sexcentesimum octoge-
708 simum quintum, Iulius Cæsar Quæstoris munere in Hispaniam venit Antistio Prætori socius. Plutarchus Tuberoni ait, vitiata, vt putamus lectione pro Turpione, Antistiorum videlicet cognomento vsitato. Omnino populi Romani mandato conuentus

conuentus iure dicundo cum inuiseret, vt quid de rerum statu videretur, se-
natui referret, Gadeis delatus propter eius insulæ celebritatem, in Her-
culis templo ad visam Alexandri Macedonis statuam ingemuisse fertur:
quòd ea ætate, qua Alexander orbem terrarum armis subegisset, nul-
lum rerum ab ipso gestarum monimentum extaret. Ea æmulatione incita-
tus & somnio in Vrbe erectus, quo matri stuprum offerre sibi videbatur,
(& vates orbis imperium atque Vrbis ex eo denunciabant,) ad captandas
nouas spes missione ante tempus impetrata in Vrbem fuit reuocatus. Cæ-
sare digresso atque ab Vrbe condita anno sexcentesimo octogesimo no- 689
no. Gn. Calphurnius Piso, qui cum extraordinaria potestate res gerebat
in Hispania Citeriori, noctu à quibusdam equitibus Hispanis obtrunca-
tus est, scelerum vindicta, an in Pompeij gratiam: qui opprimendi Pi-
sonis omnes artes quærebat, eoque auctore per speciem honoris erat in
Hispaniam amandatus. Quadriennio exacto atque ab Vrbe condita anno
sexcentesimo nonagesimo tertio, Consulibus M. Pupio Pisone, & M. Valerio 693
Messala: qui annus ante Christi Dei ortum salutarem octauus & sexagesi-
mus præcisè fuit, Cæsar rursus in Hispaniam Prætor venit, atque initio
Herminiorum montium accolas Durio & Minio amnibus circumfluos,
quoniam ex ijs locis variæ prædonum manus Lusitaniæ & Bæticæ oram
latrocinijs infestabant, locorum notitia & munitione confisæ, cum spon-
te detrectarent, malo compulit in loca plana domicilia transferre. Præ-
terea ijs finitimi cùm exemplo seueritatis castigati Durio transmisso nouas
sedes populariter petere constituissent, à Cæsare occupata fuga, victi prælio
atque domiti sunt. Multæ Lusitanorum vrbes & oppida direpta, multæ ex
deditione venerunt in potestatem. Herminij quoniam ab imperio rebella-
bant, denuo bello petiti, victique acie atque ex fuga in vicinam littoris in-
sulam compulsi sunt: ex earum fortassè numero quæ Baionæ obiectæ ab ea
vrbe vulgò nomen habent, antiquis Albianum & Lancia, communi no-
mine Ciciæ erant, quod hodie etiam nomen retinent. Ad eorum homi-
num stirpem delendam missus est à Cæsare Dux cum copiarum parte, cu-
ius nomen non proditur, factum Dion tradit. in milites in terram expositos,
ipso Duce maris æstu excensione prohibito, Herminij facto impetu fa-
cilè vniuersos trucidarunt. in eo discrimine P. Sceuæ virtus enituit,
qui amisso clypeo, multisque vulneribus debilitatus, natatu ad classem
euasit. Cæsar eius ignominiæ vindicandæ studio maiori classe compara-
ta, cùm ipsemet in insulam trasmisisset, breui hostes & minori virtute
& commeatus inopia laborantes afflixit atque peremit. Inde in Calæciæ
littore Brigantinus portus (Corugnam hodie vocant) pari celeritate est
occupatus deditione ciuium, nauium magnitudinem, immensùm inflata
carbasa, malorumque proceritatem cum admiratione formidantium ab
insolenti spectaculo: cùm medicis ipsi lembis vti soliti essent carina ex leui
materia compacta, reliquo corpore ex viminibus contexto corijsque sti-
pato: ne videlicet aqua peruij essent. Cæsare Prætore prouincia optimis
institutis temperata est, ac nominatim Gaditanis eæ leges datæ atque

 sancitæ

ſancitæ quas ipſi petijſſent. denique modus verſuris impoſitus, vnde debitori tertia fructuum pars cederet, reliqua creditor perciperet, quæ vſuris annumeratis de capite detraheret. His rebus perfectis Romam redijt ad comitia neque expectato ſucceſſore, & triumphi honore, qui ſponte à ſenatu deferebatur, repudiato, ſpe videlicet & ſtudio conſulatus obtinendi. Equinum pullum ex prouincia deduxit pedum vnguibus in plures diductis partes, vnde aruſpices orbis etiam imperium portendi pronunciabant. viuo ſolus ipſe vſus eſt cùm nullum alium dorſo admitteret: mortuo ſtatua Romæ ad Veneris poſita eius iuſſu recepta vanitate.

Initium belli ciuilis in Hiſpania, Cap. XVIII.

V M Cæſar Gallia magna ex parte domita aduerſus Voconcios & Tharuſates (hos coniectura eſt fuiſſe incolas vrbis Turſæ in prouincia Auſcitana, Aquitaniæ parte Hiſpaniæ Citeriori vicina) Craſſum miſiſſet: ab ijs gentibus Hiſpani finitimi aduocati magna multitudine Pyrenæi iuga ſuperarunt. Oroſius quinquaginta millia Cantabros aſſirmat iuiſſe in Galliam: & conſtat eorum potiſsimum virtute bellum fuiſſe geſtum, Ducibus ex eo numero creatis qui ex Sertorij diſciplina Romanæ militiæ artes edocti magnum in re militari vſum habebant. ſucceſſus aduerſus fuit. ex Hiſpanorum numero triginta octo millia cecidiſſe feruntur. Strabo auctor eſt Craſſum mari in Caſsiterides inſulas delatum Cronio promontorio obiectas, inſulanos pacis artibus & tranquillitati deditos, nulla difficultate ſub imperium

7 0 1 miſiſſe. Excepit anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo nonageſimo nono, proconſulatus Q. Cæcilij, qui biennium Hiſpaniam gubernauit, & ad Cluniam vbi Romanorum conuentus iure dicundo erat, & cuius vrbis ruinæ hodie extant non procul Vxama propeque Corugnam, a Vaccæis inſigni prælio ſuperatus magnam iniecit ſolicitudinem ſenatui populoque Romano. prorſus vt Gn. Pompeio cui gratia & auctoritas magna erat in prouincia & multæ prouincialium clientelæ ſuperiori tempore adiunctæ, res Hiſpaniæ in quinquennium commendarent anno ab Vrbe

7 0 1 condita ſeptingenteſimo primo. Cæterùm cum Iuliæ nuptijs, quæ Cæſaris filia erat, delinitus totusque vxorius factus in Hiſpaniam proficiſci recuſaret, tres Legatos prouinciæ præfecit Petreium, Afranium, & M. Varronem. Afranius Citeriorem Hiſpaniam tribus legionibus obtinere iuſſus eſt. Varro cum Hiſpaniæ Vlterioris tractum qui Marianis montibus & Ana flumine continetur. Petreio reliqua Bætica & Luſitania atque Vectones cum duabus legionibus commendata. Quibus præſidijs quaſi fræno prouincialium ferocia cohibita Hiſpaniæ quidem res, aut tranquillæ aut modicè laceſsitæ fuerunt. Ex Italia autem noui atque exitialis belli occaſio nata: cuius flamma Hiſpanos etiam peruaſit. Defuncta Iulia, quo vno vinculo Cæſaris & Pompeij voluntates aſtrictæ fuerant, noua

noua ſimultas exorta totum imperium Romanum diuiſis inter vtrunque ſtudijs traxit in partes. Regnandi inexhauſta auiditas, & incommunicabilis natura poteſtatis fatalis mali extitit cauſſa. dum Cæſar neminem præferri patitur, Pompeius exæquari aliquem auctoritate detrectat. Sane Cæſar Gallia domita, atque Britannia terrarum vltima ſemel & iterum tentata, æquum poſtulare videbatur vt legis venia conceſſa abſenti daretur petere conſulatum. Id graue ſenatui Romano viſum eſt arma tenentem, vnde gradus fieret ad reipublicæ libertatem opprimendam, ſummum & maximum ambire magiſtratum. & erant plerique ſenatores infecti partibus & in Pompeij fauorem inclinabant. Itaque ad illud extremum atque vltimum ſenatusconſultum decurſum eſt, quo niſi rebus deſperatis diſceſſum eſſe nunquam antea conſtabat. Darent operam Conſules Prætores, Tribuni plebis, quique Conſules eſſent ad vrbem, ne quid reſpublica detrimenti caperet. Eo ſenatusconſulto quoniam bellum continebatur, niſi Cæſar qui decennium Galliam tenuerat, ad certam diem copias dimiſiſſet: is re cognita Rubicone fluuio vbi prouincia terminabatur, cum exercitu traducto Romam feſtinare conſtituit. Pompeius hoſtis voluntate perſpecta & Conſules Claudius Marcellus, & Cornelius Lentulus nondum copijs ad reſiſtendum comparatis ex vrbe diffugiunt anno ab Vrbe condita ſeptingenteſimo quinto. Brunduſium in extremo Italiæ angulo 705 ſitam elapſi, inde in Macedoniam tranſmittunt. vt quoniam de Italia & Occidente deſperarent, Orientis viribus publicam libertatem tuerentur. Bibulius tamen Rufus à Pompeio, in Hiſpaniam legatus eius verbis Afranio, Petreio, atque Varroni imperauit, vt collatis in vnum viribus ſupremoque conatu Cæſarem prouinciæ delegatæ aditu prohiberent. Itaque Varroni Vlterioris Hiſpaniæ cura commendata Afranius & Petreius additis ad præſidiarias copias ex Celtiberia & Cantabria octoginta Cetratorum cohortibus, Ilerdam belli ſedem deligunt caſtris poſitis citra Sicoris ripam. Ilerda enim in colle arduo ſita eſt, obiecto ad ſeptentrionem tumulo vnde tormentis petatur ad munitionis nonnullam iniuriam. Orientale latus Sicori alluitur, qui fluuius paulo inferius Cingæ confuſus non magno interuallo in Iberum euoluitur. Cæſar Pompeio ex Italia pulſo atque rebus vrbanis ex ſententia compoſitis Hiſpaniæ petendæ ſtudio, dum ad Maſſiliam, quæ portas clauſerat, moram trahit, cum tribus legionibus Fabium præmittit in Hiſpaniam. Is Pompeianorum præſidio ſuperato Pyrenæi anguſtias tranſgreſſus atque Ilerdam delatus in hoſtium conſpectu caſtra poſuit Sicori tranſmiſſo. Lucanus ex licentia poetica flumen inter vtraque caſtra interiectum fuiſſe ait. ſubſecutæ ſunt aliæ legiones & auxilia: ſex millia pedites, equites tria millia & par numerus euocatorum ex Gallia nominatim. Nam fama prodierat Pompeium per Africam in Hiſpaniam feſtinare, venturumque primoquoque tempore, quod omnino facere debuit, ſicque rerum periti ſuſpicabantur, vt nobiliſſima prouincia retenta reliquum bellum maiori robore meliorique ſpe adminiſtraret.

Pompeiani á Cæsare in Hispania victi, Cap. XIX.

CAESAR Massilia relicta, tandem in Hispaniam delatus, cum Ilerdam in castra peruenisset, bellum cum Pompeianis varia fortuna gestum est: leuia sæpe prælia fuerunt meliora ferentibus Cæsarianis. deinde pluuiarum copia atque niue veris tepore in montibus liquata, Sicoris vehementer auctus duos pontes, quibus Cæsariani supra Ilerdam factis pabulatum frumentatumq; prodire consueuerant, disiecit, Cinga ex altera parte non minorem aquarum molem trahente. sic locorum angustijs cohibitis Cæsarianis, magna rerum commutatio facta est, magnaque commeatus inopia in castris esse cœperat. Quibus rebus Pompeianorum litteris, rumore, famaque, vt fit, magnificentius Romam atque in alias prouincias perlatis, quasi hoste profligato magnæ gratulationes factæ, multique dubiæ eatenus atque suspensæ ex fortuna fidei ad Pompeium tanquam re diiudicata profecti sunt: ne videlicet postremi ad eius partes minori gratia accederent? Verùm hæc omnis Pompeianorum lætitia atque spes male fundata breui luxuriauit vanaque euasit. Cæsaris diligentia viginti duobus supra Ilerdam millibus, Sicori ponte constrato commeatus inuectus in castra affatim, & noua auxilia quæ ad Cæsarem denuò veniebant ex Gallia periculo liberata. multæ præterea Hispaniæ Citerioris vrbes Cæsari sese adiunxerunt: Calagurris cognomento Nasica, Osca, Tarraco, Ausetani, Lacetani, Ilurgauonenses. Quibus rebus & quoniam Sicori in plures riuos diducto, ne tanto circuitu pontem petere esset necesse, Pompeiani metuebant, ne à Cæsaris equitatu, qua parte copiarum ipsi inferiores erant, commeatus facultas intercluderetur, fugæ consilium captant. Vrbano ponte Sicorim transmittentes, aliquanto circuitu ad Octogesam, quod hodie oppidum Mequinensa esse creditur, viginti ab Ilerda millibus Ibero superato in Interiora Celtiberiæ pene[illegible]erti, Cæsaris celeritate atque diligētia præoccupatis montium angustijs, [illegible]a omnino illis transeundum erat, ad deditionis necessitatem sine sanguine deducti sunt. Cæsar omni ratione in detrectādæ pugnæ consilio perstitit, ne quod futurum prouidebat tanto vtrinque effuso Romanorum sanguine imperij vires suasque ipsius debilitaret. Deditum militem sine mulcta conseruauit, vltro etiam missione tam exercitæ & diuturnæ militię concessa(& eas legiones cūstabat in pacata prouincia contra ipsum comparatas) insuper si quid amisissent rerum suarum, quod penes ipsius milites esset, pretio de suo persoluto pristinis dominis reddi mandauit. Sed vt est prona hominum in deterius persuasio, non defuere qui crederent proditam pecunia Hispaniam: prorsus vt Afranio qui continuò ad Pompeium nauigauit(nam de Petreio nihil est proditum) ad Pharsaliam Cato Faonius obijceret: ecquid pugnare recusaret contra mercatorem, qui pretio ab ipso prouincias esset mercatus? Varro quem in Vlteriori Hispania relictum fuisse est demonstratum, initio amicitia cum Cæsare simulata medium se gesserat: deinde Cæsaris angustijs ad Ilerdam nunciatis persona detracta hostilia palam moliri, bellum cōparare, copias cōscribere, triremes Gadibus & Hispali ædificare.

ædificare. Ad eas res perficiendas pecunia grauiſsime imperata, ipſum etiam Herculis Gaditanum templum, quod ſanctitatis opinione celeberrimum erat, theſauris expilauit. Verùm Petreio & Afranio ad Ilerdam ſuperatis, ipſaque Cæſaris celeritate præoccupatus, militumque magna ex parte defectione ad Hiſpalim deſertus neceſſariò deditionem fecit: ſaluteq; conceſſa naues, pecuniam, frumentum, in victoris tradidit poteſtatem. Qui conuentu prius omnium ciuitatum Cordubæ habito & reipublicæ ſtatu fundato, cum ſpolia inde mota theſaurique in Gaditanum templum eſſent relata, Gaditanis omnibus pro eximia voluntate, qua impoſitum à Varrone præſidium vltro depulerāt, ciuitatem dedit. Q. Caſsium Longinum cùm quatuor legionibus in Hiſpania Vlteriore reliquit. Erat is eo anno Tribunus plebis, & rerū Hiſpaniæ magnum vſum habebat Gn. Pompeio Proconſule Quæſtor in ea prouincia. Rebus ſic ordinatis Cęſar mari quidem Tarraconem, terra autem inde in Galliam profectus, Romam cum perueniſſet, Lepidum à quo Prætore Dictator erat dictus, in Citeriorem Hiſpaniam cum poteſtate amandauit: annoque ſequenti qui fuit ab Vrbe condita ſeptingenteſimus ſextus, Pompe- 706
ium prius prælio Pharſalico vicit, deinde in AEgypto eo cæſo Regem Ptolemæum interfectorem illato bello ſuperauit.

Longini res geſtæ in Hiſpania. Cap. XX.

NTEREA nouis bellis mota Vlterior Hiſpania Longini auaritia atque immanitate: quam olim ob cauſſam Pompeio res gerente prouincialium coniuratione ſalutis periculum adierat vulnere inflicto. verùm à Cæſare iuſſus in Africam traijcere aduerſus Iubam Regē, qui Pompeij partes ſequebatur, huius expeditionis prætextu tum imperandis tributis, tum pleriſque facultate manendi in Hiſpania pretio vendita magnam pecuniam compilauit. fœdum latrocinium peculatumque. Ea re multorum animis exacerbatis in eius ſalutem cōiuratio facta, L Recilio & Annio Scapula eius coniurationis principibus. Minutius Silo ſpecie libelli ſupplicis offerēdi primus vulnus inflixit, cæteri ad terram deiectum nouis vulneribus deformarūt. Verùm militari præſidio accurrēte Silo quidem captus eſt, Longinus à Succolantibus in lectu deductus, cum vulnera leuia eſſent, mortem euaſit. De Silone quæſtiones tormentis habitæ multiq; coniurationis ſocij eius indicio perierunt: quoſdam fuga ſeruauit, aut captos pecuniæ vis maxima ſupplicio eripuit. Auaritia in Longini animo cæteros affectus, tametſi deprauatiſsimi erant, ſuperabat. Interim à Cęſare allatis litteris victum eſſe Pompeium renunciatum: & nihilominus prætextu expeditionis Africanæ copijs ad fretum Gaditanū miſsis, cum ipſe conualuiſſet, claſſe inuiſenda Hiſpalim profectus audit, magnam terreſtris exercitus partem defeciſſe Thorio Italicenſi Duce creato. Is quoniam continuò Cordubam petiturus credebatur, M. Marcellus Quæſtor ad continēdas in officio ciuium voluntates vrbemq; tuendam præmiſſus, breui & ipſe à Longini auctoritate deficiens cū vniuerſa ciuitate Thorio ſe adiunxit: eoq; concedente, quoniam

potiori auctoritate erat, belli administrandi præcipuam curam suscepit. Lõginus cum omnia infesta videret, & castris in cõspectu hostium citra Bætim ad Cordubam positis suorum virtute & voluntate diffideret, Vliam concessit oppidum loci natura munitum. Nam in colle arduo positum est, & hodie Montis maioris nomen habere putatur vigesimo ab vrbe Corduba lapide. Ad eius collis radices castris positis, hostium superuentu, cum certamen detrectaret, perpetuo aggere & fossa circumuallatus est. Aduocarat Longinus Bogudem Regem ex Mauritania, atq; ex Citeriori Hispania M. Lepidum, vt quam primum rebus inclinatis opem ferrent: si Cæsaris auctoritatem in prouincia saluam cuperent. Bogud prior cum accurrisset, & Hispanorum qui Longino fauebant, delectu auctus aliquoties cum Marcello pugnasset præliorum euentu vario, non potuit obsidionem dissipare. Lepido aduenienti cuncta sine difficultate cesserunt, Marcello controuersiæ arbitrium ad eum deferente. Longino idem facere detrectanti, conscientia scelerum an Lepidi gratiam præoccupatam à Marcello arbitranti, discedendi quò vellet facultas est data. Itaque Marcellus & Lepidus Cordubã profecti sunt. Longinus Trebonij successoris aduentu renunciato ad Malacam classe conscensa aduersis tempestatibus non procul Iberi ostijs cum vniuersa pecunia, quam scelere & rapina pararat, facto naufragio perijt. Consequenti anno qui fuit ab Vrbe
708 condita septingentesimus octauus, Lepido quidem triumphus concessus, Hispaniæ videlicet motibus inter Longinum & Marcellum pacatis: Marcellus autem defectionis culpam exilij pœna luit, haud diuturni venia a Cæsare facilè impetrata, diuersusque ab eo M. Marcello pro quo conseruato Cæsari gratiæ à Cicerone eleganti imprimis oratione sunt actæ. Quemadmodum non idem Longinus est, quem subiecta alteri è lapideis tauris Guisandi inscriptio continet his verbis: Longinus Prisco Cælonio fieri curauit.

Bellum aduersus filios Pompeij inchoatum in Hispania. Cap. XXI.

ERAT Hispania diuisa studijs inter Cæsarẽ & Pompeium: & pleræque vrbes ad Scipionem in Africam, cuius post interfectũ Pompeium præcipua inter Pompeianos auctoritas erat, missis legatis postularunt se vt in fidem tutelamque reciperet. Missus ex Africa Gn. Pompeius è filijs Pompeij natu maior Balearibus ex itinere occupatis atque Ebuso, in ea Insula affecta valetudine aliquandiu moram traxit. Interea Annius Scapula, nimirum is qui contra Longinum conspirauit & Q. Aponius Aulo Trebonio Proconsule tota prouincia pulso vsque ad Pompeij aduẽtum Pompeianas partes sustentarunt. nec multo post non modo Gn. Pompeius è morbo recreatus sed etiam bello Africano Cæsaris virtute profligato Scipioneque & Catone voluntaria morte sublatis Sex. Pompeius Gnæj frater, Actius Varus, & Labienus cũ exercitus & classis reliquijs venerunt in Hispaniã. Gneius tota prouincia obita multas vrbes, quà vi quà voluntate sub ditionem misit. atque in his Cordubam in potestatem redegit: vbi Sexto fratre relicto Vliam obsedit Q. Pedio & Q. Fabio Maximo

Cæsaris

Cæſaris legatis certamen detrectantibus, ſuſtentantibusque vſque ad Cęſaris aduentũ. Nam is quatuor triumphos dum agit in vrbem atq; reipublicæ perturbatæ ſtatum componit, venire diſtulit vſque ad ſequẽtis anni initium, qui fuit ad Vrbe condita ſeptingenteſimus nonus: cum Roma profectus diſceſſus 709 moram celeritate compenſare ſtudens ſeptimodecimo die Saguntum & poſt decem alios dies Obulcum peruenit (hoc hodie oppidum Porcuna vocatur propter Cordubam & Giennium ſitum). Interea ad fretum Gaditanum à Didio claſsi pro Cæſare præfecto & Varo Pompeianorũ partium prælium nauale commiſſum. Exæquato vtrinque damno & pari periculo, Varus in Carteiæ portum ſe intulit portus faucibus obiecto ferreæ catenæ clauſtro. id ſignum perculſi fuit, & aliquanto maioris acceptæ cladis. Cordubenſes veteri ſtudio, & nouo periculo prouocati clam per legatos neceſsitatem excuſantes, noctu vrbem capi poſſe docent Pompeianorum vigilijs deceptis. Vlia etiam miſsi legati obſidionis anguſtias & moræ periculum niſi ſuccurreretur declarant. Cæſare ancipiti cura diſtracto, Vliam quidem L. Iunius Paciecus cum ſex cohortibus miſſus turbidæ noctis beneficio & Pompeij mandatis ſimulãdis per medios hoſtes in oppidum cum penetraſſet, oppidanis cum ſpe defenſionis animos etiam inflammauit. Hunc quidam ſuſpicantur eum Iunium eſſe, cuius opera forti & fideli Cæſar in Gallia vſus ad Ambiorigem legatum non ſemel de pace miſit. Cæſar ergo iuſsis Pedio & Fabio Legatis ad certam diem ſibi cum copijs præſto eſſe, ad Cordubam caſtra ponit, tanta ex ea re Sexti formidine, vt Gneium ab Vliæ obſidione, quæ ferme in poteſtatem venerat, per litteras & nuncios reuocaret. Verùm Gneio, tametſi prope caſtra locarat, in detrectandi certaminis conſilio durante Cæſar morbo tentatus atque grauatus, Corduba noctu per occultam teſſeram profectione denunciata, Atteguam verſus caſtra mouet. Comitiali morbo, cui fuit obnoxius, Cæſarem primum Cordubæ tentatum Plutarchus auctor eſt: & in ea vrbe conſtat platanum ſeuiſſe antiquorum litteris celebratam. vtrunque fortaſsis cum ſuperiori tempore res gereret in Hiſpania. Attegua ſextodecimo ab vrbe Corduba lapide ſita erat, quo nunc loco ruinæ tantum extant Tebæ veteris nomine. In id oppidum Pompeiani frumentum, pecuniam, & bellicũ inſtrumẽtum magna ex parte contulerant: quo Cæſar confidebat aut oppugnando defendendoque, Pompeianos ad pugnam elicere, aut capto multum virium & auctoritatis detrahere. Gneius iiſdem rationibus Cæſaris itinere explorato & detrectãdæ tamen totius pugnæ certus ad Caſtra Poſthumiana & Attubim (hæc hodie oppida Caſtrum fluminis, & Spegium ſunt) copijs promotis ſe tenere locorum munitione confiſus: deinde trans flumen Salſum Atteguæ vicinum (hodie Guadaxòx vocatur) caſtra ponere. Sed cùm leuibus prælijs fortuna tentata incommodum eſſet acceptum, deſperata oppidi defenſione, Cordubam quidẽ ipſe repetijt: ex oppido autem miſsi ſunt ad Cæſarẽ de deditione facienda legati vano conatu, cùm pacis leges afferrent quas à victoribus dici, accipi à victis æquius fore Cæſar prædicabat. Exacerbatis reſponſo militibus in eos, qui ad Cæſaris fœdus erant propenſi ſæuitum eſt. In quo Numaſij Flacci Præfecti factum prætereundum non eſt propter eius

neſariam

nefariam ac singularem crudelitatem. Omnes eius oppidi ciues Cæsari studentes peremptos è muris præcipitauit, fœminas etiam citatis nominibus virorum, qui in Cæsaris castris erant. præterea in ipsarum brachijs liberos trucidauit, infantes alios in oculis parentum humo tegi, aut pilis excipi iussit. auditu intolerabilis quàm feræ truculentior rabies. Nihil ea sæuitia profectum. Ad vndecimum Kalen. Martij Attegua venit in potestatem ab oppidanis deditione facta ad Cæsaris voluntatem. oppidanos conseruatos, atque Numatij immanitatem vindicatam, etsi historiæ sileant verisimile est. Attubi deinde incensa, atque multis eo tractu oppidis aut vi aut voluntate subiugatis, Mundam Cæsaris castra promota. Erat ea vrbs Pompeianarum partium in edito colle viginti millibus Malaca dessita, modico præterfluente amne, quem lata planicies excipit amœnitate & vbertate præcipua, olim nobilis ciuitas, nunc exiguum oppidum antiquo retento nomine, Ad eam vrbem supremo vtrinque conatu pugnatum est. Cæsar suorum numero & virtute potior erat, Gneius loci natura confisus atque loco superiori, in vicino colle castris collocatis. Explicantur vtrinque acies: nec maiori mole vnquam concursum est nec magis ambiguo marte. sinistra vtrinque cornua superata in fugamque conuersa. prælium varium, anceps, atrox fuit, multum effunditur sanguinis, sternitur cadaueribus campus. Aduentu Cæsaris, cum se in pedes coniecisset & arrepto militari clypeo inter primos pugnaret multis à fuga suamet manu retentis, prælium locis omnibus restitutum & victoria parta est. Triginta millia pedites è Pompeianis ceciderunt, equites tria millia: in his Varus & Labienus. tredecim legionum aquilæ captæ. è Cæsarianis mille milites, & in his promptissimus quisque desiderati sunt. quingenti vulnerati. victoriæ præcipua laus penes Bogudem Regem stetit, (nam is & Bochius Afri Reges Cęsaris partes adiuuabant) Pompeianorum castris, quæ modico præsidio tenebantur, in ipso prælij ardore occupatis. quò cum se Labienus raptim proripuisset, cæteri fugam interpretantes abiecta victoriæ spe hosti terga dederunt. Pugnatum est septimo decimo die Martij, quo die Romæ Bacchanalia celebrabant. & harum rerum curiosi notabant, eodem ante annos quatuor die à Pompeio Italia deserta in Græciam fuisse traiectum. Cum Cæsar de hoc prælio loqueretur, sæpe se pro gloria, ea die pro vita pugnasse dictitabat.

Cæsar Romam reuertitur, Cap. XXII.

NEIVS postquam ad Mundam male pugnatum erat, cùm vulnere in humero accepto Carteiam fuga euasisset, ciuium voluntate diffisus & cedendi in Citeriorem Hispaniam consilio, vbi magnæ clientelæ erant & multorum propensæ voluntates, classem conscendit, quam ad omnes casus paratam habebat: verùm ex iactatione maris vulnere recrudescente quarto post die in littus descendens cùm lectica gestatus latebras captaret, fugientis vestigia insequentibus mari quidem Didio, terra autem Cæsonio Cæsaris iussu, intra specum vbi

vbi se condiderat comprehensus obtruncatusq; est. Florus pugnasse affirmat & prope Lauronam cecidisse, quod hodie oppidum Lyria siue Laurigi esse creditur. Eius naues à Didio partim captæ partim incensæ. Sextus frater ad nuncium aduersi prælij, cùm de Cordubæ defensione sine exercitu desperaret, & ijs locis nihil tutum fore putaret, cunctis eo propensis humani ingenij vitio quo fortunam videbant inclinasse, procul in Citeriorem Hispaniam abijt. Scapula ex prælio Cordubam rediens voluntariam mortem sibi consciuit seruorum ferro post funereas epulas, cùm se solito liberius inuitasset. Cæsar Q. Fabio ad Mundæ obsidionem relicto cum parte exercitus, Corduba per vim expugnata in aduersæ factionis ciues grassatus viginti duo millia trucidauit. Mox eius vrbis statu composito pridie Idus Aprilis, cùm Hispalim peteret, Gneij caput allatum est, tantis rebus admiranda celeritate intra breue tempus peractis atque confectis. & est bello ciuili facto magis quam consulto opus, nihilque festinatione salutarius. Pari felicitate Hispalis venit in potestatem, & Pompeianis deinde tumultuantibus rursus ad officium reuocata, ad quartum Idus Augusti vt in vetustis Kalendarijs Romanis annotatur. Hispalis exemplo, tum alia eo tractu oppida deditionem fecerunt, tum Asta vrbs olim quidem octo millibus Cæsariano dissita ad Lethim fluuium, nunc autem vastus locus antiquam tantùm appellationem retinet. Q. Fabius Munda aliquot mensium obsidione fessa atque expugnata Vrsaonem, hodie Ossunam, præterea redegit in potestatem, vi an voluntate incertum monimentis vetustatis vitiatis. Omnino Cæsar Hispaniæ vniuersæ motibus compressis & reipublicæ statu composito, cùm tributis imperandis, atque mulctis publice & priuatim indicendis, honoribusque & magistratibus venalibus ingentem pecuniam corrasisset, ac ne à templo quidem Herculis Gaditano, cui superiori tempore pepercerat, manus abstinuisset, dona auro & argento grauia abstulit minori cura religionis inter prospera. euoluta æstate atque præcipiti autumno ex Hispania discedens Romam Octobri mense peruenit. rebus gerendis in Hispania præfecit in Vlteriore quidem Asinium Pollionem eum, cuius filij Salonini ortum Virgilius Sibyllæ carmine celebrauit: in Citeriori autem M. Lepidum, adiuncta præterea Narbonensi Gallia. Quo ex tempore quidam coniectura potius quam certa ratione suspicantur Cordubæ coloniæ Patritiæ nomen & honorem accessisse. Constat tamen Augusti imperio, vt monetæ indicant, eam appellationem habuisse. Sane multis oppidis & vrbibus, tota Hispania in victoris assentationem effusa, nomina facta Attubi claritatis Iuliæ, Eboræ in Lusitania libertatis Iuliæ. Calagurris cognomento Nasica Iuliæ appellationem accepit. Sexi ex hoc tempore Firmium Iulium nuncupatum, Illiturgis forum Iulium. Emporitani demum veteri dissidio Græcorum & Hispanorum sublato in Romanos mores, linguam & iura concessere coloniæ nomine & honore aucti. Extant huius belli monimenta pluribus in Hispania locis & Elboræ in Carpetanis muri parte exaduersum D. Petri hæc incisa sunt verba. Cn. Pompeio Magni Pom. F. nam cętera vetustate corrupta sunt.

Cæsare

Cæsare occiso noui motus in Hispania. Cap. XXIII.

AESAR in senatu tribus & viginti vulneribus à coniuratis in eius necem, Romæ confossus est Martij Idibus sequentis
710 anni, qui fuit ab Vrbe condita septingentesimus decimus. vnde Octauiani Augusti successoris, imperij annos quidam numerant, plerique proximo anno faciunt cum decimo Kalen. Octobris in C. Vibij Pansæ locum auctore Dione Consul est subrogatus ætatis lege soluta. In Hispania Pollio, qui latrocinijs sublatis montium Marianorum, vbi præcipua licentia grassabantur, itinera aperuerat, studio renascentis in republica libertatis, in Cordubensi conuentu professus se in senatus potestate futurum, aliquam fessis rebus lucem polliceri visus est. ni Sex. Pompeius temporum perturbatione ad occasionem factionis instaurandæ vsus, se è latebris proripuisset, vbi se eatenus inter Lacetanos continuerat. Itaque eius gentis delectu habito, & nouis indies auxilijs firmior, cum legione vna Carthaginem delatus in eo tractu Vergim (hæc hodie Vera aut Vergia esse creditur) cùm expugnasset, magna rerum & animorum commutatio facta est, Pompeianorum factione resurgente, & maiores colligente vires, quæ paulo ante extincta esse videbatur. Nam pari felicitate Bætica omnis accessit Pollione insigni prælio superato. Magno ad victoriam adiumento (vt parui sæpe casus magnarum rerum momentum afferunt) Pollionis paludamentum fuit, fortè in ipso conflictu cadens an proiectum latendi studio. eo enim á militibus perspecto, qui integri Pompeianorum imper um substinebant, Ducem sublatum putantibus animi conciderunt. Eos motus & prouinciæ ad Pompeium propensas voluntates Lepidi aduentus compescuit sanauitque, Sexto persuaso vti pecunia, quam in Hispania pararat, comportata, ad paternam amplitudinem & hæreditatem libertatis beneficio concessam Hispania deserta in Vrbem festinaret. Et erant res non minus in Italia turbatæ, M. Antonio, qui anno superiori consulatum tenuerat, opprimente libertatem. cui Romanus senatus exitiali consilio Octauianum obiecerat Iuliæ nepotem, quæ Cæsaris soror erat. Is Pompeiorum bello posteriori auunculum in Hispaniam secutus prima militiæ rudimenta in ea prouincia posuerat vix decem & octo natus annos. & bello profligato Athenas concesserat excolendi ingenij litteris & humanitate cupidus. Vnde Cæsaris morte nunciata in Vrbem reuocatus, multorum studijs ob Cæsaris memoriam adiutus M. Antonium, qui ad Mutinam D. Brutum Consulem designatum obsidione premebat collatis signis superauit: atque Galliam ex fuga petere compulit. Ibi M. Lepido conciliato & per eum Octauiano in fœdus attracto Triumuiratus constitutus est imperij nempe prouincijs trifariam diuisis. Lepido Gallia Narbonensis & Hispania omnis concessa. Antonio reliqua Gallia. Italiam, Africam, Siciliam atque Sardiniam Octauianus obtinuit. nam Orientis prouincias Cassius & Brutus præcipui

Cæsaris

Cæsaris interfectores occuparant. excepit carnificina plerisque ciuibus &
Senatoribus Romanis proscriptis. in hoc numero Cicero sexaginta tres na-
tus annos Popilij Tribuni militum ferro occubuit, quem ipse in iudicio de-
fenderat de parricidio postulatum.

Era ratio. *Cap. XXIIII.*

OPPRESSA rursus ad hunc modum Romæ Vrbis libertate,
post confectum Octauiani diligentia bellum Perusinum, noua
prouinciarum inter Triumuiros partitio facta est, anno ab Vrbe
condita septingentesimo quartodecimo : Hispaniaque omnis in 714
Octauiani ius ditionemque concessit, Coss. Gn. Domitio Calui-
no & C. Asinio Pollione. Quo ex anno Hispani cœperunt annorum nume-
rum & computationem inchoare, eam quam Eram Domini, aut Eram
Cæsaris dicere consueuerunt, tum in historia, actionum formulis, atque
priscis conuentuum ecclesiasticorum actis : tum priuatim in sermone fami-
liari. Adiunguntur nonnunquam anni à Christi ortu salutari, octo & tri-
ginta annorum à priori computandi ratione interuallo discrepantes pau-
cioresque. Ita annus Christi primus Eræ Cæsaris nonus & trigesimus fuit.
Nam quod Ioannes Margaritus Gerundensis Antistes sex & viginti annis
tantùm ante Christi ortum Eram Cæsaris auspicatur, in eo quid secutus
fuerit facilius est conijcere, quam certa aliqua ratione pronunciare, cùm
aliorum omnium opinio resistat. & forte AEgyptiorum computationem,
de qua mox sermo recurret, cum Hispanica confudit similitudine fal-
sus, quoniam ea etiam gens ab Augusti imperio annos numerare cœpit.
Huius supputationis & caussam & nomen declarare promptum non est,
in tanta sententiarum & iudiciorum hac de re varietate. Auctores nume-
ro & auctoritate potiores, & doctrinæ opinione clari, atque in hoc nume-
ro Dion, hoc ipso anno affirmant post bellum Perusinum L. Antonio
deuicto M. Antonij fratre, nouam prouinciarum partitionem inter Trium-
uiros factam : & oppressa penitus atque conuulsa Romanæ reipublicæ li-
bertate, vti paulò ante dictum est, Hispaniæ imperium M. Lepido collega
concedente, cui in priori partitione obuenerat, Octauio Cæsari cessisse,
Lepido Africam. Vnde quod Antiochenos secutos fuisse memoriæ pro-
ditum est, idemque AEgyptios sublata post vndecim annos Cleopatra vsur-
passe, vt ab Augusti imperio annorum numerum & rationem inchoarent:
idem sibi faciendum esse iudicauit Hispania, pro ingenio mortalium no-
ui Principis obsequio delinita & in assentationem effusa. Hæc de His-
panicæ computationis initio. De Eræ voce pauca. Eræ Lucillio & Cice-
roni ea capita rationarij sunt, vnde dati & accepti vniuersa summa con-
flatur. inde traducta vox est ad librorum capita, & legum numerum desi-
gnandum. quod in Isidori libris & Gotthicis legibus non vno loco fa-
ctitatum obseruamus. Ab hoc initio extensa amplius eius vocis signifi-
catione,

catione, summam quanque rationem temporis, atque adeo promiscuè tempus quodcunque numerumque Eræ nomine designare, atque intelligere cœperunt homines præsertim Hispani, tum Latino sermone, tum maximè lingua vulgari, quæ ex Romana proculdubio nominis argumento, atque ex vocum affinitate certissima coniectura manauit. Hildericus etiam Gallus æqualis Isidoro, Eras dierum dixit pro numeris dierum. & inter astrologos Eras nonnulli vocarunt tempora seu fundamenta illa & positionem astrorum (vnde rationes temporum deriuantur) ad quæ cælestium corporum motus reuocantur dirigunturq;. Errant ergo quicunque ex Isidori testimonio atq; auctoritate, qui cæteros in errorem induxit, Eram putarunt ab ære dictam: quod eo anno, vnde tota hæc supputatio inchoatur, Cæsar Augustus primùm tota Romana ditione tributum imperasset cunctis mortalibus relatis in ærarios. nam neque scribendæ eius vocis ratio cum ea notatione consentit, neque eo anno, vnde Eram Cæsaris inchoamus, nouum vectigal imperatum prouincijs inuenimus Sane hæc supputandi ratio, anno salutis millesimo trecentesimo octogesimo tertio Segobiæ, vbi conuentus Principum habiti sunt Ioanne eius nomine primo Castellæ Rege, antiquata est, atque ad Christi ortum reuocata. quod paulò ante fecerant Valentini, Lusitani non multo post imitati sunt, exemplo aliarum prouinciarum. vti Iustiniani Imperatoris ætate Dionysius Abbas Romanus sublatis alijs supputandi rationibus excogitasse primus, atque intexisse in rempublicam Christianam memoratur. Prorsus Domitij Caluini & Asinij Pollionis Cons. Cornelius Balbus Gaditanus Consul suffectus est. quod ante eam diem constabat nullo externo homini contigisse, vt Romæ consulatum obtineret. Erat Cornelius Balbus alterius Cornelij Balbi propinquus, quem Gn. Pompeius Sertorij bello peracto in Vrbem secum ex Hispania deduxerat. Præterea Domitius Caluinus post quinquennium, annoq; ante Christi ortum tertio & trigesimo, gesta Hispania ex proconsulatu de victis Ceretanis ad Pyrenæi mōtis radices, vbi nunc Cerdania sita est, Romæ triumphauit. Rebus mox inter Triumuiros turbatis, nouis motibus Hispania est implicata Etenim post Iulij Cæsaris necem renascēte Romanæ reip. libertate Sex. Pompeius in patriam postliminio redux Romanæ classi præfectus, denuo a Triumuiris oppressā republica Siciliam occuparat. vnde Octauij & Lepidi armis cùm depulsus esset, eius insulæ possessione atq; adeo totius Africæ Lepido ad Messanam à suis deserto atq; in ordinem redacto Octauius auctus tot prouincijs occupatis quasi victoriæ præmium Antonij collegæ, qui Orientis prouincias obtinebat, animum exulcerauit. Ab his initijs re ad bellum deducta, & Antonio ad Actium superato, Octauius solus rerum potitus est, anno ante Christum natum vigesimo octauo. & qui à patre Octauius, ab auunculo Cæsar dictus erat, à senatu Augustus est salutatus, pace restituta, quasi de cælo lapsus, & supra homines visus. Id nomen Sex. Pacuuius Tribunus plebis consecrauit, hoc est, viuenti diuinos honores decreuit, more ex Hispania translato, vt Dion auctor est. Huius belli ciuilis progressū Bogud Mauritaniæ Rex ex Africa transmisit in Hispaniam,

M.Antonij

M. Antonij videlicet partes sectatus, vnde non minori accepto quàm illato detrimento repulsus est. Nec multò post, octauo nimirum Augusti consulatu, atque anno ante Christum natum vigesimo quinto, viam publicam Gorduba Astigim ipsumque Oceani littus lapidibus constratam esse indicio est columna ex marmore subuiridi, quæ hodie Cordubæ in cœnobio Franciscanorum visitur, Augusti nomine inciso, & milliarium centum viginti vnius numero expresso, ex quanto spatio Corduba distat à mari, his verbis.

IMP. CAESAR. DIVI.
F. AVGVSTVS. COS.
VIII. TRIB. POTEST.
XXI. PONT. MAX. A.
BAETE. ET. IANO.
AVGVSTO. AD:
OCEANVM.
CXXI.

CONSTANTIAE.
AETERNITATI.
QVE. AVGVST.

Hoc Iani templum, vbi nunc est Corduba, fuisse creditur, pacis fundatæ æternum monimentum ab Augusto constitutum. Verùm hæ coniecturæ sunt. Exceperunt Cantabrorum, Asturum, atque Vaccæorum motus Statilij Tauri diligentia & virtute compositi, fortassis cùm legatus esset C. Norbani, quem de Hispania per hæc tempora triumphasse constat. Vnde Cantabrici belli initium sumunt, qui ex Orosij auctoritate toto quinquennio durasse aiunt. Omnino forma antiqua Hispaniæ gubernandæ commutata per hæc tempora, in locum Prætorum & Proconsulum Legati consulares missi sunt exemplo aliarum prouinciarum. argumento sunt veteres lapides in quibus consularis vox expressa cernitur. Ad hæc diuisis inter senatum & Augustum eius voluntate imperij prouincijs, Bætica tantùm in Hispania senatui cessit: vnde Vlterior Hispania deinceps duos magistratus habuit, in Bætica vnum, alterum in Lusitania. Hispani pace imperio reddita, cùm multæ Romanorum coloniæ tota Hispania constitutæ essent, in mores & linguam Romanam veteribus paulatim antiquatis abierunt, auctore Strabone.

Bellum Cantabricum. Cap. XXV.

EBVS ad hunc modum ſtantibus, quieſcebat Hiſpania bellis feſſa, viris, opibus, & fama florens: cùm nouum bellum opinione maius, diuturnum, atque atrox, exortum eſt, initio à Cantabris facto, gente catenus nō planè à Romanis domita ſub imperiumq; miſſa propter animorum ferociam ijs hominibus innatam præ cæteris Hiſpaniæ nationibus: & quoniam locis aſperis, & inacceſsis mōtibus habitant, laborum ſunt patientiſsimi, procul à cultu atque humanitate reliquæ Hiſpaniæ. Cantabris Autrigones ad Ortum, ad Occaſum Lungones finitimos Ptolemæus quidem facit: ad Septentriones Oceano Cantabrico, ad Meridiem Iberi fontibus terminat anguſtis finibus, neq; Pyrenæi montis iuga attingētes. pręcipua oppida Iuliobriga, Vellicaq;. Ab alijs appellatione, vt fit, inerrāte extenſaq; Cantabriæ, vicinos populos ad fines Aquitaniæ Pyrenæo monte terminatæ, eo nomine comprehenſos, haud leuia argumenta ſunt, vti alio loco eſt demonſtratum. & bello Cantabrico locorum & oppidorum nomina, ad quæ id bellum geſtum eſt, extra anguſtos illos fines fuiſſe Cantabros extenſos ſatis declarant, vti locis competentibus eſt indicandum. Agreſti homines ingenio, moribus ſine more, pecuniæ nullo vſu. aurum atque argentum propitius an infenſus Deus negauerit, dubitatur. Mulieribus iuxta ac viris robur eſt corporis. capitum integumenta in varias ſpecies conformata: neque ijs abſimilia, quibus fœminæ in Cantabria vtuntur noſtra ætate. Agros ipſæ exercere: a partu viris miniſtrare conſueuerunt, earum vice decumbentibus: quem morem ad noſtram ætatem in Braſilia retineri fama fert, & multorum teſtimonia confirmant. Choreas pedibus, & digitorum ſonitu, crotaliſque plaudere, virgines elocare dote ab ſponſo data, veneno parato vim allatam morte euadere, conſtanti homines ingenio, & aduerſus mala pertinaci: cuius rei magna documenta huius belli tempore extiterunt. Ergo ij Aſturibus & Calæcis ad arma excitis, finitimos Vaccæorum agros, qui in Romani imperij fide erant, illato bello vaſtantes, magnam non tantùm prouincialibus formidinem incuſſerunt, ſed & ipſi Auguſto curam, ne ab ijs initijs maiori mole bellum exiſteret, quàm vt facilè reſtingui poſſet. Omnino Ilyrico & Pannonia, vbi motus erant, neglectis, veniendum ſibi in Hiſpaniam iudicauit: Iani templi valuis recluſis, quæ paulò ante fuerant obſeratæ, tertio nimirum ex quo tempore Romanæ Vrbis fundamenta iacta erant. ſemel enim Nummæ regno, iterum peracto primo bello Punico, id templum clauſum fuerat: demum M. Antonio ad Actium ſuperato nauali prælio: nam toties Romanorum arma quieuerant. Auguſti aduentu nouis delectibus numeroſus exercitus conflatus eſt. Romanorum caſtra ad Segiſamam poſita: quod hodie oppidum Beiſama eſſe creditur in Guipuſcoa, præter Azpeitiam & Toloſam. Copijs trifariam diuiſis vno tempore totus ille tractus militibus occupatus eſt, haud latiſsimus ſpatijs. Cantabri diffiſi viribus, aduerſus eam tempeſtatem locis præruptis ſe tenere: in quæ fortunas, vxores, & filios

contu-

contulerant: inde eruptione pugnare: neque totius certaminis facere hosti potestatem. bellum ducebatur, & opinione diuturnius futurum erat. Augustus moræ tædio, & ex locorum asperitate, aerisque intemperie, atræ bilis morbo tentatus, Tarraconem rediit, belli gerendi cura Legatis demandata. C. Antistius, & P. Firmius Galæcos impugnandos sibi sumpserunt: P. Carisius Astures, haud minori ferocia quàm Cantabri, neque moribus multum discrepantibus. Imperij summa ad M. Agrippam redibat. præcipua tum apud Imperatorem gratia, & eiusdem postmodum generum, Iulia vxore Augusti filia. Is rei frumentariæ inopiam, qua propter locorum sterilitatem anguste vtebantur, nauibus ex mari Britannico, & Armorico contractis, subleuandam curauit. Simul ea classe Cantabriam à mari obsedit: ne fugæ facultas miseris esset, comparandivè aliunde commeatus. His Cantabri circumuenti malis, & suprema annonæ angustia laborantes, prælij fortunam tentare ausi ad Vellicam (quæ Victoria Vellica esse quibusdam creditur, sed regionum interualla arguunt) primo impetu cæsi, disiectique Romanorum virtute sunt. vt quibus temeré collectis, non castra, non Ducem agnoscentibus, neque in victoria decus esset, neque in fuga flagitium: sibi quisque Dux adhortatorque erat, & magis desperatione animorum, quàm vincendi spe percellebantur. Ab Oceani littore Hirmius mons (Latini Vinnium dicunt) in sublime erigitur arduo ascensu, Segisamæ proximus, tantaque altitudine, vt è fastigio in Cantabriæ, atque Galliæ littora despectus sit. Eius montis vicinitas & asperitas multis eò confugientibus saluti fuit. Sed Romani tamen conscendere non sperãtes, veritique cum locorum iniquitate, & desperato hominum genere vnà pugnare, præsidijs atque operibus circumuallarunt: eòque calamitosam gentem redegerunt, vt cùm illi omnem seruiendi conditionem recusarent malis ferociores facti, & hi turpe ducerent ab inermi hominum genere ludibrio haberi populi Romani maiestatem, plerosque fames consumpserit: quidam etiam sibi ipsis attulerint manus, turpi vita mortem potiorem existimantes; Aracillum (quod oppidum infra Beisamam est, & Arrexil hodie vocatur) post longam obsidionem à Romanis expugnatum, excisumque est. Dum hæc in Cantabria geruntur, Antistius & Firmius Calæcos bello vexabant, & Meduliæ montis fastigio obsesso, vbi se magno numero hostes tenebat, circumducta fossa quindecim millium spatio, victoriæ salutisque spe omni sublata, non minori quàm Cantabri obstinatione, alij ferro, alij ex tilia potione temperata (quæ arbor venenata est) sibi mortem consciuere. Meduliam montem, non nemo Menduriam nostra ætate esse ait, in Cantabria nobilem præruptumque: si credi par est, Calæcos proprijs finibus relictis, in alienis cum Romanis conseruisse manus. Orosius certe Medulium montem, ad quem Calæci confugerunt, Minio flumini imminere ait. Astures haud meliori fortuna bellum administrabant, quod Carisij ductu gerebatur: castris enim ij positis ad Asturam amnem, vnde regioni nomen, cum diuisis trifariam copijs Romanos securos opprimere cogitarent, à Tregecinis socijs ac confœderatis prodito consilio, inopi-

nantes ipſi oppreſsi à Cariſio ſunt. Fuga qui potuerunt euadere, Lanciam ijs locis ſitam vrbem, vbi nunc Ouetum cernitur, ſe receperunt: quoniam armis non ſucceſſerat, mœnium munitione bellum defendere cogitantes. diu obſidio tenuit: noſtros deſperatio agebat præcipites, acre in periculo telum. Romanis turpe videbatur, niſi agreſti hominum genere profligato ceſſare. Victa tamen diuturnis malis gentis conſtantia, vrbe dedita, leges & magiſtratus accepere, exemplo Cantabrorum, atque Calæcorum in formam prouinciæ ea regione redacta. Et Auguſtus bello confecto in Cantabriam rediens, multitudinem conſeruatam, ne locorum aſperitate confiſi imperata deinceps facere recuſarent, ex præruptis locis deductam, in planicie domicilia collocare mandauit. Obſidum certus numerus imperatus, multique ſub corona venditi, quorum maior noxa erat, animus præfractior. His rebus Romæ renunciatis, ſupplicationes habitæ ad omnia puluinaria, triumphusque Auguſto decretus eſt, ob domitam penitus Hiſpaniam, multo quam antea clariori, anno centeſimo nonageſimo octauo, ex quo primùm Gn. Cæpione Caluo Conſule Romanorum arma in Hiſpaniam ſunt illata: quantum tempus nulla ſubigenda Romani imperij prouincia conſumptum fuiſſe conſtabat. Triumphi quidem quamuis vltro delatum honorem Auguſtus repudiauit, ludi tamen in caſtris commiſsi M. Marcelli, & Tiberij Neronis, qui bello Cantabrico Tribunus militum fuerat, ductu. Romæ Iani templum quartò clauſum eſt, quaſi pacata penitus Hiſpania, diuturnam imperio tranquillitatem, rebus ſuis ſecuritatem Auguſto Imperatore pollicito. Emeritæ militiæ milites in Vectonibus extremaque Luſitania collocati, colonia conſtituta Auguſtæ Emeritæ nomine, præterfluente Ana flumine in paucis nobiliſsimo. Quæ ciuitas priſcis temporibus frequentia, amplitudine, copijs, auctoritate, tum ciuili, tum ſacra cum præcipuis Hiſpaniæ vrbibus de principatu certabat, Luſitaniæ caput: vnde & Magnæ Emeritæ nomen tulit. Raſis Arabs effuſis ingenij copijs, multa ac pene incredibilia de eius vrbis magnificentia, elegantiaque prædicat, à Mauris euerſam affirmans, quo tempore imperio ſubdiderunt Hiſpaniam. Eius coloniæ deducendæ conſtituendæque curam Cariſio demandatam, indicio eſt moneta, altera ex parte Auguſti, altera Cariſij atque Emeritæ nominibus expreſsis. Et paſsim reperiuntur monetæ P. Cariſij nomine in Hiſpania. Dion perpetuò T. Cariſium vocat, fortaſsis librariorùm incuria, voce deprauata. Ea Auguſti aduentus, ac confecti belli monimenta fuerunt. Acceſſere alia. ad Iberi ripam, quo loco Salduba oppidum olim ſitum erat, colonia Cæſarauguſta fundata eſt. Præterea Pax Auguſta in extrema Luſitania, quam hodie vrbem corrupta voce Badajòz vulgus nuncupat, ad fines Portugaliæ Epiſcopi ſede & ſua vetuſtate nobilem. Bracaræ ex hoc tempore Auguſtæ nomen eſt additum. Auguſtobriga in Celtiberis condita, vbi nunc pagus eſt Murus nomine, Agredæ proximus ad quartum lapidem. tum altera eodem nomine, non procul templo Guadalupeo: quibus in locis Pedroſus pagus cernitur, antiqui-

antiquitatis vestigia non obscura retinens. Aræ demum Sextianæ, Melæ, Plinij & Ptolemæi litteris celebratæ, atque in honorem Augusti in Asturibus constitutæ in peninsula piramidum forma, cochlea ab imo ad summum pertinente quibusdam creditæ sunt, huius belli monimenta fuisse (vestigia earum, ad oppidum Gegionem ab Oueto viginti millibus passuum extare affirmant) coniectura neque contemnenda prorsus, neque prorsus constanti, cùm alij Aras Sextianas à Sexto Apuleio excitatas malint; eo quem ante paucos annos de Hispania triumphasse paulò superius dictum est. Augusto Tarracone moram trahente, tum octauus & nonus consulatus est datus, tum legati Indorum, atque Scytharum venerunt, de pace interpellatum, quem de fama notum reuereri, atque amare cœperant, quæ maxima gloria fuit. Ex ea vrbe Romam profectus quinto anno ex quo id bellum cœptum erat, præsidij caussâ ex cohorte Calagurritana milites Hispanos, quos fidissimos erat expertus, secum deduxit. Eius discessu Cantabri & Astures inquietum hominum genus, nondumque superioribus malis fracti, denuo rebellandi consilio inter se communicato, bellum instaurarunt, non minori quàm antea conatu. Vana est sine viribus audacia. L. AEmilij, & P. Carisij virtute primùm, deinde C. Furnij dexteritate, magna eorum parte consumpta, cæteri domiti sunt. Seruitutis odio, & Romanorum crudelitatem plerique veriti, sibi mortem consciuerunt, tanta animorum rabie, vt matres ne in hostium potestatem capti venirent, filios peremerint: puer quidam patris iussu, eum, matremque, ac fratres captiuos vinculisque adstrictos, ferro necauerit. Læti alij cùm in manus hostium venissent, cantantesque crucem subirent, gloriosum existimantes pro libertate vitam finire. pars etiam victorum iussu in seruitutem abstracti, ex composito heris occisis, montiumque iugis occupatis, latronum in morem finitimos populos ad belli societatem excitare non desistebant. Ad hos motus M. Agrippa Augusti gener, è Gallia, vbi res gerebat, in Hispaniam necessariò euocatus, non semel cum obstinato hominum genere aduersa prælij fortuna conflixit. Legionem penes quam accepti detrimenti maior culpa erat, integram ignominia notauit Augustæ nomine, quo vocabatur, detracto. Eo supplicio cæteris cautioribus, victor tandem eos motus penitus pacauit. Cæsi omnes qui arma gestare poterant, reliquæ multitudini in planiciem domicilia transferre iussæ, arma etiam detracta sunt. Sic rebellandi denuo sublata facultate, ægre, sed quieuere tandem. Pro his rebus oblatum à senatu triũphi honorem, Augusti soceri exemplo repudiauit: & Romam reuersus in campi Martij porticu Hispaniæ regiones describendas curauit, Bæticæ mensuris haud satis ad veritatem directis. auctor est Plinius. Hæc in Hispania. Romæ Cornelius Balbus Gaditanus, is quem Consulem fuisse diximus, de Garamãtibus triumphauit, primus externi sanguinis eum honorem adeptus, priuatorum postremus. nam republica ad vnius potestatem reuocata, Imperatores tantùm, aut Imperatorum propinqui, Romæ consequenti tempore de victis gẽtibus triumpharunt. & triumphorum apparatus ab sano initio in insaniam

vix magnis imperijs tolerabilem venerat. Cæteris eius honoris victoria triumphalia ornamenta conceſſa: trabea, laurea, ſella curulis, eburneus aculus. Sunt qui poſt hoc tempus nouos Cantabrorum motus extitiſſe confirment, legatosque venia impetranda, factoque excuſando Romam miſſos per Italiæ vrbes diſsipatos reditus in patriam ſpe ſublata, ſibi ad vnum attuliſſe manus. In tam rudibus ingenijs, tantaque ferocia, nonnulli Hiſpani extiterunt, humanitatis ſtudijs clari, atque præſtantes. C. Iulius Higinus Auguſti libertus, & Portius Latro magnam laudem ex artis oratoriæ profeſsione conſecutus, Senecæ familiaris, eius qui philoſophus dictus eſt, patri, Romæ clari habiti ſunt: patriumque Hiſpaniæ ſolum eruditionis nomine illuſtrarunt. Volumina quæ Higini nomine circumferuntur, plerique ad Higinum alterum natione Alexandrinum ablegant: reſiſtit Suetonius, eundem hominem à quibuſdam Alexandrinum ab alijs Hiſpanum credi confirmans, quos ipſe ſequitur, & Auguſti bibliothecæ curam habuiſſe demādatam ait, liberto Iulio Modeſto in ſtudijs, atq; doctrina veſtigia patroni ſecuto, Ouidio poeta in primis familiari.

Libri Tertij Finis.

HISTO-

HISTORIAE DE REBVS HISPANIAE.

LIBER QVARTVS.

Chriſti Dei ortus. Cap. I.

AD FELICISSIMA tempora ventum eſt: quibus Dei filius, vti erat neceſſe iuxta vaticinia Prophetarum, ſe hominibus in carne monſtrauit homo factus. & noua luce inuecta vagos atque errantes in viam ſalutis induxit, ſublatam iuſtitiam reſtituit, morteque ſua delictis humani generis procuratis, Deo patri æternum ſanctumque templum fundauit cæleſtis exemplum: quod appellatur Eccleſia. Huius templi cultores & partes pij ſunt, quicunque toto orbe ſuſcepta Chriſtiana ſacra ſyncera fide atque conſtanti conſeruant. Eo cultu ſuſcipiendo quoniam inter primas gentes Hiſpania numeratur, quid egerit perpeſſaque ſit primis Eccleſiæ temporibus, commemorare ſuſcepti officij ratio poſtulat. Nouamque nobiliſsimæ prouinciæ formam deſignare verbis informareq́; atque ad Romanorum Imperatorum res geſtas, quoniam penes illos noſtrarum rerum poteſtas erat, piorum hominum conatus atque certamina idoneis locis adiungere conabimur, triumphos laureasque martyrum, qui pro religione ſanguinem vitamque profuderunt felices & generoſæ animæ. maiori tamen breuitate, ne vltra iuſti voluminis modum creſcat opus, attingere potius quàm explicare eſt animus. Adeſto de cælo alma lux, noſtris conatibus faue: linguæ infantiam diuina ſapientia meliori ſtylo mutato. tuorum laudibus vt par oratio contingat, benignus facito tuo numine, & parentis caſtiſsimæ atque integerrimæ Virginis precibus flexus. Natus eſt Chriſtus Dei filius ad octauum kal. Ianuarij, anno ab Vrbe condita ſeptingenteſimo quinquageſimo ſecundo, Auguſti imperij anno 752
quadrageſimo ſecundo, Coss. Octauio Auguſto XIII. & M. Plautio Siluano. Ex hoc annorum numero quidam annum detrahunt, biennium alij. ac ne Coss. nominibus deſignandis auctores omnes cõſentiunt. ne Auguſtini quidem ætate. Nos aliorum ſententijs conſideratis, quod maiori fide & auctoritate niti videbatur, id ſumus ſecuti; lector ex ſuo iudicio, & ex aliorum libris quid probaturus ſit, maiori diligentia ſtatuet. Ergo hæc miſſa facimus. In Hiſpania quid deinde rerum geſtum ſit ignoratur. niſi quod præcipuum eſt, cunctis prouincijs ſub vnius imperium reuocatis, opima pace quieuiſſe Hiſpanos bellis feſſos: quæ nexa ex alijs alia aptaq́; tandiu viguerant. & pacis auctor æternæ, vt pacem aut inueniret aut faceret, æquum erat. Pauca quidem

dem Augusto & Tiberio Imperatoribus in Hispania contigerunt: nonnulla tamen continuanda magis narratione idonea, quam ad memoriam præcipua. Vnus Dion absque vlla temporum designatione Corocotam ait prædonum Ducem in Hispania (nam ex priori bellorum licentia multis latrocinijs infesta erat, & variæ latronum manus tota prouincia vagabantur) cum vestigijs omnibus ad necem quæreretur, vltro ad Imperatorem venisse: eaque ex re non veniam modò impetrasse, sed & auri pondus cuicunque ipsum peremisset præmium propositum. Obijt Augustus Nolæ, an-
15 no Christi quintodecimo, quartodecimo kal. Septembris, septuaginta sex annos natus, diebus quinque & triginta minus, omnium Imperatorum Romanorum primus: & si spectentur humana, felicissimus. vindicatis enim adoptiui patris interfectoribus, Sex.que Pompeio in Sicilia victo, ac M. Lepido collega in ordinem redacto, M. Antonium non multò post ad Actium superauit. Solus quatuor & quadraginta annos imperium tenuit. ob egregia bello paceque opera pater patriæ salutatus est. Vrbem quam lateritiam accepisset, marmoream se effecisse dictitabat. Successorem reliquit Germanico Cæsare & Germanici filijs prætermissis, qui meliori iure nitebantur, vxoris Liuiæ victus blanditijs Tiberium Neronem priuignum suum. Hic rem Romanam viginti duobus annis, mensibus sex, & diebus aliquot inter bonum & malum alternante ingenio gessit: initio quidem compressa indole: promiscua verò deinde libidine, immani crudelitate & auaritiæ sordibus gloriam superiorem fœdauit. Vulgò Callipides dictus est. (quod animal cursitare quidem, neque vltra cubiti mensuram procedere fama est) cùm quotannis profectionem pararet, & vrbe non excedere, haberet præiudicatum. Hoc Imperatore ex Hispania ad Germanicum, qui in extrema Gallia res gerebat, & rerum necessariarum difficultate laborabat, arma, equique missi cum pecunia, quam ille repudiauit, cæteris rebus contentus, gratias prouincialibus agens pro tam propensa in rempublicam voluntate. Accidit hoc altero imperij Tiberij anno. quo ex Citeriori Hispania legatis venia petentibus data est, templi in memoriam Augusti Tarracone exædificandi. quo exemplo Viterior Hispania aucta assentatione, quod Asianis concessum erat, Tiberij & Liuiæ matris nominibus, atque ad eam diem factum non esse constabat, vt viuentibus templa ponerentur, per legatos postularunt. Verùm Imperatore Asiæ concessam facultatem pertæso excusanteque, quod petebant denegatum. Modestiæ quæsita laus est. Cantabriæ nouis motibus per idem tempus æstuanti, & finitimos direptionibus, & latrocinijs fatiganti, Romani præsidijs tota prouincia dispositis, frænos iniecerūt. Præterea militum Romanorum, qui in his præsidijs erāt vsu pristina feritate posita gēs ad humanitatem reuocata ea est. Gn. Piso Hispaniæ paulò ante non magis gubernator, quàm expilator, Germanico Antiochiæ ad Orontem veneno, vt creditum est, sublato, iudicij metu Romæ sibi manus attulit: ex conscientia digna metuens an furentis populi inuidiam semper ad credendum deteriora procliuis non ferens. Vibius Serenus Vlteriore Hispania ex proconsulatu gubernata à suomet filio, quod grauissimum vide-

videbatur, lege repetundarum accusatus, atque conuictus, Amorgam relega-
tus est, AEgæi maris insulam vnam ex Cycladibus. L. Piso Citerioris His-
paniæ Prætor, cùm nouis atque grauissimis tributis imperandis prouincia-
lium odia commouisset, Termestino in agro ferro confossus est. tanti faci-
noris patrator Termestinus agricola equi indicio, quem defatigatum reli-
querat, inuestigatus & comprehensus, nullis tormentis adigi potuit, vt so-
cios proderet, cùm se coniurationis socios habuisse, non negaret. omnino
ne doloris impotentia constantiam mentis egregiæ mutaret, die postero tor-
mentis instauratis, inter carnificum manus elapsus, capite ad rupem illiso
expirauit. tantùm in agresti pectore potuit secreti amicitiæque fides. anno
Christi vigesimo sexto id accidit in Hispania. Romę sexto post anno Iunius 26
Gallio Senecæ frater, eius qui philosophus est dictus, Tiberij iussu in exi-
lium missus est, non alia grauiori de caussa, quàm quòd eo inconsulto re-
tulisset ad Senatum prætorianos emeritos videri cohonestandos sublimio-
ri loco in theatro ludis spectandis. Sext. Marius & ipse natione Hispanus,
homo copiosus adeo vt vicinas ædes domino apud se retento intra biduum
diruerit, atque succedente facti pœnitentia instaurarit, stupri Romæ, quasi
filiæ quam habebat eximia oris venustate vitium attulisset, reus postulatus,
atque iudicio conuictus, è rupe Tarpeia præceps datus est, filia etiam perem-
pta. fama tenuit diuitias illi exitio fuisse, ex multorum exemplo fide pro-
babili: & quoniam in eas continuò Imperator inuolauit, cum ætatis incli-
natione præceps in auaritiam peiorque. Cæde Christi à Iudæis Tiberio
Imperatore iniquissime patrata, religio infixa animis neque vindicata op-
portune agebat scilicet præcipitem. Vita is sanctissime peracta, atq; vt Deū
decuit, ad octauum kal. Aprilis ætatis anno trigesimo quarto in crucem 34
actus est. Eum innocentiæ, doctrinæ, & beneficiorum ab hominibus fru-
ctum tulit. Sceleris immanitatem saxa tacito doloris sensu in partes di-
stracta, concussa terra, Sol ipse collectis contractisque radijs testata sunt.
Nec mora vti ipse prædixerat, & vti necesse erat, die tertia patefacto se-
pulcro, in quod fuerat illatus, perterritisque terræmotu custodibus, integer
ac viuus egressus est. Miraculum omnibus seculis inauditum, numinis ar-
gumentum præclarum. Christi reditum ad vitam, ante postremum imperij
Tiberij annum Phœnix visa, vti Dion & Plinius testantur, orbi significasse
à quibusdam certe credita est.

Caius & Claudius Imperatores. Cap. II.

TIBERIVS defunctus est septimodecimo kal. Aprilis, ætatis
anno septuagesimo octauo, qui annus ab ortu Christi trigesimus 38
octauus fuit, Gn. Acerronio Proculo, C. Porcio Nigro Consuli-
bus. Caius Germanici filius à calceis militaribus cognomento
Caligula insania tantùm per totam vitam & fœdo vitæ exitu
nobilis per exquisita scelera nefariasq; libidines, annos tres, menses decem,

dies octo, imperium tenuit, à Chærea cohortis prætoriæ Tribuno ferro peremptus est. AEmilius Regulus Cordubēsis pari animo fortuna non eadem, tantum facinus aggressus coniuratione detecta perierat. Caligulæ imperio Agrippa (Herodes à Luca in Actis Apostolorum vocatur) è vinculis eductus, in quæ fuerat Tiberij iussu coniectus, cùm inter pocula visus esset Caligulæ imperium optare, ad regnum Iturææ euectus est, Philippi patrui recens defuncti Tetrarchia regio nomine mutata. Alter patruus Herodes Galilææ Tetrarcha, qui Ioannem interfecit, & Hierosolymæ affuit, quo tempore Christus in crucem est actus, dum Agrippæ nouum honorem inuidet, Romamque ea de caussa contendit: de proditione per litteras ab æmulo accusatus, Lugdunum in Galliam relegatus est, vt plerique arbitrantur Iosephi testimonio nixi in Antiquitatum libris, cùm alio loco Imperatoris acerbitatem aufugisse confirmet, atque in Hispania exilij comite Herodiade vitam turpissimam pari exitu terminasse. Omnino Caio sublato Claudius eius patruus è latebris, in quas se metu mortis condiderat, ad imperium ex-
42 tractus est, eius seculi anno quadragesimo secundo, senatu nequicquam ad spem recuperandæ libertatis erecto. Agrippa Rex, qui Romam venerat, multum contulisse fertur nouo imperio confirmando. vnde maiori ditione auctus est. Noui Imperatoris tanta socordia fuit cum vitijs alijs coniuncta, vt Messalina vxor in eius ferme oculis Silio cuidam homini principi publice nupserit. Ea vix tādem sublata, Agrippinam patris Germanici & Agrippinę filiam Augusti proneptim, vxorem duxit, lege lata vt id cunctis liceret: contrà quam veteri iure Romano cautum erat, ne fratrum filiæ nuberēt patruis. Senecam prius in Corsicam relegauit, deinde Romam vltrò aduocauit, vt Domitij priuigni tum vndecim annos nati pueritiam litteris & honestate formaret: quem Britannico filio ad imperij successionem præferre habebat præiudicatum pessimo consilio vxorius factus. annis ferme quatuordecim imperium tenuit. quo tempore in Hispania nati, Pomponius Mela, patria Mellaria, & Turanius Gracula, eruditionis nomine Romæ floruerunt. atque horum æqualis L Moderatus Columella Gaditanus patria: cuius de re rustica commentaria extant. Cornelius præterea & Clodius Turinus oratores, de quibus Seneca meminit in Declamationibus. tum Porcius Latro, de quo paulò ante mentio facta est, in hoc genere admirandus: quem orationis initio vehementius conturbari solitum esse, quàm aut ætas, aut vsus postularet, Quintilianus est auctor. Eusebius ex febri quartana obijsse ait. Extat eius in L. Catilinam declamatio. Sextilius Hena Cordubensis his omnibus paulò senior Romæ vixit, inæqualitate orationis crassum aliquid sonantis nobilior, quàm condendis versibus clarus. Drusillanus Rotundus Claudij Imperatoris libertus per hæc tempora Citeriorem Hispaniam gubernauit, dispensatoris nomine, Bæticam Vmbonius Silio. Simul Christianæ religionis fundamenta ponebantur. Iacobus Zebedæi filius cognomento Maior, Iudæa atque Samaria obitis in Hispaniam venit, auctore Isidoro. nouaque in ea prouincia Euāgelij luce propagata Cæsaraugustæ Virginis Matris nomine eius monitu templum constructum est, vt persuasio hominum ab antiquo

quo

quo per manus ducta confirmat: nobis receptas opiniones mouere non erat animus, sed ex Hispania tamen Hierosolymam cum reuertisset, quam ob caussam incertùm, in ea vrbe ab Herode Agrippa regnum Iudæorum recèns à Claudio acceptum grato initio cupiens auspicari, interfectus est, anno salutis quadragesimo secundo, octauo kalendas Aprilis, quando per eos dies Iu- 42
dæi Azyma celebrarunt, tempus à Luca Iacobi cædi designatum. Corpus à discipulis sublatum, nauique impositum, ad Iriam Flauiam in extrema Galæcia (ei oppido hodie Padrono nomen est) constitit, ad octauum kal. Augusti. Vnde quo anno incertum, sed trigesimo tamen Decembris die Compostellam migrauit. secundi & tertij diei memoria anniuersaria celebritate tota præsertim Hispania colitur. nam mense Martio, quo tempore occisus est, ieiunij Christiani squalore situq; occupatis omnibus, luctum lætitia mutare non est Patribus visum. Annum circiter octingentesimum, Rege Alfonso, qui dictus est Castus, sacrum corpus diu obliuione obrutum, cælesti indicio est inuentum, cultumque templo dicato, vti eo loco explicatur. Aucta religio est, cùm paulò post Ramiro Regi ad Clauigium de innumera barbarorum multitudine victoriam concessit, & Christianos grauissimo tributo liberauit, ex quo centum lectissimas virgines quotannis Mauris tradere soliti erant. Vnde cœptum est sub conflictum in bellis nomen eius, patrociniumq; implorare: & voti rea Hispania facta est ex singulis iugeris pendēdi modium frumēti quotannis D. Iacobi templo Compostellano. Morem hunc sæpe alternantem Romani Pontifices, sæpe etiam restituerunt datis diplomatis. Paucos se discipulos D. Iacobo adiunxisse, quo tempore fuit in Hispania, fama est. qui plurimos nouem numerant, Petrum Eboræ in Lusitania Episcopum, pro quo nonnulli Thesiphontem substituunt Præsulem Bergitanum, quæ vrbs non procul Almeria sita erat: Cæcilium Eliberritanum: Eufrasium Illiturgitanum: Secundum Abulensem: Indaletium Vrcitanum, Verga oppidum esse creditur in Vasconum cōfinibus: Torquatum Accitanum, id est, Guidixensem: Hesichium Carthesanum non procul Asturica: Athanasium demum, & Theodorum, sacri sepulcri (sic fama fert) custodes. quorum ibi sepulcra dextra, læuaque mostrantur. Sunt qui hos omnes Roma à Petro & Paulo Apostolis amandatos in Hispaniam putant, gratia Euangelij promulgandi. Prorsus, qui historiam ante quingentos ferme annos scripsit Pelagius Ouetensis Episcopus, Iacobi discipulos facit Calocerū, Basilium, Pium, Grisogonum, Theodorum, Athanasium, & Maximum. Nos, quoniam rerum antiquitas certam scriptioni derogat fidem, liberum lectori iudicium de tota hac re relinquamus.

Domitius Nero. Cap. III.

CLAVDIVS Imperator veneno sublatus est, saluris anno quinquagesimo quinto. Cædis minister Halotus spado explo- 55
rare Principis epulas gustu solitus, aut Agrippina vxor malis artibus ambitiosa imperium Domitio Neroni filio suo parans, ipsi

ipsi imprimis exitiale. Tenuit imperium quatuordecim annis. quinquennio sub initia Princeps optimus iudicio etiam Traiani Imperatoris habitus est, in omnia deinde vitiorum genera velut fera è cauea emissa maior factus degenerauit. Crudelitati cætera vitia concedebant: prorsus vt matrem, cui stuprum prius attulerat, amitam, vxores duas, & Senecam magistrum occiderit: tum Lucanum poetam ex Mela Senecæ fratre natum. Fœdam carnificinam. exquisitam turpitudinem audi. Flammeo nuptiali sumpto, iuueni publicè nupsit. spadonem ipse duxit, quem in fœminam arte exsecandum curarat. Histrionem sæpe egit in theatro. Vrbem Romam per ludum incendit: eius inuidiæ declinandæ cupiditate primus Romanorum Imperatorum, vndecimo imperij anno Christianos, quasi Vrbem ipsi incendissent, modis omnibus vexauit. Imperij diuitias profundere solitus, quem vnum pecuniæ fructum esse dicebat, in alienas fortunas auidissime inuolabat, diuersissimis vitijs, ac cõtrarijs prodigus de publico, priuatim auarus. Neronis imperio tum Apollonius Tyaneus magicis artibus clarus, cùm omnes prouincias lustraret, in Hispaniam venit: tum Paulus Apostolus Romæ è vinculis liberatus, vt ipse se in votis habere ad Romanos scripsit, & magnorum virorum auctoritate confirmatur, Rufum Cyrenæi Simonis filium Alexandri fratrem, Dertusanis Episcopũ reliquisse fertur Sergium autem Paulum, cùm quem in Cypro insula Christo pepererat, ecclesiæ Narbonẽsi præfecisse Beda, Vsuardusque testantur. Sunt qui Hierotheum cognomento Diuinum Dionysij Areopagitæ magistrum scribant, ex Hispania vbi ortus erat, & vbi rempublicam moderabatur, rebus gerendis præfectus idoneusque, à Paulo Apostolo deductum peregrinationis comitem. quam opinionem refellunt alij, Athenis natum confirmantes magnorum virorum auctoritate. Nam Petrum ipsum in Hispaniam venisse, vt Metaphrastes est auctor, à sanioribus repudiatur. Misit tamen Saturninum in Galliam primum Tolosanis Episcopum. à Saturnini successore Honorato natione Cantabro Firminus patre Firmo natus, Euangelij caussa in interiorem Galliam amãdatus Andegauis primùm, deinde Bellouaci, ac demum Ambianis Euangelium annunciauit. vbi quoniam primus Episcopus eius vrbis habitus est, & pro pietate sanguinem profudit, eius memoria colitur templo dicato. Firmini pueritiam Honestus Saturnini presbyter eius iussu, cum in Hispaniam penetrasset, & Pompelone, vbi Firminus est ortus, veram pietatem docuisset, litteris & honestate informauit. verùm hæc aliquanto post. Citeriorem Hispaniam Ser. Sulpitius Galba octo annos gubernarat, cùm in affecta atque præcipiti senectute, nam septuagesimum annum ætatis superabat, imperium contra Domitium Neronem hac occasione occupauit. Iulius Vindex Galliæ Narbonensis moderator Neronis immanitatem pertæsus, litteris sæpe Galbam, in quo auctoritas inerat, prouocauit ad capessẽdum imperium. Quod cùm ille facere recusaret, ipse palàm à Domitij auctoritate defecit. Eius defectione Galba prouocatus Carthagine noua in conuentu procerum, quos ex tota Hispania cõuocandos curarat, caussas exposuit, ob quas sibi licere, ac verò necessarium fore iudicaret, contra Neronem rebellare, immane orbis atque imperij prodigium.

gium, qua meliori hostia quàm ſeomet ſanguine procuratum iri? Afflictæ atque iacenti communi parenti ferrent opem priuſquam omnes prouinciæ communi incendio flagrarent. Nobilitatem Romanam propemodum extinctam vnius hominis (ſi hominem dicere fas eſt, & non belluam potius immanem) ſæuitia & crudelitate multis familijs abſumptis. Earum exemplum in ſingulorum capita recidere poſſe: Innocentiam & morum probitatem nulli præſidio eſſe. non ratione agi, ſed vim, & libidinem dominari. Si proprio periculo non mouerentur, ſaltem reſpicerent filios, pro quorum ſalute ſæpe vel ipſæ belluæ quodam naturæ ſenſu in gladios flammaſque incurrerent. Et aderat ad augendum dolorem infans, quem nullo ætatis reſpectu Domitius in Baleares relegarat. Hanc orationem omnium qui aderant clamor excepit, Galbam Auguſtum ſalutantium. Ille ab innata modeſtia imperio recuſato, Ducem ſe populi Romani ſenatusq; Legatum contra Neronem fore profeſſus eſt. Multum contulit ad eius conatus cõfirmandos Otho Syluius Luſitaniæ moderator. Coniunctis is viribus, atq; eius conſilio probato argentum, aurumque priuatum in ſtipendium militi libenter conflauit: dignus immortali laude ſi odio tyrannidis id ſtudium ſuſcepiſſet, & nõ potius priuatæ vindictæ cupiditate inductus. Incitabat ignominiæ dolor cum vxore Poppęa Sabina Domitij amoribus occupata, quam interfecta etiã Octauia Claudij filia duxit, per ſpeciem honoris eſſet in Luſitaniã extremam amãdatus. Pro his rebus, & quoniam ingenij dexteritate valebat apud nouũ Imperatorem proximum gratiæ locum ſecundum Iunium Galbæ Legatum obtinuit, maiori populi fauore, cùm vltrò inopes ſubleuaret, Iunius fauores Principis vendere ſolitus prouincialium voluntates magna ex parte alienaſſet. Iulius quidem Vindex in Gallia, vbi prior rebellarat, acie victus ſibi manus attulit. Virginius Rufus victor memorabili modeſtia non ſibi imperium ſed patriæ aſſeruit. Quod exprimi olim moriens mandauit, hoc diſticho in ſepulcrum inciſo.

Hic ſitus eſt Rufus, pulſo qui Vindice quondam
Imperium aſſeruit non ſibi ſed patriæ.

Galba Vindicis exemplo caſuque tantum non deſperatis rebus Cluniam ſe recepit (vrbis huius nomen in Plutarcho & Suetonio vitiatum eſſe antiquæ monetæ indicio ſunt, quæ paſsim occurrunt in Hiſpania). Verùm Neronis cæde nunciata recreatus eſt. erectus enim ſenatus ad meliorem ſpem Iulij Vindicis in Gallia primùm, deinde Galbæ in Hiſpania defectionis famæ, Neronem hoſtem iudicauit. ſic à ſuis deſertus, in Phaontis liberti ſuburbano, quo latendi ſpe ſe contulerat, ſalute deſperata ſceleratas manus ſibi attulit, ſecundo & trigeſimo ætatis anno. Fama tenuit inter Chriſtianos præſertim, ex vulnere conualuiſſe, Antichriſtumque olim futurum. In ipſo ſanè Cæſarum progenies à ſtirpe defecit tot annis in imperio continuata. Occiſus eſt Conſule Silio Italico, ſalutis anno ſexageſimo nono. 69 Silium plerique Hiſpanum faciunt. Crinitus Romæ natum ait, ex Hiſpania oriundum. a Giraldo vtrunque repudiatur: & in Pelignis patria Italica (vnde errori occaſio) natum arbitratur. Secundum bellum Punicum Heroico carmine ſcripſit

ſenex

senex, in Campaniæ secessu reipublicæ cura abdicata. Huic æqualis Seneca Tragicus quoto gradu Senecam Philosophum cognatione attigerit, clam est. fuisse propinquum ducta ex nomine coniectura plerisq; persuasit. Vnius tragœdiæ Quintilianus meminit Senecæ Philosophi nomine vulgatæ. Ad Galbam redeamus. Qui nuncio de Neronis casu continuò Romam abijt, legione ex Hispanorum delectu cõflata: atque præsidio munitus, quod ex euocatorum cohorte constabat. Deduxit præterea ex Hispania Fabium Quintilianum patria Calagurritanum, artis oratoriæ professione clarissimum. Eius oratorias institutiones ante sexcentos annos amissas Pogius Florentinus Cõcilij Constantiensis tempore in quodam eius vrbis monasterio inuentas, luci publicoq; restituit. Adiunctas operi declamationes Quintiliani nomine, stylus ipse alterius esse manifeste arguit. Ergo Galba Romæ septimo imperij mense Prætorianorum armis occubuit. alienatæ militum volũtates erant donatiui ingẽtis, vt animis cõceperant, frustrata spe. Seueri mores malo fuerunt, quibus impar ea ætas erat, cùm diceret se militem legere, nõ emere. Militari inuidiæ atq; alienationi faces subdidit Otho Syluius Pisonis inuidia, quem à sene Principe successorem designatum dolebat, quasi pręmia sibi debita alter occupasset. Itaque lectica in castra vectus continuò Imperator salutatur. Potestas scelere quæsita stabilis non fuit. occisis Galba, Pisone, atque T. Iunio. rempublicam occupauit tenuitq; dies tantùm quinque & nonaginta. Legiones Germanicæ Hispaniensis exercitus æmulatione incitatæ, licereque sibi iudicantes reipublicæ Imperatorem dare, A. Vitellium Augustum consalutarunt. Gallia in partes accessit locis vicina: Hispaniam nutantem Otho vt in officio retineret, Bæticæ præfecturæ primus Romanorũ Imperatorum Mauritaniam Tingitanam contribuit. sic factum vt à conuentu Gaditano deinceps iura peteret, & in Gotthorum ditione ea Africæ pars esset, quo tempore Hispaniam tenuerunt. L. Albinus Mauritaniæ Præfectus Othonis partibus fauens, cùm freto transmisso de Hispania cogitaret, vnde venerat repulsus est, Cluuij Rufi virtute à Galba relicti cum potestate in Hispania, & ad Vitellium iam mutatione temporum respicientis. Otho tot malis vnà circumuentus, & ad Bebriacum Veronam inter & Cremonam situm vicum victis suis Brixelli oppido, vbi substiterat, sibi manus attulit, auersus à cõsilijs belli atrocis & lugubris victis iuxta ac victoribus, annos natus triginta octo. Vitellius suorum victoria cognita, ex Gallia, vbi se tenuerat, in Italiam maturauit. Vrbemque paludatus ingressus, circumfusis militum legionibus, quasi de victa patria triumphum ageret, multorum inuidiam commouit. His initijs progressus responderunt, ætatem actam turpissimè pergebat maioribus probris fœdare. Quæ res Orientis legionibus nouum Imperatorem creandi occasionem suppeditauit, consilio euentuque felicioribus.

Flauij Vespasiani, & filiorum imperium.
Caput. IIII.

FLAVIAE

LAVIAE gentis auctor Fla. Vespasianus Claudio Imperatore Britannica expeditione defunctus: Vecta etiam insula, quæ Galliam inter & Britanniam iacet, cursu victoriarum maximo subiugata, & nuper ex secessu, in quem se condiderat temporum tædio, euocatus missusq; in Syriam, penultimo Neronis anno aduersus Iudæos magna obstinatione tumultuantes, tota ferme prouincia subiugata Imperator est ab exercitu salutatus. multum contulit Mutianus Syriæ Præfectus auctor impulsorque imperij capessendi, eoque persuaso legionibus in eius verba sacramēto adactis. Secundum Mutianum Tiberius Alexander AEgyptum, cui præerat, traduxit in partes. Antonius Primus ardentior omnibus in Italiam ductis copijs Vespasiani imperium cōfirmauit, insigni de hostibus victoria parta. Ergo Vitellianis ad Veronam prælio victis, ipsoque Vitellio Romæ interfecto nono imperij mense, ætatis anno septimo & quinquagesimo, Vespasianus Tito filio in Iudæa relicto vt belli reliquijs conficeret, ipse in AEgyptum profectus, atque Alexandria soluens, anno salutis septuagesimo secundo, secundis tempestatibus in Italiam venit: 72
summaque senatus & populi voluntate reipublicæ cura suscepta, res communes inclinatas atque præcipites à casu sustinuit: totoque decennio tanta virtute & prudentia imperium rexit, vt in eo præter religionem nihil ferme desiderari posit. Auariciam, quæ ad virtutum iniuriam accessisse videbatur, ærarij calamitas ex superiorum temporum perturbatione excusat, magnaq; ædificia constituta, & in his Romæ templum Pacis, atque amphitheatrum. Præmia eruditioni primus Romanorum Imperatorum proposuit, Latinis Græcisque Rhetoribus annua mercede ad scholas inuitatis. Domita Iudæa, atque vrbe Hierosolyma expugnata euersaque, cum filio Tito triumphum egit: candelabro, arcaq; aurea, & reliquo sacrorum instrumēto pompæ apparatum exornantibus. Captiuorum Iudæorum partem in Hispaniam ablegatam, Emeritæ sedes ad habitandū accepisse Hebræorum libri testantur: vero an mendacio non disputamus. Vetitum certe ne Iudæi amplius Hierosolymæ habitarent. Sub initia imperij reipublicæ procellis iactatus, atque studio pacandi Hispaniam, quæ Vitellij factionem mordicus sectabatur, vniuersam Latij iure donauit. In eam per hæc tempora Plinius Quæstor venit. Eius historiam, & libros reliquos Licinius Lartius, & ipse Hispaniæ Citerioris Prætor, tāti fecisse fertur, vt magno paucos eius libellos cuperet comparare. Segobiæ aquæductus structura mirabili, vsque eo vt vulgo iactatum sit dæmonis opera fuisse excitatum, Licinij opus esse creditur. Alij Traiani malunt: neutrum satis idoneis argumentis nixum videtur. Flauiobriga in Cantabria, quæ vel Bermeus est, vel non procul sita Bilbaus, Flauium Brigantium in Calæcia (hodie Betanzos) atque Iria Flauia: præterea in Bætica Municipium Flauium Axaritanum, hodie Lora: aliaque oppida extant in Hispania, siue a Flauia gente fundata, seu in Principis gratiam veteribus appellationibus per hæc tempora permutatis. Non ita pridem in Cantabriæ montibus repertus est lapis hac inscriptione. HIC IACET CORPVS BILELAE SERVAE IESV CHRISTI. Cum quoniam

niam adiecta est Era centesima quinta, quidam ad hæc tempora referunt, inanique prorsus coniectura Bilelam in cælestium numero haberi volunt. cùm ad religionem tuendam magni referat ne leui argumento noua sanctorum nomina cudantur. ineptijs onerare fastos quàm graue malum? Et verisimile est suppresso millenario numero reliquos annos vulgi consuetudine designari. neque Vespasiani tempore mos erat iniectus vt per Eras tempora computarent, neque inscriptionis verba crassum quiddam sonantia, tantam præ se ferunt antiquitatem. Indicio est Vespasiani epistola nostra ætate reperta in ærea lamina Cagneti prope Malacam, quod oppidum Sabora dicebatur.

IMP. CAE. VESPASIANVS. AVG. PONTI-
FEX. MAXVMVS. TRIBVNICIAE. POTES-
TATIS. VIIII. IMP. XIIX. CONSVL. VIII. PP.
SALVTEM. DICIT. IIII VIRIS ET DE-
CVRIONIBVS. SABORENSIVM.

CVM. MVLTIS. DIFFICVLTATIBVS. INFIRMITA-
TEM. VESTRAM. PREMI. INDICETIS. PERMIT-
TO. VOBIS. OPPIDVM. SVB. NOMINE. MEO. VT.
VOLTIS. IN. PLANVM. EXTRVERE. VECTIGA-
LIA. QVAE. AB. DIVO. AVG. ACCEPISSE. DICI-
TIS. CVSTODIO SIQVA. NOVA. ADIICERE. VOL
TIS. DE. HIS. PROCONSVLEM. ADIRE. DEBEBI-
TIS. EGO. ENIM NVLLO. RESPONDENTE. CONS
TITVERE. NIL. POSSVM. DECRETVM. VES-
TRVM. ACCEPI. VIII. KA, AVGVST. LEGATOS.
DIMISI. IIII. KA. EASDEM. VALETE.

II VIRI C. CORNELIVS. SEVERVS. ET.
M. SEPTIMIVS. SEVERVS: PVBLICA. PE
CVNIA. IN. AERE. INCIDERVNT.

82 Obijt Vespasianus salutis anno octogesimo secundo, ætatis septuagesimo, octauo kal. Iulij, Tito filio successore felix. nam paternas virtutes ingenij facilitate & liberalitate cumulauit: vsque eò vt nefas esse diceret à conspectu Principis quenquam tristem abscedere. Aliquãdo fertur dixisse: Amici diem perdidimus, cùm ea die reputaret nulli beneficium collatum. Pro quibus rebus Deliciæ humani generis vulgò est nuncupatus. Eximios eius conatus mors præcidit Idibus Septembris, ætatis anno altero & quadragesimo: biennium, menses duos, dies viginti imperauit. Quid rerum gestum in Hispania sit non constat. Domita quiescebat, & superioris ætatis incommoda ex bellis nata pace compensabat: in tres prouincias per hæc tempora diuisa atque tributa, vt est superius obseruatum, Bæticam, Lusitaniam, & Tarraconensem.

sem. In Bætica octo erant coloniæ Romanæ, municipia totidem, conuentus iuricundo quatuor, Gaditanus, Hispalensis, Astigitanus, Cordubēsis. Lusitania colonias quinque habuit, Municipium vnum Olisiponem, quæ & Felicitas Iulia dicta est, conuētus tres, Emeritensem, Pacensem, & Scalabitanū. In Citeriori Hispania coloniæ fuerunt quatuordecim, alij huic numero plures addunt, municipia tredecim, conuētus septem, Carthaginensis, Tarraconensis, Cæsaraugustanus, Cluniensis, Asturicensis, Lucensis, & Bracarensis. Eratq; vsu receptum vt Prætores (id magistratus nomen restitutū erat) cùm magistratu abibant, dum successorē expectabant non amplius Proprætores vocarētur sed Legati. Hæc de Titi imperio: quod vt amplius homines prædicarent Domitiani fratris mores effecerunt. Tito is suffectus à maiorum indole degenerauit Neronibus proprior quam Flauijs, vitiorū omnium turpitudine deformis. Incredibili vanitate nouo exemplo primus vxorem Augustam, se dominum & Deum salutari voluit. Philosophos omnes Vrbe atque Italia prohibuit auctore Suetonio. Philosophos ego Christianæ philosophiæ sectatores arbitror dici ob spectatam morum in omni vita modestiā & probitatem. & Domitianum cōstat Christianorum nationem modis omnibus vexasse: Ioānem Apostolum in insulam Pathmum relegauit. Flauium Clemētem paulò ante gesto cōsulatu, eo nomine occidit patruelem suum, nullo propinquitatis respectu. Flauiam Domicillam Clemētis vxorem, & ipsam sanguine iunctam in Pōtiam insulam relegauit: vnde Tarracinam reducta, Traiani iussu intra cubiculū exusta est, vnàq; eius famulę. M. Acilius Glabrio ante quatuor annos gesto cōsulatu eadem tēpestate perijt. Ex ea carnificina maturasse sibi necem Domitianus creditus est. Magna vis fulminū octo cōtinuis mēsibus lapsa, Principis capiti minitari visa. Accessit noua inuidia caussaq;. Domicillæ procurator Stephanus cùm interceptarum heræ pecuniarum reus ageretur, inita cōiuratione eum ferro peremit in Palatio, salutis anno sexto & nonagesimo. Imperauit annis quindecim, mensibus quinque. 96
Cædes eius molesta fuit militibus, quibus omnia indulgebat: grata populo vniuerso, cuius inter conuitia corpus occisi populari sandapila asportatum à vespillonibus fuit: grata Patribus, atq; ita vt coacto cōtinuò senatu certatim nomen eius maledictis lacerarent: memoriam extinctam cuperent, Domitiani insignibus tota Vrbe detersis. Romanorum factū alias prouincias esse imitatas indicio est ad Aquas Flauias in Galæcia (id hodie Chiaues oppidū esse creditur) eius pontis inscriptio, quo Tamaga fluuius iungitur, Vespasiani & Titi nominibus integris, Domitiani sublatis: nam trium Imperatorum opus esse creditur. Edicto vetuit nouas in Hispania vineas. neglectis præ eo studio segetibus ne frumenti penuria laboraret prouidebatur. Omnino per hæc tempora Eugenius primus Toletanus Præsul occisus est. missus fuerat in Hispaniam à Dionysio Areopagita (sic pro constanti traditur) ex Gallia, vbi Euangelium propagabat, & Christi religione in ea prouincia, ac Toleti præsertim fundata, studio Dionysium inuisendi in interiorem Galliam penetrauit, cùm à Sisinij Præfecti satellitibus comprehensus in vestigio est occisus. Corpus in Marcasium lacum coniectum,

Gallia demum Christi sacris populariter imbuta, Hercoldus vir primarius diuino monitu in Diolum pagum lacui vicinum delatum, tẽplo eius nomine dicato coluit, vnde in templum Dionysiacum migrauit, & Rege Castellę Alfonso, qui Imperator est nuncupatus, eius brachium primùm Toletum relatum est, Ludouico septimo Galliæ Rege concedente in soceri Regis gratiam, & Raymũdi Toletani Præsulis. nam quo is tẽpore Eugenio. III. Romano Pontifice ad Remensem Episcopum cõuentum festinabat ex itinere rem omnem de Hispanorum memoria obliteratam præsens explorauerat. Reliquum deinde corpus nostra ætate à Carolo. IX. Rege Galliæ, Philippo. II. Hispaniæ Regi datum atq; in vrbem Toletum inuectum principali ac vere incredibili apparatu ante viginti annos, maiori religione colitur. Sunt qui putent, Philippum quẽdam à Clemente in Hispaniam Episcopũ amandatum, aut certe Marcellum quem Philippo socium Dionysius adiunxit ex Gallia (vt Michael Syncellus est auctor) Eugenium ipsum fuisse: atque hoc quidem nomen ab ingenita nobilitate manasse, alterum autem à parentibus accepisse. Quod cùm affirmant nulla meliori cõiectura nitũtur, quàm quòd Eugenij nulla mentio extet in antiquorum scriptis: Philippus & Marcellus quid rerum in Hispania gesserint, penitus lateat. Domitiani sane imperio M. Valerius Martialis patria Bilbili, vixit Romæ, atq; Martiali æquales C. Canius Gaditanus & Decianus Emeritensis, omnes condendis carminibus clari.

Nerua, Traianus, atque Hadrianus Imper. Cap. V.

DOMITIANO sublato C. Nerua senatus suffragio ad imperium euectus, M. Vlpium Traianum belli & pacis artibus clarũ patria Italica in Bætica, successorem adoptauit: cùm imbecillæ ac præcipiti ætati præsidium quæreret, ne despectui esset male cogitatibus. Huius imperio Ioannes Apostolus ab exilio quo in Pathmum insulam fuerat relegatus, ecclesiæ suæ redditus est actis Domitiani à Nerua rescissis Imperauit mensibus sedecim. Eo defuncto die suo M. Vlpius Traianus reipublicæ curam suscepit Februario mẽse eius anni, qui ab ortu Chri
99 sti fuit nonus & nonagesimus. Conceptam animis hominum spem veris virtutibus exæquauit. Plutarcho præceptore vsus est, cuius extat ad eum epistola sub initia principatus missa, non minus elegans quàm grauis, admonentis quo modo principalem vitam deberet gubernare. Fore si ad virtutis regulã actiones dirigere, atque animum in imperio tenere didicisset, vt non male subditos regeret. Principes non suo tantùm, sed etiam præceptorum periculo peccare: quibus malo sæpe fuit alumnos ab eorum disciplina degenerasse. In vtranq; partem sibi ea monitione cauere, si pareret votum adepto: sin minus orbi testatus non suo illum consilio, & præceptis peccare. Duos admirãdi operis pontes extruxit, alterum in Germania, quo Danubium iungebatur: in Hispania alterum, cui Alcàntaræ hodie nomen est, ea Lusitaniæ parte quam Extremaduram dicimus, Tago impositum, multorum populorũ stipe collata. Multum apud Traianum gratia & auctoritate valuit Cęlius Ta

tianus

tianus fisci procurator, Hadriani pædagogus, Italicæ natus. Azaguæ (oppidum est in Bætica D. Iacobi militibus contributum) in arce bini visuntur lapides, quibus Matidiæ & Martiæ sororum Traiani statuæ sustinebantur, vt eorum inscriptiones declarant. In Asturibus septimæ legionis milites, quæ & Gemina dicta est, Sublancia deleta quoniam in colle sita erat, octo sub ea passuum millibus vrbem posuerũt, Legionem à cõditoribus dictam, exiguo numero ciuium hac tempestate: antiquitate & Regum sede nobilem, quo certe tempore post Maurorum vastationes res Hispaniæ resurgere cœperunt. Imperauit annos decem & nouem, menses sex. Tertio imperij anno bellum in Christianam religionem concitatum eo grauius, quo à sanctiore & prudentiori Principe omnium opinione inferebãtur, octauo demum anno mitigatum est, Plinij præsertim Iunioris litteris & hortatu tum Bithyniæ Proconsulis, Imperatori renunciantis: Christianam superstitionem, quæ non ciuitates modò sed vicos etiam & agros peruagata esset, cùm flagitio omni careret, arte potius quàm vi comprimendam videri. cui Traianus Christianos inquirendos non esse rescripsit, oblatos tamen supplicio subijciẽdos. Ea clade innumeri Christi cultores periere. in his Mantius Eboræ in Lusitania primus Episcopus, in AEmilia quidem natus vt nonnulli perhibent, atque vnus ex septuaginta Christi discipulis. Corpus eius ex vario errore in Astures, quo tempore Mauri occuparunt Hispaniam, tandem ad Villam nouam sancti Mantij constitit celebri monasterio dicato à Medina, quæ à Riuo sicco nomen habet, quatuor passuum millibus. In Selinunte Ciliciæ vrbe obijt Traianus Imperator (vnde deinceps Traianopolis dicta est) cùm profligato bello Parthico, atq; cõpositis in Oriente rebus in Vrbem maturaret. Defuncti cineribus triumphus decretus est Romæ, quod vni Imperatorũ Romanorum cõtigisse satis constat, vt de hostibus mortuus triumpharet. AEliũ Hadrianum sanguine propinquum atq; Italicæ natum (Spartianus Romæ mauult patre cognomine, matre Gaditana, cui Domitiæ Paulinæ nomen fuit) ante designatum, imperij successorem habuit: Plotinæ Augustæ gratia, Cælij Tatiani diligentia atque Sabinæ vxoris respectus Traianĩ ex sorore natæ, multum contulisse videbãtur ad conciliandam gratiam, præterea ingenita virtus & multarum artium cognitio. Suscepta reipublicæ cura, inuisendi imperij prouincias studio per Germaniam & Britanniam in Hispaniam progressus est. deinde Africam & Oriẽtem nudo semper capite, pedibus plerunque adijt. In eo itinere Tarracone vitæ periculum adijsse memoratur. Seruus quidam gladio districto pene oppresserat incogitantem. cuius amentia explorata nullo supplicio medicis curandum tradidit. Hispaniam in sex prouincias tribuit, Bæticam Lusitaniam, Carthaginẽsem, Tarraconensem, Calæciam, atque Mauritaniam Tingitanam, vt Sex. Rufus cõsularis testatur. Bæticæ & Lusitaniæ Legati consulares pręficiebantur, vti lapidum inscriptiones, & Codicis Iustiniani leges argumento sunt. quatuor aliæ prouinciæ Pręsidibus cõtraditæ sunt. Ceionium Cõmodum Verũ, eius Veri patrem, qui cum M. Anto. Philosopho imperauit, cùm prole careret filiũ adoptauit Cæsaris nomine, Augusti penes se appellatione retẽta. vnde

more deinceps cōfirmatum est, vt Imperatorum filij successoresq; Cæsares vocarentur. Iudæis Hierosolymæ reædificandæ, Vespasiani lege abrogata, fecit potestatem, non eodem prorsus lòco, atque AEliæ nomine, veteri appellatione mutata. Denuo rebellantibus quòd circuncisione prohiberentur Iouis templo prope nouam vrbem exædificato, supremam sub vitę finem cladem attulit ad Betheram seu Bethorón, quò innumera gentis multitudo se contulerat loci munitione confisa Duce Barcosbano, quem se pro Messia vēditasse Hebræorum libri testātur. Religionem certe Christianam vndecimo imperij anno si alio flagitio vacaret, fraudi esse vetuit. Aristidis & Quadrati apologiæ pro Christianis Imperatori Athenis oblatæ & Sereni Granij Asiæ Proconsulis litteræ vsq; adeo cōciliarant, vt de Christo in Deorum numerum transferēdo cogitasse, tēplaq; per ciuitates sine simulacris (nēpe quæ inter Ethnicos in vsu erant) ædificari mādasse feratur. Romanum imperiū quoniam sua mole laborabat, ad Septentriones Danubij ponte diruto, & ad Orientem Euphratē terminauit. Quibus rebus ingenti gloria parta, molesta valetudine fatigatus, ad Baias vt medicorum manus euaderet, obstinata inedia vitam finiuit. vnum & viginti annos imperauit. Cælium Tatianum, cuius opera imperium erat adeptus, detractis honoribus in ordinem redegit: ac demum occidendum curauit, ad exemplum inconstantiæ rerum humanarum, ac præsertim Principum gratiæ leui momento in varias partes agitari solitæ, & maxima officia maleficio compensare. Antinoum è cubiculi sordibus fœdaq; libidine in Deorum numerum transtulit, templo dicato atq; vrbe eius nomine in AEgypto constituta. Quibus rebus, & quoniam aliquot extabant eius crudelitatis exēpla, superiorem gloriam suggillasse visus est. Hadriani imperio Basilides Gnosticorum sectam in AEgyptum inuexit, Saturninus in Syriam, Trinitatis hypostases confundentem, actionesq; humanas & voluntatem astris fatoq; subdentem, & Christianam iustitiam affirmātem ex sola fide pēdere. Ex Basilidis schola Marcus in Hispaniam profectus erroris semina iecit Agape nobili fœmina & Helpidio Rhetore in partes traductis. vnde aliquāto ex interuallo Priscillianus ex consopiti ignis scintillis magnum incendium excitauit, sibi cōciliauit exitium, vti cōpetenti loco declarabitur.

Tres Antonini Imperatores. Cap. VI.

COMMODO Vero defuncto paulò post quàm ab Hadriano fuerat adoptatus: nam erat valetudinarius, nihilque ad memoriam gesserat insigne, in eius locum T. AElius Antoninus suf-
139 fectus Hadriano mortuo succesit, salutis anno centesimo trigesimo nono, totosque duos & viginti annos, menses septem toto Romano imperio pacem conseruauit. Nummæ simillimus, vnde & propter clementiam singularem Pij cognomen inuenit, & pater patriæ salutatus est. In Christianam religionem nihil mouit. mercedes annuas detraxit ijs, vnde nullus fructus expectabatur, quoniam otiosi percipiebant reipublice onera grauia, nullo vsu. Eius illa vox fuit, quæ fuerat ante Scipionis, Malle se ciuem vnum

vnum seruare, quàm mille hostes perimere. Quid rerum gesserit in Hispania clam est, tametsi eius nomine aliquot inscriptiones extant, quas hoc loco subijcere non arbitror necessarium. Antonino Pio M. Aurelius Antoninus, cognomento Philosophus eius gener successit, salutis anno centesimo 1 6 2
sexagesimo secundo, imperij consorte Antonino Vero, eius Veri filio, quem ab Hadriano fuisse adoptatum monstratum est. quod ad eam diem nunquam contigisse satis constat, vt exæquata duorum Imperatorum potestate respublica gubernaretur. Is postquam carnificinam in religionem Christianam instaurauit, & Persarum motus in Oriente cõposuit, eo bello peracto primus Præfectos prouinciarum Comites nominasse fertur. Extinctus ex morbo est nono imperij anno. Deinde solus Aurelius Antoninus rempublicam gessit, ea probitate, ijs virtutibus, vt exemplum desit. nam eruditionem Philosophi cognomen satis declarat Bello Marcomannorum (hi hodie Moraui sunt) in summa aquæ penuria Christianorum precibus, eorum qui in legione duodecima militabãt, pluuiam impetrauit, & victoriam procella & fulminibus in aduersos hostes delatis. Iulius Capitolinus Imperatoris precibus numina placata & pluuiam impetratam ait: scriptoribus nostris Dionis testimonium fauet, & ipsæ Imperatoris litteræ, quæ tum Græce tum latine extant: præterea legioni ipsi nomen Fulminatricis additum. Cuius nominis vestigium Tarracone in Citeriori Hispania conseruatur in hortis Ioannis Melgosæ, his verbis concepto epitaphio.

D. M.
IVLIO SECVNDO, QVI VIXIT ANN.
XXXVIIII. M. II. D. X. C. IVLIVS
IOSCHVS LEG. XII. FVLMINATRI-
CIS LIBERTO BENEMERENTI FE-
CIT.

Extat præterea Barcinone in Requesenarum ædibus pro æde Diuorum Iusti & Pastoris testamentum Aurelij imperio conditum, atq; in lapides incisum: ex quo intelligitur vsuram cẽtesimam esse cùm summæ octaua pars annuatim pendebatur, hoc est, centum mensibus summa duplicata. vnde cẽtesimæ nomen. aut quoniam singulis kalendis quo tẽpore versuram numerari moris erat, centesima summæ pars fœneratori pendebatur. Testamenti verba hæc sunt, quibusdam insolentibus notis in affines, vt erat commodum: atque vt est visum, in litteras explicatis.

L. CAECILIVS. L. F. PAP. OPTATVS * 7.
LEG. VII. G. FEL. ET .7. LEG. XV.
APOLLIN. MISSVS HONESTA MISSIO-
NE AB IMP. M. AVR. ANTONINO ET AVR.
VERO AVG. ATLECTVS AB AVG. IN-
TER IMMVNES CONSEQVVT. IN HONORES
AEDILITIOS IIVIR. III. FLAM. ROMAE

Centurio aut Tribunus.

DIVORVM ET AVGVSTORVM.
QVI R.P. BARC. TA. C. DO LEGO, DARI
QVE VOLO. * X. VII.D EX QVORVM VSVRIS
SEMISSIBVS EDI VOLO QVODANNIS SPE-
CTAC. PVGILVM DIE IIII. ID. IVNII VSQVE
AD X. CCL. ET EADEM DIE EX X. CC. O-
LEVM IN ƀ HIERITECTA PRAESTARI EA CON
DITIONE VOLO, VT LIBERTI MEI, ITEM LI-
BERTORVM MEORVM, LIBERTARVMQVE
LIBERTI QVOS HONOR SEVIRATVS CON-
TIGERIT AB OMNIBVS MVNERIBVS SEVI-
RATVS EXCVSATI SINT.
QVOD SI QVIS EORVM
AD MVNERA VOCITVS FVERIT, TVM EA
X. VII.D. AD REMP. TARRAC. TRANSFERRI
IVBEO SVB EADEM FORMA SPECTACV-
LORVM QVOD SS. EST EDENDORVM
TARRACONE. L. D. D. D.

** Denarios septem millia quingentos.*

ƀ Thermas public. pop. r. opprę beri tecta.

181 Obijt M. Aurelius Antoninus salutis anno centesimo octogesimo primo, sextodecimo kal. Aprilis, cùm annos decem & nouem imperasset, & mensem vnum, non magis suis virtutibus, quàm domestica calamitate nobilis, ob Faustinæ vxoris impudicitiam: quam cùm neque sanare posset, neque repudiare induceret in animum, tanti probri dissimulatione & patientia imperij maiestatem fœdasse visus est. Alioqui vtriusque Antonini memoriam Romæ gratam fuisse Septimij Seueri lex lata indicio est: Antonini apellationem non secus atque Augusti perpetuam Imperatoribus fore deinceps sancientis. Tametsi AElius Aur. Commodus Ant. quem pater imperij consortem declararat, & moriens successorem reliquit, maiorum memoriam vitæ licentia & perpetua morum turpitudine fœdauit, Augustus nomine, animo fœdum vitiorum omnium mancipium. Martia concubina iniecisse carminibus furorem credita est, exitij certe caussa, cùm ex Commodi scheda inter alios se ad necem etiam peti cognouisset, cum Narcisso eunucho consilio communicato peremit annos natum triginta duos, veneno prius præbito, deinde quia lenta tabes erat, gula fracta. Imperauit annos duodecim, menses octo, dies quindecim. trecentas concubinas, & pari numero exoletos habuisse traditur, eorum quos forma conciliasset delectu habito. primusque Romanorum Imperatorum vendidit pretio magistratus: quod malum quantas reipublicæ affert calamitates, quàm grauia incommoda? Annium Verum Commodi atauum Iulius Capitolinus facit Hispanum, ex Bæticæ municipio Succubitano. Sunt qui per hæc tempora arbitrantur à Facundo & Primitiuo sustentatos pro religione cruciatus fuisse, Attico Calæ-

ciæ

ciæ pro Romanis Præside ad Ceæ fluminis ripam, quod ex montibus Asturum in interiorem Hispaniam delabitur, solenni sacrificio repudiato, ad quod totius prouinciæ milites erant inuitati. Pro qua re militiæ honore detracto, tormentis omnibus excarnificati, ac securi demum percussi sunt. Corpora, quibus in locis cæsi erant, à Christianis coli cœperunt, templo dicato. Postmodum cùm in Astures semel, & iterum migrassent, quo tempore armata Maurorum impietas per Hispaniam volitabat: Alfonso prius Rege, cui Magni cognomen fuit, deinde Ferdinandi primi ætate reducta sunt, loco vnde erant amota templo instaurato, adiunctoque cœnobio Benedictino, cui à sancto Facundo nomen est, inter præcipua diuorum domicilia in Hispania celebri.

Seueri & Caracallæ imperia. Cap. VII.

CCISVS est Commodus anno salutis centesimo nonagesimo tertio. 193 Successit Heluius Pertinax patre libertino, ætate septuagenarius. Imperium tenuit menses duos, dies octo & viginti. Commodi interfectores eius probitate perspecta, vltro detulerant principatum. Prætoriani impetu facto in palatium vita spoliarunt. Disciplinæ seueritatem reuocari moleste ferebant, prioris temporis licentia corrupti. Vtriusque linguæ facultate, & iuris sciētia instructus fuit ex disciplina Sulpitij Apollinaris, quo præceptore in tenera ætate vsus erat, cuius periochæ in Terentij fabulas extant. Pertinace interfecto Sulpitianus & Didius Iulianus palàm de imperio in prætorianorum castris licitati. Iulianus vicit, quinque & viginti sestertia in milites singulos auctionatus. Tantæ summæ cùm soluendæ non esset, pollicitis quàm fide ditior, inter militum odia, & populi inuidiam destitutus, sexto imperij mense interfectus est. Septimius Seuerus, quo agente Iulianus perijt, ab Illyrici legionibus fuerat Imperator renunciatus, Africana Lepti (hæc Tripolis est trans Syrtim minorem) natus. Innatam animo sæuitiam bellica fortitudine cōpensauit. Iactatum vulgò est, aut nunquam nasci debuisse, aut nunquam mori. Prætorianos cæsi Pertinacis religione fœdatos Roma ad centesimum lapidem relegauit, armis vestibusque detractis. Pescenium Nigrum imperij æmulum in Oriente domuit. quo in itinere Byzantium portas claudentem euertit. Albinum in Gallia superauit, eum qui Milesias fabulas Aristidis exemplo scripsisse traditur, omni impuritate fœdas. Parthi bis domiti. Rebus vrbanis pristinus splendor restitutus est. Britanni pacati, atq; ad arcendas Scotorum incursiones à mari ad mare, qua parte castigatis littoribus eius insulæ latera maxime coarctantur, perpetuum vallum duci curauit. In ea expeditione defunctus est Eboraci, cùm decem & septem annos imperasset, menses octo, dies tres. Eius illa extrema vox fuit: Se imperium, quod turbatum accepisset, pacatum filijs relinquere: firmum si bonis, si malis haud diuturnum. tum illa: Omnia fui, & nihil expedit. In Christianos nono imperij anno cùm sæuire cœpisset, Felix presbyter, For-

 tunatus,

tunatus, & Archilocus Diaconi Valentiæ occubuerunt in Hispa nia. Tametsi nonnulli Archilleum legi pro Archiloco malunt, in alteraque Valentia peremptos fuisse, quæ in Gallia Lugdunensi sita est, ab Irenæo Lugdunensi Episcopo Euangelij promulgandi gratia proculdubio amandatos. locorum vicinitas opinioni suffragatur, Hispania longinqua. Prorsus Seuero defuncto, Aurelius Antoninus Basianus eius filius, cui vestis Gallica populo donata Caracallæ nomen fecit, imperium tenuit annis sex, mensibus duobus, diebus quinque. Getam fratrem imperij consortem à patre testamento designatum sustulit. Publica ex eo noui principatus inuidia nouo facinore aucta. Iuliam nouercam Getæ matrem connubio sibi iunxit. Occisi fratris partibus studentes sublati, Sammonicus Serenus Medicus, cuius multa scripta ferebantur eruditione pręcipua, Iurecõsultus Papinianus: nulla hic iustiori de caussa, quàm quòd iure fratrem cęsum ad senatũ defendere recusasset, facilius esse dicens parricidium facere, quàm excusare. Noua fraude, simulatione coniugij cum Artapani Parthorum Regis filia incautos hostes ad Carras oppresit. Lætitia diuturna non fuit. Martialis ferro dum ventrem leuat confossus est, annos natus tres & quadraginta supra corpus exanime Iulia nouerca coniuxque cùm Antiochiam esset, vbi illa morabatur, delatum, ferro in viscera adacto occubuit. Tragœdias referre videor. sed in reliqua amentia Alexandrum Magnum, quem imitatione exprimere studebat, detorto etiam in læuum capite repræsentasse fertur. Succesit Opelius Macrinus prætorij Præfectus, quo auctore cædes facta erat, Audentio concedente, cui à milite imperium deferebatur, vno Augusti nomine, nulla præterea re nobilis, neq; in vita priuata neque in principali. Breue imperium fuit. Mesæ arte (hæc Iuliæ soror erat) subornatis legionibus Chalcedone perijt ipse & filius Diadume-
219 nus, eius seculi anno ducentesimo nonodecimo, septimo Idus Iunij, cùm imperasset mensibus tredecim, diebus octo & viginti.

Heliogabali & Alexandri imperia. Caput. VIII.

AVRELIVS Antoninus Varius Solis in Phœnicia Sacerdos, vnde illi cognomen Heliogabali, Caracallæ filius fuit ex Soemi genitus Mesæ filia. Vt Augustus salutaretur, formæ dignitas iuuit imperio digna, fallax sępe indicium compositi animi, Caracallæ patris memoria militibus grata, quibus omnia largiebatur, & Mesæ auiæ artes exercitu in partes tracto. Imperauit annos tres, menses nouem, dies quatuor, vitæ turpitudine & fœdo vitæ exitu infamis. libidinis promiscuæ auidus patiensq; : prorsus vt in muliebrem sexum se exsecari tentarit. Romani imperij probrum & humani generis portẽtum, Prætoriani milites ipsiusmet sanguine procurarunt. decem & octo an-
223 nos natum ferro peremerunt, sexto Idus Martij, anno ducentesimo vigesimo tertio. In veste holoserica primus Romanorum Imperatorum visus est, cùm antea subserica in vsu esset. Bombycinæ telæ ea ætate exæquato auri pondere constabant. Ab Heliogabalo institutum traditur in vindemia

mia à seruis heros iocularibus & dicterijs lacerari. Heliogabali vitia successor & cõsobrinus Seuerus Alexander veris virtutibus exæquauit, magnus futurus Imperator si vita longior contigisset. More à Christianis mutuato neminem muneribus publicis præficiebat nisi proclamatum. Honores & magistratus vendidit nunquam: cùm diceret, qui emit, vendat idem necesse est. Nostris æquum se præbuit: Christi imagine in præcipuo larario atque inter Deorum signa collocata. Neminem ad familiaritatem ac ne ad salutationem quidem admittere solitus erat, nisi integra probitatis fama. ærarij inopiam ex curiosis superuacaneisque artibus vectigali excogitato subleuata. Cùm Parthicam expeditionem contra Artaxerxem Persarum regnum longo ex interuallo reuocantem feliciter obijsset, belli impetu in Germaniam conuerso, Maximini proditione & insidijs occubuit, ætatis anno nono & vigesimo, cùm annos tredecim, dies nouem, imperium magna æquitate gubernasset. In reliqua clementia illud paulò acerbius videatur, quòd Turinum Vetronium fumos, id est, ficta Imperatoris responsa vendere solitum, fumo necauit. Vlpiano Tyrio Iureconsulto multum & familiariter vsus est, sacri scrinij Magistro: eiusque præceptis vitam & mores conformauit. Eundem in militari furore purpura texit. Horum Imperatorum ætate, quid in Hispania sit gestum, latet. Extat tamen Accitanæ basis statuæ Mammeæ Alexandri Imperatoris matri posita. quæ quoniam Christianis sacris imbuta fuisse creditur, & Origene familiariter usa est, inscriptionis verba subijciantur.

IVLIAE MAMMEAE AVG. MATRI
IMP. CAESARIS MARCI AVRELII
SEVERI ALEXANDRI PII. F. AVG.
M. CASTRORVM. COL. IVL. GEM.
ACCITANA DEVOT. NVMINI.
M. Q. EIVS.

Fuit Mammea ex Iuliæ Augustæ Mesa sorore nata, Soemis soror germana. ex Soemi & Caracalla furto conceptus est Heliogabalus. ex Mammeæ & Marcelli iustis nuptijs Seuerus Alexander. Quo tempore Anterus Pontifex Romanam ecclesiam rexit, & ad Episcopos Bæticæ & Toletanæ prouinciæ litteras dedit, fas esse negans Episcopos priuati commodi caussa ab vna in aliam ecclesiam migrare.

Maximinus, Gordianus, Philippus, Imperatores. *Cap. IX.*

IVLIVS Maximinus Thrax, ex obscuro genere natus, parentibus Mecca Gottho, & Ababa natione Alana, vt Symmachus ait, nulla re alia fuit nobilis nisi vasti corporis viribus, & celeritate tanta, vt equi cursum adæquaret: vnde ad omnes militiæ

honores gradu facto, Alexandro Seuero occiso humanæ salutis anno ducen-
236 tesimo trigesimo sexto, rempublicam occupauit biênium, & menses aliquot. Imperij initio Germanorum motibus compositis, Gordianum Africæ Præsidem ab exercitu Imperatorem salutatum, subsecutam approbationem senatus, cùm Sirmium esset allatum vbi bellum in Sarmatas parabat, Romam conuerso itinere, vindictæ studio ardens, dum in Aquileiæ obsidione moram trahit, nouo nuncio allatum est: Gordiano & filio cognomine in Africa sublatis, Albinum, & Pupienum, senatus suffragio nouos Imperatores fuisse factos, magis desperata venia, quàm quod satis esset, animi ad Maximinũ vindicandum. Eo nuncio milites exciti, facto in prætorium impetu, Maximinum trucidarunt: respublica & Christianorum natio magno periculo metuque liberatæ. Bellum enim in Christi sectatores concitarat, ac præsertim ecclesiarum Præsides præcipuo odio susceperat exagitandos. Maximus & socij hoc tempore pro religione sanguinem profudisse memorantur, ad Bufragani montis specum, à Tarracone viginti quatuor millibus passuum. Vnde is ad necem extractus est, eo loco templo dicato colitur. & fortassis Maximus hic est, quem ciues Tarraconenses vulgò Sanctum Magi nuncupare soliti sunt. Balbino & Pupieno intra primum imperij annum prætorianorum furore sublatis, Gordianus primi Gordiani nepos, ac vix quindecim annos natus, cùm antea Cæsar esset & imperij successor designatus, rempublicam cœpit administrare. Misithei soceri auspicijs Persico bello confecto, quo tempore summa pollicebatur: Iulij Philippi prætorij Præfecti fraude perijt, sexto imperij anno. Extant Gordiani ad socerum litteræ, quibus principalem vitam, domesticorum præsertim, fraudibus obnoxiam esse conqueritur auribus Principis multis insidiantibus, ipso suis oculis res singulas considerare non valente. Sanè nullius rei grauior apud Principes penuria est, quam veritatis: cui quis locus sit inter cõtinuos assentationis plausus omnes aulæ partes personantis? Ea sublata Principes cæcis ignorationis tenebris oppressos offendere passim quis miretur? aut quis non doleat, sine luce esse, quos Deus in fastigio collocauit: vt vitæ humanæ duces essent, & humanis erroribus succurrerent opera, consilio, auctoritate? Vna medicinæ faciendæ via est, a magnis hominibus monstrata, à paucis arrepta: si ad alios ministros aulæ procuratorem, amanuenses, asseclas, vir aliquis spectata prudentia & probitate accersatur si opus sit magnò: cui facultas sit renunciandi Principi non vera modò, sed quæcunque de ipso fama loquetur, inanes etiam vulgi rumores & vanos. Dolorem sæpe necesse est faciat, sed ferendus est tamen, vt maxime importunus interpellator accedat, vtilitatis, sanitatisque spe eam molestiam compensante. Et sunt veritatis radices amaræ, fructus suauissimus. Verùm nunquam impetrabimus: Principum deliciæ quantæ sunt non ignoramus, vitæ licentiam præcipuum imperij fructum arbitrantium. voces ad gratiam loquentium suauissimæ sunt: veritatis species horrida, ingrata oculis atque auribus. non est tamen desperandum fortasse non canimus surdis. Erunt quibus veritas placeat, & monstratum salutis iter publicæ priuatæque, videant, & sequantur: atque intelligant, non eos qui carpunt mores,

res,

res vitamque rectorum perniciem afferre, sed eos qui auribus loquuntur
grata, quorum est infinitus numerus in aulis Principum maior, certa pestis
quia blanda. Ad Imperatorum numerum reuocanda oratio est. Sublati in-
nocentis iuuenis merces imperium fuit. M. Iulius Philippus natione Arabs,
obscuro genere, militari laude clarus rempublicam occupauit anno Christi
ducentesimo quadragesimo quinto: tenuitque vltra quinquennium. Icto is
sub initia cum Persis fœdere, ex quo Mesopotamiam hosti concessit, Roma-
ni imperij maiestatem obscurasse visus est. Romam reuersus annum secula-
rem clausit, maiori quàm vnquam lætitiæ significatione & ludorum appa-
ratu, nimirum ab Vrbe condita millesimum. Contra Gotthos Thraciam va-
stantes Marino Duci misso, ab exercitu imperium est delatum, cæteraq; Au-
gustis deferri solita, à Decio in Mœsia collatis signis ablatum cum vita. Ipse
oppressi tyranni præmium ab exercitu compulsus imperium datum con-
stanter tutatus est, Philippo, qui obuiam armatus progrediebatur Veronæ in
militari seditione trucidato. Cognominis patri filius, quem septennem im- 1 9 3
perij cōsortem fecerat, eo ingenio vt nunquam risisse ferant, Romæ ad nun-
cium de patris nece est occisus. Origenis ad Philippum litteræ Hieronymi
ætate extabant. Christianis nimirum sacris initiatum, ac non nisi sceleris sus-
cepti prius pœna exoluta a Fabiano Pontifice ad mysteria admissum, qui af-
firmeat auctores habeo antiquos & graues. resistunt alij hanc laudem Con-
stantino Magno tribuentes, vt primus Romanorum Imperatorum Christi
Dei agnouerit maiestatem. Philippi thesauris ecclesiam fuisse locupletatam
nonnulli suspicantur, mores deprauati simulasse potius quàm implesse Chri
stiani hominis officium declarant. Gn. Messius Decius, cùm salutis anno
ducentesimo quinquagesimo imperium occupasset, religionem Christianam 2 5 0
sæuissime exagitare cœpit Philippi odio, vt creditum est: disciplinam eccle-
siasticam multis modis collapsam externo bello astringere, atque reuocare
diuinum numen parabat. In eo Christophorum martyrem occubuisse Ni-
cephorus auctor est. A Getis seu Gotthis (ijdem enim fuisse putantur)
Mœsiam Thraciamque vastantibus, primo prælio victor, in secundo
conflictu occisus est, ipse & filius cognominis, cùm biennium rempubli-
cam gubernasset. Trebonianus Gallus, cuius perfidia circumuentus fuerat,
imperium deferēte exercitu tenuit annuum semestreque, facto cum Gotthis
victoribus fœdere, ex quo tributum annuum illis pendere est pactus. Ea ex
re cùm despectui esse cœpisset, & Gotthos rursus tumultuantes, Æmilianus
natione Afer, atque in Mauritania Tingitana natus, ingenti prælio superas-
set, imperium arripuit, Galloque in acie cæso, nam obuiam prodierat, qua-
tuor tantùm menses tenuit, nulla præterea re gesta ad memoriam insigni,
prorsus vt in nullo Augustorum numero sit.

Valerianus, Gallienus, Claudius, Aurelianus, Imperatores.
Caput X.

LICI-

ICINIVS Valerianus ætate septuagenarius erat cùm in Gallia contra AEmilianum legionum conspiratione factus est
254 Imperator,anno ducentesimo quinquagesimo quarto, non alia de caussa in fastigio rerum positus,nisi vt grauiori casu præcipitaret. Longæua sæpe vita calamitatibus est obnoxia,vertentique fortunæ tribuit quos secundis rebus honestarat.Septimo imperij anno in Persarum bello victus,& captus calamitosam seruitutem amplius annum tolerauit, Gallieno filio,quem imperij consortem fecerat,nihil minus quàm de liberando patre,aut imperij maiestate cogitante:Persarum, Gotthorum, & Germanorum bello non magis quassati,quàm intestina triginta tyrannorum ambitione. Iamdudum respublica mole sua cœperat laborare In his Posthumus Gallia occupata Francos auxiliares primus aduocauit,gentem eatenus ignotam in historia Romana.Lollianus Gallieni iussu Posthumo superato cæsoque,se pro illo vicarium substituit cum filio eiusdem nominis,cuius esse putantur declamationes Quintiliani nomen præferentes.Tetricus Hispaniam tenuit,in quam Germanica natio per Galliam infusa totis duodecim annis vrbes & agros igne ferroque vastauit Orientis prouincias Odenatus Palmerinus,eoque defuncto Zenobia vxor ad Aurelianum vsq; Imperatorem, maiori quàm pro sexu animo tutata est.Gallieni vxor fuit Cornelia Salonina, Decij Herennia Sallustia, vt lapides in Hispania non vno loco reperti declarant. Per hæc tempora Lucius Pontifex Romanam ecclesiam gubernabat,cuius extant litteræ ad Episcopos Hispaniæ & Galliæ.In his Episcoporum concilia sæpe haberi hortatur. Metropolitanis quid iuris sit in finitimas ecclesias declarat. hæreticorum vsu interdicit:facitque animos ad perferendas eorum temporum graues & diuturnas calamitates. Lucio successit Stephanus, quo Pontifice Hispaniæ Præsules in conuentu communicato cõsilio duos Episcopos Martialem Emeritensem & Basilidem Asturicẽsem loco mouerunt, lege de libellaticis postulatos atque conuictos. Libellatici erant,qui syngrapha religionem deserebant:qui impio se cultu contaminabant, ij Sacrificati vocabantur, vti Cypriani epistolæ declarant. Basilides Romam delatus Stephani Pontificis auctoritate absolutus est. nimirum ad ecclesiæ caput confugit,vnde iura sacra prodire moris erat,mutari aliorum decreta perperam facta. Hispani tamen sacerdotes ea re offensi Cyprianum Carthaginensem Felice & Sabino Episcopis ad eum legatis de tota re admonent. Negat is cum alijs Episcopis consilio communicato homines desertæ fidei reos debere ad pristinos honores redire.imposita pro modo culpæ pœna recipi fas quidẽ esse,sed sacerdotali tamẽ honore atq; functione detractis. Id Cornelij Pontificis decreto sancitum.Stephanum in tanta longinquitate videri in fraudem inductum. Itaque Sixtus. II. Stephani successor, litteris fortassis hac ipsa de caussa monuit Episcopos Hispaniæ:Patrum decreta cõuellenda non esse,neque ante legitimam cognitionem Episcopos loco mouendos videri, neque absque conscientia Romani Pontificis. iuste ab eo reponi,quæ per iniustitiam essent ablata. Atque hi sane tres Romani Pontifices eius belli procella consumpti sunt, quam Valerianus Imperator cùm initio

initio visus esset in religionem Christianam benè animatus, concitauit. Pe-
rijt etiam Romæ Laurentius Diaconus, Oscæ in Hispania natus, Orentio
& Patientia parentibus, quos Oscenses in cælestium numero habent. Six-
tus. II. priusquàm esset Pontifex, Euangelij euulgandi caussa delatus in
Hispaniam, Laurentium Vincentiumque comites secum detulerat Romam
rediens. Inerat in Laurentio indoles animique constantia, quam perferen-
dis grauissimis cruciatibus ne datam Christo fidem proderet, satis declarà-
uit. salutis anno ducentesimo quinquagesimo nono, tum ipse, tum Sixtus 259
sunt trucidati. Errant qui Decij imperio accidisse aiunt. Errant qui Decium
Cæsarem Valeriani nepotem ex auctoritate Trebellij Pollionis arguto cō-
mento affingunt, magis quàm ex fide Laurētium peremisse, minuti scripto-
res securitate maxima. Sed eodem prorsus anno, Fusco & Basso Coss. Fru-
ctuosus primus Tarraconensis Præsul, Augurius & Eulogius Diaconi in
ea vrbe non minori cōstantia illatam pro vera pietate mortem tolerarunt.
AEmiliani Præsidis miles, ac filia ætate paruula a milite ad cōsiderandum
excitata, sanctorum animas continuò sublimes in aera ferri viderunt, vt
Prudentius est auctor. Horum exuuiæ, qua caussà & tempore incertum, sed
in Ligures tamen migrarunt, seruanturque non procul Genua vrbe in Bene
dictinorum cœnobio. Consequenti anno Dionysius in Sixti locum Roma-
nus Pontifex factus est. Aureolum, qui in Illyrico rebellarat & Mediolanum
in potestatem redegerat, Gallienus intra eam vrbem obsidebat, cum suorum
coniuratione perijt, salutis anno ducentesimo sexagesimo nono, ex quo pri- 269
mùm imperare cœperat anno quintodecimo. Perijt etiam minor frater Va
lerianus, quem consortem imperij dixerat. Vacuam rectore rempublicam
Flauius Claudius occupauit. Anno proximo idem cum Paterno Consul
fuit. Quibus Coss. Dionysius Pontifex ad Seuerum Cordubensem Episco-
pum litteras dedit, vti Romanæ ecclesiæ exemplo populum in parœcias tri-
buat mandans. Verùm Claudius nouus Imperator cæso Aureolo, cùm Got-
thos deinde & Germanos armis domuisset, Tetricum qui Hispaniam &
Galliam obtinebat, an Zenobiam bello peteret incertus Sirmij morbo op-
pressus est, magno reipublicæ incommodo, neque minori luctu. Annum,
menses decem, dies quindecim imperauit. Constantij Cæsaris magnus
auunculus fuit, nam ex fratris Crispi filia & Eutropio gentis Dardanæ, Cō-
stantius est natus Magni Constantini pater. Claudij morte renunciata
Quintilius alter Claudij frater, cui à senatu erat imperium delatum, rerum
mole oppressus sibi mortem consciuit, septimodecimo die ex quo Augustus
erat salutatus, magnum imperij ludibrium. Erat allatum militari suffraga-
tione L. Domitium Aurelianum Imperatorem esse renunciatum, viribus &
auctoritate potiorem. Qui inter optimos Principes locum habere potuit,
ni bellicam gloriam ingenij sæuitia fœdasset, atque Christianæ nationis
odio grauissimo. Dacis enim domitis, quibus duæ Mœsiæ ad habitandum
datæ sunt, tyrannis toto imperio, quà vi, quà voluntate ad officium redactis,
Zenobiam ad Palmiram vrbem captam, cùm fugeret ad Persas camelis
quos dromadas vocant, Romam in triumphi pompa egit ciuium oculis,
gratissimum

gratiſsimum ſimul & miſerabile ſpectaculum exhibens, mirantium in fœ-
mineo pectore virile robur atque animum malis inuictum. Eum triumphũ
ex veteri more Romanorum Imperatorum poſtremus inſtauraſſe Aureli-
anus memoratur. Deinde Oriente repetito, in Perſas dum bellum parat, He-
racleam inter & Byzantium Mneſthei familiaris fraude perijt. Annos qua-
tuor, menſes vndecim, dies ſeptem rempublicam gubernauit. Aureliam ad
Ligerim & Geneuam ad lacum Lemanum in Gallia condidiſſe, qui aſſir-
ment auctores habeo. Narciſſus Gerundæ in Hiſpaniæ Galliæque confini-
bus, poſtquàm Alpinis gentibus Euangelium annunciarat, occiſus pro re-
ligione eſt, tum ipſe, tum Felix Diaconus. alterum eodem nomine ea vrbs
præcipua religione celebrare cõſueuit (ne nominum ſimilitudo fallat) alio
tempore neci datum. Extant Eutychiani Pontificis Romani ſuperiori an-
no in Felicis occiſi locum cooptati litteræ ad Ioannem atque alios Bæticæ
276 Epiſcopos, Aureliano & Marcellino Coſs. hoc eſt, ſalutis anno ducenteſimo
ſeptuageſimo ſexto. In ijs propriè de Dei filio homine facto diſſeritur ad-
uerſus Hæreticos in Hiſpania nouis opinionibus religionis ſynceritatem
commaculantes.

Quidam alij Imperatores. *Caput. XI.*

A MORTE Aureliani ſex menſium interregnum tenuit. no-
uo ad eam diem certamine inter exercitum & ſenatum, vtrique
ad alteros noui Imperatoris creandi poteſtatem arbitriumque
ablegabant. victi tandem Patres modeſtia militari Clau. Taci-
tum Auguſtum crearunt. Præcipiti ætate annos natus octo &
ſeptuaginta, non diu rebus præfuit. cùm rempublicam tenuiſſet menſes ſex,
dies viginti, Tharſi defunctus eſt. Florianus frater ſucceſſor tertio deinde
menſe diſſectis vltrò venis ſibi mortem conſciuit. conſcientia imbecillita-
tis incitauit, metusque M. Aurelio Probo à legionibus in Oriente Impera-
tore ſalutato, natione quidem Dalmata, obſcuritatem tamen generis belli &
pacis artibus præclare compenſante, vſque adeo vt Probi nomen niſi à pa-
tribus accepiſſet, veris virtutibus parare potuiſſet. Germanos Galliam, Sar-
matas Illyricum vaſtantes domuit. Narſeo Perſarum Regi leges dedit. Vã-
dalis & Gotthis in imperij prouincias magno numero dilapſis agri in
Thracia dati. E duobus imperij æmulis Saturninum in AEgypto Probi
metu an gratia ipſiusmet milites peremerunt, Bonoſum ad Rhenum acie
victum ad laqueum adegit. Galliæ & Hiſpaniæ vineas ſerendi facultas ple-
na conceſſa, Domitiani Imperatoris interdicto abrogato. Perijt in Illyrico
in ſeditione militari, cùm Perſas denuo tumultuantes bello repetere matu-
raret, poſtquam annis quinque & menſibus quatuor imperarat. Seuerior diſ-
ciplina militum odium conciliarat, & quoniam ſublatis hoſtibus aliquan-
do negarat exercitu amplius opus fore. Succeſsit exercitus ſuffragio M. Au-
282 relius Carus, ſalutis anno ducenteſimo octogeſimo ſecundo. nonnulli Dal-
matam, alij Gallum faciunt, ipſius litteræ Romanum. E duobus filijs quos
continuò

continuó imperij consortes renunciauit, Carinum quidem in Gallia atque Hispania rempublicam curare mandauit, Numerianum autem secum contra Persas duxit. Eo in itinere Babylas Antiochenus Episcopus lege perduellionis postulatus capite pœnas dedit. Numerianum siue cupiditate cognoscendi nostra, erat enim omni liberali disciplina excultus, siue vt religioni conuitium faceret, Christianis sacris interesse volentem templi aditu prohibuisse crimen erat. facinus alioqui dignum immortali laude. Omnino bello Persico profligato Carus quidem ad Tygridis ripam fulmine tactus est altero imperij anno ineunte. Numerianum autem paulò post in lectica qua gestabatur, cùm ex oculis laboraret, socer Arrius Aper interficiendum curauit, imperandi ambitione affinitatis iure violato. Hunc Diocletianus ab exercitu Imperator salutatus, gladio transuerberauit, illud sub ictum ipsum effatus: Gaude Aper magni AEneæ dextera cadis. Carinum bellū cōparantem totius imperij obtinendi studio & spe, prælio superatum cæcidit. Quo tempore in Citeriori Hispania M. Aurelius res gerebat pro Romanis vt nonnullæ lapidum inscriptiones declarant: vnde illud etiam perspicitur Imperatores (quod antea etiam factitatum inscriptio Romæ in fronte Pantheonis indicio est) per hæc tempora non Consulis modò nomen, sed & Proconsulis vsurpare consueuisse. Eius rei argumento vnam è multis inscriptionem adscribi visum est, Sagunti conseruatam in foro rerum venialium his verbis.

IMP. M. AVR. CARINO.
NOBILISSIMO. CAES. PIO.
FELICI. INVICTO. AVG.
PONT. MAXIMO. TRIB.
POT. P. P. COS.
PROCOS.

Præterea quod in reliquis prouincijs ab Antonini Philosophi imperio vsitatum erat, vt Romani gubernatores Comites vocarentur, idem deinceps inuectum obseruatumque in Hispania. Tametsi exacto magistratus tempore dum successorum aduentus expectabatur Legati Cæsarei, vtroque tempore Præsides vt dicerentur in more positum obseruamus.

Diocletianus & Maximianus Imperatores. *Cap. XII.*

DIOCLETIANVM ex libertino sanguine natum Dalmatia dedit Imperatorem, salutis anno ducentesimo octogesi- 284
mo quarto: cum optimis comparandum, ni tam multo Christianorum sanguine manus fœdasset. Imperij anno altero Maximianum Herculeum principatus consortem dixit. paulò post Galerium Maximinum & Constantium Chlorum Cæsares creauit. Galerio

Valeria Diocletiani filia vxor data, Constantio Theodora Maximiani priuigna, Helenam Britanni Regis filiam, vnde Constantinus, cui res gestæ & religionis amor Magni cognomen pepererũt, natus erat, repudiare coacto. Ergo Diocletianus AEgypti, Maximianus Africæ, Constantius Britanniæ motus pacarunt, euentu vario, successu demum omnes prospero. Galerium apud Persas re male gesta Diocletianus in Mesopotamia, quò domita AEgypto processerat, ignominiæ caussa pedibus ante Carpentum currere mille passus coegit, victorem paulò post triumphi persimili pompa obuius accepit. præmio & pœna cõtinentur res humanæ: hæc ignauiam arcet, spe præmij industria alitur. Romam pacatis imperij prouincijs cùm redijsset, octauodecimo imperij anno bellum quod in Christianam religionem ante octo annos concitarat sæuissimum crudelioribus edictis exacerbauit anno Chri-
303 sti tercẽtesimo tertio, nimirum Coss. Diocletiano. VIII. & Maximiano. VII.
vt Augustinus est auctor. templa Christianorum euerti, libros sacros exuri, Christianos homines infames haberi, & publicis honoribus arceri imperatum. additum deinde vt ecclesiarum præfecti interficerẽtur. Hoc bello Romæ Caius Põtifex & Gabinus frater, atq; huius filia Susanna trucidati. Iusta & Rufina Hispali lege violatæ religionis postulatæ, quòd Salambonæ, hoc est, Veneris statuam ad terram afflixissent. Marcellus Cẽturio patria Legionensis, Tingi in Mauritania iussu Agricolai Prætorij Præfecti, cuius in Codicibus Theodosij & Iustiniani mentio extat. abiecti cinguli, quod militiæ erat insigne, studio religionis, crimen obijciebatur. Huius Centurionis duodecim filij memorantur pro vera religione graues cruciatus mortemq; tolerasse: tametsi non eodem omnes tempore, neque loco vno. Claudium, Lupercium, Victorianum, Emeterium & Celedonium, Seruandum & Germanum, Acisclum & Victoriam in hoc numero qui reponant auctores habeo. Faustum, Ianuarium, & Martialem adijciunt alij. Marinam præterea, cuius extat templum ab Aquis Sextijs octo millibus passuum, eo loci atq; per hæc tempora occubuisse nonnulli suspicantur. Atque hæc priusquam Datianus à Diocletiano missus veniret in Hispaniam, atq; impiæ immanitatis vestigia tota prouincia impressa reliquisset. Cùm furor impius ab extrema Hispania exorsus, qua Pyrenæi iugis disterminatur à Gallia, breui interuallo ad Austrum Occasumque vniuersam prouinciam peruasit. Finium meta Pacem Iuliam inter & Eboram ad pagum Oreolam Datianum totius Hispaniæ Præsidem fuisse declarat in hæc verba.

D D. N N.
AETERN. IMPP.
C. AVR. VALER
IO. IOVIO. DIO
CLETIANO. ET
M. AVR. VALERI
O. ERCVLEO
PIIS. FEL. SEMPER AVGG.

TERMINVS

TERMINVS. [illegible]
PACENS. ET. EBORENS.
CVRANTE. P. DATIANO.
V. P. PRAESIDE. H. H.
N. M. Q. EORVM
DEVOTISSIMO.

HEINC. PACENSES.

Prorsus Datiani sæuitia Felix & Cucusatus in Africa quidem nati, cæterum in Hispaniam appulsi studio Christiani nominis amplificandi, Felix Gerundæ, Cucusatus Barcinone occisi sunt. vbi etiam Eulalia interfecta est ab Emeritensi diuersa. Cæsaraugustam appulsus Engratiam (Prudentius Encratim vocat) cùm Rufcinonem ad sponsum properaret ab extrema vsque Lusitania trucidauit, & cum ea decem & octo comites itineris. Ad hæc innumera ciuium multitudo neci data. Corpora exusta vnà cum sceleratorum hominum corporibus, ne videlicet à Christianis colerentur, vt erat in more positum. Cineres in massas conglobati discretique ab alijs, massa candida dicti sunt. Quod in Africa trecentis alijs martyribus in calcem ardentem iactatis, quo die cæsus est Cyprianus, contigisse Prudentius est auctor, vt eorum cineres dicerentur massa candida. Valerius eius vrbis Episcopus, & Vincentius Diaconus Valentiam ad dicendam caussam missi, si quo modo itineris longinqui labore & spatio temporis mentem mutarent. Valerius exilio mulctatus tantùm ad mõtes, qui Cinga flumine alluuntur, vitæ reliquum exegit Datianus fortassis præcipiti eius ætati dandum iudicauit, ne maiores subire cruciatus cogeretur. Vincentium autem cùm neq, de sententia decederet, neq, libros sacros proderet, quod qui fecissent ab eo crimine traditores per ea tempora cœperunt vocari: consumptis omnibus cruciatibus ferri ignisq, peremit. Corpus eius ex promontorio Sacro, quò fuerat delatum metu Maurorum Hispaniam vniuersam vastantium (vnde illi promontorio D. Vincẽtij nomen) Alfonso primo Rege Lusitaniæ Olisiponem migrauit, eius prouinciæ vrbem primariam, vti alio loco est explicandum. Compluti Iustus & Pastor vix dum infantiæ annos egressi occubuerunt in campo Laudabili, vbi progressu tẽporis augustum templum eorum nominibus excitatum est, inclytum ministrorum numero eruditioneque. corpora ex vario errore ob Maurorum infestationem, anno tandem humanæ salutis millesimo quingentesimo sexagesimo octauo, Philippo. I I. Hispaniæ Rege agente, Osca Cõplutum relata atq, in eodem loco vbi sanguinem profuderãt collocata. Emeritæ Eulalia quatuordecim annos nata, & Iulia socia trucidatæ. Toleti Leocadia virgo cruciatuũ metu & pędore carceris exanimata perijt. In Gothicis precibus inter confessores, in Romanis inter martyres ponitur, haud magno quidẽ discrimine. Leocadię corpus in Hãnoniæ mõtibus Benedictini socij in S. Gisleni mõstrabant, Hispanæ an alterius incertũ: Hispanę, vt credamus inclinat animus. Iniqui iudices cur simus in nostra caussa?

Nam quo hæc tẽpore commentabamur, Philippus. II. Hispaniæ Rex postliminio patriæ reddidit, incredibili hominum concursu plausuque ad sextum kal. Maij, anno millesimo quingentesimo octogesimo septimo, insitæ pietatis monimentum præclarum omnibus seculis.

Quo loco sita sit Elbora. *Cap. XIII.*

TOLETO relicta Datianus Elboram abijt. In eo oppido Vincentius alter comprehensus, verbisque Præsidis castigatus, cum de constantia animi nihil mutaret, dato euadendi spatio Abulæ profugus pro religione occubuit, ipse sororesque eius Sabina & Christeta, fugæ auctores & comites. Hæc in confesso sunt: illud dubium, qua in Hispaniæ regione Elbora sita sit. quo nũc nomine excisa an superstes, vicina Toleto, an dissita procul: inter viros præcipuæ eruditionis opinione, magnis animis, parique contentione disceptata quæstio. Lusitani ferè gentilem suum Vincentium fuisse contendunt, Eboræ natum, vrbe in ea gente nobili antiquaq;. resistunt alij, atq; Elboram in Carpetanis sitam fuisse confirmant: nostraq; ætate Talaueram vulgò dici persuadent. Illis maior nominum similitudo fauet antiqui recentisq;, ducta per manus opinio, vetustatis monimenta: lapis quem vestigio consistens Vincentius ceræ instar emolliuisse fertur: ædes paternæ ad hunc diem iisdem vestigijs conseruatæ, cultæq; Quæ si leuia putantur, negemus omnia, comburamus annales, susceptas à populis Diuorum religiones euertamus, quiduis potius quàm à suscepta semel sententia nos dimoueri patiamur. Hæc sunt in hanc partem argumenta valida atque præclara: quis neget? quis non videat? In alteram partem plura. Vrbium Toleti, vnde Datianus discessit, & Abulæ vbi fugientes Martyres insecutus neci dedit, vicinitas, Ebora longinqua: vnde reuersum Præsidem, quis credat, vno iuuene mactando? aut quî contendens Emeritam Eboram deuiam, atque supra centum millia vlterius positam prius adijt? Verùm de tota itineris ratione præstabit ex libris ecclesiasticis eximiæ vetustatis D. Leocadiæ vitam mortemq; adscribere. Braulio Cæsar-
,, augustanus Episcopus auctor. sic multorum opinio est. In temporibus, in-
,, quit, illis, dum post corporeum Saluatoris aduentum & pro redemptione
,, nostra sanguinis eius effusionem, ab inferis descensionem, a mortuis resurre
,, ctionem, in cælum ascensionem, Euangelica eruditio sensim atq; gradatim
,, Apostolorum doctrina in omnem terram refulsisset: serò tandem Hispaniæ
,, finibus innotuit: eratq; rara fides, & ideo magna quia rara. Delubra verò gẽ
,, tilium in omni loco sacrilega effusione sanguinum taurorum hircorumque
,, fumabant: & quia nonnullæ ciuitates, oppida, vici, castella, sine Faunorum
,, monstrorumque imaginibus ex auro argentove & omni metallo nõ erant,
,, colebantur propterea in effigie dæmones, & fides in Christo pullulans in-
,, ter tantas rabies paganorum palpitabat. Conuenticula veró nominis Chri-
,, sti secretissimis & abditissimis locis à paucis & perfectis ingrediebantur
,, peragẽda. & quãtùm crescebat Christiani nominis dignitas, tantùm deficie-
bat

bat execranda calamitas. Ita fiebat, vt in nonnullas vrbes perfectæ fidei flagrarent incendia, vt non iam per latebras occulendo, sed publicè ecclesiæ Sacerdotibus, & omni præpollerent clero. Quæ fama non solùm totam Italiam sed & Byzantium peragrauit: quæ caussa fecit vt impiissimum Datianum Præsidem impiissimi Diocletianus & Maximianus Imperatores ad euertendam magis quàm ad gubernandam destinarent Hispaniam. Primùm namque Galliam vt lupus cruentus intrauit, ibique exsatiatus sanguine Martyrum, cadauera crapulatus ructans, Hispaniam aggressus est: Felicem, Cucufatem, Eulaliam, & alios quorum nomina longum est scribere, grauissimis tormentis afficiens, Deo animas consecrauit innocuas. ac post inde Cæsaraugustam, quasi leo frendens arripuit. Quanta ibi ludibria? quantaque verbera? quot cruces? quot effusiones sanguinum operatus fuit? Si humana lingua taceat, ipsa quæ polluta est Christianorum sanguinibus terra loqueretur, & quod nullus exceptus sit, qui bustali situ non teneat rediuiuos ac florentissimos cineres Martyrum locus. Inde alacri profectu Complutensem ingreditur ciuitatem. protinus pro cruore lac truncatis corporibus fundens, geminas margaritas in diademate nostri Regis affigendas, & innocentiæ dignitate velut auro conspicuas, Iustum & Pastorem à terra cælo per feram impietatem pius Dominus suscepit. Deinde veniens Toletanam vrbem ingressus, cœpit sagaci indagatione perquirere sanctorum membra: ibique reperit Deo dicatam sanctam Leocadiam, genere nobilissimam, nobiliori tamen proposito mentis ornatam, quæ non diebus non noctibus peruigili cura ab oratione cessabat. Qui cùm eam præsentari suis conspectibus præcepisset, ita affatus est: Cur te leuis & vana deludit circumuentio, vt de tam præclaro genere nata, derelinquens cæremonias Deorum nostrorum, nescio cui Christo te præseras seruituram? Cui beata Leocadia cum grandi audacia ita ad hæc respondit: Non me tua suasio à proposito Christi, cui me integram voui reuocat, non illusio verborum tuorum, nec blandimenta natalium, quibus me suades, retrahet à seruitute, vel à promissione Domini mei Iesu Christi, qui nos pretioso suo sanguine redimens, magnam induit libertatem. Fremens itaque Datianus præcepit militibus arctissimis vinculis beatam Leocadiam colligatam in carcerem trudi, cogitans qualibus tormentis vel pœnis eam posset affligere. Itaque Elboram ingressus, officium omne præmonet, vt indagatione percurrentes, Christianos quoscunque inuenissent, eius tribunalibus præsentarent: statimque repertum adolescentem quendam nomine Vincentium, cuius meritum nomini committebatur suo, comprehensum eius conspectibus sistunt. Quem cum Sabina & Christeta eius sororibus in Abulensem ciuitatem persequens, digna Christo munera consecrauit. Profectusque ab Abula, Emeritensem ingressus ciuitatem, illico tribunal sibi præparari præcepit, multoque Sanctorum crudeliter sanguine fuso transmisit ad Deum: inter quos sanctam Eulaliam multis cruciatibus, multisque verberibus afflictam igne applicato Domino consecrauit. Cùmque in Toletanam

nam vrbem ad beatam Leocadiam percurrisset fama, genibus in oratione positis in eodem loco, quo retrusa tenebatur, confessionis oratione completa, suum Domino commendauit spiritum: qui Martyres & Confessores suos coronauit in pace, cui est honor & gloria, virtus & potestas in secula seculorum amen. Itaque Braulio, seu quiuis alius, rem vt gesta est litteris commendauit, Dacianique iter complexus est: Abulam Elbora fugisse Martyres secutum Præsidem ijsdem vestigijs affirmat, nimirum Talauera profectos, vti locorum vicinitas fidem facit. quod municipium Elboram dictum Lucas Tudensis ait, nulla diligentia, nulloque iudicio dices. esto, tametsi non insulso neque inerudito ingenio fuisse, editi ab eo libri arguunt. Certè Ptolemæus Liboram vocat proxima Ilurbida, sita quondam vbi nunc ager est nomine Loruiga (sic putamus) quatuor dissitus passuum millibus trans Tagum: atque exaduersum loci vbi Aluerchius confunditur Tago, ex Abulensibus montibus manans. Liuius Eburam vrbem in Carpetanis ponit, nobilemque in paucis pugnam ad eam commissam Romanos inter & Celtiberos ait, Q. Fuluio Flacco Citeriorem Hispaniam ex prætura obtinente, ijs notis designato loco, quas in suburbanum eius oppidi agrum conuenire omnes, quibus hæc considerare studium fuit, persuasum habent. Sed ipsa elegantis historici verba, ex libro quadragesimo subijcimus: Magnum, inquit, bellum ea ætate coortum in Hispania Citeriore. Ad quinque & triginta millia hominum, quantum nunquam fermè antea Celtiberi comparauerant. Q. Fuluius Flaccus eam obtinebat prouinciam: is quia armare iuuentutem Celtiberos audierat, & ipse quanta poterat à socijs auxilia contraxerat: sed nequaquam numero militum hostem æquabat. Principio veris exercitum in Carpetaniam duxit, & castra locauit ad oppidum Eburam, modico præsidio in vrbe posito. Paucis post diebus, Celtiberi millia duo fermè inde sub colle posuerunt castra: quos vbi adesse Prætor Romanus sensit, M. Fuluium fratrem cum duabus turmis sociorum equitum ad castra hostium speculatum misit, quam proximè succedere ad vallum iussum, vt videret quanta essent, pugna abstineret, reciperetque sese si hostium equitatum excuntem vidisset. Ita vt præceptum erat fecit. per dies aliquot nihil vltra motum, quàm vt hæ duæ turmæ ostenderentur, dein subducerentur, vbi equitatus hostium castris procurrisset. Postremo & Celtiberi omnibus simul peditum equitumque copijs castris egressi, acie directa medio fermè spatio inter bina castra constiterunt. Campus erat planus omnis, & aptus pugnæ: ibi stetere Hispani hostem expectantes. Romanus intra vallum suos continuit per quatriduum continuum, & illi eodem loco aciem instructam tenuerunt: ab Romanis nihil motum. Inde quieuere in castris Celtiberi, quia pugnæ copia non fiebat. Equites tantùm in stationem egrediebantur, vt parati essent si quid ab hoste moueretur. Pone castra vtrique pabulatum & lignatum ibant, neutri alteros impedientes. Prætor Romanus vbi satis tot dierum quiete credidit spem factã hosti, nihil se priorem moturum, L. Acilium cum ala sinistra, & sex millibus prouincialium auxiliorum circumire

ire montem iubet, qui ab tergo hostibus erat. inde vbi clamorem audisset, decurrere ad castra eorum. Nocte profecti sunt, ne possent conspici. Flaccus luce prima C. Scribonium Præfectum socium ad vallum hostium cum equitibus extraordinarijs sinistræ alæ mittit: quos vbi & propius accedere, & plures quàm soliti erant Celtiberi conspexerunt, omnis equitatus effunditur castris simul, & peditibus signum ad exeundum datur. Scribonius, vti præceptum erat, vbi primum fremitum equestrium audiuit, auertit equos, & castra repetit, eo effusius sequi hostes. primo equites mox & peditum acies aderat, haud dubia spe castra eo die se oppugnaturos. quingentos passus non amplius à vallo aberant. Itaque vbi Flaccus satis abstractos eos a præsidio castrorum suorum ratus est, intra vallum exercitu instructo, tribus partibus simul erumpit, clamore non tantùm ad ardorem pugnæ excitandum sublato, sed etiam vt qui in montibus erant exaudirent. Nec morati sunt quin decurrerent, sicut imperatum erat ad castra, vbi quingentorum armatorum non amplius relictum erat præsidium. Quos cùm & paucitas sua & multitudo hostium, & improuisa res terruisset, prope sine certamine capiuntur castra. castris, quæ pars maximè à pugnantibus conspici poterat, iniecit Acilius ignem. postremi Celtiberorum qui in acie erant, primi flammam cõspexere. deinde per totam aciem vulgatum est castra amissa esse, & tum cùm maximè arderent, vnde illis terror, inde Romanis animus creuit. Iam clamor suorum vincentium accidebat, iam ardentia hostium castra apparebant. Celtiberi parumper incertis animis fluctuati sunt. Cæterũ posteaquam receptus pulsis nullus erat, nec vsquam nisi in certamine spes, pertinacius de integro capessunt pugnam. Acie media vrgebantur acriter à quinta legione. Aduersus læuum cornu, in quo sui generis prouincialia auxilia instruxisse Romanos cernebant, cum maiori fiducia intulerunt signa. Iam prope erat vt sinistrum cornu pelleretur Romanis, ni septima legio successisset, simul ab oppido Ebura, qui in præsidio relicti erãt, in medio ardore pugnæ aduenerũt: & Acilius ab tergo erat. Diu in medio cæsi Celtiberi, qui supererant in omnes passim partes capessunt fugam. Hactenus Liuius. Ergo manifestum efficitur, oppidũ de quo instituta disputatio est, Ptolemæo Liboram esse ex regionum interuallis, mensuraque: Eburam Romanis, certè fuisse in Carpetanis constat. Ex ijs vocibus Elboram factam quis miretur? quis dubitet? nisi qui nominibus commutandis vim antiquitatis ignorat. Monimenta vetustatis nihil moror: quanta in his rebus vanitas sit, quanta commenta vulgi, multis exemplis docere promptum erat. Sed & ijs propria monimenta Elbora Carpetanorum opponit: Vincentij ædes, vbi nunc D. Ioannis & Luciæ nominibus xenodochium est forum quod a vicino templo sancti Stephani vocabatur, vbi incolæ persuadent Vincentium ad tribunal Præsidis saxo vestigium impressisse. in vicinis montibus, qua Abulam itur, antrum in rupibus specie horrida trium fratrum latebra omnibus circùm populis nobile: in montis cacumine fugæ monimentum arx, & templum Vincentij nomine inclytum olim non religionis modo opinione, sed & amplis possessionibus locus editus, &

proceris arboribus amœnus augebat maieſtatem. fama eſt olim Templarijs militibus attributum fuiſſe, nunc Abbatia magis quàm re alia inſignis eſt, quæ in Toletani templi ſacerdotijs numeratur: tametſi is locus Abulenſis Epiſcopi ditione comprehenditur. Hæc ſunt partis aduerſæ præſidia. quæ verboſior fuit, an verior, ſyncero animo lector diiudicet: ſi quid noſtrũ teſtimonium iuuat, ſic nos certè putabamus. De Elboræ Epiſcopis in Toletanis Patrum concilijs frequens mentio extat, & monetæ Gotthorum imperio Elborę nomine percuſſæ viſuntur ex auro nõ probo: vti Gotthorum omnes Hęc ad vtram vrbem referenda ſint, non laboramus. ſine certis argumẽtis in alteram partem pronunciare non conſtituimus. libenterque Epiſcopi ſedem Luſitanis relinquimus Emeritæ contributam, vti Conſtantini Magni & Vvambæ Regis diuiſiones Epiſcopatuum argumento ſunt. Neque negamus Eboram vrbem ea Gotthorum ætate Elboram etiam fuiſſe pari licentia vocitatam.

Deſcriptio Elboræ. *Cap. XIIII.*

D AVTEM municipium, quo nullum pro incolarum numero Hiſpania lautius præſtantiusq; habet, & Ptolemæo Libora, Ebura Liuio vocatur, Gotthorum ætate Elbora, nonnullis etiam Talabrica eſt, ſed hos vocum Talaueræ & Talabricæ ſimilitudo cum multis in errorem miſit. Nos his commentarijs, vt erit commodum, eo oppido deſignando promiſcuè his vocibus vtemur, ne nominum multitudo fallat. Ad confines Carpetanorum Vectonum & veteris Luſitaniæ ſitum eſt, loco plano, in valle quatuor ea parte paſſuum millibus lata, ſuperius latiori, quam plures amnes interſecant: inter alios princeps Tagus ab arenis voluentibus aurum celeberrimus fama, latiſsimo alueo multisq; receptis aquis ampliſsimus, eius oppidi mœnia ad Auſtrum alluit, quæ ſunt opere firmiſsimo, anguſto ambitu omnino ſeptendecim turribus horrida, quas Extrarias vocant quòd æquis interuallis ſingulæ iuſti inſtar propugnaculi exterius protendãtur. Minorum turrium maior eſt numerus, ſub quibus humilior murus altiorem fermè ex omnibus partibus ambit. Hæc mœnia, quibus nulla ex antiquis in Hiſpania comparari poſſunt altitudine, latitudine, & totius operis firmitate, quo ſint tempore conſtructa in ambiguo eſt Romanorum imperio vulgus perſuaſum habet, ſtructuræ laudibus antiquitatem adijcientes. Refellunt alij ex forma operis cæmentitijs ex parietibus ferè compacti: & lapides cum litteris Romanis nullo ordine, ſed vt caſus dabat in eo muro viſuntur. Ergo rudiori ſeculo Gotthis aut Mauris rerum potientibus, ea mœnia fuiſſe conſtructa fateamur neceſſe eſt. Gotthorum ætate nonnulli affirmant, nobis recentior ſtructura videbatur eſſe. Videbitur fortaſſe etiam alijs, ſi cum parte Toletani muri ab Vvamba Rege conſtructi, ea mœnia conferantur, eam ſpeciem multis partibus præbentia, vt recentiori memoria extructa fuiſſe appareat. Quod Raſis Arabs confirmat, à Mauris opus perfectum, noſtrorum

rum incursionibus arcendis, Arabum anno tercentesimo vigesimo quinto, nimirū salutis anno nongētesimo trigesimo septimo. Ipsa Mauri scriptoris verba Latine facta subijcimus. In Toleti, inquit, agro quo nullus est latior, multa oppida & arces sunt, atque in earum arcium numero Talauera à Græcis condita supra Tāgum: deinde propugnaculum vti imperium alternabat Mauros inter & Christianos. Murus est magna altitudine & firmitate, excelsæ turres. Maurorum anno tercentesimo vigesimo quinto, Miramamolinus Mahomadis filius diuortio in municipio facto, arcem ædificari mādauit, vbi Præfecti essent. Hanc ego arcem, totum eum murorum ambitum interpretabar, qui latiores in Italia Galliaq; viderim: nam minorem arcem, quæ intra hunc ambitum ad fluuium est rudiori opere, & maiori ex parte labefactata, satis constat ab Alfonso Imperatore fuisse posteriori tempore cōstitutam euersis priuatis ædibus, de qua re Toleti in Clementino virginum collegio tabulæ monstrantur factæ ipsis compensationis pro ædibus quæ ea parte sunt ablatæ. Sed ab ea arce tamen murus alter deducitur minori firmitate, nempe plurimùm ex formaceis parietibus, magnoq; flexu priorem murum complectens circulo fermè totum, nisi qua parte flumen alluit. Huic tertius commissus est murus, suburbium amplum cingens ad Solis occasum torrente interfluente à reliquo oppido diremptum, cui Portiniæ nomen est, aquis hyemalibus sæpe exundanti, magna vicinarum ædium strage aliquando. Hunc murum ingruēte bello factum puto opere subitario: nam cùm recentissimus sit, multis partibus est euersus, rara vt vestigia exteat. Intra hunc murum agricolæ cōtinentur. Intra alterum opifices, mercatores, & maior ciuium pars est, forumq; rerum venalium, annonæ copia & lautitijs cum quolibet Hispaniæ certās. Minori ambitu firmioriq; structura murus nobilium domicilia habet, quorum pro oppidi modo nullibi aut maior numerus est aut amplior census. Cæteris tenuis fermè fortuna otio deditis à commercio abhorrentibus, patrijque soli bona & natiuas opes ignorantibus. Ea parte collegium Canonicorum est, coniunctumque Hieronymianum monasterium à Tenorio Toletano Pontifice Canonicis constructum domicilium: quod cùm illi recusarēt communi mensa viuere, ne temerè susceptus labor esset, ij monachi asciti sunt, amplissimis prędijs attributis, quà Ioānæ matris cuius sepulcrum in æde maxima monstratur, quà Calderonis fisco addictis ob cæsum magistratum, aut ex eius testamento. vnde ij monachi, se & inopes magno numero alunt, certum in annonæ difficultate perfugium. Vniuersum oppidum in octo tribus diuisum est, parœcias nos vocamus. Præterea decem cœnobia, virorum septem, tria virginum sacrarum numerantur. In quibus opibus quidem Hieronymianum principem locum occupat: structuræ autem elegātia Dominicanum: quod Garsias Loaysa ex Dominicano monacho Cardinalis Hispalensisque Præsul constituit monimentum præclarum, municeps noster claris maioribus egregius ipse primus familiæ opum conditor. Franciscanum Ferdinandus Talauera in eo oppido etiam natus, primus Granatæ Pontifex extruxit, re & nomine vir sanctus, obscuro quāuis genere nouus homo. Extra oppidum ipsa militari via, qua Toletum

itur, templum satis amplum est Virginis Matris nomine, sanctum omnibus circa populis: prope compascuus ager læta pascua habens, frequensque lucus proceris populis, vlmisque consitus. Miracula non pauca tribuuntur Virginis peruetusto signo, vnde loci religio propagata est. Contributus oppido ager vniuersus, latissimus in paucis, præsertim vltra fluuium supra centum millia passuum protenditur Latrocinijs ea parte prohibẽdis, ciuium societas ante annos trecentos constituta est, quam veterem societatem vocant, templo intra mœnia dicato: quod illi cum duabus vrbibus Toleto & Ciuitate Regia commune insigneque est, præ cæteris Hispaniæ ciuitatibus, optimisque reditibus attributis, vnde publici sumptus tolerantur. Quadraginta circiter oppida, & pagi in eo agro sita à senatu vrbano iura petunt. Frumẽti, vini, olei, mellis, lactis, pecoris copia est. Syluæ feras alunt venationi idoneæ: piscium affatim Tagus præbet, horti fontibus haustrisq; irrigui præcipua nobilitate. Vicinus vrbi ager humoris satis & pinguedinis habet: quocunque loco moueris humum intra mœnia, atq; extra obuius ac paratus humor, atq; aqua iugis statim occurrit potui plurimùm apta, vnde amœnitas locis omnibus eximia, prouẽtus magnus. summà, quidquid alijs ciuitatibus per partes tributum est, id omne in vnum locum larga manu quasi secum ipsa certans natura congessit. Omnium voluptatum copia, iuuenes forma præstãti, ingenio maximo, in tenera ætate eneruantur, corrumpunturq; ea vna iniuria est. meliora in posterum speramus, collegio Societatis Iesu nuper instituto, quod litteris informanda iuuentute, castigandis moribus, in nobilissima eius oppidi regione surgit, impensa Quirogæ Cardinalis Toletani, eius amplitudini non impar futurum, sic auguramur speramusque. Fauere votis quid obstat? Copijs ciues alij, eruditionis laude, præclaris editis bello paceque facinoribus ornabunt, vti sæpe faciunt, patriam: à nobis quod nostræ opis fuit, hoc amoris pignus habeat. Neque enim fas fuit, à qua omnia accepimus, & vnde primum spiritum vitæ hausimus, silentio dissimulare eius laudes. Lector, vt speramus pio studio veniam dabit, si tantisper institutæ narrationis breuitatisque cursum inhibuimus, festinatione noua compensaturi tarditatem. Ad hæc tempora & calamitatem Verissimus Maximus, & Iulia fratres referuntur Olisipone perempti, Bracaræ Victor, Cordubæ Zoilus & decem & nouem alij, Centolla & Helena prope Burgos, Seguntiæ Liberata & Quiteria. Alijque quos si sigillatim recensere velimus, neque modum dicendi, neque finem reperiet oratio. Horum omnium martyrum corpora, quibus in locis hoc tempore sint, de quibusdam affirmare promptum est, de plerisque non item, alijs alibi prædicantibus: fortassis in plures partes sacris exuuijs distractis variæ opiniones natæ, penes quos pars tantùm esset totum habere putantibus. Omnino Eusebius confirmat bestias se vidisse per hæc tempora sæuissimas neque fame neque ferro aduersus martyres irritari, tãtæq; procellæ præbuisse ansam disciplinæ ecclesiasticæ labem. neque dubium est ex his rerum fluctibus in Africa Donati sectam excitatã. Cæcilianum Carthaginensem Episcopum de gradu deiectum Donatus Numida Lucillæ fœminæ Hispanæ opibus subleuatus quasi libros sacros hosti-

bus

bus tradidiſſet violatæ religionis poſtulabat. Eiuſdem criminis in Hiſpania Oſius Cordubenſis Epiſcopus accuſabatur, de quo iterum ſermo recurret. in Cæciliani ſane locum Maiorinus prior, deinde Donatus ſuffectus eſt patria Carthaginenſis, alterque ab eo, qui primus eius ſectæ auctor extitit. Verùm hæc aliquanto poſt.

Conſtantij & Galerij imperia. Caput. XV.

DIOCLETIANVS republica viginti annis geſta, rerum
mole feſſus, atque ex deſperatione Chriſtiani nominis opprimē-
di, nouo exemplo imperij inſignia cùm Mediolani poſuiſſet,
idemque eius hortatu Maximianus ſocius effeciſſet Nicome-
diæ, Conſtantius Chlorus imperium ſuſcepit, ſalutis anno tre-
centeſimo quarto, tenuitque in Gallia, Britannia, atque Hiſpania annum, 304
menſes decem, dies octo, longiori vita digniſsimus, cùm ob alias virtutes,
tantamque frugalitatem vt fictilibus vteretur, tum ob propenſam in Chri-
ſtianorum gentem voluntatem. Obijt Eboraci in Britannia Conſtantino
filio ſucceſſore felix, quem ex Helena ſuſceperat. nam Theodora Maximia-
ni priuigna Annibalianum peperit Dalmatij patrem & Conſtantinum al-
terum, vnde Gallus & Iulianus nati ſunt, conſequenti tempore Cæſares: præ-
terea filiam vnam nomine Conſtantiam. Vixit hac ætate in Hiſpania Pru-
dentius Turiaſonenſis Epiſcopus, natus Armentiæ in Cantabria, epiſco-
pali ſede olim claræ, nunc redactæ ad caſas poſtquam collegium Canoni-
corum Alexandri VI. Romani Pontificis voluntate Victoriam vrbem mi-
grauit. Vixit etiam Rufus Feſtus Auienus, auctore Crinito, in hiſtoria Ro-
mana nobilis auctor. Suſcepit Conſtantinus à morte patris imperium, anno
Chriſti trecenteſimo ſexto. quo anno Galerius Maximinus, qui reliquas im- 306
perij prouincias Conſtantio concedente, an priorum Imperatorum volun-
tate, iam cœperat gubernare, imperij conſors Seuerum & Maximinum ex
ſorore natos, Cæſares dixit. Maximinus Cæſar Orienti Præfectus, Italia &
Africa Seuero demandatæ. Ipſe ſibi Dalmatiam Græciamque retinuit. An-
no proximo cùm Maxentius Maximiani Herculei filius Romæ imperium
occupaſſet, Seuerus in prælio occubuit. Maxentij pater Maximianus an ſtu-
dio iuuandi filium, an intempeſtiua ambitione imperij quod abdicarat re-
cuperandi, Romam accurrens, indeque à filio reiectus in Galliam, Conſtan-
ſtini generi iuſſu Maſsiliæ interfectus eſt: cùm hoſpitij iura & communis
menſæ ſacra, maleficio atque inſidijs compenſare pararet. Galerius Licinio
in Seueri locum ſubſtituto, Maxentijque opprimendi ſtudio inflammatus,
cùm in Italiam penetraſſet, indeque veritus defectionem exercitus Dalma-
tiam repetijſſet, & religionem Chriſtianam exagitare cœpiſſet, ex vlcere in
inguine nato defunctus eſt, quinto anno euoluto ex quo cum Conſtantino
patre cœperat imperare, Melchiade Romano Pontifice. cuius extat epi-
ſtola ad Marinum, Leontium, Benedictum, cæterosque Hiſpaniæ Epiſco-

pos, morum exemplo, quæ facillima docendi via est atque imperandi, adhortantis subditos regere, atque inter beatos Apostolos affirmantis in pari electione discretionem fuisse potestatis: datumq; Petro vt cæteris emineret. De Confirmationis sacramento nonnihil disputatum. Rubrio & Volusiano Coss. nimirum salutis anno trecentesimo quartodecimo hæ litteræ da-
314 tæ sunt.

Constantini Magni imperium. Cap. XVI.

ROMANI, Maxentij tyrannide & improbitate fessi Constantinum ex Gallia aduocandum curarunt. is Mediolani traducto in partes Licinio Constantia sorore in coniugium data, cùm aduersus tyrannum iter intenderet Romam appropinquanti, & de belli euentu solicito, die serena Crucis sacræ signum in cælo hac inscriptione monstratum est: IN HOC SIGNO VINCES. Itaq; vexillum Regium (Labarum vocare, & quotidie milites illud adorare soliti erant) in Crucis figuram conformari mādauit, hac forma: vnde Christi nominis litterarum compendium quo Hispani vulgò vtūtur fluxisse suspicātur quidam, lapidis indicio ad Oretum in Hispania Valentiniani II. imperio excitati extantisque, vbi ea nota Christi nomen manifeste significatur. Crucis virtute Maxentio ad pontem Miluium victo, flumineque hausto, Roma grauissima tyrannide erepta est, religioq; Christiana: in quam Maxentio sæuiente multi Christiani perierunt. Dorothea & Sophronia ne stupro, de quo à tyranno appellabantur, pudicitiam fœdarent, illa occisa est, hæc sibi vltro mortem intulit: exemplo videlicet Antiochenæ fœminæ sub Diocletiano, quæ eadem de caussa parique constantia se & duas filias in subiectum flumen de ponte dedit præcipitem. Per idem tempus Maximinus in Oriente Christianum nomen vastabat multorum sanguine fuso: Catherina virgine Alexandrina, Porphyrio Magistro equitum, Petro Alexandrino Episcopo trucidatis. tanta Christianæ religionis opprimendæ rabie, vt Pilati & Christi acta omnibus ignominiæ caussis fœda toto imperio ludimagistros iuberet pueris tradere memoriter ediscenda recitandaque. Obijt abrogatis sub vitæ finem ijs edictis, quæ in Christianos erant promulgata sæuissime, nō tam pietatis studio, quàm Constantini, cuius potentiam indies augeri considerabat, atque Licinij metu, à quo paulò ante in acie fuerat superatus. Hoc sublato neque minori sæuitia, neque exitu lætiori Licinius religionem exagitauit. Verùm in Pannonia semel, deinde in Bithynia prælio victus ad priuatam vitam compulsus primùm est. id Constantiæ vxoris precibus datum. deinde occisus, cùm res nouas moliri cogitaret. dignus ea calamitate, quòd litteras virus publicum appellaret, tam expers earum vt ne nomen quidem suum scribere didicisset: & quoniam impia carnificina inter alios, Sebastiæ quadraginta martyres sustulit, & sua virtute & Basilij oratione nobiles. Per hunc modum respublica à domesticis externisque armis libera, atque ad vnius imperium

perium arbitriumque reuocata, religio Christiana in dies singulos illustra-
batur. Constantinus Imperator Romæ postquàm à lepræ contagione fuerat
liberatus Christiani lauacri virtute (nam Romæ fuisse baptizatum cum
Crispo filio, magni auctores affirmant, & indicio est baptisterium eximium
ad D. Ioannis Laterani Constantini opus) nostram religionem ex eo tem-
pore cœpit vehementius illustrare. Hanc lucem modico interuallo Arius
Alexandrinus presbyter conturbauit, Dei filium Deo patri æqualem esse
negans. Luciani quidem martyris auditor fuit, sed ambitione corruptus in
eam ingressus est caussam. Alexandrum, Præsulem Alexandrinum factum,
ipsius nullam rationem habitam dolebat scilicet. ab hoc initio scissa in duas
partes Christianorum natio, proxima interitui videbatur esse. multis erudi-
tionis opinione claris, tum Episcopis tum priuatis noua opinio placere, ne-
que præoccupatis ea persuasione animis saniorum cohortationes admitte-
bantur ad aures. Osius Cordubensis Alexandriam ab Imperatore missus vo-
cum Ousias & Hypostaseos discrimen excogitasse primus fertur pace con-
cilianda (extat Constantini lex in Theodosij Codice ea caussa missa ad
Osium). Arius concordia desperata Alexandria pulsus breui decessit, Ario
altero impietatis hærede. Hunc Imperator & sectatores Nicæam Bithyniæ
aduocauit, quò salutis anno trecentesimo vigesimo sexto ex toto orbe Epi- 3 2 6
scopos trecentos decem & octo (in numero Patrum discrepant alij) con-
uocandos curarat. In eo conuentu Arij placita improbata. Meletius Episco
pus de gradu deiectus, quod Petri Alexandrini Episcopi recipiendis lapsis
facilitate accusanda AEgypti ecclesias turbasset. Pascha sancitum quo die
toto orbe celebrarent. Paphnutij consilio permissum viris sacratis vxo-
res retinere, laxata videlicet in Oriente disciplina ecclesiastica. Præte-
rea Arij libros igni tradere capite sancitum. Et auctorem habeo, qui ra-
tionem computandi per indictiones ait in Nicæno cōuentu esse excogita-
tam ab anno salutis trecentesimo tertiodecimo, sumpto numerandi princi-
pio: quo anno Constantino constabat Crucis signum in cælo fuisse indica-
tum. Affuit in hoc conuentu Osius (sunt qui præsedisse putent) Siluestri
Romani Pontificis vicarius, cum presbyteris Vito & Vincentio Roma le-
gatis. Atque hæc in Oriente. In Hispania autem concilium Eliberrinum
est habitum. Erat Eliberris in ea Bæticæ parte sita, vbi nunc Granata. ar-
gumento est Granatensis porta, vicinusque ei vrbi mons, quibus vulgò El-
uiræ nomen faciunt. nam qui hoc cōcilium Illiberi affirmant esse habitum
ad Pyrenæi montis radices, quam vulgus hodie Colibrem vocat, nominum
argumento refelluntur: & quoniam ex veterum codicum fide deprehendi-
tur nullos ex vicina Gallia atque ea Hispaniæ parte conuentui interfuisse:
sed ex ijs vrbibus tantùm quæ ei Bæticæ parti propinquæ erant. Tametsi
Valerius Cæsaraugustanus sexto loco numeratur, septimo Melanthius To-
letanus. In huius concilij canonibus virginum Deo sacratarum mentio fa-
cta est. menses Iulius & Augustus ieiunij lege soluuntur. Vxoribus interdi-
citur litteras dare, aut accipere inscijs maritis. Imagines in templorum
parietibus depingi vetitum, ne videlicet tectorio decrustato fœdari contin-
geret.

geret. Extat præterea Metropolitanorum mentio, cùm hactenus primæ sedis Episcopi vocarentur. Toletum, Tarraco, Bracara, Emerita, Hispalis, eo honore decoratæ sunt, descriptis cuiusque finibus, vt quidam arbitrantur per hæc tempora atque in ipso Eliberritano conuentu, Constantini iussu: quod quoniam certa fide caret in medio relinquimus. Eam tamen diuisionem Rasis Arabis verbis adiecturi commodiori loco sumus, vetusti auctoris neque contemnenda auctoritate. Et constat Vvambæ Regis ætate atque industria eam distributionem primarum sedium maiori diligentia factam cōtributis, ac designatis ijs Episcopis, qui ab vnaquaque maiora iura peterent. Sanè exemplo reliquarum imperij prouinciarum Hispanica gubernatio multum ab antiquo immutata est. Byzantio enim in Thracia instaurato (nam à Seuero dirutum erat) Constantinus Romani imperij maiestatem in eam vrbem Roma transtulit, in quo grauissimè peccatum est, vt rerum euentus declarauit: Imperatorum corporibus atque animis effœminandis terræ natura & cæli sub quo alebantur conditione, deliciarum copia Martiam Romanorum indolem debilitauit. Quindecim legiones quæ Rheni Danubijque ripas præsidio obtinere solitæ erant, vnde maius periculum imminebat propter indomitos & barbaros earum gentium animos sublatæ. in quo quid secutus fuerit Constantinus clam est, & fortassis grauissimo stipendio imperij vectigalia voluit liberare. pro vno quatuor Præfecti prætorij denuo instituti, penes quos bello paceque summa esset auctoritas. duo in Oriente res gerebant: totidem in Occidente. Horum alter Italiæ præesse cœpit, Galliæ alter contributa Hispania, quam per Vicarium gubernaret. Ad hos liberum erat, qui vellet a prouinciarum Præsidibus prouocare. Erant Comites, quibus in milites ius & potestas tribuebatur: erat Magister scholæ, cui res frumentaria curæ erat, aliaque præterea Magistratuum nomina, quæ vt sigillatim referantur non arbitror fore necessarium. His rebus peractis obijt Constantinus Magnus anno Chri-
337 sti trecentesimo trigesimo septimo, cùm rempublicam gubernasset annos triginta, menses nouem, dies septem & viginti. neq; in tanto virtutum splendore reprehensione caruit, tum ob Crispum filium occisum. Fausta nouerca (nam ex Mineruina priori Constantini coniuge genitus erat) intentati stupri accusarat falsò: quod cùm esset exploratum, ipsa etiam capite pœnas dedit. tum ob suspicionem violatæ religionis, cùm sub vitæ finem in Arium propensior Athanasium Alexandrinum Episcopum insectatus fuerit. Sunt qui putent Nicomediæ ab Eusebio Nicomediēsi Ariano homine fuisse baptizatum extrema ætate, cùm Christi exemplo in Iordane cuperet. nimirum nominum similitudine decepti ad patrem transtulerunt, quæ Constantio filio tribui æquius est: eius præsertim auctoritate permoti, qui studio Arij sectam illustrandi cæteros in errorem misit. Prorsus has ob caussas ecclesia Latina Constantini nomen, quod alioqui tantæ virtutes mereri videbantur, consecrare noluit, quamuis Græcæ ecclesiæ exemplo prouocante Aprilis die vigesimo Constanstini nomine diem festum celebrantis.

Con-

Conſtantini Magni filij. Caput. XVII.

RES Conſtantini Magni filij Conſtantinus, Conſtantius, Conſtans Cæſares à patre non vno tempore dicti, mortuo ſucceſſere. Conſtantinus ætate maximus Occidentis prouincias trans Alpes accepit, Orientis ætate proximus Conſtantius, Conſtans ætate minimus Italiæ, Africæ, atque Illyrico eſt præfectus. ſic pater teſtamento ſanxerat. ex quo Dalmatius etiam Imperatorum patruelis in Oriente Cæſar eſt conſtitutus. Hunc Conſtantius in militari tumultu intra primum annum occidendum curauit, maiores quàm pro conditione ſcilicet ſpiritus gerentem. Conſtantinus tertio imperij anno hoſtium inſidijs circumuentus perijt ad Aquileiam, quo proceſſerat aduerſus Conſtantem, iniuriam vindicaturus ferro ſibi factam iniqua imperij partitione. Sunt qui Conſtantinum Arianorum opinionibus corruptum eſſe confirment. Athanaſij reſtitutio reclamat eius potiſsimum hortatu à Conſtantio fratre facta, cùm à patre ſub vitæ exitum relegatus eſſet in Galliam. Denuo exulantem Conſtantij Auguſti metu, ſynodi Sardicenſis, Iulij Romani Pontificis, Conſtantis Imperatoris auctoritate, atque hortatu eccleſia Alexandrina recepit. Conſtantinopolitana Paulum eadem de cauſſa relegatum. Synodo Sardicenſi Oſius Cordubenſis totius controuerſiæ præcipuus diſceptator, Annianus Caſtulonenſis, Caſtus Cæſarauguſtanus, Domitianus Pacenſis, Florentinus Emeritenſis, Prætextatus Barcinonenſis, ex Hiſpania interfuerunt, longinqua profectione ſuſcepta ſtudio reuocandæ pacis. Eam prouinciam cùm Conſtans appeteret Helenæ occiſus eſt (hodie Helna dicitur in Ruſcinonenſi tractu) tertiodecimo imperij anno. Cædis auctorem Magnentium Galliam Hiſpaniamque occupantem Conſtantius, Gallo patruele Cæſare prius in Oriente deſignato, collatis in Illyrico ad Murtium ſignis deuicit. In eo prælio hoſtes viginti quatuor millia ceciderunt, ex Conſtantij copijs millia fermè triginta. Ea ſtrage imperij vires penitus ſunt debilitatæ. tyrannus Lugduni, quo ſe ex fuga contulerat, rebus deſperatis mortem ſibi conſciuit: eiusq; exemplo Decentius frater, quem Cæſarem renunciarat. Itaq; cunctis prouincijs denuo ſub vnius imperium reuocatis Sirmij in Illyrico Epiſcoporum conuentus habitus eſt aduerſus Photinum eius vrbis Epiſcopum, Chriſtum Deum eſſe negantem. In eo conuentu binæ fidei formulæ de ſcripto cõceptæ ſunt, vocis Homuſij vſurpatione pacis ſtudio vetantes. tertiam, quæ vulgò circunfertur, Marcus Arethuſæ Præſul Arij opinionibus imbutus euulgauit. Ijs fidei formulis ſuſcipiendis Oſius Cordubenſis venerandam caniciem ſugillaſſe fertur, valde carè æſtimans pauculos vitæ annos quot illa ætas recipiebat. Synodus Mediolanenſis Conſtantij opera, cùm Romam proficiſci pararet, habita: opera Paulini Treuerenſis Dionyſij Mediolanenſis, Euſebij Vercellenſis, Luciferi Calaritani re infecta diſsipata eſt. Athanaſium à morte Conſtantis rurſus exulantem damnari non ferebant. Ijs ergo in

exilium

exilium actis, Romæ à Constantio Liberius etiam Pontifex relegatus est, Felice substituto. Arimini numerosus Episcoporum conuentus (nam supra quadringentos confluxerant) instauratus. In eo Arianorum fraude, ac præsertim Valentis & Vrsacij, quorum præcipua erat apud Imperatorem auctoritas, Episcopis circumuentis vox Homousij antiquata est, Synodi Sirmiensis exemplo, quasi voce tantùm sublata sententijs conspirantibus. Verùm cùm Arij sectatores eam sectam anathematis ignominia notari non ferrent, fraude detecta ingemuit orbis se repente Arianum factum, liceat Hieronymi verbis vti. Itaque Seleuciæ Episcopi numero centum sexaginta sex, Homousij voce expuncta reliqua Concilij Nicæni decreta retinenda censuerunt. Verùm hæc aliquanto post. ad Osium redeamus, quem affirmant Potamio Olisiponensi Episcopo insectando, quasi Arianus esset ab Imperatore ex Hispania, quo se contulerat otij caussa in Italiam ad dicendam caussam reuocatum, an suppliciorum metu, an non satis sui compotem Ariminensis Synodi fraudibus consensisse: reducem in Hispaniam à Gregorio Eliberrino Episcopo execratione deuinctum, dirisque deuotum, Cordubæ quò à Clementino Vicario Gregorius Osio postulante fuerat vocatus, ore fœdato atque distorto repente ad ipsa tribunalia, vbi præsens vterque disceptabat, corruisse in terram & succolantibus famulis domum relatum breui animam exhalasse, haudquaquam mēte ad sanitatem reuocata, ad inconstantiæ rerum humanarum exemplum & ludibrium singulare. Gallum Cæsarem Imperator pridem in Oriente interficiendum curarat, homo natura suspicax, & qui multorum criminationibus faciles præberet aures. Galli fratrem Iulianum ex monasterio detractum paulò post Cæsarem dixit, Helena sorore connubio iuncta. Alemanorum motibus Galliam vastantium compescendis, quod facere eius ductu cogitabat, opus erat auctoritate. Ipse bellum Persicum animo agitabat. Eo tempore rursus Athanasius Principis furorem vereri, rursus latebras captare coactus, vsque ad obitum Constantij. Re enim malè gesta in bello Persico, Iulianoque Lutetiæ Imperatori salutato dum obuiam progreditur, Antiochiæ baptismo (nam tandiu distulerat, aut fortè ab Arianis vt in more erat rebaptizatus est) Arianorum ritu procuratus obijt anno huius
361 seculi trecentesimo sexagesimo primo, ad tertium Nonas Nouembris. Imperium tenuit annis quinque & viginti, mensibus quinque, diebus quinque. Quo tempore in Hispania contigit, vt pueris lumen sub noctem inferentibus, atque pro more (vnde manauit vt illatis luminibus inter se salutent in Hispania) dicentibus, Vincamus, Vincamus, Romanus quidam verba puerorum crudeliter interpretatus, districto gladio hospitem cum omni familia iugularit: Ammianus Marcellinus auctor, nulla loci aut personarum designatione. Florebat in ea prouincia eruditionis laude Clemens Prudentius Calagurritanus patria, à militia & foro cum ætate ad pangenda sacra carmina traductus, atque multorum martyrum laudes celebrandas, qui cum Christo regnant in cælo: tum Pacianus Barcinonensis Episcopus Nouatianos scriptis exagitabat. Paciani filius Dexter fuit

Hieronymi

Hieronymi familiaritate nobilis, cui librum de Scriptoribus Ecclesiasticis dicauit. Præterea Iuuencus Presbyter his senior Christi actiones luculento carmine celebrabat.

Iulianus & Iouianus. Cap. XVIII.

IVLIANVM, quem Constantius insectabatur viuens, moriens successorem testamento reliquit, summo virum ingenio, atque præcipua eruditione: meritòque magnis Imperatoribus exæquandum si veram pietatem, qua à teneris annis imbutus erat, ad extremum spiritum retinuisset: neque se ætate confirmata Libanio præceptori corrumpendum tradidisset, religione deserta, vnde Apostatæ cognomen inuenit. Augustus factus studio cunctorum animos demerendi, catholicos quidem ab exilio reuocauit, vno dempto Athanasio, quem quòd à Constantij morte suam ecclesiam repetijsset, latebras denuo metu mortis captare compulit. Templi Hierosolymitani instaurãdi copia Iudæi facta, erumpente ex ipsis fundamentis igne cessarunt. Græcæ superstitionis cultoribus datum Deorum templa, quæ erant à Constantino Magno clausa frequentare. In Christianos ex insidijs potius quàm aperto marte grassatum, intercluso ad publicos honores aditu, sapientiæ atque eloquentiæ addiscendæ sublata facultate, in Græcorum scholis. Ea ex re Christianorum ingenia excitata: ac præsertim Apollinarij duo soluta astrictaque numeris oratione, non paucos libros euulgarunt. His initijs exitus consentaneus fuit. Persico bello suscepto cum initio prospere successisset, interfectus est. Cædis auctor ignoratur. quidam sagitta dixerunt in incertum emissa, vel à suis vel ab aduersarijs. Alij à Mercurio Martyre, hastæ indicio in eius sepulcro repertæ persusæ sanguine. ex diuina planè voluntate magnoque reipublicæ Christianæ commodo & gaudio, ætatis anno altero & trigesimo. Imperauit anno, mensibus septem, diebus septem & viginti. Post mortem Iuliani Fl. Iouianus oblatum vltro ab exercitu imperiũ, initio quidem recusauit, professus se religione prohiberi Christianum hominem non Christianis imperare: deinde vniuersis Christianos se esse clamantibus, eorum votis acquieuit. Imperio suscepto, exercitum Iuliani temeritate in supremum discrimen adductum, fœdere cum Persis facto, necessario magis, quam honesto, liberauit. Honores Christianis redditi, ecclesijs vectigalia: exules atque in his Athanasius reuocati. Quibus initijs noua lux piorum nationi affulsisse videbatur, procella sedata, cùm in Galatiæ Bithyniæque confinibus carbonum nouique cubiculi vapore interclusa anima, defunctus est ætatis anno quadragesimo. Menses septem, dies duos & viginti rempublicam tenuit, & pœna capitis sanxit sacratæ Virginis pudicitiam etiam coniugij prætextu attentare.

Valen-

Valentiniani & Valentis imperia. Caput. XIX.

LAVIVS Valentinianus patria Pannonius, Gratiano patre, Iouiano successit: militari suffragio factus Imperator, a strænaria quidem arte, ob præualidi corporis vires, atque exactam prudentiam per omnes militiæ gradus, prætorij præfecturam consecutus. Cæterum religionis Christianæ cultor eximius, qui Iuliano Imperatore, militiæ cingulum abdicarat, religionis studio, & ad idolorum templum æadituo ob aspersam forte fortuna aquam lustralem in eiusdem oculis alapam infregerat. Simili studio factus Imperator Romanos ciues in partes scissos, atque de Pontificis electione tumultuantes compescuit, Vrsicino ad Episcopatum Neapolitanum ablegato, qui seditionis extitit caussa. nam Liberio Romano Episcopo defuncto, pars festinatis comitijs Vrsicinum in defuncti locum subrogarat, pars potior & sanior Damasum. Hic natione Hispanus fuit, an Egita vrbe in Lusitaniæ parte ea natus, quæ Durio & Minio comprehenditur, & hodie Guimaranes vocatur: an Tarracone, an Madriti in Carpetania auctores in diuersum trahunt. Ergo cùm se vterque legibus creatum diceret æmulum vitio, tanta contentione seditio exarsit, vt in basilica Sicinini vno die centum triginta septem homines fuerint occisi, auctore Marcellino eius ætatis historico. Quo loco Pōtifices Romanos vehiculis procedere criminatur, & conuiuia eorum regales mensas superare. Hac tempestate sedata, aduersa Damaso factio non quieuit. prorsus adulterij lege postulatus in Episcoporum conuentu innocentiam tueri compulsus est. Ariminensem synodum adulterinam pronunciauit: nimirum absque conscientia & consensu Romani Pontificis habitam. Auxentius Mediolanensis Episcopus gradu deiectus, quod Arij vesaniam sectaretur. Psalmos alternis in templis decantari adiecto in fine versu Gloria Patri: atque sacrorum initio peccatorum confessionem præmitti sanxit. Duobus templis exædificatis Romæ religionem auxit, altero D. Laurentij nomine, altero Apostolorū ad Catacumbas via Ardeatina: vbi ipsiusmet matris, atq; sororis corpora tumulari curauit, atque perfecit. Hieronymo arcta familiaritate coniunctus fuit ob similitudinem studiorum: nam & Romanorum Pontificum vitas ad suam ætatem eleganti copiosoque volumine complexus est, vnde ex Pontificum vitæ sunt consarcinatæ, quæ Damasi nomine circunferuntur, alioqui indignæ tanta eruditione viro. Obijt cùm Christiana sacra annos octodecim, menses duos, dies vndecim gubernasset. Verùm hæc aliquanto post: ad res imperij reuocetur oratio. In Oriente Procopio Duce, qui Iuliani propinquus erat, & in Imperatoris nomen inuaserat, magni motus excitati Valentis diligentia, qui à fratre Valentiniano sub initia, imperij fuerat socius declaratus, breui compositi sunt æmulo in Phrygia victo, atque suorum proditione in potestatem redacto. Eodem tempore Valentinianus Germanos domarat, & Saxones (huius gentis hoc loco primùm mentio reperitur in historia Romana) Gotthos ex Thracia, Parthos ex Syria depulit: Scotos in Britannia, Sarmatarum

tarum arma in Pannonia compescuit. Quà ipse,quà ipsius Duces tanta bella profligarunt. Obijt Bregetione in Germania Quadorum bello occupatus quintodecimo kalend. Decembris, anno trecentesimo septuagesimo 375
quinto. Imperium tenuit annos vndecim, menses octo, dies duos & viginti. Duos filios reliquit Gratianum ex priori coniuge nomine Seuera, atque hac superstite ex Iustina Valentinianum. Qua re præsertim cúm lege lata duarum vxorum fecisset potestatem, superiorem gloriam fœdauit magna ex parte: & quoniam religionis professionem liberam esse voluit vt Marcellinus est auctor. Interea in Oriente Valens catholicorum ecclesias vexabat. Dominicæ vxoris blanditiæ atque Eudoxi Constantinopol. Episcopi fraudes,à quo Arianorum ritu se baptizari permiserat, à mente deduxerant. vsque eo, dum Edessæ Catholicorum conuentum immisso in templum milite dissipari curaret, ne faceret Modestus eius vrbis Præfectus deterruit. maior hominum frequentia concurrerat quiduis pati parata, fœminaque præ studio festinandi ne occasioni deesset, necdum satis honeste induta, filium infantulum ad non dubiam mortem raptabat. Multi Sacerdotes in quos præcipuè iratus erat exilio mulctati. in his Eusebius in Cappadocia Cæsariensis Episcopus vir tam bene meritus de religione,quàm alter Eusebius Cæsariensis Cæsareæ in Palestina Episcopus historiæ ecclesiasticæ scriptor eruditione nobilis fuit. Eusebij Cappadocis successor Basilius minis,& pollicitationibus solicitatus est, vt à catholica fide deficeret,quas ille constanter repulit,& sua virtute & multorum exemplo incitatus, pro vnica diuinorum dogmatum syllaba mortem oppetere, si res ferrent, paratum se esse palam prædicans. Atque hæc Valentiniano superstite. nam post illius obitum eò amentiæ prolapsus est Valens, vt magicis incantationibus deditus Iamblicho adiutore (hic Procli magister fuit) nomen successoris inuestigandum curaret. Alphabeti litteræ in terra describebantur, tot frumenti granis per litteras distributis. vate nescio quid obmurmurante, ex quibus litteris Gallus prima grana caperet, eæ nomen quod quærebatur designare credebantur: vnde diuinatio per gallum dicebatur. alijs litteras stylo contrectare placebat. Prodierunt sane litteræ Theod. vnde Valenti occasio nata in Theodatos, Theodoros, Theodulos sæuiendi. quasi posit humano consilio diuinum labefactari. In ea carnificina Honorius Theodosius Italicæ in Hispania natus atque ex Traiani posteritate occisus est, sub vitæ finem lauacro christiano procuratus, Britanniæ, atque Africæ motibus compositis clarus: vnde Magistri equitum honorem consecutus erat. Reliquit is ex Thermantia vxore filios duos Theodosium & Honorium. Infuderat se per idem tempus in imperij prouincias Gotthorum numerosa multitudo Fridigerno & Athanarico Ducibus. nato inter eos dissidio, vt in pari potestate fieri amat, partem Valens prælio facto cæcidit. Alijs Athanaricum secutis in fœdus acceptis Mœsiam etiam ad habitandum dedit, sed Arianam sectam professis. quo tempore Vlfilas eius gentis Episcopus Gotthicos characteres excogitasse fertur à Latinis discrepantes, & in Gotthicam linguam

vtrunque testamentum transfudisse, Arianæ certe sectæ suscipiendæ genti auctor. Omnino Gotthi denuo tumultuantes, vt erat gens quietis impatiens, in Thraciam inuecti ad Hadrianopolim collatis signis Valentem obuium prælio superatum peremerunt. Mortis genus morte ipsa grauius fuit. Intra casam rusticanam, quo se receperat, iniecto igne cremarunt, nulla relicta prole, quarto anno post Valentiniani obitum: violatæ religionis condignum supplicium, atque quod præcipiti temeritate Gratianum fratris filium ad auxilium festinantem noluit expectare spe ferox humanæ imbecillitatis immemor. Fridigernus reparatis viribus confisus, Romanorum iniurijs consternatæ ad arma genti se Ducem præbuerat.

Gratianus, Valentinianus, & Theodosius Imperatores. Cap. XX.

LAVIVM Gratianum pater ante aliquot annos Cæsarem dixerat, is mortuo, continuo successit salutis anno trecentesimo
375 simo septuagesimo quinto: exercitus suffragatione Fl. Valentinianus frater ætate puer adiunctus est exæquata imperij potestate. Mortuo Valente cùm Gotthorum arma in Oriente volitarent, ijs comprimendis magno viro & Duce opus erat. Theodosius Italica patria, ab extrema Hispania, quo post cædem patris se receperat, aduocatus vir domi militiæque clarus & ex multarum rerum tractatione prudentia singulari, Gotthorum audaciam, quæ eo vsque processerat vt Constantinopolim ipsam obsidione terrerint, armis virtuteque repressit. pax petentibus data, atq; sedes ad habitandum icti fœderis obses, Athanaricus Fridigerni successor in Theodosij venit potestatem. cui rerum gestarum merces Orientis, quod pacauerat, imperium fuit, Gratiano concedente vt Theodosius tertius Augustus accederet, vir ad alias virtutes religionis studio inflammatus. nam Gratiano. V. & Theodosio Consulibus lege sanxit Damasi Romani Pontificis & Petri Alexandrini Episcopi de religione, quæ sectarum opinionibus distrahebatur, placita rata haberi. Amphilochius Iconij in Lycaonia Episcopus, eius legis suasor extitit hac arte. Imperatore salutato, Arcadium patri assidentem imperij nondum consortem insalutatum cùm contempsisse visus esset, contemptus caussam rogatus, tuo ipsius, inquit, exemplo ita feci, filium Dei ab Arianis contemni æquo ferentis animo. Triennio post Merobaude iterum & Sa-
383 turnino Consulibus nimirum salutis anno trecentesimo octogesimo tertio: tum Arcadius imperij consors à patre Theodosio factus est septimodecimo kalend. Februarij: tum Synodus Episcoporum Constantinopoli habita, inter generales secunda. In eo conuentu Meletius Antiochenus Episcopus per quietem Theodosio ostensus ipsi imponere diadema, ab eodem nullo indicante cognitus est, vultu considerato quem videre sibi visus fuerat. Nectarius Senator necdum sacro lauacro procuratus ad Episcopatum Constantinopoli. agente Imperatore euectus est, Gregorio Nazianzeno in

patriam

patriam concedente quem magna ciuium pars prælatum cupiebat, eius diligentia hæreſi repudiata ad ſanitatem perducta. Præterea qua cauſſa is conuentus potiſsimum eſt habitus, hæreſes omnes reprobatæ ac præſertim Macedonij Conſtantinopol. Epiſcopi perperam de Spiritu ſancto, quem in rerum aliarum ordinem redigebat, ſentientis. Acta atque decreta omnia Damaſo Romano Pontifice probata: nouumque fidei ſymbolum. in quo de Spiritu ſancto ex patre filioque procedere affirmatum eſt. ſic Synodus Foroiulienſis ait ante octingentos annos habita. Id ſymbolum Nicæno vt ſubſtitueretur ſacris celebrandis auctor extitit Damaſus, qui conſequenti anno defunctus eſt. Interea Maximus & ipſe natione Hiſpanus Britannia, vbi primùm rebellauit, Gallia atque Hiſpania imperio occupatis Gratianum ad Lutetiam obuium factum vicit in pugna, prope Lugdunum etiam Andragatius dolo interſecit: cùm imperaſſet ſeptem annos, menſes nouem, dies nouem nulla ex ſe prole, eam meritus certe laudem, quod primus Imperatorum pontificiam ſtolam pontificatus inſigne ex veteri Romanorum ritu & ſuperſtitione, conſtanter repudiauit. Gratiani vxor Læta & Socrus Piſſamena Romæ ad eius vrbis vaſtationem vixerunt cultu regio. Theodoſius publica vectigalia deſignarat, vnde vitam & ſolitudinem ſuſtentarent. In Hiſpania diſsidia de religione vigebant. Priſcillianus Gnoſticorum ſectam excitabat: cuius ſectæ Hadriani imperio docuimus ſemina à Marco quodam Ægyptio Baſilidis diſcipulo pridem ſparſa. Fuit Priſcillianus homo copioſus & generis nobilitate clarus, in ea Hiſpaniæ parte natus, cui Calæciæ nomen eſt. Inerant præterea multa animi, & corporis bona: vigilare multum, famem ſitimque tolerare. has virtutes non minora vitia fœdabant: inquies animus & turbulentus, atque ex profana ſcientia mentis elatio. Ingenij dexteritate & accommodatis ad tempus officijs Inſtantium, & Saluianum Epiſcopos ſectæ conciliauit. Hos Idacius Emeritæ ciuitatis Præſul Hieronymi laude nobilis Agidini Cordubenſis Epiſcopi monitu exagitandos cùm ſuſcepiſſet, vulnus recruduit: latiusque ſerpſit malum, quod contrectatum cautius fortaſsis curationem recepiſſet. Ad illud extremum & vltimum deuentum, vt in conuentu Epiſcoporum Cæſarauguſtæ habito ea de cauſſa, vtrique in re præſenti diſceptarent. Sectarij die dicta cùm venire recuſaſſent, anathemati ſubiecti: Inſtantius & Saluianus Præſules, è populo Elpidius & Priſcillianus & cum his Agidinus Cordubenſis Epiſcopus mutata voluntate ex inimico repentè hæreticorum ſocius factus. Ithacio Soſſubenſi (ſic Seuerus Sulpicius ait) Epiſcopo ſententiæ promulgandæ cura demandata, ardenti homini, atque procaci: qui ieiunijs aut lectioni ſacræ deditos quaſi Priſcilliani ſectatores palàm accuſaret. Huius atque Idacij diligentia a Gratiano Imperatore tum ſuperſtite impetratum vt hæreticos templis, vrbibus, totaque prouincia expelli mandaret. Inſtantius & Saluianus atque cum his Priſcillianus interim Abulenſis Præſul ſectatorum ope creatus, Romam præſidij cauſſa contendentes in Aquitania reſiſtentes, non paucos eo tractu ſectæ conciliarunt. Romam appulſis Damaſi conueniendi po-

testas non est facta: ac ne Ambrosius quidem Mediolani eorum vocibus aures præbuit ad noui dogmatis insolentiam cunctis exhorrentibus. Non remittunt tamen: corrupto officiorum Magistro Macedonio à Gratiano impetratum, vt priori edicto inducto ablatæ ecclesiæ Priscilliano atq; Instantio redderentur: nam Saluianus Romæ diem obierat. ab eo successu Gnosticorum audacia confirmata, Ithacius seditionis lege postulatus atque à Voluentio Vicario ad necem quæsitus, ad Gregorium Præfectum Prætorij in Galliam confugit. Eo parum opis ferente Clementem Maximum adijt, ab eoque Treueri impetratum cognitionem Burdigalæ in Episcoporum conuentu instaurari. eò venire compulsi sunt Priscillianus atque Instantius. à Priscilliano, cùm socius gradu deiectus esset, ad Maximum prouocatum: factumque Episcoporum inconstantia vt ad Imperatorem deuolueretur caussa, nouo ad eam diem exemplo iudicem prophanum de hæreticis iudicare: cæterùm caussa Treueri agitata atque vrgente Ithacio capitale supplicium Priscillianus subijt, maleficij conuictus, atque nocturnos conuentus cum fœminis religionis specie agitasse. Interfecti præterea Felicissimus, & Armenius, tum Latronianus seu Matronianus fœdo exitu nobilior quàm pangendis carminibus, quamuis in aliquo Poetarũ numero ea ætate. Instantius vltra Britanniam in insulam deportari iussus est, Martino Turonensi nequicquam reclamante, atque hæreticos Episcoporum præsertim accusatione necari fas esse negante. Eam benignitatem fortassis tempori accommodatam nimiam ex parte extitisse, atque si in mores nostros induceretur fore exitialem, dies & vsus & maior rerum cognitio declarauit. Prorsus Priscilliano occiso secta non modo non est repressa, sed latius etiam propagata. Cæsorum corpora in Hispaniam delata, à sectatoribus Martyrum instar honorata sunt. Iurare per Priscillianum summa religio putabatur. Ithacius & Idacius anathematis ignominia notati, & solum exilio vertere compulsi sunt: quod ijs agentibus hæretici essent trucidati. Tametsi quo non supplicio digni erant, qui præter vitæ turpitudinem sacræ Triadis personas confundere, coniugia soluere, carnium esum detestari ausi sunt: affirmareque animos ex diuina essentia defluxos ad certamen per septem cęlos & genios quosdã gradatim descendentes in nequam Principem incurrere mundi opificem. homines fatalibus stellis subdi: corporis membra duodecim signiferi partibus. Arietem capiti dominari, ceruici Taurum, pectori Geminos, reliquis membris alia. Quo tẽpore Hispania hac agitatione æstuabat, Siricius Romanã ecclesiam gubernabat Damaso substitutus, Prosper Vrsinum vocat. & fortassis qui ante contra Damasum pontificatum inuaserat, defuncto credidit successisse. Extant Siricij litteræ ad Himerium Tarraconensem Episcopum, Arcadio & Bautone Consulibus, nimirum
385 salutis anno trecentesimo octogesimo quinto. De baptismo, nuptijs, Deo sacris viris & virginibus, ordinibus sacris multa, vt erat rogatus respondet, cum Episcopis eas prouinciæ Carthaginensis Bæticę, Lusitaniæ, atq; Galæciæ mandans cõmunicare. Extat harũ litterarũ mentio in Concilio Toletano primo, suppresso auctoris nomine sentẽtia recitata: atq, in libro Isidori

de viris

de viris illustribus Hispaniæ Siricij & Himerij nominibus designatis. Om-
nino ex quo Siricius Pontifex creatus est anno quinto Maximus ad Aqui-
leiam acie victus est, & suis prodentibus captus pœnas capite dedit, Theodo
sijque virtute Valentinianus iunior in Occidẽtis imperium restitutus, vnde
aufugerat metu tyranni. A præclaro initio expeditio ea suscepta est, cùm
Stobis in Macedonia Theodosio. II. & Cynegio Consulibus octauo de-
cimo kalend. Iulij, hæretici lege lata conuentus habere aut mysteria extra
ecclesiam peragere vetiti essent. Victoria de tyranno ad sextum kalend.
Septembris parta est eodem prorsus anno trecentesimo octogesimo octauo. 388
Atque hactenus religiose. Illud crudeliter, quod Thesalonicam vrbem cæsis
sex hominum millibus deformauit ira præcipiti actus. Butericum copia-
rum Ducem, aliosq; Principis assectas in populari seditione interemisse cri-
men erat tam multo innoxio sanguine luendum scilicet. Ambrosius Medio-
lanensis Episcopus Imperatorem (nam tunc temporis Mediolani moraba-
tur) venientem templi aditu prohibuit, dirisque deuotum more & ritu
christiano pœnam subire hortatus est tanto facinori debitam. Repulsæ do-
lorem non minori animo tulit Theodosius quàm Ambrosius inusit. Aucta
animi constantia post menses aliquot, ipso natalis Christi die Rufini in-
timi hortatu templum repetentem quasi Præsulis iracundia sedata, non
prius admisit quàm verbis grauissimis coram castigatum, atque legis pro-
mulgandæ conditione, necis sententiam ante trigesimum diem executio-
ni mandari vetantis: vt si quid præcipiti in vindictam libidine decerni
contingeret, temporis spatium iracundia remittente mutaret. additumque,
ne verbum prius efferret commoto animo, quàm alphabeti Græci litte-
ras ex ordine recitasset. Ea res Antiochensibus saluti fuit. Ob extraordi-
naria tributa tumultuantes, Placillæ vxoris Theodosij iam defunctæ sta-
tuam euersam, per vrbem raptarunt. Fœminæ lectissimæ in Nosocomijs
solitæ ægrotis cibos suis manibus ministrare, virumque pristinæ fortunæ
commemoratione ad modestiam identidem clementiamque reuocare, illa-
tam contumeliam ne multorum cæde Imperator vindicaret, Ambrosij pru-
dentia effecit, atque missi Antiochia ea de re legati ad Imperatorem pla-
candum. Ijs agentibus lugubre carmen à pueris flebilibus modis decantatum
prandenti Imperatori excussit lacrymas, flexitque ad misericordiam ira-
tum animum. Atque hæc in Italia. In Gallia autem Theodosio in Orientem
reuerso Valentinianus Arbogastis Comitis dolo Viennæ suffocatus est. Eu-
genius necis conscius atque præcipuus suassor ex Grammatico litteratore
Imperator est factus salutis anno trecentesimo nonagesimo secundo. Impe- 392
rij probrum ludibriumque Theodosio magnam curam iniecit. vsque eo vt
de belli euentu solicitus, piorũ hominum qui in eremo vitam agebant, preci-
bus salutem cõmendaret. Horum ac Ioannis in primis victoriam pollicentis
responso lętus, quo mortis denunciatio continebatur tamen priusquam redi
ret ex Italia, Constantinopoli profectus ad Alpium radices hostem magno
atque ancipiti prælio vicit. Ventorum procella in aduersos hostes delata
multum contulisse visa est, vt Claudianus scripsit insignis poeta ea ætate

atque cum antiquioribus comparandus: christianus religione, an prophana superstitione implicitus incertum. Multúm ad victoriam Gotthi contulere supra viginti millia Romana signa secuti post Athanaricum Constantinopoli defunctum nullo ex sua gente Principe Theodosij stipendia facientes. Post pugnam Eugenius à suis interfectus est, Arbogastes sibi manus attulit. commissum est prælium quintodecimo kalend. Octobris anno trecentesi-
394 mo nonagesimo quarto. Quo anno Honorius Theodosij filius natu minor imperij consors à patre renunciatus est. Proximo anno Theodosius ipse in viuis esse desijt ad sextumdecimum kalend. Februarij Mediolani intercutis morbo ætatis anno quinquagesimo. imperauit annis sedecim, duobus amplius diebus. ex Placilla vxore Arcadium & Honorium reliquit. ex Galla Valentiniani senioris & Iustinæ filia, quam secundis nuptijs sibi copularat, Gallam Placidiam. Defuncti laudes Ambrosius prior, deinde August. dicatis orationibus celebrarunt. Theodosij, idest à Deo dati, nomen, nisi à parentibus accepisset diuino monitu (vt Aurelius victor est auctor) vitæ probitas, religionis studium, domi militiæque res præclaré gestæ, atque respublica à præcipiti casu sustentata conciliare potuerunt. Religionis amplificandæ studium satis declarauit, veteris superstitionis templis euersis, quæ Constantinus Magnus claudi curarat. vnde innumeræ fraudes in lucem prodierunt, cauæ retro statuæ reddendis oraculis. miraculo fuit Alexandriæ in Serapidis templo immortalitatis significatione crucis figura multis expressa locis. Habuit hæc ætas viros insignes litteris atque probitate præclaros: atque in hoc numero, quod quidem Hispaniam attingit, Pontius Paulinus Burdigalensis patria in Hispania Citeriori moram traxit ipse & vxor Tharasia. Barcinone presbyter factus est nullius ecclesiæ ministerio addictus nouo exemplo ac propemodum singulari. Inde gradus factus ad Nolanum Episcopatum, cum ex Hispania in Italiam migrasset. Abundius Auitus presbyter Tarracone natus, Luciani librum de sancti Stephani corporis inuentione latinitate donabat. Licinius Bæticus Hieronymi amicitia atque in Hierosolymitanos pauperes præcipua liberalitate ad memoriam insignis. Desiderius & Riparius Hispani presbyteri Vigilantium Barcinonensem presbyterum Pompelone natum sanctorum qui cum Christo regnant in cælo honorem cultumque vellicantem de scripto impugnabant: vt Hieronymus est auctor nobilis huius ætatis scriptor, atque præcipua tum eruditionis, tum sanctitatis opinione clarus.

Arcadij & Honorij imperium, Cap. XXI.

THEODOSIO defuncto eius filij Arcadius in Oriente, in Occidente Honorius Remp. gubernare cœperunt salutis anno
395 trecentesimo nonagesimo quinto, maiori aliquanto religionis studio, morumque probitate quàm animorum vigore. His enim rectoribus Romani imperij maiestas, quæ à tenui initio profecta sua magnitudine & mole pridem laborare cœperat, in præceps

toto impetu abijt, ad exemplum imbecillitatis rerum humanarum. & constat nil esse opera & viribus humanis paratum, quod edax vetustas non consumat, summisque negatum stare diu, nimioque graues sub pondere lapsus, vt nobilis poeta ait: nullaque imperia quantumuis magna diu stare. si foris hostem non habent domi nascitur, vt abdomine impedita corpora quamuis ab externis caussis tuta, suis ipsa viribus onerantur, & proprio premuntur pondere. Romanam ecclesiam per hæc tempora Siricius gubernabat, vti dictum iam est. quo defuncto salutis anno trecentesimo nonagesimo octauo, 398 cùm tredecim amplius annos Pontifex fuisset, Anastasius successor tribus annis eandem ecclesiam tenuit. Hoc Pontifice in Hispania Synodus Toletana habita est kal. Septembris ipso anno seculari. Episcopi decem & nouem actis interfuerunt ex varijs Hispaniȩ vrbibus conuocati. in his primum locum Patronus occupauit Toletanus Episcopus vt quidam affirmant ex catalogo vetusto, eius ecclesiæ Præsulum ab hoc tempore numerum inchoante: vt alijs visum est Bracarensis, quod in actis Synodi Paterni Bracarensis memoria extet. neutri argumēto satis efficaci. Priscilliani placita nouis decretis exagitare atque conuellere placuit. Episcopi Simphosius & Dictinius atq; Comasius presbyter eiurata secta ecclesiæ conciliati. Dictinium Asturica, cuius vrbis Præsul fuit, in cælitum numero habet colitque, nimirum erroris suspicione vel imposita, vel salutaris pœnitentiæ dolore per totam vitam expiata. Extant ad Patres in eo conuētu Innocentij Romani Pōtificis litterȩ cùm anno consequenti Anastasio successisset. Africam per hæc tempora Gildo cum potestate gubernabat, Ruffinus Orientis prouincias, Occidentis Stilico maiori auctoritate quam alij Serena coniuge ex Theodosij fratre nata potens, præterea Honorij socer. Hos Theodosius exitiali, si spectetur euentus consilio, reipublicæ moderatores constituerat, vt filiorum ætatem virtute iuuarent, & imperij molem suis ipsi humeris regerent. Verùm cùm suo potius quam alieno nomine dominari cuperent, & præ ambitione imperandi datæ fidei religio tanti non esset, imperij maiestatem penitus labefactarunt. Primus Gildo in Africa rebellauit, eoq; & Mascescele fratre, cùm deinceps imperium inuasissent sublatis: Ruffinus neque horum perfidia, neque exitu castigatus Gotthos ad arma excitauit, aliasque nationes barbaras. Ea via erat ad imperium occupandum inuenta, non aspera modò sed fallax. natione Britannus seu Francus Ruffinus fuit, magni vsus Dux fide non eadem. Eius fraude detecta cùm de medio esset sublatus, quasi fatali perfidia per omnes prouincias ad imperij exitium vagata, Stilico ijsdem vestigijs insistens, vti proximo libro repetendum est, atque paulò copiosius explicandum, varias gentes solicitauit ad sumendum arma. Vandalos gentiles suos & Alanos in imperij prouincias attraxit clam cum illis communicato consilio. Rebus in supremum discrimē adductis scilicet filio Eucherio imperium parabat, Theodosij Magni sobole sublata, versutus iuxtà & ingratus. Gotthi imprimis ob negata rursus stipendia Thracia & vicinis prouincijs vastatis in Italiam bipartitò irruperunt. Radagasius Gotthorum Dux alter ex antiquis gentis eius sedibus cum numerosa multitudine Italia Fesulas vsque in Hetruria pe-

netrata Stiliconis virtute cum copijs omnibus oppressus est. Alaricum Ducem alterum ad Rauennam cúm delere potuisset, acie superare satis habuit. Fraus detecta auctori exitialis reipublicæ funesta fuit. Stilico Honorij iussu peremptus anno salutis quadringentesimo octauo, decimo kal. Septembris: post eum Serena vxor Eucheriusque filius. Gotthis ex fœdere in Galliæ finibus sedes erant datæ. Ijs irritandis Stilico Saulum Iudæum ad Alpium radices tendentes iusserat impetu repente facto mulctare. quam ferox gens iniuriam non ferens conuerso itinere vastata Italia ipsum orbis caput Romam post diuturnam obsidionem in potestatem redegit, ferro flammaque deformatam, tanta immanitate, vt totius orbis iniurias vlcisci velle viderentur.
410 Capta est Roma salutis anno quadringentesimo decimo, vti præcipua eruditione viri numerant. Paulus Orosius, nisi numeri sunt vitiati, anno ab Vrbe condita millesimo centesimo sexagesimo quarto irrupisse Alaricum ait Romamque expugnasse, hoc est, anno Christi quadringentesimo duodecimo: quod eius æqualis Prosper Aquitanicus est certe secutus. In eá vrbe Placidia Honorij soror capta Athaulfo nupsit, Alarici sororij sui ad Cosentiam paulò post in Lucanis extincti successori. Is regno gentis suscepto ex fœdere cum Honorio facto ad Pyrenæi radices ex vtraq; parte, nimirum in Gallia atque Hispania sedes accepit: vbi fortunarū & vitæ, gens bello assueta domicilia collocaret. Ab hoc principio Gotthis ad vniuersæ Hispaniæ imperium aditus est patefactus. vti proximus liber explicabit.

Libri Quarti Finis.

HISTO-

HISTORIAE
DE REBVS HISPANIAE.
LIBER QVINTVS.

Varias gentes in Hispaniam venisse. Cap. I.

VLTAS gentes feras & indomitas in Hispaniam per hæc tempora venisse, sequens narratio declarabit, Vandalos, Sueuos, Alanos, atque Silingos. Gotthi in primis ex antiquis sedibus dilapsi, cùm orientis occidentisque solis oras sui nominis terrore famaque complessent, atque victricibus armis Italiam vniuersam lustrassent, ad extremum in Hispania constiterunt: in eaque imperij sedem cæteris nationibus quà pulsis, quà domitis collocarunt ac tenuerunt annis amplius trecentis. Ex Septentrione omnes has gentes profectas se se in Romani imperij prouincias infudisse quæstionis non est. ab insito corporibus ardore, quem regionis frigus accendit, cibi & potus indulgentia, ad procreandam sobolem fœcunditas maior existit. vnde aucta sæpe multitudine, quo tempore præsertim nondum Christi religione suscepta desultoriæ veneris licentia ad vnas nuptias constricta erat: soli sterilitas niuibus & pruina plurimùm rigentis vitæ sustentandæ necessitate cogebat innumera hominum examina in mitiores fertilioresque agros commigrare: Romanos rerum dominos de finibus lacessere: imperij prouincijs ni mature obsisteretur cladem exitiumque comparare. Quibus ex regionibus singulæ hę nationes in Hispaniam commigrarint, quibus moribus, & ingenio essent (nam lingua institutis legibusque discrepasse constat) explicare oratione, atque ita explicare vt inter tot opinionum tenebras verum inuenisse videamur, ardua res est, neque diligentia deesset si via se ostenderet laboranti: nunc coniecturis standum, quando rerum vetustas, & eorum temporum incuria certam scriptioni fidem derogat. Vandalos Plinius in Germania collocat, quibus ferme locis nunc Melburgenses sunt, & Pomerani: tametsi Dion fontes, vnde Albis fluuius deriuatur irrigatque Germaniam, in Vandalicis montibus ponit. Vandalis Burgundiones annumerari debent eorum pars, à Burgis, hoc est, pagis in quos dissipati erant appellatione indita: & cùm in Heduis consedissent, ei Galliæ prouinciæ Burgundiæ nomen fecerunt. Alanos Dacis & Getis finitimos facit Dionysius is, qui luculento carmine orbis terrarum situm Græco sermone descripsit: Marcellinus in Scythia, beatosque ait haberi consueuisse, qui cecidissent in prælio: senio contabescentes aut fortuita morte consumptos, contumelijs conuitijsque lacerare, truci homines

ingenio & ad immanitatem procliui: propterea quod à cultu atque humanitate aliarum prouinciarum gens Scythica longissime abest, nihilque importatur ferme eorum, quæ animorũ ferociam emollire solent. Silingos venisse in Hispaniam constat, & cum Vandalis confusos in Bætica consedisse nullo suæ gentis Rege peculiari. qua tamen ex Septentrionis regione venerint, incertum est. Salingos Boiorum gentem quidam faciunt, vnde Salingostadium olim in ripa Danubij tertio ab Heligostadio lapide. neque dubium est Francos, qui per hæc tempora Galliam occuparunt, Salios à Sala flumine nuncupatos vt Marcellinus est auctor. ab ijs legem Salicam dictam hæreditates Francorum in fœminas transferri vetantem. Sueuos quondam ad Albim sedes habuisse constans antiquorum opinio est. cæterùm Strabo Sueuos ad Danubij etiam ortum ponit, quibus ferme locis nunc Augusta Vindelicorũ sita est. Reliqui sunt Gotthi, quorũ origo quoniam diutius in Hispania regnarunt, & maiori fama celebrantur, paulo altius eruenda est. Gotthos olim non pauci Getas esse existimarunt, quos Plinius & Herodotus non procul ab Istri ripis ostijsque collocarunt: atque Gog & Magog nominibus in diuinis libris Getas, & Massagetas significari aiunt. quorum opiniones, neq; probare operæpretium est, neque refellere arduum: cum Plinius in Cœlesyriæ vrbibus numeret Magog, quam alio nomine Bambycem vocari ait. & plerique quorum sentẽtia potior est & studium eruendæ antiquitatis maius, eam gentem ex Scandia (Basiliam antiqui seu Baltiam nominabant) prodijsse affirmant terrarum tractu latissimo supra Germaniam supraque Sarmatiam, ei prouinciæ ad orientem Solem coniuncta, cui Fimmarchię nomẽ est, circunfusis alijs ex partibus mari Baltico atq; Glaciali peninsulę forma multo longiore spatijs, quam lata in Gotthiam, Sueciam diuisę & Nortvegiam cui Lapia coniuncta est. Ad Occasum enim vbi sinus Codanus panditur (incolæ Suconicum vocant) atq; ad eam Scandiæ partem, qua breuissimus in Cimbricam Chersonesum Daniamq; traiectus est, minor peninsula maioris pars efficitur, cui Gotthiæ nomen est, duobus potissimùm nominibus olim diuisa in Ostrogotthos ipsorum lingua, nostra Orientales, & Visigotthos, idest Occidentales. Inter Visigotthos Balthi à maioribus vocitati (ita enim dicuntur apud eos audaces) inter Ostrogotthos Amali ab Amalo summo & Duce & Rege nuncupati, illustrissimæ Regięque familiæ erant. Reliquam Scandiam perpetui mõtes secant, Suecia ad austrum relicta mitiori cælo: ad Septentriones Nortvegia maiori frigoris sęuitia vastatur: vsq; eò vt importatum vinum vi frigoris continuò acescere feratur. quæ res magnam aliquando Pontificibus Romanis ingessit curam, vt diuinæ hostiæ pars vtraque retineretur, perficereturque oppidatim. Sunt Gotthi fere cæsarie barbaq; rutila, colore candidi, vti plerique omnes Germaniæ populi cum quibus affinem sermonem habent, neque multum discrepantem à cæteris gentibus, quas in Hispaniam per hæc tempora ferro penetrasse dictum est, præter Alanos, quos Scythico sermone vsos esse magis ex coniectura probabili, quam certo argumẽto licet affirmare. Omnino in vulgarem linguam, qua hoc tempore vtitur Hispania ex multarum linguarum colluuione conflata, multæ voces ex Gotthorum

sermone

ſermone deriuarunt,quo in numero hæ ſunt. Tripas, Caza, Robar, Yelmo, Moza,Vandera,Harpa,Iuglar,Aluergar, Eſcanciar, Eſgremidor, Cangilon, Camiſa,Sauana.Quemadmodum Vandalis aliæ voces acceptæ feruntur. Camara,Gozque, Azafran. Chriſti ſacra ab his omnibus nationibus, aut nunc aut paulò poſt hęc tempora ſuſcepta ſunt populariter olim ſuperſtitioni multiplici ſeruire ſolitæ erant:ac Gotthi in primis haudquaquam bella auſpicatò ſuſcipi arbitrabantur niſi humano ſanguine exercitu procurato, captis in bello mactatis Marti (cui imprimis addicti predę primitias offerre,exuuiasq; truncis ſuſpendere ſoliti erant) neque geri niſi equos prius ſolenni ritu mactaſſent,eorumque capita rictu diducto in contis eſſent prælata. Illud recte: quod humanos animos perpetuos fore ducta ex antiquo per manus opinione habebant perſuaſum,præmiaque & ſupplicia à rogo ſupereſſe exiſtimabant. Cælo tonante ſagittis in ſublime eiaculatis numini opitulari,cui vim afferri ac regno deturbari ſuſpicabantur.Maiorum facta ad lyram cantu modisque concelebrabant. Gotthorum inſignia leonem erecto inuerſoque capite vndanti clypeo impoſitum fuiſſe,cęruleo dimidiata ex parte quidam affirmant. alij tres leones ingredientium habitu ſupra ſe inuicem Regum Daciæ ſimilitudine.In quo ſudandum non eſt,cúm ſit præcipue noſtrarū partium occaſionem paulo ſuperius indicatam copioſius explicare,quæ tam multis nationibus & tam barbaris aditum patefecit in Hiſpaniam. In ea rerum colluuione atque imperij Romani ruina Marcus quidam in Britannia a legionibus Imperator eſt ſalutatus,neque minori leuitate paulò poſt de medio ſublatus, Gratianusq; ſubſtitutus:& hoc intra quartum menſem occiſo pari leuitate Conſtātinus in eius locum ſubrogatur , nullis rebus geſtis inſignis ſed memoria nominis bene apud eas gentes ominati commendatus, anno quantum ex Paulo Oroſio conijci licet quadringenteſimo vndecimo, Theodoſio 411
iuniore Cos.IIII.cum is Arcadio patre ante triennium defuncto Orientis imperium gubernaret.Conſtantini partes magna Galliæ pars atque Hiſpaniæ ſecuta eſt Romani imperij diuturnitate atque grauiſsimis vectigalibus,quæ indies maiora imperabantur,cunctorum animis exacerbatis. Didymus & Verinianus Honorij propinqui in Hiſpania in fide perſtantes tumultuario collecto exercitu & maiori quam pro viribus animo Pyrençi aditu Conſtantinum,qui ex Gallia in Hiſpaniam feſtinare nunciabatur, prohibere conati, à Conſtante tyranni filio,quem pater ex monaſterio detractum & Cæſarem dictum præmiſerat in Hiſpaniam,victi acie atq; trucidati ſunt,tum ipſi,tum vxores.Theodoſcilus & Lagodius occiſorum fratres fugæ beneficio ſeruati ad Imperatores abierunt Honorium Theodoſiumque Arcadij filium diſſiſi viribus. Conſtantis exercitus plurimùm ex ijs gentibus erat conflatus , quæ cùm ex Germania irrupiſſent in Galliam ob fœdus cum Honorio factū Honoriaci nuncupabantur.Hi Conſtantis permiſſū Hiſpaniam Palentiam vſq; depopulati ſunt.nimirum barbari exercitus voluntates aliena calamitate redimebantur.deinde cùm reditū ad patrem pararet,Pyrençi anguſtijs prę fecti ſunt: moleſtè ferentibus Hiſpanis mercenarium militem dubiaque adeo fide ipſorum conſtantiæ prælatū,quibus ducta ex antiquo conſuetudine is honor

dederi

deberi videbatur. Detractum vt prouinciæ aditus ipsi munirent, querebãtur scilicet, soreq; minitabantur, vt breui noui motus existerent, rursusq; ad alios dominos Hispania respiceret, contumeliæ dolore faciente animos. Eorum sermones vanos non fuisse, euentus breui declarauit. Honoriaci enim quibus natura fauere cogebat Vandalos, Alanos, Sueuos, & Silingos, quos paulò ante Stilico in Galliam immiserat, vt est paulò ante demonstratũ, clam inito fœdere patefactoque aditu, quo eatenus erant prohibiti, attraxerunt in Hispaniam. Deserẽdi Galliam Gotthorum metus caussa fuisse putatur, quibus facta cum Honorio pace vt pares esse possent verebantur. Constantini etiam potentia solicitabat maximam Galliæ partem imperio obtinentis, & ad reliquã aspirantis. Erat Sueuorum Rex Hermenericus, Alanorum Atace, Vandalorũ & Silingorum Gundericus. Horum irruptionẽ grauissimæ calamitates consecutæ sunt: cùm barbara immanitate in Hispanorum atque Romanorum fortunas sine discrimine inuolarent, agris & oppidis afferrent vastitatem. vnde sæuiente mox fame humanis carnibus passim vitam tolerare non homines modò cogebantur, sed & bestiæ ea laniena efferatæ passim in homines irruebant. Famem vt fit pestis lues excepit grauissima. innumeri tota prouincia consumpti superstitum inuidia, cum quauis morte grauiora mala tolerarẽt. Ergo prouincia magna ex parte habitatoribus vastata barbari in varijs eius regionibus sedes collocarunt. Sueuis & Vandalorum parti Calæcia data est latioribus quàm nostra ætate finibus: nam totam Castellam veterem ambitu comprehendebat. Lusitania & Carthaginensis prouincia Alanis obuenerunt, demptis Carpetanis & Celtiberis in fide Romanorum perstantibus. Bætica Vãdalis & Silingis attributa. Ea partitione facta fœdus initum cum Romanis: cultusque pristinus & frequentia in prouinciæ vrbes magna ex parte reuocata est. Hispani nouam seruiendi conditionẽ Romanorum imperio atque acerbitati præferebant. tametsi nonnulli veterem libertatem mordicus retinẽtes barbaricum iugum subire detrectabant, præsertim in Calæciæ tractu, vbi Sueuorum imperium erat. Interea Honorius ex Italia Constantium cum valido exercitu in Galliam immiserat contra tyrannum. In Hispania noui motus exorti. Maximo in Citeriori Hispania Imperatore salutato Gerõtius Comes tyranni prioris odio, cuius partes sequebatur, vt alieno nomine regnaret eius defectionis auctor extitit. Itaq; Maximo Tarracone relicto cum copijs ipse in Galliam penetrauit: Viennæque ea vrbe capta Constantem Cæsarem nactus de medio sustulit. ne vlterius procederet Constãtij aduentus fama deterruit. Reducem in Hispaniam an hominis fortuna despecta, an Honorij demerendi studio, Hispani noctu in ædes impetu facto quamuis egregie pro extrema spe dimicantem iniecto igne peremerunt. Maximus Gerontij opibus, cuius auctoritate stabat, destitutus cũ fuga saluti cõsuluisset inglorius ad Orosij ætatem vitam calamitosam propagauit. Dum hæc in Hispania geruntur, Constantij virtutẽ Constantinus tyrannus Arelati & Iulianus eius filius sublati. neque multo post Iouius & Sebastianus deinceps imperio rebellantes. Galliaque vniuersa ad Honorij ditionem reuocata salutis
413 anno quadringentesimo tertiodecimo. Gotthi tanquam ad vtriusque pro-

uinciæ pręsidium Honorij permissu Pyrenæi radices vtrinq; post biennium occuparunt. Ij ex antiquis sedibus ante hæc tempora sæpe dilapsi atque in Romani imperij prouincias impetu facto, virtutis opinionem maximam excitarant: vsque eò dum Alexander Macedo gentis indomitæ congressum declinasse, Pyrrhus Epirota exhoruisse, Iulius Cæsar detrectasse crediti sint. auctor Orosius. Huius gentis irruptiones omnes & bella commemorare nostri instituti non est. res gestas narratione explicare sigillatim maius opus quàm pro susceptæ narrationis modo. Valente Imperatore, vt est superius demonstratum, Visigotthos ex antiquis sedibus deductos in Mœsiæ finibus sedes accepisse ea lege constat, vt Romani imperij stipendia facerent, Christi Dei sacra susciperent. vnde ex aliquãto interuallo Arij secta, cui Valens addictus erat, magnarum calamitatum & motuum in Hispania extitit caussa. Datas sedes ad Arcadij & Honorij imperium tutati in Pannoniam vsque propagarunt, paulò ante quam irrupissent in Italiam Thracia vastata. nimirum Stilico Honorij socer, vt Eucherio filio imperium pararet gentem suopte ingenio inquietam ad arma excitauit. duxerat Stilico Serenam Honorij fratris Theodosij filiam: ex qua Eucherius, Maria, & Thermantia nati. Eucherio Galla Placidia Imperatorum soror connubio iuncta. Honorius Mariam & Thermantiam deinceps duxit. Mariæ sepulcrum Romæ non ita pridem repertum Paulo. III. Pontif. Max. in D. Petri Vaticani gemmæque in eo magni pretij, auri & argenti pondus non exiguum Honorij & Marię nominibus in bulla expressis: vti ex Topographia vrbis Romæ à Marliano edita cognoscere accuratius licet. Sublata igitur vtraque Honorij vxore (quidam Thermãtiam ait ab Honorio repudiatam cognita Stiliconis fraude) Stilico quasi fidei vinculis sublatis facinus, quod diu animo coxerat perficere cúm maturaret, Vandalos, vnde ipsi origo, & Alanos magnis inuitatos præmijs immisit in Galliã. Gotthi eadem arte stipendijs negatis arma corripuerunt. Alarico Rege salutato in defuncti Athanarici locum, Thraciaque & Italia vastatis ipsum orbis caput Romam diuturna obsidione fatigatam in potestatem redegerunt Fl. Vararo & Tertullo Coss. IIII. Nonas Augusti, Honorij socordia tanta, cuius partes erant summæ rerum opitulari, vt renunciantem vrbis Romę calamitatem de Gallo putaret loqui, quem Romam vocare erat solitus & pugnantis paulò ante spectaculo se, vt in more habebat, oblectarat. Gotthorum Duce Alarico in extrema Italia defuncto, Athaulfus successor Gallæ Placidiæ vxoris, quæ Romæ capta fuerat, blanditijs delinitus & ad pacem procliuis cum Honorio fœdus pepigit. ex quo Gotthorum copiæ ex Italia deductæ in Galliæ Hispaniæque confinibus consederunt. regni sedes Narbone collocata salutis anno quadringentesimo quintodecimo: vnde 415
Galliæ Gothicæ nomen factum finibus sæpe alternantibus pro vario bellorum successu cum Francis finitimis & Romanis. Atque hac occasione tum aliæ gentes tum Gotthi in Hispaniam venerunt.

A Gotthis aliæ nationes barbaræ in Hispania superantur Cap. II.

ERAT

RAT Hispania in multa regna distracta legibus institutis atq; religione discrepantia. Romani & Hispani catholicæ religioni addicti erant. Gotthi Arianorum peste contaminati. reliquæ nationes barbaræ nondum Christi sacris imbutæ gentili superstitioni seruiebant. Vniuersæ vt occupatam ditionem in ea rerum colluuione retinere liceret, prose quæque pacem cum Romanis firmare cupiebant. Godigisco (Gundericum quidam vocant Gisericum Iornandes, id certe fallò) Vandalorum Regi in has leges data est. Vt sine veterum incolarum maleficio viuerent in Hispania, neque triginta annorum præscriptionis lege vllo tempore tuerentur aduersus Romanos, quę per vim nefasque vsurpassent. Quibus verbis indicabatur eam pacem non tam voluntate concessam, quam expressam necessitate: magisque facultatem deesse quam bellandi cupiditatem. Omnino ex eo fœdere inter barbaros nouis suspicionibus natis bellum continuò exarsit. Alani ferociores Vandalos atq; Silingos Bætica relicta coegerunt in Calæciam ad Sueuos confugere, vt iunctis cum illis viribus Alanorum audacia repressa sedes suas, vnde erant pulsi recuperarent. Alanorum impetu in Celtiberiam & Carpetaniam conuerso multæ vrbes & oppida detractę Romanis. Gotthi consequuti anno ex quo in Galliā venerāt, in Hispaniā penetrarunt. vbi eorum ope Attalus imperij honorem inane nomen exitialeque primùm vsurpauit: mox consilij inops & viribus destitutus cùm mari euadere tentasset ex fuga retractus a Constātio, qui ea littora validis classibus obtinebat, ad Honorium missus pollice & indice pręcisis in Liparam exilij gratia deportatus est. Athaulfus Gotthorum Rex siue suopte ingenio, siue ex noua affinitate ad pacem quam ad bellum propensior, cùm Bar-
416 cinone constitisset, suorum coniuratione perijt anno salutis quadringentesimo sextodecimo, cùm annos amplius quinque regnasset. Vernulfus pusilla statura homuncio, cæterùm viuido ingenio & in omnia iura familiaria assuetus, nactus opportunitatem facinoris, Regis latus districto ense transuerberauit. Dobbium Olympiodorus vocat & Athaulfi cęde vindicasse heri cędē ab eo ante occisi. Sex Athaulfi filios vna cum patre perijsse sepulcri inscriptio carmine concepta declarat, cuius hodie sepulcri pars Barcinone extat. Ei inscriptioni quanta fides sit arroganda, aliorum esto iudicium: nobis recentior visa est, quam pro horum temporum antiquitate. Natum certe ex Athaulfo & Placidia atque in prima ætate defunctum infantem Theodosium, in oratorio pro Barcinone vrbe atque in theca argentea sepultum: alios ex priori coniugio Athaulfi filios de sinu Sigesari Episcopi abstractos neci datos à Sigerico successore: præterea ante eius equum Placidiam cum alijs captiuis longo spatio currere compulsam fuisse (sic sunt rerum vices) Olympiodorus ait. Ergo in Athaulfi locum Sigericus gētis suffragio subrogatus (nam indoles inerat belloque & pace spectata virtus, ad hæc in procero corpore oris dignitas, quāuis crure altero ex equi casu debilitato) cùm Athaulfi vestigijs insisteret eatenus, vt ad pacis consilia procliuis videretur, suorum coniuratione ferro occubuit intra primum regni annum, Vvalia substituto inquieto homine atque bellaci. Hunc scribunt sub initia regni instructa classe in Afri-

eam transmittere voluisse: siue rerum suarum desperatione, cùm vtrinque hostes terrorem incuterent hinc Constãtius, inde nationes barbaræ, siue alia quauis de caussa ac præsertim Mauritaniæ occupandæ studio Hispaniæ con tributæ. Disiecta sane vi tempestatis classe ad freti Gaditani fauces, cùm in Oceanum egredi pararet, necessitate in Hispaniam reuocatus cum Constan tio fœdus pepigit ea lege: Vt Placidia Athaulsi vxor, quæ Constantio erat à fratre Imperatore pacta redderetur. Nationes barbaras quæ obtinebant His paniam Gotthi bello fatigarent. Eius belli progressu quidquid terrarũ quæsitum esset ereptumque hostibus, cederet imperio Romano. Ipsi quibus finibus antea, in Gallia atque Hispania ditionem terminarent. Hæc pax facta est, eius seculi anno octauodecimo, auctore Paulo Orosio Presbytero Tar- 418
raconensi, Augustini atque Hieronymi familiaritate claro. qui rerum Romanarum historiam perduxit in proximum annum Flauijque adeò Monaxij & Flauij Plinthæ consulatum. Constantio cum Placidiæ nuptijs imperij maiestas accessit Honorio concedẽte. Vvalia ob domitas, vt erat in fœdere, gentes barbaras Aquitaniæ possessione auctus est, nobilissimo Galliæ tractu Garumna flumine & Pyrenæis montibus comprehenso, vbi Tolosa & ad Oceanum Burdigala sitæ sunt. Ex Celtiberia enim, quo Constantius penetrarat rerum Hispaniensium cura, Gotthi noui belli cura suscepta, in Alanos rerum successu ferocientes, neque ijs finibus contentos quos primo aduentu occuparant, atque ad totius Hispaniæ imperium aspirantes impetu facto, Rege eorum Atace in prælio cum multis suorum trucidato, qui cladi superfuerunt deserta Lusitania in Calæciam aufugere compulerũt, vbi Sueuis confusi gentis & regni nomẽ penitus amiserunt. Alanquer oppidum in Olisiponensi agro, & Alanim in montibus Hispalensibus quidam suspicantur ab Alanis ea nomina accepisse (nam Alanquer olim Ierabrica fuit) nulla meliori coniectura, quàm appellationum similitudine Eodem belli impetu Silingi vexati, domitique (cum in Tartessiacis campis pugnatũ esset) constitutis qui genti iura darent ex Gothorum numero. Horum exẽplo Vandali, atque Sueui castigati retenta ditione, in ius concesserunt Romanorum, quorum auspicijs bellum administrabatur, Gotthorum periculo, & armis. Negatum tamen vectigalibus, Romani imperij stipendia facere, ne retentis armis rebellandi facultas esset. Vvalia grauissimo bello breui confecto, cùm in Galliam concessisset quasi Hispania penitus domita atque pacata, Tolosæ ex morbo defunctus est eius seculi anno nonodecimo, cùm tribus annis iura 419
Gotthis dixisset, suumque & gentis nomen tantis rebus gestis magnopere illustrasset.

Theodoredi Regnum. Cap. III.

POST Vvaliæ profectionem in Galliam duæ res incommodæ consecutæ sunt. Constantij Imperatoris mors, cùm Hispania Galliaque pacatis in Italiam se contulisset Rhauennæ defunctus est salutis anno quadringentesimo vigesimo primo, Valentiniano 421
infante ex Placidia relicto: quem auunculus Imperator in imperij spem educandum

candum curauit. nationes barbaræ in Hispania resurgere cœperunt atque ditionem & auctoritatem pristinam recuperare. Vandali in primis, quorum erat inter gentes cæteras opinio virtutis singularis, Rege Gunderico Hispaniæ totius imperio spe deuorato, Sueuos (caussæ in incerto fuere) sed Sueuos tamen Eruasis montibus se tenere coegerunt, magis locorum munitione fidentes, quàm vera virtute. Hos montes Legionem inter & Ouetum Aruas hoc tempore vocari peruetusto monasterio nobiles quidam arbitrantur, & Ptolemæo Narbasos esse. Montium horum quicunque fuerint præsidio Sueui cùm nusquam totius dimicationis copiam facerent, Vandali victoriæ spe depulsi instructa classe in Baleares profecti ferro igneque eas insulas deformarunt. inde in continentem versi Carthaginem Spartariam, quę paulò ante Alanis erepta in ditione Romanorum erat, solo æquarunt, non totis sexcentis annis decursis ex quo à Pœnis fuerat fundata, imperij Punici arx atque præsidium in Hispania. Secundùm hanc cladem ad casas redacta, propter portus nobilitatem consequenti tempore habitari cœpit. nostra ætate vix in ea sexcentæ familiæ numerantur. Omnino ex eo tempore vrbis Carthaginis iura Toletum migrarunt. quod ab antiquo scriptore rerum Hispaniæ affirmatum, nonnulli de Metropolitani dignitate interpretantur: alij de conuentu iuridicundo Carthaginensis prouinciæ populis Toleto iura petere coactis, quæ stante Carthagine ab ea vrbe petebantur. argumenta quoniam in neutram partem assensum exprimunt: de tota re liberum lectori iudicium ex aliorum lectione relinquatur. Gundericus Vandalorum Rex excisa Carthagine in Silingos impetu facto, quoniam Romanorum auctoritatem sequebantur, eorum agris vastatis atque Hispali eorundem ditionis vi expugnata atque direpta, cùm ad extremum sancti Vincentij in ea vrbe templum opibus & religione nobile simili audacia diripere, atque spoliare pararet, in ipso templi limine extinctus est, violatam religionem diuino numine ipsiusmet Regis morte procurante. Successit Gensericus defuncti ex impari matre frater, alij Guntharim scribunt. Hæc omnia intra eundem annum gesta sunt quo Constantius Imperator obijt. quo tempore Iouino & Maximo imperij nomen occupantibus in Hispania, noui motus excitati Honorium Imperatorem compulerunt nouis delectibus habitis, Castinum rebus gestis ea ætate nobilem contra tyrannos & Vandalos ablegare. Eius virtute Iouinus & Maximus, quoniam exiguo præsidio nitebantur, & magis rerum perturbatione quàm sua virtute fidebant, breui in potestatem redacti atque perempti sunt. maior rerum moles a Vandalis opponebatur. Itaque Castinus viribus diffisus Bonifacium quidem Comitem belli & pacis artibus æque atque Augustini familiaritate nobilem ex Africa, vbi res gerebat, acciuit in Hispaniam. cæterùm discordia vt fit inter pari potestate Duces exorta, cum summo periculo tum Hispaniæ tum rerum Romanarum Bonifacius in Africam redijt. Castinus eo præsidio destitutus contra Vandalos nulla re gesta memorabili in Italiam redire compulsus est ipso
423 anno huius seculi vigesimotertio: quo Honorius Imperator rebus humanis exemptus est octauodecimo kalend. Septembris, cum imperasset

annos

annos octo & viginti, mẽses vndecim, dies decem, non magis constantia re-
ligionis quàm imperij casu atq; infelicitate nobilis. Corpus in D. Petri Va-
ticani tumulatum. Valentinianus eo nomine. III. in defuncti locum est sub-
rogatus ætate puer, atque tantis rebus sustinẽdis impar. Eam imbecillitatem
Flauius Ioannes ad imperij occupandi occasionem vertit. Ioanne post bien
nium oppresso Bonifacius AEtij æmulatione, quem apud Placidiam gratia
& auctoritate plurimùm posse dolebat, vindictæ studio & rebus suis cauens
Vandalorum Regem Gensericum acciuit in Africam. barbarorũ armis Afri
cæ imperium retinere cogitabat, Vandalis parte data, vti erat in fœdere de-
signatum. Vsque adeo ambitionis labe excæcantur humani animi, vt neque
reipublicæ amor, neque fides, neq; religionis studium quo erat singulari, ho-
minem alioqui probitatis opinione excellentem à concepto facinore retar-
darit. Itaq; Gensericus Africæ imperio occupandæ occasionem nõ esse præ-
termittendam iudicans, deserta Bætica, atq; spe repudiata totius Hispaniæ,
cuius imperium meditari cœperat, armis subiugandæ, cum octoginta Vãda-
lorum millibus mare trãsmisit, huius seculi anno septimo & vigesimo, Hie- 427
rij & Ardaburij Cons. Silingi remãserunt in Hispania, eaq; potissimùm Bæ
ticæ parte, vbi Hispalis sita est. vnde quoniam Vandalis contributi erant, al-
lisq; confusi cõsequenti tẽpore Bæticæ nomen Vandalosiæ appellatione nõ
ijsdem prorsus finibus mutatum est. Vãdali in Africa initio quidem iunctis
cum Bonifacio viribus magnam eius prouinciæ partem sub imperiũ mise-
runt: deinde tamen orto dissidio, vt est incõmunicabilis natura potestatis,
Vandali cõcessa in fœdere Africæ parte haudquaquam cõtenti: & solent ho-
mines ad maiora tendere sordentibus primis cùm meliora expectãtur, Boni-
facium viribus inferiorem intra Hipponem obsessum (qua in obsidione Au
gustinus eius vrbis Episcopus obijt, vir immortali laude gloriaque dignissi-
mus) expugnata vrbe peremerunt, vniuersamq; propemodum Africam rede
gerunt in potestatem. Arij opinionibus deprauati venerant (ex Gotthorum
fortassis cõmercio.) Ex eo magnis calamitatibus atq; diuturnis Africanæ ec
clesiæ implicatæ sunt. innumeri mortales perempti ob veræ religionis atq;
catholicæ constantiam. In his Arcadius, Probus, Paschasius, Eutychius cæsi
sunt, regiæ Genserici aulæ assèclæ: tum Paulillus puer Paschasij & Eutychij
frater germanus in seruitutem contraditus eo consilio, vt sordidi ministerij
cui addicebatur tædium de mẽtis cõstantia deduceret. Fuere hi Martyres na
tione Hispani: atq; quantũ ex Prospero conijci licet anno quadringẽtesimo 437
trigesimo septimo mortẽ tolerarũt. Vandalorum discessu Sueuorum potẽtia
vniuersæ Hispaniæ cœpit esse formidabilis Hermenerico gentis Rege. eoq;
ex diuturno morbo sublato, salutis anno quadringentesimo quadragesimo,
regni anno trigesimo secundo, Rechila filius ardenti ingenio iuuenis ve- 440
stigijs patris insistens, atque in spem erectus imperij obtinendi Hispaniam
vniuersam, ad Singilim fluuium congressum Andebotum ab Imperatore
missum in Hispaniam, in prælio victum cæcidit. Ex præda auri & argenti
copia ad bellicos sumptus tolerandos. secundùm eam victoriã Bætica impe-
rio subacta, Silingis domitis atq; Hispali in potestatẽ redacta haudquaquam

 prísti-

pristinam amplitudinem gloriamq; retinēti, cùm bellorum iniurijs esset deformata. Mox in Lusitaniam belli impetu cōuerso Emerita expugnata Alanorum reliquiæ penitus oppressæ, deletęq; sunt. Sebastiani strenui Ducis pro Romanis discessus in Africam, vbi à Vandalis occisus est auctore Paulo Diacono, multum contulit ad Sueuorum audaciam confirmandam. Carpetania & Carthaginensis prouincia victricibus armis sub imperium missæ, breui ex fœdere pacis studio facto ad ius ditionemque Romanorum redierunt.

448 Obijt Rechila salutis anno quadringētesimo quadragesimo octauo, Recciario filio successore, qui primus Sueuorum Regum Christiana sacra suscepit Sueuicæ religionis conditor in Hispania. atq; hæc Sueui. Gotthi verò Theodoredo Rege Vvalliæ propinquo atq; successore ditionem in Hispania angustis finibus terminabant exiguo tractu prouinciæ, vbi nunc Catalauni sunt, subdito: opibus tamen atq; militari gloria in Gallia florentes, Romanis cum quibus rupto superiori fœdere ex bellis bella serere soliti erant, terrori esse cœperant. Numerosa Theodoredi soboles potētiam augebat. Sex enim filios genuerat, Turismundum, Theodoricum, Fridericum, Euricum, Riccimerum, Himericum: filias duas, alteram Gēserici filio Hunnerico cōnubio iunctam impio homini & immani, qui catholicos in Africa indignis modis vexabat, vxorem præcisis naribus nulla magna de caussa, suspicione tātùm inductus veneni sibi parati leui scilicet & inani, remisit ad patrem. Altera Recciario nupsit Sueuorum Regi in Hispania. Irruperant ea tēpestate in Galliam Hunni Duce Attila, qui Dei flagellum vulgò vocitatus est, siue vltro imperij proferendi cupiditate, siue Romanorum arte inducti ad Gotthorum potentiam audaciamq; frænandam: siue quod vero proprius est, Genserici Vandali hortatu Gotthorum arma vindictamq; patrati sceleris formidantis. Hunnorum gentem quidam intra Rhipæos mōtes collocant, Marcellinus ad Oceanum supra Mæotidem, genus hominū figura truci, victu aspero, neq; igne neq; cōditis cibis vti solitos, sed radicibus & carnibus inter femora tepefactis: nonnunquā equorum sanguine, qui incisis venis manabat, vitam tolerare. Valētis imperio Gotthos antiquis sedibus expulisse primùm proditū est, deinde Armenia alijsq; Orientis prouincijs vastatis vtranq; Pannoniam sub Honorio Gotthis eripuisse. In Gallia vicinisq; locis cùm irruptiones fecissent, innatæ sæuitiæ vestigia fixere. Hoc demum tēpore Galliam vniuersam imperio subijcere parātes, Rhemos nobilissimam vrbem direptam incensamq; vastarūt, vbi Nicasius ciuitatis Pōtifex securi percussus ab ea gente est, sacros hymnos extremis intermorientibusq; vocibus personans. Deinde Aureliano obsessa Gotthos, Francos, atque Romanos impulerunt vt fœdere inter se facto coniunctis viribus communem hostem opprimendum curarent. Theodoredus Gotthorum Rex ad incendium, quod vt Aquitaniam inuolueret verebatur, primus accurrens Aureliani obsidione soluta compulit barbarum in Catalaunos campos (hi Marochij siue Mauricij etiam dicti sunt Tolosæ vicini) migrare. Affuit AEtius à Valentiniano militiæ Magister creatus, atque Franci Merouei Regis ductu, imperioque. Ijs locis copiæ ad pugnam explicantur. Theodoredus Rex in dextro latere curare

iussus

iussus, AEtius in sinistro Francis adiunctis. Sangibanus Alanorum Rex eorum qui in parte Galliæ consederant, vbi Aurelianum est, in medium agmẽ recipitur dubia fide: eóque ne se posset commouere prouidebatur. Cõtra ab Attila, Reges, nationesq; aliæ in cornua distributæ. immensa belli lues latè patentibus campis diffusa. Ostrogotthi in eo numero eminebant, præcipua virtutis opinione, in sinistro latere Visigotthis obiecti. Attila ipse Hunniq; in medio agmine substiterunt, truci aspectu cæteris adustiores. Locus decliuis erat. assurgẽtis collis fastigium qui priores occupassent, magnum operæ pretium facturi videbantur. Vtriq; pari consilio, eó cõtendunt. Occupauere Romani. Eo incõmodo turbatum militem & de prælij summa metuentem, Attila hac sententia allocutus fertur: Victores orbis terrarum, domitores gẽtium verbis accendere opus non est. ne ignauis quidem virtutem oratio addat. fortibus quales vos estis pugnare ludus est, vlcisci hostes voluptas, vincendi consuetudo in morem transijt. An victas Pannonias, Mœsias, Germaniam, Galliam, Mæotidis recessus penetratos obliti estis? Assumite, qui decet victores animum Licuit otiosis victoriarum fructum percipere: quia otium ferre non potuistis primi intulistis bellum. audaciæ maioris argumẽtum, sit incitamentum facite. Hic dies orbis terrarum imperium vestra virtute confirmabit. Eæ copiæ ex colluuione multarum gentium supremo conatu conflatæ, an vestrum conspectum ferent milites, oculos, manus? Virtuti diffidũt, eo sublimiorem locum auidissimè occuparunt. At Visigotthos auxiliares habent. verùm quantulum id præsidij rebus erit? Si in eos irruitis vno impetu Romani delicati emollitiq; voluptatibus quasi cõcisis neruis, nullo impellente cadent. Excitate ergo virtutem: solitos assumite animos: vestram operam si minus victoria, certè quod Dij auertãt, nobis morte probate. Magnanimis vel in morte victoria est, vel in victoria salus, præmiaq; à nobis non imperium modò sed exẽplum expectate. Vos nisi vincitis milites, quis alius Imperator, quæ castra, quæ prouincia accipiet, omnibus nationibus irritatis, inuidentibusq; vestræ felicitati? His dictis pugnæ signũ datur. Hunni præcipitant impetum: excipiunt aduersarij nihilo minori virtute, suorũ & ipsi Ducum cohortationibus inflãmati miscẽtur agmina: prælium atrox fit, his atq; illis rursus exitiabile, supremo conatu, vt par erat, de imperio orbis terrarum certantibus: cæsorum tam multo sanguine, vt riuus vicinus excessisse ripas memoretur, mẽdacio probabili, quoniam ad centum octoginta virorum millia ceciderunt. Perijt etiam sub initium pugnæ Theodoredus Rex graui ætate, suorum pedibus conculcatus, dum auidius pugnans in confertos hostes rapitur. Sunt qui ab Andage Ostrogottho occisum tradunt. Quod debilitare potuisset, animos auxit. Turismũdus & Theodoricus occisi alij denso suorum agmine obturbant hostes, feroces atq; præcipites: abrumpunt ordines atque disijciunt. Attilam quamuis in illa trepidatione nullo constantis Ducis, aut fortissimi militis officio prætermisso in fugam vertunt. Ipsi longius studio prouecti prospectu tenebris adempto, in reditu hostium castris temere appropinquantes supremum periculum adierunt. Turismundus ex equo præcipitatus vulnere in capite

accepto suorum virtute euasit. Hostis spe orbem terrarum complexus, quia non vicisset, pro victo se in castra recepit, si quid grauius accideret, sibi mortem conciscere certus accenso rogo. Carri quibus munita erant castra saluti fuerũt, & noctis tenebræ qua spe pugnam post meridiem inchoarat. AEtius haud minori metu vallo ex equorum cadaueribus clypeisq; facto, noctem totam in armis sustentauit. hostem sequenti luce certamen repetere detrectantem obsedit primùm intra castra: deinde cùm deleri facilè potuisset, haud ægrè passus est è Gallia in Pannonias redire. Multum de tantæ victoriæ voluptate & gratulatione tum barbari fuga diminutum est, tum Theodoredi casu: tametsi Romanis æquè ac Francis gratum accidisse videbatur Regem præpotentem de medio fuisse sublatum. Consultus ab Attila vates Duce hostium cæso victorem fore denunciarat, mentitus in altero, alterius partis vana interpretatione AEtij capiti id minari existimabãt, vt est genus hominum fallax vanumq;. Triduo armorum fragorem ijsdem vestigijs auditũ, pugnantium clamorem vmbris pertinaci contentione post mortem in pugna perstantibus in Græca Isidori philosophi vita traditur. Occasionem fabulæ videlicet prælij nobilitas prębuit. Pugnatum est, vti Cassiodorus ait, Martiano Augusto & Clodio Adelphio Coss. eius seculi anno altero & quin
451 quagesimo, Theodoredi regni anno trigesimo secundo. Huic pręlio Sueuorum Regem Recciarium interfuisse nõnulli suspicãtur, ob affinitatem cum Gottho Rege iunctam: certe Vasconibus qui in Romanorum fide ea Hispaniæ parte perstabant, vbi Nauarra sita est, bello tentatis in Galliam transcẽdit soceri inuisendi studio: & Gotthorum auxilijs auctus in Tarraconensi prouincia Cæsaraugustam eripuit Romanis: Carthaginensem prouinciam & Carpetanos longè latèq; depopulatus fœdere cum Romanis icto in ditionem patriamq; reuertit: Bæticam, Lusitaniam, atque Galæciam imperio complexus, & ad reliquæ Hispaniæ dominationem aspirans.

Turismundus & Theodoricus. *Cap. IIII.*

HEODOREDI funere in Gotthorum castris procurato, Turismundus in patris locum cooptatus, ne patris vlciscendi studio fugientis Attilæ vestigijs insisteret, AEtij consilium & auctoritas fecit, noui regni statum disputantis stabiliendum videri: ne fratribus, si fortè male cogitarent, rerum nouandarum daretur spatium. cum ex arcano prouideret ne Gotthorum potẽtia nimium aucta rebus Romanis exitium compararet. AEtij consilio ita Turismundus acquiescẽdum iudicauit, vt breui regni opibus firmatis Attilam insecutus prælio superasse constet ad Ligerim fluuium, Alanorum partem ijs locis considentem subijcere imperio parantem. Nobilissima victoria fuit, qua compulsus Hunnus Galliæ finibus abscessit. Sed Attilæ dimissi consilium AEtio exitiale fuit. cùm enim suppleto exercitu arma in Dalmatiam, Illyricum, atque Italiæ partem vertisse esset nunciatum, qui opprimi in Catalaunis campis potuisset, AEtium Valentinianus occidendum

cidendum curauit perduellionis lege postulatum, salutis anno quadringen-
tesimo quinquagesimo quarto. Quo tempore post Celestinum & Sixtum eo 454
nomine. III. Leo Romanam ecclesiam gubernabat, verè Magnus sapientiæ
atq; eloquētiæ laude. ad animi dotes eximias, tractandi Principes dexterita-
tem singularem adiunxit. Attilæ Hunno cùm Romanis ceruicibus immi-
neret, retro iter conuertere obuiam factus ad Mincij vada: neq; multò post
Genserico Vandalo ne vrbem Romam quam ceperat incēdio vastaret per-
suasit. cælesti virtute cessit barbarus. Verùm externa mittātur. Cum Turibio
Asturicensi Episcopo in Italia olim vsum habuerat Leo, cùm eam prouin-
ciam aliasq; non paucas siue sapientiæ siue religionis studio Turibius pera-
graret. ex huius litteris Pontifex factus Priscilliani sectam cognouit toties
iugulatam denuo renasci, in Galæcia præsertim vbi contagionis malum in-
cubuerat maximè. Malo procurando conuentum Episcoporum Tarraconē-
sium, Carthaginensium, Lusitanorum, atq; Galæcorum conuocandi curam
Turibio ipsi per litteras demādat. Conuenere Episcopi vt erat imperatum,
Celenis Galæciæ municipio. vbi Priscilliani placita cunctorum suffragio
iugulata: rectæque fidei formula de scripto concepta, Balconio Bracarensi
Præsuli destinata est Metropolitani iure an etiā Primatis cunctis eo tractu
ecclesijs imperantis. Huius formulę mentio facta est concilio primo Braca-
rensi: subijciturq; primi concilij Toletani decretis, quasi eius pars, maleque
assutus cento errore eius qui cōciliorum volumina primus compilauit. Ex-
tat præterea Turibij epistolæ fragmentum aduersus Priscilliani sectam ad
duos Episcopos Hispaniæ. vbi secūdùm salutem: Dolere se ait religionis co
cordiam, quam reliquæ ecclesiæ tenerēt, in patria labefactari, Episcoporum
culpa malum toties cōpressum denuo renasci non satis considerantium. Sus-
ceptæ vitæ rationes atq; demandati muneris partes sibi rebus omnibus in-
feriori loquendi necessitatem imponere. Libros apocryphos, quos hæretici
pro diuinis venditabant, reijciendos videri. Thomæ Apostoli acta nō aqua
sed oleo affirmantia solitum Thomam baptizare, quod ex eius libri aucto-
ritate Manichæi recipiebant sacramētum, reijciebat Priscillianus. Andreæ
acta à Manichæis vel conficta vel deprauata. Ioannis gesta à Lucio com-
posita homine nefario. Apostolorum memoriam, quo libro lex vetus peni-
tus conuellebatur, indeq; Manichæos & Priscillianistas hausisse constabat.
eius libri deliria affirmat de scripto à se impugnata esse sigillatim. disputa-
tionem temporis diuturnitas abstulit. Turibij corpus ad D. Martini de Li-
cuena in Asturibus tumulatum est a quibusdam etiam Hispaniæ populis ad
sextumdecimum kal. Maij festo dicato eius memoria celebratur. Ad Tu-
rismundum referatur oratio, quem superbius atque crudelius imperantem,
quàm vt libero homines ingenio atque feroci pati possent, Theodoricus &
Fridericus fratres perimendum curarunt. Ascalernus in omnia Regis fa-
miliaria iura assuetus ex morbo decumbentem ferro oppressit, toto anno
circumacto ex quo Gotthis iura dabat. Consequenti mox anno, qui
annus à Christi ortu fuit quadringentesimus quinquagesimus quintus, 455
ad quintumdecimum kal. Aprilis. Valētinianus Imperator Romę interem-

ptus est à Thrasila Aĕtij milite.species erat vlciscĕdi Ducis iniuria sublati, re Maximo subornante tantum facinus suscepit,cùm is tyrannidem affectaret,atq, vt fecit Eudoxiam Valĕtiniani vxorem sibi toro iungere pararet,eius maiestate occiduum imperium occupare satagens,planè ex hoc tĕpore collapsum penitus atq; cõuulsum. Nouem enim deinceps tyranni maťeq, ominati Imperatores haudquaquam imperij nomine digni sunt habiti. Cùm per idem tempus Orientis prouincias Theodosio Iuniore defuncto Martianus imperio teneret,synodus Episcoporũ Chalcedone habita Patrum Cõcilij Nicæni numero duplicato,Dioscori & Eutychetis væsanas de Christo opiniones iugulauit.Gotthorum gentem Theodoricus prudentia ac moderatione singulari cœperat gubernare,Princeps optimus,ni religionem Arij placitis,vitæ probitatĕ fratris germani cæde fœdasset Sidonius Apollinaris Comitis honore à Theodorico decoratus, deinde in Gallia factus Antistes, litteris ad Agricolam datis Theodorici virtutes sigillatim commemorat.venusti oris dignitatem: corpus eximia firmitate compactum, neque munditijs cultum,sed virile prorsus,ac militare:iaculandi peritiam:in cibo & potu sobrietatem:solitum à prandio animum curis regni grauatum atq; distentũm,honestis ludis laxare: & quod Regum proprium est,supplicibus audiendis patientiam adhibere singularem:iocis scurrarum inter cœnandum citra cuiusquam morsum sese oblectare. Auito apud se legato à Maximo Augusto,cognita eius cæde persuasit,vti Occidĕtis imperium inuaderet,opibusq; & auctoritate iuuit:eoq; cõcedente impetrauit vt Gotthico imperio cederet quidquid in Hispania Sueuis ereptum esset,Romanorum ditionem Carpĕtanus identidem atq; vniuersæ Hispaniæ imperium spe complexis.Inferĕdi belli honesta caussa quærenda erat,affinitatisq; iura violandi.Optimum visum est missa legatione Recciarium modestię admonere,ne vltro finitimos, vnde nulla iniuria extaret,lacessendo publicum aliarum gĕtium odium atq; inuidiam concitaret. Regna æquitate cõstitui,ambitione atque immanitate labefactari.Se nisi desineret imperio Romano,cui fidĕ astrinxerat, & à quo multis beneficijs esset prouocatus,deesse officio non posse. Ad hæc Recciarius vt erat elato animo,quem secũdi bellorum successus inflauerant spe vana,breui se Tolosæ affore respondet: vt quantum in vtraque gente virtutis esset periculum faceret,marteq; arbitro de tota controuersia disceptaret.Eo responso Theodoricus accepto,suorum delectu habito,adiunctisq; Burgundionum & Francorum auxilijs Pyrenæos montes transcendit, atque ad Vrbicum flumen Hiberiam præterfluens atque Asturicam in Calæciæ finibus congressum hostem fundit,fugatq;.Ingens in eo prælio Sueuorum cædes facta.Recciarius ipse accepto vulnere cùm nihil tutum in Hispania fore crederet, naui in Africam transmittere parans, vi tempestatum repulsus ad portum Cale, qua parte Durius in Oceanum euoluitur, victoris iussu
456 interfectus est, eius seculi anno quinquagesimo sexto, vt Ado Viennensis est auctor. Bracara direpta absque vllo ciuium sanguine: & fortassis in ea vrbe Sueuorum regia fuit. Calæciæ secundum id prælium domitæ à Theodorico,Achiulphus ex Vuarnorum gente longè a Gotthici sanguinis

guinis nobilitate præfectus,fide inconſtanti.Arma in Luſitaniam verſa.Eulaliæ monitu ab Emeritæ direptione temperatum: cùm in eius Diuæ tutela res eius vrbis eſſent. In Bæticam cum copiarum parte Ceurila miſſus: Nepotianus & Nericus in Calæciam aduerſus Achiulphum, qui fidei oblitus in ea prouincia tyrannidem inuaſerat. Theodoricum in Galliam, ſiue otij cupiditas, ſiue motus alij vocabant,Romanis enim & Maioriano,qui Auito ſucceſsit,iratus,qua cauſſa incertum,ſed infenſus tamen, agris oppidisque vaſtatis, armatus Rhodanum vſque penetrauit, ac Lugdunum in poteſtatem redactam incendio & direptionibus deformauit. Ceurilæ in Bæticam cùm de improuiſo celeriusq; omnium opinione ventum eſſet, incolæ legatis miſsis nunciarunt,ſe ſuaque omnia fidei atque poteſtati Gotthorum permittere.neque cum reliquis Sueuis conſenſiſſe,neque contra Romanos conſpiraſſe.paratos eſſe obſides dare,imperata facere,oppidis recipere, frumẽto alijsq; rebus omnibus iuuare. Itaq; ſine ſanguine Bætica Gotthorum ditionis facta eſt.in Calæcia maiori contentione bellum gerebatur,ac tandem ad Lucum commiſſa pugna Achiulphus,qui Regis nomen occupauerat,certè à Gotthorum imperio deſecerat, cùm in poteſtate veniſſet capite mulctatus eſt. Viris ſanctis annitentibus, quos Sueui ad Theodoricum miſerunt legatos cum inſulis & velamentis ſupplices, venia prouinciæ eſt impetrata. neque venia tantùm delictorum, quam poſtulabant, ſed & ab incredibili animi magnitudine datum collectis naufragij reliquijs Regem è ſuo numero genteque creare.Ventum in comitia, & cùm voluntatibus diſcreparent, pars Frantam Regem iuſsit, pars Maſdram. intra biennium Maſdra ſuorum ferro occubuit, Remiſmundus filius ſucceſſor, anno ſalutis quadringenteſimo ſexageſimo, iuxta Iſidori computationem, numeris ad ve- 460
ram rationem caſtigatis, fœdere cum Franta icto, iunctisque cum eo viribus,Luſitaniam ad Romanorum ditionem, quo caſu incertum, ſed reuocatam tamen, igne ferroque depopulatus, ſub iugum imperij mittere prorſus non valuit. Romæ, atque in Italia Ricimer ex Vvaliæ Gotthi Regis filia & Sueuo patre natus, militiæ Magiſter (ſummæ id poteſtatis ſecundum Imperatores nomen) inſtituendis deſtituendisque in ea temporum fece Imperatoribus rem Romanam ſurſum deorſum verſabat. Nam Mæcilio Auito, qui poſt Maximum imperium tenuerat abdicante, Iulius Valerius Maiorianus ſucceſſor in Hiſpaniam delatus, eius prouinciæ motibus pacatis,in portu Carthaginis claſſem ædificandam inſtruendamq; curauerat,Vandalos in Africa opprimendi ſtudio. Tantus apparatus Romana claſſe qua incenſa ab hoſtibus,cùm Imperatoris conatus præoccupaſſent,qua capta euanuit.Maiorianus ipſe rei malæ geſtæ ignominia deformis, cùm in Gallia tamen,Gotthi quæcunq; occupauerant,imperio reſtituiſſet, eius prouinciæ ſtatu compoſito in Italiam reuerſus Ricimeris fraude Derthonæ captus, ſalutis anno quadringenteſimo ſexageſimo primo, ad Hiram flu- 461
uium,ſeptimo Idus Auguſti perijt. Vibius Seuerus coniurationis particeps in eius locum ſubrogatus eſt Ricimeris ope ſubleuatus. In ea rerum perturbatione Theodoricus Narbonem priſtinæ ditioni adiecit tradẽte vrbem

Rauennio, quem ipse magnis pollicitis ad defectionem à Seuero Augusto sollicitarat. Extat huius temporis inscriptio Nebrissæ in ipsa templi fronte supra ianuam his verbis: ALEXANDRIA CLARISSIMA FOEMINA VIXIT ANNOS PLVS MINVS. XXV. RECESSIT IN PACE. X. CAL. IANVA. ERA. D.III. PROBVS FILIVS VIXIT ANNOS. II. MEN. VNVM. Vnde intelligitur Latinæ linguæ elegantiam multùm ab antiquo degenerasse. Alpha & Omega cum signo Crucis ea forma, ad quam Constantinum Magnum Labarum conformasse superius est demonstratum, inscriptioni subiecta more eius temporis Christianorum sepulcra distinguebant ab alijs. Romanam ecclesiam per idem tempus Hilarius patria Calaritanus regebat, Leonis Magni successor. Extant Ascanij Tarraconensis Præsulis ad Hilarium litteræ. ex quibus in conuentu Episcoporum, nam forte conuenerant ad eius diem natalem celebrandum, Romæ relatum est: Nundinarium quidem Barcinonensem Episcopum hæredem scripsisse fortunarum atque successorem designasse Irenæum adiutorem suum. eius voluntatem atque iudicium principum & populi suffragijs comprobatum. idem Siluanum Calagurritanum Episcopum effecisse, successore designato, verùm absque populi voluntate & Metropolitani consensu. Proinde petere vt Hilarij auctoritate priori electione comprobata, posterior irrita esset. Responsum ab Hilario quoniam nullo modo posset caussa Barcinonen. á Calagurritano distingui, ne hæreditarium videretur quod Christi benignitate confertur, & vitæ merita conciliant: vtranque electionem irritam esse, atque more & legibus instaurari debere. litteræ tertio kal. Ianuarij datæ Basilisco & Hermenerico Coss, nimirũ salutis anno quadringentesimo
465 sexagesimo quinto. In his litteris Ascanius Tarraco. prouinciæ Metropolitanus dicitur Turiaso, Calagurris, Legio, Barcino, Ciuitatẽses (Mirobriga veteribus fuit) locorum quamuis spacijs multum seiunctæ, eius cura continebantur. ad indicium omnibus cum ecclesijs præfuisse in Hispania quæcunque Romano imperio parebant, & à Romana ecclesia tanquam religionis parente sacra petere solitæ erant, Primatis nomine nondum fortassis in Hispaniam inuecto. sed vnde iura petebantur, & vbi sedes imperij erat, ei vrbi auctoritatẽ in alias ecclesias datam, quam late fines imperij patebãt, multis coniecturis habemus comprobatum. ad Callæciam reuocetur oratio.

Theodorici mors & Eurici regnum. Cap. V.

SVEVI nouis bellorum motibus agitati sunt, in Frantæ defuncti locum factionis suffragijs substituto Frumario. AEmulus Remismundus priusquàm vires coalescerent, vniuersam ditionem gentemque Sueuorum armis inuasit, obtinuitque Frumario forte fortuna per idem tempus ex morbo defuncto. tametsi Iria Flauia, quæ vrbs in Remismũdi fide erat, ab aduersa factione, belli deinde iniuria vastata est, Frumarij morte non satis studijs pacatis. Sueuorum

gente

gente sub vnius imperium reuocata, magni delectus tota prouincia habiti sunt. Ijs delectibus numeroso exercitu conflato Remismundus Lusitaniam inuadit. capta per fraudem Conimbrica, Olisipo vrbem dedente Lusidio ciue eius atq; Præfecto venit in potestatem. Romanorum potentia côtemptui erat: Gotthorum arma timebantur. Legatione missa Theodoricum côciliare visum est, fidei constantiam polliceri, seq; imperata facere esse paratos profiteri. Nouum vinculum accessit. affinitate inter Reges côtracta, Theodorici filia Remismundo iuncta coniugio Annuente postulatis Theodorico, noua nupta in Hispaniam missa est, Salano viro principe deducente, comite Aiace homine quidem Galio, cęterum in Regis gratiam pridem ad Arij sectam traducto. & illud agebatur vt religionis dissidio huius opera sublato, fœdus initum diutius staret, Sueuorum gente ad Arij sectam traducta. Quod homo callidus diligenter præstitit, in Remismundi gratiam à Regina insinuatus, & per eum gente lethali veneno vniuersa côtaminata. Salanus cùm nuptijs celebratis in Galliam rediret, Theodoricum inuenit Eurici fraude perijsse salutis anno quadringẽtesimo sexagesimo septimo. ex quo pari ipse perfidia 467
Thurismundum fratrem obtruncãdum curarat, anno tertiodecimo. Gotthorum regnum Eurico absq; côtrouersia cessit. Parricidij merces regnum fuit. Sueuorum potentia sollicitabat: ne Remismundus soceri Regis cædem armis vindicaret. simul Lusitaniæ Sueuis eripiendæ atq; adeò Romanis pulsis vniuersæ Hispaniæ imperio occupandę cura erat. quæ trifariam ea ætate diuisa erat. Calæcia cum Lusitaniæ parte Sueuis parebat. Bætica & Catalauni Gotthis. Romanorum imperio Carthaginensis tractus, Carpetani ac ferme reliquæ Hispaniæ prouinciæ tenebantur. Euricus ergo Fl. Leone, qui Orientis prouincias imperio obtinebat, per legatos conciliato, cum validis Gotthorum copijs in extremam Hispaniam penetrauit. atque Lusitaniæ prouincia nullo prohibente longè lateq; vastata, copiarum parte præmissa vt Pompelonem & Cæsaraugustam, quæ in fide Romanorum erant, expugnaret: ipse etiam cum robore exercitus in Hispaniam Citeriorem rediẽs, Tarraconem (quæ ciuitas in Hispania maximam habebat auctoritatem) post diuturnam obsidionem in potestatem redactam solo æquauit. moræ tædium dolorque ad vindictã incitabat. Sic Romanis in Hispania, vniuersa ditione imperioq; spoliatis, quod fermè septingentis annis steterat, præter Calæciam, quæ Sueuis parebat, reliqua Hispania Gotthorum armis subiugata est. atque hæc in Hispania. In Gallia ditionis Gothicæ fines amplificati hac occasione sunt. Intestinis armis suprema ac pudenda imperij imbecillitate res Italiæ laborabant: vix vt aut suis viribus aut externis auxilijs consisterent. Etenim Vibio Seuero Imperatore defuncto Flauius Anthemius imperium Occidentis aliquandiu tenuit Ricimeris Patritij opibus fultus, cui præmium operæ fuit noui Augusti filia in matrimonium collocata Gratia diuturna nô fuit, neque tanta priuati hominis potentia fida esse poterat. Aut pereat aut perdat necesse est qui Principi metum facit, vti tunc accidit. Enata inter socerum & generum simultate ad arma ventum, vrbeq; a Ricimere capta atque direpta Anthemius ipse ferro perijt. Res in Olybrium Senatorem transla-

tæ. Ricimerem paucis post diebus mors oppressit, sæuissimis corporis doloribus excruciatum. Cælestem vindictam vulgus interpretabatur ob contempta affinitatis sacra, vrbemque deformatam. Olybrium paulò post defunctum Glycerius est subsecutus, nihilo meliori successu. Iulius enim Nepos, quem Leo Orientis Augustus Imperatorem renunciarat, eum abdicare coactum Salonam in Dalmatia amandauit Episcopum factum: ne ludibrio priuatus esset, erepti imperij solamen, eiecto sibi paulò post perfugium futurum. Orestis filius Nepote pulso Momyllus Augustus imperium
475 a patre traditum accepit pridie kalendas Nouembris, anno quadringentesimo septuagesimo quinto. Augustulum vulgus dixit, infaustum veteribus nomen atque irridiculum, nobile tamen extincto Occidentis imperio, quod eodem nomine Octauius Augustus æternum fundasse videbatur. Sic vices fortuna mutat, cadunt vrbes, imperiaq;, prouinciæ in solitudines vastantur, certissimum in singulorum casibus leuamen. Nobilissimæ vrbes & regna quasi proiecta cadauera iacent. nos quibus vita exiguis spatijs constricta est, si quis nostrûm perijt indignabimur? Nimirum homines nos esse natos meminisse fas est, neque superis suam inuidere immortalitatem. Imperauit Augustulus menses nouem, dies viginti quatuor. Odoacer Herulorum Rex barbarus eo amoto Italiam Vrbemq; prædæ habuit, tenuitque imperio amplius sedecim annis. Euricus Rex Visigotthorum, domita Hispania in Galliã irruperat. ad cætera mala quibus prouinciæ premebãtur, hoc quoque nouum accessit. Fatali perfidia ac eius ætatis præcipua Aruandus prior, deinde Seronatus, qui res in Gallia pro Romanis gerebant, solicitarunt vt imperij prouincias occuparet, in ea temporum labe facili conatu. Accessit Gensericus Vandalus, nauali prælio à Basilisco Leonis imperio ad Siciliam male mulctatus atque in Africam reiectus, maioris mali metu vtranque Gotthorum gentem contra Romanos incitauit magna præmiorum spe. Aruandus quidem & Seronatus proditione detecta capite pœnas dederunt iudicio conuicti. Genserici conatus felicior fuit. Theodemirus Ostrogotthorum in Pannonia Rex recepto nuper Theodorico filio, qui diu obses Constantinopoli fuerat, cuique Italiæ imperium fata destinabant, Vindemiro fratri negotium dat vt Italiæ inferat arma per se labanti pronæque in exitium. Verùm is donis à Glycerio Augusto expugnatus relicta Italia in Galliam abijt, atque cum Eurico agros iam, villas, oppida igne ferroque vastante magno prouinciæ terrore damnoque vires iunxit, magnum rebus momentum. Epiphanius Ticinensis Episcopus à Nepote Augusto de pace legatus, vir ea ætate auctoritate præcipua, nihil profecit tamen. Eo digresso Rutheni, Cadurci, Lemouices, Gabalitani Gotthorum armis expugnati. Aruernum Aquitaniæ primæ vrbs (hodie Claramontem vocant, non procul eo colle vbi Gergouia fuit) diuturna obsidione victis ciuibus ad deditionem compulit. Propugnabant Sidonius eius vrbis Episcopus castissimis precibus, clarus eruditione, moribus sanctus: Ledicius Comes armis Auiti quondam Augusti filius. Verùm cælestium auribus surdis, vrbisq; mœnibus magna ex parte prostratis, Ledicius certè fu-

gæ consilium cepit. Nepos Augustus ad se vocatum Patritium creauit, vir-
tuti debitum præmium, quamuis infelici. Orestem in Galliam Magistrum
militum misit, gente Gotthum: vndè illi ad euertendum Nepotem versis in
eum viribus, filiumq; rebus præficiẽdi opportunitas nata. Sic Euricus nullo
impediente imperij fines proferebat in Gallia Massilia, alijsq; vrbibus, &
omni vsq; ad Rhodanum prouincia occupata regni sedem Arelati collo-
cauit. Tantis victorijs insolentior, cùm hostes deessent, arma in religionem
vertit Arianæ sectæ, cui erat addictus, amplificandæ studio incensus. Catho
lici ecclesiarum Episcopi loco mouebantur nullis alijs substitutis. Minores
sacerdotes sublatis rectoribus dissipabãtur. Templa redigebantur ad vasti-
tatem, pars situ deformis, pars enatis herbis horrida, quas pecora & iumẽta
nihil prohibente locorum sanctitate depascebantur, conuulsis valuis atque
aditu omnibus promiscuè patefacto hominibus atq; animantibus, nisi quæ
forte sepsissent arbusta dumetaq; sponte nata. Sidonius Apollinaris nõ vnis
litteris horum temporum calamitatem & malorum syluam deplorauit: vn-
de hæc petẽda sunt ab annalium auctoribus prætermissa. Euricus cum Got-
thorum regnum tenuisset annis septendecim, Arelati ex morbo obijt salu-
tis anno quadringentesimo octogesimo tertio. Quo anno Hilarij successor 4 8 3
Simplicius Romanus Pontifex defunctus est. Extat Simplicij ad Zenonem
Hispalensem Episcopum epistola his verbis sentẽtiaq;. Plurimorum relatu
„ cõperimus dilectionem tuam feruore Spiritus sancti ita ecclesiæ guberna-
„ torem existere, vt naufragij detrimenta Deo auctore nõ sentiat. talibus igitur
„ co gloriantes indicijs congruum duximus vicaria sedis nostræ te auctorita-
„ te fulciri, cuius vigore munitus Apostolicæ institutionis decreta vel sancto-
„ rum terminos Patrum nullo modo transcendi permittas quoniam digna ho-
„ noris remuneratione cumulandus est, per quem in his regionibus diuinus
„ crescere innotuit cultus. Ex his initijs cum Hispalensi Antistiti Romani
deinceps Pontifices vicariam cõcedere potestatem consueuissent, illa aucto-
ritas nata est, quam in reliquas Hispaniæ ecclesias nonnunquam obtinuit,
Primatis iure atque auctoritate nondum per hæc tempora ad Toletanam
ecclesiam deuoluta. Simplicio Felix successit cuius extant litteræ ad eun-
dem Zenonem nulla præterea re ad memoriam insignes.

Alarici regnum, *Caput. VI.*

EVRICI funere procurato Alaricus filius procerum suffra
gijs, quibus pater optimis præceptis sub vitæ exitum coram ca
stigatum magnopere commendarat, successor est renunciatus.
Alarico Visigotthorum Rege res Hispaniæ quietæ erant. Gal-
lia in multa imperia Gotthorum, Francorum, & Burgundionũ
diuisa diu quiescere non poterat. Theodoricus in Italia Zenonis Imperato
ris (is Leoni successerat) permissu Ostrogotthorum regnũ Odoacre victo
cæsoq; fundauit salutis anno quadringentesimo nonagesimo tertio. Ostro 4 9 3
gotthorum origo à Radagaisi tempore explicanda. eo enim ad Fesulas pro-
fligato

fligato Honorij imperio Stiliconis virtute, oppressi exercitus reliquiæ, qui ex Ostrogotthis constabat varijs iactatæ casibus cum Hunnis vires sociarunt, Attilæq; in prælio Catalaunico militarũt, vti antea dictum est. Verùm cum Romani imperij stipẽdia facere, quam barbaris seruire mallent, à Martiano Imperatore in Pannoniæ finibus sedes ad habitandum datæ. Gentis regno paulò post ad Theodemirum deuoluto Theodoricus filius ex impari matre nomine Erelieua septennis vt obsidis loco esset ad Leonem Imperatorem missus, morum comitate & dexteritate ingenij Imperatoris gratiam promeritus, ætate maior venia impetrata ad patrem remissus est: Rex demũ a patris morte renunciatus cùm ad Zenonem Imperatorem redijsset, quo tẽpore Odoacer Herulus Italiæ imperium inuaserat, facilè in Italiam transmittendi aduersus eum facultate concessa, factaq; potestate, victis profligatisq; hostibus, se Italiæ Regem dixit, Roma etiam subdita, vt Cassiodori litteræ manifestè declarãt, Theodorici nomine scriptæ, cui à secretis erat. Noui regni vires vndecunq; quæsitis præsidijs confirmandæ erant. optimum visum est, Francos, Burgundiones, & Visigotthos validas ea ætate gẽtes nouis affinitatibus conciliare. Itaque Clodouei Franci sacris iam Christianis initiati Audefledam sororem ipse duxit, filias duas ex concubina susceptas, Ostrogottham Alarico Visigottho connubio iunxit, Theudicodam Burgũdioni Gũdibaldo. Vnde totius Occidẽtis moderator & arbiter exortam inter Visigotthos & Francos cõtrouersiam, missis ad vtrosque litteris, quibus minæ admiscebantur, componere conatus est. Franci religionis susceptæ studio Visigotthos Arij vesania pollutos oderant, molestèq; ferebant ad Alarici regnum tãquam ad receptaculum perfugere quicunque exules hostesq; Francorum essent: & cùm de colloquio actum esset insidias vitæ suæ Clodoueus ab Alarico paratas comperisse se cõquerebatur. Finitima regna diu pacata esse non poterant: res ad arma spectabat, bellumq; inter duas ferocissimas gentes ingenti mole cooriri videbatur. Id ex fama prius, deinde frequẽtibus nuncijs cùm Ostrogottho esset exploratum: missa ad vtrunq; legatione, datisq; litteris, conatus est ad concordiam dissidentes animos reuocare. Dolore se, quam maximum animo capere poterat, confici inquiens cùm duo sibi carissima capita in certum exitium armari, nunciatum esset, magna atque incredibili hostium vtriusque voluptate, mutuis digladiari odijs lætantium. Vtrunque dum alteri molitur excidium, in salutis periculum ruere, tum suæ, tum subditorum, quorum sæpe periculo maloque Reges peccant. Modestia atq; prudentia imperia cõstitui, effræni temeritate labefactari. Bella quæ facile inchoantur luctuoso sæpe exitu terminari. AEquum videri priusquàm ad arma veniatur omnem ineundæ concordiæ viam rationemq; tentare. Animos non magnis de caussis eatenus irritatos cõciliari facilè: facto acerbiori si concordia esset violata de pace desperandum priusquàm alterutrius regni, quo vtrique florentissimo vtebantur, opes euersæ essent, vires conciderent. Sibi pro mutuæ cognationis iure dedecus vtrinq;, atque infamiam conciliari. Quod si neque patrem Alaricus respiceret, neq; Clodoueus fratris amore moueretur: se vt patrem minari, & vt fratrem mo-

nere,

nere, cum hostis loco futurum esse, quicunque se à pacis studio alienum præberet: neq; præceptis consilioq; hominis amicissimi atq; necessarij obtemperaret. Alaricus his monitis æquiores aures præbebat, Clodouei animus ferocior, quãuis pacis conditionem respuens superbũ responsum dedit. Non alio erga Alaricum esse animo, quàm par esset & ipse vellet. Priorem facta iniuria hostibusq; receptis bellum indixisse. Indictum defendere naturę iura decusque regium monere. Cùm ipse ad pacem, hostis vocaret ad bellum: cupere manum vnam Alarico opponere, alteram inermem Theodorico ipsi præbere, si binas dextras natura dedisset. Hoc respõso Ostrogotthus in Alaricum propensior ad totius orbis Reges litteras dedit, quarum exemplum extat. Franci superbiam accusans, in viribus eum atq; immanitate fidere, iuri atque æquitati aures obturatas habere. Vnius periculo, quod ad reliquos recidere posset, cũctos moueri par esse. Missis oratoribus Clodoueum ab incœpto terrerent. Singulorum salutem communi omnium prouidentia coniunctioneq, contineri. Nihil neq; Theodorici diligentia neque auctoritas profuit quominus ad arma veniretur. In Pictauij agro, decimo ab ea vrbe lapide in campis Vogladensibus Francorũ Gotthorumq; copiæ conuenerunt. Non animis, non armis, non arte belli, non vigore aut viribus corporis pars altera hosti cedebat. Simul atq; in conspectum ventum est, acies vtrinque ad pugnã instructæ. Pugnatum acriter exæquato periculo, pari spe. Nihil Alaricus omisit, eorum quæ ab strenuo Duce expectari poterant. Frãcorum impetu & impressione acerrima cùm sui omni parte cæde ingenti sternerentur, locoq, moti terga verterent, occursare pauentibus, retinere cadentes: vbi plurimus labor, vnde aliqua spes, consilio, manu, voce iuuare equo & fulgentibus armis conspicuus. non in pedum celeritate præsidium, sed in dextris virtuteq; ponendum dictitans. ea tutissima consilia quæ plus haberent periculi. tot gentium victores ab vna gente superari ignominiosum ducerent. Verùm cum vincente pudorem metu, Alarici cohortationes ad aures non admitterentur: tunc ipse postremus in effusa suorum fuga fortunæ iniquitati cedens Glodouei impetu in primo agmine pugnantis ex equo deiectus, cùm se attollere conaretur, à Franco pedite confossus est. Duo Visigotthorum equites Regis sui casu incitati in vtrunq, Regis Frãci latus infestis hastis diuersi concurrunt. loricæ beneficio & Clodorici iuuenis fortissimi ope periculum declinatũ. Alarico cæso Gotthi fuga per proximas ciuitates dissipantur, nulla manu numero, aut viribus insigni. Engolisma, quæ Gotthorum præsidio tenebatur, secundùm prælium in Francorum potestatem venit, murorum parte repente cadente ob vetustatem. In Burdigalæ finibus Gotthi qui prælio absfuerant, ausi certaminis aleam denuo subire tanta strage strati sunt, vt ab ea clade Arianus campus vulgò nomen habeat, nempe à Gotthorum religione appellatione facta. Burdigala, Vesates, Cadurci, Rutheni ad extremũ Aruerni (nam cæso in acie Apollinare Duce Sidonij Aruernorum Episcopi propinquo irritati erant) deditionem fecerunt. Ipsi Tolosates, vbi Gotthorum regia erat, expugnati. vix quidquam in Gallia relictum Gotthis, quod in Francorum non venerit potestatem. In Gotthorum

Regum thesauris, templi Hierosolymitani vasa & instrumenta sacrorum in Romæ vrbis expugnatione olim capta ab Alarico primo gẽtis Rege, & per manus ad successores transmissa, aut in castris Vogladensibus aut Tolosæ (nam auctores variant) in Clodouei potestatem redacta sunt. quidam ea vasa Carcasone fuisse ait, eaq; re obsessam à Francis, & Ostrogotthorum aduẽ
506 tu liberatam. Occisus est Alaricus salutis anno quingentesimo sexto, eo minori commiseratione, quòd imperium à parricidio auspicatum, fraudibus & sæuitia cõtinuatum meminerãt annos tres & viginti, quibus gẽti imperauit. Hunc primum inter Reges Gotthos leges de scripto sanxisse, promulgasseq; constat, Codice Theodosiano in compendium relato editoq;, tertio Nonas Feb. anno ipso quo cæsus est. Antea institutis more maiorum firmatis vitam bello paceq; gubernare soliti erant. ad Alarici leges cum consequentes Reges plerasque alias adiecissent, illud volumen conflatum est, quod Forum iudicum vulgò ab Hispanis nuncupatur, de quo iterum sermo redibit.

Gesaleicus, Theodoricus, Amalaricus. Caput. VII.

VSCEPERAT Alaricus ex vxore quidem Theudicoda, quæ paulò ante decesserat, Amalaricum, ex concubina autẽ Gesaleicum. Gotthorum proceres Amalarici tum quinquẽnis ætate contempta, Gesaleicum collatis suffragijs rebus præfecerũt, non obscuro Ostrogotthi dolore ob prætermissum nepotem. Itaq; cùm Italiam, Siciliam, vicinas Italiæ insulas, Illyricum & Dalmatiam ditione complexus, copias aleret in armis exercitatissimas, octoginta millia militum Duce Iba Gepidarum Comite in Galliam immisit: tum vt Frãcorum animos victoria insolentes cõpesceret, & Visigotthicam regiam prope euersam fulciretum vt occupatum iniuria eius gentis regnum nepoti suo restitueret. Tanti apparatus metu Gesaleicus, & quoniam erepta nuper Narbone à Gundebaldo Burgundionum Rege ad prędam, vt fit, accurrẽte nihil in Gallia tutum superesse putabat, Barcinonem se recepit homo ignauus, atq; in crudelitatem propensus, qui suis manibus Goericum intra regiam ea in vrbe obtruncarat. & necesse est socordes & ignauos in potẽtium virorum cæde spem salutis ponere flagitioq;. Iba in Galliam delatus, & Visigotthorum reliquijs adiutus, victoriam de hoste reportauit. Frãcorum viginti millia in acie ceciderũt. Prouincia Phocæensis ad Ostrogotthos vt nauatæ operæ merces esset, Aquitania ad Visigotthos reuocata. Gesaleicus cùm Ostrogotthi Narbone præterea recepta Pyrenæos montes transcendere pararẽt, suarum rerum desperatione, & militum voluntatibus diffisus, neq; ignorans multorum in se odia excitata ob ignauiam & crudelitatem, in Africam nauigauit Thrasimũdus Vandalorum Rex tametsi Theodorici sororem in cõiugio habebat, profugi hominis fortunam miseratus, an ægrè ferens noui regni accessione Theodorici, qui iam dudum esse cœperat formidabilis, potẽtiam augeri: benigne acceptum, atq; pecunia adiutum vt Theodorici litteræ declarant eam iniuriam cum Vandalo expostulantis, in Galliam remisit. vbi

translacto

transancto in latebris anno, cùm exercitum pecunia Africana cōparasset, ad
duodecimum ab vrbe Barcinonēsi lapidem totius certaminis aleam tentare
ausus, ab Ilba prælio superatus Gallia ex fuga repetita, breui in ea ex morbo
defunctus est, quem concepta animo ægritudo ex re male gesta conciliarat,
quarto anno ex quo Rex erat renunciatus, salutis humanæ quingētesimo de- 510
cimo. Gelaleici morte magnorū motuum materia amputata in Gotthicum
regnum antiquus splendor cœpit reuocari. Extat Elboræ patrum ætate re-
pertum sepulcrum ex candido marmore hac inscriptione. LITORIVS
FAMVLVS DEI VIXIT ANNOS PLVS MINVS LXXV.
REQVIEVIT IN PACE. IX. CALEN. IVL. ERA. D. XLVIII.
Inscriptioni Crucis figura Alpha & Omega subiecta sunt, ad indiciū cultæ
religionis Christianæ Gesaleico defuncto, quis in eius locum suffectus sit, au
ctores in diuersum trahunt. pleriq; Theodoricum ipsum Ostrogotthum Vi-
sigotthorum Regem fuisse deinceps affirmant. Episcoporum concilia per
hæc tempora in Hispania habita Theodorici nomen præferunt, regni etiam
anno designato. Alij malunt Gesaleico Amalaricum successorem datum: re-
gni procurationem tantùm penes Theodoricum auum fuisse vnde quoniam
ad nutum rempublicam gubernabat, & ad eum opes Hispaniæ & vectigalia
regia conferebantur Visigotthorum & Ostrogotthorum alendis exercitibus
præsidiarijs: opinio nata, quæ Theodoricum Regem facit. Nos de tota cōtro
uersia iudicium in medio relinquimus lectori in vtranuis partem opinatu-
ro argumētis vtrinq; consideratis. Illud nō placet, quòd ab Hispanis scripto-
ribus affirmatur nullius externi hominis testimonio, venisse Theodoricum
in Hispaniam. quî enim tam nobilem profectionem siluissent Cassiodorus
alijq; singularū Theodorici actionum nobiles scriptores. Omnino ad ani-
les fabulas ablegādum quamuis a Luca Tudensi affirmatum, Toleti vxorem
duxisse ex antiquo Hispanorum sanguine. eius precibus victum veteribus
Hispanis reddidisse libertatem. natum ex his nuptijs Seuerianū Leandri &
Isidori patrem. quod neq; veritati consentaneum est, neq; cum ratione tēpo
rum conuenit. Theudius prorsus seu Theudis antea Theodorici armiger, &
nunc eiusdem beneficio Visigotthici regni procurator, pueri teneram æta-
tem regniq; molem regendam suscepit. vnde illi ad regnū gradus, quod dein
ceps obtinuit. Eutharicus regia Amalorum familia ortus in spem hæredita-
tis regniq; Italici à Theodorico ex Hispania accersitus, filiā eius Amalasiun-
tam vxorem duxit. Erat is Ostrogotthus genere, prælioq; Catalaunico inter-
fuit Veremundus Turismundi filius ex Amalorū gente ex Scythia ad Theo
doricum Vualliæ successorem contendit: huius filius Vvitericus, Euthericus
nepos fuit. Hunc cùm in Italiam Theodoricus euocasset, iuuenis indole ca-
ptus, generum sibi asciuit. Nuptiæ regio splēdore apparatuq; celebratæ, anno
quingētesimo quintodecimo. Quo anno in sequētem euoluto Theodorico & 515
Petro Coss concilium Tarracon. in Hispania, octauo Idus Nouēb habitū est.
In eo primùm mentio monachorū extat inter Hispaniæ monumēta. Diei do
minici cultum more ex Hebræis translato, à sabbatho inchoari sanctū vnde
in morem Hispanorum ea obseruatio manauit, vt sabbathi noctem feriatam
habeant

habeant. Hector Carthaginen. Metropolitanus post Ioãnem Tarraconen. &
Paulum Emporita. actis Concilij subscribit. Consequenti mox anno, nimi-
517 rum à Christi ortu quingentesimo septimodecimo, Gerunden. synodus ha-
bita est. In ea synodo, more ex Gallia aducto, vbi Mamercus Viennẽsis Epi-
scopus in luporum rabie ciuitate expiãda Litanias commentus est, quotãnis
in Hispania instaurari sancitum post Pentecostes festum diem, menseq; No
uembri. Romanæ ecclesiæ Hormisda Pontifex per hæc tẽpora gubernator,
litteras dedit tum ad Ioãnem Episcopum priuatim nimirum Tarracon. duo
bus his synodis Præsidem, tũ ad omnes Hispaniæ Episcopos, singulis saltem
annis Episcoporum cõuentus in Metropoli haberi mandans: quibus salutem
ecclesiæ contineri veteres habebant persuasum, ad astringendam disciplinæ
seueritatem vitio hominum laxari identidem solitæ. Extant præterea Hor-
misdæ litteræ ad Salustium Hispalen. Episcopum, ad cõponendas Præsulum
controuersias in Vlteriori Hispania, Metropolitanorum priuilegijs iureq;
conseruato, vicaria ei potestate facta. Vnde & quoniam Amalaricus Visigot-
thorum regiam Hispali plurimùm collocauit & fixit. Hispalenses Episcopi
auctoritate aucti sunt Primatus æmula. Hormisda defuncto Ioãneq; eius no-
523 minis primo in Hormisdæ locum pridie Idus Augusti, anni quingentesimi
vigesimi tertij, subrogato, conuentus Episcoporum bini habiti sunt, Ilerdæ
nimirum & Valentiæ. In Ilerdensi Abbatis & Archidiaconi mentio facta:
nihil præterea ad memoriam insigne. Synodum Cæsaraugustanam, quæ vul
gò extat in cõciliorum libris, ad hoc tempus quidam referunt, neq; argumen
to certo, neq; coniectura satis idonea, cùm temporis atq; Coss. designatione
careat. vetitum tamẽ in Doctoris nomen inuadere, nisi iure & ordine. Sacras
virgines velari ante annum ætatis quadragesimum, Leonis Magni, aliorum
Pontificum & cõciliorum decretis in eo instauratis. Obijt Ioannes Pontifex
526 sexto kal. Iunij, salutis anno quingentesimo vigesimo sexto Rauennæ ex
pędore carceris. Theodoricus enim tot domitis gentibus insolentior factus,
bellũ minasq; in religionem vertit numenq;. Iustinus Augustus Anastasij suc
cessor catholicæ religionis studio, quo mirificè flagrabat, Arianos toto Oriẽ
te exules esse sanxerat. Id Iustini edictum Theodoricus, cùm vtraque Gottho
rum gens sectæ Arianæ addicta esset, tam indigne tulit, vt Ioannem Pontifi-
cem Roman. Episcopum Rauennatem, & aliquot senatus Principes ad Impe
ratorem legarit, minas denuncians nisi abrogaretur: se templa Christiana
euersurum in Italia: vrbem Romam, nomen catholicum deleturum. Ioãnes
expositis mãdatis, cùm supremis honoribus, pro eo ac par erat, cohonestatus
Augustum coronasset, tametsi edictum abrogari Imperatori persuasit, obita
legatione rediens, Theodorici iussu in custodiam cõiectus est, ob habitos ho
nores suspicanti prodendæ Græcis Italiæ consilia cõmunicasse, & Augusto-
rum nomini deditum esse. Defunctum Põtificem ecclesia ipso obitus die an-
niuersarijs sacris festoque dicato in cælitum numero colit. In eadem caussa
Symmachus & Boetius viri principes fuere, easdemq; ob suspiciones, cùm
ante legatos Constantinopolim hactenus in custodia detinuisset, necari ius-
sit. Diuini numinis breui insecuta vindicta est. Proximi Septembris initio
Theo-

Theodoricus ipse defunctus est, Athalarico nepote ex filia Amalasiunta successore in Italia. Imbecillam pueri Regis ætatem molemq; rerum, patre pueri iam defuncto, mater virili animo fœmina regendam suscepit. Visigotthorum regnum Amalaricus liberè cœpit gubernare. Quo ex tempore nonnulli regni eius annos numerant, haud magno in alterutram partem discrimine: cum constet Theodoricum aut suo aut alieno certè nomine ad mortem in Hispania regnasse. Hoc sanè rerum potiente, primùm omnium pax cum Frãcis Regibus firmata, eorum sorore Clodouei iam defuncti filia Crotildi ab Amalarico in coniugium accepta. Dotis nomine Tolosatium præfectura ad ditionem Gotthorum reuocata. pacem pulcherrimè constitutam Amalarici furor violauit. Erat Crotildis probitatis opinione clarissima, veræq; pietatis cultu à matre cognomine imbuta. Ea res viri animum, cùm secta Arianus esset, vehementer abalienauit. catholicorum tẽpla petentem vulgus Rege conniuente contumelijs & sordibus iniectis fœdabat: redeuntem truci Rex vultu excipiebat. conuitio & linguæ petulantiæ plagæ & verbera accedebãt, sanguine sæpe excusso. Eam vitæ acerbitatem cùm constanti animo diu tolerasset, sperans crudelem viri animum patientia & pietatis studio posse aliquando ad sanitatem redire: tandem re desperata, fractoq; malis animo, litteras ad Childebertum fratrem dedit cum linteo suomet sanguine delibuto, ærumnas quibus dies noctesq; premebatur renuncians. Debere eum sorori carissimæ opitulari, priusquam luctu & lacrymis, quas vitæ acerbitas exprimeret, cõsumpta esset. Se quidem diuturno eatenus silentio iniurias dissimulasse, tantis laboribus exitum aut morte ipsa (quòd vtinam accidisset, priusquam fratres germanos cum viro committere necesse foret) sperans, aut viri sanitate. nũc alias ex alijs iniurias necti, & indies acerbiorem tristioremq; vitæ conditionem euadere. Obsequia crudelitate compensari, maledicijs beneficia, quibus ferarum sæpe immanitas cicuratur, nulla alia de caussa, quàm ob religionis à maioribus matreq; carissima traditæ constantiam. Graue tyrannidis iugum, quod prætextu nuptiarum imposuissent, detraherent. diuinum numen respicerent, quod tam bonæ caussæ non defuturum sperabat. Amalaricum non hominem esse, sed in hominis figura belluam immanem, ex sæuitia & immanitate compositum. Dictis ni fides esset, sanguinis aspectu mouerentur, quo tauri & leones irritari consueuerunt. Si propinquitatem cõtemnerent, humanitatis respectus excitaret. nulla re magis diuinum numen Reges assimulare, quàm iniuria oppressis subleuandis: ac fœminis prẹsertim regio ex sanguine prognatis, & in melioris fortunæ spem à prima ætate educatis. Inter Clodouei filios Francorum regnum sic erat diuisum: Childeberto Parisij, Clotario Suessiones, Clodomiro Aurelianum, Theodorico Mediomatrices parebant. Reges omnes vocabantur. Ij Crotildis sororis calamitatem miserati, & furore in Visigotthum succensi, & est ea gens in iram effusa memor dignitatis, coniunctis viribus in Amalaricũ ducunt. A rebus omnibus imparatũ, & ipso genere caussæ inferiorem: ex scelerum præterea conscientia religione obstrictum in fuga salutem ponere compulerunt. Poterat euadere, ni pœnis flagitiorum agentibus gemmarum memor, quas in thesauris reliquerat, pedem in

vrbem(Tarcino fuisse creditur)curriculo retulisset. nempe ad amẽtiam adi-
git diuina vitio,quos euertere constituit. Interea enim vrbe in Francorum
potestatem redacta Amalaricus consilij inops ad catholicæ religionis tem-
plu.n,quam tot iniurijs violarat,quasi ad asylum confugiens, in ipso itinere
militis hasta traiectus perijt. Isidorus Narbone occisum Amalaricum scri-
bit,& prælio dimicatum.nobis Gregorij Turonen.aliquanto vetustioris au-
ctoritas potior fuit.Ado Viennen.Francos ait Hispaniam ferme vniuersam
victorijs peragrasse, Toletum in Hispaniæ vmbilico loci natura firmissimã
ciuitatem post diuturnam obsidionem solo æquasse: multa alia oppida & vr
bes eodem victoriæ cursu expugnata. Galliam Gotthicam vniuersam Got-
this ereptam Procopius est auctor. quod ne pro certo ponatur aliorum scri-
ptorum silentium facit:& quoniam consequentes Visigotthorum Reges sa-
tis constat in Gallia ditionem & imperium Rhodano terminasse. nimirum
Amalasiunta post Theodorici patris mortem prouinciam Theodoberto
Theodorici Mediomatricum Regis iam defuncti filio attribuit, ne quid in
Gallia Ostrogotthos Franci possidere molestè ferrent:reliqua Visigotthis re
liquit,Italiæ imperio contenta.Childebertum cõstat Amalarici thesauris po
titum,in quibus sacrorum instrumentum erat ex auro,tum sorore recepta in
531 patriam redijsse.Obijt Amalaricus salutis anno quingẽtesimo trigesimo pri
mo,cùm quinquennio iura genti dixisset. Quòd si à Gesaleici morte regnum
inchoare placet,viginti annis regnum tenuisse constabit.Crotildis eius vxor
in ipso itinere defuncta est. Auctor quidam antiquam Abderam affirmat
ab Amalarico instauratam Almeriæ appellatione regij nominis & antiqui
affinitate assimulata. Omnino Amalarici regni anno quinto,concilium To
letanum secundum habitum ab Episcopis septem. In ijs Nebridius Biger-
rensis & Iustus Vrgelitanus. In eo conuentu sancitum pueros parentum vo-
luntate & voto in sacratorum virorum collegia allectos atq; in clericorum
morem detõsos,cùm ad octauumdecimum ætatis annum venissent coram ro
gandos,vellent ne castimoniæ cultores esse.Si assentirent, nefas esse amplius
professione relicta connubij vinculis implicari:dissentientibus liberum vxo
res ducere.Ij si prouecta ætate vxorum consensu à mutuis amplexibus absti-
nere vellent, sacris ordinibus initiarentur. Hallucinantur quicunq; ex hoc
decreto sumpta occasione errandi,Hispanos sacerdotes arbitrantur coniugio
fuisse per hæc tempora implicatos.Montanus Toleta. Præsul & primæ sedis
Carthaginẽsis prouinciæ Metropolitanus conuentui præfuit.Extant Monta
ni binæ litteræ:ad ciues Palentinos alteræ,alteræ ad Turibium monachum.
in ijs pro iure Metropolitani sibi curam impositam ait Palentinæ ciuitatis.
multis de caussis eius vrbis Episcopo Segobiam, Caucam, atque Britalbum
attribuere. Ilefonsus eo libro,quem de claris viris Hispaniæ edidit,harum
Montani litterarum mentionem facit:& constanti fama prædicari ait, Mon
tanum prostratæ turpiter pudicitię lege postulatum,innocentiæ indicio pru
nas sinu continuisse dum sacris more Christiano operam daret, neque ve-
stem læsam neque ignem extinctum. Ex hoc principio mos ille in Hispa-
nia manasse videtur Gotthorum legibus non vno loco receptus à diuinis
abhorrens,

abhorrens, furta, adulteria, aliaque crimina purgandi candentis ferri attactu aut feruentis aquæ haustu. reus peccatorum confessione conscientiam prius expiabat. ferrum aquaue sacerdotis cũ sacris operatus esset prece lustrabatur. eorum tandem attactu potioneve, qui periculum euasissent, criminis obiecti suspicionem infamiamq; procurabant. neque Gotthorum tantum mos fuit, sed ab alijs Hispaniæ Regibus auctoritatem habuit, cæterisq; gentibus quæcunq; christiano nomine censebãtur. Honorius. III. Romanus Pontifex ante trecentos quinquaginta annos, lege lata antiquauit id genus compurgationis vulgaris. Floruerunt per hæc tempora in Hispania fratres germani quatuor sapiẽtiæ opinione & Episcopatus honore nobiles. Iustus Vrgelitanus, cuius extat in Cantica explanatio: Iustinianus Valentinus, hic librum edidit in quo quinq; quæstiones explicãtur à Rustico quodam propositæ: de Spiritu sancto, de Bonosiacis, qui alio nomine Photiniani erãt, de Trinitate, baptismum christianum non esse iterandum, differreq; à Ioannis baptismo: Nebridius Agathensis Præsul in Gallia Gotthica vixit: Elpidius cui ecclesiæ præfuerit, clam est. Præterea hac ætate Aprigius Pacis Iuliæ Episcopus in Lusitania commentarijs in Apocalypsim editis, quæ & nos vidimus Isidori etiam testimonio clarus.

Theudis & Theudiselus. Cap. VIII.

MALARICI morte, cum prole careret, Visigotthorum Regum progenies à stirpe defecit. Rerum summa ad Theudim Ostrogotthum genere deuoluta est. Belli & pacis artibus clarũ & ex multarum rerum vsu collecta prudentia excellentem Visigothorum proceres genti Regem præficiendum curarunt. Ex superiori regni procuratione, cùm Amalaricus ætate minor esset, & Remp. Theudis pro arbitratu gubernaret, multas clientelas pararat. Vxor fœmina præpotens, ex præcipua Hispaniæ nobilitate ditione auxerat: vnde bina militum millia armari poterant. inde ad regnum hoc tempore gradus. Conatus erat Theodoricus Ostrogotthus nepotis rebus prospiciens, Theudim in Italiam attrahere per speciem honoris. quæ ille consilia intelligens omni arte eludenda curarat. Theudio Rege reipublicæ moderandæ ratio Romæ immutata est Coss. nomine & potestate sublata, huius seculi anno quadragesimo primo. quo anno Basilius Iunior sine collega 541
postremus omnium gessit consulatum. Consequenti anno Childebertus Francorum Rex & Clotarius frater superiori clade nondum exaturata vindictæ cupiditate armis repetierunt Hispaniam. Tarraconensi prouincia longe lateque vastata vrbs Cæsaraugusta graui obsidione fatigata, ad Vincentij martyris, in cuius patrocinio erat, opem confugit. viri lugubri veste, fœminæ passis crinibus fœdatæ cinere, circum muros ciuitatis publica supplicatione diebus singulis instaurata, tunicamque D. Vincentij circunferentes diuinum numen cum lacrymis implorabant. Childebertus muliebrem eiulatum prius deuotiones & malefícia interpretatus, re deinde ex captiuo

cognita atq; religione obstricto animo ab omni iniuria tẽperauit. Vincẽtij orarium, quod à ciuibus impetrauit, velut ingẽtes hostium exuuiæ Lutetiam asportatum. eiq; Diuo ædes suburbana extructa, quæ nunc Germani est arcis instar, fossa & mœnibus ab alijs ædificijs secreta. Neque religione iucundior prę da fuit quàm iniuriarũ vltione & victoriæ monimẽto: tametsi vt Isidorus est auctor, in reditu Franci supremum periculum adierunt, locorũ angustias atq; Pyrenæi montis fauces Theudiselo cum Gotthorum parte obsidente, cũ Theudis Rex viribus inferior, & rebus omnibus imparatus æquo certamine congredi formidaret. Itaque Franci indagine cincti magna accepta clade, auroq; redemptis inducijs, vix tandẽ conniuente Theudiselo in iuga montium & patentes campos euasere. Bellum pestis lues excepit, innumeriq; mortales morbi contagione toto biennio, ex quanto tẽpore malum grassatũ est, in Hispania sublati. Theudis, siue acceptæ ignominiæ procurandæ studio, siue insigni aliqua expeditione nominis famã extendere parans, seu quod vero propius arbitror, vt Vandalos iuuaret de imperio Africæ iam dudũ periclitantes, superato freto Septam vrbem Hispaniæ obiectam ad freti angustias diuturna obsidione premens, cum diei dominicæ religione obstrictus cessaret, obsessorum eruptione repente facta insignis clades accepta. deleti ad vnum quicunq; in castris erant. Rex cum exercitus parte classis beneficio seruatus reiectusq; est in Hispaniã. Quo tempore Belisarij ductu, auspicijs Iustiniani Imperatoris, qui Orientis prouincias obtinebat, Africa Vandalis erepta est, vbi imperiũ ad centũ annos tenuerant. eius belli progressu Fuscia & Gothius à Gilimere Vandalorũ Rege, qui in Romanorum venit potestatem, ad Theudim legati auxilia postulatũ. Lenta nauigatio fuit. eorum aduẽtum fama præcurrit, & nauis ex Africa nautæ vectoresq; visa nunciarunt, ingẽtem luctum, Carthaginem captam, Vandalorum regnum euersum. Legati harum rerum ignari roganti Theudi ecqui Gilimeris res essent, ac perbellè affirmantibus eius res atq; fortunas stare: redirent continuò in Africam mandatum, ibique conuenientes postulatis responsum expectare iussum. Regẽ illi incaluisse mero suspicati, nam splẽdidis epulis inuitati erant, & magnis poculis erat certatũ, consequenti luce legatione repetita, cùm idem responsum tulissent, tum vero mali aliquid subesse rati, quod res erat Vandalorũ regnum euersum, Africam ad Romani imperij ius ditionemq; reuocatam fuisse: recedentes in Africam & non procul Carthagine à Romanis militibus capti, Belisario omnia vt acta erant renunciarunt. Secundum hęc ex Italia nunciatum Belisarij primũ virtute, deinde Narsetis Ostrogotthorum regnum sublatum. Theodatum, Vitigim, Ildebaldum, Ardaricum, Totilam, atque Teiam, post Theodoricum deinceps Reges Italiæ superatos acie atque deletos. Remp. Romanam quasi membris, quæ dissipata erant, in vnum corpus collatis atq; compactis ex longo interuallo pristinam dignitatem atque splendorem reuocare cœpisse Iustiniano Imperatore. Quo rempub. gubernante, non magis foris arma quàm consilium domi viguerunt. duobus fere librorũ millibus ad pauca volumina competenti ordine ac Treboniani potissimum opera redigẽdis, vasta legum multitudo castigata. Codex Theodosij exẽplo, primùm cõfectus, deinde Insti-

tutiones

tutiones Digestaq; promulgata. qua re ad gloriã nihil esse magnificẽtius potuit. Eodem tẽpore Laureanus Massiliç ab Arianis est occisus, gente Pannonius Mediolani presbyter factus, cum Arianam sectã magna dicẽdi libertate insectaretur Totilæ iussu paratam necem fuga euasit. Hispali id virtutũ specimen dedit, quod eius vrbis Episcopatũ defuncto Maximo attulit. verùm Totilæ diligentia vestigijs omnibus inquisitus, & ad necem rursus postulatus, Dei monitu per quietem naui Romam petijt. eo in itinere cæci oculis lumẽ insinuatũ traditur. Roma magnis à Pontifice summo honoribus cohonestatus cùm Massiliam redijsset, quæ ad Romanorum potestatem redierat, Arianorũ insidijs perijt. Arelatensis Episcopus defuncti corpus Beterri in Gallia tumulandum curauit. caput Hispalim relatũ vrbem fame pesteque prout ipse proficiscens erat vaticinatus, continuò liberauit. Theudis mors breui consecuta est salutis anno quingẽtesimo quadragesimo octauo. annis septẽdecim, 548 mensibus quinque regnauit. Homo quidam, qua caussã incertum, sed perire tamen certus aut perdere, amentiæ simulatione ad Regẽ admissus ense transuerberauit, extremo spiritu atque intermorientibus vocibus Dei vindictam agnoscentem ob Ducem cui olim nomen dederat, & sacramentum iunior dixerat, sua manu obtruncatum. Itaque parricidam ab ijs qui aderant violari vetuit. id benignitatis exemplum vt in malis in Theudij vita laudatur: & quoniam Episcopos catholicos quamuis religionis placitis dissẽntiẽtes Toleti conuentus agitare dedit: de fide & religione, quæ viderentur libere constituere. Romanam ecclesiam post Ioannem. II. Agapitum & Silucrium Vigilius regendam susceperat. Quo tempore Theudio sublato Theudiselus ob spectatam bello Francorum virtutem & generis nobilitatem, nam Totilæ Ostrogotthi Regis ex sorore natus erat, procerum suffragijs Visigotthorum regnum accepit. Læta regni principia atque virtus militaris effusa libidine breui obscurata. multi ex suorum numero per insidias aut iudicio assimulatis criminibus sublati eo agente, vt eorum coniugibus abuteretur ad libidinem exaturandam. Ea ex re populi & procerum inuidia excitata est: vsque eò vt coniuratione inita peremerint. Theudiseli ætate vulgatum Osseti Hispalensis agri oppido, Plinius Osset vocat, in templo catholicorum, qui vulgò etiam ab Arianis distinctionis gratia Romani vocabãtur, eius hebdomadis, quæ quia Christi cruciatus in memoriam reuocat, Magna vocatur, feria quinta cũ baptismi fontes, ab Episcopo populo inspectãte clausi essent & diligẽter obsignati proximo sabbatho aquis annis singulis redundare consueuisse, vnde deriuarentur atq; manarent cunctis ignorantibus. Theudiselus eius rei miraculo commotus, & fraudem subesse ratus nimirum secta Arianus, semel & iterum custodia adhibita cùm nihilominus fontes cõplerentur, circum tẽplum ne per ocultos meatus aquæ forte diriuarentur fossam quinq; & viginti pedes altitudine duci imperauit directis lateribus vt solum tantum pateret quantum summa labra distabant. Ei operi intentus suorum coniuratione ferroq; occubuit. Paschasius Episcopus litteris ad Leonẽ Magnum, vt Isidorus est auctor, simile prodigiũ in Sicilia contigisse testatus est. & fortassis errante fama, quod in vna prouincia cõtigit, alij tribuebatur. Isidorum

miramur rei in Hispania tam illustris, cùm ferme in suam ætatẽ inciderit, & de Sicilia retulerit nullam mentionẽ fecisse. Hispali impetu in regiam facto inter prandẽdum Theudiselus à suis obtrũcatus perijt. regnum tenuit annuo semestriq; spatio & diebus tredecim. Francorum regnum, Clotario ad quem imperij Francici summa redierat defuncto, in Tetrarchias abijt. Chereberto Parisij, Sigiberto Mediomatrices, Chilperico Suessiones, Guntrano Aurelianum regiæ vrbes obuenere quatuor Clotarij filijs.

Agila & Athanagildus. Cap. IX.

N Theudiseli locum Agila procerum electione Rex factus Gothorum genti iura dixit annos quinque, menses tres, aduersa fortuna vsque ad vitæ exitum iactatus. Sub initia enim Cordubam obtemperare recusantem graui & diuturna obsidione cùm fatigaret, ciuium repentina eruptione superatus est. filius cæsus in acie. impedimẽta capta. ipse ex fuga Emeritam petijt. Agilæ infortunio Aciscli martyris numen apparuit, templi suburbani, quod ad Cordubam eius nomine erat, immissis regijs iumentis violati, grauia exigentis piacula. Sic animis infixa religio vulgo suasit, & Isidorus scribit ex accepta ignominia cùm despectui esse cœpisset, & plerunque quò fortuna eò fauor hominũ inclinat: Athanagildus ab eius imperio rebellauit. Is vt factionis vires firmaret, missa legatione ab Imperatore Iustiniano auxilia mitti postulauit, operæ mercedem Hispaniæ partem non exiguam pactus sub Romani imperij ditionem hoste profligato redituram. Missus ex Gallia est Liberius Patritius: quod nomen nobilitatis antea, hac ætate dignitatis erat à Constantino Magno excogitatæ supra Præfectos prætorij sedendi facultate concessa. Liberij aduentu ad Hispalim iusto prælio dimicatum est. in ea vrbe rebellionis initia extitisse credimus. Victus in eo prælio fugatusq; Agila procerũ, qui eius partes sequebãtur, ferro Emeritæ perijt huius seculi anno quarto &
554 quinquagesimo. Intestinis gẽtis dissidijs dolebant scilicet Gotthorum vires infringi tot per annos stabilitas. Romanis Italiæ atq; Africæ exemplo, ne ea via esset ad Hispaniam recuperandam verebantur. Eodem anno Constantinopoli diligentia Iustiniani Imperatoris generales Episcoporum conuentus habiti sunt, centum sexaginta quinq; contra plerosq;, qui Origenis placita à vera pietate aliena sectabantur. In ea Synodo quę inter generales quinta est, mortuos anathematis ignominia notari posse sancitum. atque contra quàm Origenes docuerat, neque Solem, neque stellas, neque aquas quæ super cælos sunt, animatas quasdã & rationales virtutes esse definitũ. Theodori Mopsuesteni dicta, Theodoriti rescripta, atque Ibæ Edesseni Episcopi epistola reprobata. Mena Constantinopo. Episcopus, ipsoq; defuncto Eutychius successor conuentui præfuerunt. nam Vigilius Rom. Pontif. qui Romæ Imperatoris iussu captus eo tempore Constantinopoli erat, interesse quidem actis concilij noluit, & decreta tamen Patrum scriptis litteris rata habuit: ac nominatim Origenem fertur damnasse. Iornandes Gotthorum Episcopus

historiam

historiam de gente sua ad hæc tempora perduxit. Cùm Athanagildus æmulo sublato, Gotthorum absque controuersia Rex pellendis continuò Romanis, qui partim icti nuper fœderis beneficio, partim virtute & armis non exiguam Hispaniæ partem occuparant & ad vtriusque maris littora ditionem terminabant, magnum negocium suscipere necesse habuit: & grauissimo per totam vitam bello implicatus est, flantem & reflantem fortunam moderari assuetus. Genuit ex vxore Gosuinda filias duas Galsuindam Chilperici Suessionum Regis vxorem, & Brunechildim natu minorem, quæ Sigiberto Chilperici fratri Mediomatricum Regi connubio iuncta est. Eæ Episcoporum Galliæ diligentia atque præceptis informatæ Ariana secta posita, cui à teneris addictæ erant, catholica religione imbutæ sunt: & auctorem habeo, qui Athanagildum affirmat ex arcano catholicam religionem tenuisse, tametsi tempori seruiens Arianam sectam palam profiteretur, metu uidelicet gentis animos alienãdi. Cùm regnum certè tenuisset annis quindecim, mẽsibus sex, Toleti ex morbo obijt salutis anno quingentesimo sexagesimo septimo. In 565
Portugalia sextodecimo ab vrbe Guimarane (antiquis Idania fuit) lapide ad fluuium Vizelam pagus extat Athanagildi nomine, fortasis ab hoc tẽpore conditus: in eo parietinæ cernuntur & ædificiorũ fundamenta, Gothicæ fabricæ multum ab elegantia Romanæ degenerantis speciem repræsentãtia. Athanagildi obitum quinque mensium interregnũ excepit, Tudensis septem annorum, & quinque mensium ait. Partium nimirum studijs Gotthorum proceres dissipati, neque in vnum aliquem suffragijs conspirantes, qui virtute & ingenio Remp. inclinatam a casu sustentaret, magno impetu in preceps ruere non considerabant. Romanam ecclesiam post Vigilium atque Pelagium Ioannes eo nomine. III. gubernandam susceperat. Quo tempore Sueui hactenus Calæciæ imperantes, ab Ariana secta, cui impensè fauerant, & catholicos modis omnibus vexarant centum ferme annorum spatio, ex quanto tempore à vera religione deficientes prauas opiniones susceperãt, ad sanitatẽ reuocati sunt. Martini Dumiensis diligẽtia multum contulit. erat natione Pannonius, & lõginquis peregrinationibus Orientis prouincias lustrarat. in studio diuinarũ scripturarum magnos progressus habuit. In Hispaniã delatus in Calæcia magnum probitatis & sapientię specimen dedit. eruditionis argumento editi ab eo libri sunt multis elegantiæ luminibus, & priscę sapientiæ copijs exornati. Extat disputatio de ira, de humilitate christiana, de moribus, & de differentia quatuor virtutũ Cardinalium. In his quoniam crebris sententijs & styli acumine ad Senecę similitudinẽ proxime accedit, duo postremi libri, eius philosophi nomine inter reliqua eius opera circunferuntur. Extruxit ab imo Dumiense monasterium. quo in Episcopatum postmodum transformato ex Abbate Dumiensis Episcopus factus est, deinde Bracarensis Dumiensi ecclesia cum Bracarẽsi copulata, eiq; contributa. Defunctũ ob eximiam sanctitatis opinionem Galæcia, & Lusitaniæ pars in diuorũ numero habent ad tertiumdecimũ kal. Aprilis festo dicato. Sueui ad catholicã religionem traducti sunt Theodomiro Rege. Post Remismundum de quo superius est dictum, ante hanc ætatem qui Sueuorum Reges fuerint clam est,

antiquis hiſtoriarum monimentis temporum iniuria ſublatis. ſed commodũ tamen accidit Theodomiri filium iuuentutis Principem & in ſpem paterni regni educatũ ex morbo decumbere. Sueuorũ legati ad Martini Turonenſis ſepulcrum, cuius virtutũ fama toto orbe celebris erat, à Rege mittutur. Auri & argenti pondere quantũ adoleſcentis corpus appenderet, cùm nihil eſſet impetratũ, intellexit pater quod res erat, indignum eſſe qui placitis a religione catholica diſsideret, eum Martini precibus quidquam a diuino numine obtinere. Itaq; miſsi denuo legati cum pallij, quo Martinus ſuperſtes vtebatur, partem retuliſſent, & filius interea ſanitati redditus eſſet, voti reus quo ſe pater ſi vtrunq; impetraſſet obſtrinxerat, D. Martini nomine templũ exædificandum certè curauit ad Aquas calidas hodie Orenſem, vt quidam arbitrantur nullo firmiori argumẽto, quàm eius vrbis templi maximi, quod à D. Martino nomen habet. A Sueuis populariter eodem agente Chriſti ſacra catholicorum ritu moreque ſuſcepta. religionis eius confirmandæ cauſſa Martini Dumienſis hortatu Epiſcoporum Calæciæ conuentus Bracaræ habitus eſt
563 anno tertio regni Theodomiri. In Concilij actis quod inter Bracarẽſes primum eſt, Ariamiri Regis nomen legitur lectione nimirum vitiata. Fuit is annus à Chriſti ortu quingenteſimus ſexageſimus tertius. Lucretius Bracarẽſis Epiſcopus Profuturi ſucceſſor inter octo Præſules primum locũ occupauit. poſt hunc Andreas Iriæ Flauiæ Præſul, Martinus Dumienſis, Lucentius Conimbricenſis. Cottus, Hildericus, Timotheus, & Malioſus ex eodem numero, quibus eccleſijs præfuerint clam eſt. Religionis catholicæ placita in eo conuentu confirmata. Priſcilliani ſecta reprobata. Corpora defunctorum priſco more reuocato vetitum intra templa tumulari. Calæciæ diœceſum fines deſcripti, proprijsque ſingulæ regionibus terminatæ, vt Ithacius eſt auctor in Sueuorum, Vãdalorum, & Gotthorũ chronico alterius Ithacij cognominis, qui de rebus Hiſpaniæ ante centum annos hiſtoriam conſcripſit. (Multos Ithacios ſiue Idacios in Hiſpania extitiſſe dubium non eſt). Alij finium deſcriptionem in Lucenſi Synodo conſequenti mox anno habita factam malũt, veteris ſchedæ indicio, quæ in Lucẽſis eccleſiæ tabularijs extat. quidam non inepte ſexennium inter vtranque Synodum interceſiſſe putant. res incertas neque confirmare argumentis, neque refellere in animo eſt: ex ingenio ſuo quiſq; adiungat fidem vel detrahat. ipſe eorum opinionibus accedo, qui Bracarenſis Synodi decretum ſuſpicantur in Lucenſi concilio fuiſſe confirmatum. Martinus ſane iam Bracarenſis Præſul capita quædam ex Græcis Synodis compilata Lucenſis concilij patribus miſit cognoſcenda. Eccleſia Lucenſis Regis permiſſu iure Metropolitanæ aucta Bracarenſis eccleſiæ prærogatiua conſeruata, atq; Primatus auctoritatem ex ea re conſecutæ: tametſi à nominis vſurpatione abſtineret. Erat hac tempeſtate celebris eximiæ ſanctitatis opinione AEmilianus cognomento Cucullatus, iuuenis à paſtoritia arte ad ſanctioris vitæ ſtudium traductus. Felice monacho præceptore vſus eſt, deinde à frequentia hominum remotus cùm quadraginta vitæ annos in Deſtertij montis ſeceſſũ tranſegiſſet, Didymius Turiaſonenſis Præſul celebri fama permotus in publicum extractum presbyterumque conſecra-

tum

tum Birgegiensi ecclesiæ præfecit. ibi collegarum calumnijs & criminibus appetitus disciplinæ seueritatem non ferentium, prope id oppidum sacello ædificato cùm sacerdotium abdicasset, in rerum diuinarum contemplatione defixus, ad cētesimum ætatis annum vitam propagauit. quo loco corpus eius tumulatum est, & post quingentos amplius annos eius nomine monasterium extructum copijs, auctoritate, totius ædificij amplitudine cum primis Hispaniæ comparandum.

Galsuinda & Brunechildis sorores. Cap. X.

DVAS Athanagildi Regis filias Galsuindam Brunechildimq; in Gallia Francorū Regijs elocatas fuisse paulò superius dictum est, infaustis nuptijs neque auspicatò, vti rerum euentus declarauit. Alterius breue gaudium fuit. vix primo coniugij fructu delibato perijt. alterius vita in multos annos producta, multisque calamitatibus obnoxia. vulgus ad eas ærumnas nominis infamiā adiunxit, qua nobilissimam fœminam liberare melioribus argumētis testimonijsque constituimus. Fuere Clotario eius nominis primo Francorum Regi quatuor filij partito paterno imperio Reges: Parisiorum Cherebertus, Suessionum Chilpericus paternis thesauris potitus potentior alijs, Guntrannus Aurelianensium, Sigibertus Mediomatricum. Huic Brunechildis prior nupsit, minor ætate fratrum minimo, puella elegans opere, venusta aspectu, honesta moribus, atque decora, prudens consilio & blanda colloquio. liceat Gregorij Turonensis æqualis verbis vti. Multum dices, commutandis moribus tempus valet, Principum amplius. esto, sed audi alia. Chilpericus ex Audouera priori coniuge Merouei & Sigiberti pater Galsuindam Brunechildis maiorem sororem duxit. nouæ nuptæ Fredegundis pellex Regis potens iurgijs incessere ausa, exitium attulit. in geniali toro mortua inuenta est, nulla prole relicta. AEmulæ locū Fredegundis occupauit, Reginaq; dicta est, inter multa scelera flagitiaque diu incolumis, petulantia, libidine, luxuria, sæuitiaque nobilis ea ętate. Sigibertum enim defuncto fratre Chereberto Parisiorū regno auctum duobus immissis sicarijs Lutetiæ incautum peremit. Perculsa viri casu Brunechildis, ac de filio Childeberto solicita, eum in Mediomatrices mittit, vbi prouinciæ studia erant & propensæ gentis volūtates. ipsa in Chilperici potestatem redacta Rhotomagum in custodiam mittitur. Florenti viduæ Principis forma captus Meroueus maior Chilperici filius eam sibi toro iungit. vitiosum coniugium fuit vetātibus legibus patrui viduam ducere. Iuuenili errori paratam veniam Fredegundis nouerca discussit. in monachi habitum detonsus primùm, deinde etiam peremptus fuit. idem exitus Clodoueo minori fratri fuit. Prætextatus Rhotomagensis Episcopus in exilium pellitur Merouei & Brunechildis coniugium eo Antistite iunctum, crimen erat. Hæc crudeliter impieque: illud petulanter. spreto regio toro, impudicos oculos in Landricum Magistrum equitum impudica coniecit. scelus maiori scelere cumulatur. male tectas libidines amoresque væsanos virum vlcisci

cogitantem occupant atque è venatione redeuntem ad Calam oppidum perimendum curant. Successit conatus, solutiorque deinde vita fuit. Pro filio tamen Clotario cum Childeberto infantis patrueli, qui testamento Guntranni patrui Burgũdos imperio adiecerat, bellum gessit, Ductore copiarum ipso Landrico in pugna victrix. Excepit interius Childeberti vxorisque. veneni id suspicionem confirmauit, cuius insidijs non proditur. Sed perempti tamẽ duo filij Theodobertus maior Mediomatricum, Theodoricus Burgundionũ imperium suscepit. ambo dicti Reges, in Brunechildis auiæ tutela. ij confirmata ętate cum Clotario bellũ gerunt. belli causæ in finitimis imperijs deesse non possunt. Brunechildis hortatu dicunt Gallicæ historiæ, quo Protadium genere Italũ amasium suum nouis honoribus augeret, vero an ex odio Hispanæ fœminæ nondum definio. addunt certe eò studio progressam, vt Theodoricum armarit in Theodobertum fratrem, quasi olitore genitum, & paternos thesauros occupantem neq; commota prius odia constiterũt, quàm Theodoberto proditorie cæso Coloniæ: quem vita donatum tamen Gauillonum in custodiã dimissum docent alij. Repudiata victor antea Hermemberba Vuitterici filia, vti alio loco monstrãdum est, occisi filiam & fratres duos cepit. pueros Brunechildis peremit, sic memorant, puellam præstanti forma cum sibi iungere patruus pararet, obiecta auiam religione auctoritate vetantem facinus districto gladio ne perimeret, aulicorum concursu factum aiunt. illam vindicasse dolorem eum, lethali poculo perempto Theodorico nepote suo, cùm è balneo egrederetur. Idonei auctores dissenteria obijsse tradunt. Sic rerum summa atq; imperij ad Clotarium translata est, Fredegũdis iam morbo extinctæ filium, Brunechildi noua iniuria infensum, quod Theodorici filio Sigiberto quamuis notho regnum paternum asserere meditaretur. ventum ad arma, Sigibertoq; à suis deserto atque fugato duos eius fratres Corbo & Meroueus atque Brunechildis ipsa in Clotarij potestatẽ venerunt. Proximi seculi anno sextodecimo hæc gesta memorant. Corbo continuo interfectus. Meroueũ victor seruari voluit, cum eius ex baptismo pater esset, in Brunechildim maiori seueritate sæuitum affirmãt. quater fustibus lacerato tergo ad ferocis equi caudam capillo deligata concitato equo dilacerata est, exacta mulier ætate: eo minori populi misericordia, quod decem Reges numerosamq; vulgi multitudinem eius artibus perijsse iactant. Desiderium Viennensium Põtificem & Columbanum virum sanctum, hunc exilio, illum exitio mulctatum. adeo ad portenta prodenda scriptores Gallici, ad accipienda vulgus procliues fuerunt, pudenda securitate, si mendacium deprehensum iri non putarunt, si secus impudẽtia mirabili. Meram tragœdiam idonei auctores confirmant nullo iudicio ex populi rumoribus confictam. quæ scelera à Fredegunde sunt facta, quod supplicium tulisset victoribus Austrasianis, ea mentiente fama atque nomina commutante afficta Brunechildi arbitror, fœminæ religiosæ probæque. vti indicio sunt geminæ à Gregorio Pontifice Maximo ad eam litteræ plenæ verissimis laudibus. multa magnifica templa eius sumptibus in Gallia constituta exornataque. magnus captiuorum numerus pecunia redemptus. An hæc facta negabis? sed certa monimenta monstra-

bimus. an quisquam hæc ab impia & crudeli fœmina facta inducat in animum? maius argumentum accedit, Gregorij Turonensis æqualis de his flagitijs silentium. an id gratiæ datum putabis à Gallico scriptore, magnæque auctoritatis viro? an qui Fredegundis scelera omnia & dolos exposuit, externæ fœminę pepercisse? non arbitror. At Sisebutum, ais, in vita Desiderij Viennensis Episcopi Brunechildis scelera multa, cæsumq; ab ea martyrem accusasse, ab equisq; raptatam perijsse tandē vltore numine. Recte, si auctorē eius vitę Regem fuisse confirmares, & non potius eo nomine alius, eos vulgi rumores collegisse se affirmaret, minori quàm pro modo Regis auctoritate diligentiaque, ętate posterior. Sit ergo constitutum Brunechildim innocentē fuisse, & perditissimis tamen temporibus aliena inuidia flagrasse. vti primus Boccatius considerauit poetici quidem ingenij scriptor, sed antiquitatis cognoscēdæ studio incitatus pręstansque. Nos orationem in Hispaniam referamus.

Liuua & Leuuigildus. Cap. XI.

ATHANAGILDO Visigotthorum Rege Toleti defuncto, vti paulò ante dictum est, Liuua (sic antiquæ monetę huius Regis nomen scribunt) homo præpotens & magnarum rerum vsu & cognitione instructus, Rex est renunciatus Narbone, vbi catenus res gesserat Galliæ Gotthicæ Præfectus. Iustini Iunioris, qui imperium Romanum obtinebat, primusque Exarchi nomine Longinum in Narsetis locum misit in Italiam, anno secundo, Christi quingentesimo sexagesimo septimo, Liuua regnare cœpit, nulla re gesta memorabilis, nisi quod anno regni secundo Leuuigildum fratrem regni consortem dixit exæquata prorsus potestate, ipse Galliæ Gotthicæ ditione contentus, quibus in locis multum assueuerat. nam & Tudensis scribit septem annis Galliæ imperium tenuisse priusquam Hispaniæ Rex esset. Reliquas prouincias Gotthico nomini subiectas fratri demandauit, per quem spes erat Rempub. multis collapsam partibus pristinum splēdorem reuocaturā: tametsi tantum belli in manibus erat aduersus Romanos magnam latissimæ prouinciæ partem occupantes, tuentesque non suis armis modò sed & Gotthorum virtute, partium studio ad eos tanquam ad cōmune receptaculum deficientium. Erat Leuuigildus gemina prole auctus ex Theodosia vxore. Seueriani Carthaginensis prouinciæ Ducis ac Præfecti ea filia fuit, Leandri, Fulgentij, Isidori, Florentinæque soror. Leuuigildi filij Ermenegildus & Reccaredus. Theodosia defuncta Leuuigildus Gosuindam Athanagildi viduam duxerat, quo tempore à fratre ad regni consortium vocatus est. Suscepto regno cùm viuida virtute, & belli pacisque artibus clarus esset, continuò in Romanos duxit. in Bastetanis prælio dimicatum est. victi Romani, totaq; ea regione depulsi. Malacæ ager igne ferroq; vastatus. Asidonia ad fretum noctu capta, vrbem prodente Framidanco. Corduba, quæ ex quo Agilam vicerat, imperij iugum ferre detrectarat, ad officium reuocata, multaq; circùm oppida & vrbes magna rusticorum strage. Sabariæ tractus, quæ quo loco esset clam est, ferendis

567

agendisque

agendisque prædis deformatus imperioque subactus. His rebus Leuuigildo occupato Liuua frater in Gallia defunctus est salutis anno quingẽtesimo sep
572 tuagesimo secundo, cùm quinq; annos regnasset (quidam huic numero biennium detrahunt) Leuuigildus Bæticæ rebus compositis, totaque prouincia pulsis Romanis belli impetu in Cantabriam verso Amaiam (alij Aregiam dicunt, Varegiam alij) sed Burgos inter & Legionem sitam ciuitatem expugnauit. reliqua Cantabria, cuius fines ad Amaiam extendebãtur, vastata. multi seditiosi cæsi. in his Sacrificulus cui AEmilianus Cucullatus necem ante denunciarat, quòd in conuentu procerum Cantabriæ eius vaticinio fidem abrogarat, quo eius prouinciæ excidium haudquaquam inanis vates denunciabat. Ex Cantabria arma in Aquitaniam versa. Aspidius ad Agerẽsem vrbem (Aagen hodie est) imperium detrectans malo coactus est ad officium redire: cùm euersis fortunis ipse, vxor & filij in Regis venissent potestatem. Aspidium Biclarẽsis ea regione Seniorem fuisse ait, ea voce in dominij ac principatus significatione vsurpata. & nimirũ seniores imperare æquum est. vnde consequenti tempore tum in monimentis Hispanię, tum in conciliorũ actis, præsertim quæ Caroli Magni ætate in Gallia habita sunt, domini ac Principes seniores nuncupari cœperunt. Eum morem ad vulgares linguas Hispaniæ, Italiæ, atq; Galliæ permanasse satis constat. Eo prorsus anno quo Liuua defunctus est Myro seu Ariamyrus (sic enim quidã scribunt) Theodomyro patre ante biennium defuncto Sueuorum gentem gubernabat: cùm conuentus alter Bracaræ habitus est à Calæciæ Præsulibus duodecim. Martinus Bracarensis Metropolitanus primas inter Patres partes locumq; occupauit. Eius conuentus decretis recentem Sueuorum religionem mirificè confirmatam nouum miraculum auxit. Templum Martini Turonensis nomine à patre vt diximus ædificatum egrediente Rege, scurræ generosæ vitis contra Regis præceptum pro foribus templi è pergula pendentes vuas attrectare aggresi, repente manus exaruit. Ab irato Rege vix populi precibus ne manus amputaretur impetratum. Martini tamen virtute, cuius religionem violarat, cùm numen eius populus imploraret, sanitati reddita est. Proximo anno, vt Sigibertus est auctor, Hispani paschatis festum ad duodecimum Kal. Aprilis celebrarunt, Galli quartodecimo Kalend. Maij: quo die Osseti oppidi fontes quotannis sponte aquis compleri soliti scaturijsse de more ferũtur. Eo miraculo sæpe per hæc tempora cum opinionibus de die paschatis vtraque natio discreparet, constanti atque perpetua computi ratione nondum excogitata veritatem indicatam & cognitam Gregorius Turonensis huius ætatis scriptor testatur. Gregorio æqualis Donatus monachus adiunctis septuaginta socijs ex Africa venit in Hispaniam: & opibus Minicеæ præpotentis fœminæ & copiosæ Seruitano monasterio extructo Setabi, vt plerisque placet, monasticam viuendi rationem, certis nimirum legibus institutisque temperatam, inuexit primus in Hispaniam, vt Illefonsus scribit. Monachi enim, quorum in actis conciliorum Hispaniæ ante hæc tempora mentio extat, aut nulla votorum religione constricti erant, aut dissipati per syluas vitam exigebant solitariam. Ad Leuuigildum se se referat oratio. Qui Aquitaniæ motibus compositis

poſitis in Hiſpaniam redijt, Sueuorum imperij, quod tandiu tenuerat, delēdi
certus. Myro Rex Gotthorum potentiam veritus Calæciæ iam fines vaſtan-
tium, miſſa vltrò legatione cùm pacē peteret, inducias tantum ad certum tem
pus impetrauit. Expetendæ à Sueuis pœnæ, niſi religionis mutatæ cauſſa nul
la erat: & ardebat Leuuigildus cupiditate bello laceſſendi, profligandiq; Ro
manorum copias, quibus à Iuſtino Imperatore Hiſpanienſis limitis cuſtodia
credita erat. Oroſpedæ montes, qui ad Cauni montis radices aſſurgunt, per
Molinamq; Concham, Seguram Granatæ fines attingentes ad Gaditanū fre-
tum deſinunt, vbi montani homines locorū aſperitate confiſi imperium de-
trectabant, illato primum bello domuit. Ijs locis ſuperatis Gotthorum poten
tia magnopere aucta eſt, imminuta Romanorum: cùm exiguum Hiſpaniæ
tractū ad mare, vt arbitror, Mediterraneum exigua ſpe defenſionis retinerēt.
In eos priuſquam Leuuigildus verteret arma, ad reip. ſtatum cōuerſo animo
atq; ſtudio ius ſuffragij antiquandi, quo Gotthorum proceres eatenus Reges
creare ſoliti erant, & ad ſtabiliendā in familia regni ſucceſsionē magnopere
referre cogitabat, Ermenigildum & Reccaredū filios regni cōſortes declara-
uit, ditione tripartita Ermenigildus Hiſpali (Turonenſis Emeritę ait) res cu
rare iuſſus. Reccaredi nomine ad Tagi & Guadielæ confluentes, prope Pater
nianam, hoc eſt, Paſtranam, vt Raſis Arabs teſtatur, vrbs Reccopolis funda-
ta anno quingenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo. & pleriq; ſuſpicantur in Celti 577
beris fuiſſe, quo loco Almonacillum oppidū loci natura firmiſsimū ſitum eſt
vulgò à Zurita nomē habēs. Leuuigildus ipſe regni ſedem Toleti fixit: vnde
ea ciuitas, vrbs Regia nuncupari cœpta eſt, atq; Gotthici regni deinceps ſe-
des facta: cùm hactenus Hiſpali fuiſſet. Ab his initijs eius rei ad Primatus dig
nitatē aditus eſt patefactus in cęteras Hiſpaniæ eccleſias, quod locis competē
tibus eſt a nobis copioſius explicandū. Romanā eccleſiam poſt Ioannem. III.
Benedictus Pontifex gubernabat. Romanū imperium Iuſtini Iunioris ſucceſ
ſor Tiberius eo nomine. II. Quo tēpore Myro Sueuorū Rex Rucconces bello
vexauit. cauſſæ in incerto fuere: ſed bello tamen victos & fortunis ſpoliatos
imperio ſubiugaſſe conſtat. Is tractus Riuogia hoc tēpore nuncupatur præci
pua fertilitate nobilis, frumenti ferax: ita vt cum vigeſimo frequēter efficiat.

Ermenigildi bellum. Cap. XII.

NGVNDIS Sigiberti Mediomatricum Regis, atq; Brune-
childis filia, Ermenigildo connubio iuncta eſt ſalutis anno quin-
gen teſimo ſeptuageſimo nono. Eo coniugio quoniam Goſuindæ 579
& Athanagildi neptis erat, vtriuſq; regiæ familiæ ſanguis copula
batur: quod ad ſtabiliendum regnum nonnihil referre Leuuigildus Rex habe
bat perſuaſum, ſi Francorum regiam noua ſibi affinitate iungeret. Miſſam ex
Gallia regio procerum comitatu ſtipante auia Goſuinda, præcipua lætitiæ
ſignificatione aliquandiu apud ſe habuit, nihil prętermittens eorum, quæ ad
beneuolentiam conciliandam pertinere viſa ſunt. Nimirum ſagax fœmina
his blandimentis adoleſcentulæ animum expugnare parabat, vt catholica
religione

religione deserta, ad Arij væsaniam traduceretur, baptismatis lauacro, vt moris erat inter Arianos, instaurato. quod cùm illa se facturam negaret, semel ritu Christiano excusans, sancti lauacri virtute expiatam sub Trinitatis sanctæ inuocatione, quam ad extremum spiritum inuiolatam cõseruare certum erat, impotens fœmina, atque iracunda, neque magis corpore deformis (erat enim altero lumine capta) quàm animo efferata, repulsæ dolorem nõ ferens, ad conuitia & contumelias semel in puellæ capillos inuolasse fertur: atq, per solum tractam excusso sanguine fœdasse: iterũ in piscinam subiectam dedisse præcipitem, magno vitæ discrimine. His Ingundis iniurijs non modò nihil de animi constantia mutauit, verùm eius potissimũ diligentia Ermenigildus vir creditur ad catholicã religionem reuocatus. Leandri Hispalẽsis Episcopi regij iuuenis animũ ad veritatem procliuem præcepta ad omnem veræ pietatis partem informarunt. doctrinæ opportunitatẽ Leuuigildi patris, in Citeriorem Hispaniam, atq, adeò Carpetanos discessus præbuit. Quo tẽpore Ringundis Chilperici Regis & Fredegundis filia Reccaredo pacta, cùm ad sponsum Tolosam vsq; processisset, cæde patris renunciata, quem à Landrico Magistro equitum occisum diximus, repente in patriam redijt. sic eius coniugij spe intercepta Bada Reccaredo iuncta est, quo ex genere incertum: sed his tamen rebus occupato patre, Ermenigildus planè noster est factus. Ex hac religionis mutatione, bellum graue & diuturnũ natum est. & ægroto Leuuigildi animo, filij consilio cognito Gosuinda nouercali odio faces subdebat. omnia tamẽ prius tentare placuit, quàm ad arma ventum esset. Itaq, legatione missa, pater hoc exemplo litteras ad filium dedit: Coram maluissem, si per te licitũ esset, quam per litteras de re tota disputare. quid enim à te præsens non impetrassem, siue regia auctoritate præciperem, siue paterno iure castigarem? beneficia certè in memoriã reuocarem, quæ tu in ludibrium vertere maluisti. A teneris (nimia fortassis indulgentia) in spem Gotthorum regni diligẽter alui: cõfirmata ætate, antequam postulares, maiora quàm sperares delata sunt. Dedi sceptrum vt cum auctoritate adiutorem haberem: non vt te externasq; gentes cum quibus fœdus inire paras, imperio me aduersum armarem. Nouo exemplo appellaui Regem, vt consortio potestatis contentus, primas patri partes dares: atque in hoc ætatis flexu, esses seni præsidio æquè atque solatio. Si quid est, quod amplius cupias, patri explica. sin autem supra ætatem, supra consuetudinem, supra merita tibi sunt omnia tributa: cur aut ingratus impie, aut impius sceleratusque crudeliter circumscribis patrem? an senis mortem expectare graue fuit? tantique fuerunt pauci anni, quot hæc ætas recipit? an cum fratre communicatam potestatem inuidebas? de quo me arbitro disceptare æquum fuit. Sed nimirum regnãdi ambitio omnes naturæ leges violat: resoluitq; ea quæ perpetua necessitudine constricta sunt. At religionem caussaris: in quo te video non humana iura tantum, sed diuina etiam euertere, & in caput tuum Dei vindictam prouocare. Ita ne ab ea religione tuo arbitratu discedas, cuius cultu propagando nomen Gotthicum auctum opibus, atque potentia amplificatum est? an maiorum, quæ sacrosancta esse debuit, auctoritatem contemnas? Nouæ religionis vanitatem, vel eo potissimùm considerare

derare potuisti quod filium à patre seiungat: & summæ caritatis nomina odio plusquam paterno, atque inuidia labefactet. Ego Ermenigilde pro patris iure impero, & pro ætate, qua maior sum tibi consulo, reuoca ad sobrietatem animum: positaque noxiarum rerum cupiditate quiesce: sic enim facilè eorum quæ commissa sunt hactenus venia dabitur. si recusas, cogisque arma capere, næ tu frustra paternam misericordiam re desperata implorabis. Molestæ hæ litteræ Ermenigildo fuere, pro eo, ac par erat: nihil tamen de priori sententia mutare certus, in hanc sententiam rescripsit. Minas & contumelias tuarum litterarum æquo animo tulimus: tametsi nulla nostra lacessitus iniuria, linguæ libertatem cohibere potuisti. Beneficijs tuis, quæ & ipse meritis maiora esse sentio, parem aliquando gratiam rependere cupio: obseruantiæ tenorem tibi debitæ, mihi propriæ ad extremum vitæ spiritum præstare. Saniori religione quam ipse inuidiæ caussa nouam dicis, amplectenda orbis iudicium sequebamur, multis præterea nixi præsidijs: de veritate non disputo: cuique de ea re liberum arbitrium facimus: tantundem modo nobis detur. Gotthicæ gentis felicitatem Arianæ superstitioni acceptam fers, scilicet ignarus consueuisse Deum, quo grauius ex commutatione rerum doleant, quos pro scelere vlcisci parat, his secundiores interdum res & impunitatem concedere: haud sanè constantem atque perpetuam, quod Vandalorum, atque Ostrogotthorum in simili caussa exitus declarat. Quod si indignaris te in consulto ausum me religionem mutare: concede mihi, vt doleam, ne hoc quidem abs te tribui, vt salutem meam rebus cæteris potiorem habeam: pro qua, si res ferent, paratus sum sanguinem vitamque profundere: neque patrem fas est plus diuinis legibus, ac conscientia posse. Deum quæso consilia tua reipublicæ sint salutaria, nobis filijs tuis haud exitialia. Tu caue ne sinistris criminationibus aures accommodando committas, vnde luctum tibi in omnem vitam parias, nomini ac generi nostro ad posteritatem infamiam victis, ac victoribus parem. Erant regni studia diuisa inter patrem & filium. catholici quorum erat magnus numerus caussa meliores, viribus impares Ermenigildum palàm, aut voto sequebantur. maiori potentia Ariani Leuuigildi partes. Ermenigildum Turonensis ait, sacro chrismate delibuta fronte (is ritus erat recipiendis in ecclesiam Arianis) veterem appellationem Ioannis nomine mutasse: aureæ monetæ resistunt, in ipso, vt videtur belli ardore, vt essent videlicet pro tessera militari, præcipuæ puritatis percussæ, Ermenigildi nomen & faciem exprimẽtes altera ex parte, in altera victoriæ signum, his adiunctis verbis: HOMO Regem deuita. Nimirum ad Pauli sententiam alludit: Hæreticum hominem præcipientis post vnam & alteram monitionem esse deuitandum. Longinqua auxilia a catholicis conquisita. Leander Constantinopolim ad Tiberium Augustum nauigauit: ex monacho Benedictino Hispalensis Episcopus singulari eruditione, morum probitate eximia, neque minori orationis suauitate & elegantia, res eo tempore comparanda miraculo. Pro qua re iuerat, parum profecisse arbitror: synodo tamen Episcoporum interfuit, & cum Gregorio, cui postmodum

modum Magni cognomen accessit, & Legati partes pro Pelagio secundo implebat, vsum habuit. Ex vitæ & studiorum similitudine voluntates conciliatas indicio sunt libri Moralium à Gregorio Leandri hortatu, eiusque nomine in publicum dati. Huius belli initia inciderunt in salutis annum
580 quingentesimum octogesimum, Mahometis in Arabia ortu famosum infaustumque nomini Christiano, magis quàm nobilem. Hispalis & Corduba munitæ instructæque commeatu: siue ducendum esset bellum, siue obsidionis mala essent toleranda. Romani Duces fœdere conciliati. vxor Ermenigildi, & filius recens natus in eorum relicti potestate, vt fidei datæ obsides essent: & si quid grauius accidisset à belli discrimine longissimè abesse volebat. Contrà Leuuigildus cùm inuictum filij animum, neque metu frangi, neque promissis flecti consideraret, vt monenti patri aures accommodaret, ad arma vimque vertit animum. Romani primum qui leuiter fundata fide cum filio sentiebant, magno auri pondere Leuuigildo conciliati. Mercenarij homines ingenio, & quibus fides ex fortuna pendebat, vnde melior spes affulsit in eam partem nullo honesti, inhonestique discrimine inclinabant. Deinde inter Catholicos & Arianos, quorum de religione dissidio bellum excitatum esse constabat, species quædam concordiæ excogitata. Arianorum Præsulum conuentus Leuuigildi iussu Toleti habitus. In eo conuentu rebaptizandi mos sublatus Arianis familiaris: cùm ad eorum sectam catholici transfugissent. Patri Filiũ ęqualem esse, de quo tandiu disceptabatur, verbo tenus sancitum: cum prauæ opinionis virus conceptum retinerent animis. verborũ simulatione multorum animi circumuenti, quasi dissidij caussâ sublata, aut ab Ermenigildo distracti palàm, aut frigidius, quàm fecerant, optimam caussam tuebantur. Plerique ancipiti periculo dubij, atq; ad tempus fortunam in consilio habere soliti, spectatores belli esse mallebant, quàm cum fortunarum alienarum euentu miscere discrimen rerum suarum. His rebus perficiendis tres anni consumpti: quo spatio Tiberio Imperatore defuncto, Mauritius eius successor rem Romanam cœperat administrare. Leuuigildus tota ditione magnis delectibus habitis cõtra filium mouens, in extremam Bęticam ferro penetrauit. Hispalis circumsessa. parum spei erat obsessos voluntate quicquam facturos ab Ermenigildo, atq; Leandro Præsule præoccupatis animis: vim adhiberi, ac metum placuit. Alluitur ea vrbs Bæti flumine magnarum nauium capaci. ad subuectiones prohibendas cõmeatu intercipiẽdo. eius fluminis cursum corriuari, aliòq; auerti placuit. Ea molitio magni laboris erat, atq; multorum dierum opus. Itaq; quarto supra Hispalim lapide Italicæ veteris męnia instaurata, vti veteris magnificentiæ ruinæ documẽto sunt. & nimirum belli, quod diuturnum fore persuasum habebant, opportuna sedes quærebatur. Diui Isidori nomine monasterium ijs in locis extat nostra ætate Myro Sueuus, tametsi placitis de religione discrepabat, cum suorum manu Leuuigildo iunctus, tãtum nefas morte luisse creditus est, ipso obsidionis tempore defunctus, Eborico filio successore. Turonensis Myronem Ermenigildi partes secutum ait: & profligato demum bello cùm fœdus fecisset cum Leuuigildo in patria paulò post defunctum, locis natura grauibus, vbi bello

bello intentus hæserat & aquarum insalubritate valetudine prostrata. Hispalim redeamus: vbi Bæti corriuato magna atque suprema annonæ difficultate laborabatur. Ermenigildus post annuam obsidionem desperata defensione, clam ad Romanos elabitur: ignorabat nimirum paterno auro corruptos. ciuium deditione Hispalis continuò in Leuuigildi potestatem venit, salutis anno quingētesimo octogesimo sexto. AEquè paucis post diebus Rex iuuenis à 586 patre captus: an Cordubensium proditione, defectionis infamiam noxamq; innocētis, cùm se eò retulisset venalem Romanorum fidem metuens, calamitate procurare parantium, an vt Turonensis est auctor, ad Ossetum oppidum, vbi baptismi fontes quotannis impleri sponte consueuisse est demonstratum. Loci munitione & sanctitate confisus, eò se Ermenigildus contulerat cum trecentis delectis militibus: & patrem sperabat si vim adhibere pararet à tergo atque a fronte circumuentum, nam prope reliquæ copiæ tendebant, opprimi posse. Quod contra accidit. filij consilio explorato, vt nihil occulti esse potest in intestina discordia, solers pater eius conatus elusit. Magna celeritate oppidum captum, incēdioq; deformatum. Ermenigildus ipse spe omni destitutus in templum aufugit, si forte residente patris ira moræ spatio veniam impetraret. Sequebatur Leuuigildi castra Reccaredus minor ætate filius, indole animi atq; prudētia fratri æqualis. Is patris permissu, factaq; à fratre ipsum conueniendi potestate in templum admissus aliquandiu vi lacrymarum vocem intercludente, tacitus substitit. deinde, Mollis, ait, est animi suorum casum dolere, nullumq; in dolore præter lacrymas remedium adhibere. tuam calamitatem nostra iudico: quid enim inter fratres & patrem potest esse seiunctum? Neq; tuos conatus vitupero religionis susceptæ studio: tametsi quæ iusta caussa esse poterat in patrem arma mouendi? ac ne illorum quidem consilia accusabo, quibus es in fraudem inductus. præterita lamentari, quam corrigere facilius est. Fuit hæc fuit horum tēporum calamitas, & scissis prouincialium animis fatale disidium. Dum vtraq; pars in nostra familia quærit præsidium, vtriq; planè corruimus. Reliquum est ad concordiam animos reuocare: prouidere certè ac præstare, ne inimici in nostræ domus ruinis amplius exultent. quod vtinā rebus integris libuisset: sed prestat ad paternam misericordiam recurrere, & factorum veniā cupidissimè petere: quàm pertinacia atq; arrogantia perire. Moneat vtriusq; fortunæ conditio, ne contumaciam cum pernicie, quam obsequium cum securitate malis. Illud memento, rebus profligatis cōsilio opus esse: animi impetum fore tum vanum, tum exitialem. Ego tibi si quod necesse est, spōte facis, tibi patrem recipio placatum. retento certè regio honore, modico supplicio noxam expiabis. Ad ea verba iuramenti religio addita. vocato patre, mæstus iuuenis ad genua prouolutus ab eo venię simulatione osculo exceptus est, atq; blādis sermonibus delinito animo, in castra deductus. mox regijs insignibus detractis Hispalim in custodiā missus est (Biclarensis, Valentiam relegatum, Tarracone occisum ait). Monstratur Hispali ad eam portam, cui à Corduba nomen est, turris Ermenigildi custodia nobilis, loci altitudine, angustia, atq; tenebris horrida. In ea manibus ad collū reuinctis asseruatus traditur. ad carceris squalorem victus ipse & cul

tus aſperitatem addebat: cilicij veſtem, qua in lecto etiam pro ſtragula veſte vtebatur, animo in rerum diuinarum contemplatione defixus, cælumque ſuſpirans, quo ſe quamprimùm iturum ſperabat. Aduenerat Paſchatis feſtum Chriſti Dei ad vitam reducis memoria lætum, & eo anno incidit in quartū
586 decimum Aprilis diem, ab ortu Chriſti anno quingenteſimo octogeſimo ſextò, quod certa ratione intelligitur. tametſi quidam ex hoc annorum numero biennium detrahunt: Biclarenſiis tertio Mauritij Imp. anno Ermenigildum occiſum certè ait. Leuuigildus de filio ſolicitus mittit quendam Epiſcopum Arianum de media nocte, qui epulum Chriſtianum vincto de more traderet. Ille verborum cōtumelia caſtigatum cùm à ſe repuliſſet, patris animum, ad ſe eam iniuriam pertinere interpretātis, vſq; eò exacerbauit, vt Siſberto carnifice eveſtigiò miſſo ſecuri percutiendum mandarit. Horret animus atq; hęret tantæ crudelitatis imagine. Inerant Ermenigildo ſimplicitas & libertas: quæ niſi modus adſit, in exitium vertūtur. Martyris memoria colitur in Hiſpania paſsim ad octauumdecimum Kal. Maij, (nōnullæ eccleſiæ priori die faciunt). Carceris locus conſequenti tempore in ſacellum Ermenigildi nomine transformatus eſt. multiq; deinceps mortales viri & fœminæ, Ermenigildi, Ermeſindæ, ſiue Ermeneſindæ nuncupati. Armengol & Ermēgaudus gentilia Hiſpanorum nomina eòdem pertinere putantur. tum Ermegildez & Ermildez barbarum magis ſonantia. Hæc indicia ſunto cultus martyris in Hiſpania ſuſcepti olim atque propagati. Corpus vbi ſit noſtra ætate clam eſt: ac ne ſatis quidem cōſtat quo tunc loco fuerit tumulatum: niſi quod os eius argenteæ ſtatuæ incluſum, atq; reuinctum Cæſarauguſtæ in tēpli maximi proprio ſacrario ſeruatur. Romanam eccleſiam per hæc tempora Pelagius. II. obtinebat. Pelagij ſucceſſor Gregorius cognomēto Magnus Ermenigildi mortem, & mortis cauſſam memoria recenti deſcripſit. auditumq; ad martyris corpus teſtatur cæleſtem concentum funus videlicet peragentium exequiaſq; celebrantium, quoniam eo honore carebat: famaq, vulgatum eodē loco per noctem lumina lampadum ardentium ſimilitudine viſa. Ijs rebus & quoniam Siſbertus carnifex breui turpiſsimo mortis genere conſumptus eſt, religio martyris maiorem in modum in animis hominū confirmata, auctaq; eſt. nunc amplius cùm Sixtus. V. Pōt. Max. Ermenigildi nomen in Romanos faſtos adſcripſit, faultumq, & in primis celebre octauodecimo Kal. Maij vniuerſæ Hiſpaniæ fore ſanxit lege in omne tempus lata.

Leuuigildi mors. Cap. XIII.

NGVNDIS viri caſu perſpecto, oppleta mœrore & lacrymis in Africam tranſmiſit. Romani Duces, quorum fidei credita erat, ad Mauricium Imperatorem ducendam cum filio curabant, quaſi belli prædam. Franci Reges Childebertus Ingundis frater germanus & Guntrandus patruus eius iniuriam, Ermenigildi necem armis vindicare parabāt feroces & rapidi. Reccaredus noui belli cura in Gallia eorum conatus anteuertit, in hoſtium fines inuectus. atq, Vgerno arce munitiſsima in Arelatenſi agro armis expugnata, finitimi agri omni iniuria deformati.

formati. Tentata subinde concordię spe, missisq; à Leuuigildo de pace legatis, nihil impetratū tamen, ad priores noua iniuria hostibus exacerbatis. Francorum naues ad Calęciæ littora (cōmercij videlicet caussa cum Sueuis ineundi) in ea loca delatæ, à Gotthica classe interceptæ sunt, cum hominibus prædaq; omni. sic repetita, quamuis legatione Franci Reges ac Princeps Guntrādus surdas aures Gotthorum postulatis præbuerunt. & auctorem habeo, qui Reccaredum Narbone profectum rursus in Francorum fines irrupisse ait, lætissimisq, Galliæ agris rursus attulisse vastitatē. Childebertus dolori propior vindictæ auidior, Mauricium Imperatorem, cuius amicitiam paulò ante contempserat, vltro solicitauit ad vires armaq; socianda aduersus Longobardos & Gotthos rerum dominos in Italia atq, Hispania. Validæ Francorum copię ex nouo fœdere missæ in Italiam, cùm hostis initio metu simulando, neque vniuersæ dimicationis copiam faciendo innatam Francorum genti cōfidentiam auxisset, pugna repente atq; improuisò facta victæ profligatęq; sunt. cæsorum numerus nō proditur: cladem tamen eo seculo maiorem Francis contigisse nullam cōstat. Gotthis ex eo casu Childebertum æquiorem redditum minimè dubium est, præsertim cùm Imperator alijs rebus intentus nomen magis ad sociorum præsidium, quám vires afferre videretur. In ipso belli apparatu Ingundim Childeberti sororem, pro qua bellum suscipiebatur, nunciatum erat diem obijsse, siue in Africa, siue in Sicilia, nam auctores in diuersum trahunt, filio paruulo ad Imperatorem deducto: qui quem exitum habuerit clam est, & fortasis paulò post matrem & ipse decesit, obitu quàm vita felicior futurus. Interea in Hispania Leuuigildus opprimendæ catholicæ religionis studio, vnde tantùm calamitatis domesticæ extitisse interpretabatur, viros sanctos, quorum pręsidio veræ pietatis cultus nitebatur, toto regno exilijs mulctabat: Leandrum Hispalensem Præsulem, Fulgentium Astigitanum, quibus in primis iratus erat, Ermenigildi caussà, cui fauisse minimè dubitabat. Mausonam Emeritæ Metropolitanum ea ætate cum summis viris comparandum, cùm Toleti, quo deducendum curarat, omnibus contumeiijs violasset ob religionis constantiam, & quoniam Eulaliæ vestem Arianorum metu Regi prodere recusabat, feroci equo impositum atq; Sunna Ariano in eius locum subrogato, in exilium expulit. Miraculo viri innocentia est indicata: equus ille posita cōtinuò feritate sanctum virum dorso admisit. Plures alij Episcopi relegati, alijq, in eorum locum substituti: vnde tranquillitate reddita ecclesiæ factum creditur, vt cōtra quam ecclesiasticis legibus cautum erat, duo essent aliquādo eiusdem vrbis Episcopi, vti publica eius ætatis acta testantur. pacis studio nouum exemplum inductum. Ecclesiarum reditus ab auaro Rege nemine resistente occupati. sacratorum virorum priuilegia antiquata. multi proceres occisi veris caussis, aut assimulatis. ex eorū bonis regiū patrimonium locupletatum. ac præsertim tanta carnificina prouidebatur, ne quisquam externi sanguinis ad regnum aspirare posset. His malis plerique fracti, nō ex plebe modò, sed & viri principes copijs & nobilitate, manus dederunt, atq; ad Arianorum sectam traducti sunt. In his Vincentius Cæsaraugustanus Episcopus, cùm Arianus esset factus, inconstantiæ exemplo multos

alios in præcipitium traxit. Seuerus Malacitanus & Licinianus Carthaginensis Præsules Vincentij æquales, eius perfidiam de scripto iugularunt. Extat nostra ætate Liciniani liber, quem plures præterea epistolas ad Eutropium Episcopum Valentinum scripsisse Isidorus testatur, Constantinopolique diem obijsse: nimirum cùm Regis furorem fuga declinasset. In ea vrbe Ioannes Biclarensis Abbas Scalabi in Lusitania natus, decem & septem ætatis annos studiorum gratia iunior consumpserat, inde vtriusque linguę aliarumq; artium cognitione instructus in patriam ex lõginqua peregrinatione redux, communi ecclesiæ tempestate iactatus Barcinonem exilij caussa missus, ad Pyrenæi montis radices, vbi hodieq; eodem nomine visitur, Biclarēse monasterium constituit optimis legibus atq; institutis ad D. Benedicti regulam conformatum. vnde Reccaredo quidem Rege, ad Gerundensis ecclesiæ procurationem: Suinthilæ autē ætate ad cælum morte migrauit, meritis debitum præmium Nonito successore. Ioannes presbyter Emeritensis, atq; Nouellus Complutēsis Episcopus Asturij ex magno interuallo successor, & ipsi doctrinæ atq; religionis laude clari, quibus rerum fluctibus agitati fuerint clam est. Isidoro minor ætas præsidio fuit, eaque indoles & ingenij lumen, quod breui vniuersam ecclesiam illustrauit: generis nobilitas, totius oris dignitas, atq; suauissimi mores. tametsi Arianorum in se inuidiam irritare non desistebat, & sua sponte & Leandri fratris litteris ad oppetendam pro vera pietate mortem si opus esset, animatus. Hisce rebus Gotthici regni potentia vehementer confirmari videbatur: præsertim cùm per idem tempus Sueuorum ditione sit auctum, eius gentis Regibus penitus à stirpe sublatis hac occasione. Myronis filius Eboricus ab Andeca viro præpotenti, tum suis copijs, tum Sisegundæ nuptijs (erat ea Eborici nouerca) regno spoliatus, atque in sacerdotis morem detonsus, compulsus est vitam principalem cum priuata, regia insignia cum veste monastica commutare. Leuuigildus vt amici atq; fœderati Regis iniurias vlcisceretur, victum armis Andecam, atq; thesauris regijs spoliatum, detonsa coma (maiorum instituto atque more, nobilitas prom issa cæsarie continebatur) atque eo facto regni spe penitus intercisa, Pacem Iuliam relegauit. Malarici motibus tandem compressis, qui fauore gentis regium nomen occuparat, vniuersa Calæcia in prouinciam redacta, leges & magistratus accepit. Sic Sueuorum regnum, quod aliquando florentissimum fuerat, & centum septuaginta quatuor annis Hispaniæ partem tenuerat, extinctum penitus est, atque sublatum ipso salutis an-
586 no quingentesimo octogesimo sexto. Quo anno Leuuigildus ipse Toleti decessit, ex quo cum fratre regnare cœpit anno octauodecimo. Fama est, & multi auctores testantur, sub vitæ finem cùm salute corporis desperata ex morbo decumberet, Ariana impietate repudiata, animum ad sanitatem quidem reuocasse, atque priuatim cum Reccaredo filio pro catholicæ religionis veritate disputasse: regnũ quod multarum vrbium accessione amplificatum relinquebat, futurum multo illustrius veteri religione quasi postliminio in Hispaniam vniuersamque adeò Gotthicam ditionem reuocata. Leandrum & Fulgentium, quos ab exilio postremis testamenti tabulis reuocari

cari

cari mandabat Patrum loco habere, eorum auspicijs & monitis priuatam vitam, communesq; adeò res gubernare. & Gregorius magnus affirmat Leandro coram priusquam ex morbo obijsset, Reccaredum filium enixè commendasse, eius præceptis sperare sese, ac vero vehemẽter optare Ermenigildo fratri, quem magna animi temeritate innocentem occiderat, vt persimilis moribus, humanitate atq; totius vitæ cõditione euaderet. Nimirum sancti Martyris manes mortui, quam viui feliciores patre tandem ad sanitatem reuocato conquieuerunt. Tametsi nostri historici Leuuigildum temporibus seruiẽtem, atque factionis metu animum debilitante negant palam eum, vt erat opus, Arianam sectam abdicasse, priuatim agnouisse veritatem non negant, antea multis prodigijs admonitum, quæ religionem catholicam illustrabãt. In ijs hæc numerantur: quo tempore filium innocentem armis persequebatur, in ora Carthaginis monasterium D. Martini nomine sacrum monachis in vicinam insulam fuga dilapsis, à regijs militibus est direptum. in Abbatem, qui solus remanserat, districto gladio eorum quidam facto impetu, sacrilegij pœnis agentibus in terram decidit exanimis. In quo Rex prudentior cognito casu prædam omnem reddi monasterio mandauit. Annulum in ignem proiectum cùm de religione esset disputatio, catholicus ardentem manu incolumi contrectauit, catholicæ veritatis argumentum præclarum: hæreticus haudquaquam est ausus simili periculo sectæ patrocinari. His atque alijs id genus miraculis, Regem aiunt animo commotum atq; vacillãtem ex Episcopo quodam sectæ Arianæ addicto diligenter quæsiuisse, eccur Christianis tot tantaq; miracula patrãtibus, Ariani suam sectam nullis virtutibus illustrarent? Cui Episcopus: Multis (inquit) ô Rex si vera fateri conuenit, atq; aduersariorum in morem nostra iactare fas est, surdis auditum insinuaui, cæcorum oculos ad videndi vsum aperui: verùm quæ hactenus vitandæ ostentationis caussa sine arbitris gesta sunt, ea consilium est palàm facere, confirmareq; tibi, quæ à me dicta sunt haudquaquam inania esse. Itaq; Rege per plateam paulò post transeunte, Arianus quidam auctore impulsoreq; Episcopo, magnis clamoribus oculos in pristinum restitui aspectum fraude postulabat: notam Episcopo fabulam apud ipsum auctorem argumenti peragens, supinasq; tendens manus Antistitis precibus & sanctitate sanitatem supplex sperare simulabat. callidum commentum. turpissimum mendacium. Verùm contrà res accidit. Impostor ille atq; nefarius simulatq; Episcopus eius oculos manibus contrectauit, penitus excæcatus est. Fraude detecta (dolor pudorem superabat) Ariana secta, vt par erat, vehementer inclinare cœpit: & Regis animus sensim abalienari: præsertim cum toto quadriennio Hispaniæ agros, ac Carpetaniam in primis in quam ob aeris temperiem maximam vis mali incubare maximè consueuit locustarum agmina penitus vastarent. quod populares vt solent in religionem vertebant, quasi diuino numine Ermenigildi cædem, atque veram pietatem ijs malis vindicante. Eam laudem Leuuigildus Isidori etiam testimonio habeat certè præcipuam, quod post Euricum Regem Gotthorum leges temporum iniuria deprauatas, nonnullis additis, alijs detractis castigauit.

& Paulus Diaconus Emeritensis, qui visa retulit, affirmat Nunctum Abbatem præcipua sanctitatis opinione virum, cùm ex Africa Emeritam traiecisset Eulaliæ sepulcrum inuisendi studio, & ex ea vrbe fœminarum aspectum declinans in eremum aliquanto post secessisset, regijs vectigalibus sustẽtatum, tametsi religione erat catholicus tandiu, donec a vicinis rusticis facta cõspiratione occisus est. Caussę in incerto fuere. & fortassis liberas sancti viri increpationes ferre nõ poterant agresti homines pectore, rudi ingenio: sacrilegij certè pœnas Rege vindictam negligente dæmonum incursu in furorem acti dederunt. Illud variè in Leuuigildi actionibus accipi potest, quod primus Gotthorum Regum veste à populo discreta vsus est, primusq; regia insignia, atq; instrumentum principale, trabeam, sceptrum, diadema gestauit.

Reccaredi regni initia. Caput. XIIII.

L. RECCAREDVS patris funere procurato, domesticisque rebus compositis, animo ad reipub. statum & religionis catholicæ instaurationem cõuersus, primùm omnium cum Francis Regibus fœdus instaurare cupiebat: & quo pax diuturnior sanctiorq; esset Bada priori vxore defuncta Clodosindam alteram Childeberti Austrasiani Regis sororem sibi iungere: cùm consiliorum patris in Ermenigildum sæuientis participem non fuisse excusaret, fratrisq; calamitatem se ex animo doluisse. Verùm tantæ rei perficiendæ nondum maturitas erat, & appropinquabat tamen. Illud maius: Leandri & Fulgentij præceptis cõformatus, de reuocanda in Hispaniam catholica religione serio cogitabat, ipse iam animo & sententia catholicus: tametsi tantisper tempori cedendum arbitrabatur, dum popularium mentes facilius flecti quàm frangi solitæ, præsertim commutanda ea religione, quam á primis annis accepere, arte sanarentur. Patientia & verborum comitate plebei & principes facilè Regis volũtati morem gesserunt. Gotthiq; vniuersi, atq; ex Sueuorum gente ij qui veteris erroris reliquias fouebant, populariter in ecclesiæ catholicæ castra commigrarunt. Regis diligentia, gratia, atq; auctoritate res tanta perfecta est: cui ad alliciendas versandasq; subditorum voluntates multum contulit oris dignitas, moresque suauissimi, quibus gratissimus genti est habitus dum vixit, post obitum gratum posteris, faustumque nomen in paucis. Contigit enim Reccaredo, quod haud scio an Regum vlli, vt religione permutanda, quod propemodum necesse erat, motus existerent, neque diuturni admodum, neque graues: & seueritas animaduersionis non modò non inuidiosa esset, quia necessario suscipiebatur, sed etiam popularis, & cum bonis omnibus, tum insimo cuique gratissima. Primus in Gallia Narbonensi Athalocus Episcopus Regis conatibus sese opposuit, erat enim secta Arianus, vsque eò vt vulgò homines Arium nominarent. Granista & Bildigernus Comites, siue Athaloci consilio & hortatu, siue sua sponte factionis tuendæ studio, ijs in locis corripere cõtra Regem arma, plebemq; ad defectionem solicitare minimè dubitarũt. Verùm is nimbus, qui grauissimam procellam minabatur,

breuem & facilem exitum habuit. Athaloco vbi rem inclinatam videt, & popularium voluntates ad religionem catholicam propensas retineri à transitione non posse præ animi ægritudine defuncto, Comites a Reccaredi exercitu acie superati: eorumq; supplicio catholicorum iniuriæ vindicatæ sunt, quos illi quà odio religionis, quà desperatione rerum suarum si victi essent, tormentis omnibus cruciauerant. ac fermè nullæ acerbiores simultates atque odia quàm quæ religionis specie comparantur. Ipso regni initio, hi Galliæ Narbonēsis motus extiterunt. Quo tempore omnino ex quo remp. capessierat mense decimo, Rex nouus palàm Ariana perfidia abdicata, veterem religionem atq; catholicam amplexus cōtinuò ecclesijs sua iura restituit, bonaq; à patre per iniuriam ablata noua templa & monachorum collegia sua expēsa fundabat regia magnificentia: plerosq; populares in eum locum restituit vnde à patre erant deturbati: cuius acerbitatem videbatur benignitate superare velle, maleficia beneficijs compēsare. His rebus occupatū eum, diuinum numen tuebatur. Desiderius enim à Guntrando Rege cum validis copijs missus vt Gotthos de finibus lacessens superiores iniurias armis vindicaret, à Reccaredi copijs in Gallia Narbonensi superatus, interfectusq; est. Ad Carcasonem acie pugnatum. victi primùm Gotthi, atq; intra vrbem compulsi Frācos victores & neglecta militari disciplina auidius insequentes, irruptione ex vrbe facta, signaq; quasi tunc primùm pugna committeretur de integro canentes, velut numine rem Gotthicam respiciente, mutata prælij fortuna, qui terga dederant, obliti vulnerum laborisq;, prælium maiori impetu restitutis ordinibus repararunt. Attoniti hostes Gotthorum audacia, breui loco moti atq; in fugam conuersi sunt. Duce cadente, plerique trucidati. paucos fuga seruauit. Atq; hæc omnia intra primum annum regni Reccaredi gesta sunt. Consequenti autem detecta in Regis caput coniuratio. & propemodum necesse est reip. statu cōmutando, cuius præcipua pars religione continetur, fluctuare animos: motus existere varios & graues. Mausona temporis beneficio in Emeritensem ecclesiam restitutus est. Sunna Arianus, qui exulis locum concedente Leuuigildo occuparat, ægrè tulit æmuli reditu se de amplissimo dignitatis gradu esse deturbatum. Itaq; eius interficiendi cōsilia cum factiosis hominibus clam communicauit: audax facinus, atque exitu anceps, præsertim Claudio Duce superstite: cuius fidei vniuersa Lusitania concredita erat, atque vrbem Emeritam præsidio militari obtinebat, catholicæ religionis constantia clarus, vt Gregorij Magni & Isidori litteræ ad eum datæ declarant. Vtrunque ergo obtruncari placuit. rei perficiendæ cura Vvitterico demandata, magnorum spirituum iuueni, & in omnia familiaria iura Claudij assueto: quippe qui in eius domo educabatur: vnde consequenti tempore ad Gotthorum regnum peruenit. His moribus crescebat, Hispaniæ Princeps futurus. Occasio tanto facinori opportuna quærenda erat. Sunna officij caussâ Episcopi conueniendi facultatem petit. Ille quod res erat suspicatus in beneuolentiæ simulatione suæ saluti insidias comparari, Claudium ad se aduocat, vt mutui colloquij arbiter esset: & si qui fortè mali cogitarent, auctoritate comprimeret. Coniurati tempus venisse rati vtrius-

que cædis perpetrandæ, cùm salutationis officio functi essent, Vvitterico signum dant. Is enim retro Claudium de more stabat. miraculo habitum est, cùm gladium nulla ratione stringere posset, siue diuino numine innocentem caussam respiciente, siue iuuenili animo metu periculi perturbato. coniurati haudquaquam fracti animis in publica supplicatione, qua ad Eulaliæ templum suburbanum ibatur, promiscua cæde in Episcopum & populum vniuersum sæuire constituunt: gladij quò res esset occultior frumenti specie carris impositi. Conceptum paratumq; facinus Vvittericus indicio facto disturbauit, ex superiori miraculo pœnitentia concepta, aut factionis crudelitatem exhorrescens. Claudius re perspecta Sunnam & proceres qui cum eo magno numero sentiebant, facto in eos impetu, cæsisq; quicunq; armis resistere ausi sunt, reliquos redegit in potestatem. Procerum bona iussu Regis, cum quo rem tantam cõmunicari placuit, in fiscum redacta. ipsi honoribus spoliati in varias partes exilij caussa abierunt conceptæ fraudis testes deformes. Sunnæ coniurationis principi, & architecto cum seueritate mitigata, aut Hispaniæ deserendæ, aut superstitionis abdicandæ optio data esset, in Africam nauigauit. Vvitterico indicij facti præmium fuit concepti sceleris venia. Vacrilæ e coniuratorum numero ad Eulaliæ templum tanquam ad asylum fuga elapso perpetuæ seruitutis cõditio imposita, eiusq; templi obsequijs perpetuò est mancipatus Paulus Segga Comes coniurationis princeps, manibus præcisis in Calęciam exulare coactus est, vt Biclarensis ait. His supplicijs procella dissipata, vnde magna clades ecclesiæ catholicæ imminere videbatur: reliquis documẽtum datum haudquaquam impune procedere impios atque nefarios conatus. Maior nihilominus rerum moles continuò exorta est. Gosuinda Regina sub initia in priuigni gratiam catholicæ religionis cultum simularat, & quod horrescit animus commemorare, in catholicorum cõuentu solita erat diuinum epulum de sacerdotis manu sumptum occultè spuere, ne si in stomachum traijceret, violatæ videlicet religionis rea esset Idem Vldida Episcopus, cuius illa consilijs multum vtebatur, factitabat. Diu tegi simulatio non poterat. cum eo Regis obtruncandi cuius periculo salus publica vertebatur, consilia cõmunicauit. verùm diuino numine catholicæ religionis statum nondum satis firmatum protegente, cõiuratione detecta Vldida exilio est mulctatus: Gosuinda fato concessit: conceptamq; animo impietatem morte luit, inquieto animo fœmina, & catholicæ religioni semper infesta. In Gallia per idem tempus, nimirum salutis anno
588 quingentesimo octogesimo octauo Francorum armis bellum reparabatur. Guntrandus Rex memor iniuriarum, quas pridem acceperat: atq; ignominiæ delendæ cupiditate, quæ Desiderio Duce accepta erat, magnis delectibus tota ditione habitis, numerosum exercitum conflarat. ad sexaginta hominum millia, pedites equitesq; numerabantur. Cum his copijs Boso Dux sui Regis iussu in Galliæ Gotthicæ fines populabundus irruit. Claudius Lusitaniæ Dux ex antiquo Romanorum sanguine prognatus, nunciato Francorum apparatu missus in Galliam, atque Gallici limitis custodia concredita, ad Carcasonem locorum omine lætus ob recentem superioris victoriæ memoriam,

moriam,

moriam, hostem nactus, collatis signis superauit. multi in pugna, non pauci in fuga ceciderunt. castra expugnata. impedimentis omnibus victor potitus est. clara victoria, & qua illustrior nulla extiterat in Hispania, auctore Isidoro, Gotthorum paucitate admirabilior est habita: scribunt enim Claudium confidentia mirabili cum trecentorum militum cohorte, quam ex lectissimis conflarat, cum præualido hoste tantisq; copijs stipato ausum totius pugnæ fortunam tentare. Extitit paulò post nimirum vertente anno noua in Regem coniuratio, ex qua non minori ope numinis mirabiliter euasit. Argimundus regio cubiculo præfectus, Rege occiso regnum inuadere parabat. res tanta cum sine socijs perfici non posset, cum pluribus communicata celari non potuit. De socijs ergo quæstione habita continuò supplicium est sumptum. coniurationis dux, quo maiori ludibrio esset pœna diuturnior & grauior, decaluatus (quod erat amissæ nobilitatis insigne: nobiles enim à plebe cæsarie promissa distinguebantur, extantque Francorum leges de iure cæsariei) ad hæc præcisa manu, asino impositus per Toleti plateas traductus, gratum pijs spectaculum, totius populi conuitijs, contumelijsque laceratus, capite tandem plexus est. Verùm hæc aliquanto post, ad intermissa reuocetur oratio.

Concilium Toletanum tertium. Cap. XV.

OLETANAM ecclesiam per hæc tempora post Montanum, Iulianum, Bacaudam, ac Petrum ex ordine eius ecclesiæ Præsules, Petri successor Euphimius tenebat, excellenti probitate vir, & eruditionis laude non vulgari. Rex bellorum motibus pacatis & domesticis insidijs toties superatis, diuini beneficij memor, susceptæ religionis statum cupiebat, publico totius gentis consensu, atque totius ecclesiæ iudicio ratum fixumque esse. disciplinam ecclesiasticam, quod erat necesse, vitio temporum labefactatam astringi atque reuocari satagebat. Hoc animi consilio cum Leandro Hispalensi, cuius auspicijs, vt par erat, res priuatas & publicas gubernabat, communicato, optimum visum est: ex tota quàm latè patebat ditione Gothica Episcopos Toletum vrbem Regiam (sic deinceps vocari consueuit, & Gotthos Reges in ea imperij sedem collocasse est demonstratum) ad generales conuentus totius prouinciæ celebrandos conuocare. Ad diem certam septuaginta circiter Episcopi conuenerunt: in his Metropolitani quinque: atque sub initium mensis
Maij, salutis anno quingentesimo octogesimo nono, primus conuentus est 589
habitus. In eo conuentu Rex ad Patres qui aderant, hoc exemplo, atque his verbis breuem orationem habuit: Non incognitum reor esse vobis, reuerendissimi sacerdotes, quòd propter instaurandam disciplinæ ecclesiasticæ formam ad nostræ vos serenitatis præsentiam euocauerim: & quia decursis retrò temporibus hæresis imminens in tota ecclesia catholica agere synodica negotia denegabat, Deus cui placuit per nos eiusdem hæresis obicem depellere, admonuit instituta de more ecclesiastico reparare. Ergo sit vobis io-

cunditas, sit gaudium, quòd mos canonicus prospectu Dei per nostram gloriam ad paternos reducitur terminos. Prius tamen admoneo pariter & exhortor ieiunijs vos, vigilijs, & orationibus operam dare: vt ordo canonicus, quem à sacerdotalibus sensibus detraxerat longa ac diuturna obliuio, quem ætas nostra se nescire fatetur, diuino dono nobis rursus patefiat. Patres hac Regis oratione vehementer commoti pro se quisque, vt in quoque erat auctoritatis plurimum, diuinam benignitatem concelebrarunt. Regi ipsi gratiæ actæ pro tam propensa in religionem catholicam voluntate. Itaq; trium dierum indicto ieiunio, animis procuratis, alter conuentus est habitus. In eo Rex fidei catholicæ professionem, Arianæ perfidiæ abdicationem de scripto conceptam, suo & Badæ Reginæ nomine Patribus obtulit: quam quoniam in ea syncerè religionis formula comprehensa erat, ac nominatim in Symbolo Cōstantinopolitano expressum, Spiritum sanctum a Patre Filioq; procedere, Patres faustis acclamationibus prosecuti. Ex reliquis tum Episcopis tum proceribus, qui Ariana secta repudiata Regis exemplum secuti erāt, quæsitum, num aliquid in regia professione reprobarent? responsum datum: sancire se & amplecti quæcunque religio catholica profitebatur. Octo Episcopi erant, proceres quinque, prauis antea opinionibus imbuti: qui priori similem fidei professionem post Regem & Reginam suæ manus subcriptione confirmarunt. Secundùm hæc, tres & viginti canones promulgati, disciplinæ ecclesiasticæ instaurandæ caussa. In his sigillatim expressum ne populus priùs diuini epuli particeps fieret, quàm publicè fidei susceptæ symbolum inter offerendum sacrificium more Christiano iuxta formam in concilio Constantinopolitano perscriptam, cuncti qui aderant pronunciarent. vnde arbitror eum morem in Hispaniam deriuatum, qui ad nostram ætatem retētus est, ne ad sacræ mensæ epulum quisquam admittatur priusquam Christiani symboli partes omnes prǽeunte sacerdote pronunciarit. Concilij acta Regis edicto confirmata. Postremo Leander ad Patres & populum concionantis in modum hac sententia orationem habuit: Præsentis, inquit, diei tantam esse celebritatem tantamque lætitiam, quanta nullius diei festi toto anno recurrit, nullus vestrûm, vt arbitror, Patres mecum affirmare recusabit. Alijs enim toto anno celebritatibus gaudij veteris memoriam reuocare consueuimus: nouæ hodie atque maioris lætitiæ materia suppeditatur: cùm gratia liberatori humani generis Christo, nobilissima Gotthorum gēs hactenus sine vllo laboris effectu vagata per tenebras inextricabiles, cælesti illustrata lumine, viam cōsequēdæ immortalitatis inuenit, ad diuinum æternumque templum admissa, quod appellatur ecclesia. Quòd si res fragiles & terrenæ, & quæ ad solius corporis pertinent cultum, vbi prospere fluunt, vsque adeo animos afficiunt, vt sæpe non parum de statu mentis immutent: quantum gaudere debemus ad regni cælestis vocati, admissiq; hæreditatem? Sanè quo diutius fratrum nostrorum cæcitatem calamitatemq; luximus in exigua sanitatis spe, eó syncerioris voluptatis offertur occasio. Mihi profecto Sol ipse illustriori luce quàm solet, hodierna die micare videtur: terræ facies multo quàm antea lætior esse. Gaudet enim cælum in beatas illas sedes tot

gentibus

gentibus aditu patefacto, tot hominibus ea ciuitate donatis, quæ insignitæ nomine Christiano in mortis laqueos incurrerant. Gaudet terra hactenus spinis obsita, nunc distincta variataque floribus: vnde sertum Patres, qui hactenus graues molestias pertulistis mirabiliter contextum vestris capitibus imponatis. Seuistis cum lacrymis, læti nunc decerpite flores, metite maturas fruges, spicarum manipulos in horrea ecclesiæ comportate. Vestri gaudij magnitudo haudquaquam Hispaniæ regionibus terminatur: ad vniuersam ecclesiam permanet necesse est, quæ suo complexu totum orbem terrarum comprehendit, & nobilissimæ prouinciæ accessione aucta modos dictante Spiritu sancto pro tanto beneficio diuinam benignitatem cõcelebrat. Quæ enim hactenus ob sterilitatem contemptui fuerat Hispania, nunc cælesti dono perfusa multiplicem prolem vnico partu enixa est. Reliquæ gentes, si quę nondum cælesti lumine sunt illustratæ, nostræ nationis exemplo salutem sperent: easque sub vno pastore Christo in ecclesiæ ouile breui conuocandas is dubitet, qui diuinarum pollicitationum fidem satis perspectam non habet. & nimirum æquum est, vt qui vnius Dei imperio regimur, & ab vno parente originem trahimus linguarum diuersitate sublata, vnde tetra errorum facies in terras incubuit, idem de diuinis rebus sentiamus: mutua inter nos caritate constricti simus: qua quid est in rebus humanis aut fructu suauius, aut vtilitate salutarius, aut honestius ad dignitatem? Rumpatur licet inuidia atque dolore nostræ salutis aduersarius, cui ludus esse solebat, & vna materia gaudij nostra calamitas. tot illustres animas ex mortis laqueis ereptas doleat scilicet. Nos Angelorum exemplo prouocati, Gloria in excelsis Deo & in terra pax, concinamus. terræ cælum conciliatum considerantes, non regni tantum cælestis spem præferamus: sed etiam pro terreno regno Regis nostri incolumitate, cuius opera in hanc felicitatem euasimus dies noctesq; diuinam benignitatem implorare non desistamus. Biclarensis qui sui temporis chronicon perduxit ad hunc annum, in eoq; fecit scribendi finem, scribit Leandri Hispalensis & Eutropij Seruitani Abbatis consilio & auctoritate concilij actiones gubernatas. Tudensis addit Leandrum Hispaniæ Primatem fuisse, & in conuentu Patrum Põtificij Legati partes implesse. Concilij acta huic opinioni reclamant, vbi Leander ex subscriptionibus tertio loco consedisse declaratur, Euphimium Toletanum secundo, primo Mausonam Emeritensem, nimirum ordinationis prærogatiua & antiquitate cæteris prælatum. Illud in huius concilij actis miramur, Regem nouo & insolenti exemplo his verbis & subscriptione conuentus acta confirmasse. FL. RECCAREDVS Rex hanc deliberationem, quam cum sancta definimus synodo confirmans subscripsi. Et constat in concilijs generalibus Romanos Imperatores Patrum decretis consensisse, cõfirmasse, aut definisse numquam, intelligentes nimirum, quibus finibus suam potestatem deberent terminare.

Libri Quinti Finis.

HISTO-

HISTORIAE

DE REBVS HISPANIAE.

LIBER SEXTVS.

Reccaredi Regis obitus. Caput. I.

ONIS omnibus cumulabatur Hiſpania priori tempeſtate ſedata, noua luce perfuſa. Membra tetro religionis diſsidio, regnorum multitudine, nulla inter ſe compage præter linguæ commercium, diſiecta palpitare magis quàm viuere antea ſolita, in vnum quaſi corpus reuocata lætabatur ſcilicet: feſtos agitabat dies. Externi Principes Regi, pro diuino munere gratulari, vires opesq; certatim offerre pijs conatibus cœptisque iuuandis: ac nominatim à Gregorio Magno Romano Pontifice, qui Pelagio. II. defuncto ſubſtitutus,
591 ad tertium Nonas Septembris, ſalutis anno quingenteſimo nonageſimo primo, (errant qui priorem annum ponunt) noſtra ſacra cœpit gubernare, ipſo Pontificatus initio litteræ miſſæ ſunt ad Leandrum, quibus Reccaredum lætatur ad veram religionem traductum: tum demum beatum iudicandum ſi primis vltima connectat: neque cacodæmonis aſtu in fraudem ſe impelli ſinat. Ad eum Pontificem factum de more ſalutandum obſequiumque deferendum illi debitum, ſibi neceſſarium à Reccaredo Rege miſsi cum litteris honeſtiſsimi Legati ſunt, Probinus presbyter, & Probino adiuncti aliquot Abbates. Addita ex auro munera. præterea trecentæ veſtes in vſus pauperum eccleſiæ S. Petri (ea ætate collegia pauperum eccleſiæ redditibus ſuſtentabantur). Leandri conſilio & hortatu præſtitum officium, (ſic putamus) cui cum Gregorio Magno à ſuperioribus annis familiaritas erat, & coniunctio animorum præcipua. Studiorum ſimilitudo, & vitæ in vtroque ſanctitas par, amicitia deuinxerat. Præterea peculiaris cauſſa ſuberat, tametſi id non proditur, vt conuentus Toletani nuper habiti, actiones & decreta Romanæ eccleſiæ probarent: vnde ſacra petenda ſunt, & eorum quæ in concilijs ſtatuta ſunt ſanctitas. Legatos longa ac difficili nauigatione iactatos reiectosque vi tempeſtatis in Hiſpaniam plures annos in itinere atque Romæ conſumpſiſſe, trinæ Gregorij litteræ indicio ſunt, non ante nonum Pontificatus annum datæ, hoc eſt, Indictione ſecũda. Primis litteris Claudio Emeritenſi Duci, cuius proxima ſecundùm Regem auctoritas erat, Cyriacum Abbatem in Hiſpaniam proficiſcentem commendat. Alteris Leandrum neruorum doloribus obnoxium dolet. Poſtremæ ad Regem ſunt, quem in ſuſcepta religione confirmat, laudatque ſuſceptæ pietati pares fructus exiſtere: grandi pecunia

pecunia à Iudæis tentatum, vt legem quandam in eam nationem promulgatam abrogaret, adduci non potuisse. Ijs litteris adiuncta dona sunt. crux inclusa ligni veræ crucis parte, atque capillis Ioannis Baptistę: geminæ claues, altera contactu corporis Diui Petri sacrata erat, pellendis morbis virtute salutari: in altera ramenta continebantur ex eiusdem Apostoli catenis religionis ergo detracta: Leandro Pontifici pallium meritis debitum præmium. Extant aliæ Gregorij Pontificis ad Leandrum litteræ, quibus Probinum presbyterum ait, librorum quos Gregorius ediderat partem ipsius permissu abstulisse in Hispaniam Leandri precibus præstitum. Fama sine vllo certo auctore vulgò iactatur inter Hispanos, Regis Legatos Virginis Matris sculptilem ex ligno imaginem ad Leandrum attulisse eiusdē Gregorij donum: esseque illam quæ longo post tempore in specu quodam reperta vnà cum Fulgentij Astigitani corpore, præcipua totius Hispaniæ religione colitur ad Guadalupeum oppidum templo dicato. Fulgentij & Florentinæ sororis corpora ad Barzocanum pagum, non procul Guadalupeo oppido, vbi simul reperta sunt, conseruantur. Astigi Florentinam vitam exegisse tradunt, quadraginta virginum collegijs præfectam: vbi & domus in qua vixit monstratur: & præcipui virginum collegij vestigia ad Singilis, hoc est, Xenilis fluminis ripam. quo loco D. Hieronymi nomine monasterium extat. Scripsit Fulgentius librum de Fide Incarnationis, alijsque nonnullis quæstionibus, qui ad nostrum tempus conseruatur. Romæ regij Legati moram trahebant, & conuentus Episcoporum in Hispania frequentes habebantur, ex decreto videlicet atque auctoritate concilij Toletani: vbi concilia prouincialia, quibus ecclesiæ salus continetur, quotannis haberi sancitum erat. Itaq; Hispali primum cum Leandro septem vicinarum ecclesiarum Episcopi concilium celebrarunt. In eo de seruis ecclesiæ disceptatum, quos à Gaudentio Astigitano Episcopo legibus repugnantibus manumissos fuisse Pegasius successor disputabat. Totidem Episcopi Narbone conuentum agitarunt per hæc tempora, communiq; sententia quindecim canones promulgarunt, studio videlicet ecclesiasticæ disciplinæ in mores reuocandæ. Tarraconensis Metropolitanus tametsi concilio Toletano non interfuit, Cæsaraugustæ cum Præsulibus suæ ecclesiæ contributis, tribus capitibus explicuit, quo pacto ad ecclesiam catholicam recipiendi essent, qui sectam Arianam vellent abdicare. Toleti præterea, Oscæ, atque Barcinone conuentus peculiares habiti sunt, quorum acta ex sancti AEmiliani Cucullati peruetusto codice peti possunt: vt hic sigillatim referantur operæpretium non est. Ad Regis actiones redeamus. qui Bada Regina defuncta, pacis studio conciliandæ cum Francis Regibus, immemor iniuriarum, Clodosindam alteram Childeberti Austrasiani Regis sororem, matrimonio sibi iungi vltro postulauit, obtinuitque tandem. consiliorum patris in Ermenigildum sæuientis, qua de caussa Francorum animi erant exulcerati, participem non fuisse docuit, fratrisque casum se ex animo doluisse monstrauit. Itaque regia puella Anthari Longobardo, cui pacta erat, prætermisso, in Reccaredi regiam torumque migrauit: & cogitatio Francos subijt diuersæ religionis coniugia, neque esse legitima,

tima, neque cohærere feliciter: Longobardum adhuc vana deorum superstitione teneri, Reccaredum Christum seruatorem, quòd Christianorum commune est omnium, tota vita professum. Leandri præterea & Fulgentij opera, & ipsum catholicum factum, & in vniuersam ditionem veram religionem atque veterem reuocasse. De harum nuptiarum tempore auctores variant: & illud constat sub extremam Reccaredi ætatem cum Francis fœdus factum: Romanorum reliquias, qui Hispaniæ partem aliquam retinebant, Gotthorum armis exagitatas, aliquotque prælijs victas: Vascones imperio rebellantes, studio rerum nouarum, eodem victoriarum cursu domitos. Regem immortali gloria parta ob res bello paceque præclarè gestas, magnitudinem tum animi, tum etiam ingenij atque consilij singularem, veræ pietatis cultum, cùm regnum tenuisset annos quindecim, mensem vnum, dies decem,
601 vitam cum morte commutasse, salutis anno sexcentesimo primo. Toleti sub ipsam mortem peccata pœnitentia publica, ex Christianorum veteri ritu procurasse Isidorus est auctor. & Gregorius scribit, Ermenigildi meritis factum vt Hispania sectam Arianam abdicaret, veritatem amplecteretur. Tres Reccaredo filij erant, Liuua natu maximus, Suinthila & Geila. Liuuam quidem ex priori vxore natum, regno ætas apta declarat. Suinthila & Geila vtram habuerint matrem ignoratur. Ad hos & Reccaredum patrem, quoniam Hispani Reges nunquam intercisa maiorum serie genus reuocant, vt multorum opinio habet, & monimenta antiquitatis declarant, veteresque historici, Alfonsus Rex cognomento Magnus, & Isidorus Pacensis cognomento Iunior affirmant: vt omnia ad intelligendum plana sint, huius familiæ stemma lectoris oculis subijciendum existimaui. Athanagildi vxor Gosuinda, Galsuindam peperit & Brunechildim. Clodouei Regis Franci ex Clotario filio nepotes fuerunt Guntrandus, Chilpericus, & Sigibertus. Chilperico Galsuinda nupsit, quæ Fredegundis insidijs circumuenta perijt, vti antea dictum est. Sigibertus ex Brunechildi Childebertum, Ingundim, & Clodosindam genuit. Athanagildi successor Leuuigildus, ex priori vxore Theodosia Ermenigildi & Reccaredi pater, Gosuindam Rex factus duxit. Ermenigildo Ingundis vxor data: Reccaredo Clodosinda. Est autem ad obseruationem insigne in Reccaredi rebus gestis, & deinceps in Gotthica historia Comitum & Ducum frequentem mentionem extare in ciuilis magistratus significatione. Comites dicebantur, qui prouinciam aliquam cum imperio gubernabant. Duces qui vrbem aut regionem aliquam præsidio militari obtinebant. ad hos quoniam summa rerum respiciebat, & cudendæ in stipendium scilicet monetæ facultatem habebant, factum vt aureus nummus vulgò vocetur ducatus. Neque ij modò, quibus reipublicæ moderatio erat demandata, Comites dicebantur: sed etiam quibus in bello alicuius functionis cura imposita erat, quique in Gotthorum regia honorem aliquem gerebant, eodem nomine censebantur. Vnde Comites Cataphractarij, Clibanarij, Sagittarij, Tiuphadi in re militari castrisque. Domi Comes stabuli, qui vulgò est Condestable, cubiculi, patrimonij, notariorum Comites, omnia fortassis ex Romani imperij æmulatione: Gotthorum Regibus, vt Romanæ

potentiæ

potentiæ hac ætate non multum concedebant, ita honorum nomina ex Romano more libenter vsurpãtibus. Eadem imitatione, vti quidam non ineptè suspicantur, Flauij prænomen, quo primus Reccaredus vsus est, ad Gotthorum Reges transijt frequens consequentibus annis. Toleto Regiæ vrbis appellatio accessit, quoniam eo nomine Græci sedem imperij vrbem Constantinopolim cohonestabant. Illud constat Comites Ducesq; hac ætate temporarij magistratus nomina fuisse: deinde Regum beneficio imminuta plerunq; potestate & minutis oppidis definita, facta hæreditaria.

Liuua, Vvittericus, Gundemarus Reges. Cap. II.

IVVA Reccaredi filius vix annos viginti natus, ad Gotthorum regnum post patris mortem funusq; accessit. AEtas iniuriæ opportuna erat: & dissidia superiora nondum satis pacata male cogitantibus occasionem præbebant. cùm magni, pij, iustiq; Regis specimen dedisset, videbaturque paternis vestigijs insistens, ad immortalem gloriam sibi aditum patefacere, Vvitterici proditione ijs artibus assueti perijt. Regnum biennium tenuit: nulla re præterea gesta ad memoriam insigni, nisi quòd formæ totius dignitate, atq; in ætatis flore sublatus, incredibile in animis subditorum sui desiderium reliquit. Repeiuntur in Hispania eius nomine percussæ monetæ aureæ, additis verbis argumẽto insignis pietatis HISPALI PIVS. nam ne prioris Liuuæ, qui huius magnus patruus fuit, esse credantur, facit diadema affictum capiti insigne, ante Leuuigildi tempora Gotthorum Regibus insolens inusitatumque, vt superius est indicatum. Parricidæ, merces proditionis regnum fuit: quod factionis opibus armisque subleuatus occupauit, tenuitque annis sex, mensibus decem. Bello bonus est habitus, & Romani exercitus reliquias pellẽdi tota ditione, cupiditate cùm aliquoties aduersa prælij fortuna pugnatum esset, Vvitterici Duces ad Segontiam in Celtiberis, quæ pars est Tarraconẽsis Hispaniæ, hostem collatis signis superarunt. Interea Childeberto Austrasiano Rege defuncto, duo eius filij successerunt bipartito regno. Theodobertus Austrasiæ, Theodoricus Burgundiæ Reges facti. Theodorico Vvitterici filia Hermemberba pacta in Galliamq; principali apparatu missa, breui ad patrem integra redijt. caussæ in incerto fuerunt. fama tenuit, Theodoricum pellicum, quibus ad insaniam vsque deuinctus erat, arte & carminibus impeditum ne regiæ virginis florem delibare posset. Alij Brunechildis arte affirmarunt, vt sola rerum potiretur, nurum nulla sua culpa ad patrem amandatam. Eius iniuriæ vlciscendæ studio, cùm Vvitterici legati finitimas prouincias obiuissent, bellum in Theodorici caput conflatum. Agilulphus Longobardus, Clotarius vetus Theodorici hostis, Theodobertus Austrasiæ Rex fratris iniurijs prouocatus, adulterio ipsum conceptum iactare soliti, ad commune fœdus accessere. Theodoricus animi ferocia fracta, cùm tantùm periculi belliq; esset in manibus, ditionis parte concessa, fratrem sibi conciliauit: & nimirum natura compellebat, vt ei potius faueret, quàm exter-

nas

nas iniurias vindicaret. Omnino eo præsidio detracto cæteri confœderati conquieuerunt, belliq; apparatus grauissimi continuò dissipatus est: ex eoq; aduerso successu, Vvittericus cùm despectui esse cœpisset, erumpente odio, quod in subditorum animis diu hæserat, & reuocandæ Arianæ perfidiæ, cuius factionis, vt arbitror, viribus Rex euaserat, consilia agitare fama vulgauerat, à populo in regiam improuisò impetu facto, inter prandendum trucidatus est. Occisi corpus per plateas vnco tractum à coniuratis, atque inter populi conuitia fœdatum modis omnibus in ignobili loco est tumulatum. Ea calamitate Liuuæ innocentis necem exoluisse creditus est: & præcipuo documento persuasum diuinam vltionem, tametsi aliquando sera esse consueuit, nunquam irritam videri. Gundemarus Vvitterico occiso Gotthorum

610 rum regnum continuò obtinuit salutis anno sexcentesimo decimo: an coniurationis princeps regnandi spe tantum facinus suscepit: an procerum suffragijs cùm bello paceque prudentia esset singulari. Francorum viribus adiutum arbitror (licet enim in rebus tam dubijs hallucinari) qui Vvitterico infensi erant Regem factum: argumento vectigalis annui quod Francis à Gundemaro solui consueuisse satis constat ex Bulgarani Comitis Galliam Gotthicam pro Rege ea ætate gubernantis litteris, quæ ad hanc diem Compluti & Oueti inter veteres schedas librosque seruantur. Vnde præterea intelligitur Gundemari legatos à Francorum Regibus semel violatos, sacros etiam inter gentes barbaras. In quo etsi commisisse videbantur vt hostium loco essent, noua missa legatione Hispanis oratoribus, ne conueniendi quidem Reges potestatem factam. His iniurijs Bulgaranus animo commotus, Theodorici oratores aditu Hispaniæ prohibuit: & cùm res ad bellum spectaret, correptis repentè armis Iubinianum & Corneliacum oppida, quæ ex fœdere à Reccaredo cum Francis inito Brunechildi cesserant, in Narbonensi Gallia, pulso Francorum præsidio ad Gotthorum potestatem reuocata. Ea ne Frãcorum armis repeterentur Brunechildis morte factum arbitramur nõ multo post consecuta, nulla ex se prole superstite. In Hispania Gundemarus Vascones imperio denuo rebellantes, Ducesq; & copias, quibus Romani limitis custodia in Hispania credita erat, prospero belli euentu exagitauit,

612 salutis anno sexcentesimo duodecimo, Toletiq; ex morbo obijt. Regnauit annum vnum, menses decem, dies tredecim: ex Hilduara vxore nullam, quod sciatur, prolem reliquit. Quo tempore Romanam rempublicam in Oriente Heraclius Phocæ successor obtinebat. Ecclesiam Romanã post Gregorium, Sabinianum, Bonifacium. III. Bonifacius eo nomine. IIII. gubernabat. Ecclesiam Toletanam Euphimij, Tonantij, Adelphij successor Aurasius studijs litterarum doctrinæque animi magnitudine & probitate cum quouis priorum comparandus. Eo Pontifice atque adeò primo anno regni Gundemari, viginti quinque Præsules ex varijs Hispaniæ partibus Toletum conuocati in caussa Toletani Episcopi, & Episcoporum prouinciæ Carthaginensis, conuentu coram Rege, eiusque iussu habito disceptarunt. Euphimius enim Toletanus Præsul in superioris Toletani concilij actis se Metropolitanum per imprudentiam dixerat prouinciæ Carpetaniæ. Reliqui Præsules Carthaginensis

ginensis prouinciæ, quæ regionibus multò latior erat, Euphimij subscriptionem vertentes ad occasionem libertatis, ecclesiæ Toletanæ parere recusantes, ad dicendam caussam vocati, sententiam mutare compulsi sunt: cùm secundûm Aurasij iura, tum à Rege pronunciatum esset, tum ab Episcopis. in quibus Leandro fratri iam defuncto successor Isidorus Hispalensis, Innocentius Emeritensis, Eusebius Tarraconensis, & præter hos, nisi codices sunt vitiati, Beniamin Dumiensis erant. Quam sententiam separato codicillo Carthaginensis prouinciæ Præsules quindecim, quorum res agebatur, confirmarunt. Protogenes sanctæ ecclesiæ Segontinensis, Theodorus Castulonensis, Minicianus Segobiensis, Stephanus Oretanus, Iacobus Mentesanus, Magnentius Valeriensis, Theodosius Ercauicensis, Martinus Valentinus, Tonantius Palentinus, Portarius Segobriensis, Vincentius Bigastriensis, Eterius Bastitanus, Gregorius Oxomensis, Præsidius Complutensis, Sanabilis Elotanus. Vnde intelligitur Toletani Metropolitani ditione multo plures ecclesias olim quàm nostra ætate contineri. Nam de Primatu, quem in omnes Hispaniæ ecclesias obtinet, neque nunc disputamus, neque tunc de illo suscepta erat disceptatio. Ex Montani haud dubium tempore olim Toletani Episcopi, conuentu in ea vrbe habito ius in omnes Carthaginensis prouinciæ ecclesias Præsulibus Toletanis datum, ipsi quorum caussa agebatur confitentur: vt huius conuentus acta & horum Episcoporum sanctio manifestè declarant.

Sisebuti regnum *Cap. III.*

GVNDEMARI funere solenni ritu, multorumque lacrymis procurato, eorum videlicet qui ægrè ferebant virum bonum, Principem excellentem, & in summa magnitudine animi, multa humanitate temperatum tam breui occidisse: Sisebutus procerum suffragijs in defuncti locum cooptatus, bonorum dolorem magna ex parte mitigauit, haudquaquam ignorantium quantum in nouo Rege esset animi, quantum consilij. Belli & pacis artes eximias, religionis amor, atque litterarum studia illustrabant. Erat enim Latini sermonis non expers, res ijs temporibus comparanda miraculo: extantque eius ingenij monimenta epistolæ aliquot, & D. Desiderij Viennensis Episcopi vita (si tamen eius est, & non potius alterius Sisebuti, quod magis puto) Theodorici Burgundi Regis, cùm tanti viri liberas increpationes non ferret, iussu interfecti, vi lapidum cerebro comminuto. Extat Granatulæ epitaphium in rudi lapide incisum Amatoris Episcopi defuncti anno sexcentesimo quartodecimo, 614
quem Sisebuti regni annum secundum facit: & nimirum is lapis ex veteris Oreti ruinis aduectus creditur, ab oppido Granatula dissiti duobus tantùm millibus passuum. Conceptam de suis virtutibus spem, breui Sisebutus auxit, illustrauitque, Asturibus & Rucconibus, qui loco-

rum natura confisi nouo imperio rebellarant, breui domitis parereque compulsis, vtrunque Flauij Suinthilæ ductu & virtute: vnde illi ex aliquanto interuallo ad regnum Gotthorum gradus. Rex ipse Romanorum reliquias toties resurgentes ad veterem Suinthilæ exercitum nouis copijs adiunctis, quas magnis delectibus tota prouincia habitis conflauit, nouo bello persequi constituens atque in eorum fines inuectus bis acie victor extitit: & non paucas vrbes illis eodem victoriæ cursu ereptas in suam potestatem redegit, ad fretum nimirum Gaditanum & Oceani littora, vbi Bæticæ & Lusitaniæ pars in Romanorum ditione erat. Atque ita viribus hostes debilitauit, vt vix haberent vbi consisterent in Hispania. Victoriæ gloriam clementiæ laude illustrauit hostibus magno numero, cùm ab ipsius militibus capti essent, in libertatem restitutis. Id religionis commercio datum. redemptionis pretium vltro militibus ex regio ærario numeratum. Cæsarius Patritius rem Romanam in Hispania gubernabat. Is suarum rerum desperatione, & quoniam parum spei erat propter locorum longinquitatem Heraclium Imperatorem auxilia opportunè missurum, vltro Sisebutum de pace compellare constituit. Eius impetrandæ leuis quidem, opportuna tamen sese obtulit occasio. Cæcilius Mentesanus Episcopus vitæ tranquillioris studio, ecclesiæ administratione relicta sese in monachorum collegium abdiderat, quod situm fuisse arbitror in Romanorum ditione. Eum à Rege ad dicendum caussam desertæ ecclesiæ vocatum Cæsarius, quoniam à suis retinebatur, vltro ad Regem deducendum curauit. Rei perficiendæ cura Ansemundo legato demandata. iniunctum præterea vt de pace ageret: datæque in eam sententiam litteræ, quibus secundùm salutem Regis animum ad pacis cogitationem prouocare contendit. parceret innoxio Christianorum sanguini, cuius copia Hispaniæ agri pluuiarum instar in stagna redundabant. Cæcilium Episcopum regiæ beneuolentiæ conciliandæ studio mittere: arcum amoris pignus, tenue quidem donum si ex rei natura metiatur, magnum si ex mittentis voluntate pensaret. Grata hæc legatio Sisebuto fuit. Itaque ad pacem procliuis Theodoricum legatum ad Cæsarium misit cum litteris, quem ille adiunctis alijs legatis, quo pax esset constantior, ad Imperatorem transmittendum curauit. Erat Heraclius natura deditus astrologorum & ariolorum vanitati. Ab ijs intellexerat metum ingentem impendere Christianis à gente circuncisa. Quod de Sarracenis debuerat de Iudæis interpretatus, nationem illam omnibus modis vexatam, extra imperij prouincias expulerat: nactusque opportunitatem aduentu Theodorici legati sæuiendi amplius, pacis legibus de quibus in Hispania conuenerat facilè assensum præbuit: modò eius exemplo Sisebutus induceret in animum Iudæorum gentem imperijs omnibus exitialem ex vniuersa Hispania pellere. Ea re sibi nihil gratius fore, nulloque officio amplius beneuolentiam conciliari posse: id vt faceret vehemẽter se etiam atq; etiam rogare. Heraclij auctoritate & hortatu, non quod ille cupiebat modò Iudæi ex Hispania pulsi sunt, vniuersæque adeò Gotthicæ ditionis finibus

prohibiti:

prohibiti: sed etiam minis & supplicijs coacti religionem Christianam sacraque suscipere. Quod in Christianorum moribus nefas est, quenquam malo cogi ad professionem veræ pietatis. neque tunc Sisebutus factum temerè vsurpatum prudentioribus probauit, vt Isidorus est auctor. Extant in Gothorum legum volumine geminæ de hac re leges quarto regni anno à Sisebuto promulgatæ. quod Episcoporum iudicio decerni præstitisset, id Rex ad suum arbitrium reuocauit: cùm iuris inter homines Reges sint iudices, religionis Pontifices, quorum sententiam de re tanta expectare æquius profecto fuerat. Verùm regij conatus tanti sunt. Plerique metu Regis, nostri facti: quidam ex animo, pars multo maxima simulatè: non pauci ex fuga euasêre in Galliæ partem eam, quæ Francorum imperio parebat. Hi quoniam iuncti veteribus suæ sectæ incolis ingentem numerum efficiebant, Sisebuti exemplo Heraclij auctoritate (& commodùm Seruatius & Paternus oratores Constantinopolim venerant ex Gallia) quod in cæteris prouincijs præstitum erat cupientis in Gallia obseruari: Iudæi omnes ex ea prouincia discedere post aliquot annos compulsi: Dagoberti Regis edicto capitale fore sancientis, nisi cuncti intra certam diem mortales Christianæ religionis cultum tota ditione susciperent. Plures exilio solum vertere maluerunt: reliqui tempori seruientes veræ pietatis cultum aut simulando aut amplectendo incolumes manserunt. Ita gentem flagitiosam & Christi Dei sanguine pollutam, diuina vltio nouis toto orbe calamitatibus per hæc tempora exagitabat. verùm externa mittantur. In Hispania pari decernendi libertate Eusebius Barcinon. Episcopus loco à Rege motus est, vt ipsius Sisebuti litteræ declarant, substituto alio: quòd in theatro quædam ab histrionibus agi concessisset, quæ ex vana deorum superstitione traducta, aures Christianæ abhorrere videbantur. Regis videlicet auctoritate, disciplina ecclesiastica reuocabatur. Cuius studio Hispali octo Episcoporum cōuentus habitus est, Sisebuti regni anno septimo, Isidoro Præside. In eo conuentu Acephalorum secta explosa est, quæ pridem in Oriente compressa, in Hispania resurgere cœperat, Syri cuiusdam Episcopi opera & fraudibus. quo à Patribus conuicto, & sectam palàm abdicare coacto, singulorum Episcoporum diœceses de quibus erat disceptatio certis finibus circunscriptæ. Virginibus sacris virorum colloquio interdictum: ipsique adeò collegij præfectæ vetitum præter Abbatem & eum monachum, cui virginū cura esset demandata, quempiam alium è monachorum numero conuenire: ac ne hos ipsos quidem sine arbitris alloqui datum, & de rebus tantùm diuinis. Interfuit cum Episcopis concilij actionibus Rector rerum publicarum Sisiselus, ad veterem exemplarium fidem vulgata lectione, vbi Sisebutus legitur castigata. His rebus intentum Regem, atq; de republica & religione bene mereri pergentem mors oppressit, salutis anno sexcētesimo vigesimo primo. 621
Regnauit annos octo, menses sex, dies sedecim. De mortis caussa varij rumores iactati. quidam pharmaci salutaris quidem, sed vltra mensuram præbiti copia extinctum putarūt: alij dixerunt, medicorum fraude venenum pro medicamēto propinatum. Et nimirum in magnorum Principum obitu, mul-

ta ſingi credique conſueuerunt: eorum præſertim qui præclaris actionibus ſubditorum voluntates ſibi conciliarunt. Defuncti funus non magis ſuorum cura celebre fuit, quàm amore ciuium & veriſsimis totius populi lacrymis. Extat Toleti ad Tagi ripam ſuburbanum templum D. Leocadiæ nomine, quod hoc tempore male materiatum ruinam apertè minatur, à Siſebuto eleganti opere ædificatum. ſic vulgo perſuaſum eſt. Omnino Rodericus Præſul Toletanus, templum Leocadiæ nomine Toleti à Siſebuto extructum fuiſſe ait. Proditur præterea Siſebuti diſciplina claſſes à Gotthorum gente comparatas: vt qui eatenus terreſtria bella proſpere geſſerant, nauigandi peritia ex Themiſtocleo inſtituto maris imperium obtinerent: cui cætera parere vſu exploratum eſt. & fortaſsis de Africa cogitabant, Romanis propemodum pulſis ex Hiſpania. Nam Mahometem nouæ ſuperſtitionis ſpecie victorijs Aſiam & Africam cùm luſtraſſet, traieciſſe in Hiſpaniam, atque Iſidori auctoritate metuque Corduba fugatum, pro vano repudiamus: neque cum ratione temporum conueniens, neque externis hiſtorijs conſentaneum: tametſi nonnulli ex noſtris ſcriptoribus id affirmare non dubitarunt, pudenda homines ſecuritate. Siſebuti filius Reccaredus, ætate puer atque regni mole ſuſtinenda impar, cùm tribus menſibus à morte patris regnaſſet defunctus eſt, nulla præterea re geſta.

Suinthila & Rechimirus Reges Cap. IIII.

SISEBVTO & Reccaredo morte ſublatis, Suinthila procerum ſuffragijs rempublicam gubernandam ſuſcepit. Res ſuperioribus bellis præclarè geſtæ, & Reccaredi patris memoria gentis beneuolentiam conciliarunt, vt vnum in primis dignum iudicarent, cui Gotthicum imperium demandarent. Plurimum audaciæ inerat, neque conſilij minus: laboribus neque corpus fatigabatur, neque vincebatur animus: tanta præterea munificentia in eos quos res aſperæ fatigabant, vt vulgò Pater pauperum vocaretur. Vaſcones ferocem gentem & barbaram, atque noui imperij occaſione denuo tumultuantem, correptis præterea armis Tarraconenſis prouinciæ fines ferro flammaque vaſtantem, ſua tantùm præſentia ex ſuperioris videlicet belli memoria conterritos, compulit deditionem facere. admiſſos in gratiam vrbem Ologitum ſuis ſumptibus ædificare mandauit, vt compedum inſtar eſſet, & nouarum rerum ſtudium frænaretur. præſtare eius rei facultate carere, quæ toties tentata infeliciter ceſsiſſet. Eam vrbem quidam Olitum fuiſſe arbitrantur in Nauarræ finibus. Secundum Vaſconum bellum Romani, qui ſuperioris fœderis beneficio magis quàm ſuis viribus nitebantur, Hiſpaniæ poſſeſsione decedere ſunt compulſi: in qua ſeptuaginta amplius annos Luſitaniæ & Bæticæ partem ad vtriuſque maris oram alternantibus ſæpe ditionis finibus obtinuerant. Qua de cauſſa Eboram nonnulli affirmant à Gotthis magnis operibus munitam,

vbi

vbi geminæ turres firmissimæ structuræ monstrantur, Sisebuti Regis (sic ducta per manus opinio habet) opus: vt quoniam in vtriusque ditionis finibus sita erat, propugnaculi instar esset arcisque fortissimæ ad hostiles Romanorum incursiones arcendas. Tanto tempore vt Romanorum imperium in exigua Hispaniæ parte tenuerit, Africæ vicinitatem fecisse credimus, nouas indies copias supplementi caussa mittentis: quo præsidio per hæc tempora destituti, cùm tantum belli esset in manibus aduersus Mahometis arma, facilè Gotthorum virtuti cesserunt. Duo Patritij, qui ad vtrunque mare pro rata portione res gerebant pro Romanis, in Regis potestatem venerunt. alter industria Regis in partes attractus, virtute alter & armis superatus est, cùm vim repellere pararet. Res tantæ intra quintum regni annum à Suinthila perfectæ. quo anno nimirum à Christi ortu sexcentesimo vigesimo sexto, stabiliendæ successionis in familia studio, Rechimirum 626
filium regni consortem declarauit, in minori atque adeò puerili ætate paternas atque auitas virtutes ab eximia indole repræsentantem. Qua re quoniam in eo Gotthorum mores & iura euertebantur regia potestate facta hæreditaria, quæ procerum suffragijs veteri instituto deferebatur, gentis voluntates abalienatas arbitror. Et constat ex hoc tempore virum paulò ante summum, nullum Regem fuisse: republica perturbata vis & audacia dominabatur. Neque prius conquieuere prouincialium animi, quàm Suinthilam & filium de regni gradu & fastigio deturbarent. Quæ caussa Isidoro fuit Gotthorum historiæ, quam ad hunc annum perduxit, non amplius proferendæ. nimirum nobilissimi paulò ante Regis, & propinqui probra & calamitatem litteris vulgare recusauit. Neque tutum erat reipublicæ vulnera, tanquam desperatæ curationis carcinomata stylo contrectare. motus intestinos atque gentis proditiones memoria propagare consilium non fuit. Illud præcipuè in Suinthilæ moribus vituperatur, quod pulsis ex Hispania hostibus & publica pace fundata, vitijs animum contaminauit: nobili documento sanciens, esse difficilius animi cupiditates tenere in rerum omnium potestate, quàm armis & virtute hostes vincere. Theodora vxor, Sisebuti Regis filia vt quidam arbitrantur, & Agilanus frater, quibus sese & rempublicam gubernandum tradiderat, magnam illi inuidiæ qua flagrabat partem conflarunt, hostiumque partem maximam illo pacis tempore adiunxerunt. Toletanam ecclesiam Aurasij successor Helladius Suinthilæ regno gubernabat, vir prudentiæ, modestiæq;, & eruditionis laude cumulatus à cupiditate omni remotus, magni præterea laboris summæque constantiæ. Iuuenis supremo Gotthorum magistratu abdicato, erat enim Rector rerum publicarum, excolendi Christianis virtutibus animi cupiditate in Agaliensi monasterio Toleti monachum induit. Vnde cùm monasterij Abbas breui euasisset, Regis Sisebuti auctoritate ad ecclesiæ Toletanæ regimen translatus est, non magis suis virtutibus illustris, quàm Illefonsi institutione: quem in Diaconorum numerum cooptatum ex aliquãto interuallo successorem habuit. Et verisimile est Helladium suorum temporum perturbatione commotum animo, vitæq; tædio extinctum: nam quo

tempore Sisenandi proditione an rebellione Suinthila sublatus est,& ipse in viuis esse desijt Iusto successore. Erat Sisenandus vir magno animo, neque minus domesticis copijs insignis,quàm belli artibus clarus. Is regnandi ambitione corruptus, neque id quibus modis assèqueretur quidquam pensi habens, & Suinthilæ Regis odio contemptuq;,quem publica gentis inuidia flagrare considerabat, in Franciam ad Dagobertum Regem profectus, Regis sui euertendi cupiditate incensus auxilium impetrauit.Habere se totius prouinciæ studia excitata, sed metu prohiberi ne rem tantam absque externo præsidio inchoarent.Suinthilam Regis nomine exercere tyrannidem vitijs omnibus obnoxium: neque vnquam in terris monstrum fuissè vllum tam ex contrarijs & inter se pugnantibus naturæ studijs cupiditatibusque conflatum. Abundantius & Venerandus firmissimas Burgundionum copias Cæsaraugustam duxere. Gotthi proceres qui voto cum Sisenando sentiebant,palam Gallici auxilij fiducia à Suinthila deficientes eum,Rechimirum filium,& vxorem regno expulerunt. Quidam Suinthilam & filium Toleti ex morbo decessisse affirmant. concilij quarti Toletani acta huic opinioni resistunt. vnde præterea intelligitur Agilanum Suinthilæ fratrem Sisenandi partes haudquaquam syncera fide fuissè secutum: ex Francorum historijs Dagoberto Regi decem pondo auri appensa, quæ æde D. Dionysij absoluenda attributa sunt.Rege Suinthila Ioannes Cæsaraugustanus Episcopus Maximi successor,vitæ probitate,eruditionis laude,atque benignitate in pauperes vnus maximè per hæc tempora celebratur. De ratione celebrandi Paschatis librum scriptum reliquit. Ioanni æquales,Vincentius & Ramirus fuerunt: Vincentius in S. Claudij Legionensis,Abbatis munere fungens, Arianorum secta,quæ sopita videbatur resurgente, defensæ veræ religionis ergo sanguinem fudit. Corpus eius in Hispaniæ vastatione generali Ouetum migrauit. Ramiri ossà in S. Claudij Legionensis monasterio, vbi monasticam vitam exegit, ad latus aræ maximæ sacello tumuloque dicato seruantur. Regnauit Suinthila decem annis: regno pulsus est salutis anno sex-
631 centesimo trigesimo primo.

Sisenandus Rex. Caput. V.

ISENANDVS in ea temporum perturbatione & rerum omnium colluuione considerans, scissis prouincialium studijs pro se & aduersus æmulum, regnum diu stare non posse: optimum iudicauit fore religionis prætextum popularibus obtendere: quo nihil est in speciem fallacius. Ex tota ditione septuaginta circiter Præsules conuocati Toletum ecclesiasticæ disciplinæ, quæ vitio temporum collapsa erat nouis legibus adstringendæ videlicet caussa, (sic fingebatur).Maior tamen cura suberat vt Suinthilæ actionibus Patrum decreto reprobatis, qui eius partibus erant addicti posito factionis studio animos ad concordiam reuocarent.Ad quintum Decembris diem eius seculi anno

li anno trigesimo quarto, in D. Leocadiæ primus conuentus est habitus. 634
Erat is annus tertius ex quo Sisenandus Rex cœperat regnare. In eo conuentu nouus Rex genibus nixus coram Patribus, humillimoque totius corporis habitu, inter singultus & lacrymas, quæ ex oculis copiosæ manabant, preces pro se diuini numinis propitiandi caussa fundi petijt: quorum caussa conuenerant, sancirent suis decretis disciplinam ecclesiasticam. Regis oratione animati Patres synodos Episcoporum, quos quotannis per prouincias haberi volebant, celebrandi formam rationemque præscribunt. Patres sedendo atque sententias dicendo consecrationis antiquitatem sequuntor. Patrum voluntate, proceres quos interesse visum erit ad conuentum admittuntor. Summo mane templi, vbi conuentus est habendus, ianuæ clauduntor, vna excepta Patribus admittendis, adhibita præterea ianitorum custodia. Proponendi ea de quibus à Patribus disceptandum erit, Metropolitani ius esto: de priuatis caussis referre Archidiaconi partes. Missale & Breuiarium vnum esto in Hispania. Eius rei perficiendæ cura, quoniam Isidoro, qui primas partes in eo concilio tenuit, creditur esse demandata, vsus obtinuit vt Missale & Breuiarum Mozarabum, hoc est, ex antiquo Gotthorum more conseruatum; sacrorum precumque diurnarum & nocturnarum ritus, Isidoro tribuantur. tametsi nonnulla Leander inuenit, plura progressus temporis addidit. Ante Epiphaniæ festum quoto die Pascha sit celebrandum sacerdotes inter se communicanto. Metropolitani sibi contributis ecclesijs idem litteris significanto Liber Apocalypsis Ioannis Euangelistæ inter libros sacros numerator. Calæciæ ecclesiæ reliquæ Hispaniæ instituto cereum paschalem sacra cæremonia & precatione lustranto. Neque Episcopi neque presbyteri ante trigesimum ætatis annum, & qui se populo probarint initiantor. Iudæos amplius ad religionis Christianæ professionem cogere nefas esto. Qui Sisebuti Regis compulsu susceperunt in data fide perstanto. Iudæi, quique ex eorum sanguine sunt prognati ad publicos magistratus ne admittuntor. Viri sacrati non verticem tantùm sed caput totum capillis in coronæ figuram conformatis radunto. Nullus ad regnum accedito nisi procerum & Antistitum liberis suffragijs. Sacramentum Regi datum ne violator. Reges concessa ad salutem, potestate ne ad tyrannidem abutuntor. Suinthila, eius vxor, filij, & frater diris deuouentor ritu Christiano, ob ea quæ impiè & crudeliter gesserant regia abusi potestate. Nimirum Patres eo decreto regnum Sisenando confirmare cupiebant: & in posterum documentum statuere, ne quis eorum amentiam vellet imitari. In qua sententia illud paulò crudelius videri posit, quod ad liberos quos ætatis innocentia debuit excusare, pœna peruenit. sed id & antiquum est, & ab omnibus vsurpatum. quo nimirum liberorum caritas cum republica fortius detineret patres, & ab omni cogitatione scelerum retardaret. Metropolitani hoc ordine propriæ manus signo concilij decreta confirmarunt. Primus Isidorus Hispalensis, deinde Selua Narbonensis, tertio loco Mausonæ, Innocentij, & Renouati in ecclesia Emeritensi successor Stephanus. post hunc Iustus Toletanus, qui omnibus

ſermonibus ſolitus, Helladij prædeceſſoris mores actioneſque carpere, ob morum aſperitatem à ſuis clericis in lecto, conſtrictis faucibus ſuffocatus perijt, tertio pontificatus anno, ac ferme ſtatim poſt ſolutum hoc concilium Toletanum. Quintum locum Iulianus Bracarenſis occupauit, poſtremum Audax Tarraconenſis: de reliquis Præſulibus non exiſtimo fore laborandum. Pimenij tamen Aſsidoniæ Epiſcopi, quem huic concilio interfuiſſe ſubſcriptio propriæ manus declarat, nomen ad hanc diem expreſſum cernitur, tum in ea vrbe in D. Iacobi templo, tum ad Mellariam ſecundo ab eo municipio lapide in D. Ambroſij, quod ad maris littus ſitum eſt. nimirum vtrunque templum Pimenius ex ritu Chriſtiano ſacrauit. Legum Gotthicarum volumen, quod vulgò Forum Iudicum dici conſueuit, in hoc quarto Toletano concilio editum fuiſſe, viri eruditionis laude & eruendæ antiquitatis diligentia præſtantes, non exiguo numero perſuadere conantur, Iſidori potiſsimum opera Regis Siſenandi auctoritate. quod & peruetuſti earum legum codices adſcriptum initio habent, leges eas in concilio quarto Toletano eſſe in vnum corpus collatas. Alij malunt eam diligentiam & laudem ad Egicam, qui in poſtremis Gotthorum Regibus ponitur, ablegare: quod conſequentium Regum nomine plures in eo volumine leges extant. cùm ab exiguo principio in iuſtum volumen temporis progreſſu creuiſſe veriſimilius videatur. Circunfertur præterea vulgò breuis celebrandi concilia formula Iſidori nomine, quam nonnulli exiſtimant ex hùius concilij actis conſarcinatam, adiunctione multarum rerum, quæ ex alijs concilijs decerptæ ſunt: Iſidori autem nomen adſcriptum conciliandæ auctoritatis cauſſa. commentum probabile, quod cæteris deferentibus, primas in eo conuentu partes tenuit. Verùm de his quiſque ex ſuo iudicio ſtatuat. nobis argumenta in neutram partem aſſenſum neceſſariò exprimere viſa ſunt.

Chintilæ regnum. Cap. VI.

SISENANDVS Rex & Iuſtus Toletanus Præſul, coniunctis fermè funeribus ſublati ſunt. vigeſimo omnino die poſt quam Iuſtus à ſuis eſt interclusa anima ſuffocatus, Siſenandus
635 ex morbo Toleti obijt, anno ſexcenteſimo trigeſimo quinto. Regnauit annis tribus, menſibus vndecim, diebus ſedecim. In eiùs locum Chintila procerum & Antiſtitum ſuffragijs, vt in ſuperiori conuentu cautum eſſe memoraui, Rex creatus eſt. Iuſti Pontificatum Eugenius eo nomine ſecundus obtinuit, & ſuis virtutibus & Iſidori Hiſpalenſis amicitia clarus. Ex quo cùm aliquando quæſiuiſſet, an ſuperioris ſententiam, qui poteſtate inferior eſt ſoluere poſſet: & an Apoſtolos iudicaret pari præditos fuiſſe poteſtate, litteras ad eum hoc exemplo dedit. Domino cariſsimo &
,, virtutibus inclyto Eugenio Epiſcopo Iſidorus. Veſtræ ſanctitatis litteras
,, per nuncium ſuſcipiens Verecundum, rerum omnium conditori grates impẽ
,, dimus, quòd eccleſiæ ſuæ ſanctæ mentis & corporis veſtri valetudinem con-
,, ſeruare dignatur, atq; ad inquiſita pro modulo parati ſatisfacere, exoramus

orationum veſtrarum ſuffragijs ab ærumnis opprimentibus à Domino ſubleuari. Verùm quòd in quibuſdam quæſtionibus venerabilis veſtra fraternitas, licet vos non ignoretis, me compulit reſpondere: quod maioris ſententiæ innodatio niſi in mortis articulo à minori nequaquam valeat enodari, ſed potius ab inferiore prolata à ſuperiore iure mediante caſſetur, orthodoxi Patres quidem Spiritus ſancti auctoritate præuia ſanxerunt: aliter autem quolibet aſtruente ſicut eſt veſtræ prudentiæ cognitum, prauum ſuborietur exemplum, ſcilicet gloriatio ſecuris, contra eum qui ſecat in ea. Quod verò de parilitate agitur Apoſtolorum, Petrus præeminet cæteris, qui à Domino audire meruit: Tu vocaberis Cephas, tu es Petrus &c. & non ab alio aliquo, ſed ab ipſo Dei & Virginis filio honorem Pontificatus in Chriſti eccleſia primus ſuſcepit. Cui etiam poſt reſurrectionem filij Dei, ab eodem dictum eſt, Paſce agnos meos, agnorum nomine Eccleſiarum Prælatos notans. Cuius dignitas poteſtatis &ſi ad omnes catholicorum Epiſcopos eſt transfuſa, ſpecialius tamen Romanus Antiſtes ſingulari quodam priuilegio, velut caput cæteris membris celſior permanet in æternum. Qui igitur debitam ei non exhibet reuerenter obedientiam, à capite ſeiunctus acephaliſmo ſe reddit obnoxium. Quod ſicut illud S. Athanaſij de fide ſanctæ Trinitatis ſancta eccleſia approbat, & cuſtodit quaſi fidei catholicæ articulum: quod niſi quiſque fideliter firmiterque crediderit, ſaluus eſſe non poterit. Hæc veſtræ dulciſsimæ caritati breuiter prælibaui conſiderans illud Philoſophi, Pauca ſufficiunt ſapienti. Vale. Huius epiſtolæ fragmentum ante quadringentos ferme annos Lucas Tudenſis ei diſputationi inſeruit, qua Albigenſium ſectam vires in Hiſpania colligentem, doctè & eleganter exagitandam ſuſcepit. Ad Regis Chintilæ actiones redeamus: quem Siſenandi fratrem germanum nonnulli fuiſſe arbitrantur, vtrunque ex Suinthila natum. Verùm huic opinioni maiori eruditione & numero reſiſtunt alij ex quarti concilij Toletani actis: vbi Suinthilæ memoria multis ignominijs fœdatur, quod filio præſente auſuros Patres haudquaquam fore, non inepta prorſus coniectura arbitrantur. Illud conſtat Chintilam ſuſcepta regni adminiſtratione, metu inteſtinæ diſcordiæ, Siſenandi exemplo nouum Epiſcoporum conuentum habendum curaſſe: Patribus nimirum cupiebat ſuam electionem inaugurationemque probare. Longum videbatur ex vniuerſa ditione dum confluerent omnes Præſules expectare. Patres duos & viginti, ac ferme ex prouincia Carthaginenſi Toletum intra primum Chintilæ regni annum conuenerunt. qui annus à Chriſti ortu fuit ſexcenteſimus trigeſimus ſextus. 636
In D. Leocadiæ conuentus habitus eſt. In eo nouem omnino leges ſunt promulgatæ. atque lege proxima ſancitum, Idibus Decembris quotannis Litanias ex ritu Chriſtiano triduo celebrari. Suſceptum antea pietatis officium veteri Eccleſiæ more, vt aduentante Aſcenſione ſupplicationes Deo fierent pro terræ frugibus, in ſæua luporum rabie Mamercus Viennenſis lapſam veterem diſciplinam addito ieiunio nouiſque precibus inſtaurauit ante annos ferme ducentos: quod aliæ imitarentur prouinciæ Gregorius Magnus proximo ſeculo grauiſsima peſte Romæ procuranda D. Marci feſto die ſimiles

supplicationes haberi quotannis sanxit. Vinci se Hispania non est passa in eo religionis studio. ad alia duo anni tempora, quæ in Gerundensi concilio decreta diximus ijs supplicationibus peragendis, nouo instituto Patres Toletani conuentus mensem Decembrem Litanijs celebrandis dicarunt: pro nullo commodo aut periculo temporario, sed venia delictorum, quorum erat magna licentia impetranda, ob idq; maiori religione remedium excogitatum. Aliæ eius concilij leges minutæ sunt: quippe Chintilæ Regis electione confirmanda consumuntur, atque filiorum eius patrocinio: quos ab omni iniuria, defuncto etiam patre tutos fore mandabant.. ac nominatim lege de ambitu diris execrationibus sancitum, ad regnum accedere nisi libera electione atque suffragijs: ijsque tantùm qui ex antiqua Gotthorum nobilitate nati essent. Prensare autem ante Regis mortem, quoniam tumultuum & proditionum seminarium erat, nefas haberi mandatum. In eo conuentu, quod inter Toletana concilia quintum est, Eugenius Toletanus Episcopus primas partes tenuit: atque actiones concilij his verbis confirmauit. Ego Eugenius Dei miseratione Toletanæ ecclesiæ, prouinciæ Carthaginensis Metropolitanus Episcopus, his communibus decretis annuens subscripsi. Sequitur Tonantius Palentinus Episcopus, vt peruetusti codices habēt. Post hos Episcopi viginti. Horum Patrum decreta vt totius prouinciæ consensu fixa rataque essent, proximo anno quinquaginta amplius Episcopi ex tota ditione Gotthorum à Rege conuocati Toletum conuenere. Ad D. Leocadiæ templum prætorio vicinum (nunc arci regiæ coniunctum est, veteris elegantiæ & amplitudinis vestigia retinens) ante diem quintum Idus Ianuarij, salutis anno
637 sexcentesimo trigesimo septimo, conuentus habitus est. In eo decem & nouem leges sancitæ. pars disciplina ecclesiastica constituenda consumitur, pars confirmandis quæ de Rege eiusque filijs superiori conuentu decreta erant. Additum præterea ne Rex regno inauguraretur, priusquàm conceptis verbis Iudæorum genti se haudquaquam opem laturum iuratus: ac ne permissurum quidem, vt quisquam à religione Christiana alienus tota ditione impune vitam ageret. Selua Narbonensis Episcopus, Iulianus Bracarensis, Eugenius Toletanus, Honoratus Hispalensis, Isidori per hæc tempora defuncti successor, conuentui interfuerunt. Post hos Protasius Valentinus Episcopus alijq; Episcopi concilij actis subscripserunt. Braulius Cæsaraugustanus Episcopus, qui Ioanni fratri in ea ecclesia successerat, cæteris deferentibus, propter ingenij eruditionisq; laudem, litterarū doctrinæq; studia, concilij actiones rexisse fertur: decreta, legesque sanxisse. Litteras ad Honorium per hæc tempora Romanum Pontificem dedit: cùm illi Patres suas actiones probare cuperent. Eas litteras ob dictionis elegantiam, sententiarum grauitatem, atque structuræ venustatem, magnam Romæ admirationem excitasse Rodericus Præsul est auctor. His concilijs ex sententia celebratis Chintila, magis quàm vlla alia re gesta memorabilis fuit: & fortasis hostibus tota ditione pulsis, & pace publica stante res bellicæ sine cura habebantur. Intestini motus Regis diligentia, Patrum auctoritate, cùm species religionis obtenderetur, comprimebantur, prouincialium voluntatibus omnium ad concordiam

cordiam pacisque consilia reuocatis. Obijt salutis anno sexcentesimo trigesimo nono. Regnauit annos tres, menses octo, dies nouem. 639

D. Isidori vita & mors. *Cap. VII.*

X CONCILII sexti Toletani actis Isidorum diem iam obijsse monstratum est, & ex Illefonsi scriptis intelligitur extremo Sisenandi Regis anno, qui à Christi ortu erat sexcentesimus trigesimus quintus. tametsi alij ad Chintilæ regnum de quo proximè dictum est, longæuam scilicet vitam propagasse arbitrantur. Leandri, Fulgentij, & Florentinæ virginis, germanus frater fuit. alij Theodosiæ Reginæ addunt Ermenigildi & Reccaredi matris: ætate minimus, animi & virtutum indole patri Seueriano, quem nonnulli Carthaginensis prouinciæ Ducem faciunt, suisque fratribus æqualis: eloquentiæ, doctrinæ, atque ingenij laude multo maior. quod vulgati Isidori nomine libri declarant: quorum catalogum Illefonsus & Braulius in eius vita texuerunt. Indicio sapientiæ fuit examen apum in cunis circum infantis os volitans, quod nisi de magnis viris neque credi neque dici solet. tametsi in primis annis discendi desperatione ob ingenij tarditatem, simul superbi pædagogi metu è domo paterna aufugisse fertur. Verùm cùm erraret per agros putealis aspectu funis vsu & attritu excauati, monitus quantæ vires diuturnæ consuetudinis essent, vincique naturam arte & constantia & labore, retro pedem retulit. Rei gestæ monimentum Hispali in D. Isidori cœnobio, pars putealis ex marmore monstratur. Ab his initijs in eam doctrinæ atque eruditionis laudem euasit, qua vniuersam Hispaniam illustrauit, catholicæ ecclesiæ, fratribus à Leuuigildo Rege relegatis, adiumento fuit. Multum contulit Leandri siue industria siue astus. cùm ab exilio redijsset, Isidorum tunc iuuenem, incertum qua de caussa, sed intra conclaue tamen inclusit, sublata prorsus vagandi facultate. quod ille otium ad occasionem euoluendi innumeros libros conuertit: vnde Etymologiarum volumen prodijt, quod Braulij hortatu, ex indefessà lectione consarcinauit, opus spissum & varium, atque ea ætate comparandum miraculo. Ex ea custodia non ante est liberatus, quàm Leandro defuncto successor ei est subrogatus. Susceptam ecclesiam cùm optimis legibus atque institutis temperasset, intelligeret autem inanem omnem curam esse nisi à primis annis ceræ instar ad omnem pietatis partem pueri formarentur, collegium Hispali constituendum curauit, iuuentute litteris & sapientiæ studijs imbuenda. Vnde tanquam ex arce sapientię plurimi prodierunt morum probitate & doctrinæ laude insignes. In his Illefonsus & Braulius. Romam Gregorio Magno Pontifice profectum nonnulli affirmant, amicitiæ videlicet quæ cum fratre olim inita erat confirmandæ studio. nam quòd breui temporis spacio atque adeò ipsa natalis Christi nocte iuisse & redijsse aiunt: geminas præterea candelas ex arte ab ipso confectas in eius sepulcro Ferdinando primo Rege repertas inextincto lumine: Mahometem Corduba ab Isidoro pulsum addunt, pro vanis repudiamus:

pudiamus: cùm neque ad tanti viri laudes addant, & cæteris quæ de eo verè commemorantur, fidem abrogare videantur. Quid enim inanius, quàm fabulosis commentis velle sanctorum virorum laudes vitamque illustrare? Quid religionis synceritati mendacio exitialius? Illud constat, Isidori auspicijs reipublicæ statum optimis legibus gubernatum: ecclesiasticæ disciplinæ instaurandæ caussà tum Hispali, tum Toleti aliquot Episcoporum conuentus habitos. ecclesiam sibi demandatam quadraginta circiter annos tenuit. In extrema affectaque ætate grauissimo morbo implicitus discipulorumque humeris in S. Vincentij templum delatus (Ioannes Episcopus & Vparcius amicissimi moribundo aderant) publica peccatorum confessione, atque sacræ mensæ epulo ex Christianorum more conscientiam procurauit. se adeundi toto triduo omnibus qui vellent fecit potestatem. blandissimis præterea verbis vniuersos qui aderant consolatus, eorum quæ commiserat veniam tum ab vniuerso populo intermorientibus vocibus, tum à diuino numine ardentissima oratione & humillimo totius corporis habitu postulauit. Demum inter suorum eiulatus, ac vniuersæ ciuitatis lacrymas extremum spiritum edidit in eodem D. Vincentij templo, pridie Nonas Aprilis: quo die quotannis eius memoria in Hispania, dicato festo celebratur. nam de anno quo obijt non satis est exploratum. nullum testamentum condidit, quoniam quidquid in bonis erat reliquum, per eos dies egenis erat eius iussu datum. Romanæ ecclesiæ principatum per totam vitam agnouit, inde sacra petenda, legesque viuendi dictitans. quod cum omnibus sermonibus vsurpauit, tum sub ipsam mortem contestatus genti est fore si ab ijs, quæ tradita erant, diuinis præceptis doctrinaque recederent, vt omnibus malis implicati scelerum pœnas exoluerent, de rerum culmine deturbati atque grauissimis ærumnis oppressi. quòd si his malis castigati ad sanitatem tandem reuocarent animos, maiori quàm antea gloria parta cæteris nationibus superiores euasuros. In vtraque re non inanem vatem fuisse superioris temporis memoria cladesque, & nostræ ætatis amplitudo ostendunt: cùm imperium Hispanicum videamus olim oppressum ob Vvitizæ Regis impios & sacrilegos ausus, nunc ab exiguis initijs profectum atque à veteri calamitate resurgens in eam amplitudinem creuisse, quæ ipsius orbis ferme finibus terminatur. Isidoro defuncto Theodisclus natione Græcus ex aliquanto interuallo successor in ecclesia Hispalensi subrogatus est. Hunc nonnulli affirmant Isidori libros multis locis deprauatos, Auicenæ Arabi tradidisse vt in linguam Arabicam conuersos ipsiusmet nomine vulgaret. quod de Auicena falsum est quippe Sorsani æqualis testimonio in ipsius Auicenæ vita exploratum est, post trecentos amplius annos deinceps vixisse, neque venisse in Hispaniam, sed in Persarum regia vitam omnem propagasse. Sunt qui scribant Bonifacio. VIII. Rom. Pon. deliberante de ijs qui doctorum ecclesiæ nomine & numero essent cohonestandi: fuisse qui Ambrosio Isidorum præferendum, aut quatuor certè alijs quintum adijciendum iudicarent. Opinioni fidem tanti viri eruditio facit: in omni litterarum genere excellentis, & quoniam in eo numero duo Patres Italici generis sunt, nullus ex Occidente.

Occidente. Isidori certè nomine non eodem tempore tres in Hispania viros eruditionis & probitatis opinione excellentes extitisse constat: Isidorum Cordubensem Episcopum, cui ob antiquitatem Senioris cognomentum est: Isidorum Hispalensem, cuius actiones explicuimus: postremo Isidorum Pacensem, qui quòd duobus fuit ætate posterior, Iunioris cognomen tulit. tametsi nonnunquam ea appellatione Isidorus Hispalensis à Cordubensi secerni consueuit. Ne te lector idem cognomen in errorem mittat caue.

Tulga, & Chindasuinthus, & Recceſuinthus Cap. VIII.

N CHINTILAE defuncti locum procerum suffragijs Tulga subrogatus est, ætate quidem iuuenis, cæterùm æquitatis atque religionis laude senilique prudentia nulli posthabendus. Bello strenuus erat, consilio bonus, liberali ingenio, & quæ virtus Regum propria esse debet, præcipua benignitate in eos quos res angustæ vexabant. regias scilicet opes non ad priuata commoda, neque ad voluptatum instrumentum, sed ad multorum præsidium, populique salutem congestas esse considerabat. Verùm ab optimis initijs ad summa nitentem, mors importuna præcepsque Toleti ex morbo oppressit, eius seculi anno sexcentesimo quadragesimo primo, cùm rempublicam guber- 641
nasset annis duobus, mensibus quatuor. Sigibertus Gemblacensis Tulgam ait, iuuenem ingenio leui fuisse, vitiorum licentia suorum animos exacerbasse: demum à subditis regno pulsum. Nobis Illefonsi Præsulis, qui visa retulit, auctoritas potior est, quàm externi hominis commentum ex nationis odio, aut ob regionum longinquitatem fama vitiata natum. Tulgæ obitum Gotthorum imperium instar nauis rectore destitutæ, ventorumq; flatui obnoxiæ opportunæque, Flauius Chindasuinthus vi atque armis continuò occupauit, an Tulgæ ætatem despectui habens illo viuo, an Gotthorum copijs armatus tantam rem aggressus est: cùm ius ferrent in armis, reliqui regni proceres populusque temerarium iudicarent, tyrone & subitario exercitu, qualis intestino dissidio conflatur, cum exercitatissimis legionibus signa cõferre. Regnum per tyrannidem occupatum benè gessit, inaugurationis vitium totius vitæ probitate, prudentia, atq; constantia compensare satagens. Nam reipublicæ statu composito Episcopos ex tota ditione Toletum sexto regni anno conuocauit, vt in re præsenti de rebus quæ ad religionem & rempublicam pertinebant maturo consilio disceptarent. Triginta Episcopi conuenerunt. vigesimo octauo Octobris die, qui dies Apostolorum Simonis & Iudæ memoria sacer est, primus conuentus est habitus. In eo concilio, quod inter Toletana septimum est, sex canones editi sunt. In ijs ex Valentini concilij instituto, quod Theodorici Regis & Symmachi Romani Pontificis imperio habitum erat, Episcopo cuiuis animam agenti mandatum è vicinis Episcopis aliquem, qui esset ad id vocatus adesse, defunctiq; funus præsentem procurare: qui secus faxit, vocatusque venire neglexerit, anathematis ignominia notatus anni spatio è gradu atque dignitate deijcitor. Aucto-

rem

rem habeo, qui controuersiam ait inter Hispalensem & Toletanum Episcopos exortam de Primatu, Patrum auctoritate in hoc concilio compositam. Postremo nimirum capite sanxerunt, ex vicinis Episcopis vnum aliquem singulis mensibus Toletum venire, suaque præsentia Regiam vrbem cohonestare, id Regis dignitati, atque Metropolitani honori dari affirmantes. Verùm ea prærogatiua atque honore Primatus dignitatem haudquaquam Toletano Præsuli contributa esse, Patrum subscriptiones conuincunt: vbi post Orontium Emeritensem, & Antonium Hispalensem, Eugenius Toletanus, & Protasius Tarraconensis subscribunt. sequuntur Episcopi alij antiquitatis ordine. post hos absentium Episcoporum Vicarij. qui & ipsi non consentientes tantùm, sed & definientes subscribunt nouo exemplo, neque à Tridentini concilij Patribus nostra ætate vsurpato. Porrò Antonius Hispalensis Episcopus in Theodiscli locum suffectus erat, nuper de gradu deiecti: quòd cùm Græcus natione esset, Græca leuitate prauas de religione opiniones in vulgus spargeret Isidori etiam scriptis, quorum facultatem nactus erat, vitiatis, vti paulò ante dictum est. quò nimirum maior esset auctoritas doctrinæ ab ipso traditæ. Agente Chindasuintho Rege, Patrum auctoritate loco motus, atque ex Hispania præceps deturbatus, in Africa Mahometis sacra suscepit. vsq; eò excæcantur mortalium animi hausta semel impietate. Theodiscli casum Chindasuinthus Rex ad occasionem arripiens Regiæ vrbis Primatus honore decorandæ à Romano Pontifice impetrauit principatus ecclesiastici iura Hispali, vbi hactenus hæserat, Toletum migrare. sic Toletani Primatus fautores affirmant, neque argumento satis idoneo, neque documento paulò vetustiori. Romanam ecclesiam per hæc tempora Theodorus & Theodori successor Martinus, eo nomine primus obtinebant. Chindasuinthum fama est, & antiqua monimenta declarant, cùm studio teneretur Hispaniæ litteris illustrandæ, ad Theodorum Romanum Pontificem ablegasse Taium Episcopum Cæsaraugustanum: vt Gregorij Magni commentaria, quibus librum Iob ad mysticas significationes traductum eleganter explanarat, diligenter conquisita, atque cum fide descripta secum auferret in Hispaniam. Volumina ad Leandrum, cuius nomine in lucem prodierant, missa (si vnquam tamen missa erant) iniuria temporum interijsse. teneri maximo desiderio Patris vtriusque memoriam ex ijs libris instaurandæ, catholicæ pietatis augendæ, ecclesiasticæ bibliothecæ locupletandæ. Rempublicam suis iam nitentem viribus parta pace, profligata impietate, nulla re magis illustrari, quam sapientiæ studijs & religionis puritate. Rem vtranque ex libris antiquorum Patrum eruendam videri. Regiæ voluntates vehementes sunt, neque id Romani non considerabant. Verùm quòd in Hispania contigerat, Gregorij libri ferme de memoria hominum exciderant. scrinij Romani schedas omnes & tabularia excutere longum erat. Itaque diem ex die ducere, atque aliam ex alia moræ caussam nectere. cùm Episcopus, quoniam parum spei erat hominum diligentia impetraturum se quod volebat, ad Deum conuersus ardentissimis precibus petijt, ne tantos labores vanos esse pateretur, Regis sui pro pietate conatus præsenti numine adiuuaret. inter

has

has preces integra nocte conſumpta, die proxima locum deſignauit, vbi ſcripta Gregorij aſſeruabantur. fama tenuit, & ipſemet Taius litteris de ea re teſtatur ipſius Gregorij indicio atq; monitu voti compotem fuiſſe factum. Per idem tempus Fructuoſi nomen in Hiſpania celebre erat, quòd vitam principalem, cùm ex regio Gotthorum ſanguine eſſet patre Duce, cum priuata atq; adeò monaſtica commutaſſet. In ipſo ætatis flore Tonantij Palentini Epiſcopi præceptis & diſciplina ad pietatis ſtudia conformatus, ætate confirmata, perfectioris vitæ amore ad Virgidunenſem tractum (Vierzum vulgò dicimus) in ſolitudinem ſe abdidit: vbi monachorum collegium ex ſuomet patrimonio conſtituit Iuſti & Paſtoris martyrum nomine. ad Compluticam ſub monte Irago, eius monaſterij veſtigia monſtrantur. Aſturicæ, quæ vrbs non procul ijs locis ſita eſt, inter eius eccleſiæ ſacerdotia Abbas Complutenſis locum habet, nimirum conſequenti tempore monaſterio diſsipato. Ex diplomate à Rege Ramiro eo nomine tertio, eccleſiæ Aſturicenſi conceſſo conſtat, Fructuoſi monaſterium non ipſius tantùm patrimonij reditibus fundatum, ſed & regia Chindaſuinthi liberalitate poſſeſsionibus auctum, variaque ſuppellectile exornatum. Extat præterea vicinis locis ſancti Petri nomine monaſterium alterum amœnis vndique montium clauſtris incluſum Fructuoſi opus: cùm tantam hominum multitudinem, quanta indies opinione ſanctitatis ipſius excitata confluebat, prioris loci anguſtiæ non caperent. Valerius Abbas, cuius extat de vana ſeculi ſapientia liber, aliaq; monimenta ingenij, tum ſoluta tum numeris aſtricta oratione, Vvamba Rege, ei monaſterio præfuit. Gennadius Epiſcopus Aſturicenſis ſalutis anno nongenteſimo ſexto, inſtaurato ædificio amplificauit. Vtriuſque rei indicio eſt lapidi inciſa inſcriptio, in ipſa templi ianua, qua aditus in monaſterium eſt. Tertium monaſterium Gadibus ædificandum Fructuoſus curauit, in continenti. Quartum nono ab eo littore milliari. alijs locis alia, tum virorum, tum fœminarum. Inter eas virgines Benedicta principem locum obtinuit, quòd ſponſo relicto, cui pacta erat, viro in primis nobili & copioſo, ad Fructuoſum aufugit conſeruandæ virginitatis ſtudio ſuccenſa. Hæc ſub extremam Chindaſuinthi Regis ætatem in Hiſpania gerebantur: quo tempore regnum quod per vim occupauerat, familiæ ſuæ hæreditarium facere ſatagens, filium Flauium Receſuinthum imperij conſortem declarauit, ſalutis anno ſexcenteſimo quadrageſimo octauo: cum ipſe ſolus rempublicam 648
gubernaſſet annos ſex, menſes octo, dies viginti. Vixit præterea annos tres, menſes quatuor, dies vndecim. quod tempus in filij regno ponitur: quòd ob præcipitem atque affectam patris ætatem ſolus ipſe rerum potiretur, & rempublicam vniuerſam pro voluntate gubernaret. Obijt Chindaſuinthus Toleti quidem ex morbo, aut vt alij tradunt, vi veneni vitalibus corruptis. Corpus autem tum eius, tum Ricibergæ vxoris in monaſterio ſancti Romani nomine tumulatum eſt: quod hodie monaſterium ſecundùm Durium amnem Taurum inter & Tordeſyllam viſitur Hormiſguæ nomine ipſius Chindaſuinthi ſepulturæ deſtinatum opus.

Tria Concilia Toletana. *Caput. IX.*

CCLESIAM Toletanam per hæc tempora Eugenius eo nomine tertius obtinebat, alterius Eugenij successor, Helladij discipulus. Ex Helladij enim schola tum hic, tum tres alij qui proximè præcesserant Toletani Præsules prodierunt. Is otij litterarij cupiditate antea relicta Toletana ecclesia, vbi honestum locum inter eius templi sacerdotes obtinebat, Cæsaraugustæ ad D. Engratiæ cucullum induit, monasticæ vitæ insigne. inde à Rege Chindasuintho per vim ad ecclesiæ Toletanæ gubernacula extractus est. Ecclesiastici cantus numeros temporum negligentia deprauatos, ad meliorem rationem antiquitatisque regulam conformauit. Librum de Trinitate composuit. Dracontij operi, in quo heroico carmine mundi conditionem descripsit, Geneseosque initium eleganter explanauit, diei septimæ explicationem, quæ desiderabatur adiecit. Ijs ex versibus, alijsque epigrammatis, quæ ad nostram ætatem conseruata sunt, non inelegantis fuisse ingenij, neque prorsus ineruditi intelligitur. In ijs epigrammatis Chindasuinthi & Recibergæ, quorum beneficio auctus erat, epitaphia extant, crassum aliquid sonantia, magis ætatis vitio, quàm auctoris culpa. Sunt qui Eugenium Illefonsi auunculum fuisse affirment: cui opinioni Illefonsi ipsius scripta & Iuliani resistunt, in quibus de re tanta mirum silentium est. nam cælitum numero adscriptum fuisse, tametsi ecclesiæ Toletanæ fasti sileant, nonnulla Martyrologia Nouembris Idibus Eugenij nomine adscripto, ei opinioni suffragantur. Illud constat, Eugenio Pontifice Recceswinthi Regis opera Toleti Episcoporum conuentum ex tota ditione habitum. flagrabat enim Rex catholicæ religionis amplificandæ studio, diuinos libros tum ipse euoluere solitus, tum disputationibus de rebus sacris libenter interesse: aurum, gemmas, vestemque pretiosam multam templis donare, diuino cultu illustrando non desistebat. Nimirum vt ita faceret, domestica paulò ante defuncti patris exempla excitabant. Episcopi duo & quinquaginta in Petri & Pauli basilica sextodecimo
658 Decembris die, salutis anno sexcentesimo quinquagesimo octauo Toleti concilium habuere, quod inter eius vrbis concilia octauum est. Eo die Rex ad Patres ingressus, paucaque de more præfatus, coram codicillum obtulit: in quo fidei catholicæ de scripto concepta professio continebatur. Patres in eo non tantùm vt de religione statuerent, quæ ex commodo ecclesiæ futura essent, hortatur rogatque: sed reipublicæ etiam statum temperarent, antiquis legibus noua censura vbi opus esset, additione etiam atque detractione castigatis. Proceres quicunque ex recepta Gotthorum consuetudine conuentum cum Patribus agitare compellebantur, idem vt facerent obtestatur. De Iudæis, qui superiorum Regum compulsu, religione Christiana suscepta, Iudaicos ritus & cæremonias consectabantur, quid esset statuendum maturè deliberarent. Etenim libellus supplex à Iudæis Reccesuintho oblatus, qui inter antiquas Gotthorum leges extat, velle se continebat, tametsi à Chintila per vim compulsi erant Christi sacra suscipere: sabbathum,

Sabbathum, reliquasq; Iudæorum cæremonias abdicare. porcinas carnes vt manducarent adduci non posse, magis stomachi fastidio ob cibi insolentiam, quàm quòd religione aliqua se vt ita facerent obstrictos putarent. mentis sanitatem satis declarare, cùm cibos alios cum his carnibus coctos edere minimè recusarent. Regis litteræ in conuentu magna Patrum gratulatione recitatæ. Ex ijs cùm in concilio relatum esset, communi sententia duodecim canones editi sunt. In ijs Regis votis copiosè satisfactum. insuper vota iuramẽtaq; illicita irrita fore sancitum. vetitumq; carnibus in Quadragesima, quo tempore ex vetusto ecclesiæ more Christiana ieiunia celebrantur, absque cuidẽti necessitaté vesci. Postremo regiæ exactiones & vectigalia, quorum prætextu ab alijs Regibus in ea temporum perturbatione, cùm regnuḿ is occupabat, non qui iure plus poterat sed qui armis, in subditorum fortunas grassatum erat, angustis finibus circunscripta. Considerabant Patres nusquam satis fidam potentiam esse, vbi nimia est: sæpe inuidiæ populari imparem fuisse: quæ sunt moderata durare, propriaq; esse. Regi Reccesuintho concessum ea lege paternam bonorum hęreditatem cernere, si ijs, qui iniuria spoliatos esse conquerebantur, auditis caussis satisfaceret, pretiumque exolueret, quanta rerum ablatarum esset æstimatio. Orontius Emeritensis, Antonius Hispalensis, Eugenius Toletanus, Potamius Bracarensis Metropolitani primas in eo conuentu partes occuparunt: secundùm hos Præsules alij, atq; in his Bacauda Egabrensis Episcopus, qua in vrbe ipso D. Ioannis cœmeterio nomen eius in marmore candido incisum extat, nimirum illius, aut alterius templi vnde lapis fuerit aduectus dedicatione facta, salutis anno sexcentesimo quinquagesimo, mense Maio. Subscribunt præterea actis concilij Abbates nouo exemplo, in quibus Illefonsus numeratur. Præterea proceres, tum Duces, tum Comites: quorum certè curæ reipublicæ pars aliqua permissa erat. Nec mirum: hæc enim concilia Toletana veluti regni comitia erant, conuentusque generales: vbi non tantùm de religione, sed etiam de republica communi omnium consensu disceptabatur. Post alterum biennium, huius seculi anno quinquagesimo quinto, nonum concilium Toletanum Regis diligen- 655
tia habitum est. Sedecim Episcopi Kalen. Nouembris in basilicam sanctæ Mariæ Virginis conuenientes, de rebus varijs leges septendecim promulgarúnt. In his Eugenius Toletanus cùm alij abessent Metropolitani, principem locum obtinuit. Maiori aliquanto numero Præsules viginti, consequenti mox anno nouum conuentum Toleti agitarunt Kalen. Decembris. In eo conuentu Annunciationis festum, quo die filij Dei nostra carne induti memoria celebratur quotannis ad octauum Kalen. Aprilis: quoniam is dies Quadragesimæ celebritate, & Christi Dei morte commemoranda occupatus erat, sancitum in diem octauumdecimum Decembris transferri. Expectationis festum vulgus dicere consueuit: nimirum temporis longinquitate memoria hominum vitiata, quod ad libros tamen ecclesiasticos manauit. Virgines Deo sacras, quas nouo nomine Beatas Patres vocant, distinctionis gratia flammeum nigrum, aut rubrum gestare insigne mandatum. Potamius Bracarensis Episcopus, quòd libidinis lapsu se contaminasset,

gradu motus, Episcopi tantum nomine retento. id temperamentum, supplicij seueritati adhibere placuit, quòd ipse coram libello supplici Patribus oblato culpam vltro confessus esset, seque nouem mensium spatio cultus victusque asperitate macerasset, diuinæ videlicet misericordiæ impetrandæ studio. Fructuosus cùm pridem ex Complutensi Abbate Dumiensis Episcopus esset factus, in Potamij locum subrogatus Bracarensis ecclesiæ à Patribus commendatam administrationem suscepit. quam ob caussam actis concilij post Eugenium Toletanum & Fugitiuum Hispalensem, tertius ipse atque inter Metropolitanos postremus subscribit. Exorta erat controuersia de Martini olim Dumiensis Episcopi testamento, cuius procuratio Sueuorum Regibus erat à Martino ipso commendata. in eorum Regum iura Gothorum Reges siue successerant, siue inuaserant. Vvamba Palatinus Regis permissu, quid statuendum in ea re foret Patres consulit. illi totius controuersiæ arbitrium penes Fructuosum, quem nouo honore auxerant, esse voluerunt: & quod constitueret ipse, id ratum iusque fore mandant. Fructuosi memoriam ob eximiam sanctitatis opinionem Bracarenses, Eborenses, Compostellani populi festo dicato ad sextumdecimum Kalen. Maij instaurare consueuerunt. Corpus eius Dumium inter & Bracaram in monasterio ab ipso exædificato sepulturæ mandatum, inde post quingentos circiter annos Compostellam migrauit Iacobi Gelmiridis cura, qui eius ecclesiæ primus Archiepiscopus fuit. defuncti virtute multa edita miracula: quorum partem aliquam Paulus Emeritensis Diaconus in historiam contulit, vt à nobis referantur pretium operæ non est. Fructuoso Irene virgo Lusitana æqualis fuit. ab insano amatore Britaldo, cùm eius nuptias contempsisset, interfectæ corpus, quô cædes esset occultior, in Nabanim proiectum, quo flumine Nabana virginis patria alluitur ad Scalabim in medio Tagi fluminis, in quod Nabanis influit, alueo repertum est. vndæ diuino miraculo in vtranque partem dimotæ: sepulcrumq; diuino opere fabricatum siccis pedibus qui quærebant inuenisse memorantur. Ex ea re virginis religionem ijs in locis confirmatam amplificatamque breui fuisse vrbis nomen indicio est, Scalabis appellatione ex eo tempore in Sanctæ Irenes mutata.

Diui Illefonsi vita. Cap. X.

RECCESVINTHI regni anno nono, qui annus à Christi ortu
657 erat sexcétesimus quinquagesimus septimus, Eugenius Toletanus Præsul eo nomine tertius, extinctus est. Illefonsus Agaliensis Abbas in eius locum cooptatus, eximia morum probitate. litterarum, doctrinæq; studia, atque ex multarum rerum tractatione & vsu collecta prudentia, multum apud proceres & populum commendabant: euiceruntque vt suis ciuibus imponeretur moderator rectorq; rerum sacrarum. Erat enim Toleti nobili genere natus, patre Stephano, matre Lucia. In excelsa atq; adeò nobilissima eius vrbis parte ædes monstrantur Illefonsi natalibus nobiles, (sic ducta per manus opinio populo persuasit, nullo præterea auctore).

Eæ ædes

Eæ ædes cùm Orgatij Regulorum consequenti tempore essent factæ, nuper in Societatis Iesu ius potestatemque migrarunt. quorum studio effectum, vt quod maiorum negligentia prætermissum videbatur, in nobilissima vrbe templum Illefonsi nomine extaret. Eugenio decessori nondum Archiepiscopo, cùm esset ingenio non prorsus insulso, & vt quidam arbitrantur Illefonsi propinquus, Illefonsus doctrinæ caussa operam dedit. Isidori Hispalensis Episcopi fama celebris erat in primis. Ad eum cultus ingenij capiendi studio, Hispalim missus, in collegiumque cooptatus, quod iuuentutis instituendæ caussa ab Isidoro extructum fuisse dictum est, viro doctissimo expoliendum se limandumque permisit. Ab eius latere non ante discessit, quàm omni liberali doctrina excultus, disciplinarum orbem absoluisset. Libri multi & varij, quos Iulianus successor in tria corpora ab ipso met auctore tributa ait, multis ingenij luminibus distincti & sententiarum maiestate graues, stylum magis redundantem eius seculi vitio, quàm castum atque nitidum consectantur. Ijs studijs atque totius vitæ tenore cùm summa omnia polliceretur, spretis honoribus ad quos generis nobilitas & vitæ merita vocabant, vitam principalem cum priuata atque adeò monastica mutare certus, in Agaliensi monasterio cucullum induit, multùm quamuis reluctante patre, vsque eò dum omnes monasterij latebras filij vestigijs insistens, perscrutaretur: cuius ille diligentiam eluserat è via declinans & tantisper retro vicinam sepem se continens, dum pater domum rediret, vano conatu speque filium ab ea mente posse deduci. Erat id monasterium non procul ab vrbe situm ad Septentrionalem plagam, siue Cosmæ & Damiani nomine dicatum vt quidam putant, Cixilæ auctoritate Illefonsum in Cosmæ & Damiani Abbatem fuisse affirmantis: siue vt Concilij Toletani. XI. acta declarant, sancti Iuliani: quibus maior fides adhibenda esset si in Gotthicis id codicibus legeretur. Stephanus pater filij susceptam vitæ rationem ægrè quidem sed probauit tandem, vxoris potissimum hortatu post longam sterilitatem affirmantis precibus a diuino numine impetratum, Virginis matris obsequijs deberi, qua se religione implicasset, si voti compos esset facta. datam superis fidem haudquaquam impune violari: redderent Deo diuina beneficia. Præstare filio ad tempus carere, quàm perpetuis conscientiæ cruciatibus viuos mortuosque macerari filio retrorsum reuocato. Exigui temporis iactura consultius fore sibi ipsis & filio redimere incolumitatem. In eo collegio quantùm breui profecerit indicio est eius monasterij præfectura post paucos annos eius fidei commendata: cùm Adeodato defuncto, qui post Helladium, Iustum, Richilam, eius monasterij Abbas fuerat, monachi non alium sibi præferendum gubernatorem iudicarent. Quo tempore in prædio Debiensi sua impensa virginum collegium fundauit atque constituit, parentibus interea defunctis. Ecclesiæ mox Toletanæ cura suscepta in omni virtutum genere secum ipse certare, maiorque conditione mortali visus est. Quis tam facundus & tanta rerum verborumque copia instructus exister, vt Illefonsi laudibus commemorandis par esse posit? Quis tali futurus ingenio est, qui Illefonsi actiones ita mādare litteris posit,

vt facta non ficta eſſe videantur? Quis tanta animi facilitate, vt quæ veriſſima ſunt, ijs fidem adiungere inducat in animum? Ex Gallia Gotthica Pelagius quidam & Helladius profecti, veteris Heluidij inſaniæ ſcintillas in Hiſpania exſuſcitare cœperant, Mariam Virginem negantes perpetuò virginitatem retinuiſſe. horum furorem ne patientia confirmaretur audacia, aut mora creſceret malum, ſibi Illefonſus impugnandum ſumpſit cominus diſputando, eminus libro euulgato, in quo perpetuæ virginitatis Mariæ patrocinium ſuſcepit. Ea diligentia erroris ſemina diſſipata, compreſſique nefarij eorum impoſtorum conatus. operæ nauatæ merces veſtis de cælo allata fuit. Cùm enim ad nocturnas preces perſoluendas contenderet menſe Decembri, ipſa nocte quæ feſtum Annunciationis diem nuper à Patribus inſtitutum præcedebat: templum maximum viſum eſt maiori fulgore micare, quam vt oculi mortales ferrent. tunc cæteris aliò atque aliò dilapſis præ terrore, ad aram ipſe progreſſus, cùm nixus de more genibus preces funderet, in cathedra vnde is ad populum concionari erat ſolitus, aſtantem beatam Virginem in auguſtiori quàm pro humano habitu ſpecie vidit, his eum verbis compellantem: Cultæ in tuo corpore virginitatis cum mentis puritate fideique ardore coniunctæ, noſtræque virginitatis defenſæ præmium erit ex cæleſti theſauro munus allatum. Inter hęc verba veſtem ſuis manibus capiti inſeruit, hac inquiens, filij mei, meaq;, quæ toto anno recurrunt feſta celebrato. Comites receptis à pauore animis cùm ad Præſulem accurriſſent, toto iam ſpectaculo ex oculis ſublato, ferme exanimatum inuenerunt. tum metus tum admiratio vocem intercluſerat, oculi tantùm in lacrymas ſoluebantur: quòd neque pares beneficio gratias agere poſſet, neque Virginem alloquio morari. Sic nimirum ſuſceptas pro pietate actiones conſueuit diuinum numen munerari. Cixila Illefonſi ſucceſſor hæc omnia memoria propagauit, ex ore Vrbani Archiepiſcopi item Toletani, atque Euantij Archidiaconi accepta, quibus per ætatem licuit rei geſtæ miraculo intereſſe. Lapis vbi beata Virgo veſtigio conſtitit, in ipſo templi Toletani aditu monſtratur, clatris ferreis incluſus, rei tantæ monimentum. Accidit prætereà, aut eodem anno vt Cixila ſentire viſus eſt, aut vt alij malunt proximo, nono Decembris die, qui dies virginis Leocadiæ memoria ſacer eſt, vt ad ipſum Leocadiæ tumulum, Rege præſente, atque Præſule ſanctiſſimo ſacris operante, ſepulcri lapide quo tegebatur, & quem vix triginta valentiſſimi homines loco mouere potuiſſent ſponte ſublato, tumulo egreſſa Leocadia, manum Illefonſi tangeret, atque in hæc verba prorumperet: Illefonſe per te viuit domina mea. Tum vniuerſo populo metu exanimato, Illefonſus in Leocadiæ virginis laudes effuſus vrbis ei atque Regis patrocinium commendauit: cupidusque rei tantæ ad poſteritatem certo teſtimonio propagandæ, gladiolo quem ex vagina detractum Rex ea de cauſſa obtulit, veli partem quo virginis caput tegebatur, priuſquàm ſe reciperet in ſepulcrum abſcidit. Ea veli pars cum gladio ad hanc diem in ſacro Toletani templi ærario conſeruatur & viſitur. His prodigijs perpetratis, quantùm auctoritatis Illefonſo acceſſerit, de ſuo ſenſu quiuis facilè exiſtimabit, quam ipſe perpetuo

virtutum

virtutum tenore studiose confirmabat, ac præsertim beneficentia in pauperes. quæ tanta in illo fuit, vt mos triginta pauperes quotidie alendi, quod fit in Archiepiscopi ædium ea parte, quæ templo coniuncta est, Illefonsi institutum esse credatur. (Et erat à maioribus susceptum, vt à Patriarchis qui ijdem Primates sunt, duodecim pauperes mensę adhiberentur quotidie). Ex ijs decem fœminæ sunt, viri duplicato numero. Canonicus per hebdomadam sacris in ara maxima operatus, sacra precatione pauperum mensam lustrare, & ne quid inopibus desit, diligenter considerare consueuit. Duas res natura pugnantes, lenitatem & grauitatem ita temperabat, vt neque seueritas de suauitate, neque facilitas quicquam de auctoritate detraheret. Cùm ecclesiam gubernasset nouem annis, ac mensibus ferme duobus vitam immortalitate mutauit, Reccesuinthi regni anno nonodecimo inchoante. Corpus ad Leocadiæ tumulatum, ad Eugenij decessoris pedes, in vastatione Hispaniæ funesta atque generali Senticam (Zamoram nos dicimus) migrauit: vbi dicato tumulo in Petri Apostoli templo magna populi religione colitur. Vestis de cælo allata simili casu iactata, Oueti seruatur in obserata arca ab oculis subducta mortalibus, eoque maiori religione culta.

Reccesuinthi obitus. Cap. XI.

LLEFONSO superstite Emeritæ conuentus habitus est ad octauum Idus Nouemb. salutis anno sexcentesimo sexagesimo 666
sexto. Duodecim Lusitani Episcopi in eam vrbem conuenentes, viginti tribus decretis disciplinam ecclesiasticam sanxerunt, quæ vt hic referantur non est visum. ac ferme de ratione precum ecclesiasticarum disceptatio suscepta erat, temporum vitio variantium. Per idem tempus in Africa Mahumetanæ sectæ arma impunè volitabant. Abdalla Moabiæ Dux Mahometis post tres priores successor, Africam prouinciam eripuerat Romanis, Gregorio Romanorum Duce & Præfecto ingenti prælio superato. Romani exercitus clades maxima fuit, ac ferme ea ætate nulla maior. Mauritaniæ Tingitanæ partem Gotthi ducta ex antiquo consuetudine retinebant, Septam præsertim atque vicinos agros. reliqua victori barbaro cesserunt, quam latè Mediterranei maris littora patent. Ex eo tempore nouum imperium est constitutum in Africa. Reges, penes quos tum de republica tum de rebus sacris gentis instituto arbitrium erat, Miramamolini vocati sunt, quæ vox credentium principem significat. nam in Asia eius nationis principes & rectores supremi, Caliphæ dicebantur. Ex Africa verò, cùm angusti freti faucibus dirempta sit, Hispaniæ vniuersæ imminere videbantur. Solis deliquium, quo dies obscurissima nocte mutatus est, Reccesuintho Rege, vt Rodericus Præsul est auctor, hæc mala orbi denanciasse creditum est. In Hispania Vascones bello domiti Reccesuinthi Regis ductu atque virtute, cùm correptis armis in vicinas prouincias populabundi irruissent. Pace parta Gotthorum leges, quæ temporis

iniuria vitiatæ erant, per otium castigatæ: ex veteribus multæ detractæ nouæque magno numero adiunctæ. Earum legum volumen indicio est, in quo Reccesuinthi nomine leges, omnes aliorum omnium Regum sanctiones multitudine superant. Tantis rebus perfectis Regem nobilissimum bello pa-
672 ceque, mors oppressit. Obijt Kal. Septembris mane, salutis anno sexcentesimo septuagesimo secundo. Regnauit, ex quo quidem à patre consors imperij factus est, annis viginti tribus, mensibus sex, diebus vndecim. Solus autem annis vno & viginti, mensibus vndecim. Extat à municipio Vallisoleto (Pinciam nonnulli vocant) octo passuum millibus dissitum oppidum Vvamba nomine (olim Gertigus vocabatur) in monte Cauro. In illud oppidum Toleto profectus se contulerat, cùm lethali morbo oppressus est. nimirum cæli mutatione, atque natiui aeris salubritate (erat enim familiæ gentilitium) afflictam valetudinem restituere habebat in animo. In eius oppidi templo Reccesuinthi Regis sepulcrum nostra etiam ætate monstratur. vnde alio tempore Toletum deductus, atque in Leocadiæ æde prope arcem tumulatus est ad aram maximam, Alfonsi Regis eo nomine decimi iussu atque diligentia. sic vulgò persuasum est. Nam quo tempore Philippus. II. Hispaniæ Rex, salutis anno millesimo quingentesimo septuagesimo quinto, coniuncta Reccesuinthi & Vvambæ mausolea vetusti operis, se præsente aperiri mandauit: nullæ litteræ sunt repertæ: ossa tantùm bombycinis implicata pannis, inclusaque thecis ligneis. Ex ætatis tamen prærogatiua suspicabantur viri eruditi magis quàm certo argumento confirmabant, Reccesuinthi Regis ossa dextram templi partem occupasse. Extat præterea prope Donnias, quod municipium supra Vallisoletum ad Pisoricam flumen situm est, Ioannis Baptistæ nomine vetusti operis, atque adeò Gotthicæ structuræ imaginem repræsentans, templum lapide iaspide atque marmore varium. In eo templo inscriptio seruatur sex versibus comprehensa: vnde intelligitur Reccesuinthi impensa ab imo totum extructum salutis anno sexcentesimo sexagesimo primo, ad indicium gentilitiæ ditionis: quam ijsce locis duos hos Reges obtinuisse viri docti non immerito suspicantur.

Bellum Narbonense Vvamba Rege. *Cap. XII.*

MPERIVM Orientis per hæc tempora Constantinus cognomento Pogonatus obtinebat. Ecclesiam Romanam Pontifex Adeodatus, is cuius extat epistola ad Gratianum Archipræsulem in Hispania (Gordianum Hispaniensis ecclesiæ Episcopum, Gotthicus AEmiliani codex habebat) coniugia soluentis eorum qui ob legum inscitiam proprios filios de sacro lauacro susceperant. In Gotthici imperij ea parte, quæ Galliæ Narbonensis finibus continebatur, noui grauesq; motus excitati. regnandi ambitio omnia naturæ iura peruertere solita magnorum imperiorum labes rem Gotthicam pulcherrimè stantem, cùm externi hostes deessent, intestinis dissidijs afflixit. Etenim Reccesuinthi Regis funere procurato, cùm prole careret, & defuncti fratres tantis

rebus

rebus impares essent ob imbecillam ætatem, Vvambam præcipuum dignitatis gratiæque locum in aula obtinentem, præterea bello strenuum, consilioque bonum, continuò collatis suffragijs Regem renunciarunt, tametsi rerum gerendarum magnitudinem atque præcipitem ætatem excusabat, omnibusque precibus, quibus lacrymæ addebantur, grauissimum imperandi onus deprecabatur. Nimirum vir prudens animo prouidebat multitudinis voluntates vt vehementes, sic mobiles esse, plerunque etiam inter se contrarias. Neque prius destitit deprecari, quàm ex Gotthis proceribus Dux quidam gladio districto, ni morem gereret mortem minitari cœpit. An vnus (inquiens) totius gentis voluntati repugnes, tuæque tranquillitati communem omnium salutem posthabeas? Nimirum magnò æstimas paucos annos quot in hanc ætatem cadunt. Ego verò nisi continuò pareas vitam ipsam, cuius conseruandæ studio impositum onus excutere cupis, hoc ipso gladio eripiam: & graui documento sanciam, neminem præposteræ modestiæ specie suam ipsius tranquillitatem publicis commodis debere potiorem arbitrari. Ijs minis fractus, ita procerum & totius populi voluntati cessit, vt sacræ vnctionis cæremonia inaugurari prius quàm Toletum ventum esset, omnino detrectarit. vrbi Regiæ is honos deberi videbatur: & mora temporis cupiebat aut studîa suorum mutari, aut totius prouinciæ, ne dissidij occasio esset, voluntates conciliare. Itaque ad tertiumdecimum Kal. Octobris cùm Toletum ventum esset, Quirico Præsule Toletano, qui Illefonso successerat, sacræ cæremoniæ Antistite Rex inunctus est in Petri & Pauli templo, quod prætorio vicinum erat, conceptis prius verbis commoda publica legesq; iuratus. Miraculo habitum est, cùm ex Regis capite columnæ specie vapor excitari, apisque sublimè volare visa essent. Ludibria sæpe oculorum à populo pro veris prædicantur dices: rectè, ni id etiam Iulianus Episcopus Toletanus confirmaret, in proprio commentario de bello Narbonensi Vvamba Rege. Proceres sacramento adacti in noui Regis verba iurare. in his Paulus defuncti Regis propinquus vt nonnulli arbitrantur: Græcum natione, quod alij existimant, nominis coniectura & fidei inconstantia declarant. Erat Vvamba natus in Lusitaniæ parte illa, quæ Igeditania veteribus fuit, vbi oppidum extat Idaniæ veteris nomine, prædiumque prope, vbi fons quadrato lapide inclusus emanat Vvambæ nomine. Locorum incolæ ducta ex antiquo opinione id prædium in Vvambæ possèssionibus fuisse habent persuasum. Sub initia regni Vasconum motus extiterunt, quibus imperij nondum satis firmati rationes despectui erant, & nouarum rerum studio tumultuandî occasiones sæpe captare videbantur. hoc bello Regem implicatum in Cantabriæ finibus, quò delectu suorum habito validas copias duxerat, ne videlicet prima negligendo serperet malum: noui belli maiori mole coorti in Gallia Gotthica cura solicitauit. multi quorum ex sententia res non erant & partium infecti studio Vvambam Regem nolebant, deficiendi consilia animis agitabant. Rebellandi initium Hilpericus Nemausi Comes fecit, locorum longinquitate confisus, magnis opibus & clientelis potens. Magalonæ vrbis finitimæ Præsul Gumildus, præterea Remigius Abbas in partes attracti.

Aregius Nemausi Episcopus cùm nullis artibus adduci potuisset vt fidem falleret, loco motus, atque in interiorem Galliam ablegatus est, Remigio in eius locum substituto. Aguntur omnia raptim, atque turbatè, neque quid legibus liceret pensi habent: vsq; dum ex Gallia Iudæi pridem ex Gotthorum finibus pulsi, auxiliares sint vocati. Paulus à Rege aduersus coniuratorum conatus continuò præmissus, magno vir ingenio, magnoque rei militaris vsu. copiarum tantum adiunctum, quantum satis esse videbatur ad rebellium vires frangendas debilitandasq;. Ille tempus venisse ratus perfidiæ depromendæ, quam eatenus inclusam animo tenuerat, lento itinere progrediens occasionem hosti dedit sese viribus confirmandi, defectionis ipse consilia cum Gotthorum proceribus communicans, atque mora temporis expectans rei benè gerendæ opportunitatem. Ranosindum Tarraconensem Ducem & Hildigisum Gardingum (nomen id Magistratus erat atque potestatis) factioni conciliauit. horum ope atque consilio Barcino, Gerunda, atque Ausa in ipso Hispaniæ aditu in potestatem redactæ. Ijs aucti viribus de Gallia cogitant, vbi iunctis cum Hilderico copijs, regiæ potentiæ sperabant sese haudquaquam fore impares. Argebaudus Narbonensis Metropolitanus initio quidem conatus suæ vrbis portas rebellibus claudere, cùm eorum celeritate esset præoccupatus, à Rege tandem deficere visus est, magis cùm non satis animi esset ad resistendum, quàm quòd proditorum caussam probaret. In ea vrbe Paulus concione tum ciuium, tum militum aduocata, Archiepiscopi primùm temeritatem accusauit, qui ciues de republica optimè meritos, neque quidquam mali cogitantes, vrbis aditu prohibere tentasset: caussas deinde explicuit cur iure Christiano putaret fas æquumq; esse Vvambæ imperium detrectare, neque legibus neque auspicatò, sed paucorum temeritate constitutum quæ vbi vigere cœpit, ibi non publicum consilium viget, sed vis & libido dominatur. Denique postulauit nouum Regem legibus creari, cuius imperium cuncti respicerent, cuius consilio & virtute Vvambæ conatus viresque frangerẽt. Fabulam Ranosindus apud ipsum argumenti auctorem peragens, palam magnisque vocibus vt cuncti audirent, negat se quenquam regio nomine digniorem ipso Paulo arbitrari. Idem cùm turbæ ex composito confusi plerique factiosi clamassent, reliqui quorum melior sententia erat, in tanta rerum colluuione silerent, Paulus Gotthorum Rex pronunciatus est. Corona capiti imposita, quam Reccaredus Rex Felici martyri Gerundensi dono dederat: factionis videlicet studio non modò publicas & priuatas fortunas expilabant, sed ne à sacris quidem templorum ærarijs sacrilegas manus temperabant. Hildericus primus defectionis auctor facilè in partes attractus, & Galliæ Gotthicæ vrbes omnes sub iugum missæ. præterea Hispaniæ Tarraconensis non exigua pars Ranosindi auctoritatem sequebatur. Eo rerum successu Paulus animo ferocior Regem Vvambam contumeliosis litteris prouocare non dubitauit, siue linguæ intemperantia elatus, siue noui regni auctoritatem sanciendi cupidus, ad multitudinem inani verborum sonitu in fraudem allici solitam. Ex his conuitijs, atque partium studijs natam arbitror opinionem vulgi, quæ Vvambam affirmat rusticanum hominem fuisse

fuisse ex aratro atque ligone ad sceptra vocatum: cùm esset ex præcipua Gothorum nobilitate, & præcipuum gratiæ & auctoritatis locum apud superiores Reges occuparet. Vuamba Rex Pauli perfidia cognita, aduocato procerum concilio, sententias rogauit: num commodius fore putarent continuò in Paulum mouere, vt perditorum hominum furorem, priusquàm adolesceret, in ipsis incunabulis extinguerent: an retro conuerso itinere præstare Toleti se nouis auxilijs & maioribus copijs confirmare. Variæ dictæ sententiæ. Pars, quibus plus inerat audaciæ, omnem moram exitialem disputare, qua proditorum vires crescerent, confirmarentur animi: militum ardorem pugnā expetentium restingui magna parte necesse esse. Quid enim receptus habeat præterquam cautionis specie turpissimæ fugæ significationem? famæ quanta in bellis momēta sint, quis ignoret? opinione potius hominum, quàm virtute victoriam stare, superiorum temporum varij & mirabiles bellorum euentus testantur. Pars fore consultius disputabat aliquanto temporis spatio noui regni statum confirmari, ne deserta Hispania à tergo maior belli moles instaret. Pauli proditione documentum datum, multorum ad defectionem arrectas esse voluntates. Exercitum præterea nouis delectibus confirmandum videri, cuius imbecillitatem Vascones nondum domiti satis indicarant. Magnis Imperatoribus sæpe exitiale fuisse popularis auræ flatu moueri, atq; opinioni hominum terga dare. Vuamba auditis procerum sententijs, atque vtriusque partis rationibus expensis. Præuenire, inquit, hostiles conatus satius arbitror, & gliscenti malo priusquam confirmetur remedium afferre: ne elapsam occasionem, quæ momento temporis vertitur, dolere necesse sit. Imperij auctoritatem victoria de hostibus sanciet: quam diuini numinis præsidio optimam protecturi caussam, & vestra virtute mihi certo polliceor. Militarem ardorem, atque indignationem in proditores conceptam accendere potius celeritate, quam mora debilitare æquum est: cùm ira mora languescat, festinatione accendatur. Cuius verò animum non moueat vrbium amicarum calamitas, agri vastati, fortunæ expilatæ, quæ mala nostra cessatione indies augeri necesse erit? Quis vestrûm, nisi fortè generosus ille sanguinis ardor refrixit, & pristina Gotthorum soboles obsoleuit, non grauius morte ipsa ducat, amicos & propinquos hostium crudelitati permittere, atq; cunctatione ijs animos facere, qui scelerum conscientia stimulati conspectum vestrum ferre non poterunt? Maturemus ergo & Deo duce, cuius potissimum caussa agitur, de scelerato hominum genere vindictam sumamus, priusquam intelligere possint eorum nos vires formidare. Exercitum neq; tam debilem habemus, vt vestrûm quidam disputarunt: & eo gloriosior victoria erit, quo minori apparatu, celeritate maiori fuerit parta. Regis oratione omnium animi confirmati sunt: tantusq; belli gerendi ardor excitatus, vt Vascones gens belli gloria ferox, intra septimum diem domiti fuerint. Hæc initia ad futuri belli omen spectare cùm exercitus haberet persuasum, nihil aliud quàm hostem expetebat: vnam moram victoriæ fructum tardare. Mota quamprimùm castra, per Calagurrim & Oscam in Catalauniæ fines incredibili festinatione est peruētum: inde copiæ trifariam diuisæ, pars Castrolibyam Ceretanorum

 caput,

caput, tenere iussa est: pars in Ausetanos missa: tertium agmen secundùm maris littus, obuios agros, & oppida depopulari mandatum. Rex ipse cum valido agmine subsecutus præcedentium vestigia obseruabat. De nonnullis militibus more militari supplicium sumptum, quòd miseros homines iniuria vexassent, virginum pudicitiam violassent. quorum præputia amputata cæteris documento fuere, impuræ libidinis frænandæ. Nimirum prudens & pius Rex, nulla re magis diuinum numen propitiari habebat persuasum, quàm sceleribus vindicandis: neq; irritari vehementius, quàm innocentium iniurijs dissimulandis. Inter hæc cùm Barcinonem esset peruentum, ea vrbs Catalauniæ facilè princeps, facilè in potestatem redacta est. defectionis auctores Regis iussu ad supplicium seruati. Gerunda continuò capta, vrbem tradente Amatore Episcopo. ad quem paulò ante Paulus litteras dederat, quibus sui eum aduentus spe confirmare conabatur, eum Regem recipere, atque ei vrbem tradere hortatus, qui prius cum exercitu venisset. Ijs lectis litteris Vvamba Rex non irridiculè: Paulus, inquit, de nobis nostroque aduentu vaticinatus est. Ijs in locis bidui quiete exercitus recreatus: mox Pyrenæi iuga atque angustiæ superatæ sunt nullo prohibente. In eo itinere Caucoliberis, Vulturaria, & Castrumlibyæ oppida vi expugnata. præda omnis militi cessit. Clausura oppidum in ipsis Pyrenæi faucibus, vt nomen declarat, per duces vi captum. In eo Ranosindus, Ildigisus, alijque factiosorum principes capti. Vvittimirus ex Sordonia, quam præsidio obtinebat, acceptæ calamitatis nuncius ad Paulum aufugit Narbone ad occasionem rei bene gerendæ intentum: si fortè moliendo audendoque Vvambæ impetus retardare posset. Verùm cùm se viribus imparem cerneret hosti rerum successu validiori, eius vrbis cura Vvittimiro concredita, Nemausum se contulit, quo propediem Gallorum Germanorumq; copias auxilio venturas sperabat. Pyrenæo monte transcenso Rex in planicie castrametatus biduo constitit, dum copiæ omnes diuersis itineribus, vt erat imperatum, in eundem locum confluerent. Cum copiarum parte missi duces quatuor Narbonem: vt nobilissimam vrbem, atque in ipso prouinciæ aditu constitutam, aut vi aut voluntate ad officium reuocarent. Mari preterea instructa classis eius vrbis expugnandæ caussa. Terrestres copiæ cùm se priores in conspectum dedissent, ciuesque ad deditionem inuitassent, arroganti Vvittimiri responso & contumelia irritatæ in vrbem impetum faciunt: & ignominiæ dolore his faciente animos, illos si victi essent salutis desperatione acuente, tribus horis acerrimè pugnatum est. Postremo regij lapidum nimbo murorum coronam propugnatoribus nudant, vrbis portas succendunt, admotis scalis muro succedere conatur. Vtrinque in vrbem irrumpitur. Vvittimirus re desperata in templum aufugiens, ad Virginis aram captus, constrinctusque vinculis, Regis arbitrio plectendus seruatur. Capti prætereà Argemundus Præsul, & Primiclerius Galtricia, & in furore militari verberibus pulsati. Capta Narbone factio despectui & odio esse cœpit in caussa, quam iudicia hominum & fortuna belli damnabant: & Vvambæ rebus fauebatur, quod mitissimo imperio eius atque legitimo repudiato, necessaria arma cepisset. Eodem victoriæ cursu vi captæ Magalona,

galona, Agatha, & Beterris. In his oppidis factiosorum principes nonnulli in potestatem venerunt, atque in ijs Nemausensis Præsul Remigius. Magalonæ Episcopus Gumildus de rerum summa diffidens, longinqua fuga se texit: Nemausumque se ad Paulum recepit, vrbem ea ætate ciuium frequentia, ædificiorum amplitudine & munitione nulli cedentem in Narbonensi Gallia: multa veteris nobilitatis monimenta & tunc extabant, & nunc extant: amplumque theatrum Romanorum opus: quod quoniam muro coniunctum erat, arcis firmissimæ præbebat vsum. Duces quatuor ab Vvamba præmissi tantis rebus gestis feroces, quamuis earum rerum ignari quę ad vrbium expugnationem vsui esse solent, moræ impatientes quamprimùm in eius vrbis conspectum ventum est, sublato totius exercitus clamore, in quo triginta millia homines erant, in munitiones impetum faciunt. Pugnatum vtrinq; acriter. indignantur hi toties victam perfidiam resistere: illos desperatio nisi vicissent agebat in rabiem. Pugnantes nox diremit, neutrò victoria inclinante. obsessi, quod victi non essent, regijque loco cessissent, se pro victoribus ferebant. In ipso pugnæ ardore miles quidam insultabundus regijs denunciauit, validas Germanorum Francorumque copias auxilio aduentare, breuique affore: quorum multitudine atque virtute, tanquam feras indagine cinctas cunctos perituros scilicet haud dubiè, minabatur. Parua sæpe momenta in bello magnas inclinationes faciunt, nihilque prætermittendum quod contemptu exitium afferat. eaque consilia saluberrima, quæ cautissima. Eas ergo voces continuo Regi non procul tendenti denunciant, nouas supplementi caussa copias mitti postulantes, in vna celeritate victoriæ spem esse. Ad decem hominum millia Duce Vvandemiro missa. Ij continuato tota nocte itinere, tantus erat vincendi ardor, priusquàm consequentis diei pugna conserta esset, in suorum castra perueniunt. Tantæ multitudinis conspectu Paulus exanimatus, atque ex hesternæ pugnæ comparatione intelligens, quantum periculi superesset si instaurata oppugnatione fessis integri succederent: metu tamen dissimulato suos pro concione hortatur, ne dimittant animos, neu hostium multitudine frangantur, virtute non numero victoriam pari. Regem cum copijs omnibus adesse, quas si vicissent, nihil superesse amplius: sibi ingentes copias prope diem venturas auxilio: tantisper modò mœnium munitione spem sustentarent, fortique animo hostilem impetum propulsarent: certò existimantes non cum Gotthorum inuicto sanguine rem esse, sed ex plebis colluuione, nulla militari disciplina, nullo vigore animorum hostium exercitum constare. Itaque magnis vtrinque animis certamen instauratur. pugnatur acriter ad multam diem. obsessis defatigatis, regij muro succedunt. pars ignem inijcit portis, pars vectibus muri lapides conuellunt. Aditu patefacto, ferro in vrbem penetratur. Ciues & Franci Hispanorum, qui cum Paulo erant, proditione vrbem captam existimantes, quò nimirum gratiæ aditus ad victorem Regem esset, in rabiem acti: præsidiarios milites magno numero peremerunt. in his è Pauli domesticis virum in ipsius oculis lateri adhærentem, ferro trucidarunt. Cùm ergo a fronte regij, à tergo ciues vrgerent cæde promiscua captæ ciuitatis plateæ sternebantur. tetra re-

rum

rum facies erat. nihil præter cadauera in suo sanguine volutantia obijciebatur oculis.morientium gemitus,clamores fœminei, infantium eiulatus locis omnibus exaudiebantur. Paulus ipse tantorum malorum caussa, errore cognito: Errasse,ait,nos confitendum est,at semel,at vna in re? immo omnia quò diligentius sunt excogitata eô facta sunt imprudentius. Simul paludamento deposito ad theatrum loci firmitate confisus cum suorum peculiari manu se recepit,mori certus,aut honesta aliqua conditione deditionem facere.Obseruatum est,eodem die euoluto anno,nempe Kal.Septembris regni insignia Paulum posuisse,quo procerum suffragio Vuambæ fuerant delata. Vrbis parte in potestatem redacta,eo & sequenti die ab impugnatione cessatum,dum Regis aduētum morantur,penes quem confecti belli laudem fore æquum erat. Fortasſis etiā erga afflictos atq; prostratos ciues & propinquos victorum animis successerat humanitas, atque innocentem multitudinem Regis clementia impetrata seruare cupiebant. Itaque ex captiuorum numero Argebaudus Narbonensis Præsul communi consilio Regi obuiam mittitur,veniæ deprecator. Is ad quartum ab vrbe lapidem aduenienti Regi occurrens, ex equo quo vehebatur descendens,genibus nixus inter singultus & lacrymas toto ore manantes: Tui ciues, inquit,Rex clementissime,si tamen eo nomine digni sunt qui patriæ caritatem exuerunt, exilioque & diminutione capitis ius ciuium amiserunt,in tua clementia salutis spem ponentes, non veniam scelerum orant: quamuis te Rege hæ preces non inuerecundæ videri possent,sed promeriti supplicij modum aliquem deprecantur.Est omnino difficilius animum in victoria continere, quàm hostes in bello superare sed alijs. Animi magnitudo nulla re magis perspicitur, quàm miserorum ærumnis subleuandis.illa laus communis cum milite est,hæc magnorum Regum præcipua. Procul absentes contemplari oculis nequis: sed finge animo lacrymis & squalore fœdatos pedibus tuis aduolutos,caussam suam tibi commendare,homines vel mentis inscitia, vel communi temporum calamitate, vel insuperabili vi fatorum in hæc flagitia prolapsos. Quo grauiora delicta sunt,eo maior tibi clementissime Rex gloria erit miseros conseruasse: furoreq; suo extinctos,quasi ad vitam reuocasse. Venissent ad te inermes, laqueis colla implicati, vt vel ea specie ad misericordiam flecterent,vel morte obita quod se promeruisse fatentur,vitæ finem simul atque ærumnis pariter facerent:sed veriti sunt si ad extremam veniæ petendæ spem conditionemque descenderent, ne cui videretur animus tuus immitior eis videri, quàm qui posset nisi extremis remedijs mitigari. Pauci relicti sumus, tuique omnes. noli tua manu perire,quibus belli crudelitas pepercit hactenus Atque illud caue,ne dum vindictæ indulges deletis ciuibus nobilissimam Galliæ ciuitatem, atque Gotthorum imperij propugnaculum excindas. Erat Vuamba bellicis artibus cuiuis veterum Regum æqualis,sed imperatoriam laudem benignitate, clementia, & mansuetudine superabat. Itaque perpauca locutus, hanc summam orationis habuit: Tuis,inquit, precibus flexus, vitam sontibus dono. ne tamen absolutio improbitatis, lex impunitatis esse credatur; supplicium quod ad retinendam imperij dignitatem necessarium fore arbitror

,, tror, penes coniurationis capita ſtabit. Epiſcopo verò integram veniam ,, pergente flagitare, Rex aliquanto iratior redditus: An non ſatis, ait, eſſe vi- ,, detur, vitam facinoroſis conceſſam? an vultis vt ſupplicia ad delictorum men ,, ſuram expendamus? Tibi Argebaude Præſul bono ſit à nobis quod explora- ,, tum habemus, inuitum defeciſſe, ne venia dimidiata cõcedatur: reliqui quid- ,, quid de ignominioſa morte fuerit detractum, id totum in lucro ponant, no- ,, ſtræque acceptum ferant benignitati.

Coniuratorum ſupplicium. Cap. XIII.

EGEM in vrbem aduenientem inſtructæ copiæ roburq; exercitus triumphi ſpecie ſequebantur. belli reliquiæ confectæ erant vniuerſa ciuitate contradita: cuius ille ſuperiorem partem, quæ Franciæ obiecta erat, militari præſidio muniendam curauit aduerſus Germanorum & Francorum impetum, quos obſeſsis auxilio ſuperuenire, iamque affore erat nunciatum. Paulus vitæ dulcedine illectus, nulla honeſti cura continuò deditionem facit. cum eo Gumildus Epiſcopus, Vvittimirus, alijque proceres coniurationis capita amplius viginti in poteſtatem venerunt. Vincula omnibus ſunt iniecta. Duo Duces equis inſidentes medium Paulum toto inſpectante exercitu peditem cæſarie vtrinque apprehenſa ad Regem deducunt. Ad cuius ille conſpectum cingulum ponit: qua cæremonia veteri maiorum inſtituto omni militari honore ſpoliabatur. Captiuis ad Regis pedes proſtratis, cùm pro diuino munere gratias numini egiſſet, coramque coniuratorum amentiam increpaſſet, ita vitam ſupplicibus donauit: vt cuſtodiri ſontes ab exercitu mandaret, ſupplicij modum maturiori conſilio volens decernere. Franci atque nonnulli Saxones, qui aut obſidum loco erant, aut arma rebellionis initio cum proditoribus ſociarant, conſeruati donatiq; liberaliter, impunè in patrias ſedes dimiſsi. Ita magnarum initia rerum, quæ occupatione regni & Galliæ defectione ſolicitum Vvambam habebant, celerem & opinione faciliorem exitum habuere. Flagitioſis puniendis Dei numen apparuiſſe videbatur, cùm templorum theſauros expilaſſent, quos inde mouere religio erat. Eos Vvamba eius religionis exoluendæ cauſſa quæſtione habita priſtinis locis reponi mandauit: vrbis belli iniuria quaſſatæ mœnia inſtaurata: cadauera ne tetro odore vrbem inficerent ſepulturæ mandata. His rebus perficiendis triduum datum. mox Rege in ſublimi loco ſedente in rebelles ſententia pronunciatur. Eorum colla Rex ipſe pedibus primùm calcauit: deinde ex Paulo quæſitum, num aliqua iniuria læſus, impium in Regem & patriam facinus conſciuiſſet? negauit ille. contrà magnis & multis honoribus abs Rege cohoneſtatum, temerè in ea mala præcipitaſſe. Mox ex ſcripto concepta ſacramenti forma, qua in Vvambæ verba iurarat, coram pronunciata: iuriſiurandi præterea formula recitata, quod Paulus cum regni nomen inuaſit a popularibus exegit. Demum quibus ſupplicijs rebellium conatus plectendi eſſent, ex conciliorum legibus cognitum eſt: & ſecundum eas mortis ignominioſæ ſententia in Paulum & ſocios pronunciata.

nunciata. bona fisco addicta : additumque, vt si fortè Regis benignitate vita esset condonata, luminibus certè priuarentur. Rex clementiæ laude cupiens reliquos populares sibi conciliare, ponere cæsariem, qua olim nobilitatis insigne continebatur, & decaluari satis habuit. Chilpericum Regem Francum eo nomine secundum nunciatum erat propediem cum copijs affore. eius aduentum in castris cùm quatuor dies frustra expectasset, satis se ad victoriæ fructum, & ad nominis existimationem tuendam tantis rebus cōfectis profecisse iudicans, & ne vltro lacessendo Francos, fœdus quod inter vtranque gentem diu steterat violasse prior videretur, Galliæ rebus compositis in Hispaniam redire parat. Cùm interea nunciatur Lupum Ducem quendam cum Francorum manu Beterris agros omni iniuria vastare. Verùm Rege cum copijs aduentante, hostes viribus impares montium iuga captare constituunt. fugæ similis profectio visa est, relictis impedimentis in planicie, & ex strage rerum in itinere relictarū. Regij sine vulnere hostium spolijs ditati, & Gallica præda graues, Narbonem ex composito redierunt: vnde exercitus pars per Galliæ præsidia distributa. Iudæi nouo edicto Gothicæ ditionis finibus prohibiti. reliquus exercitus Canabæ, quod oppidum in agro Narbonensi erat, pro concione laudatus, missioneque donatus est. Rex ipse conuerso in Hispaniam itinere, Toletum vrbem Regiam sexto mense ex quo inde discesserat, tantis victorijs clarus, atque triumphi simillima pompa inuectus est. Rebelles barba & capite rasis, nudis pedibus, atque pannosi in camelis præibant. Paulo ludibrij caussa corona ex nigro corio capiti imposita. regij milites sequebantur in splendidis vestibus, atque omni lætitiæ significatione. agmen præeunte curia Rex ipse claudebat, ipsa canicie & tantis rebus gestis regni maiestatem augens. Vniuersa ciuitas, quæ se portis obuiam effuderat, ad eius spectaculi insolentiam attonita, senem Regem faustis acclamationibus prosequebatur. peracta pompa sontes perpetuo carceri mancipati. Is finis tantarum rerum fuit.

Reliquæ Vvambæ actiones. Cap. XIIII.

VAMBAE virtute ac perpetuo labore, Hispania domi quidem pacis diuturnæ bonis florebat, foris autem pristinam dignitatem recuperabat. Itaque Rex animo ad pacis consilia conuerso, Regiam vrbem spatijs amplificatam perpetuo muro muniuit, qui per Diui Isidori suburbium ad vtrunq; pontem pertinet. Toletum enim tribus amplius ex partibus flumine alluitur, quod circum vrbem altissimis coercitum ripis per saxa præceps fertur. quarta pars ex planicie aditum habet difficilem: & angustiori prius muro cincta erat, cuius vestigia ad venale forum & ad ferream portam extant. nunc Vvambæ diligentia suburbijs intra vrbem inclusis, quò difficilior expugnatio esset, inferior murus est additus. Operi perficiendo lapides vndecunque conuecti, ac ex Romanæ structuræ ædificio marmora, in quibus rotæ aut rosæ similitudine sculptæ imagines sunt pluribus in locis. Vulgus Vvambæ Regis in-

signia

signia esse persuasum habet : ipsi lapides resistunt huic opinioni nullo ordine positi, sed temerè vt conuehebantur. Gemina carmina, vt magni auctores testantur in nonnullis turribus incidi curauit, rei gestæ monimentum : quæ tametsi rudia sunt nimirum eius ætatis, subijci placuit.

Erexit fautore Deo Rex inclytus vrbem
Vvamba, suæ celebrem protendens gentis honorem.

In summis præterea turribus Sanctorum statuas ex candido marmore locauit, eorum quos præcipuos tutelares patronosque ciuitas adoptarat, his additis versibus.

Vos Domini Sancti, quorum hîc præsentia fulget,
Hanc vrbem & plebem solito seruate fauore.

Vtrosque versus temporum longinquitate iniuriaque obliteratos euersas statuas, Philippi. II. Hispaniæ Regis nostra ætate cura restituit. Vrbe munita, intermissa consuetudo ecclesiasticos conuentus celebrandi reuocata est, Vvambæ Regis cura. Itaque regni anno quarto, salutis sexcentesimo septua- 675
gesimo quinto, ad septimum Idus Nouembris, in D. Mariæ æde conuentus est habitus. Pauci Episcopi, nimirum septendecim, ac ferme ex Carthaginensi prouincia conuenerunt. septem præterea Abbates, in quibus Auila numeratur monasterij Agaliensis sancti Iuliani nomine Abbas, nisi locus est vitiatus. postremum inter Patres locum Gundila occupauit Archidiaconus sanctæ Mariæ de sede: vnde intelligitur templum in quo concilium est habitum, primum & maximum eius vrbis fuisse : eodem autem loco situm quo cernitur nostra ætate retento nomine structura mutata, lapis indicio est, quem de cælo lapsa Virgo mater vestigijs pressit, Illefonso Præsule, vt est superius demonstratum. In eo conuentu secundùm Deo & Regi gratias actas ob instauratum morem veterem concilia celebrandi, qui decem & octo annorum spatio intermissus erat, sedecim canones sunt editi: sancitumq; quotannis concilia prouincialia Episcoporum in ecclesia Metropolitana agitari. Eodem anno Bracaræ in Lusitania tertium concilium, inter ea quæ in illa vrbe celebrata sunt, est habitum. Sancitum ne Episcopi, vt erat moribus receptum, Martyrum reliquias è collo appensas in sellis ipsi sublimes succollantibus Diaconis, sed Diaconi in thensis gestarent. Sacerdos sacris operaturus nisi orario vtrunque humerum tegeret, pectus crucis figura, anathematis ignominia notatur. Interfuit in eo conuentu Isidorus Asturicensis Episcopus, Valerij eius æqualis qui sancti Petri Montensis Abbas fuit, humanarum rerum contemptu & eruditionis opinione, ea ætate cum primis clarus: vt eius ingenij monimenta testantur, præsertim is liber, cui titulum fecit, De vana seculi sapientia. Alios præterea Episcoporum conuentus Vvamba Rege esse habitos, & si publica conciliorum acta sileant, res ipsa loquitur, recensq; instaurata lex de concilijs habendis. ac Toletum ex vniuersa ditione Præsules conuenisse certò credimus : cùm magni auctores tradant, Vvamba Rege, atque in concilio Toletano singulis diœcesibus Episcoporum, fines descriptos. neque putamus in caussa communi, & quæ ad omnes pertinebat, paucorum iudicio, atque sententijs fuisse disceptatum, sed vniuerso gentis

concilio

concilio stetisse. in quo præterea additum, vt sacerdotes ad normam in D. Isidori regula præscriptam, vitam vniuersi conformarent. Nouæ diœceses Episcoporum cõstitutæ. Exiguum oppidum quod Pimenij confessoris sepulcro celebre erat, alijq; pagi & vici, ad hæc Petri & Pauli Prætoriensis ædes, quæ in Toleti suburbijs erat, ac ferme vbi nunc nosocomium S. Crucis nomine, Episcopatus iure donata: vtrunque Regis obsequio magis datum, quàm ad antiquam legum ecclesiasticarum rationem expensum: quibus vetitum esse constat, tum in vna vrbe duos Episcopos constitui, tum in exiguis oppidis nouos Episcopos creari. quod Regis pio sanè sed imprudenti studio violatum, proximi concilij Toletani, quod duodecimum est, decreto antiquatum est, Rege etiam leuitatis accusato. vt rebus mutatis plerunque quò fortuna eò fauor hominum inclinat, destituit alios. Nonnullæ leges ab Vvamba latæ sunt, quibus reipublicæ statum multis labefactatum partibus temperauit. disciplinam militarem reuocare curauit, omnes cùm delectus haberentur ad signa conuenire sanciens, præter senes, pueros, & imbecilla valetudine impeditos: seruitia armare minimùm quenque decimam suorum partem, quibus armorum genus à cæteris discretum designabatur. Ipsi Episcopi virique sacrati in repentino hostium incursu collecta suorum manu obuiam prodire iussi ad centesimum lapidem. Hac Vvambæ diligentia, victoria naualis de ingenti Sarracenorum classe Gotthorum virtute parta est. Etenim vniuersa ferme Africa, quamlatè nostri maris littora à Nili ostijs vsq; ad Herculis columnas patent, Saraceni armis domita, obiecta Hispanię littora flamma ferroque vastabant ingenti classe, in qua ducentæ & septuaginta naues erant. quam vniuersam Gotthi noua classe comparata, partim ceperunt, partim incenderunt: cùm expedito consilio Rex, atque in omnes reipublicæ partes peruigil hostium conatus continuò comprimendos iudicaret, ne latius serperet malum. Sunt qui ab Eruigio Comite suspicantur eam classem in Hispaniam euocatam odio Vvambæ & ambitione regnandi. Erat enim Ardebasti filius, Reccesuinthi propinquus, atque magna inter proceres auctoritate: quam ipse ingenij dexteritate, & accommodatis ad tempus officijs vehementer augebat. Animus mortalium inexplebilis est præsentis fortunæ muneribus, semperque ad vlteriora contendit. Ergo cùm neque Vvamba superstite fore se voti compotem speraret, neque defuncto si procerum liberis suffragijs res ageretur, propter Theodefredum Reccesuinthi fratrem, quem superioribus comitijs ob imbecillam ætatem prætermissum fuisse monstratum est: sibi spem nullã regni nisi in scelere ratus primùm Saracenorum classem in Hispaniam immisisse creditur. Deinde cùm hâc nõ successisset, Regi clam aquam, vbi spartum erat maceratum, præbendam curauit. Eo veneni genere cùm venis conceptum esset, repentè Rex morbo grauissimo implicatus, sacris Christianis atq; pœnitentia Quirici Toletani Præsulis cura expiatus, sub primam noctis horam cùm iam videretur animam agere, posita coma, atque in sacerdotis morem detõsus, monachi ritu cucullum induit. Eo videlicet ritu diuinum numen amplius propitiari credebatur. vtrunque Eruigij suasu (sic creditum est) quò nimirum regnandi spe, si maximè superuiueret penitus

penitus caderet, vt in concilio Toletano ſexto cautum erat. Additum præterea, vt intermorientibus vocibus, menteque vi veneni alienata, Eruigium ipſum ſucceſſorem diceret: idque extemporaria ſyngrapha atque diplomate regio confirmatum. Accidit id pridie Idus Octobris, die Dominico, Luna quintadecima. vnde intelligitur Vvambam anno ſalutis ſexcenteſimo octogeſimo regno fuiſſe ſpoliatum. Nam cùm ſequenti luce morbo 680
tantiſper remittente ad ſe rediens conſideraret, ex potenti paulò ante Rege monachum repentè factum, mutare noluit: ſiue animi magnitudine rurſus ſpernentis, quæ alij per ignes ferrumque petunt: ſiue deſperatione regnum recuperandi, cùm Eruigius rerum potiretur, intra eundem diem corona ſuſcepta. tametſi inunctionis cæremonia in proximum diem Dominicum reiecta eſt. Itaque Vvamba in Pampligæ monaſterium, quod nonnulli ſuſpicantur in Mugnonij valle fuiſſe ſitum, ſe contulit: vbi ſeptem annos & menſes tres (alij diutius tradunt) puriſsimo religionis ſtudio vitæ reliquum propagauit. Regnauit annis octo, menſe vno, diebus quatuordecim. Ex eo monaſterio Alfonſi Regis iuſſu, cui cognomen Sapienti fuit, defuncti corpus Toletum deductum eſt, Ioannis Martini ex monacho Franciſcano Epiſcopi Gaditani diligentia: atque in D. Leocadiæ, quæ ad arcem ſita eſt, ad aram maximam tumulatum. Quiricus Toletanus Præſul, ſiue ætatis grauitate preſſus, per idem tempus defunctus eſt: ſiue tædio animi confectus vltro abdicauit. nam Iulianum Quirici ſucceſſorem conſtat Vvambæ permiſſu Flauium Eruigium Regem, vt erat in more poſitum, inunxiſſe.

Nomina Epiſcopatuum Vvamba Rege. Cap. XV.

VETERES vrbium ſedes, extinctaque varijs caſibus oppida, & poſt excidium renata alijs ſæpe nominibus, ex Vvambæ Regis diœceſum diuiſione cognoſcere non erit incommodum: & quibus Metropolitanis ſinguli Epiſcopatus contributi eſſent, explicare vniuerſim operæpretium fore arbitror. nam de ſingulorum finibus, quibus deſcripti erant, laborare non attinet, temporum longinquitate rebus omnibus ab antiquo mutatis. Toletano Præſuli Oretanus Epiſcopus ſubiectus erat. extat Oreti veſtigium, octo paſſuum millibus ab Almagro municipio, Virginis Matris ſacellum cognomento Oretanæ, atque ex eo loco Almagrum tranſlati lapides Oreti nomine inciſo. Biatia, quę hodie Baezà. Menteſa, quæ noſtra ætate Montizon nuncupatur verſus Caſorlam ſita, & à Duce olim Mauro exciſa, auctore Roderico, quo tempore à Mauris euerſa eſt Hiſpania. Acci, hoc eſt, Guadixium. Baſti, Baza. Vrci, quibuſdam hæc Almeria, alijs Murcia fuiſſe creditur. Bagaſta: huius vrbis nullum veſtigium extat, tantùm verſus Oribuelam ſita fuiſſe putatur, tum ex locorum ordine, tum ex portæ Magaſtri nomine, quæ in ea vrbe eſt, indicio. Illici, Helche. Setabis, Xatiua. tum no-

men retinens Denia, quæ antiquioribus Dianium fuit. & Deniæ vicina Valentia. Sequitur Valeria, quæ hodie vulgò Valera cremata dicitur. Segobrica, huius vrbis vestigia ab Vrcesia octo passuum millibus in oppido, quod Græci caput vocatur, extare eruditiores habent persuasum: nam qui Segorbium putarunt, nominum eos similitudo misit in errorem. Arcabica, hæc olim Segobricam inter & Complutum sita fuit, fortasis quæ Ptolemæo Percabica est. Præterea quarum appellationes notæ sunt Complutum, Segontia, Vxama, Segobia, Palentia. Itaque Toletum sacræ ditionis fines vltra Carthaginensem prouinciam, cui propriè præfecta erat, Gotthorum etiam ætate extendebat: nam hæ omnes vrbes atque earum Episcopi à Toletano Præsule sacra petebant. Ab Hispalensi autem Metropolitano, Italica, quæ hodie Hispalis vetus est, ab Hispali sex passuum millibus disita. Asidonia, quæ quibusdam Medina Sidonia est, ex similitudine appellationis argumento probabili: alijs Cæsarianum, indicio templi, quod in ea vrbe est B. Virginis Siduegnæ nomine. & Rasis Maurus Xeritium Siduegnæ eam ciuitatem vocauit. Elepla siue Niebla sit, siue Lepe. Malaca, Eliberris, quæ olim vrbs supra Granatam octo passuum millibus posita fuit, in monte quod ab ea vrbe Eluiræ hodie nomen habet. Astigi, hæc est Ezigia. Corduba, atque quæ hodie prope Vaenam Cabra vulgò est Egabrum. tum Tucci, hoc est, Martus. Atque his finibus Hispalensis Præsulis ditio descripta erat. Emeritæ Metropolitanus subiectis vrbibus & earum Episcopis iura dabat: Paci Iuliæ, (hodie Begia est in Lusitania,) Olisiponi, quæ Gotthis Olisibona fuit, vrbs nostra ætate diuitijs & amplitudine nulli Europæ secunda. Eboræ (Gotthis Elboræ,) Tudensis Talaueram esse dixit in Carpetanis. Oxonobæ, quæ eruditis Estombar hodie esse creditur, prope Silues constituta. Igeditaniæ, oppidum in Lusitania extat Idaniæ veteris nomine. Conimbricæ, cuius vestigia octo millibus passuum à noua Conimbrica monstrantur, veteris Conimbricæ nomine. & quæ nomina ferme retinent Viseum & Lamecum. præterea Caliabriæ, quam vrbem Tudensis & Marinæus Montangium esse suspicantur, coniectura haud satis probabili. Salmanticæ (Gotthis Salamantica,) Numantiæ, hoc est Garay. Abulæ, Cauriæ. atque hactenus de Emeritensi prouincia. Bracaræ hæ vrbes contributæ erant, Dumium, quod hodie monasterium extat prope Bracaram. Portucale, quà se Durius euoluit in mare, vnde Portugaliæ nomen ipsi vrbi primùm, deinde toti prouinciæ ab oppido Cale factum, quod hodie oppidum Caia dicitur. Tude, Auria, & cui hodie Padrono nomen est Iria Flauia, in eodem numero sunt: præterea Lucus Augusti, Brittanica, siue Bretonia, quæ Lucum præter & Asturicam sita erat: hodie à Mindoniensi vrbe octo millibus passuum oppidum extat nomine Bretagna. ad hæc Asturica, & Legio, quæ vrbes vulgò notæ sunt, & antiquis affinia nomina retinent. Tarraconēsis Metropolitani auctoritatem subiectæ vrbes sequebantur Barcino (Gotthis Barcinona,) Egara, quæ vrbs præter Barcinonem & Gerūdam olim sita fuit. atq; his locis finitima Gerunda. tum Emporia,

poria, & Ausona, quæ hodie in Catalaunis Vique dicitur cognomēto Osona. Vrgelia, Ilerda, quæ duæ vrbes notæ sunt. & cuius sedes prorsus ignoratur Hictosa. Superioribus adiungebantur Dertusa, Cæsaraugusta, Osca, Pompelo (Gotthis Pampilona,) Calagurris (Gotthis Calasorra,) Turiaso (Gotthis Tirasona,) Auca, cuius vrbis vestigia supra Burgos monstrantur, vnde & Aucæ montes dicti: atq; hactenus Tarraconensis Metropolitani ditionis fines prolati. Narbo veteribus (Gotthis Narbona,) subiectis Episcopis & vrbibus iura dabat, legesque sacrorum: primùm Beterri, hoc est, Besiers, quæ vrbs Plinio quidem Bliteræ est. deinde Agathæ, quæ hodie ciuitas siue Agde est, siue Mompelleriùm in Gallia Narbonensi. Magalonæ, quod nomen hodie retinet villa Episcopi Mompellerij. Nemauso, Latebæ (hodie Lodebe,) & quæ nomen retinet Carcasoni. præterea Helenæ, quæ hodie in agro Ruscinonensi Euna est. Sunt qui Tudensem, Lucensem, & Legionensem Episcopos affirment, siue Vvambæ beneficio, siue ex antiquo ducta consuetudine, sui iuris fuisse, neque vllius Metropolitani imperium & auctoritatem respexisse, haud satis idoneis in alterutram partem argumentis. Illud in confesso est, plura Episcopatuum nomina in vetustis conciliorum actis extare, quæ in Vvambæ diuisione desiderantur. fortasse rebus tempore permutatis, aut quoniam vetera monimenta & schedæ multis in locis vitiata sunt, Epagrensis, Carthaginensis, Castulonensis, Fiblariensis, Eliocrocensis, Eminiensis, Immonticiensis, Lamibrensis, Elotanus, Magnetensis, Laberricensis. Quæ nomina nostra ætate ignota sunt, ac ne vrbium quidem omnium, earum sedes vbi essent, prorsus exploratum est: neque deesset diligentia si in rebus tam dubijs qua se via certa panderet ad inuestigationem veritatis.

Constantini diuisio Cap. XVI.

QVOD ante sumus polliciti, neque hactenus præstitum est, Episcopatuum in Hispania factam diuisionem à Constantino Magno, vti Rasis Arabs est auctor, eius sententia nostris verbis subijcimus Latinè, post diuisionem Vvambæ. Constantinus, inquit, multis vrbibus Episcopos dedit eo honore carentibus. Ac Hispaniæ cùm esset renunciatum in magna agrorum bonitate, diuite cultu, incolarum frequentia, Christianorum numerosa multitudine, Episcopos non habere: consilio communicato, optimum fore iudicauit sex Episcopos dare, qui metu omni sublato, liberè religionem Christianam & sacra populis promulgarent. Ergo viris idoneis ad se vocatis, ciuitates ad hunc modum distribuit. Primo Narbo designata est, alięque septem vrbes cum potestate iura sacra populis dandi, moresque castigandi. earum hæc sunt nomina. Beterris, Tolosa, Magalona, Nemausum, Carcaso. in hac vrbe D. Mariæ gloriosæ ædes est, septem argenteis aris inclyta, frequentia populi religiosa, præsertim semel in anno maiori concursu multitudinis, sed & alijs temporibus celeberrima. Barcinone distat

decem dierum itinere. Præter has Luteba & Helena, Narbonensi Episcopo sunt datæ. Alteri Episcopo Bracara cessit: Dumio, Portucale, Auria, Ouero, Asturica, Britonia, Iria seu Compostella, Aliubra, Issa, Tude contributis. Proximus Tarraconensis Episcopus creatus est. Barcino, Auca, Morada (fortassis Gerunda,) Beria (fortassis Emporiæ,) Oriola, Ilerda, Dertusa, Cæsaraugusta, Osca, Pompelo, Calagurris sunt additæ. Quartus Carthagine Episcopus institutus est. Toletum, Oretum, Setabis, Segobrica, Complutum, Caraca, Valentia, Murcia, Biatia, Castulo, Montogia, Basta, Begena (forte Bigastra,) adiunctæ. Quinto Emerita data est vrbs primaria. subiunctæ Pax Iulia, Olisipo, Egitania, Conimbrica, Lamecum, Ebora, Cauria, Lampa (quid si Salmanticam legas? aut Lamam nunc contributam Mirobrigæ Lamasi nomine.) Postremum Hispalis Episcopum habuit. Hispali iura petere iussæ sunt Italica, Seritium Asidoniæ, Niebla (Romanis Elepla,) Malaca, Eliberris, Astigi, Egabrum. Sic Hispania omnis à Constantino Augusto in sex Episcopatus tributa est. Quo maior esset auctoritas, religionique suum caput constaret, imperandique potestas: ipse quidem Constantinopolim concessit, seque vt priores Romæ, eius vrbis Regem dixit: sanciens præterea, vt Romæ domino cæteri Christi cultores obtemperarent: quem ipsi dominum Christianorum eorum qui è sacrato ordine erant, & sanctum vocare soliti erant, ob acceptam a Petro Apostolo potestatem, quam illi Christus crediderat. Hæc sic Maurus ait. Conuenit auctor historiæ, quæ Alfonsi Castellæ Regis cognomento Sapientis nomine circunfertur, diuisionem Episcopatuum in Hispania factam à Constantino Magno eodem ordine, quibusdam modò vrbium nominibus commutatis: vnde & ex Vvambæ diuisione atque ex coniectura deprauatas haud dubium in Mauro nonnullas voces castigauimus, sententia conseruata. Archiepiscopos vocare non sumus ausi, quos Maurus Episcopos vocat, religionis nostræ, & graduum distinctionis ignarus scilicet, admonuisse sit satis.

Eruigius Rex. Cap. XVII.

LAVIVS Eruigius regnum malis artibus quæsitum rectè & prudenter administrauit. Ac primùm memor rerum humanarum haud diu eodem vestigio stare, potentiam scelere partam inuidia sæpe opprimi populari: omnis ætatis ac memoriæ clarissimum Regem fraude ipsius circumuentum, neque id Gotthorum gentem ignorare, regni stabiliendi cura, ingenium in omnes partes versat. optimum visum est, religionis speciem obtendere: quod ab alijs sæpe Regibus tentatum non incommodè cesserat. Itaque Toletum ex vniuersa ditione Præsules conuocati, numero triginta quinque conuenerunt. Ad quintum Idus Ianuarij mensis, salutis anno sexcentesi-
681 mo octogesimo primo, conuentus est habitus, quod in concilijs Toletanis duodecimum est. In eo conuentu duæ res ad memoriam insignes sancitæ

sancitæ sunt: Eruigio regnum quod arripuerat Patrum sententia confirmatum: arma tenenti, quî negarent quod petebatur? non constantia id, sed temeritas fuisset. Gotthorum proceres sacramẽti religione exoluti, quo Vvambæ obstricti erant, abdicatione Vvambæ, & capitis diminutione sublati. sic putabant. Præsuli Toletano creandi tota ditione Episcopos ius datum, Rege ad quem ea res peruetusto Hispaniæ more spectabat procul constituto: præsente confirmandi, quos Rex creasset, concessa potestas. Ea prærogatiua quoniam Toletani Primatus in cæteras ecclesias Hispaniæ fundamenta ponebantur, Patrum decretum adscribi placuit. Illud quoque collatione mutua decernendum nobis occurrit, quod in quibusdam ciuitatibus, decedentibus Episcopis proprijs, dum differtur diu ordinatio successoris, nõ minima creatur officiorum diuinorum offensio: dum tractu terrarum impeditur, celeritas nunciorum: ne queat Regis auribus defuncti Præsulis obitus innotescere, aut Principis de successore electio expectari. Placuit ergo omnibus Pontificibus Hispaniæ, atque Calæciæ, saluo priuilegio vniuscuiusque prouinciæ, vt Toletano deinceps Pontifici ius sit in quibuslibet prouincijs, quoscunque regalis potestas elegerit, & iam dicti Toletani Pontificis iudicium dignos esse probauerit, præficere Præsules: & decedentibus Episcopis eligere successores. Actis concilij Iulianus Hispalensis, Iulianus Toletanus, Liuua Bracarensis, Stephanus Emeritensis subscripserunt. Et fortassis Hispalensis Toletano Præsuli de dignitate noluit quidquam concedere, cùm in subsequentibus concilijs, primum inter Patres Toletanus locum pro iure cõcessæ auctoritatis occuparit. Toto deinde biennio euoluto, rursus Eruigij Regis iussu, Episcopi triginta octo, Vicarij Episcoporum viginti sex, Abbates nouem, proceres præterea non pauci in vrbem Regiam conuocati, in Petri & Pauli Prætoriensi æde, concilium Toletanum tertiumdecimum celebrarunt pridie Nonas Nouembris, salutis anno sexcentesimo octogesimo tertio, qui annus 683
Eruigij regni quartus erat. In eo conuentu Pauli sectatoribus Rege concedente, Patrumq; decreto venia concessa. & cùm fides esset angustior, neque debita regio fisco soluerentur, ad nouorum motuum metum procurandum vectigalia, quorum grauitate prouinciales fessi erant, imminuta, & quę eo nomine debebantur condonata. Et nimirum clementiæ & liberalitatis laude, quæ maxima vitia sæpe obruunt, occupati regni maculas delere Eruigius satagebat. Præterea cùm ad honores publicos homines ignobiles malis artibus irreperent, & Gotthorum nobilitas confuso cum plebe sanguine, magna ex parte extincta contaminataq; esset, ei malo occurri mandatur. Ad extremum in Regis gratiam, lex à Patribus promulgata, qua Reginæ Liubigotonæ atq; filiorum, si quid humanitus Regi accidisset, præsidium continebatur: ne popularis inuidiæ flamma, quod non immeritò metuebatur, Eruigij posteri deflagrarent. Mandatumque Episcopis, vt ad Paschatis festum, quo die Christi ad vitam reducis memoria instauratur, cum Rege celebrandum venirent quicunq; moniti essent. Extant Iuliani Toletani Præsulis ad Idalium Barcinonẽsem Episcopum litteræ, inter eos amicitiam initam significantis, cùm is Episcopus ad celebrandum Pascha in curiam venisset. Subscribunt

Iulianus Toletanus, Liuua Bracarensis, Stephanus Emeritensis, Floresindus Hispalensis. Multa concilia celebrandi laudem quæsisse Eruigius videtur: nam anno proximo quartumdecimum Toletanum concilium habitum est ad octauumdecimum Kalen. Decembris, Leonis. X I. Romani Pontificis iussu & auctoritate: vt sexti concilij generalis, quod nuper Constantinopoli à ducentis & nonaginta Episcopis habitum erat, acta Hispaniæ Præsulum assensu rata essent. Episcopos omnes conuenire instantis hyemis rigor non permisit: & plerique sumptus, quos superioribus concilijs celebrandis tolerare necesse fuerat, excusarunt. Itaque Episcopi septendecim, àc ferme omnes ex Carthaginensi prouincia, Vicarij Episcoporum decem, in quibus Tarraconensis, Narbonensis, Emeritensis, Bracarensis, atque Hispalensis procuratores erant, Constantinopolitani concilij actiones & decreta probarunt: illudque proximè post Chalcedonense concilium ponendum iudicarunt. Nimirum eius seculi vitio, Africæ, atque Illyrici exemplo, quintum concilium generale, quod Iustiniano Imperatore habitum erat, repudiabant: quod & Isidorum Hispalensem fecisse, eius scripta non vno loco testantur. Ibæ Edesseni, Theodori Mopsuesteni, Theodoriti Cyrensis scripta in eo cōuentu Patres improbasse, accusabatur passim, quos concilij Chalcedonensis auctoritas excusabat. haud satis intelligebant non idem semper de hominibus & de eorum opinionibus iudicium esse. Monothelitæ ergo siue Apollinaristæ geminam in Christo negantes esse voluntatem, Hispaniæ Præsulum iudicio, quod Constantinopoli factum erat damnati. missaq; a Patribus ad Romanum Pontificem per Petrum quendam Romanæ ecclesiæ Regionarium apologia aduersus hæreticos, in qua catholicæ religionis summa capita continebantur, Iuliani Toletani Præsulis vt erat excellenti eruditionis opinione opus. In quo Leone. XI. interea defuncto, Benedictus Leonis successor nonnulla censuræ digna iudicauit, atque in his quòd de sacra Triade disserens dixisset: sapientiam ex sapientia procedere, voluntatem ex voluntate: quomodo catholica ecclesia affirmat, Deum de Deo, lumen de lumine: quas loquutiones non esse extendendas Pontifex disputabat. Illud præterea offendebat, quod Christum seruatorem ex tribus substantijs conflatum esse affirmaret. Dum hæ controuersiæ Romæ atque in Hispania agitantur, Eruigius Rex tametsi religionis specie satis profecisse videbatur, vt regnū se superstite staret: ne defuncto tamen alienata multitudine, inimica nobilitate populare odium filios opprimeret cura solicitabat. optimum visum est, Egicam arcta cognatione Vvambæ sanguini annexum generum adoptare Cixilone filia in coniugium data, iuratumq; in primis Reginæ socrus, atq filiorum eius commoda & incolumitatem diligenter, pro eo ac par erat, curaturum: neq; permissurum patre defuncto in orphanorum fortunas quenquam impune grassari. His rebus ex sententia cōstitutis, cùm Vvambæ leges nonnullas, quæ paulò acerbiores videbantur, & ab illorum temporum conditione abhorrere, propter corruptos gentis mores antiquasset, ac nominatim legem de delectibus militaribus, quæ paulò seuerior erat, mitigasset, in viuis esse desijt Toleti ex morbo defunctus. 17. Kal. Decembris. qui dies Veneris erat,

erat,salutis anno sexcentesimo octogesimo septimo. regnauit annos septem, 687
dies quinque & viginti,ad posteritatis memoriam, non tam honestus,quàm
clarus. Hoc Rege fame grauissima vexata est Hispania. Emeritæ pons &
mœnia noua diligentia instaurata,opus curante vrgenteque Sala (vt perue-
tusta carmina indicant inter Eugenij Toletani Pontificis epigrammata)
noui atque magnificentissimi ædificij speciem repræsentabant.

Egica Rex. Cap. XVIII.

ERVIGIVS pridie mortis suæ Egicam generum successo-
rem designauit,proceribus sacramento solutis, quo ipsi obstri-
cti erant,vt nimirum in noui Regis verba iurarent. Inunctio-
nis cæremonia more per hæc tẽpora vsitato,post diem nonum,
qui dies Dominicus erat,octauo Kal.Decembris, Luna quarta-
decima, in Petri & Pauli Prætoriensi æde peracta.Rerum potitus Egica
odium in Regem socerum compressum animo,continuò deprompsit.Et ferè
iniuriæ quàm beneficij memoria diuturnior est. Itaque regnum de manu à
socero acceptum,præclaro videlicet initio,ab eius vindicta auspicatus, vxo-
rem Cixilonem,ex qua Vvitiza natus erat,in odium patris repudiauit.Repu-
dij suasor auctorque Vvamba, vt nonnulli auctores tradunt, cùm pietatis
specie veteris odij semina scintillasque foueret ad extremam vsque ætatem.
De nonnullis proceribus supplicium sumptum: nimirum quorum opera
Vvambam in fraudem impulsum, atque de rerum culmine deiectum esse
constabat. Quod nisi ea vindictæ dulcedine reliquas actiones deformasset,
facilè cum quouis priorum Regum conferri potuit. Belli & pacis artibus
peræquè instructus fuit,prudentiæ atque mansuetudinis laude in primis cu-
mulatus.Religionis amplificandę studio,& superiorum Regum æmulatione
prouocatus,concilium Toleta. quintumdecimum haberi curauit, atq; perfe-
cit,ab Episcopis sex & sexaginta,eius seculi anno octogesimo octauo,Idibus 688
Maij,in Petri & Pauli Prætoriensi æde. De Sacramenti forma atque vi po-
tissimùm suscepta est disputatio: quo Eruigius ante annos aliquot Egicam
successorem & regni proceres implicarat, adegeratque viduæ Reginæ, &
filiorum eius præsidium incolumitatemque iurare. Ij cùm temporum per-
turbatione, qua multi tota prouincia promiscuè bonis euersi sunt,plurima
per iniuriam occuparent tanquam certo iure possessa: quærebatur an iura-
menti religione prohiberentur, tum ij qui iniuriam pertulissent res suas
iudicio repetere, tum Rex secundùm eorum iura & merita pronunciare.
Patrumque sententia statutum,iurisiurandi sanctitatem haudquaquam sce-
leri patrocinari: exoluique potius religionem calamitatibus hominum
subleuandis æquitate sancienda. Præterea Benedicti Pontificis crimina-
tiones & maculæ, quibus superioris concilij acta inuserat, noua dispu-
tatione detersæ. Nouoque apologetico Iuliani verbis, Patrum auctoritate
sancitum, nihil eum videri aduersus Christianam pietatem committere,
qui in Deo voluntatem ex voluntate procedere affirmarit: Christumque

Deum ex tribus substantijs conflari. cùm substantiæ nomen in naturæ, essentiæque significatione vsurpari consueuerit, & abstractæ voces nempe formas significantes, sæpe pro concretis veterum scriptorum abusu sumantur. Eam Iuliani disputationem Sergius Romanus Pontifex, Benedicto interea defuncto, magnis laudibus celebrauit, vt Rodericus Præsul est auctor: nobis aliquanto liberior visa est, quàm vt Iuliani modestiam erga Romanum Pontificem, summum ecclesiæ rectorem deceret. Et nimirum de ingenij laude, qui cuiquam concedat rarus est, & in ardore disputandi modum tenere difficile. Erat enim Iulianus eruditionis laude ea ætate celebris, vt eius libri testantur: ac præsertim opus quod Prognosticum seculi venturi nominauit, liberq; De sex ætatibus: qui libri ad nostram ætatem conseruati sunt, alij iniuria temporum desiderantur. Fuit ex Iudæorum sanguine prognatus, Eugenij tertij discipulus: cum Gudila Archidiacono Toletano arcta amicitia coniunctus: Quirici Toletani Præsulis successor, ingenio facili, copioso, suaui: probitatis opinione singulari. Obijt Egica Rege, octauo Idus Martij, hu-
690 ius seculi anno nonagesimo. Defuncti corpus in Leocadiæ tumulatum: vitæ sanctitas cælestium numero inseruit fastisque, vt Martyrologia testantur. In eius locum Sisbertus successit, homo audax & temerarius, ingenio malo prauoq;: qui vestem Illefonso Præsuli de cælo dono allatam, & prædecessorum religione eatenus intactam contrectare, eaque indui non dubitauit. Vnde in maiora mala præcipitauit. Et ferè humani animi excæcantur, cùm diuina vltio insequitur, neque aciem suam retundi vult. Itaque vasto animo immoderata nimisque alta cupiens, ac rerum nouarum studio elatus, in Regis caput, cuius beneficio auctus erat, rebellauit personæ quam gerebat immemor. Erat ei consilium ad facinus aptum, consilio autem, neque lingua, neque auctoritas deerat. appellare, tentare, solicitare nouerat. & cùm prouincia per eam ætatem in factiones scissa esset, multi ex nobilitate & plebe in partes attracti. vnde intestini belli materia excitata, externa præterea arma mouebantur: vtrunque (sic credimus) Sisberti suasu. Ter cum Francis signa à Gothis collata sunt, aduersa semper fortuna belli. Verùm iniuria temporum neque pugnantium neq; cadentium numerus proditus est: ac ne quibus in locis sit pugnatum. Illud constat, Regis diligentia intestini belli, quod maiora mala minabatur, initia compressa. Sisbertus Regis primùm, deinde Patrum sententia anathematis ignominia notatus, exilioq; mulctatus, ac de gradu deiectus est: eorum qui Toletum iussu Regis conuenientes, numero vnus & sexaginta in Prætoriensi Petri & Pauli, sexto Nonas Maij, salutis anno sexcente-
693 simo nonagesimo tertio concilium Toletanum sextumdecimum celebrarũt. In eo conuentu Christianæ religionis formula de scripto concepta promulgataque est. In qua superioris concilij auctoritate atque instituto, voluntatem ex voluntate, sapientiam ex sapientia, essentiam ex essentia in Deo procedere, Christumque ad inferos descendisse expressis verbis affirmatur. Iudæi, qui syncero animo Christiana sacra complecterentur, nobilitate atque vectigalium immunitate donati. Gotthicæ leges maiori diligentia sunt castigatæ: præceptumque vt pro Regis, filiorum, nepotumque eius salute, ad omnia

nia templa, vota diebus omnibus suscipiantur: ad certam verborum formam oratione concepta à Patribus. quod institutum ab hoc initio susceptum in nostros mores nostramque ætatem emanasse credimus, paucis in ea oratione verbis commutatis. Cuius deprecationis ea summa capita erant: Vt desideria in eis bona quotidie multiplicentur: aduersantium eorum conamina virtute suæ dexteræ (hoc est Dei) confringantur: indulgentia eis & gratia à sua misericordia conferatur: vt suæ potentiæ defensione protecti antiqui hostis decipula euadant: & caritate & vitæ longæuitate pollentes adire mereantur post transitum sidereas mansiones. quæ sunt omnia verba Patrum. In Sisberti locum Felix Hispalensis Præsul Toletanus est factus. Faustinus Bracarensis Episcopus Hispalim in Felicis locum migrauit. Præterea Maximus Emeritensis, & Vera Tarraconensis concilio interfuerunt. Cum his Metropolitanis Felix in Faustini locum ex Portucalensi Episcopo Bracarensis Præsul, & alij Patres, tametsi numerus ignoratur, proximo anno Toleti in Leocadiæ templo suburbano nouum conuentum, cuius acta inter concilia Toletana postremum occupant locum, agitarunt Nouembris septimo die. Galliæ Gotthicæ Episcopi venire non potuerunt, pestis contagione impediti, quæ per hæc tempora grassabatur: & belli malis impliciti, cùm finitimi Franci in ea Gotthici imperij inclinatione de finibus sæpe lacesserent. Actū referente Rege de Iudæorum natione supplicijs omnibus extirpanda: quam prodendæ Hispaniæ atque aduersus Christianorum imperium rebellandi, cum Iudæis Africanis consilia communicasse, ex oblato Patribus codicillo Rex conquerebatur: latius opinione disseminatum id malum, obscureq; serpens manasse per vniuersam Hispaniam, omnesque eius prouincias occupasse, neque tamen Pyrenæos montes transcendisse, in Galliamq; penetrasse. Id opprimi sustentando ac dissimulando nullo pacto posse, neque fas esse. Proinde celeriter quid optimum factu foret in re præsenti iudicarent. AEternæ seruituti Iudæi omnes Patrum sentētia mancipati, bona publicata, vt animi & corporis cruciatus egestatis malum augeret. sancitumque in posterum, vt filij eorum septennes à parentibus abstracti, Christianis hominibus educandi instituendique traderentur. Lex præterea promulgata, qua Cixilonis Reginæ, quamuis a Rege repudiatæ, & filiorum Rege ipso defuncto præsidium continebatur. Eandem Patres ante tres annos in conuentu Cæsaraugustano lege vniuersim de Reginis viduis lata sanxerunt, defuncto Rege ne cuiusquam libidini atque contumeliæ opportuna esset, veste mutata in virginum Deo sacratarum collegium cooptari. Cixilonis filius Vvitiza à Rege patre regni consors renunciatur, cùm solus ipse decem annos regnasset. Extantque monetæ in Hispania patris & filij nominibus percussa: atque ad Tudensem vrbem in amœnissima valle, malis citreis & scatentibus aquis, regij palatij vestigia atq; parietinæ, quod Vvitiza oblectandi animi caussa extruēdum curauit: cùm in ea vrbe regni sedem collocasset à prouido patre, ne videlicet consortium potestatis pacem publicam, vt fieri solet, turbaret, ad Calæciæ regnum, quod in Sueuorum ditione fuerat, cum potestate ablegatus. Vnde ad reliquas Gotthico imperio subiectas prouincias defuncto

patre,quinto post anno vocatus est.Obijt enim Egica Toleti ex morbo,
701 salutis anno septingentesimo primo,mense Nouembri. cuius mensis die quintodecimo,septimodecimo Kalen.Decembris Vvitiza recepto more Gotthorum Rex inunctus est.

Vvitiza Rex. Cap. XIX.

VITIZAE regnum omnibus turpitudinum maculis deformatum fuit,crudelitate immane, præcipua impietate, aduersus ecclesiæ leges insigne. Res Hispaniæ peccatis gentis vrgentibus ad exitum festinabant. Et inest rebus omnibus quidam velut orbis,vt quemadmodum temporum vices, ita mores hominum & imperia vertantur.Initio quidem cùm intelligere videretur,Regum officium esse tueri innocentiam,coercere improbitatem : exules qui à patre fuerant relegati in patriam reuocauit. & vt beneficium illustrius esset, honores etiam & magistratus,quibus apud patrem functi fuerant, reposuit. In procerum conuentu schedas publicas, quibus delicta continebantur, atque infamiæ notæ non paucis in ea temporum perturbatione inustæ, comburi mandauit.Ab his initijs cùm iusti & optimi principatus specimen præbuisset,mox omnia in ludibrium vertit. cesserunt prima postremis: vt est difficile in lubrica atque iuuenili ætate summam potestatem & rerum omnium licentiam ratione virtuteque frænare.Se ipse primùm assentatoribus,quorum magnus in aulis Principum numerus alitur,corrumpendum tradens, in omnes libidines præceps effudit:quas malè coercitas, qualiscunque patris reuerentia tardauerat. Magno numero concubinas vxorum iustarum loco cultuque habuit : lege lata vt id cunctis liceret, tum promiscuo populo & proceribus,tum viris sacratis.quod illi libenter factitabant : vt vitia Principum imitari,genus obsequij ducitur. & propemodum necesse est sensibus hominum placeant,quæ cum turpitudine cõiuncta sunt,& vitæ humanæ fructum vitiorum licentia atque improbitate definiunt. Romani Pontificis, cuius auspicijs hactenus religio steterat,& Gotthicæ res auctæ, & bonis omnibus amplificatæ erant,imperium abrogatum. Vtraq; lex vt communi prouinciæ consensu & iudicio sanciretur curatum.Ea re Toleti Episcoporum conuentus octauusdecimus Gunderico eius vrbis Episcopo, est habitus in Petri & Pauli suburbano templo,vbi per ea tempora Benedictinarum virginum domicilium erat.Eius conuentus acta in volumen conciliorum collata nõ sunt: ne conuenit quidem,cùm legibus ecclesiasticis essent contraria. Iudæis redeundi atque habitandi in Hispania, contrà quàm antiquis legibus cautum erat,facultas concessa. Conuersa ex eo prouincia, & malis omnibus fœdata, cùm multorum inuidiam excitasset, eorum qui antiquis legibus stari mallebant,& multi ad Chindasuinthi sobolem spectarent : quod superstite patre cœperat,vt eorum sanguine manus fœdaret,idem sibi rerum potitus faciendum iudicauit.Erant ad hanc ætatem superstites duo Chindasuinthi filij, Recesuinthi Regis fratres,Theodefredus, & Fauila. Theodefredus Cordubæ Dux

bæ Dux erat, vbi olim palatium extruxit in agro ſuburbano, ſeſe loci amœnitate oblectandi cupidus: cùm regiæ inuidiæ declinandæ ſtudio, curia abſtinere, atque aula haberet præiudicatum. Fauila Dux Cantabriæ erat, & quo tempore Vvitiza Calæciæ regnum obtinuit, eius lateri adhærens, cohorti prætoriæ præfectus eſt: (Gotthi Protoſpatarium vocabant, voce eo ſeculo nota). Hunc Vvitiza vt eius vxore liberius frueretur (ſic nonnulli ſuſpicantur) ſtipite percuſſum interfecerat, eius Pelagij patrem, qui deinceps res Hiſpaniæ collapſas reſtituere cœpit, & tunc apud Vvitizam pro patre vicarius Protoſpatarij honore fungebatur. Verùm cùm ſublato patre ſe in Cantabriam recepiſſet, & Iulianus Comes, qui Vvitizæ ſororem in matrimonio habebat, in eius locum ſubſtitutus eſſet, hoc tempore tum in ipſum Pelagium, tum in patruum Theodefredum odium deprompsit: quod diu Vvitiza conceptum animo habuerat. Theodefredum luminibus priuandum curauit. Eius filius Rudericus fuga eſt elapſus. Ne Pelagium quidem quamuis veſtigijs omnibus inquiſitum capere potuit: cùm Cantabrorum fide munitus eſſet, & regij furoris vitandi cauſſa religionis ſpecie Hieroſolymam petijſſet, vt per manus ducta eius prouinciæ perſuaſio habet. In Arratia Cantabriæ oppido diu Pelagij & comitis baculi, quibus ex ritu peregrinantium in eo itinere vſi ſunt, monſtrabantur. Eo actionum tenore, cùm ad totius vitæ prauitatem crudelitatem adiunxiſſet, commotos prouincialium animos, quia ſanari non poterant, frænandi ſtudio, ne res nouare cupientibus locus eſſet vbi factionis vires confirmarent, pleraſque vrbes tota Hiſpania mœnibus & munitione nudauit. Paucæ Regis imperium euaſerunt: in his Toletum, Legio, Aſturica, ſiue obſequium detrectantes, ſiue quòd earum fidei Vvitiza res ſuas credere non dubitaret. Arma quibus reipublicæ ſalus & præſidium continetur, eaſdem ob cauſſas (ſic nonnulli tradunt) conflata. Tantis molitionibus honeſta ſpecies prætendebatur, pacis publicæ conſeruatio, regniq; tranquillitas. Re vera tyranni vbi ſemel prauitas eorum animos occupauit, ipſa præſidia metuunt: & quos neque pudor à turpitudine, neque metus ab immanitate, neque à temeritate ratio reuocat: ij dum propriæ incolumitati ſtudere videntur, maiori periculo metuque implicantur. Gundericus Felicis ſucceſſor Toletanam eccleſiam per hæc tempora gubernabat, præcipua probitatis laude, ſi ſatis animi habuiſſet ad reprimendos regios conatus, improbitatem arte & ratione ſanādam: vt ſunt multi, qui peccare magis nolint, quàm quod ſatis magnum animum habeant ad ſcelera vindicanda. Erant præterea priſci moris ſacerdotes, qui ſuperiorum temporum memoria ſanitatem retinentes, Vvitizæ actiones probare non poterant: quos omnes Gunderici ſucceſſor Sindereſus exagitandos atque omni ſuppliciorum genere vexandos ſuſcepit, Principis obſequio delinitus, temporique ſeruiens. Vſque eo vt Oppam Vvitizæ fratrem (alij filium faciunt) ex Hiſpalenſi eccleſia, cui præfectus erat, Toletum migrare conceſſerit, vnius eccleſiæ duobus gubernacula procurantibus: quod pietas Chriſtiana, & priſcæ leges eccleſiæ vetabant. His actionibus, ac totius vitæ peruerſitati Regis exitus conſentaneus fuit, tametſi non vna de eius obitu opinio eſt. Rodericus Præſul Ruderici ait coniuratione,

cùm

cùm se & factionis studia Romanorum,ad quos excæcato patre,suique periculi metu aufugerat, auxilijs copijsque confirmasset,regno spoliatum,luminibus patris exemplo vindictaque priuasse: Cordubamque misisse,vbi vitæ reliquum exegit,æternis tenebris vinculisque mancipatus. Numero tamen & diligẽtia potiores historici Vvitizam ex morbo Toleti obijsse affirmant,
711 decimo regni anno,salutis septingentesimo vndecimo, gemina prole relicta,Eba & Sisebuto. quorum partes dum plerique sequuntur, resistunt alij, respublica in supremam calamitatem præcipitauit & maximam.

Horum Regum progenies. *Cap. XX.*

E S ipsa hortari videtur,quoniam ex fatali gentis dissidio res Gotthicæ ad exitium per hæc tempora properabant,diuisis prouinciæ studijs inter Chindasuinthi Regis posteritatẽ,& Vvambæ cognatos,cùm vtrique se legibus ad regnum niti putarent, vtriusque familiæ stemma breui narratione explicare. Chindasuinthus ex Reciberga vxore hos filios reliquit, Recesuinthum successorem, Theodefredum,atque Fauilam,& filiam vnam. Recesuinthus nullam prolem suscepit,quare procerum suffragio Vvambam successorem habuit.Chindasuinthi filia Ardebasto Comiti nupsit. erat is Græcus natione, & Constantinopoli relegatus,cùm ingenium industriamque Chindasuintho probasset,ab eo gener est adoptatus. Ex hoc coniugio natus est Eruigius,magnorum motuum origo caussaque,cùm Vvamba circumuento regnum per fraudem occupare visus esset. Ex Eruigio Rege & Liubigotone vxore nata Cixilo Egicæ Regis,qui Vvambæ propinquus erat,vxor. Eo enim coniugio,quoniam vtriusque familiæ sanguis miscebatur,pax publica dissidio sublato coitura rursus prouidebatur.Ex hoc coniugio Vvitiza natus est,præterea Oppas Hispalensis Præsul atq; filia,quæ Iuliano Comiti nupsit,vt magni auctores testantur. Vvitizæ filij fuerunt Eba,& Sisebutus,vt est paulò ante monstratum. Theodefredus alter Chindasuinthi filius ex Ricilone vxore,quæ ex regio Gotthorum sanguine nata erat,Rudericum genuit,Hispaniæ facem & pestem.Ex Fauila,qui & ipse Chindasuinthi proles erat,Pelagius is natus est,cuius virtute collapsæ penitus atque profligatæ Christianorum res in Hispania Ruderici temeritate, resurgere ex aliquanto interuallo cœperunt. Ad hunc Hispaniæ Reges nunquam intercisa serie,cùm semper aut parentibus filij, aut fratribus fratres successerint,clarissimum genus referunt,

Ruderici Regis initia. *Cap. XXI.*

S ERAT rerum status in Hispania,quo tempore Rudericus Rex Vvitizæ filijs prætermissis,regnum Gotthorum suscepit procerum suffragio,vti multorum opinio est:vt neque pace coalescere scissa principum & plebis studia,atque infecta partibus possent,neque bellum defendere sicunde illatum esset. Externis

ternis præsidijs nudati, atque vitiorum assuetudine non minus corporibus eneruati, quàm ægri animis, accubantes in conuiuijs, cibo atque vino debilitati, emolliti atque corrupti stupris vitam infamem Principum exemplo eruditi plerique è populo transigebant, seditionibus concitandis idonei, inepti externorum hostium armis propulsandis. virtute partum imperium opulentia perdidit, & opulentiæ asseclæ voluptates. Omnem illum animorum vigorem, quo tantæ res bello paceque perfectæ erant, vitiorum licentia extinxerat, qua nihil est disciplinæ militari exitialius. nihil vt Hispaniæ moribus ea ætate corruptius esset, neque ad irritandas illiciendasque immodicas voluptates instructius. Mihi Gotthicum imperium per hæc tempora multò maximè miserabile fuisse videtur, cuius virtute cùm magna orbis terrarum pars peragrata victorijsque illustrata esset, domi rerum omnium copia atq; diuitijs redundaret: fuere tamen qui partium studio se atque rempublicam obstinatis animis perditum irent. Tanta vis morbi atque veluti tabes plerosque Gotthorum animos occuparat. Inerant quidem nouo Regi magna animi & corporis bona, neque adumbrata solùm, sed expressa atque illustria maximarum signa virtutum. corpus laborum patientia duratum: inediæ, vigiliæ, frigoris atque æstus: animus audax magna petens, liberalitatis laude excellens, atque ingenij ad versandos hominum animos, & magnarum rerum tractationẽ præcipua dexteritate. Has omnes virtutes cùm primùm ad regnum accessit ingentibus vitijs exæquauit: iniuriarum memoria, libidinis intemperantia, atq; actionum imprudentia Vvitizæ propior quàm patri maioribusque. Extat numisma Ruderici nomine percussum, expressa facie armati atque ferocis hominis similitudine ex parte vna, ex altera his adiunctis verbis IGEDITANIA PIVS. Temporum assentatione, vt arbitror, magis quàm quod ijs in locis aliquid egerit, vnde eo cognomine cohonestari meruit. Palatium à patre Theodefredo prope Cordubam in locis suburbanis ædificatum, vt paulò ante dictum est, nouis operibus magnisque molibus exornandum, augendum, muniendumque curauit. Vnde tempore consequenti à Mauris Ruderici palatium vocatum est, vt Isidorus Pacensis est auctor certissimus historiæ horum temporum scriptor. Pelagium patruelem sanguinis propinquitate coniunctum fortunæ similitudo amplius conciliauit. Itaque continuò ad se ab exilio reuocatum cohorti prætoriæ præfecit: quo magistratu ea tempestate secundùm Regem honos supremus & maximus continebatur. Odium quod in Vvitizam Regem longo tempore hauserat, in eius filios profundere velle visus est: vsque eò vt ignominia ac dedecore quo à Rege afficiebantur prouocati, atque maioris mali metu perculsi, curia abstinere atque Hispaniæ finibus excedere, tutissimum fore iudicantes, in Africæ Tingitanæ partem illam, quæ Gotthorum imperio retinebatur, nauigarint. Erat ei prouinciæ cum potestate Requila Comes præfectus, Iuliani Comitis (sic arbitror) vicarius. Præerat præterea Iulianus ei Hispaniæ parti, quæ freto Herculeo adiacet, vnde breuissimus in Africam traiectus est. ad Consaburonem autem multa gentilitia oppida obtinebat: vnde Iulianus potentia cum quouis Hispaniæ principum conferri poterat, Regi ipsi

ipsi formidabilis esse debuit. atque hæc prima fatalis dissidij semina iaciebantur: nam Vvitizæ filij priusquam in Africam traijcerent, rebellandi consilia inter se & cum alijs viris principibus communicarunt, grauissimas iniurias conquesti, quibus indies à Rege petebantur. aderant iuuenibus Oppæ Præsulis studia, qui regio sanguine & multis clientelis potens erat. aderant alij, pars vindictæ studio, non paucis spes ex nouis rebus petebatur. Hæc semina cùm dissipari arte atque comprimi debuissent, nouo atque exitiali facinore exacerbatis amplius inimicorum voluntatibus aucta atque ad maturitatem perducta sunt. vnde malè cogitantibus occasio est suppeditata, summum scelus, quod incipere catenus formidarant, honesti specie velandi. Erat in more positum vt principum Hispaniæ liberi in aula regia educarentur. Filij quidem ad custodiam regij corporis, & priuata obsequia adhibebantur, inter epulas ministri erant: venantem Regem, quibus per ætatem licebat comitabantur, & ad bellum prosequebantur armati. magnorum Præfectorum & Ducum hæc rudimenta incrementaque erant. Filiæ autem in gynecæo Reginæ ministrabant: vbi Mineruæ artes, psallere & saltare, quantùm necesse esset fœminis, docebantur. Moris omnis cùm ætate gnaræ viris principibus connubio iungebantur. In his Iuliani Comitis filia, Caua nomine, in obsequijs Reginæ Egilonæ erat, excellenti formæ dignitate. Hæc aliquando cum æqualibus ludens, corpus cùm magna ex parte nudasset, Regis animum forte fortuna clam ex fenestra prospicientis vehementer perculit: atque ita vt rebus omnibus contemptis vnam deperiret, eiusque species animo identidem obuersaretur. Alebatur in medullis amoris obscœni flamma, atque intima præcordia depascebatur: & frequenti aspectu vnde animum inuaserat, quotidie magis morbi vis augebatur. Ita opportunitatem nactus, quam neque gratia flectere, neque blanditijs allicere, neque minis & metu frangere potuit, inuitam atque reluctantem virginem vitiauit. Regem nimirum alijs flagitijs fœdum libidinis impatientia in præceps egit. Erat Iulianus à Rege in Africam eo tempore de rebus magnis legatus. Filia doloris impatiẽtia, atq; ignominiæ dedecore in furorem acta, hoc exemplo ad patrem litteras dat: Vtinam ò vtinam, pater, terra mihi dehisceret, ne his te litteris interpellare necesse esset, & atroci nuncio dolorem tibi sempiternum & luctum conciliare. Quantis cum lacrymis & singultibus hæc scribam hæ lituræ indicio sunt: sed nisi continuò facio non corpus tantùm fœdatum esse, sed & animum sempiternam concepisse maculam suspicaberis. Aut quis nostris malis exitus erit? Quis te inscio nostræ ignominiæ & dedecori medeatur? An expectabimus dum quod in arcano hactenus delitescit, tempus in lucem proferat: & dedecus quod modò sustinemus in probrum & infamiam vertatur, qua non grauiorem morte? Pudet scribere quod silere non licet. O turpem & miseram vitæ nostræ conditionem. Vno verbo dicam: filia tua, tua proles, Gotthorum Regum agnata soboles, à Rege Ruderico, cuius custodiæ a te permissa erat, nimirum ouis lupo, incredibili & maximo scelere violata est. Vos si viri estis, facietis vt gaudium quod nostro ex dedecore hausit, pestiferum illi sit: neque impunè nostro

„ nostro sanguini & familiæ illusisse videatur. Hæ litteræ quantùm dolorem iniecerint patris animo, quiuis de suo sensu æstimare potest. Omnino faces subdiderunt ad proditionem maturandam, cuius paulò ante initia iacta erant. Itaque continuò quasi rebus in Africa compositis, redit in Hispaniam: & vt erat audax, versutus, varius, cuiuslibet rei simulator, & dissimulator, rerum à se gestarum commemoratione & accommodatis ad tempus officijs, Regis animum amplius deuinxisse videbatur. ad omnia iura familiaria & consilia Regis intima, de supremis reipublicæ rebus admittebatur. quæ omnia non tantùm eius meritis, sed etiam amori filiæ dabantur. Dat consilium, vt quoniam immota pax staret in Hispania, Mauri sæpe & Franci de finibus lacessebant: quidquid equorum & armorum reliquum erat, aduersus externos hostes in Africam atque Galliam mittendum videri. In quo specie vtilitatis prouidebatur, vt Rex omnibus præsidijs nudatus iniuriæ opportunus esset. His rebus ex sententia peractis, fingit vxorem, quam in Africam reliquerat, morbo implicitam esse graui atque diuturno: nullaque re leuari posse, nisi filiæ, quam vnicè amabat aspectu. Id per litteras, tum ipsam tum domesticos significasse. Necessaria re, & quoniam propediem redituram pollicebatur, victus Ruderici animus magis quàm flexus (& fortassis copia fastidium fecerat) patrem & filiam ex aula dimittit. Malacæ, quæ vrbs infero mari alluitur, porta visitur Caua nomine. Ea parte egressam Iuliani filiam, nauim conscendisse, ducta ab antiquo hominum persuasio habet. Interea Regem ex tantis sceleribus cælo & hominibus inuisum ratio ipsa & prudentia deserere videbatur: fatali palatio, quod Toleti erat aperto, vt Rodericus scribit, quod inuicti vectes atque æterna ferri robora muniebant, adituque prohibebant, ne reseratum, excidium Hispaniæ afferret: quod in fatis esse vulgò homines, sed & primores gentis persuasum habebant. Rudericus ingentes thesauros suspicatus superiorum Regum prouidentia in eo palatio seruari, & alioqui indagandi curiosus animus, quamuis dissuadentibus atque deterrentibus cunctis ordinibus, seras perfringendas curauit: vt sunt vehementes & inuictæ in eo quod semel proposuerunt Regum voluntates. Nulli thesauri reperti. Arca tantùm extabat, & in ea linteum, quo explicato insolentes hominum facies atque habitus in eo depictæ apparuerunt cum inscriptione verbis Latinis, quæ Hispaniæ excidium significabant instare ab ea gente quam pictura demonstraret. Mauricis similes vestes atque habitus visi sunt: vnde ex Africa tantum malum instare Regi & proceribus qui aderant persuasum est: seraq; pœnitentia subijt nullo fructu, magno periculo gentis arcana perscrutatos esse, quæ tanta eatenus religione ab omnium oculis subducta fuerant. Huius narrationis fidem nonnulli eleuant. ex ingenio quisque suo in vtramuis partem statuat: nobis neque confirmare argumentis neque refellere animus erat.

Primus Maurorum aduentus in Hispaniam.
Caput. XXII.

ARACENORVM arma hac ætate impunè toto orbe volitabant. in Arabia exortus ille furor Mahomete Duce, multos primùm mortales illusit nouæ religionis specie, orientis deinde Solis partes cùm occupasset, Australesque regiones peruasisset, vsque ad vltimas occidentis Solis oras non longissimo spatio temporis peruenit. Heraclius quidem Imperator Cosroe Persarum Rege deuicto, Asiaque domita, nascentem pestem in ipsis incunabulis comprimere arte cupiens, ex Saracenorum nobilitate quatuor millia Romana castra sequi voluit honoris specie: re vt obsidum loco essent, ne nouos motus vt cœperant in prouincijs concitarent. ij militarem vestem ex Iustiniani, quæ adhuc extat, lege poscentes cùm repulsam tulissent, addita præterea verborum contumelia, eunucho in ea imperij fæce, fisci præfecto dicente: Quid reliqui est Romano militi quod dari his canibus posit? ea effœminati viri voce irritati, ad suos continuò facto agmine reuertuntur, propinquas Romani imperij vrbes carpunt: AEgyptum occupant: Persas nuper a Romanis deuictos debilitatosque viribus, ipsi integri ferocesque domant, compelluntque Mahometis sacra & Saracenorum nomen suscipere. Syria vniuersa capta: Africa sæpe tentata bellorum euentu vario, successu tandem ipsis prospero. Abimelechi Regis ductu Carthago magna capta euersaque. à Ioanne Præfecto prætorij, cùm res in ea prouincia gereret, repulsi Africæ finibus maiori mole bellum parabant. Aduersus eorum conatum Ioannes supplementum à Leontio Cæsare petiturus Constantinopolim nauigat, salutis anno circiter septingentesimo. Romanæ interea legiones tædio longioris moræ, an nouarum rerum studio, Tiberium Apsimarum ciuem Constantinopolitanum Imperatorem salutatum, ad rempublicam capessendam Constantinopolim prosequuntur. Ea ex re Saraceni vacuam Africæ possessionem inuadunt, atque occupant: Numidiam & Mauritanias ad Oceanum vsque Atlanticum, quà finis est orbis terrarum. Vlit vniuersæ genti præerat Miramamolinus (supremi imperij ea vox erat). Eius nomine Muza Africam gubernabat, homo natura ferox, vehemens, manu promptus atque animo, consilio bonus. Iulianus impetrata à Rege discedendi facultate, ex itinere quidem coniurationis capita adit, singulos appellare, polliceri tabulas nouas, opes suas, imparatum Regem docere, præcipua & maxima victoriæ præmia polliceri. Non procul Cõsaburone mons ostenditur ab incolis Calderinus nomine. ea voce quoniam Arabica lingua proditionis mõs significatur, vulgò homines accepta à maioribus opinione persuadent, in eo monte prodendæ Hispaniæ Mauris cõsilia à Iuliano & socijs agitata. Appulsus autem in Africam Muzam extemplò adit, iniuria se à Rege violatum conqueritur: Vvitizæ filios paterni regni hæreditate priuatos, inopes, & egentes sine lare familiari vagari: non deesse prouincialium studia. Quo in statu res Hispaniæ sint, explicat: venisseque tempus Hispaniæ imperium occupandi, atque adeò totius Europæ, cuius aditu eatenus erant prohibiti. vna celeritate opus esse ad præoccupandos factionis aduersæ conatus. seque si pauci iuuarent non dubitaturum clientum opibus, & quoniam prouinciæ aditum

aditum vtrinque ad fretum obtineret, Ruderici vires tentare, regnum euertere. Oblatam occasionem non despiciebat barbarus. Christiani tantùm hominis fidem suspectam habebat. Re ergo cum Miramamolino communicata, modicis primùm copijs Hispaniæ vires tentare, Iulianique fidem experiri, an verbis facta responderent optimum fore iudicauit, cunctator ingenio & latissimæ prouinciæ moderatione, multisq; ex eo & magnis negotijs implicatus. Centum equites & quadringenti pedites quatuor nauibus impositi sunt missi. Ijs vicinas freto insulas & littora tentantibus diripientibusque, cùm ex voto res succederent, & plerique Hispani ad illos confluerent, denuò agente Iuliano, Tarifio Duce qui altero oculo captus erat, cognomine Abenzarca duodecim pugnatorum millia mercatorum nauibus, quò res occultior esset, transuecta sunt in Hispaniam. Ijs copijs cùm Calpe mons primùm esset occupatus, Heraclea vrbs illi monti imposita Gibraltaris nomen accepit à Tarif & Gebal, quæ vox montem significat, nomine duplicato. ab eodem Duce Tariffæ nomen vicino oppido est factum; vt plerique arbitrantur, cùm olim Tartessus diceretur. Hos Iuliani & Maurorum conatus celeritate præoccupandos iudicans Rudericus, sobrinum suum Sanctium (alij Enecum vocant) continuò obuiam misit. Ex eo initio de belli summa omen est factum. vt erat ex colluuione plebis & subitario delectu exercitus conflatus, non vigor corporibus inerat, non ardor animis: lentum & deforme agmen, fluxa arma, segnes equi, impatiens Solis, pulueris, ac tempestatum, nulla disciplina militaris. Itaque cùm primùm castris collata sunt castra, leuibus initio prælijs, aduerso semper Marte, deinde totis vtrinque viribus dimicatum est. Victoria penes Mauros fuit. & Sanctio cadente Gotthorum exercitus partim cæsus, partim fuga dissipatus est. Barbari victoria elati, Bæticæ & Lusitaniæ agros depopulati, non pauca oppida eo tractu, ipsamque vrbem Hispalim, vt erat mœnibus & munitione nudata, facilè suæ ditionis fecerunt. Incidit hæc prima calamitas in annum eius seculi tertiumdecimum. Quo anno Sinderedus Præsul Toletanus re- 713
rum summæ diffidens, an Ruderici iniurias & insolentiam non ferens, relicta Hispania Romam abijt: vbi post aliquot annos Gregorio tertio Pontifice Maximo Lateranensem conuentum cum alijs Episcopis habuit. Ecclesiæ Toletanæ præcipui sacerdotes, ne in ea temporum calamitate rectore carerent, Oppa prætermisso, quem legibus repugnantibus constabat ad eum honorem vocatum, Vrbanum prisci moris virum, morum sanctitate excellentem, Præsulem crearunt. Fuerat is Toletanæ ecclesiæ Primicerius, seu primus cantor. & quoniam Sinderedo superstite electus est, neque electionem probarunt ijs, quorum intererat, à veteribus vt indicio sunt peruetusti codices, vbi eorum Episcoporum nomina continentur, in nullo Præsulum Toletanorum numero ponebatur.

Ruderici Regis mors.
Cap. XXIII.

T TANTIS

ANTIS rebus peractis Tarifsius & Iulianus Comes in Africam redeunt: nouas Saracenorum copias supplementi caussa in Hispaniam mitti Muzam postulant: relictoq; apud eum obsidis loco Requila Comite, impetrant multò maiorem quàm ante equitum ac peditum numerum. atq; ita vt cum Ruderico Rege totis viribus confligere nō dubitarent. Is enim suarum rerum periculo prouocatus & ignominiæ, quę accepta erat delendæ cupiditate inflammatus, ex vniuersa ditione, quorum ætas idonea erat, ad signa magnis propositis supplicijs nisi parerent, vocauit. Ea denunciatione numerosa hominum multitudo cōuenit. qui minimùm supra centum millia hominum fuisse aiunt. Verùm ex diutino otio ad bella suscipienda, vt vulgus consueuit alacri ac prompto animo, molli ac minimè resistente ad calamitates perferendas. Et erant pleriq; inermes, fundis tantùm & sudibus armati. Cum hoc exercitu Rex in Bæticam profectus, hostemq; nactus ad Cæsarianum in planicie, quam Lethes amnis interfluit, castra locauit. Ardebat vterq; exercitus pugnandi cupiditate. Mauri tot victorijs & proximo belli successu elati: Gotthi pro salute & libertate, patria, liberis, coniugibus, vitam discrimini offerre non dubitabant. Tametsi plerosq; mœstum silentium tenebat, & tacita diuinatione occupati videbantur, qualis iam præsagientibus animis imminentis mali esse solet. Regem curis anxium ac solicitudine, ostēta insomniaq; perterruisse memorantur. Octo continuis diebus ijsdem vestigijs dimicatum est: septem, leuibus prælijs, vt arbitror, cùm vtriq; quantùm virtutis in hoste esset, quātum in suis experiri cuperēt, priusquàm totius certaminis aleam subire necesse esset. Die octauo, qui dies Dominicus erat, Xauelis Arabum mensis nono die, tertio Idus Nouembris, ipso Martini festo die, vti ex Aluendensi Chronico 714 colligimus, atque salutis anno septingentesimo quartodecimo, totis vtrinq; viribus & copijs pugnatum est. vtręque acies pro castris ad pugnam instructæ. Rex curru eburneo sublimis, & intertexta auro veste conspicuus, vt erat Gotthorum Regum mos pugnam inuadere, priusquàm ad manus deuētum esset, hanc ad suos orationem habuit: Lætor milites venisse tempus vindicādi iniurias, religionem expiandi aduersus hominum genus cælo æquè & hominibus inuisum. Quæ enim illis est caussa pugnādi, nisi vt vobis, liberis, coniugibus, & patriæ æternam seruitutem imponant, Dei immortalis templa diripiant euertantq;? quod in alijs prouincijs & Hispaniæ parte fecerunt, & quorum ruētium fragor & rudera penè in oculis atq; auribus vestris versantur. Sentiant hactenus cum eunuchis bellum gessisse, nunc cum inuicto Gotthorum sanguine. Superiori anno minima virium parte cū hoste pugnauimus. eo successu elati (Deus illis mentem eripuit) eò penetrarunt vnde receptus esset nullus: quò nimirum tot nefaria scelera suo suorumq; sanguine luerent. sic speramus auguramurq;. Mauris antea bellum inferebamus in Africa, Francos à finibus repellebamus: nunc in sedibus nostris propulsamus illatum. proh facinus nefasq;, vel ipsa morte procurandum. hæ sunt humanarum rerum vices. Quod nisi victorię spes esset vt exploratum habemus, vindictę certè studium debet stimulari, tot cognatis & necessarijs in acie trucidatis. tāta

agrorum

agrorum & oppidorum cum nostra ignominia vastitate. Quod mearum fuit partium exercitum comparaui, quem planicies vix capit, commeatus prouidi, locum idoneum elegi, Ducibus munia distribui, subsidijs aciem firmaui: alia preterea arcanò comparata ad salutem, quæ nunc sileri satius est. in ipsa pugna nihil me reliqui ad victoriam fecisse sentietis. Cætera in vestra potestate sunt, audete modò vincere, plenique humana diuinaque spe in hostes irruite, memores patriæ auitæque virtutis, memores Gotthorum sanguinis, memores religionis Christianæ, cuius auspicijs militamus. Econtrario Tarifsius certus copiam pugnandi facere, postquam copias in aciem produxerat, hanc summam orationis habuit: Terrarum finis Oceanus hinc alluit, ex ea parte claudit Mediterraneum mare: nō de gloria, sed de salute pugnandum est. nullus receptui locus, dextris atque virtute fidendum. Hic dies aut Europæ imperium dabit, aut vitam cunctis eripiet. In morte securitas erit, in victoria gaudium. ignominiosa vita nihil turpius. sed Asiæ domitores atque Africæ, ad subigendam Hispaniam nō meo magis ductu, quàm vestra sponte profecti inueteratæ virtutis meminisse debetis. non Africæ solitudines & tescua, sed opima Europæ spolia offerūtur: nam quis ad superiores victorias Gotthorum gente compressa virtuti vestræ resistet? Inermem credo aciem, & ex vulgi fæce temere raptimq; conflatam suomet fluctuantem timore, multitudine impeditam formidatis? quam sine gladio vel vmbonibus propelletis. Qui se tutari viribus suis integris & illibatis nō potuere, an nunc imminuti superiore clade metuq; exanimati victoriam reportabunt? quam igitur nūc video in vobis alacritatem, certum victoriæ omen: eam in aciem ferte freti virtute felicitateque vestra & fortuna fatisque. Irruite Deo duce, Mahumete auspice, in hostes prædam non arma gestantes. Aspera montium iuga, nudosq; colles & perpetuo æstu deformes Africanas casas ditibus Hispaniæ campis vrbibusq; mutate. In dextris vestris imperium, salutem, præsentis lætitiam, spem futuri temporis geritis. Ducum verbis inflammati milites pugnæ signum expectabant Gothi ad tubæ sonitum in hostem feruntur. Mauri tympanis æreis certamen more gentis accendunt. Ingens vtrinque clamor editus. primùm fundis, iaculis, & omni telorum genere pugnatur, deinde gladijs res geritur. Vtriq; acriter dimicant. ad multam diem prælium anceps fuit, neutrò victoria inclinante. Paulùm modò Mauri virtute nostris cedebant, locoque moti fugam respectare videbantur: cùm Oppas incredibili scelere, eatenus dissimulata perfidia cum suorum manu, vt arcanò conuenerat, in ipso ardore pugnæ ad hostes transfugit: & Iuliano coniunctus, qui validum Gotthorum agmen ducebat, nostros ab aperto latere aggressus, victoriam hosti peperit. Regij enim perculsi improuisa suorum proditione, & continenti totius diei pugna fessi fractique animis, recentem impetum non tulerunt. et cùm omni parte ingenti cæde sternerentur, terga verterunt. Tametsi Rex cum fortissimo quoq; in prima acie pugnans, non Ducis magis, quàm militis partes implebat, laborantibus succurrens, pro saucijs substituens integros, cedentes à fuga retinens propria nonnunquam manu. Ad extremum desperatis rebus veritus, ne viuus in hostium

potestatem veniret, ex curru desiliens, in equum Oreliam nomine, quem paratum habebat ad omnes casus conscendit, seque subducit è pugna. Eo nudati præsidio Gotthi qui in acie perstabant, pars trucidati, pars fuga salutem quæsierunt. Castra & impedimenta momento temporis capta. cæsorum numerus non proditur, nimirum præ multitudine iniri non potuit. Vnum enim prælium omnia Hispaniæ ornamenta abstulit. ibi Gotthorum nomen extinctum, ibi virtus bellica, ibi præteriti temporis fama, ibi spes futuri deleta: imperiumque, quod trecentis amplius annis steterat, à feroci gente & immani compressum est. Ruderici Regis equus, paludamentum, corona, calceique gemmis distincti ad Lethis ripam inuenta: & cùm nulla præterea fugæ indicia extarent, occisus in fuga, aut mersus in flumine creditus est. Post ducentos ferme annos in Lusitaniæ templo quodam vrbe Viseo hac inscriptione lapis est repertus: HIC REQVIESCIT RVDERICVS VLTIMVS REX GOTTHORVM. indicio ex fuga in eam regionem fuisse delatum. Milites qui cladem effugere potuerunt, tantæ calamitatis nuncij, desormesque testes, vicinas vrbes petiuerunt. Pelagius (quem quidam suspicantur prælio interfuisse) rebus diffidens, in Cantabriam vltimam suæ ditionis prouinciam se continuò recepisse videtur: alij Toletum affirmant. Hostibus haud incruenta victoria fuit, sedecim ferme millia ex eorum numero ceciderunt. Et fuerat superius biennium frugibus aduersum, desertoque propter bella agrorum cultu, fame & peste laboratum erat. Quibus malis debilitati prouinciales processerunt in aciem: sed vitijs potissimùm ac libidine vigor extinctus erat, & scelerum pœnis agentibus in eam præcipitatum est cladem.

Christiani in Astures proficiscuntur. *Cap. XXIIII.*

OMANAM ecclesiam Constantinus Pontifex obtinebat, Orientis imperium Anastasius cognomento Artemius, Francorum Rex Childebertus eo nomine tertius erat, quo tempore planctu tumultuque vniuersa Hispania repleta erat, non præsentis tantùm dolore mali, sed etiam futuri temporis metu: nec vllum calamitatis genus deerat, cùm per omnes ordines ætatesq; victoris crudelitas & licentia debaccharetur. Magna pars eorum qui ex ærumnoso illo prælio mortem euadere potuerunt, Astigim petierunt, vrbem neque remotam locis, & ea ætate ciuium frequentia, & mœnium munitione validam. Cum ijs ciues confusi, atque inter se hortantes sui capitis periculo vniuersæ gentis incolumitatem redimere, excidium auertere, illatas si possent iniurias vindicare: cum victore, qui vestigijs omnibus Gotthorum reliquias persequebatur, rursus dimicare non dubitarunt. Eadem prælij fortuna fuit. rursus Gotthi à Mauris cæsi fugatique sunt. qui cladi superfuerunt in varia loca dilapsi. vrbs omni præsidio nudata, atque in victoris redacta potestatem à Mauris euersa est. Iuliani deinde Comitis consilio & hortatu, copiæ bifariam diuisæ: pars Maguedo Duce, qui Chri-

stiana

ſtiana olim ſacra, quibus erat imbutus abiurarat, Cordubam petijt. & quoniam nobiliſsimi eius vrbis ciues commune periculum veriti Toletum aufugerant, haud ægerrimè expugnata eſt, paſtoris cuiuſdam ductu, qui aditum quà facillimè penetraretur in mœnium ea parte monſtrauit, quæ ponti coniuncta eſt, ſilentio noctis, cuſtodijſque interfectis. Vrbis Præfectus templi munitione, cui D. Georgio nomen fuit, defenſus tribus menſibus obſidionem tolerauit. deinde è fuga retractus in Maurorum poteſtatem venit. ſocij per vim expugnato templo ad vnum interfecti ſunt. Cum copiarum parte alia Tariſſius reliquam Bæticam incendijs & direptionibus vaſtabat. Prope Giennium, vt Rodericus eſt auctor, vt res habet regionibus aliquanto remota, Menteſa vi capta ſoloque æquata eſt. Malacam, Eliberrim, Granatam præſidijs occupauit. Murciæ Præfectus, quæ vrbs ea tempeſtate Oreola vocabatur (ſic aiunt) homo militaris & ſagax, cùm à Mauris acie victus eſſet, fœminis in veſte virili per muros vrbis diſpoſitis cùm magnæ multitudinis ſpeciem præbuiſſet: ad honeſtas conditiones victores Mauros adduxit, priuſquam vrbis deditionem faceret. Iudæi Mauris confuſi, Cordubam, Granatamque habitandas ſuſceperunt: Chriſtiani ciues aliò atque aliò dilapſi. Toletum reliqua erat in Hiſpaniæ vmbilico poſita, ſitu inexpugnabilis: vnde Vrbanus eius vrbis Præſul in ea rerum inclinatione, haud ſatis loci munitione confiſus abierat in Aſtures, ſacraſque ſanctorum raliquias, ne hoſtibus nominis Chriſtiani ludibrio eſſent, ſecum aſportarat: nominatim veſtem Illefonſo Præſuli de cælo allatam, arcamque reliquijs ſacris refertam, quæ varijs iactata caſibus Hieroſolymam delata Toleti conſtiterat: libros præterea ſacros, ac ſanctorum virorum ingenij monimenta Iſidori, Illefonſi, Iuliani, ne vi flammæ cuncta vaſtantis perirent, auro & gemmis pretioſiores theſauri. Vrbani iter Pelagius proſequutus eſt præſidij cauſſa, quod à magnis auctoribus affirmatum inuenio. Cæleſtes theſauri in extrema Hiſpania, vt tutiores eſſent ab iniuria, in ſubterraneo ſpecu conditi, octo millibus paſſuum ab eo loco vbi poſtmodum Ouetum vrbs ædificata eſt. ab ea re loco Montis ſacri nomen factum, ductaque ab antiquo conſuetudine à vicinis populis, qui religionis ergo quotannis, die præſertim Magdalenæ memoria ſacro frequentes conueniunt, præcipua & magna veneratione colitur. Vrbani & Pelagij exemplo prouocati plerique ciues, & in his optimus quiſque ac nobiliſsimus vt longiſsimè à belli diſcrimine eſſent, ſeque & ſuos ad meliora tempora ſeruarent, vrbem deſeruerunt. Vacuam ciuitatem Gotthici ſedem imperij, Mauri ex varijs partibus, vbi res proſperè fluebant, ad obſidionem conuenientes, Tariſſio Duce haud ægerrimè redegerunt in poteſtatem. Tametſi de eius expugnatione non vna fertur opinio. Rodericus Iudęos ait, qui in vrbe perſtiterant belli ſpectatores ſine diſcrimine rerum ſuarum, ſiue vincerent, ſiue victi eſſent Hiſpani, pręterea odio Chriſtiani nominis, continuò victori portas aperuiſſe: atq; quod Granatæ & Cordubæ factum erat, Iudæos & Mauros in commune habitādam ſuſcepiſſe. Tudenſis munitione ait, confiſos ciues, tametſi exiguo numero fractiq; animis erant, menſes aliquot obſidionem toleraſſe, ac tandem Dominico Palmarum

die, quo die Christi à Iudæis cruciati memoria recurrit, Christianis ad Leocadiæ suburbanum templum de more supplicationem agentibus, hostes à Iudæis aditu monstrato in vrbem admissos, ciues ad vnum occisos, aut in captiuitatem redactos. In rebus tam incertis in alterutram partem certò pronunciare temerarium esset: ipse eorum opinionibus accedo, qui post diuturnam obsidionem, vrbem à ciuibus deditam affirmarunt, his conditionibus: Qui vellent ex vrbe discedere sine fraude res suas efferrent: qui manere, patriæ religionis libertatem retinerent, septemque ea de caussa ex Christiano ritu sacrata in vrbe templa: Iustæ, Torquati, Lucæ, Marci, Eulaliæ, Sebastiani, & Mariæ Virginis suburbanum. Vectigalia penderent, quæ Gotthorum Regibus consueuerant, noua imperandi sublata Mauris potestate. Suis legibus viuerent, & qui iura dicerent iuxta eas ex ipsorum numero iudices darentur Per hunc modum Toletum à Mauris occupata est, reliquæ Hispaniæ vrbes eadem belli flamma carpebantur. ciues, quò quemque metus agebat, in varias partes dissipabantur. Legio cùm annonæ difficultate laboraret, fame cõpulsa est deditionem facere. Caraca in Carpetanis capta. in Celtiberis oppido quod nostra ætate Medina Celina vocatur, olim Segontia vt Rodericus est auctor, ex lapide smaragdo, vt ego interpretor viridi marmore portentosæ magnitudinis & pretij mensa reperta: vnde oppido Medinæ Talmeidæ, quod nomen mensæ vrbem significat, appellatio facta. In Vaccæis Amaia fame, quæ indies maior inualescebat, coacta imperata facere. Vrbis huius spolia præteritam opulentiam vicere. multi enim eius munitione confisi eò se & opes omnes suas contulerant. Is tractus ea tempestate Campi Gotthorum vocabatur, vnde Camporum appellatio ei Hispaniæ parti facta ad nostram ætatem manauit. In Calæcia Asturica incensa euersaque, muris structuræ firmissimæ stantibus. In Asturibus Gegio oppidum, terrestri marinoque situ firmissimum in Maurorum potestatem venit. Militaria præsidia locis competentibus disposita: ne se commouendi nouique imperij iugum excutiendi prouincialibus esset facultas. Tantis totius Hispaniæ spolijs Maurorum agmen graue, Tarifio Duce, quo Imperatore tantas victorias pepererat, Toletum vt tantorum laborum aliquis per otium fructus esset, atque inde velut ex arce in reliquas Hispaniæ partes despicerent, reductum est,
715 eius seculi anno quintodecimo. Quo anno inuenio præterea Narbonem in Gallia à Mauris fuisse occupatam. variæ videlicet manus ex Africa ad famam rei bene gestæ examinum instar sese in varias imperij Gotthici partes infundebant. Prouinciales, pars fuga dissipati, pars metu perculsi, iuuandæ patriæ consilia haud satis explicabant. nulla manus numero aut viribus insignis coibat. vrbes tantùm singulæ rebus suis priuatim consulentes Præfectos creabant: penes quos cùm bello paceque suprema rerum omnium potestas esset, nullius imperium respicerent, à quibusdam historicis Reges nuncupantur.

Muza venit in Hispaniam.
Caput. XXV.

HAEC

AEC in Hiſpania: ex Africa autem nunciabatur Muzam varijs cogitationum fluctibus æſtuare. gaudebat nobiliſsimam prouinciam ſubiugatam, Maurorum imperium in Europam propagatum. dolebat ſua ceſſatione factum vt expugnatæ Hiſpaniæ non præda modò, ſed & laus ad Tariſſium pertineret. Itaque auaritia æquè atque inuidia agitatus peſsimis conſultoribus bello paceque, traijcit in Hiſpaniam recenti Maurorum manu ſtipatus, in qua duodecim armatorum millia fuiſſe aiunt: exiguus videlicet numerus tantis molitionibus impar, niſi rebus omnibus oppreſsi eſſent, afflictique Hiſpani. nam quòd rebus perditis accidit, conſilium ab omnibus dabatur defendendæ patriæ, periculum ſumere ſinguli recuſabant. Cum Duce ratio belli mutata. Erant qui ſuaderent, vt iunctis cum Tariffio viribus, reliquas vrbes peterent, quæ Mauricum iugum nondum ſuſceperant. Vicit ſententia eorum, qui cùm Chriſtiani eſſent, tempori potius quàm religioni ſeruientes, ad reliqua perficienda Muzę ſuam operam pollicebantur: auctoresque erant, vt ſuis viribus peculiarique exercitu vicinas vrbes ſubiugaret. qui curſus barbaro ad laudem certior videbatur. Affuit præterea Iulianus Comes, an noui Ducis promerendi ſtudio, & liberalioris militiæ ſpe, an Tariſſij odio incertum: & ſolent patriæ proditores, vt ſunt ingenio turbulento & inconſtanti, minori gratia primùm eſſe, deinde odio propter ſceleris memoriam, & quia tanquam creditores aſpiciuntur. Algezira vbi barbarorum copiæ expoſitæ erant, Aſsidoniam primùm itum eſt. ciues aliquãdiu obſidionem tolerarunt, ſuaq; virtute, & vrbis munitione confiſi, non ſemel irruptione pugnarunt: ad extremum vi expugnati. Carmona deinde Bæticæ quondam firmiſsima vrbs, eodem belli impetu tentata. Barbarus diebus aliquot multis laboribus fruſtra conſumptis, Iuliani arte deluſam ciuitatem cepit, cùm defectione ille à Mauris, pugnaque ſimulata, intra mœnia eſſet admiſſus, ea porta, cui olim à Corduba nomen fuit. Raſis Arabs poſtquam Muza & Tariſſius Toleti congreſsi ſunt, hæc contigiſſe tradit: & Iuliani Comitis milites, ait, haudquaquam ſimulatione fugæ, ſed mercatorum ſpecie arma Carmonam intuliſſe, ea quibus capta eſt. Nos his rebus commemorandis Roderici Præſulis auctoritatem ſequebamur. Hiſpalis, quo ſe Gotthorum numeroſa multitudo contulerat, cùm ingruentem barbarorum vim repellere non ſperarent, ciuibus occultè fuga elapſis denuò eſt capta. Iudæis, qui remanſerant, vt cum Arabibus confuſi eam domicilio obtinerent, tradita à victore eſt. Eadem fortuna fuit Pacis Iuliæ in Luſitaniæ finibus ſitæ, quò ciues Hiſpalenſes ſe contulerant. Cæterùm vi an deditione barbarorum armis ceſſerit, incertum: niſi quod ſatis conſtat magnam Chriſtianorum multitudinem diu in ea vrbe poſt hanc calamitatem vixiſſe. Non procul ijs locis Emerita erat, Romanorum olim colonia, ea tempeſtate inter Luſitaniæ vrbes nobiliſsima, antiquæque amplitudinis & maieſtatis haud obſcura veſtigia retinens. tametſi multis bellorum iniurijs deformata erat, ac poſtremo in eo prælio, quo Ruderico Duce Hiſpaniæ fortunæ omnes euerſæ ſunt, multi ciues perierant in acie. qua calamitate haudquaquam qui ſu-

pererant animis fracti aduenienti hosti obuiam processère. tumultus persimilis pugna fuit, multique vtrinque ceciderunt, ac Emeritenses tandem cùm numero vincerentur,& rebus omnibus inferiores essent, intra mœnia compulsi. Tum Muza quatuor tantùm comitibus stipatus, antiquissimæ vrbis situm & maiestatem oculis contemplatus, dixisse fertur: Ex toto orbe ad hanc vrbem fundandam homines conspirasse arbitror, felicem qui eius imperio potiretur. Ea cupiditate inflammato amplius animo anxiusque, diligenter vrbis expugnandæ rationes considerans, fortè animaduertit lapicidinam veterem vrbi coniunctam, ob depressionem loci insidijs parandis fore opportunam. In eum ergo locum de nocte equitatus partem immittit, ciues denuò prælij fortunam tentaturos haud inani coniectura reputans. Id cùm sequenti luce esset factum, obsessi irruptione facta in insidias præcipitantes, à fronteque & à tergo ab hostibus circumuenti, multis cadentibus, reliqui facto cuneo ægregièque propugnantes vix in vrbem euaserunt. Ea clade audacia castigata, pugna abstinere consilium fuit, atque vrbis tantùm mœnibus & munitione hostium vim propulsare. Obsidio ducebatur: Muzaque quietis impatiens, opera omnia comparabat, quæcunque expugnandis vrbibus idonea ea tempestate habebantur. ligneæ turres extructæ, vineæque, quibus tecti milites muro succedentes lapidum compages dolabris distrahere, atque in vrbem aditum patefacere moliebantur. Obsessi locis omnibus adesse, hostiumque conatus virtute ac diligentia eludere. Erant numero imminuti ciues,& commeatus angustia cœperant laborare. ergo necessariò de deditione agunt, ijs tamen cõditionibus quas victor Muza, vt erat vasto animo repudiauit. Re infecta legati in vrbem redeuntes, vnam salutis spem in Ducis ætate graui atque affecta collocare: vix superuicturum omnibus sermonibus prædicare, quousque vrbs esset expugnata. Barbarus re intellecta, barbam & comam infecit. Legati rursus de eadem re facta ipsum conueniendi potestate perculsi animis, & miraculum interpretati effècerunt, ciues vti serio de deditione facienda cogitarent, ei homini qui naturæ etiam leges superasse videretur. Deditionis cõditiones fuerunt. Vt ciuium, qui in acie ceciderant, aut in obsidione defuncti erant, bona victori cederent. Ecclesiarum reditus, & sacrorum instrumenta ex auro & argento occuparet. Qui manere in vrbe vellent, res suas retinerent: qui discedere, ijs quocunque vellent migrandi facultas esset. De tempore quo Emerita barbaris cessit, non satis constat. Rodericus Præsul intra eundem mensem ait, quo Muza venit in Hispaniam: eodem an sequenti anno non explicat. Et constat Pacis Iuliæ atque Ilipulæ ciues nouum imperium nondum satis firmatum euerti posse cogitantes, correptis armis Hispalim occupasse, Maurorum præsidio magna ex parte cæso. Intempestiua audacia exitio fuit, maloque coacti sunt iugum impositum perferre. Abdalasisius Muzæ filius, patris iter prosecutus venerat in Hispaniam. Is per otium aliquando cum patre expostulans, quod eius indulgentia nihil ea ætate suoque animo dignum gessisset, facilè impetrauit, vt valida Maurorum manu attributa, virtutis specimen daret. In Valentiæ fines irruerat, ibique cum eius tractus

incolis

incolis prospere acie pugnarat. Valentiam, Dianium, Alicantium, Orihuelam, atque Ortam, ijs in locis ceperat ciuium deditione ea lege: Vt à templorum sanctitate abstineret, & religionis Christianæ cultus deinde nemini fraudi esset. Res suas cuncti retinerent vectigali repræsentato: quod magna moderatione imperabatur. His rebus peractis, huius seculi anno sextodecimo, [716] Hispalim petens breui eam vrbem in potestatem redegit, cæsis omnibus quicunque superioris rebellionis & cædis auctores extiterant. Eodem animi ardore Ilipula capta, vbi magna strages hominum fuit: fortassis etiam vt magnitudo supplicij terreret alios, solo æquata: nam ex valida vrbe nostra ætate exiguum oppidum euasit Pennafloris nomine Cordubam inter & Hispalim. Rasis Arabs Emeritæ præsidium cæsum ait, Hispalensesque cum Pacis Iuliæ & Ilipulæ ciuibus conspirasse. Emerita Toletum Muza abijt. Tarissius aduenienti vltra Elboram in Carpetanis processit obuiam honoris gratia. Ad Tietarem amnem, qui Aragnueli agros interfluit, congressi sunt, magna vtrinque lætitiæ significatione: tametsi animis auersi penitus erant. Muzam inuidia stimulabat: Tarissium metus amittendæ potestatis. Accusabat enim Muza, quòd bello gerendo eius præceptis haudquaquam obtemperasset. fortunæ temeritate potius quàm pugnandi scientia, atque ex militari disciplina vicisse. Verùm hæc apud vulgus non probabat, audacia consilia ex euentu æstimare solitum. Inter has contentiones vbi Toletum ventum est, ad rationes Tarissius compulsus, eorum quæ in bello expensa, quæque victoriæ cursu capta erant. quam ille siue iniuriam siue acerbitatem dissimulanter ferendo, accommodatisque ad tempus officijs, senis animum lenire satagebat. Omnino vtrinque conciliatis animis Cæsaraugustam petierunt, eamque vrbem armis virisque potentem ceperunt. deniq; multis vrbibus potiti in Celtiberia, atque Carpetanis, ac plerisque exercitu incruento, vniuersa ferme Hispania domita Maurorum armis videbatur, non toto triennio euoluto, ex quo Maurorum exercitus primùm ex Africa venit: res miraculo comparanda. nam interiora regionis adiri non poterant nisi magna difficultate Iuga montium, densæ syluæ, inaccessæque rupes, plerasque Hispaniæ partes sepiunt. Vlit Miramamolinus tantis victorijs nunciatis, quas ne discordia Ducum labefactaret verebatur, vtrunque ad se venire iussit. Muza discedendi certus, & ne se absente turbaretur prouincia, consensu procerum, quorum consilio vti voluit, Abdalasisium filium, cuius ea virtutis documenta recenti memoria extabant, pro se substituit Hispaniæ moderatorem. Cuncti ordines in eius verba iurare adacti. Ipse & Tarissius antea magni atque clari, nunc tantis rebus peractis maiores atque clariores, vt erat imperatum in Africam nauigarunt, eos thesauros prædamque omne genus exportantes, quos Gotthorum potentia tam longo tempore congesserat.

De annis Arabum.
Cap. XXVI.

VM imperio mores prouinciæ, leges, institutaque mutata. Omnia colligere longum esset: quod præsentis loci est & ad cognoscendam consequentium temporum historiam confert, annorum ratione antiquata, qua vulgò Hispani vtebantur in actionum formulis, publicis tabulis, historiaque conscribenda, à Christi ortu, aut Era Cæsaris ducto principio numerandi: noua ferè inuecta est, qua gens Maurica vtitur, quamlatè per orbem terrarum fusa est. Mahumetes prauæ superstitionis conditor felicibus armis, Heraclij Imperatoris ignauia, Damasci, quæ Syriæ vrbs nobilissima est, imperium gentis arripuit, regiaque insignia desumpsit. quo maior esset auctoritas, leges quasi cælo delatas numinisque instinctu inflatuque acceptas subditis populis promulgauit. Nihil in speciem fallacius est, quàm praua religio, vbi diuinum numen sceleribus prætenditur: nihilque potentius ad impellendum in fraudem multitudinis animos. Ab hoc tempore Mauri annos computant Egiræ, quod Arabibus nomen expeditionem significat. Quo id salutis anno contigerit auctores variant, neque in colligendo consequentium annorum numero opinionibus conueniunt. Pudenda historiæ, atque antiquitatis ignoratio. Nobis è tantis tenebris lumen veritatis eruere difficile erit. conabimur tamen quantùm ingenio & diligentia consequi poterimus: paulòque altiùs disputationem omnem ordiemur. Annum Sol ambitu facit Zodiaci signa percurrens diebus trecentis sexaginta quinque & quadrante. mēsem Luna auctu senio labore describit, idem spatium circumagens diebus viginti nouem, horis duodecim. Tempus in annos tribuere receptum est omnium gentium more, annum in menses. vnde vniuersa difficultas existit, quoniam Lunæ & Solis conuersiones multum inter se discrepantes exæquare dierum numero promptum non est, quamuis multis ingenijs & temporibus in ea inquisitione consumptis. Annum antiquissimi Romani ad Solis numerum, lationesque accommodarunt, varia inconstantique ratione in decem menses explicatum: è quibus sex tricenûm essent dierum, quatuor tricenis & singulis complerentur, Martius, Maius, Quintilis, October. totus annus diebus quatuor & trecentis descriptus erat. Principium, mensis Martius, vti aliorum mensium nomina indicio sunt, Quintilis, Sextilis consequentium. Rudi seculo ingenijsque nulla eruditione expolitis in quæ incommoda incurreretur non considerabant, æstatis ferias in hyemem verti, veris in autumnum, quæ maxima perturbatio est. Arabes vnde gens Mahumetana hausit, annis describendis ad Lunæ tantùm conuersiones respexerunt, duodecies per signa Zodiaci circumactæ: vnde duodecim menses conflati, sex dierum viginti nouem, triginta sex alij. vniuersus annus diebus trecentis quinquaginta quatuor descriptus. Quod institutum inter Romanos Reges Numma Pompilius imitatus est, ad antiquam anni rationem quinquaginta diebus adiectis, geminoque mense, Ianuario atque Februario. Sed eueniebat longiori quidem quam antea tempore, certissimò tamen, vt frigus æstiuis mensibus, calor hyemalibus proueniret. In quod incommodum vt gens Maurica incurrat necesse est, antiquo rudique instituto ad hanc

ætatem

ætatem mordicus retento. Nam cæteris cura fuit, omniſque labor, Lunæ Soliſque conuerſiones exæquato dierum numero inter ipſas comparare: vnde omnis inconſtantia varietaſque corrigeretur, magno ingeniorum labore, ſucceſſu impari. Græci octauo quoque anno euoluto dies nonaginta, in tres menſes tributos effluere ſinebant. Idem eorum exemplo fecere poſteriores Romani, paucis tãtummodo commutatis. Hebræi & AEgyptij vti erant cæleſtium rerum omnium præ cæteris cognitione præſtantes, hanc ſpeciem emendationis quam Intercalationem Latini vocarunt, prudentius excogitarunt, annis nouendecim, quo ſpatio omnis Lunæ conuerſionis varietas conſumitur, ſeptem menſes certis interuallis intercalantes. Iulius Cæſar Romana republica oppreſſa ad aliquam ſuæ prouidentiæ partem pertinere iudicauit temporum rationem, quæ nimium inter Romanos perturbata erat, acriori ſtudio emendare. Soſigenes mathematicus rerum cæleſtium peritiſsimus, Marcus Fabius ſcriba rerum Romanarum in conſilium adhibiti. ijs adiutoribus annus quidem ad Solis numerum trecentis ſexaginta quinque diebus & quadrante deſcriptus eſt: eòque ſingulis quatuor annis dies vnus conſumitur ad ſextum Kalend. Martij, quem ob id Biſſextum nominarunt. Lunæ ratio atque inconſtantia omnis Aureo numero comprehenſa eſt: quem ab vnitate procedentem vſque ad nouendecim Kalendario Romano adiecerunt, decem & nouem annis ſeptem Lunas AEgyptiorum inſtituto intercalantes. Ratio tunc commodiſsima viſa eſt vt certus temporum ſtatus perſeueraret: ſed progreſſu temporis ob quaſdam minutias non ſatis deſcribenda anni ratione conſideratas, deprehenſum neutram rationem cum Solis numero conuenire. Itaque gens Chriſtiana, quæ ex Iulij imitatione quo ad ſtatiuas quidem ferias ſolarem, quo ad conceptiuas autem lunarem annum ſequebatur, ſe multum à propoſito aberrare deprehendit. neq; anni initium in idem tempus incidere, neque Aureo numero, qua cauſſa inſtitutus erat, Lunæ exortum deſignari deprehendique. Eòque Gregorius. XIII. Pont. Max. ſalutis anno milleſimo quingenteſimo octogeſimo ſecundo, quo tempore hæc commentabamur, vtrunque errorem correxit, Aureo numero expuncto detractoque è Kalendario, atque in eius locum maiori numero ſubſtituto, quem Epactas nominauit. Præterea ex menſe Octobri ineunte decem dies detracti eo quidem anno ſunt: quo anni ſolaris initium ad competentem à veteribuſque deſcriptam ſedem reuocaretur. quam ne deinceps mutaret Biſſexti intercalatione certis interuallis omittenda prudenter excogitatum, atque prouiſum Verùm de ijs rebus ſubtilior accuratiorque diſputatio ad aſtrologos ableganda eſt. quod præſentis loci, atque ex vſu hiſtoriæ fore putamus, annum Mauri, vt paulò ante dictum eſt, vndecim diebus & quadrante noſtro anno minorem faciunt: quod plerique ſcriptores non conſiderantes eius computationis initium, non vno loco deſignarunt, ab anno ſalutis quingenteſimo nonageſimo ſecundo vſque ad annum ſexcenteſimum vigeſimum ſeptimum mirabili ac pudenda varietate inerrantes. Cuius diſcrepantiæ eam extitiſſe cauſſam arbitror: quòd alijs atque alijs temporibus annos Arabum cognoſcentes, neque conſiderantes eos annos minores

nores

nores nostris esse, retro conuersa ratione diuersa numerandi principia designarunt posteriores priora. Nobis in tãta varietate, quid potissimùm sequeremur in ambiguo diu fuit. Id tamen verisimile maximè videtur, Arabum computationem inchoandam esse salutis anno sexcentesimo vigesimo secundo, Idibus Iulij, die Iouis, vti Annales Toletani testantur ante annos trecentos confecti. Quod re cum Iudæis & Mauris deinde communicata libello dicato, certa ratione conuicimus. Consentiunt lapidum inscriptiones, & incorrupta vetustatis monimenta. Quamuis Roderico Præsule, & Isidoro Pacensi discrepantibus, atque eius computationis initium salutis anno sexcentesimo octauodecimo designantibus, hoc est, septimo Heraclij Imperatoris anno: plerisque in quo maior peruersio est, atq; confusio, vtriusque nationis annos exequantibus, quod fieri non debuit.

Abdalasisij res gestæ. Cap. XXVII.

OMMENDATAM à patre prouinciam Abdalasisius prudenter gessit. Ex Africa noui imperij stabiliendi studio multi à victoribus euocati, vt latissimam prouinciam bellorum iniuria incolis vastam domicilio obtinerent. Ijs agri sedesque ad habitandum datæ. Hispalis delecta Maurici imperij sedes, atque firmissima arx, vnde vniuersæ prouinciæ iura dabantur. Egilonam Ruderici Regis vxorem captiuam, tanquam belli iure ad eum pertineret, Dux Maurus euocauit. Erat ætas idonea, formæque & actionum dignitas singularis. Ipse ergo barbarus aspectu continuò captus, blandis verbis, num valeret, rogauit. Illa dolore recrudescente, atque ex superioris fortunæ memoria animo exulcerata, lacrymis manantibus, debilitataque voce: Quid de me, inquit, scire cupis, cuius calamitatis fama totum orbem terrarum peruasit, eo acerbioris, quò cunctis nationibus est testata? Felix paulò ante Regina, imperij fines vltra Hispaniam proferebam: nunc summa iniquitate fortunæ rebus omnibus spoliata, in numero captiuorum sum, eo grauiori casu deiecta, quo eram in sublimiori fastigio collocata. prorsus vt Hispani suarum calamitatum obliti, meam vnius vicem gemitu & lacrymis prosequantur, grauioremque malis omnibus ducant. Tu si vt generosos animos decet, Regum calamitate tangeris, in hac tua felicitate gaude venisse tempus cùm regio sanguini benefacere possis. Mihi nullum maius dare beneficium potes, quàm si pudicitiam nostram, hoc est, Reginæ atque matronæ, vt magnanimi Duces solent, tuearis: neque permiseris nostram fortunam cuiquam ludibrio esse. Alioqui tua sum: de captiua quodcunque fert animus statuas. Ego si minus rebus, quoniam res ita tulerunt, perpetua certè beneficij memoria, tuæ voluntati obsequi, tibique gratificari nunquam desistam. Reginæ oratione barbari animus amplius captus est: atque adeò vt officijs omnibus & blandimentis delinitam, sibi eam connubio iungere non dubitarit. Pactam Christianæ religionis cultum & libertatem in præcipuo dum vixit

vixit honore habuit. Erat enim forma insignis, & florentissima ætas, eaque prudentia, vt eius auspicijs rempublicam regeret, consilio, vt maior auctoritas esset, regiam coronam imponeret capiti suo. In Antequeræ agro, qua parte Malacæ fines attingit, mons surgit Abdalasisij nomine, fortasis appellatione à Mauro Principe mutuata. quemadmodum nonnulli suspicantur, à Maguedo Arabum Duce, Almagueris appellationem factam, oppido ditionis militum Diui Iacobi. Caussam explicant, vicinum fontem extitisse, cuius ille aqua, quæ Arabum lingua Alma dicitur, libenter vtebatur. Nec dubium est cum rebus pleraque oppidorum, montium, fluminum, fontium mutata nomina, magnamque inductam veteris memoriæ confusionem. nouas vrbes condendi, aut veteres suis nominibus appellandi gloriam Duces barbari quærebant. Quid Iuliano Comiti acciderit clam est: nisi quòd æternis supplicijs viuum mortuumque mactatum esse sceleris magnitudo, vt credatur facit. & fama exijt nullo satis idoneo auctore, Iuliani vxorem à barbaris lapidibus obrutam, filium ex Septensi turri in ora Africæ datum præcipitem: ipsum perpetuæ custodiæ in Oscēsis agri arce Loarri Maurorum iussu, quibus tantopere gratificari voluerat, mancipatum: vbi eius ex lapide sepulcrum extra arcis templum monstratur. Occisum ac bonis omnibus spoliatum, Rodericus Tudensisque aiunt, ipsum & Vvitizæ filios. Rerum status per hæc tempora planè erat miserabilis. Mauris vniuersa ferme parebat Hispania, vbi nullus erat cruciatus, quem à victoribus non perferrent Christiani: vxores è virorum complexu rapiebantur ad libidinem: liberi de gremijs parentum: pretiosa vestis atque ornamenta maiorum diligentia congesta impunè auferebantur. Prædiorum fructus multò quàm antea maligniores erant, irato cælo, atque agrorum cultu neglecto. tecta & diuorum domicilia ignibus conflagrabant. Cæsa incolarum corpora passim iacebant in vrbibus atque in agris. omnia domi forisque fletu & gemitu personabant. nulla erat facies mali, quæ non opprimeret Hispaniam: scilicet violatas religiones numinis vindicta improborum sed & innocentium supplicijs expiabat. Cantabriam tamen, & Pyrenæi montis partem ad confines Vasconum atque Aragoniæ, Astures & Calæciæ partem multò maximam retinebant Christiani, magis quia non impugnabantur ob locorum sterilitatem asperitatemque, quàm quòd ad resistendum satis animi esset. In eas partes ex reliqua Hispania Christiani pasim dilabebantur: vbi nonnulla reipublicæ forma retenta, proceres & sacrorum Principes res profligatas gubernabant. Christiani qui Maurorum imperio parebant, cùm Mauris confusi essent, tunc mixti Arabes, nunc voce mutata aliquantum ab antiquo Muzarabes dicti sunt, tum ipsi tum eorum posteri. Ij religionis Christianæ libertatem retinebant, templaque ex ritu Christiano sacrata, virginum ac monachorum collegia: tametsi plerique Episcopi ne videlicet in tanta rerum colluuione nominis maiestas ludibrio esset, in Calæciam aliasque regiones se receperunt. Iriæ Flauiæ Episcopus multis ex eo numero ad se confugientibus, redditus vnde viuerent, & decumas agrorum liberaliter suppeditauit, vt Ordonij Regis eo nomine secundi diploma declarat,

clarat, Compostellanæ ecclesiæ concessum, salutis annò nongentesimo tertiodecimo. Per hunc modum cecidit Hispania: sic nobilissimum Gotthorum regnum extinctum est. Scilicet cùm cælo vertuntur res humanæ. Quarum initium, earum & finis sit, necesse est. Orta intereunt, auctaque senescunt. Mihi sanè eò cecidisse videtur Gotthorum regnum & gens, vt ex sepultæ cineribus noua, iusta, & suis viribus nitens nasceretur Hispania, catholicæ religionis hac tempestate præsidium & columen: quæ ex suis omnibus partibus, quasi membris in vnum corpus reuocatis compacta imperium latissimum, quale hodie cernimus, Orientis atque Occidentis vltimi finibus terminaret. Quo enim hæc tempore commentabamur, Philippus secundus Hispaniæ Rex potentissimus, Lusitaniæ accessione, quod felix, faustum, propriumque fore speramus, perduellionibus semel & iterum acie superatis auctus erat: & latissima prouincia post tot annorum spatia sub vnius Regis imperium reuocata, Christiani nominis hostibus esse cœperat multò amplius quàm antea formidabilis.

Libri Sexti Finis.

HISTO.

HISTORIAE

DE REBVS HISPANIAE.

LIBER SEPTIMVS.

Pelagij in Mauros rebellio. *Caput. I.*

ONDVM totum biennium abierat, ex quo furor ille Africanus bellum impium Hiſpaniæ atque nefarium indixit: cùm ingens barbarorum exercitus tranſcenſis Pyrenæi montis iugis, quò ab Hiſpania Gallia dirimitur, in eam prouinciam ferro penetrauit: vt quæ pars Gotthorum imperio tenebatur, victricibus armis cederet. Et opportuna occaſio ſeſe dabat, quam ſpe complexi erant, reliquæ Galliæ inuadendæ atque occupandæ, Regum ſocordia, atq; inutili otio marceſcentium, non minus quàm paulò ante Hiſpania fecerat, inteſtinis diſsidijs fluctuantis atque in occaſum inclinatæ. Pipinus ſenior, & Carolus eius filius, quamuis ex impari matre, à martia virtute cognomento Martellus, Mediomatricum & Leucorum, hoc eſt, Auſtraſiæ Duces, regiæ Francorum Procuratores, cùm rempublicam vniuerſam bello paceque adminiſtrarent, ad regnum cuius ſolum nomen penes legitimos Reges Pharamundi ſobolem erat, haud obſcurè nitebantur, magna multorum inuidia atque obtrectatione. Familiam vnam in Gallia plus legibus & Regibus poſſe, plus reliqua nobilitate, pleriq; ægrè ferebant. Eudo Aquitaniæ Dux, Auſtraſianorum conatibus obuiam eundo, vniuerſam prouinciam in factiones diduxerat. Omnino barbaris Gallico bello implicitis, Gothorum reliquiæ, qui ex calamitoſo atque teterrimo communis patriæ naufragio, in Aſtures, Calæcos, atque Cantabriam euaſerant, & locorum munitione magis quàm armis freti, ſummis ſe montium iugis tutabantur, occaſionem nactæ ſunt de recuperanda priſtina libertate aliquando cogitandi. Filios & vxores clam inter ſe conquerebantur in ſeruitutem abactos impotenti dominorum libidine ſeruire. ipſos quod extremum in calamitate erat, expertos non publico tantùm imperio premi, ſed iuſtum propemodum ſeruitium ſingulos pati: omnes ſanctitates tota prouincia violatas: diuorum domicilia, qua belli furore incenſa euerſaque, qua poſt victoriam Mauricæ ſuperſtitionis ſordibus contaminata: ſacrorum inſtrumenta direpta: barbaræ crudelitatis atque perfidiæ expreſſa veſtigia locis omnibus extare. In Munuſa, in quo præſidij aliquid eſſe debuit propter communem religionem (erat is Gegione præfectus à Mauris) neque hominis quicquam eſſe, præter figuram & ſpeciem: neq; Chriſtianæ religionis, præter nomen & externum habitum.

habitum. præſtare ſemel mori, quàm in tanta indignitate vitæque acerbitate tandiu verſari. non iam de veteri gloria, quæ temporis momento obſcurata eſſet cogitare: neque de priſtino gentis imperio, quod auerſa numina extinxiſſent laborare: tolerabilem aliquam ſeruiendi rationem requirere: atque vitæ non acerbiſsimæ conditionem ſupremis votis exoptare. Hæc cogitantibus, Dux magis quàm vires deerat, qui ſui capitis periculo exemploq; virtutis, reliquos per Hiſpaniam Chriſtianos ad præclarè audendum conandumque prouocaret. nam vt eſt ingenium multitudinis omnes audacter loquebantur: periculum ſuſcipere cuncti pariter detrectabant. vigor animorum extinctus erat. Gotthorum proceres tot bellorum oppreſsi caſibus, magna ex parte ceciderant. Vnus Pelagius vera Gotthorum Regum ſoboles, tametſi tot aduerſis caſibus iactatus erat, præcipua pollebat animi magnitudine atque conſtantia, neque id prouinciales ignorabant: cœperatque iam ante, ex fama rerum admiratio virtutis, & quibus ignotus facie erat, ſubſtituerant etiam animis ſpeciem corporis amplam atq; magnificam. Commodo reipublicæ accidit per idem tempus, vt is è Cantabria, quò ſe poſt Hiſpaniæ cladem receperat, veniret in Aſtures: incertum euocatus ne, an ad rei bene gerendæ, patriæque iuuandæ, ſicunde ſe lumen oſtenderet, occaſionem intentus: an quia de Cantabriæ principatu plures reguli diſceptabant. nam tres ea tempeſtate Cantabriæ Duces inuenio, Eudonem, Petrum, Pelagium. In hunc continuò omnium oculi animique coniecti, remedium aliquod tantis malis, atque opem eo Duce aſſerri poſſe non omnino deſperantium, induceret modò in animum rerum ſummæ patrocinari. Periculi magnitudo, virium imbecillitas pleroſque conturbabat: nam furori ſimile videbatur fore, nouo conatu, haud magna ſpe, denuò victricia barbarorum arma laceſſere, irritare animos. Verùm quod metu facere detrectabant, caſus in neceſsitatem vertit. Erat Pelagio ſoror ætate florentiſsima, eximia venuſtate. Munuſa Gegione pro Mauris præfectus, puellæ pulchritudine captus, eam ſibi toro iungere cupiebat: diu ignotus, repentè nobilis ſecundas res ſuſtinere non poterat, neque animi libidines ratione virtuteque frænare. Ergo cùm Pelagij voluntate deſperaret vnquam ſe voti compotem fore, ſimulata beneuolentia, per ſpeciem legationis eum Cordubam ablegat: vbi Tariſtius erat magni nominis Dux, cùm nondum rediјſſet in Africam. Pelagij diſceſſu, faciiè optato coniugio potitus eſt. Fœditate cognita Pelagius, cum obita legatione reuertiſſet, ex compreſſæ ſororis ignominia, ſuæque familiæ dedecore, quantum doloris ceperit, quantis iracundiæ flammis arſerit, de ſuo ſenſu quiuis æſtimare poteſt. nec iniuriæ magis magnitudo vrebat, quàm quòd in ea rerum perturbatione, vltioni de viro præpotente, quique arma teneret, ſumendæ parem fore ſe non ſperabat. Cogitationem in omnes partes verſanti optimum fore viſum eſt, dum ſe comparat, & vindictæ occaſio ſeſe offert, ſilentium tenere, doloremque comprimere: & lætitia ad tempus ſimulanda, fraudem fraude eludere. Itaque recepta ſorore in finitimos Aſtures aufugit, vbi ſtudia gentis erant, & propenſæ vniuerſæ prouinciæ voluntates. Munuſa rei nouitate perculſus, veritusque ne à paruis initiјs latius ſerperet

serperet rebellionis malum, Pelagij conatus Tarissio renunciat. missi Corduba milites, Pelagium nondum viribus satis confirmatum facilè cepissent, ni periculum indicio facto, celeri fuga euasisset: admissoque equo, vicinum fluuium nomine Pioniam tranasset, aquis inundantibus rapidum: quod illi saluti fuit, hostibus qui ijsdem vestigijs insequebantur eo facto delusis: cùm certissimum vitæ periculum adire, Pelagij capiendi caussa tanti non esset. Ad Canicæ vallem (Cangas hodie dicimus) ex fuga euasit. Ijs in locis egentium & profugorum delectus habiti vndique confluentium ad spem recuperandæ libertatis. nam hostes maiori numero affuturos propediem, nemo dubitabat. Multi vltro nomina dant: tanta erat cupiditas Pelagio auspice, pro patriæ salute suaque libertate certandi. Plerique metu hostium suorumque minis fracti, atque ancipiti periculo permoti, siue vincerent, siue vincerentur Hispani, ne alterutris prædæ essent, necessitate arma induunt. Astures ferme omnes in sententiam perducti. Hortatur in concilio gentis, vti magno animo communis caussæ patrocinium suscipiant, priusquam barbarorum imperium vetustate amplius confirmaretur in Hispania, quod ipsa sua nouitate nutabat. Celeritate, inquit, & audacia opus est, vt qui caussa superiores sumus, hostes virtute vincamus. Ciuitates singulæ modico Maurorum præsidio tenentur: ciuium multitudo nostra est, omnesque viri fortes tota Hispania nauare nobis operam & studium cupiunt: nemoque erit (quem quidem Christianum nominare fas sit) qui non continuò in nostra castra se conferat: tantisper modò sustentemus, & recuperandæ libertatis spem in nostrorum animis audacia & virtute alamus. Hostium exercitus in varias manus dissipatus est. pars multò maxima in Galliam abijt. Nunc animis & virtute audendum: nunc pro veteri belli gloria, pro aris & religione pugnandum, pro liberis, vxoribus, propinquis, & necessarijs, qui indigna & grauissima seruitute premuntur. Eorum calamitates, nostrasque ipsorum ærumnas & pericula memoria repetere graue est, oratione recensere, prosequi lacrymis vanum: opem aliquam & remedium adhibere salutare. tantùm vos viros esse ostendite ex nobilissimo Gotthorum sanguine prognatos. Secundæ res voluptatesque debilitarunt, & iniuriæ opportunos præbuerunt: nunc asperæ & profligatæ acuant. An belli pericula adire graue est? at multò illa grauiora, liberos, coniuges in seruitutem abstrahi, immensæ hostium libidini seruire, (ò magnum atque intolerandum dolorem, ò grauem acerbamque fortunam) vos ipsos interfici, quod sit necessè victis accidere. An priuatarum rerum amor, & otij cupiditas tenet? erratis si republica oppressa singulorum fortunas stare posse putatis. Incendij vis, mihi credite, velut ex continentibus tectis in alia traijciendo cuncta pariter vastabit. An locorum munitione confiditis? sed neque desides & otiosos hæc mõtium claustra tuebuntur. nec si maximè hostes cessabunt, tantam multitudinem quanta se in hęc loca recepit, solum sterile, & rebus omnibus indigẽs alere potest. An paucitas nostra despectui est? sed præteriti temporis memo-

ria, & ancipites bellorum casus victoriam non numero stare; sed virtute satis declarant. Deo cuius numen ante irritauimus, & nunc placatum confidimus, facilè est numerosas hostium copias paucorum armis prosternere. Tolerabili fortasse conditione, vt in malis hosti seruire consultius fore putatis? quasi perfido hominum generi vlla fœdera sancta sint, fideique constantia sit à barbara gente expectanda. Cum hominibus enim crudelibus nobis res est, an cum feris & immanibus belluis? Ego quidem, vobis adiutoribus laborem & periculum graue quamuis & maxiximum, suscipiam tamen pro communi salute libentissimè: & dum vixero hostis ero, non barbaris magis, quàm si quis ex nostra gente arma conferre & sacram militiam suscipere recusabunt: nobiscumque aut vincere aut mori non malint, quàm in tanta vitæ acerbitate, ignominia, & calamitate versari: & suppliciorum magnitudine sanciam, ne hostes maximè metuendi ignauis esse videantur. Hæc dicentem singultus & gemitus eorum qui aderant sæpe interturbarant. præsentium impendentiumque malorum imagines ante oculos inerrabant. mœrori par metus. Verùm cùm ex aliquanto spatio respirassent, animosque ad nonnullam spem melioris fortunæ reuocassent, sanctissimo iureiurando bellum in Mauros sanciunt. Nullum periculum communis salutis caussa recusaturos pollicentur. profitenturque principes ex omnibus bellum barbaris illaturos. Omnibus suffragijs Pelagius ipse belli Dux, atque His-
716 paniæ Rex creatur, salutis scilicet anno septingentesimo sextodecimo, tametsi nonnulli huic annorum numero biennium addiderunt. Ab hoc initio ipso tempore, quo impietas armata per vniuersam ferme Hispaniam impunè vagabatur, furor & audacia passim volitabant, & res communes propemodum desperatæ erant: nouum regnum in Hispania auspicatò in perpetuum fundatum est, signumque ad bene sperandum afflictis & oppressis prouincialibus sublatum. Tanti nonnunquam est non deesse fortunæ, & oblata casu sapienter flectere ad consilium.

Calæci & Cantabri, quos Oceanus ad Septentriones alluit, & locorum asperitate Asturum exemplo confisi, libertatem magna ex parte retinebant, ad belli societatem adiuncti sunt. Missæ præterea occultæ legationes, vrbes quæ in Maurorum ditione erant solicitatum obtestatumque ne communi caussæ deessent: suorumque potiùs conatus, rebus & consilio iuuarent. Nonnulli ex vicinis locis in Pelagij castra dilapsi sunt, communem belli fortunam rursus subire atque tentare certi.

Plerique noui Regis despectu, metuque maioris mali, citra discrimen rerum suarum belli spectatores esse mallebant quàm pars, ex fortuna consilium sumpturi. Pelagius haud ignarus quanto in periculo res essent, primisque euentibus considerans metum aut fiduciam gigni, cupidusque noui imperij sanciendi auctoritatem: de Mauris prædas agere, locis omnibus instare, vrgere, carpere hostes, & trucidare, oppida & vrbes Asturum inuisere, suaque præsentia & oratione dubitantes erigere, audaces in fide confirmare, magna diligentia quæ subsidio essent conferre

conferre vndique & comparare: nullique labori parcere, quò susceptam semel regij nominis maiestatem inter suos tueatur, & aduersus barbaros, quos continuò tanquam ad restinguendum incendium assuturos minimè dubitabat. Inerat animo vigor, atque ad labores perferendos ætas idonea: formaque corporis non cultu conspicua, sed virilis verè atque militaris.

Mauri vincuntur à Pelagio. Cap. II.

LCHAMA Mauricæ militiæ Magister, magnique in ea gente nominis Dux, ex Africa cum Tarissio venerat, quo primùm tempore transmissum est in Hispaniam: & superioribus bellis omnibus virtutis specimen dederat singulare. Is Asturum motibus nunciatis, Corduba accurrit ad seditionis initia comprimenda: ne videlicet tempore & dissimulatione vires sumeret & confirmaretur audacia. Alchamam iustus exercitus sequebatur ex vtraque gente conflatus scilicet. Oppas Hispalensis Præsul socius adiunctus: vt pro ea sacerdotij, qua fungebatur auctoritate, & pro ea necessitudine, quæ illum inter & Pelagium erat, temerè tumultuantes arte & ingenio, quo valebat maximè, ad sanitatem reuocaret. vanam sine viribus esse audaciam doceret: suo quemque periculo furere. viros prudentes admoneret non tam belli initia quàm exitus considerare consueuisse. si quæ Munusæ aut aliorum Præfectorum iniuria extaret, præstare legibus iureque agere apud Mauros rerum dominos, qui quod iustum fasque esset nulli vnquam denegassent. Arma sumere, vimque importunè intentare, conatu temerarium esse: euentuque haud dubium fore cunctis exitiale. Alchamæ aduentu ingens animos Christianorum militum metus incessit. & vt fit, audacissimi ante discrimen, in ipso discrimine ignauissimi omnium esse videbantur. ex superiori rerum memoria barbarorum vires & perpetuam felicitatem formidabant, & seruorum in morem vix videbantur hostium conspectum laturi. Venerat in periculum summa rerum. verùm deserta omnia sine præsidio, sine viribus, sine consilio, diuinum numen, diui tutelares Hispaniæ, Pelagij virtus atque prudentia tutata sunt. Inermem enim aciem & ipso fluctuantem timore, hosti tantis victorijs ferocienti obijcere cùm temerarium fore iudicaret, militibus cæteris per vicina loca dissipatis, delectos tantùm ex omni copia mille viros retinet. cum ijs in Ausenæ montis speluncam locis spatiosam se condit, cui hodie speluncæ Sanctæ Mariæ de Couadonga nomen est. Comparat indies multos commeatum, arma telaque comportat: vt si latebræ patefactæ essent, obsidionem tolerare, & si casus ita ferret, ex eruptione etiam pugnare cum hoste posset. Mauri Pelagij fuga consilioque indicato, fugientis vestigijs insistunt. Breui ad speluncæ aditum ventum est. Concordiæ viam tentare primùm placuit, ne cum

desperato hominum genere in locorum angustijs pugnare necesse esset. Oppas Præsul rei perficiendæ curam sumit, factaque inter se colloquendi potestate, ex mulo quo vehebatur, cùm prope accessisset, in hunc modum allocutus fertur: Quanta, Pelagi Princeps, nostræ gentis gloria fuerit, neque tu ignoras, & hoc tempore à me commemorari superuacaneum esset. Magnam orbis partem armis peruagati, quondam Romanis rerum dominis abstulimus Hispaniam: nationes feræ & barbaræ virtute nostra subiugatæ sunt. Maurorum ipsi armis nuper victi concessimus: & ad exemplum inconstantiæ humanæ felicitatis, è rerum fastigio in quo paulò ante eramus collocati, in supremas calamitates & maximas præcipitauimus. Qui rebus integris victi sumus, num perditis & profligatis pares erimus? Speluncæ credo munitione, in qua pauci latronum in morem inclusi estis, & tanquam feræ indagine cinctæ tenemini, numerosum hostium exercitum, in quo sexaginta millia homines sunt nihilominus, arceri posse speratis? Obcæcat nimirum animos Deus nostræ nationis sceleribus irritatus, sanguineque necdum satiatus. quod præliorum euentus illis prosperi, nostris aduersi nisi satis declarassent, importuni isti conatus docere potuerunt. Quin istam mentem abijcitis: & dum clementiæ aditus interclusus non est, dum veniæ spes superest, armis continuò positis ignominiam, seruitutem, interitum temeritatis scilicet mercedem, honoribus & præmijs, quæ vobis polliceri possum maxima mutatis? & vniuersæ potiùs Hispaniæ iudicium & exemplum sequimini, quàm animi sine ratione impetum, & cæcam temeritatem? Ad hæc Pelagius: Tibi, inquit, & Vvitizæ fratri, eiusque liberis diuina vltio metuenda est: tametsi ad breue temporis spatium res ex sententia fluant. Vestris sceleribus diuinum numen irritatum est. omnes tota prouincia sanctitates contaminatæ. leges ipsa vetustate sacrosanctæ refixæ. Ab his gradibus eo furoris progressi estis, vt Mauros feram gentem & immanem attraxeritis in Hispaniam: vnde tot clades acceptæ, & tantum Christiani sanguinis effusum est. Pro quibus sceleribus, si quidem res humanas Deo curæ esse arbitramur, viui mortuique pœnas grauissimas dabitis. Tu omnium maximas, qui personæ quam gerebas oblitus, horum malorum præcipuus & maximus auctor fuisti: & modò impudenti oratione hortari ausus es, vt denuo seruitutis iugum ceruicibus accipiamus, quauis calamitate grauius. hoc est, vt ego interpretor, superiores acerbitates & mala, quibus vexati sumus, denuo subeamus. Hæc, hæc illa præmia sunt magnifica, hi honores ad quos nostros milites inuitabas. Nos Oppa neque tam auersas diuinas aures, & animum à rebus nostris esse putamus, vt tuis pollicitis fidendum sit: & Deum supplicij acerbitatem speramus, vt solet, continuò commutaturum benignitate. Quod si nondum satis pœnarum datum est, supplicesque & præsidio indigentes periculo eripere noluerit: stat sententia morte obita præsentes calamitates redimere, & durissimam seruitutem sempiterna (sic speramus) felicitate mutare. Pelagij oratione intellectum est obfirmato animo,

aut

aut moriendi aut vincendi obsessos esse: quando omnibus circumuenti ma-
lis, præterea Oppæ verbis vitro prouocati deditionem facere recusabant.
vim ergo & metum adhiberi placuit. Speluncæ aditus telorum omne ge-
nus & lapidum procella quassatur. in quo vis numinis apparuit nostris pro-
pitij, infensi hostibus. Sagittæ & lapides missi reflecti in iacientes visi
sunt: ipsosque barbaros reuoluta in auctores tela magno numero vulne-
rare trucidareque. Tanto miraculo hostes attoniti. Christianis cum spe
victoriæ pugnandi ardor incessit. Erumpunt ex latebris pauci numero, el-
luuie corporum fœda acies: pugnam magnis animis inuadunt. tumultus
persimilis dimicatio fuit. Hostes incussa diuinitùs formido debilitauit, con-
tinuòque in fugam versi. cæsi supra viginti millia. reliqui ex Ausenæ mon-
tis fastigio, quod fugæ initio occuparunt, in Libanensem agrum delati ad
Deuæ fluminis ripam prope prædium, cui ab euentu (sic arbitror) Cause-
gadiæ nomen fuit, montis vicini parte sponte conuulsa ab imo atque col-
lapsa in subiecti fluminis aquas præcipitarunt. Strages armorum atque
ossium ijs in locis effossæ retectæque, quo præsertim tempore hibernis plu-
uijs augentur aquæ, ripasque excedunt, diu cædis indicio fuisse memoran-
tur. Pauci cladi superfuere. Alchama in pugna perijt. Oppas Hispalensis
Præsul in potestatem venit: de quo more militari supplicium fuisse sum-
ptum, tametsi historici sileant, scelerum magnitudo indicat, & de rebus
ipsius deinceps silentium in historia. Munusa tantæ victoriæ nuncio per-
culsus animo, & Gegionis munitione diffisus ob alienatas ciuium volun-
tates, fuga euadere conatus ad Olaliem vicum ferro incolarum occubuit.
Eius cæde non publicæ tantùm iniuriæ vindicatæ, sed etiam priuatus Pe-
lagij dolor ex accepta ignominia mitigatus: nihilque de victoriæ læti-
tia diminutum, si cuius crudelitate irritati arma ceperant incolumis eua-
sisset. Pugnatum est salutis anno septingentesimo octauodecimo. Quo tem- 718
pore in Africa Muza criminibus à Tarissio æmulo apud Miramamoli-
num circumuentus, & ad accepti expensique in bello Hispaniensi rationes
adductus, cùm ingenti pecunia mulctatus esset, ignominiæ dolore obijt.
Abdalasisius eius filius cùm Hispaniam annos tres pro Mauris guber-
nasset, inuidiam prouincialium & suæ gentis incurrit: quod principum
filias magno numero vitiasset. Itaque in ipsis templi adytis, vbi ex ritu
gentis precibus vacabat, suorum ferro perijt anno septingentesimo nono- 719
decimo. Fama tenuit Egilonæ coniugis insidijs circumuentum, cùm tæ-
deret conditionis, atque præ alijs quas vir amabat contemptui se haberi
cerneret. Eius suasu, vt tradunt alij, regia insignia suscepta malo fuere,
& cultui corporis vitæ fastus & actionum superbia consentanea. Cædis
præcipuus auctor Aiub genere propinquus rempublicam gessit in Hispa-
nia mense vno, Calataiubæ conditor, vti Rodericus Præsul ait, quod est
in Celtiberis municipium præclarum. Successit Miramamolini Zulei-
mani iussu (is Vlit fratre defuncto Maurorum imperium obtinuerat,)
Alhor in Abdalasisij locum subrogatus Hispaniæ bello paceque guber-
nator, homo ferus & barbarus in Mauros æquè ac Christianos: ciues

enim Cordubenses bonis euertit: rapinarum cupido idonea ipsi iniuriæ faciendæ caussa videbatur. de Mauris quæstiones habitæ, qui primi venerant in Hispaniam, & deuictæ gentis spolijs se contaminasse interpretabatur. Hunc memorant Hispali sedem imperij Maurici Cordubam transtulisse: atque cùm Iuliani & Vvitizæ filiorum fraude, cladem in Asturibus acceptam suspicaretur, bonis eos spoliatos omnibus peremisse. mercedem nimirum actionibus consentaneam & vitæ, patriæ proditores reportare æquum erat.

Reliqua Pelagij actiones. Cap. III.

S ERAT Christianæ rei cursus in Hispania, vt in bonis aduersus, vt in tantis tenebris tantaque aduersariorum potentia non incommodus. & parta de Mauris victoria Pelagius non modò in Asturibus imperium firmauit, vbi eatenus se tenuerat: verùm in subiectam planiciem delatus, Mauricæ ditionis oppida, igne, ferro, & direptionibus vexabat: auctusq; indies viribus, nam multi rerum gestarum fama permoti in eius confluebant castra, Legionem vrbem ad montium radices positam, eorum qui à Calæcis Astures dirimunt,
722 vi expugnatam suæ ditionis fecit eius seculi anno vigesimo secundo. Quo ex tempore se Legionis Regem dixisse nonnulli arbitrantur: resistunt alij, cognoscendæ antiquitatis studio maiori, quibus veteres priscorum Regum tabulæ fauent, confirmantq; priores Principes Pelagium & posteros Oueti tantùm Reges fuisse nuncupatos. Fauent vetera horum Regum sepulcra Oueti, alijsque in Asturibus locis constituta, ante Hordonium eo nomine secundum, qui primus se Legionis Regem dixit: & in ea vrbe templum D. Mariæ Maioris nomine, quod ab imo totum extruxerat viuens, sepulturæ moriens delegit. Illud maiore aliquanto fide traditur: Legione capta, prisca Gotthorum Regum insignia Leonis rubra effigie mutata, in clypeo argenteo cælati, in pedes erecti, atque diducto rictu formidabilis. Quocunque ab initio susceptum, in morem certè abijt ad vsque nostram ætatem: & est idem lingua Hispanorum vernacula Legionis & Leonis nomen: vnde erroris occasio viris arma tractantibus à litterarum studijs abhorrentibus. Res Christianorum ad hunc modum resurgentes, multum iuuit Alfonsi virtus, eius cui regnum adepto Catholico cognomen fuit. Petro Cantabriæ Duce patre, ex nobilissimo Reccaredi Regis sanguine satus erat. Præterea Egica & Vvitiza Regibus ordines duxerat iunior: & nunc reipublicæ iuuandæ studio incensus, relicta patria patreque, suo aduentu piorum animos auxit viresque, cùm Cantabrorum valida sequeretur manus. Omnino Ormisinda Pelagij filia Alfonso nuptui data: eoque connubio amplius vtriusque Principis animi perpetuo fœdere conciliati. vndæ Hispaniæ in posterum Regibus origo generis, perpetuaque propago, & tunc breui maius operæpretium factum. Gegio loci natura & munitione firmissima, Asturica, Mansilia, Tineus, aliaque in Asturibus & Calæcis oppida Mauris

Mauris erepta (inde Pelagium & posteros Gegionis Reges dictos suspicamur, alijsq; occasionem extitisse hos Reges Legionis vocatos existimandi, vnius permutatione litteræ). Incolæ cùm religionis Christianæ cultores essent, & Pelagij rebus naturæ impulsu fauerent, cæsis pulsisque Maurorum præsidijs, erectique passim ad spem recuperandæ libertatis, vrbes & oppida cupidissime dedebant. Accidit magno rei Christianæ commodo, Mauros in diuersa Hispaniæ parte magnis bellorum motibus, quæ ex alijs alia nexa aptaque excitabantur, implicatos teneri: ne iusto comparato exercitu Pelagij conatibus obuiam iretur. Etenim Zuleima defuncto, Homarus & Izit filij Vliti, ex patrui adoptione Maurorum latè patens imperium Asiæ, Africæ, atque Hispaniæ obtinuerant, nouo exemplo inter Mauros atque haud scio an satis probabili, exæquata duorum potestate. Homarus intra primum imperij annum ex morbo defunctus est. Izit solus rerum potitus, Zamam præfecerat Hispaniæ, magno virum ingenio, magnoque rei militaris vsu, neque minori quàm superiores auri cupiditate. noua & grauiora quàm antea vectigalia captiuis vrbibus imperata. Narbone in Gallia militare præsidium constitutum. Tolosa Gotthici olim imperij in ea prouincia sedes circunsessa. In ea obsidione, Eudonis Aquitaniæ Ducis superuentu, barbarus acie victus & cæsus est. exercitus in prælio fugaque magna ex parte trucidatus. qui superfuerunt cladi, obsidione cõtinuò soluta, dum ex Africa nouus Præfectus veniret, Abderrahmanum in occisi Ducis locum cooptarunt domi militiæque clarum: qui tantisper res inclinatas, virtute & prudentia sustentaret. Milùs quamprimùm aduerso gentis casu nunciato Aza (alij Adham scribunt) Mauricam rempublicam in Hispania Iziti Miramamolini vicarius suscepit gubernandam. Hic prouinciam tantis fessam malis, nouis calamitatibus exagitauit. vectigalia multo quàm antea acriora imperata. exhaustis prouidebatur scilicet populis, ne ad rebellandum facultas esset, quibus studium erat & cupiditas rerum nouarum prorsus vt oppidis & vrbibus, quæ per vim superioribus bellis capta erant, quintam redituum & prouentuum omnium partem, in regium ærarium inferre quotannis mandaret: decimam illa oppida quæ ex deditione in Maurorum potestatem venerant. Ea conditione Christianis incolis datum prædia & possessiones pristinas quasi mancipij iure retinere. Rasis Arabs a Mauris ait, quintam bonorum omnium partem exegisse, specie quidem pauperum, quorum erat tota ditione innumera multitudo, inopiam subleuandi: re vt viribus debilitati, haudquaquam se commouendi facultatem haberent. Cordubę pontem exædificandum curauit. Hispaniæ tractum monti Cauno adiacentem bello oppressit, (nonnullæ enim vrbes veterem libertatem mordicus retinebant) Turiasonem vi captam solo æquauit. Tantis rebus intra biennium & menses sex in prouincia perfectis ferro suorum, quorum inuidia maxima flagrabat, ex insidijs Dertusæ occubuit, Ambiza, Odra, Iahea, successoribus, vt Rodericus Præsul est auctor: vt ego interpretor, Hispaniam eodem tempore tripartitò, cùm in nullum vnum totius gentis voluntates conspirarent, aliquandiu gubernarunt: aut singulorum imperium paucorum mensium fuit.

Conuenit Izito Imperatore in Asia defuncto, Iscamum eius fratrem in imperio successisse ea lege, vt Abulit Iziti filium successorem ipse, vt fecit, ado-
724 ptaret. Maurorum imperium obtinuit salutis anno septingentesimo vigesimo quarto, imperij Arabum centesimo septimo, iuxta Roderici Præsulis computationem in historia de Arabibus, vtrosq; annos Christianorum atq; Arabum, quod faciendum nō fuit, exæquantis, vt alio loco monstratum est. Tenuit autem imperium vno de viginti annis, meritò rerum gestarum ac perpetua felicitate, ipsaque ditionis amplitudine clarissimus: nisi cæteras virtutes congerendæ vndique pecuniæ auiditas immensa fœdasset: vnde maiores opulentia vicit, subditorum odium incurrit grauissimum. Rerum potiente Iscamo, Odaysa, Himenus, Autuma, Alhaytanus, Mahomad, deinceps eius iussu, fama non eadem Hispaniam pro Mauris gubernarunt. singulorum vix annuum imperium fuit: Mahomadis bimestre tantùm. Nam salu-
731 tis anno septingentesimo trigesimo primo Abderrahmanus subsecutus est, fortassis ille de quo paulò ante commemoratum est. Huius Præfecti res gestas, quoniam maiori fama celebrantur, & prospero tandem nostris exitu ad memoriam iucundæ sunt: compendio explicare operæpretium fore arbitror. Bello bonus habitus ad cætera, quibus nemo ex Maurorum gente per eam ætatem instructior Dux fuit. immite tantùm ingenium, imperiumque graue, non magis Hispanis, quàm genti suæ temporum licentia vitijs omnibus deprauatæ. Ea res odium illi multorum conciliauit: Munizio viro acri atque præpotenti inter Mauros, occasionem suppeditauit nouorum motuum. Gallia Gotthica longinquitatis opportunitate vsa, & acerbitate Præfectorum prouocata, Munizij auctoritatem secuta est. in Hispania ad Pyrenæi montis iuga Ceretani. Eudo Aquitaniæ Dux, cùm Francorum æquè ac Maurorum arma fatigarent, in fœdus attractus. Hunc ego Eudonem illis temporibus grauem, & strenuum atque sapientem virum comperio: nisi quòd religione prohibebatur, nefasque Christianorum legibus semper est habitum, partium studio, vincendi cupiditate, Munizio filiam suam connubio iunxisset, icti scilicet fœderis confirmandi caussa: quod illi coniugium non ignominiosum tantùm fuit sed etiam infelix. Abderrahmanus enim Munizij conatibus cognitis, & prouinciæ tumultu renunciato, in extremos Hispaniæ fines mouit: circunsessumque hostem in Ceretania vrbe, cùm neque fuga euadere liceret, neque salutis spes esset si in hostis potestatem viuus venisset, vitam præcipitio finire compulit. Vxor florenti ætate, formaque lectissima, occisique viri caput in Africam missa: grata nimirum summo Maurorum Imperatori munera. Munizij casu plerique interpretabantur, iniurias vindicatas in religionem Christianam, multusque gentis Christianæ sanguis barbara immanitate effusus: ac nominatim, quòd Anabadum Episcopum in ætate vigente prisci moris virum, igne combussisset. Abderrahmanus ex ea victoria animo elatior factus in Galliam irruit, belli terrorem Gotthis & Francis circunferens, quam latè nobilissimæ prouinciæ fines patent, secundùm Mediterraneum mare Rhodanum vsque progressus. Arelatum vrbem eo tractu primariam obsedit. ad eam vrbem cum Eudone

qui

qui obuiam processerat, signa collata. Vicere barbari. nostrorum cædes tanta, vt nulla ea ætate maior. Ossium cumuli diu ad eam vrbem extantes, cladis quanta esset indicio fuerunt. Conuerso deinde in læuam itinere, magnamq; Galliæ partem emensus victricibus armis, in Aquitaniam irruit. & Garumna transmisso, Burdigalam ad Oceanum mare incenso agro, dirutis templis euastat. Ijs in locis rursus ab Eudone, cùm vires reparasset, dimicatum aduersus communem Christiani nominis hostem. Eadem prælij fortuna fuit, nostris aduersa, Mauris secunda. Engolismenses, Petragorij, Sanctones, Pictonesque eadem belli flamma vexati. Vertebatur in eo bello discrimen rerum Christianarum. quis enim domitores Asiæ atque Africæ, & Gotthorum nuper imperio deleto formidabiles, æquare viribus posset? Quis auderet certaminis aleam subire? cum inuicto barbarorum robore pugnare? Ipsa nominis fama, atque rerum gestarum claritate, perculsæ cæteræ nationes erant, ac propemodum subiugatæ. Communi periculo permotus Carolus Martellus, regiæ Francorum ea tempestate Magister, magnis delectibus habitis Germaniæ, Austrasiæ, & Galliæ numerosam pubem armat: multi sponte nomina dant tanti incendij restinguendi studio inflammati. Cum his copijs hosti procedit obuiam pugnandi certus. Turones peruentum, vrbem D. Martini fano nobilem, lætissima cæli agriq; facie, vbi spirant identidem Fauonij atque Austri, & tunc Aquitaniæ contributam. Ligerim fluuium, ad quem est sita traijciunt, vt pro munimento à tergo esset: ne hostium multitudine circumueniri possent, qua superabantur: vincebant ipsi caussa, virtute, & scientia pugnādi. Ijs in locis castra posita. Eudo simultate, quæ illi cum Martello erat, patriæ caritati condonata, & est timor externus maximum concordiæ vinculum, cum Francis vires & copias iunxerat. magno id adiumento ad victoriam fuit. Franci scriptores Maurorum copias Eudonis accitu, quò nimirum Martello æmulo ægrè faceret, in Galliam tam longè penetrasse affirmant: & nunc eorum perfidia commotum, qui Aquitaniam euastassent nullo fœderis respectu, mentem mutasse. historici Hispani silent. gratiæ aut odio nationis Hispanicæ alterutrum datum interpretabamur, (Nam Eudo in Cantabria principatum obtinebat, Aquitaniam dotalem habuerat) quid potissimùm in re dubia sequeremur, incerti: nisi quod prælia duo, quibus cum barbaris decertasse monstratum est, Eudonis voluntate haudquaquam in Galliam immissam eam gentem, contrà quam fama obtinuit, suspicari libet. Barbarorum aduentu, totis vtrinque viribus dimicatum. Mauri ad quadringenta millia hominum erant, Galliæ fertilitate cum vxoribus & liberis, vt est genus hominum vagum, ad mutandas sedes inuitati. Ingens omnium expectatio erat, par metus. concurrunt inter se acies, pugnatur vtrinque acriter, consistunt agmina. diu anceps victoria fuit. demum Christianorum virtute hostium multitudo victa est. Trecenta septuaginta quinque millia ex eorum exercitu cæsa. Abderrahmanus ipse inter occisorum corpora repertus victoriæ lætitiam auxit. ex nostris mille quingenti desiderati, pauci quidem & minor quàm pro tanta victoria numerus: verùm promptissimi quique, factisque & generis nobilitate clarissi-

mi. Hic dies lætissimus Christianis illuxit, non tam victoriæ præsentis fructu, etsi clarissima fuit: quàm quòd esset documentum datum, inuictam eatenus gentem nostrorum virtute superari posse. In eo prælio Eudonis maximè virtus Martelli etiam confessione enituit: qui in ipso pugnæ ardore vt erat ante constitutum, cum expeditis aduolans prius pene hostem circumuentum à tergo adortus est, quàm eius agmen conspici posset. Pugnatum est salutis anno septingentesimo trigesimo quarto. 734 agebaturque vigesimus primus, ex quo amissa erat Hispania. Quo tempore Orientis imperium Constantinus cognomento Copronymus obtinebat. Ex Eudonis ad Romanum Pontificem Gregorium tertium (plerique secundum dicunt: nos in ratione annorum Isidorum Pacensem huius ætatis scriptorem sequimur) litteris Romæ cæsorum numerus cognitus. additumque tres spongias, vt pro amuleto essent, sacra Pontificis precatione lustratas, missasque ad Eudonem, cùm dissectæ & inter milites distributæ essent, ad vnum omnes qui particulas tenerent, incolumes ne leui quidem accepto vulnere perstitisse: quod miraculi instar est habitum. Abdelmelicus in Abderrahmani locum subrogatus, pro Mauris Hispaniam quatuor annis proximis gessit, nulla re præterquam sæuitia memorabilis: & quoniam reflorescentem rempublicam quæstui habuit: quod non modò turpe est in Principibus, & multitudinem gubernantibus, sed sceleratum atque nefarium. Galliam tentare iussùs ad Pyrenæi montis iuga multis suorum amissis, retrò redire compulsus est. 737 Quo tempore atque adeo eius seculi anno trigesimo septimo, Pelagius Hispaniæ Rex annis grauis, rebus gestis clarissimus Canicæ defunctus est. in S. Eulaliæ Velaniensis, Canicensis agri, quam ipse ædem exædificãdam curarat, extincti funus illatum. vbi & vxor Gaudiosa nomine sepulta est. Pelagij filius Fauila, à patris obitu regnum nemine repugnante obtinuit: regnauit duobus annis, infelici exitu & morum leuitate magis nobilis quàm clarus. Venationi enim nimio plus deditus, cùm tãtùm belli esset in manibus, nouumq; regnum imbecillitate magis hostium & perturbatione quàm nostrorum virtute staret: reipublicæ curam negligere visus, priuatasq; voluptates rebus communibus potiores arbitrari, ab vrso quem inter venãdum auidius insequebatur, dilaniatus est, nulla neq; vitæ neq; mortis gloria. in Sanctæ Crucis tẽplo, quod in Canicensi agro extruxerat, tumulatus est: vbi & Froleuæ vxoris sepulcrum olim extabat. Iulianus quidam diaconus natione Græcus, in vtriusq; linguæ cognitione non impar, antiquitates Hispaniæ atq; Pelagij res gestas, per hæc tẽpora Toleti litteris illustrabat. auctor est nõ nemo. Vrbanus Toletanus Præsul in extrema & præcipiti ætate, Euãtius eius Ecclesiæ Archidiaconus, Fredoarius Accitanus Episcopus, viri præstantes atq; preclari in ea rerum omnium caligine, velut stellæ inter obscuræ noctis tenebras, morum sanctitate, & sapiẽtiæ laude micabant. His æqualis Ioannes Hispalensis Præsul diuinos libros lingua Arabica donabat vtriusq; nationis saluti cõsulens: quoniam Arabicæ linguæ multus vsus erat Christianis æquè atque Mauris, Latina passim ignorabatur. eius interpretationis exempla ad nostram ætatem conseruata sunt, extantq; non vno loco in Hispania.

Alfonsus

Alfonsus cognomento Catholicus. Cap. IIII.

AVILA sine prole defuncto Alfonsus & Ormisinda, vt erat postremis testamenti tabulis à Pelagio mandatum, Reges renunciati sunt, magna gentis lætitia, optimo publico. Erat Alfonsus belli & pacis artibus peræquè instructus, animi constantia rebus aduersis, & perpetua rerum gestarum felicitate admirandus, religionis cultor eximius: vnde Catholici cognomen accessit. quod Reccaredo olim Regi, quo tempore vniuersam Gotthorum gentem repudiatis Arij opinionibus, in catholicæ ecclesiæ castra reuocauit, in Toletano Episcoporum conuentu acclamatum, intermissumque multis ætatibus, Iulius eo nomine secundus Pontif. Max. in Ferdinando Aragonio Hispaniæ Rege instaurauit, effecitque vt consequentibus Regibus proprium hæreditariumque esset. Florebat quidem eo tempore Hispania pacis opimæ bonis, quantum Africa & Gallia bellis ciuilibus æstuabant. Eudonis fato functi principatum in Gallia, Carolus Martellus armis præsidijsque occuparat. defuncti filij Aznar, Hunnoldus, & Vaiferus paternæ simultatis hæredes, suæque ipsorum iniuriæ vindices, arma necessariò corripiunt. Aznar in Hispaniæ partem illam profectus, quæ Vasconibus finitima erat, Iaccam vrbem, multas præterea arces atque oppida Mauris eripuit, Aragonum regni & gentis parens & conditor. Aragoniæ nomen Arago fluuius effecit per ea loca decurrens, sese que Egæ iunctus confundens Ibero, vti alio loco est explicandum. Hunnoldus & Vaiferus suorum opibus subleuati, transmisso Rhodano, vniuersæ Galliæ terrorem incutiunt, non viris, non mulieribus, non pueris, non senibus parcitur: vt ferme subditorum periculo Principes peccant. Allobroges præcipuè vexati. Vienna ægrè defensa est. interior Gallia cis Rhodanum bello tentata. Mauri sua sponte ad delendam ignominiam præteriti temporis, iniuriasque vindicandas, præterea Mauritij Massiliensis Comitis, Hunnoldi & Vaiferi accitu, quò nimirum Martello & Francis ęgrè facerent, Galliam armis repetũt. Aucupa per idem tempus rem Mauricam in Hispania gerebat, cùm Abdelmelicum reipublicæ malè gestæ reum postulatum, ex vinculis caussam dicere compulisset: præcipua vir nobilitate inter suos, suæque superstitionis æmulator maximus, magna vt seueritate peccata in religionem commissa vindicaret. Is Mauritij ope Auennionem Cauarum vrbem, quam Rhodanus alluit, in primis amplam & nobilem armis occupat. cætera circa incendijs, ruinis, & direptionibus fœdata: atque hæc quinquennio postquam ad Turones pugnatum est gesta sunt salutis anno septingentesimo trigesimo nono, qui annus Al[illegible] re- 734
gis primus fuit. Fœda rerum facies erat, & colluuies malorum intolerabilis: verum res Gallica Martelli virtute stetit. reiecti hostes in Hisp. inde Auennio atque Narbo in potestatem redactæ: pene vt Gotthis atque Mauris nihil esset reliquum in Gallia. Maiori tumultu atque [illegible] periculo mota Africæ arma. Belgius Abenbexius [illegible] Dux, aduersus Iscamum Miramamolinum populares concitauit [illegible] pro-

ciæ

ditæ memoriæ non sunt. cupiditas dominandi iusta plerisque inferendi bel-
li caussa esse creditur. Multa prælia commissa in Africa. Belgius sæpe victor
in Hispaniam transmittit, quam pro Mauris Abdelmelicus denuo guber-
nabat, è vinculis ad imperium eductus (Aucupæ æmuli iussu cùm ex mor-
bo ipse animam ageret) magno suo malo. Nam Belgij aduentu, paulò post
quam ad reipublicæ gubernacula est reuocatus intra Cordubam à Duce
Abderrahmano, quem Belgius cum valida manu præmiserat, captus atque
omnibus cruciatibus excarnificatus ad mortem est, eius seculi anno qua-
743 dragesimo tertio: quo anno Iscamus Miramamolinus obijt. Iziti filius Alu-
lit cognomento Pulcher, Mauricæ gentis imperium obtinuit, gentis spe
maxima, successu non eodem. Belgij arma solicitabant in Africa, & motæ
Hispaniæ cura Dorano impulsore, qui Belgij partes sequebatur. Africæ
motus explicare nostri instituti non est. In Hispaniam Albulcatar ab Alu-
lito ipso imperij initio cum potestate missus rebus trãquillitatem reddidit,
cùm factiosos magna ex parte supplementi specie misisset in Africam: ip-
se paulò post Zimaelis coniuratione occubuit. Roba Zimaelis socius præ-
cipuus coniurationis auctor Hispaniam occupat. Alulit Imperator altero
744 regni anno, qui eius seculi quadragesimus quartus erat, defunctus est, Ibrahe-
mo fratre successore. Neque hic meliori successu regnauit. Maroanus enim
gentis ex Humeia Maurorum familia nobilissima, fauore gentis continuò
imperium inuasit: & Ibrahemo intra palatium iugulato, altero anno ex quo
cęperat imperare, rerum solus potitus est. Hoc Imperatore, Toba Hispaniam
pro Mauris gessit: eoque intra primum annum defuncto gentis consensu
Iuzephus ex Africa missus rem Mauricam gessit in Hispania, in ætate lon-
gæua, libidinis potens & auidus: quam ignominiam, rebus præclarè superio
ri ætate gestis & militari laude compensare videbatur. Hoc gubernatore in
Asia quidem, Abdalla ex Alaucinorum familia inter Mauros nobilissima,
Maroanum Miramamolinum facta gentis conspiratione sustulit, anno Chri
750 sti septingentesimo quinquagesimo: alienæque proditionis & crudelitatis
non vindex sed vicarius, Mauricæ gentis principatum obtinuit. quem vt
in sua gente firmaret, Humeiæ posteritatem, vnde priores Reges prognati
erant, à stirpe penitus tollendam curauit, & magna ex parte perfecit. In
753 Hispania autem anno Christi septingentesimo quinquagesimo tertio, tres
Cordubæ Soles visi, magno id terrori fuit, rudi seculo ignorantium scilicet,
in nube æquabili densitate tanquam speculi obiectu, multiplicis Solis spe-
ciem repræsentari. nouæ præterea formæ oculis fingebantur, pompæ instar
præcedentium hominum cum igneis facibus. auxit gentis miraculum atque
formidinem, grauis per id tempus consecuta fames. Interea Alfonsus Rex
ex intestina Maurorum discordia, & rerum omnium perturbatione, rei be-
ne gerendæ occasiones captans, regni fines quod angustis regionibus de-
scriptum erat, armis amplificabat. Et erant Christianorum animi Mauro-
rum imperio lesi, conuersique ad studium resarciendæ veteris calamitatis.
In Calæcia Lucus, Tuda, Asturica receptæ. in Lusitania Portus Cale ad Du-
rij ostium, qua se parte fundit in mare, Pax Iulia, Bracara, Viseum, Flauia,
Bletisa,

Bletisa, & Sentica, quæ duæ postremæ vrbes hodie Ledesma, & Zamora sunt. Septimancas, Dominas, Mirandam, Segobiam, Abulam cepit, atque Sepuluedam ad radices Orospedæ montis Duratoni fluuio impositam, loci natura munitissimam: olim Segobriga dicta est, deinde Sepuluega: sic enim in sui fori legibus appellabatur, cùm municipium quōdam amplissimum, & maximæ auctoritatis esset. Præterea felici victoriarum cursu, locis remotos Viruescanos atque Riuogiam in Vardulis Idubedæ latere comprehensam, qua parte Ogia amnis ex eo monte emissus in Iberum decurrit, insigni regionis amœnitate atque prouentu. In Vasconibus Pompelonem, in Cantabria partem eam, cui hodie Alauæ nomen est, in potestatem redegit: tametsi bellis alternantibus harum ciuitatum pleræque consequenti tempore ad Maurorum ditionem redierunt: cùm Cordubense Maurorum imperium magno Christianæ rei incommodo per hæc tempora, vt paulò post explicabitur, inchoatum, viribus deinde & potentia auctum in Hispania atque amplificatum est. Captis ciuitatibus Alfonsi cura, vetus Episcoporum dignitas longo ex interuallo restituta est. dati Præsules syluescentes Christianorum mores repurgabant contagionibus malorum, quæ ex consortio Maurorum profectæ manarant latiùs. subditos populos nouis institutis & legibus, atque diuinorum librorum explicatione excolebant. Christiana templa, vbi diruta erant, instaurabantur: & quæ Mauricæ superstitionis sordes fœdarant ex Christiano ritu expiata. Sacrorum instrumenta restituta, quantùm gentis inopia, & regij ærarij tenuitas patiebantur. Noua lux reddita videbatur, lætitiæ in præsenti, & maioris ad futurum spei materia maxima. Vardulos, veteres prouinciarum descriptores in Cantabria collocarunt, parte ea quæ Oceano mari adiacet: historiæ Hispaniensis auctores paulò antiquiores ætate, rudi homines ingenio, tenui eruditione & cognitione antiquitatis in Vaccæis Castellæ veteris parte. Ex ea opinione & quoniam magna Castellæ pars piorum armis cessit, nouus plerisque error natus persuasit, Alfonsi armis vniuersam Cantabriam subiugatam, ereptamq; Mauris esse. cum ex verioribus monimentis ostendere liceat, Maurorum arma haudquaquam vltra locum, cui Rupi perforatæ in Cantabris vulgò nomen est, vnquam penetrasse. Rex tot rebus gestis clarissimus Canicæ defunctus est salutis anno septingentesimo quinquagesimo septimo, ætatis septuagesimo quarto, regni 757
nonodecimo. Quinque liberos reliquit, ex Ormisinda quidem Froilam, Bimaranum, Aurelium, atque Vsendam. ex impari autem matre atq; adeò serua stupro genitum Mauregatum. Defuncto iusta peracta non magis apparatu exequiarum, quàm verissimis totius gentis lacrymis celebrata, & cælestibus vocibus, quas in funere auditas memorant, ex diuinis libris pronunciantium: Tollitur iustus nemine considerante, ablatus est à facie iniquitatis, & erit in pace memoria eius. ad D. Mariæ cœnobium Canicæ Alfonsus & Ormisinda vxor sepulti sunt. Alfonso Froila frater fuit, Aurelio & Veremundo filijs magis quàm alia re clarus felixq;. Ad Maurorum res quoniam cum nostris cōfusæ sunt reuocetur oratio: & fatalis dissidij semina, initia incrementaq; explicētur, vnde nouum in Hispania regnum eius gentis cōstitutum est.

Dua

Duæ inter Mauros principes familiæ. *Cap. V.*

AHVMETANORVM armis, nostrorum cessatione, maxima nobilissimaque orbis terrarum pars victa concessit Christiani nominis hostibus diris ferisque: quibus nefarium execrabileque esse creditur quidquid nobis sanctum est. Vnum initio habuerunt summum Principem & rectorem, qui vniuersæ genti imperaret. ad hunc summa rerum consiliorumque redire solita erat. huius imperium cuncti respiciebant. is iura dicebat populis. ab eo sacrorum leges petebantur. In historijs Arabum nunc Calipha dicitur, quod Romana interpretatione successor est: nunc Miramamolinus, hoc est, credentium princeps. Sub principia quietæ res erant nouæ factionis studio: deinde, vt necesse erat in tam longè latèque fusis opibus, seditiones exortæ, multaque ex vno imperia facta. Omnium dissidiorum caussas & euentus explicare non attinet. quod huius loci proprium est, duarum familiarum, quæ inter Mauros nobilissimæ habitæ sunt, & quarum discordia maximi motus hac tempestate extiterunt, originem atque progressum indicare non incommodum fore arbitratus sum. Mahumetes gentis conditor, & nouæ superstitionis auctor, cùm belli terrorem prospero semper successu multis prouincijs incussisset, ingenio ardenti, prauo, callidoque, profunda simulatione sanctitatis, qua nihil est in speciem fallacius, nihil potentius ad conciliandas multitudinis voluntates, moriens ex multis vxoribus, quas sibi pollutis coniugijs atque nefarijs toro iunxerat, tres filias tantùm reliquit, nullam masculam prolem, (Cacinus enim filius duodennis obierat) Fatimam natu maximam, Zeinebim, atque Imicultim viris principibus connubio iunctas. Cæterùm Mahumete defuncto, eius soceri Abubacarus prius, deindè Homarus, rerum summæ in eius locum præfecti sunt, quasi filiarum vicarij neptumque. post hos Atumanus Fatimæ vir, quæ ob ætatis prærogatiuam ad regni paterni succesionem meliori iure niti videbatur, imperium obtinuit. hinc Alaucinorum familia exorta, opibus & clientelis potentissima. Atumano succesit, non sine multorum inuidia magnoque gentis motu, Moabia Zeinebim alteram Mahometis filiam vxorem habens, Benhumeiarum gentis & familiæ conditor. Harum familiarum nominibus, quæ vis sit & caussa clam est. Moabiæ sanè Iziti filius, & Maula nepos, is qui tertiam tributorum partem genti remisit, ex ordine sunt suffecti. Maulæ obitu, Mauri in factiones diducti. pars Maroanum secuta est, pars Abdallam, quem ex Alaucinorum familia fuisse arbitror: licet enim coniecturis agere in tanta eius gentis rerum ignoratione & caligine. fuit certè militiæ Magister Rege Moabia, multisque ex eo copijs & clientelis potens. Itaque eiecto æmulo, solus rerum potitus est. eo verò defuncto, imperium ad Maulæ filium Abdelmelicum redijt, eum qui Africa vniuersa deuicta, gentis imperium firmauit maximè: sibi & posteris peperit memoriam nominis sempiternam. Romanorum Principum dissidia Maurorum incrementis occasionem præbuerunt. tetram rerum omnium caliginem, impotentem hominum væsaniam.

niam.sed præstat ab his cogitationibus animum auocare,quarum recordatio velut morsu quodam dolorem efficit. Abdelmelico ex morbo defuncto substitutus est filius Vlit,is cuius auspicijs Tariffij ductu Hispania, Ruderico Rege cæso, vniuersa Maurorum imperio subiugata est. In Vliti locum frater Zuleima primùm, deinde Homar & Izit filij Vliti ex patrui adoptione exæquata duorum potestate cooptati.post hos Iscamus vtriusque germanus frater. Iscamo filius Iziti Alulit in imperio successit. Alulito Ibrahemus eius frater gentis consensu, & Maroanus ex eadem familia, vi & armis Ibrahemique noui Regis despectu. Horum dissidia Alauecinorum genti, & posteris Fatimæ se opportuna præbuerunt, vt ipsi viribus integri diuisos in partes æmulos, atque debilitatos opprimerent. Ergo Abdalla magno vir ingenio,animi vigore maximo,Maroanum inter vtriusque gentis studia destitutum occidit:atq; Fatimæ posteritati imperium tandem restituit, vt est superius indicatum. Quod vt posteris firmaret, propriumque faceret, Humeiam gentem extirpandam curauit,nullo alio scelere, nisi quod imperium,quia tenuerant, sperare ambireque credebantur, eaque sollicitudine leuare animum tyranno erat propositum : vnde eius nomini inuidia in præsens, in futurum ignominia grauis ab immanitate conflata. Abderrahmano Abenhumeiæ neccessitudo est imposita,vt carnificinæ quæ in suos gentiles exercebatur, se subduceret fuga euadendi in Hispaniam : vbi vulgò Mauri veteri Humeiæ familiæ imperio fauebant, multis & magnis beneficijs ab ijs Principibus deuincti.Horum studio Abderrahmani virtute & felicitate, nouum in Hispania Maurorum regnum fundatum est Corduba sede : vnde reliquæ ciuitates iura peterent, sui iuris proprijsque viribus nitens,neque Africæ contributum,neque Asiæ Caliphis,vti mox est explicandum.

Froila, Aurelius, & Silo Reges. Cap. VI.

ALFONSI morte, Froila filius natu maximus pro eo ac par erat continuò piorum in Hispania rempublicam gubernandam suscepit, salutis anno septingentesimo quinquagesimo 757
septimo. Regnauit annis vndecim,mensibus tribus:fama inter bonum & malum alternante, ingenio aspero,morum seueritate maxima, in sæuitiam propensior quam humanitatem. & ferè Principes in summa rerum omnium licentia, ingenio indulgere malunt, quàm imperare.assentatores, quorum in aulis Regum magnus numerus est, affinia virtutum nomina vitijs affingendo,prauitatem semel susceptam alunt,nemine contra obsistere & vera prædicare auso. Laudatur in Froilæ actionibus, quòd Ouetum in Asturibus vrbem primariam & nobilem fundauit primus atque constituit. Quidam conditæ eius vrbis laudem ad Alfonsum patrem ablegant,nullo idoneo satis, neque testimonio neque argumento. Conditæ ciuitati ius & honorem Episcopatus dedit. Sacerdotum coniugia Froilæ iussu dirempta. quæ consuetudo Vvitizæ olim lege suscepta, & Græciæ deinde

deinde exemplo firmata, in mores abierat. vnde irritato numine (sic sanio-
res interpretati sunt) tantum ærumnarum accersitum, tantum pœnarum
& supplicij datum. Eo facto, quantam ad bonos gratiam iniuit, tantùm ma-
gnæ partis populi, & sacerdotum offendit animos. Nam plerique veteribus
itari malunt, & peccādi libertas multitudini gratissima est. Ex ea seuerita-
te inuidiæ pars maxima illi conflata est, qua viuens flagrauit: & mortui no-
men ad posteritatem ignominiæ nota fœdatum est, maioris quàm pro meri-
tis. (sic libet suspicari) nam ad cæteras virtutes militari laude paterna exem
pla æmulari visus est. Iuzephum enim Hispaniæ Præfectum pro Mauris ve-
teranum Ducem, cum numeroso exercitu Calæciæ fines ingressum, cunctaq;
belli clade euastātem ingenti prælio superauit altero regni anno. cæsa quin-
quaginta quatuor hostium millia. nulla ea ætate victoria maior, neque ma-
gis ex rei Christianæ commodo. Ea clades Iuzephum iam quatuor annis
Abderrahmani armis, cùm ad spem regni ex Africa profugus in Hispaniam
venisset, & Humeiarum factione fatigatum, opportunum supremæ calami-
tati præbuit. Nam Corduba fugiens, & æmuli diligentia Granatæ captus,
Toletique quo demum tanquam ad præsidium aufugerat eius vrbis muni-
tione confisus, suæ gentis ferro occubuit, Abderrahmano victori, eo facto
cupientis gratificari. Quo ex tempore nimirum salutis anno septingentesi-
759 mo quinquagesimo nono, imperij Arabum centesimo quadragesimo se-
cundo, Mauri omnes in Hispania sub vnius imperium reuocati, nouumque
regnum fundatum Abderrahmano Abenhumeia, cui Adahil deinde cogno
men est factum, conditore: imperijque iugum excussum, quod Syriæ Cali-
phæ, Africæ Miramamolini, captæ primùm Hispaniæ imposuerunt. Vna
Valentia Edetanorum in Hispania Tarraconensi vrbs, in fide veteri præ-
stans Abderrahmani armis & obsidione fatigata, tandem noui Regis iu-
gum subijt. Christiani eius vrbis ciues, barbari victoris metu, & ne religio
ludibrio esset hostibus nominis Christiani, Vincentij Martyris ossa, quem
tanquam Deum adorabant, & miraculorum fama celebris erat (sic Rasis
Arabs loquitur homo Maurus) secum fugientes asportarunt in extremæ Lu-
sitaniæ partem eam, qua promontorium Sacrum excurrit in mare. Eos Alli-
bohazes Phutensis dum venationi studet, repertos occidit: pueros capti-
uos abduxit: quorum indicio, vbi sacra ossa relicta essent, post modum est de-
mostratum. Loco certè ab ea re, promontorij D. Vincentij nomen est fa-
ctum. Rex barbarus tantis victorijs & tam prospero rerum successu insolē-
tior factus, Calæcos bello tentauit. Pacem Iuliam quæ hodie in Lusitania
Beia est, circunsedit. vtrinque Froilæ virtute, & armis reiectus est: & Chri-
stianæ ditionis fines, non modò aduersus victricia barbarorum arma, sed
etiam aduersus prouincialium tumultus perpetua Froilæ felicitate tutati.
Calæcorum motus compositi, quos suspicor ob vxores sacerdotibus detra-
ctas, temerè ea ætate tumultuatos esse. Vascones imperio rebellantes armis
761 ad officium pertracti salutis anno septingentesimo sexagesimo primo. In ea
expeditione Meninam Rex Froila (alij Momeranam scribunt) Eudonis
Aquitaniæ Ducis filiam sororem Aznaris, fratris concessu vxorem duxit.
quo

quo ex coniugio Alfonsus, cui deinde Casto cognomen fuit, atque Semena Bernardo olim Carpensi filio felix, nobilis stupri fœditate, nati sunt. Eo actionum tenore in magnis Principibus Froila numerari potuit, ni fratrem Bimaranum eximia corporis dignitate atque morum candore studia populi conciliantem, suis ipse manibus impiè æquè ac crudeliter iugulasset. Affectati regni suspicio malo fuit. & fortassis scisso vt fit in partes populo ob Regis seueritatem, factio altera Bimaranum corrumpere satagebat, vt Ducem se præberet rebus nouandis. Neq; enim existimo Froilam temerè, nullaque re prouocatum, tantam crudelitatem designasse. tametsi suscepti parricidij nulla idonea caussa esse potuit: & ipse inuidiam ex eo facto succensam restinguendi studio, Veremundum occisi fratris filium regni successorem adoptauit, fructu nullo. Cùm cælo æquè & hominibus inuisus esset, & in alia ex alijs mala præcipitaret, suorum an Aurelij coniuratione Canicæ peremptus est. Oueti in æde maxima Froilæ & vxoris Meninæ corpora sepulturæ mandata. Quo tempore Verus Archiepiscopus Hispalensis, eruditione, scriptis & vita clarus est habitus: tum Petrus Toletanus Præsul Vrbani successor cognomento Pulcher, cuius libellus de ratione Paschatis celebrandi ad Hispalenses ciues, quoniam in ea re hallucinabantur, magno ingenio conscriptus extabat. Petro successit Cixila, is qui D. Illefonsi vitam scripsit: ad quem Hadriani Pontificis Romani litteræ extant (tametsi Egilam eum vocat) diebus sabbathi carnibus vesci Hispanos, more scilicet è Græcia translato, increpantis. Vnde temperamento quodam factum arbitror, vt intestina & extremæ animalium partes hoc tempore in vsu sint, & præcipuo ijs diebus honore mensarum. Quod alij putant susceptum anno Christi millesimo ducentesimo duodecimo, cúm ad saltum Castulonensem Mauri insigni prælio a nostris superati sunt, nullo neque auctore neque argumento idoneo. Veteres schedæ in quibus Toletanorum Pontificum nomina sunt, non tantùm Vrbanum, sed & Petrum eo numero eximunt: substituunt alios Sunieredum atque Concordium Cixila priores. nobis in tantis tenebris hærere necesse est aliquando, non secus atque ignorata via, vbi in plures vna diffinditur, cùm nulla repudietur nulla placet Aurelius Froilæ Regis interfector, Bimarani vindex, vtrique frater germanus (alij patruelem faciunt, Froila natum Alfonsi Regis fratre) gentis consensu regnum obtinuit anno septingentesimo sexagesimo octauo, Alfonso Froilæ filio ob ætatis imbe- 768
cillitatem & paternæ memoriæ inuidiam prætermisso. regnauit annis sex, mensibus sex, nulla neque domi neque militiæ gloria. Seruilis enim belli, quod in prouincia exarsit, cùm serui studio libertatis incensi & temporum perturbatione confisi arma magno numero corripuerunt, profligati laudem fœdere cum Mauris inito fœdasse visus est: ex quo ingenuæ conditionis virgines ad certum numerum quotannis tributi nomine, proh nefas, erant Mauris repræsentandæ. Regis Abderrahmani felicitas formidinem nostrorum animis incutiebat: ne noui regni armis rem Christianam sua imbecillitate & partium dissidio fluctuantem, ferox ipse & validus opprimeret. Erat enim inquieti animi vir, & minimè otium, quo tunc senescere videbatur,

diutius laturus. Adosindam sororem Siloni viro principi cum spe successionis connubio iunxit, ipse prole destitutus: ac ne vxorem quidem habuisse satis est exploratum. In valle Iagueia (quam saniores Canicam vallem interpretantur) æde S. Martini nomine sepultus est: alij S. Michaelis affirmant in oppido Iangua (quibus maior nominum similitudo fauet) vbi antrum subterraneum extat Andreæ nomine dicatum, & coniuncta duorum Regum sepulcra (sic apud populum fama obtinuit) Aurelij nempe & Fauilæ tempore scilicet consequenti, vtriusque sepulturæ veteri loco mutato. In Aurelij locum Silo sororis vir, Prauiæ cum Adosinda vxore regno est inauguratus. regnauit annis nouem, mense vno, die vno. Calæcos sub initia tumultuantes ad Ciperium montem, nostris Cebrerum, compescuit. eius belli caussæ non sunt proditæ. Silo tamen grauior annis, siue ingenij socordia, non militaribus solùm sed ciuilibus etiam muneribus abscedere certus, nam se imposito oneri imparem sentiebat, præterea vxoris hortatu, Alfonsum Froilæ filium consortem regni fecit, summa bello paceque auctoritate concessa. Fuit hæc horum temporum calamitas, vt cùm maximè turbata republica sæuæ tempestatis fluctibus, viro & gubernatore opus esset, tunc ad gubernacula sederent plurimùm Reges inutiles & ignaui. Ex eo consortio Alfonso Regis nomen accessisse, indicio est diploma vetus, atq; quo nullum in tabularijs Hispaniæ antiquius extat, Valpuestæ ædi D. Mariæ nomine, vbi hodie collegium Canonicorum est, olim monachorum cœnobium, concessum: vbi Regis liberalitate multa prædia illi templo donantur Era octingētesima duodecima, nempe salutis anno septingentesimo septuagesimo quarto, regni Silonis anno primo, nisi fortasse numeri vitiati sunt. neq; enim eorum opinioni accedimus, qui ad Alfonsum Catholicum id diploma ablegare malunt, ratione temporum haud magna aliqua de caussa vehementer perturbata. Est autem ad memoriam insignis ijs in litteris contenta execratio, qua eius donationis violator iubetur esse anathema, Marrano, & excōmunicatus. vnde intelligitur Marrani vocem vulgarem nō à Mauris quasi Mauranı, vt quidam suspicantur, factam in Italia Frederici AEnobarbi tempore: cùm Mauri plurimi fidem Christo datam in baptismo, passim eiurata quam susceperant religione violarent: sed potius ex Syriaca voce Maranathâ deductam, qua anathematis ignominia execratioq; in diuinis litteris continetur. De Silonis sepulcro non vna opinio est, quibusdam Oueti affirmantibus in Saluatoris æde, vbi sepulcrum eius nomine cum prolixa inscriptione extat: alijs Prauiæ in S Ioannis Euangelistæ, quod ipse templum à fundamentis ædificandum curauit. quo loco Adosinda certe vxor tumulata est.

Alfonsus, Mauregatus, Veremundus Reges. Cap. VII.

SILONIS funere procurato regnum ei, penes quem reipublicæ procuratio erat, Alfonso procerum voluntate confirmatum est anno septingentesimo octogesimo tertio. Paterni odij memoria resederat, & virtutis specimen quod interea dederat singulare

783

singulare, cunctorum ordinum voluntates conciliarat. Vnus Mauregatus Al
fonsi patruus, tametsi stupro genitus erat, fratrum exemplo qui deinceps re-
gnarant, iniuriam factam querebatur Alfonso prælato sibi, quem arctiori
cognationis gradu defunctos proximè Reges attingere constabat. neque de-
erant factiosi homines, qui studio rerum nouarum eius conatus adiuuarent,
corruptores, vaniloqui, vt sunt plerique Principum asseclæ. His auctoribus,
quoniam parum præsidij in gente erat, ad Maurorum opem supplex confu-
git, ignominiosoq; Christiano nomini fœdere impetrauit quinquaginta vir
gines natalibus nobiles, & parem ex plebe numerum pactus tributi nomine
quotannis. & sunt ante omnes nationes Mauri effusi in venerem. Itaque his
illecebris voluptatum gens barbara prouocata, Rege eorum Abderrahma-
no concedente, Mauregatum secuta est. Inerat præterea dignitas, cum Chri-
stianorum gentem vectigalem haberent, Regem beneficiarium. Eius exerci-
tus impetum Alfonsus viribus impar, neq; satis confirmato regno vt susten-
tare posset veritus, æmulo fortunæq; cedens, in Cantabriam aufugit: vbi ma-
gnæ clientelæ erant, multi propinqui & necessarij Eudonis, ad quem mater-
num Alfonsi genus referebatur. viginti quinque annos natus erat, cum sub
ipsa initia regno spoliatus est. Regnauit Mauregatus annis quinq;, mensibus
sex, nulla re nobilis præterquam ignauia, actionum turpitudine, atq; scelere
nefario, quod prodenda patria suscepit. Prauiæ sepultus est in D. Ioannis, vt
chronici quod Alfonsi Magni nomine vulgatum est, Ouetense exemplum
habet. Obijt anno septingētesimo octogesimo octauo: quo anno Abderrah- 788
manus Maurorum Rex cum regnasset annis vno de triginta, Cordubæ de-
functus est. Quam vrbem extructa arce, atque hortis institutis, quibus Raza-
phæ nomen fuit nunc Arrizaphæ, magnopere exornauit. Præterea ante bien-
nium ex belli manubijs templum est inchoatum: quod hodie Episcopi Cor
dubensis cathedra insigne, ipso structuræ genere, multitudine, & varietate
columnarum quibus moles incumbit, cernentibus pro miraculo est. Reliquit
filias nouem, filios vndecim. ex his Zulemam natu maximum, quem viuens
Toleto vrbi præfecerat, moriens successorem designauit. Issemus filius alter,
cùm fauorem gentis præsens occupasset, regnum à morte patris occupatum
virtute & armis tutatus est, primùm aduersus Zulemam, qui acie victus in
Contestanosq;, vbi Murcia sita est, fuga pulsus, pretio sexaginta millium au-
reorum regni ius fratri relinquens secessit in Africam: deinde Abdallam fra
trem alterum nouarum rerum studio tumultuantem, fœdere cum eo facto, in
Africam expulit. rerum potitus est annis septem, mensibus septem, diebus
septem. Mauregato quidem Veremundus successit cognomento Diaconus,
quòd in eum ordinem lectus esset, & ex ritu Christiano sacratus in minori
ætate. De Veremundi patre variant historici: nec facile est aut opinionem
opinioni, aut auctorem auctori præferre. nominum similitudine vitiatam
memoriam arbitror. quidam Bimarani filium putant, eius qui Froilę fratris
manu cecidit: alij Alfonsi Catholici fratre Froila natum affirmant. Cui ego
potiùs opinioni accedo, viros maiori antiquitatis Hispanicæ eruditione
secutus, chroniconque Alfonsi Magni Regis nomine compositum. regnauit

annos tres, menses sex: & gemina prole auctus Ramiro & Garsia ab vxo-
re Nunilone seu Vsenda, quam contra fas æquumque sibi iunxerat, sanio-
ri consilio deinceps per totam vitam abstinuit. Cætera modesto quidem
ingenio, & otij cupidior quàm reipublicæ status ferret: non animo, non
armis, non vigore aut viribus corporis, non arte belli instructus temerè
ad regnum accessit. Eò dignissimus laude, quòd optimo publico Alfon-
sum Froilæ patruelis filium Mauregati armis spoliatum, pulsumq; in Can-
791 tabriam, ad regni consortium reuocauit, eius seculi anno nonagesimo pri-
mo, duodecimo Kalen. Augusti, vt Isidorus Pacensis huius ætatis scriptor
est auctor. Regnauit is deinceps annis quinquaginta duobus, mensibus
quinque, diebus tredecim, perpetua rerum gestarum felicitate, bellicis ar-
tibus, clementiæ, religionis & liberalitatis laude suis carus, externis for-
midabilis. Inclinatæ Hispaniæ res vnius maximè virtute steterunt. Susce-
ptam regni auctoritatem & fauorem gentis vehementer confirmauit vi-
ctoria, quam de Maurorum Duce Mugaio retulit amplissimam, tertio an-
no ex quo in regnum fuerat reuocatus. cùm enim virgines, vt erat in Mau-
regati fœdere cautum, barbaris repræsentare ignominiosum esse Christia-
no nomini iudicaret: numerosum exercitum ea caussa belli iniurijs Chri-
stianorum oppida & agros longè latèque vastantem Astures vsque magno
damno prouincialium luctuque, Alfonsus hosti obuiam factus ad Ledos
oppidum acie vicit. Insigne prælium fuit. septuaginta hostium millia cæ-
sa: atque durissima seruitute respublica liberata, tandem respirare visa est.
Mauri enim viribus debilitati & nouis bellis impliciti, acceptam igno-
miniam cladem que vlcisci non potuerunt. & constat ea ætate ad extre-
mam Hispaniam, qua parte Pyrenæi montes sunt, Vasconum Regum ar-
mis, & Caroli Magni virtute, cuius præcipua & maxima inter Christianos
Principes auctoritas erat, rerum gestarum celeberrima fama, multas vrbes
& oppida Mauris erepta. Quæ res Issemum Cordubensem Regem impulit,
vt Abdelmelicum magni nominis Ducem cum iusto exercitu mitteret ad
conatus Christianorum compescendos. Gerunda in Ausetanis, Narbo in
Galliæ aditu à Mauris occupatæ. vnde templi Cordubensis structuræ per-
ficiendæ, Christianorum humeris terram comportatam Rodericus Præsul
est auctor. Res prosperæ, quæ sæpe moderatos homines de statu mentis im-
mutant, barbaros natura feroces insolentiores effecerant. Pons alter Issemi
iussu Cordubæ extructus ad arcem. Prætoriani milites adhibiti præsidij
caussa ex externa gente, quod primus Maurorum Regum vsurpauit tria mil-
lia Christiani religione abiurata impij. Eunuchorum duo millia aulam do-
mestici scilicet ministerij caussa sequebantur. Obijt salutis anno septingen-
795 tesimo nonagesimo quinto, Alhaca filio successore, qui regnauit annis vi-
ginti sex, mensibus decem, diebus quindecim: prudentiæ, æquitatis atque
liberalitatis laude famaque vt in ea gente celebratus.

Elipandus Toletanus Præsul.
Caput. VIII.

AD

D CAPTIVITATIS mala, quæ si extrema fuissent nimium erant grauia, grande de religione dissidium accessit. mali auctores præcipui Felix in Ilergetibus Vrgelitanus Præsul, atque Elipandus in Carpetanis Archiepiscopus Toletanus, non insulso viri ingenio neq; eruditionis experti, vt in tantis tenebris, tantaque malorum omnium colluuie: in qua non offendere, non fœdari miraculi instar esset. Quis enim in grauissima seruitute litteris locus? cùm oppressi vectigalibus vitæ necessaria subsidia comparare cogebantur. silebant ecclesiastica concilia, quibus disciplinam ecclesiasticam astringere & reipublicæ vulnera sanare, veteri instituto susceptum erat. Proceres & populus pro se quisque vt collibitum erat, ita vitam instituebant, atq; de rebus diuinis nullo prohibente pro voluntate proq; arbitratu singuli sentiebant. quæ magna pernicies est. Ex impiæ gentis vsu prauas sæpe opiniones in Christianorum gentem redundare propemodum erat necesse. Nestorij placita concilij pridem Ephesini diligentia sopita, quasi veteris incendij scintillæ in Hispania, ijs auctoribus suscitatæ sunt, Christum affirmantibus qua parte certè homo est Dei filium adoptione esse, contra fas, contra auspicia, contra omnes diuinas & humanas litteras, & religiones. Quî enim natura & adoptione filius simul idem esse posit? cùm adoptione filius patris tantùm benignitate, nulla necessitudine sit quasi ad alieni iuris hereditatem admissus. quòd qui asserat Christi geminam hypostasim fateatur opus est. Felicem propter locorum vicinitatem, & quoniam in eam Hispaniæ partem Gallorum arma annis superioribus penetrarunt, Gallum natione fuisse vulgò nõnulli suspicantur. Elipandus ex antiqua Gotthorum gente prognatus erat. Pugnabat pro illis pontificia ipsorum auctoritas, & celebrati nominis fama. erroris auctores laudabant Eugenium, Illefonsum, Iulianum. multis prætere diuinarum scripturarum locis ad patrocinium abutebantur: quibus Christum qua homo est, minorem patre dici satis constat. Et vt erant ardenti ingenio, missis in omnes partes litteris ac libris, cæteris omnibus susceptas opiniones instillare fucata oratione, atque persuadere satagunt. Ad Asturum & Calæcorum Episcopos Elipandus pro ea auctoritate quam in alias ecclesias obtinebat præcipuam & maximam, litteras dat: ac nominatim Adosindam Silonis Regis viduam in fraudem impellere conatur. Illa vti erat necesse, sui iudicij esse negat de controuersia pronunciare: remq; integram ad Episcopos defert & sacerdotes, sanctissima & prudentissima fęmina: in quo numero erat Beatus presbyter, & Heterius Vxamensis Episcopus. quorum extat aduersus Elipandum disputatio non inelegans, opusque spissum, operosum & vastum: sed quoniam validis argumentis mendacium arguit, bene esse operam collocatam lectores iudicabunt. Controuersia agitata, & quoniam conatibus par successus non erat, Elipandus quidem Toleto profectus Astures & Calæcos obiuit, ijsque in locis multos praua opinione infecit pestifero oris afflatu. Felix Vaccæos primùm in Hispania, & Septimaniam in Galliæ aditu aggressus est: deinde reliquam Galliam atq; Germaniam nullo operæpretio: cùm passim summi, medij, infimi, ad insolẽtiam

nouæ vocis exhorreſcerent, & errorem cum auctoribus palàm deteſtarentur. Concilia Epiſcoporum ijs in regionibus habere promptum erat. Itaq; inuenio apud Reginum Baioariæ ciuitatem coram Carolo Magno Francorum Rege in Epiſcoporum conuentu Felicem damnatum ſalutis anno ſeptingenteſimo nonageſimo ſecundo. inde Romam miſſum,coram Hadriano Pontifice abdicaſſe,ſimulato certe animo. Qua de cauſſa nouum Epiſcoporum cõuentum haberi Franconofurti in Germania neceſſe fuit anno ſeptingenteſimo nonageſimo quarto,præſente Carolo Magno.Miſſi Roma legati Theophilactus & Stephanus Epiſcopi:ex Hiſpania Beatus & Heterius Vxamenſis Epiſcopus pro catholicis legati.Neque ſe mali auctores deſerunt in periculo:Carolo ipſi libellum ſupplicem offerunt,poſtulantes vt præſens in ea controuerſia diſceptaret:& multorum potiùs iudicium ſequeretur, quàm ſe paucorum dolis circumueniri ſineret. Re diſcuſſa,praua opinio cum auctoribus reprobata eſt:ac niſi mutarent Felix & Elipandus ſacrificijs interdicti.Felix,vt Ado Viennenſis eſt auctor,Patrum ſententia relegatus eſt, & Lugduni nunquam errore depoſito extremum vitæ diem clauſit. ſic opinio hominum fuit. vſque adeò difficile eſt fixam perperam de religione ſententiam mutare,imbutamque praua perſuaſione mentem traduci ad ſanitatem. Quid Elipando contigerit clam eſt: ac credam potiùs ſententiæ Patrum obtemperaſſe, prauaq; opinione depoſita mutaſſe, neque ex Hiſpania extuliſſe pedem,neque Reginum,Romam,aut Franconofurtum adijſſe, perſuaſum habeo.Veteres Eugenium,Illefonſum,Iulianum Carolus quidem accuſat ijs litteris, quas ad Elipandum & cæteros ſacerdotes Hiſpaniæ ſcripſit:neque mirari ſe ait,filios patribus ſimiles exiſtere.Heterius negat in eorum ſcriptis ſimile quippiam extare.Ex Felicis ſanè ſchola aliquanto interuallo Claudius Taurinenſis Epiſcopus homo Hiſpanus, verſatusque aliquandiu cum nonnulla ingenij laude in Ludouici Auguſti cognomento Pij aula,ad priorum commenta,tum alia,tum imagines diuorum è templis Chriſtianis exturbandas eſſe affirmauit. quem Ionas Aurelianenſis æqualis, de ſcripto diligenter atque accuratè impugnauit.

Alſonſi Caſti initia. Cap. IX.

PER idem tempus Veremundo morte ſublato,Ouetique ſepulto,vbi eius & vxoris ſepulcra monſtrabantur:ſolus Alfonſus rerum potitus eſt.Purioris vitæ ſtudio à Bertæ vxoris cõplexibus per totã vitam abſtinuiſſe fama fert: vnde illi Caſti cognomen. Religionis amplificandæ ſtudio templum Oueti,Saluatoris nomine præcipuum & maximum ab imo totum extruxit: tametſi inchoatæ ſabricæ laudem nonnulli ad Veremundum ablegant: Alfonſum fama tenuit. Extructi iam templi cùm exornandi cura ſolicitaret pij Regis animum,duo Angeli aurificum ſpecie, crucem auream gemmis diſtinctam,auroq; fulgentem eleganti forma perfecerunt.Opinionem ad populum euentus confirmauit,cùm perfecta cruce nuſquam comparuiſſent. Rodericus Præſul Regem ait, à Leone.

Leone. III. Romano Pontifice impetrasse, vt Archiepiscopi cathedra templum à se nuper extructum honestaret: cùm constet id tempore Alfonsi Magni factum esse. Alfonsi gloriam à præclaris initijs auspicantem domestica calamitas sugillasse visa est. Semena soror Sandię seu Sanctio Saldaniæ Comiti nupsit, nullo fratris respectu. Ex eo coniugio clandestino scilicet, Bernardus infans natus est, cui deinde Carpensi nomen fuit, & rerum gestarum fama ab Hispaniæ scriptoribus vnus maximè per hæc tempora celebratur. Re prodita Comes quidem cùm per speciem comitiorum Legionem venisset, maiestatis lege postulatus, excæcatis oculis perpetuo carceri in arce Lunæ mancipatus est: vbi vitæ reliquum in tenebris & squalore propagauit. Semena soror in virginum sacratarum collegium compulsa. Infans in Asturibus auunculi Regis iussu, non secus ac si ex ipso genitus esset, regio cultu educatus habitusque. magnæ indolis, quæ natura inerat, hæc adiumenta fuerunt. Interea Maurorum arma mouebantur. Zulema & Abdalla Regis Mauri patrui cùm eatenus se in Africa tenuissent (tametsi auctorem habeo qui Abdallam Francorum opem implorasse affirmat, & Ludouicum Caroli Magni patris iussu Abdallæ iuuandi caussa cum exercitu in Citeriorem Hispaniam, Oscam vsque penetrasse,) hoc sanè tempore noui Regis despectu, priusquàm se in regno confirmaret, in Hispaniam transmiserunt. Abdalla vt erat ardentiori ingenio, prior Valentiam ciuium voluntate occupauit. Zulema postmodum euocatus est à fratre ad spem rerum nouarum. In vicina oppida & vrbes irruptiones factæ: finitimi agri omni belli iniuria vastati. Ab his initijs eò audaciæ progressum est, vt collatis vexillis cum Alhaca Rege dimicare non dubitarint. pugna ingens fuit, multumq; in ea sanguinis effusum. cum multis Zulema cecidit. Abdalla fuga Valentiam euasit. & cùm toties eius conatus fortuna destituisse visa esset, pacata consilia turbulentis potiora fore arbitratus, fędere cum Rege facto arma posuit ea lege, vt vectigal annuatim penderetur, vnde vitam principalem in ea vrbe sustentaret. Pace inita firmanda filij ad Regem missi sunt: quos ille benignè acceptos apud se habuit eo loco & cultu, qui patruelibus consentaneus esset. eorum vni sororem connubio iunxit. Atque hæc gesta sunt imperij Arabum anno centesimo octogesimo quarto, iuxta Roderici Præsulis computationem. qui annus quintus erat ex quo Alhaca regnare cœpit Maurorum bella intestina rei bene gerendæ opportunitatem Alfonso Regi præbuisse videntur: multi enim auctores, externi scilicet, (nam nostratibus magnum de ea re silẽtium) Alfonsi virtute aiunt Olisiponem vrbem Lusitaniæ principem Mauris ereptam, missamque ad Carolum Magnum honestissimam legationem ex Hispania: cuius legationis principes Fruela & Basilicus captæ vrbis spolia Regis iussu detulerunt, equos, arma, captiuos, præterea admirandi operis & amplitudinis tentorium Mauricum. Excepere intestini tumultus motusq; graues, quibus vitandis Regem in Abeliense monasterium ex fuga compulsum locis præruptis situm in Calæcis, Theudij viri principis opes regno reddiderunt clariorem effectum post calamitatem. Cæterùm Alfonsi regnum nulla re mihi felicius illustriusq; visum est, quàm D. Iacobi Apostoli corpore,

quod per hæc tempora Compostellæ inuentum est, ad omen maioris quàm vnquam futuræ Christianorum felicitatis. quod qua ratione contigerit ex altiori principio explicandum est.

D. Iacobi Apostoli corpus inuentum. Cap. X.

LORVERAT vt si qua in Hispaniæ parte maximè in extrema Calæcia, ad eum locum vbi Iria Flauia sita est, cultus religionis Christianæ. Verùm sæua procella in Christi cultores excitata, quo tempore nondum repudiata multorum deorum vanitate, Romanorum Imperatorum iussu, piorum corporibus excruciandis tormenta omnia consumebantur, ijs in locis penitus extincta est. Quo factum, vt neque Romanorum reliquo imperio, neque Gotthis rerum potientibus in Hispania B. Iacobi Apostoli sepulcrum vbi esset exploratum haberent. temporis iniuria atque vetustatis locus dumis & vepribus obsitus erat, ignotusque omnibus, vsque ad Theodomiri Iriensis Episcopi ætatem. Myrus quidem Sueuorum Rex, de quo est superioribus libris memoratum, ex Romanæ ecclesiæ instituto formaque, Episcoporum in sua ditione diœceses certis finibus descripsit. Andream Iriensem Episcopum constituit, cui ordine successerunt Dominicus, Samuel, Gothomarus, Vincibilis, Felix, Hindulphus, Selua, Leosindus siue Theosindus, Enula, Romanus, Augustinus, Honoratus, Hindulphus: quorum omnium præter nomina notitia nulla extat: eademq; ignorationis caligine reliqui omnes qui successerunt inuoluti essent, nisi Iacobi luce, quæ breui totum orbem peruasit, illustrati essent. Theodomiri enim, qui Hindulpho successit, diligentia nutu numinis tantus thesaurus repertus est. Præcipua auctoritate & fide viri, lumina sæpe inter noctis tenebras micare in vicino nemore testes oculati renunciabant. Sanctus Præsul ne ludibria oculorum essent suspicatus, studioque rem vniuersam, cuius fama percrebuerat, vestigijs omnibus explorandi, ijs luminibus locum omnem coruscare videt. nemus perscrutatur omne. effosso terreo tumulo marmorea domuncula inuenta, qua sacrum sepulcrum includebatur. Argumenta quibus Apostoli corpus eo sepulcro contineri cognitum est, memoriæ non sunt prodita: sed nisi magna de caussa eam opinionem susceptam nō arbitror. antiquitatis scilicet vestigia excussa, genijque quos passim occurrisse memorant, rem ita habere nunciarant. Præsul visa nunciaturus Regem continuò arrepto itinere adijt. Is vt flagrabat religionis amplificandæ studio, rem omnem præsens lustrat: lætusque successu, D. Iacobi nomine eo loco templum extruendum curat, extemporarium quidem & rude, nimirum formaceis parietibus compactum. sacerdotia instituit, reditusque vnde sacrifici viuerent templo attribuit, quantùm regij fisci tenuitas per ea tempora patiebatur. Rei fama breui toto orbe Christiano dissipata, D. Iacobi religio vehementer aucta & amplificata est. Nunquam in Hispaniam ne rebus quidem integris, tantum exterorum hominum venit. Confluxerunt ex Italia, Gallia, atque Germania, ex pro-

ex propinquis, & vlterioribus, ex longinquis gentibus ad tantæ rei famam. Multa miracula & magna, quæ quotidie ad sepulcrum Apostoli edita sunt, religionem auxere: vanamque non fuisse eam opinionem cunctis nationibus demonstrarunt. Leo III. Romanam Ecclesiam eo tempore obtinebat. ab eo Alfonsi Regis precibus, Caroli Magni auctoritate, nam ea potissimum de caussa legationem (de qua dictum est) susceptam arbitror, impetratum cúm Episcoporum & procerum Hispaniæ voluntas accederet, vti Præsulis Iriensis sedes retento nomine, & Bracarensis Metropolitani, cui subditus erat iure retento, Compostellam migraret loci cohonestandi caussa. Tametsi Bracara per id tempus cùm esset á Mauris euersa, habitatoribus vasta erat. vtraq; lege post ducentos septuaginta quinque annos, Compostellana Ecclesia soluta est: cùm Pontificum Romanorum indulgentia, Regum Hispanorum opera, veteribus Emeritæ vrbis quondam Metropolitanæ iuribus in eam Ecclesiam translatis aucta est. Accessit eius municipij principatus agro attributo, quantum tria millia passuum circum sepulcrum occuparent, vt Alfonsi diploma declarat, quod in eius templi schedis conseruatur, designata etiam caussa inuenti suo tempore corporis sancti.

Carolus Magnus venit in Hispaniam. Cap. XI.

AROLVM cognomento Magnum Francorum Regem, non semel venisse in Hispaniam, fama fert veterum scriptorum cōstanti fide fundata. primùm post initia regni quod defuncto patre suscepit, Ibnabalæ Mauri precibus solicitatus ad spem Hispaniæ Mauris eripiendæ, qua parte Vascones sunt Pyrenæo monte transcenso circunsessam Pompelonem, ciuium deditione facta redegit in potestatem. Cæsaraugustæ de manu Ibnabalam Regem dedit, vectigali mulctatæ, quod annuatim penderetur. In reditu Pompelonem, quoniam iniuriæ opportuna erat, & inter Maurorum & Christianorum imperium sæpe alternabat, mœnibus nudandam curauit. In Pyrenæi angustijs Vasconum armis, impedimentis exutus thesaurisque direptis omnibus deformatus in Germaniam redijt. Gerunda & Barcino post aliquot annos, Mauris dedentibus in Caroli postestatem venerunt. Inde Barcinonensium Comitum initia, & origo gentis Catalaunicæ: cùm Cathelauni populi ad Tolosam vrbem in Gallia Narbonensi latè fusi, ad nouas scilicet sedes in Hispaniæ partem eam penetrassent. nam qui ex Gotthis & Alanis Catalauniæ vocem duplicant, aut à Catalone quodam Aquitaniæ Præfecto, quo tempore Martelli armis occupata est, Eudonique filijs erepta, vti antea dictum est, deriuant, nulli erudito suam opinionem probarunt. Thomichus eius gentis scriptor Carolum denuo ait, post aliquantum tempus Narbone capta ereptaque Mauris, in Hispaniam irrupisse: tractumque illud adiecisse imperio, cui Catalauniæ veteri nomen est ad Ceretanos. Præterea cum Mauris dimicatum in valle, cui ab eo prælio Caroli nomen est factum. Addunt alij inuento Iacobi corpore, cùm in amplificandæ religionis curam incum-

beret, venisse in Hispaniam, vt quæ fama prædicabat, præsens oculis lustraret. Re certa in reliquas Hispaniæ ecclesias eo agente ius & auctoritatem Primatis Compostellano Præsuli datum. quod ne pro vero ponatur, ac potiùs vt repudietur tanquam falsum, multæ rationes mouent, quas explicare non est necesse, cùm se nullo indicante commentum prodat. Post discessum ex Hispania Romam certè abijt, Leonis eo nomine. III. Pontif. Max. quem ab inimicis iniuria pulsum suspicabatur, restituendi tuendique cura. In Vrbe cùm ad cognoscendam caussam consedisset, Episcopi quorum erat magnus numerus euocante Rege, nefas esse acclamarunt, cuiquam de Pontifice Maximo iudicium facere. Pontifex ipse de suggestu obiecta crimina iureiurando diluit. Accusatores primùm capitis damnati: deinde agente Pontifice, exilio tantùm mulctati sunt. nullo tempore, neque res Romana liberior visa est, neque pontificia dignitas augustior. Præmissæ fuerant ad Carolum claues confessionis S. Petri, & vrbis Romæ vexillum: indicio ciues & Pontificem se in eius potestatem contradere: quoniam parum opis in ea temporum perturbatione fore videbatur in Græcis Imperatoribus: res Francorum resurgere & confirmari considerabant. Itaque quod absenti de-
801 creuerant, vrbis Romæ imperium præsenti delatum. Octingentesimus primus salutis annus agebatur, cùm Leo in æde Petri sacris operatus, Carolum Augustum appellatum, imperij insignibus exornauit. Romanus populus incredibilis lætitiæ argumento acclamauit: Carolo Augusto, Magno; & pacifico, vita & victoria. Factus Imperator ex Germania quo se contulerat, in extrema ætate venit in Hispaniam, vt consensus ferme scriptorum est, hac occasione. Alfonsus annis grauis fessusque bello, quod continenter in Mauros gerebat maiori conatu quàm successu, Carolum cogitauit in Hispaniam euocare, breui sperans totam prouinciam eius armis barbaris eripi posse. Prole ipse carebat. nauatæ operæ mercedem commodum visum est, regni successionem proponere. non abiecit conditionem Carolus. Verùm ætate ipse grauis, neque Alfonso minor, imperijque amplitudine clarissimus: Bernardo quem ex Pipino filio defuncto nepotem Regem Italiæ dixerat, nouum regnum destinans, Hispaniam petere constituit. Sequebatur inuictum copiarum robur. prope confecta omnia erant: cùm re prodita (neque enim magnorum Principum conatus & fœdera, cùm per alios conditiones ferantur, diu latere possunt,) vtriusque Principis conatus disturbati sunt. Proceres Hispaniæ ægrè ferre Francorum imperio subdi, gentis insolentis (vti ipsi loquebantur) & feræ. non Maurorum seruitutem depelli, sed grauiori propemodum seruitute mutari. Hæc pro se quisque, hæc in circulis, hæc plebs, & optimates conquerebantur. Sumere arma, Regisque voluntati obsistere audebat nemo priuatim. Bernardus Carpensis ætate & spe ferox ægris animis subdebat faces, Ducemque se præbebat ijs qui se sequi vellent. & Alfonsum, vt sunt Regum voluntates incertæ, sui iam consilij pœnitebat. Marsilius Cæsaraugustæ Rex Maurus, cui pulsi ab eo Ibnabalæ caussa Carolus iratus erat, in partes attractus Ex vtraque gente iustus exercitus conflatur. Franci equitatu valent. optimum ergo visum est Pyrenæi saltus angustias

occupare,

occupare, Francosque si possent aditu Hispaniæ prohibere. Externi scriptores Carolum aiunt vlterius penetrasse, nec ante ex hostico decessisse, quàm prælio victor agros prouinciæ longè latèque vastasset. in reditu cum hostium copijs ad Pyrenæi angustias pugnatum. Nobis nostrorum scriptorum fides potior visa est, negantium Carolum in interiora prouinciæ penetrasse: sed in ipso aditu ad Rocidam vallem, quæ in saltu Vasconum est, pugnatum. Veniebant in prima acie Rollandus Britãniæ Comes, Anselmus & Eginardus viri primarij. locus erat minimè aptus copijs explicandis. Nostri ergo ex superiori loco impressione in hostes facta, multos priusquàm se ad pugnam compararent, instruereque acies possent, ferro peremerunt. Cecidit Rollandus ipse, de cuius virtute & rebus gestis multa & incredibilia in vtraque gente vulgò homines fabulantur. Carolus suorum trepidatione strageque cognita, conatus inclinatam aciem restituere, hanc pro tempore ad milites orationem habuit. Quàm turpe sit Francorum arma triumphis trophæisque nobilissima, Hispanorum egentibus populis & diuturna seruiendi consuetudine oppressis cedere, me silente res ipsa loquitur. Nomen imperij nostri, ingenita vis pectoris alacritatem addat. res fortiter, piè ac feliciter gestas, vestram nobilitatem, maiorum decus ad animos reũocate: & qui deuictis tot prouincijs leges magnæ orbis parti dedistis, ab inermi hostium genere, qui latronum more æquo campo congredi recusarunt, vinci ipsa morte acerbiùs iudicate. Fugæ locus non est in tanta locorum iniquitate. an æquum erit à pedibus præsidium petere, abijcere arma? tantùm superi dedecus auertite: neque patimini milites tantum ignominiæ inuri nomini Franco, virtute & audacia ex his locis euadẽdum. Viribus, opibus, generositate, robore, numero, delectu præstatis: hostes inopia, illuuie, squalore deformes: exercitus ex vtraq; gente cõstatus, quibus nec idem mos est, & legibus, institutis, religione discrepant. vobis vnus animus est, mens eadem, pro vita, pro patria, pro nostra gloria necessitudo pugnandi. Ergo quo animorum vigore toties numerosas hostium copias me Duce, ipsam temporum & locorum sæpe naturam superastis: eâdem nunc (nisi fortè virtutis pristinæ veterani milites obliti estis) minores quæ sese offerunt vincite difficultates. Mox buccina signum datum. pugna magno ardore instaurata, multum effunditur sanguinis. Francorum promptissimi & nobilissimi cadunt. Et erat Hispanorum exercitus omnium rerum patientia duratus: & opinio, quæ multum in bello potest, Gallorum animos fregit, cùm in ipso ardore pugnæ nunciatum esset Mauros locorum notitia aduolantes, per occultos tramites circumuenisse Francos, & iam à tergo instare. Nullus locus clade Francorum nobilior, ac fama celebratior fuit. Interempti ad S. Spiritus sepulti. Iniuriam ne Carolus armis vindicaret, ipsius morte quæ breui consecuta est contigisse arbitror. Aquisgrani defunctus, & sepultus est anno Christi octingentesimo quartodecimo. Rodericus Alfonsum Regem ait prælio interfuisse. Vascones Fortunium Garsiam Regem Suprarbis magnam victoriæ fuisse partem affirmant. Gallicæ historiæ non nostra virtute victos Francos, sed Galalonis cuiusdam proditione cladem illatam. studio

dio & simulatione vtriusque gentis confusam memoriam arbitror: vsque eò vt ne Eginardus quidem, qui Carolo Magno à secretis fuit, in eius vita vllam de hac pugna mentionem faciat: quod ex malitia detractum crederem, nisi idem contigisse Alfonso Regi Legionis considerarem, cui Magno cognomen fuit, in eo chronico quod Sebastiano Salmanticensi Episcopo paulò post hæc tempora nuncupauit. Atque de Caroli Magni expeditione ignominiaque hactenus. de re tota liberum iudicium lectori ex aliorum scriptis esto. ad intermissa reuocetur oratio.

Reliqua Alfonsi Regis gesta. Cap. XII

ECVNDVS Alfonsi regno sine vlla ferme offensione rei Christianæ cursus erat, constans, æquabilis, perpetuaque fortuna: neque res bellicæ curæ magis erant, quàm pacis artes & religionis amplificandæ studium. Templum enim quod Oueti Saluatoris nomine præcipuum & maximum sub initia ædificandum curauit ad culmen perductum, à septem Episcopis quò maior vide-
802 licet loci religio esset, ex ritu Christiano sacratum est, anno octingentesimo secundo. Mariæ Virgini in eadem vrbe ædes extructa, illique coniuncta domus humandis comparata Regibus. tertia Thyrsi Martyris nomine elegantissima. quarta Iuliani. præterea palatium regium rebus omnibus instructum. Ea enim erat Alfonsi animi magnitudo, vt in priuata re frugali victu contentus tenuiq; cultu, omnia ad imperij dignitatem, gloriam & splendorem reipublicæ reuocaret, eiusque vrbis ornamentum: quam Regum primus sedem regni fecit, vti Alfonsus cognomento Magnus est auctor. Interea Toletani aduersus Regis sui imperium tumultuabantur. copiæ & otium, vnde malis omnibus origo, in caussa erant: nullaque magna ciuitas diu quiescere potest. si foris hostis non est, domi nascitur. Alhaca Rex vt erat ingenio callido facilè tacere, celare, dissimulare, insidiari assuetus, Ambrocium Oscæ Præfectum, idoneum hominem nactus, cùm Toletanis ciuibus gratus esset, cum litteris mittit, culpam rebellionis in Præfectorum insolentiam reijcit. Illi, vt sunt ferè eius vrbis incolæ minimè mali, nullam suspicati fraudem, eum in vrbem admittunt. post aliquantum tempus regijs iniurijs prouocatum simulat seditionis participem esse velle. vrbe ad omnes casus munienda quo loco nunc D. Christophori ædes est, vt arcem ædificarent fit auctor: & vt præsidij caussa militum manus in vrbem reciperetur. Ad eos motus comprimendos mittitur Abderrahmanus Regis filius, qui natus erat viginti quatuor annos: quo simili fraude per speciem initi fœderis in vrbem arcemque admisso, primarij ciues ad quinque millia conuiuij simulatione inuitati,
805 à militibus obtruncati sunt salutis anno octingentesimo quinto. Clarum noxæ simul & pœnæ exemplum plebem quidem Toletanam in officio continuit: Cordubenses autem qui suburbium obtinebant, haudquaquam deterruit, quò minus à Regis imperio rebellarent. Missus Abdelcarinus, qui obsessa paulò ante Calagurri vrbe, agrisque & oppidis circùm euastatis, in

magna

magna gloria eſſe cœperat, tumultuantes compeſcuit. Minor ciuium ſtra-
ges fuit: trecenti ad fluminis ripam laqueis ſuſpenſi. atque hæc Mauri.
A Chriſtianis autem geminus Maurorum exercitus, qui bipartitò in Calæ-
ciæ fines inuaſerant, bellique terrorem circuntulerant, reiecti cum clade, de-
letique ſunt anno octingenteſimo decimo. Ores Emeritæ Præfectus Bene- 810
uenti obſidionem Alfonſi aduentu ſoluere coactus. Alcama Maurus Pacis
Auguſtæ Præfectus à Senticæ finibus, quam circunſederat, repulſus eſt. Neq;
multò poſt Mahumetes nobili loco inter Mauros, Emeritæ quondam ciuis,
Abderrahmani metu, qua cauſſa incertum, ſed vim tamen veritus cum ſuo-
rum manu Alfonſi fidei ſe credidit. in Calæcia locus ad habitandum conceſ
ſus Regis benignitate. Octauo poſt anno ſtudio nimirum ſuæ genti gratifi-
candi cùm correptis armis rebellaſſet, occupato Sanctæ Chriſtinæ oppido,
(quæ arx à Luco vrbe octo paſſuum millibus diſsita cernitur) Regis celeri-
tate eius conatus ſunt præoccupati. ſumma vtrinque contentione ijs locis
dimicatum. cæſa ad quinquaginta hoſtium millia. Mahumetes ipſe obtrun-
catus. grauique documento ſancitum temerè patriæ proditoribus, atque opi-
nionibus de religione diſcrepantibus fidem accommodari. Inter hæc Alha-
ca Cordubæ Rex obijt, anno imperij Arabum ducenteſimo ſexto, regni vi-
geſimo ſeptimo, ſalutis octingenteſimo vigeſimo primo. Filios decem & 821
nouem reliquit, filias vnam & viginti. Abderrahmanus annos natus qua-
draginta vnum ſucceſsit in regno. regnauit annis vno & triginta. Bernar-
di Carpenſis virtus vnius maximè enituit bellis omnibus, quæ hac tempe-
ſtate geſta ſunt. Is à Regis auctoritate defecit, palàm miſsione impetrata.
æquiſsimi poſtulati, vt ipſi videbatur, repulſa alienauit animum: cùm pa-
trem, quem tandiu in vinculis teneri iniquo ferebat animo, è carcere emitti
neque ſuis meritis, neque Reginæ precibus à ſeuero Rege & auunculo im-
petraſſet. Saldaniam ditionis paternæ oppidum conceſsit non obſcurè ira-
tus Regi, & vindictæ cupiditate incenſus ſicunde ſe daret occaſio: neque de-
ſtitit prædas agere, regiamque ditionem irruptionibus vexare, nullo prohi-
bente: cùm Rex in ſenili & præcipiti ætate eius conatibus reprimendis im-
par eſſet, proceres Bernardi cauſſæ fauere viderentur. Sanè Alfonſus Bernar
di defectione prouocatus, cùm vitæ exitum vrgere cerneret, & ex morbo
lethali decumberet, in procerum conuentu Ramirum Veremundi Regis fi-
lium regni ſucceſſorem deſignauit. Peracto demum vitæ ſuæ ſpatio, ad vl-
timam cùm proceſsiſſet ſenectutem, & octogeſimum quintum ętatis annum
compleſſet: regnaſſet annos quinquaginta duos, menſes quinque, dies tre-
decim, (alij Mauregato & Veremundo annos, quibus vterque regnauit,
quaſi vitio creatis detrahunt, & priori annorum numero adijciunt) Oue-
ti defunctus eſt, & ad D. Mariæ ſepultus anno octingenteſimo quadrageſi- 844
mo quarto ineunte. in quo ab Alfonſi Magni ratione parum diſcrepamus:
ſed Compoſtellani catalogi auctoritatem ſecuti, cæteris monimentis hiſto-
riæ conſentaneam.

Ramirus Rex. Cap. XII.

RAMIRI

AMIRI regnum tempore breue, gloria rerum geſtarum celeberrimum fuit, grauiſsimo ſeruitutis iugo è piorum ceruicibus depulſo, compreſſaque inſolenti Mauricæ gentis audacia. quod enim ſtamus, Hiſpaniæque antiqua dignitas reſtituta eſt, vnius Ramiri virtuti & perpetuæ felicitati acceptum feratur neceſſe eſt. Foris clarus fuit, domi admirandus, nec bellica gloria quàm pacis artibus maior. Magica ſacra cantioneſque ignis ſupplicio coercuit. furta quorum erat magna licentia, eruendis latronum oculis: iuſtiſsima pœna, auferri amplius delicti facultatem. Res gerebat Ramirus in Vardulis quo tempore Alfonſus defunctus eſt. Locorum longinquitate Principiſque mutatione inuitatus Nepotianus Comes, in Aſturibus regnum armis inuaſit, gratia, opibus & auctoritate validus. Diuerſæ voluntates gentis erant, neque ſententia vna. prauo & inquieto homines ingenio factioni fauebant: ſaniores ſilebant, neque ſe in tanta colluuione tyranni metu audebant commouere. Collectis vtrinque copijs ad Narceiæ fluminis ripam pontemque in Calæcis dimicatum. Nepotianus à ſuis deſertus atque victus acie eſt. Fugientem Somna & Scipio comites comprehendunt in Præmarienſi tractu, vinciuntque: eoque tradito, à victore gratiam ineunt. Et eſt iuſtiſsima perfidiæ merces, vt perfidia compenſetur: ac ferme cui fortuna aduerſa eſt, eum hominum ſtudia deſtituunt. Capto Regis iuſſu effoſsis oculis & in monaſterium compulſo idem vitæ & ærumnarum terminus fuit. Inteſtinos regni motus nouum aduerſus Mauros bellum excepit initio formidabile, ſucceſſu lætiſsimum, in paucis nobile. Abderrahmanus eo nomine ſecundus Maurorum imperium obtinebat. natura ferox, perpetua rerum geſtarum felicitate ferocior effectus erat. Abdalla enim patruo, qui denuo Valentiæ regnandi ſpe arma ſumpſerat, fugato ſub initia regni, & poſt fugam defuncto, Barcinoneque Chriſtianis erepta Abdelcarini Ducis virtute, viribus ipſe, copijs & gloria maiores exæquaſſe videbatur. Itaque legatione ad Ramirum miſſa, centum virgines ex fœdere olim cum Mauregato Rege inito, repræſentari tributi nomine flagitabat: quo poſtulato haud dubium niſi pareret, noui belli denunciatio continebatur. grauis metus, ſed maior ignominia. Legati continuò extruſi, ne violarentur ius gentium valuit. Tametſi fœdum atque intolerandum videbatur nouo Regi, de re turpiſsima fuiſſe interpellatum. Omnes (quorum ætas idonea erat) tota ditione arma induere compulſi, paucis exceptis agrorum cultui deſtinatis: ne cum fame ſimul & hoſtibus pugnare neceſſe eſſet. Ipſi Epiſcopi & viri ſacrati caſtra ſecuti. magna totius gentis expectatio erat. In Riuogiam irruptio facta, quoniam is tractus in Maurorum ditione erat: & Rex ampliſsimum pulcherrimumque ducebat gloriæ ſeruire, tueri nominis exiſtimationem bello hoſtibus prouocatis. & quod neceſſe erat, ſponte feciſſe videri cupiebat. Abderrahmanus contrà magnos delectus habere: arma, equos, commeatum comparare, & conferre quæcunque ex vſu belli futura arbitrabatur, certus noſtrorum copijs obuiam prodire. Ad Aluendam caſtra caſtris collata, oppidum ea tempeſtate munitum, deinde etiam monaſterio inſigne, quod D. Martini olim nomine

Sanctius Rex Vaſconum ædificandum curauit: nunc ad caſas ferme redactum cernitur. Monaſterij reditus & bibliotheca in paucis nobilis in D. Mariæ Rotundæ conſequenti tempore commigrarunt Lugrunium: vnde Aluelda diſtat octo paſſuum millibus. Ijs in locis pugnatum vtrinque totis viribus ac copijs. atrox dimicatio fuit, nullaque ea tempeſtate maior. collectitius noſtrorum exercitus veterano & exercitato militi impar erat viribus & induſtria. Ducum diligentia, cùm partibus omnibus adeſſent, inclinata res ſtetit. noctis ſuperuentu, cùm proſpectum tenebræ abſtuliſſent, ceſſatum. Nox interpoſita ſaluti noſtris fuit: vt in bello nihil tam paruum eſt, quod non interdum magnæ rei momentum faciat. Ramirus Rex imminutas numero copias metu debilitatas in vicinum collem ſubduxit. victum eſſe ea re confiteri viſus eſt. loco munito pro tempore & vulneratis cura adhibita, in ſuprema rerum deſperatione & luctu, omnes vt fit in vota & preces conuerſi. Regem mœrore oppreſſum & de rerum ſumma ſolicitum ſomnus complexus eſt. Dormienti Iacobi Apoſtoli ſpecies obiecta auguſtior quàm pro humano habitu, bono animo eſſe iubet: de victoria nihil dubitare numinis ope, quam certò affuturam proxima luce ſperaret. Rex ad has Iacobi voces excitatus, lætusque nuncio, cùm ex ſtratis ſe corripuiſſet, Præſules & magnates ad ſe vocari iubet. Cùm conueniſſent hac ſententia orationem habuit. Compertum habeo, viri præſtantes, quo loco res noſtræ ſint, iuxtà mecum vos omnes conſiderare. Heſterna pugna tantùm non victi ſumus. non noſtra virtute, ſed noctis beneficio euaſimus, numero imminuti, debilitati viribus, oppreſsi metu. hoſtilis exercitus ante validus, noſtra calamitate robuſtior euaſit. Neq; pugnæ repetendæ facultatem eſſe videtis, neque ineundæ fugæ locum. diutius in his locis eſſe, ſi maximè cupiamus, frumenti aliarumque rerum inopia haudquaquam patietur. Duram & ancipitem ſortis noſtræ neceſsitatem præſidio humano & viribus deſtitutam, tantumque non malorum pondere preſſam, diuinum numen quod certò vobis polliceor, faceſſat modò metus, neque animi auribus officiat quo minus noſtris dictis fidem adiungatis, reſtituet atque ſuſtentabit. Temeritas in aſſeuerando turpis eſt, præſertim cùm iudicandum eſt quantum rebus diuinis religionique tribuamus: cùm ſit periculum, ne aut ijs neglectis impia fraude, aut ſuſceptis anili ſuperſtitione obligemur. Iacobus Apoſtolus mihi per quietem oblatus, victores nos fore pollicitus eſt. Erigite animos, mœrorem omnem deponite. Vana non eſſe quæ dicimus rei euentus declarabit. Agite ergo pleni bona ſpe, in hoſtes irruite. pro patria, pro libertate, pro communi ſalute certate. Licuit nobis cum ſumma turpitudine ſeruire Mauris. hæc quia intoleranda videbantur, arma corripuiſtis. pulcherrimi incœpti & priſtinæ virtutis memores, Chriſtianæ religionis ignominiam, veſtræque gentis dedecus Deo auctore, Iacobo auſpice propulſate. Hæc vbi dixit, aciem inſtrui & ſigna canere iubet. Noſtri magna alacritate in hoſtes impreſsionem faciunt D. Iacobi nomen magnis vocibus ingeminantes. quod ab hoc initio ſuſceptum in morem abijt, vt Hiſpanis militibus ſit pro teſſera militari. Barbari noſtrorum audacia, quos victos eſſe putabant commoti, & cælitus

litus iniecta formidine perculsi, nostrorum impetum non tulerunt. Iacobus, vti erat Regi pollicitus, in equo candido niueum vexillum præferre visus est, quod rubræ crucis figura distinctum erat. Eius aspectu nostris vires auctæ, barbaris animi concidebant. fœda fuga fuit, neque minor cædes: sexaginta millia Mauri perempti. Clauigium, quo loco pugnatum esse hoc ipso tempore armorum strages passim effossæ indicant, Aluelda & Calagurris
846 Mauris ereptæ. Anno salutis octingentesimo quadragesimo sexto, Ramiri regni secundo pugnatum est. Victor exercitus secundùm Deo gratias actas pro diuino munere, D. Iacobi, cuius præsidio victoria constiterat, Compostellano templo voti ream vniuersam Hispaniam fecit: tametsi pars maxima in ditione Maurorum erat, ex singulis iugeris agri vineæque modium singulis annis frumenti aut vini pendendi. quod Romani Pontifices votum, nonnulli deinde ratum habuerunt, vti ipsorum litteræ indicio sunt. Ramiri Regis diploma Calagurri est cõcessum, mensis Maij die quinta, Era octingentesima septuagesima secunda: mallem octingentesima octogesima quarta, vt ratio temporum quam constantissimam sequimur, hac etiam parte conueniret. Additum præterea, vt hostium spolijs diuidundis, lege in omne tempus lata Iacobus Apostolus pro vno milite esset: quod longa desuetudine antiquatum est. Vectigal vini & frumenti nonnulli populi pendunt. Ex belli manubijs ædes Mariæ Virginis nomine, secundo ab vrbe Oueto lapide in latere Naurantij montis ædificata, structuræ genere & totius operis maiestate in paucis elegantissima extat, propeque altera Michaelis nomine, eiusdem Regis opus. Exornauit Regina (quam nonnulli Vrracam vocant alij Maternam, vnde Ordonius & Garsias nati sunt) quidquid laboris poterat impendi detrahique ex cultu domestico, solita exornandis Iacobi alijsq; tota ditione diuorum templis conferre. Minor quàm pro victoria successus vt esset, bellum improuisò aliunde illatum per idem tempus effecit.

Nortmanni vexant Hispaniam. *Cap. XIIII*

ONDVM Maurica seruitus depulsa erat, quam ex Austro profecta gens barbara inuexerat, cùm noua ex Septentrione clades Hispaniam afflixit. Nortmanni gens fera & barbara, atque Christi Dei sacris nondum susceptis impia, ex Dacia Nortuegiaque profecti, quod nomen ipsum declarat Septentrionales fuisse, vitæ sustentandæ necessitate, an potius nocendi studio piraticam faciebant Rholone Duce. Frisiæ littora primùm tentarunt: deinde Galliæ, qua parte Sequana fluuius in Oceanum Gallicum mittit, infestiore continentioreque latrocinio oppida, agros vrentes, quàm vllus vnquam iustus hostis fecerat: fines deinde Nannetum, qui Ligeri fluuio alluuntur Turonum Pictonumque depopulati: Robertoque Andium Comite acie victo, terrorem omnibus circùm populis intulerunt. In Neustria demum constiterunt, quæ hodie Galliæ pars à gente Normannia nuncupatur. Ludouico. II. Impe-

II. Imperatore, & Carolo Crasso concedentibus, quoniam publicè detrectabant imperium, ea lege vt Normanni Principes Francorum Regum beneficiarij essent. Ex Gallia validæ classes per hæc tempora missæ maritimas Hispaniæ vrbes omni iniuria belli vexarunt. ac primùm Calæciæ oram vniuersam infestam reddentes, & ad Brigantinum portum appulsi, Ramiri armis victi prælio atque ad mare reiecti sunt. septuaginta naues quà captæ, quà submersæ in nauali pugna. auctor Rodericus Præsul. numerus vix fidem facit. Nam qui cladi superfuerunt Nerio promontorio superato, ad Tagi ostium inuecti Olisiponem vrbem, quæ ad Maurorum ditionem redierat, omni belli iniuria fatigarunt: & sequenti anno, qui fuit eius seculi quadragesimus septimus, aucti classe & viribus Hispalim obsederunt: 847
Gaditanos agros & Asidoniæ fines vastarunt. hominum & pecorum prædæ abactæ. Mauri tribus prælijs magno numero cæsi. ad extremum cùm diutius ijs in locis consedissent, nunciatumque esset Abderrahmanum Regem nouam classem comparare, magna gloria parta, spolijsque onusti ex Hispania decesserunt. Excepere intestini motus inter Christianos. Alderedus enim Comes, & Piniolus opibus & clientelis potens, deinceps contra Ramirum Regem arma corripuerunt. defectionis caussæ memoriæ proditæ non sunt: res tamen breuem & facilem exitum habuit. Alderedus luminibus captus, Piniolus & septem filij perempti Ramiri iussu, regni eius anno quinto. Qui cùm septem totis annis reipublicæ præfuisset, Oueti defunctus est, atque in D. Mariæ tumulatus ipse & vxor Paterna. Extat Ramiri Regis cippus Oueti cum inscriptione hac. OBIIT DIVAE MEMORIAE RANIMIRVS REX DIE KAL. FEBRVARII. OBTESTOR VOS OMNES QVI HAEC LECTVRI ESTIS, VT PRO REQVIE ILLIVS ORARE NON DESINATIS. Ibi & frater Garsias sepultus fuisse creditur. neque quid præterea de rebus eius memoriæ mandatum. Ramiro Rege Theodomirus Iriæ Episcopus defunctus est. Ataulphus in eius locum successit. Quidam ad hæc tempora militiæ D. Iacobi nomine, rebus gestis clarissimæ initia referunt nullo neq̃ue auctore idoneo, neque argumento satis probabili. sed studio eius ordinis illustrandi (quod minimè opus fuit) afficta monimenta vetustatis, maiori eruditione viris probari non potuerunt. Ramiro Ordonius filius successit principio anni octingentesimi quinquagesimi primi. 851

Multi Martyres Cordubæ occisi. *Cap. XV.*

SAEVA carnificina, ac qua grauior ante multos annos nulla extitit, Cordubæ per hæc tempora in Christianæ pietatis cultores exercebatur. Ignes, candentes laminæ, cruciatus cæteri in eorum corporibus consumpti. Fides Christo seruata, & syncerae religionis cultus grauissimum crimen erat: sed alia facinora obtenta, ne sancitum olim fœdus de retinēda Christiana religione

violari videretur. Abderrahmanus eo nomine ſecundus Cordubæ Rex, & Mahomad eius filius callido homines ingenio, rem ſuperis æquè & hominibus gratam facturos ſe exiſtimabant, Chriſtianorum reliquijs à ſtirpe excindendis: & ad ſtabiliendi imperij rationes pertinere in primis iudicabant, ſi religionis diſsidio ſublato, vno ſocietatis vinculo ſubditi omnes conſtringerentur. Noſtris quidem, quo primùm tempore occupata à barbaris & oppreſſa eſt Hiſpania, conceſſa à victoribus erat patriæ religionis libertas. Sacerdotes, monachi, ſacræ virgines inſigni veſte diſcreti à cæteris, atque ex veteri ritu detonſi in publico conſpiciebantur, tum alijs locis, tum præſertim Cordubæ, quò propter amplitudinem vrbis, & quoniam in ea ſedes imperij Maurici fixa erat, numeroſa piorum multitudo confluxerat. Multa erant tum monaſteria tum templa ex Chriſtiano ritu ſacrata. Aciſcli Martyris vnum, Zoili Martyris alterum, tertium Fauſti, Ianuarij, & Martialis: præterea Cypriani, Geneſij, Eulaliæ, ſingulæ ſingulorum nominibus ædes ſacræ. atque hæc intra vrbem. Extra vrbis mœnia octo monaſteria: vnum Chriſtophori nomine trans flumen, in vicinis montibus alterum Mariæ Virginis Cuteclarenſe vulgò dictum, tertium Tabanenſe, quartum Pilemellarienſe Saluatori ſacrum, quintum Armilatenſe Zoili nomine: ad hæc tria alia, Felicis, Martini, atque Iuſti & Paſtoris. Ex his omnibus locis ære plebs rei diuinæ cauſſa nullo vetante conuocabatur. Mahumetem tantùm impiæ gentis conditorem primum, maledictis publicè aut priuatim inceſſere capitale erat. Maurorum templa intrare vetitum. ea modò ſeruarent noſtri, cætera ſuis legibus viuere ſinebantur: ac ferme priſtinam retinere libertatem. Tolerabilis hæc erat ſeruiendi conditio: nam & Comitum dignitatem inter captiuos Chriſtianos retentam inuenio, niſi ab his initijs noſtrorum calamitates indies auctæ eſſent. vectigalia in primis, quæ initio modica erant, grauiora miſeris imperata: quorum magnitudine vrgente, finem aut modum orabant: & cùm non impetrarent, morte ipſa vitam duriorem propagabant. Hinc veteris odij ſemina ad maturitatem perducta. noſtri grauiſsimum iugum depellendi conſilia communicabant. Mauri ad Chriſtianorum nomen exhorrebant, ſeque vel ipſo veſtium contactu contaminari ac pollui habebant perſuaſum. piorum ſermones obſeruare, vultum habitumque notare, contumelijs & probris initium rixæ quærere. Neque Chriſtiani dubitare tam multis iniurijs prouocati, legem & inſtituta Maurorum palàm execrari. Hinc Regibus impijs & Magiſtratibus occaſio Chriſtianorum nationem inſectandi: eo grauioribus malis, quòd è noſtris non pauci à Mauris ſtare viſi ſunt, & noſtrorum audaciam criminari: negareque palàm qui in certamine occubuiſſent Martyrum honore dignos eſſe. Quòd nulla eorum virtute ederentur miracula: quòd nulla neceſsitate defendendæ religionis ſed propriæ voluntatis obſtinatione & audacia ſe in diſcrimen obtuliſſent, conuitiaque in aduerſarios haudquaquam neceſſariò iactarent: cùm religionis patriæ retinendæ conceſſa facultas eſſet. Ac illud demum opponebatur, corpora eorum qui occubuiſſent haudquaquam incorrupta ſeruari, vt

veris

veris olim Martyribus contigerat numinis argumento certissimo. sic illi prædicabant, quàm aptè non disputamus. Reccafredus Episcopus & Seruandus Comes Martyribus exagitandis, & piorum conatibus comprimendis se duces præcipuos præbuerunt. Homines honestissimi, nullo ætatis aut sexus discrimine in ferrum atque in vincla coniecti. Abderrahmano agente Episcoporum conuentus Cordubæ habitus est. Patrum sententia iniuriarum damnati, quicunque icti olim cum Mauris fœderis conditiones violassent. Acerbam vitæ conditionem, spectaculum miserum ac tetrum, ludibrio esse Christiani nominis gloriam: qui propugnare atque resistere parabant, vno tempore à fronte quidem à barbaris, à tergo autem vrgeri ab ijs, quorum vocibus & exemplo excitari potius atque erigi consentaneum erat: atque vtriusque nationis calumnijs & conuitijs vexari intolerandum. Quid agerent? quò se verterent? multos profectò debilitari animis atque concidere necesse fuit. Alij numine pleni in acie perstiterunt. Multi toto decennio, ex quanto tempore clades desæuijt maximè, pro Christiana religione vitam & sanguinem profudere. Primo anno Perfectus presbyter Cordubensis, atque è plebe Ioannes quidam occubuere. Anno altero Isaac monachus, Sanctius natione Gallus, Petrus presbyter Astigitanus, Vvalabonsus diaconus Ilipulensis, Sabinianus, Vvistremundus, Habentius, Hieremias monachi, Sisenandus diaconus Pacensis, Paulus Cordubensis, & Vvalabonsi Martyris soror Maria Ilipulensis perempti. Quo anno maximè Reccafredus Episcopus in Martyres desæuijt, multisque vincula iniecit. In his Eulogio Abbati Sancti Zoili, qui hæc omnia ad posteritatis memoriam litteris commendauit vir ea ætate clarus eruditione, ac moribus sanctus. Anno tertio interfecti Gamesindus Toletanus presbyter, & Deiseruus monachus: præterea Aurelius & Felix cum vxoribus Sabigothone & Liliosa, Georgius monachus natione Syrus, & Emila & Hieremias ciues Cordubenses, monachi tres Christophorus Cordubensis, Leuuigildus & Rogellus Eliberritani: ad hæc Seruiodeo monachus Syrus. Ipso anno nimirum eius seculi quinquagesimo secundo Abderrahmanus decessit repentina vi mor- 852
bi oppressus: pij cælestem vindictam interpretati sunt effusi Martyrum sanguinis. Confirmauit opinionem, cùm qua hora Martyrum corpora in patibulis tabo sanieque diffluentia è sublimi palatij parte contemplatus, igne torrere mandasset, inter astantium manus collapsus, mutusque effectus, eadem nocte obijsset ineunte regni anno trigesimo secundo. reliquit filios quadraginta quatuor, filias duas & quadraginta. Cordubæ plateæ hoc Rege lapide stratæ: ex montibus aqua copiosa in vrbem per plumbeos tubos deriuata. primus inter eos Reges sanxit lege certa, vt propinquis cæteris prætermissis, quod in iure controuerso eatenus fuerat, filij patribus succederent. Itaque in eius locum Mahomad subrogatus est, qui suæ gentis regnum obtinuit annis quinque & triginta, mensibus sex. Hic pios omnes aula exegit initio regni: & cùm nihil de constantia mutarent, consequenti anno recrudescente sæuitia, restaurataque cæde Fandellam presbyterum & monachum Accitanum, Anastasium mo-

nachum & presbyterum, Felicem monachum Complutensem, Dignam virginem Deo sacram, Benildim matronam, Columbam & Pomposam virgines ad Christum morte transmisit. Annus consequens vnum tantùm Martyrem fecit Abundium presbyterum. proximus quatuor, Amatorem adolescentem Tuccitanum patria, Petrum monachum Cordubensem, Ludouicum Cordubensem ciuem, Vvitesindum Egabrensem. Anno septimo Helias presbyter Lusitanus, monachi tres Paulus, Isidorus, Argimirus, Aurea virgo Deo dicata, Adulphi & Ioannis Martyrum soror. Anno octauo Rudericus & Salomon pro vera pietate occisi sunt. Nonus incruentus fuit. Postremo atque decimo persecutionis anno, ipse Eulogius qui cæteros voce & exemplo incitabat occubuit, sabbatho quinto Idus Martij: & quarto post die Leocritia virgo Cordubensis. Eulogij vitam Aluarus Cordubensis eius familiaris & necessarius scripsit: vbi asserit, paulò ante mortem in Vvestremiri locum Toletanum Archiepiscopum summa cleri & populi voluntate electum fuisse. Extat Eulogij ipsius epistola anno octingentesimo quinquagesimo primo data ad Vvilesindum Pompelonensem Episcopum, atque in ea Vvestremiri præclarum eulogium in hæc verba: „Post quintum, inquit, diem Toletum reuerti: vbi adhuc vigentem sanctissimum senem nostrum, faculam Spiritus sancti, & lucernam totius Hispaniæ Vvestremirum Episcopum comperi: cuius vitæ sanctitas totum orbem illustrans, hactenus honestate morum, celsisque meritis catholicum gregem refouet. multis apud eum diebus degimus, eiusque angelico contubernio hæsimus. Ex eo contubernio ciues Toletani quem fama virtutum celebrem reddiderat, de facie cognitum probare amplius & amare cœperunt: pastoremque destinare in Vvestremiri locum, si vita suppeteret. Cordubæ sanè in Eulogij locum Samson presbyter consequentibus annis Sancti Zoili Abbas suffectus est, vir doctus & subtili ingenio: vt Apologeticum opus ostendit aduersus Hostigesium Malacitanum Episcopum, qui eum in concilio Cordubensi hæreticum cum conuitio vocarat.

Ordonius Rex. Cap. XVI.

VSTIS Ramiro Regi solenni ritu peractis, Ordonius filius regium insigne, nomen, potestatem, animumque suscepit, miti ac tractabili ingenio, suauissimis moribus, ac per totam vitam actionum modestia singulari: vnde populi & procerum studia promeruit. cunctorum animos sibi deuinxit: nullius vt memoria gratior esset ea tempestate & consequentibus annis. Iusti æquique tenax fuit: necessaria quidem virtus, sed fraudi obnoxia in magnis Principibus, nisi impetum animi prudentia regant, neque se dolis circumueniri sinant prauorum hominum, quorum in aulis principum magna multitudo est, eorum auribus insidiantium, bonorumque innocentiæ, seque & suos alieno sanguine saginantium: & qua re Principes maximè moueri intelligunt, ea in-

ea in multorum perniciem abutentium: vti Ordonio Regi accidit. Quatuor eccleſiæ Compoſtellanæ ſerui Ataulphum Epiſcopum, præcipua & maxima vitæ ſanctitate virum, grauiſsimi criminis reum apud Regem poſtularunt. vir ſanctus in curiam ad dicendam cauſſam euocatus venit. priuſquàm aulam adiret ſacris operatus, vt erat infulis ornatus in veſteque ſacra ad Regem pergit. Quæ res à furore retinere debuit, religionemque animo commouere, vehementius concitauit. ſiue criminis quod imponebatur deteſtatione, ſeu iniuriam interpretatus quòd ad ſe continuò non veniſſet: taurum indomitum, telis, canibusque irritatum in Præſulem aduenientem immittit: quod nefas erat inaudita cauſſa quemquam ſupplicio damnare. In tanto periculo Ataulphus crucis ſigno ſe munit. Taurus poſita ferocitate demiſſo capite accedit. cornua contrectanda præbet. Quæ magno omnium qui aderant miraculo in eius manibus hæſerunt. Rex & proceres ex ea re viri innocentia perſpecta, ad genua procumbentes veniam rogant. dat ille non inuitus: cùm negaret recuperata ſua dignitate ignominiaque procurata, ſe vnquam commiſſurum, vt cum ea quæ per iniuriam ablata erat, nominis exiſtimatio reddita eſſet, Chriſtiani hominis officij oblitus videretur, & virtutem animi non habere, quam nunquam perdidiſſet. Sunt qui anathematis execratione delatorum caput deuouiſſe affirment. Depulſo ſanè periculo cùm Pontificatum abdicaſſet, in Aſtures ſe contulit: vbi ſecretam ab hominum congreſſu vitam ſanctiſsimam ad multam ætatem exegit. Tauri cornua è tholo templi maximi Ouetenſis ſuſpenſa, diu rei geſtæ monimento fuerunt. atque hæc ſub initia Ordonij regni contigerunt. Anno altero Muza quidam è Gotthorum quidem ſanguine ortus, cæterùm profeſsione Maurus, à multo rerum vſu & militari arte præclarè inſtructus, vtriuſque nationis in ſe vnum arma prouocauit. A Rege enim Cordubenſi palàm deficiens Toletum, Cæſarauguſtam, Oſcam, Valentiam, Tudelam incredibili celeritate occupauit. Mox in Galliam populabundus irrupit: duos Francorum Duces obuiam factos cepit: tantumque terrorem intulit, vt eum Carolus cognomento Caluus Francorum Rex, muneribus leniendum conciliandumque iudicaret. Is ex ſucceſſu continuæ felicitatis rerum humanarum inconſtantiæ oblitus, vlteriusque prouectus Ordonio Regi bellum intulit: cùm ſe duobus tertium Hiſpaniæ Regem annumeraret. Albeldam in Riuogia Chriſtianis ereptam magnis operibus muniendam curauit. Alfonſi Regis Chronicon ædificaſſe ait, & Albaidam nominaſſe. Ea iniuria Ordonius prouocatus copias contrahit: cum parte Albaidam circunſedit: partem alteram in hoſtem ducit, quem in Laturſo monte caſtrametatum eſſe cognouerat. Magno clamore infeſtis ſignis ab vtraque parte concurritur. telis omnibus conſumptis, gladijs res geritur. Noſtri priſtinæ virtutis memores, pro patria, pro religione acriter pugnant. Certatur diu. victoria demum à noſtris ſtetit. decem barbarorum millia perempta. in his promptiſsimus quiſq;, genere rebuſq; nobiliſsimus. ipſe tyrãni gener Garſeas cecidit. Muza multis acceptis vulneribus vix

euasit: ex quibus tamen deinde defunctum esse arbitror. Maurorum spolia ditissima, castraque à nostris direpta. Quo tempore Mahomad Cordubæ Rex suarum rerum periculo prouocatus, arma in communem hostem expediebat. Toletum propter loci munitionem, & quoniam Princeps defecerat, cæterosque suo exemplo vt idem facerent prouocarat, primùm peti placuit. Lupus Muzæ filius, quem Toleto pater præfecerat, accepta ad Alueldam suorum clade castigatus, & maioris belli metu Ordonium sibi icto fœdere conciliat. Ab eo, Garsia fratre Duce Asturum & Vasconum validæ copiæ missæ in auxilium. Mahomad virtute diffisus, ingenio ad artes conuerso, cùm castra propius vrbem promouisset, in Celeti (id torrenti nomen prope Villam Minaiam, & locus idoneus erat) alueo collocatis insidijs ipse cum exiguo militum numero in vrbis conspectum se dat. quorum paucitate despecta, Toletani portis se continuò effundunt solutis ordinibus nulla militari disciplina, quasi ad prædam non ad pugnam. Eo impetu in insidias præcipitatum: & cùm à tergo & à fronte vrgerentur, multis cadentibus reliqui ægrè per confertos hostes in vrbem iter aperuerunt. Mauri duodecim millia, Christiani ad octo millia, in ea pugna desiderati. loci munitione factum est, ne continuò territa vrbs aduerso casu, victori cederet. Consequenti anno, & tertio Toletanus ager hostium irruptione vastatur: messes & fructus omnes corrupti. Toletani vindictæ studio Talaueram vsque progressi: verùm à Præfecto eius oppidi male mulctati in patriam reiecti sunt: ac tandem omnibus malis fatigati, fractique animis Mahomadi deditionem fecerunt salutis
857 anno octingentesimo quinquagesimo septimo. Quo anno Nortmanni cum sexaginta nauium classe in nostra littora appulsi oram maritimam, quàm latè Hispania patet ad vtrunque mare, depopulati sunt. Atque vtramque Balearem insulam ferro incendioque deformarunt: Mauris præcipuè infensi, cùm nostræ gentis consuetudine ad religionem Christianam propensi essent. Tecta, templa, agri, oppida continuo latrocinio vastata. In Africam etiam transmissum, vbi non minorem cladem Mauris intulerunt. In Hispania Vascones, vbi Pompelo sita est, & Cantabriæ pars ea, cui Alauæ nomen est, Mahomadis irruptionibus vexati sunt, nullo præterea euentu memorabili. Emerita mœnibus nudata, quòd ab imperio & auctoritate Regis Mauri rebellasset. Interea Ordonius ad pacis artes conuersus, vrbes superiorum temporum & bellorum iniuria habitatoribus vastas, euersasque tempestatis iniuria, magna diligentia & sumptu instaurabat: Tudem, Asturicam, Legionem, Amaiam quam Alfonsi Chronicon Amagiam Patritiam vocat. Cœperat Maurorum gens post superiores motus bellaque intestina in factiones diduci. nonnulli vrbium Præfecti, suo mallebant quàm alieno nomine imperare: & cùm nullius imperium respicerent, Reges passim vocabantur. Ex vsu id Christianæ reipublicæ accidebat: debilitati enim viribus, numero imminuti per partes carpebantur, qui viribus integri iniuriam omnem depulissent. Caurium obtinebat Reith, Talamãcam (Salmanticam alij scribunt)

Mozerus.

Mozerus. vterque ab Ordonio acie ſuperatus. vtraque vrbs in poteſtatem redacta. milites ad vnum interfecti. reliqui omnes viri & fœminæ & pueri ſub corona venditi. Magnarum rerum initia hæc incrementaque erant: cùm in medio curſu Regem vita deſtituit, regni anno vndecimo: cui numero plerique addunt annos ſex. ex neruorum dolore, cui erat obnoxius, defunctus eſt Oueti, & ad D. Mariæ tumulatus ædem Regum buſtis ea tempeſtate deſtinatam nobilemque. Continuatæ felicitatis ſucceſſum, vna amiſsi ad Toletum exercitus ignominia fœdaſſe viſa eſt: eaque calamitate expiatum peccatum, quod ſuſceperat viro ſancto Ataulpho iniuria temerè & præcipitanter exagitando. Ex vxore Munia principi loco fœmina Alfonſum natu maximum, Veremundum, Nunium, Odoarium, & Froilam ſuſcepit. Sunt qui ſexto Kalen. Iunij defunctum eſſe tradant anno certè eius ſeculi ſexageſimo ſecundo, vti indicio eſt crucis aureæ, quam Alfonſus 862 Ordonij filius eximiæ pulchritudinis, materiamque arte ſuperante, Ouetenſi ædi donauit, inſcriptio ſubiectis verbis concepta. SVSCEPTVM PLACIDE MANEAT HOC IN HONORE DEI. QVOD OFFERVNT FAMVLVS CHRISTI ADEFONSVS PRINCEPS, ET SCEMENA REGINA. QVISQVIS AVFERRE HAEC DONARIA NOSTRA PRAESVMPSERIT, FVLMINE DIVINO INTEREAT IPSE. HOC SIGNO TVETVR PIVS. HOC SIGNO VINCITVR INIMICVS. HOC OPVS PERFECTVM EST. CONCESSVM EST SANCTO SALVATORI OVETENSIS SEDIS. ET OPERATVM EST IN CASTELLO GAVZON. ANNO REGNI NOSTRI. XVII. DISCVRRENTE ERA. DCCCC. XVI. Idem Alfonſus cùm Compoſtellę eſſet, patris diploma, quo ei templo agrum tribus millibus circùm vrbem antea deſcriptum ad ſex millia paſſuum proferebat, ipſe pro regia poteſtate ratum habet Era nongenteſima, hoc eſt anno Chriſti octingenteſimo ſexageſimo ſecundo. Verùm ad Alfonſi actiones tranſeamus.

Alfonſi Magni initia. Cap. XVII.

LFONSVS cui præclaræ animi & corporis dotes illuſtresq; de hoſtibus triumphi, Magni cognomen pepererunt, nunciata patris morte (neque enim morienti affuit) quamprimùm Ouetum regiam ea tempeſtate vrbem contendit, ſtudio parentandi vt par erat, patris manibus atque vt regni hæreditatem cerneret: quod ob ætatis prærogatiuam debitum, propenſiſsima omnium ordinum voluntate deferebatur. Tametſi minor ætate erat, ac vix quatuordecim annos natus: cui numero alij quadriennium detrahunt. Ego maiori natu ad regnum acceſsiſſe ſuſpicabar. Indole animi ſuis maioribus æqualis fuit, in procero corpore, eximia vultus dignitate, morum ſuauitate præcipua: nec magis bellica laude inſignis, quàm beneficentia in pauperes, quos aſperæ res exagitabant. Opes enim ſua virtute partas, ipſosque a pa-

tre relictos thesauros, non ad priuatum compendium retulit, sed ad subleuandam egenorum tenuitatem: quod qui faciunt, plurimum gratiæ consequuntur, latissimèque eorum fama promanat, ad religionis Christianæ cultum. Templum Compostellanum, quod ex formaceis parietibus compactum fuisse monstratum est, ipse ex lapide quadrato, columnis marmoreis distinctum, ab imo totum extruxit. res ea ætate admirationi habita, propter temporum ruditatem, ærarij inopiam. Regnauit annis quadraginta octo, vt Sampyrus Asturicensis est auctor, atque sub initia aduersæ fortunæ fluctibus exagitatus est. Froila Veremundi filius Galæciæ Comes, atque ex eo opibus & clientelis potens, pueri scilicet Regis despectu in Calæcia regnum armis inuadere parat. fortassis cùm ex regio sanguine prognatus esset, sui iuris factum caussabatur. Rex viribus inferior & à rebus omnibus imparatus æmulo cedens, in eam Cantabriæ partem se contulit, cui Alauæ nomen & tunc erat & nunc est, sed finibus aliquanto quàm modò latiori. Tyrannus cùm regiam potestatem per vim occupatam non ad populi salutem referret, sed ad opprimendas res publicas & priuatas, ciuium Ouetensium coniuratione peremptus est. Alfonsus continuò in Astures profectus, eximiaque omnium ordinum voluntate receptus, regni statum composuit. de sontibus supplicium sumptum. Cantabriæ pars ea, cui Alauæ nomen esse dictum est, ea tempestate Regum Ouentesium imperio tenebatur: reliquæ Cantabriæ Zenon imperabat ex Eudonis olim Aquitaniæ Ducis sanguine prognatus. Zenonis propinquus Eilo Alauam pro Rege gubernabat. Is siue regni perturbatione confisus, siue Zenonis armis, ab Alfonsi auctoritate defecit. qui motus Regem compulerunt, vt delectu suorum habito, expeditionem maturaret. Legione profectus breui sine sanguine prouinciam tumultuantem ad officium reuocauit. Eilo ipse captus atq; Oueti custodiæ mancipatus, eundem vitæ & vinculorum terminum habuit. Zenon Cantabriæ Princeps non multo post, cùm & ipse nouarum rerum studio rebellasset, victus prælio captusq; in eundem carcerem inclusus est. Hũc duas filias reliquisse memorant, Todam Eneci Aristæ Vasconum Regis vxorem, atque Enecam quæ Zuriæ Cantabriæ Principi nupsit: vnde plériq; arbitrantur veteres eius prouinciæ regulos, quo tempore nondum Castellæ Regibus cesserat, generis originem ducere. vtriusque calamitate documentum datum cæteris, Regis ætatem despectui habendam non esse: perfidiam ipsis auctoribus esse exitialem. Alaua exinde Vigilæ Comiti attributa. Castellæ principatum Didacus Comes obtinebat, cognomento Porcellus. Regni Alfonsi anno primo hæc gesta sunt. Quo in proximum euoluto maior belli moles extitit: Imundarus & Alchama Duces Mauri Legionem vrbem obsidione premebant. Hos Rex ingenti copiarum strage mulctatos in patriam reiecit: simul Christianæ ditionis fines proferendi vlciscendæ gentis efferæ & barbaræ cupiditate cum Vasconibus & Francis fœdus ictum: cuius vt maior constantia esset, ex regio Francorum sanguine vxorem sibi iungit Amelinam: quod deinde nomen Semenæ appellatione mutatum est. Ex eo coniugio, Garsias, Ordonius, Froilaque deinceps Reges nati sunt: præterea

præterea Gundisaluus Archidiaconus olim Ouetensis. Rei benè gerendæ opportunitatem Maurorum intestini motus sæppe ditabant. Toletani vrbis munitione confisi, & Cordubensium Regum seueritate, quæ in crudelitatem degenerarat, prouocati denuo arma corripiunt. Vani sunt multitudinis conatus, nisi prudentis Ducis imperio regantur. Mahomad ergo Abenlupus Regis nomine rebus præfectus. maiori expectatione metuque quàm successu bellum fuit. Toletani breui Regis Cordubensis armis domiti. captę vrbi obsides imperati, missiq; Cordubam. Lupus & fratres fuga euaserunt. eos quoniam ex vsu belli Maurici fore putabat Alfonsus, in fidem amicitiamque recepit, omnibusque officijs coluit. mox ijs adiutoribus, atq; Francorum, Vasconum, Cantabrorumque auxilijs auctus in fines Maurorum irruit. Ager incensus, oppida vastata, abactæ prædæ. nullo præterea operæpretio exercitus spolijs Mauricis grauis, diuesque dimissus est. Consequenti anno, qui annus à Christi ortu octingentesimus septuagesimus quartus erat, Toletani ni- 874 mirum studio se Regibus Cordubēsibus probandi in Christianorum ditionem populabundi Durium vsque penetrarunt. Ad Puluerariam oppidum, iuxta flumen cui nomen est Vrbicus, improuiso Regis aduentu ad duodecim millia trucidati. similique clade Cordubensium agmen, quod à tergo sequebatur oppressum: nisi quòd cædes maior fuit: ad vnum omnes perempti præter decem, qui inter mortuorum cadauera viui reperti sunt. Sequebantur cum robore exercitus Maurici, Almundarus Regis Cordubensis filius, & Ibengunimus præcipuus copiarum Dux. ij suorum cæde cognita, Sublancia oppido vbi Rex erat deuitato intempesta nocte, fugientium in morem retrò redierunt. Abuhalito qui superioribus bellis à nostris in Calæcis captus, atque datis obsidibus in patriam dimissus fuerat, eòque amicus esse cœperat, interprete atque annitente de compositione agi cœptum. trium annorum induciæ pactæ. Quo tempore rebus tranquillitas fuit. eoque decurso contractis Alfonsus copijs in Maurorum ditionem irrupit: Tagoque transmisso Emeritam vsque latissimè populationes fecit: nulla denique iusta manu obuiam prodeunte, sese spolijs Mauricis lætus in patriam retulit. His omnibus bellis profligandis Bernardi maximè virtus enituit. Eius enim virtute potissimùm in tam tenera Regis ætate respublica stare visa est. Ita cùm tantis rebus peractis Regem Ouetum prosecutus esset, denuo de patris liberatione Regem interpellare ausus est. Satis pœnarum datum tot annorum vinculis. debere Regem vel senis diuturna calamitate & squalore moueri, vel filij meritis paternam noxam condonare. si neque propinquitatis respectu, neque fidelis obsequij constantia moueretur: frustra maiora præmia sperari, cùm in æquissima caussa preces non essent auditæ. Iusta petere Bernardum plerisque videbatur: æmulorum tamen (sic arbitror) sententia vicit: cùm ad Regis dignitatem pertinere disputarent, læsæ maiestatis dedecus vindicare, maiorum sententiam haudquaquam cuiusquam ad preces mutare. Noua repulsa Bernardi animus irritatus curia cessit, multisque prosequentibus, duodecimo ab vrbe Salmantica lapide, quibus locis Alba sita est, Carpium arcem ædificauit, vnde illi Carpensis cognomentum factum. Ex ea ar-

ce incursionibus identidem regiam ditionem inuadere, prædas agere, vastare agros atq; diripere. Mauri à Bernardo euocati Christianorum fines cùm depopularentur, Rex curis anxius procerum conuentum Salmanticæ agit, vbi mutata sententia Bernardi postulatis annuere decretum, modò arcem ille Regi contraderet. Nimirum ignorabatur Bernardi patrem interea obijsse in carcere. Itaque cùm neque pater redderetur, & arce spoliatus esset, per Galliam & Vascones errabundus reliquam vitam in luctu scilicet & mœrore peregit, vt plerique auctores sunt. Refellunt alij sepulcri indicio, quod in Aquilaria Campestri hodie etiam nomine Bernardi monstratur: putantq; constanti animo fortunæ iniurias tulisse, diligentemq; & strenuam Regi operam dum vixit nauasse. Bernardi alienationem noua calamitas excepit. Froila, quibus iniurijs prouocatus non constat, sed in fratris tamen Regis caput cùm coniurasset, in potestatem eius redactus, atque luminibus captus est, addictusque vinculis. Idem supplicium Nunnius, Veremundus, & Odoarius communes vtriusque fratres, quòd cum Froila sentirent, Regis iussu, crudeli exemplo pertulerunt. Vnde nouorum motuum occasio. Veremundus enim è carcere euadens, factionis opibus Asturicam cepit, retinuitque aliquanto tempore: ac demum collatis signis cum Rege dimicare ausus, acie victus ad Maurorum ditionem confugit. Quæ caussa extitit vt Alfonsus maioribus cladibus Maurorum fines vexaret: ac Toletanis præsertim crebris excursionibus vsque eò molestus fuit, vt post aliquot annos inducias denuo trium annorum magno redimere fuerint coacti. quod Regi gloriosum, barbaris ignominiosum accidit.

Concilium Compostellæ & Oueti celebratur. Cap. XVIII.

TAVLPHVS Compostellanus Episcopus per hæc tempora ætate in multos annos producta in secessu obijt. Sisnandus successit magnorum spirituum vir, magnisque virtutibus clarus: qui Regi auctor fuit, vt propinqui eorum qui Ataulphum criminati erant, obsequijs Compostellani templi seruorum instar manciparentur, nouo exemplo atque crudeli, aliena peccata aliorum supplicijs lui, nisi sceleris magnitudo acerbitatem excusaret. Defuncti corpus Compostellam transtulit. Templi Compostellani structuram nouis ipse operibus auxit. prætereà D. Martini nomine sua impensa Benedictinis monachis in ea vrbe domicilium constituit: & S. Felicis nomine collegium, in quod Compostellani sacerdotes, quos senectus debilitaret & vacatione digni esse viderentur, impetrata missione quasi in prytaneum quoddam commigrarent. Hoc Pontifice Ouetensis ecclesia Metropolitani iure dignitateq; aucta est. Templum Compostellanum, quod magnis cæmentis & molibus ad culmen peruenerat, grauissima cæremonia ab Episcoporum conuentu sacratum est. Euocare Episcopos ad concilium, nisi Romani Pontificis permissu, ecclesiæ leges vetabant. Seuerus & Desiderius presbyteri abs Rege legati, à Ioanne eius nominis. VIII. diploma abstulerunt, quo Ouetensem eccle-

ecclesiam Metropolitanam constituit, subiecta sententia & verbis. IOANNES EPISCOPVS seruus seruorum Dei Aldefonso Regi Christianissimo, seù cunctis venerabilibus Episcopis, Abbatibus, vel orthodoxis Christianis. Quia igitur in cura nos totius Christianitatis, beati Petri Apostolorum Principis sempiterna prouidentia effecit successores: eâ Domini nostri Iesu Christi constringimur adhortatione, qua beatum Petrum Apostolum quadam voce priuilegij monuit dicens: Tu es Petrus & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cælorum: & reliqua. Huic rursus imminente Domini nostri articulo gloriosæ passionis inquit: Ego pro te rogaui vt nō deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Ideoq; quia vestræ notitiæ fama, per hos fratres limina Apostolorum lustrantes per Seuerum & Desiderium presbyteros nobis miro odore bonitatis est reuelata: paterna vos adhortatione commoneo, in cœptis bonis operibus gratia Dei duce perseuerare: quatenus copiosa vos beati Petri protectoris vestri & nostra protegat benedictio. Et quotiescunque, filij carissimi, ad nos venire quilibet vestrûm aut transmittere voluerit, tota cordis exultatione & animi gaudio de vltimis Galæciæ finibus cui vos præter me Dominus rectores constituit, tanquam iure filios nostros vos colligimus. & ecclesiæ Ouetensi, quam vestro consensu & assidua petitione Metropolitanam constituimus, omnes vos subditos esse mandamus & concedimus. Etiam prædictæ sedi, vt ea quæ Reges, seu quilibet fideles iustè obtulerunt, vel in futurum Domino opitulante contulerint, ratum, firmum, & inconcussum manere in perpetuum præcipimus: Hos quoque latores litterarum nostrarum, omnes hortor, vt habeatis commendatos. bene valete. Duobus regijs legatis tertius à Pontifice adiunctus, missúsq; in Hispaniam nomine Rainaldus. huic aliæ litteræ ad Regem datæ Iulio mense officij amorisque paterni plenissimæ, hoc exemplo. IOANNES EPISCOPVS seruus seruorum Dei dilecto filio Aldefonso glorioso Regi Galæciarum. Litteras deuotionis vestræ suscipientes, quia deuotum vos esse cognouimus erga nostram sanctam ecclesiam, gratias vobis multiplices referimus, Dominum exorantes, vt vigor regni vestri abundet, de inimicis vestris victoriam vobis concedat. Nam vos filij carissimi sicut petistis, sedulas preces Domino fundimus, vt regnum vestrum gubernet: vos saluum faciat, custodiat, & protegat, & super omnes inimicos vestros erigat. Ecclesiam autem beati Iacobi Apostoli ab Hispanis Episcopis consecrari facite, & cum eis concilium celebrate. & nos quidem gloriose Rex, sicuti vos à paganis iam constringimur, & die ac nocte cum illis bella committimus: sed omnipotens Deus dat nobis de illis triumphum. Huius rei gratia rogamus dilectionem vestram & animum deprecamur, vt quia vt diximus, valde à paganis opprimimur, aliquantos vtiles & optimos Mauricos cum armis, quos Hispani Caballos Alpharaces vocant, ad nos dirigere non omittatis: qualiter nos recipientes Dominum collaudemus, vobis gratias referamus, & per eorum portitorem de benedictionibus sancti Petri vos remuneremus. Bene valete dilectissime fili & clarissime Rex. Pontificijs

litteris perlectis,dies Episcopis tota ditione dicta, ad quam vtriusque rei perficiẽdæ caussa conuenirent. Compostellam primùm frequentes,omnino quatuordecim numero confluxerunt : pars ijs vrbibus Prælati, quæ in Regis ditione erant: pars quæ obtinebantur à Mauris,minuti scilicet & paulò amplius quam solo nomine Episcopi. & erat moribus ea tempestate receptum, vt vtrarumque vrbium Episcopi essent, ac earum præsertim, quæ vel ereptæ Mauris paulò post ad eorum ditionem redierant,vel sperabatur breui eripiendas fore,Christianique iuris futuras : in eamque spem mortuis sufficiebantur viui. Templum ergo Compostellanum ijs Episcopis procurantibus,solenni cæremonia sacratum Nonis Maij, die Lunæ,Luna vndecima, tertio Aureo numero,vt Sampyrus Asturicensis est auctor , hoc est anno
876 octingentesimo septuagesimo sexto : in quem eæ notæ omnes certa ratione conueniunt. Ara maxima nomine Saluatoris,dextra læuaque duæ aræ,prior Petri & Pauli nominibus, posterior Ioannis Euangelistæ dicatæ.Nam quæ tegebat Iacobi Apostoli ossa, quoniam persuasio erat à septem eius discipulis dicatam esse , sacrari denuo non placuit. hostia sacra in ea sacrificatum. In vicino monte, Sebastiani Martyris nomine ædes eodem tempore consecrata. His ex rebus Compostellana religio per se sanctissima vehementer aucta est. Post vndecim menses iussu Regis ijdem Episcopi Ouetum conuenere : vt quod à Pontifice erat impetratum,communi consensu Ouetensem Archiepiscopum constituerent. Ermenigildus omnium suffragijs electus,qui eo honore fungeretur , & cæteris præesset omnibus.Placuit præterea Archidiaconos recti exempli creari , qui bis annuatim Synodos cogerent,omniaque constituerent tanquam Deo rationem reddituri : obirentq; singulas diœceses,monasteria,& parochias inuiserent.Additum pręterea vt Episcopi qui ditione carerent, Ouetensi Præsuli vicariam operam exhiberent,cura in multos partita,eiusque reditibus alerentur : ijs alijsque tota ditione Episcopis in Ouetensi vrbe & diœcesi singulæ ecclesiæ darentur, quarum reditibus viuerent,cùm conuentus ecclesiastici haberentur, & fortunarum domicilium esset propter frequẽtes barbarorum irruptiones.Sedecim Episcopis templa duodecim designata attributaq;, partim ditione spoliatis,partim integris,Legionensi,Asturicensi,Iriensi, Vlcensi, Britoniensi, Auriensi,Bracarensi,(hic Archiepiscopatus erat) Dumiensi,Tudensi, Columbriensi, Portucalensi, Salmanticensi, Cauriensi,Cæsaraugustano, Calagurritano,Turiasonensi, Oscensi. Quorum Episcopatuum nomina , & numerus ex ipsis concilij actis adscripta sunt, in eorum gratiam , qui antiquitatis studio sunt dediti. Inde certè effectum est vt ea tempestate Ouetum Episcoporum ciuitas vulgò diceretur. Ouetensis ecclesiæ fines Regis voluntate descripti,magnisq; reditibus & possessionibus,vt ea ferebant tempora,amplificati sunt.Vtroq; loco Rex,Semena Regina,filij Regis & proceres affuerunt:rebusq; omnibus ex sententia compositis conuentus solutus est.

Reliqua quæ Alfonsi regno contigere. *Cap. XIX*

INTEREA

NTEREA Maurorum arma quieſcebant. Nam diuturno otio, & regionis amœnitate ardor animorum cum quo in Hiſpaniam venerant, extinctus erat, obſoleuerat martia maiorum indoles. neque quid interea accidit ad memoriam inſigne. Anno tantùm eius ſeculi octogeſimo primo, vniuerſa Hiſpa- 881
nia terra mouit, multa concuſſa ædificia. Mahomade Rege Cordubæ ex ritu gentis ſacris in templo operante, fulmen repente dilapſum vnum & alterum ex ijs qui prope erant interfecit: vnde magnus genti terror, neque vlla piacula cæleſtibus placandis omiſſa. Proximo anno Abdalla eius Lupi filius, quem Toleto aufugiſſe dictũ eſt, accepti beneficij immemor, ingenioq; ad perfidiam conuerſo, hoſtilia in gentem noſtram moliri cępit: redintegrataq; cum Cordubenſi gratia, palàm arma mouere. Inuidia in pręceps agebat in patruos cõcepta, quibus Alfonſus impenſe fauens Ordonium filium, quaſi mutuæ fidei pignus educandum inſtituendumque tradiderat. grauem Chriſtiani nominis ignominiam, ſed tanti ea tempeſtate Maurica amicitia erat. Hoc initium quamuis exiguum magna rerum moles conſecuta eſt. collectis Abdalla ſuorum copijs in Alfonſi ditionem inuaſit. Latiſsimæ populationes fuerunt, timor magnus, ſpes non minor. ad Cilloricum oppidum Maûrus acie ſuperatus à Pancoruo, quod oppidum tentare auſus fuerat, cum clade repulſus. Legio in quam ſe Maurorum impetus vertit, quoniam eam Alfonſus valido præſidio obtinebat, deuitata: nullaque re alia memorabili traiecto Aſtura flumine, quod per ea loca decurrit, Legionemque ipſam alluit, per fines Luſitaniæ Cordubam reditum. Abuhalitus Maurorum caſtra ſequebatur. Abulcemus eius filius, qui apud Alfonſum Regem obſes pro patre erat, eius rogatu patri eſt redditus. Autumno hæc præcipiti gerebantur. quo in hyemem conuerſo, Abdalla duos Zimaeles patruum, fratremque tumultuaria pugna cõmiſſa locis natura aſperis, qua in Hiſpaniæ parte memoriæ non eſt proditum (in Carpetanis ſuſpicor) magna cæde ſuperauit, captosq; Beccariam in arcem vinctos miſit. Eodem impetu Cæſarauguſta Abdallæ armis capta eſt. Quæ res vtriuſque nationis in eum vires, armaque conuertit: tametſi miſſa ille legatione apud Cordubenſem Regem factum excuſarat: & quoniam non recipiebatur, ad Alfonſi amicitiam receptum, miſsis identidem legatis captare non deſiſtebat. Vno tempore Vigila & Didacus Comes, quaſi in communem Chriſtiani nominis hoſtem arma contulerunt. Almundarus Regis Cordubenſis filius, & Abuhalitus Corduba miſsi Cæſarauguſtam omnibus copijs & viribus obſederunt. Fruſtra conatus erat, vrbe munitiſsima atque frequenti, Abdalla ex rebus geſtis feroci. Verſo impetu Cantabriæ atque Caſtellæ fines vaſtati. affuerunt Vigila & Didacus Comites, Maurosque ditione omni arcuerunt. Legionenſis Rex prouiſa tempeſtate, contractis vndiq; copijs ſeſe ad Sublanciam tenebat ad omnem occaſionem intentus, acieque dimicare paratus ſi Mauris animus eſſet: quod illi certamen detrectantes in patriam redierunt, Facundi & Primitiui monaſterio in Vaccæis celeberrimo, ſolo æquato, quæ magna clades eſt habita. Nonnulli Mauri ab Abuhalito occultè miſsi ad Alfonſum. his

interpre-

interpretibus de pace constituenda actum est: simul ab Alfonso Rege Dulcidius Toletanus presbyter eo studio Cordubam legatur fine anni octin-
883 gentesimi octogesimi tertij. Dum ea legatione tempus extrahitur classis Cordubæ atque Hispali comparata, Calæciæ littora tentare iussa est: vbi multa oppida mœnium munitione nudata, iniuriæ opportuna esse cognitum erat. aduersis ea tempestatibus iactata est atque submersa. Dux Abdelhamitus & paucissimi ex naufragio euaserunt. Interea agente Dulcidio induciæ sexennes cum Mauris pactæ sunt: corporaque Eulogij & Leocritiæ Martyrum concedentibus Christianis Corduba Ouetum delata. Consecuta est mors Mahomadis imperij Arabum ducentesimo septuagesimo tertio,
886 salutis octingentesimo octogesimo sexto. filios triginta quatuor, filias viginti reliquit haud insulso ingenio vir: eius enim illa vox fuit cùm in hortis deambularet ad militem, quàm pulchrum viridarium, quàm illustris dies, quàm lætum seculum dicentem si mortem daretur euadere: immo inquit, si mors non esset, haudquaquam ipse regnarem. Successit Almundar filius: cuius imperium mite, ingenium liberale fuit. Initio regni Cordubensibus vectigal, quod ex decima pendere consueuerant, condonauit. Illi beneficij immemores ab eius auctoritate continuò defecerunt. In ipso belli apparatu Regem mors oppressit, nondum integro biennio elapso ex quo regnare cœperat. sex filios & septem filias reliquit. Successit suffragio mi-
888 litari Abdalla defuncti frater, anno octingentesimo octogesimo octauo. regnauit annis viginti quinque. Initia turbulenta fuere. Homarus principi loco inter Mauros inquieto ingenio vir, ab imperio rebellauit. Olisipo, Astapa, Hispalis, aliaque oppida eius partes sequebantur. Graues motus facilem habuere exitum. seditionis auctor venia impetrata Regi cōciliatus est. Ea facilitas animos fecit vt rursus tumultuaretur. & erant Mauri ducta ab antiquo origine in duas factiones distracti, Humeias & Alauecinos, vti antea monstratum est. in eo dissidio res nouare cupientibus studia populi deesse non poterant. Abdalla vestigijs omnibus Homarum insequitur, eoque redegit, vt ad Christianos confugiens eiurata patria superstitione, nostra sacra susciperet haud syncera fide, vt tempus quod omnia detegit, declarauit. Contra Alfonsum Cantabrorum arma mota. Zuria princeps in ea gente, Zenonis gener & sua sponte & prouincialium studijs prouocatus arma sumpsit: Ordoniumque à patre Rege missum ad eos tumultus sedandos ad Arriogorriagam acie vicit. Inde loco nomen quod sanguinolentos lapides significare affirmant linguæ Cantabricæ periti, cùm antea vocaretur Padura. Victoriæ merces fuit gentis principatus. Scottorum Regum sanguine Zuriam prognatum esse vulgò Cantabri persuadent, verò an falsò non satis constat. quominus filij iniurias Rex pater vindicaret locorum asperitate factum arbitror, atque ipsius ætate ingrauescente. Quo tempore ad pacis artes conuersus, & reipublicæ exornandæ studio, tota ditione diuis templa, hominum præsidio arces, oppida, vrbes ædificabat. Initio regni Sublancia Ceaque prope Legionem, Gauzo arx ad maris oram Ouetum inter & Gegionem rupibus imposita: deinde Portus Cale, Bracara, Viseum, Aquæ

Flauiæ

Flauiæ,(nunc Chiaues) Auca, instauratæ: quæ vrbes à multo tempore va-
stæ atque incolis vacuæ iacuerant. Similem cladem Sentica perpessa erat.
pari Alfonsi Regis munificentia ædificata est Zamoræ nomine. sic Mau-
ri vocabant à cyano lapide (turcicum alij dicunt) qui Arabum lingua
Zamora est, & in eo agro reperitur. Tauri vrbis ædificandæ Garsiæ filio
cura demandata, quæ veteribus Sarabis fuit. Conimbrica in Lusitania, Septi-
mancæ, Dominæ, vniuersique Gotthorum campi in Vaccæis Mauris ere-
pti: cui tractui, Italiæ atque Galliæ exemplo, Campaniæ licebit nomen fa-
cere. Ijs in locis Facundi & Primitiui Martyrum nominibus regio sum-
ptu monasterium magnificum, quod Mauri euerterant, instauratum atque
extructum est Benedictinorum ordini, quo nullum in Hispania, diuitijs,
amplitudine, maiestate illustrius olim fuit: nostra ætate in paucis nobilissi-
mum habetur. Tantis Regis molitionibus ærarij tenuitas tot bellis, tantis
sumptibus exhausti impar erat. noua tributa imperata: quod nisi in supre-
ma reipublicæ calamitate, & quando omnes intelligunt, si salui esse volunt,
parendum necessitati, sine periculo non vsurpatur. sic rerum euentus de-
clarauit. Alienati enim ea ex re subditorum animi erant. Semena Regina
alieno & ipsa in virum animo, faces subdebat: filioque Garsiæ suasit vt in
patrem arma sumeret. Rex quamuis in affecta ætate pristinæ virtutis me-
mor Senticam aduolat: filium in potestatem redactum in Gauzone arce
vinculis constringit. non restitere, vt ferme fieri consueuit, in vno gradu
commotæ semel populi voluntates. Nunnius Fernandus Castellæ Comes
opibus & clientelis potens Garsiæ socer erat. eius conatus cum vincti ma-
ter & fratres iuuarent; rursus in Regem tumultuatum est. toto biennio bel-
lum vario successu gestum, exitu tandem coniuratis prospero. Rex cala-
mitate victus seu tranquillitatis studio regnum abdicauit, & Garsiæ filio
de manu tradidit. Ordonio alteri filio Calæciæ principatus attributus est sa
latis anno nongentesimo decimo. Quo anno decurso cùm Compostellam 910
religionis ergo inuisisset, & concedente filio in Maurorum fines denuò po-
pulabundus irrupisset, operæpretio facto Zamoræ obijt. Asturicæ primùm
tum ipse tum vxor Semena sepulti sunt: deinde Oueti in D. Mariæ tumulo
composito. Quo tempore Abdalla Cordubensis Rex, cùm filios reliquisset
vndecim, filias tredecim, ætatis anno septuagesimo secundo Cordubæ obijt.
Quid Abdallæ Lupi filio contigerit clam est: neque deesset industria si mo-
numenta suppeterent. nunc coniecturis standum. ac putem ope Regum
Ouetensium Cæsaraugustæ principatum retinuisse: ab eoque eius vrbis Re-
ges perpetua serie deriuasse: de quibus longo interuallo sermo recurret.
Cordubæ imperium suscepit Abderrahmanus Abdallæ ex Mahomade filio
nepos, nouo exemplo vt in Maurorum imperio nepotes præferrentur filijs.
Viginti tres annos natus erat cùm ad regnum accessit, & quinquaginta
annis regnauit. Almansor Ledim Alla vocatus est, hoc est defensor legis
Dei, præterea Miramumenim, quæ vox Regem credentium significat. &
fermè imperijs inclinantibus magnifici tituli vsurpantur: ignauiaque orna-
mentis extrinsecus additis fucatur. Tametsi Abderrahmanus in magnis Re-
gibus

gibus numerari debet, domi militiæque clarus. dum vixit in vnam curam dissidia gentis pacandi, factionumque studia quibus populares æstuabant, sedandi maximè incubuit: æquissimè populis iura dabat. Castrum prope Cordubam extruxit, in Africa Septam cepit: regia munificentia vrbes oppida tota ditione magnis ornamentis Abderrahmani regno aucta illustrataque sunt. Regnum cepit anno Arabum trecentesimo, iuxta Roderici etiam Præsulis computationem, hoc loco à vera non discrepantem.

Garsias, & Ordonius Reges. *Cap. XX.*

POTENTIA scelere quæsita, haud solet esse diuturna. Garsias regnum per vim occupatum, tribus annis, & mense vno tenuit. Quo tempore noua expeditione suscepta in Maurorum fines irruit, & agris circùm longè latèque vastatis, direptis oppidis, Aiolam Maurorum regulum obuiam prodire ausum, acie quidem victum cepit: verùm in reditu ad Tremulum oppidum, custodum culpa in patriam fuga euasit. Rex Zamoræ defunctus est, atque Oueti sepultus
913 salutis anno nongentesimo tertiodecimo. Ordonius nunciata fratris morte, quoniam sine prole decesserat, ex Calæcia, vbi res gerebat, continuò ad regnum aduolauit, bonus & moderatus Princeps si extrema cum primis contexuisset, neque innocenti Castellæ Comitum sanguine manus fœdasset. Regnauit annis nouem, mēsibus sex. Sub initia quod magnopere ad tuendam auctoritatem referre cogitabat, si illustri aliquo facto Maurorum spiritus fregisset, delectu suorum habito in Carpetanos irrupit. Talaueram soli cælique lætissima facie præcipuum municipium incolarum frequentia, & mœnium ex secto plurimùm lapide munitione nobile circumsedit, victisque acie Mauris, qui à Rege Cordubensi auxilio obsessis missi erant, oppidum expugnauit, diripuit, incendit: neque enim circunfusis omni ex parte Mauris retineri poterat. Oppidi præfectus cum multis alijs captus est. exercitus Mauricis spolijs grauis in patriam reductus. Cordubæ Rex ex eo euentu de rerum summa conijciens, veritusque praeferocis Regis arma, suorum viribus diffisus, Mauritaniæ Tingitanæ Regem supplex solicitat, vt ex Africa supplementi caussa nouas Maurorum copias transmittat. Annuit ille gentis periculo permotus, & studio religionem Christianam opprimendi, quæ indies maiora incrementa suscipiebat. Valida Afrorum manus missa Duce Almotarapho est, ijs copijs regius exercitus Maurorum adiunctus. Auolalpasus rei summæ Præfectus in Christianorum fines irruens, ad Durij ripam prouectus est. ad Castrum Sancti Stephani Gormatij nomine, Rege obuiam facto dimicatum est. non aliàs maiore mole concursum, neque dubio magis euentu. ad extremum vtroque Duce Mauro cadente, cæsi magno numero hostes, reliqui in fugam compulsi. Christianorum animi magna solicitudine liberati, reputantes quantum noui periculi accessisset ex Africa, vix tolerantibus Maurorum Cordubensium potentiam. quo maior victoriæ fructus esset, victos & trepidos vrgeri Mauros placuit: Lusitaniæ

ſitaniæque agros & oppida quàm longè ad Anam vſque patet, Emeritæque
& Pacis Auguſtæ fines victoris exercitus incurſione depopulari: tanto ex his
rebus incolarum terrore, vt in iungendi fœderis voluntatem vehemen-
ter incumberent: & ad victoris arbitrium pacem magno redimere fuerint
coacti, Ordonij regni anno quinto, ſalutis nongenteſimo octauodecimo. 918
Rex tantis rebus perfectis rediјt in patriam, & triumphantis in morem
Legionem inuectus eſt. Vrbem eam ea ætate principem, locorum oppor-
tunitate inuitatus, regiam conſtituere cogitabat. Nouis itaque ædificijs il-
luſtrare, locis amplificare parans, primùm omnium templum Petri & Pau-
li nominibus ſacrum, & Epiſcopi cathedra inſigne, quoniam extra mu-
rorum ambitum erat & periculo proximum, in regium palatium tranſtu-
lit (quod in thermarum vſum olim à Mauris magna amplitudine, & præ-
cipua totius operis maieſtate extructum fuerat) Mariæ Virginis nomine.
tametſi duæ aliæ templi partes, Saluatoris altera, Ioannis Baptiſtæ no-
mine altera ſacrata eſt, Fruminio Legionenſi Epiſcopo totius cæremo-
niæ Antiſtite, cui vndecim alij Epiſcopi ex vniuerſa prouincia ad id euo-
cati aderant. Auxit noui templi maieſtatem, cùm Rex nouo exemplo de
manu eius Pontificis regni coronam capiti ſuo imponendam curarit. Eo ex
tempore Ouetenſis Regis nomen Legionenſi mutatum. Verùm ab hoc ini-
tio Ouetum vrbs eò ignobilitatis dilapſa eſt, vt progrediente tempore Ar-
chiepiſcopatus honore detracto, noſtra demum ætate, ne ſuffragij quidem
ius in comitijs regni habeat: quod ciuium ignauia factum arbitror magis
quàm Regum inuidia. Itaque inter huius ætatis diplomata, Hiſpanicæ an-
tiquitatis eruendæ ſtudioſi, in quibuſdam Ordonium Ouetenſem Regem
dici conſiderant, in alio quodam Legione regnare: nimirum appellatio-
ne cum rebus & temporibus alternante. Mindonienſem vrbem iure Epi-
ſcopatus donaſſe Ordonium memorant, Ribadeo vrbe ea dignitate ſpo-
liata. Tametſi alij magis exiſtimant Mindonienſes Epiſcopos priſcis tem-
poribus Vallibrienſes fuiſſe nuncupatos. Interea Rex Cordubæ Abderrah-
manus Almanſor ex re malè geſta dolore exæſtuans, & vindicandi iniu-
rias cupiditate ardens, vniuerſas regni vires & copias in vnum contrahit:
atque per Luſitaniæ fines in eam Calæciæ partem armis penetrat, vbi
Rondonia ſita eſt, Mindoniam Sampyrus ait. Ad eum locum vtriuſque
nationis caſtra poſita. acie pugnatum ardore animorum ſingulari, virtu-
te non impari. multi ab vtraque parte ceciderunt. exæquata clade noctis
tenebris certamen diremptum. neutri manifeſtè victores. Tametſi eius præ-
lij ea fama fuit, vt vtraque pars ſe viciſſe prædicaret: noſtri quoniam
hoſtem Calæciæ finibus diſcedere compuliſſent: barbari cùm toties vi-
cti ad noctem vſque certamen ſuſtinuiſſent. pugnatum eſt anno nongen- 919
teſimo nonodecimo. Neque multò poſt Cordubæ Rex ſuperioris victoriæ
opinione ferox, viribus reparatis, auctuſque auxilijs ex Africa, Chriſtia-
norum finibus euaſtatis in Vaſcones & Cantabros penetrauit. Ordonius
Rex & ſua ſponte ad bellum incitatus, & Sanctij Garſiæ (is Vaſconum Rex
erat cognomēto Abarca) periculo permotus, ſolicitatus precibus, in Mauros

mouit. Ad vallem Iuncariam (Iunqueram hodie dicimus) Vasconum &
921 Legionensium copijs cum Mauris dimicatum anno nongentesimo vige-
simo primo. non minor quàm in Calæcia animorum contentio, non mi-
nor strages fuit, neque minus dubia victoria. hoc superiores Mauri, quod
Garsias Aznarius (mallem Fortunius Semenus eius filius) Aragoniæ Co-
mes in eo conflictu perijt: & secundum eam pugnam Cantabriæ pars illa,
cui Alauæ nomen est, Maurico imperio cessit. Capti in prælio Episcopi
Dulcidius Salmanticensis, Tudensis Hermogius. pacto pretio redempta li-
bertas. dum aurum appenditur obsides dati. Pro Hermogio sororis filius
Pelagius in ipso ætatis flore, venustate eximia barbari Regis animum, alio-
qui in libidinem procliuem vehementer inflammauit. augebatur impuri
atque nefarij amoris flamma. adolescens & suapte natura ad modestiam
compositus, & in plena sapientiæ ac sanctitatis domo educatus, de turpitu-
dine identidem appellatus repugnauit primùm: deinde cum precibus vinci
non posset & vis adhiberetur, procaci Regi pugnos in faciem infregit. Ani-
mi constantia, & pudicitiæ cura exitium attulit. ferreis forcipibus lania-
tus, membratimque dissectus, Regis impij & immanis iussu in Bætim flu-
uium iactatus est die Dominica, qui dies Iunij mensis vigesimus sextus fuit,
925 nimirum salutis anno nongentesimo vigesimo quinto. Defuncto honores
tanquam Martyri habiti cultusque decretus: corporis partes in D. Genesij,
caput in Sancti Cypriani cœmeterio sepulta. Eo maiori gloria dignus,
quod quatuordecim nõ amplius annos natus erat, minus mensibus sex, cùm
id virtutis & constantiæ specimen edidit. Rhosuita virgo Saxonica Pela-
gij Martyris mortem Heroico carmine hac ipsa ætate, sed paulò aliter ce-
cinit. Ordonio Legionis, Carolo Simplici Francorum Regibus, Zanellus
presbyter à Ioanne Romano Pontifice, eo nomine decimo in Hispaniam
legatus est hac occasione. D. Iacobi religione per omnes nationes peruul-
gata, atque Sisnandi Compostellani Episcopi virtutum celebri fama, Pon-
tifex misso cum litteris idoneo homine preces communicari petijt: vt pro-
pitiato Apostolo sancto opem eius viuus moriensque impetraret. Sisnan-
dus Zanello in Italiam amandato obsequium Pontifici defert. Rex etiam
litteras cum muneribus adiungit. Zanellus officio functus multis libris
onustus in Hispaniam euoluto integro anno redit: prætereà à Pontifice le-
gatus factus cum potestate cognoscendi quæcunque ad religionis statum
pertinebant. Persuasum Romanis ab antiquo, in ratione precandi Gothi-
ca multa deprauata esse, insolentes sacrorum ritus atque opiniones de reli-
gione discrepantes inuectas. Ergo Zanellus in eam curam incumbendum
iudicans, libros ecclesiasticos cum cura conquisitos diligenter excussit, atq;
in ritu quamuis diuerso, contra quàm suspicabatur, omnia religioni con-
sentire deprehendit: Romamque rediens Pontifici visa cognitaque re-
tulit in magno Patrum consessu. Gratias illi pro diuino munere agentes, li-
bris comprobatis illud modò sanxere, in sacrariori secretaque sacrificij
Christiani parte, Romano ritu precandum videri. nimirum alia mystica
verba, quibus panis vinumque conuertitur, retenta tamen sententia profe-
rebant,

rebant, ad hunc modum: HOc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. HIC est calix noui testamenti in meo sanguine, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Quibus verbis ne nostra quidem ætate ij vtuntur, qui ritu Gotthorum sacrificant diuina hostia permissu Pontificum. Hunc exitum ea tum controuersia habuit, multis deinde seculis repetita: donec Hispanorum siue constantia, siue contumacia victa est, atque Gotthica precandi ratio Romano ritu mutata, vti competenti loco explicandum est. Ex eo tempore sanè, quo ad Iuncariam pugnatum est, belli fortuna conuersa videbatur. Ordonius Rex decori tenax, breui reparato exercitu, qua parte Vasconum fines erant, ipso Vasconum Rege adiuncto, in Maurorum ditionem inuectus Riuogiæ oppida, pagos, agros, belli flamma consumpsit: & cladis acceptæ ignominia vindicata Zamoram redijt. Nullum in rebus humanis gaudium est syncerum & constans. quod tunc vsuuenit. Munina Eluira Regina lectissima fœmina extincta morbo est, filijs Sanctio, Alfonso & Ramiro, præterea Garsia Semenaque. Eluiræ funere curato, Rex Argontam duxit principi loco in Calæcis: neque multo interiecto tempore in suspicionem adductam repudiauit, temerè scilicet & immeritò: vti rerum euentus & Regis pœnitentia comprobarunt. Sanctiuam Garsiæ Enecci Regis Vasconum filiam in eius locum substituit, Sanctio fratre concedente. cum quo iunctis viribus in Riuogiam rursum irruptione facta, Anagarum, quod veteribus Tricium fuit, armis cepit & Vicariam vbi Gotthorum regno conuentus iuri dicundo fuisse creditur, auctore Roderico, ex eoque inditum nomen. Atque hactenus ita Ordonij res erant, vt in eius regno laudari multa possent iure, accusari pauca, qualia Regibus libenter condonantur. Difficile est & miraculo proximum in summa licentia tenere modum, & in tanta rerum varietate nunquam offendere. Castellæ Comitum cædes Ordonij iussu alienissimo tempore perpetrata, in quibus tantum præsidij erat aduersus Maurorum arma, superiorem omnem gloriam corrupisse visa est. quod qua ratione contigerit, & quibus ex caussis Regis animus fuerit irritatus, ex altiori principio repetendum. & nonnulli noui principatus in Hispania, quæ initia incrementaque habuerint, noua narratione explicandum.

Libri Septimi Finis.

HISTORIAE
DE REBVS HISPANIAE.
LIBER OCTAVVS.

Regni Nauarrici initia. Caput. I.

OST memorabilem atque funestam cladem, qua victa oppressaque vniuersa à Mauris ferme Hispania est: ex Gotthici imperij casu quasi ex magnæ structuræ ruderibus cùm euersa est, plures extitere principatus minuti initio, finibus angusti, atque viribus infirmi: tempore consequenti patriæ libertatis vindices, affectæ ac prostratæ reipublicæ instauratores præclari. Quorum exortum atque progressum omnium explicare ardua res esset, & longioris disputationis quàm pro suscepti operis modo. Insignium maximè & præ cæteris nobilium initia, incrementa, successusq; breui narratione attingere: quoniam cùm Legionensium Regum rebus deinceps connexi confusiq; sunt, necessarium fore sum arbitratus: Vasconum, Aragonum, Barcinonis atque Castellæ, cui Veteris nomen est. Etenim ex communi Hispaniæ incendio atq; vastitate, pulsæ sedibus Hispanorum reliquiæ pars in Astures confugere, vnde Legionense regnum constitutum, de quo superiori libro commemoratum est: pars Pyrenæi montis iuga claustraq; occuparunt, vbi Cantabri & Vascones siti sunt Lacetani præterea, Ilergetes, atq; Ceretani (quibus in locis nunc Ripagorsa, Suprarbe, Vrgelia, Cerdaniaque visuntur) eorum locorum præsidio atque munitione non modò libertatem tutati sunt, sed iuuandæ etiam reliquæ Hispaniæ consilia inter se communicarunt viri præstantes, maioriq; quàm pro viribus animo, freti credo numinis ope: nam aduersus tantas difficultates ratione prouidere non poterant. Occasio non maxima. Ioannes quidam homo religiosus, tranquillioris vitæ studio succensus, non procul Iacca vrbe, in Vruela monte domicilium constituerat, adiunctumq; diuinæ rei procurandæ caussà, sacellum Ioannis Baptistæ nomine sacrum. Sanctitatis eximiæ opinio famaque cùm per ora hominum volitaret, quatuor se illi socij adiunxere, vitæ generis quod sequebatur æmulatores. multi præterea mortales è vicinis locis accurrebant numinis propitiandi promerendiq; caussà sancti viri precibus: quem omnibus officijs cultum dum vixit, extinctum exequiarum honore prosecuti sunt. Defuncti funus magna populi frequentia procurauit. in his ingenuæ conditionis viri sexcenti, siue ex composito côuenientes, siue secessus opportunitate inuitati, quò res occultior esset, in commune de reipublicæ salute, de Maurica

seruitute

seruitute pellenda consultare aggressi sunt. Locorum præsidium animos fa-
ciebat,& Francorum auxilia præclarè conantibus haud defutura sperabant.
Asturum exemplum prouocabat,qui Pelagio Rege creato iuuandæ rei Chri
stianæ consilia explicare,& Maurorum arma irritare veriti non erant.quod
initio temerarium visum est,euentu salutare fuit. Re diu multumque agita-
ta, optimum fore visum est ex suo numero aliquem deligere, cuius imperio
& auctoritate deuincti in eam caussam iuuandæ patriæ ingrederentur. Gar-
sias Semenus omnium suffragijs delectus, nullo quidem gradu contingens
Gotthorum Regum familiam, quod nomen ipsum declarat Hispanum ma-
gis quàm Gotthicum sonans, haud dubiè autem nobilissimus, magnaque
& veteri prosapia, Amescuæ regulus atque Abarsusæ. vxor Eneca pari
nobilitate. De tempore auctores in diuersum trahunt, ac ne de appella-
tione quidem regni satis constat. Nonnulli Suprarbis Regem dictum
putant, alij Nauarræ seu Vasconum: neutri argumentis euincentibus. Et
est omnis antiquitas obscura, præsertim Hispanica: quippe magnorum
fluminum decursus noti sunt,obscuræ origines primæ fontesque vnde deri-
uantur. Insigne nouo Regi fuit rubra parma, nulla pictura distincta. non-
nulla oppida hoc Rege Mauris erepta: in his Insa, Suprarbis princeps
municipium. Sacellum quod Ioannis cura & sumptu extructum erat,lo-
cis amplificatum auctumque reditibus in regij ædificij amplitudinem &
maiestatem sensim excreuit: Regum veterum bustis nobile,præsenti nu-
mine ipsaque vetustate religiosum. Semenus Rex & successores eum lo-
cum sepulturæ delegere.Obijt anno septingentesimo quinquagesimo octa- 758
uo. Successit Garsias Enecus (ab vtroque parente eius appellatio confla-
ta est) Princeps verè magnus, insigni felicitate. Nam huius virtute Vas-
cones, qui inter Asturum, Maurorum & Francorum arma imperiumque
identidem alternabant, bello domiti in horum Regum ditione stabili
possessione constiterunt. In eam finitimæ Cantabriæ partem, cui Alauæ
nomen est, arma prolata. Præterea Aragoniæ & Barcinonis Comitum
initia hoc Rege extiterunt. Aragoniæ quidem Aznarius filius Eudonis
Magni in ea loca delatus, quæ Aragone & Subordano fluminibus al-
luuntur: cùm quædam oppida Mauris eripuisset, Rege Garsia conce-
dente se Aragoniæ Comitem dixit, tunc Vasconibus contributæ, dein-
de sui iuris, vti competenti loco est explicandum. Aznarij filius Azna-
rius alter fuit, nepos Galindus: de quorum rebus gestis nihil est ad me-
moriam insigne litteris proditum. Galindo defuncto filius successit Se-
menus Aznarius. Barcino autem Ludouici deinceps Imperatoris, &
tunc patre superstite armis occupata: Bernardusque natione Francus illi
vrbi cum potestate præfectus anno octingentesimo primo. inde origo 801
Barcinonensis principatus. Quo anno in sequentem euoluto, Garsias
Enecus defunctus est. Successit Fortunius Garsias: de cuius rebus gestis
Vascones historici magna ac penè incredibilia fabulantur. Ac illud
constat ad Rocidam vallem prælio illi memorabili interfuisse, in quo
Francorum nobilitas nostræ gentis armis trucidata est, Carolo Ma-

gno Imperatore, Duceque acie victo. De eius victoriæ lætitia non parum
diminutum est Semeni Aznarij Comitis Aragoniæ interitu in eo prælio
desiderati : cùm ostentandæ virtutis studio in confertos hostes irruisset
contemptu mortis ferocior. Eò maior luctus fuit, quòd sororem eius Teu-
dam Fortunius Rex vxorem habebat. Succesit Semeno Comiti Seme-
nus Garsias eius patruus, Endregoto defuncti fratre, qui meliori iure
niti videbatur prætermisso. caussæ clam sunt: fortasis curis grauioribus
815 idonea ætas non erat. Obijt Fortunius Rex anno octingentesimo quin-
todecimo, Sanctio Garsia quem ex vxore genuerat successore. Hoc Re-
ge Roncalenses ob egregiam nauatam operam in bello Maurico, immu-
nitate donati: vt eius ætatis atque Regis diploma declarat. Bernardus
Barcinonensis Comes (nonnulli Marchionem faciunt) criminibus appe-
titus, ab ijs qui teneram eius Bernardi ætatem gubernabant, qui Caroli
Magni nepos erat ex Pipino filio, quasi adulterij consuetudine cum Augu-
sta Ludouici Imperatoris coniuge, læsæ maiestatis reus esset, calumniæ do-
lore actus, ex Gallia quò se contulerat, in Hispaniam redijt: vbi præcipua
auctoritas erat, multæque clientelæ, quas superiori tempore sibi adiunxe-
839 rat. Obijt anno octingentesimo trigesimo nono. Vvifredus eo nomine
primus Barcinonensis Comes Ludouici Pij beneficio eo principatu au-
ctus est, nondum hæreditario iure, sed ex Imperatoris voluntate, annorum
numero aut vitæ spatio vt in cæteris præfecturis præscripto. Garsias Az-
narius per idem tempus Aragoniam obtinebat, defuncti interea patris Se-
meni Aznarij successor. Omnino Sanctij Regis armis Vascones, qui vltra
Pyrenæi fastigium ad Galliam fusi Francorum imperio parebant, vexati:
neque prius quiescere permisi, quàm perpetuam cum Suprarbis Regibus
amicitiam iurati. Muzæ bello, eius quem aduersus Mahomadem Cordu-
bæ Regem rebellasse superius monstratum est, occisus fuisse traditur, ni-
853 mirum annum circiter octingentesimum quinquagesimum tertium. Post
Sanctium Regem, Semenum Garsiam quidam numerat auctor defuncti
filium: de quo in monimentis eius cœnobij, cui S. Saluatoris Leiren-
sis in Vasconibus ipso Pyrenæi montis complexu nomen est, memoria
propagatum, eo loco cum vxore Munia esse tumulatum. nihil præterea.
Ijs monimentis, cùm certiori historiæ lumine careant, quantum fidei sit
adhibendum, ex suo iudicio quisque statuat. nobis in alterutram partem
pronunciare consilium non erat. His sanè Regibus defunctis, cùm stirps
regiæ familiæ consumpta esset, quatuor annorum interregnum secutum
est. Quo tempore prius quàm prouinciæ voluntates in vnum aliquem
conspirarent, quem Regem creatum reipublicæ rectorem imponerent:
plerique Vasconum scriptores affirmant, re cum Romano Pontifice, ni-
mirum Leone eius nominis. IIII. cum Francis & Longobardis communi-
cata, ex eorum consilio ea ex illarum gentium legibus delibasse, quæ ad li-
bertatem tuendam, cuius tunc prima cura erat, opportuna fore iudicarunt:
ne vnquam Reges cōcessā potestate abuti possent ad oppresionem reipubli-
cæ. Leges scriptæ, quas forum Suprarbis vulgò vocāt: quarum vis in eo potis
simùm

ſimúm & ſumma erat, vt quoniam ditionem à Mauris partam ipſi de manu nouo Regi tradere cogitarent, ne quid accepta poteſtate maioris rei niſi de conſilio & voluntate procerum duodecim, qui ea de cauſſa deligendi erant, decernere fas eſſe crederet: neque ius libertatis minueret: & quæ Mauris eſſent erepta cum proceribus optima fide diuideret. Hæc omnia vt rata eſſent medium magiſtratum creari placuit, tribunitiæ poteſtatis ad inſtar, vulgò hoc tempore Aragoniæ Iuſtitia nominatur: qui legibus, auctoritate, & populi ſtudijs armatus, hactenus regiam poteſtatem, ne nimia efferretur, certis finibus incluſam tenuit. ac proceribus præſertim datum, vt fraudi non ſit, ſi quando inter ſe tuendæ libertatis cauſſa inſcio Rege conuentus habuerint. His ita conſtitutis Bigorræ ſeu Bigerrionum in Aquitaniæ parte Comes Enecus Sanctius, à velocitate cognomento Ariſta, trecentorum procerum ſuffragio ad regnum vocatus eſt: atq; Pompelone in S. Victoriani iuratus iura ſubditorum, leges, atque libertatem, rempublicam gubernandam ſuſcepit. Illud additur: feciſſe ſubditis poteſtatem, ſi datam fidem violaſſet, Regem externum ſiue ex Mauris ſiue ex Chriſtianis in auxilium pactæ libertatis euocandi. quod de Mauris quoniam turpitudinem continebat, ferunt à populo repudiatum. Atque hæc quæ veriſsimè memoria propagata eſſe vulgò homines, ſed & doctrina expoliti nonnulli exiſtimant, alij fabulæ ſimilia eſſe arbitrantur: ac Ariſtam potiùs patri in regno ſucceſsiſſe ſtatuunt. Quæ enim nouarum legum condendarum, nouique inſtituendi magiſtratus cauſſa extitit ſatis idonea? aut quî potuerunt cum Longobardis conſilium communicare? quæ gens ante aliquot annos Caroli potentia oppreſſa extinctaque erat. diuinare in re tam dubia non iuuat. fortaſsis enim, quod Semeni primi Suprarbis Regis electione factum eſt, vulgò hiſtorici ignoratione temporum ad Ariſtam, quem primum in his Regibus eſſe crediderunt, falſo ablegarunt. Illud conſtat Enecum per hæc tempora in Pyrenæi montis iugis regnum tenuiſſe. vxorem habuit Enecam Gonſalui Comitis filiam, ex Ouetenſium Regum ſanguine. Præterea Teudam duxit Zenonis Cantabriæ Ducis filiam, vt eſt alio loco indicatum. filium vnicum, quo ex coniugio incertum, ſed Garſiam tamen Enecum genuit, regni ſucceſſorem. S. Saluatoris Leirenſis monaſterium in Pyrenæi iugis conſtitutum loci religione, ædificij maieſtate, opimisque reditibus celeberrimum, Ariſtæ opus eſſe creditur. Nunilonis & Alodiæ virginum corpora non ante multos annos Boſcæ prope Anagarum (Olcæ in Baſtetanis dicunt alij) pro religione occiſarum, in eo monaſterio ſeruantur. Tametſi Bononia Galliæ Ciſalpinæ vrbs eorum ſibi poſſeſsionem arrogat. Ariſtæ Regis diploma refellit, quod in eius cœnobij ſchedis ſeruatur: & locorum vicinitas vbi interfectæ ſunt, huic opinioni ſuffragatur. Regni fines Ariſta Rege prolati, & Vaſconum planicies veteri ditioni adiecta: cùm priores Reges ſe montibus tenuiſſent. Pompelo & Alaua quoniam temporum iniuria ad Mauros redierant, Ariſtæ armis expugnatæ: vnde ſe Pompeionis Regem dixit, vt vetera Regum diplomata indicio ſunt. Quo tempore Vuifredus alterius Vuifredi filius cognomento Villoſus, Barcino-

cinonensem comitatum Caroli cognomento Crassi Imperatoris munere fa-
ctum hæreditarium, retento tantùm iure ad se prouocandi obtinuit, anno
884 octingentesimo octogesimo quarto: cùm eam vrbem Salomon Cerdaniæ
Comes decem & nouem annis gubernasset iussu Ludouici secundi Impera-
toris propter teneram Vuifredi infantis ætatem. Per idem tempus Garsias
Aznarius Aragoniæ Comes defunctus est. successit eius filius Semenus Gar
sias. De anno quo Arista obijt auctores variant, neque quid certi sequamur
habemus: suspicamur tamen, quòd ratio temporum videtur exigere, Alfonsi
Ouetensis regno, cui Magno cognomen fuit, esse defunctum anno octingen
888 tesimo octogesimo octauo. Successit Garsias Enecus ætate minor (nam de-
cem & septem annos natus erat) animi magnitudine & rebus bello paceq;
gestis cuiuis priorum Regum par. Confirmata is ætate suscepti regni aucto-
ritatem tuebatur, multis victorijs de Christiani nominis hostibus relatis:
quas vt sigillatim recenseamus operæ non est, neque institutæ breuitatis.
Vxorem habuit Vrracam Fortunij Semeni Aragoniæ Comitis aut filiam
aut sororem: variant enim scriptores vsque eò, vt quidam Fortunij propin-
quam scribant filiam Endregoti (eius cui Aragoniæ principatum à patruo
præreptum diximus) Galindi neptim fuisse. omnino ex eo coniugio Fortu-
nius & Sanctius cognomento Abarca nati sunt, tum Sanctiua, quæ Ordonio
Legionensi Regi in senium præcipiti & binis nuptijs perfuncto tertia
vxor accessit, vt est superiori libro demonstratum. Ad vallem Ayuarem
(Rodericus Larumbem ait) in tumultuario conflictu à Mauris peremptus
est, dum fines regni proferendi & impiæ gentis extirpandæ studio excursio-
905 nes in Mauros identidem facit, anno nongentesimo quinto, vti ex schedis
Aluendensibus intelligitur. Successere deinceps Fortunius, atque Sanctius,
quo Rege ad Iuncariam male fuisse pugnatum fine superioris libri dictum
est. Garsiæ Eneci Regis sepulturam Leirense monasterium sibi arrogat. de-
fendunt D. Ioannis Rupensis sacerdotes, argumento sepulcri quod eo loci
inter alia priorum Regum busta Eneci Regis inciso nomine cernitur. Litis
diiudicandæ neque facultas erat neque animus. multis locis constituta Re-
gibus cenotaphia, vt in quemque benefici extiterunt, opinionum varietati
occasionem præbuisse arbitror. De Vasconum regni initijs pro re præsen-
ti satis dictum est.

Castellæ Comites. Cap. II.

ACCAEOS ferè Romani olim vocitabant Hispaniæ incolas ea parte cui Castellæ veteris nomen à nostris inditum est, Per Carrionem, Pisoricam, Heuam & Regamonem fluuios descriptæ, secretæque à Legionensi ditione. altera ex parte Asturum, Cantabriæ, & Riuogiæ fines attingebat. ad Austrum montes, vbi Segobia & Abula sita sunt, Mauricum ferme imperium per hæc tempora finiebant. Ager fertilis frugum, vini generosi ferax, bonus pecori, olei infœcundus magna ex parte: cælo terraque maior aliquanto aquarum copia,

copiâ, quàm in reliqua Hispaniâ. homines miti magnoque ingenio, minimè mali, salubri corpore, venusta facie, patientes laborum. In ea prouincia (tametsi initio vniuersam non obtinuerunt) reguli opibus & clientelis præpotentes, Christianæ ditionis fines armis & virtute tueri cœperunt, atque indies magis propagare. Comites vocabãtur Regum nimirum Ouetensium permissu, in principatus tamen, an in præfecturæ tantùm significatione incertum. parendi certè necessitas iniuncta erat, siue regni conuentus agerentur, siue alicunde bellum ingrueret. Antiquis temporibus Comitum appellatione prouinciarum Præfectos honestare moris fuit, annorum numero quibus præesse deberent præfinito. consequenti tempore Regum indulgentia aut imbecillitate, honos ille dum vita maneret cœpit esse proprius: demum ad posteros propagari hæreditatis iure. Antiquitatis vestigia in Hispania retinentur, cùm proceres Hispani non prius paterni principatus à parentum obitu nomen vsurpant, neque Ducis, Marchionis, aut Comitis titulos ascribunt, quàm Rege denuo annuente: præter paucas familias, quibus iure priuato contrà facere à Regibus est concessum. Atque cùm hæc explorata sint, tum illud incertum, qua conditione initio Comites, & in quantum tempus Castellæ ditionem obtinuerint: nisi quòd fidei proximùm est, eorum principatum eadem initia incrementaque quæ reliquos toto Christiano orbe habuisse, quibus neque amplitudine cedit neque admodum vetustate. Comitum enim Castellæ mentio satis vetusta est: atque in eo numero Rodericum primùm ponere licet ex antiquis priorum Regum diplomatis, Alfonsi Casti coætaneum. Nam de annorum numero laborandum non est, quem in plerisque antiquitatis monimentis vitiatum esse certa ratione constitui. Post Rodericum in Castellæ Comitibus Iacobum cognomento Porcellum numerant viri antiquitatis Hispanicæ eruendæ diligentia eruditioneque præstantes, Roderici filium. sic Alueldense Chronicon ait. Hic Alfonsi Magni Regis Ouetensis tempore vixit, quantùm ex schedis veteribus licet conijcere. Filiam nomine Sullam Bellam Nunnio Belchidi connubio iunxisse traditur. Erat is natione Germanus, & religionis ergo D. Iacobi inuisendi cupidus venerat in Hispaniam. vbi rei Christianæ promouendæ studio, affinitate cùm Iacobum Comitem sibi conciliasset, cõmanibus cum eo opibus & auspicijs Burgos nobilissimam Hispaniæ & ditissimam vrbem fundauit: vicinis pagis, in quos incolæ dissipati viuebant, in vnum ciuitatis corpus formamque collatis, vnde vrbi nomen. Burgi enim Germanis pagi sunt. Erant præter Iacobum Porcellum eodem tempore alij Castellæ Comites, nempe prouincia in plures partes distracta. Ferdinandus Ansurius, Almondar cognomento Albus, atque huius filius Didacus. Præter cæteros tamen Nunnius Fernandus principem auctoritatis & potentiæ locum occupabat: vsque eo vt filiam, Garsiæ Ordonij Regis fratri vxorem dederit, & ipsi Regi. qua ex re, & quoniam Regem Alfonsum cognomento Magnum, eius Garsiæ patrem armis compulerat abdicare, maiores spiritus gerebat scilicet quàm vt æquo animo Ordonius frater omnis insolentiæ impatiens. Delatores præterea Regis animum in inuidiam in-

flammabant, quales in principum aulis multi viuunt, nulla propria virtute præstantes, melioribus tantùm prosternendis ad summa euadere solitis: quæ pessima ars nimiùm prosperis multorum successibus creuit. His inuidiæ stimulis percitus Rex Comites euocat: velle se simulat de republica & summis totius regni rebus consilia cum illis communicare. Locus colloquio delectus oppidum quod Regulare vocabatur, medio inter vtramque ditionem spatio. die dicta Comites affuerunt nullo satis idoneo præsidio militari, venturi securi. conscientia probè gestorum metum excludebat. Per fidem tamen colloquij Regis iussu capti, vinculisque constricti, atque Legionem amandati sunt. Ex ea re Castellæ vrbes & oppida incredibilem animis dolorem conceperunt. auctusq; mœror & desperatio, cùm paucis post diebus nunciatum esset Comites impiè & crudeliter fuisse trucidatos. Nouos motus veritus Ordonius, cùm ad arma gentem eam consternatam esse videret, dum arma, equos & milites comparat, in ipso belli apparatu Zamoræ ex
923 morbo extinctus est salutis anno nongentesimo vigesimo tertio. in S. Mariæ Legionensi, quod ille templum dedicandum curauit, vti superius indicauimus, tumulatus est. iusta exequiarum more regio magnificè facta. Quo tempore Sisnando Compostellano Præsule defuncto Gundesindus successit, is qui generis nobilitatem (nam Comite quodam natus erat) vitæ & morum prauitate obscurasse visus est. Gundesindo defuncto Hermigildus suffectus est, in pari nobilitate haud dissimili vitæ genere ad posteritatem deformatus. Ex Belchide & Didaci Porcelli filia Sulla Bella, Nunnius Rasura & Gustius Gonsaluus nati sunt. Nunnius Ferdinandi Gonsalui Castellæ Comitis, quem nostrates historiæ laudibus ad cælum ferunt ob multas res bello paceque præclarè gestas, auus fuit. Ex Gustio Laræ reguli, quos vulgò historiæ Laræ Infantes vocant, nati sunt. Ita Iacobi Porcelli sanguis regiæ familiæ insertus, vti loco competenti explicandum est, per multas præterea procerum Hispaniæ domos diductus atque vagatus est, nunquam extincta nepotum sobole vsque ad nostram ætatem.

Froila eo nomine secundus. Cap. III.

EXTINCTO Ordonio, Froila eo nomine secundus defuncti frater, nulla domi militiæve laude clarus, nullo procerum suffragio, neque legibus, neq; auspicatò regnum inuasit armis: in quibus plerùnque iura regnandi sunt. Initijs exitus consentanei fuerunt. haud diuturnum regnum, nempe mensium quatuordecim, dedecore & turpitudine infame, crudelitate nobile: vnde illi Crudelis cognomen factum. metuat multos necesse est quem multi timent. præsidium Regum in ciuium amore est, exitium in odio. Olmundi viri principis filios peremit nulla idonea caussa. eorum frater Fruminius Legionensis Præsul solum vertere compulsus est. Inijcere manus viro sacrato religio fuit, homini cætera neque moderato neque pio. Ex vxore Munia Alfonsum, Ordonium & Ramirum genuit, Froilam stupro patrem Pelagij cognomento

mento Diaconus: eius cui Alfonsa (vulgò Aldonsam dicunt) Veremundi Regis cognomento Podagrici neptis olim nupsit. Legione sepultus est, lepræ morbo ex quo obijt non magis deformis, quàm totius vitæ ignauia & Castellæ alienatione. Indigna Comitum cædes ab Ordonio Rege perpetrata prouinciæ voluntates exacerbarat. Is dolor nouis iniurijs cumulabatur, cùm Legionenses iudices iuris repetendi caussâ adire necesse erat, aut generales regni conuentus agebantur. quod animis ergo agitabant, neque expedire promptum erat, defectionis maturandæ ex Froilæ Regis ignauia opportuna occasio suppeditata est. palàm Regum imperium repudiatum. Reipublicæ constituendæ moderandæq; caussa ex vniuersa nobilitate duo proceres delecti, penes quos bello paceque rerum arbitrium esset, vitæ necisque potestas. Iudicum nomen est datum. alia principatus nomina repudiata: ne speciosæ appellationis prætextu, concessa potestate ad opprimendam libertatem abuterentur. Nunnius Rasura & Lainus Caluus iudices creati, par hominum ea tempestate longè nobilissimum & potentissimum. Lainus ætate iunior erat. Nunnij filiam Nunniam Bellam sibi toro iunxerat. vigor animi ætati consentaneus. rem militarem curare iussus. Nunnio quem ex multo rerum vsu & magnarum rerum tractatione collecta prudentia commendabat, reipublicæ gubernandæ cura imposita est, concedente collega. iura populis plerunque solus dabat Burgis, vbi multi esse consueuerunt, vrbe primaria, sed & alijs tota prouincia oppidis. Octo ad Medinam Pomariam millibus passuum oppidum extat Biiudicum nomine, & in eo tribunal vetusti operis: vnde incolæ ducta per manus opinione persuadent, ab his iudicibus leges promulgatas esse, iuraque data disceptantibus: ex vetusto scilicet iudicum libro, in quem veteres Castellæ leges collatæ erant, & cuius frequens mentio reperitur in schedis & monimentis huius ætatis: tenuitque tandiu, donec ab Alfonso, cui Sapienti cognomen fuit, antiquatus est, nouo legum volumine promulgato, quod in septem partes tribuitur. Hi iudices quanto tempore vixerunt, exploratum non est: ac ne res quidem eorum satis explicatæ, memoriæ proditæ sunt. Ex vtriusq; certè genere nobilissimi & fortissimi viri procreati. nam Lainus Caluus Roderici cognomēto Cidi auus quintus fuit. Nunnij Rasuræ filius Gonsaluus Nunnius paternum magistratum gessit, non minori gloria quàm pater. Erat enim ingenio facili, morum suauitate atque actionum omnium elegantia singulari. Ad hæc nobilium liberos in aula sua educandos instituendosque suscepit: magnorum id virorum bello paceque seminarium. Ipse ex ea liberalitate curaq; magnam à prouincialibus gratiam iniuit. Semenam vxorem habuit, Nunnij Ferdinandi Comitis filiam, eius qui ab Ordonio Rege inter alios Castellæ Comites peremptus est. Ex eo coniugio Ferdinandus Gonsaluus natus est, virtutum gloria & in summa varietate fortunæ præcipua constantia cuiuis priscorum heroum æqualis. Verùm de Ferdinando mox. ad Reges sese conuertat oratio.

Sanctius Abarca Vasconum Rex Cap. IIII.

MVLTIS

VLTIS commentis Vaſconum hiſtoriam fœdatam eſſe nemo mediocri antiquitatis cognitione poterit ignorare. eius enim gentis hiſtorici peruulgato affectui indulſiſſe mihi videntur, narrationem illuſtrandi portentoſis rerum incredibilium mendacijs. Vnde hiſtoria, cuius potiſsima virtus eſt veritas, ijs libris perſimilis euaſit, qui ab otioſis hominibus in iuuentutis gratiam ex fabulis, nugisque compoſiti paſsim circunferuntur. quod cùm in reliqua hiſtoria cernitur, tum per hæc tempora maximè: cùm Garſia Eneco Vaſconum Rege, vt paulò ſuperius dictum eſt, à Mauris in conflictu trucidato, fingunt eundem caſum vxorem Vrracam pertuliſſe, ſiue eodem tempore, ſiue diuerſo: vt mirari magis poſsis diſcrepare auctores in mendacio, quàm quid veri ſit diſcernere. Conuenit tamen Sanctium quemdam Gueuaram, cùm explorandi cauſſà ſuperueniſſet, infantem è Reginæ mortuæ vtero, per vulnus quod acceperat, brachium efferentem vitæ argumento, extractum exenterata matre, clàm domi ſuæ ad iuſtam ætatem aluiſſe: quo res occultior eſſet (nam neſcio quas laruas formidabat) cultu ruſticano, pro calceis perones geſtaſſe, quos vulgò Abarcas dicimus: inde illi Abarcæ cognomen factum, Gueuaris Latronum nomen, quod latenter Regem aluiſſent. Demum elapſo decem & nouem annorum interregno, in eo habitu ad conuentum, vbi de Rege deligendo ſuſcepta deliberatio erat, deductum: & cùm fides eſſet facta, Regem renunciatum cunctorum ordinum promptiſsima voluntate, lætiſsimo omine: ex tantis periculis vnde ſeruatus erat, reputantium initijs exitus haud diſſentientes fore. Verùm hæc quæ ſpecioſe dicta ſunt, plerique repudiant maiori prudentia & eruditione viri: neque antiquitatis monimenta conſentiunt, neque ratio temporis patitur, poſt cædem patris Sanctium Abarcam eſſe natum: quando Alfonſum & Ramirum Legionenſes Reges ætate proximos generos habuit. Ac potius credam prouecta iam ætate virum, à patris morte regnum ſuſcepiſſe: tametſi ex ſchedis Leirenſis monaſterij Fortunium Sanctij fratrem, natu maiorem aliquandiu imperium tenuiſſe ante ipſum confirment eius monaſterij ſodales, verò an falſo haud facilè dixerim: ſed contendunt tamen regio cultu abiecto, in eo monaſterio (pertæſum videlicet erat rerum humanarum) veſtem mutaſſe. Sanè Sanctius ex vxore Teuda, Garſiam Sanctium maiorem, & poſt eum Ramirum, Gonſaluum, Ferdinandum genuit: filias quinque Vrracam, Theraſiam, Mariam, Sanctiam & Blancam (quam nonnulli nupſiſſe affirmant Nunnio Cantabriæ regulo: alij refellunt, nominis coniectura, quòd nullus per hæc tempora eo nomine eius prouinciæ principatum tenuit). Neque magis numeroſa prole felix fuit, quam bellica gloria clarus: Sanctij enim armis, quæcunque temporum iniuria, in Suprarbe & Ripagorſa amiſſa erant, Mauris erepta ſunt. quin veteris ditionis fines vehementer amplificati, Cantabriæ principatu adiecto, ſecundùm Iberi ripam, flexumque vſque ad eius ortum, Aucæque montes: verſus Occaſum vſque ad Tudelam, Oſcamque. Ipſam adeo Cæſarauguſtam victoriarum curſu penetraſſe indicio eſt arx propè Cæſarauguſtam vrbem Sanctij Abarcæ nomine

ne

ne. neque contentus Hispaniæ finibus, transcensis Pyrenæi iugis, eam Vasconum partem sub iugum misit, quæ in Galliæ latere eorum Regum imperium longo tempore agnouit. Hoc bello Regem implicitum Mauri propter anni tempus hibernum existimãtes auxilio haudquaquam venturum, Pompelonem obsederunt. Sanctius periculo nunciato milites peronibus contra frigoris iniuriam munitos, montes traduxit. Inde verò Abarcæ cognomen factum. quod in Caligulæ & Caracallæ Imperatorum nominibus non absimili caussa contigisse exploratum est. Facile fuit ei qui naturam vicisset, hostes prælio, vt fecit, superare: victosque compellere vt obsidionem soluerent. His omnibus bellis profligandis Centulli Ducis virtus vnius maximè celebratur. Sanctij Regis clarissimum nomen euaserat, nisi partam gloriam cõuerso in Castellam bello contaminare magna ex parte voluisset: quod illi malo fuit, vt paulò post demonstrabitur.

Alfonsus & Ramirus Legionenses Reges. Cap. V.

ALFONSVS eo nomine quartus cognomento Monachus regnum iniuria à Froila interceptum post eius obitum recepit, anno nongentesimo vigesimo quarto. Tametsi Froilæ filium 924
Alfonsum fuisse Tudensis est auctor. resistunt alij maiori diligentia & auctoritate, confirmantque Ordonio potiùs eo nomine secundo fuisse genitum. Hoc Rege Ioannes Toletanus Præsul Vvestremiri & Boniti successor, illustre exemplum veteris sanctitatis decessit, anno nongentesimo vigesimo sexto. In defuncti locum nullus alius subrogatus est, barbaris scilicet vetantibus aliquem præfici, qui in ea temporum fæce rem Christianam inclinatam sustentaret. Curioni tantùm D. Iustæ cæteri sacerdotes pacis & concordiæ sanciendæ studio primas Toleti deferebant: eiusque iussis obtemperare moris erat. Quo tempore Ferdinandi Gonsalui Comitis Castellæ illustris fama erat. Comitis honore cùm pater Iudicis tantùm magistratu functus fuerit, an Regum beneficio auctus sit incertum: an quod magis videtur, subditorum voluntate excellentes tanti viri virtutes admirantium, æquitatem, mansuetudinem, religionis studium, magnum in re militari vsum. Quo virtutum præsidio non modò veteres ditionis fines tutatus est, sed etiam Legionensium Regum ditionem vltra Pisoricam fluuium coercuit. Mauris vrbes & oppida eripuit. Vasconum insolentiam Regis Sanctij Abarcæ cæde mulctauit. cùm enim populandi Castellæ fines modus non esset, & legatos damna reposcentes acerbo responso violasse visus esset, minis adiunctis, quibus belli denunciatio continebatur: Comes omnis insolentiæ impatiens in Vasconum ditionem populabundus inuasit. Ad Gollandam oppidum vtrinque vires & copiæ collatæ. multis cadentibus a neutra parte victoria stabat. ad singulare Ducum certamen ex prouocatione ventum. hastis concurritur. ambo ex equis ad terram prostrati: Rex lethali vulnere accepto, Comes grauiter sauciatus, sed citra vitæ periculum. Ex ea re Castellæ militibus animus auctus, breuique victo-

ria

ria parta. Fusi fugatique Vascones à Tolosæ Comite qui auxilio superueniebat, in aciem reuocati. Rursus prælium redintegratum. idem successus fuit. Comes cum Comite singulari certamine pugnauit. Tolosano cæso in ea dimicatione, victi prorsus, & fugati sunt Vascones. Regis & Comitis corpora Ferdinando concedente, a suis in patriam relata funeris honore non caruerunt. Sanctij Abarcæ sepultura Rupenses D. Ioannis, & Leirenses D. Saluatoris Monachi gloriantur. Litem diiudicare nostri instituti non est. existimo tamen Sanctium Abarcam sub initia Alfonsi Regis extin-
926 ctum salutis anno nongentesimo vigesimo sexto: cùm viginti totos annos regnasset. Successit in regno Garsias Sanctius eius filius: quem inuenio Regem se Pompelonis & Anagari dixisse. regnauit annis quadraginta. vxor Therasia. Hæc in Vasconibus. Alfonsus autem moribus Froilæ quàm patri similior fuit. nulla virtus, nulla dignitas, nulla bello subacta & ad ditionem adiuncta prouincia: prorsus vt gentis inuidia flagraret & rerum gerendarum mole oppressus fratri Ramiro, cùm Zamoram euocatus esset, re-
931 gnum de manu tradiderit anno nongentesimo trigesimo primo, cùm annis sex & mensibus totidem regnasset, vitam principalem mutare certus, cum priuata atque monastica. in S. Facundi monasterio, quod ad Ceæ fluminis ripam cernitur, in Monachi cucullati morem detonsus est, otij cupidior, quàm pietatis, vti euentus declarauit: nulla neque decoris cura, neque Ordonij filij, quem ex Vrraca Semena Sanctij Abarcæ scilicet Vasconum Regis filia genitum, in tenera ætate præsidio destitutum, opportunum iniuriæ relinquebat. Vrracæ soror Therasia Ramiro nouo Regi cõnubio iuncta fuit: vnde Veremundus, Ordonius, Sanctius & Eluira nati. Ramirus regni cura suscepta, Mauricum continuò bellum repetijt. Intelligebat vir prudens nulla re studia gentis parari, & diuinam beneuolentiam promereri magis quàm Christiani nominis hostibus vindicandis. In ipso armorum apparatu Alfonsi leuitas præclaros conatus repressit, temerè susceptum vitæ genus pari inconstantia repudiantis. Legionem arma conuersa. Alfonsus diu intra vrbem eam obsessus, fame & rerum omnium inopia victus, necessariò deditionem fecit, dedito vincula iniecta, custodiæque intra eandem vrbem locus designatus. Nihil præterea tum quidem atrocius decretum: nam Froilæ Regis eo nomine secundi filij in Asturibus tumultuantes, eò necessariò vocabant. tumultuandi caussa præferebatur non vna Ducibus & genti. Froilæ filij conquerebantur à Rege fuisse contemptos, cùm ad comitia regni vocati non essent, ea quibus Alfonsus sponte regno abierat. Asturum arma incenso in Alfonsum studio mota erant, quo tempore regni recuperandi consilia agitabat. Ea res quoniam ad multos pertinebat, supplicij magis metu, quàm cupiditate aut successus spe Froilæ filios sequebantur. mitti tamen ad Ramirum legatos placuit, paratos se imperata facere renunciantes, vrbibus atque oppidis recipere, rebus omnibus iuuare: modò induceret in animum, sine exercitu, sine maleficio venire. id placati animi fore indicium. Ille fraudem subesse ratus, siue minus ex regia dignitate fore cogitans, à subditis leges vt accipiant dici, cum validis copijs irrupit,

irrupit, belloque hostes domuit. multitu[illegible]o conseruata. de sontibus pœnæ sumptæ. Froilæ filij cùm in potestatem [illegible]uissent, luminibus orbati sunt. Idem supplicium Alfonsus Regis frater p[illegible]tulit. Non procul Legione vrbe, monasterium D. Iuliani nomine extabat [illegible]uius Ramiri impensa extructum. in eo monasterio vsque ad vitæ exitum [illegible]seruati, atque post mortem sepulti sunt, tum hi omnes, tum Semena Al[illegible]nsi vxor. Magni motus, quorum expectatione suspensi erant prouinciaiu[illegible]m animi, faciliorem opinione exitum habuere. Mox arma vti fuerat a[illegible]e propositum, in Mauros reuocata. In Carpetanos impetus factus. Madr[illegible]m eo tractu princeps municipium vi captum, direptum, incensum. m[illegible]uersa. Interea Mauri vindictæ cupiditate inflammati, magnis vi[illegible]ctis copijs, in Christianorum fines irruperunt: ac primùm in Ca[illegible] inuadunt. Comes ex superiori bello viribus debilitatus, & [illegible]gnominia prouocatus, Ramirum obsecrat missa legatione, [illegible]neliam remanere in republica Christiana, ne ve barbaros i[illegible]iatur. se in Regem socerum arma necessariò sumpsisse, vari[illegible]a[illegible]ilem belli fortunam esse. Debere eum reipublicæ iniuriam, [illegible]s, condonare. beneficij memoriam nunquam se animo d[illegible]n. Commune periculum regium animum flexit. Affuit continuo [illegible] operæ nauandæ studio. Ad Vxamam prælio dimicatum. barbari [illegible]o numero cæsi. reliqui in fugam acti. milites Christiani auro, arg[illegible]reste pretiosa onusti domos abierunt. Ex hoc tempore quidam [illegible]ur, Castellæ Comites rursus in fidem atque clientelam Legion[illegible]m concessisse. quî enim aiunt, Rex decori tenax arma contu[illegible]resque & recentes iniurias condonasset, nisi iure pristino recepto? S[illegible]cta est noua in Mauros expeditio. Ramirus opprimendi Mauros [illegible] ardens, Cæsaraugustam duxit: vbi Abenaia regulus inirmis viribus Abderrahmani Cordubæ Regis beneficiarius principatum obtinebat. expeditionis socius Ferdinandus Comes erat. Maurus vtriusque Principis a[illegible] veritus vt par esset, Ramiri Regis se vectigalem constituit. Eo fœdere redempta ab hoste pax est, ab armisque discessum. Barbaris fides ex fortuna pendet. Itaque nostrorum discessu, simul Abderrahmani metu, quem expedire arma nunciatum erat, nouo inter vtrumque Principem Maurum fœdere facto, in Christianorum fines inuaditur. Ad Septimancas vsque penetratum est. ægerrimè ferebant Mauri Christianos victis leges imponere, a quibus ante accepissent. Rex continuò obuiam barbaris factus. Prælio insigni, & quo ea ætate nullum maius extitit, dimicatum. cæsi barbari triginta millia. (alij septuaginta aiunt) multa spolia relata. magnus captiuorum numerus. ipse Abenaia regulus captus. Abderrahmanus cum viginti equitibus fugæ beneficio euasit. temere effusæque fugientes Mauros Ferdinandus Comes excepit: neque enim prælio interfuit, qua de caussa incertum, sed fugientes tamen non minori clade mulctauit. Documento est diploma ea de caussa S. AEmiliani monasterio, quod ad Aucæ montem situm est, & olim S. Felicis nomine vocabatur, à Ferdinando concessum, accepti beneficij partæque victoriæ monumentum.

E[illegible]

Eo diplomate pleraque Castellæ oppida & vrbes singulo quoque anno iussa
sunt,boues,triticum,vinum,lineam vestem pro cuiusque agri prouentu, in
eius monasterij vsus pendere ex voto, quod Comes ad bellum proficiscens
nuncuparat. vnde præterea intelligitur, ex Cantabriæ parte, ea cui Alauæ
nomen est,auxilia Regi affuisse.Geminos angelos equis candidis vectos, in
prima acie curasse, atque eorum ope victoriam constitisse publicè persua-
sum:quod neque contingere,neque fingi,nisi clarissimis victorijs solet,qua-
lis illa fuit. summus Maurorum Antistes (Alfaquinum ipsi vocant) in Co-
mitis Ferdinandi potestatem est redactus. Ex magna formidine respirasse
prouincia visa est,quam incusserat Maurorum apparatus belli, sed & prodi-
934 gia in cælo visa. Nam eodem quo pugnatum est anno,eius seculi trigesimo
quarto (alij quatuor annos adijciunt) Regibus Ramiro Legionis, Garsia
Sanctio Pompelonis, deliquium Solis decimoquarto (decimoquinto mal-
lem) Kalendas Augusti, feria sexta, hora integra, secunda post meridiem,
densa caligine terras inuoluit. Idibus Octobris, feria quarta, Solis lumen
pallido colore est mutatum.hiatus in cælo visus. stellæ inusitata specie ad
Austri plagam cadentes. exustæ terræ occulta siderum vi. aliaque numi-
nis iracundiam portendentia. Hæc Ferdinandi Comitis diploma ait. alij
ipso quo pugnatum est die defecisse Solem confirmant, octauo Idus Augu-
sti, Iusti & Pastoris festo die, qui dies Lunæ fuit. Ex his sanè rebus anxiæ
mortalium mentes,hostium cladem portendi post factum intellexere.eo pu-
blica lætitia maior formidine procurata. Myro interea decesserat Comes
Barcinonensis. tres filios reliquit ætate minori, Seniofredum successorem,
Oliuam cognomento Cabretam,cui Besaluni & Ceretaniæ principatus da-
tus est,Myronem annis consequentibus Gerundæ Episcopum Comitemq;.
rerum procuratio propter noui Principis ætatem penes Seniofredum eius
patruum Vrgeliæ Comitem diu fuit: qui gradus extitit posteris principatus
occupandi.Omnino Seniofredo patruo rempublicam gubernãte,anno non-
940 gentesimo quadragesimo,conuentus Episcoporum est habitus ad oppidum,
cui Fonti cooperto nomen est,in agro Narbonensi.In eo conuentu contro-
uersia inter Episcopos Antigisum Vrgelitanum,& Adulphum Pallariẽsem
agitata de finibus.ac verò de tota ditione Pallariensis, quam ad Vrgelita-
nos Præsules pertinere Antigisus disputabat. Patrum sententia, Adulpho
mortuo sancitum, vti Pallaria vrbs ab Vrgelitano Præsule sacra peteret:
quod certissimis documentis probabatur olim in vsu fuisse.Actionum Præ-
ses Arnustus Narbonensis,Tarracone à Mauris occupata:cuius Præsulis par
tes fuissent controuersias inter vicinos Episcopos componere, iuraque ijs
populis dicere Seniofredo Barcinonensi Comite defuncto,nulla ex se prole
relicta,tametsi vxorem habuerat Mariam Sanctij Abarcæ Vasconum Regis
filiam,Borellus Vrgeliæ Comes, Seniofredi alterius filius Barcinonensem
principatum armis iniuriaq; occupauit.Nam si iure cur Oliua defuncti fra-
ter exclusus?Borello Armẽgaudus frater fuit,sanctitatis opinione præcipua:
eoque merito cælestium numero adscriptus,dicatusq; templis. Verùm hæc
aliquanto post.Ramirus Rex ætatis flexu,ad pacis artes & religionis cultum
conuersus,

conuersus, ex Maurici belli manubijs Virginum cœnobium Legione constituit Saluatoris nomine: vbi Eluiram filiam vnicam, virginem sacrari ex ritu Christiano curauit. alterum monasterium Andreæ nomine. tertium Christophori ad Ceæ ripam. ad Durium quartum Matri Virgini sacrum. aliud denique in Ornensi valle S. Michaeli Archangelo. His rebus occupatum Regem noui atque intestini motus ad arma reuocarunt. Ferdinandus Gonsaluus & Iacobus Nunnius viri principes, nouarum rerum studio, an aliqua iniuria abs Rege violati, ab eius auctoritate desecerunt. parum præsidij in factione erat. Mauri euocati Accipha Duce, quem Tormes interfluit Salmanticæ agrum vastant. Alia in parte Roderici armis (quem coniuratis adhæsisse arbitror) Amaiæ fines & pars Asturum vexabantur. Non satis constabat cui primùm malo occurrendum esset. in ancipiti periculo vicit sententia Mauros, quoniam publicè hostes erant, bello persequendos esse. Ij finibus reiecti cum magna suorum strage. Præterea seditionis auctores in potestatem venerunt: haud multo tamen post è vinculis, quibus Legione cōstricti asseruabantur, sine alia mulcta dimissi: tantùm sacramento adacti denuò in Regis verba, leuioris noxæ argumentum, an regiæ in victoria modestiæ singularis. Eo bello confecto Asturum motus vltro consedisse arbitror: præsertim cùm Regis clementia ad sanitatem inuitaret. Castellæ Comes Ferdinandus ex Vrraca vxore filiam Vrracam genuerat. magni referebat ad felicem rei Christianæ cursum, fœdus inter vtramque nationem inuiolatum stare. neque id Ramirus ignorabat. pacis ergo firmandæ studio, Ordonio filio, quem regni successorem designabat, Vrracam connubio iungendam curauit haud inuito eius patre. sub vitæ finem noua expeditione suscepta, Talaueram vsque in Carpetanis penetrauit. Maurorum copias obsessis opitulatum aduenientes prælio vicit. hostium duodecim millia cæsa. septem in seruitutem redacta. Ex ea victoria cùm se satis ad auctoritatem nominis tuendam quæ cum ætate consenescere consueuit, profecisse iudicaret, exercitum spolijs Mauricis locupletatum reduxit in patriam. Ipse religionis ergò Ouetum profectus, propter eius vrbis sanctitatem corpora sanctorum, quæ multa erant veneratum, locis natura grauibus lethali morbo concepto, cùm Legionem reductus esset, rebus domesticis compositis, abdicato regno, filioque de manu tradito, pœnitentia & Eucharistia ex Christiano ritu ab Episcopis & Abbatibus, qui animam agenti aderant, procuratus supremum diem obijt, anno nongentesimo quinquagesimo, quinto Ianuarij die. regna- 950
uit annos decem & nouem, menses duos, dies quinque & viginti. funus in Saluatoris cœnobium, quod ipse construxerat est illatum. Fuit hic annus insignis multis oppidis aut recens constitutis, aut denuo instauratis, Vxama, Roa, Riaſa, Clunia in Areuacis, (quæ nunc Corugnia dicitur). Sepuluedam constituerat locis munitis Ferdinandus Gonsaluus Castellæ Comes, cuius maximè virtute res nostræ ea tempestate nitebantur.

Ordonius Legionis Rex eo nomine tertius. Caput. VI.

AMIRO vita functo Ordonius filius eo nomine tertius Legionis imperium adeptus est: magno vir animo, magna rei militaris scientia, domi prudentia singulari. vitæ breuitas, nam quinque annis tantùm & mẽsibus septem regnauit, & domestica calamitas effecit, ne diu præstare posset qualem promiserat Regem. Sub initia enim Sanctius frater regnandi ambitione corruptus, aut quod vero propius est, iniuria aliqua prouocatus, Garsiæ Sanctij auunculi Regis Vasconum, sed & Ferdinandi Castellæ Comitis arma, quos pręsens adijt, in Ordonij exitium concitauit nullo fraternæ caritatis sensu. imperandi cupiditas, dolor iniuriæ, vtrunque impotens malum. In Legionensis regni fines, iunctis Vasconum & Castellæ copijs impetus factus. Ordonius regni statu nondum firmato, neq, in intestina discordia suorum voluntati confisus, locis natura aut arte munitis se tenere cõstituit, neq, totius dimicationis copiam facere. hostes ardore cum quo venerant sedato, & aliena spe suo periculo tandiu arma gerere stultum iudicantes, haud magno operæpretio redierunt in patriam. Ordonius Comitis vlciscẽdi studio, qui nullo propinquitatis respectu cum fratre & auunculo in suam perniciem arma sociasset, cõtinuò Vrraca Comitis filia repudiata, Eluiram duxit (sic erant mores eius ætatis) vnde Veremundus natus est, is cui ex aliquanto annorum interuallo, rebus mutatis regnum paternum obuenit. Calæcorum motus, Sanctij videlicet studio concitati, Ordonij armis & diligentia breui pacati. & quo maius operæpretium esset, in eam Lusitaniæ partem, quæ Maurorum imperio parebat, immissæ copiæ militares. longè lateq, populationes factæ. Olisiponem vsq; penetratum. inde in patriam reditum. Interea Ferdinandus Castellæ Comes in Maurorum fines inuectus, Carransum castrum Maurico præsidio depulso occupauit. Abderrahmanus Cordubæ Rex, quamuis ætate inclinata, omnis insolentiæ impatiens ingenti exercitu conflato, in quo octoginta millia homines numerabantur, Alhagibo Almansori magni nominis Duci mandat, in Christianorum ditionem magno impetu inuadere. Comes ex vniuerso imperio omnes, quorum ætas idonea erat, ad bellum cõuocat: & cùm minores vires copiæque essent quam pro imminenti periculo, anxius de belli exitu, in concilio procerum Munione (id oppido nomen est) de rei summa deliberat. Variæ dictæ sententiæ: vti in graui metu quisq, ferè pro moribus loquitur. Pars in qua plus audaciæ inerat, bellum geri volebat: pars cõmeatu in loca munita collato sustinere, dum barbarorum vires, qui impetu valent, mora consenescerent. Gonsaluus Diacius inducias etiã à Mauris pretio redimendas disputabat nulla honestatis, quam metus non recipit, cura. Quid, inquit, an tãtis copijs & tam exercitis exiguum nostrorum numerum obijciemus, temeritateq, in certum exitium ruemus? an non sentis in vnius prælij euẽtu discrimen rei Christianæ verti? Nimirum in tua ditione bellum geritur. si vicerimus parum vtilitatis accedet; si victi erimus prouinciam viribus nudatam, metu oppressam in hostium venire potestatem, quod horret animus, necesse erit. Vide ne turpe sit vrbes & oppida tot seculis & tam multo Christianorum sanguine parta, vno puncto vnoq; momento amittere: quod

posteri

posteri non virtutem, sed temeritatem interpretentur. vt ferè audacia consilia ex euentu famam habent. Atque illud considera, maioris sæpe virtutis esse animum ratione compescere, quàm hostes ferro superare. In hoc magnam sibi partem fortuna vendicat, illud magnorum virorum præcipuum munus est. Quid verò magis temerarium quàm sacra, patriam, vxores, liberos, penates inani laudis cupiditate in apertum & maximum periculum vocari? Tu quod fert animus id facito, etiam ego nullum salutis periculum tuo iussu subire recusabo: meo tamen consilio nunquam cum tanto reipublicæ discrimine totius certaminis aleam subibis. Comes haudquaquam ignorabat eam orationem ex ore Consalui à multis missam. vicit tamē laudis studium. Itaque cùm de suorum virtute, de diuino præsidio, de gloria parta, cui maculam inuri morte ipsa grauius arbitrabatur, longa oratione disputasset, reliqui aut verò aut simulatè sententiam laudarent: votis ritè nuncupatis obuiam hosti Laram vsque progressum, vbi Maurorum castra erant. Eo loco Ferdinandus Comes animi caussâ venatum egressus, dum aprum insequitur à socijs diuulsus est. In vicino monte sacellum operis vetusti erat hedera contectum: & Petri Apostoli nomine erecta ara. Vir sanctus Pelagius nomine, & socij duo, vitæ tranquillioris genus consectantes locum domicilio delegerant. ascensus difficilis erat, arcta via. fera tanquam ad asylum in sacellum se recepit. Comes loci religione tactus à vulnere quidem abstinuit, nixusque genibus Dei opem venerabundus implorabat. Præsto adest Pelagius: & quoniam dies in noctem inclinabat, tenui cœna exceptus, in precationibus & lacrymis noctem transigit. Cum luce Pelagij oraculo de belli successu edoctus hilaris ad suos redit, de ipsius salute solicitos. re omni exposita, incalescunt militum animi ad pugnam, qui timore suspensi fuerant. Collatis mox vexillis dimicatur. ab exiguo Christianorum numero numerosa hostium multitudo prostrata est. Dux cum ijs qui ex clade euadere potuerunt, fugæ beneficio seruatus. Ea victoria res Christiana, quæ inclinata esse videbatur, restituta est. nostri læti & hostium spolijs onusti domos redierunt. Pelagio viro sancto prædæ pars cessit: & procedente tempore Ferdinandi impensa, ad ripam Aslanciæ fluminis monasterium magnificum è bellorum manubijs excitatum S. Petri nomine: vbi Gonsalui patris ossa tumulata sunt. cui monasterio Pelagij sacellum in vicina rupe eminens coniunctumque, nostra etiam ætate monstratur. Vincentij Martyris corpus dempto tantùm capite, atque Sabinæ & Christetæ Vincentij sororum habere se eius cœnobij Benedictini monachi gloriantur: alij eam possessionem ad alios ablegant. Garsiæ certè quondam eius monasterij Abbatis, quem in sanctorum numero reponunt, sepulcrum eo loci monstratur.

Mauri post superiorem cladem haudquaquam animis fracti, denuò de Castella cogitabant. Et Ordonius Rex Lusitanica expeditione defunctus, & vindictæ studio ardens, bellum in Ferdinandum Comitem comparabat. Magno in periculo res erat. Verùm Ordonij animus vt erat ad modestiam compositus, legatione Comitis facilè mitigatus est, omnibus precibus veniam deprecantis; quæ fecisset non sua quidem sponte, sed eorum

potiùs fraude perpetrata, qui ipsius facilitate abusi essent. paratum se imperata facere: nouisque officijs præteritam offensam compensare. Ingentes Maurorum copias in Christianorum perniciem comparari. debere eum priuatis affectibus atque dolori communem nominis Christiani caussam potiorem habere. Ea legatione non Rex conciliatus modò, sed tantum copiarum adiunctum, quanto opus erat ad Maurorum impetum, qui ad Sancti Stephani oppidum non sine maleficio processerant, propulsandum. pugnæ euentus nostris prosper fuit: magna barbarorum strages. Ordonius Rex tantæ victoriæ nuncio lætus bonaque spe plenus, nouam in Mauros expeditionem adornabat, cùm Zamoræ morbo lethali oppressus est anno nongente-
955 simo quinquagesimo quinto. Corpus Legione ad D. Saluatoris, vbi pater tumulatus erat, in sepulcrum illatum regio funere atque apparatu.

Sanctius cognomento Crassus Legionensis Rex. *Cap. VII.*

ORDONIO superstite, vbi gentium Sanctius frater fuerit, & an vllam reipublicæ partem attigerit incertum est: ac ne illud quidem constat, fuerit ne inter fratres reconciliata gratia, an perpetuò inimicitia viguerit. pudenda scriptorum huius ætatis incuria, luce sæpe destituatur historia necesse est. Conuenit, defuncto Ordonio Sanctium nullo impediente Legionis imperium suscepisse. Crasi cognomen à multo abdomine factum. corpore erat rebus gerendis inutili, ingenio minimè malo, præstanti animi indole, & rebus ad-
956 uersis admirabili constantia. Altero regni anno, qui fuit eius seculi quinquagesimus sextus, alienato exercitu atque tumultuanti ob studia partium nondum penitus restincta, ad auunculum Regem Vasconum confugere compulsus est, regnumque relinquere suspensis incertisque amicorum voluntatibus, multis inimicis: quorum studia in Ordonium propensa erant eius Alfonsi filium, cui Monacho cognomen fuit. Sanctij discessu Ordonius facilè regno potitus est: & quò maior esset auctoritas, Vrracam ab Ordonio patrueli repudiatam patre Comite concedente vxorem duxit. Erat ingenio malo prauoque: vnde illi Mali cognomen. & cùm impotenti naturæ frænos daret, quod semper in summa potestate exitiale fuit, odium gentis & ex inuidia contemptum incurrit. Oblatam ex ea re occasionem regni recuperandi non despiciebat Sanctius: prius tamen corporis extenuandi caussa auunculi Regis consilio profectus est Cordubam: vbi excellentes medicos esse, ac nominatim eius morbi sanandi peritos fama vulgauerat. Venientem Abderrahmanus benignè accepit. cura adhibita, cuiusdam herbæ (nomen non proditur) virtute, extenuata aruina corpus ad competentem habitum perductum est. Quò maior esset gratia, valida Maurorum auxilia, vt in regnum restitueretur, adiuncta. Gloriosum Regi barbaro erat rerum pace & bello arbitrum esse videri. Sanctij aduẽtu, æmulus ne tentata quidem defensione in Astures fugit (tãtus repentè Ordonium timor inuasit) inde pari desperatione ad soceri Comitis ditionem. Miseros omnium

studia

studia destituunt. in quo præsidium esse debuit, ab eo propter ignauiam exosus vxore ablata finibus Castellæ pulsus est. In Maurorum ille clientelam concedens, egenus & profugus turpem vitam exegit: ac prope Cordubam demum extinctus est. Eodem tempore Castellæ arma mota sunt, intestinique tumultus extiterunt. Vigila ex alterius Vigilæ nepotibus, quem Alauæ principatum tenuisse dictum est, ijs locis atque in finitima Castellæ parte latè dominabatur. Is ætate ferox, familia, opibus & multis clientelis potens, in Castellæ Comitem Ferdinandum Gonsaluum arma sumpsit. Comes vti erat omnis insolentiæ impatiens, Vigilam & socios victos, omnibusque vestigijs insecutus, ac nullo loco consistere sinens, patria relicta ad Mauros confugere compulit. quæ res magnorum motuum occasio extitit. Alhagibus Almansor, an horum precibus prouocatus, an præteritæ ignominiæ sanandæ cupiditate ardens, magno comparato exercitu in Castellæ fines excurrit, formidabilis æquè ac infensus nomini Christiano. Ferdinandus delectu suorum habito, Pelagij inuisendi cupidus, ex itinere eius domicilium adijt. decessisse inuenit. solicito de belli euentu ac dormienti Pelagij oblata species indicat victorem fore. numine fretus progrederetur ad bellum venturi securus, prælio, primo quoque tempore decerneret. Ad Petram Hitam concursum est tanto animorum ardore, quanto nusquam ante. barbari multitudine confidebant. nostri caussa, virtute, animis, & diuino patrocinio. exiguus numerus pro hostium multitudine: quadringēti quinquaginta equites, pedites quindecim millia. viuida bello virtus. triduo continenter pugnatum memorant, nisi quantum nox temporis curandis corporibus dedit. postremo die D. Iacobus in acie visus victoriam peperit. Hostes maiori quàm vnquam clade oppressi in pugna & in fuga: biduo enim fugientes persecuti sunt nostri. Hoc bello profligato ex vniuersa Castella legati principes ciuitatum, sed & externarum gentium gratulatum Comiti pro diuino munere venerunt, vnius virtute consitentium periculo in præsens, in futurum metu magno & grauissimo rem Christianam ereptam. Legionis Rex Sanctius nobilissima legatione missa, secundùm gratulationem postulabat, vt quoniam ex vniuerso regno concilium euocare cogitaret de maximis rebus, venire Legionem ne recusaret. Graue id Comiti postulatum visum est, in officij simulatione insidias verito, ne per sidem cōuentus ab astuto Rege circumueniretur iniuriarum memori. nulla tamen detrectandi imperij honesta caussa sese ostendebat. venturum dixit. affuit die dicta, magno procerum comitatu prosequente. Rex ipse honoris caussa venienti obuiam progressus est. Conuentus habitus est anno nongētesimo quinquagesimo octauo. 958
In eo quid fuerit constitutum clam est. tantùm memorant generosum equum & accipitrem pari nobilitate, Regi expetenti cùm dono accipere noluisset, ingenti pretio abs Comite fuisse venditos: adiecta lege, vt nisi ad certam diem optima fide appensum esset, singulo quoque die summa vsuris conduplicaretur. Præterea Therasiæ viduæ Reginæ astu, cùm patris vlciscendi cupiditate æstuaret, Sanctia eius soror Comiti pacta est. Vrraca Comitis vxor defuncta erat: Sanctia apud Garsiam fratrem Vasconum

Regem. vi parum processurum sperabant. Sanctius fidem apertè fallere recusabat. insidias Comiti tendere, & Vasconum perfidia pro armis vti parant. Fœderis ignarus Garsias Sanctius irruptione facta per caussam superiores iniurias vindicandi, Castellæ terras populandi finem non faciebat. Comes cùm rediisset in patriam, per legatos monere damna quæ illata erant resarciret: si negligeret res suorum sibi curæ fore. Ea legatione quoniam bellum denunciare videbatur, ad arma concursum est. Breui, commisso prælio, Comes victor euasit. quo in bello Lupus Diacius Cantabriæ regulus, vt historiæ eius gentis memorant, Comiti affuit, Eneco Ezquerra genitus, Zuriæ Cantabriæ olim Principis pronepos. Secundum eam victoriam pace facta, Ferdinandus Comes in Vascones abijt, vt ad nuptias inermi turma stipatus in pompæ modum. Res lætitiam & securitatem magis quàm formidinem ostentabat. Ab infido Rege, qui armatus venerat, comprehensus est. Sanctiæ arte cuius amore in eam calamitatem præcipitatum erat, è vinculis liberatus, cum ea fugit in patriam. Affuere ad Castellæ limites in Riuogiæ ea parte agri, vbi postmodum Villoradum situm est, Castellani milites iurati non prius se domum redituros, quàm Comes in libertatem esset vindicatus. Magna vtrinque gratulatio, lætitiæ significatio singularis. Burgos vrbem cùm ventum esset, nuptiæ celebratæ sunt. Rex Vasconum sororis arte delusus bellum comparat, neque Comes recusat. ad confinia vtriusque ditionis dimicatum est. Rex victus in hostis potestatem
959 redactus est, anno nongentesimo quinquagesimo nono. Quo anno, Arabum imperij trecentesimo quinquagesimo, Abderrahmanus Cordubæ Rex in extrema senectute decessit: ad quem sub vitæ finem Sanctius Legionis Rex honestissima legatione missa, cuius legationis Velasco Legionensis Episcopus princeps erat, pro iure initæ olim amicitiæ petijt Pelagij Martyris corpus ad se mitti. id munus magni beneficij loco habiturum. Quod Abderrahmanus facere detrectauit, ab eius filio & successore Alhaca, qui a morte patris sedecim annis regnauit & duobus mensibus, non multo post est impetratum: pacis enim studio, cui deditus erat, vicinis Principibus gratificari cupiebat. Garsias Rex Vasconum cùm Burgis tredecim mensibus in custodia esset detentus, libertati redditus est. Sanctiæ lacrymæ & principum preces insensum Comitis animum peruicere. Therasia Regina impotenti animo fœmina, quoniam fraus in Castellæ Comitem concepta parum successerat, nouas insidias comparare constituit: ac Sanctio filio Legionensi Regi persuadet, Comitem ad generales regni conuentus, quibus de supremis reipublicæ rebus deliberandum erat, euocare. Venit ille inuitus, quia dolum suspicabatur. Rex neque obuiam progreditur, vt ante fecerat, & in genua incumbentem, manum regiam de more osculaturum contumeliosis verbis reiectum, custodiæ mancipari mandat. Ex ea re mœror & luctus subditorum animos occupauit. Sanctia virili animo fœmina, ingenio callido, viri liberandi caussa fingit se Compostellam religionis ergo adire velle. Legione vbi Comes vinctus erat, iter erat. Rex nobilissimæ & propinquæ fœminæ (erat enim matertera) aduentu nunciato factus obuiam,

obuiam, benignè accipit hospitio. Illa humillimis precibus inuisendi virum petit facultatem. Nulla neque honestior petitio esse poterat, neque iustiori de caussa, quàm viri calamitatem subleuandi. Datum à Rege vti ea nocte apud eum maneret. luce dubia Comes vxoris vestibus indutus è custodia emissus est: equoque qui ad eam rem paratus erat in patriam euasit. Sanctia mariti vicaria è carcere Regi nunciat aufugisse Comitem. ne quidquam in fœminam regiam & propinquam sanguine statuat. viro nullum periculum denegare fas esse putare. quæ fecisset ea de caussa, si non laude certè venia digna esse: apud Regem præsertim, cuius præcipua virtus subleuandis calamitosis oppresisque cernitur. Rex dolere primùm sua se spe delusum: deinde animi impetu ad rationem reuocato, regiæ fœminæ pietatem admirari, animique constantiam. Demum cum multo verborum honore collaudatam ad virum splendido comitatu adiuncto deduci iubet. Comes successu lætus, tametsi Rex commisisse videbatur vt hostis loco esset, quod pro equo & accipitre pretium pactus erat, Regem postulat. Summa vsuris immensùm excreuerat. cùm solutio differretur, agros Legionensium euastat. neque prius malis finem facit, quàm abs Rege quæstores missi sunt vt pecuniam Comiti integra fide penderent. Re ad calculos redacta, inuentum regios thesauros soluendo pares non esse. Conuenit vt debiti compensatione, Castella sui iuris esset, neque amplius Legionensium Regum imperium respiceret. Quod
fœdus factum affirmant à partu Virginis anno nongentesimo sexagesimo 965
quinto. Quo anno Maurorũ validæ copiæ in regni fines inuectæ Legionem obsederunt. vnde non leui clade accepta militum qui in præsidio erant, & ciuium virtute repulsi sunt. Ex Oceano maligno nimirum stellarum cõcursu excitata vis flammarum ingens, in terras finitimas effusa & Zamoram vsque perlata, multa oppida & agros incendio deformauit. Garsias Sanctius
Vasconum Rex diem obijt anno nongentesimo sexagesimo sexto. Reliquit 966
ex Therasia vxore Sanctium & Ramirum: filias præterea Vrracam, Ermesildam & Semenam. Quo loco defuncti corpus fuerit tumulatum clam est. In Leirensi monasterio quidam suspicantur. Aluendenses schedæ in castro Sancti Stephani aiunt. Imperium Vasconum Sanctius cognomento Garsias post patrem adeptus est: & cum eo Ramirus frater, exęquata duorum potestate an diuisa ditione incertum. decem amplius annis regnasse Ramirum ex Alueldensi conciliorum libro hac ipsa tempestate descripto satis constat: cælibem & sine prole decessisse magnæ coniecturæ indicant. Sanctius, qui se Pompelonis, Anagari, & Alauæ Regem dixit, vt vetusta diplomata declarant, regnauit annis viginti septem, nulla re memorabilis propter incuriam eius ætatis scriptorum: nisi quòd satis cõstat Cantabriæ ducatum Vasconum regno adiecisse: Triciumq, eius prouinciæ principem ciuitatem Cantabrici imperij sedem ea tẽpestate. religioni amplificandę deditum fuisse, Leirensiq; S. AEmiliani ad Anagarum, D. Ioãnis Rupensis monasterijs agros & oppida insigni liberalitate donasse. Vxorem habuit Vrracam, vnde Garsias Sanctius natus est cognomento Tremulus, quod initio pugnæ vehemẽtius commoueri toto corpore solitus esset, quàm is armorum vsus regiaq, dignitas postulare

 vide-

videretur. quod tamen naturæ vitium, præclaris factis compensare in ipso prælio solitus erat: nullumq; aut prudentis Ducis, aut strenui militis officium prætermittere. Noui motus in Galæcia extiterunt, prouincia in factiones diducta haud idoneo tempore, cùm Maurorum arma lacesserent. de caussa non constat. Regis diligentia tumultus breui compositi, quibusdam factiosis malè mulctatis. alij in Lusitaniæ partem eam pulsi sunt, quæ Regis imperio parebat. Comes quidam Gonsaluus nomine, ingenio prauo, pro Rege eam prouinciam gerebat. Is exulum patrocinium vt susciperet (erat enim partibus infectus) arma in Regem sumpsit, atque ad Durij ripam progressus est. Ibi cùm virtute diffideret, ab ingenij calliditate præsidium petens, humillimis precibus eorum quæ comissa erant veniam impetrat. Erat in omnia Regis familiaria iura assuetus. In pristinum gratiæ locum receptus, incauto Regi pomum medicatum præbet: quo gustato veneni vis per venas diffusa vitalia sensim occupare cœpit. Legionem deduci se curat. desperata salute prope eam vrbem, tertio die ex quo venenum hauserat,
967 extinctus est anno nongentesimo sexagesimo septimo. Corpus in D. Saluatoris illatum. regnauit annis duodecim.

Ramirus eo nomine tertius, Legionensis Rex. Cap. VIII.

THERASIAM Sanctio Regi nupsisse exploratum est: Ramirumq; quinque annos natum ex ea à patris morte relictum, regnum obtinuisse annis quindecim. propter teneram eius ætatem, rerum procuratio penes matrem Reginam & Eluiram (Geloiram alij scribunt) amitam erat, lectissimas fœminas prudentia singulari: tametsi sexus & ætatis despectu magni motus excitati sunt. Hermigildi successorem Sisnandum Compostellanum Præsulem, cùm nobilitate fretus (erat enim Menendi Comitis filius, Gundesindi Episcopi propinquus) ecclesiasticos reditus & facultates turpiter consumeret, Sanctius Rex exauctoratum carceri manciparat: Rodesindo Cellæ nouæ Benedictino monacho in eius locum substituto. erat is regio ex sanguine Guterrio Comite ex Aldara vxore natus. Sisnandus hoc tempore è custodia elapsus, armis Compostellanam ecclesiam occupat, successoremque vltimi suplicij metu perfusum abdicare cogit: redireque in monasterium suum, vbi vitæ reliquum exegit. Fœdus cum Cordubensi Rege initum extabat: nouisque officijs confirmatum erat, cùm Pelagij corpus in noui Regis gratiam Alhaca Cordubensis Rex concessisset: quod in monasterio Sanctij Regis impensa Legione extructum collocatum est: vti ipsi in animo fuerat, sacris exuuijs Martyris ædem augustiorem facere. Id cœnobium Ioannis Baptistæ atque Pelagij olim nomen prætulit, nunc D. Isidoro sacrum. Ea pax hac occasione est violata: Vigilæ, quem Cordubam aufugisse monstratum est, quotidiano conuitio Mauri ad arma contra Castellæ Comitem, vnde tam multæ iniuriæ extabant, excitabantur. Alhaca Rex tametsi pacis quàm belli cupidior erat, suorum vocibus prouocatus, numero-

so exercitu conflato in Castellæ fines inuasit. Sepulueda, Gormatium, Septi-
mancæ, Donniæ expugnatæ: & rerum successu faciente animos fœdere con-
tempto in Legionensium fines penetratum est. Zamora in eo tractu vi
capta, soloque æquata. Quibus malis victus Ferdinandus Comes anno alte-
ro, salutis nongentesimo sexagesimo octauo supremum diem obijt Burgis. 968
Sepultus est ad Aslanciæ ripam in D. Petri monasterio: vbi inscriptiones,
eius & Sanctiæ vxoris nominibus ad aram maximam cum cippis mon-
strantur. Funus non magis apparatu suorum celebre fuit, quàm iustissimis
vniuersæ prouinciæ lacrymis, optimi atque fortissimi Principis, quo Duce
tandiu Christianorum res steterat, interitum deplorantium. Ex duabus vxo-
ribus filios genuit Gonsaluum, Sanctium, Garsiam cognomento Fernan-
dum: nonnulli Petrum & Balduinum addunt. Cæteris aut immatura mor-
te sublatis, aut posthabitis, Garsias Fernandus patri successit: in quo in-
doles erat, & magnarum virtutum semina, quæ breui ad frugem peruene-
runt. reliquit præterea Vrracam filiam, de qua paulò superius non semel
mentio facta est. Eodem tempore Nortmanni, qui in parte Galliæ conse-
derant, cui olim Neustriæ nomen nunc Nortmanniæ, Heruei Remensis
Pontificis opera ante aliquot annos facti Christiani, cùm Hispaniæ littori-
bus assueuissent, comparata instructaque numerosa classe, in Calæciæ oram
excursiones faciunt. vicos, castella, oppida incendunt. multi mortales cum
alia omnis generis præda capti. biennium ea calamitas tenuit. Rex ob te-
neram ætatem, prouinciæ defendendæ non satis cogitationes explicabat.
Sisnandus Compostellanus Præsul, homo armis quam insulis aptior, raptim
collecta incolarum manu ad Fornellos oppidum hostem consecutus, in tu-
multuaria pugna sagitta sauciatus perijt ad quartum Kalen Aprilis, anno
nongentesimo septuagesimo nono. vitæ exitus consentaneus fuit. illud in 979
reliqua vanitate laudatur, quod Compostellæ mœnibus extruendis, ne ho-
stium iniuriæ loci sanctitas opportuna esset, diligenter operam nauauit.
Cæterum Nortmannos præda graues, & impedito agmine procedentes,
Gonsaluus Sanctius Comes ei bello delectus Dux, ad mare improuiso ador-
tus ingenti cæde prostrauit. cecidit Dux ipse Gunderedus. præda & capti-
ui erepti. naues ad vnam captæ, incensæque. magno periculo & solicitudi-
ne Hispania liberata est. Cordubæ per idem tempus Alhaca Rex defunctus
est anno nongentesimo septuagesimo sexto, Arabum trecentesimo sexage-
simo sexto. Quo anno Rasis Maurus commentarios de rebus Hispaniæ Ara-
bicè à se conscriptos Balharabo misit Miramamolino Africæ, eius hortatu
ad scribendum incitatus. Alhacæ inter octo filios ætate minores atq; adeo
pueros Miramamolino auctore, cuius arbitrio controuersia permissa est,
cùm Mauri in Hispania voluntatibus discreparent, successit Hissemus an-
nos natus decem & menses quatuor. regnauit annos triginta tres, menses
quatuor nomine tenus: cùm rerum potestas penes Mahomadem esset vi-
rum industrium, qui Alhagibus, hoc est, Prorex initio dictus est, regni mo-
dò procuratione consensu procerum eius fidei concredita: deinde Alman-
sor, id est, victor, cùm sæpe de hostibus victoriam reportasset. Hinc intesti-

ni motus nati sunt, Rege in ignauia, otio atque voluptatibus desidente, alijs eius nomine imperantibus. Vberrimis Hispaniæ agris, mitissimo cælo, clementibus accolarum ingenijs multum de animorum ferocia mutatum erat, de viribus corporis detractum. neque prius dissidia constiterunt, quàm Hissemus paterno regno spoliatus est. Haud multo meliori loco res nostræ erant. molli educatione, vt inter fœminas Regis mores deprauati erant, animi vigor laxatus. 981 Vrraca vxor, quam duxit anno nongentesimo octogesimo primo, viri potens erat. matris & amitæ Eluiræ virginis sacræ, quarum aliqualis reuerentia vitia comprimebantur, consilia repudiata. Aditu difficilis, verbis procax Calæcos proceres irritauit maximè, feroci homines ingenio. Ab his gradibus suis cõtemptui esse cœpit. malè cogitantibus rempublicam cõturbandi occasio suppeditata est. A Calæcis, vti necesse erat, initium rebellandi factum. Veremundus Regis patruelis, Ordonij Regis eo nomine tertij filius, tumultuantibus ducem se præbuit spe paterni regni, quod iniuria ablatum erat, armis recuperandi. Ramirus suo periculo à torpore excitatus tandem, hostibus occurrit. vno & altero anno, vario successu bellum geritur, scissis regni studijs in ambos: ad extremum æquo marte pugnatum ad Portellam Arenariam (id oppido nomen prope Monterrosum est). multi vtrinque cadunt. à neutris victoria stetit. ab armis ita secundum prælium discessum, vt Calæcia in Veremundi potestate maneret, Compostella noui regni sede. Pelagius Lucensis Episcopus, eius vrbis Veremundi ex voluntate Pontifex creatur, natus Roderico Comite, prauis moribus. Itaque loco excidit. Petrus Mansorius monachus Abbasque virtute spectata, in Pelagij locum subrogatus est. hoc Pontifice templo Compostellano restituta sunt quæcunque iniuria superiorum temporum erant ablata. Rodericus Comes filij restituendi caussa, Mauros in prouinciam euocat. miserabilis rerum facies, & ludibrium religionis Christianæ. barbarico impetu atque armis Calæcia vehementer infestata. Compostella ipsa capta, templi paries ad terram prostratus. ab Apostoli sepulcro temperatum, qua de caussa incertum: nisi quod satis constat, suam sedem suumque templum Iacobum Apostolum esse tutatum, & illatæ iniuriæ grauia exegisse piacula. corruptis intestinis dissenteriæ morbus toto exercitu vagatus, magnam partem cum ingenti dolore consumpsit. Almansor ipse, tantæ cladis ecqua caussa esse videretur ex quodam percontanti cùm esset responsum: vnum è discipulis filij Mariæ loco sepultum, arrepta fuga redire in patriam contendit. Verùm in Celtiberis ad Medinam Celinam nobile oppidum, simili fato consumptus est. Alia parte repetitis expeditionibus Mauri multa oppida nostris eripuere Gormatium prope Vxamam, atque Atiensam, in Vaccæis Septimancas longa obsidione fatigatis incolis victoque acie Ramiro Rege, cùm ad dissipandam obsidionem accurrisset. nunquam maiori in periculo res Christiana fuit ex quo resurgere cœperat in Hispania, nostris discordia scissis, Albagibo magni nominis Duce cuncta pro Regibus Cordubæ administrante, implacabili odio nominis Christiani. Compostellani quidem templi paries discedentibus barbaris Veremundi Regis, & Petri Mansorij Ponti-

Pontificis diligentia instauratur, & Mauricæ superstitionis sordibus procuratis, templum ex Christiano ritu, solenni cæremonia expiatur. Petro in eius ecclesiæ episcopatu Pelagius Diacius successit, ex iudice profano repente Episcopus factus, malis artibus vique. & hoc deiecto, quoniam insolentes mores erant, superbæ aures, frater Vimara suffectus vita simili, siue casu siue proditione in flumine Minio perijt. Vitio illorum temporum mores sacerdotum in leuitatem incubuerant maximè, non in Hispania tantùm, sed in alijs etiam orbis terræ partibus. Romaque ipsa, quæ caput & domicilium sanctitatis esse consueuit, grauissimo schismate exagitabatur, Bonifacio, Benedicto, & Ioanne per hæc tempora, de pontificatu contendentibus. Morum prauitas quanta fuerit ex Luitprando Ticinensi Diacono, qui visa in historiam retulit, cognoscere licet. Vimaræ alius ex eadem familia successor est datus, cuius nomen memoriæ proditum non est (Isquariam nonnulli codices habent suspicor falsò). Is duobus consanguineis, nihilo sanior cùm esset, Regis iussu carceri est mancipatus. Ad Ramirum redeamus, quem otium & ignauia exitiale in Principibus malum, ad vitæ exitum tenuerunt. Obijt Legione anno nongentesimo octogesimo secundo. 982
Sepultus est in Destrianæ monasterio, quod in Ornensi valle. S. Michaelis nomine à Ramiro auo extructum fuisse monstratum est. vnde Ferdinandi eo nomine secundi iussu, post ducentos circiter annos in Asturicæ templum maximum migrauit. Sampyrus Asturicensis Episcopus, vnde pleraq; mutuati sumus, hic finem scribendi fecit. Progreditur Pelagius Ouetensis Episcopus, qui Alfonso Imperatore vixit. vtriusque fidem, quoniam plerisque rebus interfuerunt, certissimam arbitramur, Sampyri maiorem.

Veremundus Podagricus Legionensis Rex. Cap. IX.

RAMIRI obitu, regni successio ad Veremundum eo nomine secundum deuoluta est, tum lege, cùm defuncti sine liberis Regis Veremundus patruelis esset, tum necessitate: quoniam regni partem armis occupatam obtinebat. regnauit annis septendecim, neruis æger, vnde illi Podagrici cognomentum. Priscas leges Gothorum nouo edicto sanxit: & Pontificum Romanorum responsa, vt secundum ea ius redderetur, sanctissima lege statuit. Verùm priusquam huius Regis res gestas ordine explicare incipimus, ad Garsiam Fernandum Castellæ Comitem reuocanda narratio est. A quo satis constat initi principatus initio, cum Mauris ad Gormatium oppidum, ipsamq; Durij ripam acie dimicatum. cæsi profligatique hostes haud exiguo numero. Accidit in eo prælio, quod memoriæ prodendum esse videtur, vt Ferdinandus Antolinus vir nobilis & religionis cultui deditus, rei diuinæ procurandæ caussa, quod semper ante pugnam facere consueuerat, maneret in templo dum ab alijs dimicatum est. Numini quàm grata eius viri pietas esset, miraculo indicatum. ipso in templo primùm, deinde domi ignominiæ metu residente latitanteque, eius specie quidam, Genius scilicet bonus, inter primos for-

titer pugnare viſus eſt: vt eius diei victoria Antolino potiſsimùm tribueretur. recentia vulnerum veſtigia, & ſanguinis maculæ in equo & in armi-inuenta miraculum confirmarunt: reque omni prodita, Antolini innocens tia virtuſque illuſtrior euaſit. Garſias Comes hoc profligato bello, duas vxores duxiſſe memoratur, priorem Argentinam nomine, formæ dignitate captus, quam pater nobili loco Francus Compoſtellam religionis cauſſa, ipſam & matrem ducebat. Sexto à nuptijs anno, cum vir ex morbo decumberet, initi coniugij tædio, an patriæ cupiditate procerem quemdam Francum è Compoſtella redeuntem in Galliam ſecuta eſt. Sic noſtrates hiſtoriæ affirmant. Garſias Comes Egidio & Ferdinando viris principibus, reipublicæ procuratione demandata, in eam Galliæ partem mutata veſte contendit, vbi Argentinam morari exploratum habebat. Erat Argentinæ priuigna nomine Sanctia, ex priuata, vt fit, contentione nouercæ infenſa. Ab hac ſpe nuptiarum iniecta, ſiue fœminei ingenij leuitate, Comiti aditus in ædes præbitus. Argentina & adultero in ſtrato obtruncatis Garſiam in Hiſpaniam ſecuta eſt. Nuptiæ magno apparatu & gratulatione Burgis celebratæ. Plerique totius huius narrationis fidem eleuant, & Garſiæ vxorem Oniam dictam affirmant. S. Saluatoris Oniæ argumento, quod monaſterium de vxoris nomine memorant à Garſia Fernando Comite Caſtellæ conſtitutum. alij Abbam, vt ſepulcrorum ad Aſlanciam & Cardeniam veſtutæ inſcriptiones oſtendunt. verum quis certò diſpiciat? nos tantam varietatem admirari magis, quàm quid potiſsimùm ſequeremur habebamus. Neque multò maiori fide traditur Maurorum irruptione, quo tempore Comes abfuit, cum Burgos vſque progreſsi eſſent, S. Petri Cardeniæ monaſterium euerſum, monachos trucidatos: quod alij ante centum annos contigiſſe ponunt. niſi fortaſsis bis eadem calamitas extitit. In Riuogia oppido Boſca, Nunilo & Alodia ſorores germanæ, ob fidei conſtantiam ferro occubuere. corpora Bononiam, quæ vrbs in Galliæ Ciſalpinæ parte eſt, translata fuiſſe nonnulli affirmant: reſiſtunt alij, vti ante dictum eſt. Præterea Victor in oppido Cereſo Burgenſis agri natus, & Euroſia virgo ſimili ſupplicio conſumpti. Euroſiæ corpus ad Iaccam vrbem in Lacetanis, Victoris ſepulcrū in municipio Villorado colitur anniuerſarijs ſacris. Barbari enim hac tempeſtate, non cum hominibus tantùm bellum gerere, ſed cum cælo etiam, & Chriſtiana ſanctitate dimicare videbantur. Neque deerant viri, fœminæ præſtanti magnitudine animi, qui ſe pro religione patria in certamen offerrent, ſuoque ſanguine veritati ſuſceptæ darent teſtimonium præclarum. Efferæ gentis immanitatem atque arrogantiam ſeueriſsimis ſupplicijs diuinum ſæpe numen vindicabat. et fermè vbi impietatis exemplum, ibi animaduerſionis documentum deterrendis impijs, pijs confirmandis extabat. vti Alcorrexi Hiſpalenſi Regulo accidit eadem tempeſtate. Is Ordonio Rege per Luſitaniæ fines in Calæciam inuectus, Compoſtellam vrbem euertit in Calæcis primariam auguſtamque ipſa loci ſanctitate. impij auſus continuò cælitus vindicati. Morbi lues repentè exorta graſſataque omnem exercitum conſumpſit. perpauci incolumes redierant

dierunt in patriam, diuinæ vindictæ præcones, testes deformes acceptæ calamitatis. Eo periculo sublato nouæ calamitates extiterunt: atque adeò vt nullæ maiores ex quo resurgere cœpit Hispania. Væcordi Principum dissidio Ordonij Regis & Garsiæ Comitis, in quibus præsidium esse rebus asperis debuit, in ea mala præcipitatum. Cordubæ Mahometes Alhagibus Issemi Regis nomine, arbitratu suo rem Mauricam administrabat, magni nominis Dux, bello paceque prudentia singulari. Erat is studio incensus nominis Christiani opprimendi. graue erat piorum imperium in Hispania proferri, vires Mauricas consenescere, ludibrioque gentis nomen esse. ægro animo atque incenso faces addebat Vigila, is quem Ferdinando Gonsaluo Comite ad Mauros profugisse monstratum est, nulla patriæ religionis cura, præ vtilitate priuata, præq; studio vindictæ. Contractis Maurorum copijs, adiunctaque Christianorum manu, quæ Vigilæ auctoritatem secuta erat, in Christianorum terras inuadit. Durioque transmisso, qui fluuius vtriusque nationis extremus limes diu fuit, (vnde locis Extremaduræ nomen in aliam partem consequenti tempore deriuatum) ad Asturæ fluminis, quò Legio in Asturibus alluitur, ripam castra posita. Veremundus viribus impar raptim collecto exercitu, improuisò in hostes impetum facit, neglectis custodijs, & omnia magis quàm nostrorum aduentum expectantes. irrumpitur in castra. tumultus persimilis pugna fuit. plerique inermes cadunt. Vt quemque fors conglobauerat, Maurorum turma pro castris aut inter impedimenta dimicabat. alij fugere, alij arma capere. magna pars vulnerati aut occisi sunt. Rem inclinatam & periculo proximam Maurus Dux prudentia restituit. in diuersa parte aciem suorum instruit. inducitque in Christianos. Hostium illi impetum non tulerunt totis castris palantes, exiguo numero, & longo pugnæ labore defatigati. Conuersa repentè belli fortuna qui vicisse videbantur, fugæ se mandant. Insistunt barbari fugientium tergis. pauci integri, magna pars confecti vulneribus Legionem, tenent: venissetque ea vrbs in hostium potestatem, ni propter anni tempus hibernum frigoris & pluuiarum iniurias ab obsidione recedere cōpulsi essent magna gloria parta, spolijs & præda onusti, certique bellum repetere cùm primùm se anni tempus aperuisset. Veremundus Rex periculo permotus, neque satis vrbis munitione confisus, Sanctorum reliquias, Regumque corpora, ne hosti ludibrio essent, Ouetum transferenda curauit. Ipse eodem se contulit: Legionis muniendæ defendendæque Guillelmo Gonsaluo Comiti cura demandata. pugnatum ad Asturam est anno nongentesimo 984
octogesimo quarto. Quo anno Myro Gerundensis Episcopus, Myronis Comitis Barcinonensis filius supremum diem obijt. Maurorum præterea valida manus per eum terrarum tractum vagata (tantus belli ardor incesserat) Borellum Myronis patruelem ad Moncadam arcem acie superarunt. è nostris supra quingentos desiderati. reliqui cum Borello Comite Barcinonem sese ex fuga receperunt. Proximus annus nongentesimus octogesimus quin- 985
tus insignis fuit duorum principum vrbium casu, Legionis & Barcinonis. Barcino Kalen. Iulijs, feria quarta, Indictione tertia, à Mauris obsessa, ijs

qui

qui Borellum acie vicerant, capta eſt eius menſis die ſexta. plerique ciues Cordubam in ſeruitutem abacti. breui tamen Barcino ad Chriſtianorum ditionem reuocata eſt, cùm Borellus priuſquã caperetur ex ea vrbe elapſus, ad colligenda auxilia Minoreſæ & vicinis locis delectu habito, iuſtum exercitum conflaſſet. Supremum diem octo poſt annos obijt, Raymundo & Armengaudo ex duabus vxoribus Ledgardi & Aymerudi relictis. Raymundo Barcinonis principatum teſtamento legauit: Armengaudum Vrgeliæ Comitem eſſe voluit, Armengaudorum nobiliſsimæ familiæ in Catalaunis conditorem: quæ bello ſpectatos Duces conſequenti tempore haud exiguo numero dedit. Legionem Mahomad Alhagibus numeroſo conflato exercitu denuo petijt, propoſiti tenax, & ſuperioris belli ſucceſſu ferocior quàm antea. Annum ferme circumſeſſa ea ciuitas eſt. muris continenti ictu machinarum quaſſatis, ad Occaſum & Meridiem aditus ab hoſte patefactus eſt. Quantum in vnius viri virtute præſidij ſit, Guillelmi Præfecti exemplo cognitum eſt: qui continenti tot menſium labore, viribus fractus ex morbo cùm decumberet, periculo renunciato lectica ſe ad eam muri partem deferri iuſsit, vbi maxime laborabatur. Suos hortatur vti magno animo reſiſtant: fugæ locum ne ignauis quidem fore: armis ſalutem, patriam, religionem, libertatem, coniuges, filios tuendos. Niſi defenſa vrbe, quæ ſpes irritatis continenti labore hoſtibus, nullo perfugio? Sæpe à paucis æquo campo Chriſtianis impiorum multitudinem profligatam. Cælitum opem inuocarent. idoneo tempore haud dubiè affuturam. His verbis confirmati milites triduo hoſtes aditu prohibuere. poſtquam ijs diebus exactis captam vrbem Præfectus, ſeque cum paucis relictum videt, memor virtutis priſtinæ, memor nominis Chriſtiani, in confertiſsimos hoſtes rapitur, ibiq; pugnans cadit. barbari ſuorum cæde & temporis diuturnitate incitati, nullo neque ætatis neque ſexus diſcrimine in multitudinem ſæuierunt. Vrbs direpta, euerſaque mœnia, & propugnacula ad terram proſtrata. Eandem calamitatem Aſturica paſſa eſt, Valẽtia Campeſtris, S. Facundi monaſterium, Gordonium, Alba, Luna, aliaq; oppida & pagi, qua incenſa euerſaq;, quà vi capta atq; direpta. Eodem belli impetu in Caſtellę finibus Vxama, Valeranica, Atiẽſa expugnatæ, incendio & direptionibus deformatæ. Neque reſiſti poterat. tantus furor Chriſtianorum animos inuaſerat, vt cùm tantum externi belli eſſet, cõuerſo in ſe ferro væcordes atq; amentes rem Chriſtianam inteſtinis diſsidijs conficerent. Nam ſequenti mox anno ſeptem nobiliſsimi fratres Laræ reguli (vulgò Laræ Infantes dicimus) Roderici Velaſquij perfidia perierunt, nullo propinquitatis reſpectu: erant enim ex ipſius ſorore nati, nomine Sanctia. Paternum genus ad Caſtellæ Comites & Didacum Porcellum referebant. ex cuius filia, vt ſuperius eſt demonſtratum, & Nunnio Belchide, præter Nunnium Raſuram Comitis Garſiæ Fernandi proauum, Guſtius Gonſaluus natus eſt. Ex hoc Gonſaluus Guſtius Salarum Laræ regulus, pater horum ſeptem fratrum. qui ſeptem fratres non magis in Hiſpanica hiſtoria virtutis fama, quàm infelici exitu nobiles fuerunt. Eodem die à Garſia Comite militiæ honore donati ſunt, more & cæremonia per ea ſecula inter Chriſtianos

nos solenni. Accidit vt Rodericus Velasquius Byllareni regulus vxorem nomine Lambram ex Viruescano tractu duceret, principi loco fœminam. nuptiæ Burgis celebratæ. affuit Garsias Fernandus Comes, & septem fratres cum patre Gonsaluo Gustio. Exarsit non magna de caussa rixa inter Gonsaluum natu minimum inter fratres, & Lambræ propinquum Aluarum Sanctium, haud memorabili euentu: nisi quòd Lambra ea iniuria violatam se esse interpretata, ad Barbadillum oppidum, quò honoris gratia deducta a fratribus erat, vindictæ studio mandauit seruo vti cucumerem sanguine delibutum in Gonsaluum iactaret: quo facto atrox iniuria Hispanorum more continebatur. Seruus in ipso Lambræ sinu trucidatus. Rodericus Velasquius de tota re factus certior, nam aberat reipublicæ procurandæ caussa, iniuriæ impatiens & vxoris conuitio fatigatus, de vindicandis fratribus cogitare cœpit. Optimum visum est in pacis & beneuolentiæ simulatione, quo nihil est exitialius, insidias tendere. In primis Gonsaluus Gustius Cordubam legatur, per speciem pecunias exigendi, quas Rex barbarus erat pollicitus: re vt procul à patria interficeretur: quod litteris Arabicè scriptis Regem vt faceret deprecabatur. Ille viri caniciem miseratus, an humanitatis respectu, ab innocentis cæde abstinuit, carceri mancipare satis habuit. liberior custodia erat, & Regis sorori ad vinctum patebat aditus: ex qua consuetudine Mudarram Gonsaluum natum memorant, Manricorum familiæ in Hispania nobilissimæ parentem auctoremque. Gonsalui calamitate haud satis ferox Roderici animus mitigatus est. ad Almenaram in Arauianæ campis ad Gauni montis radices, quæ forsitan Antonino Barbariana fuit, in dispositas Maurorum insidias septem fratres per speciem Maurorum fines inuadendi, securos inducit, vt nullo tali metu securos. Tametsi Nunnius Sallidus, quo institutore educati erant, fraudem subodoratus, in exitium festinantes morari conatus est, frustra cùm fata vrgerent. ducenti equites sequebantur, impar Maurorum numero manus. Itaque ab hostibus circumuenti, cùm multos ipsi peremissent, atque illud in primis cauerent ne inulti animam ponerent, neu capti superiorem gloriam & generis nobilitatem seruitute fœdarent: fortium virorum more pugnantes, cruentam atque luctuosam victoriam barbaris reliquere. ipsi ad vnum cecidere cum Sallido pædagogo. Cæsorum capita fratrum Cordubam missa, gratum Regi barbaro munus, seni patri triste spectaculum: cùm fluentia tabo oculis explorare & cognoscere iussus esset. nonnullo vt in malis commodo: successit enim ex ea re Regis humanitas, dimissusque in patriam est. Stupro genitus Mudarra, cùm quartumdecimum ætatis annum natus, agente matre ad patrem abijsset, Roderici nece fratrum iniuriam vltus est. Lambra penes quam maior culpa erat, lapidibus obruta igneque consumpta. Ea fratrum vindicta, Sanctiæ nouercæ, & verò gentilium suorum gratiam promeruit, vsque eo vt paternæ ditionis hæres fuerit institutus, addita etiam Sanctiæ nouercæ adoptione, cuius hic ritus fuit, rudis quidem sed insignis. Quo die nostra sacra suscepit, & balteo militari donatus à Garsia Fernando Comite Castellæ est, nouercæ amplissimi indusij manica acceptus, collari etiam indusij capiti inserto, ad-

ditoque

ditoque osculo in familiam transijt. Ex eo more vulgare prouerbium manauit, Ingressus manica, collari tandem egreditur: de eo qui ad familiaritatem admissus maiora sibi indies sumit. Mudarræ filius Ordonius fuit, nepos Iacobus Ordonius à Lara, is cum quo Ariæ Gonsalui filij, vt patriam perduellionis crimine liberarent, quasi publico consilio Rex Sanctius à Vellido Ataulpho venabuli ictu confossus esset, ex prouocatione dimicarunt. Iacobi Ordonij filius fuit Petrus, Vrracæ olim Reginæ amoribus nobilis, nepos Amalaricus à Lara Molinæ regulus, vnde Manricorum gens, & Regum Lusitanorum maternum genus, Malfada Amaliarci filia, Alfonsi Lusitaniæ Regis eo nomine primi coniuge. Verùm de his aliquanto post sermo recurret. Ad D. Petri Aslantiæ intra monasterij septa, Mudarræ sepultura mõstratur. de septem fratrum tumulo, eius cœnobij, & S. AEmiliani Cucullati monachis lis est, nullo arbitro qui litigantes componat. Quiescebat fessa malis Hispania, magisque facultas deerat, quàm voluntas tumultuandi. tandiu quies stetit, donec septimo demum anno ex quo Laræ fratres interem-
993 pti sunt, salutis nongentesimo nonagesimo tertio, Mauri noua expeditione suscepta, Lusitaniæ terras vastarũt: atq; ea parte in Calæciam inuecti, Compostellam vrbem vi expugnarunt incenderuntque. ne ab ipso quidem Iacobi Apostoli sepulcro impia sæuitia temperasset, ni repentinus fulgor excitatus diuinitùs impios conatus repressisset. templi tamen campanæ, vt de superatis Christianis trophæi instar essent, Cordubam ablatæ, diu in summo Maurorum templo lampadum vsum præbuerunt. Consecuta mox diuina vindicta, quà dissenteriæ morbo, quà pestis lue, quà Veremundi gladio consumpti nouissimum agmen carpentis, & locis omnibus in reditu prementis. pauci in patriam incolumes redierunt. vniuersæ etiam expeditionis ductor euasit Mahomades Alhagibus: qui toties impunè Christianorum fines inuaserat. Eodem anno Rex Vasconum Sanctius Garsias defunctus est. Succesit Garsias Sanctius cognomẽto Tremulus, vt est superius indicatum. Regnauit annis septem, laude bellica clarus, ingenio liberali, ac verò in largitiones profuso: quarum nisi modus adsit, in perniciem vertuntur fonte ipso, publico ærario exhausto (vti Sanctio accidit) & necessitudine imposita eius supplẽdi caussa, noua vectigalia imperandi. In S. AEmiliani tabularijs huius Regis diplomata extant: quibus quanta fides tribuenda sit, quisque ex suo iudicio statuat. Inde intelligitur Sanctio fratrem fuisse Gõsaluum, & cum Vrraca matre Aragoniæ regnum tenuisse. quæ si vera sunt, aut temporarius principatus fuit, aut eo sine prole defuncto ad fratrem & posteros imperium redijt. Omnino Veremundus Legionensis Rex clade Maurorum lætus, atque ex superiori successu cogitans si Christianorum arma, quorum ex discordia tantæ calamitates natæ erant, in vnum fœdus & quasi corpus conspirarent, rem Mauricam opprimi posse: missis legationibus, Vasconum Regem, & Castellæ Comitem Garsiam ad sociandas vires solicitauit. Debere eos communi Christiani nominis periculo moueri, & iniurias, si quæ priuatim existerent, patriæ saluti condonare. Nefarios barbaræ gentis conatus communibus armis vindicarent. Ijs legationibus atque postulatis iustissimis vterq; Princeps

Princeps facilè annuit. magnis delectibus ex tribus nationibus, numerosus exercitus collectus est. Rex Vasconum abfuit, noui scilicet regni rebus componendis districtus. Veremundus Rex, tametsi neruis æger erat, lectica delatus, & cum eo Garsias Gomes, aduersus Mauros profecti sunt. quos superioris cladis sanandæ caussa, nouas copias conscribere, atque Corduba egressos esse nunciatum erat: & Galæciæ agris vastatis, direptis oppidis in Castellam impetus vertebatur. Ad oppidum Calacanasorium ad Castellæ & Legionis confines situm, castra castris collata. acre prælium fuit. noctis caligine dirempta pugna est. multi ex vtraque parte ceciderunt, dubia victoria. nisi quòd Mauri per occultam tesseram sequenti nocte profectione denunciata, peiora tulisse, ac verò nostrorum virtute esse superatos confessi sunt, cùm fugæ similis profectio esset: quòd spolia in castris relicta & strages rerum festinandi studio, toto itinere abiectarum magis etiam declarabant. Tanta Alhagibi Ducis impatientia, vt ex rei malæ gestæ dolore, in valle Begalcoraxo obstinata inedia vitam finijsse feratur anno nongentesimo nonagesimo octauo: cùm rem Mauricam procurasset pro otioso Rege 998
& ignauo totis viginti quinque annis. vir acer, minimèque otium patiens bis & quinquagies in Christianorum ditionem armis inuasit, sæpe victor. Qua die ad Calacanasorium pugnatum est, quidam piscatoris habitu Cordubæ ad Bætis ripam tanta locorum longinquitate, cecinisse fertur, voce flebili, nunc Arabica, nunc Hispanica lingua modos mutando: Ad Calacanasorium amisit Almansor tympanum. vnde in specie hominis à genio malo victoriam euulgatam suspicati sunt: præsertim inter manus effugiente vmbra, cùm ciues Cordubēses tenere conarentur. Corpus defuncti Medinam Celinam delatum. Successit anno Arabum trecentesimo nonagesimo tertio, ipso quo defunctus est pater, in regni procuratione filius Abdelmelicus: tenuitque gentis principatum sex annis & octo mensibus. Quo ex tempore Maurorum regnum, quod Mahomadis virtute steterat (tantum in vnius viri capite opis plerunque situm est) in occasum apertè cœpit inclinare. intestina dissidia magnorum imperiorum labes, exitio fuere. Abdelmelicus otij quàm belli cupidior, fatalis discordiæ semina, quę comprimi debuissent negligere visus est. aggressus quidem à morte patris bello Christianos lacessere, magnum terrorem incusserat: Legioneque quidquid ex superiori excidio remanserat, aut noua cura instauratum erat, Abdelmelici impetu disturbatum. lætior tamen principijs, quàm exitu ea Mauris expeditio fuit. Garsiæ enim Comitis aduentu terga vertere compulsi sunt: atque numero imminuto in patriam exacti. Tanta deinde desperatione, vt à cogitatione belli inferendi, Abdelmelico rerum potiente cessatum fuerit. Nostris rei bene gestæ fructus syncerus non fuit, annonæ angustia, quam pluuiarum malignitas attulit grauissimam. Gudesteus Ouetensis Episcopus, tertio iam anno in vinculis erat iussu Regis, nimirum credulas aures præbere soliti prauorum hominū criminationibus. Ea res in religionem à populo vertebatur. viri sancti, innocentis Episcopi calumniam interpretabantur præsenti malo lui: & nisi mutarent, pestis luem futuram ominabantur. res ad

seditionem spectabat. Nam multitudo religione imbuta faciliùs sacerdoti-
bus quàm regibus paret. emissus ergo Gudesteus è carcere est. Annum qui à
999 Christi ortu fuit nongentesimus nonagesimus nonus, annonæ caritate fœ-
dum, Veremundi etiam Regis obitus insigniuit. ad Beritium oppidum poda
græ doloribus, quibus diu obnoxius fuerat, oppressus est. sepultus in Villabo-
na, inde Legione post annos viginti tres in Ioannis Baptistæ æde tumulatus
est. Duas vxores habuit, Velasquitam & Eluiram. Velasquitam licentia il-
lorum temporum magis, quàm ex Christianæ legis permissu, repudiauit, sus-
cepta ex ea filia Christina. ex Eluira Alfonsum genuit & Therasiam. Iunior
ex duabus sororibus stupri cõsuetudine Ordonium & Eluiram & Sanctiam.
Christina filiorum Ordonij natu maxima Ordonio nupsit, cui cognomen
Cæco fuit, ex regio sanguine. Ex hoc coniugio Alfonsus, Ordonius & Pela-
gius nati sunt, præterea Alfonsa vxor Pelagij cognomẽto Diaconi. Pelagius
Froilæ Regis eo nomine secundi nepos fuit ex filio notho Froila. Ex Pela-
gio & Alfonsa Petrus, Ordonius, Pelagius, & Nunnius, atque Therasia pro-
gnati: vnde Carrionis Comites bello spectati Duces, domi atque militiæ
clari prodierunt, quod alio loco explicandum est. ad rationem temporum
redeamus. Pelagius Ouetensis, Lucasque Veremundo tribuunt, quæ de
Ataulpho Compostellano Episcopo superiùs commemorata sunt, feroci
tauro obiectum, incolumem euasisse. nobis Compostellanæ historiæ potior
fides: & mutata tempora indicio erat, nullum Ataulphum nomine per hos
annos Compostellæ Episcopum fuisse.

Alfonsus eo nomine quintus Legionensis Rex. Cap. X.

LFONSI minorem ætatem Melendus Gonsaluus Calæciæ
Comes, eiusque vxor nomine Maior, Veremundi patris iussu
gubernandam susceperant, regijsque moribus imbuendam.
Alumno cùm quinque annos natus esset, Rege renunciato, rem
publicam eximia fide procurarunt: sic pater moriens testamẽ-
to mandauit, sic omnes regni ordines sanxerunt. ætate confirmata quo ma-
ior esset auctoritas, & operæpretium æducationis tutelæq; constaret, eorum
filia nomine Eluira Regi connubio iuncta est: vnde Veremundus & Sanctia
nati. Regnauit annis viginti nouem. Altero regni anno, qui ab ortu Christi
1000 secularis maximus fuit, Sanctio Tremulo Vasconum Rege defuncto, succeſsit
filius ex Semena vxore (hallucinantur qui Cõstantiam, Eluiram, aut Stepha-
niam dicunt) patri cognominis Sanctius: quem Sanctius Leirensis Abbas in
minori ætate optimis præceptis excoluit, & omni liberali doctrina infor-
mauit. Regnauit annis quatuor & triginta, ijs virtutibus insignis, quæ illi
Maioris cognomen pepererunt. præcipua felicitate vniuersam Hispaniam,
quàm latè Christianæ ditionis fines extendebantur, sub vnum ferme im-
perium reuocauit. tametsi non optimo consilio, tributum in partes maiesta-
te & viribus imminutis, filijs reliquit. Vtriusque Christiani regni quantum
quietæ res erant, eorum prouidentia qui ad reipublicæ gubernacula sedebãt,
tan-

tantopere Castellæ arma primùm hac tempestate mota sunt, deinde Mauro-
rum. gens vtraque intestinis dissidijs tumultuata agebatur in præceps. San-
ctius Garsias ab auctoritate patris Garsiæ Fernandi Comitis discessit, in-
certum qua de caussa. prauo homines ingenio nunquam desunt alternis cri-
minationibus discordiæ flammam excitantes. Fortè Sanctius paterni impe-
rij diuturnitate fessus, tantum facinus est aggressus, graue arbitratus paucos
annos, quot in illam ætatem cadere poterant, expectare. Ad arma ventum:
scissisque gentis studijs inter patrem & filium, vires imperij debilitatæ
sunt. Ea res Mauros non latuit: prouinciam esse in armis, diuisam nobili-
tatem, diuisum populum, suas vtrique parti clientelas. Nihil propius factum
quàm vt pars cum parte confligeret. id ne accideret Maurorum aduentu
factum. Eo impetu, Abula tardis principijs ab excidio resurgens, euersa
denuò est. Clunia & Gormatium in Vxamensi agro eandem cladem per-
tulere. In magno periculo res erant: neque externo tamen metu commo-
ta factionis studia remittebant. Garsias Fernandus clade suorum prouo-
catus, cum parte hosti procedit obuiam. atrox dimicatio fuit. victus Co-
mes in hostium potestatem venit, ijs acceptis in pugna vulneribus ex quibus
obijt. tenuit Castellæ principatum octo & triginta circiter annos: rerum ge
starum magnitudine & gloria patri non impar. fortuna vitam eripuit, no-
minis famam & claritatem non eripuit. Corpus ingenti summa redemptum
in Cardeniæ monasterio D. Petri tumulatum. pugnatum est anno millesi- 1006
mo sexto. Garsiæ filia fuit, Vrraca nomine in Cosmæ & Damiani mona-
sterio ad Couarruuias municipium virgo sacra. Id monasterium à patre
Garsia sua impensa ab imo totum extructum, amplissimis prædijs, opi-
mis reditibus locupletatum, multaque veste pretiosa exornatum ea lege est,
vt si quæ virgo ex ipsius posteritate nuptias respueret, eius monasterij redi-
tibus vitam sustentaret. Sanctius Garsiæ filius, extincto patre in principa-
tu successit, hac vna iniuria, quod à patre defecerit, & acceptæ cladi oc-
casionem præbuerit, infamis. cætera pius, magnisq; corporis & animi vir-
tutibus. Cordubæ eodem tempore Abdelmelicus Alhagibus obijt. successit
in magistratu Abderrahmanus, ingenio prauo ignauoque: quem ignomi-
niæ caussa vulgò Santiolum vocare soliti erant. hoc intra quintum mensem
sublato, Mahomad Almahadius correptis armis Hissemum Regem otio
torpentem, sagina inutilem, neque sua virtute sed aliena ope stantem ce-
pit: & occisum prædicans alio ei simillimo iugulato, regnum inuasit Ara-
bum anno quadringentesimo. Almahadium, Hissèmi propinquus Zule-
ma ex Africa veniens factionis copijs, & Sanctij Castellæ Comitis vi-
ribus adiutus, prælio ad Cordubam vicit. quinque & triginta Mauro-
rum millia ceciderunt, robur exercitus Maurici, vnde ruere in præceps
cœpit. Sanctij Comitis virtute & industria potissimùm victoria con-
stitit. Almahadius intra vrbem inclusus, quod ad supremos casus re-
medium prouiderat, Hissemum ex latebris vbi vinctus fuerat, in lucem
produxit, hortatus vt legitimum imperium externo atque inimico præ-
ferrent. Præoccupati metu ciuium animi, hortationes eius & monita

respuebant. Itaque vrbe relicta æmulo, Toletum fuga abijt. pro Almahadio, Almaharius Alhagibus constitutus erat. Is aduersus Christianorum vires, à Christianis auxilia petiturus, Catalaunos supplex adijt. Omnibus precibus, vt vires conferant orat. nauatæ operæ ingentia præmia proponit. Raymundus Barcinonensis & Armengaudus Vrgeliæ Comites cum valida suorum manu barbari fidem secuti, se ijs copijs adiunxerunt, quas interim Almahadius Toleti & vicinis locis conscripserat numerosas & validas. Nouem Christianorum millia sub signis erant, Maurorum quatuor & triginta. ad Acanatalhacaram quadragesimo ab vrbe Corduba lapide (nunc Albacarum oppidum, decem & sex passuum millibus Corduba distat) castra castris collata. graue & anceps prælium fuit. vtraque cornua vicerunt. Zulema & Sanctius initio multos ex hostium numero peremerunt. In his Arnulphus Ausæ, Aetius Barcinonis, Otho Gerundæ Pontifices, quod nefas erat & dedecus pro barbaris viros sacratos bellum gerere, in primo conflictu ceciderunt. ipse Vrgeliæ Comes peremptus est. Almahadius rem suorum inclinatam virtute restituit, victoriamque hostibus de manu eripuit. Victus Zulema Asafram primùm aufugit: deinde loci munitione diffidens longinqua fuga se tegere constituit. Anno Arabum qua-
1010 dringentesimo quarto, salutis millesimo decimo, regnum Almahadio cessit: tametsi Alhamerij ex voluntate cuncta procedebant, belli pacisque consilia. haud diuturnum imperium fuit. Nam Raymundo Barcinonensi in quo præsidium erat, profecto Alhamerij proditione occubuit. Hissemus tot annorum Rex in regnum restitutus. Alhamadij caput ad Zulemam missum (ad Citauam oppidum, quorsum res motæ euaderent, expectantem) si fortè hoste sublato, Hissemi Regis, pro quo arma suscipere visus erat, imperium agnosceret. Verùm is regnandi ambitione exæstuans, cuius dulcedinem prægustarat, fallax bonum, blandaque specie ingentia tegens mala, vires vndique contrahebat, prædasque identidem de finitimis agebat. Abenhumeiæ factio in Zulemam propensa, Hissemi opprimendi consilia agitabat. fecissetque ni indicio facto insidiæ vitatæ essent. Zulema ea spe deiectus, à Sanctio Comite pro iure initæ olim amicitiæ auxilia submitti postulat. cautior ille suam operam licitatus, vnde maior spes ostendebatur, cum Hissemo fœdus fecit ea lege: vt sex arces, superiorum temporum iniuria Mahomadis Alhagibi armis Christianis ereptas redderet. quod ille necessaria re compulsus fecit, ne in eo rerum discrimine conceptas spes corrumperet, simul Christianorum arma viresq; in suum caput prouocaret. Interea Almahadij filius Obeydalla factionis ope, Toleti eius vrbis Rex dictus est: Abdallam vocant alij, & Therasiam Alfonso fratre Legionis Rege cōcedente (immane facinus) vxorem habuisse affirmant. prouidebatur eo cōiugio vt vtriusq; regni vires alterna ope firmiores euaderent. volente virgine (nam promouendæ religionis occasio erat Mauro nostris sacris initiato, quod velle se facere simulabat) Toleti, quo deducta erat, nuptiæ principali apparatu celebratæ. ludis festisque epulis conuiuium ad multam noctem productum. remotę mensæ. virgo toro geniali imposita.

adest

„ adest Maurus incensus cupiditate explendæ libidinis. Illa, Apage inquit, tan-
„ tum nefas, tantam fœditatem. duarum rerum optio datur: aut nostra sacra
„ suscipe tu tuique, nostroque amore fruere: aut nostri corporis contactu ab-
„ stinere debes. Alioqui vltionem ab hominibus pertimesce nostram igno-
„ miniam non neglecturis: vindictam numinis Christianorum sanctitatis &
„ castimoniæ vindicis certissimi. Vtrinque exitium capiti tuo imminere va-
„ tes denuncio. luxuria ne pestis blanda te in præceps agat. Hæc dixit. Libidinis furore Mauri aures occlusæ erant. eluctatus desponsæ virgini vitium affert. simul grauissimo morbo implicitus, salute desperata Therasiam cum amplis muneribus ad fratrem remittit. Illa Legione in D. Pelagij veste mutata, reliqua ætate pietatis studijs, cultuq; religionis, acceptam ignominiam solabatur. Obeydallæ haud diuturnum regnũ fuit. Hissemi copijs victus, in eiusq, potestatem redactus est. fœda rerum Mauricarum colluuies erat, mota in omnes partes republica. Christianis lætissima occasio sese dabat impiæ gentis opprimendæ: si iunctis viribus, suis potiùs auspicijs maluissent bellum gerere, quàm Maurorum controuersijs seruire. Verùm hæc fuit omnium temporum calamitas. rebus communibus priuati affectus potiores sunt, nihilque minus mouet quàm religionis studium. Neque magis Maurorum ditio belli ardore opprimebatur, quàm fame grauissima, deserto tandiu agrorum cultu. Zulema Sanctij ope destitutus, Cæsaraugustæ & Caracæ regulos euocat. Ijs adiunctis Cordubam expugnat, Hissemoque in Africam elapso rursus in regnum inuehitur. Inter Hissemi sectatores Haitanus principem auctoritatis & potentiæ locum obtinebat. Is Orihuelam ciuium deditione occupat ad Mediterranei maris oram: & loci opportunitate Halim Abenhamitum ex Africa Septæ pro Hissemo Præfectum, regni spe attrahit in Hispaniam. Zulema vtriusque viribus impar, & ad Cordubam prælio victus, ciuiumque deditione captus, ipsius Halis manu, cum verborum contumelia, quasi primus in legitimum Regem arma cepisset, trucidatus est. nulla fides regni socijs. Haitanus ergo conquestus pacta conuenta ab Hali nouo Rege non seruari, cum Mundaro filio Hyaiæ Cæsaraugustæ reguli fœdus facit. pugna ad Cordubam commissa cùm conatus non processissent, ad Abderrahmanum Almortadam ex Humeiæ familia propensus: quoniam imperio idoneus fore videbatur, rei perficiendæ opportunitatem nactus est Halis Regis cæde. Quem Haytani conatibus obuiam progressum, ad Accim in balneo lauantem, eunuchi oppresserunt Arabum anno quadringentesimo octauo. Successit militari suffragio Halis frater Cazinus Hispali euocatus, vbi ea tempestate morabatur. regnum tenuit annis tribus, mensibus quatuor, diebus viginti sex, haud tranquillum: cùm Almortada Haytano & Mundaro adiutoribus, Regis nomine suscepto, Murciam & vicinam oram occuparet. Aures superbas habebat, difficiles aditus. à quibus erat in regnum euectus, eos quasi creditores malignis oculis intuebatur. Id exitio fuit. ad Granatam suorum coniuratione, reque cum eius vrbis regulo communicata peremptus est. Cazinus, Almortada sublato, tum sibi regnare visus est. Nam & eius beneuolen-

tiæ promerendæ cauſſa occiſi æmuli ſpolia miſſa à Granatenſibus erant. Breui tamen ea lætitia vana euaſit, & noua ſolicitudine mutata eſt. Cordubenſes ciues, vt nunquam commoti multitudinis animi in vno gradu reſiſtunt, Cazino Hiſpalim profecto, Hyaiam eius propinquum, nimirum fratris filium, Regem dicunt, ingenio miti, atque munifico: qua vna re maximè populi ſtudia excitantur. Verùm hoc Malacam, quam antea vrbem imperio obtinuerat, diſcedēte, Cazinus Cordubam armis recepit anno Arabum quadringēteſimo quartodecimo. Nouum eius vrbis imperium breue fuit, omnino menſium ſeptem, dierum trium. Cordubenſi enim ſeditione excitata, cùm militum inſolentiam ciuitas non ferret, fugatus Hiſpalim eſt. neq; ibi diu conſtitit: cùm gentis fauorem regni æmulus præoccupaſſet. tandiuq; incertis ſedibus vagatus eſt, donec in Hyaiæ poteſtatem redactus, carceri mācipatur. Erant pleriq, horum Reges ex Alauecinorum factione, viribus & auctoritate eo tempore potentiſsima. Aduerſæ factionis ciues reparatis viribus potentiores effecti, Abderrahmanum Mahomadis fratrem, eius qui contra Hiſſemum (ſic arbitror) primus arma cepit, Regem iubent. pari leuitate intra ſecundum regni menſem ſublatus eſt. acerbum imperium & gentis inconſtantia, motusq; exitio fuere. Mahomad quidam in eius locum ſubrogatus regnum tenuit anno vno, menſibus quatuor, diebus viginti duobus. & hic ciuium cōiuratione perijt. Halis filius Hyaia ex aduerſa factione imperium adeptus, pari perfidia Malacę perijt regnauit menſibus tribus, diebus viginti. Idritius Halis frater Hyaiæ patruus ex Africa, vbi Septam imperio obtinebat, Malacam delatus lege propinquitatis regnum occupauit Granatæ, Hiſpalis, Almeriæ atq, vrbium finitimarum. mediterranea penes Hiſſemum erant, quem poſt Hyaiæ cædem Cordubenſes rebus præfecerant. Principum periculo ſæpe ipſorum præfecti peccant: vti Idritij exemplo exploratum euadit. Alhagibus pro eo reipublicæ præfectus acerbè imperabat: publica & priuata bona domum auertere, alienasq; calamitates ſuum compendium facere ſolitus. Ex ea re commota ciuitas. Alhagibus occiſus eſt. Rex ſpoliatus imperio. In ea rerum colluuie, Humeia quidā iuuenum globo adiutus, in arcem irrumpit: ſe Regem dici à militibus poſtulat. Excuſant illi ciuium perfidiam, tēporum calamitatem. alieno exemplo documentum datum haud impunè ſimiles conatus cedere. Ad hęc ille. Hodie, inquit, Regē dicite, cras perimite. vſq, adeò eſt impotens libido dominādi, imperij dulcedo tanta. Vno tempore ciuium imperio Humeia & Hiſſemus vrbe exacti. præterea Humeiæ factionis ciues, vnde tantæ calamitates extiterant, ad vnū vrbe pulſi. Hiſſemus varia fortuna agitatus Cæſarauguſtæ demum conſtitit, benignè exceptus ab eius vrbis Rege Zulema Abenhuto, data arce Alſuela: vbi vitam priuatam vſque ad obitum exegit. Ex hoc Maurorum imperium, quod tandiu viribus firmū ſteterat in Hiſpania, in plures toparchias abijt, ſingulis præfectis, prout in quoq; erat auctoritatis plurimum, commiſſarum vrbium imperia regio nomine occupantibus. neq; in ea rerum Mauricarū perturbatione quiſquam erat, qui eorum conatus reprimeret. Multi itaq; deinceps Reges extiterūt, Cordubæ Iahuar, Hiſpali Albucazinus & filius Habeth.

Toleti Haytanus, Halis scilicet Regis Cordubensis adiutor primùm, deinde aduersarius. Hissemus filius. nepos Almenon. tametsi alij Toletanorum Regum (quoniam ea vrbs sæpe à Regum Cordubensium auctoritate deficere conata est principem sibi locum inter Hispaniæ ciuitates arrogans) antiquiorem originem repetere conantur. In vrbibus alijs noui Reges emerserunt, quorum numerum vt ineamus operæpretium non est, ac ne faciendi quidem facultas. Quæ imperia tandiu steterunt donec Almorauides Maurorum familia & gens potentissima ex Africa in Hispaniam venerunt Iuzepho Tesephino ductore & Rege, Arabum anno quadringentesimo octogesimo quarto. Quod alio loco commodius explicandum est. ad Sanctij Comitis & Alfonsi Regis res gestas sese conuertat oratio.

Reliqua quæ Alfonso Rege contigerunt. Cap. XI

ANCTIVS Castellæ Comes paternæ necis vlciscẽdæ studio, adiunctis Legionensium & Vasconum copijs, cum quibus ictum superiori tempore fœdus stabat, Toletanæ vrbis fines igne ferroq; vastauit. Eandem calamitatem Cordubensis ager pertulit: cùm nostri studio elati eò vsque populabundi prorupissent. Vtrinque hominum pecorumq, prædæ abactæ: tantusq; belli terror Maurorum animos occupauit, (nam scissi in partes & ex intestinis dissidijs republica labefactata vix consistebant) vt pacem à victore Comite magnò redimere compulsi fuerint, imperij maiestate sugillata, paulò ante Christiano nomini formidabiles. Garsiæ patris corpus, quod eatenus apud Mauros fuerat, ex fœdere traditum, atque in Petri Cardeniæ monasterio tumulatum est. Sepulueda ad vtriusq; ditionis fines situm municipiũ in potestatem redactum. Vxama, Gormatium, aliaque ijs locis oppida, quæ superiori bello amissa erant, ad Christianorum ditionem iusque reuocata. Quo ex tempore Castellæ nobilitati datum, vt plerique auctores sunt, ne suis sumptibus prædæ tantùm spe militiam tolerare cogerentur: quod ante facere cõsueuerant, sed stipendio constituto, vt cæteris nationibus solenne erat, receptumq, moribus. Ex his rebus quantam suorum sibi beneuolẽtiam Sanctius Comes adiunxerat, tantopere superiorem gloriam materna cęde fœdasse visus est. Erat illa Mauri cuiusdam Principis amore capta, quem potẽtissimæ libidinis esse cognouerat. verùm illi nubere dubitabat, filij iustum dolorem, atq; ex dolore iracundiam verita. Itaq; necato filio scelestis nuptijs vt locum pararet, venenum temperare constituit. quod ille indicio facto matrem honoris specie quamuis inuitam & recusantem præbibere compulit. Vnde nonnulli suspicantur morem illum inter Hispanos quibusdam locis receptum frequentemq; manasse, vt fœminæ viris præbibant. Tanti facinoris expiandi caussa, & vt popularem ex ea re inuidiam aliqua ex parte leniret, virginum monasterium extruxisse memorãt, & de matris nomine Oniense nuncupasse. quod consequenti tempore Sanctius Rex Vasconum cognomento Magnus monachis Cluniacẽsibus attribuit, & nostra ætate principem locum obtinet inter

reliqua eo tractu cœnobia. Nati sunt Sanctio ex Vrraca vxore Garsias filius,
præterea Nunnia, Therasia, atque Tigrida. duæ priores viris principibus
coniuges datæ, Tigrida Oniensi monasterio Præfecta. Nouum iter per idem
tempus Compostellam ad D. Iacobi templum Sanctij Comitis impensa
apertum atque constratum, per Vascones scilicet, Riuogiam, Viruescanos,
agrumque Burgensem: cùm prius angustis Christianorum finibus, ex Gallia
peregrini per Cantabros & Asturum montes, loca aspera atque impedita,
iter facere magno labore consueuissent. Interea Alfonsus Rex, & ipse diu-
turnæ tranquillitatis beneficio propter Maurorum dissidia, fœdusque inter
Christianos Principes sancitum constansque, ad pacis artes conuersus, Oue-
1020 ti generales regni conuentus agitabat salutis anno millesimo vigesimo. In
eo conuentu priscæ Gotthorum leges reformatæ. Mox Legio vrbs, quæ
Maurorum iniuria ad casas redacta erat, Regis diligentia sumptuq; instau-
rata: templumque extructum D. Ioannis Baptistæ nomine ex luto & latere
compactum. in quod Veremundi patris, aliorumque Legionensium Regum
ossa Maurorum metu locis errantia, illata sunt atque stabili sepulcro sedeq;
collocata. Pelagij monasterium instauratum, vbi Constantia soror Regis
virgo Deo sacra vitam diu egit. Vigilæ (alij Velam nominant) conatus ad-
uersus Castellæ Comites, quibus ex priuata contentione iniuriaque infensus
fuerat, quanti extiterint superius est explicatum. Huius filij tres Rodericus,
Iacobus, & Enecus à Sanctio Comite in gratiam admissi, atque ad paternos
honores restituti sunt. breui tamen ad ingenium redeuntes & veteres iniu-
rias noua perfidia cumulantes, Sanctio relicto Legionem ad Alfonsum Re-
gem abierunt: nam in Mauris parum præsidij esse poterat in tanta rerum
colluuie & Principum inconstantia. Ab Alfonso benignè accepti, atque di-
tione non exigua vnde vitam principalem sustentarent, in submontanis
donati aliquando quiescere visi sunt. re nouæ perfidiæ depromendæ ido-
neum tempus expectabant, vt euentus declarauit: quod breui euenit. Alfon-
so Rege defuncto ad Viseum vrbem Lusitaniæ, quam cùm Mauris cuperet
eripere, obsidione premebat, atque dum incautiùs detractis armis, lustrandi
studio muro succedit, sagitta ex vrbe emissa interfectus est. funus procuran-
tibus Episcopis, qui Regem ad bellum secuti erant, obsidione soluta corpus
Legionem delatum: atque in D. Ioannis, vbi patris & matris sepulcra ipse
1028 constituerat, tumulatum est, salutis anno millesimo vigesimo octauo. Filios
reliquit Veremundum regni successorem & Sanctiam in minori ætate.
Quo tempore Attilanus Legionensis Episcopus, & Florianus presbyter di-
uini verbi præco eximius, in magna sanctitatis opinione erant: eoque me-
rito cælitum numero adscripti sunt. Barcinonis principatum Raymundi
filius Berengarius de aui nomine cognomento Borellus, iam vndecimum
annum obtinebat, otio & ignauia ad posteritatem magis, quàm vlla virtute
insignis. Huius socordia rem Christianam in eo Hispaniæ tractu inclina-
tam Bernardi Talliaferri Comitis Besaluni virtus eximia, magna ex parte
tutata est. & hoc in Rhodano merso, cùm in Galliam iter faceret, Vuifredus
Cerdaniæ Comes Mauros de finibus lacessentes, ex ea prouincia malè mul-
ctatos

ctatos reiecit. Berengarij filij Raymundus Barcinonis, Guillelmus Minoresæ Comites, & Sanctius Benedictinus monachus, patri superstites fuerunt.

Veremundus, III. Legionensis Rex. Cap. XII.

EREMVNDVS eo nomine tertius ætate puer patre defuncto sumpsit regium insigne, regni proceribus atque Episcopis præsentibus eius seculi anno vigesimo octauo. Quo anno Sanctij Castellæ Comitis mors accidit, cùm genti viginti 1028
duobus annis iura dixisset. In Oniensi monasterio, quod eius impensa extructum fuisse dictum est, ad aræ maximæ læuam tria sepulcra cum inscriptionibus monstrantur, Sanctij Comitis, vxoris Vrracæ, Garsiæ filij, qui patre defuncto Castellæ principatum obtinuit maxima spe propter virtutum specimen singulare, successu non eodem: cùm intra primum principatus annum fuerit extinctus summa eorum perfidia, quorum minimè oportebat, in ipsa nuptiarum lætitia. Erant Garsiæ duæ sorores, Nunnia & Therasia. Nunnia (alij Eluiram nominant, alij ab ætatis vt arbitror prærogatiua Maiorem) Sanctij Vasconum Regis certè vxor fuit: vnde nati erant Garsias, Fernandus, atque Gonsaluus. Therasia aut patre concedente, aut statim ab eius obitu Legionensi Regi Veremundo vxor data est: vnde Alfonsus susceptus, breuis æui infans futurus. Garsiæ Castellæ Comiti impuberi tredecim non amplius annos nato, Sanctia Veremundi soror pacta est. His affinitatibus prouidebatur vt fœdus ante aliquot annos inter Christianos Principes ictum, & pax publica, cum qua res communes & priuatæ resurgere videbantur, immota staret. Ijs nuptijs celebrandis Legio vrbs designata est. Garsiam Principem splendidus tum ex vniuersa ditione, tum ex Vasconum regno procerum comitatus prosequebatur. Ipse Rex Sanctius cum Garsia & Fernando filijs eò profectus, quo maior lætitia esset. sequebatur militum multitudo iusti exercitus in modum: quorum virtute Montio oppidum non procul Palentia situm, aliaque eo tractu oppida, Ferdinando Guterrio Comiti, qui noui atque adolescentis Principis despectu ab eius auctoritate defecerat, erepta atque in ditionem pristinam restituta. Ipsi Ferdinando, quoniam voluntate deditionem fecerat imperata facere paratus, venia concessa. Modicis itineribus Legionem, vt cum tanta multitudine opus erat, procedebatur. Garsias moræ impatientia Sanctio Rege ad S. Facundi oppidum relicto, ipse cum paucis citatò se ad sponsam cuius inuisendæ flagrabat studio, proripuit. Vigilæ filij tempus venisse arbitrantes perfidiæ depromendæ, vindicandi iniurias, quas à Sanctio Comite illatas esse, iniquè scilicet conquerebantur, vt erant à multo rerum vsu callidi, quos idoneos arbitrabãtur eos in sceleris societatem asciscunt, in beneuolentiæq; simulatione insidias comparant. Itaque aduenienti Principi, quasi officij gratia obuiam procedunt: & procumbentes nixique genibus veniam postulant, & manus osculum petunt, solenni inter Hispanos cæremonia. Quis in supplici habitu coitionem & dolum suspicaretur? fallaces & incertas hominum

voluntates, lætitiam nunquam synceram. culpam in decus vertere veniā impetrata cum properare debuissent, noua perfidia cumularunt. Principemque, vt erat candido animo, venturi securum & in ipsa nuptiarum lætitia haud satis cautum, impetu facto peremerunt ad S. Saluatoris ædem ipsamque templi ianuam, quo nimirum rei diuinæ procurandæ caussā conuenerat. Immane atque impium facinus. Rodericus ipse inter fratres natu maximus, quem de sacro fonte infantem susceperat, nefarius parricida, primùm ferire ausus est. reliqui coniurati ictus ingeminarunt. Sanctia prius vidua quam vxor atroci nuncio exanimata, cùm spiritus quem continuerat dolor, in præcordia esset reuocatus, in occisi amplexus ruens cælum, terras eiulatibus complet. miserabilis rerum facies, cùm summa lætitia grauissimo luctu repentè mutata esset. vix contineri potuit quin sponsi tumulum viuens subiret. Occisus est tertiodecimo die Maij, ipso quo pater defunctus est anno. In D. Ioannis extemporario sepulcro conditus, deinde in Oniensi monasterio. quod vtrobique Garsiæ sepulcrum monstratur. Versus ex eo reipublicæ status. Sanctius Rex Vasconum, qui castrorum in modum in Legionis suburbijs se erectis tentorijs continuerat, Castellæ principatu auctus est, Comitis honore atque nomine regijs insignibus atq; appellatione commutatis: vnde eius potentia Legionensi Regi suspecta & formidabilis esse cœpit. Parricidæ ex fuga Montionem sunt delati: forsitan sperantes Ferdinandum Guterrium ob erepta oppida Garsiæ & Sanctio Principibus infestum, facilè coniurationi assensurum, approbaturum facinus. Verùm siue eo prodente siue diligentia Sanctij Regis, cùm vestigijs omnibus fugientes insequeretur, in potestatem redacti igne combusti sunt: seueroque supplicio sancitum perfidos conatus haud impune procedere. Interea Veremundus paternæ cædis exemplo à bellis abhorrens, & noua Garsiæ Principis calamitate humanarum rerum inconstantiam edoctus, ad religionis studium & pacis artes animum conuertit. Ac primùm quæcunque in populi moribus erant deprauata temporum licentia, malitia hominum, corrigendi cupiditate, iudicia constituta, leges ordinatæ: neque minori diligentia latrocinia tota ditione sublata: & suppliciorum magnitudine sancitum ne quisquam peccare auderet. Oppida, vrbes & arces, atque in ijs Diuorum immortalium templa, quæ bellorum iniuria euersa erant, publico sumptu instaurata. His actionibus magnam à prouincialibus gratiam inierat, & pacis opimæ bonis florere videbatur: quam Sanctius Nauarræ Rex importuna ambitione turbauit. Etenim Veremundus prole carebat, & regni successio legibus ad Sanctiam sororem reditura putabatur: quod ne ad externū Principem per eam deuolueretur summa cura prouidebatur. Votum id erat Regis, & prouincialium, quod Sanctio Regi Vasconum clam non erat. audendo, & fallendo, & bella ex bellis serendo Reges ferè magni euadunt: vnaque & ea præcipua caussa bellandi est praua imperij & diuitiarum cupido. Itaque ex vtraque ditione, valido exercitu conflato, in regiam Veremundi ditionem populabundus irruit, eiusque fines vltra Ceæ fluminis ripam submouit: videbaturque cunctam prouinciam, cursu

victo-

victoriarum secundo subiugaturus. Veremundus ijs incommodis castigatus, hortatu procerum, qui pacem quàm bellum mallebant, ad faciendum fœdus animum adiecit, cuius hæ conditiones fuerunt. Sanctia Ferdinando Vasconum Regis filio (is natu secundus erat) nubito. Dotis nomine Veremundus dato in præsentia quidquid armis eo bello esset detractum, in posterum regni successorem denunciato. Castellæ is regnum concedente patre post eius & matris obitum obtineto. Eo fœdere pax stabilis Christianis tota Hispania reddita est, vniuersa ditione quàm latè Christianorum in ea imperium patebat, ad vnius familiæ ius & potestatem redacta. Coniunctis temporibus gemini principatus Castellæ atque Legionis, quod magnopere mortales detestari solent, externi imperij iugum pertulerunt, duabus fœminis ad vtriusque successionem admissis, quod Legionis regno sæpe antea vsurpatum erat exemplo salutari sæpe: sed quod cæteris per orbem nationibus haud satis probare potuimus.

Sanctius Maior Rex Vasconum. Cap. XIII.

SANCTIVS ætate prouecta erat cùm Castellæ principatu auctus est, & Ferdinando filio ad Legionensis regni successionem patefecit aditum, rebus in omni vita gestis, domi militiæque clarissimus: vnde non tantum Maioris cognomine honestatus est, sed etiam Imperator Hispaniæ vulgò dictus. vt solet populus haud magna de caussa suis sæpe Principibus splendidos affigendo titulos assentari. Omnino vrbem Anagarum domicilio delegit: in eaque, quoniam in vtriusque ditionis confinio sita erat, imperij sedem constituit. Ita pacis artes coluit, vt belli curam nunquam dimitteret. Ac primùm arma in Mauros conuertit, qui intestinis dissidijs tumultuantes iniuriæ opportuni fore maximè videbantur. Inerant milites superioribus bellis exercitati, & prouisi ante commeatus. latæ populationes factæ. Cordubam vsque penetratum. nullus obuiam prodire ausus. Regem tamen terrorem belli circunferentem, Maurorumque oppida, agros & arces vastantem, diripientemq;, domestica calamitas retrò reuocauit. Proficiscens in bellum, generosum equum, ac quo nullus erat nobilior, Reginæ solicitè commendauit: nihil enim ea tempestate equorum armorumque possessione carius erat Hispanis. Garsias Regis filius natu maximus à matre Regina equum sibi dari petijt: neque illa abnuebat, ni molestum id Sanctio fore Petrus Sessius nobili loco vir regio stabulo præfectus denunciasset. Garsias ex repulsæ dolore in furorem actus, siue verò interpretatus, haud leui de caussa plus Petri preces, quam ipsius postulatum valuisse: siue simulatò, vt dolorem vlcisceretur, adulterij crimen matri imponere constituit. nec iuuenili impetu rem executus est: quo maior fides esset, solerter Ferdinandum fratrem ad sceleris societatem inuitat. Impium illi & nefarium facinus visum est primùm: deinde commento ita conniuere, vt tragœdiæ spectator neutri se parti adhæsurum iureiurando polliceretur. Garsiæ criminatio Regis animum

mum vehementer perculit. Hinc Reginæ celebrata pudicitia, & integra semper fama mouebat: illinc filius, quem nisi magna de caussa in eam caussam ingressum esse existimare non poterat. Ferdinandus sententiam rogatus ancipiti responso, patris animum vehementius conturbauit: atque ita vt Reginam custodiæ mãciparet in Anagari arce. In nobilium & procerum conuentu de re tanta disceptari placuit. omnium communi sententia statutum, vt nisi esset qui iure, armis ve Reginæ pudicitiam tueretur, ignis pœnam subiret. Erat Regi filius ex impari matre, quam alij Vrracam, alij Caiam nominant principi in Vasconibus loco, Ramirus nomine. Is innocentis nouercæ vicem miseratus, atquè Garsiæ fratris fraudem odoratus singulari certamine, quod ea tempestate inter Hispanos erat vsitatum, profitetur se depulsurum calumniam, quæ innocentiæ obtendebatur. magnum Regi ex ea prouocatione parabatur malum vtrauis parte vincẽte, victa ve. Verùm eam omnem procellam viri sancti diligentia discussit. qui multa monendo hortandoque, cùm diceret dedecus Reginæ non ad ipsam tantùm pertinere, sed ad Regem etiam, ipsosque, atque adeò Hispaniam vniuersam; viderent ne criminando matrem, quam etiam sontem tueri debuissent, diuinam vindictam in suum caput prouocarent, grauissimaque supplicia, quibus impios ausus Deus vindicare consueuisset: eò perduxit regios fratres, vt calumniam confessi primùm, deinde ad patris pedes prouoluti veniam deprecarentur. Rex negat, nisi Regina placata se eis tantum scelus condonaturum. Siccine, inquit, tantum facinus in nos regiamque nostram suscipere animis atque designare ausi estis, nefarij sceleratique filij? si eo digni estis nomine, grauissima inusta macula nostro generi atque sanguini. Tueri matrem quamuis sontem erat consentaneum, manifestæque fœditati vitam & sanguinem velum prætendere: nunc innocentem de turpissimo crimine postulasse quantum nefas? Parcite superi. in hoc scelere omnia insunt scelera, impietas, crudelitas, furor. tolerabilem aliquam vindictam sumite. Parcite mortales, in vno crimine summi, medij, infimi violati estis. Externæ nationes parcant ad quas tantæ nequitiæ fama peruenerit, neque ex ea de nostris moribus coniecturam faciant. Parce ô sanctissima coniux non magis filijs quàm patri. Vix lacrymas teneo, vix me contineo, quin parentum reuerentiam vestris capitibus sanciam. In ira tamen quid nobis potius sit dignum, quàm quid ipsi sitis promeriti considerabo. neque vt in luctu veteri nouus exoriatur luctus committam. Detur id ætati, detur temeritati vestræ. Nimia te Garsia fili indulgentia corrupit, vt princeps impietatis auctor fratrem in fraudem impelleres. Neque pœnas in præsenti expeto, neque in posterum veniam do. Matri vestræ sanctissimæ innocentissimæque de vobis arbitrium permitto. quod illa sanxerit, id ius fasque esto. & ipse meæ facilitatis credulitatisque veniam per omnia numina deprecabor. Sic filij à patre repulsi sunt. Regina procerum precibus fatigata, & filiorum lacrymis victa veniam hac lege dedisse traditur: vt Ramiro pretium operæ atque defensæ innocentiæ merces esset Aragoniæ regnum: in quo natalium vitium eximia virtus & fides compensarent. Garsias penes quem potissimùm eius

tragœdiæ

tragœdiæ culpa fuerat, maternæ ditionis atq; imperij ad quod legibus vocacabatur, hæreditate careret. Vtrunque patre Sanctio concedente factum. Tametsi nonnulli huius narrationis fidem eleuare conantur: ac potiùs Sanctij testamento & voluntate ditionem inter filios partitam fuisse arbitrantur, exemplo quod Ferdinandus filius Sanctij alio tempore est imitatus. Nobis neutrum pro magnitudine satis compertum est. Conuenit quidquid hoc fuerit ante annos aliquot contigisse: Garsiamque siue delicti procurandi caussa, siue voti reum Romam abijsse.

Sanctij Regis obitus. Cap. XIIII.

PACE rebus reddita & domestica calamitate mitigata, Sanctius animum ad religionis cultum consequenti tempore conuertit. Celebris erat ea tempestate Cluniacensis monasterij sodalium, quod in Burgundia situm est, fama sanctitatis. Laxatam iniuria temporum D. Benedicti disciplinam seuerioribus legibus astringendam curabant. Inde coloniæ in varias Galliæ & Hispaniæ partes mittebantur. Sanctius hominum fama permotus in Leirense monasterium, quod olim veterum Regum munificentia extructum erat, id genus monachos euocauit. Idem in Oniensi monasterio præstitum virginibus, quibus attributum erat, Baylenum oppidum ablegatis. Ei cœnobio Garsias primùm præfectus est: qui cum alijs monachis ex Gallia venerat: deinde Enecus, quem in Aragoniæ montibus secretam à conuictu hominum vitam exigentem Rex compulit noui collegij curam suscipere. Defuncti corpus, quem in cælitum numero ponunt, Onienses monachi anniuersarijs sacris colunt. D. Ioannis cœnobium, quod prope Iaccam constitutum fuisse docuimus, veterum Regum Suprarbis sepulcris nobile, ijsdem Cluniacensibus monachis incolendum est datum. Et ne tantam multitudinem, quantam necesse erat tot domicilijs occupandis euocare ex Gallia necesse esset, prouidus Rex Paternum sacerdotem & duodecim socios in Galliam dimiserat, vt Cluniacensis collegij moribus informati, exculti institutis eam vitæ rationem traducerent in Hispaniam. Neque in eo tantùm optimi Principis cogitationes restiterunt: verùm cùm animaduerteret temporum perturbatione factum, vt in iura ecclesiarum & possessiones prophani homines, qui vi plurimùm poterant inuasissent, ea in libertatem asseruit. Extatque Sanctij diploma, quo Ioanne. XIX. Romano Pontifice concedente, monachis Leirensibus facta potestas est salutis anno millesimo trigesimo secundo, Pompelo- 1032
nensem Episcopum creandi. Etenim antiquis temporibus propter frequentes barbarorum incursiones Pompelonenses Episcopi in Leirense monasterium sedem transtulerant: vt quoniam in Pyrenæi iugis situm est, locorum munitione ab iniuria tuti essent. Nunc Sanctij virtute pace parta, Episcoporum conuentus Pompelone habitus est. Conuenerunt Pontius Ouetensis Archiepiscopus, Garsias Anagari, Nunnius Alauæ, Arnulphus Ripagorsæ, Sanctius Aragoniæ, hoc est, Iaccæ, Iulianus Castellæ, hoc est, Aucæ

Præsules.

Præsules. In eo concilio nihil prius actum est, quàm vt Sanctio Leirensi Abbate & Pompelonensi Episcopo agente, pro eo quod principem gratiæ locum apud Regem, cuius magister fuerat, obtinebat, prisca sedes Episcopo Pompelonensi redderetur: quod in præsenti dilatum, successoris demùm Petri Rodæ tempore executioni est mandatum. Nam fere veteribus vulgô homines stare malunt, & noua instituta cùm passim repudientur, ægrè à populis suscipiuntur, neque facilè in mores abeunt. Sub vitæ finem Palentiam vrbem instaurandam curauit haud magna aliqua de caussa. bellorum iniuria multo tempore euersa iacebat: parietinæ tantum extabant, & rudera stragesque lapidum, priscæ structuræ ædificiorumque vestigia: præterea vetusti operis rude templum, quod olim D. Antonini nomine dicatum fuerat. Sanctius otij tempora ferarum venatione transigere solitus, ne nihil videretur agere, & est venandi ars bellicæ meditatio, ijs in locis aprum insectatus est ad ipsum vsque templum, quo fera confugit, seu fortè fortuna, seu quia in ea vastitate in ferarum lustra versum erat. Rex nihil loci religione motus, aprum ad aram decumbentem venabuli ictu transfigere parabat: cùm fortè animaduertit brachium repentina torpedine diriguisse, concidisse vires. Vindictam esse numinis interpretatus, quasi loci sanctitati honorem non habuisset, & ex ea re religione obstrictus D. Antonini opem venerabundus implorat: delicti, quod per inscitiam admissum erat, veniam precatur. sentit mox brachium pristino restitutum vigori. Pro eo merito fruticibus extirpatis, cæsaque sylua, vrbem denuo exædificandam curat, exornatq; ædificijs. Templum pro tempore extructum, in antiquum dignitatis splendorisq; locum restituit, instauratæ vrbis nouo Episcopo designato. Tragœdias scribere videor & fabulas: sed ipsis Hispaniæ historijs non quasi commentitia sed facta eiusdem generis multa memoriæ sunt cõmendata. nos fidem neq; adiungimus, neq; detrahimus: quam res meretur ex se lectores statuant. Tantis rebus Sanctius bello paceq; peractis, magnam sibi gloriam pepererat, amplam posteris ditionem. Hæc nomen eius vehemẽter illustrabant, illa magis: actionum grauitas, constantia & magnitudo animi, probitas, fides, excellens in omni genere virtus. Vitæ exitus paulo tristior fuit. Ouetum festinabat cupidus inuisendi sacra sanctorum corpora, quorum possessione ea ciuitas religiosa semper est habita, plenaq; præsenti numine. ex insidijs in itinere interfectus est. Res prosperè gestæ multorum illi & magnorum Principum odia conciliarant. cædis auctor, neque memoriæ proditum est quis fuerit, neq; tunc fortè cognosci potuit. Corpus Oueti tumulatum. inferiæ more patrio datæ. Ferdinandi filij Castellæ Regis cura inde post aliquot annos Legione in D. Isidori templum illatum. Octobris
1035 die octauodecimo occisus est, salutis anno millesimo trigesimo quinto, importuna regni diuisione filijs magna certamina relinquens, parata reipublicæ magna mala: vt ferè Principes subditorum periculo debacchari consueuerunt, maloque publico peccare.

Libri Octaui Finis.

HISTO-

HISTORIAE DE REBVS HISPANIAE.

LIBER NONVS.

Rerum status in Hispania. Caput. I.

ONSEQVENTIVM temporum calamitates motusque graues, & dissidia inter fratres & necessarios, documento erunt bonæ posteritati regni hæreditatem, præsertim cùm modica est neque latissimis regionibus patet, indiuiduam esse debere. Pulcherrima opinio & rebus humanis maximè salutaris, potestatis naturam esse incommunicabilem: ambitionem regnādi impotens malum esse, impium, suspiciosum, inquietum, fallax: nullo neq; amicitiæ neq, propinquitatis respectu fręnari, quo minus omnia permisceat atq; pessundet. Gentem quidem nullam video, neq; tanta humanitate & doctrina excultam, neque tam feram & immanem, apud quam hæc persuasio non peruaserit: & video tamen plerosque ab omni memoria, indulgentia videlicet paterna victos, aut præpostera cautione persuasos, imperium in plures diuisisse. quos perperam atque ineptè fecisse tristissimi plerunque rerum euentus declararunt: neq; tamen deterruerunt alios, ne maiorum errorem imitarentur. Nimirum abolitæ opiniones sæpe recurrunt: dum humani ingenij vitio præterita præsentibus commodiora fore putantur, & suę quisque spei nimium indulget. quod Sanctio Regi, cuius actiones & vita superiori libro explicatæ sunt, & Sanctij posteris accidit. Cùm enim res Christiana, quàm latè piorum imperium in Hispania patebat, sub vnius ferme imperium esset reuocata non absque diuino munere, vt Maurorum imperium, quod in præcipiti erat, opprimeretur tandem, ditionem in plures partes diuisit. Igitur quoniam rerum nouam syluam ingredimur, & vberior atque copiosior scriptio deinceps futura est, commodum fore arbitror sub lectoris conspectum ponere rerum statum, qui Sanctij Regis morte in Hispania esse cœpit. Inter Sanctij filios paternum regnum ita diuisum est. Garsias natu maximus Vasconum regnum obtinuit, atque Cantabriæ ducatum: præterea quidquid terrarum ab vrbe Anagaro vsque ad Aucæ montes pertinet. Ferdinandus ætate proximus Castellæ principatu, patre superstite & matre Nunnia concedente auctus fuerat, Comitis appellatione in Regis nomen mutata. Gonsaluo è tribus Nunniæ Reginæ filijs natu minimus, Suprarbe data est, atque Ripagorsa, Loharij & S. Emeterij arces. Ramiro, quem ex impari matre, præcipuæ tamen nobilitatis genitum fuisse docuimus,

mus, Aragonia imperium fuit, detractis aliquot arcibus; quas prouidus pater concordiæ inter fratres vinciendæ cauſſa, in Garſiæ ditionem contradidit. Reges omnes appellati. vnde inteſtina bella nata, motusq; exitiales: dum ſinguli magnitudinem paternam æquare ſtudent, ſeq; anguſtis finibus clauſos eſſe dolent. Legionenſe regnum Veremundus eo nomine tertius, Ferdinandi leuir obtinebat imperio, regionibus in Aſtures, Calæcos, & Luſitaniæ partem fuſum, atque in Vaccæis Piſorica flumine terminatum. In Catalaunis Raymundus Barcinonis Comes cognomento Senex latè imperabat. qui
1035 ipſo quo Sanctius Rex defunctus eſt anno, ſalutis milleſimo trigeſimo quinto, patri Berengario Borello in principatu ſucceſſerat: in exiguo quidem corpore, virtute præcipua & ardore animi cuiuis maiorum exæquandus. Eius enim auſpicijs & armis Minoreſæ arx, Calaſi Regis prata (nomen id loco eſt) Tarraga, Ceruera, aliaque vicinis locis oppida, quæ patris incuria ignauiaque amiſſa erant, Mauris erepta, & in priſtinam Chriſtianorum ditionem reuocata ſunt. vicinis Maurorum regulis bello fractis, tributa imperata, leges datæ. Duas vxores deinceps habuit, Radalmurim & Almadim. ex priori coniuge geminæ prolis factus eſt pater, Petri & Berengarij. ex altera Raymundus Berengarius eſt natus, à molli, denſa flauaq; cæſarie Stupæ caput vulgò dictus. Atque is erat reipublicæ Chriſtianæ ſtatus. Maurorum regna, vt eſt ſuperius demonſtratum, tot ferme erant, quot eorum ditione vrbes primariæ numerabantur. Cordubenſes ob imperij vetuſtatem, tametſi inteſtinis diſsidijs debilitati erant, proximum auctoritatis locum obtinebant. ſecundùm hos Hiſpalenſes, Toletani, Cæſarauguſtani, Oſcenſes. alij præterea minuti Reges genti imperabant, opibus, potentia, auctoritate noſtris impares, pronique in exitium, ſi eſſent qui præcipitantes vrgerent. Verùm ab hac pulcherrima cogitatione, diſsidia inter fratres & cognatos nulla idonea de cauſſa repentè enata, mentes & animos auocarunt. Garſias Vaſconum Rex an voti reus, an impietatis quam matre criminanda ſuſceperat, eluendæ cauſſa ante mortem patris Romam abijt (vti paulò ante dictum eſt) Apoſtolorum Petri & Pauli templa, vti erat in more poſitum inuiſurus, plena maieſtatis & numinis. Ramirus fratris profectionem ad augendæ ditionis occaſionem verti poſſe conſiderans, & alioqui nulla fides vicinis Regibus eſt, fœdere cum Cæſarauguſtano, Oſcenſi, Tudelanoque Maurorum Regulis facto, iuſtoque exercitu ex ſua gente conflato, Tafaliam in Vaſconum finibus aggreſſus eſt. Garſias confecto itinere redux in patriam vlciſcendæ fratris audaciæ cupidus, & ferendæ opis obſeſsis neceſsitate, ſuorum delectu habito numeroſam regni pubem armat: improuiſoque aduentu fratrem ſoluere obſidionem & tota Aragonia ſpoliatum, in Suprarbem & Ripagorſam aufugere compulit: tanta feſtinatione fugæ, vt repentino fratris aduentu conſternatus, nudus ferme in equi, quem ſine ephippijs & fræno ad manum habuit, dorſum inſiliens vitæ periculum euaſerit. Magnorum motuum hæc initia fuerunt. Legionenſes enim Ferdinando Caſtellæ Regi non ſatis æqui erant. perditiſsimi aſſentatores, vt fit, neque bello neque pace boni, Veremundi Regis auribus inſidiantes, eius animum in

ſororium

sororium irritabant. Interceptæ sororis dolor stimulabat, atque ditionis imminutæ iniuria, Sanctij & Ferdinandi armis paterni imperij parte detracta, vti est superius indicatum. vtriusque iniuriæ vindicandæ opportuna occasio sese dabat, fratrum dissidio, Ferdinandi virium imbecillitate propter angustiam ditionis. Ergo ex sua gente iusto exercitu conflato, de finibus lacessere constituit. Ferdinandus suarum rerum periculo admonitus, Garsiam fratrem ditionis amplitudine validum, & noua victoria exultantem in auxilium aduocat. Ad Carrionis ripam in Tamaronis valle, atque ad Lantadam oppidum, castra castris collata. totis vtrinque viribus dimicatum. multi ex vtraque parte cadunt. Veremundus ipse ante alios ætate & gloria belli, vt sibi quidem videbatur, præterea equi velocitate confisus, cui Pelagiolo nomen erat, in confertos hostes rapitur, mediumque penetrat agmen, Ferdinandi cum quo armis decernere cupiebat nanciscendi præceps cupiditate. Verùm dum mortis contemptu hostium acies pererrat, militari lancea traiectus atque ex equo præcipitatus occubuit. Idem vitæ atque regni finis fuit. Ferdinandus victricibus armis continuò Legionense regnum, quod alioqui iure debebatur, occupauit. Quod facile fuit, ex aduerso Regis casu omnium prouincialium animis consternatis. Tametsi peruulgato gentium omnium affectu, externi imperij odio arma initio corripuerunt, vtriusque Regis conatibus obsistere parati. Inanis sine viribus audacia est, vani conatus. Itaque cùm regni caput Legio, ad quam continuò victor exercitus aduolauit, neque satis munita esset, ex quo à Mauris euersa fuerat, neque satis instructa armis, milite & commeatu ad obsidionis mala toleranda, victori Ferdinando vrbis portas, quas primo aduentu clauserant, magna vtriusque gentis lætitiæ significatione aperuerunt. Ad D. Mariæ de Regula Legionensis Rex proclamatur, atque regni insignibus & diademate exornatur. Seruandus Legionensis Episcopus totius cæremoniæ Antistes, die Iouis, qui dies Iunij mensis vigesimus secundus fuit, decimo Kalend. Iulij, vt Rodericus scribit, nimirum salutis anno millesimo 1038
trigesimo octauo. Regnauit deinceps annis octo & viginti, mensibus sex, diebus duodecim, cùm duodecim annis partem patre superstite, partem defuncto regnasset in Castella, angustis quidem tunc regionibus descripta, lætissima tamen cæli solique facie.

Ferdinandi bella in Mauros. Cap II.

FERDINANDVS Rex imperij diuturnitatem & magnitudinem, qua parto Legionensi regno, facilè omnium Hispaniæ Regum ea tempestate potentissimus euasit, religionis & pietatis castissimo cultu, maximarum laude virtutum, & rei militaris summa ac singulari gloria exæquauit. vnde Magni cognomen eximio gentis fauore peperit, vt veteres historiæ declarant: & eius ætatis schedæ, populo scilicet in assentationem effuso, Imperatorem,

aut Imperatoris parem vocant. Numerosa præterea prole felix fuit. Prius quàm Rex esset, Vrracam primùm genuit, deinde Sanctium successorem, Eluiram Cabræ Comitis vxorem, Alfonsum præterea, ad quem consequenti tempore rerum summa rediјt, & Garsiam natu minimum ex vnis atq; legitimis nuptijs omnes. Filios in tenera ætate ciuilibus, adultos militaribus artibus erudiendos curauit: filias pietatis studia colere, exercereq; ea quæ fœminis consentanea sunt. Pace domi parta, atq; reipublicæ statu fundato, pium bellum susceptum: victriciaque arma in barbaros versa. quod ad noui imperij auctoritatem sanciendam haud parum referre putabat, si Mauros ad extremos Durij fines, in veteris Lusitaniæ parte (vnde Extremaduræ nomen fluxisse putant, in alium Hispaniæ tractum, Tagi & Anæ ripis inclusum) bello exagitasset. Itaque Ferdinandus nouis magnisque delectibus exercitu aucto in hostes irruit, Christianorum finibus assuetos, & tunc vicinos agros & oppida vastantes. Victis atque malè mulctatis, præda omnis erepta. Emeritæ atque Pacis Augustæ, cùm vincendi studio atque dulcedine vlterius progressum esset, fines eodem impetu ferro igneque vastati. non agris, non oppidis parcebatur. multa hominum pecorumque præda abacta. Sena & Gane oppida in potestatem redacta. Viseum vrbs in intima Lusitania circunsessa, ac tandem vi expugnata: tametsi barbari qui in ea ciuitate erant, pro extrema spe enixè dimicarant. eo lætior expugnatio fuit, quòd in ea non solùm publicas, sed etiam priuatas iniurias Ferdinandus vltus esse visus est: eo sagittario capto, quem sagitta è muro emissa, Alfonsum Legionensem Regem, Ferdinandi socerum peremisse superiùs est demonstratum. supplicium facinoris fuit effossi oculi, vtraque manus, & pes alter amputati. Eodem victoriæ cursu arces Sancti Martini & Taransæ in eodem tractu venerunt in potestatem. Pro quibus rebus Compostellam profectus Ferdinandus ad D. Iacobi, quem Hispaniæ tutelarem esse multis argumentis, à multisque annis comprobatum habebant, rebus diuinis procuratis, vota pro diuino beneficio partim exoluit, partim denuò nuncupauit, quæ cœperant, rata fixaque vt essent precatus: neque belli fortunam, quæ arridere cœperat, ex summo volui contingeret: non ante cessare, atque ab armis discedere certus, quàm impium Maurorum nomen in Hispania deleret. atque hæc altero anno gesta sunt ex quo Legionensis Rex factus est. In sequentem annum, qui eius seculi qua-
1040 dragesimus fuit, bello repetiti barbari. Conimbrica obsessa, ac tandem in potestatem est redacta, Mauris vnam salutem pactis: nam malis omnibus oppresi erant, & diuturna obsidione fatigati: quam septem annis tenuisse confirmant nonnulli, numero proculdubiò mensium, per errorem in annos transformato. Vrbs ea ætate in Lusitania celebris Conimbrica: nostra, publicis omniũ artium scholis, quæ ingenuo homine dignæ sunt, cum primis nobilis: quas Ioannes eo nomine tertius Portugaliæ Rex non ante multos annos fundauit impensa sua: opimisq; reditibus auxit, vnde professoribus artiũ ingentia salaria constant. Lormani cœnobij monachi, Ferdinandi conatus magnopere iuuisse memorantur commeatu præbito, quem ex labore manuum,

nuum, quò vitam sustentare soliti erant, in multos dies clam Mauris rerum dominis comparatum habebant. Subsidij præbiti quod fuerit præmium ignoratur. His victorijs imperij Legionensis fines vsq; ad Mondaicum fluuium propagati. Conimbricæ atque reliquis oppidis & arcibus, quæ Mauris eo tractu erepta erant, Sisnandus vir primarius & Mauricarum rerum scientia præstans, ad quos aliquando à Christianis transfugerat, fortemque & fidelem operam Benabeto Hispalensi Regi Christianis qui in Lusitania supererant opprimendis nauarat, cum potestate præfectus est: bello paceque rempublicam curare iussus. Dum Conimbricæ obsidio ducitur, Græculus quidam Compostellæ, quò religionis ergò venerat, cùm frequenti multorum sermone audisset affirmari, Iacobum sæpe equo insignem & armis in præliorum conflictu visum inter vtrasque acies imminere, nostrisq; opitulari: Iacobus, inquit ille, non miles fuit, sed piscator. proxima nocte, cùm se quieti tradidisset, oblata Apostoli species est, nostris ad Conimbricam opitulantis. fides somnio habita: cùm eadem hora vrbem esse captam, post dies aliquot est renunciatum. Ferdinandus rebus omnibus compositis rursus Compostellam adijt, dona magni pretij ex belli manubijs Iacobi templo oblaturus: cuius patrocinio opeque superiores victorias constitisse, & nouas indies pariturum sperabat. Secundùm gratias numini & Apostolo tutelari actas, Legionis & Castellæ vrbes atque oppida triumphantis in morem obiuit. reipublicæ procurandæ cura erat, & subsidij colligendi in belli sumptus: quod denuo maiori mole atque opibus inferre barbaris in sequentem annum cogitabat grauissimum: qua parte Mauri ad Iberi ripas, pecore diuites, eo quod Christianis abstulerant, securè habitare nunciatum erat. Regibus Vasconum atque Aragoniæ, quorum erat acceptas ea parte iniurias vindicare, intestino bello occupatis, quod per hæc tempora magna mole gestum est. Commodùm Ramiro accidit Ripagorsæ & Suprarbis imperio auctum esse Gonsalui fratris morte: quem salutis anno millesimo quadragesimo quinto, (alij superstite patre id contigis- 1045
se ex veteribus schedis disputant) Ramonetus Vasco ad Monclusi pontem è venatione redeuntem ex insidijs ac proditoriè interfecit. occisi corpus ad D. Victoriani sepultum est. Noui regni opibus Ramirus Rex bellum aduersus Vascones Aragoniam occupantes, administrabat: potentia nequaquam pari, sed rei militaris atque imperatoriæ peritissimus, & finitimorum auxilijs subleuatus: nam Gisbergam, seu vt alij vocant Hermesendam Bernardi Rogerij Bigerronum Comitis ex Garsenda vxore filiam, in matrimonio habebat: ex qua Sanctium & Garsiam filios genuit: præterea Sanctiam, quæ Tolosæ Comiti nupsit, & Therasiam Guillelmi Bertrandi Prouinciæ Comitis vxorem. Ad hæc ex impari matre filium alium nomine Sanctium, quem Aiuaris, Xabierris, & Latris, præterea Ripagorsæ Comitis nomine, principatu auxit. verùm nulla prole suscepta, ad veterem Regum ditionem hæ vrbes ex aliquanto interuallo redierunt. Insignia Ramiro fuerunt crux argentea in cæruleo æquore, quæ à posteris sunt mutata. Ad Ferdinandum redeamus. qui belli impetum

in Carpetanos conuertere certus, agrumque Toletanum, vnde grauia incommoda rei Christianæ à Mauris inferebâtur, Gormatium primùm, deinde Vadum regium, Aquilariam, & Valeranicam (hæc hodie Verlanga est) vi captas præsidijs occupauit. Demum Turiasonensem tractum ferro igneque vastauit. Maurorum speculas, quibus per eam ætatem vniuersa Hispania distincta erat, vnde vigiliæ custodiæque, hostium conatus speculabantur, fumoque finitimis significabant, magno numero vsque ad Medinam Celinam euertit. quibus rebus perfectis in Toletanæ vrbis fines irrumpit, transcensis ijs montibus, qui vtriusque nationis ditionem finiebant. Talamanticæ, Vzedæ agros depopulatur. ad Fenarij ripam Caracam & Complutum, & regionibus vicinum Madritum omnibus iniurijs afflixit. Præsenti calamitate & maioris mali metu Almenon Toleti Rex prouocatus, magno auri atque argenti pondere pacem redimere compulsus est. Idem fecerunt Cæsaraugustanus, Portugalensis & Hispalensis Maurorum Reges. vectigalibus annuum tributum imperatum. quod gloriosum erat nomini Christiano, ignominiosum fœdumque Mauris, ex tanta paulò ante potentia, repente vsque adeò debilitatis, vt neque suis, neque alienis viribus, cùm proxima esset Africa, consisterent: & leges ab ijs acciperent, quibus ante dederant. Quæ quidem neque nostrorum prudentia, neque humanis consilijs contigisse putandum est, sed Dei immortalis præsidio: qui præsens suo numine atq; auxilio rem Christianam ferme prostratam erexit, & castissimæ religionis cultu, cui exemplo Principis eruditi proceres & populares, dediti in primis erant: vsq; dum nostrorum probitate & fide barbari prouocati, repudiata patria superstitione, vltro religioni Christianæ nomina darent quidam, sanctorum virorum corpora alij, quæ Christiani venerabâtur, auro atq; gemmis maiores thesauros esse putarent, quod proxima narratio declarat.

D. Isidori ossa Legionem Hispali translata. Cap. III.

RAT Legione templum Ioannis Baptistæ nomine dicatum, veterum Legionensium Regum sepulcris quidem nobile: cæterùm vetustate deforme & male materiatum Sanctia Regina, vt erat pietatis laude excellenti, viro persuadet vti religionis augendæ caussa illud templum instaurandum, & Sancti j patris corpus Oueto, vbi sepultus fuerat, in illud transferri, suæque & Regum posterorum sepulturæ designandum curaret: nam in S. Facundi animo destinarat. Rex æquissimus postulatis facilè annuit, pietatis studijs vxori non impar, & religionis sanctissimæ amore flagrans. Eiusdem hortatu, cùm templum magnis molibus ad culmen vsque perductum cuperet sacris sanctorum reliquijs, quæ multæ erant in Hispania, illustrare: ac eorum præsertim quos Hispali (quæ erat vrbs in Bætica facilè princeps, Maurorum autem crudeli dominatu premebatur) olim pro religione magno numero occubuisse erat exploratum: Benabetum eius vrbis Regem armis aggressus est, eiusque fines longè latèque vastauit. Multa oppida in Lusitania

nia atque Bætica, in quarum prouinciarum parte regnabat, aut cæde, ruinis incendioque fœdata, aut prorſus imperio ſubdita. Rex Maurus ijs cladibus compulſus magnò pacem redemit: atque annuum pactus vectigal in Ferdinandi fidem ſe imperiumque contradidit: quem ille ea lege recepit, ſi Iuſtæ virginis corpus, qua potiſsimùm de cauſſa bellum ſuſceptum erat, Regi quàm primùm Hiſpali tranſmitteret. per eum modum fide vltro citroq; data ab armis diſceſſum eſt. Epiſcopi Aluitus Legionenſis, Ordonius Aſturicenſis: præterea Nunnius Comes, Gonſaluus, atque Ferdinandus viri primarij Hiſpalim abs Rege legati, ſacri corporis repetendi cauſſa: additum ad omnes caſus militare præſidium. Ciues Hiſpalenſes re vulgata, tametſi opinionibus de religione diſcrepabant, ſiue ſua ſponte cùm non ignorarent quantum præſidij in ſacris corporibus eſſet ad tuendam rempublicam atque ſalutem: ſeu à Chriſtianis, qui in ea vrbe ſupererant, perſuaſi, repentè ad arma excitati, negant ſe viuis exportandi Chriſtianis Iuſtæ virginis corpus fore facultatem. Legati ancipiti cura ſuſpenſi erant, & quid facto opus eſſet dubitantes: nam Regem Maurum vrgere periculoſum videbant: & re infecta redire tum ſibi, tum nomini Chriſtiano ignominioſum fore iudicabant. Aluito Pontifici legationis principi ſecundùm quietem viſus augufta pulcherrimaque ſpecie D. Iſidorus eius vrbis olim Epiſcopus, vt ipſius oſſa pro Iuſtæ corpore Legionem deportaret, mandauit. fore vti corpus quo deſignabat loco inueniret: ipſumque paucis diebus interiturum, veritatis ſomnij, atque diuinæ voluntatis indicio. vtrunque accidit magno legatorum miraculo. Nam & Iſidori corpus in Hiſpali veteri, quo ipſe loco deſignarat, effoſſum eſt, continuòque Aluitus grauiter æger, ita vt medici diffiderent, ſeptimo die extinctus eſt. Reliqui legati certi diuinæ voluntatis, vtriuſque Pontificis corpus, Iſidori & Aluiti ſecum Legionem detulerunt. Rex & filij Durium vſque religionis ergò obuiam profecti, ſacra pignora ſolenni ſupplicatione atque apparatu inter fauſtas populi acclamationes, præcipuamque lætitiam, nudis pedibus ſuis ipſi humeris aliquanto ſpatio ſcilicet ſuccolantes, in D. Ioannis Legionenſis ædem intulerunt. Multa tum Hiſpali, tum toto itinere prodigia edita. cæcorum oculi aperti: ſurdis inſinuatus auditus: pedum vitio afflictis gradiendi reſtituta facultas. Aluiti corpus in templo maximo tumulatum eſt. Iſidori in Ioannis Baptiſtæ loco ſublimi atque præclaro. vnde conſequenti tempore factum, vt ædes illa vetus Ioannis Baptiſtæ nomen, Iſidori appellatione mutarit. Miraculum auxit, cùm iumenta quæ vtrunque corpus portabant, ſponte ſua nullo ducente ad vtrunque locum conſtitiſſent. Nec me præterit ancipiti hæc hominum opinione æſtimari: ſed quia non noua dicuntur, ſed tradita olim ab alijs, fidem auctores præſertim Lucas Tudenſis, qui hæc ſcripſit libro dicato, ſibi vendicent. noſtrum eſt antiquis monimentis teſtata, integra fide litteris mandaſſe. Vincentij, Sabinæ & Chriſtetæ corpora, Abula per idem tempus tranſlata ſunt, vt Pelagius Ouetenſis eſt auctor: Vincentij Legionem, Sabinæ Palentiam,

Christetæ in sancti Petri cœnobium, quod ad fluuium Aslanciam situm est.
Coiancæ (quæ nunc Valentia in Ouetensi agro est) Rege Ferdinando &
Regina Sanctia disceptantibus, procerum, & Episcoporum nouem conuen-
1050 tus est habitus anno millesimo quinquasimo. In eius legibus promiscuè po-
pulo mandatur. Diebus Dominicis nocturnis diurnisque precibus interesse,
quæ statis horis in templis decantantur. Tum omnibus diebus Veneris
per annum ieiunia ex ritu ecclesiastico instaurare. Præterea duæ regiæ
puellæ, Maurica superstione abiecta, Christiana sacra susceperunt: Casilda
Almenonis Toletani Regis, & Zaida Benabeti Regis Hispalensis filia.
Casilda prior cùm esset à tenera ætate ingenio facili, & ad humanitatem propenso, in domo paterna Christianos, qui magno numero captiui tenebantur, vitamque in luctu & squalore calamitosam agebant, cibo & rebus omnibus recreare solita erat clam patre. Quem memorant, re indicata, filiæ latebras aditusque omnes diligenter obseruasse: deprehensamque aliquando, cibos, quos in sinu ad captiuos ferebat, repentè in flores, rosasque mutatos, patri ecquid ferret cum magno animi motu roganti, veste explicata monstrasse. Quo illa miraculo percita monitaque diuinitùs, si à fluxione sanguinis sanari cuperet, qua curanda medici omnia artis remedia frustra consumpserant, in lacu D. Vincentij nomine, quod in agro Viruescano est, ablueret, ad nostra sacra adiecit animum. Pietatis officia diuinum numen, Christianæ religionis luce volebat compensare. Itaque à patre, cum quo rem omnem communicarat, pro iure amicitiæ, quæ illi esse cœperat cum Christianis, ad Ferdinandum Regem missa est, eius morbi curandi caussa. Morbo depulso, & aquis salutaribus ritu Christiano expiata, diuini beneficij memor, immemor patriæ: in rupis fastigio quæ ad lacum est, domuncula exædificata, sanctissimam vitam exegit, multis illustrem miraculis. quo merito in cælestium numero locum habet, templisque recepta est. Tertiodecimo Aprilis die, eius memoria anniuersarijs sacris celebris est in nonnullis ecclesijs Hispaniæ. Casildæ exemplo, siue sua sponte incitata Zaida, lauacro Christiano ex nostro more lustrata, in Alfonsi Regis nuptias post aliquot annos concessit. Prodigia, quæ Isidori corpore exportando contigisse diuinitus paulò ante dictum est, multùm contulisse visa sunt, vt in suscipiendæ Christianæ religionis voluntatem vehementer incumberet. Accessit somnium, in quo diuum Isidorum viderat in augusta specie, blandaque voce, vt rem maturaret monentem. Rex pater consilij incertus, cùm nec filiæ precibus resisti posset, & suæ gentis animos alienare nollet, si eo concedente intelligeretur filiam factam esse Christianam: re cum Alfonso Ferdinandi filio tandem communicata, optimum visum est, vt simulatis inimicitiæ caussis, cum manu militari in Hispalensem agrum ipse irrumperet: filiamque ex composito idoneo loco constitutam, eiusque aduentum expectantem, quasi vi captam raperet, in patriamque deduceret. Quæ res cùm ex sententia processisset, Zaida Christianis moribus informata, nostris imbuta sacris, atque Elisabethæ nomine indito

indito (Mariam Rodericus ait) Alfonso deinde nupsit, quo tempore rerum in Hispania potitus est, vti competenti loco explicabitur. Pelagius concubinam fuisse ait, stupri cum eo iunctam consuetudine. verùm hæc post aliquot annos contigerunt.

Garsias Rex Vasconum occisus. Cap. IIII.

IPSO anno quo Isidori corpus Ferdinandi cura Legionem perlatum est, Christi millesimo quinquagesimo tertio, Garsias 1053
Vasconum Rex in prælio occisus est: animo ferox, militari laude præstans, non Ducis modò prudentis, sed etiam militis fortissimi partes implere solitus. Discordiæ fraternæ semina superioribus annis iacta ad maturitatem hoc tempore peruenerunt. à paruis quidem initijs orta (vt fit) in magna tandem odia exarserunt, Garsiæq; perniciem, quod minimè oportuit. Ferdinandus Viruescæ agrum & Riuogiæ partem, tanquam sui iuris repetebat. exoletis videlicet annalium exemplis, ad Castellæ ditionem pertinere disputabat. Garsias contrà iniuriam sibi factam regno diuiso querebatur: iusque suum in priuata controuersia, recentissimæ consuetudinis vsu, & patris testamento tuebatur. Regnandi inexhausta auiditas fraternos animos in præceps agebat: dum vterque paruum quiddam instar eorum, quæ spe ac magnitudine animi concepisset, regni ditionem ducit, quæ humanæ felicitatis magna labes est. Ferdinandum aliquando officij caussà inuisentem, Garsias frater cùm Anagari æger esset, retinere voluit donec postulatis satisfaceret: nisi indicio ille opportunè facto, fuga periculum declinasset. Inuidiæ, quæ ex ea suspicione grauissima exarsit, quasi pro officio maleficium reddidisset, studio depellendæ procurandæque, Garsias Burgos abijt: vbi Ferdinandum fratrem ex aliquanto spatio & ipsum ex morbo decumbere nunciatum erat. Ille tempus venisse ratus iniurias vindicandi, iurisque obtinendi, in caussa de qua disceptatio erat, Garsiam fratrem in custodiam tradit ad Ceiam oppidum. Inde breui custodibus corruptis in Vascones euasit: & doloris vlciscendi cupiditate inflammatus, magnis delectibus tota ditione habitis, Maurorum præterea auxilijs euocatis, in Castellæ fines irrumpit: atque Aucæ montibus superatis, latè populationes facit. Ferdinandus collecto numeroso exercitu, quem ex superioribus bellis valde exercitatum habebat, obuiam procedit bellum defendere, quod tanta vi inferebatur, quàm iniuriam facere paratior. Ad Ataporcam (nomen id oppido est sextodecimo ab vrbe Burgis lapide) in conspectum ventum est: & positis castris vtræque acies ad pugnam instructæ. non animo, non armis, non arte belli, non vigore aut viribus corporis quisquam ea tempestate Ferdinando par erat. Garsias ferox natura, rapidus in consilijs, ac lingua immodicus militum animos vehementer alienarat: nam multos antea importuna auiditate tota ditione, bonis euerterat, criminibus siue veris siue assimulatis: & sub ipsum conflictum de ea re à plerisque appella-

tus, vt damna reponeret ijs qui pertulerant, eorum preces constanter repulit: ne alieno tempore, cùm audacia opus erat, timoris significationem daret, & expressa necessitate benignitas esse videretur. alioqui superbas aures habebat, dicta contumeliosa, aditus difficiles, & contagione rerum alienarum erat corruptus animo. Vir primarius, cuius nomen clam est, de facto constat, pro eo quòd Garsiæ Regis teneram ætatem rexerat, gratia apud eum & auctoritate plurimum valens exacta prudentia, & ipsa canicie venerandus, cum in quanto periculo res essent prouideret, fœdere sanciendo satagebat a prælij cogitatione Reges auocare. tentata pacis spes eo annitente, datumque à Ferdinando vt prior de pace fratrem appellaret. missus caduceator varios & commutabiles præliorum euentus esse docuit. quæ à fratre per errorem commissa erant, debere eum humanæ imbecillitati, communi omnium saluti, condonare: neque dum priuatum dolorem vlcisci parat, rem Christianam in præceps dare, alienasque iniurias innoxio suorum sanguine vlcisci velle. Paratum se satisfacere, quantum delecti arbitri in re præsenti iudicarent. Quod ætatis auctoritati, & fraternæ indulgentiæ datum erat vt prior de pace interpellaret, caueret timorem interpretari. infirmi id animi significationem esse suspicari, fore proculdubio exitiale. se enim cùm numerosas & validas copias sub signis habeat, quod ne ipse quidem ignorabat, modestia, iustitia, atque æquitate superare voluisse: orbique testatum facere, haudquaquam sua voluntate ingentem cladem suscipi, quam iam prouidebat animo. Additæ ad hanc orationem pædagogi preces & lacrymæ. Regem tamen, quem in exitium fata rapere videbantur, neque gratia flectit, neque auctoritas frangit, neque præsens periculum mouet. Ergo ab vtraque parte pugnæ signum datur, & magno animo in prælium concurritur. Garsiæ pædagogus paucitate, imbecillitate, & alienatione suorum perspecta, cùm de victoria desperasset, neque patriæ exitio superesse vellet, deuouit se: & inermis arreptis tantùm gladio & lancea militari, in aciem hostium irrupit, præliansque occidit. Reliqui Ferdinandi impetum non tulerunt. res trepidæ, metus ingens, malum vrgens Vascones exagitabat. duo milites Vascones, cùm a suo Rege paulò ante defecissent, ad regiam cohortem ferro penetrantes, Garsiam hasta traiectum peremerunt. Cadente Rege reliqui omnes in fugam acti. Ferdinandus victoria lætus, fratrisque casu conturbatus, militibus suis mandauit, vt Christianis parcerent. Mauros ex fuga palatos passim per agros, magno numero aut interfecerunt, aut in captiuitatem egerunt. Garsiæ Regis corpus militibus datum, Anagarique tumulatum est in D. Mariæ, quam ipse ædem ab imo totam extruxerat. Ex Stephania vxore, quam ex Gallia duxerat patre superstite, quatuor filios reliquit, totidem filias. Sanctium, qui continuò in regno successit, Ramirum cui pater Calagurris principatum, quam Mauris abstulerat dono dederat, Ferdinandum & Raymundum, Ermesendam, Semenam, Maiorem, atque Vrracam quæ Garsiæ Comiti nupsit, ei de quo sermo nobis deinceps est rediturus. Occisi imperium, vtriusque fratris armis laceratum imminutumq; est. Ferdinãdus oppida & vrbes, de quibus controuersia erat,

nullo

nullo reſiſtere auſo in poteſtatem redegit: Virueſcam, Aucæ montes, & Riuogiæ partem eam quæ ad Ogiam pertinet: quod flumen in vicinis montibus, vbi D. Dominici Calciati fanum eſt, ortum atq; in vicinam planiciem dilapſum locis Riuogiæ nomine dato, ad Harum municipium in Iberum influit. Reliqua Riuogiæ pars, & Vaſcones, atque Cantabriæ ducatus, Anagarum, Lugrunium, aliæque vrbes & oppida in Sanctij ditione manſerunt. Aragoniam huius belli progreſſu, beneficioque Ramirus armis recepit, ſpe complexus regnum vniuerſum occiſi fratris. Nam ſe Aragoniæ, Suprarbis, Ripagorſæ & Pompelonis Regem, vt ſchedæ veteres teſtantur, per hæc tempora nominabat. & ſucceſſu elatus Mauris, quorum reliquiæ ſupererant in Ripagorſæ agro ditioneque, Benauarrium illato bello abſtulit. Demum inter Ramirum & Sanctium nouum Regem fœdus ea lege eſt factum: vt vtrinque arces inter ſe traderent loco obſidum. Rueſta & Pitilla Sanctio datæ. Sangueſa, Lerda, & Ondueſium Ramiro. Cura vtroſque ſolicitabat, ne dum mutuis diſsidijs indulgent, Ferdinandi viribus, quæ formidabiles eſſe cœperant, finitimis carperentur. contra eum ergo arma ſociare, eoſdemque inter ſe amicos & inimicos habituros eſſe pacti ſunt.

Ab imperio Germanico eximitur Hiſpania Cap. V.

V O tempore bellis ciuilibus ardebat Hiſpania, Germaniæ imperium (nam in eam prouinciam annis ſuperioribus ex Gallia migrauerat) Henricus eo nomine ſecundus regebat. Romanæ eccleſiæ Pontifex ſupremus & maximus erat Leo nonus. Leonis ſucceſſor Victor eo nomine ſecundus pontificatum adeptus, cupienſque ſacrati ordinis mores & vitam ſuperiorum temporum licentia nimium laxatos, maiori ſeueritate coercere, Florentiæ, quæ Hetruriæ caput eſt, Epiſcoporum cōcilium egit anno milleſimo quin- 1055
quageſimo quinto. Ex eo conuentu Hildebrandus ex Cluniacenſi monacho Subdiaconus Cardinalis, cuius magna erat opinio probitatis, & ingenij dexteritate ad verſandos hominum animos valebat maximè, in Germaniam atque Galliam dimiſſus eſt, vt Imperatorem de reuocanda veteri diſciplina appellaret: Turonis Galliæ vrbe eos motus compeſceret, quos Berengarius eius eccleſiæ diaconus, nouis de religione opinionibus excitarat. In eodem conuentu, vt noſtrorum hiſtorijs memoriæ proditum eſt, Henrici legati eius iuſſu & verbis querimonias & mandata ad Patres detulerunt, quorum hæc ſumma erat. Regem Ferdinandum contra morem maiorum & legum præſcripta facere, qui ſe imperij Romani iure exemptum ferret, & incredibili arrogantia ac leuitate in ipſum imperij nomen inuaderet. Atque ego, inquit, eam iniuriam libenter tolerarem (tantum apud me tranquillitatis ſtudium poteſt) ſi nullam præterquam dignitatis noſtræ iacturam fieri viderem. Sed in conſilio capiendo Patres omnem orbem, quam latè imperium Chriſtianorum patet, reſpicite: cuius incolumitas ſtare non poteſt, niſi ſit vnus, cuius auctoritatem cuncti reſpiciant, cuius imperio deuincti ſint, ob-

temperent voluntati. Respicite sacrosanctam Pontificum maiestatem, quorum fluxa auctoritas est, nisi Imperatorum (quos ea de caussa in orbe Christiano proximum potestatis locum obtinere voluerunt) armis & potentia muniatur. Nascentem temeritatem in ipsis incunabulis comprimite: ne prauum exemplum cessatione nostra, dissimulatione vestra ad alios promanet: & cæteris omnibus prouincijs ad dulce & sæpe fallax libertatis nomen arrectis, imperij & pontificatus sacrosancta maiestas ad inanem appellationem perducatur. Sacrificijs ex ritu Christiano Hispaniam interdicite, Regisque insolentis caput diris execrationibus defigite. quod si feceritis, honori ecclesiæ me non defuturum profiteor, & reipublicæ salutem vnà vobiscum curaturum, quæ in periculum vocatur: sin timore defugitis, me honori imperij non defore, mihique priuatim consulere certum habeo. Secundum eam orationem Patres eam rem sibi curæ fore respondent. re deliberata, Victor pronunciauit, Henricum (cuius rebus vt faueret natura cogebat: erat enim natione Sueuus) videri æqua postulare. Missi legati Ferdinandum verbis Pontificis & Patrum monuerunt, vt imperio deinceps satisfaceret, & Imperatoris nomine abstineret: quod neque legibus, neque auspicatò desumpserat, dira omnia nisi continuo pareret comminati. Rex ancipiti cura anxius siue morem gereret siue parere recusaret, ne ex vtraque parte grauissimis perpetuisque malis Hispaniam implicaret: concilio gentis coacto de tanta re disputare constituit. Variæ dictæ sententiæ. Pars, quorum religione animi tacti erant, obtemperandum iudicabant: ne Pontificem & Patres in suum caput irritarent, & bello implicarent Hispaniam, quod futurum prouidebant, & quod omni ratione vitandum videbatur: cùm vires prouinciæ in plures Reges distractæ, & intestinis motibus debilitatæ essent: tantumque hostium Christiani nominis, Hispaniæ viscera fatigaret. Pauci pristinæ virtutis memores iugum Hispaniæ libertati imponi grauissimum si morem gererent, disputabant: quod ceruicibus admissum, haudquaquam excuti posset. præstare in acie mori, omnesq; acerbitates pati, quam tanto malo & indignitate rempublicam implicari. Rodericus Diacius ea tempestate, opinione virtutis singulari, viuido ingenio, in ipso ætatis vigore circiter annos triginta natus erat, bonus consilio, manu promptus: qui Gormatij Comitem Gometium non multò antea, in priuata contentione, adacto in viscera gladio peremerat. Occisi patris, pro quo supplicium debebatur, merces Semenæ filiæ coniugium fuit: cùm illa iuuenis virtutem admirata, sibi virum dari, aut lege in eum agi Regem postulasset. Rodericus ad paternam ditionem, dotali principatu occisi soceri auctus, viribus & potentia validus, quinque Maurorum Regulos, qui Aucæ saltu superato, in Riuogia excursiones faciebant, cum tumultuaria manu prælio vicit: prædaque omni adempta captos ea lege dimisit, vt sibi vectigales essent, & quotannis tributum quod imponebatur ex fide penderent. Accidit vt Zamoræ (quam vrbem ex quo Ramiro tertio Rege euersa erat, iacueratque prostrata, Ferdinandus reficiendam curarat, datumque ciuibus, vt suis legibus, hoc est antiquis Gotthorum viuerent,) pactum vectigal quinque

quinque Regulorum legati repræsentarent, Cidumq; honoris caussa vocarent: quod nomen Arabum lingua dominum significat. vtrunque coram Rege & alijs principibus factum. quæ res multorum illi inuidiam conciliauit. & est natura insitum vt recentem aliorum felicitatem malignis oculis aspiciamus: modusque fortunæ à nullis magis exigatur, quam qui in æquo fuerunt paulò ante. Rex id nomen ratum illi esse voluit: eoque deinceps per totam vitam cohonestatus est, veteris appellationis nulla ferme memoria. Sunt qui de Calagurris possessione vrbis ad Iberum sitæ, Ferdinandus & Ramirus Reges cùm disceptarent, rem ad singulare certamen deductam affirment, & pro Ramiro Martinum Gometium, pro Ferdinando Rodericum pugnasse. Victum ac trucidatum in certamine Martinum, vnde origo generis ei familiæ, cui à Luna cognomen est in Hispania vetustæ & nobilissimæ, & quæ tot insignes viros procreauit. quæ vt tanquam falsa reijciam, facit Garsiæ Vasconum Regis armis eam ciuitatem Mauris ablatam esse, vti paulò ante dictum est: nihilque in ea iuris Aragonio Regi esse potuisse. Omnino Rodericus noui coniugij illecebris, multisque ex eo negotijs implicitus, quo tempore de imperij iure suscepta deliberatio est, concilio gentis non interfuit. Regis animus cùm ætatis inclinatione ad pacem quàm bellum propensior erat: tametsi non ignorabat haud à paruo initio ius libertatis imminui: rogari tamen Roderici sententiam placuit, priusquam certi aliquid constitueretur. Negat ille consilij rem esse. armis defendendum, quod armis erat partum. Iniquum videri alienæ virtutis fructum ad eos redire, qui rebus perditis periculum & laborem non communicabent. Nonne, inquit, emori per virtutem præstat, quàm libertatem à maioribus partam ludibrio esse genti barbaræ & immani: quæ præ se omnes homines contemnit: cuius superbæ sunt aures, contumeliosa dicta, aditus difficiles, nouæ crapulæ, inhumana crudelitas? An qui modò vix Maurorum seruitutem euasimus, nouum à Christianis paratum seruitium suscipiemus? Ludibrio nos & nostra habent. Vniuersus orbis, quàm latè nomen Christianum patet, Germanis Imperatoribus paret scilicet? Omnis gratia, potentia, honos, diuitiæ nostro & maiorum sanguine parta Germanis cedent: nobis relinquent pericula, repulsas, iudicia, egestatem? Romani imperij iugum, quod maiores nostri excusserunt, reponet Germania? erimusque vulgus sine gratia, sine imperio, sine auctoritate: ijs obnoxij, quibus si vigeret animus, si viri essemus formidini esse deberemus? At difficile est Imperatoris conatibus resistere, Romani Pontificis iussis non obtemperare. verùm infirmi animi est, pro belli timore incerto, certissimis malis rempublicam implicare. multa experiundo fiunt, quæ segnibus ardua esse videbantur. Occupauit nescio quæ multos torpedo, quos neque gloria mouet, neq; flagitij infamia: satis magnam libertatem ratos, quod à flagris abstinetur. Tam auersas Sanctissimi Pontificis aures à rebus nostris fore non arbitror, vt non iustissimis precibus, atque æquitate caussæ moueatur: mittantur modò, qui nostræ libertatis caussam audacter coram eo tueantur, doceantq; iniqua petere Germanos. Mihi stat sententia, armis susceptam à maioribus libertatem

tueri,

,, tueri, aduersus omnium hominum conatus. hocque ipso gladio defendam ,, patriæ proditores esse nequissimos, quicunque aut ineptæ religionis simu- ,, latione, aut præposteræ cautionis specie diuersum consilium dabunt: neque ,, maiori cura statuent seruitutem repudiandam, quàm illi dominationem ,, appetunt. Quantum quisque patriæ libertati studebit, tantum illi aut ami- ,, cus ero, aut infensissimus aduersarius. Vicit Roderici sententia, atque secundum eam Pontifici quidem responsum datum. aduersus autem Imperatoris conatus, magnis tota prouincia delectibus, numerosus exercitus conflatus. in quo decem millia militum erant, adiunctaque Maurorum auxilia, ex ijs vrbibus, quæ Regi vectigales erant. copijs omnibus Rodericus præpositus, cuncta administrare iussus. Ad hunc imperij summa respiciebat. Placuit ad ostentationem virium superatis Pyrenæi saltibus in Vascones penetrare. Tolosam vsque peruentum, vrbem ea tempestate amicam (sic puto): vnde honestissima legatio ad Pontificem missa, obtestatum vt re diligentius perpensa mitteret, qui coram in re præsenti de iure imperij disceptarent. Eius legationis princeps Rodericus Comes erat, alius a Cido, & Aluarus Fannius Minaia. ijs agentibus facile ab æquissimo Pontifice est impetratum, vt Rupertus Sanctæ Sabinæ Cardinalis cum amplissimis mandatis, præterea Imperatoris legati, eius controuersiæ componendæ caussâ venirent in Hispaniam. Tolosæ vbi legati constiterunt, Ferdinando Rege interea in patriam reuerso, agitata caussa, atque pro libertate Hispaniæ pronunciatum est: decretumq;, Germanis nullum deinceps ius in Hispaniæ Reges fore. Quod ab eo initio susceptum, confirmatumque populi deinde moribus, consensu cæterarum gentium, & publica iureconsultorum sententia, & iudicio est comprobatum. tantum plerunque præsidij rebus communibus, in vnius viri virtute & prudentia situm est. Romani præterea Pontifices Hispaniam sibi vectigalem reddere cogitarunt: vti argumento sunt literæ Gregorij septimi ad Reges, Comites, cæterosque Principes Hispaniæ, id confirmantis antiquis temporibus obseruatum, priusquàm à Mauris Hispania esset euersa. Verùm ijs conatibus nihil esse profectum, ac verò pari animorum constantia itum obuiam, rerum euentus declarat, retenta semper à nostris immunitate. Roderici genus ad Lainum Caluum referebatur Castellæ Iudicem, vt est superius indicatum. Ex eo enim & vxore Eluira Nunnia Bella Ferdinandus natus est. ex Ferdinando Nunnius. hic ex vxore Egilona genuit Lainum Nunnium, cuius filius fuit Didacus Lainus, nepos ex eo & Therasia Nunnia Rodericus cognomento Cidus. Ex Roderico & Semena vxore Didacus Rodericus natus est: qui patre superstite in prælio à Mauris fuit interfectus. præterea filiæ duæ, Eluira, & Sol, de quibus deinceps in historia sermo recurret. Aliquot deinceps Episcoporum

1056 concilia sunt coacta. Primum Compostellæ anno millesimo quinquagesimo sexto. Actionum præses Cresconius Cõpostellanus, qui se Apostolicę sedis Episcopum dicit. Affuere Suarius Dumiensis, & Vistrarius electus Lucensis Metropolitanus. preterea presbyteri, diaconi, clerici, Abbates. In eo concilio multa sunt constituta præclarè, tum illud: Vt Episcopi & presby-

teri

teri quotidie diuina hostia sacrificarent. Canonici cilicium penes se habe-
rent, quod induerent ieiunij tempore, & quoties diuino numini litanijs pla-
cando datur opera. Iaccæ in ditione Ramiri Regis alter Episcoporum con-
uentus habitus salutis anno millesimo sexagesimo Sanctij Aragonij, Pater- 1060
ni Cæsaraugustani, Arnulfi Rotensis, Guillelmi Vrgelitani, Heraclij Bi-
gerronum, Stephani Olorensis, Gometij Calagurritani, Ioannis Lectoren-
sis, Austindo Auxitano Archiepiscopo actionum Præside. Sacrorum ritus,
qui temporum iniuria deprauati erant, restituti. Sacerdotum mores nouis
institutis exculti: ijsque mandatum ne alio more quàm Romano precaren-
tur. Episcopi sedes Iaccæ constituta, quæ olim Oscæ fuerat: ea lege, vt captæ
de Mauris Oscæ honor pristinus redderetur, Iacca etiam vrbe illi contribu-
ta, quod consequentibus annis est factum. Biennio post in D. Ioannis Ru-
pensis, Ramiro Rege præsente, concilium Episcoporum fuit ad septimum
Kal. Iulij, Sanctij Aragonij, Sanctij Pompelonensis, Garsiæ Naiarensis, Ar-
nulfi Ripacurtiensis, Iuliani Castellensis, Pontij Ouetensis, atque aliorum
Episcoporum magno numero. In eo concilio à Sanctio maiore superiori-
bus annis factum decretum, vt Aragonij Episcopi ex eius cœnobij mona-
chis legerentur, communi Patrum consensu sancitum est. Per hæc tempo-
ra (nam de anno scriptores variant, nec certi quid constitui potest) Hugo à
Pont. Ro. in Hispaniam Legatus Barcinone in Episcoporum & procerum
conuentu Raymundi Barcinonensis Comitis voluntate, Gotthicas leges,
quibus ante vtebantur Catalauni abrogauit, nouasque sanxit, vnde iura po-
pulis ad nostram ætatem dantur. Hunc esse Hugonem illum Cardinalem
puto cognomento Candidum, qui anno huius seculi sexagesimo quarto ad 1064
Principes Hispaniæ est Roma legatus, cùm duo summum pontificatum
gererent: & vterque legibus creatum se diceret, Alexander & Honorius.
Ab Alexandro, á quo Hugo missus erat, quoniam meliori iure nitebatur,
Hispani Reges steterunt. Is Legatus vt Gotthica precandi ratio abrogare-
tur, quamuis magno conatu obtinere non potuit. Missi contrà Mantuam in
Gallia Cisalpina, vbi de schismate conuentus Episcoporum habiti sunt, Epi
scopi tres, Munio Calagurritanus, Eximius Aucensis, Fortunius Alauensis
Gotthicos libros quos secum detulere Pontifici & Patribus probarunt qua-
si orthodoxos, nullaque vitiosos parte.

Reliquæ actiones Ferdinandi. Cap. VI.

PROXIMOS reipublicæ motus & litem quæ cum imperio
extitit, Mauri ad occasionem vertentes rebellandi, excutiendiq;
imperij iugum, quod illis imposuerat Ferdinandus superiori-
bus annis: eodem tempore quasi ex composito correptis armis,
in Carpetanis & Celtiberia à regia auctoritate deficere visi sunt. Erat Rex
ætate grauis, bellis fessus, quę per totam vitam multa & grauia gesserat. Erat
præterea tantis sumptibus regium ærarium exhaustum, vectigalium graui-
tate, vt fit, fessi prouinciales. Sanctia Regina virilis animi fœmina, religio-
nis

nis propagandæ cupidissima, noui belli suscipiendi auctor extitit: auroque
& argento, quod in priuatos vsus cultumque corporis compararat, Ferdi-
nandum vltrò iuuit. Ille his subsidijs subleuatus, contracto vndique nume-
roso exercitu, in hostium fines impetum fecit. secundum Iberum flumen la-
tè populationes factæ. in Catalaunos & Valentiæ agrum cùm ferro pe-
netrasset, exercitum præda Maurica grauem reduxit. In Carpetanos pari
exitu & felicitate bellum administratum. vtrobique victor cùm victis le-
ges dedisset, Regesq; vectigal, vt facere consueuerant, pendere in præsens, &
in futurum polliceri compulisset, triumphantis in morem in patriam redijt.
Ad Valentiam quidam Isidori, quem per totam vitam coluerat, & cuius per
quietem formam videre sibi visus fuit, oraculo monitum esse tradunt diem
obitus ipsi instare: proinde expiandæ animæ superos propitiandi, ad quos
breui discessurus erat, diligentem curam gereret. Oraculi veritatem morbus
qui continuò Regem inuasit, manifestò declarauit. Rex fide data, & capti-
uis receptis, prædaque omni abacta quam ceperant, gentes eas in deditio-
nem cùm accepisset, castris inde motis, Legionem se deferri curauit, lecti-
ca scilicet militari, quam pro se quisque milites, ac viri primarij subire cer-
tabant. tantus erat cunctorum ordinum amor. Eius seculi anno sexagesi-
1065 mo quinto, nono Kalend. Ianua. die sabbathi in vrbem peruenit: vbi de
more sacra corpora sanctorum veneratus, & felicem vitæ exitum precatus,
lacrymis toto ore manantibus & corpore ad terram prostrato: tametsi
ægritudo ingrauescere videbatur, ipsa nocte qua Christi Dei inter homi-
nes nati memoria recurrit, nocturnis precibus interfuit. sequenti luce re di-
uina procurata, corporis & sanguinis Domini perceptione expiatus est. die
altero, ad D. Isidori delatus magnis vocibus, vt omnes exaudirent, ad Deum
conuersus coram Isidori sepulcro: Tua est, inquit, potentia, tuum est regnum
Domine: tu es super omnes Reges: tuo imperio omnia sunt subiecta: quod
te largiente accepi regnum tibi restituo. tuam tantùm clementiam implo-
ro, vt animam meam in æterna luce iubeas collocari. Hæc dixit: positisque
diademate, & insignibus regijs, trabeaq; detracta, quibus exornatus venerat,
ab Episcopis qui magno numero aderant, pœnitentiæ & sacræ vnctionis
remedijs ex ritu Christiano procuratus, indutus cilicio, conspersus cinere,
die tertio, qui Ioannis Euangelistæ memoria sacer est, hora sexta extremum
spiritum edidit. Iuxta patrem suum in eodem templo tumulatus est. Exe-
quiæ funeris verissimis totius populi lacrymis celebriores fuerunt, quàm
pompa & apparatu principali: quæ tanto Principi deesse non potuit. Hæc
ex Roderico Præsule, & Luca desumpsimus: haud ignari esse qui Cabezonij
oppido prope Vallisoletum noto, extinctum fuisse Ferdinandum affirment,
ac ne de tempore quidem conueniunt. Nos quod veritati proximum visum
est, id secuti sumus, neque ad arbitrium nostrum reuocamus de tantis re-
bus disceptare, statuereque. Sane Ferdinandus dum vixit, insigni pietate
fuit, quo merito Legione anniuersarijs sacris eius memoria celebratur: &
in cælitum numero locum habet. Præcipua liberalitate & munificentia
pleraque tota ditione templa, aut denuò excitauit, aut muneribus auxit, Le-
Legione

gione præsertim D. Isidori, & D. Mariæ de Regula, monasteria. In Vaccæis. S. Facundi cœnobium, in quo præsertim cum ætatis inclinatione, quo tempore in pietatis studia diligentius incubuit, multus interesse solitus erat: vsque eò vt cum sacerdotibus diuinas laudes publicè caneret, atque in communi triclinio cibum cum monachis sumeret paratum scilicet frugalemque. Accidit vt vas vitreum ab Abbate acceptum, inter Regis manus esset collapsum, quod ille aureum continuò restituit, vt Rodericus Præsul est auctor. additque Legione in templo maximo ob angustiam rei familiaris templi ministros nudis pedibus incedere: (tam rude seculum, tanta rerum necessariarum inopia inter Hispanos erat) id Rex cùm vidisset, annuos reditus ad comparandos ministris calceos designasse: mille aureos Cluniacensi monasterio annuos ex regijs vectigalibus pendi mandasse. Regina Sanctia pari pietate fœmina à viri morte biennio decurso in contemplatione vitæ per virtutem actæ, & pietatis studijs, Legione tertiodecimo Decembris die extincta est, & prope viri sepulcrum posita.

Ramirus Aragoniæ Rex occisus. *Cap. VII.*

EX Ferdinandi Regis testamento, regnum trifariam diuisum in trium filiorum eius ius ditionemque concessit. Sanctius natu maximus Castellæ imperium, Pisorica atque Ibero terminabat: quidquid enim à Garsiæ Regis morte Vasconibus ablatum erat, ad veteres Castellæ fines subiunctum est. Legionis regnum Alfonso legatum: Campaniæ, & Asturum pars, quæ ad Deuam fluuium pertineret, qui Ouetum præterfluit: præter hæc nonnullæ in Calæcia ciuitates. Garsiæ natu minimo reliqua Calæcia data est, & Lusitaniæ pars illa, quæ in Christianorum potestatem domitis pulsisque barbaris erat redacta. omnes Reges vocati. Vrracæ Zamora, Eluiræ Taurus cesserant. Quæ vrbes Infantasicum dictæ sunt, voce ea tempestate vsitata ad eam hæreditatis portionem, quæ minoribus Regum filijs vitæ sustentandæ caussa obueniebat, significandam. Haud quietæ res esse poterant, in tot imperia, Regesque distractæ: & Ferdinandi obitu, expectatione magnorum motuum & consiliorum suspensa erat Hispania. quod nonnulli proceres prouidentes prohibere conati sunt, grandæuumque Regem à diuidendi regni sententia, menteque deducere, quo tempore in regni conuentibus de ea re suscepta deliberatio est. In his Arias Gonsaluus prisci moris vir, qui magnum [illegible] locum apud superiores Reges bellica fortitudine, rerum vsu, generis nobilitate, prudentiæ opinione, atq; multis & magnis in rebus spectata fide comparauerat. Salutaria monita patrius amor, & potentior fortuna [illegible]. Sanctius eximia formæ dignitate erat, virium robore præstanti, [illegible] pacis artibus instructior, vnde illi Fortis cognomen. Tractabili ingenio [illegible] miti, nisi aliqua iniuria prouocaret, & specie bonarum artium [illegible] fallaces corrumperent. Is defuncto patre iniuriam sibi [illegible] sione querebatur: quod ob ætatis prærogatiuam integrum debebatur, [illegible]

tis imminutum partibus debilitatum. Hæc arcanò cum amicis, & palàm præ se ferebat. Cæterùm ne continuò in fraternam ditionem armis inuolaret, matris quandiu vixit auctoritas retinuit: præsertim cùm mortuo viro, Legionense regnum, quoniam dotale erat, ad eius arbitrium reuocatum esset. Regnauit annis sex, mensibus octo, diebus quinque & viginti. & initio quidem initi principatus nouum illi bellum in Mauros primùm natum est: deinde etiam in Aragonios: vt ferme bella ex bellis apta nexaque sunt, neque res commotæ semel in vno gradu resistunt. Ramirus Aragoniæ Rex felicibus armis imperij fines proferendo, barbarorum reliquias, quæ supererant, vniuersa ditione expulerat. & victoriarum cursu Almugdadirium Cæsaraugustanum, & Almudafarem Ilerdensem Reges, vectigales beneficiariosque reddiderat. Oscæ Regem aliquot prælijs vicerat. Erant Carpetani finitimi Celtiberis, vtrisq; Edetani, ad quos Cæsaraugusta pertinet. armis Ferdinandi ij domiti, pactique annuum tributum, pacem à victore redemerant. nunc partim Regum mutatione confisi, partim Ramiri Regis armis, rebus nouis studere nunciati sunt. Sanctius nouus Rex expedito consilio validas copias in eas gentes ducit. Nihil in nouis motibus celeritate salutarius. Itaque Carpetani priusquàm se planè commouere possent, ad officium redierunt. cum Celtiberis maius negotium, maiorque belli moles extitit. Agri longè latèque vastati. oppidis & pagis illatæ clades. Cæsaraugusta princeps eo tractu vrbs circunsessa à nostris, & belli malis tandiu fatigata, donec deditionem facere compulsa est: ea lege, vt quoniam ab Aragonio fœdere discedendum erat, Sanctij armis à Mauris & Christianis, sicunde bellum ingrueret tuta esset. Eo fœdere haud dubium Aragoniæ arma mouebantur. & Ramirum Regem Sanctius non obscurè querebatur cum Rege Vasconum iurato hoste arma communicasse, in Castellæ fines irruptione facta. Celtiberos Castellæ beneficiarios suæ ditionis subiugasse. Gradus arcem, quam Mauri ad Esera fluminis ripam magnis operibus munierant, Ramirus obsidebat. Eam obsidionem vt ex fœdere dissiparet Sanctius accurrit. Improuiso eius aduentu Aragonij perculsi, & subita Maurorum irruptione à tergo & à fronte circumuenti alij fugere, alij arma capere: temporis momento magna pars vulnerati aut occisi sunt. Rex ipse dimicans in pugna
1067 occubuit annum circiter millesimum sexagesimum septimum: cùm supra vnum & triginta annos genti imperasset. Corpus ad D. Ioannis Rupensis primorum Regum sepulcris nobile templum, sepultum est. tristissima victoria fuit, calamitosa nomini Christiano, Sanctio ipsi victori malè ominata: cùm à patrui cæde rerum suarum cursum auspicatus esset. Extat Gregorij septimi, qui proximo tempore Romanum pontificatum adeptus est, præclarum de Ramiro Rege testimonium: quo primum Hispanorum Regum ait, Toletanæ superstitionis (sic Gothicam precandi rationem vocat) per gentes fusæ, & quæ mentes hominum stulta persuasione imbuerat, repudiatis erroribus, maiestatem Romani moris, & cultus lucem in Hispaniæ terras inuexisse. Sedi Apostolicæ imprimis & maximè deditus fuit: prorsus vt regnum, seque, & liberos Romanis Pontificibus obnoxios, vectigalesque fore,

lege

lege in æternum lata voluerit & sanxerit. Sanctium è filijs natu maximum successorem habuit annos natum duos de viginti, pari pietate virum: cuius ætate annoque millesimo sexagesimo octauo, Perpinianum in extre- 1068
ma Galliæ ora, haud procul Ruscinonis vetustæ vrbis vestigijs, Guinardi Ruscinonensis Comitis opera condita est, loco vbi gemina diuersoria Bernardi Perpiniani erant: inde nouæ vrbi nomen. Sanctium Ramiri successorem memorant Gotthicas leges abrogasse, Barcinonis exemplo scilicet: sanxisse Cæsareas, & secundum eas iura populis dari. Vxorem habuit Feliciam Ermengaudo Vrgelitano Comite natam. ex ea filios tres, Petrum, Alfonsum, atque Ramirum deinceps Reges. stupro genitum Garsiam, qui alio tempore Iaccetanus Episcopus est creatus. Compostellanam ecclesiam ad hæc tempora Cresconius obtinuit, prisci moris integra probitatis opinione, præstanti vir ingenio. Defuncto successit Gudesteus ex eadem familia, Cresconij propinquus. Hunc ecclesiæ suæ oppida repetentem, anno altero ex quo Pontifex renunciatus erat, in lecto nocturna vi oppresit, atque membratim discerpsit Froila auunculus. Diram rabiem, tetramque dominandi cupiditatem. In huius locum Didacus Pelagius cooptatus est. quo Pontifice in Hispania lex Toletana est, & lex Romana recepta: sic historiæ Cōpostellanæ auctor ait. Legem nos Toletanam, sacrorum ritus interpretabamur, siue diuina hostia sacrificandum esset, siue laudes diuinæ decantandæ ex Gallia Toletum aduectos: inde in alias vrbes & oppida fusos, Gotthicis antiquatis, vti competenti loco explicandum est. Legem Romanam cœlibatus necessitatem viris sacratis impositam inuectamque in Germaniam, Galliam, Hispaniamque, Pontificum Romanorum diligentia: quoniam ecclesiastica disciplina multum ab antiquo collapsa, ac penitus labefactata erat.

Sanctius Castellæ Rex fratres inuadit. Cap VIII.

PATRVELES tres vno tempore in Hispania regnabant, eodem omnes nomine, potētia non pari, vitæ exitu haud dissimili. Sanctius Castellæ Rex recenti facinore contaminatus ferebatur in præceps: tametsi ditionis amplitudine, magnoque rei militaris vsu, cæteris formidabilis erat. Sanctius Vasconum Rex angustis ditionis finibus imperabat. iunctis tamen eius & Aragonij Regis viribus, ambo aduersus præualidum hostem alterna ope tuti erant, & paternas inimicitias communibus auspicijs persequebantur, non minori conatu, quàm gloria. Ad Vianam in Vasconibus, quò victor Rex Castellæ præoccupandi studio hostium conatus ferro penetrauit, insigni prælio dimicatum est. victus Castellæ Rex, & magna suorum clade in patriam est repulsus. Duo Reges eodem victoriæ cursu in Viruescanos & Riuogiam irrumpentes, quæcunq; Vasconum Regum ditione, Ferdinandi armis erant ablata, pristino imperio restituerunt. Conuersis ad hunc modum nostrorum animis ad ciuile bellum, externa sine cura erant. ac præsertim Sanctius Ca-

ſtellæ Rex, ne acceptas ſuperiori bello iniurias armis perſequeretur, nouo bello impeditus eſt: quod aduerſus germanos fratres impium ac nefarium ſuſcepit. imperij auidus, præcepsque ad explendam cupiditatem ferebatur, viribus & potentia ferox. fratrum imbecillitas animos faciebat: neque ſatis concordes animi ad propulſandum periculum commune communibus armis. æqui atque honeſti abiecta cura. tantum apud Sanctium Regem auaritia poterat, & vtilitatis ſtudium. Igitur quàm maximas poteſt copias armat, omni paternæ ditioni imperare parans. Alfonſus in quem primùm irruere volebat, tametſi ad Garſiam fratrem, Regesque patrueles legatos miſerat, vt aduerſus communem hoſtem vires communicarent, omnium telis peti debere feræ inſtar crudelis & immanis: fretus tamen multitudine militum, & temporis anguſtia interclusus, armis contendere parat. Vbi res ad certamen venit, viribus impar & copijs, victus ex prælio profugit, ac deinde Legionem contendit. Ad Plantacam oppidum pugnatum. deinde cùm Alfonſus vires reparaſſet, ad Golpelaram, vt Pelagius Ouetenſis ait, (Rodericus Vulpeculariam vocat, oppidum ad Carrionis ripam ſitum) iterum acie dimicatum eſt. conuerſa belli fortuna, victæ fuſæque Caſtellæ copiæ. Ex re proſperè geſta ſecuritas nata victoribus. Rodericus cognomento Cidus Regem Sanctium, vt par erat, his omnibus bellis ſecutus, in re militari (vt ſuperiùs dictum eſt) virtute magnus, magnus diſciplina, cùm quod futurum erat animo prouidiſſet, militem ex fuga retractum, ſummo mane hoſtium caſtra iubet inuadere. Illi vino ſomnoque ſepulti, nihil minus quàm de prælio cogitabant. In repentino metu, vt fit, ſibi quiſque pro moribus conſulit. pars fugere, pars arma capere, omnes præcipere, nulli exequi quod faciendum videbatur. Itaque breui victi oppreſsique ab hoſtibus. Alfonſus ipſe in templo B. Virginis, quod militari præſidio munitum erat, in oppido Carrione, quò præſidij cauſſa confugerat, captus

1071 miſſusque Burgos, (anno milleſimo ſeptuageſimo primo dimicatum eſt) in eius vrbis arce in cuſtodiam eſt traditus. Inde concedente Rege Sanctio, in S. Facundi cœnobium, quod ad Ceæ fluminis ripam ſitum eſt, ea lege migrauit: vt vita principali abdicata, & in ſacerdotis cucullati morem detonſus, vitæ Chriſtianæ inſtitutis purioribus excolendis per totam vitam vacaret. Vrraca ſoror impensè Alfonſi rebus fauebat, propter ingenij ſuauitatem, morumque modeſtiam. Petrus Anſurius Comes ab eius latere rebus quamuis profligatis nunquam diſceſsit. Ij Sanctio primùm eius conſilij auctores extiterunt, melioris fortunæ occaſionem non defore cogitantes: deinde Alfonſum hortati ſunt, vt veſte monaſtica, quam tempori inſeruiens inuitus ſuſceperat poſita, Toletum ad Almenonem Regem pro ea neceſſitudine, quæ illum inter & patrem fuerat, confugeret. Fecit ille quod monebatur: Toletumque ex fuga delatus, deductusque ad Regem Maurum, hanc ſummam orationis, cùm inter ſe ſalutaſſent, habuiſſe fertur.

,, Quam vellem, Rex Almenon, quando ita futurum erat, vt Rex paulò
,, ante felix potensq; patria extorris, inops, & coopertus miſerijs externo præ-
,, ſidio indigerem, ad vosque confugerem ſupplex, meo aliquo merito tuam

beneuo-

beneuolentiam promeruisse. Verùm neque ætas mea, neque discrepantes de religione opiniones id hactenus tulerunt: & magnanimis Principibus, qualem te esse fama vulgauit, beneficij faciendi idonea satis caussa esse solet iniuria oppressos subleuare. Ego vt in malis gaudeo, à te potiùs quàm ab alio quoquam Rege, præsidium fuisse postulandum: quem eximia benignitate pollere perspectum habeo. Tu quoque lætare venisse tempus, quo Magni Ferdinandi proli benefacere possis. Quid etiam agerem, aut ad quem potissimùm confugerem? præsidia omnia extincta sunt. regni opibus frater germanus, si fratrem nominare fas est hominem omnium, quos terra sustinet crudelissimum: sed Sanctius tamen frater per iniuriam spoliauit. Belli caussa dominandi ambitio fuit. in Garsia fratre parum opis erat, cùm in eum irruere præiudicatum habeat. patrueles infensi rebus nostris. Longinqua ergo fuga me tegere consilium fuit, atque ad tuam opem confugere. Neque peto vt præualidum hostem mea caussa irrites, tuisque viribus in regnum profugum restituere coneris. tametsi hæ preces sæpe apud præclaros Reges locum habere solent: tantùm exilio locum peto, rebus profligatis perfugium. In mœrore & luctu vitam, quæ tantùm relicta est morte ipsa tristiorem apud te exigam vna spe lætam, quod breui futurum mihi persuadeo, vt qui nunc sceleribus suis ferox est, rebus repentè commutatis, excruciatus omnibus malis, impietatis susceptæ in fratres & necessarios pœnas reddat. Quod si contingat spei nostræ exitus par, si exorata numina aliquando opem tulerint: ingratum hominem beneficijq, immemorem haudquaquam senties. Almenon gloriosum ducens tantum paulo ante Regem ad se supplicem venisse, eiusque aduentum rebus suis commodum futurum cogitans, lætus pauca respondit. Eius se calamitatem misereri. ferendum tamen æquo animo casum, quem nulla sua culpa aliena inhumanitas attraxit. Varias esse humanarum rerum vices. proinde aduersam fortunam ferret in præsenti: in futurum meliora speraret. Secum quandiu vellet viueret: atque ita viueret, vt præter regiam dignitatem & patriæ desiderium, quæ ad victum cultumque principalem forent necessaria, nihil defuturum certò sciret. filij eum loco habiturum esse. Domus prope regium palatium, vt habitaret, designata: quo ferme nunc loco Conceptionis nomine virginum collegium extat ad Carmelitarum monachorum templum, quod eo tēpore in potestate Christianorum erat. vnde rei diuinæ procurandæ opportunitas, Regisque conueniendi, quandocunque libitum esset. Fidem illius iurisiurandi religione astringi placuit, Regisque & regni commoda conceptis verbis iurare. Erat Alfonsus eximia formæ dignitate, modestus, prudens, à cupiditate omni remotus, insigni morum facilitate. Hæc in natura inerant: maiora ipse industria faciebat ijsque virtutibus, quibus cum vsus erat, facilè studia conciliabat. Vrraca soror de fratris incolumitate solicita, tres Ansurios fratres, Petrum, Gonsaluum, Ferdinandum Sanctij Regis permissu, quorum opera & consilio rebus omnibus vteretur, cum his multos alios, vt præsidio simul honori & solatio essent, Toletum amandauit. Hos omnes Rex Maurus stipendia militaria facere voluit, vt

esset vnde vitam sustentarent. & quoniam eorum opera forti & fideli sicunde bellum ingrueret, vti cogitabat: quod aduersus finitimos Mauros libenter illi factitabant. Et cùm à bellis otium erat, frequenti venatione vitam in exilio propagabant, locô idoneo villa exædificata, vbi venatores erant: quæ deinde in oppidum excreuit, cui nunc Brioca nomen est. Alfonsus ipse Toleti multus apud Regem esse, & frequenti vsu barbari animum indies magis promereri. Accidit die quadam, vt remittendi animi caussa ad vicinum vrbi viridarium, quod Tagus amnis interfluit, eiusque aquis tolonibus in sublime elatis irrigatum, prouentu maximo præcipua amœnitate est, Regem prodeuntem prosequeretur. Alfonsum somnus inuasit. Rex & proceres sub vicina arbore considentes Toletum loci natura munitissimam esse disputabant: prorsus vt nulla arte, nullis viribus expugnari posset. Tunc quidam ex astantibus maiori prudentia vir: Vnam, inquit, esse rationem vrbis capiendæ video, si quidem toto septennio cõtinuata clade hostis fruges & fructus terræ corrumpat, obsessam haud dubium ciuitatem hanc annonæ difficultate rediget in potestatem. Id Alfonsus non planè dormiens, auidissimis auribus accepit, memoriæque commendauit. Nam quod vulgò sine locuplete teste auctoreque fertur, Regem Maurum periculo admonitum, vt experimento disceret, dormiret Alfonsus, an somnum simularet, liquatum plumbum in manum coniecisse, indeque perforatæ manus illi cognomen factum, ad nutricum cunas ablegamus: & ab eximia potiùs liberalitate id cognomen partum arbitramur. Contigit præterea alio tempore Alfonsi Regi assidentis capillos erigi, Rege barbaro semel, iterum, & tertio manu componere conato, quoniam denuò erigebantur: coniectores Mauri malum omen continere prædicabant, regnumque illi portendi, ac de medio tollendum quamprimùm iudicabant: suadebantque ostenti vim & significationem negligendam non esse. Barbarus & sua natura ad humanitatem propensus, & Alfonso beneuolentia conciliatus, induci non potuit vt fidem datam & iura hospitij violaret. instaurari tantùm iusiurandum voluit, & Alfonsi animum fidemque noua religione obstringi. Dum hæc Toleti gerebantur, Sanctius frater post victoriam ferox, ditionem Alfonsi occupauit. vrbes aliæ vi, aliæ voluntate imperio eius adiunctæ. Legio vrbs aduenienti quidem portas clausit: deinde obsidione compulsa deditionem facere in victoris potestatem venit. Omnes qui sub Alfonsi imperio fuerant, metus inuaserat, & victori omnia prona erant. Calæcia mox bello petita, vbi frater alter regnum obtinebat in factiones scissum obnoxium periculo: prouinciam enim vectigalibus exhauserat, quæ indies maiora imponebantur. Verna nimiùm gratiosus, Regis potens publica & priuata consilia gubernabat, maiori auctoritate quàm grauitas illius ætatis, & imperij prudentia postulabat. Ea res multorum illi inuidiam conciliabat: & est non magni Principis argumentum magnos habere aulicos: solentque Reges rectè factorum ad se gratiam trahere: eorum quos intimos habent, inuidia & periculo peccare. Itaque proceres rei indignitate permoti, libertum

in Regis oculis trucidarant. Quo facinore, quoniam ad multos pertinebat, contaminati animis, ſimul ſe muniendi ad omnes caſus ſtudio, in Regem arma ceperunt. In ea regni alienatione Garſias veritus, vt prænalidi hoſtis viribus par eſſe poſſet, cum trecentis tantùm militibus, qui ſe ſequi voluerunt, ad finitimos Mauros, qui Luſitaniæ partem obtinebant, profugit. Suadet omnibus precibus, vt vires conferant: Regis inopis, exulis, atque eiecti, cauſſam aduerſus fratris iniuriam tueantur. Supereſſe in prouincia ciuium ſtudia integra, opportuno tempore eruptura. Debere eos humanitatis reſpectu moueri, atque fraternæ ambitionis odio, quem vniuerſæ paternæ ditionis potitum, propediem hoſtem infenſiſsimum experturi eſſent: niſi priuſquam imperium confirmaretur, naſcenti malo opportunè occurrerent. Se vna vindicta contentum fore, atque recepti regni finibus. belli præmia, quæ ipſorum opinione ſuaque prædicatione maiora futura erant, illis omnia ceſſura. Ad hæc Mauri moueri ſe quidem eius calamitate dixerunt: vt periculum communicarent adduci non poſſe: ac multò minus, vt hominis eiecti & exulis, qui ſua ſeruare non potuiſſet, magnificis promiſsis confiderent. Hac ſpe deiectus, ad priuatam ſuorum manum multis alijs adiunctis attractisque, qui noui imperij odio aut ſpe prædæ ex vtraque ſcilicet gente ſequi priuato conſilio voluerunt, in prouinciæ fines incurrit. Portugaliæ oppida & vrbes non paucæ ſub ditionem reuocatæ ſunt. Sanctius ad Scalabim vrbem, cui à S. Irene nomen eſt, obuiam procedens, collatis ſignis magnaq; hoſtium ſtrage edita fratre n viuum cepit: atque ad Lunæ arcem, quæ in Calæcis ſita eſt, miſſum, in cuſtodiam tradi mandauit: vbi vitam omnem exegit in ſqualore & tenebris, homo ingenio ignauus, procax ore, minimèque tantis reipublicæ fluctibus ſuſtinendis par.

Sanctius ad Zamoram occiſus. Cap IX.

SANCTIVS patratis conſilijs voti compos, poſtquàm omni paterna ditione potiebatur, neq; facinus per otium reputare, neque timere Deum ſceleris vltorem, impietatis vindicem: neque inconſtantiam rerum humanarum conſiderare, longæuam vitam ſibi polliceri, cæteros mortales præ ingenij faſtu contemnere. Quod vnum ſupererat, vtroque fratre in ordinem redacto, ſorores etiam paterna hæreditate ſpoliare aggreſſus eſt. Cauſſabatur iniuria à patre regni vrbes in plures hæredes diſtractas eſſe. litem marte arbitro eatenus ſecundùm ſe diiudicatam conſiderabat: ſorores multò imbecilliores fratribus eſſe. Primùm Zamoram vrbem peti placuit magnis operibus munitam. Vrraca enim in cuius poteſtate erat, & Arias Gonſaluus, cuius auſpicijs & conſilio reſpublica bello paceque gubernabatur, prouiſa tempeſtate, commeatu, milite, & rebus omnibus ad ſuſtinendam obſidionem opportunis vrbem inſtruendam curarant. Ciuium eximia fides erat, magnaque virtute communem ſalutem tueri, atque aduerſus Regis inſolentis

impetum propugnare parati erant. Circumsessa vrbs atque omne genus machinis impugnata, in Regis potestatem haud dubium redacta esset: ni ex ciuium numero Vellidusquidam Ataulphus, sua sponte an re cum alijs communicata incertum, certus tamen Regis ex insidijs perimendi, vrbe egressus esset, atq; in Regis gratiam insinuatus, quasi vrbis arcana proditurus, si pretium operæ sit, aditum se mõstraturum promittens. vno eo comite ad speculandum locum, quo in vrbem erat penetrandum, circum vrbis mœnia deambulantem, incautumque, neque cauendis insidijs intentum, venabulo quod manu gestabat transfixit. Immane facinus, fœda mors, sed vitæ tamen meritis & actionibus consentanea. Cædis auctor patrato facinore pedes in fugam concitat. sequuntur regij milites, Regis in suo sanguine volutantis gemitu & clamoribus exciti: atque inter eos longo proximus interuallo Rodericus cognomento Cidus, vindictæ studio ardens. ille se proxima porta in vrbem infert, patefacto à custodijs aditu. Ex ea re coitionem & dolum regij suspicati, extrema omnia ciuibus comminabantur. Mortuo Rege, Legionenses & Calæci infaustam militiam auersati, cæloque & hominibus inuisam, è castris alius aliò dilapsi Castellani, quos Regi fauere natura cogebat, pars Regis corpus ad Omense monasterium mœsti detulerunt: vbi iusta funeris haud magno apparatu & celebritate facta. multò maxima militum pars ad Zamoram mansit, in vltionem parricidij intenta. Zamoræ ciuibus, quasi cædis conscij fuissent, proditionis crimen impositum. Didacus Ordonius ex Laræ familia, ante alios ætate, virium robore, & rebus gestis præstans, equo vectus, armisque fulgens, ex loco vnde exaudiri posset, hominibus, auibus, iumentis, piscibus, herbis & arboribus, cladem, exitium, vastitatem minabatur: maria, terras, cælum inani verborum sonitu complens. mussabant ciues inter metum præsentem, & verecundiam absentium fluctuantes. Maior periculi quàm honesti cura erat. Arias Gonsaluus quamuis ingrauescente ætate bellicis muneribus inutilis esse videbatur, decori tamen tenax, contumeliæ impatiens, se & filios pro patriæ salute certamini offert. Erat in more positum, vt quicunque vrbi aut oppido proditionis crimen imponeret, paratus ex prouocatione dimicare singulari certamine cum quinque hominibus aduersus singulos sigillatim pugnaret. Tres Ariæ filij, Petrus, Didacus, & Rodericus ex ordine in campum pugnaturi processerunt. Incredibili Ordonij felicitate & virtute interempti omnes. Rodericus tantùm, cùm accepto lethali vulnere in vindictam præceps ferire conaretur aduersarium, aberrante ictu, gladio habenas, quibus Ordonij equus regebatur, discidit. equus eo vulnere percitus, Ordonium frustra retinere conantem, è definito ad certamen spatio, quod transilire Hispanorum more nefas habebatur, inuitum rapuit. In lite an caussa decidisset eo casu, dati iudices in neutram partem pronunciantes, ipso silentio ciuibus fauere visi sunt. Sic certamen diremptum quod cum primis nobile fuisse historiæ nostrates declarant: atque vulgaria carmina, quibus peruetusto more Hispani clarorum hominum virtutes ad lyram in conuiuijs decantare concentu non omnino rudi neque insuaui soliti sunt.

Alfonsus

Alfonsus reuocatur in regnum. Cap. X.

AEC ad Zamoram gerebantur. Vrraca verò de rerum summa solicita, veritaque ne noui motus existerent, nuncium Toletum mittit, qui Alfonso fratri res gestas, infelicem Sanctij Regis casum denunciaret. Instruit secretis notis, quibus haud dubiè intelligeret mandata sua esse. dat litteras insolentibus characterum formis descriptas: vt quid sibi vellent, si fortè interceptæ essent, cognosci non posset. Illarum hæc summa erat. Nihil syncerum esse in rebus humanis. mixtum dolori gaudium nunciare. Sanctium Regem interemptum Ataulphi dolo. qui & si communis hostis, erat tamen germanus frater: eiusque vicem dolere æquum esse, ac verò necessarium. Sanctij morte Zamoræ vrbis obsidionem breui dissipatum iri. tametsi certamen erat susceptum: cùm Ordonius ciuibus conscijs cædem proditoriè patratam affirmaret. Quod caput, & diuos semper erat precata, ipsum ad regnum vocari. celeritate opus esse ad præoccupandos prouincialium animos, studia concilianda. Videret ne inutili cunctatione agendi tempora dubitando, consultandoque consumeret. Hæc litteris continebantur. Verùm Vrracæ nuncios multi Maurorum exploratores, qui inter Christianos erant, fama denique ipsa sua celeritate occupauit. Petrus Ansurius rerum mutationem propediem futuram expectans, quotidie Toleto ad tertium lapidem progressus ex viatoribus res omnes sciscitari solitus erat: nouique nuncij comprimendi studio, in itinere vnum & alterum exploratorem, qui gesta nunciarant, occultè ferro peremerat. Tandem Vrracæ nuncium nactus, & de re tota diligenter edoctus, Toletum redit. Dabat consilium vt clam Mauro Rege in patriam profugeret. magnos casus intercedere posse. neque barbaris fidem inesse, vt rationibus suis potiorem honestatem haberent. Alfonsus animo anceps, & quid consilij captaret dubitans, tutiora tandem consilia & honesta periculosis potiora fore iudicans, Regem Almenonem adijt: rem omnem vti nunciata erat, exponit, regni hæreditatem ad quod vocabatur cernendi petit facultatem. Eo inscio, à quo tantis beneficijs deuinctus esset, discedere in patriam inhumanum & inurbanum fore iudicasse: quod à suis moribus procul abesset. Salutare id consilium Alfonso fuit. Rex enim Maurus re prodita, omnes Alfonsi aditus obseruabat, itinera obsederat, & diligenti custodia munierat, ne se posset commouere. Itaque Alfonsi comitate fideque victus, vehementer se lætatum ait, cùm ex aliorum prædicatione cognouit Sanctij morte, ipsum ad regnum vocari. & tunc gaudere amplius sublatam occasionem superiora officia, quæ fuerant ipsius meritis, suaque voluntate minora, aliquo maleficio mutandi, si se inuito in patriam discedere cogitasset. Quod felix, faustum, auspicatumque esset, quamprimùm iret: fraterna regna capesseret: initæ tantùm amicitiæ memor nouo iureiurando fidem obstringeret, sibi & Hissemo filio maiori perpetuò amicum futurum. Deum testem, atque arbitrum conuentorum fore, ne datam

vltro citroque fidem, eosdem amicos inimicosque habituros, fallerent. Igitur rebus omnibus compositis discedentem Alfonsum pecunia iuuat, & aliquanto spatio honoris caussa prosecutus, continentiæ atque fidei singulari exemplo in Rege barbaro abs se liberum dimittit. Hæc veriora arbitror, quàm quæ Lucas ait: deluso barbaro per dispositos equos aufugisse in patriam. Zamoram primùm itum, vbi Vrraca erat, quam matris loco semper habuit Cum ea consilio communicato, de eius aduentu missis in omnes partes nuncijs, eximia prouincialium voluntate, propensisque studijs, quæ superiori tempore excitarat, in Legionis regnum receptus est. Garsias frater temporum mutatione euaserat, regnumque pristinum armis recuperare cogitabat. legati ad eum de pace sunt viri primarij. Erat homo ingenio minimè malo. itaque nihil periculi subesse ratus, atque à fratre sperans omnia facilè impetraturum: nulla fide accepta ad eum venit. capto libertas ad vitæ finem erepta. crudele exemplum publicæ tranquillitatis respectus excusauit, cultusque & victus principalis: ita vt præter regnum nihil desideraret, si ereptæ libertatis vlla esset idonea satis compensatio. Castellæ proceres interea Burgis conuentus agitabant, decreuerantque Alfonsum quidem ad regnum euocandum videri: recipiendum tamen non esse, priusquàm se inscio Sanctij mortem patratam esse iureiurando confirmaret. Cùm in eam vrbem ventum esset, cæteris dubitantibus, ne facti memoria fraudi aliquando esset apud nouum Regem, cuius gratiam promereri commodius rebus suis fore cuncti iudicabant: Rodericus cognomento Gidus, qua in cæteris vti solebat animi magnitudine, Alfonsum conceptis verbis in D. Agathæ iurare compulit. Diræ imprecationes in eius caput additæ, si fratris cædes ipsius consilio perpetrata esset. Cæremonia peracta, magno omnium qui aderant plausu & acclamatione, Castellæ Rex renunciatus est: haud obscurè Roderico infensus, vt rerum euentus deinde declarauit. Praui homines, qui principum offensis acriter speculantur, & alienam felicitatem ægris oculis aspiciunt, eius animum amplius exacerbabant. Erat Alfonsus natus minimùm triginta septem annos, cùm in regnũ reuocatus est. bello strenuus fuit, vnde Fortis cognomen tulit, pacis artibus instructus, ingenio facili & modesto. Has virtutes natura insitas res aduersæ, quibus exercitus erat, multum auxerant. liberalitas profusa fuit prorsus, vt regni opes exhausisse videretur. Sa-
1073 lutis anno millesimo septuagesimo tertio Sanctius occisus est, & Alfonsus redijt in patriam. Quo anno Romæ quidem Hildebrãdus ad summum pontificatum euectus, Gregorij. VII. nomen suscepit: singulari vir animi magnitudine atque constantia, qui pro ecclesiæ libertate cum Henrico Imperatore, eo nomine tertio, inimicitias suscipere grauissimas, & exercere non dubitauit per totam vitam. In Hispania autem Dominicus Exiliensis præcipua vir sanctitate, tertiodecimo Kalen. Ianuarij, sexta feria defunctus est. Memoria eius anniuersarijs sacris in Hispania celebratur. In Riuogia Gannis oppido natus, ex opilione ad S. AEmiliani Cucullati monachus effectus, atque consequenti tempore eius monasterij Abbas, quòd monachorum iura constanter tueretur, à Rege Vasconum Garsia, superioribus annis in exilium

missus

missus fuit: vnde illi (sic suspicor) Exiliensis nomen. Monasterium Exilien-
se, quod priscis temporibus S. Sebastiani nomine dicatum erat, Ferdinandi
Regis ope suaque diligentia instaurauit: vnde alio tempore in Dominici
Exiliensis nomen vetus appellatio mutata: non ipsi tantùm monasterio, sed
etiam coniuncto municipio, quod locis confragosis ad vallem Tablatellum,
quadragesimo ab vrbe Burgis lapide situm est, ipsa militari via, qua itur Ger
matium. Hæc propter antiquitatis notitiam, loci nobilitatem, prætermitte-
re consilium non fuit. Nunc ad Regum res gestas, & historiæ ordinem
redeo.

Alfonsi Regis initia. *Cap. XI.*

LFONSI initia turbulenta fuere, læti progressus. Anno
quidem altero ex quo regnum recepit, salutis millesimo se- 1074
ptuagesimo quarto, Reges Mauri Cordubensis & Toletanus
armis de finibus decertabant. Alfonsus officij memor, cōflato
numeroso exercitu in Carpetanos mouit. veritus initio Alme-
non, ne is belli apparatus ad se opprimendum pertineret: deinde quod res
erat intelligit auxilio venisse. collatæ ab vtraque parte vires. Cordubenses
fines incursionibus vastati. corruptæ fruges. deformatus ager. pagi, villæ, op-
pida incensa. prædæ hominum, pecorum, armentorum actæ. Iusto prælio
pugnatum non est, Rege Cordubensi vniuersi certaminis aleam subire de-
trectante. Exercitus victoria lætus, spolijs grauis, in patriam reductus. Quo
tempore Agnete prima Alfonsi vxore defuncta, alteram Constantiam no-
mine ex Gallia, vbi nata erat, aduectam duxit. Ex hoc coniugio Vrraca Al-
fonso nata est, regni deinde atque fortunarum hæres, vt competenti loco de-
clarabitur. Constantiæ hortatu (sic arbitror) missa abs Rege Romam le-
gatio enixè Pontificem postulante, vti rei ecclesiasticæ, in quam vitio tem-
porum, hominum culpa deprauati mores incubuerant, constituendæ no-
uisque institutis componendæ caussa, Legatus in Hispaniam cum amplissi-
mis mandatis & potestate mitteretur. Missus à Gregorio septimo Pontifice
Maximo Ricardus Massiliensis Abbas, anno huius seculi septuagesimo sex- 1076
to Burgis in Citeriore Hispania concilium Episcoporum agitauit. In quo
regiæ voluntati morem gerens, in omni regno eius Romanum ministe-
rium confirmauit. Sic Pelagius Ouetensis loquitur (vt ego interpretor) le-
ges ecclesiæ veteres in mores reuocatæ. ac præsertim quod in Germania
non absque motu factitatum erat, vxores sacerdotibus detractæ: quas prisci
moris obliti, & voluptatum illecebris superati, plerique habere consueue-
rant. Quæ res sanctissimo Pontifici inuidiam peperit, vsque eò vt conuitijs
& contumelijs probrosisque carminibus passim eius nomen proscinderent.
Adeò graue est assueta relinquere, & veteres mores noua censura mutare.
Præterea Aragoniæ exemplo, precandi ritus ex Romano more sanciti. pri s-
ca Gotthorum instituta rebus diuinis procurandis, propitiando numine an-
tiquata. Mauri Reges Cordubensis atque Hispalensis, cùm vectigal quod

superiori tempore pacti erant, pendere recusarent, Rodericus Cidus ad eos legatus est ea de caussa. Granatenses eo tempore & Hispalenses armis de finibus certabant. Regis Granatensis stipendia nonnulli milites Christiani faciebant. Cidus pacificatoris persona assumpta, dissidentes in pace ponere conatus primùm est: deinde aduersus Granatensem Regem, quoniam ad nullam pacis conditionem adduci poterat, pro Hispalensi in acie stetit. Insigni prælio victi Granatenses ad ea consilia recurrere compulsi sunt, quæ per imprudentiam antea repudiarant. Roderico arbitro pax inter Reges facta. milites præda diuites, atque vectigali Cordubæ & Hispali, pro qua re venerat repræsentato, in patriam reduxit: Bellatoris ex his rebus nouum cognomen adeptus, egregia militum & totius prouinciæ voluntate, virtutes eius admirantium, ipsum nouis honorum titulis, quoniam re non poterant, exornantium. Proceres Castellæ atque Legionis ex ijsdem rebus inuidiæ flammis vrebantur: prorsus vt nouis criminibus apud Regem petitum peruertere constituerent. Prope spem res erat à superiori tempore Regis animo alienato. Ex ea spe inuidis ardor animorum crescebat. Accidit Regem in Bætica nouo bello implicari aduersus eos Mauros, qui tributa pendere denuò recusabant. Maurorum alia manus è Celtiberia, vbi latè ea tempestate dominabantur, per Medinæ Celinæ fines in Castellam irrupit. Gormatij agros omni maleficij genere vastabat. Cidus quem importuna vis morbi tenuerat in patria (fortassis etiam morbi simulatione procerum inuidiam declinare studebat) tumultuario delectu habito, Maurorum latrocinia prohibuit: ipsos regni finibus magna celeritate dimouit. Ad hæc studio prouectus in Maurorum fines Toletum vsque excursiones fecit. Ingens ex ijs locis præda abacta. agri & oppida deformata. supra septem vtriusque sexus millia in seruitutem abducta. Inuidis & malè cogitantibus proceribus, qui Regis auribus Roderici felicitati insidiabantur, ex ea re criminandi noua materia suppeditata. Violatæ fidei Mauro Regi criminibus petunt. videret ne dissimulando impotenti homini atque ambitioso habenas laxaret. supplicio cogendum, æquo cum cæteris iure viuere: neque se præ cæteris fastu & arrogantia animi eximium putare. Auctore Rege, ac decreto principum punitur exilio: mandatumque, vt intra nonum diem vniuersæ regiæ ditionis finibus exiret. Tempori ille cedendum arbitratus, apud Abbatem S. Petri Cardeniæ, cuius monasterij per totam vitam religionem præcipuè coluit, vxorem & filios reliquit, certus aduersus Christiani nominis hostes maiori impetu bellum gerere. Erant Mauri per id tempus vitiorum licentia eneruati voluptatum illecebris virtus & gloria, cum qua venerant in Hispaniam extincta erat. Itaque cum priuata Rodericus militum manu, quos in armis exercitatissimos habebat, multi præterea amici & necessarij nomina dabant, tanta erat cupiditas eo Duce aduersus Mauros bellandi, in Carpetanos primùm irruit: & aduersi Fenarij fluminis ductum secutus, in Celtiberos penetrauit, Alhamamque peruenit, qua parte Salo fluuius Idubedæ montes penetrans Celtiberiæ maiorem partem irrigat. In eo tractu Alcocerium arcem natura loci munitissimam, sitamque in prærupto monte expugnat.

gnat. duos Duces Mauros cum iusto exercitu à Rege Valentiæ missos aduersus eius conatus insigni prælio superat. Ex ea arce agros populatur: omni iniuria belli Mauros finitimos vexat. Ex prædiuiti præda equi triginta, totidem Maurici gladij ex ephippijs pēdentes ad Alfonsum Regem dono missi. pari numero captiui equos regere iussi, eximia magnitudine corporum, decoro habitu. vestes auro purpuraque distinctæ. Muneris magnitudini quanta maxima à legatis potuit verborum gratia adiuncta. quos Rex quidem hilari vultu suscepit, & cum verborum honore: populus Cidi laudes ad cælum prædicatione ferre: patriæ liberatorem, Maurorum terrorem, reipublicæ patronum vocare. Vnum esse, qui beneficijs maleficia vinceret, & benignitate cum offensa certaret. veteres heroas quos æmulari videbatur, rerum gestarum gloria, magnitudine animi exæquare. Exilij decretum supplicium, propter Mauros scilicet mutari non placuit: concessum tamen prouincialibus vt impunè qui vellent, Cido militarent. in quo reipublicæ tranquillitati bene consultum est. plerique enim in armis educati, rebus Bæticæ ab Alfonso compositis, otium quo sibi marcescere videbantur, ægris animis ferebant. Hæc quamuis plures per annos gesta, narratione iuncta sunt, ne diuisa memoriam perturbarent. Nunc retro reuocanda oratio est: & quid præterea rerum in Hispania gestum sit anno salutis millesimo septuagesimo 1076 sexto, alio ex principio explicandum.

Sanctius Rex Vasconum à fratre occiditur. Cap. XII.

SANCTIO Vasconum Regi frater erat Raymundus, homo leuis, inconstanti, turbidoque ingenio: cui discordiæ, rixæ, seditiones cordi erant, rerum nouarum cupiditas: honesti sanctiq; nulla cura præ studio assequendi quod animo destinasset. vastus in consilijs & immodicus, regnandique ambitione exæstuans. Rex quietis cupidior quam belli, pietatis studijs deditus: quod veteres schedæ indicant, agros eum villas, prædia magno numero cœnobijs monachorum donasse. Ex ijs rebus calumniandi materia, vicina vitiorum nomina virtutibus assingendo: quæ magna peruersio est. religionis studium, animi angustiam: morum tranquillitatem, ignauiam interpretabatur & metum. Aderant studia perditorum hominum, quicunque decoctores, æreque alieno exhausti, inopesque erant, modò nequam homines & audaces cognosceret, eos in familiaritatem libenter admittebat. his vt cuiusque studium ex ætate flagrabat, liberaliter pecuniam, vestes, arma, equos largiebatur: neque sumptui neque modestiæ parcens, dum illos sibi obstrictos obnoxiosq; redderet. Rex ex vxore Placentia Ramirum filium in spem regni genuerat: addunt alij Garsiæ nomine secundum, tertiumque nulla appellatione designata: quos defuncto patre ad Alfonsum Castellæ Regem confugisse pro certo ponunt. Ij ætate minores erant. Rex annis grauis. Raymundo regnandi spes nulla nisi in scelere, in malo obstinata voluntas. factioni sergo viribus, quas potest arces & oppida præsidijs occupat. & quoniam ad sanitatem reuocari

uocari non poterat, Rege auctore decreto senatus reipublicæ hostis esse iudicatur: qui aliena inuaserat, sua perderet, regnique finibus excederet. Ex eo tempore vterque in alterius perniciem armari. Raymundus insidijs parandis quam Sanctius cauendis intentior, ad Rotam municipium patrandi facinoris opportunitatem nactus, fratrem proditoriè obtruncat. Cædis auctorem Rodericus Præsul ne nominatim proderet, gentis vnde ipsi genus, patriæque amori tribuendum putauit: aut mea me potiùs fallit coniectura. Cæsi fratris filius Ramirus ad Cidum profugit. Ramiri fratres ad Alfonsum Castellæ Regem. infirma puerorum ætas erat, vires imbecillæ ad sustinendos tyranni impetus: qui prouinciæ studia teneret, regnumque armis inuasisset. Proceres rei indignitate permoti, communicato consilio inter se, Sanctium defuncti Regis patruelem Aragoniæ Regem, ad regnum Vasconum euocant. Assuit ille continuò, & maiorem prouinciæ partem breui occupauit. Viruescani, Riuogia, ac nominatim Anagarum, & Calagurris, præterea Cantabria vniuersa Alfonsi Regis Castellæ armis cessit. meliori is quàm Sanctius iure nitens, cùm Ferdinandus pater ex iusta vxore, Sanctij pater Ramirus vulgò conceptus fuisset, de reliqua prouincia Aragonio Regi litem intendit. ne armis dimicandum esset, conuenit vt Vasconum regnum Alfonso vectigale esset. Antiquis monimentis Sanctium & Petrum filium, pactum tributum appendisse proditum, testatumque inuenimus. Raymundus inter vtriusque Regis arma & studia destitutus Cæsaraugustam aufugit. Homo impurus, superis, hominibusque inuisus, scelerum conscientia exagitabatur, neque suis neque alienis fidebat. à Rege tamen Mauro prædia domosque accepit, vnde inopem & calamitosam vitam sustentaret. neptis eius Marchesia nomine Aznarij Lupi viri nobilis vxor, ea prædia Alfonsi Aragonij Regis eo nomine primi tempore, eius vrbis templo maximo, quod D. Mariæ nomine sacrum est, legasse fertur.

Almenon Tolet. Rex, & Raymundus Barc. Comes obeunt. Cap. XIII.

ROXIMVS annus ex quo hæc gesta sunt, qui ab ortu Chri-
1077 sti millesimus septuagesimus septimus erat, duorum Principum funere, quàm vlla re alia insignior fuit, Almenonis Toletani Regis, & Raymundi Comitis Barcinonensis cognomento Senis. Almenonis filius natu maximus Hissemus nomine, anno integro, ex quanto tempore paternum regnum obtinuit, Alfonsi Regis amicitiam patris exemplo & præceptis institutus persanctè coluit. Hissemi frater & successor Hyaia Aladirbilis, moribus patri & fratri dissimilis & toto vitæ genere, neque bello strenuus neque pacis artibus instructus, in lustris & popinis vitam exigere solitus, atque illustrium fœminarum pudicitiam attentare, grauissimum tum Maurorum tum Christianorum, qui in ditione supererant, odium & inuidiam incurrit. Videbatur enim cum pudicitia non pudorem tantùm, sed etiam humanitatem exuisse, crudelis in omnes & ferox. Alfonsus Castellæ Rex sacramenti religione,

quo

quo ſe obſtrinxerat Almenoni & Hiſſemo ſolutus, vtriuſque gentis litteris atque quotidiano propemodum ſuorum conuitio ſolicitabatur, vt vrbem principem ac totius ferme ditionis Mauricæ propugnaculum, impia & crudeli tyrannide eriperet: temporis opportunitatem negligendam non eſſe dictitantium, quam ſuperi offerrent ex Regis imbellis ignauia: in quo neque vigor animi eſſet, neque rei militaris diſciplina. præterea in tanta ciuium alienatione, Chriſtianorum viribus haud parem fore prædicabant. Hæc initia eius expeditionis, qua Toletum capta eſt, atque prima fundamenta ponebantur. Raymundi defuncti corpus Barcinone in templo maximo, quod ſua impenſa ab imo totum extruendum curarat, tumulo contectum eſt. iuſta funeris magnificè facta. Ditio vt ipſe moriens teſtamento mandauit, bifariam diuiſa eſt. pars Berengario data, pars Raymundo, cui Stupæ caput cognomentum fuiſſe diximus, procero corpore, eximia formæ dignitate. Moribus formæ conſentaneis, prouincialium ſtudia, ſed & patris beneuolentiam ſibi conciliarat: prorſus vt fratri qui maior natu erat, principatu prælatus Barcinonem prouinciæ caput obtinuerit. Ea res illi malo fuit, exitiumque attulit fraterna ex inuidia, vti mox dicemus. Almodiam (ſic non nemo vocat) Roberti Guiſcardi Nortmanni, quæ gens hac tempeſtate magnam virtutis opinionem excitarat, & ad extremam Italiam ac Siciliam latè dominabatur, filiam vxorem habuit, inſigni pietate fœminam. cuius ſumptibus gemina cœnobia conſtituta ſunt: alterum in Mariæ valle in agro Cabreræ: Danielis nomine alterum prope Gerundam. In quo, viro defuncto vitæ principalis illecebris abdicatis, virilis concubitus expers, vitam ſanctiſsimè exegit. vtrunque D. Benedicti regula & inſtitutis temperauit. Ex eo coniugio Raymundus Arnaldus natus eſt, qui patri in principatu ſucceſsit. Hoc ſanè tempore Armengaudus Vrgelitanus Comes, Maurorum in ditione reliquias armis: Guillelmus Iordanus Ceretaniæ Comes Arianam ſectam in Ceretanis renaſcentem, decretis, ſupplicijs, atque malis omnibus exagitabat. Multa oppida ſecundùm Sicoris amnis ripam Mauris ablata: ac nominatim vrbs Balagueris ſub Chriſtianorum imperium miſſa eſt.

Nortmanni veniunt in Italiam Cap. XIIII.

ORTMANNORVM nomen Hiſpaniæ olim & Galliæ cladibus nobile, per hæc tempora nobilius eſt redditum: cùm in Italiam virtutis & imperij gloriam propagarunt, magnam eius partem armis peruagati, ac noui tādem in ea regni conditores, quod ad noſtra ætatem inter varias Principum familias ſæpe alternauit. Huius gentis originem (quoniam cum rebus Hiſpaniæ res Nortmannorum confuſæ non parum ſæpe ſunt) & occaſionem aduentus eorum in Italiam hoc loco intelligi, aliquid lucis afferre poſſe cogitaui. Nortmannorum appellatione, vt vox indicat, vocabantur quicunq;

Daniam

Daniam inter & Cimbricam Chersonesum oram Germanici maris & vicinas insulas incolebant: feri homines & barbari, cultu vitæ agresti, inhumanis moribus, rei nauticæ periti, & plurimùm piraticæ dediti. Luithprandus proximæ superioris ætatis scriptor, eosdem Nortmannos & Rhussos facit. nimirum eodem tempore, hi in Orientis, illi in Occidentis prouincias sese torrentis instar infudere. In parte olim Galliæ, Carolo Simplice Francorum Rege concedente, consederunt ea, cui antea Neustriæ nomen erat, deinde Nortmanniæ: vt superiùs dictum est. Rholo Dux fuit genti natura imperij auidæ: quiduis simulare & dissimulare assuetæ, eloquentiæ studijs & aucupio deditæ, laboris, inediæ, æstus & frigoris patientia obduratæ. indumentorum elegantiam consectabantur: alioqui impotenti effrænique ingenio. Atque hæ virtutes & vitia Nortmannis inerant, postquàm mitiori cælo & mansuetioribus Gallorum ingenijs, feritas cum qua venerant mitigata est. Rholonis ex progenie Guillelmus cognomento Nothus, septimus Neustriæ Dux, ex Eduardi Regis Sancti testamento, ad veterem Nortmanniæ ditionem Angliæ regnum adiecit. is belli sacri, quod proximè susceptum est tempore, classe in Angliam delatus Haroldo æmulo, prælio vnico victor vitam regnumque abstulit. Inde Gallos inter & Anglos bella diuturna & grauissima haud multò ante hæc tempora, ad quæ nostra perducta narratio est. Ex Gallia valida Nortmannorum manus in Italiam hac occasione venerat. Est in Nortmannia ciuitas, quæ Constantia Castra olim dicta est. in eius agro Altauilla municipium: quod Tancredus nobili genere Princeps, & multarum imaginum obtinebat, numerosa prole felix, ex geminis nuptijs duodecim filiorum pater nihilominus. Ex priori coniuge Guillelmus cognomento Ferreabrachia, Drogo, Vvifredus, Gaufredus & Serlo nati. posterior Fransendis nomine septem filios peperit, Robertum, Guiscardum, Malgerium, Guillelmum, Alueredum, Humbertum, Tancredum, & natu inter fratres minimum Rogerium: qui gloria rerum gestarum & ditionis amplitudine, atque diuturnitate cæteros facilè superauit. Mater filios & priuignos pari amore prosequi videbatur. hoc illis mutui amoris conciliandi, depellendæ inuidiæ incitamentum fuit. pater ciuilibus & bellicis artibus instituendos curauit. Manu prompti erant, boni consilio. temeritatem ratio comprimebat, metum depellebat audacia. Ditionis paternæ angustia exclusi, veritique ne hæreditate diuidenda, rixæ & contentiones extarent, aliò migrandi consilium capiunt. Italia in plures principatus diuisa, intestinis motibus æstuabat. Siciliam & vicinas inferi maris insulas Mauri obtinebant. virtutis ostentandæ occasio ex vtraque re opportuna. Maiores natu fratres cum militari manu primùm petiuerunt Italiam. & cùm in Gallia Togata virtutis specimen præbuissent, atque in Hetruria: inde in Campaniam itum: vbi Capuanus & Salernitanus Principes armis de finibus certabant. Capuano primùm adhæserunt, deinde liberalioris militiæ spe Salernitano. Victoria parta belloque sedato inuitati à Maniaco, qui magnæ Græciæ & Apuliæ parti pro Græcis Præfectus erat, in Siciliam aduersus Mauros transmiserunt. breui operæpretium factum.

multæ

multæ in ea insula vrbes ad Christianorum ditionem restitutæ sunt. victi acie, fugatique barbari. Mox inter Græcos & Nortmannos suspiciones & simultates natæ. superati Græci, fugatique. fratres bello victores in Sicilia atque Italia eius principatus fundamenta posuerunt, quæ breui in iustum imperium excreuerunt. Nam fratres natu minores, duobus tantùm ex suo numero relictis in patria, ij ex omni numero qui fuerint clam est, sed relictis tamen in Gallia, rebus quæ in Italia gerebantur cognitis, cum supplemento militari ex Gallia præsto fuerunt. Partum in Italia imperium diuisum inter fratres: cæteris defunctis tandem in Roberto Guiscardo constitit, atque Rogerio. Robertus Apuliæ atque Calabriæ Dux fuit. Rogerius Siciliæ Comes, Mauris & Græcis, eius & fratris armis ereptæ. Robertus ex duabus vxoribus Alberada gentili, & Sigelgaita Salernitani Principis filia, Boamundum & Rogerium filios reliquit, filiam Almodiam: si vera sunt quæ auctores Catalauni tradunt, Raymundo eam Barcinonensi Comiti nupsisse, vti antea dictum est. Ex Rogerio Siciliæ Comite, Rogerius is natus est, qui paterni imperij nomen regia appellatione mutauit. & cognatis omnibus quà defunctis quà oppressis in ordinemque redactis, Nortmannorum ditionem vniuersam in Sicilia atque Italia occupauit felicibus armis: Africam atque Græciam vectigales effecit. Hæc ferme ex Gaufredo monacho, qui res à Nortmannis gestas in Italia, ipsiusmet Rogerij Comitis hortatu proprio commentario explicuit. Verùm Italia missa in Hispaniam recurramus.

Bellum in Toletanum Regem decernitur. *Cap. XV.*

ORTMANNORVM arma in Italia mouebantur. In Hispania Toletanorum ciuium frequentibus litteris & nuncijs nostrorum animi ad nouum bellum capessendum solicitabantur. Hyaiam Regem neque mora temporis sanari, neque periculi magnitudine à turpitudine reuocari: impunitate confirmari audaciam, crudelitatem augeri: præter spiritum, quem ægrè inter tot ærumnas ducebant, & spem vltionis, qua vitam calamitosam sustentabant, miseris ciuibus relictum nihil esse. Nisi quid in Christianis præsidij sit, Maurorum auxilium euocare certum esse. quamcunque seruitutis conditionem, depellendæ eius tyrannidis studio, libenter fore suscepturos. Esse quidem omnem seruitutem miseram: seruire autem amenti, impudico, impuro, nunquam ne in discrimine quidem sobrio, grauissimum atque intolerandum. Alfonsi Regis animus ancipiti cura distractus in diuersas partes, hinc honesti specie, inde commodi quod ostendebatur, spe maximi trahebatur. In procerum concilio de re tanta disceptari saluberrimum fore visum est. non vna omnibus sententia fuit. Plerique quibus audaciæ plus inerat, bellum continuò sumendum iudicabant. priuatis id singulorum rationibus commodum fore, vniuersæ Christianæ reipublicæ honorificum & salutare. Ex-

pugnatæ

pugnatæ vrbis prædam ad milites redituram. Maurorum imperium euertendi, quæ sese offerebat occasio, firmissimo eo propugnaculo totius Mauricæ ditionis capto, negligendam non esse. bellumque, quod opinione facilius fore pollicebantur, esset quamuis periculosum & graue, libentissimis animis sumendum esse: in cuius euentu rei Mauricæ summa vertebatur. Proceres alij bellum detestabantur, & ex amicitia quæ Alfonso erat cum Regibus Toletanis religiones captabant. Consilio honesti species prætendebatur. Ex eo numero quidam exactæ prudentiæ opinione. Quo, inquit, iure, ô Rex, quo ore ciuitatem eam armatus inuades, quæ te domo profugum, egenum, sine lare familiari vagantem accepit hospitio: omnibus officijs coluit, vnde tibi ad regnum quod obtines, factus est gradus? Quæ pietas eius filio bellum indicere, sit ille quamuis nequissimus, qui te cùm in potestate esses, suis opibus adiutum, patriæ, & loco vnde excideras, reddidit? Nimirum vt filium benignè accepit, habuitque, vt eius posteros fratrum loco esse tibi putares. Neque enim minor voluntatis & officij coniunctio, quàm naturæ necessitudo esse debet. Suadere Principi quod decet, multi laboris est: assentatio sine periculo peragitur. vt quisque est animo ignauus, (absit inuidia) ita procax ore: bella, victorias, vrbium euersiones loquitur. ignauissimi cuiusque consilio bellum suscipi potest, strenuissimi labore & periculo administratur. Quanta sit eius vrbis firmitas, quantis operibus sit munita, nemo ignorat. At inuitamur à ciuibus. Quasi multitudini fidendum sit leuissimæ & inconstanti, atque eò vela conuertere solitæ, vnde se aliquis fauoris & melioris spei flatus ostenderit. At tyrannidem euertere pulchrum est. Honesta scilicet species, minimèque fallax, ni simul humanitatis & grati animi leges euerterentur. At Hissemi morte iurisiurandi religione soluti sumus. Verum: sed superos vtriusque voluntatis & perpetuæ beneuolentiæ, quam pacti estis, testes fallere non possumus: eosdem ne vltores sentiamus, prouidendum est. Hæc non eò pertinent, vt laborem & periculum defugiamus, ô Rex. Idem animus nobis est, qui fuit semper, promptus & alacer. inermes quoque, nudi & exsangues, si stat sententia pugnandi ad bellum sequemur: sed in consilio dando accipiendoque nobis liberæ voces, tibi propitiæ aures esse debuerunt. Commotus ea oratione Regis animus videbatur: atque eo magis quod ex ore multorum & prudentiorum mitti videbatur. vicit tamen pugnandi studium, vrbisque nobilissimæ obtinendæ commoditas. atque in eam sententiam hanc summam orationis habuit. Non ignoro, viri nobiles, multa esse, quæ animos ab huius belli cogitatione abducant: plura per hosce dies de industria à quibusdam ad terrendum esse iactata. Sed neque improuisa vobis esse debet mendacij vanitas. Ignauia metusque omnia in maius auget. De religione non dicam, ac ne de ingrati quidem animi nota, quæ nobis opponitur. Hyaiæ sceleribus procurandis satis vtrunque credimus expiari. patre iudice & arbitro, qui pœnas grauissimas daret, an æquum est vt paternæ amicitiæ respectu liber euadat? Vrbis fortissimæ difficultas obijcitur:

sed

,, sed virtuti vestræ omnia peruia erunt. sic magnam Hispaniæ partem,
,, nostra & Sanctij fratris auspicia secuti, armis subiugastis, barbaros sæ-
,, pe acie vicistis. munitissimas vrbes & arces vestra virtute captæ sunt.
,, Omnia virtuti peruia, quæ ignauis terribilia sunt. Hostium multitudo
,, opponitur. nunc scilicet primùm inconditam sustinebitis turbam, quæ
,, ipsa se sua multitudine impediet? imbelles sunt, quibus bellum inferre
,, paramus, & longa armorum desuetudine eneruati. Iam Toleto capta quo-
,, minus longissima spatia emensi ad Hispaniæ finem, atque laborum me-
,, tam perueniamus, nihil obstabit. Nomini Christiano, regnoque nostro,
& vobis ipsis, labore non maximo gloriam immortalem parabitis. Ca-
,, uendum ne cunctando metuendoque agendi tempus elabatur: & quod
,, euenit in tardis consilijs, optima deinceps videantur, quorum tem-
,, pus effugerit. Regis oratione cunctorum qui aderant animi inflamma-
ti sunt: propensaque omnium voluntate bellum in Mauros decernitur.
arma, equi, tela, commeatus comparantur, pecuniaq; in stipendium mi-
litare. magni tota prouincia delectus habentur. veterani milites, vt in
quoque erat virtutis plurimum, magnis propositis præmijs nominatim
euocantur. Hæc omnia eo maiori festinatione administrantur, quòd vno
tempore nunciatum erat, Pacis Augustæ Regem Maurum à ciuium To-
letanorum parte euocatum, cum validis copijs ad eam vrbem capien-
dam aduentare, propediemque affore. vtriusque Regis copiæ Toletum
eodem tempore peruenere. Verùm Alfonsus inuictas copias atque tot
bellis exercitatas sub signis trahebat. Maurus numero & viribus infe-
rior in patriam rejectus abijt. Christiani milites, tametsi vrbis potiun-
dæ spe depulsi, quoniam Rex Maurus bello nunciato, se & vrbem ad om-
nes casus egregiè munierat, Regis Alfonsi iussu agros incendunt, cor-
rumpunt segetes, direptiones faciunt. atque hæc anno millesimo septua- 1079
gesimo nono inchoata. idem secundo, tertio & quarto anno factitatum:
neque consequentibus annis cessatum est. Canales & Vlmus oppida vr-
bi vicina præsidijs occupata firmataque sunt. inde excursiones continen-
ter factæ. His iniurijs calamitosi ciues re frumentaria angustè vteban-
tur, commeatus omne genus inopia laborabant. Toletani importata plu-
rimùm annona vitam tolerant. circum vrbem solum sterile, nudum, sa-
xeum, deforme, rebus omnibus indigens. cælo terraque aquarum penu-
ria, quòd longissimè abest à mari, & tota regio præ reliqua Hispania
sublimis est: nisi qua parte planiciem Tagus amnis interfluit lætiorem
prouentu, longioremque, quam latam spatijs. Vno tempore Cidi arma in
Celtiberia prosperum cursum tenebant: Maurorum oppida, & arces eius
virtute, & diligentia carpebantur. ad Regis Alfonsi gratiam planè restitu-
tus non erat. id vnum ad felicitatis cumulum deesse videbatur. Commo-
dum accidit, vt anno eius seculi octogesimo Maurorum intestina ar- 1080
ma in Bætica mouerentur. Almosala regulus arcem Grados vi abstu-
lit. ad Alfonsi præsidium Adofirus ditione spoliatus confugit, eius ar-
mis sperans arcem recipere, vlcisci iniurias. Occasionem rei bene geren-

dæ, haudquaquam Alfonſus negligendam iudicabat. præmiſſa militum
manus. Ipſe paulò poſt cum iuſto exercitu in interiorem prouinciam
penetrauit. Varijs Mauri artibus, & ludiſicationibus cùm bellum duci
videret, neque totius dimicationis copiam fieri, & Toletanæ expedi-
tionis cura ſolicitabat: bello Bætico Cidum tanti nominis Ducem præ-
ficiendum curauit. Ex Celtiberia euocatus continuò affuit. Venienti Rex
complexum fert, facetus natura, & conſuetudine edoctus ſimulare be-
neuolentiam blandis ſermonibus. non modò exilij mulctam remiſit,
verumetiam eo expetente perpetua lege ſancitum, ne ingenuæ condi-
tionis viris, quoties ſolum exilio vertere cogerentur, ante diem trige-
ſimum è regni finibus diſcedere neceſſe eſſet: cùm antea moribus fixum
eſſet, vt nonus modò dies parando exilio præſcriberetur. Belli eius confe-
cti laus penes Cidum ſtetit. arcem Grados vi expugnauit. Almofalam re-
gulum redegit in poteſtatem: ad Regemque tranſmiſit eius arbitrio ple-
1081 ctendum. Anno proximo huius ſæculi octogeſimo primo Garſias Alfon-
ſi frater in vinculis obijt, diſſectis vltrò venis. Emitti cuſtodia eatenus
non placuerat: ne ingenij leuitate rempublicam conturbaret. Neque enim
regnandi ambitione crediderim, Garſiam tandiu à fratre in carcere reten-
tum fuiſſe. Conuenit liberiorem cuſtodiam à morte Sanctij fuiſſe. auctor
etiam quidam ſub vitæ finem, propoſitam à fratre libertatis conditionem
affirmat, ſiue vitæ tædio, ſiue quoniam ea calamitate diuinum numen pro-
pitiari volebat, conſtanter repudiaſſe: ac ne compedes quidem, quibus in-
nexi pedes erant, eximi voluiſſe. mandaſſe præterea in teſtamento, vt cum
ferreis compedibus ſepeliretur: quod vt iuſsit factum eſt Legione in D.
Iſidori tumulo compoſito. funus magnificè factum, vtraque ſorore pro-
curante, Epiſcopis, atque proceribus. Anno captiuitatis decimo, regni quin-
todecimo ex hac vita migrauit. Quo tempore Cidus Bæticæ rebus com-
poſitis, cùm in Celtiberiam redijſſet, Dianij regulum Alfagium, & San-
ctium Aragoniæ Regem, qui Mauris auxilio venerat, collatis ſignis de-
uicit. Noua ea victoria auctus, in Caſtellam ad Alfonſum inuitatus re-
dijt. Nauatæ operæ, & tantorum laborum præmium Viruesca, Valera-
nica, Arceionia fuere, inſigni Regis liberalitate perpetuo iure dona-
ta. Rurſus Alfagius, qui Conſaburonem vſque vindictæ ſtudio inflam-
matus proceſſerat, viribus & potentia formidabilis, abs Rege qui va-
ſtando Toletano agro operam dabat, Maurus acie victus, in arcem euaſit.
in prælio & in fuga barbari magno numero proſtrati ſunt. Victoris ani-
mum inopinatus caſus perculit, multumque de victoriæ lætitia minuit.
Didacus Viuar Cidi filius, qui paternæ virtutis æmulatione ad parem glo-
riam niti videbatur, Regemque ad bellum proſecutus erat, in acie im-
portuna cæde perijt. Defuncti ſepulcrum in D. Petri Cardeniæ ad no-
ſtram ætatem monſtratur, extatque. Neque conſtitere gemina clade
compreſsi Alfagij conatus. denuò reparatis viribus in fines Chriſtia-
norum populabundus inuaſit: atque in Medinæ Campeſtris conſpectum
venit. Eo loco Aluarus Fannius Minaia Cidi propinquus obuiam pro-
greſſus,

gressus, cum barbaris acie dimicans victor euasit. Atque hæc salutis anno millesimo octogesimo secundo gesta sunt. Quo anno Raymundus 1082
Barcinonensis Comes cum Gerundam contenderet, ad oppidum Percham, Ostarlitum inter & Gerundam, Berengarij fratris insidijs circumuentus perijt. Sepultus est Gerundæ in æde maxima. Succeßsit Arnaldus Raymundi filius, ætate quidem infans, neque integrum annum natus: diuturnitate tamen imperij, ditionis amplitudine, & rerum gestarum gloria, cuiuis maiorum Principum par. Parricida dolorem initio & luctum ex casu fratris simulare: mox re prodita, persona detracta, à prouincialibus odium est redditum. procerum armis non modò fraterno principatu, ad quem occultè nitebatur, sed etiam suamet ditione spoliatus, exul & vagus, & linguæ vitio mutus repentè effectus, vitam calamitosam exegit Hierosolymis, vbi defunctus est post aliquot annos. Vrgeliæ & Besaluni Principum progenies à stirpe defecit: ijque principatus ad Arnaldi Barcinonensis Comitis ditionem subiuncti. Acceßsit in parte Galliæ Narbonensis, Prouincia Phocæensis dotis nomine cum vxore Alfonsa (Dulcem alij vocant) Gilberti certè Prouinciæ Comitis filia. Ex eo coniugio Raymundus & Berengarius nati sunt. tres filiæ viris principibus olim in Gallia iunctæ. Earum vni Berengariæ nomen fuit. duarum nomina intercidere. Cum Alfonso Tolosate bellum fuit varium ancepsque: deinde pax ea lege sancita est, vt ipsi & posteri, quasi alternæ adoptionis iure inter se succederent, familia altera sublata extinctaque. Verùm hæc consequentibus annis acciderunt. nunc ad iter institutum sese conuertat oratio.

Toletum capitur. Cap. XVI.

FREQVENTIBVS nostrorum incursionibus Toletani ciues fatigati Christianorum, qui in ea vrbe habitabant, animi ad dulce libertatis nomen arrecti erant: & quamprimùm se Rex in vrbis conspectum cum iusto exercitu dedisset, se portas aperturos pollicebantur. Nostrorum vires exhaustæ erant: à belli cogitatione auersi animi. multæ difficultates opponebantur, magni labores, pericula grauia. hæc omnia Regis constantia peruicit. Ergo supremo conatu bellum reparat: non ante in patriam redire certus, quàm nobilißimam vrbem redegisset in potestatem. Is erat vrbis situs, ea locorum asperitas & natura, vt si negotium confici, vrbemque obsidere vellet, diducendi in plures manus milites, & plura castra metanda essent. multo maiores, quàm antea fecerat, copiæ conscribendæ erant. Quantum felicitatis rebus afferant finitimorum Regum & Principum opes, inter se id quod perrarò accidit, consentientes, huius expeditionis apparatu intellectum est. primi Castellani, Legionenses, Cantabri, Calæci, Astures, Lusitani magno numero nomina dant: affuit Sanctius Aragoniæ & Vasconum Rex, na-

uandæ operæ ſtudio incenſus. ex Italia Germaniaque auxilia venerunt. belli quod ſuſceptum erat, fama toto orbe volitabat. Francorum quoniam Hiſpaniæ finitimi erant, maior numerus fuit; præcipua homines alacritate ad ſuſcipienda bella, corporum patientia non eadem. Ea gens quoniam hoc & conſequentibus bellis rem Chriſtianam multum iuuit, & qui in Hiſpania remanere voluerunt, magnis præmijs affecti inuitatique abs Regibus ſunt, vectigalium immunitate donata ipſis & poſteris: ex ea re factum arbitror, vt immunis atque ingenuæ conditionis homines, vulgari Hiſpanorum lingua Francos vocemus. cuius rei veteres tabulæ & diplomata Toletanis per hæc tempora conceſſa indicio ſunt. Conflatus ex tot gentibus exercitus numero & viribus præſtans ductore Rege Toletum mouit. hilares animi, victoriæ certa ſpes. Rex Maurus de hoſtium apparatu certior factus, excitatusque periculi magnitudine, nihil de ſua comparatione omittebat. milite & commeatu inſtructus erat. præſidio quod in ciuium caritate & beneuolentia eſt firmiſsimum, ſeptus non erat: neque id barbarus ignorabat. Loci tamen natura, facilè ſe defenſurum cogitabat: quòd vrbs prope ex omnibus partibus altiſsimis rupibus, quas medias Tagus amnis penetrat, circundata vnum habet & peranguſtum aditum ad Septentrionem, arduum aſcenſu & duplici muro munitum. Septenis caſtris abs Rege vrbs circundata eſt. ingrediendi egrediendique facultas ſublata ciuibus. Cum maxima copiarum parte Rex in planicie, quæ ad radices montis pertinet, in quo ciuitas eſt poſita, locauit caſtra. Obſtinatis vtraque pars animis erat. pro vrbis mœnibus leuibus prælijs dimicatum vario euentu, ſucceſſu haud memorabili. Hiſpano par in pedeſtri pugna Maurus non erat, velocitate æquali, virium robore præſtanti: equeſtri prælio aliquanto melior erat, more gentis ſequi ſolitus, deinde cedere. Turres à noſtris, plutei, vineæ, aliaque ſubruendo muro idonea machinamenta, magna diligentia comparata admirationi magis erant hoſtibus talium rerum inexpertis, quàm vſui: muro enim quamuis parte proſtrata difficilis aditus in vrbem erat, propter prærupta loca & propugnantium virtutem. Inter hæc vario euentu obſidio ducebatur. Vno tempore vtroſque belli tædium cepit: & quacunque ratione ab armis diſcedere cogitabant. Noſtros inopia rerum: quoniam ex longinquis locis commeatus hominibus, iumentis pabulum petendum erat, & ex diuturno labore vulgati per caſtra morbi, & anni tempus in æſtatem vergentis mouebat. Quo tempore Cypriano Epiſcopo Legionenſi dormienti viſus eſt venire Diuus Iſidorus, qui diceret, non placere obſidionem ſolui: intra quindecimum diem, vrbem Chriſtianorum futuram. eas ſedes diuinum numen ſibi in perpetuum delegiſſe. Somnio Epiſcopi inter milites vulgato (nam continuò ille Regi renunciandum curauit) cum ſpe potiendæ vrbis animis ardor eſt additus. Obſeſſos maior premebat inopia. iumenta equosque, profana fœdaque in cibum neceſsitas verterat. bellum trahi non poſſe intelligebant, fortunas in extremo ſitas. Hoſtem obſtinato animo vincendi, ſpem auxilij nullam.

cateruatim

Cateruatim Regem adeunt, atque inconditis clamoribus, de pace agi pe-
tunt. satis pœnarum diuturna obsidione datum. neque corporibus labores,
,, neque animo mœrorem pati diutius posse. Ad hæc Rex barbarus. Nomi-
,, ne, inquit, pax dulcis est, re ipsa salutaris. prouidendum tamen, ne pa-
,, cis specie seruitutem amplectamur. Pax est tranquilla libertas: seruitus,
,, extremum malorum & maximum, non modò armis, sed morte ipsa pro-
,, curandum. Animi est ista mollicies non virtus, paulisper inopiam ferre
,, non posse. Qui se vltro morti & seruituti offerant plures inueniantur,
,, quàm qui famem & rerum necessariarum penuriam magno animo fe-
rant. Si parumper sustentatis, vltro hostes discessuros, vobis polliceor.
,, milites quotidie ex castris dilabi: neque minori angustia premi explo-
,, ratum habeo. Aderunt præterea gentis auxilia: quæ de nostro periculo so-
,, licita haudquaquam conquiescit. Regis oratione quoniam simulata vi-
debatur, neque cum verbis vultus consentiebat, haudquaquam ciues
conquieuere: videbanturque agmine facto continuò portas hosti pate-
facturi. Ergo de deditione agi cœptum est. Missi de ea re in castra le-
gati dato senatu, factaque dicendi potestate, conqueruntur primùm, in-
iusto se bello ab Alfonso petitos. Beneficia quæ in ea vrbe acceperat in
memoriam reuocant. Intelligere se haud multo minorem in castris ino-
piam, quàm in vrbe esse: pacis tamen studio facturos fœdus, modò ho-
nestis conditionibus. Ac ne vectigal quidem, si modicum imponatur,
pendere recusaturos. Ad hæc Rex negat pacis vllam conditionem nisi
vrbe dedita fore. legatis vltro citroque commeantibus dies aliquot con-
sumpti sunt. inopię malum crescebat in vrbe. nostris augebatur animus, quo-
niam priores de pace essent appellati. Conuenit tandem, vt vrbs dedere-
tur his conditionibus. Arx, vrbis portæ, pontes, regium viridarium,
quod vrbi coniunctum est, Alfonso Regi cedunto. Rex Maurus in vr-
bem Valentiam, aut quocunque gentium placebit abire permittitor. Ea-
dem Mauris quicunque se qui eum velint: suaque vnicuique asportandi fa-
cultas esto. Qui in vrbe permanere malint, ij domos & possessiones
retinento: & ex ritu gentis, rei diuinæ procurandæ caussa, templum to-
tius vrbis nobilissimum & maximum. Maiora vectigalia, quàm Mau-
ris Regibus pendere consueuerant, imperandi fas non esto. Qui iura di-
cant, iuxta ipsorum leges, ex sua gente iudices dantor. Hoc fœdus ab
vtrisque iurisiurandi religione, & datis vtrinque obsidibus est confirma-
tum. Rex tantæ vrbis accessione lætus, triumphantis in morem in ar-
cem inuectus est, inter faustas vtriusque gentis acclamationes, octauo
Kalendas Iunij, qui dies Vrbani Pontificis & Martyris memoria sa-
cer est, salutis anno millesimo octogesimo quinto. alij ex hoc anno- 1085
rum numero biennium detrahunt, veterum schedarum fidem secuti: ex
quibus Alfonsum eo ipso tempore se Toleti Regem in publicis tabu-
lis nominasse satis constat. Omnino annis trecentis sexaginta nouem
in Maurorum ditione fuerat: quo tempore ex antiqua vrbis elegan-
tia & nitore plurimum erat detractum. Vici enormes erant, non tam

locorum natura, quàm quòd barbari incuria ædificandi & inscitia maxima essent. Arx regia ex formaceis parietibus extructa, quibus nunc locis Petri Cardinalis impensa nosocomium est constructum. Templum maximum in vrbe media, loco aliquantulum decliui, rude & malè materiatum, quod ea tempestate Mahumetanæ superstitioni seruiebat, & paulò post ex ritu Christiano extructum est. Vrbis captæ fama toto orbe breui peruagata, omnium piorum animos lætitia compleuit, tanta vrbe detracta, quæ instar propugnaculi barbaris erat: multum virium decessisse reputantium, pijsque reliqua prona fore sperantium. Toleto capta, Regeque Mauro optima fide Valentiam cum militari præsidio, vbi regnum deinde tenuit, amandato variæ militum manus in omnes partes diductæ, vicinum vrbi tractum facilè in potestatem redegerunt. Vrbis casu perculsi erant Mauri. Multa oppida, & municipia sub ditionem adiuncta, Maqueda, Ascalona, Illescæ, Talauera, Caraca, Mora, Consaburo, Madritum, Valeranica, Butracum, Fita, Medina Celina, Caurium: pleraque vetustate antiquissima, locorum propinquitate opportuna, splendore ædificiorum, & agri nobilitate honestissima. Interea Rex veritus, ne ciuitas tantis laboribus capta ciuium proditione, quos ex gente Maurica magno numero remansisse dictum est, amitteretur: in ea domicilium constituit, diuque moram traxit, non prius discedere certus, quam frequentia Christianorum ciuium, & nouis operibus ad omnes casus munita esset. Magnis præmijs ex tota ditione inuitati multi mortales in ea vrbe fortunarum, & vitæ domicilium delegere. In hoc numero Petrus quidam fuisse traditur, natione Græcus, ex Palæologorum nobilissima familia, quæ Orientis quidem prouincijs quondam Imperatores dedit. Is cùm in obsidione Toletana suam Regi operam & industriam probasset, ædes in ea vrbe & amplas possessiones, vnde vitam sustentaret, accepit. Ab hoc genti origo, cui à Toleto nomen est, cum primis nobilissimæ, opibus atque clientelis præpotenti. Nam Petri filius Elianus Peresius fuit, nepos Petrus Elianus: pronepos Stephanus Elianus: cuius effigies equestris retro aram maximam templi Toletani in summa fornicis abside monstratur. Stephani rursus filius Ioannes fuit, nepos Gonsaluus, cuius in D. Romani æde sepulcrum extat. Vicum Toleti regium, ex eo hoc nomen accepisse memorant: quod nouis incolis, concedentibus Mauris, Regis voluntate fuerit ad habitandum designatus. Nouæ præterea arcis, quo loco nunc cernitur, totius vrbis editissimo & munitissimo fundamenta abs Rege iacta sunt. Quæ omnia eò spectabant, ne Maurorum ciuium multitudo se aduersus Christianos commouere posset. Omnino ex hoc tempore Alfonsus Rex Imperatoris sibi (iure an iniuria non disputo) sed nomen tamen desumpsit imperij. Felix rerum successus animos faciebat: & tot accessione regnorum beatus sibi esse videbatur. Tametsi vrbis captæ lætitiam Vrracæ sororis obitus, quæ eodem tempore defuncta est, non parum imminuit: quam in matris loco semper habuerat,

rat, & à Ferdinando patre, Vrracæ res Alfonso enixè erant commendatæ. Supererat Eluira soror altera: quam Cabræ Comiti, quem inclementi dicto violarat, ne vindictæ studio suis & familiæ opibus motus in prouincia concitaret tempore minimè idoneo, vxorem dedisse, auctor historiæ affirmat, quæ Alfonsi Regis cognomento Sapientis nomine circunfertur.

Bernardus creatur Archiepiscopus Toletanus. Cap. XVII.

NIHIL tum quidem Regi longiùs erat, quam vrbem nobilissimam Hispaniæ columen, sanctissimæ olim religionis arcem, & Gotthici sedem imperij, prisco splendori reddere, atq; ornamentis omnibus amplificare. Deligendi noui Præsulis, quod in tanta rerum perturbatione, tantisq; tenebris aliquot ætatibus intermissum erat, spes tentata haud pertinaciter initio: quoniam Mauri ciues nondum planè domiti, repugnabant. Biennij mora cùm maior Christianorum frequentia in vrbe esset, & veterum ciuium quantum cuique credendum esset, quibus se committeret, & à quibus cauere deberet, Regi exploratum esset: rei perficiendæ caussa quò maior esset auctoritas, Mauris tumultuandi opportunitas minor, ex vniuersa ditione conuentum habere constituit. Episcopi & proceres euocati ad quintumdecimum Kalend. Ianuarias affuerunt frequentes. In eo conuentu primùm diuinæ benignitati gratiæ actæ, quòd cælesti potissimùm ope tanta vrbs ad ius Christiani imperij reducta esset. pro se quisque, vt in quoque auctoritatis & eloquentiæ plurimum erat, beneficij magnitudinem verbis amplificabant. Deinde de creando Toletano Præsule deliberatio suscepta. Omnium communi suffragio delectus Bernardus, S. Facundi Abbas, qui sacris in ea vrbe præesset. suauissimi & optimi mores, præstantissimum ingenium, opinio doctrinæ, spectata magnis & multis in rebus integritas animi, prorsus vt illustre exemplum veteris sanctitatis referret, gentis voluntates homini externo & in Gallia nato conciliarunt. Garumna flumen Aagenum vrbem præterfluit in Aquitania. in eius vrbis territorio oppido cui à Salute nomen est, ex honesto genere natus erat Bernardus. pater Guillelmus, mater Neimiro. iuuenis militiam exercuit, ætate adulta in. S. Aurantij Auscio siue Auxitano cœnobio in Sacerdotis cucullati morem detonsus est, excellenti colendæ pietatitis studio incensus. Inde ad Hugonem Abbatem Cluniacensem eius accitu migrauit. ab eo ad Alfonsum Regem in Hispaniam ablegatus est. S. Facundi cœnobium quod reliquis tota ditione monachorum collegijs Rex præficere cogitabat, seueriori disciplina astringere, & nouis institutis temperare cupiebat. In eam rem idoneum virum ex Gallia mitti abs Hugone postulauit. missus Bernardus eius tunc monasterij curam suscepit, & nunc ad amplissimum dignitatis & honoris gradum ascendit. atque quò maior nouo Præsuli esset auctoritas, Alfonsus Rex intelligens, tantum

homines honoris vulgò deferre solitos, quantum quisque virium, & copiarum habeat, vanum sine viribus esse nomen dignitatis & magistratus: arces, oppida, municipia, (qui eius concilij postremus actus fuit) magno numero Toletanæ ecclesiæ donauit: Briocam, (quod oppidum exilij tempore Almenonis dono tenuerat) Rodillas, Canales, Cabanias, Couexam, Barcilesium, Alcoleam, Melgarium, Almonecirum, Alpogrebam. sic Rodericus Præsul scribit: Alfonsi Regis Sapientis historia Complutum addit & Talaueram falsò, vt prudentiores existimant. horum oppidorum quædam nota sunt, aliorum ne nomina quidem extant. Vetustas omnia obliuione obruit. nobis ex coniecturis diuinandi, neque otium neque voluntas erat. Omnino in vrbe, hortos, molas trusatiles, ædes priuatæ magno numero, atque tabernæ, vnde annuum vectigal constaret, donata: ex reditibus atque prouentu sacerdotes Toletani templi vitam sustentarent. ij regij ex eo tempore beneficij memores, statis diebus ex ritu Christiano Alfonsi Regis manibus parentare soliti sunt. His rebus constitutis, conuentus solutus est. Composito ciuitatis statu, Regem aliæ reipublicæ curę Legionem vocarunt. Regina Constantia, & Bernardus Præsul Toleti relicti. additum militare præsidium. Erant præterea noui incolæ pro multitudine Maurorum admodum pauci, pro conditione temporis satis multi. His omnibus præsidijs vrbem ad omnes casus paratam, instructamque Rex non ineptè cogitabat fore. prudenter excogitata, noui Præsulis temeritas dicam, an imprudentia? an vtrunque? certè nimia festinatio planè conturbauit. Erat Episcopi sedes pro tempore in D. Mariæ collocata, æde Carmelitis nunc monachis attributa: vt ferè consentiens opinio est eorum, quibus ista præscrutari curæ est. Mauri templum in vrbe maximum obtinebant, atque in eo rebus diuinis ex superstitione eius gentis vacabant. Ignominiosum id nomini Christiano, fœdumque visum est, in vrbe capta religionis hostes augustiori templo vti. quod occasionis tarditas attulisset, Bernardi festinatione præcipitatum. Ergo cōsilio cum Regina communicato, cum militum manu per noctem Maurorum templum occupare cōstituit. A fabris, qui comitabantur conuulsæ ianuæ. publicæ operæ Mahumetanæ superstitionis sordibus loco repurgato, altaria ex ritu Christiano erigunt. In summa templi turre æs campanum constitutum, quo ad rem diuinam procurandam proxima luce Christiani sunt conuocati. Repentina re commoti barbarorum animi, atq; ex suæ religionis cōtumelia in furorem acti, vix retineri potuerunt, quin ad arma concurrerent, & marte arbitro iniurias vindicarent. Calamitosus is dies nomini Christiano parabatur: ni paratum nostris exitium, qui numero & viribus vincebantur, diuinum numen discussisset. Vna Mauros spes sustentabat, quod Rege inscio tantum facinus perpetratum esse erat persuasum. alij spe vindictæ, alij viuendi cupiditate retenti sunt. Rex iniquissimè tulit fidem publicam, iurisiurandi religionem, regij nominis maiestatem, importuna Bernardi festinatione violatam, fœdatamque. Considerabat preterea quanto in periculo res essent Mauris furentibus. & ne vrbi aliquid secus accideret, verebatur. varios esse & commutabiles rerum humanarum casus dispu-

puta-

putabat. Itaque citatò Toletum se prorripit tanta festinatione, vt ex S. Facundi cœnobio, vbi rei gestæ nuncium accepit, intra tertium diem Toletum peruenerit iracundia exæstuans, furorem & minas in Reginam & Bernardum spirans. Nullæ preces ad aures admittebantur, nulla ope humana placabatur atrox ira. stabat sententia vindicandæ audaciæ insigni aliquo supplicio. proceres Toletani, plebs, atque sacratus ordo obuiam progressi in atrata veste squalidi, perfusiq; lacrymis cum infulis ac velamentis, veniam miserabili gemitu postulant. nihil obstinatus Regis animus mouetur. Graue malum rei Christianæ parabatur, nisi Mauri proceres Regis animum ad misericordiam flexissent. Etenim animorum impetu considente, & dolore, quem ex iniuria conceperant mitigato, si Rex grauius aliquid in Reginam & Bernardum decreuisset, fore prouidebant, vt eius facti inuidia penes ipsorum gentem maneret, & præsentem lætitiam perpetuo Christianorum odio luerent: quod ipsorum rationibus exitiale fore prudenter iudicabant. Magno ergo numero ad pagum Maganum obuiam Regi procedunt. Stabant ancipiti animorum motu mœsti, fixis in terram oculis. hinc iniuriæ dolor vrebat, inde exitij metus solicitabat. ad Regis aduenientis conspectum in genua procumbentes, ac lacrymis, quæ toto ore manabant, fœdatos ac dicere conantes, Rex occupauit: cùm diceret, eo facto non ipsorum patientiam læsam, sed ipsiusmet maiestatem violatam esse. suam eam iniuriam fuisse, se vindice vltionem expectarent. Exemplum seueritatis crudele editurum, quo Maurorum genti testatum fieret sua voluntate haudquaquam iurisiurandi religionem spretam fuisse: & posteri intelligerent regiam fidem constantem fore, neque importuna cuiusquam audacia fore temerandam. Ad hæc illi magnis clamoribus veniam postulare, se quidem erratum quod necessitas attulisset, & vis quædam penè fatalis libentissimis animis condonare. Rex, Maurorum postulato perculsus substitit. tùm è Maurorum numero quidam præcipua auctoritate in hunc modum locutus fertur. Quantum dolorem cepimus, inuicte Rex, cùm templum ex fœdere nostrum, sanctitatis opinione præcipuum, iniuria ereptum est, ex se quiuis æstimare potest: oratione explicare superuacaneum fore sum arbitratus. Neque tantopere loci religione mouebamur, quàm quòd ab eo initio imminuendæ nostræ libertatis, tuæ fidei violandæ haud obscura fundamenta iacta esse videbamus. Quod in communem ædem factum est, quin in singulorum domos irrumpant, atque in fortunas nostras inuadant, quæ fides? quæ religio frænabit? cùm nostra gente violanda diuinum numen promereri vestri homines persuasum habeant. Quod ne contingat tibi prouidendum est, atque maioribus præsidijs nostræ gentis incolumitati consulendum. Alioqui Reginæ, & Archiepiscopo iniuriam libenter condonamus. Ipse nobis auctoribus & hortatoribus idem facies: ne quorum iniuriam vindicare pergis, ipsis exitium afferas. neque enim religionis vestræ Antistitem, Reginam nobilissimam, posteri & cognati, te defuncto inultum cecidisse patientur. Itaque per eam dexteram, qua nobis fidem dedisti, oramus atque obsecramus, vt iracundiam ex nostra ignominia conceptam deponas.

maius nobis beneficium dare nullum potes, nisi impetramus in vrbem haudquaquam redire, sed nouas & longinquas ad habitandum sedes quærere certum est. Tu vide ne dolori indulgendo, maius nobis malum parias, tibi luctum sempiternum concilies, nomini Christiano dedecus atque ignominiam singularem. Hæc dicente Mauro, reliqui nixi genibus, lacrymis toto ore manantibus, manus tendere, idem precari. Regis animus varijs motibus, atque contrarijs agebatur, quod ex vultu dignoscere promptum erat, nunc læto, modò pallido. demum cùm animi impetum ad rationem reuocasset, & Dei nutu consilia hominum moderantis, rem omnem euenisse cogitaret, Maurorum precibus flexus, pro ea volũtate gratias agit: eius diei memorem perpetuò se fore profitetur. Vrbem adit, Reginã veniæ spe hilarem lætus aspicit. cum Bernardo gratia reconciliata. dies ex atro in candidum repẽtè versus erat. Omnia vrbis loca festa lætitia & faustis acclamationibus personabant. Annuis sacris eius diei memoriam celebrari mãdatum Ianuarij mensis die vigesima quarta, cui à Pace nomen est. Tametsi non id solum agitur eo die, sed etiam vestis de cælo Illefonso allatæ memoria renouatur.

Gotthica precandi ratio abrogatur. *Cap. XVIII.*

RICHARDVM Massiliensem Abbatem à Gregorio septimo Pontifice Maximo Legatum in Hispaniam concilium Burgis Episcoporum agitasse, atq; in eo Romanæ ecclesiæ leges, ritus & sacrorum cæremonias sancita fuisse paulò superiùs indicatum est. Multa is insolenter facere videbatur, & concessa ad salutem potestate maxima & amplissima ad quæstum & tyrannidem abuti. respublica sursum deorsum agebatur. Romani Pontificis nomen & maiestas importunis Legati actionibus sugillabatur. Bernardum pro ea persona quam gerebat, eius rei cura solicitabat: Legati tamen conatus validiores erant, auctoritas maior quàm vt obsisti posset. Erat præterea ea tempestate moribus Hispaniæ fixum, ex concilij postremi Constantinopolitani (sic arbitror) præscripta lege: vt Metropolitani priusquàm inaugurarentur, electionem legibus iubentibus esse factam, neque vitio creatos esse, Romano Pontifici probarent. priusquàm id factum esset, sacrari aut aliquam reipublicæ partem attingere nefas erat. pontificij assensus indicio laneum pallium, quod sacris peragendis insigne gestare soliti sunt, vt impetrarent, in more positum erat. Id institutum ab hoc initio susceptum, tempore procedente ad alios Episcopos, caussas explicare non attinet, sed ad inferiores certè Præsules deriuatum est. Hoc effecit, vt nullius Episcopi rata electio sit, nisi Pontificis auctoritate firmata fuerit. Vtriusque rei componendæ caussa Bernardus Romam contendere parat. Longinqua profectio erat, periculi laborisque plena. Itaque priusquàm itineri se daret, Rege consentiente, templum quod Mauris ereptum erat, ex ritu Christiano est sacratum. Episcopi ea de caussa ad cõuentum iusto numero euocati. Sacra cæremonia peracta est die
1086 Crispini & Crispiniani, octauo Kalen. Nouembris, salutis anno millesimo

octogesimo sexto. Sanctæ Mariæ, Apostolorum Petri & Pauli, Stephani, atq; S. Crucis nominibus templum dedicatum. In ara maxima multæ & magnæ sanctorum reliquiæ collocatæ. Rodericus Præsul id factum affirmat postquàm Bernardus Roma redijt: nobis aliorum auctoritas potior fuit cum ratione temporum magis consentiens. Omnino Gregorio Pontifice atque, qui illi successit, Victore eo nomine tertio defunctis, Romam peruenit: quo tempore Vrbanus secundus Romanam ecclesiam gubernandam susceperat, quarto Idus Martij, anno millesimo octogesimo octauo. 1088 Ab eo, pro quibus venerat, integra omnia impetrata, Legatum Richardum reuocari, pallij vsus: præterea vt totius Hispaniæ & Galliæ Gotthicæ Primas ipse esset. pro qua potestate cùm in Hispaniam rediret, Tolosæ vicinorum Episcoporum conuentum habuit, facileq; homines minimè malos ingenij dexteritate & Gallicæ linguæ commercio, qua ab infantia vsus erat, vt imperium agnoscerent adegit. ijdem Toletum cùm inuitati essent, concilij celebrandi caussa, sese venturos professi sunt. Cùm primùm Toletum applicuit, priusquam Legatus se potestate abdicasset, communi consensu de Gotthica precum ratione antiquanda actum: qua Hispani vulgò vtebantur ab antiquissimis temporibus, præterea ex Isidori, Illefonsi & Iuliani, quos in cælitum numero habent coluntque, auctoritate. Tentatum id quidem aliquoties erat, neq; tamen successerat: quòd vulgo homines, sed & primores gentis antiquis stari mallent: nihilq; tenaciùs inhæret, quàm quod religionis specie defenditur. Hoc tempore tanta à Primate & Legato contentio adhibita est, vt cum Regina eorum conatibus enixè faueret, tandem peruicerint. Singulari certamine homines militares, & in armis nutriti rem tantam diiudicari voluerunt. Die dicta, duo milites ab vtraque parte delecti in arenam descenderunt. vicit qui antiquum Hispanorum morem & vetustissimam precandi rationem retinendam esse tutabatur, Ioannes Ruizius ex familia Matancia, quæ ad Pisoricam fluuium habitabat, & cuius posteri ad nostram ætatem eius certaminis memoria illustres manent. Verùm aduersæ partis studia cùm nihil eo casu remitterent, neque victa vincerentur, visum est controuersiam ignis iudicio permittere: sic eius seculi mores erant rudes & agrestes, neque satis expensi ad Christianæ pietatis regulam. rogo in platea accenso liber vterq; Romanus & Gotthicus in ignem proiecti. & Romanus quidem continuò ex igne prosilijt. id populus victoriam interpretabatur: nam liber alter sub igne & flammis diu permanens, illæsus inuentus est. Rege arbitro, populo nihilominus persuasum, vtranque precandi rationem superis placere: quando vterque liber ex incendio euasisset incolumis. Quodam temperamento eam controuersiam componendam videri. in antiquis vrbis templis, quæ Mozarabum vulgò dicebantur, vetus precandi ratio retineretur. quod hoc etiam tempore, statis anni diebus, ijs in templis factitari videmus. præterea in templo maximo sacellum extat, vbi ex Gotthica precandi ratione, Francisci Ximenij Cardinalis impensis: ne tantæ rei memoriam vetustas obrueret, sacerdotes constituti sacris dant operam. In reliquis templis, quæ denuò Toleti sacrata erant, constitutum vt ex Romano ritu rem diuinam

nam procurarent, & diuinas laudes statis diei temporibus decantarent. Ex eo facto in prouerbium vulgare abijt inter Hispanos: Leges pro Regum arbitrio versari. Ea controuersia composita, Toleto splendor antiquus, & ciuium Christianorum frequentia reddita est. Nam Mauri ex ea vrbe passim alij alia de caussa dilabebantur. in eorum locum noui substituebantur incolæ: quibus tributorum immunitas, multæ præterea prerogatiuæ concessæ sunt, vti huius temporis schedæ & publicæ litteræ indicio sunt, quæ in tabularijs Toletanis seruantur. Neque eatenus Bernardi conatus substiterunt: sed Regem secutus in vlteriorem Castellam, Legione vrbe primaria nouum
1091 Episcoporum concilium habet, anno eius seculi nonagesimo primo, vt Lucas Tudẽsis est auctor. Affuit Raynerius ex Cluniacensi monacho Presbyter Cardinalis, ab Vrbano Pontifice in Richardi Abbatis Massiliensis locum ad Regem Legatus. Vtroque annitente, tum alia decreta promulgata disciplinæ ecclesiasticæ in mores reuocandæ caussa, quæ iniuria temporum nimium laxata erat: tum illud constitutum: Gotthicis litterarum caracteribus, quas Vlfilas Gotthorum Episcopus, priusquàm venirent in Hispaniam excogitarat & inuenerat primus, ne amplius vsus esset, in publicis tabulis, sed pro ijs Gallicos characteres substitui. Etenim ab antiquissimis temporibus Gotthi, Longobardi, Vandali, Sclaui, Francique proprios singulæ nationes caracteres litterarum forma à Latinis discrepantes, quibus vtebantur, inuenerunt. Franci & Sclaui veterem vsum retinent: cæteræ nationes progressu temporis abdicarunt. commercio id cæterarum nationum, quæ Latino plurimùm caractere vtebantur, datum est.

Origo Primatus Toletani. Cap. XIX.

OCVS admonet, vt de principijs Toletani Primatus, quem in reliquas Hispaniæ ecclesias sibi eius vrbis Præsules tribuunt, & qua ratione auctoritas ducta ab humili venit ad summum, altiùs differamus. Rerum omnium obscura principia sunt. antiquitatem, quod propius abest à diuina progenie, mortales affectant. ambiguis originibus liberum sut alijs alias contingere: & auctoritatem gentis aut imperij à primis temporibus repetere. Itaque plerique ecclesiæ Toletanæ Primatum ad ipsa Apostolorum tempora referri disputant, Eugeniumq; Martyrem, qui in Hispaniam aduenit Euangelij euulgandi caussa, in Toletanis Præsulibus primum ponunt. Toletanos ciues sacra Christiana suscepisse in Hispania, Episcopumque habuisse primos omnium contendunt. Verùm quæ tanta confidentia animorum dicuntur, vetustis litterarum monimentis destituta sunt: ac ne scriptor quidem vllus ante hanc ætatem Eugenium in Hispaniam venisse memoriæ prodidit: ne Gregorius quidem Turonensis, qui de rebus Galliæ scripsit: vnde Eugenium venisse, & vbi interemptum pro fide esse vulgus sed & doctrinæ studijs expoliti homines persuasum habent. quæ eò pertinent, non vt fixæ vetustate opiniones importuna disputatione moueantur: sed ne pro certis ambigua suscipiantur. quid enim

enim ij faciant, ſi pari argumento Compoſtellani, auctoritatem Primatus, tanquam manu aſſertam in ſuam vrbem traducant: in quam Iacobus Apoſtolus Euangelij lucem primùm tulit:& ſacrum eius corpus naui appulſum ad vicina littora in ea vrbe eſſe ſepultum, antiquiore multò litterarum fide traditur. Nobis nihil eſſet antiquius quàm eius vrbis, vbi hæc cudebamus commentaria in vmbilico Hiſpaniæ de rebus Hiſpaniæ,& prope quam nati & inſtituti ſumus, dignitatem illuſtrare:verùm hiſtoriæ leges exigunt ne incertos populi rumores & ambiguas rerum origines colligamus: atque per imprudentiam ad eundem (quod in alijs accuſamus) lapidem offendamus. & indicio eſt eam prærogatiuam auctoritatis, de qua ſuſcepta eſt diſputatio, antiquam admodum non eſſe: quòd videam in conuentibus Epiſcoporum, qui in Hiſpania habiti ſunt, rerum potientibus primùm Romanis, deinde Gotthis Toletanum Præſulem haudquaquam primum conſidendo ſubſcribendoque locum occupaſſe. Honoratus Toletanus Præſul in Eliberrino concilio,quod antiquiſsimis temporibus habitum eſt, poſt octo Epiſcopos nonus ponitur. In ipſis Toletanis concilijs,vbi maximè oportùit auctoritatem eccleſiæ Toletanæ vindicare, & Regum ac populi fauor aderat, non parum ſæpe in numero Metropolitanorum inter poſtremos collocatur.Ergo vt originem ab antiquiſsimis temporibus,& auctoritatem Primatus repetamus, ſic ſtatuo. Quinque Archiepiſcopos in Hiſpania extitiſſe olim, qui aliquando Metropolitani,aliquando Primates dicti ſunt, diuerſo nomine ſententia non alia: Tarraconenſem, Bracarenſem, Emeritenſem,Hiſpalenſem, Toletanum: & præter hos Narbonenſem in Gallia Gotthica, quæ Gotthorum tempore Hiſpaniæ contributa erat.AEquo hi iure parique poteſtate ſubnixi erant,nullius maiori imperio deuincti.(Romanum Pontificem excipio.) In concilijs eum locum obtinebant, quem ordinationis antiquitas dabat.Horum Præſulum multitudinem aut vetus Hiſpaniæ diuiſio effecit,in quinque partes tributæ, Bæticam, Luſitaniam, Tarraconenſem, Carthaginenſem, Calæciam: totidemq; iuridicundo conuentus ſupremi, rerum potientibus Romanis: aut gentes barbaræ pepererunt, (ſic mea ſententia eſt) cùm primùm in Hiſpaniam irrumpentes,ea prouincia in plures partes diſtracta, multa condiderunt imperia. Narbonenſis Metropolitanus in Gallia erat: Tarraconenſis in ea Hiſpaniæ parte,quæ in ea rerum perturbatione diutiſsimè Romanum imperium agnouit: Hiſpalim Vandali obtinuerunt: Luſitaniam & Calæciam,vbi Emerita & Bracara ſunt,Alàni atque Sueui. Toletum in ditione Gotthorum erat, quæ gens cæteras nationes barbaras multitudine & imperio vincebat:vnde Toletanæ vrbis auctoritas cæteris maior eſſe cœpit, ac præſertim cùm verſo reipublicæ ſtatu Hiſpaniam vniuerſam Gothi in poteſtatem redegere, iure & legibus commutatis, Toletique imperij ſedem conſtituerunt: ſenſim mutatis rebus Toletanorum Epiſcoporum auctoritas creſcere cœpit.Futuræ amplitudinis haud obſcura fundamenta poſita ſunt in concilio Toletano ſeptimo, cuius canon poſtremus eſt: Vt vicini vrbis Epiſcopi admoniti à Metropolitano, ſingulis per annum menſibus Toletum veniant, meſsis duntaxat & vindemiarum

demiarum ferijs exceptis. Regis id reuerentiæ, vrbis regiæ honori, Metropolitani solatio datum. Ab his initijs Toletanorum Præsulum creuit auctoritas, prorsus vt Eruigio Rege concilij Toletani duodecimi Patres canone sexto decreuerint Episcoporum Hispaniæ electiones, quas Rex facere consueuerat, Toletani Præsulis iudicio, assensuque ratas fore. Quo ex tempore primas Episcopi alij deferre Toletano: in subsequentibus Episcoporum conuentibus, Toletani Præsulis prima semper auctoritas esse: primumq; sedendo subscribendoque locum occupare. Atque his se finibus Toletani Episcopi auctoritas continuit. Cætera Primatum iura, qui ijdem Patriarchæ sunt solo nomine discrepantes, vt leges ecclesiasticæ docent, haudquaquam obtinuit. nulla dignitatis insignia præcipua. potestas præterea nulla maior in subditos. Postquam rebus commutatis insignem illam plagam accepit Hispania, Maurique rebus præfuerunt, Primatis dignitas & maiestas conticuit: & progrediente tempore tanta rerum extitit perturbatio, vt ne Episcopi quidem ritè sacrati Toleti essent. quod multis annis tenuit. Demum ea vrbe ad Christianorum ditionem restituta Toletanus Præsul, non modò Metropolitani honore auctus est, sed etiam Primatis dignitatem impetrauit agente Bernardo nouo eius vrbis Pontifice, Vrbano secundo Romano Pontifice concedente: non absque aliorum Episcoporum obtrectatione, qui vno prælato iniuriam factam esse cæteris querebantur. Vrbani de hac re litteræ alio sunt loco explicandæ. primus Berengarius, quem Bernardus ipse Ausa Tarraconem transtulit, de Primatu litem intendit, in qua victus est: nam Vrbanus secundus datam semel Toletano Præsuli auctoritatem ratam fore iudicauit. Vrbani iudicium Paschalis & Gelasius eius in pontificatu successores nouis diplomatibus comprobarunt. Calixtus eo nomine secundus auctoritatem imminuisse visus est: cùm Iacobo Compostellano Episcopo Emeritensis Metropolitani iura ea vrbe (quoniam in Maurorum ditione erat) translata concessit. auxit præterea Legati pontificij maiestate in prouincias Emeritensem & Bracarensem, eximitque nominatim à Bernardi Toletani Præsulis imperio. Honori id fratris Raymundi datum est, qui Compostellæ erat tumulatus: & in Iacobum Apostolum studio incitato. Verùm Raymundo Bernardi successore Honorius, Innocentius, Celestinus, Lucius, Eugenius eo nomine tertius Toletanum Præsulem Hispaniæ Primatem fore sanxerunt. Raymundo Ioannes successit. quo Pontifice, tum ab Hadriano quarto Romano Pontifice Primatus Toletanus sancitus nouo diplomate est, Compostellano abrogato: tum Ioannes Bracarensis Episcopus, qui Toletano de Primatu litem intenderat, atque obtemperare recusabat, Toletum venit, atque in eius, cuius imperum refugiebat, verba iurare compulsus est. Cerebruno Ioannis successore: exemptionis priuilegium ab Anastasio Romano Pontifice, Pelagio Compostellano Præsuli concessum, ab Alexandro eo nomine. III. abrogatum est. Quo tempore Iacinctus Cardinalis in Hispaniam Legatus præter alia quæ sapientissimè tota prouincia constituit, secundum tabulas Toletanæ ecclesiæ litem diremit: atque veteris controuersiæ Cerebrunus, vt nouus victor esset effecit, pronunciata sententia.

ſententia. Alexandri eo nomine tertij litteras ad Cerebrunum, quæ à maioribus erant instituta præclarè nouo decreto confirmantis, huic disputationi inſerendas eſſe iudicauimus. ALEXANDER Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, venerabili fratri Cerebruno Toletano Archiepiſcopo ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Cùm pro negotijs commiſſæ tibi eccleſiæ imminentibus, nuncium ſuum ad nos tua fraternitas deſtinaſſet, in ſede Apoſtolica, quæ iuſta petentium vota ſemper conſueuit admittere, per eundem nuncium ſuppliciter poſtulaſti, anteceſſorum noſtrorum felicis memoriæ, Paſchalis, Calixti, Honorij & Eugenij priuilegium tibi & litteras innouari: in quibus Hiſpaniarum Primatus Toletanæ eccleſiæ noſcitur indulgeri. Nos autem quoniam te ſyncera in Domino caritate diligimus: & perſonam tuam, quæ inconcuſſa eſt columna eccleſię & ſtabile firmamentum, quibuſcunque modis conuenit propoſuimus honorare: poſtulationem tuam duximus admittendam, & deſiderium tuum effectu ſuo paſsi non fuimus defraudari. Verùm communicato fratrum noſtrorum conſilio, ad exemplar prædeceſſoris noſtri bonæ memoriæ Hadriani Papæ, Apoſtolicæ ſedis auctoritate ſtatuimus, vt iuxta præpoſitæ petitionis iudicium deberet priuilegium ſimul cum litteris innouari: & ſicut eccleſia tua ex antiquo habuerit in tota Hiſpaniarum regione Primatum, ſic tu & eccleſia Toletana, cui Domino auctore pręeſſe dignoſceris, eundem Primatum debeas ſuper omnibus in perpetuum obtinere. Adijcientes priuilegio, quod Pelagius quondam Archiepiſcopus à prædeceſſore noſtro bonæ memoriæ Anaſtaſio Papa videlicet, quòd iure Primatus non deberet eccleſiæ tuæ eſſe ſubiectus, dicitur impetraſſe, ſcilicet priuilegium iam dicti anteceſſoris noſtri, ſanctæ recordationis Eugenij Papæ, prædeceſſori tuo ſuper conceſsione Primatus, indultum illi modis omnibus præiudicare decernimus: præſertim cùm illud Anaſtaſij, neque de communi, neque de ſanioris partis fratrum conſilio fuiſſet elicitum. Decernimus itaque vt ipſe Compoſtellanus Archiepiſcopus, ſicut reliqui Hiſpaniarum Pontifices, tibi tanquam Primati ſuo & ſucceſſoribus tuis obedientiam de cætero & ſubiectionem iure Primatus impendant: & dignitas ipſa tibi, tuiſq; ſucceſſoribus ſemper firma permaneat, & perpetuis temporibus illibata. Statuimus ergo vt nulli omnino hominum liceat hanc noſtræ conceſsionis & confirmationis paginam auſu temerario infringere, vel ei aliquatenus contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum eius ſe nouerit incurſurum. Datis Beneuenti per manum Gerardi ſanctæ Romanæ eccleſiæ Notarij. VIII. Kalendas Decembris, Indictione tertia, Incarnationis Domini anno M.C.LXXIIII. Pontificatus verò Domini Alexandri Papæ III. anno XI. Longum eſſet ſingula recenſere. omnino Gonſaluo Cerebruni ſucceſſori Vrbanus eo nomine tertius auctoritatem Primatus ratam habuit. Gonſaluo Petrus Cardona ſucceſsit: Petro Martinus. quo Epiſcopo Celeſtinus eo nomine. III. pro ea cognatione & neceſsitudine, quæ illum inter & Reges noſtros erat, dum adhuc eſſet Cardinalis, vt maiores templi Toletani ſacerdotes Epiſcoporum ad inſtar mitris vterentur, dum

dum res diuina peragitur, impetrauit. auxitque id priuilegium Pontifex renunciatus. Excepit Rodericus Semenus Toletanus Præsul, magno animo vir, doctrinæ opinione singulari. res eo tempore miraculi instar. Hic in concilio Lateranensi primo coram Patribus & Innocentio tertio Pontifice Maximo, suæ ecclesiæ caussam declamantis in morem luculenter egit: liteque contestata, reliquos Hispaniæ Metropolitanos vicit. Eidem quoniam Bracarensis iugum excutere cupiebat, Legati partes Honorius. III. concessit. Honorij. III. successor Gregorius. IX. legem abrogauit, quæ Tarracone aduersus Toletani Præsulis iura & merita promulgata erat, ne in ea prouincia Primatis auctoritate fungeretur. Roderico Ioannes, Guterrius, Sanctij duo, vterq; ex regio genere successere ordine. præter hos Ioannes Contrerius, qui Martini. V. tempore vixit, & deinde concilio Basiliensi interfuit. præterea Contrerij successor Ioannes Ceresuela Aluari Lunæ Magistri equitum vterinus frater. Hi ferme omnes à Pōtificibus Romanis diplomata in eandem sentētiam abstulerunt: vt veteres tabulæ indicant, quæ in templi Toletani maximi scrinijs cum fide seruantur. Iam Alfonso Carrillio Toletano Præsule aduersus Alfonsum Carthagenam Episcopum Burgensem iniquè ferentem crucem Toletano in sua ditione præferri (quod erat potestatis insigne) eam controuersiam Ioannes eo nomine secundus, Castellæ Rex, suam litem fecit, tabulis confectis, quibus Toleto vrbis Imperatoriæ cognomentum dat: suamque illi præ cæteris ciuitatibus prærogatiuam constare sancit: arbitratus, quòd res erat, Toletani Præsulis auctoritate multum splendoris ipsius regno accedere. Alfonsi exemplum, multi alij priores & posteriores eius vrbis Episcopi imitati sunt, crucemque tota Hispania præ se sublimem tulerunt. In his Petrus Gonsaluus Mendoza, & Franciscus Semenus Cardinales, argumento Toletanos Præsules Primatum iura & auctoritatem obtinuisse, ex quo tempore à Mauris Toletum recepta est: tametsi nunquam desuerunt qui obsisterent auctoritati, detrectarent imperium: ac ne nunc quidem præter nomen vllam eius potestatis partem exercent in alias prouincias Hispaniæ: neque componendis litibus, neque sontibus plectendis, neque legibus promulgandis.

Alfonsi Regis vxores, & progenies. *Cap. XX.*

VAS hactenus Alfonsi Regis vxores fuisse, Agnetem & Constantiam, atque ex Constantia Vrracam genuisse, superiùs est dictum. Constantia post Toletum receptam defuncta est: quo tempore Eluira glos eius decessit, atque Legione cum Vrraca sorore & maioribus tumulo contecta est. In Regis torum, Benabeti Mauri Hispalensis Regis filia suscepta est, superstitione prius Maurica abiurata, & Zaidæ nomine Mariæ appellatione mutata. quidam Elisabethæ dicunt. Ex hoc coniugio Sanctijs est natus, si vita diuturnior contigisset, magnus Princeps futurus, & patrnam æquaturus gloriam: sic virtutum indoles in tenera ætate pollicebatur. præclaras dotes Hispaniæ fata inuiderunt.

inuiderunt. quartis deinde, quintis & sextis nuptijs Bertam è Tuscia aduectam, Elisabetham ex Gallia: præterea Beatricem, qua ex gente incertum, sed postremo tamen vxorem duxit. ex Elisabetha duas filias suscepit, Sanctiam Roderici Comitis vxorem, & Eluiram, quæ Rogerio Siciliæ Regi Rogerij Comitis filio post aliquot annos nupsit: vnde Guillelmus Rex & Anfusus Capuanus Princeps, aui scilicet nomen referens, nati sunt: vt Alexander Celesinus Abbas est auctor, qui Rogerij Regis gesta conscripsit ipsius æqualis. Ex concubina Semena totidem filiæ Alfonso Regi natæ sunt, Eluira atque Therasia. Eluira quidem Raymundo nupsit Tolosano Comiti: vnde Bertrandus & Alfonsus Iordanus geniti sunt. Therasia autem Henrico Lotaringio data est vxor: vnde Lusitanis Regibus generis origo & perpetua propago. Nam ex concubina altera, cuius nomen memoriæ non proditur, & cum qua stupri consuetudinem habuit, nullam Alfonsus prolem suscepit. Vrracam ex Constantia filiam natu maiorem, Raymundi Comiti vxorem dedit, Comitis Burgundi fratri, atq; Guidonis Archiepiscopi Viennensis primùm, deinde Romani Pontificis, cui Calixto secundo nomen fuit. Ex Raymundo & Vrraca, Sanctia prior, deinde Alfonsus est natus, is qui multorum regnorum adiunctione præpotens in Imperatoris nomen inuasit. Hæc ex grauissimis auctoribus selecta sunt. præstat tamen de Alfonsi vxoribus & progenie Pelagium Ouetensem audire, proximæ ætatis auctorem, finem scribendi ferè facientem his verbis. Hic (de Alfonso Rege loquitur) habuit quinque vxores legitimas: primam Agnetem, secundam Constantiam Reginam, ex qua genuit Vrracam Reginam, coniugem Comitis Raymundi: de qua ipse genuit Sanctiam, & Aldefonsum Regem: tertiam Bertam Tuscia oriundam: quartam Elisabeth, ex qua genuit Sanctiam coniugem Comitis Roderici, & Geloiram, quam duxit Rogerius Dux Siciliæ: quintam Beatricem, quæ mortuo eo repedauit in patriam suam. Habuit etiam duas concubinas, tamen nobilissimas: priorem Semenam Munionis, ex qua genuit Geloiram vxorem Comitis Raymundi Tolosani, patris ex ea Adefonsi Iordanis: & Therasiam vxorem Henrici Comitis, patris ex ea Vrracæ, Geloiræ: & Adefonsum. posteriorem nomine Ceidam filiam Abenabeth Regis Hispalensis, quæ baptizata Elisabeth fuit vocata. ex hac genuit Sanctium, qui obijt in lite de Ocles. sic Pelagius. Has Alfonsus vxores habuit, hos filios & nepotes, bello quàm pace clarior, rebus gestis aliquanto quàm prole felicior, in vtraque fortuna admirandus. Quæ consequenti tempore quasi ex summo repentè conuerti, & graues Regi regnoque calamitates attulisse visa est: vt sequens narratio declarabit.

Libri Noni Finis.

HISTORIAE
DE REBVS HISPANIAE.
LIBER DECIMVS.

Noua bella in Hispania Syriaque. Caput. I.

RIENTIS & Occidentis regna vno ferme tempore nouis bellorum procellis quassata sunt. Almorauides Mahumetana gens Alauecinorum familia, qui ad hæc tempora rerum potiti erant in Africa, oppressa, in ora Mauritaniæ, quæ ex aduersum Hispaniæ ad fretum Herculeum inter vtrunque mare porrecta est, imperium primùm constituerunt. deinde in Hispaniæ parte multo maxima: cùm torrentis ad instar se in eam prouinciam infudissent feroces & rapidi. In Hispaniam hæc occasio traijciendi fuit. Hispalensis Regis filiam Alfonsus Rex toro iunctam habebat, vti paulò ante dictum est. Rex Maurus Hispaniam quàm latè in ea Mauricum patebat imperium spe complexus, si nouis ex Africa viribus & copijs esset adiutus: pro iure cognationis à genero petijt, vt communibus litteris Iuzephum Tephinum Almorauidum Regem viribus & potentia præualidum, & perpetua rerum gestarum felicitate ferocem, euocarent in Hispaniam: vt suo periculo atque labore alienæ ambitioni seruiret. quod contra accidit. Dat Alfonsus litteras cum ætatis inclinatione vxorius factus. pestiferum consilium atque capitale, nullique magis exitiale, quam ipsi auctori futurum. Iuzepho non negligenda videbatur occasio in Hispaniam arma vertendi. paruis momentis magnos sæpe casus intercedere. alieno nomine bellum inchoari posse & inuidia, concludi suo ipsius commodo. Veniendi quidem ipsi an voluntas an facultas non fuit. Missus Hali Abenaxa magni nominis Dux, virtute factisque clarissimus: cui consilia callida erant, audacia rebus inchoandis, conatus perficiendis, ac secundi demum exitus. sequebatur iustus exercitus. cum his copijs Hispalensi Regi se adiunxit, vti iussus erat. haud diuturna concordia fuit (neq; vnquam satis fida potentia, vbi nimia est). dissidio certè nulla magna de caussa inter vtranq; gentem repentè exorto ad arma concurritur. Mauri cum Mauris confligunt. Africano par Hispanus non erat, diuturno otio & voluptatum debilitatus illecebris. victus Hispalensis Rex Alfonsi socer, atq; in acie trucidatus eo minori suorum dolore, hostisq; inuidia, quòd ex arcano nostræ religioni fauere, nosterq; esse credebatur. Abdalla interfector. eius ditionem omnem victores suam continuò fecerunt. Anno

Arabum

Arabum quadringentesimo octogesimo quarto ea clades accepta: sic in historia de Arabibus Rodericus ait, hoc est anno Christi millesimo nonagesimo primo. 1091 Mauricæ gentes quæcunque erant in Hispania ad nouam spem erectæ sub eius imperium adiunctæ, quædam vi, pleræque voluntate, rem Mauricam, quæ in præcipiti erat, Halis virtute & præsidio sustineri posse cogitantes. Nulla fides barbaris, præsertim arma tenentibus. Itaque Dux Africanus ditionis amplissimæ viribus fretus, suo quàm alieno nomine imperare genti maluit. Aderant gentis studia: & si qui contrà sentiebant, inuidia in occulto erat, palàm assentatio. se Hispaniæ Miramamolinum dicit, quod erat inter Mauros regiæ potestatis nomen insigne. Noui præterea imperij fiducia Reges Mauri, qui tota Hispania Alfonso stipendiarij erant, quasi seruitute depulsa, erectique ad libertatis spem, annuum vectigal pendere recusant. sic res Hispaniæ erant. Piorum armis in Syria bellum sacrum inchoatum est, rerum gloria & magnitudine, atque consternatione terrarum omnium aduersus bellicosissimos Reges atque Imperatores Orientis nobilissimum. Hierosolyma vrbs antiqua nobilitate celebris, & Christi Dei natalibus, vita, morteque sanctissima barbaræ genti, feræ & immani parebat, grauiore indies seruitute. Petrus ex nobilitate Ambianensi in Gallia natus, cùm adolescens militia corpus durasset, & vir effectus, rebus humanis spretis, in eremo vitam egisset, religionis ergò Hierosolymam abijt. Inopia, vilique cultu, & specie corporis indecora, breuique statura inter barbaros tutus, omnia circunlustrans, quàm atrocia & quàm barbaræ crudelitatis exempla nostri homines paterentur, animaduertit. Simon ea tempestate Hierosolymitanus Episcopus erat. cum eo re communicata, acceptisque ad Pontificem Maximum litteris & amplissimis mandatis, in Europam reuertit. Vrbanus audito Petro, lectisque litteris maximum animo dolorem cepit. Vrebat ignominia Christiani nominis. Terram Christi Dei vestigijs impressam, vnde origo religioni, vbi domicilium sanctitatis extiterat, cultoribus vastam, orbam sacerdotibus. Barbaros non cum hominibus modò, sed cum sanctitate locorum, bellum gerere odio Christianæ religionis inexpiabili atq; grauissimo, securos agere angebatur scilicet. neque tamen eius ignominiæ procurandæ consilia explicabat. Id grauissimum videbatur. Græci Imperatores, in quibus opis aliquid esse debuit ob locorum propinquitatem, metumque impendentem a Turcis barbara gente & immani, de suis rebus soliciti parum aliena curabant. Occidentis regna sine metus suspicione res communes negligere: nihilque minus mouere videbatur, quam religionis iniuria. Vrbanus Pontifex his quamuis anxius curis, nequaquam se animo demittit. Consilium capit specie arduum, rebus salutare. Proceres & Præsules ex vniuerso Occidenti ad conuentus de religione habendos euocare constituit: vnde velut classico omnium Christianorum animos ad bellum sacrum excitare inflammareque cogitabat, optimæ caussæ sperans numinis patrocinium haudquaquam defuturum. Claromons

in Aruernis vrbs præcipua nobilitate concilio designatur. Dum hæc in Italia atque Gallia parantur, missisque à Pontifice legationibus nationes omnes vt vires conferant, re & consilio adiuuent solicitantur, eiusque belli apparatu cæteræ prouinciæ ardent: in Hispania res Christiana fluctuabat, pronaque in occasum esse videbatur, Almorauidum ob aduentum armaque. Nunquam neque maiori impetu, neque maiori Hispaniæ periculo concursum est. genti feræ & immani victoriarum cursus, secundi bellorum exitus, imperiorum accessio spiritus addebat. Nouo in Hispania imperio fundato, arma in nostros vertunt: atque in Carpetanos inuadunt. Toletanos fines & oppida igne & direptionibus vastant. vrbes quæ in eo tractu & Celtiberis, dotis nomine Zaidæ datæ erant à patre, armis ereptæ, Concha, Vrcesia, Opta. Alfonsus Comites duos Garsiam Sororium & Rodericum Mauris obuiam mittit, adiuncta valida militum manu. victi acie nostri ad Rhodam oppidum (quod Plinio Virgao esse creditur, Bætim inter & Oceanum) atque fugati sunt. Alfonsus tot cladibus castigatus, & impendentis periculi metu, intelligens quantopere peccatum esset, noua diligentia, præterita mala compensare satagens, magnos toto regno delectus habet: auxilijsque vndique contractis iustum exercitum conflat. Multi vltro ex vicinis prouincijs rei Christianæ periculo permoti, in Alfonsi castra confluxere. Ad Cazalliam, quod municipium non ita procul Pace Augusta situm est, totis vtrinq; viribus dimicatum. victi Christiani, cæsique magno numero. Noua ea clade Alfonsus haudquaquam demittit animum, neque secundis rebus insolens, neque aduersis debilitatus. Expedito consilio bellum reparat, nouisque auxilijs & copijs priorem exercitum auget. cum ijs copijs Cordubam vsque ferro penetratum. in homines, & pecora sæuitum: ac ne tectis quidem & agris parcebatur. Tyrannus viribus diffisus, exercitu veteri magna ex parte dilapso, Cordubæ mœnibus se tenet vrbis munitissimæ. læuia modò prælia commissa. Accidit vt Abdalla noctu improuisus, piorum castra inuaderet. cæteris pulsis cæsisque nostrorum accursu, Dux ipse captus, proxima luce in ipsis Maurorum oculis, qui ex vrbe despiciebant, membratim laniatus, viuusque combustus est: cum eo è socijs alij. crudele exemplum. sed dolor quem ex Benaberi soceri casu Rex ceperat, supplicij acerbitatem excusabat. eo victoriæ fructus maior. Maurus diuturna obsidione fatigatus deditionem facit, paratus imperata facere. magno in præsenti auri & argenti pondere mulctatur: in posterùm annuum vectigal impositum. ditio relicta quam ceperat, quasi Castellæ Regum beneficiario. Gloriosum id Alfonso fuit, prouinciæ salutare: nam ab eo initio intellectum est barbarorum arma vinci posse. Rebus in Bætica compositis, in Celtiberiam bellum est versum. Cæsaraugusta positis iuxta castris circunsessa est, magnisque operibus impugnata. ciues vectigal annuum pendere non detrectabant, dummodo eos in fidem reciperet, totaque ditione continuò sine maleficio discederet. Honorifica Regi conditio proponebatur. vicit tamen studium & spes

vrbis

vrbis potiundæ, vt in proposito perstaret. Verùm dum maiora captat, vtrunque amissum est. Iuzephus enim nouo Almorauidum exercitu, pecunia, peditatu, equitatu, copijs instructus & formidabilis ex Africa in Hispaniam traiecit, ad comprimendos Halis Ducis conatus, perfidiam vindicandam. Eius aduentus vno tempore in vrbe & in castris nunciatus, Mauris cum spe melioris fortunæ animos addidit: Alfonsum maioris mali periculo metuque obsidione soluta compulit retro redire. Et Iuzephi quidem arma prosperum cursum habebant. Nam Hispalim vbi tyrannus erat, primo aduentu redegit in potestatem: tyranno caput amputatum. Mox Corduba ex deditione capta est. Harum exemplo reliquæ vrbes Bæticæ, ac verò quæcunque tota Hispania Maurico imperio tenebantur, breui tempore ad ditionem subiunctæ, imperata quædam vi, aliæ voluntate fecerunt: nouique Regis virtute & felicitate confisæ, Christiani imperij iugum plurimæ detrectabant. Graue id Alfonso visum est, neque dissimulanda ignominia. Et maioris periculi metus proponebatur, ne rursus Africæ & Hispaniæ viribus, quæ longo interuallo iunctæ erant, res Christiana in Hispania periclitaretur. Priusquam mora vires conualescerent, Maurorum confirmaretur audacia, bellum comparari placuit. Tumultus decernitur, iustitium indicitur, saga sumuntur non à profanis tantùm hominibus, sed etiam à viris sacratis. sublatis vacationibus, tota prouincia delectus habentur. externa aduocantur auxilia. & plerique Hispaniæ periculo permoti, nauandæ in eo bello operæ studio incitati, vltro ex Gallia magno numero venerunt. Raymundus, Burgundionis Comitis frater germanus: horum cognatus Henricus, domo quidem Lotaringius, quamuis Vesontione natus vrbe Sequanorum maxima, vnde Vesontinus dictus est, Lusitanæ gentis & regni conditor: atque Henrici propinquus Raymundus Tolosæ & Sancti Egidij Comes. Hos inuicta Francorum manus sequebatur, magna atque incredibili ad bellum alacritate. Affuit præterea Sanctius Aragonius Rex, quamuis ingrauescente ætate magno animi vigore, dexteritate maxima: quam perpetuo bellorum vsu aduersus Mauros compararat. Ex his omnibus gentibus numerosus exercitus conflatus: prorsus vt hostes de finibus lacessere non dubitarent. In Bæticam intimam penetratum est. populationes, vastationes, direptiones locis omnibus factæ. Ad Alaguetum (nomen id loci est) castra castris collata. Iuzephus viribus impar, consilio cautus, certamen detrectauit. Fugæ persimilis profectio fuit: quòd festinatio discedendi & impedimentorum pleraque relicta indicabant. Alfonsus satis se ad nominis auctoritatem tuendam effecisse existimans barbaro fugato: & alioqui exercitus ex tam multis gentibus lingua, moribus & institutis discrepantibus contineri longo tempore non poterat: militem præda diuitem, successu lætum, reduxit in patriam. Almorauidum arma hac ignominia accepta aliquandiu conquieuerunt: & Iuzephus noui regni statu componendo distinebatur. Alfonsus tamen nihil de sua comparatione interea omittere: quoniam bellum

maiori mole futurum propediem exploratum habebat. Nouis cognationibus externorum Principum animos sibi conciliare constituit: ac tribus proceribus, qui ex Gallia venerant, totidem filias vxores dare. Nauatæ operæ ea merces fuit. Raymundo Tolosano Comiti Eluira nupsit. Henrico Lotaringio Therasia, vtraque furto quidem genita (vt superius est demonstratum,) cæterùm regio cultu, & in spem magnæ fortunæ educatæ. Raymundo Burgundo Vrraca legitima Alfonsi filia connubio iuncta est. Hic vrbem Salmanticam instaurasse soceri Regis iussu fertur. Præterea Roderico Comiti Sanctia Regis ex Elisabetha vxore filia nuptui data est. (ad hunc Gironij reguli cum primis nobiles in Hispania genus referunt.) Henrico quidem dotis nomine datum est quidquid terrarum in Portugalia Christianorum armis partum erat, Comitis nomine: atque ea lege, vt Regum beneficiarius esset: ad comitia regni veniret: & ad bellum quoties inuitatus esset, prosequeretur armatus. Noui ea regni initia atque fundamenta fuerunt: quod paulò post in Hispania fundatum supra quadringentos annos Henrici posteros Reges habuit. Burgundo Calæciæ præfectura data Comitis nomine, quo nomine prouinciarum rectores vti soliti erant, proximaque spes ad quam destinabatur, Sanctio Regis filio si quid humanitus contigisset. Tolosano Comiti varia supellex, vestis pretiosa, auri atque argenti pondus dos fuit, ditio nulla in Hispania: cùm de Gallia cogitaret, vbi latè do-
1093 minabatur. Auctor quidam Alfonsi armis eius seculi anno nonagesimo tertio Olisiponem captam esse ait: verò an falsò affirmare non possum. Illud dico: non parum sæpe inter vtriusque nationis arma vrbem eam alternasse: ac consequenti demum ætate Mauris ablatam, stabili possessione ac perpetuò in Christianorum ditione permansisse.

Sanctius Aragonius Rex occiditur.
Caput. II.

1094 ROXIMVS certè annus à Christi ortu millesimus nonagesimus quartus, nobilis quidem Alfonsi ortu fuit eius, qui Henrico Lotaringio & vxore Therasia natus, felicibus armis Portugaliæ nomen illustrauit, ditionem extendit: primusque in regium nomen Pontificum Romanorum venia inuitis Castellæ Regibus inuasit. Infaustus autem Sanctij Aragonij Regis infelici casu cædeque: cui vni non modo benè gestæ, atque conseruatæ reipublicæ, vti prioribus faciunt, sed etiam auctæ & bonis omnibus comulatæ laus ab Aragonijs datur. Primus enim ex impeditis atque præruptis montibus, vbi priores Reges imperij fines tutati erant haud minori locorum quàm armorum fiducia, in subiectos campos & planiciem delatus, vrbes & oppida magno numero armis occupauit: cum regulis Maurorum Balagueris, Ilerdæ, Montionis, Barbastri, Fragæque continenter bella gessit: victosque stipendiarios habuit

buit primùm, deinde longa ac difficili obsidione Barbastrum cepit, ad Verum amnem præcipua regionis amœnitate nobilem vrbem. Vndique copiæ admotæ. mœnium munitio opponebatur. pertinacia nostrorum omnes difficultates superauit: dum vndique circunstrepit terror, nec remittitur ardor, obliuioque vulnerum & mortis contemptus occupat animos, impetu expugnata direptaque est. Salomoni Rotensi Episcopo attributa, alij Arnulfo affirmant, nobis neutrum satis compertum est. Omnino Armengaudus Vrgelitanus Comes in ea obsidione obijt. ditio Barcinonensi Comiti cessit. Eius calamitatis vindicandæ studio, quoniam Regis socer erat, in captos ciues grauius sæuitum. Bolea in Vasconum atque Ilergetum finibus, ad Cingam amnem, vbi diu bellum fuit, Mauris erepta: Montioque validum in Ilergetibus municipium situ arceque. alia præterea oppida & vrbes, quorum numerum inire longum esset. Omnino in Vasconibus Stella condita, exiguum tunc oppidum, nunc vrbs eo tractu cum primis nobilis. & quoniam de Cæsaraugusta cogitabat, ad Iberi ripam viginti supra eam vrbem millibus passuum Castellare oppidum extructum est, ad arcendas barbarorum incursiones. crebis præterea eruptionibus ex eo oppido infesta circà omnia vrbi faciebat: vt interdum interclusis commeatibus obsessa esse videretur à nostris. In Vascetanis Luna municipium conditum, nulla re nobilius, quàm gentis origine, eius quæ à Luna nomen habet, vetustæ & nobilissimæ. generis conditor Bacalla vir primarius, cui Sanctius id oppidum dono dedit, Rex verè magnus & virtutum omnium splendore clarissimus, insignis pietate: qui ab Alexandro secundo Romano Pontifice D. Ioannis Rupensis, sed & multa alia tota ditione monasteria ab Episcoporum iure exempta esse impetrauit. Præsulum auiditas obtendebatur in eorum bona inuolantium: sed & monachorum mores ea tempestate (quod D. Bernardus conqueritur) nimium in studium libertatis incubuerant: passimque eorum Præfecti, vt insignia Episcoporum mitram, baculum, breue circum humeros pallium gestare fas esset, libertatis indicio impetrabant. ea fraudis inuenta via est. Quod in Episcopis accusabatur, idem crimen auiditatis Regem perstrinxit, qua vna nota deformis fuit. Nam in templorum & sacerdotum bona licenter inuasit. ærarij tenuitas atque inopia, ingentes bellorum sumptus excusare videbantur: data præterea ante annos aliquot à Gregorio septimo Pontifice Maximo facultas, decumas & vectigalia templorum, quæ extructa denuo, aut Mauris erepta essent, pro arbitratu permutandi, inuertendi, attribuendique quibus mallet. Illustri ipse modestiæ & Christianæ pietatis exemplo conceptam ex eo facinore religionem, procurandam curauit, odiumque populare, ante aliquot annos Rotæ in D. Victoriani, ad aram D. Vincentij humillimo corporis habitu, cum gemitu & lacrymis publicè veniam precatus. Affuit Raymundus Dalmatius eius vrbis Episcopus, cui quæ ablata erant omnia, reponi integra fide mandauit. Et miror nostra ætate quosdam viros principes, cuius exempla imitantur templorum bonis occupandis, eius neque

pœnitentia moueri, neque perhorrescere exitum. Oscensem Regem Abderrahmanum continenti bello vexare solitus, omnem circa ditionem armis occuparat: Montaragonem quarto ab ea vrbe lapide municipium ceperat, magnisque operibus muniendum curarat, vt arcis instar barbarorum ceruicibus immineret. vrbs ipsa tandem circunsessa, copijs omnibus vndique contractis. vicini colles præsidijs occupati: ne exeundi commeandique in vrbem facultas esset castra in cliuo posita, qui ab eo tempore Sanctij podium dictus est. Vrbs munitissima erat, totiusque Mauricæ ditionis ea parte propugnaculum: vti fuerat Romanorum tempore, à quibus firmitudinis indicio vrbis Victricis nomine nuncupata est. Ergo obsidio ducebatur: vi expugnari non poterat. Oscenses Alfonsum Castellæ Regem, vt opem ferat obsessis, solicitant. annuit ille, vt solent Reges, cùm spes vtilitatis ostenditur, priuatis commodis magis quàm religioni famæque seruire. Apertè Mauris fauere ignominiosum erat. Itaque consilium capit, per Cantabriam Vasconum fines inuadendi. quo facto prouidebat vtrique bello Aragonias vires impares futuras. Missus in id Comes Sanctius: verùm Petro & Alfonso à patre Sanctio, contra Alfonsi Castellæ Regis conatus destinatis, retro iter hostes conuertere re infecta compulsi sunt. Incommodè accidit vt Sanctius Rex diuturnæ obsidionis tædio mœnia vrbis circunlustraret, & idoneum locum notatum qua parte irrumpi posse cogitaret, contento brachio comitibus designaret: cùm sagitta ex muro emissa sub ala confixus est. lethale id vulnus fuit: numinis vindictam ob templorum bona occupata prouinciales interpretabantur. Obijt quarto mensis Iunij die. corpus Montaragonem delatum atque in Iesu Nazareni, quod ipse monasterium extruxerat, extemporario sepulcro conditum est, inde vrbe capta in D. Ioannis Rupensis: quo loco Feliciæ vxoris superioribus annis defunctæ, inscriptio cum cippo monstratur. Filij, vt erat à patre imperatum, in castris perstiterunt, haud ante discedere certi, quàm vrbis clade iniuriam vindicassent. Petrus superstite patre, Ripagorsæ & Suprarbis Rex erat renunciatus, & ex Berta vxore (alij Agnetem volunt) filium sibi cognominem (alij Sanctium vocant) genuerat: nunc totius regni paterni hæres institutus est. Alfonso oppida legata. Ramirus natu minimus rebus humanis contemptis in S. Pontij Tomerij, quod cœnobium in territorio Narbonensi ad Iauri ripas erat, vestem mutarat patre auctore: vt ipsius diploma declarat, proximè superiori anno eius monasterij præfecto Frotardo datum: in quo amplæ possessiones, fundi, prædiaque in Monachorum vsum abs Rege donata sunt. Oscensis obsidio diuturna fuit atque semestris, vt quidam affirmant. alij vltra biennium productam fuisse contendunt. Obsessi fatigati omnibus malis, & ad supremam annonæ difficultatem redacti, Almosabenum Cæsaraugustæ Regem auxilio euocant, Garsiam Cabræ Comitem, & Gonsaluum virum principem: nam in ea temporum fæce, morumque labe Christianos Mauris opitulari aduersus Christianos religio non erat. Gonsaluus non venit, misit tamen validam suorum manum.

affuit

affuit Garsias. Rex Maurus supremo conatu infinitam multitudinem Maurorum sub signis habebat. cum his copijs Cæsaraugusta mouent. Adducta erat res in maximum periculum, & extremum penè discrimen. Garsias ipse, siue syncero animo, siue beneuolentiæ simulatione Petrum monet, nisi res perditas vellet, quamprimum rediret in patriam. Vicit tamen honesti respectus & sacramenti religio, quo se fratres patri morienti obstrinxerant, nisi capta vrbe non cessaturos. vrbi vicina planicies protenditur cui Alcoracio nomen est, huius prælij euentu maximè nobilis. In ea planicie vniuersi certaminis aleam subire constituunt freti numine, cuius propitiandi caussa corpus D. Victoriani in castra delatum erat. Concubia prætcrea nocte oblata Regi species augustior humana, monentis, vt prælium magno animo inuaderet de victoria certus. In primo agmine Alfonsus curabat, in postremo Rex ipse, mediam aciem Lisana & Bacalla viri nobilissimi regebant. equites in fronte erant. ab his pugna cœpit. mox Legionum signa inuecta aduersus barbaros, qui sua multitudine subiectos campos & vicinas valles compleuerant. Acerrima pugna fuit, nulla eo seculo neque maior periculo, neque felicior euentu. Gemitus cadentium, clamor pugnantium, fragor armorum, nihil præterea exaudiebatur. Ex vrbe viros & fœminas vti Maurorum res erant, modò lætos, modò pauidos considerare fas erat. In noctem pugna producta haud satis intelligebatur, vtra pars meliora tulisset. nostri caussa, virtute, & scientia pugnandi, hostis superabat numero. in armis vsque ad sequentem lucem perstitum: tanta erat cupiditas instaurandi pugnam, tantus instantis periculi metus piorum animos occupabat. Cùm cognitum esset Mauros deseruisse castra, Almosabenum contenta fuga Cæsaraugustam petere, fugientibus insistunt. cædendi finem satietas, & defatigatio attulit. In pugna fugaque hostes quadraginta millia cæsi. ex nostris vix mille desiderati. pauci quidem, minorque pro tanta victoria numerus, neque ij genere aut laude bellica præstantes. Garsias Comes à nostris captus. secundum pugnam lecta spolia. campi cadaueribus strati. arma, tela, vestes, equi iacebant, corpora nondum planè extincta, trunci artus, perfossa ferro pectora. terra perfusa, inundansque sanguine. Quidam D. Georgium inter vtrasque acies visum, eiusque præsidio victoriam partam aiunt. Alij ex Moncadarum gente, quendam cùm eodem die in Syria ad Antiochiam pugnasset, equo vectum huic prælio interfuisse. vulgus portentorum auidum, & vt lætiora sint quæ nunciantur, affingere fabulas veritati consueuit. nos si quæ verisimilia sunt pro veris accipiantur satis habituri sumus. Conuenit deinceps Aragonijs Regibus insignia fuisse crucem in argenteo clypeo, & quatuor circum clypeum capita rubra sanguine eorum Regum & Ducum, qui in hoc prælio interfecti sunt. Pugnatum est ad quartum decimum Kalend. Decembris nono post die vrbs nobilissima spe omni defensionis abiecta, ex deditione venit in potestatem. consequenti mense sextodecimo Kalend. Ianua. templum maximum ex ritu Christiano sacratum. Berengarius, quem Bernardus Toletanus Ausa Tarraconem transtulit, vt mox dicemus, Amatus Burdigalensis,

Petrus Iaccetanus antea,& iam Oscensis Episcopus, Fulcho Barcinonensis, Petrus Pompelonensis, Sanctius Lascarensis sacræ cæremoniæ Antistites. Eodem tempore Pompelone templi maximi noua fabrica cœpta est, cuius vestigia supersunt. Sacerdotum vita & mores ad D. Augustini leges & regulam conformati: quod ab eo initio susceptum, nostra etiam ætate retinetur. Petro Pompelonensi Episcopo Gomesanus æqualis fuit Burgensis Præsul Semeni successor. Semeno Episcopo Auca, vbi eatenus fuerat, ab antiquissimo tempore pontificia sedes Burgos translata est. de ijs Episcopis vtri ecclesiæ contributi essent, Tarraconensis, & Toletanus Præsules diu inter se disceptarunt. Romani Pontifices, quoniam controuersia componi non poterat, ab vtriusque imperio liberos, suique iuris fore sanxerunt.

Bernardus Toletanus Præsul ad bellum sacrum contendit. Cap. III.

VO tempore hæc in Ilergetibus, alijsque Hispaniæ regionibus gesta sunt, orbis Christianus in belli sacri apparatu totus erat. equi, arma, tela, saga, tympanorum crepitus, tubarum clangor, nihil præterea exaudiebatur. maria, terræ, agri, oppida permixtione gentium omnium, & belli rumoribus personabant. Vrbanus ipse Pontifex Claromonte (quæ vrbs Sidonio & veteribus Aruernum fuit) Præsulum & procerum ex omnibus prouincijs generales conuentus agitat anno millesimo nonagesimo sexto. Inde bellicum gentibus omnibus canit, quam latè imperij Christiani fines extendebantur. Lectæ in eo conuentu Simonis Hierosolymitani Episcopi litteræ: exposita a Petro Ambianensi mandata: multi Hierosolymitani, Antiochenique ciues, sancti nobilesque viri domo profugi lacrymis, voce, & squalore omnium, qui aderant, animos ad misericordiam permouerant. Concitatis semel animis Pontifex declamantis in morem hanc summam orationis habuit. Audistis, inquit, filij carissimi mala, quæ fratres vestri in Asia tolerant. eorum calamitates nostra ignominia sunt, probrum, & dedecus religionis Christianæ sanguine ipso & vita, si viri essemus, procurandum. Mortem quidem omnibus natura proposuit: est autem postremum in malis maximam turpitudinem suscipere, ferreque vitæ cupiditate. spiritum, salutem, animam Christo, à quo accipimus reddere consentaneum. Ignominiam virtus propulsare solet, quæ propria est Christiani nominis & seminis. eas vires & copias, quas hactenus ciuilibus bellis consumpsistis, ad decus & honestatem conuertite. Christi Dei contumeliam depellite, qui quotidie ab impia & barbara gente cæditur, pulsatur, occiditur: cùm Christi famuli premuntur, vexantur, exagitantur: terræque insultatur illi, quam Christus suis vestigijs sacrauit. An caussa iustior esse vlla potest belli sumendi, quàm religionis vindicandæ, seruitutis depellendæ à Christianis, quos Deus immortalis omnibus gentibus voluit imperare? Si ex bellis commoda expectantur, quid vtilius quàm gentem imbellem impugnare, spolia potius quàm arma feren-

6

ferentem? Nunquam Asia Europæ par fuit. ibi diuitiæ, opes, aurum, gemmæque, quæ prima mortales putant. Si gloria quæritur, ecquid honestius, quam clarissimum virtutis exemplum filijs & posteris relinquere: orbis rectores vocari: domitores Orientis: religionis vindices? Habemus pubem ætate, robore, consilio, fortunisque præstantem, in armis exercitam. an etiam his præsidijs muniti, impuræ genti nominis Christiani maiestatem ludibrio esse sinamus? Christus dux erit, vexillum crux. nihil virtuti, nihil pietati erit inaccessum. conspectum tantum vestrum ferre non poterunt. Ego quidem quod debeo vobis, quod religioni Christianæ, pro qua velut in specula custodiaque constitutus, dies noctesque vigilandum esse mihi statui, quantum cura, labore, vigilijs, auctoritate, consilio eniti potero, tantum incumbam in hanc caussam. & nisi alij sequantur in medios hostium gladios irruere certum est: nostroque sanguine tantam ignominiam, & fratrum nostrorum calamitates ærumnasque grauissimas procurare. Nullum casum dum vixero, nullum laborem, nullum vitæ periculum reipublicæ & religioni denegabo. Pontificis oratione, omnes qui aderant inflammati summi, medij, infimi arma, arma deposcunt. omnis mora grauis est. Ademarus Anicij Vellaunorum Episcopus, & Guillelmus Arausij, principes ex omnibus ad pedes Pontificis postrati crucem sumunt. ea pro militari tessera erat. secundum eos Galliæ, Italiæque & Hispaniæ clarissimi Principes. & eorum exemplo infinitus hominum numerus. Hugo Philippi Regis Francorum frater, Gotifredus Eustachij Bononiensis filius Duxque Lotaringiæ, qui vrbe Hierosolyma capta, quòd primus in vrbem irrupisset liberis omnium suffragijs Rex Solymorum dictus est, æternum Galliæ decus, & Bononiæ patriæ: quæ vrbs in Gallia Belgica ad Oceanum sita est. præterea Gotifredi fratres Eustachius, & Balduinus, Robertus Flandriæ Comes, Stephanus Blesensis, Alpinus Bituricensis, Raymundus Tolosas: quem Therasia vxor ad bellum prosecuta in Syria, filium alterum peperit, cui Alfonso Iordano nomen fuit, quod in Iordane flumine aquis salutaribus lustratus esset. Præterea ex Hispania Guillelmus Ceretaniæ Comes, qui sagittæ ictu perijt in ea expeditione ad Tripolim Syriæ vrbem, vnde illi etiam Iordani cognomen: Guitardus Ruscinonensis, & Guillelmus Canetensis Comes, Boamundus Apuliæ Princeps, Rugerio fratri de quo contentio erat, principatu relicto, cum duodecim armatorum millibus cæteros Principes ad bellum sacrum prosecutus est. Bernardus Toletanus Præsul, qua erat animi magnitudine, cùm ecclesiæ Toletanæ statum composuisset, & triginta sacerdotes in summo templo constituisset nihilominus, quos Canonicos vulgo vocant, totidem Portionarios, cruce sumpta ad bellum sacrum profectus est. Vix vrbe discesserat, cùm Toletani sacerdotes, an hominis externi inuidia an reditus desperatione, collatis suffragijs nouum Præsulem in Bernardi locum raptim substituerunt. minor & melior pars (vt sæpe fit) à maiore victa, vrbeque pulsa est. ij ad Bernardum atrocem nuncium detulerunt. Ille conuerso itinere Toletum redijt: pulsisque

sacerdo-

ſacerdotibus, qui nefarij conſilij auctores miniſtrique extiterant. Ex S. Facundi cœnobio (cui in minori fortuna præfuerat) euocatos Monachos, eorum loco ſubſtituit: vnde multæ Monachorum voces, ritusque templo Toletano adhæſiſſe quidam diſputant: quæ per manus ductæ ad noſtram ætatem in vſu ſunt. Rebus compoſitis propoſiti tenax, denuo iter arripuit ille quidem: ſed Romam tamen delatus ab Vrbano Pontifice, cùm tantum belli in Hiſpania supereſſet, & nuper erepta ciuitas rectoris præſidio, & diligentia indigere videretur, retrò redire compulſus eſt, voti religione, qua ſe implicarat exoluta, legeque impoſita vt ijs ſumptibus & pecunia, quam in bellum ſacrum comparatat, Tarraconem inſtaurandam curaret. quæ vrbs Comitis Barcinonenſis virtute armisque per hæc tempora ad Chriſtianorum ditionem reuocata eſt, ipſa antiquitate & imperij Romani maieſtate, cuius in Hiſpania ſedes fuit, nobiliſsima olim & valida: cæterum ea tempeſtate ad caſas redacta, atque oppidum ignobile, Bernardi cura & impenſa reſtituta.
1081 Auſetanus Epiſcopus Berengarius, Archiepiſcopus datus eſt, quo maior eſſet auctoritas Auſetana vrbe contributa: tametſi beneficij immemor, litem poſtmodum Bernardo, à quo creatus erat, de Primatu intendit, exoletis vetuſtate annalium exemplis & tabulis eccleſiæ ſuæ iura libertatemque defendens: cùm recentiſsima Vrbani Pontificis indulgentia Toletanus Præſul non modò totius Hiſpaniæ Primas eſſet lege perpetua renunciatus: ſed etiam Romani Pontificis Legatus in præſens, componendo eccleſiarum ſtatu cæteris eccleſijs iura daret. Omnino ex Gallia cùm per eam prouinciam in Hiſpaniam rediret, præcipua eruditionis & probitatis laude viros ſecum Toletum adduxit: quos honoribus in præſenti & opimis ſacerdotijs auctos, virtus conſequenti tempore ad maiora prouexit. Gerardum Moſiaco, qui mox Toletanus Primiclerius, deinde Bracarenſis Præſul fuit. Petrum, quem Bituricis natum, ex Archidiacono Toletano Vxama Pontificem habuit. Vtrunque vitæ ſanctitas, animi candor cæleſtium numero inſeruit. Præter hos Bernardus & Petrus patria Aagenſes deducti. Bernardus ex Primiclerio Toletano Seguntinus Epiſcopus fuit, ac deinde Compoſtellanus: Petrus ex Archidiacono Toletano Segobienſis Pontifex. Petrus alter Palentinus Præſul, Hieronymus Petragorius, qui annitente Cido Valentinæ eccleſiæ curam ſuſcepit, cum primum ea vrbs Mauris erepta eſt, & ea amiſſa Zamoræ Propontificem egit. hoc defuncto Bernardus quidam ex eodem comitatu iure ſuo Zamoræ Pontifex eſſe cœpit. Ex hoc numero in diſsimili vitæ genere Raymundus, & Burdinus fuerunt. Raymundus Bernardi Primatis ciuis Vxamæ poſt Petrum Epiſcopus fuit, deinde Toletanus Præſul, Bernardi ſucceſſor. Burdinus Lemouicenſis ciuis, ex Archidiacono Toletano Conimbricenſis Epiſcopus, deinde Bracarenſis, poſtremo pſeudopontifex Romanus orbem Chriſtianum importuno diſsidio turbauit: ſeque indignum excellentium virorum, qui Bernardum proſecuti ex Gallia erant, numero &

ro &

ro & comitatu eſſe declarauit : quod commodiori loco explicandum eſt.

Rodericus cognomento Cidus Valentiam capit.
Caput. IIII.

INTEREA Roderici cognomento Cidi haud quieta arma erant. vir tantus opera, conſilio, virtute, incredibilique ſtudio rei Chriſtianæ promouendæ, & quam ſe cunque in partem daret, ea tempeſtate omnium facilè princeps otium pati non poterat. quin Alfonſo Rege concedente, quo tempore Bætico ipſe bello occupatus erat (vti ſuperius dictum eſt) cum priuata ſuorum manu Celtiberos (pro eò quòd in magna apud eas gentes gloria erat) repetijt. Venientis amicitiam cuncti eo tractu Maurorum reguli certatim appetebant. Albarracini, quam vrbem veteres Lobetum Turiamve dixerunt, regulus ad colloquium primùm, mox ad fœdus admiſſus : deinde Cæſarauguſtanus, quem propter vrbis amplitudinem præſens adijt. & barbarus in magnam ſpem venerat vrbis Valentiæ potiundæ, Chriſtianorum ope, qui Cidum proſequebantur. Valentia vrbs in Edetanis ſita eſt, ad maris littus, locis irriguis atque amœniſsimis, prouentu læta, commercio exterarum gentium & ciuium frequentia atque elegantia peræquè noſtra ætate atque eo tempore nobiliſsima. Hyaia, quem Toleto pulſum fuiſſe docuimus, eam vrbem imperio obtinebat, paterno iure repetito (nam in Almenonis ditione fuerat) Alfonſi Regis armis, vt in fœdere conuenerat, quo tempore Toletum dedita eſt. Dianij regulus, qui imperio præterea Setabim & Dertuſam obtinebat, ex priuatis offenſionibus, an dominandi cupiditate Hyaiæ infenſus eam vrbem obſidione fatigabat. Cæſarauguſtanus regulus ex aliena calamitate & diſsidio lucrum captans, à Valentinis auxilio euocatus, ire quamprimum cupiebat, haud defuturam occaſionem vtroſque opprimendi cogitans. Itaque iunctis cum Cido viribus eò contendit. Dianij regulus viribus impar, eo apparatu nunciato, ab obſidione recedit, fœdere cum Valentinis facto. Cidus vt Valentinum Regem bello impeteret, quod Cæſarauguſtanus flagitabat adduci non potuit: cùm eum diceret, in Alfonſi Regis fide eſſe: negaretque, niſi eius conceſſu, ſibi fas fore eam vrbem impugnare. Ergo Cæſarauguſtanus in patriam redijt. Cidus Valentini Regis partes dum tuetur, omnes circa Maurorum regulos ſtipendiarios efficit : oppidis & arcibus annuum vectigal imponit. vnde & ex præda, quæ ex agro vberi copioſa erat, bellicos ſumptus aliquandiu ſuſtentauit. Hyaia Rex cùm ad veterem inuidiam ex Chriſtianorum amicitia nouo odio flagraret, Almorauides qui latè fines imperij protulerant, à ciuibus in vrbem aduocati ſunt. Rex occiſus. vrbs capta. auctor conſilij Abeniaſius rerum potitus eſt. Cidus proditionis vindicandæ ſtudio inflammatus, & occaſionem veniſſe

gaudens

gaudens nobilissimæ vrbis occupandæ, copijs omnibus Valentiam expugnare parat. Rerum omnium quæ ad bellum vsui erant, summa facultas in ea vrbe erat: militare præsidium, ciuium numerosa multitudo, commeatus in multos menses comparatus, arma equique. Cidi constantia & magnitudo animi cuncta peruicit. diuturna obsidione malis omnibus obsessi, fatigati, atque ad supremam annonæ difficultatem redacti, præterea auxilij spe omni sublata, tandem deditionem faciunt. Cidus qua virtute cœperat, eadem vrbem retinere satagit: audax facinus, & magnis Regibus formidandum, cùm tantum ex omni parte Maurorum circunsusum esset. Certus tamen vrbis retinendæ Hieronymum Toleto euocat, vt Valentiæ Pontifex esset. præterea vxorem & filias duas, quas in Cardeniæ Abbatis cura relictas esse superius dictum est. Regi quod benignè eius votis annuisset, ex præda Maurica, generosos equos bis centum, & totidem Mauricos gladios ex ephippijs pendentes, dono mittit. Sic Cidi res erant, nomini immortalis gloria parta. Carrionis reguli Dieghus & Ferdinandus (Infantes vulgo dicimus) viri ea ætate in Hispani genere & copijs nobilissimi, animo ignaui, ex Cidi copijs auiditatem explere posse cogitantes, quoniam mascula prole orbus erat, Regem adeunt: petuntque eius opera & auctoritate Cidi filias Eluiram & Solem sibi vxores dari. Annitente Rege Requenam oppidum, quod non procul Valentia situm est, ad colloquium ventum: & re deliberata Carrionis reguli Valentiam Cidum prosecuti, voti compotes facti sunt. Nuptiæ regio apparatu, festaque lætitia celebratæ sunt. Adolescentes culti magis mundicijs, quàm virilis ac militaris animi, mores suos socero & aulicis in armis educatis haud satis probabant: semelque leone è cauea, fortè an consilio incertum, sed egresso tamen, cum præ metu se in turpes latebras condidissent: & iterum in tumultuario prælio aduersus Mauros qui ex Africa venerant, certamen exhorrere visi essent, ignauiæ atque timoris significationem dederant. Dedecus quod virtute procurare debuissent, turpiter vlcisci cogitant: & est ferme crudelis ignauia. Suerus adolescentum patruus, in quo propter ætatem præsidij atque prudentiæ aliquid esse debuisset, in ægris animis facis instar maius incendium excitabat. Re constituta patriæ se desiderio teneri simulant: petuntque volente socero discedendi sibi facultatem esse. Annuit Cidus eorum postulatis, filiasque & generos aliquanto spatio prosecutus, mœstus flentes, & quasi tacita diuinatione perfusas lachrymis abs se dimittit. honestissimo stipante comitatu, ad Castellæ fines perueniunt: Durioque amne superato, in Valeranicæ finibus Corpesia roboreta facinori perpetrando locus idoneus fore videbatur. Comites alij aliò confictis de caussis amandati. ipsi vxores à militari via in interiorem syluam seductas, & nequicquam diuorum hominumque fidem implorantes, nudas flagris cedunt. Feriendi finem fatigatio satietasque fecit. Exanimes atque in suo sanguine voluntates, pro mortuis dimittunt. Ab Ordonio, quem Cidus cùm fraudem suspicaretur,

tur, præcedentium iter dissimulato habitu prosequi mandarat, repertæ sunt, atque in proximo vico medicamentis ciboque recreatæ. Iniuria atrox erat, neque ferenda inhumanitas. & re cognita Carrionis reguli inuidia maxima flagrare cœperunt. indignum passim iudicabatur tanta beneficia, tam insigni contumelia compensata esse. Iuuenes ex stultis amentes planè esse factos dictitabant. Cidus vindictæ studio, honesti cura Regem adijt. Toleti tunc generales regni conuentus agebantur: aderantque Carrionis reguli tanto facinore fœdi turpesque. iudices abs Rege, Cido expetente in caussa dati. in ijs princeps Raymundus Burgundus Regis gener. Disceptata caussa, primùm quæ à Cido data erant omnia, gemmæ, vasa aurea & argentea, vestisque pretiosa, vt redderentur integra fide, mandatum est. deinde de illata iniuria, vt singulari certamine dimicarent duo iuuenes & consilij auctor præcipuus Suerus patruus pronunciatum. Bermudius, Antolinus & Gustius Cidi milites, virique primarij sibi certamen depoposcerunt. Cùm Carrionis reguli imparatos venisse se excusarent, Cidus Valentiam, illi in patriam discesserunt. Rege agente, quoniam redituros Toletum designato tempore non putabant, Carrione depugnatum esse memorant. Victi omnes in certamine sunt: atque marte arbitro declaratum, iniquè eos fecisse. Victores ad Cidum profecti. Cidi filiæ Ramiro Sanctij Regis Vasconum filio, eius quem à Raymundo fratre occisum fuisse docuimus, & Petro Petri Aragonij Regis filio, vltro per legatos expetentibus, coniuges à patre datæ sunt. Ramiro Eluira nupsit, Petro Sol. Ijs nuptijs accepti dedecoris & infamiæ memoria obliterata est: auctaque vehementer lætitia, quam ex prioribus generis vindicatis ceperat maximam. Præterea à Rege Persarum missi ad Cidum legati, cùm rerum gestarum fama toto orbe diffusa esset, publicæ lætitiæ multum addiderunt: à Rege potentissimo, tanta terrarum longinquitate vltro de fœdere sanciendo, iungendaque amicitia appellatum esse. Pro Valentiæ mœnibus cum Buccaro Rege, qui ex Africa venerat, semel & iterum acie pugnatum. Cidi virtute & perpetua felicitate victi acie barbari: vrbisque possessio quandiu vixit (vixit autem quinquennio post captam vrbem) retenta est. moriens cùm nouus Maurorum exercitus circunfusus esset, parum ipso defuncto in vrbe præsidij, vt omnes vno agmine in Castellam redeant, testamento mandat. Cùm viri, fœminæ, pueri, impedimenta prodirent, numerosi exercitus species barbaris obiecta est: atque ex ea re incussa formidine victi fugatique. Nimirum tanti viri felicitati debebatur, vt quos sæpe viuus vicerat Mauros, defunctus profligaret tandem. Nostri contento itinere in Castellæ fines abeunt. Valentia omni præsidio nudata, rursus in Maurorum potestatem redijt. Cidi corpus Burgis in Diui Petri Cardenæ tumulo conditum. iusta magnificè facta Alfonso Rege, atque vtroque genero funus procurantibus. quod gloriosum Cido fuit, sed tantis meritis debitum. Huius narrationis multo maximam partem inter aniles fabulas quidam ponunt: ipse etiam multo plura transcribo quam credo: nam

neque subtrahere, quæ ab alijs traduntur, audeo: neque affirmare possum de quibus dubito. In Cardeniæ templo quinque sepulcra monstrantur: Cidi, Semenæ vxoris, Didaci, Eluiræ atque Solis filiorum: nisi fortè quædam cenotaphia sunt, gratæ posteritatis diligentia beneuolentiæ indicio, ad ostentationem memoriamque posita.

Vrbanus, Iuzephus & Sanctius defuncti.
Caput. V.

IDI obitu magnam plagam res Christiana accepisse videbatur, eo Duce sublato, quo superstite respublica stetit in tanta atrocitate temporis, tantaque rerum omnium perturbatione. defuncti virtutem, grauitatem, constantiam, fidem in religione tuenda, & amplificanda curam omnis posteritas admirata est. De anno quo decessit scriptores variant: neque facile est auctorem auctori, aut opinioni opinionem præferre. nos quod fidei propius visum est

1098 anno millesimo nonagesimo octauo extinctum putamus: Quo anno Vrbanus Pontifex à Giberto pseudopontifice varijs curarum fluctibus exagitatus, & vndique subsidia conquirens, Salernum abijt, Rogerij Siciliæ Comitis inuisendi caussa: cuius præcipua ea tempestate pietas aduersus Romanos Pontifices commendatur: & rebus gestis nobilissimus erat. Pro ijs meritis ipsi & hæredibus datum est, vt in Sicilia Legati pontificij partes implerent, auctoritatem obtinerent. Diplomatis quoniam publicè cognosci interest, & Regibus Hispanis magnæ controuersiæ de eo iure natæ sunt, exemplum subijcimus. VRBANVS Episcopus seruus seruorum Dei carissimo filio R. Comiti Calabriæ, & Siciliæ, salutem & Apostolicam benedictionem. Quia prudentiam tuam supernæ maiestatis dignatio multis triumphis & honoribus exaltauit, & probitas tua in Sarracenorum finibus ecclesiam Dei plurimum dilatauit, sanctæque sedi Apostolicæ deuotam se multis modis semper exhibuit: nos te in specialem, atque carissimum filium eiusdem vniuersalis ecclesiæ assumpsimus. Idcirco de tuæ probitatis synceritate plurimum confidentes, sicut verbis promisimus, ita etiam litterarum auctoritate firmamus: quod omni vitæ tuæ tempore, vel filij tui Simonis, aut alterius, qui legitimus tui hæres extiterit, nullum in terra potestatis vestræ, præter voluntatem, aut consilium vestrum, Legatum Romanæ ecclesiæ statuemus: quinimmo, quæ per Legatum acturi sumus, per vestram industriam Legati vice exhiberi volumus, quando ad vos ex latere nostro miserimus ad salutem videlicet ecclesiarum, quæ sub vestra potestate existant, ad honorem beati Petri, sanctæque eius sedis Apostolicæ, cui deuotè hactenus obedisti: quamque in opportunitatibus suis strenuè ac fideliter adiuuisti. Si verò celebrabitur concilium, tibi mandauero quatenus Episcopos & Abbates tuæ terræ mihi mittas: quot & quos volueris mittas, alios ad seruitium ecclesiarum & tutelam retineas. Omnipotens

Dominus

Dominus actus tuos in beneplacito suo dirigat: & te à peccatis absolutum ad vitam æternam perducat. Dat. Salerni per manum Ioannis sanctæ Romanæ ecclesiæ Diaconi. III. Nonas Iulij Indictione. VII. Pontificatus domini Vrbani secundi. XI. Hæc in Italia: in Hispania autem eodem Pontifice concedente, Iriæ sedes & nomen Compostellana cathedra, & appellatione mutata: exemptaque ab imperio Bracarensis Metropolitani. Dalmachij eius vrbis Episcopi diligentia, vtrunque impetratum est, ea de caussa primi in Compostellanorum Episcoporum numero. Alfonsus Rex quamuis ingrauescente ætate ita reipublicæ curam gerebat, vt rei bellicæ curam nunquam intermitteret, aliquoties per hæc tempora in Mauricæ ditionis fines delatus, & in Bæticæ agros excursiones faciens. Iuzepho postquam noui imperij statum in Hispania fundauit, in Africam reuerso, respublica respirare tantisper visa est. Rex otium ad religionis amplificandæ exornandæque curam conuertit. Toleti Seruandi & Germani nomine in podio saxeo ex aduersum vrbis, vbi eo nunc nomine vetustæ arcis structura cernitur, cœnobium Benedictinis monachis exædificauit, (instaurasse alij putant, & Gotthorum tempore extitisse disputant) S. Victoris Masiliensi monasterio contributum: vnde noua monachorum colonia venerat. Intra vrbem gemina sacratarum virginum collegia Regis impensa exædificata: alterum D. Petri nomine, quo loco nunc Petri Cardinalis nosocomium extat: D. Dominici alterum Exiliensis, quod hoc tempore à D. Dominico veteri nomen habet. Burgis ciuitate D. Ioannis nomine quartum cœnobium ædificatum extra vrbis mœnia: quod hodie D. Ioannis Burgensis appellatione nuncupatur. Fortunio Abbati noui monasterij, quod ea tempestate D. Sebastiani nomen habuit in Vardulis nobile, deinde D. Dominici Exiliensis, quoniam in eo sanctissimam vitam exegit, & vitæ consentanea morte decessit honestissimè innocentissimèque actæ, oppidum constituendi ei monasterio coniunctum concessit facultatem: quod nostra ætate centum septuaginta familias numerat latiori murorum ambitu: & in Magistri equitum Friensis Ducis ditione est. Proximus annus millesimus nonagesimus nonus Vrbani Pontificis obitu, 1099
atq; vrbe Hierosolymitana à Christianis militibus capta insignis fuit. Successit, qui ab Vrbano prædecessore Legatus in Hispaniam venerat, Raynerius Cardinalis insigni probitate vir, magno rerum vsu, Paschalis secundi nomine. Is Pontifex renunciatus templo Compostellano dedit, vt Canonicos Cardinales Romanæ amplitudinis æmulatione haberet: Episcopi Compostellani pallium maioris potestatis insigne. Annus secularis, qui proximè secutus est, Iuzephi morte lætus fuit: qui duodecim annos Mauricum in Hispania imperium tenuerat, triginta duos circiter in Africa. infaustus Sanctij morte, quem Garsias Cabræ Comes in spem paterni regni educandum Alfonsi Regis iussu susceperat. Hali enim Iuzephi successor noui imperij auctoritatem à præclaro aliquo facinore auspicari cupiens, transmisso mari, magnisque in Africa & Hispania delectibus numeroso exercitu conflato in Carpetanorum fines, ipsosq; Toletanæ vrbis agros populabūdus

inuadit.ferro,flammaque segetes, arbores, oppida euastat. pecorum & hominum prædas abigit. Alfonsus summa senectute, & corporis valetudine non satis firma, præterea rebus gerendis fessus hosti ferocienti obuiam prodire non potuit. Garsiam tamen Comitem bello pro se vicarium præfecit: & quò maior esset auctoritas Sanctium filium quamuis ætate puerum adiunxit: ipse Toleti mansit, vbi in extrema ætate multus esse consueuit. Ad Vrcesiam castra castris collata: ac mox totis vtrinque viribus dimicatum. infelix euentu prælium fuit. Sanctius enim primùm cecidit, deinde Garsias Comes: cum iacentem puerum clypeo tegeret, gladio circumfusos barbaros submoueret, tanta virtute vt cum vnum procul tot manus peterent, nemo propius accederet. Pugnabat pro eo singularis in puerum amor, atque animi desperatio, magnum ad honeste moriendum incitamentum. Sed cum subinde hostes vrgerent, multis debilitatus vulneribus super puerum moribundus incubuit. miserabilis casus, atroxque clades victoriam barbaris continuò dedit. Regem quantus ex ea re dolor ceperit,explicare non attinet, res ipsa indicat. neque filij magis casu mouebatur, quàm rei Christianæ calamitate tanti imperij hærede vnico sublato: qui paternarum virtutum imaginem referebat, & ad laudem natus esse videbatur.Sciscitanti ecquæ nam caussa esset cladis toties à Mauris acceptæ: responsum à quodam martiam virtutem militum extinctam copia voluptatum, illecebris,securitate: corpus otio eneruatum, animum imminutum libidinibus.sublata ergo voluptatum instrumenta,corruptaque balnea:quorum multus vsus erat more à Mauris mutuato. Aliquid spei supererat in Alfonso nepote, quem ex Vrraca Regis filia Raymundus Burgundus reliquerat, defunctus superiori anno, & Compostellæ tumulatus: verùm exiguum id doloris leuamen erat, propter matris imbecillitatem,pueri ætatem flexibilem,teneram,tantisque rebus imparem. His curis suspensus Regis animus,noctes diesque de rerum summa solicitus erat.

Didacus Gelmirius Compostellanus Episcopus. Caput. VI.

OMPOSTELLANA ecclesia magnis per hæc tempora procellis vexata, non secus ac gubernatore destituta nauis portum tandem occupare visa est nouo Præsule creato: cui Didaco Gelmirio nomen fuit, viro prudenti cum primis ea ætate,magnorum spirituum,industriæ singularis. Didacum Pelagium,quem Sanctio Castellæ Rege Compostellanæ ecclesiæ rectorem impositum & Episcopum,dictum est generis nobilitate præcipua, inquieto tamen ingenio atque turbido, & factionibus seruientem, Alfonsus Rex in custodiam tradiderat. audax facinus viro sacrato manus inijcere. Auctoritate opus erat. à Richardo Cardinali, quem à Pontifice in Hispaniam Legatum diximus, ad concilium Compostellam euocati Episcopi in re præsenti disceptaturi. productus in conuentum Pelagius, metu an

spe

ſpe ſpontè abdicare viſus eſt: certæque voluntatis argumento annulum baculumque poteſtatis inſignia coram Cardinali tradidit. In eius locum Petrus Cardinenſis Abbas cooptatur. Vrbanus Pontifex re cognita factum accuſat præcipiti temeritate. Cardinalem Legatum grauiſsimis verbis caſtigat. ad Regem litteras dat hoc exemplo. VRBANVS Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei Regi Ildeſonſo Galęciæ. Duo ſunt, Rex Ildeſonſe, quibus principaliter mundus hic regitur: ſacerdotalis dignitas, & regalis poteſtas. ſed ſacerdotalis dignitas fili cariſsime, tanto poteſtatem regiam antecedit, vt de ipſis Regibus hominum rationem poſituri ſimus Regi vniuerſorum. Quapropter paſtoralis cura nos compellit, non ſolùm de minorum, ſed de maiorum quoque ſalute pro viribus prouidere, quatenus paſtori vero *ſuas oues illæſas reſtituere*, quæ nobis *comiſſæ* ſunt, valeamus. Tuæ præcipuè debemus ſaluti proſpicere, quem Chriſtianæ fidei propugnatorem, & ſuæ propagatorem eccleſiæ Chriſtus effecit. Memento ergo, memento fili mi amantiſsime, quantam tibi gloriam diuinæ contulit gratia maieſtatis: & ſicut ipſe tuum præ cæteris regnum nobilitauit, ita tu ei ſtudeas præ cæteris deuotius ac familiarius deſeruire. Dicit enim ipſe Dominus per Prophetam: Honorificantes me honorificabo: qui autem me contemnunt, erunt ignobiles. Gratias itaque Deo & laboribus tuis agimus, quòd de Saracenorum iure Toletana eccleſia eſt liberata. Fratrem autem venerabilem Bernardum eiuſdem vrbis Præſulem tuis exhortationibus inuitati, dignè ac reuerenter excepimus: & ei pallium contradentes, priuilegium quoque Toletanæ eccleſiæ antiquæ maieſtatis indulſimus. Ipſum enim in totis Hiſpaniarum regnis Primatem ſtatuimus. & quidquid Toletana eccleſia antiquitus noſcitur habuiſſe, nunc quoque ex Apoſtolicæ ſedis liberalitate in poſterum habere cenſuimus. Tu illum, vt patrem cariſsimum exaudias: & quæcumque tibi ex Deo nunciauerit, obedire curato: & eccleſiam eius temporalibus non deſiſtes auxilijs ac beneficijs exaltare. Inter cætera verò laudum tuarum præconia, peruenit ad aures noſtras, quòd ſine graui dolore audire nequiuimus: Epiſcopum, ſcilicet S. Iacobi à te captum, & in captione ab Epiſcopali dignitate depoſitum. Quod canonibus noſtris omninò contrarium, & catholicis auribus non ferendum, quod tanto nos amplius contriſtauit, quanto te ampliori affectione complectimur. Nunc tibi Rex glorioſiſsime Ildeſonſe, Dei & Apoſtolorum vice mandamus, orantes quatenus eundem Epiſcopum ſuæ integrè reſtituas per Toletanum Archiepiſcopum dignitati. Neq; id per Richardum Cardinalem ſedis Apoſtolicæ factum excuſaueris: quia & canonibus eſt omnino contrarium, & Richardus tunc legatione ſedis Apoſtolicæ minimè fungebatur. Quod ergo ille tunc geſſit, quem Victor Papa, ſanctę memoriæ tertius legatione priuauerat, nos irritum iudicamus. In remiſsionem ergo peccatorum, & ſedis Apoſtolicæ obedientiam, ſuæ dignitati Epiſcopum reſtituo: & ad noſtram præſentiam cum legatis tuis ipſe perueniat, canonicè iudicandus. Sin autem, facere nos erga dilectionem tuam compelles inuitos: quod nos quoq; feciſſe nollemus. Memento religioſi Principis Conſtantini, qui ſacerdotum iudicia

,, nec audire voluit, indignum iudicans Deos ab hominibus iudicari. Audi
,, ergo in nobis Deum & Apostolos eius, si te ab ipsis velis, & à nobis in
,, his quæ postulas exaudiri. Rex Regum Dominus cor tuum gratiæ suæ ful-
,, gore illustret, victorias tibi tribuat, regnum tuum exaltet: itaque te semper
,, viuere concedat, vt & temporali regno perfruaris feliciter, & æterno peren-
,, niter gratuleris. Amen. Acta sunt hæc anno primo Vrbani secundi Pon-
,, tificatus. Quod in annum Domini. M. C. LXXXVIII. incidit. In Richardi locum Reynerus Cardinalis in Hispaniam Legatus concilio Legione habito Petrum loco mouet, neque legibus neque auspicatò rebus præfectum. vt Pelagius libertati ecclesiæque restitueretur, impetrari non potuit. agente tantùm Raymundo Burgundo Regis genero tunc superstite, Pontifici persuasum, vt Dalmachius Cluniacensis monachus eòque Pontifici, nimirum ex eodem ordine, carus ecclesiæ Compostellanæ præficeretur Episcopus. ab hoc, cùm Claromontem ad generales de bello sacro conuentus, vnus è multis Episcopis abijsset, impetratum est: vt ecclesia Compostellana sui iuris esset, ac Romanæ tantùm contributa. Eius prærogatiuæ argumento Compostellani Præsules, non ab alio, quàm à Romano Pontifice præsentes sacrarentur. vt pallium daret præcipuæ dignitatis insigne, adduci non potuit, quamuis magna ad id contentione à Dalmachio adhibita, supremoque conatu. Lux aliqua reddita rebus, breui obscurata est. Dalmachij obitu nouæ lites extiterunt. Pelagius liberatus vinculis Romam abijt, honorem quo iniuria spoliatus erat, (sic ille ferebat) iudicio repetiturus. controuersia in quartum annum tenuit. Paschalis Pontificis Romani auctoritate Pelagio abdicato, Compostellani sacerdotes de nouo Episcopo substituendo agunt. Ventum in comitia. Dieghus Gelmirius antea vacuæ ecclesiæ impositus rector pro Episcopo, id specimen virtutum dederat, vt si vita suppeteret, idoneum esse qui Episcopus præficeretur, nemo dubitaret. Cæteris ergo canonicis prætermissis, vnus aliorum omnium voluntate prælatus est ipsis Iulij Kalend. datum etiam vt propter motus reipublicæ acceptas impendentesque calamitates à barbaris, in Hispania sacraretur. Additum nouo diplomate, vt septem Cardinales sacerdotes, ad instar Romanæ ecclesiæ, Compostellæ essent. Ijs tantùm in ara templi maxima ius esset diuina hostia sacrificandi. Gelmirius ab hoc initio studio elatus ecclesiæ, quam regendam susceperat, nouis honoribus amplificandæ Romam abijt. & quamuis multis repugnantibus pallij vsum Pontifice concedente abstulit. qui illi atque Compostellanæ ecclesiæ gradus extitit ad Archiepiscopatus honorem: quo à Calixto Pontifice Romano post aliquot annos est auctus. vti subsequens narratio declarabit. Hæc quamuis per plures annos gesta, ex Compestellana historia repetere atq; in hunc locum conferre visum est.

Petri & Alfonsi Regum obitus. *Cap. VII.*

CLADIS

CLADIS in Castella acceptæ memoria famaque ne magnopere lætarentur barbari, Aragonij Regis perpetua felicitas effecit: armaque, quibus barbari in diuersa Hispaniæ parte impares erant. Calasanctium castrum prope Boleam ablatum Mauris erat. Pertusa peruetus Ilergetum oppidum ad Canadris ripam. præterea Barbastrum vrbs recepta est. nam ad Maurorum ditionem redierat. Pontius Rotensis Episcopus Romam abs Rege legatus à Pontifice impetrauit, vt Barbastri Episcopus deinceps nominaretur & esset. Præcipua belli moles in Cæsaraugustanos vertebatur: quæ vrbs veteri Regum stirpe sublata, in Almorauidum potestate esse cœperat. Hi autem Reges in ea vrbe imperium tenuerant: primus Mudiris, deinde Hyaia, tertius Almudafar, & ex alia gente Zulema, Hamas, Iuzephus, Almuzacimus, Abdelmelich: ac postremus huius filius Hamas cognomento Almuzacaytus, cui Almorauides abstulerunt imperium. In Gallia Atho, qui Raymundo Barcinonensi Comiti Arnaldi patre defuncto Carcasonem vrbem ipsius fidei commissam proditoriè occuparat legitimo imperio repudiato, ciuium coniuratione vrbe pulsus: ciuitasque ad veterum dominorum imperium reuocata est, anno millesimo centesimo secundo. 110. Quo anno Armengaudus Vrgeliæ Comes in Balcari maiore, quo virtutis ostentandæ caussà transmiserat, à Mauris interfectus est: vnde illi Balearis cognomentum accessit. Pinciam, quæ nostris Vallisoletum esse creditur in Vaccæis, Petrus Ansurius copijs & clientelis, genereque nobilissimus sub Alfonsi Regis imperio obtinebat, vxor Elo, filia Maria, quæ Armengaudo Vrgelitano Comiti filium genuerat: cuius teneram ætatem auus Ansurius rexit, & idoneo tempore ei Arsendam principi loco fœminam connubio iunxit. Quartus huius seculi annus tribus clarissimis funeribus fœdus fuit. Petrus Aragonij Regis filius & Elisabetha soror, eodem die ad quintumdecimum Kalend. Septembris decesserunt. Rex ipse proximo mense, quarto Kalend. Octobris, dolore victus, an incidentis morbi vi superatus. ad D Ioannis Rupensis sepultus est. Petro sanè sub initia belli sacri, posterisque Regibus, atque regni proceribus Vrbanus Pontifex Maximus indulsit, vt templorum, quæ denuo extructa essent, vel Mauris eriperentur: decumas & reditus ipsi perciperent, exceptis tantùm ijs templis, vbi Episcoporum sedes erant. tanta erat cupiditas impiæ gentis extirpandæ, vt quid incommodi ea indulgentia allatura esset in posterum, non satis considerare viderentur. Omnino mœrorem, quem ex tribus his funeribus vniuersa prouincia ceperat maximum ac propemodum singularem, spes de Alfonso defuncti Regis fratre, qui mox in regno successit, concepta animis magna ex parte mitigauit. cuius diuturnius imperium fuit. maior rerum gestarum fama, atque felicitas, grauitas, constantia, fides, virtusque bellica, amplitudo ditionis maxima. Nam altero regni anno Vrracam Alfonsi Regis filiam patre expetente toro sibi iunxit. Tametsi regni proceres id ægrè tulisse visi sunt: Regemque senio morbisque debilitatum, ægramque vix animam trahentem hortari conati erant,

vt

vt Gometio eam Candespinæ Comiti diuitijs ac potestate reliquos Castellæ regulos superanti, vxorem potiùs daret, quàm externum aliquem Principem aduocare esset necesse. satis externorum hominum in prouincia versari: sacri atque profani imperij summam penes ipsos esse, cum nominis Hispani ignominia probroque. Eius consilij, quoniam pro se quisque Regis iracundiam verebatur, renunciandi cura Iudæo cuidam medico imposita est: quo valetudinis curandæ caussa multum ac familiariter vti consueuerat. Iussus est molles aditus captare: & quantam posset verborum gratiam postulato addere. Maganij (alij Mascaraquij scribunt) prope Toletum Rex animi leuandi caussa morabatur. Iudæus occasionem nactus, Regi quod iussus erat, renunciat. ille iniquissimo animo tulit, proceres tantùm sibi sumere, vt filiæ nuptias ad suum arbitrium reuocarent: atque ita vt medicum perpetuo regiæ aditu suoque conspectu prohiberet: moxque Bernardi Præsulis hortatu, qui à Regis latere non discedebat, filiæ & Alfonsi Regis nuptias maturaret. Quæ regio appa-
1106 ratu ac celeberrima pompa Toleti celebratæ sunt anno millesimo centesimo sexto. Rex ea lætitia animo tantisper recreato, & doloris quem ex casu filij conceperat vlciscendi cupidus, id ætatis ne quam contumeliam remanere in exercitu Christiano sineret, arma rursus induit. Rursus in Bæticæ fines penetratum. in homines & iumenta sæuitum: ne tectis quidem, segetibus, arboribus parcitur. omni belli iniuria prouincia tota vexatur. Reliquum vitæ tempus ad otium & dignitatem contulit: ad quod extrema ætas, regni fortuna, & rerum gestarum gloria inuitabat, non militaribus solùm, sed ciuilibus etiam muneribus, quantum fas erat in tanta curarum mole, abscedens. Vrbes Salmanticam & Segobiam, (vt Lucas Tudensis est auctor) bellorum iniuria deformes, vacuasque incolis instaurandas, muniendas, exornandasque curabat. Petrus Ansurius, quem ego ea ætate in primis grauem hominem & sapientem comperio, Vrracæ in minori ætate institutor extiterat: & nunc auctoritatis & gratiæ proximum locum apud Regem occupabat. Eius auspicijs bello paceque consilia gubernabantur: rerumque summam & molem vnus maximè virtute & prudentia regere videbatur. Quo tempore Regem annis fessum, nam septuaginta nouem annos vixit, ad ætatis incommodum annua atque septimestris valetudo afflixit: quamuis medicorum iussu equo quotidie veheretur, si exercendo corpore morbum leuaret. à caussis remedia omnia superata, nullis salutaribus succis sanitate reuocata. Toleti decessit fe-
1109 ria quinta Kalend. Iulij, salutis anno millesimo centesimo nono, vt Pelagius Ouetensis auctor est locuples: nam & testis oculatus per ætatem esse potuit. Regnauit à patris morte, annis tribus & quadraginta, rebus secundis modestus, aduersis haudquaquam fractus. Nam tulisse illum fortunæ impetus fortiter & patienter ferunt. magna laus omniumque maxima ferre quod necesse est: & quidquid homini accidere possit id præmeditatatum habere. prudentis est prouidere ne accidat, constantis animi fortiter ferre rerum humanarum vices. Multitudo præsertim

ſertim popularis mobili impetu regitur, neque maiora ſunt formidinis principia, quàm remedia. Itaque Alfonſo defuncto, cuius anima res communes ſtare viſæ erant, Toletani ciues, qui plurimum ex colluuione multarum gentium conſtabant, de deſerenda ciuitate conſilia agitabant. Dum eorum animi confirmantur, Regis corpus ad vigeſimum diem in vrbe manſit. tumultu compoſito ſedatiſque animis, Bernardo Toletano Præſule curante, alijſque Principibus proſequentibus funus, in S. Facundi cœnobium ad Ceam amnem illatum eſt, magnifico apparatu, non magis Regis caſum quàm reipublicæ iacturam vniuerſa prouincia veriſsimis lachrymis deplorante. Eas lachrymas, ac vero conſequentes ex tanti Regis morte calamitates, lapides ipſi Legione portendiſſe viſi ſunt ad altare D. Iſidori, vbi ſacerdos pedes ponere conſueuit rei diuinæ operaturus, octo diebus ante Regis obitum aquis vltro, magno omnium qui aderant miraculo, tribus diebus ex interuallo manantes. Pelagius continuis tribus diebus accidiſſe ait, Iouis, Veneris, Saturni: affuiſſe cum ſupplicatione Pontifices ſacratoſque viros: luctumque ſignificatum, qui optimi Principis obitu Hiſpaniam occupaturus erat. Alfonſo Rege, Burgis quidem, Leſmius homo natione Gallus, atque excipiendis hoſpitio peregrinis nobilis, in præcipua opinione ſanctitatis vixit. Eius memoria anniuerſarijs ſacris temploque dicato, ea in ciuitate celebratur. Ab Anagaro autem ſextodecimo milliari Dominicus quidam natione Hiſpanus, aut vt alij volunt, in Italia ortus, æquè celebris eſt habitus eodem officio pietatis: quoniam vijs muniendis atque complanandis, qua Compoſtellam ibatur, diligentem operam dabat, Calzadij vernacula Hiſpanorum lingua cognomentum inuenit. Huius viri induſtria Regem vſum arbitror pontibus extruendis, quos Lugrunio Compoſtellam vſque conſtituendos curauit. Extat Dominici templum eius nomine extructum peramplum & magnificum, paguſque coniunctus, qui deinde in vrbem excreuit, primum Calagurritani Epiſcopi ſubiectam ditioni, deinde Hiſpaniæ Regibus. De qua re extat diploma Ferdinandi Regis, eius cui vitæ merita Sancti appellationem pepererunt. Præterea Iudæus quidam Moyſes nomine, eruditionis laude, & multarum linguarum cognitione preſtans, ſub extremam Alfonſi ætatem abiurata patria ſuperſtitione, Chriſtiana ſacra ſuſcepit. Rex ipſe de baptiſmi fonte ſuſcepit: vnde Petrus Alfonſus nuncupatus eſt. Iudæorum & Maurorum ſectas de ſcriptò exagitandas ſuſcepit: multique ex vtraque gente eius opera ad ſanitatem ſunt perducti. Aragonij ſcriptores huius Iudæi conuerſi laudem, ad Alfonſum Aragonium Regem ablegant: & Oſcæ ad tertium Kalen. Iulij anno milleſimo centeſimo ſexto Chriſtianis ſacris initiatum eſſe ab Stephano Oſcenſi Epiſcopo Rege Aragonio ſuſceptore affirmant. Nobis in neutram partem pronunciare placuit. quiſque ex ſuo iudicio quod veriſimilius videbitur, id ſequatur.

Vrraca regnum. *Cap. VIII.*

VO tempore Alfonsus Castellæ Rex decessit, Vrraca filia ad quam iure regnum deuoluebatur, virum secuta aberat. Qui non satis fidendum putabat procerum Castellæ voluntatibus, quos ab eo coniugio auersos fuisse nõ ignorabat: neq; se eorum fidei committere, nisi valido suorum præsidio ad omnes casus munitus. preterea varia regni negotia distinebãt, ne nouam & amplissimam cerneret hæreditatem. Cuncta tamen ad noui imperij decorem composita, dilatæ voluptates, dissimulatæ Reginæ libidines: quæ non sine sugillatione maiestatis nimium in leuitatem atque turpitudinem incubuerant. vrbibus, arcibus, atque præsidijs, præfecti ex Aragonia gente dati: ne se Castellani rerum nouarum cupiditate commouere possent, scilicet agebatur. Petro tamen Ansurio, cuius cum vtraque gente magnæ necessitudines erant, summa reipublicæ gerendæ cura imposita est: ad eum imperij summa redibat, belloque & pace rerum omnium gubernator erat. Eius auspicijs respublica felicem cursum tenere videbatur. Haud diuturna potentia fuit. Regina impotenti animo fœmina, cùm præmissa in Castellam à viro esset, quem parentis loco habere debuit, iniuste Ansurium peruertit: ditioneque paterna eiecit (Principum gratia nihil inconstantius lubrica fluxaque: procliuius est, iniuriæ quàm beneficio vicem exoluere) nulla id iustiori de caussa, quàm quòd in litteris Regem Castellæ Alfonsum Aragonium scripsisset. id palam iactabatur. initi coniugij Reginam haud obscurè pœnitere cœperat, frænos inijcientis impotenti naturæ: & vti ipse suspicor grauissimi viri increpationes ob malè tectas libidines, ferre non poterat. Graue id Regi visum est, viro clarissimo fraudi esse suam innocentiam, & merita virtutum, pro quibus debebatur præmium. Itaque Ansurio ditionem quæ ablata erat, restituit. Ipse Reginæ iracundiam veritus Vrgeliam contendit: quam vrbem in eius procuratione fuisse dictum est. Magnorum motuum hæc initia fuerunt. neque tranquillæ res esse poterant in tanta voluntatum & studiorum colluuione, tanta alienatione Reginæ, licentiaque vitæ. Ex Bætica nouum periculum ostentatum. Hali Rex Maurus cognita Alfonsi morte, in nostros fines irrupit, ferox & validus. Azecham arcem, & S. Seruandi monasterium in ipsis ciuium Toletanorum oculis euertit. agris villisque fumantibus ipsam vrbem circunsedit, & diebus octo omnibus machinis impugnauit. rem Christianam periculo proximam, situs natura, noua mœnia ab Alfonso Rege nuper instituta ad inferiorem vrbis partem, Aluari Fannij virtus tutata est, viri ea tempestate cum primis potentis, strenuique: cuius extat sepulcrum in Campo Sicuendensi in parte Celtiberiæ: vbi multorum oppidorum principatum obtinebat. Barbari spe vrbis obtinendæ deiecti, Madrito & Talauera in reditu direptis, mœnibusque nudatis, ingenti præterea præda abacta redierunt in patriam. In alia Hispaniæ parte, bello Aragonius Maurico distentus, Exeam in Vasconibus nobile oppidum
1110 cepit, salutis anno millesimo centesimo decimo. ad Valterram Abuhasalemus,

mus, quem vulgò historiæ Cæsaraugustæ Regem vocant, acie superatus. His rebus patratis Alfonsus soceri exemplo se Hispaniæ Imperatorem dicit, si amplitudinem ditionis consideres, haud temerè cùm Regum potentissimus euasisset, omnium qui post Hispaniæ cladem extiterant: imprudenter tamen cùm ex alieni iuris ditione atque temporario imperio tantos spiritus sumeret. Omnino in Castellam rebus domi compositis delatus, proximo anno, comitate morum atque benignitate, gentis voluntates promereri studet. Ius ipse dicere populis, viduas, pupillos, egenos à potentiorum vi iniuriaque tegere. Optimates pro suis quemque meritis colere atq; augere, rempublicam bonis omnibus ornare atque amplificare. vnius Reginæ peruicax animus non flectitur. Bilforadum in Beronibus, Valeranica, Soria, Almasanum in Areuacis, quæ oppida bellorum iniuria vasta erant, colonijs deductis instaurata Regis cura. Repetita Aragonia Rex, non ignarus instandum famæ, & prout prima euasissent, fore vniuersa, arridentem fortunam vrgere, maiorique conatu bellum in barbaros instaurare cogitabat: cùm res in Castella importunissimo sanè tempore turbata est. Alfonsus Vrracam vxorem à patre tertio propinquitatis iure attingebat. proauus vtriusq; Sanctius Rex Vasconum cognomento Maior. nondum moribus receptum erat vt Pontificum Romanorum venia lege cognationis soluta, coniugia inter cognatos coirent. Itaque passim consideramus per hæc tempora connubia Principum dirempta esse, cognatione inter coniuges illegitima iniustaque. Hanc vnam arbitror esse caussam cur Alfonsus hic in nullo Castellæ Regum numero ponatur apud veteres scriptores. neque verum est, fixas vetustate opiniones nouis placitis conuellere: quod quidam faciunt Regem hunc Alfonsi nomine septimum inter Castellæ Reges numerantes: in quam quid iuris habere potuit, legitimo hærede ex priori coniugio nato, posteriori matrimonio vitioso, & legibus repugnantibus inualido? Regina ob importunas actiones ad arcem Castellare in custodiam tradita, re cum suis communicata in castellam euadit. verùm à regni proceribus ad virum remissa, carceri denuò mancipatur Calleciæ proceres, vbi Vrracæ filius Alfonsus ex aui testamento rerum potiebatur, inter se inire societates aduersus Aragonios conatus: coniugium, quod inauspicatò coierat inuita nobilitate, dissoluendi occasionem nacti. Ex ea re in animis hominum religiones excitatæ, ei obtemperare fas esse negantium qui legitimus Rex non esset. Ad Paschalem Romanum Pontificem missa legatio: caussa omnis exposita: ab eoque diploma ablatum: quo caussæ cognitionem Didaco Gelmirio Compostellano Præsuli permittebat. Eius diplomatis fragmentum subijcimus.

,, PASCHALIS seruus seruorum Dei venerabili fratri D. Compostellano
,, Episcopo, salutem & apostolicam benedictionem. Ad hoc te omnipotens
Deus populo suo præesse constituit, vt eorum peccata corrigas, & Domini
,, annuncies voluntatem. Stude igitur secundùm datam tibi diuinitùs facul-
,, tatem, tantum incesti facinus, quod à Regis filia perpetratum est, debita vl-
,, tione corrigere: vt vel à tanta præsumptione desistat, vel ecclesiæ consor-
,, tio, & seculari potestate priuetur. Quid dati iudices, seu potiùs mali vindi-

ces designati constituerint, memoriæ proditum non est. Illud constat, ex eo tempore Alfonsum in Præsules iniquo animo esse, atque adeò sæuire cœpisse. Burgensis & Legionensis loco pulsi: Palentinus captus, S. Facundi Præfectus spoliatus, atque in eius locum Regis frater Ramirus monachus ipsius nominatione & opera cooptatus. Bernardus Toletanus extra diœcesim biennium exulare compulsus, nihil prohibente legationis pontificiæ sacrosancta maiestate. Quo tempore concilium Palentinum, cuius acta extant, & Legionense habuit cum alijs episcopis & proceribus, ac in primis Gelmirius Compostellanus interfuit. vna cura pacis in prouinciam reuocandæ vniuersos solicitabat. In Calæcos Aragoniæ & Vasconum arma mota. Monterosum arx ijs locis vi expugnata. viris sanctis internuncijs Aragonius arma ponit. Agebantur omnia raptim atque perturbatè, neq; quid legibus liceret, considerabat. præsidia tantum vndique conquirere videbatur, regno quod occupabat, obtinendo. qui repugnabant bonis euersi dignitatis gradu deijciebantur. Calæci metu depulso Henricum Portugaliæ Comitem in partes trahunt. Alfonsum puerum Compostellæ Regem salutant in templo maximo, & sacro oleo inungunt. Gelmirius Præsul totius cæremoniæ Antistes. Petrus Trauæ Comes qui Alfonsi ætatem regebat, omnium consiliorum auctor. Alfonsus Aragonius eo nuncio perculsus repudio facto, Reginam Soria dimittit, in cuius vrbis arce custodiæ rursus mancipata erat: imperandi tamen dulcedine illectus, dotalem ditionem non deponit. Id iniquum esse omnibus videbatur. Vrbium, & arcium præfecti cùm iurisiurandi gratiam non faceret; quod in eius verba conceperant, quasi soluti religione, passim in Reginæ potestatem concedebant. Idem facit Petrus Ansurius prisci vir moris. Qui de fide tamen data solicitus Alfonsum Aragonium collum laqueo implicatus adijt, vt iurisiurandi tradendis arcibus suæ fidei concreditis violati pœnas sumeret, quo se imprudenter implicarat. Commotus primum Rex eius aspectu, deinde à proceribus admonitus præclarè cum in vtraq; re officio defunctum, animo ad humanitatem reuocato, cum multo verborum honore noxam condonauit. Proceres tota prouincia in commune pro salute, & libertate patriæ conspirant, quiduis pati potius parati, quàm Aragonium imperium. Gometius Candespinæ Comes, qui olim Reginæ nuptias ambierat, & modò ætatis flore amplius conciliatus fuerat, quam regia maiestas pudorq; fœmineus pati posset: se principem ex omnibus bellum defensurum, illaturumque vltro Aragonijs profitebatur. Petrus Laræ Comes in Reginæ amoribus riualis, proximum auctoritatis & potentiæ locum occupabat. Ducum dissidio, neque pax publica stare, neque bellum ex sententia geri poterat. Alfonsus valido suorum exercitu conflato, in Areuaces finitimos irrupit. Occurrunt Castellæ copiæ. ad Sepuluedam vtraque castra posita sunt. vtrinque pugnæ signum propositum. In prima acie Laræ regulus erat, in postrema Gometius Comes: medium agmen alij proceres gubernabant. Rex quadrato agmine in pugnam inuadit. in campo cui Spinæ nomen est, dimicatur. Laræ regulus primum certaminis impetum non tulit, fugaque Burgos ad Reginam aduolat de prælij euentu solicitam,

mollis

mollis æquè & ignauus. Gometius aliquanto melior vim hostium solus sustinet: fusisque atque fugatis copijs in prælio pugnans occumbit. id virtutis extremum testimonium reliquit. nec minori constantia fuit Bolea Gometij signifer, qui equo confosso, & vtraque manu amputata vexillum vtroque brachio amplexus, inclamansque Boleæ nomen, multis acceptis vulneribus occubuit. Henricus Portugaliæ Comes magis turpitudinis odio, quàm quod Alfonsi caussam probaret, se Aragonijs adiunxerat. magno id momento ad victoriam fuit. Ex rebus initio lætis magna confidentia nata. Itaque Dario transmisso, per Palentinos fines Legionem vsq; Aragonij penetrant. omni belli iniuria agri, oppida, pagi vexantur. Calæci proceres reparatis viribus, denuò certaminis aleam subire constituunt. ad Fontem Anguium (loco id nomen est Legionem inter & Asturicam) supremo conatu dimicatum. eadem prælij fortuna fuit, Aragonijs secunda, à Castella auersa. Petrus Trauæ Comes in prælio captus, magna vir auctoritate potentiaque: qui Vrgelitani Comitis Ermengaudi filiam Maiorem nomine connubio iunctam haberet. Alfonsus puer à Gelmirio Præsule à pugnæ periculo subductus Orsilonis arcem petijt, vbi Regina mater erat. Nulla ea ætate nobilior pugna fuit, Castellæ clade strageq; cum primis memorabilis. Tritium, Burgi, Palentia, Legio secundum eam victoriam abs Aragonio Rege in fidem acceptæ. pecuniam in stipendium Aragonius non habebat. Lusitani consilio in templorum thesauros manus iniectæ, quos inde mouere religio erat. Isidorus alijque Diui grauibus inflictis pœnis eam iniuriam vindicarunt: odiumque populare vocesque, impium facinus accusantium grauia violatores manere piacula. sic repentè belli fortuna mutata. In Carpetanos belli impetus conuersus est. mox Asturica obsessa: quoniam ea parte bellum contractis vndique copijs Reginam reparare nunciatum erat. Martinus Munio supplementi caussa, Aragonios trecentos equites cum ad Regem adduceret, hostium insidijs circumuentus, cæteris fugatis cæsisque viuus ipse captus est. Rex ea calamitate commotus, & maioris periculi metu, copijs imminutis numero, atque per præsidia diductis, Carrionem loci munitione confisus se recepit. ab hostibus intra id oppidum aliquandiu est circunsessus: donec Abbatis Clusensis, qui à Pontifice pacis componendæ caussa Legatus venerat, opera, & auctoritate induciæ dierum aliquot pactæ. nec multo post obsidio est dissipata. Raptim & temerè collecti milites, nullo duce, cuius imperium cuncti respicerent, vagi per agros, non principia noscere, non seruare vigilias, neque militarem disciplinam pati poterant: neque diu retineri in castris. Aragonia arma depulso periculo, in Larensis reguli oppida & arces conuersa. Alia parte Reginæ arma mouebantur. arx Burgensis diuturna obsidione fatigata Reginæ deditionem fecit, deiecto Aragonio præsidio. Petrus Lara cùm Reginæ nuptias ambiret, seque pro Rege ferret, morum superbia atque arrogantia, multorum animos alienarat: ac verò publica flagrabat inuidia. nomen eius & Reginæ probrosis carminibus proscindebatur: prorsus vt in Mansiliæ arce captus à Guterrio Fernando Castrio, custodiæ primum mancipatus, deinde custodia elapsus, longinqua fuga

se

ſe tegere fuerit compulſus, Barcinonemque petere:cum omnes circùm finitimos inſenſos haberet. Ea Petro Laræ regulo fugæ cauſſa fuit. erat is natus patre Dieglio Ordonio, eo qui pro Zamoræ portis aduerſus Ariis fratres ſingulari certamine dimicauit. Alfonſus puer propenſa omnium ordinum voluntate, Caſtellæ Rex renunciatus eſt. regnum armis erat recuperandum, tricipiti factione, atque ambitione conuulſum. Ex Alfonſi pueri inauguratione, non minor matri quam vitrico dolor erat. Cum eius incrementis ſuum ipſorum caſum implicatum fore, vates minimè vani diuinabãt. Vrraca filij iracundiam verita, & inter ſuorum odia deſtituta, Legionis ſe arce tenere conſtituit: loci munitione confiſa, in tanta quamuis alienatione prouincialium regiam dignitatem tueri poſſe. verùm arcem obſidente filio, pax tandem ea lege facta eſt, vt reditibus vnde vitam ſuſtentaret deſignatis, regnum ipſa filio cederet: quod populi & procerum eximia voluntate delatum erat. Rationem annorum rebus ſingulis deſignare in tanta opinionum varietate promptum non eſt: ac mirari magis poſsis in rebus non antiquiſsimis hallucinari ſcriptores, quàm quid verum ſit conſtituere. Ac ne ſatis quidem conſtat, quo anno Vrraca deceſſerit. plærique ſeptimodecimo circiter anno putant à morte patris. pudicitiam ſanè dum vixit haud ſatis honeſtè habuit. in Saldaniæ arce ex partu extinctam ferunt, æternum Hiſpaniæ dedecus. alij Legione affirmant, cùm theſauros D. Iſidori expilaſſet, quos auferre nefas erat, in ipſo templi limine ruptus viſceribus, manifeſta numinis vindicta expiraſſe. Illud minori fide nititur: ex Regina & Gometio Candeſpinæ Comite, Ferdinandum quendam natum, cui furto concepto Furtadi cognomen fuit, eius familiæ conditori, cui idem cognomentum inſigne eſt in Hiſpania nobiliſsimæ atque præpotenti.

Bellum Balearicum Cap. IX.

HVNC curſum commotæ in Caſtella res tenebant, quo tempore Chriſtianorum armis Balearici & Cæſarauguſtani Mauri multarum gentium conſpiratione impetebantur. Gibertus Prouinciæ in Gallia, & Aimilliani Comes deceſſerat, Dulcia filia principatus hærede. Raymundus Arnaldus Barcinonenſis Comes, cui Dulcia nupſerat, viribus & potentia validus, tantique principatus acceſsione formidabilis, vtriuſque gentis viribus Baleares inſulas occupare conſtituit: vnde Mauri piraticam exercentes, in finitimam Hiſpaniæ & Galliæ oram excurſiones facere, & omnia circùm direptionibus vexare conſueuerant. id meditanti claſſe opus erat valida & numeroſa. nouam ipſe in ſuis littoribus curat ædificandam: quo ab initio Catalaunicæ claſſes celebrari fama, latèque maris imperium obtinere cœperunt. Genuenſes & Piſanos ea tempeſtate mari potentes præſens adit: & ad Balearici belli ſocietatem inuitat, victoriæ præmia proponit, nominis immortalitatem, ſi eorum virtute barbari deiecti ijs inſulis eſſent: vnde velut ex munitiſsima arce piorum ceruicibus imminebant. Pollicentur illi milites & naues: mittuntque

tuntque ad tempus constitutum. his auxilijs ad copias Catalaunorum adiunctis, in insulas traijcitur. bellum graue atque difficile fuit. Mauri enim viribus diffisi, & ad artes conuersi, pars arcibus & oppidis, pars montibus se tenere constituunt: neque vniuersæ dimicationis subire aleam, varios & multiplices bellorum casus esse cogitantes: nostros inopia aut morbis, aut diuturnitate temporis frangi posse. victæ tamen nostrorum constantia omnes difficultates, vrbsque præcipua in maiori Baleari expugnata est anno millesimo centesimo quintodecimo. Raymundus Barcinonensis Præsul in 1115
ea expeditione decessit. successit Oldegarius qui paulò post defuncto Berengario Tarraconensi Episcopo, in eius locum cooptatus est. Vrbe capta, reliqua procliuia videbantur: cùm barbaros in cõtinenti nunciatum est, an spe prædæ, an vt Comitem suo periculo commotum ex insulis retraherent, in Barcinonenses fines inuectos prouinciam omnem formidine, trepidatione, luctuq; complere: vrbem ipsam obsidere. Is nuncius multiplicem animo Comitis curam iniecit. hinc timor amittendi sua, illinc conficiendi noui belli cupiditas in diuersum trahebant. Vicit tamen periculi metus, preces que suorum: & Ligurum fidei Balearibus commissis, ipse in continentem traijcit. Barbari continuò obsidione soluta ad Martorellum victi, fugatique sunt. agmine magis, quàm acie pugnatum. multi ex eorum numero ceciderunt. Eius victoriæ lætitia vt minor esset, gemina incommoda fecerunt. Ligures Maurico auro corrupti insulas barbaris reliquere, vt Catalauni scriptores affirmant. nam in Genuensium historijs de hac expeditione mirum silentium est. In Galliæ Narbonensis ora Carcaso vrbs amissa. Atho dudum eius vrbis imperium occuparat armis, nullo iure. cùm acerbè imperaret, ciuium conspiratione pulsus est: vrbisque principatus Comiti Barcinonensi restitutus, cuius ab antiquo erat: vti paulò ante monstratum est. Atho Guillelmi Comitis Pictauiensis viribus ciues ad deditionem compulit. Rugerius Athonis filius natu maximus intra mœnia acceptus, arma deponere iubet. cùm dicto paruissent in miseros ciues sæuitum: crudelitatis, inhumanæ superbiæ edita in dedititios exempla. plerique ex vrbe elapsi Barcinonem confugiunt. Horum precibus Arnaldus Comes solicitatus, comparato valido exercitu in Galliam irrumpit. Annitentibus viris sanctis, quibus ægrè erat optimi Principis vires a belli sacri cogitatione abstrahi ciuili bello excitato, pax ea lege composita: vt quod Guillelmo Pictauiensi promissum erat, mutata fide Atho posteriq; vrbe retenta Barcinonensium stipendiarij essent. Atque is Guillelmus Pictauiensis Comes, nulla honesti cura ex aliena calamitate bellaque ex bellis serendo ditionem augendi occasiones captare videbatur. nam Raymundo Tolosate Comite ad bellum sacrum in Syriam profecto (vt superius dictum est) eius ditionem omnem in Gallia armis occuparat, homo immodicus, & iudicia hominum nihil reformidans: neque quid de eo fama loqueretur pensi habens. Raymundi filius Bertrandus per hæc tēpora ex Syria vbi Tripolim ditione obtinebat, patre in eius vrbis obsidione sagittæ ictu sublato, peractis stipendijs redux in patriam, veteris principatus recuperandi consilia cum finitimis Principibus cœpit communicare:

nicare:

nicare: ac cæteris desperatis ad Alfonsum Aragonium Regem, cuius virtu-
tum fama celebris erat, & magnæ inter vtramque familiam necessitudines
à maioribus initæ, confugere constituit. Quantum nefas? patrem amiserat
& florem ætatis in bello sacro, tam procul a patria: multos labores & maxi-
ma pericula tolerauerat: & ablata tamen patria principatuq;, alienæ miseri-
cordiæ præsidium petere coactus est. Barbastri benignè exceptus Rhute-
nos, Agathenses, Cadureos, Albigenses, Narbonenses, Tolosates, & his fini-
timas vrbes Aragonijs Regibus ea lege vectigales esse voluit: si eorum ar-
mis ipse & posteri patriam ditionem recepissent. quod fœdus salutis anno
1116 millesimo centesimo sextodecimo initum est. neque tamen Bertrandus re-
stitutus, magna Pictauiensium potentia, Aragonijs armis partim ciuili bel-
lo aduersus Castellam, partim pio aduersus Mauros occupatis. aliquot tamen
post annis Alfonsus Iordanus Bertrandi frater, cùm in arce à Pictauiensi
Comite captus teneretur, à ciuibus Tolosatibus è custodia eductus ad impe-
rium vrbis est Guillelmo Morello deiecto: qui pro Pictauiensi Comite eam
vrbem præsidio obtinebat. Ex Alfonso Raymundus filius, Raymundus ne-
pos, pronepos item Raymundus prognati, eius vrbis principatum tenuere:
donec Raymundi postremi filia Ioãna nomine, cum alia is prole careret, Al
fonso Pictauiensi Comiti nupsit. Ex eo coniugio cùm nulla esset proles sus-
cepta, Ludouicus Sanctus Galliæ Rex Alfonsi frater, eo defuncto Pictauien-
ses, & Tolosates ad suum imperium adiunxit.

Cæsaraugustanum bellum. Cap. X.

LFONSI Aragonij imperio Cæsaraugustani Mauri finiti-
mi erant: propter vrbis nobilitatem & amplitudinem poten-
tes in primis & validi. identidem in vicinos Christianorum
agros excursiones faciebant: neque vlla prætermittebatur cla-
des, quæ à barbaris hominibus edi poterat. His malis Alfon-
sus prouocatus, quamuis Castellæ bello nondum planè confecto, eam vrbem
copijs omnibus & viribus expugnare parat. Magnus labor, ingentia pericu-
la proponebantur: quæ inuicti Regis constantia facilè contemnebat. Tahu-
stum ad Iberi ripam lautissimum municipium Bacallæ opera captum est.
Borgia ad fines Vasconum, & Magalona, aliaque eo tractu oppida, & arces.
Almogaraues, hoc est, veterani milites præcipua dexteritate, & multis bel-
lis aduersus Mauros exerciti, Castellare arcem, quam supra Cæsaraugustam
loco edito ad Iberi ripam extructam esse superius est demonstratum, valido
præsidio obtinere iussi sunt. commeatum, arma, tela inferre, vt infesta circa
omnia hosti facerent: si casus ferret, obsidionem etiam quamuis longi tem-
poris sustinerent. Id Cæsaraugustani belli initium fuit: ad cuius famam
multi ex vniuersa ditione, sed & ex Galliæ finibus viri principes exciti ad
arma auxilio venerunt. Gasto Bearnensis, Rotro Perticarum, Centullus Bi-
geronum Comites. Ex vtraque gente validus conflatus exercitus, Cæsarau-
1118 gustam omni ex parte circunsedere cœpit salutis anno millesimo centesi-
mo

mo octauodecimo, mense Maio. suburbium, quod interfluente flumine ab vrbe direptum est, intra octauum diem expugnatum. Rotro Perticarum Comes ipso obsidionis tempore cum sexcentis equitibus abs Rege missus Tudelam nobile Vasconum oppidum, ad Iberi ripas loco munito constitutum, improuiso occupat. nauatæ operæ merces fuit eius municipij principatus. Mauri ex Hispania, cùm in eius belli euentu totius imperij Maurici discrimen verti considerarent, magno numero obsessis opem ferre conuenerunt. Affuit ex Africa Teminus cum valida Maurorum manu. ad Orbæ tamen fluminis ripam, supra vrbem ad Mariæ arcem, quam Mauri obtinebant castris positis, cùm numero & virtute nostros superiores esse cerneret, in intimam Celtiberiam abijt. Ciues rerum inopia, & quod in malis supremum est, auxilij desperatione laborabant. nostri obsidionis diuturnitate fessi, nouis operibus vrbem expugnare parant. extructæ ligneæ turres & propugnacula: agebantur ad mœnia vineæ: dolabris subruebantur lapides: cùm Cordubensis reguli (Temini is frater erat) filium supremo conatu in vrbem penetrare iussum, appropinquare iamque affore nunciatum est. Nouo periculo commotus Rex Alfonsus, cum copiarum parte occurrit pugnandi certus: ne si barbari in vrbem penetrassent, re ipse infecta discederet. & erat illi cum hyemis asperitate, non minus quàm cum hoste certamen. Ad Cutandem vicum non procul Daroca signa collata. cæsi fugatique barbari. Dux ipse captus. Cæsaraugustani Mauri euentu eius prælij cognito, spe omni defensionis abiecta, ad quintumdecimum Kalen. Ianuarias, vrbem octauo obsidionis mense dediderunt. Lætissimus is dies Christianis illuxit, non magis præsenti fructu, quàm certissima spe imperij Maurici extirpandi, firmissimo eo propugnaculo sublato. Petrus Librana ad spem vrbis potiundæ iam antea Cæsaraugustanus Episcopus sacratus, expiandæ vrbis curam suscepit, sacraque gubernandi. Gastoni Bearnensi, & Rotroni Perticarum Principibus præmia fuere, singuli in vrbe vici abs Rege perpetuo iure contraditi. sic ea tempestate mores erant, vt plures in vna vrbe Principes constituere non formidarent. Ad Iberum trigesimo sexto ab ea vrbe lapide, Iulia Celsa nobilis quondam Romanorum colonia sita fuit: locus nunc vastus, & tribus inde millibus passuum oppidum Xelsa. id vnum antiquitatis vestigium conseruatur. in ea loca regia càstra promota, cùm primum per anni tempus licuit. in vicinos Maurorum agros irruptiones factæ. Inde in Celtiberos itum, gentem virtutis bellicæ opinione, locorum asperitate & regionum amplitudine cum primis validam armisque potentem. Ea prouincia alternantibus finibus olim, nunc latior nunc angustior fuit. propriè tamen ab Occasu ad Ortum à Salonis fluuij fontibus, qui ad Medinam Celinam (quibusdam hæc Ecelesta fuit) scatent, ad Nertobrigam, quæ nunc Ricla est, protendebatur. Caunum montem ad Septentriones, ad Austrum Tagi fontes habet prope Albarracinum: quæ vrbs antiquis Lobebetum fuisse creditur. Ijs in locis belli fortuna nostris prospera, Mauris aduersa fuit. Victoribus omnia prona videbantur esse. itaque breui is tractus sub ditionem nostrorum missus: Turiaso, Alauona, Epila (quæ olim Segon-

tia

tia fuit,) Calataiuba non procul antiqua Bilbili à Mauris extructa, Aiubi Mauri opus. in vicino mõte, Bombolæ nomen loco est. id vnum antiquæ vrbis vestigium remanet. præterea Hariza, Darocaq; captæ. vltra quam vrbem ad Silocæ amnis fontes Regis diligentia loco munito vrbs ædificata est, Montis regalis nominè: vt pro munimento esset aduersus Valentinorum Maurorum impetus. Carthusiani & Cistercienses monachi recenti memoria vigere cœperant, præcipua morum & sanctitatis opinione. Hierosolymis præterea Templarij & Hospitalarij milites, quadam inter se religiosa societate deuincti, rei Christianæ promouendæ diligentem operam nauabant. Itaq; Bernardi hortatu præcipui Cisterciensium conditoris noua vrbs Templarijs militibus extructo cœnobio abs Rege contradita. Alij præterea reditus attributi, quintaq; spoliorum, quæ in bello Maurico capta essent: vnde sacræ militiæ sumptus tolerarent, finesque Aragonij regni ea parte tutarentur. Guillelmus Auxitanus Præsul ad id bellum suscipiendum, nouæq; militiæ conatus iuuandum, & Aragonij Præsules prouincialium animos inflammabant. Hoc initium Templarijs militibus in Hispania fuit earum opum, quæ cùm immensùm creuissent, deinde malo ipsis fuisse creditæ sunt. Verùm hæc aliquanto post.

Schisma Burdini Lemouicensis. Cap. XI.

OMANAM ecclesiam per id tempus Gelasius eo nomine II. Paschalis paulò ante defuncti successor obtinebat, magno vir animo: qui aduersus Henricum Imperatorem eo nomine IIII. pro ecclesiæ libertate, & personæ quam gerebat maiestate tuenda, inimicitias à maioribus susceptas persequi non dubitauit. atque ita vt Romam adueniente Imperatore, cùm viribus esset impar, auctario per Tiberim Caietam, vbi natus erat, primùm euaserit: deinde in Galliam contenderit, conuentu Episcoporum Remos vrbem indicto. Eius conatus mors oppresit. annuus pontificatus fuit. Cluniaci in ipso itinere decesit: concessa paulò ante venia militibus Cæsaraugustam obsidentibus alijsque, modò in templi fabricam aliquid opis conferrent. Eius diplomatis, quoniam in primis est nobile, exemplum subijcimus. GELASIVS Episcopus seruus seruorum Dei, exercitui Christianorum ciuitatem Cæsaraugustanam obsidenti, & omnibus catholicæ fidei cultoribus salutem & Apostolicam benedictionem. Litteras deuotionis vestræ inspeximus, & petitioni quam pro Cæsaraugustano electo ad sedem Apostolicam duxistis, fauorem libenter accommodauimus. Eundem ergo electum nostris tanquam beati Petri manibus largiente Domino consecratum remittentes ad vos, benedictionem vobis Apostolicæ visitationis impendimus. AEquam omnipotentis Dei misericordiam implorantes: vt per sanctorum preces & merita opus suum ad honorem suum & ecclesiæ suæ dilatationem vos faciat operari. Et quoniam vos ipsos & vestra extremis obijcere periculis decreuistis: si quis vestrûm accepta de peccatis suis pœnitentia in èxpeditione hac mortuus fuerit,

fuerit, nos eum cunctorum meritis, & totius catholicæ ecclesiæ precibus à suorum vinculis peccatorum absoluimus. Cæterum qui pro eodem Domini seruitio vel laborant, vel laborauerint, & qui præfatæ vrbis ecclesiæ à Sarracenis & Moabitis dirutæ vnde reficiatur, & clericis ibi Deo famulantibus vnde pascantur aliquid donant, vel donauerint secundum laborum suorum, vel beneficiorum suorum ecclesiæ impensorum quantitatem, & Episcoporum arbitrium, in quorum parrochijs degunt, pœnitentiarum suarum remissionem & indulgentiam consequantur. Datum Alesti. IIII. Idus Decembris. Ego Bernardus Toletanæ sedis Archipræsul hanc absolutionem facio & confirmo. Ego Suboschitanus Episcopus hanc absolutionem facio & confirmo. Ego Sanctius Calagurritanus Episcopus hanc absolutionem facio & confirmo. Ego Guido Lascurrensis Episcopus hanc absolutionem facio & confirmo. Ego Boso sanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinalis hanc absolutionem facio & confirmo. In Gelasij locum Cardinalium, qui aderant, nominatione Guido natione Burgundio frater Raymundi Burgundionis, Alfonsi Castellæ Regis patruus, præterea Viennensis Archiepiscopus, ipsis Kalendis Februarij, eius seculi anno nonodecimo, cooptatus est, Calixti secundi nomine. tametsi delatum honorem 1119 non ante suscepit, quam cleri Romani suffragium & voluntas accederet. Itaque non ante pridie Idus Octobris sacratus est. In Remensi concilio, cui præsens interfuit, Imperatorem sacrificijs interdixit. Simoniacam labem baptizandis infantibus, sepeliendisque defunctis suscipi solitam, nouis decretis coercuit. Presbyteros, diaconos, hypodiaconos à concubinis arcendos curauit: quas illi passim in ea temporum atrocitate, & rerum omnium perturbatione, vxorum iustarum loco & nomine habebant. nondumque in Hispania is mos exoleuerat: ex quo a Vvitiza impio Rege inductus erat: neque eradicari penitus potuerat, magna quamuis piorum Pontificum diligentia: præsertim in Calæcia, vbi sacerdotum mores maximè in turpitudinem incubuerant. Quod indicant litteræ ad Didacum Gelmirium Compostellanum Episcopum à Paschali Pontifice missæ ante aliquot annos, hoc exemplo. PASCHALIS Episcopus seruus seruorum Dei, venerabili Didaco Compostellano Episcopo salutem & Apostolicam benedictionem. Ecclesia quam regendam disponente Domino suscepisti, iam diu etiam cùm pastorem habere videretur, pastoris solatijs caret. Idcirco strenuitati tuæ vigilantius insistendum est, vt in ea ritè omnia iuxta normam sedis Apostolicæ disponantur. Cardinales in ecclesia tua presbyteros seu diaconos tales constitue, qui dignè valeant commissa sibi ecclesiastici regiminis onera sustinere. Porro quæ presbyterorum intersunt presbyteris, quæ diaconorum diaconibus committantur: vt in aliena stipendia nullus obrepat. Si qui sanè ante Romanæ legis susceptionem, secundum communem patriæ consuetudinem coniugia contraxerunt, natos ex eis filios neque à seculari, neque à dignitate ecclesiastica repellimus. Illud omnino incongruum est, quod per regionem vestram monachos cum sanctimonialibus habi-

tare audimus: ad quod resecandum experientia tua immineat: vt & qui in præsentiarum simul sunt, diuisis longè habitaculis separentur, prout arbitrio & religiosorum virorum cōsilio melius visum fuerit: neq; in posterum consuetudo huiusmodi præsumatur. Datum Laterani Incarnationis Dominicæ anno. M.C.III. nostri pontificatus IIII. Imperatoris anathematis ignominia notandi ea caussa fuit: quòd Gelasio Pontifice Roma ob metum elapso, in eius locum Bracarensem Episcopum Burdinum, Romanum Pontificem, quod nefas erat, creandum curauit, atque perfecit, Gregorij VIII. nomine indito. Sic importuno duorum Pontificum dissidio, tempore sanè minimè opportuno, ecclesiæ tranquillitatem turbauit: cùm vterque se legibus, æmulum vitio creatum ferret. Erat Burdinus Lemouicis natus, & Bernardum Toletanum Præsulem in Hispaniam secutus, (vt superius dictum est) mox per omnes sacerdotij gradus, eius opera ad Conimbricensis ecclesiæ Episcopatum erat euectus. quo tempore ipse Burdini nomen Mauricij appellatione mutauit: morum prauitatem non deposuit. Conimbrica Bracaram ad eius ecclesiæ pontificatum migrauit agente eodem Bernardo. pro quibus meritis haud parem gratiam rependit. Nam corrasis vndique pecunijs, in quibus maiorem spem habebat, quàm in caussa, Romam profectus, corruptisq; aulicis, Bernardi senectutem rebus gerendis inutilem caussatus, in eius locum Paschalis Pontificis venia se substitui postulabat. Parum spei erat ab æquissimo Pontifice iniquissima postulata extorquendi. Ergo vt erat ingenio callido, ex dissidio inter Imperatorem & Pontificem crescendi occasiones captans, ad artes conuersus, Imperatoremque adiens eius voluntatem deuinxisse visus est: prorsus vt eius opera Romanam ecclesiam inuaserit pseudopontifex factus. Extant Gelasij litteræ ad Bernardum Toletanum Præsulem: quibus Burdini nomen diris à Paschali Pontifice deuotum esse declarat: mandatque in eius locum Bracarensis ecclesiæ Præsulem alium substituendum curaret. Tandem Burdinus Calixti diligentia Sutrij captus, tertio anno circumacto ex quo ecclesiæ pacem turbare cœpit homo impotens & ambitiosus flagitioque nobilis, per Romanas plateas triumphi specie camelo traductus est: atque in extremam Italiam ablegatus in cœnobio Caua Trinitatis nomine, in quod custodiæ mancipatus est, obijt. Id præmium ambitioni fuit. is finis magnorum motuum, quorum expectatione metuque orbis Christianus suspensus fuerat.

Pax inter Aragonios & Castellanos. *Cap. XII.*

ROPINQVI Pontificis inauguratio Regi iuueni gratissima fuit, Hispaniæ vniuersæ salutaris: cui vt impensè faueret magnæ necessitudines cogebant superiori tempore cum nostra gente contractæ: Castellæ magis, cum qua miscuerat sanguinem. In ea prouincia præcipuæ vrbes, & munitissimæ arces Aragonijs præsidijs occupatæ detinebantur nullo meliori iure, quàm quòd

Regibus

Regibus in armis esse solet. plerique prouinciales consuetudine seruiendi, partim ita timidi erant, vt omnem memoriam libertatis & dignitatis abiecisse viderentur: partim Aragonijs beneficijs deuincti, hosti fauere præ se ferebant. Rex iuuenis, ætate maior, animi magnitudine nulli priorum Regum cedens, æquo animo vitrici contumeliam ferre non poterat. missæ vltro citroque ea de re legationes. Rex Aragonius neque apertè negare, neque continuò annuere æquissimis postulatis. diem tantùm ex die ducere: aliam ex alia moræ caussam nectere: & varijs artibus priuigni conatus ludificari. prorsus vt ad extremum illud deueniretur: feciales arces repetitum missi sunt: nisi acquiesceret, bellum denunciare iussi. nihil pro sano Rex Aragonius facturus esse videbatur, priuigni ætate despecta, & ex continua rerum gestarum felicitate, humanæ sortis atque inconstantiæ immemor. Ad arma concursum. maximi in vtraque ditione delectus militares habiti sunt. externa auxilia conquisita. prior Aragonius à rebus omnibus quàm aduersarij paratior, per Vasconum fines Riuogiæ agros armis hostiliter inuasit: commodum fore arbitratus, si hostes in suis sedibus opprimeret, cogeretque non de præda modò, sed de ipsis etiam liberis, coniugibus, parentibus & rebus carissimis certare. Magnum malum vtrinque parabatur, insignisque nomini Christiano clades, vtrauis parte vincente, victave. Viris sanctis Præsulibusque vtriusque prouinciæ annitentibus concordiæ viam, quod toties irritum fuerat, tentare placuit. Id consilium non ratione prudentius, quàm euentu felicius fuit Rex Aragonius ad pacem ijs deprecatoribus flexus est: cùm dicerent, iusta Castellanos petere. Alfonsum priuignum iusti filij loco futurum. non rectè neq; pro bono facturos Aragonios si arces retinerent amplius. Eatenus aliquam excusationem fuisse, propter, imbecillem Regis ætatem: & quoniam Vrracæ vxoris iura repetebatur. nunc ætate confirmata, regnoq; ad priuignum deuoluto matre concedente: præterea coniugio dirempto, iniquum videri alienam ditionem armis occupare velle: atque propinquis & necessarijs iugum seruitutis imponere. Incertos belli exitus esse, martemque communem. sæpe diuinum numen à quibus ius stat, eorum innocentiam tueri consueuisse. Conuenit tandem, vt tractu terrarum, qui à Bilforado Galagurrim pertinet, retento, quoniam ad Regum Vasconum ius pertinere non incommodis rationibus, certæque fidei tabulis disputabatur, præterea ijs veteris Cantabriæ partibus, quibus Guipuscoæ & Alauæ nomen est, quoniam recenti memoria Alfonsi armis occupatæ erant, ex reliquis tota prouincia vrbibus & arcibus, ac Toleto nominatim Aragonia præsidia deducerentur. patrui id Romani Pontificis reuerentiæ datum magna ex parte arbitror. In quo fœdere sanciendo nescias vtri Regi palma tribuenda sit: cùm modestia & comitate certare viderentur. vitricus liberalitate: priuignus patientia, prudentiæque laude: cùm regni auiti parte, pacem publicam redimendam sibi fore iudicaret. moderati animi exemplum memorabile. Itaque ab ijs Regibus maxima concordia, tanquam à duobus coniunctissimis fratribus, respublica domi forisque administrata: & ab sæuis ingruentium vndique bellorum

procellis industriè fortiterque defensa deinceps est. Atque hæc anno
1122 à Christo nato millesimo centesimo vigesimo secundo gesta sunt: ta-
metsi nonnulli huic numero aliquot annos addunt. Omnino sancito fœde-
re Rex vterque ad bellum sacrum propensus, arma in Mauros vertit. Arago-
nius regiones eas depopulatur, quæ Cinga & Sicori fluminibus continen-
tur. Alcolea oppidum cùm ad Mauros redijsset, Christiano imperio est re-
stitutum. in Edetanos & Contestanos Sucrone amne transmissò, penetra-
tum. Alcaracium nobile ijs in locis oppidum oppugnatur. expugnari non
potuit. vlterius in Bæticam intimam arma prolata. oppida & vrbes, ne va-
starentur agri, passim deditionem fecere, annuum vectigal pactæ. ad Arin-
zolum oppidum cum Cordubensi Rege & decem alijs Maurorum regulis
1123 acie dimicatum anno millesimo centesimo vigesimo tertio. victoria penes
nostros stetit. Proximo anno Medina Celina in Celtiberiæ & Carpetaniæ
finibus edito colle munita, vi expugnata. Sic Aragoniæ res erant. Contrà
Castellæ Rex virtutis ostentandæ cupidus otij pertæsus, quo diutino regni
vires consenescere videbantur, diuersa ex parte in Maurorum fines in-
currit. Cauria vrbs, quæ post Alfonsi aui obitum à barbaris occupata
erat, denuo recepta est. sacrorum & religionis statum Bernardus Tole-
tanus Præsul Rege annuente composuit. Regionem inde vniuersam, quæ
Ana & Tago fluminibus continetur, veteris Lusitaniæ partem, armis ho-
stiliter percurrit. ingentes populationes factæ. hominum & pecorum aba-
ctæ prædæ. Mauricis spolijs lætum exercitum reduxit in patriam: cùm ab
his initijs satis se ad tuendam nominis auctoritatem profecisse iudicaret:
earumque virtutum specimen præbuisset, quibus præditus fuit maximè, fi-
dei, liberalitatis, constantiæ, religionis cultu castissimo. Bernardo Cla-
reualensi, quem perspecta vitæ probitas cælestium numero inseruit, ma-
gnique pro religione labores, gentili suo in primis deditus erat: eoque au-
ctore plurima Cisterciensis familiæ monasteria extruenda curauit: ac fer-
me quæ hoc tempore toto illo Hispaniæ tractu magnificentissima locuple-
tissimaque extant. Humanarum rerum contemptu id genus homines ini-
tio paruo contenti, multis eorum studia certatim iuuantibus, quod ad nu-
men propitiandum referre multum habebant persuasum, breui inter-
uallo immensas diuitias construxerunt. (Venisse in Hispaniam D. Ber-
nardum sub vitæ finem, ex eius ad Petrum Cluniacensem litteris per-
spicitur.) Sed & templa reliqua & monasteria, quæ tota ditione extru-
cta erant, magnis beneficijs Rex auxit: vt argumento sunt veteres tabulæ,
quæ tota Hispania cum fide seruantur in veteribus scrinijs, Dominici
Calzadij, AEmiliani Cucullati, Michaelis Petrosi, Dominici Exiliensis.
quæ templa ea tempestate, opinione sanctitatis, & concursu hominum ce-
leberrima erant. A patruo Pontifice impetratum, vt Zamora vrbs ponti-
ficiæ sedis maiestate exornaretur. Bernardus Archidiaconus Toletanus,
natione Gallus (vt superius est indicatum) ei ciuitati Præsul est datus.
Successit Stephanus: cuius ætate Opilionis indicio, cui species viri hu-
mano habitu augustioris visa erat per quietem, locus designatus est, vbi

D. Illefonsi corpus sepultum erat, ex superiori temporum perturbatione prorsus incognitus. atque eæ voces propter auctoris humilitatem contemptæ quidem tunc sunt. vanas tamen non fuisse Alfonsi Regis eo nomine octaui ætate intellectum est: cùm Suero eius vrbis Episcopo, templum D. Petri ruinosum & malè materiatum, reædificari cœptum est. effossis enim fundamentis, marmoreum sepulcrum repertum Illefonsi nomine, vnde halitus miræ fragrantiæ efflabatur. Re explorata, ad ipsam D. Petri aram sacri cineres sepulcro composito contecti. Compostellana ecclesia Metropolitano iure & maiestate aucta est eodem Pontifice concedente. atque Emeritensis ecclesiæ, quæ in ditione Maurorum erat, iura & potestas omnis, quo maior esset auctoritas, Compostellam translata. Accessit regius consensus: vt ipsius litteræ indicant. Duodecim Episcopi contributi: Salmanticæ, Abulæ, Zamoræ, Mirobrigæ, Cauriæ, Pacis Augustæ, Luci, Asturicæ, Orensis, Mindonij, Tudæque: quibus consequenti tempore Placentia adiuncta est. Præterea Legati pontificij partes Gelmirio Compostellano datæ sunt, non sine obtrectatione Bernardi Toletani motuq;. Vicit tamen Gelmirius. & pro iure acceptæ potestatis concilium Compostellæ habuit: Episcopis & Abbatibus duarum prouinciarum Emeritensis & Bracarensis ad conuentum inuitatis. sic fundamenta ponebantur amplitudinis Compostellanæ. Loci id religioni, & Raymundi Burgundi memoriæ, qui in eo templo sepultus erat, tum à Rege filio, tum à Pontifice fratre datum
est ipso circiter anno salutis millesimo centesimo vigesimo quarto. Quo an- 1124
no, mense Decembri Calixtus ipse Romanus Pontifex decessit, Honorio successore, qui fuit eo nomine. II. Anno proximo ciuilia arma in Gallia Narbonensi mota sunt. Alfonsus Tolosas Alfonsi Regis consobrinus, vxorque Faidida bello Prouinciæ comitatum tanquam sui iuris repetebant. Barcinonensis Comes & Dulcia vxor paternam hæreditatem ab omni iniuria tuendam existimabant. ex magno dissidio, pax tandem ea lege facta, vt Argentia & Belicadrum iuris controuersi oppida, atque ea Prouinciæ pars, quæ Druentia & Isara fluminibus comprehensa est, Tolosati cederent: cætera oppida & vrbes: præterea Auennionis vrbis partem multo maximam, quæ vltra Rhodanum sita est, Barcinonenses Comites retinerent, pacta alterna inter se & posteros successione, si alterutri sine liberis decessissent.

Regni Portugaliæ initia. *Cap. XIII.*

OVVM in Portugalia (quæ prouincia maiori ex parte veteribus Lusitania fuit) regnum auspicatò per hæc tempora fundabatur, ditione non amplissimum, tempore postremum, magnitudine rerum gestarum cum primis nobile pellendis olim tota ditione barbaris. Sed & nostra auorumque ætate Lusitani homines incredibili virtute & felicitate omnes orbis terrarum partes obeuntes, Africæ partem subiugarunt: innumerabiles

insulas mortalium primi patefecerunt, ijdemque occuparunt: Asiam sibi atque Indos stipendiarios fecerunt: veræque religionis lumen in remotissimas nationes & gentes magno pietatis incremento intulerunt. secundum Oceanum occiduum fusa, atque Ana & Minio fluminibus ad Meridiem Septentrionesque comprehensa, longitudine quadringenta millia passuum colligit, multo minori latitudine: & vbi latissimè se pandit centum amplius sexaginta millium: vbi arctissimè coit octoginta. Diuisa est in partes tres Cistaganos, Transtaganos, & tractum eum qui Minio Durioque comprehensus est, prouentu lætissimus: vbi Bracara sita est, citra Tagum Olisipo, vltra Ebora Metropolitanæ vrbes. Solum maiori ex parte sterile est. incolæ aduecto aliunde frumento plurimum vtuntur. gens cupidissima laudis, eximièque fortis, ac præ cæteris Hispaniæ in victu cultuque frugalis. dedita pietati sapientiæque studijs, & omnis humanitatis atque elegantiæ. Huius prouinciæ exiguam partem, quæ Regum Castellæ armis erepta barbaris erat, Henrico Lotaringio data est (vt est superius demonstratum) Comitis nomine dotisque cum Therasia vxore Alfonsi Regis eo nomine sexti filia. Ex eo coniugio Alfonsus, Eluira, Sanctiaque nati sunt. Henricus pater prole auctus, post Gotifredi Regis Hierosolymitani obitum, præstandæ operæ Balduino defuncti fratri, suoque gentili & propinquo (vt quidam putant) studio inflammatus, in Syriam nauigauit, consilio, si humanas rationes expendas, haud satis probabili cautoque: cùm vxorem & filios iniuriæ obnoxios relinqueret, & belli sacri tantum in ditione superesset. Sanè in Hispaniam reuersus, haud magno in Oriente operæpretio facto, vrbes Bracaram, Conimbricam, Viseum, Lamecum, Portum, quas imperio complectebatur, Episcoporum sedibus postliminio restitutis, amplificari impetrauit à Bernardo Toletano Præsule: cui componendi ecclesiastici status, cura à Romanis Pontificibus erat demandata. Verùm de Bracaræ restitutione, atque vrbibus ei olim subiectis præstiterit ex Calixti. II. Romani Pontificis litteris cognoscere, earumque partem adscribere. BRACARENSEM Metropolim insignem quondam fuisse, atque in Hispaniarum regna multis & dignitatis & gloriæ titulis claruisse, tam antiquæ nobilitatis indicia, quàm & veterum scripturarum testimonia manifestant. Verùm quia consistentis in ea populi peccata corrigere diuinæ dispositioni complacuit, irruentibus Mauris seu Moabitis, & Metropolis dignitas imminuta, & parrochiarum termini sunt confusi. Sanè post longa temporum interstitia, diuina rursus miseratio Metropolim restituere, atque parrochias ex parte maxima dignata est ab infidelium tyrannide liberare. Vnde Dominus prædecessor noster sanctæ memoriæ Paschalis Papa pristinam ei dignitatem redintegrans, sua quæque membra ei per Apostolicæ sedis priuilegium couniuit. Eius itaque nos vestigijs subsequentes, charissime frater & coepiscope Pelagi Bracarensis ecclesiæ, cui Deo auctore præsides, integram ipsam vrbē Bracaram cum cauto illo integre, quod Comes Henricus & vxor eius Therasia eidem ecclesiæ contulerunt, & cum terminis Bracarensis Episcopatus,

,, patus, sicut in descriptione prædicti domini continentur, præsentis priuilegij pagina confirmamus: & eidem Bracarensi metropoli Galitiam ,, prouinciam & in ea Episcopalium cathedrarum vrbes redintegramus. ,, Item Asturicam, Lucum, Tudam, Mindunium, Auriam, Portugale, Columbriam: & Episcopalis nominis nunc oppida, Visеum, Lamecum, Egitaniam, Britoniam, cum parrochijs suis. Hæc Calixtus. Asturicæ in Calæcia ante annos omnino quatuordecim, Henricus defunctus est, cum intestinis Castellæ motibus pacandis nauaret operam. Corpus Bracaræ in humili sacello tumulatum. nondum sepulcrorum apparatus in hanc vix opulentis regnis tolerabilem insaniam venerat. Therasia vxor viro defuncto, haud multo honestius, quam soror Vrraca, pudicitiam habens Ferdinandum Paecium Trastamaræ Comitem sibi adiungit, aut iniusto, aut humili matrimonio. (sic erant eius seculi mores) Veremundo Ferdinandi fratri, cum quo prius stupri consuetudinem habuisse accusant scriptores Lusitani, ex odio, an ex fide incertum: sed Therasia certè filia nupsit. Fernando Mendesio filia altera Sanctia nomine. Ferdinandus dotali principatu auctus, rempublicam sursum deorsum versare: ad suum arbitrium belli pacisque consilia reuocare: Alfonsum priuignum contemnere. quam ille iniuriam in minori ætate tulit quidem: maior autem factus cùm odio maternæ turpitudinis, insitisque virtutibus studia prouincialium conciliasset, arma aduersus vitricum arripit. Ad oppidum Guimaranes, quod antiquis Araduca fuisse creditur intra confluentes Aui vt Viscellæ in planicie Sanctiuania signa collata sunt. victor Alfonsus. Ferdinandus & Therasia in potestatem redacti. Fernandus Portugaliæ finibus prohibitus, neque amplius redire iuratus, dimissus est, Therasia matre in custodiam tradita. doloris illa impatientia Alfonsum Castellæ Regem eo nomine septimum, vt propinquæ, miseræ & captiuæ matri opem ferat, per litteras obtestatur aduersus impios filij conatus. Nauatæ operæ mercedem, Portugaliæ principatum pollicetur, Alfonso filio, pro eo ac par erat, abdicato. Annuit ille siue ambitione dominandi corruptus, siue materteræ calamitatem miseratus: validoque exercitu conflato in Portugaliæ fines irruit. In planicie Valdeuesia, quæ Montionem inter & Limiæ pontem iacet, acie dimicatum. victæ Castellæ copiæ, atque Legionem reiectæ. Ex ea re Lusitani maiores spiritus gerere, quàm pro præsenti fortuna: seque post eam victoriam sui iuris factos, & à Regum Castellæ imperio exemptos prædicare. Alfonsus iniuriæ impatiens, & vindictæ studio incensus vires reparat: & maiori quam antea exercitu contracto bellum repetit. Lusitanus viribus impar intra oppidi Guimaranis mœnia se suosq; continuit, loci munitione bellum propulsare cogitans. Castellani vincendi obstinatione obsessis assident, non prius discedere certi, quam oppido capto. Egas Nunnius, qui minorem Alfonsi Lusitani ætatem rexerat, virtutesque quæ natura inerant, ampliores disciplina vt essent effecerat: & tunc pro ea gratia & auctoritate qua valebat vnus maximè, res communes prudentia consilioque gubernabat, ex oppido egressus, factaque Regis conuenien-

di potestate, ita eius animum flexit, vt pace facta ijs conditionibus, quas ferre ipse voluit, obsidio soluta fuerit. Fidei datæ, cùm post annos aliquot Alfonsus Lusitanus immemor esse videretur (vt historici Lusitani affirmant, penes quos harum rerum fidem esse volumus) Toletum Egas abijt ad Regem collum laqueo implicitus: vt capitis supplicio sacramenti religione exolueretur, quod se inuito violatum esse excusabat. Tanti viri squalore & lacrymis Rex ad misericordiam flexus, facto quidem impunitatem dedit, honorem tamen denegauit exemplo: quoniam fraudem & collusionem suspicabatur.

Bella Alfonsi Regis in Mauros. Cap. XIIII.

HIC finis tum quidem belli Lusitanici fuit: quod quibus hæc
1126 diligentius inuestigare curæ est, salutis anno millesimo centesimo vigesimo sexto, incidisse arbitrantur. Quo anno Vrraca Regina & Bernardus Toletanus Præsul, coniunctis ferme funeribus obiere. Regina in Saldaniæ arce, an Legione ruptis visceribus (vti antea dictum est) certè Nonis Martij, corpusque Legione tumulatum magnificè. Bernardus Toleti decessit mense Aprili, annis grauis & rebus gestis clarissimus. quatuor & quadraginta annis Toletanam ecclesiam rexerat: & peculiaribus copijs Complutum ceperat ante annos duodecim (annales Hispalenses ante octo annos ponunt) ea tempestate vltra Fenarium amnem in colle prærupto positam, imminentemque ripæ. Bernardi Presulis castra in superiori colle, cui à Cruce hodie nomen est scilicet, munita: vnde Mauri omni iniuria vexati oppidum deserere compulsi sunt: quod ex eo tempore in Præsulum Toletanorum iure fuit. In Toletano templo, defuncto tumulus hac inscriptione rude crassumque sonante compositus. Primo Bernardus fuit hic Primas venerandus. Raymundus Vxamensis Præsul in eius locum suffectus est, sacerdotum Toletanorum prærogatiua & Honorij Romani Pontificis voluntate. Quo Pontifice, Palentiam Episcopi, Abbates, & Proceres, vniuersa ditione euocati conuenerunt, ipse etiam Toletanus. cæterum præcipua auctoritas penes Gelmirium Compostellanum erat iure Legati. affuere Rex & Regina. conuentus agitari cœ-
1129 perunt ieiunij Christiani initio, anno millesimo centesimo vigesimo nono. In quibus præter alia. Ne oblationes aut decumæ excommunicatorum recipiantur sancitum inuenio. Ne ve ecclesiæ laicis dentur præstimonij aut villicationis prætextu. Additum à Rege diploma, quo Calixti Pontificis exemplo patrui sui Emeritæ iura regia, cùm primùm fuerit à Mauris recepta Compostellam transferre se ait. Deinde Humbertus Cardinalis in Hispaniam Legatus Legione Episcoporum conuentum habet. In eo conuentu de Regis coniugio est actum, quod vitio coiuisse nonnulli disputabant. Duxerat Alfonsus altero à morte matris anno Berengariam Arnaldi Barcinonensis Comitis filiam: nuptijsq; mense Nouembri Saldaniæ celebratis ex ea suscepit Sanctium & Ferdinandum, Elisabetham, & Sanctiam. Berengariam

riam

riam Regi cognatione deuinctam esse, ex vtriusq; familiæ stemmate mõstrabatur. ea cura Regem suspensum habebat. dicta caussa Patrum sententia absolutus est: nulloque cognationis gradu lege prohibito, coniugem attingere pronunciatum. Lite dijudicata regni vires in Mauros conuersæ. per Carpetanos in hostium fines incursum. Calatraua, vnde Barbari finitimos nostrorum agros identidem depopulari soliti erant, longa & difficili obsidione expugnata, in Toletani Præsulis ditionem Regis dono contradita est. Templarijs ille militibus, quorum esse cœperat virtutis opinio singularis, dedit. Sic plerique auctores affirmant. quidam è cruce signatis præsidium impositum arbitrantur: qui belli sacri exemplo, quod in Syria gerebatur, piorum castra Mauris profligandis in Hispania magno numero sequebantur: nullis stipendijs, veniæ tantùm spe à Pontificibus Romanis ad militandum inuitati. Alarcus, Giracuel (Antonino Carcuuium) Mestansa, Alcudia, Almodouar Campestre, vicinis locis, in ipsisque Marianis montibus, Pedrocium Mauris ablata. reliqua prona erant, tanta gentem impiam formido incesserat. anni tempus Regis conatus repressit. Exacta hyeme copiæ ex hibernis eductæ: atque per Castulonensem saltum (quæ Marianorum montium pars est) in Bæticam abs Rege penetratum. omnia circùm vastantur, diripiuntur, auferuntur. Aurigis obsessa, nostris Giennium. mœnium munitione, obsessorum virtute & vigilantia, victa nostrorum constantia est: tametsi in castris hyemis tempore duratum erat. Albohalis filius Halis, Iuzephi nepos Almorauidum imperium Africæ, atque Hispaniæ ea tempestate obtinebat, minori quàm maiores potentia, propter intestinos gentis motus, opportunus exitio. Alfonsi socer Comes Barcinonensis diem
obijt, eius seculi anno trigesimo primo. Raymundo filio maiori Barcino- 1131
nensem principatum legauit, in Gallia Carcasonem, & Rhutenos adiecit: quas vrbes ad suam ditionem pertinere putabat. Berengario natu minori Prouinciæ & Aimiliani comitatus dati. Cæcilia filia Bernardo Fuxensi Comiti, Aimerico Narbonensi Vicecomiti filia altera (cuius nomen non proditur) vxores datæ. Aliæ præterea filiæ Berengario à patre commenda-
tæ, viris principibus in Gallia nupserunt. Consequens annus nulla re insi- 1132
gnis est, præterquam reditu Alfonsi Regis ex bello Bætico, solutaque obsidione Aurigis, atque Sanctio Regis filio militiæ honore donato. Ipso D. Matthæi Apostoli festo die, vsitata ijs temporibus cæremonia, à patre indutus est armis: balteum militare donatum. Id prætextæ positæ indicium erat: atque incitamentum, vt magno animo paternas virtutes imitatione complexus, nomen suum immortalitati consecraret.

Alfonsus Aragonius Rex in bello occisus. Cap. XV.

S erat rerum status Castellæ & Lusitaniæ. in Aragonia vti instituerant, prosperum cursum tenebant. finitima Maurorum oppida & arces nostrorum armis carpebantur. impiæ gentis in præceps ibat imperium. Celtiberia omnis præsidijs occupata:

Molina in eo tractu ciuitas Christianorum vectigalis, ad deditionem compulsa. Ad Pompelonem vrbem suburbium adiunctum, cui à S. Saturnino nomen est. Franci in eo collocati, ciuitateq; donati: datumque, vt Iaccetanorum legibus viuerent, & secundum eas priuatim & publicè iura darent. Pelagi littora, qua parte Iberus influit in mare, latè obtinebant Mauri: inde finitima oppida & agros, incursionibus vexabant. classe opus erat, multæ ergo longæ naues iussu Regis in eam rem Cæsaraugustæ ædificatæ: & constat coercitis olim atq; statuminatis Iberi ripis, ad Varium oppidum, quod non procul Lugrunio situm fuit, ducentis sexaginta passuum millibus à mari Vespasianis rerum potientibus Romæ atque in Hispania, fluuium Iberum nauium fuisse capacem, magno reipublicę commodo propter subuectiones, & commercia. Ad confluentis Iberi & Sicoris Mequinentia, quæ Cæsari Octogesa esse creditur, sita est loci natura opereque munita. ea nunc deiecto Maurico præsidio, in Regis potestatem venit. Publicam ex ijs rebus lætitiam inopinatus casus turbauit, luctuque ingenti mutauit: vt ferè inconstans est humana felicitas: ex rebus prosperè gestis, alijs negligentia oritur, alijs temeritas: vtrunque magnos homines vertenti sæpe fortunæ præbuit. In tumulo terreo Fraga (huius belli euentu magis, quam alia re nobile) Ilergetum oppidum positum est, Ptolemæo Gallica Flauia. pars anterior Cingæ amnis aquis exesa difficilem aditum præbet: prorsus vt per ardua nitentes multos pauci vel vmbonibus posint propellere à tergo colles eriguntur, leniter quidem decliues, culturaque læti: ita tamen oppido coniuncti, vt tormentorum vsum impediant. Rex Mequinentia capta studio elatus, vlteriusque progressus aduerso Sicori, in quem Cinga amnis euoluitur, in Ilergetum fines irrumpit: vbi maior belli moles supererat propter locorum munitionem: & quoniam barbari in ea loca magno numero quasi ad præsidium confugerant: vnde Ilerdæ, & Fragæ regulis vires creuerant: nominique Christiano formidabiles esse cœperant. Castra Regis mense Augu-
1133 sto, anno eius seculi trigesimo tertio, ad Fragam posita, maiori spe & apparatu, quam successu. anni tempus in hyemem vergentis, & ex eo continui imbres compulerunt, copias in hiberna dimittere, iussas ad prima veris signa rursus conuenire. Februario mense obsidio repetita est non minori conatu, neque minoribus copijs. In ea menses Martius & Aprilis consumpti haud magno operæprætio: cùm oppidani tempestate prouisa à rebus omnibus parati essent, & externi auxilij fiducia belli iniurias, obsidionis incommoda patienter ferrent. Abengamia Ilerdæ regulus contractis vndique viribus, obsessis opitulatum venit. ad Fragam, Iustæ & Rufinæ festo die acie dimicatum nostri bello fessi erant, imminuti numero: nam pars ne à tergo circumuenirentur, in castris relicta est. Barbari recentes & feroces ad pugnam procedebant. multi ex Christianorum numero in eo pr lio ceciderunt: neq; obsidio tamen dissipata est, barbarorum haud multo minori clade. Rex maioris periculi metu in Castellæ fines profectus, Sori e atque vicinis locis nouas copias supplementi caussa conscripsit. cum his hostium agros Montionem vsque percurrit. sequebatur ipse longo proximus interuallo,

uallo, cum turma trecentorum equitum. circunfusus numerosus hostium equitatus Regem inuadit. Ille periculo cognito, pauca ad suos pro tempore locutus, hortatusque vt nominis Christiani & patriæ virtutis memores, in hostes irruerent, audaciam pro muro fore, metum cum exitio coniunctum, ferro ex ijs angustijs & virtute euadendum, nullam præterea salutis spem esse. Quòd si virtuti, inquit, vestræ par pugnæ euentus non fuerit, ne inulti moriamini prouidete. neve capti nomini vestro contumeliam irrogetis, turpissima seruitute: potiùs quàm qua decet virtute dimicantes, mortem vltos esse videamini. Mox cœpta pugna, nostri pro extrema spe egregiè dimicabant. Rex inter primos paludamento & armis fulgentibus insignis, vnus præcipuè Maurorum telis petebatur, ac tandèm oppressus est. Rege cadente, cæteri pars perempti, pars fuga salutem quæsierunt. Tametsi de obitu Regis non vna ferebatur opinio: & vulgus fingendi auidum varios rumores dissipare consueuit: dum alij quæ cupiunt libenter credunt: & de suo alij auditis adijciunt, quo res lætior efficiatur. Quidam existimarunt vitæ tædio Hierosolymam petijsse. alij scripserunt, corpus à Mauris redemptum in Montaragonis cœnobio sepultum: atque eam cladem incurrisse, quod in templorum thesauros auidius inuolasset. Tametsi Rodericus Præsul, & Aragonij scriptores Alfonso Regi religionis, pietatis, & mansuetudinis laudem tribuunt. Vero propius est corpus nusquam inuentum in tanto occisorum numero. ea variè opinandi occasio. Ad septimum Idus Septembris, anno millesimo centesimo trigesimo quarto insignis ea clades ad Sarniecnam 1134
oppidum accepta est. magnus Imperator, animi vigore præstanti, atque eo seculo Christiani nominis decus & gloria. cum hoste nouies, & vicies signa contulit, vt vetustus auctor affirmat, plærunque victor. regnauit annis triginta. Reliquit testamentum ante tres annos nuncupatum in ipsa obsidione Baionæ vrbis, quam in extrema ora Galliæ expugnasse, etiam nostrates scriptores suspicantur. Petrus Lara Comes, ab Alfonso Iordano Tolosate, ex prouocatione in singulari certamine, in ea obsidione peremptus est. In eo testamento templis, & monasterijs tota Hispania multa oppida, & arces legata: & cum prole careret, Templarij & Hospitalarij milites, præterea custodes sepulcri Hierosolymitani ex asse omnes, singuli ex triente ordines, regni hæredes scripti: exemplo liberalitatis, quod admirarentur posteri, improbarent æquales. sed tanti erat religionem Christianam bello amplificare: partumque in Syria imperium armis tueri: vt certatim viri, fœminæ, Principes & priuati prædia, arces, oppida in sumptus bellicos suppeditarent. In extremo testamento diræ execrationes additæ, si qui euertere conarentur, quæ ipse sanxisset. Proceres Aragonij & Vascones concilio gentis indicto Borgiam frequentes conueniunt ad Vasconum fines. Petrus Atarius dono defuncti Regis eam vrbem ditione obtinebat, summa vir nobilitate, regioque sanguini innexus: vt nonnulli suspicantur, magis quàm certo argumento confirmant, rebus gestis suaque virtute clarissimus.

mus. In hunc gentis studia inclinabant, videbaturque continuò Rex futurus, ni voluntates magnæ Principum partis fastu & arrogantia alienasset. gloriam & regnum, quæ vltro venissent, festinatio corrupit. Viri sapientes considerabant, qualis futurus esset accepta potestate, qui in priuata fortuna intolerabilis esset. præcipuus aliorum incitator Petrus Tisonius, nobili loco, magnoque ingenio vir. huius auctoritatem cùm cæteri sequerentur, re infecta è conuentu discessum est. Vascones externi imperij odio, & ius semper fuisse cogitantes, vt quæ tyranni eripuissent, ea tyrannis eorumve successoribus interfectis ij, quibus erepta erant, recuperarent, sibi priuatim consilium capiunt. Auctore Sanctio Rosa Pompelonensi Episcopo, Garsias ex veteri Regum suorum sanguine Ramiri filius, nepos Sanctij Regis eius quem à fratre Raymundo occisum fuisse dictum est, communi gentis suffragio Pompelone Rex est renunciatus. E contrario Aragonij Montionem conuenientes, Ramirum defuncti Regis fratrem, Regem iubent, quamuis monachum, & ex sancti Facundi Abbate primùm Burgensem, deinde Pompelonensem, ac tandem Rotæ & Barbastri Præsulem nominatum. Oscæ regia insignia desumpsit, cum pontificijs infulis regni purpuram & diadema iungens. res omni tempore comparanda miraculo. Quod non magis studio gentis, quàm necessitate factum arbitror, ad vitandos intestinos motus: cùm ipse se ab obitu fratris Regem ferret. extantque veteres tabulæ, quibus Octobri mense proximo se Regem & sacerdotem nominat, Barbastri datæ. Ab his initijs commota populi studia non ante constiterunt, quam homo grandæuus, qui ante quadraginta amplius annos in Tomeriensi cœnobio vestem mutarat, sobolis generandæ caussa, vxorem ducere compulsus est. Romani Pontificis venia (sic credimus) vt Rex, coniux, & sacerdos idem esset, impetratum. Agnes Guillelmi Pictauorum & Aquitaniæ Principis soror connubio iuncta. Guillelmus hic post biennium Compostellæ defunctus est: quo se contulerat religionis procurandæ caussa. Alionora filia natu maxima eius iussu, Ludouico Regi Galliæ nupsit, cognomento Iuniori. ex hoc coniugio duæ filiæ natæ cùm essent, lege propinquitatis coniugium diremptum est, Eugenij tertij Romani Pontificis auctoritate. Rex denuò Isabellam duxit Alfonsi Castellæ Regis filiam. Alionora Henrico Duci Andium Nortmanniæque iuncta, Pictauorum & Aquitaniæ ad Angliæ imperium adiunxit. vnde bella internecina inter eas gentes nata, funesta Galliæ vniuersæ, nomini Christiano exitialia fœdaque.

Noua in Hispania inter Christianos Reges Bella. Cap. XVI.

ARSIAE & Ramiri Regum inaugurationem magni motus sunt consecuti. sæua orta bellorum tempestas, & respublica quasi turbato mari nauis, cùm maxime viro & gubernatore opus habebat, tùm maxime omni præsidio destituta

ta erat, Garſiæ Regis imbecillitate, Ramiri ſenectute. Alfonſus Caſtellæ Rex vtrunque imperium ad ſe hæreditate deuolutum prædicabat: iuraque ſucceſsionis à Sanctio atauo Rege Vaſconum cognomento Maiori, haud incongruè repetere videbatur. Nam milites, quos Alfonſus teſtamento hæredes nominarat, paſsim excludebantur, legibus vetantibus ad regni faſtigium admitti, niſi regia ſtirpe ortum. Hæc à iureconſultis in otio diſputabantur. potiora, vt ſit, regnandi iura, quæ in viribus & potentia magna pars Principum ponit, penes Alfonſum Caſtellæ Regem ſtabant. neque deeſſe poterant vtriuſque regni procerum ſtudia in tanta voluntatum varietate. Itaque contractis vndique copijs, ne occaſioni deeſſe videretur, in Riuogiam inuectus oppida & arces, quæ ab Alfonſo vitrico Bilforado Calagurrim vſque per vim occupata erant, in poteſtatem redegit: Anagarum, Lugrunium, Arnedum, Vigueram, aliaque vicinis locis ignobiliora oppida. Inde transgreſſus in Cantabriam parte ea, cui Alauæ nomen eſt. Victoriam circumſedit quidem, virtute tamen ciuium defenſam expugnare non potuit. alia circum oppida ſubiugata: factumque vt vtriuſque regni ditionem Iberus amnis diſcerneret. Magna inclinatio animorum facta erat: multique tum reguli Regis caſtra ſequebantur, tum Epiſcopi. in his Bernardus Seguntinus, Sanctius Anagari, Bertrandus Vxamæ. Mox in Aragoniam impetus factus, tanta feſtinatione, vt proximo Decembri menſe omnem citra Iberum amnem Aragoniæ tractum, armis præſidijſque occuparit. Aderant Regi externa Principum auxilia: Raymundus Barcinonenſis Comes, Ermengaudus Vrgelitanus, Alfonſus Iordanus Toloſas, Rogerius Fuxenſis, Mirus Pallenſis, alijque magno numero proceres, in eius ſe omnes clientela fore profeſsi. Ramirus noui regni ſtatu nondum confirmato, & in tanta conſternatione prouincialium viribus diffiſus, Suprarbem petijt, locorum munitione regium nomen tutari conſtituens, & meliora tempora expectare, animo ad pacem fœduſque ſanciendum propenſo, honeſtum modò, & tolerabile. Oldegarius Tarraconenſis Præſul, præcipua vir opinione ſanctitatis, ſequeſtrum internunciumque ijs controuerſis componendis ſeſe offerebat. magno labore & conatu parum promouebatur: cùm magnæ difficultates opponerentur, & neuter parte contentus eſſet, totum ſpe & cupiditate complexus. Garſias Vaſco Alfonſi poteſtati permittens ſe ſuaque, inito fœdere in Caſtellam venit. Alfonſus Legione concilium haberi curat frequentiſsimum. affuere Garſias Rex Vaſconum, Berengaria coniux, ſororque Sanctia. In eo conuentu omnium qui aderant conſenſu, imperij nomen Regi decernitur. qui Aragonios, Vaſconès, Catalaunos, Galliæ partem vectigales beneficiarioſque haberet, ei Auguſti maieſtatem conuenire. Toletanus Præſul coronam capiti impoſuit. dextera læuaque Rex Vaſco & Arrianus Legionenſis Epiſcopus tenebant. acceſsit Romani Pontificis conſenſus, vti noſtri ſcriptores affirmant, Innocentij eo nomine ſecundi ſcilicet: cùm ea tempeſtate ſacra Chriſtiana gubernaret. quod admirari magis poſſum, quàm credere, tantam iniuriam

irrogatam Germaniæ. niſi fortè ægrè ijs Imperatoribus facere voluit, nouo in Hiſpania Imperatore creato: cùm toties Italiam vexaſſent, & ſacroſanctam Pontificum maieſtatem contemptui habuiſſent. Legione in D. Ma-
1135 riæ ea cæremonia peracta primùm, anno milleſimo centeſimo trigeſimo quinto, ipſo Pentecoſtis feſto die: vti eius ætatis ſcriptor ait, & acta eius conuentus declarant. deinde Toleti ſimilis cæremonia peracta eſt, quo die & anno incertum: ſed inde variæ ſcriptorum opiniones natæ, quibuſdam Toleti, alijs Legione affirmantibus. Extat Toleti in ſcrinijs vrbis diploma ab Alfonſo conceſſum: vbi primam imperij coronam Legione accepiſſe ſe ait, nempe altera Imperatorum Germaniæ æmulatione Toleti ſuſcepta. Inde inter Hiſpaniæ Reges huic vni Imperatoris cognomen vulgò datur: & Toletanæ vrbis inſignia eſſe cœperunt, Imperatoris imago conſidentis habitu, aureaque veſte, orbis effigiem ſiniſtra, gladium diſtrictum dextra tenentis. eidem Imperatoriæ vrbis nomen eo ex tempore confirmatum: vt per manus ducta opinione vulgò homines perſuaſum habent. Extant Ioannis eo nomine ſecundi Caſtellæ Regis tabulæ, quibus Toletum vrbem Imperatoriam dicit. Extant D. Bernardi litteræ ad Sanctiam, quam ſororem vocat Imperatoris Hiſpaniæ, præcipua fœminam pietate virginemque: cui frater à primo regni tempore, Reginæ nomen & honorem participarat. Extant etiam Petri Cluniacenſis ad ipſum Pontificem Romanum Innocentium ſecundum litteræ, hoc initio. Imperator Hiſpanus magnus Chriſtiani populi Princeps, deuotus maieſtati veſtræ filius. Rogat ijs litteris vt Epiſcopum Salmantinum concedat Compoſtellam migrare, votis ſacerdotum & populi expetitum. Berengarius is erat, in Didaci Gelmirij poſt quartum annum defuncti locum cooptatus, ſecundus eius eccleſiæ Archiepiſcopus. Sanctius & Ferdinandus à patre Imperatore Caſtellæ & Legionis Reges diuiſa ditione continuò deſignati, dictique exemplo, quod accuſabitur ſemper, & ſemper vſurpabitur. Interea cùm virorum ſanctorum & procerum ſtudia, pacis componendæ cauſſa non remitterent: multis vltro citroque concurſationibus, conuenit tandem, vt Alfonſus & Garſias inter ſe colloquerentur, de re tota deliberaturi. Paradillia oppidum ad Iberi ripam ſitum Regum colloquio opportunum viſum eſt. dies dictus quintus Kalend. Octobris. Affuit Berengaria Regina. pax ea lege facta: vt Garſias Cæſarauguſtano regno donatus ditionem omnem Alfonſi nomine obtineret, Caſtellæ ſtipendiarius factus: armaque & vires iungerentur aduerſus Ramirum Aragonium Regem: quem vitio creatum prædicabant. Eo fœdere Aragonij & Vaſcones commiſsi, grauia inter ſe damna intulerunt. vtriuſque ditionis fines belli iniurijs vexati. Proceribus & Epiſcopis vtriuſque gentis annitentibus eius controuerſiæ componendæ ſtudio, optimum fore viſum eſt, ternos ex vtraque gente iudices dari. Caxalis, Ferricius Oſcenſis, & Petrus Atarius ad Vadum longum (id vico nomen eſt) pro Aragonijs diſceptarunt. pro Vaſconibus Latro, Guillelmus & Simon Aznarij, Conuenit vt vtriuſque regni ditionem ijſdem finibus, quos Sanctius co-

gnomento

gnomento Maior constituerat, deinceps ipsi terminarent. Sarasasum, Ida, Arago amnes, limites designati quousque cum Arga flumine coniuncti in Iberum influunt. Roncauallis, Biosalis, aliaque vicina oppida, tametsi ad Aragonios fines pertinebant, Garsiæ permissum, vt dum ipse viueret imperio retineret. Aragonio modò Regi fidem obligaret. regnum (quod Castellæ paulò ante promiserat) Aragonijs vectigale obnoxiumque esset. Huius fœderis confirmandi caussa, ab vtroque Rege Pompelonem ventum est. factumque operæpretium videbatur: cùm rationes optimè constitutas casus inopinus turbauit. Enecus Aiuarius siue ex vero, siue pacis odio, Ramiro Regi denunciat insidias à Vasconibus eius saluti parari. cùm fides esset facta, Rex mutata veste, concubia nocte Pompelone vrbe egressus est. neq; prius constitit, quàm ad Leirense monasterium est ventum: vnde maiori offensa quàm cùm venerat discessum est. & vtrinque res ad bellum rursum spectare cœperunt omni concordiæ spe sublata. Ramirum ætatis despectu, studia Principum, sed & populi deserere videbantur: vsque eo vt vulgò Regem cucullum alijsque probrosis cognominibus nominarent. genus hominum mobile, peruicax, neque beneficio neque metu coerceri poterat. Ergo Periandri Corinthij tyranni, & Tarquinij Romani Regis postremi exemplo repetito, facinus edidisse fertur posteris memorabile, homini sacrato fœdum atque crudele. Oscam ad regni conuentus proceres aduocat anno eius seculi trigesimo sexto, quasi de rebus magnis deliberaturus. 1136
quindecim proceres, qui maxime infensi videbantur, in vestigio iugulandos curat, ex Lunæ familia quinque, reliquos ex præcipua regni nobilitate. quorum nomina vt sigillatim prodantur, opus esse non arbitror. Tomeriensis Abbas, cum quo rem omnem communicarat, consilij auctor fuit. Per legatos enim roganti, ecquid sibi faciendum putaret in tanta rerum perturbatione, legatis præsentibus in horto summa caulium capita ferro deiecit: nihilque præterea aliud responsi dedit. Quæ verò de Ramiri ignauia supra fidem, supraque veritatem prædicantur: tam rudem eum, & ignarum belli fuisse, vt cùm sinistra clypeum, dextra lanceam teneret, equi habenas mordicus regendas putaret, tanquam fabulas vulgi rijcimus. Conuenit, inutilem rebus gerendis atque imparem regni oneri fuisse habitum. vnde occasio fabulandi. Omnino genita filia, cui Petronillæ nomen fuit, cùm neque sibi neque alijs satisfaceret, tædio victus non militaribus solùm sed ciuilibus etiam abscedere muneribus certus Oscæ, vbi regni conuentus agitabat, animi sententiam coram explicauit, in vnam curam conciliandi Alfonsi Regis incumbendum decernens. de Vasconum iniurijs vlciscendis mentio nulla præ pacis studio. & fortasis insidiarum illi crimen, quod erat impositum, competenter eluerant. Raymundus Barcinonensis concordiæ ineundæ inter Castellanos & Aragonios præcipuus auctor extitit: cui magnæ cum vtroque Principe necessitudines erant: & spes obijciebatur Aragonij regni potiundi Caxali viro primario internuncio. Alauona ad Iberi ripam supra

Cæsaraugustam decem & sex millibus passuum situm oppidum, Regum colloquio designatum. dies dicta vigesima quarta Augusti. quo die Alfonso Castellæ Rege concedente Cæsaraugusta Aragonio imperio restituta est, rescisso nimirum eo fœdere, quod cum Garsia Rege Vasconum haud multo ante initum fuisse monstratum est. Calataiuba, Alauona, aliaque citra Iberum oppida Ramiro concedente retenta sunt. ijs legibus inter vtranque gentem concordia constituta. Cuius confirmandæ caussa Ramiri filia obses data, vt Sanctio Alfonsi filio nuberet impetrari non potuit: cùm Raymundo Barcinonensi pacta esset: quod Aragonijs rebus commodius fore videbatur, propter ditionis amplissimæ vicinitatem: & quoniam ab Alfonso sororio nihil non impetraturus fore credebatur. Hæc eo celerius administrantur, quòd Garsias Vasconum Rex bellum comparare nunciabatur, vir insigni animi magnitudine: qui aduersus duorum præpotentum Regum arma, non tantùm imperium nouum tutatus est, sed etiam ditionis fines proferebat. Margaritam Rotronis Perticarum Comitis filiam vxorem habuit: & cum ea dotis nomine Tudelæ principatum. Itaque se Pompelone, Anagari, Alauæ, Vizcayæ & Guipuscoæ regnare publicis litteris affirmabat. Francorum vires multum contulerunt: cùm Ludouicus Galliæ Rex noui Regis & infirmi patrocinium suscipere gloriosum sibi fore putaret. ad Gallurem & Cortes oppida, Castellæ & Vasconum castra collata: acie tamen dimicatum non est, cùm vtrique totius certaminis aleam subire formidarent. id vero propius quàm quod fama tenuit, religioni id datum: cùm per eos dies Christi Dei ad vitam reducis memoria anniuersarijs sacris celebraretur. Augusti die vn-
1137 decimo, eodem salutis anno millesimo centesimo trigesimo septimo, Raymundi Barcinonensis & Petronillæ infantis nuptijs pactis, Ramirus Rex regni curam & administrationem abdicat. Oscæ in D. Petri se abdit tranquillioris vitæ studio, retento tantùm regio nomine, atque si quando vti vellet potestate. Qui arces & oppida præsidijs toto regno obtinebant, iussi sunt in Barcinonensis verba nouo sacramento iurare. & quoniam in ea rerum perturbatione motuque viri principes pro se quisque, vt fit, Regi seni operam suam carissimè venditarant, oppidaque & arces extorserant, prorsus vt regni viribus distractis dilaceratisque, regni maiestas ad solum nomen redacta esse videretur: donationes tanquam iniquissimo tempore extortæ, nouo decreto rescissæ: eæ præsertim, quæ post Barcinonensem Comitem generum ascitum concessæ erant. Vasconum imperium ijsdem finibus describi mandatum: qui Pompelone in superiori fœdere designati erant. Raymundus regni cura suscepta, continuò ad Alfonsum abijt. Carrione Vaccæorum oppido initæ paulò ante pacis conditiones ab vtroque Principe retractatæ: datumque, vt omnem citra Iberum regionem Aragonij Reges obtinerent, quasi Castellæ stipendiarij. Itaque Octobri mense proximo, Raymundus Cæsaraugustam inuectus, inter faustas populi voces patrem patriæ, & pacis ac felicitatis auctorem acclamantium, eius vrbis ac verò totius reipublicæ statum composuit, tranquillita-

tem

tem fundauit. His rebus perficiendis, Guillelmi Raymundi Catalauniæ Se-
nescali (nomen id potestatis erat & magistratus) pro ea auctoritate & gra-
tia, qua apud Ramirum Regem valebat maxima, opera præclara extitit. pro
eo merito abs Barcinonensi Comite, Moncada municipio donatus est, Mon
cadarum familiæ nobilissimæ conditor, auctorque princeps.

Alfonsus Portugaliæ Comes, Rex proclamatur. *Cap. XVII.*

EX aliena perturbatione Lusitani augendi ditionem nomen-
que amplificandi occasionem nacti sunt. Alfonsus Portuga-
liæ Comes non minus belli quam pacis artibus clarus, rem-
publicam illustrare, atque bonis omnibus augere, exorna-
reque non desistebat. Conimbricæ S. Crucis nomine mona-
sterium exædificandum curauit, ipsiusmet olim sepulcro celebre. Leira op-
pidum, quod ea tempestate Mauris ereptum est, ei monasterio dono datum.
Magnarum rerum hæc initia fuerunt. nam eius seculi anno trigesimo no- 1139
no contractis vndique ex tota ditione copijs in Maurorum fines popula-
bundus penetrauit: Tagoque superato, Ismarem Maurorum Regem, qui ea
loca imperio obtinebat, bello petijt. In ea expeditione, priusquam ad ma-
nus deuentum esset, Egas Nunnius Alfonsi nutritius, cuius consilijs ea-
tenus respublica steterat, extinctus est. Portus vrbe in Benedictinorum cœ-
nobio, quod vulgò Sosæ dicitur & sua ipse impensa ab imo totum extru-
xerat, eius & filiorum sepulcra monstrantur: Therasiæ vxoris in Seresedæ
Cistercienſi cœnobio, octo à Lameco millibus passuum: quod ipsa etiam
ædificandum curauit: vtrunque (sic credimus) ex manubijs belli Mauri-
ci. Alfonsi conatu nunciato, Ismar quàm maximos potest tota prouincia
delectus habet. quinque alij Maurorum reguli in auxilium euocati. Ea
diligentia numerosus exercitus conflatur. vtraque castra ad Castrum viri-
de posita. vicina planicies, cui Vrichij nomen tunc fuit, nunc Regum
capita vocitatur, ad pugnam delecta. Rigat ea arua Chalybs, ex agro Pa-
censi corriuatis aquis ignobilis primùm: inde sensim auctus in Salacien-
sem Oceani sinum elabitur nauigiorum capax. Hostium multitudine co-
gnita, initio Alfonsus ancipiti cura anxius erat. hinc magnitudo peri-
culi obuersabatur animo: inde ignominia, quam inuri nomini Chri-
stiano necesse erat certamine detrectando: contumeliamque ex ea re in
victore exercitu remanere grauissimum iudicabat. Vicit honesti cura:
præsertim cùm milites adeò bona spe pleni essent, vt altero ante pugnam
die, octauo Kalen. Augusti, qui dies D. Iacobi memoria sacer est, eius secu-
li anno trigesimo nono, Alfonsum in castris magna lætitiæ significa- 1139
tione Regem proclamarint. Id incitamentum erat, ne à turpi fuga col-
latum honorem auspicaretur. Biduo elapso acies ad pugnam instructæ.
,, pauca pro tempore nouus Rex locutus. Verba, inquit, milites, fortio-
,, rem neminem faciunt. Ducis oratione excitati animi mox ad inge-

nium redeunt. quantam quisque virtutem habet, talis in discrimine apparet. Quo loco res sint æquè mecum intelligitis. hostium multitudine & locorum conditione, ignauis fugæ locum sublatum. fortibus audacia pro munimento erit. Quid turpius quàm in pedibus salutis spem eos ponere, in quorum dextris sint arma? terga hostibus ferienda præbere: quorum illi vultum ferre vix poterunt, modò metus facessat & ignauia? Qui vobis animus sit, hæc alacritas ostendit. mihi stat sententia, aut morte aut victoria reipublicæ satisfacere: quorum alterius omen Deus auertat, alterum vt contingat in uobis situm est. Aduersus toties victam perfidiam impietatemque pugnabitis. idem ergo illis & vobis animus erit, qui victis & victoribus esse solet. humilis, formidolosus, & ignauus hostibus: vobis excelsus & alacer. A me certè non disciplinam tantùm, sed etiam pugnandi exempla petite. Vos videte, ne regium nomen ad ludibrium dedisse videamini. Secundum hæc verba, pugnæ signum proponitur: signaque inferri mandatum. idem hostes faciunt. pugnatur ab vtrisque acriter, pro gloria pro salute, pro imperio. Maurorum tandem multitudo nostrorum virtute deuicta est. magnus ex ijs numerus trucidatus. plerique capti. quinque regulorum signa in potestatem venerunt. Ex eo Regum Lusitaniæ insignia in clypeo cæruleo, quinque alia scuta minora esse cœperunt alias alij significationes captant: & quinque Christi Dei vulnera significari contendunt, stultè scilicet & inaniter. Sanctij eo nomine secundi Lusitaniæ Regis ætate, ad vetera insignia, castella circum clypeum adiuncta: non eodem semper numero, nunc septenario. Hæc fuit illa pugna, tantopere Lusitanicis historicis celebrata: in paucis ea ætate memorabilis. vnde breui Lusitaniæ Reges in magnam potentiam creuerunt. Regem ea victoria clarum vinctæ tandiu matris crimen obscurabat: & re cognita Romanus Pontifex Innocentius II. qui per hæc tempora ecclesiam gubernabat, conatus est eum ab ea mente deducere, cum matre reconciliata gratia. Missus Conimbricensis Episcopus Roma cum amplissimis mandatis monere Regem non destitit, vt filij officio erga matrem senem defungeretur. Impium videri non imperium tantùm occupasse, sed etiam libertatem eripuisse. Nullam tantæ iniuriæ inferendæ satis honestam afferri caussam posse. Verùm cùm ad has voces Alfonsi aures obsurduissent, Episcopus Conimbrica vrbe sacrificijs interdicta, ex Lusitania discessit. Rursus Cardinalis quidam Roma ea de caussa legatus nihilo meliora tulit. prorsus vt regijs minis coactus interdicti sententiam, quo vniuersam ditionem implicarat, retractarit. Manricus Lara ea tempestate opibus & nobilitate clarissimus erat, beneficio Castellæ Regum Molinæ regulus. huius filiam Malfadam nomine Alfonsus Lusitanus toro sibi iungendam curauit. Nati ex eo coniugio sunt Sanctius, Vrraca, & Therasia illa, quæ Philippo Flandriæ Comiti nupsit olim. præterea furto genitus filius alter, Petrus nomine in Alfonsi filijs numeratur. Peracta nuptiarum celebritate ad arma est recursum. Scalabis ad Tagi ripam improuiso occupata: cùm ante lucem ciuibus inscijs in vrbem esset penetratum à nostris. Ex eius belli manubijs, Cisterciense Al-

se Alcobasæ cœnobium extructum: quod votum eâ Rex præteriens, si vrbe potitus esset, nuncuparat. Albohalis Almorauidum, & Abdelmon Almohadum (noua ea familia inter Mauros erat) Reges, de Africæ imperio summa contentione decertabant. Id dissidium Mauros, qui in Hispania erant, iniuriæ opportunos præbebat: & magis stare videbantur nostrorum cessatione, cùm ciuilibus bellis æstuarent, quàm sua ipsorum virtute. Tanta otij copia, vt litterarum studia diligenter colerent, quibus inter arma locus non est. Cordubæ præsertim, vrbe magnorum semper ingeniorum matre altriceque, viri hac tempestate extiterunt, in omni philosophiæ parte clari, atque præstantes. Auicena, quem principi loco natum, ac Regis filium fuisse nonnulli disputant: negant alij fuisse Hispanum. Auerrois clarissimus Aristotelis explanator, Auicenæ æmulus: qui in libros Aristotelis de cælo commentaria scribere se ait, anno Arabum quingentesimo trigesimo, Christi nimirum millesimo centesimo trigesimo quinto extremo, is Arabum annus initium habuit: præterea Auenzoarius insignis studijs matheseos astrologiæque. Hæc Cordubæ. In Lusitania autem, noua expeditione Sintra municipium ad promontorium Artabrum, non procul ea parte, qua Tagus in Oceanum euoluitur, Alfonsi armis expugnatum est. Locus commodissimus erat propter vicinitatem maris. Itaque ex Gallia, Anglia, Belgioque Regis inuitatu validæ classes venerunt: prorsus vt externis copijs confirmatus Olisiponem eo tractu vrbem amplissimam, Lusitaniæ principem circunsidere non dubitarit. nobilissimæ huius obsidionis exitum priusquam explicamus, ad intermissa recurrendum est.

Almeria à nostris expugnata. Cap. XVIII.

DVM hæc in Lusitania geruntur, Vascones & Aragonij bellis ciuilibus æstuabant. Alfonsus Imperator belli & pacis in Hispania arbiter habebatur. duorum Regum, qui prior eius amicitiam occupasset, is victoriam de aduersario certò sibi pollicebatur. Itaque certatim ad id ab vtraque gente concursum. prior Raymundus Barcinonensis noui regni cura suscepta, multisque ex eo difficultatibus implicitus Alfonsi conciliandi, atque in partes alliciendi cupiditate, Carrionem Castellæ municipium se contulit. neque successus defuit: pro iure enim affinitatis, quæ inter vtrunque Principem erat, haud ægrè impetratum est, vt Cæsaraugusta, Turiaso, Calataiuba, Daroca, aliaque cis Iberum oppida Aragonij iuris, quæ Castellanis præsidijs tenebantur, Raymundo cederent tanquam Castellæ Regum stipendiario. de Rege Vasconum Garsia, qui frequentibus incursionibus Aragoniam, Tudela Cesaraugustam vsq; infestam reddebat, tum quidem mentio nulla: biennio tamen post, nimirum salutis anno millesimo cen 1140
tesimo quadragesimo, Raymundus ijs iniurijs prouocatus, fretusq; Alfonsi amicitia ad eum Carrionem rursus adijt. vbi Aragonios inter & Castella-

nos aduersus Vasconum Regem Garsiam fœdus factum est: ex quo oppida, quæ Aragonij iuris erant, & à Vasconibus obtinebantur, Aragonijs: quæ Castellæ ditioni erant detracta citra Iberum, cum fide, quamprimum communi hosti essent erepta, antiquis dominis reddenda erant. Nauarræ ipsius pars tertia Imperatori tribuebatur: duæ aliæ partes Raymundo stipendiarij nomine pactæ. Dirempto colloquio, quasi signo dato in bellum vtrinque itum est. Raymundum aliæ curæ distinebant. primus ergo Alfonsus Imperator Burgos delatus, quam maximos potest tota prouincia delectus habet: numerosoque exercitu conflato superatis Aucæ montibus in fines Nauarræ irruit. maior apparatus terrorque quàm belli exitus fuit. missis vltro citroque legationibus, Præsulumque industria, qui vtriusque Regis castra sequebantur, pax inter vtranque gentem facta est. ad Iberi ripam, Calagurrim inter & Alfarum, ad colloquium ventum. affuit Berengaria Alfonsi vxor. In eo congressu non tantùm concordia sancita, sed etiam pactis nuptijs firmata, Sanctium inter Alfonsi maiorem natu filium, & Blancam Garsiæ Regis filiam, ob teneram quidem ætatem nuptui immaturam: cæterum vt fidei datæ obses esset, in soceri potestatem continuò contraditam. ad nonum Kalend. Nouembris fœdus factum. Mutatæ repente Alfonso voluntatis haud satis idoneam caussam reperiebam. libet tamen suspicari haudquaquam mentis inconstantia ingenijque leuitate factum: quid enim ea tempestate Alfonso grauius, quid sanctius? sed cum stultum fore iudicaret Aragonios, qui negotijs alijs implicatos præsidij, aut nihil aut parum afferrent, alieni periculi fructus integros referre: sibi priuatim consilium cepit. Raymundum enim Barcinonensem domi, forisque grauissimæ curæ à cogitatione belli Nauarrici auocabant. Primum Mauri communes hostes bello petendi erant. Itaque ad Cingæ amnis ripas Chalamera & Alcolea oppida barbaris erepta à Ducibus, qui Raymundi nomine limiti præfecti erant. deinde milites Hierosolymitani, qui regni iura ex Alfonsi Aragonij Regis non ita pridem defuncti testamento repetebant, aliaqua ratione conciliandi. Veneratque ea de caussa Raymundus militiæ D. Ioannis Magister. quo agente conuenit tandem, vt Cæsaraugustæ, Calataiubæ, Oscæ, Barbastri, & Darocæ, alijsque oppidis, quæcunque Mauris eriperentur, Hierosolymitani milites ex singulis religionibus, Christianis, Mauris, Iudæis singulas familias subiectas haberent: eæque ipsorum auspicijs iussuque militarent. alij præterea reditus, opimaque prædia tota ditione data: vnde magno quamuis numero milites vitam militiamque sustentarent. Iaccæ alijsque locis, domicilijs constituendis descriptæ designatæque areæ. Illud in primis est cautum, vt Raymundo ipso sine prole defuncto, regnum rediret ad milites. Ijs conditionibus paciscendis, retractandisque, aliquot anni elapsi: quas Guillelmus Patriarcha Hierosolymitanus cæterique milites D. Ioannis suo diplomate ratas Hierosolymæ habuerint, ad quartum Kalend.
1141 Septembris salutis anno millesimo centesimo quadragesimo primo. accessit

cessit Fulconis Hierosolymitani Regis consensus, ac Hadriani tandem
IIII. qui post aliquot annos Romanam ecclesiam regendam suscepit,
approbatio. Eo fœdere Templarij etiam milites comprehensi: quibus quod
æquior esset Raymundus, cum recenti memoria Raymundus Berenga-
rius eius pater eam militiam esset professus, plura attributa sunt. Montio
aliaque oppida & arces magno numero donata: decima regiorum vectiga-
lium: quinta eorum quæ bello Maurico quæsita essent: immunitate mi-
lites omnes donati: neque nisi eorum consensu, pacem genti cum Mau-
ris fore conceptis verbis promissum iuratumque. Hæc Gerundæ pacta
conuentaque, Guidone Cardinali Pontificis Romani Legato præsente, dis-
ceptanteque, vigesimo septimo Nouembris die, anno millesimo centesi- 1143
mo quadragesimo tertio. Excepit nouum bellum in Gallia aduersus Bau-
cios, familiam ea tempestate opibus & clientelis cum primis copiosam
& validam. Raymundus Baucius Stephaniæ vxoris (quæ Aimilliani Co-
mitis Gilberti filia erat, Dulcis soror eius, ex qua Raymundus & Be-
rengarius nati sunt, vt est superius demonstratum) iura repetens Pro-
uinciæ principatus partem obtinere satagebat: sin minus iure iudicioque,
certè marte arbitro. Non deerant in prouincialibus studia, cùm exter-
ni Principis Berengarij imperium auersarentur: ac pro insita multitu-
do leuitate, noua semper antiquis meliora fore sperabat. Bellum inchoa-
tum Berengarij ætate, eius morte aduersus filium Raymundum Beren-
garium nomine amplius exarsit. ætas pueri contemptui erat, imperij vi-
res nondum confirmatæ: prorsus, vt Raymundus Barcinonensis pueri
propinqui, rebus cæteris prætermissis, patrocinium suscipere non dubi-
tauerit. Bellum acre fuit: seque Raymundus quo maior esset auctoritas sci-
licet, Prouinciæ Marchionem dixit. Aduersarij eo redacti, vt Raymun-
dus Baucius paterna ditione fermè omni spoliatus, vltro Barcinonem
veniens, Raymundi se suaque fidei voluntatique permiserit. Pax in-
ter vtranque familiam æquis conditionibus facta: Baucioque restituta
quæcunque belli iniuria erant ablata. præterea Trencataium munici-
pium ea lege datum, vt Prouinciæ Comitum eo nomine stipendiarius esset.
Iis difficultatibus negotijsque Raymundo distento, Garsias Vasconum
Rex occasionem tempusque nactus est sese amplius confirmandi. ac in pri-
mis Alfonsum Imperatorem, penes quem rerum summa potestas erat,
vt amplius deuinciret, Vrracam eius ex impari matre filiam vxorem du-
xit. Anno millesimo centesimo quadragesimo quarto, octauo Kalend. 1144
Iulij Legione nuptiæ regio apparatu celebratæ sunt: ludrica militaria com-
missa: agitati tauri: cæcis, galeis sudibusque munitis porcus occidendus
obiectus, magno astantium plausu risuque: cùm spe lucri prædæque in-
ter se ictu aberrante grauiter quidem, sed citra noxam ferirent. Vrra-
cæ mater Gontroda fuit in Asturibus nobilissima: cuius ad Ouetum
in Veguæ virginum cœnobio, quod de suo extruxit, & vbi vitæ reli-
quum exegit, sepulcrum cum inscriptione monstratur. Ex Garsia Rege &
Vrraca, Sanctia nata est ea, quæ Gastoni Bearnensi Vicecomiti nupsit

primum: atque eo sine prole defuncto Petro Molinæ Comiti viro alteri Almericum peperit: qui consequenti tempore Narbonæ principatum tenuit. Interea Africa bellis ciuilibus tumultuabatur. in Hispania inter Mauros quidem grauissimi motus erant, factione tricipiti. Zephadola Rotæ regulus, quod oppidum ad Bætis ostium situm est, ex veteri Regum Maurorum sanguine, nostris fauebat: eoque Duce Hispalim erat à nostris vsque penetratum. Azuelis Cordubæ præfectus, Valentiæ Abengamia dissidebant inter se, meliora ferente Abengamia. Inter pios superiora bella cepisse finem videbantur. Raymundus tantùm, & Garsias aliqua ratione conciliandi erant. Alfonsus Imperator, pro ea necessitudine quæ illi cum vtroque erat, & ne præclara occasio bello petendi barbaros qui in Bætica latè dominabantur efflueret, vtrunque Principem in oppidum S. Stephani euocauit: vt mutuo colloquio pax

1146 componeretur. anno millesimo centesimo quadragesimo sexto, mense Nouembri ad colloquium ventum est. pax quidem perpetua conciliari non potuit: induciæ tantum inter vtranque gentem vt fierent impetratum. additumque vt quoniam Alfonsus de bello sacro cogitaret, atque in eam rem lectissimas copias paratas haberet, Garsias terra, Raymundus mari instructa valida classe, eius conatus iuuarent. Primo vere sequentis anni à tribus Regibus arma Bæticæ illata sunt. direpta oppida atque incensa, vastati agri, donec Cordubam ventum est, vrbem in planicie ad Bætis ripam lautissimam, opulentissimamque, armis virisque potentem: ad hæc totius fermè Hispaniæ imperio, quàm late barbari dominabantur haud multo ante maximè insignem. ager omni fertilitate terræ inter primos in Hispania. Hanc vrbem Regis Marrocij nomine Abengamia Præfectus obtinebat. Is tanto belli apparatu perterritus, vrbem continuò dedit, paratus imperata facere, frumento, pecuniaque nostros iuuare. Templum maximum Raymundus Toletanus Præsul Regis iussu ex Christiano ritu expiauit. vrbi præsidium nullum impositum, ne dissipato exercitu vires minuerentur, cùm tantum belli superesset. neque enim sine valida manu firmari poterat ob amplitudinem vrbis: nec id virium erat, vt firmando præsidio & perficiendo bello satis esset. incustodita est relicta, nulla ex eo vtilitate aut gloria. Abengamiæ fidem noua sacramenti religione obstringere visum est Alcorani contactu, (qua cæremonia grauissimum eius gentis more iusiurandum continetur) rempublicam Alfonsi nomine cum fide gubernaturum. Timor haud diuturni officij magister est. Itaq; vix nostri ex ea vrbe discesserant, cùm Maurus præfectus datam fidem fefellit. Biatiam promota castra, quam in vrbem Mauri ex tota prouincia vires contraxerant, certi de rerum summa cum nostris dimicare. Res periculo proxima erat, Alfonsi animus de euentu solicitus. Diui Isidori species per somnium oblata (sic fama est) nutantem confirmauit. Vanam visionem non fuisse rei euentus comprobauit. postero die totis vtrinque viribus pugnatum. Mauri cæsi atque fugati. vrbs dedita, atque mutato consilio, militari præsidio firmata: ne Cordubensium

sium

sium exemplo rebellare posset, neve à tergo hostile aliquid relinqueretur. Eius vrbis expugnatione Roderici Asagræ, qui Stellam oppidum in Vasconibus obtinebat, virtus & diligentia maximè commendatur. Huius filius Petrus Rodericus Asagra vrbem Albarracinum primus imperio obtinuit. Almeria firmissima ea tempestate vrbs ad Mediterranei maris littus sita in Bastetanorum & Bastulorum confinibus, antiquis Abdera seu Portus magnus, nostrorum armis petita est. eò copijs omnibus itum. Vno tempore Genuenses, Barcinonensesque ita moderari cursum nauium iussi, superato Charidemo promontorio classes ad vrbem circumegerunt. Terra marique barbari impugnati: atque post aliquot eruptiones leuiaque prælia, in muro patefactus aditus, turresque aliquot captæ: vnde per vim reliqua vrbs expugnata est decimo sexto Kalend. Nouembris anno millesimo centesimo quadragesimo septimo. viginti Maurorum mil- 1147 lia, qui vrbe capta in arcem confugerant, pretio vitam redimere compulsi. sic piratis perfugium sublatum, vnde finitimis longinquisque littoribus imminebant formidabiles Hispaniæ, Galliæ, atque Italiæ. Ea expeditionem maturandi præcipua caussa fuit. Præda omnis militi distributa. Genuensibus præmium fuit vas smaragdeum insigni magnitudine: quod illi reliquæ prædæ præferendum tunc quidem iudicarunt, & nunc in thesauris seruant. Tametsi alij scribunt in bello sacro Cæsarea expugnata in Syria inuentum. & opinio est in eo Christum Deum, postremo cum discipulis cœnatum, vulgi scilicet & sine auctore. Clemens Alexandrinus in vili catino cœnasse ait. Anni tempus in hyemem præcipitabat. itaque milites reducti in patriam, non fructu victoriæ lætiores, quàm vltione de barbaris sumpta. Validam Genuensium classem, qui mari ea tempestate latè dominabantur, Raymundus Barcinonensis nactus paciscitur, vt in reditu operam aduersus barbaros, qui Aragoniæ partem & Baleares obtinebant, sibi nauarent, tertiam eorum, quæ bello quæsita essent illis redditurum pactus. præterea in singulis oppidis, quæ capta essent, Genuensibus templum, forumque proprium. Denique negotiatoribus vectigalium immunitatem fore. Hoc præsidio, hisque opibus Dertusa vrbs nobilissima expugnata est: quæ quoniam ad ostium Iberi sita est, subuectionibus ex mari, atque commercio commodissima erat. atque hæc sequenti anno gesta sunt. Tertio Ilerda Fragaque ereptæ Mauris, oppida nobilissima: alterum Iulij Cæsaris olim victoria obsidioneque: alterum nuper Alfonsi Aragonij casu. Ilerda Vrgelitano Comiti quasi beneficiario data est, nauatæ in eo bello operæ merces. Guillelmus Peresius Rotæ Præsul, Ilerdæ Episcopus est creatus, contributis Rota atque Barbastro. ipse & successores nonnulli Ilerdæ se, & Rotæ Episcopos vocabant.

Olisipo in Lusitania capta.
Cap. XIX.

RES Maurica in præcipiti erat. Christianum nomen & gens reflorescebat in Hispania opibus, equis, armis, atque secundo victoriarum cursu. arces, oppida, & vrbes passim à nostris carpebantur. Portus est maris media ferè Lusitaniæ ora, quem Tagus in Oceanum mittens efficit, Fauonio vento obiectus, angusto aditu atque impedito, spatijs latissimus. ad ripam huius portus, à Septentrione, Olisipo vrbs totius Lusitaniæ nobilissima latissimè fusa est. retro colles assurgunt molli ascensu. Hos vrbis ædificia occupant, minori aliquanto latitudine, quam pro longitudinis modo. veterum murorum ambitus haud latissimus. suburbia latiora, nostra præsertim ætate: cum propter Orientis commercium multi mortales eò domicilium transtulerunt. vici & plateæ enormes magna ex parte: quod inæqualitate locorum vitium contigit, & incuria ædificandi, præsertim rerum potientibus Mauris. Recentia ædificia viæque multò elegantiores. Ciues honesti, mercatores copiosi, victus cultusque vitæ moderatus: ager præcipua bonitate: dextra læuaque pagi, villæ, ædificiaque collucent, regium splendorem æmulantia. Eam vrbem Alfonsus Lusitaniæ Rex, quoniam imperij Maurici arx & propugnaculum erat, expugnare cupiebat. Conanti vires deerant. externæ opes quærendæ: cum cæteri Hispaniæ Reges alij alijs bellis impliciti essent. capto Sintra oppido, vti paulò ante dictum est, loci opportunitate inuitatus, è Germania, Anglia, & Gallia Belgica classes magnis propositis præmijs ad belli societatem euocauit. magnum præsidium in mutua Principum & prouinciarum beneuolentia situm est. Itaque vrbs validissima Alfonsi virtute, externisque opibus, eodem prorsus mense quo Almeria in Bætica, capta est. classes ad portus aditum collocatæ, ne qua ad obsessos ex mari annona inuehi posset. Nostrorum castra ad D. Vincentij: externorum eo loco posita, vbi deinde D. Francisci monasterium exstructum est. quæ loca nostra ætate vrbis amplitudine comprehensa sunt. Multa prælia vario euentu facta. nostri pro imperio, hostes pro salute enixè dimicabant. Vrbis mœnia multis partibus impugnata. ac tandem Crispini & Crispiniani festo die, cum prope spem impugnatio esset, acie instructa hanc Alfonsus ad suos orationem habuit. Haudquaquam ad vrbem vnam oppugnandam adductos vos esse credite: sed in vna vrbe vniuersam capietis Lusitaniam. hic pecunia hostium est: quæ nobis maximo vsui erit ad bellum. Hîc tormenta, arma, armamenta: hæc illis arx, hoc horreum, ærarium, atque rerum omnium receptaculum. Ijdem hostes sunt, quos toties superioribus bellis profligastis. eadem virtute, & industria: nisi quòd ciuium multitudo ciuilibus artibus, quàm armis aptior est. ipsa se impediet in pugna. Milites in vrbe pauci sunt: ijque continuata quinque mensium obsidione, imminuti numero. Audete ergo vincere: supremoque impetu in vrbis muros tot prostratos partibus irruite. Per rudera & strages lapidum penetrate: nullus erit qui vestræ virtuti resistat. His dictis cùm omnes vna voce pugnæ signum poscerent, in vrbem inuaditur. Rex ipse, quod plurimum ad inflammandos milites valuit, testis, spectatorque virtutis cuiusque aderat. insignis pugna atque cruenta fuit.

fuit. nostri muro succedere, atque in vrbem irrumpere conantur. obsessi omne genus tela iactabant: neque vllum frustra cadebat in tanta frequentia militum. Tandem refracta porta, cui Alfamæ nomen est, in vrbem irrumpitur. Cædes magna fuit. supplices in seruitutem capti. præda militibus cessit, opinione maior. Templum ritè expiatum, Gilbertusque, externus quidem homo, cæterum eruditionis opinione & probitatis laude præstans, Episcopus creatur. Capta est vrbs octauo Kalend. Nouembris, alij duodecimo dicunt. omnino quo loco Regis castra erant, cœnobium Regis impensa ædificatum est S. Vincentij nomine: quem præcipua pietate colebat: & vt ex nomine victoriæ monimentum posteris esset. Externi milites magno numero, cum Lusitaniæ copias cultumq; adamassent, atque aeris temperiem, hyemem egelidam, æstatem continuis ex mari ventorum flatibus mitem, in prouincia domicilia constituere certi, patriamque mutare Lusitania: Alfonsi Regis permissu, oppida Almadam, Villam viridem, Arrudam, Zambuiam, Castaneram, aliaque condidisse memorantur. Rex victoria vsus Alanquerium, Obidos, Eboram, Helbes, Muram, Serpam, Pacem Iuliam, aliaque oppida & vrbes toto eo tractu incredibili felicitate Mauris eripuit: prorsus vt Alfonsi virtuti omnia prona esse viderentur. Verùm hæc aliquot deinceps annis gesta sunt: nunc iter ad historiæ ordinem reuocanda narratio est.

Diui Eugenij corpus repertum. *Cap. XX.*

QVO hæc tempore in Hispania gerebantur, Eugenius eo nomine tertius Lucij secundi successor, domo Pisanus atque ex Cisterciensi familia, Romanam ecclesiam rectè & prudenter gubernabat. Res piorum in Syria nutare videbantur, extincta magna ex parte martia Lotaringiæ sobole. vt enim sata quædam, sic hominum ingenia cælo terraque, ac precipuè temporis longinquitate degenerant. circumfusi omni ex parte barbari rem Christianam in magnum discrimen adduxerant. Balduinus eo nomine. III. Fulconis filius, regnum haud magnis viribus potentiaque administrabat, imposito oneri impar propter imbecillitatem ætatis. Eugenius Pontifex eo periculo prouocatus, ac Christianæ religionis amore succensus, in Galliam abiens Christianos Principes ad bellum sacrum excitare non desistebat. Conradum Imperatorem, & Ludouicum Galliæ Regem, vt cum lectissimis copijs in Syriam proficiscerentur, permouit. atque in eam rem intentus Remis vrbe Galliæ Episcoporum ex toto orbe conuentum indixit anno millesimo
centesimo quadragesimo octauo. Ad eum conuentum Raymundus Toleta- 1148
nus Præsul ex Hispania abijt. Luteria Parisiorum in ipso itinere posita est. Eò cùm peruenisset Dionysiacum templum, quod quarto ab vrbe lapide in oppido eiusdem nominis situm est, D. Dionysij cineribus sacrum, & Regum Galliæ sepulcris nobile atque impeditum, inuisendi studio abijt. Ibi dum moles templi, & ornatum curiosius contemplatur, & singula diligen-

ter perscrutatur oculis, atque considerat, fortè an monitus animaduertit in sacello quodam hæc verba in marmore incisa. HIC SITVS EST EVGENIVS MARTYR, PRIMVS ARCHIEPISCOPVS TOLETANVS. Eam inscriptionem miratus primùm, cum Eugenij memoria penitus in Hispania obliterati esset, neq; vllum tantæ rei præterea monimentum extaret, libros eius templi, atq; schedas veteres diligenter excussit: inuenitq; consentire omnia. atq; ex ea re lætitia gestiens Remos ad Concilium abijt, solutoq; conuentu, atque ijs rebus pro quibus venerat, ex sententia constitutis in Hispaniam tantæ rei lætus nuncius reuertit: Regisque & procerum, atque adeo vniuersæ gentis animos re nunciata, gaudio quàm maximo cumulauit. Ita tunc quidem res habuit. Broniense monasterium in Gallia Belgica agro Namurcensi situm est, D. Petri nomine sacrum. eius monasterij Benedictini sodales D. Eugenij corpus pia fraude, an prece Gerardi fundatoris Dionysiacis monachis extortum, Broniumq; illatum affirmant anno nongentesimo vigesimo, ad quintumdecimum Kalend. Septembris. Nimirum parte concessa, totum abstulisse crediderunt. Consilia Toletum reducendi sacros Eugenij cineres agitari cœpta, Reginæ Berengariæ atq; Archiepiscopi coniuncta fermè funera disturbarunt. Regina enim proximo anno mil-
1149 lesimo centesimo quadragesimo nono defuncta est, atque in Compostellano templo, quod præcipua religione viuens coluerat, sepulta. Annum Reginæ funere fœdum magis insigniuit sanguinis imber, quo in Lusitaniæ
1150 parte & ditione Maurorum pluit. Tertio anno salutis millesimo centesimo quinquagesimo, Augusti die nonodecimo, Raymundus Præsul longæua ætate, & longinqui itineris laboribus fractus decessit. in Toletano templo maximo sepultus fuisse, magis ex coniectura creditur, quàm certo aliquo monimento confirmatur. successit in Archiepiscopatu Ioannes magno animo & antiquæ probitatis vir. Sic in Castella res erant. In alia parte Eugenius Pontifex Alfonso Lusitano hoc tempore regium nomen, & auctoritatem rata habuit: & eius exemplo post aliquot annos, Alexander eo nomine tertius diplomate, quod ab Alberto Cardinali, & S. R. E. Cancellario est promulgatum. Ab vtroq; Pontifice annuum vectigal imperatum: ab Eugenio quidem quatuor auri pondo, ab Alexandro autem libra cum triente. quod tributum an primis temporibus Lusitania soluerit in incerto est: nostra & maiorum ætate immunis prorsus est habita.

Libri Decimi Finis.

HISTO-

HISTORIAE
DE REBVS HISPANIAE.
LIBER VNDECIMVS.

Almohades veniunt in Hispaniam. Caput. I.

OVAM Almohadum irruptionem gentis barbaræ & immanis exponere pergam. nouum in Africa atque Hispania regnum per hæc tempora constitutum. nouaque bella atque internecina, quorum fluctibus respublica Christiana agitata est in Hispania, miro quodam ac præcipuo alternantis fortunæ ludo: donec insigni demum victoria parta, ac qua ea tempestate nobilior nulla fuit, Maurorum vires debilitatæ accisæque sunt. Rem Mauricam in Africa atque Hispania Albohalis ex gente Almorauidum obtinebat: vti est superius demonstratum. Quo tempore Tumertus quidam in Africa, tum in cæteris astrologiæ partibus præstans, tum prædicendis atque notandis ex natali die cuiusq, vita, ingenio, moribus & casibus (quæ scientia vanissima est,) nobilissimus, Abdelmoni cuidam in vegeto corpore magnorum spirituum iuueni vultu considerato, & ex contemplatione siderum, tametsi infimo loco natus erat atque adeò patre figulo, regnum gentis denunciauit. Ita cælum portendere: sic in fatis esse, quorum infringi vim non posse Maurica gens habet persuasum. Commodum vtriusque conatibus accidit nobilem ea tempestate Mahumetanæ legis interpretem, atque ex ea re præcipua sanctitatis & doctrinæ opinione, Almohadem nomine nouis inducendis atque euulgandis legis interpretationibus multitudinis animos concitasse, ingenio mobili præsertim in Africa, cupidæque in primis rerum nouarum. Huic cùm Tumertus vaticinium siue verò probasset siue simulatò: euertendi reipublicæ statum consilia inter se communicarunt. Nihil est in speciem fallacius, quàm religionis prauæ species, vbi diuinum numen sceleribus prætenditur: nihil æquè reipublicæ exitiale, quàm vbi non patrio sed externo ritu sacrificatur. Itaque ab omni memoria, maxima imperia consideramus, religionis dissidio esse labefactata: dum scissà in partes multitudine, à verborum altercatione ad aperta odia proceditur: ac vtraque pars suas cogitationes armis tuetur. quod in præsenti accidit. Almohades enim pro ea auctoritate, quam nactus erat, sectatoribus persuasit, Abdelmone Duce arma capere, atque Almorauidum regnum euertere. illegitimum esse imperium, quod per vim esset constitutum Alauecinis sublatis familia ex Fatima Mahometis filia maiori genus deducente. Præterea nisi Almorauidum

morauidum imperio excusso, quas amplexi essent de religione opiniones cursum tenere non posse. impios eius gentis conatus iniurijs omnibus esse vindicandos. Itaque arma capere constituunt. verum, cum bello strenui non essent, initio Albohalis Regis armis, acie superati sunt. cessit virtuti multitudo. breui tamen reparatis viribus bellum instauratum. neque prius constiterunt, quàm victis Almorauidibus Regem Albohalim peremerunt. Abdelmon locum tenuit: eoque Rege Almohadis sectatores (vnde Almohadum appellatio) rerum potiti sunt. iura & leges commutatæ: versoq; Africæ statu, animum ad Hispaniam adiecerunt. Tumertus quidem in Africa substitit. ne hostibus se commouendi facultas esset, prouidebatur. Abdelmon nouus Rex, & Almohades vates, cum lectissimis copijs in Hispaniam transmiserunt, non hostili animo statim, quia non desperabant gentis voluntariam deditionem: verùm si morarentur spem sibique priuatim consilium caperent, nihil eorum, quæ pati aut timeri possent, prætermissuri. Haud ægrè Mauris quicunque supererant in Hispania persuasum est, vt tempori inseruirent: nouasque de religione opiniones & ritus populariter admitterent. quod tanto studio factum est, tantoque tum veteris superstitionis, tùm Christianæ religionis odio, vt quæcunque priores Reges constituerant, immutarent ipsi, atque inuerterent: & Christianorum reliquias, qui Mauris confusi velut astra inter noctis tenebras micabant, & vulgo Muzarabes dicebantur, omnibus cruciatibus cogerent veterem religionem abdicare. Multi ad Christianos fuga elapsi. In hoc numero Clemens Hispalensis Præsul Talaueram delatus in eo oppido diu vita propagata decessit, vir sanctus, ac Arabicæ linguæ in primis cognitione præstans. Alij non pauci malorum mole oppressi victoribus morem gesserunt: prorsus vt ab hoc tempore, pauci inter Mauros essent nomine & professione Christiani. Operæpretium factum erat Mauris Hispanis sub imperium adiunctis. Christianos de finibus lacessere tum quidem visum non est, terra marique potentes: sed potius redire in Africam, vbi præcipuæ factionis vires erant. Almohadi post reditum breui defuncto, prope Marrocium regni sedem, sepulcrum magnificum iussu Regis extructum: quod delusa multitudo, ficta sanctitatis specie famaque, religionis ergo frequentare cœpit. Venere in Hispaniam Almohades salutis anno millesimo centesimo quinquagesimo: imperij Arabum quingentesimo quadragesimo quinto. Rodericus Præsul sex minus annis ait in historia de Arabibus extrema: vitiosa proculdubio annorum ratione.

1150

Garsias Rex Nauarræ mortuus. Cap. II.

VO anno Almohadibus Alfonsum Imperatorem obuiam processisse inuenio, vastatisque Bæticæ agris Cordubam obsedisse Abdelmone reuerso in Africam (sic suspicor) Garsias Rex Vasconum prope Lorcam ditionis oppidum, equi casu in venatione afflictus ad rupem, atque extinctus est, vndecimo Kalend.

Kalend. Decembris, ipso D. Ceciliæ profesto die: cùm Stella Pompelonem festinaret, ciuibus haud ita magna de caussa iratus, atque in vindictam præceps. regnauit annis sedecim. filios reliquit Sanctium, qui continuò in regno successit, insignia atq; infulas regni sumpsit Pompelone in æde maxima, quo loco patris corpus sepeliendum curauit: Blancam Imperatoris nurum: Margaritam, quæ Guillelmo Regi Siciliæ nupsit, cui Malo cognomentum fuit. Garsiæ mors Principibus alijs nouorum motuum opportunitatem præbuit. Raymundo præsertim Barcinonensi, & Alfonso Imperatori: tametsi tot vincula affinitatis extabant. Sed nimirum Reges pluris imperia faciunt, quàm humanitatis, & modestiæ laudem: neque quid de ijs fama loquatur, præ cupiditate dominandi pensi habent: præsenti potẽtia cogitantes extingui etiam posse sequentis æui memoriam. Ij ad Tudelinum Nauarræ oppidum prope Aquas calidas conuenientes (affuit etiam Sanctius, iam dudum à patre Castellæ Rex renunciatus) fœdus sanciunt his legibus: Vt quæ Castellæ recenti memoria ablata erant Alfonso, quæ Aragoniæ Raymundo cum fide redderentur. Antiquam ditionem Vasconum, vbi iunctis viribus nouo Regi dempta esset, æquis partibus diuiderent: vt quis cuique locus opportunior esset. Pompelo nominatim Raymundo, Stella Imperatori cederent. Tudela communi imperio atque vtriusque auspicijs, diuisa in partes, gubernaretur. Raymundus pro ijs oppidis & vrbibus, quæ in Vasconibus quæsitæ essent, Castellæ stipendiarius esset, Sanctij & Petri Aragoniæ Regum repetito fœdere. Additum præterea, vt quoniam de bello sacro præcipua cura erat, Valentia, tractusque terrarum Dertusa & Sucrone comprehensus, præterea Murcia, cum Mauris essent erepta, Aragonijs cederent tanquam beneficiarijs Castellæ Regum. Additum à Regibus iusiurandum. dextræ inter se contactæ. fidei acceptæ datæq; sanctissimum vinculum more gentis id est. Nauarrico bello inchoando tempus definitum post finem Septembris, cùm fœdus vigesimo septimo Ianuarij die percussum esset. quod turpe incœpto, exitu inane fuit: cùm nouus Rex eius rei fama vulgata nihil de sua comparatione omisisset: tametsi ætate minor erat, externo præsidio non magis quàm suorum beneuolentia munitus: in quo patrem superauit, subditis grauem, inuidiosumque. Inter Vasconum proceres Latro Gueuara antiqua nobilitate Aluaris regulus, præcipua auctoritate erat: qui quòd cæteros opibus & potentia facilè superaret, Princeps Nauarræ dictus est. Imperatorem & Raymundum aliæ curæ distinuerunt, ne toto impetu in nouum bellum irruerent. Aragonij quidem, incursionibus Vallem Roncalem infestam habere cœperunt: Castellæque copiæ Vascones finitimos. vtrique haud magno operæpretio: cùm Raymundus Narbonem perijsset aduersus Trencauellum Carcasonis Vicecomitem, quem ad officium perduxit, Carcasone & Rhutenis datis stipendiarij nomine mense Nouembri. Alfonsus Imperator nouis affinitatibus cum Ludouico Rege Galliæ ineundis distentus erat. Is enim Eleonoram Pictauiensem Comitem, ex qua duarum filiarum pater erat, repudiauit. Eleonoræ locum Alfonsi Imperatoris filia Elisabetha nomine (alij Constantiam vocant) tenuit Ludouico Regi

toro iuncta. Imperator ipse Ricam eodem tempore duxit Vladislai Polo-
niæ, quæ veteris Sarmatiæ pars est, Ducis filiam ex Berta sorore Othonis
Frisingensis Episcopi, vti Radeuicus ait. In tanta nuptiarum lætitia, armis
locus esse non poterat: & Francorum fœderati Vascones erant: atque ex ea
re Imperatorem æquiorem esse redditum arbitramur: auertique animo cœ-
pisse ab eo bello, quod amicitiæ leges,& iudicia hominum damnabant. &
Sanctio Vasconum Regi propter eximiam in minori ætate indolem pas-
sim fauebatur. Ad hæc Alfonsus æquitatis cultor egregius alioqui erat,in-
solentiæ omnis osor: quod illustri ad memoriam exemplo, per hæc tempo-
ra declarauit. Miles quidam loco nobili ex eo numero, quos vulgo Hispa-
ni Infansones vocant, in Calæcia regionis longinquitate & temporum
perturbatione confisus, rusticum quendam bonis omnibus spoliauit.moni-
tus à Rege, atque prouinciæ Prætore, vt damna reponeret ei qui pertule-
rat,obtemperare contempsit.Dissimulauit in præsentia iram Rex:& cęteris
rebus prætermissis,priuati habitu, quò res occultior esset, Toleto in extre-
mam Calæciam delatus militis ædes obsedit:fugientemque supplicij metu
comprehendi, atque præ ipsis ædibus, laqueo suspendi mandauit. Eo facto
auctoritatem Rex innocentiamque sanxit:ille væcordiæ, atque superbiæ
meritissimas pœnas dedit. Strenuum Principem neq; pace neque bello ces-
santem.qui repetito sacro bello Giennium hoc anno obsedit.Proximo mil-
1156 lesimo centesimo quinquagesimo secundo Guidixium,quæ Bæticæ vrbs ve-
teribus Acci fuit.Petronilla Aragoniæ Regina filium edidit Raymundum
patre superstite nominatum, Alfonsum eo defuncto. Sub ipsum partum
Aprilis die quarto testamentum condidit, in quo ventri paternum regnum
relinquebat, si mascula proles nata esset: sin fœmina,memorabili exemplo
Raymundum virum substituebat hæredem. Episcopi,Guillelmus Barcino-
nensis, Bernardus Cæsaraugustanus, Dodo Oscensis, alijque viri principes
eius testamenti procuratores designati. In quo nominatim cauetur,regnum
se hæredibus immune relinquere,vt Alfonsus patruus tenuerat,fœdere,quod
cum Castella nuper ictum erat, rescisso scilicet. Petrus Atarius Borgiæ re-
gulus eodem tempore defunctus est, atque in Veruelæ cœnobio, quod ipse
condiderat,sepultus non procul Cæsaraugusta. Borgia Regi cessit.Templa-
rijs quibus à Petro data erat,Ambela aliaque oppida eius permutatione abs
Rege concessa. Aragonijs armis omnia oppida,quæcunque ad Sicoris &
Cingæ ripas in Maurorum ditione erant, aut vi aut voluntate expugnata.
Arces præterea Tarraconem inter, & Dertusam in saltuosis & impeditis
montibus positæ, adituque adeò & expugnatu difficiles, ægrè quamuis in
Regis potestatem venerunt. Præterea Mirauetum ad Iberi ripam munitis-
simum oppidum,quod Templarijs,vt ditione præsidioque tenerent, datum
est. in ijs bellis Vrgeliæ Comitis, Raymundique Moncadæ, atque Pon-
tij Hugonis Emporiarum Comitis, qui ipso anno defunctus est, præcla-
ra opera extitit. Dertusæ pars tertia, quæ Genuensibus cesserat ex fœdere
quo tempore capta est, abs Rege auro redempta. Quibus rebus Raymundi
nomen celebre tota Hispania, sed & apud exteras nationes esse cœpit. Ta-
metsi

metsi ipse ingenij modestia, an quod Aragoniæ regnum dotale esset, Regis nomine per totam vitam abstinuit, Principem modò Aragoniæ se nominans: eaq; appellatione contentus, rerum summam bello paceq, solus administrabat. Omnino ex hoc tempore vetera Regum Aragoniæ insignia Barcinonensium Comitum mutata insignibus sunt. ea fuerunt quatuor fasciæ rubræ clypeum aureum, paribus ad perpendiculum interuallis distinguentes. Sanctius qui in Lusitaniæ regno Alfonso patri successit, natus est Nouembris die vndecimo Conimbricæ, qua in vrbe Regina libenter moram trahebat. ijs natalibus annus millesimus centesimus quinquagesimus quar- 1154
tus insignis maximè fuit: præterea Ludouici Regis Galliæ in Hispaniam aduentu.

Ludouici Galliæ Regis aduentus. Cap. III.

NCESSERAT Ludouicum Regem Galliæ, cui Iuniori cognomen fuit, cupido videndi Hispaniam, inuisendi socerum. longinqui itineris idonea caussa quærenda erat: optima visa est, se ad Compostellam voti religione exoluere, quod priori tempore nuncuparat. Hæc palàm: nam ex arcano alia suberat caussa, (vt Rodericus Præsul est auctor, nam apud scriptores Francos de hac re mirum silentium) perscrutandi cognoscendique præsentem, an vxor legitimis nuptijs esset procreata: delatores enim homines mali, quales aulæ Principum multos habent, Regi confirmarant, Reginam furto conceptam à patre, atque ex ea re violari imminuique maiestatem. non ingratis hæc auribus accipiebantur. Eleonoræ exemplo, repudij faciendi occasio quæri videbatur: cùm duarum filiarum & ipsa mater, virilem prolem non peperisset. Nam Ludouici filius Philippus cognomento Augustus, Alisa natus est Blesensis reguli filia: quam duxit tandem Elisabetha defuncta. Socer Imperator rei totius ignarus, vtroque filio & Vasconum Rege Sanctio stipatus, genero obuiam Burgos vsque processit. Confluxerunt ex vniuersa Hispania, ex propinquis, ex vlterioribus, ex longinquis, ex vltimis oris tum proceres tum magna multitudo mortalium, tot Reges sub eisdem tectis visuri. Quidquid decorum magnificumque erat proferebatur, quasi se Hispania Francis, apud quos inopiæ fama laborabat, ostentare cuperet. Hoc apparatu Compostellam itum est: votisque ritè persolutis Toletum festinatum: quò ex vtraque gente, Mauris & Christianis, qui imperio parebant, conuentus indictus erat, amplioris potentiæ scilicet ostentandæ caussa. Affuit Raymundus Aragonius cum splendidissimo comitatu. Tantæ multitudinis, quanta nunquam in vrbe regia ante fuerat, sed & procerum cultum & elegantiam Ludouicus Rex contemplatus, præterea rei pro qua venerat veritate explorata: negauit se curiam splendidiorem in Europa atque Asia, quas prouincias præsens obierat, quo tempore sacram expeditionem suscepit, elegantioremque vnquam vidisse. gratiasque pro diuino munere agere dixit, quòd Alfonsi filiam

filiam, Raymundi Aragonij sorore genitam vxorem haberet. ludi magnificè editi, donaque hospiti Regi oblata: ex quibus Carbunculum tantùm insigni magnitudine & pretio accepit, cætera remisit, lætusque in patriam rediit, prosequente Raymundo Iaccam vsque: vbi regio apparatu & omni significatione lætitiæ acceptus est: vt Aragoniæ historiæ testantur. Iunij mensis die vigesimo octauo Vrgeliæ Comes obijt. is Petri Ansurij nepos fuit: & à loco vbi educatus est, simul distinctionis caussa Armengaudus Castella nuncupatur. Sanctio Castellæ Regi ex Blanca vxo-
1155 re consequenti anno millesimo centesimo quinquagesimo quinto, tertio Idus Nouembris, die Veneris, vti annales Toletani aiunt, filius natus est Alfonsus nomine, in spem auiti paternique regni. Actum quidem in Tudelini fœdere erat, de Blanca repudianda, cùm nondum viro matura esset: verùm æquitatis leges, viri amor, puellæ innocentia vicerunt. Excepit bellum in Galliæ Narbonensis parte, cui Prouinciæ nomen est. Hugo Baucius & fratres, Raymundi filij à Conrado & Friderico Imperatoribus Germanis diploma abstulerant, quo omnia quæ Gilbertus Comes auus possederat, illis concedebantur. Eo diplomate innixi, Prouinciam omnem sibi arrogabant: & Trencataio oppido munito omnia circùm infesta habebant. Raymundus de fratris filio solicitus, cum validis copijs eò profectus, Bauciorum audacia coercita, breui eos ad officium pertraxit. Iacinctus Cardinalis ab Hadriano tertio Pontifice Maximo in Hispaniam Legatus, ecclesiarum controuersias, statumque componebat: Ioanneque Præsule Toletano agente pro Toletano Primatu aduersus Compostellanos Bracarensesque Anagari pronunciauit. Iacincti legatio cùm primis hac tempestate fuit nobilis. Quo tempore Ludouicus Galliæ Rex Toleti erat, mentio incidit D. Eugenij, primi Archiepiscopi Toletani: cuius cineres in templo Dionysiaco fuisse, paulò superius dictum est. Petebant vt sacra pignora in Hispaniam mitterentur. Graue id Francis videbatur. impetratum tamen vt mitteretur pars. Quod Ludouicus in patriam reuersus cumulatè præstitit, eius cœnobij Abbate ad socerum legato cum dextro Martyris brachio. Alfonsus, filij Reges, proceres, populus & sacrati viri Toletum appropinquanti obuiam cum supplicijs processerunt: Imperatoreque & vtroque filio succolantibus techa ad templum maximum delata, atque in sacrum ærarium illata, Februarij mensis die duodecimo, anno salutis mille-
1156 simo centesimo quinquagesimo sexto. Reliqua sacrati corporis ossa, Philippo II. Hispaniarum Rege curante, Petri Manrici Canonici Toletani diligentia, qui ea de caussa ad Carolum nonum Galliæ Regem legatus est, post quadringentos nouem annos, menses nouem, & dies sex, pari pietatis exemplo, pompa & apparatu, qualem nostra ætas non vidit, in idem templum regiamque vrbem relata sunt.

Alfonsi Imperatoris obitus.
Cap. IIII.

RINCIPVM congressu ciuiles motus cepisse finem videbantur: intercepti tamen Nauarrici regni iniuria, Raymundi Aragonij animum altius occupabat, quàm vt placari facilè posset. Alfonsum Imperatorem fatigat, vt Tudelini fœdere instaurato communibus vtriusque armis Sanctius Rex Vasconum communis hostis petatur. fidei datæ, & necessitudinis pignus nuptiæ essent Sanctiam inter Imperatoris ex Rica vxore filiam, & Raymundi filium. tum quidem pactæ tantùm ob immaturam vtriusque ætatem. Eo fœdere Sanctius & Ferdinandus Alfonsi filij comprehensi. Alfonsus pacis arbiter, quàm belli concitator esse mallebat in Vasconum Regem propensior: vnde par spes ostendebatur alterius filiæ Beatricis nomine ex vxore Berengaria, ipsi connubio collocandæ. quod factum deinde est: & tunc oblatum, contemnendum non erat. Itaque varijs tergiuersationibus diem ex die ducere, atque aliam ex alia moræ caussam nectere, ne arma vt erat constitutum cum Aragonijs coniungeret. Maurorum conatibus, priusquam Almohadum imperium in Hispania tempore confirmaretur, occurrendum dictitabat. & Abdelmone defuncto Iuzephus eius filius vasto vir animo, magno rei militaris vsu, rebus in Africa compositis, cum sexaginta equitum millibus, maiori multo peditum numero à Mauris Hispaniæ euocatus traiecerat in Hispaniam, genti præsidium vindexque, terror nostris ingens. Raymundum ergo Aragonium, qui iusto exercitu cõflato in Vascones irruere parabat, precibus fatigatum compulit, ne ante Martini ferias bellum inchoaret: fœdus tantum noua iurisiurandi religione Toleti confirmatum mense Februario, anno millesimo centesimo quinquagesimo septimo. 1157 moram eam Raymundus æquiori animo tulit, quòd eodem tempore Gallici motus Narbonem ipsum vocarunt. Hermengarda eius vrbis Vicecomes finitimorum armis fatigata compulsa est se & ditionem Raymundi auunculi in fidem contradere. Auctor consilij Berengarius Archiepiscopus Narbonensis ipsam Perpinianum prosecutus est, relicta Gallia. Alfonsus Imperator, verso in Mauros animo, vtrunque filium, Præsules & proceres ex vniuersa ditione euocauit, magnoque exercitu conflato in Bæticam irruit. Agri vastati. oppida incensa. prædæ omne genus abactæ. Misera erat ea Hispaniæ pars hac tempestate, vtriusque gentis audaciæ iniuriæque opportuna. Biatia, quæ vrbs ad Mauros redierat, Illiturgis, & Quesada sub imperium missæ. & cùm æstatis ardores locis natura grauibus fatigarent, certus redeundi in patriam, Sanctium Castellæ Regem captis vrbibus præfecit: ne quod toties acciderat, ad Mauros redirent. Pars copiarum multo maxima cum Sanctio relicta. ipse cum Ferdinando filio, & reliquo exercitu retro redijt. In ipso itinere ipsoque Castulonensi saltu morbo tentatus est. cuius vim cùm ferre diutius non posset, corpore tantis laboribus fracto, præterea ætate grauis, ad Fresnedam oppidum sub quercu tentorium erigi iussit. quo loco à Ioanne Præsule Toletano confessione atque Eucharistia procuratus extremum spiritum edidit, mensis Augusti die vigesimo primo. annos vixit vnum & quinquaginta, menses quinque, dies vnum & viginti, longiori æuo dignissi-

mus. nihil eo iuuene sanctius, nihil iustius viro, fortius, modestius vidit Hispania. Regnauit annos circiter quinque & triginta. Imperij nomen & maiestatem duobus & viginti annis, & mensibus sex tenuit: vir omni laudum genere cumulatus, gratissima ad posteritatem memoria, ob perpetuam in adiuuanda republica voluntatem.

Sanctius & Ferdinandus succedunt. Cap. V.

ANCTIUS & Ferdinandus defuncti filij, par iuuenum lectissimum, quibus finibus pater designarat, imperium diuiserunt. Legionis regnum & Calæcos Ferdinandus tenuit. Castellam & contributas prouincias Sanctius natu maior. vterq; pace bonus est habitus, bello strenuus, prorsus vt paternarum virtutum indolem certatim æmulari viderentur. Sanctius colligenda populi beneuolentia fratre superior erat, ingenijq; benignitate: vnde & quoniam immatura mors fuit, Desiderati cognomen tulit. Ferdinandus enim aliorum criminationibus aures accommodando procerum studia alienauit, natura suspiciosus: qui morbus, nisi ratione coerceatur, in perniciem vertitur. Itaq; cùm fratri non satis fideret, priusquam patri esset parentatum, Legionem accurrit, ad cernendam regni hęreditatem. Sanctius contrà patris morte cognita citato cursu Fresnedam delatus Præsulibus, atque proceribus prosequentibus, defuncti patris funus Toletum intulit, regio apparatu sed & totius populi lacrymis celeberrimum. In eius vrbis templo maximo tumulus est defuncto excitatus. Interea Sanctius Vasconum Rex, cui cum ætate propter amplitudinem rerum gestarum, atque eruditionem ingenij Sapientis cognomen accessit, occasionem venisse existimans iniurias vindicandi, collecto suorum exercitu, quem ad resistendum comparauerat, prædabundus Burgos vsque penetrauit. Satis profectum erat ad tuendam nominis existimationem: cùm vltro lacesseret, qui vix par fore tantorum Regum conatibus credebatur. ipse rei argumento, insignem gestabat in clypeo rubro fasciam auream, duobus hinc inde leonibus lacerantibus, irrito scilicet conatu & spe. Itaque pari velocitate se in patriam retulit. Mauri Bæticæ oppida proximo bello parta, cùm Sanctij præsidio destituta essent, continuò occuparunt. Vtrisque conatibus occurrendum erat. Vasconum Regis primùm audacia castiganda: ne iniuria dissimulanda maiestas imminueretur. tametsi Sanctius nouus Rex ad pacem quàm ad bellum propensior erat. Bellum magnis delectibus comparanti commodum accidit, Pontium Mineruæ Comitem inter Legionenses proceres facilè principem, Alfonsi Imperatoris Armigerum, iniuria à Ferdinando Rege violatum, bonisq; euersum relicta Legione, se ad Sanctium contulisse. Magna erat opinio virtutis, maximus rei militaris vsus. Sanctius componendo reipublicæ statu districtus erat. itaque Comes benignè acceptus, atque iniecta spe restitutionis, Vasconum bello Dux præfectus est. Numerosus exercitus adiunctus: cum quo per Viruescanum agrum in Riuogiam peruenit. Non procul oppido Bagnario planicies

nicies extat, Vallisperræ nomine. eo loco acie dimicatum. Vaſcones ad hunc modum ordinati. Lupus Harus in primo agmine, Latro Gueuara in poſtremo curabant: Rex ipſe Sanctius mediam obtinebat aciem. Caſtellæ copiæ vt numero, ſic virtute ſuperabant: inſtructaque acie dimicare cum hoſtibus non dubitabant. pari impetu concurſum eſt. Caſtellani loco moti primùm. deinde prælij fortuna conuerſa, Vaſcones victi ſunt. fuga fœda. cædes minor quàm pro tanta victoria. vicina oppida & arces multis perfugium præbuerunt. Malo fuit Francorum auxilia non expectaſſe: quorum ſuperuentu Rex animo confirmatus, rurſus prælij fortunam experiri non eſt veritus. eodem loco, ijſdemque veſtigijs pugnatum. perculſi priori clade Vaſcones, facilè à victoribus victi profligatique ſunt. capti, nobiliſsimus quiſque, quos benignè Pontius habuit. non cum captiuis & calamitate bellum gerere, ſed Regis tantùm temeritatem vltum veniſſe dictitans eos dimiſit. Quæ humanitas magnam illi laudem conciliauit: præſertim cùm non Vaſcones tantùm, ſed & Francos liberos abire iuſsiſſet. Parta victoria Burgos cùm redijſſet, Rex militum virtute collaudata ſingulos, prout cuiuſque meritum virtuſque erat, donauit. Ante omnes Pontium Ducem omni genere laudis honeſtauit: tanta propenſione animi, vt eius reſtituendi in patriam atque ditionem ſtudio, vt erat pollicitus, victrices copias ad S. Facundi oppidum promouerit, certus niſi obtemperaſſet, cum Ferdinando fratre bello decertare. cautior ille, eò ad fratrem inermis venit. mutuo colloquio offenſiones deterſæ: cùm Ferdinandus non modò Pontium Comitem reſtituere polliceretur, ſed maioribus cum honoribus cumulare: ſeque paratum eſſe diceret in fratris verba iurare. in eius clientela poteſtateq; fore. quod Sanctius ſuccedente poſt iram humanitate, vt ferè fit contentione ſublata, paſſurum negauit, Imperatoris filium cuiuſquam Principis imperio obnoxium reddi.

Calatraua militia inchoatur. Cap. VI.

CALATRAVA oppidum loco munito in Oretanis ad Anam flumen ſitum, quo tẽpore ereptum eſt Mauris, Templarijs militibus, quorum magna erat opinio virtutis, muniendum cuſtodiendumq; datum eſt: vt arcis inſtar eſſet, ad barbarorum incurſus arcendos. ij quod Mauros ſtudio elatos magno numero obſeſſum venire nunciabatur, defenſionis ſpe abiecta oppidum reddiderunt. neq, erat inter proceres qui aut vltro nomen profiteretur: aut ea de re abs Rege appellatus ſuo periculo oppidum defendendum ſuſciperet. Duo Ciſterciẽſes monachi, quos res aliæ in curiam euocarant, Toleti eo tempore moram trahebãt, Raymundus Fiterij ad Piſoricã Abbas (errant qui hanc laudem ad Fiterij cœnobium ablegant, quod in Vaſconibus non procul Tudela ſitum eſt, cùm conſtet conſequenti tempore fuiſſe extructum) atq; Raymundi ſocius Dieghus Velaſquius. Is vetus antea Alfonſi Imperatoris miles, multisq; bellicis operibus clarus, rerum deinde humanarum contemptu monachum induerat: & vt erat magno animo, monendo, ſuadendo, hortandoq;

cunctantem, effecit vt oppidi defendendi curam in se Abbas susciperet. Consilium specie temerarium erat: re numinis inflatu conceptum, (sic arbitror) nam contra tantas difficultates ratione satis prouideri non poterat. Ea res Regi primùm gratissima fuit, deinde Ioanni Præsuli Toletano mœstis antea, atque consilij inopibus in tanta reipublicæ difficultate. Ioannes etiam, quoniam in eius ditione Calatraua sita est, pecuniam de suo suppeditauit: atque pro concione tum nobiles tum populares permouit, vt se Abbate ductore discrimini offerrent: ne in tanto periculo rem Christianam deserere viderentur. quanto sibi, & rei familiari minus parcerent, tanto tutiores fore. amisso eo oppido, quod instar propugnaculi esset, incendij flammam 1158 in singulorum fortunas inuasuram. atque hæc anno ineunte millesimo centesimo quinquagesimo octauo gerebantur. Quo tempore, Rex vt præmium labori esset, Calatrauæ principatum cum subiecto agro dono dedit B. Mariæ ordinis Cistercienlis, atq; eius nomine Raymundo Abbati & socijs iure perpetuo. magna famæ in vtranque partem momenta fiunt, plerunque vero maioris. Itaq; cùm eius apparatus rumor percrebuisset, Mauri spe deiecti, an alijs rebus impediti Calatrauam non venerunt. Id felix faustumq; & bene ominatum initium eius militiæ fuit. nam plerique milites Abbatem secuti vestem mutarunt, quam ille insignem attribuit, eiusq; formæ, quæ armorum vsum non impediret. Moxque Toletum repetens Regem & ciues lætitia ex rebus gestis compleuit. ex cœnobio autem, cui Præfectus erat, magnam pecoris vim adduxit: atque ex vicinis oppidis hominum viginti millia: quibus agri diuisi oppidaq; Calatrauæ vicina, quoniam incolis vacua erant, domicilio designata. Ea diligentia Calatrauæ oppidum aduersus omnem iniuriam egregiè est munitum. Abbati Raymundo post aliquot annos defuncto, ad oppidum Ciruelos, vbi sepultus etiam est, pro opera nauata honores à populo habiti: vsque eo vt miraculis fulsisse creditus sit, & in cęlestium numero reponatur. Dieghus Velasquius in multos annos vita propagata, Gumielæ in D. Petri cęnobio obijt, ibiq; sepultus est. Ab his initijs sacram Calatrauæ militiam, in hunc quem cernimus splendorem perductam Alexander III. suo diplomate confirmauit, Garsia eius ordinis primo Magistro, anno millesimo centesimo sexagesimo quarto. Garsiæ successit Martinus Peresius, Martino Nunnius, Peresius, Quignonius. his alij. Domicilium quod Calatrauæ primò collocatum est, Ciruelos deinde, Buxedam mox, Corcolem deinceps & Saluaterram migrauit: Couos ad extremum Nunnio Fernando duodecimo eius militiæ Magistro. Sunt quidem minora alia eius ordinis domicilia alijs locis constituta, illud præcipuum, copiæ, auctoritas, multorumq; oppidorum imperium eximia Regum liberalitate accessit. Quæ oppida emeritæ olim militiæ eius ordinis hominibus commendabantur, vt ijs reditibus vitam honestè sustentarent: neq; tamen posteris hæreditaria relinquebant. nunc rebus ab antiquo mutatis, aulicorum delicijs Regum ex libidine mancipantur. sic ferè res humanæ à præclaro initio degenerare consueuerunt.

Sanctius Rex Castellæ obijt. Cap. VII.

INTEREA

INTEREA Raymundus Aragonius, Imperatoris morte
existimans fœdus antiquum esse sublatum, ex quo Aragoniam
citra Iberum vectigalis nomine obtinebat, ad Regem San-
ctium se contulit. Naxama oppidum Regum colloquio desi-
gnatum. Ibi in conuentu procerum, Ioanneque Primate ad-
stante, de ea controuersia disceptatum est. Aragonius Cæsaraugustam, Cala-
taiubam, aliaq, oppida & vrbes ab omni Castellæ iure exemptas volebat.
Id cùm non esset impetratum, conuenit tandem, vt nullas arces & oppida
Castellæ Rex eo tractu obtineret. Reges tamen Aragonij pro ijs vrbibus
in eorum verba iurarent, venirentque ad regni conuentus vocati. præterea
fœdus quod toties aduersus Regem Vasconum ictum erat, retractatum, san-
citumque haud meliori successu quàm antea. recens memoria superioris
belli Sanctium stimulabat: Raymundum intercepti regni dolor. Colloquio
dirempto, quod mense Februario habitum est, Aragonij Regem Vasconum
bello petiuere. Castellæ arma, ne vt erat constitutum mouerentur, Regis &
Reginæ continuatis funeribus effectum est. Regina Iunij mensis vigesimo
quarto die extincta est, eius seculi anno quinquagesimo octauo. funus in 1158
Regum Nauarræ sepulcra Anagari D. Mariæ regio monasterio illatum.
cui ipsa monasterio oppidum Nestarem ante paucos dies dono dederat: pro
quo merito sacra quotannis hostia, die obitus anniuersario Reginæ mani-
bus parentatur. Rex an dolore confectus, quem ex vxoris obitu concepit ma
ximum, an alio morbo tentatus Toleti obijt pridie Kalen. proximi mensis
Septembris, in ipso procinctu belli sacri, quod collatis vndique auxilijs &
copijs supremo conatu comparabat. prope patris sepulcrum eiusdem vrbis
templo maximo tumulatus est. Regnauit annum & diès vndecim, bello pa-
ceque clarus, maiorumque gloriam æquaturus si longior vita suppedi-
tasset. incredibile sanè sui desiderium reliquit: quod consequentes regni
calamitates & motus accendere amplius visi sunt. Copiæ tamen, quas com-
parauerat, insigni cruce distinctæ, eòque Christiani nominis hostibus for-
midabiles, quamuis Rege defuncto in Bæticam penetrantes Iuzephum, qui
Hispalim contendebat, ingenti prælio vicerunt cum magna impiæ gen-
tis strage. Maurus eo periculo defunctus in alios Reges Mauros, qui pa-
rere imperio recusabant, conuerso impetu Valentiæ Murciæque Regem
opprimere aggressus est: & eo à Raymundo Barcinonensi, in cuius clien-
tela erat, ab iniuria defenso, Alhagium Emeritæ Regem bello fatiga-
tum in deditionem accepit, paratum imperata facere, rebusque omni-
bus iuuare. Itaque Alhagij filij duo, Fadala & Omar Iuzephi copijs ad-
iuti irruptione facta, in Placentiæ & Abulæ fines inuecti, verso mox
in Talaueræ agros impetu, cùm latè terrorem ostentassent, graues præ-
da atque Emeritam repetentes Abulensium copiæ ad Septem vada (lo-
co id nomen est) consecutæ ductoribus Sanctio & Gometio Semeni
filijs è præcicipua Abulensi nobilitate commissa pugna victos atque fu-
gatos, præda omni & captiuis spoliarunt. Strenui magnique ea ætate Du-
ces fuerunt Sanctius Gometiusque. nam quarto post anno in eam Vecto-

num partem inuecti, vbi Serenæ agri sunt pascuis læti, multis abactis pecoribus, pugnaque victis barbaris, qui obuiam prodierunt, opima domum spolia retulerunt. Ex horum Ducum posteritate Veladæ Marchiones genus deriuant, opibus, clientelis, affinitatibus, ad hæc gratia Principum clari atque præstantes nostra præsertim & parentum ætate. Alfonsum filium quadriennem Sanctius Rex moriens Guterrij Ferdinandi Castrij curæ commendauit, quo ipse institutore olim adolescētiam formarat. proceres alios ipsorum fidei concreditas vrbes arcesque obtinere tandiu mandauit, donec Rex quindecimum ætatis annum expleßet. Vtrunque consilio haud salutari: sed futura satis consilio prouideri non possunt: & salubriter sæpe constituta potentior fortuna discusit. Omnino malè cogitantibus vires ad turbandam rempublicam datæ sunt: cæterique pari nobilitate proceres ægrè tulerunt reipublicæ fastigium vnius humeris sustentari, Rege puero in eius potestatem tradito.

Noui motus in regno excitati. Cap. VIII.

NTER Castellæ proceres duæ familiæ erant hac tempestate, ditione, opibus & clientelis facile principes, Castrij Laræque reguli. Lararum prima diu vox fuit in conuentibus regni. Inter Castrios Guterrius, is cui Regis institutio est demandata, præcipua pollebat auctoritate: quam longæua ætas & rerum gestarum magnitudo conciliabat. proximus erat Rodericus: qui quòd frater prole careret, ipse quatuor filios genuißet, Fernandum, Aluarum, Petrum, Guterrium, & filiam vnam Sanctiam nomine, quæ Aluaro Gusmanio nupsit, haud minori multo quàm frater potentia & auctoritate erat. Laræ reguli Manricus, Aluarus, & Nunnius fratres ad Durij fluminis ripas amplas possessiones & oppida obtinebant. His omnibus pater fuit Petrus Lara Comes, de quo commemoratum est, & ad Baionam occisum diximus, mater Aba: quæ cùm prioribus nuptijs Garsiæ Cabræ Comiti nupsißet, illique pepeißet Garsiam Aciam principatus hæredem: ex ea re trium fratrum potentia vehementer augebatur. Iniquo hi animo præ se ferre visi sunt, Guterrio Sanctij Regis præiudicio prælato suæ domus splendorem obscuratum. palàm in circulis, clamque inter se conquerebantur, Castrios Reges esse relictos. id solùm ex his quæ Sanctius imperaßet, faciendum non esse: neque paßuros se, vt vnius ad arbitrium reipublicæ status vertatur. neque alium quàm eum, qui ad eam spem genitus eßet regnare, pertinaci contentione dicebant. Res ad arma spectare videbatur. Guterrius communis salutis caussa, insigni modestiæ prudentiæque exemplo facilè adductus est, vt Regem in Garsiæ Aciæ potestatem contraderet, viri moderati quidem, cæterum simpliciori animo, quàm rerum status videbatur desiderare: prorsus vt sumptus excusans, qui Rege educando faciendi erant publicorum vectigalium rationibus nondum satis explicatis, Manrico Laræ fratri vterino, cuius rei caussa controuersia suscepta erat, Regem puerum educan-

dum

dum tradiderit. Guterrius eo facto datam fidem læsam expostulabat: Regisq; educandi ex testamento defuncti Sanctij, iura repetebat. irridebatur ab æmulis. arma haud obscurè mouebantur. Ferdinandus Legionensis Rex eo dissidio, quo in partes regnum vniuersum trahebatur, prouocatus, sibique iniuriam factam dictitans, alijs ad regni Castellæ procurationem vocatis, correptis armis in Castellæ fines irruit: ac præsertim Durij tractum vastabat, vbi Laræ familia amplissimam ditionem habuit. Manricus & fratres, Ferdinandi metu Regem Soriam deducunt: vt longissimè à belli discrimine abesset. Guterrio Castrio interea defuncto, sepultoque ad Encas monasterio D. Christophori, Manricus Lara insolentior factus defuncti hæredes fratris filios poscere vrbes & arces ipsorum fidei contraditas. cum Rege puero regnique procuratione sui iuris omnia esse facta. proferebant illi Sanctij Regis testamentum: negabantque ante legitimam pueri Regis ætatem fas esse postulata facere. Guterrij corpus Manrici iussu exhumatum est tanquam proditoris, & maiestatis reum. Dati in controuersia iudices, pro Guterrij fide pronunciarunt: cùm sit inhumanum in vita functos sæuire. eorum iussu cadauer sepulturæ redditum. Interim Ferdinandi Legionensis arma impunè tota prouincia volitabant. nulla numero aut virtute insignis manus coibat, nullo duce, republica scissa in partes. Nullum calamitatis genus erat, quod non paterentur prouinciales, non magis sensu præsentium, quàm impendentium malorum metu fatigati: vsq; eo vt Manricus ipse spe defensionis abiecta, & rerum suarum periculo prouocatus, in Ferdinandi verba iurare compulsus sit, regni procurationem & vectigalia in annum duodecimum eius fore: Regem puerum eius se potestati traditurum. Hæc vt communi regni decreto rata essent, Soriam vbi Rex puer seruabatur conuentus indicti. Res periculo proxima, Nunnij Almexiri viri nobilis audacia, & virtute sustentata est: qui puerum cùm ad patruum deduceretur, raptum de manibus, inuolutumque pallio, quo tegebatur, ad S. Stephani arcem perduxit. Ferdinandi artes ea diligentia delusæ. Nam Laræ fratres specie consequendi puerum à Rege digressi, maioris præsidij caussa puerum Atiensin deducendum curarunt. suscepti consilij pœnitebat scilicet. Abulæ tandem vrbe firmissima ex longo errore fugaque constitit: vbi eximia ciuium fide vsque ad vndecimum ætatis annum defensus est. Ab eo facto Aulenses veteri prouerbio fideles vulgò nuncupari cœpti. Ferdinandus spe sua delusus, qua Castellæ regnum spe & cupiditate complexus erat, atque ex ea re in furorem actus, Nunnio primùm Laræ, deinde Manrico eius fratri violatæ fidei atque adeò proditæ per feciales crimen impingit. Innocentiam illi ne marte iudice, vt erat in more positum, defenderent, temporum perturbatione factum: ne si quid incommodi acceptum esset, res communes perditum irent. Conscientiam rerum gestarum fideique cultæ erga Regem puerum, sin minus alijs, sibi certe satisfacere Ferdinando responderunt. Magna tota prouincia gratulatio erat, Rege uero patrui insidijs liberato. breui tamen ea omnis lætitia euanuit.

cùm vniuersa prouincia Ferdinandi armis fatigata, vrbes & oppida aut vi aut obsidione passim occuparentur: prorsus vt exigua regni parte dempta, quæ in fide pueri perstitit, reliqua omnia victori cederent. Toletum etiam vrbs regia Ioannesque eius vrbis Præsul, Ferdinandi partes secutus est, ob iram credo aliquam, aut tempori seruiens. Extant Ferdinandi Regis litteræ Atiensæ datæ Kalend Februarij anno millesimo centesimo sexagesimo secundo, Ioannis Archiepiscopi syngrapha, inter alios proceres confirmatæ. præterea Augusti proximi nono die Ferdinandum Regem Toletum ingressum ex annalibus Toletanis constat. Accessit ad has calamitates nouum à Vasconibus bellum. Sanctius enim Rex cum Aragonio ex magnis motibus pace facta, tempus venisse existimans superiores iniurias vindicandi, bello repetendi quæ a Castellæ Regibus erant abblata: in Riuogia, Viruescanoque agro correptis armis, delectuque suorum habito (& erant legiones robustissimæ, multisque bellis exercitatæ, lectissimi proceres, in quibus Daualorum familia, in primis nobilis potensque, vti eius ætatis tabulæ indicio sunt) Lugrunium, Entrenam, Viruescam, aliaque ijs locis oppida cepit. Nullus armorum finis erat, fœda rerum omnium facies.

Raymundus Aragonius obijt. *Cap. IX.*

CASTELLA ciuilibus motibus iniquissimo tempore æstuabat: cùm tantum barbaræ gentis superesset in prouincia. Lusitanicis tantùm & Aragonijs armis Mauri premebantur. in Bætica, vbi latius dominabantur, tranquillam vitam agebant: gentisque nouæ imperium diuturnitate amplius confirmabatur. Quo tempore Italia non minoribus malis, dissidijsque vexabatur. Duc Pontificatum Romæ gerebant: & vterque se legibus creatum, æmulum vitio præ se ferebat: Alexander tertius patria Senensis, Victor quartus dom Romanus. Hunc Friderici Aenobarbi, cui amicissimus erat, studia subleua bant: Alexandrum maior Cardinalium saniorque pars Pontificem renun ciarat. verùm cum Friderici conatibus impar esset, vrbes & oppida ecclesi bello occupantis, Guillelmi Regis Siculi classe vectus in Galliam aufugi vbi eius dissidij componendi caussa, concilium celeberrimum Turonis e habitum. Eadem tempestate Raymundus Aragonius fama rerum gestaru ac perpetua felicitate nobilis erat: vsq; eo vt Lupum Murciæ regulum Ma rum vectigalem haberet: Baucios in Gallia bello lacessentes malis omnib fatigaret, non tantùm Prouincia, de qua controuersia erat defensa, sed etia triginta arcibus hostium ex ditione detractis. Trencataium municipiu
1161 munitissimum vi expugnatum euertit, anno millesimo centesimo sexagsimo primo. eaque victoria Bauciorum vires penitus fractæ sunt. Fridecus Imperator, qui hostibus fauere visus erat, fœdere conciliatus est Rica Alfonsi Imperatoris viduam, eiusque filiam Sanctiam Raymundus fi desponsam, ex Castella in Aragoniam deduxerat. Ergo agente Imperare sancitum est, vt Rica (nam Friderici propinqua erat) Raymundo Ber-

gio

gario Prouinciæ Comiti nuberet. Aragonij, atque Prouinciales in Victoris pseudopontificis verba iurarent. Friderici beneficio, non modò Prouinciæ principatum retinerent, Druentia vsque ad mare, Rhodanoque vsque ad Alpes comprehensum, sed etiam vrbem Arelatum cum subiecto agro. Hæc vt firmiora essent constitutum, vt vterq; Raymundus, Aragonius & prouincialis Turinum in Italiam contenderent, Imperatorem conueniendi caussa. Dies colloquio designatus Augusti Kalendæ anni millesimi 1162 centesimi sexagesimi secundi. In eo itinere oppido Sancti Dalmatij in subalpinis Italiæ Raymundus Aragonius morbo tentatus oppressùsque est, eius mensis die sexto. Incommodissimo reipublicæ tempore Aragonij mors incidisse videbatur. tametsi Raymundus Prouinciȩ Comes omnia pro quibus venerant, ab Augusto facilè impetrauit, cùm præsens Turinum adijsset: in quo defuncti manibus se Augustus gratificari ait, quod Ricam Reginam honestissimè habuisset, viduæ matronæ honori consuluisset. Hinc Catalaunicis scriptoribus fingēdi occasio, Raymundum Aragonium in Germania Reginæ viduæ famam, cùm probri insimularetur, singularis certaminis periculo tutatum: pudicitiæ defensæ præmium Prouinciæ principatum fuisse. Nos fidem historiæ secuti, rem, vt gesta est, narramus. Defuncti corpus in patriam delatum in monasterio Ripolis, vt ipse moriens mandauerat, sepultum est. Oscæ regni conuentus habiti: testamentumque Principis recitatum, quod ore tenus nuncuparat. Ex eo Raymundus Alfonsi desumpto nomine paterni principatus hæreditatem adijt. Petro, qui proximus ætate erat, Cerdania legata, Carcaso, & Narbo, quo iure à patre obtinebantur. Sanctius natu minimus Petro substitutus subrogatusque, si quid humanitus contigisset. De Dulci filia, quæ deinde Lusitaniæ Regina fuit, mentio nulla, ne de Berengario quidem Turiasonensi olim, & Ilerdensi Episcopo, Montaragonis Abbate: quem Princeps ex impari matre genuit. Alfonsi ætas nondum imperio matura, nam vix vndecim annos natus erat, matris Reginæ imbecillitas idonea nouatoribus visa est rebus turbandis. Impostor quidam malè cogitantibus ducem se præbuit: cùm se Alfonsum Regem eum esse ad populum affirmaret, quem ante annos octo & viginti, ad Fragam cæsum esse monstratum est: tædio rerum humanarum tandiu in Asia delituisse, multisque interfuisse bellis, quæ à pijs aduersus barbaros in Syria illata erant. Ætas longæua fidem multis faciebat, orisq; lineamenta non prorsus absimilia. Vulgus fingendi auidum hæc ipsa in maius augebat, muliebre imperium à plerisque contemptum. magna ex eo impendebant mala: nisi Cæsaraugustæ comprehenso impostori gula laqueo fracta fuisset sub ipsa initia tumultus. ea merces commenti fuit. Proximo anno millesimo centesimo sexagesimo tertio, regni conuentus Barcinone ha- 1163 biti sunt. in ijs conuentibus Petronilla Regina procerum suasu regnum filio de manu tradidit, annum iam ætatis tertiumdecimum attingenti. Raymundus Prouinciæ Comes, qui pro Rege patrueli tantisper Catalaunos gubernarat, procuratione relicta in patriam abijt, Bauciorum armis tumultuantem, vexatamque. Aduersus eam familiam, se vt externis præsidijs

munitet, cum Tolosæ Comite fœdus sanciendum curauit, pactis nuptijs
filiæ: quam vnicam habebat, cum Tolosatis filio. eius conatus mors oppres-
1166 sit, anno millesimo centesimo sexagesimo sexto. Quo tempore Gerundæ
Rex morabatur: exemploque patris, atque procerum hortatu, se Prouinciæ
Marchionem dixit. sic Friderici Imperatoris diplomate cautum esse dispu-
tabant, non Raymundo tantùm Prouinciæ Comiti datum eum principa-
tum, sed etiam Raymundo Aragonio & posteris. Hinc nouorum in Gallia
motuum occasio materiaque.

Alfonsus Castellæ Rex regnum inuisit. Cap. X.

AGNA rerum in Castella immutatio facta est. prouinciales
Ligionensis Regis imperio fessi, Alfonsoque puero fauentes,
vt natura cogebat & Sanctij patris grata memoria, litteris
cum & nuncijs solicitare non desistebant ad regni paterni sce-
ptra capessenda. non defutura suorum studia: semperque voto
ab ipso stetisse: tametsi tempori cedere, inseruireque compulsi externum im-
perium tulerant. Attigerat Rex vndecimum ætatis annum. proceribus in
quorum potestate erat, ea ætas idonea videbatur, præsertim Aragoniorum
exemplo prouocante. Eorum consilio & hortatu Abula profectus, regnum
1168 lustrare instituit, singulasque vrbes adire, anno salutis millesimo centesimo
sexagesimo octauo, (vt nonnulli disputant, nos ex hoc annorum numero
biennium certa ratione detrahimus) neque fefellit spes. pleræque tota pro-
uincia vrbes & oppida, vt erant professa, Regi portas cupidissimè aperie-
bant: pecunia commeatu rebusque alijs omnibus iuuabant. Pauci initio
Regem prosequebantur: Castellæ proceres nonnulli, qui aut in fide persti-
terant, aut se illi denuo adiunxerunt. præterea cohors præsidiaria centum
quinquaginta equitum: quos ciues Abulenses Regem comitari voluerunt.
Exigua manus tantis rebus perficiendis, regnoque recuperando: cuius par-
tem proceres obtinebant, pars Legionensibus præsidijs occupata erat. Ni-
hil in dissidio intestino celeritate tutius est. Regi omnia prona videbantur.
Toletum ergo regni caput tentare placuit: quantumque fidei in ciuibus
esset experiri. nam Ferdinandum Castrium, in cuius fide erat, nihil pro sano
facturum sperabant: cum negaret ante præscriptam à patre ætatem tempus-
que, vrbem cuiquam contradere fas fore: & alioqui tutelæ regiæ interceptæ
dolor vrebat, regnique procuratio ab æmulis occupata. Stephanus Elianus
eius vrbis ciuis primarius, in summo colle Diui Romani nomine templum,
turrimque coniunctam sua impensa extruxerat, ornatus præsidijque caussa,
Ferdinando ex priuata contentione infensus, & àb eius consilijs auerso ani-
mo. Itaque clam ex vrbe ad Regem profectus, cum dissimulato habitu ad
non dubiam spem obtinendæ vrbis in S. Romani turrim inducit. regia ve-
xilla è turri explicata, Regemque adesse populo renunciatum. repentina re
ciues commoti ad arma concurrunt. alij Ferdinando fauebant, plærique
Regis maiestate tenebantur: videbaturque, ni celeriter dissidium sopiretur,
fore

fore vti pars cum parte ciuitatis confligeret. verùm quod in seditionibus accidit, vnde plures erant, omnes fermè regiam auctoritatem secuti sunt. Ferdinandus desperata vrbis defensione, in tanta animorum inclinatione, vrbe egressus fuga Optam abijt: quod municipium ea tempestate, quoniam aduersus Mauros firmissimum propugnaculum erat, regnique limes, loci natura & operibus munitissimum habebatur. Ciues periculo depulso, clamore, ac fauore Regi puero felix faustumque imperium ominari, non ij magis, qui in fide perstiterant, quàm aduersaria factio ad Regem accedere, manus deosculari: quantoque magis falsa erant quæ fiebant, tanto plura adulandi studio facere. Stephano pro eo merito, honores abs Rege habiti. vrbis cura commendata. defuncto ciues in templo maximo in summa abside equestrem imaginem, retro altare maximum ponendam curarunt. Toletum Rex est ingressus ad septimum Kalen. Septembris, die Veneris. Proximo Michaelis festo die, Ioannes Toletanus Præsul obijt, malorum tædio victus, an ingrauescente ætate. annos sedecim circiter eam ecclesiam cum laude tenuit. Corpus ibidem sepultum creditur. abdicasse quidam aiunt, vltroque abijsse episcopatu: de eoque explicant pontificiam legem ab Alexandro tertio Romano Pontifice latam, quæ lex est proxima de ordinationibus factis post episcopatum renunciatum. Successit Cerebrunus pari vir animo prudentiaque: prima Alfonsi Regis ætate litteris informata ipsi gratus. Tarraconensis Præsul Hugo Ceruellonius erat, Bernardi Torti successor. Rex Toleto pacata, hortatore Manrico Comite aduersus Ferdinandum Castrium egressus est. Optensium ille copijs, quorum eximia fide vtebatur, adiutus obuiam regijs prodijt. ad Garcinaharrum oppidum octauo inde lapide signa collata sunt. Manrici virtutis opinio singularis erat: caussæ regiæ acerrimus propugnator habebatur, (sic ipse præ se ferebat, tametsi opinio erat alieno nomine velle cunctis imperare) audax, callidus, promptus, & vt res essent prauus aut industrius. In congressu Ferdinandus cùm sibi ab eius viribus metueret, insigni veste deposita pugnam inuasit. Manricus per errorem toto impetu in equitem gregarium, quem quòd paludamentum gestaret æmulum esse credidit, delatus obtruncauit. ipsum Ferdinandi assecla certamine defatigatum, opportunumque iniuriæ adacto ferro peremit. Cæso Duce, regij pars in fugam acti, pars in acie trucidati. dolo vulgato Nunnius Manrici frater, Ferdinandum proditionis lege accusatum ad singulare certamen more gentis cùm deinde prouocaret, viris sanctis annitentibus controuersia tunc quidem sopita est: odium autem inter vtranque familiam altissimè hæsit, cum magno sæpe reipublicæ incommodo: cùm vtraque pars priuatas cupiditates & contentiones rebus communibus anteponeret. Nec acerrimum tamen nec continens id bellum in præsentia fuit. plurimas sanè vrbes & arces, suo sibi beneficio fideque obstrictas Ferdinandus retinuit. Rex eius euertendi conatu speque desistens, atque in aliam partem auersus, vrbes & arces præsidijs vacuas ad suam ditionem reuocare non desinebat. Ad hæc Zuritam arcem in colle arduo positam, cuius

radices Tagus amnis alluit, propter loci commoditatem tentare visum est. Lupus Arenius Ferdinandi Castrij Legatus præsidio obtinebat: appellatusque de deditione Regis ætatem illegitimam, vt alij fecerant, excusabat. fiduciariam operam obtinere sese, atque in Ferdinandi verba iurasse: nisi eius permissu arcem tradere nefas arbitrari. neque permissurum vt respublica regiæ auctoritatis prætextu ludibrio esset, ijs qui animi Regis & consiliorum potentes erant, propter imbecillam ætatem. cùm regij voluntate quidquam facturum Præfectum non sperarent, vim adhibere placuit: vrgereque arcis obsidionem. in eam rem auxilia vndique conuocata. Lupus Harus Regis consilio explorato, ex vltima Cantabria, vbi amplum imperium obtinebat, tametsi vocatus non erat, quòd ipsum inter & Nunnium Comitem contentio esset simultasque priuata, vltro ad Regem venit: atque arcem situ considerato, ea sibi parte eo concedente sumpsit impugnandam, quæ firmissima esse videbatur, & vnde maximum periculum imminere prouidebat. Cantabrici id proprium generis & sanguinis. Ducebatur obsidio. regij haud magnam spem habebant arcis expugnandæ. obsessi annonæ penuria laborare cœperant. Itaque ad fraudes conuersi, deditionis spe facta Nunnium & Suerum Comites ea de caussa in arcem inuitatos admissosque per fidem colloquij capiunt, sperantes Regem eorum periculo commotum abscessurum conatu oppugnandæ arcis, certè ad æquas conditiones venturum. In quo præsidium esse putarunt, ibi exitium fuit. Erat in regijs castris Dominicus quidam, oppido egressus, qua de caussa incertum, sed egressus tamen. Is si pretium operæ sit, arcem se traditurum pollicetur. Rex conditionem accepit. simulata ergo rixa Regis voluntate, Petro Ruizio ciui Toletano ipso consentiente vulnus inflictum. re patrata Dominicus in pedes se concitat: & fuga simulata à custodijs in arcem admittitur. Lupus eum Præfectus, quoniam eius famulus erat, & ex nouo facinore heri gratiam amplius conciliarat, ad omnia familiaria iura admittit venturi securus. Proditor facinoris opportunitatem nactus, quo tempore barbam tondebat, hero obtruncato in castra continuò aufugit. oppidum mox cæso Duce, haud magna difficultate in Regis potestatem redactum facta continuò deditione. neque in milites, neq; in tecta sæuitum. Dominico tantùm oculi effossi: clarum id in proditores seueritatis exemplum fuit: tametsi vitæ necessaria subsidia, ne fides regia violari videretur, competenter tributa. quæ non multo post de geminato scelere glorianti, Regis iussu cum vita adempta sunt. Milites victoria læti in patriam dimissi. Lupus Harus, cuius præcipuum decus erat, cum magno verborum honore collaudatus abijt: nam dona, quæ vltro offerebantur, constanti animo recusauit, ærarij regij inopia quanta esset non ignarus. Hunc memorant, in Riuogia Harum oppidum non procul Ibero condidisse, vnde ipsi & posteris cognomen. Rex Toletum profectus est ad regni conuentus: ad quos proceres tota ditione vocati erant. vbi de reipublicæ statu disputatum, qui iniuria temporis vehementer perturbatus erat: de oppidis & vrbibus, quæ nondum deditæ erant, recuperandis. Hoc

anno continuis imbribus inflati amnes. Toleti Tagus superatis ripis ad
D. Isidori excreuit, die Februarij vigesimo. Proximo anno millesimo cen- 1169
tesimo sexagesimo nono, quod raró contingit, ea vrbs terræmotu con-
cussa sexto Idus Februarij: anxijs ex eo ciuium mentibus, nouasque præsa-
gientibus calamitates.

Alfonsi Castellæ Regis nuptiæ. *Cap. XII.*

FERDINANDVS Legionensis Rex, Vrracam Alfonsi
Portugaliæ Regis filiam superioribus annis vxorem duxerat:
vnde Alfonsus natus est is, qui patri in regno Legionensi
successit. Vrraca ipsa, quòd cognatione deuincta esset, à viro
repudiata. Hæc via dissoluendis coniugijs inuenta erat, offensione inter
coniuges nata. nondum enim interpretando sibi quisque leges de matri-
monijs aptas faciebat, neque venia Pontificum soluebantur. Ex hoc repu-
dio graues simultates inter socerum & generum exortæ sunt. multæ vltro
citroque clades acceptæ & redditæ. Ferdinandus cùm vrbes & oppida
superiorum temporum iniuria vasta instauraret, aut ædificaret denuo:
Bletisam prope Salmanticam Ledesimiæ nomine indito: Granatam pro-
pe Caurium: præterea Beneuentum, Valentiam ad Ouetum, Villalpan-
dum, Mansiliam, Maiorigam: præter has perfugæ cuiusdam Lusitani con-
silio Ciuitatem Roderici, quæ olim Mirobriga dicta est, in regni finibus,
qua parte à Portugalia dirimitur, extruxit instar firmissimi propugna-
culi: vnde impetus Lusinatorum frangebantur, & omnia circùm infesta
hosti faciebat. Ab his initijs cœpta simultas in graues deinde inimici-
tias exarsit. vnusque Ferdinandus duorum Regum arma prouocare su-
stinereque non dubitabat, magno & excelso animo: quamuis suauissimis
moribus simplici, liberali, mitique ingenio. Alfonsus Castellæ Rex ineun-
te salutis anno millesimo centesimo septuagesimo Burgos abijt: vbi Castel- 1170
læ conuentus habiti sunt. In his conuentibus, quoniam Rex ætatis annum
quindecimum attigerat, patris testamento legitimum, designatumque de-
dendis vrbibus, de ea re disceptatum: magnoque procerum consensu bel-
lum decretum, tum aduersus proceres, nisi Regis voluntati obtempera-
rent: tum aduersus Ferdinandum patruum, qui regni partem non exiguam
præsidijs occupatam tenebat. & hoc quidem bellum propter alias difficul-
tates diu dilatum est. Proceres ne perduellionis rei essent, arces & oppi-
da, quoniam nulla caussa excusabat, Regi tradiderunt. In primis Ferdinan-
dus Castrius: tametsi Regis voluntati diffisus, proceribus infensis, & aduer-
saria factione rerum potiente solum vertere constituit, atque patria pu-
blicè abdicata, quod Hispanorum moribus receptum erat, ad Mauros con-
fugere. cùm dictitaret tolerabile exilium fore, præsertim innocenti, vbi
nulla adiuncta esset turpitudo. effecturum se vt quem amicum habere
nollent, hostem infensum experirentur. Læsa sæpe patientia mentes in
furorem agit. & Ferdinandus multis iniurijs, vt præ se ferebat, violatus,
multa

multa incommoda Christianis inferre non desistebat. Actum præterea in Burgensi concilio de Regis nuptijs: quoniam ætas matura, & sobolis regiæ procreandæ potissima cura erat. Henricus eo nomine secundus Angliæ Rex potentissimus, imperio Andegauos & Nortmannos in Gallia, & Angliam vniuersam complectebatur: dotisque nomine Eleonora vxor Aquitanos & Pictauos ad imperium adiunxerat, vt est superius indicatum. Huius filia Eleonora lectissima puella regijs nuptijs, si patri placuisset, destinabatur. Alfonsus Aragoniæ Rex, propinqui Regis, ac ferme æqualis, inuisendi cupiditate ad S. Facundi oppidum venit. ibi fœdus inter vtranque gentem factum. Reges ambo Iunio mense dimidiato Cæsaraugustam abierunt. Inde legatio honorifica in Galliam missa vxoris petendæ caussa. Legationis Princeps Cerebrunus Præsul Toletanus erat. comitabantur Raymundus Palentinus, alij Præsules & proceres magno numero. Ij Burdigalam appulsi, vbi Regina Angliæ cum filia erat, facile rem pro qua venerant impetrarunt. Stipulatæ nuptiæ. puella missa in Hispaniam, deducentibus non modò proceribus, qui ab Alfonso Rege missi erant: sed etiam ad comitatum adiuncti sunt Bernardus Burdigalensis Præsul, alijque viri principes ex Gallia. Interea inter vtrunque Regem fœdus sancitum est: quo ex fœdere vires vtriusque regni iungebantur aduersus omnium Principum arma, vno Angliæ Rege excepto. nouæ id affinitati datum. fide vltro citroque confirmanda, vtrinque oppida in alterius potestatem tradita, vt obsidum loco essent. Aragonius Anagarum & Bigueram accepit. Alfonsus Castellæ Rex Harisam & Darocam, ea quoque tempestate Aragoniæ ditionis. puella Regi desponsa Turiasonem deducta: qua in vrbe, vt antea conuenerat, auspice Aragonio Rege sponsalia mense Septembri festa lætitia confecta. arrhæ nomine magna Castellæ pars sponsæ data: Burgi, Medina Campestris, aliaque magno numero oppida. præterea quæcunque Mauris ablata essent media ex parte. Rex puellæ pulchritudine captus erat: & ætate nondum matura profusæ liberalitatis laude priores Reges superare velle videbatur. Lupus Rex Maurus Murciam imperio obtinens Castellæ Regi fœderatus erat. (nam & Toletum per hos annos venisse inuenio) Regi Aragonio aduersus eundem irato, armaque expedienti, cùm vectigal pendere recusaret, quod Raymundo patri dare consueuerat, promissum est barbarum regulum in eius potestate fore: modò Mazemutibus factioni inter Mauros Lupo infensæ, opem ipse ferre desisteret. Ruebat barbarorum imperium per hæc tempora in partes diductum: ac in primis Murcia vrbs intestinis sæpe dissidijs tumultuabatur. Digresso Aragonio Rege, Alfonsi Regis nuptiæ Burgis incredibili apparatu, & concursu hominum celebratæ sunt. Abulensium militum cohorti, quæ eatenus præsidij caussa Regem secuta erat, peracta solennitate missio præmium fuit. ciuitati Abulæ, quod fidem difficillimis reipublicæ temporibus eximiè coluisset, magna atque illustria priuilegia abs Rege data. Hisce rebus peractis Toletum itum est. Quo tempore Rex Aragonius Valerij Martyris, quondam Cæsaraugustani Episcopi

scopi

ſcopi caput, Rota, vbi ſeruabatur, Cæſaraugustam referendum curauit, Guillelmo Pereſio Epiſcopo Ilerdæ atque Rotæ in Regis gratiam concedente. Garſendis Bearnæ Princeps patre fratreq; defunctis, maiorum exemplo in Regis Aragonij verba iurauit. ac nominatim inſtaurato fœdere cauebatur, ne cuiquam nuberet, niſi ex Regis voluntate. Epiſcopi Bernardus Oloronius, & Guillelmus Laſcarius eius nomine rem tranſegerunt. Quidam exiſtimant eam Guillelmo Moncadæ, viro in Catalaunis principi, atque Seneſcalo vxorem datam fuiſſe. quod quoniam certis argumentis confirmari non poteſt, malumus in aliorum id ſuſpicione relinquere, quàm in hac narratione pro vero ponere.

Fœdus contra Petrum Aſagram. Cap. XII

NTER pacis ſtudia haudquaquam res bellicæ ſine cura erant: ac Maurorum præſertim reliquiæ Aragonijs armis exagitabantur: vix vti eſſet vbi pedem tutò ponerent. In Edetania veteri, ad Algæ fluminis ripas, Fauara, Maella, Freſneda, aliaque oppida ſecundo bellorum curſu barbaris erant ablata. ad hæc Caſpe validum ad Iberum municipium. Montis Idubedæ pars ſupererat in Edetaniæ & Celtiberiæ confinibus. nam locorum munitione confiſi Mauri, magno numero ſe in eo tenebant. noſtris propter locorum aſperitatem acceſſus erat difficilis. virtute difficultates omnes ſuperatæ: noſtrique ex ijs locis hoſtes deturbarunt. Turulis oppidum in poteſtatem venit. Mauricum ea parte imperium Valentini agri finibus terminatum. Quo tempore Petrus Aſagra Roderici filius, (is Stellæ Princeps erat, vt eſt ſuperius indicatum) cùm Lupo Murciæ regulo operam nauaſſet, eique vehementer eſſet conciliatus: vrbem Albarracinum in arduo atque præcipiti monte poſitam ad Tagi fluminis fontes, eius dono accepit. Vrbi quo maior eſſet auctoritas a Iacincto Pontificis Legato & Cerebruno Toletano Præſule, cui noua eccleſia eſt contributa, Epiſcopus datus Martinus nomine: cui deinde Epiſcopo Segorbium Innocentij quarti Pontificis Maximi, & Alexandri quarti ſucceſſoris conceſſu contributa eſt, quo tempore in Chriſtianorum poteſtatem eſt redacta. Caſtellæ & Aragoniæ Regum animi offenſi Petro erant: cùm Aragonius Albarracinum vrbem ad ſuam ditionem pertinere diſputaret, Petrus tanquam ſui iuris in nullius Principis verba iurare vellet. Caſtellæ Rex conquerebatur in Caſtellæ finibus arces aliquot à Petro occupatas. impotentis hominis ſuperbiam communibus armis atque auſpicijs edomandam videri. eo fœdere confirmando oppida vtrinque obſidum loco data ſunt. Aragonius Agredam, Ceruceram & Aquilariam. Caſtellæ Rex Arandam, Borgiam & Arguedam accepere. Cautum præterea, vt Hariſa cum arce Regi Caſtellæ redderetur, vti ſuperiori fœdere continebatur, haud ſyncero animo. cùm enim Nunnij Sanctij induſtria, Regis Aragonij iniuſſu reddita eſſet, magnorum diſſidiorum

diorum caussa extitit, tametsi alienati tantùm animi sunt: nec vltra verba processum. Ex ijs tamen dissidijs Petri Asagræ vires confirmatæ: cùm neutris armis imperaretur, & Aragonius Rex, spreta Castellæ affinitate, quam pater pepigerat, ad externas nuptias respicere cœpit, missà ad Emanuelem Comnenum Imperatorem legatione, filiam vxorem expetitum. Erat præterea Aragonia turbata Hugonis Ceruellonij Præsulis Tarraconensis casu, quem iura ecclesiæ suæ tuentem Guillelmus Aguilonius peremerat
1171 anno millesimo centesimo septuagesimo primo, Aprilis die vigesimo secundo. Roberti filius is erat, qui Oldegarij Præsulis dono Tarraconis principatum quondam obtinuit: & propter virium imbecillitatem Raymundo Barcinonensi Regis patri tradiderat, vectigalium parte retenta. Ex ea re Guillelmus filius maiores spiritus induens, quam pro præsenti fortuna, tantum facinus designare ausus est. Hugoni Petrus Tarrogius successit Præsul Cesaraugustanus. Fuit is annus insignis Thomæ etiam Cantuariensis in Anglia simili de caussa cæde. Occisi iniuria nomen Alexander III. Romanus Pontifex fastis addidit. Ea religione in Hispania suscepta Toleti in templo maximo, sexto non amplius ab obitu anno, altare Thomæ nomine constitutum constat, Alcabonis prædijs à Nunnio Comite & vxore Therasia in eius cultum attributis. quod Martyris sanctitati, sed & Reginæ eius gentilis gratiæ datum fuisse iudicatur. Id altare magnæ coniecturæ indicant extitisse, quo nunc loco sacellum D Iacobi nomine, Magistri equitum Aluari Lunæ nobile monimentum extat. Lupus Murciæ re-
1172 gulus defunctus est anno millesimo centesimo septuagesimo secundo. ea res Aragonij Regis animum excitauit, vt barbaris eo tractu arma inferret: cùm speraret regulo magni nominis sublato, cæteros euerti posse. Valentini primùm tentati. cùm vis pararetur, Valentiæ Rex pacem auro redimere, annumque vectigal, quod pendere consueuerat, duplicatum polliceri compulsus est. Versa mox in Murciam arma: Setabisque præcipua ea tempestate vrbs obsidione cincta. victoria ferme parta, Regem in patriam reuocauit bellum à Vasconibus illatum incommodissimo reipublicæ tempore sed solent homines magis priuatæ vtilitati, quam religioni aut officio seruire. Induciæ tantùm cum nouo Murciæ Rege factæ, vectigali pacto, quod pater pendere consueuerat. Vasconibus obuiam itum. iusto prælio dimicatum non est, cùm vterque Rex totius certaminis aleam, in cuius euentu salus publica vertebatur, subire detrectaret. Qua sanè parte Tudela sita est Aragonius in Vascones irruit: Arguedamquè oppidum redegit in potestatem. ager vastatus. prædæ abactæ. hæc in exitu anni peracta. Anno sequenti, ab ortu
1173 Christi millesimo centesimo septuagesimo tertio, bellum denuo comparabatur. Milagrum municipium, Calagurrim inter & Alfarum euersum Aragonijs armis. quoniam inde tanquam ex arce multa damna Aragonijs finibus inferebantur. Id oppidum consequenti tempore fuisse instauratum, nostra ætas documento est. Obijt Petronilla Regis mater Barcinone Octobris die tertiodecimo. Initio consequentis anni, Ianuarij mensis octauodecimo die, Cæsaraugustæ tandem nuptiæ Regis Aragonij & Sanctiæ, quam

puero

puero pater desponderat, celebratæ sunt: mutataque voluntate Castellæ Regum affinitas, qua multæ aliorum Regum propinquitates continebantur, externis nuptijs, in quibus parum præsidij erat prælata. Auctor (vt arbitror) Iacinctus Pontificis Legatus. nam nuptiarum celebritati interfuisse dubium non est. Græci Imperatoris filia vno ferme tempore Mompellerium in Galliæ Narbonensis parte appulsa, eius vrbis Principi nupsit, haud satis æqua commutatione.

Initium militiæ Diui Iacobi.
Caput XIII.

PER hæc tempora milites ij, qui D. Iacobi nomen insigne præferunt, celebrari cœperunt. quæ res admonet, vt de principijs eius militiæ, & quibus modis ab humili ducta, in hanc amplitudinem creuerit, regiæ æmulam, & formidabilem aliquando, compendio exponamus. Quo ex tempore D. Iacobi Apostoli sepulcrum vbi esset cognitum est, eius loci religio non tota Hispania modò, sed etiam apud externas nationes propagari cœpit. multi toto orbe mortales conueniebant: plures alios itineris difficultas propter locorum asperitatem sterilitatemque deterrebat: & Maurorum incursiones, à quibus multos in captiuitatem agi nunciabatur. D. Eligij Canonici sacerdotes, quo tempore haud satis constat, sed consequenti tamen ætate, ijs malis occurrere cupientes, multis locis toto eo itinere, quod ad Galliam pertinet, domicilia constituêre peregrinis excipiendis: in quibus quod in suburbio Legionensi D. Marci nomine ædificatum est, principem locum habuit. Eo pietatis officio non plebis tantùm animos, sed etiam Principum voluntates conciliarunt. vnde magnis opibus & vectigalibus aucti tunc sunt: & postmodum eorum exemplo nonnulli viri militares in Castella nobiles atque copiosi, in studio Christiani nominis amplificandi perstiterunt, priuatis rebus in commune collatis. Ij per hæc tempora Iacincti Cardinalis industria, cum D. Eligij, qui domicilium prope Compostellam habent, Canonicis vires sociare certi, Romam profecti sunt: vt Pontifici Alexandro vitæ genus probarent, quod instituere cupiebant ad D. Augustini normam, quam D. Eligij Canonici amplexi erant. Petrus Fernandus à Ponte Encalato, eius legationis princeps, diploma à Pontifice abstulit tertio Nonas Iulij, anno millesimo centesimo septuagesimo quinto, quo militibus viuendi ratio prę- 1175 scripta est, & optimis institutis temperata. Ad id vitæ genus, fœminæ etiam admittuntur coniugij sublata facultate, nisi consensu Magistri. Ex omni militum numero tredecim omnino viros deligere iussum, qui à Magistri latere non discederent: & cum eo quotannis loco designato conuentus generales agerent. multa alia præterea constituta sunt, quæ commemorare longum esset. Petrus ipse Fernandus eius militiæ primus scilicet Magister creatur. Insigne militibus in veste candida crux rubra in gladij militaris modum conformata. Domicilio xenodochium D. Marci nomine Legione desi-

gnatum, amplæ possessiones in Castella & Legione hac ipsa tẽpestate erant;
oppida & arces non paucæ. in his Vrcesia, Mora, Estriana, Almodaua, La-
runda, Vicus cuminarius, cui iam Vico Zarzæ nomen erat, vt diploma
1176 Pontificum declarat. Accidit consequenti anno millesimo centesimo sep-
tuagesimo sexto, vt Alfonsus Castellæ Rex ætate confirmata, certusque eas
iniurias vindicandi, quæ à Vasconibus & Legionensibus annis prioribus
erant illatæ, bellum compararet. vota priusquam proficisceretur Toleti
nuncupata. oppida Illescæ (nam ad Regis ditionem redierat) & Hasa-
gnia Toletano templo donauit, mense Iulio: vt bellum quod inferre pa-
rabat, felici exitu concluderetur Diuos indigetes precatus. Cum magnis
copijs in Riuogiam ad Iberi ripam penetratum. quid præterea rerum
gestum sit ignoramus: nisi quòd Vasconibus mulctatis, satis constat ar-
ma in Legionense regnum conuersa: vastatos agros, capta, direpta, in-
censa oppida: cùm Rex patruus viribus inferior esset, & præualidi iu-
uenis congressum declinaret. In nouos Diui Iacobi milites Regis Legio-
nensis conuersa rabies: quoniam eos Castellæ Regi veteri domino faue-
re suspicabatur. omnes regno expulit. in Castellam illi migrarunt. Re-
gem Ferdinandum breui pœnitentia subijt: tanto præsidio regnum haud
satis idonea caussa nudasse: neque mutarè tamen potuit: tametsi viris san-
ctis & proceribus annitentibus, quodam induciarum genere tum quidem
ab armis discessum est. Hæc habebamus, quæ de initijs eius ordinis litte-
ris mandarentur, pauca pro dignitate, pro suscepti operis modo nimis mul-
ta. neque ignoramus quosdam vetustiorem originem designare: alios ab
Alfonso Casto: à Ramiri ætate alios. Nimirum vtrosque decepit eius mi-
litiæ illustrandæ studium. nam diploma, quod ante centum amplius annos
virginibus sacris, quæ Salmanticæ à Sancto Spiritu nomen habent, conces-
sum profertur, falsi ab eruditioribus accusatur: quibus argumentis expli-
care non attinet: res se ipsa prodit, siue stylum expendenti, ab eorum tem-
porum ruditate abhorrentem: siue annos numerandi ab ortu Christi ratio-
nem consideranti, nondum per hæc tempora in Hispania susceptam. Ve-
rùm hæc missa facimus. In Gallia inter Aragonium Regem & Tolosatem
Comitem, ex magnis motibus pax facta est. dolebat Tolosas filij nuptias
interceptas. Prouinciæ comitatum, tanquam sui iuris antiqui, dotalemque
recens, repetebat armis, quoniam iure & legibus non sperabat. argenti pon-
do duo millia, vt caussa discederet, abs Rege pacta promissaque. Trenca-
uelli Carcasonis Vicecomitis soror Beatrix nomine Tolosatis Comitis fi-
lio nupsit. nam vt Raymundi Berengarij Prouinciæ Comitis ante annos
decem defuncto, filiam vxorem daret expetenti, Aragonius Rex adduci non
potuit. fœderis præcipuus auctor & internuncius Hugo Gotifredus Tem-
plariorum militum Magister.

Concha vrbs à nostris capta.
Cap. XIIII.

EX

X diuturna calamitate oculos attolere Alfonſi Regis virtute, & quaſi ex altiſsimis tenebris lucem reſpicere Caſtella cœperat: Maurorum vires debilitari, atque conſeneſcere. Almohadum factio Africæ motibus diſtenta, rebus Hiſpaniæ conſulere non poterat: eo magis, quòd defuncto ſuperioribus annis Abdelmone noui imperij conditore, Abenjacob filius, eius gentis imperium ſuſceperat, haud pari virtute felicitateque. Ex vtraque re belli ſacri inſtaurandi maiori conatu, opportuna occaſio ſeſe dabat. Noſtri hactenus aut imbecilla Regum ætate, aut inteſtinis prouinciæ motibus impediti, Chriſtiani nominis dignitatem non ſatis reſpicere videbantur. Alfonſus Caſtellæ Rex ætatis acceſſu, in eam curam primus incubuit: vindicatisque ſuperiori bello Vaſconibus, atque Legionenſibus, cum Aragonio Rege belli Maurici ſumendi conſilia communicare conſtituit. Ventum in colloquium. & qua parte barbari bello petendi eſſent, diſceptatum eſt. Concha vrbs præualida proponebatur in Celtiberiæ finibus, Maurorum opera ædificata (nam in imperio Romano Gotthicaque hiſtoria, nulla de ea vrbe mentio extat) in arduo & prærupto colle: quem dextra læuaque Sucro Veroque amnes ſtringunt altiſsimis rupibus: prorſus vt natura loci inexpugnabilis ſit. aſcenſus difficilis, arctæ viæ, arduæ, equiti plerunque inacceſſæ, ac vix pediti peruiæ. Intra oppidum iugi aqua nulla ea tempeſtate vtebantur: noſtra ætate ex vicinis montibus perennes fontes in plateas deriuarunt. Itaque aqua prohiberi poterat. cingi obſidione propter locorum aſperitatem non poterat. Hanc vrbem, quoniam Mauris inſtar firmiſsimi propugnaculi erat, primùm oppugnare Regibus viſum eſt. delectus magni vtraque prouincia habiti. Duces nobiliſsimi genere factiſque, Præſules atque proceres magno numero Reges comitabantur. Petrus Burgenſis Epiſcopus, Ioſcelinus Seguntinus, Sanctius Abulenſis, Raymundus Palentinus, Gonſaluus Maragnonius Regis Caſtellæ Armiger, Ordunius, & Garſias Garzeſij. Petrus Aſagra cum vtroque Rege gratia ad tempus conciliata, cum ſua peculiari manu in vrbis conſpectum primus omnium venit. Ineunte anno vrbs eſt circunſeſſa. ſed neque loci natura patiebatur impetum in vrbem fieri: & Mauri tum ſua virtute, tum ſpe Africani auxilij, egregiè propugnabant. Obſidio in multos dies ducebatur. neque multo minor in caſtris, quàm intra vrbem annonæ anguſtia erat. Rapto tantùm viuendum erat & præda, cuius facultatem locorum ſterilitas malignè ſuppeditabat. Pecunia in ſtipendium non erat: qua re inuitati redemptores & dardanarij in caſtris verſari conſueuerunt. Rerum difficultate permotus Caſtellæ Rex Burgos maturauit, pecunia expedienda intentus. regni conuentus agitantur: curatumque, vt non modò plebei homines & proletarij, ſed etiam ingenui & immunes, quos vulgo Hiſpani Hidalgos vocant, quotannis quinos marauedinos aureos (monetæ id genus eſt) regio fiſco inferrent. Populum tot vectigalibus exhauſtum belli ſumptibus

imparem esse. debere eos patriæ caritate ærarij inopia moueri, vt de veteri libertate, iureque concederent: quod maioribus deinceps commodis compensaretur. Auctor consilij Didacus Harus Cantabriæ regulus. Is suis viribus potens, & Regis Legionensis propinquitate magnos spiritus gerebat. Ferdinandus enim Legionensis, Vrraca Regina repudiata (vt superius dictum est) Therasiam Nunnij Laræ Comitis filiam, sibi connubio iunxerat: & ea præpropere defuncta, Vrracam Lupi Hari filiam, sororem Didaci, vnde Sanctius & Garsias nati sunt. Didaci conatibus, Petrus Laræ Comes obsistendum existimans, contracta nobilium manu raptim è conuentu discessit, armis tueri certus partam armis ac virtute à maioribus immunitatem. se superstite haudquaquam passurum dictabat, nobilitatis opprimendæ, atque nouis vectigalibus vexandæ ab eo aditu initium fieri. Rex periculo permotus, ab ea cogitatione destitit. Petro vt pro nauata opera merces esset, nobiles inter se, ipsum quotannis & posteros splendido conuiuio accipere decreuerunt: vt bonæ posteritati monimentum id esset, ne quauis occasione acceptæ libertatis ius imminui ferant. Dum hæc Burgis agitantur: nono obsidionis mense Concha nostrorum virtute ca-
1177 pta est, mense Septembri ipso D. Matthæi festo die, anno millesimo centesimo septuagesimo septimo. Qui annus non tantum huius expeditionis memoria insignis est, sed etiam Alexandri Pontificis virtute & felicitate, sublato Romæ Pontificum dissidio faustus. Innocentius enim, qui Victori successerat, vltro pontificatu abijt. Fuit præterea Vasconibus lætus natalibus Ferdinandi: quem Beatrix Regi peperit prole fœcunda. Nam prius Sanctium, deinde Ramirum, Berengariam, Therasiam, Blancamque genuit. Capta vrbe quo maior esset auctoritas Ioannes Episcopus creatur: Valeriæ iuribus, vbi episcopatus Gotthorum tempore fuerat, in eam vrbem concessu Romani Pontificis translatis. Ciuibus datum, vt suffragij ius in regni conuentibus habeant. Aragonijs virtutis præmium fuit sublata subiectio, qua Castellæ Regibus, tanquam beneficiarij parere, atque in eorum verba iurare cogebantur. fœdusque inter Reges factum aduersus Principes omnes, vno dempto Legionensi Regi: cui propter sanguinis propinquitatem, is honos habitus est. Secundum Conchæ expugnationem Alarconium oppidum, loci natura non minus firmum, venit in potestatem, continuato in Mauros bello ea parte consequentibus annis. præterea Ecelestam eo tractu salis in rupis formam concreti, atque pellucidi fodinis magis quàm agri prouentu nobile municipium. Militibus S. Iacobi mandatum, vt commodiori ex loco Mauros impeterent, Vrcesiam domicilio deligere. vnde cum Ferdinandus Rex Legionensis succedente facti pœnitentia, eos in veteres sedes reuocaret, quatuor sacerdotes ea lege Legionem amandati sunt, vt Vrcesiæ conuentui subiecti essent: quod illi imperium discreti Regibus constanter deinde repudiarunt: atque agitata diu caussa, Vrbani quinti auctoritate ita controuersia est composita, vt vtrunque domicilium alterius imperio exemptum esset, atque militiæ Magistro tantùm obtemperarent.

admiſsi ij milites haud longo interuallo in Luſitaniam, opibus quam-
uis & oppidis aucti communi militiæ Magiſtro obtemperarunt: quouſ-
que Dionyſius Luſitaniæ Rex nouo capite conſtituto, à Caſtellæ eos
iure imperioque exemit. Hæc quamuis plures per annos geſta coniun-
ximus rerum memoria iuuanda: nunc ad temporum ordinem redea-
mus. Omnino Rex Alfonſus ijs militibus Ocaniam, Oregiam ad Ta-
gi ripam, aliaque oppida dono dedit. quemadmodum Maqueda, Aze-
cha, Cogolludium, Zurita, Calatrauenſibus ab eodem Rege dono da-
ta ſunt. Placentia vrbs in regni finibus conſtituta, & Epiſcopi iure illuſtra-
ta: vbi Pagus antea erat Ambrocius nomine: quod nomen Placentiæ
appellatione mutari placuit, ominis cauſſa quaſi diuis, & hominibus
placituræ, & ex regionis amœnitate, quamuis cæli ſalubritate non ea-
dem. Toletana mœnia refecta. in Oretanis oppidum Alarcus in edito
colle ædificatum eſt. Anno hæc eius ſeculi ſeptuageſimo octauo age-
bantur. Quo tempore Alfonſus Aragonius Rex Ruſcinonenſem comi- 1178
tatum obtinuit, Gerardo Comite ſine prole defuncto: cœpitque in pu-
blicis tabulis Aragoniæ Rex, Barcinonis, & Ruſcinonis Comes, Pro-
uinciæ Marchio vocari. Conſequenti anno milleſimo centeſimo ſeptua-
geſimo nono, Martij menſis die vigeſimo, Perpiniano profectus ad Ca- 1179
zolam oppidum abijt, eius & Caſtellæ Regis colloquio deſignatum. In
eo congreſſu, quoniam de bello Mauris inferendo controuerſiæ natæ
erant, ſancitum: vt Aragonijs armis Valentia, Setabis, Dianiumque cum
ſubiectis agris oppugnarentur, caperenturque de Mauris: cætera Mauro-
rum oppida & vrbes in Conteſtanis, Caſtellæ Regi relinquerentur im-
pugnanda. Contra Sanctium Vaſconum Regem arma ſociata, magno eius
incommodo, nam Caſtellæ armis Virueſca, Cereſum, Lugrunium, alia-
que oppida ab Aucæ ſaltu Calagurrim vſque capta. Rodericus Præſul
Nauarretum adijcit: quod alij oppidum ea tempeſtate negant ædifica-
tum. nobis Roderici auctoritas potior eſſe videbatur. Inde arma in Le-
gionenſes verſa ſunt. vaſtati agri. capta direptaque oppida. prædæ abactæ.
Legionenſis Rex viribus impar Aragonium litteris & nuncijs ſolicitare
non deſiſtebat. Conchenſe fœdus à Caſtellæ Rege violatum, ad eius digni-
tatem pertinere, ferocis iuuenis ſpiritus frangi: ne potentia auctus, cæteris
exitio eſſet. Miſsi Berengarius Ilerdæ Epiſcopus, atque Raymundus Mon-
cada, Hariſam oppidum & arcem reddi poſtulatum. ſi nihil verbis im-
petraretur, bellum denuntiare iuſsi. Ingentis belli moles, terrorque mor-
talium animis proponebatur, tot Regum armis vno tempore concitatis.
Caſtellæ Regis modeſtia, parata clades diſcuſſa, Hariſa Aragonijs reddi-
ta, atque Legionenſi bello relicto: cùm ſibi videretur ſuperiores iniurias
egregiè vindicaſſe.

Alfonſus Portugaliæ Rex à Legionenſi captus. *Caput. XV.*

EGIONENSIVM animi à Ferdinando Rege suo erant alienati: videbanturque oblata opportunitate odium effusuri, quod diu conceptum continuerant, nouis exactionibus fessi, & Regis acerbitatem ægrè ferentes. alios priuatim aliæ caussæ incitabant: atque in primis dolebat Salmanticensibus, Ledesmia abs Rege instaurata, agri partem interceptam. Itaque, cum bello superiori esset implicitus, principes ex omnibus à Regis auctoritate rebellarunt. precipuus seditionis concitator Nunnius Rauia bello delectus est Dux. (Regem Lucas nominatum ait.) Abulenses, cum quibus vetus necessitudo erat, de re tota appellati, auxilia miserunt. Rex Ferdinandus, ne malum serperet, continuò tumultuantibus occurrit. ad Valdemusam collatis signis dimicatum est. victi factiosi sunt atque profligati, amissis etiam castris. Captus Nunnius Rauia Dux, de eoque more militari supplicium sumptum. reliqui ex ferocibus paulò ante, mox obedientes fuere. Nihil enim in vulgo modicum, aut terrent, aut pauent. Vrbs ipsa Salmantica in potestatem redacta. Inde Zamoram itum, quoniam nouarum rerum studio concitari nunciatum erat. rebus ea compositis conquieuit, alieno exemplo pœnaque cautior. Ramiri Regis eo nomine tertij, corpus Destriana Asturicam translatum: atque in templo maximo commodiori sepulcro compositum est. His motibus pacatis, Mirobrigæ tuendæ cura solicitabat, obsessæ à Ferdinando Castrio cum magna Maurorum manu. ope Diui Isidori, cui res nostras curæ esse persuasum erat, barbari à Ferdinando Rege acie victi, cæsi, fugatique sunt. Finitimi Portugaliæ fines eodem victoriæ cursu vastati. Quod caput erat, & ardentissimis multorum votis expetebatur, Ferdinandus ipse Castrius Regis diligentia ad sanitatis consilia reuocatus est: vt ipsi potiùs aduersus Castellæ Regem, quam barbaris militaret. oblatam ille conditionem accepit. & vt erat viuido spiritu, & scientia militari inter paucos excellens, continuò nauandæ operæ cupidus, cum Legionensium manu in Castellæ fines irruit. In Gotthorum campis ad oppidum Lubricale, hostium copias obuiam factas prælio vicit. multi proceres capti. in his Nunnius ipse Lara æmulus. quos benigne comiterque apud se habuit: atque insigni modestiæ, atque humanitatis laude parta liberos in patriam dimisit, fidem modò amicitiamque iuratos. priori ipse vxore repudiata, Stephaniam Ferdinandi Regis sororem connubio sibi iunxit. & qui genere, & factis clarus erat, regia propinquitate nobilior euasit. ex hoc coniugio Petrus Castrius est natus, de quo mentio deinceps recurret. Excepit bellum Lusitanicum. Alfonsus Portugaliæ Rex, quamuis ætate graui atque præcipiti, belli curam nunquam intermittebat, in affecto corpore vegetum animum retinens. ægrè ferebat Mirobriga in regni finibus à Ferdinando instaurata, compedes iniectos Lusitaniæ: arcemque constitutam, vnde impunè prouinciæ agri vexari possent. Validum exercitum conficit: Sanctioque filio mandat Mirobrigam ijs copijs obsidere. victoriam sibi certò polli-

cebatur,

cebatur: quod Legionensis Rex vno tempore Castellæ armis, vt paulò ante dictum est, & intestinis motibus premebatur. Ferdinandus in summo periculo decoris tenax, quantumque præsidij decederet ea vrbe sublata non ignarus, cum copiarum parte Lusitanis occurrit. ad Arraganaliam oppidum pugnatum est. Lusitani victi. alij cæsi fugativè: alij capti, quos omnes liberos in patriam misit. Alfonsus Lusitaniæ Rex ea clade nunciata, collectis suorum copijs in Calæciæ fines inuectus Limiam, Turoniam, aliaque oppida eo tractu expugnauit. aucto deinde exercitu in vindictam præceps Pacem Augustam tentare constituit: quæ vrbs quoniam in Ferdinandi fide erat, tametsi à Mauris obtinebatur, ad suam auctoritatem pertinere iudicans, ne in periculo desereretur, auxilio accurrit. Lusitanus magna iam vrbis parte capta, ferro cum Legionensibus decernere ausus, victus acie & in vrbem vnde prodierat, reiectus est. Tutum perfugium non erat, victum vrgentibus hinc Mauris, qui editiorem vrbis partem obtinebant, inde Ferdinando. fuga euadere conatus, crure altero in discessu ad portæ vectem afflicto, ex equo præcipitatus, captusque ab hostibus, in Ferdinandi potestatem venit. Humanissimè accepto curam ille omnem exhibuit, non secus ac parenti Regique. sanitati redditum in patriam dimisit, pro ea humanitate paratum regnum vniuersum eius arbitrio permittere, leges & magistratus accipere: quam Ferdinandus conditionem repudiauit, ijs tantum receptis oppidis quæ in Calæcis paulò antea ablata erant, satis magnum victoriæ fructum existimans moderationis atque humanitatis laudem. Conchæ Ioanne Præsule defuncto, Iulianus in eius locum subrogatus est, vita eruditioneque admirandus. Is Burgensis patria, concionando magnam Castellæ partem peruagatus, multum in vtraque gente profecerat: magnamque sibi laudem ex ea professione pepererat, qui illi ad episcopatum gradus extitit. Vrraca Vasconum Regina Imperatoris filia, post viri obitum Aluaro Roderico nupserat viro in Castella principi: nullaque ex eo coniugio prole suscepta, extincta hoc anno est mense Augusto. corpus Palentiæ in templo maximo constitutum hac inscriptione est.
HIC REQVIESCIT DONNA VRRACA REGINA NAVARRAE, VXOR DOMINI GARSIAE RAMIRI: QVAE FVIT FILIA SERENISSIMI DOMINI ALFONSI IMPERATORIS HISPANIAE, QVI ALMERIAM OBTINVIT. OBIIT XII. OCTOBRIS, ANNO DOMINI M. C. LXXXIX. Sic inscriptio. Verùm nos in ratione temporum annales Toletanos sequebamur. Anno proximo millesimo centesimo octogesimo, tertio Kalend. Octobris Ludouicus Gal- 1180
liæ Rex eo nomine septimus Lutetiæ extinctus est, successore Philippo eius filio, cui Augusto cognomen fuit. In Cantabriæ ea parte, cui Alauæ nomen est, Victoria prouinciæ caput extructa est, Sanctij Regis Vasconum opera, loco vbi pagus erat Gasteisum nomine. mutatæ appellationis occasio (neque enim nulla fuit) clam est. Tarracone conuen-

tus Episcoporum habitus. In eo conuentu tum de multis alijs deliberatum: tum lege sancitum, ne quod eatenus ducta ex antiquo consuetudine obseruabatur, in publicis tabulis Francorum Regum nomen, & regni eorum
1181 annus adscriberetur. Cerebruni Toletani Præsulis obitus anno millesimo centesimo octogesimo primo, consecutus est, ad quartum Idus Maij. successit Gonsaluus eo nomine primus, præstanti vir animi magnitudine.

Alfonsus Portugaliæ, & Ferdinandus Legionis Reges defuncti. Cap. XVI.

LFONSI Lusitaniæ Regis expeditione in Mauros, tametsi ipsi incommodè cecidit, documentum datum Pacem Augustam capi à nostris posse. eam occasionem Ferdinandus Legionensis Rex, quoniam ipsius iuris erat, omittendam non iudicabat, alioqui quietis impatiens, ingenioque cum ætate ardentior, & militari disciplina, quàm pacis artibus melior. Zamora, quo se contulerat dimisso Rege Lusitano, nouis copijs instructus, atque ad id bellum profectus Pacem Augustam cepit. Captæ vrbi, quoniam à Mauris incolebatur, neque promptum erat nouam Christianorum coloniam deducere, aut militare præsidium collocare, Abenabelus Maurus est præfectus. barbaris fides ex fortuna pendet, neque religioni seruiunt nisi coacti. breui ergo à Ferdinandi auctoritate defecit: & Almohadum auxilijs aduocatis, non eius vrbis possessione contentus, iusto comparato exercitu in Legionenses primùm fines irruit. vastata, direpta, ablata, quæcunque obuia eo tractu fuere. belli mox impetu in Lusitaniam verso, Alfonsum Regem incogitantem & à rebus omnibus imparatum, intra Scalabim circunsedit. Ferdinandus Legionensis, suas iniurias vindicandi cupiditate ardens, & soceri Regis periculo, quem semel tuendum susceperat, permotus contractis raptim copijs, Mauris successu ferocientibus occurrit. atque illi quidem continuò fugam arripuerunt, vtriusque gentis viribus impares: Rex Lusitanus cùm initio suspicatus esset Ferdinandi voluntatem commutatam, neque minus ab eius potentia quàm à barbarorum armis sibi metueret: re cognita, ex ancipiti metu recreatus est. Ferdinandus ingenti gloria parta, & spolijs Mauricis onustus redijt in patriam, ipso salutis anno millesimo centesimo octogesimo primo. Quo anno Romanam ecclesiam Lucius eo nomine tertius, Alexandri tertij successor gubernandam suscepit. Ab hoc Pontifice Cardinalem quendam, cuius nomen non proditur, Legatum memorant cum potestate in Hispaniam, pacis componendæ caussa inter Reges Christianos: qui fatali discordia scissi, atque inter se odijs decertantes haud magna sæpe occasione impiæ gentis opprimendæ magnas opportunitates negligere videbantur. Aragonius Rex, cum Compostellam religionis ergo petere decreuisset, Legatum in Castellam secutus est, in eandem pacis curam intentus: & alioqui gloriosum existimabat se arbitro concordiam inter Reges sanciri. Itaque eo potissimum disceptatore pax composita, finesque singulis Regibus

Regibus designati, quibus ditionem terminarent, & qua parte Mauros oppugnare atq; pro se quisque; quas eorum vrbes, oppida, arces (de quo non minima concertatio erat) imperio subiugare deberent. Aragonius Rex non pacificatoris modò, sed etiam modestiæ laudem tulit, cui ex Maurico imperio tractus ille designatus tantum est, qui Aragonia Valentiam pertinet. tametsi Petrus eius filius, cùm iniuriam sibi factam hoc fœdere quereretur, Illicim vsque, quæ nostris Alicante est, oppugnationis Mauricæ fines Aragonijs prolati. Cæteri Reges, quibus finibus diiudicatum est, imperium libenter terminarunt, vno dempto Rege Nauarræ: qui cùm se magnis iniurijs ab Alfonso Castellæ Rege violatum ferret, vt in commune gentis fœdus consentiret induci non potuit. Hoc sancito fœdere tranquilla, aut modicè lacessita pax inter Christianos in Hispania tenuit. Maurorum fines lacessebantur. Lusitanus Rex inter bellicos tumultus Christianæ pietatis memor, ipse quidem ex promontorio Sacro, quo ea de caussa, vt præsens locum lustraret, se bis contulit, D. Vincentij Martyris ossa Olisiponem in templum maximum transferenda curauit, atque perfecit anno millesimo cente- 1183
simo octogesimo tertio: Sanctium autem filium in Transtaganos, vt limitibus præesset amandauit. Ille ætate feruens, & studio gloriæ elatus cum suorum manu in Bæticam penetrauit: finesque Maurorum longè latèque Hispalim vsque vastauit. Hispalenses eius ignominiæ depellendæ cupiditate obuiam progressos prælio fudit. Ilipa, quæ hodiæ Niebla est, a nostris obsessa, expugnari tamen non potuit: cum validis Maurorum copijs Pacem Iuliam in Lusitaniæ finibus obsideri nunciatum esset. Sanctius enim suorum periculo permotus, ne dum aliena captat, sua prodere videretur, atque ex ea re reprehensionem incurreret vnde laudem captabat, Ilipæ obsidione soluta auxilio accurrit. victi barbari sunt, compulsique ex ea vrbe discedere. Sanctius, tantis victorijs clarus, Scalabim triumphantis in modum inijt. & erat vno tempore nunciatum, Almohades Abeniacobo Rege ductore ingentes copias in Lusitaniam comparare. Ab ea gente celerius opinione ipsa vrbs Scalabis circunsessa. Alfonsus Rex Lusitanus, tametsi senio grauis & crure altero ex quo ad Pacem Augustam fregit, debilitatus erat, prorsus vt curru vteretur, cum equo non posset: militibus ex omni prouincia ad signa vocatis Scalabim festinauit. commissa pugna haud par Maurus Lusitano fuit. à fronte pater, filius vrbe egressus à tergo vrgebant. magna cædes facta, fuga maior fuit. Rex ipse barbarus lethali in prætio vulnere inflicto, cum fugæ studio Tagum ea parte verticibus rapidum aquis copiosum tranaret, flumine haustus est, anno millesimo centesimo octoge- 1184
simo quarto. Successit in vtroque imperio Africæ, atque Hispania Abenîuzephus frater. Ingens victoria fuit, magna tota Hispania gratulatio verùm ne lætitia syncera esset, Armengaudi Vrgeliæ Comitis mors effecit. Erat is Armengaudo Castella natus. Aragonij Regis sororem in coniugio habebat. neque amplam tantùm in Catalaunis, & Aragonia ditionem obtinebat, sed etiam Vallisoletum in Castella Petri Ansurij (de quo superius memoratum est) pronepos. Hoc tempore rei Christianæ promouendæ studio,

cum priuata suorum manu in Valentiæ fines irruit: verùm operæpretio
facto ad Requenam oppidum à Mauris peremptus est, ex insidijs scilicet:
alij à Castellanis tradunt: Mauros ipse mallem: omnino Augusti die vnde-
cimo. filium reliquit eodem nomine hæredem principatus. In diuersa par-
te Sanctius Vasconum Rex, cùm in Castellæ fines ferro penetrasset, & Ata-
porcam vsque progressus ingentem prædam egisset, Cardeniæ Abbas fini-
timorum calamitate & lacrymis prouocatus, cùm Regem curriculo adijs-
set sese in patriam referentem, ab eo precibus impetrauit, vt prædam om-
nem reponeret ijs, qui damna pertulerant. iniquum videri Regum iniurias,
miserorum hominum pœnis lui. Rex precibus annuit, eum honorem Cidi
proaui vexillo habens, quod Abbas & monachi ea de caussa raptim ex tem-
plo conuulsum insigne detulerant: prorsus vt Rege comitante vexillum lo-
1185 co, vnde erat ablatum, restitutum fuerit. anno hęc millesimo centesimo octo-
gesimo quinto gesta sunt. Quo anno Lusitani Reges superiori victoria læti,
Conimbricam primùm, deinde Portum vrbem adierunt, nuptias celebrādi
caussa, Philippum inter Flandriæ Comitem, & Therasiam Alfonsi filiam.
solenni peracto, Conimbrica repetita: vbi Rex morbo atque ætate confe-
ctus è vita discessit die sexto Decembris, natus annos vnum & nonaginta.
Corpus in S. Crucis, vt ipse testamento mandarat, sepultum est, humili qui-
dem tumulo, atque adeò plano. vnde Regis Emanuelis iussu, in aliud sepul-
crum ex candido lapide eleganter constructum, auorum memoria transla-
tum est. Vir fuit omni virtutum genere admirandus, Lusitanici regni non
conditor tantùm, sed etiam amplificator. diuturnum imperium fermè sine
offensione transegit. bellicis artibus & studijs pietatis peræquè clarus fuit.
Olisipone, Eboræ, alijsque oppidis templa præcipua constituit. cuius stu-
dium Malfada Regina pari pietate æmulata, multa monasteria, templaque
tota ditione extruenda suo sumptu curabat, clara vtriusque pietatis ad
nostram ætatem monimenta. Quiescebat Hispania, concordia inter Re-
ges constituta, sublatoque Almohadum Rege. noui tamen atque intesti-
ni belli expectatio multorum animos suspensos tenebat. Petro Asagræ glo-
riosum erat in tantorum Regum oculis ditionem modicam, tanquam sui
iuris tueri. vt eorum Regum conatus iuuaret, Mauris oppugnandis facilè
adducebatur: & Conchensi vrbe expugnanda egregiam operam præstitisse
superius dictum est. vt tamen in cuiusquam Regis verba iuraret, induci non
poterat: cùm se D. Mariæ (id nomen Albarracini templo est) subditum
ferret. loci natura, & Regum inter se æmulatione, cùm sibi vterque subij-
ci cuperet, æmulo nollet, factum arbitror, vt tandiu substiterit. quod nescio
1186 an vlli veterum Ducum contigerit. Ergo proximo anno millesimo cente-
simo octogesimo sexto, Ianuario mense Reges Castellæ & Aragonius
Agredæ ad colloquium conuenientes, Petro infensi legem ex composito
promulgant, qua Petri affines, & necessarij quicunque eius auspicia seque-
bantur, vtriusque regni finibus arcebantur. Principio sequentis anni Gasto
Bearnensis Vicecomes, Oscæ maiorum exemplo in Regis Aragonij verba
iurauit. Fuit is annus infaustus Guidonis Regis Hierosolymitani captiuitate.

Sala-

Saladinus enim infensus Christiano nomini hostis, eum & Templariorum Magistrum ad Tiberiadem cepit: vrbemque ipsam Hierosolymam ex deditione in potestatem redegit, die Octobris secundo. Alfonsus Castellæ Rex animo interea ad pacis artes conuerso, Calatrauæ militiam optimis legibus atq; institutis temperabat. Quo tempore Ferdinandus eius patruus Legionensis Rex Beneuenti obijt anno millesimo centesimo octogesimo 1188
octauo. regnauit vnum & triginta annos. In templo Compostellano tumulatus est in sacello regio. bello quàm pacis artibus melior est habitus. ingentes animi & corporis dotes regnandi inexhausta libidine, præsertim Castellæ Rege puero contaminasse visus est. patiens laborum, acri ingenio, satis prouidus, contra pericula & insidias firmissimo animo. Martinus presbyter per hæc tempora litteris & vita clarus, Legione multis libris conscribendis operam dabat, ex rudi atque illiterato repentè factus doctissimus, ab Isidoro, cuius in monasterio viuebat, oblato in somnijs libro quem comederet. Eorum librorum pars nulla ad nostras manus venit: canonicis eius templi magna religione seruantibus rei gestæ monimentum posteritati præclarum.

Varia Regum inter se fœdera. Cap. XVII.

ILII parentibus successere: Sanctius Alfonso Lusitano Regi. Ferdinando Legionensi Alfonsus, nuncio de morte patris ex itinere reuocatus: quo ad auunculum sese conferebat, nouercæ insidias & inuidiam declinans. cui ægrè erat Alfonsum illegitimis nuptijs procreatum (sic illa ferebat) vnam ob ætatis prærogatiuam, & quoniam sic patri collibitum erat, ipsius filijs prælatum in spem regni educari. Inde perpetuæ offensiones natæ: quæ priuigno Rege, tametsi dotalibus oppidis abstinuit initio, (id honori patris datum) viduam Reginam compulerunt Anagarum migrare. qua in vrbe ad D. Mariæ regiæ, eius ipsiusque fratrum Lupi Segobiensis Pontificis, & Martini Hari sepulcra extant, sacello intra monasterij septa dicato S. Crucis nomine. Duæ Alfonso Legionensi vxores fuerunt, Therasia Sanctij Lusitani Regis filia, vnde tres filij nati, Sanctia, Ferdinandus, Dulcis. deinde iussu Pontificum, vt competenti loco declarabitur, Therasia repudiata, quod sanguine propinqua esset, Alfonsi patruelis Castellæ Regis filiam connubio sibi iunxit. Sanctius Lusitanus Rex annis prioribus Alfonsam duxerat Regis Aragonij sororem: ex qua numerosa prole auctus est, genuitque filios, Alfonsum natu maximum, Ferdinandum, Petrum, Henricum: filias quinque, Therasiam, Malfadam, Sanctiam, Blancam, Berengariam. & vxore defuncta, ex duabus pellicibus sex alios filios vtriusque sexus suscepit. ex priori Vrracam, & Martinum ex altera, Therasiam, Egidium, Constantiam, Rodericum. sic erant eius seculi mores in turpitudinem proni, vt quod Regibus collibitum esset, turpe non duceretur. In quo Alfonsus Castellæ Rex prole, quàm cæteri multo felicior fuit, ex vnis nuptijs vndecim filijs procreatis.

creatis. In eo numero Blanca vt reliquos ætate superauit, sic etiam felicior
extitit, Ludouico Regi Galliæ eius nominis octauo, viro suo enixa felici
partu Ludouicum eum, cui spectata vitæ probitas, & multis testimonijs
comprobata pietas, Sancti cognomen peperit. Blancam sequebantur Be-
1189 rengaria, Sanctius, Vrraca, Ferdinandus, quem anno millesimo centesimo
octogesimo nono, ad tertium Kalend. Decembris, Mercurij die, natum con-
stat. consecutæ sunt Malfada, Constantia: atque his proximè duæ aliæ soro-
res, quarum nomina ignorantur. præterea Eleonora, & postremo partu
Henricus, mira rerum varietate patris successor. quod alio loco monstrabi-
tur. Ad numerosam prolem ditionis amplitudo, multo quàm aliorum Re-
gum maior, Alfonsum præ cæteris eximium efficiebat: prorsus vt cunctis
Hispaniæ prouincijs formidini esset. ipse tantis circumseptus opibus, ne-
que otio se, neque inertiæ corrumpendum dabat: sed ditionis fines propa-
gando, ingenio, atque industria reliquos sua ætate Reges anteeundo, maio-
res copijs, gratia, & dexteritate exæquando, imperij auctoritatem tuebatur,
metum augebat. Nunquam satis fida Principum potentia finitimis est, occa-
sionem proferendi imperij auidè arripiente natura mortalium iure iniuria-
que Ergo cæteri Reges Hispaniæ aduersus Castellæ Regem inter se coniu-
rare, fœdusque facere, eosdem amicos inimicosque futuros. In id fœdus Le-
gionensem Regem allicere: qui maximè obnoxius Alfonso patrueli Castel-
læ Regi fore videbatur, coniectura quod quàm primum regni paterni hæ-
reditatem adijt, eius beneuolentiæ promerendæ studio ad conuentus Castel-
læ, qui anno eius seculi octogesimo octauo, Carrione habebantur, vltro
profectus, ab eoque militia more eius seculi inauguratus, ad manus osculum
subiectionis indicio se demisit: in quo maiestatem sugillasse, patrueli prio-
res detulisse visus est. Affuere in ijs conuentibus Conradus Friderici Au-
gusti, cognomento Aenobarbi filius, religionis ergo in Hispaniam appul-
sus, Raymundus Flacada Tolosæ Comes. vtriq; honorificum fuit, abs Rege
militiæ honore donari. Conrado præterea Berengaria Regis filia pacta: ne-
que nuptiæ tamen peractæ: cùm puella proficisci in Germaniam recusaret,
gentis mores, an longinquum iter exosa quid enim Hispaniæ amœnitatem
cultumq; patrium mutaret, inclementi Germaniæ cælo, alijs accolarum in-
genijs? Reliqui interea Reges quid opus facto esset inter se per legatos con-
sultabant, præsertim Aragonius, cui ægre erat rerum arbitrium penes leui-
rum Castellæ Regem esse. & Vasconum Rex Sanctius, armis repetere cogi-
tabat, quæ per vim ablata erant. Itaque salutis anno millesimo centesimo
1190 nonagesimo ad Borgiam oppidum ex composito conueniunt: mensque
Septembri fœdus inter se sanciunt aduersus Castellæ vires. In id fœdus Le-
gionenses, & Lusitani duorum Regum industria attracti sunt. Oscæ per le-
gatos de ea re disceptatum coram Aragonio Rege: pactaque non modo in-
ter Reges quatuor concordia, bellique societas: sed expressè etiam additum,
ne sibi priuatim quisquam consulens, absque aliorum conscientia, volunta-
teque pacem, aut inducias cum hoste faceret: ac ne bellum quidem mouendi
1191 facultatem haberet. Hæc mense Maio acta sunt, anno millesimo centesimo
nona-

nonagesimo primo. quo anno, Romæ Clemens eo nomine tertius octauo Kalend. Aprilis decessit. Celestinus eo nomine tertius quatuor post dies defuncti locum obtinuit, in minori fortuna Iacinctus Bobo dictus, patria Roma. Hispania eum Legatum priorum Pontificum diu habuit. Gonsaluus Præsul Toletanus è vita discessit tertio Kalend. Septembris. in locum eius Martinus à magnitudine animi, & amplitudine rerum gestarum cognomento Magnus subrogatus est, Pisorica patria. virtutes eius Rodericus proximus successor insigni elogio celebrauit. Tagus eo anno ad Toletum gelu concretus est, quod propter regionis temperiem perrarò solet accidere.

Male pugnatur ad Alarcum. Cap. XVIII.

ARTINO æqualis Dieghus Lupus Harus Viscaiæ Princeps opibus, gratia, & auctoritate cæteros Castellæ proceres facilè superabat. Viruescam, Anagarum, Soriam, Castellæ Regis nomine eoque concedente gubernabat, vt eius ætatis tabulæ indicio sunt. Hoc auctore, Carrione ex toto Castellæ regno
conuentus habiti sunt, salutis anno millesimo centesimo nonagesimo se- 1192
cundo, bello decernendo in Mauros, qui nostrorum desidia vires confirmabant, & rei Christianæ formidabiles erant. Egregios pro pietate conatus, discordia quæ Castellæ Regem inter & Legionenses, ac Vascones erat, retardabat, ne bellum à tergo illatum à sacra expeditione reuocaret. Optimum visum est, cum ijs Regibus primùm gratiam reconciliare. missi ea de re vltro citroque legati: sancitaque pax. Martino inde Præsuli Toletano cum militari manu mandatum, Bæticæ arma inferre. ingentis belli hæc initia fuere. Dum conuentus Carrione agitantur, Nauarretum in regni finibus abs Rege ædificatum fama tenuit, multorum testimonio comprobata. instauratum, ipse arbitror, amplificatumve: cùm Rodericus Præsul ante hos annos de eo oppido mentionem faciat. In Aragonia Vrgeliæ Comes, qui ex quo pater obijt, regni finibus abstinuerat Pontio Cabreræ ex priuata contentione insensus viro præpotenti, ad officium redijt. Gastoni Bearnensi Vicecomiti, Bernardi Comitis Comingensis filia nupsit: & cum ea dotis nomine Bigorræ principatus datus est, tanquam Regis Aragonij beneficiario. Berengarius Tarraconensis Præsul, Februarij mensis sextodeci-
mo die, salutis anno millesimo centesimo nonagesimo quarto, trucidatus 1194
est. cædis auctor Guillelmus Moncada traditur fuisse. simultatis caussæ ignorantur. Pompelone Sanctius eo nomine septimus Rex Vasconum, ætate grauis, rebus gestis clarissimus, vnde Sapientis cognomen ab exacta prudentia, & quoniam litteris non leuiter tinctus erat, Iunij mensis die vigesimo septimo diem obijt. corpus in templum eius vrbis maximum illatum. iusta more regio magnificè facta. regnauit annos tres & quadraginta, menses septem, dies sex. Ex vxore Sanctia Regis Castellæ amita, Ferdinandum, Remigium, Berengariam, Therasiam, Blancam genuit: atque qui hos ætatis

tis prerogatiua, & regni hæreditate præcessit, Sanctium Vasconum Regem, eo nomine octauum, cui Fortis cognomen animi magnitudo fecit, & multa in bello præclarè gesta. Inclusi appellationem inde peperit, quod sub vitæ finem cancri sæuo carcinomate fœdatus, Tudelæ in arce se tenuit: hominum congressus deuitans, sublataque se adeundi conueniendique facultate. Munificentiæ eius, ac liberalitatis multa monimenta extant. corriuatum Iberum mutato veteri alueo, Tudelam alluere compulit, ponteque eo loci iunxit ad incolarum commoditatem. Fiterij & Oliuæ Cisterciensia monasteria de suo constituit. præterea ad Rocidam vallem, templum Sanctæ Mariæ nomine, suæ & posterorum sepulturæ destinatum. Clementiam Raymundi Comitis Tolosani eo nomine quarti filiam vxorem habuit. ex ea Ferdinandum genuit, quem superstite patre in venatione equi casus afflixit ad terram, peremitque. Corpus Tudelæ in D. Mariæ tumulum habuit. Omnino quo tempore Sanctius regnum auspicatus est, ingentis belli expectatione suspensa erat Hispania. Martinus Toletanus Præsul, vt iussum erat, in Bæticæ agros inuectus longè latèque obuia cuncta vastauit. Multi mortales cum pecore, atque alia præda capti. ædificia incensa. oppida atque agri deformata. nulla Maurorum numero aut virtute iusta manus occurrit. incolumi exercitu in patriam sese retulit. Mauri dolore iniuriæ prouocati, magnos tota prouincia delectus habent. Ipse Miramamolinus Abeniuzephus Mazemutus, ex Africa re cognita cum validis copijs in vindictam præceps transmittit in Hispaniam. non Almohades modo, sed etiam AEthiopes, & Arabes spe prædæ Hispaniensis eius signa sequebantur. Cum ea multitudine Mariani montes superati sunt. Alarcus oppidum, non ita pridem nostrorum opera extructum, peruentum. Alfonsus Castellæ Rex hostium apparatu, & suorum periculo renunciato, haudquaquam demittit animum: verùm re cum Nauarræ & Legionis Regibus, cum quibus paulò ante gratiam conciliarat, communicata, prior ipse cum peculiaribus copijs Alarcum accurrit, castraque hostium castris opposuit. Quorum multitudine perspecta omnem circa regionem tabernaculis occupantium, alij sustinendum iudicabant, varijsque artibus ludificandum hostem, donec Reges aduenirent, qui propediem affore nunciabantur. alij extemplò confligendum censebant, ne victoriæ quam præcipiti temeritate exploratam sibi habere videbantur, Vascones & Legionenses participes, gloriosique ex ea reuaderent. Vicit ea sententia, tametsi Rex non ignorabat in bello ea consilia saluberrima esse, quæ tutissima sunt. Hostis contemptum, confidentiam sui æquè exitiale malum magnis Regibus esse, huius prælij euentus declarauit. Commissà pugna ad Alarcum ad quartumdecimum Kalend. Augusti,
1195 die Mercurij, anno millesimo cẽtesimo nonagesimo quinto, magno vtrinq; animorum ardore concursum. nostrorum virtus hostium multitudine victa est: cùm scelerum pœnis agentibus, diuinitusque timore nostris incusso pristinus animorum ardor pugnantes deseruisset. Multi in pugna, & in fuga desiderati. in his Martinus Martinius quartus Calatrauæ Magister, Dieghus Harus belli præcipuus incitator ab ignauia accusabatur; quòd se ini-

tio prælij à pugna ſubduxiſſet, Alarcumque retuliſſet, ſiue rerum deſperatione, ſiue (vt fama tenuit) Regi iratus, Bæticos equites Caſtellæ nobilibus exæquanti aliquando virtute, militarique ſcientia. Mauri tanta victoria læti, non modò Alarcum oppidum continuò ex deditione ceperunt, ſed in veteris regni fines ferro penetrarunt: Ieuenesq; vſque, quod oppidum vigeſimo quarto ab vrbe Toleto lapide ſitum eſt, peruenerunt. Alarci hoc tempore parietinæ tātùm extant, & B. Mariæ nomine templum peruetuſtum, præcipua finitimorum religione cultum. nimirum Rex barbarus ſolo id oppidum exæquandum curauit. Opinio fuit ea clade regium ſcelus vindicatum. cùm Toleti vxore contemptâ, fœminæ cuiuſdam Iudææ, quam nihil præter pulchritudinem commendabat, amoribus diu indulſiſſet. quòd non modò inhoneſtum erat, ſed etiam cum religionis probro coniunctum. neque prius deſtitit, quàm proceres rei indignitate permoti pellicem perimendam curarunt. Libidinis impatientia furentem Regem, genius Illeſcis per noctem apparens, ad ſanitatem reuocauit: cùm ea forma ſe videndum præbuiſſet, qua ex imagine notus erat, iuuenis graui atque præclara ſpecie, minas intentans niſi reſipiſceret, caſtimoniæ vel cultæ præmium expectare, vel ſpretæ pœnam vereri iubens. Prorſus ea clade nunciata Reges Legionis & Vaſconum conatu deſtiterunt. Legionis quidem Rex Alfonſum ſalutaturus accurrit, ſiue ſyncero animo, ſiue ſimulata gratia. Sanctius Rex Vaſconum, Rege inſalutato in patriam abijt. officij prætermiſsi iniuria in Caſtellæ Regis pectus altius inhæſit, quàm quiuis exiſtimare potuiſſet: atq; ex eo tempore, ira & metu anxius animus, non magis in Mauros, quam in Vaſcones ea moliri, atque parare cœpit, quibus iniuriam vindicaret, dolorem vlciſceretur.

Res in Luſitania geſta. *Cap. XIX.*

CONSEQVENS annus milleſimus centeſimus nonageſimus ſextus triſtis fuit Hiſpaniæ, Alfonſi Regis Aragonij morte: quoniam inter Reges Hiſpaniæ proximum auctoritatis & potentiæ locum occupabat, virtute nulli cedebat. Perpiniani ad ſeptimum Kalen. Maij extinctus eſt. quo tempore ditione vniuerſa altiſsima pax erat: Aragoniæ regnum viris, opibus, & fama florebat. Petrum è filijs natu maximum hæredem ſcripſit: Alfonſo Prouinciæ comitatum, & contributos principatus teſtamento legauit. Ferdinandum natu minimum, veſte mutata maiorum manibus parentare iuſsit in Populeti monaſterio Ciſtercienſi: quod à patre inchoatum, & ab ipſo perfectum Tarraconem inter & Ilerdam, ipſius & poſterorum ſepulturis deſtinabatur. Filias tres Conſtantiam, Eleonoram, & Dulcem, fratribus ſiquidem ſine prole decederent, teſtamento imperij hæredes ſubſtituit, mutata ea in parte Petronillæ matris, atque correcta voluntate, fœminas ab imperij hæreditate arcentis, vt eſt ſuperius indicatum. Fuit hic annus non modò Aragonij Regis morte nobilis, ſed etiam fame peſteque fœdus: quæ mala Catalaunos præſertim vexarunt. præterea noua barbari Regis irruptione Caſtra Iulia, 1196

lia, Placentiaque captæ. Talaueræ ager vastatus. Olíueta præcipua nobilitate combusta. oppidum expugnari non potuit, propter murorum firmitatem, incolarumque virtutem. Eulaliæ & Escalonæ oppida euersa. Toletum ipsa dies decem obsessa. In vlteriori Castella, pontificia cathedra Anagaro vbi eatenus hæserat, in D. Dominici Calzadij templum translata. quod magnis molibus & cæmentis ante sedecim annos inchoatum, ad culmen peruenerat, ea amplitudine & maiestate, qua cum præcipuis Hispaniæ contendit. vtrunq; Roderici Præsulis Calagurritani opera perfectum. Consequenti an-
1197 no millesimo centesimo nonagesimo septimo, noui motus in Catalaunis extitere, prouincia in partes diducta. Quidam Armengaudum Vrgelitanum Comitem sequebantur: alij fauebant Raymundo Rogerio Fuxensi Comiti. Ab ea factione Vrgelia ciuitas obsessa, viq; expugnata. In diuersa Hispaniæ parte Abeniuzephus Maurus superiori victoria exultans, vires suas fortunamq; expertus animos tollere: animoque & prædicatione vniuersam Hispaniam complecti. ergo reparatis viribus, auctisque copijs Toletum vsque peruenit. Vrbem propter loci naturam obtinere non sperabat. oppida agriq; vastati. præda ingens abacta. Madritum & Complutum eadem belli iniuria vexatæ. ad læuam Ocania, Vrcesia, Opta, Conchaque. Nostri luctu ingenti ex præterito, & metu præsenti occupati, consilia defendendæ patriæ non explicabant. veneratque in extremum periculum summa Christianæ rei in Hispania. Nam Maurus tantis rebus peractis incolumem exercitum in Bæticam reduxit, maiori mole parans bellum in sequentem annum. Alfonsus Castellæ Rex tantis circumuentus malis, quoniam viribus impar erat, externa præsidia conquirenda iudicabat. Parum spei erat Legionenses & Vascones quidquam pro sano facturos: qui iniquissimo reipublicæ tempore Castellæ fines diuersi inuasissent, nulla religionis cura, neque quid de ipsis fama locutura esset, considerantes. Rex quidem Vasconum Soriæ & Almasani agros, cum prædatoria manu inuectus vexauit. Legionensis autem Rex fœdus etiam cum barbaris inijt, qui ad extremos Castellæ fines Anam inter & Tagum habitabant: irruensque in Campaniam obuia cuncta depopulatus erat. Petrus Aragoniæ Rex cognomento Catholicus, ad sanciendum fœdus inuitatur, viresq; sociandas aduersus communes hostes. fœdere constituto, Legionensis Regis iniurias primùm vindicare visum est: deinde Vasconum contumelias. Bolagnium, Castrum viride, Valentia, & Carpium Legionensi primo belli impetu sunt ablata. In Vascones ne verterentur arma (vt erat destinatum) nouus Abeniuzephi belli apparatus effecit, nostris finibus nimium assueti imminẽtisq;. præterea nostri quas copias in barbaros inferre deberent: quoniam viribus impares erant nulla rei Christianæ cura in Legionensem Regem omnium malorum auctorem (sic illi ferebant)
1198 conuertentes, in eius fines Asturicam vsq; penetrarunt anno millesimo centesimo nonagesimo octauo Salmanticensis ager deformatus: vtraque Alba, Mons regius, aliaque oppida occupata. Secundum hæc de Rege Vasconum vindicando, vnde non minores iniuriæ extabant, deliberatum, tanta Regum Castellæ, & Aragoniæ cupiditate, vt obliti dignitatis, neque rei Christianæ

periculo

periculo permoti cum communi Chriſtiani nominis hoſte Abeniuzepho paſciſci, barbaroſq; de fœdere vltro appellare, turpe non iudicarent. neq; ille auerſas aures à fędere exhibuit, cum in Luſitanum Regem qui magnas clades barbaris intulerat, toto pectore ferretur: præterea de rebus Africæ cogitaret. induciæ pactæ cum Mauris in decem annos. Sanctius quidē Luſitaniæ Rex oppidis inſtaurandis extruendisq;, vnde populorum conſtructoris nomen tulit, curæ & cogitationis partem conſumebat, Valentia ad Minium, Mōtemaiori cui Nouo cognomen eſt, Ballelis, Penamacorio, Sortella, Penella, alijsq;, quorum pars D. Iacobi, pars Auiſij militibus, qui ea tempeſtate in Luſitania celebrari cœperunt, Regis dono ceſſerunt. Maior cura erat barbaros tota prouincia exagitandi pellendiq;. Itaq; vrbem Syluenſem ad promōtorium Sacrum in poteſtatem redegit, claſſe valida adiutus ex Gallia Angliaque: ac nominatim Philippus Regis ſororius, viginti ſeptem naues, & in ijs lectiſsimos milites ex Flandria auxilio miſit. de tempore ſcriptores variant. quidam hunc ſalutis annum M. C. nonageſimum nonum adſcribunt. alij decem ante. quo tempore Reges Henricus Angliæ, Philippus Galliæ, rei Chriſtianæ, quæ in præcipiti erat ſuſtentandæ promouendæq; ſtudio in Syriam nauigare, colloquio in Vellòcaſsibus habito decreuerunt. Anglus mutata volūtate ſubſtitit, Richardo filio vicario. Regibus adiunctus Henricus, tūc Campaniæ in Gallia Comes, deinde ducta Eliſabetha Amalarici Regis filia, Rex Hieroſolymitanus. huius Henrici ex priori coniugio Theobaldus filius fuit Campaniæ Comes: cui per hæc tempora Blanca Sanctij Vaſconum Regis ſoror connubio iuncta eſt, eius Theobaldi mater, qui poſteriori tēpore ad Vaſconum regnum peruenit. Mortalium animos malis oppreſſos, metu ſolicitos, prodigia multa ſuſpēſos habebant. peſte, fameq; grauiſsima in Luſitania laboratū alia in cęlo ſigna viſa. vulgus in deteriora pronum, religioneq; obſtrictum, cæleſtem vindictam interpretabatur, iramque Dei: quòd nuptiæ Alfonſi Legionēſis, ac Theraſiæ Luſitanæ, vitio cohærentes, haudquaquam diſſoluerentur, quāuis Innocentio Pontif. eius nominis III. qui Celeſtino ſubſtitutus Romanam eccleſiam obtinere cęperat, enixè curante: prorſus vt Luſitaniam vniuerſam anathemati ſubijceret, parereq; recuſantes à fidelium ſocietate amoueret. auxerat terrorem vrbs Syluenſis amiſſa, oppidis & agris eo tractu illata vaſtitas, Abeniuzephi vtrunq; armis, acceptas à Rege Luſitano iniurias vindicantis.

Bellum in Vaſcones Cap. X X.

IREMPTVM id coniugium lege propinquitatis eſt, ægrè quidem ac ſerò, ſed diremptum tandem ſalutis anno milleſimo ducenteſimo. 1200
continuòque agi cœptum de Berengaria Alfonſi Caſtellæ Regis filia in Theraſiæ locum aſciſcēda, quam Conrado Sueuiæ Duci pactam fuiſſe paulò ante dictum eſt. mores Germanorum, & longinquam illa profectionem excuſabat: tametſi non minus à Legionenſi coniugio auerſa erat, propinquitatis lege vitioſo, vti quod diremptum erat, futuro. ſed nimirum Reges priuatis commodis honeſtatem

& religionem plerunque posthabent. Matris blandicijs puellæ animus leniebatur. patrem cogitatio subijt diuersarum gentium matrimonia infeliciter plerunque infaustèq; cadere: neque prætermittendam esse opportunitatem Regis Legionensis, vnde tanta mala extiterant, cõciliandi subducendiq; ab amicitia Regis Vasconum, cuius potissimùm vindicandi cura solicitabat: & distracto Legionensi iniuriæ opportunus fore credebatur. Ergo dum hęc aguntur, Castellæ Rex Alfonsus in vindictam præceps, bellum omni conatu comparabat. Petrum Aragoniæ Regem, ne continuò adesset, vt erat in fœdere cautum, dissidium cum matre Sanctia tenuit: quam dum suspectam habet, & de reditu in Castellam cogitare credit, dotalia oppida auferre satagit. Verùm Castellæ Rege curante inter matrem & filium cõcordia sancita est, Harisam in vtriusq; regni finibus situm oppidum, colloquij caussà ventum: Alfonsoq; Rege disceptatore & arbitro, constitutum, vt Dertusæ atq; Asconæ, aliorumq; oppidorum permutatione, Harisa, Epila, atq; Embitis dotalia Reginæ oppida, Regi Aragonio redderentur: prouidenti, ne ea parte Castellæ Regi aliquando Aragoniæ fines inuadendi facultas esset, variasq; & commutabiles hominum, ac præsertim Regum esse voluntates consideranti: nec vllo propinquitatis respectu teneri, vbi amplificandæ ditionis spes affulsit. Petrus Asagra Albarracini regulus colloquio Regum interfuit, cum vtroq; gratia conciliata scilicet. fœdus pridie Kal. Octobris factum est. Ipso anno Berengaria altera Sanctij Vasconum Regis soror, Richardo Angliæ Regi nupsit. sic veteres Hispaniæ tabulæ docent. scriptores Anglicani priori anno id contigisse aiunt: hoc ipso Richardum defunctum affirmant. Castellæ Rex Alfonsus, induciarum quæ cum Mauris erant beneficio, cupiens ea damna sanare, quæ superiori tempore accepta erant, Placentiam & Begiarem instauranda curabat: Mirabellum atque Seguram in monte Argentario: Monfredum & Moiam in Aragoniæ Marca: in Campania Aquilariam. Hæc agebat: neq; belli tamen quod in Vascones meditabatur, curam remittebat. neq; desistebat Aragonium Regem monere, vt arma sociaret. Vno tempore Aragoniæ & Castellæ arma contra Vascones mota sunt. Sanctius Rex tempestate prouisa, viribus impar, cùm parum præsidij esset in Christianis Principibus, quos Castellæ Regis artibus alienatos sentiebat (& de nuptijs Ludouicum inter Philippi Galliæ Regis filium, & Blancam Alfonsi Castellæ Regis filiam agi cœperat) in Africam nauigare constituit: atq; à Miramamolino Abeniuzepho, ingens facinus & probrum, auxilia postulare. neq; enim illum, vt erat vasto animo, Hispaniæ rursus inuadendæ occasionem, quæ ex nostrorum dissidio offerebatur, neglecturum existimabat. Vascones scriptores haudquaquam ex fide, sed eius dedecoris amouendi caussà Sanctium fingunt in Africam nauigasse, Tremesenio Regi Mauro opitulandi studio aduersus Tunetanum. commentum quia se prodit, nullis tunc earum vrbium Regibus in Africa, pluribus refellere superuacaneum fore arbitratus sum. constat Sanctio Rege in Africam digresso, Reges Castellæ & Aragoniæ tanquam in vacuam possessionem irruisse in Vascones. Aiuarium & Vallisroncalia ab Aragonio Rege occupata: Miranda & Iozula Castellæ Regi

Regi data ſunt, à quo prætereaVictoria Alauæ caput eſt circunſeſſa:& quoniam virtute ciuium defenſa vrbe obſidio ducebatur, Didaco Haro eius vrbis expugnandæ cura demandata,Rex in Guipuſcoam, quæ è tribus Cantabriæ prouincijs vna eſt, & Vaſconum iniurijs prouocata ſe dedere parata erat,abijt. arces tota prouincia continuò Regi traditæ.Victoria tandem defenſionis ſpe abiecta deditionem fecit,atq; eius auctoritatem vniuerſa Alaua ſecuta eſt. illud modò cauerunt,ne leges aut magiſtratus abs Rege accipere cogerentur, Victoria tantùm & Treuigno exceptis, quibus vt Rex daret Præfectos permittebatur.Caſtellæ &Aragoniæ Regibus omnia prona erãt, quòd præſidio omni deſtituta prouincia eſſet:& recens fama vulgarat Sanctium Regem ex cancri morbo in crure altero enati,laborare cœpiſſe,nulla ſpe recipiendæ ſanitatis.atra bilis ex rerum deſperatione cõcepta eum morbum conciliauit.Cantabriæ littora, quod ad retinendum prouinciæ imperium magni referebat,munita.S.Sebaſtiani,Fontis Rabiæ,Guetariæ,& Motrici oppida inſtaurata.Laredi,S.Emeterij,& S.Vincẽtij appellatione oppida in ipſo littore conſtituta.his rebus perficiendis Alfonſus Caſtellæ Rex diſtrictus erat.Sanctius RexVaſconum,nullo operæpretio facto inglorius redijt in patriam & regnum,multis deforme atq; imminutum partibus. miſsi de iniurijs ad vtrunque Regem legati prope ſupplices : nihil tamen præter ſpecioſa verba retulerunt:cùm iure belli vt parta reſtituerent, non inducerent in animos:neque rationes deeſſe poterant,quas cupiditati obtenderent.

Rex Aragonius Romam abijt. *Cap XXI.*

HAEC in Hiſpania.quo tempore HenricusAngliæ Rex in Gallia,eo bello inchoato,quod diu eam prouinciam exercuit, dum Lemouices vrbem prçualidam obſidet,ſagittç vulnere ex muro emiſſæ extinctus eſt. Succeſsit in regno Ioannes frater germanus.Philippus cognomento Auguſtus Galliæ Rex,nouum Regem priuſquã ſe cõfirmaret euertere parans,quam maximas poteſt copias armat.Normannos,Britannos,Andes,qui Anglorum imperio parebant,armatus inuadit.vrbes partim vi,alias voluntate imperio ſuo adiungit.aduerſus eius potentiam nuſquam nouus Rex ſpem habet,viribus impar,neq; belli defendendi cogitationes explicans. miſsi de pace legati.Butauẽtum in finibus Normanniæ vtriuſq; Regis colloquio deſignatum.fędus ibi magis neceſſarium, quàm honeſtum Anglis factum eſt.ex quo à Francis captæ paulò ante vrbes,eis relictæ ea tantum lege,vt Blanca Alfonſi Caſtellæ Regis filia,Ludouico Philippi Regis Galliæ filio nuberet,nulla alia dote. ea ſcilicet honeſtatis ſpecies obtendebatur,quòd Ioannis ſorore genita eſſet.Andes ex fœdere Anglis dati.Miſsi ad Regem Caſtellæ de re tota legati.is nuncio lætus,quo cum ſalute reipublicæ priuata vtilitas coniuncta erat,poſtulatis annuit. Burgis ſponſalia celebrata:patreq; deducente puella in Aquitaniam, quoniam in Angli Regis ditione erat,deducta eſt. inde ad ſponſum abijt Galliæ proceribus comitantibus.Imperij Anglicani maieſtatem eo fœdere imminutam non

obscurè dolebant Angli: prorsus vt Regem in Angliam traijcientẽ malignis oculis intuerentur, neq; vrbes ineunti faustis vocibus vt fieri solet, acclama-
1201 rent. Anno hæc millesimo ducentesimo primo gerebantur, quo anno Theobaldus Campaniæ Comes defunctus est, vxoris Blancæ vtero hærede: vnde filius posthumus natus est patri cognominis. Berengaria Alfonsi Regis Castellæ filia Alfonso Legionensi Regi connubio tandem iuncta est. Gloriosum id Alfonso Castellæ Regi erat, duas filias coniunctis ferme nuptijs, duobus Regibus sine vlla dote copulatas. nam Berengariæ ea oppida data sunt, quæ Castellæ armis viro ipsius non ita pridem erant detracta. Vallisoleti, quo Reges conuenerunt, omni significatione lætitiæ nuptiæ celebratę sunt. Alfonsum inter Prouinciæ Comitem in Gallia, & Guillelmum Comitem Focalquerij, tametsi Garsendæ Alfonsi vxoris patruus erat, bellum natum: quod Petrum Aragoniæ Regem, vt dissidentes in pace poneret, in Galliam maturare compulit. Ad Aquas mortuas in Galliæ Narbonensis ora (Fossæ Marianæ apud veteres sunt) Rege arbitro de controuersia disceptatum est, & fœdere constituto ab armis discessum. Regem cura solicitabat, Baleares insulas, quoniam in Maurorum ditione erant, oppugnandi. in eam rem Genuenses & Pisani mari ea tempestate potentes, conciliandi erant. Innocentij tertij Pontificis Maximi præcipua auctoritas, studiumq; de Aragonijs bene merendi: quod multis argumentis testatus erat. Ergo Rex ex Prouincia cum classe soluens, Romam ad Pontificem abijt: vbi splendido apparatu exceptus est: & vt maior honor esset, in D Pancratij (quod templum vltra Tiberim
1204 situm est) salutis anno millesimo ducentesimo quarto, Nouembris die vigesimo primo, à Petro Episcopo Portuensi inunctus, & Pontificis manu coronatus, infulas & cætera regni insignia solenni cæremonia accepit: datumq; Aragonijs Regibus, vt deinceps in prouincia coronam accipiendi ius esset, Tarraconensi Metropolitano totius cæremoniæ antistite, quasi Romani Põtificis vicario. Extãt de re tota publicæ tabulę, quas vt hoc loco insereremus visum non est. Nondum in mores susceptum erat, vt Reges Aragonij continuò à morte patris regni insigne acciperent: sed cùm milites creabantur, more Hispanis vsitato, aut vxores ducebant, tum demum regium nomen, insigneq; vsurpabant. Pro eo merito Rex, Aragoniam Pontificibus vectigalem esse constituit, certum auri pondus pendere quotannis pollicitus pactusq;, haud obscurè dolentibus vulgó prouincialibus ab eo initio immunitatis ius imminui: datamq; Pontificibus potestatem, occasionemque rempublicam in Aragonia turbandi. Iustum dolorem, vectigal quod consequenti anno imposit um regno abs Rege est grauissimũ, magis exulcerauit, quod Monetale vulgo dicitur. Oscæ Nouembri mense extremo edicta promulgata, quibus non plebei modò, sed etiã immuni conditione homines, quicunq; essent, comprehendebantur. Accusabant Regem, quasi priuatim prodigus esset, publicè auidus, vnde effusa cõpensaret. Nondum Rex vxorem duxerat. prolis procreandæ in spem regni cura solicitabat. agente Rom. Pont. Innocentio curatum, vt Maria Isabellæ Reginæ Hierosolymitanæ filia, ad quam regnum successione deuoluebatur, Aragonio Regi cõiungeretur. prope res confecta erat, cùm

Rex

Rex suadentibus proceribus, Mariam Mompellerij Principem Guillelmi fi
liam, propter principatus opportunitatem, vxorem duxit: eoq; facto pij Pon
tificis vota delusa, commodissimo coniugio prouidentis, Aragonia arma ad
bellum sacrum conuertere. Vrraca tertia Alfonsi Castellæ Regis filia, Ara-
gonij & ipsa cõiugij spe depulsa, Alfonso nupsit, anno eius seculi sexto, San- 1206
ctij Lusitani Regis filio primogenito. Quo anno pridie Kalend. Martij in-
signis Solis defectio extitit. sex horis dies nocte mutatus continuis imbri-
bus inflari amnes. Tagus Almofalæ portam Toleti sexto Kalend. Ianuarij
ineunte anno proximo, superauit hominis mensura. Rex Vasconum Cara-
cam ad Castellæ Regem rebus desperatis venit. induciæ quinquennes factæ.
obsidum loco oppida vtrinque data: cautumq; nominatim, vt Alfonsi opera
Aragonius in idem fœdus induceretur. Consequens annus millesimus du- 1208
centesimus octauus multorum Principum funeribus nobilis fuit. mensis Au
gusti die vigesimo octauo Martinus Præsul Toletanus obijt. successit Rode-
ricus Semenus domo Vasco. hominem externum, spectatæ vitæ probitas
eruditioq; vt ea erant tempora, singularis ad eum honoris gradum proue-
xit. & quoniam induciæ abs Regibus eo auspice pactæ potissimùm erant,
Principum gratiam, & vtriusque gentis studia promeruit. Mense Nouembri
Sanctia Aragonij Regis mater Xixenæ decessit: quod ipsa monasterium vir-
ginum, sub D Ioannis Hierosolymitani militum disciplina extruxerat: & in
eo rerum humanarum tædio, melioris vitæ studio vestem mutarat. Toleti
ipso Martini festo die, Stephanus Elianus vir omni virtutum genere claris-
simus, iuridicundo arcibusque in ea vrbe Præfectus, (nauatæ Regi operæ
ea merces fuit) in D. Romani compositus, pius munificusque animo, par
opibus. Vrgeliæ præterea Comes defunctus est, filia vnica Aurembialsi ex
vxore Eluira relicta: quam cùm Gerardus Cabrera Pontij filius, veteribus
controuersijs suscitatis, propter sexus imbecillitatem, exagitandam spolian-
damque sumpsisset: Eluira matre concedente Vrgeliæ principatus sub Re-
gis imperium subiunctus est. Ita magni Borelli quondam Barcinonis, &
Vrgeliæ Comitis progenies, eius vrbis imperio decidit. tametsi Innocen-
tio Pontifici, vt filiæ præsidio esset, & testamentum curaret Vallisoleti pars
media erat à patre moriente legata. possedisse non arbitror.

Pax inter Reges facta. Cap. XXII.

INDVCIARVM quæ cum Mauris erant tempus exibat: & belli sacri reparãdi cura omnium animos, sed præsertim Castellæ Regis, qui proximus periculo erat, solicitos habebat. Intestini inter Christianos motus componendi erant, Regesque inter se conciliandi: vt aduersus communem Christiani nominis hostem, tot regnorum accessione potentem, tantis victorijs ferocem, nostrisq; finibus imminẽtem, libenter vires conferrent. finitima regna, ferocibus Regibus pacata diu esse nõ possunt, cùm nouæ ex alijs nexæ bellorum caussæ indies existant. Primus Alfonsus Legionensis Rex in dotalia nouercæ oppida inuectus, reipub.

tranquillitatem turbauit,patrem incusans quasi vxoribus multa indulgendo
regni maiestatem imminuisset,vires debilitasset. Dieghus Harus viduæ Re-
ginæ frater,dum Regis conatibus obsistit,Legionis & Castellæ arma in se
prouocauit:prorsus vt neque operæpretium faceret sororis ditione iureque
tuendo:& ipse vtriusque Regis voluntatê alienata ad Vascones confugerit.
vnde quoniam in Castellæ agros identidem incursiones faciebat, Regum
superuentu, ad Stellam oppidum victus acie, & intra oppidi mœnia com-
pulsus est operibus & munitione firmissimi. quare ab oppugnatione cessa-
tum. quatuor tamen Reges Castellæ,Legionis,Vasconum,atque Aragoniæ,
fide accepta dataque, Alfarum ad colloquium conuenerunt:vbi pace inter se
facta, Dieghus Harus ab omnibus desertus, viribus diffisus Valentiam ad
Mauros abijt. Aragonius Rex belli Maurici cura, & quoniam ita erat in fœ-
dere cautum,in Valentiæ fines incurrit.pugnanti confossus equus,venisserq;
haud dubium in potestatem Maurorum, ni Dieghus Harus, qui à Mauris
stabat,humanitatis memor,oblitus iniuriarum periculo eripuisset,equo præ-
bito.quæ illi res magnam apud barbaros inuidiam conflauit. cuius depel-
lendæ necessitate,in Africam ad Miramamolinum nauigauit: iure & legi-
bus innocentiam defensurus. Vnde lite diiudicata,placatisq; Regibus Chri-
1209 stianis,in Castellam redijt,anno vt arbitror millesimo ducentesimo nono.
liceat enim in ratione temporum aliquando hallucinari: nam alij Regum
fœdus ad Alfarum,ante biennium coiuisse aiunt, Aragonij Regis matre
Sanctia,cùm nondum defuncta esset,annitente disceptanteque. Omnino à
duobus Regibus Sanctio Vasconum,& Petro Aragonio, quos inter præci-
pua simultas erat,in colloquium descensum hoc ipso anno. Eo congressu,
cui planicies prope Mallenum oppidum designata est, Iunij mensis quarto
die pax facta est. conciliatæ beneuolentiæ argumento, Sanctius Aragonio
Regi viginti millia aureos mutua dedit. oppida quatuor pignoris loco Se-
meno Radæ (quem Roderici Præsulis Toletani idem cognomen præferen-
tis gentilem ac propinquum esse suspicor) quasi sequestro ab Aragonio sunt
tradita:ea lege,vt nisi tempore summa reddita esset, ea ipse oppida in pote-
statem Regis Vasconum contraderet. Alfonsus Castellæ Rex pacis inter Re-
ges præcipuus auctor extitit:nam timor externus impendebat, côcordiæ in-
ter ciues & necessarios conciliator maximus. Gallica præterea auxilia euo-
care in Hispaniam conabatur. bellum maiori mole coortum inter Anglos
& Francos,conatus eius turbauit.tametsi in vnam curam pacandi Reges in-
tentus,armatus in Aquitaniam penetrauit,vim inferre paratus ei genti,quæ
se potissimùm a pacis consilijs alienam præbuisset. Nullum operæpretium
factum,cùm discordiæ flamma Gallia vniuersa æstuaret,nulla pacis spe:bel-
li Maurici metus apparatusq; Regem in Hispaniam reuocasset. Induciarum
sanè tempore publicum sapientiæ gymnasium Regis opera,Roderici Præ-
sulis hortatu,Palentiæ constitutum,iuuentute litteris & humanitate infor-
manda: quo vno ornamêto Hispania bellis implicita eatenus destituta erat.
artium professores ex Gallia atq; Italia,magnis propositis præmijs euocati.
Olgis etiam octauo ab vrbe Burgis lapide, virginum monasterium B. Ma-
riæ

riæ nomine ædificatum Regis sumptu amplissimum, xenodochio coniuncto, quod Regum sepulcris olim destinatum fuit. Constantia Aragonij Regis soror, ex priori viro Emerico Hungariæ Rege, cui Ladislaum puerum pepererat, vidua Innocentio Pontifice curante, Friderico Regi Siciliæ connubio iuncta est, atque hoc ipso anno ad virum classe deducta. Tristes eæ nuptiæ fuerunt, Prouinciæ Comitis, aliorumque procerum obitu: qui sponsam honoris caussa in Siciliam prosecuti, Panormi extincti sunt, locis natura grauibus saluberrimo Hispaniæ Galliæque cælo mutato.

Bellum Mauricum inchoatur. Cap. XXIII.

IC erat rerum status in Hispania. pax inter Christianos Principes ex tantis dissidijs facta piorum animos spe optima lætitiaque compleuerat, quantum in mutua societate præsidij esset considerantes. tametsi Alfonsus Legionensis Rex, incommodo sanè tempore Berengariam vxorem, lege propinquitatis, iussuque Innocentij Pontificis repudiarat, ad patremque dimiserat. Extant ipsius Innocentij de ea re litteræ ad Alfonsum Castellæ Regem diuortio repugnantem, graues atq; minaces. Barbari Rege Mahomade, qui superioribus annis in Abeniuzephi fratris locum successerat, magnam occupandæ Hispaniæ spem, in quam erant ingressi, persequi vsque ad extremum, delereque piorum nomen decreuerant. nostris partum imperium tueri, quin barbaros Hispaniæ finibus pellere, animus erat. Obstinato vtrique consilio, spe pari in id certamen ingressi. Christiani virtute, Ducisque prudentia potiores erant. barbari vincebant numero, Africæque & Hispaniæ vires, superbissimo delectu in vnum bellum conferebant. Vno tempore Castellæ & Aragoniæ arma mota in Mauros sunt. in Valentinis Adamutium, aliaque oppida à Petro Aragonio Rege occupata: Dertusa nauatæ superioribus bellis operæ merces Templarijs fuit, abs Rege dono data eius militiæ Magistro Petro Montacuto. Ferdinandus Alfonsi Castellæ Regis filius, patris iussu in Bæticæ fines irruens Biatiam, Illiturgim, Giennij agros latissimè depopulatus est. prædæ hominum, pecorumq; abactæ. ipso tempore, quo à Mahomade Maurorum Rege, cui Viridi, à pileo quem gestare consueuerat, cognomen fuit, Saluaterra oppidum vi expugnatum est. incolæ pars ferro trucidata, pars in seruitutem abacta. Iunio mense, anno millesimo ducen 1210
tesimo decimo oppidum obsessum & Septembri captum est. nam Alfonsum Castellæ Regem, qui cum delecta suorum manu auxilio accurrebat, & Elboram vsq; peruenerat, Ferdinandus filius rebus in Bætica patratis obuiam factus, ab itinere reuocauit, periculo indicato, & maioribus viribus opus esse disputans barbaris impugnandis. Regis pro pietate conatus, non parum turbauit consecuta proximo anno, Ferdinandi ipsius mors, die veneris pridie Idus Octobris, eo maiori patris dolore, & prouinciæ totius luctu, quod magni iam & iusti Principis specimē prębuerat. Corpus Madrito, vbi extinctus est, Olgas delatum, Roderico Præsule Toletano, & Berengaria sorore funus

honoris gratia comitantibus. Ea de caussa, expeditio Maurica in sequentem annum dilata: comitia tantum regni Toleti habita sunt, ijs rebus comparandis, quæ ex vsu belli futura erant. In ijs comitijs sumptuariæ leges, quoniam mores in luxum degenerabant, promulgatæ. supplicia toto regno decreta numine propitiando. ad Reges legati destinati, vt communi periculo non deessent postulatum. Rodericus Præsul Toletanus Romam amandatus est, venia peccatorum impetranda omnibus, qui more per ea tempora vsitato, cruce insigni distincti ad bellum sacrum conuenirent. Rex ipse equos, arma, pecuniam, commeatum magna diligentia comparare. Mauri contrà aduersus tantos apparatus, tantamque animorum consternationem, suæ ditionis oppida in Carpetanis, Bætica, & ad promontorium Sacrum, quoniam in ea primus impetus futurus erat, operibus munire, quantum temporis spatium dabat: præsidijsque firmare, nouasque copias ex Africa euocare. Alfonsus Castellæ Rex, dum vniuersas copias expectat, terroris bellici ostentandi caussa, in Maurorum fines inuectus, ad Sucronis ripam aliquot oppida Mauris eripuit. & re ex sententia patrata, Concham vrbem locis vicinam redijt. vbi Aragonio Rege conuento, de summa belli deliberatum est. Sanctius Vasconum Rex missis legatis se bello haud defuturum renunciauit. Rodericus Præsul substituto Adamo Palentino Episcopo ad ecclesiæ Toletanæ gubernacula, in Italia atque Gallia spe veniæ, quam à Pontifice Innocentio. III. impetrarat, & periculo indicato nisi succurrerent, proceres, & Præsules ad sacram expeditionem, sed & ex plebe homines excitare non desistebat. Tantam esse barbari superbiam, vt omnibus toto orbe crucis cultoribus bellum, interitum, exitium comminaretur: contumeliam haud ferendam nomini Christiano. Multum ea diligentia profectum, tanta erat cupiditas aduersus Christiani nominis hostes dimicandi: prorsus vt centum millia pedites, decem millia equites ex externis nationibus confluxisse tradant. ingens numerus ac vix fidem facturus. verum quis pro certo affirmet? cum alibi duodecim equitum millia, peditum quinquaginta inueniam. His omnibus, ne tot gentium colluuione Toletum quo conueniendum erat turbaretur, horti regij præcipua amœnitate, sed & coniuncta vrbi, ad ripam Tagi loca ad tendendum designata. Februario mense anno
1212 salutis millesimo ducentesimo duodecimo, hæ gentes Toletum conuenire cœperunt. In Iudæos à promiscua multitudine sæuitum in ea vrbe, ijs violandis numini se gratificari putanti. restitere nobiles. miseram gentem armis & auctoritate tutati sunt. Petrus Aragoniæ Rex festo Trinitatis die, publica omnium lætitia, atque supplicatione, in vrbem exceptus est. viginti peditum millia, equites tria millia & quingenti ex Aragonia sequebantur. Lusitanus Rex Sanctius sacro bello interesse non potuit, Conimbricæ per id tempus ex morbo extinctus. funus in S. Crucis illatum, humili sepulcro: vnde Emanuele Rege in magnificentius migrauit Succesit Alfonsus defuncti filius, geminæ iam prolis ex Vrraca vxore pater effectus, Sanctij Alfonsiq;. Ferdinandus Sanctij frater, anno superiori vxorem duxerat Ioãnam Comitem Flandriæ, Balduini filiam, hæredemque. Ex Lusitania tamen non

non contemnenda militum manus, an ſua ſponte incitata, an abs Rege ſuo miſſa auxilio venit. Vniuerſæ multitudini ſtipendia in dies ſingulos per capita numerabantur. pediti quinque nummi, quos vulgo ſolidos vocabant, equiti quadruplum. dona principibus pro cuiusque merito & dignitate. commeatus affatim Alfonſi Regis cura comparati, nihil vt tantis copijs deeſſet ſumma diligentia prouidentis. prorſus, vt impedimentis portandis, ſexaginta curruum millia contracta eſſent, auctore Roderico Præſule: qui totius expeditionis teſtis oculatus fuit: viſaque ad poſteritatis memoriam litteris propagauit. alij iumenta ſarcinaria eo numero fuiſſe aiunt: vtrunq; miraculo proximum, in tanta temporum difficultate regij ærarij inopia. ſed nihil eſt tam difficile, quod non diligentia vincatur. & ab externis gentibus, & Principibus equi, muli, pecunia certatim mittebantur. Iunij die vigeſimo Toleto diſceſſum. Dieghus Harus in primo agmine curare iuſſus: vbi externæ gentes erant. in ſecundo agmine Rex Aragonius. poſtremum Caſtellæ Rex Alfonſus ductabat: in quo quatuordecim millia equitum erant, peditum numerus iniri vix poterat: cùm ex vniuerſa Caſtella, quorum ætas idonea erat, arma induere omnes compulſi eſſent. Trinis caſtris Malaconem peruentum eſt: quod oppidum Maurico præſidio obtinebatur, Toleto diſsitum quinquaginta ſex paſſuum millibus. barbari, tantæ multitudinis metu oppidum relinquere, & arcem munire coacti: externarum tamen gentium virtute atque impetu, arce expugnata, Iunij vigeſimo tertio die ad vnum omnes trucidati ſunt: vſque adeo animos impiæ gentis delendæ cupiditas occuparat. Kalen. Iulij Calatraua firmiſsimum oppidum vltra Anam fluuium ſitum, incolarum deditione res ſuas in extremo ſitas, neque auxilij ſpem vllam eſſe conſiderantium, venit in poteſtatem. in dedititios, ne externi milites pro ingenio ſæuirent, noſtrorum interuentu vix eſt impetratum: cùm datam de ſalute fidem impiæ quamuis genti ſeruandam diſputarent: neque deſperatione (quo nullum eſt acrius telum) efferandos amplius hoſtium animos videri. Oppidum Calatrauæ militibus, quibus à Mauris ereptum erat, redditum eſt: ſpolia Aragonijs, externiſque militibus: quos inſuetus calor, cæli grauitas, rerumque omnium inopia compellebat, (ſic ipſi videri voluerunt) piorum caſtris relictis in patriam ſeſe referre. Arnaldus Narbonenſis Epiſcopus, & Theobaldus Blazo Picto rebus noſtris præcæteris fauens, vt qui genus maternum ex Caſtella deducebat, vterque cum peculiari ſuorum manu in caſtris manſere, gentis ignauiam incuſantes, atque quoduis periculum ſubire certi. Externorum diſceſſus, vnde metus mœrorque noſtrorum animos occupauit, dupliciter commodus fuit: tantæ victoriæ laude, haudquaquam cum exteris participata: & ex ea re Mahomade, qui ad Giennium ſe tenebat totius certaminis aleam detrectans, vt vniuerſo prælio dimicaret inuitato. Itaque noſtri, moris caſtris Alarcum peruenerunt. quod oppidum, quoniam ante paucos annos à Mauris euerſum erat, deſerentibus incolis venit in poteſtatem. Sanctius Nauarræ Rex cum valida ſuorum manu, eo loco Reges eſt conſecutus. Eius aduentus lætiſsimus fuit. mœror ex ſuperiori caſu, externorumque diſceſſu, hilaritate muta-

tus. aliquot eo tractu arces vi expugnatæ. In Saluaterræ agro lustratus ac recensitus exercitus. motis deinde castris, ad Marianorum montium radices peruentum. Maurus rebus omnibus exploratis, Biatiam mouit: atque saltus Castulonensis fauces, quibus Losæ nomen est, & quà nostris transeundum erat, insidere instituit. si pergerent, victoriæ spe non dubia propter locorum iniquitatem: si consisterent, inopia commeatus pereundum esse, regressum ignominiosum fore considerans. prudenter destinata, altior potentia discussit. Disputatur in concilio de montium transitu: qua parte superandi esset quæritur. plerique censebant, retro conuertendum iter, maiori circuitu, mitiore via, in Bæticæ campos euadendum, insessas ab hoste montium angustias vitandas esse. Castellæ Rex Alfonsus contrà: magna famæ momenta in vtrunque partem fieri. pro vt prima cessissent, fore reliqua. Regum discessu turpissimæ fugæ significationem contineri. ea re hostium animos augeri, nostris minui, ac debilitari necesse esse, alioqui ad deserendum castra propensis, vti externarum gentium discessione nuper intellectum erat. Aduersus difficultates, quæ proponebantur, numinis opem, cuius caussa agebatur, implorandam: & nisi sibi ipsi deessent, proculdubio affuturam. Tentando sæpe facilia fieri, quæ ignauis ardua videbantur esse. Hæc vicit in concilio sententia. Lupus Dieghi Hari filius à patre præmissus cum valida manu, in summo monte castrum Ferralium nomine cepit. Mauros leuibus prælijs submouit. perrumpere Losæ angustias non est ausus: ne vno tempore cum locorum iniquitate & aduersus hostes pugnare esset necesse.

Victoria a nostris parta. Cap. XXIIII.

MNIS multitudo, præsertim militaris, animorum impetu opinioneque potiùs quàm rebus ipsis mouetur, vt hic accidit. plerique milites rebus desperatis castra deserere cogitabant, par periculum cogitantes siue Reges progrederentur, siue referrent pedem. dedecus in vno erat, in altero temeritatis nota. Res propemodum deploratas numina diuique indigetes sustentarunt. rusticanus enim homo, locorum notitia fretus, quoniam ijs in montibus pascendis gregibus diu operam dederat, (genium quidam fuisse putarunt, argumento, quod opera nauata nusquam comparuisset) Regibus est pollicitus si se ductore fiderent, notis tramitibus, copias omnes in summos montes nullo discrimine euasuras. obscuro, ignotoque homini de re tanta, neque fidem accommodare tutum erat: neque detrahere omnino prudentis. Dieghus Harus, & Garsias Romerius præmisi, vt visa explorataque referrent. Erat iter à proposito diuersum, contrariamque in partem iri videbatur. prorsus, vt Mauri nostrorum discessu considerato, commeatus inopia fugere, atque in pacata referre pedem putarent. Enitendum erat per montis latus, transcendendæ valles, saxa multis locis prærupta extabant, iterque morabantur: sed nullum laborem recusabant victoriæ spe certa, si in summa montium iuga peruentum esset. In festinatione certamen omne erat: ne iter

hostes

hostes præoccuparent. Ergo confecto itinere, Reges planiciem nacti castra muniunt. Hostis se ad pugnam parat, aciemq; instruit, in quatuor distinctam agmina. in colle Rex ipse circunfusis prætorianis constitit. Nostri continenti itineris labore fatigati, homines iumentaque, in consilio detrectandi certaminis perstant. Idem sequenti die faciunt: tanta Maurorum lætitia metum interpretantium, vt extrusis tabellarijs, tres Reges quasi indagine circumuentos intra triduum redacturum in potestatem, Miramamolinus insigni verborum fastu polliceretur. fama in maius augebatur, quolibet ad id quod audierat adijciente aliquid, vt gratior res esset. Die tertio, qui dies Lunæ erat, Iulij mensis sextusdecimus, nostri certamen subire certi, albente cælo pœnitentia & Eucharistia animos expiati, acies ad pugnam instruunt. Primum agmen Dieghus Harus ductabat. mediam aciem Gonsaluus Nunnius tenebat, eique adiuncti Templarij alijque milites sacri. in postremo agmine Alfonsus Rex, Rodericus Præsul, alijque Episcopi curabant. Reges Aragoniæ & Vasconum cum peculiaribus copijs ab vtroque latere, Vasco ad dextram, ad sinistram Aragonius collocati. Maurus contrà, quo instituerat ordine copias ordinauit. pars castrorum, vbi prætorium erat, ferreis catenis cincta. ibi fortissimus quisque, genere ac factis clarissimus. reliqui tanta multitudine erant, vt valles & colles obtegere videretur. Vtriq; suos ad pugnam hortantur. Episcopi per manipulos & turmas, spe veniæ nostrorum animos erigunt. Rex Alfonsus ex loco vnde exaudiri posset, Mauros prædones esse ait, Christo Imperatori rebelles. Nullo olim iure Hispaniam occupasse: & nunc latrocinio lacerare. Ingentem sæpe numerum à paucis fuisse profligatum: magnamque prouinciæ partem amisisse, vixq; habere vbi in Hispania consistant. Si hoc prælio victi erunt, quod numina pollicentur, & ex vestra omnium lætitia atque alacritate ominari licet, de impia gente actum erit. Nos pro æquitate, proq; iustitia pugnabimus. illi pro nulla republica, cum nullis inter se legibus vinciantur. Receptus pulsis nullus: nec vsquam nisi in certamine spes. pugnam ergo magnis animis capessite. Deo freti arma sumpsistis. Deo freti in hostes impetum datæ. Maurus contrà, se eo die summo certamine dimicaturum admonuit. Finem belli futurum, seu vincant, seu vincantur. Si vicerint, vniuersam Hispaniam victoriæ præmium futuram. ad id prælium vires vniuersas prouinciæ summa diligentia collatas. si victi essent, imperium Mauricum in Hispania intercisurum. Neq; sibi neque rebus suis parcere in eo discrimine æquum esse. Copias suas ex vna gente constare: Christianorum ex multarum colluuione gentium, legibus, lingua, institutisque discrepantium. maiorem partem signa deseruisse. reliquos haud constanter pugnaturos, suo periculo, aliena vtilitate præmioque. His dictis, magno vtrinque animo ad pugnam concurritur. victoria diu anceps fuit. vtrique pro extrema spe enixè dimicant. Ducum conspectus, neque ignauiam neque virtutem clam esse patiebatur, omnesque ad certamen accendebat. A medio agmine pugna cœpta. consecuti sunt Vascones, mox Aragonij. Nihil profectum triplici impetu facto. contra nostra agmina loco tantisper mota fugam respectare videbantur: cùm Alfonsus Rex periculo

lo simul, & rei indignitate commotus, in confertos hostes irruere parabat: ni Roderici Præsulis, qui lateri adhærebat hortatu destitisset: in vnius anima momentis totius victoriæ, sed & rei Christianæ summam verti: pergeret vt cœperat, de diuino numine bene sperare: neque se periculo committeret. Postremi agminis signa illata. res nostrorum virtute restituta. & qui labare videbantur, ad delendum dedecus restitutis ordinibus in prælium ferociores rediere. Mauri continenti totius diei labore fessi, eorum impetum non tulere, qui cum in subsidijs fuissent, recens in pugnam inuecti sunt. fuga fœda, neque minor quam pro tanta victoria cædes. Ducenta Maurorum millia eo prælio cecidere. in his triginta equitum millia. alij ex eo numero mediam partem detrahunt. Miraculo certe fuit, è nostris viginti quinq; tantum occubuisse, Roderico Præsule auctore. alij quindecim supra centum affirmant. exiguus vterque numerus pro tam illustri victoria. Ex aduersarijs autem tanta multitudine cæsa, qua maiorem non meminerant, vestigium sanguinis toto campo nullum visum, idem Rodericus ait. Rex ipse Maurus, Zeiti fratris monitu, fuga salutem petijt, mulo vectus Biatiam. inde iumento mutato Giennium eadem nocte peruenit. sub occasum Solis castra hostium capta. spolia ab Aragonijs lecta, reliquis fugientes insequentibus. Mauri Regis supellex, quæ intacta sola permansit, à Diegho Haro æquis partibus Vasconum Regi, Aragonioque est data. sericum tentorium rubro colore, in quo Rex barbarus tendebat, Aragonio cessit, Alfonsi Castellæ Regis permissu: cùm gloriæ tantùm auidus, belli præcipuum decus sibi retineret, cætera socijs libenter concessit. Reliquam prædam in medium conferri, ac pro cuiusque virtute diuidi, vt res exigebat, visum non est: sed cuique habere permissum, quod ipse abstulerat. nam metus seditionis suberat: & gratius id fore cogitabant, quod sua quisque manu ceperat, quàm si multiplicatum ex communi præda redderetur. Multum ad victoriam contulisse, crucis signum vario colore in aere sub ipsum conflictum visum, quidam scribunt. negant alij argumento, quod Rodericus Præsul de re tanta nihil meminit: ne Rex quidem ad Innocentium Pontificem ijs litteris, quas de belli summa conscripsit. Conuenit Paschasium (Toletanus is Canonicus erat, deinde Decanus, extatque sepulcrum eius in S. Luciæ sacello templi maximi Toletani) crucem quam Roderico Præsuli de more preferebat insignem, per hostium cuneos, semel & secundò circuntulisse, euasisseque incolumem: tametsi telis omnibus petebatur: multæque sagittæ crucis hastili confixæ sunt. Ea re nostris animus creuit, Maurorum cõcussa mens est. Hastæ & sagittæ hostium tanta multitudine repertæ, vt duobus diebus, quibus piorum exercitus ijsdem in locis hæsit, lignorum vsum exhibuerint excitandis ignibus, cibis cõdiendis. ac ne comburi quidem omnes potuerunt, tametsi studium adhibebatur. Victoriam continuò in omnes partes fama primùm, deinde alij super alios aduenientes nuncij vulgarunt. Barbaris luctus ingens fuit, non tantum præsentis mali sensu, sed etiam metu impendentis periculi. Inter nostros festi celebresque dies ludis, conuiuijs, omni magnificentia, hilaritate, comitate, gratulationeque agitati, non tantùm in Hispania, sed etiam ab exteris nationibus.

tionibus:eo propensius,quòd res prope metum fuerat. Nunquam Christiani nominis gloria maior visa:neque Christianæ nationes iunctiores vllo tempore fuere. Hispani quoque gloriam antiquorum exæquasse visi sunt. Rex ipse Alfonsus diuina stirpe genitus,supraque mortalem conditionem haberi cœptus. Vasconum Rex vt tantæ victoriæ monimentum esset, ad rubrum clypeum,quo maiores vtebantur, catenas circum limbum addidit, in medio æquore smaragdum: cùm catenas perrupisset primus, quibus castrorum ea pars,vbi Rex barbarus tendebat,munita erat. Alfonsus ipse ad vetera Castellæ Regum insignia, arcis figuram auream adiunxit in rubro scuto,vt nonnulli præstanti eruditione viri ac diligentia confirmant. negant alij,indicio veterum diplomatum,quibus turris insignis, ante hosce annos Regum Castellæ insignibus expressa est. Haud multo maiori fide nixum est, quod cuiusdam historici testimonio à nonnullis inuenio affirmatum:ex hoc tempore in Hispania,religionem à carnibus abstinendi diebus Sabbathi,ac intestinis tantùm & extremis animalium partibus vescendi susceptam esse: veteri more,quem Gotthi ex Græcia transtulerant,vnde sacra primùm acceperunt,hoc temperamento emollito. Conuenit nobilissimam victoriam, ac qua nulla clarior extitit in Hispania,non humanis viribus, sed superûm magis ope partam:quos castissimis precibus & votis toto orbe Christiano propitiandos curàrant:Romæ præsertim,vbi ad omnia altaria supplicationes habitæ erant. quo synceriori cultu discreti agminibus & templis, ad quæ eundum erat,viri,fœminæ,sacrati homines,atque profani. Pontifex ipse aderat,omnium ordinum concitator. Extant dé re tota eius ad Alfonsum Regem litteræ cum primis graues & elegantes.

Huic bello finis imponitur. Cap. XXV.

AD HOC bellum profecti sunt Episcopi,Tellius Palentinus, Rodericus Seguntinus,Menendus Vxamensis, Petrus Abulensis,Dominicus Placentinus, Garsias Frontinus Turiasonensis, Berengarius Barcinonensis. Procerum numerus iniri non poterat. Magistri militum Arias Iacobitarum, Rodericus Diacius Calatrauæ,Gometius Ramirius Templariorum. præterea Ioannes Gelmirides Hospitalarijs in Hispania Præfectus. Gometius Manricus, Alfonsus Menesius, Gonsaluus Gironius, Enecus Mendozius Cantaber, Dieghi Hari propinquus (nunc primum in historia Hispanica Mendoziæ gentis mentio.) præter hos Comes Fernandus Lara claris maioribus egregius ipse,ampla ditione,& multis clientelis potens. ex Castella hi. Ex Aragonia, Garsias Romerus,Semenus Coronelius,Aznarius Pardus,Guillelmus Peralta,alijque viri principes,Aragonium Regem secuti. ante omnes Dalmatius Cressélius,Emporitanus patria: à quo propter insignem rei militaris peritiam, singularem virtutem, nostras acies ad pugnam instructas,Aragonij scriptores tradunt. In Vasconibus Garcesius Agoncillus,Garsias Almorauides,Petrus Leetus, Petrus Arronicius, Ferdinandus Montacutus, Semenus Aiuarius,

Aiuarius,ad hoc bellum virtutem, industriam, bellicasque artes attulerunt. Omnino tertio post victoriam die,mota nostrorum castra.Ferralium oppidum (nam ad Mauros redierat) Bilches, Balnea, Tolosa (vnde huic bello nomen) præsidijs occupata. Victoribus omnia prona erant, aspera victis. Biatia ciues deserta cum desperatione concepta Vbedam aufugissent, in potestatem redacta.pauci templi maximi munitione confisi, se dedere recusantes, admoto igne cum ipso templo consumpti sunt. Octauo post victoriam die,Vbeda ipsa vi capta est:cùm ciues vim auri Regibus offerrent, vt pace vterentur: Episcopi negarent, impiæ genti parcere fas esse. quæ vicit sententia,atque in miseros ciues promiscua cæde grassatum.pars in seruitutem abacta .præda omnis militi cessit. eoque facto barbaris metus incussus: exercitus diuturno labore fatigati redemptæ voluntates. nam fessi morbis erant,cælique intemperiem incusabant. Itaque iniquissimo tempore coacti Reges sunt,in mitiores regiones exercitum reducere. In reditu ad Calatrauam Dux Austriæ obuiam factus est cum ducentis equitibus, quos virtutis ostentandæ caussà,ad bellum sacrum ducebat. Rex eum Aragoniæ, quoniam sanguine propinquus erat, redeuntem in patriam ad extremam Hispaniam prosecutus est. Vasconum Regi quatuordecim oppida iuris controuersi,ob memoriam veteris imperij lubrica fide (nam paulò ante erepta erant) restituta sunt. id nauatæ operæ præcipuum præmium fuit. Alfonsus Castellæ Rex,vtroq; Rege dimisso,Toletum triumphantis in modum inuectus est,inter festas ciuium acclamationes,plausumq; & gratulationem populi.Numini primùm pro diuino beneficio gratiæ actæ.deinde perpetua lege sancitum,eius victoriæ memoriã quotannis septimodecimo Kal.Augusti celebrari, mauricis vexillis explicatis,omniq; lætitiæ significatione:festo die, cui triumpho sanctæ crucis nomen est inditum.Otij Rex impatiẽs,& victoriæ vrgendæ cupidus,proximo ineunte anno rursus in fines hostium incurrit. Donnias oppidum Mauris ereptum, Calatrauæ militibus dedit. arcem Eznauexoram D. Iacobi militibus. Alcarassum modicam vrbem in Marianorum montium complexu,arduo atque præcipiti colle sitam,bimestri obsidione oppressàm ad quintumdecimum Kalend.Iunij,die Mercurij,pridie eius diei,quo ascendentis in cælum Christi Dei memoria recurrit, vi expugnauit. aliquot præterea oppida ignobiliora eo tractu capta. His rebus patratis Alfonsus inter Europæ Principes clarissimus effectus Toletum redijt: vbi Eleonora vxor,Berengaria filia,atque hæres regni futurus Henricus,tunc decem annos natus,Regis aduentum operiebantur. Ludis ac hilaritate cuncta in ea ciuitate plena erant.Tametsi siccitate & inopia frugum insignis annus fuit,Carpetanis maximè. nouem mensibus nunquam pluisse memorant.præcipuo agrestes damno,victus quærendi caussa,passim desere bant agros,in alias regiones migrantes. grauissima ea ab omni memoria calamitas extitit,in paucis memorabilis. Extant de huius belli summa victoriaque,Alfonsi Regis,& Innocentij Pontificis litteræ inter se missæ,mutuæ gratulationis caussa. Regiæ litteræ si ad calcem huius libri subijcerentur, operæpretium me facturum existimaui, quoniam in ijs totius belli summa

com-

comprehensa est. SANCTISSIMO Patri & Domino Innocentio Dei gratia summo Pontifici, Alfonsus eadem gratia Rex Castellæ & Toleti cum osculo manuum atque pedum salutem. A sanctitate vestra credimus non excessisse propositum impugnandi Sarracenæ gentis perfidiam, vobis per nostros nuncios deuotè & humiliter intimasse, in omnibus tanquam patris & domini vestrum subsidium expectantes: quod sicut à patre nos recognoscimus benignè & piè pariter impetrasse. Quocirca, cum litteris nostris nuncios nostros, quos ad hoc exequendum idoneos reputauimus ad partes Franciæ non distulimus destinare. addentes etiam, vt omnibus militibus venientibus ad bellum, & omnibus seruientibus, prout decebat, expēsas victui necessarias largiremur, quibus possent commodè sustentari. Vnde fuit, quòd audita remissione peccatorum, quam vos veniētibus indulsistis, venit magna multitudo militum de transmontanis partibus. necnon & Archiepiscopi Narbonensis & Burdigalensis, & Episcopus Nannetensis. Fuerunt qui venerunt vsq; ad duo millia militum, cum suis armigeris, & vsq; ad decem millia seruientium in equis, & vsq; ad quinquaginta millia seruientium sine equis. quibus omnibus nos oportuit in victualibus prouidere. Venerunt & illi amici nostri & consanguinei Rex Aragonum & Nauarræ, cum potentatu suo in fidei catholicæ auxilium & iuuamen. quibus nobiscum aliquanto tēpore apud Toletum facientibus moram (expectauimus quippe homines nostros, qui venturi erant ad bellum) omnia necessaria, prout per nuncios nostros promisimus, non defecimus ministrare: licet expensæ essent propter sui magnitudinē nobis & regno nostro ferè importabiles & onerosæ. nō enim tantùm in his quæ promiseramus, verùm & in pecunijs, specialiter in dextrarijs, quibus ferè omnes tam milites quàm seruientes indigebāt, nos oportuit prouidere. Sed Dominus qui multiplicat incrementa frugum iustitiæ, ministrauit nobis abundè secundùm suæ gratiæ largitatem: & dedit omnia posse perficere pariter, perfectè & abundè. Congregata itaq; nostra & suorū multitudine viam Domini sumus ingressi, & cępimus proficisci. & veniētes ad turrim quandam, quæ Magalon nuncupatur, satis munitam, Vltramontani antequam nostri peruenerunt per vnum diem in illam & cum Dei auxilio impugnare cœperunt incontinenti. Licet autem nos eis omnibus necessarijs latissimè prouidimus, ipsi tamen attendentes laborem terræ, quę deserta erat & aliquantulū calida, voluerunt ab accepto proposito recedere, & ad propria remeare. Tandem ad magnam instantiam nostram & Regis Aragonum processerunt vsq; ad Calatrauam, quæ nō distabat à prædicto castro nisi per duas leucas. Tamen nos ex parte nostra, & Rex Aragonum ex sua, & ipsi ex sua, in Dei nomine cępimus expugnare. Sarraceni autem qui intus erant attendētes se Dei exercitui non posse resistere: disposuerunt nobis villam tradere, ita quòd personæ corū saluæ discederent, verūtamen sine rebus Cumq; nos istud nulla ratione vellemus acceptare, Rex Aragonum & Vltramontani habentes super hoc consilium, viderunt villam esse munitam muris & antemuralibus profundis fossatis, & excelsis turribus: & quòd non posset capi, nisi suffoderentur muri, & sic ruerent: quod cederet in graue damnum fratribus

bus

bus terræ sanctæ,quorum fuerat,& non possent si necessitas incumberet retinere: vnde apud nos institerunt firmissimè, vt villa salua & integra cum muris & magna copia victualium,quæ ibi erant,quibus satis indigebat exercitus,nobis redderetur:& personæ Sarracenorum vacuæ & inermes discedere permitterentur.Nos autem attendentes in hoc firmam voluntatem,votis eorum annuimus.Itaq; medietas omnium eorum quæ intus erant cederet in partem Regis Aragonum,& alia medietas in partem Vltramontanorum:& nec nobis neq; nostris aliquid voluimus retinere.Ipsi autem propositum repatriandi apud se retinētes,licet dominus Deus nobis exhiberet gratiam & honorem,& nos vellemus omnibus eis sufficientissimè necessaria ministrare,desiderio patriæ coacti,omnes pariter signo crucis relicto cum Archiepiscopo Burdigalensi & Episcopo Nannetēsi,licet certitudinem de bello Sarracenorum haberemus,ad propria redierunt,exceptis admodum paucis qui permanserunt cum Archiepiscopo Narbonensi & Tibaldo de Belecon, qui naturalis noster erat,cum quibusdam alijs militibus, qui erant de Pictauia. & hi omnes qui remanserunt erant vix inter milites & seruientes centum quinquaginta.de peditibus autem eorum nullus remansit. Cumq; Rex Aragonum apud Calatrauam moram faceret expectando quosdam milites suos & Regem Nauarræ,qui nōdum ad nos peruenerant:nos cum nostris processimus & peruenimus ad quoddam castrum eorū,quod Alarcos dicitur. Istud castrum licet bene munitum esset cepimus: & alia tria castra:quorum vnum dicitur Caracdaia ,aliud Beneuentum, aliud Petrabona. Inde procedentes peruenimus ad Saluaterram:ibiq; peruenerunt ad nos Rex Aragonum, qui de suis hominibus nō duxit nisi tantùm milites generosos:& Rex Nauarræ qui similiter vix fuit in exercitu de suis plusquam ducentis hominibus comitatus.& quia Rex Sarracenorum in vicino erat nobis, Saluaterrā noluimus expugnare,sed procedentes cōtra Sarracenorum multitudinem peruenimus ad quædam montana,in quibus nō erat transitus aliquis nisi in certis locis. cùmq; nos peruenimus ad pedem illius montis ex parte nostra,Sarraceni venientes ex parte alia obtinuerunt summitatem montis,volentes nobis transitum impedire.Sed milites nostri ascendētes viriliter, quia adhuc pauci Sarraceni ad locum illum peruenerūt,eos cum auxilio Dei viriliter expulerunt: & castrum quoddam munitum,quod propter transitū impediendum Sarracenorum Rex construxerat, ceperunt, quod Ferrat dicitur. Quo occupato exercitus Domini securè potuit ad cacumina montis ascendere:vbi multum laborauit propter inopiam aquarum & loci crudelitatem.Sarraceni vidētes quòd transitum illum occupare non possent,alium transitum,qui erat in descensu mōtis,arctissimum occuparunt.talis quippe erat,quòd mille homines possent defendere omnibus hominibus qui sub cælo sunt.& iuxta transitum illum ex altera parte erat totus Sarracenorum exercitus,& sua tentoria iam fixa.Cumq; nos facere moram ob defectum aquæ non possemus,neq; transire propter transitus difficultatem:quidam ex nostris consuluerunt,quòd iterum ad pedem montis descenderemus,& ad duas vel tres dietas alium transitum quæreremus.Nos autem attendentes fidei periculum, & personæ nostræ

ſtræ dedecus, noluimus huic parere conſilio, eligentes potius in difficultate mori pro fide, quàm faciliorem tranſitum quærendo, qualitercunq; in fidei negotio retroire. Cumq; iam quidem firmauiſſemus propoſitum, ad indiciũ cuiuſdam ruſtici, quem Deus inſperatò miſit, in eodem loco alium trã ſitum ſatis facilem magnates viri, qui primos ictus in bello obituri erant inuenerunt: & in quodam loco exercitui eorum vicino, licet aridus eſſet & ſiccus, Sarracenis tamen ignorantibus tentoria poſuerunt. Quod cùm Sarracenorum exercitus attẽdiſſet, proceſsit vt manſionem illam impediret. Noſtri autem licet pauci eſſent, ſe viriliter defenderũt. Nos autem & Rex Nauarræ & Aragonum armati cum militibus noſtris in loco primæ manſionis, quæ erat in ſummitate montis, expectauimus, donec totus exercitus Domini peruenit ſecurè ad locum, vbi anteriores noſtri caſtrametati ſunt. & ita dante Domino factum eſt: licet via eſſet inuia & inaquoſa, lapidoſa & nemoroſa, nihil de noſtris amiſimus. Hoc autem factum eſt die Sabbathi XVII. Kal. menſis Auguſti. circa ſerotinam verò horam Sarraceni attendentes quòd omnia tentoria noſtra tutè fixeramus, diſpoſitis aciebus ſuis venerunt ante loca caſtrorum: & ibidem quædam præludia belli in modum torneamenti cum noſtris exercuerunt. attendẽtes verò illi quod nos illa die nollemus habere bellum, ad caſtra ſua reuerſi ſunt. Sequẽti autem Dominica ſummo mane venit Sarracenus cum infinita multitudine diſpoſitis aciebus ſuis. Nos autem volentes conſiderare multitudinem gentis ſuæ & diſpoſitionem & ſtatum, & qualiter in omnibus ſe haberet, habito prudentum virorum conſilio & in his exercitatorum, expectauimus ſequentem diem Lunæ. Ipſis autẽ ſic exiſtentibus poſuimus milites noſtros cum peditibus, vt extremos agminis noſtri non poſſent in aliquo moleſtare: quod quidem diuina fauente gratia ſic euenit. Secũda die ſcilicet ſecunda feria, omnes in Dei nomine armati proceſsimus diſpoſitis aciebus, cum eis pro fide catholica pugnaturi. Ipſi autem promontoria quædam obtinuerunt valde ardua & aſcenſu difficilia, propter nemora quæ inter ipſos & nos erant, & propter alueos torrentium profundiſsimos. quæ omnia nobis erant magno impedimento, ipſis vero maximo adiumento. Veruntamen ille à quo omnia, in quo omnia, fecit mirabiliter: & direxit manus ſui exercitus contra inimicos ſuos. & anteriores noſtri, necnon & medij multas eorum acies, quæ in minoribus promõtorijs exiſtebant, virtute crucis dominicæ proſternauerunt. Cùm autem perueniſſent ad extremam aciem eorum, equidem infinitæ multitudinis, in qua Rex Carthaginis erat: ibidem difficillimos conflictus militũ, peditum, & ſagittariorum inuenerunt: quos ſub maximo periculo, & vix etiã poterant tolerare. Nos autem attendentes bellum illud, eis omnino incomportabile, impetu equorum proceſsimus ſigno crucis dominicæ præunte, & vexillo noſtro: in quo erat imago B. Virginis & filij ſui in ſignis noſtris ſuppoſita. Cumq, iam nos pro fide Chriſti mori cõſtanter eligeremus, attendẽtes crucis Chriſti & imaginis ſuę matris ignominiam, quas lapidibus & ſagittis irritantes petebant, in arma furientes aciem illorũ infinitæ multitudinis diuiſimus. & licet ipſi eſſent cõſtantes in bello & firmi ſuper domino ſuo, Dñs illorum aciem

infinitæ multitudinis crucis suæ gladio trucidauit. & sic Rex Sarracenorum cum paucis in fugam conuersus fuit. Sui autem impetus nostros interim sustinebant. sed statim post maximam stragem suorum, reliqui in fugam conuersi sunt. Nos autem insequentes eos vsq; ad noctem: plures tamen insequēdo interfecimus, quàm in bello. & sic bellum Domini à solo Domino & per solum Dominum est feliciter consumatum. Deo autem honor & gloria, qui cruci suæ dedit victoriam, per Iesum Christum Dominum nostrum. Fuerunt autem milites Sarraceni, vt postea vera relatione didicimus à quibusdā Regis Sarracenorum, quos captiuos cepimus, centum octoginta quinq; millia equitum, peditum verò non erat numerus. Occubuerunt autem ex parte Regis Sarracenorum centum millia armatorum & amplius secundùm æstimationem Sarracenorum, quam postea accepimus. De exercitu autem Domini, quod non sine grandi gratiarum actione recitandum est, quod incredibile est, nisi quia miraculum est, vix viginti quinque Christiani, aut triginta de toto exercitu occubuerunt. O quanta lætitia. O quot gratiarum actiones. nisi de hoc dolēdum sit, quòd tam pauci martyres de tanto exercitu ad Christum martyrio peruenerunt. Vt autem magna eorum multitudo credatur: cùm exercitus noster in castris eorū post bellum, biduum fecerit moram, ad omnia incendia, quæ necessaria erant in coquendis cibis & pane & alijs, non combuserunt alia ligna nisi de sagittis & lanceis eorum quæ remanserunt, & vix potuerunt comburere medietatem. Cumq, Dei exercitus propter lōgam moram factam in locis eremis & incultis deficeret in victualibus & alijs, ibidem tantum inuenerunt tam ciborum quàm armorum, necnon etiā dextrariorum & aliorum iumentorum copiam: quæ accipientes vnusquisq; ad suam de suis omnibus voluntatem, plus ibi dimiserunt ex magna abundātia, quàm ceperūt. Tertia autem die procedentes venimus ad quædam castra eorum, scilicet Vilches, Vanos, Tolosam, quæ incōtinenti cepimus. Tandem peruenimus ad duas ciuitates, quarū vna Vbeda dicitur, altera Baetia, quibus nō erant maiores citra mare, pręter Cordubam & Hispalim. Quarū alteram, scilicet Baetiam destructam inuenimus. ad alteram verò scilicet Vbedam, quia situ loci & artificio fortissima erat, confugerat multitudo hominum ex omnibus villis adiacentibus. Cùm enim illa villa nunquam ab Imperatore vel ab aliquo Regum Hispaniæ expugnata sciretur, vel subiugata, in eadem saluare se corpora sua credebant. sed & hanc in breui diuina gratia fauente cepimus & funditus destruximus: cùm non possemus habere tantam multitudinem, quæ ad illos saluandos sufficere posset. & bene perierunt sexaginta millia Sarracenorum, quorum quosdam interfecimus, quosdam captiuos duximus ad seruitium Christianorum & monasteriorum, quæ sunt reparanda. Hæc igitur sanctissime Pater vobis scribenda decernimus: pro auxilio toti Christianitati impenso gratias quas possumus exhibentes, & humiliter supplicātes, vt vos quem Dominus ad summi sacerdotij gradum elegit, ei cum sacrificio laudis pro salute populi immoletis.

Libri Vndecimi Finis.

HISTO-

HISTORIAE
DE REBVS HISPANIAE.
LIBER DVODECIMVS.

Albigenſes turbant Galliam. *Caput. I.*

ES Hiſpaniæ pulchrè & ex ſententia procedebant nobili victoria parta. Almohades quieſcebant memorabili clade oppreſſi, gens eatenus ferox ſuperbaq;. noſtri barbariæ extirpandæ incredibili exardebant ſtudio. Quo tempore Galliæ atq; Aragoniæ regna mota ſunt, initio a Toloſatibus facto. Nouę de religione opiniones, prauumque de rebus diuinis diſsidium, fœdam ac pernicioſam tempeſtatem concitauit: qua vtraque gens multis annis ciuili ſanguine cruentata eſt. Non aliud Germanus ante ea tempora, aliud Hiſpanus de Deo, de immortalitate ſentiebat: vna erat Franci & Itali, vna Angli & Siculi, de rebus diuinis ſententia, eadem omnium mens, & oratio. Vualdenſes paulò ante extiterant, praui homines, & neſarij: horum nunc ſectatores Albigenſes ſeu Albienſes, ingrata veteribus nomina, reipublicæ Chriſtianæ pacem & tranquillitatem turbarunt: cæleſtibus patrocinium, ſacerdotibus remittendi peccata, quod maioribus inauditum erat, poteſtatem detrahentes. neq; in Euchariſtia Chriſti corpus ineſſe, neq; aquam baptiſmi ad expiandum peccata vim habere exiſtimabant: preces pro mortuis & vota fruſtra ſuſcipi. Dei matrem virginem voce impuriſsima meretricem dicere ſoliti ſunt: vt Guillelmus Nangiacus, qui proximo ſeculo vixit in Gallia, teſtatum reliquit. Chriſtum Deum turpi conſuetudine cum Magdalena iunctum fuiſſe affirmabant. ſic Petrus Ciſtercienſis monachus, qui viſa in hiſtoriam contulit Innocentio Pontifici dicatam. longum eſſet rationem inire omnium, quæ inſigni procacitate in vulgus aſſirmare auſi ſunt. & eſt mendacium multiplex, ſimplex natura veritatis. In Aquitaniæ parte, vbi Cadurci ſunt, vrbs Albis ſita eſt, quæ veteribus Alba Auguſta fuit, Cæſari Heluij in commentarijs de bello Gallico, ad Tarnis fluminis ripam. agri optimi, vini, frumenti, glaſti, croci, cum primis Galliæ feraces. vnde eius vrbis Præſuli opimi prouentus; quanti nulli alij Galliæ Epiſcopo. Templum pulcherimum & maximum in vrbe muro coniunctum, D. Cæciliæ nomine. homines minimè mali, ingenio miti, atque humano. quæ virtutes in perniciem vertuntur, ſi deprauator exiſtat. terræ culturæ dediti, à commercio gentium externarum alieni: quod procul à mari in gremio Galliæ poſiti ſunt. In ea vrbe, vt

nomen declarat (tametſi alij in Phocæenſi prouincia malunt Galliæ Narbonenſis parte, Toloſæ alij) nouus ille furor exortus haud longiſsimo ſpatio, vt eſt vulgus hominum in deteriora pronum, Galliam vniuerſam Hiſpaniæque partem inuaſit. Lucas Tudenſis Epiſcopus,qui eruditionis religionisque ſtudio Romam,Conſtantinopolim,ipſamque Hieroſolymam abièrat, reduxque in patriam nouam ſectam de ſcripto exagitandam ſuſcepit, in Hiſpaniam penetraſſe,& Legionem vſque perueniſſe,vrbem in Callæcis ſitam, teſtis oculatus ſcripſit. Sed præſtat eiuſdem verba adſcribere: quoniam ad dignoſcendum hæreticorum ingenium, & fraudes prodeſſe nonnihil poterunt. Poſt deceſſum,inquit, reuerendi patris Roderici Legionenſis Epiſcopi,ſuper electione futuri paſtoris diſcordante voto, & ſtudio clericorum: inimici veritatis hæretici, qui ſemper ſitiunt diſcordiam clericorum, vt reperiant aditum, quo Chriſti oues mactent & perdant,ad hanc confluxerunt ciuitatem,tunc temporis carentem cuſtodia paſtorali. & quodam loco ſordiſsimo,vbi multi egrediebantur ad exquiſita naturæ, fieri miracula confinxerunt. Fuerat ibi ſepultus quidam hæreticus, & quidam alius homicida,qui exigente iuſtitia viuus fuerat miſſus in foueam à iudicibus ciuitatis:eo quòd proditione patruum ſuum interfecerat. eſt ibi prætetea quidam fons, quem hæretici ſanguine polluerunt:vt ipſa aqua verſa in ſanguinem crederetur.Confluebant è diuerſis partibus populi,vt aſpicerent miracula, quæ fieri videbantur.veniebant plures,qui erant occultè muneribus ſubornati, alij fingentes ſe eſſe cæcos,alij claudos,alij dæmoniacos, alij ægritudinibus vexatos,& hauſta fontis illius aqua, ſe mentiebantur recipere ſanitatem.Extumulantes etiam oſſa hæretici ſupradicti, qui Arnaldus vocatus fuerat,& ante ſedecim annos ſepultus in loco, Martyrem ſanctiſsimum fatebantur. Plures clericorum ſimplicitate ducti,laicos in facto ſacrilego ſedulò adiuuabant: & ſuper fontem domum fortiſsimam conſtruxerunt.parabant oſſa dicti proditoris & homicidæ communi conſilio eleuare, quia hunc quondam fuiſſe Abbatem ſanctiſsimum fatebantur. Quid plura? quod callidè fecerant, quibuſdam detegentes hęretici,deridebant fidem catholicam:& ſimili artificio fieri miracula in eccleſia coram ſanctorum corporibus affirmabant.Non defuerunt aliqui,qui crederent illis,quibus profana conſilia reuelauerant, vt in hæreſim laberentur. Peruenit tandem conſilij denudatio ad fratres ſanctæ prædicationis,qui verbum Dei populis proponentes hortabantur ab hoc facto nefario pœnitere. inſtabant fratres minores,& clerici:ne populi, vota ſacrilega in loco ſordido immundis oſsibus exhiberent: & magis accendebantur animi laicorum ad cultum diabolicum peragendum: & fratres predicatores, & minores ac clericos vniuerſos quia erant contrarij ſuis operibus, hæreticos conclamabant. Gaudebant inimici veritatis & publicè aſſerebant,plus eſſe ſanctitatis,& miraculi in luto, & in oſsibus illis, quam in omnibus eccleſijs Chriſti: & in omnibus ſanctorum corporibus, quos fides catholica veneratur. circumadiacentes autem Epiſcopi excommunicabant omnes venientes ad illam venerationem nefariam: & fere nihil proficiebant : quia multorum mentes inuaſerat diabolus,

& ino-

& inobedientiæ filios colligauerat. Quidam vero diaconus, qui feruore fidei flagrans, hæreticam præ cunctis præcipitijs oderat prauitatem, cùm esset in sancta vrbe Romana, & è narrantibus disceret, quæ fiebant in ciuitate Legionensi, turbatus est valde: & repedare ad patriam festinauit: vt se tantæ opponeret prauitati. Hic cùm venisset Legionem, & plenius cognouisset de facto, quasi in insaniam versus, cœpit manifestè ciuibus exprobrare: & eos quasi hæreticorum fautores redarguere: ira enim motus prænimia, quia videbantur ciues recedere à lege Dei, cùm se non posset cohibere, prohibentibus amicis, qui de illius interitu formidabant, accessit ad concilium: & cœpit proponere quod infamia huius facti Hispaniam totam polluerat. & vnde consueuerant oriri leges iustitiæ, eo quòd esset ciuitas caput regni, inde hæresis pullulabat. addidit etiam, quòd non daret Dominus pluuiam super terram, vsque dum fanum destrueretur, quod construxerant, & quæ venerabantur ossa proijcerent. si quidem à tempore quo nefarium cultum incœperant, & per decem menses anni non pluerat, & arescebant omnia siccitate. Tunc iudex interrogauit dictum diaconum in cunctorum præsentia dicens: Si domum euertimus, dabit Dominus pluuiam super terram? diaconus plenus fide respondens dixit. Conferatur mihi potestas à vobis domum liberè destruendi, & euertendi omnia quæ sunt in ea: & in nomine Domini nostri Iesu Christi spôdeo, sub periculo corporis, & omnium rerum mearum, quòd vsque ad octo dies Dominus conferet abundantiam pluuiarum. dedit Dominus gratiam sermonibus eius in conspectu concilij: & accepta sponsione ab ipso, ei destruendi fanum, & omnia quæ in ipso erant, posse liberum tradiderunt. Sed cum die sequenti in manu hominum plurima fanum destrueret, & dicta ossa confringeret minutatim, & inter humana stercora spargeret, cùm iam post euersionem omnium vellet quiescere, quidam sonus quasi tubæ validè perstrepentis, inter ligna destructionis insonuit: vt in ipso sonitu relinquere inuite locum illum diabolus crederetur. Sequēti vero die, pars ciuitatis non minima succensa est: & ignis cum vento valido mixtus plurimas domos consumpsit. quærebatur à multis dictus diaconus, vt interficeretur. quia cùm promiserit pluuiam, domus eorum incendio perierunt. insultabant hæretici clericis, & diaconum dignum morte damnabant: & quod non plueret etiam post multum temporis, procaciter affirmabant. Dominus autem omnipotens misertus populo suo, octaua die à fani destructione, pluuiarum abundantia terræ superficiem irrigauit: & qui iam erant sine spe frugum & fructuum ipso anno percipiendi, eorundem copiam Dei misericordia perceperunt. Concitauit post hæc dictus diaconus persecutionem magnam contra hære.icos, & relicta ciuitate se fugæ miserabiliter contulerunt. Hæc Lucas. quibus intelligitur nouæ hæresis tabe Hispaniam fuisse infectam: tametsi vis mali in Tolosates potissimum incubuit. vnde illis exitium, Aragonio Regi cùm eorum patrocinium suscepisset, funestus exitus, vt consequenti narratione aperietur.

Petri Aragonij Regis interitus. Cap. II.

LBIGENSIVM ſecta à primis incunabulis, exortuque, non populi multitudine tantum, ſed fauore etiam Principum armata fuit. Comitum Toloſani primùm, deinde Fuxenſis, Biterarum & Conuenarum. accedebat Aragonij Regis patrocinium: quoniam hæ tres vrbes in eius fide erant, vt ſuperius eſt indicatum. Toloſæ Comes, præterea affinitate iunctus: nam tertijs nuptijs Eleonoram duxerat Aragonij Regis ſororem. filius Raymundus patri cognominis, qui ex ea gente poſtremus Toloſæ principatum tenuit, Sanctiam alteram Aragonij Regis ſororem connubio iunctam habebat. Ea ſuſcepti belli pro Albigenſibus cauſſa fuit. tametſi Rex antea piorum cauſſæ fauere viſus eſt: & Simoni Monfortio mutui amoris pignus, Iacobum filium educandum inſtituendumque tradiderat. nunc præceps ad bellum ferebatur. ea res metum prouinciæ, curam Romano Pontifici incutiebat, ne tantis præſidijs munita factio maiora indies incrementa ſuſciperet. nam vulgus nouarum rerum auidum, & nouę ſectæ fraudibus circumuentum, veteri maiorum religione paſsim mouebatur. Medicinę faciendæ modus aliquis quęrebatur. pacis conſilia primùm tentare viſum eſt: ſi quo modo agendo, moliendo, hortandoque poſſent à furore reuocari ad ſanitatem. Ergo prioribus annis Didacus Vxamenſis Epiſcopus Romam pietatis ergò profectus, viſa ex itinere Pontifici renunciarat: quantumque periculum inſtaret, niſi tempeſtiuè remedium eſſet allatum: & cum eo Dominicus totius itineris comes. natus is Calarogæ erat, in Vxamēſi agro. iam nobiliſsimæ familiæ Prædicatorum ab eo initio fundamenta ponebantur. Remiſſus vterq; in Galliam ad extinguendum incendium: quod indies magis augebatur. duodecim Abbates Ciſtercienſes ex Gallia adiūcti: additusq; eſt Legatus Pōtificius, penes quem totius adminiſtrationis ſumma eſſet. Horum induſtria quantum proficiebatur magno hominum numero ab ea mente retracto, ac Dominici præſertim, cuius in ea functione edita non vno loco miracula extiterunt: tantum ex alia parte hęreticorum artibus populi multitudo corrumpebatur. Quis enim plebem in interitum concitatam, verbis & ratione poſsit retinere? quis perditiſsimos homines ab inſania deducere, quam obſtinata mēte defixam habent? Excindi ferro debent, quæ ſanari non poſſunt: nihilq; tempeſtiua ſeueritate ſalutarius aduerſus id genus mali. Quod ergo reliquum erat, pacis conſilia belli apparatu terroreq; mutata. numeroſa militum multitudo ex Italia, Germania atq; Gallia ſpe veniæ, ſi crucem inſignem deſumerent, vt erat in more poſitum, ab Innocentio Pontifice ad arma excitati. Ab ijs militibus Biteræ primū vi capta eſt, antiqua Volcarum ad Obrim ciuitas: ſeptemq; in ea hominū millia perempta. vindictam pleriq; cæleſtem interpretabantur, quod Trencauellum eius vrbis dominū ante duos & quadraginta annos obtruncaſſent, & cum eo vrbis Epiſcopum vulneraſſent. Eo ſeueritatis exemplo Carcaſo, quæ in hæreticorum poteſtate erat, deditionem fecit. ſontes pari ſeueritate vindicati. Ab ijs initijs profici indies in melius videbatur. Dux multitudini deerat, cuius imperio deuincti milites maiori animo pro pietate pugnarent. Simon Mōfortij, quę vrbs in finibus Carnutum eſt, Comes offerebatur, inter

Duces

Duces reliquos,& principes bellicis artibus,& pręcipua animi pietate præ-
ſtans. ad hunc cæteris concedentibus ſumma imperij delata eſt. eius ductu
Minerua arx, Albis ciuitas, Vaurum municipium prope Toloſam, aliaque
oppida factioſis detracta.eodem belli impetu Toloſa vrbs circunſeſſa, capi
non potuit, Toloſatis, Fuxenſis, & Conuenarum Comitum,qui in ea vrbe
erant,virtute defenſa. Fuxenſis ditioni arma illata.Principum periculo Ara
gonius Rex in primis mouebatur:ne Simon Monfortius pietatis ſpecie (ſic
ille ſuſpicabatur)ampliſsimam ditionem ſibi & poſteris pararet:vt nihil eſt
mortalium animis fallacius,nihil exitialius ſimulata religionis ſpecie.Prin-
cipes ſibi fœdere deuinctos, coniunctos ſanguine, in diſcrimine deſerere
iniquum fore videbatur.Itaque parta de Mauris inſigni victoria ad Caſtu-
lonenſem ſaltum, vt paulò ſuperius dictum eſt,continuò de Gallica expedi-
tione cogitare cœpit. Inuenio eum menſe Februario, ineunte ſalutis anno
milleſimo ducenteſimo tertiodecimo, Toloſæ fuiſſe.de ratione belli delibe- 1213
raturus ſcilicet iuerat. & proximo menſe Maio,Ilerda,quo ſe retulerat,vali-
dis cõtractis copijs Galliam repetijſſe. Adiuncti fœderati ex ea gente Prin-
cipes:numeroſusque ex vtraq; gente conflatur exercitus. centum hominum
millia ſub ſignis habuiſſe idonei auctores affirmant. Simon Monfortius
Murellum arcem ad Garumnæ fluminis ripam, muniendam opere, præſi-
dioq; firmandam curarat:vt inſtar propugnaculi eſſet aduerſus hoſtium in-
curſus.hanc arcem oppugnandi voluntate fœderati Principes Toloſa pro-
fecti ſunt.Simon Mõfortius raptim delectu habito,pręſidio accurrit.Septem
Epiſcopis,qui piorum caſtra ſequebantur,annitentibus Dominico & tribus
Abbatibus tentata primùm pacis ſpes:Rexq; ne fortunas ſuas cum impijs &
ſceleratis,qui diris à Pontifice Maximo defixi eſſent,ſociaret admonitus eſt.
cæleſtem vindictam ſi ſecus faceret comminati, orbis Chriſtiani inuidiam:
nominis dedecus ſempiternum vtrauis fortuna partium.cùm ſalutaribus mo
nitis aures auerſas præberet,ad manus deuentum eſt.Simonem Monfortium
octingẽti equites,mille pedites ſequebantur,exigua pro hoſtium numero
manus.cum ijs facto agmine in hoſtium acies incurrere nõ dubitauit, tanto
piorum ardore,aduerſariorum conſternatione, vt momento temporis Co-
mites in fugam compulſi fuerint, Rex ipſe obtruncatus. Aznarius Pardus
cum Petro filio,Gometius Luna,Michael Lueſia Aragonij proceres vnà oc-
cubuere. Cædes minor quàm pro tanta victoria. Dignus ea clade Rex paſ-
ſim iudicabatur,quod pro impietate arma ſumpſiſſet. quamuis ſẽtẽtia ipſe,
& appellatione catholicus à factioſis opinionibus abhorrebat, militaris
diſciplinæ peritus,religionum diſcriminis ignarus Certè promiſcuæ libidi-
nis vitio reliquas virtutes, quæ in eo maximæ fuerunt, turpiter fœdaſſe vi-
ſus eſt,vxore innocentiſsima repudiata propinquitatis prætextu:& quoniam
ſuperiore tempore Conuenarum Comiti iuncta connubio fuerat,illegitimo
ſcilicet,& legibus vetantibus contracto: vti dati in cauſſa ab Innocentio
Pontifice iudices Romæ pronunciarunt: quò Regina ſe ad cauſſam tuen-
dam contulerat. tametſi ex eo priori coniugio Mathildis & Petrona na-
tæ erant: vt ex ipſis Reginæ teſtamenti tabulis intelligitur. In ea vrbe

controuerſiæ exitum expectans morabatur, cùm vir eius Aragonius Rex extinctus eſt. die Veneris, Idibus Septembris, prælium ad Murellum commiſſum. Regis corpus Hoſpitalarijs militibus traditum, in Xixenæ monaſterio, vbi mater Sanctia ſepulta erat, tumulo eſt compoſitum.

Alfonſus Rex Caſtellæ defunctus. Cap. III.

ACOBVS Aragonij Regis extincti filius, quem vnicum ex legitima vxore reliquit, quatuor annos natus erat, cùm pater occiſus eſt. Sanctius Ruſcinonis Comes, & Ferdinandus pueri patrui: hic profeſſione quamuis monachus, ille prouecta ætate, vt qui Alfonſi Regis frater eſſet, imperandi ambo dulcedine illecti, ambitioneque corrupti, malignis artibus ad regnum nitebantur: plebiſque & Principum ſtudia conciliabant. Id ægrè erat Epiſcopis & proceribus, ac præſertim Petro Aſagræ Albarracini regulo, paterna hæreditate innocentem puerum excludi, & in Simonis Monfortij poteſtate, captiui ad inſtar eſſe. communi conſenſu legati ad Innocentium Pontificem Romam amandati, puerum Regem expetitum. eius auctoritati Simonem haudquaquam repugnaturum arbitrabantur. commodè id ceſsit: audita enim legatione Pontifex Petro Beneuentano Cardinali ipſius in Gallia Legato, id negotij vt præſens cognoſceret, demandauit: & ſi æqua petere Aragonios viſum eſſet, eorum poſtulatis & voluntati ſatisfaceret. Ceperat interea Simon Monfortius vrbem Toloſam: & in Præſulum Galliæ concilio, quod Petri Legati opera Mompellerij habitum erat, omnium eorum quæ bello capta quæſitaque erant Princeps declaratus eſt: miſſuſque ad Pontificem Ebrunenſis Præſul, vt concilij ſententiam ipſi probarent. Quo tempore in Hiſpania fame grauiſsima laboratum eſt: vti ante dictum eſt. inde crebræ in vulgus mortes: cùm neceſsitas res etiam obſcœnas in cibum verteret Rodericus Præſul Toletanus ſuis opibus, aliosque ſacris concionibus adhortando, vt egenorum calamitate mouerentur, multum contuliſſe viſus eſt: prorſus vt Alfonſus Caſtellæ Rex in extrema ætate eccleſiam Toletanam, quoniam apud eam tanquam in publico ærario, optimè deponi theſauros cogitabat, noua multorum oppidorum ditione auxerit. Toletanum Præſulem iure perpetuo, legeque in omne tempus lata, regni Cancellarium eſſe confirmauit, datum ante ſeptem annos Martino deceſſori, vti eiuſdem Alfonſi diploma declarat. quo magiſtratu ſuprema & maxima auctoritas ſecundùm Regiam olim continebatur. Burgis eo tempore Rex agebat: & Legionenſis Regis patruelis, cum quo grauis ſimultas erat, ex quo Berengariam vxorem repudiarat, conciliandi in parteſque trahendi cura ſolicitabat. Vallisoletum mutui colloquij cauſſa ventum. in eo colloquio offenſiones omnes vtrinque condonatæ. oppida Carpium, & Montem regalem Legionenſibus ablata, ne occaſio controuerſiæ eſſent, euerti mandatum. Inde Rex Legionenſis in patriam rediens, Dieghum Harum ſecum Rege Caſtellæ concedente deduxit: quoniam eius opera vti cogitabat Mauris oppugnan-

pugnandis. Dieghum Lupus filius & valida Castellanorum militum manus secuta est, magni nominis Ducem, carum Principibus, vulgo militum acceptum. Non minor Castellæ Regem quamuis annis grauem, fractum laboribus, in extremaque ætate cura solicitabat, impium regnum euertendi barbaris profligatis: quod tandiu substiterat in Hispania. fracti hostes metu debilitatique viribus erant ob superiorem cladem, & recenti dissidio in partes scissi. ea res nostris agendi opportunitatem præbebat. Prior Legionensis Rex in hostium ditionem irruit, qua parte Legionensi imperio finitima erat. agris, oppidis, villis illata vastitas. ad Tagi ripam in veteri Lusitania, Alcantara firmissimum oppidum captum, quod Calatrauæ militibus dono Regis cessit: vnde tanquam ex munitissima arce, atque fortissimo propugnaculo, in hostium fines incurrerent ipsi, illorumque impetus propulsarent. Hoc Alcantaræ militibus initium fuit, tenue & inualidum, vt ferè rebus magnis. cucullum & rubram fasciam, qua longo tempore distingui consueuerunt, Benedicti tertijdecimi, qui se Pontificem dixit, venia & auctoritate cruce viridi mutarunt, salutis anno millesimo quadringentesimo vndecimo: cùm Calatrauæ milites quibus olim subditi fuerunt, nunc vix contributi, rubræ crucis figura in candida veste vtantur. Is exitus Legionēsis expeditionis fuit, aliquanto quàm Castellanæ felicioris. Alfonsus enim Castellæ Rex magnis delectibus tota ditione habitis, ex Vaccæis in Carpetanos rediJt: Toletoque profectus Consaburonem & Calatrauam petijt. extremus is limes regni erat. inde in Bæticam penetratum. agri vastati. oppida capta, direpta, incensa. Biatia (nam ad Mauros redierat) circunsessa. dum obsidio ducitur, Dieghus Harus cùm Legionensibus operam nauasset, ferox in castra venit. potiundæ vrbis spem fortuna aduersa destituit. publica famis calamitas hoc etiam anno Hispaniam oppressit, & ad alia mala Regem compulit commeatus inopia, soluta obsidione in mitiores regiones copias reducere. Cum Mauris induciæ factæ. quod illi beneficium ad occasionem intestini dissidij verterunt. Mahomad cognomento Viridis accepta superiori clade abierat in Africam, ad subsidia belli colligenda, viresq; reparandas, siue quia de rebus Hispaniȩ diffidebat. Zeit Abenzeitus eius frater, nullo propinquitatis respectu Valentiam, Saguntum, & vicina loca imperio primus occupauit. idem facit Biatiæ & Cordubæ Mahomad Zeit Abenzeiti patruelis, cùm se Abdelmone imperij gentisq; cōditore progenitum ferret, eius nepos ex Abdalla filio: sibiq; omnibus sermonibus, Africæ & Hispaniæ imperia arrogaret. Albullalis inter suos opibus & clientelis princeps, horum exemplo prouocatus nullo iure, nisi quod in armis est, Hispali imperium constituit, adiectis Carmona, Astigi, & Cæsariano. sic Maurica potentia in plures partes diducta, dilacerataque est, alioqui haud firmissima. Præclaram ea res occasionem nostris suppeditabat, impiæ gentis excindendæ. cæterum Alfonsum Castellæ Regem, qui ea tempestate belli & pacis arbiter erat, non tantùm annonæ difficultas à cogitatione belli sacri abduxit, sed etiam studium Anglis opitulandi, propinquis & necessarijs: qui de Aquitaniæ imperio periclitabantur, Francorum armis petiti, rupto per iniuriam fœdere, quod

inter vtranque gentem stabat. Lusitaniam eo tempore Alfonsus eo nomi-
ne secundus cognomento Crassus obtinebat, occupandis per vim ijs oppi-
dis, quæ à patre sororibus legata erant, vehementer districtus: prorsus vt Le-
gionensis Regis arma, cùm Principum fœminarum iure propinquitatis,
commiseratione sexus patrocinium suscepisset, in se regnumque conuerte-
ret. missus à patre Ferdinandus, in quo deinde & posteris, Castellæ & Le-
gionis regna perpetuo vinculo coniuncta sunt, Lusitano aliquot oppida
eripuit: quæ mox Innocentij Pontificis Romani opera & auctoritate pa-
ce facta, reddita sunt. Inter hos motus Lusitaniæ Rex ab Alfonso Castellæ
Rege, & sene & socero monitus est per legatos, vt mutui colloquij caussa Pla
centiam veniret: habere se, quæ de rebus magnis conferre cuperet. Lusitani
Regis aduentum quoniam breui futurum non sperabat, interea Burgos
abijt, in apparatum belli Gallici intentus. Pręclaros Regis optimi, & æquis-
simi conatus mors oppresit. cùm enim Lusitani Regis conueniendi studio
Placentiam citatò festinaret, ad oppidum Garsimunotium valetudine tenta-
tus est. vim morbi alioqui grauissimi auxit vehementer nuncius à Lusita-
no Rege Placentiam se venturum negante, ac ad vtriusque regni fines si
tanti esset, accessurum se pollicente. Id est gentis ingenium cum multis, vt
nulli primas concedant, neque amplitudine imperij, neque ætatis respectu
moueantur: magnasque agendi commoditates prætermittant, honoris con-
tentione forte, non satis fidendum socero Regi iudicabat, homini versuto,
& à multo rerum vsu callido, cunctaque solito priuata vtilitate metiri, vt
plerique existimabant. De ægroti salute cùm medici desperarent, Roderi-
cus Primas, qui Calatrauæ relictus erat annona fameque procuranda, & re
perfecta Burgos se ad Regem contulerat, noui itineris comes futurus, pecca-
torum confessione, quam ipse ex ritu Christiano excepit, Regem in extre-
1214 mo positum expiauit. Obijt testamento facto salutis anno millesimo ducen-
tesimo quartodecimo. pridie Nonas Octobris, qui dies Lunæ fuit, memo-
ria Fidei virginis sacer. sic Roderici Præsulis historiam castigato, vitio li-
brariorum sæpe fœdam. Hic exitus Alfonsi fuit, militiæ domique clari Re-
gis. multa solus prosperè, nihil ferè magnæ rei Reges alij sine illo fecerunt
in Hispania. annis vixit quinquaginta septem: è quibus, annis tribus & quin
quaginta, diebus duobus & viginti regnauit. Defuncti corpus Olgas dela-
tum. lugentium habitu funus prosecuti sunt viri principes ex vniuersa di-
tione, Eleonora Regina, Berengaria filia Rodericus Præsul Toletanus. Ac-
cessere noua funera: quibus hic annus insignis maximè fuit, Eleonorę Regi-
næ, Ferdinandi Legionensis, Dieghi Hari, Petri Castrij Ferdinando Ca-
strio geniti. Regina pridie Kalend. Nouembris, die Veneris extincta est
Burgis. dolor, quem de viri obitu ceperat, mortem accelerasse visus est.
cum quo coniunctissimè vixit, morte, sepulcroque iuncta est nepotibus feli-
cior quam filijs. Ferdinandum ex Therasia Rex Legionensis genuerat, regia
indole iuuenem. morte immatura non præstitit qualem innatæ virtutes,
orisque decus promiserant Regem. eo grauiori luctu prouinciæ, ad Com-
postellæ funus illatum. Petrus Castrius Marrocij obijt, forti opera Regi Le-
gio-

gionensi bellis superioribus nauata, profectus in Africam, qua caussa incertum, sed in ea tamen vrbe decessit, ad quintumdecimum Kalend. Septembris. & erant à superioribus annis, cum ea gente amicitiæ hospitijque iura à patre inita.

Castellæ, atque Aragoniæ motus. Cap. IIII.

EXCEPERE tempora turbulenta in Castella, atque Aragonia. minor vtriusque Regis, qui patribus successerunt, Henrici, atque Iacobi ætas passim à proceribus contemnebatur. ea grauissimorum motuum occasio extitit. plerique summæ rerum præesse cupiebant, & alieno nomine regnare: nonnulli etiam suo. id dum assequerentur, quid de ipsis fama loqueretur, quid pij & boni iudicarent, nihil pensi habebant. quid enim non efficiat concepta semel animo libido dominandi? Inter tot rerum fluctus respublica nauis instar rectore carentis sæuissimis procellis agitata, in Aragonia maximè: vbi Sanctius & Ferdinandus Iacobi Regis patrui, haud obscuris artibus ad regnum nitebantur. Erat in vtroque fortitudo, auctoritas, ingenium, conciliandæ hominum gratiæ, & promerendæ mirum & efficax studium. iura qui deesse poterant de regno litigantibus? Iacobum vterque illegitimis procreatum nuptijs excusabat. Sanctius, Ferdinandum monachum esse, bello & rebus agendis inutilem dictitabat. Ramiri Regis exemplo, suam Ferdinandus caussam tuebatur: & Iacobo excluso disputabat, sanguine proximum esse. Omnino regnum in tres factiones erat diuisum. pauci sed in his optimus quisque verum Regem sequebatur, & ad Innocentium Pontificem legatos fuisse amandatos repetendi Regis caussa paulò superius dictum est. exposita ij legatione, in Galliam ad Bernardum Cardinalem remissi sunt, adiuncto Ebrunensi Præsule cum mandatis: ita bello sacro parta Monfortio Comiti dari, si Aragonijs ipse satisfaceret Rege reddito, atque libertati restituto. Nec mora Pontificius Legatus, Monfortius Comes cognita Pontificis voluntate, Iacobum Carcasone, vbi biennium detentus fuerat, Narbonem comitati sunt, sex tum annos & quatuor menses natum. Iacobi patruelis Prouinciæ Comes Raymundus pari ætate sequebatur, vt procul à Gallico tumultu in Aragonia educaretur. Narbonem, quoniam locis finitima est, regni proceres frequentes accurrerunt, Regis excipiendi, salutandi, prosequendique studio. Omnia lætitia plena erant & gratulatione. promiscuæ ætatis, sexus, cõditionis viri, fœminæ, pueri, venienti passim occurrebant. vota pro eius liberatione suscepta publicè priuatim exoluebantur. Erat in puero oris dignitas, maiorque quàm pro ætate statura corporis: tacitumque ex ijs rebus futuræ magnitudinis omen. Legato Pontificio, cuius ex sententia cuncta procedebant, cùm Regem comitaretur, visum est regni conuentus Ilerdam conuocari, reipublicæ constituendæ, regnique stabiliendi pacandique caussa. frequentes proceres, & vrbium procuratores die dicta conuenerunt. Sanctius & Ferdinandus noluerunt venire. In ijs conuentibus, in pueri Re-

ri Regis verba iuratum à cunctis ordinibus. nouum id exemplum in Aragonia erat, neque prioribus Regibus instituendis vsurpatum: quod ab hoc initio deinceps in mores abijt. Guillelmo Monredonio Templariorum militum in ea prouincia Magistro (legationis is ad Innocentium missæ princeps fuerat) Regis educandi, instituendique cura demandata: Montionisque arx delecta, vbi ab omni iniuria tutum fore iudicabant, dum factionum studia remitterent. Vasconibus, quoniam Aragonios motus verebantur, à Cæsaraugustanis ciuibus ius commercij datum, cum libera vltro citroque commeandi facultate. Rex eorum Sanctius, non militaribus modo, sed etiam ciuilibus muneribus magna ex parte abscesserat, Tudelæ in arce se continens, & hominum congressum deuitans, bello paceque inutilis. Hęc in exitu eius anni peracta, quo ad Tornacum, quæ ciuitas in Neruijs ad Scaldim est, Otho Imperator & Philippus Galliæ Rex insigni prælio pugnarunt. Victi in eo prælio Germani: & qui ab eis steterat Ferdinandus Flandriæ Comes
1215 à Gallis captus est. Proximo salutis anno millesimo ducentesimo quintodecimo, Sanctio Ruscinonensi Comiti Regis Aragonij patruo, regni procuratio demandata est. ea reipublicæ pacandæ via excogitata, auidum dominandi animum, in regni spem maximè accendit: maiorumque tumultuum occasio extitit, vti euentus declarauit. Neque multo meliori conditione res Castellæ erant. Henricus vndecim tum annos natus, fratribus immatura morte sublatis, patri substitutus, imbecilla ætate, infirmo ingenio, Castellæ regnum obtinuerat. matre defuncta, penes quam regni procuratio erat, Berengaria Legionis Regina pueri fratris ætatem regere, & rempublicam vniuersam ex matris testamento cœpit administrare: virili animo fœmina, maiorique quàm pro sexu auctoritate. quam non tantum regni copijs, sed etiam ampla ditione tueri solita erat, Vallisoleti, Mugnonij, Curielis, Gormatij. quæ oppida, quo tempore in Castellam redierat ab Alfonso Rege Legionensi repudiata, patris dono acceperat: vnde vitam principalem atque adeo regiam, nunc etiam regni procurationem sustentabat. Itaque Regem ciuilibus & bellicis artibus erudiendum curabat. regni proceres nonnullos cupiditate rerum nouarum tumultuari, & reipublicæ tranquillitatem turbare satagentes, agendi dexteritate atque intentatis minis ad sanitatem perduxit. castigandis nouis flagitijs, & pristinis moribus reuocandis operam dabat, ea animi magnitudine constantia, atque prudentia, vt respublica Alfonsum patrem non magnopere desideraret. Verùm excellentis fœminę instituta Laræ familia turbauit atque peruertit, regno assueta illectaque ex eo, vt fit, dominandi dulcedine. tres fratres germani Aluarus, Ferdinandus, & Gonsaluus Nunnij Laræ Comitis filij, malignis artibus ad regni procurationem contendebant, Berengariæ sexu despecto, Regis immatura ætate. alterius auctoritas fluxa erat, alterius nondum coaluerat. Impij conatus vt procederent ex sententia, Roderici Primatis, qui vnus & fraudes detegere, & obsistere vnus maxime potuit, profectione factum est. Conuentus Præsulum ex toto orbe Christiano Romæ tunc habebantur, Innocentio Pontifice de rebus multis & maximis, incredibili Patrum frequentia: prorsus vt

qua-

quadringenti duodecim Epiſcopi eſſent: in his Archiepiſcopi vnus & ſeptuaginta, Patriarchæ Hieroſolymitanus, & Conſtantinopolitanus, atque Antiocheni, Alexandrinique Legati. minorum ſacerdotum numerus iniri vix potuit. Belli ſacri in Oriente inſtaurandi, atque motus Galliæ componendi præcipua cura erat. In tantis nationum aliarum ſtudijs, tantaque conſternatione Rodericus Præſul occaſioni iuuandæ eccleſiæ deeſſe noluit. quin peregrinatione ſuſcepta Romam abijt, & Patrum concilio, quod menſe Nouembri inchoatum in templo Lateranenſi eſt, interfuit. In eo conuentu orationem ad Patres habuit, Latina quidem lingua conceptam, cæterum aliarum linguarum, quarum expers non erat, Italicæ, Germanicæ, Anglicanæ, Gallicæ, floribus, ſententijsque ornatam, diſtinctam luminibus: vt miraculi inſtar Patribus eſſet, tantam Hiſpanum hominem linguarum facultatem aſſecutum eſſe, quantam ab Apoſtolorum ætate, vlli homini negabant contigiſſe. Actum præterea de primatu eccleſiæ Toletanæ, quem agnoſcere Tarraconenſis, Bracarenſis, Compoſtellanus, & Narbonenſis Epiſcopi recuſabant. productæ pro eccleſia Toletana veteres Pontificum Romanorum & conciliorum tabulæ. producta argumenta ab ipſa prima Hiſpaniæ ad Chriſtum conuerſæ antiquitate: quæ in hominibus venerabilis in vrbibus ſacra eſt. Roderici orationem cùm Bracarenſis, qui aderat, & Auſetanus Epiſcopus pro Tarraconenſi refellere agreſſi eſſent: abeſſent alij, quorum intererat, lite integra diſceſſum eſt, neutro inclinatis ſententijs. Roderico tantùm Legati Pontificij partes per Hiſpaniam decennio implere datum: conceſſumque, ſi quando Hiſpalis piorum armis cederet, quod in ea Almohadum inclinatione & caſu fore propediem ſperabant, Toletano Epiſcopo ſubdita eſſet, quaſi Primati: prouocandi, contraque diſceptandi ſublata penitus facultate. Adiecta poteſtas trecentos filios nothos iure legitimo donandi: Epiſcopos & ſacerdotes in ijs vrbibus creandi, quæcunque Mauris in Hiſpania eſſent ablatæ. Ex his rebus magnam Rodericus auctoritatem nactus eſt: quam litterarum ille atque eruditionis, vt ea ferebant tempora, eximia opinione tuebatur. Extant de rebus Hiſpaniæ & Arabum gente hiſtoriæ, duobus ab eo conſcriptæ voluminibus, non omnino inelegantes. Duo Raymundi Toloſani Comites pater & filius, cum intereſſent concilio, atque aduerſus Monfortium Comitem diſceptarent, lite conteſtata Patrum ſententia victi ſunt, principatuque ſpoliati, quòd cum impijs hominibus arma ſociaſſent. Simoni Monfortio nauatæ operæ præmium fuit Toloſa, aliaque oppida & vrbes bello quæſitæ parteque. Is ad Regem Francum profectus, ſe ei ſanctiſsimi iuriſiurandi religione obſtrinxit, quaſi beneficiarius: oſculumque vtrinque delibatum eſt perpetuæ amicitiæ pignus. verùm cùm ſuſcepto principatu Toloſam, Carcaſonem, atq; Narbonem mœnibus nudaſſet ciuium diffidens voluntatibus, atque vectigalia grauiſsima imperaſſet, ſubditos abalienauit (& eſt auaritia in imperio ſemper exitiale malum) prorſus vt Raymundi filij armis multa oppida continuò ad Rhodanum ceſſerint: & aliquanto poſt Toloſa ipſa princeps ciuitas venit in poteſtatem. Profugos & egenos Principes, multi tota Gallia reguli, & ex

Cata-

Catalaunia non pauci viribus & copijs adiuuabant. Amissam vrbem Monfortius dum sacro bello instaurato obsidet, expugnareque parat, lapidis ictu, tormento ex vrbe emissi peremptus est: vir longiori vita dignissimus, consilio acer, manu strenuus, singulari pietate, atque magnitudine animi. filios reliquit fortissimos florentesque iuuenes Aimericum, Simonemque. Tametsi Aimericus obsidione continuò soluta, & partæ ditionis magna parte amissa, rerum gestarum magnitudine, & fama paternam gloriam haudquaquam exæquabat. atque tantam belli molem viribus suis, inuidiamque populi ac magnæ partis Principum sustinere posse diffisus, iure suo Regi Franco cessit, ab eoque Magister equitum creatus est, haud æqua permutatione. Verùm hæc triennio post gesta sunt: ad ordinem temporum redeat oratio.

Laræ fratres Castellæ procurationem inuadunt. Cap. V.

GARSIAS Laurentius ciuis Palentinus audaci, callido, prompto ingenio, & pro vt animum incitasset, consilio bonus aut prauus, agendi dexteritate in Berengariæ gratiam se in primis insinuarat: & quod facillimum factu est, accommodatis officijs, adulandi scientia, bonis & modestis præferebatur. Laræ reguli ambitione dominandi æstuantes, idoneum virum rati, per quem quod cupiebant, obtinerent, eum adeunt. quanto in periculo res essent, exponunt. Regis ætatem, Reginæ sexum accusant. facturum præclarè, si pro ea auctoritate, quam obtinebat, Berengariæ persuadeat, vti regni procuratione, quod necesse erat, quod res communes exigebant, vltro abscederet. Id consilium reipublicæ salutare fore, Reginæ honestum, vtile ipsi: cui Tablada oppidum, in quod oculos coniecerat, nauatæ operæ certissima merces proponebatur. Ille promisso lętus impensius etiam quàm exigebatur promittit operam: nactusque opportunitatem, in Reginæ incautæ aures identidem insusurrat: Imperandi onus graue esse, fœmineis præsertim humeris impar. Eæ voces, tanquam syncero missæ animo non ingratæ Reginæ erant priuatæ tranquillitatis & otij cupidæ, neque ignaræ grauiores casus è fastigio esse: stultum alieno nomine sua inuidia imperare velle. Addidit ille, Laræ fratres opibus & clientelis præualidos præ cæteris esse, malè cogitantibus obsistere in primis posse: puerum Regem si in eorum contradat potestatem, rem consultissimam facturam, regnoque vniuerso gratissimam. Natura nostra hoc quoque nomine praua est, quod præsentibus futura potiora fore arbitramur. Itaq; cum ad Garsiæ sententiam Præsules & proceres accederent, pars in fraudem impulsi, pars fœmineum imperium auersantes: Berengariæ facilè persuasum, vt Regis & regni se procuratione abdicaret: & in Laræ fratres transferret. Redierat inter hæc Rodericus in prouinciam, Legati Pontificij potestate honestatus. in eius verba Laræ fratres iurare regni commoda compulsi sunt: nemini ablaturos oppida & arces eorum fidei concreditas nisi Reginę voluntate. finitimis Regibus bellum illaturos non esse: ne-

que

que noua imperaturos vectigalia. Berengariam Reginam eo loco habituros, quo par erat sororem, filiam, & vxorem regiam. Rectè processuras res communes & priuatas eo icto fœdere videbatur: si quid sanctum ambitiosis hominibus esset. Omnino Aluarus Lara accepta potestate, cuncta in ludibrium vertit. Burgis enim, vbi fœdus factum est, discedens quàprimum, proceres quosdam seu veris seu confictis caussis regno expulit: templorum reditus inuadere: bona publica & priuata domum auertere: patronis ecclesiarum, ijs præsertim qui è sacrato ordine non erant, veterem adimere libertatem, qua sacerdotes nominare soliti erant. Diuini cultus resarciendi studium facto prætendebatur, multis partibus labefactati. omnia raptim & violenter agebantur: neque legum neque temporum, ac ne periculi quidem ratio habebatur. Ea res Rodericum Decanum Toletanum Roderici Præsulis vicarium compulit, vt Aluarum ex ritu Christiano anathematis ignominia notaret. ea denunciatione compesci tantisper potuit, atque adigi vti damna ijs qui pertulerant reponeret: iniquus animus vt penitus mutaret, ingeniumq; deponeret adigi non potuit. Vallisoleti regni conuentus agitati, ijs conuocatis ab Aluaro proceribus, qui factioni fauebant. publicæ vtilitatis specie vires confirmatæ aduersus omnes casus: publicaque auctoritate & consensu peccandi licentia quæsita. Proceres alij, in quibus Lupus Harus Didaci filius, Gonsaluus Gironius Regiæ Magister, & fratres principem locum tenebant, cùm doleret rempublicam ad vnius arbitrium verti, plusq; vnum posse quàm reliquam nobilitatem, cõsilijs communicatis Berengariam adeunt. queruntur procurationem abdicatam. periculum docent, nisi maturè succurratur. bono animo reipublicæ curam abiecisse fatentur: sed quoniam pares rerum euentus non fallent ad priora consilia necessariò recurrendum, extorquendamque regni procurationem Laris fratribus hominibus immodicis væsanisque. An cessatione, inquiunt, & tranquillitatis amore ludibrio esse rempublicam patiaris? & prius peccatum meliori consilio desines emendare? Quin regnum nobis inscijs amentis hominis potestati permissum capessis? nosque & rempublicam imminenti malorum procella liberas. armis enim tueri dignitatem, nisi in te aliquid præsidij sit, habemus præiudicatum. Tu vide, ne otij cupiditate te, nos, Regem, regnũ & patriam prodidisse videaris. Mouebatur illa procerum oratione. agnoscebat erratum. cupiebat mutare. verùm ingenij imbecillitas, & impendentis mali metus retardabat, si tenentes arma denunciatione noua irritasset. iurisiurandi admonere satis habuit, quòd pessimis actionibus violasse videbantur, insolenti homines ingenio, feroci animo: prorsus vt Aluarus Lara peculiari Reginæ ditione occupata, ipsam regno abire iusserit. insignem audaciam, neq; ferendam contumeliam. ea videlicet gratia meritis exoluebatur. Regina, Eleonora sorore adiuncta Otellam arcem, quæ in Vaccæis non procul Palentia sita est, se compegit. loci munitione freta, eò ad fratris obitum se tenuit, adiuncta magna procerum parte. Gironio regiæ procuratio detracta est, subrogato in eius locum Ferdinando Lara. sic eius factionis opes confirmabantur. hæc semina magni alicuius mali in Castella iaciebantur. Rex supra

pra

pra ætatem prudens,tutorum audaciæ & temeritatis tædio euadere cupiebat,& ad sororem migrare. cæterum omnes aditus Aluari diligentia interclusi erant.Atq,quo maior gratia esset,& adolescentis leniret animum, detineretq, illecebris voluptatum:de nuptijs Regis agere cœpit.Malfada Alfonsi Lusitani soror in coniugium expetita : req; per legatos constituta Palentiam deducta est.in ea vrbe nuptiæ celebratæ. ægrè id habuit Berengariam. Regis immaturam ætatem voluptatibus debilitari necesse esse considerabat, atq, corrumpi.Ex eius litteris Innocentius Romanus Pōtifex exceptione propinquitatis cognita, diuelli coniugium,quod malè cohæserat, edicto mandauit, dira omnia nisi obtemperarent,minatus. rei perficiendæ cura Episcopis duobus demandata, Tellio Palentino, Mauritio Burgensi. Ijs agentibus Malfada mulier quamuis effecta (sic creditum est) in patriam dimissa in Ruchæ monasterio, quod ipsa condidit, vitam exegit ad vltimam ætatem, religionis studiis repulsæ ignominiam tolerans, Aluaro in primis irata : cuius fraude non tantùm in calamitatem impulsa erat, sed & de coniugio appellare veritus non erat. felix & Regina paulo ante,mox
1216 serui ludibrijs si consensisset obnoxia.Hæc salutis anno millesimo ducentesimo sextodecimo agebantur. quo anno, septimodecimo Kalend. Augusti, Innocentius Pontifex Romæ obijt, vir ijs corporis & animi virtutibus, quantas paucis contigisse satis constat. præter alia,ingenium fuit in vtroque sapientiæ genere,diuinæ atque humanæ eloquentiaque præcellens.Successit Honorius eo nomine tertius, domo Romanus. Quo Pontifice Maria Regis Aragonij mater Romæ defuncta est, & ad sepulcrum D. Petronillæ in Vaticano templo sepulta. Is honor defunctæ fuit. ea requies ossibus procul à patria. viuentem varij curarum fluctus exagitarunt. manibus inferiæ datæ regio apparatu, Christiano more. Regni Aragonij,filijque Regis tutelam à moriente enixè testamento commendatam Pontifex libenter suscepit, gessitque per totam vitam accuratissimè. Regis ætas præsidio indigebat. procerum studia in diuersum incitata , sapientissimi Pontificis prudentia frænanda erant. multa enim indies mouebantur : totaque prouincia omnibus partibus labefactari videbatur , & in præcipiti esse. Raymundus Prouinciæ Comes suorum litteris solicitatus Montione, vbi cum Rege captiui instar erat , eo tantum conscio clam cæteris , fuga elapsus naui longa , quæ in Salonio Tarraconis portu parata erat, in patriam abijt. Eius præsentia motus grauissimi pacati : qui ex procerum dissidio impendere videbantur, tantum quoque sibi in republica arrogante, quantum viribus & potentia præstabat. Hic est ille Raymundus , cui Beatrix nupta est Thomæ Mauriennæ (vnde Sabaudi Principes)Comitis filia.tres ipse Reges generos habuit annis consequentibus, quartum Cæsarem inaudita felicitate. Raymundi profectione vulgata , magna Monredonium cura incessit , ne simili arte Rex eriperetur de manibus. penes alios liberati Regis laus esset, ipse inuidia flagraret , quasi captiuum tandiu retinuisset. & alioqui grauitas viri & prompta libertas inuisa multis erat. In eam curā intentus , tantæ rei cum dignitate perficiendæ cogitationes non explica-

bat,

bat. Petrum Asagram pro eo studio, quo Aragonios Reges coluit, & Petrum Ahonesium ex prima nobilitate in consilium adhibuit. ijs auctoribus atq; adiutoribus, Episcopi Aspargus Tarraconensis (Præsul hic Pompelonensis fuerat) Guillelmus Turiasonensis, alijque viri principes Montionem aduocantur. Liberandi Regis, & in regni possessionem mittendi, tametsi nouem tunc natus annos erat, consilia communicata. In eam rem, fœdus interse mense Septembri sanciunt, per omnia sacra Regis incolumitatem, tutelamque iurati. Sanctius regni moderator, ferox verbis, & parta per scelus potestate superbus, ac vix potens mentis, procerum molitionibus indicatis, vt nihil esse occultum potest in intestina discordia, Ostro inquit, viam omnem sternam qua Regi progrediendum est: hoc est, vt prudentes interpretabantur, eius & comitum sanguine. præ contemptu fastuq; nihil ausuros arbitrabatur: & cum manu tamen militari Selgam oppidum in ipso itinere positum accessit ad omnes casus paratus. Ea res magnum egresso Regi timorem incussit: prorsus vt in ea ætate loricam indueret pugnandi animo. Sanctius, qua de caussa incertum, sed cum victoria esset in manibus: nam pauci Regem comitabantur, genere tamen omnes factisque clarissimi, certamen exhorruit. Deus illi mentem eripuit. Id initium ruinę fuit, qua breui præcipitauit. Rex Oscam primum, deinde Cæsaraugustam abijt. omnia ludis & lætitia plena erant, nullusque testificandæ voluntatis occasionem vllam prætermittebat Rege liberato magnæ res expediendæ erant, multis vis & metus intentandus. regij ærarij inopia præclaros conatus retardabat, tãtis superioribus sumptibus, & tunc regni dissidio penitus exhausti. Catalauni eximia prouinciæ voluntate Bouaticum (quod genus tributi per boum iuga, gregum, & armentorum capita edicebatur, vnde nomen, & Petro Rege semel iterum & tertio exactum meminerant) Regi concessum anno millesimo ducen 1217
tesimo septimodecimo. tantum ex eo vectigali pecuniæ redactum, vnde aulæ sumptus tolerari possent: & bello occurri si qui de republica malè cogitarent.

Henrici Regis gesta & mors. Cap. VI.

NTER Berengariæ Aluarique dissidia proceres & plebes in Castella diuersis studijs ac contrarijs iactabantur. incertus erat rerum status. omnia versabantur in tumultu. pars in partem armabatur. populationes, cædes, incendia, scelerum licentia volitabat. commotæ semel voluntates noua Aluari fraude amplius exacerbatæ sunt. Erat Rex ea tempestate Maquedæ Carpetanorum oppido. Berengaria de fratris incolumitate solicita, hominem mittit: qui dissimulata caussa, de Rege visa & explorata nunciaret. eo comprehenso Aluarus fingit à Berengaria litteras allatas, ipsius annulo impressas, quibus Regis intimis persuadebat, vti eum veneno tollerent. quò maior commento fides, innocenti homini gulam frangit. Id nimirum agebatur, vt Regi Berengaria in suspicionem veniret, in qua præsidium erat: & ab ea diuelleretur animo, cui maximè fidendum populus iudicabat. Ex eo tempore omnia in peius ruere, & præcipitare cœperunt: prorsus vt fraude cognita oppidani eum finibus facto agmine

expulerint,perimere certi nisi se fuga Optam Regemq; subduxisset. eo Valuerdius quidam Regis rogatu missus à Berengaria, vt fugæ consilia communicaret,re indicata captus & ad Alarconium in custodiam missus est.Plures deinde sed ignobiliores expeditiones factæ sunt aduersus eos qui Reginæ fauebant. Suerum Gironium veteris prosapiæ hominem, & multarum imaginum, primùm bello peti placuit. Vallisoleto,vbi Quadragesimæ tẽpore Rex fuerat cum copijs Montalegrum itum est,vbi se Gironius tenebat. circunsessum oppidum. Gonsaluus & Alfonsus obsessi fratres opem ferre opportuno tempore distulerunt.Regis id reuerentiæ datum est. quin eidem per feciales arcem expetenti Suerus vltro tradidit,quamuis integris viribus magna defensionis spe.sed regia maiestas diuinæ instar veteribus Hispanis fuit:primaq, tunc officij & regij animi promerendi cura erat. agris deinde finitimis illata vastitas. ad Carrionem mox abs Rege statiua habita.Ex eo loco Villalbam oppidũ promota castra:vbi Alfonsus Menesius erat,haud minori quàm Gironius nobilitate,modestia non eadem.Regi enim non tantùm portas clausit,sed etiam obstinato animo arcem defendit. tametsi improuiso Regis aduentu,cùm extra oppidum tenderet ferme oppresso,vulnus inflictum. cæsi socij.equi capti. His rebus peractis Palentiam Rex redijt. Tranquillæ res esse nõ poterant,in tanta temporum perturbatione, tãtaq; inuidia,eius penes quem rerum potestas erat.Itaq, Calagurrim vrbem Cameris fratribus Roderico &Aluaro ablatam abs regijs esse tradunt,arcem prodente Garsia Sapata eius Præfecto : an vt tempori seruiret , an quoniam Regi præsenti quidquam denegare nefas esse credidit.In Lupum Harum Viscaiæ regulum arma sunt promota. qua ille iniuria prouocatus , post discessum Regis cum valida militum manu Mirandam vsque oppidum ad Iberum situm processit. missus aduersus eum Gonsaluus Aluari frater castra hostium castris opposuit. prælio ne dimicaretur viris sanctis annitentibus factum est:quorum opera æstuantia pectora ad mitiora consilia reuocata. Inde Gonsaluus ad Regem se retulit. Lupus Orellam ad Berengariam abijt. Id oppidum abs Rege obsessum fuisse memorant:non tam voluntate sua,quàm Aluari fraude: ex cuius arbitrio belli pacisque consilia gubernabantur. Omnino re infecta Palentiam redijsse aiunt:actumq, de nuptijs Regem inter & Sanctiam Alfonsi Legionensis ex priori coniuge filiam: pactasque ea lege,vt puella regni Legionis hæres esset, excluso scilicet Ferdinando Berengariæ filio. quod non arbitror. sed non minor est historiæ per hæc tempora,quàm reipublicæ perturbatio.Conuenit:Regem Episcopi ædibus hospitio exceptum,dum ludit cum æqualibus in area domus, casu repentinò oppressum:tegulæ ictu comminutum caput.ex eo vulnere vndecimo post die,feria tertia,octauo Idus Iunias extinctus est,anno eius seculi septimodecimo: magno fortunæ ludibrio : quæ,quid sibi non licere putet in rebus humanis ferox & improba, adolescente Rege sublato in ipso ætatis flore,in ipso imperij limine,vix prima vitæ dulcedine delibata? A iuuene quodam è Mendozia gente tegulam misso è vicina turri lapide confractam esse eam, quæ in Regis caput illisa est , haud satis idoneis auctoribus fama vulgauit. Corpus Olgas delatum , atque iuxta Ferdinandi fratris sepulcrum tumulo tectum . quo in templo quotannis anniuersaria mortis die eius manibus

cantu lugubri parentatur. Regnauit annos duos,menſes nouem. Eo anno Matthæi Oliſiponenſis Præſulis virtute induſtriaque in Luſitania oppidum, cui Alcaſari Salis nomen eſt,cum magna Maurorum ſtrage captum fuit. Templarij Hoſpitalarijq; milites multum in eo bello iuuerunt:ſed pręcipua claſsis laus ex Anglia,Belgio,Galliaque reliqua in ea littora appulſæ: eorum qui Innocentij opera,quaſi ſigno in Lateranenſi concilio à Patribus dato,ad bellum ſacrum inſtaurandum,emenſo Oceano & Mediterraneo mari in Syriam nauigare pergebant. Commodùm id rebus noſtris accidit. ſupra ſexaginta Maurorum millia trucidata. ad ſeptimum Kalend. Octobris acie dimicatum.

Ferdinandus cognomento Sanctus Rex renunciatur. Caput. VII.

DVAE Henrico ſorores erant natu maiores: Blanca, quę Ludouico Principi iuuentutis in Gallia Philippi filio nupſerat, & Berengaria, ex Alfonſo Legionenſi Rege coniugij tempore quatuor filiorum mater, Ferdinandi, Alfonſi, Conſtantiæ, & Berengariæ. Blancam ætatis pręrogatiua ſubleuabat, vt fraterni imperij hęres eſſet, legesque Hiſpaniæ: ſi iura regnandi leguleiorum modo tabulis cõtinerentur, & non potius ſtudijs populi, & Principum dexteritate, virtute, feſtinatione, felicitate. quod in preſenti accidit. Nam maturatis comitijs Blanca prætermiſſa, procerum & populi conſenſu Berengariæ regnum delatum eſt externum imperium exhorrebant: & nouorum motuum materiem, ſi Galliæ Hiſpaniæ cõmiſſa eſſet, ſubtrahendam iudicabant. paulò illa ante regnum delatum, Lupum Harum & Gonſaluum Gironium Legionem amandarat, filium Ferdinandum expetitum Aluari ſuperbia edomanda: à quo Reginam teneri obſeſſam dictum eſt. ſed ſoluta obſidione tum quidem conatu reuocandi ad ſe filij Regina deſtitit: nunc repetita flagitatio. feſtinatione opus erat, qua famæ de Regis morte celeritatem præcederent: ne Alfonſus ad noui regni, quaſi dotalis ſpem, animum adijceret. quod nõ temere de illo ſuſpicatos eſſe rerum euentus aperuit. Omnino à patre eſt dimiſſus Ferdinandus, cùm vterq; quid ageretur, ignoraret. iuſtus comitatus adiunctus. Orellæ, vbi Regina mater erat, ipſa concedente continuò Caſtellę Rex ſalutatus eſt. inaugurationis cæremonia Anagari perfecta, ſub frondoſa quidem vlmo: tanta ſiue morum ruditas erat, ſiue procerum & populi feſtinatio. Aluaro Comiti non minor cura erat regij obitus occultandi. partam ſcelere poteſtatem fraudibus propagare ſatagebat, haud ignarus quantum præſidij rebus ſuis deceſsiſſet: neq; diu celari rem tantam poſſe. mora tantùm cupiebat familiæ opes nouis præſidijs confirmare. Ad Tariegum defuncti Regis corpus erat, quem Aluarus viuere prędicabat, ſed quo minus aut ſui copiam faceret, aut ſe daret in publicum, aliam ex alia moræ ſimulabat cauſſam. Ferdinandus & mater Palentiam, luſtrandi prouinciam ſtudio progreſsi publica ſupplicatione, omniq; lætitię ſignificatione in vrbem excepti ſunt. Parendi nouis Regibus auctor pręcipuus Tellius eius vrbis Epiſcopus. Dõniæ oppidum, quòd venientibus portas clauſiſſet, primo impetu captũ. In eo oppido à quibuſdam proceribus de

concordia sancienda mentio facta est. cæterum Aluarus regno assuetus ad nullam pacis conditionem deduci potuit, nisi Ferdinando eius tutelæ commisso: quod sperare nefas erat: petere insolens & temerarium. Et erat Ferdinandus nõ incommoda ad imperandum ætate, annos natus decem & octo. tametsi ex hoc alij numero biennium subtrahunt. Pacis ergo spe abiecta, ad arma conuersi animi. Vallisoletum Reges abierunt, municipium in Vaccæis amplum & validum. in eo ex vniuersa ditione cõuentus generales agitati sunt: omniumq; ordinum consensu & sententia pronunciatum, Berengariam regni Castellæ a morte fratris iustissimam hæredem esse: quod patre superstite semel & iterum fuerat declaratum, vt Rodericus Præsul est auctor. nam quod addit inter sorores primogenitam fuisse, magis ex partium studio, quàm ex fide positam arbitramur. tametsi Roderici opinioni plures alij suffragantur. Illa vitæ priuatæ studio, assuetaque præproperæ viduitatis incommoda, in contemplatione vitæ per virtutem actæ solatijs honestis tolerare, regni sceptra Ferdinando filio de manu tradidit. in suburbio, vbi rerum venalium forum erat, abdicationis cæremonia peracta. Rex in templum D. Mariæ maioris, tanto populi concursu & lætitia, quantum fuisse non meminerant, deductus: atque in eius verba iuratum. Alfonsus Legionensis Rex Berengariæ artibus se delusum dolens, atque in noui regni spem erectus, ferox cupiditate Sanctium fratrem præmisit, vt in Castellæ fines inuaderet. ipse cum copiarum robore subsecutus, in eam partem populabundus irruit, vbi Gotthorum campi sunt. Magnæ ex eo bello impendebant Hispaniæ calamitates. Regina ancipiti malo permota, duos Episcopos Mauritium Burgensem, Dominicum Abulensem ad Alfonsum legat: si quo modo ab ea mente deduci posset: aut iniecta animo religione, aut agendi dexteritate. nihil non effecturi videbantur, pro ea quam gerebant sacra auctoritate. Alfonsi tamen ira non modò non resedit, eorum legatione exposita, verùm amplius accensa est. & ægroto animo faces Aluarus Lara & factiosi alij subijciebant: regnandi spem certissimam, quoniam eorum rationibus dissidia commoda erant, pax exitiabilis. Itaque Episcopis amandatis, maiores eo tractu prædæ factæ. cædibus, incendio, rapinis homines, agri, ædificia vexata. Burgos inde festinatum, vrbis regiæ potiundæ spe. Lupus Harus, alijque proceres ex vrbe egressi, Regem Legionensem maiori aliquanto velocitate quàm venerat compulerunt redire in patriam. Segobienses & Abulenses à nouo Rege studijs auersi erant, Aluari Comitis artibus præoccupati. ij missis ad Reginam, quæ Palentiam Vallisoleto abierat, legatis, errati veniam postularunt: paratos se imperata facere, nouisque officijs preteritam offensam compensare. Vt erant polliciti præstiterunt. nihil illis pro Rege promptius fuit. nulli fortiores in bello. incitabat virtutem ignominiæ demendæ cupido: studium se Regi probandi. Duo Præsules Burgensis & Palentinus Aluari voluntate Henrici corpus Tariego, vbi eatenus absque honore sepulturæ fuerat, Palentiam deferendum curarunt: inde Burgos Olgasque funus prosequente Berengaria. Munnonium partium studijs parere recusans, Rex obsidebat, munitius oppidum, quàm vt facilè capi posset. eò se Regina peracto Henrici funere retulit. quo tempore regiorum virtute oppidum expugnatum erat captis militibus,

qui

qui in præsidio erant. Mox Burgis regni conuentus celebrati. ijs peractis Lermam & Laram itum, quæ oppida in Aluari potestate erant. eam difficultatem, sicut omnia alia Regis felicitas superauit, oppidis pari celeritate occupatis. Burgis, quò se splendido triumpho retulerant, in Riuogiam festinatum: Belforadum, Anagarum, Nauarretum, ijs in locis redacta in potestatem. Nouo Regi omnia prona erant. Ingenium, fortitudo, formæ dignitas in florenti ætate studia hominum conciliabant: Diuos caussæ æquitas. Laræ tamen reguli, quamuis tot cladibus castigati, non quiescebant. factionis ergo opibus fulti, & multorum studijs subleuati, quos toto procurationis tempore sibi adiunxerant, supremo adhibito conatu, validas copias contrahunt: atque cum ijs ad Ferrariolam consistunt, qua parte Regi Palentiam contendenti iter erat. militum pars intra oppidum erat: Aluarus in villa proxima substiterat cum paucis, regiorum contemptu an ad ostentandam virtutem incertum. Id certè exitio illi fuit. regij enim impetu facto viuum ceperunt, cùm ex equo prosilijsset, atque in terra iacens clypeo se protegeret. Magnum operæpretium factum erat capto Aluaro, malaque finem cepisse, quæ rempublicam tandiu exagitarant. cæterum ex rebus lætis confidentia orta in easdem incurrit difficultates. redditis Aluarus oppidis & arcibus, quæ in eius fide erãt Alarcone, Amaia, Tariego, Villafranca, Belforado, Anagaro, atque Pancoruo non modò libertati redditus est, sed etiã detersa simultate ad Regis gratiam admissus. Castrum Sericium & Orceionem Aluari frater Ferdinandus obtinebat. eas arces vt Regi daret adduci non poterat militum numero fretus, & annona in longum tempus parata. Cęterum cùm vim parari videret, Regi ea lege arces reddidit, vt eius nomine ipse se penes retineret, contactis aris fidem perpetuam iuratus. Id tempori datum, quamuis non sine aliqua sugillatione maiestatis. verùm republica turbata, ea consilia maximè honesta, quæ tutissima. Pax diuturna non fuit: neq; esse poterat stabilis. sexto mense, ex quo facta erat, Aluarus & Ferdinandus, cùm doleret auctoritatem imminutam, & assueti imperio vitam priuatam non ferrent, à Regis auctoritate palàm deficientes, nouam & validam militum manum conscribunt. Gotthorum campi omni iniuria & latrocinio vexati. Ij motus breuem & facilem exitum habuerunt. Regis occursu, cùm ad Medinam, cui a Riuo sicco cognomen est, processisset, fratres cõpulsi sunt Castellæ finibus abscedere, & ad Legionensem Regem commigrare, interceptum iniuria (sic ipse ferebat) regnum dolentem, & ad omnem occasionem intentum, belli in filium Regem instaurandi: quod erat iniquum & inhumanum. sed omnia pietatis iura confundit funesta imperandi ambitio. Ijs auctoribus magnos à Legionensi Rege delectus haberi nunciatum. quorsum res spectarent dubitabat nemo. Castellę proceres quidam hoste præoccupando in fines Legionenses irruperunt. eos Legionensis Rex intra Castellionem pagum, Medinam Campestrem inter, & Salmanticam situm, improuisò adueniens, dum obsidet, eius castra secutus Aluarus morbo repentè tentatus est. Reges inter induciæ pactæ. ex ea re molestia concepta animo, & ad morbi vim adiuncta, Aluarus Tauri, quam in vrbem lecticariorum humeris se deferendum curarat, breui extinctus est homo immodicus, & reipublicæ dum vixit fax. sub mortem scelera procurandi, nu-

miniſque promerendi ſpe, militiæ S. Iacobi veſtem inſignem induit. defuncti corpus Vrceſiæ ſepultum eſt. Ferdinandus frater ad Marrocium in Africa, quo ſe contulerat rebus in Hiſpania deſperatis, Elboræ, quod oppidum prope Marocium à Chriſtianis hominibus incolebatur, Miramamolini permiſſu, deſperata à medicis ſalute, exemplo fratris militiæ D. Ioannis veſte deſumpta, animam exhalauit. corpus in Caſtellam relatum, in Fiteri ponte eius militiæ, in agro Palentino, domicilio vxore Maiore, Ferdinando & Aluaro filijs funus curantibus ſepultum eſt. Caſtella quieta eſſe cœpit, cùm auctoribus non modò inteſtinis diſsidijs, ſed etiam metu nouæ calamitatis ſublato, in futurum meliori ſpe: induciæ modò inter patrem & filium ſtabili pace mutarent. In Mauros mota arma ſunt milites ſacri cruce inſigni deſumpta, ex compoſito in veteres Vectonum fines irruunt: vaſtatis agris, incenſis pagis, Caſtra Cæcilia circunſeſſa. ſequebatur incondita multitudo, non magis ſpe veniæ, quàm prædę cupiditate. continui imbres iniquiſsimo anni tempore noſtros compulerunt, fine anni mil
1218 leſimi ducenteſimi octauidecimi, re infecta ſeſe in pacata vt referrent.

Pijs hominibus domicilia per Hiſpaniam conſtituta Cap. VIII.

IC erat in Hiſpania rerum ſtatus. exteræ prouinciæ haud meliori conditione inteſtinis ſeditionibus, belliſque perſonabant. ex bellis, vt fit, cùm alia mala & clades, tum vitiorum & ſcelerum ſeminarium exiſtebat. malorum licentia, conſuetudo peccandi, veræ exiſtimationis lucem extinxerat: vitia pro virtutibus computabantur: probè factis, quæ ſumma prauitas eſt, vitiorum nomina affingebantur. In tantis tenebris, tantaque ignoratione veritatis quidam homines (vt ferè omni ætate contingit) excitati, ipſo vitæ genere excellentes & admirabiles in viam immortalitatis, quam Chriſtus aperuit, obduxerant vitia, mortalium mentes inducere non deſiſtebant. His cùm ſe promerendæ pietatis ſtudio, multi alij adiunxiſſent, eandem viuendi rationem abiectis rebus omnibus æmulati, variæ piorum hominum per hæc tempora familiæ ſocietateſque extiterunt. In hoc numero principem locum Dominicus tenuit, Calarogæ natus in agro Vxamenſi, pari propemodum Vxamam inter & Arandam interuallo. In minori ætate Canonicis regularibus ſe adiunxerat, qui ad D. Auguſtini regulam vitam conformabant. vir factus, extirpandæ Albigenſium ſectæ, atq; radicitus conuellendæ operam in Gallia nauauit, vt eſt ſuperius indicatum. operi intentus, cùm quanta eſſet præconum verbi Dei penuria conſideraſſet, qui optimis vitæ exemplis, doctrinæque præceptis, ad pietatem errantes ac vagos homines erudirent: vitæ genus excogitauit, quod qui ſectari vellent, ſacris cōcionibus euulgandoq; toto orbe Euangelio vacarent. Eius vitæ formulam de ſcripto conceptam Honorio Rom. Pontif obtulit: ac primo pontificatus anno probauit. biennio decurſo, ſe hoc ipſo anno in Hiſpaniam retulit: diplomateq;, quod à Pontifice Romano abſtulerat, Regibus & Principibus promulgato, eorum conſenſu aliquot domicilia præcipuis in vrbibus ſocijs conſtituit. primum Segobiæ, Madriti alterum, tertium Cæſarauguſtæ. Rebus perfectis in Hiſpania, quinquēnio poſt Bo

noniæ

noniæ Galliæ Cisalpinæ vrbe primaria obijt, vitæ innocentia & virtutibus clarus, eius familiæ conditor, primusque auctor: vnde quasi ex sapientiæ pietatisque arce, viri prodierunt magno numero, in omni virtutum genere admirandi. Ipso anno quo Dominicus in Hispaniam venit, Barcinone noua piorum hominum instituta sodalitas est, nomine D. Mariæ de Mercede. Multi terra marique Christiani homines capti à Mauris, & in seruitutem abacti, vitæ acerbitate à Christo data fide mouebantur. magnum id dedecus religionis erat, Christiani nominis probrum. cuius procurandi studio hominum societas instituta, qui corrogatis vndique eleemosynis stipe redacta, captiuos cum fide redimerent. Iacobus Aragoniæ Rex præcipuus eius ordinis auctor esse creditur voti reus, vt quidam scribunt, quod Montione dum captiui instar teneretur, Virgini matri nuncuparat, vsu edoctus quantum esset captiuitatis malum. Secundum Regem Petrus Nolascus homo Gallus, ducem secuturis se præbuit; optimisque legibus & institutis nascentem familiam temperauit. regia insignia cruce imposita in rubro clypeo ad vestem candidam & cucullum, toti familiæ distinctionis gratia contributa sunt. ipse in sanctæ crucis coram Rege & proceribus de manu Raymundi Pennafortij, qui tunc Regi à confessionibus erat, & deinde ordinis Dominicani Magister fuit, solenni cæremonia suscepit. Secutus est Franciscus Asinas in Vmbria ciuis, singulari innocentia, modestia & sanctitate vir celebrior inter cæteros ac nobilior. Is cum Honorio ipsi vitæ genus quod excogitarat probasset, venit in Hispaniam, atque in vltimam penetrauit Lusitaniam. multa ei ordini domicilia tota prouincia breui excitata: Barcinone, Cæsaraugustæ, alijsque in vrbibus & municipijs Hispaniæ. Vitæ austeritate, & honorum despectu, veste præterea horrida & squalida studia hominum excitabant. Francisco socium se adiunxit Antonius cognomento Patauinus, excellenti probitatis & sapientiæ opinione, relictis Canonicis regularibus D. Augustini, quibus se iunior addixerat in D. Vincentij Olisipone, vbi natus ipse erat, & in S. Crucis Conimbricæ primos iuuentutis annos transegerat. Ferdinandi nomen, quod ab incunabulis erat, eius monasterij appellatione mutauit, in quo Francisci vestem induit. præcipuas Italiæ vrbes Euangelij luce illustrauit: eiusque opera multi ad meliorem frugem perducti. magnis in ea professione laboribus perfunctus Patauij obijt, vbi templo dicato magna hominum religione colitur. Is videlicet honos probitati debetur, is cultus Deo auctori sanctitatis, & vindici. Dominicum, & Franciscum functos vita Gregorius nonus Pontifex Maximus consecrauit. In Castella nouus impetus in Mauros factus est. Rodericus Toletanus belli concitator, strenuum hominem & nunquam cessantem. Cruce insigni ad ducenta hominum millia conuenere. cum tanta multitudine in Contestanos itum est mense Augusto, salutis anno millesimo ducentesimo nonodecimo. ignobilia aliquot oppida 1219
capta. Requenam promota castra. capi non potuit, quamuis supremo conatu à nostris adhibito. tertio Kalend. Octobris oppidum circumsessum. ad tertium Idus Nouembris soluta est obsidio. tanto apparatui par successus non fuit. Maurica tantùm præda abacta.

Regum Ferdinandi, & Iacobi nuptiæ. *Cap. IX.*

NTEREA Iacobus Aragonius Rex Sanctium patruum exauctorabat, mutantemq; & meliora pollicitum recipiebat in gratiam.
1219 moxq; ipso anno millesimo ducentesimo nonodecimo (quo anno Hispania vniuersa propter aeris siccitatem, annonæ penuria maxima, & peste laboratum est) prima militiæ rudimenta, tyrociniaque ponebat, ætate minor, ac vix vndecim annos natus, indole animi præcipua atque excellenti, clarus ante alios. Rodericus Lisana homo præpotens, ex priuata simultate Lupo Albero quamuis propinquo atque necessario infensus ipsum improuiso adortus captiui instar in suæ ditionis arcem Lisanam abduxit. monitus abs Rege vt mutaret, & iracundia siue posita, siue inimici calamitate satiata ad sobriam cogitationem animum reuocaret, adduci non potuit dicto vt obtemperaret. Regis ætas contemptui erat: & tantum sibi quisque in republica licere volebat, quantæ vires essent. Ea res compulit non magis vindicandi miseri hominis studio, quam tuendæ regiæ dignitatis necessitate arma sumere. mota Osca castra, vbi conuentus gentis erant. Alberum oppidum paulò ante à Roderico captum, ex deditione intra biduum in Regis potestatem venit. Lisanæ arci, quoniam voluntate nihil pro sano facturos milites sperabant, vis admota: ac tandem expugnata est. balista magnitudine eximia Osca iussu Regis allata ingentibus saxis quingentis noctu, mille interdiu emissis muros arcis, sed & præsidiarios milites subruebat. eius tormenti, quod ipsi fundibulum vocabant, ope potissimum victoria parta est. Lupus qui in arce erat libertati continuò redditus. Rodericus amissa arce, quoniam nihil fore tutum prouidebat, ipsumque inter & Petrum Asagram vetus amicitia erat, præsidij caussa Albarracinum abijt. inde cùm more eius seculi patriæ regnoque publicis tabulis renunciasset, regni finibus bellum intulit. Rex insolentiæ impatiens, & à præclaro militiæ initio animosior factus, eo contendit. In Contestanorum & Celtiberorum finibus vrbs Albarracinum sita est, numero ciuium exigua, locorum natura munitissima. vndique excelsi, & prærupti montes ambiunt. alluit, ac pene circulo cingit Turia fluuius altissimis ripis. Eam vrbem Rex corona circundedit munitiorem, quàm vt breui tempore capi posset. machinæ extructæ. opera ædificata à regijs. nihil tamen procedebat: cum neque machinæ propter locorum iniquitatem admoueri muro possent, & nitentes per ardua regij ab obsessis propellebantur. præterea, vt in ciuili discordia, omnia Regis consilia obsessis indicabantur. Duo menses in ea obsidione consumpti, in medijs æstatis ardoribus: donec nocte quadam obsessi vrbe egressi, Regis opera disturbarunt: tormentum præcipuum igne supposito cõsumpserunt. Regem potiundæ vrbis spes frustata. & erat exiguus militum numerus, ac vix equites centum quinquaginta. peditum numerus non proditur. Itaque Rex tantis difficultatibus implicitus, obsidionem soluit. Petrus Asagra ad eius gratiam breui aditum inuenit, proceribus, cum quibus magnæ necessitudines erant, annitentibus: quoniam tanti viri operam fortem & fidelem Regi fore, atque proinde vtilissimam non inepti vates iudicabant. & fuerat regiæ Aragoniæ

goniæ Magister creatus: ea superioribus meritis gratia habita. Quo anno
millesimo ducentesimo vigesimo hæc in Aragonia mouebantur, Ipso D. An- 1220
dreæ festo die nuptiæ Ferdinandum inter Castellæ Regem, & Beatricem Phi-
lippi quondam Germaniæ Imperatoris filiam celebratæ sunt. Regis ætas ido-
nea erat: & ne præpostera voluptate ab officio deduceretur mater solicita ve-
rebatur. missi in Germaniam legati ea de caussa ad Fridericum secundum, vir-
ginis patruelem Mauritius Burgensis Episcopus, Petrus S. Petri ad Aslan-
tiam Abbas, serius quamuis opinione, quatuorque omnino mensium patientia
rebus confectis, sponsam per Galliam, in Hispaniam deduxerunt, anno ex quo
discesserant euoluto. Lutetiæ à Philippo Rege, cùm ea iter esset, splendido ap-
paratu excepti sunt, lautè & liberaliter habiti. ad Cantabriæ fines Berenga-
ria officij caussa obuiam processit: nurumque Burgos prosecuta est: quoniam
ea vrbs connubio iungendo delecta erat. sacra nuptiarum cæremonia peracta,
antistite ipso Mauritio Episcopo, in eius vrbis templo maximo: cùm pridie
eius diei in Olgarum monasterio eodem antistite sacris operante Rex sua se
ipse manu militari gladio cinxisset, quoniam dignior alius non erat, more ea sa
ne tempestate inter Hispanos vsitato. Fuit hoc coniugium sobole faustum. se-
ptem ex eo filij Alfonsus, Fridericus, Ferdinandus, Henricus, Philippus, San-
ctius, Emanuel, quo eos ordine numerauimus nati sunt. præterea Eleonora in
infantia rapta, & Berengaria Olgis olim virgo sacrata. Eodem tempore Ara-
gonios cura solicitabat suscipiendæ ex Iacobo Rege legitimæ sobolis. Sanctij
enim & Ferdinandi, cùm spe regnandi factiones renascebantur, magno in-
commodo rerum publicarum. Vnum remedium erat Regis nuptias maturan-
di. immatura tantùm eius ætas opponebatur. vicit tamen publicæ vtilitatis
species: missique ea de re ad Berengariam legati, Eleonoram sororem postula-
tum. conditio reijcienda non erat. Itaque Agredam Castellæ oppidum ad fines
Aragoniæ, quo prior Berengaria cum sorore venerat, Iacobus Rex regni pro-
ceribus stipatus accessit. In eo oppido nuptiæ pactæ, dataque sponsalia sexto
Februarij mensis die, salutis anno millesimo ducentesimo vigesimo primo. 1221
nuptiarum solennia Turiasone in D. Mariæ Campestris continuò celebrata
sunt, tam imbecilla Regis ætate, vt sponsa non ante annum & sex menses ex
virgine mulier effecta sit, vti Rex ipse auctor est ea historia, quam de rebus
suis ipse conscripsit. Toleti D. Romani ædes in summo cliuo à Roderico Ar-
chipræsule sacrata ad duodecimum Kalend. Iulias die Dominico. Proximi
Nouembris die vigesimo tertio, qui dies Martis fuit, memoria D. Clementis
anniuersaria sacer, in ea vrbe Regi Ferdinando Alfonsus filius natu maximus
natus est. Decembri ineunte terræmotum, quo vrbana ædificia concussa sunt,
consecuti imbris, atque ventorum vi multis partibus priuatæ ædes mœniaque
prostrata: eo maiori metu solicitudineque, quod rarius propter locorum situm
ijs cladibus obnoxia vrbs Toletum esse consueuit, locis sublimibus sita, imposi-
ta rupibus, procul à mari.

Ferdinandus Rex nouos motus componit.
Caput. X.

ASCONES, Luſitani, Legionenſes quieſcebant. Mauri inteſtinis diſsidijs æſtuabant. in Caſtella atque Aragonia nouis tumultibus reſpublica leuiter agitabatur. Rodericus Camerus veteri proſapia, magnaque inter Caſtellæ proceres auctoritate, cùm multa oppida & arces ſuæ fidei concreditas haberet, finitimis cœpit infeſtus eſſe. aſcitus abs Rege ad dicendum cauſſam, crucem ſe deſumpſiſſe excuſabat, Hieroſolymam iturus ſcilicet. Ea via inuenta erat iudicia declinandi: quoniam à Pontificibus Romanis multa ijs, qui crucem deſumpſiſſent, indulgebantur. inter ea vt ab ordinarijs iudicibus exempti, coram ſacratis iudicibus conuenirentur. Tergiuerſatione ſublata, compulſus tamen eſt Valliſoletum venire, quò Burgis curia migrarat. Magnorum criminum poſtulatus, mulctæ quæ parabatur metu iudicium fuga declinauit. de fugitiuo, tanquam de manifeſto rerum capitalium ſumi ſupplicium placuit: omnique ditione ſpoliandum decernitur. Intra oppida ille munita præſidij cauſſa ſe tenet. Rex metu ne à paruis initijs nouum exiſteret bellum, fœdere cum eo facto quatuordecim illi aureorum millia ea lege numerauit, vt oppida & arces omnes redderet, quæ in eius poteſtate erant. Hos motus nouum bellum excepit. Gonſaluus Lara (is è tribus fratribus ſupererat) pro familiæ ingenio Gonſaluum Pereſium Molinæ regulum, vt regios fines vaſtaret, hortando impulit. Honeſtæ in ſpeciem cauſſæ tumultuandi proceribus nunquam deſunt. & ille patriæ & ditionis recuperandæ, nam in Africam cum fratre Ferdinando abierat, niſi in ſcelere nullam ſpem habebat. ventum ad arma. Pereſius periculo cognito & arte, Berengariæ precibus, vt ignoſceretur temeritati facilè impetrauit. idem vt daretur Gonſaluo Laræ impetrari non potuit. itaque ad Regis gratiam aditu deſperato, ad Mauros in Bæticam ſe recepit, Biatiæque turpem vitam exegit. Hunc exitum habuere tres fratres Manricæ gentis principes ea tempe-
1222 ſtate, moribus factisque conſentaneum. Anno hæc ſalutis milleſimo ducenteſimo vigeſimo ſecundo gerebantur. Quo anno à Rege Legionenſi & militibus ſacris, aliaque promiſcua multitudine Caſtra Cæcilia impugnata. pecuniæ Africanæ pondere redempta pax, ſolutaque obſidio, promiſſæ nec præſtitæ. Eius & aliarum vrbium expugnatarum laudem Ferdinando nimirum cælum ſeruabat. Burgis à Mauritio Epiſcopo eius vrbis, (natione is Anglus erat) templi quod hodie viſitur fundamenta ſunt iacta: cùm antea Epiſcopi ſedes & domicilium ad D. Laurentij fuiſſet. eodem Pontifice fabrica ad culmen perducta eſt. Multis alijs tota prouincia templis religio aucta. Talaueræ in Carpetanis, templi maximi ſtructura magnis molibus & cæmentis erigebatur: cuius fundamenta ante annum vndecimum poſita erant. Duodecim Canonici, quatuor Dignitates conſtituti, ea lege, vt Toletani templi maximi ſacerdotibus ſubditi eſſent. anniuerſario Aſſumptionis Virginis matris feſto quinque æreos nummos quaſi vectigales templo Toletano penderent. Rodericus Toletanus Epiſcopus totius operis auctor, atque fundator. Templum Valliſoleti Ioannes tunc regij ſcrinij Magiſter ſua impenſa: idem Vxamæ templum extruxit, cùm eſſet Vxamenſis Epiſcopus. Nunnius Aſturicenſis Epiſcopus templo coniunctum periſtylium, atque ædes Epiſcopi ædificauit. idem Iriæ fecit

cit Laurentius eius vrbis Præsul, iuris peritia ea tempestate nobilissimus, tem-
plo atque pontificali domo constructis: præterea Minium fluuium ponte ad
eam vrbem iunxit, commercio opportunum opus. Stephanus Tudensis & Mar-
tinus Zamorensis pari religionis amplificandæ studio certabant. Regis & Be-
rengariæ matris his operibus inchoandis, perficiendis, ornādis omni sacrorum
instrumento, admirabilis munificentia excitabat, in eius quamuis seculi inopia
maxima, & rerum omnium difficultate. Verùm ad institutum iter oratio re-
deat. Mense Iulio Rogerius Fuxensis Comes obijt, successore filio, cui Rogerio
Bernardo nomen fuit. Augusto mense Raymundus Tolosæ Comes defunctus
est. vtriusque nomen ea macula deformatum, quòd Albigensium sectæ cum
ignominia Pontificum Romanorum se fautores præbuerāt. quo merito quam-
uis multum annitente filio & successore Raymundo vt more aliorum piorum
hominum sepeliretur, impetrari non potuit. In exitu anni, mensis Decembris
die vigesimo primo, Gerardus Cabreræ Vicecomes, Comes Vrgeliæ, ad Regis
Aragonij gratiam admissus est: atque eorum quæ commiserat venia impetra-
ta. homo præpotens, multisque opibus & clientelis validus interregni tem-
pore Vrgeliam & Vrgeliæ contributa oppida sua auctoritate occuparat. in eo
læsa Regis maiestas videbatur: ea lege tamen Regi conciliatus est, vt cum
Aurembiassi, quæ se iniuria Armengaudi patris principatu spoliatam esse
expostulabat, iure & iudicio disceptaret. Interea Guillelmus Moncada Bear-
nensis regulus, Nunnio Sanctij Ruscinonensis Comitis filio, ex leui caussa ve-
hementer infensus, & ex magna paulò ante amicitia, grauissima vt fit exorta
simultate, cum suorum manu in agrum Ruscinonensem incurrit. Nunnius vi-
ribus diffisus, cùm hostis præter Bearnæ principatum amplam in Catalaunis
ditionem obtineret, ad Regem confugit, cum Moncada paratus, si quæ ex-
taret iniuria iure agere. Ille successu & viribus ferox, Regi vt desisteret ab
armis monenti, quoniam obtemperare noluit, regiæ quantæ vires essent ex-
pertus est: atque susceptæ temeritatis pœnas dedit: seroque intellexit regiam
voluntatem haud impunè sæpe exacerbari. quid multa? anni consequentis
æstate millesimi ducentesimi vigesimi tertij centum triginta, quà turres, quà ar 1223
ces Moncadæ familiæ & necessarijs ablatæ sunt, nonnullæ vi, aliæ voluntate.
Ceruellonium etiam oppidum loci natura egregiè munitum, prope Barci-
nonem in potestatem venit. Moncada arx, vnde familiæ nomen, quoniam
operibus & milite egregiè munita erat, ipseque Guillelmus eò se contulerat:
longumque erat expectare dum annona deficeret: præsertim à regijs, qui
Moncadis fauebant, occultè commeatu submisso capi non potuit. Iulij men-
sis Idibus Philippus Rex Galliæ ex febri quartana Meduntę obijt. succes-
sit Ludouicus eo nomine octauus: Blancæ coniugio, & filio Ludouico, cui
Sancti deinde cognomen accessit, quàm re alia nobilior. Obijt præterea
Lusitaniæ Rex Alfonsus à multo abdomine cognomento Crassus Conim-
bricæ. corpus in Alcobasæ templo, rudi sepulcro iuxta vxorem tumulatum
est. filios reliquit Sanctium regni hæredem, Alfonsum cui Matildis Bono-
niæ in Morinis ad mare Britannicum in Gallia Comes nupta fuit, Fernan-
dum Serpæ Principem, quæ Sanctiam Fernando Lara genitam vxorem habuit:

præterea

præterea Eleonoram Daniæ quondam Reginam, vt Lusitanorum historiæ tradunt, verò an falsò non disputamus.

Bellum in Mauros sumitur. Cap. XI.

NTESTINIS motibus in Castella compressis Ferdinandus Rex regni potens, quo diuturnior pax esset, controuersijs omnibus inter prouinciales compositis, obliuionem iniuriarum & præstitit ipse & exegit. vrbibus & per prouincias eos iuridicundo præfectos imposuit, quos maximè industrios esse nouerat, & gratos in primis fore ciuibus suspicabatur. hæreticis infensus maximè, quos tormentis exagitandos curabat: solitus ipse quasi victimarius ignem arsuris manu, lignaque subijcere improbitatis odio. Albigenses in Hispaniam penetrasse superius est dictum. Ijs ex rebus præcipuam à subditis beneuolentiam promeritus, ne otio ij marcescerent, partaque abuterentur pace, belli Maurici instaurandi cogitationem suscepit. Magni in eam rem delectus habebantur, cum Conchæ, Optæ, Moiæ, atque Alarconis ciues Regis voluntate perspecta, collecta suorum manu in Valentinos fines inuecti sunt. vastati agri. incensæ villæ. oppida direpta. Maurica spolia domum relata. Rex initio lætus, quasi ad totius belli omen spectaret, iusto comparato exercitu in Bæticam irrupit. Regem Rodericus Præsul Toletanus eius belli præcipuus concitator, militiæ sacræ Magistri, Lupus Harus, Rodericus Gironius, Alfonsus Menesius, alijque viri principes sequebantur. vix Castulonensis saltus superatus erat, cùm Biatiæ Rex Mahomad, se in Regis Ferdinandi potestate fore renunciauit, paratum imperata facere, nostrosq; in vrbem recipere. Mauros ingens terror occuparat: voluptates emollierant, intestinæ discordiæ debilitarant. Guadalhimare, vbi Rex Maurus in fidem acceptus erat, Quesadam oppidum itum est. Oppidani loci firmitate ausi obsidionem tolerare, vi capti: signoque dato, vt omnes puberes interficerentur, in prædam cessere numero septem millia. horum calamitate cæteris documentum datum vitandæ similis temeritatis. Quid attinet omnia quæ hac expeditione sunt gesta referre? multa oppida ab incolis nostrorum metu deserta: alia ex deditione redacta in potestatem. pars euersa. pars occupata præsidijs. Lupus Harus, & militares Magistri sacri, Biuoras cum copiarum parte amandati. pulso cæsoque præsidio mille quingentorum Arabum oppidum captum est. Ijs rebus æstate patratis, Nouembri mense an-
1224 no millesimo ducentesimo vigesimo quarto Toletum est reditum exercitu incolumi: vbi vxor Regina, & Berengaria mater, Regis aduentum solicitæ expectabant. vota pro eius salute suscepta passim exoluebantur, festique dies omni lætitiæ significatione agebantur. Concham mox vrbem abs Rege itum est, Valentini belli instaurandi destinata voluntate. Valentiæ Rex Zeitus, & proxima clade suorum castigatus, & maioris mali metu permotus, in eandem vrbem venit: certus se suaque, vt fecit, in fidem Ferdinandi contradere. Graue id Aragonijs visum est, ipsorum armis Maurorum ditionem destinatam, contributam imperio, à Castellæ Rege occupari. actum de iniuria per

legatos

legatos: & vindictæ tamen, virtutisque ostentandæ studio, veteres Numantini agri Aragonijs armis vexati. ne maioribus odijs certaretur, rerum in Aragonia difficultate factum est. Guillelmus Moncada, Petrus Ahonesius, Ferdinandus Regis patruus Tahuste, quod oppidum in Petri fide erat, inter se conspirant: coniurantque Regem se in eorum potestatem redacturum. species erat publicæ vtilitatis cura, quam abs Rege pessimis consilijs dum aures accommodat, pessundari inter se conquerebantur. re Moncadam inuasæ ereptæque ditionis dolor vrebat. Ferdinandus tametsi monachus erat, & Montaragonis Abbas, regnandi neque spem neque cupiditatem posuerat. Corrupti praua ambitione animi ægrè sanantur. Ahonesius Regis antea consiliorum potens, gratia ne paulatim exolesceret verebatur. In id fœdus fraudemque Nunnius Sanctij Ruscinonensis filius veteri deposita simultate inductus est, Lupo Luesia sermonum interprete. Erat is cum Rege Alauonæ. coniurati cum suorum manu ad Regem irrumpunt. suadent blandis verbis, vti Cæsaraugustam contendat, loco commodiore de rebus magnis deliberaturus. Ingeniosior simulatio veritate. Rex non obscuris tamen indicijs, in officij simulatione insidias subesse odoratus, quod necesse fore prouidebat, libenter se facturum pollicitus est. & vtcunque res cecidissent, commodiorem sibi vrbem præualidam exiguis oppidis fore existimabat. Ventum Cæsaraugustam. ad Sudam veterem Regum aulam Rex diuertit. Ferdinandus omnes aditus obseruari mandat: sublata Regi quenquam conueniendi, & omnino litteras scribendi facultate. In eam rem fidelissimi homines destinati, Martellus & Boinus regiæ alioqui cohortis præfecti. Verùm in ea labe temporum fides grauissimum crimen erat; perfidia officium esse credebatur. magnum seculo dedecus, Aragonio nomini ignominia, reipublicæ vniuersæ vulnus impressum. Viginti amplius dies Rex in custodia fuit. neque prius est libertati redditus, quàm tum rebus alijs satisfecit, tum Moncadæ ablata oppida & arces, & viginti præterea nummuûm millia se restituturum pollicitus est. neque tamen fœdere quamuis facto, rerum procurationem, ex quo semel arripuerat, deponebat Ferdinandus, Regis modò ætatem excusans, aliam modò ex alia moræ caussam nectens. Rex numine fretus, nam aduersus tantas difficultates consilio humano satis prouideri non poterat, patientia & dissimulatione mutationem aliquam expectabat. Res in Castella vt cœperant, meliori multo conditione erant. Ferdinandus enim Rex, ne cessatione sua Mauris se colligendi potestas esset, ad prima veris signa anno millesimo ducentesimo vigesimo quinto copias ex hibernis 1225
deducit, nouosque delectus habet. iusto conflato exercitu, rursus in Bæticam irruit. sequebatur Rodericus Toletanus Præsul, sine quo ea tempestate nihil magnæ rei gestum inuenio. Biatiæ Rex maiori quàm pro barbaro fide, officioque nostris tota ditione rerum omnium copiam fecit, portas aperuit. Illiturgis Tuccique ea expeditione capta. Tucci Calatrauæ militibus dono dati: vt eorum præsidio instar firmissimi propugnaculi esset aduersus barbarorum impetus. agri circumcirca vastati. direpta oppida. prædæ abactæ. Sodarum oppidum ijs locis de Mauris captum. exercitus spolijs grauis præcipiti æstate in patriam reductus. Idem consequentibus annis fit. tanta erat cupiditas gen-

tis

tis barbaræ extirpandæ penitus, deturbandæque tota Hispania. Quo anno res Aragoniæ meliori conditione esse cœperunt. Rex Cæsaraugusta Dertusam vrbem maritimam abijt, non procul Ilergaonum finibus ad Iberum fluuium positam. prosequuntur simulati officij caussâ coniurati proceres, multis alijs interea factioni adiunctis. In his principem locum obtinebant Sanctius Cæsaraugustanus Episcopus, Ahonesij frater: & Erillus Ilerdæ Episcopus. Rex depellendæ tyrannidis, quam in ipsum rempublicamque ij proceres exercebant, secum consilia agitabat. aulicis parum fidebat, in tanta factionum labe. optimum visum est Hortam Templariorum oppidum clam coniuratis concedere. Id vbi ex sententia processit, regni proceres Turulim vrbem vt armati conuenirent edicto iussi sunt: bellum sibi aduersus Valentinos sumere in animo esse. quod fore gratissimum propter odium gentis cunctis ordinibus arbitrabatur: & ad sanciendam auctoritatem magni referre cogitabat, si parta de Mauris victoria paternæ ditionis fines propagasset. Hæc coniurati proceres tanquam puerilia irridebant. pauci ex Aragonia, è Catalaunis aliquanto plures ad dictam diem conuenere. cum ijs copijs in Ilergaonum fines inuectus, agrisq; circumcirca allata vastitate Peninsulam oppidum circunsedit: inde dictum, quòd in rupe altissima è regione Balearis maioris situm sit, omni ferme ex parte ambiente mari. assurgit in metæ modum. in infima rupe cauernæ multæ sunt, fonsque aquæ dulcis continuò influens in mare. mille passus ambitus comprehendit. locorum asperitas, nisi qua parte ædificia sunt, maxima. situ inexpugnabile oppidum esse videtur. Zeitum Valentiæ Regem Aragonia expeditione nunciata, non secus ac si hostis ad portas esset, metus inuasit: cunctaque trepidatione plena erant. Legati de pace missi inducias abs Rege Aragonio ea modò lege impetrarunt, vt quinta vectigalium quæ Valentiæ atque Murciæ pendebantur, tributi nomine quotannis Aragonij Regis esset. Eo facto fœdere ab obsidione discessum est, Turulim primùm, deinde Cæsaraugustam versus. In eo itinere al Calamociam pagum Ahonesius occurrit, cum sua & Sanctij fratris peculiari manu, in Valentinos fines prædæ caussâ irrumpere parans. ægrè Regem habebat, intempestiua excursione pactas à se violari inducias. a proposito dehortari conatus, factos sumptus excusantem comprehendere tentauit. elapsum è manibus regij comites peremerunt, vnà cum Rege fugientem secuti. virum industrium atque præclarum ea ætate, qui nulla nobilitate conspicuus, Boleam oppidum & Suprarbem Petro Rege oppignerante, ditione obtinebat: nisi priora officia intimamque familiaritatem, qua Regi adolescenti assueuerat, coniurationis perfidia commutasset. Fuit ea cædes inuidiosa Regi, Ahonesij præsertim ditionem aggresso: prorsus vt vrbes Aragoniæ præter Calataiubam, Ferdinandi patrui auctoritatem secutæ à Rege deficerent. Eam animorum alienationem, dum Rex sanare conatur, armisque oppida & vrbes ad officium pertrahere, resistunt aduersa-
1226 rij: bellum vario euentu in Aragonia ducebatur salutis anno millesimo ducentesimo vigesimo sexto. Quo anno Ludouicus Rex Galliæ Auenione expugnata, nudataque mœnibus, ne se amplius in ea vrbe Albigenses confirmarent, Mompellerij Idibus Nouembris extinctus est. Successit Ludoui-

cus

cui filius eo nomine nonus, cui amplitudo rerum gestarum,& pietas animi Sancti cognomen fecerunt. Alfonsus frater Pictauiensis Comes Raymundi Tolosatis filiam in coniugio habuit: vnde illi gradus ad eius vrbis principatum. duo præterea alij Ludouico nouo Regi fratres fuerunt, Robertus Atrebatensis & Picardiæ Comes in Galliæ Belgicæ parte: Carolus Andegauensis Dux,Prouinciæ Phocæensis Comes,ac deinde Siciliæ Rex.

Ferdinandus Baticam repetit.
Caput. XII.

AVRORVM natio in Hispania in præcipiti esse cœperat. neque id Ferdinandum Regem fugiebat, neque Rodericum Toletanum Præsulem: cuius ea auctoritas erat, quæ esse maxima potuit. Eo incitatore noua expeditio aduersus Mauros suscepta .ne ipse vt consueuerat Regem prosequeretur, importuna vi morbi factum est, quæ ad bellum intentum ferme oppressit Caracæ. Dominicus Palentinus Episcopus vicaria ab eo potestate accepta Regem est secutus. In ea expeditione aliquot òppida ignobilia à nostris capta sunt. præterea Giennium vrbs præsidio quamuis militari & operibus aduersus omnes casus munita, circunsessa est. expugnari tamen non potuit, præsertim cùm Aluarus Castrius patria aliquantò antea renunciata, & eum secuti centum sexaginta equites obsessorum animos confirmarent, ne Regi deditionem facerent. Aluarus eius Ferdinandi filius fuit, quem Marrocij extinctum diximus: & Castria gens per hæc tempora ad Mauros sæpe defecisse visa est. facinoris idonea caussa non fuit: nonnulla tamen incitabat. Priegum oppidum, quò Mauri fortunas suas tanquam in arcem contulerant, vi expugnatum. cæsi captique omnes oppidani, præter eos, qui cùm ad arcem confugissent, deditione facta in fidem recepti sunt. Loxa mox bello tentata, & pari celeritate capta est. oppidani in arcem dilapsi, deditionis conditiones retractando tempus extrahere, nostrisque illudere visi sunt. Capta itaque per vim arce, omnibus qui inuenti sunt, trucidatis etiam in tecta sæuitum est. eaque re documentum datum cæteris, haud impunè victorum animos exacerbari. Alhambræ sanè incolæ, quæ magnam in Turdulis habebat opinionem virtutis, loco munita, quippe rupi imposita,commeatu & supellectile magna ex parte relicta, Granatam vrbem aufugerunt. ab ijs, cùm superiores eius vrbis partes domicilio designatæ essent,ea Granatæ vrbis regio nomen accepisse creditur, quæ hodie Alhambra nuncupatur. Nostri abeuntium iter consecuti, Granatæ agrum, ac eam planiciem, quæ vrbi coniuncta est, præcipua amœnitate . omni belli iniuria deformarunt. Ciues veriti, ne reliqua hostilis flamma consumeret, pacis spem tentare constituunt, internuncio legatoque ad id Aluaro Castrio.cuius quoniam insigni in bello virtutis opinione erat, ad officium pertrahendi spe: præterea mille trecentos è Christiana gente captiuos, qui vltro offerebantur, liberandi studio postulatis Rex annuit. belli impetus Montigiam conuersus. idque

idque oppidum solo est æquatum. omnia nostris prona erant: hostibus aspera. nam & per hæc tempora Capellam alia parte de Mauris captam inuenio: quam veteribus Mirobrigam fuisse marmora docent ea voce inscripta loco reperta. sed breui ad Mauros redijt. anni tempus diutius bellum trahi non sinebat. Calatrauæ Magister Tuccos atque Illiturgim, hoc est, Martos Andugiaremque præsidio obtinere iussus est, adiuncto Aluaro Castrio propter locorum notitiam: & quoniam Mauris diu assueuerat, virtutem amplius concepta ignominia excitabat. Rex Toletum, vbi Regina erat, regressus diligenter quæ bello necessaria erant comparabat. milites ad Bæticæ præsidium relicti, ne nihil viderentur agere, manu facta Hispalensem agrum præcipua inter Hispaniæ regiones nobilitate vastare aggresi sunt: prorsus vt in ciuium oculis prædia villæque passim ex incendio fumarent. Abullalis Hispalensis Rex iniuriæ dolore percitus, inflammatus suorum lacrymis, raptim delectu habito, numero quàm virtute instructiores copias hosti obuiam misit. Iusto prælio ijs locis dimicatum. victoria nostrorum fuit. magna Maurorum strages. ad viginti millia cæsi sunt in pugna, & in fuga. cùm alia ex parte Garcesia arx, quæ in piorum potestate erat, corona circundata obsideretur à Mauris tanta obstinatione, vt neque clade accepta remitterent, neque Ferdinandi Regis aduentu nunciato: donec vi expugnata est, nonnulla nostrorum ignominia, detrimento non maximo. Aduenienti Ferdinando, Tuccosque prætergresso Biatiæ Rex obuiam processit, equites tria millia, numerosum peditatum sub signis habens: non ostentandi modo studio, sed etiam Ferdinandi conatus iuuandi, si qua in re eius opera vti vellet. Nihil illis promptius fore pollicebatur. gratiæ actæ pro tam propensa voluntate: quæ vt diuturnior esset, neque vlla temporum iniuria amicitia disiungeretur, postulatum: datumque, vt Saluaterra, Capella, Burgalhimar, quoniam hostium iniuriæ obnoxiæ erant, nostrorum præsidio obtineri, firmarique sineret: datæque in hæc fidei obses esset & pignus Biatiæ arx Calatrauæ Magistro, Mauris consentientibus tradita. Id fœdus cùm Capella loci munitione confisa (est enim edito arduoque in colle sita) constanter repudiasset: neque nostrorum præsidium vt acciperet adduci potuisset, Biatiæ arx in Ferdinandi potestate mansit. Erat occasio benè gerendæ rei, neque id Regem fugiebat: sed maiori diligentia vires reparandæ erant, nouisque supplementis augendus exercitus. Itaque Rex nullo alio operæpretio, retro se retulit, ancipiti cura suspensus, Gallici belli sumendi, an Bæticæ expeditionis instaurandæ. In Galliam Blancæ materteræ litteris & nuncijs euocabatur aduersus Galliæ proceres, Regis ætate despecta (erat enim duodecim annos natus) rempublicam turbantes. Reginam viduam, & propinquam in periculo deserere, turpe fore iudicabat. Ex Bætica nunciatum erat, Capellam oppidum tandem à nostris expugnatum: & contrà, vt nunquam eodem loco consistunt res humanæ, Regem Biatiæ in fuga, qua Almodouarem festinabat seditionis popularis metu, obtruncatum à suis. Beneuolentia qua nostros complectebatur exitio illi fuit, fidesque grauissimum crimen. eo grauior Ferdinando amici Regis casus accidebat, quod Biatiæ arcem à Mauris obsessam teneri, mi-

lites præsidiarios periculo proximos esse nunciabatur. Vicit apud Regem sententia belli sacri instaurandi. quid enim vel ad dignitatem honestius, vel ad vtilitatem fructuosius, quàm tueri innocentiam: vindicare amici Regis casum: atque ab eo aditu, qui ostendebatur, barbaros tota Hispania pellere? quid contra ineptius, quàm falsa specie laudis obiecta, sua negligere, aliena curare? & Blanca Regina, quamuis externa ope destituta, agendi dexteritate eos regni motus composuit, vnde graues impendere calamitates videbantur: virili animo fœmina, & supra sexum prudens. Anno hæc salutis millesimo ducente- 1227
simo vigesimo septimo gerebantur. Quo anno templi Toletani, quod hodie visitur celeberrimum & augustissimum, fundamenta sunt iacta, euerso veteri ijsdem vestigijs forma mutata. Iniectæ abs Rege, & Archiepiscopo, qui primum lapidem posuerunt, fundamentis argenteæ aureæque monetæ, more a veteribus Romanis mutuato. Cum hoc templo, elegantia structuræ, operis amplitudine alia fortassis conferantur: additis operi ornamentis, sacrorum apparatu, vectigalium magnitudine, numero ministrorum, diuini cultus maiestate nullum certè toto orbe Christiano simile extat. insigne pietatis Hispanicæ, atque illustre monimentum. Romæ Honorio Pontifice quintodecimo Kalendas Augusti defuncto, successit Gregorius eo nomine. IX. Anagnia patria. Quo Pontifice Lucas, Tudensis primùm Diaconus deinde Episcopus Italiam, & Orientis prouincias, religionis eruditionisque ergo lustrauit, Roderico Præsuli Toletano æqualis, & in simili conscribendæ historiæ studio versatus, ingenio styloque non ineleganti, neque prorsus vasto. Historiam edidit de rebus Hispaniæ Diui Isidori chronico inserto: vnde opinio nata est, primam eius operis partem Isidoro attribuentium. Præterea Diui Isidori vitam conscripsit, & separato volumine, edita ipsius virtute miracula. cuius voluminis pars altera confutandis Albigensibus consumitur: quos ex Aquitania in Hispaniam irrupisse Lucæ ipsius testimonio & verbis superius est demonstratum. vtrunque Berengariæ Reginæ iussu & hortatu perfecit: vti ipsemet ijs in libris testatur, fœminæ religiosæ atque pietatis studijs deditæ & eruditionis, moribus sanctis.

Bellum sacrum repetitur. Cap. XIII.

IN BIATIAE arce, quam eius vrbis ciues omnibus machinis expugnare parabant, prouisi ante commeatus erant, & præsidium militare virtute quàm numero firmius. Hi cum spe auxilij, quod propediem expectabant, tandiu sustentarunt, donec Ferdinandus Rex cum validis copijs accurrit. Mauri viribus impares, non modò arcem impugnare destiterunt, sed etiam vrbe deserta in intimam Bæticam abierunt. Vrbi Lupus Harus, sine quo nihil magnæ rei ea tempestate gestum inuenio, præfectus est. Tuccorum præsidium Aluaro Castrio & Tellio Menesio commendatum. nihil præterea abs Rege ea expeditione factum, quod memoria dignum sit. Tellius Rege Toletum digresso, cum suorum manu Vaenæ & Lucenæ agros vastare cœpit: alta-

que oppida, quæ Hiſpali contributa erant, agendis prædis, & excurſionibus fatigare. Rex Hiſpalenſis, bello à ſuis finibus auertendo in Biatiæ fines incurrit: & eius vrbis profugi ciues, vt ita faceret, ipſoſque in patriam reſtitueret, identidem flagitabant. verùm cùm noſtrorum armis parem ſe fore non exiſtimaret in ea imperij Maurici inclinatione labeque, trecenta millia numuûm quotannis tributi nomine pactus pacem redemit. Nec enim maius à noſtris periculum quàm à ſuamet gente inſtabat, Abenhuto Rege Murciæ non ita pridem creato: ad quem toto imperio Maurico magnæ animorum inclinationes fiebant, multaque ſe illi oppida adiunxerant in Granatenſi agro, Bæticaque vniuerſa. Is ex veteri proſapia Regum Cæſarauguſtanorum ortus, Almohadum ritus & opiniones de religione nuper inuectas deteſtabatur. veterem religionem motam, omnium calamitatum extitiſſe cauſſam, palàm & in circulis prædicabat. Religionis prætextu facilè multitudo impellitur. Itaque innumeri homines eius auctoritatem ſecuti ſunt. Ricota arx in Conteſtanis initium rebellandi fecit. Nouæ factionis comprimendæ cura, non tantùm Mauros Reges, ſed etiam noſtrorum animos ſolicitabat: ne à paruo initio, vt fit, maiora incendia excitaret. Anno hæc ſa-
1228 lutis milleſimo ducenteſimo vigeſimo octauo inchoata ſunt. Quo anno Raymundus Toloſæ Comes Gallicis armis vexatus, eas tandem pacis conditiones accepit, quas Galliæ Rex & Romanus Sancti Angeli Cardinalis præſcripſerunt. Præcipua pactionis capita erant: Vt Raymundus omni ſtudio & diligentia Albigenſium ſectam exterminandam curaret. Ioannam filiam nuptui daret regiorum fratrum cui mallet. Si ex eo coniugio nulla eſſet proles nata, Toloſæ principatus Gallo Regi cederet. Theologis quatuor, iureconſultis duobus, ſex artium liberalium profeſſoribus, duobus grammaticis Toloſæ annua ſtipendia ſolueret erudienda iuuentute. Hæc vt firma eſſent quinque arces & filia in Regis poteſtatem datæ ſunt. hæc Lutetiæ pactus, menſe Aprili ad altare maximum, in linea tantùm tunica, à Legato Pontificis Romani anathematis religione exolutus eſt. Ea erat ea tempeſtate Pontificum auctoritas: ea ad coercendos prauos homines poteſtas ſacerdotum, Regum etiam ferro armata. Magni aliquot ſacerdotes in Hiſpania deſiderati ſunt. in eo numero Ramirus Pompelonis Epiſcopus, ex regio Vaſconum ſanguine prognatus. Succeſsit Petrus Ramirius: quo agente, eam eccleſiam Gregorius Pontifex Romanus in fidem ſuam & ſucceſſorum accepit. In Aragonia proceres coniurati, Regis induſtria ad officium reuocabantur. Ferdinandus patruus eorum quæ commiſerat venia impetrata, Regi èa lege conciliatus eſt, vt coniurati iuriſiurandi inter ſe gratiam facerent: quo ſe mutuò deuinxerant. Sanctio Ahoneſio Cæſarauguſtano Epiſcopo fratris interfecti oppida repetenti, eaque de cauſſa rempublicam turbanti permiſſum, vt iure ageret. Dati iudices pronunciarunt, oppida quæ honorarij nomine à Petro obtinebantur, Regi continuò reddenda: quæ iuris hæreditarij eſſe docuiſſet, Ahoneſijs relinquenda: neque vnius culpam vniuerſæ familiæ fraudi fore æquum videri Eo fœdere conſtituto, ex magnis motibus pax facta eſſe videbatur: niſi reipublicæ tranquillum ſtatum Cabreræ reguli contumacia turbaſſent.

Autem-

Aurembiaſsis Armengaudi Vrgelitani Comitis filia paternũm principatum vi à Cabreris occupatum, iudicio repetebat & lege, vti icto cum illis abs Rege fœdere permiſſum erat. Illi non tantum fœminæ conatus, ſed etiam regiam potentiam contemnere videbantur. negabantque ſe eius principatus poſſeſſione deceſſuros, quem tandiu iure optimo tenuiſſent. ex lite ventum ad armatà Regeque qui fœminam principem tuendam ſuſceperat, eius principatus oppida & arces, pars vi, pars deditione capta: ipſaque adeo Balagueris principatus caput. & quo firmior eſſet aduerſus hoſtium conatus, Aurembiaſſim inter & Petrum Luſitanum Principem (Sanctio Craſſo Luſitano Rege genitus fuit) patria tunc profugum, conſobrinum ſuum, nuptias celebrari iuſsit. Gerardus Cabrera rerum tædio an ſyncero religionis cultu, Templarium militem induit. Pontius eius filius, olim Aurembiaſsi ſine prole defuncta, veteri iure repetito, Vrgeliæ principatum obtinuit: vti competenti loco eſt demonſtrandum.

Baleares a Rege Aragonio capta.
Caput. XIIII.

CASTELLAE & Aragoniæ arma vno tempore in Mauros mouebantur. Caſtellæ minori prouentu, maiore Aragonij fructu dimicarunt. Ferdinandus Rex Abenhuti, qui ad imperium Granatam ipſam adiunxerat, opprimendi ſtudio flagrabat: cum validis copijs in eius vrbis conſpectum penetratum: & Almeriam vſque peruentum, nullo præterea operæprætio: cùm hoſtis alieno periculo cautior, ſui copiam non faceret, totius certaminis aleam detrectare certus.
Eodem conſiliorum tenore proximus annus milleſimus ducenteſimus vigeſi- 1229
mus nonus extractus eſt. Quo tempore ex Germania nunciatum milites Theutonicos, qui diu in Syria D. Mariæ auſpicijs cum laude militarant cruce nigra diſtincti in veſte candida, amiſſa Ptolemaide ſeſe retuliſſe in patriam: & Friderici Auguſti eo nomine ſecundi permiſſu, Pruſiam horridam tunc prouinciam, impioque ſeruientem cultui, Saxones inter & Sarmatas poſitam, armis occupaſſe. ijdem adiuncta breui ad imperium Liuonia in Sarmatis, in magnam potentiam euaſerunt. donec parentum memoria Albertus poſtremus eius militiæ Magiſter, Luteri placitis corruptus effecit, vt ad Poloniæ Reges eæ prouinciæ reciderent. Ad Aragoniam redeamus. vbi Iacobus Rex procerum motibus aut compoſitis aut compreſsis, ſpecimen indolis egregiæ dederat, atque præſtantis. vna belli aduerſus Mauros ſumendi cura, dies noctesque ſolicitabat. Accidit, vt Tarracone in conuiuio, quo ſplendidè acceptus erat à ciue eius vrbis primario Petro Martello, (fortè erat proſpectus in mare) remotis menſis, inter varios ſermones, vt fit, de vicinis inſulis diſputatio inijtur. Petrus occaſione arrepta, quanta eſſet commoditas Balearium atque nobilitas, quanta fertilitas agri, damnaque, quæ propter locorum vicinitatem noſtris littoribus inferrentur, longa oratione diſſeruit, rerum & locorum à multo vſu peritiſsimus. Retabohihes earum

insularum Rex erat, religione Maurus. fortè acciderat, vt naues aliquot Catalaunicæ ab insulanis essent captæ. Missus fecialis, damna vt reponeret, & naues restitueret, Maurum postulauit, Regis Aragonij nomine. Maurus insigni fastu, ecquemnam Regem nominaret, rogauit. ille Aragonio, inquit, Rege illo genitum, cuius virtute ad saltum Castulonensem gens vestra cæsa, & profligata est. Parum absuit eo responso reddito, quin violaretur. ius tamen gentium valuit: ita vt continuò ex insula cogeretur abscedere. Ijs iniurijs Aragonius Rex prouocatus, libentius bellum sumpsit. Barcinone in conuentu procerum, de totius belli ratione coram Rege disputatum. sancitum vt mense Maio dimidiato, copiæ omnes ad portum Salonium conuenirent: vnde parata classe traijciendum erat. Hæc omnia tam propensa prouincialium voluntate audiuntur, vt Bouaticum semel tantùm Regibus concedi solitum, populis volentibus denuò fuerit impetratum. Venerat interea Roma Ioannes monachus Cluniacensis S. Sabinæ Cardinalis, de magnis rebus à Pontifice Legatus. Eius conueniendi caussa, Rex Calataiubam abijt. quo Zeitus Valentiæ Rex ad Regem venit, vrbe & regno pulsus à suis. fides in nostros eximiè culta, grauissima culpa fuit, acceptæ calamitatis occasio. Impetratum vt ipse & filius Abahomat in Aragonij Regis fidem reciperentur, aduersus Zaenum tyrannum, qui vrbem eo pulso occuparat. scribunt quidam Zeitum de Christianis sacris suscipiendis rebus suis integris consilia agitasse: idque fraudi fuisse, cùm res esset indicata. Calataiuba Turiasonem Rex & Legatus profecti sunt, quò Rodericus Toletanus, Aspargus Tarraconensis, alijque ex vtraque natione Episcopi magno numero conuenerunt. de regio coniugio, quod Rex consanguinitatis lege vitiosum esse disputabat, coram Legato (nam ea maximè de caussa Roma venerat) disceptatur. Erat ex eo coniugio, Regi natus filius Alfonsus nomine, quem in spem regni pater educandum curabat. erat difficile matris caussam à filio secernere: eumque legitimum pronunciare regni hæredem fore, coniugio repudiato. Lite contestata secundum Regis voluntatem iudicatum. Reginam dimittendam videri. filium patri in regno substituendum. Eleonora Regina, sententia pronunciata nõ inuita ad sororem Berengariam abijt, oppidis dotalibus, quæ in Aragonia habebat retentis, multaque supellectile, auro, gemmis & veste pretiosa secum asportata. Rex soluto conuentu, Tarraconem ad tempus præsignatum discedens, æstatis reliquum classe comparanda, instruenda, ornandaque exegit. Magnus vndique ad Regem militum concursus fiebat, eo Duce quoduis periculum adire cupientium. mense Septembri milites in naues impositi è portu soluerunt, numero ad quindecim millia peditum, equites mille quingenti. classis centum quinquaginta quinq; naues numerabat. onerarias quinque & viginti. longas duodecim. reliquas speculatorias, auctaria, hippagines. Prouectos in mare, ac ferme in conspectum maioris Balearis, quo nauigabant, progressos ventorum procella desiecit, tanta vt cursum teneri posse non sperarent. vicit tamen Regis constantia: & ad occasum Solis Euronoto remittente, cui ea loca obnoxia sunt, commutatoque in Circium, quod nauigationis reliquum erat, prosperè confecerunt. Insulæ quadrata forma est. quatuor anguli totidem cæli

plagas spectant. Palumbariæ portus, cui Columbraria insula obiecta est, ad Occasum pertinet. promontorium Salinarum ad Meridiem. medio ferè interuallo Maiorica vrbs Insulæ caput interiacet. Petræ & S. Vincentij promontoria, ad Orientem vergunt, & Septentriones. Petræ promontorio Polentia haud remota est, olim Romanorum colonia, nunc modicum oppidum, sed portu insigne. eum quia classis tenere non potuit venti flatu prohibita, Palumbariam necessariò petijt, triginta millibus passuum ab vrbe dissitam. Regia triremis in eum portum plenis velis inuecta primùm est: deinde reliqua classis nulla naui desiderata. Verùm cùm præ Maurorum multitudine, descensus in terram tutus non esset, ad Sanctæ Pontiæ portum vlterius aliquanto versus Meridiem, & Occasum itum est. ibi excensione prohiberi nostri non potuere. leuia modò prælia fuere, nostris prospera, barbaris semper aduersa. In vrbis Maioricæ expugnatione summa totius expeditionis vertebatur. cui vrbs cederet, ei insulæ imperium contingere necesse erat: quod neutra pars ignorabat. Rex Maurus, Portopineum vicinum vrbi montem castris occuparat, numerosis copijs quas magnis delectibus conflarat ferox magis quàm validus. Nostri dum incautius iter faciunt, longiusque hostem abesse credunt, penè oppressi ex insidijs sunt. ac Guillelmus Moncada Bearnæ regulus, & Raymundus Moncada pluresque alij ex ea gente, qui in prima acie curabant, & sinistrum cornu hostium agressi erant, in primo conflictu occubuerunt. graue id detrimentum fuit. cuius Rex inscius, reliqua Maurorum agmina magno impetu inuasit. Erat genus pugnæ, quale barbaris esse consueuit, perturbatæ, atque tumultuariæ. ordines non magnopere seruabant: rari modo, modo conferti pugnabant. si premerentur, pedem referre & loco excedere soliti, collectis rursus viribus repetebant pugnam. Res proxima periculo fuit, ne nostrorum virtus ab hostium circunfusa multitudine opprimeretur. omnia tamen Regis siue virtus superauit siue felicitas. barbari primùm loco moti, deinde in fugam compulsi: cùm se in castra retulissent, superato monte captisque castris, omni ex parte victi sunt. fugientes sequi non placuit: quòd proximus illis receptus esset: regij continenti totius diei labore defatigati, equi, hominesque. Admota subinde vrbi castra. & quoniam Mauri copioso commeatu instructi, nihil voluntate facturi videbantur: quæ expugnandis vrbibus vsui esse solent, magna diligentia comparata. machinæ quatiendis mœnibus extructæ: balistæ, catapultæque, plutei, vineæque subruendo muro. Fossa vrbis profunda lataque, materia repleta. Hæc non paucis diebus administrata: cùm opera per se difficilia, hostes impetu & ex insidijs disturbare conarentur. Vinearum ope muro tandem succeditur. dolabris quatuor turrium imi lapides conuulsi: eæque contis sustentatæ, vno tempore igne supposito corruerunt. barbari ex ijs rebus metu perculsi, conditionis primùm spem, deinde ea cogitatione depulsi, deditionis tentarunt, salutem pacti, atque facultatem, qui vellent in Africam Regem Maurum sequi, cum rebus suis nauigandi. AEqua ea conditio plerisque proceribus videbatur, Nunnio præsertim Ruscinonensi Comiti: cui cum Rege barbaro de ea re colloquium fuerat. Verùm Bearnensis reguli, propinqui & necessarij pulcherrimum con-

silium sæuo vindictæ studio disturbarunt: cùm ignominiosum fore, atque fœdum dicerent, nisi Maurorum excidio tantis Principibus vindicatis, bello finem imponere. Obsessi desperatione salutis in furorem acti, maiori quàm antea animo vrbem defendunt, sæpe nostrorum non exigua cæde: prorsus vt iam atrocis consilij auctores ipsos pœniteret, si liceret retractare parati. Ad extremum muri magna parte prostrata, per strages & lapidum rudera euadendum erat. Noctu quidam irrumpendum disputabant: quo tempore vrbis vigiliæ remiserant. Rex veritus nocturni temporis licentiam, portas murosque asseruari iubet, ne hostis effugeret. Vbi illuxit, instructa acie vrbi proximus ex loco vnde exaudiri posset, hanc ad milites orationem habuit. Parem vestris laboribus gratiam rependere nostræ facultatis non est. habere nunquam desistam. En noui meriti offertur occasio. Vrbem opulentissimam expugnare hodierna die paratis, cuius spolijs diuites euadetis haud dubium, beatique adeò. Ciuium strage amissos iniuria socios, amicos & necessarios vindicabitis. Nobis vestro labore nouum imperium, nouumque regnum paratur. Obsessi confecti inedia sunt, imminuti numero, metu debilitati. Pergite ergo, magno animo in vrbem inuadite. numem propitium habetis. hæc meta laborum erit, gloriam conciliabit & immortalitatem. Ijs maximum periculum, qui hostium congressum formidabunt. Audacia, conantes, proteget. Hæc vbi dixit, semel iterum & tertiò pugnæ signum dat. milites timor insolitus aut stupor, nescio quis occuparat. Rex quid inquit, irruere cessatis? magno agite animo, inuadite. Ad eam vocem magno clamore edito in vrbem irrumpitur. Mauri desperata salute locis omnibus occurrunt. pugna multis partibus fit. nostri tandem cæsis fugatisque aduersarijs vrbe potiuntur. Regem Maurum in latebras compactum, Iacobus Rex barba apprehensum (nam ita se facturum antea iurarat) bono animo esse iubet, atque de salute benè sperare. Arx continuò dedita est, atque in ea Regis filius captus, tredecim natus annos: cui postea Christianis sacris imbuto, Iacobo nomen fuit: prædiaque deinceps in agro Valentino, Gotoriumque oppidum, vtrunque Iacobi Regis dono. Inde Gotoriæ familiæ cum primis nobili generis propago. Quemadmodum Carrocius è nobilitate Germaniæ, Regem in hoc bellum secutus, Rebolledo deinde donatus est, vnde perampla ac perillustris familia ad nostra tempora perseuerat. Ca-
1230 pta est vrbs Maiorica pridie Kalendas Ianuarij, initio anni millesimi ducentesimi trigesimi. Sedes Episcopi ac domicilium in ea vrbe constitutum. tametsi Barcinonenses Sacerdotes disputabant, sui iuris effectam esse ex tabulis nimirum vetustate obsoletis. Reliqua insulæ oppida, & arces breui in potestatem redactæ: rebusque omnibus compositis, militum primùm maxima pars in patriam dilapsa est: deinde Rex in Catalauniam nauigauit. Ipso anno Mercenarij monachi, quos ante aliquot annos institutos diximus, Gregorio .IX. Romano Pontifice, institutam viuendi rationem probarunt. Extat de ea re Gregorij ipsius diploma Perusij datum ad sextumdecimum Kalend. Februarij.

Legionis

Legionis regnum Castellæ vnitum. Cap. XV.

HAEC in Aragonia, quo tempore Rex Legionensis, suis & filij copijs cinctus, in Maurorum fines incurrit: & quod sæpe antea tentatum frustra erat, Castra Cæcilia expugnauit, validum ea tempestate municipium, munitissimum imperij Maurici ea parte propugnaculum. Nouo conatu Emeritam circunsedit, ferox successu, viribus validus. Abenhutus Rex virtutis ostentandæ sanciendique inter suos arrepti nuper imperij auctoritatem cupidus, collecto numeroso exercitu, opem obsessis laturus progreditur. ancipiti sententia nutabat Alfonsi animus. subiret an detrectaret certamen. hinc periculum proponebatur, quod exiguæ copiæ essent: inde ignominiæ metus, qua non morte grauior? Concilio conuocato variæ dictæ sententiæ. plerisque certaminis aleam formidantibus, Rex in extrema quamuis ætate vigore iuuenili, pugnare certus acies instruit; idem factum à Mauris. Datur pugnæ signum. concurritur magno vtrinque impetu, pari animorum constantia. vicere nostri. cæsi fugatique Mauri. strages tanta hostium fuit, vt præ metu pleraque eo tractu oppida desererentur. opinio fuit Iacobum Apostolum, & plerosque alios cælites in veste candida visos inter acies, nostrorum animos confirmasse, Maurorum fregisse audaciam. præterea Zamoræ D. Isidori visam quibusdam speciem renunciasse creditum (verè an falsò non dixerim) sed renunciasse tamen ad auxilium nostrorum se, aliosque cælites festinare. Ex euentu dictis acommodata fides est. Emerita desensione desperata, continuò portas aperuit. Id præmium victoriæ fuit. Præterea Pax Augusta, hoc est Badagioz, ad fines Bæticæ & Lusitaniæ, in potestatem eodem impetu redacta. Alfonsus copijs appetente hyeme in hiberna dimissis, proximo anno bellum repetiturus maiori apparatu, diuino numini pro victoria, vt gratias ageret, dum Compostellam pergit: in ipso itinere Sarriæ in Calæcis morbo tentatus, oppressusque est, in anni exitu. sepultus Compostellæ. filios reliquit ex Therasia quidem Sanctiam & Dulcim: ex Berengaria autem Ferdinandum, Castellæ iam Regem, & Alfonsum, cui Molina principatus fuit. Rodericum stupro genuit cognomento Legionensem. Castellæ Rex Ferdinandus de bello Bætico cogitabat maiori impetu instaurando: vir strenuus & nunquam cessans, neque suæ saluti consulens præ publica vtilitate. Giennium vrbs noua inita expeditione circunsessa quamuis, magnisque viribus & contentione impugnata: cùm ad omnes casus antea munita esset, facilè regios conatus eludebat. Itaque re infecta Daralfersam discessum est. quod oppidum dum obsidione premitur, nunciatum Regi est, Alfonsum patrem, qui in Regibus Castellæ & Legionis eo nomine nonus fuit, diem obijsse. Duobus & quadraginta annis regnauit, vir cùm propijs laudibus clarus, bellica fortitudine, æqui iustique tenax: quo studio magistratibus iuridicundo de publico salaria constituit: ne accipiendis præ inopia muneribus iudicia corrumperentur. quod supplicijs omnibus vindicabat. tum præcipuè Ferdinandi filij virtutibus, ac pietatis insignibus meritò commendandus. Cæteras virtutes

fœdare viſus eſt, atque obſcurare, aures criminationibus patulas præbendo (quod magnum in Regibus vitium eſt) odioque filij ſempiterno: prorſus, vt eo exhæredato Sanctiam & Dulcem ex priori coniugio natas, hæredes regni ſcripſerit ſupremis teſtamenti tabulis. Eo maior feſtinatio Ferdinando adhibenda erat, vt paternam hæreditatem cerneret, priuſquàm ab alijs eſſet occupata. Proceres, atque in his Rodericus Præſul, qui caſtra regia ſecutus erat, vt ita faceret, hortabantur. Berengariæ matris litteræ, & nuncij alij ſuper alios ſolicitabant. æqua matrem & proceres poſtulare, ſalutaria conſulere Rex non ignorabat: rebus tantùm in Bætica impeditis diſcedere graue erat. Berengaria, paruis ſæpe momentis conſiderans, magnos caſus intercedere, in Bæticam proficiſci conſtituit filio reuocando, moræ impatiens, expeditoque animo. Orgatium oppidum vigeſimo ab vrbe Toleto lapide, progreſſa erat: cum Rex Ferdinandus occurrit. celeritate opus eſſe monet, priuſquam ſe æmuli confirmarent: quos magno numero eſſe diſputabat. Metus & ſolicitudo omnia augebant in maius. Rex continuato itinere Toleto in Legionenſes fines inuectus, cuncta opinione faciliora inuenit. paſsim enim venienti vrbes & oppida omni ſignificatione lætitiæ portas aperiebant. Regem felicem, pium, aliaque honorum nomina cumulabant. Tauri Regium inſigne deſumpſit: cui vrbi is honos habitus eſt, quoniam prior per litteras ipſum ad regnum euocarat. Proceribus regni non idem animus erat. plerique ſorores ſequebantur. aderant factioni oppida & vrbes: magnumque aliquod malum ex eo diſsidio impendere videbatur. Regni ſacrati Præſules, quorum partes ſunt, non ſacra modò præbere, ſed etiam reipublicæ conſulere: cauſſæ æquitate perſpecta, & priuatis affectibus ad rationem vt par erat, reuocatis concordiæ ineundæ auctores extiterunt. Ioannes Ouetenſis, Nunnius Aſturicenſis, Rodericus Legionenſis, Michael Lucenſis, Martinus Salmantinus, Martinus Mindonienſis, Michael Ciuitatenſis, Sanctius Caurienſis, Ferdinandi auctoritatem ſecuti. Viuebat eo tempore Theraſia, Sanctiæ, Dulciſq; mater: veneratq; ex Luſitania vt filias re, & cõſilio iuuaret. ab ea primum de ineundo fœdere per legatos mentio facta. Valentiæ, quod oppidum in Calæcis eſt, Reginæ parentis atque nouercæ, Berengariæ & Theraſiæ mutuo colloquio dirempta controuerſia eſt. Regiæ ſorores regni iure ceſſerunt fratri triginta aureorum millia annua pacto, vnde vitã illæ principalem ſuſtentarent. Fœdere facto Rex Legione, vbi ſubſtiterat, Valentiam iuit: ſorores eius ſalutandi cauſſa Beneuẽtum. Roderico Toletano Præſuli, qui Regem proſecutus erat, laboris ſumpti Caſcata oppidum eo tractu præmium fuit. Legionis regnum in formam prouinciæ ad hunc modum redactum eſt: cùm ante tres & ſeptuaginta annos non ſine reipublicę incommodo à Caſtellæ iure fuiſſet diſtractum: atque in Ferdinando Rege & poſteris ſempiterno ſocietatis vinculo vtrunque imperium coaluit, ad omen eius amplitudinis quam domi, foriſque obtinent Ferdinandi poſteri noſtra ætate præcipuam & maximam.

Regum colloquia inter ſe.
Cap. XVI.

EODEM

ODEM tempore Sanctius Rex Vasconum, cui res præclarè gestæ in viridi ætate Fortis cognomen adiunxerant, commutata vitæ ratione, multo adipe grauis, diuturnoque morbo fœdus, se intra Tudelæ arcem continebat. eam turbandæ reipublicæ occasionem tum prouinciales tum externi arripiebant. Itaque Pompelonenses ciues non semel, neque magnis de caussis tumultuatos esse per hæc tempora inuenimus, impunitatis fiducia scilicet, quod maximum ad peccandum incitamentum est. Lupus Harus Viscaiæ regulus per Riuogiam in Vasconum fines inuectus, aliquot arces ademit. id eo grauius accidit, quòd conscio Ferdinando Castellæ Rege & adiuuante perpetratum esse facinus omnes intelligebant. Theobaldus Campaniæ in Gallia Comes, cui vltro gloria & regnum ventura erant si patientiam adhibuisset, moræ impatientia cum Vasconum proceribus consilia occultè regni occupandi communicabat. Tantæ molitiones diu celari non poterant. Sanctius Rex, cùm domesticis externisque hostibus imparem se fore prouideret, si res ad bellum esset deducta, externo præsidio se munire constituit. Iacobus Aragoniæ Rex confecto Balearico bello gestarum rerum gloria in primis celebris esse cœperat: prorsus vt magni toto orbe Principes eius societatem appeterent. Missi Cæsaraugustam legati, quo se Iacobus è Balearibus per Populetum & Ilerdam retulerat, vt Tudelam festinaret, solicitabant: fore de rebus magnis colloquium. occasionem ille, quæ offerebatur imperij amplificandi haud negligendam fore existimans, nullo fidei pignore postulato, ad Sanctium festinauit. Tudelæ in arce, vbi æger iacebat, postquam inter se salutassent magna vtrinque amoris & beneuolentiæ significatione, de fœdere disceptatum est. Sanctius prior Theobaldi ingratum animum perfidiamque accusabat, cui tanti esset senis obitum expectare, vt res domi turbare minimè dubitaret, præ imperandi ambitione. Ferdinandi Regis auiditatem, cui explendæ tantæ opes, & tam ampla ditio non sufficerent. crescere cum imperio cupidinem imperandi, inquietum malum atque pestiferum. Eorum conatibus, Iacobi ipsius virtutem opponere cogitasse: quod vtriusque rationibus opportunum fore iudicabat: si Vasconibus adiunctis Cantabria, quæ pridem erepta erat, Aragonijs armis esset vindicata: Gallici insultus repressi. Ergo quod felix, inquit, faustumque sit regni hæredem te adoptione constituo, certus huius meæ voluntatis & studij nunquam te immemorem fore: quin reipublicæ me mortuo consulas, dum vixero eam fidem exhibeas: quam a filio expectare æquum est. Rex iuuenis oblatam cõditionem haud reijciendam esse iudicans, pro ea voluntate gratias immortales agit: seque paratum esse ait libenti animo obtemperare. Re cõstituta inter se Reges mutuò adoptarunt, vt altero decedente, alter in regnum eius succederet. Honestior ea species fore visa est: tametsi iniquum erat, & ludibrio simile, à iuuene qui iam prolem habebat, extrema senem ætate adoptari. Morbo is annisque grauis, parum prouidebat animo. Aprilis mensis die quarto, salutis anno millesimo ducentesimo tri- 1231
gesimo primo, fœderis initi tabulæ promulgatæ sunt, atque vtriusque regni procerum consensu confirmatæ. Centum præterea millia nummuûm, quos solidos ea ætate vocabant, Sanctius expetenti in belli sumptus Iacobo mutua dedit.

dit, aliquot Aragoniæ oppidis pignoris nomine acceptis. Erat ex Balearibus nunciatum Tunetanum Regem validam classem aduersus eas insulas comparare. ea res Iacobum compulit, quamprimum se Cæsaraugustam referre. Quo tempore Aurembiasis defuncta Vrgeliæ principatum viro suo Petro Lusitano Principi testamento legarat, præterea Vallisoletum in Vaccæis. Nouorum ea res motuum occasio erat, cùm Pontius Cabrera, vetera iura repeteret, armisque disceptare pararet. Impendentia mala, Regis prudentia discussit, fœdere constituto ea lege, vt Vrgeliæ principatu se Petrus abdicaret, Baleares insulas dum viueret, Regis beneficio teneret. Balaguerim Rex retinuit. alia oppida Cabreris data. ex Salonio mox portu in Baleares transmissum. verùm cùm nunciatum esset, Regem Tunetanum eo anno cessare, nullo magno operæpretio facto Rex in continentem redijt. Interea Ferdinandus Rex Legionis regno lustrando districtus, conciliandæque hominum gratiæ, ac promerendi amoris prouincialium studio occupatus, belli Maurici curam Roderico Præsuli Toletano commendauit, Quesada oppido donato ea lege: vt barbaris quoniam ad eos redierat, armis eriperet. Ergo ineunte æstate fines Maurorum maturis iam segetibus euastati. ingens præda capta. Quesada oppidum expugnatum. neque Quesada modò, sed etiam Casorla in Bastetanis, Concha, Chelis, Niebla, Romanis Elepla, aliaque finitima oppida. quibus ab eo tempore Casorlæ Præfectus omnibus iura dat, Toletani Præsulis Legatus, Rege concedente, more vsque ad nostram ætatem retento: cùm Ioannes Tauera Cardinalis Marchioni Camarasio Francisco Cobo, quem eximius Caroli quinti imperatoris fauor & gratia ex infimo loco in magnam auctoritatem euexerat, ea ditione cessit. Ioannes Siliceus Taueræ successor Præsul Toletanus, principatum iniuria abdicatum, iudicio repetere conatus, nihil neque ipse, neque successores ad hanc diem præstitere. Quesada sanè quoniam ad Mauros redijt, & Regis Ferdinandi armis recepta est, ex eo tempore sub Castellæ Regum imperio permansit. Ioannes Brena homo Gallus, Hierosolymitanus Rex, rebus propemodum in Syria perditis, colligendi auxilia spe, in Italiam nauigauit: vbi Violantem filiam Friderico secundo Imperatori vxorem dedit. Ex eo, quoniam vir Siciliæ iura dabat, vxorque hæres patris erat, Siculi Reges regni Hierosolymitani titulum vsurpare cœperunt. His nuptijs celebratis Barcinonem venit
1232 anno millesimo ducentesimo trigesimo secundo. Vbi benigne a Iacobo Aragoniæ Rege acceptus, atque habitus aliquandiu, in Castellam penetrauit, voti reus Compostellani templi inuisendi. Venientem Rex Ferdinandus non minori lætitiæ significatione coluit. Berengariam præterea sororem, hospiti & aduenæ Regi connubio iunxit, ex sacra peregrinatione redeunti. Quibus ille nuptijs peractis in Italiam redijt, bello sacro in Syria reparando intentus, maiori conatu, quàm successu. Annales Toletani, quibus multum fidebamus, Brenam ante octo annos venisse in Hispaniam aiunt: atque Idibus Aprilis die Veneris Toleti abs Rege Ferdinando regio apparatu exceptum. & constat regressum in Italiam rerum suarum desperatione imperij Constantinopolitani, quod à Gallis occupatum nutare cœperat, agente Romano Pontifice, procuratorem factum: Balduino Imperatori alumno suo Martham ex nouo coniugio

sus-

susceptam collocasse. Id nauatæ operæ præmium fuit. A militibus sacris iunctis cum Placentino Episcopo viribus, Castra Iulia in Vectonibus de Mauris capta, ad octauum Kalend. Februarij. A Iacobo Aragonio tertiò in Baleares transmissum, captaq; minor Balearis. Nam Ebusus Pityusarum in mari Iberico maxima, in potestatem venit anno millesimo ducentesimo trigesimo quarto. 1234
prouentu salis diues insula, maiusque ex eo vectigal quàm vlla ex re alia. Tarracone vt sacra peteret sancitum: quoniam Guillelmi Mongrij copijs potissimùm expugnata est, qui in Aspargi locum electus erat Præsul Tarraconensis. Quo anno ad septimum Idus Aprilis Sanctius Rex Vasconum extinctus est: Corpus ad Rocidam vallem tumulatum in D. Mariæ Canonicorum monasterio, quod ipse sua impensa extruendum curarat. A Vasconibus Theobaldus Campaniæ Comes lege propinquitatis ad regnum ascitus, Pompelone mense Maio regium insigne desumpsit, Aragonio etiam Rege, vt quidam scribit, conniuente. & fortassis iniecta animo religio erat: nefasq; putabat, iura alienæ hæreditatis inuadere. inuitum, bella quæ consecuta sunt, docent tantisper dissimulasse: cùm aliæ ex alijs enatæ difficultates implicarent, retinerentque ne eius regni hęreditatem captaret, adoptionis iure, ferroque. tametsi haud magna victoriæ spes, in tanta prouincialium alienatione ostendebatur. Noui præterea coniugij cura solicitabat, quod cum Violante Andreæ Hungari Regis filia pactum, Ferdinandus Castellæ Rex modis omnibus disturbare, & Eleonoræ sorori Regem conciliare conabatur. Tentata concordiæ spes per legatos cum non procederet, ad colloquium ventum est. Horta cœnobium designatum in Aragonij regni finibus. Reges ad quintumdecimum Kalend. Octobris, inter se collocuti, re infecta discesserunt. tantùm Aragonius explicuit rationes, cur sibi iure Christiano, a priori discessisse coniugio licere putaret. & ne nihil effectum videretur, Eleonoræ ad alia oppida dotalia Harisa adiecta est: vbi in contemplatione vitæ per virtutem actæ vitam exigeret, adiuncto filio, qui ad iustam ætatem in eius potestate relinquebatur. Nouum ab ea locis vicinis monasterium ad Almasanum ædificatum, monachis Præmonstratensibus ab Humberto Lotaringo in Gallia non ita pridem institutis in saltu Premoste, vnde ei ordini nomen factum est.

Valentini & Cordubensis belli initia. Cap. XVII.

REGVM colloquio dirempto, Aragoniæ & Castellæ arma ad sacrum bellum conuersa sunt. Aragonij captis Balearibus feroces, odioque Zaeni, qui Valentino regno occupato Aragonios fines, vicos, agrosque depopulatus erat, atque vsserat, Ampostam, Dertusamque progressus, nouam expeditionem adornabant. cœptum in Bætica bellum Castellani prosequebantur. rei bene gerendæ opportunitatem Mauri in partes distracti præbebant, Almohades, Almorauides, Benamarines, atque Benadalodes: prorsus vt imperium Mauricum nullo quamuis impellente sua mole, suoque pondere ruere videretur. A Catalaunis, quod nisi supremo metu, spe ve vsurpari non consueuerat, in Valentini belli vsus Bouaticum Regi concessum.

ſum. In Maurorum fines variæ noſtrorum manus inuectæ prædandi ſpe.
Blaſcus Alagonius Morellam munitum oppidum cepit, læto quidem ad bel-
li ſummam omine: quando priuata manu factum operæpretium erat: triſte
autem Regi eius rei nuncium fuit, cùm ægrè ferret primos belli fructus re-
cidiſſe ad alium. ergo illud oppidum imperio ſuo ſubijcit: factam Blaſco iniu-
riam Saſtago attributo compenſat. Hoc initium belli Valentini fuit, atque Sa-
ſtagi Comitibus. Secũdum Morellam Burriana poſt duorum menſium obſidio-
nem deditionem fecit: ciuium ſalutem & libertatem pacta. ad ſeptem millia
promiſcui ſexus, atque ætatis homines ſunt egreſsi. graue incommodum rebus
Mauricis allatum erat duobus oppidis ſublatis: vnde propter agri bonitatem,
plura alia eo tractu oppida & arces vitam tolerabant: quæ neceſſariò Regi de-
ditionem fecerunt. In primis Peniſcola (Ptolemæo Cherſoneſus) Caſtello-
nium, Burriolium. Alcalatenum autem Semenus Vrrea cepit: quo merito eius
oppidi principatus Vrreis nobiliſsimæ familiæ conceſſus, ab eis ad noſtram
retinetur ætatem. Ad Sucronis ripam in ipſo imperij Maurici ſinu per vim
à Rege expugnata Almaſora, noctu irrũpentibus noſtris, hoſtibus fuga dilapſis.
Quo tempore Ferdinandus Rex rebus domi compoſitis, Reginaque vxore Le-
gione relicta, vt noui regni ſtudia amplius conciliaret, magno exercitu confla-
to, Bæticum bellum aliquandiu temporum neceſsitate intermiſſum reparabat.
Vbeda circunſeſſa, omnibusque machinis impugnata. quæ quoniam Biatiæ
vicina eſt, tribus tantum paſſuum millibus diſsita, valido Maurorum præſidio,
magnisque operibus aduerſus omnes caſus munita, parataque erat. Verùm dif-
ficultates omnes Regis conſtantia peruicit: ciuesque vna tantum ſalute à victo-
ribus impetrata vrbis deditionem fecerunt. alia parte à militibus ſacris Metel-
linum, Alfangium, atque Sanctæ crucis oppidum expugnata. Lætitia ex ijs re-
bus noua calamitate turbata. habet has vices conditio mortalium. Regis vxor
interea Tauri defuncta eſt. Corpus Olgis ſepultum. iuſta regio more, at-
que apparatu magnificè facta. inde Hiſpalim poſt aliquot annos migrauit,
viro ſepulcro coniuncta poſt mortem: vti coniunctiſsima vixerant volun-
tate. Vbeda capta Toletum Rex redijt, Legionenſes vrbes & oppida rurſus obi-
re certus. Ijs blandimentis noui regni voluntates conciliandæ erant. milites
ad Bæticæ præſidium relicti facta manu Cordubenſes agros vrunt, ac depopu-
lantur. Mauri aliquanto numero Almogaraues capti ſunt. (milites ij veterani
erant, atque præſidiarij) ex illis cognitum eſt, Cordubæ vrbis capiendæ pul-
cherrimam occaſionem extare. infenſi ne ciuibus eſſent, an libertatis ſtudio fe-
cerint incertum. ſuburbium ſanè vrbi coniunctum eſt, Axarchiæ nomine. Ea
muri parte, quoniam illorum fidei commiſſa erat, noſtros re conſtituta per no-
2135 ctem in vrbem admiſere, ſalutis anno milleſimo ducenteſimo trigeſimo quin-
to, Decembris die vigeſimo tertio. Exiguus numerus erat, tantæ rei perficien-
dæ. turres aliquot occupare, portamque, cui à Tuccis nomen eſt, ſatis habue-
runt, dum auxilia a noſtris expectantur. quos illi miſsis legatis ne occaſioni
deeſſent enixè rogabant: vna tantum celeritate opus eſſe: ſe tantiſper tolerare:
diutius ſi cunctarentur ſuſtentare non poſſe: Mauri ſequenti luce, periculo de-
nunciato, noſtros expugnare parant. Aluarus Caſtrius, cuius eximia & fidelis
opera

opera,ex quo ad officium rediјt ſemper èxtitit,re ex noſtrorum litteris cognita Tuccis quod oppidum præſidio obtinebat, auxilio primus accurrit. idem Rex facit Legione profectus, quamuis locorum interuallo diſsitus, & iniquiſsimo anni tempore cum collectitia manu,proceribus & vrbium conuentibus, vt ſequerentur,præcipit.Bienquerentia arx in itinere occurrebat.eam primum ten tare placuit. Præfectus arcis commeatu quidem Regem iuuit. de deditione appellatus,negauit niſi Corduba capta,cuius auctoritatem ſequeretur,facturum ſeſe. ergo eo relicto Cordubam feſtinatum: quò multos ſanè confluxiſſe inuenit, pauciores tamen numero eſſe, quàm vt iuſtus exercitus conflari poſſet. Abenhutus Rex Aſtigi ſe ea tempeſtate tenebat,ad omnem occaſionem intentus. validæ ſequebantur copiæ. Laurentius Suarius transfuga barbaro militabat. Valentinis, an Cordubenſibus in pari periculo ſucurreret incertus erat, nam ab Aragonio Rege Cullera tentata erat irrita ſpe. lapidum in eo agro penuria, qui tormentis mitterentur coegit,re infecta diſcedere:vt paruæ ſæpe res in bello, magnorum momentum ſunt. In Valentina tamen planicie Moncadæ arx capta ab Aragoniјs.& vt cæteri cladis eius exemplo terrerentur diruta eſt.Hæc vno tempore nunciata, Abenhuti Regis animum ancipiti cura ſuſpenſum tenebant. Suarius in regia caſtra ſpeculatum miſſus, vt cum inſigni aliquo officio rediret in gratiam, conſilio clam cum Ferdinando communicato, maiora vero de noſtrorum apparatu & copiјs, ementiente metum ac triſtitiam vultu prædicando apud barbaros, auctor extitit, à cogitatione ferendæ Cordubenſibus opis animos auocandi. Ea res noſtris ſaluti fuit ,externis vrbaniſque copiјs,ſi congrederentur,imparibus.Auxit noſtrorum alacritatem cùm Rex barbarus in Valentinum bellum intentus, Almeriæ à ſuis, paucis poſt diebus, obtruncatus nunciaretur. ſtrenuus manu,ſermone promptus fuit,ſerendæ inuidiæ diſsidiј concitandi artifex, raptor, largitor, neque pace, neque bello cuiquam ea tempeſtate poſthabendus: grande ſane momentum addiderat rebus Mauricis reſtituendis in Hiſpania.

Corduba capta. Cap. XVIII.

IN Bæticæ medio propemodum interuallo, qua olim parte Turduli fuſi erant, vrbs Corduda ſita eſt, in planicie quidem,cæterum ad Marianorum montium radices, qui ad Septentrionalem vrbis plagam aſſurgunt ardui atque impediti cautibus. AEdificia vrbis Bætis fluuius ad læuam alluit,multis admiſsis fluminibus nauium capax. Quadrata forma vrbs eſt ſecundum ripam extenſa,maiori longitudine quam pro latitudinis modo. Mauri, quo tempore in ea vrbe ſedem imperiј ac domicilium tenuerunt, multum de veteri elegantia formaque mutarunt, vt eſt gens minimè ædificandi curioſa. Quinque olim portis aditus erat, nunc ſeptem. ſuburbia addita in iuſtæ ciuitatis modum:ac illud maxime,de quo paulò ante mentio facta eſt, Axarchiæ nomine ad fluminis ripam, Solis ortum ſpectans, perpetuo muro iunctum vrbi veteri. Regia arx ad Occaſum pertinet, proprio & ipſa munita muro. à templo maximo, quod in veteri vrbe eſt, pons pul-

pulcherrimus flumen impositus iungit. Olim colonia Patricia dicta est: quoniam eam initio Romanorum & indigenarum delecti tenuerunt, (auctor Strabo) magnorum ingeniorum altrix, bellique & pacis artibus præstantium. Subiectus ager omni fertilitate in primis Hispaniæ conspicuus est, eximia amœnitate lætus: non ea modo parte, qua consternuntur campi, sed montes etiam ipsi vitibus, olea, omneque genus arboribus vestiti sunt, irrigui fontibus. In his montibus quarto ab vrbe lapide, vbi monasterium extat D. Hieronymi nomine, atque instituto, Cordubæ veteris vestigia cernuntur, à M. Marcello seu conditæ, seu auctæ: quo tempore ex prætura res in Hispania gesit. Eius loci insalubritate factum creditur, vt in alium quo nunc est posita, commigrarit. hanc vrbem, parte à nostris murorum occupata, obsidebat Ferdinandus Rex
1236 anno salutis millesimo ducentesimo trigesimo sexto auspicante. defendebant Mauri pro extrema spe, magno animo dimicantes. in ipsis etiam vrbis plateis de patria, de salute, de fortunis omnibus decertare cogebantur ciuium multitudine confisi, & auxilij externi spe. verùm cùm fama primùm, deinde ex captiuis quæstione habita cognitum esset Abenhutum occisum à suis esse: Laurentium Suarium se ad Ferdinandi castra retulisse, de quo quoniam ex prima Castellæ nobilitate erat, multum confidebant, sublata defensionis spe animus etiam abscesit. Actum de deditione: ventumq; in colloquium. regij Ferdinandi clementiam in dedititios exorabilem, in deuictos animum ostendere. Mauri neque de Regis potentia, neque de suo periculo dubitantes, de ineundo fœdere disputare. oblatæ conditiones cum consentaneę non essent, res ea in multos dies extracta est. nunc ad arma conuertebantur: paulò post ad colloquium redibatur. accidebatque obsesis, quod plerunque hominibus pertinacibus, atq; arrogantibus: vti eo recurrerent, & eas conditiones cupidisimè peterent, quas paulò ante contempserant. nostri illorum humilitate, & opportunitate temporis abusi, grauiores conditiones miseris imponebant. Eo tandem post magnam altercationem res redacta est, vt vna salute impetrata, abeundique potestate vrbem dediderint, Iunij mensis die vigesimo nono, qui dies Petri & Pauli memoria sacer est. Vrbe capta in summa templi Cordubensis turri, vnde in omnes partes despectus erat, crucis signum, regiumque vexillum collocata. templum ipsum, quod Mahometis superstitioni dicatum erat, expiatum Christiano ritu, sacratumque ab ijs Episcopis, qui magno numero Regem ad bellum secuti erant. Lupus Fiterij ad Pisoricam monachus, vrbi datus Episcopus ex Regis voluntate, & Roderici Toletani Præsulis auctoritate: cuius quoniam Romam iuerat ea tempestate, Ioannes Vxamensis Episcopus vicarias partes obibat, regio etiam annulo concredito, cùm Rodericus & successores regij scrinij præfectura donati essent: vt superius est demonstratum. Campanæ, quas Alhagibus Almansor ante ducentos sexaginta annos Compostella ablatas, vt victoriæ monimentum esset, in Cordubense templum intulerat: exæquata ignominia Mauri succolantes Compostellam retulerunt. Vacua ciuibus vrbs remanserat, Mauris magna ex parte alió dilapsis. magnis præmijs & pollicitationibus innumeri mortales exciti, Cordubam domicilium transtulerunt. Alfonsus Menesius vrbi Præfectus: limitibus Aluarus Castrius, à quo cuncta administrari pla-

ri placuit,imperijque ſummam obtineri.Rex ex eo tempore ad veteres titulos Biatiæ & Cordubæ ſe Regem dixit, vt eius ætatis tabulæ indicio ſunt. Calagurri in D.Dominici Calſadij pontificia ſedes tranſlata eſt.auctor Ioannes Peresius eius vrbis Epiſcopus. honore poſtmodum vtriuſque templi exæquato, enata ex eo controuerſia finem habuit.

Valentia capta. Cap. XIX.

VALENTINOS Mauros interea Rex Aragonius modis omnibus exagitare non deſiſtebat.Zeitus Valentia exul,& ſua ſponte & piorum conſuetudine noſter totus effectus (vti duo monachi Franciſcani Ioannes & Petrus Valentiæ ante annos aliquot eo merito ab eo occiſi fore vaticinati erant) Chriſtiana ſacra ſusceperat,Vincentij nomine indito: arcanò tamen, ne res prodita inuidiam apud ſuam gentem odio religionis conflaret. nam regni recuperandi ſpem nondum abiecerat. Sanctius Ahoneſius Cæſarauguſtanus Epiſcopus, quoniam prauis ille moribus religionem, cui nomen dederat,habere ludibrio videbatur, effuſaque libidine deturpare,auctor impulſorque extitit,vt ex ritu Chriſtiano vxorem duceret. Dominica Lopides Cæſarauguſtana connubio iuncta: vnde nata eſt Alda Fernandia Blaſci Semeni vxor, ad quos Arenoſij Valentini proceres genus referre memorantur. A Rege Aragonio Exericæ maturis frugibus ager vaſtatus. Bernardus Guillelmus Regis auunculus propter opinionem virtutis, resque bellis omnibus præclarè & fortiter geſtas, limiti Præfectus aduerſus Valentinos impetus, viresque. Proximo menſe Octobri Montione comitia regni habita ſunt.In ijs comitijs de ratione belli gerendi,obſidendaque Valentia vrbe diſputatum:& publico conſenſu ſancitum monetæ genus Iagueſæ:quæ quòd multo ære adulterata eſſet, ne abrogaretur viri pecunioſi verebantur. Pro eo merito Regi nouum vectigal imperare permiſſum, vt domus ſingulæ ſingulis ſeptem annis æreum nummum regio fiſco inferrent. Arcem cui podio D.Mariæ nomen eſt, alternantis belli progreſſu à Mauris euerſam, inſtauratamque à noſtris,Bernardus Guillelmus valido præſidio obtinebat: Zaenus Valentiæ copijs omnibus, in quibus ſexcenti equites erant, pedites quadraginta millia, ſibi impugnandam deſumpſit. Noſtri tametſi numero multis partibus vincebantur, incredibili animorum vigore, an hoſtium deſpectu arce egreſsi prælio decertare conſtituunt. Res in ſupremum periculum adducta erat,propter circunfuſam hoſtium multitudinem. ceſit tamen virtuti numerus.Mauri cæſi, victi atque fugati: opinio fuit D. Georgij numine, cùm ſe Chriſtianis Ducem præbuiſſet. Quæ ſupra ſpem,ſupraque virtutem contingunt, diuis accepta ferre conſueuit humana mortalitas. eius miraculi fidem D. Mariæ ſignum ſub campana repertum in ea arce, vehementer auxit: cui templum ab incolis ſtatutum eſt, diuinis miraculis celebre, vti eo tractu homines perſuadent. menſe Auguſto anno milleſimo ducenteſimo trigeſimo ſeptimo dimicatum. cecidit 1237
in pugna Rodericus Lueſia præcipua nobilitate vir. Iacobus Rex ſuorum periculo victoriaque nunciata, ſe eò retulit: præſertim cùm nouis copijs eius ar-

cis

cis expugnationem Mauros repetere nunciatum esset, falsò scilicet. nostri tamen maiori quàm pro numero animo centum triginta equites Regem secuti, vltra Podium, vltraque Saguntum, validæ Maurorum manui occurrerunt, quæ ductore præcipuo Artaldo Alagonio, qui exul inter barbaros (Is Blasci filius erat) in ea loca venerat aduersus nostrorum conatus. Regis côysque progressi temeritatem, animi constantia virtusque correxit: numenque in primis diuinum hostibus ne certamine quidem tentato, via alia digressis. Podij arx Valentiæ vicina, proculque à regia ditione, nisi magno sumptu magnoque periculo retineri non poterat, præsertim Guillelmo Regis auunculo, cui arcis cura concredita erat, per idem tempus defuncto. quæ res Cæsaraugusta, quo se hiberno tempore contulerat, Regem reuocauit. Guillelmo Entensæ defuncti filio, omnia quæ pater obtinuerat abs Rege donata. ea merces meritis paternis fuit. arcis præsidium Berengario Entensæ commendatum: tametsi regni proceres deserendam disputabant. Militibus præsidiarijs occultè dilabi parantibus, Rex in sententia retinendæ arcis perstans, in qua bello Valentino magnæ commoditates inerant, concione militum aduocata, in ipso arcis templo contactis aris iuratus, in patriam se nunquam nisi Valentia capta rediturum, militares animos vt sustentarent confirmauit, terruit aduersarios: prorsus vt à Zaeno Rege de concordia appellatus fuerit, honestis conditionibus allatis: multas se arces Regi traditurum, iustumq; auri pondus annui tributi nomine repręsentaturum. quas Rex dissentientibus quamuis proceribus, vrbis obtinendæ spe, constanter repudiauit. Almenara, Paterna, aliæque arces locis commodissimis vltro deditionem fecere. Ea res maiores animos addidit. mille pedites sub signis habebat, equites trecentos sexaginta. cum his copijs (quo quid magis temerarium esse potuit? sed audacia consilia ex euentu ferme iudicantur) Turia amne transmisso, in vrbis conspectum se dare frequentissimæ & nobilissimæ, eamque obsidere ausus est. Gradum inter, quod oppidum ab inæqualitate maris, cui imminet, dictum est, vrbemque ipsam mille vtrinque millibus passuum castra locata sunt. Valentia in ea Tarraconensis Hispaniæ parte sita est, quam olim tenuerunt Edetani, loco plano & amœnissimo, nullius rei idoneæ egens, nisi quòd aduecto plurimùm frumento opus habet. armis virisque opulenta. lætissima cæli solique facies. hyems egelida, æstas temperata flatibus maris. tanta rerum omnium copia, ciuium ædificiorumque elegantia, vt patriæ obliuionem aduenis inducere opinio sit. Omne genus arboribus horti nobilissimi, citreis maximè in quincuncem institutis: vnde perpetua viriditas hyeme atque æstate. citrei circùm parietes, citrea conclauia. ita rami innexi inflexique arte sunt, vt iustarum ædium speciem repræsentent. aditum arcet operis firmitas: aspectum frondes rimis omnibus stipatis opere topiario in varias formas compositæ: auium, animantium totius domestici apparatus. quales Elysios campos beatorum sedes antiquitas finxit, talis terræ vrbisque facies Valentiæ est cælo data. Turia ad læuam alluit: qua parte regia est radijs surgentis Solis obiecta, atque ponte cum reliqua vrbe commissa, in plures riuos diductus: quæ res agrum irriguum efficit, vrbi aquarum copiam suppeditat. Ad mare æstuarium est ad tertium milliare, nonnulla loci insalubritate.

id

id incommodum piscium tum multitudine tum varietate compensans. Vrbis mœnia rotunda ferme figura tunc erant: mille passus circulo, quatuorque patebant portis. prima Boatellana, Meridiem inter & Occasum: Baldina ad Septentriones: tertia Templaria, ab ea æde, quam vicinis locis Templarij milites ædificarunt orientem Solem excipit: quarta Xareana. inter hanc & Boatellanam Regis castra erant: eo commodiori loco, quòd murus ea parte prominens in anguli formam nostris oppugnandi commoditatem præbebat. machinæ extructæ, opera ædificata, quæcunque ex vsu expugnandarum vrbium ea tempestate erant. Zaenus primo obsidionis die copias in aciem producit pugnare paratus priusquam se nostri confirmarent. Rex in detrectandi certaminis consilio perstitit, auxiliorum spe, quæ quotidie in castra veniebant. Præsules & proceres ipseque Petrus Aimillius Narbonensis Episcopus cum delecta Gallorum manu, ex Anglia etiam auxilia venerunt. Leuia aliquot prælia fuerunt nostris ferme secunda: quæ res Mauros retinebat, ne eruptionem sæpe tentarent. fossa materia repleta: vinearumque ope tecti milites muro succedunt. vectibus conuulsi lapides: tribusque locis aditus patefacti ea latitudine, vt militem caperent. Aduersus ea pericula ab obsessis prouidebatur: quantum temporis conditio patiebatur. Cilia oppidum vltra Valentiam situm Petri Asagræ & Semeni Vrreæ virtute & diligentia captum est. Classis interea Tunetana decem & octo nauium ad littus appulsa, atque in anchoris stans obsessis fiduciam addidit, nostris solicitudinem iniecit. Verum cum aditus in vrbem interclusus Afris esset: & noua classis Dertusæ esset comparata, tentata modò Peninsulæ expugnatione (in Valentino littore id oppidum est) nullo præterea operæpretio facto abierunt. In vrbe magna annonæ penuria laborari cœptum: quæ difficultas non magis inopia præsenti, quam futuri timore crescebat. in castris lætitia omnia plena erant, copiosique commeatus. tametsi sexaginta millia pedites numerabantur: mille præterea equites. Regis non magis prouidentia ijs ex rebus conspecta, quàm animi fortitudo in certaminibus: neque Ducis tantùm, sed sæpe etiam gregarij militis munera explebat. quò factum vt in fronte sagittæ ictu dum incautius in pugna versatur die quodam vulnus acceperit, neque leue neque lethale. quinque tantùm diebus publico abstinuit. Quo tempore à Gregorio Pontifice Maximo, sed & à Galliæ Cisalpinæ ciuitatibus legati venerunt, aduersus Fridericum Imperatorem, qui cuncta vastabat, si auxilia mitterentur à Rege, tyrannidemque depelleret, qua premebantur grauissima, eam prouinciam eius imperio fore subditam. Iunij Idibus anno millesimo ducentesimo trigesimo octauo fœdus cum illis ciuitatibus ijs con- 1238
ditionibus in castris ictum est. auctor consilij Violantes Regina, sine qua nihil rei magnæ decernere solitus erat: lectissima fœmina filiæ cognominis mater, eoque gratior viro. tametsi vltra pacta conuenta progressum non est, Rege alijs bellis distento, Friderico Augusto quamuis simulatè sed Pontifici tamen Romano conciliato. & iniquum erat alienis controuersijs implicari, cùm tantum belli superesset in prouincia. Obsessi rebus omnibus oppressi,

auxiliorumque spe, tum ex Africa, tum ex Hispania deiecti, serio de vrbe dedenda deliberant. missus primùm in castra Halialbata præcipua apud Regem barbarum gratia & auctoritate: deinde Abulhamaletus ex Zaeni sorore natus. actum de fœdere, de conditionibus disceptatum. Vtrisque longa mora omnis videbatur. nostros spes, Mauros periculum & rerum omnium inopia incitabat. Conuenit tandem his legibus: Rex Maurus vrbem Valentiam, arces & oppida citra Sucronem omnia Iacobo Regi tradito. Ciues Culleram atque Dianium Aragonia fide tuti abire permittuntor. Ijs fas esto, nemine excutiente sarcinas, aurum, gemmas, vestem pretiosam, ac omnino quidquid efferre posint asportare. Reges inter induciæ in octo annos sunto: eæque optima fide seruantor. Rebus perficiendis, vrbeque dedenda quinque dies designati. Ante quàm id tempus elaberetur Mauri agmine facto vrbe egresi numero quinquaginta millia promiscui sexus & ætatis: regio exercitu in armis circunfuso, præsidij caussa. ex abeuntibus nullus impunè violatus: cùm dedititios tueri ad suam dignitatem fidemque Rex pertinere iudicaret. Pridie eius diei, qui mense Septembri Michaelis Archangeli memoria & celebritate sacer est, nostri in vrbem Valentiam inuecti, regnoque nobilissimo aucti sunt. lustrata ciuitas. expiata templa. Ferrerius ex Prædicatoria familia Episcopus datus, nouæ vrbis indigenis magna ex parte Catalaunis, ac ferme ex Gerunda, Tarracone, Dertusa. Ager suburbanus æquis partibus diuisus inter Præsules, proceres, nobiles, atque ciuitatum conuentus, qui Regem eo bello iuuarunt. Templarijs militibus & Hospitalarijs sua præmia fuere. Delectis ex omni numero trecentis octoginta equitibus, quoniam amplioribus prædijs donati erant, regni limites defendendi cura iniuncta est: partito ita onere, vt singulis quatuor mensibus, centeni limitibus præsidio essent. Vrbis neque natura neque opere satis munitæ, & belli iniuria deformis, noua mœnia extructa, amplioribus quàm antea spatijs, forma non eadem, sed in quadrum descripta: duodecim sanè portis patentia, ternis ad singulas cæli plagas. nouæ leges, nouaque scita abs Rege facta, vnde ciuibus iura dantur. Ad hunc modum Zaeni regnum euersum breui est: quod iniuria erat occupatum. tametsi antiquis Regibus se satum ferebat, Modefii filius, Lupi nepos, eius quem Murciæ regnum tenuisse superius monstratum est. Victoriæ gratulatio tanta extitit tota Hispania, quantam oratione explicare fas non est: eo syncerior, quod incolumi nostrorum exercitu, ac vix vllo magni nominis viro desiderato, tantas res perfectas esse constabat.

Artaldus tantùm Alauonius cùm ad officium redijsset rebus Mauricis desperatis, & Cardonæ regulum Raymundum Folchium, qui capta vrbe venerat, prosecutus Villenam & Saisium oppida expugnare tentasset, in tumultuaria pugna ad Saisium ictu lapidis peremptus est. Numinis vindictam vulgus interpretabatur, quòd Mauros rebus eorum integris adiuuasset.

Hunc finem Valentina expeditio habuit in paucis nobilissima. Rege Aragonio Valentinis rebus implicito Vascones quieti erant: Rege gentis Theobaldo, Pompelonis Episcopo Petro Semeno, qui per idem tempus Petro Remigio successit. Externa atque longinqua bella laudis studio quæsita.

ſita. Theobaldus Rex, Comites Henricus Barenſis, Petrus Britanniæ, Aimericus Monfortius in Syriam nauigare conſtituunt. Rebus omnibus comparatis Genuenſium claſſe, qua traijciendum erat, denegata terra contendunt. Germaniam, Hungariam, Conſtantinopolim adeunt. Boſphoro Thracio tranſmiſſo, in Cilicia ad Tauri montis anguſtias, Turcis magno numero circunfuſis magna pericula obeunt. vix tertia parte incolumi, illuuie & ſqualore deformes Antiochiam tenent. Initijs & medijs, expeditionis exitus conſentaneus fuit: aduerſa ſæpe fortuna in Paleſtina pugnatum. ſic numina voluere à rebus noſtris auerſa. pauci cum Rege in patriam rediere. Gallici ſcriptores, Theobaldum Regem eo tempore in Syriam iuiſſe contendunt, quo Ludouicus Galliæ Rex poſt annos circiter decem, iunctis cum eo viribus ſcilicet. negant alij, argumento quòd Rodericus Toletanus Præſul in extrema hiſtoria de Theobaldi Regis profectione meminit, Ludouici expeditionem in Syriam attigiſſe non potuit, morte ante id tempus præuentus, fine que ſcribendi quinto nõ amplius anno poſt captam Valentiam facto.

(?)

Libri Duodecimi Finis.

HISTORIAE DE REBVS HISPANIAE.

LIBER XIII.

Multa oppida à nostris capta. Caput. I.

DVO Hispani Reges Iacobus & Ferdinandus, antea clari præ cæteris atque præstantes: maiores & clariores haberi cœperunt Corduba & Valentia captis. oppida & vrbes, ob ea quæ feliciter acta erant, diuis immortalibus gratias agere: solicitudinemque de belli euentu lætitia publica commutare. Duces & milites eo intentiores ad victoriam niti: omnibus modis vrgere, cauereque necubi hosti opportuni essent: post victoriam sæpe rerum commutationem sequi non ignorantes. Externi Principes, ad quos rerum gestarum fama peruasit, missis legationibus de felicitate gratulari, hortarique vt qua cœperant via Mauros præcipitantes opprimere non desisterent. tantisper tamen ab armis cessatum ob inducias Mauris ab Aragonio Rege concessas: & quoniam Ferdinandus Rex Burgis nouas celebrabat nuptias. Berengaria mater de filio solicita, ne præposteris voluptatibus integram ætatem corrumperet, tametsi nihil eo sanctius omnium opinione erat, eius coniugij conciliatrix extitit. Ioanna Simone Pictauiensi Comite & Adeloide nata, neptis Ludouici Regis Galliæ atque Elisabethæ Alfonsi Imperatoris filiæ, ex Gallia euocata, Ferdinando coniugio iuncta est. Ex eo coniugio Ferdinandus cognomento Pictauiensis, Eleonora, & Ludouicus nati sunt. Rex celebritate peracta, lustrandique regni studio, nouam nuptam per præcipuas Legionis & Castellæ vrbes circunduxit, iura pòpulis dare solitus: tenuioresque à potentiorum iniuria defendere, facilis aditu, præcipua morum suauitate. omnium querelis patebant aures. nullius inopia aut solitudo non modò publico tribunali accessuque communi, sed ne a regio quidem conclaui arcebatur. Intelligebat nimirum Regum officium esse scilicet consulere subditis, tueri innocentiam, dare salutem, conseruare & bonis omnibus amplificare rempublicam. cùm sit non eius modò qui hominibus imperat, sed eius etiam qui pecudibus præest, eorum quibus præsit, commodum vtilitatemque captare. Eo actionum tenore æquè Legionensium & Castellanorum gratiam beneuolentiamque promereri non desistebat. ventum Toletum. vnde Cordubam missa pecunia est, quoniam nouos ciues, neglecto agrorum cultu & temporum difficultate annonæ penuria laborare, atque ex ea re proximos periculo esse nunciatum erat. Modius tritici maior denis

denis æris (marauedinos vocant) hordei quaternis constabat, quæ suprema caritas ea tempestate est habita. Et sanè proditum memoria est, consequenti anno 1239
millesimo ducentesimo trigesimo nono, Solis defectionem bis contigisse: semel tertio Nonas Iunij, qui dies Veneris fuit, hora sexta densissimis tenebris luce commutata: quæ defectio Solis nobilissima fuit. iterum Iulij mensis vigesimo quinto die, vt Bernardus Guido Aragonius scriptor est auctor: falsò nimirum, neque astrorum conuersionibus consentaneè. neque enim vtroque die Solis & Lunæ coniunctio potuit contingere, sine qua Solis deliquium nunquam existit. Ne Luna quidem à media signiferi linea (per quam Sol decurrit, & vbi existentibus astris eclipseis fiunt, vnde & Ecliptica dicitur) digressa semel, ad eandem recurrit ante mensem circiter sextum. fuit præterea is annus Castellæ funestus duobus clarissimis funeribus: Lupi Hari, cui Dieghus filius successit: atque Aluari Castrij, cuius virtute res Christianæ in Bætica substiterant. Is enim rerum difficultate perspecta, ad Regem qui res bellicas alijs curis implicitus, negligere videbatur, Toletum profectus est: & dum rem vrget, reuertiturque, Orgacij in ipso itinere obijt. Aluari absentiam & militum quinquaginta, qui ad arcis præsidium relicti, prædatum abierunt ductore Alfonso Menesio Aluari propinquo, Alhamar in Abenhuti locum Arionæ Rex substitutus ad rei bene gerendæ occasionem conuerti posse arbitratus, Tuccos arcem obsedit. Erat intus Aluari vxor. in repentino periculo fœminas armari mandat. obmoliri saxa in Mauros. præsidijque speciem præbere. Periculo nunciato Menesius & socij accurrunt. hortatore præcipuo Diegho Varga Toletano ciue, cuneo facto per medios hostes irrumpunt: paucisque desideratis in arcem inuecti, saluti fuerunt sua præsentia speque auxilij obsessorum animis confirmatis. Rex Maurus spe depulsus, & non minori inopia pressus soluta obsidione abijt. Ea res Regis animo magnam solicitudinem iniecit, consideranti quantum virium decessisset duobus primarijs Ducibus morte sublatis: quantum audaciæ accessisset Mauris. Itaque Burgis, quo se contulerat, pecuniæ in stipendium expediendæ caussa, magnis itineribus Cordubam festinauit. Adiuncti filij Alfonsus & Ferdinandus eximia adolescentes indole, ætate castris idonea. Nimirum sagax pater prima militiæ rudimenta aduersus Christiani nominis hostes eos ponere volebat: insitamque animis virtutem armorum vsu excitare. Quo tempore Iacobus Rex Mompellerium abierat, si quo modo ab ijs ciuibus pecuniam in stipendium extorquere posset, cuius difficultate non minus quam in Castella laborabat. & quoniam eius vrbis ciues in factiones diducti erant, ad concordiam reuocare cupiebat, de sontibus sumpto supplicio. vtrunque præstitum. Alhamar Rex Maurus, imperio suo Granatam adiunxerat volentibus ciuibus: vrbem armis virisque potentem, nulliusque rei indigam. (regni Granatensis, quod perstitit ad auorum ætatem, hoc initium fuit) Hudielis Murciæ Rex Alhamaris odio à ciuibus est renunciatus. hinc mutuæ atque internecinæ inter vtranque vrbem simultatis semina. Mauri Bætici dolis fatigabant nostros: pugnandi copiam non faciebant. dimissę à Ferdinando Rege variæ militum manus, in hostium fines, arces, oppida,

vrbes carpere aut vi, aut voluntate. Astigi, Stepa, Lucena, Obulcum, Marchena, (Martia veteribus) Egabrum, Vrsao, Vaena Christiani imperij iugum pertulerunt. minorum oppidorum numerus iniri non potuit, ne memoria quidem recenti. quorum pars tamen Iacobi Calatrauæque militibus pars Episcopis publicè, qui Regis sequebantur castra, pars proceribus priuatim abs Rege dono data. Mauris ex ijs rebus tanta incuss. formido, quantam nunquam meminerant. Barbarus quidam è gente Almohadum, ex Africa rebus suæ gentis cognitis, noui imperij constituendi spe, & Maurorum reliquias colligendi studio, in Hispaniam venerat, quasi gentis ignominiam, patriæque religionis iniurias manu vindicaturus. insigni hominem audacia atque virtute. sed cogitationes eius nostrorum diligentia, perpetua Regis felicitas occupauit: cùm captus in potestatem venisset, quà arte, quo ve loco memoriæ non est proditum: ac ne nomen quidem Mauri. de facto conuenit. Albamari Granatensi Regi annuæ induciæ concessæ. Ferdinandus Rex tredecim omnino mensibus in ea expeditione consumptis Toletum redijt: vbi mater vxorque, eius aduentum operiebantur præsentibus lætæ, de futuro solicitæ. Quo tempore Ferdinandus Rex Burgis, quo se Toleto contulerat, animo ad pacis artes conuerso, Palentinam scholam ab Alfonso auo constitutam, Salmanticam transtulit, loci commoditate inuitatus. Erat enim musarum otijs idonea ciuitas, præterlabentique Torme amne salubris pariter & amœni secessus. omnino eo beneficio cupiebat Legionensium amplius conciliare voluntates. Alfonsus quidem Legionensis Rex superioribus annis, ne subditis necesse foret eruditionis caussa in Castellam abire, nouæ scholæ fundamenta Salmanticæ posuerat, exigua & inchoata: Ferdinandi nunc filij, & deinde Alfonsi nepotis, pro eo studio quo litteras complectebatur, cura & liberalitate vsque eo auctæ, nullibi vt maiora virtuti præmia, neque artium professoribus stipendia vberiora proposita sint. Dieghus Harus Viscaiæ regulus semel & iterum, quibus de caussis incertum, sed tumultuatus tamen, Ferdinandi Regis indulgentia, atque Alfonsi Principis cura ad officium redijt, amplioribus honoribus restitutis, quàm antea Regum dono obtinebat. id maiorum meritis datum, & intestinis motibus occupari importunum erat, in tanta occasione Maurici nominis extirpandi. Anno
1240 hæc millesimo ducentesimo quadragesimo contigere. Qui annus nō Castellæ modò faustus extitit, sed etiam Aragonijs religiosus celebrisque prodigio, quod ad Chium arcem ostensum est, Corporalibus quibus sacrificatum erat, sex hostiarum sanguine delibutis. Ea Corporalia Darocæ magna religione seruantur. rei gestæ ordinem, quoniam testatissima est, ex aliorum litteris sermoneque peti placet. Iacobum Regem ijs commentarijs, quos de rebus suis ipse composuit, de re tanta nihil meminisse viri eruditi admirantur. Bairenum sanè arx valli imposita, nobilissimæ sacchari orizæque prouentu (qualis est omnis ferè finitimus Gandiæ ager) Villenaque Aragonijs armis præsidijsque occupatæ. Setabis obsidione tentata, capi non potuit. Castellonium modò arx, quarto ab ea vrbe lapide dedita nostris est. Iacobum Regem Maurorum reliquijs eo tracto excindendis intentum, districtumque, maiores curæ in Galliam euocarunt.

Murcia

Murciæ regnum in fidem acceptum.
Caput. II.

EBVS igitur in vtraque prouincia pro tempore atque loco compositis paratisque, Iacobus de profectione Gallica, Ferdinandus de Bætica expeditione eodem tempore cogitabant. Ferdinandum diuturni vis morbi lecto afflixit, vt se Burgis commouere non posset. Alfonsus ergo filius iuuentutis Princeps, ad bellum Bæticum necessariò est præmissus: quoniam induciarum tempus cum Granatæ Rege pactum exibat, ne nostris præsidium deesset patre prouidente. Toletum progresso maioris rei ocasio se dedit. Hudielis Murciæ Regis legati venerant, eius nomine regnum offerentes his conditionibus. Vt Rex Hudielis in fidem Castellæ Regum receptus, nostrorum armis ab omni vi, iniuriaque tutus esset, tum domestica tum externa. ac nominatim contra Alhamaris arma, cui se viribus esse imparem sentiebat. Vitæ sustentandæ caussa, dum illa maneret, vectigalia regia dimidia ex parte perciperet. Honestissimæ eæ conditiones Alfonso visæ sunt: fortunaque, Deus certè præclari facinoris casum dabat. festinatione opus erat: nam nisi properasset, cuncti aut magna pars fidem mutassent: tanta mobilitate gens Maurica circunfertur. Itaque ne patre quidem conuento ad rem certam legatorum, quos præmiserat, vestigia subsecutus, regnum vltro delatum præsidijs occupauit, ipsamque in primis Murciæ vrbis arcem. reguli pro cuiusque auctoritate & opibus annuis reditibus donati. Eliocrota (nempe Lorca) Carthago noua, atque Mula Christiani imperij iugum vt perferrent, adduci non potuerunt: cùm sibi priuatim consilium cepissent. vim adhibere longum erat, neque Alfonsus satis si bellum gereretur paratus. reliqua ergo ditione auctus ad patrem, qui ex morbo recreatus Toletum venerat, citatò redijt. Ferdinandus successu lætus, curaque Maurorum animos in fide confirmandi, nouum regnum oculis lustrare constituit. Extatque eius ætatis diploma, à Ferdinando, dum Murciæ esset, templo S. Mariæ in Valle positæ concessum. Inde Burgos maiores reipublicæ curæ Ferdinandum & Alfonsum vocarunt. Quo tempore Berengaria Regis filia Olgis Deo virginitatem sacrauit. Ioannes Vxamensis Episcopus velum sacrum capiti de more imposuit. Iacobus Aragonius Rex Mompellerij, quo se rebus Valentiæ compositis, atque Semeno Turiasonensi pro se vicario relicto contulerat, moram trahebat. Prouinciæ & Tolosæ Comites Regi præsto affuere. officij species prætendebatur: re diuortium agitatum Tolosatem inter & Sanctiam Regis amitam: vt nullus propinquitatis respectus mouet, vbi de iure regnandi disputatur. Ioanna ex eo coniugio nata, cùm mascula proles non esset, ad Alfonsum virum Pictauiensem Comitem Ludouici Regis Galliæ fratrem, paterni principatus successionem, quasi dotalem deferebat. Id Rex ægrè ferebat tanto principatu rem Gallicam augeri, prætextusque nouis nuptijs quærebatur, masculæque prolis spes. Conuenit, vt in eam rem arma tres Principes sociarent. Nonis Iunij, anno millesimo ducentesimo quadragesimo primo, id 1241

fœdus factum est. Quo anno vndecimo Kalend. Septembris Gregorius nonus Romanus Pontifex obijt, successit Celestinus quartus. quo intra dies decem & septem defuncto, Innocentius eo nomine quartus patria Genuensis, post viginti mensium interregnum Romanam ecclesiam regendam suscepit. His Pontificibus, Hugo ex Dominicano ordine Cardinalis, Barcinone patria, eximia eruditionis opinione clarus, diuinos libros commentarijs illustrabat. Bibliorum, hic concordantias, infinitum pene opus, Herculea planè audacia primus excogitauit, & quingentorum monachorum ope adiutus perfecit, incredibili rei litterariæ prouentu. Hugonis diligentiam longo post interuallo Hebræi, Græcique imitati, vtriusque linguæ studiosorum conatus non parum iuuerunt.

Ferdinandus in Bæticam abijt. *Cap. III.*

N Bætica interea induciarum tempore elapso bellum gerebatur, neque magno conatu, cùm Regem Ferdinandum aliæ curæ distinerent, neque euentu aliquo memorabili. Rodericus Alfonsus cognomento Legionensis, Ferdinandi Regis ex impari matre frater, in Granatæ fines inuectus prædandi studio à Mauris, qui maiori numero confluxerant, acie superatus erat. Isidorus pro Calatrauæ militibus Tuccorum Præfectus, Martinus Argotes, alijque viri nobiles in pugna ceciderunt: milites alij magno numero, magno rei nostræ incommodo: cum bellorum euentus ferme opinione magis, quam rebus ipsis regantur. Rex Maurus successu elatus nostros fines nullo prohibente vastabat, belli fortuna conuersa, timore audacia mutato. Ferdinandus periculo nunciato, Alfonsum filium Burgis ad noui regni præsidium maturare mandat. ipse in Bęticam proficisci constituit. Illiturgim vbi appulsus est, Arionæ, & Giennij, quæ vrbes in Maurorum ditione erant, agros euastat. Ariona haud multo post sub iugum missa. minora eo tractu oppida capta. Ijs ex locis, Alfonsus Regis frater Molinæ regulus, in Granatæ fines irrumpere iussus est. iustus exercitus sequebatur. vrbs circunsessa. Ferdinandus ratus, quod futurum prouidebat, circunfusos vndique Mauros obsessis auxilio venturos: obsidionis vrgendæ cura, cum maioribus copijs superuenit. Eius præsidio Maurorum exercitus quamuis copiosus victus in certamine, atque fugatus est: vrbem expugnare non licuit, cùm natura, opere, ciuiumque multitudine munita esset: & Mauros Gazules (factionis id nomen est) Tuccos obsidione premere, eodem tempore nunciabatur. Quo nuncio perculsus Rex, Alfonsum fratrem, & Calatrauæ Magistrum præmisit, vt opem laborantibus ferrent. Quorum aduentum, Mauri haudquaquam expectarunt. Rex satis se profecisse ad tuendam nominis existimationem iudicans, exæquata clade, multisque oppidis captis, Cordubam exercitum incolumem reduxit anno
1242 millesimo ducentesimo quadragesimo secundo. Alfonsus filius diuersa in parte, non minori felicitate rem gerebat: nam ex tribus oppidis, quæ imperij iugum detrectare dictum est, Mulam vi compulit deditionem facere ad victoris arbitrium. Eliocrotæ hoc est, Lorcæ, & Carthaginis agri, omni belli iniuria deformati: prorsus vt fractis animis de deditione consilia agitarent. Sanctio

Masuelo,

Masuelo, cuius hoc bello virtus enituit vna maximè, Alcaudete oppidum prope Bugarram nauatæ operæ, atque industriæ præmium fuit Alfonsi Principis dono. Rex hibernorum tempore Puteolum abijt: quo mater Berengaria processerat, eius videndi studio, annis grauis supremaque iam ætate. quinque & quadraginta dies, officij caussa in eo oppido matri dati. quibus exactis Toletum Berengaria redijt. Rex Illiturgim abijt, inchoante anno millesimo ducentesi- 1243
mo quadragesimo tertio. Regina vxor virum prosecuta Cordubæ mansit. Maurorum fines Ferdinando ductore longissimè euastati sunt: Giennij, Alcalæ cognomento Bensaidæ. Illoris incensa. in ipsumque adeo Granatæ vrbis conspectum arma illata. Pelagius Correa S. Iacobi Magister, Alfonso Principe relicto, quem Contestano bello comitatus erat, & rerum gestarum magna pars fuerat, in Bæticam per idem tempus abijt: Regique cunctanti, monendo, hortandoque auctor extit, Giennium vrbem, quæ toties frustra tentata erat, supremo conatu obsidendi. Magnæ difficultates offerebantur. virorum atque armorum magna vis intra eam vrbem erat, frumenti affatim. situs asperitate, mœnium munitione, aggeribus, alijsque machinationibus locus importunus. Vrbs ea ad ardui montis latus posita est, præter ortum Solis & Austrum porrecta in longitudinem, latitudine non eadem. iugi aqua, eaque copiosa vtitur, fontibus perennibus gelidissimisque. fluuius ad duodecim passuum millia distat. gens Maurica superioribus annis, vt instar propugnaculi esset, rebus omnibus instruxerat, vrbem situ arduam opera milesque firmauerant. vicit tamen Pelagij auctoritas, atque constantia. Vrbs circunsessa abs Rege est. omnia quæ ex vsu essent comparata. multis tamen diebus, & laboribus consumptis haud multum proficiebatur. Fortè Granatæ Rex, Oysemelium factione inter suos tumultuante, de vita, deq; imperio periclitari cœperat. anxio & pendenti animo auxilia conquirere aduersus eos motus: nihil tamen vsquam tutum inuenire, nisi in nostrorum præsidio. ergo fide accepta, ad Regem venit in castra: fortemque & fidelem operam, si in fidem reciperetur, & amicitiam pollicetur: subiectionis indicio Ferdinandi manum, facta conueniendi potestate deosculatur. fœdus his legibus sancitum. Giennium continuo dedatur. Granatæ vectigalia æquis partibus inter vtrunque Regem diuidantur. ea ad septemdecim aureorum myriades excreuerant, sexagies octies sestertium, hoc est aureos centum septuaginta millia. Rex Maurus ad regni comitia tanquam beneficiarius, veniat euocatus. Communes vtrisque hostes sint, amici non alij. Gloriosum Ferdinando fuit diuersa religione homines illi se credere: eiusque societatem & fidem cupidissime petere. Itaque fœdere sancito, vrbs dedita est. Rex solenni supplicatione portas inuectus, muro refecto, temploque expiato, illud ex ritu Christiano sacrandum curauit. A Guterrio Cordubensi Episcopo perfecta cæremonia, quo maior religio esset, nouo in ea vrbe Episcopo constituto. De tēpore quo Giennium capta est auctores variant. annum peritiores adscribunt millesimum ducentesimum quadragesimum tertium, mensem Aprilem dimidiatum. octimestris obsidio fuit: durissima hyeme in castris duratum. Quo anno & proximo Catalaunos & Aragonios de finibus tumultuatos inuenio. Ilerdam vtrique ad se trahere conabantur, Aragonij Sicori, Catalauni Cinga, ditionis fines de-

signabant. Iacobus Rex Catalaunis æquior erat, quod distracto imperio Alfonsum maiorem filium Aragoniæ hæredem declarasset: Cataluniæ Petro cariori filio, quem ex Violante noua vxore susceperat, principatum pararet. Dati arbitri designandis finibus: conuentuque Barcinone habito secundum eorum iura & merita pronunciauit: totumque tractum Cinga & Sicori comprehensum Catalaunis attribuit. ea re Alfonsi filij, ac multorum procerum offensi animi. ac illud vrebat maximè, quòd regno diuulso in partes, debilitari rempublicam necessè fore dolebant. Ergo Alfonsus non obscurè à patre deficiens, Calataiubæ se tenebat, & Alfonsum secuti Ferdinandus Regis patruus Montaragonis Abbas, Petrus Asagra, Petrus Lusitanus, alijque ex vtraque gente viri primarij, opibus magnis.

Sanctius Lusitaniæ Rex regno pulsus. Cap. IIII.

LVSITANI in factiones distracti erant, atque intestinis motibus perturbati. Sanctius eo nomine secundus à vestium forma cognomento Capellus, regnum obtinebat, rexeratque initio non omnino malè. nam finitimos Mauros bello fatigasse inuenio: Mertolamque & alia oppida Mauris erepta S. Iacobi militiæ donasse. cætera ea ingenij mansuetudine, vt in socordiam degenerare videretur. Mencia Lupi Hari Viscaiæ reguli filia connubio iuncta fuit, viri vsque adeo potens, vt non Principem se, sed ministrum ageret fœmineæ cupiditatis. Apud eam gratia & auctoritate plurimum poterant, quos minimè omnium oportebat. ij soli, omnium consiliorum participes erant, sine illis neque domi neque foris quidquam maioris rei gerebatur. Horum compendio ac libidine honores, præfecturæ, impunitates, supplicia Rex largiebatur, insciens plerunque & ignarus. id Regi exitio fuit, vt ferme Principum periculo à domesticis peccatur. Proceres rempublicam ignobilium hominum arbitrio agitari molestè ferebant. Consilio inter se communicato, lege propinquitatis, & quoniam Regina infœcunda erat, id coniugium diuellere primùm conantur. res ad Pontificem Romanum delata. viri sancti adhibiti, qui Regis animo alioqui minimè mali, religionem incuterent. nihil ea diligentia profectum: cùm Reginæ artibus vsque adeo captus esset, vt carminibus & veneficijs amentiam iniecisse vulgus existimaret. Amore captus animus philtris non eget. Erat Sanctio frater ætate proximus, eximia indole, Alfonsus nomine: qui Matildim Bononiæ in Gallia Comitem vxorem duxerat. Episcopi Bracarensis & Conimbricensis ad Innocentium Pontificem, qui hoc tempore Lugduni conuentus ecclesiasticos agitabat cura belli sacri in Syria reparandi, à Lusitanis proceribus amandati. Pontifice conuento & longinquæ legationis caussis explicatis, vt Sanctius regno pelleretur impetrari non potuit. id modò concessum est: vt Alfonsus eius nomine dum viueret, rempublicam gubernaret. Extant de hac re ipsius Innocentij litteræ ad proceres Lusitaniæ hoc ipso anno datæ, quæ est lex altera De supplenda negligentia Prælatorum, epistolarum decretalium libro sexto. Alfonsus Pontifice primùm conuento, Lutetiæque icti inter primores gentis, fœderis leges & commoda publi-

ca iuratus, cùm ad eam studia procerum inclinassent, in Rege parum præsidij esset, continuò rempublicam nullo impediente occupauit. Hinc tamen nouæ contentiones natæ sunt, quæ Castellæ Reges Ferdinandum & Alfonsum implicarunt. Sanctium enim Regem primùm in Galęciam abijsse memorãt: deinde cùm restitutio tẽtata parum procederet, Toletum ad Alfonsum Regem, qui Ferdinando patri successerat profugisse. eius armis quominus restitueretur Alfonsi Lusitani diligentia effectum: cùm priori vxore abdicata, Alfonsi Regis filiam ex impari matre Beatricem se ducturum polliceretur: regnumque vectigale, vt fuerat olim, futurum. Vicit commoditas honestatem: tametsi Pontificis quoque voluntas excusabat, pro Alfonsi libertate pronunciantis, quasi priori coniugio inualido. nouæq; nuptiæ quamprimum celebratæ sunt. dotis nomine oppida in ea Lusitaniæ parte data, qua Anas influit in mare: cùm paulò ante Mauris erepta Castellæ armis, iuris controuersi essent. Quo ex tempore nonnulli putant, Reges Lusitaniæ ad vetera insignia arces circùm clypei limbum addidisse. Sanctius Rex omni spe depulsus regni obtinendi, Toleti consenuit. viuenti vectigalia Regis liberalitate donata, vnde vitam principalem sustentaret. mortuo iusta funeris regio apparatu facta: corpusq; in ipso templo maximo tumulatum, eo loco vbi Alfonsus Imperator, & Sanctius filius retro aram maximam sepulti erant. De obitus tempore auctores discrepant. saniores post tredecim annos decessisse aiunt: cùm regium nomen quatuor & triginta annis tenuisset, fluxa primùm deinde nulla auctoritate. Conimbricam obsidebat Alfonsus in Sanctij fide perstantem: impugnabatq; acerrimè. Obsessi ad supremam quamuis inopiam redacti obstinata patientia sustentabant: cùm Flectius arci vrbiq; Præfectus Sanctij morte nunciata, neq; satis credens tamen, quasi certiora cogniturus Toletum eundi veniam postulauit. Dat Alfonsus nõ inuitus, interimque ab oppugnatione cessatur. Flectius Toletum delatus aperto Regis extincti sepulcro Conimbricenses claues in manus dat, his vsus verbis. Quandiu Rex viuere te iudicabam, extrema omnia sum perpessus. corijs famem toleraui, sitim lotio. ciuium animos consilia de deditione agitantium ad malorum patientiam erexi. Quidquid à fideli & constanti homine atq; in tua verba iurato expectari debuit, præstiti. Mortuo tuæ tibi vrbis clauibus traditis, quod supremũ officium est, sacramẽto me solutum ciuibus, decessisseq; te renunciabo: Alfonso fratri ne amplius resistant te concedente ero auctor. Viri fidem atq; cõstantiam omnibus seculis prędicandam. Lusitani generis & sanguinis propriam laudem.

Bellum Hispalense inchoatur. Cap. V.

GRANATAE Rege in fidem accepto, Ferdinandus Castellæ Rex in magnam spem venerat Hispalis occupandæ. quingenti leuis armaturæ equites ductore ipso Rege Granatæ, præmissi dum reliqua comparantur: qui Carmonæ vrbis, olim validissimę agros depopularentur. Alcala cognomẽto Guadayra auctore Rege Granatæ nostris deditionem fecit. valida inde manus Hispalim dimissa maturas segetes, vineas & olиueta præcipua nobilitate corrupit. Ita vt incendijs omnis circùm

circum vrbem ager, villæq; fumarent. Ductor Pelagius Correa Vrcesiæ Magi-
ster. Manus alia militum Cæsariani fines simili iniuria vexabat. ductores Gra-
natæ Rex & Calatrauæ Magister. Ferdinādus ipse ad Alcalam Guadayram sub-
stitit, rebus omnibus comparandis intentus. atque illud maximè prouidens ne
remisso belli ardore hosti se muniendi opportunitas esset. Quo minus Berenga
riæ matris funeri interesse potuit, per idem tēpus defunctæ. Subsecutus est Ro-
1245 derici Toletani Præsulis obitus Augusti mensis nono die, anno millesimo du-
centesimo quadragesimo quinto. tametsi alij adscribunt annum millesimum
ducentesimum quadragesimum septimum, Iunij mensis diem decimum: vt ma-
gis mirari liceat, in clarissimi viri obitu dissentire auctores, quàm opinionem
opinioni præferre. magno vtrunq; reipublicæ incommodo accidit, propter in-
signes vtriusq; virtutes. Regina ætate prouecta erat, Rodericus grauior annis,
multisq; laboribus fractus: ac nouo itinere, quod Lugdunum susceperat (vbi cō-
uentus ecclesiastici erant) aduersus Petrum Tarraconensem, à quo fuerat diris
defixus, nulla grauiori de caussa, quàm quòd iure Primatis per eius fines crucem
dignitatis insigne prætulisset. Extat Gregorij noni Rom. Pont. sententia secun-
dum iura & merita ecclesiæ Toletanæ. verùm controuersia nondum satis cōpo-
sita, Rodericum arbitror in extrema quamuis ętate ad Pontificem abijsse. in re-
ditu sanè cùm Rhodano in Hispaniam nauigaturus naui veheretur defunctus
est. Hortæ ad aram eius templi maximam cippus cum inscriptione monstratur
duobus his carminibus cōprehensa, rude & crassum, vt in ea ætate sonantibus.

Mater Nauarra, nutrix Castella, schola Parisius,
Sedes Toletum, Hortus Mausoleum, requies cælum.

Roderici semper in Hispania viuet auctoritas, memoria vigebit. Defuncti ma-
nibus in templi Toletani maximi pluribus sacellis ad hanc diem parentatur,
aliquot sacerdotijs eius iussu atq; impensa ea de caussa cōstitutis. Roderico Ioan
nes eo nomine secundus successor est datus. Raymundus Prouinciæ Comes per
idem tempus decessit, ob amorem litterarum & poetices studium laude dignis-
simus, vna ingrati animi nota deformis, aduersus Romeum aulæ pręfectum: quo
agente honestis rationibus publica vectigalia triplo aucta erant. Virtutem in-
uidia sequitur. Itaq; criminibus appetitus & ad expensi rationem compulsus, fi-
de probata cum baculo & pera, cum quibus Compostella venerat, peregrinus
discessit neq; vnquam quis esset, aut quò recessisset, est cognitum. Quatuor Ray
mundi filiæ, Margarita Ludouico Regi Galliæ Sancto nupsit, Eleonora Henri-
co Anglo Regi, Sanctia Richardo Henrici fratri: Carolus Andegauēsis Comes
Beatricem duxit, cum qua tametsi natu minima erat, eximia prouincialium vo
luntate, & Ludouici fratris sui ope, defuncti soceri principatum obtinuit. Ferdi
nandus interea Rex Corduba, quo se retulerat, Hispalim maiori conatu impu-
gnare obsidereq; parans, Raymundum Bonifacium Burgensem ciuem rei nau-
ticæ peritissimū, in Cantabriam dimisit, vt classem instrueret: quoniam ea gēs
nauigandi peritia potissimùm celebris erat. Carmonam ipse maioribus copijs
1246 circumsedit annum circiter millesimum ducētesimum quadragesimum sextum,
vrbem præualidam, & ad omnes casus paratam, munitamq; aduersus hostes mę-
nibus, armis, viribus atq; commeatu. Itaq; expugnari non potuit. ad fœderis ta-
men

men conditiones redacta: mulctæq; nomine auri pondus in præsenti, deinde tributa annua pendere compulsa est. Constantina, Reyna, Lora (quæ tria veteribus Iporcense municipiũ, Regina, Axalita fuerunt, Cantillana, Guillena oppida pars vi, pars voluntate occupata. Vrcesiæ militibus Reyna data est: Constantina ciuibus Cordubensibus publicè: Lora militibus Hospitalarijs. Omnia secunda erant nostris. Aragonij tantùm Regis conciliandi cura solicitabat, ne in eo rerum momento impedimento esset, expostulantis Alfonsi Principis armis, qui in Murciæ regno curabat, designatos olim vtriusque regni fines superatos. viri præcipua auctoritate vtrinque adhibiti, concordiæ ineundæ viam excogitabant. optima visa est, Alfonsi Principis cum Violante Iacobi Regis filia coniugium. erat vtriq; genti commodum tantos Reges nouæ necessitudinis vinculo constringi. Nuptiæ mense Nouembri Vallisoleti regio apparatu omnique lætitiæ significatione celebratæ: tametsi Ferdinandus pater aberat, in vnam Hispalensis belli cogitationem intentus, eo maiori conatu, quòd a Raymundo Bonifacio, qui instructa classe tredecim nauium, circunductoque Nerio promontorio, ad Bætis ostium, qua se parte effundit in mare, hostium classis in qua viginti naues, tum longæ, tum onerariæ erant, nauali prælio fuerat superata per idem tempus. Mauri enim qui Tingi Septaq; præsidij caussa Hispalim conuenerant, cognito nostrorum aduentu, suas naues ex portu educunt. pugnatur vtrinque magna animorum contentione. neque Cantabris Afri multum virtute cedebant, homines militares, exercitati in armis, ad hæc nauium numero superiores. Cantabri celeritate nauium, & scientia gubernatorum confisi hostiles impetus eludebant: atque vbi locus comminus pugnandi erat, in hostium naues transcendendo, magno numero hostes neci dabant. Tres Maurorum naues captæ, duæ submersæ, vna incensa, reliquæ in fugam compulsæ. Miserat Rex subsidio iustum equitatum, classis periculo permotus. verum priusquam ad littus ij equites peruenissent, victoria à nostris parta erat. eo maior reliqui belli conficiendi cupiditas nostrorum animis iniecta est: prorsus vt Rex alijs omnibus curis omissis, in eam tantummodo cogitationem incumberet.

Aragonia sacrificijs interdicitur. Caput. VI.

INTEREA in Aragonia sacrorum iustitium erat, templis prouinciæ omnibus clausis, mœstum silentium: quod iussu Põtificum, vindicandis sceleribus Principum, curandisque extremum remedium, nonnunquam efficax, vsurpari consueuit: vti tunc accidit. Iacobus Rex Aragonius à Therasia Vidaura, cuius amoribus iunior addictus fuerat, lege de coniugijs postulatus, quasi datam ipsi fidem iniustis nuptijs violasset, caussam apud Romanos Pontifices dixit. idonei testes nõ erant eo coniugio comprobando, quippe nullo, aut clandestino. lite ergo contestata, victa Therasia est: ac secundùm iura & merita Violantis Reginæ pronũciatum. Vnus Gerundensis Episcopus, cui Rex arcanò rem omnem reuelasse fama est, quo id studio incertum, sed Pontifici tamen Innocentio IIII renunciauit, iniustè Regem facere, qui datam fidem falleret. posteriori coniugio quasi vitioso

vitioso rescisso, Therasiam iustam vxorem loco reddendam videri. id ipsi Regem arcanò confessum. neque pati cōscientiam, vt grauissima religione illum se, & populum obstringi sineret, vnde grauia supplicia postmodum instarent. id insolentibus litterarum notis renunciare, quò res esset occultior. Nihil latêre Principes solet. alijs prosternendis siue veris siue falsis criminationibus, multi primum gratiæ locum & potentiæ in aulis Regum aucupantur vaniloqui assentatoresq;. Ergo cùm Rex cognouisset Therasiæ caussæ passim fauere Romanos: Pontificisq; animum in eam manifestè propensum: renunciato indice, seu quod res erat ex conscientia suspicatus, Episcopo Gerundensi in curiam euocato, atque in regiam ingresso, linguam abscindi coram mandauit. fœdam carnificinam, turpeq; facinus. scelus scelere vindicatum, atq; noua impietate antiqua cumulata est. tametsi religionis violatæ ab Episcopo dolor stimulare potuit sacræ confessionis secretis retectis, quod nefas semper est habitum. Id tamen vbi cognouit Innocentius Pontifex (fortè Lugduni generales Episcoporum conuentus agitabat, vti paulò ante dictum est,) quantum dolorem animo ceperit, quantis iracundiæ flammis arserit, dicere non est necesse. Ditione vniuersa sacris interdicta, vt ferè peccata Principum multitudinis malo vindicantur, Regem diris omnibus defixum anathematis ignominia notauit. Is legato ad Pontificem Andrea Albalato Episcopo Valentino supplices preces obtulit. pęnitere se facti. sed quoniam mutare non licebat, indignationi si non iustæ, certe pręcipiti veniam pater & Pontifex daret, parato pœnarum dare quantum ipsius arbitratu decretum esset. Audita legatione Pontifex, Episcopo Camerino & Desiderio presbytero in Aragoniam legatis caussæ cognitionem permittit, concessa potestate Regem etiam cum ecclesia conciliandi, modò ad sanitatem per pœnitentiam redacto. Ilerdæ conuentus Episcoporum & procerum est habitus. affuerunt Episcopi Tarraconensis, Cæsaraugustanus, Vrgelitanus, Oscensis, Elnensis. His præsentibus Rex verbis grauissimis castigatus, atq; in genua procumbens criminis venia donatus est ea lege, si monasterium Benefacianum, quod in Dertusæ mōtibus ante viginti annos post captum Morellam oppidum inchoatum tardis incrementis surgebat, magnis ipse molibus & cæmentis ad culmen vsque suo sumptu perduceret Virginis Matris nomine sacrum. argenti pondo centum & quadraginta circiter annua tribueret, vnde Cistercienses in eo monachi vitam sustentarent. Publicum hospitium Valentiæ D. Vincentij nomine extrui cœperat pauperibus & peregrinis suscipiendis. ei xenodochio maiora vectigalia designata sunt, argenti pondo quadringenta singulis annis, vnde pauperes & peregrini alerentur: præterea sacerdotes aliquot, qui sacra procurarent, & iuuandis fouendisq; pauperibus præsto essent. Additum, vt Gerundæ in templo maximo idoneis reditibus sacerdos perpetuis sacris diuinum numen Regi & posteris propitiaretur. Pontifex diploma concessit decimo Kalend. Octobris, anno millesimo ducentesimo quadragesimo sexto, quo potestas Legatis datur Regem conciliandi cum ecclesia: quod proximo mense factum est. quartodecimo Kalen. Nouembris, Ilerdæ solenni cæremonia Rex est piorum societati templisq; redditus. Quid acciderit Episcopo Gerundensi memoriæ non est proditum: ac ne nomen ipsius adscribunt. Ex tabularijs Benefaciani

ni

ni monasterij hæc desumpta,& à plerisq; annalium scriptoribus prætermissa, silentio præterire consilium non fuit. quam res meretur fidem, eam lector adiungat. Multus certè sermo variusq; de eo Regis facto in vulgus ex his, vt arbitror, monimentis manauit. Ad Bæticam expeditionem recurrendum est.

Hispalis capta. Cap. VII.

D extremum Occasum in Hispania, Hispalis sita est Bæticæ caput, in primis Europæ nobilis atque opulenta, mœnium firmitate, armis virisque munita. Ædificia publica & priuata regiarum instar magno numero. nitor cultusq; ciuium præcipua. Vrbem ad læuam,& suburbium, cui Trianæ nomen est, Bætis interfluit, magnis molibus coercitus: magnarum nauium fundo capaci, eoq; idoneus vtriusq; maris commercio. pons sublicius cum vrbe suburbium committit. in vrbe regia est Regum veterum domicilium. in suburbio arx firmissimo opere, ad ortum Solis conuersa. Turris ad flumen assurgit, ab elegantia structuræ aurea dicta. sed omnium operum magnitudinem cocto latere turris altera vincebat, ad tẽplum maximum, vlnas sexaginta lata, quadruplo altior: supra quam turris minor assurgit, iusta magnitudine. ea nunc tectorio noui operis & picturæ varietate circùm ornata, pro miraculo cernentibus est. Singula referre quid attinet in tanta copia & varietate? Ciuitas omnis hac tempestate supra quatuor & viginti familiarum millia numerat: in octo & viginti tribus descripta Prima Diuæ Mariæ nomine, à templo vrbis maximo: cui ædificij amplitudine & maiestate cætera vniuersæ Hispaniæ cedunt. annuos aureos triginta millia in structuram consumit. eius summæ quadruplum Episcopo prouenit. sacerdotia alia numero & prouentu proportione respõdent. Ager præcipua bonitate est. regio circùm plana & lætissima, olea plurimum consita: cuius prima Hispali nobilitas est. muria maceratas oliuas insigni tum magnitudine tum suauitate, in omnes partes ager Hispalẽsis mittit: alioqui tanto prouentu, vt centum millia quà villas, quà trapeta in ijs oliuetis, quibus Assarafio nomen est, Mauris rerum potientibus numerarent. ingens numerus, sed Alfonsi tamen Regis Sapiẽtis historiæ auctoritate probabilis. Incredibilis hac tempestate aduenarum & mercatorum multitudo, ad famam earum opum, ex omnibus partibus conuenientium: quas Atlanticæ nauigationes quotannis repetitæ maximas pariunt. Huius vrbis potiundæ Regem Ferdinandum maxima cupido inuaserat: cùm propter nobilitatem loci, tum quoniam ea capta imperium Mauricum concidere necesse erat. & Aragonij Valentiam vrbem magna gloria ceperant, haud dissimiliter sitam, neq; multo minore ciuium frequentia. Hispalensis Rex Axataffas haud ignarus periculi, ex vicinis locis ipsaq; Africa auxilia euocarat: frumentum ex finitimis regionibus in vrbem conuexerat: equos, arma, classem, quiduis pati certus priusquam tantæ vrbis imperio cederet. Ferdinandus ad veteres copias noua vndique auxilia contrahit: frumentum aliaque omnia quæ ex vsu belli forent, summa diligentia cõquirit: quod fore diuturnum & difficile nõ ignorabat. Alcala, vbi se aliquandiu tenuerat Ferdinandus, adulta iam æstate mora

1247 mota castra. Augusti vigesimo die anno M.CC. quadragesimo septimo, vrbs circunsessa, castra Regis ad eam partem posita: vbi Campus Tablata ad inferiorem vrbis partem & fluminis ripam panditur. Pelagius Correa Vrcesiæ Magister transmisso flumine ad Aznalfarachium constitit, magno vir animo, præstanti rei militaris scientia. huic obiectus erat Abengiafon Nieblæ Rex: omniaq; ea parte loca à Mauris obtinebantur. eo grauius periculum erat: sed omnes difficultates constantia virtuteq; superatæ. Ad Regis castra, erumpentibus ex vrbe Mauris, atque opera & munitiones nostras disturbare conantibus, leuia aliquot prælia facta successu vario, euentu haud memorabili. nostri sæpe meliora ferebant, hostesq; in vrbem cum clade reijciebant, mari prȩsertim, vnde maiora incommoda afferebantur inuehendi commeatus facultate sublata. ne terra rerum quidquam necessariarum inferretur, copiæ terrestres vetabant: variæq; manus prædatum missæ fructus maturos corrumpere, & si quid frumenti inuectum esset, diripere non desistebant. Carmona viginti quatuor millibus passuum dissita, ijs malis adacta, vt erat ante sex menses pacta, ne certamine quidem tentato, deditionem fecit: eo maiori miraculo, quòd rara fides sit barbaris. classis incendendæ Hispalensibus præcipua & maxima cura erat. cedria medicato igne, quoniam in aquis ardet, sæpe tentatum. eas artes Bonifacij vigilantia eludebat, & pro se quisq; Duces terra mariq;, qua parte curare iussi erant, ne aliquod incommodum acciperetur, diligenter cauebant. Pelagius præsertim Correa Vrcesiæ Magister, Laurẽtius Suarius, quorum virtus & industria toto obsidionis tempore maximè enituit. ante omnes Garsias Vargas Toletanus ciuis, de cuius virtute magna ac pene incredibilia memorantur. Obsidionis initio ad ripam fluminis, vbi statio militaris erat aduersus barbarorum incursus, Garsias & socius diuulsi à cæteris nescio quò contendebant: cùm ecce septem Mauros equites conspiciunt. monet socius cedendum. Garsias, si certa pernicies sit, perstandum tamen affirmat: neq; turpi fuga ignauiæ ignominiam suscipiẽdam. simul elapso socio arma sumit. hostes cognito quis esset, certamine abstinent. progressus aliquanto spatio erat, cùm induenda galea decidisse reticulum capitis animaduertit. ijsdem vestigijs redit. miratur Rex, nam fortè ex castris dispiciebat, certamenq; repetere putat. ille sumpto reticulo, Maurisq; in detrectandi certaminis consilio perstantibus, incolumis ad suos se refert, iterq; institutum conficit. Eo maior gloria fuit, quòd socius quis esset prodere, quamuis sæpe rogatus semper recusauit. quid enim alium sugillãdo sibi inimicum, socio dedecus nulla sua laude quæreret: cùm contrà silentio ad virtutis, modestiæ etiam laudem adiungeret. Dum hoc conatu ad Hispalim pugnatur, Alfonsus Ferdinãdi filius Setabim in Valentino tractu occupare tentauit inuitatus à ciuibus. Setabi contributa Enguerra incolarum deditione venit in potestatem. Quantum quisque opibus præstat, tantum in bello iuris sibi arrogat. Iacobus Rex Alfonsi molitionibus indicatis haud secus quàm par erat motus, Villenam & Saissum, quæ Castellæ finibus comprehensa erant, corrupto Præfecto occupat. præterea in eodem tra-
1248 ctu Bugarram eripit Mauris, anno iam M.CC. quadragesimo octauo inchoante. ex his initijs res ad maiorem contentionem atq; adeò bellum spectare videbatur. Alfonsus, vt erat sedato ingenio, cum socero de omnibus pactionibus

præsens

præsens agere statuit. Almizram in Aragonij Regis ditione ad colloquium ventum. ibi Regina Aragonia interprete, Diegho Haro alijsque proceribus annitentibus, controuersia omnis composita est. Oppida vtrinque restituta, quę iniquo iure erant occupata. vtriusque imperij fines descripti. Almansa, Sarasulla, ipsumq; flumen Cabriuolum Murciæ attributa. Valentinis Biara, Saxona, Alarca, Finestratum. Rebus ad hunc modum constitutis, Principes ex colloquio digressi. Iacobus Rex Setabim, cuius obsidendæ caussa copias præmiserat, continuò repetijt: & adulta iam æstate ciuium deditione cepit, loco commodissimo sitam, totius agri lætissima fertilitate, gleba feraci. Alfonsus Princeps & Dieghus Harus Hispalim maturarunt. Alhamar etiam Rex Granatæ in castra Regis cum manu militari venit, opportuno sanè tempore: nam milites mora & difficultate fessi, de deserendis castris cogitare cœperant. Vulgati per castra morbi multum animos debilitarant. Prius se hyems circumegerat, quàm quidquam perfectum esset. Rex ipse tantis laboribus consumptis, anxius trahere cum animo suo, solueret ne obsidionem, an fortunam operiretur, qua sæpe prosperè vsus erat. Obsessi nostrorum operibus subuersis, incensis machinis, non vrbis munitione se tenere, sed nostris pro muro væcordiam obiectare, minari exitium, conuitio & contumelia feroces esse. obsidio ducebatur eo meliori nostrorum conditione, quòd noua indies auxilia veniebant. Episcopi Ioannes Arias Compostellanus (tametsi in nullo vsu fuit, ob aduersam valetudinem breui Regis voluntate è castris discedens) Garsias Cordubensis, Sanctius Cauriensis, Calatrauæ, atque Alcantaræ Magistri, Fridericus, & Henricus Regis filij, Petrus Gusmanius, Petrus Leonius, Gonsaluus Gironius, alijque magno numero Principes auxilio venerant. Obsessi propter amplitudinem vrbis commeatu penitus prohiberi non poterant: tametsi magna diligentia à nostris adhibebatur. Bonifacium classis Præfectum magna cura incesserat pontis rumpendi: quò sublata liberè vtrinque commeandi facultate, per partes opprimerentur: qui integri resistebant. erat molitio ardua, cùm cymbis impositus, ferreisq; catenis connexus esset. Binæ ad id paratæ naues, quo tempore se maris æstus incitabat maximè, validis ab Occasu flatibus, plenis nauis altera velis, eo impetu in pontem impacta est, quantum ferrea vincula sustinere non valuerunt. Maij mensis tertio die, ingenti nostrorum lætitia & commoditate pons fractus est. milites cum spe victoriæ summa vi in vrbem irrumpere conantur: scalis in murum conscendere, tormentis mœnia subruere, tanta contentione, vt obsessi desperarent. maior impetus in Trianam versus. Mauri enixè dimicabant: & mœnium munitio opponebatur. Accidit vt Garsiam Vargam miles arcanò accusaret, quasi vndantem clypeum alienæ familiæ insigne gestaret. Nulli patientius vituperationes ferunt, quàm qui maximè culpa vacant. dissimulat in præsenti iram: deinde impetu à nostris in Trianam facto, tandiu in certamine perstat, donec lapidum & telorum imbre, clypeo & armis concussis, vix ipse euadit incolumis. tum ad æmulum se tuto loco tenentem: Insignia, inquit, gentis meritò nobis detrahis, qui his objiciamus periculis. tu cautior, cui integra sunt. Ille pudore suffusus, culpam agnoscit, veniam petit. dat ille non inuitus: contentione virtutis (quod clarissimum vindictæ genus est) vltus iniu-

riam. Magna annonæ difficultate intra vrbem laborari cœptum erat. quibus malis adacti Hispalenses, videntesque nostræ gentis felicitatem cum virtute certare, de vrbe dedenda clam primùm, deinde in circulis consilia agitare. De muro cum nostris colloquuntur: cupere si potestas fiat Regem conuenire. facta potestate, legati ex vrbe mittuntur. velle se pacisci renunciant, modò honestis conditionibus, vrbeque retenta. Quod tandiu restiterint, vt ignosceretur postulant. malis fractos neque corpore laborem, neque animo posse molestiam sustinere. Superesse tamen in vrbe copias militares, quas infecta desperatione irritare non deberent. Sæpe necessitatem ex timidis fortes facere. cruentam sanè atque luctuosam victoriam, nisi fœdere facto futuram. Ad hæc Rex: se quo loco res ipsorum sint non ignorare. fuisse tempus cùm de fœdere agi posset. nunc eò ipsorum obstinatione ventum, vt nisi vrbe capta discedere turpe sit: nisi dedita nullam fore concordiæ conditionem. Dum de fœderis conditionibus disceptatur ab oppugnatione cessatur. Pollicentur regia vectigalia, quęcunque Miramamolinis antea pendebantur. ea conditione repudiata, tertiam vrbis partem adijciunt: deinde mediam muro perpetuo discretam. Satis honestæ eæ conditiones nostris videbantur. Regi nisi vrbe dedita, vlia omnia Maurorum promissa erant, vani conatus. Conuenit tandem, vt Rex Maurus & ciues omni supellectile asportata incolumes irent quó vellent. Luciferi fano, Aznalfarachio, atque Niebla oppidis retentis, reliquæ arces & oppida Hispali contributa victoribus traderentur. Mensis designatus rebus perficiendis. Arx continuò nostris tradita est. Nouembris die vigesimo septimo centum Maurorum millia promiscui sexus & ætatis vrbe egressa, pars in Africam traiecit, pars per alia Hispaniæ loca & vrbes dissipata est. Decem & sex mēses in obsidione consumpti. quo spatio in iustæ vrbis speciem castra conformata fuerant, descripta suis quæque partibus, tabernæ rerum venalium, officinæ armorum vicatim dispositæ, tendentium ordo, platearum interualla. Mense Decembri die vigesimo secundo publica supplicatione & apparatu Rex in vrbem ingressus, in templo maximo, quod in eam rem expiatum erat, sacris interfuit: quæ Guterrius Toletanus Præsul, in Ioannis nuper Iulio mense defuncti locum, designatus successor, insigni apparatu peregit. Raymundus Losana Archiepiscopus nouæ vrbi datus. Is in ludo litterario fratri oculum graphio excusserat: qua religione vt se exolueret, ætate maior Romam abierat. inde eruditionis comparandæ facultas eximiæ, atque præstantis. Tributorum immunitate abs Rege proposita, multi mortales tota Hispania conuenerunt, certi fortunarum suarum domicilium in ea vrbe collocare. vnde pristina elegantia & frequentia in nobilissimam ciuitatem breui reuocata interuallo est.

Ferdinandi Regis mors. *Caput. VIII.*

ODEM tempore Hispalis obsidebatur: & Ludouicus Galliæ Rex, sanctissimis Diuorum reliquijs Toletum mittendis Toletani templi religionem augebat, à nostra gente gratiam promerebatur. magna ad hunc diem religione in ærario sacro eius tem-

templi sacra ea pignora cum autographis Regis litteris conseruantur: quarum exemplum subijcimus tanti viri pietate prouocati. LVDOVICVS Dei gratia Francorum Rex, dilectis viris in Christo canonicis & vniuerso clero ecclesiæ Toletanæ salutem & dilectionem. Ecclesiam vestram volentes xenio præclari muneris insignire per dilectum nostrum Ioannem venerabilem Archiepiscopum Toletanum, & ad preces ipsius, de venerandis & eximijs sanctuarijs nostris, quæ de thesauro imperij Constantinopolitani suscepi, pretiosas vobis particulas destinamus. Videlicet de ligno crucis Domini. vnam de spinis sacrosanctæ spineæ coronæ eiusdem Domini. de lacte gloriosæ virginis Mariæ. de tunica Domini purpurea, qua indutus fuit. de linteo quo præcinxit se Dominus, quando lauit & extersit pedes discipulorum suorum. de sindone qua corpus ipsius sepultum iacuit in sepulcro. de pannis infantiæ Saluatoris. Vestram itaque dilectionem rogamus & requirimus in Domino, vt prædictas sacras reliquias in ecclesia vestra cum debito recipiatis & custodiatis honore: necnon in Missis, & orationibus vestris benignam nostri memoriam habeatis. Actis apud Estampas anno Domini millesimo ducentesimo quadragesimo octauo, mense Maio. His Ludouicus Rex missis litteris Massilia soluens, belli sacri reparandi studio in Syriam nauigauit. pijs conatibus exitus consentaneus non fuit. Pelusio enim (quæ hodie Damiata est) in ora AEgypti expugnata, belli fortuna conuersa est. è tribus Regis fratribus, Robertus in acie cecidit: Alfonsus, & Carolus cum Rege capti anno millesimo ducentesimo 1249
quadragesimo nono. magno libertas constitit: neque tamen in Syria quo se contulere magnum operæpretium factum est. Sidon, Cæsarea, Ioppe Gallicis armis restituta salutis anno millesimo ducentesimo quinquagesimo, 1250
nihil præterea. Quo anno Guterrio Toletano Præsule Atiensæ ad quintum Idus Augusti, vti Annales Toletani habent, defuncto, Paschasius in eius locum suffectus est. alij ponunt Ferdinandi Regis filium: Petrum pars nominat, pars Ioannem, in vtroque opinione haud dubium falsi. Extitit per idem tempus Petrus Gonsaluus, qui aula relicta, spretaque gratia Principum, Calæcis & Asturibus in religione instituendis, extremam ætatem consumpsit, clarus in paucis concionator. Petro æqualis Bernardus, ex Compostellano sacerdotio ob eximiam iuris cognitionem, ad Innocentij Pontificis familiaritatem admissus, in Romanorum Pontificum Epistolas decretales breuia edidit commentaria. Quo tempore Aragonij in partes scissi, ciuili dissidio æstuabant. Iacobus Rex ex Violante vxore Petrum, Iacobum Ferdinandum, Sanctium, totidem filias genuerat, Violantem, Constantiam, Sanctiam, Mariam. Regina viri potens Regi suaserat, vt regni prouincias inter filios partiretur. Consilium id reipublicæ exitiale erat viribus debilitatis: Alfonso maiori filio, in quem hæc comparabantur, graue. Itaque plerique proceres eius auctoritatem & partes secuti, à Rege palàm defecerant. eius dissidij componendi cura, vnde maiora impendebant mala Alcanicij mense Februario generales conuentus habiti sunt. Dati in controuersia iudices, viri principes ex vtroque ordine, vt filius ad officium

rediret, pronunciarunt. nihil tamen ea diligentia profectum, cùm Rex in sententia persisteret: prorsus vt Calatauniæ principatum Petro viuens donaret. Hęc in Aragonia. Ferdinandi res multo commodiori loco erant: nam rebus Hispali constitutis, vbi se tenere constituerat, Cæsarianum inuasit. Medinam Asidoniam, Betelliam, Alpechinam, Aznalfarachium sub iugum misit. ad maris littus pleræque arces aut captæ aut dirutæ: vt cęteri cladis eius exemplo continerētur. excursiones in Nebrissæ agros factæ. pauca oppida Maurorum, aut locis, aut operibus munita, obsidionem non vt honestiorem modo, sed etiam vt tutiorem ferre decreuerant: neq; aliorum calamitate permouebantur, vt deditionem facerent. De bello in Africam transferendo cogitatum: classisque in Cantabriæ littoribus, Ferdinandi Regis iussu noua & numerosior ædificabatur. quo tempore morbi eum vis inuasit, ex quo Hispali extinctus est ad tertium Kalen.
1252 Iunij salutis anno millesimo ducentesimo quinquagesimo secundo. regnauit in Castella quidem annos triginta quatuor, menses vndecim, dies tres & viginti; in Legione autem annos circiter duos & viginti. Vir omnibus animæ & corporis dotibus, morum probitate tanta, vt Sancti cognomen tulerit: non magis populi fauore factum, quàm vitæ meritis datum. fortior, an Sanctior, an felicior esset, multi dubitauere. implacabilis sibi, exorabilis alijs, in omnibus vitæ partibus moderatus, omnes iusti & probi viri partes expleuit. Alfonso filio, quem hæredem reliquit, tum multa præcepta sub mortem dedit: tum Ioannam Reginam & filios enixè cōmendauit. Affuerunt morienti ex eo numero Fridericus, Henricus, Philippus Hispalēsis Episcopus designatus, Emanuel. Iusta defuncto postridie regio apparatu sunt facta. Corpus in templo Hispalensi maximo sepultum est. Regium senatum, cuius hoc tempore litibus diiudicandis summa in Castella est auctoritas, ab hoc Rege excogitatum esse memoratur, duodecim virorum collegio creato: ad quos maiores controuersię spectant, caussæ ab alijs iudicibus diiudicatæ, ex prouocatione: pecuniæ periculo, si is qui prouocauit sit victus. Paulatim gliscente calumnia, multitudineque caussarum increscente, nouum constituere forum opus fuit: cùm antea ciuitates domesticis iudicijs contentæ, aut certè proximos conuentus iuris petendi caussâ appellantes modò, turpe ducerent, atque importunum regium auxilium implorare. Magnis præterea viris legum condendarum potestas data est, colligendarum cura iniuncta, earum quas Partitas vulgò vocant. Quod opus ingentis laboris Alfonso demum Rege perfectum est.

Alfonsi Castellæ Regis initia. Cap. IX.

ERDINANDI regnum iure hæreditario ad Alfonsum eo nomine decimum peruenit: cuius res gestas explicare pergimus, illustres quidem euentuum varietate, & alternantis fortunæ ludo: plus tamen habentes admirationis quàm glorię. Quid enim admirabilius, quàm in castris educato, armaque à prima ætate tractanti, tantam fuisse astrorum, philosophiæ, rerumque gestarum cognitionem, quantam vix otiosi homines in vmbra assequuntur? extant de astrorum conuersionibus,

bus, de Hispanica historia ab Alfonso edita volumina magno ingenio, incredibili studio. Quid autem ignominiosius quam ijs litterarum præsidijs, quæ priuato potuissent summam potentiam conciliare, neq; oblatum ab exteris imperium, neque paternum regnum tueri potuisse? Vidit ea ætas quod vltimum in libertate atq; arrogãtia erat tanto Rege deiecto: vidit ipse quod vltimum in calamitate erat, motus de gradu. Quos fortuna seu vis maior ludos facit? quàm iuuat illudere rebus humanis? Sapientis cognomen, quod litteræ pepererunt, aut inimicorum iniuria, aut tẽporum iniquitas, aut ipse ingenij socordia labefactasse videtur, ea sapientiæ opinione vix sibi cauere sapereq; doctus. Hispali vbi patri morienti affuit, regium insigne desumpsit. Fœdus in primis cum Albamare Granatæ Rege instauratum: sextaq; vectigalis, quod pendere consueuerat, vltro remissa: ea superioribus meritis gratia fuit, nouorum incitamẽtum officiorum: quæ maxima aliquandiu & præclara extiterunt. tam grata Ferdinandi Regis memoria, vt iustum ex sua gente hominum numerum, centumque funalia e cera candida homo Maurus quotannis Hispalim mitteret, vt darent defuncto inferias anniuersarias. Regij ærarij suprema inopia laborabatur, tot annorum bellis exhausti. redigendæ pecuniæ ratio aliqua excogitata. optima visa est, Pepionibus (genus id monetæ erat purioris) Burgalenses substituere, auro non probo, magnaq; pars experientibus decoquebatur. iniquum erat, valore retento pecuniam adulterari: vnde rerum venalium pretia creuere, neque Regis inopia suppleta est, auctis magistratuum & Præfectorum stipendijs eo maiore populi indignatione, quòd aliquanto post monetæ genus alterum inuentum est: quę nigra vocabatur, à multo ære scilicet. nonaginta ex ea moneta numi, aurei æstimationem exæquabant. aurei, Pepionis, & Burgalensis valor æqualis. fallacissimam hanc viam colligendę pecuniæ, à magnis sæpe Regibus tentatam, incommodam esse, dies & vsus & funesti rerum exitus declararunt. Alfonso sanè Regi magnam eius inuidiæ partem conflauit, qua breui flagrare cœpit. Sic honestas rerum caussas, ni iudicium adhibeas, perniciosi euentus consequuntur. hęc fuere ciuilis dissidij prima semina. Externi belli aliæ caussę extiterunt. Violantis Reginæ insęcunditate, Alfonsi animus angebatur, procreandæ sobolis cura pręcipua. Assentatores, quorum in aulis Principum magnus est numerus, diuelli id coniugium posse disputabant. ingeniosis hominibus nectendæ fraudi argumenta non deerant, quibus Regis animus facilè expugnatus est. Ad Regem Daniæ missi legati, Christinam eius filiam in coniugium expetitum. tanto locorum interuallo dissitos, circumuenire fraude promptum erat. pactis nuptijs missa puella in Hispaniam. Iacobum Regem pro eo, ac par erat, Alfonsi generi conatus mouerunt. tentata concordiæ spes est per legatos. nihil effectum. ventum ad arma. vtrinque in alteros incursiones, prædæque hominum, pecorumque sub eius dissidij initia factæ. Per idem tempus Paschasius Toletanus Episcopus obijt. successit Sanctius Alfonsi Regis frater, vti eius ætatis tabulæ ostendunt, per hos annos Toletanis sacra iura dixisse. Theobaldus Rex Vasconum eo nomine primus diem obijt, octauo Idus Iulij, salutis anno millesimo ducentesimo quinquagesimo tertio, non maiore di- 1253
gnus laude propter studium rei Christianæ in Syria instaurandæ, quàm

deformis ad posteritatem opprimēdi ecclesiastici iuris conatu. Ea de caussa interdicto sacerdotum, vniuerso regno à sacris cessatum memorant toto triēnio quo exacto tempore Petrus Remigius Pompelonensis Episcopus ab exilio, in quod pulsus erat, ad Regis gratiam restitutus est viris primarijs annitentibus, lætitia totius populi & gratulatione maxima. Theobaldum nos ob alia quidem laudamus, in primis tamen ob studia liberalium artium, musicæ & poeticæ peritiam studiumq; maximum: prorsus vt carmina scribere, & ad Lyram canere doctus esset: versus à se factos in aula publicè diiudicādos proponeret. Tres vxores habuit. ex prima Lotaringio Comite nata, nullos genuit filios: qua dimissa iussu Pontificum, Sibylliam duxit Philippi Flandriç Comitis filiam. ex eo coniugio Blanca nata est Ioannis Britanni Ducis cognomento Rufi olim vxor. ex tertia vxore, quæ Archembaudo Fuxensi Comite nata erat, Theobaldus, Henricus, & Eleonora nati sunt. Theobaldus defuncto patri successit, minor ætate, ac ne quindecim quidem annos natus: eximia virtutum indole. Margarita mater pro filio solicita, ac Alfonsi potissimùm Castellæ Regis arma verita, qui compressis atq; domitis Mauris Vascones bello repetiturus credebatur, veteri iure Regum Castellæ excitato, Aragonij auxilij vmbra tegi cupiebat. Actū de fœdere per legatos: & quo res expeditior esset, fide accepta dataque, in colloquium descensum est. Initio mensis Augusti Tudelç inter Reges fœdus factum, eosdem amicos, inimicosque futuros. altera ex filiabus Iacobi Theobaldo Regi in coniugem promissa: cautumque vt neutra Castellæ Regis fratribus nuberet absque Reginæ Margaritæ voluntate. Aragonio Regi ius adoptione Sanctij Regis quæsitum, integrum mansit. Eo fœdere, quod Romani Pontificis consensu, & ex eo maiore religione sanctius vt esset curatum est, vtriusque gentis arma haud obscurè in Alfonsum Castellæ Regem mouebantur. Cura eius belli metusque externus, qui maximum concordiæ vinculum est, Aragonios patrem & filium, de quo tantopere laboratum erat, inter se conciliauit. Itaque inuenio, quç Petro & Iacobo à patre Rege Aragonio donata erant, Alfonsi maioris filij voluntate, atque iureiurando Barcinone confirmata. Noui præterea belli occasio extitit. Alasarchus sagaci ingenio Maurus Reguaram arcem, quæ in potestate erat, dediturum pollicitus, Regem Aragonium multis casibus obnoxium, seque obijcientem periculis, ferme viuum cepit: cùm exigua manu, quasi ad rem certam accessisset. fraude prodita Maurus spe delusus, ex insidijs in apertum latrocinium se conijciens, Valentinis Mauris arma sumendi auctor extitit. Rex periculo permotus Valentiam accurrit. In ea vrbe de ea gente finibus pellenda deliberatum est. Proceres compendio corrupti quod ex ea gente redibat, repugnabant. Prçsules, & plebes Regi assentiebātur. Hçc vicit in concilio sententia. Iussi Mauri omnes Valentini agri finibus discedere, tametsi ad sexaginta millia in armis erant, dicto paruere. In Murciç & Granatæ fines dissipati, magna pars Marchiam, quç nunc Aragoniç dicitur, olim Montaragonis ab oppido eius nominis petiuerunt incultam atq; asperam regionem ea tempestate, nunc frumenti prouentu nobilem in paucis. magno Friderici quæstu, qui Alfonsi Regis fratris sui nomine Villenæ, qua miseris transeundum erat curabat, singuli per capita aureum numum pendere sunt coacti. Rex Aragonius his tumultibus impeditus arma

arma vertere in Castellam continuò non potuit. Magni belli metus ea mora
lætissimo exitu mutatus est. nam quo tempore Christina ex longo itinere To-
letum tandem appulsa est, salutis anno millesimo ducentesimo quinquagesimo 1254
quarto, Reginæ vterus sensim intumescere visus est: ac palàm grauidam esse
intellectum. Insperata re perculsus Regis animus odium amore mutauit. Iidem
auctores erant Reginæ conciliandæ, qui antea dissuasores extiterant. Philippus
Regis frater, tametsi Vallisoleti Abbas erat, Hispalensis Archiepiscopus renun
ciatus, sacrata veste deposita Christinâ regni spe depulsam, sibi toro iunxit Re-
gis permissu. Quod malè cohæsit coniugium, breui ruptum est Christinæ obi-
tu, ex dolore contumeliæ impatientiaque. sic vulgus interpretabatur. Violantis
Reginæ infęcunditas, fœcunditate mutata: prorsus vt numerosa prole maritum
auxerit. Berengaria, Beatrix, Ferdinandus cognomento Cerda, à crine in dorso
insigni, cum quo est natus, Sanctius, Petrus, Ioannes, Iacobus, Isabella, & Eleo-
nora nati Alfonso ex Regina sunt. ex obscura matre Alfonsus Fernandus. ex
Maiore Gusmania Petri Gusmanij filia, Beatrix furto concepta. Proximo anno
millesimo ducentesimo quinquagesimo quinto, Eduardus Henrici Anglię Re- 1255
gis maior filius in Hispaniam venit. Caussæ aduentus proditæ non sunt: libet ta
men suspicari, quid enim prohibeat? Christinæ iniuria commotum, iter susce-
pisse: erant enim patrueles. in quo quantum profecerit, rerum euentus declarat.
Burgis tamen abs Rege benignè habitus de eius manu militiæ honorem so-
lenni cæremonia suscepit. Iis blandimentis iuuenis animus leniebatur.

Alfonsus creatur Imperator. Cap. X.

LFONSI fama non eadem apud omnes gentes erat. in His-
pania, domi quidem inuidia populari æstuabat: vicinis Regibus
gratus non erat: tametsi quadam simulatione, pacis an potentiæ
metu, ab armis temperabant. apud exteras nationes eruditionis
fama celebris, facundus, callidus, belli & pacis artibus peræquè
instructus esse prædicabatur. Ea res plerosque proceres Germaniæ impulit, vt
in imperij comitijs, vbi de Augusto deligendo atque in Guillelmi Cæsaris lo
cum substituendo deliberatio suscepta erat, Alfonsi ratio haberetur, non vna
omnium voluntate neque consentientibus omnium suffragijs. Nam Coloniæ
Præsul suo & Moguntini nomine eius vicarius, & Palatinus Comes Richar-
dum Cornubiæ Comitem Henrici Angliæ Regis fratrem imperio præfece-
runt, octauo Idus Ianuarij salutis anno millesimo ducentesimo quinquagesimo 1256
sexto (quidam biennio post dicunt.) Præsul Treuerensis, & Saxoniæ Dux Ri-
chardi electionem vitiosam existimantes, Alfonsum Castellæ Regem collatis
suffragijs prætulerunt, proximi mensis Martij die vltimo. Missi ad vtrunque
legati. vterque, se legibus creatum dicere, æmulum vitio. eo meliori Richardi
conditione, quòd continuò rebus expeditus in Germaniam accurrit: & de ma-
nu Coloniæ Præsulis, cuius eæ partes sunt, Aquisgrani primam imperij coro-
nam suscepit sexto Nonas Maij. Alfonsus intestinis motibus implicitus, & suo-
rum voluntate diffisus, filiorum ætate nondum matura ire distulit. tametsi

Constantiæ & Spiræ Præsules ea de caussa legati venerant: & nouis subinde legationibus, vt imperium capesseret solicitabatur. Ea mora suæ factionis ardorem restinxit, aduersæ studia caussamque confirmauit. Fauebatur Alfonso præter virtutis opinionem, quòd genus maternum ad Germaniæ Imperatores referret, Beatricis filius, atque ex ea Philippi quondam Augusti nepos. Richardum linguæ haud omnino dissimilis commercium, veteres & magnæ inter vtranque gentem necessitudines, morum similitudo, sanguinis propinquitas subleuauit, vt idoneus imperio iudicaretur: prorsus vt in iure controuerso, aliquanto meliori caussa niti videretur. intra annum à Guillelmi Cæsaris morte, quo die electores consensu designarant, in eius locum suffectus. intra annum alterum de manu Coloniæ Præsulis, cuius eæ partes sunt, Aquisgrani imperij insignibus, & trabea exornatus: atque in Caroli Magni sella legitimæ possessionis indicio collocatus. Demum in eius verba, tum a Principibus, tum ab arcium Præfectis iuratum. Hæc omnia comitiorum imperij legibus sancta, Alfonsum prætermisisse: aduersus Richardum qui ea legitimè præstiterat, nihil excipi posse. sic magni iureconsulti disputabant. Præterea discrepante electorum suffragio, neq, in vnum aliquem conspirante, Comitem Palatinum totius controuersiæ legitimum esse iudicem: aut certè Bohemiæ Regem, pari vtrinq; suffragiorum numero. vtrunque à Richardo stetisse, alterum in comitijs, alteri electionem cùm primùm renunciata est, probatam fuisse. Alfonsus cōtrà disputabat Franconofurti intra ipsa vrbis mœnia, vt erat communi electorum consensu designatum, suam electionem factam esse. Coloniensem & Saxonem numeroso armatorum numero stipatos, quasi ad bellum non ad comitia, terrorem incutientes, vimque vt videbatur intentare paratos, monitosq; vt desisterent, & aliorum Principum exemplo cum competenti comitatu, vt ad comitia in vrbem ingrederentur, inuitatos: neque paruisse monitis, & nouo potius atq, damnato exemplo, sibi priuatim sumpsisse consilium: quæ maxima pernicies est: atque extra vrbem comitia, veluti in castris peregisse. Id in Richardi electione præcipuum vitium esse. Principes qui in vrbe erant, tandiu sustentasse, donec spes fuit eos ad saniora consilia traduci, & posita contumacia ad concordiam reuocari posse. ea abiecta pridie Kalendis Aprilis Treuerensis Præsulis voce tum ipsius, tum Saxonis, (qui & Brandemburgensis absentis partes implebat) atque Bohemiæ Regis, cuius legatus cum suffragij iure in comitijs affuit, nomine Alfonsum Castellæ Regem Cæsarem renunciatum. Hæc maiora vtriusq; caussæ munimenta erant: minuta alia. facinora & flagitia inuicem obiectare neutros falsò: atque anathematis vitium, quo iure suffragij alteri Treuerensem excidisse disputabant, ob noua & insolita vectigalia subditis imposita. Coloniensem alteri, Cardinalem Sancti Georgij, Romani Pontificis Legatum pulsasse, criminabantur, Episcopo iniecisse vincula. Palatinum Comitem sacratos viros, quod nefas erat, indignis modis vexare, & aduersus sacrosanctam Pontificum ecclesiæque maiestatem Friderico Augusto atq; eius filio Cunrado proximis controuersijs adhæsisse. Lis hæc Alexandro. IIII. Pont. Max. suscepta: eo arbitro & disceptatore, vt opus erat, & vt saniores iudicabant, componi non potuit. vtraq; pars sui iuris tenax, ne caussam minimè dubiam ad cuiusquam arbitrium

bitrium

bitrium reuocando, ancipitem reddere videretur, sibiq; diffidere, iudicium subire recusabat. armis potius disceptare parati erant, tùm proprijs tùm Principum Germaniȩ: quorum studijs vtriq; subleuabantur. imminebatq; ex ea re magnum reipublicæ malum: nisi vtrunq, Principem res domesticæ retinuissent. Alfonsum quidem Hispaniȩ longinquitas retardauit: aliæque ex alijs enatȩ, atq; connexȩ domi difficultates. & erat alioqui natura cunctator: arteq; atq; ingenio negotium confici non desperabat. Richardum autem à belli cogitatione impediuerunt res Angliæ vehementer turbatæ: eo bello quod cum Francis supremo vtriusque gentis conatu gerebatur: ac mors anno sexto subsecuta, ex quo in imperij nomen inuaserat. Verùm quem exitum hȩc controuersia habuerit, alio erit loco explicandum.

Proceres ab Alfonso Rege alienati. Cap. XI.

RAT Alfonso Regi mite ingenium, animus ingens, gloriæ cupidior, quàm voluptatum: otio litterario deditus, neq; à negotijs alienus: incautus tamen, atq; actionum inconstantia mirabili. pecuniæ corradendæ auidus: quæ res nisi modus adsit, in perni em vertuntur. vt tunc accidit populi voluntate abs Rege alienata, proceribus haud amicis. Rex otij vitandi caussa, quod serendis rumoribus aptum est, in Bȩticam arma vertit: diuisisque copijs oppida, quæ in Maurorum potestate erant, expugnare contendit. Ipse Cæsarianum capit, Henricus frater Arcobrigam, & Nebrissam ad Bætis æstuaria positam, qua se parte maris auctu amplissimus in Oceanum effundit. Cæsariano Nunnius Lara præfectus, veteri prosapia homo, familia prope iam extincta maiorum seu ignauia, seu contumacia. Pulcherrima occasio sese dabat Maurorum reliquias eo tractu extirpandi, nisi Regem ab eo conatu noui belli cura reuocasset. Theobaldus Vasconum Rex, eo nomine secundus, ætate confirmata, fretusq, Aragonij Regis præsidio, cum quo paulò ante ad Montem acutum fœdus instaurarat, contractis vndique copijs Castellȩ fines inuadere cogitabat: Guipuscoam, Alauam, Riuogiam, Viruescanum agrum iniuria intercepta esse superioribus annis, & ad se pertinere caussatus. feroci iuuenis animo faces subdebant plerique proceres Castellæ à suo Rege alienati, atque ad Vascones & Aragonios dilapsi: cùm patriȩ prius publicis tabulis renunciassent. ne maiestatis crimine postularētur scilicet, ea via antiquis temporibus excogitata erat. Dieghus Harus inter eos proceres principem locum obtinebat, vir egregiè constans, cæterum omnis iniuriæ insolens, & regni oppressa libertate vehementer offensus. Eius conatus mors intercepit, ad Bagnares oppidum, quo se contulerat, valetudine procuranda. Eius tamen filius Lupus Harus, quamuis ætate puer erat, cum insigni suorum comitatu Stellam, vbi se Rex Aragonius tenebat, abijt. Idem Henricus ab Alfonso Rege fratre, animo penitus alienato facit. fœdus inter eos mutuæ societatis, aduersus omnium Principum arma percussum. Cum his Castellæ populares, & pleriq; proceres, tametsi nondum se commouebant, voto erant. Immutatæ pecuniæ dolor vrebat: vnde maior annonæ caritas est consecuta. id malum nouo incommodo, cùm reme-

dium quæreretur, cumulatum. rerum venalium pretia à Rege taxata sunt. vnde suprema annonæ difficultas extitit, rerum dominis eo pretio vendere recusantibus. Sic maiorem plerunque perniciem afferunt, quæ sapientissimè in salutem excogitata fuisse videbantur. Alfonsus vt erat excellenti ingenio, quantum periculum immineret non ignarus, cum Aragonio Rege de concordia agit, haud multum repugnaturo: cùm Therasiæ Vidauræ amoribus indulgeret, homo ingrauescente ætate, & regij decoris oblitus. Ventum ad colloquium, Soriæq; concordia inter Reges sancita, nouo fœdere constituto, mense Martio salutis anno millesimo ducentesimo quinquagesimo sexto, quo tempore tertio Idus Aprilis, Margarita Theobaldi Regis Vasconum mater, Campaniæ rebus componendis in Gallia intenta, Peruini defuncta est: & ad Clareuallense monasterium, opinione sanctitatis nobilissimum ea tempestate, tumulata. Proximo anno Toleti Sanctius Rex Lusitaniæ cognomento Capellus defunctus est: vt est superius demonstratum. regnum Alfonsus frater, quod tredecim annis rexerat, Regis nomine suscepit. ex Beatrice Alfonsi filia Dionysius maiór natu, & Alfonsus Portalegris regulus, nati sunt. præterea Blanca, cuius corpus Olgis, vbi Præfectam virginum diu egit, sepultum est, atq; Constantia, quæ in minori ætate obijt Interea Henricus Regis frater Nebrissæ, quo se contulerat, vtriusq; gentis incolas ad defectionem solicitabat. Nunnius Lara non secus ac par erat commotus, Henrici conatibus occupatis, Hispali quo se tenebat, accurrit. Henricus viribus impar, neque incolarum studijs satis confirmatis, mari Valentiam fugere compulsus est: quò se Iacobus Rex tenebat reipublicæ constituendæ intentus. Is cùm non reciperet, ne profugo suscipiendo, initi nuper fœderis leges violasse primus videretur, in Africam nauigare compulit. vbi quadriennio apud Tuneti Regem consumpto, vagus atq; egens in Galliam primùm, deinde in Italiam abijt, bellum reparaturus in fratrem, sicunde auxilia inueniret. Aragonius Rex Valentiæ rebus compositis Mompellerium abijt, Galliæ Regem conueniendi cupidus. Carbolium oppidum Regum colloquio designatum, ibique
1258 quinto Idus Maij eius seculi anno quinquagesimo octauo, detersis syncerè odiorum causis voluntates conciliatæ sunt, dimissis vtrinque quæ ab altero quocunq; iure possidebantur: ac nominatim Barcinonenses, & Catalauni veteri Gallorum Regum imperio prorsus exempti sunt, quod ex quo eæ regiones ereptæ erant Mauris, steterat. tametsi à multis iam annis, præter imperij nomen nihil Gallis concedebatur. id fœdus vt sanctius esset, Isabella Regis Aragonij filia natu minima Philippo Galliæ Regis maiori filio pacta: & cum ea dotis nomine Carcaso, & Bliteræ patre concedente ad Gallorum ditionem subiunctæ sunt. Fœdus hic annus multa aquarum illuuie fuit. imbribus ante mensem Augustum vsq; ad septimum Kalend. Ianuarij continuis inflati atq; agris superfusi amnes, magno agrestium damno. plerique tota Hispania euersi pontes. in his Toletanus, cui Alcantaræ nomen est, proximo anno instauratur salutis
1259 millesimo ducentesimo quinquagesimo nono, Arabum sexcentesimo quinquagesimo septimo, vti inscriptio declarat ad ipsum pontis aditum supra absidem in lapidem incisa charactere Gallico, lingua Hispanorum vernacula.

Lusitania sacrificijs interdicta. Cap. XII.

ES in Hispania tranquillę erant, vt in ea Principum multitudine, legibus, institutis, studijs, voluntatibus discrepantium. domesticæ nonnullæ calamitates extiterunt. Violantes Aragoniæ Regina, & Alfonsus eius priuignus defuncti. Regis actiones fatalem vtriusq; horam vrsisse visæ sunt. Alfonsum dolor contumeliæ malè habebat, paternique contemptus ignominia: cùm præ alijs fratribus quasi inutilis rebus gerendis ad nullam reipublicæ partem admitteretur in pręsenti: in posterum, regni hęreditate partita imperij maiestas imminuta esset. Is dolor non ad Alfonsum priuatim pertinebat, sed publicè ad plerosq; proceres: qui Rege relicto, Alfonsi partes palàm secuti erant. Hi ad officium vt redirent, abrogata priori donatione Valentiam callidus senex paulò ante filij mortem ipsi tradiderat: Aragoniæq; contributa vt esset, sanxerat. Violantem vrebat Therasię Vidauræ potentia: cuius amoribus Rex à prima ætate implicitus, & aliquandiu exolutus, eam denuò reconciliata gratia, ac si carminibus iniecta væcordia esset, deperibat: eiusq; ad arbitrium res priuatas & publicas gubernabat, libidinis vsq; ad extremam ætatem, auidus & potens, oblitus officij, neque quid de ipso fama loqueretur considerans. prorsus vt eam tum superiori tempore tum deinceps Violante defuncta, iustæ propemodum vxoris loco & cultu habuerit: quem illa locum ambierat semel & iterum apud Romanum Pontificem, pacti coniugij lite contestata: vt superius dictum est. nati ex Therasia Petrus Aierbis, & Iacobus Exericæ reguli. Violantes ad Vallem bonam virginum monasterio Cisterciensi in Catalaunis sepulta est. Alfonsus Valentiæ in æde maxima, sacello Diui Iacobi. Sorita in Aragonia historia nobilis scriptor, in Veruelæ monasterio Cisterciensi ait. Theobaldus Vasconum Rex, amissa in Gallia matre, retento Campaniæ atque defenso principatu, quoniam pleriq, Galliæ proceres inuadere armis atque occupare cogitabant, Isabellam Ludouici Regis Sancti minorem filiam toro sibi puellæ patre concedente iunxit. Meloduni (id est oppidum Senonum, olim in insula Sequanæ positum, nostra ætate vtranque ex aduerso ripam ædificia quoque occupant) nuptiæ celebratæ, lætiores principijs quàm successu propter Reginę sterilitatem. Ex Marchesia Rada furto concepta filia matri cognominis nata Regi est: quæ deinde Petro Aragonij Regis ex Therasia filio nupsit. Matildis Bononiæ Comes Sanctij Regis Lusitani obitu renunciato, mari in Lusitaniam accurrit, veteris coniugij iura repetitura: si quo modo tandem Alfonsus vir posset à praua mente deduci. ad Cascales oppidum appulsa, tantum non in Olisiponis conspectum se dedit. Inde ne facta quidem potestate Regem conueniendi, retro se referre compulsa est. has ad eum tamen litteras dedit. Accessissem propius, tuamq; improbitatem coram accusassem, qui suscepti laboris fructus esset multo maximus: sed quoniam id facere prohibeor, nostrumq, ingrate & crudelis conspectum ferre non potuisti, conscientiæ stimulis agitatus scilicet, atq; malis incursibus furiatus: non committam, quin absens faciam: orbique vniuerso, his litteris iusti doloris indicium, acceptæ iniuriæ testimonium, tuæque perfidię, & impietatis perpetuum monimentum relinquam.

Sunt

,, Sunt ferè acerba morborum remedia quæ salutaria.ipsa etiam magno hæc cum
,, gemitu scribo : sed egenum tamen,patria extorrem,sine lare,sine spe, hominem
,, pene dixerim barbarum tecto , toro, imperioque recepi. O nimiam meam di-
,, cam,an meorum,an vtrunque facilitatem.nimirum nostra nos opinio,fidesque
,, tua falsos habuit: vt plura quàm velles,maiora quàm sperares dantes ludibrio
,, haberemur.Memini cùm non anima,non nobis posse carere iurabas.en religio,
,, en constantia.quid hoc?cum regno væcordia iniecta est animo.in alium virum
,, mutatus,nostri oblitus, beneficij immemor, amoribus nouis indulges eius, quæ
,, pellex vocetur necesse est,priori coniugio constanti,nouo vitioso.Genus,forma,
,, ætas, opes displicuere? an potius vobis Regibus id sanctum , id honestum est,
,, quod regnandi rationibus vtile? Verùm ego superstes sum,eroque dum Princi-
,, pum arma, nationum omnium odia in te concitauero. omnium telis quasi fera
,, appetita corrues: certè diuinam vindictam tuo capiti imminere iamque affore
,, præsagit animus. Qui nunc scelere ferox atq;præclarus nostras lacrymas sper-
,, nis:breui omnibus tormẽtis oppressus nostri doloris,impietatis tuæ iustissimas
,, pœnas dabis.hac vna spe vt in malis sustentabor. qua aut sublata , aut expleta,
,, vita libens cedam:atque ita cedam,vt perfidia tua indicio nostro,non virtus aut
,, animus nobis defuisse videatur.His litteris nihil obstinatus animus mouetur.cõ

trà affirmat palàm , nouum se die postero coniugium initurum:si id ex vsu fore regnandi fuerit exploratum. Illa discedit irata Regi,eiusque capiti dira omnia comprecata.De iniurię vindicta cum Ludouico Galliç Rege præsens agit:cum Romano Pontifice Alexandro quarto per legatos. In Gallo parum præsidij erat,ob locorum longinquitatem.Romanus Pontifex Alfonsum monet atq; obtestatur , vt redintegrata cum Matilde gratia , ad primum coniugium redeat: quanto in salutis discrimene versetur,docet:non esse numina importunis actionibus irritanda.Ad has voces Alfonsi aures obturatæ erant,præfractus animus. cupiditas & ambitio mali consultores oculis officiebant,ne lumen viderent.ergo parere recusantem diris Pontifex deuouet: Lusitaniamq;, quàm longe regni fines pertinebant,sacrificijs interdicit. Interdictum tenuisse duodecim annos scribunt.Dum neque Rex mutat,neq; consequentes Pontifices de iustissima indignatione remittunt,regię improbitatis pœnam innocentes populi sustinent. sic sunt res humanæ: sic fert conditio mortalium.Et erat alioqui Alfonsus miti & tractabili ingenio,æqui iustiq; tenacissimus. Latrocinia,& maleficia quæ ex superiorum temporum licentia,& Sanctij Regis socordia impune grassabantur, tota prouincia sustulit: leges sanxit:iudicia constituit: summos cum medijs,atq; cum his infimam plebem æquabili iure constrictos tenuit.Hæc domi. militiæ autem non minor virtus fuit: eius enim armis & auspicijs ditionis fines prolati. Farum,Algesira,Aluofera, aliaque in Syluensi tractu oppida Mauris ablata. Castrium,Portalegrium,Estremotium recens constructa.Pax Iulia,multaq; alia oppida,& arces iniuria prioris temporis aut euersa,aut deformata restituit.Extant pietatis monimenta: Olisipone Dominicano ordini præclarum cœnobium perfectum per hæc tempora,ad culmenq; perductum. Scalabi virginum collegium sanctę Claræ nomine eius impensa a fundamentis extructum. Ea in pauperes munificentia, vt exhaustis sæpe thesauris redigenda pecunia domesti-

cam

cam supellectilem oppignerare esset solitus. Ad Alfonsum Castellæ Regem, cuius fama toto orbe celebris erat, ab AEgypti Sultano missi legati, cum multa veste stragula atq; pretiosa. attulere præterea insolenti forma, & nostris hominibus incognita animalia, salutis anno millesimo ducentesimo sexagesimo. quo 1260
anno Arrasatæ Guipuscoæ in Cantabria municipij vetus nomen, noua Mondragonis appellatione mutatum: vti Alfonsi ipsius litteræ declarant, inter regias litteras, quæ Hispanica lingua conceptæ reperiuntur cum primis antiquæ. Primus enim Hispaniæ Regum latinę linguæ vsu in publicis tabulis antiquato, Hispanicam linguam substituit. Extant Alexandri quarti Pontificis maximi litteræ ad quintumdecimum Kalen. Aprilis Anagniæ datæ, quinto Pontificatus anno. quibus litteris Segobrigæ sacra Albarracini Episcopo regenda committit. Extant eiusdem Pontificis litterę alterę sexto pontificatus anno datę, Segobrigæ episcopatum, cui ea tempestate vrbs Albarracinum subdita erat Toletanæ ecclesiæ contribuentis, atque inter suffraganeos numerantis. His litteris cùm Arnaldus Peralta Cęsaraugustanus Archiepiscopus restitisset, suæq; ecclesiæ iniuriam fieri expostulasset: Pontifex priorem concessionem eo tempera- 1255
mento mitigauit, vt Cæsaraugustanis Præsulibus sua iura & priuilegia nihilominus constarent. Cardo controuersiæ in Segobrigę appellatione maximè vertebatur. Segobrigam constabat olim Toletanis Episcopis subditam fuisse: sed in Celtiberia sitam. Segobrigam, hoc est Segorbium, de qua vrbe lis erat, in Edetanis esse Aragonij disputabant, regionibus secretam ab altera. quæ tandem sententia vicit, mutato decreto, sed annis consequentibus,

Reges Aragonius & Siculus affinitate iuncti. Cap. XIII.

DEFVNCTO Tarenti in extrema Italia, ante aliquot annos Friderico Augusto, eo cuius nomen ob insectatos Romanos Pontifices ad posteritatem inuidiosum semper fuit, Cunradus filius successit: & hoc quarto post anno, ex Sueuia in Italiam profecto, in Siciliaq;, aut fato functo, aut quod frequens fama tulit veneno sublato Manfredi dolo, cùm Cunradinum filium ex vxore Bauari Ducis filia, puerum in Sueuia relictum moriens hæredem scripsisset, Manfredus defuncti ex pellice frater, in regni cupiditatem impulsus, & pueri ætate despecta in regium nomen inuasit: Siciliamque & Neapoli contributam prouinciam, armis & prę-sidijs occupauit: Romanis Pontificibus, quorum in clientela ea regna à primis annis erant, inuitis, palamq; ni desisteret, exitium & extrema omnia comminantibus. Ille ad has voces nihil moueri: neque ecclesiasticas execrationes vereri: ac ne curare quidem, quid de illo fama loqueretur. Tanti erat dira dominandi ambitio. Quin in Tusciam, vbi Guelforum factio Pontificum studio dedita latè dominabatur, Manfredi arma prolata: pulsisq; hostibus facilè ea prouincia ad priorem ditionem subiuncta est. His initijs & incrementis res Manfredi confirmatæ, haud facile euerti poterant, si imperium flagitio partum foret stabile. Romani Pontifices regni, quod contra fas, & auspicia constitutum erat excindendi omnes vias tentant. Cõcionatores in omnes partes dimissi, eum vt impium, religionisque

ligionisq; hostem ad populum accusare non desistebant. parum in cæteris præsidij erat. Carolus Ludouici Regis frater germanus Andium & Prouinciæ Phocæensis Princeps, ad spem regni Siculi in Italiam euocatur. Tantarum molitionum Manfredus haud ignarus, & quāto in periculo res essent considerans, vndiq; se munire, subsidia comparare: & quoniam propinqua deerant, longinqua auxilia conquirere constituit. in primis Iacobi Aragonij Regis, cuius virtutum fama, & rerum gestarum gloria pridem celebris esse cœperat. eum sibi affinitate coniungere, salutare iudicabat, commodum atque honorificum. Constantia filia Petro Aragoniæ iuuentutis Principi in coniugium oblata. Missi Barcinonem ea de re legati. Regi Aragonio conditio quę offerebatur, non aspernanda visa est. puella dotis nomine auri duodecim myriades, ingens ea tempestate pretium, & regni Siculi haud dubiam spem, cum Manfredus mascula prole careret, in Aragoniam regiam inferebat. Re constituta missus ad Alexandrum Pōtificem legatus Raymundus Pennafortius è Dominicano ordine vir prudens, eruditus & sanctus: qui pro ea auctoritate, qua valebat maximè, Pontificem cum Manfredo in pace poneret. Pontifex eius oratione nihil moueri, sed Manfredo non modò vt iniusto Principi, sed vt notho, atq; impio dira omnia minari. tum alia crimini dare: tum illud expostulare maximè, quòd legitimi Regis atque propinqui obitu simulato, per fraudes regnum occupasset, & aduersus sacrosanctam potestatem, arma corripuisset, terroremq; intentaret. Nihil est, inquit, quod dari possit aut debeat bellum gerenti: erit fortasse, quod concedi possit roganti & supplici. hoc Regi tuo renunciato: admonetoq; meis verbis, ne caussam suam, cum nefario homine misceat. alioqui numinis vindictam, nostramq;, qui eius vices in terris gerimus, indignationem vereatur. Ea res ancipitem ac suspensum tenuit Aragonij Regis animum. vicit tamen vtilitas honestatem: pactaque nuptiarum Mompellerij in D. Mariæ omni lætitiæ significatione & lu-
1262 dis celebrata, anno millesimo ducentesimo sexagesimo secundo. Inde Barcinonem reditum. vbi mensis Augusti die vigesimo primo regnorum hæreditas ita inter filios est diuisa. Catalaunia à promōtorio Veneris, quod modò promontorium à Cruce nomen habet, Aragonia vniuersa, & Valentia Petro attributę. Iacobo, Ruscinonenses, Ceretani, Illiberis, confluens, Vallespira: earum modò vrbium nomine in Regis Aragonij verba iuraret: Catalauniæ legibus viuerent: nec monetæ cudendæ priuatim ius esset. Præterea Baleares Regis nomine datæ: atque Mompellerium in Gallia. Hæc via duobus fratribus pacandis excogitata à patre est: quoniam dissidere de successione, ac verò tumultuari cœperant. proceres in partes scissi (quod rebus suis commodum fore iudicabant) nulla honestatis cura adolescentium animis faces subdebant.

Merini Africæ imperium occupant. *Cap. XIIII.*

VM hæc in Hispania geruntur, noui à Mauris belli motus, atque grauissimi, & omnium quæ illata erant maximi impendere visus est nouo in Africa imperio constituto: quod compressis Almohadibus, atque sublatis, Merinorum familia armis occupauit: & quasi

veteris

veteris gentis virtute, que priorum ignauia Regum exolescere videbatur excitata, bellum in Hispaniam transferre cogitabat, in spem haud dubiam pristinæ gloriæ atque imperij, quod ferme extinctum erat, restaurandi. Etenim Mahomade cognomento Viridi ad Castulonensem saltum Christianis armis superato, & deinde extincto die suo, Arrasius ex Bussafo, qui superstite patre defunctus erat, eius nepos successit. Quo tempore Almohades imperium Oceano Atlantico, & extrema AEgypto in Africa terminabant. Gomaransa ex Abdaluesium Maurorum familia cum primis nobili & copiosa, noui Regis nomine Tremesenij ad oram Mediterranei maris res gerebat, vrbi præfectus. Is siue Regis despectu, siue suarum virium fiducia, palàm hostilia moliri ausus in primis est. Arrasius ad eos motus cum copijs accurrens, proditoriè est interfectus. Nullæ grauiores insidiæ, quàm quæ in simulatione amicitiæ obtenduntur. Gomaransæ propinquus arce egressus, quasi Regi indicaturus arcana, cædis minister extitit, tantique patrator facinoris. Rege sublato victi fusique Mauri, qui eius auspicia sequebantur, eruptione ex arce Tremesessira facta, vbi proditor obsidebatur à Rege. qui superfuerunt cladi, ad Phutenses se locis finitimos ex fuga receperunt, atque eam Africæ partem, cui Algarbio, hoc est terræ planæ, nomen est. His copijs Bucar Merinus Phutensium Præfectus auctus, cupidusque heri vindicandi, armis correptis proditores nouo conflictu deleuit. & vt merces operi esset, neque alieno prouentu militasse videretur, Præfecti appellationem regia maiestate mutare constituit: sibique & posteris, vt fecit, Africæ imperium vindicare. Ergo non vindicata proditio, sed proditore commutato, Bucar Merinus noui in Africa imperij conditor effèctus est. Almorcanda enim ex Almohadum gente in Arrasij locum Marrocij substitutus, cùm Bucaro obuiam profectus esset, ad Merquenosam, quod oppidum vnius diei itinere ab vrbe Phutensi abest, collatis signis superatus est. Sic gemina ex vno facta Maurorum imperia in Africa extiterunt aliquandiu, Marrocium atq; Phutense. Bucaro, Hyaia filius successit. Hyaia in tenera ætate defuncto, Iacobus Abeniuzephus pueri Regis patruus, regnique procurator, magno vir ingenio, magnoque rei militaris vsu, incredibili felicitate, familiæ & posteris Marrocij atque totius ferme Africæ imperium asseruit. Nulla natio hominum Africana mobilior: nullaque imperia diu stare, aut quiescere in ea gente possunt. Budebusius ex Almohadum gente, magna potentia Maurus, Almorcandam sibi ad Marrocij regnum prælatum dolens, nam defunctis Regibus non minus propinquitate iunctus erat, obtinendi imperij spem tentare constituit: & cùm cætera præsidia deessent, ad Iacobum Phutensem Regem abijt: si vires contulisset, ampliores ditionis fines pollicitus, tractumque terrarum à Phutensi agro ad Nadabum fluuium, pertinentem. Conditio reijcienda non erat: præsertim, cùm ex Almohadum dissidio spes sese ostentaret totius Africæ imperij obtinendi. id noui belli præmium proponebatur. Itaque copijs comparatis in hostem mota castra. Almorcanda nondum confirmato imperio viribus impar, Marrocio vrbe relicta regnum æmulo reliquit. Is rerum potitus, pactis conuentis, quæ cum Iacobo erant, quamuis de ea re sæpe appellatus stare noluit: & ferè qui in periculo maximè

maximè

ximè supplices, rebus prosperis ingrati sunt maximè. prorsus vt Budebusius nouus Rex Phutensem vrbem armis repetiturus videretur. Sic nouum bellum natum, gestumq; est triennio: & violatæ fidei merces parata. hoste atque æmulo acie victo Marrocium Iacobus obtinuit. secundùm eam victoriam, cùm cætera prona essent, Rex totius Africæ euasit, Tremesenio atque Tuneto demptis: quas in ea rerum perturbatione, ex Almohadum gente reguli occuparunt: & factionis viribus, atque ob locorum longinquitatem, tum ipsi tum eorum posteri tutati sunt, minuti quidem, ac veluti minorum gentium Reges. Vnde nunquam intercisa maiorum serie, Muleassem Tunetanum Regem recenti memoria à suis pulsum, iure an iniuria non disputo, sed profugum tamen, & sine lare, sineque præsidio vagantem, Carolus Augustus eo nomine quintus Hispaniæ armis in patrium regnum restituit (ea scilicet subiugandæ Africæ occasio sese dabat) Ariadeno Barbarosa piratarum principe vrbe fugato: qui Solimani Turcarum Imperatoris beneficio & nomine, eam vrbem & regnum præsidijs occuparat.

Bellum Mauricum renascitur. Cap. XV.

AE inter Mauros familiæ Africam obtinebant. in Hispania Granatæ Rex erat Mahomad Alhamar, Murciæ Hudielis, quamuis imminuta multum imperij maiestate, Alfonsi Castellæ Regis vterque beneficiarius. hi nostrorum amicitiæ pertæsi, & spe Africani auxilij, pro eo quòd Iacobi Marrocij Regis nomen in magna gloria esse cœperat, rebellandi consilia inter se communicabant. paulò ante riuales hostesque infensissimi, nunc fœderati. Acres inimicitiæ sæpe studio nocendi alijs, beneuolentia mutantur. Communes iniurias, grauissima vectigalia, gentis calamitatem conqueruntur, ad supremas angustias, & Hispaniæ angulum redactos, paulò ante formidabiles & beatos. Inania penes ipsos & sine honore Regum nomina esse. Miserum, atque intolerandum, ab ijs leges accipere, quibus antea dedissent. Non quieturos Christianos, donec religionis odio ex Hispania expulissent reliquias gentis Mauricæ. Obsoleuisse nimirum virtutis indolem, cum qua maiores venerant: quando parta ab illis seruare, eorum posteri non potuissent. Merinorum familiam, recens in Africa excitatam. videri commodum, eam in Hispaniam attrahere. rebus inclinatis, & perditis, aut in eo, aut nullibi fore præsidium. Hæc clam, & per nuncios: ne si res prodita esset, viribus nondum firmatis in perniciem verteretur. Alfonsus siue eius consilij & molitionis non ignarus, siue studio gentis Mauricæ extirpandæ, dies noctesque de bello Maurico instaurando agitabat. species erat, vrbes & arces, quæ in Bætica parere recusabant ad imperium adiungendi. In eam rem à Pontifice Maximo Alexandro quarto, peccatorum condonatione inuitati sunt, quicunque cruce insigni desumpta ad id bellum proficiscerentur. vicini Reges de ferenda ope appellati, ac nominatim ab Aragonio, cum quo maior necessitudo erat, per legatos postulatum, suos vt concederet arma sumere: & Alfonsi generi conatus iuuare. Sic enim paulò ante in Soriano

fœdere

fœdere pactum, atque sancitum fuisse constabat. Aragonius neq; præcise negauit, neque absolutè concessit: sed eos tantummodo excepit, qui prædijs vel militaribus stipendijs sibi obstricti essent. Horum subditos, aliosque ex promiscua plebe, quin arma sumerent, nihil vetare. Nimirum callidus senex, ne proceres quorum voluntati non satis fidebat, aduersus se externa auxilia compararent prouidendum iudicabat. Alfonsi animus soceri responso vehementer perculsus est, prorsus vt omisso Maurico bello vires in Aragoniam conuertere cogitaret. vicit tamen publicę vtilitatis respectus: atq; quas ex Soriano fœdere arces tanquam fidei obsides tradere Alfonsus erat pactus, & hactenus dilatum erat: de ea re appellatus, Cerueram, Agredam, Aquilariam, Arnedum, Autolium, Alfonso Lupo Haro quasi sequestro contradidit, ea fide exoluto, vti opus erat, qua Castellæ Regibus erat obstrictus. Dum his altercationibus agēdi opportunitas elabitur, Mauri & sua sponte incitati, neque ignari quorsum tantæ molitiones spectarent, in Contestanis Murciæ arcem occupant, aliaq; oppida quæ eo tractu nostrorum præsidijs obtinebantur. Hispalenses Mauros subornant, vt ex insidijs aut impetu in regiam facto Regem obtruncent. Eo conatu disturbato (diui indigetes Hispaniæ tantum nefas arcuere) contractis alia parte copijs in nostros fines inuadunt. Cæsarianum, Arcobriga, Begiar, Asidonia, Rota, atq; quod municipium à Lucifero nomen habet, in hostium potestatem redacta. In eo bello Garsias Gometius Cæsarianæ arcis Præfectus magnam virtutis & fidei laudem tulit. prȩsidiarijs omnibus militibus aut amissis aut vulneratis, arcem nihilominus dedere recusauit: neq, ad vllam cōditionem quamuis rebus desperatis, deduci potuit: virum eximium atq; præstantem Omnino Mauri tantam in hoste virtutem admirati, saluumque cupientes in exitium destinata voluntate ruentem, vnco ferreo attractum, atque in potestatem redactum, curandis vulneribus magna diligentia atq; humanitate conseruarunt. Alfonsus, qui in Citeriorem Hispaniam abierat bello reparando intentus, ad eos motus proximo anno cum copijs accurrens, in itinere nō procul Alarci ruinis, pago (cui Putelo S. Egidij nomen erat, in Oretanis ab Ana flumine tribus passuum millibus, eximia regionis bonitate) amplificato propter loci cōmoditatem iustum municipium cōstituit Villæ regiæ nomine: quod deinde nomē Ioannis II. Castellæ Regis beneficio Ciuitatis regiæ appellatione mutatum est. Prouidebat nimirum Rex, vt quoniam in cōfinibus Bęticę situm est, ad arcendas barbarorum incursiones, excursionesq; in Bęticam faciendas, firmissimi instar propugnaculi esset. Ex eo loco in fines Maurorum penetratum est: cunctaq, circùm oppida & agri hosti infensa reddita: ac præsertim salutis anno M.CC. sexagesimo tertio, Mauri locis omnibus ma- 1263
lè mulctati. Quo anno voluntarij milites magno numero confluxerant vectigalis immunitate inuitati, quod Martiniega dicebatur, ea lege, vt cū armis & equo singulis annis trium mēsium spatio suo sumptu regia castra sequerentur. Reges Mauri tantę nostrorum cōsternationi, tantisq; molitionibus veriti vt pares esse possent, quod antea fecerant, diligentius Marrocium Regem ad belli societatem denuo sollicitarunt: quanto in periculo res essent, ni maturè occurreretur, per legatos explicantes. Missi mille leuis armaturæ equites ex Africa, rem Mauricam secessione facta amplius turbare visi sunt. Cęsarianum aliaq; oppida, quę paulò

ante amissa erant,in Alfonsi potestatẽ omnia rediere.Mnestęi portui,cui hodie
1264 à S.Maria nomen est,oppidum adiunctum veteribus ędificijs instauratis. His rebus perfectis salutis anno M.CC.sexagesimo quarto,Hispalim itum.copię quoniam hyems appetebat,pars in hiberna dimissę,pars missione impetrata domũ frequentes iuerunt.Inter hæc fama,quæ omnia in maius auget,& magnis rumoribus afferebatur,hostes ex Africa nõ iam auxilia sed iustum exercitum euocare, belli cura quod à nostris inferebatur,& spe nõ dubia veteris imperij restituendi in Hispania.Castellanos & Aragonios,qui proximi erant periculo,primiq; Maurorum impetum excepturi erant,ij rumores vehementer perculerunt.prior Alfonsus de belli summa solicitus Iacobum Regem Aragonium, vt vires cõferret solicitare constituit.Cõmune vtriusq; periculum esse.vtriusq; nationis caput eas copias petere.debere eum si minus propinquitate & necessitudine moueatur,rei Christianę periculo ad arma incitari.Petrus Iuanius Calatrauę Magister his de rebus ad Iacobum legatus,Cæsaraugustæ Nonis Martij sui Regis mãdata explicuit.additæ Violantis Reginę litteræ,quibus à patre omnibus precibus,vt opem ferret reipublicę,sibi & nepotibus postulabat.Erat Iacobo gloriosum à tãto Rege de ineunda societate priorem esse appellatum.verùm quietæ res non erant. filij nondum satis pacati inter se dissidebant,regniq; proceres & plebem in factiones diducebant:vnde latrocinia & scelerum omnium licentia tanta,quanta vniuersæ montanæ Aragoniæ ciuitates compulit,hetærias inter se constituere, inire societates:legibus constringere nouis atq; seueris sceleratorum hominum audaciam,ac pręsertim suppliciorum magnitudine.nam minori commisso delicto omnibus tormẽtis necabantur:leuiora ob peccata fustuario aut alia ignominia pęnas ipsi dabant:& magnitudine pœnę reliquis documẽto erant,vt à scelere abstinerent.Procerum præterea volũtates à Rege erant alienatæ. honores & magistratus externis aut obscuris hominibus demandari conquerebantur:leges patrias inuerti:& qui earũ custos erat,Iustitiæ Pręfecti auctoritatem imminui. vectigalibus nõ modò plebem,sed ingenuos etiam & immunes homines opprimi.mortem subeundam potiùs,quàm iura libertatis paterentur euerti.Hæ communes querelæ erant. quemque præterea,vti erat affectus animo,priuatim suus dolor vrebat.Itaq; cùm Barcinone Rex pecuniæ redigendæ caussa,Bouaticum concedi in conuentu petijsset,Raymundus Folchius Vicecomes Cardonæ intercessit,obstinato animo,nisi Rex mutaret atq; ab ijs iniurijs abstineret, affirmans se haudquaquam quieturum.Neq; destitisset,nisi alij proceres docuissent, quàm alieno tempore turbas concitaret.præstare tantisper differre , ne agendi occasio elaberetur.Catalaunorum exemplo Aragonij gens in tuenda libertate constantior,prouocandi erant.Cæsaraugustæ ea de caussa conuentus habiti.ibi magna pars procerum regiæ voluntati restiterunt.Fernandus Sanctius Regis filius,& Simon Vrrea eius socer,se duces cõsternatis prębuerunt:atq; secessione facta Alauonæ fœdus inter se aduersus Regis potentiam iunxerunt. Res ad arma spectare videbatur. actum tamen annitentibus viris sanctis , vt iure potiùs ageretur.neq; Rex siue ex animo siue simulatè recusabat emendare,in quibus eatenus peccatum esset:haud ignarus,multitudinis impetus instar torrentis esse, violentos quidem,haud diuturnos tamen.Factis inducijs iudices in cõtrouersia dati,

dati, Epiſcopi Oſcenſis & Cæſarauguſtanus. quorum prudentia non magis controuerſia ſedata, quàm Regis calliditate, omnia ferme pollicentis ſeſe præſtiturum, pro quibus proceres tumultuabantur. Tumultu ſedato, copijsq; comparatis, ad bellum itum eſt ſalutis anno milleſimo ducenteſimo ſexageſimo quinto, 1265 Alfonſus cum ſuis copijs Granatenſes fines irrupit. Iacobus Murciæ Regem ſibi impugnandum deſumpſit. Omnia fuere opinione faciliora: nullam enim paulo inſigniorem manum ex Africa veniſſe inuenio: qua de cauſſa incertum, niſi quòd Mauri ſocij dubij ſunt, atque ſuſpenſæ ex fortuna fidei. Iacobus Rex per Valẽtinum tractum in Caſtellæ fines inuectus, Villenam Mauris abſtulit: Emanueliq; Alfonſi Caſtellæ Regis fratri reſtituit genero ſuo. erat enim Conſtantia Iacobi filia Emanueli iuncta. deinde Elda, Orcelis, Illicitani ſub iugum miſsi, multaq; alia eo tractu oppida hoſtibus detracta, pars vi, deditione pleraque. Ad hæc Stabero flumine tranſmiſſo, commeatus interceptus, qui duobus millibus iumentis cum iuſto præſidio militari Murciam deferebatur. Interea Alfonſus Rex Granatenſes impugnare, omniaque circùm infeſta reddere non deſiſtebat. prorſus vt de veteri fœdere inſtaurãdo noſtros appellarent. Reges Iacobus & Alfonſus, vt de belli ſumma coram deliberarent, ex compoſito Alcaraſſum propter loci commoditatem ad colloquium venerunt. affuit Regina Violantes. ex colloquio ad arma diſceſſum. Aragoniæ copiæ, vt erant à rebus omnibus paratæ, Orceli Murciam promotæ menſe Ianuario, anno milleſimo ducenteſimo ſexageſi 1266 mo ſexto. Eſt ea vrbs in plano quidem ſita, amœniſsima regione, quam Staberus amnis interfluit, & diductis riuis tum agros, tum vrbem irriguam facit. malis citreis conſita quidem eſt. ſed noſtra ætate bombycis præcipuus prouentus. & tunc multis munimentis ſepta. neq; amœnitate potiùs, quàm vſui belli cõſultum erat, validoque inſtructa militari præſidio: vnde minus terroris ab hoſte erat, noſtris ſuſpicio, ne obſidio in longum tempus duceretur. Aliquot leuia prœlia erumpentibus Mauris initio fuere, noſtris ſemper proſpera. neque diu fuit, cùm Mauri & Aragonij Regis dexteritate illecti, & ſpe ipſi defenſionis abiecta vrbem dediderunt. Inter Alfonſum Regem, & Granatenſes colloquio ad Alcalam Benſaydam inter eos habito, fœdus interea in has leges ictum eſt: Granatenſis Rex à fœdere Hudielis abſcedito. Ducenta quinquaginta numorum millia quotannis pendito, vt antea ſolitus erat. Contrà, Guidixenſis, & Malacitanus reguli ab Alfonſo deſeruntor. Ijs nihilominus annuæ induciæ à Mauro dantor. Regi Murciæ, ſi in poteſtatem veniſſet, vita donator. Fœdere conſtituto Alfonſus Murciæ vrbis cernendæ ſtudio, cùm Iacobus rebus confectis in patriam diſceſſiſſet, eo ſe citatò proripuit. ad S. Stephani oppidum Hudielis Murciæ Rex obuiam factus, atq; ad Alfonſi pedes procumbens, fidem eius non virvirtute magis, quam clementia, & liberalitate præcipuam implorans, ſe errore lapſum, ſe amentia præcipitem, miſereretur ſupplicis atque tantis malis domiti: ita receptus eſt, vt regio nomine abſtineret, ijs agris contentus, qui ad ſuſtentandam vitam dati ſunt. Regis nomen Mahomadi datum, eius Abenhuti fratri, quem ad Almeriam interfectum fuiſſe, ſuperius dictum eſt: atque tertia tantùm vectigalium parte retenta, reliqua in Caſtellæ fiſcum inferre mandatum. Is huius belli, vnde tantum terroris exciterat, finis fuit.

Augusta venit in Hispaniam. *Cap. XVI.*

VO tempore Bætici & Contestani bello Maurico æstuabant, in reliqua Hispania tranquillitas erat, aut modicè lacessita pax: res miraculo proxima in tanta principatuum multitudine, tantaque procerum & populi libertate. Gonsaluus Iuanius Bazanius principi loco inter Vascones, cùm nuncium patriæ per publicas tabulas remisisset, more ijs temporibus vsitato, in finibus Aragoniæ annuente Iacobo Rege extructa arce Boeta, inde finitimos Vasconum agros vexabat. Molestiam ex ijs rebus conceptam, ingenti populi lætitia mutauit spinei diadematis, quod Christi capiti fuerat impositum, pars non exigua in templi maximi Pompelonensis thesauros illata donum Ludouici Regis Sancti, cui Balduinus Constantinopolitanus Augustus senescente iam Francorum in ea vrbe potentia, & in magna pecuniæ difficultate id pignus accepti subsidij esse voluit, magna apud populares inuidia: quòd res sua sanctitate eatenus intactas loco mouere non dubitasset. Magna id sertum religione nostra etiam ætate visitur Lutetiæ, in regio Francorum sacello. Hæc in Hispania. Ex Italia autem afferebatur anno superiori Francorum armis Manfredum Regem regno vitaque spoliatum, Carolumque Ludouici Regis fratrem in eius locum subrogatum: quem Vrbanus prius, deinde Clemens eo nomine quartus Romani Pontifices ea spe in Italiam euocarant, regijsque insignibus aduenientem Romæ exornandum curarant. Ad Beneuentum acie dimicatum: vnoque & facili prælio Normannorum opes tot annos florentes conciderunt. Quadraginta mille aureos vt nouus Rex penderet quotannis Romanæ ecclesiæ, mandatum est: atque ab imperij nomine abstineret, quamuis vltro esset delatum. Manfredi calamitate Iacobus, perinde vt æquum erat commotus animo, vix peracto Murciano bello, in extremam Catalauniam abijt: si quo modo Normannorum reliquijs opitulari posset, regnumque ad se attrahere iure affinitatis cum Manfredo initæ suum. Alfonsus Castellæ Rex interea Murciæ rebus componendis, nouis colonijs deducendis, extruendisque tota ditione arcibus præsidij caussa erat intentus. Idonea e Castella multitudo tot vrbibus & oppidis incolendis non suppetebat. Catalauni in ea loca magno numero euocati sunt. Neque desistebat Guidixenses & Malacitanos contra leges fœderis occultè sublcuare. Quod vt expostularet, præsensque conquereretur fœdus ab Alfonso violatum, Rex Granatæ Murciam venit: & responso accepto haud satis æquo amplius alienatus discessit. quam occasionem nonnulli proceres arripientes Alfonso pridem infensi, cum Mauro clam collocuti, ipsum ad bellum capessendum incitarunt. consilij princeps Nunnius Gõsaluus Lara magno vir ingenio, magnisq; opibus & clientelis. Nunnium patrem Ioannemq; fratrem multis abs Rege iniurijs violatos obtendebatur: vnde nouorum motuum materia parata, cùm pacem diuturnam sibi Rex polliceretur, & venturi securus Villam regiam abijsset, vt surgẽtis magnis operibus oppidi moles & elegantiam præsens videret. Inde in Galliam missi

legati,

legati anno millesimo ducẽtesimo sexagesimo septimo ad Ludouicum Regem 1267
Sanctum, filiam expetitum, cui Blancæ nomen, in Ferdinandi filij coniugium. Ipse Victoriam concessit: quo cum mutui colloquij caussa Rex Angliæ per legatos reuocarat, venturum se quam primùm promittens, vt de rebus magnis coram statuerent. Is, qua de caussà incertum, sed veniendi tamen aut facultatem, aut voluntatem non habuit. Eduardus filius maior missus est. quo iam tempore se Burgos Alfonsus retulerat. & coniunctis ferme diebus Constantinopolitana Augusta domo profuga, imperioque pulsa ad Regem venit. Balduinus eius vir, & Iustinianus Patriarcha Michaelis Palæologi armis Græcia pulsi, à Sultano AEgypti intercepti in fuga erant scilicet. vxor Augusta de viri liberatione solicita, argenti pondo viginti millia redemptionis pretium pacta, Romanum Pontificem & Regem Galliæ adiuerat. postremo Burgos appulsa, anno huius seculi sexagesimo octauo, cùm tertiam tantùm pretij partem abs Rege peteret, integrum argenti pondus accepit, insigni potiùs atque ambitiosa, quàm prudenti liberalitate, in tanta ærarij difficultate. proceres id præcipuè in Alfonsi actionibus accusabant: quòd subsidia reipublicæ inani laudis studio prodegisset. & commotis semel animis sinistrè accipiuntur, etiam quæ rectè facta sunt Huius narrationis quidam scriptores fidem eleuant: negantque Balduinum à Sultano AEgypti captum. Nostrarum nobis historiarum consentiens auctoritas potior fuit: tametsi non ignoramus pleraque sæpe supra verum famæ prædicatione augeri. Illud fertur, Sanctium Archipræsulem Toletanum hoc anno defunctum. alij quarto anno ante putant, argumento diplomatis Calatrauæ militibus publicè dati Era millesima trecentesima secunda, die Octobris septimodecimo: vnde Toletanam ecclesiam rectore vacuam confirmant: conuincuntque, nisi sint numeri vitiati. In eius certè locum Iacobi Aragonij Regis filium Sanctium nomine substitutum, quæstionis non est: venisseque Toletum per hæc tempora, vt mox erit explicandum.

Iacobus Aragoniæ Rex Toletum venit. *Cap. XVII.*

PER idem tempus res Italiæ in maximo motu erant, Corradino Sueuo paterna regna armis aduersus Pontificum interdicta repetente. Fridericus Austriæ Dux, Henricus Castellæ Regis frater Roma, vbi Prætor erat (generis id nobilitati potiùs quàm meritis proprijs datum erat) Gibellini tota Italia exciti Corradinum secuti sunt. In Marsis ad Fucinum lacum Carolo nouo Rege obuiam facto collata signa. vicere Franci, arte magis quàm vera virtute. Fridericus & Henricus in acie capti: Corradinus in fuga. de Corradino & Friderico dicta caussa supplicium est sumptum: nouo & crudeli exemplo, tantos viros quibus anceps prælij fortuna pepercerat, post pugnam in iudicio capite pœnas dare. Aragonia interea leui motu agitabatur, Gerardo Cabrera de Vrgeliæ comitatu contendente, cùm Alaari fratris nuper defuncti filios nothos esse accusaret. puerorum imbecillitatem Raymundus Folchius eorum auunculus alijque viri principes commiseratione ætatis, aut alia necessitudine deuincti tuendam susceperunt.

Iacobus Gerardi cauſſam probare viſus eſt, iura ſua in Regem ipſum transferentis, nam viribus diffidebat. Rex Granatenſis Guidixenſes & Malacitanos impugnare pergebat, tum iure ſuo, tum beneficio fœderis nuper cum Alfonſo icti: cui quòd hoſtes clam ſubleuaret, barbarus infenſus erat. Nunnius Lara & Lupus Harus Regi ſuo irati faces ſubdebant Mauro, polliciti, ſi bellum inſtauraret, ſeſe palàm ad eum tranſituros, multosque alios proceres à Rege penitus alienatos. Hæc rumoribus & fama, quam nihil rei magnæ fugit, iactabantur. teſtibus comprobari non poterant. Re ergo neceſſaria compulſus Rex in Bæticam abijt. Itaque inuenio Hiſpali hoc anno, tertio Kalend. Auguſti litteras abs Rege datas, quibus Vergaram Guipuſcoæ oppidum ad Deuam fluuium amplificatum, veteri Sancti Petri Ariznoæ appellatione mutata, municipij iure donauit. Bæticæ rebus vtcunque compoſitis, adulta iam hyeme, retro referre pedem compulſus eſt, vt Iacobum Regem venientem exciperet, quem Sanctij filij preces Toletum vt veniret adegerant: vt quoniam ipſis diebus quibus Chriſti Dei natalis memoria recurrit, ſacris primùm operari parabat, publicæ lætitiæ intereſſet. ad Hortæ cœnobium Alfonſus proceſsit: ſocerumque honoris cauſſa in vrbem deduxit. vbi die dicta Sanctius diuina hoſtia ſolenni ſacrificauit ritu. Rex vterque, Regina ſoror, Ferdinandus Princeps celebrantem cohoneſtarunt. dies octo Toleti conſumpti. neque amplius Aragonius Rex detineri potuit: cùm belli Hieroſolymitani quamprimum ſuſcipiendi ſtudio arderet extrema ætate ſenex, neque ſibi parcens, neque domeſtica negotia, quibus erat implicitus multis & magnis, curans præ ſtudio nominis Chriſtiani amplificandi, veteremque gentis gloriam, quæ obſcurata eſſe videbatur, in Syria illuſtrandi. vir magnus, dignusque cui melior in eo fortuna contigiſſet.

Aragonius ad bellum ſacrum profectus. *Cap. XVIII.*

AD extremum malorum ventum erat in Syria, regnumque maiorum virtute conſtitutum, noſtrorum ignauia & ceſſatione collapſum erat: dum Principes ferrum inter ſe ſtringunt, commoda publica religionis dedecus priuatis cupiditatibus poſthabent. Virtutis indoles, qua res tantæ perfectæ erant, conſenuerat, rerum humanarum inconſtantia: & quoniam toties irrito conatu Principum, qui re Chriſtiana ſubleuanda eò cateruatim mari terraque ſæpe commigrarunt, ſuperioribus annis id bellum erat tentatum. Noua nunc ſe occaſio melioris fortunæ oſtentabat: quæ vno ferme tempore Hiſpaniam, Angliam & Galliam ad arma repetenda exciuit. Tartari ex ea Scythiæ parte profecti, vt quidam diſputant, vbi olim Tractaros Plinius collocauit, cum Armenijs ſocietate armorum iuncta, eam Syriæ partem, quam Saraceni obtinebant, armis inuaſerant: magna primùm apud noſtros ſpe priſtinarum opum recuperandarum, euentu deinde nullo. Fuerant ab Innocentio quarto, quo tempore Lugduni generales conuentus agitabat, concionatores quatuor è ſacro Dominici ordine, cuius ea tempeſtate celebris fama erat, ad Tartaros amandati: ſi gens horrido cultu, bello dedita, nulla aut præpoſtera religione, imbui poſſet Chriſtiana. vſq;

eò ea

cò ea diligentia profectum, vt barbari mitiores effecti nobis præ cæteris benè vellent. Rex eorum, quem Chamum vulgò vocabant, hoc est Regem Regum, Europæ Principes missis circunquaq; legatis ad arma capessenda excitare non desistebat, prope modum conuitio: cùm Christiani nominis gloriam negligere viderentur. Id superioribus annis factitatum est, neq; consequentibus intermissum. hoc autem tempore maiori conatu, ac nominatim ad Aragonium Regem cum Alarico ciue Perpiniano, quem Rex antea alia legatione prouocatus ad Tartaros miserat, noui legati venerunt, sui Regis nomine omnia pollicentes, si quidem arma induere viresq; conferre induceret in animum. & legati quidem Barcinone substiterunt: Alaricus autem Toletum progressus, in conuentu Principum visa à se & totius legationis summam explicuit. Ea oratione Principum qui aderant animi non vno modo affecti sunt. Iacobus ad bellum incitatus est, id ætatis homo: Alfonsus gener, & Regina, Græcorum dubiam fidem, Tartarorum immanitatem excusantes omnibus precibus, quibus lacrymę addebantur, à bello deterrere conati sunt. vicit tamen Iacobi constantia, cùm negaret pace domi parta fas esse otio se dare: aut vitę paulò post interiturę parcere, in tanto discrimine nominis Christiani. Alfonsus, quoniam ita deliberatum erat, centum aureorum millia in belli sumptus promisit. proceres Castellæ nonnulli, in his Magister militiæ diui Iacobi, & promagister Hospitalis Gonsaluus Pereira, se comites obtulerunt Valentiam itum: vbi Tartarorum legatos Rex audiuit. præterea à Palæologo Imperatore legatum alium, commeatum si proficisceretur, affatim pollicentem. Barcinone valida classis comparabatur, milite & rebus omnibus instructa. Priusquam proficisceretur, Violantis filiæ rogatu inde Hortam cœnobium repetijt, filijsq; & nepotibus vale dicto, neque preces admittens quibus ab incepto deterrebatur, ad classem redijt: in qua triginta onerariæ naues, & aliquot prętereà triremes erant. pridie Nonas Septembris die Mercurij anno millesimo ducētesimo sexagesimo nono, votis ritè nuncupatis è littore soluit, 1269 incommodo sanè anni tempore, atque procellis obnoxio. Itaq; cùm triduo in Balearem minorem peruentum esset, priusquam portum tenere potuissent, fœda ventorum tempestate disiecti, alia alij littora tenuerunt. Rex ad Aquas Sextias appulsus vento reflante in Agathensem sinum reiectus est. nonnullę naues, quæ cursum tenere potuerunt, ad Acrem Palestinæ oppidum nauigatione peruenerunt. in his Ferdinandi Sanctij naues Regis filij. Rex suorum cohortationibus fractus Mompellerij se ex maris iactatione paucos dies refecit: atque propositi pertæsus, cui superi aduersari videbantur rebus humanis irati, tametsi talium cōtemptor vt fortuitorum, in Catalauniam redijt, nullo maiori operæpretio. In Castella Alfonsus Rex Lugrunium vsque processerat, comitante Eduardo Regis Angliæ filio, nurui obuiam: quæ pactis nuptijs in Gallia, ad sponsum per fines Vasconum veniebat. nuptiæ Burgis celebratæ, apparatu post memoriam hominum maximo & celeberrimo. Iacobus Aragonius Rex sponsi auus, Alfonsi Regis inuitatu & Petrus Iacobi maior filius interfuere. Eduardus Anglicanę iuuentutis Princeps, Rex Granatę, Alfonsus ipse Rex eiusque fratres & filij, atque patruus Alfonsus Molinæ regulus. ex Italia, Galliaque atque Hispania plerique proceres conuenerunt. in his Guillelmus Mon-

tis Ferrati Marchio. His nuptijs illud prouidebatur, vt Ludouicus Rex suo & filiorum nomine iure decederet: quod in Castellæ regnum obtinere credebatur, Blancę filius, quæ Henrici Regis soror fuerat natu maxima. solenni peracto Iacobum socerum Alfonsus officij caussa Turiasonem vsque deduxit.

Ludouicus Rex Galliæ decessit. *Cap. XIX.*

NGLI Francique suscepta sacra expeditione, aliquanto longius in opere quam Aragonij processere, sed nihilo tamen meliori exitu: nisi quòd fœdere inter vtranque gentem ea de caussa facto, Lutetiæ in frequenti Principum conuentu veteres controuersiæ sublatæ sunt. is fructus vel maximus tantarum molitionum fuit. finesque vtriusque ditionis in Gallia inter Francos & Anglos communi consensu descripti: ea potissimùm lege, vt dum Rex Sanctus Tunetum oppugnaret, quò hortatu Caroli fratris ire contendebat, Afros Italiæ semper infestos, Siciliæ & Prouinciæ Phocæensi formidabiles disputantis, primùm euertendos esse: Anglus classe comparata Syriam perdomaret. Eduardus Anglicæ iuuentutis Princeps vt conuenerat, Hispanię atq; Italiæ litora cum valida classe legens, ad Ptolemaidem copias exposuit, in ipsis initijs à supremo vitę periculo numinis ope seruatus. in cubiculo enim percussor eum adortus, vnum atque alterum vulnus inflixit. Insidiator in vestigio trucidatus est. sceleris præcipuus auctor ne tum quidem cognosci potuit. assasines gentem in pericula promptam fama tenuit.
1270 Rex Sanctus cum tribus filijs Kalen. Martij salutis anno millesimo ducentesimo septuagesimo Massilia soluit. Theobaldus Vasconum Rex Henrico fratre ad regni procurationem relicto, religionis promouendæ, virtutisque ostentandæ cupidus, Regem socerum comitatus est. Immite & turbidum cęlum nauigantibus fuit. Tunetum appulsa classe oppugnari cœpta. acie victi semel atque iterum barbari, cùm vrbe se continerent ad sextum mensem obsidio tenuit. quo tempore maligni sideris vi exorta pestis multos consumpsit. in his Ioannes Ludouici Regis filius prior aliquanto, ipseq; Rex ad octauum Kalend. Septembris profluuio decessit. Cum insigni ignominia discessum ex Africa esset, vsque adeò vires nostrorum & animi conciderant, ni Caroli Siciliæ Regis superuentu confirmati essent. Cum barbaris ea lege fœdus ictum est, vt quadraginta millia aureorum Carolo ipsi & posteris quotannis penderet: ex quarto tributo Siculus Romanæ ecclesiæ erat obnoxius. Drepani in extrema Sicilia, quo se ex Africa contulerunt, Theobaldus Rex ad quintum Decembris diem obijt. ea necessitas belli sacri ommittendi, quod toties infeliciter erat tentatum, & patriæ repetendæ fuit. Ludouici Regis viscera ad Montem regalem in Sicilia, corpus in D. Dionysij prope Lutetiam sepultum. Theobaldi Regis corpus odoribus differtum Peruini Campaniæ vrbe in Gallia, in maiorum sepulcra illatum est. vxor Elisabetha consequenti anno Aprilis vigesimo septimo die, quinto Kal. Maij, Hieræ in prouincia Phocæensi defuncta est. corpus in Barra monasterio compositum. inferiæ ex Christiano ritu omnibus magnificè factæ. Ad Castellam reuertamur.

Procerum

Procerum in Alfonſum Regem coniuratio. Cap. XX.

LFONSI Regis animus vno tempore multiplici cura ſuſpenſus erat. ardebat in primis cupiditate Germanici imperij cernendi, ad quod multorum litteris,& conuitio propemodum erat euocatus.regni proceres erant animis alienati.nocebant aſperi mores, & nimia ſeueritas,cui aſſueti non erant. præterea rumor afferebatur, bellum ex Africa inſtare : maiorique quàm vnquam apparatu copias comparari:tametſi Petrus Martinius maris Præfectus,(Almirantum vocant)Gaditanos Mauros inopinantes oppreſſerat anno ſuperiori.vrbem,& inſulam præſidijs obtinere difficile erat.itaque Marrocio Regi relicta,in cuius ditione antea fuerat.ea barbari promerendi occaſio quæſita eſt ſcilicet. Ab Alfonſo Luſitano Rege,Dionyſius filius octo natus annos ad auum Caſtellæ Regem amandatus eſt,vt regno Luſitano immunitatem impetraret. Actum de ea re in Principum conuentu:& cęteris aut tacentibus,aut etiam conniuentibus,cùm Regum voluntati repugnare tutum non ſit, Nunnius Gonſaluus Lara coniurationis princeps refragari eſt auſus. negabat regni maieſtatem quouis prætextu, multo minus in pueri gratiam imminui æquum videri. Vicit in concilio Regis ſententia, vt Luſitania immunis eſſet : & Nunnij tamen libertas in Regis animum altius deſcendit, quàm quiſquam exiſtimaret : & ad alias offenſiones adiuncta effecit,vt Nunnius,Harus,& Philippus Regis frater exitialia conſilia reipublicæ Regique agitare non dubitarent: & quoniam viribus non ſatis fidebant,externa præſidia comparanda decernerent.Itaque dum in bello ſacro Theobaldus diſtrictus erat, à Philippo Henricus Vaſconum procurator, coram de iungendo cum ijs proceribus fœdere appellatus eſt. Cautior ille,ne belli grauiſsimi molem ad ſe attraheret, fratris abſentiam excuſauit. proceres ea ſpe depulſi Reges alios Luſitanum, Granatenſem, ipſumq; adeò Marrocium Imperatorem per litteras,vt vires iungerent,bellumq, Caſtellæ inferrent, ſollicitarunt cęco impetu in vindictam pręcipites.Erat Alfonſo ſublime ingenium, ſed incautum, ſuperbæ aures,lingua petulans, litteris potiùs,quàm ciuilibus artibus inſtructus:dumque cælum conſiderat, obſeruatque aſtra, terram amiſit. Is re prodita indicio Ferdinandi Pereſij,quem coniurati in partes attrahere conati erant, concuſſa mente, ac periculi magnitudinem tandem conſiderans,ad eos motus pacandos ſeſe totum conuertit. Murciaq; vbi tunc agebat ad proceres,qui Palentiæ conuentus agitabant in noui belli curam intenti, Henricum Aranam legat,ſi quommodo poſſent agendi dexteritate ab ea mente deduci. ipſe & Regina vxor Valentiam profecti cum Iacobo Rege de rebus omnibus conſilia communicarunt. Iacobus vt erat à multo vſu callidus,quo tempore ad Ferdinandi nuptias Burgos venerat,prouiſa,quæ imminebat, tẽpeſtate ex alienatione Principum, Alfonſum grauiſsimis verbis caſtigarat:dederatque pręcepta. Vt à ſubditis amari,quàm timeri mallet. Reipublicæ ſalutem in ciuium beneuolentia eſſe:exitium in odio.Omnes regni ordines ſibi conciliare,fore ſalutare:ſi minus id poſſet Præſules & plebem in primis complecteretur, quos procerum inſolentiæ opponeret. De nullo occultè ſupplicium ſumeret,formidinis

indicio maieſtatis dedecore. Qui enim in alteram partem decernit inaudita cauſſa, ius licet decernat, iniuriam tamen facit. Hæc fermè vitia in Alfonſo culpabantur: quæ ſi opportunè euulſa eſſent, magnis calamitatibus reſpublica fuiſſet liberata. eo Regum colloquio nihil prǽterea rei magnæ geſtum eſt. rurſusq; Alfonſus ad Regem ſocerum Alicantem proficiſci vertente anno neceſſe habuit, obteſtatum vt Aragonios proceres in officio contineret, ne cum rebellibus, vt facere parabant, fœdus iungerent: & quoniam Granatenſis Guidixenſes, & Malacitanos bello vexare pergebat, vtris opitulari æquius foret conſilium daret. Cenſuit Iacobus veteri fœdere ſtandum, neque vltro Granatenſes illato bello irritandos videri. Aranæ legatione nihil profectum eſt: & Rex Granatæ procerum impulſu, violato fœdere prior in fines Chriſtianorum irrupit, finitimos agros vrere atq; depopulari pergens. aderat ex Africa equitum manus: quos Iacobus Abeniuzephus præmiſerat. His rebus nunciatis, Alfonſus Ferdinando filio, qui tunc Hiſpali morabatur in noui belli curam intentus, per litteras mandat, vt copijs omnibus in Granatenſem Regem feratur. ipſe Burgos profectus eſt: ſi quo modo rebellium animi ſanari poſſent. in ea vrbe conuentus agitati ex vniuerſa ditione: ac nominatim rebelles euocati fide publica: & quo tutior eſſet acceſſus, loco extra vrbem deſignato in regio xenodochio. Regis & procerum colloquijs, quæ non vno loco ſunt habita, amplius exacerbari voluntates viſæ ſunt: prorſus vt fide abiurata qua Regi obſtricti erant, Granatam frequentes
1273 abierint, eius ſeculi anno ſeptuageſimo ſecundo: Nunnius, Harus, Philippus tria coniurationis capita. præterea Ferdinandus Caſtrius, Lupus Mendozius, Egidius Roa, Rodericus Saldania. ex minori nobilitate alij, quorum numerus iniri vix poteſt. In ipſo diſceſſu oppida incenſa, agri vaſtati, omniaque hoſtilis animi exempla edita ſunt. Rex Toletum magnis itineribus, deinde in Oretanos Almagrum contendit, quia nondum deſperabat proceres ſanari poſſe, Regemque Granatę nouo fœdere conciliari, in eam potiſsimum curam incumbens, & ſi minus ſuccederet, bellum omnibus viribus ſupremoque conatu illaturus.

Noui Aragoniæ motus. *Cap. XXI.*

QVO hæc tempore in Caſtella gerebantur, Philippus Galliæ Rex qui Ludouico patri ſucceſſerat, nouis principatibus augebatur Alfonſo patruo, qui Pictauienſis & Toloſanus Comes erat, & Ioanna eius vxore ſine prole per idem tempus defunctis. neq; multo poſt Fuxenſis Comes Rogerius Bernardus ditione ſpoliatus eſt, non alià maiori de cauſſa, quàm quod magiſtratibus regijs parere aliquando recuſaſſet. Ea res Aragonia arma, quoniam in Iacobi fide Fuxenſis ditionis pars erat, in Gallos concitata quidem: ſed Iacobi tamen prudentia ſedata ſunt. præſertim cùm noui, atque inteſtini tumultus metus inſtaret. Petrus Aragonij iuſtus filius Ferdinando Sanctio fratri ſuo ex impari matri, infenſus erat: quod quo tempore ex Syria redijt, à Carolo Rege Neapolitano eximiè cultus, cum eo exitialia reipublicę conſilia communicaſſet. Erat Ferdinandus Burrianæ: quo loco Petrus cum manu militari poſtquam in ędes facto impetu irrupit,

fratrem

fratrem locis omnibus quærere, scrutari latebras, clausa effringere, strepitu & tumultu omnia miscere. cùm interim Ferdinandus & Alfonsa Vrrea vxor sese occultè periculo subduxissent. Hæc initia magnorum motuum fuere, & regni proceres fratrum simultatem suam occasionem facientes, in duas factiones distracti sunt: tanta obstinatione, vt viribus auctis Regi ipsi bellum indicerent haud vllo operæpretio, nisi quòd Cardonæ Vicecomes, alijque proceres partibus infecti, ditione spoliati sunt. Ferdinandus Sanctius Regis filius ad Pomariam arcem obsessus à fratre, atque in potestatem redactus, in præterfluentis Cingæ vortices præcipitatus perijt, fama ancipite iure ne an iniuria. Duce certè sublato cæteri quieuere. hic parricidij fructus fuit. verùm Ferdinandi mors tertio post anno contigit. reliquit filium in minori ætate Philippum nomine, ad quem gens Castria generis originem refert. Rogerius Lauria in agro Valentino Rahello & Abricato prædijs donatus abs Rege est: operæ merces, quòd ex vltima Italia Constantiam nurum esset secutus: magno deinceps vir ingenio, summusque Dux præsertim mari futurus. Cum Vasconum Rege Henrico, qui fratri sine prole defuncto successerat, & cum quo Aragonijs simultates erant ob interceptum iniuria regnum, in multos annos induciæ pactæ sunt. Iacobus Rex in tanta suorum ad arma consternatione, tantisque dissidijs prouidebat, ne pars altera Vasconibus iuncta, negotium facesseret, faciliore consensu ad bellum quàm ad pacem concordiamque. & maior cogitatio pectori insederat vires in Mauros vertendi: vnde sæua tempestas Hispaniæ imminere, nisi opportunè occurreretur, prudentibus videbatur.

Alfonsus Rex ad imperium capessendum proficiscitur. Caput. XXII.

ARDEBAT Alfonsus cupiditate Germaniam adeundi, imperij infulas coronamque suscepturus: eo maiori studio & festinatione, quòd auctore Gregorio decimo Romano Pontifice Germaniæ proceres malorum pertæsi, quæ interregni tempore multa & grauissima atque diuturna erant perpessi, nouam electionem adornabant Alfonso prætermisso, Richardo pridem defuncto. Eo nuncio perculsus Rex, vt par erat, priorem tarditatem noua festinatione compensare volens, haudquaquam opportunè in vnam adeundæ Germaniæ curam cœpit incumbere. Prudentibus tranquillitatis & reipublicæ cura præferenda videbatur. leuissimus quisque & futuri improuidus, spe vana tumens, ad profectionem hortabatur. nec deerant qui ambitione stolida, arma, equos, alia belli subsidia comparanda prædicarent, quasi hostes subiugaturi. ab alijs, id ipsum quod paranti profectionem tot aduersa ante contigissent, in prodigium & omen mali successus vertebatur. Alfonsus natura cunctator. rationes regni impeditæ. & si aliquam honestam speciem nactus esset, destitutus dedecoris metu expeditionem parat, quacunque conditione Granatenses & proceres ad fœdus attrahere satagens. In eam curam intento Rege Alhamarus Granatæ Rex, salutis anno millesimo ducentesimo septuagesimo tertio inchoante, diem obijt, 1273
homo

homo audax, callidus, promptus, & rebus noſtris infenſus maximè. Nata de ſucceſsione controuerſia. vicit tamen ea pars, vnde Caſtellæ proceres perfugæ ſteterunt: regnique inſigne Mahomadi datum eſt, cognomento Miralmutio Leminio, defuncti maiori filio. Hunc quamuis à rebus noſtris vltro abhorrentem, & à pleriſque ad bellum concitatum, cùm noui regni opes nutarent, ad concordiam incundam procliuem Alfonſus conciliari poſſe ſperabat. Nonnulli præterea proceres ad meliora conſilia animos reuocabant: ac nominatim Fernandus Caſtrius, & Rodericus Saldania fide publica Abulam, vbi conuentus regni agebantur, ad Regem venere. Ipſo tempore quo in Germania feſtinatis imperij comitijs, Rodulfus Ausburgenſis Comes, conſentienti procerum ſuffragio ad imperium vocatus eſt, exiguo quidem cenſu, anguſtoque principatu, cæterùm generis nobilitatem ad veteres Francorum Reges referens, & virtutum indole clariſsimus. Aderant Franconofurti Alfonſi legati. verùm eorum interceſsione nihil effectum eſt, priori beneuolentia, qua Alfonſum complexi erant, publica inuidia mutata. Is ſoluto Abulenſi conuentu, Requenam abierat: vt ſocero Rege conuento de bello Maurico conſilia conferret. ibi labore itineris, an animi tædio morbo tentatus eſt haud leui. & quoniam cætera non procedebant, ipſaque feſtinatio tarda videbatur, optimum fore viſum eſt, extremam pacis ſpem tentare Reginæ opera, Sanctijque Primatis auctoritate: qui vt in eam curam incumberent, Cordubam continuò amandati ſunt. Ad Pontificem Gregorium decimum Aimarus ex Dominicano ordine, qui poſtmodum Abulenſis Epiſcopus fuit, & Ferdinandus Zamora canonicus Abulenſis regij ſcrinij Præfectus legati Vrbe veteri, vbi tunc Pontifex erat, dato ſenatu cauſſas explicuerunt, ob quas Rodulfi electionem vitioſam eſſe crederent. Non debere Pontificem eorum dictis moueri, qui eius auribus inſidiando, alienam gratiam captarent: ſed medium ſe gerendo, vt ſacroſanctæ, quam gerebat, perſonæ ratio poſtulabat, ab vtriſque inire gratiam Vrbani & Clementis exemplo: qui exæquato honore ne alterutris præiudicarent, Richardum & Alfonſum Romanorum Regis appellatione exornarant. Ea legatione nihil profectum eſt, cùm tam diuturnæ mo-
1274 ræ tædium cepiſſet. Fredulus tantùm Lugduno, vbi conſequenti anno milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo quarto, præſente Pontifice conuentus Epiſcoporum generales ſunt habiti, diſciplinæ eccleſiaſticæ reſarciendæ, belli ſacri inſtaurandi, eccleſiæ Græcæ cum Latina conciliandæ cura ſtudioque, ad Alfonſum legatus, eccleſiaſticorum redituum decumas in bellum Mauricum Pontificis nomine eſt pollicitus, modò ab inani obtinendi imperij ambitione ſpeque animum auerteret. Externa imperia appetendo, eccleſiæ pacem pulcherrimè ſtantem, turbare iniquum videri. Interea Henricus Vaſconum Rex à multa ſagina grauis fœdusque Pompelone obijt ad vndecimum Kalen. Auguſti. ex vxore Ioanna, Roberto Arteſiæ Comite Ludouici Regis Sancti fratre genita, filiam Ioannam reliquit vix triennem: ſed hæredem tamen ſacramento procerum prius, deinde patris teſtamento deſignatam. vnde noua diſsidiorum materia, regnique Vaſconum ad Francos tranſlatio. Freduli legatio non ingrata extitit: ſeque Alfonſus in Pontificis poteſtate futurum reſpondit,

ſpondit, illiusque arbitrio vniuerſam controuerſiam permiſſurum. Ergo Pontifex nihil vltra moratus, Rodulfi electionem (nam eatenus in Alfonſi gratiam distulerat) in publico conuentu ratam habuit octauo Idus Septembris. moxque ad omnes Principes litteræ datæ in eam ſententiam: ipſique Rodulfo, vt quamprimum in Italiam ad coronam ſuſcipiendam feſtinaret mandatum. Ad conuentus Lugdunenſes Iacobus Aragoniæ Rex profectus eſt extrema ætate homo, decoris auidus. inde tamen haud vllo magno operæpretio rediјt in patriam non obſcurè iratus Pontifici, quòd ipſius capiti regni coronam imponere recuſaſſet: niſi vectigali perſoluto, quod Petrus ipſius pater, quo tempore Romæ coronam ſuſceperat, pendere quotannis pactus erat. Iacobo Regi indignum videbatur, regnum maiorum virtute partum cuiquam externo Principi eſſe vectigale. Interea Rex Granatæ & proceres, ad officium Reginæ diligentia reuocati ſunt. & proceribus quidem pacandis omnia quæ flagitabant promiſſa ſunt. Regi autem Granatæ quotannis mandatum trecenta millia aureos in regium fiſcum inferre: magnumque in præſenti auri pondus mulctæ nomine repræſentare. Guadixenſibus & Malacitanis, quoniam in fide Alfonſi erant, eo agente induciæ annuæ datæ ſunt. Inſignem ea ætate virum Hiſpania vidit Gonſaluum Atienſam Regi intimum: cuius potiſſimùm diligentia & ingenij dexteritate id fœdus eſt pactum. Granatæ Rex & proceres Corduba, deducente Ferdinando Principe, qui rebus omnibus interfuit, Hiſpalim profecti ab Alfonſo Rege benignè accepti ſunt: ex comparatione vtriuſque temporis obſequium cum ſecuritate, quam contumaciam cum pernicie præferendum eſſe iudicantes. Mox vno tempore Caſtellæ arma Ferdinando ductore iuſſu patris, in Vaſcones mota ſunt. & Iacobus Aragonius Rex Petrum filium maiorem, in quem eius regni iura tranſtulerat, ad occupandam procerum gratiam, quoniam in Aragonios proniores erant, dimiſit. neque Aragoniæ artes, neque Caſtellæ vires ex ſententia proceſſerunt, cùm Regina vidua in Galliam ad Regis patruelis præſidium cum filia, vim verita in tanta temporum colluuione profugiſſet. Ferdinandus tantùm armis Viana tentata, inde repulſus propter loci firmitatem & obſeſſorum virtutem, Mendauiam & alia minora oppida in poteſtatem redegit. omnia difficiliora opinione fuerunt: tametſi nullus iuſtus exercitus obuiam Ferdinando proceſſit: quod maiorem afferebat moram. & eius regni rationes ita erant conturbatæ, vt in vnam defendendæ reipublicæ voluntatem proceres infecti partibus conſpirare non poſſent. Plurimi Aragonijs fauebant, ac præſertim Armengaudus Præſul Pompelonenſis, & Petrus Sanctius Montacutus, vir primarius regnique procurator. Petro Aragonio ad vtriuſque regni fines Soſium oppidum progreſſo, cùm regnum ex Sanctij Regis adoptione, & ex alijs vetuſtioribus tabulis ſibi deberi contenderet, & quadraginta millia argenti pondo exigeret non ita pridem à Theobaldo Rege pacta: re multum deliberata, conſenſu procerum, puella regni hæres deſponſa eſt abſens: regnique poſſeſſio dotis nomine pacta: ſi minus id contingeret, ad centum quadraginta millia argenti pondo in belli ſumptus aduerſus Caſtellæ vires, & conatum in inferendi belli propoſito perſtantis. atq; hæc menſe Nouembri Oliti conſtituta ſunt.

Quo tempore Alfonsus Rex in Gallicam profectionem toto animo incumbens regni conuentus Toleti agitabat, vt rebus compositis sese in viam daret. Ferdinando filio vniuersi regni procuratio commendata est. proceres alij alia curare iussi. plurima auctoritas Nunnio Laræ, quem regni limitibus aduersus Mauros si se commouerent, præficiendum iudicauit. id blandimentum factiosis promerendis abs Rege datum est. Sub anni finem conuentu soluto Rex, Regina, filij minores, Emanuel Regis frater iter ingressi. omnia ad decorem imperij composita: eoque lentiori agmine Valentiam itum est. Inde Dertusam atque Tarraconem: vbi Iacobus Aragonius Barcinone profectus aduenientes excepit. Barcinone natalem Christi diem celebrarunt, inchoante iam anno
1275 M. ducentesimo septuagesimo quinto. Raymundi Pennafortij ex Dominicano ordine per eos dies defuncti, in ea vrbe funus vtriusq; Regis præsentia cohonestatum est, insignis pietate eruditioneque viri. Ipso anno Pelagius Correa D. Iacobi Magister extinctus est, annis grauis, omni laudum genere bello paceque clarissimus. corpus Talaueræ in D. Iacobi, vti frequens hominum in eo oppido opinio est, compositum. alij Tudiæ malunt: quam ipse ædem ad Marianorum montium radices D. Mariæ nomine sacram à fundamentis extruxerat, victoriæ monimentum: quam superioribus annis de Mauris retulit, eo loco nobilissimam Sole etiam à cursu retento: quo dies longior, & maior esset hostium fugientium strages. sic vulgò iactatum. Sensibus ancipiti prælio atque inter metum & fiduciam conturbatis, tempus metiri quî vacet? hora vna multarum instar est præ cupiditate, festinatione, curaque. multa præterea in periculo creduntur facilè, finguntur impunè. Alfonsi conatus Rex socer non satis probabat, multisque verbis eum deterrere est conatus: cùm caussâ diiudicata Pontificem mutaturum nulla spes esset. neque tantis laboribus adepturus videbatur, amplius quàm vt acceptæ ignominiæ deformis testis apud exteras nationes viseretur. monita sapienter Alfonsi obstinatio discussit. Itaque vxore & filijs Perpiniani relictis, ad Belcairum prouinciæ Phocæensis oppidum Rhodano præterfluente nobile, præcipuaq; amœnitate, vt conuenerat, Pontificem Romanum primo vere adijt, dimisso quidem Lugdunensi Episcoporum conuentu, sed in Gallia tamen morantem eatenus. Ibi die dicta coram Pontifice
,, & Patribus, qui eum erant secuti, hac sententia orationem habuit. Si aliquo
,, meo studio & diligentia imperium obtinuissem, egregium mihi erat tot præ-
,, termissis Principibus in externum hominem voluntates Germaniæ conspi-
,, rasse. nunc Dei hominumque consensu datum honorem retinere, quis iure re-
,, prehendat? cum turpe potius sit, diuina dona tueri non posse: atque in amore
,, non respondere ijs a quibus fueris prouocatus. Quò grauiori doloris sensu
,, conficiar necesse est, cum paucorum fraudibus audiam, Germaniæ proceres
,, (ô homines in fide parum constantes) circumuentos, in noui Principis ele-
,, ctionem conspirasse nobis inauditis, nondum diiudicata caussâ nostra In qua,
,, si quod dubium olim fuit, sublato æmulo sublatum esse oportuit. Neque fraudi
,, esse debuit, hactenus profectionem nostram esse dilatam: quod quidam cun-
,, ctationem & segnitiem interpretantur. cùm verius tranquillitatis studium fue-
,, rit, dum quorundam mentes à nobis auersas sanare satagimus: & syncerus re-

religionis

ligionis amor, dum regni rationibus consulimus, barbarorum irruptionibus obnoxij. Nunc filio in patria relicto, geminæ iam prolis patre, imperium te auspice atque adiutore Gregori Pontifex maxime, capessemus, inane quidem & sine prouentu nomen: sed publicum Hispaniæ decus respicere, nostramque ignominiam procurare cogimur. quod vtinam sine armis præstare possimus. alioqui quodcunque periculum retinendi honoris studio subire est animus. Mihi neque maius quidquam neque carius, vestra Patres auctoritate in terris est. a primis annis ita mores conformaui, vt ab optimoquoque probarer, & famam benefactis extenderem. his actionibus nullo ambitu prioribus Pontificibus placui. ob easdem artes ad imperium sum euocatus. graue sit, neque ferenda ignominia, in hoc ætatis flexu, quæ iuuenis peperi, per fraudem eripi: nostræque gloriæ sempiternam inuri maculam. Te ô ter beate Pater, vosque quicunque adestis Patres, nostris conatibus fauere æquum est, in caussa, qua maior iustiorve vlla ne excogitari quidem potest. orbiq; testatum facere, quid priuati affectus, quid integritas & religio valeant. Si minus prouidere saltem atque præstare cùm tempus est, ne respublica nouis enatis dissidijs insanabilem plagam accipiat. Ad hæc Pontifex paucis caussas exponit, cur iure Christiano licuisset nouum Augustum creare. Richardi obitu nullum nouum ius Alfonso accessisse: ipsumque in Pontificis potestate futurum promisisse. Publicè id salutare fuisse, priuatim haud ignominiosum: cùm non magis Hispanos Germanis imperare æquum esset, quam Hispaniæ à Germanis iura dari. Germaniæ itinera auia atque impedita esse, vrbes munitas, gentem ferocem. priora studia resedisse. aduersus Germanorum consensum, vllas vires haud posse comparari. Multum infamiæ victo fore, victori exiguos fructus. Præstare sua tueri, quàm aliena petere. Eam esse benefactis gloriam partam, nullo vt posset eius nomen tempore, nulla ignominia obscurari. Daret Deo, daret religioni, si quid præposterè actum videbatur. His verbis adijcit complexum & osculum, comis natura, & à multo vsu edoctus talibus blanditijs commotas hominum voluntates sedare. Eo conatu cessatum. Secundum repulsam tamen, aliæ spes tentatæ sunt. Sueuiæ principatum Corradino interfecto, sibi deberi Alfonsus postulabat, genus maternum ad Sueuiæ Principes referenti. iniuria à Rodulfo occupatum esse. ad ereptum imperium nouam eam iniuriam accessisse. Vasconum regnum repetitis antiquis iuribus ad se reuocabat. iniquè facere Gallos, qui in eius procurationem inuasissent. Deniq; Henricum fratrem, auctore Pontifice petebat, à Carolo Siciliæ Rege dimitti. nam is Pontificis voluntatem excusabat, ne captiuo libertatem daret. His æquissimis, vt ipsi videbatur postulatis, cùm Pontifex & Cardinales surdas aures præberent, Alfonsus iratus ex Gallia discessit, præcipiti iam æstate, atque in autumnum conuersa. Regressus in Hispaniam, imperij nomine & insignibus non antea abstinuit, quàm dirarum denunciatione Archiepiscopus Hispalensis Pontificis iussu, vt desisteret perfecit. Decumæ tantùm ecclesiarum in sumptus belli Maurici concessæ sunt. tertias vulgò dicimus: nimirum decumarum tertia, quam in templorum fabricationes & sarta tecta consumere moris erat, datum vt regium in fiscum inferretur, lege non in omne tunc tempus lata (sic arbitror) sed annorum

numero

numero definito. Hoc initium Castellæ Regibus sacros templorum reditus decerpendi. Hic fructus Alfonso longinquæ peregrinationis, tantorumque laborum fuit, erepti per iniuriam imperij compensatio, innoxij quidem, inemptique, haud felicis tamen.

(?)

Libri Tertijdecimi Finis.

IOANNIS

IOANNIS MARIANAE HISTORIAE DE REBVS HISPANIAE.

LIBER XIIII.

Rex Marrocij transmittit in Hispaniam. Caput. I.

NTEREA Rex Marrocij Iacobus Abeniuzephus rerum potitus in Africa, cognitisque Hispaniæ rebus, Alfonsi Regis discessu Bæticam præsidio nudatam: gentis iniurias toties nostrorum armis violatæ ire vltum cupiens, ancipiti animo, propter periculi magnitudinem in diuersa trahebatur. cunctatorem natura, nouoq; imperio firmando, quoniam nouitate nutabat, & ex eo multis in Africa bellis implicitum, nouus ex Hispania nuncius ad expeditionem maturandam impulit. Mahomad Granatæ Rex, pro gentis ingenio vtilitati potius quàm religioni fideique seruiens, quamprimum ab Alfonsi Regis complexu fœdere firmato Hispali discessit in patriam, bellum instaurare Bæticamq; occupare vniuersam cogitauit, maius fortuna & viribus facinus. Dolebat eo reliquias gentis esse redactas, vt vix haberent vbi pedem in Hispania ponerent, idque precariò, & annuo vectigali imposito. Malacitanos & Guidixenses Alfonsi Regis præsidio tutos, moliri hostilia non desistere: neque dubitaturos nouo bello lacessere cùm primùm induciarum tempus exijsset. In eam cogitationem intento haud satis virium erat aduersus Alfonsi Regis, quamuis absentis potentiam opesque. Marrocius Rex ad armorum societatem inuitatus, vir ea tempestate magnus, insignisque militari gloria. Venisse tempus vlciscendi iniurias. Non ignauia magna imperia contineri. virorum armorumque faciendum certamen. Regnorum iura in viribus & potentia esse. Sua retinere priuatam laudem: de alienis certare id demum magnorum Regum munus esse. Lacessendos in Africa, nisi lacessierint: reliquiasque Mahumetanæ gentis texerint in Hispania. Quanti æstimandum, dum eam prouinciam subigerent in alio quodam modo orbe trophæa statuere, victoriæ gloriæque: vno impetu atque victoria vna Europam & Africam committere. His commotus Marrocius Rex bellum in Hispaniam statuit. ingentes delectus tota ditione habiti. nauium, militum, armorum apparatu strepere omnia. Nihil æquè fatigabat quàm pecuniæ conquisitio: & ne re prodita nostros ad defendendum bellum vindicandasque iniurias paratos inueniret. Vtraque de caussa Iacobum Regem Aragonium per legatos solicitauit, vt pecuniam mutuam mitteret. regulum Maurum

res,ab auctoritate rebellantem scilicet,Septam vrbem occupasse. propter locorum opportunitatem, quoniam freto Herculeo adiacet,vtrique nationi fore id nisi occurreretur exitiale.malè coercitam famam,vt in rebus magnis supprimẽtes augebant. Itaque neq; Aragonius pecuniam misit,neque Castellæ proceres de sua comparatione aliquid propterea omiserunt: tametsi segniter cuncta administrabantur Alfonso Rege absente, Ferdinando filio Burgis, quo lustrato regno peruenerat sese tenente. Missi igitur in primis ex Africa qui Algeziram & Tartessum nomine Marrocij Regis Granatensi, vt conuenerat, dedente obtinerent, belli quod parabatur sedes arcesque.deinde in Hispaniam numerosæ Afrorum copiæ transmissæ. decem & septem millia equites, peditum numerus memoriæ non est proditus. ingentem fuisse res ipsa indicat, & magnitudo conatus.Prima cura fuit gentis inter se conciliandæ veteri dissidio sublato. Marrocij Regis auctoritate Malacitani & Guidixenses cum Granatæ Rege conciliati sunt. Consilio de summa belli Malacæ habito, diductis copijs, ne sua se multitudine impedirent,& vt maius operæpretium esset,placuit in nostros fines incurrere. Marrocius Hispalensem agrum inuadit: Granatensis Giennenses fines impugnandos euastandosque sumit. Nunnius Lara monito Ferdinando Principe vt quamprimum & quam maxima posset auxilia mitteret, quoniam res moram non recipiebat,raptim delectu habito Astigim petit: quo Marrocio transeundum erat munitiorem vrbem, quàm vt primo impetu capi posset.Ex vicinis vrbibus nobilium ad eum concursus factus est,periculi fama,& Nunnij litteris excitantibus: prorsus vt eorum multitudine confisus, & ne timoris suspicione animos barbaris adderet, vrbe egressus, cuius se munitione tueri potuisset, hosti obuiam progredi non dubitaret. Commissum prælium, in quo Maurorum acies inclinata initio,sua tandem multitudine vicit. nostri cæsi fusique sunt. Nunnius ipse Dux in acie cecidit. equites ducenti quinquaginta,pedites ad quatuor millia trucidati. vrbis propinquitas cæteris perfugium fuit,incitamentum nonnullis, ne supremo conatu virtutis specimen ederent. Nunnij caput acris ante viri,manuq; strenui ad Regem Granatæ missum:ingratum barbaro spectaculum propter memoriam prioris amicitiæ,& quoniam eo auctore regnum se obtinuisse recordabatur. Missum itaq; Cordubam,vt cum trunco compositum sepulturę mandaretur.salutis anno mil-
1275 lesimo ducentesimo septuagesimo quinto,mense Maio insignis ea clades accepta vniuersam prouinciam mœrore compleuit, non ignominiæ tantùm præsentis cõtemplatione,sed etiam maioris periculi metu.Tametsi Astigi vrbe victor & exultans barbarus potiri non potuit. id doloris leuamen erat, & melioris spei initium.Sanctius Toletanus Præsul eius cladis nuncio perculsus Toleto, Madrito,Caraca,Elboraq; equitatu omni contracto,magnis itineribus in Bæticam abijt.Granatenses Mauri,Giennenses agros populari,pecora abigere,hominum cædem facere,villas vicosque incendere,nullique omnino rei parcere in quam ferrum flamma ve sæuire posset. Hos Sanctius iuuenta feruens,& paternos spiritus referens aggredi statuit,prædaque omni spoliare,maiori audacia, quam consilio. Cùm enim Lupum Harum cum non contemnenda manu aduenientem propediemq; affuturum saniores expectandum iudicarent:neque

Lna

sine eo totius certaminis subeundum discrimen: vicit tamen eorum sententia, qui victoriæ gloriam Lupi, si expectaretur, omnium opinione futuram esse disputabant. Dignitatis specie exitium comparatum. Commissa pugna, nostros minori numero, neque bello satis strenuos Mauri conuerso agmine facilè superarunt, veterani milites, magnoque vsu rerum militarium. fœda fuga fuit, minor tamen quàm pro victoria cædes. Sanctium ipsum captum (cum barbari disceptarent vtrius Regis futura ea præda esset, & res ad arma spectaret) Atarius Malacæ regulus adacto in eius humerum ense transuerberauit. Absit, inquiens, vt de vnius canis capite, tot viri principes cum discrimine salutis ferro dimicent. Occisi caput & sinistra manus pontificio annulo insignis obtruncata: eo maiori acceptæ cladis dolore, quod barbari si patientia esset adhibita, deleri ea parte potuerunt. Lupus enim cum sua peculiari manu in certamen ingressus, quamuis victoria exultantes Mauros, eximia virtute compressit. vincere omninò non potuit noctis superuentu. Sanctij Præsulis corpus, manusque & caput multo auro redempta, Toleti in sacello regio, tumulo sunt composita: vbi Alfonsus Imperator, atque eius filius Sanctius, cognomento Desideratus, sepulti erant. Successit Ferdinandus Couarruuius Abbas. & hoc sexto post anno amoto, Romani Pontificis iussu, cui electionem probare nunquam potuit, Gonsaluus eo nomine secundus, Conchensis prius, deinde Burgensis Episcopus, ad ecclesiæ Toletanæ curam deinceps accessit. hunc nonnulli Cardinalem fuisse affirmant. Affirmat Onuphrius. Romæ in D. Mariæ Maioris marmoreum sepulcrum extat, vt fama fert eius, hac inscriptione. HIC DEPOSITVS FVIT QVONDAM DOMINVS GONSALVVS EPISCOPVS ALBANENSIS. OBIIT ANNO DOMINI. M.CC.LXXXXVIIII. Gemina clade fœdum annum Ferdinandi Principis obitus insigniorem reddidit, ad Villam Regiam ex morbo mense Augusto defuncti: cùm ad bellum Mauricum accurrisset, & militares copias in eo municipio expectaret. defuncti corpus ad Olgas sepultum est. Eius obitus luctum ingentem in præsenti attulit, grauia in futurum certamina: cùm Sanctius frater ætate proximus regni successionem ad se deuolutam contenderet, Alfonsum Regem superstitem proximo cognationis gradu attingentem. Tametsi Ferdinandus ex vxore Blanca geminam prolem reliquit Alfonsum & Ferdinandum, Ioannis Laræ (Nunnij is filius fuit natu maximus) fidei sub ipsam mortem enixè commendatos. Sanctius vt erat viuido ingenio & in quancunque se partem dedisset industrius, in eo reipublicæ discrimine bello Maurico se Ducem præbuit: eiusque virtute & diligentia hostium audacia repressa est, præsidijs pluribus locis dispositis vniuerso certamine detrectato: vt impetus cum quo barbari venerant, mora consenesceret. quod salutare consilium fuit. Moti & Valentini Mauri nunquam fidi, tunc sine metu ob Regis Iacobi ætatem, plenique fiducia ob res in Bætica patratas. Initia quidem belli quieti speculabantur: vbi vicisse suos nunciatum est, ad arma communicanda excitati sunt: passimque Maurorum in agro Valentino coniurationes factæ. tametsi Petrus Aragonius Princeps patris iussu in Murciæ fines inuectus, cum manu militari Almeriç agros incen-

dijs & direptionibus deformarat. Rex Vasconum nihilo quietiores per idem tempus fuere. Philipus Galliæ Rex cùm Ioannam puellam filio destinasset Philippo, cui Regi Pulchro cognomen fuit, Stephanum Belmarcham natione Gallum Vasconibus præfecit, Petro Montacuto exauctorato. In homine externo satis auctoritatis non erat ad eos tumultus sedandos, qui factionum studio excitati erant: præsertim cum Petrus Montacutus dolore contumeliæ, & Garsias Almorauides qui semper Regum Castellæ studiosus fuerat, se factiosis duces præbuissent. Intra ipsam vrbem Pompelonem tumultus concitati, & pars cum parte confligit: tanta contentione atque crudelitate, vt prædia inuicem vrerent, filiosque infantes allliderent: maiori eius partis damno, quæ Gallos sequebatur. Ipsum Petrum Montacutum quietis studio, an alienam impulsu ad Gallos propensum, & de transitione cogitantem, factio aduersa re cognita interemit. indignum ea calamitate ob eas virtutes: quibus nemo ea tempestate instuctior ciuis est habitus, nobilis idem, ac diues, forma, prudentia, viribusque corporis præstans.

Iacobi Aragonij Regis obitus. *Cap. II.*

1276
SVBSEQVENS annus à Christi ortu millesimus ducentesimus septuagesimus sextus, trium Romanorum Pontificum obitu extitit insignis, Gregorij, Innocentij, Hadriani. Innocentij pontificatus breuissimus fuit, ac mensium quinque & duorum dierum. Hadriani dierum triginta septem. In Hadriani locum Ioannes successit eo nomine. XXI. ciuis Olisiponensis, magno vir ingenio, studijs litterarum doctrinæque præditus, dialecticæ præsertim ac medicinæ, vt libri editi indicio sunt, Petri Hispani titulo, quod illi nomen in priuata fortuna fuit. Extat de re medica liber eius, qui thesaurus pauperum nuncupatur. vita haud multo, quam prioribus diuturnior contigit. octo enim mensibus, & diebus octo cùm pontificatum tenuisset, tecti conclauis ruina Viterbij oppressus est, Nicolao. III. ex Vrsinorum gente successore. Quo tempore intestini belli semina in Castella iaciebantur. Sanctius Princeps procerum & populi studia promereri non desistebat blanditijs, comitate, liberalitate: quas virtutes cùm in patre Rege populus desideraret, eum infensum habere cœperat. Aucta inuidia ex profectione Gallica intempestiuè suscepta, nulloque operæpretio. ac fere cui fortuna aduersa est, eum hominum studia destituunt. vulgus nouarum rerum cupidum, simul & pauidum: proceribus quibusdam parata seditio, apud integros dissimulatio erat. Lupus Harus, in quo tantum auctoritatis erat, Cordubæ Sanctio conciliatus est. Cum Mauris quorum iam impetus resederat, duorum annorum induciæ pactæ. Rex Marrocius fœdere constituto Algezira, vbi se tenebat, in Africam cum copijs transmisit: Sanctius Toletum festinauit. Patris salutandi, atq; cum eo consilia de republica conferendi species erat, paulò ante ex Gallia per Valentiam, Conchamq; in patriam reducis: sed maior cogitatio inerat, consensu patris & procerum, successionis firmandæ. Actum de ea re ministro sermonum Lupo Haro. quod initio Alfonsus pater ægrè

ægrè tulit, se superstite de regni successione intempestiuè agi: nepotes prætermitti iure publico iniquum esse videbatur, priuatis certè affectibus, quibus eos complectebatur, contrarium. Emanuelis tamen fratris consilio, qui iam totus Sanctij erat, eius controuersiæ diiudicandæ caussa, regni conuentus Segobiam vrbem indicti sunt. In ijs conuentibus re vltro, citroque iactata secundum Sanctij iura & postulata pronunciatum est, opinione ancipite iure ne, an iniuria. Vicit sanè publicæ vtilitatis respectus, & tranquillitatis studium. neque enim Sanctius si repulsam tulisset, quieturus videbatur: & erat ætas idonea, ingeniumque, & indoles rebus communibus gubernandis. Atque hæc in Castella. In Aragonia autem Iacobus Rex Maurorum motibus, aut consilio sedandis, aut vi comprimendis operam dabat: Valentinoque tractu vrbes & oppida pererrabat, in vnam eam curam intentus. multis locis varia fortuna dimicatum: atque ad Luxenum, quo tempore Rex Setabi erat, insignis clades accepta est, fœdaque nostrorum cædes facta: prorsus vt eum diem Martis scilicet, malè ominatum, infaustumque vulgus vocare cœperit. cecidit in conflictu Garsias Ruizius Asagra, Petro natus Albarracini regulo, nobili ea tempestate Principe. captus templi Promagister. hostium contemptus semper in bello exitialis, malo fuit. Rex ex ea calamitate mœrore concepto, fractoque multis laboribus corpore, nouoque morbo tentatus, belli cura Petro filio relicta, Algeziram abijt, Valentini agri oppidum: vbi ingrauescente morbo ac salute desperata, filio salutaribus præceptis coram castigato, regnum de manu tradidit. Ipse Cisterciensem vestem induit certus ad Populetum cœnobium, quo se loco humari volebat, reliquam vitam exigere. Obijt tamen Valentiæ Iulij die vigesimo septimo, fama ob magnitudinem rerum gestarum immortali, vir verè magnus, præcipua religione: cuius studio ad duo millia templa extructa fuisse memorantur. dedicata arbitror ex ritu Christiano Maurica superstitione expiata. Militiæ laude cum quouis veterum Ducum comparandus trigesies cum Mauris signa contulit, secundo semper præliorum euentu: vnde Præliatoris nomen tulit. tres & sexaginta annos regnum tenuit, vna tantùm libidinis licentia ad posteritatem deformatus. Ex vxore Violante Petrum & Iacobum suscepit, Isabellam Galliæ Reginam, Violantem Castellæ, præterea Constantiam Emanuelis vxorem. Maria, & Eleonora in minori ætate decesserunt. ex Therasia Egidia Vidaura, Iacobum Exericæ, & Petrum Aierbis regulos genuit. hos iustos filios esse pronunciauit: atque regni hæredes substituit, Violantis filijs sine hærede, si contingeret, defunctis. Fœmina alia ex Antilonia familia, Ferdinandum Sanctium, quem à fratre occisum fuisse monstratum est, peperit. Berengaria Petrum Ferdinandum, cui Ixar oppidum donatum est. Ex his nobilissimæ familiæ in Aragonia propagatæ. Violantis, Constantiæ, & Isabellæ filiarum prolem masculam quatuor filijs, ad regni successionem substituit, ea lege, ne fœminis ad regni vnquam hæreditatem esset aditus. Maurorum gentem nunquam satis fidam, regni finibus vti pelleret, filio mandauit. quod vtinam præceptum, tum ea ætate, tum consequenti tempore

à noſtris Principibus tempeſtiuè eſſet executioni mandatum. gentis efferæ obſtinatio nulla arte vincitur, perfidia nullis meritis mitigatur: neque argumentis cedit, neque auctoritati. Petrus à morte patris Regis nomine tantiſper abſtinuit, ac regni ſe tantùm hæredem in publicis tabulis ſcribebat, dum infulas & coronam acciperet: quod Valentinis motibus compoſitis Cæſarauguſtæ Nouembris die ſextodecimo factum eſt. Is honor vrbi nobiliſsimæ, atque elegantiſsimæ eſt habitus. Reginæ vxoris capiti corona etiam eſt impoſita: proceresque ſacramento adacti, in Alfonſi pueri verba iurarunt, defuncto Rege patre non alium hæredem regni futurum. Iacobo noui Regis fratri, vti pater teſtamento ſanxerat, & vti ſuperius eſt indicatum deſtinaſſe, Baleares dati Regis nomine ſunt, adiunctis Ruſcinonenſibus & Mompellerij principatu. ex quo Iacobus, Sanctius, Ferdinandus & Philippus filij ſunt nati. Ex hac ditionis Aragoniæ partitione ſuſpiciones inter fratres natæ ſunt: quæ in apertum bellum proruperunt. Dolebat Iacobus Valentinos eſſe detractos, quos à patre ante dono acceperat. fratris beneficiarium eſſe factum intolerādum videbatur. ira & ambitione in præceps ferebatur.

Vaſconum motus compoſiti. *Cap. III.*

ASCONES nihilo quietiores erant, inteſtinis motibus ob ſtudia partium identidem inter ſe tumultuantes. Philippus Galliæ Rex noui regni patrocinio ſuſcepto, ad eos motus accurrere ſtatuit, numeroſis copijs ſeptus, iniquo anni tempore, & Pyrenæi iugis quà tranſeundum erat, copioſa niue rigentibus. accedebat annonæ difficultas ob locorum ſterilitatem. quibus difficultatibus permotus, ipſe quidem retrò iter conuertit: cum copiarum parte maxima & validiſsima, Carolus Atrebatenſis, in quo auctoritas inerat, quòd Ioannæ Reginæ eſſet auunculus, in Vaſconiam amandatus breui operæpretium fecit. Aduerſa factio ad Reniegam oppidum occurſu Francorum malè mulctata, intra eam Pompelonis regionem, cui Nauarreriæ nomen eſt, ſeſe ad præſidium receperunt. Inde prementibus Gallis Garſias Almorauides factionis dux, eiusque neceſſarij ſilentio noctis egreſsi per neglectas cuſtodias, peruia, inuiaq; , qua quemque aut conſilium aut terror tulit, ex vniuerſa ditione perfugerunt. Nonnulli Sardiniam ex fuga petierunt: vbi domicilio conſtituto, poſteri eorum ad noſtram ætatem manent. Vrbs regia vi capta, incenſaque ab hoſtibus eſt. qui cladi ſuperfuerunt aliorum exemplo caſtigati conquieuere. multi perduellionis lege poſtulati, cùm die dicta non comparerent, de maieſtate damnati ex patria diſceſſerunt. Atrebas compoſitis Vaſconum motibus, & reipublicæ pace fundata Alfonſi Regis accitu in Caſtellam venit. benignè habitus, atque magnificè cultus eſt, nimirum propinquus ſanguine, atque ex eo magna inter vtrunque ſermonum familiaritate: prorſus vt Rex Alfonſus haud deeſſe ſibi in Francorum regia quorundam ſtudia diceret, qui arcana Regis & procerum renunciarent. Ea ſiue verò dicta, ſeu ſimulatè ad tentandum Atrebatis animum, altè in eius pectus deſcenderunt:

Bro-

Brocchiusque, qui Regi Gallo à cubiculo erat, ſuſpectus haberi cœpit. Auxere ſuſpicionem litteræ ab eo, ad Caſtellæ Regem inſolentibus litterarum notis interceptæ, tabellario in itinere defuncto. Itaque de illo, dicta cauſſa, ſupplicium eſt ſumptum. verùm hæc aliquanto poſt. Violantes Caſtellæ Regina cùm nepotum ætatem, in quos potiſsimùm erat propenſa, ludibrio eſſe videret Sanctio prælato, neque ſatis ab eius iniuria tutam, vſque adeò omnia iura peruertit exitiabilis imperandi cupido, fugam meditata, Regem Aragonium fratrem ſuum per ſpeciem colloquij Hortam cœnobium vt veniret, perfecit. Reginam nepotes honoris ſpecie comitabantur. cum illis in Aragoniam abijt Alfonſo nequicquam, cùm res eſſet indicata, prohibere conato dolenteque; adeò vt nulla ſui propria, regnique clade moueri magis potuiſſet. Regis iracundia in eos vertit, quos diſceſſus auctores Reginæ fuiſſe credidit. Fridericus eius frater, Simon Ruizius Camerorum regulus multarum vir imaginum priſcæque nobilitatis Burgis, quo ſe Rex & Sanctius Segobia contulerant, comprehenſi ſunt. (nimirum concuſſa regia diſsidio pro pueris ſtudia multorum erant) Ruizius Treuigni igne combuſtus Sanctij iuſſu. Fridericus Burgis gulam fregit, magna inuidia noui principatus, cuius id primum ſpecimen erat: ac illud maximè, quòd indicta cauſſa damnati eſſent, vt quiſque interemptos aut ſanguine aut amicitia contingebant, plærique vituperabant. Cæterum inuidia in occulto erat, palàm diſsimulatio. miſſæ inter Reges legationes. Caſtellæ Rex vxorem ad ſe mitti petebat, Sanctij electionem probari. Excuſabat Aragonius, nondum diiudicata cauſſa: omnibusque nedum ſorori in ſuo regno perſugium eſſe paratum diſputabat, moturus in Caſtellam arma (ſic quidam exiſtimabant) ni Valentini Maurorum motus detinuiſſent: qui Marrocij Regis aduentus fiducia ab imperio rebellantes Monteſiam occuparunt. Ij motus faciliorem opinione exitum habuerunt, cùm Mauri ſpe Africani auxilij deſtituti, Monteſiam aliasque plures arces Regi dedidiſſent, menſe Auguſto, ſalutis anno milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo. 1277
Quo tempore Alfonſus Rex Burgis Hiſpalim venerat, vnde numeroſa claſſis, validæque copiæ ad Algeziram obſidendam mari terraque miſſæ ſunt. noſtrorum animos eius belli cura in primis ſolicitabat: ne Afri propter locorum vicinitatem, ſedem adepti in Hiſpania noſtris littoribus nimium aſſueſcerent. Cæterùm conuerſis ad ciuilia diſsidia animis externa haud in magna cura erant. proximo ineunte vere, Petrus Regis Alfonſi filius cum validis copijs ad eius vrbis oppugnationem miſſus, nullo operæpretio facto, cum ignominia, damnoque diſceſsit. claſsis etiam noſtra nautis & milite vacua, aduentu Marrocij Regis diſsipata, oppreſſaque eſt. milites aliò, atque aliò dilapſi. Ea tempeſtate nouam à Rege Marrocio Algeziram ædificatam eſſe, qui affirment auctores ſuppetunt, modico certè a priori interuallo. Iacobi Regis corpus Valentia, vbi ad aram templi maximi compoſitum erat, Populetum translatum eſt adulto vere. inferiæ defuncto, concurſu procerum iuſſu noui Regis Tarraconem ſacto ſplendidè datæ.

Varia Regum colloquia. *Cap. IIII.*

IOLANTIS Reginæ discessu, Castellæ, atque Galliæ Reges
pro pueris soliciti esse cœperunt, pari cura, studio non eodem. Al-
fonsus quidem Rex in Galliam, vbi innocenti & teneræ ætati pa-
ratum præsidium erat, ne aufugerent prouidebat, Sanctio præser-
tim filio impulsore: qui munificentia animi, ingenij solertia, mo-
rumque comitate, procerum & populi voluntates promereri pergebat: seque ad
omnes casus virtute, diligentia, calliditate comparare. Gallo autem Regi cura
erat ne in patrui potestatem redacti salutis, libertatis certè periculum adirent
non ignaro, naturam mortalium ambitiosam, & præ imperij cupiditate in
crudelitatem pronam esse. missæ vtrinque ea de caussa ad Aragonium Regem
non semel honestissimæ legationes. Quod illi gloriosum erat, totius contro-
uersiæ, quasi arbitrum à potentissimis Regibus, ad faciendum fœdus inuitari.
vtrunque suspensum teneri pueris retentis, Aragonij rationibus commodissi-
mum. re igitur agitata vt Violantes Regina ad virum rediret, pueri in Ara-
gonia manerent visum est, sublata discedendi quo vellent libertate. Setabi in
arce custodiæ mandati. Graue id decretum Blancæ matri fuit: vbi præsidium
esse debuit, ibi dolos tendi, nouaque fraude adimi libertatem. Ipsa in Arago-
niam profecta cùm nihil impetraret, Regis auribus ad eius preces obturatis,
quid fama loqueretur nulla cura præ vtilitate priuata, in Galliam irata abijt
ad Regem fratrem, in Castellam & Aragoniam Gallica arma motura, nisi esset
obtemperatum. Vasconum Regni possessio, quoniam vtrosque fines contingit,
bellum parantibus Gallis commoda erat. Aragonius Rex, & Sanctius Princeps
periculum veriti, & vt se mutuis auxilijs iuuarent, de rerum summa collocutu-
ri loco designato, Requenam inter & Bugnolium conuenere ad quartumdeci-
1279 mum Septembris diem, salutis anno millesimo ducentesimo septuagesimo no-
no. Mutuo colloquio detersæ simultates, amicitiaque & fœdus firmata. Inde di-
gressi Petrus quidem Aragonius in Catalauniam abijt, procerum motibus tu-
multuantem. tametsi paulo ante Armengaudo Aluari filio Vrgeliæ principa-
tus tanquam beneficiario datus erat, in Fuxensis auunculi gratiam, cuius ijs
motibus concitandis præcipuæ partes erant, maiusque quàm cæteris studium.
captus is ad Balaguerim vrbem abs Rege, diu Ilerdæ in custodia fuit. Sanctius
autem ad patrem abijt Pace Augusta se tenentem, quo Hispali profectus vene-
rat: vt Dionysium nepotem Lusitanum Regem officij caussa complecteretur,
& Alfonso fratri conciliaret: quem paterna hæreditate pellere correptis armis
conabatur, alias ex alijs simultatis caussas nectens: haud leui inuidia populo-
rum, cùm ab hoc initio regnum inchoaret, sub initia huius anni defuncto patre
Alfonso Rege Olisipone, atq; ad Dominici, quod ipse cœnobium in ea vrbe cō-
struxerat, sepulto. Sanctius salutato patre ad delectus militares habendos tota di
tione continuò dimissus est: bellumq; comparādum aduersus Regem Granatæ,
arce Granatensi pręcipuę nobilitatis & amplitudinis ædificanda per idem tem
pus distentum, cui Alhambræ nomen est, pulcherrimæ atq; amplissimæ. & erat
Maurus earum elegantiarū non minus quam rei militaris peritus. Belli inferēdi
caussæ

caussæ inter finitimos Reges deesse non possunt. Eum Algeziræ bello, Marro-
cij Regis conatus iuuisse arbitror: atque ex ea re offensis nostrorum animis ini-
to paulò ante cum Africanis fœdere Granatenses comprehensi non sunt. Dio-
nysius Lusitaniæ Rex, an auo diffisus, vt sunt incertæ & inconstantes morta-
lium voluntates, an quia fratri æquiorem fore putabat: & ferè in omni certa-
mine qui potentior est, quamuis optimo iure nitatur, iniuriam tamen videtur
facere, Helbes quamuis progressus duodecimo à Pace Augusta lapide retrò con-
uertit iter repente mutata voluntate. Ea leuitate quantopere Alfonsi Regis
animus fuerit offensus dicere non attinet. Verùm cùm colloquij spes sublata
esset, Hispalim iratus discessit. Quo tempore Cunradus Lansa pro Rege Ara-
gonio maris Præfectus magnaque apud omnes auctoritate, quoniam Constan-
tiæ Reginæ propinquus erat, classe comparata instructaque decem longarum
nauium, Africæ littora ad Tunetum præsertim, & Tremesenium tentauit: quòd
eæ vrbes vectigal ante impositum aliquot annis pēdere recusassent. auctor qui-
dam Mirabusarem à fratre pulsum eius ope regno Tunetano redditum fuisse
affirmat. Conuenit multam inde prædam abactam: decemque Marrocij Regis
triremes ad fretum Gaditanum obuiam factas, nauali prælio captas, submersas-
que. Ab Aragonio Rege Iacobus eius filius ex concubina ortus Segorbij prin-
cipatu mense Nouembri, Valentiæ vbi se Rex multum tenebat, donatus est. In
Castella studia prouincialium in Sanctium indies magis accēdebantur, maiusq;
quàm quod gerebat agitare animo facinus plerisque videbatur, & fratris filijs
deiectis spe regni, parentis ætatem in senium præcipitem ludibrio habiturus,
per socordiam nihil minus cogitantis, notaque pariter & occulta filij consilia
ignorantis. Is proximi anni millesimi ducētesimi octogesimi æstate inchoante, 1280
exercitu comparato in Giennēses abijt: nouisq; quas pater Hispali misit copijs
auctus in Granatę fines ingressus peruastatis passim agris, in ipsius vrbis con-
spectum se dare non dubitauit. villæ incensæ. hominum & pecorum prædæ
abactæ. Cordubam deinde reditum. inde patrem Hispalim comitatus est, ex re-
bus prosperè gestis aucta tum gratia, tum auctoritate: quæ illi quàm belli Mau-
rici propior cura erat, propter factionum studia. Philippus Galliæ Rex de pueris
solicitus, eos in libertatem asserere, & rescisso priori decreto auo Regi substitui
postulabat. missi ea de re ad vtrunque Regem legati, vt non hostiliter statim,
quia non desperabat voluntate ipsos æquissimis postulatis benignas aures præ-
bituros, ita si frustrarentur spem nihil eorum, quæ ab hoste expectari possent
Gallos prætermissuros. Regi stare sententiam, innocentem ætatem omnibus
opibus tegere. verùm cùm neque minis, neque precibus nostrorum animi
mouerentur, placuit tandem à tribus Regibus fide accepta, dataque in collo-
quium descendi, atque de omnibus controuersijs coram agere. Eo consilio Rex
Gallus Saluaterram accessit, Baionam Castellæ Rex in Tarbellis sitam in fini-
bus Aquitaniæ. Vt coram de conditionibus disceptarent, Sanctij astu impedi-
tum est, ne à patre in nepotes haud obscurè propenso aliquid contra suam di-
gnitatem impetraretur. sermonum tantùm minister Carolus Tarenti Princeps
Siculi Regis filius vltro citroque vti commearet impetratum. neque quidquam
tamen perfectum est, cùm omnia consilia Principum Sanctij artibus eluderen-

tur. tametsi æquissima petere Galli videbantur: Alfonso puero Giennium vrbem Regis nomine dari, vt Regum Castellæ beneficiario. Soluto eo conuentu Gallus & Aragonius Reges Tolosam inter se collocuturi conuenerunt, nihilo maiori, quam priori colloquio, operæpretio: prorsus vt Regem Gallum ludibrio habere viderentur. Mompellerij tantùm principatum, quoniam de eo controuersia erat, Rex Gallus iureiurando est pollicitus se Iacobo Baleari Regi relicturum. gratissimum Sanctio Principi accidit Regis Galli opera, tantaque contentione nihil à Regibus, quod ad puerorum quidem commodum pertineret, esse impetratum. patris tantùm inconstantiam verebatur ne ętatis commiseratione ad nepotes respiceret: nam mutatæ voluntatis non leuia extabant indicia: multique qui Principum offensas acriter speculantur, Alfonsum Regem varijs criminationibus in filium concitabant. eum reipublicæ procurationem vniuersam occupasse. omnia pro arbitratu inuertere. Regis auctoritatem contemptui habere. Erat Alfonso ingenium varium, flexibile, multiplex, pudenda actionum inconstantia, cum ætate effecta maior. Sanctius prouisa tempestate externis auxilijs se munire statuit, atque Aragonium Regem sibi omni conatu conciliare. Missi ad eum legati, primùm Gonsaluus Gironius D. Iacobi Magister, deinde Montisferrati Marchio. legationis summa erat, vt de rebus magnis collocuturi conuenirent. Agredam inter & Turiasonem, ad oppidū cui Campillio nomen est, Reges conuenere Alfonsus, Petrus, & Sanctius, sexto Kal. Aprilis, anno millesimo ducentesimo octogesimo primo. inter vtranque gentem fœdus factum, eosdem amicos inimicosque futuros. ei, qui prior amicitiam violasset, argenti sedecim millia pondo, mulctæ nomine indicta. Nonnulla oppida Aragonio data Palasuelus, Tharasia, Xera, Aiora. Emanueli Alfonsi Regis fratri, cuius ea òppida erant, Escalona municipium eorum permutatione, donatum est. Hæc palàm. Ex arcanò autem regnum Vasconum communibus armis inuadere, atque occupare sancitum: finesque designati, quam quisque partem rebus patratis obtineret. Præterea Sanctio datum est, vt pueri Setabi in arce diligentèr custodirentur. Quæ vt rata essent, & vt amplius Aragonium Regem sibi obstringeret, Sanctius soluto conuentu eum Agredam comitatus est: Vasconumque regnum defuncto patre Aragonij iuris integrum fore est pollicitus: præterea de suo Requenam in Contestanis & Requenæ contributa oppida. vsque adeò inter metum & spem animus fluctuabat, vt securitatem magno redimere pudori non esset. Ioannes Lara, quem illis temporibus grauem & potentem virum inuenio, Albarracinum obtinebat, Therasiæ iunctus connubio Aluari Asagræ, quondam Albarracini reguli filiæ, Petri neptis ex eo. inde propter loci firmitatem Aragoniæ, & Castellæ finibus imminebat, vtrinque prædas agere solitus, perfugioque esse omnibus, quicunque ab vtroq; Rege essent alienati. ac nominatim Lupus Harus ea potentia regulus, ad eius vrbis præsidium confugerat Castellæ Regi cum primis infensus. Eius vrbis occupandæ Laræque euertendi consilia inter sese Sanctius & Aragonius Turiasone communicarunt. Alfonsus Rex Burgos profectus filiorum, Petri & Ioannis celebrauit nuptias. Petro Narbonensis reguli, Ioanni Marchionis Montisferrati filiæ iunctæ sunt. nihil maioris rei tot Regum colloquijs, tantisque mo-

litionibus

litionibus eſt factum: Hiſpaniæque quamuis in præſentia pacatæ ſæuiſsima aliqua tempeſtas imminere videbatur, ob alienatas commotasque omnium ordinum voluntates.

Sanctius in patrem rebellat. Cap. V.

ANCTIVM inter, & Alfonſum patrem grauiſsimæ ſuſpiciones ſenſim exortæ à paruis initijs, vt fit, in apertam ſimultatem bellumque prorupere. Alfonſo ægrè erat, ſuam ætatem contemptui multis eſſe: pleroſque conſiderabat ſtudio teneri nouarum rerum. Itaque ſanciendæ auctoritatis, decorisque cura, collecta militari manu in agros Granatenſes populabundus irrupit, ætate quamuis affecta grauis, fracto laboribus corpore. Nihil æque vexabat, atque ærarij inopia. pecuniæ redigendæ ratio aliqua quærenda erat. optima, & facillima viſa eſt, nouum monetæ genus, tum æreæ tum argenteæ cudere immutato pondere, metallo vè permixto, retento valore: quod niſi peſsimis reipublicæ temporibus vſurpandum non eſt. Odium certè publicè conceptum amplius accendit. præſertim cùm non ius aut verum in cognitionibus, ſed ſolam magnitudinem opum ſpectare diceretur, multosque afflictis criminibus cauſsisque ſpoliaſſe. quæ res nulla reipublicæ neceſsitate excuſari poterat. nihilque magis Principi ſtudia ſubditorum conciliat, quàm integer iuſtitiæ cultus. Fredulus Ouetenſis Præſul, domo Gallus, ad Philippum Regem legatus. ſpecies erat impetrandæ veniæ peccatorum a Pontifice Romano aduerſus Mauros: re de liberandis nepotibus conſilia communicare volebat, an ætatis innocentiam miſeratus, flexusque ad humanitatem: an quod magis arbitror Sanctij odio, cuius antea metu eos regni hæreditate ſpoliarat. Alfonſi conatus haudquaquam Sanctium latuerunt, vt nihil occulti eſſe in inteſtina diſcordia poteſt. Externis ergo auxilijs ſe munire certus, Cordubam abijt, cùm Granatæ Rege fœdus facturus tertia vectigalium parte contentus: quam conditionem Alfonſus oblatam paulò ante repudiarat. Ioannis fratris opera, qui & ipſe Sanctij partibus addictus erat, Caſtellæ atque Legionis proceres aduerſus Regem concitati ſunt, iam pridem alienati animis, ob Alfonſi Regis ſeueritatem, ac recenti memoria Camerorum reguli, & Friderici fratris cædem. Hæc initio anni eius ſeculi octo- 1282
geſimi ſecundi gerebantur. quo anno Dionyſium inter Luſitaniæ Regem, & Iſabellam Aragonij Regis filiam maiorem natu, ad Troncoſum oppidum nuptiæ celebratæ ſunt, menſe Auguſto. Hæc eſt illa Iſabella quæ virtutum merito, & ob inſignem pietatem, in cælitum numero locum habet: eiusque memoria anniuerſarijs ſacris in Luſitania celebratur. Dionyſius Sanctij dexteritate in partes attractus fœdere ſacto eſt, ob iram credo aliquam in auum conceptam, aut maioris præmij ſpem. Alfonſus Rex cum ætatis inclinatione, parum animo prouidebat, pro ingenio hominum hoc quoque nomine prauo, quod in ſuis quiſque periculis, quam in alieno negotio imprudentior eſt. obſtat metus, cupiditas, amor. Comitia regni Toletum indicit, ſi quo modo ſine armis filij, & procerum mentes ſanari poſſent. verùm dum media, pacataque conſilia ſequitur.

tur, neque cauit, neque auſus eſt ſatis. Nam Sanctius contrà procerum fauore fretus, aduerſus patris conatus Valliſoleti regni conuentus agitat, frequentiores multo, quàm apud patrem. Mariam Alfonſi Molinæ reguli magni patrui filiam connubio ſibi iunxit, poſteritatis cura: vnde Ferdinandus natu maior aliįque filij ſunt nati. procerum arbitrio omnia acta: omniaque à Sanctio conceſſa quæcunque priuatim aut publicè poſtulare auſi ſunt. maioribus in futurum promiſsis onerati. Ea via conciliandis omnium ordinum voluntatibus optima fore viſa eſt. Noui delecti magiſtratus, nouæ leges ſancitæ. quantum quiſque viribus & auctoritate valebat, tantum ſibi è republica arrogabat. Inuaſit defectionis tabes etiam popularium motas iam mentes: iſque habitus animorum fuit, vt facinus ingens auderent alij, plures vellent, omnes ferme paterentur. neque deerant qui Sanctium, Regem, patrem patriæ ſalutarent, & omnia principatus nomina inter fauſtas acclamationes deferrent. quod ille conſtanter renuit, paſſurum ſe negans patri ſuperſtiti regium nomen, honoremque detrahi: ſeu ingenij modeſtia, inani appellatione cum omnia pro Rege ageret repudiata, ſiue vt cunctando ſtudia magis inflammaret. Emanuel ſanè patruus ſuo & aliorum procerum nomine, Alfonſum publica ſententia in conuentu pronunciata, regno priuauit: ea calamitate dignum, quod diuinæ prouidentiæ opera, & humani corporis fabricam inſigni linguæ procacitate, ingenijque confidentia accuſare auſus fuerat: vti vulgo hominum opinio eſt, ab antiquo ducta per manus. vocis ſtoliditatem numen iuſtiſsimè vindicauit. Id fore aſtra memorant portendiſſe eius artis non ignaro: ſi ars eſt, & non potiùs inane mortalium ludibriū, quod à prudentibus ſemper accuſabitur, & ſemper tamen patronos habebit. Ex eo ferunt ſuſpicacem eſſe redditum, atq; ex metu crudelem magnam eius odij partem concitaſſe, quæ illi calamitati fuit. Sanctij Principis nuptiæ Toleti peractæ, apparatu nō magno quippe in ipſo belli ciuilis procinctu. Alfonſus in timore inter ſtudia ſuorum deſtitutus à Marrocio Rege opem mutuamque pecuniam petere eſt compulſus, regia corona barbaro oppignerata. Alfonſus Guſmanius Sancti Luciferi regulus Alfonſo Regi iratus ſeſe Marrocium contulerat. de cauſſa nō conſtat, ſed in magna tamen apud Regem barbarum erat auctoritate Maurici exercitus Dux. Extāt ad eum Alfonſi Regis litteræ in calamitate ſupplicis, extremum malorum: quibus hortatur, vt veteris amicitiæ ſuæque nobilitatis memor, immemor iniuriæ opem rebus aſperis ferat: pecuniamque atque copias militares in auxilium mittendi pro ea gratia, & auctoritate, qua valebat maximè, auctor exiſtat. eius beneficij memoriam perpetuam fore pollicetur: iubetque ſumma omnia ab eius beneuolentia expectare. Rex barbarus ſpe plenus ex inteſtinis noſtrorum motibus, ſui commodi occaſionem oblatam, plus etiam, quàm quod petebatur deferens Alfonſi Regis voluntate Algeziram traiecit: atque in Zahara regni Granatenſis oppido Alfonſum Regem ad ſe venientem excepit, magna vtrinque beneuolentiæ ſignificatione. altior ſedes Alfonſo eſt data. is honos hoſpiti habitus, & quoniam Alfonſus ex Regum progenie ortus, & in regni ſpem a prima ætate educatus, dignitate maior erat ipſius etiam Regis barbari confeſsione. mutuo colloquio de belli ſumma deliberatum, quoniam pacis conſilia non proceſſerant. Hiſpalis

in

in Alfonsi fide erat. Corduba partibus infecta Sanctium secuta est. Eam vrbem Mauri, Bæticæ agris primùm euastatis obsidendam sumpserunt. Affuit Alfonsus Hispali suorum manu contracta. vrbs virtute ciuium, Sanctijque diligentia, qui hostium aduentum celeritate occupauerat, fortiter defensa est. Maurus vigesimo obsidionis die, quoniam properanti festinatio quoque tarda erat, dimissa vrbe, Alfonsoque annuente, saltum Castulonensem superauit, atque ad Montielem agros populatus, multaque præda abacta (is ciuilis dissidij fructus fuit) Astigim redijt. Inde Alfonsus cùm indicatum esset, eius capiendi barbarum consilia agitare, Hispalìm vnde venerat clam se subduxit. veræ eæ delationes fuerint, an falsæ in ambiguo fuit, magno sanè dolore Regis Mauri accidit fidem suam apud Alfonsum sugillatam: prorsus vt relicta Hispania redierit in Africam, redditis mille equitibus, qui Fernando Pontio Duce Alfonsi iussu, Maurica stipendia faciebant. id signum animi non penitus alienati fuit. Ij ad Cordubam, decem millia equites obuios factos, inito certamine vicisse memorantur: tanta erat pugnandi scientia, virtusque animorum, multis bellis comprobata. Ab Alfonso Rege Hispali in publico conuentu Sanctius furiali carmine deuotus, & iure paterno diris execrationibus caput deuinctus, regnique successione spoliatus est, octauo mensis Nouembris die. Sanctius neque ea religione tactus, fœdere cum Granatensi Rege instaurato, ad omnem occasionem intentus circum Gordubam & ipse morabatur, & copias in hiberna distribuit.

Ioannis Prochitæ in Gallos coniuratio. *Cap. VI.*

VIT hic annus non magis Alfonsi Regis casu, & Castellæ motibus, quam Ioannis Prochitę coniuratione nobilis. Is insulæ sibi cognominis ad Siciliam Princeps fuit, magno ingenio vir, magnaque quondam apud Manfredum Regem gratia. quod ne fraudi esset, apud Gallos rerum dominos omnes occasiones euertendi viros magnos captantes, profugus in Aragoniam abijt. Aragonij Reges Iacobus & Petrus idoneum virum nacti, per quem regnum iniuria ereptum Siciliæ, atque Neapolis recuperarent, oppidò gaudentes benignè acceptum amplis possessionibus, vnde sustentaret vitam, donarunt: ac nominatim à Petro Rege in Valentino tractu Luxenum, Benisanum, & Palmam accepit. Gibellini tota Italia Francorum imperio oppressi, gentis ferocis imperiosæq; (sic illi prædicabant) ad Aragonios respicere cœperunt, eorum ope sperantes grauissimi imperij iugum posse depelli. Vidit ea tempestate Italia, quod vltimum in seruitute erat, sermonis etiam libertate sublata Gallorum impotenti dominatu Romæ etiam constituto vrbanæ præturæ specie. Nicolaus Romanus Pontifex eius tyrannidis euertendæ consilia agitabat. Edicto primum vetuit præturam Romanam plusque annuam esse, sublata etiam facultate eius magistratus gerendi Regibus, Regumque propinquis. Carolo Siciliæ Regi Vicarij nomen & auctoritas abrogata (qua in Italia, quasi Imperatorum Legatus fungebatur) per speciem Rodulfo Cæsari sic esse placitum. Quæ omnia tametsi ad imminuendas Caroli

roli opes pertinebant, iure excusante factum, nondum mouebantur arma. Nam quod auctores nonnulli defendunt, ex familia Vrsina, vnde Pontifici Nicolao genus, binos Reges Italiæ destinasse, Longobardiæ, & Hetruriæ Transalpinis prohidendis Italiæ aditu, fama frequentior & sensus prope omnium damnat. Omnino Carolus defuncta priori vxore, Balduini Cæsaris filiam, sibi toro iunxerat: ex eoque Philippi Leuiri patrocinio suscepto, Byzantio spe imminebat, Alfonsum Castellæ Regem conciliare parabat, Violante eius filia Philippo in coniugium impetrata. Ij conatus Aragonijs artibus elusi: & ad Campillium, vbi Reges collocutos esse dictum est, cautum expresse erat, ne Castellæ Rex Gallis affinitate iungeretur. Beatrix Manfredi Regis filia Constantiæ Reginæ Aragoniæ soror, à Carolo in custodia detinebatur: neque de eius libertate appellatus mutare voluerat. Ea ad alias simultatis caussas accedebat. Prochita ex ijs rebus commodam occasionem nactus, patriam, opesque recuperandi, Byzantium mutata veste, semel & iterum abijt. Palæologum Augustum rebus suis ante timentem, maiori suspicione metuque impletiunctis cum Gallo Rege opibus à Carolo classem validam in eius exitium comparatam docet. Francorum vires integras, Græcos domesticis factionibus debilitatos imparesque futuros, duorum Regum conatui. Superiores victoriæ documento sint. dicere vera liceat, in te superbia non cadit. in ira atque periculo regi posse magnificum. an domi residens per socordiam expectabis, dum bello lacessant: suisque viribus, & partium studijs subleuati, quod dicere perhorresco imperio deturbent? Magnum onus sustines, quod aut regendum est arte, aut sua te mole opprimet. domi proprio discrimine hostes implicãdi. Siculis veteris imperij memoria, noui inuidia alienatis dux tantum ad quem deficiant potiùs, quàm voluntas rebellandi deest. Aragonios Reges solicitare non desinunt ad ferendam opem, regnumq; capessendum. Pontifex Romanus Gallis infensus est. Si eorum conatus iuueris, næ Cæsar paruo labore, impendioq; te atq; rempublicam magnis tempestatibus eximes, atque in eorum caput vertes quæ in te illi moliuntur. Postremò hoc in pectus tuum demitte, Francos nunquam tibi amicos fore: nam viribus & potentia quid valeant ipse scis. Ad ea Cæsar quoniam vera Prochitam dicere compertum habebat, auro se Aragonios conatus iuuaturum promittit, occultè tamen ne tantæ molitiones proderentur. Ille re constituta redijt in Italiam, Pontificeque Romano ad Rocam Surianam prope Viterbium conuento, & de rebus omnibus edocto, in Siciliam se se refert, defectionis consilia cum proceribus eius insulæ communicaturus. tanta Francorum socordia, aut confidentia, coniuratorumque silentio, vt quid ageretur penitus lateret. Moritur interea Nicolaus Pontifex, successore Martino. IIII. Turonensi ciue Caroli partibus deditissimo: prorsus vt in eius gratiam Palæologum Cæsarem diris deuouerit, de impietate postulatum, quòd Romanæ ecclesiæ nollet obtemperare. Ab Aragonio Rege Hugo Metaplana vir multarum rerum vsu ea ætate præstans, ad nouum Pontificem legatus est, vt eius animum consiliaque exploraret: tametsi legationis species erat Raymundi Pennafortij nomen vt consecraretur. Renuit Pontifex, negauitque aliquid se concessurum ei, qui vectigal Romanæ ecclesiæ debitum pendere recusaret. præterea decumæ sacerdotiorum Iacobo

bo

bo patri a prioribus Pontificibus concessæ, abrogatæ sunt. Quæ res Aragonium deterrere potuit, ad maturandam expeditionem amplius inflammauit: ne cunctantem casus aliquis impediret. numerosa classis in Aragoniæ littoribus ædificata est, Africæ inuadendæ specie: vbi pulsi paulò ante Tunetani Regis à Conrado Lansa, vti dictum est, duo filij de Constantinæ atq; Bugiæ, quas ille vrbes retinuerat, principatu inter se certabant. Hæc palàm iactabantur. maior tamen & verior cura suberat Siciliæ occupandæ. Pontifex per oratores tanti apparatus caussam percontatur. qui cùm percontandi finem nō facerent, Rex in iram concitatus: Comburam, inquit, tunicam si meorum consiliorum esse gnaram putarem. Simile responsum Rex Francus tulit: vterque de Caroli incolumitate solicitus, cui Aragonios esse infensos compertum erat. Græcus Imperator vt erat pollicitus, in belli sumptus aurum suppeditauit minimè parcè. Siculorum coniuratio ad effectum perducta sanctissimo anni tempore, quod nefas esse videbatur. Christi resurgentis memoria festo die, tertio Kalend. Aprilis, cùm ludis atq; lætitia cuncta personarent, lasciuia & securitas magis quàm formido ostentaretur, atque ex templis populus campanæ sonitu ad vespertinos hymnos conuocaretur, tota insula cædes Francorum nihil minus cogitantium, vno temporis momento est facta. Inde Siculus vesper in prouerbium abijt. classis etiam occupata, quæ in Siciliæ portubus parata instructaque erat aduersus Græcum Imperatorem à Pontifice Maximo hostem iudicatum sic fama vulgatum est: sic multi auctores memoriæ prodiderunt. Alij affirmant Panormi primùm cædem Francorum esse factam, cùm ad Sanctispiritus, quod templum ad Montem Regium est à Panormo tribus millibus passuum stato die conueniretur: fœminæque cuiusdam pudicitiam contrectasset per caussam perscrutandi an telum ferret Drochetus Gallus. ex ea re populum ad arma consternatum. in agro, in vrbe, in arce, promiscuam Francorum cædem factam, nullo discrimine sexus, aut ætatis. Tanta vindictæ cupiditate, vt fœminæ etiam, quibus ex Gallis vterus intumuerat, neci darentur. vrbs ipsa hostiliter direpta: vt nunquam commota multitudo in vno gradu resistit. Omneque magnum facinus aliquid ex iniquo habeat, propemodum necesse est. Oppida alia & vrbes Panormitanorum exemplo, multis in locis tumultuatæ sunt. Messana in fide tantisper perstitit Herberti Aurelianensis totius insulæ pro Francis Præfecti diligentia & auctoritate. Metus haud diuturni officij magister extitit. Itaque Messànenses breui aliarum vrbium auctoritatem secuti, correptis armis rebellarunt, Gallico tum præsidio, tum Præfecto vrbe pulso. Guillelmus Porcelletus Calataphimiæ Prætor, quamuis natione Francus, in medio seditionis ardore abire incolumis permissus est, vna probitatis & modestiæ opinione tectus. Hic fuit exitus Prochitæ coniurationis, famosæ magis quam claræ. Siculi sanè residente animorum impetu, tametsi intelligebant quanto in periculo essent, quosdam etiam cædis defectionisq; pœnitere cœpisse, obstinatis tamen animis mori priusq; am se Francis dederent, Aragonium Regem ad opem ferendam solicitare constituunt: quo se ille tempore ad Dertusam tenebat instructa classe, certusque in Africam festinare. Inde euastatis ijs littoribus longè lateque, cùm mutato repentè cursu in Corsicam appulisset, cæsos in Sicilia pul-

sosque

ſosque Francos cognouit: Carolumque ex Hetruria ad eos motus accurriſſe, & contractis vndique copijs mari terraque Meſſanam obſidere. Nulla à multis annis acrior oppugnatio fuit. Ardebant Franci cupiditate iniuriæ vlciſcendę: ſanguineque Siculorum interemptis ciuibus parentare cupiebant. obſeſsi id intelligentes ſupremo virtutis conatu propugnabant. omnis ordo, omnis ætas adeſſe omnibus partibus, nullaque onera aut pericula detrectare. Inter hæc Rex Aragonius Panormum appulit, ſumptoque regio inſigni Rex ab omnibus ſalutatur. aucta claſsis cum qua venerat, ijs nauibus quas Siculi aduerſus Græcos paratas ipſis ſeditionis initijs occuparant. Carolus victoria deſperata, nam cum ſpe maturi auxilij obſeſsis animus creuerat, mœſtus atque inglorius in Italiam redijt Meſſanæ obſidione ſoluta. Hoc Aragonijs multæ offenſionis initium fuit, magnæque gloriæ. miſſæ inter Reges litteræ iracundia contumelijsq; plenæ. Ijs litteris amplius exacerbatæ voluntates. bellum vtrinque indictum. Aragonius ex Hiſpania nouas copias expectabat. Carolus ex Prouincia Phocæenſi. Aragonio omnia in Sicilia prona erant, Francis aſpera. Horum caſtra ad fretum Meſſanenſe in Siciliç conſpectu erant: Aragoniæ copiæ vrbibus atque oppidis in fide confirmandis in varias manus diſsipatæ. Petrus metu amittendi, quæ parta erant, in tanta hoſtium potentia ſuorumque auxiliorum longinquitate, ad artes conuerſo animo Carolum viribus & ſcientia pugnandi confidentem miſſo feciali ad certamen prouocat. ſi vir eſſet congrederetur, innoxioque multorum ſanguini parceretur: ſuo ipſorum periculo belli quod inſtabat materia ſublata. ſic Franci ſcriptores rem tradunt. Aragonij contrà affirmant, Petrum à Carolo priorem fuiſſe prouocatum, internuncio Simone Leontino ex Prædicatorio ordine. Conſtat accepta vtrinque conditione placuiſſe, vt centenis vtrinque equitibus dimicaretur. De loco pugnæ dubitatum. Burdigala delecta eſt, quoniam in Eduardi Angli Regis poteſtate erat, Aquitaniæ caput. Dies dicta certamini, & conditiones vtrinque ſacramento firmatæ. Interea Pontifex Romanus rebus cognitis, quæ in Sicilia geſtæ erant, Aragonium Regem, vt deſiſteret monet, neq; intempeſtiua ambitione pacem turbaret. Ad extremum parere recuſantem, nono Nouembris die, ex piorum numero eximit ſententia ad Montem Fiaſconem pronunciata. Regi Anglo verbis grauiſsimis mandat, ne pugnaturis Regibus in ſua ditione locum præbeat. nihil ea diligentia profectum. Regina Conſtantia viri iuſſu in Siciliam abijt, ne abſente Rege Sicu-
1283 lorum fides nutaret. Aprilis vigeſimo ſecundo die, anno milleſimo ducenteſimo octogeſimo tertio, Meſſanam appulſa eſt cum Iacobo filio, cui pater Siciliæ regnum deſtinabat. Reges ad certamen properant. Carolus in Galliam, vbi certiſsima gentis præſidia erant, propenſæ in eum voluntates: Petrus claſſe Hiſpaniam tenuit. Kalend. Iunij, qui dies certamini erat deſignatus, Carolus cum equitum ala Burdigalæ præſto fuit. Petrus Aragonius Rex nuſquam comparuit. Franci ſcriptores ignauia factum dicunt, ſimpliceſque Gallorum animos decoris ſpecie obiecta deluſos: cùm ſe Aragonius interiecto ſpatio, viribus & potentia confirmare cuperet. noſtri ſcriptores excuſant: Petrum à Prætore Burdigalenſi admonitum, vt Gallicas inſidias caueret. cùm iuſto exercitu Regem Francum propinquare. centum Aragonijs equitibus aduerſus

omnes

omnes Francorum copias certamen fore? Francorum quàm Aragoniorum auxilia multo eſſe propinquiora. Tunc Aragonium Regem Burdigalenſi galeam clypeum, haſtam, & gladium de manu tradidiſſe argumento ad ſtatutum tempus affuiſſe, & per diſpoſitos equos ſeſe periculo eripuiſſe in finitimam Cantabriam, varijs ſermonibus & opinionibus præbita occaſione, nouorum bellorum parata materia.

Alfonſus Caſtellæ Rex moritur. Cap. VII.

ARAGONIVS Rex in patriam rediens vno tempore Ioannem Laram Albarracino pellẽdum ſuſcepit, Aragonijs finibus propter locorum munitionem impunè ſæpe imminentem: Aragonios & Catalaunos proceres pacandos, qui incõmodo ſanè reipublicæ tempore, cùm tantum externi belli ſupereſſet, tumultuari pergebant. Quod impotentèr abs Rege habiti iuſto propemodum ſeruitio opprimerentur, nulla cura legum querebantur gentis moribus abrogatis. neq; ibi deſunt linguę promptæ ad plebem concitandam ſpecie patriæ libertatis defendendæ. Itaque Turiaſone primum deinde Cæſarauguſtę, Barcinone tandem regni cõuentus abs Rege habiti ſunt priora peccata licentiamq; (ſic præ ſe ferebat) emendare parato: quod nouis diplomatis ſe facturum cõfirmauit. Ea blandimenta genti gratiſsima fuerunt: tametſi non ignorabant, non voluntate data, ſed neceſsitate potiùs fuiſſe expreſſa. Externi belli cura, quod grauiſsimum impendebat, Regem ſolicitabat, ne conuerſo in Siciliam atq; Italiam animo, domi inteſtini motus eſſent, obiecta præſertim à Romano Pont. anathematis religione, qua Regem vt paulò ante dictum eſt, deuinxerat. recensque quoniam parere recuſabat, ſententia ad Vrbem veterem pronũciata Martij die vigeſimo primo paternis regnis priuauit, occupandaq; dedit Carolo Valeſio Regis Galliæ filio minori. Quod iniquum pleriſque viſum eſt: neq; ſatis idonea cauſſa Siciliam armis occupaſſe Siculis in calamitate eius opem fidemq; implorantibus: ad hæc Manfredi Regis Siculi iura repentem Nicolao. III. Pontifice auctore atque auſpice. Res Caſtellæ nihilo tranquilliores erant. regno inter patrem & filium in factiones diducto, pars multo maxima Sanctium ſequebatur: Alfonſus præſidio deſtitutus, externaque auxilia conquirens Marrocium Regem ſecundò in Hiſpaniam attraxit: quo minori inuidia eſſet, aduerſus Granatenſem Regem aduerſæ factionis ſtudioſum, Sanctioque deuinctum fœdere. bellum haud vllo euentu memorabili fuit. Afri enim omnia difficiliora opinione experti, quoniam vrbes & oppida Granatæ Rex prouiſa tempeſtate munienda curarat, totius certaminis aleam detrectare conſtituens, nullo magno operæpretio redierunt in Africam Nouum ex Italia ſubſidium petitum, religionis obiecta ſpecie. Sanctius apud Martinum Pontificem Maximum per oratores de impietate atque ingrati animi noxa poſtulatur. ſuperſtite patre in omnia regni iura inuaſiſſe: neque præ ambitione regnandi ſenis obitum expectare. Ergo in impiorum loco haberi mandatum eſt, quicunq; relicto Alfonſo filij partes ſequerentur. dati etiam iudices à Pontifice in cauſſa, vrbes & oppida Sanctio addicta, ex ritu Chriſtiano ſacrificijs interdixerunt.

Itaque eodem tempore,non eadem de caussa in Aragonia & Castella sacrorum veluti iustitium fuit,mœsta prouincia,Sanctioq; iudicibus,si eos nancisceretur, extrema quamuis comminanti.quæ res iniecta animis religione multos à Sanctio alienauit. In primis Petrus & Ioannes eius fratres, vt natura cogebat, ad patrem respicere cœperunt. verùm re indicata Petrus quidem Murciæ regni spe iniecta retentus est:Ioannes autem cùm mutatæ voluntatis speciem prębuisset,per Lusitaniæ fines ad patrem abijt,Hispali se tenentem.Multæ vrbes & oppida cùm defectionis pœniteret,circunspicerentque qua ratione placare iram Alfonsi Regis,procurare anathematis religionem possent,spe veniæ gratięque impetrandæ Alfonso sese suaque dediderunt.In his Agreda Treuignumq, multique proceres: qui iuncti cum Philippi Regis Galliæ copijs,in Castellæ fines, Toletum vsq; populabundi peruenerũt.Erat Philippo filius Philippus cognomento Pulcher.Is hoc anno (alij sequenti dicunt) Ioannam Vasconum Reginam vxorem duxerat regno dotali.& vt est ingenium hominum priorum Regum iore repetito ditionis acceptæ fines immensùm extendere cogitabat, intestinaq, nostrorum dissidia in suum commodum conuertere. Sanctius,quantum in tanta colluuione rerum dabatur,in omnes partes accurrens Taurum vrbem imperio rebellantem pacauit:Ioannem Laram cum sua & Vasconum manu Calagurris,Vxamæ,& Segontiæ agros vexantem, Albarracinum reiecit obuiam factus.Actum deinde missis legatis,vt pater & filius fide accepta dataq; inter se colloquerentur:eoque consilio Alfonsus Rex Constantinam accessit, Sanctius Guadalcanam. spes erat mutuo colloquio rebus reddi tranquillitatem posse. Sæpe ex iniuria postmodum gratiam ortam.& Sanctius in ipsa defectione pręterquam quòd regnum eripuerat pręcipua pietate patrem complecti visus erat, à contumelia abstinere,honorificè loqui,& sentire. destinata salubriter Alfonsi Regis æmuli Sanctij familiares discusserunt iniecta periculi suspicione:& regia dissidia calamitatemque reipublicæ plerique ad suum commodum vertebant. re infecta Alfonsus Hispalim,Sanctius Salmanticam discesserunt.Eorum cõcessu Beatrix Lusitaniæ Regina vidua,& Maria Sanctij vxor Tauri,per idem tempus Isabellam filiam enixa,pacem reuocare conantes, nihil amplius præstitere,indiesque recrudescebant odia,& reipublicæ calamitas augebatur. Alfonsi Regis breui subsecuta mors,rebus propemodum desperatis auxilio fuit.Hispali ex morbo defunctus est,pœnitentia atque Eucharistia de more procuratus, ad
1284 vndecimum Kalen.Maij,vt quidam tradunt,certè salutis anno millesimo ducentesimo octogesimo quarto superiori Nouembri mense testamentum nuncuparat:in quo Alfonsum & Ferdinandum nepotes inter se substituros regni hæredes nominauit:& vtroque sine prole defuncto Philippum Galliæ Regem ad priores Castellæ Reges maternum genus referentem. de filijs atque fratribus mentio nulla Sanctij odio,in quem Francorum vires eo testamento mouebantur.Ioanni tamen filio sub mortem Hispalim & Pacem Augustam eo expetente,Iacobo Murciam legauit, vtrique Regis nomine,sed vt Castellæ Regum beneficiarijs. In Caluariæ monte cor sepeliri mandauit,loci religione sanctitateque adductus: corpus Hispali aut Murciæ.cor tamen & viscera Murciæ ad aram templi maximi sunt: corpus Hispali sepultum est prope patris & ma-

tris

tris sepulcra. impensa monimenti non maxima, neque necessaria, quoniam vita meruerat, vt memoria duraret, essetq; immortale nomen. maximus & prudētissimus Rex si sibi sapere didicisset, felixq; nisi sub vitę exitum multis calamitatibus esset vexatus, atq; præclaras animi & corporis dotes, auaritia, seueritas, atq; impotens dominatus fędassent. Primus Hispaniæ Regum vendendi atq; paciscendi vulgari Hispanorum lingua potestatem concesit, eius linguæ nimirum quę rudior erat, excolendæ locupletandæq; studio. sacros Bibliorum libros in maternam linguam vertēdos curauit. Ex eo tempore in regijs diplomatibus ac publicis tabulis Latina lingua, cuius antea vsus erat desijt vsurpari: vnde pudenda litterarum ignoratio in nostram gentem atque vtrunque ordinem inuasit.

Sanctij Regis initia. Cap. VIII.

ALFONSI defuncti regnum ad Sanctium peruenit nullo prohibente, iure controuerso, Abulæ id temporis res gerentem, ac vix ex morbo recreatum, ex quo Salmanticę paulò ante decubuerat, salute propemodum à medicis desperata. Integra ætas salutaribus succis adiuto corpore præsidio fuit. Regis nomen, quo eatenus abstinuerat (reuerētiæ id patris datum est) continuò desumpsit. Fortis cognomen animi magnitudo peperit, resq; magis feliciter quàm præclarè factæ: & ferè magnifici tituli fortunę potiùs quàm virtutis sunt beneficium. verus honor non in splendore nominum situs est, sed in æquitate & innocentia atq; modestia. Erat audax, strenuus, callidus, & in quancunq; partem se dedisset industria singulari. vndecim annis, diebus quatuor regnum tenuit, spoliati eiectique patris nota ad posteritatem infamis: alioqui in bonorum Principum numero. Imperium enim flagitio partum bonis artibus exercuit. Abulæ patris manibus iusta funeris magnificè persoluta ab eo sunt. Toleti infulas, regiaq; insignia desumpsit, lugubri veste in purpuram trabeamq; mutata. Ex aduersa factione proceres passim ad nouum Regem salutandum conueniebant, quasi priores offensas maioribus officijs, fideq; integra compensaturi. Quæ quo magis falsa erant, eò propensius per adulationem fiebant, ementiente lætitiam vultu, quo nihil est in speciem fallacius. eas artes Sanctius alta dissimulatione eludebat, confirmato mox regno iram animo conceptam effusurus. Populus, proceres, legiones in eius verba sacramēto addacti. Isabella noui Regis filia secundum agens annum regni hęres, si alia proles deesset, consensu ordinum renunciata. aduersus Cerdas fratres ea præsidia comparata, à quibus, quoniam iniuria auiti regni hæreditate spoliati esse putabantur, nonnulli palàm, plerique voto erant. Regis Aragonij, in cuius potestate erant, nouis officijs promerendi præcipua cura solicitabat, Albarracinum vrbem obsidere occupareque parantis, iniuriarum impatientia: quas Ioannes loci firmitate, & Vasconum auxilijs confisus inferre non desistebat strenuus manu, sermone promptus, serendæ inter Reges inuidiæ artifex, seditionibus potens, raptoque viuere assuetus, Castellæ atque Aragoniæ finibus euastatis. que res Sanctium prouocauit, vt quoniam adesse non poterat, noui regni cura districtus, validam manum auxilio mitteret aduersus communem hostem. Ipse Hispalim

maturauit, vbi Ioannes ex patris testamento regnum constituere conabatur, quamuis dissentientibus ciuibus, idque vnum ex ijs quæ Alfonsus testamento mandarat fieri non oportere dictitantibus: confectum annis, morboq; oppressum, parum animo valuisse: regni maiestatem imminui nobilissima ciuitate detracta non passuros. In hæc Aluarus Lara consternatis ad arma ciuibus se ducem præbuerat. Ij motus aduentu Sanctij pacati. Marrocij Regis legati amicitiam cum eo firmaturi, Hispalim appulsi cum verborum cōtumelia reiecti sunt, haud sano consilio: importunaq; seueritate, noui belli occasio barbaris data est. in cuius belli vsum subeunte facti pœnitentia, aut certa animi destinatione, valida classis comparata instructaq; est. Ex Liguribus, qui ea tempestate mari potentes erant, & ex ea re rerum naualium in primis periti, Benedictus Zacharias euocatus magnis propositis præmijs duodecim triremes aduexit. maris præfecturam ad tempus, Mnesthei portum iure hęreditario accepit. vtrunq; Regis dono, triremis proprijs sumptibus ædificandæ instruendæque lege in perpetuum imposita. Regni conuentus Hispali habiti de republica constituenda: in qua superioris temporis iniuria multa erāt deprauata, pręcipua vitiorum colluuie. In his conuentibus decreta consultaq; rescissa sunt, quæ necessitate temporum extorta potiùs quàm impetrata, tum ab Alfonso Rege erāt, tum ab ipso Sanctio. In Castellam deinde maturatum, vbi aduersæ factionis integra studia superesse nunciabatur: multosq; de Cerdis fratribus restituendis inter se arcanò consilia agitare. eorum conatibus Sanctij celeritate occupatis, pars ad meliora consilia traducti, pars capite pœnas dederunt: eorumq; calamitatis exemplo cæteris documētum datum similis perfidiæ vitandæ. Hæc in Hispania. Quo tempore Rogerius Lauria Aragoniæ classis ad Siciliam præfectus, victis viginti Francorum triremibus, quas ad Melitam nactus est, Duceq, earum Guillelmo Cornuto natione Gallo in pugna interfecto sexto Idus Iunij, Neapolim versus, Carolum Claudum Salerni Principem Caroli Regis filium valida classe parantem Siciliam aggredi vindicareque iniurias, ad certamen elicuit: eumq; quamuis Legato Romano periculum denunciante, nauali prælio decernere ausum in pugna cepit cum multis alijs. De numero nauium variant auctores, neq, quid certi sequeremur habebamus. Fama frequentior Aragonias triremes duas & quadraginta fuisse vulgauit, hostium septuaginta. Ad nonum Kal. Iulij pugnatum est. Secundum eam victoriam in magna Græcia plurima oppida & vrbes ab Aragonijs occupata. Victoribus omnia prona erant, victis ardua. eo maiori dolore luctuque eæ calamitates contigerunt, quòd Carolus pater intra tertium à pugna diem sese in Caietæ portum intulit cum viginti triremibus, quas ex Prouincia Phocęensi auxilio vehebat: & filius Messanę, vbi captiuus tenebatur, à Siculis capitis sententia damnatus est, Corradini necis exemplum in illum vertere certis. Regina custodiri iussum, consultoq, Rege, vt opus erat, maiores pœnas daturum diuturna captiuitate exquisitis cruciatibus, qui si absint mortem miseriarum victo metam fore dictitās, periculo eripuit. Socij omnino ad sexaginta effractis custodijs in tumultu populari perempti sunt inexpiabili gentis odio. Interea Albarracinum ac si nihil externi belli superesset, ab Aragonio Rege supremo oppugnabatur conatu. ducebatur obsidio, magnæq; inerant difficultates: ardua

vrbis

vrbis mœnia,ſaxeæ turres,ferrati portarum obices,locorum aſperitas. Ad hæc firmatus vſu miles,nulla diſcordia corruptus,nullis emollitus voluptatibus,nulla acie exhauſtus, multis bellis exercitus:equites omnino ad ducentos,peditum iuſta manus. vna tantùm annonæ difficultate laborabant, non ſatis opportunè prouiſæ: quoniam talem vrbem obſeſſum iri nũquam induxerant in animum. Ioannes Lara periculo perſpecto, ſe in Vaſcones aduocato ſenatu, iturum dixit:vbi certiſsima auxilia fore,minimè dubitabat. hortatur,ne animo deficiant: vrbemque qua cœperant virtute tueantur.quæ tametſi falſò dicebantur,ipſeque conſilium fugę capere conſtituerat,neque vultus cum oratione conſentiebat,dimitti placuit.Eo digreſſo aliquandiu ſuſtentatum:donec auxilijs deſperatis,ipſo Michaelis feſto die vrbs dedita eſt.Milites maiori parte Galli,Vaſconesq; incolumes abire permiſsi. ex vicinis locis coloni,tum veteres, tum noui euocantur. Rex ex Agnete Sapata, cui Algeziram & Liriam in agro Valentino anteą donarat,Ferdinandum furto genuerat. illum vrbe capta continuò donauit. Albarracini obſidionis hic exitus fuit,principatusq; finis:quem diu Aſagræ in ea vrbe tenuerunt reguli cum primis nobiles.Eorum ſtemma ſubijcere, hoc loco commodum fore putabam.Petrus Rodericus Aſagra conditor principatus,prouecta ætate fratrem Fernandum Rodericum Aſagram hæredem nuncupauit: fortaſsis cùm ipſe prole careret.Extat Ferdinandi teſtamentum confectum vndecimo Kalend. Auguſti, Era milleſima duceenteſima trigeſima prima. ex eo teſtamento colligitur,duos illi filios fuiſſe, alterum ex vxore Theraſia Iuania hæredem principatus:nothum alterum Iacobæum militem. vtrique Petro Fernando nomen inditum.Vidimus etiam Petri Principis teſtamẽtum quarto Nonas Aprilis,anno Chriſti milleſimo ducenteſimo quadrageſimo primo,morum atque ſimplicitatis eius ætatis ſpeculum. filios is iuſtos reliquit Petrum, Garſiam Fernandum,Theraſiam,hæredemque principatus Aluarum.Theraſia vnica Aluari proles Ioãni Laræ Nunnij filio nupſit,paterno principatu dotali.ex Ioanne &Theraſia nati Aluarus & Ioannes,de quibus mẽtio reditura nobis eſt.

Trium Regum obitus. Cap. IX.

O bello confecto maior cura ſupererat belli, quod ex Gallia imminebat grauiſsimum,atque omnium ea tempeſtate maximè memorabile,Romano Pontifice auctore, faceſque ſubdenti Francis. Aduerſus Galli Regis potentiam præſertim cùm Vaſcones in bellum traheret,ſatis virium Aragonio non erat.externa auxilia conquiſita.Miſsi in Germaniam legati Rodulfum Cæſarem pertentatum, ſi fortè Gibellinæ factionis miſericordia commotus ab aduerſarijs oppreſſæ vires communicare,Italiamq; aggredi induceret in animum,cunctator natura,& cui cauta potiùs conſilia quàm periculoſa placerent,& tunc Heluetiorum bello implicitus.Itaq; præter ſpecioſa verba,nihil melioris ſpei ex Germania relatum eſt. Sanctius Caſtellæ Rex ad colloquium ab Aragonio inuitatus Soriam acceſsit. Ciriæ atque Borouiæ, que propinqua oppida ſunt, amicitia inter Reges nouo firmata fœdere:neutroſque alteris in periculo defuturos pacti ſunt. Hiſpaniæ

aſsiduus atque infeſtiſsimus hoſtis Marrocius Rex bellum denuò inferre conabatur, Franci Aragonios fines inuadere: eo maiori periculo, quòd ſe Iacobus Balearium Rex, in quo præſidium eſſe debuit, hoſtibus coniunxerat. vtrinque magnum periculum, nouaq; laborum facies. à Mauris Cæſarianum obſeſſa decem & octo equitum millibus. ab ijs in finitimos agros Hiſpalim vſque excurſiones factæ ſunt: multaque hominum & pecorum præda abacta. Sanctius ſuorum periculo commotus Toletum maturauit: quo Carolus Atrebas à Galliæ Rege legatus venit. legationis duo erant capita. Cerdas fratres in libertatem eius opera reſtitui. cum Rege Aragonio, qui edicto Pontificis in impiorum numero eſſet, nihil commune habere. Ad hæc Sanctius, legatos ſe quamprimum ad Galliæ Regem cum amplis mandatis miſſurum reſpondit palàm: ex arcano autem Carolum hortatus eſt, vt ſe Regi conciliaret ſuo. Sunt etiam qui hoc tempore ſcribant Atrebatem à Sanctio pertentatum, vt regni arcana detegeret: Brocchioq;, quod alio loco eſt poſitum, eius ſceleris manifeſto gulam fractam laqueo. Ab Aragonio Tudela in Vaſconum finibus corona cincta eſt, atq; omnibus viribus oppugnata, Francorum imperium, quem in Ruſcinonenſem agrum parari prouidebat, aliò auertere cogitanti, in eorum prouincia nouo bellò concitato. Oppidum Ioannis Laræ virtute & diligentia defenſum alieno imperio felicioris, quàm ſuo. vaſtitas tantùm illata agris: finitimaque oppida ad auertendam hoſtium vim præſidijs & operibus munita. quibus rebus confectis, hyeme iam appetente, ſe Rex Aragonius Cæſarauguſtam retulit. Fogiæ, quod oppidum in
1285 Apulia eſt, anni vertentis initio milleſimi ducenteſimi octogeſimi quinti, omnino ſeptimo Idus Ianuarij Carolus Neapolitanus Rex è vita deceſsit: malorum tædio, captiq; filij ex dolore confectus: ſi principijs vltima conſentaneà fuiſſent, Princeps bello paceq; clariſsimus. longa ætas cum multis vertenti fortunæ tribuit. Francorum vigor cum quo venerant, cælo terræque amęnitate & copia voluptatum mutatus extinctusque erat. In externos imbelles, in ſubditos feroces. vrbibus & oppidis præfecti Principis ſui periculo peccabant, proprio compendio quæſtuq;. Eius obitus Aragonium ſpe bona lætitiaque compleuit. Francus maximum animo dolorem cepit, quem hoſtium ſanguine procurare parans magnis delectibus numeroſas copias armat, equites viginti millia, pedites octoginta. claſsis ad foſſas Marianas inſtructa (Aquas mortuas vocant) in qua centum & viginti, partim triremes, partim diuerſi generis naues erant. Sequebantur Regis caſtra Philippus & Carolus filij: Iacobus Rex Balearis fratri, vnde multæ iniuriæ extiterant, in primis infenſus: Geruaſius Cardinalis Legatus à Romano Pontifice Martino IIII. qui quarto Kalend, Aprilis Peruſij deceſſerat, Honorio ſucceſſore Romano ciue, è genteque Sabella, Francorum tamen non minus ſtudioſo. Menſe Maio Narbone Perpinianum itum eſt. id oppidum Iacobo Regi deditionem fecit, Francoſque intra mœnia recepit: atque eius exemplo reliqua eo tractu oppida, præter vnum Genuam nomine, obſidionem tolerare auſum, propinqua ſpe ſubſidij, Iacobi odio, ſub cuius imperium redire detrectabat. Obſeſſos ſpes fefellit: captumque vi oppidum: cæſiſque ad vnum oppidanis, in ipſa tecta ſæuitum eſt. Ruſcinonenſis nothus, alioqui genere nobilis, magnoque animo, in templi turrim ſe recepit. Loci

firmitate

firmitate defensus, & Iacobi Regis precibus, magis quàm sanctitate seruatus, Francis gratiam retulit, in vlteriora penetrare parantibus. Pyrenæi montis fauces Aragonio obsidente, sic vt transeundi spes nulla esset, notis tramitibus, Francos circunductos integra fide ad iuga deduxit, quæ hostium castris imminebant. repentinus metus ex ea re Aragonijs incussus, tutum Regibus iter aperuit. qui superatis Pyrenæis montibus in agrum Emporitanum descenderunt. Petra lata, & Figueria oppida, breui in potestatem venerunt. ad Gerundam vrbem castra promota, eo tractu nobilissimam amplamq;. Sita est in Ausetanis loco decliui, subterlabente Thici amne (quem hodie Theram vocant) excauatis ripis, vnde vrbi munitio, mœnia firma, saxeæ turres. Vrbis superiora templum maximum occupat, sede domoq; Episcopi nobile. supra templum turris instar arcis eminet, nomine Gerundella. Raymundus Cardona Vicecomes vrbis presidio præfectus nouis operibus muniebat. suburbana ædificia diruta. Felicis ante mœnia templum, loci religio & antiquitas tutata est. Eius diligentia Francorum opera disturbata sæpe sunt, machinæ incensæ. Aragonius Rex cum valida manu propinquis locis versabatur, impar quidem viribus, cæterum locum insidijs opportunum captans, occasionemq; expectans, auxilij ciuibus ferendi. Obsidio in tertium mensem ducta est. Quo tempore, à Sanctio Castellæ Rege. Martinus Calagurritanus Episcopus, & Garsias Vallisoleti Abbas, de pace inter vtranq; gentem legati, re infecta redire compulsi sunt: ac vix facta Regem Francum conueniendi potestate (insignem gentis confidentiam) multis preterea & asperis facetijs, contumelijsque violati. & erat rumor legationis specie Francorum vires, & apparatum exploratum venisse: viresq; Castellæ Regi cum Aragonio iungendi voluntatem non deesse. Tametsi bellum Mauricum in Bætica vrgebat, Cæsarianique obsidio in multos menses ducebatur: Mauris occupare eam vrbem, quæ opportunissima erat contendentibus, Sanctio Rege certamen, in cuius euentu regni opes vertebantur, subire detrectante, seque partim Hispali, partim Nebrissæ tenente, ad omnes occasiones intento, excursionesque prohibendas. Quo consilio post sextum obsidionis mensem barbari rebus omnibus oppressi, vimq; Sanctij veriti, si mutato consilio congrederetur, relicta vrbe abierunt. Ex Rege barbaro transmisso raptim Lethe fluuio, cùm fugæ caussam rogasset quidam: Ego, inquit, in nouam familiam Barramedæ, regni maiestatem primus intuli: hostis quadraginta nihilominus Regibus ortus, tanto septus prælidio, pugnam iniret, versaturis ante oculos, nobis ad terrorem, illis ad fiduciam. cælum præclari facinoris opportunitatem præbere videbatur deletis hostibus. sed Rex cui cauta potius consilia cum ratione quàm prospera cum temeritate discrimineq; placebant, Cesariano tantùm munita Hispalim redijt, hostem elabi de manibus quamuis milite dolente, pugnamq; exposcenti, & si ea occasio dimitteretur comminanti haudquaquam alio tempore pugnaturum. Rex animo ad pacem propenso eas voces contemnebat. Missi vtrinq; legati de ea re. Ad Bętis æstuaria (alij ad Rupem ferratam dicunt) Reges collocuti. Vt in belli sumptus, Rex barbarus Marauedinorum (genus id monetæ erat Hispanis vsitatæ, non vnius semper valoris) bis centum myriades penderet statutum est, eaq; lege inter vtranq; gentem fędus factum. Quod ęgrè tulerunt tum alij proce-

tum Ioannes Regis frater, & Lupus Harus: prorsus vt Hispali profecti vterque in suæ ditionis oppida commigrarint. sed nimirum magni Duces prouidendo, consultando, cunctatione sæpius quàm temeritate profuerunt. cæteris obsequium conuenit, cupidoque pugnandi. sic belli munera sunt diuisa. decessit paulò post Rex barbarus Iuzepho filio successore. Gerundam redeamus. Aragonius Rex commeatum qui à Rhodopensi portu, vbi classis erat hostium, in castra deuehebatur intercipere parans loca insidijs opportuna obsidebat. Re per exploratores cognita, Rodulfus Magister equitum, & Haricuria Marescalus, hoc est Magister castrorum, viri fortissimi, consilio communicato cum trecentis delectis equitibus ad locum insidiarum contendunt: id prouidentes ne multitudine deterriti Aragonij pugnam detrectarent. Ad octauumdecimum Kalend. Septembris certatum. acris ea pugna fuit. uumero Aragonij præstabant, Francis neque virtute, neque scientia pugnandi cedentibus. Rex Aragonius nullum neque prudentis Ducis, neque strenui militis officium prætermisit. graui in facie vulnere deformatum, seque è pugna subducere conantem eques Francus correptis habenis cepisset, ni ijs gladio discissis in repentino periculo fuga cuàsisset. sic Villaneus scribit, qui cæteros in errorem misit. Nam Aragonij scriptores Regem integrum exæquataque vtrinque cæde discessisse confirmant: verè ne, an ex amore incertum. Constat sanè ad Gerundam propter æstum, & sordes, iniquissimo anni tempore, pestem in Francorum castris grassatam: & accepto tamen eius pugnæ nuncio obsessis defensione desperata animos concidisse, legesque à Franco accepisse. Vti vrbe dedita cum ijs quæ agere ferreque possent obsessis emigrare quo vellent potestas esset. In deditos multa crudelitatis exempla extiterunt. ipsa quoque Diuorum templa violata: Narcissiq; sepulcrum, quoniam eius vrbis tutelaris est præcipua religionis opinione, disturbatum à militibus, donaria direpta. numen suas sedes tutatum est, de violatoribus vindicta aucta peste sumpta. Sic fuit hominum opinio. præterea Ducibus consilium ereptum. nam cùm vrbe capta, pedestri itinere in Galliam se se referre præcipiti autumno pararent, mercenariæ naues, quæ in portu Rhodopensi erant, ne sumptui & oneri essent, dimissæ sunt, pessimo consilio vt vsus probauit. Rogerius enim Lauria, capta in extrema Italia Tarento cum omni circùm regione, in Hispaniam Regi laturus opem maturans, imminutæ Francorum classis beneficio occasioneque inuitatus, commisso nauali prælio victor extitit. Ioannes Scotus classis Gallicæ Præfectus, & quindecim triremes captæ: duodecim sese in Rhodopensem portum retulere. Ijs milites & oppido incensis (tantus terror animus inuaserat) ad Regem in castra abiere, acceptæ cladis nuncij testesque. Qui omnia difficiliora opinione fore prouidens, aduersaque valetudine afflictus, Gerunda munita iter continuò in Ruscinonensem agrum conuertit. In transitu Pyrenæi saltus magnopere laboratum. angustias & fauces montium Aragonij obsidebant, Regemq; Gallum lecticariorum humeris, ob valetudinem vectum capere conabantur. magna certè clades accepta, multaque eo itinere impedimenta intercepta sunt. Ex agitatione itineris, aucto Regis morbo Perpiniani decessit pridie nonas Octobris, Philippo Vasconum Rege successore: cui ab oris venustate Pulchro cognomen fuit. Defuncti corpus

pus ab vxore & liberis ad Dionysij templum, quod prope Lutetiam situm est, deportari iussum. Francorum discessu breui quæ ablata erant ad Aragonij Regis imperium rediere. Maiora conantem Aragonium & arridentem fortunam vrgere parantem, mors ad Villam Francam oppresit, sexto Idus Nouembris, integra adhuc ætate, annos natum quadraginta sex. Magni cognomen, auctum imperium & res pepererunt præclarè gestæ. decora facie, corpore ingens fuit, animo immodicus, eloquentia, cultu, liberalitate, conciliandi hominum studia artifex, vna tantum anathematis ignominia ad vitæ finem notatus. quam imaginem menti morientis atque oculis inerrasse fama est. vera ne affirmare non ausim. interest tamen publicè vt vera videatur. Tametsi ea etiam religione à Tarraconensi Præsule procuratus est sub mortem, ecclesiæ Romanæ, cui parere recusarat, obedientiam conceptis verbis iuratus. Corpus ad S. Crucis cœnobium, quod vicinis locis est, sepultum Filios reliquit Alfonsum natu maximum, quem paterni imperij hęredem testamento dixit (de Siciliæ regno mentio nulla) præterea Iacobum, Fridericum, Petrum, Elisabetham, Constantiam. Hi omnes ex Constantia vxore sunt geniti. Arnaldus Villanoua vt Regi decumbenti adesset Barcinone venerat, rei medicæ ea tempestate peritissimus: maiori tamen fama quàm laude: cùm nobile ingenium, eruditionem maximam, prauis superstitionibus, prauisque de religione opinionibus fœdare visus sit. Quo nomine aliquanto post ab Inquisitoribus ignominia notatus est: librique quos magno numero ediderat reprobati. Ex humano semine, quibusdam in vase medicamentis hominis corpus efformasse, qui affirmet auctorem habeo, verò an mendacio disputare non est necesse.

Regum Galliæ & Castellæ colloquium. Cap. X.

ANNVM tot Principum funeribus infaustum, Reginæ Castellæ partus, aliqua ex parte procurauit. Rege enim per caussam componendi rempublicam, tumultusque sedandi Pacem Augustam profecto, Hispali octauo Idus Decembris filium enixa est, cui Ferdinando nomen fuit, & deinde in minore ætate patri in regno successit. Eius educandi, instituendique cura Ferdinando Pontio Leoni, viro primario demandata est: Sentica vrbe vbi educaretur, propter cæli salubritatem, regionisque amœnitatem à patre designata. qui eum proximo anno millesimo ducentesimo octogesimo sexto regni hæredem renunciari in 1286 conuentu procerum curauit, de successione solicitus tum propter Cerdas fratres, tum quòd coniugium ipsum inter & Mariam Reginam lege propinquitatis vitiosum esse constabat: neque vt ea lege soluerentur à Pontificibus Romanis, quorum eæ partes sunt, impetrare potuerat, Regibus Gallis intercedentibus, qua caussa incertum, nisi fortè regni intercepti dolor stimulabat. quos Sanctius omni ratione placare, atque ad amicitiam adiungere cùm studeret, repetita legatio. ijdem qui superiore anno Martinus Calagurritanus Pręsul, & Garsias Abbas ijs de rebus legati in Galliam. Vbi octauo Idus Ianuarij, Galliæ se & Vasconum Philippus Regem dixerat, sacra inaugurationis inunctionisque

de more Remis peracta. Hoc Rege, eiusque iuſſu Lutetiæ in inſula Sequanę regia in iuſtæ arcis modum extructa: vbi non multo poſt forum agi cœptum: & quæ vaga antea fuerat iuriſdictio, certis ſedibus collocata eſt. Reginæ impenſa, in eadem vrbe ſchola quæ Nauarræ dicitur, ipſa ædificij amplitudine, præceptorum auditorumque numero in paucis præſtans, extructa eſt. Septingentos alumnos bonis temporibus Galliæ, intra vnas ædes habitantes, numeraſſe fama eſt. rebus turbatis vix quingenti erant (quo nos tempore ſcholas Theologicas Lutetiæ explicabamus) nonnulli publica impenſa collegij, pleriq; collata de ſuo ſtipe victitãtes. Ex his Regibus numeroſa proles nata eſt: Ludouicus, Philippus, Carolus, Iſabella, filia altera in tenera ætate defuncta. Hæc in Gallia. In Sicilia Iacobus cognita patris morte, regium inſigne Meſſanæ deſumpſit quarto Nonas Februarij: ſeque Regem Siciliæ, Apuliæ, atque Capuæ Principem dixit, regni Neapolitani partem obtinens, reliquis vrbibus, & oppidis ſpe imminens. tametſi Roberti Atrebatis, cui rerum procurationem Rex Galliæ demandarat, egregria tum virtute tum diligentia aduerſus Siculorum conatus munita erant. Alfonſus Aragonius Balearibus claſſe inuadendis, occupandisque, quod vt faceret, pater ſupremis verbis mandarat, aliquot menſes diſtrictus, menſis tandem Aprilis die quintodecimo, quo die Chriſti reſurgentis memoria recurrebat, Cæſarauguſtæ regiam coronam deſumpſit de manu Iacobi Oſcenſis Epiſcopi, vacua Tarraconenſi eccleſia, cuius id dignitati deferri ſolitum erat. Regni priuilegia immunitatesque ratas fore à Rege iureiurando ſancitum. de regiæ ſumptu reſtringendo, magna contentione actum eſt: ac nominatim in Oſcenſi conuentu aliquanto poſt, Aragonijs proceribus datum, vt Valentini dudum ad imperium ſubiuncti Aragonijs legibus viuerent. Magni ſacerdotes per idem tempus defuncti. in his Michael Vincaſtrius Pompelonenſis Epiſcopus, ſucceſſore Michaele Legaria. Eccleſiam Toletanam Gonſalui obitu aut abſentia Præſule diſtitutam, Guterrius magni nominis vir, præcipua apud Reges gratia cœperat gubernare. Is Regem ad Galliæ fines contendentem proſecutus eſt: cum ſuperiori legatione eſſet impetratum, vt Caſtellæ & Galliæ Reges mutui colloquij cauſſa Baionam conuenirent, de rebus omnibus coram diſceptaturi. Omnino Reges collocuti non ſunt. de cauſſa non conſtat: & ſuſpicari libet enatas inter vtranque gentem ſuſpiciones, aut præpoſtera ambitione factum vt Sanctius ad Sebaſtiani fanum conſiſteret, Gallus Rex ad Montem Marſanum. per internuncios de fœdere actum. Guterrius Toletanus Præſul à Sanctio Baionam miſſus, à Gallo Burgundiæ Dux. de ineunda amicitia deliberatum, ſummo vtriuſque partis conatu. Negabant Galli vllam concordiæ conditionem fore, niſi Reginam lege propinquitatis malè cohærentem coniugio Sanctius repudiaret: Gallique Regis ſororem, aut Margaritam, quæ Eduardo Anglo Regi, aut Blancam, quæ Auſtriæ Duci poſtea nupſere, ſibi connubio iungeret. Ea re Sanctius vehementèr commotus eſt. vxorem dimitti fœminam lectiſsimam, & vnde gemina prole erat auctus, graue iudicabat. Itaque internuncijs reuocatis, re infecta Victoriam, vbi Reginam reliquerat, iter conuertit, Abbati Valliſoleti in primis iratus: quem alieniſsimo tempore noui coniugij mentionem feciſſe, Francisque vt id poſtularent occa-

ſionem

ſionem præbuiſſe conſtabat. Eius euertendi conſilia cùm Regina,quam is do-
lor maximè vrebat,conſilia communicata. cauſſa quærebatur. optima viſa eſt,
regiorum vectigalium,quorum procuratio penes ipſum fuerat,ad rationes reuo
care,atq; reipublicæ malæ geſtæ crimen intendere. Eius rei Guterrio Præſuli
cura commendata. Sanctius Rex voti reus,an religionis ſtudio Compoſtellam
abijt.quo in itinere ad Sancti Facundi cœnobium Alfonſi Regis eo nomine VI.
& Iſabellæ atque Mariæ eius vxorum oſſa,quæ in humili loco iacebant,in com
modiorem tranſtulit,cippis cum inſcriptione dicatis.Valliſoletum rediens Lu
pum Harum Viſcaiæ regulum,cuius magna in ipſum merita extabant; & quo
potiſsimùm auctore regnum obtinebat,regiæ Procuratorem, Regum Anteſi-
gnanum eſſe voluit.Multæ atq; munitiſsimæ arces tota ditione in eius poteſta-
tem contraditæ.Ad hæc Kalend.Ianuarij Comitis honore,& appellatione ab
Rege eſt cohoneſtatus,ſalutis anno milleſimo ducenteſimo octogeſimo ſepti- 1287
mo. & quo gratius eſſet beneficium,expreſſè cautum, vt eos honores Dieghus
Harus filius patre defuncto ſuſciperet. Lupi frater Dieghus Harus limitibus
aduerſus Mauros præfectus.Ex his rebus aucta immenſùm eius familiæ aucto-
ritate cõfirmatis opibus,Lupus Regis potens eſſe cœpit,atq; pleráque ad ſuum
arbitrium reuocare:plusq,vnus poſſe,quàm reliqua nobilitas,magna multorum
inuidia atque obtrectatione dolentium, dictitantiumq; iuſto ſe propemodum
ſeruitio opprimi, Lupum alieno nomine regnare. Calæcos & Legionenſes ea
res in primis malè habebat: Lupumque accuſabant præter cætera, quòd ſe-
uerus in alios propinquis & neceſſarijs omnia tribueret: eo validior, quòd re-
giæ familiæ ſanguinem ſuum miſcuerat, Ioannis regij fratris ſocer, cui Ma-
ria filia in coniugium data erat, nouamque cum Rege propinquitatem am-
biens. quod ad cæteram inuidiam adiunctum Regis animum abalienauit ma-
ximè:atque ita vt priorem beneuolentiam odio maiore mutaret.Regium enim
coniugium criminando,quaſi vitio cohærens, id agebat vt Guillelmam Gaſto-
nis Bearnenſis filiam,conſobrinam ſuam,in regium torum inferret, vir immo-
dicus, venturique ſecurus præ confidentia animi. Rex in ea atrocitate tempo-
rum,tantaque reipublicæ perturbatione,tametſi cupiebat maximè, Lupi euer-
tendi conſilia non explicabat.Itaque eo comite Carpetania luſtrata,Aſturicam
abijt. ſpecies erat Merinum Aſturicenſem Epiſcopum genere nobiliſsimum,
atq; adeò Gallorum Regis propinquum,primum ſacrum de more facturum ſua
præſentia cohoneſtare. re Calæcorum & Luſitanorum motus comprimere in
animo erat.Calæcos pacandi cura Lupo demandata.Rex Sanctius cum Luſita-
no Rege conſilio communicato,iunctiſq; cum eo viribus,eas incurſiones arce-
re ſtatuit,quas Alfonſus Luſitani frater & Aluarus Lara Ioannis filius in fini-
timos Legionenſium agros faciebant viri acres, impatientes quietis, raptoque
viuere ſoliti. Portalegrum & Ronchæ,quæ oppida in Luſitaniæ finibus in Al-
fonſi ditione erant, vt id facerent opportunitatem præbebât. Ronchæ vtriuſq;
Regis viribus præſentiaque oppugnatur. villis, agris, ædificijs extra oppi-
dum ignes illati. obſeſsi damno rerum ſuarum permoti, & maioris mali ima-
gine metuque ſubeunte oppidum dediderunt In ea obſidione Sanctio Diony-
ſius Rex,ſi rempublicam incolumem tranquillamque vellet, Lupi opprimendi

conſilium

consilium dat:Aluarumq; vt in gratiam reciperet auctor extitit,Lupi potentiæ acrem æmulum futurum,propter amplas eius familiæ in Castella opes, pares nobilitati.Non tulit ille iniuriam,Regis artes quo tenderent non ignarus, animo peruicax,impatiensque æqualis.simulata caussa in Vascones abijt per speciem conueniendi Gastonis Bearnensis Vicecomitis, re iratus Regi superiora merita maleficio compensanti. sed nimirum nunquam apud Reges satis tuta potentia,vbi nimia est. neque deerat apud Vascones belli concitandi materia, haud satis æquos Sanctio ob memoriam iniuriarum regnique intercepti. Quo tempore Clemens Luneus,homo Gallus Vascones gubernabat rerum summæ præfectus bello paceque. In Castellæ & Aragoniæ fines à Vasconibus excursiones sępe factę,euentu nullo memorabili nisi quod Saluaterra Aragonijs ablata est,& Vasconum præsidio occupata. In Italia Aragonij meliori euentu pugnabant Rogerius Lauria superioribus victorijs ferox atq; præclarus,ad Neapolim vrbem hostium classi improuisus aduenicns,quamuis numerosam ingẽti prælio vicit Iunij mensis sextodecimo die.Duę & quadraginta naues captæ. captiuorum numerus ad quinque millia fuit.in his plerique genere & factis nobilissimi.cęteris pretio dimissis,Guido Monfortius vt dimitteretur, neque precibus neq; pretio potuit impetrari.In quo Aragoniæ & Angliæ Regibus,hostibus implacabilibus gratificari volebat. Erat enim Simonis Monfortij pronepos,eius quo Duce ad Tolosam Petrum Aragoniæ Regem cecidisse,mõstratum est.Simonis filius, in prælio ad Leuisium Gallos inter & Anglos commissum superioribus annis Richardum Cæsarem ceperat. Guido ipse in patris vindictam ab Anglis in acie interfecti Viterbij sacris operantem Henricum Richardi filium,quo tempore Eduardus Rex Angliæ ex bello sacro reuertebatur,impiè æquè & crudeliter in templo maximo interfecerat:viaq; sibi ferro facta ad Rubrum Comitem Anguillarium abijt,magna inuidia Caroli tunc Regis Siculi, quòd cędem factam non persequeretur,Hetrurię ea tempestate Vicarius. Angli Galliq; scriptores Guidonem affirmant in Regis Angli potestatem traditum. Siculus auctor eius ætatis in Sicilia obijsse contendit ex morbo,cui sola Venus, iudicio medicorum succurrere potuit.eo maiori cõtinentiæ in viro laude,quòd vxor Margarita marito vidua parum honestè pudicitiam habuisse fertur. Anastasia Guidonis filia Romano Vrsino nupsit Nicolai III. Pontificis Maximi propinquo.Ad hos Nolani Comites in Campania nobilissimi generis originem referebant,posteritate ad nostram memoriam propagata extinctaque.

Cerdæ fratres & Carolus Salerni Princeps liberati. Cap. XI.

QVIESCEBAT Aragonia viris, opibus, & rerum gestarum magnitudine gloriaq; præstans.In Catalaunis tantummodo lacessita paululum pax Iacobi Balearis armis,nulla re memorabili.Alfonsi Regis nomen celebre. pacis & belli arbiter effectus erat magnis Principibus captiuis.Cerdæ fratres in Morella arce,Salernitanus Princeps in Siurana,locis munitissimis detinebantur. Ij diuturna captiuitate fessi,& maioris mali metu perculsi,ad pacem quibus vellet cõditionibus

erant

erant propensi.Magni Reges deprecatores adhibiti. multis legationibus Aragonius de pace interpellatus,à Galliæ & Castellę Regibus. Verùm Eduardi Regis Angli auctoritas præcipua erat:cùm mediam personam gereret,sibiq; eum Aragonius socerum destinaret,Eleonora filia in coniugium destinata. vt Oloronem (Lugdunum id Coquenorum est in Galliæ finibus ad Pyrenæi montis radices,alijs Illuro apud Antoninum) Anglus & Aragonius cõuenirent,de rebus omnibus collocuturi statuitur.In eo colloquio summa Angli Regis cõtentione Carolo Salernitano Principi,libertatem intra annum reddi impetratum, his legibus. Siciliæ regnum Iacobo cederet , Pontifice Max. vt annueret, Aragoniosq; anathematis religione solueret exorato.Carolus Valesius iure Aragonij regni decederet,quod à Martino Pontifice erat datum. Eidem viginti millia pondo argenti penderentur.Ea omnia nisi intra triennium præstita essent, in custodiam rediret. interimq; obsides daret tres filios Robertum & Carolum ac Ludouicum: præterea è Prouinciæ Phocæensis nobilitate viros sexaginta. Graues eæ conditiones erant.pacisci tamen quacunq; ratione cùm victori expediret,victis necesse erat:receptaq; libertate haud defuturam occasionem melioris fortunæ sperabant. salutis anno M. CC. octogesimo octauo,Carolus ab Aragonio dimissus in Galliam abijt:moxque in Hetruria Gibellinorum motibus compressis,Romæ à Nicolao IIII. Pontifice Maximo, qui sub initia huius anni Honorio successerat. Apuliæ & Siciliæ Rex dictus est,corona imposita capiti,cæteroq; ornatu regio cõcesso:cùm negaret fœdus ratum fore,quod iniussu suo factum erat,de regno Romanæ ecclesiæ ab antiquis temporibus vectigali. Ea res vehementer Aragonij Regis animum perculit,eo magis quòd Sanctium Castellæ Regem ab eius amicitia diuelli,atq; ad Gallos esse propensum,erat renunciatum eodem Pontifice auctore:cuius auctoritatem Toletanus Præsul Semenus Gonsaluus,Gonsalui Cardinalis propinquus(eiusq;opera,vt quidam volunt,in Guterrij locum per hæc tempora defuncti aut abdicantis substitutus) Reginaq; sequebatur:quamuis multis proceribus Aragonij amicitiam propter locorum vicinitatem,& quoniam Cerdas fratres in potestate habebat,præferendam iudicantibus. Verùm Lupo Haro,quod proximè explicandum est, perempto,eius propinqui & necessarij ad Aragonios aufugerunt,noui & diuturni belli auctores futuri,vindictę cupiditate priuatum dolorem communibus dissidijs miscere parantes.Ea res Sanctium impulit,vt fœdus cum Gallo facere maturaret.Lugdunum vbi Pontificis ea de caussa Legatus Ioannes Chauletus Cardinalis erat,ab vtroq;Rege missi legati:à Gallo Mornaius & Lambertus viri primarij,à Sanctio Merinus Præsul Asturicensis.Fœdus his conditionibus factum. Alfonso Cerdæ modò Regis Castellæ appellatione abstineret , Murciæ regnum tanquam Castellæ Regis beneficiario Sanctius se traditurum pollicebatur,substituto etiam si sine prole decederet Ferdinando minore fratre. Castellæ Rex mille equites auxilio,Gallo Regi mitteret,Aragoniam bello repetere cogitãti: & si necesse esset tutum iter Gallicis copijs per prouinciam daret.Cerdę fratres Regum opera libertati redditi,in Galli potestate essent. Id fœdus Blancæ puerorum matri ingratum fuit:prorsus vt Rege fratre dimisso in Lusitaniam abierit,virilis animi fœmina,nouaq; belli subsidia aduersus Castellæ vires cupiens com-

comparare, maiori tamē conatu, quàm successu. Dionysius enim Lusitaniæ Rex Mauris omni Lusitania pulsis, opima pace fruebatur: neque eam vt alieno commodo, suo periculo turbaret, adduci poterat. quid enim dubia spe in certum discrimen incurreret? partamq; pace gloriam intempestiuis armis obscuraret, numerosa prole felix? ex vxore enim Isabella, antea filia Isabella, Constantia hoc anno nata est: post biennium Alfonsus, quem regni successorem habuit. ex soluto concubitu hi: Alfonsus Alburquerquius, vnde eo cognomine familia in Lusitania, nobilissima genus ducit. Petrus litterarum studijs deditus, vt argumento est liber ab eo editus de Hispanicæ nobilitatis stemmatibus. præterea Ioannes & Ferdinandus, duæq; filiæ, altera Ioanni Cerdæ nupta, altera virgo sacra.

Noui in Castella motus. Cap. XII.

IN Castella quies erat à Mauris quidem: cum Granatensi pax, cum Africa induciæ nouo fœdere cum Iuzepho Marrocio Rege firmatę. belli tamen intestini maior cura suberat concitati Lupi Hari cęde, iure an iniuria incertum, in regia certè, atque coram Rege patrata. quod qua ratione contigerit altiori aliquanto ex principio explicare conuenit. Aluaro Lara, paulò post quàm in Sanctij Regis gratiam redditus erat, defuncto, Lupus in Castellam se retulit, pristinum auctoritatis locum recuperaturus, aduersario sublato. sed natura, quæ nullum sine æmulo esse sinit, Ioannem Aluari fratrem ad parem dignitatis gradum, continuò fauore populi euexerat, Regisq; gratiam ingenti Lupi dolore: cùm Regis artibus violari se, atq; imminui palàm conquereretur: adeò vt neq; Regi ipsi motum animi indicare vereretur. Nam Ioanne Lupi genero Salmanticæ agros vastante, & Mirobrigam vsque cum suorum manu excursiones faciente, Regi de ea re cum Lupo expostulanti profiteri non dubitauit, suo id consilio, suaq; voluntate patratum: Vallisoletum Rex pergeret, Ioannem Cigales venturum (is pagus Vallisoleto vicinus est.) Dare frænos impotenti naturæ, Regum iracundiam minis irritare, vtrunque exitiale est. dissimulatum tamen donec se occasio daret tantæ temeritatis, tantæq; audaciæ castigandæ. interim Vallisoleti cum Ioanne fratre collocutus Rex, eos motus tantisper composuit. Inde digressus, Roam primùm, deinde Valeranicam ac Soriam abijt, Turiasonem petens Aragonij Regis conueniendi caussa, cupidusque Cerdas fratres, vt sibi dederet impetrandi. Lupi artibus Regum congressus disturbatus est, vltro citroq; commeantis, iniquasq; neque easdem vtrique Regi pacis conditiones alterius nomine denunciantis. & spes erat per Cerdas fratres Sanctium euerti posse, à quo ipse animo penitus alienato erat. Conuerso Rex itinere Alfarum abijt, ad fines Aragoniæ & Vasconum in Castella situm municipium. Ioannes Regis frater & Lupus socer, officij caussa Regem adeunt, haud satis idoneo præsidio si vis adhiberetur. aderant Episcopi Gonsaluus Toletanus, Ioannes Alfonsus Placentinus, Calagurritanus, Vxamensis, Tudensis: præterea scrinij Magister Hispalensis decanus, atque Vallisoleti abbas consilio de republica instituto. Tunc Rex arces, quæ in Lupi & Ioannis potestate erant, sibi continuò restitui mandat, milite præsidiario sacramenti religione

soluto,

soluto,tesseraq; indicata,per quam intelligerent haud dubiè ipsorum mandata esse. parere recusantibus vincula iniici iubet. Lupus districto gladio, inuolutaq; sinistra sago, addita etiam verborum contumelia, tyrannum, perfidum, impium, cæteraque, quæ furor dabat, inclamans Regem irruit interfecturus. ingens facinus, cōfidentiam singularem. In vestigio, astantium concursu, dextra primo ictu obtruncata confossus ipse est, vir acer ac fortis: cui nimia potentia, nimiaq; gratia crimini, inuidia populi calamitati fuit, insolensque animus. Ioannes gener vno & altero ex aulicis in Regis oculis vulnerato, postquam socerum occisum vidit, ad Reginæ cubiculum fugit. Eius precibus tantùm non sinum & latus opponentis insequentis cum gladio Regis manus, necemq; euasit: vinctus tamen ferro & in custodiam traditus est, dicturus in iudicio caussam. multa breuitatis studio prætermittantur necesse est. & quis omnes perfidiæ formas, quis tanti tumultus referre casus omnes, regiæq; ex eo perturbationem explicare possit? Omnino sublatis ducibus tumultus in pręsenti pacatus. claro recentiq; noxę simul & pœnæ exemplo factionis studia retenta, ne se continuò commouerent. At receptis mox animis, pleriq; in circulis palàmq; Regis factum accusare, qui simulatione beneuolētiæ tantos Principes oppressisset. eos vt quisque aut propinquitate aut amicitia contingebat, alij curia, alij se regno magno numero subducunt. Noua imminere tempestas visa est. quæ præcipua caussa extitit fœderis cum Gallo Rege Lugduni, vti dictum est, maturandi. Ioanna Lupi occisi vxor ad D. Dominici Cassadij Reginam sororem adijt, in lugubri veste, naufragij domestici reliquias colligere parans, tum suis lacrymis, tum Reginæ precibus Rege placato: qui patre cæso filium Viscaię principatu armis spoliare parabat: & iam Harum municipium, Treuigni arcem armis ceperat. Actum de concordia: Reginaq; Didaco filio, si quod necesse erat, patris cædem æquo animo ferret, seq; & sua Regis potestati permitteret, paternæ auctoritatis locum pollicita est. Ioanna ex ijs rebus metum interpretata, muliebri inconstantia repentè mutata, atq; in vindictam præceps, ęgro filij animo subdere faces, hortarique, vti fide qua Regi tenebatur renunciata, ad Aragonios discederet. Maria Ioannis captiui coniux, in Vasconiam finitimam abijt. Multi ex factione, abeuntes prosecuti. pars maxima vt in intestinis dissidijs ferme fit, suspensis & incertis animis, ad tempusq; fortunam in consilio habituri substiterunt in patria. Gasto Bearnensis Vicecomes rebus cognitis, cum propinquis & necessarijs vires communicaturus accurrit in Aragoniam, pro eorum dignitate & salute quoduis fortunarum discrimen paratus subire. His auctoribus Cerdæ fratres ab Aragonio Rege emissi è custodia sunt. & quo maiorem dolorem inureret Sanctio Regi, mense Septembri Iaccæ, quo ad se deducendos curauit, Alfonsum natu maiorem Castellæ & Legionis Regem dixit. inde nouorum bellorum materia segesque ampla. & necesse propemodum est magna regna magnis nouisque motibus sæpe turbari. Eorum & Aragonijs auspicijs bellum in Castellam comparatum. Multitudo rerum nouarum cupida & pauens, Castellæ proceres studijs non consentiebant. optimus quisque tranquillitatis amore, Sanctij iudicium sequebatur, eique quoniam rerum potiebatur, nauare operam & studium mallebant. Victoriam in Cantabria, vbi Regina Henricum filium enixa est, per

eos

eos dies appulso, tum vt cum Gallo Rege Baionæ, vt erat per legatos constitutum, colloqueretur: tum vt Viscaiæ oppida sub imperium adiungeret. Bellum difficilius opinione fuit, propter locorum asperitatem, inopiam commeatus, gentisque ingenium in retinenda fide constantis. Didacus Harus Lupi frater, quem spes fuerat Calatrauæ Magistro annitente retineri posse, limiti antea à Rege præfectus, & nunc maioribus honoribus præmijsque inuitatus, Viscaiæ etiam principatus spe iniecta, tandem in Aragoniam exul abire maluit, nullam fidem ei fore sanctam dictitans à quo viri principes, propinqui & necessarij per fidem colloquij violati essent: certusque consilio, opibus, diligentia prosequi fratris filium. Verùm dum omnia belli apparatu circunstrepunt, atque Castellæ fines inuadere armis parant: Didacus ipse Lupi filius extinctus morbo est, magno Sanctij Regis commodo. eius enim obitu factionis studia remissa, Viscaiaque eatenus magnis motibus iactata, in Regis potestatem vniuersa concessit, Didaci Salcedij virtute, cui summa expeditionis permissa erat, plurimaq; fides bello paceque habebatur.

Regum colloquia. Cap. XIII.

ANCTIVS rebus in Cantabria patratis, colloquijque cum Rege Gallo spe in aliud tempus seposita, Ioannem fratrem in Burgensi arce custodiendum reliquit: vnde Curielem translatus deinde est. Ipse belli Aragonij, motique regni cura Sabugalem abijt, quod oppidum in finibus Lusitaniæ situm est. Ibi Sanctij & Dionysij mutuo congressu fœdus factum aduersus Aragonium Regem & Castellæ exules, qui per speciem Alfonsi Cerdæ in auiti regni, in cuius iam appellationem inuaserat, possesionem mittendi, bellum grauissimum moliebantur. Soluto colloquio Sanctius contractis vndique viribus & copijs ad Almasanum
1289 oppidum Aragonijs occurrit. mense Aprili, anno millesimo ducentesimo octogesimo nono castra castris collata, euentu nullo memorabili. Moronum sanè oppidum ab Aragonijs vi expugnatum: Almasanum obsessum. Cõtrà Sanctius in Aragonios fines peruadens agros populatur, pecora abigit, villas vicosque incendit. Dieghus Harus diuersa parte Conchæ & Optæ, hoc est, Huetis tractum populationibus vastat: hostium manum ad Paiaronem oppidum vincit fugatque, Roderico Sotomaiore Duce cæso. signa militaria capta, missaque Turulim. locorum angustiæ exitio fuerunt, Aragonijs de suo loco pugnantibus, atq; ex omni parte imminẽtibus. Nulla parte quies dabatur. alia alijs in orbem succedebant mala: & innocentium pœnis Principum dissidia luebantur. Pleræque vrbes & oppida, quà metu, quà voluntate in fide perstabant. in vna Pace Augusta intestina ciuium seditione tumultuatum est in duas factiones ab antiquo scissa. Beiaranos cùm Portugalenses bonis eiecissent, Sanctius de iniuria interpellatus, ijs qui pertulissent, damna reponi mandauit. imperium Regis recusantes aduersarios magno numero, Beiarani reparatis viribus cædunt: reliquisque ex vrbe pulsis, temeritatem luentes noua temeritate superiori oppido munito Alfonsum Cerdam Regem proclamant, incredibili Sanctij Re-

gis

gis dolore, motuque. Vis magna populi est semel ad arma consternati, Regum tamen potentia maior. Missis abs Rege copijs audacia repentè in metum mutata est. deditionem facientes, tametsi salutem pacti erant, ad vnum omnes trucidati, quatuor millia capitum, nulla neque sexus commiseratione neque ætatis. Talaueræ in Carpetanis, quoniam Alfonsi partes sequebatur, ad quadringentos ex nobilitate trucidati, membratimq; dissecti sunt, ad eam portam, quam ex eo tempore vulgus Quartos vocare cœpit. sic hominum opinio est ducta per manus, nullo meliori auctore. Vtriusque vrbis calamitate, cæteris ne se facilè commouerent documentum datum: & fermè omne magnum exemplum ex iniquo aliquid habeat opus est. verùm quod contra singulos peccatur, vtilitate publica, & tranquillitate compensatur. Proximo annò millesimo ducentesimo 1290
nonagesimo, Galliæ inter & Castellæ Reges mutui colloquij spes tentata est. tempore & loco constituto conuentum Baionam in Tarbellis. Nihil in eo colloquio maioris rei factum, præterquam quòd pace inter vtranq; gentem firmata Rex Francus iure decessit, quo illi tanquam Blancæ nepoti regnum Castellę, plerique destinabant, assentatores, vaniloqui, pacisq; publicæ hostes. Tolosa, Segura, Villafranca, in Cantabriæ finibus, ab Alfonso Rege ædificari cœptæ, Sanctij opera ad culmen per hæc tempora sunt perductæ. extant de ea re publicæ tabulæ ipsiusmet iussu Victoriæ & Vallisoleti, quo se ex colloquio digressus contulerat, confectæ. Rex Gallus icto cum Castellæ Rege fœdere, Aragoniæ armis repetendæ, consilia agitabat. Aragonius Castellę, Galliæ, atq; Italiæ viribus impar, ad pacem propensus erat. tametsi Carolus Neapolitanus Rex, icti antea fœderis conditionibus non stabat. Anglusque Rex, quo agente libertatem receperat, fidem suam ludibrio haberi ægrè ferre videbatur. Romanus Pontifex de tota controuersia ab vtrisque appellatus, legatos se missurum respondit, qui in re præsente disceptarent, æquisque conditionibus dissidentes pace stabili coniungerent. In eam rem duo Cardinales Benedictus Columna & Gerardus Parmensis in Galliam destinati. Interim Carolus & Aragonius Rex ad Iunqueram oppidum in Catalaunis, fide vltro citroque data inter sese collocuti aliquot mensium inducias pangunt, dum de omnibus pactionibus, paceque perpetuo fœdere reuocanda, à legatis agi posset. Vterque ad pacem procliuis erat: Carolus iniecta spe Siciliæ recuperandæ: Aragonio graue erat, tandiu prouinciam sacris interdictam: & belli molem, quod ex Gallia grauissimum comparabatur, auertere cupiebat, viresque in Castellam conuertere.

Ioannes Lara ad Aragonios transit. Cap. XIIII.

VBI Ioannes Lara ea auctoritate, gratiaque & opibus ad Aragonios respicere cœperat in fide haud satis constans, atque spe vrbis Albarracini recuperandæ prouocatus: & solent homines vtilitati magis quàm religioni seruire, commodumque honestati præferre. Eius transitionem quoniam magnum in vtranq; partem momentum facturam Sanctius cogitabat, nihil prætermisit eorum, quæ ad sanandam hominis mentem pertinere visa sunt, vsque eo dum limiti aduersus Aragonios

præficeret, omniaque blandimenta daret. Nihil ea diligentia profectum. Burgos vbi Rex erat, litteræ ad Ioannem allatæ à puero sunt,quibus insidias vitæ suæ parari denunciabatur:verò creditum,falsò mallem vt idonei auctores affirmant,confictas ab ijs litteras,quibus ægrè erat , virum acrem & præpotentem ad Regis gratiam restitutum esse , priuatas cupiditates saluti publicæ potiores existimantibus. Ille natura suspicax,fide habita ijs, quæ nunciabantur, curia se citatò subduxit,atq; per Vasconum fines in Aragoniam abijt , Sanctio nequicquam eius iter Vallisoletum vsq; prosequente, atque omni diligentia retrahere à fuga curante.Impendere enim grauem tempestatem prouidebat,si vir prępotens,qui multorum studia conciliarat,cæteris se transfugis adiunxisset.Omnino in Castellæ fines continuò Ioannes inuectus cum suorum manu,Conchę,atque Alarconis agros omni belli iniuria vexauit:hostes prælio fudit:Moiam oppidũ subegit. multa militaria signa capta. hominum & pecorum factæ prædæ. Hac tempestate sedata,noua validiorque breui subsecuta est.Aragonius Rex, Harus, atque Lara viribus ad Valentiam collatis,quo se Lara rebus patratis receperat, irruptione repetita Molinæ,Segontiæ,Valeranicæ,Almasani agros impunè vastant, Sanctio Conchæ, quo ad eos motus accurrerat,ex febri quartana importunissimo reipublicæ tempore laborante : ita vt neque se loco mouere posset, neque belli defendendi cogitationes explicare. vnde, quàm ex morbo, tædium maius.Regina Vallisoleto , vbi per eos dies filium pepererat,cui Petro nomen fuit , cognito periculo, nondum confirmata valetudine ad Regem aduolauit: amor metusque incitabant. Eius aduentus Regi iucundus , reipublicæ salutaris fuit, Ioanne Lara ingenij dexteritate ad officium retracto. Leuitatis enim & inconstantiæ pœnitentia suberat , Albarracini recuperandi spes inanis. Isabella,Blanca & Reginę fratre nata,viro matura,excellenti oris dignitate Ioanni desponsa est Ioannis Laræ filio. dos dicta Molinæ principatus , cùm sponsæ pater virili prole careret. Re constituta nuptiæ principali apparatu Conchæ peractæ. inde Toletum itum est,Regem prosequente Ioanne Lara , neque satis fido, neque satis constanti, vti euentus declarauit. In D. Pauli Prædicatorum cœnobio , qui extra mœnia ad fluminis ripam erant , hospitio designato ad multam noctem cum Iudæo quodam copioso ludentem fortè tesseris, Nunnius Ciurruciaus improuiso adueniens monet, insidias vitæ suæ fieri:multa hesterna nocte arma in regiam illata. Fugæ consilium quasi certo periculo captum , clausæ vrbis portæ impediunt,intra quam iumenta omnia , & agasones erant.metuenti ac solicito nox peruigil fuit,grauissima mora.Albente cęlo euocati domestici,indicato quamuis periculo subsistendum tamen hortantur.interpositam noctem , mendacium arguere. quid enim cessarent ? quid lucem expectassent , perfidiæ testem futuram ? quid aliud aduersarios cupere, quàm eum à curia diuelli , inuidiosa potentia , opibus formidabilem ? quieta omnia in vrbe esse: prioris fraudis meminisset , denique aut incolumitatem eo consilio quæri, aut nihil grauius quàm fugæ necessitatem proxima nocte fore : per diem nihil ausuros aduersarios. Sic metus mitigatus. simul re prodita Rex ægrè ferens fidem suam in dubium vocari , ad eum sanandum animum retulit, haud falsa esse etiam , quæ vera non probabantur , quasi studio occultata suspicantem

cantem tamen. Quo tempore cum Granatę Rege pro ingenio gentis in fide nutante, fœdus firmatum, persoluto quod debebat vectigali. Ferdinandus Pontius Legionensis, qui limiti aduersus Mauros præfectus erat, Reges inter se conciliandi præcipuus minister. Toleto Burgos primùm, deinde Palentiam itum est: vbi Dominicani ordinis generales conuentus habebantur. Ioannis Laræ infidus animus nullis beneficijs sanabatur: neq; solus ipse defectionis consilia agitabat, sed & proceribus alijs vt res nouas molirentur suadere non desistebat: multorumque studia à Rege erant alienata. Aduersus has molitiones Ioannes Regis frater Principibus æquè ac plebi gratiosus è custodia emissus, in Regis ac Ferdinandi filij verba sacramento adactus est, pueri manus patriæ recepto more, tanquam regni hæredis deosculatus. Huius opera plurimi ad meliora consilia traducti. Regis industria, cùm Compostellam procurandæ religionis specie abijsset, Ioannes Alfonsus Alburquerquius vir primarius, qui in Calæcis Ioanne Lara impulsore, tumultuabatur, ad sanitatem reuocatur, arma ponere persuasus. Hæc salutis anno millesimo ducentesimo nonagesimo primo in Ca- 1291
stella gerebantur. quo anno mense Februario ineunte à Cardinalibus, quos Romanus Pontifex (vti ante dictum est) legarat in Galliam, inter Aragoniæ, & Galliæ Reges fœdus, Tarascone in Gallia Narbonensi compositum, præsente Carolo Neapolitano Rege, missisque ab vtroque Rege cum ampla potestate legatis. Pacis hæ conditiones dictæ. Aragonius missa Romam legatione eorum, quæ commissa sunt, veniam supplex petito. Vectigalis nomine, vti eius proauuus pactus erat, Romanæ ecclesiæ triginta auri vncias annuas pendito. In Syriam belli sacri caussâ, cum iusta manu nauigato. In reditu matri fratrique vt Siciliam restituant, hortator. Ac omnino ex ea insula Aragonios tùm proceres, tum milites, seuero edicto aduocato. Carolus Valesius iure cedito, quod Pontifex Romanus in Aragoniæ regnum sanxit. Ad has conditiones adiectum, vt Pontifex Aragonium in gratiam reciperet, legaretque qui prouinciam interdicto ecclesiastico solueret. Ei Rex Aragonius obsides à Carolo Neapolitano acceptos redderet. Fœdere sanciendo Siculi legati non affuerunt Aragonij Regis artibus, ne pacem turbarent, magno Iacobi Regis, & Siciliæ totius dolore: cùm se proditos, atque desertos, à quo minimè oportuit, conquererentur: perstituros tamen in fide, neque Gallica imperia passuros, vitamque & sanguinem, si res ita ferrent, ante profusuros. Itaque Siciliæ restituendæ, recuperandæque vana spes fuit: ac ne in Syriam quidem abs Rege Aragonio nauigatum: cùm per idem tempus nunciatum esset, Ptolemaidem quæ vrbs Christianorum ditione, vna in Syria retinebatur, ab Helpi AEgyptio Imperatore, filioque eius Melesaiti obsessam, expugnatam, euersam, vt ne indicium vllum, monumentumque vrbis extaret, ciuibus ad vnum cæsis. Hic finis belli sacri fuit, nostrorum cessatione, fœdaque ignauia. A Regibus Aragonio, & Neapolitano Iunqueram rursus in colloquium de pace ventum, propensis vtriusque Regis ad concordiam animis. fessi malis præteritis erant, perculsi futurorum metu. Itaque Carolus è colloquio digressus, Clementiam filiam natu maximam, Carolo Valesio nuptui dat, dote dicta Andegauensi Comitatu. additi deinde Cenomanni, ea lege, vt Aragonij regni repetendi

iure,actioneq; decederet. Aragonius quæ pollicitus erat constanti fide præstare paratus erat, nisi subsecuta mors importuno sanè tempore, Barcinone oppressisset,cùm Eleonoram desponsam aduocare pararet, plenaq; omnia lætitia essent. defunctus in ætatis flore est, viginti septem natus annos, octauodecimo Iunij die,si vita longior contigisset,Rex celeberrimus futurus, vt datum multarum virtutum specimen pollicebatur. Ostensa certè Christiano orbi, magis quàm reddita pace,clarus imprimis,& præstans.Corpus ad D. Francisci in veste Franciscana tumulo contectum est. inferiæ patrio more magnificè datæ.

Tres Reges affinitate iuncti. Cap. XV.

LFONSO Aragonio Rege cælibe ac sine vlla prole defuncto, Iacobus eius frater ex Sicilia continuò in Aragoniam accurrit,iure propinquitatis & ex testamēto fratris debiti sibi regni hæreditatem cernere festinans.Cæsaraugustæ in Saluatoris æde ad octauum Kalen.Octobris inunctus de more,regni infulas & coronam suscepit. Abrogato fratris testamento Siciliam Friderico minori fratri legantis regnum sibi eripi passus non est, quod agente patre,propensa Siculorum omnium voluntate erat delatum.ab Alfonso Cerda coram,atque à Sanctio Castellæ Rege per legatos vno tempore,de iungenda amicitia sociandisq; viribus appellatus,æquiores aures Sanctij postulatis præbere visus est, fortunæ magis fauens,quàm caussæ, nulla paternæ voluntatis memoria. Cerdarum vires, quæ impetu valuissent,mora consenescere:aduersæ factionis studia indies cōfirmari augeriq; erat exploratum.prӕsertim ex quo Ioannes Lara Reginæ opera,vti antea dictum est,in partes erat traductus.Eo amplius maioriq; studio Sanctio fauendum putabat,quòd per idem tempus cum Lusitano Rege fędus ab eo ictum esse nunciabatur, Constantia eius filia desponsa Ferdinando filio Castellæ Principi,paterni imperij hæredi futuro.Castellæ etiam arces & oppida in Lusitani Regis potestatem tradita,vt datæ fidei obsidum instar essent. Itaq; Reges Aragoniæ & Castellæ,re per legatos constituta,per caussam amicitiæ sanciēdæ Montacutum conueniunt,loci opportunitatem secuti,quoniam ad vtriusq; Regis confines situm est.Nouembris die vigesimo nono fędus inter Reges factum eosdem amicos inimicosq; futuros. neutris apud alteros a Rege suo deficientibus tutum perfugium fore. & quoniam per eos dies a Marrocio Rege Begia (quę quibusdam Bigerra Bastetanorum est apud Ptolemæum Liuiumq;)rupto fędere obsidebatur:cautum nominatim,vt in eius belli vsum,si res ferret,viginti triremes Aragonius auxilio mitteret.Quæ vt firmiora essent,Isabella ei Sanctij Regis filia nonum agens annum pacta est.Sponsalia Kal.Decembris Sorię præbita:puellaque nondum viro matura in sponsi manus conuenit,spe veniæ à Romano Pont.ob legem propinquitatis impetrādę,cùm Regum festinatio moram non ferret. Calataiubæ,quò se Reges post data sponsalia contulerunt, publicæ lętitiæ testimonio,ludi principali apparatu commissi sunt.In his ludicra certamina:quibus Rogerius Lauria,qui Aragonium ex Sicilia comitatus erat, primas ab eximia pugnandi dexteritate tulit. Aragonij proceres à superioribus

ribus annis inter se & aduersus Reges magna contentione tumultuati sunt: prorsus vt aulæ sumptibus modum Alfonso Regi imponerent, leges & magistratus commutandos contenderent, nouo reipublicæ statu collocato. & est quidam libertatis modus, sicut & aliarum rerum, & quædam imperandi mediocritas. Ij proceres Rege Sanctio agente, cum suo Rege conciliati sunt. Anni exitu Reges ex colloquio digressi. barbarusq; Rex in Calæciæ littore à Benedicto Zacharia validam classem comparari audiens: preterea oppido loci munitione & nostrorum virtute defenso, obsidione soluta, in Africam nauigauit. Tantis rebus peractis, pax in Hispaniam ex longo interuallo reuocata est: domestici externiq; hostes pacati. Vnus Ioannes Lara cæteris quiescentibus, turbida cõsilia agitare visus est: neq; Regi fidere, neq; arma planè deponere. in hunc impetus factus. Moia & Cagnetum, quę Sanctij dono acceperat, quo tempore Regi suo conciliatus est filij nuptijs pactis, armis ablata sunt. ille viribus diffisus, nulloq; in Hispania perfugio, Sanctij diligentia pace inter Reges facta, in Galliam exul abijt. Gonsaluus Toletanus Præsul abeuntis vestigia subsecutus est à Sanctio legatus, Galli Regis conciliandi cura, ne Ioannis delationibus, credulas aures accommodando, alieno animo esset. fœdus cum Aragonijs Galliæ hostibus percussum, belli intestini necessitate factum excusabat. Ad hęc Gallus: id haudquaquam fore sibi graue respondit: quin Carolum fratrem Aragonij regni iure vltro decessurum, modò Sanctio auctore Aragonius Siciliam ecclesiæ Romanæ restitueret. Interim ineunte salutis anno M. CC. nonagesimo secundo, à Benedicto Zacharia 1292 in Castella maris Præfecto ad littus Africæ, nauale pręlium commissum cum viginti Maurorum triremibus. victi Mauri. captæ tredecim triremes. Ea res Marrocium Regem, qui Tingi validas copias conuocarat, à cogitatione traijciendi in Hispaniam deterruit: Sanctium Regem vt victoria vteretur prouocauit, collectisq; vndiq; copijs Tartessum Mauris eriperet. quod post diuturnam obsidionem contigit ad vndecimum Kal. Octobris Lusitanus Rex vt ad id bellum auxilia mitteret adduci non potuit. Regina Hispali per eos dies filium peperit, cui Philippo nomen fuit. Captæ vrbi Rodericus Calatrauæ Magister præfectus primùm est, deinde Alfonsus Peresius Gusmanius, stipendij quod solui solitum erat, duabus tertijs detractis, se oppidum defensurum recipiens, diues pecunia: quam non modò in Hispania, sed etiam Marrocio Regi aduersus alios Mauros, opera venditata copiosam collegerat: vnde multa oppida in Bætica redempta, atq; ad paternum S. Luciferi principatum adiuncta. multa etiam beneficia in egentes collata: quæ illi Boni cognomen pepererunt, superbis aliorum Principum titulis multo præclarius. Ab hoc Asidoniæ Duces præ cęteris Hispanię regulis ditione, opibus, clientelis præstantes generis stemma deducunt. Alfonso enim Ioannes filius fuit, nepos item Ioannes. Huic cum Beatrice Henrici Regis filia notha, Niebla oppidum Comitis nomine accessit, vnde filio & hæredi Henrico nomen Nieblæ Comiti. Henrico Ioannes filius successit, Henrici Regis eo nomine IIII. beneficio Asidoniæ Dux. Ioanni Henricus filius deinceps Ioannesque nepos, cui Ferdinando Rege Catholico in ora Africæ Melilla vrbe, & Casasa arce expugnatis, nauatæ operæ merces datus est Casasæ marchionatus. Ioannes duos deinceps filios successores habuit, Alfonsum

non satis mentis compotem, & eo defuncto Ioannem. Huius hæres Alfonsus fuit, nostra ætate Ioannis nepos ex Ioanne filio maiore, qui superstite patre diem obierat. Hęc de Asidoniæ regulis. nunc ad Reges sese conuertat narratio.

Sanctij Regis obitus. Cap. XVI.

N curam conciliandæ pacis inter Aragonios & Francos Nicolaus Pontifex, Sanctius Castellę Rex, coniunctis temporibus incumbebant. Pontificis conatus quamuis Bonifacio Calamandra milite Hospitalario, ea de caussa in Aragoniam legato, mors intercepit pridie Nonas Aprilis nullo successore biennio amplius, ob importuna Cardinalium dissidia. ægras affectasq; res Sanctij diligentia recreauit, qui Galli Regis responso prouocatus Aragonium votis vt sperabat non repugnaturum, Caracam vt veniret ad colloquium inuitauit. Actum ibi de pacis conditionibus. rem tamen integram in nouum colloquium reijci placuit, Lugrunio municipio ad id designato. datisque ab Aragonio obsidibus Regis Neapolitani filijs, Carolus eorum pater, quo maior esset auctoritas, ad colloquium Regum vocatur. Carolus non accessit, incertum qua caussa. sed proximo tamen anno Castellę, & Aragonię Reges Lugrunium conuenere. In eo congressu nouæ inter eos suspiciones natæ sunt, cùm generum socer impotenter habens omnia ad suum reuocaret commodum. ex eo tempore Aragonius animo ab Isabella sponsa alienato, ad nouum coniugium respicere cępit, per speciem venię propinquitatis à Pontificibus Romanis nondum impetratæ: & agente Calamandra ad Iuncariam oppidum cum Carolo Neapolitano collocutus est, arcanò tamen ne res efferretur. tempore tamen cognitum est, de restituenda Sicilia atque de nouis Aragonium inter & Blancam Caroli filiam nuptijs consilia agitata. Interea in Castella Isabella Ioannis Laræ iunioris coniuge defuncta, Molinæ principatus iure propinquitatis ad Reges redijt. Ioannes Lara, siue erepti principatus dolore, siue patris inconstantiam & exempla imitatus, & cum eo Ioannes Regis frater, consilio inter ipsos communicato tumultuari cœperunt. Rex prouidus belli intestini, quod futurum metuebat, procurandi studio commotus, eorum mẽtes omni diligentia sanare tentauit. breui ea tempestas sedata, Regis fratre in Lusitaniam digresso, Ioanne Lara reuocato ad officium. Excursiones, quas in Legionẽsem agrum Ioannes Regis frater iunctis cum Alburquerquio viribus faciebat, Ioãnes Lara senior cum iusta manu, vt reprimeret missus est, paulò ante ex Gallia redux, atque receptus in gratiam. eoq; blandimento agebatur, vt plurimam fidem habendo, Regi tandem fidus euaderet, ingenijq; dexteritate eos motus cõprimeret. sed contrà res accidit. victus enim acie in hostium potestatem venit, vnde libertate impetrata Taurum ad Regem redijt Beatricis filiæ in ea vrbe natæ, natalibus lætum. mox ad Bæticæ fines tutandos Ioannes Lara cum duobus filijs Ioanne & Nunnio missus abs Rege est, quoniam Granatæ Regem defectionis consilia versare, & Marrocium rursus de Hispania cogitare nunciabatur. Verùm totus is apparatus euanuit, Mauris quiescentibus, Ioanneque ipso nostrorum Duce, Cordubę per idem tempus defuncto. Ea tempestate seda-

ta

ta, noua à Ioanne Regis fratre excitata est, cùm Lusitaniæ finibus à Dionysio
Rege prohibitus, ne pacem ea occasione turbare videretur, naui conscensa Tingim appulisset. Marrocius enim Rex idoneum hominem nactus, per quem
Hispaniam turbaret, benignè acceptum, cultumque honorificè ad Tariffam
(hæc Tartessus est, atque Carteia, ne quis rerum mutationem, quæ nominum
est, putet) expugnandam dimisit. Adiuncti equites quinque millia. vineis,
turribus & machinis omnium generum, oppidum impugnatum. Obsessi mœnium firmitate confisi, & Alfonsi Præfecti virtute prouocati, supremo conatu
propugnabant. Accidit, vt Alfonsi filius vnicus, in Ioannis & Maurorum potestate esset: quem illi pro muro ostentantes, in patris oculis, ni oppidum dederetur, sese iugulaturos minabantur. Ad eas voces pater nihil commotus, cùm negaret, proditæ vrbis maculam vllo incommodo elui, ne si centum quidem filij
iugulandi essent: gladio etiam si in sententia perstarent, è muro proiecto ad
prandium interritus abijt. Inde militum clamore dissono, & vlulatu vehementi, puerum barbara crudelitate trucidari non ferentium, crudele spectaculum,
barbaræ immanitatis exemplum, eo fœdius, quòd Ioannis Principis iussu peractum est, reuocatus Alfonsus caussa cognita, Credebam, inquit, ab hostibus
vrbem captam. Itaque ad vxorem & prandium redijt nulla turbati animi significatione. sic affectibus, sic lacrymis potuit heros imperare, cum antiquis comparandus. barbari cum reputarent animis, nullis artibus, nullisque viribus vinci posse, qui filij amore non moueretur, vt fidem proderet officiumq; desereret,
desperata victoria redierunt in Africam. Algezira etiam Granatæ Regi vltro
restituta est, magna nostrorum lætitia: quorum ceruicibus imminere videbatur,
tuto paratoq; Afrorum in Hispaniam traiectu. Quo tempore Henricus Regis
patruus Neapoli, vbi tandiu in custodia fuerat, dimissus in Hispaniam venit. eo
adiuncto Burgis itum in Viscaiam aduersum Dieghum Harum, eam prouinciam suis & Aragonijs armis subiugare parãtem. Diegho pulso, atq; ijs motibus
pacatis Vallisoletum reditum, inde Complutum. Vnde mense Ianuario, ineunte salutis anno millesimo ducentesimo nonagesimo quinto cognitis Rex ijs re- 1295
bus, quæ ad Tariffam gestæ erant, litteras ad Alfonsum præfectum dedit, quibus
fidei constantiam cõmendat, filij saluti prælatæ Abrahę exemplo. Boni cognomentum, quod virtutes peperissent, eximiusque populi fauor, ratum ipsi facit
adscribique mandat. Tantis meritis, tantisque laboribus præmia pollicetur.
ad complexum inuitat. mutuo, aspectu, gratulationeque maximum fructum
capturos scilicet: quando ipsi valetudine impedito, ardenti quamuis studio,
ad eum se conferendi facultas non esset. Has litteras Asidoniæ Duces, fidei
à maioribus cultæ monimentum, testimoniumque autographas monstrant, auro gemmisque nobiliorem thesaurum. Tertio post mense omnino septimo
Kalend. Maij Rex animum sacris Christianis procuratus Toleti decessit, in
eam vrbem lectica militari delatus, hominibus inuicem subeuntibus ob ingrauescentem vim morbi, quo Compluti tentatus oppressusque erat. Regnauit annis vndecim, diebus quatuor, magnis Principibus exæquatus fortitudinis, æquitatis, prudentiæque laudibus: sed egregiè callidus, sagax, neque vno loco
crudelitatis impressa vestigia ad posteritatis inuidiam relinquens. Ferdinan-

dum filium regni hæredem dixit. eius ætatem tuendam, reipublicæque procurationem Reginæ commendauit, nondum iustæ coniugi propter vitium propinquitatis. secundum Reginam, proximum auctoritatis locum Ioannis Laræ esse mandauit, simulata beneuolentia pectore anxius ob memoriam prioris inconstantiæ, fide tamen fidem redimere, merendoq; flectere satagens, haud ignarus quanta eius morte reipublicæ imminerent mala. Corpus in sacello regio, quod ea tempestate retro aram maximam erat, tumulatum est. Mortuo habiti honores, decreta laudatio. de rebus gestis non vna opinio fuit. turbidæ certè tempestatis vim, fortunæque impetum superauit: regnumque sibi, & posteris, armis asseruit: in quibus sunt iura regnandi. Sanctio Rege in Aragonia Guillelmus Galuanus, in Castella Garsias Hispanus iuris vtriusque peritissimi sunt habiti, priuati & publici, sacri atque profani. Edidit Garsias commentaria in Epistolas Pontificum decretales.

Fridericus Rex Siciliæ salutatur. Cap. XVII.

PER hæc tempora Romanam ecclesiam obtinebat Bonifacius eo nomine. VIII. Celestini. V. successor, eius qui ex eremo consentienti Cardinalium suffragio ad supremum ecclesiæ honorem vocatus, cùm humeris impar onus esset, sexto initi pontificatus mense, spontè abdicauit, exemplo quod posteritas admiraretur, laudarent omnes, imitaretur nemo. Eo maiore successoris inuidia, quod eremum repetentem otij cupiditate, retrahi custodiæque mandari curauit, veritus ne motus aliquis existeret, multis abdicationem vitiosam esse disputantibus. Defuncti in custodia post annum & sex menses memoriam Clemens. V. consecrauit: Ludouicum Regem Galliæ hoc ipso anno Bonifacius: eorumque nomina templis addita. Extat Celestini elogium in Petrarchę libro secundo de vita solitaria. Papatum, inquit, quo nihil est altius (rem tam exoptatam tamque mirabilem, vt ab admiratione ac stupore dictam ferant) quis vlla ætate præsertim ex quo tanto in pretio esse cœpit, tam mirabili, & excelso animo contempsit, quàm Celestinus ille pristinum & nomen & locum & amicam bonis moribus egestatem appetens? Audiui narrantes qui viderant, tanto illum fugisse cum gaudio, eaque signa lætitiæ spiritualis, oculis ac fronte gestantem, dum à conspectu concilij iam tandem sibi redditus, ac liber absecederet, quasi non humerum blando oneri, sed collum diris securibus subduxisset. Bonifacij opera, vt erat à multo rerum vsu, & magnarum artium disciplinis instructus præclarè, quod toties frustra tentatum erat, inter Francos & Aragonios pax facta tandem est Anagniæ: quo Carolus Neapolitanus Franci & Aragonij legati, viri ex vtraq; gente principes ad Pontificem conuenerunt. fœderis hæ leges scriptæ. Aragonio Blanca Neapolitani filia nubito. dos dicta, argenti pondo millia ad septuaginta. Sicilia & quidquid Aragonijs armis in Brutijs & magna Græcia fuit ablatum, ad ecclesiæ Romanæ ius redito. Si Siculi recusarint, Aragonius copiarum tantum dato, quantum arbitri iudicarint. Carolus Valesius iure abscedito, quo Aragonium regnum armis vendicare parat. A Pōtifice Romano interdicti, at-

que

que anathematis religione exoluuntor, quoscunque ea controuersia implicauit. Obsides liberantor. De Baleari Rege actum, summaque Galli Regis & Pontificis contentione impetratum, vt restitueretur in regnum. Hæc palàm iactata. Ex arcano tamen Sardiniæ & Corsicæ spes Aragonio iniecta dono Pontificis: quarum imperium ob locorum propinquitatem commodissimum iudicabat. Extant de eo fœdere Bonifacij litteræ vigesimo septimo die Iunij promulgatæ. Quæ res fama vulgata, cęteras quidem orbis Christiani partes lætitia compleuit: Siculis autem grauissima extitit, extremum malorum putantibus, ad Gallorum imperia redire. Itaque Fridericus (quem frater discedens rebus præfecerat) & cum eo Rogerius Lauria, Ioannes Prochita, & Manfredus Lancia viri primarij Pontificis rogatu, & de fœderis euentu soliciti, ipsum adierunt ad littus Romanum excensione facta. Catharina Philippi filia, neptis Balduini Augusti Friderico modo ne pacis conditionibus vnus obsisteret, despondebatur spe dotali Græci imperij communibus armis, atque viribus recuperandi. neq; is detrectabat conditionem, si verbis responderent facta. Aragonius semel & iterum à Siculis per legatos ne se in discrimine desereret interpellatus, cum studio pacis, conceptaque semel animo religione de sententia non decederet: Panormi tandem, vbi ea de caussa generales regni conuentus agebantur, Fridericus Rex est Siciliæ renunciatus. Iacobo fratri noua vxor connubio iuncta. Nuptiæ ad Villam Beltranam celebratæ Octobri mēse sunt. Isabella repudiata, dimissaq; in Castellam. Aragonij proceres Regis edicto ex Sicilia euocati. sic magnarum rerum initia motusque graues, lætum & iucundum exitum habuere, pace Aragonijs reddita, neque amisso penitus Siciliæ imperio, in quam haud obscurè nouorum bellorum tempestas vertebatur. Vascones sub imperio Gallico quiescebant, Hugone Confluentio Franco, Campaniæ in Gallia Marescalo, prouinciæ moderatore. Singulæ vrbes & arces præfectis, ex vtraque gente promiscuè concredebantur. nonnullum id inuidiæ leuamen erat in externum principatum passim conceptæ animis, quod Galli non omnia sibi arrogarent.

(?)

Libri Quartidecimi Finis.

HISTORIAE DE REBVS HISPANIAE.

LIBER XV.

Noui in Castella motus. Caput. I.

N Castella res tranquillæ esse non poterant. proceres in studia scissi tantum sibi quisque in republica auctoritatis tribuebat, quantæ inerant vires. multitudo sine rectore præceps, pauida, socors, auida rerum nouarum, vitio humanæ naturæ præsentibus futura commodiora fore putantis. pessimo cuique vt in discordia ciuili plurima vis. per vrbes, oppida, agros scelera, latrocinia, cædes, quà vindictæ studio, odioque implacabili, quà auaritia in sæuitiam degenerante. domus effractæ, direpta bona, abacta pecora: vbique luctus, & miserabilis rerum facies. Reginæ auctoritas fluxa, Regis nondum coaluerat propter ætatem: tametsi à morte patris die proximo Toleti fuerat Rex salutatus, cunctaque ipsi decreta, quæ Principibus deferri solita erant. A Regina vectigal sublatum, quod ex annona redactum Hispanorum lingua Sisa vocatur: & à Sanctio Rege inuectum, magnam eius inuidiæ partem conflauerat, qua ipsi flagrare visi sunt. Id blandimentum à prudenti fœmina datum, multitudinem in fide retinuit in tanta omnium fermè Principum & Regum ad arma consternatione quasi ad prædam accurrentium, nemine prohibituro. nam bellandi caussæ in ea temporum colluuione deesse non poterant. Ioannes Lara in quo plurimum præsidij esse debuit, ad hostes non obscurè inclinabat, inconstans natura, memorque sub Sanctio ob fidem suspectam discrimen adijsse. inde caussa irarum, spes ex reipublicæ malis ditionis amplificandæ, oppida recipiendi, quæ superiori tempore erant ablata. Henricus longa captiuitate, irritato potius ingenio quàm mitigato, turbidus natura & inconstans, malisque artibus assuetus, in regni procurationem inuadere cogitabat, grauissimam iniuriam interpretatus, quod ad nullam reipublicæ partem defuncti Regis testamento vocatus esset. Eo studio ad Valeranicam priuati, clandestinique multorum primùm conuentus habiti: multa deinde, fama vulgata, circùm oppida in fraudem inducta. Burgique vrbs regia in primis eos conatus iuuabat. Vallisoleti ea de caussa regni conuentus agitati, tanta procerum in Henricum propensione, vt Regem & Reginam aduenientes non ante diei vesperam in municipium admiserint, idque comitatu relicto, quo maior decernendi libertas esset. In eo conuentu regni quidem procuratio Henrico decreta est. Regis educandi cura penes Reginam mansit. Cuncti qui aderant, in pueri Regis verba nouo sacramento adacti. A Diegho Ha-

ro

ro per fines Vasconum in Viscaiam impetus factus est: quem principatum Sanctius Henrico filio legarat, tanquam iure belli quæsitum. præter Balmasedam, & Orduniam, cætera eo tractu oppida, pars vi pars voluntate occupata à Diegho Haro: cuius conatibus Laræ fratres enixè fauere cœperant, veteri vtriusque familiæ contentione deposita, odioque Henrici, quem rebus esse præfectum ægrè ferebant, Sanctij Regis testamento mutato, irrita voluntate. Ioannes Regis patruus ex Africa vbi eatenus se tenuerat, Granatam appulsus, regnum sibi Castellæ vendicabat, in eo Sanctij fratris exemplum secutus, Ferdinandumque fratris filium illegitimis nuptijs procreatum esse accusans. immane quam multos ea religio abalienauit. Eius armis ad fines Portugaliæ Alcantara, nonnullaque alia oppida occupata sunt. Dionysius Lusitaniæ Rex in partes attractus, quo tempore Vallisoleti regni conuentus agebantur, puero Regi per feciales bellum indicere non dubitauit. Res trepidæ, metus ingens, bellum improuisum. quę mala tolerari potuerunt, nisi vt nunquam in vno gradu resistit calamitas, maior belli moles ex Aragonia vrgeret. Ianuarij die vigesimo primo, anno
millesimo ducentesimo nonagesimo sexto Bordaluæ in agro Harisæ Arago- 1296
nium inter & Alfonsum Cerdam Regis Castellæ & Legionis titulos vsurpantem fœdus ea lege factum, vt communibus armis auitum regnum Alfonsus recuperaret, Murcia Aragonio cederet: Concha, Alarconium, Moia, Cagnetum, Petro eius fratri præstandæ operæ merces, quoniam futuro bello Dux erat destinatus. Violantes Alfonsi auia, Reges Galliæ, Lusitaniæ & Granatæ eo fœdere comprehensi. Ioannes Lara spe Albarracini recuperandi ad Aragonios abijt. Dieghus Harus Castellæ Regi conciliatur, Ioannis perfugæ ditione attributa adiunctaque ad Viscaiæ principatum. Ab eo principio Reginæ artibus multi proceres in partes attracti sunt, ac nominatim Ioannes Alfonsus Harus Camerorum principatu, quem quasi hęreditario iure debitum ambiebat, donato. præsidia aduersus ingruentes vndique tempestates comparabantur. Mense Aprili Aragoniæ copiæ in Castellæ fines penetrarunt Alfonso & Petro Ducibus. Legionem vsque castra promota, opulentam quondam vrbem, viris, armisque, tunc ad exiguum ciuium numerum redactam: eoq; ciuium deditione sine sanguine in potestatem venit. atque in ea Ioannes Ferdinandi Regis patruus Legionis, Calæciæ, atque Hispalis Rex est salutatus. ad S. Facundi oppidum Alfonso Cerdæ, Castellæ regnum pari celeritate delatum. sic erat icto inter eos fœdere cautum. Maiorgam vigesimo ab vrbe Legione lapide castra promota. quod municipium dum mœnium firmitate, & præsidij virtute defenditur, obsidio ducta est in mensem Augustum. Quo tempore proceribus Castellæ, atque vrbium conuentibus Vallisoletum euocatis, Primus Henricus eò delatus Reginam in arce sacris operantem, vt erat paludatus accedit. secundum salutem, quantum periculum impendeat rebus, simulato mœrore explicat. A tribus Regibus in tuam perniciem coniuratum, non ignoras. hos sequitur magna prouinciæ procerum pars. aduersus tantam tempestatem, in te fœmina, me sene, Rege puero quantum præsidium? arte vires adiuuandas censeo. Iniuria, inquit illa, filium paterno imperio spoliare parant. superis innocentem ætatem curæ fore non diffidimus. id certissimum præsidium caussæ spesque. Esto Henricus ait.

,, ait. non votis tamen, & muliebribus lacrymis numina placantur. vigilando,
,, agendo, mentemque in omnes partes vertendo, pericula procuranda. sic sæpe
,, in magnis periculis respublica conseruata est. in somno, ignauiaque certum
,, exitium. Vt Petro Aragonio cælibi cælebs connubio iungaris, consilium do,
,, vtinam tam gratum, quàm salutare. possum exempla commemorare multa, &
,, præclara principum fœminarum, quibus & filijs id saluti fuit, nulla populi re-
,, prehensione. Exhorret illa ad insolētiam nouæ vocis. Apage, inquit, tantum de-
,, decus, infamiamque. regnum filio paterna contumelia conseruare, nunquam
,, inducam in animum. neque externa exempla imitabor: cùm domestica suppe-
,, tant, illustrium fœminarum, quarum integra fama vitaque cælibe filijs in tene-
,, ra ætate imperia steterunt. non deerunt præsidia, viresque. vitæ innocentia
,, magis quàm vlla arte superûm auxilium constabit. si certum periculum sit, per-
,, stare tamen est animus, neque filij maiestatem suscepta turpitudine sugillabo.
Sic Henrici consilium repulsum est. Conuenerunt ad quatuor millia equitum. Vt ijs copijs Maiorgæ obsidio dissiparetur adduci Henricus non potuit: cùm Bætici belli necessitatem excusaret. Zamoram modò itum, quoniam in fide nutabat. deserta pene omnia, Diui indigetes sustentarunt. mora, residente primo cum quo hostes venerant impetu, calor æstatis, cæli grauitas, rerumque omnium inopia, morbos in exercitu vulgauit: & Petro Duce extincto, coegit in patriam redire, nulla re pręterea memorabili, numero imminuto, nam mille equites cataphracti, peditum quinquaginta millia venerant. Rex Aragonius eodem tempore in Murciæ fines inuectus meliori euentu bellum gessit. Murcia vrbe & omni circùm tractu ad imperium adiuncto, Castellæque detracto, Alcala, Lorca, Mula exceptis, quæ in fide Ferdinandi perstiterunt. In tantis motibus, tantoque reipublicæ discrimine Henricus, penes quem rerum procuratio erat, in neutram se partem fortiter commouere, mediam personam gerere, viderique quencunque cursum res habuissent, fortunam in consilio habiturus. vnde neque ab hostibus gratiam promeruit, & prouincialium odium grauissimum incurrit: suspicioque eius sponte bellum excitari, cunctaque quæ euenerant mala non inertia militum, neque hostium vi, sed eius fraude contigisse. Regina mutua dissimulatione aduersus Henrici artes pugnabat, alij palam præstanti fide proceres. In hoc numero Alfonsus Gusmanius principem locum omnium confessione obtinuit, aduersus Granatæ Regem Bæticæ fines tutatus, Henricique conatibus, quod grauius certamen fuit, vnus maxime obsistens. Is enim sermonis vitandi caussa, & ne nihil ageret, delectu militari habito in Bæticam abijt Maurorum irruptiones prohibiturus. ad Arionam tamen commissa pugna victus, discisis fortè habenis, quibus equus regebatur, ne in hostium potestatem veniret, ab Alfonso Gusmanio, nam pugnæ interfuit equo altero commodùm prębito seruatus est. secundum eam pugnam de fœdere cum Mauris instaurando actum. Granatæ Rex Tariffam petebat Quæsadæ & aliarum duarum & viginti arcium permutatione. viginti aureorum millia additurum, pollicebatur. præterea quatuor annorum vectigal, quod pendere solitus erat, repræsentaturum continuò. In ea rerum difficultate, fiscique tenuitate Henrico quidem eæ conditiones probabantur, Alfonsus repudiabat. fidem haberi

beri barbaro, Tariffam reddi, vtrunque incommodum nostris rationibus disputabat. res ad arma spectabat. accensi contentione Mauri suis nostrisque viribus, quo quid exitialius esse poterat, eam vrbem obsidere parabant. Alfonsus domesticis opibus destitutus, externa præsidia conquirere statuit. Lusitanus infensus erat, atq; in armis. Aragonium Regem tentare placuit, si nominis Christiani ignominia moueretur, his ad eum literis. Graue est oneri prius, quàm vsui esse. sed communis patriæ salus, & religionis respectus cogit, ad tuam opem confugere. quod facio nihil pro me solicitus, cui exitium parari libens audirem, si ibi malum sisteret, mortemque in tantis malis, vt finem miseriarum expectarem. reipublicæ me pudet & miseret, non magis externis armis quàm intestina, proh scelus, quorundam perfidia labefactatæ, atque oppressæ. Quid enim grauius esse potest, quam ab ijs exitium comparari, qui præsidio esse debebant? quid periculosius, quàm in simulatione officij, & vtilitatis insidias tegi? Tariffam nostræ fidei concreditam barbaris reddi volunt, mandantque. Fortissimo scilicet aduersus Africæ vires propugnaculo, Hispania nudata rebus turbatis regnare ipsi soli cupiunt, atque in communis patriæ ruinis exultare, egregij nimirum atque præstantes viri, regni gentisque protectores præclari. Nobis deliberatum est, pro qua fide filij mortem antea cõtempsimus, eam quod reliquum est, nostro sanguine & vita tueri. Pecuniam si mutuam miseris marique auxilia, hanc vrbem tuo Rex inuicte nomine obtinere polliceor, iuroque, dum erit adulto Ferdinando Rege, de sumptibus satisfactum. Tu si quid offensionis est, debes id totum patriæ caritati condonare: gloriosumq; ducere, pupilli Regis ætatem, ab iniuria externa, domesticaque fraude tutari. Ad hæc Aragonius fidem, constantiamque Alfonsi laudare. cæterum, icti paulo ante fœderis religione prohiberi. quod si esset à Mauris violatum, non moraturum spem, neque communi caussæ defuturum. Interea Lusitana arma mouebantur. Dionysius Rex, cum suorum manu Salmanticam progressus est. Affuere Ioannes Ferdinandi Regis patruus, & Ioannes Lara Aragonijs copijs reuersis in patriam. De belli summa deliberatum. placuit Vallisoletum, vbi Rex Ferdinandus erat, obsideri. ad Septimancas cum esset peruentum octauo ab ea vrbe lapide, dilapsis Castellæ proceribus, plerisque indignum iudicantibus Regem impugnari, obsiderique à suis: Dionysius veritus ne id exemplum ad cæteros pertineret, obsessisque vijs reditus esset difficilis, præsertim vrgente iam hyeme, magnis itineribus Medinam Campestrem primùm, inde dimissis copijs in regnum contendit. Reginæ copiæ, quas ad defendendum bellum paratas habebat, eius iussu Paredes municipium obsederunt nullo operæpretio: cùm Henricus delectu in Carpetanis atque Vaccæis habito, eum apparatum dissipasset. regni conuentus, qui Vallisoletum indicti erant, ob locorum vicinitatem disturbari nolebat. sic videri voluit, re à Ferdinando Rege alienatus, hostiumque caussæ impensè fauebat. Eæ fraudes Reginæ patientia eludebantur, simulataque beneuolentia: nam eodem tempore Gormatium & Calecantorium oppida Henrico donata sunt. eadem arte Ioannes Lara ad officium retractus, quamuis ancipiti fide, & si Albarracinum traderetur, ad Aragonios rediturus. regni conuentus Vallisoleti habiti salutis anno millesimo ducentesimo

nonage-

nonagesimo septimo auspicante. In ijs conuentibus, quoniam pecuniæ difficultas maxima erat, grandis summa à populis in belli vsus promissa, & post modum repræsentata est. Quo tempore Ioannis Hari virtute, Vascones qui Anagari vrbis partem improuiso aduentu occuparant, & repetitis antiquis iuribus Riuogiam vniuersam armis occupare parabant, pulsi sunt. Iacobus Aragonius Rex Romæ, quo se accitu Pontificis contulit, Sardiniæ & Corsicæ Rex est renunciatus. Venerunt ex Sicilia Constantia mater, & Violantes soror, Rogerius maris præfectus, Ioannes Prochita. Auspice Pontifice Bonifacio, vt antea erat per legatos constitutum, Violantem inter, & Robertum Calabriæ Ducem Regis Neapolitani hæredem designatum, nuptiæ principali apparatu celebratæ sunt. Aduersus Fridericum, Siciliæ regnum semel susceptum armis tueri parantem, communemque orbis Christiani pacem disturbantem, bellum decretum, Duce ipso Aragonio fratre: quo quid inhumanius esse potuit, quàm armari fratrem in fratrem, naturæ iura resoluere? sed tanti fides, religioque fuere, imperiosi Pontificis mandata. rebus constitutis Rex quidem bellum comparaturus in Aragoniam redijt. Rogerius Lauria Neapolim missus, Carolo operam nauaturus. Constantia & cum ea Ioannes Prochita Romæ hæserunt, siue religionis studio, siue rebus fessi, Siciliæque miserati casum. Sunt qui defunctos Romæ affirment. verior tamen fama tenuit, & idonei auctores testantur, Constantiam Reginam, quinto post anno Barcinone defunctam, sepultamque in Minorum æde: vbi extat cum inscriptione tumulus eius nomine.

Ferdinandi Castellæ Regis sponsalia. *Cap. II.*

RAGONIO in patriam reduci Lerda, Vlia, Filera, Saluaterraque, vt erat Agnaniæ fœdere cautum, à Vasconibus reddita
1298 sunt. Anno proximo millesimo ducentesimo nonagesimo octauo Vasconum Prætore pro Gallis Alfonso Ronæo, natione Gallo, Albarracinum de cuius possessione tandiu certamen fuerat, Ferdinando Aragonij Regis fratri notho ablatum, Rege ipso auctore atque iubente: traditumque Ioanni Laræ, qui meliori iure niti videbatur, patremque iniuria spoliatum constabat, aut fingebatur. honesta species, sed hominis præpotentis conciliandi, in partesque trahendi præcipua cura suberat. Valentiæ is septimo Idus Aprilis fidei constantiam iurauit, maiorem quàm antea scilicet. Hæc ab Aragonio præsidia comparabantur, vno tempore Castellam Siciliamque armis inuadere cogitanti, validiori quàm pro ditione proque opibus conatu. Siciliæ quidem Rex ab omnibus destitutus, iniuriæ opportunior futurus erat. à Castellæ Rege Dionysius Lusitanus in partes attractus inito fœdere, quod gemina affinitate firmatum est. Constantia Dionysij filia, nondum quamuis matura viro ætate, connubij fœdere, vti ante conuenerat, iuncta Ferdinando est. Alcanitij, quo in oppido non procul Zamora vrbe ad fines Portugaliæ, pacis sanciendæ caussa conuentus Regum erat, solennitas peracta eò maiori publicæ lætitiæ significatione, diuturnæque concordiæ certiori spe, quod Beatrix Ferdinandi Regis soror Alfonso Dionysij filio & hæredi, octo nato annos

desponsa

despõsa est: & quo maior esset fides, de matris Reginæ manu socero tradita, atq; in Lusitaniam missa, tanta ad concordiam animorum propensione, vt cùm dotis nomine nihil Cõstantiæ esset datum, Oliuentia Conguela, & Campus Moiæ (oppido id nomen est) Lusitanis accesserint, nonnulla maiestatis sugillatione timoris significatione maxima: sed tanti erat temporum conditio, & reipublicę perturbatio, vt suscepto etiam dedecore, pacem redimere nõ vererentur. datum modò à Lusitano in patriam discedente, vt trecenti equites delecti Castellæ Regibus operam nauarent, Duce Ioanne Alfonso Alburquerquio, aduersus Ioannem Ferdinandi Regis patruum, qui se Legionis Regem dixerat, vti paulò ante dictum est. Maiori apparatu, quam successu expeditio fuit. nulla enim re memorabili Lusitani equites in patriam redierunt. contrà Almasanum ad Aragoniæ fines, aliaq; eo tractu oppida ab Alfonso Cerda, præsidijs sunt occupata. Segontia à Ioãnis Laræ militibus tentata in Celtiberis, eximia ciuium virtute in fide perstitit. Pecuniæ difficultate, cùm cætera prona essent, maximè coniurati laborabant. quæ ne in stipendium deesset, regijs insignibus, & nomine percussa est, metallo non probo. experientibus pars multò maxima decoquebatur. Dionysius Lusitanus à Rege genero solicitatus cum iusta manu per Mirobrigæ (ea ciuitas Roderici vulgo est) fines ad ferendam opem accurrit, maiori pacis studio, quàm res turbatæ postularent. Itaque nullo operæpretio facto, irato similis in Lusitaniam redijt. Ioanni regios titulos vsurpanti Calæciam, quàm armis inuaserat, relinqui perpetuo iure volebat: Legionem vrbem, dum viueret. Regina & Castellæ proceres consilium repudiabant: in quo pacis specie, grauis ignominia, regni viribus nobilissimæ prouinciæ detractione imminutis, iniuriaque publica continebatur. Lusitani tamen Regis reditu, quos metus in officio continuerat, procerum tumultus concitati sunt, importuno sanè tempore regni perturbationem ad occasionem vindicandi iniurias ditionis ve amplificandæ vertentium. Reginæ patientia singularis, vltro eorum cupiditatibus occurrentis, oppidaque & arces, tranquillitatis reuocandæ caussa donantis. & est sapientis rectoris rebus commotis, quacunque re putat, ad rempublicam iuuandam posse homines adduci, ea vti: nemoque ita in arma promptus est, vt non idem pretium quietis quàm periculi malit. De Siciliæ imperio vario belli euentu certabatur. Rogerij Lauriæ conatus Gallicis partibus iuuandis eximij, vt in quancunque partem se daret, victoriam, felicitatemque secum ferre videretur. Eius diligentia multa oppida in extrema Italiæ ora Siculis adempta. quo merito perduellionis lege postulatus, damnatusque, ampla ditiotione, quam in Sicilia obtinebat Regum priorum donum, virtutis præmium, spoliatus primùm est. mutatæ fidei crimen obijciebatur. deinde vertente fortuna ad Catanzarum in Lucanis dum vrbe recepta, arcem obsidet, à minori hostium numero victus est. Hostium despectus malo fuit, semper in bello exitialis, & quoniam aduerso Sole pugnasse fama est. multi in pugna ceciderunt, plures noctis beneficio seruati. Rogerius ipse Dux inflicto vulnere in vicina oppida, deinde in Aragoniam euasit, præceps in vindictam, eò maiori ignominiæ dolore, quòd præter consuetudinem acciderat, superioribus pugnis victor. Ex Aragonia Rex Rogeriusque bello Dux fœderatorum Principum consensu destinatus

stinatus,numerosa classe instructa,in qua octoginta triremes erant, idonea tempestate soluerunt. Romæ à Pontifice lustrati sacra prece. Neapoli Robertus Calabriæ Dux adiunctus. Siciliæ littora tentata. omnia spe faciliora primo aditu inuenta. Pacti (quæ vrbs Ptolemæo Agathyrion esse creditur) aliæque eo tractu arces occupatæ. mox circunducto Peloro, fretoque enauigato, Syracusæ diuturna obsidione mari terraque fatigatæ. locorum longinquitas, Pactenses ciues prouocauit,vt pulso Aragonio præsidio ad Friderici Regis ditionem redirent, arcemque viribus omnibus impugnandam susciperent. Ioannes Lauria datis abs Rege Aragonio viginti triremibus auxilio obsessis accurrit. re confecta instructaque arce commeatu,in reditu a Messanensibus classe instructa,tum ipse,tum sedecim triremes captæ sunt. fretum vorticibus infame,temerèque in modum venti nunc huc,nunc illuc versis fluctibus velut monte præcipiti deuolutus torrens Siculos iuuit: Aragonijs ob inscitiam nauigandi exitio fuit.Interea Syracusani eximia virtute propugnãtes,Rege Friderico vicinis locis ad omnem occasionem excubante, Aragonios soluta obsidione discedere compulerunt. & erat exercitus imminutus. decem & octo millia capitum desiderata.insuetus calor,cæli insolentia,rerum inopia morbos vulgauerant. Ioannes Lauria iussus è vinculis caussam dicere Messanæ lege perduellionis, capite pœnas soluit, Rogerij patrui dolore incredibili: in quem ea ignominia redundabat, dolor proprius. Erat is Aragonium Regem in Hispaniam prosecutus. vnde circumacta hyeme maiori conatu in Siciliam reditum est, Roberto atque Philippo Caroli Neapolitani filijs ex itinere adiunctis. ad Orlandi promontorium non procul vrbe Pacti, classe appulsum: in qua sex & quinquaginta triremes erant. Fridericus ex superiori victoria, auctis suæ gentis animis minori numero nauium, omnino quadraginta, ausus prælij fortunam tentare victus est. naues pars captæ,pars in fugam versæ. in captiuos à Rogerio præfecto sæuitum, vindictæ studio: magna Catalaunicæ gentis inuidia. Fridericus naue ex qua pugnabat capta, in scapham desiliens Messanam abijt.Aragonius caussis siue veris siue simulatis, in patriam est reuocatus, non absque Pontificis Romani,Neapolitanique Regis obtrectatione. saniores factum probabant. & erat stultum alienam rem suo periculo curare. erga fratrem sublata contentione, humanitas misericordiaque successerat. Commissa ea pugna est ad quartum Nonas Iulij mensis, in paucis ea ætate memorabilis. Galli vt victoriam vrgerent in Sicilia relicti, diuisis copijs bellum gerere constituunt. inde certa calamitas. Robertus & Rogerius Lauria Randasum firmum ijs locis Pactim inter & Catanam medio fermè interuallo municipium obsident. cum classis parte Philippus Tarenti Dux ad tentanda Lilybæi littora missus, Friderici Regis aduentu improuiso victus acie, captusque est. inde inter vtranque gentem societatis amicitiæque iungendæ copia bello potior, vt mox ostendet narratio.

Annus Iubilei. Cap. III.

NNVM secularem Bonifacius Romanus Pontifex clausit, ex Romanæ vrbis Iudaicique populi institutis lege temperata lataque in perpetuum: vt centesimo quoque anno venia peccatorum donarentur quicunque Romana templa venerabundi inuiserent plena religione, vetustate sancta. Ad Romanæ maiestatis reuocandæ, religionisque amplificandæ cultum, id institutum pertinebat. quod Clemens VI. anno quinquagesimo: ac longo interuallo Sixtus IIII. quinto quoque & vigesimo nouis id legibus fieri sanxerunt, memores humanæ mortalitatis, vitæque exiguis plerunque annorum spatijs circunscriptæ. Magnus mortalium concursus ad rei famam in Vrbem factus. in his Carolus Valesius secundis nuptijs Catharinæ Philippi filiæ, neptis Balduini coniux, Græcorum imperium quasi dotale recuperare contendebat pollicitus, si id contingeret, bellum in Syria pridem intermissum, fore instauraturum. Honorificum id Bonifacio erat, eius ætate auspicijsque pia arma repeti: Carolo haud irrita vota, modò cum iusto exercitu in Italiam primo tempore redeunti pollicebatur fore. In Cantabria Dieghus Harus Lupi frater, eius quem ad Alfarum Rege Sanctio cæsum diximus, Viscaiæ principatu parto ad Neruij ripam, quod flumen incolæ Ibaisabellum à latitudine vocant, Bilbaum oppidum construxit, Viscaiæ totius nobilissimum, octauo à littore milliari, eòque propter maris subuectiones frequens commercio: & quoniam Bermei mercatores loci commoditatem secuti, eò plerique commigrarunt. Incolis datum, vt Lugrunij legibus viuerent. Ilerdæ ab Aragonio Rege publicæ scholæ iura data sunt, litterarum professores magnis præmijs euocati constitutique in ea vrbe. Quo tempore Vasconibus Alfonsus Rolcedus pro Gallis Præfectus erat: nihil insigne in ea gente, nisi, quod est præcipuum, festa pax alijs Hispaniæ partibus bello continuò quassatis. Eo auctore Vallisoletum missa legatio per caussam à Regina Castellæ, cuius auspicijs vsque dum respublica steterat, expetendi quidquid ab Ataporca (oppido id nomen prope Burgos est) ad regni fines pertinebat, vi & armis magis quàm vllo iure olim ablatum. Regina legatis accuratè & liberaliter habitis, negabat tamen Galli Regis voluntate id expeti. recentissimæ cuiusque possessionis vsu, potiùs quàm exoletis vetustate exemplis & tabulis stare ius imperandi affirmabat. Re infecta abeuntes legati, vnde certior spes pro quibus venerant impetrandi, ad Alfonsum Cerdam & Ioannem Laram se contulerunt. Tentata ij Palentia, ac tantùm non ciuium proditione capta Donnijs se tenentes, de alienæ ditionis oppidis liberales extitere. Missus in Galliam Ioannes Lara, vt de omnibus pactionibus præsens ageret: Gallosque ad opem maturè ferendam incitaret. Parum ea diligentia profectum: ac ne Cerdæ quidem fratres Ioannis vestigia subsecuti, vltra speciosa verba quidquam retulerunt: cùm belli Flandrici, quod vtriusque gentis supremo conato gerebatur, quàm longinqui potior cura esset. Icto tantùm fœdere, permissu Philippi Regis delectus in Vasconibus est habitus. Militum manus ea parte in Calagurritanum agrum inuasit. Ioannes Harus Camerorum regulus eos acie superauit, capto eorum Duce Ioanne Lara, neque ante in libertatem reddito, quàm arces & oppida omnia restituit, quæ eius fidei

erant concredita, integram præterea fidem & constantiam iuratus. Quæ res Aragonium quidem Regem impulit, vt Albarracinum vrbem Ioanni datam, sui iuris faceret: Ioannis autem patrui Ferdinandi Regis animum perculit, vt armis positis, in quibus contra adolescentis Regis resurgentes vires parum prę-
1301 sidij fore sperabat, ad pacis consilia traduceretur. fœdus salutis anno millesimo trecentesimo primo ea lege factum est, vt Regis nomine posito, vrbibus atque oppidis redditis, quæ belli tempore occupata erant, Viscaiæ etiam principatum dotalem Diegho Haro relinqueret, Medinæ à sicco flumine, Castri Nunnij, Mansillæ, Paredum, Cebreri permutatione. quæ nouos motus vitandi caussa, & vt esset vnde vitam principalem sustentaret, Ioanni abs Regibus donata sunt.

Raymundi Lulli obitus. Cap. IIII.

DVAE res in hunc annum inciderunt neque minutæ, neque insignes maximè: sed hoc tamen loco commemorandæ. Raymundi Lulli exitus, multa sanctitatis doctrinæque fama: Calatrauę Magistro Garsię Padilliæ facta iniuria, honore quem gerebat detracto. Raymundus gente Catalaunus in Beleari maiore natus, iuuenis mercaturam exercuit spe quæstus, maiorum vestigia domesticamque laudem in eo secutus. cum ætate rerum humanarum tædio abscesit in solitudinem, vitato hominum congressu. Quo tempore artem conscripsit, quæ nouis tramitibus, compendio in artium ingenuarum, philosophiæ, atque adeò diuinarum rerum cognitionem inducit, magno hominum miraculo: cùm litterarum omnino expers, vt ne Latinè quidem sciret, sermone patrio viginti amplius voluminibus, iusti ponderis euulgatis, ea de rebus tum diuinis tum humanis tradat, quæ vix, ac ne vix quidem expoliti doctrina homines assequantur legendo. vt præstigiæ oculorum, & ludibria potiùs artium, quàm veræ artes quibusdam videantur. Ipse ea se diuinitus accepisse confirmat, in monte obiecta Christi Dei specie, quasi cruci affixi. eò haud dubium meritus laudem, quòd studio religionis in Africa propagandæ Bugiam in ora Mauritaniæ delatus, cùm operi insistens, monendi castigandiq; finem non faceret, lapidibus petitus occubuit. Corpus in Balearem maiorem translatum, magnam à populis venerationem habet, tantùm non memoria consecrata, nomineq; in fastos dato. De libris non vna opinio fuit, plerisque accusantibus, quasi ineptos noxiosque, alij defendunt, quasi delapsos cælo, humanæ ignorantiæ remedia. Quingenti errores de religione ex ijs libris decerpti nihilominus, Gregorij XI. Pontificis Maximi iussu Auenione anathematis ignominia notati, agente Aymerico ex Prædicatorum ordine Inquisitore aduersus hæreticos in Hispania. Ex ijs propositionibus Petrus Tarraconensis Præsul centum euulgauit, Directorij Inquisitorum parte altera. in quibus si verum fateri conuenit, non paucæ duriores sunt & absonæ, cum ecclesiæ placitis pugnantes. Sed nos bardi crassoque ingenio assequi non possumus ea, in quibus Raymundi sectatores reconditas significationes, & arcana maiora contemplantur, melioribus oculis.

an

an hallucinantur potiùs & videre se fingunt, aut somniant, quod non vident: & digito conantur ostendere, quod nusquam est? quorum est nostra etiam ætate magnus numerus, schola etiam Barcinone ijs libris explicandis dicata, conquisitis lectitatisque postquam reprobati sunt. habendi licentia obliuionem attulisset. de Raymundo hactenus. Calatrauæ Magistrum inuidia euertit sui ordinis concepta animis: cuius expromendæ occasio venit. Maurorum irruptionibus prohibendis, in ea temporum atrocitate, facultas nostris non erat. Itaque superiori anno Alcaudete oppidum Calatrauæ militibus detractum inuenio: Vaenæ magna parte capta, præsidij virtute ægrè quamuis repulsos extra mœnia Mauros: Giennium circunsessam, atque magno conatu impugnatam. id Garsiæ Padilliæ crimini datum, quasi eius culpa Alcaudete esset amissum, & nouo conatu cum Alfonso Cerda sentiret. Hæc species erat: re asperos hominis mores oderant, ingenium immite. multa militari laude, præstanti armorum scientia metum faciebat, & ex timore odium. Habitis comitijs, honore Padilliæ detracto, Alemanus est in eius locum substitutus iniuria: vti dati à Pontifice Romano iudices in caussà, patres Cistercienses pronunciarunt. Ergo vertente anno loco redditus multis annis rebus præfuit, inuidia militum compressa magis quàm sanata: prorsus vt extrema ætate hominem nouis criminibus appeterent, Ioanne Prado pro eo subrogato haud meliori iure quàm antea. Verùm ille annis grauis, bellicis curis, sed & ciuilibus impar, honorem iniuria detractum æmulo sponte reliquit, paucis in Aragonia oppidis retentis, vnde senectutem sustentaret, vir eximiè præstans, non magis rebus gestis, quàm præ pacis studio, contempto honore, condonata iniuria. Ad institutum iter reuocanda narratio est.

Nuptiæ Ferdinandi Regis confectæ. Cap. V.

VENIAE propinquitatis à Pontifice impetrandæ cura solicitabat, vt pacta inter Lusitaniæ & Castellæ Principes coniugia legitima essent, eo vitio irrita: & spes suberat veniæ, quoniam Bonifacius Pontifex originem Hispanicam præferens, rebus nostris fauere videbatur: à Gallis alieno animo esse cœperat. Placentiæ, Regum Castellæ & Lusitaniæ colloquium ea de caussa habitum. missi Romam legati omnia facilè impetrarunt, ac Mariæ & Sanctij Regum coniugium eodem vitio procuratum: tametsi Sanctius vita functus erat, & plerique negabant mortuorum coniugia irrita iure, venia ritè coalescere, ignorantes quanta Romanorum Pontificum auctoritas sit ad hominum nonnunquam gratiam, sæpe pro communi salute, datæ potestatis fines amplificantium. Soluta certè lege propinquitatis, noua lætitia Ferdinandi Regis & Constantiæ coniugia Vallisoleti peracta. nuptiarum solenni celebrato, noua nupta mulier facta est. Regis ætas, infixaque religio animis intactam eatenus seruarat. Ioannes Lara regiæ Magister factus est. Henrico patruo Atiensa & Gormatium dono data. regni procurationis ablatæ ea compen-

satio fuit. sanari tamen prauus animus non poterat. quem comperio simul Aragonios & Mauros simulatione beneuolentiæ distinuisse dubia fide, suspensoque semper ex fortuna animo. Itaque eo conniuente Almasani, quod oppidum à Cerdis obtinebatur, obsidio dissipata est, Castellæ copijs amandatis aliò. conuento ad Harisam Aragonio Rege, fœdus simulatum magis quàm factum. Aragonius Lorcam in Contestanis validum municipium diu obsessum,
1302 salutis anno millesimo trecentesimo secundo inchoante in potestatem redegit. Nobile municipium in Vaccæis ad Durium est, Pennafielis nomine. In eo conuentus Episcoporum fuit prouinciæ Toletanæ, ipsis Kalendis Aprilis. actionum moderator Gonsaluus Toletanus Præsul. Ne clerici concubinam publice habeant supplicio sancitum. (sic erant eius seculi mores publica scelera vindicare satis habebant) ea lex tertia est. Sexta sacerdos peccata reuelans per sacram confessionem accepta æternis vinculis addicitur, pane & aqua in victum tantùm concessis. Decumas ex omnibus, quæ terra etiam sine cultura sponte fundit, solui sacerdotibus octaua lex mandat. Liba azyma quibus sacrificatur confici nisi à sacerdote aut eo præsente proxima lege vetatur. tum alia sanciuntur ad pietatis cultum præclara. Mense Maio Granatæ Rex Mahomad Myrus diem obijt, successore Mahomade Alhamade ipsius filio natu maximo. Gemina ex ea re nostrorum lætitia, sublato patre strenuo industrioque, filium luminibus captum substitutum esse considerantium. Malacæ regulus Farrachenius eius sororius, magni animi vir, præstantique erga nouum Regem fide, bello paceque rempublicam gubernabat. In Sicilia ex tantis motibus pax tandem facta est. ad Pontiam insulam victi primùm Siculi in pugna nauali. Conradus Oria Genuensis classis Præfectus captus. Inde Siculis timor aliquantus, Gallis spes amplior belli ex sententia conficiendi. Messana certissimum totius insulæ propugnaculum, à Gallis continuò obsessa. rem proximam periculo, ciuium constantia, Fridericique diligentia, quoniam in eo summa belli vertebatur, tutata est. Accessere preces Violantis Aragoniæ virum ad bellum secutæ, ac tunc Catanæ agentis. ea annitente in ora Syracusana ad turrim Maniaci de pace ab vtroque Principe in colloquium ventum est. Induciæ tantùm pactæ, amicitiæ coniungendæ certa vtrinque spe. Duæ res incommodo tempore subsecutæ, eam spem perturbare visæ sunt. Violantis obitus ad Thermas Himeras (Termini nunc ea vrbs vocatur, & in Gallorum ditione erat) defunctæ Caroli Valesij aduentus, qui spe imperij Græcorum recuperandi Italiam repetens Hetruriæ rebus turbatis in Siciliam transmiserat. Fridericus commeatu omni in munita oppida comportato, corruptis frugibus alijs, perstansq; in cõsilio vniuersæ dimicationis detrectandæ, eò hostes residente cum quo venerant ardore adegit, vt de pace volentibus ageretur. Xacam inter & Calatabelotam, vbi se Fridericus tenebat propter loci munitionem, mutuo trium Principum colloquio de ineundo fœdere disceptatum. Initæ pacis hæ conditiones fuere. Philippus Tarenti Princeps redderetur libertati, alijq; vtrinq; captiui. Continenti Italia Fridericus abstineret. Siciliæ oppidis Galli decederent. Eleonora Roberti soror Friderico nuberet, dotis profectitiæ nomine Siciliam retenturo: donec

Sardinia,

Sardinia, aut quoduis aliud regnum Pontificis permissu opeq; armis subdidisset. Si id non contigisset Friderici hæredes Sicilia decederent, cùm primùm du centa quinquaginta aureorum millia Neapolitani Reges numerassent. Siculis & Italis exulibus parum constantis fidei, venia ab vtrisq; mutuo est data. Pridie Kal. Septembris his legibus fœdere constituto, ab armis discessum est. Ioannes Villanus, qui bello interfuit, & Dantes Aligerius eius ætatis poeta in primis elegans & grauis, Valesio probro dant: Hetruriam bello intestino turbasse: in Sicilia fœdam pacem sanxisse: nihil præterea tantis molitionibus factum. Fuit hic annus frugibus aduersus in Hispania quidem maximè propter aeris siccitatem & arationes intermissas, bellis ciuilibus quarta colonorum parte absumpta, sic vulgò opinio fuit, vti magni auctores testantur,

Bonifacij Pontificis obitus. Cap. VI.

PER idem tempus Iacobo Rege Baleari defuncto, a filioque cognomine paterni regni iure abdicato, veste Minorum desumpta, Sanctius frater natu minor Rex salutatus in Aragonij Regis verba iurauit. In Castella tranquillæ res non erant, ærarij inopia maxima. Burgis & Senticæ regni conuentus habiti. In his conuentibus publicis impensis modus adhibitus est, magnaque vis pecuniæ prouincialibus imperata. Procerum animi à Regina matre potissimùm auersi erant, cuius auspicijs rempublicam gubernari dolebant. Henricus & Ioannes Regis patrui, Ioannes Emanuelis filius, Ioannes Lara, Dieghus Harus, alijque viri principes, Reginæ euertendæ occultis apud filium criminationibus consilia communicabant. Scrinij regij Magister Sanctanderij Abbas, quoniam penes eum regij patrimonij administratio fuerat, ad rationes compulsus, in quo Reginæ contumelia continebatur, qua concedente ijs honoribus auctus fuerat. Verùm innocentia atque integritate perspecta, procerum calumniæ repudiatæ sunt. Philippi Galliæ Regis legati anno millesimo trecentesimo tertio inchoante 1303
Vasconum oppida repetentes, re infecta dimissi sunt. Oblatæ à Rege Aragonio pacis conditiones repudiatæ, Illicis permutatione pollicentis, Murciæ tractum armis occupatum redditurum: neque id Reginæ probatum, quin Ioannes Lara, qui potens Regis esse cœperat, Regina auctore loco motus, Henricusque regiæ procurator effectus est, honore haud diuturno: breui enim abdicauit, sponte an coactus non satis compertum. Inde certè inter Regem & matrem exortæ suspiciones, inter proceres simultates. Ioannes Lara & Ioannes Regis patruus ex tantis paulò ante offensis gratia reconciliata præcipua apud Regem iuuenem auctoritate pollebant. praui & callidi cæteros criminando, quod facillimum factu est, bonis & modestis præferebantur. Henricus patruus, Ioannes Emanuelis filius, Dieghus Harus ægrè ferebant, exclusa Regina, à qua erant magnis beneficijs obstricti, ad duorum arbitrium rempublicam verti: prorsus vt consilio inter se communicato Alfonsum Cerdam de ineundo fœdere vltro appellarent. Gonsaluus Ruizius eo conatu Almasanum legatur, Aragonia arma in Castellam attracturus,

nulla fidei cura præ partium studio. Hæc in Castella. quo tempore, incredibili audacia, inaudita impietate, sacrosancta Romanorum Pontificum maiestas fœdata est violato Bonifacio à Columnijs proceribus, atque in custodiam tradito. quod propter facinoris magnitudinem, paulò altius explicandum est. Erant à Bonifacio vno tempore Gallica gens & Columnij proceres multis iniurijs irritati, non vna caussa initio, consensu tamen ad extremum aduersus communem hostem vno. Carolus Valesius ludibrio habitus videbatur, Pontifice promissorum immemore. In templorum bona, sacerdotumque reditus, Rex Gallus inuadere cœperat. Apameæ Episcopum, quam vrbem paulò ante Bonifacius in Gallia Narbonensi sitam, contributamq; antea Tolosatibus, Episcopi iure donauerat, verbis oblatrantem in vincula coniecerat. vtrunq; Pontifici graue atq; iniuriosum. legatis vltro citroq; commeantibus exacerbatæ amplius voluntates. ventum ad anathema iniuriarum extremum. Episcopi ex vniuersa Gallia Romam aduersus Regem euocati. Pontificum magna auctoritas est, Regum maiores vires. Philippo enim agente aduersus conatus Pontificis, Lutetiæ Patrum concilium habitum est. In eo concilio Bonifacium vitio creatum, Celestini abdicationem legibus repugnantibus factam decernitur. conuitia vtrinque iacta. extant alternæ epistolæ contumeliosæ ignominiosæq;, veræ ne an fictæ, affirmare non ausim: interest tamen ad exemplum vt falsæ esse videantur. Columnij proceres Romæ fuga, exilio, bonorum spoliatione duobus lustris, vt Petrarcha auctor est, exagitati: Gibellinorum ab antiquo duces, nobilitate, opibus, clientelis Pontificibus formidabiles. Petro Iacoboque ex ea familia Cardinalibus ius rubri pilei edicto abrogatum. Stephanus gentis Princeps in Galliam fugere compulsus. idem facit Sarra Columna atrox ipse Bonifacij hostis, nouisque malis exacerbatus, quæ in fuga pertulerat ab Archipirata captus, ad remumque datus. Audacior Guillelmus Nogaretus Tolosas, cui à Rege cura demandata erat à Bonifacij sententia Romanam sedem legitimo Antistite tunc viduam appellandi. Inter hos euertendi Pontificis consilia communicata. auctore aut conscio Rege, etiam memoria recenti dubitatum. in Hetruriam certè appulsi Staggiæ consedere, dum per occultos nuncios facinoris maturandi opportunitas adest. Ceccanus & Suppinus proceres, ex ipsaque Anagnia vrbe Massij potentis viri filij, multo auro corrupti facinore patrando. Rebus constitutis Anagniam, vbi Pontifex erat, trecenti equites, peditum iustus numerus inductus, Sarra Columna Duce præcipuo. Prima luce clamor militum sublatus, Philippi Regis nomen ingeminantium. fit fuga aulicorum. Bonifacius cognito periculo, pontificio ornatu desumpto, in sacro solio consedit. eo habitu à Sarra comprehensus, Nogareto illudenti ac minitanti, constantissimè respondit: Paterini minas nihili se facere. fuerat is Nogareti auus Albigensium impietatis conuictus, igneque crematus. ad eam Pontificis vocem Nogareti ferocia concidit. appositi Pontifici custodes. regia direpta. Hispaniæ Ostiæque Cardinales duo apud Bonifacium perstitere cæteris fuga dilapsis. Triduo post Anagniæ ciues misericordia succedente, metuque ne Pontificem ciuem suum prodidisse dicerentur, correptis armis coniuratos vrbe pellunt. Pontifex ipse quamprimum Romam rediens, ex

dolore

dolore incidit in morbum, ac furenti similis decessit quarto Idus Octobris, quinto & trigesimo à captiuitate die. felix Pontifex si quàm facilè minas ridere erat solitus, tam facilè hostium insidias euitare potuisset. Eius calamitate documentum datum sacerdotum imperia, opinione magis hominum, famaq; integra (quam tueri ipsi & extendere benefactis debent) metuq, religionis, quàm viribus & potentia constare. Villaneus auctor est, Bonifacium doctum quidem virum fuisse, & à multo rerum vsu excellentem: sed crudelem, ambitiosum: auaritiæ se sordibus fœdasse, vt gentiles locupletaret: quæ grauissima pernicies est, detestanda ignominia. duos & viginti Episcopos, duosque Comites ex sua gente fecit. Sexto decretalium libro edito, magnam ab eruditis meritus laudem est. In eius locum Nicolaus ciuis Taruisinus proximis comitijs suffectus est, ordinis Prædicatorum princeps, Benedicti nomine in pontificatu assumpto. id Bonifacij memoriæ datum, cui id nomen in minori fortuna fuerat, & à quo in numerum Cardinalium allectum se esse meminerat. in Gallos tamen clementior: quos interdicto soluit, Bonifacijque in illos acta rescidit. Sarram Nogaretumque die dicta non comparentes, maiestatis lege damnatos execratione deuinxit. Petrum & Iacobum quamuis in gratiam receptos, purpura tamen vti vetuit, ex decessoris sanctione.

Pax inter Reges ad Campillum facta. Cap. VII.

VIESCEBANT Hispani malis fessi, sublata magis facultate bellandi, quam voluntate materiaque. Magnæ controuersiæ sedandæ erant. Castellæ & Aragoniæ Reges de Murciæ imperio disceptabant. Alfonsus Cerda regios titulos vsurpabat. inanis vmbra, & sine prouentu nomen. Nouus Granatæ Rex Castellæ infensus assiduusq; hostis in Aragoniæ ditionis fines inuectus, Bedmarem oppidum non procul Biatia ceperat. Publica hæc dissidia erant. priuatim cum Haris regulis Ioannes de Viscaiæ principatu certabat, Regis propinquitate fretus fauoreque, melior caussa. Ea res Haros à Rege auerterat, & ad arma spectare videbantur. Rex Ferdinandus ætate confirmata, periculi non ignarus, finem his dissidijs ardentissimè exoptabat. Penes Aragonium Regem hac tempestate spes & opes Hispaniæ sitæ erant. Ioannes Ferdinandi patruus ad eum de pace legatur. Calataiubæ mense Martio, salutis anno millesimo trecentesimo quarto, re agi- 1304
tata conuenit tandem, vt dati consensu partium iudices, de controuersijs pronunciarent: interea induciæ essent. Regum colloquio tempus locusque dictus. Rex Ferdinandus de rebus Bæticæ solicitus, Burgis quo se tenebat, mense Aprili Pacem Augustam abijt, per caussam soceri Regis conueniendi. nam minores controuersiæ suberant: oppidaque quædam se minori pignoris loco data, erant recipienda. Nihil propius factum, quàm vt inimici discederent. pecunia tantùm Ferdinandus à socero adiutus in Bæticam abijt. Missi Granatam legati, ipsius Mauri Regis rogatu. Rex ipse Ferdinandus Cordubæ substitit. ea legatione cum Mauro pax reconciliata est, vectigal quod pater pendere solitus erat pacto. Henricus Princeps annis grauis Romæ defunctus est. funus

Vallisoleti in Francisci ædem illatum. vario vir ingenio, inquietoque, morum inconstantia mirabili, gloriæ auidus ad extremam ætatem, potentiæque, cuius cupido etiam sapientibus nouissima exuitur. Magno commodo lætitiaque prouincialium Henrici obitus accidit, nam vnum maximè pacem ne interturbaret verebantur. Eius oppida, quoniam prole caruit cælebs ad vitæ finem, à Rege alijs proceribus data, maxima pars Ioanni Laræ: tanta erat apud Regem gratia. Regum controuersijs componendis Dionysius Lusitanus Rex, partium consensu delectus arbiter, Ioanne Ferdinandi patruo, & Semeno Luna Cæsaraugustano Episcopo adiunctis. ad Torellas oppidum in Aragoniæ finibus ad radices Cauni montis locis amœnissimis, Lusitaniæ & Aragoniæ Reges mutui colloquij caussa priores conuenerunt. In eo oppido à iudicibus pronunciatum, vt Aragoniæ Castellæque ditionis Staberus fluuius communis terminus esset: Aragonij præcipuo commodo, Illicis portu alijsq; circa oppidis aucti: vltroq; ipsi datum, quod magnis antea votis exoptarat. ad octauum Augusti diem sentẽtia est pronunciata. Die proximo ad Campillium vicinum oppidum trium Regum colloquium fuit, memoria fœderis ante viginti tres annos Alfonsum inter Castellæ Regem, & Petrum Aragonium sanciti bene ominatum. eo loco firmatum fœdus. indeque Agredam itum atque Turiasonem, præcipua Regum prouincialiumque lætitia, celeberrimo conuentu. nam præter Reges, tres Reginæ aderant, duæ Castellæ, tertia Isabella Lusitaniæ fœmina sanctissima. præterea Isabella Ferdinandi soror, Aragonio Regi olim pacta. sequebatur tantis Principibus comitatus par. Ac Lusitanus præsertim pro ingenio gentis, laudis auidus, pecuniæ copiosus, ob diuturnam pacem, mille secum equites ex Lusitania deduxisse memoratur: tentorijs toto itinere erectis abstinuisse oppidis. In Cerdarum caussa Aragoniæ & Lusitaniæ Reges arbitri pronunciarunt: vt Alfonsus deinde regio nomine abstineret: oppidaq; & arces redderet, quæ in eius erant potestate. Alba, Begiar, Vallis cornegiæ, Gibraleon, Sarria, aliaque oppida & prædia vnde vitam principalem sustentaret, attributa. leuis tantorum regnorum compensatio. rara hominum fides, parata imbecillium obliuio. & Aragonius à Gallo destitutus, belli pondus solus eatenus sustinuerat, pacisciq; quacunque ratione cupiebat: tanto Alfonsi dolore vt ne sententiæ quidem audiendæ interfuisse feratur, discessisseque Regum capitibus mala omnia imprecatus. Reliqua erat Ioannis & Dieghi Hari controuersia, magna Ioannis spe: cui Rex pace facta Viscaiæ principatum traditurum sese erat pollicitus. Soluto Regum conuentu, dies Haro dicta, qua die Medinæ Campestri, vbi regni conuentus futuri erant, caussam diceret, arbitris in caussa datis. Harus siue ex conscientia alieni principatus occupati, siue quia Regem à se auersum non ignorabat, ne venia quidem discedendi postulata è curia abijt. solutis conuentibus, cùm neque Harus pro sano quidquam facturus videretur, & Ioannes Regi assiduus caussam vrgeret: Vallisoleti secundùm eius iura & merita sententia est pronunciata, executione tantùm in aliud tempus dilata. in quo illud prouidebatur, vt ratione aliqua concordiæ inter ipsos excogitata, belli impendentis tempestas
1305 compesceretur. Salutis anno millesimo trecentesimo quinto hæc in Castella gerebantur. Quo tempore Ianuarij mensis septimodecimo die, Rogerius Lauria

ria maris Præfectus in Catalaunis defunctus est, Dux ea tempestate nulli secundus, acer consilio, manu strenuus, Regibus carus, Petro præsertim, cuius auspicijs Siciliam subegit. multa solus prospere, Reges sine illo nihil magnæ rei gesserant. prope Petri Regis sepulcrum, mutuæ beneuolentiæ argumento, tumulo composito, ad S. Crucis cœnobium sepultus est. Lutetiæ Ioanna Vasconum Regina extincta sexto Aprilis die. in D. Francisci æde regio funere, celebri apparatu compositum corpus est: ea quam Nauarriei collegij septa complectuntur. Ludouicus cognomento Hutinus matri defunctæ continuò in Vasconum regno successit, regia corona Pompelone sumpta, Galliæ postmodum Rex paterno iure futurus. Philippus cognomento Longus, Carolus cui Pulchro cognomen fuit, Galliæ & Vasconum deinceps Reges, Ioanna etiam Regina geniti erant. filiæ duæ: altera in minori ætate defuncta, alteri Eduardi Angli Regis vxori, puellæ omnium sui temporis pulcherrimæ, Isabellæ nomen fuit.

Clemens. V. Pontifex Maximus. Cap. VIII.

BENEDICTI pontificatus octo mensium & dierum sex fuit. subsecutum interregnum diuturnius decem menses, dies octo & viginti tenuit. magnæ contentiones iactatæ, diuersa Patrum studia Italici generis atque Gallici, quorum erat magnus numerus, in gratiam Regum Neapolitanorum pluribus ex ea gente in Cardinalium collegium cooptatis. Conuenit tandem vt Italici Gallos tres ad pōtificatum nominarent: ex ijs diuersa factio vnum eligeret. trium Archiepiscoporum nomina edita, qui Bonifacij beneficio obstricti erant, ab eo creati. Raymundus Gottus Burdigalensis Archiepiscopus prælatus, re prius omni cum Philippo Rege Galliæ communicata, coramque in Santonibus ad Angelinam oppidum, quo ad se Rex euocandum curarat, sacramento adactus Bonifacij octaui memoriam damnaturum: Petrum & Iacobum Columnios Cardinales honori, vnde exciderant, redditurum: sacerdotiorum decumas concessurum in annos quinque: alia præterea pontificio nomini ignominiosa fœdaque. sed tanti est dira ambitio dominandi. sic Nonis Iunij Pōtifex renunciatus Clementis nomen edidit. Cardinales in Galliam continuò euocati. Lugduni pontificia insignia desumpsit tertio Idus Nouembris, incredibili omnium concursu: tristi omine, sic plerique interpretabantur, quòd ipso celebritatis die, dum nouus Pontifex in pompa circunfertur, parietis ruina vetustate atque onere superstantis multitudinis procumbentis, ex equo quo vehebatur excussus est, tiara ex eius capite: ex illa carbunculus magni pretij amissus. Rex Galliæ lateri adhærens, proximus periculo. Ioannes Dux Britannus perijt. Anglus atque Aragonius Reges incolumes perstiterunt. plures tum ruina, tum multitudine obtriti oppresique sunt. His initijs cætera consentanea fuerunt. honesta inhonestaque venalia habita. duodecim Cardinales ad Philippi Regis gratiam creati. De Bonifacij memoria, vt erat pollicitus, postulante Rege responsum: nisi in concilio generali de re tanta statui nihil posse. Ea via eludendi regios conatus excogitata. eaque princeps occasio extitisse fertur proximi concilij Viennensis conuocandi. Pontifi-

cia sedes ab Vrbe in Galliam translata. id caput malorum fuit, perculso Christiano orbe, indignante Italia ad cæteras ecclesiæ calamitates, nouas ex ea re tempestates concitari. Tres tantùm Cardinales in Italiam legati, cum ampla potestate rempublicam bello paceq; curandi. Interea in Castella noui tumultus concitati. Rex Ferdinandus, vt nihil est Regum gratia fallacius, Ioanni Laræ infensus, Lupum Dieghi Hari filium regiæ procuratorem dixit. consilio species obtendebatur, quòd Ioannes limiti præfectus aduersus Mauros, vtrique curæ impar esset. re Haros conciliandi, Ioannemque ab eorum amicitia diducendi Regi propositum erat. In domestica discordia, cùm occulti nihil esset, vtriq; inter se maiori quàm antea beneuolentia fideq;, vires inter se conferunt, regijs conatibus obsistere destinantes. res ad arma spectare videbatur. Alfonsi Gusmanij & Reginæ matris prudentia, proceres ad officium reuocati sunt. pristini honores & magistratus vtrisque restituti. Prȩterea Ioannem inter Regis patruum & Haros proceres ex magnis atque veteribus odijs amicitia sancita his legibus. Vt Viscaiæ principatus penes Dieghum Harum dum viueret esset. eo defuncto, Ioanni redderetur. Vrdunia, Balmaseda Lupo Dieghi filio iure perpetuo relinquerentur. Rex de suo Mirandam Villalbamque addidit. tanta erat cupiditas eas procerum simultates, quibus regnum in partes trahebatur, inita concordia pacandi. Magna id prouincialium lætitia, vnius Ioannis Laræ mœrore, rem publicam prædæ habere soliti, & ex alienis calamitatibus crescere: prorsus vt nullam sibi spem euadendi nisi in scelere ratus, fide qua Regi tenebatur abiurata ad Tordesumos se receperit, oppidum loci natura & operibus munitum. vnde suis & familiȩ viribus bellum defendere parabat, Regem iratum offensumq; non ignorans. Obsessum à regijs oppidum. ceterùm in ea colluuione voluntatum Ioannis partibus plerique fauebant. bellum segniter gerebatur, obsidioq; in longum ducta est. Mentioni iniectæ de pace cùm Rex surdas aures prȩberet, milites alius aliò dilapsi. auctor Ioannes Regis patruus, cum alijs ex occulto Laræ fauens. Itaq; necessariò in gratiam receptus est. Moia tantùm & Cagnetum ablata. mox Lara, Ioannesque Regis patruus fœdere inter se facto, cùm esset indicatum vtrique abs Rege exitium comparari, verò an falsò non liquet, sed ad eum nuncium tamen palam rebellarunt. Ioanni breui abs Rege satisfactum. Laræ animus obstinatior. Quo tempore ab Alfonso Cerda, cùm se ab omnibus destitutum videret: cedendumq; necessitati iudicaret, ne regno amisso, datisq; oppidis spoliatus, egens ac vagus ageretur, Martinus Ruizius in Castellam amandatur, vt oppidorum quæ ab arbitris attributa erant, possessionem cerneret. vnde spe posita regni recuperandi Alfonsus Exhæres vulgò cœpit nuncupari.

Bellum Granatense resumitur. Cap. IX.

VLGVS vti plerunque solet Maurorum maximè, ingenio mobili, turbidum, seditiosum, cupidum rerum nouarum, quieti & otio aduersum per hæc tempora Granatæ tumultuari cępit, magno rerum suarum discrimine: cùm vndiq; hostes circunfusi essent, ægraque spe regnum Mauricum in Hispania staret. Inde tumultus occasio,

casio,quòd Rex rebus gerendis inutilis otio marceret. Malacitanum regulum alieno nomine regnare, & pro vno duorum imperia pati graue videbatur. Apparatu,incessu,excubijs Regis auctoritatem fastumq; complecti, nomen remittere leuiro accusabant,duplicatis regiæ sumptibus. Præstare alium regno præficere virum gubernatoremque:cuius auctoritatem cuncti respicerent, cuius imperio deuincti hostium iniurias propulsarent. Plebi ad hunc modum commotæ proceres faces subdebant. in primis Aborrabes ex Marrocij Regum sanguine satus, suis & factionis viribus Almeriam armis occupauit: seque eius vrbis Regem dixit. Pleraque studia in Mahomadem Azarum cæci Regis fratrem, natu minorem, quoniam in eo indoles erat, & aliarum virtutum semina, palàm inclinabant. Aborrabes Almeria pulsus, de Septa cogitans, quam vrbem in ora Africæ Granatenses obtinebant, nostrorum opem implorat. Occasio pulcherrima belli instaurandi, regnique Maurici penitus euertendi oblata erat. Aragoniæ & Castellæ Reges consilio communicato, Hortam cœnobium venire constituunt, de rebus omnibus coram deliberaturi. quod principio anni millesimi trecentesimi noni factum est. In eo oppido,atq; ad Montem regalem, 1309 quò se Reges contulerunt,de Alfonso Cerda pacando primùm actum, ijs conditionibus, quæ ab arbitris dictæ erant,nonnihil immutatis. ne Regibus bello externo occupatis factionis studijs motus in Castella concitaret prouisum. Communibus armis Mauros Granatenses inuadere statuunt: eosque ancipiti bello implicare, Algezira Almeriaque vno tempore impugnandis. Eleonora Ferdinandi Regis soror Iacobo desponsa est Regis Aragonij filio maiori: sexta eorum quæ Granatensi bello quæsita essent, parte dotali, ac nominatim Almeria designata. Regibus è colloquio digressis, omnia armorum apparatu strepere, pecuniam expedire, milites, equos, commeatum comparare. Erant vtrique genti exercitus vsu firmati, nulla ciuili discordia corrupti. Aragonius maximè belli externi domitor Mauris terrorem incutiebat maximum. Ferdinandus Toletum abijt matris hortatu, Sanctij Regis ossa,instaurato exequiarum honore in commodum tumulum transferre parantis. Erat Ferdinando ingenium candidum, pudor ingenuus (vti Guterrius Toletus ei à prima ætate assiduus affirmare erat solitus) vultus modestia, compactum corpus,magnus animus,sed clemēs. Accidit vt ipso natali Christi die,vir primarius,quem Castellæ rebus præfecerat, in prouinciam discessurus ad salutandum accederet. Rex abiectis tesseris, quibus fortè ludebat, monet in Calæcis plures viros nobiles tumultuari. supplicium quamuis meritis irrogare caueret. vinctos modò ad se mitteret, bello sacro vtiles futuros. Effert ille ad cælum clemens Regis consilium. quod specie temerarium, felix euentu fuit. nulli illis in bello Maurico fortiores fuerunt. ignominiæ demendæ cupido, Regique gratificandi voluntas incitabat. fortia facta in paucis latere non poterant. cum hoste odio implacabili, inter se virtutis æmulatione certabāt. Ergo Toleto in Bæticam itum. Castellæ copiæ Iulij vigesimo septimo die Algeziram promotæ. Proximo mense dimidiato Almeria ab Aragonio Rege circumsessa. in Aragonijs castris Ferdinandus Sanctij Balearici Regis filius,iuuenis ea tempestate præstantissimus, Rocabertus Tarraconensis Præsul, Raymundus Valentinus regioque scrinio

Præfectus.

Præfectus. clasſis Bernardus Sarria Dux erat. Ferdinandum Regem Hari proceres, Ioannes Lara paulò ante ad officium retractus, Ioannes Regis patruus Præſul Hiſpalenſis, alijque viri principes ſecuti ſunt. cum parte Aragoniæ claſsis Iasbertus Caſtelli noui Vicecomes ad oram Africæ Septam expugnauit. præda Aragonijs ceſsit. Aborrabi vrbs ex fœdere relicta eſt. Granatenſes de belli ſumma conſilio habito, ne diductis copijs vtrique bello impares eſſent, Almeriam tueri decernunt: an Algeziræ munitione præſidioque confiſi, an dolore Septæ ab Aragonijs captæ, & quòd ſe bello Granatenſi immiſcuiſſent, nullo iure innixi, nulla iniuria prouocati. ipſo D. Bartholomæi profeſto die, collectis vndique copijs ſe in Almeriæ conſpectum dant. pugnæ ab Aragonijs copia facta ancipitis initio, cùm barbari ſupremo conatu pugnarent. mox victi, fœdaque hoſtium fuga facta. vicinæ ſyluæ multis perfugio fuerunt. Nulla in rebus humanis ſyncera lætitia, dum noſtri fugientes barbaros auidius incautiusque inſequuntur, Almeriæ ciues eruptione ex vrbe facta Aragonia caſtra inuadunt, modico præſidio munita, Duce Ferdinando Baleari. vallum ab hoſtibus ſuperatum: captaque & direpta tentoria aliquot. ægrè tandem Ferdinandi virtute repulſis in vrbemque reiectis Mauris, factum ne caſtrorum calamitate, de victoriæ voluptate & gratulatione aliquid diminueretur. periculo tamen cognito, cautiores in poſterum effecti ſunt. Rurſus Idibus Octobris coeuntibus Mauris numeroſa multitudine, omnino ad quadraginta millia Aragonia caſtra impugnata, euentu nihilo hoſtibus lætiori. Interea Algezira mari terraque nihilo minori conatu virtuteque oppugnata. vrbis munitio validumque præſidium noſtris opponebatur. Obſidione in multos menſes ducta Heraclea Calpi monti impoſita, Gibraltar à noſtris dicta, quoniam opportunior iniuriæ erat, impugnanda decernitur. Præſul Hiſpalenſis, Alfonſus Guſmanius, Laraque cum parte copiarum dimiſsi eò ſunt. Alfonſi Guſmanij iactura facta: celeberrimi ea ætate viri ad Gauſinum montem in tumultuaria pugna interfecti à Mauris, magno reipublicæ incommodo, bonorum omnium luctu. Vrbs dedita. vſque ad Ferdinandi Regis tamen aduentum ſuſtentatum, vt victoriæ laus penes ipſum eſſet. Mauris datum, vt incolumes abirent in Africam, bonaque ſecum efferrent. In eo numero confecta ętate Maurus Regi cùm diſceſsionem pararet, in hæc verba locutus fertur. Quo meo fato genij mei infelicitate, meis ve malis meritis factum putem, vt per omnem ætatem profugus agar, ſedesque mutare identidem compellar: & quaſi omnes vrbes mea calamitate luſtrare? A proauo tuo Ferdinando Hiſpali pulſus, Cæſarianum abij. Inde vrbe capta Alfonſus auus Tariffam migrare compulit. Ex ea vrbe Sanctio Rege patre tuo Heracleam profugi. Nunc quo tempore mala finem cepiſſe videbantur, mortemque veluti ærumnarum portum expectabam: denuò fugam captare cogor. In Africam nauigare ſtatuo: ſi longinqua fuga extremam ſenectutem tueri poſsim, & tantulum vitæ quietus ſecurusque peragere. Ad Algeziram regij milites quamuis aduerſus pericula feroces, laboribus fracti, & hibernis tempeſtatibus malè accepti, è caſtris paſsim dilabebantur: neque proletarij modò, ſed viri principes Regi irati, faciles aures prauorum hominum criminationibus præbenti. Ioannes eius patruus & Ioannes

Emanuel

Emanuel,in nullo Granatensis belli vsu fuerunt. contrà incommodi ob dis-
cessum multos vt se sequerentur,Regemque desererent, auctoritate exemplo
prouocantes.Dieghus Harus extinctus in castris est. corpus Burgos delatum,
in D.Francisci sepultum. Viscaiæ principatus ad Mariam redijt Ioannis Prin
cipis vxorem, vt erat superiori fœdere cautum. sic regulorum Viscaiæ series,
quæ eatenus per viros ducta erat,intercissa est,fœminis nouo exemplo ad eius
principatus hæreditatem admissis. Dieghi morte, subsecutisque continuis
imbribus, iniquissimo anni tempore, necessariò ab Algeziræ obsidione dis-
cessum est,fœdere facto: ex quo Quesada & Bedmar oppida nostris restituta
sunt. in belli sumptus quadraginta aureorum millia repræsentata.id tanti ap-
paratus tantorumque laborum pretium fuit. In Aragonijs castris rerum
omnium, quæ ad ducendum bellum opportunæ essent, magna facultas erat.
Almeriæ vrbis expugnandæ non minor desperatio.Ergo receptis captiuis,so-
luta etiam eius vrbis obsidio est, Februarij die vigesimo sexto, salutis anno
millesimo trecentesimo decimo: non alio memorando in partem vllam euen- 1310
tu, nisi quòd in ipso ardore belli Rex Maurus à fratre Azaro regno deiectus
est, vinclisque iniectis custodiæ ad Almunecarum oppidum mancipatus.Gra-
uis è regno in seruitium, atque adeò in captiuitatem casus: tolerabilis tamen
homini luminibus capto, si ibi restitisset calamitas. in Granatam retractus
peremptusque est nulla famæ memoria, nulla humanitatis cura. ita omnia
peruertit exitiabilis imperandi cupido. Quo tempore Ioannes Lara fine bel-
li in Galliam orator missus, obita ad Clementem Pontificem legatione,His-
palim redijt, quo se Ferdinandus dimisso exercitu retulerat. Sacerdotiorum
decumæ ea legatione impetratæ in sumptus belli Maurici. Deterritusque
Pontifex, ne Bonifacij decessoris memoriam ignominia notaret: quod à Gal-
lo Rege agi, neque auersas à Pontifice aures præberi idoneis auctoribus fa-
ma vulgauerat. In Cantabris ea parte, cui Guipuscoæ nomen est,Azpeitia op-
pidum Regis Ferdinandi iussu, impensa prouincialium constitutum primùm
est, vti diploma ab eo Hispali datum huius anni initio declarat. Isabella Re-
gis soror ab Aragonio relicta, Ioanni Britanniæ Duci desponsa erat.Ad eas
nuptias celebrandas ex Bætica Burgos abs Rege Ferdinando itum est. Ioan-
nes Emanuel regiæ procurator renunciatus, Petro Regis fratre, qui eum ho-
norem gerebat, non inuito. præterea in Murciæ tractu limiti Præfectus erat,
Vicario Petro Lupo Aiala. ea blandimenta abs Rege data sunt conciliando
homine præpotenti,eximiaque felicitate duabus filiabus genitis, postmodum
Reginis,Constantia Lusitaniæ,Castellæ Maria. De Ioanne Ferdinandi patruo
auxerat curam rumor, morumque inconstantia. nam ita facturum quæ Regi
placerent, prædicabatur, vt facilè appareret non diuturnius officium necessi-
tate futurum. quo metu Burgis, quò ad nuptiarum celebritatem venerat
quamuis fide data,eius vitæ insidiæ comparatæ Rege auctore, dissuasore Ioan-
ne Lara, factique turpitudinem accusante. Periculo ille indicato è curia clam
abijt. fugientem multi proceres rei fœditate cognita prosecuti sunt.Regis au-
ctoritas, imperij maiestas, nuptiarum celebritas ludibrio habita. Noui mo-
tus, qui impendere videbantur, Reginæ matris prudentia procurati. Inter Re-
gem

gem Ioannemque beneuolentia syncerè conciliata. Regis morbus, quo Palentiæ decubuit salute propemodum desperata, medicorum diligentia, ætatis robore, ac præsertim cæli mutatione, nam Vallisoletum continuò abijt, depulsus planè est. Barcinone tamen Blanca Aragoniæ Regina decessit pridie Idus Octobris, pudicitiæ laude & cæteris virtutibus clara, fœcunda prole. Iacobum, Alfonsum, Ioannem, Petrum & Raymundum enixa Regi est: filias totidem, Mariam, Constantiam, Isabellam, Blancam, Violantem. Blanca in Xixenæ cœnobio vitam exegit virginibus pręfecta: cæteræ varijs coniugijs magnorum Principum sanguinem, regiæ Aragonum familiæ propinquitatibus inseruere. defunctæ Reginæ corpus ad Sanctæ Crucis tumulatum est, nobile in Catalaunis cœnobium. inferiæ regio apparatu magnificè datæ.

Templarij extincti. Cap. X.

PISCOPI toto Christiano orbe Viennam Allobrogum ad generales conuentus Clementis Pontificis edictis per hæc tempora euocabantur. Ad alias euocandi publicas caussas, noua omniumque grauissima accedebat: de Templarijs militibus, quorum nomen multis turpitudinum maculis infame esse cęperat inuidiosumque, cognoscendi statuendique Patrum collatis sententijs, quoniam ea res ad omnes pertinebat. Sæuæ tempestatis initium in Gallia exortum est. crimina inaudita non singulis modò sed vniuersis totiq; ordini obiecta. Accusationis capita innumera erant. Hæc grauissima. Christum eiurare esse solitos, Virginem matrem, cælites omnes, cùm primùm sese ad eum ordinem adiungebant. Per eum salutem se habituros, Deum ve esse negare. Suorum scelerum pœnas crucis morte soluisse. Crucis signum, Christi Dei imaginem sputo, lotio, pedibus fœdare consueuisse, sanctissimis præsertim diebus, quibus Christi cruciatus memoria recurrit, quo maior contumelia esset. In sanctissima Eucharistia Christi corpus esse, idq; & cætera Christiana sacramenta repudiare. Ne à sacrificis quidem mystica verba proferri, cùm diuina hostia sacrificare videbantur, quasi hominum commento excogitata, inutiliaque. Magistrum ordinis generalem, aliosque singulis cœnobijs pręfectos, quamuis presbyteri non essent, peccata omnia condonandi potestatem habere. Catum in conuentu apparere solitum, quasi religiosum venerari, plenumque numine. pręterea idolum aliquando triceps, aliquando vniceps, aliquando etiam cranio demortui hominis pelleque contectum. ei diuitias, incolumitatem, bona omnia accepta ferre. Chordam eius idoli contactu sacram corpori inuolutam gestare, ominis caussa scilicet. Auersæ libidinis licentia, & patientia par. Impurissimas inter se corporum partes deosculari, in omne fas & nefas auidos, idque honestatis specie tanquam iure concessum, probitati consonum. Eius ordinis amplificationem numero copijsque curaturos omni conatu iurare, honesti inhonestique nullo discrimine. Alia, quæ referre tædet horretque animus. Quid hic lector dicturus est? facta hæc, ac non ficta potiùs, similiaque anicularum fabulis esse iudicabit? Villaneus certè Antoninus alij à calumnia defendunt. fama frequentior & sensus prope

omnium

omnium damnat. diuitias quibus aucti immensum erant, malo fuisse fateamur necesse est, siue copia voluptatum virtutum indole, quibus res tantas terra marique perfecerant, extincta: siue ex ea re inuidia apud populum conflata, apud Principes spe lucri. Tam cito in omne improbitatis genus publicè degenerasse, vix esset credibile, nisi Clementis diplomata, quæ inter tabulas templi Toletani omnium maximi plura extant, vnde hæc hausimus, indicio essent famam haudquaquam vanam fuisse, affirmantis duos & sexaginta ex eo ordine se coram quæstione habita, scelera quæ enumerata sunt fassos, veniam petijsse. Primi indices, duo ex eodem ordine extitere: Prior Monfalconis in agro Tolosano, Noffus exul Florentinus, auctores haud satis idonei, vt testimonio multorum vulgatum est. Accessere alij. in his ipsius Pontificis Clementis cubicularius, qui vndecimo ætatis anno ad eum ordinem adiunctus, visa facta quæ referebat. Accusationis capita ad Regem missa Pictauium, vbi cum Clemēte Pontifice erat. vno tempore, quasi inde signo dato, Templarij omnes comprehensi in Gallia ante annum tertium Octobris die tertiodecimo. de ijs quæstiones tormentis habitæ. plerique aut omnes dulcedine vitæ, aut ex scelerum conscientia, crimina de quibus accusabantur, confessi sunt. damnati quamplurimi, ac viui igne cremati. In his summus ordinis Magister Iacobus Mola Burgundus cùm ad supplicium raperetur sententia pronunciata, proposita quamuis vitæ spe impunitateq; si veniam supplex palàm peteret, huiusmodi verba fecisse probatæ fidei auctores affirmant. Ego, inquit, extremo vitæ tempore cùm inutili mendacio locus esse non debet, vera esse nego, ac per omnia numina iuro, quæ de Templariorum impietate criminibusque, & ante iactata, & nunc recitata sunt. Ordo enim ille sanctus, iustus, ac orthodoxus est ego tamen extremo supplicio dignus, qui Pontifice Regeque hortantibus, flagitia impia sceleraque ementitus sum in ordinem meum de religione Christiana optimè meritum. Quod vtinam, ô, vtinam factum non esset. sed quod vnum superest, meis delictis, si veniæ locus est, ignosci postulo, vltroque grauiores etiam pœnas deposco. si quo modo diuinum numen patientia placare, apud homines misericordiam hac calamitate mouere possim. Vita mihi p ecaria quid opus est: tanto præsertim scelere impietateque ad quod prouocor retenta? Multos alios idem palàm dixisse fertur. in eo numero Delphini Viennensis fratrem nobilissimum, cuius nomen intercidit, de facto haud ambigitur. Proximo anno pridie Kalend. Augusti, litteræ à Pontifice datæ, quibus inquirendi in Castellæ Templarios, Compostellæ & Toletano Archiepiscopis potestatem permittit, adiuncto Aimerico Inquisitore ex Prædicatorio ordine, (num eo à quo Directorium Inquisitorium editum extat?) alijsque Præsulibus. in Aragonia idem negotium Episcopis Raymundo Valentino, Semeno Cæsaraugustano, datum est. idem in reliquis prouincijs toto Christiano orbe factum. eo temperamento, vt inquisitione habita, de summa rerum in concilijs tantùm prouincialibus cognosceretur. Magna turbatio: ingens Templarijs eorumque necessarijs luctus: nouæ spes alijs ex eorum calamitate. In Aragonia correptis armis arcium se munitione tueri constituunt. variæ militum manus ad eos comprehendendos abs Rege missæ. ad Montionem propter loci munitionem

maxima belli moles incubuit. victi Templarij, ferroque vincti. In Castella Rodericus Iuanius ordinis Promagister, socijque omnes, à Gonsaluo Toletano Præsule ad dicendam caussam vocati. vincula iniecta abs Rege omnibus. bona eorum occupata, penes Episcopos tanquam sequestros deposita, vsque ad cognitionem caussæ. Salmanticæ in Vectonibus Patrum concilium habitum est. Rodericus Compostellanus, Ioannes Olisiponensis, Vascus Idigitanus, Gonsaluus Zamorensis, Petrus Abulensis, Alfonsus Ciuitatensis, Dominicus Placentinus, Rodericus Mindoniensis, Alfonsus Asturicensis, Ioannes Tudensis, Ioannes Lucensis affuerunt. de vinctis atque supplicibus quæstione habita, caussaque cognita, pro eorum innocentia pronunciatum communi Patrum suffragio: ad Pontificem tamen Romanum reiecta totius rei summa deliberatio. ea contra Patrum decretum valuit: deletoque ordine bona abs Rege occupata, atque oppida omnia sunt. in Calæcis Ponsferratus, Farumque: in Legionensi tractu Balduerna, Tauara, Almansa, Alcanitium: Tagum inter & Anam ad Portugaliæ fines, Valentia, Alconeta, Sericium, Nertobriga, Capella, Carcuuium: in Bætica Palma: in Vaccæis Villalpandum: in Contestanis Carauacca: in Carpetania Montalbanum, aliaque oppida, prædia, domus tota ditione Castellæ Regum, quæ numerare singula longum esset. In Maguntia cùm in frequenti Patrum consessu, iussu Pontificis de ea caussa ageretur, Hugonem cum viginti ordinis sui socijs, irrupisse in conuentum aiunt: claraque voce testatum, si quid grauius in eum ordinem esset decretum, se Pontificem Maximum Clementis successorem appellare: ferocia eorum deterritos Patres bono animo esse iussisse. Clementem certiorem litteris factum ius de integro quærendi statuendique Archiepiscopo demandasse: caussa illum cognita, crimine liberasse tanquam innocentes. Demum in Concilio Viennensi, quod salutis anno millesimo trecentesimo vndecimo, Octobris die sextodecimo, haberi cœptum est,
1311 defuncti Bonifacij memoriam lacerare, eique hæresis crimen imponere nefas iudicatum. De bello sacro instaurando, magna contentione actum est. In Templariorum caussa decretum, vt eorum nomen & ordo penitus aboleretur. Crudele decretum fuisse plerisque visum est. neq; est verisimile ea delicta in omnes prouincias manasse, contaminasse singulos. sed cunctis tamen, eius ordinis clade documentum datum, similis perfidiæ vitandæ, præsertim viris sacratis: quorum opes, viresque integra magis probitatis opinione, quàm re alia nituntur. Bona Hospitalarijs addicta, quo illi tempore Rhodum insulam Turcis eripuerant: vnde maior ad populum gratia, spesque posse per eos bellum in Syria instaurari. Hispania excepta est, quoniam in ea belli moles aduersus Mauros, magna supererat. Interfuere concilio Philippus Galliæ Rex, filij eius tres, Carolus Valesius frater. aliorum Principum Legati magno numero, Patres ad trecentos fuere, alij centum quatuordecim dicunt: duo Patriarchæ Alexandrinus, Antiochenusque: Romanus Pontifex cæteris omnibus auctoritate potior.

Ferdinandi Castellæ Regis obitus.
Caput. XI.

TEMPLA-

EMPLARIORVM caſu orbis Christianus conturbatus eſt. ſontibus irrogata ſupplicia: inſontes conſeruati, attributæque eis Patrum Viennenſium decreto annuę penſiones ex ipſis cęnobiorum bonis, vnde vitam ſuſtentarent, inſigni tantùm veſte detracta. In Caſtella omnia gratulatione plena erant, Alfonſi infantis ortu, quem in ſpem paterni regni Conſtantia Regina pepererat tertio Nonas Augusti, eò maiori lętitia, quòd prope deſperationem res fuerat, coniugio eatenus infœcundo. Inter Petrum Ferdinandi Regis fratrem, & Mariam Aragonij filiam, per legatos coniugium erat pactum. eo perficiendo Regum Caſtellæ, Aragoniæque conuentus Calataiubæ habitus eſt. affuit Conſtantia Regina à partu confirmata valetudine, atque ex vtraque gente viri clariſsimi factis nobilitateque. quibus diebus Chriſti Dei natalitia celebrantur, nuptiæ peractæ. ludi exhibiti, commiſſa ſpectacula. Eleonora Ferdinandi ſoror, Iacobo Aragonij filio antea promiſſa coniux, datis nunc ſponſalibus, in ſoceri poteſtatem eſt contradita. Dę bello Maurico inſtaurando primo quoq; tempore conſilia communicata. In lite Luſitaniæ inter & Caſtellæ Reges conteſtata belloq; proxima, Moram & Serpam, quæ oppida in extrema Luſitania ad promontorium Sacrum ſita ſunt, repetente Ferdinando, quoniam ſe minore, Luſitano erant tradita contra ius faſque, Aragonius delectus arbiter, componendis controuerſijs induſtrius felixque. In id ſoluto Regum conuentu, Ioannes Aragonij frater in Luſitaniam legatur. Ferdinandus bello Maurico comparando, Vallisoleti conuentus regni habet. pecunia conquiſita collataque propenſa prouincialium voluntate æquo animo ferentium damnum pecuniæ, grauitatem vectigalium præ cupiditate impiæ nationis extirpandæ: neque cogitantium honeſtis ſæpè occaſionibus iura imminui libertatis: dum malis reipublicæ temporibus conceſſa vectigalia, ſedata etiam tempeſtate imperantur, retinenturque. Petrus Regis frater adulto vere ſalutis anno milleſimo trecenteſimo 1312 duodecimo ad bellum præmiſſus Alcauderem, quod oppidum à Mauris occupatum fuiſſe dictum eſt, contractis copijs circunſedit. Rex eius veſtigia ſubſecutus Tuccos venit, Martos noſtri vocant. In eo municipio Caruaialij fratres, Petrus & Ioannes, regio iuſſu comprehenſi è vinculis more gentis cauſſam dixere. Cæſi ad Palentiam, cum regia noctu egrederetur Benauidij viri primarij, lege maieſtatis poſtulati. Cædis auctor cognoſci non poterat, ſuſpicionibus multi exagitati: hi oppreſsi, neq; iudicio conuicti, neque crimen faſsi, quæ maxima iudiciorum labes eſt. De vicina rupe pręcipites dari iuſsi. Rex intractabilis erat, cùm recens iniuria prouocabat, neque in ira regi valens: aulici vt fit viris nobilibus euertendis eius offenſas acriter ſpeculabantur. Rapti ad ſupplicium Diuûm hominumq; fidem teſtati ſe innocentes mori, quoniam regiæ aures obturatæ eſſent, ad Deum æquiſsimum iudicem prouocare: Regique diem dicere, ex eo die trigeſimum. Eæ voces in præſenti pro vanis habitæ, caſu fortaſſe, eſto, at mirabili certè euentu confirmatæ ſunt. Rex nulla periculi cura Alcaudetem in caſtra abijt. ibi morbo tentatus grauiſsimo Giennium ſeſe retulit: quo tempore de oppido dedendo à Mauris mentio erat illata. Vis morbi in dies augebatur. Rex curis grauioribus impari valetudine, lætus tamen nuncio

oppidi capti, nouæ irruptionis faciendæ consilia explicabat: cùm die Iouis, septimo Idus Septembris, à prandio somno se dans in strato exanimatus repertus est. Obijt in ipso ætatis flore, annos natus quatuor & viginti, menses nouem, in maximo cursu rerum suarum. regnauit annis decem & septem, quatuor mensibus, diebus decem & nouem. Cibi & potus intemperantia exitio fuit. alij diuini numinis vim interpretabantur, quod à cæde patrata, magno omnium miraculo diem trigesimum præcise numerarent. vnde inter Castellæ Reges Ferdinandus In ius vocatus nuncupari cœpit. Corpus Cordubæ translatitio funere tumulatum. Hispalim, Toletum vè deduci, propter anni tempus non potuit, nondum æstatis ardoribus remissis. Auxere vulgi opinionem religionemque conceptam animis confirmarunt, duo Principes summi, duobus proximis annis extincti: Philippus Galliæ Rex, atque Clemens Pontifex, à Templarijs militibus, cùm in eam nationem igne, atque omnibus cruciatibus sæuiretur, ad diuinum tribunal citati. sic fama ferebat, siue vera, siue conficta rumoribus. placet tamen vt falsa esse videatur. de Ferdinandi casu haud ambigitur. In controuersia inter Reges Castellæ & Lusitaniæ, quid ab Aragonio sit constitutum, clam est: nisi quod in Lusitanos propensior esse visus est, iniqua petere Ferdinandum iudicare. eius sanè morte rebus in Castella turbatis, imbecilla filij successoris ætate ea oppida de quibus controuersia erat, Lusitano stabili possessione confirmata sunt.

Alfonsi Castellæ Regis initia. Cap. XII.

ERDINANDI obitum excepere in Castella tempora turbida, dissidijs ciuilibus plena fœdaq́;: vt Rege minore annum & dies sex & viginti nato, non secus ac rectore destituta republica contingere propemodum erat necesse. Regni hæreditarij id incommodum est, quod alijs commodis compensari pleriq; prudentiæ opinione præstantes, litteris expoliti persuadent, fucata an vera oratione non disputamus. Fuerat Alfonsus continuò ab obitu patris, Castellæ Rex proclamatus, Petro patruo qui ad rei famam accurrerat, auspice auctoreque. officio id datum fideique, prouincialium voluntates amplius deuinxit. Alfonsus puer Abulæ erat. Vatasæ fœminæ nobilissimæ Theodori Lascari quondam Græcorum Augusti nepti Principis educandi instituendique cura demandatur. Maria Alfonsi auia Vallisoleti erat, rerum administratione, siue deposita siue ablata. Constantia Regina virum ad bellum secuta, Tuccis mæstitia, luctu, squalore oppressa, quippe viro in florenti ætate viduata. Ioannes patruus Valentiam, Lara in Lusitaniam abierant, auersis paulò ante obitum à Ferdinando animis. Qui imbecillam Regis ætatem regeret, regnique molem tantisper sustineret quærendus erat, virtute, prudentia, nobilitate præstans. Plures sese vltro obtrudebant. vnum præferre, qui cæteris omnibus imperaret, periculosum. insita mortalibus potentiæ cupido, metu potentioris sublato eruperat: nam pudorem vincebat ambitio spesque: nec diuini quidquam nec humani sanctum erat præ cupiditate dominandi. Alfonsus pueri magnus auunculus, Philippus

Philippus patruus, Ioannes Emanuel ad reipublicæ curam nitebantur occultius modestiusque. Ioannes & Petrus palàm: hic melior iure caussaque, ille ætate commodior, nisi ingenio inquietus esset. & reipublicæ dissidijs exagitandæ natus prudentioribus esse videbatur. Nusquam amor fidesque. potentiæ priuatim augendæ studium occupabat animos. Reginæ propter sexum tantis quamuis curis ipsæ impares, magnum tamen momentum allaturæ erant, in quancunque se partem dedissent, interse discordes, nempe nurus cum socru. Petrus Bæticæ rebus intentus cum Mauro pacem pepigit vtrique commodam: cùm res domesticæ Petrum à belli cogitatione auocarent: Farrachenius Malacæ regulus, Alhamari impie interfecti vltionem expeteret, non magis armis fretus quàm inuidia, qua æmulus flagrabat ex fraterna cæde apud populares conflata. Eo fœdere inito, Petrum inter & Constantiam Reginam consilio communicato, de republica Regeque educando actum est. conuenit vt Abulam maturarent spe nihil ciues denegaturos, & si morarentur vi parata. Contrà Ioannes Ferdinandi patruus, & Ioannes Lara concordiam inter se sanciunt. morum similitudo animos conciliabat, parque periculum. Mariam Reginam in partes traducere satagunt, iniecta spe Regis educandi. Abulam Lara prius accurrens, Regem templi maximi munitione defensum à Sanctio Episcopo, in potestatem redigere non potuit. Petrus & Constantia subsecuti nihil amplius impetrarunt. Quod medium erat, decretum ne Rex alterutris traderetur, nisi antea in regni conuentu lite diiudicata. in eam rem Abulenses ciues sacramento adacti. auctor consilij Lara Petri excludendi spe. Conuentus regni Palentiæ primo tempore habiti sunt. turpis ambitus, magna prehensatio. sanior pars Petro Mariæque eius matri ad filium propensæ, rerum procurationem destinabat: alij Ioannem præferebant, Constantiamque factionis artibus à Petro abductam. inde nouorum motuum occasio. Proceres & vrbes diductæ in partes: pro vnoque gemina imperia extitere. tetram rerum faciem, miserabilem conditionem. Petrus domesticis externisque præsidijs ius obtinere satagens cum Ioanne Emanuele fœdus facit, si voti compos esset Carpetanos, Contestanosq; Ioannis fidei permissurum. sic rempublicam licebantur, ludibrioque erat regni maiestas. Calataiubæ Aragonium socerum conuenit principio anni millesimi trecentesimi tertijdecimi. aduersariorum dolos artesque explicat, reipublicæ periculum si diutius controuersia alatur, ne pars cum parte contendat armis. debere ipsum æquitate caussæ moueri, generoque opitulari, præsertim iustissima postulanti. Michael Arbe communi consensu ad Lusitanum legatur, si eius auctoritate seditiosorum conatus comprimerentur: Petro regni procuratio cederet: penes Constantiam Reginam Regis educandi cura esset. eo temperamento vtrisque rationibus optimè consultum iri videbatur. Abulenses rerum magna ex parte arbitri in neutram se partem fortiter commouere: vtrisque spem modò, modò metum ostentare. Petri tandem & Mariæ partes secuti sunt. Gratum id primoribus ciuitatis populus approbauit, ea lege tamen ne Rex vrbe efferretur. Quo tempore Azar Rex Granatensis ciuium rebellione intra arcem compulsus est. Ismael Farrachenij filius seditionis auctor, duxque. Petrus fœderati paulò ante Regis iniuria

1313

atque periculo commotus rebus cæteris posthabitis, eò contendere constituit: serum perditis rebus auxilium: nam pactione cum hoste facta, regno regioque nomine abscesserat, Guidixensem recessum principatumque beatos nempe Turdulorum sinus agrosque pactus. quæ proxima auxilio est vltio petita. Rutes arx munitissima in Granatensi tractu Mauris erepta. latæ populationes factæ. regnauerat Azar annis quatuor, mensibus septem, alieno regno felicior modestiorque quàm suo. successit Ismael æmulus sororis Ferrachenijque filius. Rute capta, Petri auctoritas confirmata est, gratiaque maior ad populum recordantem, à prioribus Regibus tentatam sæpe antea frustra, nunc intra triduum expugnatam. Motæ dissidijs ciuilibus reipublicæ cura à bello Maurico auocauit, externaque negligi propemodum necesse erat. Ad sancti Facundi fanum proceres, vrbiumque procuratores conuenere: si concordiæ via aliqua excogitari inuenirique posset. Dum ij conuentus agitantur Constantia Regina diem obijt mense Nouembri. filij erepti dolor vrebat, tantaque rei familiaris inopia: vt soluendis nominibus aurum ad ornatum subsidiumque fortunæ non sufficeret, vt ipsa testamento testata est sub mortem nuncupato. Constantiæ sanè obitu, constituendæ pacis expeditior ratio fuit. Ioannes Princeps tanto destitutus præsidio ad Mariam Petrumque se contulit. conuenit vt Regis educandi curam Regina auia susciperet. Ioannes & Petrus regni procuratores essent. ijs vrbibus pro se vterque partita cura iura darent, à quibus essent in Palentinis conuentibus, ad id munus nominati. Incommoda quidem gubernandi ratio, multisq; obnoxia difficultatibus, tempori tamen accommodata. Rex Taurum, quę vrbs antiquis Sarabis fuit, præcipua regionis amœnitate, salubritateq;
1314 deductus est salutis anno millesimo trecentesimo quartodecimo, detractusque Abulensibus: in quo superioris contumeliæ vindicta continebatur. Noui inde motus in Carpetania excitati. scelerum vbique licentia: latrocinijs ac cædibus cuncta misceri. fęda rerum facies, neq; idoneę vires tantis motibus pacãdis. Commodior reipublicæ administrandæ ratio quærebatur. Ea caussa Burgos regni conuentus indicti sunt. in ijs sancitum supremam reipublicæ curam penes regium senatum fore: ad quem gentis instituto ex omnibus partibus libera prouocatio est, pecuniæ depositæ damno, si is, qui prouocauit, caussa cadat. Id collegium Regem Reginamq; sequeretur: Petrus & Ioannes minora negotia decernerent. Regia vectigalia donandi alienandi ve facultas ablata: substituendiq; suo loco alium, si quid humanitus è tribus vni contigisset. Ijs diebus tres viri principes morbo extincti: Alfonsus Reginæ frater paulò ante. Tellius huius filius, tum ad comitia festinaret. Ioannes Lara Burgis, dum regni conuentus habentur. Is inter alia mala reipublicæ, regiæ procurationem recuperauerat. in eius locum Alfonsus Ioanne procuratore natus substitutus est. Erat Ioanni Lara soror Ioanna nomine, Ferdinando Cerdæ iuncta coniugio: vnde Blanca nata, & Ioannes Lara (quoniam eius familiæ principatum obtinuit) auunculo cognominis. Mense Nouembri Elisabetha Aragonij Regis filia Friderico Austriæ Duci paulò ante pacta, ad virum in Germaniam missa est, Regem Romanorum paulò ante renunciatum, Coloniensis, Saxonis, Palatinique suffragijs. nam tres alij Principes Ludouicum Bauarum imperio præfece-

præfecerunt,quibus Vincesslaus Bohemiæ Rex accessit.vnde melior caussa Bauarus,æmuloque tandem acie superato captoque felicior quidem fuit:insectandis tamen Romanis Pontificibus, nouo Pontifice Romæ creando, vetera odiorum nomina exæquaturus.

Turcarum imperij initium. *Cap. XIII.*

GRAECORVM imperium per hæc tempora Andronicus obtinebat,Michaelis Palæologi filius, notum perfidia & impietate nomen, diuis hominibusque inuisum.Romana religione eiurata, quæ àGræcis superioribus annis suscepta erat populariter,patrem in impiorum numero habuit: funeris honorem, iusque sepulturæ defuncto denegauit. Id imperij initium fuit,faustum scilicet,atque præclarum: tanto in nostram gentem odio, vt iusta matrimonia non haberentur, Græcos inter Romanosque iuncta,nisi prius à parte altera patrijs sacris abdicatis.Multi fidei damnati crimine grauissimo apud Græcos ea tempestate. Ijs sceleribus vindicandis Turcæ hoc ipso tempore certissima numinis ira excitati, gens eatenus obscura,nũc nostris cladibus illustris fama,ignauia magis Principum, qui nascenti incendio occurrere potuissent, quam sua ipsorum virtute. In Scythiæ ea parte,quam Volga flumen interfluit,eius gẽtis sedes olim fuere. inde salutis anno septingentesimo sexagesimo,magno se numero in Europam infuderunt: prælioque cum Hungaris rerum potientibus commisso malè accepti,in Asiam transmiserunt, locorum fertilitate inuitati, gentisque ignauia: quàm voluptates locorumque amœnitates emollierant. Ijs in locis, montibus Turci occupatis,eorum munitione magis quàm armis tuti,diu incolumes perstiterunt,nulla celebres fama,nullo magni nominis Duce,latrocinio viuentes, stipendiaque facientes militia venali: vnde maior spes ostenderetur, cum à vicinis Principibus ad ferendam opem inuitabantur,præsertim ab AEgypti Sultano, iniurię opportuni,si fuissent,qui communibus reipublicæ malis mouerentur. Sed præterita reprehendi magis quàm retractari possunt. Bello sacro,quod Gotifredi virtute in Syria susceptum gestumque est, nobiliores esse cœperunt ob eas clades,quas nostræ genti intulerunt, acceperuntque ipsi mutuò,diuisi in plura imperia regulosque: donec hoc tempore Othomanus quidam Zichi filius, obscuro quidem loco, cæterum animi magnitudine, roboreque præstans,alijs sublatis oppressisque magna ex parte Turcarum Ducibus fusam gentem palantemq; Numidarum more,sub vno imperio deuinxit.Hic imperij Turcici nostra tempestate latissimi,conditor primus,Othomanorum familiæ cognomen dedit.ab hoc perpetua serie Turcarum Imperatores deducti,filij plerunque patribus rarò interse fratres succedentes, vti subiectum stemma indicat. Othomani filius ac successor Orcanes fuit, nepos Amurates, pronepos Baiacetus,Tamerlanis felicitate,suaq; calamitate(nam victus captusque ab illo est) quàm proprio imperio celebrior. Baiaceto successit Calapinus filius, duoque deinceps ex eo Baiaceti nepotes Moyses & Mahometes.huic rursus Amurates filius fuit, tædio rerum humanarum sub vitę finem imperio deposito,contemptoq; quàm gesto

illuſtrior. integra ætate, florentiſsimis rebus, regna regiumque cultum reliquit. felix ſi pro vera religione id ſtudium ſuſcepiſſet. Amuratis filius Mahometus, is cuius armis Conſtantinopolis proximo ſeculo capta eſt, Mahometo Baiacetus, Selimus, Solimanus, Selimus, Corcutuſque ſucceſſere. ſic Turcicum imperium à tenui principio exortum, noſtrorum ignauia auctum amplificatumque eſt: diſcordium inter ſe, ac ne aduerſus quidem communem hoſtem conſenſu.

Catalauni Græcorum imperium inuadunt. Cap. XIIII.

AGNA Aſiæ minoris parte Turcæ armis occupata oppreſſaq; de Europa cogitare cœperunt. Anguſtum, quo dirempta eſt, fretum exultantibus barbaris tanquam frænos furoris iniecit. nam in Græcis parum animi erat, parum roboris ad vim propulſandam omnium voluptatum illecebris fracti corporibus, imminuti animis, in pace inquieti, procaces ore, in bello ignauiſsimi erant. Andronicus periculi magnitudine perſpecta externis ſe & imperium auxilijs munire cõſtituit. Catalauni pace inter Principes in Sicilia compoſita, vti ſuperius monſtratum eſt, quietis impatientia, belloque viuere aſſueti piraticam exercebant. Rogerius Brunduſinus præcipuus eorum Dux, militari ſcientia, & rerum geſtarum fama præſtantiſsimus, magnis præmijs euocatur. Huic origo ex Germania. pater Richardus Florus Friderico Auguſto familiaris, aſsiduuſque, Brunduſij amplas poſſeſsiones habuit. eo ad Manfredoniam cæſo, cùm Corradini partes ſequeretur, filius ſe Templarijs primùm adiunxit: deinde Friderico Siculo Regi fortem operam nauauit. inde illi bellica gloria, nomenque apud exteras etiam nationes celebre. Regis ſui voluntate, Græcorum accitu, Conſtantinopolim abijt cum claſſe nauium octo & triginta: in quibus triremes octodecim, equites mille quingenti, pedites ad quatuor millia, exigua tantis molitionibus manus: cæterùm bello viuida virtus, vſu firmati milites, belli Siculi domitores. Rogerio coniux data Zauræ Imperatoris filia, ex Andronici ſorore genita, præcipuuſque ſecundùm Imperatorem auctoritatis locus. nomen Magni Ducis additum. His blandimentis Catalaunorum animis conciliatis, belliqueſtudio incenſis, in vicina Aſiæ littora transmiſſum eſt. primo prælio è Turcarum numero tria millia equitum, pedites ad decem millia interfecti. rurſus Phrygia Mæoniaque penetratis, ad Philadelphiam Pactolo fluuio nobilem, locis amœniſsimam cum Turcis pugnatum eſt, pari euentu, neque minori hoſtium ſtrage. ad Daniam tandem Ciliciæ vrbem, non procul Epheſo atque ad Tauri montis anguſtias, Ferri portam vocant, dimicatum pari noſtrorum felicitate. claræ eæ victoriæ in præſens, in poſterum vſui fuere. arma, equos, pecuniam, quibus indigebant adepti ſunt, magna inter vtranque gentem fama. Ab ijs initijs facta ſpes eſt impiæ gentis euertendæ, nationis Chriſtianæ omnibus malis vexatæ in libertatem vindicandæ. Incommodè accidit, vt Rogerij ſocero defuncto, frater eius imperium armis occuparet. leuirorum calamitate, qui

patrui

patrui iniuria à paterna hæreditate excludebantur, Rogerium moueri necesse fuit, præsertim Andronico in Europam euocante. breui ea tempestas sedata ex sententia est. Magnum momentum accessit Berengario Entensa domo Catalauno in auxilium attracto. Sequebantur eum equites trecenti, mille pedites ex omni copia delecti. is Magni ducis titulo, continuò cohonestatus. Rogerio Cæsaris nomen datum: quo nomine à quadringentis annis Græcos vsos non esse constabat propter amplitudinem potestatis imperio proximæ. Hactenus omnia secunda, nihil vt desiderari posset, nisi è summo verti fortuna cœpisset. ex honore nata ad populum inuidia est. præterea milites ad Callipolim, vbi in hibernis continebantur tumultuantes, stipendiaque postulantes, dispersi per vrbes & oppida, rapere, spoliare, vi & stupris cuncta polluere, in omne fas nefasq; auidi suo compendio, Ducum periculo, in quos Augusti ira vertit. eorum vitæ insidiæ comparatæ. Rogerius Hadrianopoli oppressus: quo euocatus venerat quasi de rebus magnis deliberaturus, insigni perfidia, publico damno. Sic est: procliuius iniuriæ, quam beneficio vicem rependimus, quia gratia oneri, vltio in quæstu habetur: ac ferè magna officia insigni maleficio compensantur. Rogerio cæso Callipolis, numerosis Græcorum copijs obsessa. magna nostrorum virtute propugnatum. multæ de Græcis victoriæ partæ sunt. in quodam conflictu, sex millia equitum, pedites viginti millia trucidati, cæteri castris exuti, res comparanda miraculo, vixque fidem factura, ni Raymundus Montanerius, qui bello interfuit, visa litteris prodidisset. Entensa iniustæ necis vindicandæ studio incensus, Byzantij littora classe vastauit. pecora abacta. hominum cædes factæ. villæ vicique incensi. Caloioannem Andronici filium resistere ausum, acie vincunt, fugantque. Classis Genuensis forte fortuna, ad ea littora appulsa Eduardo Oria Duce, rebus Græcorum opem attulit: Catalaunorum rationes vehementèr conturbauit. simulatione amicitiæ, classis Catalaunorum oppressa est. Entensa captus, ea calamitate dignus quòd Turcas auxiliares euocasset: quod Christianis legibus turpe semper est habitum. supererat Rocafortius ad Callipolim in præsidio relictus. eo duce irruptiones sæpè factæ, multæque hostibus illatæ clades, tùm Græcis, tùm Genuensibus. Eo successu ferox effectus, neque iustum neque iniustum imperium pati poterat, omnium scelerum licentia, vi, stuprisque contaminatus. Entensam reddita longo interuallo libertate, cum noua classe, quam in Catalaunis venditis paternis oppidis comparauerat, ad ea littora appulsum, rebus præfici passus non est. inde ciuiles discordiæ grauesque vtrinque insidiæ comparatæ. A Friderico Rege Siciliæ, cuius auspicijs pugnare cœperant, periculo renunciato, Ferdinandus Balearici Regis minor filius eò est missus: si nominis auctoritate, ingenijque dexteritate in pace poneret Catalaunos. Parum ea diligentia profectum. impetratum tamen, vt quoniam omnis ad Callipolim tractus vastatus erat, facto omnes agmine, modicis interuallis Neapolim peterent, vrbem Thraciæ ad Macedoniæ fines nobilem Neso & Strymone fluminibus prouentu celebrem, præcipua amœnitate. In eo itinere pars cum parte conflixit. Cecidit Entensa. multi alij perempti. Ferdinandus necessariò in Siciliam nauigans ad Euboeam insulam à Gallicis triremibus captus

 est.

est. Cum ea Gallorum classe Rocafortius eorum, quæ commiserat venia apud Aragonios Siculosque desperata, fœdus facit. ab iјs, cùm præ superbia fastuque contemptui se haberi cernerent, ferro vincti Rocafortius, Rocafortiјque frater, Auersæ in Roberti Neapolitani Regis infensissimi, potestatem contraditi carceris squalore perierunt. Merces ea scelerum iustissima est habita. Ferdinandus Balearis in libera custodia fuit: ac mox Aragonio, & Friderico annitentibus, redditus libertati Messanæ Isabellam duxit Ludouici neptim, eius qui Gallicæ stirpis postremus Peloponnesi Princeps sine virili prole ante aliquot annos decesserat. Gallorum discessu Catalauni quamuis viribus & numero imminuti ferocia retenta, quâcunque irent, omnia vastare, diripere, auferre. Quo tempore Athenarum Dux Gualterus Brenna, ex veterum Gallorum nobilitate, à finitimis bello fatigabatur. ab eo Catalauni ad armorum societatem inuitati. diuturna amicitia non fuit. stipendia flagitantes, facta secessione Ducem in acie cædunt, vrbem eodem impetu capiunt, domos, vxores, opesque incolarum. imperiј summa, nomenque Friderico Regi Siculo reseruatur. externis hominibus, tantaque ex eo facto inuidia, externa præsidia conquirenda erant. Itaque Fridericus in præsenti conditionem accepit, præfectosque vrbibus, Duces bello dedit, qui eius nomine res gererent: deinde Guillelmo minori filio eum principatum testamento legauit Guillelmo Ioannes frater successit. Ioanni Fridericus filius. Hoc nulla ex se prole defuncto, Friderico prioris Friderici pronepoti Regi Siculo, is principatus iure hæreditario obuenit. inde Aragoniјs Regibus Ducis Athenarum & Neopatriæ, nostra etiam ætate, inane nomen vmbraque. Fuit hoc bellum ea tempestate maximè memorabile, militum audacia, præliorum numero & varietate, diuturnitateque temporis, nam duodecim annis tenuit. quod mirum sit circunfusis vndiq; hostibus, sublata inter ipsos concordia, nulla imperandi parendiq; disciplina. Ea res Clementem Pontificem, hoc ipso quo extinctus est anno, excitauit, vt minacibus ad Aragonium litteris ex Græcia deduci Catalaunos pro regio imperio, mandaret, Caroli Valesiј in Peloponneso dotales vrbes obtinentis gratiæ, incolarum lacrymis, qui malis omnibus à paucis latronibus opprimi, se suaque conquerebantur, datum id officium a Pontifice est.

Joannes. XXII. Pont. Max. Cap. XV.

V O anni proximè consequentes nouis in Gallia Regibus, nouoque post duorum annorum & mensium ferme quatuor interregnum Romano Pontifice insignes extiterunt. Ludouicus Hutinus ad saltum Vincennarum, quarto ab vrbe Lutetia lapide, ex morbo extinctus est, Nonis Iuniј salutis anno millesimo trecen-
1315 tesimo quintodecimo. ex priori vxore Margarita Burgundi Ducis filia Ioannam reliquit. matri adulteriј conuictæ in custodia gulam fregit. iustus is dolor est habitus: mirumque vno tempore tres Philippi pulchri nurus, lege de adulteriјs fuisse postulatas, præcipua in fœminis principibus impudicitiæ licentia. duæ conuictæ Ludouici, Carolique vxores. adulteris verenda conuulsa, cutis

cutis detracta: vncoque per plateas tractis laqueus vitæ finis fuit. Clementia Hungari Regis filia in Margaritæ locum posterioribus nuptijs substituta vterum ferebat, quo tempore vir extinctus est. in spem paterni regni Ioannem peperit. Eo tamen intra vigesimum diem sublato, Philippus patruus cognomento Longus, eatenus regni procurator, regium insigne desumpsit, consensu omnium ordinum, Ioanna puella fraterna hęreditate exclusa, lege Salica, seu vera seu in gratiam potentioris recens conficta, extensaque. cuius hæc verba sunt. IN terram Salicam mulieres ne succedant. Regno Vasconum spoliari non poterat, quod auiam cognominem recenti memoria obtinuisse hæreditate cõsiderabant. De Pontificatu Romano maior concertatio erat, Italicis Cardinalibus ex sua gente Pontificem creari, Romamque pontificiam sedem referri satagentibus. vincebant Gallici numero. vicere successu. Carpentoracti Galliæ Narbonensis vrbe, vbi Clemens Pontifex decesserat, cùm electio noui Pontificis duceretur, concursu prouincialium Italorum ædibus direptis, capta vrbe, dissipatique vtriusque nationis Cardinales: re schismati proxima, longo interuallo Lugdunum ad comitia pontificia conuenerunt. In ea vrbe Iacobus Ossa genere Gallus ex Episcopo Portuensi, Romanus Pontifex creatus est, septimo Idus Augusti, anno eius seculi sextodecimo. in Pontificatu Ioannes XXII. dictus 1316 Tolosa & Cæsaraugusta Metropoleis vt essent, effecit vtriusque gentis Gallicæ & Aragoniæ promerendi studio. Cæsaraugustæ Pompelo contributa: cùm vtrique à Tarraconensi Præsule sacra petere soliti essent. Cadurcos Episcopi sede donauit. is honos patriæ habitus est. Noua Diuorum nomina templis data: Thomæ Aquinatis ex Prædicatorio ordine Theologi præstantissimi: Ludouici Episcopi Tolosani. is Caroli Iunioris Neapolitani Regis filius fuit, Aragonij leuir. Eæ res Ioannis Pontificatum diuturnum, magis illustrem effecerunt. In Castella res quietæ non erant: neque tamen externi belli cura intermittebatur. Azarius priuatam fortunam quamuis feliciorem ferre non valens, grauemque ex regno casum, regios titulos vsurpabat contra icti fœderis leges. infirmus viribus imparque hostium potentiæ, nostrorum auxilia euocare non desistebat. fœderati Regis calamitas mouebat, spesque ex intestinis dissidijs gentis Mauricæ opprimendæ. Belli cura Petro Principi demandata. id ætati eius concessum, & quoniam fœdere facto prior Maurorum gratiam occupauerat. præterea domestica calamitate Ioannes Princeps distinebatur Alfonsi filij maioris, valetudine primùm, deinde obitu, inter Maurici belli initia consecuto, ad Morales oppidum in agro Tauri. defuncti corpus Legione ad D. Mariæ de Regula sepultum est. Quo tempore Ferdinandus Balearis in Peloponneso, vbi Catalaunorum ope dotalem eius gentis principatum armis vindicabat, in ipso ardore belli extinctus est. corpus in Hispaniam relatum, Perpiniani in Prædicatorum æde, tumulo compositum. Is viri exitus fuit ea tempestate clarissimi. filium ex vxore procreatum auo cognominem in tenera ætate reliquit. Petrus Princeps bellum in Bætica omni conatu comparabat. Guidixenses annonæ penuria laborabant corruptis circùm segetibus, agris, ferro flammaq; vastatis. Iumenta sarcinaria, quorum magnus numerus erat contractus, valido præsidio, per hosticum ducenda erant. Iacobi & Calatrauæ Magistri euocati.

adiuncta valida manus Petro ipso totius expeditionis Duce præcipuo. ad Alatenum oppidum occurrunt Granatenses equites numero, virtuteque præstantes, Ozminio ductore. eorum aduentu, nostri in pedes desiliunt. supremo conatu dimicatum pari periculo. nostrorum tandem virtute hostium ferocia repressa est. in pugna fugaque mille quingenti è Mauris desiderati sunt: in his quadraginta è præcipua nobilitate Granatensi. quæ res effecit, vt ea clades luctuosissima barbaris esset. Secundùm victoriam reliqua prona fuerunt. Guidixenses commeatu instructi. geminæ arces, Cambiles, & Algabardus vi expugnatæ, ereptæque Mauris. Quod gratiam apud populum & Principes conciliare debuit, multorum inuidiam accendit. Petri euertendi consilia agitata, Ioanne patruo cæteros proceres occultè instigante. honesta caussa quærenda erat. optima visa est: rectam regni administrationem oppidis oppigneratis prędibusque cauere. ærarij id rationes nimium exhausti exigere. Burgis primùm, deinde Carrione conuentus agitati. vtrunque vt postulabatur, præstitum: Petrique fides ad examen vocata illustrior visa est. AErarij inopiæ supplendæ ratio aliqua excogitata. ad vocem tributi obsurdescebant prouinciales, quod auctis sæpè vectigalibus, iniquitate temporum, bellique Maurici stipendijs, consumptum erat. impendebant infiniti sumptus, nouæque copiæ militares conscribendæ erant. Adire nouum Pontificem Petro visum est: atque ab eo in vsus belli Maurici, missa legatione postulare sacerdotiorum decumas. prætereà peccatorum veniam ijs qui voluntariam militiam suscepissent. vtrunque benigne à Pontifice datum est. aliquid etiam pecuniæ in stipendium à prouincialibus redactum. His subsidijs nostrorum copiæ auctæ sunt. hostium fines semel, iterùm, tertiò, irruptione facta, euastati. hominum, pecorum prædæ abactæ. agri, villæ, oppida vexata. belli terror circunlatus. in ipsius adeò Granatæ vrbis conspectum, penetratum est. Mauri pugnandi copiam non facere: nostri in eo victoriam esse positam arbitrari, si ventum esset ad manus. si qui in aciem prodire ausi erant, eos pedes magis, quàm arma tutabantur. Heraclea Maurorum conatibus occupatis, qui eam vrbem obsidere parabant, egregiè munita. Itaque proposito destiterunt. Belmasium oppidum, arxque nostrorum armis,
1316 præsidioque occupata sunt. salutis anno millesimo trecentesimo sextodecimo hæc in Bætica gerebantur. Quo anno Rocaberto Tarraconensi Præsule defuncto, collegij suffragijs vt tunc in more erat, Ioannes Aragonij Regis filius substituitur. electionem vt Ioannes Põtifex ratam haberet, impetrari non potuit. caussæ memoriæ non sunt proditæ. simoniaci ambitus (sic suspicor) vitium obtendebatur, aut minoris ætatis. Nondum soluendarum legum ad Principum gratiam vsus percrebuerat. In Pontificibus ea erat animi magnitudo, vt maximorum sæpè Regum cupiditatibus obsistere non dubitarent. Semenus Luna Cæsaragusta Tarraconem migrauit. Petrus Luna in Semeni locum suffectus Cæsaraugustanus Archiepiscopus. Ioannes Regis filius Montaragonis Abbas creatur: quod sacerdotium Petri electione vacuum erat.

Petrus & Ioannes Principes in bello Maurico occisi.
Caput. XVI.

PROXIMO

ROXIMO anno millesimo trecentesimo septimodecimo re- 1317
petitis antea legationibus, supremaque Aragonij Regis conten-
tione, ex bonis, quæ Templarij in Valentino tractu obtinere soliti
erant, noua vti militia constitueretur impetratum, Calatrauæ qui-
dem contributa, proprio tamen Magistro in veste candida, cruce rubra insi-
gnis simplici planaque. Cisterciensium instituto, legibusque viuere manda-
tum est. præcipua sedes Montesia, vnde militiæ nomen. tenuis census. virtus
bellica aduersus Mauros, qui Valentina littora infesta reddebant, cæteris non
inferior. Proximo tempore in Lusitania eodem Pontifice concedente, noua
militia constituta, cui à Christo nomen est, eo regno nobilissima, cruce rubra,
linea candida intersecante distincta. huic militiæ Templariorum oppida, præ-
dia, ædes attributæ. ad castrum Marinum præcipuum ordini domicilium. in-
de Touarium migratum. Præclare hoc. Intestinis tamen motibus prouinciæ
tranquillitas, quæ diu steterat, turbata est. a Dionysio Rege filius Alfonsus dis-
sidere cœperat. regnandi ambitio, exitiale malum, iuuenem agebat præcipitem.
tametsi caussæ aliæ obtendebantur: Alfonsum Sanctium furto genitum plus
apud senem patrem posse, quàm pateretur æquitas. ei regiæ procurationem de-
latam: ad summa de republica consilia adhiberi solitum: ex eius arbitrio pen-
dere omnia: & quod caput erat, eo auctore Alfonsi abdicandi consilia agitata
esse. hæc siue verò siue falsò in vulgus iactata multorum animos a Rege auerte-
runt: eorum qui nouas spes præsenti fide metuque potiores arbitrabantur. pro-
ceres in partes scissi. Conimbrica Portusque ab Alfonso occupatæ. exules, la-
trones, parricidæ sese ad Alfonsum adiungebant, Dionysij Regis patientia sin-
gulari: si arte posset filius ab ea mente deduci, victoriam funestam fore existi-
mantis victoribus æquè ac victis. Hæc in Lusitania. In Aragonia Maria Re-
gina extincta est: quam Cyprij Regis sororem è Cyproque aduectam superio-
ri anno, sibi connubio Aragonius Rex iunxerat. nuptiæ Gerundæ celebratæ:
inferiæ Dertusę. vbi anno millesimo trecentesimo octauodecimo, mense Mar- 1318
tio extremo defuncta est: tumulusque in Minorum æde compositus. Proximus
annus duabus maximè rebus insignis extitit. Ioannis & Petri Castellæ Procu-
ratorum tristissimo casu, Iacobi Aragonij abdicatione. Ioannes alter regni
procurator æmulum potentia & auctoritate, ob ea quæ præclarè gesta erant,
indies crescere ægrè ferebat. belli pacisque consilia ad eum cuncta referri gra-
uissimum: ac illud vrebat maximè, quod sacerdotiorum decumas solus admi-
nistraret excluso socio. Petrus quo plura præclarè strenuèque fecisset eo iniu-
riam minus animo suo tolerare. si diutius aleretur controuersia fore prouide-
batur, vt pars cum parte confligeret: nam specie belli Maurici magni in Vac-
cæis atque Vectonibus delectus à Ioanne habebantur. Reginæ industria im-
pendentes motus pacati. Vallisoleti concordia constituta, vbi regni conuentus
agebantur. Conuenit vt in Maurorum fines irruerent ambo, diuisis copijs, pu-
blicaque pecunia. prudenter destinata vis altior euertit. In his conuentibus
Berengarius Compostellanus Episcopus paulò ante à Ioanne Pontifice insti-
tutus, ab eoque in Castellam legatus, Alfonsi Cerdæ caussam egit, dira omnia
Pontificis verbis comminatus ni morem gererent iustissimis postulatis. moue-
bat

bat commiseratio hominis ab spe regni certissima, in quam natus erat, deiecti, egeni profugi, vagantis: & est eo nomine natura hominum praua, quod sæpe petit, atque ad ea consilia cupidissimè recurrit, quæ antea obstinatissimè erant repudiata, pari in vtroque temeritate, stultitiaque. vti Alfonso accidit, eorum oppidorum possessionem repetenti, quæ superioribus annis attributa, contemptaque erant. id excusabant proceres: sacramentique religione teneri sese prædicabant ne Rege minore, de regia ditione diminui quicquam concederent. Ferdinando Alfonsi fratri datum, vt regiæ Magister esset, leuis tantis incommodis compensatio. Regina Mirobrigam abijt per caussam Alfonsi Lusitani generi sui, ad colloquium alliciendi: si posset inter patrem & filium conciliari concordia. frustra labor omnis consumptus. Petrus & Ioannes in Bæticam diuersi contendunt. Ismael Rex Maurus aduersus ingruentem tempestatem transmarinis auxilijs se munire constituit, Algezira, Arunda, alijsque interiectis oppidis Regi Marrocio donatis: quod vtriusque rationibus fore commodum videbatur. magnò certè Afrorum amicitia stetit. Tisarum municipium opere naturaque munitissimum, armis virisque opulentum à Petro vi expugnatum. arx dedita à Mahomade Andone, in cuius ditione id oppidum erat. magnum momentum ad totius belli summam ea victoria factum videbatur: pronaque cætera fore putabant: ni Ioannes præpostera ambitione laudis, sibi, & cæteris exitium comparasset, magnum reipublicæ luctum. Vaenæ, vbi se tenebat, virtutis ostentandæ cupidus, in Granatæ vrbis conspectum penetrare constituit. Temerarium id consilium erat propter anni tempus æstusque graues. ad Alcaudetem tamen vtriusque Principis copiæ collatæ, equites ad nouem millia, peditum numerosa multitudo. In hostium fines penetrant. latæ populationes factæ. in primo agmine Ioannes curabat, virtutis ostentandæ intempestiua cupiditate: in postremo Petrus: Iacobi, Calatrauæ, Alcantaræ Magistri: Præsules Toletanus, Hispalensisque aderant: lectissima Castellæ pubes virtute nobilitateque. Illora ex itinere capta. arx impatientia festinandi Mauris relicta. In Granatæ conspectum ventum, sabbatho, quo die Ioannis Baptistæ profestum agebatur. eo & consequenti die haud vllo moræ pretio, loco manserunt. die tertio castra retro mota. præcedebat Petrus: subsequebatur cum impedimentis Ioannes. Mauri de nostrorum consilio certiores facti, vrbe egressi, quinque equitum millia, incondita peditum multitudo, duce Ozminio: neque spe victoriæ, neque pugnandi proposito, sed vt locorum notitia nouissimos carperent. Processerant, nostri procul à flumine, ardentissimo Sole, nulla præparata aqua. fortuna Mauris præclari facinoris casum dabat. In nostros omnibus partibus inuadunt. certatur magna vi. clamor permistus hortatione, lætitia gemitu. armorum fragor procul exaudiebatur. Petrus ad eas voces conuerso agmine accurrit. milites dispalati, à cursu fessi, vix sustinere arma, vix ingredi poterant. imperia neque reddi, neque accipi. In tanta perturbatione districto ense cùm suos ad pugnam concitaret, laboris, molestiæ, æstus magnitudine interclusa repentè anima concidit. idem Ioanni accidit, nisi quòd alienata mente ad noctem spirare visus est. tristissimo casu per exercitum vulgato, milites conglobantur. Mauri parari pugnam suspicantes, direptis impedimentis abeunt.

abeunt. id nostris saluti fuit. noctis beneficio in pacata euaserunt. duorum Principum corpora Burgis tumulata sunt. Ioanni cognominis filius erat, à fœditate oris cognomento Cocles. mores nihilo honestiores. Maria Petri Principis vxor Cordubæ substiterat ventre graui, hæredeque. filiam enixa est, cui Blancæ nomen fuit. Garsias Lassus Petro dum viueret intima familiaritate coniunctus, infantis patrocinium, paterni principatus procurationem suscepit. subsecuta sunt noua dissidia: nouæque inter Castellæ Principes enatæ simultates, regni procurationem malis bonisque artibus singulis ambientibus, Quo tempore Aragonia turbata erat, nouo insolentiq; successu. Iacobus Aragonij Regis filius maior, obstinato animo paterni regni hæreditatem abdicare cupiebat. caussæ in incerto fuere, nisi quòd inconditi eius mores, importuna patris seueritas, aliqua offensione incitatum vt crederetur effecerunt. Filij sanè conatus grauissimus patri extitit. monere, hortari, & pro imperio iubere, ne id admitteret, vnde nomini patriæque dedecus luctumque inureret sempiternum. Nostra, inquit, senectus conferre amplius populo nihil potest, quam bonum successorem: nec tua amplius iuuenta quàm bonum Principem dare. eo consilio regijs moribus à prima ætate te imbuendum curaui: neque deesse indoles videbatur vt dignus imperio esses, etiam si Rege patre non esses genitus. Vxorem paraui lectissimam puellam nobilissimamq;. regio apud me cultu habuj. si quid addi potest, addam. Nunc spes me mea fefellit, teque nimia indulgéntia, felicitasque corrupit: vt regnum humeris sustinere iuuenis detrectes: quod extrema senex ætate sustineo. An tuam tranquillitatem publicis commodis anteferas, patrio imperio, religioni sanctissimæ: qua obstricti sumus Eleonoram sponsam, cuius te misereri opus erat, coniugem tuam, Aragoniæ Reginam fore? Fortasse senis obitum expectare, qui diu abesse non potest, graue est: tametsi alias caussas nectis, libido te dominandi exagitat. ego diuinæ voluntati, vnde viuendi fines pendent, præscribere non possum: quod meum tamen est libens tibi regno cedo. istam tantum mentem depone: quæ nobis communique patriæ non potest non esse grauis. Quod vt facias per omnia numina, & quidquid in cælo sanctum est, moneo, hortor, obtestor. ac illud vide, ne præpropera festinatione eò progrediaris, vnde regressus non sit. Ad hæc iuuenis pauca. Stare sibi sententiam ait, vitam principalem, tot ærumnis obnoxiam, priuata & beatiore commutare. Ergo Tarracone, quò conuentus procerum & Præsulum erat, regni hæreditate vltro cessit Decembris die vigesimo tertio. Calatrauæ vestem continuò induit: quam deinde Montesiæ militia mutauit. Vxor Eleonora intacta ad suos in Castellam missa est. De Iacobi facto non vna opinio fuit. morum licentia, vitæque deinde turpitudo argumento fuit, non colendæ pietatis studio, sed ingenij leuitate abdicasse. Eo sanè amoto hæreditatis ius Alfonso fratri ætate proximo quæsitum: qui Petro septimestri partu ex Therasia vxore paulò ante suscepto pater effectus erat Vrgeliæ principatu dotali, ex Armengaudi testamento, magno Therasiæ auunculo. Ergo vno tempore Lusitani Aragonijque domesticis calamitatibus exagitati sunt, contrarijs quidem studijs, pari tamen incommodo infelicitateque.

Mariæ Reginæ obitus. Cap. XVII.

ACCEPTA ad Granatam calamitate, Mauri victoria feroces atque præclari Oscam in Bastetanis, Ores, Galeramque occuparunt, eripueruntque D. Iacobi militibus, in quorum ditione erant. parte altera Tucci lautissimum municipium expugnatum. in incolas ferro sæuitum, nulla neque sexus neque ætatis misericordia. proxima rupes, arcisque munitio, multis perfugio fuit. In Castella Citeriore atque Vlteriore, alijsque contributis prouincijs motus erat: nouæque spes Principum, quos generis nobilitas potentiaque proximè ad regni procurationem destinabat. Maria Regina fœderis beneficio annis superioribus facti, rerum summam ad se auocabat. de ea re ad vrbes & oppida litteræ datæ, ne se prauis cuiusquam artibus in fraudem induci paterentur, decoris obliti scilicet, fidei immemores. Reginæ imbecillitas plerisq; contemptui erat: imparque grauissimis regni curis fore videbatur. proceres multi ad rerum fastigium vno tempore aspirabant. hi præcipui: Philippus Regis patruus: Ioannes Emanuel, & Ioannes alter Viscaiæ Princeps remotiores quidem stirpe, cæterum egregiè fortes, opibus ingentes, regioque ex sanguine nobilissimi. his cura summaq; omnium rerum demandata est, haudquaquam in vnum consensum conspirante prouincia, sed in partes factionesque scissa. Inconsultè, ac veluti per dementiam cuncta agebantur. Multi priuati conuentus habiti, vrbium oppidorumque. multum timoris, multum periculi erat. Philippum Bætica rebus præfecit. Ioannem Emanuelem Carpetania, atq; ea veteris Lusitaniæ pars, cui Extremaduræ nomen est. Ioannem Viscaiæ Principem multo maxima Castellæ Vlterioris pars sequebatur. intra vrbes sæpe partium studio tumultus erant. imperia sæpe mutata: dum nunc his, nunc illis afficiuntur, prout cuiusque res erant, spe largitionum multitudine pretio venali, dubia fide. hinc scelerum licentia, cædes, latrocinia, luctuosissima rerum facies. A potentioribus tenuiores opprimebantur. regia vectigalia domum auertebant magistratus, Principesque. infame latrocinium, turpissimum peculatum. nullum erat genus mali, quod ea prouincia non pateretur. Ferdinandus Cerda viribus inferior, suspicionibus obnoxius, ob veteres de regno contentiones passim exclusus, Ioanni Viscaiæ Principi ad-
1320 hæsit. Eius seculi anno vicesimo hæc in Castella gerebantur. Quo anno Ioannes Aragonij Regis filius, Toletanus Pontifex Ilerdæ sacratus est, in locum Gonsalui priori anno defuncti substitutus, eximia vtriusque gentis lætitia, spe, plausu, prosperum iustumque pontificatum faustis vocibus ominantium: Reginæ Mariæ haud obscuro dolore metuentis, ne tanti Principis aduentus, res commotas amplius exulceraret. verùm eæ suspiciones Romani Pontificis ad Reginam litteris detersæ sunt, timorq; exemptus, pacata omnia fore pollicentis. Cum Aragonijs certè Præsulibus magna de dignitate ecclesiæ Toletanæ contentio fuit. Ioannes de more crucem præferebat potestatis insigne. id sibi veteri iure concessum recentique memoria confirmatum, licere arbitrabatur: cùm Primas esset Hispaniæ. Tarraconensis, Cæsaraugustanusque Præsules, qui inaugurationis cæremoniæ interfuerant, iure controuerso, caussaque nondum

diiudicata

diiudicata negabant. ad has voces cùm Toletanus non mutaret suæ ecclesiæ
dignitatem tueri certus, patrisque fauore fretus: Cæsaraugustæ, vbi regni con-
uentus à Rege habebantur, à Cæsaraugustano Præsule anathemate notatur.
clausa templa, sacrorum iustitium fuit. incredibilem audaciam, confidentiam
singularem. Constitutio superioribus annis anathemate sancita, si quis in aliena
prouincia crucem præferret, facto prætendebatur. Id ægrè Aragonium Regem
habuit, filium in suo regno violari, suisque in oculis. Datæ ad Romanum Pon-
tificem de ea re litteræ acres atque minaces: videbaturque crudele aliquod
exemplum editurus, ni admonitus à suis, de suarum ecclesiarum dignitate agi,
regnoque; neq; videri æquum priuatis affectibus indulgendo publicam caussam
prodere, multum de animi furore remisisset. Pontificis ambiguo responso vtri-
que suspensi, ita factum accusantis, vt anathematis ignominia exolui Toleta-
num iuberet, si fortè extitisset iusta. cùm nouus Præsul ex Aragonia digressus
in prouinciam appulisset, de quo maximè timebatur, ne Ioanni Emanueli fa-
ueret, quoniam Constantiam eius sororem natu maximam vxorem habebat:
eum maximè abalienauit regijs vectigalibus in prouincia denegatis, quæ ille
pro iure acceptæ potestatis auertere cupiebat. vnde implacabile inter vtrunque
Principem odium. Quo tempore Vascones sub imperio Gallico quiescentes
memorabilem cladem in Cantabria acceperunt. Obierat Philippus Longus
Rex Galliæ quarto Nonas Ianuarij, salutis anno millesimo trecentesimo vige- 1321
simo primo, nulla relicta prole. successerat Carolus eius frater cognomento
Pulcher, forma, liberalitate, animi magnitudine fratribus par. Hoc Rege à Can-
tabris ea parte cui Guipuscoæ nomen est, Gorritia arx improuiso aduentu oc-
cupata. caussa obtendebatur, quoniam à Vasconibus iniustè possideri, suique
iuris esse compertum erat. Iniuriæ vindicandæ studio, Vascones progressi ad
sexaginta millia, nisi aut numeri sunt vitiati, aut fama mentitur, ad Beotiba-
ram (id oppido nomen est) Septembris die nonodecimo, à paucis Cantabris,
omnino octingentis iuga montium, claustraque occupantibus: indeque vegetes
magnis lapidibus refertos, in subiectos prouoluentibus, profligati sunt. maior
quàm pro numero cædes fuit, multique capti. Cantabrorum Dux Egidius Oni-
zius, Vasconum Pontius Morentaina, homo Gallus eius prouinciæ pro Rege
Gallo Præfectus. Victoriam ea ætate in paucis celebrem fuisse necesse est: ar-
gumento vulgarium carminum, quibus ad hanc diem ad lyram canere, cele-
brareque eius prouinciæ homines, vtraque lingua Castellæ & Cantabriæ, eius
pugnæ euentum consueuerunt. Guillelmus Cardinalis Sabinus Episcopus à
Romano Pontifice in Castellam legatus: si eius diligentia, pontificia auctorita-
te malis, quæ vniuersam prouinciam occupabant, finis imponeretur. Eo aucto-
re Palentiam regni conuentus indicti. Quo tempore Maria Regina annis gra-
uis, fracta valetudine reipublicæ calamitatibus oppresso animo extincta est, Iu-
nij Kalend. anno millesimo trecentesimo vigesimo secundo, trium Regum 1322
ætate reipublicæ præsidium, Castellæ columen. Pietatis monimentum Olga-
rum cœnobium est, eius impensa instauratum, extructumque: vbi funus eius
illatum. duo alia monasteria Burgis vnum, Tauri alterum constituta: alijs per
prouinciam locis alia. Guillelmi Legati iussu Episcopis vniuersa ditione Va-
llisole-

llisoletum conuocatis,concilium hac tempestate nobilissimum peractum est. In eo concilio quarto Nonas Augusti multæ salutares leges promulgatæ sunt. in eo numero anathemate vinciuntur,qui carnibus quadragesimæ aut quatuor temporum diebus vescentur:quique in eis publicè vendiderint carnes. A nostra religione alienis, templis dum res diuina peragitur, interesse vetatur. Ijs tamen si nostra sacra susceperint sacri ordines, & sacerdotia vnde inopiam tolerent, non denegantur. Purgatio vulgaris reprobatur,qua Hispani vulgò vtebantur. Extant Ioannis Toletani Præsulis constitutiones per idem fere tempus promulgatæ. In ijs, nisi Iudæi & Mauri quo tempore res diuina peragitur à templis recesserint,cessare mandat. Redactas Cruciata pecunias ad se cum fide deferri captiuis redimendis,egenorum inopia subleuanda. Presbyteri quater minimùm per annum diuina hostia sacrificanto: neque vnquam nisi matutinis precibus exorato numine. Ecclesiasticis obsequijs parta bona,ea dare legare ve filijs quamuis iustis nefas esto. & erit qui sacerdotes & Episcopos eorum bonorum dominos & arbitros faciat? Eodem anno Granatæ in arce Alhambra, Rex Ismael suorum coniuratione occubuit. Cædis minister auctorque Algeziræ regulus, conscius Ozminius,vterque infenso in Regem animo:ex quo Tuccis oppido capto priori captiuam abstulit,excellenti formæ venustate, Ozminij nepos in ipsa expugnatione occisus est. Mahomad Ismaelis filius, nondum planè cognita Regis morte,duodecim natus annos sellæ impositus,atque per plateas circunductus, Rex salutatur,eximia Prætoris fide, plerisque vt in repentino casu, miraculo attonitis. nam coniurati,nisi eorum conatus essent occupati, alium ex suo numero Regem destinabant. ij omnes vrbe exacti,maioris mali metu, in exilium abierunt.

Alfonsus Castellæ Rex regnum capessit. Cap. XVIII.

EGINAE obitu regni calamitates auctæ sunt:tumultus,cædes, latrocinia vigebant. spes communes & priuatæ in vno Rege ea tempestate sitæ,si ad iustam ætatem peruenisset. in minoribus annis id specimen præbuerat, vt iusti atque optimi Principis indolem habere crederetur. & fauent homines libenter votis suis, credunt, sperantque quod cupiunt. Ergo cùm primùm ætatis annum,quintumdecimum attigit, Vallisoleti regnum capessere constituit: ætate quidem nondum tantis matura rebus, cæterum rerum status moram non recipiebat. Maior ipsi, quàm pro annis prudentia inerat:prouincialium studia accensa festinaque,ingenita gentis erga Reges suos caritate. Garsias Lassus, Aluarus Osorius,præcipua prudentiæ opinione viri,quam multarum rerum diuturno vsu,magnoque ingenio quæsierant, vltro se in adolescentis Regis gratiam insinuabant spe veniæ,eorum quæ diuturno interregno commissa erant, rei priuatæ augendæ, publicæ iuuandæ studio. Hos in familiam admisit,intimosque habere cœpit: quorum consilijs vteretur. duobus tertius adiunctus Iuzephus quidam Astigitanus Iudæus, proximum gratiæ locum obtinuit,homo copiosus,publicanorum princeps. vnde omnes pecuniæ vias norat, quod in tanta ærarij inopia

ex

ex vſu futurum erat. & eſt id genus hominum maximè Principibus gratum. regijs litteris regni procuratores acciti, certatim Vallisoletum venerunt, pro ſe quiſque Regis gratiam præoccupare, alijsque eripere contendentes, aſsimulatis ad tempus officijs, fide neque ſyncera neque diuturna. Philippo penes Regem reſiſtente, Ioannes vterque è curia, venia neque impetrata neq; petita abierunt à Rege penitus auerſi: quem peſsimis conſilijs in fraudem induci querebantur. Mutuis auxilijs aduerſus omnem iniuriam vt ſe munirent, ad Cigales oppidum armorum ſocietatem ſanctiſsimo iureiurando conſtituunt. & quo ſanctius fœdus eſſet Ioannem inter Viſcaiæ Principem, priori vxore defuncta cælibem & Conſtantiam Emanuelis filiam, pactæ nuptiæ. Sanciendæ inter proceres ſocietatis hic mos fuit per multos annos ſeruatus. Legibus fœderis lectis, pater patratus eorum nomine: Teſtor, inquit, Deum & matrem eius, vt cuncta quæ ſunt ordine ex tabulis pronunciata, ſine dolo malo fraudeque illis legibus ſtabo: neque in fines hoſtium ſine ſocio ibo: neque quid aliud contrà faciam. Si prior defecero certo conſilio, illo die vos ſuperi corpus in hoc ſeculo, in futuro animam diris cruciatibus mactate: vires verbaque deficiant facite: in pugna equus, arma, calcaria, ſubditi cùm opus eſſet maximè. Id vbi dixit, ſocij ſubijciebant, Amen. Nonnunquam etiam diuinam hoſtiam diuiſam in duas partes, vterque ſociorum libabat. addebantur execrationes. hoc erat ſanctiſsimum iungendæ inter proceres ſocietatis pignus, ritusque. Eius ſocietatis diſtrahendæ, vnde noua bella metuebant, cura regios ſollicitabat. ratio aliqua quærebatur. optima viſa eſt, vt Rex à Ioanne Emanuele Conſtantiam filiam coniugem peteret. Vtilitatis magis quàm amicitiæ aut religioni ſeruire Principes ſolent: atque eò ſe conuertere, vnde ſpes melior affulget, nulla famæ memoria. Emanuel Pennafielem ſuę ditionis oppidum occultè digreſſus totum ſe ad Regis amicitiam transfert. puella in eius poteſtatem contraditur, nondum matura viro. Ioannes ea ſe ſpe deiectum dolens, ſuisq; artibus peti videns, Blancam Petri Principis filiam ad Granatam extincti in coniugium ambire conſtituit, ampliſsima dote inuitatus: quæ Almaſani, Alcocerij, aliorumque circa oppidorum ditione conſtabat, ad Aragoniæ limitem locis commodiſsimis res nouas molienti. Aduerſus eos conatus Regi perſuaſum, vti Blancam paterno principatu opibusque ſpoliaret. Omne magnum exemplum aliquid iniquitatis habere admixtum, ſed iniuriam tamen priuatam vtilitate publica compenſari. Præcipuus auctor Garſias Laſſus, vt fidem, conſilij atrocitate Regi probaret, Petri Principis beneficiorum immemor. & eſt erga mortuos obliuio parata, raraque fides. Ioannes Emanuel in Regis gratiam reſtitutus Toletani Pręſulis vlciſcendi euertendiq; conſilia agitabat. accidit vt Rex vectigalium rationem exigeret à Toletano. ille iniuriam interpretatus æmuli fraude comparatam, apud Regem quidem eorum quæ facta erant, cauſſas excuſauit: in æmulum verò (nam fortè aderat) grauiſsimis verbis inuectus eſt. probra inter ſe obijciunt, quæ furor dabat. Contentione ad tempus ſedata Emanuel pro ea auctoritate quam obtinebat, vt dolorem vlciſceretur, multa ſuadendo auctor extitit, vt ſcrinij regij præfectura, quo magiſtratu proxima ſecundùm Regem poteſtas continebatur, & ab antiquo penes Toletanos Præſules fuerat,

Ioanni detraheretur. Non tulit ignominiam insolens contumeliæ animus, ergo è curia Castellaque discessit: Regisque patris interuentu impetrauit, vt Toletanum pontificatum Tarraconensi mutaret, adiuncta Alexandrini Patriarchæ inani & sine prouentu appellatione. Semenus Luna, Præsul Toletanus effectus: Garsias Lassus scrinij regij Magister. Inde initium eius magistratus imminuendi, obscurandique obscuris ministris. nostra ætate debilitata auctoritate, ac nulla ferme (quæ magna labes fuit) nomen tantùm Cancellarij à Toletanis Præsulibus retentum est. Dum hæc in Castella gerebantur, Aragonius ex Bonifacij Pontificis concessione Sardiniam armis petebat à Pisanis publicè possessam nullo iure, sed vi tantùm & armis: iniuriaque Romanæ ecclesiæ, in cuius clientela ab antiquo eius insulæ imperium fuerat. Missus Alfonsus Aragonij filius. adiuncta valida classis. biennio insulani domiti. varijs locis & pręlijs victi Pisani. Aragonij ex saluberrimis Hispaniæ locis in eam insulam cæli grauitate infamem deducti, morbis grassantibus pars magna periere: haud exigua Petri Principis spe, si Alfonso fratri aliquid humanitus contigisset, regni hæreditatem exclusa fraterna prole sui iuris futuram sperantis. recenti Castellæ exemplo erectus erat, multorumque procerum studijs fretus, quæ illi certatim offerebantur. ea caussa extitit pacis cum Pisanis maturandæ. Iunio mense
1324 anno millesimo trecentesimo vigesimo quarto sancita est, his legibus. Vt captiui vtrinque redderentur. Mutui commercij libertas esset. Calaris arce à Pisanis retenta cum territorio & oppidis contributis, reliqua Aragonijs cederent. Eo fœdere facto insulæ quidem possessio penes Aragonios Reges mansit. Alfonsus autem in patriam reuersus apud patrem effecit, vt filios suos in regni successione Petro præferret. Cæsaraugustæ id à Rege præstitum, vbi conuentus regni erant. proceres sunt in puerorum verba sacramento adacti. sic legum instituta, opinionesque hominum variabant. Anno pro-
1325 ximo millesimo trecentesimo vigesimo quinto, septimo Nonas Ianuarij, Dionysius Lusitaniæ Rex Scalabi decessit, diuturno regno annorum quadraginta quinque, nouem mensium, dierum quinque, excelsa animi magnitudine, & perpetua felicitate inter Principes ea ætate inclytus. Domestica dissidia implacabileque inter patrem & filium odium ad aliquam iniuriam extrema ætate accesserunt. Corpus in Cisterciense monasterium illatum, quod eius impensa ab Olisipone sex passuum millibus, ab imo totum erat extructum. Pietatis id argumentum esto. liberalitatem magnificentiamque animi, multa oppida constituta, alia perpetua mœnium corona, aut alijs operibus munita indicant. Elisabetha vxor fęmina sanctissima ad vndecimum annum viro superuixit, in memoria vitæ per virtutem actæ, synceroque religionis cultu, egenorum miserijs subleuandis, viduitatis incommoda sustentans. morum innocentia tanta, vt defunctæ memoria ex ritu Christiano templis cæloq; dicata sit. Corpus Conimbricæ ad Sanctæ crucis præcipua prouincialium religione colitur. Dionysio Alfonsus filius maior absque controuersia successit. Fortis cognomen ab ingenio bellicis studijs nactus. filios Alfonsum, Dionysium, Ioannem, quos ex Beatrice vxore genuerat, in tenera ætate amisit, nulla neq; vitæ neq; mortis gloria. Maria, Petrus, Eleonora, meliori fato nati paren-

tibus

tibus superstites fuerunt. Ipso anno in Ceretanis Sanctius Rex Balearis vita functus est nulla ex se prole. Iacobus tamen fratris Ferdinandi filius,eius testamento regni hæres nuncupatus.Rex Aragonius ex Iacobi aui testamento, qui id regnum primus instituerat,minoriq; filio reliquerat,sui iuris factum Sanctij obitu disputabat. vtrique argumenta non deerant, quibus caussam tegerent. Iacobus puer possessione potior erat,hominumq; misericordia, propter infirmam ætatem,patrisque memoriam.Aragonius validior.Conuenit,vt Constantia Aragonij neptis, Iacobo Baleari nuberet, dotisque nomine aui patrisq, iura in viri domum inferret. sermonum minister auctorque fœderis Philippus pueri Regis patruus,vir sacratus:penes quem Sanctij Regis testamento, regni procuratio puerique Regis tutela ad iustam ætatem fuit.

Aragonij Regis obitus. Cap. XIX.

ONDVM Castella conquiescebat.superior licentia proceres feroces vt essent,effecerat: multorum inter se odia accenderat, non secus ac fluctus maris ventis agitati,remissa tempestate,nondumq; in malaciam compositi. Ea res Alfonsum Regem, alioqui mitem ingenio prouocauit,vt in turbulentos ciues sæuiret: vnde illi Vindici nomen. plectendi initium à Ioanne Cantabriæ Principe factum est. Blancæ is nuptias malis artibus ambiebat(quæ cum matre in Aragoniam abierat)luculento atq; commodissimo principatu inuitatus.nisi impetraret Alfonsum Cerdam ex Gallia ad spem auiti regni reuocaturus.sic se facturum minabatur, in vtraque re Alfonso Regi ægrè facturus.Importuni conatus occupandi erant.vi periculosum, fraude indecorum. Quid Rex faceret? vicit vtilitas honestatem. cùm bellum in Mauros compararet, specie eius belli Taurum ad se Ioannem vocare constituit. fit spes Eleonoræ regiæ sororis ipsi iungendæ. splendidius id coniugium visum est. præterea Garsias Lassus, quem Ioannes infensissimum inimicum esse conquerebatur,è curia amandatur. sic ars victa arte est. Vocatus venit ad Regem. conuiuio splendidè accipitur, ipso omnium Sanctorum festo die, anno M.CCC.vigesimo septimo.dies apparatusq, conuiuij ludum & securitatem magis 1327 quàm metum ostentabat.Itaque inermis & imparatus accessit. inter epulas Regis iussu obtruncatur.cõmisisse quidem videbatur,vt hostis loco esset:iura tamen hospitij violare,& per fidem colloquij incautum opprimere iniquum fuit. tametsi nõ deerant,qui Regis factum excusarent:veris an falsis rationibus non disputamus.vnica certè Ioannis filia, quę in nutricis potestate erat, Baionam in Tarbellis,quæ vrbs Anglico imperio tenebatur,fuga delata.Maria Ioannis mater Peralij(id oppido nomen est)in virginum collegio à superioribus annis vitam exigens,& nunc atroci nuncio luctu, lacrymis, squalore oppressa,Viscaiæ principatum Garsia Lasso auctore,Regi pretio vendidisse fertur,metu an voluntate incertum.Et erat Regi obsistere periculosum:iniqua certè cõditione nepti superstite,Ioannis Laræ postea vxore,vt est inferius demonstrandum.(huic tandem Viscaiæ principatus cedet,Regis ira remittente) paterna Ioannis oppida arcesq, supra octoginta pars armis pars voluntate occupata penes Reges perpe

 tuo

tuo iure ſubſtiterunt.Erat Emanuel Princeps limiti aduerſus Mauros Pręfectus. eo Duce , quamuis Ioannis cæde territus erat,eiusq; exemplo intelligebat malè Regi fidem committi, qui nuptiarum ſpecie Principem ſibi propinquum violaſſet:bellum tamen cum Mauris impigrè gerebatur : à quibus Rute arx paulò ante improuiſo aduentu occupata erat:& Ozminio Duce in fines Bæticę irrumpere cogitabant. ad flumen,cui Guadalfortium nomen eſt,pugna commiſſa.victi cæſiq;Mauri.Emanuel victoria parta ad ſuæ ditionis oppida abijt bello abſiſtens,à Rege,alienato animo:quem nouo conſilio Conſtantię filiæ nuptijs repudiatis ad Luſitanos animum adieciſſe ferebatur.id ſui euertendi initium eſſe non ignorabat.Itaq; Maria Regis Luſitani filia,in Conſtantię locum ſubrogata eſt.auctor conſilij Aluarus Oſorius,magno Emanuelis dolore, Regisq; Aragonij:qui & ipſe Alfonſus vocabatur , & Conſtantiæ auunculus erat. Iacobus enim Aragonius Rex Alfonſi pater proximo à Ioannis cæde die Barcinone deceſſerat.ad Sanctæ Crucis regium funus illatum. Theraſia nurus ante quinque dies Cæſarauguſtæ defuncta,& in Minorum æde ſepulta,gemino totius prouinciæ luctu,duobus Principibus,quos ſumma caritate complectebatur,vno tempore orbatæ. Succeſsit Iacobo Alfonſus filius,Petri,Iacobi,Conſtantiæ ex Theraſia vxore pater:quatuor alijs filijs in minori ætate amiſsis.Illud in Iacobo Rege eximiam laudem meretur,quòd regni principatus Aragonię,Catalaunię,Valentiæ indiuiduos fore perpetua lege ſanxit. Litibus , quibus vt antea flagitijs prouinciæ laborabant,vſque eo infenſus fuit,vt Semenum Radam inſignem ea ætate iureconſultum,cuius malitia multi euerſi erant,præuaricatoris lege poſtulatum regni finibus expulerit.Carolus cognomento pulcher Rex Galliæ & Vaſ-
1328 conum,ad Vincennas ex morbo deceſsit,ipſis Februarij Kalen.anno milleſimo treceteſimo vigeſimo octauo.Sacerdotiorum decumæ tota Gallia ſpecie belli ſacri aduerſus Ludouicum Bauarum Eccleſiæ Romanæ aſsiduum infenſumque hoſtem(qui ſuperiori anno Petrum Corbarium Romæ pſeudopontificem crearat Nicolai V. nomine impoſito) a vero Pontifice Ioanne X X I I. conceſſæ ſunt,lucri partem pacto. ſic fama tulit. Quod Philippo Longo datum quidem erat:hac tamen conceptione exceptioneque verborum, ſi è re pietateque fore prouinciæ Epiſcopis viſum eſſet. conditio honeſtiſsima quàm aduerſus importunas Principum preces,vtinam alij Pontifices amplexi eſſent.Caroli vxor grauida, tertio à viri obitu menſe filiam enixa eſt , cui Blancæ nomen fuit , Gallorum inſtituto regni expertem futuram Caroli Valeſij ante ſecundum annum defuncti filius Philippus, trium ſuperiorum Regum patruelis,atq; Eduardus Rex Angliæ Eliſabetha prognatus,eorundem trium Regum Galliæ ſorore ad regni hæreditatem contendere cœperunt.Philippus lege Salica prælatus eſt omnium ordinum ſuffragio.Inde inter vtranq; gentem diuturna internecinaq; bella extiterunt: Reges Angli Gallici imperij nomen & inſignia vſurparunt. meliori fato Vaſconum,qui a Gallorum imperio exempti ſunt.Eburouicum Comiti Philippo Ioanna nupſerat Ludouici Hutini filia.ei Vaſcones Pompelone in regni conuentibus materno iure regnum decreuere:concedente nouo Gallię Rege,annuenteq; iuſtiſsimis prouinciæ poſtulatis.& Philippus erat Eburobicum Comes regio Francorum ſanguine propinquus, Ludouici Sancti pronepos

pos

pos. Vascones interea, quasi soluti imperio, implacabili odio in Iudæorum fortunas vitamq; grassati sunt. Stellæ in oppido vis mali incubuit. ad decem Iudæorum millia trucidata, nisi fortasse aut numeri sunt, aut memoria vitiata.

Variæ Regum nuptiæ. Caput. XX.

ISDEM diebus in Castella bellum atrox in Mauros parabatur: veteribus copijs supplementum scribere: ab socijs auxilia accersere: modis omnibus festinare. Regis barbari imbecilla ætas, Maurorum inter se dissidia excindendæ gentis occasionem dabant. Ozminij filius Abrahamus, cui à multo vino Ebrij cognomen fuit, nostris sese adiunxit. sequebatur delecta militum manus. Rex Alfonsus Hispalim maturare constituit. inde in hostium fines inuectus grauissimas clades intulit. Oluera, Pruna, Aiamontes captæ. æstate ijs rebus perficiendis autumnoq; circumactis, miles præda grauis lætusque Hispalim in hiberna est reductus. Alfonsus Gotifredus maris Præfectus noua & ipse victoria clarus, ad Regem venit. duas & viginti hostium triremes Granatenses Africanasque nauali pugna deuicit. ex eo numero tres captæ, quatuor submersæ, mille & ducenti Mauri pars cæsi, pars in seruitutem abacti. plena omnia gratulatione erant: festaque lætitia vrbs nobilissima personabat. De regijs nuptijs per legatos actum. Ioannes Emanuel Regis voluntatem in eo obstinatam intelligens, fide per feciales renunciata, cum Regibus Aragonio & Granatensi fœdere facto ex Chinchilla Almansaq; locorum munitione fretus, regijs finibus imminere, latissimè prædas agere, præcipuo agrestium damno. Osorio amicorum principi abs Rege Hispali datum, vt Trastamaræ, Lemosij, atq; Sarriæ Comes esset. nouum id exemplum fuit, nullis antea in Castellæ regno Comitibus. Rudi cæremonia honos delatus. Hispania litteraturæ expers moris omnis ignara. Tres offæ in vini poculo oblatæ. cùm inter se Rex Comesq; tertiò inuitassent, vter prior sumeret, à Rege offa vna sumpta, à Comite altera. Ius caldariæ in castris, in bello vexilli proprijs insignibus distincti datum. In eam sententiam confectis tabulis atque recitatis, consecutus astantium clamor, plaususq;, lęta faustaq; nouo Comiti ominantium. Is instituendi Comites ritus fuit. Cordubę regiæ seueritatis exemplum constitutum. Ioanni Pontio, quod Egabri arcem Calatraue militibus restituere ad Regis imperium recusasset malis reipublicæ temporibus occupatam, præterea homini seditioso caput amputatum idem supplicium alij ciues Cordubenses tulere initę cum eo societatis, aut rerum aliarum capitalium conuicti. Garsias Lassus Sorię ad aras, dum in D Francisci sacris operatur, obtrũcatus Regis dolore maximo est, à quo fuerat Hispali aduersus Ioannis Emanuelis conatus, paulò ante amandatus. inuidia illi nobilitatis exitio fuit: cuius euertendæ consilia agitare credebatur. Escalona modicum in Carpetanis, ipsoque Toletano agro oppidum tumultuari cœperat, & aduersus Regis imperium cum factiosis conspirare. noui motus ex Vlteriori Castella nunciati. Taurus, Sentica, Vallisoletum concitatæ. auctor seditionis Fernandus Balboa Hospitalarius Prior, fretus opibus suis, & familiæ ijs locis cum primis nobilis copiosæque. Osorij Iuzephique Iudæi

arbitrio cuncta agi inuertiq; querebantur. Regemque duobus hominibus mancipari, quasi iniecta carminibus væcordia ægrè ferebant. soluta Rex Escalonæ obsidione, vnde maius periculum imminebat, festinauit. Vallisoleti non prius intra mœnia est admissus, quàm Osorio ex aula curiaque amandato. Regis imperium quamuis necessitate vsurpatum, tantum insolenti homini dolorem inussit, vt à Rege planè deficeret: atque cum Ioanne Emanuele vires iungeret. id illi exitio fuit. Ramirus Gusmanius simulata à Rege fuga in amicitiam insinuatus, incautum obtruncauit. arces thesaurique ingentes, quo tempore rempublicam prædæ habuit, congesti, à Rege occupati. multorum criminum accusatus, nulloque defendente conuictus, lege perduellionis damnatur, sententia ad Tordehumos abs Rege ipso pronunciata. is exitus duorum ea tempestate magnorum virorum fuit. Iuzephum ignobilitas tutata est, gentisq; contemptus. quod exitio esse potuisset, saluti fuit. Regis nuptiæ ad Mirobrigam celebratæ, quæ Ciuitas Roderici hodie est. Alfonsi Aragonij placandi ab Emanueleq; diducendi inter duos Reges Castellæ & Lusitaniæ consilia communicata. Ex priori coniugio cælibi Eleonora Regis Castellæ soror in coniugium oblata. accepit Aragonius conditionem: rebusq; constitutis Turiasone Regum duorum conuentu, Castellæ atq; Aragoniæ nuptiarum celebritas peracta, magna vtriusque gentis
1329 lætitia plausuque, auspicante salutis anno millesimo trecentesimo vigesimo nono: quo syncerior amicitia esset, multiplici affinitate obligata. Blanca Petri Principis filia, eius quem ad Granatam occubuisse dictum est, Petro Lusitani Regis filio maiori desponsa est, Reginæq; Castellæ tradita in Lusitaniam mittenda. Inter tres Reges fœdus aduersus Mauros sancitum: si gentis impiæ reliquias viribus sociatis delere possent. cautum pręterea, ne perfugas inter se reciperent. in quo tranquillitatis publicæ spes continebatur. Ioannes Emanuel eo fœdere exclusus, ab Aragonioq; destitutus, nouis affinitatibus se munire satagens, ipse quidem secundis nuptijs Blancam duxit, Ferdinandi Cerdæ filiam: Ioanni autem Laræ, Maria Ioannis Coclitis proles connubio iuncta est, spe communibus armis Viscaiæ principatum puellæ dotalem recuperandi eripiendiq; Castellæ Regi. cum quo simultates Emanuel Laraque apertius simpliciusq, exercebant: callidius alij & implacabilius, Petrus Castrius, Ioannes Alburquerquius Dionysij Lusitani Regis ex Ferdinando Sanctio nepos, Ioannes Harus Camerorum regulus, factionis princeps. hos magna prouinciæ pars sequebatur. Noui Vasconum Reges ipso anno Pompelonem appulsi, concessi regni hęreditatem creuere his legibus. Ne intra duodecimum annum nouæ monetæ genus cuderetur. Erat enim pecuniæ deprauandæ inuectus ea ætate mos prauus incommodusq;. extatq, de ea re Ioannis Pontificis lex, quæ est de crimine falsi vnica per idem tempus promulgata. Ad aulæ obsequia externi ne admitterentur: idem de arcium præfecturis cautum. Regni vendendi, permutandi, regijve patrimonij alienandi facultas sublata. Si proles mascula nata esset, cùm primùm vigesimum ætatis annum explesset, Vasconum Regem fore, reipublicæ moderatorem, datis Philippo patri centum aureorum millibus. Si nullam ex se prolem reliquissent, noui Regis instituendi liberam potestatem penes tres ordines futuram. Sic Vascones leges vt acciperent dederunt. quibus iureiurando sancitis in templo

plo

plo eius vrbis maximo Rex & Regina coronati, inunctique sunt tertio Nonas Martij. lætis faustisque ominibus, plausuque omnis ordo, omnis ætas felix faustumque regnum comprecari. viæ flore, fronde, virenteque herba stratæ: aulæis, picturis, tabulis, parietes vestiti: nullum lætitiæ genus prætermissum, quasi noua rebus luce reddita, publicèque prouinciæ salute reddita, Regibus quasi postliminio in augustas eas sedes post annos quinque & quinquaginta restitutis. Fuerunt hi Reges numerosa prole felices: Carolum, Philippum, Ludouicum magnis principatibus auctos: Ioannam, Mariam, Blancam, Agnetem, magnis Principibus consequenti tempore iunctas susceperunt. Flandri per idem tempus tumultuantes, Ludouicum Comitem suum in carcerem coniectum, liberatum postea intra Gandauum obsedere. Domo profugi patrocinium Rex Galliæ suscepit. missis in Flandriam legatis nihil effectum. ventum ad arma. huic bello tum alij Principes, tum Philippus Rex Vasconum affuere. Ad Casselum oppidum castra castris collata. mense Augusto ardentissimo Sole, neglectis custodijs Flandri in Gallorum castra atque munimenta irrumpentes, regium tentorium inuasere. priusquam arma sumere & equos conscendere possent, plurimi Francorum obtruncati. Rex proximus periculo fuit. sed cùm ex alia castrorum parte occursum esset, Flandri armorum pondere, æstuque Solis debilitati, oppressi, reiecti, in fugamque compulsi sunt. Sic vtriusque Regis virtute Ludouicus in paternum principatum restitutus est: nam cætera post victoriam procliuia fuere. Rex Vasco rebus patratis in prouinciam redijt, cædibus, latrocinijs, scelerum licentia ex priori Regum absentia infestam. De regni statu æquitateque reuocanda actum. Adhibitis in consilium viris principibus, iurisque tum communis tum priuati peritissimis, nouæ leges sancitæ, vnde ius populo diceretur, quibus Noui fori nomen est. rebus compositis, reique publicæ tranquillitate fundata, noui Reges rediere in Galliam. Species erat Gallo Regi propinquo & necessario opem ferendi aduersus Anglos, regni iura armis repetentes. re patriæ desiderium incitabat: & præ Galliæ copijs, cultu prædiuite vbertateque Vasconum regio contemptui erat. Henricus Solibertus homo Gallus, rebus Præfectus: magno multorum dolore obtrectationeque breuem lætitiam fuisse (ô nulla longi temporis felicitas) suaque se spe delusos serò considerantium atque dolentium,

Bellum Mauricum renascitur. Cap. XXI.

ASTELLAM intestini motus vexabant: bellique Maurici instaurandi cura solicitabat. pecuniæ in stipendium redigendæ præcipua difficultas opponebatur. Madriti in regni conuentibus oblata à prouincialibus eo maiori studio est, quòd per eos dies Prieghum oppidum in vtriusque regni finibus à Mauris erat occupatum: ablatumque Calatrauæ militibus sine sanguine, Præfecti tantùm perfidia. Intestini motus componendi erant. Ioannes Emanuel & socij conciliandi Regi. Aragonius ad belli societatem alliciendus. vtrunque præstitutum. Constantia Emanuelis filia reddita, eatenus ad repudij ignominiam Tau-

ri retenta seruataque. Iuzephus Iudæus ad rationes regiorum vectigalium compulsus, cùm fidem non satis probasset (& occasio euertendi hominis quærebatur, neque deesse poterat) ærarij præfectura abijt: cautumq; ne deinceps externæ religionis homini demandaretur. Almoxarifi vox Arabica odij mitigandi caussa, Præfecti thesaurarij appellatione mutata. in ea re vniuersæ prouinciæ abs Rege gratificatum. Quingentos equites Rex Lusitanus in auxilium misit. Aragonius & Emanuel alia parte in Maurorum fines irrupturos polliciti. & erat Emanuel Murciæ limiti Præfectus, Petro Aiala vicario. omnibus contractis copijs in Granatenses fines penetratum abs Rege Castellæ est. Theba va-
1330 lidissimum oppidum obsessum salutis anno millesimo trecentesimo trigesimo. Ozminius cum sex equitum millibus abs Rege suo datis, Turoni se tenuit, duodecim à Theba passuum millibus. inde nostris assiduus infestusque imminebat, præsertim cùm ad pabulum adaquatum ve progrediebantur, acie dimicare non ausus. Pruna oppido interim à nostris capto, conuersus ad artes equites tria millia ad vicinum flumen mittit: ipse ex insidijs nostrorum castra, vbi pugna incaluisset, aggredi alia parte constituens. Rex Mauri consilio indicato validam quidem manum aduersus Mauros præmisit. armatus ipse in castris substitit. sic ars arte delusa. fugati Mauri: eodemque impetu ipsorum castra, cùm nullo præsidio tenerentur, capta direptaque. Thebæ incolæ spe defensionis abiecta, mense Augusto oppidum dedidere, vnam salutem pacti. Cagnetum Prieghumque nostris continuò cessere, aliæ præterea arces: eò maiori Alfonsi laude, quòd neque Aragonius neque Ioannes Emanuel auxilia communicarant: hic nondum satis syncera fide: ille Sardiniæ motus à Genuensibus concitatos excusans. præterea Lusitani equites in patriam redierant. Nouæ eæ irarum caussæ, præsertim aduersus Emanuelem & socios: pacisque proximo tempore cum Mauris sanciendæ, annuis duodecim aureorum millibus pactis: mutui comercij iure concesso, dataque facultate annonæ è Castella exportandæ. eò propensius, quòd Rex Hispali, vbi fœdus factum est, Eleonoræ Gusmaniæ amoribus indulgere cœperat: prorsus vt iustæ propemodum vxoris loco esset. Hæc mulier genere, forma, opibus, ingenio, præterea patre Petro Gusmanio, viroque Ioanne Velasco paulò ante defuncto satis fortunata fuerat: regio pellicatu maiori fama, quàm laude. prole fœcunda fuit, filioque tandem Rege felix. Amicitia inter vtranque gentem sancita, Ozminius quidem Granatæ decessit, Abrahamo & Abucebeto filijs relictis. Rex Maurus eo præsidio destitutus, nouasque spes captare volens, in Africam nauigauit, nouas inde copias, noui atque grauissimi belli molem attracturus in Hispaniam: vti proximus liber explicabit.

Libri Quintidecimi Finis.

HISTO-

HISTORIAE
DE REBVS HISPANIAE.
LIBER XVI.

Granata Rex transmittit in Africam. Caput. I.

N parte tertia orbis terrarum Africa est, fines habens ab Occasu quidem Oceanum Atlanticum, ab Ortu autem AEgyptum rubrumq; mare, vadosum importuosumque: Mediterraneo mari ad Septentriones alluitur. sæuis vtrinque Oceani fluctibus castigata, exesaq; pyramidis latissimæ figura in promontorium desinit, cui à Bona spe nomen recenti memoria est inditum. Pleræque gentes legibus, moribus, institutis, ipso animorum & corporum habitu discrepantes ea loca obtinent. interiora AEthiopes incolunt latissimè fusi, fusco omnes colore. succedunt Libyes, dehinc Numidæ Atlantis montis summis iugis discreti. Secundùm nostri maris littora, qui proprio nomine Afri, Mauri ve nominantur, extensi sunt. ager ea parte bonus frugibus pecorique, arboribus plerunque nudus, raræ cælo pluuiæ, terræque fontes & flumina. Homines salubri corpore, laborum patientia durati, velocitate magna. in bello multitudine potiùs quàm vera virtute vincunt. in equite præcipua vis. In ea prouincia Albohacenus ex Merinorum familia nonus Marrocij Rex latissimum imperium hac tempestate tenebat, omnibus circum Africæ regulis perpetua bellorum felicitate domitis: Hispanici imperij spei imminens, Christianoque adeò nomini formidabilis, claris maioribus, egregius ipse, multis animi & corporis bonis. Cum Botexefinio Tremesenio Rege bellum gerebat, paternas in eo inimicitias persecutus. id vnum ad vniuersam prouinciam subiugandam deerat: Hispaniæque inuadendæ conatum retardabat. vetera gentis trophæa ad audendum incitabant, Mauricique imperij in Hispaniam restituendi studium accendebat. Ad hunc Mahomad Granatæ Rex nauigare constituit, infirmus ipse viribus, arma tamen sociare, atque cum Africa Hispaniam committere cupiens. Phuth Mauritaniæ Tingitanæ vrbem nobilissimam cùm esset peruentum, splendidè à Rege barbaro acceptus atque habitus est, detersa veteri simultate: nam Ozminio antea fuerat eiusque familiæ infensus. amore vtrinque & munificentia certatum. Die constituta Granatensis ad barbarum Regem hac sententia orationem habuit. Bellum in Hispania, Rex maxime, vix toleramus, imminutis regni viribus, veteri gentis gloria obscurata: nostra an temporum culpa haud facilè dixerim. in extremum tamen Bæticæ angulum compacti, omnibus oppressi malis, ægra spe vitam libertatemque sustentamus. Turpe est dicere, sed

dicam tamen. vtinam seruire aliqua conditione liceret, vllaque fides hosti esset, nobis violandis diuinum numen promereri persuaso, nullaque nobiscum fœdera, quauis sanctitate vallata, firma fore cogitanti. Corrumpuntur quotannis segetes, agrique incenduntur: oppida, viri, fœminæ, pueri, pecora prædæ sunt. nullum datur respirandi spatium. An non emori semel præstat, quàm in tantis periculis acerbitateque versari? Vbi nunc virtus illa maiorum, qua incredibili celeritate Asia, Africa, Hispania laudibus victorijsque nostris peragratæ sunt: disiunctissimæque nationes virtutis nostræ admiratione famaque coniunctæ? Maiorum facta non æmulari turpe est: partam verò ab illis dignitatem gloriamque & imperium tueri non posse flagitiosum. In his ærumnis tua nos virtus perpetuaque felicitas hactenus sustentauit: & nunc prouocauit, vt supplex in Africam relicto regno nauigarem. Fuerit mihi pretium eguisse externæ amicitiæ. Regium est in amore respondere à quibus fueris prouocatus: gentis patrocinium suscipere, imbecillium caussam tueri, religionis patriæ, vt es, vindicem dici gloriosum, diuisque immortalibus par. Subditis omnibus Africæ populis, aut finienda vobis militia est, aut in alias gentes transferendum bellum. Magni sæpe Principes, bello, quàm post victoriam, clariores extitere. quòd otium frangat, bella ex bellis serendo, opes, gloria, imperiumque quæritur. Finitimi Hispani sunt, angusto certè dirempti freto, inter se imperijs diuisi, intestinis motibus æstuantes, ne consensu quidem futuro aduersus externos hostes: tibi validissimæ legiones, multis exercitæ bellis, in aditu Hispaniæ munitissimæ arces bello opportunæ. nobis viri, arma, pecunia supersunt. Præda vniuersa vestra erit: quem locum reliqueris libens tenebo. victoriç satis magnum fructum arbitrabor, de gente impia atque nefaria vindictam. Ad hæc Rex barbarus, gratum eius aduentum extitisse respondit: ad belli societatem inuitari iucundum. quoad inter vtranque gentem amicitia extitisset, res prosperè cessisse: labefactatas dissidio. quod ad traijciendum inuitaret, sibi id curæ futurum. quamprimum belli Africani reliquiæ confectæ essent, cum omnibus copijs transmissurum. Abomelicum filium cum valida equitum manu præmittendum videri. id amicitiæ initæ pignus futurum. Interea Granatenses Mauri Roduano & Abucebeto Ducibus in Contestanos inuecti, agris illata vastitate, Guardamarem (ad Staberi ostium id oppidum est in mare prospiciens, vnde nomen factum) captum direptumque incendere: capita mille ducenta in captiuitatem abacta. Mahomade in patriam reuerso, Ioannes Emanuel alijque factiosi ad fœdus ineundum attracti sunt. sancita amicitia, ministro Petro Caluillo vltro citroque commeante. vsque adeò fatali dissidio cunctorum animi occupati erant, nulla religionis memoria, nulla gentis suæ misericordia, in quam bellum grauissimum comparari non considerabant, modò Regi suo ægrè facerent, priuatasque vlciscerentur iniurias.

Abomelicus venit in Hispaniam.
Cap. II.

ERAT

R A T adhuc in viuis Regina Lusitaniæ Elisabetha, quamuis in extrema ætate pro communi salute publicaq; tranquillitate quencunque laborem subire prompta. Eius accitu Castellę Rex Pacem Augustam venit: nullo maiori ex mutuo colloquio fructu, quàm quòd auia sanctissima fœmina salutata, omnibusque officijs culta est. Discedenti ex ea vrbe Regi ad Burguillos oppidum Alfonsus Cerda, à quo tandiu, tantoque reipublicæ discrimine, de regno certatum erat, improuisus occurrit cum ætate prudentior irrito toties conatu. in genua procumbens Regis dextram deosculatur: quod gentis more, honori obsequioque ducitur. gratissimum id Regi fuit, Alfonso salutare. in patriam tandem restituto, data oppida, vnde vitam sustentaret. Duxerat in Gallia Madelsam, ex regio Gallorum sanguine nobilissimam. ex ea Ludouicus Ioannesque suscepti. Ludouicus natu maior patrem in Hispaniam secutus est. Ioannes à Rege Galliæ propinquo Engolismorum comitatu donatus: deinde etiam equitum Magister effectus. inanis vmbra in Hispania quidem, & sine potestate appellatio, in Gallia autem supremæ secundùm regiam in bello auctoritatis nomen. Processit Rex in Carpetanos. peruentum Talaueram. D. Eulaliæ oppidum medio itinere Toletum uersus, Ioannis Emanuelis ditione tenebatur. cædibus & latrocinijs viæ infestæ erant, in vicinos agros identidem erumpente ex eo oppido perditorum hominum manu. ij Regis iussu comprehensi, iudicioque conuicti pœnas capite soluerunt. simile seueritatis exemplum Toleti constitutum. inde Madritum, Segobiam, Vallisoletum itum est. In eo municipio ex Eleonora pellice filius Regi natus, cui Petro nomen, Aquilariæ Campestris principatus fuit. Aerarij supplendi cura monetæ genus institutum, quam Coronatos dixere, non probæ, neque sano consilio. aucta annona est, magno populi damno iraque. nam ære adulterato commercia sublata sunt. Burgos ex ea Cantabriæ parte, cui Alauæ nomen est, legati ad Regem venerunt, eius regionis principatum offerentes, liberæ eatenus, suoq; iure viuere solitæ: Victoria & Treuigno exceptis, quæ iam oppida regio Castellæ imperio patebant. Ariagæ in planicie, vbi veteri instituto conuentus gentis erant, Regi præsenti is principatus defertur: atque libertas per tot ætates inuiolata illius primùm fidei ditionique vltro permissa est. datum expetentibus, vt Calagurris legibus viuerent. antiqua gentis priuilegia conseruata, in omni actione omnique vitæ parte conditio proxima libertati. noua vectigalia imperandi facultas ablata. extant de tota pactione Alfonsi Regis litteræ, Victoriæ datæ, quarto Nonas Aprilis salutis anno millesimo trecentesimo trigesimo secundo. 1332 In ea vrbe noua militia à Rege excogitata inuectaq; Bandæ nomine. Banda vulgari Hispanorum lingua Tænia est: quam noui milites rubro colore quatuor latam digitos à dextro humero sub sinistro brachio corpori circunducebant, honoris insigne. ingenui tantùm, & qui decem minimùm annis in castris aulaque versati essent, ad eum ordinem allecti: nobilium modò filijs maioribus exclusis. Rex ipse vniuersæ societatis Magister institutus. eo honore iuuenes nobilissimi ad res maximas capessendas perficiendasque inflammati. qui longo tempore in magno pretio habitus, consequentium Regum ignauia, rerumque humanarum inconstantia in desuetudinem abijt, vt ne vestigium

gium

gium quidem extet. Compostellæ Rex, quo religionis caussa concessit, balteo militari donatus, Burgis inunctus, regium insigne desumpsit ipse, Reginaq; in vtraque vrbe Ioanne Limia Præsule Compostellano sacris de more operante. Regina inuncta non est. pudori id datum, & quoniam vterum ferebat. Affuere Præsules magno numero: viriq; principes non pauci abs Rege militiæ honore donati, tecti corpus ferro omni ex parte: quod lege in posterum nouis militibus creandis sancitum, more gentis confirmatum deinde est. Publicam ex his rebus lætitiam duæ res incommodæ exceperunt. de Blanca, quæ Petro Lusitanæ iuuentutis Principi pacta erat, dimittenda consilia agitata: substituendaq; in eius locum Constantia Emanuelis filia. vtrunque Castellæ Regi graue accidit. Blanca valetudinaria erat, neque gignendis liberis apta. Balboa Prior Hospitalarius, Reginæ cui intimus erat, vt dolorem ex viri pellicatu vlcisceretur, eius consilij præcipuus auctor extitit. & erant Regi per idem tempus ex Regina quidem Ferdinandus in spem regni si vita suppeditasset, ex pellice autem Sanctius, cui Ledesmia oppidum datum est, vno tempore Vallisoleti nati. Præterea Abomelicus Regis Marrocij filius, vti cum Granatensi conuenerat. traiecto freto Algeziram venit, seque eius vrbis & Arundæ Regem dixit. sequebantur ex Africa equites septem millia, totius Hispaniæ imperium inuadendi
1333 cupiditate speque. Heraclea circunsessa, mense Februario, ineunte anno millesimo trecentesimo trigesimo tertio. vineis, turribus & machinis omnium generum impugnata. Rex factiosorum motibus componendis in Vlteriori Castella districtus, Gotifredum Tenorium classis Præfectum mari, sacros militum Magistros, vt terra opem ferrent obsessis, præmisit. impar hostium viribus manus. annonæ penuria in vrbe erat Præfecti culpa, cui Vasco Peresio nomen fuit. nam militiam quæstui habens, neque se milite, neque commeatu satis instruxerat. Granatæ Rex alia parte in Cordubenses agros inuectus, latissimas populationes facit. Egabrum captum. arx diruta. incolæ in seruitutem abacti. Præfecti perfidia cladis accepta, Mauros vltro in oppidum & arcem vocantis. Heraclea omnibus fessa malis, speque defensionis abiecta mense Iunio hosti dedita, militum incolarumque incolumitate pacta. Vascus Præfectus ex flagitij conscientia Regis iram, populi inuidiam veritus in Africam nauigauit. in vniuersa Hispania magnus in præsenti luctus, maior in futurum metus fuit, ea olim parte vniuersæ Hispaniæ exitium vastitatem illatam à Mauris recordantium. Castellæ Rex factiosis in speciem pacatis, magnisque tota prouincia delectibus iusto exercitu comparato, adulta æstate Hispalim venit. Serum rebus perditis auxilium. ad Cæsarianum deditæ vrbis tristissimum nuncium accepit. spe tamen priusquam à Mauris muniretur, recuperari posse, eò maturare contendit. Affuit Iacobus Exerica cum Aragoniorum manu. pro vrbe vario euentu pugnatum. leuia prælia erant: nam vniuersis copijs dimicare, pars vtraque recusabat: Abomelicus neque socors victoria, neque insolens factus: Rex in proposito perstans Heracleæ recuperandæ. Rei frumentariæ inopia in regijs castris laborari cœptum grauissima. mari semel & iterum commeatus affatim aduectus breui à multitudine absumebatur: prorsus vt multi deserentes castra in Abomelici manus inciderent, vicinis locis tendentis, atque ad omnes occasio-

nes

nes inuigilantis: tanta apud hostes captiuorum multitudine, vt singula capita aureo numo venisse feratur, graue Christiani nominis dedecus. Hostes Granatensis Regis aduentu, nostrorum imminuto numero, fractisque viribus, animis confirmati, omnibus copijs pugnare constituunt. ter Mauri in aciem producti. Castellæ Regi cauta potius consilia cum ratione, quam prospera ex casu placere. prudentioribus Heraclea pro qua re venerant capta, cætera fore prona videbatur. Itaque in consilio detrectandi certaminis persitum: perpetuoque vallo ad irruptiones prohibendas castra nostrorum inclusa: quod à mari ductum sinu quodam flexuque pro locorum conditione curuatum, rursus altero cornu ad aliud littus pertinebat. ex vtraque re hostes metum interpretati, victoriæ spei ardentius imminebant. Emanuel interim, Ioannes Lara & socij cum Aragonio Rege sancito fœdere regios fines omni iniuria deformabant. Accesserat Ioannes Harus Camerorum regulus, opibus & ditione præpotens. vnde auxilium esse debuit, inde exitium existere grauissimum Regi fuit. Itaque cum Mauris expetentibus induciæ quadriennes pactæ: vectigali retento, quod Granatenses pendere consueuerant, Heraclea relicta, non absque maiestatis sugillatione. sed Rex periculo prudens honestissima ea consilia iudicabat, quæ tempori essent & rebus accommodata maximè. vulgi sermonibus opinionique seruire turpissimum.

Quorundam Principum obitus. *Cap. III.*

OEDERE sancito Castellæ & Granatę Reges inter se collocuti, mutuæ beneuolentiæ argumento singulari, eidem mensæ accubuerunt. donis & munificentia vtrinque certatum. victus Maurus, vnde illi exitium. Castellæ Rex Hispalim abijt, quanquam inter aduersa integra virtutis fama. Abomelicus Algeziram, Rex Granatæ Malacam festinabat, eius vrbis inuisendæ cupidus: cùm Ozminij filij, qui rebus omnibus interfuerant, in eius necem conspirarunt, hominem detestati, qui Christianorum conuictu se, gentem, religionemque fœdarat. Fortè vestem gestabat à Castellæ Rege dono acceptam. id iracundiam accendit, maioremque occasionem calumniæ præbuit. Sequebatur Regem Maurus quidam Alhamarus nomine, ex priori Granatæ Regum sanguine, nobilis magis, quàm clarus. hunc Ozminij filij aggrediuntur. hortantur, vt intercepti iniuria regni pœnas petat, violatam religionem vindicet. fraude composita incautus Rex ferro obtruncatur Augusti die vigesimo quinto. Roduanus antea Granatensis Prætor, & tunc præcipua auctoritate aberat, neque sæuæ coniurationis particeps fuit. Iuzephum is occisi fratrem cognomento Bulhagixum Granatæ regno præficiendum curauit, sui beneficij regnum facere satagens, quod superbum contumeliosumque erat eo amplius, quòd Ferrachenus maior natu occisi frater prætermittebatur. sic res Mauricæ turbatæ erant Ad nouum Regem Aquilarij fratres Gonsaluus & Ferdinandus Montillæ & Aquilariæ reguli, in Bætica præpotentes, à Rege suo auersi, qua caussa incertum, sed alienato tamen animo sese receperunt. de finitimis prædæ actæ. in quo induciæ nuper pactæ

violatæ

violatæ erant. Castellæ Rex diutius opinione voluntateque Hispali restitit, quorsum ij motus euaderent expectans. longius processisset malum, ni Abomelicus in Africam reuocatus esset à patre Tremesenio bello auxilium. eo discessum maturante, de instaurando cum nouo Granatæ Rege fœdere actum. initio
1334 anni millesimi trecentesimi trigesimi quarti induciæ quadriennes rursus pactę sunt, remisso Granatensibus annuo vectigali. tanta erat cupiditas factiosos vindicandi. Quo tempore gemina proles ex Eleonora Gusmania vnico partu Regi suscepta est, Henricus, Fridericusque. Prius se hyems circumegit, quàm mouere ex Bætica posset. in Carpetanos ineunte vere itum est: inde Segobiam, Vallisoletumq;. bello petiti coniurati proceres, irruptionibus, tumultibusq; idonei bello iusto impares. in Laræ ditionem impetu facto pleraque oppida abs Rege capta: Ventosa, Bustum, Ferraria, Viscaiæ tractus nondum satis domitus in fidem acceptus. In conuentu gentis de more sub annosa Guernicæ arbore habito, in Regis, qui aderat, verba iuratum. aliquot tantùm arces locorum natura, magis quam re alia fretæ in Laræ fide perstiterunt. Ioannes Harus ad Agoncillum suæ ditionis oppidum Regis iussu obtruncatur. ditio vniuersa perduellionis lege occupata. Cameri oppidum, occisi fratribus Aluaro & Alfonso relictum, ne nobilissimi principatus & familiæ nomen penitus interiret. Iscaris arcis Præfectus cùm loci munitione confisus Regi portas clausisset, comprehensus capite pœnas soluit: grauique in posterum documento sancitum, nulla sacramenti religione iniuriam Regibus illatam à subditis excusari. Ijsdem diebus Regi Castellæ ex Regina quidem Burgis filius natus est mense Augusto extremo, cui Petro nomen fuit: (hunc extincto Ferdinando fratre, acerba Castellæ fata Regem fore destinabant) ex Eleonora autem nouo partu Ferdinandus alter natus est. In Aragonia duo regij fratres continuatis funeribus elati: Iacobus Montesiæ miles Tarracone, vbi se antea regni hæreditate abdicarat: Ioannes Tarraconensis Præsul Poui (id oppido nomen est) in Cæsaraugustæ agro. Successit Arnaldus Cascomes Ilerda Tarraconem translatus. Rex Aragonius integra quamuis ætate, perpetua valetudine, ex quo nouis se nuptijs implicarat fractus non militaribus solùm, sed etiam ciuilibus muneribus abscesserat, rerum summa Petro filiorum maximo demandata. Eleonora Regis potens importunis precibus Ferdinando & Ioanni, quos filios ipsa genuerat, Dertusam, Orihuelam, Albarracinum, Saguntum, alia oppida & vrbes donari à patre impetrarat. in quo Petri Principis iniuria continebatur, regni non maximi opibus imminutis: religionis ignominia, qua se superioribus annis Darocæ obstrinxerat, lege in perpetuum lata, ne quidquam de regia ditione diminueretur. Regem parum valere animo, Reginæ artibus blanditijsque circumueniri prouinciales accusabant. inde priuignum inter & nouercam implacabile odium, regnique motus graues. Regina vt se muniret fratrem Castellæ Regem ad mutuum colloquium inuitabat. Id Regis Castellæ & sororis Reginæ colloquium ad Atecam Calataiubæ in agro oppidum fuit. in eo oppido fœdus sancitum, Regem sorori non defuturum: Iacobus Exerica & Petrus eius frater, qui Reginæ partes sequebantur, in fide officioque confirmati.

Vasconum

Vasconum & Lusitaniæ motus, Cap. IIII.

NNO proximo ineunte, qui eius seculi quintus & trigesimus fuit, Ioannes Emanuel Hari casu territus, Laræq; exemplo inuitatus, Regi conciliatus est. tantis rebus breui tempore patratis, diuturnæ tranquillitatis spe, ex longo interuallo reuocata, ingens tota prouincia gratulatio fuit. ludi spectaculaq; per vrbes & oppida commissa. Vallisoleti ludricum militare institutum. Bandæ milites aduersus reliquam nobilitatem ex prouocatione pugnarunt. Rex quo maior libertas esset, dissimulato habitu pugnæ interfuit. ictus maximi frequentesq;, sed innocui. nonnulli tantùm ex equis in terram excussi. dubia pugnæ palma, certamen diremptum. Res humanæ fluxæ & mutabiles, breui in aduersa mutantur. publica lætitia nouorum motuum nuncio obscurata. Rex Lusitanus in proposito Blancæ dimittendæ, Constantiæ in eius locum subrogandæ persistebat, ferro nisi impetratum esset, vindicare certus. Aragonij filiorum natu maximo Maria Vasconum Regis filia pacta est, quamuis minor natu sorori Ioannę, in regni successione prælata, si proles mascula patri deesset. fœderis conciliandi auctor Henricus pro Rege Vasconum præfectus. vtrunq; Castellæ Regi graue ingratumq; extitit: & aduersus eius potentiam ea fœdera comparari videbantur. sanè Petrus Aragonius nouercæ odium vlcisci cupiens, cum Vasconibus armorum societatem constituit. Fiteri cœnobium, quod in Castellæ ditione erat, improuisi occupant. iure feciali res à Vasconibus repetitę. ad Aragonium Regem iniurias expostulatum missi legati. excusat ille valetudinem: filijq; conatibus se imparem fore ait. ad arma necessariò ventum. Valida militum manus aduersus Vascones missa, ductore Martino Portocarrerio: cùm Ioannes Lara id officium præstare, à Rege inuitatus excusasset. Ad Tudelam collata signa. atrox pugna fuit. victi tandem Vascones cæsiq;. multi in Iberum præcipitarunt. eam cladem accepisse creditum est, quoniam defecti Duce non secus ac corpus capite, Vascones Aragonijq; pugnam inuaserant. nam Henricus Præfectus Tudelæ se tenuit, periculum veritus, an publicæ salutis respectu, quæ in eius capite versabatur. Michael Sapata Aragonius Fitero muniendo occupatus, quòd in illud oppidum primum belli impetum fore existimabant, sub prælij finem è vicinis collibus se suosque ostentauit. nouum certamen fuit. Aragonij recẽtes aliquandiu sustentarunt. victi tamen versiq; in fugam sunt. Dux ipse captus. minor opinione cædes, hostibus continenti totius diei labore fessis: noctisq; beneficio inter se nõ cognoscebant, cùm victi æquè ac victores ob linguæ communionem Castellam ingeminarent. eo astu multi seruati. Cantabri alia parte Duce Lupo Lascano, Pompelonis finibus euastatis, Vnsam arcem locis finitimam occuparunt. his cladibus Vasconum audacia repressa, temeritas castigata. Quarum vno tempore in Hispania Galliaq; fama vulgata, Regem Castellæ Palentiæ eo tempore ex febri quartana laborantem, gentis commiseratione perculit, vt Portocarrerio mandaret ab armis vt discederet, iniuriaq; abstineret. satis pœnarum datum, siue inuita militia fuisset, siue voluntaria. sic copiæ ex ijs locis deductæ. Petri infantis vexillum relatum: quod præferri placuerat, ne viri nobilissimi eam militiam detrectarent, 1335

quasi

quasi Regis filio præsente. Gastonem autem Fuxensem Comitem ea fama ad
opem ferendam rebus profligatis attraxit. vetusta inter vtranque gentem ami-
citiæ iura,& regionum vicinitas inuitabat. Eius aduentu Lugrunium lautissi-
mum ijs locis municipium inuaditur. ex vicinis oppidis multi,vt in repentino
periculo arma corripiunt:adiunctique Lugrunij ciuibus transmisso Ibero hosti
occurrunt. pugnatur acriter. vicere Vascones. victi sese in oppidum retulere,
mœnibus bellum defendere parati. pro ponte Gaona copiarum Dux Lugrunij
ciuis memorabili audacia,tribus socijs adiunctis,aciem hostium sustentauit, ne
suis immixti portas irrumperent. cecidit ipse in conflictu,tres alij seruati,salu-
tem rebus attulere. Vascones expugnatione oppidi desperata retro abierunt.ac-
cidit vt Ioannes Remensis Archiepiscopus,religionis ergo Compostellam pe-
tens ea iter haberet, vir sanctus præcipuaque apud vtranque gentem auctori-
tate. eo agente atque arbitro concordia inita ab armis discessum. tantum in
vno homine præsidium sæpe est. Eodem tempore à tribus Regibus Albohace-
no,Philippo Gallo,Eduardo Anglo,legationes honestissimæ ad Regem Castel
læ venerunt:pro eo quòd in magna gloria apud vicinas nationes erat. ex Afri-
ca splendida munera allata. vt induciæ ratæ essent postulatum. ab Anglo præ-
terea filia Petro infanti sponsa destinabatur:quod vnum à Rege excusatum ob
teneram & fluxam infantis ætatem:de qua certi quidquam statui foret temera-
1335 rium. Salutis anno millesimo trecentesimo trigesimo quinto hæc in Castella
gerebantur. quo anno in proximum euoluto, Alfonsus Aragoniæ Rex Bar-
cinone obijt, Ianuarij vigesimo quarto die iustus, pius, moderatus, vnde illi
Benigni cognomen factum: patris imperio felicior, quàm suo. diuturna va-
letudo obstitit: alioqui neque virtutem neque industriam defuisse, res in mi-
nori ætate prosperè gestæ satis indicant. Iacobo ex priori coniugio minori
filio Vrgeliæ principatus relictus est. Petrum regni hæredem Eleonora Re-
gina verita,ne ipsam filiosq; ob memoriam prioris simultatis violaret,magnis
itineribus Albarracinum abijt:vrbis munitione,& Castellæ quæ finitima erat,
viribus freta, bellum si inferretur defendi posse. Exericæ reguli Iacobus & Pe-
trus rerum suarum cura,officium erga Reginam antiquius existimantes,abeun-
tis iter prosecuti sunt. Ijs diebus noua è Lusitania belli tempestas exorta. Lara
& Emanuel haud synceris animis ita Regi conciliati esse videbantur, vt
facilè appareret facultatem magis deesse,quàm voluntatem rebellandi: neque
diutius in officio,quàm necesse esset perstituros. Lusitani coniugij dilata spes
Emanuelem solicitabat. Rege inscio nolenteque illud perficere verebatur, ne
dotalem principatum interciperet in Castellæ finibus amplissimum. Castrius,
Alburquerquiusque à Regis fide abducti. Lusitanus vt arma Castellæ inferret
solicitatus.tantę molitiones occultæ esse nō poterant.denuò à Rege in Laræ di
tionem impetus factus. oppida arcesq; captæ. ipse intra Lermam municipium
circumsessus octauodecimo Kal.Iulij,vineis,turribus,& machinis omnium ge-
nerum dies noctesq; impugnatur.nunc vi,nunc dolo,præmijs atque formidine
oppidani tentantur,si Laram tradidissent, liberos donatosque in Regis amici-
tiam venturos.si morarentur spem,omnibus malis mulctatum iri.neq;vi neq;vo
luntate quidquam facturi,eximia erga Laram fide,lociq; firmitate perstiterunt.
fossa,

fossa, formaceisq; parietibus oppidum circundatum est. vicinis agris illata vastitas. variæ manus diductæ vicina oppida circunsessum. obsidio ducebatur, obsessique annonæ dificultate, non satis prouisæ cœperant laborare. In Ioanne Emanuele parum præsidij erat, tametsi virtutis ostentandæ opitulandique que studio ad Pennafielem suæ ditionis oppidum prope situm, occultus aduenerat. parum abfuit, quo minus Regis aduentu opprimeretur. velox fuga saluti fuit. Alburquerquius mutata voluntate sese ad Regem contulerat. Rex Lusitaniæ, vt Lermæ obsidio solueretur, per legatos postularat. iniquè Regem facere, qui eximia fide hominem, sibi amicum bello exagitandum sumpsisset. cùm nihil esset impetratum, collectis suorum copijs in Castellæ fines inuehitur. Pax Augusta obsessa, magnaque diligentia impugnata. Alfonso Sosa Duce manus militaris prædatum missa, occursu prouincialium, qui se mutuis cohortationibus ad defendendam patriam concitarant, ad Villam nouam quà cæsa, quà in fugam versa est. reliquis Lusitanis documentum datum, importunos conatus haud impune fore. Rex cautior, maiorisque mali metu, si ventum ad manus esset, sese cum omnibus copijs in Lusitaniam retulit. sic mense Nouembri extremo, Lerma externa ope destituta, diuturnæque obsidionis malis oppressa, deditionem fecit. Ioannes Lara in gratiam receptus: & vnde exitium metuebat, inde præmium sceleris adeptus est, dotali etiam Viscaiæ principatu reddito. oppidum mœnium corona nudatum. rebellionis supplicium, sublata denuo tumultuandi facultas fuit. Hoc anno Marrocius Rex æmulo victo, occisoque, Tremesenij regno auctus est: vnde Mauris nouæ spes, nostris impendentis mali metus, maiorisque ex Africa belli cura.

Induciæ Lusitanis concessæ. Cap. V.

MVLTA Castellæ Rex blandimenta factiosis proceribus dabat: si aut in officio retineri, aut ad saniora consilia reuocari possent, turbido homines ingenio, callidi, fraudulenti. Vallisoleti vbi Christi Dei natalem diem peregit, principio anni millesimi trecen- 1337
tesimi trigesimi septimi Ioannes Lara aquiliferi regij, honore auctus honestatusq; est. beneficijs maleficia vlcisci: benignitate cum offensa certare erat propositum. Ijs artibus & Ioannæ Principis opera (quæ Laræ mater fuit) Ioannes Emanuel delictorum illi gratia facta, Regi conciliatur, vafro ingenio homo prauoque, ancipiti fide: qui duos Reges Aragoniæ Castellæque fœderis amicitiæque simulatione distineret, vt vno alienato scilicet, apud alterum receptus esset. Et erant Aragonium inter & Eleonoram nouercam integræ simultates. actum de concordia per legatos. speciosa verba ab Aragonio data sunt, nihil præterea. Castellæ Rex sororis inuitatu Aillonem oppidum ad vtriusque regni fines abijt. Regina priuigni iniurias & immanitatem conquesta, vt se, filios, & proceres, qui eius partes sequebantur, susciperet in clientelam, additis lacrymis postulabat. Rex ancipiti cura suspensus, sorori non opitulari inhumanum iudicabat: Lusitani Regis iniurias oppidò cupiebat vlcisci. Ergo in Aragonios fines inuadendi cura Dieglio Haro de-

mandata, Soriæ, Molinæ, Conchæ, aliorumque oppidorum viribus & copijs ad Regis edictum adiunctis, Eleonora Regina per Burgos, Vallisoletumque Madritum abijt, ibi Regis aduentum sustentatura, belli tunc Lusitani studio incensi, magnisq; delectibus numerosas copias Pacem Augustam euocantis, vnde belli initium erat futurum. Quo tempore ex Eleonora pellice, noua ei proles nata est, cui Tellio nomen. Lusitanum offendebat maxime Reginam sororem contemptui esse: de eaq; repudianda actum fuisse, non ferenda contumelia videbatur. Pace Augusta in Lusitaniam magna vi irrumpitur. latæ populationes factæ. cuncta agi, ferriq;, nullique omnino iniuriæ parcere. Rex ad Oliuentiam febri propter anni tempus tentatur. Pace Augusta propter cæli grauitatem, mense Iunio Hispalim cura valetudinis abijt. Ijsdem diebus à Gotifredo maris pro Rege Castellæ Præfecto, Lusitaniæ littora vastata: mox cum hostium classe cui Pecanus Genuensis præerat, non procul Olisipone pugnatum. atrox dimicatio fuit, ancepsq; belli mars. geminæ Gotifredi triremes initio captæ sunt. Id damnum, capta prętoria Lusitanię, deiectoq; regio vexillo compensatum. Ex ea re incussa formidine, hostes vndiq; victi fusique sunt. tetrum spectaculum, patenti mari sequi, fugere, occidi, capi: omnia qua visus erat constrata telis, infecta sanguine. octo triremes captę, sex submersæ. Pręfectus ipse Pecanus cum Carolo filio venit in potestatem. clara in paucis ea tempestate victoria: prorsus vt Gotifredus Hispalim cum classe veniens, triumphi specie, Rege obuiam progresso iniret. Honos virtuti habitus, ad maiora animos accendit. Affuere Remensis Præsul à Rege Galliæ legatus: Magister Hospitalarius Benedicti XI. Pontificis Romani, qui Ioanni ante tres annos successerat, orator de pace. maximo quamuis ab vtroq; conatu adhibito, Regibus conciliandis, impetrari tamen non potuit, quin Castellæ Rex valetudine confirmata rursus in Lusitaniam populabundus irrumperet, ea parte vbi Turdetani veteres erant, nunc Algarbij, præcipuo damno prouincialium doloreque, atque in suum Regem odio: qui magnis conatibus nihil aliud præstitisse videbatur, quàm vt Castellæ vires irritaret: si imbecillitatis conscientia, quorsum arma mota? si fiducia cur prouocatus certamen detrectaret: Calæcosq; disiunctissimis locis inuaderet, Saluaterræ agris igne ferroq; vastatis? Ergo Castellæ Rex pręcipiti autumno, nulla iusta hostium manu Hispalim sese retulit. sequebatur Egidius Carrillius Calatrauæ Archidiaconus, quod sacerdotium in templo Toletano est, vir spectata magnis rebus prudentia probitateq;. Is Semeno Luna defuncto in eius locum suffectus est Toletanus Præsul, summa Regis contentione: nam collegij voluntates in Vascum Decanum propensæ erant. De Egidij virtutibus silere, quàm pauca dicere præstat. Concha patria fuit. parentes Garsias Albornocius, Therasia Luna, clari fama, atque nobilitate præstantes. Ingenium illustre iurisprudentiæ studijs dedit: non vt otio marceret, sed vt paratior ad rempublicam accederet. Ætate confirmata regijs consilijs adhibitus est: nunc Toletana sacra regenda suscepit. Deinde Cardinalis creatus, eximiam operam nauauit Pontificibus Romanis, exactis tyrannis: qui ecclesiæ Romanæ ditionem armis in Italia occuparant. in omni ætate cunctis vitæ officijs æquabilis, recti tenax, opum contemptor, constans aduersus metus:

bello

bello an pace melior fuerit in incerto est. omnes certè litterati æternum laudent, necesse est: qui collegio Bononiæ in Gallia Cisalpina instituto, sacrificos quatuor, collegas triginta annuis reditibus litterarum caussa perpetuò alit, omnes natione Hispanos. vnde velut ex arce sapientiæ multi prodierunt, litteris & eruditione præstantes: doctrinæque splendor in Hispaniam est reuocatus: exemplumque constitutum, quòd extruendis id genus collegijs, alij imitarentur, pari studio facultateque. Ipso anno, septimo Kalend. Iulij (Fazellus priori anno Calendis Iulij dicit) Fridericus Siciliæ Rex obijt, annis grauis, bello tandiu sustentato clarissimus. Catanæ ad D. Agathæ cippus eius cum statua monstratur, & inscriptione hac.

Sicaniæ populi mœrent. cælestia gaudent
Numina. terra gemit. Rex Fridericus obit.

Petrus filius successit in regno. Guillelmo ætate proximo Athenæ & Neopatria legatæ. Ioanni alia. filiæ, quas quatuor reliquit, regni successione exclusæ, lege haud futura stabili, neque prioribus exemplis consentanea. Remensis Præsul in Hispania, & Magister Hospitalarius vltro citroq; commeando Reges de pace ineunda appellare non desistebant. regna discordia interire, valere concordia. nouum & grauissimum bellum ex Africa imminere. metum sæpè externum dissidentes voluntates pacasse. victis & victoribus vnum in pace præsidium. His vocibus Castellæ Rex aduersus, flecti videbatur, Lusitanus pacis cupiditate vehementius accensus. constitutum vt Emeritam Castellæ Rex accederet, de conditionibus fœderis disceptaturus. In ea vrbe annuæ induciæ pactæ principio anni M. CCC. trigesimi octaui. pacis conciliandæ facultas non fuit. 1338

Abomelicus occisus. *Cap. VI.*

DE Albohaceni Regis apparatu maiora vero, vt fit, in Hispania nunciabantur. Maurici nominis robur concitari: omnes Africæ prouincias vires conferre: cum filijs, vxoribus, & re familiari migrare, quasi colonijs vniuersam Hispaniam occupaturi. neque arceri transitu, neque superari armis posse præ multitudine. In Valentina littora primum fore impetum fama vulgabat. Ex his rebus magna nostros solicitudo formidoque incesserat, Aragonios maxima. arma, equos, commeatum conferre: omnia circùm strepere belli apparatu. de ineunda concordia cogitari cœptum. sociatis viribus victoriæ spem esse, in discordia certum exitium. Anglici legati sui Regis verbis pacem, fœdusque expetentes ancipiti responso ab Aragonio suspensi: mutuam amicitiam fore & fuisse semper antiquissimam, si priora cum alijs gentibus fœdera seruare concedatur. de Mariæ & Regis nuptijs agebatur, catenus propter imbecillam vtroq; immaturam ætatem Tudelæ retentæ. Iulij vigesimo quinto die Alauonæ, magna vtriusque gentis lætitia, celebratæ sunt. auspex antistesque Philippus, puellæ patruus Cabillonensis Episcopus. Ad Pontificem Romanum missa legatione postulatum, vt ad Hispaniam oculos conuerteret, ad aliquamque suæ prouidentiæ partem imminens nomini Christiano discrimen pertinere iudicaret. Decumæ

sacerdotum, quæ Aragonijs Regibus subsidium belli sacri erant concessæ, ad iustum recentemque valorem expendi mandaret: alioqui veteri æstimatione retenta, parum subsidij futurum. Hæc Aragonius. Castellæ Rex Burgis, quo Emerita abierat, in gentis concilio leges sumptuarias sciuit, veteri frugalitate in mores reuocanda: qui nimium in leuitatem incubuerant in victu, cultuque. Gotifredo Tenorio freti insidendi barbarosque Hispaniæ aditu prohibendi cura imposita. Eleonoræ sororis precibus Concham abijt. affuere Emanuel & Lara, gratia penitus cum Rege reconciliata. eòdem Petrus Asagra appulit ab Aragonio legatus de pace, de fœdereque aduersus Mauros, tertia classis parte Mauris arcendis oblata. Conditionem Rex accipere respondit: foreque Aragonij amicitiam tunc gratam, si Eleonoræ sorori esset satisfactum. Darocæ in Aragonijs conuentibus de tota controuersia disceptatur. delecti arbitri, Petrus Aragonij patruus, Ioannes Emanuel ea caussa à Rege Castellæ legatus. Conuenit vt Exericæ regulo venia daretur: Reginæ & filijs integra essent, quæ ab Alfonso patre donata erant. Petrus Luna Cæsaraugustæ Præsul concordiæ aduersus aberat à Pontifice Romano ad dicendam caussam vocatus. id fœderi sanciendo commodum accidit. Quo Madriti comprobato, Eleonora & filij in Aragoniam redeuntes, benigne accepti sunt, cultu propemodum regio. seruire tempori tum priuati, tum magni Principes solent: altaque dissimulatione vti republica gubernanda. Remensis Præsul, Magisterque Hospitalarius adiuncto Bracarensi Episcopo, de pace è Lusitania legati, repulsi in præsentia sunt, iniquaque petere iudicatum. ac illud maximè displicebat, quòd Constantiam Emanuelis filiam Petro Lusitanæ iuuentutis Princi-
1339 pi desponsam reposcerent. Ineunte salutis anno millesimo trecentesimo trigesimo nono sacer D. Iacobi Magister Vascus Rodericus obijt. suffragio militari Vascus Lupus cooptatur, Rege indignante, qui eum honorem Friderico filio destinabat. nouo Magistro multa crimina verò an ad Regis gratiam obiecta sunt: prouisaque tempestate in Lusitaniam elapso probata. itaque honore detracto Alfonsus Gusmanius Friderici pueri auunculus, rescissa priori electione, Magister creatur: magno multorum dolore, atque obtrectatione, ne in tanto quidem reipublicæ discrimine pelli republica ambitum considerantium. quæ magna peruersitas est. Per idem tempus Rodericus Peresius Alcantaræ Magister loco motus. suffectus Gonsaluus Martinius, Nunnium alij, vocant. vocum dissimilitudine quidam conturbati discernunt, quæ separanda non sunt: cùm veteri Hispanorum lingua Nunnius & Martinus idem sint. Ioannis Prati Calatrauæ Magistri auctoritate id est præstitum: cui Alcantaræ milites veteri instituto contributi erant. De bello Maurico agebatur. Hispalim, ex vniuersa ditione copiæ militares contractæ. presto Castellæ Rex fuit, nuncio excitatus, Abomelicum ex Africa traiecisse cum quinque equitum millibus: & induciarum tempus exierat: Mauricique conatus celeritate occupandi erant. In Granatæ fines fit impetus. Antequeræ & Archidonæ agris populatis vix ab oppidis vis est prohibita. idem ad Arundam factum. Præterea Maurorum manus vrbe egressa ad carpendum nouissimum nostrorum agmen, profligata Laræ, Emanuelis, & D.

Iacobi

Iacobi Magiſtri, qui in poſtrema acie ſubſtiterant, virtute. qui ex fuga iugum occuparant barbari, noſtris per ardua nitentibus, magna ſtrage deiecti. multi metu præcipitarunt, è locis præruptis. Hiſpalim itum. inde variæ manus ad fines tutandos dimiſſæ. affuit Gilabertus duodecim triremibus ex Aragonia deuectis, iuſſus cum Caſtellæ claſſe ſe coniugere, atque ad fretum Gaditanum excubare. Pecuniæ inopia erat. eius redigendæ neceſsitate, menſe Septembri ad regni conuentus Madritum Rex abijt, Vicario Calatrauæ Magiſtro, ad quem bellici imperij ſumma rediret: inter duces alios & proceres partita cura. Nebriſſæ, quod oppidum ad Bætis æſtuaria, agri fertiliſsima regione ſitum eſt, frumenti copia in belli vſus erat collata. Mauri Regis diſceſſu audentiores id oppidum expugnare parant. copiæ ex hibernis eductæ quamuis iniquiſsimo anni tempore. Abomelicus poſitis ad Cæſarianum caſtris reſtitit. Mille quingenti equites Nebriſſam miſsi. ij oppido repulſi agros vaſtant. ad rei famam Portocarrerius Tariffà, Hiſpali Guſmanij Aluarus, & Petrus, atque Pontius Legionenſis viri nobiliſsimi accurrerunt. præterea ex vicinis Mauricæ ditionis locis, in quæ armis irruperat Magiſter Alcantaræ, exigua manus, minorque quàm pro hoſtium numero. diurno tamen nocturnoque itinere ad Arcobrigam graues præda Mauros, lentoque agmine incedentes conſecuti, ad vnum ferme trucidant, aut capiunt. præda omnis ablata. Læti ſucceſſu, de Abomelico inuadendo deliberant. maius quàm pro numero facinus. plerosque hoſtium multitudo conturbabat: neque amplius belli fortunam tentandam iudicabant. alij animo feroci negabant Mauros pertimeſcendos. virtuti ſuorum, numinisque præſidio credendum diſputare: neque eſſe fas in ea rei bene gerendæ occaſsione incertæ ac paulò poſt interituræ morbo vitæ ſibique parcere. vicit ea ſententia. Mauri ex rebus proſperis orta negligentia motis caſtris ad Arcobrigam nulla cura, nullis vigilijs tendebant. Hoſtium contemptus exitio ſæpe fuit. noſtri dubia luce ſigno dato, in hoſtes concurrunt. in fluminis tranſitu, aliquandiu repugnatum quingentorum Maurorum accurſu. eo traiecto a noſtris reliqua procliuia fuerunt. momento temporis cæſi fugatique hoſtes. Abomelicus ipſe pedibus fugiens, vt in repentina trepidatione, pro gregario milite obtruncatur. Aliatar propinquus in acie cecidit. Mauri ad decem millia perempti. (ſic fama tulit) noſtri caſtris hoſtium impedimentisque potiti, gemina victoria lęti, clariq; in hiberna reducunt copias. Hoc anno à Tarraconenſi Præſule concilium prouinciale habitum eſt. Quo tempore D. Eulaliæ corpus in locum commodiorem tranſlatum in ea vrbe, ſolenni ſupplicatione habita. Aragonius Rex Auenionem abijt in Pontificis verba, pro Sardaniæ & Corſicæ imperio, quaſi beneficiario iuraturus.

Victi ad Tariffam Mauri. *Cap. VII.*

BOMELICI caſu ingens luctus Africam occupauit, patrem maximè. immatura morte præreptum præſtare non potuiſſe qualem promiſerat Regem querebantur. eo ardentius ad vltionem inflammatis omnibus expeditio Hiſpanica feſtinatur. ingentes delectus

tota ditione habiti. certi homines per vniuerſam Africam dimiſsi, qui ſimulata ſanctitate ſpe diuini numinis promerendi, religionis patriæ vindicandæ facta, eas gentes ad capienda arma incitarent. Incredibilis concurſus fuit. equites ſeptuaginta millia, pedites quadringenta. cum quanta multitudine ſatis conſtabat neminem priorum Regum in Hiſpaniam veniſſe. claſsis comparata nauium ducentarum & quinquaginta, triremium ſeptuaginta. Caſtellæ Regem eius belli defendendi cura ſolicitum, nouus dolor excepit. Nunnius Alcantaræ Magiſter multis criminibus appetitus, verò an falsò non facilè dixerim, ſed Madritum tamen in ius à Rege vocatus diffidentia cauſſæ, an Eleonoræ Guſmaniæ fraudibus, potentiæque vt par eſſet veritus regium imperium contemnere viſus eſt ſcelus ſcelere cumulatum. Granatenſi Regi ſeſe adiunxit. Præterea claſsis Aragoniæ præfectus ad Algeziræ littus excenſione facta in tumultuaria pugna ſagittæ ictu confoſſus eſt. Socij cum claſſe quaſi infauſtam militiam auerſati ſeſe retulerunt in patriam. vtrunque regias rationes vehementer conturbauit. Ergo ad prima veris ſigna in Bæticam abijt. Nunnij conatus celeritate occupati. intra Valentiam, quod oppidum in veteris Luſitaniæ parte eſt, circunſeſſus captusque, lege maieſtatis damnatur. ignis ſupplicium fuit: vt pœnæ magnitudo reliquis documento eſſet. Chamiſus vir ſpectata virtute in Nunnij locum cooptatus. Cœperat Albohacenus copias in Hiſpaniam traijcere. equites tria millia præmiſsi, virtutis oſtentandæ ſtudio incitati Arcobrigæ, Cæſariani, Aſsidoniæque agros vaſtant. cùm ingenti capta præda reuerterentur, noſtri Cæſariano egreſsi ſecuros incautosque opprimunt. ad duo millia ceciderunt. Interea quinque menſibus freto traijciendo conſumptis vniuerſæ Maurorum copiæ ad Algeziram expoſitæ, Tenorij præfecti culpa; quem hoſtes tranſitu prohibere potuiſſe populus accuſabat: inuido plerunque & ingrato animo aduerſus clariſsimum quenque virum. Non tulit contumeliam ferox animus. cum vniuerſa claſſe hoſtium dimicare auſus, inſignem cladem accepit. perijt ipſe. claſsis oppreſſa. quinque tantum triremes celeri fuga Tariffam euaſerunt. Regis animus ancipiti cura ſuſpenſus erat. hinc metus vrgebat, ne exitium immineret Hiſpaniæ: inde gloriæ cupiditas incitabat. Hiſpali vbi bello comparando intentus erat, Epiſcopis & proceribus in regiam vocatis, de belli ſumma deliberare conſtituit. Ad ſiniſtram corona, ad dextram gladio poſitis, è ſublimi loco ſolioque reſidens, hac ſententia orationem habet.
,, Quanto in periculo res publicæ & priuatæ ſint, viri amici atq;
,, cognati perſpicitis. quo in ſtatu res noſtræ ſint, vos ignorare non arbitror. A
,, prima ætate cum regno continentes labores, & moleſtiæ vexarunt. (ſic cæ-
,, lo placitum) tametſi noſtra peccata innocentium calamitate expiari gra-
,, ue eſt. Vix inteſtinis motibus pacatis, bellum externum excepit, eorum quæ
,, pertulit Hiſpania grauiſsimum. AErarium inane eſt. prouinciales nouis ſub-
,, inde vectigalibus feſsi, ad mentionem noui tributi irritantur. Paciſci
,, fortè cum hoſte placet? ſed infido hominum generi nihil ſanctum eſt. Ex-
,, terna auxilia aduocentur? verum. ſed finitimi Reges noſtro periculo pa-
,, rum mouentur. Rebus aſperis cæleſte numen aderit? ſed noſtris ſceleribus irri-
,, tatum ne deſerat, vereor. In tanta difficultate conſilia explicare noſtræ pru-

dentiæ

dentiæ non est. collatis sententijs quid erit faciendum, pro vestra viri præstantes prudentia putate. Quo maior libertas sit, è conuentu discedam ipse: vos in sententijs dandis ne huic regiæ coronæ exitium, neve huic gladio dedecus afferatur, Hispanique nominis gloria ludibrio sit, considerate. Rege digresso magna inter proceres disceptatio fuit. prudentioribus aduersus hostium potentiam, Regem fore parem non videbatur: paciscique cum Mauro honesta aliqua conditione satius fore iudicabant. plerique ferocius bellum decernere, decoris & gloriæ auidi, in pace summam ignominiam fore, ad barbari arbitrium quod necesse erat constitutæ. Hæc vicit sententia. conuenit tamen vt Aragonios & Lusitanos missis legationibus ad sociandas vires solicitarent. classis ad S. Luciferi portum refecta est: eiusque cura Calderoni Priori Hospitalario demandata. remissa ab Aragonio classis Petro Moncada præfecto. à Genuensibus quindecim triremes missæ Regis Castellæ sumptibus. Ioannes Leiua ad Romanum Pontificem ea caussa legatus, delictorum veniam ijs concedi impetrauit, qui sacram militiam tribus mensibus tolerassent suis sumptibus. Eius euulgandæ cura Egidio Toletano Præsuli demandata. Lusitano conciliando abs Rege Castellæ datum, vt Constantia Emanuelis filia Petro Principi desponsa in Lusitaniam mitteretur. Nuptiæ Eboræ regio apparatu confectæ. dos dicta trecenta aureorum millia. Præterea Maria Castellę Regina viri iussu ad patrem festinauit, vt vires conferret, belloque sacro ipse adesset impetratura. Re constituta, duodecim triremes, Pecano duce, (nam libertati erat redditus) è Lusitania dimissæ. ipse Castellæ Rex Lusitani promerendi, confirmandique studio in Lusitaniam abijt. Regum ad Iurameniam in Anæ ripa oppidum colloquio, detersæ simultates. metus ira potentior. Copiæ interea militares Hispalim ex omnibus partibus conueniebant: eò maiori festinatione, quòd vno tempore Tariffam ab Albohaceno, Granatensique circunsessam esse nunciabatur. Septembris vigesimo tertio die obsidio inchoata est. ad augendam formidinem turres ædificari, excuti tormentis tela, vineis promotis mœnia dolabris vectibusque soluta lapidum compage dirui. Obsessi quamuis valido præsidio imposito, haud diu vim hostium sustentaturi videbantur. Rex, ne vrbem dederent, verebatur. eo maiori cura belli subsidia comparare, maturique auxilij spem obsessis facere. Hispalim è Lusitania cùm redijsset, breui eòdem Lusitannus appulit. sequebantur mille equites, virtute, quàm numero validior manus. Rebus omnibus comparatis vrbe egrediuntur, obsidionem dissipandi, aut prælio dimicandi certo animo. ingentem confidentiam, cum vix quartam hostium partem suorum numero exæquarent. equites quatuordecim millia, pedites ad viginti quinque. modicis itineribus progrediebantur. Reges Mauri nostrorum consilio explorato, operibus quibus vrbs impugnabatur igne corruptis, vicinos cliuos castris occuparunt, leui munimento, in eo victoriam esse positam arbitrati, si ventum esset ad manus. Ad Rupem cerui (pago id nomen est) in conspectum hostium peruentum. de summa rerum in consilio Ducum disceptatur. mille equites, pedites quatuor millia nocte intempesta Tariffam missi, vrbi præsidium, & vt à latere hostes aggressi è cliuo deijcerent. reliqui curare corpora iussi: atque vti simul cum ortu Solis pugnam inuadant,

paratos esse. Plausus lætitiaque in castris esse, vota diuis nuncupari, sanctissimo inter se iureiurando sancire, per turmas & manipulos, nisi victores domum non redituros, in periculo auxilio inuicem fore. Lucis aduentu, Reges, & eorum exemplo cæteri, confessione & Eucharistia ritè procurati sunt. mox acies ad pugnam instructæ. In primo agmine Lara, Emanuel, & D. Iacobi Magister constituti: in postremo Gonsaluus Aquilarius: peditum incondita multitudo in subsidijs Petro Nunnio Duce. mediam aciem cum robore copiarum Reges obtinebant. aderat Egidius Toletanus Præsul, alijque Episcopi & proceres. vexillum crucis Iugus natione Gallus Romani Pontificis iussu gestabat. milites omnes rubra cruce distincti, vti aduersus impios pro religione pugnaturi. Lusitano inuadendi Granatenses cura imposita est. ad peculiarem manum adiuncti, Calatrauæ & Alcantaræ Magistri. Castellæ Rex Albohacenum inuadere parans, concione aduocata, hac milites oratione accendit. Profunda auaritia, infinita imperandi libido, odium Christiani nominis implacabile, nulla iusta belli caussa hanc barbariem in Hispaniam attraxit: inconditam, mihi credite, & ex colluuione multarum gentium conflatam. nemo numero terreatur, sua se multitudine impedient: neque ordines seruare, neque imperia accipere idonei. Quanto sibi quisque minus pepercerit, tanto tutior erit. neque decet in pedibus potiùs præsidium, quàm in virtute, armisque ponere: nudum cæcumque tergus hosti feriendum præbere. Aut barbaris seruiendum, aut strenuè pro patria, pro vxoribus & liberis, pro sanctissima religione pugnandum: victoriæ spe certa, (nihil in nobis vanitatis est). Quod si aliter eueniret, vbi maiori fructu, maiorique gloria, vita breuis & paulò post interitura ponatur? Quid salutarius, quàm breui molestia cælestes sedes parari? quod crux illa sanctissima, cuius auspicijs pugnamus, & sanctissimi Pontifices pollicentur. Læti ergo, plenique bona spe in hostes inuadite. Dato signo mota continuò agmina. præterfluebat inter vtraque castra Salsus amnis: vnde prælio nobilissimo victoriæque nomen factum, haud longo spatio decurrens in mare. qui priores traiecissent ab ijs pugnæ initium futurum erat. Missi à Rege barbaro equites ad duo millia, transitum prohibituri. ipse interea spe tumidus, de victoria certus, ad circunfusas legiones. Si nostram, inquit, ætatem, resque in Africa gestas tantùm respicerem, nihil ad vitæ fructum, gloriamque nominis deesse videbatur. omnibus circùm nationibus vestra milites virtute subditis. gentis amor, patriæ religionis studium, vobis impulsoribus in Hispaniam attraxit. Turpe erit quod in pace estis polliciti, in pugna non posse præstare, domi procaces, in bello ignaui. Si numero pares congrederentur vestræ virtuti crederem, tamen. si certa pestis adesset mori satius iudicarem, quàm vt tantum dedecus inureretur. nunc aduersus paucos, inermesque tyrones pugnabitis nullo vsu firmatos, nulla scientia militari. Atque illud potiùs verendum est, ne Africæ domitoribus cum tali hominum genere pugnasse turpe sit: illis gloriosum quocunque tandem euentu. Phutenses, Tremesenias, Algarbienses victorias cogitate. Eo animo, eaque fiducia quæ perpetuò victoribus esse debent, pugnate, erecti constantes periculorum, hostium, mortisque ipsius contemptores. His dictis ad flumen progressum. Lara & Emanuel diu substitere, metu incertum, an re alia. doli cer

tè, & coitionis suspicionem præbuerunt, quæ suspicio latè per acies manauit. Lassi fratres, Gonsaluus & Garsia exiguo ponte transmissi, primi omnium cum multo maiori hostium numero, pugnare cœperunt. Periculo proximos Aluarus Gusmanus suo aduentu seruauit. secuti cæteri, Lusitanus læua collium latus radens. Castellæ Rex aliquanto locorum flexu versus mare in hostes irruit. vtrinque clamor ingens mutuò se ad pugnam hortantium. pugnatur acriter omnibus partibus. Consistunt agmina: & collato pede in eodem vestigio cædunt, cæduntурque. eò Duces signa inferunt, vbi maximè suos laborare considerabant. Nostrorum pars notis tramitibus à cæteris diuulsi castra inuadunt, capiunt, diripiuntque superato præsidio. re cognita cæteri Mauri perculsi, qui eatenus in pugna substiterant, loco pulsi, deinde in fugam conuersi sunt. Magna cædes facta. Supra ducenta Maurorum millia in prælio fugaque ceciderunt. captiuorum ingens numerus fuit. è Christianis, quod vix fidem faciat, viginti desiderati non amplius. classiarij milites parum contulerunt: cùm se Aragonij ad vnum tenuissent nauibus. Vascones in nullo huius belli vsu fuere, Philippo gentis Rege Gallicis bellis districto, reipublicæ moderatore Reginaldo Pontio homine Gallo. Egidius Toletanus Præsul à Regis Castellæ latere nunquam discessit: desertumque penè à suis, & in confertos hostes irruere parantem, voce manuque retinuit, ne tristis casus certam victoriam corrumperet. Salutis anno millesimo trecentesimo quadragesimo pugnatum est. de die 1340
scriptores variant. nobis certissimis monimentis exploratum est, tertio Kalen. Nouembris, die Lunæ, victoriam nobilissimam partam esse, vti in fastis Toletanis notatum est: vbi anniuersarijs sacris, festaque lætitia, veteri instituto eius diei memoria celebratur.

Reliqua huius belli. *Cap. VIII.*

VICTI fusique barbari Algeziram abierunt: moxque eius vrbis munitione diffisi, ne nostrorum aduentu opprimerentur, Rex Granatensis Marbellam abijt, Albohacenus Heracleam, eademque nocte in Africam traiecit, Abderrahmanum filium veritus, quem pro se Vicarium reliquerat, ne ad cladis acceptæ nuncium, regnum inuaderet. Parentum, vxorum & filiorum non magna necessitudo apud Mauros est. vxorum quas plurimas pro opibus ducunt, & filiorum multitudine amor distrahitur, omnes in vili pretio sunt. Ergo Fatima Tunetani Regis filia Albohaceni Regis vxor præcipua, tres aliæ vxores, Abohamarus filius capti in pugna castrisque eo minorem dolorem barbaro Regi intulerunt. duo alij Albohaceni filij in pugna sunt occisi. castra hostium plena omnis opulentiæ, regiæ, priuatæque erant: multa vestis pretiosa, auri & argenti tantum, vt valor in Hispania monetæ imminueretur, mercium pretium cresceret. Victores Reges eadem nocte in castra redierunt, pars cædendis, insequendisque hostibus fessi, pars quibus minor animus fuit, maior auiditas, Mauricis spolijs onusti. die proximo Tariffam inuecti, refectis mœnibus, quæ multis partibus erant quassata, atque præsidio muniendam curarunt. Contra timorem Mauro-

rum: & contra quam opus fuerat, ab Algeziræ obsidione cessatum. commeatus inopia in paucos dies comparati, & propter anni tempus in hyemem inclinantis, re necessaria compulsi Reges Hispalim reuersi sunt. Triumphi persimili pompa, omni ætate, omni ordine obuij ciues, patriæ liberatores, impietatis vindices, victores, Augustos faustis vocibus acclamantes in vrbem excepere. reliqua Hispania decretæ, habitæque supplicationes. Diuis immortalibus actæ gratiæ. dies festi ludis, spectaculis, tripudijs Hispanorum more agitati. Rex Lusitanus ephippijs, gladijsque Mauricis ex omni præda acceptis, vt victoriæ munimento essent, in patriam sese retulit: rei Christianæ adiutæ, inuictæque virtutis laudem deferens. additi nonnulli captiui nobilissimi. abeuntis iter Rex gener ad Casalliam oppidum officij caussa est prosecutus. Auenionem equi centum, gladij, parmæque è corio totidem è præda Maurica Benedicto Pontifici missa sunt. quatuor præterea & viginti Maurica signa: equus vexillumque Regis, quibus in prælio vsus erat, alia. Leiua legatus aliquanto spatio à Cardinalibus obuijs exceptus. Pontificis voce, cùm sacris de more esset operatus, Alfonsi Regis laudes maximo Principum, hominumque concursu celebratæ sunt. Freti Gaditani custodia, ne se hostes refecta classe denuò in Hispaniam infunderent, Egidio Genuensi demandata maris Præfecto, pro Rege Castellæ creato. id nauatæ operæ præmium fuit: genti blandimentum ne triremes Genuenses reuocarent quasi bello confecto: vti Aragonius, & Lusitanus fecerunt. tametsi aliquanto post Castellæ Regis precibus vt auctæ numero classes reuerterentur, datum est. neque enim quieturos Mauros iudicabant prudentes, quin instauratis viribus bellum supremo conatu, primo quoque tempore repeterent.

Alcaualæ initium. Cap. IX.

AGNO metu liberatos Regem Hispanosque victis ad Tariffam barbaris, maior cupiditas incesit impiæ gentis reliquias extirpandi: solicitudoque in belli vsus, quod fore diuturnum prouidebatur, pecuniæ conquirendæ. Nam quæ ex præda erat redacta, plurima quamuis in præmia militum, paucaq; stipendia consumpta erat: annuis tributis exhausta prouincia. Mercatoribus tantùm immunitas erat, impudensque census: reliqui ordines oppressi grauitate vectigalium. Ellerenæ atque Madriti concedentibus prouincialibus, aliquantum pecuniæ collatum est. Leue id subsidium tantis factis futurisq; sumptibus: sed ineunte tamen
1341 salutis anno millesimo trecentesimo quadragesimo primo, Corduba, quo copiæ militares conuenire iussę erant, in Granatenses fines irrumpitur. arte quàm viribus victoria gloriosior. Præmissæ naues aliquot commeatu onustæ, Malacam inuadendi speciem præbuerunt. Mauricis copijs ea vrbe munienda occupatis Rex Alcalæ regiæ agros improuisus inuasit. Augusti vigesimo sexto die oppidum deditum. oppidani salutem pacti dimissi incolumes. magno id hostium dolore accidit, sua se opinione delusos considerantium. Eo oppido capto Prieghum, Rutes, Benamexillum, aliaque oppida & arces eo tractu, pars vi, pars deditione in potestatem venerunt. victoribus omnia pronaerant, Mauris aspe-

ra.

ra. copiæ in hiberna reductæ, præsidia tantùm opportunis locis disposita, finibus tutandis. classi imperatum, vti fretum insiderent, Afrosque transitu arcerent. Regem obsidendæ Algeziræ cura solicitabat, atque in eam rem pecuniæ comparandæ quacunque ratione. Datum consilium, vt à mercatoribus nouum vectigal exigeretur. ea ratio facillima in præsenti visa est, in posterum grauia incommoda attulit: vt est improuida mortalium mens: sæpeque in perniciem vertuntur, quæ prudenter excogitata esse videbantur. Eo consilio Rex Burgos principem ciuitatem contendit, limitis cura D. Iacobi Magistro commendata. Vallisoleti Christi Dei natali se tenuit principio anni millesimi trecentesi- 1342
mi quadragesimi secundi. Burgos Egidius Toletanus, Ioannes Lara, Garsias Burgensis Præsul, proceres alij & Episcopi nominatim euocati. horum Regisque summa contentione vigesima rerum venalium in vsus belli Maurici à Burgensibus concessa: definito tempore, dum Algeziræ obsidio duceretur. Burgensium exemplum, Legionenses, aliæque ferme tota ditione ciuitates secutæ sunt. Nihil tunc nimium videbatur: cunctis ardentibus studio belli Maurici profligandi. metu depulso, quàm graue id vectigal fuerit, vsu intellectum: inde certè Hispanicæ immunitatis opprimendæ initium factum est. lætitia, metus, cupiditas, pessimi consultores in fraudem impulerunt. Regij ministri augendi fisci rationibus, Principis gratiam aucupabantur. quæ ars nimium prospero multorum successu creuit. ab his prouincialium simplicitas circumuenta. prudentiores dissimulabant. Nam suadere Principi quod oporteet periculosum, rara fides, parata assentatio. Nouo vectigali Alcaualæ nomen fuit, re & voce à Mauris hostibus mutuata. Auxit studium ciuitatum victoria de Mauricæ classis parte vno tempore nunciata. tres & octoginta triremes ad Septam in Africæ littore erant, bellum repetituræ. in Bullonio portu duodecim aliæ priusquam se cum reliqua classe coniugerent, decem è nostris aduentu oppressæ sunt vere ineunte. vniuersa deinde Maurorum classis, quæ ad Guadamecili fluminis ostium appulerat, insigni prælio deuicta est. Mauricæ triremes quinque & viginti, quà captæ, quà submersæ. duo classis Præfecti Granatensis, Africanusque interfecti. Aragoniæ triremes huic pugnæ non interfuerunt. ab Aragonia quo se contulerant redeuntes ad Steponæ vel Astapç littus, tredecim hostium triremes commeatu onustas oppressere. quatuor captæ, duæ submersæ, reliquæ fuga tenuerunt Africæ littora. nostrorum virtuti & felicitati terræ, mariaque fauere videbantur. fuissetque multo amplior clades illata, si vno tempore hostium copiæ ad Guadamecilum terra marique fuissent impugnatæ. quo consilio Rex Hispalim primùm deinde Cęsarianum magnis itineribus erat progressus, cùm in ea vrbe commissi prælij nuncium accepit. necessitatem pugnæ, casus attulerat: cùm tres è nostris naues in vadis hærentes remisso maris æstu hostes inuasissent: nostri defenderent, vtriusque classis concursu conatuque maximo.

Algezira obsessa. Cap. X.

TANTIS vno tempore victorijs terra marique partis, reliqui belli ex sententia conficiendi spes erat. nostra classis ad Sataresium

sium portum, prope Tariffam se tenebat. eo Rex accessit Algeziræ situm, cuius obsidendæ cupiditate flagrabat, locorumq; naturam mari lustraturus. Vrbs nobilissima visa est, fertilis ager, amœni colles circùm ambientes, multæ frumentariæ molæ, villis, ædificijsq; regio vniuersa qua visus erat, collucebat. Regis animus eò amplius ad rem perficiendam accensus, quod ex captiuis cognitum erat rei frumentariæ non magnam in vrbe facultatem esse: & firmissimo Maurici imperio propugnaculo sublato, reliqua prona fore sperabat. Verùm exiguæ copiæ, parum commeatus erat. id regios conatus retardabat. Locis finitimis raptim delectus habiti sunt. viri principes nominatim euocati. affuere Egidius Toletanus Præsul, Bartholomæus Gaditanus, Alcantaræ, & Calatrauæ Magistri, militum manus non exigua: quam veteri instituto Bæticæ ciuitates suis sumptibus miserant, eius belli conficiendi studio ampliorem. festinanti mora omnis longa est. Commeatus expediendi, reliquaque comparandi caussa Rex Hispalim abijt. equites duo millia quingenti. pedites ad quinque millia conuenerant. cum ijs copijs Algezira obsessa est tertio Nonas Augusti. maris cura Castellæ & Aragoniæ classibus commendata. nam Lusitani ex quo ad Guadamecilum pugnatum erat, nulla arte retineri potuerunt, quin in patriam abirent. Obsessi nihil voluntate facturi videbantur, vrbis munitione, & numero confisi. octingenti enim equites, sagittarij ad duodecim millia propugnabant, non arcere vim modo sed etiam æquo congredi campo idonea manus. erumpentibus Mauris leuia prælia vario euentu commissa. Carthago arx vicinis locis Mauris erepta. à captiuo, cùm pugionem militis arripuisset, ne Rex violaretur periculum fuit, suorum concursu seruatus. diuturnam fore obsidionem prouidebatur. Cæsa, comportataq; materia opera ædificari cœpta, plus formidinis, quàm vtilitatis allatura. Classis Aragonia interea mense Septembri reuocata est, specie Balearici belli quod Rex Aragonius comparabat, magno Regis Castellæ dolore. eius tamen precibus decem triremes Matthæo Mercero Præfecto, auxilio ex Aragonia missæ: quibus deinde totidem accesserunt, Iacobo Scriba Duce. Ciuis vterque Valentinus erat. D. Iacobi Magister diuturna valetudine extinctus, belli, pacisque artibus, regiaque gratia ea tempestate clarissimus. is honos Friderico Regis filio, in ipsis castris delatus, rebus gerendis ætate nondum matura. Octobri mense tanta cælo missa vis pluuiarum, vt omnia corrumperentur: magnæ difficultates in castris essent, pecuniæ maxima: quam exhausta penitus prouincia, Alfonsus ab externis Principibus mutuam petere compulsus est, Benedicto Pontifice, Rege Lusitano. Ad Gallum Egidius Toletanus ea caussa legatus, quinquaginta aureorum millia impetrauit. è qua summa, viginti continuò repræsentata, alia certis pensionibus à mensarijs Genuensibus numerari mandatum. parum subsidij tantis molitionibus, sed regia constantia omnia victa. In vrbe magnis præmijs propositis de Regis capite, quo superstite quietem nusquam fore prouidebant, obsessi licitabantur. gratissimam superis victimam fore prædicabant: inimicum Maurico nomini Regem mactari. neque deerant qui eo facinore clari, aut nobiles euadere cuperent, nulla salutis propriæ cura, quæ sæpè magnis conatibus aduersatur. à pluribus in Regis necem coniuratum, vti ex Mauro, quem altero minorem oculo

ceperant,

ceperant, intellectum est, ea mente in regia castra venisse. idem paucis post diebus duo alij Mauri, de ijs quæstione tormentis habita, professi sunt. Sed cæleste numen quos tuetur, hos ab insidijs & periculo eripit. Reges Mauri obsessis cupiebant opitulari. Marrocius se ad Septam tenebat Abderrahmani filij voluntate diffisus, cui noua moliri per idem tempus capitale fuit. Granatensis suis viribus totius certaminis sortem subire formidans, ne nihil videretur agere, manum militarem ad vastandum Astigitanos agros præmisit. ipse Palmam oppidum ad confluentes situm vbi Singulis, idest Xenil, Bæti confunditur, diripuit, incenditque, præsidio occupare non ausus, neque diutius ijs in locis morari, quoniam finitimas vrbes arma expedire nunciatum erat. Manus altera Ferdinandi Aquilarij accursu oppressa, prædaque omnis quam copiosam agebant ablata. annus iam millesimus trecentesimus quadragesimus tertius agebatur 1343
nullo magno operæpretio ad Algeziram facto: opera tantum ædificata Horosco præfecto. agger institutus. ligneæ arces circum vrbem extructæ. vineæ atque arietes ad mœnia agebantur. sed tanti erant antiquitus rerum omnium apparatus, tantaque vis tormentorum in vrbe, vt nostrorum diligentiam eluderent, operaque missis lapidibus corrumperent. machinis admouendis locus importunus. milites neque consistere poterant propter locorum iniquitatem, neque inter opera sine periculo versari. Duo sunt in freto Gaditano sinus impares magnitudine, pares natura. minori Tariffa adiacet, maiori Algezira modico dissita interuallo, cliuo imposita, ascensu arduo, saxisque impedito: in duas dissecta spatio interiecto partes, veterem nouamque præcipua mœnium firmitate: gemina extrinsecus fossa geminoque pomœrio, angusta regionibus. cæterum ea tempestate Africi in Hispania imperij sedes, eòque pulcherrima in paucis & nobilissima. Ad obsessos ne quidquam commeatus inferretur, mari terraque diligenter cautum: nisi qui lembi noctis tenebris tecti nostram classem elusissent. exiguum id famis leuamen erat.

Algezira capta. Cap. XI.

MVLTIS diebus & laboribus haud magno operæpretio consumptis, nostri ancipiti cura suspensi absisterent ne incepto, quoniam frustra erat, an belli exitum expectarent, quo eatenus prospero vsi erant, dies noctesque cogitabant. Rex maximè pecunia consumpta, quam à Rege Galliæ, & Pontifice Romano mutuam acceperat (nam Lusitanus nihil contulit) annonæ inopia, imminuto numero, ne dedecus acciperetur, verebatur. cautiores de incundo cum hoste fœdere consilium dabant. Pauone internuncio vltro citroque commeante, de pace primùm, deinde de inducijs actum est. irriti ij conatus fuerunt: cum Rex Castellæ negaret, concordiæ conditionem vllam Granatensi fore nisi Africana amicitia renunciata: qua distracta, quid præsidij reliquum barbaro fuisset, aliena potiùs ope quàm proprijs viribus stanti? Itaque Granatensis ea spe depulsus, ad Guadiarum viginti ab Algezira millibus passuum Kalend. Maij castra promouit: magis formidinis ostentandæ caussa, quàm quòd pugna decernere deliberatum

beratum haberet. Classis Maurica ad Septam erat numerosa, vniuersis Africæ viribus contractis, ad traijciendum primoquoque tempore parata. recentes ij veniebant: nostri diuturnis laboribus & difficultatibus fracti. Rem Christianam periculo proximam Diui tutelares Hispaniæ sustentarunt, perpetuaque Regis aduersus ingruentia mala, animi constantia, atque felicitas. nam vno tempore ex Anglia, Gallia, & Vasconibus numero & virtute valida manus venit. Eduardi Angli Regis permissu Comites Arbidi & Soluzberi: Fuxensis Comes cum fratre Bernardo ad opem ferendam ex locis disiunctissimis excitati sunt: spe veniæ quam Romanus Pontifex Clemens sextus Lemouicensis priori anno in Benedicti decessoris locum subrogatus, omnibus, qui pia arma caperent pollicebatur. Philippus ipse Vasconum Rex sub Iulij mensis finem, commeatu nauibus præmisso, copijsque sequi iussis magnis itineribus festinauit, ne prælio deesset, quod propediem fore fama ferebatur. Horum Principum aduentus Regi Castellæ, vt oportuit, gratissimus fuit: nostris cum spe certa victoriæ pugnandi animus accessit. Venerant ante Emanuel, Laraque, nouæque subinde militares manus tota prouincia submittebantur. vniuersi certaminis aleam Mauri subire detrectabant: Regique Albohaceno de ea re conuitio expostulanti, responsum. Superiori prælio satis magnum documentum datum, quantum virtutis, & constantiæ in hostibus esset. numero nuper auctos fore validiores. Ex distantibus locis consilia afferri tempori & rebus non satis accommodata. Traijceret modò, non repugnaturos eius voluntati. Seruasse exercitum sæuo reipublicæ tempore, quàm prælio dimicasse, ducere maiorem gloriam. Interea inducias repetitis legationibus petere non desistebant. Expetentibus legatis, vt castra inuiserent datum. illi ordinem mirati, milites in partes tributos, artificium multitudinem, fora rerum venalium ciuitatis ad instar, præ nostrorum disciplina, earum rerum rudes se esse confessi sunt. neq; tamen induciarum spe vrbis oppugnatio intermittebatur. Excussa tormentis tela lapidesq; à nostris. barbari ex vrbe contrà ferreos globos cum igne & fragore, puluereque tormentario eiaculabantur, haud leui sæpe nostrorum damno. Huius tormenti mentionem, nunc primùm in historia factam inuenio. Mense Augusto Cueruræ in agro Vrgelitano, infans gemino capite, quatuor cruribus natus erat. prodigium vnde perniciem rebus portẽdi superstitioso homines ingenio sibi persuaserant, infantis cæde auerruncari placuit. viuus sepultus. in parentes, quoniam ijs volentibus factum erat, parricidij lege est actum. Ipso anno Robertus Rex Neapoli supremum diem obijt, litterarum studijs & amore, quàm rebus bellicis clarior. eius enim illa vox fuit. Dulciores sibi litteras regno esse. Ad Algeziram redeamus, vbi externi milites, quorum animus impetu valet, mora consenescit, è castris autumno discesserunt. Angli proceres à suo Rege euocati (sic videri voluerunt) Fuxensis Comes stipendij tenuitatem caussatus (sic fama tulit) nos cæli Bætici per æstatem inclementiam ægrè tulisse, morbis, & laboribus fractos, patriam appetiuisse suspicamur. nostram coniecturam euentus comprobauit: nam Fuxensis Comes Hispali in reditu obijt. Philippus Vasco Regis Castellæ voluntate è castris digressus Cæsariani: vterque mense Septembri. vtriusque corpus in patriam relatum. Ea re Mauri

incitati

incitati mutato consilio, prælio decernere statuunt. Sexaginta triremes Mauricæ Octobri mense ad Steponam appulsæ, mox Heracleam tenuere. eò terrestres copiæ posuerunt castra. ad Palmonem amnem interfluentem, vtrasque copias cùm semel, iterum & tertiò ex interuallis accessissent, in transitu prælio pugnatum est. non animo, non armis, non bellica disciplina, non corporis robore par Hispano Maurus fuit. breui victi, fusique hostes. in vrbe suprema annonæ penuria erat. triremes vna & altera commeatu onustæ à nostra classe interceptæ. quinque tantùm Myoparones ineunte anno millesimo trecentesimo 1344 quadragesimo quarto in vrbem penetrarunt: reuersique in Africam diutius sustentare non posse renunciarunt: aut pereundum omnibus, aut vrbem dedendam. ergo continuò de ineundo fœdere actum. Martij mensis vigesimo sexto die deditio his conditionibus facta. Vt Granatensis qua ante belli tempus lege Castellæ vectigalis esset. Obsessis incolumitas, & cum rebus suis quo vellent, discedendi data facultas. Induciæ decennales cum Mauris Regibus pactæ. Fœdere sancito Mauri in Africam frequentes concesserunt. Castellæ Rex in vrbem solenni supplicatione ingressus, sexto Kalend. Aprilis, proxima luce templo maximo Mahumetanæ superstitionis sordibus expiato. D. Mariæ Palmæ nomen indidit: quod Dominicus Palmarum dies esset. In eo templo ingenti omnium lętitia & gratulatione, sacra ex ritu Christiano peracta sunt. agri militibus dati, eò domicilium transferre, propter locorum amœnitatem certatim cupientibus. Rebus omnibus constitutis Hispalim Rex abijt. In ea vrbe ab Eduardo Rege Anglo per legatos de nuptijs, Petrum inter Alfonsi filium iustum, & Ioannam Angli filiam appellatus, in præsenti quidem annuit: deinde tamen pactæ nuptiæ, non coaluerunt: vt sunt fluxę Principum voluntates, & ex commodo sæpè mutantur, nulla fidei cura. Duæ Albohaceni filiæ superiori ad Tariffam prælio captæ, ad patrem remissæ. id promerendo barbaro Regi datum. neque vinci is munificentia passus est. legatos continuò amplaque munera ex Africa ad Regem misit. Victoriæ fama per Hispaniam, atque adeo Europam vniuersam pios omnes gaudio compleuit. confectum Mauricum Bellum. duos Reges superatos. vires Africæ concussas. ergo ij omnes dies festos agere. omnis ætas, sexus, ordo adire templa, vota soluere: nullum lætitiæ, religiosæque gratulationis genus prætermittere, quod ad ostentandam conceptam animis lætitiam pertinere iudicarent.

Bellum Balearicum. Cap. XII.

VO hæc tempore in Bætica gerebantur, Aragonia arma mota sunt: Rexque Balearis paterno imperio est eiectus, in quo præsidium esse debuit, summa Aragonij Regis iniquitate, atque perfidia. Dira ambitio dominandi transuersum egit, ne propinqui Regis calamitate moueretur: aut quid homines iudicaturi essent, consideraret. Mompellerium nobilis & lauta ciuitas in Gallia Narbonensi, Magalonæ Pontificibus olim subdita fuit. ijs siue concedentibus, siue dissimulantibus peculiares eius vrbis Principes extiterunt Pontificum beneficiarij.

eo

eo principatu ad Aragonios primùm, deinde Baleares Reges deuoluto, vti superius est demonstratum, Magalonæ Pontificum auctoritas contemni sensim abrogarique cœpit. vis Regum & libido, non ius aut æquitas valent. illi cùm pristinæ auctoritatis locum recuperare non possent: quod proximum erat, vindictæ studio Gallis Regibus, vrbis eius imperium pretio vendiderunt ante quinquaginta amplius annos. Eo Galli Reges iure innixi, Reges Baleares solicitare non desistebant, vt quasi beneficiarij fidem sacramento firmarent: ciuibus Lutetiam prouocandi libera facultas esset. Negare illi, detrectareque imperium non exoletis vetustate annalium tabulis & exemplis imperia constare, sed recentissimæ consuetudinis vsu. Quod datum non erat Magalonæ Episcopis, neque Galliæ Regibus concedendum, quippe illorum Vicarijs. vis admota. contributa Mompellerio oppida, Gallicis præsidijs occupata. Rex Balearis arma expedit. Aragonij imperij beneficium Aragonijs armis defendi postulat, speratque. Rex Aragonius profunda calliditate, immensaque ambitione Gallo gratificari magis velle visus est, Regem propinquum per se imbecillum externo præsidio destitutum, præda fore prouidens cupiensque: tametsi de ferenda ope appellatus, speciosa verba dabat, nihil præterea. mutuo colloquio habito ita se facturum, quæ postulabantur, respondit: si iure agere Gallus recusasset. in eam rem missi vltro, citroque legati, distinendi animo, nulla opitulandi voluntate. Quæ vt honestatis specie velaret, grauia crimina misero Regi imponenda curauit. Regis eum Aragonij imperium detrectare. Neque vocatum ad comitia venire. Insolenti forma & pondere monetam, quod nefas erat, Perpiniani percussam. In Aragonij Regis necem Barcinone, quo per fidem colloquij venerat, conspirasse. index Regina ipsa Constantia Balearis vxor de fratre solicita. Demum cum Gallo, Italis Principibus, ipso Marrocio Rege fecisse fœdus aduersus Aragonium. Hæc accusationis capita fuerunt, siue vera, siue conficta: vt fama tulit, cui calamitosi Regis exitium fidem conciliauit, iniuria fuisse oppressum. Hæc fatalis dissidij initia: quæ Romanus Pontifex, Sanctia Regina Neapolitana, vtriusque Regis propinqua sopire conati nihil profecerunt. Et erant vt in exiguis principatibus fit, Baleares cæterique minuto Regi, subditi populi, nouis subinde vectigalibus oppressi. quorum cùm modum non sperarent, imperium mutari haud ægrè laturi erant. Ventum ad arma. Petrus Moncada maris Præfectus ab Algeziræ obsidione reuocatur, vti paulò ante dictum est. Classe valida comparata, in qua centum & sedecim maiora, minoraque nauigia erant. ad Rubricati promontorium Aragonius soluens maiorem Balearem tenuit. insulani trecenti equites, pedites ad quindecim millia congregantur, collectitius exercitus, parumque roboris habiturus. Victus continuò Balearis Pontiam vrbem se recipit: deinde rebus desperatis in continentem abijt. & erant insulæ voluntates in Aragonium propensæ, omniaque victori procliuia. Insulis in fidem acceptis, atque Arnaldo Erilo rebus præfecto, Aragonius cum classe Barcinonem sese retulit. Ruscinonenses & Ceretani in extrema Hispaniæ ora bello petiti. vastitas illata agris. aliquot oppida capta. Cardinalis interuentu, quem Pontifex incundæ concordiæ cura ad eos Principes legarat, ab armis tantisper cessatum.

ceſſatum: & hyems appetebat, machinæque oppidis impugnandis idoneæ allatæ non erant. Tranſacta hyeme, menſeque Aprili, ipſo huius ſeculi anno quadrageſimo quarto, bellum maiori conatu inſtauratum eſt. agri incenſi. corruptæ 1344
ſegetes. oppida & vrbes, quà vi, quà voluntate expugnatæ. Balearis intimi, vt Aragonij fidem, quàm vim experiri mallet ſuadere. negare alij, procacibus verbis probare fidem cupientes, morituroſque ſe antea denunciare, quàm in hoſtis poteſtatem venirent, ante bellum feroces, in periculo ignaui. Regis animus in varias cogitationes diſtrahi. pudebat libertatis ſtudium maius apud quenquam eſſe, quàm apud ſe. virium imbecillitate terrebatur, vno Perpiniano ferme relicto. anceps animus ad tutiora tandem, quàm honeſtiora conuerſus, Petro Exerica ſermonum miniſtro in poteſtate ſe Aragonij futurum dixit: ſalutem libertatemque pactus modò. regni recuperandi à clementia victoris ſpe an iniecta an præſumpta temerè, menſe Iulio accepta fide in Aragonia caſtra, quę ad Elenam vrbem erant, Perpiniano venit, proceribus tum ſuis, tum Aragonijs comitãtibus. Ad Regem deductus in genua procumbens dextram deoſculatur. mox alleuatus: Erraui, inquit, Rex inuicte, erraui. error tamen perfidiæ culpa vacat. Quod imprudentia peccatum eſt, clementia virtus Regum, hoc eſt, tua propria condonare debet Regi ſupplici, propinquo, neceſſario: præterea quatenus rationes noſtræ tulerunt, veſtræ maieſtatis in paucis ſtudioſo, nouiſque & maioribus officijs in poſterum ſuperiores offenſas compenſaturo. Peccato, in vno non ſemel peccatum fateor: ſed tunc præcipua clementiæ laus cùm iræ cauſſę iuſtiſsimę. Alioqui tuus ſum: de me ditioneq; mea, vt libet ſtatue, benignè (vt ſpero) memor modò rerum humanarum inconſtantiæ. Ad hæc Aragonius fallaci eblanditur vultu. peccatum excuſat. pœnitentia veniam promereri ait. Verbis contraria fuerunt facta. aliquanto poſt Barcinone procerum conſilio aduocato, Baleari regium nomen honoremq; detrahit. annuum vectigal conſtituit, vnde vitam ſuſtentaret. Tum ille, quàm grauis caſus ex regno eſſet reputans: deceptumque ſe ſua opinione, blandiſque Exericæ verbis tandem intelligens magnis præſidijs nudatus, de integro reſumit bellum. In Galliam profugus Clementem Pontificem primùm adijt: & quoniam in eo parum præſidij fore prouidebat, ad Gallum Regem, vnde tempeſtatis initium extiterat, ſupplex confugit: & in belli ſumptus Mompellerij principatum, de quo contentio erat, pretio centum millium aureorum vendit. Gallus & Pontifex egeni & profugi patrocinium ſuſcipiunt: ſegnius tamen cunctantiuſque, quippe in alieno periculo. Ipſe bello repetito, Baleares, Ceretanos, Ruſcinonenſeſque inuadens magnis conatibus, nihil aliud quàm vitæ exitium peperit, quinque poſt annis in Baleari maiori acie ab Aragonijs victus cæſuſque. Is fuit calamitatis exitus. honos ſupremus extincto eſt habitus. Corpus Aragonij Regis iuſſu Valentiæ tranſlatitio funere tumulatum. Filij tum ipſius, tum Ferdinandi fratris, paulò ante belli tempus defuncti, alieni criminis, ſi tamen crimen fuit, pœnas luerunt: capti, profugi, egeni, ſine lare familiari vagantes. quod iniquiſsimum pleriſque viſum eſt, præſertim iure regnandi innocentes filios propter vlla parentum peccata ſpoliari. Ipſo anno, quo Algezira capta eſt, & Rex Balearis regno decidit, Oliſipone ad oram Oceani, terra horrendo fra-

gore mouit. magna mortalium trepidatione ædificia concussa: templi maximi fornix collapsa. maioris id mali omen initiumque extitit. Constantia Emanue-
1345 lis filia, Petri Lusitani vxor, morbo extincta est, proximo anno millesimo trecentesimo quadragesimo quinto. eo minori suo virique dolore, quòd Agnetis Castriæ, quæ in obsequijs Constantiæ erat, eximia formæ venustate, amoribus indulgebat: atque ita vt eam iustæ propemodum vxoris loco cultuque haberet. quod nefas impiumque erat, Ludouico Petri filio, qui in primis annis defunctus est, ab ea ex sacro fonte suscepto. Ferdinandus præterea Mariaque Petro ex Constantia nati erant.

Intestini Aragoniæ motus. Caput. XIII.

REX Castellæ peracto ex sententia bello Maurico, maxima curarum parte leuatus ad vindicandas iniurias magistratuum procerumq;, quas sæuo reipublicæ tempore multas & graues existere necesse fuit, animum conuertit. Ea verò in primis cura solicitabat, Castellæ & Legionis exemplo, Bęticos & Carpetanos inducerę, vti vectigal ex rebus venalibus exigi darent. alioqui res tranquillæ erant, opima pace vniuersa prouincia florebat. Nouorum in Aragonia motuum caussæ extiterunt. prauo & inquieto Rex Aragonius ingenio, bella ex bellis serendo imperium amplificare satagebat, maiorum importunis donationibus regni vires debilitatas, maiestatem imminutam accusans: successuq; ferox pulso Baleari Rege, in Iacobum fratrem germanum iram vertit in Balearem, subeunte post calamitatem misericordia propensum. pręterea suspecti inuisiq; dominātibus sunt, qui proximè substituuntur. Iacobus veteri gentis instituto (sic nonnulli disputabant) regni successor fore prædicabatur, Constantia, Ioanna, Maria, quas Rex ex vxore genuerat, paterna hæreditate exclusis. eòque Vicarius regni creatus, procerum & populi studia sibi adiunxerat, bonis artibus fraude nulla. Rex ad se vocatum regni procuratione abire iubet. raptim & perturbatè aguntur omnia:
1346 eò amplius, quòd salutis anno millesimo trecentesimo quadragesimo sexto Aragoniæ Regina sanctissimis moribus fœmina, eòque viro dissimilis, quinto à partu die, quo filium breuis æui, nempe vno die victurum enixa erat, extincta est. breue gaudium dolori permixtum tota prouincia fuit. defunctæ corpus Valentiæ in Vincentij æde tumulatum. ipsa Populeti ad vetera Regum sepulcra mandarat. Prolis masculæ suscipiendæ cura, intestinis motibus pacandis, de regijs nuptijs continuò actum est. missi in Lusitaniam legati Eleonoram à Rege patre in coniugium expetitum. easdem nuptias Ferdinandus frater ambiebat, Castellæ Regis auunculi fauore & flore iuuentutis nixus. Vicit in contentione, vt necesse erat, Aragonius: annitente in primis Ioanne Emanuele, qui Eleonoræ Gusmaniæ, eòque Regi Castellæ infensus, se totum voluntate ad Aragonium contulerat: Ioannamque eius patruelem Raymundi Berengarij filiam filio suo Ferdinando connubio iungendam nuper curarat, atque perfecerat: tres regias arcta propinquitate complexus, eòque cæteris per Hispaniam proceribus validior. Proceres Aragonij & Valen-

& Valentini cum plebibus tumultuari cœperunt, conspiratione facta, libertatem iuraque prouinciæ armis etiam, si opus foret tutaturi. offensionis præcipua caussa obtendebatur, quòd Iacobo Vrgelitano abdicare compulso, Constantiæ Aragonij Regis filiæ nomine, quasi hæredis futuræ leges edictaque sancirentur. Semenus Vrrea, Petrus Coronelius, Blascus Alauona, Lupus Luna Segorbij principatu, & Violantis, quæ Regis amita erat, nuptijs præ cæteris eximius, libertatis conseruatores designati. Iacobo Vrgelitano, vti necesse erat, primæ partes datæ sunt. Ferdinandus Ioannesque eius fratres è Castella vbi Aragonij voluntate diffisi se cum matre tenebant, litteris nuncijsque euocantur. rem suscipientibus, quingenti equites ab auunculo Castellæ Rege præsidij caussa adiuncti sunt. Aragonius non ignarus ciuilibus bellis irritatæ multitudinis quantæ sint vires, valere impetu, mora consenescere, regni conuentus Cæsaraugustæ habendos curat. in ijs conuentibus gentis pacandæ studio magis quàm syncera voluntate, rescisso priori decreto, Iacobo fratri regni procuratio restituta a Rege est, regnique hæres renunciatur. Ex ijs rebus reddita reipublicæ pax, lux rebus ipsius Iacobi obitu, qui mox accidit, conturbata est. Aragonius nouas nuptias maturandi studio Barcinonem abijt, quò sponsam classe vehendam ab extrema Lusitania curarat. eòdem Vrgelitanus appulsus defunctus morbo est fine anni millesimi trecentesimi quadragesimi septimi. 1347 fama tenuit noxio infectum medicamine. affectati regni suspicio malo fuit. nullo sanè præcipuo apparatu nuptiæ celebratæ, vniuersa prouincia præsenti luctu & impendentis tempestatis metu occupata. Iacobi corpus in ea vrbe ad D. Francisci sepultum est. Ferdinandus & Ioannes fratres, qui soluto Cæsaraugustano conuentu sese in Castellam retulerant, consilio cum matre & auunculo Rege Madriti communicato, duces se coniuratis populis præbuerunt. Octingenti equites è Castella abs Rege dati. Ferdinandus Valentiam tenuit. Ioannes Cæsaraugustam. Regina mater Conchæ & Requenæ, vbi frequens morabatur, de belli euentu filiorumque salute solicita substitit. missi inter Reges legati: è Castella Portocarrerius amicitiæ inter fratres conciliandæ studio: ab Aragonio Thaustes iniurias expostulatum, & ne rebellium partes tueretur expetitum. vt sexcenti Castellæ equites Aragonijs stipendijs, ductore Aluaro Albornocio conducerentur impetratum. Aragonius non absque sugillatione maiestatis penè supplex, & quasi in rebellium potestate futurus Valentiæ præsto fuit. Parum abfuit quin violaretur. regij & populares voluntatibus inter sese diffisi, obseruare inuicem sermones, vultum oris inter se habitumque notare, conuitijs contumelijsque initium pugnæ occasionemq; captare. inde seditione facta ventum ad arma. In regiam ipsam irrumpitur. magna aulicorum trepidatio fuit. Rex equum conscendere, & in populum se dare compulsus, commotam multitudinem pacat. Ferdinando datum, vt Rege superstite vicarius, defuncto successor, filiabus exclusis esset. fœdus metu expressum, haud diuturnum esse poterat. Rege digresso Lupus Luna, qui se iam ad Regem traduxerat, ab armis non desistebat, infensus importunusque coniuratis hostis, Rege dissimulante primùm, deinde annuente. Ad Darocam vicinaque loca castra erant. Ferdi-

nandus vt Lunæ conatus comprimeret, cum copijs Cæsaraugusta profectus, equitum peditumque quindecim millibus ad Epilam, prope Salonem fluuium, qui vulgò Xalon est, castra promouit. oppido potiri non potuit, propter loci firmitatem. ager incensus. segetes maturæ corruptæ. regiorum concursu collatis signis dimicatum. coniurati milites seditioni magis quàm iusto prælio idonei, victi profligatique sunt. Semenus Vrrea, alijque viri principes ceciderunt. Ferdinandus ipse Dux accepto in facie vulnere in hostium potestatem venit, ab Aluaro Albornocio, cui custodiendus datus erat, fraternæ seueritati substractus, dimissusque in Castellam, Lupo Luna siue inscio, siue dissimulante alternantibus, vt in ciuili bello, voluntatibus. Regi satisfecisse declarat, Comitis Lunæ honor nouo in Aragonia exemplo Lupo collatus, merces operæ strenuæ. Secundum eam victoriam peruia omnia Aragonio Regi fuerunt: Cæsaraugustæque pace reuocata conspirationis & res & nomen sublatum regni hæreditas Ferdinando sancita. Iustitiæ Aragonum auctoritas amplificata. ne à Regibus libertas pessundaretur eo magistratu veteri gentis more cautum
1348 erat. Hæc saluti anno millesimo trecentesimo quadragesimo octauo in Aragonia gerebantur. Qui annus peste grauissimus fuit. vis mali Orientis prouincias initio afflixit: deinde in cæteras regiones grassata, Italiam, Siciliam, Sardiniam, Balearesque, Hispaniæ tandem prouincias vrbesque omnes vexauit. prorsus vt Octobri mense Cæsaraugustæ in rationem Libitinæ trecenta funera quotidie venirent. aeris vitium, curatio ipsa & contactus ægrorum vulgabat morbos. infecti tabo, aut neglecti moriebantur, aut assidentes curantesque eadem vis morbi inuadebat. ita assuetudo mali animos efferarat, vt exhaustis lacrymis insepulta, strataq; corpora iacerent: miserandaq; rerum facies per vrbes & oppida tota Hispania erat. Eleonora Aragoniæ Regina Exericæ, quo Rex se contulerat contagionis metu, extincta per idem tempus est, nulla ex se prole relicta. Corpus in eodem oppido subitario funere sepultum. tertijsque nuptijs locus Aragonio relictus, prole felicioribus. In coniuratos Valentinos nondum quiescentes in omnes armis, in singulos victoria parta grauissimis supplicijs sæuitum: vt pœnæ magnitudo cæteros perterreret, documentoque esset, Regum iracundiam haud temerè irritandam esse.

Calatrauæ dissidium compositum. Cap. XIIII.

CALATRAVAE milites Castellæ atque Aragoniæ inter se dissidebant, studijs voluntatibusq;. pro vno duo ordinis Magistri, Calatrauæ alter, alter Alcanitij. Garsias Lupus eius ordinis Magister, ante viginti amplius annos multorum criminum legeq; maiestatis postulatus, minore Rege rempublicam prædæ, ordinem ludibrio habuisse, vnde grauia incommoda extiterant, vniuersi ordinis perturbatio, ab Alfonso Castellæ Rege in ius vocatus iudicij metu in Aragoniam abijt, siue ex mala cõscientia digna metuens, siue hostium potentiæ & fraudibus, vt par esset veritus. nam militum potentissimi & nobilissimi ad accusandum accesserãt. ea prima diuturni dissidij caussa fuit. cùm enim Aragonij Regis fauore Alcanitij.

tij, quod oppidum ei ordini contributum est, Magistri nomen auctoritatemq; tueretur, agente Castellæ Rege absens damnatur, graduq; deijcitur. in eius locum Ioannes Nunnius Calatrauæ sufficitur: quem fama ferebat furto genitum ex Blanca Regis Lusitanię amita, virginum collegio Olgis prope Burgos præfecta. Cistercienses Abbates, quibus in eum ordinem inquirendi veteri instituto potestas erat, noui Magistri electionem ratam habuere. Neque se tamen propterea Aragonij milites deserunt, neque noui Magistri auctoritati cedunt: quin Lupo Magistro defuncto Alfonsum Peresium in eius locum substituunt. accessit Morimontensis Abbatis consensus, cuius eæ partes erant, siue voluntarius, siue expressus. Tentata sæpe ineundæ inter milites concordiæ via: nam discordiam fore exitialem vtraque pars prouidebat. missis ea caussa inter Reges legatis, nihil ad hoc tempus profectum, cùm Peresio defuncto Ioannes Ferdinandus Alcanitij in eius locum electus est. priusquam ea electio rata firmaque esset, Regibus agentibus Castellæ Aragoniæque, vterque Magister Cæsaraugustam, quo tempore Aragonij conuentus habebantur, alijque ex vtraque natione milites conuenerunt. caussa dicta Rege ipso Aragoniæ disceptante, secundùm iura & merita Castellæ pronunciatur: legeque in posterum sancitur, eum ordinis Magistrum ritè institutum haberi, quem eius ordinis milites Calatrauæ iussissent. Ioanni Ferdinando Alcanitij cura commendata, cum honoris prærogatiua cæteris Aragoniæ militibus prælato. ea ablatæ supremæ potestatis compensatio fuit. cautumque ne in eum cæterosque Aragonios milites, dum ipsi viuerent, quidquam statuendi ordinis Magistro potestas esset, nisi Populeti & Viruelæ Abbatum consilio. inuidia ne malo esset prouidebatur. Sic concordia sancita inter Calatrauæ milites, sublataque dissidia sunt Augusti mensis vigesimo quinto die, vt sunt varia hominum iudicia, Castellæ Regis gratiæ datum, non ad iuris rigorem expensum nonnullis vituperantibus. Ipso tempore Ludouicus Claromontis Comes Alfonsi Cerdæ cognomento Exhæredis, ex Ludouico filio nepos classem ad Catalauniæ littora adornabat, Regis Aragonij permissu opeque, Pontificis Romani concessu, qui ei ante biennium Fortunatas insulas attribuerat ea lege, vt barbaris gentibus Christianæ religionis lumen inferendum curaret. De earum insularum situ, natura, numero, & quo tempore sub ditionem Regum Castellæ concesserint, pauca vt exponamus res videtur postulare. Egressis Gaditani freti fauces ad læuam in mari Atlantico iacent numero septem, ab Occasu ad Ortum ordine porrectæ, à media cæli linea septimo & vigesimo gradu distantes. Quæ maxima est, Canaria vocatur. inde cæteris eadem appellatio facta. Solum frugibus & pecori bonum: aduectorum cuniculorum multitudo tanta, vt exitio vineis & segetibus sit, aduexisséque pœniteat. In ea cui Ferrariæ nomen est, nulla terra aqua præter eam, quæ ex arboris folijs liquitur. miram naturæ ac reconditam varietatem. Ludouicum sanè, cui ab eo conatu Fortunæ cognomen est factum, quamuis classe comparata, imperioque attributo in eas insulas nunquam traiecisse constat. bella Gallica cladesque Philippo Regi Galliæ ad Cresiacum inflicta impedimento fuere. Post quinquaginta circiter annos Cantabri &

bri & Bætici collatis sumptibus ad eam expeditionem excitati, in eas insulas classe appulerunt, prædæ auidiores quàm imperij, ferro flammaque minitantes insulanis. Ex Lanceroto prædæ vis magna in Hispaniam aduecta Regibus eas insulas subjugandi cupiditatem iniecit. impliciti tamen rebus alijs eo conatu destiterunt. Ioannes Bentacurtus homo Gallus Henrici eo nomine tertij Castellæ Regis permissu, eaque lege, vt in eorum Regum clientela fideque esset, reperita nauigatione quinque minores insulas imperio subdidit. duas reliquas expugnare non potuit, insulanorum numero & virtute defensas. Episcopus genti datus Mendus nomine. hunc inter & Menautum Bentacurti hæredem cùm non satis conueniret, & res ad arma spectaret, indignè ferente Episcopo miseros insulanos prædæ haberi, nulla æquitatis cura, nulla religionis reuerentia: Petrus Barba à Rege Castellæ eò dimissus, earum insularum imperium sibi asseruit, deindeque Perasæ homini copioso pretio vendidit. Perasæ gener Ferrerius in regium etiam nomen inuasit. Canariam tamen & Tenarisem subiugare non valens, quatuor insulas Ferdinando Regi Catholico tradidit, accepta pecunia, vnius Gomeræ principatu, Comitisque appellatione contentus. Ab eo Rege, vt fuit inter Hispaniæ Reges felicissimus, omnes eæ insulæ repetititis nauigationibus in ius regium di-
1349 tionemque redactæ. ad intermissa redeamus. Anno sanè millesimo trecentesimo quadragesimo nono Eleonora Ludouici Regis Siculi (qui in minori ætate Petro successerat, Friderici nepos) soror natu maxima, matre concedente, Valentiam nauibus aducta in ea vrbe, effusa totius gentis lætitia, Regi Aragonio connubio iuncta est.

Alfonsi Regis Castellæ obitus. *Cap. XV.*

N Africa per idem tempus grauissimi motus concitati erant. Abohanenus patris Albohaceni imperio repudiato Phuthense regnum in Africa, in Hispania Heracleam, Arundam, & quidquid Afris reliquum eo tractu erat, armis præsidijsque occupauit, perfido pro more gentis ingenio, paternaque iura contemptui habens præ cupiditate imperandi, neque fraternæ cladis exemplo cautior. Patris ignauia cum magno dedecore nominis Maurici, priores calamitates acceptas esse accusabat: si se duce confiderent, iniurias vlturum. Ad eas voces vulgus nouarum rerum auidum, vitio humanę naturæ, futura præsentibus commodiora fore sperabat: quæ leuitas maximè Afrorum genti est innata. Res inter Mauros turbatas, suam occasionem nostri facere cupiebant. sacramenti religio opponebatur, qua decem annorum induciæ firmatæ erant. sed Principis mutatione, quasi diminutione capitis exoluta esse, prudentioribus videbatur. belli instaurandi studium instigabat, expugnandique Heracleam, cuius munitio nostrorum conatibus quasi frænos inijciebat. Pecuniæ conquisitio solicitum Regem habebat: non desperabat tamen prouinciales quinquennij iam pace recreatos, pro se quemque suppeditaturos. inimicæ gentis extirpandæ studium inflammabat: vnde sæpe in fraudem multitudo impelli consueuit.

regni

regni conuentus Complutum in Carpetanis indicti. multæ ciuitates vniuersa ditione præter morem euocatæ, Bæticæ & Carpetaniæ hactenus à belli oneribus magna parte immunes: quòd Mauricis incursionibus obnoxiæ iniurijs propulsandis magnos sustinere sumptus necesse habebant. nunc specie honoris obiecta in fraudem impulsæ sunt. Nam summa contentione agebatur, vt Castellæ & Legionis exemplo, quasi partito inter omnes onere, vectigal penderent ex rebus venalibus. In his Toletani ciues ad conuentum venientes, proximum honoris & auctoritatis locum deberi sibi disputabant. restitere magno animo Burgenses possessione meliores, ancipiti caussa. Ab illis ciuitatis amplitudo, vetustas, nobilitas, templi celeberrimi sanctitas, Præsulis, qui cæteris per Hispaniam Episcopis iura daret maiestas, præclara maiorum facta ad victoriæ argumentum vertebantur: Gotthorum tempore regiam vrbem fuisse: recenti memoria imperij titulo auctam. iniquum videri, quam diui hominesque prætulissent, ipsaque natura loci in vmbilico Hispaniæ, locisque maximè editis, vnde diuortia aquarum sint, positam: eam de dignitate cuiquam vrbi concedere: atque ea maximè caussa ad conuentum euocatam videri, vt ludibrio omnibus esset. Quod Burgenses postularent, eodem se iure reliquas ciuitates tueri posse: postremumque ipsi locum, idque precariò relinquere. Caussam communem omnium esse: Toletique ignominia vniuersæ Hispaniæ dedecus contineri. Ad hæc Burgenses Castellæ se prærogatiua tueri, vbi principem ipsi locum occuparent. antiquissimæ possessionis iura proferre. contra quæ exoleta vetustate exempla nihil valerent. Si de honore certandum sit, vnde instaurandæ religionis principium, vnde Mauricæ gentis profligandæ spes factæ? Eo merito Regum priorum domicilium fuisse. æquum non esse in pace eripi, quem armis, multoque suorum sanguine, honoris gradum tenuissent: teque Rege à maioribus tuis data priuilegia, nulla idonea caussa abrogari. Proceres in ea contentione diducti in partes: vt quisque propinquitate aut alia necessitudine alterutram ciuitatem attingebat. ac nominatim Ioannes Emanuel Toletanis aderat, Burgensibus Lara. neutri alteris concedebant. Disceptata caussa conuenit tandem, vti Burgensibus honoris locus, & primi suffragij ius relinqueretur: Toletani sede discreta à cæteris exaduersum Regis posita priores nominarentur, Rege ad hunc modum pronunciante: Quod ego iussero, Toletum faciet: idque eius nomine dico. Burgenses loquantur. ea arte, eoque temperamento, controuersia in præsenti sedata: quod ad nostram ætatem perpetuo more conseruatum est. Sic sæpe popularis offensionis non maiora remedia, quàm caussæ sunt. Octodecim vrbes & municipia regijs Castellæ conuentibus interesse solent: Burgi, Soria, Segobia, Abula, Vallisoletum, Castellæ omnes. ex Legionensi ditione, Legio, Salmantica, Zamora, Taurus. è Carpetanis Toletum, Concha, Caraca, Madritum. ex Bætica & Contestanis Hispalis, Granata, Corduba, Murcia, Giennium. In his Burgis, Legioni, Granatæ, Hispali, Cordubæ, Murciæ, Toleto, quoniam regnorum capita sunt, sedendo, dicendoque sententias, certi loci præscripto ordine definiti sunt: cæteris vt in conuentum veniunt promiscuè. tametsi in Complutensibus conuentibus multo plures ciuitates interfuisse memo-

rantur, Rege eo honoris blandimento inter plures communicato, vniuersæ prouinciæ voluntates promereri studente. Actum de vectigali. negatum initio. nam quæ in posterum imminerent incommoda, prudentiores augurabantur. victa tandem eorum qui restiterant constantia, Toletanis præsertim assentientibus: qui nouum quamuis initio vectigal pendere recusantes, ærarij tandem inducti inopia, bellique instaurandi cupidi, cum reliquis consensere. Communi sententia, incredibili alacritate bellum in Mauros decernitur. magni delectus tota prouincia haberi: arma, tela, equos, commeatum, pecuniam comparare. iusto conflato exercitu in Bæticam itur. Heraclea obsessa: magnis munitionibus operibusq; septa, & ad omnes casus parata. noua laborum facies: ardua vrbis mœnia, excelsæ turres, validum præsidium opponebatur. multi Afri ad famam nostræ expeditionis congregati. Ferro flammaque amœnissima circum vrbem ædificia consumpta: si damno rerum suarum obsessi ad mutandam fidem traherentur. opera admota, mœnia concussa. obsessi lapidibus, telis, facibus, propugnare. Maurorum animi sensim languere, spe defensionis abiecta, propter vigentes Africæ motus: oppidani præsertim, ne capto per vim oppido nulla vltra venia esset: nam milites minori venturi cura petitabant. trahebatur tempus. Missi antea à Castellæ Rege legati, pacem & auxilia ab Aragonio Rege expetitum, redierunt in castra, adiuncto Bernardo Cabrera: quem ea ætate grauem sapientemque virum fuisse constat, eòque Aragonium eius consilijs potissimum rempublicam gubernasse, non sine multorum, vt necesse erat inuidia, à secessu in quem se contulerat otij cupiditate, ad publicas curas extractum. Fœdus inter Reges ad quartum Kalend. Septembris his legibus sancitum est. Eleonoræ Reginæ & filijs integra essent, quæ pater testamento donarat. Nullum in Rege Castellæ auxilium ijs fore ad motus in Aragonia concitandos. Decem triremibus, quadringenti sagittarij ex Aragonia missi. Dux Raymundus Villanus. Ioanna Regina Vasconum, quæ à morte viri quinque amplius annos regnum tenuerat in Gallia, vbi se tenebat, ad confluentes Oysis & Sequanæ morbo oppressa decessit pridie Nonas Octobris. Corpus ad D. Dionysij coniuncto cum patre Hutino, sepulcro compositum. sanctissimis moribus fœmina, proleque numerosa felix, Carolum eo nomine secundum, annos septendecim natum, successorem reliquit. præterea minores filios Philippum, & Ludouicum cui Dyrrachij principatus dotalis postea fuit. filiæ Ioanna, Maria, Blanca, Agnes, magnis Principibus iunctæ fuerunt. Maior Rhotomagensi regulo. Aragonio altera. tertia Philippo Valesio Galliæ Regi postremis nuptijs. omnium minima Fuxensi Comiti coniux data est. Ioannes Confluentius homo Gallus eximia nobilitate Vasconum reipublicę pro absente Rege Præfectus erat. Interea ad Heracleam nostri in spem venerant oppidi potiundi. mœnia munitionesque retardabant. Granatenses Mauri incursabant, insidias tendebant, carpebant dispalatos. eruptiones ex oppido factæ. leuia sæpe prælia commissa. fame tamen obsessos opprimi, neque diu sustentare posse perspectum erat. Pestis lues repentè in castris vulgata, opem Mauris attulit: nostrorum rationes conturbauit. multos indies morbi contagio absumebat. prior alacritas metu, luctu & mœrore mutata. magnam

rerum

rerum humanarum inconſtantiam. Ioannes Lara, Ferdinandus Emanuel patre defuncto Villenæ regulus, auctores diſcedendi erant. auerſantibus ſuperis, alieno anni tempore, conatus fore exitiales. poſtremò neceſsitati cedendum. Furori proximum fore contra ſpem in exitium ruere. Ad has Rex voces commoueri quidem videbatur: cæterum oppidi capiendi, quod ſe Rege amiſſum erat, cupiditas retardabat: & præteriti temporis felicitas, quâ ſæpe proſperè auſus erat, addebat animos. Strenuos etiam contra fortunam niti dictitabat: ignauos ad deſperationem formidine feſtinare. Si vitæ exitus appropinquaret, vbi honeſtius quàm in caſtris moriendum homini à prima ætate enutrito in armis, Regiq; in ipſo conatu Chriſtiani nominis amplificandi? Ea ſiue conſtantia ſiue obſtinatio exitialis fuit. glandula enata deceſsit, Martij vigeſimo ſexto die, ſalutis anno milleſimo trecenteſimo quinquageſimo. qui annus Cle- 1350 mentis Pontificis conſtitutione ſecularis fuit: inſignis etiam obitu Philippi Regis Galliæ, cui Ioannes filius ſucceſsit, excelſo generoſoque Rex animo, minimè omnium ſimulator, ſua & regni Gallici calamitate nobilis. Hunc ergo vitæ finem Alfonſus Caſtellæ Rex eo nomine vndecimus, octauo & trigeſimo ætatis anno habuit: ſi vita longior contigiſſet, Maurorum reliquias exciſurus in Hiſpania, magnisque Principibus comparandus rerum geſtarum magnitudine, ſcientia militari, ciuili prudentia. vna domeſtica incontinentia ad reliquarum virtutum iniuriam non leuem acceſsit. Vindicis nomen, iuſtitiæ amor ad populum conciliauit, aliquando fortaſſe nimius. Extincti Regis corpus obſidione ſoluta, Hiſpalim relatum, & in Regum ſacello conditum. inde Cordubæ, vti moriens teſtamento cauerat, Henrico eius filio Rege. obſeſsi barbari, virtutem etiam in hoſte admirati, Regemque perijſſe dictitantes, cui ſimilis in terris nullus ſupereſſet, & ſatis magnum fructum arbitrati, metu eſſe liberatos, noſtros diſcedentes perſecuti non ſunt.

Eleonora Guſmania occiſa. Cap. XVI.

TVRBIDAE tempeſtates in Caſtella excepere, varij caſus, atrocia prælia, fraudes, proditiones, exilia, cædes. multi viri principes ferro interempti. multa bella ciuilia extiterunt: ſacri externique nulla cura. noui Regis an procerum culpa in ambiguo: Principis fama tenuit: vnde illi Crudelis cognomen vulgò factum. Proceres intemperantes, in omne fas nefasque auidos, magnam malorum partem conciliaſſe, Regique vindicandi iniurias neceſsitatem impoſuiſſe, idonei auctores teſtantur. nimirum Principum lenitas non in ipſorum modò, ſed etiam in ſubditorum moribus ſita eſt: obſequio mitigantur imperia. virtus modo infelix in vitio ponitur. & clementia etiam aduerſus ſontes Regibus ſæpe conuenit. temporibus ſeruire, diſsimulareque neceſſarium: ne quantæ irritatæ multitudinis vires ſint, ſuo malo experiantur: vti Petro Regi accidit. Et quid iuuat ſanare repente velle, quæ longum tempus corrupit? flectere, quæ vetuſtate indurverunt, nulla proficiendi ſpe, certo exitij periculo? Præterita dices, reprehendi magis, quàm corrigi poſſunt: eſto. ſed fruſtra tamen opera

ſumeretur, niſi poſteris vitæ inſtituendæ præcepta præteritorum malorum reprehenſiones eſſent. Cæterùm antea quàm tantarum rerum explicationem ingredior, qualis ſtatus reipublicæ eſſet, quæ mens, quis habitus animorum, quid in prouincia validum, quid ægrum explicandum eſt. Petrus defuncti Regis filius ex iuſta vxore, in caſtris continuo ab obitu patris Rex, vti erat neceſſe, proclamatur annos quindecim natus, menſes ſeptem. Hiſpali ipſe cum matre reſtiterat. impar curis grauioribus ætas, ingenium quantæcunque fortunæ capax. decor candidi oris cum quadam maieſtate, flaua cæſaries, corpus procerum, magnarum virtutum ſemina inerant audaciæ, conſilij: neque labore corpus, neque animus vlla difficultate vinci poterat. aucupio potiſsimùm deditus erat, iuſti tenax. Inter has virtutes non minora vitia conſpiciebantur, inchoata tunc, cum ætate robur ceptura. contemptus hominum, dicta contumelioſa, ſuperbæ aures, aditus non alienis, ſed domeſticis etiam difficilis. Hæc in teneris annis. auaritia, libidinis licentia, ſæuitia morum conſequenti tempore acceſſerunt. Praua inſtitutione aucta naturæ vitia indicio eſt Alfonſi Alburquerquij, cui pueri mores conformandi cura erat à patre data, eo Rege præcipua gratia, & rebus omnibus auctoritas: non ſine inuidia atque obtrectatione procerum aliorum: ſuſpicione malo publico priuatas opes augere indulgendo voluiſſe, qua nulla grauior peſtis. Erant nouo Regi ex Eleonora Guſmania hi fratres: Henricus Traſtamaræ Comes, Fridericus D. Iacobi Magiſter, Ferdinandus Ledeſmiæ, Tellius Aquilariæ reguli. præterea Sanctius, Ioannes, Petrus, Ioanna Ferdinandi Caſtrij futura vxor. Petrus alter & Sanctius in minori ætate erant extincti. hi omnes ſuperiorum offenſarum memoria, noui Regis voluntati diffidebant, præſertim Maria Regina filij potente, faceſque ſubdente animo. Eleonora Guſmania ex tanta potentia, tantaque auctoritate deiecta, (praua felicitas nunquam diuturna eſt) ex mala conſcientia, Reginæque viduæ indignatione ſibi metuens è caſtris, vnde Regis extincti funus proſequebatur, Aſsidoniam firmiſsimum ſuæ ditionis municipium delata, diu deliberauit: an eius oppidi munitione ſalutem tueretur, an noui Regis ſe ſuaque fidei permitteret. conſilio cum amicis & cognatis communicato, patris defuncti fratrumque reſpectum plus apud nouum Regem, quam matris querelas valiturum iudicans, conatu deſtitit. & alioqui ab Alburquerquio vis, ni pareret neceſsitati parabatur. Itaque ipſa quidem Hiſpalim abijt: filij Henricus Fridericusque, Pontij fratres, Petrus Marchenæ regulus, & Ferdinandus Magiſter Alcantaræ viri nobiliſsimi, Alfonſus Guſmanius, alijque propinqui & neceſſarij pars Algeziram, pars in alias firmiſsimas arces ſeſe contulerunt, conſilio ne cuncti inimicorum inſidijs eſſent opportuni, iniuriaſque armis vindicaturi. Audax Regis animus, muliebris iræ timori non ceſsit. vix regio funere procurato, Eleonora Guſmania capta Hiſpali, atque in cuſtodiam tradita eſt. ſic res Hiſpanas ira numinum in exitium agebat. quæ ſemel quos premere cœpit, in præceps dat. Henricus filius Algezira pulſus cùm ſe fide accepta ad Regem contuliſſet, re cum matre communicata, feſtinatis nuptijs Ioannam Ferdinandi Emanuelis Villenæ reguli ſororem pactam antea, toro ſibi iunxit. Noua præſidia

dia aduerſus Regis potentiam, Reginæque ſæuitiam quærebantur. Accidit vt Auguſto menſe Hiſpali Rex ex morbo decumberet grauiſsimo, ſalute à medicis deſperata. aderat regni vix inchoati finis, & ſpes nouæ nectebantur. vulgus proceresque pro more multos ſucceſſores deſtinabant. pars Ferdinandum Dertuſæ Marchionem, pars Ioannem Laram. Ferdinandum Emanuelem alij, regio omnes Caſtellæ ſanguine prognatos, præ cæteris nobiliſsimos. De Henrico Traſtamaræ Comite & fratribus nondum mentio vlla. ſermonum materiam, quam aduerſa Regis valetudo præbuerat, eadem recreata breui, ac planè reſtituta abſtulit. nihilque importuno morbo actum videbatur, quàm vt procerum & populi voluntates Regi exploratæ eſſent: vnde nouæ offenſiones, implacabiles ſimultates: vt ferè inuiſi Principibus ſunt, quicunque ad ſucceſsionis ſpem proximè deſtinantur. Itaque Ioannes Lara ea re offenſus, nimiæque Alburquerquij potentiæ inuidens, rempublicam pro arbitrio gubernantis, Hiſpali ſe ſubduxit, atque in Vlteriorem Caſtellam abijt, prouinciæ ſtudia, quoniam amplam ijs in locis ditionem obtinebat, excitaturus. Impendentes motus mors breui ſubſecuta compreſsit, vigeſimo octauo Nouembris die. Burgis, vbi deceſsit, in D. Pauli Prædicatorum æde tumulatus eſt, filio bienni, cui Nunnio nomen fuit. Coniuncto ferme funere Ferdinandus Emanuel, Blanca filia ſuperſtite ſublatus & ipſe eſt. Alburquerquio vtriuſque Principis obitus gratiſsimus extitit, aliena calamitate augere potentiam, ſublatiſque æmulis alieno nomine regnare ſatagenti, nulla reipublicæ cura. Ergo Rex defunctorum principatus inuadere occupareque certus Hiſpali diſcedit. Iter incruentum non fuit, ſæuique animi veſtigia non vno loco extiterunt. Ad Ellerenam municipium, Fridericum fratrem aduenientem recipere viſus eſt fallaci, vti euentus probauit, vultu verbiſque. Eleonoram Guſmaniam eius matrem Talaueræ in Carpetanis, vbi in cuſtodia erat, interficiendam eodem tempore mandauit. cædis miniſter Alfonſus Olmedus, magna noui principatus inuidia, cuius tale ſpecimen initio cernebatur. Scelere in vno multa & grauiſsima peccata commiſſa. Quid præterita gratia? Rex amicus quid profuit? numeroſaque proles? Omnia peruertit atrox noui Regis ingenium: tametſi propter teneram ætatem diri facinoris inuidia penes viduam Reginam ſtetit: doloremque diuturnum ex viri pellicatu æmulæ cæde vlciſci velle viſa eſt. Ab eo ſanè tempore ei municipio, quoniam in Reginæ ditione erat, Talaueræ Reginæ appellatio facta eſt. Burgis Garſias Laſſus adempta defenſione, ſocijſque in vincula raptis, intra ipſum Regis palatium, eiuſque iuſſu comprehenſus interfectuſque eſt. grauiſsimum crimen erat, ſyncerum erga Ioannem Laram ſtudium. Caſtellæ Antelatus in eius locum Garſias Manricus creatur. De Nunnio infante Viſcaiæ Principe in Regis poteſtatem redigendo conſilia agitata. Mencia fœmina primaria, cuius fidei puer erat concreditus, regiæ iræ auaritiæque ſubtraxit in Viſcaiam aufugiens, Cantabrorumque fide ſperans regios impetus poſſe retardari. Regis iracundia tanta, vt fugientis veſtigijs inſiſteret, & cum conſequi non poſſet, ditionem omnem armis occupare deſtinaret. quod puero intra dies paucos defuncto factum eſt: Ioanna & Iſabella eius ſororibus in

Regis

Regis potestatem redactis, Viscaia, Lerma, Lara, aliaque oppida & arces,
1351 ad Regis ditionem imperiumque subiuncta. Hæc salutis anno millesimo trecentesimo quinquagesimo primo gerebantur. Quo tempore in Aragonia festa lætitia, atque gratulatione omnia plena erant, Ioannis Aragonij filij ortu, sublatis de regni successione controuersijs omnibus, quibus diu respublica fuerat exagitata. Infanti Bernardus Cabrera educator institutorque, perspecta prudentia probitateque vir, Gerundæ principatus Ducis nomine à patre continuò est datus. quod in morem ab hoc initio susceptum est, vt Aragoniæ Regis filio maiori eius vrbis imperium esset: Regum Galliæ æmulatione, quibus Humbertus Delphinus Viennensem prouinciam pretio ante paucos annos vendiderat: ea lege, vt eorum Regum filij maiores natu Viennensem prouinciam, Delphini titulum obtinerent, insigniaque eius principatus gestarent. ipse principalem vitam monastica atque beatiore mutare certus, Prædicatorum vestem induerat, raro in Principibus pietatis colendæ studio. De Carolo Rege Vasconum, qui superiore anno regium insigne Pompelone desumpserat, conciliando in partesque trahendo, Regibus Aragoniæ atque Castellæ vno tempore cura erat. qui prior eius gratiam occupasset, non leue momentum ei accessurum videbatur. nam belli tempestates impendere prudentes considerabant: & Ferdinandus Dertusæ Marchio ad inuadendos Aragoniæ fines auxilia vndique comparabat. Vtrosque amicitiæ specie distinere Vasconi visum est: Burgosque Regis Castellæ conueniendi caussa, eiusque inuitatu cum fratre Philippo venit. Inter adolescentes Principes comitatis elegantiæ atque munificentiæ certamen fuit. ætas vna, ingenij similitudo animos deuinxit. nam & Carolo Regi à quibusdam Mali, ab alijs Crudelis cognomen fuit: quòd initio regni motum popularem in prouincia concitatum seuerioribus æquo supplicijs vindicasset. his initijs media exitusque consentanei fuissent. Linguæ libertate, cui æquè ac corporibus imperari non potest, Principum peccata vindicantur. Diebus aliquot Burgis consumptis in ludis, spectaculis, conuiuijsque, vti Regum ferebat ætas, Rex quidem Castellæ Vallisoletum abijt, regni conuentus in eo municipio habiturus. Carolus autem Pompelonem sese retulit. vnde rebus constitutis, Galliæ repetendæ studio, vbi natus erat, Momblancum Aragoniæ oppidum primùm petijt, Aragoniæ Regi mutuum colloquium expetenti gratificaturus. De geminis nuptijs actum, Caroli ipsius cum Regis Siculi sorore: Blancæ Caroli sororis viduæ, cum Castellæ Rege. vtrunque excusatum: cùm Galliæ moribus susceptum diceret, ne Reginæ quauis ætate viduæ secundò nuberent: suam ipsius ætatem coniugio immaturam videri. hæc palàm, ex arcano tamen spes erat Galliæ Regis filiam Ioannam nomine, sibi connubio iungendi: quod Vasconum rationibus fore commodius videbatur propter amplitudinem ditionis regiæ non imparem, quam is paterno iure obtinebat in Gallia.

Castellæ Regis nuptiæ.
Caput. XVII.

ALLISOLETI, vbi regni conuentus erant, tum aliæ minores res constitutæ: tum de duabus potissimùm grauior disceptatio fuit. In Castella vlteriori oppida quædam erant, quibus ducta ab antiquo consuetudine, dominos pro re proque voluntate mutare liberum erat. quædam ex vniuersa gente promiscuè, eum Principem iubebant, quem suis rationibus opportunum maxime iudicarent. alia ex vna tantùm familia. vtraque ab ea re Behetriæ vulgò dicebantur. in ijs quoniam multa erant perturbata, & scelerum licentia vigebat maximè, summa Alburquerquij contentione actum est, vt datis à Rege certis Principibus, mutandi amplius facultas non esset. in quo non magis publicæ vtilitatis respectus, quàm priuati commodi esse videbatur. nam vt erat Regis gratia inter proceres potentissimus, magnam eorum oppidorum partem spe erat complexus. Intercessit Ioannes Sandoualius, alijque viri primarij: quibus ijs in locis, aut patriæ ius, aut aliæ necessitudines erant, priuato & ij compendio ducti ex aliena calamitate, libertatemque à maioribus acceptam eripi populis nefas fore dictitantes. itaque is conatus frustra fuit. Mox de Regis coniugio actum. Vasco Palentino Præsule, qui regio scrinio erat præfectus, ipsoque Alburquerquio annitentibus, Reginæ matri persuasum est, vti ex Gallia coniux Regi iuueni peteretur. ætati lubricæ non aliunde maius periculum imminere, quàm a circunfusis vndique voluptatibus. simul in spem regni prolis suscipiendæ cura erat. Ioannes Roelius Burgensis Episcopus, Aluarus Albornocius eiuis Conchensis ea caussa in Galliam legati sunt, Ioannis Ducis Borbonij regio Gallorum sanguine nobilissimi potentissimique filiam, è sex quas habebat, eam expetituri, quam regio toro idoneam fore maximè iudicarent. Blanca, concedente patre, delecta: eique continuò sponsalia data præstantibus animi & corporibus dotibus felix, quas secum ipsa quasi certans natura cælumque benignè contulerat: infelix coniugio, vnde bonorum cumulus expectabatur. Sic spes humanas altior, siue fortuna, siue vis occulta deludit, ludibrioque sumus nos nostraque. Henricus Trastamaræ Comes ex Asturibus, quò matre cæsa, Lasso interfecto abierat, Regis voluntati diffisus, viribus impar in Lusitaniam se recepit. Profugi miseratione, Petri Regis periculo ex populi odio inuidiaque Lusitanus mouebatur, eiusque res ad suam curam pertinere iudicabat: quippe nepotis ex filia. Eo expetente per caussam mutui colloquij Mirobrigam Petrus accessit. eòdem Lusitanus appulsus Henricum restitui concessa impunitate impetrauit. In tanta tamen colluuione voluntatum, tantisque offensis res tranquillæ esse non poterant. In Bætica, in Asturibus, in Carthaginensi tractu intestini motus concitati principio anni millesimi trecentesimi quinquagesimi secundi. Alfon- 1352
sus Coronelius vir magnarum opum, magnæque inter Bæticæ regulos auctoritatis, Regis munere quamuis Aquilariam obtineret, de quo oppido illi cum Bernardo Cabrera diuturna contentio fuerat, Regi diffisus, quòd eo Hispali decumbente, vt est paulò ante monstratum, Ioanni Laræ regnum destinarat: ex eoque in offensam incurrerat: oppida & arces munire, prædia comparare, in Aquilariæ munitione magnam spem habere: proceres ad arma [illegible] sollicitare, externa auxilia conquirere. Ea caussa Ioannes Cerda Ludouici filius.

Coronelij

Coronelij ipsius gener ad Mauros legatur. in Granatensi parum præsidij erat, quòd à Castellæ Rege pactis inducijs occupatus, nihil mouere præiudicatum haberet: neque maius in Africa præsidium fuit, vbi Abohaceno adiunctus insigni prælio interfuisse memoratur, quo Albohaceni patris opes concussæ sunt. inde in Lusitaniam redijt, exul profugusque, spemque patriæ aliena misericordia sustentans. Eius vxor Maria Coronelia, cùm mariti absentiam non ferret, ne prauis cupiditatibus cederet vitam posuit, ardentem fortè libidinem igne extinguens adacto per muliebria titione. dignam meliori seculo fœminam, insigne studium castitatis. Interea Castellæ Rex ad Bæticæ motus accurrens plerisque oppidis Coronelio ablatis, Aquilariam inuadere parabat: cùm vno tempore nunciatur Henricum in Asturibus Gegionis munitione confisum concitare tumultus, parare arma: Tellium fratrem Montacuto ad Aragoniæ fines latissimè prædas agere. Rex quoniam ea parte maius periculum instare videbatur, Bætica relicta in Astures primùm abijt. aduenienti, qui in Gegionis præsidio erant, deditionem continuò fecerunt, veniam Henrico, qui in vicinos montes se contulerat, sibique incolumitatem pacti. Eo in itinere Regis animus Mariæ Padilliæ, quæ in Alburquerquij familia educabatur, eximia pulchritudine captus, cum ea ad S. Facundi oppidum stupri consuetudinem habere cœpit, sponsæ immemor, nouisque amoribus amens. vnde reipublicæ Regique ipsi supremum exitium parabatur. Ioannes Hinestrosa puellæ auunculus internuncius, prauæque consuetudinis conciliator. Teneram Principis ætatem, praui homines obiecta specie omni libidinum, conciliandisque voluptatibus, quod genus obsequij pessimum est, expugnare conabantur: nulla neque honestatis cura, neque metu turpitudinis, grauissimo reipublicæ damno odioque communi Regis gratiam aucupantes. Domi lasciuia erat, foris sæuitia: cui cæteræ Principis cupiditates cedebant. Montacutum conuerso in eam partem belli impetu, aliaque vicina oppida abs Rege capta. Tellius in Aragoniam aufugerat. Regionum propinquitate Reges Castellæ & Aragoniæ inuitati, de concordia agere, instituunt. ventum in colloquium non est. missi vltro citroque legati. Alburquerquio tandem cum Bernardo Cabrera in Turiasonensi agro conueniente, eorum arbitratu fœdus sancitum. Eosdem amicos inimicosque futuros. Tellio, Ferdinandoque Aragonio inuicem venia à Regibus data. Rebus constitutis Bætica repetita. Aquilaria corona cincta. quatuor menses obsessi præstanti fide sustentarunt. mense Februario salutis anno mil-
1353 lesimo trecentesimo quinquagesimo tertio, oppidum vi expugnatum est. Sacris Coronelius operabatur, cùm hostes intra munitiones irrupisse nunciatum est. neque destitit tamen priusquam diuina hostia sacrificatum esset, mortem adesse certus nulla spe veniæ. captus intra turrim, in quam se præsidij caussa incluserat, maiestatis lege pœnas soluit. idem fecerunt quinque alij socij primarij. oppidum mœnium corona nudatum. multitudo conseruata. Cordubæ, quò se Rex Aquilaria capta contulit, Beatrix ex Padillia nata est. inde in Carpetanos itum. Torrigijs, quod municipium Toleto abest viginti passuum millibus, dum eius victoriæ, natæque filiæ lætitia ludicro militari celebratur,

Regi

Regi in manu vulnus inflictum: vnde vitæ discrimen adijt, vix vllis medicamentis retento sanguine. eòdem Alburquerquius venit obita legatione ad Lusitaniæ Regem, eiusque consilio Ioanne Cerda adiuncto. Blandis is verbis à Rege in gratiam receptus, vt ablata socero oppida restitueret impetrari non potuit. non ratio & æquitas, sed vis & libido dominari cœperat. magnam eorum oppidorum partem filiæ donasse excusabat Rex, nuper natæ coniugio dotem, vitæ subsidium. Blanca Borbonia per idem tempus Narbonensi Vicecomite prosequente, atque Friderico D. Iacobi Magistro, qui honoris gratia obuiam processerat, Vallisoletum tandem appulsa erat. Nuptias maturandas Alburquerquius disputabat, pro auctoritate imperare videbatur, conuitio nõnunquam: Padilliæ propinqui, ne principem gratię locum occuparent, haud temerè verebatur, dolebatque. Rex parendi sibi necessitatem imponi non ferebat Padilliæ amoribus æger, & cum annis se ipso ferocior. & Alburquerquius minori in gratia esse cœperat: vt sæpe facinorum ministri consultoresque quasi exprobrantes aspicimus. inde illi casus initium, eo minori populi miseratione, quòd omnium, quæ perperam gesta erant, auctor esse credebatur. Nuptiæ tertio Nonas Iunij modico apparatu celebratæ, infaustum fore coniugium plerisque ominantibus. auspices nuptiarum Alburquerquius ipse, & Eleonora Regina. Interfuere celebritati Henricus & Tellius, Ferdinandus, & Ioannes Aragonij, Ioannes Nunnius Calatrauæ Magister, Ioannes Cerda, Principes alij. Per idem tempus Caroli Regis Vasconum, Ioannæque Galli Regis filiæ natu maximæ, nuptiæ in Gallia celebratæ sunt, multo quàm nostræ feliciores futuræ, mutuo inter coniuges amore, numerosaq; prole. Carolus, Philippus, Petrus ex his nuptijs procreati: tametsi Philippus in prima ætate extinctus est. præterea Maria, Blanca, Ioanna. Blanca quidem tertiodecimo ætatis anno decessit: eius sorores magnis Principibus iunctæ sunt. Leo ex impari matre Carolo Regi natus erat, vnde Cortesij Marchiones Vasconum nobilissimi, genus deducunt. quemadmodum ad Petrum Caroli Regis iustum filium Marchiones Falcis, generis materni originem referunt.

Castellæ Rex Blancam deserit. Cap. XVIII.

IX Castellæ Rex nuptiarum celebritate peracta, nouam nuptam fastidiuit, in Padilliæ amorem effusus: si regiæ stirpi compararetur, ignobilis, neq; maiori formę pulchritudine. tanti plerũque est præposteræ animum libidini mancipari. Biduo transacto Montalbani arcem ad Tagi fluminis ripam, vbi amicam antea, nunc pellicem reliquerat, continuato itinere festinare parabat: cùm Regina mater, Eleonora amita Regis consilio indicato, eum remotis arbitris per omnia numina, & quidquid in terris sanctum est, ne se, regnum, fortunas, nominis existimationem præcipiti temeritate perditum eat, profusis lacrymis obtestantur. Quid orbi sermonem, Gallis arma iniuriam non laturis, ciuibus dissidiorum materiam daret? Ignorare videlicet integra probitatis fama humana imperia constare. quos destitui à numine, quibus infensum cælum esse, semel fuerit

rit persuasum, in eos homines malaque omnia quasi facto agmine impetum dare. Lectissimæ coniugis luctu moueretur: eiusque amore fœdam libidinem commutaret: neque flagitio in exitium rueret. Ad has ille voces nihil moueri. negat tantùm sibi id esse propositum. mox clam adductis iumentis fugienti similis discedit. Henricus & Tellius abeuntis iter prosequuntur. idem Aragonij fratres faciunt. tempori seruire, atque Principis voluntati assentari, quod pessimum obsequij genus est, plerisq; proceribus certum erat. Vnus Carrillius Toletanus Pręsul, prisci moris vir monere salubria non desistebat: verbis, litterisque castigare. ex eo grauis Regis auribus esse cœperat. odij caussæ acriores, quia iniquæ. Itaque ante hæc tempora venia discedendi impetrata, negotia domestica caussatus, Concham abierat: deinde sese in Galliam contulerat, satius iudicans in exilio viuere, quàm precariam animam apud infensum Regem trahere. Auenionem appulsus Pontificibus Romanis assiduus gratusq; imprimis, à Clemente VI. in Cardinalium numerum cooptatus ante tres annos fuerat. ab Innocentio, qui superiori anno Clementi successerat, ad consilia de rebus omnibus adhibebatur. In eius locum Blasius (alij Gonsaluum vocant) Præsul Toletanus constitutus est Rege annitente, legibus an vitio creatus, non satis constabat. Tametsi Carrillium spontè abdicasse, quidam nullo idoneo auctore disputant: discessusque caussam non iram Regis extitisse, sed honorem purpuræ delatum: cui absens satisfacere non posset. Si credi par est, tanti eum honorem fuisse, vt amplissimæ ecclesiæ primoque inter Hispaniæ Præsules loco præferendum iudicaret. Montalbano Toletum abs Rege itum est. Vallisoleti eius reuocandi consilia communicata, Rege non ignaro, eoque maiori in Alburquerquium ira eius consilij auctorem. prorsus vt Regis placandi studio Egidium ille filium fidei obsidem daret. Summa tamen procerum contentione impetratum, vt Rex ad nouam nuptam Vallisoletum rediret. non amplius biduo apud eam substitit: tanta impudici amoris impatientia væsaniaque, vt iniectam carminibus amentiam fama vulgauerit, zona Iudæi cuiusdam arte medicata draconis specie regijs oculis obiecta. Quibusdam suspicio fuit, temeraria sanè & impudens, Regem non sine caussa à Blanca vxore repentè alienatum: vitiumque illi à Friderico fratre illatum: natumque ex eo commercio Henricum, quem Columba Iudæa Hispali nutrice educatum, Henricorum familia nobilissima auctorem generis nominat, regio inserti, à regioque deducti. Neutrum nobis verisimile visum est: ac credam potiùs vbi tetri amoris flamma pectori insederit, non alia philtra amatoria quærenda, neque alias offensionis caussas præpostere excogitandas: vt iuuenis animus in furorem agi, & de potestate mentis exijsse videretur. Vallisoleto Olmedum Rex abijt, locis finitimis situm oppidum. eòdem Maria Padillia eius accitu Toleto venit, coniugis Reginæ nulla amplius neque memoria, neque miseratione. Alburquerquius munitis suæ ditionis oppidis se primùm tenuit: deinde vim veritus in Lusitaniam se contulit, haud tutò committi fidem ei arbitratus, cui coniugij sanctitas, & sacramenti religio vilis extitisset. Fridericus tamen D. Iacobi Magister, redintegrata cum Rege gratia, à quo matre cæsa auerso animo esse cœperat, ad eum Cuellarem venit.

venit. Tellio fratri Ioanna Laræ filia, natu maxima Segobiæ, vbi solennitas nuptiarum fuit, connubio iuncta est, dotali Viscaiæ principatu. Mariæ Padilliæ propinqui eo blandimento regios fratres iam antea Alburquerquio iratos, sibi conciliare studebant. Blanca Regina Medina Campestri, vbi cum Regina socru honestis solatijs vitam tolerabat, prius propemodum vidua quam coniux Areualum ducta est, sublato etiam sermonis cum socru, alijsque Principibus commercio. Petrus Gudiel Segobiensis Episcopus, Tellius Palomechius ciuis Toletanus custodes adhibiti, minimè fugituræ. aulæ subinde ministeria mutata. Dieghо Padilliæ Mariæ fratri, regij cubiculi cura data. Aluarus Albornocius pincerna, Petrus Gonsaluus Mendoza dapibus præfectus, Mendoziorum familiæ conditor, eaque tempestate in Cantabriæ parte, cui Alauæ nomen est, oppidum obtinens, vnde genti nomen. (huic Dieghus Mendoza filius fuit maris Præfectus annis consequentibus) Hęc Segobiæ gesta sunt Alburquerquij odio, quoniam multi in aula eius beneficio obstricti erant. idem Hispali factum: quo Rex præcipiti autumno sese contulit. multi Bæticæ reguli datis ab Alburquerquio honoribus spoliati. sic sunt rerum humanarum vices. nihil instabilius, inconstantiusque Regum gratia, præsertim malis artibus parta. omnino se Rex & rempublicam Mariæ propinquis gubernandum tradiderat. eorum arbitratu, belli & pacis consilia gerebantur. proceres ipsique Regis fratres tempori seruire, atque ad fortunæ motum se mouere: ad Mariæ gratiam donis, officijs, assentatione, aditum certatim captare. fœda rerum tota prouincia colluuio. Hyeme cõtinuis imbribus inflati amnes: Hispalis portæ, ne restagnatis latè fluminis impetus vrbana ædificia labefactaret, pice stupaque ferruminatæ stipatæque. Proximi anni principio millesimi trecente- 1354
simi quinquagesimi quarti, Ioannes Nunnius Calatrauæ Magister cùm prius se exitij metu in Aragoniam contulisset, blandis deinde regijs litteris inductus Almagrum redijt, amplum suæ ditionis municipium. intra id oppidum a Ioanne Cerda captus est, quem Rex nouis honoribus auxerat. amicitia cum Alburquerquio grauissimum Nunnij crimen erat: Regisque reuocandi quo primum tempore Blancam deseruit, consilij particeps fuerat. Dieghus Padillia continuò in eius locum subrogatur, raptim perturbatèque nullo comitiorum ordine. regia voluntas pro lege fuit. Nunnius Maquedæ in custodia inopinatò obtruncatur, Regis dolore iraque, an vera, an simulata: vt atrocis facinoris infamiam inuidiamque à se amoueret, deriuaretq; in alios. Sed nullis quæstionibus habitis, nemine vindicato, suscepta semel opinio ad populum confirmata, Regis voluntate cædem factam. In Alburquerquij oppida, quæ multa & valida ipsius nomine tenebantur, præsidijs militaribus firmata, impetus factus. Metellinum in Lusitania veteri, munitione diffusum, ipso Alburquerquio concedente deditionem fecit. alia parte Alburquerquium oppidum tentatum expugnari non potuit, loci præsidijque firmitate defensum. Cùm duceretur obsidio, regij fratres Henricus, Fridericusque ad Pacem Augustam relicti sunt irruptionibus prohibendis, quæ ex oppido Alburquerquio fiebant. Eo consilio nouis rebus materia parata est. Castris Cęcilianis quo Rex discessit legati ad Lusitanum missi, viri primarij Eboræ tunc nuptias celebrantem,

magna gentis lætitia, apparatuque Mariæ neptis,& Ferdinandi Aragonij. Facta ij dicendi potestate Alburquerquium Regi suo dedi postularunt, regiorum vectigalium, quæ diu penes ipsum fuisse constabat, rationem redditurum. lege peculatus postulato, receptum in Lusitania esse non debere. Ad hæc Alburquerquius: Qui reipublicæ malè gestæ crimen imponeret eum ad singulare certamen prouocare. ferox animus continuis incommodis irritatus, contumeliam non ferebat. Quod de fisci rationibus petebatur, non recusare, exigerentur modò in Lusitania. honesta petere visus est. re infecta dimissi legati. Locorum propinquitate inuitati regij fratres, quibus rempublicam sursum deorsum agi, prædæque haberi graue erat, Alburquerquium de ineundo fœdere priores appellare constituunt. Missus in eam rem legatus. Inter Pacem Augustam & Helbes medio interuallo, colloquium est habitum. de opprimendis regijs conatibus, temeritateque consultatur. alij proceres adiuncti. vires tamen impares erant. Petrus Lusitani Regis filius ad societatem inuitatur, spe iniecta Castellæ regni tum belli, tum propinquitatis iure, quippe Sanctij Regis nepoti ex filia Beatrice. verùm cum id consilium Regi Lusitano non probarent, conatu destiterunt. Hæc ad fines Lusitaniæ noua tela texebatur. Castellæ Rex, qua instituerat socordia, nouo flagitio priora scelera cumulauit: prorsus vt si aliorum turpitudo excusari posset, hoc crimine penitus obruatur. Ioanna Castria, Diegho Haro marito defuncto vidua, cui forma comparari nulla poterat, insigni pudicitiæ laude, viduitatis incommoda sustentabat. in eam Rex prauis cupiditatibus imperare nescius, oculos iniecerat. pudicitiam expugnare non sperabat. coniugij species prætensa. fingit se cælibem esse: Blancæ nuptias ex animo auersatum, cuius rei testes, indiciaque, proferebantur, neque enim deesse poterant. Episcopi Sanctius Abulensis, Ioannes Salmanticensis de re ea appellati, secundùm Regis libertatem pronunciarunt, furenti Principi repugnare non ausi, vicenteque honestatis iura metu periculi. O homines ad seruitutem natos. sic erat, acerba gentis fata exagitabant. sententia pronunciata, Cuellare, quo Rex venerat, nuptiæ festinatæ sunt. copia fastidium vt antea faciente, paucis apud nouam nuptam diebus moratur. sunt qui vna tantùm nocte dicant. tametsi species prætendebatur initæ inter proceres coniurationis: quorum conatibus ne tempore confirmarentur, occurrẽdum videbatur. Ioanna Castria regiam auctoritatem Donnijs nomine tenus tuebatur, acceptę ignominiæ velamen honestum scilicet, atq; præclarum. Ioannes filius ex ijs nuptijs procreatus est, matri solamen, fortunæ ludibrium futurus. In ipso belli ciuilis apparatu ad Castrum Sericium in vlteriori Castella Ioanni Aragonio Isabella altera Laræ filia iuncta est, Viscaiæ principatu dotali, Tellioque qui maiorem sororem in coniugio habebat, quoniam conspirationis socius erat, eo principatu spoliato. tametsi iniquum erat viri culpam vxoris pœna lui: sed Petro Rege neq; ius neque æquitas valebat, raptim & peruersè cuncta administrabantur. In eo oppido Maria Padillia filiam alteram peperit, cui Constantiæ nomen fuit, Alencastrio Angliæ Duci quondam nupturæ Ad proceres coniuratos, noui se proceres adiungebant. Ferdinandus Castrius Ioannę sororis ignominia perculsus, vindicareq; armis certus, eorum partes

res secutus est. idem fecere Toletani ciues Regis væsaniam detestati, Blancæ Reginæ commiseratione. Cordubenses, Giennenses, Conchenses, Talauera, Toleti auctoritatem secuti. accessere paulò post Aragonij fratres. fauebant Reginæ Eleonora Mariaque, Regem malo non aliter sanari posse sperantes. sic belli ciuilis, atque internecini fundamenta ponebantur, viamque ad regnum Henrico fata monstrabant.

Bellum Sardicum. Cap. XIX.

IVVAT cogitationem tantispèr à Castellæ malis auocare, nouaque narratione reficere animum. tametsi alienum ab instituto non est, quæ alijs per Hispaniam prouincijs contigerunt, locis competentibus explicare. Granatæ Rex Iuzephus Buhagix cum regnasset annis vno & viginti, suorum perfidia ferroque hoc anno peremptus est. coniurationis auctor Mahomad à senectute cognomento Lagus Iuzephi patruus, Farracheni reguli Malacitani filius regnum occupauit, multis calamitatibus per totam vitam obnoxius, vt nunquam est fida potentia piaculo, parricidioque parta. Res Maurica regulis eo tractu in factiones scissis, imperijque mutatione sæpè alternantibus, ad interitum festinabat. Osca vetus Ilergetum vrbs publicæ scholæ iure ab Aragonio Rege donata. annua vectigalia, artium ingenuarum professoribus de publico constituta. Quo tempore bellico apparatu vniuersa Aragonia incitata erat. moti ad arma proceres cum Rege in Sardaniam traiecturi. Fuerat ea insula Bonifacij. VIII. concessu Pisanis iniustis rerum dominis detracta Aragonijs armis. cum ijs anceps, diuturnumque bellum fuit. pulsi tandem Pisani sunt. partum tamen insulæ imperium tueri, ardua res Aragonijs erat, in Mediterraneo mari sitæ, procul à littoribus Hispaniæ, hinc Africa obiecta, inde Liguria, interiecta tantum Corsica insula à Sardinia angusto freto dirempta. Insulanis studium erat rerum nouarum, ingrata quæ tuta, in temeritate spes. Oriæ Genuensium familia nobilissima freti incolarum studio, ditioneque oppida in ea insula obtinentes, in pellēdi Aragonios certamen ingressi sunt. opem vti necesse erat, Genuenses tulerunt. Sassarim & Calarim firmissimas vrbes ad extrema insulæ promontoria sitas, sui quondam iuris ab Aragonijs inaudita caussa occupatas caussabantur. ventum ad arma. Alguerium vrbs medio interuallo capta Sassaris obsessa. expugnari non potuit, eximia ciuium erga Aragonios fide. sed dum obsidio vrgetur tamen, missa ab Aragonio Rege classi, rebus asperis opem latura, aliquandiu alternante fortuna bellum sustentatum. Veneti perpetui Genuensium potentiæ æmuli hostesque, missa legatione Aragonium ad armorum societatem inuitant. si vires conferantur exultantem hostium insolentiam reprimi posse. Sancito fœdere classes Aragonia & Veneta in ipso Bosphoro Thracio ad Peram Genuensium ea tempestate vrbem, ante annum tertium cum hostium classe supremo conatu dimicarant, quamuis inflato mare, fluctibusque intumescentibus, tanta erat cupiditas pugnandi. victi Genuenses. tres & viginti triremes captæ. non paucę vi tempestatis ad littus eiectę. Cecidit etiam

Pontius Aragoniæ clasſis præfectus duodecim triremibus amiſsis.neque clara ea victoriæ in præſens fuit, neque in poſterum vſui. eaque opinio extitit, vt vtrique ſe victores ferrent. Clemens & Innocentius Pontifices, Chriſtianæ reipublicæ calamitas ex ijs diſsidijs quanta inſtaret, prouidentes, pace aut inducijs factis conati ſunt Venetos, Aragonios,atque Genuenſes pacare. repetitæ ea cauſſa legationes. fruſtra is conatus fuit: rebus adeò exulceratis, vt niſi alterius gentis clade ſanari non poſſe crederent. & nouum Genuenſibus præſidium acceſſerat. Marianus Arboreæ regulus, ditione, opibus, clientelis, in Sardinia ab antiquo præpotens, prædæ ſpe ſeſe Matthæo Oriæ Genuenſium factionis principi adiunxerat, magnam inſulanorum partem ſecum trahens. oppida, vrbes, arces, tota inſula momento temporis occupata. Saſſaris, Calariſque in Aragonia fide perſtiterunt. venerat in periculum ſumma rerum. qui enim tantis viribus obſiſti poſſet, foris Genuenſi claſsi, in inſula diuerſis inconſtantibuſque voluntatibus? Re in Aragonia nunciata, valida numeroſaque claſsis centum nauium comparatur. in ijs quinque & quadraginta triremes erant. magnis delectibus mille cataphracti,quingenti leuis armaturæ equites, pedites ad decem millia conſcripti, validæ copiæ, magniſque rebus conficiendis pares. aderant ſocij nauales.e Germania,Anglia Vaſconibus delectæ bello manus venerunt. proceres tota prouincia ad nobilem expeditionem excitati. Rerum ſumma penes Bernardum Cabreram fuit. Petrus Exerica, Rogerius Lauria, Lupus Luna, Otus Moncada conuenerunt. Petro Regis patruo Vicario relicto è Rhodopenſi portu, quo claſsis conuenerat, dimidiato Iunio menſe ſoluerunt.modicis tempeſtatibus octidui nauigatione in Sardiniæ conſpectum ventum eſt. copiæ in terram expoſitæ, tribus ab Alguerio millibus paſſuum: mox ad eam vrbem mota caſtra,claſsiſque ductore Cabrera. Rex ingenio acer anteire agmina, locum capere, periculo adeſſe, alioſq; ſuo exemplo ad præclarè audendum incitare.prorſus ſi ambitio, nimiaque imperij auiditas abfuiſſet,antiquis Ducibus exæquandus.Quadraginta triremes Genuenſes celeritate magis quàm virtute præſtantes,ſeſe mari oſtentarunt. terra Arboreæ regulus,cum duobus millibus equitum, peditum quindecim millibus,vicina loca inſedit. neutri pugna decernere auſi ſunt. quippe temerè collecta multitudo, nulla militiæ diſciplina neq, ordinem ſequi,neq; imperia accipere idonei, quibus neq, in victoria decus, neq; ex fuga ignominia futura erat.Męnia operibus machiniſq; dies nocteſq; impugnabantur. iniquiſsimo anni tempore,locis natura inſalubribus,morbi in Aragonio exercitu graſſari cęperunt.Rex ipſe ęger decubuit. neceſſariò cum hoſte de fędere actum.fœdis Aragonio nomini conditionibus ſancita pax. Mariano,Matthæoq; venia conceſſa. ditio,quam obtinuerant relicta. præterea Mariano ad Galluram multa oppida abs Rege data. ſic hoſtes contra timorem animi pręmia ſcelerum adepti,ferociores euaſerunt. Regi datum eſt vt Alguerio vrbe dedita, incolæ quo vellent migrarent. Catalauni veterani milites diuiſis agris in eorum locum ſubſtituti. Reginæ precibus, quæ virum erat comitata, Oti Moncadæ, Philippi Caſtrij, aliorumque procerum obitu, moræ impatientia fœdus Nouembri menſe feſtinatum. Septem deinde menſibus Rex in Sardinia conſumptis, (quo tempore inſula

lustrata, confirmataque in fide, de fontibus pœnæ sumptæ) Marianus, Matthæusque tumultuari incipientes rursus ad officium reuocauitatque rebus omnibus compositis, reipublicæque præfecto Olso Prochita incolumi tandem classe Betullonem redijt, maiori conatu quàm operæpretio facto. sed necessitati parere, quo nullum est acrius telum, temporique seruire magnis Regibus vsitatum, consentaneumque est.

Castella motus. *Cap. XX.*

ALBVRQVERQVII oppidis abs Rege Castellæ tentatis captisque magna ex parte, cùm in Fridericum fratrem se Securæ arce munitissima tenentem ducere pararet, Toleto Hinestrosam in Vlteriorem Castellam amandauit, vt Blancam Reginam, belli caussam captiuæ instar in ea vrbe custodiæ mandaret. graue id decretum fuit, innocentis puellæ calamitatem non vno loco consistere. templum Toletanum ingressa, quasi exoluendi voti specie pedem inde efferre recusauit, loci sanctitate salutem tueri cupiens. si quid tamen audaci iuueni & temerario sanctum esset. Ille eo nuncio concitatus Ocaniam sese retulit, quo in municipio Ioannem Padilliam Villageræ regulum, in Friderici fratris locum D. Iacobi Magistrum substituendum curauit, & quidem coniugem contra superioris temporis exempla. nouum exemplum, legibus, moribusque validius fuit. ab eoque initio susceptum, vt coniuges ijdem & Magistri essent. Mariæ in gratiam, quæ noui Magistri soror erat, maiorum instituta violata. Procerum vires confirmabantur. Ioannesque Cerda Hispali veniens sese illis adiunxit, optimus quisque sequebatur, omnesque viri strenui nauare coniuratis operam & studium volebant. Regem super insitam sæuitiam auersæ procerum voluntates, Toletanaque rebellio solicitabat. vim adhibere imminutæ copiæ prohibebant. necessariò in Vlteriorem Castellam abijt, subsidia belli comparaturus. ventum Tordesillam, vbi Regina mater morabatur. Fridericus Magister interea à Toletanis euocatus, vrbi præsidium cum septingentis equitibus venerat: alij proceres coniurati ex diuersis locis in vnum coeuntes circum Tordesillam, quasi circumsesso Rege tendunt, armis acturi nisi iustissimis postulatis annuisset. Ea erant. Ab stupri fœditate recederet: Blancam regio toro restitueret. Padilliam pellicem regni finibus arceret. Eius propinquos à republica amouendos curaret, atque perficeret. Ea si præstita essent, vti necesse erat, paratos sese omnia, quæ imperarentur, facere. Cum his mandatis Eleonora Aragoniæ Regina missa quo minus violaretur, ius gentium valuit. sexus, propinquitas, auctoritas, tutatæ sunt. re infecta, dimissa. Proceres spe deiecti voluntate quidquam impetrari posse. matre Regina filioque elapsis, retro conuerso agmine Vallisoletum tentant. inde depulsi, Medinam Campestrem occupant sine sanguine. Eò Fridericus Magister sese contulit. eò etiam Alburquerquius decessit noxio medicamine venis concepto, quod Paulus medicus Romanus magnis pollicitis corruptus ægro diluerat. Sic perijt vir ea tempestate nobilissimus. Origo illi è Lusitania, am-

pla in Castella ditio. pater Alfonsus Alburquerquius, auus Rex Dionysius, maternum genus impar, non ignobile tamen. Regis alumni gratia primùm, deinde odio, tantundem exitu bonæ famæ, quantum priori tempore malæ ad populum meruit. Corpus, vt ipse testamento mandarat, odoribus refertum non ante sepulturæ mandare iurati proceres decreuerunt, quàm rebus ex sententia patratis. Missi denuò à proceribus legati viri primarij: si forsan Regis animus tempore pacatioris, vt nunciatum erat, ad meliora consilia traduceretur. re integra. Colloquio dies, locus, tempusque designatum. venere ex vtraque parte quinquaginta equites paribus armis in pagum non procul Tauro oppido, insidijs minimè idoneum. Ibi cùm inter se officiosè salutassent, & proceres coniurati more gentis, Regis dextram deosculati essent, Guterrius Toletus pauca ex sententia Regis præfatus: Graue, ait, accidisse tantos viros, ea nobilitate, eo splendore, alienato animo esse. eripere Principi velle, quod esset beatissimum, decernendi libertatem: eosque caros acceptosque habere, quos fidos maximè iudicaret. Cæterum errori per imprudentiam commisso veniam se dare paratum, modò copias militares dimitterent. Quod de Blanca postularent, nisi forte ea obtenderetur species maiora conantibus, facturum sese quæ vellent. Ad hæc procerum consilio habito, eorum verbis Fernandus Aiala potestate dicendi facta sic incipit. Quod contra exempla maiorum, magnanime Princeps, armati venimus, veniam dari postulamus. Inimicorum insidiæ, à quibus nulla innocentia tuta est, compulerunt, tuoque permissu factum est. alioqui tui sumus: de subditis & supplicibus, vt libet, statue. Habet hoc regia fortuna, vt nihil occultum esse patiatur: omnia populo proponit, atque explicat turpia honestaque. Blancæ Reginæ, cui diadema imposuimus, cui coniugij sanctitate nobis præsentibus deuinctus es, exitium ab æmula comparari ægrè ferimus: Principisque auribus insidias à prauis hominibus tendi graue ducimus, nulli magis quàm tibi gratificaturi: vbi sedata animi ægritudine, fraudeque perspecta (quod propediem fore cupimus, speramusque) maior ætas accesserit. Quanto difficiliùs est alios præstare, quàm se, tanto laudabilius in eam curam incumbere, vt optimus quisque ad tuum contubernium recipiatur. Multis alioqui claris Principibus dedecori fuit, domestica infamia. Tua coniuge quid sanctius, quid nobilius? quàm modico cultu, quanta morum suauitate? forma quæ alia comparanda? Eam grauissimo luctu leuari, & in debitum dignitatis locum restitui, si homines silerent, si aliena esset, tu ipse armis, copijsque omnibus conari atque efficere deberes. Illud caue, ne præposteris blanditijs illectus per errorem committas, vnde tibi, nobis, vniuersoque nomini Hispanico luctum insanabilem, ignominiam sempiternam inuras. De re tanta breui statui non poterat. conuenit, vt quaterni ex vtraque parte delecti de pacis conditionibus disceptarent. sic à colloquio discessum. moxque varijs Regis tergiuersationibus intellectum est, nihil eum pro sano facturum. præsertim cùm eodem tempore Tauro digressus ad amicam iuisse constaret. qua occasione Regina mater pridem à coniuratis voto stans, eos Taurum euocauit: eisque oppidum tradidit. Eo nuncio perculsus Rex, totiusque regni defectionem veritus, Hinestrosa

& Samuele

& Samuele Iudæo (is ærarij præfectus erat carus in primis) comitantibus Taurum repetijt: matrique complexum ferens in eius se potestate futurum dixit. comites continuò detracti, datique in custodiam. præcipua aulæ ministeria mutata. Fridericus Magister regio cubiculo præfectus, scrinio Ferdinandus Aragonius, Ioanni Cerdæ vexilliferi honor est datus, Ferdinando Castrio, qui Ioannam Eleonoræ Gusmaniæ filiam vxorem habebat, regiæ procuratio concredita. in quo honoris specie prouidebatur, vt Rex captiui instar teneretur, sublata etiam ipsum adeundi promiscua libertate. Alburquerquij cineres, quasi victoria parta in monasterio Cisterciensi, cui ab Spina in Vaccæis nomen, sepulturæ sunt dati. Magnum reipublicæ nominiq; Hispanico vulnus inflictum, Principem gentis, parentem & columen obsideri, capi, includi: nisi facti atrocitatem salus publica, Principis inuidia, infamiaque excusarent. Venationis tantùm libertas relicta erat. qua ille occasione, & nonnullis proceribus eius calamitate, magnisque in posterum pollicitis, æquioribus factis Segobiam sese proripuit, prosequente Samuele, qui datis prædibus, è custodia liberatus fuerat. secutus est etiam Tellius frater, cui eo die Regis custodiendi cura concredita erat, haud diuturna gratia futura. Inde maiorum motuum initia. Aragonij fratres Roam Eleonoræ matri datum captiuitatis tempore abs Rege oppidum discesserunt. Ioannes Cerda sese ad Regem contulit, Fridericus Talaueram, vbi copias militares reliquerat. Ferdinandus Castrius in Calæciam, Tellius in Cantabriam abiere. Henricus & Regina mater Tauri substiterunt, oppido præsidium. Hæc fine anni gerebantur. quo in proximum euoluto millesimum tre- 1355
centesimum quinquagesimum quintum, regni cõuentus Burgis habiti sunt. interfuerunt Aragonij fratres. De procerum insolentia conquestus in conuentu Rex, vindicare iniurias paranti vti opem ferrent, petijt. In Principe vniuersam nationem violatam, grauique ignominia affectam esse. Publica inuidia, communibus armis perfidiam vindicandam. æs militare ciuitatibus imperatum. Ijsdem diebus Carolus Cerda Alfonsi Exhæredis filius, an nepos, à Rege Vasconum interfectus est. atrox facinus Regi Gallo visum, fortem & strenuum virum, quo multum & familiariter à prima ætate vsus erat, præterea Magistrum equitum insidijs oppressum. Engolismorum comitatus abs Rege donatus malo fuit, quem Rex Vasconum tanquam sui iuris repetebat. Campaniam præterea Briamq; paterno iure à Rege Gallo extorquere conabatur. spe obtinendi depulsus, qui maximè iniuriæ opportunus erat, in Magistrum equitum iram effudit. ad Aquilam Nortmãniæ vicum nocturna vi submissis percussoribus, in lecto inopinantem oppresit sexto Idus Ianuarij. Frossartes ex annorum numero biennium detrahit: de die conuenit. Cæde vulgata Rex Gallus publico quatriduum abstinuit, sublata etiam se adeundi potestate. quæstiones habitæ, diesq; Vasconi dicta. accepto obside Ludouico Regis filio, contra omnia vetustatis exempla Lutetiam caussam dicturus venit. Insidias capiti suo comparatas non satis probabat. duci à lictoribus iniecta in eum manu iussus est. vxoris sororisq; viduæ preces euicere, vti venia donaretur, feroci iuueni neq; diu in fide persistituro. nam pecuniam à ciuibus exigenti Gallo aduersus Anglos, apud populum intercessit. quæ iniuria, vt par erat, altissimè in pectus offensi Regis descendit.

iram idoneo tempore effusuri. Cum Agnete Castria, vti antea memoratum est, Petro Lusitanæ iuuentutis Principi stupri vetus consuetudo erat. eandem superiori anno vxorem contra leges duxerat, sugillata in eo regia maiestate. ignominiæ depellendæ, filijq; sanandi caussa Regis patris iussu Conimbricæ interfecta est. tametsi iniquum erat filij libidines amicæ interitu lui: præsertim Alfonso, quem in primis annis mors rapuit, Ioanne, Dionysio, Beatriceque ex Agnete nepotibus. Ludouicus Siciliæ Rex mense Iulio Catanæ decessit. Fridericus frater moribus, ætate, ingenioque simplex successit. vtriusque regnum externis bellis intestinisque motibus iactatum fuit: Regique Aragoniæ ad eius insulæ imperium via rursus struebatur. Ad intermissa redeamus.

Multæ cædes in Castella factæ. *Cap. XXI.*

BVRGENSI conuentu dimisso in Medinam Campestrem primus abs Rege Castellæ impetus factus est. Villega, Rogiusque cum primis nobiles occubuerunt. capti alij. Hinestrosa Tauro dimissus, fide data nisi Rege placato in custodiam rediturum, id liber non præstitit. Henricus & Fridericus iunctis ad Talaueram viribus Toletum accurrerunt, regios conatus occupaturi. Ad D. Martini pontem traiecto flumine aditu prohibiti, à parte ciuium circunductis montibus, quibus ea vrbs circulo ferme ambitur, ponte altero admissi sunt, cui Alcantaræ nomen est. Iudæorum cædes factæ: direptaque bona eorum, qui ad forum rerum venalium domicilia habebant, mercesque & scruta vendebant. mille amplius cecidere, non sine coniuratorum inuidia. Rex periculo nunciato, eòdem festinauit, priusquam se hostes vrbe munitissima firmarent. admissus fratribus fugæ necessitatem attulit. celeritas saluti fuit. ira in ciues versa. è nobilitate nonnulli cæsi sunt, è plebe duo & viginti. In eo numero aurificis filius octodecim annos natus pro patre octogenario, supplicio se se vltro obtulit: Regeque pro venia, quam eximia pietas omnium iudicio merebatur, permutationem concedente, subijt. fœdum populo spectaculum, misericordiæ permixtam crudelitatem. nomina memoriæ subtracta. de facto satis constat. Petro Barroso Episcopo Seguntino, insigni ea ætate viro, ob eximiam iuris cognitionem, quoniam ciuium suorum studijs, Blancæque Reginæ fauere visus est, manus iniectæ. Regina ipsa Seguntiam custodienda amandatur. Toleti rebus compositis reliquæ ciuitates subigendæ erant. Conchenses maiori inter se concordia venienti Regi portas clausere. vim adhiberi loci firmitas prohibuit. Sanctius Regis frater, qui in ea vrbe educabatur, quamuis eo periculo liberatus, in Aragoniam aliquanto post ab Aluaro Albornocio, cuius fidei creditus erat, subductus est. Taurus obsessa, vbi Regina mater, Henricus, Fridericus, & Stephanus Carpentarius, qui se Calatrauæ Magistrum ferebat, roburque coniuratorum erat: eòq; diuturna obsidio fuit. Quo tempore ad Tordesillam (Turrim Syllæ alij vocant) Maria Padillia filiam enixa est, Isabellæ nomine. Ioannes Padillia illius frater D. Iacobi Magister ad Vreсiam in tumultuaria pugna occubuit. honor importunè delatus exitialis fuit. Mesia Carrilliusque ex

eo

eo ordine Friderici partibus fauentes, cædis auctores extiterunt. præfici in eius locum alium Rex vetuit, cum ætate prudentior, Fridericoq; fratri ad gratiam aditum parans. Bononiæ Cardinalis iisdem diebus ab Innocentio Pontifice legatus de pace, nihil impetrauit, rebus adeò exulceratis: Petro tantùm Barroso libertas data est. Henricus in Galæciam Tauro euadens sese periculo eripuerat, cauto iuuenis ingenio: cuius rei bellis omnibus documenta dedit. Fridericus accepta incolumitatis fide ad Regem egressus est. Vrbe ipsa tandem incolæ cuiusdam proditione, quinto Ianuarij die, salutis anno millesimo trecentesi- 1356
mo quinquagesimo sexto capta Carpentarius, Castaneda aliique viri primarij in ipsis Reginæ matris oculis ad tetrum etiam spectaculum exanimatæ decidentisque obtruncati. ea sibi reddita filij caput maledictis contenta voce desigere: paucisque interiectis diebus, commeatu impetrato in Lusitaniam concesit, haud honestius quàm antea pudicitiam habitura. Martini Tellij Lusitani amoribus cùm licentius indulgeret, fratris Lusitani Regis iussu, veneno est perempta. quidam à patre interfectam affirmant: quem certis monimentis constat, ad annum huius seculi sexagesimum primum vixisse. plerique anno millesimo trecentesimo quinquagesimo septimo extinctum aiunt. Ludicrum militare Tordesillæ commissum, lætitiæ ob res res gestas argumento. Dies, & locus ludum magis & lasciuiam quam formidinem ostentabant. duo tamen Friderici satellites proxima luce perempti: ipse similis supplicij metu perfusus conseruatur. Terra multis locis hoc anno mouit: vrbium maritimarum præcipuo damno. è templo Hispalensi summo ferreæ pilæ decussæ. Olisipone sacellum maximum Alfonsi Regis recens structura, prostratum. clades imminere Hispaniæ plerique portendebant. irrita prodigia: Castellæ Regis imperium & scelera multis post annis continuata. populus in preces & vota conuersus numine placando vacabat. Tauro capto, Henricus viribus, Regique diffidens occultis tramitibus in Cantabriam euasit: vbi Tellius frater gentis armis, & locorum asperitate partium reliquias tuebatur, regijs vna & altera pugna victis. inde naui Rupellam Sanctonum vrbem nauigauit, quorsum quæ commota erant euaderent, expectaturus. Quo tempore Vasconum Rex Rhotomagi à Carolo Delphino Nortmanniæ Duce conuiuio exceptus, Regis Galli repentino superuentu captus, atque è vinculis caussam dicere compulsus est. maiestatis lege postulatus, quod Anglis faueret Princeps Galliæ multis nominibus beneficiarius. sic Hispanorum, qui in Gallia erant studia diducta. Henricus Gallica stipendia fecit. Philippus Vasconis frater in Nortmanniam excito Anglo sese adiunxit. idem fecit Fuxensis Comes leuiri Regis iniuria permotus. vnoque tempore in expectationem rerum nouarum Gallia, Hispaniaque erectæ erant.

Libri Sextidecimi Finis.

HISTORIAE DE REBVS HISPANIAE.

LIBER XVII.

Belli Aragonij initia. Caput, I.

BELLVM inter duas cognatas vicinaſque regias Caſtellæ, atque Aragoniæ lib.ſeptimuſdecimus continebit, atrox, implacabile, multis viris principibus ipſiſque adeò ad extremum auctori exitiale futurum. nouorum Regum ſobolem: lucemque terris & tranquillitatem redditam. Horret animus malorum,quæ paſsi ſumus,commemoratione: tantumque ſanguinis ſine cauſſa perditum fatigat: ſtylumque reſtringit. Detur hæc venia narrationi, vt ſine tædio cognoſcatur: detur temerè pereuntibus ruentibusque in arma.ira illa numinum fuit, furorque terris immiſſus. Singulæ belli cauſſæ exiguæ. omnes quaſi ex modicis riuis irarum flumen effecerunt. Rex vterque ardenti ingenio, omnis inſolentiæ impatiens, morum ſeueritate haud diſsimili, Caſtellæ ferocior cum ætate. Aragonijs fratribus in Caſtella receptum eſſe auxiliumque rebus turbandis, Illicis nuper & Orihuelæ arces Caſtellæ præſidijs occupatas, Ferdinando Aragonio cõcedente, vti datę fidei pignora eſſent,re vt fratri Regi incommodaret,Aragonio graue erat.Contrà Caſtellæ Rex rem frumentariam fame ingraueſcente in Bætica impeditam, ad ipſum Bætis oſtium oppreſſa claſſe ab Aragonijs triremibus eſſe, magna prouinciæ clade:Caſtellæ perfugis tutum in Aragonia perfugium eſſe: milites Aragonios ordinum D. Iacobi, atque Calatrauæ ſuis Magiſtris non obtemperare grauiſsimum iudicabat,iniuriamque armis vindicandam. Ad has belli cauſſas noua acceſsit. Caſtellæ Rex rebus in vlteriori prouincia compoſitis in Bæticam feſtinarat adulto vere, Hiſpali atque vicinis vrbibus factionis reliquias compreſſurus. animum curis diſtentum,vt tantiſper leuaret,conſcenſa triremi ad Bætis oſtium Hiſpali abijt: vbi tunnorum piſcatus,prouentusque ex eo maximus eſſe conſueuit. forte decem triremes Regi Gallo opem laturæ aduerſus Anglos aſsiduos, inſenſoſque Galliæ hoſtes ex Aragonia miſſæ, freti Gaditani faucibus egreſſæ Oceani littora legebant.duæ onerariæ naues ad S. Luciferi portum in ancoris erant. in eas ductor Aragoniæ claſsis Franciſcus Perellus ſpe prædæ impetum facit. captæ in ipſis Regis oculis. grauis ignominia, aulicis præſertim viſa, ex bello viuere, creſcereque aſſuetis, rebus tranquillis minori gratia potentiaque. Miſſus Guterrius Toletus iniuriam contumeliamque expoſtulatum. propoſito metu ferox Aragonij ducis animus,nihil mouetur: Genuenſium eas eſſe merces excuſans bellique iu-

re occupatas: quod rursus maiorique conatu cum ea gente in Sardinia renatum erat insigni Matthæi Oriæ perfidia. Egidius Velasquius ad ipsum Aragoniæ Regem continuò legatus, cùm superiores iniurias commemoraturus, tum iure feciali res ablatas repetiturus, ducemque temerarium dedi ad supplicium illatæ ignominiæ iustum piaculum. Erat Aragonius Barcinone classe comparanda, instruendaque intentus aduersus Sardiniæ motus. eòque importuna legatio visa est. respondet, ad ea quæ postulantur demisse: Se Castellæ Regi satis facturum, perfugis regni finibus prohibitis, Ducisque temeritate cùm primùm in prouinciam redijsset castigata. Quod de militibus D. Iacobi & Calatrauæ quereretur, id sui iudicij non esse. sacra iura à Romanis Pontificibus petenda, se neque auctore, neque repugnante. Velasquius eo responso nihilo mitior, bellum denunciat, hostilia passuros cum fecerint. Aragonius contrà idoneam sibi inter fœderatos amicosque Reges belli caussam non videri. numine tamen omnis insolentiæ vindice se, vt non prouocare, ita temerè illatum bellum non timere recusare ve. ab hoc initio ventum ad arma. Catalauni mercatores, quorum magnus numerus erat, Hispali capti. bona publicata. magni delectus in vtraque prouincia habiti. externa auxilia conquisita. Ludouicus Vasconum Regis frater, qui se eo capto in Hispaniam contulerat, rebus præsidium, ab vtroque Rege ad societatem armorum inuitatur. cautior ille vtrunque spe pacis distinere maluit, fortunam in consilio habiturus, ex arcano Aragonio æquior, cum quo maior necessitudo erat. In Valentiæ fines impetus, tribus vno tempore partibus factus est. Ferdinandus Aragonius prioris conspirationis memoria, prouinciales solicitare, in eoque maiorem spem habere quàm in armis, nihil audituros, pœnisque quas dederant superiori tempore cautiores. trahebatur bellum præcipuo agrorum, pagorumque damno, mense Augusto extremo. Ipso anno, quo in Gallia Pictauiense prelium commissum est Gallica clade nobile, genti funestum. à multo minori Anglorum numero, victi Galli, cæsique sunt. vires eius gentis fractæ, Rex captus, filiusque Philippus natu minimus. cecidere viri nobilissimi: Petrus Borbonij Dux Blancæ Reginæ pater, Galterus Magister equitum, Robertus Dyrrachij, eius propinquus Cardinalis Petragorij, qui forte de pace ab Innocentio Pontifice Legatus, prælio interfuit. Ad tertiumdecimum Kalend. Octobris pugnatum est. Huiusque pugnæ euentu duo sunt consecuta ad nostram memoriam præcipua. Rex Vasconum, furto à suis hominibus è custodia subductus est, intraque Lutetiam admissus, seditiosis dux aduersus Delphini conatus: qui patre liberando intentus subsidia colligebat, redigendæ pecuniæ præcipua cura, magna prouincialium offensione. Vasco concionem Lutetiæ habet: indignitatem, iniuriam, ignominiamque conqueritur. se iure potiorem ijs, qui de regno armis decertarent, Ludouici Hutini ex filia natum: cum Anglus Rex Isabellæ eiusdem Hutini sororis filius esset. neque obscurè nouam telam contentionum Vasco ordiebatur, si pares vires suppeterent animo & voluntati. bona restituta. ad hæreditaria oppida, principatumque Matisco & Bigorra adiectæ. Briam, Campaniam, Burgundiamque, quas maiorum iure repetebat, quamuis rebus turbatis obtinere non potuit. Henricus Trastamaræ Comes ex eo prælio

incolu-

incolumis magnis pollicitis inuitatus sese ad Aragonium contulit: qui primus illi aditus ad regnum fuit, felicitatisque initium. Fœderis initi summa: vt Castellæ amicitia fideque renunciata perpetuò se Aragonio subditum, amicumque fore iuraret. Vrbes & oppida acciperet, quæcunque Ferdinandi Aragonij extitissent, vna Albarracino excepta. Sexcentis equitibus, totidemque peditibus abs Rege stipendia darentur, sub Henrici signis eiusque imperio militaturis.

1357 Anno salutis millesimo trecentesimo quinquagesimo septimo, ineunte de finibus inter se Castella & Aragonia lacessebant. variabant secundæ aduersæque res. Illicis iuris Aragonij facta est. Embites, Bordaluaque à Castellæ Rege armis, præsidijsque occupatæ. præcipui Aragonij duces Trastamaræ Comes, Lupus Luna, Petrus Exerica. pro Castellæ Rege Fridericus D. Iacobi Magister, duo Aragonij fratres, & Ioannes Cerda. illi maiori fide, hi dubia atque ex fortuna suspensa, sui Regis scelera morumque asperitatem exosi, Aragonijs artibus circumuenti: quibus sanè hoc tempore magis quàm viribus extitisse comperio. Ioannes Cerda, Aluarus Gusmanius primi ad mutandam fidem impulsi. cæsi soceri ditionisque interceptæ, dolor stimulabat: nam duas Coronelij filias, Mariam, Alfonsamque connubio iunctas habuerant. Tametsi metus obtendebatur. Regem immensa libidine in Alfonsam coniectis oculis eam viro eripere destinasse. & fortasse gemina defectionis caussa erat. Ij Serone, quam arcem ad Aragoniæ fines præsidio obtinebant, in Bæticam se proripiunt, studia prouinciæ, vbi magnæ necessitudines erant amplaque ditio, concitaturi. magnam confidentiam, audaciamque temeritati proximam, in medijs regni visceribus ciuilia arma mouisse. Sisamonem arcem, quæ ad fines Castellæ in Aragonia sita est, cum copiarum robore, ea tempestate Rex insidebat. inde discedentium vestigia insecutus aliquanto spatio consequi non potuit, per dispositos equos fugientium instar festinantes. Repetitum bellum maiori quam antea impetu. tum alia ignobiliora oppida in potestatem venerunt: tum Turiaso vrbs primaria Vasconibus finitima eodem impetu expugnata Martij die nono. ciues in repentino metu, superiore vrbis parte, quæ firmissima erat amissa, defensione desperata pacti incolumitatem Tudelam dimissi sunt. Michaelis Gurreæ Præfecti, culpa vrbs ea amissa fertur: cui si animus fuisset, diutius sustentare poterat. Itaque Regi suo diffisus posse satisfacere, domicilium in Vascones transtulit. vrbs Castellæ militibus data, agrique attributi. Aragonius ea vrbe amissa, vix se Cæsaraugustæ mœnibus tutum putare. noua subinde & externa auxilia conquirere maiori diligentia, quod per idem tempus Ioannes Cerda in Bætica ab Hispalensi conuentu ducibus Ioanne Pontio Marchenæ regulo, Egidio Bucanigra maris Præfecto oppressus interfectusq; erat. Venere ex Gallia Fuxensis quidem Comes in Aragonia castra cum valida manu: Fuxensis autem æmuli Albreti reguli sese Castellæ viribus adiunxerunt. Venit ab Innocentio Põtifice Guillelmus Cardinalis, pacem inter eas gentes reuocaturus. magna eius contentione vltro citroque commeando, conuenit tandem: vt induciæ annuæ & trimestres essent: dum de pacis conditionibus delecti proceres disceptarent, pro Aragonio Cabrera, pro Castella Hinestrosa interim oppida vtrinque capta penes Legatum, quasi sequestrum essent. Qui prior initum fœdus violasset,

ana-

anathematis ei ignominia, religioque obiecta. mensis Maij octauodecimo die induciæ pactæ. Quo mense Alfonsus Lusitanus Rex Olisipone decessit, annos natus septuaginta septem, menses sex. regnauit annos duos & triginta, menses quatuor. Corpus in ea vrbe ad aram templi maximi, vbi Beatrix coniux sepulta erat, sepultum est. Successit Petrus noua prole superiori mense auctus ex Therasia Calæca, quam Agnete Castria à patre interfecta, amicam habebat, formæ excellenti venustate, nulla præterea aut animi aut corporis dote. Proli Ioanni nomen fuit: cui cęlum patrium auitumque regnum destinabat. vti competenti loco est explicandum. Ab Aragonijs arces continuò Cardinali Legato traditæ, eò promptius, quod pauciores ceperant. Castellæ Rex cæteris stare volebat: vt Turiasone nouos incolas deduceret adduci non potuit. & Hispalim interea discesserat, vt Bæticæ motus componeret, classemque compararet, Aragoniæ littora inuasurus, cùm primùm induciarum tempus exijsset. nam de pace nec sperabat, neque cupiebat. In ea vrbe Alfonsæ Coroneliæ amoribus ita indulsit, vt præ illa Padillia contemptui esset. breuis gratia. sic prauum animum nullæ difficultates à turpitudine, libidineque auocabant Eius frustrationibus exceptionibusque Legatus Pontificis fatigatus, Regem quidem è piorum numero exemit: Castellæ vniuersæ sacrorum iustitium indixit, præpropera festinatione, vt visum est: qua caussa eum Pontifex ex Hispania auocauit. & id Aragonijs fraudibus agebatur, vt Castellæ Regi, quasi impio & scelerato, nouam inuidiam conflarent: gentis studia auerterent: in quo maius præsidium, quàm in vera virtute collocabant. Accessit nouum incommodum. Ioanna Henrici coniux in Aragoniam deducta erat Petri Carrillij fraude deluso Rege, nulla amplius spe pacis. Fridericum, Telliumque fratres ad defectionem propensos, nihil aliud morabatur, quàm quòd tantorum principatuum æquam ab Aragonio compensationem fore non sperabant. ea cunctatio multis vno tempore exitialis fuit. Ferdinandus Aragonius Iumilliam, quam in Aragonię finibus, armis ceperat, præsidio obtinens, re cum Cabrera communicata in partes traductus est, Aragonij regni procuratione concessa, ditioneq; restituta. nihil in tanto discrimine tum quidem immodicum videbatur. Henrici tamen & Ferdinādi defectio Aragonijs salutaris, eorum fratribus exitium attulit. Quo tempore res in Sardinia meliori loco esse cępetant, Matthęi Orię opportuno obitu, posteris cum Aragonio conciliatis. Marianus Arborę regulus nondum planè quiescebat: sed tanto pręsidio amisso, parum proficiebat tamen. Sicilię pars multo maxima Ludouici Neapolitani Regis armis, pręsidijsq; occupata erat: Panormū Messanaq; principes ciuitates. Fridericus (huic Simplici cognomen fuit & ante duos annos Ludouico fratri successerat) ingenio, ętate, viribus imbecillus, regium nomen Catanę vnius munitione tuebatur, ęgra spe, Gallica factione resurgente, vicinis Neapolitanis Regibus, infidis prouincialibus prorsus vt Siciliam, Athenas, Neopatriam Eleonoræ sorori Aragoniæ Reginæ donaret. publicæ de ea re tabulæ ad Aragonium missæ: vt eum ad vires conferendum inuitarent, graui bello multisque ex eo difficultatibus in patria occupatum. Artalis Alauonę Mistretę Comitis virtute, fideq; res Aragonia stetit in Sicilia propemodum deplorata. multis locis cæsi hostes, sontibus irrogata supplicia, aliorum perfidia beneficijs victa.

Principum

Principum in Castella cædes. Cap. II.

ASTELLAE atque Aragoniæ Reges vindictæ ardor agebat præcipites, nulla honestatis cura, neque quid homines locuturi essent, considerantes: prorsus vt Maurica auxilia euocare non vererentur. veneratque è Granata valida manus Castellæ rebus opitulatura, cum quibus fœdus antea ictum stabat. Rex Marrocius ex Africa ab Aragonio euocatus: quem hostis conatibus obijceret, viresque exæquaret. graue dedecus, religioni ignominiosum: de quo Pontifex Innocentius grauissimis litteris expostulauit. tantam esse lædendi cupiditatem, vt certam pestem, vnde olim minori caussa exitium extitisset, allicere atque attrahere in Hispaniam non formidarent. rectè atque opportunè, nisi salutaribus paternisq; monitis, aures Principum essent obturatæ. Proceres qui Castellæ partes sequebantur ad transitionem solicitati. Ferdinandus in primis Aragonius, quem in discrimine fratri potiùs quàm amitino fauere natura compellebat. Iumilliæ, quod oppidum armis ceperat, de ea re arcanò sermones habiti, tandemque Bernardi Cabreræ opera ad Aragonias partes traductus est. tantæ molitiones occultæ esse non poterant. Itaque principio anni eius seculi quinquagesimi octaui
1358 Friderici Magistri armis Iumillia occupata, detractaque Aragonijs est. re patrata Hispali in palatio, à Regis satellitibus, eiusque in oculis obtruncatur. ea nauatæ operæ merces fuit. tametsi consilia eum ad Aragonios deficiendi communicasse satis constat: eaq; Regi detecta exitium accelerasse suspicor. Ex ea vrbe continuò in Cantabriam festinatum. quoniam fraterno sanguine manus semel cruentauerat, in ea prouincia, simile seueritatis exemplum editurus. præoccupauit Tellius fuga eius conatum, in Galliamque nauigauit. inde sese in Aragoniam retulit, fraternam necem, suamque iniuriam armis vindicaturus. Pro eo victima alia mactata. Ioannes Aragonius Tellio fugato, Viscaiæ principatum debitum, pactumque, & nuper Hispali promissum importunus efflagitator postulabat. ea caussa, siue quoniam cum cæteris Principibus conspirasse compertum erat, ad Bilbaum municipium occisus est à satellitibus: auctor etiam quidam ipsius Regis manu cecidisse ait. sæuitiam detestandam. corpus è fenestra in subiectam plateam precipitatum est, addita abs Rege verborum contumelia. En, inquit, vestrum dominum, vestræq; regionis ambientem principatum. inde Burgos relatum, funeris honore iureque sepulturæ caruit, in præterfluentem amnem proiectum. id scilicet, sæuitiæ genus supererat, vt exanimis corporibus insultaret. Eodem impetu Eleonora Regina, Isabellaque Ioannis interfecti vxor, Roa vbi sese tenebant, Castrum Sericium in custodiam missæ. fœda carnificina per prouinciam exercebatur. sex nobilium capita varijs locis cæsa Burgos allata sunt, gratum Regis oculis spectaculum, optimo cuique fœdum. plures alij Vallisoleti ad necem destinati, Henrici & Ferdinandi improuisa irruptione in Castellæ fines seruati sunt. Henricus Soriæ Almasanique agros vastare nunciabatur. Ferdinandus in Murciæ fines penetrasse ferro. fraternæ cædis dolor vtrunque stimulabat, impellebatque in arma. Castellæ Rex periculo motus Vxamam abijt. inde Iulio mense missus ad Aragonium fecia-

lis

lis iniurias expostulaturus. Contrà is, hostis insolentia excusat, arma necessario capta: & quoniam culpam, vndecunq; extaret, innoxio multitudinis sanguine expiari iniquum esset, vt vigeni, quinquageni, centeni vè dimicarent, & secundùm eius certaminis euentum finis controuersiæ esset, verbis minacibus prouocauit. quod aduersarius contemnere visus est, animo ingens, viribus maior. Igitur Guterrium Toletum, quem Priorem Hospitalarium nuper crearat, Murciam vti præsidio rebus esset, dimittit. præterea alium aliò: quem opportunum maximè fore cogitabat. ipse Hispalim festinauit, vbi classis triremium duodecim instructa erat. venere è Liguria sex aliæ. cum ea classe Valentina littora, oppida, & vrbes tentare constituit. Guardamare oppidum, quod in Ferdinandi ditione erat, primo appulsu, impetuque captum est. arx defensa, quoniam ipso tempore, vi improuisæ tempestatis triremes ad littus eiectæ, fractæque erant, duobus tantùm incolumibus. Graui & inopinato incommodo, superbus animus nec flectitur, nec frangitur. oppidum crematum. pedestri itinere Murcia petita est. Petrus Iuanius regia gratia in paucis pręstans Hispalim missus est, noua classe comparanda. Rex collectis vndiq; copijs Almasanum abijt. eo tractu in Castellæ & Aragoniæ finibus, oppida & arces hostibus detractæ: ac in Tellij profugi ditionem sæuitum maximè. Autumno præcipiti Hispalim Rex redijt, quoniam terra parum profectum erat, mari hostem rursus impugnaturus. in id numerosa classis comparata. Lusitanus auunculus decem triremes auxilio misit, tres Granatensis Rex. Fuit is annus Eleonorę Petri Aragonij Regis, atque Ioannis, Henrici filiorum natalibus faustus, quibus coniugibus Castellæ regnum superi destinabant. Eleonora mensis Februarij vigesimo die, Augusti Ioannes vigesimo nati sunt. Præterea in Valentinis conuentibus, vetus annorum per Eras Cæsaris ratio antiquata est: nouaque lege inducta, annorum à Christi ortu salutari computatio. Medina Celina olim ampla ciuitas, in Celtiberiæ Carpetaniæ, & Areuacum confinibus, nunc modicum municipium, sed natura loci validoque ea tempestate præsidio munitum, ab Aragonio proximi anni principio millesimi trecentesimi quinquagesimi noni tentatum est. 1359
conatus frustra fuit. inde se Cæsaraugustam retulit. Castellæ Rex ad periculum accurrebat. quo tempore nunciatum est, Guidonem Bononiæ Cardinalem ab Innocentio Pontifice Legatum Almasanum appulisse. In eo oppido, facta dicendi potestate, in Castellæ Regum laudes effusus, quos Hispaniæ columen, rebus perditis præsidium extitisse: nunc dolere Pontificem aiebat, inter ciuilia arma sacri belli cogitationem omitti. Quantum, si contingeret, oppresis cognatis, & necessarijs profici? quæ laus? quæ gloria? ignominiam potius, inuidiam, luctum, victori iuxtà, ac victo. Verterent in impios arma. de summa rerum illic decertarent. Vltro honestissimas opes, decus, triumphosque obuenturos. Verbis hęc sanctissimi Pontificis renunciare. venturum ipsum, tantopere ea cura solicitari, nisi ætatis incommoda, aliæque curæ auocassent. Ad hæc Castellæ Rex Aragonijs se fraudibus circumuentum ait: imagine pacis, amicitiæ sæpe specie deceptum. Vnam tantum concordiæ conditionem superesse si perfugis regno prohibitis, Orihuelam, Illicim (Alicantem vulgo dicimus) aliaque vicina oppida Ferdinando auo suo minore ab Aragonijs iniuria occupata redderen-

redderentur. præterea in belli ſumptus, quingenta florenorum millia. id Pontificis voluntati, Legati ipſius precibus, nobilitatique dare. adijt Cardinalis Aragonium nonnulla pacis conſtituendæ ſpe, quoniam de conditionibus agi cœptum erat. Verum ille aduerſarij culpa, bellum ſuſceptum excuſabat, priorem intuliſſe arma. De patria, auitaque ditione quidquam diminui intolerandum videri. Controuerſiæ modò arbitrium Innocentio Pontifici permiſſurum, quamuis lite olim datis iudicibus diiudicata. Tempus altercationibus trahebatur nullo fructu. tetrum ſpectaculum vtranq; gentem in mutuum exitium ruere ſublata opitulandi poteſtate. ne induciæ quidem, vt fierent impetratum. ſumptus obtendebantur claſſe valida comparanda a Rege Caſtellæ facti.

Aragonia littora tentata. Cap. III.

MISSA concordiæ cogitatione, arma reſumpta, repetitæ cædes. Almaſani Ferdinandus Aragonius, Henricus & Tellius fratres, die dicta quamuis abſentes perduellionis lege damnati. ſublata reconciliationis ſpes: eò amplius quod Eleonora Regina in cuſtodia mori compulſa eſt. execrabile facinus, quamuis aduerſus ſontem, & extrema ſupplicia meritam. iam liberorum culpam materno ſanguine expiari, nullo neque ſexus, neque dignitatis, neque propinquitatis reſpectu quanta immanitas? Ioanna, & Iſabella calamitatis ſociæ, Ioanna Hiſpalim miſſa eſt, vbi aliquanto poſt & ipſa neci datur: Iſabella Blancæ Reginæ adiuncta, quam Seguntiæ arce Cæſarianum transferri eodem tempore mandauit, dilata vtriusque in aliud tempus nece: vſque adeo obſtinato Regis animo, vt nullo mitiori affectu perrumperetur. Obcæcabat diuina vindicta ne vim ingruentem declinaret. tametſi precibus & votis ſuperos alieni iam imperij, fatigare non deſiſtebat, conſcenſurus claſſem, quam Hiſpali paratam habebat, triremium vnius & quadraginta: quibus naues aliæ octoginta numero adiunctæ erant, validam, magnisque rebus perficiendis idoneam. ſed rem Aragoniam in magno diſcrimine diui tutelares, prouincialium concordia tutata eſt. Præmiſſæ ſeptem triremes ad Baleares inſulas, onerariam Venetam nactæ ceperunt, nullo meliore iure quàm quòd in armis erat. à Rege auido, ne vlla excuſatio eſſe poſſet, merces magni pretij, quibus onuſta erat, occupatæ. à reliqua claſſe Guardamare oppidum cum arce expugnatum eſt. Illicim incolæ deſeruerunt, viribus & munitione diffiſi. ſequebantur Regem Egidius Bucanigra maris Præfectus, Magiſter Calatraue, Magiſtri Alcantaræ Gonſalui Martini filius, alijque tota prouincia delecti proceres. è quibus Guterrius Toletus Prior Hoſpitalarius, cum idonea militum manu ijs in locis præſidio relictus eſt. reliqua claſsis Dertuſam tenuit. Ibi à Legato Cardinali rurſus noſtri de pace appellantur nihilo maiori fructu. Inde Barcinonem appulſum menſis Maij nonodecimo die. duodecim triremes Aragoniæ in eius vrbis conſpectu ſemel, & iterum impugnatæ, capi non potuerunt. littoris vicinitas, vnde ciues magna alacritate propugnabant, ſaluti fuit. Hoſtes eo conatu depulſi in vicinas inſulas, quæ Aragonio imperio parebant, claſſe delati Ebuſum tentant. oppidum inſulæ cognomine;

mine;

mine,quamuis machinis & operibus impugnatum,loci natura defensum stetit. Aragonius interea collecta è vicinis littoribus classe triremium quadraginta, certus cum hostium classe pugnare,in Balearem maiorem traiecit. in ea insula suorum precibus fatigatus,ne rei summam in vnius pugnæ discrimen vocaret, ipse restitit.Bernardus Cabrera maris Præfectus,Cardonæ Vicecomes,alijq; viri principes dimissi aduersus hostium classem,ad rei famam Ebusi obsidione soluta,pugnandi voluntate ad Calpem prouectam.Aragonia classis in ostium se intulit eius amnis,qui ad Dianium influit in mare(Sucronem putabam,locis haud procul remotum).vtriq; pugnandi cupiditatem ostentabant.pari vtrinq; metu cessatum.sic maximus apparatus inanis fuit.Aragonius Barcinonem sese retulit Augusti die vigesimo nono.Castellæ Rex classe Hispalim dimissa, ipse Carthagine pedestri itinere Tordesillam festinauit, vbi per eos dies ex pellice Maria Padillia filius natus,cui Alfonso nomen,incredibili patrem lętitia cōpleuit,vana tamen,cùm breui æuo gaudium mœrore mutarit. Garsias Toletus in Friderici locum D. Iacobi Magister institutus,infanti educator,institutorq; designatur.Ad Cauni montis radices Campi Arauianæ panduntur, septem olim nobilissimorum fratrum,quos Laræ Infantes dicimus,clade nobiles,Castellęq, infausti. in eum locum Henricus,Telliusq; fratres cum Aragonijs copijs progressi,præsidiarios Castellæ milites obuiam factos ceciderunt. magna strages fuit. trecenti ex hostium numero desiderati. multi viri nobilissimi, pars cæsi, pars capti.Dux ipse Hinestrosa in pugna cecidit.Ferdinandus Castrius celeri fuga euasit. clades hæc mense Septembri illata,magnum Castellæ Regi męrorem animo iniecit:prorsus vt doloris vlciscendi studio furens,duos fratres suos Ioannem decem & octo, Petrum quatuordecim natos annos, Carmonæ vbi vincti erant,interficiendos curarit,nulla innocentis ætatis misericordia. id vnum restabat.magna apud populum inuidia Regi ex eo facto conflata est: nulla vtilitate publica,nulla priuata iniuria,tot Principes vnius hominis,feræ verius immanis sæuitia consumptos:omnesq; in vno facto humanitatis,pietatis,religionisq; leges violatas.Multi viri nobiles ad Aragonios,animos adiecerūt,ex alieno exitio cogitantes nullius salutem in Castella tutam esse.Ea maioris sęuitię occasio extitit.Duodecim triremes Venetæ,quas vt interciperent Regis Castellæ iussu, viginti Castellæ triremes freti Gaditani fauces obsidebant, beneficio tēpestatis repentè exortæ,periculum euaserunt. noua ex ea re belli materia quæri aduersus Venetos videbatur, nulla iustiori caussa;quàm quòd oneraria paulò ante capta,irritatam eam gentem noua iniuria irritare,scelusq; occupare erat propositum.Legati Cardinalis opera,summaq, contentione de ineunda concordia denuò actum est principio anni M.CCC.sexagesimi.oratores vtrinque Tudelam 1360
missi,cum ampla paciscendi facultate. res prope spem erat, multa Castellæ nobilitate in Arauianæ pugna amissa,plerisque alijs ad Aragonios elapsis. In his Dieghus Sarmentus Castellæ Antelatus,pariq; nobilitate & opibus Petrus Velascus recens profugerant.nihil tamen neque Tudelæ neque Sadunæ,quò paulò post oratores de pace conuenerunt,perfectum est.Aragonij successu elati erant. Castellæ Rex quamuis rebus aduersis,nihil de priori ferocia remittebat: tametsi tantis nudatus præsidijs vagus incertusque agebatur. inter belli pacisque

consilia suspenso animo nulli fidere: Præfectos indies mutare: virtuti an fidei suorum minus crederet dubitare. miserabilis conditio, sed tanti nequitia erat.

Blanca Regina occisa. *Cap. IIII.*

T A de fœdere agebatur, vt interim à neutra parte belli cogitatio intermitteretur. exercitui supplementum scribere, externa auxilia accersere, pecuniam conquirere: denique modis omnibus festinare: præsertim Aragonij, nam Castellæ Rex proceribus vindicandis intentus erat. Eo studio Hispali Legionem abijt. Petrus Gusmanius Legionensis Antelatus in Lusitaniam euasit. Petrus Osorius inter prandendum a Calatrauæ Magistro conuiuio exceptus, eo inscio submissis à Rege satellitibus Legione obtruncatur. simili supplicio Maldonatus Archidiaconus Burgis, quo Rex festinauit, affectus est nihil terrente personæ quam gerebat sanctitate. litteras ab Henrico accepisse exitiale fuit. Aragoniorum irruptio alijs saluti fuit: qui Ducibus Henrico, Tellio, & Ausæ (Osonam vulgò dicimus) Comite in Riuogia quidem Harum Anagarumque ceperant. Anagari Iudæorum cædes facta Regis odio: qui ei genti fauere videbatur, Samuele Leuita ærarij Præfecto. vicinis locis cædes oppidanorum, agrorum vastitas. Pancoruum vsque Aragonia signa prolata. Turiaso ad Aragoniorum ius redijt, Lucij Præfecti deditione, ob metum credo aliquem, aut spem melioris fortunæ. Castellæ Rex copijs contractis, hostibus occurrit. Aragonij sese retulerunt Anagarum. Castellæ castra ad Asofram ignobilem pagum posita sunt. eò vir sanctus (sic fama tulit) Regem periculi monuit, quod ab Henrico fratre, iraque numinis immineret. Diui Dominici Calsadij, cuius ille cultui dicatus erat, speciem humana augustiorem dormienti visam, id significasse. Nuncius interpreti exitialis fuit, in ipsis castris igne est combustus, iure an iniuria dubitatum. Pro Anagari mœnibus pugnatum Castellę milites meliora tulerunt. Aragonij intra oppidum compulsi, opprimi potuerunt: ni væcordia Rex iniecta, salutare consilium repudiasset, satis profectum existimans elapsis hostibus. Anagarum Harumque recepta. Itaq; regni finibus ea parte munitis Hispalim redijt. fędere cum Lusitano facto perfugę ad supplicium vtrinq; dediti, iure gentium violato, fideq; publica. noua rum ea occasio cædium fuit. a Lusitano Cuellus Aluarusq; interfecti, ijs auctoribus Agnetem Castriam occisam fuisse recordante. Dieghus Paciechus socius criminis & periculi felici sorte, cædem fuga euasit, nauatæq; Henrico Principi operæ, amplam in Castella ditionem accepit, Paciechorum familię nobilis, atq; opulentæ inter Castellæ proceres cōditor contrà Petrus Gusmanius Hispali obtruncatur. Gometius Carrillius in triremi, qua Hispali vehebatur, quasi Algezirę Præfectus futurus. Garsiæ fratri vxor à Rege ablata, illi fugæ caussa extiterat: in hunc odij & ex mala conscientia prauę suspicionis occasio. Ad Alfarum Ferdinandus Toletus Regis supellectili præfectus, eius iussu peremptus. luctuosa viri nobilissimi & integerrimi cædes toti prouinciæ fuit. aliæ caussæ ad inuidiam mitigandam indignæ necis confictæ. re monendi libertas exitio fuit, quæ apud malos Principes non potest non esse exitialis assentatio etiam apud bonos sine

periculo

periculo peragitur. eò in aulis Principum magna eius nationis incremẽta sunt: nullius rei maior, quam vera monentium penuria. Prior Hospitalarius & frater patrui iniuria irritati, ad Aragonios discesserunt. Vascus Toletanus Præsul solum exilio vertere compulsus est, sublata togam mutãdi, aut partem aliquam domesticæ supellectilis efferendi facultate: nulla alia culpa, quam quod pro eo ac par erat, Guterrij fratris necem indigne tulisse videbatur. Conimbricæ is in Prædicatorum monasterio vitæ reliquum exegit. extincti corpus consequentibus annis in templum Toletanum relatum est hunc Blasium nonnulli vocant. nominum varietas ne te, lector, cum multis fallat. Miserat Rex Aragonius quatuor triremes milite instructas, Tremesenio Regi fœderato auxilium. eæ à quinque Castellę triremibus oppressę captæq;. Dux ipse Matthæus Mercerus, socijq; nõ pauci Hispali obtruncati: nulla veteris officij memoria: quod is forte & fide le Algezira expugnanda præstiterat. Samuel Leuites regia vectigalia gubernabat pro voluntate: vnde illi ingentes opes & gratia antea, nunc exitium. Vincula iniecta, quęstiones tormentis habitæ, quorum grauitatem perferre nõ potuit. interfecti bona in fiscum relata. fisci caussa sub malo Principe nunquam est mala. alioqui ad quadringenta aureorum millia occupata sunt. præterea ampla supellex, vestisque pretiosæ tantum, vt miraculo esset Iudæum hominem tantopere creuisse, nostra calamitate scilicet. Fine anni Granatensis Rex suorum conspiratione facta regno est pulsus. Mahomad à cæsarie barbaq; cognomento Rufus ex veteri Regum prosapia, eius vrbis imperium occupauit. hinc noui belli materia: cùm Castellæ Rex amici & fœderati Principis calamitate moueretur ad Arundam profugi, quæ vrbs in Marrocij Regis fide perstabat: nouus Rex vndiq; auxilia cõquireret ad Aragonios propensus, quod illi exitiale fuit, Albohaneno præsertim ex Africa ad Hispaniam repetendam inuitato. Constantia Aragonij filia Barcinone in Siciliam missa, Friderico Regi pacta vxor, classis qua vehebatur Duce Olfo Prochita Sardiniæ pro Aragonijs Præfecto. nuptiæ proximi anni M.CCC. sexagesimi primi sub initia Catanæ celebratæ. Eius insulæ 1361 res meliori loco esse cœperant, Neapolitanis hostibus quà pulsis, quà oppressis. ex eo coniugio Maria nata est, olim Aragonię Regina, Sicilię regno dotali Cardinalis Legati opera in Hispania tandem pax constitit, neq; synceris animis, neque diuturna futura, his tamen legibus: Vt capta belli tẽpore oppida, inter se restituerent. Castellæ perfugę Aragonijs finibus prohiberentur. Ijs a suo Rege venia esset. Mensis Maij die octauodecimo ad Desam oppidum, vbi Castellæ Rex statiua habebat, voce præconis fędus proclamatum. Maurici belli, quod grauissimum impendebat, metus cupiditasq; sanciendæ concordiæ occasionem præbuerunt. quæ vt costantior esset obsides vtrinq; dati: cautumq; vt ij in Caroli Regis Vasconum, quasi sequestri potestate essent: eo tempore in Gallia, prole ex vxore suscepta, cui Carolo nomen fuit, læti atq; de Hispania repetenda cogitantis, Vicario interim Ludouico fratre, cui Vasconum resp. erat cõmissa. Facta pace Aragonius Calataiuba, vbi se tenuerat, Cęsaraugustam abijt Castellę Rex Hispalim: Henricus & fratres tẽpori seruientes in Galliam concesserant: quorum partes in Aragonia Castellaq; præualidæ formidabilesque, Gallorum fauore & armis muniendæ erant: bellumque maiori quam antea impetu instaurandum. Blancæ

Reginæ calamitas gentem permouebat, vt vires armaq; sociarent. non latuere ij conatus Castellæ Regem. ira in Blancam, quasi tantorum bellorum caussam continuò vertit. Asidoniæ, vbi in custodia tenebatur, ipsam adeundi, aut cum quoquam colloquēdi sublata facultate, extincta est. Venenum à medico viri iussu temperatum. detestandam væsaniam, impium & crudele facinus, puellam insontem, regio sanguine nobilissimam, lectissima forma, sanctissimis moribus prudentiaq;, quinto & vigesimo ætatis anno peremptam. Nulla ab omni memoria eo loco fœmina maiori miseratione. alias quidem à viris interfectas pulsas ve meminimus, sed aliqua sua culpa. certè arridentem fortunam aliquando expertæ, præsentem dolorem melioris olim temporis recordatione lenire potuerunt. Blancę primus nuptiarum dies, funeris instar fuit, relictæ, inclusę, deductę, vbi nihil præter calamitatem esset: pulsis domesticis, pellice validiore, auxilio suorum lōginquo. Sed te Rex truculente, fera verius immanis, diuina ira manet: tuum caput hoc sanguine consecratur. breui gratissima superis victima cades. Insontis puellæ manes vltione felicioris, quam vita, noctes, diesq; exagitabunt: atq; ita, vt neq; pudor à turpitudine, neq; à periculo metus, neq; ratio à furore reuocatura sit in certum exitium ruentem. Fama est & idonei auctores confirmant, Regi ad Asidoniam venanti, pastorem occurrisse vultu vesteq; horridum, capillo barbaque squalidum, extrema comminantem, ni mutata mente Blancæ calamitate moueretur. missi qui indagarent, an Reginæ suasu ea pastor renunciasset, nixam genibus, castissimis precibus vacantem inuenerunt, aditu ita clauso, vt omnis suspicio amoueretur. Opinio hominum magis confirmata, cùm pastor è vinculis emissus nunquam comparuisset, aliquo instinctu inflatuq; diuino prædixisse futura. Isabella, Laræ filia Cæsariani & ipsa veneno sublata est. quidam Vreniæ prope Taurum in Vaccæis Blancam extinctam ait, ac ne de tempore conuenit Eleonoræ Reginæ opsonator, in proprio commentario, de rebus suæ, hoc est, consequentis ætatis.

Rex Granatensis interfectus. Cap. V.

IC innocentium sanguine vrbes & oppida, arces, agri, maria redundabant. vbiq; sęuitię impressa vestigia relinquebantur: quanto prouincialium mœrore metuq; dicere non attinet, ne simile exemplum paterentur, singulis dubitantibus, nullius in tuto salutem esse męrorem tamen publicum aliqua ex parte Mariæ Padilliæ obitus Hispali mense Iulio consecutus mitigauit: fęminæ præter iniuriam pellicatus magnis animi & corporis dotibus, dignæq; imperio. Blancæ corpus Tudelæ in tēpli summi sacrario, translatitio funere aliquanto post tumulatum est ab ijs Gallis, qui Henrico opitulatum venerunt, cùm in Galliam deferre ad maiorum sepulcra proposuissent. Padillię funus per vrbes & oppida magnificè quasi iustę Reginæ celebratum. datæ vbiq; inferiæ. cineres in Studilli monasterio, quod in Vaccęis eius impēsa extructum erat, conditi sunt. filij regio cultu, & in spem paterni regni educati. Tria Toleti in D. Dominici regio virginum monasterio sepulcra extant: Therasię vnum, cui in obsequijs Reginę matris versanti coniugij

etiam spe facta,vitium Rex intulisse memoratur: ex eaq; filiam genuisse,cui Mariæ nomen fuit. duo alia:huius vnum,cum ei virginum collegio diu præfuisset, alterum Sanctij &Dieghi,Petri Regis filiorum ex Isabella,nobili an obscuro loco compertum non est sed nulla erat tanta pudicitia , tantisq; virtutum præsidijs munita,quam impudici iuuenis libido audaciaq; non perrumperet. ita experrecti viri,propinqui & necessarij esse non poterant,vt ab eo cauere possent, studia omnia vincente temeritate. Per idem tempus a Lusitano Rege proles quas ex Agnete Castria suscepisse dictum est,iustis nuptijs procreatas esse,regięque adeò hæreditatis capaces fore Olisipone pronunciatum.testes laudati Egidius Guardię Episcopus,Stephanus Louatus regiæ supellectilis præfectus:quos clandestino coniugio adhibitos sanctissimo iureiurando confirmabat.Aderant Lusitani proceres,atque in ijs Alfonsus Tellius , Barcelosij Comes in ea vrbe anno priore proclamatus insigni apparatu,festaq; vniuersæ gentis lętitia.Id honoris nomen in Hispania infrequens , in Lusitania eatenus inusitatum fuerat. nostra ætate Comitum,Marchionum,Ducumq, iniri numerus non potest. sordentibus primis insolita nouaq; admiramur captamusq; humani ingenij vitio, hoc quoque nomine praui.Bellum interea Granatense magno vtriusq; gentis conatu gerebatur.contractis vndiq, Castellæ copijs in Maurorum fines irrumpitur.Antequera(Syngilia hæc veteribus fuit)obsessa,loci præsidijq; firmitate defensa est.ipse vrbis Granatæ ager vastatur.nullum præterea operæpretium extitit.Maurorum tantùm manus sexcenti equites,duo millia pedites, in Casorlæ agros inuecti,Giennienfium aliorumq, circùm oppidanorum concursu oppressi sunt.hoc initium belli Maurici fuit.Maior ex Gallia belli metus impendebat, quem vt auerterent,Cardinalis Legati,qui se ea æstate Pompelone tenuerat,cęli amęnitatem,lociq; opportunitatem secutus,summa cōtentione,quos Castellę Rex perduellionis lege Almasani damnauerat,fratres, proceresq;,vt ijs sententia reuocata integra venia esset,agebatur.id icti nuper fęderis legibus cōtineri. Iustissimis postulatis ferox CastellęRegis animus nihil flectebatur:videbaturq; maius,quàm quod gesserat bellum in Aragonios versare.Legatus ergo pro iure acceptæ potestatis latam in Henricum & socios maiestatis sententiam, irritam pronunciauit.impulsor incitatorq, Aragonius. Castellæ Regis animus ex ea re in vindictæ studium vehementius inflammatur : iram confecto bello Maurico effusurus.Ad Granatam bellum alternante fortuna gerebatur.ad Accim,hoc est Guidixium, insignis clades accepta,ad quintumdecimum Kalend.Februarij salutis anno millesimo trecentesimo sexagesimo secundo. mille equites , pedi- 1362
tes duo millia in hostium fines inuaserant,Accimque parabant expugnare.ductor Calatrauæ Magister. maior militum numerus vrbis præsidio aduenerat, nostris ignaris:eòque magna animorum confidentia vicinis Alhamæ agris euastandis,nonnulli dimissi. Mauri cæteros opprimi posse cogitantes vrbe erumpunt,continentique totius diei pugna victores euadunt.multitudini virtus cessit. è piorum numero multi ceciderunt. plerique capti. in his ipse Calatrauæ Magister Granatam deductus,sine vllo pretio dimittitur. eo blandimento infensi Regis animum lenire barbarus satagebat. Metum ille interpretatus ferocior, cum omnibus copijs acceptæ ignominiæ resarciendæ studio , in Mau-

rorum fines impetum facit bello vastatus ager multa oppida capta. villæ incensæ. abactæ prædæ. ad has calamitates domestica pestis accedebat gentis studia diducta. magna pars Lago profugo quamuis,& eiecto fauebat: magnusq; propterea æmulum amittendi regni metus incesserat. Ergo Rufus re cum proceribus communicata Hispalim abire instituit, fide prius incolumitatis impetrata: alioqui in Castellæ Regis potestate futurus. consilij exitialis auctor Odricius comes periculi, magna ea tempestate inter Mauros auctoritate,& à multo rerum vsu facta prudentia clarissimus. Quadringenti equites sequebantur, pedites dimidiato numero. argentum aurumq; multum,gemmarum,vestisq; pretiosę vis ingens. aduersus iram Regis infensi pręsidium in eo ponebat Maurus, vnde exitium extitit. Hispali intra arcem admissus, factaque conueniendi potestate hanc è comitibus vnus orationem habuit. Adest Granatensis Rex, maiores suos,Castellæ beneficiarios, fœderatos, subditos, semper extitisse memor. Si quid offensum erat,vt sunt variæ & inconstantes res humanæ,vectigali imposito, pecuniaque imperata mulctatis ad redintegrandam gratiam aditus erat. Si quid domi controuersiæ incidisset,Regum Castellæ arbitrio finire moris erat. quod nobis accidisse gaudemus. Sit operæpretium supplices ad Regem potentissimum accessisse Lagus à gente pulsus,cui superbè & auarè dominabatur: in eius nos locum suffecti sumus propensa omnium ordinum voluntate,regio genere orti,regnique hæredes legitimi. AEmuli viribus superiores sumus: tibi cedimus:neque tuæ potentiæ & felicitati pares nos fore putamus. AEquitatis præsidio vallatis iustissimi Principis patrocinium haud defuturum confidimus:neque nostras,hoc est,regias preces inanes apud Regem futuras. eoque amplius,quod fidei instar publicę,concepta de tua clementia spes,vt veniremus animos fecit: satis magnum præsidium arbitrantibus, innocentiam nostram, tui ô Rex inuictę nominis maiestatem. Ad hæc Castellæ Rex fallaci eblanditus vultu verbisq;,gratum aduentum extitisse ait. bono animo esse iubet. Hæc, inquit, dies, neque tibi neque tuis quicquam detrahet. omnes caussæ necessitudinis intercedunt. alioqui non cum fortuna hominum,sed aduersus superbiam ferociamque bellum gerere consueuimus. Hæc ait: simul à D. Iacobi Magistro Garsia Toleto Rex barbarus ad cœnam deductus est. cœnanti vincula iniecta. sic repentè aut mutata,aut detecta sæui Principis voluntate. Neque eatenus calamitas constitit. paucis post diebus Rex calamitosus in purpura asino impositus,& cum eo septem & triginta socij pœnas capite dederunt. Campus,cui ad vrbem Tablatæ nomen est,supplicio designatus. fama fuit,thesauros quos attulerat malo fuisse, Regis animo auaritia corrupto. tyranumque ipsum sua manu interfecisse addunt. fœdum facinus. detestabile carnificis ministerium,cædisq; genus morte ipsa grauius. sermones hominum,qui futuri essent,inuidiæ moles quanta non cōsiderabat. vulneri verba contumeliosa addita. Nostra,inquit,manu cades. Aragonij fœderis tua caussa importune icti,hæc merces esto. ad quæ patria lingua Maurus: Positis armis supplicem,dedititium,quæ nam gloria,fraude cædis? Rufi sanè interfecti corpus ad Lagum æmulum missum: qui continuò regno recepto Christianos omnes, qui ad Accim capti erant, liberos abire permisit.

Aragonium

Aragonium bellum repetitur. *Cap. VI.*

ONFECTO bello Maurico, rebusque in Bætica compositis maiori impetu in Aragonios arma mota: dissimulanter tamen specieque belli defendendi, quod ex Gallia grauissimum impendere videbatur, Henrico auctore præcipuo. Angliæ Rex ad sanciendum fœdus solicitatus. in Gallo parum spei erat, Blancæ interfectæ memori, vindicaturoque armis. Soriæ, Vasconum & Castellæ Regum colloquium fuit. arcanò vires aduersus Aragonium sociatæ. Vasconi, belli inferendi nulla caussa erat. fingit denunciatque sibi aduersus Galliæ Regem propinquo & necessario opitulatum non esse: eamque iniuriam armis vindicare velle. ergo ex sua gente copijs contractis, in vicinos Aragoniæ agros irrumpit. Sosium municipium diuturna obsidione expugnat. Castellæ Rex viribus formidabilis, nam decem millia equitum, peditum triginta millia sub signis habebat, Harisam, Atecam Cetinam, Alhamam improuiso adortus, capit. mense Iunio Calataiubam promota castra, validum in Celtiberis municipium, præstanti erga suos Reges fide. Missus ab Aragonio, qui Perpiniani & Barcinone se tenebat, Ausonæ Comes, Bernardi Cabreræ filius, vt obsessis præsidio esset, ad Miedes oppidum interceptus captusque est. & erat Aragonius diuturnæ pacis spe à rebus omnibus imparatus. Henricus Telliusque, præterea Gallica auxilia euocata. serius omnia voluntate necessitateque procedebant. Itaque Aragonio concedente, quarto Kalend. Septembris obsessi deditionem faciunt, incolumitatem, atque vt suis legibus viuerent pacti. Capto municipio D. Iacobi Magister cum iusta militari manu præsidio relictus. Vasconum & Castellæ copiæ in hiberna deductæ. Castellæ Rex Hispalim sese retulit. in ea vrbe prius quàm Aragonium bellum repeteret, in regni conuentibus Mariam Padilliam legitimis nuptijs iunctam sibi à primis annis fuisse affirmauit: eòque Blancæ nuptias irritas extitisse. Procerum ob diuersa studia eatenus dissimulatum: nunc conscientiam religione obstrictam, & filiorum quos genuerat, caussam mouere. mortuæ nomen Reginæ, & inter Regum busta tumulus datus. Deinde Alfonso filio, cui regnum destinabat, immatura morte sublato quintodecimo Kalend. Nouembris, grauissimo patris luctu, testamentum condidit ad quartumdecimum Kalend. Decembris. In eo medium se inter Padilliam Reginam, filiumque Alfonsum, in sacello quod sua impensa extruendum curabat, sepeliri mandat, in veste Franciscana. homo pius, religiosus, memorque mortalitatis diuinum numen propitiari eo ritu volebat. & sanè sensu cum aliquo numinis tangi, tametsi prauæ sæpe cupiditates in transuersum rapiebant naturæ vitio, longoque vsu confirmatæ, satis indicant eius testamenti tabulæ, quæ autographæ extant. Regni hæredes filias deinceps fore sancit, eisque Ioannem substituit, ex Ioanna Castria susceptum: cùm vtrique iustis nuptijs procreati esse non possent: vanumque commentum extitisse, quod de Padilliæ coniugio vulgarat, neque iura, sed vim & libidinem dominari, id ipsum indicio est. tametsi Calatrauæ Magister, Maiorga, Peresius, alijque testes idonei scili-

cet & prestantes, initum cum Padillia coniugium, sanctissimo iureiurando, contactis sacris confirmarant. Ferdinando Aragonio, Henrico & fratribus filiarum aliquam connubio iungi vetat: si secus faxint, iure paterno maledicit, regnique successione amouet. Beatrici mandat, vti Ferdinando Lusitanæ iuuentutis Principi nubat: dote Castellæ regno. tutor ad idoneam ætatem Garsias Toletus D. Iacobi Magister designatur. Diegho Padilliæ Calatrauæ, Suero Martino Alcantaræ Magistris honores antea habitos integros esse statuit. Rebus domesticis compositis, fundatoque reipublicæ statu, in medijs hyemis frigori- 1363 ribus, principio anni millesimi trecentesimi sexagesimi tertij, ad arma rursus festinatum. tanta erat cupiditas Aragonios vindicandi. exercitui supplementum scribit, externa auxilia conquirit: ac nominatim Rex Angliæ, Vvalliæque Princeps ad societatem armorum inuitati. Primus impetus in Maluendam, Arandam, Borgiamque factus est. hæc, aliaque minora oppida in potestatem venere. Turiaso circunsessa. Alia parte Vasconum Rex ad Exeam, Tiermasque in hostium fines incurrit, fortunas agrestium agens ferensque paci, agrisque infestus, ac vicinis vrbibus formidabilis, Castellæ militum, qui cum eo erant, præcipua sæuitia. Ludouicus Vasconis frater cum delecta manu in Castellæ castra venit. idem fecere trecenti Lusitani equites, ductore Egidio Caruallio, D. Iacobi in Lusitania Magistro. Granatæ Rex ab Aragonio solicitatus, vt Bæticæ arma inferret, facere recusauit, recenti Castellæ beneficio obstricta fide. Solicitati etiam Africani Reges ad ferendam opem, nulla famæ memoria. ac excusatio erat, sexcentos Granatenses equites, Roduano Duce in Castellæ castra venisse. Tantis viribus Aragonius impar erat: tametsi ex Gallia valida auxilia venire nunciabantur, Henrico Duce equitum tria millia. dedita Turiaso, capta Magalona, Teruelaque. alia parte Segorbium, Exericaque in potestatem venerunt. minorum oppidorum arciumque magnus numerus. peruia omnia Castellæ viribus erant. in intimam prouinciam armis victricibus penetratum. Saguntum circunsessa, deditaque. in Valentiæ conspectu castra posita, ad duodecimum Kalend. Iunij. magnus tota prouincia terror, rerumq; desperatio. Erant Castellæ copiæ numero imminutæ, diductæq; in plura præsidia, quę captis oppidis imponi necesse fuit. id vnum saluti fuit Aragonio, Henricoque cum iusto exercitu obuiam procedentibus. Castellę Rex totius certaminis aleam subire non ausus, sese Saguntum retulit, loci firmitate bellum defendere parans. hostes ea spe depulsi Burrianam redierunt, vicinum in Edetanis oppidum, firmissimumque: quamuis immissus Castellæ equitatus intermorari atque impedire erat conatus. Obierat Londini Ioannes Galliæ Rex ante menses duos, cùm vt datos ante libertatis suæ obsides liberaret, in Angliam traiecisset. Cadauer Lutetiam relatum, conditumque in templo Dionysij, iudicibus senatus Parisiensis in veste lugubri succollantibus. Carolus eo nomine quintus Remis more institutoque maiorum, Rex Galliæ sacratur, Regi Vasconum ex superiori rerum memoria vehementer infensus. Bernardus Clakinus è Britannia Celtica vetus Regum Galliæ miles, multisque bellicis operibus clarus, impetu in Vasconis Gallicam ditionem facto, Meduntam, Mulanchumq; in Normannia, fraude cepit: Philippum Vasconis fratrem acie deuicit: quem per hæc

tempora

tempora decessisse comperio: eòque Vasconis animum ad pacem inter Hispanas gentes constituendam propensum esse cœpisse. Aragonij is propinqui & necessarij, periculo & calamitate mouebatur. Regis Castellæ felicitas inuidiosa erat, actiones importunæ. Ludouicus Vasconis frater Regum consensu de pace legatus, adiunctusque Abbati Fiscani, qui Legati pontificij partes implebat, vtrunque Regem adijt. aderant Deniæ Comes, Bernardusque Cabrera ab Aragonio ad Castellæ Regem, de rerum summa legati. ijs agentibus ferox Castellæ Regis animus mitigari visus est. gemini coniugij spes facta. Castellæ Regis & Ioannæ Aragonij filiæ. præterea Ioannis Gerundæ Ducis & Beatricis Castellæ Regis filiæ. Hæc palam iactata. ex arcano Henrico Trastamaræ Comiti, Ferdinandoq; Aragonio, dissidiorum in vtroque regno præcipuis auctoribus, exitium moliebantur. Castellæ Rege id expetēte, Aragonio graue id facinus & turpissimum videbatur, fide publica munitos, nulla noua culpa interimi: alienaque calamitate pacem redimere. Siue hæc caussa fuit, siue alia, Ferdinandus Aragonius Castelionij ad Burrianam iussu fratris interfectus est. veteris odij semina ad maturitatem peruenerunt: & nunc Aragonio fratre deserto, cum Castellæ militum multo maxima manu, qui eius auspicia sequebantur, in Galliam discedere parabat. vxor cùm clam in Lusitaniam discederet, in itinere intercepta, deinde ad patrem Regem dimissa est. Henricus Trastamaræ Comes vitæ discrimen ad Vncastellum (oppido id nomen est, quò Aragonius & Vasco per caussam mutui colloquij ad confines conuenerunt) inscius euasit. felix dupliciter, Ferdinando grauissimo æmulo sublato, euitatis insidijs beneficio Arellani ei arci Præfecti, per fidem colloquij tantum Principem perimi, suæq; familiæ proditæ fidei perpetuam inuri maculam passurum se negantis. Mirum inter fidem perfidiamq; ea tempestate fuisse discrimen, cædium frequentia, cunctorum animis efferatis. hominem externum, Vasconis cubicularium, tanta cōstantia sese duorum Regum conatibus opposuisse mirum. Henrico cælum, imperium fraternum destinabat, cui humanæ fraudes sunt impares. Catanæ in Sicilia per idem tēpus mense Iulio Constantia Siciliæ Regina extincta est, filia relicta, cui Marię nomen fuit, regni paterni hęredi, Aragonij Regis filio Martino nuptura.

Henricus Rex Castellæ proclamatur. *Cap. VII.*

ONCORDIAE ineundæ conatu speque intermissa, Aragonius in Catalaunos belli subsidia conquisiturus, Castellæ Rex oppidis quę capta erant munitis, Hispalim abijt, tanta cupiditate belli instaurandi, vt fine anni per Murciæ fines in Valentinos agros inuectus Illicim, Muelam, Calliosam, Dianium, Gandiam, Oliuam, partim vi, partim deditione ceperit. Valentia ipsa prouinciæ caput mense Decembri circunsessa. ingens terror genti vniuersæ, Aragonioque Ilerdæ natalem Christi diem celebranti, atq; de belli euentu solicito. Ad Sosium Aragoniæ arcem Vasconis & Aragonij Regum colloquium fuit, septimo Kalen. Martij,
salutis anno millesimo trecentesimo sexagesimo quarto. affuit Henricus Tra- 1364
stamaræ Comes, reconciliata gratia, an quòd potius arbitror priorum insidia-

rum ignarus. Fœdus factum eosdem amicos inimicosque futuros. Castellam si victores euaderent prædæ futuram. Henricus fraternas opes & imperium spe inuaserat. quòd oppressus eatenus non esset, victoriæ instar ducebat. Cantabria Vlteriorque Castella vniuersa Vasconi: Murcia Toletumque Aragonio pacta sunt. de alieno munificum esse facilè erat. Bernardo Cabreræ vni maximè ij conatus displicebant, quibus Castellæ vires irritabantur Aragonijs superiores, vti belli euentus indicarat. Bernardi opprimendi consilia inter Principes communicata. res tanta latere non potuit. Almudeuare se ille in Vascones subduxit. ibi captus, aliquandiuq; in custodia detentus, per conditiones Aragonijs traditus est, quorsum Valentina obsidio euaderet solicitis: prorsus vt copijs omnibus contractis, Rege ipso ductore, hosti totius pugnæ copiam facere non dubitarent. verùm eo certamen detrectante, qua caussa incertum, sed pugnare non auso, sese Valentiam intulerunt, quarto Kalend. Maias, magna Aragonij nominis gloria, hostium dedecore. Castellę classis numerosa, quippe viginti quatuor triremium, nauium quadraginta sex, vicinis littoribus tentatis Saguntum appulit. Cardonæ Vicecomes cum decem & septem triremibus Aragonijs sese in Culleræ fluuium intulit. eius opprimendi spe Castellæ Rex classe conscensa ostium obsidet, irrito conatu ob exortam repentè tempestatem. repetita castra: Rexq; à supremo vitæ periculo seruatus, voti reus vicinum D. Mariæ templum reliquis indumentis detractis in linea tunica adijt, resti etiam collum implicitus: ingenio suo neque immitis, neque irreligiosus nisi iniuria prouocasset. sic Reges Aragonius Barcinonem, Castellæ Murciam atque inde Hispalim redierunt in magnis æstatis feruoribus. De Bernardo Cabrera supplicium Cęsaraugustæ sumptum est septimo Kalend. Augusti, Aragonio ipso sententiam pronunciante, Ioanne filio eius iussu exequente. ablata oppida Cabrera, Ausaque; atque multa alia, quæ Bernardus obtinebat. Magnum nefas, nutritium à quo erat sanctissimis moribus informatus ab alumno interfici. quid innocentem, cuius amplissima merita in Aragoniam regiam extabant? nimirum incorrupta libertas maiori fama celebratur: obsequium Principibus magis probatur: & à Regibus sæpe familiarium inuidia peccatur: qua vir præstantissimus nulla præterea culpa oppressus est. Regina, Vasco, Henricus præterea Ripagorsæ Comes in eius necem conspirarant. Mox repetita arma. in agro Valentino à Castellæ Rege Aiora capta est. Guterrius Toletus, qui in Sueri locum Alcantaræ Magister suffectus erat, vti commeatum Sagunto inferret missus, ab Aragonio in ipso itinere victus interfectusque est. Martinus Corduba regiæ supellectilis præfectus successor. Ea clades noua ignominia & maxima geminata est. Castellæ Rex Illici, Orihuelæ fines infestos reddebat: veneratque in spem eius vrbis potiundæ. Aragonius omnibus copijs contractis præsidio adesse certus, castra in hostium conspectum promouit: ijsq; certamen eo etiam loco detrectantibus, quippe suorum voluntati Castellæ Rex non fidebat, Orihuela inuecto commeatu, impositoque præsidio munita est. Hæc fine anni gerebantur. Quo tempore allatum ex Italia est, Egidium Cardinalem, antea Toletanum Præsulem, diem obijsse. Viterbij ad tertium Kal. Octobris decesserat vir domi militiæq; clarus. tribus Pontificibus Clementi, Innocentio, & qui per hæc tem-

pora Romanam ecclesiam tenebat Vrbano quinto carus. felicibus armis ditionem restituit, quam varij reguli occuparant, iniuriaq; abstulerāt in Italia. iterq; eorum successoribus aperuit, v Romam veterem sacri imperij sedem repeterēt, quod propediem futurum erat. Cineres Assisij in Franciscano templo conditi. inde Hispaniæ motibus pacatis Petri Regis cæde, Toletum vti ipse testamento cauit, relati sunt, atque in D. Illefonsi templi maximi sacello compositi, tumulo marmoreo dicato. populis baiulis, qui se veniæ peccatorum spe toto itinere obuij cateruatim effudere. proximo salutis anno ineunte millesimo trecentesimo sexagesimo quinto, ab Aragonio quidem Saguntum obsessum, ac tādem 1365
ex deditione captum. à Castellæ Rege Orihuela diuturna obsidione in potestatem redacta. Iunij mensis die septimo Alfonsus Gusmanius Sancti Luciferi regulus, Henrico cuius is partes sequebatur, eximia opera nauata ad eam vrbem occubuit, quamuis in florenti ætate iuuenis, acer consilio, manu strenuus. hæredem habuit fratrem germanum Ioannem Gusmanium. Ad Saguntum Gometius Porras Hospitalarius Prior cum sexcentis præsidiarijs militibus ad Aragonias partes traductus est: sui Regis metu, an Henrici caritate incertum ab hoc certè initio, quamuis modico, Castellæ vires debilitari cœperunt, ac planè in præceps ire: adeò ex paruis sæpe magnarum rerum exitus pendent Accessere ex Gallia militum numerosæ manus, qui pace cum Anglis facta, tota prouincia vagi palantesque bello viuere assueti, miserorum fortunas prædæ habebant. Vrbanus ipse Pontifex ab his prędonibus circunsessus, suam Romanęq; aulę libertatem multo auro redimere compulsus est: omnino trecentis florenorum millibus stipendij nomine (ea species prætenta est.) tantundem à Gallo Rege repræsentatum eius pestis à suis finibus auertendæ studio. Pontifex sanè eo defunctus periculo in Italiam sedem transferre cogitauit haud stabilem tunc: sed vim numinis sentiens, metuensque indies grauiora ob desertum à maioribus sanctissimum religionis domicilium: & defuncto Egidio Cardinali, partam ab eo veteris patrimonij hæreditatem cernere cupiebat, subditosque populos in fide & officio confirmare. Militum Gallorum colluuies ex Germanis, Anglis, Armoricis, Vasconibus, alijsq; gentibus conflata, & ex vniuersa Gallia spe lucri prædæq; auiditate, Henrici inuitatu, cui a priori tempore bene velle cœperant, fortissimi viri, genere factisque præstantes venere in Hispaniam. præcipui Duces Bertrandus Clakinus Armoricus, Hugo Carbolaius domo Anglus. Ioannes Borbonius, quem interfectæ sororis dolor stimulabat, bello quamuis delectus Dux mansit in patria, qua caussa incertum, sed in Hispaniam tamen non venit. ad duodecim hominum millia erant equites peditesque. Frossartes historicus Gallus ad triginta millia in eo exercitu fuisse auctor est. Ipsis Kalend. Ianuarij salutis anno millesimo trecentesimo sexagesimo sexto, harum copiarum pars 1366
Barcinonem appulit. reliqui modicis interuallis sequebantur. præcipui Duces ab Aragonio benignè accepti conuiuio sunt. magnum in præsenti auri pondus numeratum, plura in posterum promissa. Bertrando ipsi Borgiæ principatus ab Aragonio donatus: quo maiori animo bellum suscepit. Tanti apparatus Castellæ Regem Hispali, vbi se tenebat, periculi magnitudine excitarunt: alioqui neque socordem neque cessantem. Burgos abijt, in regni conuentu subsidia belli conqui-

conquisiturus, frustra cælo irritato, auersis omnium hominum voluntatibus. dabat consilium Labretus, qui auxilio ex Gallia venerat, vti venales externosq; milites præbito auro sibi conciliaret, ab Henricoq; deduceret. fore id promptum tum gentis ingenio, tum ob necessitudines, quæ sibi cum illis maximæ erant. Obcæcantur eorum animi, qui ad exitium nutu numinis destinantur. salutaribus monitis Regis aures occlusæ erant, natura ferocis, contemptorisq; periculi. Interea Cæsaraugustæ, quò externi milites conuenerant, Aragonij, Henricique colloquium habitum est. in eo colloquio priora fœdera mense Martio ineunte confirmata: designataq; rursus Castellæ pars Aragonio victoriæ præmium. pactisque nuptijs Ioannis Eleonoræq; vtriusque Principis filiorum, fides astricta amplius est. Soluto conuentu, Aragonius quidem in ea vrbe substitit, tantarum rerum euentum expectans: Henricus autem omnibus copijs contractis in Castellæ fines irrupit. Alfarum municipium occurrit valido præsidio & operibus firmissimam Horosco Præfecto. eo impugnando tempus terere visum non est, ad maiora nitentibus: & intestinis bellis, celeritate magis quàm re alia opus est, cunctatio omnis exitialis. Calagurrim locis finitimis sitam vrbem itum est: quam Iberus amnis alluit, in paucis eo tractu nobilissimam. Ferdinandus eius vrbis Episcopus, Touarius Præfectus venienti Henrico portas aperiunt, septimodecimo Kalend Aprilis, seu munitione diffisi, seu auersis à Castellæ Rege voluntatibus. In ea vrbe concilio coacto de belli ratione consultatur. variæ dictæ sententiæ. pars Burgos regni caput festinandum censebat: pars continuò Regis nomen occupandum, vt spe recõciliationis sublata, maiori animo & constantia bellum inuaderent. Clakinus, vt erat magno animo, & propter rei militaris peritiam, primus ei auctoritatis locus deferebatur, ita locutus fertur. Quicunque de rebus magnis consilium dat, considerare debet, quid reipublicæ vtile sit, quid proprijs viribus consentaneum. nam maiora viribus conari temerarium est: reipublicæ commodis priuatas cupiditates præferre exitiale inhumanumq;. Ego te, Henrice Princeps, ad Castellæ regnum voco, salutare reipublicæ, tibi magnificum, nobis omnibus gloriosum. si nostris viribus, tuo ductu auspicijsq; tyrannus oppressus, monstrumq; tetrum in hominis facie terris incubans, eius exitio fuerit procuratum: nobilissimo regno restituta libertas, facultasq; à tantis malis respirãdi. An vndãtem per domos, agros, oppida, sanguinem populi & nobilitatis non vides? propinquos cæsos: ne fœminis quidem & pueris parci? An te patriæ non miseret, pudetq; conditionis? tot exilia, bonorum euersiones, prædas, direptiones? tantam malorum elluuiem, quis etiam si ferreus sit æquis oculis aspiciat? Non aduersus veteres Castellæ Reges Alfonsos, Ferdinandos pugnabis: qui suorum beneuolentia magis quàm armis freti, nullo intestino hoste externa bella profligabant. Hostis offertur vetera odiorum nomina exæquans, externis exosus, subditis grauis, per seq; casurus, etiã si à nullo impellatur. nullis legionibus munitus: & si qui sunt milites, Principis ij imitatione, eneruati libidine in aciem prodibunt. Tibi è Gallia, Anglia, Germania, Aragonia, numerosæ copiæ sunt, vsu firmatæ, multisq; bellis exercitæ: amici Reges, & tua ante omnia felicitas. tibi tota Castella boni omnes nauare operam & studium cupiunt: nullusq; erit, qui te Rege renunciato, in nostra se castra non conferat. Habenti

,, benti exercitum imperij nomen alio tempore vtile fuerit;hoc sanè mihi neces
,, sarium videtur,sancienda auctoritate,detegendis hominum studijs. Si cælum
,, cœptis affuerit,vt spero,tibi summum decus paratur,nos honore quem dederis
,, contenti erimus.si secus euenerit,quod horret animus meminisse,nihil accedet,
,, quam quod pateris grauius.par cunctis periculum manet. Eo fidelius cõsilium
,, videri debet,quod in pari discrimine versamur. Age macte animo virtuteque
,, Princeps:nomen ad quod te numina è tantis periculis seruarunt continuò arri-
,, pe.præclarum facinus celeritate occupa, quod tibi hostis exitium parat, inferre
,, perdereq, aut perire certus.Fortuna fortes metuit adiuuatq,, peruertit ignauos.

Post Bertrandi orationem,cæteri Principes audentius circunsistere,hortari dubitantem repugnantemq;,(sic videbatur)vatum responsa proferre,Diuûm hominumq; opem certò affuturam polliceri.Vexilla inter hæc explicata. Henrici Regis nomen,per vrbis plateas,populi & militum concursu ingeminatum. ea ceremonia gentis instituto regia potestas nomenq; deferri cõsueuit. a nouo Rege pro cuiusque auctoritate dona Principibus data oppida,arces,principatus.& in ea rerum perturbatione nouus Rex quasi de alieno munificus videri volebat:quisque id habiturum iudicabat,quod precibus occupasset.Bertrandus Trastamara,Hugo Carrione donati sunt:vterque Comitis nomine.Noui Regis fratribus,Tellio Viscaiæ principatus restitutus,Sanctio Alburquium datum.Consaluus Messia D.Iacobi:Petrus Munitius & ipse intima familiaritate Henrico coniunctus Calatrauæ Magister institutus.Alfonsus Aragonius Dianij Comes (patruelis is Aragonij Regis erat) Villenæ Marchio renunciatur:cæteraq; adiuncta,quæ in Ioannis Emanuelis ditione potestateque fuerant. alijs arces & oppida tota prouincia donantur.

Petrus Rex Hispania pellitur. Cap.VIII.

DVOBVS in Castella Regibus vniuersa prouincia ad nouas spes erecta erat.sæuitia Petri Regis multorum animi erant alienati.inclinatos tamen ad defectionem cunctos Castellæ populos vnus timor morabatur,ne suo,propinquorumq; sanguine, si cœptis fortuna obstitisset,defectionis culpa lueretur.Reges ipsi maiori contentione conatuq, de principatu certare cęperunt:cuius ea est natura , vt plures vno Rege in prouincia vna esse non possint.magna vtriq; pręsidia aderant.pro Henrico externi milites, æmuli odium , rerum nouarum studium pugnabant. subleuabat alterum,quòd ante Rex fuisset propemodum,quàm natus : quod patre, ac tot maioribus Regibus ortus : quòd vna esset reliqua eorum Principum soboles legibus procreata. Maiestas in vtroq; sancta erat.Petrum iniurię impatientia stimulabat:Henricum fratrum & propinquorum effusus sanguis, publicæq, ærumnæ ad vindictam irritabant:magisq; recentis regij nominis , quàm vitæ memor erat.Rebus sic patratis,Burgos festinare visum est. in itinere Lugrunium,quoniam voluntate quidquam facturos ciues non sperabat , & vim admouere longum erat, intactum relictum. Nauarretum ijs locis Viruescaque in potestatem redacta.Petrus interea Burgis,amissis amicis, quorum plerosque ipse

ipse necauerat, reliquorum virtuti, an fidei minus crederet in ambiguo erat, vagus incertusq; agitabatur: an hostis aduentum operiretur, prelijq; fortunam tentaret, qua sæpe prospere vsus erat. vicit tamen discedendi sententia, Hispalimq; maturandi metu, ne filij thesauriq; interciperentur in tanta alienatione voluntatum. Burgensibus ciuibus sua illi studia profitentibus remisit, sacramentiq; religione exoluit, vt nulla ignominiæ nota, si res ita ferret, se suaq; hostis potestati permitterent. Deus illi mentem eripuit: atq; eo amplius, quòd publicam inuidiam, vnde exitium imminebat, Ioãne Touario sub ipsum discessũm interfecto auxit fraternæ tantùm culpæ reo, ob deditam Calagurrim. ad quintum Kalen. Aprilis Burgis discessum. ex itinere arcium oppidorumq;, quæ de Aragonio capta fuerant, præfectis mandauit, vti præsidio deducto, publicis priuatisq; ædificijs incensis, ad se quamprimum maturarent, exercitui supplementum. Sic momento amissa sunt, quæ pluribus annis, magnaque difficultate parta erant. Galataiubæ Martij mensis dies vltimus, quo restituta libertas est, inter fastos relatus: ad D. Mariæ Rupensis peregrinatione, ob eius beneficij memoriam, anniuersaria instituta. Toleti, quo Rex Petrus appulit, ciuium voluntates confirmatę, haud perstitura fide. Garsias Toletus D. Iacobi Magister in ea vrbe relictus. Henricus a Burgensibus euocatus, metu periculi, an æmuli odio incertum: & Comitis quidem illi nomen adscripsere, ad regium insigne inuitantes, modò in ea vrbe susciperet: cui propter amplitudinem & vetustatem debebatur, vt non aliunde imperij principium esset. Ergo inter faustas acclamationes nouus Rex in eam vrbem exceptus, Olgis regni coronam suscepit. Burgẽsium exemplo pleræq; Legionis & Castellæ vrbes vltro deditionem fecerunt. omnino intra quinq; & viginti dies, ex quo Rex fuerat proclamatus, ditione viribusq; æmulo nihilo inferior euasit. proceres & populi certatim noui Regis beneuolentiam occupare officijs & celeritate cupiebãt. Toletum aduenienti Henrico portas aperuit. reliqua prona erant. omnino Petrus rebus omnibus desperatis, lõginquaq; fuga se suaq; tueri constituens, thesauris filijsq; in triremem impositis, in Lusitaniam discessit. Quem cælestis fauor deseruerat, eundem studia hominũ destituisse visa sunt. Negabat Lusitanus duos Reges vnam prouinciam capere. Ferdinãdus Lusitani filius ad Henrici partes propensus erat, legationibus vltro citroq; missis Henrico fauens, à Petro auersus. qui tamen ne violaretur ius gentium valuit. in Calæciam tantùm abire permissus, fugæ subsidium cõparaturus classe instructa. Compostellæ Suerus Archiepiscopus, Petrus Toletanus decanus Petri iussu sunt interfecti. sic ne in periculo quidem sæuus animus compescebatur: vltroq; ruinæ caussas augere non cessabat. Abeundi certo, si terra discederet, periculum proponebatur. duæ & viginti onerariæ ex vicinis littoribus contractæ: minora nauigia aliquot. ea classe filias duas (nam Beatrix maior natu extincta iam erat, Polydorus Baionæ extinctam ait) Ioannem filium Baionam Aquitaniæ vrbem deduxit: quæ Angli Regis imperio obtinebatur. thesaurorum partem secum detulit. pars altera, quæ ab ærarij Præfecto Martino Iuanio triremi imposita vehebatur, Hispali intercepta a ciuibus est, Henrici gratiam promereri satagentibus. qui Corduba dedita, in eam vrbem festinabat. Sic Petrus suo tandem malo didicit res humanas nunquam eodem vestigio consistere: sæpeq; magnos

gnos

gnos Principes quantacunque felicitate,& viribus,& copijs, inuidia tamen popalari oppr:mi,meritisque mercedem consentaneam referre. Reges Lusitanus,Granatensisque de ineundo fœdere ab Henrico victore appellati. cum ijs sancita amicitia, cæteris externis militibus dimissis,retenti ex omni copia sunt equites mille & quingenti , Bertrandi Clakini & Bernardi Bearnensis reguli ductu. vxor Henrici Regis ad virum fuerat ex Aragonia amandata , adiuncta Eleonora pacta nuru,vti paulò ante est demonstratum.Lupus Luna Cæsaraugustanus Episcopus,alijq; viri primarij,comites dati. Regni suscepti rationes cōfirmandæ erant:ærariumq; supplendum,tot antea bellis exhaustum. nam nouam ex Gallia tempestatem imminere nemo dubitabat: neq; Petrus quieturus, vt erat ardenti ingenio,priusquam cum regno vita spoliatus esset.Ergo generales conuentus è tota prouincia Burgis agitati. Omnes ordines in Ioannis Principis verba sacramēto adacti,si quid humanitus contigisset paterni regni hæredem fore. In belli subsidium decima rerum venalium concessà , nullo tempore designato.belli ex sententia conficiendi studium,Petriq; odium in fraudem induxit,ne quam graue id vectigal posteris esset futurum,in præsenti considerarent.improuidas hominum in periculo & cupiditate mentes,cæcam vlciscendi doloris cupiditatem.Miranda,quod oppidum Ibero alluitur, Burgensi ciuitati donatum abs Rege est.operæ præstitæ ea merces fuit,Viruescæq; ablatæ,Velascoq; Regis cubiculario datę cōpensatio.summi templi sacerdotibus,in quorum ditione Miranda erat,æris sexaginta millia annua pretium fuit,exigenda è portorijs:distribuendaq; ex asse preces diurnas nocturnasq; frequētantibus.Burgensis Episcopus Dominicus. De huius inauguratione in vulgus iactatum est,scissis Ferdinandi decessoris obitu,bifariam sacerdotum suffragijs,totius controuersię partiu n voluntate Dominicum delectum arbitrum.eum prętermissis riualibus se Episcopum nominasse.felicem temeritatem secutus,eorum qui aderant assensus:insigniaq; pōtificalia delata.Lupus Luna denuo ad Henricum ab Aragonio legatur,quæ per icti fęderis conditiones debebantur,mutuamq; pecuniam repetiturus.regni nondum confirmati rationes,Henricum excusare,metumq; maioris mali,si vrbes & oppida importuna festinatione alienata essent. alioqui paratum se,quem parentis loco duceret,cui vitam,fortunas,regnumq; deberet, cuncta quę erat pollicitus idoneo tempore præstare.Hæc Aragonio ludificando extrahendoque tempore dicebantur.de antiqua Regum ditione nihil imminuere certum erat:vt solent Principes suis vtilitatibus magis quàm officio & religioni seruire.

Res Vasconum. Cap. IX.

DVM hæc in Castella gerebantur, inter Vascones & Gallos bellum ante tres annos inchoatum ancipiti fortuna in Gallia erat , maiori Vasconis damno absentis, regniq; rationibus impediti. Itaq, vrbes ei & oppida quædam detracta,tentata alia. præterea Tolosæ in Gallia Narbonensi inter Reges Galium Aragoniumq, fœdus ictum missis in eam vrbem legatis:Ludouicoq, Andegauensi Galliæ Regis fratre conditiones ferente conuenit,vti fines Vasconum Aragonius impeteret:Gallicis stipendijs quingenti

genti equites auxilio essent, nullo propinquitatis respectu. Gallus Ieuir, Aragonius sororius Caroli in perniciem coniurabant: penes quos bello aliunde illato, præsidium esse æquum erat. Diram dominandi cupiditatem. Importunę Caroli actiones, moresq; asperi apud vicinos Principes, inuidiam illi concitarant: multosq; inimicos adiunxerant. Ea tempestate prouisa Rex ipse Vasco in Hispania quidem substitit, Aragoniorum impetum repressurus: qui Duce Ludouico Coronelio Turiasone vicinos Vasconum fines vastare, prædasque agere non desistebant: vxor autem Regina, quamuis vtero graui in Galliam missa, rebus asperis præsidium, Regemq; fratrem placatura. inanis ea opera fuit: cùm Gallicam Vasconis ditionem spe vniuersam hostis inuasisset. pridie ea Kal. Aprilis ad Eburouices suæ ditionis vrbem in Nortmannia, filium enixa est, cui Petro nomen fuit, Morentania principatus. cum eo adulta æstate ad virum in Hispaniam redijt. Eo conatu irrito, aliunde pręsidia comparanda erant. optimum fore visum est, cum Petro profugo vires fortunasq; iungere. & erat ab eo ad armorum societatem inuitatus, multorum oppidorum spe facta, vt sunt homines in calamitate municifi, Guipuscoæ, Calagurris, Lugrunij, Nauarreti, Saluaterræ, Victoriæ. Exstant pactionis tabulę, ipso anno Olisipone datæ, nimirum (nisi confictæ sunt) quo tempore in eam prouinciam fuga abijt nunc Baionæ in Tarbellis, bello instaurando operam dabat: Richardumq; Vualliæ Principem Aquitanię pro Anglo Præfectum, ad opem ferendam solicitabat. affuit Carolus Vasco Richardi Principis inuitatu. conuiuio accepti, ad vnam mensam accubuisse hoc ordine, memorantur. dextram Petrus tenebat, iuxtaq; eum Richardus: ad sinistram Carolus solus sedebat. inter tres Principes fœdus iureiurando sancitum, Petro Rege restituendo in regnum. Viscaiæ principatus Anglo destinatur, operæ præmium. Lugruniũ Vasconi obsides Petri Regis filię in Aquitania relictę, tum hęc tum datam in stipendium pecuniam pręstandi parta victoria. Contra hos conatus inter Gallum & Aragoniũ, fędus anteà ictum, denuò instauratur. Vasconem ea cura solicitabat: ne quoniam in medio constitutus erat, vtrisq; prędę esset. inuenturos per fines viam, aut ferro facturos Anglos. neq; satis consilium expediebat. Quod pessimum est, medium se gerendo neutri parti satisfecit. dissimulato consilio, an mutata voluntate, ad Campesum Caroli, & Henrici Regum colloquium habitũ est. interfuere Gometius Manricus Præsul Toletanus, in Vasci locum suffectus, Lupus Luna Cęsaraugustanus Episcopus, Dianij Comes Alfonsus Aragonius, Bertrãdus Clakinus. fędus inter eos Principes factum, eosdem amicos inimicosq; futuros. Vasco transitu prohiberet Anglos. Bello, quod futurum erat, cum copijs omnibus Henricum Regem pręsens iuuaret. Ita facturum loco obsidum arces & oppida daret. Nauatæ operę Lugrunium merces esset, municipium à Petro antea eidem Vasconi promissum. Ludouicus Vasconis frater Ioannam duxit Caroli filiã Dirrachij (in Macedonia ea vrbs sita est) paterno principatu dotali, eius Caroli patruelem, cui ad regnum Neapolitanum Vrbano VI. concedente, gradus est factus annis consequentibus. Stemma horum Principum subijcimus, quoniam passim aberratur. Caroli secundi Neapolitani Regis Ioannes Dirrachij Dux filius fuit. nepotes ex Ioãne Carolus & Ludouicus. pronepotes è Carolo quidem Ioanna, è Ludouico autẽ Carolus. hic Rex Neapolitanus

nus

nus fuit, illa Ludouici Vasconis vxor. Caroli, & Henrici colloquium ad Campesum principio anni M. CCC. sexagesimi septimi habitum est. Quo tempore 1367 omnino Ianuarij die octauodecimo Petrus Lusit. Rex annos natus quadraginta sex, menses nouem, dies vnum & viginti, ad Stremotium Lusitaniæ municipium decessit. regnauit annis nouem, totidem mensibus, diebus viginti octo. coniuncto cum Agnetis Castriæ tumulo in Alcobasæ monasterio compositus est Funus regio apparatu magnificè factum. sex ipse sacerdotes quotidie sibi & maioribus diuina hostia parentare, opimis reditibus designatis constituit. æquitatis laude præstantissimus, incredibile sui desiderium reliquit, cunctis quasi publica lætitia, felicitateq; eodem tumulo condita, mœrentibus. Regijs opsonatoribus, agasonibusque quidquam nisi ad veram æstimationem pretio numerato vetuit accipere. Aduocatorum, iudicumq; auaritiam, fraudes, tergiuersationes, vnde lites immortales extabant, sanctissimis editis legibus restrinxit. Scelerum omnium vindex acerrimus, præsertim in eos sæuus, qui alieni tori iura violabant. Eius criminis reum Portuensem Episcopum ad se vocatum manu sua pulsasse fertur. vulgo opinionem, quę flagellum ipsum cędendis hominibus gestare consueuisse vulgauit, ab hoc, alijsque ea seueritate supplicijs ortam esse arbitror. argenti facti, signatiq; magnum pondus quotannis suis, pro cuiusq; merito distribuere consueuit. eiusq; illa vox fertur. Indignum regio nomine Principem videri, quo die nemini beneficium contulisset. Limiæ pons, coniunctumque ponti oppidum Petri Regis structura fuit. successorem habuit Ferdinandum filium pari felicitate laudeq;. Aragonij legati ad patrem missi Ferdinandum adeuntes cum eo mense Martio prope Scalabim amicitiam iunxerunt, veteris simultatis caussis vtraque parte detersis. Eleonoræ Menesiæ nouus Rex amoribus indulgebat, nulla honestatis cura, Laurentio Acunio viro detractæ. vnde in Castellam profugus, consueuit in pileo argentea cornua gestare, regiæ intemperantiæ, suæque ignominiæ argumentum insigne.

Henricus ad Tritium victus. Cap. X.

CASTELLA vniuersa Galliaque bellici apparatus erant: militares delectus habebantur: arma, equi, pecunia conquisita. par vtrinq; spes, metusq;. hos parti regni fiducia, illos amissi cupiditas inflammabat. Henricus Burgis erat in defendendi belli curam intentus. hostes collectis vndiq; copijs formidabiles Ronceuallis angustijs superatis, Vascone aut Duce, aut nihil curante Pompelonem vsque peruenerunt. Interceptus is est ab Oliuerio Manno inter venandum homine Armorico, qui Clakini nomine Borgiam ijs locis obtinebat. fraudem compositam Reges suspicati sunt, vt ea occasione, neutris fauendo, apud vtrosq; aditus ad gratiam relinqueretur. sed ea est natura principatus, vt nihil latere possit eorum quę callidè comparantur: ac sępe homines vero peiora interpretantur. Henricus de belli euentu solicitus ad Bagnares oppidum, castra promouit sequebatur Castellæ nobilitas, Gallica, Aragoniaque auxilia. equites erant quatuor millia quingenti. peditum numerus memoriæ proditus non est. Sylua erat latè diffusa pro-

ceris multisque quercubus. ijs in locis, consilio Principum aduocato, de belli summa disceptatur. Regis Galliæ legati,ea caussa missi,Bertrandusq; prælij fortunam detrectandam disputabant,munienda oppida,extrahendum tempus. eam esse soli Hispanici naturam,vt diu hostes sustentare nõ possint. Quis victoribus fructus? quid victis, nisi certum exitium? regnique non satis confirmati amissio? Alioqui Anglicę militię florem in hostium castris esse.non armis non arte belli, non scientia pugnandi, aut viribus corporis pares Hispanos futuros. Magnorum Ducum partes esse nõ magis viribus,quàm arte hostes vincere. Contrà alij ferociores, quamprimum pugna decernendum iudicabant. Hominum opinione res humanas imperiaque constare. quid detrectando certamine, nisi turpissimi timoris significationem,imbecillitatis confessionem contineri? Virium satis esse,nisi desit animus. Optimæ caussę cælestem opem minimè defuturam. Hęc vicit sententia. In Alaua,vbi hostilis manus spe prędę vaga dispersaq; erat, ad Saldirianum oppidum castra castris collata,Henrici munitiori loco,a tergo claudentibus montibus.videbaturq; nisi ex insidijs,aut è suo loco minimè pugnaturus. Ergo hostes motis castris Lugrunium, quod oppidum in Petri fide perstabat,paucis diebus peruenerunt:ad pugnam Henricum elicere destinantes,aut si certamen detrectasset,in interiorem prouinciam penetrantibus reliqua prona futura sperantes. Hostium consilio indicato Henricus sese retro conuertit,cum hostibus pugnaturus: quorum ad Nauarretum castra erant. Anagarum ipse tenuit,quę vrbs veteribus Tritium Metallum in Autrigonibus fuisse creditur indicio pagi,duobus inde millibus antiquum nomen retinentis,lętissima soli cæliq; facie, multis rebus,sed & huius belli euentu nobilis. Missæ inter Principes litteræ. vtriq; se neq; belli caussam esse,neq; moram si modò ęqua & honesta conditione liceat, paci facturos. Arma inuitos sumpsisse: misereri cladis, quam futuram prouidebant, si ventum ad pugnam esset. Sed neutri alteris de regno concedebant:eòq; spe concordiæ sublata, acies ad pugnam instructæ, Henricus ad dextram Gallica auxilia constituit,Sanctiumq; fratrem cum multo maxima nobilitatis parte. Tellius, Dianijq; Comes ad læuam curare iussi sunt. ipse medium agmen ductabat. Contrà hostes omnino ad viginti millia equitum, peditumq; exæquato numero,sic agmina distribuerunt. In primo Alencastrius Dux, Hugo Carbolaius,qui se ad Anglos contulerat,collocati. Armeniacus,Labretusque agmen alterum ductabant. in postremo Rex ipse Petrus erat: Vuallíæ Princeps, Iacobus, Balearis Regis filius: qui è custodia Aragonia elapsus,vxorem duxerat Ioannam Reginam Neapolitanam.trecenti equites Vascones, Duce Martino Henrico Caroli Regis iussu Inter vtraque castra flumen erat, quo Henricus transmisso, in vicina planicie acies explicuit, qua hostibus iter erat. Eo loco concurrunt agmina. clamor permixtus hortatione: strepitus armorum, tela vtrinque mitti. dextrum cornu, vbi Bertrandus erat, hostium impetum tulit: videbaturque meliora ferre. Sed Tellius parte altera victoriam corrupit. vincente pudorem metu, neque pugnam inuasit: & terga continuò dedit. fuga facta, Sanctius, Bertrandusq; vno tempore à tergo fronteque circumuenti, vincuntur. fit magna cædes. multi proceres capti. in his Duces ipsi pręcipui.conatus est Henricus inclinatam suorum aciem restituere,

tuere,

tuere,semelque & iterum equo in conferta hostium agmina admisso periculum adijt. rebus ad extremum desperatis, se è pugna subduxit. ipse in Aragoniam abijt,comitibus Ioanne Luna, Touarioq, atque Alfonso Gusmanio.his sese ad Aragoniæ fines Petrus Luna adiunxit,cui deinde Pontifici schismatis tempore Benedicto nomen fuit.neque prius Henricus constitit , quàm in Galliam fuga abijt,Aragonio diffisus.Reliquæ copiæ fuga dissipatæ per vicina oppida sunt, nulla manu,numero,aut viribus insigni.è captiuis Horoscus,Carrillius, Moscosus,Tenorius peracta pugna interfecti sunt. seruati alij. Malè coercitam Petri Regis sæuitiam Principis Vualliæ respectus retardauit,vitia eum continuare victoria parta,per quæ res amiserat accusantis propemodum conuitio.Petrus Lupus Aiala, Henrici partes secutus, eius regium vexillum in hac pugna gestauit: in hostiumq; potestatem venit. partium studium facit,vt minor historiæ ab eo conscriptæ sit fides: ac nonnulla Petri odio finxisse credatur,à quo fuerat antea lege maiestatis damnatus,Alfari pronunciata sententia.pugnatum est sabbatho tertio nonas Aprilis.Tellius ex fuga,deformis acceptæ cladis nuncius, Burgos abijt.Ioanna Regina,& filij tanto terrore proposito Cęsaraugustam festinarūt: Pręsules Toletanus,Cęsaraugustanusq; qui in ea vrbe substiterant fugę comites, Aragonio haud satis ęquo reperto. vt fert natura hominum,ad victores propēsus erat,certusq; sese ad fortunę motum mouere:actumq,continuò cum eo de fędere,Hugone Carbolaio ab Anglo per eam caussam in Aragoniam legato concordia iniri facilè non poterat,inducię mēsium aliquot pactę.Victores Burgos appulsi. Cordolacus Bracarensis EpiscopusHenrici partes secutus,in ea vrbe captus,in arcta custodia,vsq, ad Petri necem mansit:cum rebus mutatis,loco,libertatiq; redditus est.pecunię colligendę,quam ab Anglo mutuam acceperat,pactaque oppida reddendi cura solicitabat:nam neq; Cātabri gens indomita,feroxq; externi principatus iugum laturi erant : & ærarij rationes superioris temporis difficultate impeditę expediri nō poterant.Itaq; VvallięPrincipe Burgis relicto per speciem colligendæ pecuniæ,Toletum atque Cordubam Petrus maturauit. In ea vrbe sedecim viri primarij noctu sunt interfecti.priores hostem intra męnia accepisse accusabat. Hispali Buccanigra,Pontius Marchenæ regulus,Vrraca Ioannis Gusmanij mater,alijq,cęsi sunt:ex eoq; aucta vehemēter inuidia,prauum animū ne calamitate quidem & exilio sanari potuisse cōsiderantium,regia licentia à puero eductum,natura praua.contràHenrici come ingenium ob multas calamitates amplius adamare ceperunt:de eoq;reuocando consilia cōmunicare.Rex Vasconum dato obside Petro filio è custodia liberatus:Oliuerio,qui Tudelam comitatus erat,vincula iniecit,nec nisi obside restituto reddidit libertati.

Magister D. Bernardi. Cap. XI.

IVI Bernardi Magister, ignotum nostra ætate nomen honosque,pręlio ad Anagarum commisso interfuit,Henrici partes secutus cum multis. de capto lege perduellionis, capitis supplicium sumptum Behetrijs,vbi latè dominabatur publicatis,fiscoq; addictis. quod ab annalium auctoribus prætermissum , vnus opsonator Eleonoræ

Reginę, memorię prodidit, de quo paulo ante meminimus. Quod Magistro nomen fuerit, quod Magisterio initium, auctoritas ve non explicat. ea ætate notissima tempus caligine obduxit. Virum sacratum fuisse, anathematis ignominia indicio est, eo nomine Petro inusta. & suspicari libet, Behetrias, cùm Petrus Rex sui iuris ea oppida facere contenderet impulsore Alburquerquio, vti superius dictum est, sanè certis dominis adscribere, pecuniæ auidior, quam honestatis: obiecta religionis specie, Romanique Pontificis auctoritate, se Diui Bernardi ordini vltrò subdidisse, Calatrauæ, & Alcantaræ militum exemplo, capite delecto constitutoq;, cui D. Bernardi Magistro nomen esset, cura cum cæteris belli sacri. Eo temperamento, quantum libertati per multas ætates illibatę consultum est ab eorum oppidorum incolis, tantum Regem in nouum Magistrum, atq; ordinem infensus animus esse cępit: eoq; diuersas partes fuisse secutum arbitror. Hę coniecturæ sunt. quod sequitur in confesso. Missus ab Vrbano quinto Pontifice Archidiaconus, qui Petrum Regem eius cædis reum, & quoniam Episcopos Calagurritanum, Lucensemq; loco mouerat, sacrificijs interdictum esse renunciaret: atque in impiorum numero haberi mandaret. Cùm is à sæuo Principe periculum vereretur, cui religio & sanctitas vilis esset, ad Hispalim ea parte agri vicini, cui Tablatę nomen est, Regi ex vrbe fortè egresso, biremi aduerso flumine vectus occurrit: rogatq; num de Oriētis rebus cognoscere cupiat: noua & admiranda renunciaturum: recens se ex ijs regionibus in Hispanię littora appulsum. accedenti eo studio ad ripam Regi, pontificias litteras legit: caputq; diris defigit: tum se in fugam secundo flumine (& Oceani æstus remittebat) remorum pulsu concitat. Rex furore percitus, & tacentibus cęteris stolida audacia ferox, districto gladio in medias vndas adacto equo, insilit. Archidiaconum ferire cupiens, vano ictu biremem percutit. fugientes sequebatur Rex, cum equus natando fessus in medijs vorticibus deficere cœpit. Periculo vix ereptus accursu cymbę, contenta voce minatur se Pontificis iugum excussurum, violenter & sordidè imperantis: atq; vt idem facerent Aragonius & Vasco, auctorem futurum. præterea bello vindicaturum iniuriam. Hæc flagrans oculis, truci voce, quo latius audiretur cum conuitio effudit. impensa probra, magis ipsi inuidiam, quam sanctissimo Pōtifici ignominiam attulerunt. Classem tamen instrui & magnos delectus haberi, cōtinuò mandat. Veritus Pōtifex impotens hominis ingenium, placare quacunque ratione constituit: quo maior esset auctoritas legato in eam rem fratris filio an sororis, Anglico Cardinali S. Petri Eo agēte, inducto priori decreto pax his legibus est facta: Vt sublato nomine & munere Magistri D. Bernardi, Behetriæ ea retenta appellatione Regi cederent: eas donandi, vendendi, alienandive potestas nulli esset. id religioni datum, quoniam sacrę militię erant addictæ ne pretio venales essent. Vt tertiam decumarum, quæ Romanis Pontificibus obuenire solita erat è sacerdotijs Castellę, deinde esset Regibus belli sacri subsidium, Mauris extirpandis. Episcopos, militares Magistros, Priorem Hospitalarium instituendi, alia ve maiora sacerdotia donandi, nisi Regum accedente consensu Pontificibus Romanis potestas sublata. Id studio datum publicæ tranquillitatis, quamuis contra quam moribus erat susceptum, & contra omnia vetustatis exempla. & miror Pontificem ad cuiusquam gratiam passum esse, tantum

tum de ſua auctoritate in Hiſpania diminui.ſed tanti fuit ea ætate Regis vnius væcordiam ſanare, malis prius,deinde victoria multo quam antea ferocioris.

Henricus redit in Hiſpaniam. Cap. XII.

ENRICVS in Galliam appulſus haudquaquam abiecit animum, gnarus variam & cõmutabilem rerum humanarum conditionem: fortes & ſtrenuos tolerare aduerſa,atq. contra fortunam niti:timidos & ignauos deſperatione concidere. Fuxenſis Comes, ad quem primo appulit,benigne apud ſe habuit:tametſi Anglici belli tempeſtatem verebatur,in ſuam prouinciam accerſere.ad Auenionem cõuento Andegauenſi Duce,omnia faciliora ſpe,opinioneq; fuerunt.Angli nimia felicitas Gallos Principes conturbabat:& Petri iniuriarum memoria nondum inducta erat. pecunia Henricum & milite iuuare conſtituunt.Captiui Principes redditi libertati,atq; à Petri ſęuitia,Anglorum ope conſeruati ſeſe ad illum conferebant.Bernardus Bearnenſis in primis,cui peracto bello Medina Celina operæ merces fuit,coniux Iſabella Cerda Ludouici filia,neptis Alfonſi Exhęredis.Medinę Celinę Duces ad hos Principes generis originem referunt nunquam intercisa ſerie.Affuit Auſonę Comes.hic poſtquam captiuus in Caſtella fuit,Petro Regi militauerat parentis calamitate, & domeſtico dolore commotus:deinde Henrici Regis auſpicia ſecutus erat id nunc propoſitum perſequi ad extremum conſtituens, ſeſe rurſus libertati redditus Henrico Principi adiunxit. Perapertuſa in Gallię finibus loco & mœnibus munita arx contributa à Gallo:vbi Henrici vxor, & filij, qui ſeſe Aragonij voluntati diffiſi in Galliam cõtulerant,ab iniuria tuti rerum euentum expectarent.Commodum accidit,Vuallię Principem ſpe Viſcaię obtinendę pecuniæq; repræſentandæ depulſum,Petroq, iratum rediſſe in Aquitaniam.& ſupererant in Caſtella gentis ſtudia Guipuſcoa,Viſcaia,Segobia,Abula,Valliſoletum,Palentia,Salmantica,aliaq, in Carpetanis oppida in fide perſtabant. augebatur factio indies:prauisq; æmuli actionibus confirmabatur.Collectis omnibus copijs Henricus per Andorræ vallem in Aragoniam prius,quam uis Aragonio tranſitum impedire conanti,deinde in Caſtellę fines peruenit.Ad Iberi ripam,crucis figura in arena facta,ſe niſi victorem è prouincia nunquam diſceſſurum iurauit in genua procumbens,crucemq; deoſculatus.ad ſuorum ſtudia inflammanda ea cęremonia pertinebat. D. Michaelis profeſto Calagurrim ventũ eſt.ad eam vrbem magnus ex tota prouincia concurſus eſt factus exulum, profugorumq; exitij metu.Burgis,cum eò ventum eſſet,propenſa ciuium voluntate acceptus,in arce Philippum Caſtrium domo Aragonium,cui Ioanna Principis ſoror coniuncta erat,& ad Tritium fuerat captus,in libertatem aſſeruit:Iacobum Balearem Neapolitanum Regem,qui in ea vrbe reſtiterat,cepit Regiæ vrbis exemplo,plerę q, alię defecerunt metu depulſo,haud diuturni officij magiſtro Legionem parere recuſantem caſtra promota ſunt:atq, pridie Kal. Maij, anno M.CCC.ſexageſimo octauo in poteſtatem venit Toleti ciuium ſtudia & 1368
voluntates variabant,conſilijs in diuerſa diductis. maior pars in Petri fide perſtabat, ſuperiori rerum memoria caſtigata,validiq; pręſidij metu omnino ſex-

centorum equitum Duce Ferdinando Toleto, eius vrbis Prætore. Henricum mille equites ſequebantur, peditum numerus maior. cum ijs copijs vrbem prævalidam circumſidere non dubitauit, ea capta ſperans, propter loci firmitatem, ciuitatisq; amplitudinem, reliqua omnia prona fore. in ſubiecta planicie caſtra poſita. variç militares manus per vicinos montes diſtributæ. Tagus fluuius, quo fermè tota veluti circino ambitur, ligneo ponte iunctus: vt commeandi facultas eſſet, vbicunque ſe periculum oſtentaſſet. Toletani conſtanti animo obſidionis mala tolerabant: ne defectionis culpa obſidum cęde lueretur, quos ſecum Petrus abduxerat ciuitatis nobiliſsimos: alioqui ciues militesq; ad mutãdam fidem propenſi erant. quod Cordubenſes eodem tempore fecerant, tametſi auxilia longinqua erant. tanto ex eo facto Petri Regis dolore: vt iunctis cum Granatenſi Rege viribus eam vrbem impugnandam ſuſceperit. reſtitere Cordubenſes ſupremo virtutis conatu edito. ſalutis deſperatio, ſi victi eſſent, incitabat acer ſtimulus ad virtutem depromendam. Itaque ſpe potiundæ vrbis depulſi Reges, Petrus quidem Hiſpalim abijt per cauſſam belli comparandi, ſed tardius omnia opinione procedebant: Granatenſis autem eius permiſſu Giennium, Vbedamque vicinas vrbes, quoniam Cordubæ exemplo defecerant, ſubiecto tectis villiſque igne incendit. Bæticæ agris vaſtatis multa millia capitum in ſeruitutem abducta. planctu omnia tumultuque perſonabant: neque vllum mali genus deerat, cùm per omnes ordines, ætatesque hinc Maurica arma, inde regia ſæuitia, ac licentia vaſtarent,

Petri Regis exitus. Cap. XIII.

ETRVS Rex validis auxilijs nudatus, cæterorum fide ſuſpecta, quod vnum reliquuum erat, rem in caſum dare, prælioque experiri conſtituit, fama magis, quàm vi regnare ſtare non ignarus. Vrbis regiæ diſcrimen ſolicitabat, & tuendæ auctoritatis cura. repugnabant Hiſpalenſes: & Regem diſputabant in exitium feſtinatione ruere. mora vires confirmandas videri, ſociorum & amicorum auxilia expectanda. quod omnino illi faciendum fuit: niſi obcæcaſſet mentem diuina vrgens vltio, magnitudoque ſcelerum. Acceſsit nouum incommodum. Victoria, Saluaterra, Lugrunium, finitimis armis vexatę prçſidio longinquo, Regi Vaſconum deditionem feciſſe nunciabantur. Tellius defectionis auctor vtrique Regi Petro, fratrique germano ex æquo infenſus, atque Viſcaiæ oppidis ſeſe tenens. Toletani in partes ſciſsi. qui Henrico fauebant, turrim Abbatum (ſic vulgò vocatur) vnde in hoſtium caſtra deſpectus erat, ei tradere tentarunt: atque ab ea parte in vrbem accipere. eo conatu depulſi, ponte cui à D. Martino nomen eſt, in vrbem hoſtes admittere conabantur. vnde inteſtini in vrbe motus, cædesque factæ. Eo maiori feſtinatione Petrus auxilium afferre parat, ne rebus perditis intempeſtiuus opitulator veniret. Sanctium, Dieghumque filios regiosque theſauros Carmonæ reliquit. firmiſsimum id & lautiſsimum Bæticæ municipium eſt. mox raptim delectu habito in Carpetanos proficiſci parat. equites tria millia ſub ſignis erant, media ex parte Mauri, eòque minori fide, atque animo

mo pugnaturi. Ferunt sub ipsum discessum Abenhatinum Granatensem Maurum, quo multum & familiariter vti consueuerat, consultum mortem denunciasse ex Merlini monimentis hominis Britanni ante annos circiter quadringentos & quinquaginta: Auem nigram in occiduis partibus fore vaticinantis, auri cunctorum voracem, sitientem sanguinis euomituram prius comesta: geminum deinde interitum profugæ abditæque in Syluas imminere. Hoc siue verum vaticinium fuit, siue vanissimi hominis ludibrium, euentu certè non caruit. cum ijs copijs Montielem ventum, oppidum in Oretanis situm, mœnibus, locoque & arce munitum. Henricus obuiam hosti prodire constituens, cum copiarum parte Manricum Toletanum Præsulem obsidionem vrgere mandat. ipse Toleto mouet. Sequebantur equites duo millia quadringenti, peditum nulla cura præ studio festinandi. ventum Orgacium, vigesimo ab vrbe Toleto lapide. eò Bertrandus Clakinus cum sexcentis externis equitibus appulit, quos ex Gallia ductabat, firmissimum rebus præsidium, propter virtutem, scientiamque pugnandi. eòdem accessere Magistri D. Iacobi, & Calatrauæ Messias, & Munitius: alij præterea viri principes ad studium iuuandæ patriæ excitati. nocturno itinere fessi omnes prius in hostium conspectum veniunt, quàm profectio esset nunciata. Quod postquam auditum est, Henricum adesse, tum vero ingens metus hostes inuadit: credere se proditos, insidijsque circumuentos: neque inter se satis fidere, ne oppidanis quidem. Aduocantur ex vicinis pagis, per quos dispersi erant, milites omnes. non pauci periculum veriti signa deserunt. pariter cum ortu Solis acies ad pugnam instructæ. Duces pro se quisq; suos ad certamen incitat. Henricus hanc ad milites orationem habet. Hic dies opes, gloriam, imperium, aut dabit nobis omnibus aut auferet, ærumnarum finis, felicitatis ve principium quocunque euentu futurus. diutius sustentare non possumus. nisi interimimus hostem, pereamus ipsi necesse est: morsq; si cruciatus absit in lucri parte ponatur. Mortis quidem necessitatem natura omnibus, quasi vectigal imposuit. crudelitatem mortis, ignominiam, dedecus, virtus vestra propulsabit, si maximè cętera absint. auertite ò superi, & detestamini quęso hoc omen, sed quanam morte victis calamitosior vita futura non est? Non est cum eo hoste milites certamen, cum quo aliqua pacis conditio, aut qui tolerabili aliqua seruitute contentus esse possit: incredibili crudelitate, fide nulla. Nullus ei ludus iucundior est, quàm cruor, quàm cædes, quàm ante oculos trucidatio. Num cum scelerato homine atque nefario res est, & non cum immani tetraque bellua: quæ velut in cauea irritata, deinde emissa nouas cædes, nouum furorem spirat? & quoniam, vt spero in casses incidit, teneatur necesse est: cunctorumque telis obruatur. Sucurrite per Deum immortalem patriæ in solitudinem redactæ. affinium, propinquorum, ciuiumque sanguinem vindicate. Deo fieri, cuius ille religiones omnes spreuit, teterrimi tyranni capite, quasi gratissima hostia cæsa, patrata scelera, immane monstrum procurate. His dictis in hostes continuò impetus factus est. turmatim & quam maximè confertis equis pugnam inuadunt. Momento temporis dispalati hostes. fugæ initium à Mauris factum est. cæteri aliquandiu substiterunt: mox rebus desperatis sese in vicinum oppidum receperunt. cædes Maurorum præsertim in fuga facta. Pugnatum est pridie

1369 Idus Martij, die Dominico, ſalutis anno milleſimo trecenteſimo ſexageſimo nono. Victor Henricus Montielem oppidum corona circundat, niſi Petro capto, inde non diſcedere certus. formaceis parietibus circumuallata mœnia, ne exitus aliqua parte pateret. Aquæ penuria in oppido laborari cœptum eſt, frumentique, a militum aliquo induſtria corrupti. his malis Petrus circumuentus, fugæ conſilium capit. Erat Sanabria vir nobilis, Traſtamaræ quidem natus, cæterum egregia in Petrum fide. hoc internuncio Clakinus tentatur, multis promiſsis oppidis, ducentisque aureorum millibus, ſi mutata fide Petro euadendi poteſtatem faceret. Excuſat ille, ſempiternam perfidiæ maculam eo facto inuri. vrgente Sanabria ſpatium ad deliberandum ſumpturum ſe ait. re cum fideliſsimo quoque communicata, viſum eſt, Henricum de re tota monere. ille magnis pollicitis ſuadet, vt ſpe fugæ hoſti facta, eum in ſuum hoſpitium eliciat. factum ita. Petrus noctu aliquot comitibus ſtipatus, vt conuenerat, venit in caſtra. ſpei aliquantum metus amplior, cognitis verbis recens auctus, (ſic ferunt) quæ in præcipua eius arcis turri inſcripta erant. HAEC EST TVRRIS STELLAE. Acceperat à vatibus, in eius appellationis turri exitium aſtra portendere. ſed eius artis quanta ſit vanitas, & poſt res affingi ſæpe rumores non ignoramus. Illud prudentius. ex medico Iudæo, qui noua imperia, multum gloriæ & felicitatis ex natali die oſtendi Petro affirmarat, cùm rebus aſperis ac deſperatis rogaſſet, ec qui vaticinij fides cõſtaret? ſubdidiſſe vatem aiunt: cælo rigente, ſi quis in balneo lauet ſudaturum nihilominus: aſtris ſtudia vitæ, moresque potentiores eſſe indicans. Ergo Petro Rege in Clakini tentorium ingreſſo, ac de fuga meditanti, accurrit Henricus: primùmque attonito ſimilis ſubſtitit, facinoris magnitudine credo, an quia inter ſe diu non viderant. fluctuabant inter ſpem & timorem, omnium qui aderant animi. monet Gallus intenta in tyrannum manu, eum hoſtem ſuum eſſe. Petrus ego, inquit, ego ſum. vulnus in faciem pugione illi ab Henrico eſt inflictum: mox brachijs inter ſe eluctantibus, vterque poſtratus eſt ad terram. Henricum, vt fama fert, Clakino iuuante ſubſtratumque voluente, multis vulneribus confectus eſt Petrus. tetrum ſpectaculum, Regem, Regumque progeniem in ſuomet ſanguine volutari, à notho fratre cæſum. ſed cuius funeſta Hiſpaniæ vita fuerat, mors extitit ſalutaris: grauiq; documento monſtratum, nullis legionibus, opibus, potentia, tutam eſſe improbitatem. exemplum editum, quod admirentur poſteri, perpetuoq; exhorreant: atque doceantur, Principum ſcelera non inuidia tantùm præſenti & certo exitio vindicari, ſed æternis etiam annalium monimentis, execrationeque: à qua improborum manes nullo tempore conquieſcent. Vigeſimo tertio Martij die interfectus eſt, in ætatis flore, annos natus quatuor & triginta, menſes ſeptem. regnauit annis decem & nouem, tribus minus diebus. Corpus in Alcocerio municipio ſepultum ad D. Iacobi, vilibus exequijs, plebeio funere. inde Ioanne Rege Caſtellæ, eo nomine ſecundo, eiusque iuſſu Madritum ſedes mutata, in D. Dominici regio virginum monaſterio tumulo conſtituto. Fernandus Caſtrius, Sanabria, & Alcantaræ Magiſtro Gonſaluo natus Dieghus Ouetus, cæſo Petro Rege, capti ſunt, eum ad omnem ſimul adeundam fortunam ex oppido ſecuti. In tantis motibus, nonnulli tamen litteris & probitate vt in tanta

rerum

rerum perturbatione viri præstantes, hac tempestate extiterunt in Hispania. in hoc numero Martinus Calatrauæ Archidiaconus, patriæ Calagurris, Episcopatu repudiato nobilis, in templi summi Toletani veteri Regum sacello, sepulcrum cum inscriptione habet.

Castella Henricus potitur. *Cap. XIIII.*

ETRI casu magna repentè rerum immutatio facta est: omnia ad victorem inclinarunt. Montielis continuò dedita: Toletum aliquanto post rei gestæ fama, cùm prouinciam peruasisset, perculsis ciuibus. accedebat annonæ difficultas, quod malum in dies singulos augebatur: & quasi diminutione capitis sacramenti religione, qua fidem Petro astrinxerant, exoluti esse videbantur. Apud externos Principes ortum de Castellæ possessione certamen, quis potior iure esset. obscuros Henrici natales cuncti accusabant, imperio ineptos. pro se quisque id habiturum putabat, in tanta permistione rerum & voluntatum, quod primus occupasset. sic sæpe nouos principatus constitui, augeri veteres. a Rege Vasconum nobilissima Castellæ oppida erant occupata, vti paulò ante dictum est. ab Aragonio Molina, Cagnetum, Requena, præfectorum perfidia in deditionem redacta. Lusitanus ad totius imperij possessionem aspirans, se Castellę Regem ferebat, Sanctij Regis absque controuersia pronepos. Mirobriga, Senticaque in eius potestatem redactæ. Maurus ad nouas spes erectus erat, constanti in Petrum fide (sic videri voluit.) maior belli moles ex Anglia, Aquitaniaq; imminebat. Ioannes Dux Lecestriæ, Principis Vualliæ frater, Constantiam occisi Regis filiam in matrimonium acceperat: Comes Cantabrigensium, & ipse Principis frater Isabellam natu minorem. dos vtrique paterni thesauri, & regni Castellæ spes, si armis esset in potestatem redactum. Sic in nobilissimo regno, vno tempore domestica concordia constituebatur, foris noui bellorum motus, terroresque ostentabantur. celeritate prouincialium voluntates confirmandę erant, hostium conatus occupandi. capto Montiele Henricus Hispalim abijt lætus, ouansque victoria. Bæticæ vrbes & oppida continuò imperata fecerunt: vna Carmona excepta, vbi occisi Regis filios, thesaurosque relictos esse monstratum est, Martino Corduba Præfecto, præstanti in Petrum fide. Rex Maurus ad ineundum fœdus vltro est solicitatus, non sine sugillatione maiestatis. Regni confirmandi maior, quam decoris cura erat. frustra is conatus fuit. Rebus tamen in Bætica compositis, finibusque præsidio militari firmatis, Toletum redijt, quo Regina coniux, filiusque Princeps Burgis venisse nunciatum erat. In ea vrbe pecuniæ conquirendæ rationes excogitatę sunt: quòd externis militibus debita stipendia numerare necesse esset, Bertrandoque in primis præmium nauatæ ad Montielem operæ, hoste interimendo pactum. ex regia pecunia, publicanisque penes quos regiorum vectigalium rationes erant, aliquanta summa redacta. modicum tamen id erat subsidium ad explendam auiditatem militum Ducumque, in manu sua fuisse regnum, datumq; Henrico haud obscurè dictitantium: quod erga rempublicam superbum erat, Regi ignominiosum: nihil tamen tunc gra-

ue ducebat præ dulcedine regnandi. Monetæ non probæ duo genera percussa, metallis adulteratis. vnde in præsenti inopiæ subleuandæ magnum compendium est factum: in posterum, rerum venalium auctis pretijs maiori difficultate prouincia est implicata. vt ferè in exitium vertuntur quæcunque ad redigendam pecuniam à populis, prudenter videntur excogitari. Sed vincebat omnia mite Henrici ingenium, suauissimi mores, atque in breui quamuis statura corporis, flaui candidique oris maiestas. Quæ naturæ bona, conciliatamque ex eo ad populum beneuolentiam conferendis muneribus augebat: vnde illi inter Castellæ Reges Munifici cognomen est factum. & erat necesse nouo regno confirmando, periculorum socios opibus ditioneque augeri: vnde in prouincia noui multique extitere principatus. De Lusitaniæ, Aragoniæque Regibus, fama indies grauior esse & cura nouo Principi. Petrus Mendozius, Albornociusque ab Henrico cum valida manu præmissi, Requenam pulso Aragonio præsidio receperunt. Rex ipse in Calæciam festinauit, vbi Lusitanos vagari passim per agros, grauesque præda, eoque opportunos iniuriæ fore, e[illegible] at nunciatum. Sentica obsessa. deinde Galæcos peruadens, in eam Lusitani[illegible] em irrumpit, quæ Durio, & Minio fluminibus circunflua, præcipua soli[illegible] ate est. agris illata vastitas. villæ, oppidaque incensa. Bracara, & Brigan[illegible] aptæ. sic bellico terrore hostibus ostentato, iniurijsque vindicatis, retro iter [illegible] exit. Aderat Sanctius Regis frater, auro redempta libertate. Lusitanus totius certaminis discrimen subire detrectauit, viribus minor, neque scientia militari exæquandus. Bæticæ motus rebus Lusitanis præsidio fuerunt: vbi à Granatensi Rege capta Algezira erat, soloq; æquata. memor nimirum barbarus erat multarum cladium genti olim caussam extitisse. Præterea Bertrando, externisq; pacta pecunia numerāda erat. ea cura nouum Regem habebat solicitum, præsertim cùm is conuitio propemodum postularet, in Sardiniam traijcere constituens, Aragonijs rebus præsidium, quæ in magno periculo erant Mariani Arboreę reguli summa perfidia. Is correptis repentè armis, vrbes & oppida ceperat, non obscurè ad totius insulæ imperium aspirans. Præfectus ei bello fuerat, missusque ex Aragonia cum iusta classe Petrus Luna Almoneciri regulus, cui & si cum Mariano rebelli, affinitatis necessitudo erat, breui operæpretium fecerat, hostibus maiori quamuis numero, acie dimicare non ausis, atque Oristanum compulsis. Ad eam vrbem insignis Aragonijs clades est illata. Obsessi ad omnem occasionem intenti, è superiorique loco neglectam castrorum custodiam conspicati, eruptione ex vrbe facta, tam rapidè decurrunt, vt prius penè in castris essent, quàm quid nam rei foret, cognosceretur. sublato truci clamore in hostium tentoria inuadunt. desides, inermesque opprimunt. Dux ipse Petrus Luna, & Philippus frater perempti sunt. Secundum eam victoriam Brancaleo Oria eatenus Mariani partes secutus, ob iram aliquam aut spem liberalioris militiæ Aragonio Regi conciliatus est. venia defectionis data. verùm quantum præsidij rebus accesserat, tanto viro in partes attracto, tantum detrimenti acceptum, Sassari vrbe amissa totius insulæ principe. Berengarius Carrocius in Petri locum substitutus. Bertrandus Clakinus magnis pollicitis ab Aragonio ad id bellum inuitatus, conditionem non abnuebat. & erat priuato homini honorificum, quasi belli & pacis arbitrum

trum ea tempestate esse, regnaque dare, & auferre pro voluntate. sed bellum maiori mole coortum in Gallia, ab ea expeditione retinuit, reuocauitq; in patriam. Tædebat Aquitanos Anglici imperij: exhausto enim Hispanica expeditione publico ærario, Eduardus grauissimum tributum imperauit: quod è singulis familijs exigeretur. deplorabant illi præsentem rerum statum, magisque auctor, ad quem deficerent, deerat, quàm rebellandi voluntas. quod vnum supererat Regi Gallo se dedere constituunt. Cadurcorum ciuitas defectionis initium fecit. Opportuna ea occasio Gallis visa est acceptæ in Pictauiensi prælio iniuriæ vindicandæ. strenuo Duce opus erat. Clakinus ex Hispania euocatus est. prçterea Rex Vasconum ad armorum societatem inuitatus in Galliam abijt, tametsi sanciendo cum Aragonijs fœdere intentus erat, Crusato Tudelæ Decano ea caussa in Aragoniam legato. Verùm totius reipublicæ cura Reginæ coniugi demandata, profectus ex Hispania Chireburgum suæ ditionis in Nortmannis municipium tenuit Gallo diffisus ob memoriam veteris simultatis: belli futurus spectator: in eam sine discrimine rerum suarum partem inclinaturus, vnde maior spes ostenderetur. Feroci inquietoque ingenio Principem lenire Gallus studebat, haud ignarus paruis sæpe momentis magnas rerum immutationes existere. legati in eam rem viri primarij. Ad Sequanæ ripam Vernonium situm est, in vtriusque principatus finibus. in eo oppido Regum colloquium fuit. sancita concordia. Mompellerijque permutatione Medunta, Mulanchumq; iuris controuersi oppida, Gallo relicta. verùm hæc aliquanto post. ad intermissa referenda narratio est.

Tellius decessit. *Cap. XV.*

ENRICVS quamuis victoria de hoste parta, nouoque in Hispania imperio fundato, clarus lætusque erat: tot tamen circunfusis hostibus in omnes partes cogitationem versare non desistebat, haud ignarus parua sæpe offensione victoriam corrumpi, amitti imperia. In prouincia optimus quisque eius partes, auspiciaque sequebatur. sed omnibus placere non poterat: & vt quisque beneficio aliquo deuinctus erat, occisi Regis caussam tuebatur. Lusitani milites, qui Mirobrigam præsidio obtinebant, in vicinos agros excursiones facientes, agrestium fortunis, quæ proximæ iniuriæ sunt, magna detrimenta inferebant. Eò cum copijs omnibus salutis anno millesimo trecentesimo septuagesimo ineun- 1370
te accursum est. palatos ad prædam carpere sperabat, vique aut voluntate nobilem ijs locis vrbem in deditionem redigere. hiberni temporis iniquitas eum conatum irritum reddidit. Regni conuentus, Mirobrigæ obsidione soluta, Medinam Campestrem indicti. pecuniæ conquirendæ cura solicitabat: nam quæ adulteratis metallis confecta erat, in militaria stipendia, Ducumque præmia impudenti eorum auiditate omnis erat consumpta. Clakino, duodecim aureorum myriades debebantur (more Romano quadragies octies sestertium) Petri Regis proditi pactum pretium, ingens ea tempestate summa. impendebant noui sumptus regni motibus pacandis. Ergo noua pecunia ingens ijs conuentibus

tibus imperata. Iacobus Balearis, Rex Neapolitanus Clakino deditus est, pro septuaginta aureorum millibus, quod libertatis pretium Regina coniux locupletissima erat pollicita. reliquum auri pondus repræsentatum. Soria, Almasanum, Atiensa, Montacutus, Molina, Seronque adiecta. eo principatu, ijs opibus, partaque nominis immortalitate clarissimus ad nouas spes in Galliam recessit. Maurellus Fiennus Magister equitum in Gallia erat. eo abdicante imperium militare Clakino delatum. eo Duce Anglorum conatus, Galliam vrentium repressi. res præclarè gestæ. hostes nunc ferro, nunc arte, multis locis victi: & quæ superiori tempore erat amissa, Gallicæ genti gloria bellica restituta est. Inter Aragonios & Vascones Dertusæ concordia sancita, armorumque societas aduersus communes hostes: re iunctis viribus Henricum inuadere erat propositum. oppida Saluaterra, Regaleque Aragonijs, in quorum ditione ab antiquo fuerant, à Regina Vasconum sunt restituta. fœderis constituendi præcipui auctores Bernardus Pompelonensis Episcopus, Crusatus Tudelæ Decanus: quos rebus gerendis proficiscens Rex coniugi consultores, adiutoresque adiunxerat, republica gerenda. In Castella cui primùm parti occurreretur suspensis animis consultabatur. Petrus Sarmentus Castellæ Antelatus cum aliquot cohortibus in Calæciam dimissus, vbi recens Lusitanis armis Tude, Compostella, Brigantinusque portus erepta erant. eòdem Tellius Regis frater venire iussus, rebus præsidium. cum robore exercitus, Rex Hispalim regni conuentu soluto maturauit: vnde maius periculum ostendebatur, infensis Mauris, Lusitana classe ea littora vexante, Bætisque ostium obsidente, Carmona rebelli. Commodùm accidit cum Mauris à D. Iacobi, & Alcantaræ Magistris, qui limiti præfecti fuerant, inducias pactas esse, vsu salutares, bello meliores, Regi gratas, tot vno tempore hostibus impari futuro si per partes bellum esset. Aduersus Lusitaniæ classem, in qua sedecim triremes erant, naues aliæ quatuor & viginti, Hispali viginti triremes Henrici iussu instructæ sunt, armamētorum penuria maxima, quæ à Petro Rege Carmonam illata erant: in eo spem habente, si rebellandi occasio esset Hispalensibus ablata. miseram principatus conditionem. ergo ex vltima Cantabria nouæ euocatæ, aduectæque naues: quibus hostium classis impar fuit. amissis tribus triremibus, ne tentata quidem pugnæ spe dissipata in Lusitaniamque reiecta est. & erat imminuta numero, quòd cum triremium parte Martinus Eborensis, Ioannes Syluensis Episcopi Barcinonem missi erant, de fœdere ineundo ad Aragonium legati. fœdus ijs agentibus inter vtranque gentem sancitum aduersus Henricum. Murcia, Choncha, aliaque finitima oppida Aragonio pacta. reliqua Castella Lusitano relinquebatur, se iam eius prouinciæ Regem publicis tabulis adscribenti. additumque vt Eleonora Aragonij filia Lusitano nuberet, dote centum florenorum millibus. Verùm hi omnes conatus effectu caruerunt, Lusitano alienis amoribus districto, Aragonio de Sardiniæ bello solicito. Quo tempore omnino Idibus Octobris Tellius Viscaiæ regulus in Calæcis obijt, cunctis vitæ officijs æquabilis, multis exercitus calamitatibus, fratri Regi ad extremum infensus. quæ occasio extitit in vulgus iactandi noxio medicamine infectis visceribus occisum. mendacio habita fides est, sic arbitror. Defuncti principatus Laræ, atque Viscaiæ

Ioanni

Ioanni Regis filio à patre datus, in Regum ditione stabili possessione mansit ad nostram ætatem. Corpus Palentiæ in D. Francisci sepultum. inferiæ ex ritu Christiano datæ, funusque magnificè factum est.

Regis Lusitaniæ nuptiæ. Cap. XVI.

VLTVM erat profectum factis cum Mauro Rege inducijs, Lusitana classe nostris littoribus prohibita. Carmona supererat: cuius rebellio non ad vnius modo expugnandæ vrbis moram, sed ad totius belli summam pertinebat, perfugium omnibus, quibus præsens rerum status displicebat. magno eos numero esse, necesse fuit, milites veteranos scientia militari præstantes. vis omnis belli in id oppidum conuersa est. Anno eius seculi septuagesimo primo inchoante omnibus 1371
copijs circunsessa. diuturna, ac difficilis obsidio fuit. pro mœnibus varia sæpe fortuna pugnatum erumpentibus oppidanis, sæpeque haud impari acie stantibus: tanta animorum confidentia, vt per diem nunquam portas clauderent, nunquam oblatum ab hostibus certamen detrectarent. Die quodam omnia è mœnibus speculati post meridiem, cùm Solis ardor vehementissimus esset, neglectis castrorum custodijs improuiso eruptione facta, hostium munitiones inuadunt, perrumpuntque. regium tabernaculum petunt, Principis cæde finem bello facturi. Diui indigetes Hispaniæ eo die rempublicam texere. nonnulli periculo permoti Carmonensium impetum sustinuere. accessere alij. diu intra munimenta pugnatum. cruenta funestaque illis audacia fuit. Sub hæc regij quoniam vi parùm profecerant, ad artes conuersi allatis scalis ad mœnia noctu succedunt. quadraginta milites scanderant, turrimque ceperant. trepidatio toto oppido facta, quasi amisso oppido. mox obsessi receptis animis hostes repellunt. desilientium pondere fractæ scalæ. capti alij. de ijs aduentu Martini Cordubæ supplicium sumptum: quod Henrico Regi graue fuit, Martino exitium attulit. fame tandem oppressis omnibus, deditionemq; facientibus, quamuis incolumitatem pactus Hispali peremptus est. qua in re violatæ fidei dedecus erat: sed Rex priuatum dolorem, militum cædem nobilissimi viri interitu, qui Calatrauæ Magister fuerat, vltus est. Petri Regis thesauri, filijque innocentes in Henrici potestatem venerunt, paterna scelera diuturna captiuitate luituri. Alfonsi Regis cineres, vt ipse testamento cauerat, Cordubam Henrici filij cura translati sunt. Retro aram templi maximi Alfonsi patris, Ferdinandique aui, tumuli extant sacello dicato, lignei quidem & humiles, non ineleganti tamen opere incisi sculptoris arte. A Petro Velasco Sentica Lusitanis erepta, atq; in Henrici Regis potestatem redacta. Calæciæ motus compressi. Ferdinandus Castrius qui se fuga ad Lusitanos contulerat, eorum motuum concitator, acie superatus à Manrico Sarmentoque pro Castellę Rege copiarum Ducibus. ijs cladibus fractus Lusitanus (molli effœminatoque voluptatibus corpori acer & vehemens animus deuinctus esse non poterat) ad ineundam cum Henrico pacem pronior esse cœpit. Alfonsus Gusmanius Gibraleonis regulus, facta ab vtroque Rege potestate Kalend. Martij ad Alcautinum Lusitaniæ oppidum concordiæ

concordiæ inter vtranque gentem auctor extitit ea lege. Vt oppidis, quæ belli tempore erant amissa Lusitano redditis, Eleonora Henrici filia coniux esset. Mirobriga, Valentiaq; in Turdetanis, in Galæcis Monteregio dotali. Lusitani imperij augendi magna opportunitas erat: sed omnia peruertit dira tetri amoris flamma, quo Lusitani animus Eleonoræ Menesiæ deuinctus erat, vt est ante demonstratum, cò amplius quod ex ea Beatrix filia nata erat. prorsus nouo quod offerebatur coniugio repudiato, restitutisque per legatos vrbibus, quas ceperat, amicam sibi iustis nuptijs iungere statuit. Auspices Tellius Barcelosij Comes nouæ nuptæ patruus, Mariaque eiusdem soror germana. multarum ea res calamitatum extitit caussa. ciues Olisiponenses correptis præ dolore armis, in regiam impetum faciunt, sugillari maiestatem eo coniugio dictitantes, fœdari Lusitani nominis gloriam. Nihil obiecto periculo obstinatus Lusitani Regis animus mouetur. Portum vrbem se clam subducens, ijs locis publicè nuptias confecit. sic concubinæ nomen Reginæ appellatione mutatum est, addita ampla ditione, iussisque omnibus nouæ nuptæ manum osculo petere. quod regij etiam fratres præstiterunt, vno excepto Dionysio, qui facere palàm recusauit: tanta ex eo Regis iracundia, vt pugione districto vindicare vellet: Dionysius latebras captare cogeretur, donec se totum ad Henrici Castellę Regis amicitiam transtulit. Noua Regina ex eo tempore Regis, rerumque potens, quasi veneficio virum dementasset, omnia pro arbitrio gubernabat. Acunij proceres ob memoriam prioris coniugij, & quoniam Olisiponensis tumultus auctores extiterant, solum exilio vertere compulsi sunt Reginæ metu. Eius cognati & necessarij nouis principatibus aucti. Ioannes Tellius patruelis Vianę Comes, Lupus Sosa, Maria sorore genitus, eius militiæ Magister institutus, cui à Christo nomen est: alijs alia oppida data. plurima gratia, potentiaque Ioanni Andeiro. Natione is Calæcus erat, atque Orenij Comes creatus. eo Regina multum & familiariter vsa, remotis sæpe arbitris mutui stupri suspicionem præbuit: vulgòque iactatum, filios ex ea consuetudine Regi suppositos, mendacio an ex fide non satis compertum erat. & sæpe veritas vulgi rumoribus prona in deterius persuasione publicaque inuidia corrumpi consueuit. Fine huius anni ab Henrico Rege Tauri, regni conuentus habebantur. in ijs conuentibus, restitutis à Lusitano vrbibus, quæ priori tempore occuparat, quæ illi res magnam inuidiæ partem ad populum conflauerat: de ijs oppidis deliberatum, quæ Vasconum præsidijs in Castellæ finibus tenebantur: sancitumque vt primo tempore armis, si voluntate detrectarent, in potestatem redigerent. Iudæi & Mauri, quorum erat numerosa multitudo nostris confusa, vti insigni nota distincti essent, mandatum est. Pecuniæ non probæ valor imminutus. antiquare non est visum, ob ærarij publici tenuitatem. Secutum aliud certamen. Behetrias, quarum erat magnus numerus in vlteriore prouincia, pręter quas D. Bernardi Magistro ablatas fuisse monstratum est, certis Principibus addicere, Regi erat propositum. ex promiscua libertate mutandi dominos magna incommoda extare dictitabat. intercessere proceres priuati compendij caussa: tametsi alia species obtendebatur. Itaque eo conatu cessatum est. Copiæ militares aduersus Vascones missæ, inito cum Regina Vasconum fœdere, continuere impetum.

conuenit, vti oppida de quibus controuersia erat, penes Gregorium eo nomine XI. Romanum Pontificem, quasi sequestrum essent. Is principio huius anni, in Vrbani defuncti locum suffectus erat, patria Lemouicensis, restitutis Romanis Pontificibus in antiquas maiorum sedes, nobilis, clarusque. additum in fœdere, vt pontificius Legatus, quem venturum propediem constabat, de omnibus controuersijs diiudicaret. Ioannes Arellanus domo Vasco, magnis ab Henrico beneficijs obstrictus (nam operæ nauatæ Camerorum principatum præmium acceperat) ea oppida Pontificis nomine obtineret, sacramento adactus, ei redditurum, cui lite disceptata iudicatum esset. sic in præsenti à vi, armisque temperatum est. Paulò post Henricus Burgos profectus contra fœderis conditiones, missa militari manu, Saluaterram, Campesumq; Vasconibus abstulit. Victoria, Lugruniumque nullis artibus ad mutandam fidem tunc potuerunt adduci.

Alia inter Reges fœdera. *Cap. XVII.*

AIOR ab Aragonio belli metus impendebat, acerrimo, infensoque hoste. multæ simultatis caussæ extabant. noua accesserat: Iacobum Balearem è custodia emissum, contra quam Aragonius egerat per legatos: nam paternos principatus armis repetiturum, dubium non erat. Actum de armorum societate inter Aragonios Lecestriæque Ducem constituenda, iunctisque viribus Castellæ Rege impugnando. sed eos conatus bellum in Gallia grauissimum inter Anglos, Francosque renatum, retardabat. Aragonium belli Sardici cura solicitabat, metusque ne Iacobus Balearis Galliæ viribus, vbi magni delectus habebantur, Ruscinonenses fines inuaderet, quod fore propediem fama erat. Conuenarum Cardinalis, à Gregorio Pontifice, de pace inter eas gentes Legatus, in Aragoniam appulit. Ne armis disceptare esset necesse omnium controuersiarum arbitrium, Romano Pontifici permissum, graui mulcta indicta, si quis pactas Ianuarij quar
to die salutis anno millesimo trecentesimo septuagesimo secundo inducias vio 1372
laret. Varijs Henrici tergiuersationibus verentis ne Pontifex Aragonio æquior esset, concordiæ sanciendæ tempus extractum est. Tude, quam vrbem Sanabria, alijque in Lusitaniam profugi occuparant, circunsessa: atque in Henrici potestatem ijsdem diebus redacta est. Duodecim Castellæ triremes Gallo Regi amico, & fœderato, auxilio missę, ob memoriam accepti beneficij. Ductor Bucanigra, maris Præfectus, gloria belli, sanguinisque nobilitate præstans, adiuncta Gallica classe, sex & triginta Anglicas naues nauali pręlio vicit, cepitque ad Rupellę littus. victoria cùm primis ea ætate celebrata. Vrbs Santonum firmissima in Gallia Rupella est, Anglicoq; præsidio tenebatur. quo deiecto in hostium deditionem redacta est. viri nobilissimi capti, ipseq; Anglicæ classis Dux. Magnum auri pondus, multa pretiosa vestis, victoriæ monimentum, operæ merces, Burgos vbi Henricus erat, allata. Erant Aragonio Regi ex Eleonora Regina Siculi Regis filia, tres filij superstites: Ioannes regni hæres futurus, Martinus, Constantia. Constantiam sanè Friderico Regi Siculo nupsisse monstratum est. Maria Lupi Lunæ proles vnica Barcinone mense Iulio Martino iuncta est,

Lunæ, atque Segorbij principatu dotali. Exerica à patre Rege addita. neque multo post, idem equitum Magister in Aragonia est constitutus. Iisdem diebus, Ioanni maiori eius Regis filio Mata Ioannis Armeniaci soror desponsa est. dos dicta, centum quinquaginta Francorum millia. nata ex eo coniugio Ioanna Matthæi Fuxensis Comitis quondam vxor. Augusti vigesimo secundo die Bernardino nepoti Bernardi Cabreræ ex filio Ausæ Comite per hæc tempora defuncto, auita oppida à Rege restituta, Ausa vrbe tantùm excepta, cum subiecto circùm ad quartum lapidem agro. misericordia erga nobilissimam familiam successerat: conscientiaque tanti viri iniuria perempti, Regem Reginamque vrebat. Inter Castellam & Lusitaniam, maiori quàm ante mole atque periculo bellum renatum. multæ Cantabricæ naues ferro, calybe, alijsque mercibus, vt soli natura fert, onustæ à Lusitanis erant interceptæ, qua caussa incertum: nisi quod transfugis, quorum erat magnus numerus, pacem inter vtranque gentem constare ęgrè erat, veritis, ne per conditiones, vt antea erat factum, ad supplicium hosti dederentur. Sentica quo Henricus accessit bello comparando intentus, missi feciales res repetituri, & nisi esset satisfactum, bellum denunciaturi. Ab his initijs ventum ad arma. Alfonsus Henrici filius ex impari matre in Calęcia curare iussus. Buccanigræ mandatum, vti Hispali duodecim triremibus instructis Lusitaniæ littora vexaret. intestina gentis dissidia, præclari facinoris opportunitatem dabant. ad Senticam vrbem, quod grauissimum impedimentorum erat relictum. Rex ipse in Lusitaniam irruit. vbi ventum in hosticum est, agros populatur, pecora abigit, villas, vicosque incendit: Almoida, Cilloricum, aliaque oppida capta sunt fine anni. Quo tempore Guidonem Bononiensem Cardinalem à Gregorio Pōtifice Legatum venisse in Hispaniam nunciatum est. rogat Henricus vti eius aduentum Caracæ operiretur, vbi Regina morabatur. negat ille cùm tantum belli esset excitatum, cuius componendi caussa, missus esset in Hispaniam. ergo continuato itinere Mirobrigam appulit, vtrunque Regem adire constituens. Vrebatur Lusitania belli flamma, proxi
1373 mique anni principio millesimi trecentesimi septuagesimi tertij Viseum, cui olim oppido Vico aquario nomen fuisse creditur, expugnatum est. Conimbrica tentata. belli impetus Scalabim versus est: vbi Lusitanus Rex statiua habebat: & prælio cum eo decernere Henrico erat propositum. detrectat ille certamen, minori copiarum numero, suorumque voluntati non satis credens. nam Dionysius frater hosti se adiunxerat, Dieghi Paciechi opera, cui iam Begiar in Castella principatus erat Henrici dono. is Dionysium anxium aggressus hortatur, vt contumeliarum quæ a fratre extabant pœnas petat, Henricum secutus. facilèque, vt ita faceret, persuaserat, in partesq; traduxerat Ergo spe totius certaminis abiecta, Olisiponem itum. suburbia, quæ ea tempestate muro cincta non erant, primo aduentu occupata. pulcherrimis ædificijs iniectus ignis. pars vrbis superior, propter mœnium firmitatem propugnantiumque virtutem expugnata non est. multæ tamen naues in portu qua combustæ, quà captæ sunt à Castellæ classe. ingens præda fuit, multi captiui. Cardinalis Legatus inter Reges commeare non desistebat, nullum laborem, nullum vitæ periculum recusare certus pacis reuocandæ caussa. Eo annitente ad quintum Kalen. Aprilis fœdus

dus ijs conditionibus factum est. Oppida vtrinque redduntor. Castellæ perfugæ omnino ad quingentos equites Lusitaniæ finibus arcentor. Beatrix Lusitani soror, Sanctio Alburquerquij Comiti, Isabella eiusdem filia furto genita, Alfonso Henrici filio Gegionis Comiti nubunto. Regum & Cardinalis colloquium ad Scalabim in medio flumine fuit. ibi concordia inter Reges sanctissimo iureiurando sancita. obsides à Lusitano dati. nuptiæ, vt conuenerat, in eo oppido celebratæ Sanctij Beatricisque. Isabella octo tantùm annos nata, viroque immatura, in Henrici potestatem tradita est. Sic pace constituta è Lusitaniæ finibus discessum. Vis belli in Vascones versa. ad D. Dominici Calsadij fanum, Castellæ copiæ progressæ erant. Legati pontificij opera, priusquam ad manus veniretur, ea etiam parte concordia sancita. Lugrunium, Victoriaque Castellæ Regi restituta. Inter Eleonoram Henrici & Carolum Vasconis filios pactæ nuptiæ. Centum viginti aureorum millia Vasconi certis pensionibus numeranda erant dotis nomine: & propter eos sumptus, quos ijs oppidis muniendis, quæ reddebantur, tolerare necesse fuerat. Ad Briones municipium, in finibus vtriusque regni, Regum colloquium fuit. ibi Carolo puero Vasconis filio & Eleonoræ sponsalia data. initæ pacis conditiones fore stabiles, Petrus minor Caroli frater obses fuit, in Castellæ regia educandus. Bernardus Pompelonensis Episcopus, Crusatus Tudelæ Decanus, quos rebus gerendis à Vascone adhibitos quo tempore in Galliam abijt dictum est, eo reduce in Hispaniam solum exilio vertere compulsi sunt. rei malè gestæ crimen imponebatur. & Præfectorum sæpe periculo peccatur, quamuis nulla propria noxa, præsertim apud feroci animo Principes, atque implacabili, qualis Carolus fuisse memoratur. Crusatus insidijs exceptus peremptusq; est. Bernardus fuga felicior Auenionem euasit: deinde in Italiam transcendit Gregorij Pontificis comes.

Pax cum Aragonio Rege. Cap. XVIII.

SOLVTO Brionensi Principum conuentu, fundataque publicæ in Hispania tranquillitatis spe, Henricus quidem in Carpetanos discessit: Carolus sese in Vascones retulit. solicitasse eum quosdam persuasisseq;, vt Regem Francum veneno perimerent, fama erat. venenarij deprehensi, capite pœnas soluerunt. Regina Vasconum eius criminis auertendi deprecandiq; studio in Galliam missa. Rex ipse Madritum abijt, vbi Castellæ Rege conuento eum à Gallica amicitia deducere conatus est. discessuros Anglos ab armis, neq; de regno amplius cum Lecestriæ Duce futurum certamen, si Vvalliæ Principi ea pecunia repræsentata, quæ à Petro Rege stipendij nomine pacta erat, Gallicæ amicitiæ Anglicam præferret. Henrico aduersus Gallum neq, votum erat neq; animus, superiori beneficij memoria obstricto. itaq; se facturum præcisè negauit: non recusare tamen, pace inter eos Principes facta, tertium ad fœdus accedere: pecuniaq; præbita Anglo satisfacere, quantam designati arbitri iudicassent. Sic Vasco inani conatu Pompelonem, Henricus in Bæticam abiere. subsecutum est nouum certamẽ de regni par

te. Maria Ferdinandi Cerdæ filia, eadem Ioannis Larę cognomento Coclitis soror germana Alansonio Comiti in Gallia nupserat, regio ex sanguine nobilissimo. numerosa prole felix, cognatisq; cęteris in Hispania extinctis, Viscaię Laręque principatus materno iure repetebat. missus in eam rem legatus apud Henricum Regem, Burgis quò is venerat Bætica obita, caussam diligenter egit. graue erat amplam ditionem ad Gallos proceres redire. legibus resistere & æquitati nefas. arte Gallici conatus delusi sunt. Respondet Rex, se quidem paratum duobus Mariæ filijs, Laram Viscaiamque reddere, modò in Hispaniam reducibus domicilio stabili. detrectant illi conditionem, amplis principatibus, opimisque sacerdotijs in patria aucti, Regum fauore & propinquitate præpotentes. Aragonius ad iungendas cum Anglis vires solicitatur, legato in eam rem Spinula ciue Genuensi: Murciam, Concham, Soriam, contributaque ijs vrbibus oppida, victoriæ præmium Aragonio futura, si communibus armis Castellæ regnum Henrico esset ablatum. cautior is Henrici amicitiam præferebat, bellica gloria ea tempestate clarissimi, suorum gratia prævalidi: præterea rerum potientis, vicinique. & erat si bellum existeret Aragonio formidabilis propter rerum locorumque notitiam: & quoniam exilij tempore magnam sibi Aragoniæ nobilitatis partem adiunxerat. Occulta lege fati ostentis ac responsis Henrico Hispaniæ regnum destinari, Aragoniæ etiam opinio erat: terroresque de cælo multorum mentes conturbabant, horrendo terræ hiatu, motuque multis oppidis ea Aragoniæ parte, vbi Ripagorsa sita est, euersis mense Februario. Superstitioso homines ingenio, ea parte cladem prouinciæ imminere interpretabantur. dictis fides passim adiuncta, quòd multæ cohortes Gallicæ Balearis stipendio conductæ ad fines Ruscinonenses tenderent irrumpere paratæ. Itaque Anglici conatus vani fuerunt: & de Regibus Castellæ atque Aragoniæ inter se conciliandis Ludouici Andegauensis præcipua diligentia agebatur, Carcasone sese tenentis, in eamque caussam intenti. metus ne Angli, perpetui Gallorum hostes, rerum potirentur in Hispania solicitabat. Missi ea de caussa ad Aragonium legati. Eleonoram filio suo antea desponsam reddi Henricus postulabat. neque recusabat Aragonius honestissimam conditionem, modò ijs vrbibus redditis, quæ priori tempore pollicitus erat. Excusabat Henricus sibi profugo atque exuli nullam opem allatam: contrà cum hoste infensissimo fędus pepigisse. placuit totius controuersiæ arbitrium Guidoni Cardinali Legato permitti, pace inter Hispaniæ gentes constituenda, quàm antea feliciori. Quo tempore hæc in Aragonia agitabantur Octobris die quintodecimo, Gregorio Pontifici ratio viuendi probata est: quam ij monachi consectantur in Hispania, quibus à Diuo Hieronymo nomen est, copijs, ædificiorum amplitudine, diuinas laudes concentu suauissimo decantandi studio, clausuræ patientia præcipui præ cæteris atque præstantes. natiuis lanarum coloribus extra veneto intus candido distincti. Quidam viri Itali pietatis studio incensi, non procul Toleto domicilium constituerunt, ab hominum conuentu secretum. Horum vitæ genus, propter excellentem sanctitatis opinionem æmulati alij sese illis adiunxerunt. Viri in eo numero primarij, Fernan-

dus Iuarius templi Toletani Canonicus, Pechæ fratres, Alfonſus Petruſque: hic regius cubicularius, ille Genuenſis Epiſcopus. Primum huic ordini monaſterium, legibus inſtitutiſque temperatum prope Caracam ſupra Lupianam pagum Regum Principumque munificentia deinde multa alia fundata ſunt. ab his Iſidoriani monachi prodierant annis conſequentibus. Barcinone inter Reges Caſtellæ Aragoniæque, menſe Decembri, cùm de pacis conditionibus non conuenirent, pactæ induciæ ſunt, vſque ad feſtum Pentecoſtis: quo die illapſi in Apoſtolos diuini Spiritus memoria celebratur. Ioannes Emporitanus Comes Aragonij patruelis, generque, Ioanna vxore Aragonij filia, Ioannesq; Arellanus pro Henrico Rege legatus, induciarum auctores. Iccium, qui portus in Morinis eſt, Galliæ Belgicæ parte, Leceſtriæ Dux cum validis copijs transmiſerat. adiunctus Ioannes Dux Armoricus, qui eius ſororem coniugem habebat: eòque Anglicis partibus fauebat, à Franco alienus. ab his finitimi Atrebates & Veromandui rapinis, ferro, incendijs vexati: verſo mox in Aquitaniam itinere, Ligeris traiectus. ventum Burdigalam. Hiſpaniæ inferre arma cogitabant, atque Caſtellæ regnum inuadere. Aragonij Vaſconesque ad belli ſocietatem, miſsis identidem legationibus ſolicitati. prudentiores illi pro incerta præmiorum ſpe, in certum exitij periculum incurrere detrectabant: fortunam, vt plerique mortalium, in conſilio habituri, alieni periculi ſpectatores. Henricum eius tempeſtatis amouendæ cura ſolicitabat. Burgos vbi ſe tenebat, copiæ ex vniuerſa ditione contractæ ſunt. noui habiti delectus. veterani nominatim ad ſigna euocati. Affuere proceres periculo permoti, & ſtudio in ſuum Regem incenſi: illi etiam, qui ſuperioribus bellis alieno animo fuerant, promptitudine, diligentia, alacritate, fidem approbare cupientes. diſsidere antea ſolitos commune nunc externi imperij odium iunxit. Noua & inopinata re omnium animi conturbati ſunt. eòdem appulſus Sanctius Alburquerquij Comes in tumultu nocturno peremptus eſt: cùm eius & Petri Mendozæ milites de hoſpitijs decertarent, ad compeſcendos tumultuantes famulos, heri eſſent progreſsi, ad quartumdecimum Kalend. Aprilis, eius ſeculi anno ſeptuageſimo quarto. Fratris caſu Henricus, pro eo ac par erat, commotus, vindicta tamen abſtinuit culpæ per imprudentiam commiſſæ. Beatrix Sanctij vxor grauida, Eleonoram deinde peperit, Aragoniæ olim Reginam. Caſtra regia Bagnares municipium promota. ijs locis recenſitæ copiæ. equites ſex millia ducenti, pedites quinque millia inuenti: virtute quàm numero validior manus: parataque quocunque ſubita armorum vis aduocaſſet, eo occurrere: bellicumque terrorem, tum Galliæ, tum Aragoniæ finitimæ intentans. nam pactum induciarum tempus exibat: & Angli imminuto numero belli Hiſpanici cogitationem intermittere nunciabantur. Philippus Burgundus, Ioannesque Vienna, maris Gallici Præfectus, magni nominis Dux, palantes, vagos, prædaque graues toto itinere magnis cladibus oppreſſerant. ſic ex triginta hominum millibus, vix ſex millia Burdigalam peruenerunt. Rei bene gerendæ occaſio offerebatur, pellendi Anglos ex vniuerſa Gallia: quos belli fortuna deſtituiſſe videbatur verſa ad Gallos. Ludouicus Andegauenſis Henricum monet, vti iunctis viribus Baionam in Tarbellis obſideant. ad tuendam nominis exiſti-

mationem, ea res pertinere visa est: si tantum virium fiduciæque inesse, persuasum hostibus esset, vt non tantùm bello propulsando, sed etiam inferendo idonei esse viderentur. Obsessa ea vrbs ab Henrico est extremo mense Iunio. verùm continuis imbribus impedita opera, commeatus inopia, finitima Cantabria ob locorum sterilitatem malignè suppeditante, fessis omnibus, re infecta est discessum. & Ludouicus Andegauensis contra quam erat pollicitus venire non potuit, alijs curis districtus. In reditu Bertrando Gueuaræ eius familiæ principi Ognatij regulo, nauatæ operæ Lenitium eo tractu oppidum præmium fuit Henrici Regis dono, nimia liberalitate profusi: quod posteri retractarent. Augusto mense Iacobus Balearis in Ruscinonensem agrum peruenit. numerosæ validæque copiæ sequebantur, quibus Aragoniæ vires impares erant futuræ, si vniuerso prælio decertandum esset. vicit tamen eius gentis fortuna. variæ manus vicinis locis dissipatæ exiguo fructu sunt. hominum tantùm & pecorum prædæ abactæ. vis mali in Vigelitanum tractum potissimùm incubuit. Alia parte Bearnensis regulus & Gotifredus Recco Armoricus, quibus ampla ditio in Castella erat, siue Henrici permissu, siue sua sponte Borgiæ agros irruptione facta infestos reddiderunt. tentata oppida. villæ agrique incensi. A Granatensi Franciscus Perellus interceptus, quem Aragonius in Angliam mari legatum miserat, auxilia pacemque expetitum. Catalaunis mercatoribus iniecta vincula. captæ Granatensis nauis ad Tunetanum littus à Petro Bernardo Aragonio dolor stimulabat: simul Henrico Regi gratificari cupiebat. In tantis calamitatibus, tantisque periculis, quò se Aragonij verterent? vnde euocarent auxilia? Henricus sanari Aragonium, quàm perire mallebat, memor eius ope, tantum imperium accessisse. Ioannes Arellanus & Salmanticensis Præsul rursus de pace legati, Barcinonem appulere. Ipso tempore Vasconum Regina in Eburouicibus decessit, die tertio Nouembris. eius lacrymis multa marito scelera antea condonata fuerant: nunc fratris Regis aures suis precibus obturatas dolebat. is dolor ægritudinem, & ex ægritudine mortem attulit. Corpus in D. Dionysij ad maiorum busta tumulatum est. exequiæ regio apparatu splendidæ factæ. Noua marito inuidia ad populum concitata, eorum propinquis & necessarijs vindicandis, quos hostium partes in ea temporum calamitate secutos esse constabat. bona publicata. ipsi exilio supplicijsque mulctati. quæ mala si ipsis auctoribus inflicta essent, vindictæ dolor excusari potuit: nunc alienam culpam innoxij luebant. Grauius atque atrocius fame, quam bello Aragonia vniuersa conflictabatur. aduecto ex Africa frumento, inopia vtcunque leuata. id incommodum salutem rebus attulit. hostium copiæ eo malo compulsæ, in Castellæ fines discessere
1375 principio anni millesimi trecentesimi septuagesimi quinti. ipse Balearis Princeps ex morbo continuò decessit. Corpus Soriæ in D. Francisci sepultum. Isabella, Montis ferrati Marchioni iuncta coniugio fratrem in eam expeditionem secuta erat, spe paternas iniurias vindicandi. ea Duce Gallorum copiæ in patriam reductæ sunt. Paterna iura Ludouico Andegauensi ea lege data, si armis Aragonios inuaderet. Vnde noua contentionum materia extitit, vix inter Aragoniæ & Castellæ Reges pace conciliata, opera

Ioannæ

Ioannæ Castellæ Reginæ, eo studio Almaſanum appulſæ. venere eò Archiepiſcopus Cæſaraugustanus, Ceruelloniusque ab Aragonio legati. ijs agentibus concordia pridie Idus Aprilis confirmata eſt, his conditionibus. Eleonora Aragonia Ioanni Principi antea pacta, nuptura redderetur. Dos dicta ducenta florenorum millia: quæ Henricus belli ciuilis initio mutua ab Aragonio acceperat. Molina Castellæ Regi restituta. Aragonio in belli ſumptus centum octoginta florenorum millia pacta, certis penſionibus numeranda. Eius concordiæ lætitia, quam diuturnam fore ominabantur ſuæ quiſque ſpei indulgentes, in vtraque prouincia conuiuijs, ludis, ſpectaculis, publicaque gratulatione celebrata eſt. ex tantis motibus, tantisque tempestatibus in vniuerſam Hiſpaniam exoptatam tandiu tranquillitatem reuocari gaudebant ſcilicet, atque ſperabant.

Principum nuptiæ. *Cap. XIX.*

VIT hic annus non Hiſpaniæ fauſtus, ſed orbi terrarum vniuerſo, quàm latè gens Christiana fuſa erat. Gregorius vndecimus Pontifex Maximus pontificium decus in veteres maiorum ſedes, & celeberrima ſanctitatis domicilia reuocauit Auenione relicta, vbi ſeptuaginta annis hæſerat: Romamq; delatus eſt, vt in ea vrbe reliquam vitam exigeret, vir magnus, immortalique laude dignus. res in Italia turbatæ abſentiam Pontificum non ferebant. Catharina Senenſis virgo ſanctiſsima, cuius ad Gregorium duodecim epiſtolæ extant, ſalutaris conſilij auctor præcipua extitit, aduerſus diſſuadentes Cardinales, in re certa propriaque proprio vt arbitrio vteretur, elegantiſsimis verbis perſuadens. Bertrandus Clakinus magnis honoribus in Gallia habitis, auctusque Longæ villæ principatu, Soriam, Atienſam, Almaſanum, aliaque oppida, quæ in Castella data erant, Henrico Regi vendidit. ducenta ſeptuaginta aureorum millia (centies octies ſeſtertium) pretium fuit, ingens ea tempestate pecuniæ ſumma, redditis viginti ſex Anglis nobiliſsimis, qui ad Rupellam capti erant, magna ex parte compenſata. pro reliqua pecunia, obſes datus Ioannis Arellani filius, patri cognominis. nam regium ærarium bellicis ſumptibus exhauſtum erat. Conficiendis Principum nuptijs, vrbs Soria delecta eſt ad Vaſconum & Aragoniæ fines pertinens. loci commoditate Rex Henricus inuitatus, vno tempore geminas nuptias celebrare constituit. Eleonora Aragonia deducentibus Lupo Luna Cæſaraugustano Præſule & Ceruellonio legato, Aragonia nobilitate proſequente Soriam venit. Eodem Carolus Vaſconis filius appulit. prior Eleonora Henrici filia nuptui collocata Maij menſis die vigeſimo ſeptimo. is honor hoſpitibus habitus. Iunij octauodecimo die Ioannis Castellæ Principis & Eleonoræ ſponſæ coniugium eſt initum. plauſu, fauſtisque acclamationibus ac ludis cuncta plena erant, non in ea vrbe modò, ſed in reliqua Hiſpania, ob ſpem diuturnæ felicitatis hominum animis conceptam. Ferdinandum Castrium (Ioannæ Castriæ is frater germanus fuit) qui ſuperiori tempore ex Luſitania profugerat, in Anglia deceſsiſſe,

dum spei imminet patriæ armis repetendæ nunciatum est: Angliæque littora cognitum, à Castellæ classe prædis, direptionibus, incendioque vastata. ductor Ferdinandus Touarius, Dux ea tempestate nobilissimus. Soria sese Henricus Burgos retulit, foris clarissimus, domi felix, Gallicis partibus vnde tantum præsidij extiterat subleuandis intentus. Alfonsus Gegionis Comes pactas nuptias auersatus iuuenili leuitate, in Galliam profugit: Rupellamque mari tenuit, vnde patris diligentia aliquanto post reuocatus est. Obierat Manricus Toletanus Præsul. comitia habita successore designando. Sacerdotes Toletani, quorum eæ partes erant studijs scisi, pars Petrum Fernandum Decanum Toletanum præferebat: pars Ioannem Manricum ex Archidiacono Talaueræ Auriensem prius, deinde Seguntinum Præsulem, defuncti propinquum, fratris filium Garsiæ Fernandi Manrici. huic Rex impensè fauebat, quippe Arellani affini & necessario. Controuersia ad Gregorium Pontificem reiecta, ijs pulsis, vti vitio creatis, Petrus Tenorius Conimbrica, vbi Episcopum agebat, ad Toletanam ecclesiam translatus est, eruditionis laude præstans: quam Italica peregrinatione obita, maximam ceperat Baldo præceptore vsus, prudentia ex multarum rerum vsu collecta, atque animi magnitudine ea tempestate clarissimus. Nobilissimi viri Vascones extincti: Rodericus Vrricius opibus auctoritateque præstans, sui Regis iussu Pompelone captus, trucidatusque est mense Martio extre-
1376 mo, salutis anno millesimo trecentesimo septuagesimo sexto. malè tecta defectionis consilia exitium attulere, cum Henrico Rege, vti fama tulit, communicata, falsis vt ego arbitror rumoribus accommodata fide. nam pacem tam cito turbare voluisse, quis inducat in animum? Bernardus Pompelonensis Episcopus Nonis Iulij Anagniæ in exilio decesit. Grauitas viri, & prompta libertas inuisa Regi erat. in eius locum Martinus cognomento Calua cooptatus est iuris cognitione sacri profaniq;, publici atq; priuati excellens ea tempestate, prorsus vt Baldo æquali iurisperitorum principi multorum opinione exæquaretur. Fridericus Siciliæ Rex Messanæ obijt ad sextum Kalend. Augusti, Maria regni hærede Athenarum, atque Neopatriæ. vnde nouæ spes, multisque Principibus contentionum materia, puellæ coniugium, Siciliæque regnum ambientibus, nouorum motuum consiliorumque expectatio, Aragonijs imperij amplificandi occasio.

Libri Septimidecimi Finis.

HISTO-

HISTORIAE DE REBVS HISPANIAE.

LIBER XVIII.

Dissidium de Romano Pontificatu. Caput. I

EQVVNTVR tempora bello vacua, præcipua tranquillitate insignia. Hispani Reges quamuis legibus, institutis, lingua, animis, caussáq; discrepãtes, bello fessi & tam multis affinitatis vinculis inter se constricti quiescebant: pax diuturna fore videbatur. cum Mauris coniugij commercium esse non poterat ob diuersam religionem: induciæ tamen extabant. Lecestriæ Duci Castellæ armis repetendæ in tanta nostrorum concordia neque facultas erat neque spes: & bellum in Gallia nuper concitatum vigebat maximè. Angli victores passim cædebantur, versa partium fortuna. Henricus Rex tanto imperio parto clarissimus ea tempestate habebatur. in Hispania belli & pacis moderator ad pacis artes conuersus castigare flagitia, quorum maxima licentia fuerat belli tempore: mores pristinos reuocare: vrbes, oppida munire: rempublicam vniuersam modis omnibus augere. Aragonia modò nouis belli suspicionibus fatigata, Ludouico Andegauensi pro Baleari Principe, cuius iura persequenda susceperat, vicario substituto, vti paulò ante dictum est. Ea caussa Montione gentis Aragoniæ conuentus habiti sunt. eius belli defendendi agitata consilia. pecunia in stipendium imperata Iudęis atq; Mauris vniuersa prouincia confusis. vt promiscuè indiceretur populi & proceres recusarunt: parati tamen more maiorum suo sumptu, regijs auspicijs pro patriæ incolumitate, libertateq; militare. ergo magni delectus habiti, cæteraq; omnia ex belli vsu comparata grauissimi & omnium quæ extiterant maximi. sic opinio hominum fuit, quadraginta triremibus in Gallię littore instructis, cataphractis equitibus ad quatuor millia. & pace cum Anglis constituta, quod propediem fore videbatur (tanta à Romano Pontifice cõtentio ea caussa adhibita est) vniuersæ Galliæ vires & copiæ ne sese in Aragonios fines infunderent, verebantur. Accessit noui atque inopinati belli metus, leui de caussa excitatus: vti ex paruis sæpe scintillis, nisi tempestiuè occurras, magna incendia concitantur. Ioannes Arellanus Seguntinum Episcopum de Toletano episcopatu coram Romano Pontifice disceptaturum, officij caussa prosecutus erat. in reditu Barcinone coram Aragonio Rege à Rotæ Vicecomite confidenti animo iuuene ad singulare certamen prouocatur, perduellionis crimine imposito: quasi ab Aragonio multis beneficijs obstrictus Iacobum Balearem superiori tempore in prouinciam euocasset. Vicecomitis partibus fauere Aragonius

visus est, Arellano cum primis infensus, nulla maiori culpa, quam quòd eius consilijs Castellæ Rex multum & familiariter vteretur, haberetque intimum diem certamini dicit, ex eo die nonagesimum. Henricus in amici ignominia ipse violari sibi videbatur. per legatos certamen excusatum. & cùm non impetraretur, quoniam Aragonius in alteram partem propensus esset, tria equitum millia præsidio affutura renunciatum. haud obscura belli denunciatio ea legatione continebatur. Itaque Aragonius conatu destitit: consilium non ratione prudentius quàm euentu salutare est habitum. Brugis, quod ea tempestate nobilissimum Belgij emporium erat, Andegauensis Burgundusque cum Lecestriæ, Eboraciq; Ducibus Anglis, data & accepta fide ad colloquium de pace conuenere. Petrus Velascus regio cubiculo Præfectus, & Alfonsus Barrasa Salmãtinus Episcopus ab Henrico Rege legati, si qua ratione inito inter Principes fœderi tertius accederet. magnus labor irritusque. ne Bononiæ quidem, in quam vrbem
1377 nempe locis finitimam, proximo salutis anno millesimo trecentesimo septuagesimo septimo, Principes commigrarunt, concordia sancita est. Eduardi Regis Angli, sexto Idus Iulij, defuncti importunus obitus, præclaros Principum conatus, conceptamque omnium animis spem conturbauit. Obierat aliquanto ante Eduardus Vvalliæ Princeps. Richardus eius filius vndecim annos natus auo Eduardo successit. ita moriens testamento mandarat, nulla a patruis clarissimis Ducibus controuersia: quod in ea temporum perturbatione labeq; insigne pietatis & modestiæ exemplum fuit. Soluto Bononiensi conuentu, Burgundus quidem in Hispaniam venit, voti reus Compostellæ templum aditurus D. Iacobi religione, præsentiq; numine celeberrimum. Omnibus officijs & comitate Segobiæ, vbi Henricus erat, excultus persoluto voto redijt in patriam. Castellæ Rex Legione reliquum æstatis exegit. hyeme proxima Hispalim abijt. Gallici belli impetus in Vasconis ditionem versus est Gallis cum primis infensis, ob rerum gestarum memoriam. Erant in Nortmannia Petrus Mariaque, matrem Reginam Vasconum in Galliam secuti: si innocentis ætatis commiseratione Rex auunculus moueretur, iramq; temperaret in patrem conceptam. Eadem de caussa Carolus maior natu, noua nupta apud patrem relicta, quamuis dolente dehortanteque socero, in Galliam festinauit. dati comites Balduinus artium belli ea tempestate peritissimus, Iacobus Rua patri in paucis carus. huic data abs Rege mandata Anglos conueniendi: si Aquitania redderetur quasi Angliæ beneficiario, Galliæ bellum inferre non recusare. nihil eorum quæ gerebantur Gallum latuit. Rua interceptus in itinere est. de capto quæstiones tormentis habitæ. confesso, capitale supplicium Lutetiæ inflictum. Balduino mandatum arces tradere, quas in Nortmannia Vasconis nomine obtinebat, arcanis notis indicatis, per quas intelligeretur haud dubiùm ipsius esse mandata. Carolo ipsi Principi vetitum e curia pedem efferre. Petrus Mariaque fratres Bretolij capti. auita Vasconis amplissimaq; in Gallia ditio vno impetu occupata. Eburouices, multæque aliæ vrbes & oppida partim expugnata, partim in fidem accepta: Vasconisque conatus & facinora ea calamitate, qua grauior atque atrocior nulla extiterat, vindicati. Clakinus, Burgundus, Borbonius que belli Duces. vnum & alterum oppidum, qua caussa incertum, sed in fide tamen Vasconis perstitere. Chereburgum

reburgum

reburgum Anglorum præsidio tenebatur, mutuæ amicitiæ, pecuniæque pignus priori tempore datum. Henricus à Gallo solicitatur, vt Vasconem præcipitantem, opportunumq; iniuriæ, alia parte lacesseret. belli inferendi caussa Principi amico & necessario non erat. optimam sors attulit. querebatur ille, pactæ superiori fœdere pecuniæ, partem argenteam oblatam, cùm auream deberent. nempe adulterata pecunia, genus etiam monetæ commercijs ineundis paciscebantur. eius iniuriæ vindicandæ studio, Petrus Manricus Castellæ Antelatus precibus, gratia, pretioque inuitatus, vt Lugrunium, quod præsidio obtinebat, Vasconi traderet. præstanti fide heros rem omnem Henrico Regi aperit. Monet ille, vti spem Vasconis alat, atque specie dedendi municipium, attractum intra mœnia capiat. Re composita Vasco Lugrunium accessit. quadringenti equites sequebantur. horum pars in oppidum præmissa est, ipso quia fraudem suspicabatur intra mœnia se includere recusante. capti ij Vascones atque spoliati. pauci expedito animo, manuque prompti, fuga seruati. in his regij vexilliferi Martini Henrici virtus enituit, qui districto ferro oppidanorum impetum tulit: deinde è vicino ponte in Iberum subterfluentem desiliens se, vexillumq; conseruauit. Ab hoc initio res ad apertum bellum deducta. Ioannes Henrici filius bello præfectus Dux, in Vasconum fines populabundus irrupit. Guardia Vianaque captæ. Lagarra & Artaxona incensæ. odio implacabili pugnabatur. nulli omnium rerum parcitum, in quam ferrum, ignisve sæuire possent. miserabilis rerum status: à duobus potentissimis Regibus vno tempore Vasconibus bellum illatum, vel alteri futuris imparibus. Hæc salutis anno millesimo trecentesimo 1378 septuagesimo octauo gerebantur. Qui annus Castellæ quidem priuatim lætus fuit, publicè toti orbi Christiano maximè infaustus. Burgis, vbi Castellæ Rex morabatur bello intentus, rei bene gestæ in Vasconibus lætitiam filijs connubio locandis celebrabat. Alfonsus Gegionis Comes ex fuga reuocatus, Isabellæ Lusitanæ sponsæ iunctus est, inconstanti iuuenis ingenio, prauoque. Ioanna Eleonoraque, & ipsæ furto genitæ Henrici filiæ, Alfonsi Dianij Comitis duobus filijs, prior Petro minori nupsit: Eleonora Alfonso maiori natu pacta est, ea tempestate apud Anglos obsidi in Gallia, pretij quod pater ad Tritium captus pro libertate erat pollicitus. ea caussa dilatæ nuptiæ, irritæ postmodum extiterunt. Romæ ante sextum Kalend. Aprilis Gregorius Pontifex decessit. inferiæ defuncti manibus datæ. vacuo pontificatu Cardinales ad successorem deligendum euocati. eos Romana nobilitas magistratusq; adeunt: ne Roma deserta, Gallia rursus repeteretur supplices orant, atque obtestantur: Ecclesiæ Romanæ Romanum Pontificem darent: vrbis nobilissimæ, vnde origo religioni, vbi domicilium sanctitatis extitisset misererentur. additæ minæ, metusque intentati: adeò plebem esse commotam, vt verendum esset, ne quod atrox exemplum ederetur. Quatuor Itali Cardinales, tredecim Galli, ad comitia conuenerant, studijs voluntatibusq, inter se discrepantes. multitudinis ad arma consternatæ strepitus clamoresq; terrebant. vna vox exaudiebatur. Per Deum crucifixum, Romanum Pontificem date, certè generis Italici. Eo metu proposito, Bartholomæus Butillus patria Neapolitanus Barensium Episcopus Romanæ ecclesiæ præficitur gubernator, ad quintum Idus Aprilis. Vrbani VI. nomen

Pontifex desumpsit. inter plausum populi atque tumultum diuersi Patres alij molem Hadriani tenuerũt,alij extra vrbem elapsi sunt: plerique in ædes quisq; suas,vim illatam accusantes,execrantes factum. vniuersi tamen siue mutata repente voluntate,siue inseruiendum tempori iudicantes, Vrbanum pontificijs insignibus,tiaraque exornarunt quartodecimo Kalendas Maias.Id præcipuum caussæ fulcimentum fuit. si inuiti cur in vrbem reuersi inaugurationis cæremoniæ interfuerunt? si voluntate, quæ peruersitas cum publico periculo quæ probaueris retractare? Excusabant illi insessas à militibus vias,exitus omnes occupatos: cùm noui Pontificis seueritatem ferre non possent: cui vitio temporum impares erant.& sanè debuisset Vrbanus temporum meminisse:præsentibus obsecundare,meliora voto expetere:quæ maxima prudentia est. Honorato Caietano Fundensi Comiti Campaniæ procurationem initio pontificatus abstulit. ea res Cardinalibus malè cogitantibus opportunitatem præbuit publicæ pacis turbandæ.Vrbanos æstus,cælique Romani grauitatem caussati fundos diuersi ac dissimulanter concesserunt.In ea vrbe Robertus Gebennensis Cardinalis,Pontifex est renunciatus tertiodecimo Kalend. Octobris, Clementis VII. nomine imposito.publicis execrationibus inter se vterque Pontifex certabant. Vrbanus collegij supplendi caussa,nouem & viginti Cardinales vnica creatione nominauit, ex omnibus nationibus viros præstantes. Clemens continuò Auenionem abijt. Vter verus Pontifex esset, toto orbe Christiano dubitatum est. Itali, Germani, Angli Vrbani partes secuti sunt: Galli Scotique Clementi adhæsere. Hispani neutris initio, tametsi multis legationibus ea caussa solicitati.

Henrici Regis obitus. Cap. II.

QVO tempore orbis Christiani pax funesto Pontificum dissidio turbata est,Lusitania opima diuturnaque tranquillitate fruebatur, sed vt in pace peiore res esse loco non poterant. Regina viri potens, libidinis licentia infamis, Andeiro amasio, suisque propinquis & necessarijs omnia tribuebat: in proceres alios aut vi aperta,aut ex insidijs grassabatur. ea caussa Dionysium Regis fratrem in Castellam aufugisse dictum est. idem aliquanto post Ioannes fecit. Regis hi iusti fratres fuerunt. Ioanni Auisij Magistro ex impari matre iniecta vincula, metusque exitij intentatus.cautior ille assimulatis ad tempus officijs,pœnitentiaque,Reginæ infensum animum placauit. Olisiponis vrbis primariæ pars inferior ad mare pertinens, mœnibus cincta. memoria superioris cladis incitabat: & belli sicunde existeret pericula,præstare Regi Ferdinando erat propositum. Reges Hispaniæ legationibus Pontificum solicitati. Aragonius quidem in neutram se partem commouit, quamuis Vrbano Pontifici ex priuata re iratus, Sardiniam Siciliamque auferre cogitanti.edicta à Clemente in Vrbanum contumeliosa promulgare in ditione vetuit. reditus pontificios penes sequestrum fore, publicèque custodiri,quousque iudicio ecclesiæ controuersia finem acciperet, in prouincia mandauit. Ad Henricum Regem,Cordubæ agentem legati ab

Vrbano Pontifice venerunt, vt eum Pontificem salutarent, æmulum quasi vitio creatum execrarentur postulatum. viris primarijs in consilium adhibitis de re tanta Toleti in frequentiori conuentu diiudicare visum est: quo Ioannes Regis filius hyematurus venire decreuerat. In eam vrbem noui à Rege Gallo legati venerunt, Clementis caussæ affuturi. Episcoporum & procerum concilio aduocato in re controuersa, sui iudicij non esse responsum in partem alteram inclinare: facturos quod ecclesiæ iudicio decretum esset. quæcunque in prouincia ad Romanos Pontifices pertinerent, integra ei fore qui æmulum superasset. Eo responso legati dimissi sunt principio anni millesimi trecentesimi septuagesimi 1379 noni Rebus ita compositis Henricus Toleto Burgos abijt. bellum in Vascones instaurare parantem, legati ab hoste missi adierunt viri principes cum ampla paciscendi facultate. ijs agentibus concordia sancita. leges dictæ: Vt Angli milites Vasconiæ finibus discederent. Viginti arces, Castellæ præsidio tenerentur ad decimum annum. in his Stella, Tudela, Vianaque. Viginti aureorum millia Vasconi in belli sumptus mutua à Castellæ Rege data firmato fœdere. Regum colloquium ad D. Dominici Calsadij vrbem fuit. magnificentia, comitate, atque omnibus officijs inter Reges certatum. sic ab armis cessatum est. Belli impetus ne in Mauros verteret, Rex Granatæ formidabat: ex conscientia eorum quæ Petro Rege fecerat digna metuens: neque satis Henrici animum placatum esse arbitratus. nullam retinendæ potestatis nisi in scelere spem fore, eò omnes cogitationes intendit, vt præualidum hostem ex insidijs occuparet. Maurus quidam eius suasu simulato exilio, accommodatisque tempori officijs, Henrici gratiam promereri non desistebat elegantia pretiosaque munera addita, gemmæ, ocreæque habiles, Maurico opere pulcherrimæ: sed præsenti atque efficaci medicatæ veneno. sic idoneis auctoribus fama vulgauit. fides accommodata mendacio, quòd quo primùm tempore eas induit, vis morbi lethalis inuasit. neruorum dolore prudentiores extinctum aiunt, die decimo ex quo cœpit ægrotare, in ipsa D. Dominici vrbe, ad tertium Kalend Iunij, die Lunæ. Vixit annos sex & quadraginta, menses quinque. regnauit ex quo Calagurri primùm regium insigne desumpsit, annis tredecim, duobus mensibus. vir aduersis æquè ac prosperis admirabilis: constans aduersus fortuita, acer consilio, manu promptus, cibo promiscuo, veste cultuque corporis vix à cæteris distinctus. vindicatis maternis fraternisque manibus æmuli sanguine, regnoque ablato felix: clarissimum exemplum obscuritatem natalium virtuti non officere. si libidinis intemperantia abesset, antiquis Regibus par. nam profusam liberalitatem, qua regni potentiam imminuisse visus est, temporis perturbatio satis excusat, proceribus alliciendis confirmandisque, ingentia munera data. & erat æquum, victoriæ præmiorum participes esse, qui laborum & periculorum fuerant. Sed ea tamen munificentia postremis arcanisque testamenti tabulis restricta est: cognatis à latere ab hæreditate exclusis, ac ijs tantùm admissis, qui recta serie succederent, filij, nepotes que. vnde alio tempore magna eorum oppidorum, quæ donata erant, pars ad regiam ditionem redijt. Affuit morienti Ioannes Manricus Seguntinus Episcopus. Eo interprete Ioanni successori hæc multa mandata. In Pontificum dissidio non temerè in alterutram partem inclinan-

clinandum. Deum præ oculis & ecclesiæ incolumitatem haberet. Gallicam amicitiam omnibus officijs tuendam: vnde tantum præsidij rebus asperis extitisset. Captiuos omnes Christiani nominis reddendos libertati. Nullum neque maius, neque magis pretiosum, iusti imperij instrumentum, quàm bonos amicos. Prouinciam in tria hominum genera tributam, qui sibi, qui Petro Regi, qui neutri adhæsissent. primis data beneficia conseruaret: sed ita fidei eorum innitendum, vt perfidiam leuitatemque vereretur. alteris satis tutò res communes credi posse, constanti hominibus ingenio, offensam officio compensaturis, fidemque diligentia atque industria approbaturis. postremos in officio contineret iurisdictione, legum cura: regni ne vllam partem attingerent, quippe priuata commoda publicæ saluti potiora habituri. Defuncti corpus ex ea vrbe Burgos continuò delatum, Ioanne filio prosequente, funusque regio apparatu curante, in templi maximi sacrario D. Catharinæ extemporario sepulcro tumulatum est. inde Vallisoleti: postremo Toleti vertente anno, sacello eius sumptibus extructo, ea parte templi maximi, vbi præcipua turris surgit, Matremque Virginem de cælo delapsam vestigio olim constitisse, ducta per manus opinione affirmatur. Verùm id sacellum Carolo quinto Imperatore, in locum alium migrauit: vbi Henrici, eiusque filij & nepotis Castellæ Regum, atque vxorum sepulcra sex, cum inscriptionibus extant eleganti opere. sacerdotes sex & triginta sacra quotidie hostia pro eorum manibus parentare non desistunt. Vestis Dominicani ordinis morienti defunctoque induta. id eius voluntati amorique, quo eum ordinem complectebatur ob D. Dominici sui gentilis memoriam datum est: & Regibus solenne erat ex eo numero & ordine sacerdotes deligere, quibus conscientiæ vulnera detegerent, procurarentque. Decessit per idem tempus Rex Maurus. successit filius Mahomad, cognomento ab studio eam vrbem amplificandi exornandique Guidixensis, regno nullis intestinis motibus turbato, præ cæteris Granatæ Regibus clarus atque præcipuus. Rex Aragonius in affecta quamuis prouectaque ætate nouis se nuptijs implicabat. Ioannæ Neapolitanæ Reginæ coniugio quod offerebatur repudiato, Sibyliam Fortiam viduam duxit, præstanti formæ venustate fœminam. id Regem in fraudem impulit. Nati ex eo coniugio duo filij in tenera ætate defuncti, filia vna Isabella nomine, Iacobi Vrgelitani Comitis vxor futura.

Joannis Castellæ Regis initia. Cap. III.

OANNES Henrici Regis filius paterno funere procurato Burgis in Olgarum templo regni coronam suscepit, annos natus vnum & viginti, menses tres. centum nobilissimi iuuenes balteo militari donati. Eleonoræ coniugi etiam regia corona imposita. vrbi nobilissimæ pro ijs sumptibus quos tantis apparatibus facere necesse fuit, proque fide eximiè culta, Pancoruum oppidum datum est. inaugurationis lætitia tota ditione celebrata, festi dies agitati: eò maiori studio, quòd haud dissimilem patri fore filium certa spes erat, ob præstantem indolem, ingenium facile, sedatos mores,

mores, atque ad omnem pietatis partem compositum animum. Exigua corporis statura fuit, oris præcipua dignitas: minimè per se præceps festinusve, alienis consilijs faciles aures præbebat. Regni cura suscepta nihil antiquius Gallorum amicitia habuit. Itaque continuò classis instructa, missaque aduersus Ioannem Monfortium Ducem Armoricum, quem quòd Anglicis partibus faueret, publicum Galliæ hostem Lutetiæ regius senatus iudicarat: principatuque publicato bona fisco addixerat. Ea littora Castellæ triremium aduentu longè lateque vastata: arx capta, cui Gaio nomen erat. æstatis reliquum Burgis extractum est. Publicam vrbis regnique lætitiam, duæ res subsecutæ, altera auxit, conturbauit altera. Iudæus quidam in ea gente primarius, opibus copiosus, cui Iosepho Picho nomen fuit, suæ gentis fraude occubuit. vectigalium rationibus præfectus fuerat, magnaque ex ea re, tum gratia, tum auctoritate. Iudæi quidam in ea natione principes, qua caussa non proditur, sed tamen exosi hominem eius interimendi consilia communicarunt. diploma à Rege inscio, & quid subscriberet ignorante, fraude ablatum, vti continuò perimeretur mandans. adiunctus regius apparitor, seu simili deceptus fraude: seu pecunia corruptus, quod sumptum de eo supplicium arguit. Facto agmine in Iosephi domum inuaditur. venturi securus inopinato obtruncatur. fraude cognita, sceleris auctoribus irrogata supplicia: Iudæorum genti in suæ nationis homines animaduertendi in posterum potestas ablata: quod temporibus antea datum erat Principum dissimulatione, propter ærarij egestatem, genti pecuniæ vias omnes callenti. Quarto Nonas Octobris Regi filius, cui Henrico nomen fuit, natus est, in spem paterni auitique regni obtinendi. Finis huius anni, principiumque proximi millesimi trecentesimi octogesimi, copiosis continentibusque imbribus insignia 1380
fuerunt. fœda agrorum illuuies. inflati immensùm amnes. Iberus ad Cæsaraugustam ruptis obicibus, alueo dimotus est: magnoque dèmum labore & sumptibus castigatus pristinum cursum tenuit. Burgis Toletum abs Rege itum. In ea vrbe paterno funere instaurato, magnificèque, vt par erat, corpore tumulato, Hispalim itùm. inde viginti triremes Duce Touario maris Præfecto dimissæ in gratiam Galli Regis Angliam appulsæ, aduerso Tamesi amne in Londini conspectum peruenerunt. omnia terrore luctuque completa. vastati agri. deliciæ ciuium, villæ amœnissimæ in eorum oculis incendio vastatæ. Quo tempore dissidium inter Pontifices Romanos concitatum, maiores indies vires sumebat, numine peccatis Principum & populi irritato. sancti viri, & eorum quidam diuinitatis signis clarissimi, opinionibus inter se discrepantes, Vrbanum alij, alij Clementem sequebantur: quo iustior venia populo fuit, malum grauius atque diuturnius. Reginæ Neapolitanæ, quam eius mali præcipuam auctorem fuisse constabat vlciscendæ, Vrbanus Pontifex studio inflammatus, pace Florentinis, Perusinis, alijsque populis, qui pontificij imperij iugum detrectauerant, data omnes ingenij industriæque neruos in eam curam intendit. vires tantis molitionibus impares erant. externa auxilia conquisita. Carolus Dirrachij Princeps (nam alteram Ludouici patrui filiam Margaritam nomine coniugem habebat) ex Hungaria euocatur, odio Reginæ ob Andreasum Hungari fratrem ab ea necatum: & spe iniecta regni Neapolitani, si eius ductu

ductu impotentis fœminæ atque impudicæ libidines & scelera essent procurata. In maxima fortuna, minima licentia esse debet. Principum peccata cunctorum oculis patent, fama atque fortuna paribus. Othonem illa Brunsuicum tertijs nuptijs sibi adiunxerat: ex Gallia modò aduersus ingruentem tempestatem præsidia aduocare constituit. Ludouicus Andegauensis in filium hæredemque adoptatur. Absenti Cantabriæ principatus (vti hæredibus regni erat vsitatum) donatur. adoptionis cœremonia Neapoli ad arcem Oui tertio Kalend. Iulij peracta. Clemens Pontifex quò partes firmaret, eius consilij suasor. Hoc Andegauensibus primum initium extitit regnum Neapolitanum ijs armis inuadendi, quibus res Christiana diu ac multum conflictata est. Bertrandus Glakinus in castris, quæ ad Castrum nouum in Armoricis oppidum erant, tertio Idus Iulij decessit: vir magnus, rebusque gestis clarissimus. origo illi ex Britannia Armorica, Reginaldus pater, cognomento Clakinus, vir nobilis, Bronij oppidi regulus, non procul antiqua Rhedonum vrbe. Gallicis Hispanicisque bellis spectata virtus atque industria, ingentes opes, paremque gloriam attulerunt. in eius locum Oliuerius Clissonius equitum Magister creatur. Carolus Galliæ Rex potentissimus ad saltum Vincennarum sextodecimo Kalend. Octobris defunctus & ipse est. Corpora coniunctis ferme funeribus elata: ad D. Dionysij, iunctis certè sepulcris tumulata sunt. is honos Clakino defuncto habitus. sic Rex ipse moriens faciendum mandarat. Carolus eo nomine VI. paternum in Gallia imperium cepit. Lusitano Regi ingrauescente ætate de successore cura erat. filia Beatrix è Regina suscepta, (legibus an stupro post euersas fortunas, patrisque obitum dubitatum) Friderico Beneuentano Duci, Henrici Nothi Regis filio ex Beatrice Pontia, fuerat desponsa Henrico patre superstite. nunc mutata voluntate noua consilia inita. redeuntem è Bætica Castellæ Regem Lusitani legati adeunt: rescisso priori pacto puellam Henrico eius filio coniugem offerunt paucos menses nato. præposteram conditionem, infaustasque nuptias propter imparem ætatem sponsæ maiorem futuras, regni Lusitaniæ spe proposita, Rex Castellæ auersatus non est. Soriæ in conuentu regni data sponsalia sunt haudquaquam rata futura. Petro Manrico Antelato vincula iniecta. rerum nouarum consilia cum Alfonso Dianij Comite communicata crimen fuit. defuncto in custodia sine prole, Dieghus Manricus frater successor est datus. rerum præclarè bello Vasconum gestarum id præmium fuit. Galliæ procuratio propter imbecillam Regis ætatem, curis maioribus imparem, penes Ludouicum Andegauensem erat: magno periculo metuque Aragonij Regis non defuturum occasioni Balearica iura repetendi existimantis. sed maior cura inerat Reginæ Neapolitanæ, cuius patrocinium susceperat, armis tuendæ. & à Ioanne Rege soceri Principis periculo & litteris prouocantibus, missi in Galliam de pace legati viri principes, iura pretio empta, vt pretio venderet expetitum, oblato etiam de suo ingenti pecuniæ pondere, ne Hispaniæ tranquillitatem pulcherrimè constitutam importunis armis turbaret. Missa etiam legatio ad Sultanum AEgypti, per caussam Leonem Armeniæ Regem, qui fortunis euersis captiuus tenebatur, vxore filiaque in custodia amissis calamitosum liberandi. De-

dit

dit barbarus Imperator, quod à Rege Castellæ petebatur: misitque litteras de se superbas, in Ioannem honorificas: cuius virtutem & potentiam magnis laudibus celebrabat: expetebat amicitiam. Armenius tertio post anno in Galliam Castellamque delatus, Madritum & Illiturgim à Rege accepit: annuosque reditus vnde vitam sustentaret, patriæque & regni desiderium leniret. & est magnorum Principum propria laus alienam calamitatem, Regum maximè, subleuare: prohibere iniuriam. Is in Galliam cùm abijsset tamen & Angliam, inter eos Reges pacem constituere satagens, communiaque arma in communes Christiani nominis hostes maiori fructu gloriaque verti monens, in ipso conatu tantarum molitionum obijt. Extat Lutetiæ in Celestinorum templo ad dextram aræ maximæ, in pariete excauata abside Leonis Regis Armeniæ marmoreus tumulus, haud ineleganti opere.

Castella Clementem Papam agnoscit. Cap. IIII.

ROMANORVM Pontificum dissidio concussus orbis. Christiani Principes missis legationibus fatigati. religiones variæ omnium animis obiectæ, qua re nihil potentius est. Ad Medinam Campestrem Castellæ conuentus ea caussa agitati sunt. à legatis pontificijs summa contentio adhibita, quòd ibi decretum esset, ratum in reliqua Hispania fore, minimè dubitantibus. Hi Romana, illi Fundana comitia præferebant. prudentioribus neutri parti fauendum fore videbatur: sed quasi pontificio interregno controuersiam ad arbitrium generalis concilij reijciendam. tempus altercationibus trahebatur. Regina quinto Kalend. Decembris filium peperit, cui Ferdinando nomen, Aragonia alio tempore regnum fuit, nobilissimo omnium ea tempestate atque felicissimo Principi. Affuere Benedictini sodales frequentes, iniurias expostulantes, quæ à proceribus in Vlteriori Castella grauissimæ extabant, specie quasi ea monasteria opibus amplitudineq; præstantia, haberent ipsi commendata. oppida per vim occupata: noua & insolita vectigalia imperari oppidanis: cognitiones rerum capitalium, iudiciaque, eorum arbitratu fieri contra superiorum temporum morem legesq;, querebantur. Dati iudices in caussa viri prudentissimi, procerum superbiam auaritiamque restringendam videri pronunciarunt. cœnobiorum diuitias fore sanctas, neq; cuiusquam tutelæ præterquam Regibus commendari. id Ioanne Rege decretum valuit. Erat Petrus Luna nobilissimo inter Aragonios loco, à Gregorio Pontifice Cardinalis creatus: secutusq; in dissidio Clementis partes, ardenti ingenio vir, legum peritissimus. is in Hispaniam, si ingenij dexteritate eas gentes in partes attraheret, legatus est, ineunte salutis anno millesimo trecentesimo octo 1381
gesimo primo. & in Aragonia quidem inanis opera fuit, Regis & procerum animis incertis suspensisque. apud Castellæ Regem maius operæpretium fecit. Viri præstantissimi selecti de re tota iudicaturi. multi dies in cognitione consumpti. Salmanticæ tandem, quo conuentus translati sunt, ad tertiumdecimum Kalend. Iunias Vrbani caussam, vt vitio creati auersati, Clementem Pontificem, quasi liberis comitijs electum salutarunt, Auenione morantem. in quo & loci

loci vicinitatem secuti sunt: & Regis Galli gratiæ magis id datum, quàm ad æquitatis regulas expensum. Reginæ matris obitus septimo post die subsecutus, malè ominatam fore sententiam apud plerosque confirmauit fœminæ sanctissimæ, munificæque in pauperes, vnde illi egenorum matris cognomen. vestem in monasticam conformatam viuens, moriensque gestauit. funus Toletum, vbi Henricus maritus sepultus erat, apparatu celebre, sed & populi lacrymis, desiderioque celeberrimum illatum est. Dum Clementis Pontificis opera, Castella in partes trahitur, Carolus Dirrachij Dux ab Vrbano ex Hungaria euocatus, venit in Italiam: acceptaque à Florentinis ingenti pecunia in stipendium, ne arma Hetruriæ inferret, Romæ Senator à Pontifice creatus, regijsque insignibus exornatus, in Neapolitanos fines irrupit. omnia opinione faciliora fuerunt. vrbes & oppida aduenienti patefacta. Neapolis ipsa vrbs amplissima & nobilissima dedita. Ioanna viribus minus an ciuibus fideret incerta, arcis munitione aliquandiu bellum defendit. vir Otho ad pugnam egressus in acie capitur. Regina amissa iam omni spe deditionem fecit. dedita in custodiam coniecta: ac mox ea parte suspendio necata est, vbi ipsa viro Andreasso gulam fregerat. Otho Brunsuicus in patriam dimissus. multum ea victoria Vrbani auctoritas confirmata est. numen ab eo stare visum: oppugnare, damnareq; æmuli conatus. Andegauensis spes irritæ fuere, in Apulia extincti morbo. eius obitu ingens exercitus cum quo venerat dissipatus. Ludouicus Vasco his rebus non interfuit, bello implicitus, quod in Attica gerebat, Athenarum atque Neopatriæ principatus armis occupandi spem vrgens, Neapolitanorum Regum veteri iure repetito. verùm prouinciæ proceres è Catalaunis oriundi rebus Aragonijs fauebant; Regemque Aragonium ad id imperium capessendum litteris & legationibus prouocare non desistebant.

Bellum Lusitanicum. Cap. V.

NOVA ex Lusitania belli tempestas concitata inter Lusitanos & Anglos fœdere facto, initaq; armorum societate, aduersus Castellæ Regem, propter ætatem iniuriç opportunum (sic illi cogitabant). victoriæ præmium Anglis proponebatur Castellæ imperium, Lecestriæ Duci dotale. Lusitanum interceptæ regnandi spei dolor vrebat: & Castellæ Regem tanquam impium auersabatur, ipse Vrbani Pontificis partes secutus. Alfonsus Gegionis Comes defectionis consilia agitabat. ex modicis sæpe principijs rerum maiorum euentus pendent. fratris sanandi cura Ioannes Rex Ouetum in Astures abijt. Alfonsus in eius se potestate fore dixit ficta voluntate, factione nondum satis confirmata. Senticam itum est, vbi bellici apparatus erant, milites q; ex omni prouincia euocati conuenerant. Almoida municipium Lusitaniæ, vicinum Mirobrigę corona circũdatur. loci firmitas opponebatur, obsessorumq; virtus. Dum obsidio ducitur, classis Lusitana trium & viginti triremium Duce Alfonso Tellio Reginæ fratre Barcelosij Comite à sedecim Castellæ triremibus superata est. captæ viginti triremes, magnaque in ijs Lusitanorum multitudo, præterea Dux ipse classis. ad totius belli summam

magnum

magnum operæpretium erat factum, parto maris imperio, terrore omnibus iniecto: nisi se Touarius Hispalim secundum victoriam retulisset: vnde Anglicæ clasis opportunitas Olisiponem appellendi. Castellæ Rex successu elatus, misso feciali ad pugnam prouocat, litteris in hanc sententiam datis. Scire se Emundum Cantabrigensem venisse in Lusitaniam, fratris Lecestriæ Ducis vicarium: adiunctam lectissimam Angliæ pubem. si caussa viribusq; confiderent, pugna experirentur. se Almoida oppido capto, vltro venientibus occursurum, progressurumque duorum dierum itinere. numina optimæ caussæ affutura non dubitare. Ardebant Angli cupiditate dimicandi: sed equorum penuria, quos nondum Lusitanus contraxerat, certamen detrectarunt. feciali tantum vincula iniecta, in eo iure gentium violato. Castellæ copię propter anni tempus in hiberna deductę, proximo salutis anno millesimo trecentesimo octogesimo secundo maiori co- 1382 natu bellum repetiturę. Gegionis Comes rursus defectionis consilia agitans, Brigantijq; se tenens, venia tamen a fratre Rege proposita, desertus à suis necessario ad officium redijt, Alfonso Dianij Comite sermonum inter fratres interprete: quem Castellę Rex Magistrum equitum pridie Nonas Iulij creauit, more ex Gallia, atque Aragonia translato, nouo in Castella instituto. Bini Marescali adiuncti Ferdinandus Toletus, Petrus Sarmentus Magistro subditi: ac fere ijdem, qui Romana republica Legati vocabãtur, aut castrorum pręfecti. Præclara ingenia gloria ad bellum incitata: sapiensq; Rex ijs institutis honoribus rempublicam iuuare, atq; illustrare cogitabat. Sentica, quo militares copię conuenerãt, Pacem Augustam festinatum obuiam Lusitanis copijs, ea parte irruere parantibus, Helbesq; duodecim passuum millibus progressis. E Lusitania tria equitum millia erant, iustus peditatus Cantabrigensis tria alia equitum millia aduexerat, paremq; sagittariorum numerum. In Castellę castris equites grauis armaturę quinque millia erant, quingenti velites, pedites numerosi, quamuis rebus magnis idonei, multis bellis exerciti, vincere assueti, eòq; ardentiori pugnę cupiditate: prorsus vt Castellæ armis Lusitanam amentiam obrui posse confiderent. Regi tamen Castellæ, vt erat moderato animo, viam ineundæ concordiæ tentare visum est, Aluaro Castrio caduceatore. Rerum humanarum inconstantiæ monet. Innoxiæ multitudinis sanguini parcerent. Victoriam haud multo minus luctuosam victoribus quàm victis fore. magnas inter vtranque gentem, atque vetustas necessitudinis caussas extare. Rebus integris arma facile deponi: si ad manus esset ventum, quis exitus futurus esset neminem dubitare. Gloriam, imperium, nominis immortalitatem, concordia parari. Legibus, iudicioque quàm martis arbitrio, controuersiam componere, vtrique genti fore salutare. Longinquæ, & diuturnæ expeditionis tædere Anglos cœperat: tametsi Lusitani regni spes, victoriæ præmium proponebatur, Beatrice puella Lusitana, de cuius nuptijs toties licitatum est, Eduardo pacta Emundi Cantabrigensis filio. Ex vtraq; gente viri principes pacis studio tenebantur. ijs annitentibus conuenit tandem, vti Beatrix Ferdinando Castellæ Regis filio, rescissis prioribus pactis desponderetur. capti prælio nauali Lusitani, triremesque restituerentur. Angli Castellæ nauibus deueherentur in patriam. Graues eæ conditiones Castellæ Regi, atque ignominiosæ videri potuerunt: sed quid ancipitem prælij fortunam

experiretur? quid tantum luctum, tantamque cladem victoribus æquè ac victis in Hispaniam attraherent? & est nemo vsqueadeò in arma promptus, vt non idem pretium quietis, quam periculi malit. obsides eas conditiones ratas fore Lusitano Regi dati, viri Castellæ primarij. sic ab armis eo quidem tempore discessum est: atque à pugna temperatum.

Rex Lusitanus decessit. Cap. VI.

REVIS ea lætitia fuit, magnorum Principum funeribus obscurata. Ioanne Rege in Carpetanos delato, Madritique ex morbo decumbente, Eleonora coniux Cuellare municipio in vlteriori Castella decessit, ex partu filiæ haud diu futuræ superstitis, tanto mariti, populariumque dolore, luctu, desiderio, vt tantùm non memoriam consecrarent fœminæ castissimæ, atque sanctissimæ. Corpus Toleti in Regum sacello sepultum est. Ea res Lusitano Regi nouorum consiliorum occasionem præbuit. missi legati, qui cælibi Regi, quamuis geminæ prolis parenti, florenti tamen ætate iuueni, Beatricem Lusitanam coniugem offerrent. Ferdinandi ætas dùm expectaretur, multos intercedere casus posse. regni Lusitani successionem, amicitiamque initam eo vinculo commodius firmari. Re constituta Helbes municipium, pace nuper constituta faustum, nuptiarum celebritati designatum. Fine anni hæc in Hispania agitata. Quo tempore Attica Vasconum & Aragoniorum armis tumultuabatur, de Athenarum, atque Neopatriæ principatu contendentium. ductor Aragoniæ classis Dalmatius Rocaberti Vicecomes, cæsis, pulsisque Vasconum tota prouincia præsidijs, eum principatum Aragonio Regi peperit. Raymundus Villanoua Athenis cum iusto præsidio præfectus. in Sicilia nihilo tranquilliores res erant. Artallus Alauona Mistretæ Comes pro ea auctoritate quam habebat maximam, Reginæ coniugium ad suum arbitrium reuocabat: regnumque sui beneficij facere satagebat: Ioannemque Galeasum nondum Mediolani Ducem ex Insubribus eo consilio euocarat. Sed classe ab Aragonijs triremibus in ipso Pisano portu oppressa superioribus annis, Galeasi nauigatio impedita est. Siculis proceribus graue erat, tantum sibi Artallum sumere, vt plus priuatim ipse posset quàm alij omnes. Guillelmus Moncada, re cum Aragonio communicata, Catanam occultè ingressus Reginam Augustam suæ ditionis arcem mari deduxit. accessit Catalaunorum præsidium, Rogerio Moncada Duce ex Aragonia missum. Artallus furore percitus Augustam mari, terraque obsidione premebat. commodùm Dalmatius ex Attica rediens periculo cognito, obsidionem dissipauit: Reginamque periculo exemptam, triremibus in Sardiniam aduexit. Inde in Hispaniam migrauit. paternum Siciliæ regnum cum Aragonia, eius nuptijs tempore coniunctum. Carolus Vasconis filius eatenus in Gallia detentus sublata discedendi libertate, Regis Galli permissu tandem sospes in Hispaniam redijt: Pompelonemque te-
1383 nuit, ineunte salutis anno millesimo trecentesimo octogesimo tertio. Ioannis leuiri Castellæ Regis, id gratiæ atque precibus datum est. beneficij me-

moria

moria in iuuenis animo diuturna fuit. in Vasconibus festi celebresque dies aduentu Principis agitati. Rex ipse Vasconum cum ætate prudentior, prioris temporis errata melioribus actionibus castigabat. extant Pompelone alijsque locis, pia mutati animi monimenta. nam veluti numine irato piacula quærenda existimabat: benefactis procurabat infamiam, quasi veneno multorum Principum salutem appetiuisset: Regis Galli, Ducum Burgundi, Bituricensisque, & Fuxensis Comitis. quæ siue vera, siue asimulata, quod magis credere iuuat, iactata tamen in vulgus, magnam illi apud vtranque gentem inuidiam conflarunt. Nuptiæ Ioannis & Beatricis mense Maio, quo loco conuenerat, ingenti vtriusque gentis lætitia celebratæ sunt: tametsi Rex Lusitanus valetudine impeditus interesse non potuit. Alfonsus Gegionis Comes eodem tempore in Calæcis tumultuabatur, inquieto iuuenis ingenio. aduersus eum copiæ militares missæ. Rex Segobiam festinauit ad regni conuentus, veteri annorum computatione per Eras Cæsaris immutata Valentinorum exemplo, à Christi Dei ortu initio computandi sumpto, magis quam re alia memorabiles. Dum hi conuentus in Castella agitantur, in Lusitania quidem Ferdinandus Rex diuturna valetudine oppressus Olisipone decessit ad tertiumdecimum Kalend. Nouembris, ætatis anno quadragesimo tertio. regnauit annos sedecim, menses nouem, dies duos. egregius Princeps si dempta domestica intemperantia, ignominiaque, aliæ aspiciantur virtutes. sermone facundus, rerumque ciuilium, magis quàm belli peritus diuturna totius prouinciæ tranquillitate. Eius & Constantiæ matris corpora Scalabi in D. Francisci honestissimo loco tumulata sunt. In Sardinia autem quietæ res non erant. Hugo Arborea Mariani filius, paternas spes persecutus, haud minori ambitione regnandi, suorum coniuratione ferro occubuit. omnes cruciatus adhibiti, quos ille perimendis hominibus excogitarat, homo ferus immanisque, neque considerans, quantæ sint multitudinis vires malis exacerbatæ. Brancaleo Oria, cuius opera fidelis & præstans proximis bellis extiterat, pacandæ insulæ consilia cum Rege communicaturus, in Aragoniam delatus quamuis fide publica, custodiæ est mancipatus: quòd eius vxor Eleonora Arborea Hugonis perempti soror, virili animo fœmina, atque expedito consilio, correptis armis fraternam necem, paternumque imperium vindicatura, insulæ regiones peruaderet: oppida arcesque in ditionem, quà vi, quà voluntate redigeret. Missus Brancaleo in Sardiniam, cùm vxorem ad æquas pacis conditiones non perduceret, diu Calari substitit, erepta quoquam discedendi libertate. sic Aragonium imperium in ea insula nutabat, Rege Aragonio alijs curis implicito, neque tempestiuè eius belli defendendi cogitationes explicanti.

Castellæ Rex Lusitaniam adit. *Cap. VII.*

ERDINANDI Lusitani Regis obitu noua atq; internecina inter Lusitaniam & Castellam bella exstiterũt. plebs Lusitana mutationem Principum non ferebat: odio Castellæ, vti in vicinis regnis ferè consueuit: atq; inter libertatem & licẽtiam incerta ex sua

gente dari Regem exoptabat. hæc pro se quisque, hæc in circulis, hæc viri, fœminæ, puerique iactabant. proceres Olisipone suspensis animis de republica consultabant. metus pro Rege Castellæ. contra eum libido suadebat, pessimi consultores. Nullo cõsensu publico proceres quidam priuatim datis litteris Castellæ Regem, ad regnum capessendum inuitant, gratiæ nimirum aditum apud nouum Principem captantes. primus in eo numero fuit, ipse Auisij Magister natura, atq; arte compositus, populi voluntatibus nondum conciliatis. malè cogitantium conatus celeritate occupandi, mora conualuerunt. dum altercationibus consultationibusq, tempus extrahitur, pulcherrima occasio elapsa de manibus est, non reditura amplius. Consultorum pars censebat expectandum, donec communis consensus populi, atque optimatum ad regni coronam vocaret. religio obijciebatur iurisiurandi. superiori fędere Lusitanię procurationem, penes Eleonoram viduam fore, quousq, ex Beatrice nata proles ad iustam ętatem perueniret pactum. Prudentioribus in ea rerum perturbatione, armis occupandum regnum videbatur: voluntate nihil facturos Lusitanos. vim adhiberi placebat. mediam viam tenere placuit, inepto atq; incommodo vtriusque sententiæ temperamento: vt Rex inermis pręcederet, sequerentur armati. Guardię Episcopus, quæ olim vrbs Idigita fuisse creditur in finibus Lusitaniæ, in Beatricis Reginę obsequijs erat, comes à patre datus, consiliorum omnium particeps. is sese intra vrbem Regem accepturum pollicetur. sed erant in prouincia quorundam praui conatus occupandi. Ioannes defuncti Regis Lusitani frater, ex iustis nuptijs procreatus, in Castella profugus, metu tempestatis, quam in Lusitania viguisse dictum est, custodiæ traditur in arcem Toletanam, neq; arctæ, neq; obscuræ, nullum ob crimen. sed generis nobilitas, iuraq; regnandi notabantur. Gegionis Comiti ad Montalbanum non procul Toleto iniecta vincula: quoniam ad officium toties retractus, turbida consilia agitare, atque datis ad Lusitanos litteris communicasse compertum erat. eius custodia Tenorio Præsuli Toletano commendata: eiusq, iussu diu in Almonaciri arce detentus est. bona omnia fisco addicta. His rebus compositis Placentiam Rex & Regina abierunt. inde in Lusitaniam festinatum. Idigitani sacerdotes cum sacris crucibus, infulisque venientibus obuij occurrere faustis acclamationibus, felix diuturnumque regnum comprecantes. arcis Præfectus restitit, quorsum commotę res euaderent expectans: neque in alterutram partem se commouere certus, antequam Rex aduentaret. Olisipo sacramentum eius acceperat. auctor Henricus Emanuel Ferdinandi Regis auunculus Sintræ Comes: quod oppidum ad Tagrum montem situm est. accessit Eleonoræ Reginæ viduæ consensus: ad compescendas procerum & populi voluntates studiaque, maiori opus esse potentia existimantis. Ex eo principio plebs tumultuari cœpit: grassarique inter se. cædis initium ab Andeiro Comite factum: quem in ipsa regia Auisij Magister obtruncauit. nimia Reginæ gratia, quam turpem consuetudinem plerique interpretabantur, exitium attulit. Efferata semel multitudine atque ad arma consternata, nullus modus, nulla reuerentia fuit. Martinus Olisiponensis Præsul intra templi turrim, ad quam confugerat, populi concursu perijt (inijcere viro sacrato manus religio non fuit) nullo alio

alio crimine, nisi quòd in Castella natus, Ioannis Regis partibus fauere visus est, turbida consilia detestari. Eleonora Regina in tanta rerum perturbatione vim verita, permissu Auisij Magistri vrbe egressa, Scalabim tenuit. præcipitibus vt assolet consilijs cuncta administrabantur, mole ciuilis belli, tempestateque vrgente. Erat Auisij Magister ob multa ingenij bona, elegantiam, liberalitatem, comitatem populo æquè, ac proceribus carus, acceptusq;. dignus tantùm, qui ex concubina ortus non esset. neq, acceptum imperium in quemquam grauius, aut seuerius, quam in semetipsum exercuit. Castellę Regi mite & tractabile ingenium, nisi iniuria prouocaret: sed sermo breuis, quo hominum voluntates maximè conciliantur: eoque eius facultatem facillimam homini voluit esse natura. Itaq; simul in Lusitaniam appulit, & quorundam studia restinxit: aliorum animos auertit, gentis natura comis & priorum Regum familiaritate assuetæ. Idigita Scalabim itum est, Reginæ socrus inuitatu, ineunte eius seculi anno octogesimo quarto. Quingenti equites è Castella sequebantur, quantalibet vir- 1384
tute, parua tamen pro tantis molitionibus manus. verùm Magister equitum, Toletanus Præsul, Petrus Mendoza Regis vicarij, eiusque iussu, rebus in Carpetanis præfecti, magnis delectibus in vtraque prouincia habendis, nouas indies cohortes submittebant. Exhausto ęrario pecunia in stipendium redacta: ac thesauri Guadalupei templi ea tempestate celeberrimi, quos inde mouere religio erat, signa argentea, atque donaria conflata, ad tria circiter millia argenti pondo. malè ominatum bellum vulgus interpretabatur: suumque templum Virginem tutaturam, grauia à violatoribus piacula fore exigenda credebatur. tametsi Carolus Vasconis filius beneficij propinquitatisque memor, cum valida suorum manu auxilio festinabat. Aragonius annis grauis, & rerum suarum difficultate detentus, belli Lusitani spectator, quàm particeps esse maluit. Eleonora Regina vidua tantæ rerum moli impar viribus & ingenio, Lusitanię procuratione genero cessit: magno dolore prouincialium Castellæ imperij iugum imponi, eo facto existimantium grauissimum seruitutiq, proximum. sic proceres, sic plebes priuatim, palamq; conquerebantur, Magna pars procerum diuersas partes sequebatur. Castellæ Regem Henricus Emanuel, Ioannes Texeda regij antea scrinij Magister, Petrus Pereira Prior Hospitalarius in Lusitania, in Castella deinde Calatrauæ Magister institutus, huiusque fratres Dieghus, atque Fernandus Erant alij tota prouincia dispersi: ac præsertim regio, quæ Tagum inter Miniumque iacet, Castellæ Regis partes secuta erat, Lupi Leirę industria, qui quamuis in Galæcia natus, ei prouinciæ cum imperio erat præfectus. Alfonsus Pimentelius Brigantium dedidit. Ioannes Portocarrerius, Alfonsus Sylua arces alias eorum fidei commissas.

Olisipo Obsessa. Cap. VIII.

ACTENVS res Castellę in Lusitania sine offensione processerant: magnaq; spes erat vniuersam prouinciam voluntate in deditionem venturam. si bellum esset viribus impar, quamuis integris: nunc populus & proceres in factiones scissi erant, eoq, opportu-

niores iniuriæ.breui tamen ea omnis spes euanuit,versaq; fortuna partium est: grauique documento sancitum, rebus sæpe maius in vnius hominis prudentia, pręsidium esse,quàm in viribus & potentia. Dolebant Lusitani recusabantq; externum imperium, Castellæ maximè, insito gentis odio,vt fere fit in vicinis regnis.quæ vna reliqua spes erat,Eleonorę Reginę procurationem ablatam:contra quam superiori fœdere erat cautum. Ioannem Ferdinandi Regis legitimum fratrem Toleti victum esse, nulla sua culpa. nimirum hostis cùm iure diffideret, vi & dolo opprimere innocentem Principem velle. Quod vnum supererat, ad Auisij Magistrum cunctorum conuersi animi.spes,atq; opes Lusitaniæ in eo sitæ videbantur:homine callido,altaque dissimulatione,versare multitudinis voluntates edocto. pollicetur ille suam operam: nullum laborem, nullum periculum pro communi salute recusare profitetur. Ioanni absenti imperium delatum.eius imago in vexillis prælata, ferro vincti,quo maior populi commiseratio esset. Eleonoram Reginam imparem genere accusabant: sola corporis forma commendante, Acunij coniugio ablatam , in regiam contra auspicia irrupisse exitium patriæ allaturam. filiam quasi stupro genitam à regni hæreditate excludi legibus.quod in eius verba ante iurassent,id patris Ferdinandi voluntati datum:vnumq; ex omnibus, quæ constituisset seruandum non esse.Olisipone hæc consilia agitata : quæ vrbs à Castellæ Rege maximè auersa erat. accessere proceres:sed principem auctoritatis locum Nunnius Pereira obtinebat,Prioris Hospitalarij filius,Bracarensis Episcopi nepos,ceterùm manu promptus,expedito consilio, præstanti vir ingenio,post victoriam Brigantinorum Ducum in Lusitania prępotentium conditor primus.Eo Duce valida Lusitanorum manus ad Castellę fines euastandos pręmissa.quod ad sanciendam auctoritatem valere creditum est , si hostes vltro lacesserent. aduersus eos conatus,pars copiarum à Rege obuiam missa.ad Pacem Augustam pugna tumultuaria fuit.AlcantaręMagister in conflictu cecidit.Ioannes Gusmanius Nieblæ Comes,Touarius maris Præfectus in fugam versi.magna clades,sed maior ignominia accepta. & ab eo initio,Castellæ res pręcipitare cęperunt.Conimbrica Gonsalui pręsidio tenebatur,Eleonorę Reginę fratris.spe eius vrbis potiundę,Castellę Rex cum Reginis Eleonora Beatriceque festinauit. conatus inanis fuit, cùm Præfectus à Castellæ rebus auersus in fide perstaret : eò maiore Regis desperatione itaque,quòd Petrus Regis ipsius patruelis, Friderico D. Iacobi Magistro natus,se in eam vrbem intulisset, conscia vt creditum est, & consilij participe Eleonora Regina, pridem à genero alienata, rebusque Lusitaniæ fauente.Mitti eam in Castellam, atque ad Tordesillam , honesta custodia detineri mandatum. quæ res popularium voluntates amplius exarcerbauit. De Olisipone obsidenda deliberatio cœpta : cuius diuitiæ reliquam Lusitaniam vincebant , totius prouinciæ opibus in eam vrbem auro atque argento congesto. Quibusdam propter vrbis firmitatem & amplitudinem satius fore videbatur , diducto in plures manus exercitu , qui iam numerosus erat , alias arces & oppida carpere. totius prouinciæ consensum , secuturos Olisiponenses : aut si resisterent, tum demum totis viribus impugnandos. vicit tamen ea sententia , quæ vrbem nobilissimam , regnique caput petendam differebat . in vnius obsidione vni-

uersi

uersi belli summam verti. vastatis agris, oppidisque compluribus in potestatem redactis, Olisiponem ventum est. castra ad eam vrbis partem posita, vbi Sanctorum cœnobium situm est. classis Hispali instructa, naues longæ tredecim, onerariæ myoparonesque duodecim, in ostium Tagi fluminis inuecta, ad aduersam ripam commeatus ne ad obsessos inueheretur, intenta erat. In vrbe ampla, atque frequenti (& eò plerique quasi ad præsidium confugerant) annonæ difficultate laborari cœptum est, non tantùm præsenti penuria, sed futuræ metu, indies ingrauescentis. classis Lusitana, Portu vrbe profecta, in qua triremes sedecim, octo onerariæ erant, per medios hostes inuecta, quamuis tribus nauibus amissis, commeatus affatim intulit. sic repentè fortuna conuersa est, & ex cæli insueti intemperie grauis & pestilens autumnus, vires hostium debilitauit. Actum de pace Petro Velasco caduceatore. is Auisij Magistrum facta conueniendi potestate, alloquitur, si malorum quæ futura erant, & periculi commemoratione moueretur. Imperandi dulcedine degustata, regnique spe propinqua, nihil pro sano facturus negat pacis ullam conditionem fore, nisi vni sibi Lusitaniæ procuratione permissa, donec ex Beatrice suscepta proles, ad iustam ætatem perueniret. id populum, id optimates cupere: seque nisi concedatur, ciuibus de se optime meritis haudquaquam defuturum. regijs plerisque gratis ea & infausta militia videbatur, cum propinquis, necessarijs, denique pijs hominibus: & quacunque ratione pacisci cum hoste cupiebant. Pestis lues non modò in vulgus militum, sed etiam in Principes sæuiebat, absumptis duobus D. Iacobi Magistris Petro Fernando, & qui in castris successerat Messia: Touario maris Præfecto, Velasco: Sarmento, Toletoq; Marescalis. ingrauescenteque in dies malo, ducenta in dies singulos funera in Libitinæ rationem veniebant: prorsus vt extincta magna exercitus parte discedere ab obsidione necesse fuerit. Itaque Scalabi munita commendataque Diegho Sarmento, qui fratris locum Marescali honorem acceperat, alijsque præsidijs tota prouincia dispositis vno tempore classis Rexque cum pedestribus copijs Hispalim discesserunt. grauis clades accipi potuit, si Lusitani discedentes insecuti essent. à paucis modò integris deleri vniuersæ copiæ potuerunt. verùm illi cautiores, neque minoribus fracti malis, sese intra vrbem continuerunt, satis profectum existimantes pręsenti periculo ereptos esse, diuino potius beneficio, quàm humano consilio. pro quo ad omnia templa insigni pompa supplicationes habitæ, diuisque immortalibus actæ gratiæ. Quo tempore Rex Aragonius à filijs Ioanne, Martinoque, alienato animo erat, nouercali odio, arteque circumuentus. sic fama ferebat. tametsi in Ioannem maiorem natu peculiaris caussa suberat: nuptiæ cum Violante Ioannis Biturigum Ducis filia, inuito patre, eoque nullo principali apparatu festinatæ, repudiato Siculo coniugio, quæ honestissima conditio erat. Ioannes Emporitanus Comes Regis patruelis generque iuueni receptum in ditione præbuit. inde irarum caussæ. filio ad patrem reducto Aragonijs armis Emporitanus petitus est: ablataque ferme ditione vniuersa, quam amplissimam in Catalaunis obtinebat, ipse vix triremi Auenionem euasit, inde bellum suis & amicorum viribus, ditionis recuperandæ studio reparaturus.

Prælium ad Aliubarrotam. Cap. IX.

1385 MPORITANI Comitis fuga in annum salutis incidit millẽsimum trecentesimum octogesimum quintum. Cuius principio magnis delectibus validæ copiæ à Castellę Rege comparatę sunt: classis instructa triremium duodecim, nauium viginti. verùm omnia tardius opinione, votoque Regis administrabantur. quod ipse ex morbo grauissimo decumberet, salute a medicis desperata. eò maior solicitudo inerat, maiorque cupido belli instaurandi animum inuasit, quamprimum ex morbo confirmari cœpit. nunciatum erat, ab Scalabis præsidio Lusitanæ militiæ Magistrum, eius cui à Christo nomen est, & Priorem Hospitalarium in conflictu captos esse. sed quantum ex eo nuncio voluptatis, tantum mœroris incussum, cognito Auisij Magistrum Conimbricæ Lusitaniæ Regem fuisse salutatum. Consilio in ea vrbe coacto, de belli exitu deliberatio suscepta erat. Duce impigro opus esse, cunctis videbatur aduersus Castellæ vires, conatusq;. sed nominis regij auctoritatem plerique adiungendam disputabant: vt maior iubendi atque vetandi auctoritas esset: vniusq; imperio deuincti, cæteri in vnam defendendæ reipublicæ cogitationem ardentius incumberent. Regiam potestatem à multitudine exortam eius consensu commutari posse. Extare antiquitatis exempla multa atque illustria. Defendendę libertatis ius, repellendæque seruitutis, omnibus à natura datum. Si legibus hostes fiderent, cur priores arripuissent arma, inita fœdera violassent? Illatam iniuriam viribus repellere, atque armis nulli negatum. Aderant viri eruditi, qui id naturæ legibus concessum, ciuili iure permissum, multis argumentis confirmarent. Pars Beatrici regnum deferebat, iniquumque fore affirmabat paterna hæreditate spoliari. meminisse se temporum quibus nati essent: meliorem rerum statum voto expetere, præsentem conditionem tolerare. Castellæ arma irritare fore temerarium, præsertim irrito conatu, exitio certo. Arma tenentibus æquas pacis conditiones haud denegaturos hostes. id priuatim, id publicè satius extimare. Nonnulli Ioannem quamuis in Castella detentum, Regem iubebant: eius liberandi consilia agitarent. sic paulò ante communi consensu definitum. quid enim aliud illa vexilla designare? euenisse nihil cur recens instituta mutarent. Verùm hæc sententia ab alijs explosa est. quid enim rebus præficerent, qui non Rex, neq; præsidium in periculo, sed tantùm belli caussa futurus esset? Eò maiori voluntate Auisij Magister Rex Lusitaniæ proclamatur in D. Francisci, Aprilis quinto die, omnium qui aderant communi consensu. etiam qui diuersa senserant, ardentiori studio simulato in genua procumbere, dextram osculis fatigare, quo fidem nouo Regi approbarent. Responsa vatum & siderum motus referre. Infantem octimestrem Eboræ horum motuum initio, cunis assurrexisse, tertioque Ioannem Lusitaniæ Regem proclamasse. quod illi de Auisij Magistro interpretabantur, vt suis votis fauet nimium humana mortalitas. Ex eo die maiori conatu bellum gestum est, certiori præmiorum spe. vulgus ad noui nominis celebritatem erectum, insita à natura mortalium animis, cupidine rerum nouarum, odio præsentium. ea pars Lusitaniæ, quæ Durio & Minio fluminibus comprehensa est, à

est, à nouo Rege expugnata. pars in fidem accepta. classis ex Bætica & Cantabria ad Olisiponem erat, maris imperio parto. agris illata vastitate, ciuibus timor incussus. ea res Lusitanorum conatus spesque morabatur. Castellæ Rex Cordubę se tenebat. Ineunte æstate Regina Abulam missa est oneri in bello futura, nulli commodo irritatis Lusitanorum animis, vincente reuerentiam fidemque studio libertatis. dum omnes copiæ conueniunt, Tenorius Toletanus Pontifex Mirobriga iussus in eam Lusitaniæ partem, vbi Viseum municipium situm est, validam suorum manum immisit ineunte mense Iulio. ij per agros & oppida spoliare, rapere, vi & stupris cuncta polluere, præda graues, atque impedito agmine procedentes, aggressi Lusitani tumultuaria pugna vicere. Ceciderunt viri primarij. greges, spoliaque ablata. Ex ijs rebus cum spe victoriæ, animus Lusitanis creuit. bellum alternante fortuna, multis vno tempore locis gerebatur. vbiq; direptiones, vastitates, rapinæ, miserabilis rerum facies. æstate præcipiti Mirobrigam Castellæ copiæ contractæ. Carolus Vasconis filius ex patria, quo se retulerat, breui aduenturus nunciabatur, cum valida suorum manu. In ea vrbe concilio aduocato, de belli summa consilium initum. Pars totius certaminis aleam subire recusabat. Darent gentis furori, darent malorum pœnitentiæ locum. Præclaros conatus confirmari mora, prauos debilitari. Lenti belli atque diuturni malis Lusitaniam domandam, præsidijs tota prouincia dispositis, agris depopulandis. Superiori anno militiæ florem peste ad Olisiponem extinctum. superesse Duces, iuuenes belli inexpertos. pecunię in stipendium magnam inopiam esse. Omnino Regem à belli periculis eximendum, neque debere in hosticum penetrare, præsertim imbecilla valetudine. in vnius capite publicas & priuatas omnium fortunas, spesque periclitari. Pars quibus ardentior animus erat, pugna decernere cupiebant, suorum vires efferentes, hostium eleuantes. Raptim ab illis delectu habito nomen magis exercitus, quam robur esse contractum: neq; permittendum, vt nouum imperium tempore confirmaretur Arces & oppida, quæ in fide erant, deseri in periculo nefas videri. Hæc vicit sententia, in qua plus dignitatis inerat in altera prudentiæ amplius: vti post fortunam belli intellectum est. Non semel nostri in hac expeditione peccarunt, numine à Castellæ rebus auerso. omnino manus Vasconum propediem affutura, fuerat expectanda. Ergo rebus constitutis, mota Mirobriga castra Cilloricum oppidum obsessum in ea Lusitaniæ parte, cui Veræ nomen est, atque in ditionem redactum. Conimbricæ suburbia combusta. Leiria quæ in Eleonoræ Reginæ fide erat, tentata. Ad Cilloricum testamentum à Rege Castellæ, incertos atq; inconstantes humanæ vitæ casus reputanti cõscriptum est, ad duodecimum Kal. Augusti. In eo testamento Viscaiæ atq; Molinæ principatus Regum Castellæ filijs maioribus addicti sunt. sex tutores Henrico filio instituti, regni procuratores duodecim. de Regina socru, Ioanne, Dionysioq; Lusitanis, de filijs Petri Regis, ac Ferdinandi Castrij filio, qui vincti tenebantur, iure decerni mandatum. omisisset offensas, an dissimulasset breuitate vitæ in incerto fuit. multa alia tumultuarie sancita, vnde iurgiorum & contentionum copiosa materia extitit posteris. Lusitanæ copię interim ad Tomarium oppidum erant, vniuerso prelio dimicare certæ. mota vtrinque coniunctaq; medio ferme itine-

re castra. Lusitani priores loco restiterunt, à fronte quidem plano, cæterùm ab vtroque latere gemina atque profunda valle muniti: equites duo millia ducenti, pedites ad decem millia. hostes multo ampliori numero, ad sex passuum millia, castrametati in planicie æqua atque patenti ex omnibus partibus. ipso peruigilio Assumptæ in cælum Virginis matris, copiæ ad pugnam instructæ. In medio agmine Castellæ Rex erat, cornua ductare præcipui proceres iussi, inutilia pugnæ propter interiectas valles. ex omni copia subducta manu præfectus Gonsaluus Gusmanius Alcantaræ Magister occultè circuire hostium tergum iussus est, vt quasi indagine cincti cuncti aut caperentur, aut perirent. tanta inerat fiducia animis, hostiumque contemptus. Lusitani proter locorum angustiam duobus agminibus pugnare decreuerunt. in Priori Nunnius Pereira, in altero Rex ipse Lusitanus curabat. latera vtrinque claudebat equitatus. eo ordine acies promotæ fermè ad teli iactum. consistebant Lusitani de suo loco pugnaturi. tunc de pace à Pereira, quem paulò antea Magistrum equitum crearant, appellati aduersarij. Missis viris primarijs, dum altercationibus tempus extrahitur (industria vt postea creditum est) nullo fructu: inter Castellæ Duces de pugnæ conserendæ ratione, magna sententiarum varietate disceptabatur. Pars lacessendos hostes iudicabat: alij nisi æquo loco detrectabant certamen. neque Ioannis Riæ pro Rege Galliæ legati, Castellæ castra secuti prætermittenda oratio est, propter insignem hominis septuagenarij prudentiam, auctoritatemque. Hospes, inquit, atque externus, cui audire æquius erat, consilium tamen iussus do, si proficuum vtimini, si ineptum parcite. Meo in vestram nationem studio, beneuolentiæque venia danda, atque huic ætati, in qua nulla arrogantiæ, aut leuitatis suspicio subesse potest: eaque omnibus bellis, quæ in Gallia gesta sunt exacta, diuturno vsu didici: nulla re magis in bello peccari, quàm acie ad pugnam perperam instruenda. locum eligere, tempusque, acies competenti ordine explicare, easque opportunis subsidijs firmare, magnorum imperatorum partes sunt. sæpiusque arte victoria, quàm viribus & potentia paratur. Nunc hostes quamuis minori numero, & vt nonnulli ante me verbosiùs disputarunt, nulla virtute, loco tamen muniti sunt: cornua nostrorum nulli vsui futura: diei tempus in vesperam extractum: milites in eodem vestigio hærentes, labore itineris, armorumque pondere fatigati: potus cibique nihil sumptum, quòd procul sint castra. Censeo, igitur à pugna abstinendum censeo: perstandumque in acie. si hostes inuaserint, æquo loco pugnabimus: si detrectarint certamen, noctis superuentu & nostri corpora curabunt, & multos ex hostium castris dilabi necesse erit, commeatu in hunc tantum diem parato, collectitio exercitu. & sunt tenebræ pudori inimicæ. luce à virtute secernitur ignauia. Ipse sanè quodcunque tandem consilium Rex ceperis, periculi particeps esse non recuso. sed nisi audaciam frænatis, vtinam falsus vates sim, luctum, ignominiam, exitium vobis, nominique vestro sempiternum, haud dubium comparabitis. Hæc placebat Regi sententia: sed iuuentæ ardore proceres quidam moræ impatientia, ne dato quidem signo, in hostium agmina incurrunt feroces, formidabilesque. secuti sunt cæteri, vti par erat, ne primos in periculo desererent. Pugnatum, vt de regno acriter. Castellæ milites regni iniuria intercepti dolor

dolor stimulabat. Lusitanos libertatis studium incitat, ipsa morte durius extimantes à Castellæ Rege & magistratibus iura petere. Missa inuicem pila: consumptisque telis omnibus, districtis gladijs res geritur. multum effunditur sanguinis. conferti equites, peditesque dimicant. non timidus, non ignauus cessat. in eodem vestigio stant, mori aut interimere contendentes. Castellæ Rex sella sublimis propter valetudinem gestabatur, magnum suis incitamentum. Hostium prima acies loco mota respectare fugam. cùm Lusitanus cognito periculo agmen secundum promouit. Ego ego Rex sum, contenta voce inter phalanges ingeminans. quo ruitis milites? quæ caussa trepidationis? Fugæ locus sublatus, circunfusis vndique hostibus. nisi in dextra, salutis nulla spes est. An excidit pro patriæ incolumitate, pro libertate, pro liberis, pro coniugibus esse certamen? Castellæ nomen penes hostes est, non vires, robore exercitus proxima peste consumpto. An tyronum primos impetus non feretis, spolia potiùs ad bellum, quam arma viresque ferentium? Ponite ante oculos luctum, calamitates, ignominiam, quæ victis accidere necesse est: ac illud prouidete, ne mihi imperium ad ludibrium dedisse videamini. His hortationibus nutantes milites confirmati. restituti ordines. momentoque temporis, versa prælij fortuna. Castellæ copiæ suorum præsidio destitutæ, cæduntur magna strage. nobilissimi Duces in oculis sui Regis trucidati aduerso corpore omnes. ipse veritus, ne viuus in hostium potestatem veniret, in paratum equum imponitur: è pugnaque educitur. cæteri in fugam versi. Cædes magna fuit. decem millia ceciderunt. in hoc numero promptissimi quique, nobilissimiq; viri. Petrus Magistri equitum filius. Ioannes Tellio genitus, Ferdinandus Sanctio, vterque Regis patruelis, Dieghus Manricus Castellæ Antelatus, Carrillius Marescalus, Ioannes Touarius maris Præfectus, in patris locum nuper creatus, Petrus Mendoza regiæ Magister. è Lusitanis, Ioannes Tellius Reginę auunculus, Pereiræ fratres Petrus Calatrauæ Magister, Dieghusque Castellę partes eo bello secuti. præterea Ioannes ipse Ria pro Rege Gallo legatus, indignus ea calamitate. multi noctis superuentu seruati, pars ad Alcantaræ Magistrum perfugit: qui fusis fugatisque cęteris, loco se aliquanto tempore tenuit. pars ad Carolum Vasconem sese recepit, diuersa parte prædas agentem, quoniam regia castra consequi non sperarat. Alij qua data cuique fugæ via est, dissipati abiectis plerique armis, in Castellæ fines aufugerunt. Lusitanis incruenta victoria non fuit. quidam ex eorum numero ad duo millia desiderata ait. Rex Castellæ, continuato tota nocte itinere, vincente valetudinem metu, quatuor & quadraginta millium confecto itinere Scalabim tenuit. inde proximo die auctarium nauigium nactus Olisiponem secundo flumine abijt: classeque discedere iussa, Hispalim tandem incolumis appulit in atrata lugubrique veste, totius ciuitatis luctu admixto lætitiæ ob Regem è periculo seruatum. Hæc est illa memorabilis pugna inter Castellam & Lusitaniam commissa, cui à vicino pago Aliubarrotæ vulgò nomen est celeberrimæ. Victoriæ memoriam gens Lusitana anniuersarijs sacris Olisipone instaurat, sed peruigilijs, & Bacchanalibus magis, quàm Christianæ disciplinæ simili lætitia. Orator è suggestu declamantis in morem, in Castellæ ignauiam inuehitur. Lusitanorum virtutem effert, præclaraque facta: ac ne à verborum

obſcœnitate nonnunquam abſtinet. Conſequitur magnus aſtantium riſus,plauſusque. turpe dictu: ſed danda venia ob partam retentamque,eius prælij euentu,patriæ libertatem. Caſtellæ homines non virtute hoſtium,ſed ſuorum laſsitudine ignominiam acceptam vulgò aiunt. vim numinis perſuadent alij, contra quam nulla potentia ſatis eſt. Virginem Matrem à Guadalupei templi ſpoliatoribus eas habuiſſe pœnas. Omnia ex eo tempore victori in Luſitania procliuia fuerunt. Scalabis, Brigantium, aliæque arces & oppida, pars vi, pars voluntate in ius, ditionemque venerunt. regium nomen ſibi, & poſteris ſtabile, perpetuumque fecit. Rex Aragonius graui ex morbo ad Figueras oppidum decumbebat,ætate grauis, corpore multis laboribus fracto: ſed recuperata valetudine Ioannem filium abalienauit. iniectam ab vxore magicis ſacris amentiam vulgus interpretabatur. excedit ille curia, militesque ex Gallia euocat, ſibi & Emporitani Comitis rebus præſidium. à patre regni procuratione ſpoliatur. In Aragonia vti ſuperius eſt indicatum, magiſtratus veteri inſtituto eſt, quam Iuſtitiam Aragoniam nominant,legum libertatiſque pręſidium certiſsimum, ne à Regibus opprimatur: nam quaſi tribunitia interceſsione omnem iniuriam prohibere, & plebis atque optimatum commoda tueri conſueuit. Hunc Ioannes regni procuratione excluſus adit: paternas iniurias, Reginæ inſidias conqueritur: impetratque,vt eius auctoritate quouſque cauſſa diiudicata eſſet,in priſtinum dignitatis locum reponatur. Verùm hæc hoc ipſo anno inchoata, proximo perfecta ſunt. ad Caſtellæ res referenda eſt oratio.

Luſitani Caſtellam inuadunt. Cap. X.

IN ipſo acceptæ cladis luctu, Caſtellæ Regi,atque proceribus nouus exoritur metus.varios atque ancipites rerum humanarum caſus conſiderabant. fortunam vbi ſemel mota eſt non vno gradu conſiſtere. Luſitani feroci homines ingenio vrgere victoriam deſtinantes,primùm legatione miſſa in Angliam, Leceſtriæ Ducem ad belli ſocietatem inuitant:victoriæ præmium Caſtellæ regnum futurum:hoſtium gemina clade vires fractas, ignominia debilitatos animos. inſiſtendum ſpei,neque prætermittendam occaſionem proteruiæ gentis domandæ. Deinde correptis armis Rex ipſe Luſitaniam omnem peruadit. equitum Magiſter cum delecta manu in Bæticæ agros populabundus incurrit, antequam Ducibus auctoritas, militi fiducia rediret, denuò hoſtes opprimi poſſe confidens. Obuiam miſsi Munitius D. Iacobi,Gonſaluus Guſmanius Calatrauæ Magiſter, Nieblæque Comes. ij collectis reliquijs ſuperioris naufragij ad Vallem viridem (pago id nomen eſt) hoſtes minori numero quaſi indagine claudunt. eo etiam loco auerſa à rebus Caſtellæ fortuna fuit.in ſupremo diſcrimine trepidos,fœduſque orantes Luſitanos,Munitij Magiſtri inopinatus caſus eripuit,initio conflictus confoſſo equo perempti. quo caſu perculſi alij,pugnam quaſi malè ominatam exhorrentes deſtiterunt. Itaq; Luſitani incolumes in patriam receſſerunt diuites præda, lætique. merces operæ Nunnio Gonſaluo Pereirę Barceloſij comitatus fuit. in occiſi Munitij locum Villagarſia D. Iacobi Magiſter eſt inſtitutus.

tutus. Belli Anglici tempestas supererat. ea Castellæ Regi propior quàm vindicandi iniurias cura erat. Hispali ad regni conuentus Vallisoletum contendit. prosequitur Carolus Vasconis filius bello bonus, officio in leuirum Regem pius, gratusque. noui delectus, atq; maiores quàm antea habentur. externa auxilia conquiruntur, pecuniaq; in belli vsus, cuius maxima difficultas erat. in Galliam, vbi præsidium certissimum fore rebus asperis iudicabant, missi legati, viri nobilissimi Lutetiæ dato senatu, ineunte anno M.CCC.octogesimo sexto pa- 1386
triæ calamitatem lugubri oratione exposuerunt. Nouam ex Anglia impendere tempestatem. nisi excitatam flammam oppressissent, ingenti mox incendio vti in coniunctis ædibus arsuram primùm Hispaniam, deinde Galliam. Dolere se quòd oneri toties esse cogerentur: cum nulli vsui ante fuissent, certè exiguo, quoniam ita res tulerunt. sed Castellæ regnum Galliæ beneficium Henrico patri collatum, debere ipsos in filio tueri. Non de sociorum iniurijs, de ditionis parte certamen esse: sed de dignitate, libertate, animaque. victis nihil reliqui futurum. Galli proceres qui aderant promptissimis animis Regi amico & fœderato opem ferendam decernunt. auxilia destinata, duo equitum millia Duce Ludouico Borbonio, Galli Regis auunculo, centum millia Francorum in prima stipendia. additumque nisi ea præsidia bello defendendo satis essent, Regem ipsum cum Galliæ copijs omnibus & viribus auxilio venturum. Venerunt à Clemente Pontifice litteræ, quibus amici Regis casum solabatur ex diuinis libris, atque antiquitate accommodatis exemplis. Petrus Regis patruelis, quem ad Conimbricam defecisse dictum est, & inde exul in Galliam abierat, data delictorum venia redijt in patriam. Exigua hæc præsidia rebus asperis, ac propemodum deploratis erant. sed mora, qua nihil fuit salutarius, cicatrix obducebatur. Lusitanus Rex Cauria in Vectonibus obsidione tentata, nouo inuecto ab hostibus præsidio victoria desperata in patriam cum præda redijt. Ex Anglia Lecestriæ Dux classe vectus in Brigantinum Calæciæ portum (quæ hodie Corugnia est) ad octauum Kalend. Augusti, sese intulit. mille quingenti equites erant, parique numero sagittarij. exigua manus, sed multum momenti allatura si sese Lusitanis adiunxissent. primo aduentu sex Castellæ triremes in ipso portu sunt captæ. oppidum expugnari non potuit, eximia Andradæ Præfecti virtute, fideque defensum. Ea mora non ad eius modo expugnandi oppidi, sed ad totius belli summam pertinuit. quædam tantum in Calæcis oppida capta, ipsaque Compostella prouincię caput dedita: vim verita, an rerum nouarum studio incertum. nonnulli certè viri primarij eo tractu Anglis sese adiunxerunt, rebus mutatis maiora præmia sperantes. Lusitani Regis inuitatu in Lusitaniam Lecestriæ Dux abijt. ad Portum vrbem, quo Durius in mare illabitur, Principum colloquium fuit Lecestriæ & Lusitani. Venerant ex Anglia, Constantia Ducis Lecestriæ vxor, Catharina filia Constantiæ, præterea duæ priuignæ ex priori mariti coniugio, Philippa, Isabellaque. De summa belli in eo congressu consultatum, sancitumque, vt iunctis viribus Castellam inuaderent. victoriæ præmium Anglus Castellæ regnum, cuius iam nomen & insignia vsurparat: Lusitanus vrbes quasdam & oppida ferrent, de alieno interse munifici. Concordiæ vinculum nuptiæ Philippam inter & Lusitanum pactæ, cælibatus legis

modò

modò venia ab Vrbano Pontifice esset, cuius religione astrictus erat Lusitanus, ad instar Calatrauæ militum homo religiosus. Castellæ res periculo proximas Diui indigetes Hispaniæ tutati sunt magis quàm vlla humana industria. tametsi sese Castellæ Rex Zamoræ tenens, in omnes prospiciebat partes: nouæque indies ex prouincia Galliaque copiæ aduentabant. Legionem in quam primus impetus futurus erat valido præsidio muniendam curauit, Ioanni Manrico Compostellano Episcopo ea cura demandata. sed locis natura grauibus, pestilentique anni tempore morbi inter Anglos vulgati. vnde crebræ mortes, tertiaque copiarum pars extincta est. præterea commeatus, aut pabuli caussa palantes per agros, vagosque intercipiebant oppidani, (nam pars maxima in fide perstitit) quæ priori peste grauior pestis fuit. ego reliquum æstatis nullo magno operæpretio consumptum, nisi quod legationes inter Principes missæ sunt, fecialis ab Anglo nisi regnum redderetur, bellum denunciaturus: à Castellæ Rege viri primarij, in quibus Serranus erat Guadalupeus Prior, eo templo recens Hieronymianis contributo. ij Auriæ, vbi se hostis tenebat, caussas explicarunt, cur Ioannes iure Rex esset, Constantia paterna hęreditate excluderetur. Sanctij neptis eius cui regnum per vim occupanti Alfonsus pater cognomento Sapiens iure paterno maledixerat, & quasi impium erat execratus, Cerdis successionis iure restituto: vnde ipse materni generis originem duceret. de iniustis Padillæ nuptijs mentio nulla. credo vt inter se vitium generis condonarent. Hæc palam consilio aduocato explicata. ex arcano Prior Guadalupeus optimum fore sui Regis verbis denunciauit, Catharinam Constantiæ filiam Henrico iungi, Castellæ iuuentutis Principi. sic vtriusq; familiæ iura connubij lege firmari, atque in vnum coalescere. id publicè, id priuatim consilium salutare fore. Gratissimum id Anglo fuit, honestissimaque pacis conditio visa. tametsi, re nondum matura aliud prę se tulit: coramq; nisi regnum restitueretur, bello se temperaturum negauit, neque aliam pacis conditionem fore respondit.

Trium Regum obitus. *Cap. XI.*

IC res in Castella erant, vt in malis conditione tolerabili. quòd non essent, continuò oppressi in præsens lætitia, in futurum spes, posse inclinata restitui: minusque iam terroris ab hoste erat. Regionibus disiunctissimis continuata ferme trium Principum funera. in Hungaria Caroli Neapolitani pridie nonas Iunij, securi in caput impacta. Pompelone Caroli Vasconis eo nomine II. ipsis Kalend.
1387 Ianuarij principio anni millesimi trecentesimi octogesimi septimi. tametsi de anno variant auctores, & nonnulli superiorem adscribunt. sed quoniam die Martis decessit diuersam opinionem sequamur necesse est. Vixit annos quinquaginta quinque, menses quatuor, dies duos & viginti. regnauit annos septem & triginta, menses duos, dies quinque & viginti Corpus in eius vrbis æde maxima tumulo est compositum. Rex Aragonius Petrus eo nomine IIII. quarto post die Barcinone decessit, annos natus septuaginta quinque, regni anno quinquagesimo primo expleto, minus diebus decem & nouem, in exiguo & debili

corpore

corpore, ardenti vir ingenio, ambitione maxima. omnia ad decorem imperij eo Rege comparata: vnde Cæremoniosi nomen. suis copijs cum opulentis Regibus bella gessit: sæpeque violentiam fortunæ excelso animo tolerauit. litteras, litteratosque coluit, Astrologiæ impensè deditus, atque chalchymiæ metalla commutare arte profitenti: si ars est, & non otiosorum potiùs & vanissimorum hominum præstigiæ. Corpus Barcinone primùm sepultum: deinde Populetum, vti ipse testamento mandarat, translatum. Neapolitano Regi amplificandi imperij cupiditas exitio fuit. ab Hungaris proceribus ad regnum capessendum Ludouico Rege defuncto, iure propinquitatis euocatus, atque ab Elisabetha Regina vidua beneuolentiæ simulatione splendidè acceptus, Budæ in conuiuio atque inter pocula ipsiusmet fraude perimitur, hospitij iure violato, Mariam filiam paterna hæreditate excludi dolentis. Vxorem habuit Margaritam Ioannæ minimam sororem Neapolitanæ Reginæ (Ioannam alteram huius Coroli sororem, Ludouico Vasconis fratri nupsisse dictum est) ex ea liberos susceperat Ladislaum, Ioannamque deinceps Neapolitanos Reges, ætate sexuque inualidos. vnde noui in Italia motus, bellaque internecina extiterunt. Rex Vasco superiori tempore lepræ contagione ita laborare cœperat, vt corpus depasceretur vreretque. iustas cælitum iras vulgò homines interpretabantur, ob ea quæ impiè & crudeliter gesserat feroci, auaro, crudelique ingenio, præterea immensa libidine. Inde fabulam ortam existimo, horrendo vitæ exitu semiustulatum decessisse, lecti cortinis fortè incensis, linteisque, quibus corpus erat inuolutum auidè concipientibus flammam: quod sulphureis balneis & fomentis medicorum iussu curaretur. Filia sanè natu minima, cui Ioannę nomen erat, Ioanni Montfortio Duci Armorico pacta de mense Septembri ad sponsum nauigarat: puella auis, atque atauis nobilissima, prole deinde numerosa felix, Ioannem, Arturum, Guillelmum, Richardum, filias tres viro peperit: eoque defuncto Henrico Angliæ Regi nupsit annis consequentibus. Successit defuncto Vasconi filius cognominis, ea tempestate Castellæ Regi assiduus: vnde paterno obitu nunciato in patriam accurrens, parentis manibus iusta persoluit, mox in procerum conuentu, Clementem eo nomine VII. iustum videri Pontificem pronunciatum. quod eatenus Aragoniæ exemplo factum non erat, incertis suspensisque Principum & populi animis. Regum Galliæ atque Castellæ gratiæ id dari visum est, potiùs quàm ad veritatis, atque æquitatis regulam satis expendi. & extabat a Castellæ Rege nouum beneficium, redditis Vasconi arcibus, quæ in ditione eius Castellæ præsidijs magno numero obtinebantur: pecunia etiam, quam pater magno pondere mutuam acceperat, condonata. Erant etiam à Gallo & Anglo multa oppida & vrbes, quæ in Nortmannia, alijsque locis occupata erant, recuperanda: eòque honestissimæ legationes ad vtrunque Principem missæ, in magna prouentus spe. sic inter se Principes officijs, & beneuolentia certabant, quæ pulcherrima contentio est. & passim nouo Principi fauebatur, propter morum integritatem, facilitatem ingenij, atque liberalitatem, nihil denegantis quod dono dignum esset. ad cætera quibus nemo ea ætate instructior Princeps fuit, congestis omnibus à natura, fortunaque bonis: eòque patri dissimillimus, vnde Nobilis cognomentum factum est. Ex vxore Eleonora

ra Ioannam,Mariam,Blancam, Beatricem, Isabellam: præterea Carolum, Ludouicumque in minori ætate defunctos genuit, furto Gotifredum Marescalum Cortesiumque Marchionem futurum,Ioannam,quæ Eneco Stunicæ viro nobilissimo nupsit. Aragoniæ regnum post patris obitum, Ioannes Princeps suscepit,modesto,mitique ingenio,nisi iniuria naturam corrumperet. decubuerat is paulò ante Gerundę ex morbo grauissimo,desperata propemodum valetudine. ex quo nondum planè confirmatus, neque paterno funeri interesse potuit,neq; regni curam suscipere: tametsi respublica commota vehementer erat, Sibylia Regina vidua,fratreque Bernardo alijsq; viris primarijs in fuga captis,qui metu noui Regis suæ saluti consuluerant. Magicarum cantionum, ijsque virum contaminasse crimen Reginæ impositum, Iudæi cuiusdam indicio haud satis idoneo(sic visum est.)de conscijs quęstiones tormentis habitę,atq; sicuti de manifestis rerum capitalium supplicium sumptum.Regina eiusq; frater conseruati.tametsi bona eorum nouę Reginę addicta sunt,leui compensatione annui vectigalis, vnde Sibylia vitam sustentaret. Rege restituto, nihil prius quàm de Pontificum dissidio actum, vti moriens pater testamento sanxerat diris execrationibus,nisi esset obtemperatum.Barcinone in Episcoporum & procerum conuentu agitata caussa, diu multumque. Fundana comitia præferenda videri, pronunciatum pridie Nonas Februarij.Ergo Clemens omnium ordinum consensu atque lætitia,Pontifex salutatur.sic Hispaniæ multo maxima pars eius auspicia sequebatur: nouisq; accessionibus factio ea vehementius confirmabatur. Petri Lunæ Cardinalis Aragonij,qui à Clemente Legatus in Hispania agebat, diligentia, & auctoritate res ad exitum perducta. Ioanni Emporitano ob memoriam amicitiæ,quæ illi cum nouo Rege fuerat,in patriam reduci, melioraq; speranti vincula Barcinone iniecta.sæpe apud Reges magna merita leui offensione inducuntur, officiorum obliuione parata. Gallica arma commouisse crimen obtendebatur. De Sardiniæ motibus pacandis, quod sæpe ante tentatum erat, nouo conatu speque agitatum. & erant Sardi diuturni belli malis domiti: duroq; seruitutis iugo oppressi, finem calamitatibus orabant.Semenus Arenosius ea re insulæ pro Aragonijs Præfectus, cum Eleonora Arborea,viroq; Oria fœdus ea conditione sanxit:vt Arboreæ principatus illis, Mariano filio,& posteris integer esset. de oppidis controuersi iuris, dati partium consensu iudices disceptarent,atque statuerent.quæ eorum armis & præsidijs occupata tenebantur,ad regiam ditionem redirent.sic in præsenti discessum ab armis est.

Pax cum Anglis facta. Cap. XII.

ISDEM diebus bellici apparatus,motusque graues Lusitaniam inter Castellamque erant.Beneuentum Angli equites sexcenti,parique numero sagittarij, reliqua multitudine peste consumpta, è Lusitania duo millia equites,pedites ad sex millia inuadunt:męnibusque prohibiti ab Aluaro Osorio Præfecto,leui pro munitione commisso certamine oppidum obsident. ignobilia circùm oppida capiunt. Rex Castellæ superiori clade cautior in proposito totius certaminis detrectandi persta-

di perstabat. Sic nullo magno operæpretio duo menses exacti sunt. quo spatio
pestis lue nondum planè sedata & denuo resumente vires, præterea inopia com
meatus, qui in loca tuta collatus erat, reliqua de industria corrupta, cùm tantæ
vno tempore difficultates premerent, copiæ Anglicæ Lusitanæq;, qua parte Mi
robriga sita est, sese in Lusitaniam contulerunt. Milites moræ impatientia, qui-
bus in temeritate spes, cædes, & vulnera prædæ auiditate pensantur, iniecta in-
ter Principes pacis mentione, minori studio gerebant arma. metu depulso Gal
lica auxilia seriùs quàm opus fuisset aduenientia, à Castellæ Rege dimissa sunt,
stipendij parte in pecunia, parte alia in nominibus persoluta. Caduceatores ad
Anglum in Lusitaniam, de pace continuò missi, ad Troncosum oppidum man-
datis expositis, mite, ac tempori locoque conueniens responsum tulere. tædebat
Anglos infaustæ militiæ: patriæq; desiderium vrgebat. nuptijs Henrici Catha-
rinæq;, quam vnicam Lecestriæ Dux ex Constantia filiam haberet, victoriæ fru
ctum compendio breui redire, nempe Castellæ regnum. Ergo eæ nuptiæ in pri
mis pactæ. dos puellæ dicta Soria, Atiensa, Almasanum, Molina. matri Caraca
in Carpetania: Medina Campestris, Olmedum in vlteriori prouincia. Sexcenta
francorum millia certis pensionibus numeranda erant. præterea dum Lecestriæ
Dux vxorve Constantia viuerent, quadraginta francorum millia annua pro-
missa sunt. Hæc summa fœderis fuit Lusitano ingrati. qua caussa Portu vrbe
soluentes Angli, Baionam in Tarbellis tenuerunt irati Lusitano Regi, quòd
festinatis nuptijs, nondum voti religione exolutus desponsam sibi Philippam
toro iunxisset. Simul Angli è Lusitania discesserunt, omniaque in Calæcis
oppida, quæ fuerant primo aduentu occupata, ad pristinam Castellæ ditio-
nem redierunt. proceribus, qui defecerant, venia data. prouinciæ magna ex par-
te restituta tranquillitas, metus depulsus. missi denuo Baionam, vt conuene-
rat, legati fœderis conditiones retractaturi, sacramentoque inuicem reddito,
acceptoque firmaturi. Pecuniæ à popularibus cogendæ præcipua difficultas
obijciebatur, multo maioris, quàm pro eorum facultatibus. eo studio Vir-
uescæ ineunte salutis anno millesimo trecentesimo octogesimo octauo con- 1388
uentus generales ex vniuersa prouincia agitati. locorum propinquitas inui-
tauit, & quoniam Burgi vrbs, aliaq; circùm oppida, pestis contagione labora-
bant. In ijs conuentibus institutum vectigal est, eius summæ redigendæ gratia:
à quo neque viri sacrati, neque ingenui immunes essent: neque videbatur
iniquum, quoniam de communi omnium libertate agebatur, communi sub-
sidio reipublicæ opitulari. Sed ab eo initio ius libertatis imminui optima-
tes conquerebantur, nihil non ausuri per desperationem. quæ tandem sen-
tentia valuit: decretumque inductum. Soluto conuentu ad Calagurrim Re-
gum Castellæ & Vasconis congressus fuit. Rursus Nauarreti, eorum Prin-
cipum colloquium habitum. Eleonora Vasconum Regina virum comitata
affuit: eiusque permissu in Castella permansit, valetudinem qua diu aduer-
sa conflictabatur, natiuo cælo, quod præsentissimum remedium esse con-
sueuit, curatura. Catharina Lecestriæ Ducis filia firmato inter Principes
fœdere, in Hispaniam missa, Palentiæ propter vrbis amplitudinem, subiecti
que agri bonitatem, sponsalia regio apparatu celebrata sunt. decimum ætatis

annum Henricus agebat, Catharina annos decem & nouem nata erat. vt Asturum Principes vocarentur datum, more ex Anglia translato: vbi Regum filij maiores, Vvalliæ Principes nominantur. quod ab hoc initio susceptum ad nostram ætatem conseruatur, vt Castellæ Regum maiores filij, Asturum Principes sint: quibus annis consequentibus Vbeda, Biatia, Illiturgisque sunt adiectæ. Pace ad hunc modum inter Castellam & Angliam constituta, Constantia puellæ mater, regio iam nomine abstinens, permissu Castellæ Regis Medinam Campestrem ad eum mense Augusto venit. benignè acceptæ, officijsque omnibus, vti iura propinquitatis, & amicitiæ nuper initæ postulabant, cultæ ad pacta oppida Opta vrbs adiecta est, vnde annui reditus ampliores suppeditarent. præcipua liberalitas, sed regni amissi, compensatio non magna. Inter Regem & Lecestriæ Ducem munificentiæ certamen erat. aurea corona eximij decoris pretijque missa abs Lecestriæ Duce. addita muneri verborum gratia: regni iure abdicato, corona etiam quam suo capiti pararat, cedere. Pactæ pecuniæ conquirendæ ratio excogitata. conuenit vti priori decreto rescisso, in quo tantum offensionis erat, summa ea per familiarum capita, mutui nomine imperaretur, eorum qui ante ea tempora in ærarios relati essent. ingenuis, virginibus, matronis, viris sa-
1389 cratis immunitas conseruata. Constantia ineunte salutis anno millesimo trècentesimo octogesimo nono possessionem Caracæ vrbis sibi attributæ adijt. Rex Madriti restitit. Quo tempore à Lecestriæ Duce de mutuo colloquio, ad Cantabriæ Aquitaniæque fines, per legatos appellatus, primùm venturum se dixit: eaque voluntate Burgos sese retulit: vbi ieiunij tempore, quod ritu Christiano obseruatur, ex morbo decubuit. spatio temporis interiecto sententia mutata. tametsi Victoriam accessit, vnde Constantia ad virum dimissa erat. Legati Petrus Aiala, Vxamæ Episcopus, Fernandus Illesca, qui ex ordine Franciscano, Regi à sacris confessionibus erat, Lecestriæ Duce conuento Regis valetudinem nondum planè confirmatam, annique tempus excusarunt: Pyrenæi iuga niuibus impedita, gelu rigentia fore superanda. hæc species obtenta. ex arcano colloquium Rex detrectabat, quod Lecestriæ Duci propositum esse cognouerat, eum à Gallica amicitia distrahere. parque periculum offerebatur, siue Principi recens fœderato, aliquid coram negaret: siue annueret, iniquissimo postulato, tantis à Gallis Regibus beneficijs obstrictus, in quo turpissimam ingrati animi notam incurreret. Actum de re tota cum legatis. ij sui muneris esse negant quidquam nisi Rege conscio constituere: remque omnem ad eius arbitrium reuocari integram petunt. sic re infecta Victoriam ad Regem redeunt, ne facta quidem Anglis potestate Compostellam religionis ergo adeundi, quod reliquis nationibus datum erat. Calæcorum animos ne suo aduentu denuò ad studium rerum nouarum concitarent, ob belli superioris memoriam prouidebatur. Quo tempore omnino quarto Idus Martij Cæsaraugustæ, dum templi pars reficitur, cui ab Engratia nomen est, opinione sanctitatis in ea vrbe celeberrimum, dumque superstruendo operi fundamenta effodiuntur, gemina sepulcra vetustate obruta forte reperta sunt, D. Engratiæ, atque D. Lupertij. consecutæ

publica

publica vniuersæ ciuitatis lætitia & gratulatio, eo pignore Diuos tutelares propitios amplius fore existimantis. numini gratiæ actæ, supplicatioque ad omnia templa insigni apparatu habita.

Regis Castellæ obitus. Cap. XIII.

MVTVI inter Principes Lecestriæ, Castellæque colloquij mentio intermissa est. Inter Anglos Gallosq; triennes induciæ factæ: succedenteque æmulatione virtutis ex longo interuallo sacrum bellum repetitum. iunctis viribus Genua traijciunt in Africam. Aphrodisium, quæ vrbs hac ætate Africæ nomen habet, obsidione tentata. prouentus tantis molitionibus impar fuit. Hispania nondum quiescebat. Castellæ conuentus Segobiæ habiti sunt. inde ad Lusitanum missi legati, quoniam in Gallico fœdere vtriusq; gentis confœderati Principes comprehensi erant, quid animi haberet sciscitatum. negat ille ad se rem eam pertinere: rebus secundis insolens feroxque, neque satis reputans rerum humanarum inconstantiam: & nouo bello Calæcos impetere cogitabat. induciæ tantùm semestres Ferdinandi Illescæ diligentia impetratæ: quem ego ea tempestate probum industriumque hominem fuisse comperio. Romæ Vrbanus VI. decessit Idibus Octobris. in eius locum Petrus Tomacellus patria Neapolitanus paucis post diebus cooptatus est. Bonifacij IX. nomen Pontifex desumpsit. Tuda Calæciæ vrbs ad Lusitaniæ fines pertinens, quo primùm tempore induciarum tempus transactum erat, à Lusitano obsessa, omnique conatu impugnata est. subiectus ager incendijs, ruina, cæde fœdatus. Castellæ Rex belli fortunam, quam auersam erat expertus formidabat: & Lusitanos successu feroces lacessere tutum non erat. ne tamen nihil agere videretur, Tenorium Toletanum Præsulem, Martinum Iuanium opitulaturos præmittit. serum auxilium fuit, rebus perditis, vrbe capta. Eorum tamen interuentu induciæ in sex annos inter vtranque gentem factæ. Tuda restituta, aliaque ab vtraque parte oppida. Pro-
ximo anno millesimo trecentesimo nonagesimo regni conuentus Caracæ ha- 1390
biti sunt, rerum gestarum magnitudine, multitudine, varietate omnium celeberrimi. referente Rege de regno abdicando actum: si Castellæ imperium deposuisset, filioque de manu tradidisset, Lusitanos eius & Beatricis vxoris imperium haudquaquam repudiaturos. Decumarum ecclesiasticarum tertiam partem Clemens Pontifex concesserat, vt eo blandimento Castellæ Principes deuinctos teneret, exemplo Vrbani VI. qui idem Anglis præstiterat. Eas se decumas Hispalim, Cordubam, Giennium, Murciam, atque Cantabriam retenturum dixit: cætera cessurum filio. proceres sententiam rogati, sese id passuros negant. pessimum exemplum induci. Regem, idonea maximè ætate reipublicæ curam abdicare: tradere puero curis publicis impari. malo cogendos Lusitanos, neque quidquam pro sano voluntate facturos. Deinde de factiosis relatum. ijs in commune venia est concessa, modò delicti pœnitentiam benefactis approbarent. vnus exceptus Gegionis Comes in custodia manens: cui infensus Rex omnes ad eum opprimendum occasiones sæpe

captarat: feciſſetque, ni Petri Regis calamitatis exemplum, ob ſimiles cædes retardaſſet. Vectigal militare ordinum conſenſu maius quàm vnquam inſtitutum. Conſueuerant milites hoſtili metu ſublato, conſeneſcentibus bellis tota prouincia vagari, res agreſtium agere, ferreque. Sancitum, vt eorum multitudo ad competentem numerum redigeretur. grauis armaturæ equites quatuor millia, leuis mille & quingentos, ſagittarios mille cum ſuo iuſto comitatu, ordinario ſtipendio ali: atque in præſidijs, quarum videretur vrbium collocati finem licentiæ facerent. Sic militaris diſciplina reſtituta, & ærarij inopiæ prouiſum, imminutis ſtipendijs immunitate veniaque multarum legum conceſſa. externa ſtipendia faciendi facultas omnibus ſublata. rem haud dubio vtilem, & à bonis poſtea Principibus perpetuitate diſciplinæ firmatam. Externis hominibus ſacerdotia in prouincia dari vſu receptum erat, vnde magna incommoda extare neceſſe erat: templorum cultum negligi ſacerdotum abſentia: litterarum ſtudia prouinciales non curare, nullis virtuti præmijs. Communi conſenſu conſtitutum, Clementem Pontificem de ea re appellandum. neque enim iuſtiſsimis prouinciæ votis repugnaturum putabant. Priorum temporum perturbatione Caſtellæ Vlterioris proceres in iura eccleſiarum inuaſerant, patronorum occupato nomine ſacerdotes inſtituere ſoliti. exiguo ſtipendio conſtituto, decumarum multo maximam partem, pro ſe quiſque domum auertere, eccleſiarum iura occupare, dare, & auferre templis mercenarios ſacerdotes atque temporarios. Epiſcopis Burgenſi & Calagurritano, vbi vis mali incubuerat maximè, agentibus de ea re in conuentu eſt relatum. Rege ad æquitatem propenſo præclari ij conatus impediti regulorum interceſsione, ne noua offenſione eorum animi irritarentur. Erat enim ſubditis paulò ante poteſtas conceſſa, à proceribus ad regios iudices prouocandi: quod ægerrimè tulerant. Itaque eccleſiarum libertas ſanciri non potuit: & illi morem per multas ætates continuatum, maiorum merita, priorum Pontificum veniam excuſabant, ante concilij Lateranenſis tempora: Alexandro tertio Pontifice ſcilicet, cùm nouo decreto eſt cautum, ne decumas profani inuaderent, ne Pontificum quidem permiſſu. Præterea petentibus, vt Henrici Regis teſtamentum, qua parte profuſas donationes reſtrinxiſſe dictum eſt, nouo decreto reſcinderetur, præter ſpecioſa verba: placere Regi dona paterna eſſe rata, nihil impetratum. Vno tempore à duobus Regibus Vaſcone, atque Granatenſi legati Caracam venere, Ramirus Arellanus, Martinus Ayuarus pro Vaſcone dato ſenatu poſtularunt Reginam Eleonoram curata valetudine, qua cauſſa diſceſſerat impetrata venia, ad virum remitti. æquum non eſſe integra vtriuſque ætate coniugium dirimi. regium inſigne, quod eatenus dilatum erat, more gentis vtrique imponendum fore. De ea re, Eleonora Regina a fratre Rege appellata: videri æqua virum petere: profectionem continuò maturaret: odium illa gentis excuſauit, inſidias vitæ ſuæ comparatas, veneno à medico Iudæo præbito, vnde tandiu aduerſa valetudine conflictata eſſet. vim adhiberi regiæ fœminæ graue erat. legatis tamen poſtulantibus datum, vt Ioanna maior filia, quoniam virili prole carebant, Roa vbi a matre erat relicta, primo quoque tempore, vti factum eſt,

remitte-

remitteretur ad patrem. Qui reuocandæ vxoris spe depulsus celeberrimo apparatu Pompelone in templo maximo regias insulas suscepit Idibus Februarij. regni libertatem, subditorum commoda iuratus, inunctusque de more, clypeo militari impositus, humerisque sublatus Rex à cunctis ordinibus proclamatur. totius cæremoniæ Antistes Petrus Martinus Salua Pompelonensis Episcopus. Petrus Luna Clementis Legatus affuit, alijque magno numero nobilissimi proceres. à Rege Mauro Malacæ Præfectus legatus, insignes equos, gemmas, vestemq, pretiosam splendidi muneris loco, Castellæ Regi attulit. petenti inducię concessæ. Petrus Tenorius Archiepiscopus Toletanus insigni ponte Tagum iungendum curabat, eo cui ab Archiepiscopo nomen est, iuxtaque casæ rusticanæ in pagi formam. loci commoditate Rex oblectatus, cùm belli Lusitani tempore Hispalim peteret, hac tempestate expetenti eidem Præsuli dedit incolis eius oppidi vectigalium omnium immunitatem, Villæ Francæ, hoc est, immunis, ab ea re nomine dato. idem Alcoleæ oppido concessum, in cuius agro pons ædificabatur. Extat diploma regium in ærario sacro inter schedas templi Toletani, Caracæ datum, pridie Idus Martij. Ferdinando minori Regis filio, cui Lara principatus erat, oppidum Pennafielis additum, Ducis nomine. corona capiti imposita, nullis extantibus floribus, quod collatæ dignitatis insigne erat: tametsi nostra ætate non Duces, sed Comites etiam coronam clypeis adijciunt regiæ haud absimilem. ex vtraque regia Castellæ atque Aragoniæ insignia puero temperata distinctionis caussa, & quoniam vtrisque Regibus satus erat. Sic adulto vere, tantisque rebus, quà perfectis, qua constitutis, conuentus Caracenses soluti sunt. mense Iunio cum Lusitano Rege, cuius in dies potentia confirmabatur Castellæ formidabilis, induciæ sexennes denuò pactæ. Romæ pontificatum gerebat Bonifacius eo nomine IX. patria Neapolitanus, anni superioris fine, vti paulò ante monstratum est, in Vrbani defuncti locum subrogatus. eo concedente Olisiponensis Præsul Archiepiscopi honore auctus est Conimbricensi Episcopo contributo. nostra ætate Portalegris episcopatus Pauli tertij Pontificis Maximi venia recens institutus accessit. hoc aliaque multa blandimenta Lusitanis in fide confirmandis à nouo Principe Pontificeque per id tempus data. Segobia in aditu Castellæ Viterioris sita est vrbs ampla, ciuium numero frequens, lanarum artificio, vnde magnus ciuibus prouentus, quàm re alia nobilior, montibus ambientibus, qui perpetuis niuibus rigent, eòque per æstatem præcipua cæli temperie. eò se Castellæ Rex Caraca profectus contulit. Vicinis locis ad pagum Rascafriam Regis impensa structura monasterij surgebat, eius cui Paularij nomen est, inter Carthusianorum domicilia ipso ædificij splendore, copijs, & loci sanctitate in Hispania celeberrimum. Vallisoleti arx vetus in monasterij formam conuersa: vnde Benedictini monachi vniuersa prouincia iura repetere, nostra quidem ætate soliti sunt. Guadalupeum templum alijs sacerdotibus, quibus ab Alfonso auo datum erat, detractum, atque monachis, quibus à D. Hieronymo nomen est, attributum superioribus annis fuerat, regiæ pietatis atque religionis, quæ in Ioanne erat, hæc extant monimenta in Hispania. AEstate circumacta, Reginam quidem Madritum præmisit: Henricum & Catharinam sponsam

Talaueram hyematuros, regionis temperie & amœnitate inuitatus. Ipse consilio in Bæticam festinandi, vbi perturbatione temporum omnium facinorum licentia erat, inualido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur, fluxa magistratuum auctoritate, quæ magna pernicies est, Complutum in primis abijt. Venerant ex Africa quinquaginta milites, professione quidem Christiani, atque Farfanes vulgò dicti: cæterùm Marrocio Regi operam nauare soliti, atque Africanæ militiæ assuefacti, vt ferè quibus quique in locis milites versantur, multum earum regionum consuetudine moueantur necesse est. equos magna agilitate incitabant, variosque orbes elegantia quadam implicare explicareque erant edocti. Eo spectaculo cùm se Rex & proceres oblectare cuperent, die Dominico, septimo Idus Octobris, sacris procuratis, egressi in vicinum agrum sunt, ea porta, quæ palatio coniuncta est, & vulgò Burgensis vocatur. Rex studio incitatus equum quo insigni vehebatur in veruacto cùm subditis calcaribus incitasset, loci inæqualitate sulcisque offendente equo, concusso afflictoque corpore ad terram præcipitatur: momentoque temporis extinguitur. O nullam constantem felicitatem, magnumque rerum humanarum ludibrium, morteque ipsa tristius mortis genus. Quid regia potentia profuit, opes, comitatus, copiæ? quid ætatis viridæ decoræque iuuentæ flos, annum agenti trigesimum tertium? regnum tenuit annis vndecim, mensibus tribus, diebus viginti. Sub vitæ finem Segobiæ ipso D. Iacobi festo die insigne excogitarat, ex aureo torque radijs distincto columbæ effigiem, aulicis, atque nobilibus ad præclara facinora aut exemplo honoris specie obiecta incitamentum. verùm eius morte res ea priusquam confirmaretur euanuit.

Res Aragoniæ. Cap. XIIII.

HAEC in Castella. in Aragonia Ioannis Regis mores à paternis degenerabant institutis. Ille viuido ingenio erat, bellaque ex bellis serendo imperium amplificare semper studuit: belli & pacis consilia, vtilitate magis metiri, quàm honestate. Ioanni mitis ac tractabilis animus fuit, nisi naturam fortuna corrumperet, aut grauis aliqua iniuria ad vindictam prouocaret. quietis quàm belli cupidior. cuncta tamen ad imperij gloriam composita. aucupio, venationi, musices & poetices studijs deditus in primis fuit, sed cum splendore sumptuq;: vt pares imperio diuitiæ, ijs oblectationibus vanitatiq; non sufficerent. neque dissimulatæ voluptates aliæ, neque tecta luxuria. Regina ijsdem studijs, vt sexus ferebat delectabatur: eòque viri potens erat. regia conuiuijs, cantibus, saltationibus personabat. puellæ quę in obsequijs erant, psallere & saltare elegantius & frequẽtius, quàm necesse erat ingenuis. omnia instrumenta luxuriæ visebantur. Præcipua præmia poetis, qui Lemouicensi lingua aliquid dignum ingenio ijsque moribus consentaneum cuderent: prorsus vt legatione ad Regem Gallum missa id genus poetas conquiri, atque ad se mitti postularit. Prouocauit eius rei fama Vvencesslaum Cæsarem pudenda hominem ignauia, vti per legatos noui

Regis

Regis amicitiam expeteret, eiusque filiam Ioannam sibi in coniugium dari. morum similitudo studia conciliabat: tametsi quod de coniugio petebatur, dilatum in præsenti, ac postmodum disturbatum est. Proceres Aragonij rerum perturbationem ex Regis socordia non ferentes, communicatis inter se consilijs, iunctisq; viribus Calasanctium anno superiori conuenerunt: quo tempore regni conuentus Montione erant. conspirationis princeps Alfonsus Villenæ Marchio, Iacobusq; illius frater Dertusæ Episcopus, præterea Bernardus Cabrera, alijque viri principes. Querelæ de scripto propositæ, missæque ad Regem & conuentum. summa erat: Militarem disciplinam labefactatam voluptatibus. priscos gentis mores indies magis euerti. nec libidini, nec sumptibus, neque vestium pretio modum esse. Atque illud intolerandum, ad vnius fœminæ arbitrium rempublicam verti: (Carrocia hæc erat, qua multum & familiariter Regina vtebatur) plus in aula posse, quàm grauitas illius ætatis sexusque conditio, & imperij maiestas postularet. vulgi & procerum querelas, atque sermones in eius potissimùm nomen erumpere, neque à Rege & Regina tamen temperare. certatum ab vtraque parte minis conuitijsque. & initium belli ciuilis proceribus in factiones diductis, quæri videbatur. Regis mite ingenium præsidio rebus fuit. post multas altercationes Principibus coniuratis datum, quod iustè petebatur. Regia lasciuia voluptatesque restrictæ. repetitæ leges sumptuariæ. & quod caput erat Carrocia, aula exacta est: nullamque vt deinceps reipublicæ regiæve partem attingeret, cautum. Sic iræ consedere: paxque publica modicè lacessita tandem stetit. Noui tamen ex Gallia belli terrores ostentati. Armorici milites magno numero, Tomichus ad decem & octo millia equitum fuisse ait, ductore Comite Armeniaco, cui ægrè erat fraternos conatus frustra fuisse, in Ausetanos, Indigetesque sese magno impetu infuderunt, nulla belli caussa, vno tantùm studio prædandi. villæ vicique incensi. direpta oppida. abacta pecora. cædes factæ. in Emporitanos Gerundensesque fines vis mali desæuijt. Contractæ raptim prouincialium copiæ. Raymundoq; Bagio Duce ad Cabanias oppidum, iusto prælio cum hoste certatum est. victi fusique Galli. Dux ipse earum copiarum Mastinus in potestatem venit. secundùm eam victoriam Rex, qui se Gerundæ continuerat, ad omnem occasionem intentus ex ea vrbe egressus, hostium copias, quæ ex varijs partibus in vnum corpus conuenerant, deleturus contendit. Gallorum vires impetu valent, mora consenescunt: vti tunc accidit. diuturna enim militia fessi, & superiori clade castigati, certamen deuitarunt: seque superato Pyrenæo monte in Galliam retulerunt, agro Ruscinonensi direpto vexatoque: cùm Marigotus Aruernus Regis Aragonij auspicijs militaturus, Armeniacum Comitem in patriam retraxisset, ditionis defendendæ necessitate. Bellum in Aragoniæ finibus gerebatur, & nouorum coniugiorum pacta inibantur, Ludouicum inter Andegauensem alterius Ludouici filium, qui se Neapolitanum Regem ferebat, & Violantem Regis Aragonij filiam. per legatos, Clemente Pontifice Auenione disceptante coram & conditiones ferente, pactæ nuptiæ. Maria Siciliæ Regina Martino Exericæ regulo, Regis ex fratre nato pacta est. sponsalia Perpiniani data: vbi Rex

bello defendendo intentus, veris tempore morabatur. In Sardinia noui motus 1391 concitati sunt, principio anni millesimi trecentesimi nonagesimi primi. à Brancaleone Orta nulla memoria icti nuper fœderis, veniæq; impetratæ arma quasi pro communi libertate correpta. fauebant Genuenses insulanique rerum nouarum studio, Aragonioque imperio fessi. Sassaris vrbs primaria, aliaq; oppida & arces, pars vi, pars voluntate occupatæ. Aragoniæ vires imminutæ erant. nouæ ergo copiæ conscriptæ: atque Cæsaraugustæ ad quintum Idus Februarij omnes quicunque in ea insula possessiones aut oppida haberent, continuò præsidio accurrere à Rege mandatum est. Quo anno Martinus Salua Pompelonensis Episcopus à Clemente Pontifice honore purpuræ donatus est: eumque primum ea ecclesia Cardinalem habuit, virum omnibus animi & corporis dotibus præstantem ea tempestate.

Henrici tertij Castellæ Regis initia. *Cap. XV.*

EGIS Castellæ lateri, quo tempore equi casu afflictus oppressusque est, Tenorius Archiepiscopus adhærebat præstanti vir, expeditoque consilio. Ergo extemporali tentorio ipso loco extructo acres custodias adhibet. exanime Regis corpus vestibus & fomentis tegit. pro Principis incolumitate, quasi eius iussu votis & supplicationibus superi fatigantur, haudquaquam exauditurі extincto iam Rege. sed à prudenti Præsule prouidebatur, vt extracto tempore extrusi in omnes partes tabellarij vrbes & oppida in fide confirmarent: proceribusque & Episcopis, qui diuisi studijs erant, reipublicæ conturbandæ facultas non esset. Quo consilio interdum nuncij vulgati Regem melius habere: dareque mandata. sed cùm vultus non consentiret cum verbis, omniaque timidè ac perturbatè agerentur, multumque ministri inter se arcanò colloquerentur consultarentque, diu res contineri non potuit. Prima Beatrix Regina ad triste spectaculum accurrit, paterno ante spoliata regno, nunc etiam viduata viro, nulla prole, quæ calamitatem leuaret. Henricus eodem percitus nuncio Madritum venit, iter proseqente Ferdinando fratre. Agenteq; Toletano Archiepiscopo, cuius primæ partes erant, in eo municipio, vexillis de more explicatis, Henricus primùm in conuentu procerum, deinde per compita Castellæ Rex proclamatur vndecim annos natus, paucis adiectis diebus. publicæ lætitiæ mœror permistus, tanto sublato Principe, corpore noui Regis imbecillo, vnde Valetudinarij cognomen accessit. Conuenere tamen certatim tota prouincia proceres nouum Regem salutaturi, rebusq; in discrimine opem laturi. nouas nonnulli fingebant spes rebus mutatis turbatisque, augeri ipsos copijs & potentia posse. affuerunt Fridericus Beneuenti Dux, Petrus Trastamaræ Comes, Magistri militum Laurentius Figueroa D. Iacobi, Gonsaluus Gusmanius Calatrauæ, Martinus Iuanius Alcantaræ, Ioannes Manricus Archiepiscopus Compostellanus, idem regij scrinij Magister. Alfonso Villenæ Marchioni, qui priori tempore in Aragoniam discesserat infensus (sic arbitror) Castellæ Regi, nunc expetenti, seseque ea conditione affuturum pollicenti equitum præfectura concessa à Rege Reginaque est, iudicium defuncti

Principis

Principis secutis, sub quo eum honorem obtinuerat. neque venit tamen, alijs in Aragonia rebus implicitus. Extincto Regi postquam iusta magnificè facta sunt, corpusque vti ipse mandauerat Toleti in regio sacello est tumulatum: proceres in vnum conuenere, vt inter se de reipublicæ statu componendo disceptarent. venere vrbium procuratores studio incitati, patriæ opitulandi. Eleonora Sanctij Alburquerquij Comitis filia vnica, & amplissimi principatus hæres, prorsus vt ea tempestate locuples fœmina vulgò diceretur, in aula versabatur. huius nuptias Beneuēti Dux eius patruelis ambire cępit. verùm conatus frustra fuit Ferdinando Regis fratre prælato, ea lege, ne prius ratæ nuptiæ essent, quàm Rex quatuordecim annos esset natus, vti erat in Anglico fœdere cautum, si quid Henrico ante iustam ætatem humanitus accidisset, Ferdinandum cum regno in Catharinæ nuptias subrogari. Ea caussa Eleonora sacramento, nuptiarum pactum confirmauit, lectissima puella forma, regia indole, decem & sex annos nata: Ferdinandus ætate minor, iureiurando abstinuit. Dum de republica disceptatur, Petri Aialæ, ad quem Fuensalidæ Comites genus referunt, indicio cognitum est, à Ioanne Rege testamentum conscriptum superioribus annis fuisse. conquirendum proinde diligenter visum est, priusquam certi aliquid statuerent. regiæ schedæ excussæ omnes, atque testamentum inuentum ante annos aliquot ad Cilloricum oppidum in Lusitania nuncupatum, vti superius dictum est. Recitatæ tabulæ in conuentu. varij animorum consecuti sunt motus. ac illud plerosque offendebat maximè, quòd Henrici tutores vsque ad quintumdecimum ætatis annum instituti erant, Alfonsus equitum Magister, Archiepiscopi Toletanus, Compostellanusque, Calatrauæ Magister, Nieblæ Comes Alfonsus Gusmanius, Petrus Mendoza regiæ procurator. his sex ciues Burgis, Toleto, Legione, Hispali, Corduba, Murcia, ex singulis vrbibus singuli, aliorum ciuium suffragio deligendi, adiungebantur. Res magna controuersia agitata. pauci defuncti Regis voluntatem ratam esse cupiebant. alijs testamentum abrogandum videbatur: quod conditori ipsi displicuisse multis argumentis & testibus confirmabant. Itaque ea sententia valuit: tametsi Archiepiscopus Toletanus comburi tabulas testamenti vetuit: quòd in eo templo Toletano multa abs Rege legarentur, quæ rata fore disputabat, vt cætera consulta & decreta rescinderentur. De administrando imperio mox actum. & communi sententia rerum potestas Beneuenti, Villenæ, atque Trastamaræ regulis commendata, Archiepiscopis Toletano, & Compostellano, D.Iacobi & Calatrauæ Magistris. è sedecim regni procuratoribus octo per vices spatio trimestri adiuncti proceribus. collatis omnium sententijs, quod maior pars decreuisset, id ratum fixumque fore placuit. Ea gubernationis ratio vni Toletano Archiepiscopo displicebat, in plures partito principatu, eoq; minori singulorum potentia, maiori rerum perturbatione: atque Alfonsi Sapientis stari lege mallebat, vnum, tres, quinque, aut septem Rege minori creari procuratores sanciētis. victus tamen aliorum procerum importunitate, minisque consensit. Monetæ genus Agni figura percussæ, quoniam nuper excogitata erat, & temporum vitio adulterata, abrogari placuit: atque ex pristina forma valoreque conflari. Alfonsus Gegionis Comes vinctus, in Toletani Archiepiscopi potestate erat. eo

referente contendenteque Almonaciri arce Montem regalem translatus, D. Iacobi Magistro eius custodiendi cura demandata: donec maturo consilio de eius rebus communi consensu deliberatum esset. Fine anni Hispali atque Cordubæ in Iudæorum gentem sæuitum à populo est. illatæ clades. domicilia Synagogæque eorum direptæ. turbæ concitator Ferdinandus Martinus Archidiaconus Astigitanus per plateas concionabundus, inualidis magistratibus, apud vulgus spe prędæ, magis quàm syncero religionis studio. vis mali ex interuallo in alias Hispaniæ regiones diffusa. Toleti, Lugrunij, Valentiæ atque Barcinone, quasi signo dato ad certam diem Nonis Augusti in miserorum fortunas grassatum est. multi, Christiani hominis officium datis nominibus, simularunt potius, quàm impleuerunt. metus haud syncera voluntate impellebat. verùm hæc aliquanto post. Madriti in templo quodam procuratorum regni conuentus haberi soliti erant. Beneuenti atque Trastamaræ reguli, ferro tecti in conuentum irrupere. cohortibus armatis locus circunseptus. ea res in Præsulis Toletani pectus altiùs, quàm vt facilè euelli posset, descendit. Itaque proxima luce Complutum abijt, suæ ditionis municipium: deinde Talaueram concessit. ex ijs locis sollicitare populos & proceres litteris non desistebat, atque ad arma concitare. Pontificem Clementem, Reges Galliæ atque Aragoniæ monere: Paucorum vi oppressam Castellæ libertatem. In senatu non argumento & ratione, sed linguę petulantia, de rebus publicis & priuatis disceptari. Non publicum consilium vigere, sed paucorum libidine regnum administrari. In regia signa esse, in oppido vbi curia erat, milites vagari. Senatum nihil decernere, nihil à singulis pro sententia dici: terrore proposito ad paucorum libidinem circumagi. Defuncti Regis voluntatem, quæ sacrosancta esse deberet, pro nihilo duci. Quod si regij testamenti tabulæ contemnebantur, quasi in procinctu ac perturbatè factæ, id enim nequitiæ velamen prætenditur, quid regni leges à sapientissimo Rege promulgatæ? an eum etiam parum animo valuisse, confectum annis & laboribus contendant? Ne ergo senatus iudicio, neque regni publico consensu statutum esse putate, quod paucis collibitum fuit. ac rebus potiùs perditis Regi minori, cuius ætas ludibrio est, regnum quæstui, opem ferre maturate. quod per omnia numina, & quidquid in terris sanctum est; melior & sanior regni pars oramus, obtestamurque. Beneuentanus Toletani Præsulis exemplum secutus, insalutato Rege Beneuentum discessit, seseque cum Toletano coniunxit. accessit in partes Villenæ Marchio. missi ad omnes legati: vt quoniam regni conuentus futuri erant generales, venire non recusarent. certè pro se vicarios cum potestate mitterent. frustra is conatus fuit. variæ facto excusationes prætensæ. Dominicus S. Pontij Episcopus ex Prædicatorio ordine, præstanti vir eruditionis opinione à Clemente Pontifice Legatus, geminas litteras attulit, ad Regem, regnique procuratores. summa erat. Dolere eum optimi Principis inopinato tristique casu: atque ex eo intelligere, quanta sit inconstantia humanæ felicitatis. debere eos æquo animo ferre orbitatem: atque in vnam reipublicæ iuuandæ concordiam pari voluntate incumbere. publicamque regni salutem priuatis doloribus atque cupiditatibus potiorem arbitrari. quod vt facerent, pro iure paterni imperij mandare. Eo legato vltro ci-

troque

troque commeante, de concordia inter proceres actum, nullo fructu. A Regibus Galliæ atque Aragoniæ legati eadem de caussa venerunt.cum ijs fœdus instauratum, ac nouo iureiurando sancitum est. Vasconum Regis legati præterea, Eleonoram Reginam ad virum remitti postularunt eo loco futuram, quo erat consentaneum.De ea re appellata, quæ fratris preces reiecerat,pueri conatus,facilè ijsdem excusationibus ludificata est.Interea à Toletano Præsule delectus habiti:conquisita auxilia. species erat reipublicæ liberandæ:sed vt est prona vulgi in deterius persuasio,plerique existimabant, occasiones captare vniuersæ administrationis occupandæ, profunda ambitione hominem, personæ quam sustinebat nulla memoria. legationibus ineundæ concordiæ ratio semel & iterum tentata: & cùm nil proficeretur,vim veriti regni procuratores,atque Madriti munitione difisi, cum Rege Segobiam abierunt. Trastamaræ Comes Magister equitum creari cupiebat: idque Ioanni Regi fuisse propositum dum viueret, disputabat. Villenæ Marchionem eo honore detracto irritari, in ea rerum colluuione, sanioribus non placebat. temperamento excogitato, septuaginta millia æris annua in præsenti,ex regio fisco Trastamaræ regulo constituta,quod Magistri equitum stipendium erat:in posterum nisi Villenæ regulus mutaret, à factioneque recederet, honor quem ambiebat promissus. quod paulo post factum est. Sequebantur Toletani partes Alcantaræ Magister, & Dieghus Mendoza, is ad quem Infantatus Duces copijs & ditione hac tempestate præualidi,generis originem referunt.Exercitus conflatus: in quo mille quingenti equites erant, pedites quingenti. cum ijs copijs coniurati Vallisoletum perueniunt, quò Rex se contulerat. ad vicini fluminis ripam posita castra sunt. Vasconum Regina, quæ se Areuali tenebat, periculo percita, ne pars cum parte confligeret, pari damno siue victoribus siue victis coniuratis regijsve,vtrosque adeundo,magno labore,magna contentione impetrauit, vt colloquium de pace esset.Peralio oppido designato conuenere die dicta,ex vtraque parte proceres. affuit Regina ipsa,virili animo fœmina,Clementis Pontificis Legatus. rogat in conuentu Toletanum Præsulem Compostellanus: cuperet ne rata esse omnia quæcunque defuncti Regis testamento sancita erant. ad eam vocem Toletanus cunctatus,dolumque veritus,id agi vt Beneuentanus alienaretur, quoniam in regni procuratoribus eo testamento nominatus non erat: placere sibi respondit, ea tamen lege, si tres alij proceres accederent Beneuenti, & Trastamaræ reguli ex regio nati sanguine, atque D.Iacobi Magister,opibus & clientelis in primis potens. id publicè & priuatim fore salutare, tantos Principes à reipublicæ procuratione non excludi. Assensere aduersarij ante discrimen feroces, in periculo pauidi. cautumque vti eo fœdere confirmando Burgis generales conuentus haberentur.dati obsides virorum principum filij,Ioannis Mendozæ regiæ procuratoris, ad quem Montis acuti,Almasanique reguli genus referunt, Petri Aialæ, Dieghi Sunicæ, Alfonsi Cerdæ. sic in præsenti discessum quidem ab armis est.

Fœderis conditiones mutatæ.
Cap. XVI.

TOLETANI

OLETANI Præsulis partes nouo fœdere haud obscurè confirmabantur: plusq; vnus auctoritatis & virium habiturus videbatur, quàm omnes aduersarij, & suis opibus validus, & noua trium Principum accessione formidabilis. id intelligentes Compostellanus & socij, omnes ingenij & industriæ neruos ad imminuendam illius potentiam conferunt. Consilio inter se communicato Alfonsi Gegionis Comitis liberandi, atq; in pristinam ditionem restituendi auctores existunt. satis ærumnarum pertulisse, satis pœnarum esse datum. sic ille mutatione temporum euasit, ad Regemque deductus est. Burgis vbi conuentus agebantur, de fœdere nuper icto disceptatur. negat Compostellanus assensurum, nisi Gegionis Comes, quartus tribus proceribus accederet, pari nobilitate potentiaq;. dolet Toletanus suis se artibus peti. diducti in partes ipsi ciuitatum procuratores. res magna altercatione agebantur. nouorum motuum metus iniectus. partium consensu, delecti iudices controuersiæ, Gonsaluus Episcopus Segobiensis, atque Aluarus Martinus, vtriusque iuris publici & priuati peritissimi, cæterùm
1392 & ipsi infecti partibus, eòque consensu nullo. Principio hæc anni millesimi trecentesimi nonagesimi secundi agebantur. multis in ea re diebus & laboribus consumptis conuenit tandem: quatuor proceribus, de quibus controuersia erat, ad reliquos adiunctis regia vectigalia diuidi: tempora imperij singulis constitui: ita vt semestri spatio quini rempublicam procurarent: cessarent alij. ea compositione tranquillitatis spem prouincialium animis conceptam, improuisus casus repentè conturbauit. Dieghus Rogius ex Gegionis Comitis familia, è venatione rediens, à duobus Beneuentani asseclis trucidatur, hero haud ignaro (sic vulgò persuasum est) vnde magna inuidia flagrare cœpit. singulis considerantibus qualis futurus esset accepta potestate, qui id specimen sæui animi ipsis initijs præbuisset. ergo rebus mutatis, retractatoque fœdere defuncti Regis testamento stari placuit: ea modò conditione, vt quoniam Villenæ & Nieblæ reguli aberant, dum euocati denuo regijs litteris venirent, eorum partes Toletanus Præsul impleret, quasi vtriusque vicarius, cum iure trini suffragij. Duci Beneuentano, & Gegionis Comiti ex regio fisco, stipendij nomine centum æris myriades annuæ, singulis designatæ. datum præterea Toletano, vt regia vectigalia dimidia ex parte penes ipsum essent: vnde eos sumptus compensaret, qui paulò ante contrahendo, alendoque exercitu facti erant, publicæ vtilitatis caussa. sic ipse prædicabat, credique cupiebat. & quoniam induciarum tempus exibat, quæ pactæ cum Lusitano erant, neque satis virium ad bellum instaurandum: communi consensu legatio ad Lusitanum missa est. cuius legationis principes fuere Ioannes Serranus Seguntinus Episcopus, atque Dieghus Corduba Castellæ Marescalus, nobilis in primis potensque. vnde Egabri siue Cabræ Comites, generis stemma perpetua serie deducunt. Nieblæ Comite in curiam euocato, graues Hispali motus extiterunt. Maris præfecturam Aluarus Gusmanius illius propinquus obtinebat. Dieghus Mendozius pro ea gratia & auctoritate qua apud puerum Regem valebat, dari sibi cupiebat. attraxeratque in partes Nieblæ Comitem, aliena calamitate studentem, nouum sibi & potentissimum amicum conciliare. ea irarum caussa grauissima. Petrus

trus Pontius Marchenæ regulus, iunctis cum Aluaro Gusmanio viribus Hispalim occupat. Nieblæ Comitis amici & necessarij ad vnum omnes vrbe exacti. Segobiam propter loci firmitatem ciuiumque fidem abs Rege itum est. eò ex Lusitania allatum: Regem Lusitanum a fœdere aures auersas præbere. Henrici Regis ætas contemptui erat, & ex procerum Castellæ discordia rei bene gerendæ occasio existere videbatur. præterea Beneuentanus Dux, qui publicam inuidiam non ferens, & ne testis deformis acceptæ ignominiæ in curia viseretur, in patriam discesserat, rebus Lusitanis fauere nunciabatur, Beatrice Regis Lusitani filia notha desponsa, ingenti auri pondere dotis nomine promisso. ægrè id habuit Regem & proceres reputantes, quantum momenti accessurum Lusitanis esset, Beneuentano in partes attracto, magnis opibus & clientelis, finitimo principatu. Eleonoræ Alburquerquij Comitis nuptias interceptas, accusabat ille, dolebatque. ea caussa Rogium interficiendum curasse creditum, cupiditati repugnantem. quod si Ferdinando detracta, sibi redderetur, facilè Lusitanam conditionem esse repudiaturum. consilio inter proceres collato, parere necessitati visum est. Areualum in Vlteriori Castella nobile municipium, nuptiarum celebritati designatum. quam rem incenso studio ambierat, eius copia fastidium peperit, repenteq; mutata voluntate destitit. siue id fuit, siue insidias & fraudem veritus in fęderis specie, certè ad Lusitanum coniugium denuò animum retulit. Toletanus Præsul haud ignarus quantum periculum rebus immineret, pro ea gratia & auctoritate quam penes Beneuentanum obtinebat, ad eum citato itinere profectus est. Villenæ Marchionis filiam coniugem pollicebatur: auri pondus dotis nomine, non minus quàm quod in Lusitania offerebatur. recusat ille conditionem: sibique, externo præsidio opus esse ait, aduersus inimicorum potentiam: quorum erat magnus numerus in prouincia, opes amplissimæ. ergo nihil profectum. tantùm in reditu à Toletano Præsule Senticæ, hoc est, Zamoræ ciues in fide confirmati: Villaisanoque arcis Præfecto suspecto, ne eam Beneuentano traderet, proditionis facultas sublata, præcipua turri templi maximi, cui à Saluatore nomen est, quam occuparat præsidio, detracta. Erat annus in æstatem extractus: cùm ex Lusitania, quò legati de pace amandati sunt, intellectum est, nihil ea legatione fuisse profectum. tametsi ad Sabugaliam oppidum in vtriusque regni finibus, vbi Prior Hospitalarius pro Rege Lusitano cum ipsis conuenerat, supremus conatus erat adhibitus. res ad bellum respectare: Lusitanos ex memoria rerum gestarum spei imminere ditionis amplificandæ: nec nisi suo commodo fœdus facturos. Beneuentanum quingentos equites sub signis habere: peditum magnum numerum. cum ea manu ad Pedrosam habere castra, quod oppidum prope Taurum in Vaccæis situm est. Magna regni procuratoribus iniecta cura: ingens popularibus metus reputantibus ad intestinas difficultates malaque quantum periculi accederet, nouo bello concitato Ergo Rex Medinam Campestrem abijt. vniuersa ditione militares delectus habiti. bellico strepitu, armorum apparatu cuncta personare. Eo maiori terrore, quòd à Mauris alia parte bellum imminere videbatur Mahomadis Granatensis Regis obitu: cui huius anni principio importunè sanè defuncto, magnoq; rei Christianæ incommo-

incommodo (nam nostrorum amicitiam perpetuò coluerat) Iuzephus filius successit, ingenio haud absimili, moribusque, atque pietate: qui superstite patre, multis Christianis libertatem restituit, eosque in patriam remisit, nullo redemptionis pretio, sed propensa de nostra gente bene merendi voluntate. quod illi Regi facto malo fuit. Quatuor genuerat filios, Iuzephum, Mahomadem, Halim, Hametum. Mahomad ardenti spiritu iuuenis, nullamque spem regni nisi in fraudibus habens, ætate minor patrem criminando, quasi nomine tantùm Maurus esset, re & ex arcano professione Christianus, multos in partes attraxit, vitio humani ingenij rerum nouarum cupiditate concitatos, & prauæ superstitionis studio incensos. Eò res à paruis initijs processerat, vt periculum esset, ne pars cum parte armis certaret, pari vtrinque gentis malo cladeque. aderat Marrocij Regis legatus, vir à multo rerum vsu collecta prudentia, vt in ea gente admirabilis. eo annitente, dissidio sublato inter patrem & filium, pax in præsenti quidem composita est. ne potentia imminuta ciuili bello, gens Maurica prædæ esset hostibus prouidebatur, ad omnem occasionem eius imperij delendi intentis. Moneant, inquit, vos vtriusque temporis documenta: ne cōtumaciam cum pernicie, quàm concordiam cum securitate malitis. Nostris dissidijs, nulla hostium virtute, maximæ clades acceptæ. quid nunc fore putatis, nouo tumultu concitato? Parenti quamuis impio, filium obsequi consentaneum est. in eius vitam conspirare, quid aliud, quàm naturam inuertere, & ima summis, summa infimis commutare? Quin potiùs iunctis viribus, in hostium fines irruitis, iniuriæ opportunos propter infirmam Regis ætatem, dissentientes procerum inter se voluntates, belli Lusitani metum. Ad has voces rebellium studia repentè conquieuerunt. Mahomad in patris se potestate fore dixit. mox in Murciæ fines impetus factus, ea parte vbi Eliocrota sita est, nostris Lorca. vastati agri. actæ prædæ. Septingenti equites erant, peditum tria millia. his obuiam factus Alfonsus Fagiardus cum centum & septuaginta equitibus, quadringentis peditibus, magna eos strage cecidit, fuditque, ablata præda. magno metu Hispania liberata. quo metu belli etiam Sardici apparatus classe Barcinone instructa per caussam Sardiniæ repetendæ, vbi Brancaleonis armis vrbes & oppida occupabantur, disturbatus est. Accepta Mauri clade castigati, maiorisque mali metu, ad pacatiora consilia animos reuocantes, inducias petierunt, impetraruntque: reputantibus nostris plus gloriæ atque periculi è Lusitania instare: eoque bello, aut composito, aut profligato, Mauros in cætera victoriæ præmia facilè accessuros. Augebatur Lusitanus numerosa prole, quatuor filijs continuatis ferme annis ex Philippa vxore susceptis. Alfonsus, qui ad iustam ætatem non peruenit, Eduardus cui regnum fata destinabant, prioribus annis nati sunt. hoc anno Septembris nono die Olisipone Petrus in lucem prodijt, Conimbricæ deinde Dux: & sedecim mensibus elapsis Henricus cui Viseum principatus fuit, eius militiæ Magistro, cui à Christo nomen est: rerum cælestium atque conuersionum peritia maxima. Quo præsidio, atque animi magnitudine, Oceano enauigato, intima Africæ littora explorare primus, atque aperire tentauit. vnde posteris occasio in vltimas Orientis oras circumducta Africa nauigandi, magno splendore,

dore,

dore, fama, prouentuque gentis Lusitanæ, vti alio loco commodius est explicandum. Caroli Regis Galliæ eo nomine VI. mens conuulsa erat, furoreque percita, ex inopinato miserabilique casu. Magistrum equitum Lutetiæ ex aula redeuntem noctu, Crao vir nobilis aggressus multis vulneribus inflictis pro mortuo reliquerat, seq; ad Armoricę Ducem ex fuga recepit. inde iræ in vtrunque Regi, quæ semet vindictæ mora atque difficultate accendit. dedere hominem iussus Dux non parebat: se tamen neque auctore neque conscio facinus factum excusabat. Rex delectu habito vindicare iniuriam parabat. Ex Cenomannorum vrbe, iniquissimo anni tempore, maximis Solis ardoribus sub meridiem præceps abijt. vix ad alterum ab vrbe lapidem peruentum erat, cùm inuisus eum furor corripuit. stringit repentè gladium. vnum & alterum interimit, vulnerat alios: equo tandem delapsus pro mortuo inter manus Cenomannos reportatur. adhibita curatione ita restituitur, vt ex interuallo mente periclitaretur, vacillaretque. vnde magna mala Gallicæ genti extiterunt, Rege curis grauioribus inepto, rerum procurationem multis vno tempore proceribus ambientibus. Ioannes Iuuenalis Bellouacorum Pontifex Carolum in eo furore nihil molestius tulisse ait, quam si quis Angliæ Anglorumque mentionem faceret. purpureas cruces, quæ Anglis pro militiæ tessera sunt, plurimùm execrari solitum. credo quòd insanis & dormientibus eæ potissimùm inerrant menti, atque oculis imagines, quibus sani vigilantesve maximè mouebantur.

Induciæ cum Lusitanis factæ. Cap. XVII.

RIDERICI Beneuentani Ducis pacandi, in partesq; trahendi cura Castellæ proceres solicitabat. Toletanus Præsul nullum reipublicæ laborem negare fas esse cogitans, & nouis propositis conditionibus eius animum flecti posse confidens, rebus alijs neglectis, ad eum maturare constituit principio anni millesimi tre- 1393
centesimi nonagesimi tertij. optimi Præsulis precibus & auctoritate id modò datum, ne Lusitanas nuptias maturaret, donec induciæ, de quibus magna contentione agebatur pactæ essent. vt ad Regem veniret, militesque dimitteret, adduci non potuit, multis inimicis, præpotentibus aulicis: quod erat necesse Rege minore, neque sui penitus arbitrij. turpe autem illis rempublicam gubernantibus se in curia conspici, nulla apud Regem auctoritate. Digresso Toletano, rursus Sentica vrbs in periculum venit, ne à Beneuentano caperetur: sed conatus eius, Villaisani inconstantiam dedendæ arcis consilia agitantis, Compostellanus, Toletanus, & Calatrauæ Magister magna celeritate occuparunt, ciuibus sua præsentia in fide confirmatis, munita vrbe. Beneuentanus, qui cum copijs in vrbis conspectum venerat, ea spe depulsus, aliò impetum vertit. Maiorgæ arcem Alfonsus Cerda obtinebat, Ferdinandi regij fratris nomine. eo dedente, in Beneuentani potestatem venit. acceptæ iniuriæ dolor stimulabat, quòd honore esset spoliatus ex Ioannis Regis testamento, quem in Ferdinandi pueri aula obtinuerat, familiæ procurator. vrebat etiam Villaisanum, lictoris munus, quo pater erat functus Senticæ, ereptum esse. ea inconstantis fidei caussa erat:

vt solent homines dolori indulgere, magis quàm officio satisfacere, nulla famæ memoria. eo minus fidus fore putabatur, persuasumq́, vt annuo vectigali concesso, arcem traderet Gonsaluo Sanabriæ Bletisæ, hoc est, Ledesmiæ ciui, eius Sanabriæ filio, quem ad Montielem captum fuisse monstratum est, Petro Rege interfecto. Henrici Regis curia Senticam migrauit, vt locorum vicinitate commodius de Lusitano fœdere ageretur. Beneuentani gratia potentiaq; indies minuebatur: multique consilio mutato, eo relicto sese ad Regem conferebant. Retractandis fœderis conditionibus multi menses consumpti sunt. re diu multumq; iactata, conueuit tandem, vt Sabugalia, Mirandaq; superiori tempore de Lusitanis captæ redderentur. Castellæ Rex Beatrici nouercæ, Ioanni, Dionysioq; eius patruis, quos in Castella detineri dictum est, Lusitano regno recuperando, quo se ferebant iniuria spoliatos, nullam opem communicaret. idem Lusitanus faceret, si qui vellent Castellæ fines inuadere. Captiuis vtraque parte libertas esset. Ijs legibus induciæ annorum quindecim pactæ: cautumque vt duodecim obsides in Lusitani potestatem darentur, procerum Castellæ filij. id vnum mutatum: datiq;, Hispali, Corduba, Toleto, Burgis, Legione, Sentica ex singulis vrbibus bini obsides, primarijs ciuibus nati. sic fœdus sancitum: Olisiponeq; & Burgis, vbi Reges erant Castellæ & Lusitaniæ, magna vtriusque gentis lætitia voce præconis promulgatum, Maio mense dimidiato: turpe quidem atq; ignominiosum Castellæ Regi. sed est prudentium virorum, malis reipublicæ temporibus obsecundare: meliora in voto habere, quæcunque tolerare.

Archiepiscopus Toletanus captus. *Cap, XVIII.*

AE induciæ, quantum prouinciam vniuersam recrearunt, diuturnæ tranquillitatis spe, tantopere conturbauit Toletano Præsuli irrogata iniuria. Externo timore depulso, intestina dissidia confirmata. fauebat Duci Beneuentano Toletanus Præsul: Ioanni Velasco regio cubiculario vtriusque amico & necessario, maiores honores haberi cupiebat, augerique stipendium, quod ex regio testamento magna ex parte erat imminutum: & cùm non impetraret, curia abire constituit. veriti alij proceres, ne nouorum motuum ea occasio existeret, propter amplas opes, ditionemque, Toletani excelsum animum, omnisque iniuriæ impatientem: consilio inter se & cum Rege communicato, eum in aula, Ioannem Velascum domi suæ capiunt. erat is opibus & clientelis validus, (nuperque accesserat Villalpandum dotale municipium) eius Velasci filius, quem ad Olisiponem decessisse dictum est, nobilissimæ familiæ conditor: vnde plures Magistri equitum continuato honore, nostra tempestate extiterunt. capti etiam Petrus Vxamensis Episcopus, Ioannes Fusselensis Abbas. inijcere viris sacratis manus, pudori non fuit. publicæ tranquillitatis species obtenta. Sentica, vbi capti sunt, Palentia, atque Salmantica sacris interdictæ. Itaque aliquanto post dimissi omnes sunt: cùm Toletanus Talaueram, Complutum, obsidum loco tradidisset, præterea quatuor propinquos. Ioannes Velascus Soriæ arcem, quam Regis nomine obtinebat. Anathematis religione Rex & proceres ex eo facto erant de-

uincti.

uincti. Eius procurandæ potestas Dominico pontificio Legato, Albiensi tunc Episcopo facta est, iis litteris, quarum exemplum subijcimus ex Toletani templi schedis. Impleuit amaritudine mentem nostram nunciata nobis nouiter venerabilium fratrum nostrorum Petri Archiepiscopi Toletani, & Petri Episcopi Oxomensis, & dilecti filij Ioãnis Abbatis de Fussellis in ecclesia Palentin. captio, seu detentio personarum, per nonnullos, tam ecclesiasticos, quam laicos, Henrici Regis Castellæ & Legionis illustris, tutores, consiliarios & subditos, ac de mandato & consensu Regis ipsius perpetrata. dolemus siquidem & inconsolabiliter contristamur, ecclesiæ sanctæ Dei, his mœstuosissimis temporibus, tam afflictę & multifariè desolatæ, necnon schismatico dissidio miserabiliter laceratæ, super tot suorum vulnerum, per dictum Regem ipsius peculiarem filium & præcipuum defensorem superadditum existere tantum vulnus. verùm quia sicut pro parte dicti Regis expositum nobis fuit, in captione seu detentione prædicta, quæ ex certis, iustis & rationabilibus caussis, personæ Regis eiusdem & regnorum, ac subditorum suorum statum bonum, securitatem, pacem, quietem, & commoditatem concernentibus, maturaq; consiliariorum ac magnatorum suorum super hoc deliberatione præhabita, facta fuit aliàs grauis vel enormis circa personas dictorum sic captorum, seu detentorum, non interuenit excessus: ipsique sic capti siue detenti, postmodum restituti fuerunt, plenariè libertati & ipsa principaliter potiuntur. nos teneritudinem ætatis Regis ipsius, adhuc impuberis, propensius attendentes: & proinde captionem seu detentionem huiusmodi, non tam ex ipsius, quàm sui deliberatione consilij perpetratam fuisse verisimiliter arbitrantes: volentesque propter hoc mitius agere cum eodem: suis in hac parte supplicationibus inclinati, fraternitati tuæ committimus & mandamus, quatenus ipsum Regem ab excommunicationis sententia, quam occasione præmissorum incurrit à iure vel ab homine, quoquomodo, si hoc humiliter petierit, auctoritate nostra absoluas in forma consueta: & iniungas inde sibi pro modo culpæ pœnitentiam salutarem: & alia quæ de iure fuerint iniungenda: etiam iuris rigore circa hoc mansuetudine temperato: si & prout ex iustis & rationabilibus caussis discretioni tuę videbitur faciendum: necnon pœnas alias, in quas propter præmissa quomodolibet incidit, circa ipsum eadem auctoritate relaxes. Datis Auenione, quarto Kalend.Iunij, pontificatus nostri anno quintodecimo. His acceptis mandatis, in D.Catharinæ templi maximi Burgensis sacrario, Rex in genua procùmbens, atq; humillimo corporis habitu veniam precatus, sacramentoque adactus, se in posterum legibus sacris obtemperaturum, satisfacturumque Toletano Præsuli redditis arcibus: anathematis religione exolutus est quarto Nonas Iulij, die Veneris. Affuerunt Episcopi Petrus Vxamensis, Ioannes Calagurritanus, Lupus Mindoniensis, Dieghus Mendoza maris Præfectus. interdicti decretum inductum, quo tres vrbes astrictæ erant. Ad hanc lætitiam, noua accessit. Compostellano, penes quem rerum arbitrium erat, deprecatore atque annitente, Beneuentano Duci persuasum est, vti dimissis copijs animum ad tranquillitatem referret: atque se Regis permitteret potestati. Lusitanæ induciæ mouebant, amici Præsulis casus, vnde rebus suis præsidium expectabat. Sexaginta millia Francorum pacta,

dotis Luſitanæ compenſatio: libertasque conceſſa ex quauis gente vxorem ducendi, exceptis modo Luſitanis. vt Taurum venit, nullis acceptis obſidibus, quo fidem fide obligaret, Rex eum omni comitate atque officijs omnibus complexus, eo loco apud ſe habuit, quem eius nobilitas poſtulabat: minori aulicorum potentia, Regis ætate confirmata. ſic magnorum motuum ſublato metu, qui ſolicitos habebat prouinciales, pax rebus reddita eſt. Compoſtellanus magnus haberi: in ore omnium eſſe: gloria haud diuturna, Rege breui ſui iuris facto, Toletano æmulo in priſtinum gratiæ & auctoritatis locum reſtituto. quod illi malo fuit, vti fictis vtriuſque Præſulis nominibus vulgatoque prouerbio populus ominabatur. quod alio loco explicandum eſt. Regi Vaſconum Chireburgum in Nortmannia ab Anglis redditum eſt, mutuæ eatenus pecuniæ pignus. impoſitum præſidium propter circunfuſas vndique Gallorum copias, Martino Lacarra Præfecto. Martini Principis & Reginæ Siculæ pactæ nuptiæ, ſuperiori tempore confectæ erant, Clementis Pontificis venia: quòd ea inſula Romanæ eccleſiæ eſſet vectigalis. Siculi proceres ad ſpem libertatis arrecti magnam inſulæ partem præſidijs occupabant. armis ad officium pertrahendi erant: nam voluntate quidquam pro ſano facturos non ſperabant. eò noui Reges claſſe comparata traijciunt, Martinusque Momblanci Dux, Regis Siculi pater. Bellum geritur varia alternanteque fortuna. Aragonij, quibus initio cuncta prona fuerunt, ij rebus conuerſis intra Catanæ arcem compulſi, obſeſsique tenebantur. Bernardus Cabrera (quem ea ætate præſtantem virum bello paceque fuiſſe conſtat) virtutum indole, ſuis maioribus æqualis, ad eam expeditionem profectus, claſsisque præfectura donatus, propter Sardorum motus, in Hiſpaniam redierat: ſua nunc ſponte, an ab Aragonio euocatus, incertum, ſed periculo tamen ex Sicilia nunciato, paternis auitisque oppidis oppigneratis, ex Catalaunis, Aquitanis, & Morinis exercitu raptim conflato, atque in Siciliam traijciens, rebus in extremum diſcrimen adductis, ac propemodum deſperatis, ſalutem attulit. verſa partium fortuna, victi coniurati proceres, totaque inſula rurſus Aragonij imperij iugum ſubire compulſa eſt. quod ad noſtram ætatem perſtitit, propriumque fore auguramur.

Libri Octauidecimi Finis.

HISTORIAE DE REBVS HISPANIAE.

LIBER XIX.

Henricus Rex rerum administrationem cepit. *Caput. I.*

RECREATA ex magnis disidiorum tempestatibus, magnoque timore tantisper Castella est. multorum imperio, vnde magna incommoda extiterant sublato, rerum administrationem Rex desumpsit quatuordecim annos natus (quæ ætas patris testamento legitima erat) duobus tantùm mensibus minus. sed id specimen sui dederat, vt magni, prudentis, iustique Principis in eo indolem esse appareret, si modò vita suppeteret. Proceres vt rempublicam capesseret, conuitio propemodum hortabantur, non vno omnes studio. quidam vt puerili cupiditati indulgendo gratiæ aditum sibi & necessarijs patefacerent: pars inuidia præsentis status æstuantes, & nouarum rerum studio incitati. Consilio Rex approbato, in Olgarum monasterio, quod prope Burgos est, vbi Castellæ Reges regni insulis exornari consueuerunt, congruentia tempori elocutus: Quod superis placitum, reipublicę salutare, felix faustumq; omnibus esset, regni administrationem se suscipere professus orat, ac postulat, vt imbecillam ætatem consilijs suis ipsi sustentent, atque vna secum prouinciam administrent. cęterum tutorum, procuratorumq; nomine & potestate ab eo die penitus sublato, eius signo, litterarum, diplomatumq; fides constaret. Secutus est omnium qui aderant plausus, procerum approbatio: pontificij Legati, Ducis Beneuentani, Magistri Calatrauę, aliorum, qui toti cæremonię interfuerunt testes spectatoresq;. Compostellanus Pręsul, vti erat à multo rerum vsu exercitatus, & quoniam ei primas cæteri deferebant, in hunc modum locutus fertur. Non minore religione, neque minore lætitia apud te, inquit, o Rex verba faciemus, quam modò pro tua incolumitate ad aras superis vota persoluimus: te quoque eadem animi pietate auditurum confidimus. Tertius agitur annus, ex quo tuæ ætati rectores, vniuersæ prouinciæ moderatores, patris tui testamẽto & voluntate sumus adhibiti. Quantum sit profectum, aliorum iudicium esto. nullum certè laborem, nullum vitæ periculum communis salutis caussa subire recusauimus. De nostris laudibus dicere inuidiosum est: sed domestica tamen concordia perstitit, in magna quamuis voluntatum varietate. Nullus effusus est sanguis: nullæ cædes extiterunt: quæ res comparanda miraculo, & tuæ felicitati accepta feratur necesse est: atque ad reliqui imperij omen vertatur. Cum Mauris ad spem imperij depellendi concitatis, perpetuisque hostibus nominis Christiani fœdus instauratum est.

ferocientes Luſitanorum animi factis inducijs pacati. Galli, Angli, Aragonij, vt erat opus, omnibus officijs culti, conciliatique. At plebes noſtris imperijs exacerbatæ, exhauſtæque ſunt? qui id cùm populis recreandis, decuma rerum venalium, quam pendere ſoliti erant, ad vigeſimam ſit redacta? ſic populi inopiæ, atque querelis occurſum eſt. plerique patriæ extorres violentia, atque crudelitate publicanorum, atque fortunis omnibus euerſi, domos redierunt. At ærarium eſt exhauſtum, theſauri regij conſumpti. eſto. ſed æs alienum nominibus ſoluere quî poteramus? nobilium, & populi commotas voluntates ſedare, niſi augendis muneribus? quæ à te tamen, regno confirmato reſtringi pro voluntate poſſunt. Nullum hactenus oppidum detractum eſt, ne ignobilis quidem pagus. omnia integra ſunt. nihil tuæ felicitati deeſt, nihil noſtrę letitię. quin confecta nauigatione longiſsima, multis perfuncti periculis, mercibus, armamentiſque ſaluis, portu tandem occupato, veliſque contractis libentèr conquieſcimus in tua prudentia & benignitate, certi ſi quid in tanta rerum varietate peccatum eſt, te id vltro nullo deprecante cōdonaturum. Hoc quoq; in tuam gloriam cedet, eos habuiſſe tutores, qui, quibus hactenus modeſtię, prudentię, diligentiæ inter ſe, quibus virtutibus res tantæ perfectę ſunt, & aduerſus vitia certamen fuit, nunc quoque modica tolerare, & quietem pati poſſent. Ad hæc Rex: Veſtra quidem erga me merita, cùm perſpecta ſint omnibus, dum vita ſuppetet, æterna erunt: & vt ante veſtris pręceptis pueritiam cōformaui, ſic deinceps conſilio vti certum eſt, in omni reipublicę parte. Hæc ineunte Auguſto menſe acta ſunt. mox de regni ſtatu relatum. Sacris Caſtellæ beneficijs, vt quæque opulentiſsima erant, ita maximo ſtudio, ſpe, conatu externi imminebant, nullo probitatis reſpectu, nullo eruditionis honore. tanti mali procurandi cauſſa, Caracæ in regni conuentibus, vti ſuperius dictum eſt, cautum: ne externi in ea beneficia inuaderent. nihil eſſe ſordidius, atque crudelius, quàm ſi eccleſias arroderent, ij qui nihil opis contuliſſent, neque ipſi, neque maiores eorum: nulli deinceps vſui futuri eſſent. Cùm id decretum à Romanis Pontificibus negligeretur, à regni procuratoribus prioribus annis ſacerdotiorum reditus, quæ externi obtinebant, occupati erant. De ea re referente Clementis Legato, in conuentu diſceptatum: conſilioque inter proceres communicato reſponſum. Iniqua videri externos petere: ſed aulicis tamen ſpe imminentibus ea ſacerdotia impetrandi venia Pontificum, lubrica pueri Regis ætas tentata precibus, ac victa tandem eſt. De ea, alijſque controuerſijs communi procerum conſenſu deliberandum videbatur. conuentus ergo regni generales Madritum indicti. Verùm dum euocati conueniunt, nouus Rex Cantabriam preſens cernere volens, vti eius prouinciæ homines flagitabant, eò profectus, eius principatus poſſeſsionem inijt: datumque Cantabris expetentibus Caſtellę exemplo (nondum enim mos ille ſublatus erat) prouocandi ius ad ſingulare certamen, marte arbitro controuerſias, quæ multæ in ea gente erant, diiudicandi. ſic tempora erant. Fuit hic annus inſignis Fortunatis inſulis ex interuallo noua nauigatione repetitis. Cantabri ingenti ſumptu, claſſe inſtructa, circunductiſque Hiſpaniæ littoribus ad eas inſulas appulſi, earum ſitu, amœnitate, numero atque nominibus cognitis, ad Lanſarotam (vni earum inſularum id nomen eſt) excen-

excensione facta, consertaque pugna victores, Regem, Reginam, centum ac septuaginta insulanos captos: præterea pelles caprinas, ceræque primitias, quibus insulæ abundant, nauibus in Hispaniam aduexere, innatæ fertilitatis specimen, prouentusque: si repetitis nauigationibus eas insulas Hispanorum imperio subiugarent.

Madriti conuentus habiti. Cap. II.

INTEREA proceres, Episcopi, ciuitatum procuratores, Madritum, vti erant iussi, magno numero conuenerunt. Rex rebus in Cantabria compositis, atque ad Segobiam æstate transacta, mense Nouembri eòdem appulit. Vocato concilio, de parentis laudibus, de reipublicæ statu pauca præfatus, consilia sibi & exempla capessendi egregiè imperij atque administrandi, domestica suppetere, multa & præclara memorauit. Pace cum externis Principibus pulcherrimè stante, se minore regnum domesticis discordijs agitatum, ac tantum non oppressum. Quod vitio temporum, magis quàm hominum culpa, deprauatum erat, affectumque: sua cura, eorum, qui aderant, consilio sanandum. Futuri principatus, eam formam fore, quæ maximè ea declinaret, quorum recens inuidia erat. Curaturum, effecturumque, ne ambitioni quidquam peruium, aut pecunia venale esset. Iudiciorum, legumque auctoritatem, superiorum temporum licentia euersam, cupere restitutam: cum benignitate tamen, ad quam ætatis conditione, ingenio, atque natura esset, quam ad seueritatem procliuior. Publici ærarij, cuius erat tenuitas maxima, supplendi vnam rationem esse, si aut populis ipsi noua tributa imperarent, aut donationes ipse rescinderet, quæ superiori tempore à tutoribus factæ erant, optimo haud dubium animo, sed magna tamen calamitate regiorum vectigalium. Regis oratio, grata Patribus fuit: tametsi ex eorum ore mitti constabat, qui in aula gratiosi adolescentis Principis ætatem haud leui aliorum inuidia pro voluntate, proque arbitratu gubernabant, in pari potentia gratiaque concordibus animis, quod miraculi instar erat: Ioannes Mendozius regiæ Magister, Dieghus Stunica, Rodericus Daualus cubicularius, præstanti omnes fide, magnoque ingenio viri. Certamen tribus vnum erat, lubricæ Regis ætatis frænandæ, reipublicæ tuendæ, aduersus procerum conatus. Rogati patres sententias ad vocem noui tributi, se exhorrescere affirmarunt, populo tantis antea vectigalibus exhausto: vigesimam tamen rerum venalium, libenter concedere. Importuna procerum auiditate antiqua vectigalia alendis militibus, maiori quàm opus esset numero consumi, intolerandum videri. AEs militare ad antiquas priorum Regum rationes esse reuocandum. Id consilium approbatum: atque ex publicis rationarijs inductæ pensiones, quæ Rege minore, aut concessæ denuo aut plurima ex parte auctæ erant. Multorum ex ea re offensi animi, publicarum opum attactu contaminatorum. sed odium in occulto erat, palam approbatio. Geminę nuptiæ publica gentis lętitia celebratę: Regis & Catharinæ sponsę, quoniam ad legitimam ætatem peruenerat: Ferdinandi fratris, & Eleonoræ Alburquer-

quiæ. His rebus confectis, Madriti conuentus soluti sunt. Rex Illescas abijt,
1394 principio anni millesimi trecentesimi nonagesimi quarti. metum incusserat pestis contagio, quæ Madriti grassari cœperat. Loci opportunitate inuitatus Toletanus Præsul, quoniam id oppidum in eius ditione erat, sese ad Regem contulit, pristinumque gratiæ & auctoritatis locum facilè obtinuit: facetus natura, & consuetudine exercitus, magnorum Principum gratiam promereri officijs ad tempus accommodatis. Grauiter ea res perculit Compostellanum Præsulem: prorsus vt simulata valetudine, sese è curia subduxerit, abieritque Hamuscum, suæ ditionis oppidum in Vlteriori Castella, Regi, Toletanoque iratus, vindicaturusque, si qua sese occasio daret. Fuere ea tempestate ij duo Præsules diuersis virtutibus, artibus, moribus. quos quoniam res obtulit, visum est, vtriusque naturam, atque ingenium explicare. Nobilitas his, ætas, eloquentia, animi magnitudo, paria ferme fuerunt. ad gloriam non eadem via nitebantur. Compostellanus blandicijs, calliditate, munificentia certabat. Toletanus egregijs artibus, vitæ integritate. Officijs ille, & conciliandis procerum voluntatibus præstabat: hic seueritate, dignitate, opibus. In illo flagitiosis perfugium erat: hic bonos tuebatur, malis perniciem comparabat. Compostellanus laborare, contendere, amicis fauere, nihil negare, cuius haberet facultatem. Toletano studium modestiæ, decoris, & probitatis erat. Dolor illum interceptæ ecclesiæ Toletanæ stimulabat, transuersumque agebat: hunc obtentæ nullo ambitu, nulla cura, gloria decorabat, formidabilemque reddiderat aduersarijs. sæpeque oppressus, euasit tamen: & quasi lucis radijs discusit insidiarum caliginem, quas æmuli offundere conati erant.

Magister Alcantaræ occisus. *Cap. III.*

DOLEBAT proceres intercepta vectigalia, annuasque pensiones, quas ex regio ærario auferre consuerant. ea occasio rebus turbandis in Vlteriori prouincia extitit. Beneuentanus Madrito digressus, in regia vectigalia ipsosque templorum reditus inuadere non desistebat, Regis ætatem ludibrio habens. missus ad eum Ferrerius Marescalus, vt officij & modestiæ admoneret: non sine periculo occupari, quæ à Principe essent precibus meritisque impetranda. iussus Reginam etiam Vasconum, Gegionis, & Trastamaræ Comites, quos idem dolor vrebat, viresque & copias sociarant, ijsdem verbis appellare. Respondit Beneuentanus, nouis hominibus apud Regem primum gratiæ & auctoritatis locum esse, ægrè ferre. ea caussa discessisse è curia, neque rediturum tamen, vti Rex postulabat, nisi obsidibus datis trium aulicorum potentissimorum filijs. Ad Compostellanum, quoniam ad coniuratos Principes propensus erat, Stunica abs Rege legatus, eius verbis mandauit quamprimum in curiam rediret. Negat ille præsente Toletano, cum quo ab antiquo inimicitiæ essent, venturum ad Regem. Reginam Vasconum maritus Rex reuocare satagens, reique perficiendæ opportunitatem venisse ratus Principum alienatione ob fa-

ob factam cum proceribus conspirationem, noua legatione missa, Henricum Regem de ea re appellare constituit. legati Complutum appulsi, quo se Rex contulerat, quamuis maxima contentione, nihil amplius quàm antea impetrarunt. exhorrebat Regina reditum, detrectabatque. principi fœminæ & necessariæ vim adhiberi, molestum. ne duæ quidem filiæ, quas penes se habebat, vt ad patrem redirent datum est. dirempto coniugio, proles diuidi exæquato numero æquum videri obtendebatur: quarum vterque aspectu, viduitatis, & solitudinis incommoda sustentaret. Noua accessit à Lusitano legatio, quorundam procerum subscriptione, qui eatenus facere recusarant, inducias nuper pactas, ratas esse conuitio expostulanti, Villenæ Marchionis, atque Alfonsi Comitis Gegionis. suo ille consensu & approbatione, nihil esse opus excusabat, cum quo rem integram non communicassent. negabat Gegionis Comes fœdus initum antea approbaturum, quàm oppida, quæ dotis nomine in Lusitania promissa erant, à Lusitano redderentur. Ergo Lusitani legati re infecta, dimissi sunt. res ad bellum respectare videbatur. Maior tamen aliunde terror ostentatus est, vnius hominis imprudentia, & temeritate, fœderis cum Mauris initi mota fide. Martinus Barbuda, præcipiti vir ingenio, natione Lusitanus, Ioanni Auisij Magistro infensus, tametsi eius ordinis Clauiger erat, an spe liberalioris militiæ, (nam caussæ æquitatem secutum non arbitror) belli superioris tempore Castellæ Regi adhæsit: prælioque ad Aliubarrotam facto interfuit. studij operæque præmium, Alcantaræ Magister creatus est: vnde magna auctoritas, opes amplæ. Ioannes quidam Sagus vir sanctus, (sic vulgò creditum) qui diu secretam ab hominum conuentu vitam in montibus egerat, quasi instinctu, inflatuque numinis (furore percitum euentus docuit) ingentes de Mauris victorias, nominis gloriam, amplissimum imperium pollicetur. hortatur, persuadetque, vt cum Mauris, de Christianæ religionis veritate, præstantiaque armis decertet. Præclarum initium, legibus Christianis violandis earum tueri sanctitatem. Idoneos viros Granatam mittit, Maurorum Regem ad singulare certamen prouocatum. si id recusaret, viceni, triceni, aut centeni dimicarent, Maurorum duplicato numero. eam defendendæ professionis conditionem proponere, quam recusare non deberent. inclementi responso, legati conuitijsque violati. Eo Magister maiore celeritate consilium maturare constituit. nihil potentius ad permouendos multitudis animos, quàm religionis opinio. qua vbi capta est, impotens, sæua, mutabilis in præceps ruit. Ad rei famam multi mortales conciti. trecenti equites sequebantur, mille pedites. accessere magno numero milites voluntarij, omnino ad quinque peditum millia erant: sed ex omni numero, quota pars militaribus armis instructa: cæteris, spari, fundæ, sudes. Consilio indicato, conatus est Rex hominem ab ea mente deducere. Aquilarij reguli Alfonsus, Dieghusque, quibus à Corduba nomen erat, obuij facti: „ Quo, inquiunt, Magister ruis? cur te & socios in præceps das? nimirum fata in exitium trahunt. „ Horum miseret, quos tanquam pecudes mactandos, Christiani nominis hostibus obijcis. „ Per omnia numina, & quicquid in cælo sanctum est, istam mentem exue: compressoque tantisper „

,, imperú, animi cupiditatem, ad rationem reuoca. si recusas, næ magnum genti ,, malum, perpetuum luctum, ignominiam religioni certissimam comparas. Ad has ille voces, neque flectitur animo, neque mouetur, non magis quàm durissima cautes. obcæcat animos diuina vindicta, cùm supplicij imminentis aciem retundi non vult. In hosticum penetratum sexto Kalend. Maij, die Dominico. Exea turris in ipso aditu impugnata. quo tempore Rex Maurus improuisus aduenit, equites quinque millia, pedites ad centum viginti millia insano delectu trahens, iussis tota ditione arma capere, quorum esset ætas idonea. re improuisa perculsi nostri momento temporis superantur: pedites præsertim ab equitatu disclusi, & ex promiscua colluuione conflati, nulla virtute, nulla militari scientia. equites restiterunt egregiè pugnantes. Barbuda ipse memor Christiani nominis, atque pristinæ dignitatis, supremo virtutis conatu edito, perimitur. cęteri quem quisque pugnando locum ceperat, eum exanimi corpore texit, aduersis omnes vulneribus confossi. exiguum id acceptæ calamitatis & ignominiæ leuamen fuit. Sic dies Christi ad vitam reducis memoria octauus, reque & nomine candidus in atrum versus est. Barbudæ corpus, Maurorum permissu, Alcantaram relatum, atque in D. Mariæ tumulo compositum, inscriptione, quàm incidi ipse mandarat: HIC SITVS EST MARTINVS IVANIVS, IN OMNI PERICVLO EXPERTI TIMORIS ANIMO. Hanc ferunt inscriptionem referenti cuidam Carolum Augustum eo nomine V. subiecisse. Fauillam ardentem candelæ restinxisse hunc digitis nunquam arbitror. In eius locum Calatrauæ Clauiger Ferdinandus Villalupus cooptatus est, magna obtrectatione militum, ex alio ordine Magistrum præfici recusantium. sed vicit tamen Regis voluntas, parereque necessitati compulsi sunt. Barbudæ calamitate, atque Henrici Regis excusatione Mauri mitigati, ne in nostros fines incurrerent, alioqui parati, armis illatam iniuriam, violatum fœdus vindicare.

Noua in Castella dissidia. Cap. IIII.

BELLI Maurici suspicio proceribus, qui in Castella veteri tumultuari cœperant, occasionem suppeditauit factionis opes nouis delectibus confirmandi, per speciem belli, quod instabat, defendendi: ad Regem que deinde Toletum eius iussu veniendi, vbi reliqui apparatus bellici erant. Villenæ Marchionem Alfonsum Aragonium regiæ amicitiæ, Calatrauæ Magister restituit, Illescasque perduxit. venientem cum splendido nobilium comitatu, qui ex Aragonia honoris caussà sequebantur, benignè Rex accepit. adijcit complexum & osculum, comis natura, simulareque beneuolentiam, quę inter regias artes ponitur, à primis annis edoctus. secundum salutem se Magistrum equitum, à Ioanne Rege institutum, iniuria esse spoliatum conqueritur: restitui postulat. Pollicetur Rex, si in Vlteriorem Castellam se prosequatur, ad pacandos procerum motus euntem, qui depulso belli timore, in miserorum fortunas grassabantur. quasi graui ac diuturna tempestate iactata republica, nondum dissidiorum fluctus componi potuerant. excusat ille, in patriamque redit, irato similis. Superatis Rex montibus,

tibus, Vallisoletum abijt. proceres veriti, vt regiæ potentiæ pares essent, rebus suis diffidere: ad meliora consilia reuocare animos. fide incolumitatis accepta, Compostellanus prior, deinde Beneuentanus in curiam veniunt: factum excusant: inimicorum iniurias conqueruntur: ignosci petunt, fatali propemodum necessitati, maioribus officijs superiores offensas compensaturis. venia data. præterea Beneuentano ex publico ærario annuum vectigal constitutum, sestertij quinquaginta millia, in Beturia Valentiæ municipium. dotis Lusitanæ ea compensatio fuit. vtrunque ea lege, vt vectigalium, quæ sua auctoritate à publicanis extorserat, rationem redderet. Exoptatæ tranquillitatis affulserat spes, eo diuturnioris, quòd Petro Trastamaræ Comiti Henrici fratris opera, Rege conciliato, in curiamque deducto par vectigal datum est: Paredesque municipium, quod Alfonsus Gegionis Comes iniuria occuparat, regia auctoritate restitutũ. & est nemo ita turbido ingenio, vt non idem quietis præmium, quam laboris malit. Gegionis Comes supererat audaci homo ingenio, callidus, inquietus. In eum quoniam voluntate nihil pro sano facturus videbatur, Rex vires cõuertere parabat, cùm à Carolo Rege Vascone oratores venerunt, Episcopus Oscensis homo Gallus, Martinus Ayuarus. quod toties irrito conatu tentatum erat, Eleonoram Reginam ad virum remitti postulant. impetrãdi, quod petebatur spes erat, propter æquitatem postulati, Henricique Regis alienatam ab amita voluntatem: quam cum cæteris proceribus conspirasse constabat, atque ex Madriti conuentibus irata discesserat: quòd annui reditus, qui ex regio fisco dabantur, magna ex parte essent detracti. De eius reditu disceptabatur, cùm repentè Trastamaræ Comes sese è curia subduxit, Roamque ad Reginam abijt, præsidio futurus si vis pararetur. Beneuentano conscio, dolum & coitionem suspicatus Rex, in aulam euocato, vincula inijci mandat sabbatho ad octauum Kalend. Augusti, custodiasque adhibet. mox cum ijs copijs, quas in Gegionis regulum habebat paratas, magnis itineribus contendit: ne se Petrus & Regina temporis spatio munirent. Occurrunt ad munimenta venienti Regina & filiæ atratæ, supplicique habitu veniam precantes. nulla sua culpa Petrum aufugisse, sed fratri tamen perfugium, & hospitij iura denegare fas non fuisse. necessario pietatis officio se ad eas contulisse, vt consolando dolore leuaret. excusatio ita admissa, vt Petro in Calæciam elapso, oppidum Rex sui iuris fecerit, vectigalibus modo Reginæ relictis, vnde vitam sustentaret. eam Vallisoletum se sequi iubet. custodias circundat, sublata quoquam discedendi facultate. Gegionem Alfonsus armis, milite, commeatu munire nunciabatur. eius conatus celeritate occupandi erant. profectus Rex in Astures est: Ouetoque vrbe recepta, quæ hostis præsidio tenebatur, Gegionem promota castra. Vi capi, loci natura prohibebat. obsidionem duci graue erat, frigidissima anni tempestate, regioneque, morbis in castris vulgatis. Ne nihil profectum esse tantis molitionibus videretur, Trastamaræ Comes effecit Regi conciliatus, veniensque in castra. cum Alfonso obsesso fœdus ea lege factum est: vt Gegione tantum retento, reliqua ditione regijs præsidijs occupata, de perduellionis crimine, quod obijciebatur, in Gallia præsens disceptaret. quod Rex Gallus consensu delectus arbiter iudicasset, id fas iusque esset. Henricus Alfonsi filius paternæ fidei obses datus. sic in

præsenti ab armis discessum est: respublicaque ex magno timore, magnaque solicitudine recreata.

Benedictus. XIII. Pont. creatur. Cap. V.

VM hæc in Hispania geruntur, Auenione Clemens Pontifex decessit, ad sextumdecimum Kalend. Octobris. Principes finitimi atque longinqui cum Cardinalibus per legatos egerunt, ne comitijs festinatis, quemquam in defuncti locum cooptarent. tollendi schismatis rationem prius ineundam videri. Differri comitia non placuit. id modò Principum voluntati concessum, vt pro se quisque Patrum conceptis verbis iuraret pontificatu abiturum, si eligeretur, modò idem facere Romanus induceret in animum. totius orbis terrarum concordiæ reuocandæ eam optimam rationem videri. Iurisiurandi formam hoc loco adscribi placuit. Nos omnes & singuli sanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinales congregati pro electione futura in conclaui, ante altare, in quo missa communis celebrari consueuit, pro Dei seruitio, vnitate ecclesiæ suæ sanctæ, ac salute animarum fidelium omnium promittimus, & iuramus ad sancta Dei Euangelia corporaliter per nos tacta, quòd absq; dolo, fraude, & machinatione, quibusq; ad vnionem ecclesiæ, & finem imponendo schismati, proh dolor, in ecclesia nunc vigenti, quatenus in nobis erit, laborabimus fideliter & diligenter, quatenus ad nos pertinet, seu etiam pertinebit: & dabimus pastori nostro, & gregis dominici, ac Vicario Iesu Christi domino nostro futuro, qui erit pro tempore auxilium, consilium, & fauorem: nec ad impediendum præmissa dabimus consilium, vel fauorem directè, vel indirectè, publicè, vel occultè. Et ista omnia & singula, & alia vltra præmissa, omnes vias vtiles, & acommodas ad vtilitatem ecclesiæ, & vnionem prædictam eiusdem sanè & veraciter, sine machinatione, seu excusatione vel dilatione quacunque seruabit: & procurabit posse tenus quilibet nostrûm, etiam si assumptus fuerit ad apostolatum, etiam vsque ad cessionem inclusiuè, per ipsum de papatu faciendam: si dominis Cardinalibus, qui nunc sunt, vel erunt in futurum, de ijs, qui sunt nunc, vel maiori parti eorundem hoc, pro bono ecclesiæ & vnionis prædictæ videatur expedire. Hac conceptione verborum iurati singuli Cardinales: iurati vniuersi vnus & viginti, omnibus suffragijs Petrum Lunam, Aragonium natione, nobilissima familia ortum, Pontificem iusserunt, iuris cognitione excellentem, ciuilis, sacrique, multis obitis legationibus ea tempestate clarissimum. Comitas inerat, atque naturalis ingenij dexteritas, quibus studia hominum, conciliantur maximè. Benedictus vocitatus est. mox de transferendo in Italiam domicilio, consilia agitata. de abdicatione memoria nulla. Vtraque re Gallica natio, in primis perculsa est. Lutetiæ in conuentu Principum suscepta deliberatio est. Ad terrendum nouum Pontificem: tanta præsertim animi magnitudine, quantum reliqua vita declarauit, maiestate opus erat. tres Duces Burgundus, Aurelianensis, Bituricensis Auenionem legati orare, flagitareque, vt pacem terris redderet, memor iurisiurandi, memor calamitatum, quas gens Christiana passa erat. Cogendum Patrum concilium,

qui

qui in re præſenti diſceptarent. Negat ille, deſerturum ſe Dei viuentis eccleſiam, Petrique nauem quam in tantis fluctibus ſuſceperat gubernandam. cùm finem obſecrandi non facerent, neque quidquam tamen impetraretur, re infecta abeuntes, Regem & gentem noua impleuerunt ira: ad quam mitigandam, ius decimæ, de ſacerdotibus cogendæ, in annum Regi Gallo conceſſum. hæc menſe Maio gerebantur ſalutis anno milleſimo trecenteſimo nonageſimo 1395
quinto. A milite Franco, regioque Prætore obſideri nouus Pontifex, oppugnarique. ne quis ab eo ſacra peteret edictum. vnde ſeceſsio, ex omni Cardinalium numero, vno Pompelonenſi in Benedicti fide perſtante. neque prius conſtitere commotæ ſemel voluntates, quam in diſsimulato habitu ſeſe Auenione ſubduxit, in Catalaunosque abijt. verùm hæc aliquot poſt annis contigerunt. Inter Reges certè ea cauſſa vltro citroque legationes miſſæ: contendente Rege Gallo, Reges Hiſpanos non Vaſconem modo, & Aragonium, ſed Henricum etiam ea ætate à Benedicti Pontificis ſtudio, obedientiaque deducere. Ioannes Conchenſis Epiſcopus ab Henrico in Galliam legatus: ſi ingenij dexteritate inter Pontificem & Regem Gallum, reconciliaret gratiam. nullum eo conatu operæpretium factum. In Aragonia belli ſuſpicio ex Gallia oſtentata, militibus magno numero ad fines Ruſcinonenſes, quaſi ad prædam vagantibus. à Violante Regina, penes quam viri ceſſatione rerum poteſtas erat, pulſa tempeſtas, ad Regem Francum, Ducemque fratrem Coponio legato. Ioannes Rex in Foxano nemore cùm venationi operam daret, portentoſæ magnitudinis lupa excitata, ſiue ſpectrum id fuit, ſiue vera ſpecies, morbo repentino & lethali oppreſſus eſt. ad quartumdecimum Kalend. Iunij deceſsit, nulla re præterquam ignauia, otijque ſtudio nobilis. Corpus ad Populeti ſepultum. iuſta funeris regio apparatu facta. prole virili caruit. Ioannam, Violantemque ex duobus coniugijs ſuſceptas, illam Fuxenſi Comiti Matthæo collocarat, Violantem Ludouico Andegauenſi deſponderat, vti antea dictum eſt. Martinus Momblanci Dux, eius frater ad regni ſucceſsionem lege, defuncti teſtamento, & voluntate gentis vocatur, eo tempore Siciliæ motibus pacandis diſtrictus, abſenſque. Maria eius vxor, virili animo fœmina, regnum pro viro vicaria, regiumque nomen capeſſit: atque in procerum conuentu Barcinone, quoniam Regina vidua prægnantem ſe eſſe relictam ſimulabat, cuſtodes adhiberi ſancit: ne qua eſſet ludificatio. illa conatu, ſimulationeque deſtitit. Fuxenſis Comes de regno litem intendit, paratus niſi cauſſæ æquitate impetraret, armis diſceptare. aduerſus defuncti Regis teſtamentum, Petri eius patris voluntas proferebatur, ſupremis ſuis ſanxiſſe Ioannis filias ad regni ſucceſsionem vocari, ſi maſcula prole deſtitueretur. id mutari nefas fuiſſe. nouum proinde decretum inducendum reſcindendumque videri. hæc Fuxenſis cauſſæ munimenta erant. Cæſarauguſtæ tamen Iulio menſe regni conuentus habiti omnino frequentes. communi omnium voluntate Martino, quamuis abſenti, regium inſigne, nomen, poteſtasque decreta ſunt. belli, quod ex Gallia inſtabat, defendendi conſilia à proceribus explicata.

Regina Vaſconum ad virum redijt. Cap. VI.

IC Aragonia noui belli suspicionibus iactata est: armorum strepitu, & apparatu, vrbes & oppida personare. In Castella tranquillæ res erant, reliquis proceribus ad officium pertractis, Gegionis Comite in Galliam, Eleonora Vasconum Regina ad virum abire compulsa, sacramento adactum in eius verba eo loco futuram, qui Reginæ, regioque ex sanguine prognatæ esset consentaneus. Abeuntem Castellæ Rex Alfarum & ad fines Vasconum prosecutus est. propinquitati id, honorique datum, atque solatio necessitatis impositæ, cui repugnare non licebat. Rex Carolus venientem Tudelæ excepit: vbi eius aduentum morabatur, lætitia ingenti siue vera, siue simulata. pro Reginæ reditu, regioque coniugio instaurato, supplicationes decretæ, festi dies agitati, ludi, spectaculaque commissa. vniuersæ gentis animi recreati. Ioannes Mendoza principem auctoritatis gratiæque locum apud Castellæ Regem occupabat. Agreda municipio recens abs Rege donatus erat, Ciria, atque Borouia oppidis in Soriæ agro. ea nauatæ operæ, atque industriæ merces fuit, meritis maior. sic vulgi opinio fuit, vt est ad deteriora promptum, & ferme magnos homines obtrectatio comitatur. Agredę incolæ noui principatus iugum subire recusabant, libertatem tueri armis, si opus foret parantes. Quid enim regium imperium, priuato mutarent, initio leni, deinde grauissimo futuro? vti multa documenta vetera recentiaque oppidorum confirmabant. in Vasconum & Aragonię finibus sito municipio, ac propterea iniuriæ, direptionibusque opportuno, quid priuatæ opes præsidij allaturæ essent? maiorum certè meritis, fideique eximiè cultæ parem gratiam non reddi. Commotas incolarum voluntates, vt præsentia & auctoritate pacaret Castellæ Rex, eò festinandum duxit. vix se incolæ continuerunt, quin venienti portas clauderent. vicit tamen sanior pars: periculose à Regibus extorqueri, quod esset precibus & æquitate impetrandum. Id consilium salutare fuit. facilè enim Regi persuasum est, vt eius oppidi possessione retenta, Ioanni Mendozio Almasanum, Gormatiumque prioris muneris compensatio esset. sic tumultus populares deuitati. In Galliam legati ab Henrico Rege amandati, Lutetiæ ad diem dictam præsto fuere. Gegionis Comes venire distulit, necessitate, an prudens incertum: sed cùm legati de reditu cogitarent, nunciatum est ad Rupellam Sãtonum vrbem & portum, nauigatione appulsum. lite ergo coram Rege Gallo, vti conuenerat, contestata Gegionis Comes lege maiestatis damnatur, sancitumque est, vt in sui Regis potestate esset. si ita faceret, eorum quæ comissa erant, veniam, principatumque pristinum speraret, ipso Rege Gallo annitente, deprecatoreque: si recusaret, nullam spem præsidij, ac ne tutum quidem perfugium in Gallia fore. De ea re ad Armoricum Ducem, aliosque vicinos proceres, & præfectos litteræ datæ: vetitumque eum pecunia, milite, armis, nauibusve iuuare ad repetendam Hispaniam. Gegionem ex fœdere dedi Castellæ Rex postulabat: & cùm Comitis vxor recusaret virilis animi fœmina, ne mora vires confirmaret, eò festinatum. haud diuturna obsidio fuit. nulla defensionis spe, deditum oppidum est, soloq; abs Rege æquatum. iustissimum obstinationis supplicium, rebellandi facultate priuari. Isabellæ Principi permissum, recepto etiam Henrico filio, qui obsidis loco fuerat, ad virum discedere sese in Santonibus tenen-

tem

tem, neque magna, neque nulla ſpe principatus recuperandi. Capto euerſoque Gegione, Madritum feſtinatum, conſilio Bæticæ vniuerſæ inuiſendæ: quod eatenus factum non erat, ex quo Henricus Rex erat renunciatus. menſe Nouembri ad Talaueram nobile municipium Mauri Regis legatos obuios habuit, quoniam induciarum tempus exiuerat, poſtulantes, vti nouo inito fœdere, earum tempus prorogaret: & metus ſuberat, ne inteſtinis motibus pacatis, in Granatenſes fines impetus fieret vindicandi iniurias ſtudio, quæ Rege minore acceptæ erant. integra totius rei deliberatio, in aliud tempus reiecta: legatique Regem Hiſpalim ſequi iuſsi. in ea vrbe inter feſtas populi acclamationes, ſplendido apparatu receptus eſt. Archidiacono Aſtigitano, qui cladis illatæ Iudæorum nationi auctor præcipuus extiterat, iniecta vincula: cæteriſque eius ſupplicio documentum datum, non eſſe temerè pietatis prætextu tumultus populares concitandos. Noua lux reddita rebus eſſe videbatur, ſontibus compreſsis, prouincia pacata, cum Mauris expetentibus, inſtaurato fœdere. In Henrico Rege magna virtutum ſemina inerant, cum ætate ad maturitatem perducta. breui tamen ea omnis felicitas luxuriauit, inaniſque effecta eſt diuturna principis grauiq; valetudine, perpetua oris macie, corporis viribus debilitatis, mentis vigore vacillante. vnde curis grauioribus impar, præſtare reliqua ætate non potuit, qualem prioribus annis promiſerat Principem: vix vt cognoſci poſsit, quid deinceps rerum geſſerit. quod non ſcriptorum incuria magis accidiſſe arbitror, quàm ipſiuſmet ceſſatione Principis, Republica nullis aut leuibus tempeſtatibus iactata. id diuino magis beneficio, quàm hominum induſtriæ tribuatur neceſſe eſt. Dux Beneuentanus ad Montem regalem aſſeruari iuſſus, D. Iacobi Magiſtri cura, fideque, inde Almodouarem tranſlatus eſt, annis conſequentibus. ea iniuria Compoſtellanum Pręſulem maximè vrebat, virum in exiguo corpore, præſtanti animi magnitudine, ingenio turbido, neque in adulationes promptò. ſe agente datam Beneuentano fidem conquerebatur eſſe violatàm. Præterea ex Auenionenſibus Pontificibus religiones captatæ, quos vitio creatos diſputabat: legibus Romanos. ea ſiue vera cauſſa fuit, ſiue prætenſa, fuga in Luſitaniam certè dilapſus Epiſcopus Conimbricenſis primùm, deinde Bracarenſis Luſitani beneficio creatur. abdicatæ Compoſtellanæ eccleſiæ compenſatio fuit, mutatæ id fidei præmium. in eius locum Lupus Mendoza ſubſtitutus eſt Compoſtellanus Epiſcopus. Palentinis iura ſacra Ioannes Caſtrius ea tempeſtate dicebat; fidei conſtantia erga Petrum Regem, eiusque poſteros quam re alia nobilior, clariorq;. Leceſtriæ Ducis beneficio Epiſcopus Aquenſis in Aquitania factus antea, Conſtantiæ vxoris precibus datum in cuius ille obſequijs erat, pace facta, redux in patriam Giennenſi Epiſcopatu primùm, deinde Palentino donatus eſt. Hunc ferunt, de Petri Regis rebus geſtis commentaria ſcripſiſſe multo ſynceriori fide, ijs quæ vulgò circũferuntur, ex fraude & mendacio compoſita eius, qui perfidiæ maculam eluere, ſeque ad fortunæ motum mouere induxit in animum. ſic fama fert. ſic magni auctores teſtantur. intercidiſſe tamen eam hiſtoriam conſtat. non tam iniuria temporis, quàm eorum arte, quibus veritatem celari, & rerum memoriam inuerti, commodum erat. Hæc illi. nobis communis hominum ſententia, quæ vna famæ vox eſt, po-

tior

tior videbatur: neque mentis oculis minus officit amor, quàm odium, vt verum syncere dispiciatur, nullo in alterutram partem præiudicio. In Aragonia quietæ res non erant. Ioanni Emporitano Comiti, quoniam Fuxensis partes sequebatur ex memoria acceptæ iniuriæ, an caussæ æquitate motus, vincula iniecta, ne sese commouere posset. ordinum conuentus Cæsaraugustæ ad sextum Nonas Octobris, in D. Francisci habiti sunt, ex vniuersa gente frequentes. communi consensu tumultus indictus, desumpta saga, habiti tota prouincia delectus. Petrus Vrgelitanus Comes, omnibus copijs præfectus imperator. Fuxensis Comes cum iusto exercitu Pyrænei saltu superato, Ilergetum regionem, quam Sicoris amnis interfluit, ferro, igne, direptionibus vastabat: mense Nouembri extremo Barbastrum obsedit. habebat sub signis quatuor equitum millia: peditum numerosa multitudo sequebatur. in castris regio insigni desumpto, Reges proclamantur Fuxensis ipse vxorque. In Valentino agro mense Decembri dimidiato, terra horrendo fragore mouit, magna ædificiorum strage. concidere alia, nonnulla conuulsa sedidus suis inclinata manserunt, magno intuentium miraculo. vulgus ex ea re religiones captare, futuraque mala suspensis animis ominari. breui tamen depulsus metus, Fuxensi propter inopiam commeatus, locis omnibus corrupti, aut in alia loca conuecti, obsidionem soluere compulso, atque in Vascones primùm elapso, fugientis instar: quod festinatio & impedimenta multis locis relicta indicabant: inde sese per vicinos montes in Galliam retulit inglorius, nullo operæpretio facto, amissa suorum parte: cùm Vrgelitanus locis omnibus instaret, vrgeretque assiduus infestusque. Sic Ara-
1396 goniæ tranquillitas reddita principio anni millesimi trecentesimi nonagesimi sexti. Martinus nouus Rex rei gestæ nuncio recreatus, compositisq; Siculis motibus, in Hispaniam redire constituit, classe Messanæ comparata, instructaque. ex itinere Sardorum etiam motus ex parte pacati. nouo Regi cuncta esse facilia videbantur. Ad Prouinciæ oram delatus, aduerso Rhodano Auenionem vectus, Pontificem Benedictum omni comitate complexus, ab eoquè tum aurea rosa, tum maximè Sardiniæ, & Corsicæ imperio donatus, data acceptaque fide, sospes tandem & tantorum regnorum accessione clarus, triumphantis in morem, Barcinonem classe appulsus est. In ea vrbe regnum se iure capessere professus, fratrisque defuncti testamento: Fuxensem Comitem, eiusq; vxorem, quoniam in regium nomen inuaserant, armatique prouinciam vexarant, lege maiestatis damnauit: iure, an iniuria quis statuat? Verùm hæc aliquanto post, ad intermissa reuocanda narratio est.

Bellum Lusitanicum repetitur. Cap. VII.

IC in Hispania res erant, non omnino malè. Orientis imperium in præcipiti, importuno Græcorum procerum dissidio, perpetua Othomanorum felicitate. Amurates Turcarum Imperator, ab ea parte accitus, quæ in ciuili certamine impar erat, aliorum calamitatem suam occasionem fecit: Callipolique ad fauces Hellesponti, atque Hadrianopoli vrbe nobilissima occupatis, reliqui imperij obtinendi spe immi-

imminebat,finitimis etiam prouincijs infeſtus formidabiliſque,Pannoniæ maximè:vbi latè imperabat Sigiſmundus,pace in eccleſiam conſequentibus annis reuocata quàm bello felicior. Ab eo ad Regem Galliæ Carolum V I. legati venere, auxilij impetrandi ſpe aduerſus ingruentem tempeſtatem. Communem Chriſtiani nominis cauſſam agi, communibus armis periculum propulſandum : priuſquam imperium gentis efferæ & barbaræ in Europa diuturnitate confirmaretur. Miſsi Ioannes Burgundi filius, Philippus Magiſter equitum in Gallia, Henricus Borbonius, alij viri principes genere & factis nobiliſsimi. iuſtus equitum numerus adiunctus.In Pannoniam vt ventum eſt Budæ conſilium belli gerendi cum Sigiſmundo Rege communicatum. primo quoque tempore prælio decernere viſum eſt, priuſquam ardor cum quo Galli venerant, mora remitteret. prædæ ex vicinis locis actæ. ignobilia oppida expugnata. Ex re proſperè geſta ſecuritas orta, hoſtiumque contemptus ſemper in bello exitialis.ad Nicopolim Thraciæ vrbem,noſtrorum caſtra hoſtium caſtris coniuncta. pugnæ mox ſignum propoſitum. Galli ſuarum virium fiducia elati, prius in hoſtes irruunt,quàm è caſtris Hungari proceſsiſſent. ea temeritate victi oppreſsique noſtri. Ioannes Burgundi filius venit in hoſtium poteſtatem : paternoque auro redemptus eſt. Sigiſmundum fuga ſeruauit. ipſo D. Michaelis profeſto die inſignis ea clades accepta eſt, anno milleſimo trecente- 1396
ſimo nonageſimo ſexto. Pij toto orbe non præſenti tantùm malo, ſed etiam futuri metu ſoliciti eſſe : prouinciæ omnes luctu perſonare, in vota & ſupplicationes verti, ſi cæleſtem iram placare poſſent. Granatæ Iuzephus Rex diem obijt.Phuthenſis Rex ſpecie beneuolentiæ eius vitæ inſidias comparauit,ſplendida munera mittens,atque in his veſtem veneno medicatam,vſque adeò efficaci,vt cùm primùm eius pulchritudine inuitatus induit, morbo lethali oppreſſum ferant: atque intra diem trigeſimum inter grauiſsimos cruciatus expiraſſe, laceratis diffluentibuſque ſanie artubus. regnum ab eius morte Mahomad cognomento Balua defuncti minor filius armis occupauit obtinuitque : Iuzepho maiori fratre,quem ætatis prærogatiua ad regnum meliori iure vocabat, prætermiſſo,in ordinemque deiecto. Erat nouus Rex ardenti ingenio,promerendi hominum ſtudia arte præditus. Henrici Regis conciliandi cura ſolicitabat, ne fratris patrocinio ſuſcepto imperium eriperet.ergo Toletum eius conueniendi cauſſa feſtinauit. ibi tametſi commiſiſſe videbatur,vt hoſtis loco eſſet, inſtaurato fœdere pactiſque inducijs à congreſſu diſceſſum. Quo tempore Toleti quidem regni conuentus agitati de ſummis reipublicæ rebus. regiumque edictum promulgatum,externos homines à ſacris Caſtellę beneficijs arcens:in quo aliarum prouinciarum exemplum ſecuti ſunt : venia tamen legis, nonnullis priuatim data,ac Luſitani omnes excepti. id blandimentum genti promerendæ, in parteſque trahendæ datum. Hiſpali autem die Iouis, tertio Nonas Octobris, Ioannes Guſmanius Nieblæ Comes deceſsit,ſucceſſore Henrico filio. Henrico natus Ioannes Guſmanius aui nomen referens,Aſsidoniæ Dux conſequentibus annis Regum beneficio dictus eſt. Calatrauæ militibus veſtis nigra,qua pectus & humerum tegentes inſigni vti conſueuerant, rubra cruce quadrata forma mutata. Gonſaluus Guſmanius eius militiæ Magiſter Benedicto Pontifice concedente,

cedente sanxit, quod perpetuo vsu ad nostram ætatem confirmatum est. Henrici Regis valetudo Lusitanis contemptui esse cœperat. nouo bello lacessendi occasio quærebatur. inducias à Castellæ proceribus non esse opportuno tempore confirmatas accusant. bellum indicitur. repentè correptis armis Pax Augusta locis finitima à Lusitanis occupatur. Garsias Ferrerius Marescalus ei vrbi Præfectus capitur. malorum orbis repetitur, quæ superiori fœdere procurata erant. bellum toto triennio non minori, quàm ante animorum contentione gestum est. Rodericus Daualus equitum Magister recens creatus erat, Petro Trastamaræ Comite defuncto incertum, an in ordinem redacto. maris Præfectus Dieghus Mendozius erat. his præcipuis Ducibus bellum administratum.
1397 Proximo mense Maio, salutis anno millesimo trecentesimo nonagesimo septimo, à Castellæ classe quinque longarum nauium, septem triremes Lusitanæ victæ sunt: quæ Genua veniebant, armis, omnique bellico apparatu onustæ. quatuor captæ, vna ad terram eiecta, duæ tantùm fuga euaserunt: homines quadringenti in mare proiecti sunt parta victoria. crudele exemplum: sed eius gentis insolentia, insigni seueritate reprimenda videbatur. Præterea à Diegho Mendozio maris Præfecto, Lusitana littora longè latèque vastata: direpta, incensaque oppida, abactæ prædæ. multi viri nobiles, siue caussæ æquitatem secuti, siue Lusitani Regis imperio fessi, in Castellam aufugerunt: Regique Henrico fortem & fidelem operam bello paceque nauarunt. in his Acunij fratres, Martinus, Egidius, Lupus: præterea Ioannes & Lupus Paciechi & ipsi fratres, vnde nobilissimæ familiæ in Castella propagatæ sunt. Tude vrbs Lusitanis armis in Calæcia occupata. Belli impetus in eam veteris Lusitaniæ partem versus, cui Beturiæ, nunc Extremaduræ nomen est. Alcantara nobile ijs locis municipium circunsessum, Magistri equitum occursu periculo est ereptum. præterea vicini hostium fines igne ferroque vexati. ignobilia oppida expugnata. magnus genti terror illatus. Alia parte Miranda vrbs, quam Durius amnis alluit, à Calatrauæ Magistro Dieghoque Mendoza, atque Stunica regio Prætore obsidione premebatur. Accurrit eòdem Daualus Magister equitum: & cùm resisti non posset, ciues deditionem facere compulsi sunt. Sic Lusitanorum audacia compressa in præsenti est, in futurum spes concepta animis concordiæ inter vtranque gentem resarciendæ.

Induciæ instauratæ. Cap. VIII.

BELLI Lusitani initio, duo Franciscani sodales, quorum nomina memoriæ prodita non sunt, Christianæ pietatis propagandæ studio incensi, gentisque Mauricæ ab stulta persuasione, ad veram religionem reuocandæ, Granatæ in magna populi frequentia conciones habere aggressi sunt. moniti vt desisterent, adduci non potuerunt, ac ne verberibus pulsati. Mauri sacerdotes facto agmine Regem adeunt: iniuriam patriæ religioni fieri expostulant: impetrantque, vti lege maiestatis in eos homines ageretur. capita amputata. corpora vnco

in gemonias tracta inter populi conuitia. sed post fata tamen à nostris dicati templis sunt, atque in sanctorum Martyrum numero habiti. Auenione Pontifex Benedictus Rege Gallo infesto à suis desertus, atque intra palatium obsessus, pontificatus retinendi, neque magnam, neque nullam spem habere. terrebat eum popularis inuidia, qua flagrare cœperat. Regum Hispanorum studia adhuc integra faciebant animos. Eos Rex Gallus litteris & legationibus à Benedicti amicitia deducere satagebat. concordiæ reuocandæ nullam viam esse, nisi Benedicto abdicante, quod sanctissimo iureiurando erat ipse pollicitus. Salmanticæ Episcoporum aliorumque virorum eruditionis opinione præstantium, conuentus habiti sunt ex vniuersa ditione generales. affuere Aragonij legati Vitalis, Raymundusque iureconsulti. nouari tamen nihil placuit: quamuis Rege ad mutandam fidem propenso. sancitum tantùm, vt rescissis ab vtraque parte inductisque decretis, quæ in alteros promulgarant: loco communi consensu designando, duo Pontifices consilia pacis constituendæ, seriò inter se, & quamprimum communicarent. Pompelone templi maximi præcipua pars prostrata iacebat, ante septimum fortè collapsa annum. eius instaurandæ rationes excogitatæ. impensæ magnitudo terrebat, cui priuatæ opes, pares futuræ non erant. quadragesima regiorum vectigalium in annum duodecimum insigni Caroli Regis liberalitate operi faciendo dicata. extantque de ea re publicæ tabulæ ad nonum Kalendas Iunij, hoc ipso anno datæ oppido, cui à D. Ioanne nomen est, ad radices Pyrenæi montis in ora Galliæ sito. Cura eum ditionis pristinæ recuperandæ solicitabat, quam maiores in Gallia amplissimam obtinuerant. Eburouicum atque partis Nortmanniæ. actum de ea re per legatos: & cùm nihil proficeretur, ad Gallum Regem ipse contendit, ex superiori morbo nunquam planè restitutum, sed pectore per interualla temporis titubante, imparique regni curis. ergo nullo operæpretio facto, mense Septembri anni millesimi trecen- 1398
tesimi nonagesimi octaui, in patriam redijt, filiumque sibi cognominem, quem proximo anno ex vxore susceperat, regni successorem fore sanxit, cunctis ordinibus in eius verba sacramento adactis. tota cæremonia Pompelone peracta, quinto Kalendas Decembris. lætitia haud diuturna fuit puero breuì, immatura morte extincto. Lusitanorum ferocia non vna clade castigata, ad pacis consilia animos reuocarunt. Henricus se, neque caussam eius belli fuisse respondet, neque moram paci facturum: si modò æqua & honesta conditione liceat ab armis discedere. pax stabilis constitui non poterat: priores modò induciæ instauratæ. De Aragonijs fama indies grauior, ne alienati arriperent arma: & cura crescere Castellæ Regi præsertim Villenæ Marchione, ad vtriusque regni confines amplum principatum obtinente. is in curiam Regis venire recusabat, in quo multum offensæ erat. Accedebat honesta occasio belli inferendi. duobus Alfonsi Villenæ Marchionis filijs Alfonso Petroque, duæ Henrici Regis amitæ connubio iunctæ fuerant. dos dicta triginta aureorum millia singulis. ea Anglis data paternæ libertatis pretium, pro quo Alfonsus filius erat obses. Petrus ad Aliubarrotam ceciderat, eius Henrici pater, cui à Villena cognomentum fuit, eruditionis

tantum studium, vt magica etiam sacra, carminaque caluisse fama sit. extant ingenij monimenta: in quibus multa reconditaque eruditio est, elegantiæ parum quippe affectatæ, sed horridæ, & cum Hispana lingua Latinàm
1407 miscentis. Alfonsi coniugium diremptum, ob malè tectas vxoris libidines. Henricus Rex earum fœminarum patrocinio suscepto, cùm dos non restitueretur in ditionem inuolauit, atque præter Villenam & Almansam, quæ in fide perstiterunt Aragonio præsidio, & locorum firmitate defensæ, cætera omnia eius principatus oppida regijs præsidijs occupata. Henrico Villenæ ætate eruditioneque æqualis Paulus Carthagena fuit, cognomento Burgensis à patria vnde ortum habuit, & vbi Episcopum egit, professione antea Iudæus, copijs, nobilitate, doctrinæ laude, in ea gente facilè princeps. Is Diui Thomæ Aquinatis scripta de Theologia peruolutando, facilè intellexit, quantum Christiana religio Iudaicæ superstitioni præstaret. noster effectus, religionis quam suscepit placita litteris illustrauit: librosque edidit in suo genere mirandos. Erat enim ingenio facili, copioso, perspicaci, & diuinarum litterarum cognitione præstabat. Treuigni Archidiaconus primùm, deinde Carthaginensis Præsul, postremo Burgensis creatus. id probitatis eruditionisq; præmium fuit. addita consequentibus annis scrinij regij præfectura perspectæ fidei argumento, quod rarum in ea gente est. Eiusque illa vox fuit. (sic fama tulit) Ex ea gente prognatis nullam reipublicæ partem committendam videri, moribus ex fraude atque mendacio compositis, simulare mentirique natis, neque bello bonis, neque pace. tres filios ex vnis nuptijs reliquit, priusquam noster esset susceptos: Alfonsum, ex Decano Segobiensi in defuncti patris locum subrogatus Burgensis Episcopus: cuius extat de Hispaniæ Regibus opus non inelegans, cui Anacephaleosi nomen fecit. Gonsaluum, virtutum merito Placentinum Episcopum. Aluarum Garsiam familiæ propagatorem, sanguine, vti erant eius tempestatis mores, cum nobilibus Hispaniæ familijs confuso. cuius extant commentaria de rebus Ioanne secundo Castellæ Rege gestis, non ineleganter conscripta.

Res Aragoniæ. Cap. IX.

OEDA tempora ecclesiæ dissidijs, pestis lues magis insigniuit, superiori præsertim anno, ad oram maritimam Barcinone Auenionem vsque grassata: Iberi & Orbæ inundationes cum magna agrorum, ædificiorum, pecorum, hominum strage. Rex Aragonius his malis mitigatis, Barcinone vbi se tenuerat, Cæsaraugustam, ad eam vrbem regni conuentu euocato abijt ad tertium Kalend. Maij. In D. Saluatoris æde, concio abs Rege ad circunfusos proceres & populum, è solio habita est: amplissimis verbis gentis Aragoniæ laudes celebratæ. Non ferro, inquit, atque copijs militaribus, sed fide ciuium imperia constare, viri amici, & necessarij, si alia argumenta deessent, domestica exempla satis declarant. Sic nostri regni ab humili principio, angustisque finibus opes auctæ sunt. nominis gloria vniuersum terrarum orbem peruasit. Ab ipso Pyrenæi

næi montis saltu, vbi ægrè maiores libertatem tutabantur, locorum magis munitione, quàm armis confisi, ditionis fines non in Hispania tantùm prolati, sed ad extremas etiam insulas maris Mediterranei. Vestrarum laudum trophæa in Sardinia, Sicilia, totaque Italia extant nobilissima atque præclara. O magnam concordiæ fideique vim. Non numero, sed virtute Sanctius & Petrus Sanctij filius Osca expugnata, quasi ex latibulis, vbi se tenuerant, in planiciem dilapsi sunt. Hac ipsa vrbe Alfonsus de Mauris capta, regnum confirmauit: posteris ad bene sperandum signum sustulit. Ecquid attinet vetera commemorando, tempus conterere? nos ipsi quingentis Aragonijs equitibus numerosas Siculorum copias fudimus: vniuersamque insulam filij imperio subiecimus, vestra ciues fide atque constantia. quæ seu vincit Ferociter instat victis, seu victa est, instaurat cum victoribus certamen: neque se opprimi sinit. Pro quibus meritis Deum precor, vt parem gratiam referat: quoniam nobis pro nostro animo, vestrisque erga nos obsequijs satis facultatis non est. curabimus tamen, ne ingrato, aut immemori beneficium dedisse videamini. Quod præsentis celebritatis est, solenni vos cæremonia, vt in nostra, filijque nostri verba de more sacramento adigamini conuenistis: id vt præstetis precamur. Propensa id omnium ordinum voluntate factum est. Publicam ex ea re lætitiam noui belli suspiciones conturbarunt. equitum peditumque copiæ Pyrenæi montibus superatis Tardensi notho ductore Thermas Vasconum oppidum primo impetu occuparunt. Aragonijs terror illatus. breui tamen ea tempestas disiecta est, Lihorio regni Procuratore pro Vascone obuiam hosti progresso. Sicilia mollibus noui belli tempestatibus & ipsa iactata: vbi ad quintumdecimum Kalend. Decembris, Martino filius est natus in spem paterni auitique regni, incredibili vtriusque gentis lætitia. sed ea tamen breuì mœrore mutata, infante ante legitimam ætatem, matreque, importuna morte sublatis, vti competenti loco repetendum est. Cæsaraugustæ Rex & Regina mense Aprili, salutis anno millesimo trecentesimo nonagesimo nono, de more inuncti, re- 1399
gia insignia, atque imperij infulas suscepere. cæremoniæ Antistes Fernandus Heredia Episcopus Cæsaraugustanus. Alfonso Villenæ Marchioni regia insignia, atque Gandiæ ducatus data abs nouo Rege sunt. Interea Auenione Benedictus Pontifex desertus à Cardinalibus, obsessus ab hostibus, in magno discrimine erat. ad eum ab Aragonio Rege legati viri præstantes Ceruellionus Zaquamus vtriusque iuris priuati & publici peritissimus, Marinus ex ordine Franciscano præstanti eruditione vir. ab ijs de concordia reuocanda sublato dissidio appellatus: respondet se in eorum Regum potestate futurum, qui ipsius partes secuti erant. Galli præsertim atque Aragonij arbitrio, controuersiam disceptandam permittere. sibi nihil antiquius pace esse: cauerent tamen ne pacis nomine seruitutem inducerent: iusque & æquitatem in re minimè dubia perturbarent. Eo accepto responso legati Aragonij, vti in mandatis habebant, ad Gallum Regem sunt profecti. Lutetiæ in gentis concilio de concordia reuocanda consultatum. mandata ad Benedictum missa: quorum hæc summa erat: Vti pro virili parte quamprimum pacis constituendæ rationem excogitaret. Ad conuentum Episcoporum ve-

niret,quem ex toto orbe Christiano euocare destinabant, in Patrum potestate futurus Galli Regis fide,atque præsidio militari, à vi & iniuria securus. In Castella Petrus Tenorius Toletanus Archiepiscopus decessit in ipso limine anni secularis, die Veneris, ad decimum Kalend. Decembris, (marmoreo tumulo Toleti inscriptus titulus obijsse ait quintodecimo Kalend. Iunij. ipso illapsi in Apostolos diuini Spiritus festo die) vir bello paceque clarus,præstantique animi magnitudine,rebus aduersis æquè ac prosperis admirabilis.Tauiræ in Lusitania natus est. alij Talaueræ in Carpetanis aiunt. iunior iurisprudentiæ studijs operam dedit,in Italia cum fratribus patria extorris, propter turbida reipublicę tempora Petro Rege. cum ætate Conimbricæ episcopatum obtinuit, deinde Toletanum,nullo ambitu,Pontificis tantùm Romani,cui notus erat,beneficio, vti superius dictum est. extant multa & præclara ædificia, tota prouincia Tenorij impensa constituta,munificentissimi animi certissima argumenta. vix vt credas tantis sumptibus priuatas cuiusquam opes pares fuisse. nimirum domi frugalis,parcus in suos,ad publicum splendorem communemque vtilitatem cuncta referre solitus erat:quę magna in Principibus virtus est.Toleti quidem pontem,cui à Diuo Martino nomen est,bellis ciuilibus quæ Petrum inter & Henricum fratres fuerunt euersum restituit. Arcem subterfluenti Tago amni imposuit,quibus olim vestigijs Sancti Seruandi cœnobium fuit.Templo maximo coniunctum peristylium amplissimum:vbi ipsius sepulcrum cernitur sacello dicato,prope alterum Vincentij Balboæ Placẽtini Episcopi,quo multum & familiariter vsus erat. Sedecim in eo sacello sacerdotes perpetuis sacris, ipsi & maioribus quotidie parentant Ad fines Granatenses,vbi Alcala regia municipium est, turrim extruxit, captiuorum , quorum erat inter Mauros magnus numerus perfugio,perpetuis per noctem ignibus monstrato itinere. Talaueræ D. Catharinæ nomine cœnobium amplissimum templo maximo contiguum, Canonicis illud destinans , abdicatis voluptatum illecebris , communi mensa & domicilio victuris : sed incolarum intercessione conatu impedito,D.Hieronymi monachis attributum est,amplissimis reditibus, ipsoque structuræ genere in paucis insigne. alijs locis alia, munificè omnia,religiosèque.Mariam sororem Ferdinando Syluæ collocauerat: vnde Alfonsus Tenorius est natus , cui Casorlæ præfectura ab auunculo data est. Hic ex Isabella Menesia geminam prolem suscepit , Petrum Tudensem Pacisque Augustæ Præsulem : cuius extat sepulcrum Toleti in Dominicanorum æde : atque Ioannem Syluam,qui in Basiliensi olim concilio legatus , rerum gestarum merito Cifontanus Comes abs Rege creatus est.

Annus secularis. Cap. X.

1400

E publica consequentis anni millesimi quadringentesimi lætitia: quo more & instituto maiorum,venia delictorum concessa est omnibus,qui Romam adirent Christianæ religionis caput arcemque sanctitatis, multum diminutum est , Pontificum dissidio nondum composito. tametsi tanta à Principibus adhibebatur contentio, vt

prope

prope res confecta videretur. Henricusque Castellæ Rex à Benedicti auctoritate quoniam auersum se à pacis consilijs præbebat, abdicareq; recusabat, contra quam erat pollicitus, publico gentis consensu defecit, faces subdente Petro Fria Cardinali Hispaniæ. Regis id Galli gratiæ datum, vulgus interpretabatur: Aragonio tamen pro Benedicto annitente, decretum tandem inductum est. Accessit pestis lues, quæ multos mortales vniuersa Hispania consumpsit, ex Gallia Narbonensi & Catalaunis, vbi vis mali primùm incubuit, in reliquas Hispaniæ prouincias diffusa. Hispali Castellæ Rex frequens morabatur, vrbis elegantia, & locorum amœnitate oblectatus. mense Iulio, Rege è templi maximi turri despectante, vbi magno populi concursu, primum horologium, magniq; ponderis campana collocanda erat, repentè procella exorta, multiq; fulmine exanimati. malorum præsentium indicium, futurorum præsagium esse plerique existimabant. prodigio auerruncando, supplicationes decretæ habitæq; sunt. In Vaccæis ad oppidum Nieuam, Virginis Matris signum fortè repertum: vbi constituto Dominicanorum cœnobio, impensa Reginæ Catharinæ, locus religiosus haberi cœpit, plenusq; numine: breuique multorum concursu in municipium excreuit, eius templi possessione, atq; opinione sanctitatis, quàm re alia nobilius. Violantes Ioannis Aragonij Regis filia, ad virum missa Barcinone est: nam eatenus nuptiæ dilatæ erant, propter immaturam virginis ætatem. dos dicta centum sexaginta florenorum millia, ea lege, vt paterni regni iure publicis tabulis, atq; iureiurando decederet. Ioannes Montfortius Dux Armoricus decessit. Ioanna Caroli Regis Vasconum soror eo viduata (cui Ioannem, Richardum, Arturum, Guillelmumq; genuerat) Henrico Lecestriç Duci, Richardo æmulo recens oppresso, iam Angliæ Regi nupsit, & ipsi ex priori coniugio, vnde multiplicem prolem susceperat, cælibi. Blanca Vasconis Regis filia tertia, coniux Martino Regi Siculo pacta est: cuius prior vxor, filiusque ex ea, salutis anno millesimo 1401
quadringentesimo primo decesserunt, coniunctis elati funeribus, mater ad octauum Kalend. Iunias, filius paulò ante. eius coniugij paciscendi caussa, ad Cortes Vasconum oppidum colloquium Regum fuit, Vasconis Aragonijq;: puella que in soceri Regis manum contradita, eximia formç venustate, lectissimis moribus, præcipua felicitate: nam prioribus sororibus extinctis, fratreq;, regni ipsa paterni hæreditatem accepit: sed annis consequentibus. Proximo quidem, de mense Septembri noua nupta Valentia in Siciliam nauigauit ad virum, eius insulæ imperium ex defuncti coniugis testamento retinentem. classis qua vehebatur, ductor Bernardus Cabrera. Henrico Castellæ Regi, Maria filia ex vxore Segobiæ nata est Nouembris quartodecimo die, magna parentum lætitia, gẽtisque, Alfonsi Aragonij Neapolitaniq; regis vxor futura ventre infœcundo.

Tamerlanes Scytha. Cap. XI.

ICOPOLITANA victoria, fusis fugatisq; Hungaris, Francis oppressis, Turcæ Orientis imperium spe vniuersum inuaserant. finitimis longinquisque maximus terror illatus. Baiacetes eorum Imperator felix sibi esse videbatur: copijsque omnibus Constanti-

nopolim obsidebat Græcorum imperij & fortunarum sedem. Fallax rerum humanarum fides, mirabilis inconstantia. eam tempestatem maior aliunde procella disiecit ad tempus atque discussit. Tamerlanes Scytha magnus corpore, animo magnus, ex gregario milite audendo, moliendo, populares ad arma cōcitando, magnam auctoritatem, paresq; opes consecutus ingentem exercitum conflauerat, equites quadraginta millia, pedites ad sexcenta. vix fidem faceret numerus, ni idoneis id auctoribus confirmaretur. cum his copijs torrentis instar rapidissimi sese in Orientis prouincias infudit, terris vastitatem, cladem, exitium allaturus Parthi primi imperata fecerunt: Syria, AEgyptusq; ludibrio, cædi, rapinæ fuerunt. In more habuit cùm ad vrbem aliquam castra poneret, primo die signa candida præferre clementiæ significatione: si continuò portas aperirent facta deditione, neque morarentur spem. die proximo purpurea cædem minitantia, exilia, bonorum euersiones. tertio atra, quibus excidium, vastitatemq; denunciabat hominibus, agris, vrbi. neque vllis precibus sæuus animus mutabat. sic magnitudine supplicij terrorisque, cuncti certatim imperata fecerunt. Accidit vt Berytenses in diem alterum deditione dilata, barbaro placando, virgines, puerosque ramos gestantes cum infulis & velamentis supplicum habitu præmitterent. ad genua cùm procumbere conarentur, voceque flebili patriæ interitum deprecarentur, adacto equitatu conculcandos obterendosque præbuit. crudeli spectaculo commotus quidam Genuensis, qui barbari castra sequebatur, loquebaturque Scythicè, benignitatis admonuit, se hominem ac mortalem esse recordaretur. ad quem ille toruo vultu, contractoque supercilio. Ecquid me hominem esse putas? flagellum ego sum Dei, diræ, pestisq; terrarum Pro magno Genuensis habuit incolumem euasisse. Baiacetes Asiæ periculo permotus, relicta Constantinopoli, cum omnibus copijs obuiam progreditur. ad Tauri montis eam partem, cui Stellæ nomen est, pugna olim Pompeij & Mithridatis nobilem, totis vtrique viribus & copijs dimicatum. vicere Scythæ. supra ducenta hominum millia cæsa. ipse Baiacetes captus, ludibrio reliqua vita futurus: qui tot gentibus fuerat terrori, aureis catenis vinctus, atque in cauea ferrea per vniuersam Asiam Syriamque ad ostentationem circunductus, cibum capiens, quem tanquam cani de mensa victor proijceret, ascensuroque equum, substernens pedibus tergum. Idem calamitatis & vitæ finis fuit. Sic homines humanaque vertuntur. & est infelicissimum infortunij genus miseris, fuisse aliquando felices. Henricus Castellæ Rex aduersa quamuis valetudine oppressus, omnia ad imperij splendorem conferebat. ad finitimos longinquosque Principes frequentes legationes mittens, quæ apud quamque gentem præcipua essent, sciscitari non desistebat. Ad Orientis prouincias Pelagius Sotomaior, & Fernandus Palasuelus legati, earum gentium vires moresque exploraturi prælio interfuerunt, fortè an prudentes, quod inter Turcas & Scythas commissum est. eos victoria parta Tamerlanes honestè habuit, remisitq; in Hispaniam, nouo ex sua gente oratore adiuncto, Henrici Regis amicitiam expetitum. cum eo Alfonsus Paez, Rodericus Gonsaluus, atque Gometius Salazarius denuò ad victorem barbarum missi. quorum extat de eo itinere commentarius Itinerarij nomine, ab ipsismet legatis confectum. Tamerlanis poten

tia

tia, gloriaque diuturna non fuit. in Scythiam reuersus, tantis belli manubijs vrbem Mercantum condidit, spolijsque aliarum gentium exornauit, elegantissimamque reddidit. mortuo duo filij successere, neque fortuna, neque indole eadem: de paterna hæreditate dissidentes, imperium patris virtute partum sua ipsi ignauia amiserunt, corrupere gloriam. Fuit his annus Lusitanis priuatim atque Vasconibus infaustus, vtriusque regni hærede morte sublato. Alfonsus Lusitani Regis filius maior cum duodecim annos esset natus, decessit magno gentis luctu. Corpus Bracaræ in templo maximo sepultum est. tametsi eam fortunæ iniuriam, numerosa proles Regi superstes supplebat, Eduardus, Petrus, Henricus, Ioannes, Fernandus, duæ filiæ Blanca, Isabellaque. eo minor genti, atque parentibus mœroris caussa fuit. Pompelone Ludouicus semestris, & Carolus quinque natus annos, coniunctis funeribus sublati, sepultique in æde maxima, ipso Philippi Regis abaui sepulcro. luctus ingens nulla virili prole superstite, regnique hæreditate necessariò ad fœminas deuoluta. Fine anni, atque consequentis initio millesimi quadringentesimi tertij, magnæ fluuiorum 1403
inundationes vniuersa Hispania extiterunt, Hispali præsertim Bætis supergressus ripas, ipsaque vrbis munimenta, magnam vrbis partem cooperuit. ad D. Michaelis, atque ad portam, cui à coniuncto nauali nomen est, inundatio peruenit. fœda rerum facies, metuendaque colluuies. prætoris diligentia, cui Alfonso Tauro nomen erat, saluti fuit, noctu atque interdiu omnibus partibus occurrentis, ripas statuminantis, portas pice stupaque, vrbis mœnia alia materia stipantis. sic periculum procuratum est, terrorque populi sedatus. Toletana ecclesia, ex quo Petrus Tenorius decessit, Pontifice vacua erat. iniuria id temporum factum, dissidioque Romanorum Pontificum. in Castella præsertim Benedicto repudiato nullus Pontifex erat, vnde sacra peterentur, magno gentis incommodo. Ergo Vallisoleti in frequenti regni conuentu, Benedicto Pontifici ad quartum Kalend. Maij, imperij ius restitutum, solenni cæremonia: cui Rex ipse, proceres, & Episcopi affuerunt. idem ad septimum Kalend. Iunias in Gallia factitatum. conuersæ repentè vtriusque gentis voluntatés erant. breue tamen obsequium fuit. sed datum tamen Benedicto Pontifici, vt ecclesiam Toletanam Petro Lunæ fratris filio committeret, quod tertio Kal. Augusti factum est. tametsi venire aliquandiu distulit, Dertusanæ ecclesiæ, cui ante præfectus fuerat procuratione, & motu temporum impeditus. Martinus Salua Cardinalis Pompelon. Sellone in ora Prouinciæ, quò Benedictus pestis vitandæ studio se contulerat, diem obijt sexto Kal. Nouembris. ecclesiam Pompelonensem, post eius obitum Michael Salua gubernandam suscepit. additus aliquanto post purpuræ honos, quod eruditioni est datum (erat enim iuris peritissimus) atque patrui defuncti meritis, fideique perpetuæ erga Benedictum Pontificem, alijs Cardinalibus deserentibus. Matthæo Fuxensi Comite in patria sine prole defuncto, Aragonij regni obtinendi nulla spe, Ioanna vxor, nulla ex se edita prole, internuncio Iacobo Scriba Aragonio Regi conciliata: rediensque in patriam tria millia florenorum annua, vnde vitam sustentaret, abs Rege pacta est. exiguam regni erepti vilemque compensationem. nimirum neccessitati parendum fuit, cuius quàm pietatis, honestatis ve maiores sunt vires.

Henrico Regi filius naſcitur. Cap. XII.

P I M A feſtaque pace Hiſpania florebat. domeſtici motus compoſiti. externa arma ſilebant. Vaſconem tantùm interceptæ à Rege Gallo ampliſsimæ ditionis dolor vrebat, Eburouicum, Campaniæ, atque Briæ. miſsis vltro citroque legationibus, nihil erat profectum. Rex ipſe Vaſco ſemel & iterum Gallicam profectionem ea cauſſa ſuſceperat, haud magno operæpretio. nunc extremam ſpem tentare viſum eſt: ſi à Rege Gallo amitino, cæterisque Galliæ Principibus, præſens agendo, moliendoque aliquid impetraret. regni cura Reginæ commendata. Vt ad Regem Gallum ventum eſt, ſuprema contentione de re tota diſceptatum. conuenit tandem, vti omni ditione, de qua controuerſia erat, Gallis relicta, Chireburgo etiam Vaſconum præſidio deducto, Nemoroſum Ducis nomine Celticæ vrbem acciperet. iniqua permutatione, ampliſsimorum principatuum opes abdicatæ: addita tamen annua duodecim Francorum millia: præ-
1404 terea in præſenti ingens auri pondus hæc ſalutis anno milleſimo quadringenteſimo quarto, quinto Idus Iunij Lutetiæ geſta ſunt. Ex ea pecunia gemina palatia Oliti atque Taſallæ, quæ oppida quatuor inter ſe millium interuallo ſunt diſsita, conſtituta à Carolo Rege fuiſſe, vulgò hominum opinio eſt, planè magnificentiſsima: prorſus vt nihil artificij, ad pulchritudinem, magnificentiamque ac commoditatem deeſſet. Et erat is Princeps harum non minus elegantiarum, quam ciuilium, militariumque rerum peritus. ea oppida inter ſe perpetuo porticu committere habuiſſe, in animo fama fert, ſi longior vita contigeret. Ipſo tempore Reges Granatæ atque Caſtellæ munificentia inter ſe, atque comitate certabant. Salutaris barbaris erat noſtræ gentis amicitia propter anguſtiam ditionis: Caſtellæ neceſſarium ob perpetuam Regis imbecillitatem, ſua magis tueri, quàm alienos fines inuadere. miſſa abs Rege Mauro ad Henricum ampliſsima munera, aurum, argentum, gemmæ, picta veſtis, atque pretioſa: & quo maior gratia eſſet, vxor etiam cum ijs donis legata, nimirum è multis vna: quas Mauri ſinguli, pro opibus quiſq; quam plurimas habent, Reges maximè. ſic animo diſtracto, nulla in magno pretio eſt. ijs officijs vtriuſque gentis animi noua beneuolentia deuincti, neque ſyncera tamen, neq; diuturna, vt rerum euentus breui declarauit. Romæ Bonifacius IX. deceſsit Kalend. Octobris. in eius locum feſtinatis comitijs Coſmatus Melioratus, patria Sulmonen. ex presbytero Cardinali ſubrogatur ad ſextumdecimum Kalend. Nouembris, Innocentij VII. nomine deſumpto breuis pontificatus fuit, duorum annorum, vnius & viginti dierum. Conciliandæ inter Pontifices pacis ſpes à Principibus tentata. cæterum varijs artibus ij conatus ludificati: cùm locus vtriusque partis quem conſenſus probaret, conuentui nullus inueniretur: prorſus vt colluſio videretur, & vtrunque Pontificem in ſacra cauſſa præuaricari. Benedictus præſertim magna amicorum parte alienata, cæteris ad Romanos reſpicientibus, vagus, incertusque agebatur. neque illi res vlla, neque conſilium, aut quiſquam hominum ſatis placebat. tametſi eius cauſſam multi viri eruditionis & ſanctitatis opinione præſtantes tuebantur. in his ex Dominicano ordine Vincentius Fer-

rerius

rerius Valentinus:cuius ea tempestate fama,per ora omnium nationum volitabat: ad quas Euangelij lumen intulit. satis constat patrio sermone concionantem ab externis gentibus, auditum libenter,atque intellecta quæ diceret:quod ab Apostolorum temporibus vni contigit. doctrina miraculis confirmata. cæcorum aperta lumina. claudis gradiendi facultas data. omne genus morbi depulsi.mortui ad vitam reuocati. Quo minus mirum sit, eius opera innumeram hominum multitudinem, altissimis eatenus ignorantiæ tenebris oppressam, cælesti illustratam lumine Christo nomina dedisse, in vna Hispania Mauri octo millia,Iudæi ad triginta quinque millia:ac præsertim Palentiæ in Vaccæis multo maxima Iudæorum pars Christiana sacra suscepit, Sanctio Rogio eius vrbis Episcopo.Calamitas ex ea re sacrorum vectigalium,cùm suscepta religione immunitate donarentur, ex regio fisco annuis Episcopo attributis reditibus est procurata:vti regium diploma per hæc tempora datum declarat. Publicam ex ijs rebus lætitiam Catharinæ Castellæ Reginæ partus felicissimus auxit. Tauri in Franciscanorum cœnobio filium enixa est, cui de aui appellatione Ioanni nomen fuit, salutis anno millesimo quadringentesimo quinto,die Veneris,pridie Nonas Martij.per oppida & vrbes festi dies agitati: ludi,spectaculaque commissa: quo diutius expectata fuerat, ac prope diffidebatur, eò maiori vniuersæ gentis lætitia. ab externis Principibus missæ legationes, quæ gaudio fungerentur. Ioannes Reginæ auunculus,Petri Regis filius, Soriæ vbi vinctus erat, paulò ante decesserat, ex Eluira vxore,quam in vinculis duxerat, custodis Bertrandi Erilis filiam gemina prole relicta, Petro, Constantiaque. hanc Rex continuò nactus Madriti in D. Dominici regij virginem sacrari curauit. Petrus quem in custodiam tradere cupiebat, substractus est. Amitini commiseratione Regina ad se deductum Regi post partum fortè inuisenti conciliauit, venia precibus impetrata: neque erat æquum aliquid denegari puerperæ, quod dono dignum esset. repentè ergo è latebra, vbi retro Reginæ stratum erat, ad Regem deductus in veste sacerdotis genibus nixus, in gratiam acceptus: atque vt esset vnde vitam in studijs litterarijs sustentaret, Alarconis Archidiaconatu continuò donatus est. deinde Vxamensis Episcopus, ac tandem Palentinus est creatus.nobilitas pro virtutibus fuit. Ex duabus concubinis,Isabella domo Anglica,atque Maria Bernarda numerosam prolem genuit: quatuor filios Alfonsum,Ludouicum, Sanctium, Petrum, pari numero filias, Alfonsam, Isabellam, Catharinam, Constantiam.Ab his ac præsertim ab Alfonso maximo filiorum, cui ex iustis nuptijs septem proles fuerunt, ea familia deducta perpetua serie, cui à Castella cognomentum est,in paucis nobilissimæ,ad paucos redactæ, modicis opibus.

1405

Bellum Mauricum. *Cap. XIII.*

NTEREA Aragonia intestinis tumultibus vexabatur: ac Cæsaraugustæ cædes passim,bonorumque direptiones factæ.partium duces Lupus Nuza, atque Petrus Cerdanus, viri opibus, clientelis, auctoritateque præpotentes. Ad Maelliam municipium con-

uentus gentis habiti de ordinando regni statu, deque ijs motibus pacandis abs Rege est relatum. leges aliæ in tempus aliquod, quædam perpetuæ vtilitatis caussa in æternum promulgatæ. sancitumque Martinum Regis filium primo quoque tempore in Hispaniam euocandum: vt hominibus maximè liberis, ius à natura datum, virtute, meritis, fide, fœdere, ac religione fundatum disceret conseruare: neque rempublicam pro voluntate, arbitratuque vt in cæteris prouincijs, sed legibus æquitateque gubernare. ergo auctore patre Drepano soluens, atque Benedicto Pontifice ex itinere ad Nicæam, quò se is contulerat specie ineundæ pacis, salutato, fœdereque in ea vrbe cum Ludouico Andegauensi, qui se Neapolitanum Regem ferebat, & ad Aragoniæ imperium aspirabat, Pontificis opera constituto, Barcinonem tandem classe appulit, tertio Nonas Aprilis. Pro eius aduentu dies festi per vrbes & oppida agitati: nam diu in Hispania moraturum sperabant, nimirum opinione sua falsi, cùm Siciliam relinquere metueret, suspensis antea, & incertis prouincialium animis, & nunc Bernardo Cabrera, in quo præsidium esse debuit, plus eius discessu sibi auctoritatis arrogante, quàm quòd reipublicæ rationes, & regia dignitas pati possent. Itaq; rebus vtcunque in Hispania compositis, ad octauum Idus Augusti, Barcinone classe qua vectus erat, Siciliam repetijt. Bernardus Cabrera, aula primùm deinde tota insula pulsus est. eorum quæ obijciebantur cognitio, ad patrem Aragoniæ Regem integra reiecta. Quatuor argenteæ statuæ gemmis, auroque nitentes, mense Nouembri ineunte Barcinonem delatæ, Benedicti Pontificis donum: quibus Valerij, Vincentij, Laurentij, Engratidis cineres, qui Cæsaraugustæ seruantur, præcipuis diebus inclusi, in pompa circunferrentur, thensis impositi, & humeris hominum magna populi religione gestati. In Castella pax erat domesticis factionibus sublatis, externis Principibus aut fœdere aut amicitia deuinctis. quam Granatensis Regis insolentia turbauit, Aiamonte oppido in Turdetanis ad Anæ ostium per vim capto, detractoque Aluaro Gusmanio, in cuius ditione erat: præterea annuum tributum pendere recusabat. Quibus rebus tametsi commisisse constabat, vt hostis loco esset, experiri tamen placuit, si reuocandæ concordiæ ratio aliqua iniri posset. missi qui iure feciali res repe-
06 terent. Barbarus metum interpretatus, principio anni millesimi quadringentesimi sexti suorum manum in vicinos Biatiæ fines immisit. magnus genti terror, agris, & oppidis vastitas illata. Petrus Manricus limiti præfectus, Dieghus Benauidius, Martinus Rogius tumultuario delectu habito, obuiam progrediuntur Mauris. ad Quesadam oppidum acie dimicatum. pugnantes nox diremit dubia victoria. nisi quòd nostri per medias hostium acies perumpentes, vicinum tumulum occuparunt. id perculsi animi, peioresque in pugna tulisse argumentum fuit. cecidere non pauci. in his nobilissimi Martinus Rogius, Alfonsus Daualus, Ioannes Ferrerius Marescalus, Garsias Osorius. Henricus Rex Segobiæ se in Vaccæis ea tempestate tenebat, quamuis imbecillo corpore, memor dignitatis, publicæ salutis memor. bellum omni conatu comparare certus, ipse quidem Madritum continuo abijt: regni autem ordines Toletum primo tempore conuenire iubet: vt communi gentis consensu de re tota consilia ineantur. Rex Vasco in Gallia eatenus moratus, rebusque confectis, vti

paulò

paulò ante dictum est, alio itinere in Hispaniam rediјt, per Narbonem in Catalaunos appulsus. ipsius & Aragonij Regis colloquium ad Ilerdam habitum, mense Martio. in ea vrbe instaurato inter vtrunque Regem fœdere Cæsaraugustam itum: Aragonio omnibus officijs & comitate Vasconem toto itinere prosequente. Beatrix Vasconis filia Blanca minor, Iacobo Borbonio Marchiæ Comiti desposa erat, iuueni in procero corpore, eximia formæ dignitate, bellica fortitudine præstanti. eæ nuptiæ Pompelone Septembris die quartodecimo, principali apparatu celebratæ sunt. Quo mense Michael Salua Pompelonensis Cardinalis Benedictum Pontificem in Liguriam secutus, ad Monæci arcem ex peste decessit: qua contagione ijs locis multi mortales consumpti erant. defuncti corpus Nicææ in D. Francisci tumulatum est. in eius locum Lancelotus Nauarra Pompelonensis Episcopus creatur. Gallia vniuersa à Benedicto Pontifice discedit. quoniam eatenus concordia inita inter Pontifices non erat, fraudem subesse atque præuaricationem vulgò homines, sed & gentis Principes interpretabantur.

Henrici Regis obitus Cap. XIIII.

CONVENTVS Toleti agebantur omnino frequentes, rerum de quibus suscepta deliberatio erat, magnitudine, Principum numero, ac tristi tandem Regis exitu nobiles. Ioannes Seguntinus Episcopus, qui Toletani Episcopi partes implebat eius ecclesiæ rector, ex quo Petri Tenorij obitu vacua erat, Sanctius Rogius Palentinus, Paulus Carthaginensis, Fridericus Trastamaræ Comes, Henricus Villena Calatrauæ Magister in locum Nunnij Gusmanij ante biennium substitutus, Rodericus Daualus Magister equitum, Ioannes Velascus, Dieghus Stunica, alijque viri principes interfuerunt. Regem in ipso conatu morbus solito grauior oppressit. Itaque pro Rege vicarius Ferdinandus frater substitutus est. Eo referente de subsidio in bellum Mauricum conferendo, pecuniaque genti imperanda actum: vnde equitum millia quatuordecim, peditum quinquaginta millia conscribi possent; triginta triremes instrui, quinquaginta onerariæ: præterea sex ignea tormenta maiora, quas nostrates historiæ Lombardas vocant, fortassis quòd in Longobardia id genus machinæ inuentum primò esset: minora tormenta centum, aliaque instrumenta belli: quod extirpandæ genti Mauricæ supremo conatu gerendum erat. Res per altercationes ducebatur. negabant vrbium procuratores tantum pecuniæ redigi posse, præsertim Episcopis oneris partem subire recusantibus centum modò aureorum myriades in belli sumptus concessæ. datumque, vt nisi ea summa sufficeret, aliquanto amplior populis imperaretur, non consultis regni ordinibus, neque conuentu procerum euocato. Equiti stipendium erat in dies singulos sestertij viginti, pediti dimidiatum. Ferdinandi Principis diligentia res ad exitum perducebatur: cuius secundùm Regem fratrem prima & maxima rebus omnibus erat auctoritas. Cum Roma allatum est Innocentio Pontifice defuncto ad octauum Idus Nouembris. successorem datum pridie Kalend. Decembris, Ange-

lum Corarium Cardinalem, natione Venetum, Gregorij XII. nomine edito. Toleti Henricum Regem mors oppresit octauo Kalend. Ianuarias, ineunte
1407 salutis anno millesimo quadringentesimo septimo, annos natum viginti septem, atque omnibus sacris ex ritu Christiano procuratis. regnauit annis sedecim, duobus mensibus, diebus vno & viginti. filios reliquit Ioannem, Mariam, Catharinam. Corpus in veste Franciscana regio sacello templi maximi Toleti tumulatum, verissimis totius gentis lacrymis, luctuque, immatura morte præreptum eximia indole Principem lamentantium. rempublicam rursus quasi rectore spoliatam nauim, nouorum motuum fluctibus agitari necessarium. fuit ingenio facili, miti, atque liberali. vultus satis decorus, nisi perpetua valetudo fœdasset. vernacula facundia instructus, omnium quæ diceret atque ageret, arte quadam ostentator. Ad Principes tum Christianos, tum Mauros finitimos longinquosque legationes mittere solitus, vnde multum prudentiæ rebus gerendis multumque splendoris haustum est. animi magnitudinem, atq; consilij, vnius rei argumento notasse sat erit. Superioribus annis cùm primum regni administrationem suscepit, Burgis accidit, vt ex coturnicum aucupio, quo se oblectare consueuerat, post meridiem redeunti die quadam, nihil opsonij ad prandium esset paratum. caussam sciscitanti, respondit opsonator, regijs vectigalibus exhaustis, fidem etiam esse consumptam. ne pignora quidem superesse cibis regiæ familiæ comparandis. Miratus Rex, arietinas carnes, pallio oppignerato, emi continuò mandat: ijs & coturnicibus, quas ceperat, prandium parari. ministrat brachatus regius ipse opsonator. in serum dies erat extractus: proceres, Toletanus Archiepiscopus, Dux Beneuentanus, Trastamaræ Comes, Henricus Villena, Medinæ Celinæ Comes, Ioannes Velascus, Alfonsus Gusmanius, alijque magno numero, luxu inter se & splendore mensarum certabant, soliti in orbem conuiuijs se mutuo excipere. Forte apud Toletanum cœnabatur. eò Rex nocte tectus, inuolutoque capite abijt. opipara fercula illata, delicijs lautitiaque diffluebant. Remotis mensis, varij vt fit sermones additi. quantum quisque copiarum haberet, quantum ex regijs vectigalibus perciperet, vt in nullo tali periculo commemorare. Noua ea res Regem impleuit ira. proxima luce fingit grauissima se valetudine opprimi. dare suprema mandata velle. proceres in arcem euocat singulos. ijs admissis comites exclusi. Sub meridiem Rex ferro tectus, districtoque gladio, ad proceres ingreditur in cœnationem magnam, vbi rei euentum suspensis incertisque animis expectabant. assurgunt illi, Rex assidet, trucique vultu, Toletanum rogat. Ecquot Reges antea nosset: idem ex alijs sigillatim sciscitatur. alij tres respondent, quidam quatuor, qui plurimos quinque. Ecquî id verum esse ait, cùm hac ipsa mea ætate, viginti Reges nihilominus in Castella nouerim regnasse. Mirantibus dicti caussam. Vos, inquit, vos omnes Reges estis, magna reipublicæ calamitate, nostri nominis ignominia. sed ne diutius imperetis, neque Reges ludibrio habeatis, vestris capitibus continuò sanciam. Simul contenta voce lictores euocat, militesque sexcentos, quos arcanò paratos habebat. quæ ad supplicium postulabat parari, afferrique iubet. tunc Toletanus ab insita animi magnitudine præsidium petens, in genua procumbit,

veniam

veniam ſupplex rogat: idem eius exemplo cæteri faciunt, panſis manibus, lacrymis toto ore manantibus. emendaturos atque in eius poteſtate ſe ſuaque fore pollicentur. Increpitos atque vltimi ſupplicij metu perculſos, non ante dimittit, quàm regijs arcibus traditis omnibus, aurique pondere repræſentato, quod occupatis regijs vectigalibus debebatur. Ijs rebus perficiendis duo menſes conſumpti, ex quanto tempore in arce ſeruati ſunt. regia auctoritas confirmata: nullo vt tempore obſequentiores proceres fuerint, timore ipſis timoris cauſsis longiori. Simile ſeueritatis exemplum Hiſpali editum eſt: quo tempore Nieblæ Comes & Petrus Pontius inteſtinis diſsidijs tumultuabantur: niſi quòd grauius ſupplicium fuit mille ſontibus Regis iuſſu peremptis. Regia vectigalia liberata, præſertim Ferdinandi fratris diligentia: vnde annis ſingulis magnum auri pondus in regium ærarium illatum. cuius pars maxima Madriti ſeruata ad grauiores reipublicæ caſus. Henrici Regis impenſa ei arci munitiſsimæ turres ſunt additæ. Eius illa vox fuit: Populi ſe execrationes amplius quàm hoſtium arma formidare. eòq; theſauros congeſsit, innoxios tamen & ſine ſubditorum gemitu: cura tantùm regiorum vectigalium, modeſtiaque, quæ magna Principum laus eſt.

Ioannes Caſtellæ Rex renunciatur. Cap. XV.

IVSTA funeris Henrico Regi ſplendidè facta: ſimul de ſucceſſore renunciando ſuſcepta à proceribus deliberatio eſt. non vna omnium mens erat, nec eadem cunctis oratio, graue reputantibus expectare dum infans menſes duos & viginti natus, ad iuſtam ætatem perueniret. malorum imagines, quæ paſſa prouincia erat, Regum priorum ætate minori ante oculos verſabantur. Defuncti Regis teſtamentum prolatum: in quo reipublicæ procuratores, Regina vidua, Ferdinandusque Princeps ſcripti erant. Dieghus Stunica, Ioannes Velaſcus infantis tutores deſignati: Paulus Carthaginenſis Epiſcopus magiſter inſtitutus, adoleſcentia litteris & regijs moribus informanda: ea tamen lege, ne aliquam reipublicæ partem attingerent, contenti ea cura, quæ ipſis concredita erat. Verùm ea decreta reſcindenda omnia nonnulli diſputabant: Regem confectum morbo parum mente valuiſſe. nam pridie obitus teſtamentum confectum erat. & ſi cætera eſſent integra, nouarum tempeſtatum fluctibus rempublicam objjcere recuſabant. Hæc clam inter ſe. hæc palàm atque in circulis conquerebantur. conſilia mali vitandi non ſatis explicabant: quodq; in re tali difficillimum eſt primus auctor, primaque vox expectabatur, dum animis ſpes, timor, ratio, caſus ancipites obuerſantur. loquebantur omnes, adijcere conſilio periculum ſuum ſinguli detrectabant. Vnus erat Fernandus Princeps, qui regno ſuſcepto rebus opem ferre poterat, (ſic illi exiſtimabant) ſed natura cunctator, manſuetus, modeſtia ſingulari: quæ vulgus virtutibus affinia vitiorum nomina affingendo, metum, ignauiam, anguſtiam, humilitatemq; animi interpretabatur. Nouorum cõſiliorum opportunitatem Reginæ tum ſexus, tum abſentia ſuppeditabat, Segobiæ cum filijs, quorſum res euaderent, expectantis, ſqualore luctuque oppreſſæ, ob mariti obitum,

tum, neque magis præsenti calamitate afflictæ, quàm metu imminenti, ne ipsa filiusque ludibrio haberentur. Re inter se communicata proceres, Ferdinandi constantiam tentare decernunt. Daualus Magister equitum post multos secretosque sermones cunctantem dubitantemque hac oratione erigere ac confirmare nititur. Nos te, Ferdinande, ad patrium auitumque regnum vocamus, salutare reipublicæ, tibi magnificum, nobis omnibus faustum. in tua id manu situm est. nemo erit, qui nostro consilio repugnare audeat. Neque speciem adulantium, fraudemq; subesse cogita. Ad regni fastigium ambitu & malis artibus niti turpe est: vltro delatam, & quasi ad tuum præsidium confugientem rempublicam deserere in periculo, ne sopor & ignauia videatur, prouidendum est. Posse gentis consensu regna mutari, nouosque Reges institui, ipsa regiæ potestatis natura documento est: quæ populi voluntate exorta, rebus exigentibus transferri potest ad alios. Vagi initio homines, incertis sedibus errabant. in quaque familia tantùm, ei à cæteris honos deferebatur, quem ætate prudentiaque cæteris præstare constabat. verùm cùm vita omnis iniurijs esset obnoxia, ac ne consanguinei inter se satis conuenirent animis: qui à potentioribus premebantur, societates cum alijs inire, & ad vnum aliquem opibus fideque præstantem respicere cœperunt. Hinc vrbani cœtus primùm, regiaque maiestas orta est. non fraude, atque ambitu, sed moderatione, innocentia, virtute obtinebatur: neque hæreditario iure, sed pro multitudinis voluntate, in defuncti Regis locum alius substituebatur. Imperaturus omnibus, eligebatur ex omnibus. Nimia Regum potentia effectum, vt parentibus filij, prauis sæpe moribus, imbecilla ætate succedant. qua peruersitate, quid exitialius excogitari potest? exercitus, prouincias, copias ex vxoris sinu dari accipique temerè nullo delectu? & quod virtutibus erat datum, nullis iam meritis contrà malis artibus obtineri: rempublicamque vnius respectu, grauissimis procellis exagitari? Licet antiqua exempla proferre. Henrico eo nomine primo defuncto, Berengaria soror minor est prælata, Blanca Galliæ Regina prætermissa. quod consilium superis esse probatum, Ferdinandi Regis Berengariæ filij, sanctitas ac perpetua felicitas declarauit. Alfonsi Regis cognomento Sapientis minor filius, quia indoles erat, nepotibus ex maiori filio prælatus est. Licet recentia. Henricus auus tuus fratrem Regem imperio euertit, eiusq; filias paterna hæreditate spoliauit. quod nisi iure factum est, priores Reges iniuria regnasse, fatearis oportet. Prioribus annis Ioannes Auisij Magister Lusitania occupata, iure an iniuria non disputamus, sed certè eximia populi voluntate hactenus stetit, quamuis Castellæ armis sæpe lacessitus: & nuper duæ Ioannis Aragonij Regis filiæ à paterno regno depulsæ: Martinusq; Ioannis frater ex Sicilia ad imperij sceptra euocatus est. Nimirum quod publicæ salutis caussa, & communi consensu institutum est: eadem multitudinis voluntate rebus exigentibus immutari quid obstet? Quòd si externus homo inuitaretur, nulla nobilitate, nulla rerum gestarum gloria, consilium reprehẽdi posset: nunc Principem nobilissimum, patre atq; atauis Regibus natum, ad imperium vocamus, & fratre superstite rerum moderatorem. Vide ne propius cõtumeliæ quàm laudi sit, hanc eximiam nostrûm omnium, & populi voluntatem repudiasse: patriæq; supplici, & quasi manus tendenti, periculum si quod esset, certè laborem

curamque

curamque denegasse. Nam illud admonere non attinet, vt oblata dignitate, quam modestissimè vtare. Post hanc orationem cæteri proceres circunsistere, hortari, cęlitum voces, & astrorum motus referre. Negat ille tanti esse regnum, vt ambitiosi propterea notam velit incurrere, atque inhumanitatis, innocenti puero spoliato, Regina vidua cōtempta, quorum patrocinium suscipere æquius fore: atq; nouorum bellorum materiam præscindere, quæ regni mutatione futura necessariò prouidebant animis. Se quidem pro eo studio immortales gratias agere: sed maius beneficium dare non posse, quàm fratris filio, vti ratio & æquitas postularent, Rege renunciato. ipsum rempublicam curaturum, vti frater moriens mandarat: neq; vllum laborem, aut vitæ periculum patriæ denegaturum. vt suo nomine imperaret, adduci non posse. Conuentus procerum in templi maximi eo sacello habitus est, quod Tenorij Archiepiscopi impensa extructum erat. Daualus equitum Præfectus, rursus ad Ferdinandum conuersus, si subeunte pœnitentia mutasset, ecquem Regem renunciari vellet, rogauit. Ille indignantis habitu, contentaq; voce, Quem, inquit, nisi fratris mei filium? Continuò ergo Ioannes in conuentu primum, deinde per vrbis plateas explicatis vexillis, Rex est Castellæ præconis voce proclamatus. Ferdinandus omnium confessione, eorum etiam qui maximè institerant, ab eximia moderatione, fideque laudem tulit, cùm vltro delatam regiam dignitatem repudiarit: quam alij per ignes & ferrum petunt. dignus cui ad amplissima regna viam numina aperirēt, gloriamq; eò maiorem, quòd varijs antea criminibus apud fratrem fuerat appetitus ab ijs, qui Principum offensas alijs euertēdis acriter rimantur. & per se inuidiosi suspectiq; Principibus sunt, qui proximi ad imperium destināutur. sed sub vitæ tamen finem eius probitate perspecta odium beneuolētia mutarat. Maria etiam filia Alfonso Ferdinādi filio maiori cum spe regni desponsa: quod vtriusque rationibus commodum, reipublicæq; adeò vniuersæ salutare erat futurum.

Bellum Granatense. Cap. XVI.

NOVVS in alia Hispaniæ parte luctus exortus Aragoniæ genti est, Mariæ Reginę funere, præstantissimæ Principis, ad Villam regiam extinctæ prope Valentiam, quarto Kalend. Ianuarij. corpus ad Populeti est tumulatum: exequiarum iusta magnificè facta. tres filios Iacobum, Ioannem, Margaritam in minori ætate amiserat. Martinum sibi superstitem reliquit: verùm rebus Siculis implicitum, multisque ex eo periculis obnoxium, & vt erat præstanti animi magnitudine, offerentem sese: quod illi perniciem tandem, maximas genti calamitates attulit. Ferdinandus Princeps rebus Toleti compositis, fraternoq; funere procurato, ipsis Ianuarij Kalendis Segobiam abijt: vbi se Regina limine continebat, recenti mœrore oppressa, squaloreq; fœdata. coram de republica summisque regni rebus consilia communicata. & quò maior esset auctoritas proceres ex vniuersa prouincia, populique ad generales conuentus euocati sunt. pueri Regis educandi cura Reginæ matri ipsius rogatu permissa. id vnum in Henrici Regis tabulis mutari placuit. Velasco & Stunicæ auri pondus abs Regina datum, duodecim floreNorum

norum millia, ablatæ potestatis non satis æqua compensatio. sed erat tempori cedendum:neq; vacabat periculo Ferdinandi Principis voluntati, atque Reginæ votis velle repugnare. Mox de bello Granatensi in conuentu suscepta deliberatio est, eò maiori animorum alacritate, quòd Februario mense nostri, per Murciæ fines in Maurorum agros inuecti, Veram municipium impugnarant: & cùm obtinere non possent,sine scalis vineisq; ad bellum profecti, cæterisque quæ expugnandis oppidis idonea sunt, duodecimo inde lapide ad Xuxenam Maurorum manum auxilio obsessis venientem,commissa pugna profligarant. minor quàm pro victoria cædes fuit: vicinum oppidum multis perfugio. arx defensa. captum direptumq, oppidum. ductores præcipui Ferdinandus Ferrerius Castelliæ Marescalus, Ioannes Fagiardus, Ferdinandus Caluillus, alijque viri primarij.Id principium ad totius belli omen spectare visum est: magnumque auri pondus referentibus in conuentu Regina,atq; Ferdinando, volentibus populis imperatum.vniuersi belli cura Ferdinando Principi,vt par erat,demandata.exortæ inter eum & Reginam nonnullæ suspiciones:cùm apud Reginam Eleonora Lopides plus posset,quàm imperij maiestas postularet:multique corruptores, & vaniloqui, quales in aulis Principum sunt, Ferdinandi potentiam Reginæ, atque filijs fore formidabilem disputabant. Ijs criminationibus effectum,vt procurationis finibus diuisis,Vlterior Castella Reginæ permitteretur, Citerior Ferdinando: cui in Vaccæis nonnullæ vrbes additæ sunt.vxor & filij Ferdinandi Medinam Campestrem amandati. ipse Idibus Aprilis Segobia ad bellum profectus ad Villam regiam in Oretanis restitit, dùm copiæ militares idoneo numero ex omnibus partibus,vti erat iussum conuenirent.irruptiones tamen in Mauricam ditionem facere interea, è finitimis populis permisti pedites, equitesque,non eadem sæpe belli fortuna. vastati agri, direpta oppida,abactæ prædæ, crebra facta transfugia. Maurus quidam nostræ religionis studio incensus, ad Magistrum D. Iacobi,qui sese Astigi tenebat,dilapsus, facta cum conueniendi potestate: Transfugæ, inquit,nomen,quàm sit omnibus execrabile suspectumq; non ignorans, ad vos tamen venire constitui,numinis impulsu actus,cui repugnare non potui.Transitio apud vos,neq; fraudi,neque honori sit,nisi insigni aliquo officio prius fidem approbauero.Christianis tantùm me sacris expiate: mox nostra opera vtimini: quam fortem & fidelem fore, dies & vsus declarabit.Factum vt Maurus postulabat,lotus salutaribus aquis indicat Prunam oppidum opportunum iniuriæ esse.Duce Promagistro D. Iacobi,copiæ militares improuiso sese ad mœnia ostendentes,qua parte ille indicauit admotis scalis,pridie Nonas Iunij, momento temporis in oppidum transcendunt:magno Christianæ rei commodo,gentisq, lætitia,recordantium Mauros præsidiarios ex eo oppido excursiones in finitimos piorum agros facere solitos. Ferdinandus Princeps in eius belli curam intentus,Cordubam primùm, deinde Hispalim abijt, decimo Kalendas Iulij. itineris labor, insueti loci calores morbum importuno tempore conciliauerunt. Marchiæ Comes octoginta equitibus stipatus eòdem appulit decora iuuenta florens, studioque incitatus rei Christianæ aduersus Mauros iuuandæ. insigni morum suauitate comitateque omnium voluntates conciliabat sibi. A Mauris Lucena primùm

tentata:

tentata: & cùm conatus nõ processisset, incredibili Maurorum multitudine Biatia circunsessa: pedites centum millia, septem millia equites ipso Granatæ Rege ductore, in castris esse ferebatur. ingens tota prouincia trepidatio. conclamatum ad arma, concursumque in muros, atque portas est. suburbijs combustis, vix hostilis impetus sustentatus. prouinciales eius vrbis periculo permoti, ad arma concitantur ingenti multitudine: quod vbi auditum est, hostes præda graues, multisque captiuis in patriam discessere. Ab Alfonso Henrico maris Præfecto ad Gadeis insulam ingens victoria parta, de quinque & viginti triremibus, Regum Tunetani, Tremesenijque. octo triremes captæ. aliæ pars submersæ, pars in fugam actæ: eò maiori laude, quòd nostræ triremes tredecim tantùm erant. Ferdinandus Princeps eo nuncio lætus, confirmataque valetudine, septimo Idus Septembris Hispali profectus est. incertus tamen qua parte Mauros inuaderet, cum viris principibus deliberatione habita, varijs dictis sententijs, tandem constituit in Arundæ agros irrumpere. Zahara nobile ijs locis oppidum, copijs omnibus circunsessum. tribus tormentis igneis, diu noctuque verberata mœnia: haud magno operæpretio, rudi tum arte, magnaque imperitia librandi. ducebatur obsidio: obsessique malis omnibus fatigati, & maioris mali metu perculsi, deditionem fecerunt, pacti libertatem, resque efferendi potestatem, exceptis armis & commeatu. Mox minora alia oppida in potestatem venerunt. Septinilium admota castra, oppidum eo tractu viris, arteque munitum. Interea Aiamontem quidem Petrus Stunica cepit de Mauris, cui ea cura à Ferdinando erat commendata. Rex autem Maurus virtuti diffisus, atque totius certaminis discrimen subire detrectans, in cuius euentu, rei Mauricæ summa vertebatur: nouo conatu Giennium vrbem obsidet, octogenta millia peditum, sex equitum sub signis habens. nihil tanta multitudine profectum. nostrorum accursu, inglorius reiectus est. vastitas modò illata agris. sed ea iniuria vindicata, Maurorum finibus depopulatis Malacam vsque. nam variæ nostrorum manus è castris in omnes partes ad prædam egressæ, inferre hostibus clades non desistebant. Capi Septinilium non potuit. id vnum ad cumulum felicitatis defuit. autumno præcipiti, continuisque imbribus nostri fatigati, ab obsidione ad octauum Kalendas Nouembris discesserunt. Hispalim reductæ copiæ. Gladius quo Ferdinandus Rex Sanctus, clarum ijs locis nomen, in bellis vsus fuerat, eumque Ferdinandus Princeps ominis caussa, vti more erat susceptum, commodato detulerat, loco restitutus. Hispali, Cordubæ, alijsque locis præsidia constituta. ad colligenda belli subsidia in Citeriorem prouinciam Ferdinandus abijt. Quo tempore Calagurri quidem Petrus Aiala, extrema ætate quinque & septuaginta annos natus, defunctus est, regij scrinij præfectura, sed & suorum temporum historia à Petro Rege vsque ad Henricum tertium deducta, clarus in paucis ea tempestate. Tametsi factionis studio creditus est, Petri virtutes obscurasse, æmuli illustrasse, pari vtrunque vitio, & veritatis iniuria. Corpus in Quixanæ cœnobio tumulatum est. Vniuersa autem Gallia mota, diductaque in factiones est, Ludouici Aurelianensis cæde, quem Ioannes Burgundiæ Dux Lutetiæ, ex aula, multa iam nocte redeuntem, inter-

ficiendum curauit Otonuilla sicario, decimo Kalendas Decembris. Simultatis caussæ in incerto fuerunt. sed Regis imbecilla mente vtrunque ad se rerum potestatem reuocare voluisse fama est. cædis auctore detecto, Burgundus quidem in ditionem abijt, armis paratus immane parricidium defendere. Valentina vidua de facto inquiri lacrymis & querula voce postulabat. venit ille ad caussam dicendam. Ioannes Paruus Theologus, hominem venalem, assentationique seruientem, parricidium defendit, defuncti manes insectatus: quasi in regium nomen inuadere cogitasset. tyrannidis depulsorem gratia, honore, diuitijs cumulandum videri. armato venia data Ludouici filijs meritò expostulantibus: vnde eius belli flamma concitata est, qua vniuersæ Galliæ opes fortunæque afflictæ sunt. Inter Theologos magno animorum motu iactatum diu: Fas sit opprimere tyrannum priuato. quod aiebat Paruus: Patres Constantienses negarunt, cùm de ea quæstione eoque facto esset in conuentu relatum. Ludouicus Caroli Regis frater erat, Burgundi patruelis.

Induciæ Mauris concessæ. Cap. XVII.

1408 OLETI Christi Dei natalis dies principio anni millesimi quadringentesimi octaui à Ferdinando Principe est celebratus: Henriciq; Regis manibus instaurato funere parentatum. Caracæ Rex & Regina erant, locorum amœnitate, cęlique salubritate inuitati. eò ad conuentus regni proceres atq; Episcopi euocati, magno numero conuenerunt in commune de belli Maurici summa deliberaturi: quod maiori impetu repetere cogitabant. Summa redigendæ pecuniæ difficultas erat: & ad vocem noui tributi popularium aures obturatæ, metuentium ne in pace manerent, quæ belli necessitas excusare videbatur. Magna Ferdinandi Principis, & aliorum procerum contentione impetratum, vt centum quinquaginta aureorum millia in belli sumptus imperarentur prouincialibus: ita tamen, vt accepti & expensi rationes constarent, ne ad alia conuerterentur, pro voluntate imperantium. Alcaudetem municipium Rex Granatensis Februarij octauodecimo obsederat septem millia equitum, peditum centum & viginti millia sub signis habens. res prope periculum erat. magna vniuersa Bætica trepidatio, modicas vires esse sibi non ignorantibus, auxilia longinqua, tempus importunum: sed virtute tamen obsessorum fracta Maurorum audacia: nostriq; tribus ex partibus in Granatenses fines inuecti, agros depopulati, acta præda hominum pecorumque, præclarè iniurias vlti sunt. Quibus malis fracti Mauri, missis Caracam legatis, inducias postularunt. Recusabat Ferdinandus, ac Maurorum rem in pręcipiti esse disputabat: sed Reginæ tamen voluntate a bellis abhorrentis, octimestres induciæ concessæ sunt Mauris. neque ideo de pecuniæ conquisitione mutatum: vt esset vnde in proximum annum bellum sustētaretur. populis tantùm exigentibus datum, vt eius summæ pars quarta remitteretur. Venit ad hos conuentus inter alios Principes Petrus Luna, quem superiori tēpore Toletanum Præsulem fuisse renunciatum, monstratum est, secum deducens Aluarum Lunam propinquum, decem & octo annos natum. Huic Aluarus Luna Cagneti &

ti & Iuberæ in Aragonia regulus pater fuit: mater Maria Cagnetia in qua præter formam, nihil laudares, libidine sic accensa, vt quatuor filios, totidem viris furtò genuerit: hunc, & Ioannem Ceresolam Cagneti præfecto, Martinum Ioanni cuidam opilioni, quartum eodem nomine agricolæ Cagnetensi. sed duobus postremis Lunæ cognomen ab Aluaro fratre fuit. vsque adeò ab humili ducta Aluari potentia creuit, inopi iuuenta cum ætate non modò cæteris proceribus, sed Regi etiam formidabilis, quod illi exitium attulit. Petri nomen quod à prima ætate habuit, Benedictus Pontifex pueri ingenio, & venustate oblectatus, Aluari appellatione mutauit. nunc inter regij cubiculi asseclas annumeratus est. aderat facundia, mulcendique homines artes, formæ dignitas, atque auctoritas. Mahomadis Regis Mauri subsecutus interitus, diuturnæ pacis spem confirmauit. Granatæ in arce extinctus est, interula veneno medicata: sanè ad quintum Idus Maij. Iuzephus eius frater è vinculis, quibus constrictus Salobrennæ, iussu Mahomadis Regis tenebatur, ad regnum eductus est. sic rerum humanarum vices mutantur. silentio, & celeritate res vniuersa administrata, ne Christianorum viribus ij conatus impedirentur. suscepto regno, legatis vltro citroque missis, induciæ confirmatæ. magnificentia munerum vtrinque certatum: Maurique legati equos, gladios, telas bombycinas, vuam passam, caricas, amigdala, quibus ea gens oblectatur, ad Castellæ Regem attulere: neque ijs donis tamen, vt longiores induciæ concederentur, impetrarunt.

Benedictus Pont. venit in Hispaniam. *Cap. XVIII.*

INTEREA Benedictus Pontifex, prouincijs diuturnitate dissidij fessis, amissis amicis, quorum plerosque ipse importunis actionibus alienarat, anceps incertusque agebatur: neque illi res vlla aut consilium satis placebat. Auenione vitata Gallorum vim veritus, sese Massiliæ ad D. Victoris tenebat. inde ad Gregorium æmulum de pace litteræ datæ: à qua nunquam abhorruisse dictitabat: neque modò facturum moram, modò æquis conditionibus locoque idoneo delecto: ad quem vterque conueniret, coram disceptaturi de re tota. longo itineris spatio, cùm per alios conditiones ferantur, idem perfici non posse. Conuenit vt Gregorij legati Massiliam venirent: interim a noua creatione Cardinalium abstineretur. Saona in ora Liguriæ consensu legatorum delecta, Pontificum colloquio. eò Benedictus, quo se promptiorem ostenderet, continuò nauigauit. recusat Gregorius conditionem, locumque in Benedicti potestate esse, sibi minimè tutum caussatur. Lucam tamen Hetruriæ vrbem ipse, Benedictus portum Veneris accedunt huius anni principio, ex propinquis locis, de omnibus conditionibus disceptaturi. modica concordiæ spes erat: colludereque inter se Pontifices credebantur. confirmata opinio, cùm contra pacta, tres Gregorius vna creatione Cardinales renunciasset. ea re alij collegæ alienati, sese facto agmine Pisas contulerunt. eorum alienationem Benedictus suam occasionem facturus, eòdem quatuor Cardinales, tres Archiepiscopos mittit. Liburni

ni medio itinere mora facta, dum Florentinorum fides expectatur. mentio dè concilio generali facta: rumoresque sparsi, de Benedicto capiendo consilia agitata. quæ fama, siue vera fuit, siue de industria conficta, Benedictus Italiam timens tam incertis & suspensis omnium animis, & Ladislai Neapolitani Regis, quem Gregorius imperij Vicarium dixerat, Romanum Senatorem, vim veritus in Hispaniam nauigare constituit concilio Perpinianum indicto. Illiberim appulit, Iulij mensis secundo die. inde Helenam, atque Perpinianum abijt. Quo tempore Vasconum Rex, Galliæ motibus sperans pristinæ ditionis partem posse recuperari, eò festinans Cæsaraugustam tenuit: Regeque Aragonio Barcinone, Benedicto Pontifice Perpiniani salutatis, Lutetiam contendit. nihilo felicior ea profectio fuit. nullo operæpretio redijt in patriam. A Benedicto Pontifice, vt erat institutum, concilium Episcoporum centum & viginti ex Hispania ferme atque Gallia, Perpiniani inchoatum, ipsis Kalend. Nouembris. Concordiæ in ecclesiam reuocandæ prima cura erat. non eadem mens omnibus. sententijs variantibus, plerique e conuentu dilapsi sunt. Decem & octo Patres qui supererant, oblato codicillo, suadent, hortanturque in eam vnam curam incumberet, pontificatuque si sit opus abiret: atque in eo, orbis potiùs terrarum consensum sequi verius, quàm prauis quorundam adulationibus moueri. Luctu, & squalore oppressam ecclesiam, ac penè confectam, cum lacrymis supplices manus tendere. Communi saluti nihil esse denegandum: neque aliter diuturno morbo posse succurri. Parum spei erat, quidquam Benedictum voluntate facturum: qui se in extremam Hispaniam, quasi ad præsidium subduxisset. septem tamen viri primarij ab eo Pisas legati, simulatione ineundæ concordiæ, re vt Patrum conatus cognoscerent, explorataque renunciarent. Erant in ea vrbe præter alios Episcopos, qui magno numero confluxerant, tres & viginti Cardinales in hoc numero ex Benedicti asseclis sex, hoc est maior pars collegij ipsius. Ab his vterque Pontifex ad dicendam caussam vocatur: & cùm non obtemperarent, tempusque altercationibus duceretur, ad
1409 sextum Kalend. Iulij, salutis anno millesimo quadringentesimo nono Petrus Philargus Cretensis ex Minorum ordine Mediolanensis Pręsul Presbyter Cardinalis, Pontifex renunciatur, Alexandri V. nomine imposito. breuis pontificatus fuit. non toto vertente anno decessit. & vnde melioris fortunæ spes affulserat, amplius exacerbatæ res sunt, ad priores Pontifices tertio adiuncto, qui se legibus creatum diceret: alij vitio contenderent: orbisque terrarum, nullo vno consensu, in tres factiones distractus est. sic sæpè in peius vertuntur, quæ prudenter videbantur esse in salutem destinata.

Martini Regis Siculi obitus. Cap. XIX.

ELIORE fato, fideq; res Castellæ à Ferdinando Principe gerebantur. potentiam, opesq; familiæ, bonis artibus quæsitas, tempore confirmabat: tametsi nonnulli occultis apud Reginam cirminationibus eum in suspicionem vocare non desistebant, quasi regię malo cresceret: neq; vnquam satis fida potentia, vbi nimia est. Regum

animo

animo nihil suspicacius, incertius nihil ea gratia. præcipui impulsores Velascus, & Stunica, siue inuidiæ stimulis incitati, siue quia ita iudicabant. Fridericus Trastamaræ Comes, eius Petri filius, quem equitum Magistrum fuisse dictum est, auctor Ferdinando erat, ijs manus & vincula iniiciendi. euaserunt illi fuga, periculo indicato. Reginæ animus exulceratus, quasi ijs pellendis maiestas violata esset, rebus suis præsidium sublatum. Erat Ferdinandus ad cætera naturæ bona, numerosa prole felix. ex vnis nuptijs susceperat Alfonsum, Ioannem, Henricum, Sanctium, Petrum, quos vulgi consuetudine Aragoniæ Infantes vocarunt, præterea Mariam, & Eleonoram. Accidit, vt Alcantaræ Magister Ferdinandus Villalobus diem obiret. in eius locum Sanctius Ferdinandi filius, patre annitente substitutus est, ætatis legem Benedicto Pontifice soluente. idem factum, Laurentio Figueroa intra paucos menses sublato, Henricus D. Iacobi Magister cooptatus est. vtrunque Ferdinandi gratiæ est datum, non sine aliorum procerum obtrectatione motuque: cùm ad regni procurationem amplissimas præfecturas adiecisset: vnusque suo, & filiorum nomine, omnes reipublicæ partes velle complecti videretur. A Carolo Aurelianensi missi in Castellam legati, operam pollicenti, milleque equites auxiliares, si bellum Mauricum instauraretur. idem Lucemburgius Comes obtulit, Duxque Austriacus. præterea Beatricem Reginam Ioanni Regi Castellæ antea iunctam, coniugem Carolus postulabat. Vtrunque repudiatum: cùm Regina à nouis nuptijs abhorreret, neque specie coniugij Hispaniam vellet longinquo exilio mutare: & Iuzepho Regi Mauro induciæ pactæ, in alios quinque menses prorogatæ essent: & si Prieglio municipio Mauri tentato commisisse videbantur, vt hostium loco essent. quod Rex barbarus se conscio factum negabat, paratus satisfacere, quantum delecti arbitri iudicassent. Fuit hic annus insignis, Virginis Matris signo reperto, Salmanticam inter & Mirobrigam, religiosissimo: cui à Franciæ rupe nomen est. Dominicanorum id cœnobio instituto, hominumque concursu ex vicinis longinquisq; locis celebre est. infaustus autem Aragonijs, Martino Rege Siculo Calari in Sardinia extincto, ad octauum Kalend. Augusti, in ipso iuuentutis flore, cursuq; rerum gerendarum. Venerat in eam insulam Brancaleonis Oriæ, & Aimerici Narbonensis Vicecomitis armis prouocatus: qui duabus Mariani Arboreæ reguli filiabus matrimonio iunctis, ad imperium insulæ non obscurè nitebantur: ac penè res confecta erat. nam modicæ vires Aragonijs supererant: & præsentibus magis à populo fauebatur. Regis aduentu, versa belli fortuna. nam ad oppidum Lurim coniunctis castris, commissoque prælio, de Sardorum copijs victor euaserat, capto etiam ipso Brancaleone, hostium Duce. verum eius importuno obitu, cùm cętera prona essent, corrupta omnis spes est: tametsi Petro Torellio amicorum principe, copijs præfecto, aliquandiu est sustentatum. Corpus Calari in æde maxima tumulatum est. ex duobus Siculis pellicibus, ex Therasia Fridericum, ex Agathusa Violantem filiam reliquit Nieblæ Comitis coniugem. famaque vulgatum, cùm non satis confirmata valetudine, puellæ pulcherrimæ, in Sardinia natæ, complexibus indulgeret, sibi exitium attulisse. Tabulis testamenti patrem regni Siculi heredem scripsit: vxori Blancæ reipublicæ procurationem, quod discedens instituerat, demandauit,

uit, adiunctis viris primarijs, quorum consilijs auspicijsque regeretur. Eius Principis obitu, grauis luctus Aragoniam gentem occupauit: multa excepere de successione certamina. Rex pater quantam lacrymarum vim fuderit, de suo sensu quiuis æstimare potest. sed filij tamen funere procurato, ad stabiliendas regni rationes animum retulit. persuasum ab intimis, vt vxorem duceret. procreandæ sobolis spem integram esse. eam vnam rationem esse, sæuæ tempestatis depellendæ, quæ rebus communibus imminere videbatur. Margaritam Pratensem eximia formæ venustate, regia stirpe ortam, sibi toro iunxit. nuptiæ celebratæ Barcinone, ad quintumdecimum Kalendas Octobris. ætate Rex idonea erat. vnum & quinquaginta annos natus, cæterum fracto valetudine corpore, & à multa sagina grauis, libidinis auidus, magisquam potens: cuius facultas dum exquisitis medicamentis excitatur, vitalia labefactata, fatalisque hora accelerata est. Conseranus Episcopus ex Gallia continuò à Ludouico Andegauensi legatus est, postulante, vti filium cognominem ex Violante Ioannis Aragonij Regis filia susceptum, iure propinquitatis successorem renunciaret: matremque concederet in Aragoniam venire: filiumque Aragonijs moribus educari. funesti id ominis loco acceptum: in ipsa nuptiarum lætitia, Regem de successione appellari. Potiori iure Iacobus Vrgelitanus Comes niti, videbatur prouincialibus: aderatque multorum fauor, pro ingenio hominum, insito externum imperium exhorrentium, & quacunque conditione domesticum Regem dari exoptantium. eratque Alfonsi Regis cognomento Pij, ex filio Iacobo, atque Petro nepote pronepos. præterea Isabellam Regis sororem connubio iunctam habebat. Similes spes sed longo proximus interuallo, Alfonsus Dianij Comes, Villenæque Marchio nectebat, extrema ætate, suorum importunitate ambitiosus, atque à Iacobo Rege generis stemma deducens.

De iure successionis coram Rege Aragonio disputatur.
Caput. XX.

DE horum Principum iure, audita Galli Episcopi oratione, exclusaque multitudine, coram Rege, cùm se è conuentu recepisset in conclaue, noua disceptatio inter aulicos suscepta est: quam vt hoc loco insererem, in pauca collatam, quoniam omnia caussæ fundamenta continet, operæpretium me facturum putabam. Orsus Guillelmus Moncada: Vtinam, inquit, Rex, ex te prolem videamus, viuo solamen, defuncto hæredem. alioqui quis Ludouico Andegauensi præferatur iure, Ioannis fratris tui ex filia nepoti? Non dubitabo animi mei sensum aperire in suo quisque negotio quàm in alieno minus est peritus. obstat metus, cupiditas, amor. sed nisi tu extitisses, an non patri Regi Violans filia substituta esset? te (quod absit) sine prole sublato, cur non eadem in pristinum iuris locum reponatur? Quod si sexus impedimento est: en filium pro se offert materno genere Aragonium, idoneum gentis imperio. Dicenti plerique aulici assentiebantur, ac vera prædicare mussantes confirmabant. Tum Bernardus Centellia. Diuersa

uersa nostra sententia est. Comiti Vrgelitano successio potiùs debetur, cuius pater Ioannes eodem quo tu est auo prognatus, in quem Aragonia sceptra translata, post Alfonsum Regem fuissent, nisi Petrum patrem tuum, Iacobo Vrgelitani auo excluso, ætatis prærogatiua subleuasset. Fœminæ à regia hæreditate exclusa, vti superiori tempore est iudicatum, quî in filium transferat ius, quod ipsa nunquam habuit? quod si fœminis noua censura locum damus, Vrgelitani vxor præferatur necesse est, tuo patre Petro Rege ex Sibylla nata, eoque tibi propinquior gradu filia fratris. Commouerat attensionem Centelliæ disputatio. Sed Bernardus Villalicus. Recte, tu, inquit, & acutè, nisi Alfonsi Villenæ Marchionis Gandiæ Ducis, pares ac verò superiores partes essent, patre Petro, auo Iacobo Rege, qui fuit proauus tuus, patruo Alfonso auo tuo. sic cùm proauus tuus idem Gandiæ Ducis auus, sicut è contrario proauus Vrgelitani auus tuus fuerit, eodem te, ille fraterque Comes Pratensis prosocer tuus gradu contingunt, quo tu Vrgelitanum; eo digniores quo propiores ijs Regibus sunt, vnde quasi ex fonte regni potestas deriuauit. de Vrgelitani vxore non attinet commemorare, neque Sibyliam matrem qualis fuerit priusquàm Regina esset, explicare. Suspensis animis auditus est Villalicus, nulla admurmuratione subsecuta. probabilia dicere visus est: sed erat ingratum confecta senem ætate ad regnum vocari, iura obsoleta vetustate moueri. Ergo disputationem Villalici magis nolebant. quàm non probabant. Rex, eleganter, inquit, de tribus disputatum cùm sit, plura adiungi de illis possent: sed est quartus caussa potior, nisi me animus fallit (eum vos infecti partibus videre non potuistis) Ferdinandus Castellæ Regis patruus, Eleonora natus sorore nostra germana, in quo Sibyliæ filia est potior. Villenæ Marchio, Vrgelitanusque procul à nobis remoti sunt: idem de Ludouico iudicium esto. sororis filius fratris nepote propinquior est, arctiorique coniunctus gradu. vnus omnibus præferatur oportet. Exemplo res aperienda est: sicut intercisa fontis vena, atque alio deriuata, riui priores omnes, quibus antea deducebatur, exarescunt: neque aqua recurrit in canalem pristinum, nisi irrigatis completisq; omnibus posterioribus, aut riuis aut areis: ita progenies eius, quem semel à successione contigit dimoueri, excludatur necesse est in perpetuum: neq; adeat hæreditatem, nisi sublata alterius successoris progenie. Nam cum res sint in iure, atq; mancipio vltimi possessoris, nō autem superiorum, quorum ius est in alios transfusum: vt quisq; ei maxime coniunctus erit, ita optimo iure nitetur: sibiq; ius succedendi vindicabit. Erratis ergo cum priores Reges Petrum, Alfonsum, Ioannem consideratis: indeque quasi è latere successionis iura deducitis, me prætermisso: cui nemo Eleonora sorore propinquior sanguine est: ipsa omnibus, & secundum eam, eius proles Ferdinandus. Cui in dubia caussà fauere æquum tamen esset, omnium optimo Regi futuro. blanditur sua cuique spes, & votis nostris fauemus: sed id tamen specimen virtutum dedit, vt iusti & moderati Principis in eo indolem esse appareat. Hæc est nostra sententia, hoc iudicium, vtinam tam felix, quàm reipublicæ & vobis omnibus salutare. de fœminis disputare non est necesse, cùm inter mares lis omnis sit. non vnde sint geniti, sed quo gradu nos ipsi attingant con-

siderandos puto. Hoc Regis testimonium per vrbem Barcinonem, in cuius suburbio hæc gesta sunt, sed & per omnes nationes euulgatum fama, nuncijsque, magnam Ferdinando auctoritatis partem conciliauit, qua aduersarios vicit. hæc palàm iactata: sæpeq; de successionis iure, coram in aula, & in circulis disputabatur Rege non inuito. cùm præiudicatum haberet, cæteris exclusis, imperium Friderico nepoti, qui Lunæ Comes erat, astruere, à Benedicto Pontifice vitiosi ortus venia impetrata: si non succederet, in Ferdinandum Castellæ Regis patruum non obscurè propensus: quem eximiæ virtutes, bellica gloria, regnumque contemptum, ad noua imperia vrgentibus superis destinabant. tametsi Vrgelitano expetenti, regni procuratio data est: quod est gentis instituto successionis insigne, magno æmulorum præiudicio: nisi esset à Rege occultè prouisum, vt ab Vrreis, Heredijsque regulis, Cæsaraugustæ vrbis aditu, acceptæ potestatis administratione prohiberetur. quod magno Vrgelitani dolore factum est.

Martinus Rex Aragonius defunctus. Cap. XXI.

NTEREA induciarum tempus abierat cum Mauris pactum: nouæque iniuriæ ad arma vocabant, Zahara oppido vi capto, direptoque, vicinis agris vastatis, præcipua agrestium calamitate. Ergo Ferdinandus Princeps non amplius cunctandum ratus, maximos delectus habet. nauium, militum, armorum apparatu, vrbes
1410 & oppida strepere. Mense Februario salutis anno millesimo quadringentesimo decimo collectis omnibus copijs, Cordubam itum est. arx Zaharæ expugnari à Mauris non potuit: oppidi mœnia instaurata sunt. Castra mox Antequeram, quæ veteribus Syngilia fuit, promota. decem millia peditum erant, equites tria millia quingenti, Castellæ robur. Aderant Sanctius Rogius Palentinus Episcopus, Aluarus Gusmanius, Ioannes Mendozius, Daualus, Velascus, alijque viri principes. ad sextum Kalend. Maij oppidum circunsessum, omnique diligentia impugnatum. obsidio ducebatur, missique à Rege Mauro equites quinque millia, pedites octoginta millia, oppidi liberandi caussa: & si recusaretur, vniuerso certamine dimicaturi. castra collata castris, pridieque Nonas Maij signa collata sunt. victi Mauri ad quindecim millia in pugna, fugaque cecidere. vno impetu capta direptaque castra. victoriæ fructus eò syncerior, quòd è nostris centum viginti non amplius desiderati sunt. Ferdinandus secundum actas numini gratias, missasque in omnes partes litteras, nouam munitionem instituit: fossam competenti latitudine circùm oppidi mœnia duxit. additur agger ex formaceis parietibus, qui ascensum hostium tardarent. præterea propugnacula adhibita, competenti inter se interuallo distantia. id hoc consilio factum, ne commeatus inferri ad obsessos posset: neve de improuiso irruptiones illi, vt antea consueuerant, facerent, diminutis nostris copijs: quæ longiùs à castris progrediebantur, spe prædæ agrum omnem Malacam vsque vastantes. ingens apud Mauros trepidatio: nullumq; erat genus mali, quod non experirentur. Rex barbarus collectis omnibus copijs, omnibus qui arma ferre possent, conuocatis, vicinis

cinis locis se ostentat. vt rursus totius certaminis sortem experiretur, adduci non potuit. At ij, qui in oppido obsidebantur, consumpto frumento de exitu fortunarum suarum consultabant: & abiecta quamuis defensionis spe, obstinatis tamen animis perstabant, verti fortunam posse cogitantes. & recens trecenti equites ex Giennensi præsidio, in Maurorum fines imprudenter inuecti, circumuenti ab hostibus, oppresique erant. Ipsis diebus, quibus ad Syngiliam dimicatum est, omnino quinto Nonas Maij nouus Pontifex Alexander Bononiæ in Gallia Cisalpina decesit. Corpus in D. Francisci sepultum. festinatis comitijs in eius locum Baltassar Cossa, patria Neapolitanus, Diaconus Cardinalis, eiusq; vrbis pro Pontifice gubernator, ad sextumdecimum Kalend. Iunij subrogatus est, Ioannis XXIII. nomine edito. audax, callidus, promptus, & prout animum intendisset, prauus aut industrius: alieno tamen pontificatu felicior, quàm suo. Subsecutum est Martini Aragonij Regis funus, Barcinone in virginum collegio, quod vrbis muro coniunctum est, veterno oppressus diem obijt, pridie Kalend. Iunij. Corpus ad Populeti sepultum. funeris apparatus exiguus, luctu præsenti, metuque futuri, cunctorum animis occupatis. Generales conuentus Barcinone habebantur, non sine animorum motu. ex omnibus ordinibus viri delecti sunt, qui Regem agentem animam, officij admonerent, rogarentque: vti contentionibus vitandis successorem ipse regni declararet. Ergo præeunte Ferrerio vrbis Senatore: cui is honos à cęteris est delatus, rogantique vellet ne eum Regem præfici, qui iure propinquitatis potior esset? cupere vero capite annuit: neque aliud verbum exprimi potuit. Ex eo tempore Aragoniæ felicitas obscurata, in Martino Rege virili Barcinonensium Comitum prosapia intercisa, quę eatenus in sexcentesimum annum propagata erat. Aragonij obitus in omnes partes fama, & frequentibus litteris euulgatus, multorum studia, spesque inflammauit. celeritate opus erat ad gentis studia præoccupanda: sed Ferdinandum Principem, cui numina viam ad regnum parabant, bellum Mauricum distinebat. itaq; in præsenti satis habuit, publicis litteris regni hæreditatem accipere, nullo quamuis offerente: mittereque de re tota in Aragoniam legatos, Vegam & Aceuedum viros industrios, atque primarios. neque toto tamen obsidionis tempore ab oppidi impugnatione cessatum. Et erat ad Archidonam in tumultuaria pugna cum Maurorum manu prosperè à nostris dimicatum. De huius pugnæ occasione, euentuque paulò plura dicenda sunt, sed ex Vallæ historia, quam de rebus Ferdinandi confecit non inelegantem.

Petra amantium. *Cap. XXII.*

VICINA oppida in nostrorum potestatem venerant; pars vi, metu alia, Coza, Sebar, Alzana, Mara. Mauri de Archidona valido ijs locis municipio soliciti (ab Antequera abest octo tantum millibus passuum) collecta valida manu, commeatu, & milite instruunt. quoniam prima ex sententia successerant, elati animis, & studio, in vicinos agros excursionem faciunt, vt pabulatione, & commeatu hostes prohibeantur. id esse facilè, quoniam equitatu ipsi abundent, hostium iumenta ma-

gno numero procul à castris ad prẹterfluentem amnem nomine Gorzam, quotidie modico præsidio producebantur. in hẹc illos & custodes impetum dantes, è vicina rupe, quæ Amantium Petra vulgò dicitur, animaduertens noster speculator, imminens periculum fumo significat. Correptis, vt in re tali nostri armis, è castris prouolant. vrgent barbaros: compelluntque sese in oppidum vnde venerant recipere. nostris à tergo vrgentibus, carpentibusque postremos, distinetur iter. ad Archidonæ muros pugna fit, magno animorum ardore. vincuntur barbari, cæduntur que ad duo millia: capiuntur multi. recepta nostri præda incolumes reuertuntur, duobus modò desideratis, paucis vulneratis, læti ouantesque. De Petræ illius appellatione, quoniam nobilissima est inter Archidonam & Antequeram medio spatio, pauca dicenda arbitror. Iuuenis quidam professione noster, nomen & patria non traditur, sed Granatæ tamen captiuus duobus, tribusve annis, quo multum dominus rebus vrbanis, & domesticis vtebatur, morum elegantia, vultusque, heri filiam in suum amorem allexit. Libera consuetudo futura diu non erat, altero seruo, puella nobili: & ne deprehensi capite pœnas darent, verebantur. fugæ consilium capiunt, adolescenti honestius, quoniam ad suos fugiebat, à suis illa abibat: nisi veræ religionis amor impulit, quod non puto. Profecti cùm ad Petram peruenissent, fessaque puella requiesceret: en patrem & comites omnes equis vectos, contento cursu insequentes vident. quid facerent? quò se verterent? quid consilij caperent? fallaces hominum spes, miseram conditionem. exanimati metu, quod vnum erat reliquum, per petræ cautes rependo in cacumen euadunt. inane præsidium. Flagrans oculis pater, trucique voce descendere iubet: nisi morem gerant, continuò extrema exempla editurum minatur. cæteri admonere, hortari, vnam salutis spem in patris misericordia superesse: se ad pedes abijcerent, precarentur veniam. parere recusantibus in pedes dilapsi omnes, rursum ascendere tentant. Iuuenis obmoliri saxa, glebas, stipites, quæcunque desperatio dabat, arma facere. è vicino vico sagittarij aduocantur. Eorum aduentu fracti animis iuuenis & puella, certo exitio, quod reliquum erat, ignominiam, probra, cruciatus maiores euadere parantes (quæ fuerint extrema duorum verba commemorare non est necesse) sanè arcto complexu innexi, ab ea parte, qua sæuus pater operi intentus erat, sese præcipites deuoluunt. In eo complexu perlati, extinctique sunt, fortunam miserantibus omnibus qui aderant præter patrem, illacrymantibus nonnullis dolentibus casum eorum, quos non prius amor quam vita defecit. In eodem habitu, quamuis inuito patre, eo loci sepulti sunt: & Petræ ab ea re nomen inditum. animorum constantia meliori exitu digna, nobileque certamen: si pro religione vera, non væsano amore fuisset susceptum. Ad Antequeræ impugnationem redire oportet. secundùm pugnam ad Archidonam commissam, aditus in vrbem tormentis non vno loco est patefactus, casso labore cùm noctu instauretur, quod per diem erat deiectum. Supremum conatum adhiberi placuit. ad turrim, cuius superior pars deiecta erat, admotis repentè scalis, ægrè quidem, sed in oppidum tamen virtute penetratum. Mauri amisso oppido, sese in arcem receperunt. eò minor cædes fuit. De murali corona die postero disceptatum. multi profitebantur, non tam ipsi inter se acriter contendentes,

quàm ſtu[illegible] excitantes, ſuæ quisque nationis hominum. ea contentio cùm propè ſeditionem eſſet, recuperatores dati cognita cauſſa, auditisque teſtibus, pronunciarunt, Turrianum, Seruam, Cherinum, Biatiam, primos turrim aggreſſos eſſe: conſcendiſſe Ioannem Cantabrum, qui in ipſa turri occiſus eſt, alterumque Ioannem a S. Vincentio. quos Ferdinandus laudibus, præmijsque cumulauit: quòd eorum virtute, non tantùm lautiſsimi municipij compos factus erat, ſed eo capto, Mauris in omne tempus, cæterisque, qui fortunam belli expectauerant, animi fracti eſſent. Ad ſextumdecimum Kalendas Octobris captum oppidum: octauo poſt die, qui in arcem confugerant, deditionem fecerunt, incolumitatem pacti, vt ſine fraude dimitterentur, resque efferendi facultatem. agmine facto Archidonam, locis vicinum oppidum, vti conuenerat, dilapſi ſunt. Superis actæ gratiæ, pro diuino dono: temploque, quod in arce erat, cùm ex ritu Chriſtiano ſacratum eſſet, habita ſupplicatione, diuina in eo hoſtia ſacrificatum. Rodericus Naruaes arci præfectus, ſacramento in verba Caſtellæ Regis adactus. Ferdinandus his rebus confectis, vicinisque alijs oppidis & arcibus captis, agris illata vaſtitate, Hiſpalim autumno præcipiti maturauit.

(?)

Libri Nonidecimi Finis.

HISTO-

HISTORIAE DE REBVS HISPANIAE.

LIBER XX.

Rerum ſtatus. Caput. I.

EMPORA ſubſequuntur varijs caſibus, bellis, diſsidijsque obnoxia, ipſa etiam pace, ſæua non in Hiſpania tantùm, ſed in toto terrarum orbe, quàm latè Chriſtiani imperij fines pertinebant. ſublato metu, qui haud diuturnus officij, ſed neceſſarius magiſter eſt, nouis cladibus affectæ prouinciæ: vrbes incendijs vaſtatæ: pollutæ cæremoniæ; domeſtica diſsidia:& quaſi permiſtione terrarum cunctæ reipublicæ partes concuſſæ:incertum maligni ſideris vi, numinum ira certiſsima. Italia tricipiti ambitione Pontificum,Germaniæ Imperatorum aut ignauia, aut imbecillitate vna eſt maximè vexata, hinc Ladislai Neapolitani Regis armis, qui Gregorij Pontificis partes ſequebatur: impugnabat Ludouicus Andegauenſis, à noua Pontificum ſtirpe patronus aduocatus. In Gallia Ciſalpina Ioannes Galeacius Vicecomes imperium latè propagabat.Bononia recens occupata, vrbium aliarum oppreſſa libertas. In Germania imperij interregnum erat, Alberto Auguſto defuncto ipſis Kalend.Iunij.Vvenceslai antea Imperatoris, & nunc Regis Bohemi ignauia in ea prouincia vetuſtæ de religione opiniones mutabantur, conuellebanturque paſsim. Ioannes Huſsius, & Hieronymus Praga concitatæ multitudini ſe duces præbuerunt.metus ſuberat, ne incendium ab ijs initijs ad cæteras prouincias manaret.Orientis prouincijs quies tantiſper poſt Tamerlanis expeditionem data erat. cæterum noua trepidatio ſolicitos habebat, à Turcarum gente Boſphoro transmiſſo, ſpe vniuerſæ Europæ occupandæ.Emanuel Palæologus Græcus Auguſtus prouiſa tempeſtate,Venetias mari appulſus, pedeſtri inde itinere in Franciam ſupplex abijt, ſpe noui aduerſus communes hoſtes ſubſidij. fruſtra ſuſceptus labor. præter ſpecioſa verba, nihil relatum. & ardebat Gallia ipſa domeſticis malis poſt Aurelianenſis cædem. varij rerum motus. multiplices hominum conatus. temporum conditio miſera. plebs in plebem armata. Lanij etiam crudele hominum genus Lutetiæ in partes recepti Burgundioni fauebant. Rex mente per interualla vacillante, impar tantis curis, belliquc magis cauſſa,quàm rebus profligatis præſidium erat. Anglorum arma volitabant, poſt longam ſeculorum ſeriem maiori conatu,ſpeque repetita. In Aragonia Martini Regis obitu,varij motus animorum erant,de ſucceſſore deligendo ſententijs in omnes partes diſtractis. res ſpectabat ad arma. tametſi legibus diſceptabatur, inter ampliſsimas familias

lias multiplici caussa cognationis, agnationis, propinquitatis, stirpis, capitum iure controuerso. Conuentus de ea re frequentes habiti, nullo initio successu. Petrus Torellius res Sardiniæ extrema spe sustentabat, modicis viribus, nullis ex Aragonia auxilijs. Siciliam Cabreræ arma vrebant. Regina etiam Blanca intra Syracusanam arcem obsessa nulla maiestatis reuerentia. filiæ periculo permotus Vasconum Rex, confecta Gallica expeditione, rediens in patriam, Barcinonem tenuit, quarto Kalend. Ianuarij, principio anni millesimi qua- 1411
dringentesimi vndecimi. Reginæ liberandę consilia communicata, in patriamque reuocandæ: quando nulla prole suscepta, alieno nomine proprio periculo Siculorum rempublicam procurabat. Castellæ prouinciæ Rege minori Catharinæ matris, & Ferdinandi patrui auspicijs regebantur, partito tamen imperio. quæ res exitialis esse potuit: & multi corruptores aderant, Reginæ insidiantes auribus. Ferdinandi prudentia, & dexteritas in bonum vertit: cui tantum omnes ea tempestate, quantum suis quisque parentibus, debere profitebantur. bello Maurico ex sententia confecto, illustrior euaserat, inducijsq; mensium septendecim Hispali concessis, rebus in Bætica constitutis, in interiorem prouinciam maturabat. Cùm nouorum motuum suspiciones exortæ sunt. Fridericus Beneuentanus Dux, quem in costodiam missum superioribus annis dictum est, Ioanne Apontio Montis regalis præfecto interfecto euaserat. magnam ea res Ferdinando solicitudinem incussit, ne pacem pulcherrimè stantem turbaret homo præpotens, nobilitate regia. itinera versus Lusitaniam obsessa, exitusque omnes interclusi. ille fortè an consilio ad Vascones aufugit Regis sororij opibus, amicitiaque fretus. contrà res accidit. nam à Rege Vasconum in patriam reuerso, Ferdinando per legatos expetenti datus ad Almodouaris arcem in agro Cordubensi repetito carcere, eundem captiuitatis, & vitæ finem habuit. Vni Lusitani opima pace florebant: nouusque Rex vitium natalium optimis actionibus compensare non desistebat, regnumque nouis operibus illustrare. cœnobium Prædicatorio ordini ad Aliubarrotam constituit, partæ de Castellæ Rege victoriæ monumentum, vnde & loco Victoriæ nomen. Almerinum oppidum ad Tagi ripam. Sintræ regiam, alijsque locis magnifica & pulcherrima ædificia constituit. iustitiæ cultor eximius, summos cum infimis, atque cum ijs medios in officio continebat. Illud paulò seuerius quod Ferdinandum cubiculo præfectum, è templo, ad quod confugerat, quasi ad asylum per vim extractum igne combussit. vitium Beatrici Castriæ, quæ in obsequio Reginæ erat, illatum obijciebatur. illa etiam aula exacta. sic res Lusitaniæ erant, vt pace publica fundata in Africam arma transferre, aduersus Maurorum gentem, non dubitarent: quod ei nationi principium magnæ felicitatis aditusque ad gloriam fuit. Hic erat rerum status, in vniuersis prouincijs. Pontificum dissidium, quem exitum esset habiturum, suspensis animis mortales expectabant. maiori animorum æstu, recens de Aragonio regno controuersia in Hispania agitabatur.

Nouem in Aragonia iudices designati. Cap. II.

CATA-

ATALAVNI, Aragonij, Valentini, quæ nationes Aragonijs Regibus parent, suos quique conuentus habere, de summa rerum soliciti, & quem potissimùm Regem dicerent deliberaturi, studijs in partes scissi, neque in vnam sententiam conspirantes. suas singuli candidati clientelas habebant, propriosque fautores. quisque sui beneficij regnum facere cupiebat: nouumque Regem officio obstrictum habere. Vrgelitano Catalauni ferme fauebant, atque in ea gente nobilissimæ familiæ Cardonæ atque Moncadæ: in Aragonijs Alagonæ Lunæque, non minori potentia atque nobilitate. prorsus vt Antonius Luna studio incensus, Garsiam Herediam Cæsaraugustanum Præsulem, vnum maximè repugnantem Vrgelitano, ad Almuniam oppidum, insidijs exceptum, simulata beneuolentia ferro peremerit. Graue id scelus visum est: caputque sacrilegum diris execratione que ritu Christiano defixum. ab Vrgelitano multorum studia, facti attrocitate alienata: infaustum fore principatum, atque iniustum ominantium, cuius tale specimen extaret. Inter proceres Aragonios tumultus concitati, ad armaque concursum, alijs vlcisci scelus, alijs defendere parantibus. celeritate opus erat: grauioresque indies metus proponebantur. Ex Gallia, atque Castella sese militares copiæ ostentare, ferro regnum, nisi vltro daretur, paratæ vindicare. Missis inter prouincias legationibus, reque diu & multum agitata, conuenit, vt controuersiæ finiendæ ea forma esset. nouem iudices darentur, ex singulis nationibus terni. ij in arce Caspe, quæ in Aragonijs finibus est, conuenientes, auditis partium rationibus, in caussa pronunciarent. quod sex saltem eorum decreuissent, id ius, fasque esset, modò in eo numero ex singulis gentibus singuli. Secundum id decretum, hi delecti. Dominicus Oscensis Episcopus, Franciscus Aranda, Berengarius Bardaxius, Aragonij omnes. è Catalaunis Sagariga Tarraconensis Archiepiscopus, Valseca, atq; Bernardus Gualbius. præterea è Valentinis, Vincentius Ferrerius, cuius ea tempestate insignis erat opinio sanctitatis, ex Prædicatorio ordine, ex Carthusiano eius frater Bonifacius Ferrerius, atque cum his Petrus Bertrandus. rem inauditam, atque mirabilem paucorum hominum iudicio, amplissima regna dari, auferrique. Euocati candidati. affuere nonnulli, alij misere legatos. Ferdinandi partes Sanctius Rogius Palentinus Episcopus, & Dieghus Stunica Begiaris regulus implebant. pro Vrgelitano aderat Semenus ex Franciscano ordine Melitensis Episcopus, quo multum is Princeps & familiariter vtebatur. singuli sacramento adacti, id ratum habituros, quod iudicum sententia staret. vnus Ludouicus Andegauensis venire assentirique iudicio recusauit, caussæ diffidens an armis certare malens. certè quatuor iudices, sibi suspectos esse accusauit. Friderici Lunæ Comitis nulla fermè à iudicibus ratio habita. minor ipsius ætas, nulli fautores erant: iustis ex nuptijs procreatum non esse opponebatur: neque nouum inducendum exemplum, obscurandamque Aragoniam successionem vitio natalium disputabant. Alfonsus Gandiæ Dux, eoque in ipso ardore controuersiæ defuncto, filius, fraterque facilè exclusi: quòd remotiori agnationis gradu proximos Aragoniæ Reges attingerent. Vrgelitanus, Ferdinandusque relinquebantur, non vna via ad victoriam contendentes. Afferebat Vrgelitani legatus, fœminas à

regia

regia hæreditate maiorum instituto semper exclusas. tumultus concitatos Petro Rege, quòd filiam Constantiam, regni hæredem renunciare voluisset. Ioanne Rege defuncto, vtranque filiam exclusam, Ioannam, Violantemq;: neque esse quod ante præiudicata nouis contentionibus retractarent. neque exoletis vetustate exemplis stare ius, sed recentissimæ cuiusque consuetudinis vi, atq; auctoritate. exclusis fœminis, earum filios admitti iniquum videri: neq; transmittere ad posteros posse, quod habituræ nunquam essent, si maximè superuiuerent. Vrgelitanum à Martino Rege Aragoniæ Procuratorem, Magistrum equitum sub mortem creatum, voluntatis atque iudicij argumento certissimo. Hæc Vrgelitani caussæ fundamenta. Ferdinandi autem legati, à Vincentio Aria Placentino Episcopo, qui magnam sibi laudem ex iuris peritia professioneque quæsierat in Hispania instituti fœmineæ successionis ius tanquam imbecillum prætermittens, regnum iure sanguinis dari confirmabant, descendentibusque & ascendentibus recta serie sublatis, agnatos è latere succedere propinquitatis gradu, eorum sexu & ætate consideratis, neque in stirpem vocandos. id iure communi rectum esse, proprio obseruatum. sic Alfonsum Ramiri Regis nepotem auitum regnum suscepisse. sic ipsius Alfonsi voluntatem, filiam ad regnum euocantis, si alia proles deesset, a magnis iurisperitis irritam fuisse iudicatam. quid enim an in regni successione, vbi tam graues curæ sunt, non is potior iudicabitur, qui ex regia familia ortus, propinquioriq; gradu nixus, sexum, ætatem, regiasque virtutes afferat: quàm qui minori propinquitate regias attingunt, quamuis per viros ducta prosapia? Sed quoniam hæc controuersia sæpe agitata, sæpe recurret, locus admonet, vt de iure regiæ successionis, & quibus modis paretur, pauca in commune repetantur.

De iure regiæ successionis. *Cap. III.*

GRAVIS disputatio suscipitur, varia, multiplex, spinosa, tantaq; difficultate impedita, quantam hactenus explicare pro dignitate nemo potuit, quamuis multis ingenijs & temporibus in eius inquisitione consumptis. Cæteris principatuum generibus, regium esse præstantius in confesso est, naturæ legibus consentaneum, vniuersitatis cælique rectionem ad vnum caput reuocantis. Quod primi homines prouidentes, qui propius aberant ab ortu, prima & meliori progenie, eoq; facilius rerum naturam intuebantur, amplexi sunt. alias regiminum formas tempus inuexit. inde illæ voces natæ. Multos esse Principes non est bonum: Rex vnicus esto. Initio quidem cùm nulli Principes essent, voluntate eos ac suffragijs populorum in rerum fastigio collocari necesse fuit: quorum ætas, prudentia, spectataque virtus præ cæteris emicabat. Dubitatum deinde, vtrum commodius foret, & salutarius rebus humanis, vno Principe defuncto, filios, propinquos ve ex eadem familia successores dari, an eligi ex omni multitudine, qui omnibus esset imperaturus. quod diu institutum in plerisque gentibus tenuit, prouidentibus, ne regia potestas data ad salutem, diuturnitate imperandi, certaque successione degeneraret in tyrannidem. & filios sæpe paterna indulgentia, aut

copia voluptatum corrumpi, & parentibus esse dissimiles non ignorabant. Is mos in Hispania tandiu viguit, quandiu Gotthorum in ea imperium stetit. Imperio & legibus commutatis, hæreditariam successionem, vt ferè in alijs prouincijs, tempus inuexit: populis Principum voluntati blandientibus, & contra experimenta suæ nimium spei indulgente multitudine: Principumque filios ex nobilissimo sanguine procreatos, & in plena sanctitatis atque pudicitiæ domo educatos, similes fore maioribus augurante. Fefellit eos opinio, spesque concepta, non parum sæpe: Principesque reipublicæ dati, vitijs & prauitate fœdi. sed id incommodum atque periculum considerabant multis bonis compensari. Maiorem Regibus reuerentiam exhiberi, ex Regibus auis atq; atauis natis. Res hominum opinione maximè gubernari. pereunte obsequio etiã imperium intercidere. & ferunt æquiore homines animo quem Princeps infeliciter genuit, quàm qui electus est non malè. Perpetuæ reipublicæ perpetuos quodammodo Principes dari. Res communes diligentius quasi proprias curari ab eo qui posteris esset, quam acceperat relicturus potestatem. Interregni turbulentas tempestates auferri, quasi continuato principatu. Graues de successione contentiones simultatesque vitari. Legibus tantùm circunscripta constrictaq; successio est: quas Principibus mutare non liceret, populi voluntate, suffragioq; regnum adeptis, certis conditionibus, legibusque munitum. Eæ leges pars in æs incisæ, in tabulasque relatæ, pars moribus institutisque singularum prouinciarum conseruatæ. sed de scriptis legibus quomodo intelligendæ sint, dubitatum sæpe est: consuetudines sæpe pro rerum conditione mutantur. Inde totius controuersiæ difficultas extitit, quam scribentium diuersitas magis etiam obscurauit. Filios patribus in regno succedere receptum est, ac ferme virili sexu, natuque maximos: sed vbi superstite patre, è pluribus filijs maior natu decessit prole relicta, nepos auo defuncto an eius patruus præferri debeant, dubitatum sæpè est, illustriaq; in vtranq; partem exempla extant, tum in Hispania, tum in cæteris prouincijs patruis aliquando, nepotibus prętermissis, regnum adeptis, nonnunquam è contrario nepotes ad regnum vocati sunt. Quod æquitati esse, atque legibus magis consentaneum, plerisq; visum est. in auiti regni spem natos, atq; educatos, non esse ea spe, eoque iure spoliandos: acerbumque videri patris obitum, noua filiorum calamitate cumulari. Illud maiori sententiarum varietate disputatur. Omnibus liberis sublatis, aut nulla prole suscepta, ex agnatis qui succedere debeant, Rege defuncto. finge illi fratres, sororesq; fuisse. an nati ex sororibus, an ex fratribus: an stirps consideranda, an singulorum agnatorum capita inter se, non secus ac si filij essent, comparanda, sexus atq, ætatis discrimine perspecto. præterea an gradu remotiori præferendus sit, vt nepos maioris fratris patruo, aut amitæ. Sanè in cæteris bonis, quæ hæreditario iure proueniunt, vtroque modo contingit: legeque imperatoria, quæ lex est De hæreditate ab intestato proueniente, scitum est: auo cum patruis nepotes ex filio defuncto succedere, in stirpem tamen relatos: vt nihil amplius obueniat omnibus, quam patri si superstes esset. idem sancitum, cùm defuncto fratri intestatoque frater succedit: nam si contingat, alterius fratris ante extincti filios superesse, ad communionem hæreditatis vocandi sunt, in vnam omnes stirpem relati.

Nam

Nam si cum patruo nepotes, aut filij fratrum non succedunt, sed aut hi inter se comparati aut, patruive hæreditatem adeunt, aut qui remotiori gradu propinquitatis defunctum attingunt: in capita vt referantur, & æquas singuli portiones obtineant, necesse erit. ergo in priori hæredum genere repræsentatio suscipitur: excluditur in posteriori. vtrum horum in regno obseruari debeat, cum descendentibus sublatis, propinqui à latere ad sceptra vocantur, magna quæstio est, incredibili sententiarum varietate, exagitata inter iurisperitos. Numero tamen & eruditione potiores, capitum rationem haberi iubent, negant stirpis. Omnia argumenta colligere nostri instituti non est. fontes designare satis habeam. Quod iure sanguinis regnum obueniat. Dicuntur autem sanguini dari, quæ more, instituto, lege, aut priuata cuiuspiam voluntate, vni cuipiam familiæ destinata capiuntur, non iudicio & voluntate vltimi possessoris: vti alia quæ hæreditario iure prouenientia, pro voluntate mutantur. eòque in pari propinquitate iubent, præstantissimum ex ea familia ad regni successionem vocandum. Quod fœminis, quas ipsa natura ab imperio seiunctas voluit, puerisque ætate minoribus, & curis grauioribus impari aditum ad regnum, diuersa sententia patefaciat: quæ magna pernicies est, omnibusque piaculis procuranda. Reijcienda repræsentatio, quasi iuris figmentum, neque extendenda ad ea, quæ expressè legibus sancita non sunt. quid enim, an commentis fictionibusque susceptis rempublicam præstanti gubernatore spoliabimus? atque in manifesta pericula incommodaque scientes prudentesque præcipitabimus? vanasque cogitationes & argumenta, multorum salute potiora iudicabimus? At parentes in posteros omnia sua cum generatione transfundunt. verùm in iure quæsito: in futuro, si superstites essent, non item. At in minoribus principatibus hæredes reuocantur ad stirpem. negant id quidam. deinde si concedatur, non continuò verum est in regni id successione seruari debere: vbi multa propria sunt ab alijs omnibus hæreditatibus discreta. sed vt in pauca disputationem conferamus, sint ex iustis nuptijs, modò iusti filij, imperijque sanctitas, cum coniugij sanctitate iungatur, in pari propinquitate è latere succedentium in regno, qui ætate, sexu, virtutibus præstantior est, ei regnum deferatur. tametsi iure successionis controuerso eam sequi partem rempublicam posse non negamus, modò voluntate, certoque iudicio, quæ rebus & tempori erit maximè accommodata. vnde varia in vtranque partem, illustriaque exempla manarunt. Quòd si priuatis Prouinciæ legibus aut more secus est sancitum, illis standum putamus. nostra disputatio ex ipsis naturæ principijs procedebat, & iure communi. Constat etiam iura regnandi in armis plerunque homines ferre, malis artibus ambitiosos, atque væcordes: & qui minus iure, plus viribus nonnunquam potest. silent autem inter arma leges: nemoque est, qui oblatam facultatem regnandi, iudicum arbitrio permittat. prorsus vt miraculi instar fuerit, Aragonia comitia sine offensione, sine sanguine, prosperum cursum ad exitum tenuisse. vti proxima narratione est explicandum.

Ferdinandus, Rex Aragonius renunciatur.
Caput. IIII.

EBVS maturis, collatisque inter se iudicum suffragijs, pro oppidi templo, amplum suggestum constitutum est aureis peristromatis contectum, vnde esset in omnes partes despectus. In nobiliori parte iudices considebant: in alia Principum legati. Aderat Benedictus Pontifex, magna consilij suscepti pars. Oscensi Episcopo sacris de more operato, Vincentius Ferrerius, cuius sanctitati a cæteris primæ partes deferebantur, luculentam orationem habuit, à diuinis verbis exorsus. Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei: quia venerunt nuptiæ agni. Post turbidas tempestates, serenum consequitur: nostraque nauis sæuis pelagi fluctibus tandiu exagitata, naucleroque destituta, exoptatum tandem portum occupat. E templis quasi è colloquio Dei Opt. Max. venientes, non minore religione apud vos verba faciemus, quàm modò ante aras vota pro communi salute suscepta sunt. vos quoque pari animi pietate audituros confidimus. Quid autem in Rege deligendo antiquius opportuniusque, quàm de regni dignitate sanctitateque disputatio? sed eam tempus intercludit. Reges sanè instituti, qui Dei summi Regis vice munereque fungerentur in terris. debet ergo is probitate proximè ad diuinas virtutes accedere: debet quidquid in cæteris pulchri honestique est, id omne solus ipse præstare: quem maiorem conditione mortali, & quasi de cælo dilapsum heroem subditi populi intueantur, admirentur, colant. non suæ, sed reipublicæ saluti, commodisque, dies noctesque prospicere. Verùm hæc pluribus explicare Rege absente, non attinet. Quæ tamen Rege deligendo considerata fuisse diligenter putate quotquot adestis omnes. vobis obsequium persuadere necessarium, sine quo frustra tantus labor susceptus esset, vanaque esset auctoritas imperandi. Positis priuatis cupiditatibus, vniuersi Deum præ oculis habentes, in commune consulite: atque eum optimum Principem fore vobis persuadete, qui tanta consensione animorum, quod diuinæ voluntatis certum argumentum est, fuerit datus: huncque diem festum lætumque agere. tantumque optimo Pontifici & Maximo, qui præsens est, tantum sapientissimis iudicibus, quorum labore, industria, diligentia, res tanta ad exitum perducta est, omnes debere, quantum suis quisque parentibus existimate. Secundùm hæc verba, suspensis animis, quem res exitum esset habitura, cuncti expectabant. Iudicum sententia de scripto eiusdem voce pronunciata. Vbi ad Ferdinandi nomen ventum est, tum Vincentius ipse, tum cæteri præ lætitia vix se animis continere: vitam, victoriam, felixque regnum nouo Regi ingeminare: alij alios intueri mirabundi, velut somnij vanam speciem: suarum aurium fidei minimum credentes, rogare proximos: vix inter se intelligere præ clamore, & quoniam vnum gaudium omnium aliorum sensuum officium occuparat, cunctorum ferè qui aderant animos. Pro diuino munere laudes continuò numini decantatæ. Gesta hæc sunt pridie Kalendas Iulij. Soluto conuentu legati ad Ferdinandum missi, qui ad regnum capessendum inuitarent. Conchæ is in Celtiberis erat, quorsum comitia euaderent expectans. missæ ex omnibus partibus legationes, quæ gaudium afferrent, aut simularent: ac nominatim à Sigismundo, qui superiori mense Maio in Germania fuerat Imperator salutatus, pace quàm

bello

bello felicior, dissidioque inter Pontifices sublato, clarissimus breui futurus. Ferdinandus rebus compositis Cæsaraugustam abijt: vbi Aragoniæ Rex à cunctis ordinibus ad tertium Nonas Septembris proclamatur. In eius & Alfonsi filij, quasi successoris futuri verba iuratur. Alfonsus Castellæ imitatione Gerundæ Princeps vocatur. Affuere cæteri candidati. Fridericus Lunæ Comes, Alfonsus Aragonius iunior Gandiæ Dux. vnus Vrgelitanus Comes non interfuit, excusata valetudine: re ablatum iniuria regnum (sic existimabat) armis obtinere cogitabat. & quoniam modicæ factionis vires erant, Anglica auxilia euocare parabat, Clarentiæ Duce in fœdus attracto. Nouum Regem ea solicitabat cura. scintilla sæpe contempta excitauit incendium. sed ad Sardiniæ Siciliæque motus compescendos, primùm omnium animum retulit. Genuenses, qui ad Sardiniæ imperium aspirabant, tanti Regis ad famam excitati, missis legatis Cigala, Perseoque inducias quinquennes impetrarunt. In Sicilia Bernardus Cabrera ad Panormum hostium improuiso concursu captus erat, atque ad Tauromenium in arce Mota in custodiam erat traditus, seueriorem quàm grauitas personæ, & res olim præclarè gestæ postularent. sed væsano amori congruens supplicium, quo Reginæ nuptias expetierat, modestiæ immemor, ætatisque. Lihorius maris Siculi Præfectus ex priuata simultate Cabreræ infensus, auctor præcipuus eius calamitatis extitit. Noui Regis importuna efflagitatione, vix tandem è custodia dimissus est, è Sicilia discedere, seque quamprimum ad Regem conferre caussam dicturus in Aragonia iuratus. pax rebus Siculis reddita ex longo interuallo. Vniuersa verò Sardinia sub Aragoniam ditionem reuocata Guillelmo Narbonensi Vicecomite conciliato, atque pro vrbe Sassari, quam occuparat, alijsque ea insula hæreditarijs principatibus, æqua abs Rege compensatione facta. sic res Aragoniæ erant. In Gallia Archimbaudus Fuxensis Comes diem obijt, quinque filijs relictis, Ioanne principatus hærede, Gastone, Archimbaudo, Petro olim Fuxensi Cardinali, præterea Matthæo Conuenarum Comite. Ioanni, Vasconum Regis filia Ioanna nomine, connubio iuncta est: eaque sine prole defuncta, ex Maria secunda coniuge Caroli Labreti filia, filios suscepit, Gastonem natu maiorem, & Petrum Lautrechij Vicecomitem, Lautrechiæ familiæ conditorem, rebus bello paceque gestis ad nostram memoriam in Gallia clarissimæ.

Vrgelitanus capitur. Cap. V.

E S Aragoniæ foris quidem quietæ erant, domi turbatæ, Vrgelitani Comitis importuna ambitione. in Castella induciæ Mauris expetentibus superiori mense Aprili fuerant in mẽsem septimum decimum prorogatę. Pecunia in bellum Mauricum à populis antea redacta ad centum aureorum millia, Ferdinando nouo Regi concessa est, propensissima totius prouinciæ voluntate. morum comitas, atq; naturalis ingenij dexteritas cunctorum conciliabat animos. equites, peditesq; magno numero secuti. opportunum vtrunq; motibus pacandis subsidium. Graue Aragonijs custo-

diam corporis sui, regni, quod vltro delatum erat, firmandi spem in peregrino milite poni, damnata prouincialium fide, quam à cōdito regno inuiolatam suis Regibus præstitissent. Vrgelitanus Comes ad Regem cum copijs Ilerdam progressum, legatis viris primarijs, se in eius potestate fore professus est. ad quintum Kalendas Nouembris mandata à legatis exposita, Vrgelitanique nomine in Ferdinandi Regis verba iuratum, fictè, vti rerum euentus declarauit. sed tanti erat Castellæ copias, quacunque ratione ex Aragonia depellere. A Rege & Benedicto Pontifice colloquium Dertusæ habitum: iusque Aragonijs in eo congressu imperij Siciliæ atque Corsicæ venia Pontificis confirmatum est. Barcinone Catalaunicæ gentis conuentus agitati fine huius anni & principio proximi millesimi quadringentesimi tertijdecimi.
1413 In his conuentibus Vrgelitano pacando omnia concessa sunt, quæcunque eius nomine legati postularunt. verùm ijs blandimentis ferox animus nihil placatur. collectis suorum copijs, atque Gallicis auxilijs euocatis, regnum armis occupare cogitabat. Rex periculum veritus, ne modica negligendo, magnæ inclinationes fierent, delectus militares vniuersa prouincia habet. quadringenti equites à Catharina Regina è Castella opportunè missi. Regi Vasconum suæ gentis auxilia mittere profitenti remisit, odij vitandi caussa. Gotifredus tantùm Cortesius Comes, Vasconis filius nothus, cum equitum ala auxilio venit. Iusto exercitu conflato in Vrgelitani ditionem impetus factus est: ipsamque vrbem Balaguerim principatus caput, copiæ promotæ: quò se propter loci firmitatem Vrgelitanus contulerat. obsidio diuturna fuit. interim eo tractu oppida in Regis potestatem redacta. Vno tempore à Gallo & Neapolitano Regibus legationes venerunt. Gallus renunciabat, Burgundionis insolentia, Parisiensis populi tumultu, res in extremo sitas. ipsum, & filium, aliosque Principes captiuorum instar esse. rebus profligatis ferret opem memor humanitatis atque amicitiæ, quæ inter vtranque regiam ab antiquis temporibus extitidet. Ladislaus Rex de belli societate aduersus Andegauensem appellabat. Aragonia regna repetiturum bello, nisi communibus armis repulsus esset. respondit Ferdinandus: Gallis quidem, dolere se nobilissimi regni calamitate. quod peterent curæ fore. Ladislao autem, se amicitiam non repudiare oblatam. Cùm Andegauensi omnia necessitudinis iura intercedere: competitorem extitisse, hostem nunquam. Pacis se potius auctorem, quàm belli socium fore. sic dimissi legati. Obsessi omnibus malis oppressi, ad deditionem procliues erant. Isabella Vrgelitani coniux ad Regem egressa est: si viro veniam impetraret. fides tantùm data inuiolatum, si venisset fore. Res in extremo erat. Ergo conditione accepta, pridie Kalendas Nouembris ad Regem egresso, atque in genua procumbenti, intimisque precibus, vt iuuenili errori ignosceret deprecanti: tametsi commisisse videbatur, vt capite plecteretur, vitam tamen dare dixit. De libertate atque principatu nulla mentio. Ilerdam in arce custodiendus mittitur. Mox vrbe Balagueri dedita, rebusque alijs eo tractu compositis, lege maiestatis postulatus, bonis publicatis, perpetuo carceri mancipatur. & ne tumultus caussa in Aragonia existeret, propter vigentia partium studia, in Castellam missus est, Vrenia arce ad custodiam designata. vbi primùm,

primùm,deinde Moræ,Setabi tandem ad vitæ finem retentus fuit, miser non magis amissi regni memoria,quàm patriæ desiderio. Antonius Luna, qui Loharrim arcem præsidio obtinebat,ea dedita ex Aragonijs finibus fugatus est, ditione omni in regiam potestatem redacta.Hunc intestini Vrgelitani motus exitum habuere,expectatione hominum,metuque prouinciæ faciliorem.

Concilium Constantiense indictum. Cap. VI.

CONCVRSVS oratorum ex toto orbe Christiano ad Cæsarem Sigismundum fiebat,rebus ecclesiæ turbatis in eo præsidium fore,cunctis nationibus sperantibus.Consensu tribus Pontificibus denunciatum,vt sine frustratione concilium generale haberi sinerent:ipsi abdicato pontificatu,in Patrum essent potestate. eatenus simulationem prorsus & imaginem deponendi imperij tantùm fuisse,distinendis ea spe mortalium animis,nullam synceram voluntatem.Ioannes & Gregorius æquas aures ijs postulatis prębere videbantur:Benedictus prefractior.Eius flectendi cura Aragonio Regi commendata,legatis ad eum a Cæsare,atque Rege Gallo, viris primarijs. Qui pace publica fundata domi, forisque, quasi ad triumphum nullis hostibus, Cæsaraugustam abijt. in ea vrbe regium insigne desumpsit tertio Idus Februarij, salutis anno millesimo quadringentesimo 1414 quartodecimo.Tarraconensis Episcopus coronam capiti imposuit, quam Catharina Castellæ Regina dono misit, magni ponderis, aurum distinguentibus gemmis: materiam vincente operis pulchritudine. affuere legati Principum: proceres magno numero: Bernardus Cabrera Ausæ Modicæque Comes cum nouo Rege reconciliata gratia, Henricus Villena, Calatrauæ magisterio nuper ablato deformis: quod Maria Albornocia prædiuite fœmina, Alcocerio,Salmeronio, Valdoliua, alijsque Infantatus oppidis dotalibus quasi irrito coniugio repudiata, Henrico Castellæ Rege obtinuerat. ne maiorum opes ei militiæ cederent prouidendum erat. ergo Tineum, Canicam, & Villenæ principatus iura Regi donauit: tanta erat cupiditas eius honoris impetrandi, haud diuturni futuri. Milites eo coniugio soluendo fraudem subesse existimantes, instauratis comitijs, Ludouicum Gusmanium, amoto Henrico cooptarunt: vnde dissidia in sextum annum tenuerunt, militibus in vtranque partem distractis. donec Pontificis consensu in Cisterciensi conuentu hoc ipso tempore secundùm iura & merita Ludouici ęmuli est pronunciatum. Henricus in tantis litteris, tantaque eruditione, parum sibi sapuisse visus est: repetitoque coniugio egenus, vitæ reliquum exegit. Soluto Cæsaraugustano conuentu ad res ecclesiæ componendas conuersi animi. Morella oppidum in ditione Valentina,Catalaunis,& Aragonijs finitimum Benedicti Ferdinandiq; colloquio designatur. ad quintumdecimum Kalend. Augusti eo loco congressi sunt. Magni Pontifici honores sunt habiti. venientem Rex ipse pedes sub vmbella in templum vsq; equitem deduxit.inde ad hospitium vestis caudam gestauit.prandenti die proximo,cùm splēdidum conuiuium parasset,ministrauit ipse,Henricus filius pincernæ partes impleuit,aureis argenteisq; vasis & lancibus

substitutis pro stanneis, quibus Pontifex vtebatur mœroris argumento propter dissidium de pontificatu summo. Quæ blandimenta non magis maiestati data sunt, quam promerendo peruicaci hominis animo. Itaque crebris sermonibus, de pace, ponendoq; per conditiones pontificatu actum est. difficilem se Benedictus præbebat, difficiliores aulici discrimen ac dedecus, si ita fieret, ostentantes, & eidem in libidine victoris. Quinquaginta dies magnis altercationibus exiguo fructu consumpti. Quo tempore ex Italia renunciatur, Ladislaum Regem Neapolitanum diem obijsse. Augusti sexto die Neapoli defunctus est, veneno, vti vulgò opinio fuit, in ipso certè felicitatis cursu, quo ad totius Italiæ imperium aspirare videbatur. Ioanna soror ex Guillelmo Duce Austriaco, cui iunior nupserat vidua, supra triginta annos nata, Regina est salutata, nihilo sanctius honestiusque superiore Ioanna Regina habitura regnum, pudicitiamque. Nouæ tamen spes excitatæ initio, multis Principibus eius nuptias ambientibus: ac nominatim missis legatis in matrimonium pacta est Ioanni Ferdinandi Regis minori filio. lætus adolescens, quasi ad certas nuptias in Siciliam nauigauit. Iacobo illa Borbonio Marchiæ Comiti, præstanti corpore formaque nupsit. Pandolfus Alopus conspicua forma iuuenis maiorem apud Reginam gratiæ locum obtinebat, quam imperij grauitas, muliebrisque pudicitia postulabant, non sine aliorum procerum obtrectatione atque inuidia. spes certè Aragonia frustrata est. Concilio celebrando delecta Constantia, magno Sigismundi gaudio, in cuius ditione ea ciuitas erat. Itali atque Galli Patres conueniunt. Gregorius Pontifex cum liberis mandatis mittit legatos. Ioannes æmulus etiam accedit, gratia Cæsaris, & ingenij dexteritate confisus. Benedicti peruicacem animum, vt idem faceret, flectere Ferdinandus non poterat. multiplices animorum motus erant, varij conatus, rerum conditio misera. Conuenit vti ad Sigismundum missa legatione locum colloquio peterent: venturos Benedictum atque Ferdinandum. in eam rem Ioannes Ixarius delectus, omnibus corporis & animi, litterarum prudentiæque ornamentis, ea tempestate clarissimus: adiuncti alij viri præstantes. à Castellæ Regina Diegnus Anaia Conchensis Episcopus, & Martinus Corduba regiæ cohortis præfectus, Constantiam legati sunt. Ex omnibus nationibus Patres frequentes conuenere, omnino trecenti. sarciendæ concordiæ studium, tædium præsentium malorum incitabat. Concilium Nonis Nouembris inchoatur. In Aragonia Iudæi magno numero Christiana sacra populariter susceperunt. Vincentius Ferrerius suasor præcipuus: Benedictique Pontificis consensu, habitæ de religione disputationes, peruicacem alioqui gentem traduxerunt ad sanitatem. resistentes malo compelli visum est. graues in Iudæorum gentem leges promulgatæ. Extatque Benedicti edictum Valentiæ in Edetanis quinto Idus Maij datum, pontificatus anno vigesimo primo, cuius hæc præcipua sunt capita. Thalmuditici libri vetantor. Conuitia in nostra sacra puniuntor. Nulla Iudæis permittitor potestas iudicandi, aut quemuis alium honorem in republica obtinendi. Synagogæ nullæ denuò ædificantor: vnaque tantùm esto in singulis ciuitatibus. Medici, pharmacopolæ, proxenetæ ex ea gente nulli sunto. Nullus Christianus Iudæis ministrato. Rubro, croceove

ceove signo à cæteris distinguntor: viri in pectore, in frôte fœminæ. Vsurarum
libertas præscinditor, etiam venditionis specie prætenta. Qui Christiana sacra
susceperint, ijs ius esto, in propinquorum bonis succedendi nihilominus. Ter
annis singulis ad Christianam concionem audiendam, de præcipuis religio-
nis capitibus congregantor. Huius edicti exemplar in omnes Hispaniæ pro-
uincias missum est: vnum in templi Toletani scrinijs seruatur. Ipsa nocte, qua
Christi Dei nati memoria celebratur, ineunte salutis anno millesimo quadrin- 1415
gentesimo quintodecimo, nocturnis precibus Ioannes Pontifex, Imperatorque
Constantiæ interfuere coniunctis sedibus, aliquanto humiliori Imperator: lo-
cis alijs Augusta, Patresque. Proximis diebus de pace agitatum. nulla neque
commodior, neque tutior via sese dabat, quam si insignibus pontificatus, nomi-
neque se volentes exuerent, Gregorius, Ioannes, Benedictus. Ioanni præsen-
ti ægrè quidem, sed persuasum tamen, vt morem gereret. Quarto Nonas Mar-
tij in infulis, sacraque veste cùm diuina hostia sacrificasset, se pontificatu de-
cessurum palam renunciauit. consecutus est magnus omnium qui aderant plau-
sus. Simulatio visa est: cùm post paucos dies concubia nocte se Constantia sub-
duxisset, nouas capturus spes, veteres repetiturus. ex fuga retractus, abdica-
reque coactus pridie Kalend. Iunij, carceri mancipatur. eius custodiendi cura
Palatino Comiti demandata: vnde post tertium annum euasit: honoreque pur-
puræ recepto, Florentiæ, quæ caput Hetruriæ est, decessit. Corpus in D.
Ioannis baptisterio sepultum. thesauris, quos pontificatus tempore congesse-
rat maximos, Cosmus Medices potitus est: qui illi gradus & posteris ad am-
plissimas diuitias fuit, vrbisque suæ principatum. sic vulgò persuasum. Ioanne
in ordinem redacto, aucta Patrum lætitia est, cùm Carolus Malatesta Grego-
rij Legatus cum amplissimis mandatis, sese post quintum diem eius nomine
pontificatu exuisset. Vnus Benedictus multiplicem Patribus inijciebat curam,
ne eo prætermisso, veterum malorum orbis repeteretur, nouo Pontifice creato.
Ad ea ergo consilia, quæ paulò ante repudiata erant, auidissimè est recursum:
vt loco commodo designato, cum Aragonio, Benedictoque Sigismundus Cæ-
sar colloqueretur. neque deerat spes totius orbis terrarum consensum Benedi-
ctum secuturum. Nicæa, in ora Liguriæ ciuitas, colloquio est delecta: missique
de ea re ad Regem & Pontificem honestissimi legati.

Colloquium Perpiniani habitum. Cap. VII.

NTEREA Valentiæ Rex Aragonius Alfonsi maioris filij
nuptias insigni celebrabat apparatu. affuit Benedictus, atque ex
vniuersa gente principum virorum concursus est factus. spon-
sam è Castella Sanctius Rogius deduxit: qui ipso tempore Pa-
lentinum episcopatum Toletano mutauit, in Petri Lunæ de-
functi locum, Rege Aragonio annitente cooptatus: vir domi, militiæque
clarus, præcipua ingenij dexteritate, atque animi magnitudine. Nuptiæ con-
fectæ pridie Idus Iunij. Villenæ principatus puellæ dos à patre designa-
ta, ducentis aureorum millibus mutatus est. cùm esset graue nouæ ditionis

accessione, Aragonias opes in Castella confirmari. Rex Lusitanus numerosa classe comparanda, ab altero anno districtus erat, non sine finitimorum suspicione, vt nulla est Principibus fides inter se. Aragonium præsertim solicitabat, ne Vrgellitani patrocinium suscipiens, quod fama ferebat, noui regni rationes importuna ambitione turbaret. longè alia mente erat Lusitanus. arma in Africam transferre cogitabat, confirmato regno, sed & numerosa prole felix: quippe ex vnis nuptijs, Eduardum, Petrum, Henricum, Ioannem, Ferdinandum, Isabellam susceperat, furto genitum Alfonsum Barcelosij Comitem. his propter angustiam ditionis, nouos in Africa principatus parare cogitabat. Triginta onerariæ erant, septem & viginti triremes, biremes triginta, minora nauigia centum & viginti. In ipso belli apparatu Philippa Regina extincta est. Corpus in cœnobio, quod ad Aliubarrotam recens extructum erat, sepulturæ mandatum. Cum ijs copijs traiectum in Africam. Septa vrbs freto adiacens, primo impetu capta ad vndecimum Kal. Septembris. Satis constat Cortercalem primum in murum ascendisse, Alberguertiam porta irrupisse. ambo, virtutis caussa præmijs donati, coronisque: tum reliqui, prout cuiusque meritum virtusque erat. Maurorum cædes facta. pars deserto oppido, qua quemque metus agebat, diffugerunt. Africæ sub iugum Hispanorum reuocandæ ab hoc principio spes animis concepta. & quod in alijs Hispaniæ prouincijs factum erat, computandi annos ratio per Eras Cæsaris, in Lusitania hoc ipso anno antiquata est: commodiorque inducta à Christi ortu, principio numerandi facto: quod commercio aliarum gentium orbisque Christiani consensui datum est. Ad Pontifices redeamus. continenti valetudine impeditus Ferdinandus, Nicæam accedere non potuit, in affecto corpore, quamuis leuis caussa timebatur quod proximum erat, Cæsar Perpinianum, agri Ruscinonensis oppidum in extrema Hispania, accedit. strenuum hominem dignumque immortali laude, ob perpetuam in adiuuanda republica voluntatem. Benedictus & Ferdinandus, nempe ex vicinis locis priores venerunt. consecutus est Imperator ad tertiumdecimum Kal. Octobris, armatis equitibus quadringentis stipatus, vili tamen cultu, remotoque & ipse auro & argento, mensarum instrumēto omni ex stanno vtens. Venerunt à Regibus Galliæ, Castellæ, & Vasconum legati. In eius colloquij euentu salus publica vertebatur. summa omnium expectatio erat. par cupiditati metus. Rex lecto affixus, tantis molitionibus impar, monere tamen, hortari, obtestarique Benedictum, vt pacem terris ecclesiæque redderet, memor publicæ salutis, memor iurisiurandi. Coactum Patrum concilium: quid amplius totius orbis spes irritas faceret? accedendum, aut abdicandum. clarissima duorum æmulorum exempla prouocare. quantulum vitæ superesset ad extremam ætatem perducto? Abire pontificatu cum gloria poterat, si libido dominandi ratione regeretur, tetra cupiditas cęteris affectibus flagrantior. & ille præiudicatum habebat, nihil pro sano facere, nisi malo coactus: diem tantum de die trahere, varijsque excusationibus tergiuersari. Cum duo Principes vrgerent: neque finem obsecrandi facerent, multa de iure caussæ suæ locutus, si quid ante controuersiæ esset, capitis diminutione sublatum ait: duobus æmulis in ordinem redactis, se vnum superesse totius ecclesiæ rectorem. neque deserturum Dei viuentis ecclesiam,

siam, nauemque, ad cuius clauum gubernator sedeat. Quo maior ætas, eo prouidendum magis, ne consilij imbecillitate superos offendat, nomini suo ignominiæ notam sempiternam inurat. Die quodam septem horis disputationem continuauit, defatigatisque audiendo omnibus ac plerisque abeuntibus dicere perseuerauit, citra vllum defatigationis signum, maior septem & septuaginta annis. Se verum esse Pontificem contendebat: aut ad se noui Pontificis electionem deuolutam, vnicum ab indubitato Pontifice Cardinalem creatum. Cùm tempus altercationibus duceretur, Sigismundus quidem Perpiniano iratus discedit: minabundusque vi facturum, quòd recusaret voluntate. Narbone tamen restitit, si Ferdinandi precibus, qui eam curam desumpserat, peruicax Benedicti animus flecteretur. nihil impetratum, quin citato se Peninsulam proripuit, oppidi firmitate, quod ad maris oram rupi impositum esse demonstratum ante est, pontificiam dignitatem tueri parans. Quod reliquum erat: à Ferdinando, agitatum, de eius imperio abdicando. consilij præcipuus auctor Vincentius Ferrerius, qui eius ante auctoritatem constanter erat secutus. Ad octauum Nonas Ianuarij, principio anni millesimi quadringentesimi sextidecimi, regium 1416
edictum in eam sententiam promulgatum est. longa consuetudine obtemperandi, religio paucorum animis infixa manebat: populus vacuus curis, sine falsi, verique discrimine, regiæ se voluntati facilè audientem præbebat. Perculit ea res Benedicti animum, vnde officia omnia deberentur, inde initium præcipitandi extitisse: palàmque Regi ingrato, regnum quod dederat, ablaturum minabatur. sed vanæ sine viribus eæ voces erant. Elenora Vasconum Regina Pompelone per eosdem dies decessit, omnino tertio Nonas Martij. sepulcrum ex alabastrite in templo eius vrbis maximo cum inscriptione extat, defunctæ constitutum.

Obitus Ferdinandi Regis. Cap. VIII.

FERDINANDI animum ardens cupido incesserat, in Castellam migrandi, natiui cæli mutatione, melius habiturum confidens, speique, vt solent ægri, nimium indulgens. Cura vtrunque regnum complectebatur: nouaque ex arcano suberat, Castellæ prouincias, vbi studia vigebant, Benedicto subtrahere. eo consilio Barcinone, quò se Perpiniano contulerat, ineunte vere, itineri se dat. corporis agitatione morbus inualuit. in ægro corpore quamlibet leuis caussa grauior existit. ad Igualadam, quod oppidum vigesimo quarto lapide abest, restitit: vbi desperata valetudine, sacris Christiano ritu procuratus, extinctus est Aprilis secundo die. regnauit annis tribus, nouem mensibus, diebus octo & viginti, dignus longiori vita, eximijs animi & corporis dotibus, forma egregia, & cui non minus auctoritatis inesset, quam gratiæ. multum ingenij, multum artis, vel fortunæ fuit, ad promerendam omnium voluntatem, non suo tantùm, sed quod difficilimum est, alieno imperio. Vulgi vituperatione non caruit: quasi Benedictum deseruisset: Castellæ vectigalia, domum auerteret, largus priuatim, quod ex publico auidius suppleret. Corpus ad Populeti humili sepulcro est

conditum. Laræ principatum, Medinam Campestrem, Balaguerim Ioanni filio legauit, Henrico Alburquerquium, Sanctio Montalbanum. Alfonsum natu maximum regni hæredem nuncupauit. Sublatis sine prole fratribus, sororum Mariæ, atque Eleonoræ filios nepotesque, hæredes regni substituit, ipsas exclusit. quod ad memoriam insigne visum est. Ferdinandi obitu Castella in fide Benedicti perstitit aliquandiu: vbi multi erant eius beneficio deuincti. ac Archiepiscopi Toletanus, & Hispalensis Exea nomine, eius in primis partes sequebantur.

Martinus V. Pont. Max. Cap. IX.

N Castella noui motus animorum subsecuti sunt, maiorum initia. vnde intellectum, quantum in Ferdinandi virtute præsidij rebus esset. Catharina Castellæ Regina iustis Vallisoleti defuncto persolutis, vniuersam regni procurationem ad se reuocauit. Regis tuendi cura Toletano Præsuli, Velasco, & Stunicæ concredita. Alfonsus Henricus maris Præfectus, Daualus Magister equitum factum palàm vituperare: seque contemptos fuisse iniquis animis ferre. vnde intestini belli metus. Cum Mauro Rege biennes induciæ denuo pactæ, ineunte salutis
1417 anno millesimo quadringentesimo septimodecimo: ea tamen lege, vt centum singulis annis captiuos libertati redderet. Constantiæ patres vigilare, cogitare, adesse animo, atque in omnes reipublicæ partes prospicere. Noua hæresis reprobata. auctores Hieronymus Praga, & Ioannes Hussius ex fuga ad supplicium retracti, quamuis noxij, iure an iniuria dubitatum, quod fide Imperatoris venissent: sed commisisse tamen constabat, vt hostium loco essent. Ad ecclesiæ dissidia conuersi animi: Benedictumque ante septimum Kalend. Augusti diris omnibus deuotum, pontificatu spoliarunt. De nouo Pontifice creando disceptatum. duo & viginti Cardinales aderant, quorum erat ius suffragij. ex aliorum Patrum numero triginta Episcopi, ijs adiuncti sunt. Quibus in comitia conuenientibus, Othoni Columnæ Romano ciui, atque Cardinali, innoxius, atque inemptus pontificatus datus est, tertio Idus Nouembris, Martini quinti nomine, magna gratulatione, tum vrbis Romæ, tum totius orbis Christiani, quasi post densas dissidiorum tenebras luce succedente. eò syncerior lætitia, quod omnia in vnum suffragia conspirarunt, linguis, institutis, moribus, studijs, discrepantium. rei gestæ fama cùm peruasisset, omnia repentè ad nouum Pontificem inclinauere. cum Benedicto pauci modò Cardinales perstitere, fugæ socij, neque ij constanti fide. prouinciæ omnes deseruerunt, Principesque, Rege Scoto, & Armeniaco Comite tantùm exceptis. sic Patrum conuentus solutus est. Sancitum tamen communi consensu, vt ex ea die, quinto post anno concilium haberetur, alterum septimo, tertium decimo. exin proprium id legitimumque esset, vt decimo quoque anno, generales Patrum conuentus haberentur. Duo Cistercienses monachi a nouo Pontifice ad Benedictum legati, vt orbis potius consensum quam priuatum iudicium sequeretur, monuerunt ipsum, monuerunt etiam Cardinales. Benedictus nihil ijs monitionibus mouetur. quatuor Cardina-

Cardinales Hispani omnes purpuræ honore retento, nouisque honoribus aucti sese Florentiam ad Martinum contulere. in quibus principem auctoritatis locum tenebat Cardinalis sancti Eustachij, Seguntinus Episcopus Alfonsus Carrillius, Egidij Carrillij Cardinalis propinquus, Alfonsi Carrillij auunculus Toletani olim Præsulis. Fuit hic annus Galliæ infaustus, Hispanis lætus. Castellæ Regina concedente, Fortunatarum insularum nauigatio repetita est. Ioannes Bentacurtius homo Gallus, instructa classe, quatuor insulas subegit. maiorem Canariam obtinere non potuit. in ipso rerum cursu defuncto, Menautes propinquus successit, Regi nuncupato Rex. Martinus quintus Mendum monachum ijs insulis Episcopum dedit. inter hunc & Menautem nata dissidia, Episcopo suscipiente gentis barbaræ patrocinium, Menaute ad quæstum abutente, arrepta potestate. Insulanos quamuis Christianos effectos in seruitutem vendebat, nullo religionis respectu. Petrus Barua cum noua trium nauium classe, a Regina missus rebus præsidium, insulas redemptas auro, Petro Perasæ Hispalensi ciui vendidit. Perasæ posteri vsque ad Ferdinandi Regis cognomento Catholici tempora earum insularum obtinuere principatum. Henricus quintus Rex Anglus Catharinam Galli Regis filiam in coniugium expetebat. repulsæ ignominia accensus, in Normanniam classe transmisit. inde funesti belli initium, quo Gallicæ opes attritæ sunt. ingens de Francis victoria parta. Duces Aurelianus Borboniusque capti. Rhotomagum Princeps Normanniæ vrbs longa obsidione capta. Accessit noua calamitas. Isabella Galliæ Regina viro relicto, abducta Catharina filia Turonum secessit. Burgundio in auxilium euocatus, non modò Reginam, sed & Regem, vrbemque Lutetiam regni sedem in potestatem redegit. in Carolo Delphino spes erat, contractis vndique copijs Anglorum conatibus obsistenti. Inter eum & Burgundionem pacis spes tentata. colloquij dies dicta. ad ostium Icaunæ amnis in Sequanam influentis, in medio ponte clatra lignea extructa, exigua ianua relicta, qua commeandi facultas esset. deni armati vtraque ex parte conueniunt. Burgundionem procul Carolus conspectum compellat, vultu lætitiæ speciem præferente: atque post mutuam salutationem ad complexum inuitat. reserata ianua, rixæ initium forte an consilio exortum. Burgundio interemptus: cuius vita non magis funesta Galliæ, quàm mors fuit. Philippus filius Regem, Reginam, Catharinamque, atque vrbem regiam Anglo dedit, tanta erat vindictæ cupiditas. inde innumera mala cladesque extiterunt. Sed hæc aliquanto post. neque erat animus externa persequi, satis oneris sustinentibus, nostrarum rerum commemoratione.

Coniugia Principum. Cap. X.

MEDINAE Campestri sese Eleonora Aragoniæ Regina tenebat, numerosæ prolis comitatu, atque solatijs honestis mariti desiderium tolerans. actum de ineundo coniugio Mariam inter eius filiam, & Ioannem Castellæ Regem. excusabat Catharina Regina minorem filij ætatem, ex arcano in Lusitanum coniugium pro-

pensa: vbi Eleonora offerebatur Lusitani Regis filia, diuturnæ concordiæ vinculum. sic illa putabat, sic aulici augurabantur. accidit, vt ad quartum Nonas Iu-
1418 nij Catharina Vallisoleti decederet anno millesimo quadringentesimo octauo decimo, quinquaginta annos nata. procero atque obesso corpore fuit, in potu largior gentis vitio, ingenio simplici & liberali. quæ virtutes in fraudem ab illis vertebantur, qui eius auribus insidiabantur, obscuro loco homines: quorum consilijs ferè regebatur: quæ magna Principum pernicies est. in regium Toletani templi sacellum funus illatum: vbi quindecim sacerdotes perpetuis sacris suis & Henrici viri manibus quotidie parentare constituit. Reginæ obitu magna rerum immutatio consecuta est Rex quamuis ætate minor, ad regni curam vocatus è tenebris educitur. adiuncti viri proceres, quorum consilijs respublica regeretur. Toletanus Archiepiscopus vti erat vasto animo, honorisq; quàm satis esset auidior, cæteris contemptis, ad se rerum summam reuocabat: solusq; alieno nomine regnare cupiebat, non sine aliorum inuidia, obtrectationeq;. Gallis legatis auxilia expetentibus, nihil datum. Regis ætas, reipublicæ motus excusati. De regijs nuptijs repetita mentio: auctoreque Toletano, qui omnia se Aragonijs Regibus debere profitebatur, inter Regem & Mariam Aragoniam nuptiæ pactæ sunt. Octobris die vigesimo primo, principali apparatu Medinæ Campestri sponsalia data. sancitum præterea, vt Catharina minor Castellæ Regis soror, vni ex Aragonijs fratribus connubio iungeretur, nullo eo quidem tempore designato. Ioannes enim inter fratres cælibes ætate maior, Isabellam Vasconis Regis filiam desponsam habuerat: verùm eius coniugij spes repudiata, Neapolitani cupiditate. vanus is conatus fuit, vti superiùs dictum est: Isabella tamen Armeniaco Comiti coniux est data. Ioannes aliquandiu in Sicilia restitit, rebus præfectus in Blancæ Reginæ locum, quem pater regni futuram hæredem reuocauit in patriam. viduæ nuptiæ certatim à Principibus ambiebantur. Ioannes Aragonius ob eximias virtutes, & spem fraterni regni, cæteris prælatus est. dos dicta quadringenta & viginti florenorum millia: cautumque, vt Blanca ante virum defuncta, quamuis sine prole, ille nihilominus reliquo vitæ tempore, regnum Vasconum post soceros obtineret. Sponsalia Oliti in Vasconibus celebrata sunt. Dieghus Sandoualius Castellæ Antelatus intima familiaritate Ioãni coniunctus, qui illi gradus ad magnam potentiam fuit, paresq; opes, pro absen-
1419 te Principe vicarius rebus omnibus interfuit. Hæc salutis anno millesimo quadringentesimo nonodecimo gesta sunt. Quo anno Nonis Aprilis Vincentius Ferrerius Venetiæ in Gallia Armorica obijt, vir eximiè præstans magnis virtutibus, multisque editis miraculis clarissimus, ante & post mortem obitam. Corpus in templo eius vrbis maximo est sepulturæ datum.

Castellæ motus. Cap. XI.

OVEBANTVR Castellæ regna, quasi rectore destituta nauis. inter discordes proceres Regi puero parum auctoritatis erat: imperij cura penes Toletanum, dolentibus cæteris, plus vnum sacerdotem posse reliqua nobilitate. consilium Regi datum, vt integram libe-

liberamque regni curam ipse desumeret: quatuordecim annorum ætatem, ad quam peruenerat, maiorum instituto, patrisq; testamento, iustam legitimamque esse capessenda republica. Cōuentus Madriti ex omnibus prouincijs habiti. Rex quid suæ voluntatis esset, ostendit. consecutus est assensus plaususq; omnium qui aderant, iustum, diuturnum, faustumq; imperium acclamantium. Hæc huius anni principio gesta sunt. Consilio opus erat. quatuor abs Rege delecti, Toletanus Archiepiscopus, maris Præfectus, Magister equitum, & cum his Legionis Antelatus Petrus Manricus, quem ea ætate virum strenuum in paucis & prudentem fuisse considero. additus Guterrius Toletus, qui regias tabulas dictaret, magno Toletani dolore, qui ad se eam curam reuocabat (quippe scrinij Magister) intempestiuè ambitiosus. Aderant Aragonij fratres, præcipua iuuenes auctoritate potentiaq;: præsertim Ioannes, atq; Henricus D. Iacobi Magister. Hos sibi Toletanus ingenij dexteritate, accommodatisq; ad tempus officijs conciliat. Segobiç, quò Madrito ad æstiua itum est, tumultus repentè cōcitatur aduersus regios. parum affuit, quin pars cum parte confligeret. ne inter fratres quidem satis fida potentia, vbi nimia est. Ioannes, Henricusq; in partes diducti. vterque penes se rerum summam esse cupiebat consortis impatiens. distracti proceres. Henrico Daualus Magister equitum atque Petrus Manricus fauebant: Ioanni Fridericus Trastamaræ Comes, Toletanusque. Regis ætas imbecilla subitis offensis, aut intempestiuis blanditijs mutabilis, cōtemptui magis, quàm timori erat. Corpus vt in ea ætate procerum & candidum: cæterùm roboris parum, facies parum venusta: ingenium mite, tractabile venatione & ludicris certaminibus oblectabatur: neq; à litteris abhorruit: eruditis sermonibus libenter intererat, versus ipse sermone vulgari non ineptè pangens. Hæ virtutes in puero inchoatæ, ætate ad maturitatem peruenerunt: quas vna incuria, & rerum neglectus corrumpebant. breui auditu, quamuis magna negotia transigere solitus, curis grauioribus impar: vnde aulicis ad magnam potentiam aditus, prçsertim Aluaro Lunç, quo multum & familiariter præ cæteris vtebatur. Aluarum Regina mater, quod futurum erat verita, ab aula pulsum in Aragoniam amandauit. hoc rectè. illud imprudenter. quòd Regem puerum vsq; ad suum obitum Vallisoleti D. Pauli vicinis ædibus, sex amplius annis limine continuit, erepta libertate exeundi, quenquamve præter ministros aulæ ad se admittendi. Ne à proceribus subtraheretur, materiaq; existeret rerum nouandarum prouidebatur. miseram regni dixerim, an Regis conditionem: rectorem omnium publico carere, vt ne proceres quidem agnosceret se adeuntes. loquendi audiendiq; commercium auferri Principi, & quasi in cauea efferari. extingui humanitatis indolem. Indignum facinus: quasi altilem in auiario pullum, mihi sagines, qui ad sudorem & puluerem natus est? in vmbra & inter mulieres crescat puellæ instar educatus: cui corpus debet esse potiùs labore & victu moderato duratum, cōtra morborum caussas, & vt in bello frigus æstumq; iuxtà patiatur? voluptatibus frangas animum, qui dies noctesq; quasi in specula præsidere, & in omnes reipublicæ partes debet prospiçere? Næ ea mollities magno subditorum damno constabit. pueritiæ & adolescētiæ maior ætas similis erit, imbecilla, lubrica, dedita libidini, ac cæteris voluptatibus. quod in hoc Principe perspicimus. defuncta enim matre, quasi

è tenebris

è tenebris,& ex materno vtero in hanc lucem rursus egressus perpetuò halluci natus est.magnitudine negotij obruebatur animus,aulicorum semper obnoxius imperio:quæ maxima pernicies est:vnde continui motus extiterunt & graues. Sed hæc vitia accusare facilè est,emendare quis possit? quis quod verissimum est mulieribus munditias,Principibus laborem cōuenire etiam in ętate tenera, affirmare audeat,apud eos qui imperij maiestatem mollitie,libidine,voluptatibusq; definiunt:ventri & turpissimę corporis parti seruire,vitę fructum vel maximum arbitrantur:Principum cupiditatibus indulgere obsequij gratissimum 1420 genus putant. ergo hæc mittantur.Principio proximi anni millesimi quadringentesimi vigesimi, Tordesillam in Vaccæis itum est.Henricus D. Iacobi Magister,siue Catharinæ Principis nuptias ambiens, siue vt aduersarios opprimeret,cum suorum manu in id oppidum irrumpens, Ioanne Mendoza regiæ Magistro,alijsq, aulicis captis,Regem etiam in suam potestatem, pridie Idus Iunij redegit,ablata libera quoquam eundi,aut decernendi facultate. magnum dedecus,grauem reipublicæ ignominiam,Rex obsessus,captus,inclusus. Sed ea indignitate, cæteri per prouinciam proceres ad arma sunt excitati, Ioanne Aragonio Duce: qui nuptijs Pompelone celebratis atque confectis in Castellam post diem quartum sese retulerat, eorum quæ acciderant fama, & multorum litteris euocatus.Abulæ regiæ nuptiæ celebratæ,modico apparatu,exigua lætitia: cùm magna pars procerum abesset,Rex captiui instar teneretur.Henricus se muniēdi cura,tria millia equites in eam vrbem inuexerat: Ioannes frater sese Olmedi tenebat,vicinis locis parem equitum numerum sub signis habēs.ad eum ex vniuersa prouincia concursus facti. infimi,medij,supremi regiæ iniuriæ vlciscendæ cōsilia communicabant.colloquij inter Principes tentata spes.Cæterum Regis conueniendi potestas,Ioanni Principi facta non est. Henricus rerum arbiter in præsenti,de futuro solicitus,regni conuentus in ea vrbe agitari curat.libera suffragia non erant,vrbe à militibus occupata,circunsesso armis senatu. paucis repugnantibus Henricus, quæ gesta erant, omni noxa liberatus est: quin vt facinoris pręmium esset Rege concedente,à Martino Pontifice impetratum, vti Magistri D.Iacobi principatus,ditioq; vniuersa Henrici posteris hæreditaria esset.nouum reipublicę vulnus atq;grauissimum,nisi maiori ætate id decretum à Rege esset rescissum. Quod vnum supererat,Catharina Princeps vna maximè, Henrici cupiditati obsistebat,negans eum virum passuram, qui armis & immanitate extorqueret,quod officijs & beneuolentia erat impetrandum.victa tamen siue imbecillitas,siue inconstantia.nuptiæ Talaueræ in Carpetanis,quo abs Rege Abula itum est,principali apparatu celebratæ sunt.dos dicta Villenæ principatus Ducis nomine.Aluaro Lunæ aulicorum principi pro nauata opera Gormatium oppidum dono datum:qui illi gradus ad supremam potentiam fuit,paresq, opes.Salmanticæ D.Bartholomæi collegium extruebatur,impensa Dieghi Anaiæ,(qui ipso Constantiensis concilij tempore Conchensem ecclesiam Hispalensi mutarat) amplis vectigalibus attributis, vnde collegæ idoneo numero vitam sustentarent.ad exemplar Bononiensis collegij,quod ab Egidio Cardinali,Hispanis iuuenibus litteris informandis constitutum,Italica peregrinatione præsens erat contemplatus. Anaiæ exemplum æmulati viri principes

tota Hispania multa domicilia litteris ædificarunt, annis consequentibus (vnde veluti ex arce sapientiæ viri magno numero prodierunt in omni litterarum genere excellentes) maiora in ea vrbe tria, Vallisoleti quartum, quintum Compluti: minorum numerus iniri vix potest. Vno tempore Aragonijs & Lusitanis ad noua imperia aditum superi aperiebant. Henricus Lusitani filius ex astrorum cognitione, in qua magnam vitæ partem cõsumpserat, suspicatus est in Oceani maris vastitate ad nouas insulas nouasq; gentes cursum patere. missis classibus tentatum, si quod operæpretium existeret. Olisiponem inter & Fortunatas insulas, medio propemodum interuallo, insula hoc anno reperta, angusta quidem spatijs, cæterum eximia cæli soliq; bonitate: vti condensæ syluæ indicio erant, cæduaq; materia: vnde insulæ Maderæ nomen est factum. Ab hoc principio extima Africæ littora lecta: atq; ad vltimas orientis Solis oras, Asiam, Indos, Sinas, inuicta virtute à posteris penetratum est, ingenti gloria nominis Lusitani, pari prouentu. Ioannam Reginam Neapolitanam Ludouicus Andegauensis intra Neapolim obsidebat. belli caussæ, ducta ex antiquo cum ea regia inimicitia, Reginæ ipsius non satis tectæ libidines. quas Iacobus vir cùm sanare non posset, in Galliam abierat: vbi aliquanto post tempore, principali vita abdicata, atq; in cucullati sacerdotis morem detonsus, Franciscanis monachis sese adiunxit. Ludouici adiutor præcipuus Sfortia, magni nominis ea tempestate Dux, Braccij obtrectatione in quem erat Regina propensior. prope res erat cõfecta, cùm Alfonsus Aragonius Rex eo nomine V. excellenti virtutum indole, recensq; Sardinia domita, pacataque clarissimus, in auxilium est euocatus, regni Neapolitani spe obiecta, ex adoptione Reginæ, quoniam alia prole carebat. occasionem ille amplificandi imperij, quæ vltro offerebatur, non prætermisit. Aragonia classe è Sardinia missa, Neapolitana obsidio dissipata est. operæ premium fuit, in conuentu Principum adoptionis tabulæ recitatæ ad sextumdecimum Kal. Octobr. quam Romanus Pontifex aliquanto post tempore ratam habuit. nihil disputo de iure. magis disputatio facilis est, quàm necessaria. Ab hoc certè principio diuturna bella atq; internecina Gallis & Hispanis nata sunt, alia ex alijs ad nostrã ætatem nexa. Alfonsus Sardinia subdita, Corsicaq; Genuensibus occupanda relicta, in Siciliam maturauit: Panormumq; tenuit, sublata mora, speiq; insistens noui regni confirmandi. eò ardentiori cura, quòd ante quintum annum inspectis astris, aut occultiore arte Mathematicus: Cælum, dixerat, Alfonse Rex magna & mirabilia portendit. ad imperium Neapolitanum te fata vocãt, breue primùm, ne terrearis, neu dimittas animum. Datur tibi certa sedes, ingentes opes, multum hominum. Ad regnum reuocato, tantum copiarum accedet, vt vel venatoribus, etiam opimi principatus obuenturi sint. Deo fretus perge, quà tua te fortuna vocat, certus omnia prosperè casura, atq; ex animi sententia præclarè.

Henricus Aragonius captus. Cap. XII.

NON restitere in vno gradu Castellæ motus, calamitatesque graues, a paruis quamuis initijs concitatæ, Regi super insitam animo ignauiam ablata libertate, ciuili ex ea re discordia. Talaueræ curia erat,

erat, vti ante dictum est. Rex quasi animo curis vacuo, sese venatione oblectabat. ea specie ad tertium Kalend. Decembris oppido egressus, Montalbanum fuga abijt:arcem tumulo terreo impositam, Talaueram inter & Toletum, medio fermè spatio, Tago amne præterfluente,subiecti agri præcipua bonitate. fugæ suasor, comesque Aluarus Luna, iam tunc Regis potens. ægrè id tulit Henricus,memor patrati facinoris, atque ex conscientia digna metuens. noua audacia raptim contractis copijs Montalbanum obsessa: ab impugnatione tamen cessatum.id vnum Regis circunsessi quamuis,reuerentiæ datum est. fiebat concursus procerum, ad eam iniuriam vindicandam,Toletani Præsulis,Ioannis Aragonij, Henrici maris Præfecti. sed par periculum proponebatur,vtrauis parte victrice. interim in arce annonæ angustia erat,iumenta,equique profana fœdaque in cibos versa. decimo Idus Decembris soluta obsidio est. Henricus Occaniam abijt,suæ ditionis validum municipium, armis defendere bellum paratus. Regi Talaueram repetenti Ioannes, Petrusque Aragonij fratres occurrunt. salutant inter se. Henrici audaciam accusant. ad arcem Villalbam Montalbano vicinam, conuiuio regio excepti. fallacibus blanditijs vtrinque certatum.retro inde redire iussi. Aluarus Luna etiam consilij auctor, solus ad summam potentiam euadere satagens:vnde maiori impetu præcipitaret. Versus ex eo reipublicæ status,fortunaque partium immutata. Talaueram se Rex contulit, in eo municipio natalem Christi diem celebraturus, ineunte anno
1421 millesimo quadringentesimo vigesimo primo. mox in Vlteriorem Castellam itum est,vbi maiora præsidia erant, magisque syncerae prouincialium voluntates.Henrico Aragonio Villenæ principatus attributus erat,dotis nomine,vti paulò ante dictum est,magna tamen obtrectatione, inuidiaque incolarum, negantium rata fore,quæ vi extorta essent. Contra leges & instituta priorum Regum eum principatum alienari nefas esse, recens pecunia redemptum, ne in Aragonij Regis potestatem veniret. Quid aliud esset nobilem principatum in regni confinibus Henrico tradere,quàm publicam salutem prodere, Aragonijs aditum in Castellam patefacere? A verborum disceptatione, ventum ad arma. Henricus præceps natura, cui audacia potius consilia, quàm moderata placerent, missa militari manu, omnia oppida occupauit, vno excepto Alarconio, quod loci firmitate defensum est. nunc iusso discedere ab armis, copiasque dimittere, neque obtemperanti, is principatus regio edicto, viribusq; detractus. abrogatum præterea,quod de D Iacobi ditione erat concessum, vt hæreditaria esset. hæc initia magna rerum moles est insecura.Henricus enim iniuriæ dolore percitus,Ocania discedens,ad Regem festinare constituit, mille & quingentos equites secum ducens,presidij caussa Guadarramam ventum montes superati:atque in ipsum Regis conspectum,qui sese Areuali tenebat,penetratum periculum erat,ne ad pugnam procederetur.Eleonora Regina,de Henrici filij salute solicita,vltro citroque commeando, impendentem tempestatem depellere conata est. idem facit Lupus Mendoza Compostellanus Episcopus. Persuasum Henrico vti copias dimitteret. pessimi exempli rem esse dictitantibus armis extorquere velle,quod legibus & æquitate posset.Arma tenenti,quid dari posse? cum potiùs maiestatis crimine teneretur.deponenti omnia ex sententia obuentura.

tura. Regum patientiam exacerbare, paucis impunè fuisse. tardos impetus ha-
bere, sed vehementes, exitialesque. sic in præsenti discessum ab armis. Blanca
Vasconis Regis filia, ad quartum Kalend. Iunij, filium viro peperit, cui Caro-
lo, de aui appellatione, nomen fuit. Castellæ eum Rex de sacro fonte suscepit,
socio adhibito Aluaro Luna, cui eum honorem haberi voluit. nihil tunc im-
modicum videbatur, crescente hominis gratia. Regni conuentus Toletum prius
deinde Madritum indicti. eo consilio in Citeriorem Castellam profecti Rex &
Regina Toletum peruenerunt, ad decimum Kalend. Nouembris. Henricus
Aragonius, Daualus Magister equitum, Petrus Manricus Antelatus ad eos con-
uentus euocati simultates excusabant, quæ illis cum viris principibus erant. In-
ter Alfonsum Aragonium, & Ludouicum Andegauensem de regno Neapoli-
tano graue certamen erat. Alfonsus sese Neapoli tenebat: Auersam locis vici-
nam obtinebant Galli. vtrinque in alteros excursiones factæ. Cerra quarto ab
vrbe Neapoli lapide Aragonijs copijs circunsessa, loci munitione, præsidijque
virtute defensa diu, dedita tandem Alfonso est. Petrus Aragonius, & fratris litte-
ris, & sua sponte incitatus, Rege Castellæ concedente, ad id bellum profectus
abijt, principio anni millesimi quadringentesimi vigesimi secundi. Quo tem- 1422
pore Madriti generales conuentus agebantur. aderat Ioannes Aragonius, alij-
que viri principes magno numero. Toletanus Præsul valetudine impeditus,
adesse non potuit. Henricus & socij, cùm vis a Rege pararetur, nisi ad conuen-
tus accederent, consilio inter se communicato, vt Henricus & Garsias Manri-
cus irent: Daualus, atq; Petrus Manricus resisterent, seseque locis tutis tenerent,
inter se decreuerunt. Idibus Iunij, Henricus, Garsiasque Madriti præsto fuerunt.
exceptis hospitio, atque liberaliter habitis, proxima luce cùm Regem salutaturi
in arcem eius accitu accessissent, vincula iniecta sunt. Henrici custodiendi cu-
ra Garsiæ Toleto Oropesiæ regulo demandata. Moræ arx custodiæ designata.
Vrgelitanus Comes, qui à superioribus annis in ea arce seruabatur, Madritum
translatus est. In conuentu maiestatis lege postulati sunt, quasi consilia proden-
dæ reipublicæ cum Mauris perpetuis Christiani nominis hostibus communi-
cassent. quatuordecim epistolæ Magistri equitum ad Iuzephum Regem in
eam sententiam productæ, recitatæque. Atrox id crimen visum est. Henri-
ci, Garsiæque bona iudicum sententia publicata. idem sancitum de Petro Man
rico, qui ad eius rei famam Turiasonem abierat, atque de Daualo Magistro
equitum, qui rebus desperatis cum Catharina Henrici vxore, Seguram prius lo-
cis præruptis in Contestanis situm oppidum, arduumque ascensu, se contu-
lit: deinde in Valentinos fines dilapsus fuga est, ampla ditione relicta, quam
in Castella obtinebat, Arcobriga, Ariona, Osorno, & Ribadeo, Candele-
da, Arenis, alijsque oppidis magno numero. vnde Daualorum familia ex
magnis diuitijs, magnaque potentia, in præceps abire cœpit. ex aliena rui-
na, vt fit, creuere alij, Fagiardi, Henricij, Sandoualij, Pimentelij, Stunicæ.
Suspicio fuit eas epistolas confictas fuisse: & magni auctores testantur, Ioan-
nem Garsiam, qui Daualo à commentarijs erat, quæstione tormentis habita,
eas se composuisse confessum: sed id suppressum, quoniam Regis intererat,
& procerum aliorum. & de confesso tamen, tanquam de conuicto rerum capi-

talium, vti alio loco monstrabimus, supplicium sumptum. certè Aluarus Luna Magister equitum in Dauali locum suffectus est. Gonsaluus Messias D. Iacobi militiæ pro Magistro moderator, cum libera decernendi potestate creatus. Tantis rebus vno tempore perfectis, Complutum Rex abijt. quo tempore filia illi Illescis nata est ex vxore, tertio Nonas Octobris, cui Catharinæ nomen est inditum. explorata Reginæ fœcunditas, spes masculæ prolis, puellæque ortus vniuersam prouinciam lætitia, & gratulatione compleuit. quam Toletani Præsulis obitus breui consecutus, nonnihil conturbauit. Compluti ad duodecimum Kalend. Nouembris ex diuturno morbo consumptus est. sepulcrum marmoreum in D. Petri templi maximi Toletani sacello, quod eius impensa erat extructum, eleganti opere cernitur. In defuncti locum Ioannes Contrerius Toletanus Decanus, patria Riacensis cooptatus à collegio, Romam continuò abijt, vt electionem Martino Pontifici probaret, vti erat more susceptum. biennium ferme eundo, redeundoque consumptum.

Rex Maurus obijt. *Cap. XIII.*

TOLETI, quo Rex Castellæ soluto procerum conuentu quam primum abijt, reipublicæ forma immutata est, perturbatæ antea, & partium dissidijs obnoxiæ. sex AEdiles biennes creari consue uerant, ex plebe terni, totidem ex nobilitate. hi duobus prętoribus & lictorum duci coniuncti, quadam senatus imagine res commu nes gubernabant. admittebantur è Patricijs alij quicunq; interesse vellent, cum iure suffragij: quæ magna peruersio erat, senatoribus partim incertis, partim temporarijs. vtrunq; nouo Regis edicto procuratum: sancitumque vt quod Burgensibus datum erat ab Alfonso Regis tritauo, sedecim senatores, pari è nobilita te atque populo numero, Toleti essent, proprij dum vita maneret. quod eorum maior pars decreuisset, id ius fasq; esset. in defunctorum locum Regis nominatione succederent alij. Vnde is magistratus venalis esse cœpit. sic plerunque in contrarium vertuntur, quæ à sano principio suscepta erant. Maiori caussa aliquanto post Pompelone regiminis ratio correcta est, in tres prætores antea diuisi, qui totidem vrbis partibus iura dabant: suburbio, ciuitati, atque illi vrbis re gioni cui Nauarreriæ nomen erat, magna sæpe partium contentione, qualem in multiplici imperio fuisse fides est. annuus prætor iuridicundo à Carolo Vasconum Rege constitutus est, adiunctis senatoribus decem, cõmoda publica iuratis, vniuersisq; ciuibus reuocatis in vnum reipublicę corpus. Ioanni Comiti Fuxen si, Gasto filius ex vxore natus est: cui cum ætate mirabili rerum humanarum varietate ad regnum Vasconum aditus est patefactus consequentibus annis Carolo extincto, quem in auiti imperij spem ex Blanca Ioannes Aragonius susceperat: miseratque cum matre ad Regem auum. Vianæ is Princeps continuò est renunciatus, multis alijs municipijs adiunctis, ac nominatim Corella, Peraltaq;, nouo in Vasconibus exemplo, ex imitatione tamen finitimarum gentium, vt is principatus Regum maioribus filijs legitimus esset sancitum, lege in per-
1423 petuum lata ad tertiumdecimum Kal. Februa. eius seculi anno vigesimo tertio,

quinto

quinto post mense agente auo, in infantis verba à cunctis regni ordinibus iuratum Oliti, vbi se Rex ingrauescente extremaque adeò ætate multus tenere consueuerat,locorum amœnitate palatijque, quod extruxerat,elegantia & magnificentia inuitatus. Rex Castellæ identidem in minori etiam ætate, à Lusitano fuerat per legatos de fœdere, paceque appellatus. diuturnis calamitatibus vtranque gentem vexatam, finem malis, aut modum esse debere. nunc hactenus Lusitani postulatis datum, vt induciæ nouem & viginti annorum essent: cautumque ne alterutri in alteros eo decurso tempore arma sumerent, nisi bello per feciales ante annum & dimidium denunciato. Eæ induciæ voce præconis Abulæ,vbi Castellæ Rex erat,promulgatæ magnam genti lætitiam pepererunt. pro diuino munere ad omnia templa supplicationes habitæ. inter proceres ludis,conuiuijs,comitateque certatum. ludicrum militare commissum.Ferdinandus Castrius Lusitani legatus,equo regio, & paludamento insignis, dum cæteros ad certamen prouocat, plerisque experiri detrectantibus, à Roderico Mendoza,Ioannis Mendozæ filio,primo ictu ad terram prostratus,magnum vitæ periculum adijt.afflicto Rex omnem humanitatem exhibuit:restitutumque, atque magnificè donatum, remisit in patriam. Inter Castellæ,& Aragoniæ Reges legationes repetitæ. Mendoza Almasani regulus Neapoli Henrici Principis capti caussas explicarat: Catharinam eius coniugem, Daualum Magistrum equitum,perfugas alios reddi postularat.noui de vtraque re legati ab Aragonio,ad Castellæ Regem missi. legationis princeps Dalmatius Tarraconensis Præsul.Leges Aragoniæ excusatæ, nefasque vlli esse, ad eius gentis præsidium confugientibus patrocinium denegare: fidem publicam,qua confisi venerant, violare contra ius gentium fore. Præterea explicatum, quo in statu res Neapolitanæ essent. suspiciones inter Reginam & filium multiplices exortas. vrbes & oppida in partes scissa.ex summo conuerti fortunam Aragoniorum cœpisse. periculum esse, ne veniretur ad manus. Alfonsum Regina querebatur, plus sibi auctoritatis rebus gerendis arrogare, quàm pro concessa potestate. dare præfecturas, mutare præsidia, milites in ipsius verba sacramento adigere. leges, gentis instituta, moresque immutare, atque peruertere. Hæc illa in Alfonso accusabat, vario & mutabili ingenio fœmina: cui tædium præsentia fecerat, in timore benigna, post victoriam ingrata,vitio prauitatis humanæ. Alfonsus Reginæ imbecillitatem animi verebatur, & malè cautos amores non ferebat. eam procul ab vrbe Neapoli in Catalaunos submouere cogitabat. eo consilio classem in Hispania instrui mandauit. id non fefellit mulierem, seu per se suspicacem: seu quia in domestico dissidio occulti quicquam esse non poterat. Ex eo tempore parum sancta societas inter vtranque gentem esse. vtrinque querimonias iactari, vtrosque se insidijs petitos accusare,neutros falso.Rex se in arce noua tenere,Regina ad portam Capuanam, loco,arcis instar firmissimæ,munito. Duæ factiones Neapoli exortæ,Aragoniorum & Andegauensium, nomina genti inuidiosa nostra etiam & parentum ætate. Simulat Rex valetudinem. Ioannes Caracciolus Senescalus maiori apud Reginam gratia,& auctoritate,quam honestum esset,inuisendi caussâ accedens capitur: mox ad portam Capuanam aduolatur.portis clausis ponteque sublato,

vitatum periculum, Alfonsusque repulsus est. sagittis, & missilibus pugnatum, non absque Regis periculo. ab ijs initijs ventum ad manus, diuisaque studijs ciuitate, in ipsis plateis acie dimicatum est. melior initio fortuna partis Aragoniæ fuit. vrbe in potestatem redacta, direptaque, atq; incensa magna ex parte, arx vbi Regina erat circumsessa: supremoq; conatu impugnata, loci firmitate, præsidijque fide stetit. præsto tum Reginæ affuit Sfortia è propinquo, vbi castra habebat, auxilio euocatus, tum Alfonso è Sicilia Bernardus Cabrera, è Catalaunis classis, in qua duæ & viginti rostratæ naues, octo onerariæ erant. Ea classis ad quartum Idus Iunias Neapolim appulsa Aragonias vires, quæ labare cœperant, confirmauit. denuò intra vrbem dimicatum. nouę cędes, nouæ direptiones factę. Regina Auersam deducta, prosequebatur Sfortia cum pręsidio militari, ad quinq; milia ciues sua studia professi. captiuorum permutatio facta: Caracciolusq; redditus libertati. Ventum ad extremum. Regina Alfonsi adoptionem, vt ingrati animi rescindit Nolæ ad vndecimum Kalend. Iulij. Ludouicum Andegauensem tertium eo nomine, secundi filium, Roma euocatum, in eius locum substituit, ac Calabriæ Ducem renunciat: qui principatus regni destinatis hęredibus dari consueuit. auctores consilij, Sfortia Caracciolusque. paruis momentis magnæ inclinationes fiunt, in omni reipublicæ parte, in bello ciuili maximæ, quod opinione hominum, famaq; gubernatur. fortuna Aragoniæ partis ex eo cõuersa, immutataq;. Braccius quem Sfortię opponeret, ab Alfonso accersitur è Vestinis vbi Aquilam obsidebat. venire ille recusauit, seu diffidẽtia victorię, seu spe eius vrbis occupandę, totiusque vicini tractus. ergo Alfonsus necessariò in Hispaniam nauigare constituit, æger mora, impatiensq;, ad noua belli subsidia colligenda: tametsi alia species erat, Henrici fratris à vinculis eximendi. Petrus alter Alfonsi frater, rebus, bello, paceque præfectus, ad quem summa imperij rediret. Iacobus Caldora, alijq; ex vtraque gente Duces adiuncti. Caietæ priuatim Antonius Luna Præpositus, filius Artaldi Lunæ Calatabelotæ Comitis. Quo tempore Regi Castellæ Placentiæ, Talaueræ, atque Madriti agros, & oppida obeunti, filia altera ex vxore nata est, ad quartum Idus Septembris, cui Eleonoræ nomen est inditum. Rex Maurus Iuzephus Granatæ decessit, anno Arabum octingentesimo vigesimo sexto successit Mahomad filius regno tertiùm ablato, & perpetuis calamitatibus, quàm alia re gesta nobilior futurus. Regis Castellæ amicitiam publicè coluit initio: Muleium Tunetanum Regem magnis officijs deuinxit. prouidus barbarus aduersus externam vim, si ab alterutra gente ingrueret, perfugium apud alteros parare satagebat. præsidium, quod in ciuium beneuolentia firmissimum est, parare non potuit, læuus manu, vnde illi cognomen, læuus consilio, sinistra fortuna.

Henricus Aragonius liberatur. Cap. XIIII.

ETRVS Luna, cui in Pontificum dissidio, Benedicto tertiodecimo nomen fuit, Peninsulæ, vbi se tenebat loci munitione pontificium nomen retinens decesserat ad decimum Kalend. Iunias, ipso Pentecostis festo die, ętate grauis, atque adeò nonagenarius. quod mira-

miraculi instar fuit, in tanta rerum varietate, tantisque procellis, tandiu produxisse vitam corpus in eius arcis templo compositum funere translatitio. Ludouicus Pansanus ciuis Hispalensis, atque è familia Alfonsi Carrillij Cardinalis sancti Eustachij, pro certo affirmat in proprio commentario, Benedictum veneno fuisse peremptum, infectis nebulis dulciarijs, quibus in secundis mensis libenter vescebatur, a Thoma monacho, quo is multum & familiariter vtebatur. de confesso, atq; conuicto sumptum supplicium, corpore in quatuor concerpto partes. Consilij auctorem Cardinalem Pisanum ad capiendum Benedictum in Aragoniam legatum, Dertusa vbi se tenebat operi intentus, aufugisse metu Roderici, Aluarique, patrui Benedicti indignam cædem vlcisci parantium, Legati haud dubium capite: nisi celeriter Hispaniæ finibus discessisset, re ex sententia patrata, neq; dissidio tamen composito. Nam duorum, qui supererant, Cardinalium nominatione Egidius Munotius Barcinonensis Canonicus, in defuncti locum suffectus est. Vile erat ac nihili, quod ad eas sorces abijciebatur. & ipsum nutantem, atq; aduersus consensum orbis terrarum oblatum honorem, suscipere recusantem, Alfonsus Aragonius Rex confirmasse fertur, ineundiq; Pontificatus auctorem extitisse, Clementis VIII. nomine. nimirum Martino Pontifici ægrè facere cupiebat, ad Andegauenses propenso, ab Aragonijs rebus auerso: qui Ludouicum Andegauensem antea Regem Neapolitanum, Romanęque ecclesiæ beneficiarum nuncuparat: & nuper abdicatam a Ioanna Regina Alfonsi adoptionem probasse videbatur, viresque contra illum, & consilia participasse. Ex decreto concilij Constantiensis conuentus Papiæ Episcoporum haberi cœptus Senas Hetrurię nobilem ciuitatem, propter vim pestis grassantem translatus. eò vndique Episcopi & oratores missi. suos etiam misit Alfonsus: mandauitque, vti Benedicti caussam diligenter agerent: ereptique per iniuriam pontificatus, litem intenderent. absterruit ea mentio Martinum: studiaque restinxit in Andegauenses concitata. festinanterq; soluto conuentu, atq; in tempus aliud reiecto, Episcopos, & oratores discedere iussit, veritus ne renascente dissidio, nouis difficultatibus orbis Christianus implicaretur. Interfuit conuentui Ioannes Contrerius Toletanus, Primatis nomine Archiepiscoporum primus Martini Pontifi. concessu, vti gemina eius diplomata indicio sunt: quorum exempla

,, adscribimus, inter Toletani templi schedas forte ab amico reperta. Cum Pa-
,, triachæ & Primates vnum sint, & solùm nomine differant, dignum censemus
,, & debitum vt eisdem honoribus etiam potiantur. Hinc est quod nos de venera
,, bilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consilio, cuiusuis ambigui-
,, tatis super hoc ortæ, vel orituræ dubium tollere volentes auctoritate apostolica
,, tenore pręsentium declaramus, venerabilem fratrem nostrum Ioannem Archie
,, piscopum Toletanum, qui Hispaniarum Primas est, eiusq; successores Archiepi-
,, scopos Toletanos, in Capella nostra, concilijs generalibus, sessionibus, consisto-
rijs, & locis alijs quibuslibet tam publicis, quam priuatis, quoscunq; sedis Apo-
,, licę notarios & alios Archiepiscopos non Primates, etiam si ætate & promotio
,, ne priores fuerint, pręcedere debere, quēadmodum venerabiles fratres nostri Pa
,, triachę illos hactenus pręcesserunt & præcedunt. volētes & eadem auctoritate
,, statuētes, vt idem Ioannes Archiepiscopus & successores sui, ac quicunq; alij pri-

mates, Notarijs, & alijs Archiepiscopis nõ Primatibus, prędictis in Capella, concilijs, sessionibus, cõsistorijs & locis huiusmodi de cætero perpetuis futuris temporibus ad instar Patriarcharum prædictorum præponãtur & præferantur ætate & primæuis promotionibus Archiepiscoporum non Primatum huiusmodi, cæterisq; contrarijs non obstantibus quibuscunq;. Hoc primi diplomatis exemplum est. alterius subijcimus. Quãquam venerabiles fratres nostri Archiepiscopi & Prælati in generali concilio constituti, pro statu prospero vniuersalis ecclesiæ atque nostro & conseruatione libertatis ecclesiasticæ, curis, vigilijs laborare, & diligenter intendere teneantur: tu tamen quem Hispaniarum Primatem esse tenemus & asserimus: & propterea quemadmodum iam pridem in nostra curia experientia docuit: delectis filijs nostris & Apostolicæ sedis notarijs, qui prælatis alijs præferuntur, præferebaris: sicut in concilio eiusque sessionibus & alijs locis publicis pręferaris: eò debes feruentius animari & vigilantius intendere ad omnia concernentia statum catholicæ ecclesiæ atque nostrum: quò propter huiusmodi primatiam excellentiori titulo dignitatis fore dignosceris insignitus. Quocirca fraternitatem tuam, quam fide feruentem & in bene gerendis rebus dicti concilij circunspectam esse non dubitamus, requirimus & hortamur: vt cùm Hispaniarum Primas existas, sicut prudenter agis iuxta datam tibi a Domino sapientiam, illa omnia in eodem concilio circunspicias, consulas & prouideas: quæ pro felice statu Romanæ ecclesiæ honoreq; nostro & Apostolicæ sedis tibi necessaria, vel vtilia videbuntur: & quæ ad laudem Dei & pacem Christi fidelium noueris pertinere. Datum Romę apud sanctum Petrum Nonis Ianuarij pontificatus nostri anno septimo. Hæc ante. Nunc Alfonsus in consilio perstans in Hispaniam nauigandi, conscensa classe, in qua triremes decem & octo erant, onerariæ duodecim, Neapoli soluit Octobri mense dimidiato. Iniquum anni tempus erat. Itaque coortis tempestatibus disiectæ in varia loca naues, correcto tandem cursu, Massiliam tenuerunt, vrbem in ora Phocæensis Prouinciæ nobilem, celebrem portu, & Andegauensium imperio parentem ea tempestate. ruptis catenis penetratum in portum est. pugnatum acriter mari, terraque ad multam diem. noctis superuentu Cardonæ Comes Folchius abstinendum certamine iudicabat. certa pericula esse, ignotas vrbis plateas, intus hostes, & cuncta insidijs opportuna: ne si pateant quidem portæ, nisi exploratò, nisi luce intrandum negare. Contrà Ioannes Corbera instandum perculsis disputabat: neque dandum spatium, quo vires, animosque colligerent. Hæc placuit Regi sententia. certamen instauratum. magno impetu in vrbem irrumpitur. multum audaciæ per tenebras irrumpentibus fuit: magna rapiendi scelerumque licentia. Illud religiosè: fœminæ incolumes conseruatæ, quæ ad Diuorum templa confugerant: ac ne res quidem quas detulerant ablatæ. vtrunque Regis edicto. Vrbe relicta, prædaque in naues imposita, fine anni discessum. D. Ludouici Episcopi Tolosani Carolo secundo Rege Neapolitano geniti ossa Valentiam in Edetanis delata: quo se Rex confecta nauigatione retulit, alijs vitatis ciuitatibus: quo vicinior Castellæ, de Henrici fratris liberatione ageret. Cognito eius aduentu Castellæ Rex legatos mittit, principio anni millesimi quadringentesimi vigesimi quarti, qui
1424

reddi-

redditum patriæ, partasque victorias gratularentur. deinde restitui perfugas atque ad iudicium dedi, de quo tamdiu fuerat contentio, nouo conatu postularent. hi legati Valentiæ auditi ad tertium Nonas Aprilis. Quo tempore res Aragoniæ Neapoli quidem vehementer inclinauerant: ac penitus oppressæ erant, Sfortia quamuis tanti nominis Duce, dum Aquilæ obsidionem dissipare contendit, à Braccio circunsessæ Aterni fluminis hibernis imbribus inflati, in transitu extincto ipsis Ianuarij Nonis. Tenue id leuamen erat Francisco Sfortia idonea iam ætate paternas partes implenti. Accessere externæ vires. Martinus Romanus Pontifex atque Philippus Mediol. Dux Pontificis opera partibus conciliatus. ab eo Genuæ idonea classis instructa, missaq; Duce Guidone Taurello. affuere copiæ terrestres. Caieta momento temporis capta, misso per conditiones Aragonio præsidio. vis admota Neapolim. venientibus Iacobus Caldora vrbis præsidio Præfectus, cum ijs consilio communicato, pactusque stipendium, quod ab Aragonijs debebatur, vltro portas aperuit. insidias vitæ suæ à Petro Principe comparatas facto prætendebat: cùm pro ingenio, infidus esset, mobili animo, auidus rerum nouarum. Pridie Idus Aprilis amissa Neapolis, duabus tantùm arcibus retentis, Noua atque ea, cui ab Ouo nomen est mari circunfusæ, exiguæ quidem angustæque spatijs, firmissimæ tamen. Neapoli capta, cætera victori prona erant. vrbes & oppida certatim襲 ditionem facere. Id ægrè Aragonium Regem habuit, importunis Castellæ Regis actionibus, grauissimam plagam acceptam. flagrabat vindictæ cupiditate: sed omnia tamen tentare constituit, priusquam bellum attingeret. rursus Dalmatius Præsul legatus Ocaniæ dato senatu sui Regis mandata coram Castellæ Rege explicuit. Debere eum æquitate postulati tandem, sin minus Henrici propinquitate, fraternisq; precibus moueri. Si quid peccatum erat, satis pœnarum diuturnis vinculis datum. Sibi præiudicatum esse, nisi fratre liberato, caussam non deserere. Tibi, inquit, Rex maxime considerandum, ne priuatis tuorum cupiditatibus indulgendo, vtranque gentem nouis obijcias calamitatibus, si ventum erit ad manus. Erant in Castellæ regia plerique gratia, auaritia, timoreq; deprauati: ne Henrico liberato, suscepti eo capiendo cõsilij pœnas luerent, bonaq; exulum eriperentur, contactu alienę ditionis contaminati. horum studijs fauebant alij. ante omnes Aluarus Luna nimia gratia potentiaq; ferox, satis magnum fructum ratus, si præsentibus frueretur, neq; longius conspectum intendens. his impedientibus nihil effectum: ac ne impetratum quidem, vt inter se Reges colloquerentur. Dimissis Aragonijs legatis, Castellæ Rex Burgos abijt: quo tempore Augusti die decimo, Catharina eius filia Madrigale extincta in Vaccæis est. Corpus Olgis sepultum. is mœror breui noua lætitia & maxima mutatus est. Vallisoleti Henricus infans ex Regina natus est, ipsis Ianuarij Nonis, inchoante eius seculi anno vigesimo quinto. infanti de sacro fonte 1425
susceptores à patre Rege adhibiti, Henricus maris Præfectus, Aluarus Luna, Dieghus Sandoualius Antelatus Castellę cum vxoribus Mense Aprili in infantis verba cuncti ordines sacramento adacti, post patrem Regem futurum. Aragonius Cęsaraugustę bellum omni conatu comparare: militum, equorum, armorum apparatu prouincię strepere. de eo bello defendẽdo Vallisoleti deliberatio

suscepta est. variæ dictæ sententiæ. pars continuò decernebat bellum, procaci ore, in ipso conflictu ignaui. alij cautiores omni ratione tempestatem eam procurandam iudicabant: ac nisi necessariò ad manus venire recusabant. Regis sententia anceps erat, neque quid optimum factu foret, satis prouidebat animo. Carolus Rex Vasconum de eius controuersiæ euentu solicitus, in quo salus publica vertebatur, legatis ad Castellæ Regem Petro Peralta regiæ Procuratore, & Falce, qui erat ipsi à commentarijs, contentione pacanda suam operam pollicetur. Magna legatorum diligentia rem propemodum confectam, litteræ ab Aragonio allatæ disturbarunt, Ioannem fratrem ad se euocantis imperio, quasi de rebus magnis deliberaturi. discedit ille inuitus (sic videri voluit) impetrataque abs Rege Castellæ venia, dataque potestate de tota controuersia, quæ inter patrueles Reges erat, paciscendi, in Aragoniam abijt. Erant ad Turiasonem Aragonij Regis castra in Castellæ fines irrumpere parantis, nisi satisfactum esset, vsq; adeo in vindictam præcipitis, vt præ eo res Neapolitanas negligere videretur, vbi nouam plagam acceptam nuper esse nunciabatur: Braccio ad Aquilam prælio insigni victo cæsoque ad octauum Kalend. Iunias, Duce in paucis ea ætate nobili. Confidentia animi, hostiumque contemptus exitium attulit. ad Aquilam, quam vrbem Braccius obsidebat, ancipiti pugna dimicatum est, ductore pontificij exercitus Iacobo Caldora. Carrillij Cardinalis propinqui duo Ioannes, Sanctiusque victoriæ præcipuam laudem tulerunt, præstanti virtutum indole iuuenes. Picenum etiam copijs pontificijs præfecti, à Braccio ante occupatum, mox eripuerunt. Interfecti Braccij corpus Romam delatum, quoniam a piorum numero exemptus erat, ad D. Laurentij pro foribus in loco profano sepultum est. Inde Eugenio quarto Romano Pontifice Perusiam translatum, in nobilissimo sepulcro ritè condidit Nicolaus Fortebrachius: qui Roma capta eum honorem auunculi defuncti manibus habendum curauit. Florentiæ in Hetruria Petrus Frias Hispaniæ Cardinalis decessit. corpus in Hispaniam relatum, Burgis in templo maximo tumuli honorem habet. ex obscuro genere tenuique fortuna, conspicua forma, industria, atque dexteritas, Regum gratia Henrici Ioannisque ad amplissimos honores euexit. mediocris statura fuit: turpis vita auaritiæ sordibus atque libidine. accidit vt Burgis cum Segobiensi Episcopo Ioanne Tordesilla rixaretur. eum Cardinalis è familia quidam fuste eodem die dolauit. atrocis facinoris inuidia penes herum stetit, quamuis inscium: vti is postmodum est confessus, qui tetri facinoris patrator fuit. sed expostulantibus tamen proceribus superbiam hominis immodici & pristinæ sortis obliti edomandam, in Italiam Cardinalis abscedere fuit compulsus. Pecunia cuius vim magnam struxerat, abs Rege occupata. quæ præcipua caussa extitit exilij maturandi. sic pereunt malè, perduntque thesauri prauis studijs quæsiti. viris sacratis nullum certius quàm in pietate præsidium. an in exilio in quo vitæ reliquum exegit mutarit, nil compertum habebamus. Huius opus est Spegiæ monasterium D. Hieronymi ordini constitutum, magna iam incrementa in Hispania sumenti. Ioannes Aragonius Turiasone à Rege fratre benignè atque splendidè acceptus est. eo auctore dum de conditionibus disceptatur, & plenior a Castellæ Rege, atque proceribus decernendi potestas demanda-

manda-

mandatur, flexo itinere in Vasconum fines sine maleficio penetratum: & ad Miraculum oppidum Aragonia castra posita sunt æstate iam exacta. Carolus Rex Vasconum cognomento Nobilis Oliti extinctus est, repentina vi morbi deficiente anima, sabbatho, sexto Idus Septembris, qui dies Virginis matris natali sacer est. Corpus Pompelone in templum maximum illatum. iusta exequiarum regio apparatu facta. Morienti patri Blanca eius accitu affuit, haud multo antea filiam sibi cognominem enixa. ea continuò ad virum successionis insigne, vexillum regium misit. quo prælato in castris, Rex Vasconum proclamatus est, festinatò vt quidam disputabant: cùm Pompelone debuisset regni prius iura & immunitates iurare. sed nimirum Regum voluntas pro iure sępe est: proceribus dissimulantibus, multitudo curis vacua, & sine falsi, verique discrimine adulationibus certat palàm, neque vltra verba quamuis offensa progreditur. defuncti Regis manibus cum esset in castris parentatum, ad Regum controuersiam conuersi animi: reque diu & multum deliberata in amplissimo procerum è tribus gentibus conuentu sententia pronunciata est: cuius hæc summa fuit. Henricum Principem vinculis continuò eximendum. Honores atque ditionem omnem restituendam videri: adijciendos etiam decursi temporis reditus, qui penes sequestrum erant. tantundem de Petro Manrico exule mandatum. Regi Castellæ & proceribus grauis ea sententia visa est. & nimirum natura cogebat, vt se Ioannes fratribus æquiorem præberet, neq; ineundæ concordiæ vlla spes erat, nisi liberato Henrico. quæ res Castellæ Regem & proceres mouit, vt sententiæ morem gererent. Henrici liberati nuncius intra diem & dimidium ad fratres perlatus est, vt conuenerat, fumo è turribus, atque speculis, quarum erat magnus numerus significatione facta. Ergo Aragoniæ copiæ Turiasonem reductæ, mox dimissæ in hiberna sunt mense Nouembri. Ioannes Aragonius Agredam est progressus, vt fratri obuius complexum ferret: atque ad Aragonium Regem Turiasonem deduceret. nullus dies tribus fratribus iucundior illuxit, non modò Henrici libertate lætantibus, sed etiam Castellæ proceribus terrore perdomitis: quod pulcherrimum victoriæ genus est. Valentiæ per idem tempus Alfonso Iuniore Gandiæ Duce sine liberis defuncto ad tertium Kalend. Decembris, Ripagorsæ principatus Ioanni Aragonio, Regi Vasconum datus est. id præmium nauatæ operæ fuit, promissum antea, nunc præstitum. A Ioanne Gusmanio Nieblæ Comite vxor Violantes Martini Regis Siculi filia, post diuturna dissidia repudiata est: magno dolore Friderici Lunæ Comitis, sororem regio sanguine prognatam, nulla sua culpa væsanos tantùm ob mariti amores ludibrio haberi non ferentis. inde simultates graues exortæ sunt inter vtranque familiam. Castellæ proceres quoscunque Fridericus tentando opportunos inuenit, in partes attraxit.

Aluarus Luna è curia ablegatur. Cap. XV.

ENRICO Principe liberato, res Castellæ amplius exacerbatæ sunt, tricipiti antea ambitione conuulsæ Aluari Lunæ, Ioannis, Henricique Aragoniorum fratrum. hos proceres alij seque-

bantur, vt quemque spes variæ, aut beneficiorum memoria incitabat. nunc Aragonijs fratribus inter se conciliatis è tribus factionibus geminæ factæ, reipublicæ nihilominus exitiales. Maxima procerum pars in perniciem Aluari conspirauit, quem in aula cum paucis, ijsque nouis hominibus, atque eius beneficio obligatis superbè, & auarè dominari dolebant. nulla militari laude, nullis virtutibus, vna ingenij dexteritate, & assimulatis ad tempus officijs ad eum gratiæ & potentiæ gradum euectum querebantur scilicet, solumque alieno nomine regnare: recentem eius felicitatem ægris oculis aspicientes, & fortunæ modum in homine alioqui humili & obscuro requirentes maximè. ipse fauore Principis ferox, cui à puero in omnia iura familiaritatis assueuerat, venturique securus cæteros omnes præ se viles existimare: nimiumque præsenti potentia fidere. prorsus vt Reginam de turpi amore appellasse, rumor esset, & magni viri affirmarent: verò, an falsò, compertum ne tum quidem fuit: & multa ex inuidia crimina afficta, creditaque putamus fuisse. Eius conspirationis semina Turiasone, quo Aragonios fratres conuenisse dictum est, iacta, vertente proximo salutis
1426 anno millesimo quadringentesimo vigesimo sexto ad maturitatem peruenerunt. Cuius principio Castellæ Rex Segobiæ Christi Dei natalem diem celebrauit: Vasconum Rex Medinæ Campestri cum matre: paulò ante Rege Castellæ ad Roam municipium conuento. Henricus Ocaniam abierat, sublata facultate curiam accedendi: attingendi ve aliquam reipublicæ partem. Valentiæ Rex Aragonius se tenuit: vbi Constantia Dauali Magistri equitum filia Ludouico Malæ nobili in primis iuueni, & copioso pacta est. dos magna ex parte abs Rege dicta. Ea enim fuit animi magnitudo, vt non modò senis & profugi patris vnam ob iniquitatem fortunæ euersi egestatem subleuarit: sed filium etiam Enecum Daualum, atque ex Bertrando filio nepotem Enecum Gueuaram amplis opibus donarit, rerum potitus Neapoli. Aragoniæ Regina vidua cum filia Eleonora filij Regis Aragonij hortatu Valentiam abijt: breuique sese Medinam Campestrem retulit, ne diuturna absentia ægrè faceret Castellæ Regi. Quo annuente Vrgeliæ Comes Castro Tarasiio, quo Moræ ex arce translatus fuerat, Setabim migrauit hac tempestate. id Aragonijs rationibus propter impendentes Castellæ motus commodius fore prouidebatur. vnus diuturnæ calamitatis & vitæ terminus fuit. Tauri Castellæ conuentus agitati sunt. De restringendis aulæ sumptibus disputatum: cui pares amplitudini regni opes non sufficerent. Cohors prætoria in qua mille equites inerant, ad centum redacta. Aluarus ei cohorti præfectus. nouæ auctoritati inuidia par. Fuere ij conuentus insignes duobus claris funeribus, Ioannis Mendozæ, in cuius locum Rodericus filius regiæ Magister est factus. Ioannes minor filius Viscaiæ Præstamerus. Henricus etiam decessit regio sanguine & suis virtutibus clarus. maris præfectura Friderico defuncti filio data est abs Rege. Castellæ proceres inter se consilia atque dolores communicant, per litteras & nuncios, quo tectior res esset. Magistri militares, Calatrauæ Ludouicus Gusmanius, Alcantaræ Ioannes Sotomaior, Velascus regio cubiculo præfectus, Rex Vasconum, Henricus frater, alij fœdus inter se sanctissimo iureiurando, atque omnibus execrationibus sanciunt eosdem amicos inimicosque habituros: Regisque auctoritate incolu-

mi

mi daturus operam, ne quid detrimenti respublica caperet, pessimis quorundam consilijs, atque actionibus perturbata. Id fœdus mense Nouembri auspicante Orcillæ in Medinæ Campestris agro est ictum, totius actionis ministro Petro Manrico: quem inquieto & ardenti hominem ingenio fuisse, eius ætatis monimenta docent. Rei perficiendæ opportunitas quærebatur. Tauro Zamoram Castellæ Rex abijt, principio anni millesimi quadringentesimi vigesi- 1427
mi septimi. Henricus Aragonius impetrata prius, deinde denegata curiam accedendi facultate, Ocania in Vlteriorem Castellam mouet splendido comitatu stipatus, & cum armis ad omnem casum paratus. Rex Septimancas sese retulerat. Aragonij fratres, coniurati proceres Vallisoleti se tenent. Principes studijs diuisi, quique separati ab alijs suos agitare conuentus. pauci quibus otium republica carius erat, mediam personam gerere: alienæ controuersiæ spectatores malle quàm participes esse. inter discordes Regi parum auctoritatis erat præter insitam ignauiam, quasi veneficijs vix animi compoti. Offertur à coniuratis libellus aulæ vitia, & Aluari criminationes continens. rationem aliquam inuestigandam videri publicæ calamitatis procurandæ. Re deliberata dati iudices in caussa ferme è coniuratis, maris Præfectus, Calatrauæ Magister, Petrus Manricus, Ferdinandus Roboreus, obscurus quidem homo, pecuniosus tamen, & fisci rationibus, ærarioque regio præfectus. His cognoscendi facultas concessa est, de criminibus quæ Aluaro obijciebantur. si sententijs variarent, Benedictini cœnobij Præfectus adiunctus. quod maior pars decerneret, id fixum ratumque fore. consilio illi communicato pronunciant primùm Videri, relicto Aluaro, Regi concedendum Cigales: faciendamque potestatem Aragonijs fratribus ipsum conueniendi. deinde adijciunt. Aluarum è curia submouendum. annuum & semestre exilium fore. Proh dedecus atq; ignominiam Regis dixerim, an prouinciæ, an ætatis. Ereptum Principi, quod est in principatu beatissimum, nihil cogi. imperatum à subditis, Regem obtemperasse. Cigales Rex abijt: coniurati, salutatum accessère. Henricus aliquãdiu in genua procumbens, lacrymas etiam pœnitentiæ indices profudit, adeò humanis ingenijs parata simulatio est. Aluarus Ayllonem suæ ditionis oppidum abijt, magna nobilitate prosequente, honoris & præsidij caussa. in his Garsias Toletus Oropesiæ, Mendozius Almasani regulus, vterque Aluari ære obstricti, à quo accipiebant annua salaria. Excepit procerum contentio ad Regis familiaritatem nitentium varijs artibus: apud quem tantum gratia posset, vt se, & sua alieno arbitrio manciparet. Ferdinandus Roboreus cęteros auctoritate anteibat, ante proximus Aluaro, & nunc sublato æmulo validior: prorsus vt simulata valetudine sæpe ad eum Rex & proceres senatu habendo ventitarent. quod nouo & ignobili homini inuidiosum erat: vt sæpe in contrarium vertitur aulæ fauor, nisi modum adhibeas. Cœperat Rex iratus esse Ferdinando, quod festinatione præcipite in eum à quo magnis beneficijs esset obstrictus, sententiam exilij in Aluarum protulisset. Vbi exacerbatum Regem, & posse Ferdinandum euerti satis patuit, ijs qui occasionem rei maturandæ acriter speculabantur, à Rege Vasconum de multis criminibus coram Castellæ Rege postulatus est. factiosum hominem esse: perfida cum proceribus cum externis consilia agitasse: sermonis etiam

etiam accuſauit frequenter aduerſus maieſtatem habiti. Re deliberata, in vincula duci iuſſus, Segobiæque ſeruari. Vzedæ in cuſtodia obijt, haud leui exemplo nihil incertius aura aulica eſſe, quæ leui momento in diuerſa circumagitur. Granatæ Rex ciuium coniuratione hoc anno, regno, & patria pulſus in Africam ad Tunetani Regis præſidium nauigauit, profugus, egenusque. Mahomad cognomento Paruus in eius locum ſubrogatus, in diuerſæ factionis homines graſſari cœpit: morte, exilio, bonorum ſpoliatione mulctare, quæ effunderet in alios. Ac nominatim Iuzephus ex Abenſarraxia familia inter Mauros nobiliſsima Prætor vrbanus antea iuridicundo creatus, rebus deſperatis Murciam abijt ſe tuendi conſilio, armaque Caſtellę in nouum Regem, priuſquam ſe confirmaret, concitandi. Eodem tempore Hieronymiani monachi in duas factiones ſciſsi ſunt, vti eſt antea demonſtratum. Lupus Olmedius Martini Romani Pontificis gratia pollens, cum quo Lutetiæ ſtudiorum tempore eodem contubernio vſus erat, diſsidij auctor extitit, nouæ ſectæ capite Diui Iſidori nomine monaſterio ad Hiſpalim conſtituto. vnde vniuerſæ familiæ appellatio facta eſt. Noſtra ætate reſarcita concordia, ij monachi veteribus Hieronymianis vnde prodierant contributi ſunt, cura Philippi ſecundi Regis Hiſpaniæ. verum ad Caſtellæ motus reuocetur oratio.

Aluarus Luna in aulam reuocatur. Cap. XVI.

ETERNA conſtitutione nexuq; cauſſarum latentium (quod fatum vocant) quemque hominem ſuum curſum peragere, neque eſſe aliquid in noſtris conſilijs, ad euitandum quod eſt immutabili lege deſtinatum, Stoici perſuadere conati ſunt, genus alioqui philoſophorum cum primis ſeuerum & graue. Stultè, inquis, & inaniter. quis id neget? an maior eſſe furor poſsit, quam homini, per quod homo eſt, conſiliorum ſuorum & vitæ arbitrium detrahere? Sed cauſſam tamen extitiſſe aliquam fateri neceſſe eſt, quę Regem Caſtellæ, & Aluarum Lunam ita conſtrinxit, ac conglutinauit animis, ita deuinxit voluntates, vt diuelli vix poſſent: quamuis publica ex ea re inuidia flagrarent ambo, maiori Aluarus. prorſus vt Seianos, Patrobios, Polycletos, Aſiaticos Romanorum Principum libertos, vetera odiorum nomina ſuperaret. quî factum, vt neque Rex infamia moueretur, quæ ex ea familiaritate orta erat: neque Aluarus exitium prouideret, ad quod magnis itineribus feſtinabat? nempe moderata durant, violenta in præceps ruunt: quoque magis humanus fauor extulit, hoc ſe magis deprimere homines debent, varioſq; caſus metuere, memores humanæ inconſtantiæ. Nimirum eſt in aſtris poteſtas aliqua, conditioneque naſcendi: inde Principum inclinationes, offenſioneſque ortum plerunque habent. aut perſtringit mentem diuinæ vindictæ gladius, cùm aciem ſuam retundi non vult. vti in præſenti accidit. Nullus Regi dies iucundus illuxit. nunquam niſi triſti vultu, lugubri animo viſus eſt, ex quo ab eo Aluarus fuerat diſtractus. de eo loqui per diem, de eo cogitare noctibus: mentiſque oculis abſentis ſpeciem identidem repręſentari. Quod neceſſe erat, prouidentes ij qui in aula Regis erant, Aluarum propediem

diem reuocandum, maiorique in gratia futurum suspicantes, quasi inimicis, fortunaque superatis, maiori conatu ad eius amicitiam niti. Ipse etiam Vasconum Rex Henrico inuidens fratri, quem in magna apud Castellę Regem gratia esse, & priorem auctoritatis locum obtinere dolebat, Aluaro fauere cœpit: eiusque reuocandi consilia agitare. & opportuna occasio sese dabat, Roderico Daualo extincto ad octauum Idus Ianuarias, anno millesimo quadringentesimo vigesi- 1428
mo octauo Valentiæ vbi Aragonius Rex erat. Prole Daualus quam aulæ gratia felicior fuit. ex tribus coniugijs septem filios, duas filias genuit: vnde Potentiæ & Bouini Comitibus, Vasti & Piscariæ Marchionibus in Italia, multis in Hispania familijs stemmata texuntur. Corpus Valentia, vbi temporario tumulo conditum est, Toletum in D. Augustini annis consequentibus migrauit. Astrologorum prædictionibus credulas aures præbere solitus (nam erat cum multis ea superstitione non intactus) casum præuidere non potuit. is nondum spem posuerat pristini honoris recuperandi: & magna in eam rem contentio ab Henrico Aragonio adhiberi cœpta erat. sed amicis deserentibus factum non est. vt ferè miseros studia hominum destituunt. Vnus Aluarus Nunnius Ferrerius Cordubensis ciuis eximia atque perpetua Daualum fide coluit, familiæ ante magister & deinde in vincula traditus, quasi obiecti criminis particeps, non prius quieuit, quàm mendacij auctore Ioanne Garsia de crimine falsi conuicto, supplicijsque subiecto. Ad heri etiam egestatem subleuandam, bonis, quæ eius dono acceperat ampla, diuenditis, octo florenorum millia, textrinæ lignis excauatis, quo res occultior esset, atque asino impositis, filio pedibus sequente, in dissimulato habitu subsidio misit. egregiam viri fidem, atq; maiori copia laudeq; celebrandam. Sublato æmulo Aluari potentia confirmabatur. Castellæ Rex Segobiæ dissoluendis procerum inter se fœderibus operam dabat. edictoq; sanxit: vti inter se iurisiurandi gratiam facerent, quo deuincti inter se erant. criminum atque iniuriarum perpetuam obliuionem edixit. præterea Catharinæ Henrici coniugi Villenæ permutatione, Castra Iulia & Alcarassum data sunt. in Carpetanis oppida ad Caracam, ignobilia aliquot. adiecta ducenta florenorum millia. ampla ac verè regia dos. Agente eodem Henrico Aragonio Daualus crimime maiestatis absolutus est. quod consequens erat, honores, bonaque defuncti, filijs restituta non sunt. sic Regi placitum. sic proceribus expediebat, alieni casus præda ditatis. His rebus confectis Turueganum Castellæ Rex abijt. eò Aluarus eius accitu venit, comitatu splendido & numeroso, quasi triumpho nobilissimo de aduersarijs parto, lætus superbusque. crescere indies gratia, maiorique auctoritate, rebus omnibus esse. reliquis Principibus ac nobilitate vniuersa plus vnum priuatim posse. Eleonora Aragonij soror, desponsa erat Eduardo Lusitaniæ Principi, regni hæredi designato, annos nato sex & triginta. sponsalia in Darocæ agro pago, cui Oculis nigris nomen, data abs Rege Aragonio sunt. affuit Petrus Olisiponensis Præsul pro Lusitano legatus, natusq; Alfonso Gegionis Comite. dos dicta virgini ducenta florenorum millia. adiunctaque Constantia Touaria, quæ cubiculo præesset, Dauali defuncti vidua. Valentia puella per Castellæ fines deducta, Vallisoletum venit: vbi à Castellæ Rege & fratribus eximiè culta est. ludi militares dies aliquot continuati. magnis

gnis inde muneribus ornata in Lusitaniam ad sponsum abijt. nuptię eo maiori gentis lætitia celebratæ, quò diutius erant desideratæ, ac penè futuras desperarant, Eduardo Principe cælibe ad eam ætatem. Accidit per idem tempus, vt Petrus Eduardi frater, obita longa peregrinatione, inuisoq; Sigismundo Cæsare, ipsoque adeò Tamerlane Scytha (vulgus septem orbis partes adiuisse fabulatur) rediret in Hispaniam. is Iulio mense Valentiam appulsus, Septembri Isabellam duxit Vrgelitani Çomitis vincti filiam maiorem natu. ex hoc coniugio Isabella quondam Lusitanię Regina, Philippa virgo sacra, Petrus in Lusitania Magister equitum nati sunt, Iacobus Cardinalis Olisiponensis Episcopus, qui Florentiæ extinctus est, Ioannes Cyprius Rex, atque Beatrix, Adolfi Cleuensis vxor. Ergo Petrus ijs nuptijs perfectis, Valentia profectus, Castellæque Rege Arandæ salutato, in Lusitaniam tandem redijt. Venienti sese obuia multitudo portis effudit, quasi lapsum de cælo hominem, supraque mortalem conditionem, qui remotissimas prouincias peragrasset, admirantes rudi agrestique homines ingenio. Castellæ Rex rebus in vlteriori prouincia compositis, & Garsia Manrico, quem cum Henrico Aragonio captum diximus, reddito libertati atque dignitati pristinæ, in Carpetanos abijt fine anni: & Compluti aliquandiu moratus, Illescas contendit. Iuzephus Abensarraxius Granata profugus eòdem delatus, benignè à Rege acceptus atque habitus cum Alfonso Lorca, qui eius iter Murcia erat prosecutus, ad Regem Tunetanum cum litteris ablegatur: quibus barbarum hortabatur, vt profugi Regis cõmiseratione eum suis copijs in regnum restitueret. præclarè conantibus suam opem non defuturam: pecunia, armis, milite, commeatu iuuaturum. Erectus ea legatione Tunetanus, Regem Mahomadem cum classe & equitibus trecentis in Hispaniam remisit. Eò ad Veram seu Baream oppidum delato, magnæ animorum inclinationes factæ sunt, eorum qui veteri imperio studebant, nouum auersabatur, mobili homines ingenio. vrbes & oppida cupidissimè deditionem facere. ipsaque Granata vrbs in potestatem

1429 venit, principio anni millesimi quadringentesimi vigesimi noni. tyrannus intra Alhambræ arcem inclusus, ac breui in potestatem redactus, occisusq;, quod iniuria occuparat, fauentibus superis, tota prouincia plaudente, reliquit imperium iusto Regi, Regibus auis, atque atauis. Galliæ res peiori loco esse non poterant. Lutetia cum multo maxima eius prouinciæ parte ab Anglis occupata, perpetuis Gallici nominis hostibus. Carolus eo nomine septimus Galliæ Rex in periculo tum ad alios Principes auxilia petitum, tum ad Aragonium Regem preces propemodum supplices mittit. Mathias Rexachus Barcinonem appulit mense Aprili, ea caussa ex Gallia legatus. Erat Aragonius gemino bello districtus, Neapolitano in primis, vnde rebus propè desperatis sese Petrus frater in Hispaniam cum classe retulerat, rerum summæ præfecto Dalmatio Sarsera, qui ægram spem sustentaret: deinde Castellæ bellum inferre cogitabat, atque in eius apparatu totus erat. nihil ergo impetratum. Sed rem tamen Gallicam sine viribus, sine præsidio, sine Duce, numina recrearunt. septimum mensem Aurelia obsidebatur ad Ligerim nobilissima ciuitas. obsessi rerum omnium inopia laborabant, ac vix mœnibus hostilem vim propulsabant. Ioanna puella annorum non amplius octodecim rebus saluti fuit. Remigij nata, qui pagus in

agro

agro Tullensi apud Leucos est, patre Iacobo Durcio, matre Isabella, atque à prima ætate paternas oues pascere solita, veniens in castra Gallica, diuino se monitu missam ait, ad Aureliam periculo, Galliam liberandam Anglico imperio. Varijs & multis interrogationibus versata, vbi fides abs Rege & proceribus est habita, per hostium munitiones impetu facto, auxilia & commeatum in vrbem infert. ciuibus cum spe defensionis creuit animus. crebrisque ex vrbe eruptionibus obsidio dissipata est ad sextum Kalend. Iunias. circumiecta oppida recepta: leuia tantummodo prælia facta, neque vniuersi certaminis fortuna tentata, dum vincendi consuetudine Gallorum vires & animi confirmarentur. Rex Gallus per medios hostes Remos (quod factum non erat) ad sacrum chrisma, regnique insigne suscipiendum abijt. auctor consilij puella. sic augustior suis, hosti formidolosior est factus. Multis receptis vrbibus, Lutetia tentata capi non potuit: quin ad D. Honorati portam, puellæ vulnus inflictum est. belli impetus versus aliò. Compendium obsidebatur ab Anglis. puella successu fidentior animo, suorum cuneo facto in vrbem irrumpit. sed fortuna tamen in medio cursu deserente eruptione facta in hostium potestatem redacta, Rhotomagi Magicæ superstitionis rea caussa dicta igne combusta est. Petrus Cauchonius Bellouacorum Pontifex præcipuus concitator, nemine pro captiua contra hiscere auso. tametsi plerisq; persuasum erat, virginem eam iniuria fuisse damnatam. æternum Galliæ decus, omnibus seculis nobile. vti dati in caussa iudices à Calixto Romano Pontifice pronunciarunt. quę acta in scrinio summi templi Lutetiæ cum fide seruantur. AErea virginis statua armati militis habitu in medio Aureliæ ponte cernitur, accepti beneficij monimentum. Verùm hæc aliquanto post. Tarracone in Catalaunis à Petro Fuxensi Cardinali Martini Romani Pontifici: Legato, Episcopi Tarraconensis prouinciæ ad concilium euocati sunt. in eo concilio quid fuerit sancitum compertum non habeo. Quod erat præcipuum, Egidius Munotius pontificatus nomen abdicauit: insignia deposuit. Cardinales quos penes se habebat, loco moti, de graduque deiecti, quem inauspicatò occuparant. auctor Aragonius Rex in Martini Pontificis gratiam. quem vt antea metu continere, ita nouo nunc officio conciliare, in partesque traducere erat propositum. Peninsula Hospitalarijs militibus detracta, quorum in ditione ab antiquo fuerat, Regi cessit. Egidius nonnulla compensatione Balearis Episcopus factus est. Alfonsus Borgia Valentiæ Pontifex renunciatur. ea merces nauatæ operæ fuit Egidio & socijs sanandis, ad summos & maximos honores aditus. Augusto mense hæc Dertusæ sunt gesta. sic diuturno, & post hominum memoriam maximo Pontificum dissidio finis tandem est allatus. Pro diuino beneficio ad omnia altaria supplicationes habitæ: piaculaque instaurata superis propitiandis: vt quæ erant collata conseruarent: & tantis muneribus adderent perpetuitatem permixto lacrymis gaudio precantium. Verum ad res Castellæ intermissas, nouique inter Hispanos Reges belli caussas explicandas referenda narratio est.

Libri Vigesimi Finis.

